

Yi Antiw Testament

El Antiguo Testamento

Veintiseis Libros del Antiguo Testamento y El Nuevo Testamento en el idioma Aguacateco de Guatemala

Primera Edición del Antiguo Testamento
© 2003, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Primera Edición del Nuevo Testamento
© 1993, International Bible Society

Segunda Edición del Nuevo Testamento
© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Primer Edición de las Escrituras
(Veintiseis Libros del Antiguo Testamento y
El Nuevo Testamento)
© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

www.ScriptureEarth.org

Creative Commons

Atribución-No Comercial-No Derivadas 3.0 Unported

Eres libre de:

copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra

Bajo las condiciones siguientes:

- **Atribución** — Debes reconocer la autoría de la obra en los términos especificados por el propio autor o licenciatante.
- **No comercial** — No puedes utilizar esta obra para fines comerciales.
- **No Derivadas** — No está permitido que alteres, transformes o generes una obra derivada a partir de esta obra.

Entiendo que:

- **Renuncia** — Alguna de estas condiciones puede no aplicarse si se obtiene el permiso del titular de los derechos de autor.
- **Otros derechos** — Los derechos siguientes no quedan afectados por la licencia de ninguna manera:
  - Los derechos derivados de *usos legítimos* u otras limitaciones reconocidas por ley no se ven afectados por lo anterior;
  - Los derechos *mORALES* del autor;
  - Derechos que pueden ostentar otras personas sobre la propia obra o su uso, como por ejemplo *derechos de imagen* o de privacidad.
- **Aviso** — Al reutilizar o distribuir la obra, tiene que dejar bien claro los términos de la licencia de esta obra.

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Yi Tajlal Xak U'j Kale Na

Jale't Jujun Liwr

pág.

Génesis	Gn	1
Éxodo	Ex.....	88
Levítico.....	Lv.....	158
Josué	Jos.....	208
Jueces.....	Jue	246
Rut.....	Rut	289
Bajx Samuel.....	1S.....	295
Ca'p Samuel.....	2S.....	350
Esdras.....	Esd	397
Nehemías.....	Neh	413
Ester	Est.....	439
Salmos.....	Sal.....	452
Proverbios	Pro	598
Daniel.....	Dn	647
Oseas	Os.....	674
Joel.....	Jl.....	689
Amós	Am	696
Abdías	Abd	709
Jonás	Jon	712
Miqueas	Miq	716
Nahum.....	Nah	727
Habacuc.....	Hab	731
Sofonías.....	Sof	736
Hageo	Hag	742
Zacarías.....	Zac	746
Malaquías	Mal	762

GÉNESIS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi yol Génesis na elepont “xe'tzibil” le ketz kayol. Ej nin ya'stzun yi bajx liwr yi na jal ka'n tul yi Bíblia. Yi chusu'n yi na jal ka'n tul cyakil yi liwr i'tz yi Kataj Ryos, i' xtxumul tetz cyakil yi e'chk takle'n yi at. Nin ncha'tz na xtxol yi ocnak Ryos tan chicawse'n yi e' pajol ca'wl. Poro ncha'tz na xtxol yi ocnak Ryos tan chiq'uiicy'e'n yi e' yi na chipek' tan banlen tane'n tetz ca'wl.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1–11) na xtxol sketz yi xe'tzibil yi e'chk takle'n yi at, nin yi ñe'n cu'n bnixe'n yi bajx wunak tan Ryos. Na xtxol yi xe'tzibil tetz yi ilc'ol. Na xtxol yi ñe'n ban yi cwe'n jun chin wutzile'n a'bal yi xcye' tan chitzotzaje'n cyakil e' wunak te tiemp tetz Noé. Ncha'tz na xtxol yi mbi mbajij te yi tiemp yi xite'n yi torre tetz “Babel”.

Yi ca'p wekl (Cap. 12–50) na xtxol yi ñe'n cu'n ban yi xe'te'n yi tanum Ryos te Abram, tu Isaac, nin Jacow. Ncha'tz na xtxol yi ñe'n cu'n e' ban yi coblaj cy'ajl Jacow; nin yi ñe'n cu'n jale'n k'ej ñep ñchiwutz yi e' tetz stzicya'tz; nin yi ñe'n cu'n ban yi tpone'n yi tanum Ryos jalen Egipto.

Yi xe'tzibil wuxtx'otx'

1 ¹Yi tcyaj tu yi wuxtx'otx', Ryos ncu' xtxumul tetz le xe'tzibil tzaj. ²Poro yi i wuxtx'otx' qui'c xtxolbil tane'n. Na a' cu'n pi'lrij tibaj cyakil luwar. Ej nin tz'o'tz nintunin bene'n tzi'n. Qui'c jun takle'n at. Poro yi Porer Ryos na nin xon tera'tz tibaj yi a' yi pi'lrij.

³Itzun bantz, nin tal Ryos: “Na waj yil jal yi tkan skil.”^a Jale'n nintzun ban tkan skil.^b ⁴Nintzun til Ryos yi chumbalaj nin yi jale'n tkan skil. Ej nin cu jatxol yi tkan skil, tu yi tz'o'tz. ⁵Nin oc tk'ol Ryos bi' tkan skil tetz “sk'ejl,” ma yi tz'o'tz, “lak'bal” tzun ban bi'-tz ta'n. Icy'e'n nintzun ban yi bajx k'ej.

⁶Ej itzun tal i' le ca'p k'ej: “Tajwe'n yil jatx tib yi a' yi pi'lrij tibaj cyakil luwar, bantz at a' sban tul cob ama'l.” Ej i nintzun bantz chi yi tal i'. ⁷Bnix yi jatxbil xo'l yi a' ta'n. Jun tx'akaj a' cyaj tzak' yi jatxbil tetz. Ej nin junt tx'akaj a' cyaj cyen tibaj.

⁸Yi jatxbil xo'l yi a', “tcya'j”,^c ban bi' tan Ryos. Icy'e'n nintzun ban yi ca'p k'ej.

⁹Ej itzun tal i' le tox'i'n k'ej: “Yi a' yi at wuxtx'otx', na waj yil ñchamcu'n tib tul jun ntzi' ama'l, bantz jale'n jun ama'l yi skej.” I nintzun bantz. ¹⁰Yi ama'l yi skej, kale qui'cle't a', “tx'otx!” tzun ban bi'-tz ta'n. Ma yi a' yi pi'lrij, “mar” tzun ban bi'-tz. Nin til Ryos yi ba'n atite't cyakil.

^a 1:3 2Co 4:6.   ^b 1:1-3 Jn 1:1-3.   ^c 1:6-8 2P 3:5.

¹¹Ncha'tz tal i!: “Na waj yil txa'xan cyakil yi wuxtx'otx!. Nin na waj yil jal cyakil jilwutz ujul yil tak' tijal. Na waj yil jal e'chk jilwutz itzaj yil tak' wutz. Nin na waj yil jal e'chk jilwutz tze' yil tak' lo'baj.” Nin ya'tz nin bantz chi tal i!. ¹²Jal cyakil jilwutz ujul. Nin ncha'tz jal e'chk jilwutz itzaj yi na tak' tijal. Nin jal e'chk jilwutz tze' yi na tak' lo'baj. Nin til Ryos yi ba'n atite't cyakil. ¹³Icy'e'n nintzun ban yi toxi'n k'ej.

¹⁴⁻¹⁵Ej itzun taltz le cyaji'n k'ej: “Na waj yil lajluchax yi e'chk txekbil tcyaj tan xtxeke'n yi wuxtx'otx!, nin tan jatxle'n yi sk'ejl tu yi lak'bal. Ncha'tz tan ḥchajle'n yi e'chk yob tu e'chk k'ejjal.” Nin ya'tz nin bantz.

¹⁶Yi bnixe'n yi e'chk txekbila'tz, ja bnix cob lmak txekbil ta'n. Yi jun yi mas na txekun ya'stzun yi jun yi na xcon tan xtxeke'n tkan skil. Ma yi junt yi qui'c mas na txekun, ya'stzun na xcon tan xtxeke'n lak'bal, nin ncha'tz bnix yi e'chk tx'uml ta'n. ¹⁷Cyakil yi e'chk txekbil yi at tcyaj, Ryos txumul tetz tan xtxeke'n yi wuxtx'otx!. ¹⁸Ryos txumul tetz yi e'chk txekbila'tz tan xcone'n tetz katxekbil, nin ncha'tz tan jatxle'n xo'l yi sk'ejl tu lak'bal. Ej nin til Ryos yi ba'n atit. ¹⁹Icy'e'n nintzun ban yi cyaji'n k'ej.

²⁰Ej itzun taltz le to'e'n k'ej: “Na waj yil jal wi'nin txuc xe a!. Ncha'tz na waj yil jal wi'nin jilwutz txuc yi ba'n chixicy'in.” I nintzun bana'tz chi tal i!. ²¹Ryos txumul tetz cyakil jilwutz txuc yi at xe mar. Lmak lo'tz, co'chk lo'tz, i' txumul tetz tircu'n. Ncha'tz i' txumul tetz cyakil jilwutz txuc yi ba'n na chixicy'in. ²²Yi tilol Ryos yi ba'n atite't cyakil, tk'ol tzun i' banl squibaj. Nintzun tal i'-tz: “Na waj yil puc'un chiwutz cyakil yi ttxue'ej. Na waj yil noj xe mar cyak'un. Ncha'tz na waj yil jal wi'nin jilwutz txuc yil chixicy'in tcyaj.” ²³Icy'e'n nintzun ban yi to'i'n k'ej.

²⁴Ej itzun taltz le kaki'n k'ej: “Ncha'tz na waj yil jal wi'nin txuc wuxtx'otx!. Na waj yil chijal txuc tetz awuna'n, nin na waj yil chijal smaron txuc. Ncha'tz na waj yil chijal txuc yi tul chijutnin tu quib wuxtx'otx!” I nintzun bana's chi tal i!. ²⁵Ryos mbanon tetz cyakil jilwutz txuca'tz. Nin til i' yi chumbalaj nin cyakil.

²⁶Ej nintzun taltz: “Ncha'tz skabne' wunak. Ni'cu'n che' kulej chi kutane'n ketz.^d Nin e' ajcaw sbne' scye'ej cyakil jilwutz txuc, nin scye'ej cyakil jilwutz cay, nin scye'ej cyakil jilwutz txuc yi na chixicy'in tcyaj. Nin e' ajcaw sbne' scye'ej cyakil yi e' yi na chijutnin tu quib wuxtx'otx!”

²⁷Itzun bantz yi cwe'n xtxumul Ryos yi e' wunak, cho'n cu'n e' tulej chi tane'n i' tetz. Yaj tu xna'n e' tulej.^e

²⁸Ej nin tak' Ryos banl squibaj. Nin tal i' scyetz: “Na waj yil cxpuc'unwok. Na waj yil xcauwunwok tzone'ej wuxtx'otx!. Axwok ajcaw sbne' scye'ej cyakil jilwutz txuc, chi tane'n cay, nin cyakil yi e' txuc yi na chixicy'in, nin scye'ej cyakil yi e' txuc yi na chibiknin quib nka yi na chijut nin quib wuxtx'otx!,” chij i' bantz.^f

²⁹Ej nin ncha'tz tal i' junt xtxolbil scyetz: “Bitwok tzaj. Cyakil jilwutz ch'im tu tze' yi na tak' wutz, ya'stzun ba'n baj ita'n tetz iwa!. ³⁰Ma yi e' txuc, ch'im cu'n sbajk cya'n, tu e'chk jilwutz xtze!,” chij Ryos bantz. I nintzun bantz chi tal Ryos scyetz. ³¹Wi'nin stzatzine'n Ryos te cyakil yi ak'un yi mbnix ta'n. Icy'e'n nintzun ban yi wukaki'n k'ej.

^d1:26 1Co 11:7. ^e1:27 Mt 19:4; Mc 10:6. ^f1:27-28 Gn 5:1-2.

2 ¹Ya'stzun ban Ryos tan banle'n yi tcyal' tu yi wuxtx'otx', tu cyakil yi e'chk takle'n yi at bene'n tzi'n wi munt. ²Ej ma le juki'n k'ej, ujewe'n nin ban,^g na nsken wi't bnix cyakil ta'n. ³Nin tak' i' banl tib yi juki'n k'eja'tz. Chin xan nintzun yi jun k'eja'tz bantz ta'n na ya's tzun k'ej yi tujewe'n i'.

Yi ate' tzaj Adán le Edén

⁴ Je xtxolbile'j te yi xe'n cu'n bnixe'n yi tcyal' tu yi wuxtx'otx'!

Yi bnixe'n yi tcyal' tu yi wuxtx'otx' tan Kataj Ryos, ⁵qui'c jun jilwutz xtze' at. Ej nin qui'c nin jun jilwutz ujul at, na ntaxk saj a'bal tan Kataj. Nin ncha'tz qui'c jun wunak at wuxtx'otx' tan ak'un. ⁶Poro yi bnixe'n yi tcyal' tu yi wuxtx'otx', nintzun je'ul mulk'ujiyi a' ta'n, tan sijle'n yi wuxtx'otx' tan jale'n e'chk jilwutz xtze'. ⁷Toque'n tzun Kataj tan banle'n yi bajx wunak. Tx'otx' xcon ta'n, tan banle'n. Ej nin yi bnixe'n ta'n, nintzun oc juclul yi xewtz. Ma yi toque'n juclul yi xewtz, oque'n nin bantz tetz jun wunak yi itz'.

⁸ Itzun bantz nintzun oc Kataj tan banle'n jun chum balaj cojbil jalen lilen, tul yi ama'll yi na bi'aj Edén. Cho'n tzun topone'n yi yaj yi nsken bnix ta'n tul yi jun cojbila'tz. ⁹Kataj jalsan cyakil jilwutz tze' tul yi jun cojbila'tz. Chum balaj tze' jal ta'n yi na tak' wutz,^h nin yi ba'n na bajsij. Ej nin nicy'al yi jun ama'la'tz bnix jun balaj wi' tze' yi na tak' itz'ajbil. Nin ncha'tz bnix junt wi' tze' yi na xcy'e' wutz tan tele'n katxum te e'chk takle'n balaj nin te e'chk takle'n cachí'.

¹⁰Ej nin tul yi jun ama'la'tz yi na bi'aj Edén at jun a' yi xcon tan sijle'n cyakil yi ama'll. Te yi jun a'a'tz cyaj cu'n k'ab na el. ¹¹Pisón bi' yi bajx, yi na icy'ak tul cyakil ama'll Havila, kale atite't wi'nin oro. ¹²Nin ncha'tz tul yi jun ama'la'tz, at perfum yi chin c'o'c nin. Nin ncha'tz at e'chk balaj c'ub yi na bi'aj ónica. ¹³Ma yi ca'p scyeri a'a'tz, Gihón bi' nin i'tz yi a' yi na icy'ak tul cyakil ama'l cwent Cus. ¹⁴Yi toxí'n scyeri yi a'a'tz, Tigris bi', nin i'tz yi a' yi na icy'ak swutzlen yi ama'l cwent Asiria. Ma yi cyaje'n k'ab yi jun a'a'tz Eufrates bi'.

¹⁵Nintzun tak' Kataj Ryos ama'll tetz Adán tan ta'te'n tul yi jun ama'la'tz, nin tan toque'n tan cojle'n wutz. ¹⁶Itzun tal Kataj tetz: "Ba'n lbaj cyakil yi e'chk lo'baj awa'n yi at tzone'l. ¹⁷Poro qui'c rmeril tan abajsal yi wutz yi jun wi' tze' yi na xcy'e' tan xchajle'n yi e'chk takle'n balaj tu e'chk takle'n cachí'. Kol baj awa'n, jun cu'n yol xquimok,"ⁱ stzun Ryos.

¹⁸Toque'n tzun Kataj tan xtxumle'n yi qui na yub yi xchuc yi yaj at. "Tajwe'n no'c tan banle'n jun xk'ajlab yi ba'n tetz i', nin yi ba'n xcon tan xch'eye'n," stzun Ryos te'u'l cuntu!. ¹⁹Ma yi e' txuc yi nsken chibaj bnix tan Kataj, yi e' yi na chixon wuxtx'otx', scyuch' yi e' yi na chixicy'in tcyal', tx'otx' tu' xcon ta'n tan chibana'l. Ej nin e' opon cyakil yi e' txuca'tz tan Kataj swutz yi yaj tan toque'n i' tan tocse'n chibi!. Yi chibi' yi e' txuc yi e' baj oc ta'n, i nin chibi'a'tz at jalú!. ²⁰I' ocsan chibi' yi e' txuc yi ba'n tetz awu'n, nin i' ocsan chibi' yi e' txuc yi na chixicy'in, nin i' ocsan chibi' yi smaron txuc. Poro qui'c nin jun scyeri e' txuc yi oc chibi' ta'n yi nink xcon tetz xk'ajlab i', nka nink xcon tan xch'eye'n.

²¹Joyol tzun Kataj puntíl, nin cu watzal yi yaj. Nin te yi na wit, nin eltzaj tcy'al jun tembl. Ma yi tele'n tzaj tcy'al, ite'n nin ban cyen yi xchi'bel yi yaj tan Kataj chitane'n nin. ²²Te yi jun tembl yaj yi eltzaj tcy'al Kataj, bnix jun xna'n ta'n. Yi bnixe'n yi xna'n topone'n tzun tan Ryos swutz yi yaj.

^g 2:2 Ex 20:11; Heb 4:4. ^h 2:9 Ap 2:7; 22:2, 14. ⁱ 2:17 Ro 6:23; 5:12; 1Co 15:21.

²³ Yi bene'n tilol yaj yi xna'n nintzun taltz: “Yi june'j i'tz mero imbakil, i'tz mero inwankil. Xna'n tz'a'lchok tetz, na cho'n mme'ltzaj tinwankil tan Kataj,” stzun i' bantz.

²⁴ Cha'stzun te cyakil yi e' yaj, yi na oc quixkel na quil cyen chitaj chitxu', tan chinajewe'n tu quixkel.^j Ej nin yi jun lmuja'tz yi na cyok'bej quib, junit na ban chiwankil.

²⁵ Yi bnixe'n yaj tu xna'n tan Kataj tx'anlche' cuntu', poro qui'c mu'ë tal nak chitx'ixwjj squibil quib.

Yi chipajol Adán tu Eva yi ca'wl Ryos

3 ¹Ñchixo'l cyakil txuc yi bnix tan Kataj Ryos, at tzun jun lu'baj.^k Chin list nin i' ñchiwutz cyakil smaron txuc. Nintzun opon yi jun lu'baja'tz te Eva, nintzun taltz:

—Bintzij pe' yi ko ja tal Ryos tzitetz yi qui'c cuj tan ibajsal jun scyeri e'chk jilwutz lo'baj te yi at tzone'j? stzun lu'baj tetz.

²Saje'n tzun tlol Eva tetz:

—Qui', at cuj tan kabajsal alchok jilwutz lo'baj. ³Poro ntina'tz jun yi qui'c cuj tan kabajsal wutz, i'tz yi jun wi' lo'baj yi at nicy'al yi cojbile'j. Na ja tal Ryos yi ntin yi kol kamacquen skaquimok tan i'.

⁴—Nk'e'tz bintzi. Quil xquimwok. ⁵Na je yi puntile'j, na na til Ryos yi kol baj ita'n sjalok itajtza'kl. Tz'elepon itxum tetz e'ch balaj ajtza'kl, nin tz'elepon itxum tetz e'ch ajtza'kl cachil. Cho'n sbne' itxumu'n chi tane'n xtxumu'n Ryos. Cha'stzun te qui na taj i' yil baj yi jun lo'baja'tz ita'n, stzun Bayba'n ban tetz Eva.

⁶Toque'n tzun yi xna'n tan xmaye'n yi lo'baj. Chin elsbil alma' nin, na chin yube'n nin, nin ba'n na bajsij. Toque'n tzun tan xtxumle'n tan baje'n jun ta'n,^l tan jale'n yi tetz tajtza'kl. Saje'n tzun stzutul jun nin je bajsaltz, nin ben tk'ol jun tetz yi chmil. Nin ncha'tz yi chmil nin bajtz ta'n. ⁷Yi wi't baje'n yi lo'baj cya'n tele'n tzun pacxuj yi wutz yi cyajtza'kl. Chinachone'n tzuntz te'lj yi tx'anl che' cuntu'. Cyoque'n tzuntz tan stz'isle'n xak ibë tan toque'n wutz quikan tan jople'n chiwankil.

⁸Itzun bantz yi cwe'n k'ej nin ben quibital yi na xon Kataj Ryos wi cojibil. Cyewal tzun quib xo'lak tze!. ⁹Jilone'n tzaj tzun Kataj Ryos scyetz itzun taltz:

—iAdán! ñNa' atixe'?

¹⁰Saje'n tzun stza'wel Adán:

—Ja ben wital yi na xonu' Ta!. Nin tantu' yi tx'anl chin cuntu' ja chinxob, cha'stzun te ja wew wib, chij Adán tetz Kataj.

¹¹—ñNa' tzun chij tzatz yi tx'anl quië cuntu'? ¹²Ja pe' baj yi lo'baj awa'n, yi walnak yi qui'c cuj tan abajsal?

¹²—Ja Ta!, na yi xna'n yi ntak'u' tetz wuxk'ajlab, i' nmak'on yi lo'baj swetz tan baje'n wa'n, stzun Adán bantz tetz Kataj Ryos.

¹³Bene'n tzun jakol Kataj Ryos tetz yi xna'n:

—ñMbi tzun ncu' anuc'ul atz?

—“Bajse'n yi lo'baj,” chij lu'baj mban swetz. Ja tzun xcye' i' tan insuble'n,^m nin ja baj yi lo'baj wa'n, chij xna'n tetz Ryos.

^j 2:24 Mt 19:5; Mc 10:7-8; 1Co 6:16; Ef 5:31. ^k 3:1 Ap 12:9; 20:2, 10. ^l 3:6 Ro 5:12. ^m 3:13 2Co 11:3; 1Ti 2:14.

¹⁴Bene'n tzun tlol Kataj Ryos tetz yi lu'baj:

—Tan yi awil yi ncu' ajuchul, swak'e' acaws. Nin swak'e' mas acaws ñchiwutz cyakil yi e' mas txuc. Tajwe'n yil tzabiknin ac'u'l wuxtx'otx' sbne' opon tunintz. Nin ncha'tz sbajk tx'otx' awa'n. ¹⁵Nin je ñwuleje'j: Icontr itib sbne' tu yi xna'n. Ej nin ncha'tz chicontr quib sbne' yi e' ara xonl scyuch' yi e' xonl yi xna'n. Nin yi awi', slo'onk tan yi xonl yi xna'n. Ma yi xonl yi xna'n ntin ñchu's tkan slo'onk awa'n,ⁿ chij Kataj Ryos bantz.

¹⁶Itzun ben tlol Kataj tetz xna'n:

—Ma aõ atz, q'uixc'uj tzawalaj jun awal. Ej nin yi tajbil yi awankil tetz yi awuchmil sbne'. Ncha'tz ajcaw sbne' i' tzawe'j.

¹⁷Itzun ben tlol Kataj tetz yi yaj:

—Ma jal', tan paj yi ja cxom te tajtza'kl yi awuxkel, nin tan paj yi ja baj yi lo'baj awa'n yi walnak yi qui'c cuj tan abajsal, spo'tok yi wuxtx'otx' wa'n. Tan awil yi ncu' ajuchul, sbne' opon tunintz chin q'uixc'ujnin ljale't awa' swutz yi tx'otx'. ¹⁸Tan apaj sjalok wi'nin tx'i'x nin xtze' wuxtx'otx'.^o Sbajk e'chk jilwutz xtze' awa'n tetz awa'. ¹⁹Ej nin tan tu' yi mapaj inca'wl, tajwe'n tz'el a' te awi' tan awane'n. Ya'stzun cëwulej jalén yil cë'o'c junt tir tetz tx'otx'. Na tx'otx' tu' ncëbnixe't, nin tx'otx'te'n nin cëtzajpont, stzun Ryos bantz.

²⁰Toque'n tzun bi' txkel Adán ta'n tetz Eva, na i' chitxu'cyle'x cyakil jilwutz wunak bene'n tzi'n. ²¹Nintzun oc Kataj Ryos tan banle'n be'ch cyetz. Stz'uml txuc xcon ta'n. Yi bnixe'n ta'n nin octz tan chiwekle'n.

²²Itzun tal Kataj Ryos: "Ni'cu'n cyajtza'kl jal' chi kutane'n ketz, na na el chitxum tetz na'j scyetz e'chk ajtza'kl balaj, nin na el chitxum tetz na'j scyetz e'chk ajtza'kl cachi'. Lastum kol baj wutz yi tze' cya'n, yi tze' yi na tak' itz'ajbil' tetz ben k'ej ben sak, na kol baj cya'n qui't chiquim sbne' pon tunintz," stzun Ryos bantz.

²³Cha'stzun te cycle'n lajul Kataj Ryos, le cojbila'tz, yi na bi'aj Edén. E' el lajul tan quicy'e'n tul junt ama'l, tan cyak'uje'n wi tx'otx', wech na tx'otx' te'n e!. ²⁴Yi cycle'n lajul Ryos, nintzun cyaj tk'ol cobox querubim^q swutz yi jun balaj cojbila'tz. Ncha'tz cyaj tk'ol jun spar yi nternin na tzan k'a'kl, nin yi lajke'lñin na weltin tu'tz tan q'uiicy'le'n yi jun wi' tze'a'l tz, yi na tak' itz'ajbil. Ya'stzun tulejtz tan qui cyocompone'n te'j.

Caín tu Abel

4 ¹Itzun bantz yi chiwitbel quib Adán tu txkel, tekal tzun Eva pwokil jun ni!.

Yi titz'e'n yi jun ni'a'l tz nin oc bi' tetz Caín. Nintzun tal Eva: "Tan tu' banl talma' Ryos ja jal jun tal wal yi xicy," stzun i' bantz. ²Ej nin yi tele'n tiemp nin jal junt tal Eva, yi na bi'aj Abel.

Itzun yi chich'uye'n yi cob tal Eva, pstor cne'r tzun ban tetz Abel, ma tetz Caín ak'unwil ban wi cojibil. ³Ma yi tele'n tiemp, nin ben tcy'al Caín jun oy swutz Kataj. Yi toy i' itz wutz tetz tujul. ⁴Ncha'tz Abel nin ben tcy'al jun oy swutz Kataj.^r Yi tetz toy yi ben tcy'al i'tz cobox scyeri e' bajx cyal e' cne'r, poro yi e' yi mas balaj. Ej wi'nin tzun stzatzine'n Kataj ban te Abel nin te yi tetz toy. ⁵Ma tetz

ⁿ3:15 Ap 12:17. ^o3:17-18 Ro 8:20; Heb 6:8. ^p3:22 Ap 22:14. ^q3:24 Yi e' querubim, ni'cu'n mu'ñ e' scyuch' yi e' ángel, poro at len chixic'y. Ex 25:20; Ez 10:5; Heb 9:5. ^r4:4 Heb 11:4.

Caín quinin tzatzin Ryos te'j, pyor te yi toy. Nintzun je' swutz Caín, nin wi'nin žchi'che'n c'u'l bantz. ⁶Bene'n tzun jakol Kataj tetz "¡Caín! ¿Mbi na chi'ch ac'u'l te'j? ¿Mbi'tz na chukin awutz te'j?" Yi nink cxom te balaj xtxolbil, cëtzatzink tzun. Poro tan paj yi qui na cxom te'j, list yi aya'bl tan toque'n tetz ajcaw tzawel'. Poro nk'e'l tz tajwe'n tan xcyewe'n tzawel'. Tin tu' qui't tzawak' ama'l tetz," stzun Ryos bantz tetz Caín.

⁸Itzun bantz nin ben moxol Caín yi Abel tan chibene'n tan xo'n xo'l wutz. Te yi na chixon, nintzun oc Caín tan biyle'n cu'n Abel yi titz'un.⁹

⁹Itzun te yi nsken quim Abel tan Caín, nintzun jak Kataj tetz:

—¡Caín! ¿Na' tzun atite'l Abel yi awitz'un?

—Cuquen Ta!, qui na wil wetz. ¡Ixkaj in tzunk q'uiicy'lom te yi witz'un?

¹⁰—¡Yaj! chin juntlen nin yi awajtza'kl yi ncu' anuc'ul. Na yi žch'el yi awitz'un yi mme'l kojxuj wuxtx'otx', na tzan tan aëochle'n tzinwutz.¹¹ Cha'stzun te swak'e' acaws. Tajwe'n cë'e'l swutz yi tx'otx'e'l yi ntz'ubun yi žch'el awitz'un. ¹²Ej nin mpe lok cë'o'c tan cojle'n wutz tx'otx' qui't ltak' balaj cosech tzatz. Jalt xo'n tzabne' bene'n tzi'n wi munt, nin quil cëuje', stzun Ryos tetz Caín.

¹³Stza'wel tzun Caín yol Kataj:

—¿Xe'n Iwulej Ta? Quil chinxcye' tan muc'le'n yi incaws yi ntak'u' swetz, na tajwe'n tan wele'n tul yi ama'le'j, nin qui'c rmeril tan wilolt wutz'. ¹⁴Jalt xo'n tzimbne' bene'n tzi'n. Quil na'tij tul junt ama'l, nin awer nak tzimbne' kale na't cu'nt. Alchok scyetz yil chinnoj quen swutz chinquimok ta'n, stzun Caín bantz tetz Ryos.

¹⁵Saje'n tzun stza'wel Kataj:

—Alchok scyetz yil tz'oc tan abiyle'n cu'n swak'e' juk tir mas yi caws tzawutz, stzun Kataj bantz.

Toque'n tzun jun techl Caín tan Kataj, bantz cya'l jun tz'oc tan biyle'n cu'n.

¹⁶Tele'n tzun Caín tul yi ama'l kale e' jilone't tu Kataj. Cho'n tzun topone'n tan najewe'n tul yi ama'l yi na bi'aj Nod. Yi jun ama'la'tz cho'n at swutzlen Edén.

Yi e' xonl Caín

¹⁷Itzun bantz, nintzun chiwitbej quib Caín tu txkel. Tekal tzun yi txkel pwokil jun ni!. Yi tele'n tiemp nin itz'ij yi jun ni'a'ltz, nin oc bi' tetz Enoc. Yi puc'une'n chiwutz yi e' xonl Caín nin bnix jun tnum ta'n. Enoc ban yi bi' yi tnuma'tz. I te'n bi' yi cy'ajl Caín ja oc tk'ol tetz bi' yi tnum. ¹⁸Enoc ya'stzun taj Irad, Irad ya'stzun taj Mehujael, Mehujael ya'stzun taj Metusael, nin Metusael ya'stzun taj Lamec. ¹⁹Cob txkel Lamec banak, Ada bi' jun, ma junt Zila bi!. ²⁰Yi Ada ya'stzun xtxu' Jabal, ma yi jun Jabala'tz ya'stzun chimam chite' yi e' wunak yi mantial tu' chica'l, nin yi awuna'n wacx cya'n. ²¹Jal jun titz'un Jabal yi Jubal bi!. Yi Jubala'tz ya'stzun yi ntxumun tetz yi bajx kbetz. Cha'stzun te yi oc i' tetz chimam chite' tane'n cyakil yi e' aj kbetzum, chi tane'n yi e' yi na xconsan arpa tu e'chk jilwutz chirimiyy. ²²Ncha'tz Zila yi ca'p txkel Lamec, jal jun tal yi na bi'aj Tubal-caín. Yi Tubal-caína'tz i' jun txak'ol ch'ich' banak. Ja xcon hierro ta'n tu jun jilwutz ch'ich' yi k'an yubil, yi na bi'aj brons. Ej nin ncha'tz jal jun tanub Tubal-caín yi na bi'aj Naama.

^s4:8 Mt 23:35; Lc 11:51; 1Jn 3:12. ^t4:10 Heb 12:24.

²³Inti Lamec nintzun ben tlol scyetz e' txkel: "I bin jalu', na waj chinjilon tzitetz. At jun yaj yi ja quim wa'n tan tu' yi nchinq'uixpij ta'n. Xicye'l i!, poro ja quim wa'n tan tu' yi nchinlo'on mu'ë tal ni' ta'n. ²⁴Talnak Ryos yi tz'ak'lok juk tir chicaws yi e' yil biyon cu'n Caín. Poro pyor cu'n yi e' yil cho'c tan imbiyle'n wetz, na yi in wetz swak'e' oxc'al tu juklaj tir chicaws," stzun Lamec bantz.

Yi titz'e'n yi toxi'n chinitxa' Adán tu Eva

²⁵Itzun bantz nin chiwitbej quib Adán tu Eva. Tekal tzun pwokil Eva junt ni!. Yi titz'e'n yi ni' nin oc bi' i' tetz Set. Itzun tal yi xna'ntz, "Ryos mmak'on junt wale'j, tetz xel Abel yi quimnak tan Caín."

²⁶Itzun bantz, yi yajine'n Set nin jal jun cy'ajl yi na bi'aj Enós. Te yi at tzaj Enós wuxtx'otx', ya'stzun cyoque'n tan xconse'n yi bi' "Jehová" tan na'wse'n Kataj Ryos.

Yi e' xonl Adán

5 ¹Cyakil yi e'chk bi'aje'j yi kocopon tan xtxumle'n, e' cu'n xonl Adán.
Itzun yi bnixe'n cu'n yi bajx wunak tan Ryos, ni'cu'n tulej chi tane'n i!.
²Yaj tu xna'n e' bnix ta'n. Nin yi chibnixe'n, toque'n tzun chibi' tak'un tetz Adán.⁴
Nin tak' i' banl squibaj.

³Ma Adán, a'tij jun cient tu junaklaj yob yi ntaxk itz'ij junt cy'ajl i!. I cunin yubil Adán cy'a'n ta'n yi titz'e'n. Toque'n tzun bi' yi jun ni'a'tz ta'n tetz Set.
⁴Wajxakt cient yob a'tijt Adán yi nsken itz'ij Set. Ej nin te yi tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. ⁵Quime'n nintzun ban Adán yi stz'ake'n beluj cient tu junaklaj yob ta'n.

⁶Ma Set, a'tij jun cient tu o' yob yi ntaxk itz'ij yi cy'ajl yi na bi'aj Enós.
⁷Wajxakt cient tu juk yob a'tijt Set yi nsken itz'ij yi cy'ajla'tz. Ej nin te yi jun tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. ⁸Quime'n nintzun ban Set yi stz'ake'n beluj cient tu coblaj yob ta'n.

⁹Ma Enós, a'tij jun mutx' tu lajuj yob te yi ntaxk itz'ij yi cy'ajl yi na bi'aj Cainán. ¹⁰Wajxakt cient tu o'laj yob a'tijt Enós te yi nsken itz'ij Cainán. Ej nin te yi tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. ¹¹Quime'n nintzun ban Enós yi stz'ake'n beluj cient yob ta'n.

¹²Ma Cainán nsken tz'ak oxc'al tu lajuj yob yi titz'e'n yi cy'ajl i' yi na bi'aj Mahalaleel. ¹³Wajxakt cient tu ca'wunak yob a'tijt Cainán yi nsken itz'ij Mahalaleel. Ej nin te yi waxak cient tu ca'wunak yoba'tz, jale'n nin ban mas nitxajil i'-tz. ¹⁴Quime'n nintzun ban Cainán yi stz'ake'n beluj cient tu lajuj yob ta'n.

¹⁵Ma Mahalaleel, a'tij oxc'al tu o' yob yi ntaxk itz'ijt yi cy'ajl i' yi na bi'aj Jared. ¹⁶Wajxakt cient tu junaklaj yob a'tij Mahalaleel yi nsken itz'ij Jared nin te yi tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i'-tz. ¹⁷Quime'n nintzun ban Mahalaleel yi stz'ake'n waxak cient tu jun mutx' tu o'laj yob ta'n.

¹⁸Ma Jared, nsken tz'ak jun cient tu oxc'al tu cob yob ta'n yi titz'e'n yi cy'ajl i' yi na bi'aj Enoc. ¹⁹Wajxakt cient yob a'tijt Jared yi nsken itz'ij Enoc, nin te yi tiempa'tz, jale'n nin ban mas nitxajil i!. ²⁰Quime'n nintzun ban Jared yi stz'ake'n beluj cient tu oxc'al tu cob yob ta'n.

⁴ 5:1-2 Gn 1:27-28; Mt 19:4; Mc 10:6.

²¹ Ma Enoc, a'tij oxc'al tu o' yob te yi ntaxk itz'ij yi cy'ajl i' yi na bi'aj Matusalén. ²² Oxt ciente yob a'tijt Enoc yi nsken itz'ij Matusalén. Nin te yi tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. Ej nin te yi tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. Ej nin te yi tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. ²³ Ox ciente tu oxc'al tu o' yob a'tijt Enoc wuxtx'otx!. ²⁴ Poro qui nin quim, na tan tu' yi xom i' te tajbil Ryos ntx'akx cuntu!, na Ryos icy'an nin i!.

²⁵ Ma Matusalén, sken tz'ak jun ciente tu jun mutx' tu juk yob ta'n yi titz'e'n yi cy'ajl i' yi na bi'aj Lamec. ²⁶ Jukt ciente tu jun mutx' tu cob yob a'tijt Matusalén te yi sken itz'ij Lamec. Nin te jun tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. ²⁷ Quime'n nintzun ban Matusalén yi stz'ake'n beluj ciente tu oxc'al tu beluj yob ta'n.

²⁸ Ma Lamec, sken tz'ak jun ciente tu jun mutx' tu cob yob ta'n yi titz'e'n jun cy'ajl. ²⁹ Noé^w tzun ban bi' tak'un, na talnak Lamec: "Po'tnakt yi tx'otx' tan Kataj Ryos, cha'stzun te tajwe'n tan kak'uje'n swutz tan kac'a'chal kib, poro tan yi jun ni'e'l skujek ta'n", tzun Lamec bantz. ³⁰ O't ciente tu jun mutx' tu o'laj yob a'tijt Lamec yi nsken itz'ij Noé. Nin tul yi jun tiempa'tz jale'n nin ban mas nitxajil i!. ³¹ Quime'n nintzun ban Lamec yi stz'ake'n juk ciente tu oxc'al tu juklaj yob ta'n.

³² Ma Noé, yi stz'ake'n o' ciente yob ta'n, kalena's tzun jale'n ox cy'ajl i' yi na chibi'aj Sem, Cam nin Jafet.

Yi ñe'n cu'n e' ban wunak yi chipuc'une'n

6 ¹ Itzun bantz yi chipuc'une'n wunak wuxtx'otx', nintzun jal wi'nin chinitxa', nin wi'nin balaj xun ban ñchixol'. ² Ej nin yi quilol yi e' nitxajil Ryos^x yi chumbalaj nin e' xuna'tz, cyoque'n tzuntz tan joyle'n yi cyajbil chixol' tan cyok'bel quib scyuch!. ³ Poro yi tilol Kataj Ryos, itzun taltz: "Ja wi't icy' impaj scye'j cyakil wunak. Qui't no'c il tan makle'n chiwutz na qui na cho'c jak' inca'wl. Ntin na cyak' ama'l tetz cyajtza'kl cachi!. Iñxin cuntuñin ate' jak' ca'wl yi tajbil chiwankil. Cha'stzun te, junt cuntu' ciente tu junak yob swak'e' scyetz tan cya'te'n wuxtx'otx".

⁴ Itzun bantz yi cyok'bel quib yi e' nitxajil Ryosa'tz scyuch' yi e' xuna'tz, nintzun jal chinitxajil scyuch!. Yi chinitxajila'tz yi jal, chin wutz quikan nin e' ban. Ej nin yi e' nitxa'a'tz yi e' jal, ilenin na kana'wsaj, tantu' yi mbi cu'n banake' tentz.

⁵ Itzun bantz yi tilol Ryos yi chin juntlen nin cyajtza'kl cyakil wunak, yi ntin e'chk ajtza'kl cachi' na chitxum, ⁶ nintzun saj jun chin bis te talma!. Itzun taltz: "Qui'k e' mbrix yi e' wunake'j wa'n. ⁷ Ba'n tcu'n chisotzok chicyakil cu'n wa'n. Nin ncha'tz chicopon insotzal cyakil e' jilwutz txuc. Chisotzok tircu'n wa'n, na ba'n tcu'n qui'ck e' cu' imbnol."

⁸ Ntin jun tal wunak yi tzatzin Kataj Ryos te'j, i'tz Noé.^y

Yi mbi cu'n banak Noé

⁹ I bin jalu' je xtxolbile'j te yi mbi cu'n banak Noé. Chumbalaj nin i' banak, na nin xom i' te ca'wl Ryos. Ntin cu'n i' jal c'ulutxumil swutz Ryos.^z

^w 5:24 Heb 11:5; Jud 14. ^w 5:29 Yi na elepont yi bi'aj "Noé" le chiyol yi e' hebrei yiltz "ujle'n". ^x 6:2 "Yi e' nitxajil Ryos." At e' yi na cyal yi na jilon scye'j e' ángel, nin at e' na cyal yi na jilon scye'j chinitxajil yi e' balaj nak. Ncha'tz at e' yi na cyal yi na elepont yi e' nitxajil yi e' rey, yi e' cyocsaj quib tetz Ryos.

^y 6:8 Mt 24:37; Lc 17:26; 1P 3:20. ^z 6:9 2P 2:5.

¹⁰Ej nin e' jal ox cy'ajl. At jun na bi'aj Sem, nin at junt na bi'aj Cam, nin at junt yi Jafet bi'. ¹¹⁻¹²Chum balaj nintzun banak Noé swutz Ryos, ma yi e' mas wunak chin juntlen nin cyetz cyajtza'kl. E' len cu'n mal nak.

Itzun yi tilol Ryos yi mbi cunin na chitzan wunak tan banle'n, ¹³nintzun ben tlol tetz Noé: "Ja wi't bixe' wa'n tan chisotzaje'n cyakil wunak, na ntin na chibiy quib squibil quib. Cha'stzun te chicopon insotzal tuml cyakil jilwutz txuc tu cyakil e'chk takle'n yi at wuxtx'otx". ¹⁴Ma axa'tz Noé, banaj jun xo'mbil wi a!. Ba'n xcon jun jilwutz tze' awa'n yi at k'olil. Nin banaj e'chk cuart tul yi jun xo'mbila'tz. Ma yil bnix, tajwe'n tzanojsaj yi xchubil tze' tan jun jilwutz k'ol yi na bi'aj brea, bantz quil tz'oc a' tul. Okquen yi k'ol awa'n tc'u'l, nin ncha'tz solte'j tan qui toque'n a' tul.

¹⁵"Ej nin je tzawuleje'j: Yi xkinewe'n, jun cient tu junak o'laj metr tzawulej. Ma yi wutz, junak cob metr tu ni'c tzawulej. Ej nin oxlaj metr tu ni'c tzawulej yi wutz tkan. ¹⁶Ej nin ox chup tzawulej tc'u'l yi jun barca'tz. Nin ba'n tzaban jun wentanu' tzak! yi tz'ujbil, tak'un me' war. Ej nin ba'n tzaban jun puert xlaj.

¹⁷"Tajwe'n tzaban yi jun xo'mbila'tz na tz'u'l a'bal wa'n wi munt tan chisotzaje'n cyakil wunak, nin cyakil txuc. Chicyakil cu'n xchiquimok yil noj bene'n tzi'n wuxtx'otx' tan a!.

¹⁸"Ma axa'tz Noé, swale' jun xtxolbil tzatz. Ja wi't imbixabaj yi xtxolbile'j tzawuch!. Xclaxok wa'n tuml anajal, na cöcopon tul yi barc scyuch! e' acy'ajl, tu awuxkel, scyuch! e' awulib. ¹⁹Ncha'tz na waj yil cho'c jujun lmuj txuc tzite'l le barc, jun mam nin jun tij. Na na waj yil chiclax, chi sbajok tzite'l itetz. ²⁰Tajwe'n tan cyoqe'n jujun lmuj txuc tzite'l te cyakil jilwutz txuc yi at bene'n tzi'n wi munt. Jujuun lmuj scyeri e' yi tetz awuna'n, nin jujun lmuj scyeri e' yi tu na chijut nin quib wuxtx'otx!. Ya'stzun wajbil, bantz quil chisotz yi txuca'tz. ²¹Poro tajwe'n exo'c tan xchamle'n iwa!, nin chiwa! yi e' txuc. Ej nin tajwe'n tan acolol tul barc bantz quil xquimwok tan we'j," stzun Ryos bantz tetz Noé.

²²Bnix cyakil e'chk takle'na'tz tan Noé, quib yi talnak Kataj tetz.^a

Yi cwe'n mule'n jun chin wutzile'n a'bal

7 ¹Itzun bantz yi tele'n tiemp nintzun tal Ryos tetz Noé: "Ma jalu' Noé, xchixo'l cyakil wunak yi ate' wuxtx'otx!, ntin cu'n aä, aä balaj.^b Nque'n bin le barc cyuml e' anitxa' tu awuxkel nin e' awulib. ²Ma yi e' txuc yi nk'e'tz xan, yi at cuj tan baje'n ita'n, tajwe'n tan cyoqe'n le barc tzite'l, juk chak lmuj te jujun jilwutz txuca'tz, ma yi e' txuc yi xan tan baje'n ita'n, cho'ken jun ntzi! lmuj awa'n te jujun jilwutz. ³Ncha'tz yi e' txuc yi na chixicy'in tcyal'j tajwe'n cho'c, juk chak lmuj te jujun jilwutz bantz chiclaxe'n. ⁴Na le jukt k'ej xe'tok a'bal wa'n. Ca'wunak k'ej nin ca'wunak ak'bal sbne' yi a'bala'tz. Na yi wetz wajbil i'tz tan chisotzaje'n cyakil wunak nin cyakil txuc yi bnixnak wa'n," stzun Kataj Ryos bantz tetz Noé.

⁵Ej nin quib yi talnak Ryos tetz, i nin tzun tulejtz.

⁶At Noé tul wukak cient yob yi cwe'n yi jun chin a'bal tan nojse'n yi wuxtx'otx!. ⁷Toque'n tzun i' le barc tan colol tib tk'ab yi a'bal, nin xomquen yi txkel te'j, scyuch! e' cy'ajl tu quixkel.^c ⁸Ncha'tz e' baj oc cyakil jilwutz txuc. E' oc yi e' txuc yi at cuj tan chibaje'n cya'n. Ej nin e' oc yi e' txuc yi qui'c cu tan

^a6:22 Heb 11:7. ^b7:1 Gn 6:9; 15:6; Lc 2:25. ^c7:7 Mt 24:38-39; Lc 17:27.

chibajsal. Ncha'tz e' oc yi e' yi na chixicy'in tcyaj nin yi e' yi na chijut nin quib wuxtx'otx!. ⁹Quicobenle'n baj cyoque'n tak'un. Jun mam nin jun tij e' baj octz ta'n, i nintzun tulej i'-tz, quib yi tal Ryos tetz. ¹⁰Yi je'mpone'n yi juki'n ke'j yi cyocompone'n tul barc nintzun xe'tij yi a'bal wuxtx'otx!.

¹¹Ja xe'tij yi jun a'bala'tz te yi na xon Noé tul wukak cient yob, le juklaj tajjal yi ca'p xaw te yi jun yoba'tz. Nintzun saj kojxuj wi'nin a'bal tcyaj.^d Nin ncha'tz je'ul mulk'uj wi'nin a' xe mar. ¹²Ca'wunak k'ej nin ca'wunak ak'bal ban yi a'bal. ¹³Poro te ite'n nin k'leja'tz yi xe'te'n a'bal ya'stzun cyoque'n Noé tu txkel le barc tu yi ox cy'ajl yi na chibi'aj Sem, Cam nin Jafet. Ncha'tz e' oc xomok yi quixkel yi e' cy'ajola'tz. ¹⁴Oque'n nin e' bantz scyuch' cyakil e' smaron txuc, nin cyakil txuc yi ba'n tetz awuna'n. Ncha'tz e' oc cyakil jilwutz txuc yi na chixicy'in tcyaj, scyuch' yi e' txuc yi tu na chijut nin tu quib wuxtx'otx!. ¹⁵Quicobenle'n baj cyoque'n cyakil jilwutz txuca'tz te'j Noé le barc. ¹⁶Quib yi tal Kataj tetz Noé i nintzun tulej. Yi wi't cyoque'n cyakil, nintzun cu' lamol Kataj yi puertil yi barc.

¹⁷Ca'wunak k'ej nin ca'wunak ak'bal ban yi a'bal. Yi ñch'uye'n yi a' wuxtx'otx' nin je' palol yi barc. ¹⁸Ch'uye'n nin ban yi a' nin palij yi barc ta'n. ¹⁹Yi ñch'uye'n yi a' ja xcy'e' tan jople'n yi e'chk wutz yi chin wutz tkan nin. ²⁰Juk metr icy' yi a' tibaj yi e'chk wutzal'.

²¹Yi baje'n yi xtxolbila'se'j, ya'stzun chiquime'n cyakil wunak yi ate' wuxtx'otx!, nin ya'stzun chiquime'n cyakil jilwutz smaron txuc, nin ya'stzun chiquime'n cyakil txuc yi ba'n tetz awuna'n scyuch' yi e' yi na chijut nin quib wuxtx'otx!. ²²Cyakil yi wunaka'tz nin cyakil txuca'tz e' baj quim len. ²³Ntina'tz e', e' clax yi e' yi e' oc tej Noé le barc. Ma yi e' mas wunak e' baj quim. Ncha'tz yi e' mas smaron txuc, nin e' mas txuc yi ba'n tetz awuna'n e' baj quim. E' baj quim yi e' txuc yi na chixicy'in, scyuch' yi e' yi na chijut nin quib wuxtx'otx!. ²⁴Xkanca'p tzun cient k'ej a'tij a' wi tx'otx!

Yi makxe'n yi jun chun wutzile'n a'bal nin yi taje'n cu'n yi a'

8 ¹Poro Noé scyuch' yi e' txuc yi ate' tc'u'l yi barc, quinin e' el te c'u'l Ryos. Cha'stzun te xtxumul i' tan saje'n jun cyek'ek' tan taje'n cu'n yi a!. ²Ncha'tz yi a'bal, makxe'n nintzun bantz. Nin ncha'tz qui'ct a' je'ul mulk'uj xe mar. ³Yi makxe'n e'ch ñchun a' nsken el xkanca'p cient k'ej cyak'un Noé tul barc, nintzun xe'tij yi a' tan taje'n cu'n. ⁴Juklaj tajjal yi juki'n xaw ya'stzun yi cwe'n pone'n lajpuj yi barc tibaj jun scyeri e'chk wutz cwent luwar yi na bi'aj Ararat. ⁵Jun tzunin taje'n cu'n yi a!. Ej nin yi tucumule'n yi bajx k'ej te yi lajuji'n xaw sken tzun lajluchax wi'ak wutz.

⁶Ñch'iwal tzun Noé ca'wunakt k'ej. Kalena's tzun je'n jakol yi wentanu'il yi barc. ⁷Yi jakxe'n yi wentanu' nintzun eltzaj stzakpul jun joj. Poro tunin na xicy'in cuntunin i'-tz tcyaj, tan ñch'iwe'n jalén yi skeje'n wuxtx'otx!. ⁸Yi sken eltzaj yi joj, ncha'tz nin eltzaj stzakpul Noé jun slu'k tan tele'n xtxum i' tetz yi ko sken skej yi wuxtx'otx!. ⁹Poro tan paj yi ixnin pi'llij yi a' wuxtx'otx!, cya'l nin jale't ama'l tan yi slu'k tan tujewe'n. Cha'stzun te nin opont junt tir kale eltzit tzakpu'n. Ej nin list Noé tan xtxoble'n quen junt tir tul barc.

¹⁰Nintzun ñch'iw Noé jukt k'ej, kalena's tzun tele'nt stzakpul junt tir yi tal slu'ka'tz. ¹¹Yi tele'nt stzakpul sken nintzun cu k'ej yi pakxe'nt junt tir. Cy'a'n jun

^d7:11 Lc 17:26; 2P 3:6.

tal xak oliw ta'n yi tocompone'n. Nin tan tu' yi cy'a'n yi xak tze'a'tz ta'n, nin el xtxum Noé tetz yi tzan skeje'n wuxtx'otx¹. ¹²Itzun te yi nsken ocopon junt tir yi tal slu'k, nintzun ñch'iw Noé jukt k'ej, kalena'tz tzun tele'nt tzakpultz, poro qui't pakxij yi tal slu'ka'tz.

¹³Itzun bantz yi na xon tzaj Noé tul kak cient tu jun yob, yi bajx k'ej te ac'aj yob, tele'n tzun tcy'al i' mu'ñ wi' yi barc. Yi tele'n ta'n nintzun tiltz yi sken skej yi wuxtx'otx¹.

¹⁴Itzun le junak juk tajjal te yi ca'p xaw teri yoba'tz, nternin chin skejt ban yi wuxtx'otx¹. ¹⁵Nintzun tal Kataj Ryos tetz Noé: ¹⁶"Ba'n cxe'lwok le barc jalú". Ba'n tz'el awuxkel nin e' anitxa' scyuch' e' awulib. ¹⁷Ncha'tz ba'n che'l yi e' txuc yi ate' tzawe'j le barc. Ba'n che'l chicyakil yi e' yi ba'n chixiquin, scyuch' yi e' yi ba'n tetz awuna'n, nin ba'n che'l yi e' yi tu na chijut nin quib wuxtx'otx¹. Tajwe'n tan cyele'n chicyakil bantz chibene'n bene'n tzi'n wuxtx'otx¹, na yi wajbil i'tz tan chipuc'une'n," stzun Ryos bantz tetz Noé.

¹⁸Cycle'n tzaj tzun Noé le barc. Xome'l tzaj yi txkel, cyuml yi e' cy'ajl scyuch' e' tlib. ¹⁹Ncha'tz yi e' txuc yi ba'n tetz awuna'n, e' baj eltzaj. Ncha'tz e' smaron txuc e' baj eltzaj. Ej nin e' baj eltzaj yi e' txuc yi tu na chijut nin quib, scyuch' yi e' txuc yi na chixicy'in. Chicyakil cu'n e' baj eltzaj.

²⁰Toque'n tzun Noé tan wekle'n cobox c'ub tetz patbil chitx'ixwatz. Yi bnixe'n nintzun e' baj saj stz'amol Noé jujun scyeri e' txuc yi ba'n tetz chitx'ixwatz. Ej nin pat Noé yi e' txuca'tz tetz toy tetz Ryos. ²¹Itzun yi topone'n yi c'o'cal yi toy i' swutz Kataj, nintzun tal Kataj tetz: "Qui't no'c tan sotzaje'n cyakil e'chk takle'n yi at wuxtx'otx¹ tan a' tan chipaj e' wunak, na yi e' wunak, e' cu'n juchul il yi chijuyil tzaj. Qui't sotz junt tir yi e'chk takle'n'a'tz wa'n tan a' tan chipaj. Ncha'tz e' txuc, qui't chisotz junt tir wa'n, chi mimban te jun tire'j.

²²"Jalen pe'k atite't yi wuxtx'otx¹,
tz'ocopon ujul nin sjalok cosech.
Sjalok jujun tiemp tz'a',
nin jujun tiemp che'w.
Sjalok jujun tiemp a'bal,
nin jujun tiemp cresum.
Ncha'tz yi sk'ejl tu lak'bal,
ite'n nin sbne' chi tane'n nin,"
chij Ryos bantz tetz Noé.

Yi ac'aj xtxolbil yi tal Ryos tetz Noé

9 ¹Ej nin ncha'tz tak' Ryos banl tib Noé scyuch' e' nitxajil tan yi yole'j: "Sjalok wi'nin initxa' bantz jale'n wi'nin wunak bene'n tzi'n wuxtx'otx¹". ²Cyakil jilwutz txuc yi at bene'n tzi'n wi munt chocpon jak ica'wl. Ñchixobok tzitetz. Yi e' yi ate' xe mar scyuch' yi e' yi na chixicy'in tcy'a'j, chicyakil cu'n ñchixobok tzitetz. ³Swak'e' ama'll tzitetz tan chibajse'n alchok scyetz scyeri e' txuca'tz nin alchok jilwutz itzaj yi na el italma' te'j. ⁴Ntina'tz jun takle'n yi qui'c rmeril tan baje'n ita'n, i'tz yi chichi'bel yi e' txuc yi qui na el chiñch'el yi na chiquim. Na yi stz'ajbil jun txuc nka jun yaj cho'n at le ñch'el.⁵Ej nin cyakil wunak, nin

^e9:1 Gn 1:28. ^f9:4 Lv 7:26; 17:10-14; Dt 12:16, 23; 15:23.

cyakil txuc yi na cho'c tan biyle'n cu'n jun cyuch', banij cyetz chicawsa'tz wa'n. Na alchok scyetz jun yil sbiy cu'n jun tuch', stak'e' cwent tzinwutz nin banij tetz cawsa'tz wa'n. ⁶ Alchok scyetz yil sbiy cu'n junt wunak^g tajwe'n yil cu biyij tetz, na axwok cu'n welblal. ⁷ Ncha'tz axwok itetz, ba'n chijal wi'nin initxajil bantz chibene'n lo'on wunak bene'n tzi'n wi munt,"^h stzun Ryos bantz.

⁸ Ncha'tz tal Ryos tetz Noé scyuch' e' cy'ajl: ⁹"Bitwok tzaj. Ja bixe' jun ac'aj xtxolbil wa'n tetz itetz. Poro nk'e'tz ntin tetz itetz ma na ncha'tz scyetz cyakil ixonl yi ñchijalok tzantzaj. ¹⁰ Yi jun ac'aj xtxolbila'tz i'tz tetz itetz nin scyetz cyakil yi e' txuc yi xomche' tzite'lj yi ncxe'lwok tzaj le barc. Qui'c na ban mpe ik e' txuc yi na chixicy'in, nka e' txuc yi ba'n tetz awuna'n. Qui'c na ban ko e' smaron txuc nka qui', na yi jun ac'aj xtxolbila'tz yi ja bixe' wa'n i'tz tetz cyakil jilwutz txuc. ¹¹ Ej nin qui'c rmeril tan xite'n yi jun ac'aj xtxolbila'tz. Je xtxolbile'lj: Ja wi't bixe' wa'n yi qui't no'c tan chisotzaje'n cyakil wunak tan a'. Qui't saj a'bal wa'n tan sotzaje'n yi e'chk takle'n yi at wuxtx'otx!. ¹² Nin je jun techle'lj tan ñchajle'n tzitetz scyuch' cyakil txuc yi ne'lk cu'n te inyol. ¹³ Ja wi't je' yi arco irisⁱ wa'n tcyaj, ya'stzun yi techl yi ja wi't bixe' jun xtxolbila'tz wa'n skaxo'l tzituch!. ¹⁴ Ej nin sbne' opon tunintz, yil smoltzaj tib sbak' wa'n, ilenin ñchaje' tib yi jun arco irisa'tz. ¹⁵ Ej nin cyakil tir yil ñchaj tib, swile', nin tz'ul tx'akx tinc'u'l yi xtxolbil yi ja wi't bixe' wa'n skaxo'l tzituch', nin scyuch' cyakil txuc. Qui't tzun saj junt tir a'bal wa'n tan isotzaje'n. ¹⁶ Yil ñchaj tib yi arco iris tul sbak', tz'ul tzun tx'akxuj tinc'u'l yi xtxolbil yi ja bixe' wa'n skaxo'l tzituch' nin skaxo'l scyuch' cyakil txuc yi ate' bene'n tzi'n wi munt. ¹⁷ Yi arco irisa'tz ya'stzun quiwel yi xtxolbil yi ja bixe' wa'n tzituch' nin scyuch' cyakil txuc yi ate' wuxtx'otx!", stzun Ryos bantz.

Yi chibi' e' cy'ajl Noé

¹⁸ Je chibi' yi e' cy'ajl Noé yi e' eltzaj te'lj le barc: Sem, Cam, nin Jafet. Yi Cama'tz, ya'stzun taj Canaán. ¹⁹ Nin tan chixonl yi ox cy'ajl Noé-a'tz, ja noj junt tir yi wuxtx'otx' cya'n wunak.

²⁰ Itzun bantz yi xone'n tiemp nintzun xe'tij Noé tan ak'un wi cojibil, nin cu tawal jalaj uva. ²¹ Ej nin yi jale'n wutz yi uva nintzun je tc'ajal yi win yi bnix ta'n te yi wutz uvaja'tz, nin oc a' twi!. Yi toque'n a' twi' nintzun cyaj cutxlok nicy'al tal pach yi mantial tu!. Qui'c be'ch tetz at. ²² Ma Cam, yi taj Canaán, nintzun ben tilol yi cutxlij yi taj, nin qui'c yi be'ch tetz. Tele'n tzaj tzun tan talche'n scyetz Sem tu Jafet. ²³ Yi quibital nintzun ben quic'y'al jun xbu'k. Nin je nin chik'ol wi chixulchub. Nin wutzcoquenle'n e' bene'ntz tuch' tan jople'n yi wankil prow chitaj. Ya'stzun e' bantz tan qui quiol wankil i!.

²⁴ Itzun yi tule'n yos tu Noé, nin yi tbital yi mbi cu'n ban yi ñch'i'p, nintzun taltz:

²⁵ "I bin jalul' cawsok Canaán. Tz'ocopon tetz chimos yi e' mos yi e' stzicy."

²⁶ Ej nin ncha'tz tal Noé: "Tak' tzaj Kataj Ryos yi banl tibaj Sem. Ma tetz Canaán, ba'n tz'oc tetz mos i!.

²⁷ Ej nin ncha'tz nink tak' Ryos ama'll tetz Jafet tan bene'n lo'on yi tetz xtx'otx!. Ej nin snajank i' ñchixo'l yi e' xonl Sem. Ma Canaán, mos tu' Jafet sbne!"

^g9:6 Gn 1:26; Ex 20:13. ^h9:7 Gn 1:28. ⁱ9:13 Yi "arco iris" na bi'aj "lu'baj", nka "ñchejcan" le kayol. Ncha'tz at e' yi na cyal "soj" tetz.

²⁸ Itzun yi nsken icy' yi jun chin wutzile'n a'bala'tz, a'tij Noé oxt cient tu ni'cy yob wuxtx'otx!. ²⁹ At Noé tul beluj cient tu ni'cy yob yi quime'n.

Yi chixonl yi e' cy'ajl Noé

10 ¹I bin jalu' katxume' chixonl yi e' cy'ajl Noé. Yi nsken icy'pon yi jun chin wutzile'n a'bala'tz, jale'n nintzun ban chinitxajil yi e' cy'ajl Noé, yi Sem, Cam tu Jafet.

² Itzun yi e' cy'ajl Jafet, ja chibi'aj: Gomer, Magog, Madai, Javán, Tubal, Mesec tu Tiras. ³ Ma yi e' cy'ajl Gomer, yi bajx cy'ajl Jafet, ja chibi'aj: Askenas, Rifat tu Togarma. ⁴ Ma yi e' cy'ajl Javán, yi cyaje'n cy'ajl Jafet, ja chibi'aj Elisa, Tarsis, Quitim tu Rodaním. ⁵ Cyakil yi e' bi'aja'tz, e' cu'n xonl Jafet banake!. Cho'n najlche! cwe'n tzi'n tzi'ak mar. Ej nin at len chitnumil, nin apartchk len chiyol jujun tx'akaj.

⁶ Ma yi e' cy'ajl Cam ja chibi'aj, Cus, Mizraim, Fut tu Canaán. ⁷ Ma yi e' cy'ajl Cus ja chibi'aj, Seba, Havila, Sabta, Ra'ama tu Sabteca. Ma yi e' cy'ajl Ra'ama yi cyaje'n cy'ajl Cus ja chibi'aj, Seba tu Dedán. ⁸ Inti Cus, ncha'tz i' taj Nimrod, yi bajx yaj yi mo'c tetz ajcaw squibaj wunak. ⁹ Ej nin i' jun chin wi'tz aj txuquinl tantu' porer Kataj Ryos. Cha'stzun te na cyal wunak yi jun xtxolbile': "Tak' tzaj Kataj awajtza'kl tan awoque'n tetz jun wi'tz aj txuquinl chi banak kataj Nimrod," che'ch tzun. ¹⁰ Bajx toque'n i' tan chicawe'n yi e'chk tnum yi na chibi'aj Babel, Erec, Acad tu Calne. Cyakil e'chk tnuma'tz cho'n at le ama'l yi na bi'aj Sinar. ¹¹ Yi xone'n tiemp ja cyaj cyen tilol Nimrod yi jun ama'l'a'tz nin ja opon le luwar yi na bi'aj Asiria kale ocnak i' tan nuc'le'n yi e'chk tnum yi na bi'aj Nínive, Rehobot-Ir tu Cala. ¹² Ncha'tz ocnak i' tan nuc'le'n yi chumam tnum yi na bi'aj Resén, yi cho'n at nicy'al yi tnum Nínive tu Cala.

¹³ Ma Mizraim, yi ca'p cy'ajl Cam, i' chitaj yi e' ludeo, yi e' anameo, yi e' lehabita, tu yi e' naftuhita. ¹⁴ Ncha'tz yi Mizraima'tz i' chitaj yi e' patruseo tu e' casluhita, tu yi e' caftorita, yi chimam chite' yi e' filistey.

¹⁵ Ma Canaán, Sidón bi' yi bajx cy'ajl i'. Ma yi ca'p cy'ajl, Het bi'. ¹⁶ Ncha'tz yi e' jebuseo, e' amorreo, tu yi e' gergeseo, ¹⁷ e' heveo, e' araceo, e' sineo, ¹⁸ e' arvadeo, e' zemareo, scyuch' e' hamateo, e' cu'n xonl Canaán. Ma yi xone'n tiemp nintzun e' ben lo'on bene'n tzi'n. ¹⁹ Yi chiluwar yi e' xonl Canaána'tz ja opon joylaj jalen yi ama'll cwent Gera. Ja xe'tij stzi' chitx'otx' le tnum yi na bi'aj Sidón, ej nin ja opon tampuj te yi tnum yi na bi'aj Gaza. Ej nin yi ja icy'ak mojomil chitx'otx' nakajil yi e'chk tnum yi na bi'aj Sodoma, Gomorra, Adma tu chitanum yi e' aj Zebo, jalen yi mpon tampuj te yi tnum Lasa. ²⁰ Cyakil yi e' wunaka'tz yi ja kil chibi', e' cu'n xonl Cam. At len chitnumil nin apart chak len chiyol jujun tx'akaj.

²¹ Ma Sem, yi stzicy Jafet, ncha'tz jal nitxajil i'. Na cyakil yi e' xonl Heber e' cu'n xonl Sem. ²² Ma chibi' yi e' cy'ajl Sem i'tz Elam, Asur, Arfaxad, Lud tu Aram.

²³ Ma yi e' cy'ajl Aram i'tz Uz, Hul, Geter tu Mas. ²⁴ Ma Arfaxad, jun scyeri yi e' cy'ajl Sem, i' taj yi yaj yi na bi'aj Sala. Ma Sala i' taj Heber. ²⁵ Ma Heber ja chijal cob tetz nitxajil. Yi jun na bi'aj Peleg.^j Ej nin ja oc yi jun bi'aja'tz, yi titz'e'n, na ya's tzun tiemp yi cwe'n chijatxol quib e' wunak wi munt. Ma yi junt cy'ajl Heber na bi'aj Joctán. ²⁶ Ej nin yi Joctána'tz, i' chitaj yi e' wunake': Almodad, Selef,

^j 10:25 "Peleg", i'tz yi jun bi'aj yi na elepont "jatxo'n ib".

Hazar, Mavet, Jera, ²⁷Adoram, Uzal, Dicla, ²⁸Obal, Abimael, Seba, ²⁹Ofir, Havila tu Jobab. Cyakil cu'n yi e' wunaka'tz e' cu'n nitxajil Jocatán. ³⁰Cho'n chinajewe'n le ama'l yi na icy'pon nin cwent Mesa, jalen le ama'l cwent Sefar. Yi jun ama'l'a'tz cho'n at jalen lilen tzi'n, nin wi'wtz cunin cyakil luwar. ³¹Cyakil yi e' wunaka'tz yi ja kil chibi' e' cu'n xonl Sem. At len chitnumil. Ej nin apart chak len chiyol.

³²Cyakil yi e' najałat'z yi ja wi't kil, e' cu'n xonl yi e' cy'ajl Noé. Nin yi e'ch'k luwara'tz yi ja wi't kil ya'stzun cyetz chitnumil kale najlche't. Na yi nsken wi't cu yi jun chin wutzile'n a'bala'tz tan Ryos ja chiben lo'on yi e' chixonl yi e' cy'ajl Noé bene'n tzi'n. Tan tu' e', ja jal cyakil jilwutz wunak yi ate' wi munt jalu'.

Yi mucy kale cwe't suk'ij chiyol wunak

11 ¹Itzun bantz le xe'tzbil tzaj, junit chiyol cyakil wunak. ²Ej nin yi cycle'n tzaj lilen tzi'n, jal jun chin ḥk'ajlaj cya'n le ama'l cwent Sinar. Ya'stzun e' a'te'tz.

³Itzun bantz nintzun cyal cobox squibil quib: "Kabne' lagris nin ba'n kapat." Ej nin yi bnixe'n cya'n ja xcon tetz xel c'ub tan banle'n chica'l. Ncha'tz ja xcon jun jilwutz ḥpupu' cya'n tetz ḥchib lagris. ⁴Yi xone'n tiemp at e' cyal: "Or itetz kabne' jun chin tnum nin jun chin wutzile'n mucy tzone'j, yil jepon jalen tzi'n tcyaj. Sjalok wi'nin kak'ej ta'n. Ej nin qui tajwe'n tan kele'n xit bene'n tzi'n wi munt."

⁵Inti Ryos nin cu'ul tan xmaye'n yi jun tnuma'tz tu yi jun chin mucy yi na chitzan wunak tan banle'n. ⁶Toque'n tzun i'-tz tan xtxumle'n, nintzun taltz: "Tampaj yi junit e', nin junit chiyol, ja cho'c tan banle'n yi ak'une'j. Nin cya'll jun yi nink xcy'e' tan xite'n chitxumu'n. ⁷Ba'n tcu'n kacuk ḥchixo'l tan suk'le'n cu'n chiyol, bantz qui't tz'el chitxum squibil quib."

⁸I nintzun tulejtz. Ej nin cyaj cyen quiol yi ak'un tan banle'n yi jun mucy'a'tz, na qui't na el chitxum tetz chiyol squibil quib. Ej nin e' el xit bene'n tzi'n wi' munt tan Kataj Ryos. ⁹Ya'stzun cwe'n suk'ul Kataj chiyol cyakil wunak. Ej nin ya'stzun yi cycle'n xit bene'n tzi'n wi munt. Cha'stzun te ja oc bi' yi jun tnuma'tz tetz Babel.^k

Yi e' xonl Sem

¹⁰Je tzun yi e' xonl Sem banake!. Te yi nsken el cobix yob yi ticy'l'e'nix yi jun chin wutzile'n a'bala'tz, at tzun Sem tul jun cient yob. Ej nin ya'stzun yi titz'e'n yi cy'ajl yi na bi'aj Arfaxad. ¹¹A'tij Sem o'-t cient yob yi nsken itz'ij Arfaxad. Ej nin tul yi jun tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

¹²At Arfaxad tul junak o'laj yob yi titz'e'n Sala yi cy'ajl i!. ¹³Nin a'tij cyaj cient tu oxt yob, nin tul yi tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

¹⁴At Sala tul junaklaj yob yi titz'e'n Heber yi cy'ajl. ¹⁵Nin a'tij cyaj cient tu oxt yob, nin tul yi tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

¹⁶At Heber tul junak cyajlaj yob yi titz'e'n Peleg yi cy'ajl i!. ¹⁷Nin a'tij cyaj cient tu junaklajt yob, nin tul yi tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

¹⁸At Peleg tul junaklaj yob yi titz'e'n Reu yi cy'ajl i!. ¹⁹Nin a'tij cob cient tu belujt yob, nin te yi tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

²⁰At Reu tul junak coblaj yob yi titz'e'n Serug yi cy'ajl i!. ²¹Nin a'tij cob cient tu jukt yob, nin tul yi tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

^k11:9 "Babel" na elepong "qui'c xtxolbil chijilon" squibil quib.

²²At Serug tul junaklaj yob yi titz'e'n Nacor yi cy'ajl i!. ²³Nin a'tij cobt ciente yob, nin tul yi tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

²⁴At Nacor tul junak beluj yob yi titz'e'n Taré yi cy'ajl i!. ²⁵Nin a'tij jun ciente tu beluj yob, nin tul yi tiempa'tz e' jal mas nitxajil i!.

²⁶At Taré tul oxc'al tu lajuj yob yi quitz'e'n yi e' nitxajil yi na chibi'aj: Abram, Nacor, tu Harán.

Yi e' xonl Taré

²⁷I bin jalu' je chibi' e' xonl Taré yi chitaj Abram, Nacor tu Harán, yi taj Lot.

²⁸Yi Harána'tz bajx quime'n i' swutz yi taj, na cho'n quime'n i' le ama'l Ur, cwent e' caldeo, kale itz'e't i!.

²⁹Ma Abram umewe'n nin e' bantz tu Sarai. Nin ncha'tz Nacor umewe'n nin e' bantz tu Milca, yi me'l Harán, yi stzicy Isca. ³⁰Ma yi Sarai, yi txkel Abram, qui nin jal tal, na qui'c talbil i!.

³¹Inti yi Taré nin cyaj tilol yi tnum Ur, cwent e' caldeo, tan bene'n le ama'l yi na bi'aj Canaán. Ej nin el tcy'al yi cy'ajl yi Abram, tu Lot yi mam i!, nin ncha'tz Sarai yi tlub. Poro yi cyopone'n le tnum Harán, tanewe'n nintzun e' bantz te chipyaj. Ej nin ya'stzun e' najewe'tz. ³²Cho'n tzun quime'n Taré-tz le ama'la'tz. At i! tul cob ciente tu o' yob yi quime'n.

Yi je'n xtxa'ol Ryos Abram

12 ¹Itzun bantz yi tele'n tiemp nintzun jilon Ryos tetz Abram.¹ Itzun taltz: "Il cyen yi atanum. Ncha'tz il cyen yi najbil ataj. Ilwe' cyen yi axonl. Ej nin tzinchaje' junt ama'l tzatz kale cxa't cu'nt. ²Tan ara axonl, tzimbne' jun chumam tnum."² Swak'e' imbanl tzawibaj nin sjalok ak'ej. Ej nin tan aäx tu jun ara axonl³ sjalok chibarl cyakil jilwutz wunak wi munt. ³Swak'e' imbanl squibaj yi e' yil cyak' ak'ej, nin swak'e' imbanl squibaj yi e' yil cyak' ke'j axonl. Che' incawse' chicyakil yi e' yil cho'c tan telse'n ak'ej scyuch' yi e' axonl. Ej nin tan aäx lwak'wit imbanl squibaj cyakil jilwutz wunak bene'n tzi'n wi munt."

⁴I nintzun tulej Abram quib yi tal Ryos tetz. Nin cyaj cyen tilol yi luwar. At i! tul nicy' ciente tu junak o' yob yi cyaje'n cyen tilol yi jun luwara'tz, tan topone'n Canaán. Xomij Sarai yi txkel te'j tu Lot yi cy'ajl yi stzicy. ⁵Ncha'tz el tzaj tcy'al cyakil me'b'il scyuch' cyakil yi e' mos yi ate' tuch', yi e' mosa'tz yi e' oc jak' ca'wl i! te yi at tzaj i! le tnum Harán.

⁶Yi cyopone'n Canaán e' icy'ak tc'u'l wi'nin ama'l, jalen yi cyopone'n nakajil yi tnum yi na bi'aj Siquem. Cho'n tzun cya'te'n xe jun wi' bakch yi at wi jun ñk'ajlaj yi na bi'aj More. Yi jun wi' tze'a'tz chin xan nin. Te yi jun tiempa'tz najlche' yi e' aj Canaán tul cyakil yi ama'la'tz. ⁷Ej nin ya'stzun yi ama'l kale ñchaj wit tib Ryos swutz Abram. Itzun taltz: "Cyakil yi ama'le'j swak'e' scyetz e' axonl,"⁴ stzun Ryos bantz tetz. Tantu' yi ñchajol tib Ryos swutz Abram nintzun oc i! tan nuc'le'n jun patbil xtx'lixwatz tan tk'ol k'ajsbil tetz Ryos.

⁸Itzun bantz yi xone'n tiemp nin cyaj cyen tilol Abram yi jun ama'la'tz. Cho'n tzun topone'ntz wi'wtz, swutzlen yi tnum Betel. Ya'stzun je't nuc'ult yi tetz

¹12:1 Hch 7:2; Heb 11:8. ²12:2 "Tnum" na elepon jun nación. Na jop yi e' wunak. Gn 13:15-17.

³12:2 "Ara axonl" na jop Jesucristo. Gl 3:16. ⁴12:7 Hch 7:5; Gl 3:16.

martial. Cho'n tzun cyaje'n cyen yi tnum Hai swutzlen yi jun luwara'tz. Ej nin ya'stzun e' cwe't tetz cobox k'ej. Nin oc Abram tan nuc'le'n junt patbil xtx'ixwatz tetz Kataj Ryos. Ej nin octz tan na'wse'n bi' i!. ⁹Chebele'n cuntu' tzun quicy'e'n Abram jalen cyopone'n le ama'l yi na bi'aj Néguev.

Yi topone'n Abram Egipto

¹⁰Itzun bantz te yi jun tiempa'tz, nintzun cu' jun chin wutzile'n we'j. Qui'c mu'x tal chiwa' yi wunak jal. Cha'stzun te e' ben Abram jalen Egipto tan najewe'n tetz cobox tiemp. ¹¹Te yi txant tan cyocompone'n jalen Egipto, nintzun tal Abram tetz Sarai yi txkel: "Sarai, na el intxum tetz yi a¤ jun xna'n yi chin yube'n nin. ¹²Ej nin yil quil yi e' aj Egipto ayubil scyale!: 'I jun chin xna'ne'j, ya'stzun txkel nocxe'j, che'ch sbne'. Ej nin chocopon tzun tan imbiyle'n cu'n bantz acyaje'n cyentz chik'ab. ¹³Ma jalu' tan qui inquime'n cya'n, banaj pawor tan talche'n scyetz yi kitz'un kutzicy kib tzawuch!,"^p stzun Abram bantz. ¹⁴Yi cyopone'n Abram Egipto, nintzun quil yi e' aj Egipto yi chin yube'n nin Sarai. ¹⁵Ncha'tz quil yi e' mas ajcaw xlaj yi faraón, yi chireyil yi e' aj Egipto, yi chin yube'n nin Sarai. Chibene'n tzuntz tan talche'n tetz yi chin yube'n nin yi jun xna'n yi xomij te Abram. Nintzun ben quicy'altz xe ca'l rey.

¹⁶Tantu' yi toque'n klo' Sarai tetz txkel yi rey nintzun toy i' wi'nin e'chk takle'n tetz Abram, wi'nin cneru', wi'nin wac¤, nin wi'nin buru' scyuch' camey. Ncha'tz toy i' wi'nin yaj tu xna'n tetz mos Abram. ¹⁷Poro ncha'tz tan paj yi toque'n klo' Sarai tetz txkel yi rey ja tak! Ryos jun chin wutzile'n ya'bil tetz, tuml najal i!. ¹⁸Cha'stzun te nin ben mantar rey tan xchakle'n Abram. Itzun taltz: "¿Nxac ncu' atxumul yi jun awajtza'kle'j? ¿Nxac qui mawal yi mero bintzi swetz yi ko awuxkel yi jun chin xna'ne'j? ¹⁹Na je bin awale'j: 'Wanub tu' i!' Cha'stzun te mmo'c klo' i' tetz wuxkel. Ma jalu' je awuxkele'j. Cy'aj nin. Quitele'nk wok." ²⁰Cawune'n tzun yi rey scyetz e' xchakum tan cyele'n chilajul Abram tu txkel tuml cyakil yi at tuch' le tnum Egipto.

Yi chijatxol quib Abram tu Lot

13 ¹Itzun bantz yi tele'n tzaj Abram Egipto tu txkel, tu cyakil yi me'bi'l, nintzun e' opontz junt tir le ama'l Néguev. Ncha'tz Lot yi titz'un xomnin te'j. ²Ma yi Abram chin ric nin i!. At or tuch'. At sakal tuch'. Ej nin wi'nin tawun i!. ³Ma yi tele'n tiemp nintzun cyaj cyen tilol yi ama'l Néguev. Ej nin chebcun tu' topone'nt le tnum Betel. Itzun yi tele'ntz le tnum Betel nintzun opontz junt tir le ama'l xo'l Betel tu Hai, kale atit tzaj i' yi ntaxk ben Egipto. ⁴Yi jun ama'la'tz ya'stzun yi ama'l kale mbnixnakit yi jun patbil xtx'ixwatz'a'tz ta'n. Yi topone'n, nintzun oc i' tan na'wse'n bi' Kataj Ryos.

⁵Ej nin ncha'tz Lot, chin ric nin i!. Ni'cu'n riquil i' tu wutzile'n Abram yi xonl i!.^q At wi'nin cneru', wi'nin wac¤. Ej nin ncha'tz wi'nin mos xomche' te'j. ⁶Poro yi luwar kale najlche't tu Abram qui nin xce'y tan tak'le'n chiwa' cyakil cyawun. ⁷Cha'stzun te qui't jal puntil tan chinajewe'n junit, na yi e' pstor Abram tu yi e' pstor wac¤ Lot chilab quib. Wech te yi jun tiempa'tz najlche't nin yi e' aj Canaán scyuch' yi e' ferezeo yi e' chicontr Abram tu Lot. ⁸Bene'n tzun talol Abram tetz

^p 12:13 Gn 20:2; 26:7. ^q 13:5 "Yi xonl i!" na elepont "tío" le castiy.

Lot: "I bin jalu' Lot, kaxonl cunin kib tzawuch', cha'stzun te qui na yub ko at oyintzi' skaxo'l, nin ḫchixo'l ara pstor scyuch' yi e' wetz. ⁹ Je'l, ilnin cyakil yi ama'le'j. Banaj pawor, txa'aj yi awajbil tan kajatxol kib tzawuch'. Ko na awaj cxben toque'n tzi'n, ba'n tzun na'j wetz tele'n tzi'n. Ko na awaj cxben tele'n tzi'n, na'j wetz toque'n tzi'n," stzun Abram bantz.

¹⁰ Bene'n tzun xmayil Lot yi ḫk'ajlaj kale na icy'ak cu'nt yi a' Jordán. Yi jun ḫk'ajlajatz wi'nin a' tul, nin chin yube'n nin. Ej nin cyakil yi luwara'tz jalen le tnum Zoar ni'cu'ntz chi i cunink cojbil Ryos. Ni'cu'n yi jun ama'la'tz chi tane'n yi balaj amal' Egipto. Ya'stzun tane'n yi jun luwara'tz te yi ntaxk cu xitul Ryos yi amal' Sodoma tu Gomorra. ¹¹ Je'n tzun xtxa'ol Lot yi jun ḫk'ajlaja'tz kale na icy'ak cu'nt yi a' Jordán. Cho'n tzun taje'n tetz Lot jalen lilen. Ma yi Abram, cho'n tzun cyaje'n cyentz Canaán nicy' yi cwe'n chijatxol quib tu Lot. ¹² Ma tetz Lot, cho'n tzun taje'ntz tan najwe'n nakajil Sodoma, ḫchixo'l yi e' aldey yi ate' wi ḫk'ajlaja'tz. ¹³ Poro yi e' wunak yi najlche' wi jun ḫk'ajlaja'tz, chin mal nin e'. Chin wi'tz juchul il nin e' swutz Ryos.

¹⁴ Itzun bantz, te yi nsken wi't aj Lot, nintzun jilon Kataj Ryos tetz Abram. Itzun taltz: "I bin jalu' Abram, xmaynin je'n tzi'n, nin cwe'n tzi'n. Ej nin xmaynin tele'n tzi'n nin toque'n tzi'n. ¹⁵ Cyakil yi ama'le'j yi na axmaynin, swak'e' tzatz nin scyetz e' ara axonl tetz ben k'ej ben sak. ^s ¹⁶ Jepon tajjal ara axonl wa'n chi tane'n yi tajjal yi samlicy' yi at wuxtx'otx'. Cya'l nin jun na xcy'e' tan tajle'n yi samlicy'a'tz. Ncha'tz cunin ḫchibne' ara xonl, cya'l nin jun nink xcy'e' tan cyajle'n. ¹⁷ Ma jalu' quilo'k tan xo'n stzi'ak yi luware'j, yi ja inchaj tzatz, na swoye' tzatz," stzun Kataj bantz tetz Abram.

¹⁸ Toque'n tzun Abram tan wekle'n yi be'ch tetz, nin bentz tan najewe'n nakajil yi tnum Hebrón. Cho'n cyaje'n i' tul jun amal' tetz jun yaj yi na bi'aj Mamre, kale atit wi'nin wi' bakch. Cho'n tzun toque'n i' tan nuc'le'n junt patbil xtx'ixwatz tan tk'ol i' yi k'ajsbil tetz Kataj.

Yi toque'n Abram tan colpene'l tzaj Lot

14 ¹ Itzun bantz te yi tiempa'tz yi chijatxol quib Abram tu Lot, at tzaj Amrafel tetz rey yi tnum Sinar. Nin ncha'tz at tzaj Arioc tetz rey yi tnum yi na bi'aj Elasar. Ncha'tz at tzaj Quedorlaomer tetz rey yi tnum yi na bi'aj Elam, nin at tzaj Tidal tetz rey yi tnum yi na bi'aj Goim. ² Yi cyaj reya'tz e' oc tan oyintzi' tu Bera, rey tetz yi tnum Sodoma, nin te Birsa, rey tetz yi tnum Gomorra, ej nin te Sinab rey tetz yi tnum Adma. Ncha'tz e' oc tan oyintzi' te Semeber, rey tetz yi tnum Zeboim, nin te yi rey tetz yi tnum Bela, yi ncha'tz na bi'aj Zoar. ³ Yi o' reya'tz cho'n tzun chichamol quib scyuch' chisanlar wi jun ḫk'ajlaj yi na bi'aj Sidim, kale atit yi jun mar yi na bi'aj "Yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um". ⁴ Nsken wi't el coblajix yob yi cyclo'e'nix jak cawl yi rey Quedorlaomer. Poro itzun bantz tul yi oxlaji'n yob nintzun e' txum yi o' reya'tz tan cyoque'n tan oyintzi' tu Quedorlaomer tan cyele'n klo' liwr jak cawl i'.

⁵ Itzun bantz, le cyajlaji'n yob nintzun ben Quedorlaomer scyuch' yi e' rey yi xomij chiwi' te'j, tan oyintzi' le jun amal' yi na bi'aj Astarot Karnaim. Cho'n tzun

^r 13:10 Gn 2:10. ^s 13:15 Hch 7:5; Gl 3:16. ^t 14:3 "Yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um" nka yi "Mar Muerto" le castiy, i'tz jun chin lawun yi at wi'nin atz'um tul. Ej nin chin xkolum nin. Poro tzantzaj yil tz'ul tzaj Jesucristo tan cawlun n'z'ocopon yi mar muerto tetz balaj a' (Ez 47:8-12).

xcyewe'n i' scye'j yi e' aj Refa le jun ama'l'a'tz. Ncha'tz xcy'e' i' scye'j yi e' Zuzitas le ama'l yi na bi'aj Ham. Ej nin xcy'e' scye'j yi e' aj Emit le ama'l yi na bi'aj Save-quiriataim.⁶ Ncha'tz xcy'e' i' scye'j yi e' aj Hor le wi'wtz Seir, nin e' xom nin tan chibiyle'n cu'n jalen wi ñk'ajlaj Parán, yi cho'n at nakajil yi luwar yi tz'inunin tu'.⁷ Yi chipakxe'n tzaj yi rey Quedorlaomer scyuch' yi e' yi xomche' te'j, cho'n tzun cyopone'ntz le ama'l yi na bi'aj En-mis-pat, yi ncha'tz na bi'aj Cades. Ma yi quicy'ake'n le ama'l cwent yi e' xonl k'ajtzun Amalec, cyaj cyen chixitul cyakil e'chk takle'n yi nojquen ñchuwutz. Ncha'tz ite'n nin e' bantz scye'j yi e' amorroeo yi najlche' le ama'l Hazezon-tamar.

⁸⁻⁹Ma yi e' rey tetz Sodoma, Gomorra, Adma, Zeboim tu Bela, cho'n tzun chichamwit quib le jun ñk'ajlaj yi na bi'aj Sidim. Cho'n tzun cyoque'ntz yi o' reya'tz tan oyintzi' tu Quedorlaomer scyuch' yi e' mas rey, yi na chib'aj Tidal, Amrafel tu Arioc. Ya'stzun yi e' rey tetz tnum Elam, Goim, Sinar tu Elasar.

¹⁰Ej itzun le jun ama'l'a'tz kale mbaje't yi jun oyintzi'a'tz at wi'nin e'chk jul yi nojnak tan ñpupu!. Ej nin yi cycle'e'n klo' ojkuj yi e' rey tetz Sodoma tu Gomorra, cho'n chibene'n mulk'uj tul e'chk jula'tz yi nojnak tan ñpupu!. Ma yi oxt rey, e' el ojk xo'lak xtze' tan colon ib.

¹¹Ma yi e' rey yi sken chitx'acon nintzun e' oc tan telse'n tzaj cyakil yi ixi'n triw, tu e'chk takle'n yi wi'nin jamel yi at le tnum Sodoma tu Gomorra.¹² Ncha'tz nin ben quicy'al Lot, yi titz'un Abram yi cho'n najlij Sodoma. Nin cha'tz el quicy'al cyakil yi me'b'il Lot.

¹³At tzun cobox aj Sodoma yi e' clax cyen chik'ab e' contra'tz. Ej nin jun scyeri e'a'tz opon swutz Abram yi hebreys, tan talche'n tetz yi mbi cu'n bajij Sodom tu Gomorra. Cho'n nin najlij Abram xo'l yi jun c'oloj wi' bakch yi at tuch' yaj yi na bi'aj Mamre, yi amorroeo. Quitz'un quitzicy quib i' tu Escol tu Aner. Yi ox yaja'tz xomij chiwi' te Abram.

¹⁴Ma yi tbtial Abram yi sken ben yi titz'un pres, nintzun octz tan chichamle'n nin tan chiwekle'n yi e' tettz mos yi cho'n quitz'e'n tuch', yi chusijche't tan oyintzi!. Ox cient tu waxaklaj chixone'n e' mosa'tz. Ej nin yi wi't bnixe'n ta'n, nintzun xominin Abram scyuch' yi e' mosa'tz tan chitz'amle'n yi e' contra'tz. Cho'n chitx'amxe'n cya'n jalen tzi'n le ama'l yi na bi'aj Dan. Ya'stzun chitx'amxe't cya'n.¹⁵ Lak'baline'n tzun cyoque'n Abram tan oyintzi' scyuch' yi e' reya'tz. Qui cunin tzun tz'licy' scyetz yi cyocompone'n Abram tan chibiyle'n cu'n. Ej nin yi cycle'e'n ojkuj nintzun e' xom nin Abram tan chibiyle'n jalen le tnum Hoba, yi at swutze'n Damasco.¹⁶ Yi xcyewe'n Abram scye'j, nintzun el tzaj majol cyakil yi e'chk takle'n yi nsken el tzaj cyalk'al. Ncha'tz, xcy'e' i' tan colpe'n Lot tu yi najal i!. Ej nin ncha'tz yi e' mas pres yi ate' ñchik'ab, e' el tzaj liwr tak'un Abram.

Yi tk'ol Melquisedec banl tibaj Abram

¹⁷Itzun bantz, yi pakxe'n tzaj Abram te yi nsken wi't xcy'e' scye'j yi rey Quedorlaomer scyuch' e' mas rey yi xomche' te'j, nintzun el tzaj chireyil yi e' aj Sodoma tan c'ulche'n wi jun ñk'ajlaj yi na bi'aj Save, nka "wi chiñkajlaj yi e' rey."

¹⁸Ncha'tz opon Melquisedec,¹⁸ yi rey tetz yi tnum Salem, i' jun wi'tz pale!¹⁹ swutz

^{14:18} "Melquisedec", i'tz bi'aj jun pale' tentz. Heb 5:6—7:17. ^{14:18} Yi yol "pale" tul yol Kataj na jop jun ak'ol chitx'ixwatz wunak. Nk'era'tz ni'cu'n e' scyuch' yi e' pale' católico tettz jalu!.

yi Wi'tz Ryos, yi bnol tetz yi wuxtx'otx' tu yi tcyaj'. Yi jun pale'a'tz opontz tan c'ulche'n Abram. Nintzun el tzaj tcy'al pam tu win tan toye'n tetz Abram.¹⁹ Ej nin tak' i' banltz tib Abram tan yi yole':

“I bin jalu', tak' tzaj yi wi'tz Ryos,

yi jun yi bnon tetz yi tcyaj' tu wuxtx'otx', yi banl tzawibaj.

²⁰ Kak'e' kak'ajsbil tetz,

na tan tu' yi porer yi wi'tz Ryosa'tz nxcyewe't scye'j e' acontr.”

Bene'n tzun tk'ol Abram mu'x oy tetz Melquisedec. Ja toy lajuj te jujun cient te cyakil e'chk takle'n yi ncambaj scye'j e' contr. ²¹ Ma yi rey tetz Sodoma nintzun ben tloltz tetz Abram:

—I bin jalu' ta' Abram, qui na waj yi e'chk takle'n yi ncambaju' scye'j e' contr. Teru' sbne' cyakil. Ntin na waj yi e' wunak yi nhicilax tanu', stzun yi rey tetz Sodoma bantz tetz Abram.

²² Saje'n tzun stza'wel Abram:

—Qui'i' ta'. Sak swutz yi Intaj Jehová, yi Wi'tz Ryos, yi ja wi't wal tetz: “Cyakil yi e' wunak tuml yi e'chk takle'n yi mincambaj te'j, tetz chireyil yi e' aj Sodoma sbne'.” ²³ Qui na waj siquierk jun tal piñ nok' nka jun tal tz'u'm tan c'alche'n wutz inxajab. Na qui na waj yil tz'ocu' tan talche'n: “In nchinjalsan riquil nocx Abram.” ²⁴ Qui na waj nink tzintz'ame'n jun e'chk takle'n te yi mincambaj, ma na ntin yi mu'x ixi'n yi ja wi't xcon tetz chigast e' inmos. Poro yi ox yaje'j yi ja chich'eyan swe'j, yi na chibi'aj Aner, Escol tu Mamre, tajwe'n jatxlij cyetz te yi e'chk takle'n yi ja kaxcye' tan majle'n scyetz e' kacontr, stzun Abram bantz.

Yi contrat yi bnix tan Ryos tu Abram

15

¹ Itzun bantz yi nsken bajij cyakil e'chk takle'na'se'j, nintzun jilon Kataj tetz Abram le wutzicy'. Itzun taltz:

—Abram, quil exob te yi mbi sbajok tzawe'j, na in colol awetz. Ej nin swak'e' jun balaj oy^w tzatz.

²⁻³ Talol tzun Abram tetz Jehová, yi Cawl tetz:

—Ilu' Kataj, ilu' Cawl wetz, chumbalaj nin yi jun oya'tz yi na tzanu' tan suki'n swetz, poro qui'c ltak' swetz na na tilu' yi qui'c jun tal xutuj incy'ajl. Yi nink ltak'u' jun tal incy'ajl, tetz klo' i' sbne' cyakil yi inme'bi'l. Ma na yi jun yil scambok telj i'tz Eliezer, yi martoma' squibaj e' inmos, i' awer nak tu', na i' jun aj Damasco. Nin i' jun esclaw tu', stzun Abram tetz Ryos.

⁴—Qui', nk'e'tz jun awer nak scambank yi ame'bi'l na yi jun yil tetzaj cyakil ame'bi'l i'tz jun mero acy'ajl, stzun Ryos.

⁵ Tele'n tzaj tzun tcy'al Kataj yi Abram xe tal pach, yi mantial tu', itzun taltz:

—Il nin e'chk tx'uml yi ate' tcyaj'. Cya'll jun yi nink xcy'e' tan tajle'n, na jun c'oloj cunin e'. Cha'tz cunin xchibne' tajjal araxonl. Cya'll jun xcy'e'k tan cyajle'n, stzun Ryos bantz.

⁶ Tocsal tzun Abram cyakil yi mbi cu'n tal Ryos tetz. Ej nin tantu' yi tocsal, wi'nin tzun stzatzine'n Ryos te'j. Cha'stzun te jale'n yi balajil i' swutz Ryos.

⁷ Bene'n tzun tlol Ryos tetz Abram:

^w 15:1 “Jun balaj oy”. At e' traductor yi na cyal “swak'e' jun c'oloj cunin axonl” (Sal 127:3) nka “sjamelank awak'un”.

—I ina'tz in Jehová. Ej nin i ina'tz yi jun yi ncxe'lisan tzaj le ama'l Ur, chicwent e' caldeo, tan wuk'ol yi ama'le'j tzatz.

⁸—Ta', ilu' Cawl wetz, ilu' Kataj Jehová. Poro cuyu' impaj, ¿xe'n tz'el intxum tertz yi kol swetzaje' cyakil yi ama'le'j?

⁹Stza'wel tzun Ryos tetz:

—Cy'ajwe'tzaj jun tal ne'x wacx, nin jun chiw, nin jun tal ne'x cne'r tan ox yob yi jujun. Ej nin cy'aj tzaj jun tal slu'k tu jun tal ne'x plomx.

¹⁰Saje'n tzun tcy'al Abram yi e' txuca'tz swutz Kataj Ryos. Ej nintzun e' cu' cabsal, nin cu tk'ol jalajchak wuxtx'otx'. Ej nin swutz yi jalaja'tz, cu tk'ol jalajtz. Ma yi slu'k tu tal ne'x plomx, qui e' cu' cabsalz.

¹¹Itzun yi e' ku's nintzun e' baj cu'ultz tan bajse'n klo' chiwankil e' txuca'tz. Poro nin oc Abram tan chilaje'n len. ¹²Ma yi cwe'n yup, nsken tzun k'e'xij i', nin saj jun chin watl te'j. Nin chin tz'o'tz nin tunin tzun bantz xlaj. Nintzun saj jun chin xo'w te'j. ¹³Bene'n tzun tlol Kataj tetz:

—Tajwe'n yil tz'el atxum tertz yi xtxolbile'j. Xchinajank araxonl xchixo'l jun tx'akaj awer nak tertz cyaj cient yob. Chocopon araxonl tertz chimos yi e' awer naka'tz nin xchibuchlok cya'n. ¹⁴Poro swak'e' chicaws yi e' awer naka'tz tan paj yi chocopon yi e' araxonl tertz chimos. Poro yil tz'ak yi cyaj cient yoba'tz cya'n, chelepon liwr, nin chin ric nin xchibne'. ¹⁵Ma aäx awetz Abram, yil cxtijin cu'n, tzatzin cu'n lÄquim nin cxa'j scye'l k'ajtzun ataj, tu k'ajtzun atxu!. ¹⁶Yi sken wi't icy' cyajix wekl araxonl xchipakxok junt tir le ama'le'j. Quil chu'l chan, na txe'n opon k'ejlal yil jepon tamp yi xch'onal yi quil yi e' wunak yi najche' tzone'j, yi e' amorroeo, stzun Ryos bantz.

¹⁷Itzun yi toque'n ak'bal, chin tz'o'tz nin tu nin bantz. Nintzun xchaj tib jun xwok' yi wi'nin na juquin sib tul, tu jun k'ak!. Ja chixon nicy'al yi chiwankil yi e' txuca'tz yi cabsa'nche' tan Abram. ¹⁸Ya'stzun yi bixe'wet yi trat Ryos te'j Abram. Ej nin je yol Ryose'j:

—Cyakil yi luware'j swak'e' scyetz yi e' araxonl. Xe'tok tzaj stzi' a' cwent Egipto, nin tz'elepon jalen lilen tzi'n, stzi' yi nim a' yi na bi'aj Eufrates.^x ¹⁹I'tz chiluwar yi e' ceneo tu e' cenezeo nin scyuch' e' cadmoneo, ²⁰nin chiluwar e' hitita nin e' ferezeo scyuch' e' rafaíta, ²¹e' amorroeo tu e' cananeo nin e' gergeseo, scyuch' yi e' jebuseo. Tircu'n yi e'chk ama'la'tz swak'e' scyetz araxonl, stzun Ryos bantz.

Agar tu Ismael

16 ¹Itzun bantz yi tele'n tiemp quinin tzun jal tal Sarai yi txkel Abram na qui'c talbil i!. Poro at tzun jun mos i' yi najlij scyuch', yi aj Egipto i!, nin yi bi' i' i'tz Agar. ²Bene'n tzun tlol Sarai tertz Abram:

—Qui nin ntak! Ryos ama'l swetz tan chijale'n wal, cha'stzun te na cu' inwutz teru' ta' tan cyok'bel quibu' tu inmos Agar, nin yil jal chinitxajilu' tuch' ba'n tzun tz'octz chi k'ajbil wal.

Nintzun cu'-tz swutz Abram yi xtxumu'n Sarai. ³Ej nintzun saj tcy'al Sarai yi mosa'tz tertz Abram. Yi baje'n yi xtxolbila's ya'stzun yi nsken el lajujix yob yi chinajle'nix Canaán.

^x**15:18** Yi “Eufrates”, i'tz jun chumam tzanla' yi na xe'tij le ama'l Turquía nin na icy' tul Siria tu Irak jalen yi na tzajpon Irán nin na oc tul yi Golfo Pérsico.

⁴Itzun yi chiwitbej quib Abram tu Agar nintzun tekaj pwokil jun ni!. Poro yi tele'n xtxum Agar tetz yi ñe'n tane'n i!, nintzun oc tan xbjatzie'n Sarai yi patrón.

⁵Ma Sarai nintzun taltz tetz Abram:

—Aäx aj paj yi na tzan Agar tan telse'n ink'ej wech na in te'nin nnak'on tzatz tan toque'n tetz awuxkel, ma jalu' tantu' yi sjalok tal, na tocsaj tib nim tzinwutz. Nin qui'c wetz inxac swutz i!. Ma jalu' cho'n sak swutz Ryos na'j scyetz aj paj skaxo'l tzawuch!, aäx pelo' atz nka in tzun wetz, stzun Sarai tetz Abram.

⁶—Yi amos cho'n at jak aca'wl, banaj bin awajbil te'j, stzun Abram bantz.

Yi tbtial Sarai yi yol Abram nintzun xe'tijtz tan jisle'n nin tan buchle'n Agar, jalen cu'n yi tele'n ojkujtz.

⁷Itzun te yi tele'n ojkuj Agar, cho'n tzun noje'n quen i! swutz jun ángel tetz Ryos le jun ama'l yi tz'inunin tu!, xlaj jun tal bo'm, cy'anl tetz yi be' yi na opon jalen Shur. ⁸Nintzun ben jakol yi ángel tetz:

—iAgar! Aäx jun c'oloj mos Sarai, ¿Na ncësaje't, nin na' ncëbene't? stzun ángel Ryos tetz Agar.

—Ojke'n bin mimbane'litzaj wetz swutz wutzile'n na! Sarai yi impatrón.

⁹Bene'n tzun tlol yi ángel tetz Ryos tetz:

—Quilo'k, ba'n ñpakixjt tuch' yi apatrón nin nque'n c'ulutxum jak' ca'wl i!. Nin ba'n tzaban cyakil yi mbil tal i' tzatz.

¹⁰Ej ncha'tz tal yi ángel tetz Ryos tetz:

“Ñchipuc'unk cyakil yi e' axonl wa'n,
nin cya'l nin jun nink xcy'e' tan cyajle'n.

¹¹Bintzij nin, eka'n pwokil jun ni' awa'n.

Ej nin xicy sbne' yi awal.

Nin yil tz'ul itz'ok ba'n tz'oc bi' awa'n tetz Ismael.^y

Ya'stzun bi' sbne'-tz na ja opon to'k yi atzi' yi akul swutz Ryos.

¹²Chin macle'n nin sbne' yi awal.

Ni'cu'n sbne' tu jun txuc yi chin smaron nin.

Stz'oyintzink scye'j cyakil wunak.

Ej nin cyakil wunak ñchoyintzink te'j i!.

Yi e' xonl i' ñchijunaje' quib scyuch' e' titz'un.

Ej nin cho'n ñcha'tok jalen lilen tzi'n," stzun ángel bantz.

¹³Ej nin tantu' yi ja chijilon Agar tu Kataj nin jalt junt bi' Ryos ta'n. Ej nin i'tz: “Yi Ryos yi na ko' til.” Na nin tal i'-tz “Ja chin til Ryos, poro qui nin nchinquim ta'n, na itz'ine't.” ¹⁴Cha'stzun te toque'n bi' yi jun a'a'tz ta'n tetz: “A' tetz yi jun yi itz'!,” nin yi na ko' til.” Yi jun a'a'tz cho'n at xo'l Cades tu Bered. ¹⁵Ej itzun bantz yi tule'n yos tu Agar, nintzun oc tk'ol Abram yi bi' yi ni' tetz Ismael.^a ¹⁶At tzun Abram tul jun mutx' tu kak yob yi titz'e'n Ismael.

Yi bixewe'n yi circuncisión tetz quiwel chitrat Ryos tu Abram

17 ¹Itzun te yi at tzaj Abram tul jun mutx' tu belujlaj yob, nintzun ñchaj tib yi Kataj Jehová junt tir swutz i!. Itzun taltz tetz:

—I ina'tz yi Ryos yi cya'l jun na xcy'e' swe'j. Ej nin yi wajbil i'tz yil cxo'c tetz jun yaj yi chin tz'aknak cu'n, yi qui'c mu'x tal palti!. ²Ej nin ko ya'tz tzaban,

^y 16:11 “Ismael” na elepont “na tbit Ryos” le hebrey. ^z 16:14 Gn 24:62; 25:11. ^a 16:15 Gl 4:22.

bixek cunin jun contrat skaxo'l tzawuch!. Je xtxolbile'j: chijepon impuc'sal wi'nin axonl, stzun Ryos bantz tetz.

³ Te yi na tzan Ryos tan yol cwe'n tzun joklok Abram jalén cu'n yi cwe'n pone'n yi wutz plaj wuxtx'otx!. Ej nin ncha'tz tal Ryos:

⁴ —Xocopon wa'n tetz chitaj wi'nin jilwutz wunak. ⁵ Ej nin yi abi' nk'e'tz Abram sbne' ma na Abraham^b, na c̄xocopon tetz chitaj wi'nin jilwutz wunak.^c ⁶ X̄chipuc'unk cyakil yi araxonl wa'n. Qui nin ajlbe'n cyetz sbne'. Ej nin tan a᷑ x̄chijale't wi'nin wi'tz ajcaw nin wi'nin lmak tnum. ⁷ Ej nin yi contrate'j yi bixek cu'n skaxo'l stzawuch' nin scyuch' e' araxonl tzatzaj, ^d i'tz, yi in te'nin iRyosil sbne', scyuch' araxonl tetz ben k'ej ben sak. ⁸ Swak'e' tzatz cyakil yi luware'j cwent Canaán kale najlquixe't jalú!. Ncha'tz swak'e' scyetz e' araxonl tetz ben k'ej ben sak.^e Ej nin yi in wetz in iRyosil sbne'-tz.

⁹ —Ej nin na waj yil tzaban tane'n yi xtxolbile'j yi swale' cyen tzatz. Ej nin ncha'tz yi e' axonl tajwe'n yil chixom te'j sbne' opon tunintz. ¹⁰ Je yi xtxolbile'j yi na waj tzibánwok tane'n scyuch' yi e' axonl: Tajwe'n tan chibaje'n circuncidar^f cyakil yi e' yaj tzixo'l wok. ¹¹ Ba'n bin tzic'aplen mu'x tal te yi stz'uml iwankil, na yi techla'tz xconk tan x̄chajle'n yi ja bixe' yi katrate'j skaxo'l tzitzuch!. ¹² Sbne' opon tunintz tajwe'n tan chibaje'n circuncidar cyakil yi e' xicy yi na chitz'ij tzixo'l wok. Mpe chich'ajl yi e' imos yi lok'ij che't ita'n scyetz awer nak. Tajwe'n tan chibaje'n len circuncidar. Banwok yi xtxolbile'j le waxaki'n k'ej yi titz'le'nix jun ni!. ¹³ Tajwe'n tan chibaje'n circuncidar yi e' anitxa' scyuch' e' chinitxa' yi e' amos yi lok'ijt che' awa'n. Ej nin yi jun techla'tz yi tz'ocopon te iwankil ya'stzun xe' incontrat yi ja bixe' wa'n tzitzuch' tetz ben k'ej ben sak. ¹⁴ Poro ko at jun tzixo'l wok yi quil sban tane'n inca'wle'j chin tajwe'n cunin tan tele'n laju'n tzixo'l wok, na i' pajol ca'wl.

¹⁵ Ncha'tz tal Ryos tetz Abraham:

—Inti Sarai yi awuxkel qui't lbi'aj Sarai, ma na sbi'ajk Sara.^g ¹⁶ Swak'e' imbanl tibaj, na cho'n stz'itz'ok acy'ajl te'j. Jun cu'n yol swak'e' imbanl tibaj, na tz'ocopon i' tetz chitxu' jun c'oloj jilwutz wunak. Ej nin x̄chixo'l yi xonl i' x̄chijalo'k wi'nin wi'tz ajcaw, nin wi'nin lmak tnum, stzun Ryos bantz.

¹⁷ Cwe'n tzun joklok Abraham swutz Ryos jalén cu'n cwe'n pone'n lajpuj yi plaj wuxtx'otx!. Ej nin te yi joklij, nintzun saj jun chin tze'e'n te'j, te'u'l cuntu!: "Ixkaj at tzunk rmeril tan jale'n innitxa' na na chinxon tul jun cient yob. Ncha'tz Sara, ixkaj atk rmeril tan talal jun tal, na na xon i' tul jun mutx' tu lajuj yob," stzun Abraham. Wi'nin tzun stze'ene'n i'-tz te'j cuntu!. ¹⁸ Jilone'n tzun Abraham tetz Ryos, itzun taltz:

—Chumbalaj nin klo' Ta' yi cho'nk ltak'u' banlu' tibaj Ismael.

¹⁹ Stza'wel tzun Ryos yol Abraham:

—Jun cu'n yol na walnin tzatz, stz'itz'ok jun acy'ajl te'j Sara, yi mero atz awuxkel. Nin ba'n tzawak' quen bi' tetz Isaac. Na te'j i', nin scye'j xonl i', lbixewe't yi trate'j tetz ben k'ej ben sak.

^b 17:5 Yi bi'aj "Abraham" na elepont "Chitaj wi'nin jilwutz wunak". ^c 17:5 Ro 4:17-18. ^d 17:7 Lc 1:55.

^e 17:8 Hch 7:5-6. ^f 17:10 Yi "circuncidar" na elepont "circuncisión" le castiy i'tz jun cal'wl tak! Ryos tetz Abraham tetz jun techl yi ja bixe' jun contrat te i' scyuch' yi e' tetz xonl tan Ryos. Nin yi jun techla'tz i'tz yi tajwe'n tan tele'n c'uxij mu'x stz'umlil te yi x̄chi'ol nka wankil jun ni' yi xicy. Hch 7:8; Ro 4:11. ^g 17:15 Yi bi'aj "Sara" nka "Sarah" na elepont "princesa", yi na elepont "me'l rey".

²⁰ "Inti tetz Ismael, swak'e' imbanl tibaj. Sjalok wi'nin nitxajil i' wa'n. Tz'ocopon i' tetz chitaj coblaj wi'tz ajcaw. Nin tan i' ljale't jun chin wutzile'n tnum. ²¹ Poro yi wetz intrat cho'n sbixek wa'n tu Isaac yi acy'ajl, yi cho'n tz'itz'ok te'j Sara chwa'nin le junt yob, stzun Ryos bantz tetz.

²² Yi stzaje'n wi' yol Ryos tu Abraham aje'n nintzun bantz.

²³ Itzun te ite'n nin k'eja'tz toque'n Abraham tan banle'n circuncidar Ismael scyuch' cyakil yi e' mos yi ncritz'ij tuch', cyuml yi e' yi lok'ij che' ta'n. Tircu'n tzun e' yaja'tz e' bajij circuncidar ta'n, quib yi tal Ryos tetz. ²⁴ At tzaj tzun Abraham tul jun mutx' tu belujlaj yob yi banol circuncidar tib. ²⁵ Ma Ismael at tul oxlaj yob yi baje'n circuncidar. ²⁶ Ite'n nintzun k'eja'tz yi chibnol tane'n Abraham tu Ismael yi circuncisión. ²⁷ Ej nin ncha'tz cyakil yi e' yaj yi najche' tu Abraham, e' bajij circuncidar, tuml yi e' mos yi e' itz'ij tuch', scyuch' cyakil yi e' mos yi lok'ij che' ta'n, tircu'n tzun e' bajij circuncidar te yi jun k'eja'tz.

Yi sukil Ryos tetz Abraham yi sjalok jun cy'ajl i'

18 ¹ Itzun bantz te yi at tzaj Abraham wi'wtz xo'l bakch cwent Mamre.

Cho'n tzun ḥchajol tib Ryos swutz Abraham. Cho'n tzun c'olchij swutz tal pach yi mantial tu'. E'chk chajcu'n k'ej nin lo'.

² Te yi c'olchij i', nintzun ben xmayil ox yaj yi txicliche' nakajil. Lajke'l nintzun bene'ntz tan chic'ulche'n,^h nin cu' joklokotz ḥchiwut. ³ Itzun taltz:

—Wajcaw, max c'u'lul', in ḥchakumu', na cu' inwutz teru', yi qui'k tz'icy' chanu', nink cyaju' jun rat swuch!. ⁴ ¿Qui pe' na cyaju' yi nink ben q'uil tetz mu'x a' tan xtx'ajle'n quikanu' nin lchuje'u' jun tkuj tmujil jun wi' tze'e'l? ⁵ ¿Qui pe' na cyaju' yi nink chimben tan ticy'le'n tzaj cobox chiwa'u'? Na ja lo' chik'e'xiju' nin na lo' chiquimu' tan we'j. Ba'n tcu'n chiwank ninu', na ja bin chul'u' swuch!, stzun Abraham scyetz.

—Ba'n bin, che'ch e' bantz.

⁶ Lajke'l nintzun bene'n Abraham xe chipach nintzun taltz tetz Sara:

—Or cy'ajtzaj cob arow arin, nin or tzawoqe'n tan xyulk'e'n. Ej nin banaj cobox kapam, nin tzask'ajsaj tan yi xew k'ak' yi at cyentz.

⁷ Ntin nin xtalol tzaj Abraham tetz Sara, lajke'l nintzun bene'ntz kale ate'l yi wacx i', nin je' xtxa'ol jun tal ne'x wacx, nin tak'tz tetz jun scyeri mos tan toque'n tan banle'n ba'n tetz. ⁸ Ma yi bnixe'n chiwa', nintzun bentz tan tak'le'n scyetz yi e' yaj. Poro nk'e'tz ntin chi'baj tu pam tak' scyetz ma na ncha'tz tak' i' ques tu lech. Ej nin te yi na chiwan yi ox yaja'tz tmujil tze', list cuntunin tane'n Abraham ḥchiwut na ko tak'le'n bi' chijak tzaj tetz. ⁹ Ej, itzun yi chiwi't wane'n nintzun e' octz tan jakle'n tetz Abraham. Itzun cyaltz:

—¿Na' atite't Sara yi awuxkel?

—At i' tzi'n xe kapach.

¹⁰ Bene'n tzun tlol jun scyeri ox yaja'tz.

—I bin jalul' Abraham, chwa'nin le junt yob nu'l tjun tir tan axajse'n. Ej nin yil nu'l tzaj, nsken wi'l jal jun tal Sara,ⁱ stzun yaj bantz.

Ma yi Sara cho'n tzun na xk'ukene'l tzaj wutz coc yi puertil chipach tan tbite'n chiyol yi ox yaja'tz. ¹¹ Poro te yi tiempa'tz nsken wi'l chitjin cunin Abraham tu

^h 18:2 Heb 13:2. ⁱ 18:10 Ro 9:9.

Sara. Sken wi't tzaj wi' yi yablil Sara. ¹² Yi tbital Sara yi yola'tz quib yi tal yaj tetz Abraham, nintzun saj jun chin tze'e'n tc'u'l cuntu'. Ej nin cha'tz nin xtxum i'-tz: "¿Mbi rmeril jal jun wal? Na ja wi't chimb'i'xin cunin,^j nin ncha'tz tane'n wutzile'n wajcaw Abraham," stzun i' bantz tc'u'l cuntu'. ¹³ Bene'n tzun jakol Kataj tetz Abraham:

—¿Mbi xac na tze'en Sara te inyol? Na ja tal i' tc'u'l cuntu': "¿Mbi rmeril tan jale'n jun wal? na ja wi't chimb'i'xin cunin." ¹⁴ Poro swale' tzatz: ¿At pelo' jun e'chk takle'n yi quil xcy'e' Ryos te'j? Ma jalu' Abraham, chwa'nin le junt yob nu'l tunt tir tan axajse'n. Ej nin yil nu'l t, nsken wi't jal jun tal Sara,^k stzun Ryos bantz tetz.

¹⁵ Yi tbital Sara yi yol Ryos nintzun xob i'-tz nin taltz:

—Qui' Ta', qui na chintze'en wetz.

—Nk'e'tz bintzij na awaltzaj. Cëchij tu', na jun cu'n ja cëtze'en, stzun Ryos bantz.

Yi jakol Abraham cuybil chipaj yi e' aj Sodoma tetz Ryos

¹⁶ Itzun yi stzaje'n wi' chiyol, chije'n tzun txiclok yi ox yaja'tz nin e' icy'tz tan cyopone'n Sodoma. Xom nin jun tkuj Abrahamtz scye'l. ¹⁷ Nintzun oc Ryos tan xtxumle'n: "Ba'n tcu'n swale' tetz Abraham clar cunin yi mbi'tz tzimbne". ¹⁸ Na tan i' ljale't chibanol cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt. ¹⁹ Ej nin cha'tz txa'lijt i' wa'n tan toque'n tan chicawe'n yi e' tetz nitxajil scyuch' yi e' xonl, tan cyoquen jak inca'wl nin tan chibnol cyakil e'chk takle'n balaj, bantz wele'n cu'n te'j cyakil yi ja wi't insuk tetz," stzun Ryos tc'u'l cuntu'. ²⁰ Saje'n tzun tlol Ryos tetz:

—Ma jalu' Abraham ja wit jun xtxolbil yi cyakil yi e' wunak yi najlche' Sodoma tu Gomorra, chin juntlen nin e' tu cyajtza'kl. ²¹ Cho'n tzun nchimbentz tan quilwe'n yi ko bintzij nin yi chin cachi' nin e', nin yi ko chin juntlen nin cyajtza'kl quib yi mma'lchij swetz, stzun Ryos bantz tetz Abraham.

²² Cho'n tzun chibene'n cob scyeri yi e' yaja'tz jalen Sodoma. Ma tetz Abraham nintzun cyaj cyen tan yol tetz Kataj Ryos. ²³ Toque'n tzun ñkansal tib mu'xt swutz Ryos nintzun oc tan jakle'n:

—Ta' yil tz'ocu' tan chibible'n yi e' juchul il i'chitzajk cunin polo' yi e' yi qui'c quil? ²⁴ Na qui cunin batz at nicy' cient wunak Sodoma yi qui'c cyetz quil. i'Stzajk cunin polo' cyakil yi truma'tz tanu'? ¿Qui polo' scuyu' chipaj tan tu' yi ko at nicy' cient balaj ñchixoi'? ²⁵ Qui' lo' Ta', na el intxum teru' yi quil sbanu' yi juna'tz yi tul chitz'aben nin tu' e' balaj wunak scye'l yi e' juchul il, na nk'e'tz nicy' nin tu' e' juchul il. iQuil sbanu' juna'tz Ta'!! Na yi ilu' teru' ilu' jun balaj juez yi chin tz'aknak cu'n. Nin yi ilu' teru' quil xubsiju' tan chibanol tane'n cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt. Ej nin ko ya'tz, nink che' jatxycenu' e' balaj. Ntink e' juchul il che' cawsaju', stzun Abraham tetz Ryos.

²⁶ Stza'wel tzun Ryos yi yol Abraham itzun taltz:

—Yi nink chijal nicy' cient wunak wa'n yi nk'e'tz e' juchul il, tan tu' yi nicy' cient'a'tz tzincuye' chipaj cyakil e' aj Sodoma, stzun Ryos tetz Abraham.

²⁷ Jilone'nt tzun junt tir Abraham tetz Ryos. Itzun taltz:

—Cuyu' impaj Ta', qui'c nin intx'ix yi na chinjilon quen teru', nin yi na injak quen yi e'chk takle'na'tz teru'. Na yi ilu' teru', ilu' Ryos, yi ca'wl wetz, ma yi in

^j 18:12 1P 3:6. ^k 18:14 Jer 32:16-27; Lc 1:37; Ro 9:9.

we'tz in tu' wunak, in tu' tx'otx', qui'c eka'n wa'n. ²⁸Poro Ta' yi ko ca'wunak o'-te'n yi qui tz'aknak yi nicy' cienta'tz, Ɂchitzajk cunin polo' cyakil yi e' wunaka'tz tanu' tan tu' yi ca'wunak o'-ta'tz yi qui'ct?

Stza'wel tzun Kataj yi yol Abraham:

—Yi nink chijal ca'wunak o' wa'n yi nk'e'tz e' juchul il, quil chisotz wak'un.

²⁹Jakol tzun Abraham junt tir:

—ɁMa tzun yi ko at ca'wunak ntzi' yi nk'e'tz e' juchul il?

—Quil che' insotzaj tantu' yi ca'wunaka'tz, stzun Kataj bantz tetz.

³⁰Bene'n tzun jakol junt tir Abraham tetz Ryos itzun taltz:

—Cuyu' impaj Ta' na cu inwutz teru' yi qui'k lje' swutzu' yi chin ch'inch'uj nin tu' nin in tan jakle'n quen ite'n nin xtxolbila'tz teru'. Poro Ɂmbi tzun sbanu'-tz yi ntink junaklaj ntzi' balaj Ichijal tanu'?

Stza'wel tzun Katajtz, itzun taltz:

—Yi nink chijal junaklaj balaj wa'n, tan tu junaklaja'tz tzincuye' chipaj yi e' mal nak nin quil chisotz wa'n.

³¹Toque'n tzun jakol Abraham junt tir tetz Ryos itzun taltz:

—Ilu' Wajcaw, qui'c nin intx'ix yi na injakquen yi e'chk takle'ne'j teru'. Poro Ɂmbi' sbanu' yi ntink junak ntzi' balaj Ichijal tanu'?

Saje'n tzun tza'wel Ryos tetz:

—Yi nink chijal junak ntzi' balaj wa'n quil chisotz yi e' wunaka'tz wak'un.

Tzincuye' chipaj.

³²Chin ch'inch'uj nintzun ban Abraham tan yol tetz Ryos i tzun taltz:

—Ilu' Wajcaw cuyu' impaj qui'k tz'oyintzin c'u'lul' swe'j yi na chin jilonquen teru', poro jalta'tz wi'tzbil tir yi tzinjake' teru', nin qui't tzinxuxu' mas. ɁMbil sbanu' yi ko ntin Ichijal lajuj ntzi' balaj tanu'?

Saje'n tzun stza'wel, i tzun taltz:

—Yi ate' nink yi lajuj balaja'tz Ɂchixo'l, quil chisotz wa'n. Tzincuye' chipaj, stzun Ryos bantz.

³³Yi wi't chijilone'n Ryos tu Abraham aje'n nintzun ban i'-tz. Ma Abraham nin pakxiijtz xe pach yi mantial tu'.

Yi cwe'n sotzal Kataj yi tnum Sodoma tu Gomorra

19

¹Itzun bantz yi nsken oc yupcan yi cyocompone'n yi cob ángela'tz le tnum Sodoma. Cho'n tzun c'olchij Lot tzi sawanil yi tnum kale na chimolwit quib cyakil yi e' wunak. Jalt cuntunin yi chibene'n tilol yi cob ángela'tz' nintzun je txicloktz tan chic'ulche'n. Nin cu jokloktz Ɂchiwutz. ²Nintzun taltz scyetz:

—E'u' wajcaw, max chic'u'lul' swibaj. Yi in wetz, in chixconsbe'tzu'. Ej nin na cu' inwutz scyeru' tan chichyaje'n cyenu' xe' inca'l te ak'bale'j. Choktzaju' swuch', na at a' tan xtx'ajle'n quikanu'. Nin eklen jalchan chichyajtu' chibe'u', stzun i' bantz scyetz.

Saje'n tzun chitta'weltz, itzun cyaltz.

—Qui' lo' ta', ntyoxtu' teru'. Ba'n tcu'n kawitok cyen ketz tbe' te jun ak'bale'j.

³Poro quinin tzun tane' Lot tan chimoxe'n jalen cu'n chicujij tan chichyaje'n cyen xe ca'l i!. Ej itzun yi cyocopone'n xe' ca'l nintzun cawunin Lot tan banle'n

¹19:1 "Cob ángela'tz", ite'n nin e'a's yi cob yaj yi na jal ka'n tul Gn 18:22.

chiwa'-tz. Bnix pam yi qui'c xtx'amil. Ej nin yi bnixe'n, nintzun e' wan yi cob aj xajsanla'tz.

⁴Ej itzun te yi ntaxk chinuc' quib tan watl cyopone'n tzun nil cyakil e' yaj cwent Sodoma swutz yi ca'l Lot. Cyakil yi e' xicy scyuch' yi e' bibü' e' baj opontz.

⁵Chixe'te'n tzuntz tan sich' tetz Lot. Itzun cyaltz:

—Lot, ¿la'kbe' cob yaj yi nchixom quen tzawe'j xe acall te jun ak'bale'j?
iCy'ajwe'ltzaj! na na kaj kawitbej kib scyuch'!

⁶Telemule'n tzun Lot tan yol scyetz, poro te yi tele'n tzaj cy'a'nt nin jople'n yi puert ta'n, nin cyaj cunin lajpultz. ⁷Bene'n tzun tloltz scyetz:

—E'u' jun c'oloj wamiw quil chibunu' yi e'chk takle'na'tz scye'j cob intxocuma'tz, na qui na yub cyajta'klu'. ⁸Ate' bin cob wetz inme'l yi txe'n cunin chipo'tzaj quib te jun yaj. ¿Qui pe' na cyaju' yi nink che' incy'aje'l tzaj tan chibnolu' yi cyajbilu' scye'j? Na qui na waj yi nink chibunu' jun e'chk takle'n yi chin juntlenin scye'j yi cob intxocum.

⁹Saje'n tzun chitz'a'wel cyakil yi e' wunaka'tz. Itzun cyaltz:

—iCawle'n tzaj! Caje'n tzi be', na kocopon. ¿Nka kocopon ptzun ketz jak aca'wl? Aă tu' awer nak. ¿Nka na tzun awaj yi aă c'eben tc'u'l yi mbi na kaj tan kabnol scye'j atxocuma'tz?

Xe'te'n nintzun e' ban tan jisle'n Lot nin e' octz tan pok'le'n quen puert. ¹⁰Ma yi cob txocuma'tz, lajke'l nintzun je'n chijakol yi puert nin oc chikinol Lot xe ca'l, nin lajke'l nin tele'n chilajpul. ¹¹Ej nin cyakil yi e' wunaka'tz yi ate' solte'j puert e' cyaj cyen moyi'x cya'n, chichakil yi e' xicy scyuch' e' bibü'. K'e'xe'n nintzun e' bantz tan joyle'n yi puertil yi ca'l. ¹²Ma yi e' xtxocuma'tz, nintzun ben chijakol tetz Lot:

—¿Ate' pe' mas axonl tzone'j? Ko at acy'ajl nka ame'l, e' aji' nka alchok axonl le tnume'j, molwe' len nin quilo'k scyuch' joylaj. ¹³Na copon kaxitul cyakil yi ama'le'j. Nimix cunin xocho'n opon swutz Ryos scye'j e' aj Sodomaje'j.

¹⁴Bene'n tzun Lot tan quilwe'n yi e' ji'-tz poro ntaxk cyok'bej quib tu me'l, ntin nsken bnix chirrat. Itzun ben tlol scyetz:

—iYaj cale'nwok tzaj! Nuc'wok itib, nin quitele'nk. Ilwok quen yi ama'le'j, na copon xitul Kataj Ryos.

Poro qui nintzun cyajlajtz yi yol Lot yi tal scyetz.

¹⁵Itzun te yi txant tan tule'n skil, nintzun e' jilon yi e' ángela'tz tetz Lot, itzun cyaltz:

—Or awetz Lot, nuc'aj awib nin cy'ajwe' len yi awuxkel scyuch' yi cob ame'l tan qui iquime'n tzone'j na copon kasotzal cyakil yi tnume'j.

¹⁶Poro tantu' yi quinin nuc'x chan tib Lot, chibene'n tzun yi e' ángel tan xch'ine'n e'l tzaj yi k'ab, na nin el k'ajab Kataj Ryos te'j. Ej nin ncha'tz ban yi txkel scyuch' yi e' me'l. Ej nintzun e' el quicy'altz solte'j len yi tnum tan cycle'n liwr.^m ¹⁷Te yi nsken wit che'l tzaj joylaje'l tzaj yi tnum, at tzun jun scyeri yi e' ángel tal scyetz:

—iQuilo'k lajke'l tan iclaxe'n! Nin quil cxmayin tzajwok wutz icoc. Nin quil xtaque' cu'nwok siquier jun tal tkuj le ama'le'j, ma na cyenin cxbenwok xo'l wutz. Ojke'l ninwok tan itopone'n wi'witz tan iclaxe'n.

^m 19:16 2P 2:7.

¹⁸—¡E'u' jun c'oloj wajcaw, max chic'u'l' swibaj! ¹⁹Bintzij nin nimix pawor nchibantu' swetz. Nin chumbalaj nin banl cyalma'u' swibaj tan inclaxe'n. Poro chicuyu' impaj. Qui na waj yil chimben xo'l wutz. Na ko tzun quil kopon chan, nin skatx'amxok tak'un yi caws yi cupon cyak'unu!. ²⁰Poro je jun tal juy tnum at naka'j chone'j. Nink cyak'u' ama'l sketz tan kopone'n tul, bantz kaclaxe'n, na i'tz jun tal juy tnum, stzun Lot scyetz e' ángel.

²¹Bene'n tzun tlol jun scyeri e' ángela'tz:

—Ja wit yi mbi' majak swetz. Swak'e' bin ama'l tzitetz tan ibene'n tc'u'l, na quil sotz yi jun tnuma'tz wa'n. ²²Poro or itkan, na qui'c rmeril tan imbnol jun takle'n te ntaxk cxopon wok le jun tnuma'tz.

Cha'stzun te toque'n bi' yi jun tnuma'tz tetz Zoar.ⁿ

²³Itzun yi tule'n skil sken tzun opon Lot le tnum Zoar. ²⁴Saje'n tzun kojol Kataj jun chin k'ak' tcyaj yi asufre cu'n. Cho'n tzun cwe'n squibaj yi tnum Sodoma tu Gomorra. ²⁵Cyakil cunin tzun chisotze'n yi e' wunak yi ate'-tz.^o Nin cyakil e'chk takle'n yi at tc'u'l yi jun ama'la'tz, sotz tera'tz. ²⁶Itzun yi txkel Lot yi xomij te'j, yi cycle'n tzaj ojkuj, nintzun xmayinin i' wutz coc.^p Ej nin yi xmayine'n nin, nta'tz te'n nin oc cyen tetz jun tunuj c'ub atz'um.

²⁷Ma le junt eklok, jalchan cunin tzun bene'n Abraham kale e' jilone't tu Kataj Ryos. ²⁸Nintzun ben xmayil i' yi tnum Sodoma tu Gomorra tu cyakil yi ñk'ajlaj yi at-tz, nin tibaj cyakil ama'la'tz ja til yi jalt cuntu' sib na juquin. I cunin tane'n jun chin patbil txun. ²⁹Ya'stzun tulej Kataj yi cwe'n sotzal i' e'chk tnuma'tz kale najle't Lot. Poro nin ul tx'akkuj yi yol Abraham tc'u'l Kataj. Cha'stzun te nin el tzaj tcy'al i' yi Lot le jun ama'la'tz yi ntaxk sotz ta'n.

³⁰Itzun bantz te yi topone'n Lot jalen Zoar nin xob i'-tz tan najewe'n le jun tnuma'tz. Cha'stzun te ticy'e'n i' junt tir tan najewe'n xo'l wutz scyuch' yi cob me'l. Cho'n tzun chinajewe'n tzak' jun picy.

³¹Ej itzun yi bajx me'l Lot nin jilonin tetz yi titz'un itzun taltz: “Ma jalu' witz'un, ja bi'ñin kataj, nin le ama'le'j qui'c nin jun yaj at tan toque'n tetz kuchmil. ³²¿Qui pe' na awaja'tz yil tz'loc a' ka'n twi' ta'? Ej nin yil tz'loc a' twi' ba'n tzun kawitbej kib tuch' tan jale'n jujun kal.”

³³Ma yi toque'n ak'bal nintzun ben cyak'ol win tetz chitaj. Ej itzun yi bajxnak ya'stzun coye' cu'ntz te'j, nin quinin tzun tz'icy' tetz Lot yi cwe'n coylok. Nin ncha'tz qui nin nachon i' te'j yi tele'n watl. ³⁴Ma le junt eklok itzun tal yi bajxnak tetz yi titz'un: “Bit tzaj, cho'n nchinwit wetz te'j kataj ewt. Ej ma te ak'bale'j, aÿ. Kak'e' nin junt tir win tetz ta' tan awite'n atz te'j, bantz jale'n awal.”

³⁵Ej i nintzun cyuleja'tz quib yi tal yi bajxnak tetz yi ca'p. I te'n nin ak'bala'tz toque'n a' cya'n twi' chitaj tan wite'n yi ca'p me'l i' te'j, poro qui nin nachon i' te'j yi tele'n watl. ³⁶Tan tu' yi cwe'n chitxumul yi cob me'l Lot yi jun ajtza'kla'tz, ja tzun oc lac'puj jujun ni' scye'j.

³⁷Ej itzun yi bajxnak yi jale'n yi tetz tal nintzun oc bi' ta'n tetz Moab. Ya'stzun chimam chite' yi e' moabita. ³⁸Ma yi ca'p, yi titz'e'n yi tetz tal nintzun oc bi'-tz ta'n tetz Benami. Ya'stzun chimam chite' yi e' amonita jalu'.

Abraham tu Abimelec

20 ¹Itzun yi tele'n tiemp, nintzun icy' Abraham swutz yi ama'l kale najle't i'. Cho'n tzun topone'n le ama'l cwent Néguev. Ej nin yi topone'n, cho'n

ⁿ 19:22 “Zoar” na elepont tal “juy tnum”. ^o 19:24-25 Mt 10:15; 11:23-24; Lc 10:12; 17:29; 2P 2:6; Jud 7. ^p 19:26 Lc 17:32.

tzun najewe'ntz le tnum yi na bi'aj Gerar, nicy'al Cades tu Shur. ²Ej itzun bantz yi chinajewe'n tul yi jun ama'litz nintzun tal Abraham scyetz yi e' wunak yi najlche' yi quitz'un quitzicy quib tu Sara yi txkel.⁴ Ma yi tbital Abimelec, yi rey tetz Gerar yi jun xtxolbilat'z, nintzun ben mantartz tan ticy'le'n tzaj Sara tan toque'n klo' tetz ca'p txkel. ³Poro nintzun ḫchaj tib Ryos swutz i' le wutzicy', ej nin taltz tetz: "Abimelec, ḫquimok, na mbi xac nsaj awucy'al yi jun xna'na'tz tzawuch!", na at tetz chmilat'z." ⁴Poro ntaxk chiwitbej quib Abimelec tu Sara. Cha'stzun te talol i'-tz tetz Ryos: "Ilu! Wajcaw, poro ḫchinquimok polo' tanu', na qui'c jun takle'n cachi' mimban te'ej. ⁵Na wutzile'n cunin Abraham mma'lón swetz yi tanub tu' i!. Ncha'tz yi xna'n ja tal swetz yi quitz'un quitzicy quib tu Abraham. Cha'stzun te mmu'l swuch!. Qui'c cunin tzun wetz wil te'ej."

⁶Saje'n tzun tlol Ryos tetz tul wutzicy', itzun taltz: "Na el intxum tetz yi qui'c cunin awil te'ej yi mmu'l tzawuch!. ⁷Ma jalut, cun ak' te yi chmil, na i' jun elsanl intzi', nin copon wutz tan jakle'n abanl. Poro ko quil tz'oc te awi', ḫquimok, scyuch' cyakil yi e' yi ate' jak aca'wl."

⁸Itzun le junt eklok, chin jalchan cunin tzun c'ase'n Abimelec nin ben mantartz scye'l yi e' ḫchakum. Ma baje'n chimolol quib, nintzun baj xtxolil scyetz yi mbi cu'n a'lchij tetz le wutzicy'. Yi quibital yi e' ḫchakum nintzun e' baj xob lentz. ⁹Ḥchakol tzun Abimelec yi Abraham. Yi tule'n i', itzun taltz:

¹⁰—iYaj! Mbi nintzun jun chin il yi bnix awa'n ske'l. ¿Mbi wil tzatz yi ncu' atxumul, tan tulse'n jun chin ila'tz swibaj, nin squibaj cyakil intanum? iQui na yub yi mo'c tzaj anuc'ul swe'j yaj! ¿Mbi na cxtzan tan xtxumle'n yi ncu' anuc'ul yi jun ila'tz swe'j? stzun Abimelec ban tetz Abraham.

¹¹—Max c'u'lul' ta', poro tane'n tzinwutz wetz, cya'l jun najk tek ḫchi' Ryos tzone'j. Na nin inxob ko tzun cho'c wunak tan imbiyle'n cu'n tan cyetzal wuxkel. ¹²Poro yi mero bintzi wanub i', na junit kataj tuch!. Ntin katxu' apart. Ej nin jalut kok'be'nt kib tuch!. ¹³Nin yi talol Ryos swetz tan wele'ntzaj le tanum intaj, ja tzun bixe' ka'n tu wuxkel tan kalol scyetz cyakil wunak tul alchok ama'lil kalel ka'tcu'nt yi kitz'un kutzicy kib skibil kib, stzun Abraham bantz tetz Abimelec.

¹⁴Taje'n tzun tk'ol Abimelec Sara tetz Abraham. Ncha'tz toy i' jun c'oloj cne'r tu wacx̄, tu jun c'oloj yaj tu xna'n tetz mos Abraham. ¹⁵Ej nin taltz tetz:

—Xmaynin cyakil yi weri inluware'j. Nin ba'n tzatxa'e'n jalaj atz, yi mas ba'n tzawutz tan anajewe'n swutz.

¹⁶Ncha'tz tal Abimelec tetz Sara:

—Yi walor cyakil yi nwak' tetz axibin, i'tz jun mil piñ sakal. Xconk tan ḫchajle'n scyetz cyakil wunak yi añ jun balaj xna'n, nin cya'l jun jalsan yolbil atz, stzun Abimelec bantz.

¹⁷Toque'n tzun Abraham tan nachle'n Kataj tibaj Abimelec tu txkel, scyuch' cyakil e' xna'n yi na chimosin tuch!, bantz jale'nt cyalbil. ¹⁸Ya'stzun quitane'n yi e' xna'na'tz yi najlche' tu Abimelec, na Ryos mmakon yi cyalbil, tantu' yi ncu' klo' xtxumul Abimelec yi jun tajtza'kla'tz te Sara.

Yi titz'e'n Isaac

21 ¹Itzun bantz nintzun tak! Kataj yi banl tibaj Sara chi suki'nt ta'n, na nin tekaj i' pwokil jun ni!. ²Ma yi topone'n yi tiemp yi alijt cyen tan Ryos,

⁴20:2 Gn 12:13; 26:7.

ule'n nintzun ban yos tuch!.' Tul bi'xil tlen tu' ate't Abraham yi tk'ol Ryos yi jun cy'ajla'tz. ³⁻⁴Ej nin le waxaki'n k'ej nintzun ban circuncidar Abraham yi ni'a'tz,^s quib yi talnak Ryos tetz. Nin oc tk'ol Abraham yi bi' tetz Isaac. ⁵At i' tul jun ciente yob yi titz'e'n yi ni!. ⁶Ma yi tule'n itz'ok yi ni' te'j Sara, nintzun taltz tc'u'l cuntu!: "Tan yi tzatzin yi ntak! Ryos swetz na chintze'en. Ncha'tz alchok scyetz yil quibit intziblal ñchitzatzink swuch! ⁷Na cya'l nin jun jak tal tetz Abraham yi ko tzantzaj xtxutxunk jun ni' swe'j. Poro yi jalu' tul bi'xil tlen tu' i' ja itz'ij jun cy'ajl," stzun Sara bantz tan yi tzatzi'n yi at cu'nt.

Yi cyele'n laju'n Agar tu tal

⁸Itzun bantz yi ñch'uye'n yi ni'a'tz nintzun bnix jun chin wutzile'n wa'a'n tan Abraham tan tu' yi tele'n yi ni' te xtxu'tx. ⁹Poro te yi jun k'jea'tz nin til Sara yi na tzan yi tal Agar tan xcy'aklil te'j Isaac. Yi jun aj xuxinla'tz, ya'stzun chinitxajil Abraham jal tu Agar, yi aj Egipto. ¹⁰Yi tilol Sara yi mbi na ban yi tal Agar nintzun xochontz tetz Abraham. Itzun taltz: "Lajlen yi mose'lj tu yi tal, na qui'c tocle'n yi tal i' te yi ame'bi'l yil scyajk cyen tk'ab wetz wal."^t ¹¹Yi tbital Abraham yi yol Sara wi'nin tzun bisune'n tan tu' yi mbi sbajok te yi cy'ajl i' yi jal te Agar. ¹²Bene'n tzun tlol Ryos tetz Abraham: "Abraham, qui cëbisun te acy'ajl tu yi amos Agar. Ba'n tcu'n banaj tajbil Sara, na tan Isaac ñchijale't yi mero araxonl."^u ¹³Poro ncha'tz Ismael yi acy'ajl yi njal te yi amos, tan i' ljale't jun nación na ncha'tz i!, i' jun acy'ajl," stzun Ryos bantz tetz Abraham.

¹⁴Itzun le junt eklok, chin jalchan cumin tzun c'ase'n Abraham. I nintzun tulej i' chi tal Kataj Ryos tetz. Nin ben tk'ol cobox pam tu jun cu'lbil a' tetz Agar tan bene'n tcy'al tetz chiwa' nin quic'a' tbe'. Ncha'tz ben tk'ol yi xicy tetz xtxu' nin e' el lajultz. Ele'n tzaj nintzun e' bantz nin e' octz tan joyle'n chibe', poro qui nin jal cya'n. Tx'akxe'n nin e' bantz tul yi ama'l yi tz'inunin tu' cwent Beerseba. ¹⁵Ma baje'n yi quic'a', nin yi nsken wi't k'e'xij yi xicy tan saktzi', nintzun cyaj cyen cutx'bal Agar tmujil jun tal wi' tze'! ¹⁶Ma i' tetz, nin el ñkansal tibtz joylaj len te yi xicy na nin tal i' tc'u'l cuntu!: "Ba'n tcu'n quil wil yil quim yi wal." Ma yi cwe'n c'olchok Agar, xe'te'n tzun yi xicytz tan o'kl.

¹⁷Saje'n tzun tbital Ryos to'kl yi tal xicy. Cha'stzun te jilone'n tzaj yi ángel tetz Ryos. Itzun taltz: "Agar, ñambi na abislej? Quil exob na ja tbit Ryos yi o'kl yi at cu'nt awal. ¹⁸Quilo'k, cun txicabaj yi awal, nin ncwe'n tu'tz tan ñch'eye'n, na tan i' ljale't jun nación wa'n," stzun yi ángel tetz Ryos bantz tetz Agar.

¹⁹Ñchajol tzun Ryos jun bo'm tetz Agar. Bene'n tzun i'-tz tan nojse'n yi cu'lbil a' yi cy'a'n ta'n nin ben tk'ol tetz yi tal. ²⁰At nin Ryos tan ñch'eye'n yi xicy, nin yi ñch'uye'n, cho'n tzun najewe'n le jun ama'l yi tz'inunin tu!. Nin i' jun balaj c'oxol flech ban. ²¹Cho'n najewe'n i' le ama'll tz'inunin tu' cwent Parán. Ej nin aj Egipto yi txkel bantz tan xtxu'!

Yi bnixe'n chirrat Abraham tu Abimelec

²²Itzun bantz te yi ite'n nin tiempa'tz, nintzun opon Abimelec tan yol tetz Abraham. Xomij Ficol te'j, yi wi'tz ajcaw squibaj cyakil yi e' sanlar cwent Abimelec.^v Itzun tal Abimelec tetz Abraham:

^r21:2 Heb 11:11. ^s21:3-4 Gn 17:12; Hch 7:8. ^t21:10 Gl 4:29-30. ^u21:12 Ro 9:7; Heb 11:18. ^v21:22 Gn 26:26.

—I bin jalu' Ta' Abraham, ja lajluchax skawutz yi xomij Ryos te'ju' tan
 ḫch'eye'nu'. ²³ Cha'stzun te, te yi atu' tzone'j swutz yi ama'le'j, na waj yi swutz
 cu'n Ryos yil talu' swetz yi qui pel tz'ocu' tan banle'n jun e'chk takle'n cach'i
 swe'j, nka scye'j e' incy'ajl scyuch' e' inmam. Ej nin ncha'tz swutz cu'n Ryos
 tale'u' swetz, yi cho'n cunin pe' sbne' yi banl talma'u' swe'j chi banakin wetz
 te'ju'. Ej inin pe' sbne'u'a'tz scye'j cyakil yi e' inwunakil yi najlche' tzone'j le
 intanum kale najle'tu', stzun Abimelec tetz Abraham.

²⁴—Jun cu'n yol ya'stzun swulej, stzun Abraham bantz tetz Abimelec.

²⁵ Poro ncha'tz, nin jak Abraham tkanil yi jun a' yi kopijt tan i' yi elnak
 chimajol yi e' mos Abimelec. ²⁶ Bene'n tzun tlol Abimelec tetz Abraham:

—Qui na wit wetz yi ko ya'tz e' ban inmos, na ncha'tz bin ilu' qui nin bin talu'
 mu'l'x rasonil swetz. Qui tzun na wil wetz na' txumun cu'n yi jun ajtza'kla'tz,
 stzun Abimelec tetz Abraham.

²⁷ Ej nintzun saj tcy'al Abraham cobox cneru' nin cobox wac'x nin tak'tz tetz
 Abimelec. Ej nin te yi jun k'ejal'tz ya'stzun bixewe'n chitrat. ²⁸ Poro ncha'tz nin
 oc Abraham tan chijatxle'n el tzaj jukt tal tij cneru' ḫchixo'l yi e' tawun. ²⁹ Nin yi
 tilol Abimelec, nin ben jakoltz tetz:

—¿Mbi xac nche'l tzaj xtxa'olu' yi jukt cneru'e'j?

³⁰ Bene'n tzun tlol Abraham tetz:

—Tan yi jukt cneru'e'j yi swak'e' teru', ya'stzun jun techl yi mero bintzi, in
 inkopon yi jun julil a'e'j, stzun Abraham bantz.

³¹ Cha'stzun te toque'n bi' yi jun ama'la'tz tetz Beerseba^w, na cho'n bnixe'n yi
 chitrat Abraham tu Abimelec le jun ama'la'tz.

³² Yi wi't bnixe'n yi chitrat le ama'la'tz yi oc bi' tetz Beerseba, nintzun e' pakxij
 cyetz Abimelec tu Ficol le cyetz chitanum ḫchixo'l yi e' filistey. ³³ Ej nin ta'ste'n
 nin le ama'la'tz yi na bi'aj Beerseba cwe't tawal Abraham jun wi' tze' yi na bi'aj
 tamarisco. Ej nin ta'ste'n nin oque'tz tan c'u'laje'n Ryos, yi jun kaRyosil yi at nin
 i' le xe'tzbiltzaj, at jalu' nin sbne' opontunintz. ³⁴ Ala' nintzun yob a'tij Abraham le
 chitanum yi e' filistey.

Yi toyil klo' Abraham yi jun tal ḫutuj cy'ajl tetz Ryos

22 ¹ Itzun bantz yi nsken wi't bnix e'chk takle'ne'j nintzun oc Ryos tan pile'n
 Abraham tan tilol yi ko bintzi nin k'uklij c'u'l i'. Jilone'n tzaj tzun Ryos
 tetz Abraham. Itzun taltz:

—iAbraham! iAbraham!

—¿Mbi' Ta'?

²—Cy'aj nin yi jun tal ḫutuj acy'ajl yi wi'nin na cëpek' te'j. Quilo'k jal en le
 luwar cwent Moriah. Ej nin yil cëxpon wi jun scyeri wutz yi tzinchaje' tzatz, ba'n
 tzapat yi acy'ajl tetz jun atx'ixwatz tzinwutz.

³ Chin jalchan cunin tzun c'ase'n Abrahamtz nin oc tan wekle'n jun buru' tan
 ticy'le'n nin cyektz. Ncha'tz e' ben stzoc'ol cobox si' tan pate'n yi xtx'ixwatz.
 Ncha'tz ben tcy'al cob mos tu Isaac yi cy'ajl. Bene'n nintzun e' bantz tan cyopone'n
 le ama'l yi tal Ryos tetz. ⁴ Itzun le toxi'n k'ej chibe', nintzun ben xmayil Abraham yi
 ama'l yi tal Ryos tetz. ⁵ Bene'n tzun tlol Abraham scyetz yi e' mos yi xomche' te'j:

^w 21:31 “Beerseba” na elepong, “julil a' kale mbnixe't yi trat”, nka “julil a' kale e' ak'le't yi juk cneru!”.

—Ncye'n tu wok tzone'j tu yi kaburu' na yi o' ketz tu incy'ajl nkaben ketz tzi'ne'j tan c'u'laje'n Ryos. Ej nin kapakxok chan.

⁶Saje'n tzun tcy'al Abraham yi si' nin je tk'ol wutz coc Isaac. Ma i' tetz nin ben tcy'al yi cchilu' tu yi k'ak!. Nin e' bentz. ⁷Nsken wi't chixon jun tkuj yi bene'n jakol Isaac tetz taj:

—Ta'!

—¿Mbi na awaj aň jun c'oloj incy'ajl? stzun Abraham tetz Isaac.

—¿Lok tzun jun tal cneru' tetz katx'ixwatz? Cy'a'n si' ka'n nin cy'a'n k'ak' ka'n tu yi cchilu'. Poro ¿lak tzun jun tal cneru' tetz katx'ixwatz?

⁸—Ryos tz'ak'on sketz, stzun Abraham tetz Isaac te yi na chixon tan cyopone'n le ama'la'tz.

⁹Ma yi cyopone'n le ama'l yi tal Ryos tetz, nintzun oc Abraham tan wekle'n jun patbil xtx'ixwatz. Ma yi nuc'xe'n ta'n nintzun baj je tk'ol yi si' tibaj. Kalena'tz tzun bene'ntz tan c'alche'n cu'n Isaac nin je tk'oltz tibaj yi patbil xtx'ixwatz.^x

¹⁰Bene'n nintzun bantz tan ticy'le'n yi cchilu' tan biyle'n cu'n yi cy'ajl. I cunin tzun klo' na bentz tu yi cchilu' tan biyle'n cu'n, ¹¹yi jilone'n tzaj yi ángel tetz Ryos jalen tzi'n tcyajl. Itzun taltz:

—iAbraham! iAbraham!

—Je ine'j Ta' stzun Abraham bantz.

¹²—Qui bin tzabiy cu'n yi acy'ajl nin quil tzaban jun e'ch takle'n te'j, na na el intxum tetz yi bintzinin na awek ñchi' Ryos, na qui nin macabej ac'u'l te'j yi mawak' klo' yi jun tal ñutuj acy'ajl swetz, stzun yi ángel tetz Ryos bantz.

¹³Xmayine'n nintzun Abraham wutz coc nin ben tilol jun tal cneru' yi xoiplij cyen yi tuc' xo'l cobox k'ab tze'. Bene'n tzun Abraham tan telsene'l tzaj. Ej nin te yi tele'n tzaj ta'n, nin tak'tz tetz xtx'ixwatz tetz xel yi cy'ajl.^y ¹⁴Oque'n cyen nintzun ban bi' yi jun wutza'tz tan Abraham tetz "Ryos tz'ak'on". Cha'stzun te jalu' na a'lchij tetz jun luwara'tz: "Yi wi'wtz tetz Kataj kale tz'ak'le't katx'ixwatz."

¹⁵Itzun yi wi't tk'ol Abraham yi xtx'ixwatz jilone'n tzaj tzun junt tir yi ángel tetz Kataj tetz. ¹⁶Itzun taltz:

—Abraham, je yol Ryose': "Tantu' yi qui nin macabej ac'u'l tan awak'ol yi jun tal ñutuj acy'ajl swetz, ja tzun aban tane'n inca'wl. Ma jalu' jun cu'n yol na walnin tzatz:^z ¹⁷Swak'e' wi'nin imbanl tzawibaj na chijepon impuc'sal yi tajlal yi axonl. Ni'cu'n sbne' cyajjal chi tane'n tajlal yi e' tx'uml yi ate' tcyajl nka chi tane'n tajlal yi samlicy' yi at tzi'ak mar. Ej nin nk'e'tz ntina'tz ma na ncha'tz chixcyek scye'j cyakil chicontr. ¹⁸Ej nin tan tu' yi e' axonl, sjalok chibanal cyakil e'chk jilwutz wunak bene'n tzi'n wi munt. Ya'stzun sbajok tan tu' yi maban yi wetz wajbil,"^a stzun ángel tetz Ryos bantz.

¹⁹Yi nsken wi't bnix yi xtxolbila'se'j nintzun pakxij Abraham le ama'l Beerseba. Cho'n tzun najewe'n Abraham tetz coboxt tiemp le jun ama'la'tz.

Yi e' cy'ajl Nacor

²⁰Itzun bantz yi tele'n tiemp yi bajel yi xtxolbila'se'j, nintzun opon stziblal twi' Abraham yi nsken jal chinitxajil Nacor yi titz'un. ²¹Yi bajx yi mitz'ij i'tz Uz, yi ca'p i'tz Buz. Ej nin yi tox'i'n i'tz Kemuel yi taj Aram. ²²Pontzaj tlen

^x22:9 Stg 2:21. ^y22:1-13 Heb 11:17-19. ^z22:16-17 Heb 6:13-14; 11:12. ^a22:18 Hch 3:25; Gl 3:8.

quitz'e'n Quesed, Hazo, Pildas, Jidlaf tu Betuel. ²³Yi jun Betuela'tz ya'stzun yi taj Rebeca. Cyakil yi bi'aja'tz ya'stzun yi waxak cy'ajl Nacor yi titz'un Abraham yi e' itz'ij te'l Milca. ²⁴Ncha'tz e' jal chinitxa! Nacor tu Reúma, yi ca'p txkel i!. Yi chibi! yi chinitxa! e' jal i'tz: Teba, Gaham, Tahas tu Maaca.

Yi ñe'n cu'n ban mukxe'n Sara

23 ¹Itzun bantz, a'tij Sara jun cient tu junak juk yob wuxtx'otx!. ²Cho'n quime'n i'-tz le ama'l Quiriat-arba, nka Hebrón cwent ama'l Canaán. Ma yi Abraham wi'nin tzun bisune'n te'l Sara, nin wi'nin tok'e'n i' yi quime'n. ³Tele'n tzaj tzuntz le ama'la'tz kale atit wankil yi k'ajtzun txkel. Bene'n tzun i'-tz tan talche'n scyetz yi e' xonl Het yi najlche' le jun luwara'tz. Itzun taltz scyetz:

⁴—Ibin jalu' tan pe' in tu' jun awer nak ñchixo'lu^b ntin na waj tzinc'uch jun pawor scyeryu!. Yi nink chic'ayu' jalaj intx'otx' kale tzinmukwit yi wankil k'ajtzun wuxkel^c na ja quim i!, chij Abraham scyetz.

⁵Saje'n tzun cyalol yi e' xonl Het tetz Abraham. Itzun cyaltz:

⁶—I bin jalu' ta' Abraham bne'u' pawor. Tbitzaju' kayol, che'ch tzun bantz. — Ilu' jun wi'tz ajcaw skaxo'l, nin txa'ijtu' tan Ryos. Ba'n smuku' yi txkelu' le mukbil alma' yi mas balaj tcu'n ñchixo'l yi ketz, nin cya'l nin jun skaxo'l yi nink scabej c'u'll tan tk'ol jun ama'la'tz teru!.

⁷Je'n tzun txiclok Abraham, nin k'ajlan nin i' scyetz tan tak'le'n chik'ej e' xonl Heta'tz. Itzun ben tlol scyetz:

⁸—Yi ko mero bintzij na cyaju' yi cho'n tzinmuk cyen wankil yi prow wuxkel tzone'j, chibne' binu' pawor swetz. Tan imbi' chijakquenu' tetz Efrón yi cy'ajl Zohar, ⁹yi qui pel sc'a'y i' jun picy swetz yi na bi'aj Macpela yi cho'n at tul yi xtx'otx' i!. Ba'n tzinchoj jamel nicy'na' ljak i' te'l. Bantz wetzal jun picya'tz tetz mukbil k'ajtzun wuxkel scyuch! e' inxonl.

¹⁰At cu'n tzun Efrón ñchixo'l e' xonl Heta'tz. Jilone'n tzaj tzuntz tetz Abraham ñchiwutz cu'n e' wunak yi ate'-tz bantz quibital yi yol i' nin ncha'tz ñchiwutz e' yi wi'nin cyoque'n nin wi'nin cyele'n tzaj stzi puertil yi tnum. Itzun taltz:

¹¹—iQui' lo' ta!! Bne'u' pawor, tbitzaju' in yole': Swoye' yi jalaj tx'otx'a'tz teru' tuml yi picy yi at nintz le luwara'tz. Ñchiwutz cu'n e' intanume'j yi swoye' teru' nin e' cu'n stiw te'l. Ba'n bin smuku' yi k'ajtzun prow txkelu' le luwara'tz, tzun Efrón tetz Abraham.

¹²Poro nin aj jun tir Abraham tan k'ajla'n tan tak'le'n chik'ej e' wunaka'tz yi ate' le luwara'tz. ¹³Jilone'n tzun Abraham tetz Efrón ñchiwutz cu'n e' wunak yi ate'-tz. Itzun taltz:

—Bne'u' pawor swetz tbitzaju' inyol, na cu' inwutz teru' yi na waj yi stz'amu' jamel yi tx'otx'a'tz tan qui imbisune'n, nin kalena's tzun tzinmukcu'n wankil k'ajtzun wuxkel, tzun Abraham bantz tetz. ¹⁴Bene'n tzun tlol Efrón tetz Abraham. Itzun taltz:

¹⁵—Ilu' jun c'oloj ta' Abraham, yi jamel yi tx'otx'e'l i'tz cyaj cient piñ sakal. Ba'n tcu'n quil ko'c tan xtxumle'n jamel yi tx'otx', ma na ba'n tcu'n benku' tan mukle'n wankil k'ajtzun txkelu'.

¹⁶Ej nintzun cujij Abraham tan ñchojle'n yi jamel yi nsken tal Efrón ñchiwutz e' mas xonl Het. Nin ñchoj i' cyaj cient piñ sakal yi tz'aknak cu'n, chi yi c'uch Efrón

^b23:4 Heb 11:9, 13. ^c23:4 Hch 7:16.

tetz. ¹⁷Tan yi xtxolbila'se'j, yi xtx'otx' Efrón yi at xlajlen Mamre, kale atit yi jun picy Macpela'tz, scyuch' cyakil tze' yi at swutz yi tx'otx'a'tz, ¹⁸tetz cunin tzun Abraham bantz tircu'n. Ej nin e' cu'n stiw ban cyakil yi e' wunak, scyuch' yi e' yi wi'nin cyopone'n stzi' puertil yi tnum.

¹⁹Itzun bantz yi wi't bnixe'n e'ch xtxolbila'se'j, kalena's tzun cwe'n mukul Abraham yi wankil k'ajtzun Sara tc'u'l jun picya'tz yi na bi'aj Macpela, yi cho'n at xlajlen Mamre, yi ncha'tz na bi'aj Hebrón, cwent Canaán. ²⁰Cha'stzun te cyakil yi tx'otx'a'tz kale atit yi jun picya'tz tetz cu'n Abraham ban. E' cu'n xonl Het c'ayin tetz nin xcontz ta'n tetz mukbil alma!.

Yi ñe'n cu'n ban yi jale'n yi txkel Isaac

24 ¹Itzun bantz te yi nsken wi't tijin c'u'l Abraham nin te yi nsken wi't tak' Kataj yi banl tibaj, nintzun octz tan xtxumle'n yi txkel Isaac. ²Ñchakol tzun jun scyeri yi e' ñchakum yi mas tcunin ja tijin c'u'l ñchiwutz yi e' mas, nin yi i' wi'tz ajcaw tibaj cyakil yi me'b'il. Bene'n tzun tlol tetz:

—Ma jalú' ak'oc tzaj ak'ab tzak' incux. ³Na na waj yil tzawal swetz, swutz cu'n Kataj, yi kaRyosil yi taw tcya'l tu wuxtx'otx', yi cxelepon cu'n te yi xtxolbil yi swale' tzatz. Je wajbile'j: qui na waj yi nink tzajoy txkel incy'ajl ñchixo'l yi e' xun tzone'j cwent Canaán kale najlcho't. ⁴Ma na na waj yil cxben jalen le intanumbe'n tan joyle'n txkel incy'ajl ñchixo'l yi e' inxonl.

⁵Bene'n tzun tlol yi ñchakum Abraham tetz:

—Ba'n bin Ta', poro ñxe'n tzimban ko quil sc'u'l yi xun yil xomtzaj swe'j? ñBa'n pe tzun yi nink nu'l tan ticy'le'n nin yi cy'ajlu' tan cyaje'n le tanumbe'nu' kale elnaktzitu' tentz?

⁶—iQui!! qui'c rmeril tan bene'n incy'ajl tan najewe'n chone'j. ⁷Na yi Wajcaw yi inRyosil, yi Ryos yi at tcya'l, yi nchin ne'lisan tzaj kale najle't tzaj k'ajtzun intaj, i' nsukin yi ama'le'j scyetz e' inxonl. Mben tzun ñchakol yi tetz ángel tan bajxe'n cu'n tzawutz tan joyle'n tzaj yi txkel yi jun tal ñutuj incy'ajle'j. ⁸Poro ko quil sc'u'l yi xun yil xom tzaj tzawejl qui'c tzun ara paj te'j, nin cxelepon liwr te yi jun trat yi copon skaxo'l. Poro jun cu'n yol na wal nin tzatz, yi qui'c rmeril tan bene'n incy'ajl chone'j.

⁹Bene'n tzun yi ñchakumtz tan tak'le'n quen yi k'ab tzak' yi cux Abraham yi tajcawil. Nin tal i'itz:

—Tzimbne' tajbilu' ta', quib yi ntalu' swetz.

¹⁰Toque'n tzun yi mos tan xtxa'l'e'n e'chk balaj oy txo'l cyakil yi me'b'il Abraham. Ej nin octz tan chiwekle'n lajuj camey i!. Bene'n nintzun bantz le tanum Nacor cwent Mesopotamia.⁴

¹¹Itzun bantz yi topone'n nakajil yi tnum nskenin tzun cu' k'ej. Nintzun e' uje'-tz tuml chicamey stzi' julil jun a!. Nin te yi ora'tz ya'stzun na chibaj opon len yi e' xun tan ticy'le'n a!. ¹²Ej nin te yi ujlche' yi e' camey ta'n, nintzun oc yi chakuma'tz tan nachle'n Kataj. Itzun taltz: "Kataj, yi atu' tcya'l, nin ilu' Ryosil Wajcaw Abraham, chin ñch'eyaju' tan joyle'n yi injoybe'tz. Elk k'ajabu' te wajcaw Abraham tan jale'n txkel Isaac. ¹³Tzinch'iwe' tzone'j stzi' yi julil a'e'j jalen pe'k

⁴ 24:10 "Mesopotamia" na bi'aj yi ama'l yi at xo'l cob tzanla' yi na chibi'aj Tigris tu Eufrates. Na jop yi ama'l yi na bi'aj Irak jalú'.

yil chibaj ul len yi e' xun tan sya'i'n.¹⁴ Ya'tzk tajbilu' Ta', yi jun xun kale lwal nint: 'Aä jun c'oloj xun banaj pawor swetz, nink tzawoy mu'x wuc'a!', chinch sbanin. Ej nink tal tzaj swetz: 'Uc'a'ku' ta', ncha'tz swak'e' quic'a' yi cameyu', itzunk i'a'tz yi txa'ljt tanu' tetz txkel Isaac yi ñchakumu'.^e Ej nin tan yi xtxolbile'j slajluchaxk tzinwutz yi at balajilu' te'j Abraham, yi wajcawil.'

¹⁵ Ntaxk nintzun tane' i'-tz tan nachle'n Kataj yi bene'n tilol jun xun yi ule'n tlen tu' atit tan sya'i'n. Cho'n ate'n yi ñchok' wi xulchub. Ej nin yi jun xuna'tz i'tz Rebeca yi me'l Betuel. Yi jun Betuela'tz ya'stzuñ chinitxajil Nacor tu Milca. Ej nin yi Nacora'tz quitz'un quitzicy quib tu Abraham.¹⁶ Yi Rebeca chin yube'n nin. Ej nin ntaxk nin po'tzaj tibtz te jun yaj. Yi tponen stzi' yi julil a', nin octz tan nojse'n yi ñchok'. Ma yi noje'n, nin je' tk'ol wi xulchub nintzun pakxijtz.¹⁷ Bene'n nintzun ban yi ñchakum Abraham tan stz'amle'n nin jilon nintz tetz. Itzun taltz:

—Aä jun c'oloj xun, banaj jun pawor swetz, tzawak' mu'x tal wuc'a' te yi a' yi cy'a'n awa'n tul yi aächok'.

¹⁸ —Cuj ta', uc'a'ku' stzun xun bantz tetz.

Cwe'n tzaj tzun tcy'al yi ñchok' le k'ab nintzun ben tk'ol yi tc'a'-tz.

¹⁹ Ma yi wi't tuc'a'le'n yi chakum nintzun ben tlol Rebeca tetz:

—Ncha'tz ban ljetzaj quic'a' yi e' cameyu' wa'n, jalén yil noj len chic'u'l.

²⁰ Lajke'l nintzun cyaje'n cyen kojol yi sowril yi a' yi at tul yi ñchok' tul yi cu'lbil a' yi at nintz naka'j. Ala' nin tzun tir bantz stzi' yi julil a' tan je'se'n tzaj quic'a' yi e' camey.²¹ Itzun te yi na tzan yi xuna'tz tan bale'n quic'a' e' camey ntin xmayi'n na ban nin yi ñchakum Abraham te'j i!. Nin qui'c nin jun yol na talnintz tetz. Na yi tajbil i' i'tz tan tele'n xtxum tetz yi ko bintzij nin ñchaje' Ryos yi joybe'tz.²² Yi nsken chuc'a' yi e' camey nintzun ben yi chakum tan lac'baje'n cyen jun tal argoy yi oro cu'n te ju!. Mu'xt cuntu' qui tz'aknak me' ons yi talil. Ncha'tz ben tk'ol cob te'j k'abaj, yi oro cu'n, mas ox ons tu ni'cy yi talil jujun.²³ Nintzun ben jakoltz te yi xun:

—Banaj pawor, alaj swetz ñna' scyetz i' ataj? Ej nin qui polo' ljal mu'x kaposar tuch' ataj te ak'bale'j, stzun yi chakum tetz xun.

²⁴ —Yi in wetz in me'l Betuel, yi nitxajil Nacor tu Milca.²⁵ At ama'l xe kaca'l tan chichaje'n cyenu' te ak'bale'j. Ej nin cha'tz at tkan ch'lim tetz chiwa' yi e' cameyu', stzun xun bantz.

²⁶ Cwe'n tzun mejlok yi ñchakum Abraham nin octz tan c'u'laje'n Kataj.²⁷ Itzun taltz: "Wajcaw, ilu' Ryosil wajcaw Abraham, wi'nin banl talma'u!. Chin tz'aknak cunin teru!. Nin chin balaj ilu' te'j wajcaw Abraham, na ja chinsaj tcy'alu' jalén tzone'j ñchixol' yi e' xonl i!"

²⁸ Lajke'l nintzun bene'n Rebeca jalén xe ca'l tan talche'n tetz yi xtxu' yi mbi cu'n mbajij.²⁹ At tzun jun xibin Rebeca yi na bi'aj Labán. Yi tbital yi mbi' cu'n bajij, lajke'l nintzun bene'n stzi' julil yi a' tan joyle'n yi jun yaja'tz yi jilon tetz Rebeca.³⁰ Na nin til yi jun argoy tu yi cob te'j k'abaj yi at cyen tkul k'ab Rebeca. Ej nin ncha'tz tbit i' mbi cu'n tal yi jun yaja'tz tetz. Itzun yi topone'n Labán stzi' yi julil a', iñxin tzun atite'j yi ñchakum Abraham scyuch' e' camey. Nintzun oc ñkansal tib xlaj.³¹ Itzun taltz:

—Max c'u'l'u' ta', na el intxum tetz yi at banl Kataj tibu!. Bne'u' pawor, xomokninu' swe'j. Quil cyaju' tzone'j, na at ama'l kale chichaj cyent yi e' cameyu'!

^e 24:14 Jakle'n jun techl: Jue 6:17, 37; Ro 20:9; Pr 16:33; Hch 1:26; Mt 12:39.

³²Bene'n nintzun ban xomok yi mos Abraham te Labán tan cyaje'n cyen xe ca'l i!. Ma yi e' baj cyopone'ntz nintzun oc Labán tan telse'n cyektz yi e' camey nin tak! i! chiwa'l-tz. Ncha'tz ul tcy'al a'-tz tan xtx'a'je'n quikan yi chakum scyuch' e' mos yi xomche' te'j.

³³Itzun bantz te yi nsken wi't bnix yi wa' yi ḥchakum Abraham qui nintzun cujij yi wa!. Itzun taltz:

—Max chic'u'l!, poro qui'c rmeril tan inwane'n jalen yi ntaxk wal yi inmantar scyeru'.

—Ba'n bin ltal tzaju' yi mantaru' sketz, stzun Labán bantz tetz.

³⁴—I bin jalu' yi in wetz in ḥchakum wajcaw Abraham. Je tane'n i'e'j: ³⁵At banl Kataj kaRyosil tibaj, na chin ric nin i!. Na ja tak! Kataj wi'nin tawun. At cneru', at wacx̄, at oro tu sakal at wi'nin camey tu buru' tuch!. Ej nin ate' wi'nin yaj tu xna'n jak' ca'wl i!. ³⁶Nin ncha'tz nk'e'ntz ntina'tz ma na ja itz'ij jun cy'ajl te'j k'ajtzun na' Sara tul bi'xil tlentu!. Ej nin wajcaw Abraham ja cyaj cyen tk'ol cyakil yi me'b'il tetz yi jun tal ḥxtutj cy'ajla'tz. ³⁷Ja tzun chimbixe' ta'n tan joyle'n txkel yi cy'ajl. Ej nin ncha'tz in, ja wal cuj tetz tan wele'n cu'n te'j. Je tzun yol i! yi ntal swetze'j: “Qui na waj yi cho'nk tzajoy txkel incy'ajl ḥchixo'l cyakil yi e' xun yi ate' tzone'j Canaán kale najlcho't. ³⁸Ma na quilo'k ḥchixo'l yi e' ketz kaxonl. Ej nin joyaj jun txkel incy'ajl ḥchixo'l.” ³⁹Nintzun waltz tetz: “Ilu' wajcaw ḡma tzun yi kol quil sc'ul yi jun xuna'tz yil xomtzaj swe'j?” ⁴⁰Nintzun tal i! swetz: “Yi in wetz xomchin te'j tajbil Ryos, nin na el intxum tetz yi tz'ul ḥchakol yi tetz ángel tan xome'n nin tzawe'j te yi apyaj yi nc̄ben te'j. Ba'n tzun tzajoy jun txkel incy'ajl ḥchixo'l yi e' inxonl, yi e' xonl k'ajtzun intaj. ⁴¹Ntin, yi ko quil cyak' yi e' inxonl yi xun tzatz, cxelepon tzuntz liwr te ayole'j.”

⁴²“Cha'stzun te, yi nnu'l jalú' tzi julil a' ja tzun no'ctz tan nachle'n Kataj yi Ryosil wajcaw Abraham. Itzun waltz tetz: “¡Wajcaw! yi ko bintzij nin ya'tz yi tajbilu' yi ba'n cuntu'k sban yi jun impyaje'j, ⁴³na cu' inwutz teru' ta!, te yi atin tzone'j stzi' yi jun julil a'e'j. Jek ltuleju'e'j: Ik yi xun yil tz'ul tan ticy'l'e'n a!, ej nin kalel wal nint yi xtxolbile'j tetz: ‘Banaj pawor swetz, tzawak' mu'x tal wuc'a! te yi a! yi at tul a᷇chok!', chinchk sbanin tetz. ⁴⁴Ej nink ltal tzaj swetz: ‘Je'j, uc'a'ku' ta!. Ncha'tz je'ul imbalul quic'a! yi e' cameyu!', chijk i' sban tzaj, itzunk i'a'tz yi jun xun yi txa'ijt tanu' tetz txkel yi cy'ajl wajcaw Abraham,’ chinch ban tetz Ryos.

⁴⁵ Ntaxk nintzun chintane'-tz tan nachle'n Kataj yi nwilnin yi opone'n tlen tu' atit Rebeca tan ticy'l'e'n a!. Ate'n ḥchok! i! ta'n wi xulchub. Nintzun nwaltz tetz: “Banaj pawor swetz tzawak' mu'x tal wuc'a!” ⁴⁶Lajke'l nintzun ncutzaj tcy'al i! yi ḥchok'tz, nin taltz swetz: “Je'j, uc'a'ku' ta!. Ncha'tz wak'e' quic'a! yi e' cameyu!”, stzun i! ban swetz. Nintzun nuc'a'-tz ta'n. Ncha'tz ja chibaj uc'a! len yi incameytz ta'n. ⁴⁷Kalena's tzun mben injakoltz tetz: “¿Na' tzun scyetz ataj atxu'?” Nintzun tal i'-tz: “In me'l Betuel, yi cy'ajl incy'e'x Nacor tu wutzile'n na' Milca,” stzun i! swetz. Yi nwit yi yol i! nin mmo'c inlac'bal jun argoy te ju!, nin mmo'c tzaj ink'ol cob kul k'abaje te yi k'ab. ⁴⁸Nintzun nchincu' mejlokutz tan c'u'laje'n Ryos. Ja wak' ink'ajsbil tetz Kataj, yi Ryosil wajcaw Abraham, tantu' yi sbejnин nchinsaj tcy'al tzone'j tan joyle'n jun xun tetz txkel yi cy'ajl i!, ḥchixo'l'u' yi e'u' xonl kawutzile'n Abraham. ⁴⁹I bin jalu', max chic'u'l!, elk chik'ajabu' te wajcaw. Ej nin cyale'u' swetz: ḡBa'n pe' ḥchiwutzu', nka qui? Na waj lwit, bantz wilol yi mbil tzimban, stzun ḥchakum Abraham scyetz.

⁵⁰ Chijilone'n tzaj tzun Labán tu Betuel itzun cyaltz:

—Ja wi't cawun Ryos te cyakil yi xtxolbile'j nin yi o' ketz qui'c rmeril tan kalol cuj nka qui'. ⁵¹ Ma jalu' bin, je Rebeca je'j, tcy'ajninu' nin chibenku!. Oken bintz tetz txkel yi cy'ajl yi tajcawilu' quib yi tajbil Kataj Ryos.

⁵² Yi wi't tbital yi ḥchakum Abraham yi chiyol, cwe'n tzun jokloktz swutz Ryos jalencu'n cwe'n pone'n yi wutz plaj wuxtx'otx!. ⁵³ Kalena'tz tzun baj'e'n tzaj tcy'al cyakil e'chk oy yi cya'n ta'n. Jetzaj tcy'al oro tu sakal, nin e'chk balaj be'chok. Nin baj nin tk'ol tetz Rebeca. Ncha'tz at mbaj nin tk'oltz tetz yi xibin Rebeca tu yi xtxu!. ⁵⁴ Kalena'tz tzun wane'n i'-tz scyuch' yi e' mos yi xomche' te'j. Ej nin cho'n tzun chicyaje'n cyen tan watl te yi jun ak'bala'tz.

Itzun yi chic'ase'n le junt eklok nintzun tal yi chakum:

—I bin jalu' nkaje'n bin ketz tu yi xun xe ca'l wajcaw Abraham.

⁵⁵ Chijilone'n tzaj tzun yi stzicy Rebeca tu yi xtxu!. Itzun cyaltz tetz chakum:

—Na bin kaj cobox k'ej plas. Kalena'tz tzun tz'aj xun tanu', che'ch.

⁵⁶—Qui', quil chin chimaku!, na ntyoxa'tz tetz Kataj yi ba'n cuntu' mban yi impyaj. Ba'n tecu'n cyak'e'u' ama'l tetz yi xun tan xome'n nin junawes swe'j bantz kopone'n xe ca'l yi wajcawil, stzun yi chakum scyetz.

⁵⁷—Cuquen ta', kachake' yi xun, che'ch. —Ej nin kajake' tetz yi ko cuj ta'n yil tz'aj chan nka qui', che'ch bantz.

⁵⁸ Chakxe'n tzun Rebeca-a'tz cya'n nintzun ben chijakoltz tetz:

—¿Cuj pe' awa'n yi ninink cxa'j te yaje'j?

—Ninin nnaje'n wetz, stzun i' bantz.

⁵⁹ Kalena's tzun cyak'ol ama'l tz tetz Rebeca, tuml yi xna'n yi na tzan tan q'uiicy'le'n i', tan chixome'n nin te yi ḥchakum Abraham scyuch' yi e' mos i'.

⁶⁰ Itzun te yi ntaxk cha'l tzaj nintzun cyak' yi chibanltz tibaj Rebeca. Itzun cyaltz:

“A᷇ jun tal c'oloj kanub

tak' tzaj kataj banl tzawibaj

nink c̄o'l tetz chitxu'

jun chin c'oloj wunak

yi qui'c ajibe'n cyetz.

Ej nink chixeye' yi e'

axonl scye'j chicontr.”

⁶¹ Toque'n tzun Rebeca scyuch' e' tetz mos tan nuc'u'n ib, ma yi wi't chibaj nuc'xe'n nintzun e' baj je'-tz te'jak jujun camey. Bajxe'n tzun yi ḥchakum Abraham nin saj tcy'al i' yi Rebeca scyuch' yi e' mos i'.

⁶² Itzun bantz cho'n tzun saje'n tetz Isaac stzi' yi a' yi na bi'aj “A' tetz yi jun yi itz'nin nin na ko' til.” Na cho'n najlijtz le jun ama'l yi na bi'aj Néguev. ⁶³ Cho'n sajnak i'tz tan xo'n stzi' yi jun a'a'tz. Ej nin cwe'n k'ej cuntu' pakxe'n tzajitz. Jalt cuntunin yi bene'n xmayil yi txant cuntu' tan cyule'n cobox camey. ⁶⁴ Ncha'tz Rebeca nin saj tilol wutz Isaac. Ma yi saje'n tilol nintzun cutzajtz te yi camey. ⁶⁵ Na nsken wi't jak tetz yi chakum.

—¿Na' tzun scyetz i' yi jun yaje'j yi tz'ul tzi'ne'j tan kac'ulche'n?

—Ya'stzun yi cy'ajl yi wajcaw, stzun yi mos ban tzaj tetz.

Yi cwe'n tzaj Rebeca nintzun jetzaj tcy'al jun xbu'k, nin je tk'ol twi' tan tewe'n yi wutz.

⁶⁶ Ma yi chic'ulul quib yi chakum tu Isaac nintzun baj xtxolil i' tetz yi mbi' cu'n ban i' te yi pyaj. ⁶⁷ Yi cyule'n tzaj le chinajbil nintzun saj tcy'al Isaac yi Rebeca xe

mantialbe'n yi k'ajtzun xtxu'. Ok'be'n ib nintzun e' bantz, nin wi'nin pek'e'n cyen Isaactz te'j Rebeca. Cha'stzun tele'n yi bis te c'u'l Isaac tan yi k'ajtzun xtxu' yi quimnak.

Yi cyok'bel quib Abraham tu Cetura

25 ¹Itzun bantz yi xone'n tiemp nintzun oc junt txkel Abraham, yi na bi'aj Cetura. ²Jale'n nintzun ban nitxajil Abraham te junt txkela'tz. Ej nin yi chibi' i'tz: Zimram, Jocsán, Medán, Madián, Isbac nin Súa. ³Ma Jocsán ya'stzun chitaj Seba tu Dedán. Ej nin yi e' xonl Dedán ban i'tz yi e' Asur, yi e' letuseo scyuch' yi e' leumeo.

⁴Ma yi e' tu Madián, ya'stzun Efa, Efer, Hanoc, Abida nin Elda. Nin yi jun c'oloj wunaka'tz, e' cu'n xonl na' Cetura, yi ca'p txkel Abraham. ⁵⁻⁶Poro ntin tak' Abraham mu'ë tal te yi tetz me'bi'l scyetz yi e' nitxajila'tz yi nchijal te yi e' mas txkel i!. Ej nin ncha'tz, te yi ntaxk tijin c'u'l, nin e' el jatxoltz yi e' mas cy'ajl i!, joylaj len te Isaac. Cho'n tzun chibene'n xchakol jalen lilen tzi'n. Ma cyakil me'bi'l Abraham cho'n tzun cyaje'n tk'ol tetz Isaac, yi jun tal cy'ajl yi jal te Sara.

Yi quime'n Abraham

⁷A'tij tzun Abraham jun cient tu ox c'al tu o'laj yob. ⁸Quime'n nintzun ban tantu' yi nsken tijin cunin c'u'l. Cho'n tzun topone'n yi talma! te'j k'ajtzun taj tu k'ajtzun xtxu!. ⁹Ma yi wankil cho'n tzun mukxe'n cya'n Isaac tu Ismael le jun picy yi na bi'aj Macpela. Yi jun picya'tz cho'n at xlajlen Mamre, tul yi luwar Efrón yi cy'ajl Zohar, yi e' xonl Het. ¹⁰Ya'stzun yi luwar yi lok'nak Abraham scyetz yi e' xonl Het.^f Cho'n tzun mukxe'n yi wankil xlaj k'ajtzun Sara yi txkel. ¹¹Itzun te yi nsken wi't quim, tk'ol tzun Ryos banl tibaj Isaac. Cho'n tzun cyaje'n i! tan najewe'n le yi ama'l yi na bi'aj "A! tetz yi jun yi itz!, nin na ko' til."

Yi e' xonl Ismael

¹²Je chibi' yi e' nitxajil Ismael yi cy'ajl Abraham, yi jal te Agar, yi aj Egípto, yi mos Sara. ¹³Je bin chibi'e': yi bajx na bi'aj Nebaiot, xomche'tzaj Cedar, Adbeel, Mibsam, ¹⁴Misma, Duma, Massa, ¹⁵Hadar, Tema, Jetur, Nafis tu Cedema. ¹⁶Ya'stzun chibi' yi coblaj nitxajil Ismael yi e' jal. Xomcyentu' chibi' yi jujun te'ak yi chiluwar. Nin xchijunale'n e' cawuntz squibaj yi chiwunakil.

¹⁷At tzun Ismael tul jun cient tu junak juklaj yob yi quime'n. Cho'n tzun topone'n talma'-tz scye'j k'ajtzun taj tu k'ajtzun xtxu!. ¹⁸Cyakil yi e' xonl i! cho'n chinajewe'n tul yi luwar xo'l Havila tu Shur, swutze'l tzaj Egípto, xlaj yi be'! yi na opon le ama'l Asiria. Nin ncha'tz wi'nin chilab quib bantz scyuch' yi e' mas chixonl.

Yi quitz'e'n Jacow tu Esaú

¹⁹Je yi xtxolbile'j tetz Isaac yi cy'ajl Abraham. ²⁰At tzaj tzun Isaac tul ca'wunak yob yi cyok'bel quib tu Rebeca, yi me'l Betuel yi arameo, yi najlij Padan-aram. Ej nin yi Rebeca-a'tz, ya'stzun tanub Labán. ²¹Qui'c nintzun tal Rebeca na jaltz, cha'stzun te toque'n Isaac tan cu'swutzel tetz Kataj tan jale'n talbil Rebeca. Yi

^f25:10 Gn 23:3-16.

tital Kataj yi oración Isaac ninin tzun tekaj Rebeca pwokil cob ni!. ²² Itzun te yi ate' yi cob ni'a'tz twankil Rebeca, tza'l nin tzun oyintzi' ate' cu'ntz. Toque'n tzun Rebeca tan xtxumle'n. I tzun taltz tc'u'l cuntu!: "Yi ko ya'tz nin tunin tzimbantze'j ñambi xac mas ank'i'n swetz?" Bene'n nintzun bantz tan jakle'n tetz Kataj Ryos yi mbi tzuntz yi na chibiy quib yi cob ni'a'tz twankil i!. ²³ Jilone'n tzaj tzun Kataj tetz. Itzun taltz:

"Quil cëbisun, na yi cob ni'a'tz
yi eka'n pwokil awa'n, i'tz
cob chin wutzile'n nación yi na
choyintzin te yi ntaxk chu'l itz'ok.
At jun yi mas cham sbne' swutz yi junt,
nin yi bajx tz'ocopon tzak' yi ca'wl
yi ca'p."^g

²⁴ Ma yi topone'n yi k'ejlal tan tule'n yos tu Rebeca, e' cu'n yoë ban yi tal i!.

²⁵ Chin ñëx nin, nin chin pay nin te'j yi bajx yi titz'e'n, nin oc bi'-tz cya'n tetz Esaú. ^h ²⁶ Ule'n nin ban itz'ok yi ca'p. Tz'amij yi ñchu's tkan yi stzicy ta'n, yi tule'n itz'ok. Cha'stun te toque'n yi bi'-tz cya'n, tetz Jacow.ⁱ At tzaj tzun Isaac tul oxc'al yob yi tule'n yos tu Rebeca scyuch' yi cob ni'-tz.

Yi ticy'e'n c'ayil Esaú yi k'ej tetz Jacow

²⁷ Ch'uye'n nintzun e' ban yi cob xicya'tz. Yi bajx yi na bi'aj Esaú nin oc tetz jun balaj ak'unwil wi cojibil. Nin ncha'tz i' jun balaj aj txuquinl bantz. Ma yi Jacow, apart nin tetz xtxumu'n bantz. Chin tajbil nin i' yi na cyaj cyen xe chipach yi tal mantial tu!. Nin chin c'ulutxum nin i', qui tu na tzantu!. ²⁸ Mast cunin tzun na pek' Isaac te Esaú, na chin tajbil nin i' bajse'n yi e'chk t'imbi'l yi na bnix tan Esaú te e'chk smarom txuc yi na chilo'on ta'n xo'l tze!. Ma tzun tetz Rebeca mast cunin na pek' tetz te Jacow.

²⁹ At tzun jun tir yi na tzan cunin Jacow tan sk'ajse'n jun chin balaj t'imbi'l yi tule'n tzaj Esaú tan ak'un wi cojibil. Nsken tzun nk'e'xij i!. ³⁰ Yi tule'n tzaj nintzun ben jakol tetz Jacow. Itzun taltz:

—Banaj pawor swetz yaj, tzawak' mu'ë tal wetz te yi ara t'imbi'l cyake'j, yi ja wi'ë bnix awa'n, na na chin tzajk nin tan jun chin we'j.

(Cha'stun te toque'n junt bi' Esaú tetz Edom.)^j

³¹—Cuj, stzun Jacow —poro ko bajx tzawak' arak'ej swetz, tan woque'n tetz axel, chi ink bajxk cy'ajol sban.^k

³²—Qui'c bin na ban, yi ko ya'tz awajbil. Na yi wetz ink'ej qui'c xac swetz, ntin ak'tzaj inwa', na na chin quim tan we'j, stzun Esaú.

³³—Ma jal', alaj bin yi mero bintzij swetz: ¿Jun cunin pe' ayol? ¿Nk'e'tz pe' tzantzaj tlen tzatz'ipupj awajtza'kl? stzun Jacow bantz.

—Jun cunin yol na walnin tzatz, nin sak swutz Ryos, stzun Esaú bantz.

^g 25:23 Ro 9:12. ^h 25:25 Yi bi'aj "Esaú" na elepont "pay" le hebrey, jun yi wi'nin xi'il te'j cyakil wankil.

ⁱ 25:26 "Jacow" na elepont "subul nak" nka ni'cu'n culil te yi yol "ñchu's tkan" le hebrey. ^j 25:30

"Edom" na elepont "cyak". ^k 25:31 Yi k'ej yi bajx cy'ajol, i'tz tan xcone'n tetz ak'ol chitx'ixwatz yi e' mas najal yi na quim chitaj (Nm 13:13, 44; 6:17), nin tan toque'n tetz ajcaw squibaj yi e' titz'un (Gn 27:17; 43:33). Ej nin tan cambal cob tir mas yi me'bi'l yi taj ñchiwutz yi e' mas titz'un (Dt 21:17; 1Cr 5:1).

Tan yi xtxolbile'j icy' c'ayil Esaú yi tetz k'ej tetz bajx cy'ajol.¹ ³⁴ Yi talol Esaú yi xtxolbila'se'j, bene'n tzun tk'ol Jacow pam tu jun chin lak t'imbil te yi nsken bnix ta'n. Yi wi't bnixe'n Esaú tan wa'a'n ele'n tzaj nin bantz. Sicyer nin oc tan xtxumle'n yi nsken wi't icy' c'ayil yi tetz k'ej tetz bajx cy'ajol tetz titz'un.

Yi ticy'e'n Isaac tan topone'n Gerar

26 ¹ Itzun bantz te yi tiempa'tz nintzun cu' jun chin wutzile'n we'j tul cyakil yi luwar kale najlche't Isaac. Nimte'n cunin ban yi jun we'ja'tz swutz yi jun yi cu' te yi tiemp yi at tzaj k'ajtzun Abraham. Cha'stzun tej quicy'e'nt Isaac tul yi luwara'tz tan cyopone'n le tnum Gerar, kale najle't Abimelec, yi chireyil yi e' filistey. ² Cho'n tzun ñchajol tib Kataj swutz Isaac le ama'la'tz. Itzun taltz tetz: "Quil cëben jalen Egipto, ma na ba'n cëcya j tul yi ama'l yi swale' tzatz. ³ Poro ba'n cëcya j cobox k'ej tzone'j le yi luware'j, na sna'tok tzawe'j, nin swak'e' imbanl tzawibaj, na cho'n swak'e' tzatz scyuch' yi e' axonl cyakil yi luware'j. Ya'tz tzimbne' tan wele'n cu'n te yi inyol yi insuknak tetz k'ajtzun ataj Abraham. ⁴ Ej nin chijepon impuc'sal yi tajjal yi axonl. Ni'cu'n sbne' cyajjal chi tane'n cyajjal yi e' tx'uml. Nin swak'e' cyakil yi luware'j scyetz. Ncha'tz, tantu' e' ljale't chibani cyakil jilwutz wunak bene'n tzi'n wi munt."⁵ Ya'stzun sbne'tz tantu' c'ulutxumil k'ajtzun ataj Abraham na ja ban tane'n cyakil yi walnak tetz. Ncha'tz ja ban tane'n cyakil yi weri inca'wl, tu yi inchusu'n yi wak'nak tetz," stzun Ryos bantz tetz Isaac.

⁶ Cho'n nintzun cyaje'n cyen Isaac tan najewe'n le tnum Gerar. ⁷ Yi chinajewe'n le jun luwara'tz, nintzun e' oc yi e' wunak tan jakle'n tetz Isaac yi ko txkel i' yi Rebeca. Nintzun tal yi tanub tu' i,⁶ na nin xobtz tan talche'n yi mero bintzij, na nin oc tan xtxumle'n yi copon biyij tan paj yi yubel Rebeca.

⁸ Itzun bantz yi tele'n tiemp yi chinajewe'n tul yi jun luwara'tz, cho'n tzun na xmayinin Abimelec le wentanu'il tetz ca'l. Nin ben xmayiltz yi na chik'al quib Isaac tu Rebeca yi txkel. ⁹ Bene'n tzun mantar Abimelec tan ticy'e'n Isaac. Itzun taltz tetz:

—I bin jalu' Isaac, yi xna'n yi xomij tzawe'j, chinch wetz i'tz mero awuxkel. Ma jalu' ñmbi tzun xac na awaltz sketz yi awanub tu'?

—Qui nin nwal yi mero bintzij na nin intxum yi qui cunin batz chincopon biyij tampaj yubil yi wuxkel, stzun Isaac bantz tetz rey.

¹⁰ Talol tzun Abimelec:

—¿Mbi xac maban yi jun ajtza'kla'tz ske'j? Yi qui'k nlajluchax skawutz, al pe'k scyetz jun ñchixol' yi e' yaj yi ate' tzone'j le intanum nje' pe'k tuch'lel yi awuxkel. Nin tan yi xtxolbile'j, apaj klo' yi nkajuch kil, stzun Abimelec bantz.

¹¹ Cawune'n nintzun Abimelec tan chimolche'n cyakil yi e' wunak. Itzun taltz scyetz:

—Alchok scyetz yil sban cyen jun e'chk takle'n cachi' te yaje'j nin te txkel, junawes squimok tera'tz.

¹² Itzun te yi tiempa'tz, nin tawaj Isaac wi'nin ujul. Ej nin chin balaj nin ban yi cosech i'-tz, na nin tak' Kataj Ryos banl tibaj. ¹³ Chin ric nin ban i', nin jal wi'nin me'bi'ltz. ¹⁴ E' jal wi'nin cneru' tu wi'nin wacx. Ncha'tz e' jal wi'nin mos i'. Tan tu'

¹25:33 Heb 12:16. ^m26:3-4 Gn 22:16-18. ⁿ26:7 Gn 12:13; 20:2.

cyakil yi me'b'il i' yi njal, wi'nin tzun ñchi'che'n chic'u'l yi e' filistey te'j. ¹⁵ Chin juntlen nin e', na te yi itz' tzaj yi taj Isaac nin ocnak yi e' mos i' tan kople'n cobox julil a!. Poro yi quime'n Abraham nin e' oc yi e' filisteya'tz tan nojse'nt cu'n tan tx'otx!.

¹⁶ Itzun bantz yi tilol Abimelec yi nsken riquin Isaac, tlol tzun i'-tz tetz:

—Cawle'n skaxo'l tzone'j, na mas tcunin ja cëriquin skawutz ketz.

¹⁷ Ele'n nintzun ban Isaac le luwara'tz. Cho'n tzun topone'n tan najewe'n tul jun joco'j cwent nin yi tnum Gerar. ¹⁸ Yi chinajewe'n tul yi jun luwara'tz, nintzun oct Isaac tan kople'nt yi e'chk julil a' yi cu'nak cyen kopol yi k'ajtzun taj. Na nsken wi't baj chinojsal yi e' filistey. Ite'n nin chibi' yi e'chk julil a'a'tz octz ta'n quib yi chibi' yi ocnakt cyen tak'un yi k'ajtzun taj. ¹⁹ Itzun bantz te yi na chitzan yi e' mos Isaac tan kople'n jun julil a' tul yi jun joco'ja'tz, jalt cuntunin quilol yi je'n mule'n mulk'uj yi a' ñchiwutz, nin xon. ²⁰ Ma yi e' pstor cwent Gerar, scyuch' e' pstor Isaac cho'n tzun toque'n majo'n ib te yi jun a'a'tz. Na nin cyal e' pstor cwent Gerar yi cyetz. Cha'stzun te yi toque'n bi' yi jun a'a'tz tan Isaac tetz "Oyintzi!", tantu' yi toque'n majo'n ib te'j. ²¹ Pontzaj tlen cyoque'n yi e' mos Isaac tan kople'n junt julil a!. Poro ite'n nin e' bana's tan oyintzi' te'j. Cha'stzun te yi toque'n bi' yi junt julil a'a'tz tan Isaac tetz "Chi'ch C'u'lal".

²² Ele'n tzaj nintzun e' ban Isaac tul yi jun luwara'tz nin e' eltz joylaj len. Cho'n tzun cyoque'ntz tan kople'n junt julil a!. Yi jale'n cya'n cya'l nin jun octz tan oyintzi' te'j. Cha'stzun te toque'n bi' yi junt a'a'tz ta'n tetz "Ja Ke'l Liwr" na nin tal Isaactz: "Ja tak! Kataj Ryos puntil sketz tan kariquine'n."

²³ Yi tele'n tiemp icy'e'n nintzun e' ban junt tir Isaac swutz yi luwara'tz. Cho'n tzun cyopone'ntz jalen Beerseba. ²⁴ Ninin tzun te yi ak'bala'tz, ñchajolt tib Kataj swutz i!. Itzun taltz tetz:

"I ina'tz yi Ryosil k'ajtzun ataj Abraham.

Quil cxob, na atin nintz tzawe'j.

Tantu' yi mbi banak inchakum, k'ajtzun ataj,

swak'e' imbanl tzawibaj,

niñ chijepom impuc'sal yi tajjal axonl."

²⁵ Ta'tz te'n nintzun oque't Isaac tan nuc'le'n jun patbil xtx'ixwatz, nin octz tan na'wse'n bi' Kataj. Cho'n tzun cya'te'ntz tul yi jun luwara'tz. Ej nintzun e' oc yi mos i' tan kople'n junt julil a!.

Yi bnixe'n chirat Abimelec tu Isaac

²⁶ Yi nsken wi't el tiemp yi cyoponel'e'n Isaac Beerseba, icy'pontzaj nintzun Abimelec° jalen Gerar tan yol tetz Isaac. Xomche' cob tamiw te'j yi na chibi'aj Ahuzat tu Ficol. Yi Ficola'tz ya'stzun ajcaw squibaj cyakil yi e' sanlar Abimelec.

²⁷ Yi cyopone'n nintzun tal Isaactz scyetz:

—¿Mbi na chijoyu' tzone'j? Na qui bin na chipek'u' swe'j, na ja bin ne'l tzaj chilajulu' swutz yi chitx'otx'u!. ¿Mbi tzun na cyaju' swetz jalu'?

²⁸—Max c'u'lul' Ta!, poro ja el katxum tetz nin na kil, yi mero bintzij xomij Ryos te'ju!. Cha'stzun te nkatzum tan kule'n te'ju' tan bixbaje'n jun katrat tuch'u!. Je yi na kaj yil bixe' skaxo'le'j: ²⁹ Qui'k tz'ocu' tan banle'n jun e'chk takle'n cach'i ske'j,

°26:26 Gn 21:22.

na yi o' ketz cya'l cunin nkoque't tan banle'n jun e'chk takle'n cachi' te'ju', na yi tele'n tzaju' skaxo'l, pe cunin sk'il yi tele'n tzaju' ka'n. Poro yi jalu', na kil yi na tzan Kataj Ryos tan tak'le'n banl tibu'.

³⁰ Yi wi't tbital Isaac yi chiyol, nintzun bnix jun chin wutzile'n wa'a'ntz ta'n. Nin e' baj wan len cunintz. ³¹ Ma le junt eklok chin jalchan cunin tzun e' baj c'ase'ntz, nin baj chisukil chiyoltz tan qui chibanol jun e'chk takle'n cachi' squibil quib. Chin cyamiw nin quib e' bantz yi chipaxul quib. Aje'n nintzun e' ban Abimelec.

³² Itzun te yi ite'n nin k'leja'tz, cyule'n tzaj yi e' mos Isaac tan talche'n stziblal tetz, yi nsken wi't jal a' cya'n tul yi jul yi na chitzan tan kople'n. ³³ Oque'n nintzun ban bi' yi jun a'a'tz tan Isaac tetz Seba. Cha'stzun te Beerseba^p bi' jun luwara'tz jalu'.

³⁴ At tzaj tzum Esaú tul ca'wunak yob yi cyok'bel quib tu Judit yi me'l Beeri, jun scyeri yi e' xonl Het.^q Ncha'tz cyok'bej quib tu Basemat, yi me'l junt yaj scyeri e' xonl Het, yi na bi'aj Elón. ³⁵ Yi cyok'bel quib Esaú scyuch' yi cob awer naka'tz, ntin tak' bis scyetz Isaac tu Rebeca.

Yi tk'ol Isaac banl tibaj Jacow

27 ¹ Itzun bantz te yi nsken bi'xin Isaac, nin yi qui't na a'w wutz, nintzun saj ñchakol i' yi Esaú yi bajx cy'ajl, nin ben tloltz tetz:

—iAñ jun c'oloj incy'ajl!

—¿Mbi' ta'? chij Esaú.

²—Na awil yi ja wi't chimbi'xin. Ej nin qui cunin batz na xontzaj yi quimichil tzinwutz tetz ek ca'p. ³ Cha'stzun te na waj yil cëben xo'l tze'. Cy'ajwe' nin yi ama'cl tetz txuqui'n nin cun joy jun inchib. ⁴ Yil tz'u'l yi txuc awa'n, nintzun tzaban cu'n jun chin int'imbil yi chumbalaj nin chi yi wetz yi na chimpek' te'j. Yil bnix awa'n ba'n tzun tz'u'l tzinwutz tan baje'n wa'n. Kalena'tz tzun lwak' cyen imbanl tzawibaj jalen pe'k yi ntaxk chinquim.

⁵ Ma yi Rebeca, atequen tzun i'-tz tan tbite'n yi mbi cu'n na tzan nin Isaac tan talche'n tetz Esaú. Yi tilol i' yi nsken wi't ben Esaú tan txuqui'n xo'l tze', ⁶lajke'l nintzun bene'n tan talche'n tetz Jacow, yi ca'p chinitxa', yi mbi cu'n baj tlol Isaac tetz Esaú, itzun taltz:

—Añ jun c'oloj wal, je mbaj tlol ataj tetz awutzicye'j: ⁷“Quilo'k xo'l tze' tan txuqui'n. Cun joy jun inchib. Ma yi ljaltzaj awa'n, nintzun tzaban jun chin balaj int'imbil te'j. Kalena's tzun lwak' cyen imbanl tzawibaj jalen pe'k te ntaxk chinquim,” stzun ataj mban tetz. ⁸ Ma jalu' bin añ jun c'oloj wal, bit tzaj cunin yi xtxobil yi swale' tzatz: ⁹Quilo'k jalcu'n kale ate't yi e' kawun, nin joywe' e'l tzaj cob tal chiw yi ba'nt e' tetz chibaj, nin tzimbne' yi t'imbil chi na pe'k ataj te'j. ¹⁰ Yil bnix yi jun balaj t'imbila'tz wa'n, nintzun tzacy'aj nintz swutz ataj tan wane'n i' te'j, bantz cyaje'n tk'ol yi banl tzawibaj te yi ntaxk quim, chij Rebeca bantz tetz Jacow.

¹¹ Saje'n tzun stza'wel Jacow yi yol xtxu':

—Na!, poro yi Esaú, chin pay nin te'j wankil, ma yi wetz qui!. ¹² Ko tzun lben intaj tan inmacle'n, tz'elpon xtxum swetz nin tz'ocopon tan xtxumle'n yi na

^p 26:33 “Beerseba” na elepont yi “julil a' kale bnixe't chitrat”. ^q 26:34 “Yi e' xonl Het”, nk'e'tz chixonl quib tu yi e' xonl Abraham. E' cu'n awer nak.

chintzan tan telse'n k'ej i!. Ej nin qui cunin batz tz'elepon ink'ej ta'n. Wech na imbanl klo' na lwaj cyen tetz.

¹³Saje'n tzun stza'wel yi xtxu!:

—Añ jun c'oloj wal, ba'n tcu'n yi in wetz no'c cyen tzak' awil. Ntin banaj quib yi nwальнin tzatz. Cun cy'aj yi cob chiw yi nwal.

¹⁴Bene'n nintzon ban Jacow tan quicy'le'n tzaj yi cob tal chiwa'tz nin e' oc tk'oltz tk'ab yi xtxu!. E' cwe'n tzun biyol Rebeca nin octz tan banle'n jun balaj t'imbil chi yi na pe'k Isaac te'j. ¹⁵Saje'n tzun tcy'al Rebeca yi balaj be'ch tetz Esaú yi colijche', nin oc tk'oltz te'j Jacow. ¹⁶Nin oc tk'ol Rebeca yi stz'uml chiw te'j k'ab nin te'j kul Jacow. ¹⁷Yi wi't toque'n yi be'ch tetz Esaú tu stz'uml chiw te'j Jacow, kalena's tzun bene'n tk'ol Rebeca yi jun balaj t'imbila'tz tetz tan bene'n tan tak'le'n tetz Isaac, yi taj.

¹⁸Yi tocomponer'n Jacow kale atit yi taj, nintzon tziwun nintz tetz. Itzun taltz:

—Quech ta!. Ja nu'l.

—¿Na'l scyetz aña? ¿Añ pe' Esaú, nka aña Jacow? chij Isaac ban nintz.

¹⁹—In Esaú yi bajx cy'ajlu!, chij Jacow. —Ja bnix yi tajbilu' wa'n yi njaku' swetz. Or c'oleke'nu!. Wanku' te yi t'imbil yi ja bnix wa'n te'j yi txuc yi nximbiye', bantz tk'olu' yi banlu' swetz, stzun Jacow ban.

²⁰Nin ben jakol Isaac tetz Jacow:

—¿Jalcunin petzun njal txuc awa'n?

—Jalcu'n ta!, na i yi Ryosilu' mmo'c tan wuch'eye'n tan joyle'n, chij Jacow bantz.

²¹Bene'n tzun tlol Isaac tetz:

—Ñkanso'c tzaj bin awib tzinwutz, na swile' ko bintzi nin i aña'tz yi incy'ajl Esaú.

²²Toque'n tzun ñkansal tib Jacow swutz yi taj tan tilol i! yi ko i nin i'-a'tz Esaú. Ma yi toque'n macol Isaac te'j k'ab Jacow, nintzon taltz:

—Yi wi' tan yol icunin i'-a'tz Jacow, poro yi te'j k'ab, icunin i'-a'tz Esaú.

²³Qui nin tzun el xtxum Isaac tetz yi ko i'tz Jacow, na ni'cu'n tane'n payil te'j k'ab Jacow chi tane'n tetz Esaú. ²⁴Itzun yi ntaxk tak' Isaac yi banl tetz Jacow nintzon jak i! junt tir tetz Jacow, itzun taltz:

—¿Bintzij nin pe' i aña'tz Esaú?

—I ina'tz Esaú ta!, chij Jacow.

²⁵—Ak'tzaj bin yi int'imbil, nin inwa!. Chinwank jun te yi int'imbil yi ja bnix awa'n. Kalena'tz tzun lwak' imbanl tzawibaj, stzun.

Bene'n tzun tk'ol Jacow yi wa' Isaac. Ncha'tz tak' i! win tetz tc'a!. ²⁶Yi wi't wane'n nintzon taltz:

—iCatzam! aña jun c'oloj incy'ajl. Tz'ube'n xak intzi!.

²⁷Yi tocomponer'n Jacow tan stz'uble'n xak stzi' yi taj, nin oc sakol Isaac te yi be'ch tetz Esaú yi at te'j Jacow, nin tak' i! banl tibaj. Nin je'j yol tal Isaac:

“Ya'stzun c'o'cal yi incy'ajl. Ni'cu'n c'o'cal tu jalaj luwar yi na ac' tan a'bal tan Kataj Ryos.

²⁸Lok skoj tzaj Kataj a'bal tibaj yi atx'otx!. Lok jal balaj acosech ta'n. Lok jal wi'nin triw nin wi'nin lo'baj uva tzawuch!.

²⁹Ñchijalok wi'nin wunak yi chocopon tetz amos. Yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n wi munt ñchimejek tzawutz nin ñchiwutz axonl. Aña ajcaw sbne!,

squibaj yi e' awitz'un nin ḫchimejek tzawutz. Ej nin yi e' yil cho'c tan telse'n ak'ej tz'ak'lok cyetz chicawsa'tz. Ma yi e' yil tz'ak'on ak'ej stz'ak'lok cyetz chibana'l tz,"^r stzun Isaac bantz tetz.

³⁰ Yi tk'ol Isaac yi banl tibaj, ele'n tzaj nin ban Jacow. Watok cunin tzun el tzaj Jacow swutz yi taj, yi pakxe'n tzaj Esaú tan txuqui'n. Cy'a'n jun txuc ta'n tetz ḫchib yi taj. ³¹ Ncha'tz nin octz tan banle'n jun balaj t'imbil te yi txuc yi ul ta'n. Yi wi't bnixe'n ta'n nin ben tcy'al tz swutz yi taj. Nin tal i'-tz:

—C'oleke'n tzaju' ta!. Wanku!. Je yi t'imbilu'e'j yi ja bnix wa'n te yi txuc yi ja quim wa'n, bantz tk'olu' yi banlu' swibaj.

³² Bene'n tzun jakol Isaac tetz:

—¿Na! tzun scyetz aax?

—I ina'tz in Esaú ta!, yi bajx cy'ajlu', stzun Esaú bantz.

³³ Ele'n tunin yab Isaac yi jilone'n cyen Esaú tetz. Xe'te'n nintzun bantz tan lucnewe'n. Nin ben tloltz tetz Esaú:

—¿Na! tzun scyetz i! yi jun yi mu'lak swe'j? na ja tal i! swetz yi ja xa'k tan txuqui'n nin ja ul yi int'imbil ta'n. Nin ja baj cunin wa'n te yi ntaxk cħu'l atz, nin ja wi't wak' yi imbanl tibaj.

³⁴ Yi wi't btibal Esaú yi yol yi taj, saje'n tzun bu'k jun chin o'kl te talma!. Ej nin chin wi' nin bantz tan sich!. Itzun taltz:

—Ncha'tz in ta!, tak'u' mu'ħ banlu' swibaj.

³⁵ —Qui'c rmeril yaj, na ja wi't ulak yi awitz'un nin ja xcy'e! i! tan insuble'n, na ja el tcy'al i! yi imbanl yi awetz klo' mban.

³⁶ —iAh! qui bin tulej yi toque'n bił-x tetz Jacow,^s chij Esaú. —Na ya'stzun cobix tir ocx tan insuble'n. Bajx tele'n tcy'al i! yi ink'ej tetz bajx cy'ajol.^t Ma jal' ja elt majol yi imbanl yi at ak'bil swetz. Poro qui pel sc'ulu' yi nink ltak'u' sicyer mu'ħ tal yi banlu' swibaj ta'?

³⁷ —Bitzaj, ja wi't wak' ama'l tetz Jacow tan toque'n tetz ajcaj tzawibaj, nin ja wi't wak' ama'l tetz tan cawune'n squibaj cyakil yi e' tetz xonl. Nin ja wak' ama'l tetz tan cawune'n squibaj cyakil yi e' axonl, nin ja wi't wak' banl i! tan jale'n wi'nin triw nin wi'nin lo'baj uva tuch!. Ma jal' aax jun c'oloj incy'ajl, ḫxe'e'n tzimban tzawe'j?

³⁸ —Poro ta!, ¿qui'it pe' sc'ulu' yi nink tak'u' mu'ħ tal banlu' swibaj? ¿Qui pel tz'ok! c'u'l u' swe'j? iNink ltak'u' mu'ħ tal banlu' swibaj!

Xe'te'n nin tzuntz tan o'kl. Chin wi' nin ban.^u

³⁹ Jilone'n tzaj tzun Isaac tetz Esaú itzun taltz:

“Cho'n bin ḫnajank atz joylaj len

te yi e'chk balaj tx'otx',

nin kale qui'cle't mas a'bal.

⁴⁰ Tajwe'n bin yi tzacol awib achuc

tu yi aspar, nin cħocopon

tetz xconsbe'tz yi awitz'un.

Poro yil cħquwiwix atz, cħelepon

liwr tzak' cawl i.”^v

^r 27:29 Gn 12:3. ^s 27:36 Yi bi'aj “Jacow” na elepont “aj subunl”. ^t 27:36 Gn 25:29-34. ^u 27:38 Heb 12:17. ^v 27:40 Gn 36:8; 2R 8:20; Heb 11:20.

Yi tele'n ojkuj Jacow swutz Esaú

⁴¹ Jetza'tz tzun jale'n chi'ch c'u'lal tetz Esaú te Jacow tantu' yi tk'ol Isaac yi banl tibaj i!. Toque'n tzun Esaú tan xtxumle'n yi txant tan quime'n yi taj. Ej nin taltz: "Yil quim intaj copon imbiyol yi witz'un," stzun Esaú bantz. ⁴² Yi tbital Rebeca yi mbi'tz xtxumu'n Esaú, bene'n tzun mantar i'-tz tan ticy'l'e'n Jacow. Nintzun taltz tetz:

—Wal, je jun yole'j, tz'ocopon Esaú tan abiyle'n cu'n chij. ⁴³ Cha'stzun te a\x jun c'oloj wal, ok cu'n te awi' yi swale' nin tzatz: Kale'n ojkuj nin quilo'k te'j inxibin yi cho'n najlij jalen Harán. ⁴⁴ Ba'n c\x'a'tij cobox tiemp te'j jalen cu'n yil tz'el awil tu yi chi'ch c'u'lal te c'u'l awutzicy. ⁴⁵ Kalena's tzun tz'opon stziblal wa'n tawi' tan awule'n junt tirt tzone'j. Na qui na waj jun ntzi'-k k'ej chiquime't cob wal.

⁴⁶ Cha'stzun te bene'n Rebeca tan yol tetz Isaac. Itzun taltz tetz:

—Ja baj inc'u'l tan chipaj yi cob txkel Esaú yi e' awer nak. Nin yi ko cho'n sjoy Jacow yi tetz txkel \chixol'e' wunak tzone'j Canaán, ba'n tcu'n yi nink chinquim.

28 ¹Bene'n tzun mantar Isaac tan \chakle'n Jacow. Ma yi tule'n, nintzun tak' banltz tibaj. Ncha'tz tak' jun ca'wl tetz. Je tale'j: "Quil tzajoy awuxkel \chixol'e' yi e' xun yi najlche' tzone'j Canaán. ² Ma na quilo'k jalen Padanaram, kale najle't acy'e'x Betuel. Ba'n tzajoy awuxkeltz \chixol'e' yi e' me'l Labán yi xibin atxu'. ³Lok tak' tzaj kaRyosil banl tzawibaj, yi jun yi na xcy'e' tan cojle'n tzaj yi banl i' skibaj. Lok tak' i' wi'nin axonl, na tan a\x ljale't wi'nin wutzile'n tnun. ⁴Cho'n stk'e' i' tzatz nin scyetz yi e' axonl yi banl i' yi suknak tetz k'ajtzun intaj Abraham, yi acy'e'x." Stk'e' i' cyakil yi luware'j yi najlcho't swutz chi awer nak kutane'n jalu!. Na suknak i' yi yola'tz tetz k'ajtzun intaj Abraham."

⁵ Ya'stzun bantz yi bene'n \chakol Isaac yi Jacow jalen Padan-aram. Cho'n tzun topone'n Jacow tuch' Labán, yi cy'ajl Betuel, yi arameo. Ej nin yi jun Labána'tz, i' xibin Rebeca, yi chitxu' Jacow tu Esaú.

⁶ Inti Esaú nin ben tilol yi tk'ol Isaac yi banl tibaj Jacow, nin yi bene'n \chakol jalen Padan-aram tan joyle'n yi txkel. Ncha'tz tbit yi bene'n tlol tetz yi qui'c rmeril tan joyol yi txkel \chixol'e' yi e' xun yi najlche'-tz Canaán. ⁷Nin ncha'tz ben tilol yi jalcunin bene'n Jacow jalen Padan-aram quib yi tal yi taj xtxu' tetz. ⁸Tan yi xtxolbila'se'j el xtxum Esaú tetz yi qui na pek' yi taj i' scye'j yi e' xun yi najlche' Canaán. ⁹Cha'stzun te, bene'n Esaú kale najle't Ismael yi cy'ajl Abraham, tan joyle'n junt tetz txkel. Nintzun cyok'bej quibtz tu jun scyeri e' me'l Ismael yi na bi'aj Mahalata,^x yi titz'un Nebaiot. Ya'stzun yi toxil'n txkel i' bantz. Ma yi cobt txkel i' yi ate' nintz, e' cu'n aj Canaán.

Yi \chajol tib Rynos swutz Jacow Betel

¹⁰ Cho'n tzun tele'n tzaj Jacow le ama'l yi na bi'aj Beerseba nin icy' tcy'aj yi be'-tz yi na ben Harán.

¹¹ Itzun bantz te yi na xon i' tbe' tan topone'n Harán, at tzun jun tir yi nsken cu k'ej nin joy i' jun ama'l tz kalel lwit cyent te jun ak'bala'tz. Yi jale'n ta'n nin octz tan nucl'e'n yi soc. Nin oc tk'ol jun c'ub yi at nintz le ama'la'tz tetz witz!. Watl nintzun bantz. ¹² Cho'n tzun \chajol tib jun balaj wutzicy' swutz i!. Ej nin

^w 28:4 Gn 17:4-8. ^x 28:9 Gn 36:3.

tul yi wutzicy'a'tz til i' jun chin yotx yi cho'n opnaknin wuxtx'otx' nin je'nak pone'n cu'n jalen tcyaj'. Ncha'tz til yi tibaj yi jun yotxa'tz na chicu'ul, nin na cha'jte'n yi e' ángel tetz Ryos.^y ¹³Ncha'tz til i' wutz Ryos. Cho'n txicl tzaj jalen tzi'n tcyaj'. Saje'n tzun tloltz tetz: "I ina'tz Ataj Jehová, chiRyosil acy'e'x Abraham tu ataj Isaac. Cho'n swak'e' tzatz nin scyetz cyakil yi e' axonl yi tx'otx'e'j kale coylquixe'tz.^z ¹⁴Ej nin cho'n cunin sbne' cyajjal yi araxonl,^a chi tane'n tajjal yi samlicy' yi at wuxtx'otx' yi quinin ajlbe'n tetz. Nin nchiben lo'on swutz cyakil yi ama'le'j. At e' nchiben je'n tzi'n. Nin at e' nchiben cwe'n tzi'n. Nin at e' nchiben tele'n tzi'n, nin toque'n tzi'n. Ej nin tan aäx scyuch' yi e' axonl ljale't chibanl cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt. ¹⁵Quil cëbisun, na atin tzawej'. Chinxomok tan aq'uicy'le'n alchok tu nin cxa'tcu'nt. Nin cëpakkox junt tir wa'n le luware'j. Quil cëincolcyen jun tkuj jalen yil ne'lcu'n te cyakil yi ja insuk tzatz", stzun Ryos bantz.

¹⁶Itzun te yi tele'n watl Jacow, nintzun xtxumtz: "Jun cu'n yol, at Ryos le ama'le'j. Qui'c cunin wetz intz'a'chil tel'j yi ko ya'tz." ¹⁷Saje'n tzun jun chin xo'witz te'lj, nintzun xtxumtz: "I yi jun ama'le'j chin xan nin te'tz. Cho'n at yi ca'll Ryos tzone'j, nin i'tz yi puertil yi tcyaj'."

¹⁸Itzun le junt eklok chin jalchan cunin tzun c'ase'n Jacow. Nin saj tcy'al yi c'ub yi xcon ta'n tetz witz!. Ej nin ta'ste'n nin cwe't tawaltz. Txicl tzun tulej cyentz, chi jun tkan ca'l, nin je'kojol aceit^b tibaj tan xanse'n. ¹⁹Tul yi jun luwara'tz at jun tnum tentz yi na bi'aj Luz,^c poro nintzun je' xtx'ixpul Jacow yi bi' jun luwara'tz, nin oc tk'ol yi bi' tetz Betel.^d ²⁰Cho'n tzun sukil Jacow cobox yole'j: "Yi kol xom Ryos swe'lj nin kol chin q'uicy'lej te yi jun impyaje'j, nin yi kol tak' inwa' tu be'ch wetz, ²¹nin yi ko ba'n cun tu' chin pakxijt ta'n xe najbil intaj, i' tzun yi Wajcaw nin inRyosil sbne'-tz. ²²Ej nin i yi jun c'ube'j, yi ja cyaj cyen wawal tzone'j, ya'stzun ca'l Ryos sbne'. Nin ilen nin swak'e' indiesum' teru' Ta', te cyakil yi stk'e'l'u' swetz."

Yi topone'n Jacow Harán

29 ¹Icy'e'n nintzun ban Jacow, nin icy' tcy'aj yi be' yi na opon kale najlche'e' ²yi e' aj tele'n tzi'n.

²Yi topone'n le yi jun ama'la'tz, nin ben tilol jun julil a' yi juk'lche' ox k'u'j cneru' nakajil. Na cho'n cu'n na chuc'a' cyakil yi e' cyawun yi e' aj pstorinl te yi jun a'a'tz. Ej nin stzi' yi jun julil a'a'tz ate'n jun chin wutzile'n c'ub tan jople'n. ³Jalen cunin tzun na chimol quib yi e' pstor tan tak'le'n quic'a' yi e' cyawun kalena'tz tzun na el yi c'ub cya'n. Ma yi na wi't chuc'a' yi e' cyawun nintzun na chijopt cyen junt tir stzi' yi jul. ⁴Bene'n tzun jakol Jacow scyetz yi e' pstor yi nsken wi't chopontz:

—¿Na' tzun nchisaje't cyeru' e'u' wamiw? stzun i' bantz.

—O' bin aj Harán ketz, che'ch tetz.

---

^y28:12 Jn 1:51. ^z28:13 Gn 13:14-15. ^a28:14 Gn 12:3; 22:18. ^b28:18 Yi "aceit", i'tz yi ta'al wutz oliv yi ja xcon cyak'un tetz aceit cumir, nka tetz jun oy swutz Ryos. ^c28:19 Yi bi'aj "Luz" la hebreu na elepont jun wi' tze' yi na tak' wutz yi na bi'aj "almendro". ^d28:19 Yi bi'aj "Betel" na elepont "ca'l Ryos", nka "ama'l kale na xchajwit tib Ryos". ^e28:22 "Diezum" na elepont yi lajuj te jujun ciente te alchok e'chk takle'n. Ok tu'tz ka'n, ko na cambaj yaj jun ciente pwok, yi diezum i'tz lajuj pwok. Si'leju' Gn 14:20; Lv 27:30.

5 — ¿Cyajske'n pe'u' wutz yi jun yaj yi na bi'aj Labán, yi cy'ajl Nacor? stzun Jacow scyetz:

—Kajske'n wutz, che'ch.

6 Toque'n nintzun Jacow ch'inch'uj tan jakle'n tkanił Labán, itzun taltz:

—¿Ba'n pe' wutz i'? ¿Qui'c pe' yab?

—Ba'n, qui'c yab i', che'ch e' pstor. —Xmayninu' tzi'ne'j, tz'ul yi me'l i' yi Raquel bi' tan tak'le'n quic'a' yi cneru'!

7 Bene'n tzun tlol Jacow scyetz yi e' pstora'tz, itzun taltz:

—At tzaj nin tan cwe'n k'ej, ḡmbi tzuntz yi chin junye'ne't nin na chilam cyenu' yi cyawunu'? ḡMbi tzuntz yi nink Ichuc'a' chan cyanu', bantz chibene'nu' tan chic'a'che'n junt tkuj?

8 — Qui'c cuj te'j, che'ch. —Na tajwe'n cunin kach'iw yil chimol quib cyakil yi e' pstor scyuch' cyawun. Ba'n tzun tz'el yi c'ub ka'n. Ej nin kalena'tz tzun Ichuc'a' yi e' kawun, che'ch tzun bantz.

9 I nin na tzan Jacow tan yol scyetz yi e' pstora'tz, yi topone'n Raquel scyuch' yi tawun, na i' pstor cyetz. ¹⁰ Yi bene'n tilol Jacow yi nsken wi't ul Raquel scyuch' yi tawun Labán yi xibin yi xtxu', bene'n tzun i'-tz tan telse'nlen yi c'ub yi at tan jople'n stzi' yi julil a'a'tz. Uc'a'e'l nin e' bantz yi tawun Labána'tz. ¹¹ Ncha'tz bene'n nin bantz tan k'ale'n Raquel, nin bentz tan stz'uble'n xak stzi'. O'kl nin bantz tan yi tzatz'i'nyi at cu'ntz.

¹² Ma yi tbital Raquel tetz Jacow, yi tetz xtxu' i'tz tanub Labán, lajke'l nintzun bene'ntz tan talche'n tetz taj i'.

¹³ Yi wi't tbital Labán stziblal Jacow, yi i' tal yi tanub, lajke'l nintzun tele'n tzajtz tan c'ulche'n. Bene'n nin bantz tan ḡchajle'n tetz yi wi'nin tzatzine'n te'j. Nin bentz tan k'ale'n nin je' stz'ubul yi xak stzi'. Ej nin ben tcy'altz xe c'al. Yi cyopone'n xe ca'l xe'te'nin ban Jacow tan xtxole'n tetz Labán yi mbicunin bajji te'j i'. ¹⁴ Saje'n tzun tlol Labán tetz: "A᠁ cunin witz'un, na junit ka᠁ch'el tzawuch!", stzun Labán bantz.

Cyaje'n cyen nin ban Jacow tuch' Labán tetz jun xaw.

Yi tak'uje'n Jacow tan xtx'acle'n yi txkel

¹⁵ Yi je'n pone'n yi jun xawa'tz tan Jacow, nintzun tal Labán tetz:

—Nk'e'tz tan paj yi jun cunin o' tzawuch' oy tunin tzunk c᠁k'uje't, ma na alaj swetz yi nicy'na' na awaj yil tzinchoj te'j ak'ej, stzun Labán bantz.

¹⁶ Ate' tzun cob me'l Labán, yi bajx na bi'aj Lea, ma yi ca'p na bi'aj Raquel. ¹⁷ Yi bajx me'al yi na bi'aj Lea, ntin tal bak' wutz tu' na yub. Ma yi Raquel, yi ca'p me'al, chin yube'nt cunin cyakil yi wankil i'. ¹⁸ Cha'stzun te mast cunin na pe'k quen Jacowtz te'j. Nin nsken wi't ben tcy'al yi xtxumu'n. Cha'stzun te ben tloltz tetz Labán:

—Yi nink ltak'u' yi me'lū' swetz, yi na bi'aj Raquel, ba'n lnak'uj juk yob tuch'u' tan ḡchojle'n.

¹⁹ Saje'n tzun tlol Labán, itzun taltz:

—Ba'n tcu'n yi cho'n lwak' yi inme'l tzatz, swutz yi cho'nk lben tk'ab jun awer nak. Ba'n bin, ba'n ḡcyaj cyen swuch' tan ak'un.

²⁰ Ya'stzun bantz yi cyaje'n cyen Jacow juk yob tan ak'un tuch' Labán tan xtx'acle'n yi txkel. Qui tunin k'usij ban yi juk yoba'tz swutz Jacow, tantu' yi wi'nin na pe'k i' te'j Raquel.

²¹ Yi je'mpone'n yi juk yob tan Jacow tan ak'un nintzun taltz tetz Labán:

—Tak'e'u' yi wuxkel tan kok'bel kib tuch', na ja wi't je'ul yi juk yob ak'un wa'n yi insuknak teru' tan öchojle'n me'l'u'.

²² Che' baje'n tzun xtxocol Labán cyakil yi e' wisintz tan cyopone'n te yi jun chin umle'na'tz yi bnix ta'n. ²³ Itzun yi toque'n akale'n, nin yi topone'n oril yi umle'n nintzun ben tcy'al Labán yi bajx me'l yi na bi'aj Lea, tan cyok'bel quib tu Jacow. Ok'be'n ib nintzun e' bantz. ²⁴ Ncha'tz tak' Labán jun scyeri mos tetz Lea yi na bi'aj Zilpa, tan xcone'n tetz i'.

²⁵ Itzun le junt eklok yi c'ase'n Jacow kalena'tz tzun tele'n xtxum tetz yi nk'era'tz yi txkel i' ak'ljj, ma na cho'n c'ase'n i' te'j Lea, yi bajx me'al. Bene'n tzun i'-tz te'j Labán, itzun taltz:

—¿Mbi eka'n tan yi tajtza'klu' yi ncu' nuc'u'l swe'j? ¿Nk'e'tz pe' katrat tan wak'uje'n tuch'u' tan wetzal Raquel? Ma jalu' ¿mbi tzuntz mmo'cu' tan insuble'n?

²⁶ Saje'n tzun stza'wel Labán, itzun taltz:

—Nk'era'tz ketz kacstumbr tzone'j, yi bajxk ltz'oc chmil yi ca'p me'al swutz yi bajx. ²⁷ Ma jalu' bin cale'n cu'n te'j yi jun sman k'ej'e'j te yi i umle'n tu Lea, kalena's tzun lwak' Raquel tzatz. Yi ko ya'tz awajbil, ba'n. Ntin ko list aä tan awak'uje'n jukt yob swuch'.

²⁸ Nintzun cu'-tz swutz Jacow, quib yi tal Labán tetz. Nin yi je'n pone'n yi jun sman k'ej te yi umle'n, kalena'tz tzun tk'ol Labán yi Raquel tetz ca'p txkel Jacow. ²⁹ Ncha'tz tak' Labán jun mos tetz Raquel yi na bi'aj Bilha tan xcone'n tetz. ³⁰ Ok'be'n ib nintzun e' ban Jacow tu Raquel. Poro mast tcunin tzun pek'e'n Jacow te Raquel swutz Lea. Qui't nin octz tan xtxumle'n yi stz'ak'ujk jukt yob tan paj.

Yi e' nitxajil Jacow

³¹ Itzun bantz yi tilol Kataj Ryos yi qui na pe'k Jacow te'j Lea, nintzun tak' ama'ltz tan jale'n cobox tal i', ma yi Raquel nin cu' makol yi talbiltz. ³² Je'n tzun tekal Lea pwokil jun ni'. Ma yi tule'n itz'ok yi jun ni'a'tz, nin oc tk'ol yi bi'-tz tetz Rubén.^f

³³ Yi xone'n tiemp tekal tzun Lea pwokil junt ni!. Ej nin yi bi' tulej i'tz Simeón.^g Ej itzun taltz: "Ja tbit Wajcaw yi na tzan telse'n ink'ej, cha'stun te ja tak' i' junt wal."

³⁴ Nin yi tele'n mas tiemp tekal tzun Lea pwokil yi tox'e'n ni!. Nin yi tule'n itz'ok yi tox'e'n ni'a'tz nin oc tk'ol yi bi' tetz Leví.^h Nin tal i!: "Ma jalu' spek'ok wuchmil swe'j chinch wetz, na oxix wal che' walaj ta'n."

³⁵ Ej nin tekal Lea pwokil junt ni!. Ya'stun cyaje'n tal i!. Nin yi bi' tulejtz i'tz Judá.ⁱ Ej nin yi ntaxk ul itz'ok nintzun tal Lea: "Swak'e' ink'ajsbil tetz Wajcaw jalu!". Ya'stun taltz yi tule'n itz'ok yi cyaji'n ni!. Poro ya'stun wi'tzbil tal Lea njal, na makxe'n nin ban yi talbil i' tan Ryos.

30 ¹ Itzun yi tele'n tiemp, nin yi tilol Raquel yi qui'c rmeril tan jale'n chinitxa' tu Jacow, öchi'che'n tzun c'u'l i'-tz te'j Lea yi stzicy. Nintzun tal i' tetz Jacow:

^f 29:32 Yi bi'aj "Rubén" na elepont "Je jun ni!" nka "yi bis yi at swetz ilijt tan Ryos". ^g 29:33 Yi bi'aj "Simeón" na elepont "t'bite'n tan Ryos". ^h 29:34 Yi bi'aj "Leví" na elepont "junit o' tu Ryos". ⁱ 29:35 Yi bi'aj "Judá" na elepont "k'a'jsbil tetz Ryos".

—Ma jalu' bin, na waj jun wal, kok qui', ḫchinquimok.^j

² Yi tbtal Jacow yi yol Raquel, nintzun je' swutz. Itzun taltz:

—¿In ptzun Ryos wetz? ¿In ptzun na chintzan tan makle'n awalbil? Ntin Ryos ilol tetz, stzun Jacow bantz tetz Raquel.

³ —Ko ya'tz, ba'n tcu'n bin cy'aj tzaj inmos yi na bi'aj Bilha nin okwok itib tuch'. Ma yil jal yi tal, ni'cu'ntz chi ik ina'tz jal wal, stzun Raquel bantz.

⁴ Nin tan yi xtxolbile'j tak! Raquel ama'l tzet Jacow tan cyok'bel quib tu Bilha, chi txkel bantz. ⁵ Ma yi cyok'bel quib nintzun jal jun chinitxa! Jacow tu Bilha, yi mos Raquel. ⁶ Yi jale'n chinitxa! Jacow tu Bilha, nintzun tal Raquel: “Yi ni'e'j, Dan sbne' bi', na tantu' mbit Ryos yi intzi' nin inkul, ja tzun tak' i' jun wal.”

⁷ Yi xone'n tiemp, jale'n nintzun ban junt tal Bilha. ⁸ Ma yi tule'n itz'ok yi jun ni'a'tz nintzun tal Raquel: “Yi ni'e'j, Neftalí sbne' bi', na sajle'n tunintz at bano'n ib skaxo'l tu wutzicy tan paj yi qui'c wetz wal, poro jalu' ja chinxcye' te'j,” stzun i' bantz.

⁹ Ma yi tilol Lea yi qui'ct tetz talbil, nintzun tak' ama'l tetz yi mos, yi na bi'aj Zilpa, tan cyok'bel quib tu Jacow. ¹⁰ Ma yi jale'n chinitxa! Jacow tu Zilpa, ¹¹ nintzun tal Lea: “iChumbalaj nin inswert! Cha'stzun te Gad^k sbne' bi' yi ni'e'j.”

¹² Ma yi jale'n yi ca'p chinitxa! Jacow tu Zilpa, ¹³ nintzun tal Lea: “Ma jalu' wi'nin na chintzatzin. Ej nin cyakil xna'n scyale': ‘Ba'n tetz Lea, na tzatzin.’ Cha'stzun te Aser^l sbne' bi' yi ni'e'j,” stzun Lea bantz.

¹⁴ At tzun jun tir te yi tiemp tan je'se'n triw nin ben Rubén tan xo'n wi cojbil. Te yi na xon i' nin nojquen te jun jilwutz lo'baj yi na bi'aj mandragora.^m Nin saj tcy'al swutz Lea yi xtxu!. Yi tilol Raquel yi lo'baja'tz te'j Lea, nintzun taltz:

—Banaj pawor, tzawak! jun wetz te yi lo'baj yi mmu'l tan awal.

¹⁵ Saje'n tzun stza'wel Lea:

—¿Qui nin pe' ncu' ac'u'll tan yi mme'l amajol yi wuchmil? ¿Nin ncha'tz na awaj yil tzamaj tlen yi lo'baj yi mmu'l tcy'al wal?

—Swak'e' bin ama'l tetz Jacow tan wite'n tzawe'j te ak'bale'j kol tzawak' yi lo'baj swetz, chij Raquel ban.

¹⁶ Itzun bantz yi toque'n akale'n, yi tule'n tzaj Jacow tan ak'un wi cojbil, lajke'l nintzun tele'n tzaj Lea tan c'ulche'n. Nin tal tetz:

—Ma jalu' cho'n cxiwitok swe'j te jun akale'ne'j, na ja wi't cxiinc'am tetz Raquel, tan yi mandragora yi mmu'l tan wal, chij Lea bantz tetz Jacow.

Cho'n tzun wite'n Jacow te Lea te jun ak'bala'tz. ¹⁷ Jale'n nintzun ban yi to'e'n chinitxa! Jacowtz tu Lea, na nsken tbit Kataj Ryos yi stzi' yi kul Lea. ¹⁸ Yi tule'n itz'ok, nintzun tal Lea: “Isacarⁿ sbne' bi' yi ni'e'j, na i'tz jun oy yi ntak! Ryos swetz tantu' yi nwak! ama'l tetz wuchmil tan toque'n te inmos.”

¹⁹ Ma yi jale'n yi wukake'n chinitxa! Jacow tu Lea ²⁰ nintzun tal Lea: “Ryos nmak'on yi jun balaj oye'j swetz. Ma jalu' yi wuchmil spek'ok mas swe'j na ja jal wukakix kanitxa! tuch'. Cha'stzun te Zabulón^o sbne' bi' yi ni'e'j.”

²¹ Wi'tzbiltlen jale'n junt tal Lea, yi xun. Dina ban bi'.

²² Ma Raquel, qui nin el i' te'j c'u'l Ryos. Nin tbit Ryos yi stzi' yi kul, cha'stzun te k'ak'ane'n c'u'l Ryos tibaj tan jale'n tal. ²³ Yi jale'n bajx tal i', nintzun taltz:

^j 30:1 Job 5:2. ^k 30:11 Yi bi'aj “Gad” na elepont “swert”. ^l 30:13 Yi bi'aj “Aser” na elepont “tzatzin”.

^m 30:14 Le wutz cyajta'kl wunak ba'n yi jun lo'baja'tz tan jale'n talbil jun xna'n. ⁿ 30:18 Yi bi'aj “Isacar” na elepont “c'lamij”. ^o 30:20 Yi bi'aj “Zabulón” na elepont “oy” nka “Jun yi at k'ej”.

“Ryos micy'anlen yi jun chin tx'ixwe'n yi at swetz, tan paj yi qui'c wal at. ²⁴ Ya'tz k tajbil i' tan jale'n junt wal,” chij Raquel ban. Cha'stzun te toque'n bi' yi ni'a'tz tetz Ḫep^p ta'n.

Yi chisubul quib Labán tu Jacow

²⁵ Itzun bantz te yi nsken ul yos tu Raquel tu ni', nintzun tal Jacow tetz Labán: —Tak'u' ama'l swetz tan waje'n le wetz inluwar. ²⁶ Ej nin tak'u' ama'l swetz tan cyaje'n wucy'al yi e' innitxa' nin yi e' wuxkel na ja nak'uj tuch'u' tan chitx'acle'n. Sak cunin swutz' yi ḫe'n cu'n nnak'uj tuch'u'.

²⁷ Saje'n tzun tlol Labán tetz Jacow:

—Yaj, banaj pawor, ncwentu'tz swuch', na ja chinnachon te'j, nin ja lajluchax tzinwutz yi tan a᷇ ntak' wit Ryos banl swibaj. ²⁸ Al tzaj swetz yi nicy'na' nin na awaj yil tzinchoj te ak'ej, list in tan ḫchole'n, chij Labán ban.

²⁹ Itzun saj tlol Jacow:

—Elnak xtxumu' tetz yi ḫe'n cunin nnak'uj tuch'u', ej nin ḫe'n cunin nche' inq'uicy'lej tawunu!. ³⁰ Te yi ntaxk nu'l tuch'u' qui'c mas tawunu!, poro jalu' at wi'nin. Jetza'tz yi wule'n tuch'u', ya'stzun xe'te'n Ryos tan tak'le'n banl tibu'. Ba'n yi nink nak'uj tuch'u', poro, ḫtonal lnak'uj wetz tan wetzal yi wetz inme'bi'l? stzun Jacow tetz Labán.

³¹ —Qui' yaj, altzaj swetz nicy'na' nin na awaj yil tzinchoj te ak'ej, chij Labán ban.

—Qui tajwe'n chin ḫchoju' jun centaw ta', na list in tan chiq'uicy'le'n yi tawunu!. Poro yi kol cu' swutz' yi xtxobile'j: ³² Tak'u' ama'l swetz tan woque'n chixo'l tawunu', tan chitxa'le'n cyakil yi e' ne'᷇ cneru' yi k'ek cye'j nin yi e' ne'᷇ chiw yi pint cye'j, ya'stzunk injamel sbantz. ³³ Ej nin yil kaben mas skawutz ba'n tz'ulu' tan tilwe'n yi nicy'na' cu'n yi injamel yi tzintx'aque!. Nin yi kol chijal cneru' nin chiw ḫchixo'l yi wetz yi nk'e'tz k'ek nin nk'e'tz pint cye'j ya'stzun techl yi alak' tzun nche'wulej ḫchixo'l yi e' teru' tawunu!.

³⁴ —Ba'n, ba'n atit yi atxumu'n yi mbixe' awa'n, chij Labán bantz.

³⁵ Poro itzun bantz, ite'n nin k'eja'tz toque'n Labán tan chitxa'le'n cyakil yi e' mam chiw yi pint cye'j. Ej nin ncha'tz octz tan chitxa'le'n cyakil tij chiw yi pint cye'j, scyuch' yi e' cneru' yi k'ek cye'j, nin yi e' yi tz'itaji'n tan sak scye'j. Ej nin e' baj nin tk'oltz scyetz e' tetz nitxajil tan cyoque'n tan chiq'uicy'le'n. ³⁶ Nin e' el tewal joylajlen, e'ch ox lo' k'ej be' xo'l kale e' opone't ta'n.

Ma Jacow, nintzun cyaj cyen tan chiq'uicy'le'n yi sobril tawun Labán.

³⁷ Toque'n tzun i' tan tamle'n e'ch k'ab tze' yi txa'x, yi na bi'aj álamo, almendro tu castaño. Ej nin oc tan telse'n len te'jak tan jale'n cyen tx'ilaji'n sak te'j e'ch k'ab tze'a'tz. ³⁸⁻³⁹ Cwe'n tzun xtxicbal yi e'ch k'ab tze' ḫchiwutz yi cneru' le ama'l kale na chimolwit quib tan uc'a'e'n. Ej nin yi chimolol quib tul yi jun ama'la'tz, ja chisakchij e' mam chiwitz scye'j e' ti. Tantu' yi cho'n nchisakchbej quib swutz yi e'chk tze'a'tz yi txiclij ḫchiwutz, ja chitz'ij ni' yi pint cu'n cye'j. Yi nchitz'ij nin e' el jatxol Jacow. ⁴⁰ Cho'n tzun e' baj cwe'ntz yi e' cne'ra'tz ḫchiwutz yi e' tawun Labán yi k'ek tu pint cye'j. Ya'stzun ban Jacowtz tan chijalse'n yi e' tetz tawun yi mero tetz cu'n. ⁴¹ Ej nin ncha'tz cyakil tir yi nchisakchij yi e' cneru'

^p 30:24 Yi bi'aj “ᬁep” na elepont “Ja tak' wi'nin”, nka “ja el tcy'al”.

yi chin chic'atzaj nin, nintzun cu tk'ol Jacow yi e'chk tze'a'tz ñchiwutz. Na yi xac yi tze'a'tz i'tz: Te yi na chisakchbej quib yi e' tij ja quil yi yubil yi tze!. Ja tzun chitz'ij ni' yi pint cu'n cye'j.⁴² Ma yi na chisakchij yi e' cneru' yi qui'c mas chic'atzaj qui tzun cu tk'ol Jacow yi tze'a'tz ñchiwutz, na ya'stzun tetz Labán ban.⁴³ Ya'stzun ban Jacowtz tan riquine'n. Ej nin chin ric nin ban i!. Wi'nin yaj nin wi'nin xna'n jalt tetz mos. Ej nin wi'nin cneru', nin wi'nin buru' scyuch' camey e' jaltz tuch!.

Yi bixewe'n tan Jacow tan tele'n ojk xe ca'l Labán

31 ¹Poro nintzun tbit Jacow yi na chitzan yi e' nitxajil Labán tan talche'n:
“Ja riquin Jacow tan yi me'bi'l kataj yi mme'litzaj tcy'al,” che'ch. ²Ncha'tz el xtxum Jacow tetz yi qui't na pe'k Labán te'j, chi sajle'nix.

³Yi tilol Kataj Ryos yi na tzan buchle'n Jacow, nintzun taltz tetz: “Ba'n cxa'jt le chiluwar ataj atxu', kale najlche't yi e' axonl, nin chinxomok tzawej'.”

⁴Bene'n tzun mantar Jacow scye'j Raquel tu Lea yi e' txkel, tan cyule'n te'j, kale atit i' tan chiq'uicy'le'n yi e' cyawun. Yi cyopone'n te'j nintzun taltz scyetz:

⁵—Ja el intxum tetz, yi qui't na pe'k itaj swe'j jalu' chi tane'n sajle'n. Poro yi ketz kaRyosil tu intaj, ilenin xomij swe'j. ⁶Sak cunin tziwutz yi ja nak'uj tuch' itaj tetz cu'n walma!. ⁷Poro i' tetz ja oc tan insuble'n. Nin cha'tz cuntu' nin nxtx'ixpuj i' yi injamel. Poro qui'c na ban, na quinin ntak! Ryos ama'l tetz tan impo'tze'n.
⁸Na yi talol i' swetz: “I yi e' cneru' yi pint cu'n cye'j ya'stzun swak'e' tzatz tetz achojo'n.” Inin tzun bantz. Na yi chijale'n cyal yi e' tij, pint cu'n tzun cye'j e' ban. Ncha'tz yi talol i!: “I yi e' cneru' yi xk'inco'j cye'j, ya'stzun swak'e' tetz achojo'n,” tircu'n tzun yi e' cyal yi e' tij yi jal, xk'inco'j cu'n ban yi cye'j. ⁹Ya'stzun tulej Ryos tan cyelse'n tzaj yi e' wawun tk'ab itaj tan tk'ol i' swetz.

¹⁰—Ncha'tz at junt tir te yi topone'n yi tiemp tetz chisakchbil yi e' cneru', nin ñchaj tib jun wutzicy' tzinwutz. I'tz yi e' cneru' xk'inco'j nin sak tu k'ek cye'j ja chisakchij scye'j e' tij. ¹¹Ncha'tz tul yi jun inwutzicy'a'tz wilnin yi jilone'n tzaj yi ángel tetz Kataj swetz. Ja xcon imbi' ta'l tan inchakle'n. Ej nin yi bene'n wital nintzun intziwun nintz: “Je ine'j ta!,” chinch ban nintz. ¹²Ja tzun tal yi ángel swetz: “Xmaynin cunin yi e' mam cneru' yi na chisakchij scye'j e' tij. E' cu'n xk'inco'j nin pint cu'n cye'j. Ya'stzun sbne'tz na ja el intxum tetz cyakil yi na tzan Labán tan nuc'le'n tzawej'” stzun yi ángel. Ncha'tz tal i' swetz: ¹³“I ina'tz yi Ryos yi nñchaj tib tzawutz le ama'l Betel, kale axansawit yi jun c'ub tan aceit nin kale asukwit cobox ayol swetz. In bin yi ara Ryosil. Or awetz, quin, cale'n tzone'j tul yi luware'j nin quilo'k tul yi luwar kale itz'nak quiët,” chij i' ban swetz, stzun Jacow bantz scyetz yi e' txkel.

¹⁴Bene'n tzun cyalol Raquel tu Lea:

—Qui'ct kocle'n ketz te yi me'bi'l kataj. ¹⁵Na ni'cu'n chi o'-k tu'k awer nak tane'n swutz i!, na ja ko' c'ay i' nin ja baj kajamel ta'n. ¹⁶Yi mero bintzij, cyakil yi ríquil yi mme'l tzaj tcy'al Ryos tk'ab kataj i'tz ketz, nin cyetz kanitxa!. Ba'n tcu'n banaj cyakil, quib yi ntal Ryos tzatz, che'ch Raquel tu Lea tetz Jacow.

Yi tele'n tzaj Jacow le ama'l Padan-aram

¹⁷⁻¹⁸Oque'n nintzun ban Jacow tan wekle'n yi e'chk be'ch tetz, tan taje'n tzaj i' Canaan kale najlche't Isaac yi taj. Che' baje'n tzun tk'ol Jacow cyakil yi e' nitxajil

nin e' txkel te'jak camey. Nin ncha'tz baj eltzaj tcy'altz cyakil be'ch tetz scyuch' cyakil yi e' cneru' scyuch' yi e' camey nin e' buru', yi e' baj xtx'acoltz te tiemp yi ta'te'n Padan-aram.¹⁹ Ma tetz Labán cho'n atpon tan telse'n xi'il yi e' lawun joylaj. Tele'n tzun talk'al Raquel yi e'chk q'uiwil yi at xe c'al Labán.²⁰ Ncha'tz Jacow qui nin ben stziblal ta'n tetz Labán yi ko at cyelbiltzaj. Ya'stjun tulej tan suble'n Labán, yi aj Aram.²¹ Ele'n tzaj nintzun e' bantz Jacow tu cyakil yi me'bi'l yi nsken jal. Cho'n quicy'e'n tzajtz tibaj yi jun chumam a' yi na bi'aj Eufrates. Ej nin nim nintzun e' sajtz te chibe'. Cho'n tzun cyule'n wi'wtz cwent Galaad.

Yi bene'n Labán tan stz'amle'n Jacow

²² Nsken tzun wi'l el oxix k'ej yi cyenle'nix tzaj Jacow yi tbital Labán.²³ Nintzun cu xtxumul chitz'amle'n. Bene'n tzun tcy'al cobox tetz xonl te'j. Yi tele'n juk k'ej chibe' kalena's tzun chitz'amxe'n Jacow cya'n wi'wtz cwent Galaad.²⁴ Poro itzun bantz, te yi ak'bal yi topone'n Labán kale atit Jacow, nin ḥchaj tib Ryos swutz tul wutzicy'. Itzun tal Ryos tetz: "Bit tzaj, yil cħoc tan yol tetz Jacow qui na waj yil xcon quiw yol awa'n," stzun Ryos bantz.

²⁵ Cho'n tzun ujlche' Jacow wi'wtz cwent Galaad yi chitz'amxe'n tan Labán. Yi topone'n i' scyuch' yi e' tetz xonl nintzun e' uje'-tz chixlaj Jacow.²⁶ Itzun le junt eklok toque'n tzun Labán tan jakle'n puntil tetz Jacow. Itzun taltz:

—¿Mbi tzuntz ncu' anuc'ul yi jun ile'j? ¿Nxac nchinco' asubul? I cu'n pres quitane'n inme'l tak'ab yi nche'l tzaj awucy'al.²⁷ ¿Mbi xac nchincya'j cyen asubul? na ja cxe'l tzaj tu ojktz nin qui nin mawal tziblal swetz. Yi nink mawal swetz yi ko at awelbiltzaj, tzatz'i'n cu'n klo' ncxe'l tzaj wa'n. Ja klo' katxum jun balaj k'ej. Ja klo' oc tempoz tu arpa ka'n.²⁸ Ba'n pe'k yi jak awak' ama'l swetz tan kacawul kib scyuch' yi e' inme'l nin e' inmam. Chin yab nin aħ te atxumu'n.²⁹ At ca'wl tink'ab nin ba'n wicy'sal inc'u'l tzawej'. Poro quil tzimban na ma's lak'bal njilon yi Ryosil ataj swetz. Ej nin je ntal i'e'l swetz: "Bit tzaj Labán, quil tzawal jun yol quiw tetz Jacow," chij i' mban.³⁰ Poro ko wi'nin na el awalma' tan awopone'nt xe ca'll ataj, nin ko ya'tz ncxe'l tzit ojkuj, nxac nche' baj eltzaj awalk'al yi e' inryosil, stzun Labán bantz tetz Jacow.

³¹ Saje'n tzun stza'wel Jacow yi yol Labán. I tzun taltz:

—Quinin nwäl intziblal, tan paj yi ja chinxob na ja no'c tan xtxumle'n, ko tzun che' majquenu' yi e' me'lü' tink'ab.³² Poro ko al scyetz jun ḥchixo'l yi innajal yi micy'antzaj yi e' ryosilu', ba'n lquim yi juna'tz. Yi e' kaxonl yi ate' tzone'j e' stiw sban te'j. Nin yi ko at e'chk takle'n yi teru' yi ja che' baj eltzaj wucy'al, ba'n tcy'ajnjinu', chij Jacow bantz.

Tal Jacow yi yola'se'j tan paj yi quinin til yi ko Raquel alk'ene'l tzaj yi e' ryosil Labán.

³³ Oque'n nintzun ban Labán tulak chimantial yi nsken wi'l bnix cya'n tetz chiwitbil. Bajx cunin toque'n i' tul yi mantial Jacow, ma yi baje'n xtxuk'il cyakil, qui nin jal ta'n. Ncha'tz nin octz tan joyle'n tul yi mantial Lea. Ncha'tz baj joyoltz tulak chimantial yi cob xna'n yi chimos yi xomche' scye'j Lea tu Raquel. Poro cya'l nin jale't ta'n. Wi'tzbil tlen nintzun toque'ntz xe mantial Raquel.³⁴ Yi ntaxk oc Labán tan joyle'n xe mantial Raquel nsken cu tewal Raquel yi cobox ryosa'tz. Cho'n tzun toque'n quen tk'oltz tzak' yi siy yi na je' te'j camey. Nintzun je' c'olchoktz tibaj. Baj cunin joyl Labán tul yi mantial Raquel poro cya'll nin jale'tz ta'n.³⁵ Jilone'n tzaj tzun Raquel tetz Labán. Itzun taltz:

—Ta!, max c'u'l lu', qui'k lje' swutzu', yi quinin chinxcyeje'n swutzu', na at intx'ajo'n swe'j, chij Raquel ban nintz.

Itzun yi wi't baje'n joyol Labán yi e' ryosil xe mantial Raquel, cya'll nintzun jale'tz ta'n. ³⁶Tantu' yi cya'l nin e' jale't yi e' ryosil Labán ta'n, nintzun je'-tz swutz Jacow. Itzun taltz tetz Labán:

—¿Mbi tzun ncu' injuchul swutz? ¿Mbi tzun lil mbnix wa'n, yi ncu' xtxumulu' tan saje'n u' tan intz'amle'n? ³⁷Ja bin baj cunin joyolu' txo'l cyakil y be'ch wetz. Poro ɿja pe tzun jal jun takle'n u' txo'l be'ch ketz? Yi ko ja jal tanu' ḫchaj tzaj binu'. Quile' tzaj yi e' teru' xonlu', nin quile' nin yi wetz inxonl na' scyetz i' yi ajpjaj skaxo'l tuch'u'. ³⁸Te yi junak yob yi nnak'uj tuch'u', qui'c cunin jun tawunu' yi qui'k mmitz'iij. Ej qui'c nin jun tir yi jak quim jun tawunu' tetz inchib. ³⁹Ej nin qui'c cunin jun tir jak opon jun tawunu' swutz yi quimnak tan balum, na yi na chilo'on cya'l txuc, in tzun wetz na chinchojon teru!. Ej nin cha'tz e' ban yi e' yi ja chiben tan alk'om, na ja bin peyu' swetz. ⁴⁰Wi'nin q'uixbel ja icy'pon wa'n tan chiq'uicy'le'n tawunu', ja icy'pon tz'a' wa'n, ja icy'pon che'w wa'n nin ja icy'pon watl wa'n tan paj. ⁴¹Junak yob nna'tij xe ca'l u'. Ja nak'uj cyajlaj yob tuch'u' tan chichoje'n yi cob me'l u', nin kak yob tan chiq'uicy'le'n tawunu'. Nin cha'tz cuntunin na xtx'ixpuju' injameltz. ⁴²Yi qui'k xomij yi Ryosil incy'e'x Abraham swe'j, yi ite'n nin Ryos yi na c'u'l ajat intatz Isaac, jun cu'n yol, ntin klo' ink'ab k'alu'n wa'n yi nne'l tzaj klo' lajulu'. Poro ja til Ryos yi bis yi atin cu'nt. Ej nin ncha'tz ja til yi ja jamelan cunin yi wak'un yi mimban tuch'u', cha'stzun te yi mmo'c tan makle'n wutz' ma's lak'bal, stzun Jacow ban tetz Labán.

Yi bnixe'n yi jun trat ḫchixo'l Jacow tu Labán

⁴³Jilone'n tzaj tzun Labán tetz Jacow. Itzun taltz:

—Yi e' xna'n yi xomche' tzawej' e' cu'n inme'l. Ej nin yi cyal yi e' xna'na'tz e' cu'n inmam. Ncha'tz cyakil yi awawun yi cy'a'nche' awa'n, e' cu'n wawun. Nin cyakil e'chk takle'n yi cy'a'nche' awa'n, we'tz cu'n. Poro qui'c ltak' kol no'c tan abuchle'n na e' cu'n inme'l, e' cu'n inmam yi xomche' tzawej'. ⁴⁴Chalstzun te ba'n tcu'n kabixbaje' jun katrat tzawuch' yi xconk tetz quiwel kayol.

⁴⁵Bene'n tzun Jacow tan ticy'le'ntzaj jun c'ub, nin cu tawal. Txicl tzun tulejtz chi na ban jun tkan ca'll. ⁴⁶Bene'n tzun tloltz scyetz yi e' xonl:

—Molwok tzaj cobox c'ub tzone'j, stzun i' ban nintz.

Cyoque'n tzun yi e' xonl Jacow tan molche'n tzaj c'ub. Junit nin chin muluj bantz cya'n. Ej cho'n tzun e' wane'ntz Jacow tu Labán xlaj yi jun chin muluj c'uba'tz. ⁴⁷Toque'n tzun tk'ol Labán bi' yi jun ama'la'tz le tetz yol. Yi bi' oc ta'n i'tz Jegar Sahaduta. Ma tetz Jacow nin oc tk'ol bi' tetz Galaad na ja xcon yi tetz yol ta'n.⁴

⁴⁸—Yi jun muluj c'ube'j ya'stzun stiw sbne' skaxo'l tzawuch', stzun Labán bantz.

Chalstzun te toque'n bi' yi jun luwara'tz tetz Galaad. ⁴⁹Ncha'tz oc bi' tetz Mizpa' na nin tal Labán:

⁴31:47 “Jegar Sahaduta” tu “Galaad” na jop ite'n nin xtxolbila'tz, yi na elepont “Yi jun muluj c'ube'j i'tz quiwel kayol”. ⁴⁹31:49 Yi bi'aj “Mizpa” na elepont “Ryos na ko' til” nka “Ilol ketz”.

—Kajatxe' kib jalu' tzawuch!. Poro tz'ocopon Ryos tan kaxmaye'n tzaj. Ej nin stk'e' kacaws kol quil ke'l cu'n te'j kayol.⁵⁰ Or tzawil yaj yi kol cöoc tan chibuchle'n yi e' inme'l, nka kol jal mas awuxkel. Qui lo' lwil wetz, poro Ryos stile', na i' stiw skaxo'l, stzun Labán bantz.

⁵¹ Ncha'tz tal Labán tetz Jacow:

—Yi jun muluj c'ube'j tu yi jun yi ja cyaj cyen wawal tzone'j,⁵² ya'stzun cob kastiw sbne' kol kicy' cu'n te yi mojome'j tan oyintzi' skibil kib.⁵³ Ba'n tz'oc yi Ryosil acy'e'x Abraham, yi ryosil incy'e'x Nacor tu e'chk ryosil chitaj tan kama'le'n nin tan tak'le'n kacaws, ko quil ke'l cu'n te kayol, stzun Labán tetz Jacow.

Nintzun cu'-tz swutz Jacow yi xtxumu'n Labán nintzun ben sukil yi yoltz tetz:

—Sak cu'n swutz inRyosil, yi ncha'tz na c'u'laj intaj Isaac te'j, yi nelepon cu'n te'j inyol, stzun Jacow bantz.

⁵⁴ Toque'n tzun Jacow tan pate'n xtx'ixwatz wi yi ju'wtza'tz kale ate't. Ncha'tz e' baj ḥchakol cyakil yi e' xonl yi ate'-tz. E' baj wan lentz ta'n. Ej nin baj cunin jun ak'bala'tz cya'ntz wi jun ju'wtza'tz.

⁵⁵ Itzun yi tule'n skil, chin jalchan cunin c'ase'n Labán nintzun octz tan stz'uble'n xak chitz'i yi e' mam, scyuch' yi e' me'l. Nin tak' yi banl squibaj. Ma yi baje'n tk'ol yi banl squibaj aje'n nintzun bantz xe tetz najbil.

Yi tule'n Esaú tan c'ulche'n Jacow

32 ¹Icy'e'n nintzun e' ban Jacow. Poro te yi na chixon tbe' nin e' chaj quib jun c'oloj ángel tetz Ryos swutz. ²Yi chibene'n xmayil, nintzun taltz: “Jun cu'n yol yi jun c'oloje'j, e' cu'n sanlar tetz Ryos.” Cha'stzun te toque'n bi' yi jun amalla'tz ta'n tetz Mahanaim.⁵

³Che' bene'n tzun ḥchakol Jacow cobox ḥchakum, jalen le yi luwar yi na bi'aj Seir, cwent Edom, tan talche'n stziblal tetz Esaú yi stzicy yi at topombil i'. ⁴Nin je ben tloltz scyetz yi e' ḥchakum: “Quibene'nk wok nin alwok cyen tetz wutzicy Esaú: ‘Tz'ul Jacow yi titz'unu', nin list i' tan banle'n tane'n cyakil yi tajbilu'. Nin je nsaj tlol i' teru'e'j: Ja chinnaje' jun c'oloj tiemp tu Labán. ⁵Nin jalu' ja chijal inwacx, ja chijal imburu', ja chijal wi'nin incneru!. Ncha'tz ja chijal wi'nin yaj tu xna'n tetz inmos,’ ḥchijwok sban tetz wutzicy. Alwok quen yi xtxolbile'j tetz, na na waj yil tz'opon yi intziblal twi' tan mayse'n c'u'll i', nin ba'nk sban swutz.”

⁶Itzun yi chipakxe'n tzaj yi e' mos Jacow te yi chimantar, nintzun cyaltz tetz:

—Ja wi't xka'ktzaj te yi stzicyu' Esaú, nin xomtzaj i' wutz kacoc tan c'ulche'n nu'. Xomche' cyaj cient yaj te'j, che'ch yi e' ḥchakum Jacow bantz.

⁷Yi tbital Jacow yi xtxolbile'j, nintzun saj jun chin xo'wtz te'j, nin octz tan xtxumle'n. Toque'n tzuntz tan chijatxe'n cu'n cyakil yi e' wunak yi xomche'-tz te'j. Cob cuntunin e' eltz ta'n. Ncha'tz e' tulej yi e' cneru' tu yi e' wacx scyuch' e' camey. ⁸Na nin octz tan xtxumle'n: “Yi kol tz'oc Esaú tan oyintzi' scye'j yi bajx k'u'j yi bajxche', ba'n tzun lche'l ojkuj yi ca'p k'u'j yi xomche't nin.” ⁹Xe'te'n nintzun bantz tan nachle'n Kataj. Itzun taltz: “Wajcaw, ilu' Ryosil incy'e'x Abraham nin ilu' Ryosil intaj Isaac. Ilu' bin a'lon swetz tan impakxe'n tzaj tul yi intanum, nin tan wopone'nt scye'j intxu!. Nin ncha'tz talu' swetz yi ba'n

⁵32:2 Yi bi'aj “Mahanaim” na elepont “cob k'u'j sanlar”.

cuntu' sbne' yi impyaj.¹⁰ Qui'c mu'x tal eka'n wa'n ta', poro ja tak'u' yi banlu' swibaj, nin ja elcu'nū te yi suknaku' swetz. Qui'c cy'a'n wa'n yi wicy'e'n tibaj yi jun tzanla'e'j yi na bi'aj Jordán. Ntin jun intx'amij cy'a'n wa'n yi wicy'e'n tzaj, poro jalu' xomche' cob chin wutzile'n k'u'j wunak tu cob k'u'j wawun swe'j.¹¹ I bin jalu' ta', bne'u' pawor swetz, chin cole'u' tk'ab wutzicy Esaú. Jun cu'n yol na chinxob tetz na quicunin batz tz'ul i' tan oyintzi' swe'j. Nin lche' biycu'n yi e' wuxkel scyuch' yi e' tal innitxa' yi xomche' swe'j.¹² Ma jalu' bin ta', chincole'u'. Na clarcunin talnaku' swetz yi ba'n cuntu' sbne' yi impyaj tanu'. Ej nin talnaku' swetz yi quinin ajlbe'n cyetz sbne' cyajjal yi e' inxonl. Ej nin talnaku' yi cho'n sbne' cyajjal chi tane'n yi samlicy' yi at stzi mar yi qui nin ajlbe'n tetz,¹³ stzun Jacow bantz tetz Ryos.

¹³ Ta'ste'n nintzun cyaj cyent Jacow tan watl te yi jun ak'bala'tz nin octz tan xtxa'le'n balaj oytz xchixo'l cyakil yi cy'a'ntz ta'n tan tak'le'n tetz Esaú.¹⁴ E' je' xtxa'ol cob cient chiw yi e' cu'n tij, tu junak mam, nin e' je' xtxa'ol cob cient cneru' yi e' cu'n tij, tu junak mam.¹⁵ Ncha'tz e' je' xtxa'ol junaklaj tij camey yi ac'aj cunin baj cu' yi cyal, nin e' baj ben xomok yi cyal scye'j. Ncha'tz e' je' xtxa'ol ca'wunak tij wacx tu lajuj tor. Wi'tzbil tlen cycle'e'n tzaj xtxa'ol junak tij buru' tu lajuj mam.¹⁶ Nintzun e' baj nin jatxoltz scyetzak yi e' xchakum. Ej ben jatxol yi jun k'u'j chiw scyetz cobox xchakum. Ej nin ben tk'ol yi jun k'u'j cneru' scyetz coboxt xchakum. Ncha'tz e' tulej yi e' mas tawun. Nintzun ben tloltz scyetz e' xchakuma'tz:

—Ba'n cxbajxij wok nin ba'n lch'uy mu'x ixo'l yi jujun k'u'j axwok scyuch' yi e' awun.

¹⁷ Ej nin ben cawultz yi bajxom te yi bajx k'u'j. Itzun taltz tetz:

—Yil tzic'ul cu'n itib tu wutzicy Esaú, nin yil sjaktzaj tzatz na' scyetz i' yi apatrón, nin na' ncxbene't, nin na' cyaw yi awun yi cy'a'nche' ita'n,¹⁸ ba'n tzawal tetz: “Yi je'j i'tz jun oy teru', ta' Esaú. Kawutzile'n Jacow, yi xconsbe'tzu', mmak'on tzaj tetz teru'. Cho'n xomtzaj i' tetz jalen wutz kacoc,” xchij wok sbantz tetz, stzun Jacow bantz tetz yi xchakum.

¹⁹ Ncha'tz taltz tetz yi ca'p nin yi toxiln scyuch' cyakil yi e' yi e' ben xchakol scyuch' yi jujun jilwutz awun.

—Yil tzic'ulwok yi wutzicy Esaú, ite'n nin tzital woktz tetz.²⁰ Ncha'tz alwok tetz: “Yi wutzile'n ta' Jacow yi xconsbe'tzu' xomt tzaj jalen wutz kacoc,” xchij wok sban.

Ya'stzun tulej Jacow, na nin octz tan xtxumle'n: “Tan yi e'chk oy yi lbajxopon wa'n swutz, xcyek tan xite'n yi xchi'che'n c'u'l swe'j, te yi ntaxk kac'ul kib tuch'. Nin quicunin batz stzatzink swe'j yil kac'ul kib.”²¹ Bene'n nintzun e' ban yi mos scyuch' yi jujun jilwutz oy yi ben quicy'al. Ma Jacow, nin cyajtz. Cho'n tzun wite'ntz le ama'la'tz scyuch' yi e' mas yi xomche' te'j.

Yi toque'n Jacow tan pil ib tu jun ángel

²² Ite'n nin ak'bala'tz oc Jacow tan chichakle'n cy'en yi cob txkeltz tu yi cob chimos, scyuch' yi junlaj cy'ajl. Cho'n tzun quicy'e'ntz ta'n tibaj yi jun tzanla' yi na bi'aj Jaboc.²³ Ncha'tz e' baj ben xomok cyakil yi e' yi xomche'tz te'j.²⁴ Itzun te

¹ 32:12 Gn 22:17.

yi cyaje'n cyen Jacow ḫchuc, nin oc jun yaj tan pil ib tuch'. Ul cunin skiltz cya'n tan pil ib.²⁵ Ma yi tilol yi jun yaja'tz yi qui'c nin rmeril tan xcyewe'n te'j Jacow, nin bentz tan xtxak'le'n yi xtxo' cy'ach Jacow. Ej ninin tzun el jiëpuj yi bakil yi cux Jacow ta'n.²⁶ Jilone'n nin tzun yi jun yaja'tz tetz. Itzun taltz:

—Chin atzakplen, na tzan tule'n skil, stzun i'-tz tetz Jacow.

—Yi ko quil tak'cyenu' yi imbanl, quil tzintzakplenu', stzun Jacow tetz.

²⁷—¿Mbi tzun abi'? stzun yi yaj tetz Jacow.

—Jacow bin wetz imbi', stzun i' ban.

²⁸Bene'n tzun tlol yi yaja'tz tetz:

—Ma jalu', nk'e'tz Jacow sbne' abi' ma na Israel^u sbne' ara bi', na ja abuch awib tan jakle'n abanl tetz Ryos nin scye'j wunak nin ja ḫcye'-tz.

²⁹—Ma jalu' bin, tale'u' swetz, ¿mbi tzun teru' bi'u'? stzun Jacow banintz tetz yi jun yaja'tz.

Saje'n tzun stza'wel yi jun yaja'tz:

—¿Mbi xac na ajak tzaj swetz yi imbi'? stzun i' bantz.

Ej nin ta'tz te'nin bentz tan tak'le'n yi banl tibaj Jacow.³⁰ Nintzun oc tk'ol Jacow bi' yi jun luwara'tz tetz Penuel,³¹ na nin tal i'-tz: "Ja wil wutz Ryos, poro ntuyoż tetz i' yi itz'ine't."

³¹Itzun yi je'n mule'n yi k'ej icy'e'n atit Jacow le yi jun luwara'tz yi na bi'aj Penuel. Co'xi'n na xon tan paj yi q'uixpnak yi xtxo' cux.³² Cha'stzun te jalu', cyakil yi e' xonl Israel, qui na baj yi ibotx' cya'n yi at te yi bakil yi cux na ya'stzun elsawutzil te yi bakil Jacow yi lo'on, nin yi el tzaj jiëp, nicy' yi chipilul quib tu Ryos.

Yi chibansal quib Jacow tu Esaú

33 ¹Yi bene'n tilol Jacow yi txant tan tule'n Esaú tu yi cyaj ciente ḫchakum, nintzun cu jatxol yi e' cy'ajl chik'ab Lea tu Raquel scyuch' yi cob chimos.
²Ej nin oc tan chitxole'n cu'n. E' bajx cu'n yi cob chimos scyuch' yi cyal ta'n. Xomt nin Lea scyuch' yi tetz tal. Wi'tzbil tlen xomt nin Raquel tu Ḫep yi tal i'.
³Ma i' tetz, nin bajx cu'n ḫchiwutz tan c'ulche'n Esaú. Nin yi txant tan chic'ulul quib nin cu jokloktz jalen cu'n cwe'n pone'n lajpuj yi wutz plaj wuxtx'otx!. Juk tzun tir bantz jalen cu'n chic'ulul quib tu Esaú.⁴ Ma yi Esaú lajke'l tzun bene'ntz tan c'ulche'n Jacow. Nin bentz tan k'ale'n nin tan stz'uble'n xlajak stzi!. Ej nin e' baj ok' cu'ntz chicabil.

⁵Itzun yi bene'n tilol Esaú yi e' xna'n scyuch' yi e' nitxa' yi xomche' te'j Jacow nintzun ben jakoltz tetz:

—¿Na' cyaw yi cobox xna'ne'j scyuch' yi e' nitxa' yi xomche' scye'j?

—E' cu'n wetz, ma yi e' nitxa'e'j e' cu'n incy'ajl yi Ryos mak'on swetz, stzun Jacow bantz.

⁶Chisaje'n tzun chiëkansal quib yi cob mos scyuch' cyal nin e' baj cu'n joklok swutz Esaú jalen cu'n cwe'n pone'n yi wutz chiplaj wuxtx'otx!.⁷Ncha'tz ban Lea scyuch' tal, e' baj ul chiëkansal quibtz nin e' baj cu jokloktz swutz Esaú. Wi'tzbil tlen cyule'n Ḫep tu Raquel nin e' cu jokloktz swutz.

^{32:28} Yi bi'aj "Israel" na elepont "Ja pil tib tu Ryos" nka "Ryos mpil tib tuch". Gn 35:10. ^{32:30} Ex 24:11; 33:20; Jue 13:22; Is 6:5; Jn 1:18.

⁸—¿Ma jalú' mbi'tz yi atxumu'n scye'j yi jujun k'u'l awawun yi nchibaj inc'ulul?

—I'tz jun oy teru' ta', tan stzatzine'nul' swe'j, stzun Jacow bantz.

⁹—Qui', aä jun c'oloj witz'un, at wi'nin wetz wawun, stzun Esaú bantz.

¹⁰Poro chin ch'inch'uj nintzun ban Jacowtz tan chisuke'n. Itzun taltz:

—Bane'u' pawor swetz ta', yi ko bintzij nin na tzatzinu' swe'j, stz'ame'u' yi oye'j. Na tantu' yi na tzanu' tan ñchajle'n yi balajilu' swetz, ni'cu'n chi nak chintzan tan tilwe'n wutz Ryos. ¹¹Na cu' inwutz teru' ta' tan stz'amol' yi jun oya'tz yi ja ul wa'n teru' na Ryos mmak'on inriquil nin qui'c tajwe'n swuch'.

Tantu' yi chin ch'inch'uj nin ban Jacow tan suke'n yi oy, baj nintzun c'u'l Esaú yi stz'amol. ¹²Bene'n tzun tlol Esaú:

—Quin bin, Kicy'okt. Chimbajxok cu'n tziwutz.

¹³—Max c'u'lul' ta', ilu' jun c'oloj wutzicy, poro na tilu' yi e' nitxa' quil chitx'aj xo'n lajke'l. Ej nin ncha'tz yi e' tal cneru' scyuch' inwacx yi at len cyal yi quil chitx'aj xo'n. Kol chik'e'xij, qui cunin batz tul jun ntzi' k'ej ñchiquimok tircu'n.

¹⁴Max c'u'lul' wajcaw, ba'n tcu'n yi nink lbajixju' skawutz. Cheb cuntu' kaxomtnin ketz wutz chicocu', quib yi chixon yi e' wawun scyuch' e' nitxa'. Cho'n kilt kib jalen Seir kale najle'tu', stzun Jacow tetz Esaú.

¹⁵—Cuj, chij Esaú. —Poro ba'n chichyaj cobox inchakum tetz ixx'ajlab.

—Qui' lo' ta', quil bisunu' ske'j. Kopon ketz.

¹⁶Ite'n nintzun k'eja'tz cwe'n Esaú tbe' tan je'n pone'n jalen Seir. ¹⁷Ma Jacow qui nin xom nintz wutz coc ma cho'n taje'n cu'ntz Sucot. Ya's bnixe't jun tetz ca'l ta'n. Ncha'tz bnix cobox scabte' scyetz e' tawun. Cha'stzun te toque'n bi' yi jun amalla'tz ta'n tetz Sucot.^w

¹⁸Ba'n cuntu' mu'l Jacow Canaán jetz yi tele'n tzaj jalen Padan-aram. Ej nin cho'n je'n bnol yi tal pach i' yi mantial tu' swutz len yi tnum Siquem. ¹⁹Ej nin lok' i' jalaj tx'otx' scyetz xonl Hamor yi taj Siquem. Jun cient pwok lok'wit i' yi jalaj tx'otx'a'tz. Ej nin ya'stzun luwar kale je't bnol yi tal pach.^x ²⁰Yi xone'n tiemp nin bnix jun patbil xtx'ixwatz ta'n. Nin oc tk'ol yi bi' tetz El-Elohe-Israel.^y

Yi banle'n ruin te Dina

34 ¹⁻²At tzun jun ajcaw te yi tnum Siquemal'z yi na bi'aj Hamor yi heveo. Ej nin at jun cy'ajl i' yi na bi'aj Siquem. Itzun bantz nin ben Dina, yi me'l Jacow te'l Lea tan chixajse'n yi e' xun yi najlche' tul yi jun tnuma'tz. Poro yi bene'n tilol Siquem nin tzun octz tan banle'n ruinl tetz. ³Poro tan paj yi wi'nin pek'e'n quen i' te'j Dina, nin octz tan tocse'n c'u'l tan cyok'bel quib tuch!. ⁴Ej nin ncha'tz tal i' tetz taj:

—Bane'u' pawor ta', benku' swe'j tan jakle'n yi jun xune'j, na na waj kok'bej kib tuch!.

⁵Yi tele'n xtxum Jacow tetz yi nsken wi't ban Siquem ruinl te yi me'l, qui nin tal jun yol, tan paj yi quibe' cy'ajl i' xe ca'l. Na cho'n cu'n ate' joylaj tan chiwate'n cyawun. Nintzun ñch'iw i' jalen yi baj cyule'n. ⁶Te yi na tzan Jacow tan chich'iwe'n yi e' cy'ajl opone'n nin ban Hamor yi taj Siquem tan jakle'n Dina.

⁷Itzun yi chipakxe'n tzaj yi e' cy'ajl Jacow tan chiwate'n yi cyawun nin yi quibital yi mbi cu'n bajij, nintzun saj jun chin chi'ch c'u'lal scyetz, na chin

^w33:17 “Sucot” na elepont “scabte!”. ^x33:19 Jos 24:32; Jn 4:5. ^y33:20 Yi bi'aj “El-Elohe-Israel” na elepont “Ryos, il' Ryosil yi o' xonl Israel”.

tx'ixwil nin scyetz yi e' xonl Israel yi toque'n Siquem tan banle'n ruinl te yi me'l Jacow.

⁸ Ma Hamor, nintzun opon junt tir tan yol scyetz Jacow tu e' cy'ajl. Itzun taltz:

—Wi'nin na pe'k yi incy'ajl Siquem te cyeru' cyanubu!. Max chic'u'lul', chibne'u' jun pawor sketz. Qui pe'll cyak'u' ama'l tetz cyanubu' tan cyok'bel quib tu wetz incy'ajl. ⁹ Ej junit tzun lkaban scyuch'u!. Nin ba'n tzun lcyok'bej kib yi ketz kacy'ajl scyuch! yi cyeru' chime'lul'. Ncha'tz Ichiban yi cyeru' chicy'ajlu', ba'n lcyok'bej quib scyuch! yi ketz kame'l. ¹⁰ Ej nin ban chinaje'u' skuch!. Na je katnume'l. Ba'n Ichijoyu' na'l chinajewe'tu!. Ba'n Ichinegosinu' skaxo'l, nin ba'n Ichilok'u' chitx'otx'u' skaxo'l, stzun Hamor bantz.

¹¹ Ncha'tz Siquem nin taltz tetz taj Dina scyuch! e' xibin:

—Na cu inwutz scyeru' yi nink cu yi jun inyole'j ñchiwutzu!. List in tan tak'le'n nicy'na' cu'n Ichijaku' swetz. ¹² Qui'c na ban kol chijaku' mas swutz yi kacstumbr tzone'l. Max chic'u'lul', cyak'e'u' ama'l sketz tan kok'bel quib tu cyanubu!.

¹³ Ma yi e' cy'ajl Jacow nin e' octz tan chisuble'n Siquem tu yi taj tan paj yi nsken wi't ban Siquem ruinl tetz Dina. ¹⁴ Itzun cyaltz:

—Qui'c rmeril tan kak'ol yi kanub tetz jun yaj yi nk'e'tz circuncidado, na chin tx'ixwil nin tetz ketz. ¹⁵ Cuj ka'n, poro ntin yi ko list e'u' tan chibnl circuncidar quibu' chi kutane'n ketz. Poro ncha'tz tajwe'n tan chibaje'n circuncidar cyakil yi e' yaj yi ate' ñchixol'u!. ¹⁶ Ba'n tzun cyok'bej quib yi e' kame'l scyuch! cyeru' chinitxajil!. Ej nin ncha'tz o' ketz, ba'n lkok'bej quib scyuch! cyeru' chime'lul'. Skanajank tzun ñchixol'u' nin junit lkaban scyuch'u!. ¹⁷ Poro ko quil cu ñchiwutzu! tan chibanolu' circuncidar quibu', kicy'tpon tzun ketz tzone'l nin mben kucy'al yi kanub ske'j, che'ch yi e' xibin Dina bantz.

¹⁸ Nintzun cu ñchiwutzu Hamor tu Siquem mbi cu'n a'lchij scyetz. ¹⁹ Lajke'l nintzun toque'n Siquem tan joye'l n puntil tan banol circuncidar tib na wi'nin pek'e'n i' te me'l Jacow. Nin tan tu' yi chumbalaj nin tajtza'kl yi jun xicaya'tz ñchiwutzu cyakil wunak, ²⁰ e' bene'n tzun tu taj tan yol scyetz wunak stzi puertil yi tnum na ya'stzun yi luwar kale na bnixe't e'chk contrat. Itzun cyaltz scyetz e' aj tnum:

²¹ —Yi e' wunak yi nchu'l skaxo'l, e' cu'n kamiw. Ñchinajank nin ñchinegosink skaxo'l tzone'l, na at wi'nin tx'otx' tzone'l tetz ketz, nin tetz cyetz. Ncha'tz ba'n lkok'bej kib scyuch! yi cyetz chime'l. Ej nin yi e' cyetz chicy'ajl ba'n lcyok'bej quib scyuch! yi ketz kame'l. ²² Poro tan koque'n junit scyuch!, nin tan chinajewe'n skaxo'l, ntin at jun xtxolbil yi tajwe'n tan kabnl tane'n. I'tz yi tajwe'n tan kabnl circuncidar kib ketz, chi na chibn cyetz. ²³ Kol kacuuij yi chiyol, ketz tzun sbne' cyakil chime'bi'l scyuch! cyakil yi cyawun. Ntin na taj yil kal cuj. Ej nin ñchicyajk tzuntz skaxo'l.

²⁴ Cyakil tzun e' yaj yi ate'-tz, yi nsken wi't opon chitiemp tan chixcone'n tetz sanlar, oc chicuj te'j yi mbi cu'n cyal Hamor tu Siquem. Ninin tzun e' bajij circuncidar.

²⁵ Itzun bantz, le toxi'n k'ej yi nsken wi't chibn circuncidar quib, nin te yi atit yi ñch'onal scye'j, nintzun e' ben Simeón tu Leví tnum. Ej nintzun e' octz tan chibyle'n cu'n yi e' yaj tan spar. Na qui'ct rmeril tan chicolol quib tan paj yi ñch'onal yi chiwankil. Yi Simeón tu Levíja'tz, e' cob scyeru' yi e' cy'ajl Jacow. Ej nin e' xibin Dina. ²⁶ Ncha'tz Hamor tu Siquem yi cy'ajl, e' baj quim cya'n tan

spar. Ej nin eltzaj quicy'al Dina xe ca'l Siquem, nin aj quicy'altz scye'j. ²⁷Ncha'tz e' baj opon len yi e' mas cy'ajl Jacow. Ej nin e' icy'tz ḫchixo'l e' alma' tan talk'e'n tzaj cyakil yi mbi cu'n attz tnum. Ya'stzun e' bantz tan quicy'sal chic'u'l scye'j, tan paj yi bnol Siquem ruinl te cyanub. ²⁸Baj el quicy'al cyakil cneru' tu wacx scyuch' cyakil e' buru'. Ej nin baj el quicy'al cyakil yi at tnum tu yi at solte'j len. ²⁹Ncha'tz e' baj oc xe'ak ca'l tan talk'e'n cyakil yi attz. Ej nin baj ben quicy'al yi e' nitxa' scyuch' yi e' xna'n tan chixcone'n tetz chimos.

³⁰Yi tbital Jacow yi mbi cu'n bajij nin tzun taltz tetz Simeón tu Leví:

—Atin wutz pe'm tan yi xtxolbile'j, na cyakil yi e' wunak yi najlche' tzone'j, yi e' aj Canaan scyuch' yi e' ferezeo, ḫchi'chok chic'u'l swe'j. Tan paj yi xtxolbile'j, tz'ul chimolol quib tan oyintzi' swe'j. Ḫchinquimok cya'n scyuch' innajal na qui'c mas kawunakil tan oyintzi'.

³¹Saje'n tzun chitzal wel Simeón tu Leví:

—¿Nxac mo'c Siquem tan banle'n ruinl te kanub? ¿Wi'tz bnol tetz pe' kanub swutz i'? che'ch bantz.

Yi tk'ol Ryos banl tibaj Jacow le ama'l Betel

35 ¹Itzun bantz nintzun jilon Ryos tetz Jacow. Itzun taltz: "Ma jal' Jacow quilo'k jal'en Betel," nin ba'n cñajae' chone'j. Ej nin tul yi jun ama'la'tz ba'n tzaban jun patbil atx'ixwatz tan inc'u'laje'n. Yi in wetz, in yi Ryos yi inchaj wib tzawutz nicy' yi awele'n tzaj ojk swutz awutzicy Esaú." ²Bene'n tzun tlol Jacow scyetz cyakil yi najal scyuch' cyakil yi e' wunak yi xomche'-tz te'j:

—Or tele'n tzaj itcy'al cyakil yi e'chk iryosil yi colij ita'n. Ej nin or tx'ajwok itib, ncha'tz tx'ixpwok len be'ch itetz. ³Na cho'n kab'en jal'en Betel, nin cho'n sbnixok jun patbil tx'ixwatz wak'un tan tak'le'n k'ej yi inRyosil yi ocnak tan wuch'eye'n nicy' yi na sotz tzaj inc'u'l. Ej nin i' yi jun yi xomquen tunin swe'j alchok tunin na na'j nint.

⁴Baj saje'n tzun chik'oltz tetz Jacow cyakil yi e'chk chirysil. Ncha'tz baj saj chik'ol yi e'chk tc'u'l chiñchin. Bene'n tzun Jacow tan mukle'n xe jun wi' bakch yi attz nakajil Siquem. ⁵Itzun te yi cycle'n tzaj Jacow, nin saj jun chin xo'w tan Ryos scye'j cyakil yi e' wunak yi najlche'-tz tulak yi e'chk tal tnum yi ate'-tz nakajil Siquem. Cha'stzun tej qui nin chinimsaj chic'u'l tan chisaje'n tan chitz'amle'n nin tan chibiyle'n cu'n Jacow scyuch' yi e' nitxajil.

⁶Cho'n tzun cyopone'n Jacowtz scyuch' cyakil yi e' yi xomche' te'j le tnum yi na bi'aj Luz. Yi jun tnuma'tz ncha'tz na bi'aj Betel. Nin cho'n attz cwent Canaan. ⁷Itzun te yi wi't baj cyopone'ntz le jun tnuma'tz nintzun oc Jacow tan banle'n jun patbil xtx'ixwatz, nin oc tk'ol yi bi'tz tetz El-betel, ^a ya'stzun tulejtz na i yi nicy' yi tele'n ojkuj swutz yi stzicy, cho'n ḫchajol tib Ryos swutz le jun ama'la'tz. ⁸Ncha'tz tul yi jun ama'la'tz, cho'n quime'n yi jun xna'n yi na bi'aj Débora yi mos Rebeca. Cho'n tzun mukxe'ntz cya'n tzak' jun wi' bakch yi attz nakajil Betel. Nin oc tk'ol Jacow yi bi' yi jun ama'la'tz tetz "Yi jun wi' bakch kale baje't bis o'kl."

⁹Itzun nicy' yi tele'n tzaj Jacow Padan-aram, nin yi nicy' yi na xon i' tbe', nin ḫchaj tib Ryos swutz, nin tak' yi banltz tibaj. ¹⁰Na je tal i'e'j:

"Yi ara bi' i'tz Jacow,

^z35:1 Gn 28:11-17. ^a35:7 "El-betel" na elepont "Ca'l Ryos".

poro sbne' opon tunintz
nk'e'tz Jacow sbne',
ma na Israel sbne!.”^b

Itzun te yi nsken wi't je' xtx'ixpul Ryos yi bi' Jacow, ¹¹nintzun taltz tetz:

“I ina'tz yi Ryos yi na chin xcy'e'
tan kojle'n nin yi imbanl tibaj jun.
Xchijalok tzun wi'nin anitxa'.
Nin xchijalok wi'nin axonl.
Nin tan a᷑x ljale't wi'nin nación,
nin chin wutzile'n nin xchibne' e'chk nacíona'tz.
Ncha'tz xchijalok rey xchixo'l yi e' axonl.

¹²Ej nin cyakil yi luwar yi wak'nak
tetz Abraham nin tetz Isaac.
Ncha'tz swak'e' tzatz.
Ej nin yil xquim atz
swak'e' scyetz yi e' axonl.”^c

¹³Itzun yi wi't jilone'n Ryos tetz Jacow tul yi luwara'tz aje'n nin bantz.

¹⁴Bene'n tzun Jacow tan ticy'le'n tzaj jun c'ub, nin cu tawaltz. Txicl tzun tulejtz chi na ban tawle'n jun tkan ca'l. Cho'n tzun cwe'n tawaltz le ama'l kale jilone't Ryos tetz. Bene'n nin bantz tan xanse'n yi jun c'uba'tz nin baj je' kojol aceit tu win tibaj. ¹⁵Ncha'tz nin oc tk'ol bi' yi jun ama'la'tz tetz Betel.^d

Yi quime'n Raquel

¹⁶Icy'e'nt nintzun e' bantz swutz yi jun ama'la'tz yi na bi'aj Betel. At tzaj nintzun mu'xt yi chibe' tan cyopone'ntz jalen Efrata yi tule'n yos tu Raquel. Chin q'uixc'uj nin bantz yi tule'n yos tuch!. ¹⁷Itzun te yi at Raquel swutz yi wi'tzbil q'uixc'uj tan tule'n yos tuch!, jilone'n tzaj tzun yi xe'iyum tetz. Itzun taltz: “Quil cxob na yi ni!, i'tz jun awal xicy.” ¹⁸Poro jalt cuntunin tan quime'n Raquel tan bi'l yi q'uixc'uj. Pentlen tunin tzun na molne' yi talma' Raquel, yi toque'n cyen yi bi' yi ni! ta'n, nin oc tk'ol tetz Benoni.^e Ma yi Jacow nin oc tk'ol yi bi'tz tetz Benjamín.^f

¹⁹Ya'stzun bantz yi quime'n Raquel. Cho'n mukxe'en cyentz cya'n tbe' nicy' yi na chixon tan cyopone'n Efrata. Yi jalu' yi jun tnuma'tz na bi'aj Belén.

²⁰Yi wi't mukxe'en Raquel nintzun je cyen banol Jacow jun nich tibaj yi mu'x ama'l kale mukxe't. Ya'stzun yi jun nicha'tz yi na chajon yi ama'l kale mukxe't Raquel.

²¹Nintzun e' cu' Israel junt tirtz tbe'. Cho'n tzun cyopone'ntz swutz len yi Torre cwent Edar.

²²Itzun te yi chinajewe'n tul yi jun luwara'tz nintzun e' witbez quib Rubén tu Bilha. Yi jun Bilha-a'tz i' jun ca'p txkel yi taj tane'n. Yi tbital Jacow, yi taj Rubén, yi xtxolbile'j wi'nin tzun xchi'che'n c'u'l bantz.

^b 35:10 Gn 32:28. ^c 35:11-12 Gn 17:4-8. ^d 35:14-15 Gn 28:18-19. ^e 35:18 Yi bi'aj “Benoni” na elepont “Wal ak'ol bis swetz”. ^f 35:18 Yi bi'aj “Benjamín” na elepont “Yi incy'ajl, yi wi'nin ok'le'n wutz wa'n,” nka “chin c'ulutxum nin”.

Yi e' cy'ajl Jacow

Coblaj cu'n tzun cy'ajl Jacow bantz.²³ Yi e' cy'ajl Jacow yi e' jal te'j Lea i'tz: Rubén yi bajx cy'ajol, Simeón, Leví, Judá, Isacar tu Zabulón.²⁴ Ma e' yi e' jal te'j Raquel i'tz: Xép tu Benjamín.²⁵ Nin e' yi e' jal te Bilha, yi mos Raquel i'tz: Dan tu Neftalí.²⁶ Nin e' yi e' jal te'j Zilpa, yi mos Lea, i'tz: Gad tu Aser. Ya'stzun yi e' cy'ajl Jacow yi e' itz'ij nicy' yi ate! tzaj Padan-aram.

Yi quime'n Isaac

²⁷Bene'n tzun Jacow jalen Mamre tan tilwe'n yi wutzile'n taj. Yi jun tnuma'tz ncha'tz na bi'aj Arba nka Hebrón. Ya'stzun yi tnum kale najewe't Abraham, nin kale najle't Isaac yi taj Jacow.^g ²⁸At tzun Isaac tul jun cient tu jun mutx' yob yi quime'n.²⁹ Nsken nintzun bil'xin Isaac yi quime'n. Yi quime'n, cho'n tzun topone'n talma' kale opnake't yi cyalma' e' tacy'e'x i!. Mukxij tzun yi wankil cya'n Esaú tu Jacow yi cob cy'ajl i!.

Yi e' xonl Esaú

36 ¹Cyakil yi bi'aje'j e' cu'n najal Esaú. Yi Esaú-a'tz ncha'tz na bi'aj Edom. ²Cob scyeri e' txkel Esaú e' aj Canaán,^h na nin cyok'bej quib tu Ada, yi me'l Elón, yi xonl Het nin tu Aholibama, yi me'l yaj Aná. Yi Aholibama-a'tz i' mamaj Zibeón yi heveo. ³Ncha'tz cyok'bej quib Esaú tu yi me'l Ismael, yi na bi'aj Basemat, yi tanub Nebaiot. ⁴Yi xone'n tiemp itz'ij jun tal Ada yi xicy yi na bi'aj Elifaz. Ej nin itz'ij junt te'j Basemat yi na bi'aj Reuel. ⁵Ma te'j Aholibama e' itz'ij cobox cy'ajl Esaú yi na chibi'aj: Jeús, Jalaam tu Coré. Cyakil yi e' xicaya'tz e' cu'n cy'ajl Esaú yi e' jal nicy' yi najlij tzaj Canaán.

⁶Itzun bantz nintzun ben Esaú joylaj tan najewe'n. Nin e' baj nin tcy'al cyakil yi e' najal scyuch' yi e' tetz mos. Ncha'tz e' ben tcy'al cyakil yi e' tawun tu cyakil yi me'bi'l yi nsken jal. Cho'n tzun topone'n joylaj tan jatxol tib tu Jacow yi itz'un na chin latz'luj nin yi luwar kale najlche't. ⁷Ej nin tan paj yi wi'nin cyawun qui't na xcye' yi ch'im yi at swutz luwar tetz chiwa!. ⁸Cha'stzun te yi bene'n Esaú, nka Edom, joylaj, tan najewe'n jalen wi'wtz Seir.

⁹Ma jalu' cyakil yi e'chk bi'aje'j e' cu'n xonl Esaú yi chimamaj yi e' aj Edom yi najlche' wi'wtz Seir. ¹⁰Je chibi' yi e' cy'ajl Esaú yi e' jal: Elifaz yi tal Ada, Reuel yi tal Basemat. ¹¹Ma yi e' nitxajil Elifaza'tz, yi bajx cy'ajl Esaú, i'tz: Temán, Omar, Zefo, Gatam tu Cenaz. Ya'stzun yi e' mamaj Ada tu Esaú. ¹²Poro ncha'tz at jun ca'p txkel Elifaz tane'n, yi na bi'aj Timna, nin jal junt cy'ajl i' te'j, yi na bi'aj Amalec.

¹³Ma yi e' nitxajil Reuel yi e' jal i'tz: Nahat, Zera, Sama tu Miza. Ya'stzun yi e' mamaj Basemat tu Esaú. ¹⁴Ncha'tz e' jal cobox cy'ajl Esaú tu Aholibama yi me'l Aná, nin yi mamaj Zibeón. Ej nin yi chibi' yi e' cy'ajla'tz i'tz: Jeús, Jaalam, tu Coré.

¹⁵Ma yi e' ajcaw squibaj yi e' xonl Esaú yi e' jal te'j txkel Elifaz i'tz: Temán, Omar, Zefo, Cenaz, ¹⁶Coré, Gatam tu Amalec. Ya'stzun yi e' ajcaw squibaj yi e' xonl Elifaz, yi bajx cy'ajl Esaú tu Ada, yi cho'n najlche' Edom. ¹⁷Ma yi e' ajcaw squibaj yi e' xonl Esaú yi e' jal te'j txkel Reuel i'tz: Nahat, Zera, Sama tu Miza.

^g35:27 Gn 13:18. ^h36:2 Gn 26:34.

¹⁸ Ma yi e' ajcaw bantz squibaj yi e' chixonl yi e' tal Aholibama yi me'l Aná i'tz: Jeús, Jaalam tu Coré. ¹⁹ Cyakil yi e' bi'aja'tz yi ja wi't kil e' len cu'n xonl Esaú, yi ncha'tz na bi'aj Edom. E' len cu'n ajcaw squibaj chixonl.

²⁰ Ma chibi' yi e' cy'ajl Seir yi aj Hor, yi najlche' tul yi jun ama'la'tz i'tz: Lotán, Sobal, Zibeón, Aná, ²¹ Disón, Ezer tu Disán. Ya'stzun yi e' yi e' cawun squibaj yi e' aj Hor. E' cu'n xonl Seir yi cho'n najlche' swutz yi luwar yi na bi'aj Edom. ²² Ma yi e' cy'ajl Lotán i'tz: Hori tu Heman. Ma yi Timna ya'stzun yi tanub Lotán. ²³ Ma yi e' cy'ajl Sobal i'tz: Alván Manahat, Ebal, Sefo tu Onam. ²⁴ Ma yi e' cy'ajl Zibeón i'tz: Aja tu Aná. Yi Aná-a'tz ya'stzun yi jun yi nojpon te yi jun tal a' tul yi ama'l yi tz'inunin tu', te yi na tzan tan chipstore'n yi e' buru' yi taj. ²⁵ Ncha'tz yi Aná jal jun cy'ajl yi na bi'aj Disón. Nin jal jun xun yi na bi'aj Aholibama. ²⁶ Ma yi e' cy'ajl Disón yi e' jal i'tz: Hemdán, Esbán, Itrán tu Querán. ²⁷ Ma yi e' cy'ajl Ezer i'tz: Bilhán, Zaaván tu Acán. ²⁸ Ma yi e' cy'ajl Disán bantz i'tz: Uz tu Arán.

²⁹ Itzun yi e' ajcaw bantz squibaj yi e' aj Hor i'tz: Lotán, Sobal, Zibeón tu Aná, ³⁰ Disón, Ezer tu Disán. Ya'stzun yi e' baj cawun len squibaj yi e' aj Hor. E' baj cawun lertz squibaj yi chixonl le jun ama'la'tz yi na bi'aj Seir.

³¹ I bin jalu' je chibi' yi e' rey, yi e' cawun le luwar Edom yi ntaxk jal chireyil yi e' xonl Israel. ³² Bela, yi cy'ajl Beor ja cawun squibaj yi e' aj Edom. Ej nin yi bi' yi tnum kale najle't i'tz Dinaba. ³³ Yi quime'n Bela nin oc cyen Jobab yi cy'ajl Zera tetz xel. Cho'n najlij i' le tnum Bosra. ³⁴ Yi quime'n Jobab, oc cyen Husam yi aj Temán tetz xel. ³⁵ Ma yi quime'n Husam nin oc cyen Hadad yi cy'ajl Bedad tetz xel. Ja chixce'y yi e' sanlar i' scye'j e' sanlar cwent Madián jalen le ama'l Moab. Ej nin yi tanum i' i'tz Avit. ³⁶ Ma yi quime'n Hadad nin oc cyen Samla yi aj Masreca. ³⁷ Ma yi quime'n Samla nin oc cyen Saúl yi aj Rehobot, yi tnum yi at stzi' a'. ³⁸ Ma yi quime'n Saúl, nin oc cyen Baal-hanán yi cy'ajl Acbor tetz xel tan cawun. ³⁹ Ma yi quime'n Baahanán, nin oc cyen Hadad yi aj Pau, tetz xel. Nin yi bi' yi txkel Hadad i'tz Mehetabel yi me'l Matred, yi mamaj Mezaab.

⁴⁰ Je chibi' yi e' ajcaw squibaj yi jujun k'u'j xonl Esaú: Timna, Alva, Jetet, ⁴¹ Aholibama, Ela, Pinón, ⁴² Cenaz, Temán, Mibzar, ⁴³ Magdiel tu Iram. Ya'stzun yi e' yi e' cawun squibaj yi jujun k'u'j xonl Edom. E' cawun lakak chitanum kale e' najewe't. Nin yi Edoma'tz ya'stzun junt bi' Esaú yi cy'ajl Isaac.

37 ¹ Ma yi Jacow cho'n tzun cyaje'n cyentz le ama'l cwent Canaán, kale najewe't yi taj chi awer nak tu' bantz. ² Ma jalu' katxume' yi mbi banake' yi e' najal Jacow.

Ẋep scyuch' yi e' stzicy

Itzun bantz yi at tzaj Ẋep tul juklaj yob, nintzun octz tan pstore'n cne'r chi quitane'n e' stzicy. Cho'n tzun xome'n quen i'-tz tan pstor'i'n scye'j yi e' tal Bilha tu Zilpa, yi e' ca'p txkel Jacow tane'n. Ilenin tzun na xochon Ẋep tetz yi taj te yi e'chk takle'n cachí' yi na chibán yi e' stzicy.

³ Inti wutzile'n Israel mas tcunin pe'k i' tel' Ẋep ḥchiwutz yi e' mas cy'ajl, na sken bi'xin i' yi titz'e'n. Cha'stzun te bmxie'n jun chum balaj be'ch tetz Ẋep ta'n.

⁴ Ma yi tele'n chitzum yi e' stzicy tetz, yi mas tcunin na pe'k chitaj te'j Ẋep wi'nin tzun ḥchi'che'n chic'u'l bantz. Nin qui't na chitziwuntz tetz.

⁵ Itzun bantz nin oc ḥchajol tib jun wutzicy' swutz Ẋep, nin octz tan xtxole'n scyetz yi e' stzicy. Ma yi quibital, mas tcunin ḥchi'che'n chic'u'l bantz te'j. ⁶ Na je tal i'e'j:

—E'u' wutzicy, quibit tzaju'. Intxole' jun inwutzicy' scyeru' yi mmo'c ḫchajol tib tzinwutz ma's. ⁷Yi inwutzicy' i'tz: Cho'n ato' scyuch'u' wi cojibil tan c'alche'n xe c'u'l triw. Jalt cuntunin nje' txiclok yi wetz intriw yi nsken c'alxij xe c'u'l wa'n. Ma yi cyeru' yi nsken c'alxij xe c'u'l cyanu' nin nchibaj opon chitxolil quib solte'j yi wetz. Ej nin nchibaj cu'n ch'uylok tan tak'le'ntz k'ej yi wetz,ⁱ stzun Ḫep scyetz.

⁸Saje'n tzun chitta'wel yi e' stzicy. Itzun cyaltz:

—I bin yi awajbil i'tz tan awoque'n tetz kareyil nin tan acawune'n skibaj, che'ch yi e' stzicy.

Mas tcunin tzun ḫchi'che'n chic'u'l bantz te'j tan paj yi wutzicy' nin tan paj yi punti'l yi ban i' tan ttxole'n scyetz.

⁹Yi xone'n tiemp nintzun oc ḫchajol tib junt wutzicy' swutz Ḫep nintzun xtxoltz scyetz yi e' stzicy. Itzun taltz:

—Quibit tzaju' at junt inwutzicy' mban. Ja ḫchaj tib yi k'ej tu yi xaw scyuch' junlaj tkan tx'uml tzinwutz. Ej nin ja chibaj octz tan tak'le'n ink'ej, stzun Ḫep bantz scyetz.

¹⁰Itzun yi wi't xtxolil Ḫep yi junt wutzicy'a'tz nintzun oc yi taj tan yajle'n nin tan makle'n stzi'!

—¿Mbi tzun na elepone't yi jun ara wutzicy'a'tz? ¿I pe' awajbil yil meje' cu'n atxu' scyuch' e' awutzicy nin yi in wetz tzawutz? stzun taj Ḫep bantz.

¹¹Wi'nin tzun chixcy'akline'n yi e' stzicytz te'j.^j Ma yi taj, wi'nin txumu'n at cu'ntz tan yi e'chk wutzicy' Ḫep.

Yi bene'n c'ayi'n Ḫep

¹²Itzun bantz, at jun tir yi cho'n ate' opon yi e' stzicy Ḫep jalén Siquem tan chic'a'che'n yi e' tawun chitaj. ¹³Bene'n tzun tlo'l Israel tetz Ḫep:

—Bit tzaj yaj, yi e' awutzicy cho'n ate' jalén Siquem tan chipstore'n kawun. Ma jalú' yi wajbil i'tz yil cíben tan quilwe'n.

—Cu ta', list in tan imbene'n, chij Ḫep tetz taj.

¹⁴—Ma jalú' bin je amantare'j: Quilo'k tan tilwe'n yi ko ba'n ate't awutzicy scyuch' yi e' kawun. Nitin che' ben axmaye' tzaj ko ba'n ate't. Ej nin cëpakkij lajke'l tan talche'n stziblal swetz, stzun Israel bantz.

Cho'n tzun ticy'pone'n Ḫeptz tan Israel le joco'j cwent Hebrón tan topone'n jalén Siquem.

¹⁵Itzun te yi topone'ntz Siquem nintzun octz tan chijoyle'n yi e' stzicy. Inin tzun na el yabtz tan chijoyle'n yi noje'n cyen jun yaj te'j nintzun ben jakol yi yaja'tz tetz:

—¿Mbi na ajoy tzone'j?

¹⁶—Na chintzan tan chijoyle'n yi e' wutzicy. ¿Qui pe' na til teru' na ate't tan chipstore'n yi e' kawun? stzun Ḫep bantz.

¹⁷—Cho'n bin ate' tzone'j, poro ja wi't chichy't. Nwit nin tu' scye'j yi cho'n nchibent jalén Dotán, stzun yi yaja'tz bantz tetz Ḫep.

Bene'n nintzun ban Ḫeptz tan chijoyle'n yi e' stzicy. Cho'n tzun e' jale'ntz ta'n jalén Dotán. ¹⁸Yi quilolnín yi e' stzicy Ḫep yi txant tan tule'n scye'j cyoque'n

ⁱ37:7 Gn 44:14; Fil 2:10. ^j37:11 Hch 7:9.

tzuntz tan xtxumle'n yi ñe'n chiban tan biyle'n cu'n.^k ¹⁹Chijilone'n tzuntz squibil quib. Itzun cyaltz:

—Ilwoknin, je nocx aj wutzicy'irl tz'ul. ²⁰Or kabiye' cu'nx, nin kayok'e' cu'nx tul jun jul. Ej nin skale' yi i'tz jun smaron txuc yi mbajsan. Skile' tzun ko tz'elpon k'ab yi wutzicy'x te'j quib yi talnakx sketz, che'ch bantz.

²¹Itzun yi bene'n tbtial Rubén yi chitxumu'n nin octz tan joyle'n puntill tan colche'n chik'ab. Itzun taltz:

—Quil tzibiy cu'n. ²²Ma na cun c'oxwok tul yi jun jul yi at tzi'ne'j kale qui'cle't wunak. Poro quil cxo'cwok tan biyle'n, stzun Rubén bantz.

Ja tal Rubén yi xtxolbile'j na yi tajbil i' i'tz tan claxe'n klo' Ÿep chik'ab nin tan topone'nt te yi taj.

²³Poro itzun yi topone'n Ÿep kale ate't yi e' stzicy nintzun e' baj bentz tan stz'amle'n nin el chik'olpil yi tal be'ch tetz.^l ²⁴Ej nin e' bentz tan c'oxle'n tul yi jun jula'tz yi nsken skej a' tul. ²⁵Kalena's tzun e' baj cwe'n c'olchok tan wa'a'n.

I nintzun na chitz'ujtijtz tan wa'a'n yi bene'n quilol jun chin txol aj pyaj yi cho'n chisaje'n Galaad. E' cu'n xonl Ismael. Cy'a'n len chicamey cya'n. Ej nin te'jak chicamey cy'a'n e'chk k'olil tze' cya'n yi chin c'o'c nin. Cho'n at chibembil yi e' aj pyaja'tz tan c'aye'n jalen Egipto. ²⁶Bene'n tzun tlol Judá scyetz:

—¿Mbil katx'ac te'j kol kabiy cu'n yi kitz'un nin lko'c tan joyle'n puntill tan tewe'n cu'n yi ñe'n nquim ka'n? ²⁷Ba'n tcu'n kac'aye' nin scyetz yi e' xonl Ismael yi chu'l tzi'ne'j, swutz yi nink lkabiy cu'n. Na yi mero bintzi kitz'un kutzicy kib tuch!, stzun i' bantz scyetz.

Ba'n tzun ban yi xtxumu'n Judá Ÿchiwutz. ²⁸Itzun yi quicy'e'n cu'n yi e' aj pyaja'tz yi e' aj Madián^m Ÿchinaka'jil, nintzun e' bentz tan je'se'n tzaj Ÿep tju'l nin ben chic'ayiltz scyetz tan junak piñ sakal.ⁿ Ya'stzun bantz yi bene'n quicy'al Ÿep jalen Egipto.

²⁹Itzun yi topone'n Rubén tan xmaye'n yi jul, nin yi tilol yi qui'ct Ÿep at, nintzun octz tan katzle'n yi be'ch tetz tan Ÿchajle'n yi na bisun. ³⁰Lajke'l nintzun saje'ntz kale ate't yi e' titz'un nintzun taltz scyetz:

—iQui'ct Ÿep at tju'l! ¿Ma jalú' ñe'n tzimban?

³¹Chibene'n tzuntz tan ticy'le'n tzaj tal be'ch tetz Ÿep, nin oc chisuk'ul yi Ÿch'e'l jun tal ne'ñ chiw te'j yi nsken wi't quim cya'n. ³²Nintzun e' saj chichakol cobox Ÿchixó'l tan Ÿchajle'n tetz yi chitaj. Nin saj cyalol scyetz: "Je tzitale'j: Til tzaju' yi je'j. Tilcunu!. ¿Nk'era'tz polo' yi be'ch tetz yi cy'ajlu'?"

³³Itzun yi cwe'n techal wutzile'n Jacow wutz yi be'ch tetz yi cy'ajl, nintzun taltz: "I'tz. Ya'stzun be'ch tetz yi tal incy'ajl. Alonin bin scyetz smaron txuquila'tz mbajsan tal incy'ajl," stzun wutzile'n Jacow bantz. ³⁴Toque'n tzun i'-tz tan katzle'n yi be'ch tetz, nin oc tk'ol yi be'ch tetz te'j yi na xcon yi na quim jun wunak. Wi'nin tzun tiemp ok' Jacowitz tan paj yi quime'n yi cy'ajl. ³⁵E' joy puntill yi e' cy'ajl scyuch! yi e' me'l tan mayse'n i'. Poro quinin na cujijtz yi na cho'c tan mayse'n c'u'l. Ma na mas tcunin na ok'tz tan yi cy'ajl. Itzun na taltz: "Quil tz'el yi incy'ajl te'j inc'u'l, jalen cu'n yil chinquim nin wilt wutz i' Ÿchixó'l alma'!"

³⁶Ma tetz Ÿep cho'n bene'n c'ayi'n cyak'un yi e' aj Madián jalen le tnum Egipto. Cho'n bene'n c'ayi'n tetz jun yaj yi na bi'aj Potifar. Yi jun yaja'tz i' jun ajcaw

^k 37:18 Mt 21:38. ^l 37:23 Mt 27:28. ^m 37:28 Mt 27:9. ⁿ 37:28 Hch 7:9.

xlaj faraón^o yi rey tetz Egipto nin i' jun capitán ḥchiwutz jun c'oloj sanlar, yi q'uiicy'lom tetz rey.

Judá tu Tamar

38 ¹Itzun bantz te yi tiempa'tz nin el jatxol tib yaj Judá scye'j e' stzicy tu yi e' titz'un. Cho'n tzun bene'ntz tan najewe'n tu jun aj Adulam yi na bi'aj Hira. ²Cho'n tzun tajskel Judá wutz yi me'l Súa yi aj Canaán. Ok'be'n ib nintzun e' bantz tuch!. ³Itzun yi cyok'bel quib nin tekaj yi txkel Judá pwokil jun ni!. Ej nin yi tule'n itz'ok yi ni'a'tz xicy tzun bantz. Nintzun oc tk'ol yi bi'-tz tetz Er. ⁴Yi xone'n tiemp nintzun jal junt chinitxa' yi xicy. Ej nin oc tk'ol yi bi' yi ni'a'tz tetz Onán. ⁵Ncha'tz jale'n nin ban yi tox'i'n chinitxa' nin oc tk'ol yi bi' tetz Sela. Yi jun xicya'tz, itz'l'iij nicy' yi at tzaj Judá le tnum Quezib.

⁶Itzun yi nsken wi't yajin Er, yi bajx cy'ajl, nintzun joy Judá txkel. Tamar bi' yi txkel i' ban. ⁷Poro quim Er, tan paj yi qui nin tzatzin Kataj Ryos te yi tajtza'kl.^p

⁸Bene'n tzun tlol Judá tetz Onán:

—Ba'n tzitok'bej itib tu txkel yi k'ajtzun awutzicy,^q tan abnol tane'n yi kaestumbr, bantz tan a᷇ jale't xonl k'ajtzun awutzicy.

⁹Poro yi Onán elnak xtxum tetz yi nk'e'tz nitxajil i' ḥchibne' yi e' ni' yi ḥchitz'ok te yi txkelbe'n yi stzicy. Cha'stzun te ilenin joy i' puntil tan qui toque'n lac'puj jun ni' te'j yi xna'na'tz bantz quil jal xonl yi k'ajtzun stzicy. ¹⁰Qui nintzun pe'k Kataj Ryos te yi tajtza'kl Onán. Cha'stzun te quime'n i'-tz tan Ryos.

¹¹Yi quime'n Onán nintzun tal Judá tetz Tamar yi tlub:

—Ma jalu' ja c̄cxyaj tul xma'lca'nil. Ba'n tcu'n c̄xal' tu ataj jalen pe'k yil ch'uy Sela yi junt incy'ajl. Kalena's tzun tzitok'bej itib tuch!. Ya'stzun tal Judá tetz yi tlub tan mayse'n c'u'l. Poro yi mero bintzi i'tz, yi ja xob Judá, na le wutz tetz tajtza'kl ncha'tz Sela squimok chi nchibani yi e' stzicy. Cha'stzun te taje'n Tamar tan najewe'n tuch' yi taj.

¹²Itzun bantz yi tele'n tiemp, quime'n nintzun ban yi txkel Judá yi me'l Súa. Ma yi tele'n yi bis te c'u'l Judá, nintzun bentz le tnum yi na bi'aj Timnat kale ate't yi e' mos i' yi na chitzan tan telse'n xi'il yi e' tawun. Nintzun ben xomok yi jun tamiwi' i' te'j yi na bi'aj Hira yi aj Adulam. ¹³Itzun yi tbtal Tamar, yi nsken wi't ben yi tlub i' le tnum Timnat tan telse'n xi'il yi e' tawun, ¹⁴nintzun el xtx'ixpul yi be'ch tetz yi na ḥchaj yi quimnak yi chmil. Ej nin je tk'ol jun su't twi' tan tewe'n wutz, bantz cya'll jun tz'echan wutz i!. Cho'n tzun c'olewe'n cu'ntz ju' tnum Enaim yi at xlaj be' yi na opon Timnat. Ya'stzun tulej i'-tz na elnak xtxum tetz yi nsken yajin Sela poro qui nin na tak'o'k Judá amal' tetz tan cyok'bel quib tuch!.

¹⁵Itzun yi bene'n xmayil Judá yi c'olchij yi jun xna'na'tz stzi be' nintzun xtxumtz yi i' jun wi'tz bnol tetz, na jopij wutz tan su't. ¹⁶Nintzun el jatxol tbtz te yi be' yi cy'a'n ta'n tan topone'n kale c'olche't yi xna'n. Qui nin el xtxum tetz yi ko i'tz yi tlub. Bene'n tzun jakoltz tetz:

—¿Cuj pe' awa'n yi nink kawitbej kib tzawuch?

—Cuj, ¿poro mbi ltak'u' swetz kol kawitbej kib?

¹⁷Tz'ul ak'ol tetz jun atz scyeri e' tal inchiw.

—Ba'n, chij xna'n bantz. —Poro na waj yil cyaj cyen jun prent jalen cu'n tz'ul yi inchiw tanu!.

^o37:36 “yi faraón” na elepont “rey” le chiyol yi e' aj Egipto. ^p38:7 1Cr 2:3. ^q38:8 Dt 25:5-6.

¹⁸—¿Mbi na awaj yil wak' cyen tetz prent? stzun Judá.

—Tak' cyenu' yi teru' seyu' yi cotlij skulu' tuml yi tx'amij yi cya'n tanu', stzun yi xna'n bantz tetz Judá.

Bene'n tzun tk'ol Judá yi sey tu yi xtx'amij tetz. Kalena'tz tzun chiwitbej quib tuch!. Ej ninin tekaj Tamar pwokil jun ni' tan paj. ¹⁹Yi chijatxol quib tu Judá nintzun ben Tamar tan xtx'ixe'n be'ch tetz nin el tcy'al yi jun su't yi je tk'ol twi', nin oct tk'ol yi tetz be'ch tetz te'j yi na ḫchaj yi quimnak yi tetz chmil.

²⁰Yi topone'n Judá kale ate't yi tawun nintzun saj ḫchakol yi tamiw, yi aj Adulam tan tak'le'n yi tal chiw tetz yi jun xna'na'tz nin tan chicolpen'e'l tzaj yi e'chk prent yi cyaj tk'ol. Poro qui nin jal yi jun xna'na'tz tan yi tamiw i!.

²¹Toque'n tzun yi tamiw Judá tan jakle'n scyetz cyakil yi e' wunak yi najlche' tul jun luwara'tz.

—¿Na' atite't yi jun xna'n aj Enaim yi wi'tz bnol tetz yi c'olchij tzi be'e'j?

—Qui'c jun xna'n wi'tz bnol tetz skaxo'l ketz tzone'j, che'ch yi wunaka'tz bantz.

²²Pakxe'n nintzun ban yi tamiw Judá nin taltz tetz:

—Ta', qui't njal yi xna'n wak'un. Ncha'tz ja baj injakol scyetz cyakil wunak yi ate'-tz. Nin ja cyal swetz yi qui'c jun xna'n wi'tz bnol tetz ḫchixo'l cyetz.

²³—Pues ja bin cyaj cyenxa'tz tuch' yi e'chk intakle'na'tz, bantz quil cho'c wunak tan kaxbajtzi'e'n. Poro ntin, ja nin bin c'xa'k tan tak'le'n klo' yi tal chiw, poro qui bin njal awa'n. Qui'c ketz kapaj te'j, stzun Judá bantz.

²⁴Itzun yi tele'n ox xaw, nintzun ul stziblal twi' Judá yi nsken wi't tekaj yi tlib i' pwokil jun ni', tan paj yi na witbej tib scye'jak yaj.

—Ko ya'tz, stzun Judá —or tele'n tzaj ticy'le'n, nin cuk pati'n.

²⁵Poro te yi na chitzan tan telse'n tzaj Tamar nintzun saj alol tetz, tan talche'n tetz yi tlib:

—Ta', je yol Tamar yi nsaj tlol swetze'j: “Yi taw yi e'chk takle'ne'j, ya'stzun jun yi nkawitbej kib tuch', nin tetz i' yi ni' yi eka'n pwokil wa'n. Tilcunu', ko pel techu' wutz na' taw yi jun seye'j tu yi jun tx'amije'j,” stzun i', chij yi alol tetz bantz.

²⁶Yi cwe'n techal Judá wutz, yi tetz i' yi e'chk takle'na'tz nintzun taltz: “Ba'n atit tajtza'kl Tamar. In te'tz yi cach'i' wajtza'kl, na qui nin wak' ama'l tan cyok'bel quib tu incy'ajl Sela,” stzun Judá bantz. Jetza'tz tzuntz, qui't nchiwitbej quib junt tir.

²⁷Itzun yi topone'n k'ejlal tan tule'n yos tu Tamar, e' tzun yo᷑ ban yi e' tal. ²⁸Ej nin te yi jun tkuj yi at Tamar swutz q'uixc'uj tan tule'n yos tuch' at tzun jun scyeri yi e' ni' yi bajx tele'n mule'n yi k'ab. Yi tilol yi xe'iyum nin oc c'alol jun nok' cyak te k'ab. Itzun taltz: “Yi june'j yi a'stzun yi bajx nak.” ²⁹Poro ite'n nin tkuja's taje'n quen tcy'al yi ni' yi k'ab. Ej itzun yi junt, itz'ij bajx. Cha'stzun te toque'n tk'ol yi xe'iyum bi' yi ni' tetz Fares' na nin taltz “xe'n jakxij be' awa'n.” ³⁰Ma yi titz'e'n yi junt xicy, yi c'alij yi nok' cyak te k'ab, nintzun oc tk'ol yi bi' tetz Zara.^s

Ẋep tu yi txkel Potifar

39 ¹Itzun bantz yi topone'n Ẋep jal en Egipto, nintzun c'ayij i'-tz tetz jun yaj aj Egipto yi na bi'aj Potifar. Cho'n lok'ol Potifar yi Ẋepa'tz scyetz yi e'

^r38:29 Yi bi'aj “Fares” na elepont “jakol be!”. ^s38:30 “Zara” i'tz bi' jun yaj. Ej nin na elepont “ja ḫe᷑ax xe'cyal'j”.

xonl Ismael, yi oponsan Egipto. Yi jun Potifara'tz i' jun ajcaw xlaj faraón. Ncha'tz i' capitán squibaj yi e' sanlar yi q'uicy'lom tetz faraón.² Quinin tzun cyaj cyen Ḫep ḫchuc ma na xomquen tunin Ryos te'j tan ḫch'eye'n.³ Cha'stzun te ba'n mban Ḫep nicy' yi najlij i' xe ca'll yi patróna'tz. ³Ncha'tz el xtxum yi patrón tetz yi xomij Ryos te'j Ḫep, na cyakil e'chk takle'n yi na ban, ba'n na ban tircu'n.⁴ Cha'stzun te wi'nin stzatzine'n Potifar te'j nin octz ta'n tetz martoma' xe ca'l i!. Nin cyaj cyen tk'ol cyakil yi me'b'il tk'ab Ḫep tan je'n ju' ta'n.⁵ Yi cyaje'n cyen Ḫep tetz bajx martoma' ya'stzun yi xe'te'n Ryos tan tak'l'e'n banl tibaj Potifar tu cyakil yi me'b'il.⁶ Tantu' yi toque'n cyen Ḫep tetz martoma', qui't nin tzun na bisun Potifar te yi me'b'il. Ma na jaltnin wa'a'n na xtxumitz.

Itzun Ḫep, chin yube'n nin i!, nin chin elsbil alma' nin.⁷ Cha'stzun te, yi tele'n tiemp yi tponle'nix Ḫep tu Potifar, nintzun elquen talma' yi txkel Potifar te'j i!. Itzun taltz:

—Añ jun c'oloj Ḫep, kawitok tzawuch!, stzun xna'n tetz Ḫep.

⁸Poro qui nin cujij Ḫep, na nin taltz tetz:

—Qui pe' na el xtxumu' tetz, yi cyajnak cyen tk'ol yi chmilu' cyakil e'chk me'b'il tincwent. Ej nin tantu' yi at cyakil cu'n tincwent qui't na bisun i! te yi me'b'il.⁹ In nin ajcaw tibaj cyakil e'chk takle'n yi at xe chinajbilu'. Qui'c jun e'chk takle'n yi qui'k cuj tan xcone'n wa'n, ma na jatxitj tink'ab tan impatrón. Ntin cu'n ilu'a'tz yi qui'c nin wocle'n te'ju', na ilu' txkel impatrón. Cha'stzun te qui'c rmeril tan imbnol jun takle'na'tz yi chin cachi' nin, na kol tzimban, tzinjuche' wil swutz Ryos,¹⁰ stzun Ḫep tetz.

¹⁰Poro cyakil nin k'ej na oc yi txkel Potifar ch'inch'uj tan moxe'n Ḫep tan chiwitbel quib tuch!. Poro qui nin tak! Ḫep ama'l tetz. ¹¹Itzun bantz at tzun jun tir yi ntin txkel Potifar at cyen nicy' yi tocompone'n Ḫep tan ak'un xe ca'l.¹² Ej nin tan paj yi cya'l at xe ca'l toque'n tzun yi xna'na'tz tan stz'amle'n cu'n Ḫep nin tan moxe'n tan chiwitbel quib tuch!. Itzun taltz:

—Añ jun c'oloj Ḫep, kawitbej kib tzawuch!.

Nintzun oc tan stz'amle'n be'ch tetz Ḫep. Lajke'l nintzun tele'n tzaj ojkuj Ḫep swutz. Poro tan paj yi ojke'l, nintzun cyaj kinol xna'n yi xbu'k Ḫep.¹³ Yi tilol xna'n yi nsken cyaj cyen yi be'ch tetz Ḫep tk'ab nintzun octz tan chichakle'n tzaj yi e' mos yi na chak'uj xe ca'l.¹⁴ Itzun taltz scyetz:

—Ilwok tzaje', yi wuchmil ulsan jun hebreo xe kaca'l, poro yi jalu' yi tajbil yi jun hebreya'tz i'tz tan telse'n katx'ix, na ja opon i' swe'j xe ca'l, nin yi tajbil i' i'tz yi nink kawitbej kib tuch!. ¹⁵Poro tan paj yi chin wi' nin imban tan sich' nintzun me'l tzaj ojkuj. Ncyaj cyen tu tilol i' yi be'ch tetze', stzun i' bantz.¹⁶ Bene'n nintzun bantz tan colche'n yi be'ch tetz Ḫep jalen yi topone'n yi chmil xe ca'l.

Itzun yi topone'n yi chmil nintzun ḫchaj tetz.¹⁷ Ite'n nin xtxolbila'tz taltz tetz chi yi mbaj xtxolil scyetz yi e' mos. Itzun taltz:

—I jun amos yi hebreo yi ul acy'al tzone'j xe kaca'l, ja opon i' swe'j ma's xe incuart. Nin yi tajbil i', i'tz klo' tan banle'n ruini swetz.¹⁸ Poro tan paj yi ja chin ḫch'in, nin chin inwi' nin imban tan sich', cha'stzun te yi mme'l ojk nin ncyaj cyen tu' tk'ol yi be'ch tetze' le incuart.¹⁹ Ya'stzun ban yi amos swe'j, stzun yi xna'n bantz.

²39:2 Hch 7:9. ³39:9 Lv 20:10; Sal 51:4.

Wi'nin tzun ḫchi'che'n c'u'l yi patrón te'j Ḫep tantu' tbital yi xtxolbila'sej.

²⁰Nintzun cawunintz tan stz'amle'n Ḫep, nin tan tocse'n xetze!, kale ate't cyakil yi e' pres yi juchij quíl cya'n swutz yi rey. ²¹Nintzun oc cyen Ḫep xetze!. Poro at nin Ryos te'j, na nin tak' i' banl tibaj, na tantu' porer Ryos ja jal yi balajil i' swutz yi wi'tz q'uicy'lom pres."

²²Itzun yi q'uicy'lom presa'tz cyaje'n cyen tzun tk'ol yi e' mas pres tcwent Ḫep. Ḫep tzun na ak'on yi e'chk ort te yi mbi cu'n yi tajwe'n tan chibnol cyakil yi e' mas pres. ²³Ma yi wi'tz q'uicy'lom pres, qui'c nin na tajquentz tan jakle'n cwent te cyakil yi at tk'ab Ḫep, na chin tz'aknak cunin i' tan ak'un na ba'n na ban cyakil yi e'chk takle'n yi na bnix ta'n na ilenin xomij Ryos te'j tan ḫch'eye'n.

Yi toque'n Ḫep tan xtx'olche'n xo'l cob wutzicy'

40 ¹Itzun yi xone'n tiemp nintzun cu juchul yi k'ol tc'a! faraón jun til swutz. Ncha'tz yi banol pam faraón cu juchul tiltz. ²Wi'nin tzun ḫchi'che'n c'u'l faraón scye'j yi cob ḫchakuma'tz. ³Ej nintzun cawunin i'-tz tan cyoqe'n xetze!. Cho'n tzun e' bene'ntz ta'n xe' ca'l yi wi'tz ajcaw squibaj yi e' sanlar yi e' q'uicy'lom rey,^v na cho'n at yi xetze! kale najle't i!. Ej nin ta'tz te'n nin atite't Ḫep pres. ⁴Yi cyopone'n yi cob yaja'tz xetze! cho'n tzun cyoqe'n tk'ol yi wi'tz ajcaw tk'ab Ḫep tan chiq'uicy'le'n. Nim tzun tiemp e' bantz xetze!.

⁵At tzun jun ak'bal, nin oc ḫchajol tib jujun chiwutzicy! yi cob presa'tz yi ak'ol tc'a! tu yi bnol pam yi rey. Apartchk len ban chiwutzicy!. ⁶Chin jalchan cunin tzun topone'n Ḫep tan quilwe'n, nin yi tocompose'n scye'j wi'nin chibisune'ntz. ⁷Nintzun ben jakoltz scyetz:

—¿Mbi tzun na ibislej?

⁸—At bin jun ketz kawutzicy! mban ma's, poro cya'l nin jun at tan xtx'olche'n xo'l sketz yi mbi na elepong,^x che'ch tzun bantz tetz Ḫep.

—Qui pe' na el itxum tetz yi ntin Ryos na xcye' tan xtx'olche'n xo'l yi e'chk wutzicy!. Or alwok tzaj swetz mbi i ila'tz yi iwutzicy!, stzun Ḫep scyetz.

⁹Xe'te'n nintzun ban yi chibajxom yi ak'ol tetz tc'a! yi rey tan xtxole'n yi wutzicy! i' tetz Ḫep. Itzun taltz:

—Tul yi wetz inwutzicy! ja wil jun wi' uva, yi at ox k'ab, ¹⁰nin yi jun wi' uvaja'tz wi'nin saje'n xlumil nin wi'nin jale'n xu'm, nin yi xu'mila'tz yi nchibaj jal, wi'nin cyoqe'n tetz jujun jutuj lo'baj uva. ¹¹Ma yi in wetz, tz'amij yi cu'lbil tc'a! yi rey wa'n nin ja no'c tan chitzutle'n tzaj yi jujun jutuj uva nin na inyutz cu'ntz le yi cu'lbil tc'a! yi rey. Nin in te'n nintz na chin bentz tan tak'le'n tk'ab, stzun yi jun yaja'tz bantz.

¹²Jilone'n tzaj tzun Ḫep. Itzun taltz:

—I na elepong yi teru' wutzicy'u! i'tz: Yi ox k'ab uva yi ntilu!, na ḫchaj ox k'ej. ¹³Ej nin chwa'nin le oxt k'ej, tz'ocopont yi rey tan xtxumle'n yi tilu!, poro quíl bisunu!, na tz'ocoponu' junt tir te yi tak'unu!. Tz'ocoponu' junt tir tan tak'le'n quen yi tc'a! rey chi sajle'nu!. ¹⁴Yil tz'elu' tzone'l, nink lnu'l tx'akx tc'u'lu!. Nink lbanu' pawor swetz tan yol tetz yi faraón tan welse'n tzone'l xetze!. Elk k'ajabu' swe'j nink lnu'l tx'akx tc'u'lu!. ¹⁵Yi mero bintzi qui'c wetz wil. Alak' tu' nchinsite't wetz chixo'l e' intanum yi o' hebreys. Ej nin qui'c xe' wil yi atin tzone'l xetze!, stzun Ḫep bantz.

^v 39:21 Hch 7:9. ^w 40:3 Gn 39:20, 23. ^x 40:8 Dn 2:36.

¹⁶Ej itzun yi tbital yi chibajxom yi e' banol pam tetz rey, yi ba'n elpone't yi wutzicy' yi tuch' yi baj xtx'olol Ḫep xo'l. Itzun taltz:

—Ma yi in wetz je inwutzicy' mbane'j: Ja inwutzcy'aj yi usk'u'n ox mi't pam wa'n. ¹⁷Itzun yi toxi'n mi't nojnak tan ala' jilwutz balaj pam, yi tetz cuntu' faraón. Poro ja wil yi ja chibaj ul jun c'oloj ch'u'l tan bajse'n yi balaj pama'tz yi usk'u'n wa'n, stzun bnol pam tetz Ḫep.

¹⁸Jilone'n tzaj tzun Ḫep. Itzun taltz:

—Yi na elpone't yi teru' wutzicy'u' i'tz: Yi ox mi't pam yi usk'u'n tanu' na ḫchaj ox k'ej. ¹⁹Ej nin chwa'nin le oxt k'ej tz'ocopon faraón tan xtxumle'n junt tir yi tilu'. Poro jepon ch'imbanu' tzak' jun wi' tze'. Ej nin chu'l cyakil ku's tan bajse'n wankilu', stzun Ḫep bantz tetz yi bnol pam.

²⁰Itzun le toxi'n k'ej ya'stzun yi wutz k'ej faraón, nintzun xtxum jun balaj wa'a'n scyetz cyakil yi e' yi na chak'uj xlaj. Ḫchiwutz cunin tzun yi e' xtxocum i' yi bene'n mantar tan cyelsene'l tzaj yi chibajxom yi e' ak'ol tc'a' tuml chibajxom yi e' banol pam. ²¹Yi chibajxom yi e' ak'ol tc'a' i', nin oct junt tirt ta'n te yi tetz tak'un. Toque'nt tzun i'-tz tan tak'le'n tc'a' faraón chi sajle'n nin. ²²Ma yi chibajxom yi e' bnol pam nin cawunin faraóntz tan je'n ch'imba'n tzak' jun wi' tze', quib yi tal Ḫep tetz. ²³Inti yi chibajxom yi e' ak'ol tc'a' faraón qui't nintzun ul tx'akx Ḫeptz tc'u'l.

Yi xtx'olol Ḫep xo'l yi wutzicy' faraón

41 ¹Itzun bantz te yi nsken wi't el cobix yob yi baje'n yi xtxolbila'se'j nintzun witzcy'aj faraón yi cho'n txiclij i' stzi' jun chin tzanla' yi na bi'aj Nilo. ²Ej nin te yi txiclij stzi' yi jun tzanla'a'tz nin ben tilol yi chije'n tzaj juk wacx̄ yi chin chiyube'n nin, nin chin chilanewe'n nin. Nin e' baj bentz tan bajse'n yi txa'x ch'im yi at xo'l aj. ³Wutz chicoc yi juka'tz xomche'e'n tzaj jukt wacx̄ yi chin ḫtow nin e', nin chin juntlen nin chiyubil. Cho'n tzun cyopone'n stzi' a' chinaka'jil yi juk balaj wacx̄a'tz. ⁴Cyoque'n tzun yi juk wacx̄a'tz yi chin ḫtow nin e' tan chibajse'n yi jukt yi chin chilanewe'n nin.

Ele'n nintzun ban watl faraón te yi jun tkuja'tz. ⁵Poro taje'n tzun subij junt tir faraón tan watl, nin oc ḫchajol tib junt wutzicy' swutz. Nin til yi je'n mule'n jun wi' triw yi baj elu'l juk bakaj wutz te'l, yi chumbalaj nin. ⁶Poro i te'n nin te yi jun tkuja'tz yi e' eltul' te ite'n nin wi' triwa'tz jukt bakaj triw yi chin matz' nin wutz nin chin tz'e'nak nin. ⁷Ej nin yi juk bakaj wutz triwa'tz yi chin matz' nin, e' oc tan chibajse'n yi juk bakaj yi chin balaj nin.

Ele'n nintzun ban watl faraón nin el xtxumtz tetz yi wutzicy' na ban. ⁸Itzun yi tule'n skil le junt eklok wi'nin txumu'n atit cu'n tan paj yi wutzicy', nintzun cawunintz tan quicy'le'n tzaj cyakil yi e' nachol yi ate' Egipio tan xtx'olche'n xo'l yi wutzicy'. Toque'n tzun faraón tan xtxole'n yi wutzicy' i' scyetz. Poro cya'l nin jun xcy'e' tan talche'n tetz yi mbi na elepont yi wutzicy'. ⁹Bene'n tzun tlol yi cyajcawil yi ak'ol tc'a' faraón tetz:

—Max c'u'l'u' ta', poro jalcu'n ja ul tx'akx tinc'u'l yi kil yi kajuchnak swutzu', yi in wetz tu yi k'ajtzun cyajcawil yi e' bnol pamu!. ¹⁰Ya'stzun ḫchi'che'n c'u'l'u' ske'l' nin cho'n tzun o' bene'ntz tanu' xetze', xe ca'l yi wi'tz ajcaw squibaj yi e' quicy'lom pres. ¹¹Ej nin te yi ato' xetze' nintzun oc ḫchajol tib jun wutzicy' swutz yi cyajcawil yi bnol pam. Ej nin ncha'tz in wetz at jun inwutzicy' ban. Aparckh

len eka'n tan yi jujun kawutzicy'a'tz. ¹² Ej nin tul yi ama'la'tz kale ato't xetze' at jun xicy attz yi hebrei i', jun ḫchakum yi wi'tz ajcaw scye'j q'uiicy'lom pres. Cho'n tzun katxolil yi kawutzicy' te yi jun xicya'tz nin xcy'e i'-tz tan xtx'olche'n xo'l yi mbi na elepont. ¹³ El cunintz te'j quib yi baj tlol i' sketz. Yi in wetz in no'c junt tir te wak'une'j. Ma yi junt je nin ch'imba'n te'tz tcyaj jalen cu'n quime'n, stzun i' bantz tetz faraón.

¹⁴ Yi tbital faraón yi xtxolbila'tze'j nintzun cawunin tan ḫchakle'n Ḫep. Lajke'l tzun tele'n tzaj quicy'altz xetze'. Ma Ḫep ninin octz tan telse'n jak' wi', nin tan xtx'ixpe'n be'ch tetz. Kalena's tzun tocopone'n swutz faraón. ¹⁵ Jilone'n tzun faraón tetz. Itzun taltz:

—At jun inwutzicy' mban, poro cya'l nin jun yi jak xcy'e tan xtx'olche'n xo'l. Poro ja wit yi a᷇atz yi na awit jun kawutzicy' na cxcye' tan xtx'olche'n xo'l.

¹⁶ —Ta' nk'e'tz bin in wetz na tx'olon xo'l, stzun Ḫep. —Ma na Ryos xtx'olonk xo'l teru', ilu' jun c'oloj inrey.

¹⁷ Saje'n tzun xtxolil faraón yi wutzicy' tetz Ḫep. Itzun taltz:

—Yi inwutzcy'aj i'tz, yi cho'n txiclinchin stzi' a' Nilo. ¹⁸ Nin jalt cuntunin nwilnin yi nchije'ul juk wacx̄ yi chin chic'atzaj nin, nin chin chiyube'n nin. Yi nchije'ul nin ncho'c tan bajse'n ch'im yi at txo'l aj. ¹⁹ Wutz chicoc yi juka'tz xomche'e'n tzaj jukt wacx̄ yi qui'c nin chiyubil nin chin ḫtow nin e'. Qui cunin otojt na wil wacx̄ tzone'j Egipto chi quitane'n yi e' wacxa'tz yi nwil yi qui'c nin chiyubil.

²⁰ Itzun yi juk wacxa'tz yi chin ḫtow nin e' nin ncho'c tan chibajse'n yi juk yi chin chic'atzajwe'n nin. ²¹ Yi nwil't baj yi juka'tz cyak'un i᷇n chi᷇towil mban quentz. Ele'n nintzun mban jun rat inwatltz.

²² "Ma yi nchinwit junt tir nin mmo'ct ḫchajol tib junt wutzicy' tzinwutz. Nin ja wil yi nje'ul jun wi' triw. Nin te yi jun wi' triwa'tz ja chelu'l juk bakaj wutz yi chin yube'n nin. ²³ Ej nin ta'ste'n nin te yi jun wi' triwa'tz ja wil yi chibaj elu'l jukt bakaj triw yi chin matz' nin. ²⁴ Itzun yi juk bakaj wutz triwa'tz yi chin matz' nin, nin ncho'c tan bajse'n yi jukt bakaj wutz triw yi chumbalaj nin. Ja intxol scyetz yi e' nachol, poro cya'l nin jun yi nink nxcye' tan xtx'olche'n xo'l swetz yi mbi na elepont.

²⁵ Jilone'n tzaj tzun Ḫep tetz faraón. Itzun taltz:

—I cob wutzicy' yi n̄chaj tib swutzu' ta', jun ntzi' xtxolbil na ḫchaj. Na tzan Ryos tan talche'n teru' yi mbi cu'n sbne' i' tzone'j Egipto. ²⁶ I yi juk wacx̄ yi chin chic'atzaj nin na ḫchaj juk yob. Ncha'tz yi juk bakaj wutz triw yi chumbalaj nin ite'n nin yi juk yoba'tz na ḫchaj. Yi cob wutzicy'u' na ḫchaj ite'n nin xtxolbila's. ²⁷ Ma yi juk wacx̄ yi chin ḫtow nin na ḫchaj juk yob. Ncha'tz yi juk bakaj wutz triw yi chin matz' nin ite'n nin yi juk yob na ḫchaj. Yi juk yoba'tz na ḫchaj juk yob we'j. ²⁸ Tan yi xtxolbile'j, na tzan Ryos tan ḫchajle'n teru' yi mbi sbne' i' tzone'j Egipto. ²⁹ At juk yob balaj cosech sbne' swutz cyakil yi luwar cwent Egipto. ³⁰ Yil jepon tampuj yi juk yob balaj cosecha'tz, xomt tzaj tzun jukt yob yi ploj cosech sbne!. Nin copon jun chin wutzile'n we'j. Cya'lt nin jun yi nink ltz'ult tx'akxuj tc'u'l yi e'ch balaj cosech yi sjalok cyen, na i yi jun chin wutzile'n we'ja'tz ya'stzun ltz'ocsan yab twi' cyakil yi tnum Egipto. ³¹ Chin wutzile'n nin sbne' yi jun chin we'ja'tz, na sicyer nink lcyaj cyen senil yi balaj cosech yi sjalok. ³² Cob tir n̄chaj tib ite'n nin wutzicy'a'tz swutzu' ta' na ja wi't bixe' tan Ryos tan tele'n cu'n te'j nin sbnixok chan ta'n. ³³ Cha'stzun te ilu' jun

c'oloj karey, ba'n tcu'n yi nink ljoyu' jun yaj yi chin list nin, nin yi at tajta'kl tan toque'n i' tetz ajcaw tibaj cyakil yi tnum Egipto.³⁴ Ilu' jun c'oloj karey, je ltuleju' je'j: Che' bixbaju' cobox gobernador, tan chibene'n tulak yi e'chk luwar cwent Egipto tan molche'n yi to'i'n part tetz yi balaj triw yi sjalok tul yi juk yob balaj cosech.³⁵ Cho'kentz tan molche'n yi balaj triw yi sjalok tul yi balaj tiemp yi tz'u'l. Nin ba'n lchimoltz tul jun ama'l tan toque'n tcwento' ilu' karey. Nin ba'n lchicoltz tulak jujun tnum, bantz jale'n chiwa' yi e' wunak tzantzaj.³⁶ Tan yi xtxolbile'j scolxok wi'nin triw tetz cyakil yi e'chk tnum tcwent Egipto bantz qui chiquime'n yi e' wunak tan we'j tul yi juk yob we'j yi copon, stzun Ḫep bantz.

Yi toque'n Ḫep tetz gobernador Egipto

³⁷Ba'n tzun bantz ḫchiwutz faraón scyuch' yi e' mas ajcaw yi ate'-tz xlaj.

³⁸Cha'stzun te talol faraón scyetz:

—Chinch wetz quil jal junt yaj ka'n yi ni'cu'n i' tu yi jun yaje'j, yi xomij yi espíritu Ryos te'j.³⁹ Bene'n tzun tlol faraón tetz Ḫep:

—Cya'l nin junt yi chin list nin, nin chin tz'aknak cu'nk tzawutz, na Ryos mma'lon cyakil yi xtxolbile'j tzatz.⁴⁰ Ma jalu', cħocopon tetz ca'p ajcaw tzinxlaj. Nin cyakil wunak chocopon tzak' aca'wl. Cya'l jun yi atk mas k'ej sbne' tzawutz ma na ntin cu'n in, na in yi rey.⁴¹ iBit tzaj Ḫep! in nchincawun tan awoque'n tetz ca'p ajcaw tibaj cyakil Egipto, stzun faraón bantz.

⁴² Yi wi't tlol yi xtxolbile'j, nintzun ben faraón tan telse'n tzaj yi xmalk'ab yi at wi k'ab, tu yi sey i', nin cu tk'ol yi xmalk'ab wi k'ab Ḫep. Ncha'tz tulej yi sey, nin cu cobaltz skul Ḫep. Nin lajke'l nin cawune'n nintz tan toque'n tak'le'n e'chk balaj be'ch tetz Ḫep yi lino cu'n, nin tan cwe'n cotba'n jun balaj uwaj yi or cu'n skul.⁴³ Yi wi't wekxe'n Ḫep kalena'tz tzun je'n nintz tan yi faraón tul yi jun balaj care't yi cyakil nin tir cho'n na xominin wutz coc yi tetz care't. Nin cawun nintz scyetz e' ḫchakum tan chibajxe'n tbe' swutz Ḫep yi na xon tul care't, tan talche'n scyetz cyakil yi e' wunak yi ate'-tz tan chije'n tbe'. Ya'stzun bantz yi bixe'w'e'n Ḫep tetz ca'p ajcaw tibaj Egipto.

⁴⁴Bene'nt tzun tlol faraón tetz Ḫep:

—Yi in wetz, in yi wi'tz ajcaw tzone'j, poro cya'l nin jun yi nink scaw cu'n tib tan banle'n jun takle'n yi ko nk'e'tz aħx cawunin te'j.

⁴⁵Nintzun oc tk'ol yi faraón jun bi' Ḫep tetz Zafnat-panea. I'tz jun bi'aj yi cho'n na xcon ḫchixo'l yi e' aj Egipto. Ncha'tz nin e' cu tok'bel faraón yi Ḫep tu Asenat, yi me'l Potifera yi jun wi'tz pale' le tnum On. Ya'stzun bantz yi toque'n cyen Ḫep tetz ca'p ajcaw tibaj Egipto.

⁴⁶At tzun Ḫep tul junaklaj yob yi topone'n ticy'le'ntz swutz faraón. Yi tele'n tzaj i' swutz faraón nintzun bentz tan xajse'n cyakil yi luwar cwent Egipto.

⁴⁷Wi'nin tzun cosech bantz tul yi juk yob balaj tiempa'tz.⁴⁸ Nintzun oc Ḫep tan molche'n cyakil yi triw yi jaltz Egipto tul yi juk yoba'tz. Nin baj cyen cololtz tulak yi jujun tnum. Cyakil yi triw yi baj mololtz wutzak yi e'ch cojbil, cho'n baj cyaje'n cyen cololtz tulak yi e'ch tnum yi ate'-tz naka'j.⁴⁹ Cho'n cunin ban triw yi baj molol Ḫep chi tane'n yi samlicy' tzi mar. Tan paj yi wi'nin triw opontz swutz Ḫep qui nin xcy'e' i' tan ticy'le'n nin tajjal. Cha'stzun te tele'n szakpul yi ma'le'n yi triw yi na opon.

⁵⁰Te yi ntaxk xe'tij yi juk yob we'j, ya'stzun e' jale'n yi cob cy'ajl Ḫep te yi txkel yi na bi'aj Asenat. ⁵¹Yi bajx cy'ajl yi itz'ij nin oc tk'ol yi bi'-tz tetz Manasés^y, na nin taltz: "Ryos me'lsan te inc'u'll cyakil yi sotzaj c'u'lal. Nin ncha'tz qui't na chu'l tx'akxuj inxonl tinc'u'll." ⁵²Ma yi ca'p yi itz'ij nin oc tk'ol yi bi' tetz Efraín^z, na nin taltz: "Ryos nchijalsan innitxa' tzone'j tul yi jun tnume'j kale intijnakwit wi'nin q'uixc'uj."

⁵³Yi ticy'e'n pone'n yi juk yob balaj cosecha'tz Egipto, ⁵⁴xe'te'n nintzun ban yi jukt yob we'j quib yi talnak Ḫep. Ncha'tz wi'nin we'j ban tulak e'chk mas tnum.^a Ntin cu'n Egipto qui nchiquim tan we'j na at cyetz chiwa' colij cya'n. ⁵⁵Ma yi baje'n chiwa' yi e' aj Egipto yi colij cya'n xe'ak chipach nintzun e' bentz swutz faraón tan jakle'n chiwa!. Itzun taltz scyetz:

—Quilo'kwok swutz Ḫep, nin tzibanwok tane'n yi mbil tal i' tzitetz, stzun faraón bantz.^b

⁵⁶Itzun yi bene'n lo'on yi we'j tulak yi e'chk tnum cwent Egipto nintzun baj je jakol Ḫep cyakil yi e'chk cu'lbil triw tan c'aye'n scyetz e' aj Egipto, na maxe'n nin ban yi we'j. ⁵⁷Ncha'tz e' baj sajle'n wunak tulak e'chk nación tan lok'che'n triw tetz Ḫep, na qui'c chiwa' jaltz tulak cyetz chitanum.

Yi chibene'n yi e' stzicy Ḫep Egipto

42 ¹Itzun bantz yi tbital Jacow yi at triw Egipto, nintzun taltz scyetz yi e' cy'ajl: "iOr yaj! ¿Mbi na ibanwok tzone'j? Tunin na ixmaywok cuntunin itibtz, ²na ja a'lchij swetz yi at triw Egipto. Or tzbene'n. Cun lok'wok mu'x kuxi'n triw, tan qui kaquime'n tan we'j."^c ³Bene'n nintzun e' ban lajujtz scyeri e' stzicy Ḫep tan lok'che'n triw jalen Egipto. ⁴Poro qui nin ben stzakpul wutzile'n Jacow yi Benjamín, yi titz'un Ḫep scye'j yi e' stzicy. Na nin octz tan xtxumle'n ko takle'n bi' sban. ⁵Cho'n tzun chixome'n nin yi e' cy'ajl wutzile'n Israel ḫchixo'l coboxt aj Canaán yi cho'n at chibembiltz Egipto tan lok'che'n chiwa!. Na ncha'tz, nsken wi't ben lo'on yi we'j Canaán.

⁶Ma yi Ḫep, i' tzun yi ca'p ajcawtz tibaj cyakil yi tnum Egipto. Nin ite'n nin i' na c'ayin triw scyetz cyakil yi e' wunak yi na' cuntu' na chibaj sit tulak e'chk tnum.

Itzun bantz yi cyocompone'n yi e' stzicy Ḫep swutz, nintzun e' baj cu'n mejlok swutz, jalen cu'n yi baj cwe'n pone'n yi wutz chiplaj wuxtx'otx!. ⁷Nicy' yi baj cyocompone'ntz swutz Ḫep, ninin tzun tajskej i' chiwutz yi e' stzicya'tz, poro quinin tal scyetz. Poro yi Ḫep nintzun xcon cobox yol ta'n yi chin quiw nin. Itzun taltz scyetz:

—Ma axwok itetz, ¿mbi tzun na ijoywok tzone'j? ¿Na' nc̄xsite't wok?

—Cho'n bin nkabaj saj ketz Canaán. Ja ku'l tan lok'che'n triw, che'ch tzun ban nintz.

⁸Nsken tajskej Ḫep chiwutz yi e' stzicy, ma yi e' cyetz quinin el chitxumtz tetz yi ko i i'a'tz yi Ḫep. ⁹Tule'n tzun tx'akx tc'u'll Ḫep yi wutzicy' yi ban scye'j yi e' stzicy.^d Itzun taltz scyetz:

—Yi axwok itetz axwok tu' xk'ukwil. Ntin ja cxu'lwok tan tilwe'n yi ḫe'n tane'n yi katanum, stzun Ḫep scyetz.

^y41:51 Yi bi'aj "Manasés" na elepont "Elsbil sotzaj c'u'lal". ^z41:52 Yi bi'am "Efraín" na elepont "Ja chipuc'un inxonl". ^a41:54 Hch 7:11. ^b41:55 Jn 2:5. ^c42:2 Hch 7:12. ^d42:9 Gn 37:5-10.

¹⁰—Qui' ta', yi o' ketz o' xconsbe'tzu!. Ej nin ntin ja ku'l tan lok'che'n mu'ë kawa' triw. ¹¹Nin yi cobox o' ketz junit yi ketz kataj, nin o' balaj wunak, cya'l cunin na koque't ketz tetz xk'ukwil, che'ch tzun bantz.

Poro yi Xep nin oc ch'inch'uj tan talche'n scyetz:

¹²—Nk'e'tz bintzi na ital. Na yi ax itetz ntin ja cxu'lwok tan xk'uke'n yi ñe'n tane'n yi katanum, stzun i' bantz.

¹³—Qui' ta', che'ch. —Yi o' ketz o' xconsbe'tzu!. Coblaj kaxone'n yi kitz'un un kutzicy kib. Junit kataj. Jalt yi kach'i'pil ja cyaj cyen tu wutzile'n kataj jalen Canaán, na cho'n nka saj ketz Canaán. Ma yi junt kitz'un, alo' atite't i' nin ñe'n lo' bene'n i'.

¹⁴Bene'n tzun stza'wel Xep yi chiyol, itzun taltz:

—Jun cu'n yol, axwok cu'n xk'ukwil. ¹⁵Poro skile' ko bintzinin na ital nka qui!. Tan bi' faraón quil xintzakplenwok jalen yil tz'ul yi ich'i'pil tzinwutz. ¹⁶Or bin sbene'n jun tzixo'l tan ticy'le'n. Ma yi mas chocopon cyen pres, bantz kilol yi ko bintzinin mitalwok. Nin yi ko nk'e'tz bintzi yi mitalwok, axwok nintzun xk'ukwil tera'tz. Jun cu'n yol na walnin tzitetz, stzun Xep bantz. ¹⁷Nintzun e' oc ox k'ej xetze' tak'un Xep.

¹⁸Itzun le tox'e'n k'ej nintzun tal Xep scyetz yi e' stzicy:

—Yi in wetz na wek ñchi' Ryos, tzincuye' yi ipaj kol tziban yi xtxolbile'j yi swale' tzitetz. ¹⁹Yi ko bintzinin na ital, yi ko axwoknín balaj wunak, cyajk jun stzixo'lwok tzone'j xetze!. Ma yi e' mas, ba'n lcha'jt nin ba'n chicy'ajnin triw tetz chiwa' chinajal. ²⁰Nin ba'n expakxijwok lajke'l. Poro cy'ajwok tzaj yi ititz'un yi tal ich'i'p. Kalena'tz tzun lkil yi ko bintzinin na ital. Nin yi ko quil tz'ul ita'n xquimok tzun woktz, stzun Xep bantz scyetz.

Nintzun cu'-tz ñchiwutz yi e' stzicy Xep yi mbi cu'n baj tlol scyetz. ²¹Chibaj xe'te'n tzuntz tan yol squibil quib. Itzun cyaltz:

—Yi mero bintzi, chin mal nin banako! te tal kitz'un. Na qui nin oc jun yol te kawi' nicy' yi na cu' wutz i' sketz tan tele'n kak'ajab te'j. Wech na kilnin cunintz tzituch' yi chin bisnin tal tane'n i'-tz tkak'ab. Cha'stun tej ja ul yi jun chin sotzaj c'u'lal skawutz ketz jalú', che'ch tzun bantz squibil quib.

²²Saje'n tzun stza'wel Rubén yi chiyoltz:

—Qui tzun wal tzitetzwok yi qui' klo' iban wok yi jun xtxolbila'tz te'j tal kitz'un.^e Poro qui nin oc inyol te'j iwi!. Ana' tzuntz skachoje' yi kil yi quime'n yi kitz'un ka'n, stzun Rubén bantz.

²³Qui tzun el chitxum tetz yi ko na icy' yi chiyoltz le wi' Xep. Na yi toque'n Xep tan yol ñchiwutz nin joy i' junt tan toque'ntz tan xtx'ixpe'n yi yol i' le yi cyetz chiyol. ²⁴Tele'n tzaj tzun Xeptz ñchixo'l nin xe'tijtz tan o'kl. Itzun yi wi't ticy'le'n pajtz tan o'kl, nin yi quiwixe'n talma'-tz tan yol scyetz nin oc pon junt tir chixo'l. Yi tocopone'n ñchixo'l nintzun el jatxol yi Simeón nin cu c'aloltz. ²⁵Kalena's tzun cawune'n nin Xep scyetz yi e' tetz mos tan cwe'n chinojsal chisac tan triw. Ncha'tz cawunintz scyetz tan taje'n junt tir yi jamel tulak chisac. Nin cawunintz tan bene'n ak'ij chiwa' tetz chibe!. Ej nin ya'tz nintzun bantz. ²⁶Chibene'n tzun yi e' stzicy Xep tan je'se'n yi cyektz te'jak chiburu!. Ma yi chibaj wekxe'n, aje'n nin e' bantz.

^e 42:22 Gn 37:21-22.

²⁷Itzun te yi cyopone'ntz tul yi ama'l kale e' baj cyaj cyent tan watl, bene'n tzun jun tan pujle'n stzi' yi tetz sac, tan je'se'n tzaj cba's triw tetz chiwa' e' buru'. Nintzun nojcyentz te'j yi cho'n at tzaj yi tetz pu'k stzi' yi sac. ²⁸Bene'n tzun tlol scyetz yi e' tuch':

—iXmaywok tzaj! Ja ajtzaj tak'le'n yi wetz impu'k. Je, at stzi' insaque'j, stzun i' bantz.

Xobe'n nintzun e' bantz, nin e' baj xe'tijtz tan lucnewe'n tan paj yi xo'w yi ate' cu'nt. E' xe'te'n tzuntz tan yol squibil quib. Itzun cyaltz:

—¿Mbi nintzun i ila'tz yi ncu' nuc'u'l Ryos ske'j? che'ch tzun bantz.

²⁹Yi wi't cyopone'n Canaán, nintzun baj quen chitxoliltz tetz Jacow yi chitaj yi mbi cu'n e' bantz. Itzun cyaltz:

³⁰—I yi jun yaj yi na cawun le tnum kale nxkake't, chin cachi' nin yol baj tlol i' sketz. Na i ban swutz i' o' tu' xk'ukwil ketz. ³¹Nintzun kal ketz tetz yi o' ketz o' balaj wunak, nin cya'l cunin na koque't ketz tetz xk'ukwil. ³²Ej nin ncha'tz kal ketz yi coblaj cu'n ketz kaxone'n yi kitz'un kutzicy kib. Junit yi ketz kataj. Ntin jun kitz'un cho'n at cyen te'j kataj ma yi junt qui'ct i' at, xe'n lo' bene'n i', ko'ch ketz bantz.

³³"Itzun yi tbtial yi jun yaja'tz yi xtxolbil yi nkal tetz, nintzun taltz sketz: "Ibin jalu', tan tele'n intxum tetz yi ko bintzinin axwok balaj wunak, na waj yil lcyaj cyen jun tzixo'lwok xetze!. Ma ax itetz ba'n cxben tan nojse'n yi isac nin cy'ajwoknin mu'x triw tetz chiwa' inajal. ³⁴Itzun yil cxsajwok junt tir, cy'ajwoktzaj yi ititz'un, yi tal ch'i'p yi na ital, nin yi kol tz'ul ita'n, swocsaje' tzuntz yi i'tz yi mero bintzi yi na ital yi axwok balaj wunak. Nk'e'tz tzun axwok xk'ukwil. Kalena'tz tzun ltz'el liwr yi jun yi scyajk xetze!. Ncha'tz swak'e' tzun ama'l tzitetz tan ixone'n alchok ama'lil tzone'j Egipto," stzun yi jun yaja'tz ban tzajtz.

³⁵Itzun te yi baj tele'n tzaj chikojol yi triw yi cy'a'n cya'n tulak chisac nin ben quiloltz yi baj cyele'n tzaj wokpuj jujun tal tx'u'y yi c'alijlen stzi'. Cho'n tzun at tzaj yi chipu'ktz tul. Itzun yi quilol yi baj cyele'n tzaj wokpuj yi jujun tal tx'u'ya'tz tulak yi chisac ninin tzun e' baj xobtz tuml chitaj.

³⁶Bene'n tzun tlol Jacow scyetz yi e' cy'ajl:

—Ko pe' qui'ct nin jun tal incy'ajl sbne' cyen ita'n wok. Je nin ḥep qui'ct at ske'j tzituch!. Ncha'tz Simeón qui't mmu'ltz ita'n wok. Ma jalu' na itajwok tzityc'ajwoknin Benjamín. Tin tzun in, na chintzaj tan bis tan o'kl yi xtx'akxe'nix yi jun incy'ajl. Ma axwok itetz qui na cxbisunwok, stzun Jacow bantz.

³⁷Jilone'n nintzun Rubén tetz yi taj. Itzun taltz:

—Ma jalu' bin ta', stzakpninu' Benjamín ske'j. In lnicy'anin, nin in te'nin lnu'lsan swutzu'. Ej nin yi ko quil tz'ult wa'n, ba'n tzun lche' biycunu' yi cob tal wetz incy'ajl.

³⁸Saje'n tzun tza'wel Jacow. Itzun taltz:

—Qui'c rmeril tan bene'n intzakpul yi tal incy'ajl tzite'jwok. Cunin pe'k k'ajtzun in ḥep yi quimnak. Jaltnin tal Benjamín at cyen swe'j. Nin yi ko takle'n bi' sban i'-tz tik'abwok xe'n tzun tzimban, stzun i' ban. —Na yi in wetz ja chin tijin, nin ipajwok yi kol chinquim tan bis.

Yi bene'n ticy'le'n Benjamín Egipto

43¹Bene'n nintzun ban lo'on yi we'j Canaán.^f

²Itzun baje'n yi triw cya'n Jacow scyuch' yi e' cy'ajl yi ḫchicy'aje' tzaj Egipto, nintzun tal Jacow scyetz:

—Or tzibene'nt junt tirt, nin cun lok'wok mu'xt kawa' triw, stzun i' bantz.

³Saje'n tzun stza'wel Judá. Itzun taltz:

—Ba'n ta!. Poro sajcunin tlol yi jun yaj yi c'ayin tzaj yi triw sketz, yi qui't na taj i' ltilcu'n kawutz chone'j yi ko qui cy'a'n yi kitz'un ka'n yil kopont.^g ⁴Ntin yi kol szakpninu' yi kitz'un ske'j, ba'n tzun lkabentz tan lok'che'n triw. ⁵Poro ko quil szakpninu' yi kitz'un ske'j, quil kabentz ketz. Na saj cunin tlol yi jun yaja'tz sketz, yi qui't na taj ltil cu'n kawutz chone'j yi ko qui cy'a'n yi kitz'un ka'n, stzun Judá tetz taj.

⁶—¿Mbi tzuntz yi wi'nin tunin e'ch takle'n na cxtzanwok tan nuc'le'n swe'j? ¿Nxac na italquen wok tetz yi jun yaja'tz yi ko at junt ititz'un? stzun Jacow scyetz.

⁷Saje'n tzun chitz'a'weltz:

—I' bin jakon sketz yi ḫe'n kutane'n scyuch' yi e' kanajal, na je bin jak i' sketze'j: “¿Itz'e'l pe' itaj? ¿At pe' junt ititz'un?” chij i' ban sketz. Nintzun kal ketz yi bintzi, na qui nin el katxum tetz yi ko stale' i' sketz yi tajwe'n tan bene'n kucy'al yi kitz'un ske'j, che'ch tzun bantz.

⁸Bene'n tzun tlol Judá tetz yi taj:

—Ma jalu' ta!, ko qui na kaj lqaquim tan we'j, szakpninu' yi kitz'un ske'j. Cho'n xomk nin i' swe'j. Ej nin ko ba'n swutzu' ta!, ba'n tzun kabentz chan tan lok'che'n triw. Qui't tzun kaquimtz tan we'j, scyuch' yi e' kanajal. ⁹Poro ko takle'n bi' sban yi kitz'un, in tzun te'tz yi mero aj paj sbne' ko qui't xomij swe'j yil ku'l tzaj swutzu'.^h ¹⁰Yi qui'k nk'o'l tan xtxumle'n yi xtxolbila'se'j, ja klo' wi't el cobix tir kukan tan lok'che'n triw.

¹¹Saje'n tzun tlol Jacow tetz:

—I bin jalu' qui'ct nin junt rmerila'tz. Poro je bin tzibanwoke'j: Ba'n tzicy'ajwok nin e'chk oy tetz yi jun ajcawa'tz. Cy'ajwok nin yi e'chk takle'n yi mas balaj yi na jal tzone'j le ketz katanum. Cy'ajwok nin balsamo, cy'ajwok nin ta'al wunak txuc, cy'ajwok nin perfum, cy'ajwok nin mirra, ej nin cy'ajwok nin nues tu almendra.

¹²Ncha'tz cy'ajwok nin cob tir mas tajjal yi pwok swutz yi pwok yi ben itcy'al bajx tir. Nin axwok nin klo' xak'on cyen yi pwok yi ult ita'n na qui cunin batz xubse'n ibanwok. ¹³Quilo'k bin wok junt tir. Ej nin cy'ajwok nin ititz'un tzite'j. ¹⁴Nink tz'el k'ajab Kataj Ryos tzite'jwok. Na yi ketz kaRyosil wi'nin ḫchamil, nin na xcy'e' te cyakil. Xcyek tzun i' tan telse'n tzaj liwr yi junt incy'ajl yi at cyen xetze!. Nin ncha'tz xcyek tan tulse'n Benjamín. Ban wetz, yi ko qui'ct jal jun incy'ajl sban cyen, ja bina'tz.

¹⁵Chibaj bene'n tzun yi e' cy'ajl Jacow. Ej nin ben quicy'al yi e'ch oy, tu cobt tir mas yi tajjal pwok. Ncha'tz e' ben quicy'al Benjamín. Bene'n nintzun e' bantz Egipto.

Itzun bantz yi cyopone'ntz swutz ḫep, ¹⁶nin ben tilol ḫep yi xomij Benjamín scye'j. Bene'n tzun tlol tetz yi martoma':

^f43:1 Gn 12:10. ^g43:3 Gn 44:23. ^h43:9 Gn 44:32.

—Cy'ajwe' nin yi cobox yaje'j xe inca'l. Ej nin ba'n tzabiy cu'n jun wacx, nin banaj ba'n tetz, na yi e' yaje'j cho'n x̄chiwank swuch' tetz chajcu'n k'ej.

¹⁷Inin tzun tulej yi martoma'a'tz quib yi tal Ḫep tetz. Nintzun e' ben ticy'le'n yi e' stzicy Ḫep xe ca'l.

¹⁸Itzun bantz yi chibene'n ticy'le'n xe ca'l Ḫep nin e' xobtz, nintzun cyaltz squibil quib:

—Yi xtxolbile'j i'tz tan kasuble'n tu', tan paj lo' yi pwok yi ajt junt tir tul yi e'chk kasac. Quicunin batz chocopon tan kabuchle'n nin skacyajk cyen kacyakil cu'n tetz esclaw cyuml yi e' kaburu'!

¹⁹Ma yi cyopone'n stzi' yi puertil yi ca'l Ḫep nintzun e' jilontz tetz martoma', nin cyaltz:

²⁰—iSiwl ta! Yi mero bintzi i'tz yi kulake'n bajx tir ja ku'lak tan lok'che'n triw.

²¹Ma yi kapakxe'n Canaán nin yi kujewe'n yi bajx akale'n nin yi je'n kapujul kasac, ja kil yi jamel yi triw yi nkachoj. Ni'cu'n yi tajjal tu yi pwok yi ncyaj kak'ol scyeru' tetz jamel yi ixi'n. Ma jal'u' ja ult junt tir yi pwok ka'n. ²²Ncha'tz ja ul mas pwok ka'n tan lok'che'n mas triw. Poro qui na pujx ka'n na' ak'on cu'n kapu'k tulak yi kasac yi kaje'n, che'ch bantz tetz martoma'.

²³—Quil cxbisunwok nin quil cxobwok, na i lo' iRyosil, yi Ryosil itaj, yi mmak'on cu'n ipu'k tulak isac. Na yi in wetz ja intz'am yi jamel triw yi itak'wok.

Bene'n tzun martoma' tan telse'e'n tzaj Simeón xetze' nin ben tcy'altz scye'lj yi e' stzicy. ²⁴Kalena'tz tzun cyoque'ntz xe ca'l Ḫep. Ej nin tak' martoma' a' scyetz tan chitx'ajol quikan. Ncha'tz tak' chiwa' yi e' chiburu' yi cy'a'n cya'n. ²⁵Ma yi e' stzicy Ḫep cyoque'nt tzuntz tan nuc'le'n e'chk oy yi cy'a'n cya'n tan cyoyil tetz Ḫep. Nintzun e' ch'iw jal'en yi topone'n Ḫep chajcu'n k'ej na nsken quibit yi at tpombil i' tan wa'a'n.

²⁶Yi topone'n Ḫep xe ca'l nintzun cyak' yi oya'tz yi cy'a'n cya'n, nin e' cu joklokutz jal'en yi cwe'n pone'n yi wutz chiplaj wuxtx'otx!. ²⁷Toque'n tzun Ḫep tan jakle'n yi x̄e'n chiyol, nin tan jakle'n scyetz:

—iXe'n yol itaj yi italwok swetz? ɬBa'n pe' i'? ɬItz'e't pe'?

²⁸—Ba'n ta!. Ba'n atit yi x̄chakumu' yi wutzile'n kataj.

Nintzun cu' chiwutz junt tir tan tak'le'n k'ej Ḫep.

²⁹Itzun yi xmayine'n nin Ḫep scyetz nintzun til yi titz'un Benjamín yi junit chitaj chitxu' tuch'. Bene'n tzun tlol scyetz:

—iAh! yi xicye'j, ya'tz lo' ich'i'pilwok yi italwok swetz.

Bene'n tzun tlol tetz Benjamín:

—A᷇ jun c'oloj yaj, tak' tzaj Kataj banl tzawibaj.

³⁰Itzun yi bene'n tlol Ḫep yi yola'se'j nintzun ok' c'u'litz te yi titz'un. Lajke'l nintzun bene'n i' x̄chuc xe cuart. Nin oc jopol tibtz tan o'kl tan yi tzatz'i'n yi at cu'nt yi tilol wutz yi titz'un. ³¹Yi ticy'e'n yi o'kl te'j nintzun oc tan xtx'ajle'n wutz nin eltzaj junt tir x̄chix'o'l. Qui nin tzun x̄chaj i' yi mbi na icy' tc'u'l, ma na ja tal i!. “Ma jal'u' cy'ajwok tzaj kalak na kawank jalcu'n.”

³²Apart wane't tetz Ḫep. Ej nin apart e' wane't yi e' stzicy. Ncha'tz apart e' wane't yi e' aj Egipto yi na chak'uj tu Ḫep, na xan x̄chiwutz yi nink chiwan scyuch' yi e' hebrey. ³³Cawune'n nintzun Ḫep scyetz yi e' stzicy tan chic'olewe'n cu'n. Txolcunin tzun e' bantz. Xomquen tu' te chiyob. Bajx c'olewe'n cu'n yi bajx nak ta'n na at tetz k'ej, nin wi'tzbil tlen c'olewe'n yi ch'i'p ta'n. Ma cyetz wi'nin

tzun cycle'n yabtz te'j nintzun e' baj chixmayil quib squibil quib tan yi xtxolbil yi bajij scye'j. ³⁴Tk'ol tzun Ḫep yi chiwa' tuch' yi tetz wa' yi at wi tetz mes. Itzun yi lak Benjamín, o' cu'n tir mas nim ntak' swutz yi e' stzicy. E' wan tzuntz nin e' uc'a'-tz. Wi'nin tzun e' tzatzine'ntz tu Ḫep.

44 ¹Itzun yi wi't chiwane'n, nintzun cawunin Ḫeptz tetz yi martoma! —Cun nojsaj chisac yi e' yaje'j tan ixi'n triw. Nojk cunin awa'n. Nin cuknin yi jamel stzi'ak chisac. ²Ncha'tz na waj yil cu nin weri inlak yi sakal cu'n, stzi' yi sac yi jun mas juy, tuml yi jamel triw i!.

Ej nin ya'tz nintzun tulej yi martoma!.

³Itzun yi tule'n skil le junt eklok, nintzun tak' Ḫep ama'l scyetz tan chipakxe'n le chi'ama'l. Cy'a'n len chiburu' cya'n yi chipakxe'n. ⁴⁻⁵Yi ntaxk chiben mas joylaj, nintzun cawunin Ḫep tetz martoma!. Itzun taltz:

—Cun tz'amwe' yi cobox yaj yi e' ulak tzone'j. Nin ba'n tzawal scyetz: “¿Nxac nsaj italk'al yi lak impatrón yi sakal cu'n? Na na xcon ta'n tetz tc'a' nin tan k'eja'n. ¿Nxac mibanwok yi jun takle'na'tz te yi impatrón? Wech pawor mban i' tzitetz. iChin cachi' nin mibanwok!” cächij sban scyetz, szun Ḫep bantz tetz martoma!.

⁶Yi chitx'amxe'n tan martoma!, nintzun taltz yi xtxolbila's scyetz quib yi baj tlol Ḫep tetz. ⁷Yi quibital yi e' stzicy Ḫep, nintzun cyaltz:

—¿Mbi tzuntz na xtxum yi patrónu' yi takle'na's ske'ej? Na yi o' ketz qui na kaban yi e'chk takle'na'tz. ⁸Na ja tilu' ta', yi ja ul yi jun tx'akaj pwok ka'n yi njal stzi'ak yi kasac yi kopone'n Canaán. Yi ko ya'tz nkaban ¿xe'n tzun kalk' nin oro nka sakal xe ca'l yi patrónu'? ⁹iKol jal skaxo'l ba'n lquim yi jun yi q'uil tetz! Ma yi o' ketz ba'n kacyaj tetz esclaw yi patrónu', che'ch stzicy Ḫep bantz.

¹⁰Bene'n tzun tlol yi martoma!:

—Ba'n, ya'tz nin lkulejtz chi mitalwok. Poro ntin yi jun yi q'uil tetz yi lak, tz'ocopon i' tetz esclaw te yi impatrón. Ma yi e' mas chelepon liwr na qui'c cyetz chipaj.

¹¹Lajke'l nintzun cwe'n tzaj yi cyektz cya'n. Nin je' chijakol stzi' yi chisac swutz yi martoma!. ¹²Nin oc i'-tz tan joyle'n tulak chisac. Cho'n tzun xe'te'n tzaj te yi bajxnak jalen te yi ch'i'p. Ej nin yi jun laka'tz, cho'n tzun jale'n le sac Benjamín. ¹³Yi quiol, nintzun e' octz tan katzle'n yi be'ch cyetz tan bis yi ate' cu'nt. Ej nin je' jun tirt yi cyektz cya'n te yi chiburu'. Pakxe'n nintzun e' bantz tnum.

¹⁴Itzun cyopone'n Judá tu yi e' titz'un xe ca'l Ḫep, nintzun e' cu joklok jalen cu'n cwe'n pone'n wutz chipraj wuxtx'otx!. ¹⁵Inti Ḫep nin ben tlol scyetz:

—¿Mbi tzun na iban itetz? ¿Qui pe' na el itxum tetz yi in nachol, nin na el intxum tetz yi mbi na ibanwok? szun Ḫep scyetz.

¹⁶—Ko ya'tz ta', ¿mbi tzun kaltz teru'? Na ja wi't katxamxij. Quil jal puntil ka'n tan talche'n teru' yi qui'c ketz kil nkajuch. Na ja lo' lajluchax tan Ryos. Ba'n tzun ko'c len kacyakil cu'n tetz esclawu', tuml yi jun kale njale't yi laku', szun Judá tetz.

¹⁷Stza'wel tzun Ḫep:

—Qui' lo', quil tzimban yi juna'tz. Quil cxcyajwok tetz inesclaw, ma na ntin cu'n yi jun kale njale't weri inlak. Ma axwok itetz ba'n cxa'jwok, szun Ḫep bantz.

¹⁸Toque'n tzun Judá tan moxe'n:

—Max c'u'l'u' ta', tak'e'u' ama'l swetz tan walol cobox inyol teru!. Quil tzicy'anu' swe'j, na ilu' teru' ni'cu'n k'eju' tu wutzile'n faraón. ¹⁹Yi kulake'n bajx

tir ja jaku' jun xtxolbil sketz nin je yolu'e'lj: "¿Itz'e't pe' itaj? ¿At pe' junt ititz'un?" chiju' ban sketz.²⁰ Itzun kal ketz teru': "Itz'e't wutzile'n kataj nin at junt cy'ajl i' yi xicy'e'l. Nsken tijin c'u'l kataj yi titz'e'n yi jun cy'ajla'tz. Ntin cu'n i' itz'e'l. Na quimnak yi junt stzicy,¹ yi junit chitaj chitxu!. Cha'stzun te wi'nin na pek' wutzile'n kataj te'j."²¹ Ej nin ncha'tz ja talu' sketz: "Cy'ajwok tzaj yi ititz'una'tz na na waj wech wutz," chiju' ban sketz.²² Ja tzun kal teru' yi qui'c rmeril tan cyaje'n cyen tilol yi taj, na ko ya'tz squimok wutzile'n kataj tan bis.²³ Poro nin talu' sketz: "Ko quil xom tzaj ititz'un tzite'lj yil cëx'lwok junt tir, qui'c tzun rmeril tan ijilone'n swetz," chiju' bantz.

²⁴ "Itzun yi kapakxe'n ja tzun kal yi xtxolbila'se'lj tetz wutzile'n kataj.²⁵ Ma yi xone'n tiemp nin tal kataj sketz: "Cun lok'wok mu'xt kawa' jalen Egipto."²⁶ Poro nin kaltz tetz yi qui'c rmeril yi nink kaben yi ko quil xomnin yi kitz'un ske'l. Qui'c cuj yi nink kajilon tu yi ajcaj jalen Egipto ko qui'c Benjamín xomij ske'l yil kopon swutz i'.²⁷ Saje'n tzun tlol kataj sketz: "Na itilwok yi cobintzi' incy'ajl ja jal te k'ajtzun wuxkel.²⁸ Jun scyeri yi coba'tz tx'akxnak.²⁹ Ja lo' baj tan smaron txuc. Qui'it nwil wutz i' junt tir.³⁰ Ej nin kol ben yi junt tal incy'ajle'lj ita'n, nin ko takle'n nin sban, chinquimok tan bis. Poro ipajwok sbne',³¹ tzun i' bantz sketz.

³⁰ "Cha'stzun te ko qui't xomij yi kitz'une'lj ske'l yil kopon, squimok wutzile'n kataj tan bis.³¹ Na cho'n ajlij c'u'l kataj te'j. Ej nin sjalok kapaj kol quim kataj tan bis.³² Ma yi in wetz walnak tetz wutzile'n kataj: "Jun cu'n yol ta' tz'ult junt tir yi cy'ajlu' wa'n. Ej nin ko qui't tz'ul wa'n, in tzun ajpaj sbne' swutzu' sbne' opontunintz."³³ Ma jalu' ta', na cu' inwutz teru' yi nink tak'u' ama'l swetz tan incyaje'n cyen tetz xel Benjamín nin tan woque'n tetz esclawu!. Ma i' tetz ba'n tak'u' ama'l tetz tan taje'n junt tir scyuch' e' stzicy.³⁴ Na qui'c rmeril tan impakxe'n te intaj yi ko qui'c xomij yi xicy swe'lj. Na qui na waj wil yi bis o'kl yi sbne' intaj tan paj yi qui't tz'opon Benjamín te'j i', tzun Judá bantz.

Yi xchajol tib Ḫep xchiwutz e' stzicy

45 ¹ Itzun yi tbital Ḫep yi xtxolbila'se'lj qui nin tzun xtx'ajtz, nintzun taltz scyetz yi e' aj Egipto yi ate' xe ca'l. "Cale'nwok tzone'lj." Itzun yi cycle'e'n, nin yi chicyaje'n cyen Ḫep chichuc scyuch' yi e' stzicy,¹ nintzun tal i' yi bintzi scyetz yi i' a'l'tz yi quitz'un.

² Xe'te'n nin ban Ḫep tan o'kl. Chin wi' nintzun bantz ninin quibit yi e' aj Egipto yi ate' chinakajil. Bene'n nintzun ban lo'on yi stziblala'tz nin ncha'tz tbit faraón yi mbi cu'n bajij xe ca'l Ḫep.³ Je yol Ḫep'e'lj yi tlol yi bintzi scyetz e' stzicy:

—I ina'tz in Ḫep yi ititz'un, ¿Itz'e't pe' tal intaj?

Yi quibital yi e' stzicy Ḫep yi xtxolbila'se'lj, qui'it nin tzun a'w yol cya'n tan paj yi cycle'e'n tunin yabtz te'j.⁴ Bene'n tzun tlol Ḫeptz scyetz:

—i៥kantzajwok tzinwutz!

Nintzun e' ben chiökansal quibtz.

—I ina'tz in Ḫep. Kitz'un kutzicy kib tzituch!. ¿Qui pe' na cxnachon wok te'j, yi sajle'n ic'ayil in scyetz yi e' aj pyaj yi at cyulbil tzone'lj Egipto?⁵ Poro qui na waj yil cxbisunwok ta'n, nka yil jal oyintzi' tzixo'lwok tan paj. Ryos txumul

ⁱ 44:20 Gn 37:3; 42:4; 46:19. ^j 44:27 Gn 30:23; 35:18; 46:19. ^k 44:28 Gn 37:33. ^l 45:1 Hch 7:13.

^m 45:3 Zac 12:10-14.

tetz yi xtxolbile'j tan wule'n chan tzone'j, bantz kaclaxe'n. ⁶ Ja wi't kil cob yob we'j. Ej nin at tzaj nin o't yob yi qui't kil cosech. ⁷Poro Ryos nnu'lisan tzone'j yi ntaxk cxu'l itetz tan qui kasotze'n tuml kaxonl. Tan jun chin milawr ja kaclax ta'n. ⁸Ryos nnu'lisan tzone'j. Nk'e'tz axwok nnu'lisan. Nin Ryos no'csan tetz ak'ol tajtza'kl faraón. Ncha'tz i' nno'csan tetz wi'tz martoma' tibaj cyakil ca'l faraón. Ej nin tantu' yi banl talma' Ryos na chincawun tibaj cyakil Egipto, stzun Ḫep bantz.

⁹Itzun yi tlol i' yi xtxolbila'se'j nintzun taltz scyetz yi e' stzicy:

—Or quilo'kwok, nin cun alwok tetz intaj. Je yol Ḫep yi cy'ajlu'ej: “Ryos nno'csan tetz ajcaw tzone'j Egipto. Ma jalu' ba'n tz'ulu' tzone'j Egipto tan najewe'nú!. Ej nin lok tz'ulchanu!. ¹⁰Ba'n naje'u' le jun ama'l yi na bi'aj Gosén, tuml yi e' cy'ajlu', nin yi e' mamu' scyuch' cyakil yi e' tawunu'. Ba'n tz'ulu' tan najewe'n le ama'l Gosén bantz naka'j skaxo'l sbne' tuch'u!. ¹¹Yil chinaje'u' tul yi jun ama'la'tz, swak'e' chiwa'u' bantz qui chitijolu' q'uixc'uj, scyuch' yi e' yi xomche' te'ju', na yi jun we'j yi na tzan at tzaj nin o't yob tan ticy'e'n,”ⁿ cxchijwok tz'an tetz intaj. ¹²I bin jalu' axwok stiw te inyole'j yi ja wal tzitetz. Ncha'tz yi witz'un Benjamín i' stiw sbne' te inyole'j. ¹³Alwok cyen tetz intaj yi ḫe'n wutane'n tu yi ink'ej yi at tzone'j Egipto. Nin alwok cyen tetz, cyakil yi mitilwok tzone'j. iQuilo'k binwok jalcu'n, nin cy'ajwok tzaj yi tal intaj!^o stzun Ḫep bantz scyetz.

¹⁴Bene'n tzun Ḫeptz tan k'ale'n Benjamín yi titz'un, nin ok'tz. Ncha'tz ban Benjamín nin bentz tan k'ale'n tzaj Ḫep nin e' ok' cu'ntz chicabil. ¹⁵Ncha'tz ban i' scye'j yi e' mas stzicy nin ben i'-tz tan chik'ale'n nin tan stz'uble'n xak chitz!. Yi baje'n yi xtxolbila'se'j kalena's tzun e' nimsaj chic'ul yi e' stzicy tan yol tetz Ḫep.

¹⁶Bene'n nintzun ban lo'on yi stziblal, nin tbit faraón yi i'tz yi e' stzicy Ḫep yi cobox yaja'tz yi e' opon. Nintzun tzatzin faraón scyuch' yi e' mast ajcaw yi ate' jak' ca'wl i', te yi xtxolbila'se'j. ¹⁷Itzun tal faraón tetz Ḫep:

—Al nin scyetz yi e' awutzicy yi ba'n cho'c tan chiwek'e'n chiburu' nin ba'n cha'j Canaán le chitanum. ¹⁸Ej nin ba'n chipakxij junctir tu itaj nin cyakil ixonl. Ba'n lwak' jun chinajbil te yi tx'otx' yi mas balaj tzone'j Egipto.^p Ba'n tzun baj yi e'chk takle'n balaj cya'n yi na jal tzone'j. ¹⁹Ncha'tz al nin scyetz yi ba'n chich'yajnin cobox care't tan ticy'l'e'n tzaj itaj scyuch' chinajal. ²⁰Ej nin al nin scyetz tan qui sotze'n chic'ul'i tan quicy'l'e'n tzaj yi e'chk chime'b'il na cyakil cu'n yi e'chk takle'n balaj yi at tzone'j Egipto, cyetz sbne', stzun faraón bantz.

²¹I nintzun cyuleja'tz yi e' cy'ajl Israel. Toque'n tzun Ḫep tan tak'le'n e'chk care't scyetz, nin yi chiwa' yi tajwe'n tetz chibe!. ²²Ej nin ncha'tz tak'le'n jujun lmuj be'ch cyetz. Ma tetz Benjamín tak' o' lmuj be'ch tetz tu ox cient piñ sakal. ²³Ej nin tetz yi taj Ḫep e' ben tabnal lajuj buru' yi cy'a'n len yi e'chk takle'n yi mas balaj yi na jal Egipto. Ncha'tz e' bent lajuit buru' yi cy'a'n triw tu pam tu yi mas takle'n yi ba'n xcon tetz wa' yi taj tul yi tiemp yi xonk tbe' tan tule'n Egipto.

²⁴Itzun yi chijatxol quib Ḫep scyuch' yi e' stzicy nintzun taltz scyetz:

—Cheb cuntu' cxbenwok nin qui na waj yil cxo'yintzink wok tbe'!

²⁵Aje'n nintzun e' bantz nin e' opontz tu chitaj jalen Canaán. ²⁶Itzun yi cyopone'n nintzun cyaltz tetz Jacow yi chitaj: “Ta', itz'e't Ḫep. Ej nin i' yi wi'tz ajcaw tetz Egipto,” che'ch tzun bantz. Itzun yi tbital Jacow, qui nintzun a'w yoltz ta'n, nin qui nin tocsaj i' chiyoltz. ²⁷Poro yi cyoquen tan xtxole'n cyakil cu'n yi

ⁿ45:11 Hch 7:14. ^o45:13 Hch 7:14. ^p45:18 Gn 47:6.

xtxbolbil yi tal Ḫep scyetz nin yi tilol i' yi e'chk care't yi ntak! Ḫep tan ticy'le'n nin i' tu yi najal jalen Egipto, nintzun ul yos tuch!. Ej nin tocsaj chiyol yi e' cy'ajl!
²⁸ Itzun taltz: "iMa jalu' na wocsaj yi itz'e't incy'ajl! Nchimben bin tan tilwe'n yi ntaxk chinquim," stzun Israel bantz.

Yi bene'n Jacow le tnum Egipto

46 ¹ Itzun bantz cwe'n nintzun e' ban Israel tbe' tu cyakil yi najal i' tuml yi be'ch cyetz tan chibene'n Egipto. Yi cyopone'n Beerseba, nintzun toy i' jun xtx'ixwatz tetz Kataj Ryos, yi Ryosil yi k'ajtzun taj. ² Te yi jun ak'bala'tz jilone'n tzun Ryos tetz Israel tc'u'l jun wutzicy' tane'n. Itzun taltz tetz:

—iJacow! iJacow!

—Je ine'j Ta', stzun i' bantz.

³—I ina'tz in Ryos, yi Ryosil yi k'ajtzun ataj. Qui bin cxob tan abene'n Egipto, na cho'n chijepon impuc'sal e' axonl tetz jun chin wutzile'n nación. ⁴ Chinxomok tzawe'j nin jun cu'n yol cheltu'l incy'al yi e' axonl. Ej nin ncha'tz yil c̄xquim tz'ocopon Ḫep, yi acy'ajl, tan jople'n cu'n awutz,⁴ stzun Ryos bantz tetz Jacow.

⁵ Itzun yi nsken jilon Ryos tetz Jacow, icy'e'n nin e' bantz. Nintzun e' oc yi e' cy'ajl tan tocse'n yi wutzile'n chitaj tul jun scyeri care't yi ntak! faraón scyetz. Ncha'tz e' ban tu quixkel scyuch' chinitxa!. ⁶ Ej nin ncha'tz e' ben quic'y'al yi e' cyawun tu cyakil chime'b'il yi nsken jal cyak'un Canaán. Icy'e'n nintzun e' ban Jacow tan cyopone'n Egipto.⁷ Cyakil yi e' cy'ajl Jacow scyuch' yi e' mamaj e' xomnin te'j.

⁸ Je chibi'e'j yi e' xonl Jacow yi e' opon Egipto:

Rubén, yi bajx cy'ajol. ⁹ Ma yi e' cy'ajl Rubén i'tz: Hanoc, Falú, Hezrón tu Carmi.

¹⁰ Ma yi e' tetz Simeón: Jemuel, Jamín, Ohad, Jaquín, Zohar tu Saúl, yi tal jun xna'n aj Canaán.

¹¹ Ma yi e' tetz Leví: Gersón, Coat tu Merari.

¹² Ma yi e' tetz Judá: Er, Onán, Sela, Fares tu yi yaj Zara. (Yi Er tu Onán, nsken chiquim Canaán.) Yi e' cy'ajl Fares i'tz: Hezrón tu Hamul.

¹³ Ma yi e' tetz Isacar: Tola, Fúa, Job tu Simrón.

¹⁴ Ma yi e' tetz Zabulón: Sered, Elón tu Jahleel.

¹⁵ Cyakil yi e'chk bi'aja'tz e' cu'n tal tu mamaj Lea. Cho'n jale'n yi e' tal Lea'tz tu Jacow yi nicy' yi ate' tzaj le luwar Padan-aram. Ncha'tz at jun xun yi tal i' yi na bi'aj Dina. Yi tajjal cyakil yi e' tal tu mamaj Lea jepon te junak oxlaj chixone'n, yaj tu xna'n.

¹⁶ Ma yi e' cy'ajl Gad yi tal Zilpa i'tz: Zifión, Hagui, Ezbón, Suni, Eri, Arodi tu Areli. ¹⁷ Ma yi e' cy'ajl Aser i'tz: Imna, Isúa, Isúi, Bería tuml Sera yi cyanub. Itzun yi e' cy'ajl Bería yi e' mamaj Aser i'tz: Haber tu Malquiel. ¹⁸ Cyakil yi e'chk bi'aja'tz e' cu'n tal tu mamaj Zilpa tu Jacow. Yi Zilpa'a'tz i'tz yi esclaw yi toynak wutzile'n Labán tetz Lea yi me'l, nin yi tajjal cyakil yi e' tal tu mamaj Zilpa e' jepon te waklaj chixone'n, yaj tu xna'n.

¹⁹ Ma yi e' tal Raquel yi txkel Jacow i'tz: Ḫep tu Benjamín. ²⁰ Itzun yi e' cy'ajl tetz Ḫep yi jal tu Asenat yi me'l Potifera yi pale' le tnum On,^s i'tz Manasés tu Efraín.

^a 46:4 Gn 15:16; 50:13, 25; Ex 3:8.   ^r 46:6 Hch 7:15-16.   ^s 46:20 Gn 41:50-52.

Cho'n quitz'e'n cye'tz Egipto.²¹ Itzun yi e' cy'ajl tetz Benjamín i'tz: Bela, Bequer, Asbel, Gera, Naamán, Ehi, Ros, Mupim, Hupim tu Ard.²² Cyakil yi e'chk bi'aja'tz e' cu'n tal tu mamaj Raquel tu Jacow, nin e' jepon te cyajlaj chixone'n, yaj tu xna'n.

²³ Ma yi jun cy'ajl Dan i'tz Husim.

²⁴ Ma yi e' cy'ajl Neftalí i'tz: Jahzeel, Guni, Jezer tu Silem.²⁵ Cyakil yi e'chk bi'aja'tz e' cu'n tal tu mamaj Bilha tu Jacow. Yi Bilha-a'tz i'tz yi esclaw yi toyнак wutzile'n Labán tetz Raquel yi me'l. E' jepon juk chixone'n.

²⁶ Cyakil yi e' xonl Jacow yi e' yaj yi e' opon Egipto e' jepon cyajlal te oxc'al tu kak chixone'n.²⁷ Ma yi e' yi e' tlib Jacow qui e' oc tajlal yi oxc'al tu kaka'tz.²⁸ Ma yi cob cy'ajl Ḫep cho'n quitz'e'n cye'tz Egipto. Ja tzun jepon yi tajlal yi xonl Jacow yi e' opon Egipto tetz oxc'al tu lajuj chixone'n.²⁹

²⁸ Itzun yi cyopone'n nakajil Egipto nintzun ben ḫchakol Jacow yi Judá tan talche'n stziblal tetz Ḫep, nin tan talche'n tetz tan saje'n i' tan chic'ulche'n yi taj le luwar Gosén.²⁹ Yi tbital Ḫep yi nsken chu'l yi taj Gosén nintzun cawunintz scyetz yi e' ḫchakum tan cyoqu'e'n tan wekle'n yi tetz xo'mbil tan bene'n tan chic'ulche'n yi e' taj. Yi topone'n tu taj nintzun bentz tan k'ale'n nin ok' cu'ntz. Nim tzun tiemp ban i'-tz tan o'kl.³⁰ Itzun tal yi taj tetz:

—Ma jalú' yaj, ba'n chinquim na ja bin kil kib tzawuch' nin itz'iixé't, stzun Israel bantz.

³¹ Bene'n tzun tlol Ḫep scyetz e' stzicy scyuch' e' najal yi taj:

—I bin jalú' nchimben wetz tan talche'n stziblal tetz faraón. Swale' cyen tetz yi ja chu'l yi e' wutzicy scyuch' e' inxonl yi najlche' Canaán. Ja chu'l tan chinajewe'n tzone'j Egipto.³² Ja ul cyakil chime'bi'l cya'n. Ej nin xomche' cyakil yi cyawun scye'j na yi cyetz cyak'un i'tz pstore'n cne'r tu wacx̄, chinch sbne' tetz faraón.³³ Ma cyeru', kol jak faraón scyeru' mbi'i'tz cyak'unu', ba'n cyalu' tetz:³⁴ “Yi ketz kak'un ta' i'tz pstore'n cneru', na ya'stzun cyak'un kamam kate' sajle'n tunintz,” che'chu' sban tetz. Ba'n cyalu' yi xtxolbile'j tetz, bantz chichaje'n cyenu' tzone'j Gosén, na yi e' aj Egipto, xan ḫchiwutz kol chinaje' pstor cne'r ḫchixo'l.

47 ¹Nintzun ben Ḫeptz tan talche'n stziblal tetz faraón. Nin taltz tetz: “Ja chu'l intaj scyuch' wutzicy yi najlche' Canaán. Ja wi't chu'l le ama'l Gosén. Cy'a'n len cyakil chime'bi'l cya'n. Ej nin xomche' cyawun scye'j,” stzun i' bantz.² Nintzun e' je' xtxa'ol o' scyeri e' stzicy tan tajskel faraón chiwutz.³ Ma yi cyopone'n nintzun oc faraón tan jakle'n scyetz:

—¿Mbi jilwutz ak'unil na a'w ita'n?

—Ta', yi ketz, yi o' ḫchakumu', o' len pstor cneru' chi chisajle'n e' kamam kate'.⁴ Cha'stzun te ja ku'l tan kanajewe'n tzone'j, na qui'ct kawa' Canaán. Ej nin qui'ct mu'xt tal ch'im tetz chiwa' yi e' kawun. Cha'stzun te elk k'ajabu' ske'j nink tak'u' ama'l sketz tan kanajewe'n tul yi ama'l Gosén, che'ch e' bantz tetz faraón.

⁵ Bene'n tzun tlol faraón tetz Ḫep:

—Ma jalú' Ḫep, ja bin chu'l yi ara taj scyuch' yi e' awutzicy tzawej'.⁶ Ba'n bin chinaje' tul alchok luwaril cwent Egipto. Poro ba'n tzawak' ama'l scyetz tan chinajewe'n cyen le ama'l Gosén na i'tz yi luwar mas balaj tzone'j Egipto. Ej nin ko at cobox chixo'l yi chin list nin e', ba'n cho'c awa'n tan chiq'uicy'le'n yi e' wetz wawun, stzun faraón bantz.

^t46:26 Yi oxc'al tu kak (66) ntin na jop yi e' yaj yi itz'eit. ^u46:27 Hch 7:14.

⁷Ncha'tz ben tcy'al Ḫep yi taj tan tajskel faraón wutz. Itzun yi cyocompone'n swutz nintzun k'ajlan Jacow tetz nin tak' banl tibaj. ⁸Jakol tzun faraón tetz Jacow.

—¿Jatna' yobu' ta'?

⁹—Yi mero bintzij Ta', ja chinxon bene'n tzi'n wuxtx'otx' mas jun ciente tu junaklajix yob. Poro qui nin mben xcon mas intiemp ḫchiwutz yi e' innam inte!. Ej nin te yi cobox yoba'tz at balaj nin at ploj yi ja noj quen tzinwutz, stzun Jacow bantz.

¹⁰Yi tlol Jacow yi xtxolbila'se'j nintzun e' jatx quib tu faraón. ¹¹Inin tzun tulej Ḫeptz quib yi tal faraón tetz. Nintzun tak' yi balaj ama'l tetz taj scyuch' yi e' stzicy. Cho'n tzun chinajewe'n swutz yi ama'la'tz yi na bi'aj Ramsés.^v ¹²Ncha'tz toy Ḫep ixi'n triw tetz chiwa' yi wutzile'n taj, scyuch' yi e' stzicy, tu cyakil yi e' xonl i'.

Yi tajtza'kl Ḫep tan jale'n me'bi'l faraón

¹³Itzun bantz bene'n nintzun ban lo'on yi we'j. Nin cya'l nin na jale't triw. Wi'nin tzun wunak e' quimtz tan we'j Egipto. Ej nin ncha'tz nk'e'l tz ntin Egipto, ma na ncha'tz Canaán. ¹⁴Ma yi triw yi nsken wi't chamxij tan Ḫep nintzun baj c'ayiltz. Itzun yi jamel yi triwa'tz cho'n tzun tk'ol Ḫep tetz faraón. ¹⁵Itzun yi baje'n chipu'k yi e' aj Egipto tu yi e' aj Canaán, nintzun e' opontz tan talche'n tetz Ḫep.

—Ta', elk k'ajabu' ske'j. Tak'u' kawa!. ¿Nxac ltak'u' ama'l tan kaquime'n tan we'j tan paj tu yi qui'ct ketz kapu'k tan lok'che'n mas triw?

¹⁶—Ba'n, stzun Ḫep. —Ko qui'c ipu'k cy'ajwok tzaj yi itawun. Tzintx'exe' tu triw.

¹⁷Cyopone'n tzun e' aj Egipto tu Ḫep cy'a'n len yi cyawun cya'n. At e' cy'a'n chej cya'n, cy'a'n wacx cya'n, cy'a'n cne'l cya'n, cy'a'n buru' cya'n, tan xtx'exe'n tu triw. Nin tak' Ḫep ixi'n triw scyetz tetz yi jun yoba'tz. ¹⁸Itzun yi ticy'e'n yi jun yoba'tz nintzun e' opontjunt tir swutz Ḫep tan cu'swutzil, nintzun cyalitz:

—Ilu' kajcaw, quil kajal cu'n wikak' tan talche'n yi skachoje' yi triw, na qui'ct kapu'k. Ej nin ncha'tz qui'ct kawun tan katx'exul tu triw. Na ja wi't kak' cyakil kame'bi'l teru!. Qui'c junt takle'n lkak' tetz jamel yi triw, jalt yi o' tu yi katx'otx'. ¹⁹Cujk tanu' ta' tan kac'ayil kib teru' tu yi katx'otx', na jalta'tz at skuch!. Ej nin list o' tan koque'n tetz esclaw yi patrónu!. Ej nin ba'n kak'uj swutz yi katx'otx' cwent i!. Ntin nink tak'u' kasemiy tan koque'n tan ak'un, bantz qui tx'akxe'n yi katx'otx', che'ch tzun e' bantz tetz Ḫep.

²⁰Nintzun cujjj Ḫeptz. Nin lok' i' cyakil yi chitx'otx' yi e' aj Egipto.^w Nintzun octz tetz cwent faraón. Tan paj yi jun chin we'j yi ate' cu'nt, ja chic'ay yi e' aj Egipto cyakil yi chitx'otx' tetz faraón. ²¹Itzun yi baje'n chic'ayil yi chitx'otx', nintzun e' octz chichyakil cu'n yi e' aj Egipto tetz esclaw faraón. ²²Jalt chitx'otx' yi e' pale' qui lok' Ḫep, na na tak' faraón ixi'n triw scyetz tetz chiwa!. Cha'stzun te qui nchic'ay yi chitx'otx', na at cyetz chiwa!.

²³Itzun tal Ḫep scyetz cyakil wunak:

—Yi axwok itetz tu yi itx'otx' ja cxo'c len cwent faraón. Ma jalu' or tzibene'n tan ak'un swutz yi itx'otx', nin cy'ajwoknin yi semiy triwe'j. ²⁴Ej nin yil je' yi

^v 47:11 Yi xone'n tiemp ja tx'ixpuj bi! "Gosén" nin ja oc bi' tetz "Ramsés". ^w 47:20 Ap 5:5-10; 11:15.

cosech tajwe'n tzitak'wok yi to'i'n part te yi cosech tetz faraón. Ma yi cyajt ya'stzun itetz. Ba'n xcon ita'n tetz iwa' nin tetz semiy tetz junt tiemp, stzun Ḫep bantz scyetz.

²⁵—Ilu' kajcaw, tyoxtu' teru' ta', na chin balaj nin ilu' ske'j, na ja kaclax tanu' tk'ab we'j. Ma jalu' ba'n ko'c tetz esclaw faraón.

²⁶ Ej nintzun cawun Ḫep tan telse'n yi jun leya'tz scyetz cyakil wunak cwent Egípto tan cyak'ol yi to'i'n part te yi cosech tetz faraón. Ej nin yi jun leya'tz at nintz jalu'. Poro yi e' pale' qui na cyak' cyetz, na qui nchic'ay chitx'otx' tetz faraón.

²⁷ Itzun yi tele'n tiemp cyak'un yi e' xonl Israel le ama'l Gosénat'z puc'une'n nin e' bantz.^x ²⁸ Inti Jacow, a'tij juklaj yob le ama'la'tz. Cho'n stz'ake'n jun ciente tu ca'wunak juk yob ta'n.

²⁹ Ma yi nachone'n i' yi nsken tijin,^y nin yi txant tan quime'n, nin cawun i' tan ḫchakle'n Ḫep. Itzun yi topone'n Ḫep nintzun tal tetz:

—Ma jalu' Ḫep, na waj yil tzaban yi june'j, ak'oc tzaj ak'ab jak' incux, tetz jun techl yi c̄xelepon cu'n te'j yi cawl yi swale' tzatz. ³⁰ Je wajbile'j, yil chinquim: Qui na waj yil chin mukxij tzone'j Egípto na yi wajbil i'tz yil chinmukxij kale e' mukxnake't yi e' inmam inte!^z Cha'stzun te na waj yil c̄xben tan mukle'n inwankil kale e' mukxnake't cyetz.

—Cuj ta!, stzun Ḫep. —Tzimbne' yi teru' tajbilu'.

³¹—¿Jun cu'n pe' na awal Ḫep?

—Jun cu'n ta', sak swutz Ryos yi nelepon cu'n te'j quib yi tajbilu', stzun Ḫep bantz.

Yi tbital Israel yi yol Ḫep, nintzun aj coyloktz wi xtx'ach.

Yi tk'ol Jacow yi banl tibaj Efraín tu Manasés

48 ¹Itzun bantz yi tele'n tiemp, nintzun opon stziblal twi' Ḫep yi yabi'x yi taj. Bene'n tzun Ḫeptz tan tilwe'n nin e' xom nin yi cob cy'ajl te'j, yi Manasés tu Efraín. ² Ma yi cyopone'n nintzun a'lchij tetz wutzile'n Jacow yi nsken chopon Ḫep tan tilwe'n. Yi tbital yi xtxolbile'j nintzun buch tibtz tan c'olewe'n wi tx'ach. ³ Itzun taltz tetz Ḫep:

—Nicy' yi atin tzaj le ama'l yi na bi'aj Luz, cwent Canaán, ja ḫchaj tib Kataj Ryos tzinwutz, yi Kataj yi na xcy'e' te cyakil, nin ja tak' i' banl swibaj. ⁴ Na nin tal swetz: “Ma jalu' Jacow, sjalok wi'nin acy'ajl wa'n. Nin yi e' acy'ajla'tz sjalok wi'nin chixonl sbne' opon tunintz.”^a Nin yi axa'tz exocopon tetz chimam cyen cobox nación. Nin swak'e' yi ama'le'j, yi Canaán, scyetz chixonlu' tetz ben k'ej ben sak”, stzun Ryos bantz swetz. ⁵ Ma jalu' Ḫep, yi cob atz acy'ajl yi nchitz'ij tzone'j Egípto yi ntaxk nu'l wetz, yi tal Efraín tu Manasés, ncha'tz e' wetz jalu' chi quitane'n Rubén tu Simeón. ⁶ Poro kol chijal mas atz acy'ajl, e' awetz sbne!. Ej nin tantu' yi quitz'un quitzicy quib ḫchibne' tu Efraín nin Manasés stz'ak'lok nin cyetz chil'herens. ⁷ Te yi waje'n tzaj Padan-aram, nin yi kule'n Canaán, cho'n tzun quime'n yi k'ajtzun atxu!. Mu'xt cuntu' tan kopone'n le tnum Efrata yi quime'n i!. Cho'n tzun mukxe'n cyentz wa'n,

^x 47:27 Gn 15:13; Ex 1:7-12; 12:37; Heb 11:12. ^y 47:29 Gn 49:29; 50:6. ^z 47:30 Gn 50:5-13; Heb 11:21.

^a 48:3-4 Gn 28:13-14.

ta'ste'nintz tzi be', yi be'a'tz yi na ucu'l Efrata, yi jalu' na bi'aj Belén,^b stzun Israel bantz.

—⁸Ma yi bene'n tilol Israel chiwutz yi e' cy'ajl Ḫep, nintzun jaktz:

—¿Na' scyetz e' yi cob yajel'j?

—⁹Ya'stzun yi cob incy'ajl yi ntak' Ryos swetz te yi atin tzone'j Egipto, stzun Ḫep bantz.

—Yi ko ya'tz yi e' acy'ajl ba'n bin chičkanko'c tzaj tzinxlaj na swak'e' imbanl squibaj, stzun wutzile'n Israel bantz tetz Ḫep.

¹⁰Qui nintzun a'w mas wutz Israel tan paj yi nsken tijin. Nintzun e' ben ḫkansal Ḫep yi cob cy'ajla'tz swutz wutzile'n taj. Toque'n tzun Israel tan chimoxe'n tzaj nin tan stz'uble'n xak chitzil'. ¹¹Ncha'tz ben tloltz tetz Ḫep:

—I bin jalu' Ḫep, Ryos nmak'on puntil sketz tan kilolt kib junt tir tzawuch!, nin tan che' wajskel yi cob acy'ajle'j, stzun Israel.

¹²Tele'n tzaj tzun tcy'al Ḫep yi e' cy'ajl wi tkan yi taj, nintzun cu joklok i' swutz jalen cwe'n pone'n yi wutz plaj wuxtx'otx!. ¹³Itzun yi je'n txiclok nintzun ben tan ḫch'ine'n tzaj Efraín tan yi jalaj k'ab yi sbal ma Manasés tan yi jalajt k'ab yi max. Nintzun e' octz ta'n xlaj yi taj. Cho'n tzun cyaje'n cyen Efraín le max Israel, ma yi Manasés le sbal. ¹⁴Poro yi je'n tk'ol Israel k'ab chiwi', cho'n tzun taje'n cy'en yi sbal twi' Efraín yi ca'p cy'ajol, ma yi max, cho'n taje'n nin twi' Manasés yi bajx cy'ajol. Pasyoni'n tzun ban yi k'ab i' chiwi!. ¹⁵Ya'stzun ban Israel tan tak'le'n banl tibaj Ḫep tu yi e' xonl sbne' opon tunintz. Nin te yi ate'n yi k'ab Israel ḫchiwi' yi e' cy'ajl Ḫepa'tz itzun taltz:

“Yi chiRyosil intaj Isaac tu incy'e'x Abraham, nin yi ite'n nin wetz inRyosila'tz, yi q'uicy'lom wetz jetz yi witz'le'nix,

¹⁶tu yi ángel yi nchincolon tk'ab yi e'chk takle'n cachí', tak' tzaj I' yi banl squibaj yi cob xicye'j. Na tan e' quil sotz imbi' tu chibi' intaj Isaac tu Abraham. Nink jal wi'nin chinitxajil. Nink chipuc'un wi munt,” stzun Israel bantz.

¹⁷Poro yi tilol Ḫep yi xtxolbile'j qui nin cu swutz yi cho'n taje'n cy'en yi jalaj k'ab sbal twi' Efraín, nintzun bentz tan telse'n yi jalaj k'ab sbal yi taj twi' Efraín nin icy' tk'ol twi' Manasés. ¹⁸Nintzun taltz:

—iQui' ta', nk'era'tz ntuleju'! na je te'tz yi bajxsnake'j. Tak'e'nu' yi jalaj k'abu' yi sbalu' twi' i'.

¹⁹Qui nintzun cujij yi wutzile'n Jacow, nin taltz tetz:

—Na el intxum tetz, nin ja wi't wil yi ncha'tz Manasés tz'ocopon tetz jun tnum, nin sjalok k'ej. Poro yi titz'un, sjalok mas k'ej swutz yi stzicy. Sjalok wi'nin nación tan tetz xonl.

²⁰Yi tk'ol Israel yi banl squibaj yi cob cy'ajl Ḫepa'tz nin xcon yi cobox yole'j ta'n:^c

—Cyakil cu'n yi e' inxonl xconk yi ibi' cya'n tan tak'le'n chibanl squibaj chinitxa' nin scyale': “Nink sban Ryos tzawe'j chi ban scye'j Efraín tu Manasés,” stzun Jacow bantz.

²¹Tan yi xtxolbile'j oc Efraín tetz bajx tan Jacow.

—Ma jalu' Ḫep, chinquimok wetz, poro Ryos stz'a'tok tzite'j nin xpakxokwok ta'n le chiluwar yi e' kamam kate!. ²²Ja wak' mas ara herens ḫchiwutz yi e'

^b 48:7 Gn 35:16-19. ^c 48:20 Gn 28:19; Heb 11:21.

awutzicy, na atz yi ama'l yi elnaktzaj incolpil ñchik'ab yi e' amorreo yi koque'n tan oyintzi' scyuch!. Yi jun ama'la'tz i'tz yi Siquem,^d nin awetz sbne!, stzun Jacow bantz.

Yi wi'tzbil yol Jacow

- 49** ¹Itzun bantz, chicwe'n tzun molol Jacow yi e' cy'ajl nintzun octz tan talche'n scyetz yi mbi xom tzaj ñchiwutz, nin ncha'tz ñchiwutz yi e' chixonl. Je yol i'e'l:
- ² "Axwok jun c'oloj incy'ajl ñkanwoko'c tzaj swe'j, na na waj yil tzitbitwok tzaj inyol, na in Israel, yi itaj.
- ³ "Ma jal' yi aë Rubén,^e aë bajx incy'ajl. Ja cñitz'ij te yi inxiquil tzaj, te yi at tzaj inwalor. At klo' mas ak'ej tan cawu'n ñchiwutz yi e' awitz'un.
- ⁴ Poro nk'erat'z sbne' jal', na ni'cu'n aë tu jun tojkbil a' yi qui na makxij, na ja iwitbej itib tu yi xna'n yi ca'p wuxkel tane'n.^f Nin tan yi xtxolbile'j ja el ink'ej awa'n.
- ⁵ "Ma axwok itetz Simeón tu Leví, junit itxumu'n na ntin na xcon ima'cl tan biyo'n.
- ⁶ Poro yi in wetz qui na chinxom te itxumu'n, qui na xom inwi' te itajtza'kl. Na tan tu' yi ñchi'chbe'n ic'u'l ja chiquim wi'nin wunak ita'n nin tan sajach tu' ja cxo'cwok tan kuxle'n pakbil quikan balaj tor.^g
- ⁷ Chin juntlenin yi ñchi'chbe'n ic'u'l banak, na ni'cu'n itajtza'kl chi jun smaron txuc. Cha'stzun te cxelepon xit tan inajewe'n ñchixoi'l yi e' mas itanum.
- ⁸ "Ma aëatz Judá, sjalok ak'ej, na cyakil yi e' awitz'un, scyuch' yi e' awutzicy scyak'e! ak'ej. Ñchimejek tzawutz. Ej nin cyakil yi e' acontr chocopon tzak' awukan.
- ⁹ Na ni'cu'n aë sbne' chi tane'n jun ne'ë león yi na xcy'e' tan biyle'n nin tan bajse'n jun txuc tetz ñchib. Ej nin yi na noj c'u'l, nintzun na juk'e! cu'ntz chi na ban jun wutzile'n león. Cya'l nin jun na nimsaj c'u'll tan xuxe'n.^h Ni'cu'n tzun aë sbne' chi tane'n yi jun ne'ë leóna'tz.
- ¹⁰ Cha'stzun cya'l nin jun nink xcy'e' tan telse'n yi ca'wl yi at tak'ab, nka tan majle'n yi tx'amij yi na ñchaj yi at ak'ej tan cawu'n. Scyajk cyen chik'ab yi axonl, nin at nintz chik'ab yil tz'ul tzaj yi mero taw yi jun tx'amija'tz. Nin chocopon cyakil jilwutz wunak jak' ca'wl i'. Tetz cu'n cyalma' ñchibne' tane'n yi tetz ca'wl.
- ¹¹ Tz'ocopon i' tan c'alche'n cyen yi tetz buru' te jun wi' uva yi mas balaj. Nin xconk ta'al uva ta'n tan xtx'ajle'n be'ch tetz.
- ¹² Chin yube'n nin sbne' yi bak' wutz, swutz yi balaj ta'al uva. Chin sak nin sbne' yi te' swutz yi sakal lech.
- ¹³ "Ma aëatz Zabulón, cñajank tzi mar kalel chicolwit quib e'chk barc tk'ab pak'bil mar. Ej nin yi mojomil yi ara luwar cho'n tz'opon jalen Sidón.ⁱ
- ¹⁴ "Ma aëatz Isacar, ni'cu'n aë sbne' chi jun buru', yi chin chamnin tan teke'n ektz, yi na juk'lilj le ujibil.

^d48:22 "Siquim" na elepont "Wutz txala'l". ^e49:3-27 Yi xtxolbile'j qui na jop ntin Rubén, poro ncha'tz chichikal yi e' xonl i'. Ncha'tz yi yol yi a'lchij scyetz yi e' mas cy'ajl Jacow, qui na jop ntin e', ma na ncha'tz chichikal yi e' chixonl jalen yil tz'ul tzaj kajcaw Jesucristo tan cawu'n. ^f49:4 Gn 35:22.

^g49:6 Gn 34:24-30. ^h49:9 Nm 24:9; Ap 5:5. ⁱ49:13 Dt 33:18-19; Jos 19:10-16.

- ¹⁵ Na yil tzawil yi chumbalaj nin yi ara ama'l tetz ujbil, tzawak'e' awib tetz chi'esclaw yi e' wunak. Cöcopon tzak' cyeketz bantz acyaje'n cyen tul yi amalla'tz.
- ¹⁶ "Ma aäatz Dan, chin tz'aknak cu'n tzabne' tan chicawe'n yi e' atanum.
- ¹⁷ Cöcopon chi tane'n jun lu'baj yi jutlij tzi be' yi na oc tan xchi'le'n xchu's quikan yi e' chej yi na chicy' cu'n. Cxcyek tan chirimpe'n cu'n yi e' aj chejinl yi na chicy'aktz.
- ¹⁸ "iSiwl Ta', chin cole'wu!"
- ¹⁹ "Ma aäatz Gad, chocopon yi e' acontr tan abiyle'n klo', poro xcyek scye'j, nin cxomoknin tan chibiyle'n.
- ²⁰ "Ma aäatz Aser sjalok wi'nin awa'. Sjalok balaj cumir tzawuch' chi tane'n cumir jun rey.
- ²¹ "Ma aäatz Neftalí, ni'cu'n tzabne' chi jun masat yi chin yube'n nin yi nk'e'tz pres wutz, nin yi na talaj balaj tal.
- ²² "Ma aä Xep, cäwutzink chi na ban jun wi' tze' yi cho'n at stzi a' yi ba'n na ch'uy nin tz'icy'pon cu'n yi k'ab tibaj tapij.
- ²³ Chocopon yi e' aj flechinl tan ac'oxle'n tan yi xchi'chbe'n chic'u'l. Ej nin cha'tz cuntunin e' xchibne' tan axuaxe'n.
- ²⁴ Poro chin chamnin tzabne' tan xconse'n yi arco. Quinin lk'e'xij ak'ab tan c'oxle'n yi e'chk flech. Na yi wetz inRyosil stz'a'tok tzawe'j, yi Ryos yi wi'nin xhamil, yi Pstor wetz tu colol wetz, yi in Israel.
- ²⁵ Quil cäk'e'xij na tz'ocopon yi kaRyosil tan awuch'eye'n, yi kaRyosil yi na xcye' te cyakil. I' tz'ak'on yi banl tzawibaj. I' tz'ak'on yi a'bal yi cho'n na saj tca'y tu yi a' yi cho'n na saj jak' tx'otx'. Xchipuc'unk yi ara xonl na stk'e' i' banl squibaj.
- ²⁶ Ma jal' bin Xep ja wak' mas ara banl swutz yi wetz yi ncyak' k'ajtzun intaj. Ej nin quil tzaj abanl jalen yil sotz yi e'chk wi'wtz tu ju'wtz. Na yi aäatz, txa'ijsquixt tan jale'n mas ara banl tu ara k'ej xchiwutz yi e' awutzicy.'
- ²⁷ "Ma aäatz Benjamín, cöcopon chi tane'n jun xo'j yi chin xo'wbil nin tan biyo'n. Cöcopon chi tane'n jun xo'j yi sk'ejl tu lak'bal na oc tan biyo'n nin tan bajse'n cyakil yi na cambaj," stzun Jacow bantz.
- ²⁸ Cyakil yi e'chk bi'aja'tze'j ya'stzun yi coblaj cy'ajl Israel yi e' octz tetz xe' yi coblaj bu'j xonl Israel. Ej nin ya'stzun tulej yi taj yi tk'ol yi banl squibaj.

Yi quime'n Jacow

²⁹ Ncha'tz tal Jacow scyetz yi e' cy'ajl: "Txant tan inquime'n, nin na waj yi cxbenwok tan inmukle'n le picy kale ocnake' quent yi e' inmam inte' tentz. Yi jun picya'tz cho'n at tul xtx'otx'be'n yi yaj Efrón jun scyeri e' xonl Het. ³⁰⁻³² Yi jun picya'tz yi Macpela bi',^k cho'n at swutz len Mamre jalen Canaán. Na yi jun picya'tz k'ajtzun incy'e'x Abraham lok'ol cyen. Cho'n lok'ol tetz Efrón yi aj Het tan xcone'n tetz chimukbil najal i!. Cho'n e' mukxe'n Abraham tu Sara. Ncha'tz ban yi cy'ajl i!, yi Isaac' tu yi tetz txkel yi Rebeca. Ej nin ncha'tz cho'n cyaje'n quen inmukul k'ajtzun wuxkel yi Lea," stzun Jacow bantz.

^j 49:22-26 Dt 33:13-17. ^k 49:30-32 Gn 23:3-20. ^l 49:30-32 Gn 25:9-10; 35:29.

³³ Yi baje'n tlol Jacow yi xtxolbila'se'j scyetz yi e' cy'ajl nintzun el öchich'bal tbtz wi xtx'ach, nin quime'n nin bantz.^m

50 ¹Yi tilol Ḫep yi quime'n yi taj nintzun bentz tan k'ale'n yi wankil nin tan stz'uble'n yi xak stzi!. Wi'nin tzun tok'e'n i!. ²Cawune'n nintzun scyetz yi e' ajtz'ac tan cyoqe'n tan xtx'ajle'n yi wankil yi taj, nin tan cu'se'n tul balsamo. Ya'stzun cyulejtz tan qui k'aye'n chan. ³Ca'wunak tzun k'ej e' bantz tan tocse'n balsamo te'j, na ya'stzun tiemp yi na taj tan cu'se'n wankil jun yi na quim. Tan yi bis yi quime'n Israel qui e' ak'uj yi e' aj Egipto oxc'al tu lajuj k'ej.ⁿ

⁴Itzun yi je'mpon yi oxc'al tu lajuj k'ej bisa'tz nintzun jilon Ḫeptz scyetz yi e' yi najlche' te'j faraón, itzun taltz:

—Yi ko ja jal imbalajil öchiwutzu', na tzun klo' waj yil chibantu' pawor tan talche'n tetz faraón yi xtxolbile'j: ⁵“Ta' je yol Ḫepe'l: Te yi itz' tzaj yi k'ajtzun intaj, nin yi txant tan quime'n, nintzun jak i' swetz tan imbene'n tan mukle'n tc'u'l yi nich yi bnixnak cyen ta'n. Poro yi jun nicha'tz cho'n at tc'u'l jun picy jalen tzi'n Canaán.^o Cha'stzun te nink Itak'u' ama'l swetz tan imbene'n tan mukle'n yi wankil yi k'ajtzun intaj. Ej nin yil mukx cyen wa'n, chimpakxok junt tir tzone'j,” che'chu' sban cyen, stzun Ḫep scyetz yi e' yi najlche'-tz te'j faraón. Ej nin ya'tz nintzun cyulejtz.

⁶Yi tbital faraón nintzun taltz:

—Ba'n, ba'n cëben tan mukle'n yi wankil tal k'ajtzun ataj, quib yi tal i' tzawetz, stzun faraón bantz.

⁷Yi tbital Ḫep yi yol faraón nintzun ben tan mukle'n yi wankil yi k'ajtzun taj. Ej nin e' xomnin cyakil cu'n yi e' öchakum faraón yi at chik'ej. ⁸Ncha'tz e' ben cyakil yi najal Jacow, nin cyakil yi najal Ḫep. Ncha'tz cyakil yi e' stzicy. Ntin e' nitxa' tu yi cyawun, e' cyaj cyen le ama'l Gosén. ⁹Wi'nin tzun wunak e' xomnin te'j Ḫep tan mukle'n yi taj. At e' cy'a'n care'l cya'n, nin at e' yi cho'n ate' te'j chej. ¹⁰Yi cyopone'n le ama'l yi na bi'aj Goren-ha-atad, yi cho'n at swutz len a' Jordán, cho'n tzun e' cyaje'n cyen juk k'ejtz tan bis o'kl, le jun ama'la'tz. ¹¹Itzun yi quilol yi e' aj Canaán yi najlche' le ama'la'tz, yi bis o'kl yi ate' cu'nt yi e' aj Egipto nintzun cyaltz: “At jun chin muku'n yi chin bisbil nin chixo'l yi e' aj Egipto.” Cha'stzun te yi toque'n bi' yi jun ama'la'tz cya'n tetz Abel-mizraim. Yi jun ama'la'tz cho'n at swutz len yi a' Jordán.

¹²Ya'stzun cyulej yi e' cy'ajl Jacow tan mukle'n yi wankil chitaj. Ja chixom te yi tajbil Jacow quib yi talnak scyetz, ¹³na nin e' ben tan mukle'n yi wankil yi tal k'ajtzun chitaj jalen Canaán. Cho'n tzun toque'n cyen cya'n le picy yi at le ama'l Macpela, yi ama'l yi lok'nak Abraham tetz Efrón yi aj Het, na ya'tz nin xac yi lok'ol Abraham. Na ja lok' i tetz chimukbil cyakil cu'n e' najal. Yi jun ama'la'tz cho'n at swutzlen Mamre.^p

¹⁴Itzun yi wi't mukxe'n yi wankil Jacow nin e' pakxij Ḫeptz tu yi e' stzicy. Xomche' cyakil yi e' öchakum faraón yi at chik'ej scye'j.

Yi txant tan quime'n Ḫep

¹⁵Itzun yi quilol yi e' stzicy Ḫep yi nsken quim yi chitaj nintzun cyaltz: “Ma jalu', qui'ct yi kataj at skaxo'l. Quicunin batz na chi'ch c'u'l Ḫep ske'j tan yi e'chk

^m49:33 Hch 7:15. ⁿ50:3 Nm 20:29; Dt 34:8. ^o50:5 Gn 47:29-31. ^p50:13 Hch 7:16.

takle'n cachí' yi banako' te'j, yi saje'n kac'ayil," che'ch tzun bantz.¹⁶ Nintzun ben mantar tan talche'n tetz Ḫep: "Yi ntaxk quim kataj, nin cawun cyen sketz tan kalol yi yole'j teru!. Je yol i'e'j:¹⁷ Ma jalú! Ḫep, nink tzaban pawor tan cuyle'n chipaj yi e' awutzicy yi chin cachí' nin banake' tzawe'j, chij i' ban. Cha'stzun te na katzan tan jakle'n cuybil kapaj swutzu' yi o' yi ato' jak' ca'wl yi Ryosil yi kataj."

Wi'nin tzun tok'e'n Ḫeptz te yi na tzan yi chakum tan xtxole'n cyen yi xtxolbila's tetz.¹⁸ Cyopone'n tzun yi e' mero tetz stzicy tan jakle'n cuybil chipaj tetz. Ej nintzun e' baj cu' jokloktz jalen cu'n cwe'n pone'n yi wutz chiplaj wuxtx'otx!. Itzun cyaltz:

—Je o'e'j, ba'n ko'c tetz esclawu'.

¹⁹—Quil cxobwok, stzun Ḫep ban scyetz. —Na qui'c cuj yi nink no'c tetz Ryos tan ma'le'n itajtza'kl yi ko at ipaj nka qui!.²⁰ Bintzi lo' yi mero itajbil i'tz klo'
tan imbiyle'n cu'n, poro Ryos ntx'ixpune'n yi xtxolbile'j tetz balaj tan chiclaxe'n
wi'nin wunak.²¹ Cha'stzun te quil cxobwok na swak'e' iwa', tuml chiwa' yi e'
initxa', stzun Ḫep bantz. Chin putzpujinin yol nxcon ta'n tan chimaye'n yi e'
stzicy.

Yi quime'n Ḫep

²² Cho'n tzun e' najewe'n Ḫep tu yi najal yi k'ajtzun taj le ama'l Egipto. Na tzun xon Ḫep tul jun cient tu lajuj yob te yi jun tiempa'tz.²³ Tajskej i' chiwutz chichy'ajl yi e' mamaj Efraín. Ncha'tz tajskej Ḫep chiwutz yi e' nitxajil yi mamaj i', yi Maquir yi cy'ajl Manasés.

²⁴ Itzun yi nachone'n Ḫep te yi txant tan quime'n, nintzun taltz scyetz yi e'
stzicy: "Yi in wetz txant tan inquime'n, poro Ryos tz'ocopon tan ich'eye'n, tan
itelse'n le jun tnume'j.²⁵ Ej nin je jun xtxolbile'j yi na waj yil tzibanwok. Yil
tz'oc Ryos tan itelse'n tzone'j tan itopone'n junt tir le ama'll yi suki'nt ta'n tetz
Abraham, Isaac tu Jacow, na klo' waj yi tzicy'ajwok nin inwankil tzite'j,"^q stzun
Ḫep bantz.

²⁶ Jun cient tu lajuj yob Ḫep yi quime'n. Cho'n tzun quime'ntz Egipto, nintzun
oc tz'ac'bil te yi wankil tan qui k'aye'n chan. Nin cu'-tz cyak'un tc'u'l jun cajón.

^q 50:25 Ex 13:19; Jos 24:32; Heb 11:22.

ÉXODO

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi yol “Éxodo” na elepont “ele'n tzaj” le ketz kayol. Ya'stzun bi' yi jun liwre'j na na xtxol yi xe'n cu'n ban yi cyele'n tzaj yi e' xonl Israel jak' chica'wl yi e' aj Egipto. Ya'stzun xcone'n Moisés tan Ryos tan chicolpe'ne! Itzaj yi tetz tanum xchik'ab yi e' aj Egipto, nin i' yi jun yi ja bajxij xchiwutz tan cyopone'n Canaán, yi ama'l yi suki'int tan Ryos scyetz e' chimam chite'!

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1:1–15:21) na xchaj sketz yi xe'n cu'n quitane'n yi e' xonl Israel te yi ate' tzaj pres jak' chica'wl yi e' aj Egipto. Ncha'tz na xchaj yi xe'n cu'n ban yi titz'e'n Moisés, nin yi xe'n cu'n xch'uye'n le palacio tetz yi faraón, yi rey cwent Egipto. Ncha'tz na xchaj yi xe'n cu'n je'n xtxa'ol Ryos i' tul yi ama'l yi tz'inunin tu', nin yi wak' ib yi mbajij tu yi faraón. Ej nin ncha'tz na xchaj yi mbi eka'n tan yi bajx Pasc yi cyele'n tzaj Egipto.

Yi ca'p wekl (Cap. 15:22–24:18) na jilon te yi e'chk takle'n yi mbajij scye'j yi e' xonl Israela'tz te yi na chixon tul yi ama'l tz'inunin tu', jaleno te cyopone'n xe yi wutz Sinaí.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 25–40) na jilon te yi e'chk ca'wl yi tak' Ryos scyetz. At e'chk ca'wl yi na tal yi xe'n chibán tan c'u'laje'n Ryos; nin yi xe'n chibán tan jale'n tzatzin paz xchixoll'. Ej nin at e'chk ca'wl yi xe'n chixansaj quib swutz Ryos. Ncha'tz tul yi jun wekle'j na jal yi “Lajuj Ca'wl” (Cap. 20). Nin na xtxol xe'n nchibán tan je'se'n yi mantial, tetz molbil ibaj swutz Ryos, tu yi e'chk oy tu chitx'ixwatz yi tajwe'n tan banle'n tane'n.

Yi cya'te'n yi e' xonl Israel le ama'l Egipto

1 ¹Je chibi' cyakil yi e' xonl Israel tuml chinajal yi xomche' te'j Jacow yi cyopone'n Egipto: ²Rubén, Simeón, Leví, Judá, ³Isacar, Zabulón, Benjamín, ⁴Dan, Neftalí, Gad tu Aser. ⁵Oxc'al tu lajuj chixone'n yi e' xonl Jacow, tuml Xep yi ate' nintz Egipto.

⁶Itzun bantz yi xone'n tiemp e' quime'n tzun cyakil yi jun wek wunaka'tz tuml Xep tu cyakil yi e' stzicy. ⁷Puc'une'n nin tzun e' ban mas yi e' xonl Israel na nin jal wi'nin chinitxajiltz. Nintzun e' ben lo'ontz bene'n tzi'n Egipto.

⁸Ej itzun bantz yi xone'n tiemp nintzun oc cyen junt rey tan chicawé'n yi e' aj Egipto. Poro qui nin tajskej i' wutz k'ajtzun Xep, cha'stzun te talol i' scyetz cyakil yi tanum yi xtxolbile'j; ⁹“iBitwok tzaj, wi'nin xch'uye'n yi cyajjal yi e' xonl Israel! Ej nin at mas chichamil skawutz ketz. ¹⁰Cha'stzun te tajwe'n kajoye' puntill tan qui xch'uye'n mas cyajjal, na kol ko'c tan oyintzi' scyuch' yi e' kacontr quicunin batz xomok chiwi' scye'j nin chelepon ojk jak' kaca'wl.”

¹¹ Cyoque'n tzun yi e' aj Egipto tan chibuchle'n yi e' xonl Israel, na nin e' bixe' cobox ajcaw squibaj tan cyak'ol e'chk jilwutz ak'un scyetz yi chin q'uixbel nin, chi tane'n je'se'n yi cob tnum yi na bi'a'j Pitón tu Ramsés. Yi cob tnuma'tz xconak tan yi faraón tetz cu'lbil me'b'il i'. ¹² Poro yi toque'n chibuchle'n yi e' xonl Israel mas tcunin tzun chipuc'une'n. Cha'stzun te wi'nin e' xobe'n yi e' aj Egipto scyetz.

¹³ Mas tcu'n tzun cyoque'n tan chibuchle'n tan quiw ak'un, ¹⁴ na nin e' cawun tan cyoque'n tan banle'n xk'ol tetz xan, nin tan ak'un wi cojibil. Chin buchij nin tzun e' ban yi e' xonl Israel tan cyakil yi ak'un yi ak'lij scyetz. ¹⁵ Ma yi rey nintzun e' ḥchak yi Sifra tu Fúa yi cob xna'n, yi e' xe'iyum yi ate' ḥchixo'l yi e' hebrey. Itzun taltz scyetz:

¹⁶ —Yil cxben wok tan quiwle'n yi xna'n yi na ul yos scyuch!, ilwok yi e' ni' yi na chitz'ij. Ko e' xicy, biywok cu'n, na qui na waj yil chitz'ij. Poro ko e' tal xun ba'n tzitak' wok ama'l tan quitz'e'n, stzun yi rey scyetz.

¹⁷ Poro quinin e' xom yi e' xe'iyum te yi tajtza'kl yi rey, na nin cyek ḥchi' Ryos. Cha'stzun te cyak'ol ama'l tan quitz'e'n yi e' ni' yi xicy. ¹⁸ Yi tbital yi rey yi ya'stzun na chibán yi e' xna'na'tz, nintzun ben mantar tan chichakle'n. Yi cyopone'n nintzun taltz:

—¿Mbi tzuntz yi mitak'wok ama'l scyetz yi e' ni' xicy tan quitz'e'n?

¹⁹ —Yi mero bintzi ta', i'tz, yi e' xna'n, yi o' hebrey, apart e' ḥchiwutz yi e' aj Egipto, na yi cyetz chin chamnin e', na jalcu'n na ul yos scyuch!. Cha'stzun te taxknin kopon ketz tan quiwle'n yi na ul yos scyuch!, che'ch tzun yi e' xe'iyum bantz tetz rey.

²⁰⁻²¹ Tan yi xtxobile'j ch'uye'n nin ban mas cyajjal yi e' xonl Israel. Nin jal mas chichamil tan paj yi nim chixone'n. Ma yi e' xe'iyum, tantu' yi ncyek ḥchi' Ryos, ja tak' Ryos banl squibaj. Cha'stzun te ja jal wi'nin cyetz cyal tu cyetz chimamaj.

²² Poro yi rey nin el junt ley ta'n ḥchiwi' cyakil yi e' tanum. Itzun taltz: “Na waj yil chiben jo'lli'n wi tzanla' cyakil yi e' xicy yi na chitz'ij ḥchixo'l yi e' hebrey. Ma ko e' xun, quil tzibí wok cu'n,” stzun yi rey bantz.

Yi titz'e'n Moisés

2 ¹Itzun bantz, cyok'bel tzun quib jun yaj tu jun xna'n. E' cu'n xonl Leví.^a

²Yi cyok'bel quib nintzun oc lac'puj jun ni' te yi xna'n. Yi tule'n yos tuch', xicy tzun ban yi ni'. Yi tilol yi xna'n yi chin yube'n nin yi ni' nintzun octz tan tewe'n tetz ox xaw. ³Poro quinin xcy'e' tan tewe'n mas tiemp. Yi je'mpone'n yi ox xawa'tz, nintzun oct junt tir tan joyle'n puntil tan claxe'n yi ni'. Joyol tzun i' puntil tan tewe'n junt tir. Toque'n tzuntz tan banle'n jun mo'tx, nin baj nojsal xe'ak yi mo'txa'tz tan wix tu ḥpupu' tan qui tocompone'n a' tc'u'l. Yi wi't bnixe'n nintzun cu' coybal yi ni' tul. Ej nintzun bentz tan tak'le'n xo'l aj stzi' yi tzanla' Nilo. ⁴Ncha'tz ben ḥchakol jun tanub yi ni' tan xk'uke'n, nin tan q'uiicy'l e'n.

⁵Itzun bantz nintzun ben yi me'l yi faraón tan jichi'n stzi' yi jun tzanla'a'tz. Yi chicwe'n pone'n stzi' yi a'a'tz nintzun ben tilol jun mo'tx yi at xo'l aj stzi' a'. Yi bene'n tilol nintzun ben ḥchakol jun scyeri yi e' mos yi xomche'tz te'j tan ticy'le'n tzaj yi jun mo'txa'tz. ⁶Yi tule'n swutz, nintzun tbit yi na ok' jun tal ni' tc'u'l. Lajke'l nintzun bene'ntz tan jakle'n yi mo'tx. Ma yi cwe'n tilol nintzun ok' cu'n c'u'l tz te'j. Itzun taltz:

^a2:1 “Xonl Levi”, nk'e'tz junit chitaj chitxu' ma na, na elepong yi Leví ya'stzun chimam cyen.

—¡Ah! yi jun tal ni'e'l i'tz tal jun hebrey, stzun i' bantz.

⁷Yi tilol yi stzicy yi ni' yi nsken opon ticy'le'n yi titz'un tk'ab yi me'l faraón, lajke'l nin tzun bene'ntz tan yol tetz. Itzun taltz:

—Ilu' jun c'oloj me'l rey, ¿qui pe' na taju' yil chimben tan joyle'n jun xna'n yi at ta'al tim tan tk'ol tetz yi ni' nin tan ḥch'uyse'n? stzun i' bantz.

⁸—Ba'n, ba'n c'xben tan joyle'n, stzun me'l faraón bantz.

Lajke'l nintzun bene'n yi xun tan ḥchakle'n yi xtxu' yi ni!. ⁹Yi topone'n yi xtxu!, nintzun tal yi me'l faraón tetz:

—Cy'aj nin yi ni'e'l. Nin ch'uysaj, list wutane'n tan ḥchojle'n atiemp, stzun i' bantz.

Bene'n tzun tcy'al yi xna'n yi tetz tal nintzun octz tan q'uicy'le'n. ¹⁰Yi ḥch'uye'n yi ni' nintzun ben yi xna'n tan tak'le'n tetz me'l faraón. Nintzun oc yi ni'a'tz chi k'ajbil tal me'l faraón. Ej nin oc tk'ol yi me'l faraón yi bi' yi ni' tetz Moisés, na nin tal: “Cho'n je'n tzaj wa'n stzi' a'.”

Yi tele'n ojk Moisés Egipto

¹¹Itzun bantz yi yajine'n Moisés, nintzun bentz tan xo'n ḥchixo'l yi tetz tanum yi e' xonl Israel yi ate' tan ak'un wi cojibil. Yi topone'n nintzun ok' c'u'ltz scye'. Na chin q'uixbel nin quitane'n tan ak'un. Ncha'tz til yi at jun aj Egipto yi na tzan tan biyle'n jun scyeri xonl it, jun hebrey bina'tz. ¹²Yi bene'n tilol nintzun bentz tan colche'n. Yi topone'n nin baj xmayil xlaj yi ko cya'l attz naka'. Ma yi tilol yi cya'l at nintzun bentz tan biyle'n cu'n yi jun aj Egipto. Yi cwe'n biyol, ta'ste'n nin tzun cwe't mukul tul samlicy!. ¹³Ej itzun le junt ekloktz nin el junt tir tan xo'n. Nin te yi na xon nin ben tilol cob hebrey yi na chibiy quib squibil quib. Yi tilol yi xtxolbile'j nintzun ben jakol tetz yi jun yi na tzan tan biyle'n yi tuch!. Itzun taltz:

—¿Nxac na c'xtzan tan biyle'n awuch? na itanum itib, stzun i' bantz.

¹⁴Saje'n tzun stza'wel yi jun hebreya'tz:

—Ma atz ḥna' nc̄o'csan tetz ajcaw skaxo'l? ¿Na pe' c'xtzan tan xtxumle'n tan imbiyle'n cu'n chi aban te yi aj Egipto ewt?

Itzun yi tbtal Moisés yi xtxolbile'j nintzun saj jun chin xo'w te', na nin el xtxum tetz yi nsken quibit wunak yi nsken quim jun aj Egipto ta'n.

¹⁵Ma yi tbtal faraón yi nsken wi't quim jun aj Egipto tan Moisés, nintzun el jun ort ta'n tan stz'amle'n nin tan cwe'n klo' biyij. Poro nintzun tbit Moisés yi na tzan joyle'n i!. Lajke'l nintzun tele'n ojktz. Cho'n tzun topone'ntz le ama'l yi na bi'aj Madián. Yi topone'n Madián nin c'ole' cu'ntz nakajil jun julil a'.

¹⁶Ej nin te yi c'olchij Moisés naka'jil yi jun julil a'a'tz nintzun e' opon yi juk me'l Reuel tan je'se'n tzaj a' tetz quic'a' yi cyawun. Yi jun Reuela'tz i' yi pale^b tetz Madián. ¹⁷Poro te yi ate' yi e' xuna'tz te yi jun julil a'a'tz nin e' baj opon coboxt pstor tan tak'le'n quic'a' yi cyetz cyawun. Yi cyopone'n nin e' octz tan chilaje'n len klo' yi juk xuna'tz. Poro yi tilol Moisés nintzun octz tan chicolche'n. Ncha'tz oc i' tan je'se'n tzaj a' tetz quic'a' e' tal cyawun. ¹⁸Yi chipakxe'n yi e' xuna'tz xe chinajbil nin el yab yi chitajtz scye', na or cyopone'n. Nintzun tal scyetz:

—¿Mbi tzuntz jalcunin nxpakxij wok? stzun i' bantz.

^b 2:16 Yi yol “pale” tul yi yol Kataj na jop jun ak'ol chitx'ixwatz yi e' wunak. Nk'e'tz ni'cu'n yi e' pale'a'tz tu yi e' pale' cwent católico jalú, na apart yi cyetz chicmon tu chimunl.

¹⁹Bene'n tzun cyalol tetz chitaj yi mbi bajij scye'j. Itzun cyaltz:

—Ta!, at jun aj Egipto mmo'c tan kacolche'n ḥchik'ab yi e' mas pstor. Ej nin ja je'! tzaj tcy'al i' a' tetz quic'a! yi kawun, che'ch tzun bantz.

²⁰—¿Na't tzun atit yi jun yaja'tz? ¿Mbi tzuntz ncyaj cyen itilol wok? ¡Or tzibene'n lajke'l tan joyle'n i' nin chakwok tzaj tan wane'n skuch!! stzun Reuel bantz.

²¹ Ya'stzun bantz yi topone'n Moisés tan najewe'n xe ca'l Reuel. Ej nin yi xone'n tiemp ja tak' Reuel yi jun me'l yi na bi'aj Séfora tetz txkel i!. ²²Yi cyok'bel quib Séfora tu Moisés nin jal jun chinitxa!. Gersón^c tzun ban bi'tz tan Moisés na nin taltz: “In jun awer nak tul jun ama'le'j yi qui wajske'n.”

²³Itzun bantz yi xone'n yi tiemp nin quim yi rey tetz Egipto. Poro yi e' xonl Israel ixnin buchij che' cyak'un yi e' aj Egipto. Poro tbit Ryos yi chitzil' chikul, na chin q'uixc'uj nin ate' cu'nt. ²⁴Tbit tzun Ryos yi cyo'kl, nin ul tx'akx tc'u'l yi trat yi bnixnak ḥchixo'l tu Abraham, Isaac nin Jacow. ²⁵Ja che' til Ryos yi ḥe'n quitane'n, nin ja el to'kl c'u'l scye'j.

Yi bixewe'n Moisés tetz chibajxom yi e' aj Israel tan Ryos

3 ¹Itzun bantz cho'n at pon Moisés tan pstore'n yi tawun Jetro yi ji' i' le ama'l tz'inunin tu', naka'jil yi wutz tetz Ryos, yi na bi'aj Horeb. Yi Jetro, i' yi chipale'il'd yi e' aj Madián. ²Cho'n tzun ḥchajol tib yi ángel tetz Kataj Jehová swutz i' le ama'la'tz. Cho'n ḥchajol tibtz tul jun wi' xtxoybchej yi na tzan k'a'kl. Poro qui na tz'e!.

Yi bene'n tilol Moisés yi na tzan k'a'kl yi jun xtxoybcheja'tz, ³toque'n tzun i'-tz tan xtxumle'n yi mbi tzuntz yi qui na tz'e!. Nin oc ḥkansal tibtz tan xmaye'n yi mbi tzuntz qui na tz'e!.

⁴Itzun yi tilol Kataj Ryos yi topone'n ḥkansal tib Moisés tan xmaye'n, nintzun jilon tzaj tetz tul yi jun wi' xtxoybcheja'tz. Itzun taltz:

—iMoisés, Moisés!

—¿Mbi' ta'? Je ine'j, stzun Moisés ban nintz.

⁵Nintzun tal Ryos tetz:

—Moisés, quil c̄kano'c tzaj mas, nin cy'ajwe' len yi axajab, na chin xan nin yi ama'll kale txicl quiñe't. ⁶Na i ina'tz yi chiRyosil yi e' amam ate', yi k'ajtzun Abraham tu Isaac nin Jacow, stzun Ryos bantz tetz Moisés. Tan paj yi xo'wl yi at cu'nt cwe'n tzun tewal Moisés yi wutz, na nin xobtz tan xmaye'n wutz Ryos. ⁷Poro nintzun tal Ryos tetz:

—Ma jalu' Moisés, na wil yi q'uixc'uj yi ate' cu'nt yi e' intanum yi ate' Egipto jak' ca'wl yi faraón. Ncha'tz ja opon yi cyo'kl tzinwutz, na chin buchij nin quitane'n cyak'un yi ajcaw yi na chicawun squibaj. ⁸Cha'stzun te ja nu'l tan chicolpe'n chik'ab yi e' aj Egipto. Chelu'l tzun incy'al le jun ama'la'tz. Nin chopon wa'n le jun balaj ama'll kale atite't balaj cojibil, jun ama'll kale atit wi'nin lech tu ca'bil wunak txuc. Yi jun ama'la'tz i'tz kale najlche't yi e' aj Canaán, e' hitita, scyuch' yi e' amorreo, e' ferezeo, e' heveo nin e' jebuseo. ⁹Ma jalu' bin Moisés, ja wit yi cyo'kl yi atanum, yi e' xonl Israel. Nin ja wil yi chin q'uixc'uj nin quitane'n cyak'un yi e' aj Egipto. ¹⁰Cha'stzun te na waj yi ḥcu' tbe' ninin jalcu'n, na na waj

^c2:22 Yi bi'aj “Gersón” na elepont “awer nak”. ^d3:1 Si'leju' nota tetz 2:16.

cëben tan yol swutz yi faraón tan cyelsene'l tzaj yi intanum Israel yi ate' Egípto, stzun Ryos tetz Moisés.

¹¹ Nintzun tal Moisés tetz Ryos:

—Ta', èmbi eka'n wa'n tan woque'n tetz chibajxom yi e' intanum, nin tan yol tetz faraón, tan cyelsene'l tzaj jak' chica'wl yi e' aj Egípto? Na yi mero bintzi yi in wetz quil chinxycé' te'j.

¹² Poro nin tal Ryos tetz:

—Moisés, chinxomok tzawej'. Ej nin je jun techle'j yi in inchakon nin aëx: Yil che'l tzaj yi intanum awa'n, cxu'l wok icyakil cu'n tan inc'u'laje'n swutz yi wutze'l, stzun Ryos bantz.

¹³ —Poro Ta', kol chimbén tan yol scyetz yi e' bajxom tetz intanum, nin kol wal scyetz yi ja chinsaj chakij tan Kataj Ryos yi chiRyosil yi e' kamam kate' ej nin kol chijak swetz, yi mbi' bi'u', èmbi tzun wal nin wetz scyetz? stzun Moisés bantz.

¹⁴ —Ma jalu', I INA'TZ YI IN. Ej nin ba'n tzawal scyetz: Yi Ryos yi na bi'aj I INA'TZ, i' nchinchakon tzaz.

¹⁵ Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés:

—Ba'n tzawal scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel: "Yi Kataj Jehová, yi chiRyosil yi e' kamam kate', yi Abraham tu Isaac nin Jacow, i' mma'lon swetz tan wule'n xchiwutzu'," cëchij sban scyetz. Ya'stzun wetz imbi'. Ej nin ba'n xcon yi jun imbi'a'tz ita'n tan inna'wse'n tetz ben k'ej ben sak.

¹⁶ "Ma jalu' Moisés quilo'k Egípto, nin molwe' yi e' bajxom scyetz yi e' xonl Israel. Ej nin alaj scyetz yi xtxolbile'j: 'Yi Kataj Jehová yi chiRyosil yi e' kamam kate', yi Abraham tu Isaac nin Jacow, ja xchaj tib tzinwutz nin ja tal i' swetz: Ja wit, nin ja wil yi xe'n cunin itane'n wok cyak'un yi e' aj Egípto. ¹⁷ Cha'stzun te cxelpon wok liwr wa'n tk'ab yi q'uixc'uj, nin jak' chica'wl yi e' aj Egípto. Ej nin nxben wok wa'n le junt balaj ama'l yi at chik'ab yi e' cananeo scyuch' e' amorreo, e' hitita, e' ferezeo, e' heveo tu e' jebuseo. I'tz jun balaj ama'l kale atit balaj cojibil,' cëchij sban scyetz. ¹⁸ Ej nin yil tzawal yi xtxolbila'se'l yi ja wi't wal tzatz. Ej nin yil cyocsaj ayol kalena'tz tzun cxben wok tan yol swutz yi rey tetz Egípto. Yil cxopon wok ba'n tzawal tetz: 'Yi ketz kaRyosil yi o' hebrey ja jilon sketz le ama'l tz'inunin tu'. Cha'stzun te nink tak'u' ama'l sketz tan kabene'n tan toye'n katx'ixwatz swutz i!. Nink tak'u' ama'l sketz tetz ox k'ej, na ya'stzun yi tkanil yi kabe', cëchij sban tetz yi rey. ¹⁹ Poro na el intxum tetz yi quil tak' yi rey ama'l tzitetz tan itele'n tzaj Egípto. Ntin kol tzimban puers te'j. ²⁰ Na je swuleje'l. Tzinchaje' yi wetz imporer tetz yi rey. Xchiquimok wi'nin aj Egípto wa'n. Nin tan yi cyakil yi mbi cu'n tzimbne' scye'l, kalena's tzun ltak' ama'l tzitetz tan itele'n tzaj. ²¹ Nk'e'tz ntina'tz ma na ncha'tz swak'e' yi imbanl tzitetz tan jale'n ibalajil xchiwutz yi e' aj Egípto. Na yil cxe'l wok tzaj, quil cxe'l tzaj tu', ma na tz'el'u'l itcy'al wi'nin e'chk takle'n chik'ab yi e' aj Egípto. ²² Na cyakil yi ixna'nil xchijake' e'chk takle'n scyetz chiwisin, nka scyetz alchok xna'nil aj Egípto. Xchijake' balaj oro tu sakal, ncha'tz xchijake' balaj be'ch cyetz scyetz tan jale'n chime'b'il. Tz'elepon tzun itcy'al cyakil chime'b'il yi e' aj Egípto," stzun Ryos bantz tetz Moisés.

4 ¹ —Poro Ta', jun cu'n yol quil cyocsaj intanum yi ja xchaj tibu' tzinwutz. Ej nin quil chibán tane'n inyol. Ma na scyale!: "Qui!, qui xchaj tib Kataj Ryos tzawutz."

²Poro nin tal Ryos tetz Moisés:

—Moisés ɔmbi tz'amij awa'n le ak'ab?

—I'tz intx'amij Ta!, stzun Moisés.

³—Ma jalu' bin, c'oxcu'n wuxtx'otx!, stzun Ryos tetz.

Cwe'n tzun c'oxol Moisés yi xtx'amij wuxtx'otx!. Yi topone'n sanlok wuxtx'otx!, oque'n nintzun bantz tetz lu'baj. Ej nin yi bene'n tilol Moisés, wi'nin tzun xobe'ntz tetz. Nin el ojk swutz.

⁴Tlol tzun Kataj tetz:

—iYaj! tz'ame'n yi je' yi lu'baj.

Bene'n tzun Moisés tan stz'amle'n yi je' yi jun lu'baja'tz. Yi je'n stz'amol yi je' oque'n nintzun ban junt tir tetz xtx'amij.

⁵—Ma jalu' Moisés ba'n tzaban yi xtxolbile'j ḥchiwutz, scyocsaje' tzun yi ja inchaj wib tzawutz. Ej nin yi in wetz in Cyajcawil yi e' imam ite', yi k'ajtzun Abraham tu Isaac nin Jacow, stzun Ryos bantz.

⁶Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés:

—Ak' quen ak'ab wutz awembl.

Toque'n tzun tk'ol i' yi k'ab wutz yi tembl. Ma yi tele'n tzaj tcy'al, chin skoj nin ban tan jun jilwutz tx'a'c yi na bi'aj lepra. ⁷Bene'n tzun tlol Ryos tetz Moisés:

—Ak' quen junt tir yi ak'ab wutz awembl. Toque'n tzun tk'ol yi k'abtz wutz tembl. Ma yi tele'n tzaj tcy'al, qui'ct tzun yab yi k'ab bantz. Cho'n cunin ban cyen chi tane'n yi jalajt.

⁸Ncha'tz talt Ryos tetz Moisés:

—Ko quil cyocsaj yi bajx techl yi minchaj tzatz, scyocsaje' yi ca'p. ⁹Poro ko qui nin lcyocsaj tan yi cob techla'tz, ba'n tzaban yi xtxolbile'j: Ba'n tzacy'aje'n tzaj mu'ṭ a' te yi tzanla' yi attz naka'j, nin ba'n tzakoj nin wuxtx'otx!. Nin yil copon wuxtx'otx! chich' cu'n sbne!, stzun Ryos tetz Moisés.

¹⁰—iSiwl Ta!! Poro qui na a'w yol wa'n. Ej nin sak swutzu' Ta' yi ya'tz wutane'n sajle'n tunintz nk'e'tz ntin jalu!, stzun Moisés bantz.

¹¹Stza'wel tzun Kataj Ryos tetz:

—iYaj! ɔNa' mbnon yi atzi? ɔNk'e'tz pe' in? ɔNk'e'tz pe' in nchimbnon yi e' mem, scyuch! yi e' ḥcan nin yi e' moyi'ṭ tu yi e' yi ba'n chixmayin? ¹²Cha'stzun te quilo'k te amantar, na chinxomok tzawe'j. Ej nin yil c̄xjilon, swale' tzatz yi mbi tajwe'n tan awalol, stzun Ryos tetz Moisés.

¹³Poro nintzun oc Moisés ch'inch'uj tan talche'n tetz Ryos:

—Wajew, ɔqui'c pe' junt yaj yi nink ḥchaknин' tetz inxel? na qui nin chinxcye' wetz te'j.

¹⁴Nintzun je' swutz Ryos cyakil yi yol Moisés. Ej nin taltz tetz:

—Xomok nin bin yi awutzicy Aarón tzawe'j, yi levita, na na el intxum tetz yi ba'n na jilon i!. Ncha'tz tzul i' tan ac'ulche'n nin stzatzink yil til awutz. ¹⁵Alaj bin yi xtxolbila'sej tetz nin txolaj yi mbi tajwe'n tan tlol i!. Ma yi in wetz chinxomok tzite'j yil cxjilon wok. Nin swale' tzitez yi mbi tajwe'n tan ibnl. ¹⁶Ba'n tzawal tircu'n tetz chi ink na chinjilon tetz. Nin cyakil yi tzawale' tetz tajwe'n tan tlol i' scyetz yi e' intanum. ¹⁷Cy'ajnin yi atx'amij na xconk tzatz, na tan yi atx'amij tzabne' wi'nin e'chk milawr yi chelepon yab wunak te'j, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

Yi pakxe'n Moisés Egipto

¹⁸Itzun yi wi't baje'n yi xtxolbila'sej, nintzun pakxij Moisés xe yi ca'l Jetro yi ji!. Yi topone'n nintzun tal tetz:

—Ta!, chimpakxoxt wetz junt tir Egipto. Na tajwe'n che' wil junt tir yi e' inxonl. Na na waj che' wil yi ko itz' e' nka qui'!

—Ba'n bin cëben ko ya'tz, stzun Jetro bantz.

¹⁹Ej itzun bantz te yi ntaxk el tzaj Moisés le jun amalla'tz cwent Madián, nintzun jilon Ryos junt tir tetz. Itzun taltz:

—Quil tzacabej ac'u'l tan apakxe'n junt tir Egipto, na ten chiquim yi e' yi ocnake' klo' tan abiyle'n, stzun Ryos bantz tetz.

²⁰Cyoque'n tzun Moisés tu txkel tu chinitxa' tan weko'n ib. Ej nin e' baj je' nintz squibaj chiburu!. Cwe'n nintzun e' bantz tbe' tan cyopone'n Egipto. Ma Moisés cy'a'n nin yi xtx'amij ta'n chi tal Ryos tetz.

²¹Itzun bantz yi na chixon the' jilone'nt tzun Kataj tetz. Itzun taltz:

—Yil cëopon nin yil cëben tan jakle'n ama'l tetz faraón tan itele'n tzaj Egipto, ba'n tzun tzachaj cyakil yi e'chk milawr tetz i' yi ja wi't inchaj tzatz. Ma in wetz nocopon tan quiwse'n yi talma' tan qui tk'ol i' ama'l tan cyele'n tzaj yi e' atanum.

²²Ncha'tz ba'n tzawal tetz i': “Je yol Ryose'j; Yi e' xonl Israel e' bajx incy'ajl tane'n. ²³Cha'stzun te na chintzan tan talche'n tzatz tan awak'ol ama'l scyetz tan chibene'n tan inc'u'laje'n. Poro tan tu' yi stze'tzal awalma' yi qui na awak' ama'l tan chibene'n tan inc'u'laje'n, copon imbiyol yi bajx acy'ajl,” cëchij sban tetz, stzun Ryos tetz Moisés.

²⁴Itzun bantz te yi na chixon Moisés the', ñchajol tzun tib Ryos swutz i' le jun ama'l kale e' cyaj cyent tan watl. Yi ñchajol tib nintzun klo' octz tan biyle'n cu'n Moisés. ²⁵Ma yi tilol Séfora yi mbi na bajij nintzun bentz tan kuxle'n len mu'ñ stz'umli yi ñchi'ol yi tal, tan jun c'ub yi chin cchilu' nin yi wi!. Nin oc t'oyol yi tkan Moisés tan yi mu'ñ tz'umla'tz yi el ta'n. Ej nin taltz: “Mero bintzi aña jun wuchmil yi tz'ajij chich' tzawej.”

²⁶Tk'ol tzun Ryos ama'ltz tetz Moisés tan ticy'e'nt tan topone'n Egipto. Ej nin yi baje'n yi circuncisión te ni' ya'stzun yi talol Séfora tetz Moisés: Yi aña jun wuchmil yi tz'ajij chich' tzawej.

²⁷Te yi baje'n yi xtxolbile'j ya'stzun yi jilone'n Ryos tetz Aarón. Nintzun taltz: “Quilo'k, nin cun c'u'l Moisés le ama'l yi tz'inunin tu!” Bene'n nintzun ban Aarón tan c'ulche'n. Cho'n tzun chic'ulul quib tu Moisés le wi'wtz yi na bi'aj wi'wtz tetz Ryos. Yi chic'ulul quib, nintzun ben Aarón tan stz'uble'n yi xak tzi' Moisés tan yi tzatz'iñ yi at cu'nt.

²⁸Ma yi chic'ulul quib nintzun baj xtxolil Moisés yi xtxolbil quib yi tal Ryos tetz. Ncha'tz tal cyakil yi e'chk milawr yi ñchaj Ryos tetz tan bnol i!. ²⁹Ej itzun yi tbtial Aarón yi xtxolbila'tz nintzun e' bentz tan yol scyetz yi e' ajcaw tetz Israel yi ate' Egipto. ³⁰Nintzun baj xtxolil Aarón cyakil, quib yi tal Ryos tetz Moisés. Ncha'tz ñchaj i' yi e'chk milawra'tz yi tal Ryos tan chibnol swutz faraón.

³¹Yi quiol yi e' wunak yi e'chk milawra'tz, cyakil cu'n tzun e' cyocsaj yi ya'stzun tal Ryos tetz Moisés. Ej nin ncha'tz el chitxum tetz yi nin el k'ajab Ryos scye'j, na ja til yi q'uixc'uj yi ate' cu'nt. Chicwe'n tzun joklok cyakil wunak tan c'u'laje'n Ryos.

Yi chijilone'n Moisés tu Aarón tetz yi faraón

5 ¹Itzun yi tele'n tiemp nintzun e' opon Moisés tu Aarón tan yol tetz faraón.
Itzun cyaltz:

—Cyakil yi yol yi skale' teru', i'tz yol yi ketz kaRyosil yi o' xonl Israel. Je yol i'e'lj: "Ak'aj ama'l scyetz yi e' intanum tan chibene'n le ama'l tz'inunin tu' tan ticy'se'n jun balaj k'ej tan tak'le'n wetz ink'ej," stzun i'.

² Yi tbital faraón yi yole'j nintzun taltz:

—¿Na' tzun scyetz yi jun itetz iRyosila'tz yi na taj yil cawun swe'j tan wak'ol ama'l tzitetz tan itele'n liwr? Qui wajske'n wutz nin quil wak' ama'l tzitetz tan itele'n liwr.

³—Poro ta', yi ketz kaRyosil yi o' hebrej ja žchaj tib skawutz. Cha'stzun te na kaj kab'en le ama'l yi tz'inunin tu' tan tak'le'n katx'ixwatz tetz i', bantz qui kaquime'n tan ya'b'il nka tan ch'ich!. Nin yi tkani'l yi kabe' i'tz ox k'ej, che'ch tzun bantz.

⁴—¿Nxac na cxtzan wok tan telse'n chitiemp yi e' wunak te cyak'un? iBa'n tcu'n yi nink cxben itetz tan ak'un! stzun yi rey scyetz Moisés tu Aarón. ⁵Ncha'tz tal i' scyetz:

—Ma jalu' wi'nin xonl Israel najlche' tzone'j. Ej nin tan ipaj qui't na chak'uj, stzun yi rey bantz.

⁶Ej ite'n nintzun te k'eja'tz yi tele'n jun ort tak'un faraón scyetz yi e' martoma' tibaj yi ak'un kale na chak'uje't yi e' xonl Israel.

⁷—Yi jalu', nin sbne' opon tunintz, qui't tzitak' wok xaktz scyetz yi e' xonl Israel yi na chitzan tan banle'n xan, chi yi na ban nin. Ma na tajwe'n tan chibene'n cyetz tan molche'n chixaktz. ⁸Poro tajwe'n tan bnixe'n ite'n nin tajjal xana'tz chi yi na bnix nin cya'n. Tajwe'n tz'aku'l len chitarey na chin cy'aj nin e!. Cha'stzun te na chitzan tan talche'n: "¡Quin kak'e' katx'ixwatz tetz kaRyosil!" ⁹Cha'stzun te ak'wok mas cyak'un yi chin quiw nin, nin qui't tzitak' wok ama'l scyetz tan cyujewe'n, bantz quil chitxum yi e'chk la'jila'tz yi na tzan talche'n scyetz, stzun yi rey bantz.

¹⁰Itzun yi quibital yi e' martoma' cyakil yi xtxolbila'se'j, nintzun e' baj eltz tan talche'n scyetz cyakil wunak. Itzun cyaltz:

—Ma jalu' cyakil yi xtxolbile'j i'tz ort tetz yi rey. Qui't tz'ak'lij tkan triw tzitetz yi na xcon ita'n tan banle'n xan. ¹¹Ma na tajwe'n cxben wok tan žchamle'n yi tkan triw yi na xcon ita'n. Poro quil cutzaj yi tajjal itarey tan tu' yi cxbenwok tan molche'n yi tkan triw, che'ch yi e' martoma' bantz scyetz.

¹²Yi quibital yi e' xonl Israel yi xtxolbile'j nintzun e' baj el xittz Egipto tan joyle'n e'chk xe' triw tu' tetz xel yi mero tkan triw yi na xcon cya'n sajle'n tunintz tan banle'n xan. ¹³⁻¹⁴Cyakil nintzun k'ej e' oc yi e' ajcaw tetz faraón tan jakle'n ite'n nin tajjal xana'tz chi yi na bnix nin cya'n te yi na ak'lij tzaj tkan triw scyetz. Ncha'tz ja chibiylij yi e' xonl Israel yi e' martoma' nintzun cyaltz scyetz:

—¿Mbi tzuntz qui't na xcy'e' wok te itarey? na yi ewt nin jalu' qui nin nxcy'e' wok te yi tajjal xan nxcy'e' wok te'lj sajle'n tunintz, che'ch tzun bantz.

¹⁵Yi quibital nin yi quilol yi e' xonl Israel yi e' martoma' nintzun e' baj ben tan xocho'n tetz faraón. Yi cyopone'n nintzun cyaltz:

—Ta' ¿mbi tzuntz yi chin q'uixc'uj nin na ko' tuleju' yi o' yi o' xconsbe'tzu'?

¹⁶Na qui't na ak'lij xaktz sketz, poro na nin kabuchlijtz tan banle'n ite'n nin tajjal xana'tz chi yi sajle'n yi na ak'lij tzaj yi tkan triw sketz. Ej nin nk'e'tz tina'tz, ma na na kabiylitz cyak'un yi e' teru' žchakumu!. iPoro ta', e' te'n yi tanumu' yi mero ajpaj!

¹⁷Saje'n tzun tlol faraón scyetz. Itzun taltz:

—Ma jalu' yi ax wok itetz qui'c nin junt na itxum wok, ma na ntin cy'ajil, chin cy'aj nin ax wok. Cha'stzun te na cxtzan wok tan talche'n: “Quin le ama'l tz'inunin tu' tan toye'n katx'ixwatz tetz Kataj,” cächij wok na ban. ¹⁸iOr tzibene'n wok tan ak'un mpe qui'kt tz'ak'ljij tkan triw tzitetz! Poro tajwe'n tan bnixe'n ite'n nin tajlal xana'tz chi yi na bnix nin ita'n, stzun faraón bantz scyetz.

¹⁹Itzun yi quibital yi e' bajxom tetz Israel yi xtxolbila'se'j, ja el chitxum tetz yi mas tcunin q'uixc'uj xchibne' jak' chica'wl yi e' aj Egipto. ²⁰Ej itzun yi cycle'e'n tzaj tan yol tetz faraón, nintzun e' noj cyen Moisés tu Aarón xchiwutz cobox chitanum. Nintzun ben cyaloltz scyetz Moisés:

²¹—Ryos tz'ak'on icaws tan cyakil yi e'chk takle'n yi na cxtzan wok tan banle'n ske'j. Na ipaj wok yi na chi'ch chic'u'l faraón scyuch' yi e' tetz xchakum ske'j. Ax wok te'n nin na cxtzan tan tak'le'n cyen yi spar chik'ab tan kabyle'n cu'n, che'ch tzun bantz tetz Moisés tu Aarón.

Yi toque'n Moisés tan nachle'n Kataj

²²Yi tbital Moisés yi xtxolbile'j nintzun bentz tan nachle'n Kataj. Itzun taltz tul yi oración:

—Ta', ɿmbi tzuntz na tzanu' tan tak'le'n bis tetz yi intanum? na chin q'uixc'uj nin ate' cu'nt. ɿNxac nchinsaj xchakolu' tzone'j? ²³Na jetz yi wunle'n tan yol tetz yi faraón tan bi'u', nin tan cyelse'n klo' yi tanumu' liwr, mas tcunin q'uixc'uj na tzan tak'le'n sketz, nin txe'n nin che'lo'k liwrtz tanu', stzun Moisés tetz Kataj le oración.

6 ¹—Ma jalu' Moisés tzawile' yi mbi cu'n swulej yi rey, nin tan tu' yi e'chk takle'na'tz yi tzimbne' te'j, stk'e'l i' ama'l tan itele'n liwr. Nin i' te'n nin tz'a'lon tzitetz tan ibene'n, stzun Kataj Jehová bantz tetz Moisés.

Yi xchakxe'n junt tir Moisés tan Kataj

²Nintzun jilont junt tir Ryos tetz Moisés. Itzun taltz:

—I ina'tz iTaj Jehová. ³Nin ite'n nin ina'tz yi inchaj wib xchiwutz Abraham tu Isaac nin Jacow. Ej nin yi imbi' yi nwal scyetz i'tz, yi in “Yi Ryos yi na xcy'e' tan kojle'n tzaj yi imbanl tibaj jun.” Poro qui nin wal scyetz yi mero imbi', yi i'tz yi “In iTaj Jehová.” ⁴Ncha'tz bnixnak jun katraj skaxo'l scyuch' Abraham, Isaac tu Jacow, kale insukwit tan wak'ol yi ama'l cwent Canaán scyetz. Nin yi jun ama'la'tz i'tz kale e' cyaje't cyen cobox tiemp tetz awer nak tane'n. ⁵Ma jalu' na wil yi q'uixc'uj yi ate' cu'nt yi e' xonl Israel jak' chica'wl yi e' aj Egipto, na chin buchij nin quitane'n cyak'un e'. Cha'stzun te ja ul tx'akx tinc'u'l yi trat yi bnixnak skaxo'l scyuch' yi e' imam ite'. ⁶Cha'stzun te, cun al scyetz yi atanum xonl Israel: “Quil exbisun wok na cxelepon wok liwr. Cxelepon tzak' yi jun chin q'uixc'uja'tz yi atix cu'nt. Na chin buchij nin itane'n cyak'un yi e' aj Egipto tan yi e'chk ak'un yi chin q'uixbel nin. Tzinchaje' yi imporer nin tan yi e'chk milawr yi sbnixok wa'n cxelu'l wok liwr. ⁷Cxelu'l incy'al nin cxocopon wok tetz intanum, na nocopon tetz iRyosil. Ej nin tz'elepon itxum tetz yi ina'tz in iTaj Jehová, yi iRyosil. Ej nin chinxcyek tan itelsene'l tzaj tk'ab yi q'uixc'uj yi atix wok cu'nt jak' chica'wl yi e' aj Egipto. ⁸Nin cxben incy'al le ama'l yi insuknak tetz Abraham tu Isaac nin Jacow, nin swak'e' tzitetz wok, na nelpon cu'n te inyol, na in iTaj Jehová,” stzun Ryos tetz.

⁹Itzun yi tbtal Moisés nintzun ben i'-tz tan talche'n scyetz cyakil yi e' xonl Israel. Poro qui nin cyocsaj tan paj yi bis yi ate' cu'nt na chin buchij nin quitane'n tan ak'un cyak'un yi e' aj Egipto. ¹⁰Tlol tzun junt tir Ryos tetz Moisés:

¹¹—Ma jalú' Moisés ba'n bin cxben tan yol tetz faraón tan tk'ol i' ama'll tan cyele'n tzaj yi e' xonl Israel Egipto, stzun Ryos bantz.

¹²—Poro Ta', qui na cyocsaj yi e' xonl Israel inyol. Pyor tzun faraón. ¿Xe'n ltocsaj kol wal yi xtxolbile'j tetz? Nin jenin, qui na a'w yol wa'n, stzun Moisétz bantz.

¹³Cha'stzun te bene'n xchakol Kataj yi Moisés tu Aarón tan chibene'n tan talche'n scyetz yi e' xonl Israel nin tetz faraón yi cy'a'n ort cya'n tan talche'n yi chin tajwe'n cunin tan cyele'n yi e' xonl Israel Egipto.

Yi e' cyajwutz Aarón tu Moisés

¹⁴Je chibi' yi e' chimam chite' yi e' xonl Israele'j: Je chibi' yi e' cy'ajl Rubén yi bajx cy'ajl Israel, i'tz: Hanoc, Falú, Hezrón tu Carmi. Ya'stzun yi e' cy'ajl Rubén.

¹⁵Ma yi e' cy'ajl Simeón i'tz: Jemuel, Jamín, Ohad, Jaquín, Zohar tu Saúl. Yi Saúla'tz i' tal jun xna'n aj Canaán. Ya'stzun yi e' cy'ajl Simeón.

¹⁶Ma yi e' cy'ajl Leví i'tz: Gersón, Coat tu Merari. At Leví tul jun ciente tu junak juklaj yob yi quime'n. ¹⁷Ma tetz Gersóna'tz, yi bajx cy'ajl Leví, ja jal cob tetz cy'ajl, yi bajx i'tz Libni. Ej nin yi ca'p i'tz Simei. ¹⁸Ma yi e' cy'ajl Coat yi ca'p cy'ajl Leví i'tz: Amram, Izhar, Hebrón tu Uziel. At tzun Coat tul jun ciente tu junak oxlaj yob yi quime'n. ¹⁹Ma yi e' cy'ajl Merari yi toxi'n cy'ajl Leví i'tz: Mahli tu Musi. Cyakil yi e'chk bi'aja'tz e' cu'n cy'ajl tu mamaj Leví. Cho'n nxe'tij te yi bajx cy'ajol jalen te yi ch'i'p.

²⁰Ma Amram yi cy'ajl Coat nintzun cyok'bej quibtz tu Jocabed tanub yi taj. Ej nin yi chibi' yi cob cy'ajl Amrama'tz i'tz Aarón tu Moisés. At Amram tul jun ciente tu junak juklaj yob yi quime'n.

²¹Ma yi e' cy'ajl Izhar yi ca'p cy'ajl Coat i'tz: Coré, Nefeg tu Zicri.

²²Ma yi e' cy'ajl Uziel yi toxi'n cy'ajl Coat i'tz: Misael, Elsaafán tu Sitri.

²³Ma yi Aarón yi bajx cy'ajl Amram nin cyok'bej quib tu Elizabet yi me'l Aminadab. Yi Elizabeta'tz i'tz tanub Naasón. Ej nin yi xone'n tiemp jal chinitxa!. Je chibi' yi e' cy'ajle'j: Nadab, Abiú, Eleazar tu Itamar.

²⁴Ma yi e' cy'ajl Coré yi bajx cy'ajl Izhar i'tz: Asir, Elcana tu Abiazaf. Ya'stzun yi e' cy'ajl Coré.

²⁵Ma tetz Eleazar yi cy'ajl Aarón, nintzun cyok'bej quib tu jun scyeri yi me'l Futiell. Yi cyok'bel quib nintzun jal jun cy'ajl yi na bi'aj Finees. Cyakil yi e'chk bi'aje'j e' cu'n chimam chite' yi e' xonl Leví.

²⁶Inti Aarón tu Moisés ite'n nin e'a'tz yi talnak Ryos scyetz: "Quibene'nk jalen Egipto tan cyelsene'l tzaj yi e' xonl Israel. Ba'n che'l tzaj ita'n chi na chibán ala' k'u'j sanlar." ²⁷Ej nin ite'n nin Aaróna'tz tu Moisésa'tz yi e' xchak tan yol tetz faraón tan cyelsene'l tzaj yi e' xonl Israel jak' ca'wl i'.

Yi chichakxe'n Moisés tu Aarón tan Ryos

²⁸Je yole'j yi talnak Ryos tetz Moisés Egipto:

²⁹—I ina'tz in itajcawil. Alaj bin tetz faraón tircu'n yi xtxolbile'j yi swale' tzatz.

³⁰—Poro Ta', yi in wetz qui na a'w mas yol wa'n. ¿Xe'n ltocsaj faraón yi xtxolbil yi swale' tetz? stzun Moisés bantz tetz Ryos.

7 ¹Bene'n tzun tlol Ryos tetz Moisés:

—Yaj, aäx ink'ajbil sbne' swutz faraón nin yi awutzicy Aarón sjilonk tetz axel. ²Tajwe'n tan ibene'n tan talche'n tetz faraón tan tk'ol i' ama'l tan cycle'n tzaj yi e' xonl Israel Egipio. Swale' tzatz yi mbi tajwe'n tan awalol tetz Aarón. I' tzun tz'a'lön tetz faraón. ³Poro tzinquiwse' yi talma' faraón tan qui tk'ol ama'l tan cycle'n tzaj. Na tzinchaje' yi imporer nin tzimbne' wi'nin e'chk milawr le luwar Egipio tan xtx'ixpe'n tajtza'kl tan tk'ol i' ama'l tan cycle'n tzaj. ⁴Poro quil tocsaj faraón yi iyol. Ma na jalen yil tzinchaj yi imporer tibaj Egipio. Ej nin yil til e'chk milawra'tz kalena's tzun Itak' yi rey ama'l tan cycle'n tzaj intanum. ⁵Tz'elepon tzun chitxum yi e' aj Egipio yi at imporer nin yi in yi wi'tz ajcaw bene'n tzi'n wi munt, stzun Ryos bantz scyetz Moisés tu Aarón.

⁶Ya'tz nin tzun cyulej Moisés tu Aarón quib yi tal Ryos scyetz. ⁷At tzun Moisés tul jun mutx' yob, ma tetz Aarón at i' tul jun mutx' tu ox yob te yi chijilone'n tetz faraón.

Yi toque'n yi xtx'amij Aarón tetz lu'baj

⁸Ej itzun tal Ryos scyetz Moisés tu Aarón:

⁹—Yil xben wok tan yol tetz faraón, nin kol jak tan ichajol jun milawr, ba'n tzichajwok. Yi aäxatz Moisés ba'n tzawal nin tetz Aarón yi ba'n sc'ox cu'n yi xtx'amij wuxtx'otx'. Ej nin yil sc'ox cu'n, tz'ocopon tetz lu'baj. Ba'n tzibawok yi xtxolbile'j swutz faraón, stzun Ryos.

¹⁰Chibene'n tzun Moisés tu Aarón tan yol tetz faraón. Yi cyopone'n nintzun e' ban quib yi tal Ryos scyetz. Cwe'n tzun c'oxol Aarón yi xtx'amij ñächiwutz faraón scyuch' yi e' mas ajcaw yi ate'-tz xlaj. Oque'n nin tzun ban yi xtx'amij tetz lu'baj. ¹¹Yi tilol faraón yi xtxolbile'j, nintzun cawunin tan chichakle'n yi e' nachol scyuch' e' wi'tz aj cun. Nin tan yi cyetz quipisyo' e' xcy'e' tan banle'n chi e' ban Moisés tu Aarón. ¹²Cwe'n tzun chic'oxol len yi cyetz chitx'amij wuxtx'otx', nintzun e' oc lengl tetz lu'baj. Poro nin ben yi xtx'amij tetz Aarón tan chibajse'n yi chitx'amij yi e' nachol scyuch' yi e' wi'tz ajcaw yi nsken cho'c tetz lu'baj. ¹³Chin xo'wbil nin ban yi xtxolbile'j, poro yi tetz faraón mas tcunin stze'tzaxe'n talma' nin qui nin tak' i' ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan cycle'n tzaj Egipio. Tan yi xtxolbile'j el cu'n te'j quib yi tal Kataj Ryos tetz Moisés.

Yi tk'ol Ryos yi bajx chicaws yi e' aj Egipio

¹⁴Itzun tal Ryos tetz Moisés:

—Yi faraón ja tocsaj tib nim, nin ja tze'tzax yi talma' tan qui tk'ol ama'l tzitetz, yi axwok xonl Israel, tan itele'n liwr. ¹⁵Ma jal' tajwe'n tan abene'n tan yol tetz ek jalchan. Ba'n cäben tzi yi tzanla' nin cho'n tzach'iwtz jalen yil copon, na copon i' tzi' a' tan jichi'n. Cy'ajnin yi atx'amij yi oc tetz lu'baj. Nin ba'n tzawal yi xtxolbile'j tetz: ¹⁶“Yi Kataj yi kaRyosil yi o' hebrei, i' nchinchacon tzaj swutzu' tan talche'n yi xtxolbile'j. Nin je yi yol i'e'j: ‘Ak'aj ama'l scyetz intanum tan chibene'n tan inc'u'laje'n le ama'l tz'inunin tu!’. Poro qui nin na awak'o'k ama'l scyetz, stzun i!. ¹⁷Cha'stzun te ja tal i' yi xtxolbile'j: ‘Ma jal' tzinchaje' tetz faraón chij, yi in yi wi'tz ajcaw,’ nin je jun techle'j yi nñchaj i' swetz: Yil tzinjab cu'n yi a' tan yi intx'amij yi cy'a'n wa'n, tz'ocopon yi a' tetz chich!. ¹⁸Ej nin ñächiwutz cyakil cay. Ej nin chin xewe'n nin sbne' yi jun tzanla'a'tz. Ej nin cyakil yi axwok aj Egipio smulmuchk ic'u'l yil chic'aje'n,” cächij sban tetz.

¹⁹ Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés.

—Alaj tetz Aarón yi ba'n ḥchajnin yi xtx'amij, te cyakil yi e'chk ne'᷑ tzanla' tu e'chk lawun nin alchok ama'l kale atit a' cwent Egipto. Na na waj yil tz'oc cyakil yi a' tetz chich'. Chich' cu'n sbne' cyakil yi a' yi at tulak e'chk cu'lbil. Qui'c na ban yi ko c'ub nka tze' yi cu'lbil a'a'tz, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

²⁰ I nintzun cyulej Moisés tu Aarón quib yi tal Ryos scyetz. Chibene'n tzun tan yol tetz faraón. Yi cyopone'n tzi a', bene'n tzun Aarón tan jabe'n cu'n yi a' tan yi xtx'amij ḥchiwutz cu'n faraón scyuch' yi e' mas ajcaw yi xomche' te'j. Tircu'n tzun yi a' octz tetz chich'. ²¹ Chiquime'n tzun cyakil yi e' cay yi ate' xe a'. Chin tzu'l nin tzun ban yi a'a'tz nin qui't jal quic'a' yi e' aj Egipto na chich' cu'n tane'n tircu'n yi a' cwent Egipto.

²² Yi quiol yi e' nachol scyuch' yi e' ajcun yi xtxolbile'j nintzun e' octz tan banle'n cyetz, chi yi e' ban Moisés tu Aarón, nin e' xcy'e' te'j tan yi cyetz quipisyo!. Cha'stzun te qui nin bisun faraón ta'n. Nin qui nin tocsaj i' yi chiyol Moisés. Ma na mas tcunin tocsal tib nim tu tajtza'kl. Nin qui nin tbit yi yol Kataj Ryos. ²³ Aje'n nin ban faraón xe tetz ca'l. Qui nin oc il i' tan xtxumle'n yi xtxolbila'se'j nin qui nin bisun i' ta'n, na chin tze'tzuj nin ban yi talma', chi alij tan Ryos. ²⁴ Ma yi e' aj Egipto cyoque'n tzun tan kople'n jul tzi'ak yi tzanla' tan joyle'n balaj a' tetz quic'a', na yi tzanla' qui'c rmeril tan baje'n cya'n tetz quic'a'.

Yi chijale'n wi'nin wo' tetz chicaws yi e' aj Egipto

²⁵ Itzun bantz yi tele'n juk k'ej yi tocle'nix Kataj Ryos tan po'tze'n yi a'!

8 ¹Nintzun tal Kataj tetz Moisés:

—Ba'n c̄ben junt tir te'j faraón nin alaj tetz: “Je yol Kataje'j: ‘Ak'aj ama'l tett intanum tan chibene'n tan inc'u'laje'n le ama'l tz'inunin tu! ² Na ko quil tzawak! ama'l scyetz tz'u'l junt icaws, nin i'tz yi ḥchijalok wi'nin wo' bene'n tzi'n Egipto. ³ Ḫchijalok wi'nin wo' tul yi tzanla', nin chiben lo'on bene'n tzi'n Egipto. Ncha'tz chocopon le ama'l kale na cxcawune't nin chijepon wi asoc. Ncha'tz chocopon xe'ak chica'l yi e' mas ajcaw nin scye'j cyakil wunak. Chin xo'wbil nin sbne' na chocopon yi e' wo'a'tz tul cyakil yi e'chk takle'n, chi tane'n yi e'chk ḥwok' tu ḥchujil pam. ⁴Ej nin chijepon wi'nin wo' tzawibaj nin squibaj yi e' mas ajcaw nin squibaj cyakil wunak.’”

⁵ Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés:

—Al nin tetz Aarón tan je'n ḥchajol yi k'ab tibaj yi tzanla' nin tibaj cyakil ama'l kale atite't a' na na waj yil chijal wi'nin wo' bene'n tzi'n Egipto, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

⁶ Bene'n tzun ḥchajol Aarón yi xtx'amij tibaj cyakil yi a' bene'n tzi'n Egipto. Wi'nin tzun wo' e' jal xe a'. Nintzun e' jetzaj, nin e' baj noj cyakil ama'l cwent Egipto. ⁷Ncha'tz yi e' nachol scyuch' yi e' wi'tz ajcun nin je'n chichajol yi cyetz chitx'amij wi'ak e'chk a'. Nintzun e' jetzaj wi'nin wo' cya'n. E' xcy'e' te'j tan yi cyetz quipisyo!, nin wi'nin wo' e' jal Egipto.

⁸ Yi tilol faraón yi xtxolbile'j nintzun e' ḥchak Moisés tu Aarón. Itzun taltz scyetz:

—Jak wok pawor tetz iRyosil tan cycle'n yi e'chk wo' ta'n swe'j, nin scye'j cyakil intanum. Swak'e' tzun ama'l tzitez tan ibene'n tan toye'n yi itx'ixwatz swutz i'!

9—Ba'n ta', stzun Moisés. —Poro tale'u' swetz tona' na taju' yil tzinjak tetz Ryos tan cyele'n yi e' wo' te'ju', nin scye'j yi e' mas ajcaw nin scye'j cyakil wunak. Ntin yi e' yi ate' xe' a' ḥchicyajk cyen, stzun Moisés bantz tetz rey.

10—Ninin eklen, stzun yi rey bantz.

—Ba'n ko ya'tz na taju', ninin ek chelepon, bantz tele'n xtxumu' tetz yi qui'c junt ryos yi ni'cu'nk tu Jehová yi kaRyosil yi at jalén tzi'n tcyaj. ¹¹ Na jun cu'n yo' xcye'k i' tan chilaje'n len yi e' wo' yi ate' te'ju' scyuch' cyakil yi e' yi ate' xe' ca'l'u'. Ncha'tz xcye'k tan chilaje'n len cyakil yi e' wo' yi ate' scye'j yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaju' nin scye'j cyakil yi e' tanamu'. Ntin ḥchicyajk yi e' yi ate' xe' a' Nilo, stzun Moisés bantz tetz rey.

¹²Ele'n tzaj nintzun e' ban cyetz Moisés tu Aarón kale na cawune't yi rey. Toque'n tzun Moisés tan nachle'n Kataj nin tan jakle'n tetz tan cyele'n yi e' wo' yi ate' Egipto. ¹³Nintzun tbit Ryos yi mbi jak Moisés tetz. Chiquime'n tzun cyakil yi e' wo' yi ate' xe'ak ca'll, nin wi'ak cojibil nin yi e' yi ate' tbe'. ¹⁴Cyoque'n tzun yi e' wunak tan chimolche'n nin chibujbaje'n. Chin xewe'n nin tzun ban cyakil yi amall' cwent Egipto. ¹⁵Poro itzun yi tilol faraón yi stzaje'n yi jun ila'tz qui'ct nintzun bislej i'-tz. Mas tcunin tzun stze'tzaxe'n yi talma!. Nin qui nin tocsaj yi mbi ntal Kataj Ryos tetz i' tan Moisés tu Aarón.

Yi toxi'n chicaws yi e' aj Egipto i'tz ne'x us

¹⁶Jilone'n tzun Ryos junt tir tetz Moisés. Itzun taltz:

—Alaj tetz Aarón yi ba'n sjab cu'n yi xtx'amij wuxtx'otx' tul yi puklaj, tan toque'n yi puklaj tetz ne'x us, bantz jale'n wi'nin us bene'n tzi'n Egipto. ¹⁷Ya'tz nintzun cyulejtz, nintzun cu' jabul Aarón yi xtx'amij wuxtx'otx'. Ej nin cyakil yi puklaj cwent Egipto oc tetz ne'x us. Nin e' baj octz tan chichi'le'n cyakil wunak scyuch' yi e' txuc. ¹⁸Cyoque'n tzun yi e' nachol scyuch' yi e' wi'tz ajcun cwent Egipto tan pile'n tan jalse'n us, chi mban Aarón. Poro qui nin xcy'e' yi cyetz quipisyo' te'j. Ma yi e' us yi e' jal tan Aarón mas tcunin saje'n chiwi' tan chichi'le'n yi e' wunak tu e' txuc. ¹⁹Yi quilol yi e' nachol yi xtxolbile'j nintzun cyaltz tetz faraón:

—Yi xtxolbile'j yi na bajij i'tz chiRyosil yi e' xonl Israel yi nchakon tzaj, che'ch e' nachol.

Poro qui nin tocsaj faraón, ma na mas tcunin stze'tzaxe'n yi talma!. Ej nin tan yi xtxolbila'se' ja el cu'n te'j yi yol yi alijt cyen tan Ryos tetz Moisés.

Yi cyaji'n chicaws yi e' aj Egipto i'tz jun c'oloj us

²⁰Itzun bantz nintzun jilont Ryos tetz Moisés. Itzun taltz:

—Ba'n c̄iben ek jalchan stzi' a' tan yol tetz faraón, na ek ben i' tan xo'n stzi' a'. Yil tz'opon ba'n tzawal yi xtxolbile'j tetz: Je yol yi kaRyosile'j: “Tajwe'n tzawak' amall' scyetz intanum tan chibene'n tan inc'u'laje'n le amal' tz'inunin tu!. ²¹Na ko quil tzawak' amall' scyetz tan cyele'n tzone'j, tz'ul jun chin c'oloj jilwutz us wa'n tetz icaws. Quin technin jilwutz us ḥchijalok xe' aca'l. Ncha'tz ḥchijalok scye'j yi e' mas ajcaw nin scye'j cyakil wunak bene'n tzi'n Egipto, nin qui'c nin jun amal' yi qui'k noj tan e'chk usa'tz. ²²Nin yil bajij yi xtxolbile'j tzone'j Egipto yi tircu'n bene'n tzi'n snojk tan e'chk usa'tz, ma na tzincole' yi amal' Gosén kale ate't yi wetz intanum, qui'c nin jun us sjalok ḥchixo'l nin qui'c nin chibislej cyetz. Ej

nin tan yi xtxolbile'j tzinchaje' tzatz nin scyetz cyakil wunak yi in yi wi'tz ajcaw tzone'j Egipto.²³ Tzincole' yi ama'l kale ate't yi intanum tan inchajol yi apart yi wetz intanum ḥchiwutz cyakil yi mas tnum. Ej nin yi xtxolbila'se'j ninin ek tzimbne',²⁴ stzun Ryos bantz tetz Moisés.

²⁴I nin tzun tulej Ryosa'tz. Le junt eklok nintzun saj bnol tib jun chin wutzile'n sbak! yi chin k'ek nin tan us. E' baj len tunin tzun xit. Ej nin wi'nin tzun e', e' ocpon xe yi ca'l kale na cawune't yi faraón. Ncha'tz ban kale ate't yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaj faraón. Ej nin ncha'tz e' ban bene'n tzi'n Egipto. Tircunin tzun yi ama'l cwent Egipto lo'ontz cya'n.²⁵ Yi tilol faraón yi chin xo'wbil nin tane'n yi jun chicawsa'tz bene'n tzun mantartz ta'n tan chichakle'n Moisés tu Aarón. Yi cyopone'n Moisés swutz itzun taltz scyetz:

—Ba'n cxben wok tan pate'n yi itx'ixwatz tan toye'n tetz yi iRyosil. Poro qui na waj yil cxben wok joylaj, ma na ta'ste'n nin tzone'j Egipto, stzun faraón bantz.

²⁶—Poro ta', stzun Moisés bantz, kol ya'tz kulej, ko na kaj kapat yi katx'ixwatz swutz Kataj Ryos tzone'j, ploj sbne', na yi e' txuc yi na kaj koy tetz katx'ixwatz, xan ḥchiwutzu' yi e'u' aj Egipto, na wi'nin na cyak'u' k'ej yi e' txuca'tz nin na chilok'u' wutz. Itzun yi kol quil ninu' yi na katzan ketz tan pate'n yi e'chk txuca'tz tetz katx'ixwatz, quicunin batz chocoponu' tan kabible'n cu'n tan c'ub.²⁷ Cha'stzun te, mas balaj yil tak'u' ama'l sketz tan kabene'n tan pate'n yi ketz katx'ixwatz jalen le ama'l tz'inunin tu', yi i'tz ox k'ej be'. Mas balaj yi nink tak'u' ama'l sketz tan kabene'n chone'j. Na ya'stzun tal yi kaRyosil sketz, stzun Moisés bantz tetz faraón.

²⁸—Ma jalu' bin, swak'e' ama'l tzitetz tan ibene'n tan toye'n yi itx'ixwatz tetz yi iRyosil. Ba'n cxben wok le ama'l tz'inunin tu'. Poro qui na waj yil cxben wok joylaj. Nin ncha'tz na waj yil xpakxij wok junt tir. Ba'n cxben wok, nin jakwok yi banl iRyosil swibaj, stzun yi rey bantz.

²⁹Nintzun tal Moisés tetz:

—Ko ya'tz ta', yil ne'l tzone'j nchimben tan jakle'n tetz Ryos tan tele'n tcy'al i' cyakil yi us tzone'j. Tzinjake' tetz yi ninin ek qui't ljal jun us xe yi ca'l' nin xe yi chica'l yi e' mas ajcaw, nin ncha'tz xe'ak chica'l cyakil wunak. Ya'stzun sbne' ko bintzi na talu' yi qui't tz'ocu' tan kamakle'n tan kabene'n tan toye'n yi katx'ixwatz tetz Ryos.

³⁰Quenin tzun bene'n tetz Moisés tan nachle'n Kataj yi tele'n tzaj tan yol tetz yi rey.³¹ Jak tzun i' tetz Ryos tan cyelse'n cyakil yi e'chk usa'tz yi attz Egipto. Nin tbit Ryos cyakil yi oración Moisés. Ej nin ya'tz nin tulejtz na le junt eklok qui'c nin tzun junt us ban cyen le ca'l yi rey. Ncha'tz ban cyetz yi e' mas ajcaw, nin bene'n tzi'n Egipto. Qui'c nin jun usil wac̄h ban cyentz.³² Poro yi tilol faraón yi qui'ct nin jun us jal cyen Egipto nintzun ajt junt tir te yi tetz stze'tzal yi talma', na qui nin tak' i' ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan chibene'n tan toye'n yi chitx'ixwatz tetz Ryos le ama'l tz'inunin tu'.

Yi chiquime'n cyakil yi cyawun yi e' aj Egipto

9 ¹Itzun bantz yi wi't baje'n yi xtxolbile'j nintzun jilon junt tir Ryos tetz Moisés. Itzun taltz:

—Tajwe'n c̄xben junt tir swutz faraón nin ba'n tzawal tetz: “Je yi yol kajcawe'j yi kaRyosil yi o' hebrey: Tajwe'n tan awak'ol ama'l scyetz e' intanum tan

chibene'n tan inc'u'laje'n. ²Na ko quil tzawak' ama'l scyetz tan cycle'n ej nin kol tzaban seguir tan chimakle'n, tz'ul acaws. ³Tz'ul Ryos tu yi tetz ḥchamil tan tak'le'n jun chin wutzile'n ya'bil ḥchixol' cyakil yi cyawunu' yi ate' bene'n tzi'n. Chin xo'wbil nin sbne' yi jun ya'bila'tz, na ḥchiquimok cyakil yi e' chej scyuch' yi e' buru', ncha'tz yi e' wac̄x tu e' cne'r tu cyakil yi e' camey. ⁴Cyakil yi cyawun yi e' aj Egipto ḥchiquimok. Poro quil wak' ama'l tan chiquime'n yi cyawun yi e' xonl Israel, na yi wajbil i'tz tan inchajol yi apart yi e' xonl Israel tziwitz wok," stzun Ryos tetz Moisés.

⁵Ncha'tz tal Ryos:

—Ninin eklen tz'ul yi jun cawsa'tz wa'n.

⁶Ej nin ya'tz nin tulej Ryos. Na yi tule'n skil le junt eklok tircu'n chiquime'n yi cyawun yi e' aj Egipto. Qui'c nin jun yi jak clax cyen. Poro ḥchixol' yi e' xonl Israel qui'c nin jun cyawun yi nink quim. ⁷Yi tbtital faraón yi qui e' quim yi cyawun yi e' xonl Israel, nintzun e' ben ḥchakol cobox tan xmaye'n yi ko bintzinin. Yi cyopone'n nintzun quil yi qui'c nin jun yi jak quim. Chipakxe'n tzuntz tan talche'n tetz faraón. Poro yi i' tetz mas tcunin stze'tzaxe'n yi talma' nin qui nin tak' ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan chibene'n tan c'u'laje'n yi chiRyosil.

Yi jale'n xpok'on tx'a'c tetz chicaws yi e' aj Egipto

⁸Itzun bantz tan paj yi qui na tak' faraón ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan cycle'n Egipto, nintzun tal Kataj tetz Moisés tu Aarón:

—Cy'ajwok nin jun txob stza'jil chuj swutz faraón, nin yil cxopon ba'n tzichitwoke'n tcyaj' swutz i'. ⁹Yi mu'x tza'ja'tz tz'ocopon tetz puklaj nin mben lo'on bene'n tzi'n Egipto. Ej nin i'tz jun chin wutzile'n ya'bil sbne' scye'j cyakil wunak nin scye'j cyakil txuc. Nin yi jun ya'bila'tz yi sjalok i'tz yi xpok'on tx'a'c.

¹⁰Yi quibital Moisés tu Aarón yi xtxolbile'j, ya'tz nin tzun cyulejtz. Nintzun e' quicy'al jun txob tza'j. Ej nin e' bentz swutz faraón. Yi cyopone'n nintzun je' ḥchitol Moisés yi tza'j tcyaj'. Nin tan yi xtxolbile'j tircu'n tzun yi e' wunak tu cyakil e' txuc oc lac'puj yi xpok'on tx'a'c scye'j. ¹¹Ma yi e' nachol cwent Egipto, qui'c nintzun oc cyajal tan pile'n yi cyetz quipisyo', na ncha'tz e' cyetz nsken oc lac'puj yi xpok'on tx'a'c scye'j, chi quitane'n yi e' mas aj Egipto. ¹²Poro yi talma' faraón, mas tcunin stze'tzaxe'n tan Ryos. Cha'stzun te qui nin ocopon yi chiyol Moisés tu Aarón te wi'. Inin bana's, chi yi talnak Ryos tetz Moisés.

Yi saje'n yi c'ub a'bal tetz chicaws yi e' aj Egipto

¹³Itzun bantz nintzun jilon junt tir Ryos tetz Moisés. Je tzun tale'j:

—Moisés na waj yil c̄iben ek jalchan tan yol tetz faraón. Ej nin ba'n tzawal tetz: "Je yol yi kajcaw yi kaRyosil yi o' hebrej: Ak'aj ama'l scyetz intanum tan chibene'n tan inc'u'laje'n le ama'l tz'inunin tu". ¹⁴Na ko quil tzawak' ama'l scyetz tan chibene'n tan inc'u'laje'n, tz'ul jun icaws wa'n yi chin xo'wbil nin. Nin yi jun icawsa'tz i'tz tetz icyakil, scyetz yi e' mas ajcaw nin scyetz cyakil wunak bantz tele'n itxum tetz yi qui'c junt Ryos bene'n tzi'n wi munt yi ni'cu'nk chi in. ¹⁵Ja klo' wi't cxsotzok wok wa'n scyuch' cyakil yi atanum. ¹⁶Poro ja wak' amal' tzitetz tan qui iquime'n, na na waj yil tzitil wok yi imporer. Nin ncha'tz na waj yil tz'el chitxum yi e' mas wunak wi munt yi in yi wi'tz Ryos bene'n tzi'n.

¹⁷ ¿Nxac na awocsaj awib nim na qui na awak' ama'l tetz intanum tan chibene'n tan inc'u'laje'n le ama'l yi walnak scyetz? ¹⁸ Ma jal' bin, chwa'nin eklen tz'ul jun chin wutzile'n c'ub a'bal wa'n tetz icaws. Nin yi jun c'ub a'bala'tz chin xo'wbil nin sbne', na qui otojt na bajij yi jun xtxolbila's tzone'j Egipto. ¹⁹ Cha'stzun te ko na awaj yil chiclax yi e' awawun, ba'n tzajoy puntil tan chicolche'n, na yi jun c'ub a'bala'tz yi tz'ul, xcyek tan chibiyle'n cyakil yi e' wunak tu cyakil txuc yi ate' wi'ak cojibil, stzun Ryos bantz."

²⁰ Yi quibital yi e' ajcaw yi ate' xlaj faraón yi xtxolbile'j, at e' yi ja cyocsaj, nin ja chixobtz. Chibene'n tzun tan chicawe'n yi e' chimos tan chicolol quib xe'ak ca'l, ej nin ncha'tz tan chicolche'n yi cyawun. ²¹ Poro wi'nin e' yi qui nin cyocsaj yi yol Ryos. E' cyajcyen tu' yi cyawun wi cojibil. Ncha'tz chimos e' cyajcyen tu' wi cojibil.

²² Itzun le junt eklok nintzun tal Ryos tetz Moisés:

—Moisés, ak'e'n yi ak'ab tcyal' tan saje'n c'ub a'bal squibaj cyakil wunak tu cyakil txuc nin tibaj cyakil yi ama'l bene'n tzi'n Egipto.

²³ Inin tzun tulej Moisésa'tz chi tal Ryos tetz. Je'n tzun tk'ol yi k'ab tcyal', nintzun saj xchitul Ryos jun chumam k'ancyok tu xlitz!. Ej nin saje'n nintzun ban yi c'ub a'bal, nin baj noj cyakil yi ama'l Egipto. ²⁴ Qui otoj na bajij yi jun xtxolbila'tz Egipto, na sk'ejl tu lak'bal qui na tane' yi jun chin c'ub a'bala'tz.

²⁵ Tircu'n tzun yi ama'l cwent Egipto lo'on tan yi jun chin wutzile'n c'ub a'bala'tz. Wi'nin wunak e' quim. Ncha'tz e' quim wi'nin txuc. Nin cyakil yi tze' tu e'chk ujul e' baj lo'on. ²⁶ Ma le ama'l Gosén kale ate't yi e' xonl Israel qui'c nin jun c'ub a'bal cul'-tz.

²⁷ Yi tilol yi rey yi xtxolbile'j nintzun ben mantar tan chichakle'n Moisés tu Aarón, nintzun taltz scyetz:

—Ma jal' ja el intxum tetz yi ja injuch wil swutz Ryos nin cyakil yi na bajij i'tz weri impaj scyuch' intanum. Nk'e'tz paj Ryos. ²⁸ Cha'stzun te ja wi't intxum tan wuk'ol ama'l tzitetz tan ibene'n tan c'u'laje'n yi iRyosil, na wi'nin kacaws ja ul, chi tane'n yi c'ub a'bale'j yi qui't na tane!. Ntin jakwok tetz iRyosil tan cuyul i' ketz kapaj, nin tan tanewe'n yi jun chin c'ub a'bale'j, stzun yi rey bantz tetz Moisés.

²⁹ —Quil bisunu' ta', na yil ne'l tzone'j ninin nocopon tan jakle'n tetz Ryos yi tajbilu'. Nin jun cu'n stanek yi jun c'ub a'bale'j nin ncha'tz cyakil yi k'ancyok yi at, bantz tele'n xtxumu' tetz, yi tetz Ryos cyakil yi ama'l bene'n tzi'n, nin i' na cawun tibaj. ³⁰ Poro ta', na el intxum tetz yi qui na teku' xchi' Ryos. Ncha'tz quitane'n yi e' mas ajcaw yi ate' xlaju', txe'n nin cyek xchi' Ryos, stzun Moisés bantz tetz faraón.

³¹ Cyakil yi e'chk ujul chi tane'n yi lino tu yi cebada ja lo'on, na yi cebada sken wi't jal wutz. Ej nin yi lino nsken wi't jal xu'm. Cha'stzun te yi e'chk ujula'tz ja lo'on. ³² Ma yi triw tu yi centeno qui'c ban na taxk jal wutz nin taxk jal xu'm. Na buch na jal wutz. ³³ Ma yi tele'n tzaj Moisés xe yi ca'l kale na cawune't faraón, ej nin yi pakxe'n le tetz ama'l nintzun octz tan nachle'n Kataj nin tan jakle'n tetz tan tanewe'n yi c'ub a'bal. Ninin tzun te rata'tz tanewe'n yi c'ub a'bal. Ej nin qui'ct k'ancyok bantz.

³⁴ Itzun bantz yi tilol faraón yi tanewe'n yi c'ub a'bal nin yi qui'c nin k'ancyok na cu' nin qui'ct na bajij, nintzun tze'tzax junt tir yi talma!. Ncha'tz e' ban yi mas

ajcaw yi ate' xlaj tan cawu'n. ³⁵ Qui't tzun tak' i' ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan cycle'n tzaj Egipto, na mas tcunin tze'tzaxe'n yi talma!. Tan yi xtxolbile'j el cunin te'j chi yi tal Ryos tetz Moisés.

Yi waxaki'n chicaws yi e' aj Egipto yi sac' cu'n ban

10 ¹Nintzun tal Ryos junt tir tetz Moisés:

—Na waj yi cëben junt tir tan yol tetz faraón. Na ja tze'tzax yi talma! wa'n scyuch' yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaj. Ya'stzun nwulej na na waj tzimban wi'nin e'chk milawr xchitxum tanzinchajol imporer scyetz. ²Ncha'tz tajwe'n tan italol yi e'chk milawra'tz scyetz yi e' initxa' scyuch' yi e' imamaj tan tele'n chitxum tetz yi ñe'n cu'n ban yi mme'l chik'ej yi e' aj Egipto wa'n bantz tele'n chitxum tetz yi in Jehová iRyosil, stzun Ryos tetz Moisés.

³Chibene'n tzun Moisés tu Aarón tan yol tetz faraón. Yi cyopone'n nintzun cyaltz:

—Je yol kaRyosile'j yi o' hebreys: “¿Tona' cëoc juy tzinwutz? ¿Tona' tzawak' ama'l scyetz yi e' intanum tan chibene'n tan inc'u'laje'n le ama'l yi ja wi't wal scyetz? ⁴Na ko quil tzawak' ama'l scyetz, ninin eklen tz'ul inchakol jun chin c'oloj sac' yi chinojk bene'n tzi'n Egipto. ⁵Nin yi jun icawsa'tz chin xo'wbil nin sbne', na snojk cunin yi wuxtx'otx' ta'n. Ej nin sbajk cyakil yi e'chk takle'n cya'n yi e' clax cyen tan yi c'ub a'bal nin sbajk cyakil yi e'chk tze' cya'n yi at wi cojbil bene'n tzi'n. ⁶Chin xo'wbil nin sbne', na chocopon xe yi ca'l'u' kale na cawune'tu!. Ncha'tz chocopon xe yi chica'l yi wi'tz bajxom yi ate' xlaju' tan cawu'n. Ncha'tz xe chica'l cyakil yi e' aj Egipto. Yi jun xtxolbile'j yi sbajok, qui otoj na bajij bene'n tzi'n wi munt nin sajle'n tunintz scye'j yi e' chimam chite'u!, stzun Ryos swetz, stzun Moisés.

Yi wi't tlol Moisés yi xtxolbile'j nintzun el tzaj i' xe yi ca'l yi faraón: ⁷Yi cycle'n tzaj Moisés nintzun cyal yi e' ajcaw yi ate' xlaj faraón.

—Ta!, ¿tona' ltane' yi jun yaja'tz tan kaxuxe'n? Ba'n tcu'n yi nink tak'u' ama'l scyetz yi e' tetz tanum tan chibene'n tan c'u'laje'n yi cyetz chiriosil, na ¿qui pe' na el itxumu' tetz yi ja wi't el cu'n katanum swutz tan paj yi qui na tak'u' ama'l scyetz? che'ch tzun bantz tetz faraón.

⁸Bene'n tzun mantar faraón tan chichakle'n Moisés tu Aarón. Yi cyopone'n nintzun taltz scyetz:

—Ma jalu' ba'n cxben wok tan c'u'laje'n yi iRyosil. Poro alcyen swetz na' scyetz e' yi nchiben.

⁹—Kacyakil nkaben scyuch' yi e' kanitxa' tu yi e' katijl c'u'lal. Ncha'tz cyakil yi e' kawun. Na i'tz jun balaj k'ej yil skabne' swutz Ryos, stzun Moisés tetz rey.

¹⁰—Lajluch cunin yi mbi i ila'tz yi itxumu'n, nin i'tz tan insuble'n tu' na itajwok. Tan paj yi ya'tz nin itxumu'n quil xom Ryos tzite'j. Ncha'tz quil wak' ama'l tzitetz tan ibene'n icyakil cu'n. ¹¹Ma na ntin swak'e' ama'l scyetz yi e' yaj tan chibene'n tan c'u'laje'n yi iRyosil na ya'stzun na itajwok.

Nintzun e' el tzaj lajul faraón. ¹²Poro nintzun jilon junt tir Ryos tetz Moisés. Itzun taltz:

—Moisés ak'e'n ak'ab tcyaj tan achajol yi at imporer tibaj cyakil Egipto nin tan chisaje'n sac' tan bajse'n cyakil yi e'chk tze' yi nchic lax cyen tk'ab yi c'ub a'bal.

¹³Nintzun je tk'ol Moisés yi xtx'amij tcyaj' tibaj Egipto. Saje'n nintzun ban jun chin wutzile'n cyek'ek' tele'n tzi'n. Sk'ejl tu lak'bal ban yi jun chin

wutzile'n cyek'ek'a'tz. Nin tul yi jun chin wutzile'n cyek'ek'a'tz cho'n cyule'n yi sac!. ¹⁴Noje'n tzun cyakil Egipio cya'n. Qui otojt na bajij yi jun chin wutzile'n chicawsa'tz, nin quil bajij sbne' opon tunintz, na wi'nin sac' bantz te jun k'eja'tz. ¹⁵Wi'nin tzun sac' bantz nin tircu'n jopxe'n yi wuxtx'otx' cya'n. Ncha'tz baj cyakil xtze' cya'n, tuml yi e'chk tze' yi clax tk'ab yi c'ub a'bal. Qui'c nintzun jun wi' tze' ban cyen bene'n tzi'n Egipio. Ncha'tz cyakil e'chk xtze', tircu'n baj cya'n.

¹⁶Yi tilol faraón yi xtxolbile'j nintzun ḥchak i' Moisés tu Aarón. Itzun taltz scyetz:

—Ja injuch wil swutz Ryos nin ncha'tz tziwutz wok. ¹⁷Ma jalu' na waj tzinjak cuybil impaj tzitetz nin ncha'tz nachwok Kataj swibaj tan cuyul Ryos impaj nin tan telse'n yi jun chin wutzile'n incawse'j yi ja ul, stzun yi faraón bantz tetz Moisés.

¹⁸Yi tbital Moisés yi xtxolbile'j nintzun el tzaj i' kale atite't faraón nin oc i'-tz tan nacle'n Kataj Ryos. ¹⁹Nintzun tbital Ryos yi oración Moisés. Xtx'ixpul tzun Ryos yi tojkbil yi cyek'ek!. Cho'n tzun saje'n yi cyek'ek! toque'n tzi'n. Nintzun icy' tcyal'j yi e'chk sac' yi ate' Egipio. Cho'n tzun cyopone'n ta'n tul yi Cyak Mar. Qui'ct nin tzun jun sac' ban quentz Egipio. ²⁰Ja til faraón cyakil yi xtxolbile'j, poro qui nin tak' ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan cyele'n tzaj, na nsken tze'tzax yi talma' tan Ryos.

Yi toque'n tz'o'tz swutz k'ej tetz chicaws yi e' aj Egipio

²¹Itzun bantz nintzun jilon junt tir Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

—Ma jalu' Moisés ak'e'n ak'ab tcyal'. Ej nin tz'ocopon tz'o'tz wutz cya'j bene'n tzi'n Egipio.

²²Ya'tz nin tzun tulej Moisés quib yi tal Ryos tetz. Na yi je'n tk'ol yi k'ab tcyal'j oque'n nintzun ban tz'o'tz bene'n tzi'n Egipio. ²³Ox cu'n tzun k'ej ban yi jun chin wutzile'n tz'o'tza'tz. Cya'l nin tzun jun wunak xon tbe', tunink xajse'n yi chiwisin. Ma ḥchixo'l yi e' xonl Israel qui'c tz'o'tz jal, ma na chin tkan k'ej nin tane'n.

²⁴Yi tilol faraón yi xtxolbile'j nintzun ben mantar tan ḥchakle'n Moisés. Yi topone'n Moisés nintzun taltz tetz:

—Ma jalu' Moisés ba'n cxben wok tan c'u'laje'n yi iRyosil. Ej nin ba'n tzicy'aj wok nin cyakil yi ixna'nil scyuch' initxa!. Poro cyakil yi itawun ḥchicyajk tzone'j.

²⁵Stza'wel tzun Moisés tetz faraón:

—Poro ta', ilu' tz'ak'on tetz cyakil yi e' txuc yi skabiye' nin yi skapate' tetz katx'ixwatz tetz Ryos. ²⁶Poro qui', na cyakil yi ketz kawun nchiben xomok ske'j. Qui'c nin jun yi nink cyajcyen. Ma na tircu'n nchiben, na yil kopon chone'l j kocopon tan chitxa'l e'n cobox ḥchixo'l tan kak'ol tetz Ryos. Na te yi ntaxk kopon chone'l qui na el katxum tetz na' scyetz e' yil skoye' tetz Ryos.

²⁷Poro qui nin tzun tak' faraón ama'l scyetz tan cyele'n na Ryos mak'on cyen le wi' tan stze'tzaxe'n yi talma' tan qui tk'ol ama'l scyetz. ²⁸Ncha'tz tal faraón tetz Moisés:

—Cawle'n tzone'j nin qui't na waj yil wil cu'n awutz junt tir tzone'j, na kol c̄xu'l junt tir oknin cu'n le awi' yi ḥquimok wa'n, stzun faraón bantz tetz Moisés.

²⁹—Jun cu'n yol qui't nu'l tan yol teru', stzun Moisés bantz tetz faraón.

Yi tlol Ryos yi at chiquimbil cyakil yi bajx chicy'ajl yi e' wunak Egipio

11 ¹Itzun bantz nintzun jilon Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

—Tajwe'n tan wak'ol junt caws faraón scyuch' cyakil yi e' aj Egipio. Ej nin yil tz'icy' yi jun chicawsa'tz stk'e' i' ama'l tzitetz tan itele'n wok tzone'j. Na i'

te'nin faraón tz'ocopon tan ilaje'n len tan itele'n wok tzone'j. ² Cha'stzun te alaj scyetz cyakil yi e' xonl Israel tan cyoque'n tan jakle'n e'chk oro tu sakal scyetz chiwisin yi aj Egipto.

³ Nintzun tak! Ryos yi banl squibaj yi e' xonl Israel na nin jal chibalajil ḫchiwutz cyakil yi e' aj Egipto. Ncha'tz e' ban yi e' ajcaw yi na chicawun xlaj faraón nin cyak' k'ej Moisés. Ej nin cyakil yi e' aj Egipto chumbalaj nin e' bantz scye'j yi e' xonl Israel.

⁴ Ej itzun ban, nin tal Moisés tetz faraón:

—Ta' faraón je yol yi ketz kaRyosil: "Chin xonk ḫchixo'l yi e' aj Egipto axen nicy'ak'bal. ⁵ Ej nin ḫchiquimok cyakil yi bajx cy'ajol wa'n. Chicyakil cu'n ḫchiquimok. Qui'c na ban ko at chik'ej chitaj nka qui'c. Chi tane'n yi faraón yi at k'ej, squimok yi bajx cy'ajl wa'n, nin yi e' yi qui'c chik'ej chi quitane'n yi e' yi na chak'uj wi cojibil ḫchiquimok yi cyetz wa'n. Ncha'tz ḫchibne' yi bajx cyal yi e' txuc. Tircu'n ḫchiquimok. ⁶ Wi'nin tzun bis o'kl sbajoktz bene'n tzi'n Egipto. Wi'nin e' chix'h'ink tan bis na qui otojt na bajij yi xtxolbile'j ḫchixo'l." ⁷ Nin tan tele'n chitxumu' tetz yi apart yi o' xonl Israel ḫchiwutz yi e' aj Egipto, squier nink jun tx'i'yi nink wojon cyen te jun xonl Israel, mpe ik te cyawun. ⁸ Ma jalu' chicyakil cu'n tzun yi e' wi'tz ajcawe'j, chul' tan cu'swutzel tzinwutz nin chicopon mejlok tzinwutz. Ej nin scyale' swetz: "Bne'u' pawor ta' tan cycle'nu' scyuch' cyakil tanumu'." Poro ko quil chiban yi xtxolbile'j quil ke'l, stzun Moisés bantz tetz yi rey.

Wi'nin tzun ḫchi'che'n c'u'l Moisés yi tele'n tzajtz tan yol tetz faraón. ⁹ Bene'n tzun tlol Ryos tetz Moisés:

—Jun cu'n yol quil tak! faraón ama'l tzitetz tan itele'n. Ma na tajwe'n cu'n tan inchajol mas e'chk milawra'tz swutz faraón cya'n Moisés tu Aarón. Poro yi tetz faraón mas tcunin stze'tzaxe'n talma' tan Ryos na qui nin tak! i' ama'l tan cycle'n yi e' xonl Israel Egipto.

Yi Pasc

12 ¹ Itzun bantz nintzun jilont Ryos tetz Moisés tu Aarón le ama'l Egipto, itzun tal scyetz:

² "Yi jun xawel'j tz'ocopon tetz bajx xaw tetz yi yob nin sbne' opon tunintz bajx xaw sbne'. ³ Cha'stzun te alwok scyetz cyakil yi e' xonl Israel yi xtxolbile'j: 'Tul yi lajuy tajjal yi xawel'j, tajwe'n tan chijoyol yi jujun najal jun cne'r nka jun chiw tan cyoyil swetz, jun le jujun najal. ⁴ Ma ko cobox intzi' chixone'n jun najal nin qui nin chixcye' tan bajse'n jun cne'r nka jun chiw, ba'n tzun chijilon tetz yi chiwisin yi at mas naka'j. Junit tzun chiban tan bajse'n yi jun txuca'tz. Ba'n chijatx cu'n ḫchixo'l. Tunin xomquen cya'n te cyajjal le jujun najal. ⁵ Tajwe'n yi tzijoy wok jun cne'r yi mam yi ja wi'tz'ak jun yob ta'n, nin yi qui'c mu'x tal yana'sil. Qui'c na ban yi ko cne'r nka chiw. ⁶ Yil jal yi cneru' nka yi chiw tajwe'n tan colche'n, jalen yil jepon yi cyajjal tajjal yi xaw tajwe'n tan cwe'n ibiyol. Poro ba'n tzibiy wok cu'n cwe'n k'ej. ⁷ Kalel baje't yi jun cne'ra'tz, ba'n txisuk' wok cyen yi ḫch'el te'jak yi marquil yi puertil ica'l. ⁸ Yi jun cne'ra'tz ba'n tzibajswok ninin te ak'bala'tz nin boxij tzitulej wok. Ba'n tzibajsaj wok tu e'chk c'a' itzaj tu pam yi qui'c xtx'amil.

⁹Qui'c cuj tan ibajsal yi chibaj yi txa'xenlen nka yi txiquij sban, ma na cyakil yi tkan tu yi wi' tu cyakil yi talma' nka yi e'chk takle'n yi at tc'u'l, cyakil boxij cu'n sbne'. ¹⁰Nin tajwe'n tan ibajsal cyakil. Na qui tajwe'n tan sowrine'n nin kol sowrin ba'n tcu'n yi tzitz'e'swok cu'n. ¹¹Nin ncha'tz bajx wekwok itib, banwok list te be'ch itetz, nin yi ixajab. Ej nin tz'amwoke'n yi itx'amij, kalena's tzun ba'n tzibajswoke'n yi cne'r lajke'l na ya'stzun yi Pasc tetz Kataj. ¹²Na te yi ak'bala'tz nicy'ak tan chibiyle'n cyakil yi e' bajx chicy'ajl yi e' aj Egipto. Ncha'tz wulej yi bajx cyal yi e' txuc, nin wak'e' chicaws yi e'chk ryos cwent Egipto. Tz'elepon cu'n te'lj yi xtxolbile'l na i'tz inyol yi in iTaj Jehová.

¹³'Ma yi chich' yi tz'ocopon ita'n te marquil yi puertil ica'l, xconk tetz jun techl yi cho'n atixwok le ca'la'tz tan qui iquime'n, na yil wil yi at chich' te'jak puert nicy'pon nin quil cxquim wok, na cyakil yi e' aj Egipto ñchiquimok wa'n. ¹⁴Ba'n tzinach wok cu'n yi jun k'eja'tz, na i'tz jun balaj k'ej nin tzibne' wok jun balaj k'ej tetz Kataj. Na yi jun k'eja'tz tajwe'n tan ibnol wok tane'n chi jun ley. Nin sbne' opon tunintz tajwe'n tan chibnol tane'n yi initxa' tu cyakil yi e' imamaj.

¹⁵Ncha'tz sbajk pam yi qui'c xtx'amil ita'n, tetz juk k'ej, nin yil xe'tiy yi bajx k'ej tajwe'n yi qui'c mu'x xtx'amil pam yi nink jal le jun ca'l. Nin yi jun yil baj yi pam yi at xtx'amil ta'n tul yi juk k'eja'tz, tz'elpon laju'n tzixo'l wok. ¹⁶Le bajx k'ej tu yi wi'tzibil k'ej tajwe'n tan imolol itib tan banle'n jun balaj k'eja'tz. Tul yi cob k'eja'tz cya'l jun tz'ak'uj, ntin cu'n tan banle'n yi iwa' ba'n cxak'uj jun rat, na yi cob k'eja'tz chin xan nin. ¹⁷Yi jun k'eja'tz tetz yi pam yi qui'c xtx'amil i'tz jun balaj k'ej yi tajwe'n tan ticy'e'n wutz k'ej ita'n, na ya'stzun yi k'ej yi xelepon wok tzone'l Egipto. Cha'stzun te tzibne' wok tane'n yi jun k'eja'tz sbne' opon tunintz, nin i'tz jun ley yi tajwe'n tan ibnol tane'n, nin tan chibnol tane'n yi e' initxa'.

¹⁸Sabajk yi pam yi qui'c xtx'amil ita'n. Juk k'ej sbne', na cxe'tok wok tan bajse'n cwe'n k'ej le cyajlaj tajjal yi bajx xaw tetz yi yob, jalen cwe'n k'ej le junakjun tajjal yi ite'n nin xawa'tz. ¹⁹Tul yi juk k'eja'tz qui'c cuj tan jale'n mu'x xtx'amil pam le jun ca'l. Na cyakil yi e' yi sbajk pam cya'n yi at xtx'amil, juncu'n chelepon laju'n tzixo'l wok. Qui'c na ban ko awer nak i' nka mero xonl Israel. ²⁰Cha'stzun te cya'l jun bajsan yi e'chk takle'n yi at xtx'amil. Ma na ba'n tzibajswok yi e'chk takle'n yi qui'c xtx'amil alchok atixe't nin alchok ama'lil yi xa't cu'nt,' " stzun Ryos bantz tetz Moisés.

²¹Itzun bantz nintzun el mantar tan Moisés tan chichakle'n cyakil yi e' wi' banl wi' tetz Israel. Nintzun taltz scyetz: "E'u' jun c'oloj kacmon chibenku' tan ticy'le'n jun ne'x cneru' nka jun chiw, jujun le jun najbil. Ba'n chibiyu'nu' na skabne' jun balaj k'ej yi i'tz yi Pasc. ²²Ma yi ñch'el yi cne'r ba'n molxij tul jun plancan nin yil molxij ba'n tzun chijoyu' jun tal sbil nka jun k'ab xtze' tan suk'le'n cyen te'jak yi marquil yi chipuertu'. Cya'l tzun jun tz'el tzajtz te ak'bala'tz jalen yil tz'ul skil. ²³Na yil tz'icy'ak yi Kataj tan chibiyle'n cyakil yi bajx chicy'ajl yi e' aj Egipto stile' yi at yi chich' te'jak yi marquil yi chipuertu'. Nin yil til yi at chich' te'jak yi chipuertu' tz'icy'pon tzun i'-tz, nin quil chiquim yi e' bajx chicy'ajlu' ta'n. ²⁴Nin yi jun ca'wle'l tajwe'n tan chibnolu' tane'n scyuch' cyakil yi chixonlu' sbne' opon tunintz. ²⁵Nin yil choponu' le ama'l yi suki'nt tan Ryos scyeru' tajwe'n tan chibnolu' tane'n yi jun xtxolbila'tz. ²⁶Ej nin yil chijak yi chinitxajilu' scyeru' yi mbi xac yi jun k'eja'tz yi na chibantu', ²⁷ba'n cyalu': 'Yi jun k'eja'tz yi na icy' skaxo'l i'tz Pasc nin yi na quim yi cne'r i'tz jun katx'ixwatz tan tak'le'n k'ej Kataj.

Na yi chiquime'n yi bajx chicy'ajl yi e' aj Egipto ta'n, qui'c nintzun oc tajaltz scye'l' yi bajx chicy'ajl yi xonl Israel yi ate'-tz Egipto. Cha'stzun te chiclaxe'n cyakil cu'n yi e' kaxonl,' " tzun Moisés bantz scyetz cyakil cu'n yi e' xonl Israel.

Yi quibital yi e' xonl Israel yi xtxolbile'j chicwe'n tzun mejloktz tan tak'le'n k'ej Ryos.²⁸ Ej nin e' ban tane'n cyakil yi xtxolbil yi tal Ryos tetz Moisés tu Aarón.

Yi chiquime'n cyakil yi bajx chicy'ajl yi e' aj Egipto

²⁹ Itzun bantz yi topone'n nicy'ak'bal nintzun e' quim cyakil yi bajx chicy'ajl yi e' aj Egipto tan Ryos. Tircu'n tzun e' quimtz, qui'c na ban yi ko ric nka me'b'a!, chi tane'n yi bajx cy'ajl faraón jalén te yi bajx cy'ajl yi yaj yi at pres. Ncha'tz ban yi bajx cyal cyakil yi e' txuc. Tircu'n chiquime'n.³⁰ Yi chiquime'n, tircu'n tzun yi e' wunak e' baj c'as len. Ncha'tz ban faraón scyuch' yi e' mas ajcaw yi ate' xlaj tan cawu'n. Chin bisbil nin ban yi jun ak'bala'tz na cyakil cunin yi e' wunak na chok' len tan bis, na qui'c nin jun najal yi qui'k jun alma' scyuch'.³¹ Ite'n nin te rata'tz bene'n mantar yi faraón tan chichakle'n Moisés tu Aarón. Ma yi cyopone'n Moisés nintzun taltz scyetz:

—Ma jalu'! Moisés, ba'n tcu'n quilo'k wok tan c'u'laje'n yi iRyosil chi yi na cxtzan wok tan talche'n. Na ba'n tcu'n yi cxe'l wok skaxo'l.³² Ba'n cxben wok icyakil cu'n, cy'aj wok nin cyakil yi itawun chi yi txumijt ita'n. Ba'n cxe'l wok ninin jalu' nin nachwok tu' Kataj swibaj, tzun yi faraón bantz scyetz Moisés tu Aarón.

³³ Itzun yi e' wunak cwent Egipto cyoqe'n tzuntz tan chilaje'n len yi e' xonl Israel yi ate' xchixo'l. Na nin e' oc tan xtxumle'n ko tzun chiquim chicyakil cu'n.

³⁴ Lajke'l nintzun cyoqe'n yi e' xonl Israel tan cu'se'n yi k'otil pam yi ntaxk cu' xtx'amil cy'a'n tulak yi cu'lbil, nin tircu'n tu yi cu'lbil cwe'n quik'ol tulak chixbu'k nin baj je' cyekaltz.³⁵ Ncha'tz cawunin Moisés scyetz cyakil yi e' xonl Israel tan chibene'n tan jakle'n oro tu sakal nin e'chk be'chok scyetz yi e' aj Egipto.³⁶ Toque'n tzun tk'ol Ryos le chitxumu'n yi e' aj Egipto tan quik'ol cyakil yi mbi cu'n na chijak yi e' xonl Israel scyetz, nin tan yi xtxolbile'j el tzaj quic'y'al cyakil chime'bi'l yi e' aj Egipto.

Yi cyele'n tzaj yi e' xonl Israel Egipto

³⁷ Itzun bantz ele'n tzaj nintzun e' ban yi e' xonl Israel le ama'l Ramsés tan cyopone'n Sucot. Yi cyajjal yi cyele'n tzaj i'tz kak cient mil chixone'n yi e' yaj yi nsken tz'ak chitiemp nka yi e' yi nsken opon chitiemp tetz sanlari'n. Qui e' oc yi e' xna'n tu nitxa' cyajjal.³⁸ Wi'nin tzun wunak yi nk'e'tz e' xonl Israel e' xomnin xchixo'l. Ncha'tz wi'nin wacx tu cne'r e' xomnin scye'lj.³⁹ Nin tan paj yi ojke'l yi cyele'n tzaj qui nin bnix chiwa' tetz chibe', na nin e' oc yi e' aj Egipto tan chilaje'n len le cyetz chitanum. Cyoqe'n tzuntz tan banle'n pam te yi k'ot yi cy'a'n cya'n. Na ntaxk tx'amin.

⁴⁰ Cyaj cient tu junaklaj yob e' a'tij yi e' xonl Israel le ama'l Egipto.⁴¹ Na nintzun tz'ak yi cyaj cient tu junaklaj yoba'tz cya'n te yi k'eja'tz yi cyele'n tzaj. Chicwe'n tzun chicyakil yi tanum Ryos tbe'.⁴² Te yi jun ak'bala'tz Ryos oc tan chiq'uiicy'le'n nin tan cyelsene'l tzaj Egipto. Cha'stzun te yi jun ak'bala'tz i'tz tetz Kataj, na ya'stzun yi ak'bal tan tak'le'n k'ej i!. Ej nin chin tajwe'n cunin tan china'wsal yi e' xonl Israel yi jun ak'bala'tz sbne' opon tunintz. Ncha'tz xchibne' yi e' chixonl tajwe'n tan china'wsal yi jun k'eja'tz.

Cobox ca'wl tetz Pasc

⁴³ Jilone'n tzun Ryos tetz Moisés tu Aarón itzun taltz: “Je cobox ca'wle'j yi tajwe'n tan ixome'n te'j tan ticy'se'n Pasc: Qui'c cuj tan bajsal jun awer wunak yi ñchi'bel yi txuc yi spat-xok tetz itx'ixwatz. ⁴⁴ Poro ko at jun imos yi lok'ij tane'n ba'n sbajsaj i' ntin ko banij circuncidar. ⁴⁵ Qui'c cuj tan bajsal jun awer wunak yi ñchi'bel yi txuc yi na ipat tetz itx'ixwatz, mpe ik jun awer wunak yi na icy' cu'n tzixo'l wok nka jun imos yi na ichoj wok tan ak'un, qui'c cuj tan baj'e'n ta'n. ⁴⁶ Nin yi chi'baj tajwe'n tan baj'e'n cyak'un yi jujun najal xe'ak chica'l. Na cya'll jun tz'elsan tzaj yi chi'baj xe ca'l, nin cya'l jun puch'un cu'n siquer jun scyteri bakil yi itx'ixwatz'a'tz. ⁴⁷ Ej nin yi jun xtxolbile'j tajwe'n tan ibnl tane'n yi axwok xonl Israel. ⁴⁸ Poro ko at jun awer wunak yi at tzixo'l yi na taj yil sban tane'n yi Pasc tan tak'le'n k'ej Kataj, tajwe'n tan bnol circuncidar tib. Ncha'tz cyakil yi e' yaj yi ate' le najbil i' tajwe'n tan chibnl circuncidar quib. Ej nin kalena's tzun sban tane'n yi jun k'eja'tz. Na ni'cu'n tzun sbne' i'-tz chi jun mero xonl Israel. Poro ko nk'e'tz circuncidado qui'c cuj tan baj'e'n ta'n. ⁴⁹ It'e'n nintzun leya'tz xconk scyetz yi e' awer nak yi nchitz'i'j nin yi e' yi ate' tzixo'l wok.”

⁵⁰ Ma yi e' xonl Israel, nintzun e' ban tane'n cyakil yi xtxolbil quib yi tal Ryos scyetz Moisés tu Aarón. ⁵¹ It'e'n nintzun k'eja'tz cyele'n tzaj tcy'al Ryos yi tanum jak' ca'wl faraón chi jun k'u'l sanlar tane'n.

13

¹Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés:

²“Jatx wok cyakil bajx icy'ajl, tan chixcone'n swetz. Na cyakil yi bajx icy'ajl yi axwok xonl Israel, e' cu'n wetz. Ncha'tz cyakil yi bajx cyal yi itawun e' cu'n wetz,” stzun Ryos tetz Moisés.

³ Yi tbital Moisés yi xtxolbile'j nintzun bentz tan talche'n scyetz cyakil yi tanum. Poro bajx talol i' yi yole'j: “Sbne' opon tunintz tajwe'n tan china'wsalu' yi jun k'eje'j yi ñe'n cu'n ban Ryos tan cyelsene'l tzaju' jak' chica'wl yi e' aj Egipto tan yi tetz porer kale ate'tu' tetz esclaw. Nin te yi jun k'eja'tz qui'c cu tan chibalsalu' pam yi at xtx'amil. ⁴ Chinach cu'nu' yi tajjal yi xaw te yi jun k'eje'j yi i'tz jun k'ej tetz xaw Abib. ⁵ Ej nin yil choponu' le ama'l yi suknaq Ryos scyetz yi e' kamam kate', yi jun ama'la'tz yi chumbalaj nin, kale najlche't yi e' cananeo, e' hitita, e' amorreo, e' heveo tu e' jebuseo, tajwe'n tan china'wsalu' yi jun k'eje'j cyakil tiemp. ⁶ Yil tz'licy' yi jun balaj k'eja'tz cyano' ba'n chibalsaju' yi pam yi qui'c xtx'amil.^e Juk k'ej chibantu' tan bajse'n. Poro le juki'n k'eja'tz ba'n chibantu' jun balaj k'ej tan tak'le'n k'ej Kajcaw. ⁷ Tul yi juk k'eja'tz ntin pam yi qui'c xtx'amil sbajk cyano!. Ej nin qui'c cuj tan jale'n mu'ñ xtx'amil pam ñchix'o'lu', nka jun pam yi at xtx'amil. ⁸ Ej nin tul yi jun k'eja'tz ba'n cyalu' scyetz chinitxajilu' yi mbi na elepont yi k'eja'tz. Ej nin ba'n cyalu' scyetz: ‘Yi jun xtxolbile'j i'tz tan na'wse'n yi k'ejlal yi kele'n tzaj tan Ryos jak' chica'wl yi e' aj Egipto,’ che'chu' sban scyetz. ⁹ Tajwe'n cunin tan quicy'salu' yi jun k'eja'tz na ni'cu'n sbne' chi atk jun techl wutz chik'abu' nka wutzak chiplaju' tan na'wse'n scyteri' yi tajwe'n tan china'wsalu' yi ca'wl Ryos. Na tan tu' yi porer i' nche'lsan tzaju' jak' chica'wl yi e' aj Egipto. ¹⁰ Cha'stzun te tajwe'n tan ticy'e'n yi jun k'eja'tz cyano' cyakil yob le xawe'j.

^e 13:6 “Xtx'amil” le A.T. na elepont “ajtza'kl cachí”. 1Co 5:7.

¹¹ "Ej ncha'tz yil choponu' tan Ryos le chiluwar yi e' aj Canaán, yi ama'l yi suknak i' scyetz yi e' chimam chite'u', ¹² tajwe'n yil chijatxu' yi bajx chichy'ajlu' tetz Ryos. Ncha'tz cyakil yi bajx cyal yi cyawunu' yi mam, tajwe'n yil cyak'u' tetz Ryos. ¹³ Ma yi bajx cyal yi e' buru' ba'n chitx'exu' tu jun tal ne'x cne'r nka tu jun tal chiw. Poro ko qui na cyaju' yil chitx'exu' ba'n chiwak'e'nu' yi kul. Ncha'tz na taj yil chibanan' te yi bajx chichy'ajlu'. Tajwe'n yil chitx'exu' tu jun ne'x cne'r tan claxe'n. ¹⁴ Ej nin tzantzaj yil chijak yi e' chinitxajilu' yi mbi na elepon yi xtxolbile'j, ba'n cyalu' scyetz: 'Na kaban yi xtxolbile'j tan na'wse'n yi xe'n cunin ban Ryos tu yi tetz porer tan kelse'e'l tzaj jak' chica'wl yi e' aj Egipto kale o' a'le'te tetz esclaw jak' chica'wl. ¹⁵ Na yi stze'tzaxe'n yi talma' faraón yi qui nin tak' i' ama'l sketz tan kele'n tzaj ñchixol, ja chiquim cyakil yi bajx chichy'ajl yi e' aj Egipto tan Ryos. Ncha'tz ban yi bajx cyal yi e' txuc. Cha'stzun te na koy yi bajx cyal yi e' txuc tetz Ryos, nin ncha'tz na kak' jun ne'x cne'r tan qui chiquime'n yi bajx kacy'ajl. ¹⁶ Nin yi jun xtxolbile'j ni'cu'nk chi atk jun techl sbne' wutz ik'ab nka wutz iplaj tan na'wse'n tzitetz yi xe'n cunin ban Ryos tu yi tetz porer tan kelse'e'l tzaj Egipto,' che'chu' sban scyetz chinitxajilu'."

Yi jun boc'oj sbak' tu k'ak' yi bajx cu'n ñchiwutz Israel

¹⁷ Itzun bantz yi tk'ol faraón ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan cyele'n tzaj Egipto, qui nin e' ben tcy'al Ryos le be' yi quenin na opon le ama'l ñchixol yi e' filistey. Na nin oc Ryos tan xtxumle'n ko tzun chipakxij junt tir Egipto yil cho'c yi e' filistey tan oyintzi' scye'j. ¹⁸ Cha'stzun te e' bene'n tcy'al le ama'l tz'inunin tu' tan cyopone'n stzi' yi Cyak Mar. Yi cyele'n tzaj yi e' xonl Israel Egipto cho'n cunin e' ban chi na chibana ala' k'u'l sanlar. ¹⁹ Ma tetz Moisés nintzun cawunin tan bene'n quicy'al yi bakil k'ajtzun ñep. Na, cawun cyen i' scyetz yi e' xonl tan chibnal yi xtxolbile'j. Nin ye yol i'ej: "Jun cu'n yol wale' cyen tzitetz yi tz'ocopon Ryos tan ich'eye'n nin tan itelse'n tzone'j. Nin yil bajij yi je'j tajwe'n tan bene'n itcy'al yi imbakil tzite'j," stzun ñep banak cyen.

²⁰ Yi cyele'n tzaj yi e' xonl Israel le ama'l Sucot cwent Egipto, cho'n tzun cyopone'n le ama'l Etam stzi' yi ama'l tz'inunin tu'. ²¹ Ej nin yi na chixon chajk'ej bajxij Ryos ñchiwutz tul jun boc'oj sbak' tan ñchajle'n yi chibe!. Ma lak'bal bajxij Ryos ñchiwutz tul jun boc'oj k'ak' tan xteke'n chibe!. Cha'stzun te ja chixon sk'ej nin lak'bal. ²² Bajx cuntunin yi jun boc'oj sbak'a'tz ñchiwutz chajk'ej. Ma lak'bal bajx cuntunin yi jun boc'oj k'ak'a'tz ñchiwutz tan xteke'n yi chibe!.

Yi quicy'e'n yi xonl Israel wi mar

14

¹ Itzun bantz nintzun jilont Ryos tetz Moisés. Itzun taltz:

² "Moisés, alaj scyetz cyakil yi e' xonl Israel tan chipakxe'n, nin tan cyopone'n swutz yi ama'l Pi-hahirot yi at txo'l Migdol tu yi mar, nin xlaj yi ama'l Baal-zefón. Ba'n cha'tij cobox k'ej le ama'la'tz nin ba'n je' cobox k'ej chipach swutz yi ama'la'tz yi at swutz yi mar. ³ Nin yil tbit faraón yi cho'n atixwok le ama'la'tz, stale' i!: 'Yi e' xonl Israel qui't na pujx cya'n na'l cha'j nint. Nin tx'akxna'ke' tul yi ama'l tz'inunin tu!' ⁴ Nin ncha'tz tzintx'ipuj yi tajtza'kl faraón tan saje'n i' tan itz'amle'n. Poro quil cbisun wok na tzinchaje' yi imporer tan yi e'chk takle'n yi tzimbne' te'j i' nin scye'j yi e' tetz sanlar. Ej nin yil tzimban yi xtxolbile'j tz'elepon chitxum cyakil yi e' aj Egipto tetz yi in yi wi'tz Ajcaw," stzun Ryos bantz.

Ya'tz nin tzun cyulej yi e' xonl Israel quib yi tal Ryos scyetz.

⁵ Itzun bantz yi tbital faraón scyuch' yi e' ajcaw yi na chicawun xlaj yi nsken che'l ojk yi e' xonl Israel, nintzun je' xtx'ixpul yi xtxumu'n scye'l. Itzun cyaltz: "¿Xe'n tzun ban yi kak'ol ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan cyele'n skaxo'l, nin tan qui cyak'uje'n skej?" che'ch tzun e' bantz.

⁶ Nintzun cawunin yi rey tan wekle'n yi tetz care't tetz oyintzi', nin cawunin tan chiwekle'n jun c'oloj sanlar, tan chixome'n nin te'j. Ben tcy'al cyakil yi tetz care't tetz oyintzi'. ⁷Ncha'tz e' xom nin kak ciente balaj care't tetz oyintzi' yi at len jun ajcaw tetz sanlar tul. ⁸Mas tcunin tzun stze'tzaxe'n yi talma' yi rey tan Ryos tan bene'n i' tan chitz'amle'n yi e' xonl Israel yi sk'il cu'n cyele'n tzaj tzak'chica'wl.

⁹Cyele'n tzaj tzun yi e' sanlar cwent Egipto tu cyakil chicare't tetz oyintzi' tu cyakil yi e' sanlar yi ate'e'n te'jak chichej, tan chitz'amle'n yi e' xonl Israel. Cho'n tzun e' tx'amxe'n yi e' xonl Israel cyak'un stzi' yi mar, xlaj yi am'a'l Pi-hahirot nin swutz yi am'a'l Baal-zefón. Na cho'n chichaje'n cyen yi e' xonl Israel le am'alla'tz. ¹⁰Yi quilol yi e' xonl Israel yi topone'n faraón tu cyakil yi e' tetz sanlar yi xomche' te'j tu e'chk care't tetz oyintzi', nintzun e' xobtz, nin e' oc tan jakle'ñ xch'eybil cyetz tetz Kataj Ryos. ¹¹Poro nintzun e' oc tan yajle'n Moisés. Itzun cyaltz tetz:

—Moisés ¿nxac nke'l tzaj acy'al Egipto tan kaquime'n tzone'l le am'a'l tz'inunin tu? Mas balaj klo' cho'nk nkaquim Egipto. ¿Nxac maban yi juna'tz skej? ¿Nxac nke'l tzaj acy'al? ¹²Ya'tz nintzun kal tzatz yi ato' tzaj Egipto. Je bin kayol kal tzatzelj: "Ak'aj ama'l sketz tan kak'uje'n jak' chica'wl yi e' aj Egipto, na mas balaj yi tz'licy'pon yi buchbe'n ketz ka'n swutz yil kaquim le am'a'l tz'inunin tu."

¹³ Yi tbital Moisés yi chiyol nintzun tal i' scyetz:

—E'u' intanum, quil chibisunu', nin quil chixobu'. Quiwit yi cyeru!. K'ukek chic'u'lu' te'j Kajcaw. Na xchajce' i' yi tetz porer sketz jalu', nin jun cu'n skaclaxok ta'n. Nin yi e' kacontr yi na kil nin chiwutz jalcu'n, qui't kil chiwutz. ¹⁴Cha'stzun te quil chibisunu', na nk'e'tz tajwe'n yil ko'c tan oyintzi' scyuch' ma na Ryos tz'ocopon tan oyintzi' scye'l tetz kaxel, stzun Moisés ban scyetz yi e' tanum yi e' xonl Israel.

¹⁵Nintzun tal Ryos tetz Moisés:

—Moisés ¿nxac na cxtzan tan jakle'n swetz yi mbi tajwe'n tan abnol? Cawunin scyetz yi e' xonl Israel tan chicwe'n junt tir the!. ¹⁶Ma atz, cy'aje'n yi atx'amij, nin chajnin tibaj yi mar tan cwe'n jatxol tib. Bantz quicy'e'n yi xonl Israel tul. ¹⁷Ma in wetz swak'e' cyen le chitxumu'n yi e' aj Egipto tan chixome'n tzaj tan itz'amle'n wok. Poro quil cbxisun wok na tzinchaje' yi imporer tetz faraón scyuch' yi e' tetz sanlar, nin scyetz yi e' yi ate'e'n te chichej. ¹⁸Nin yil tzinchaj yi imporer yil no'c tan chixite'n faraón scyuch' yi e' mas sanlar yi xomche' te'j, scyuch' yi e' yi ate'e'n te chej, tz'elepon tzun chitxum tircu'n yi e' aj Egipto tetz yi in yi wi'tz Ajcaw, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

¹⁹Itzun yi ángel yi bajxij xchiwutz nintzun xtx'ixpuj yi luwar kale ate't. Ncha'tz ban yi jun boc'oj sbak!. Cho'n bajxche' xchiwutz yi xonl Israel, poro cho'n e' cyaje'n cyen wutz chicoc. ²⁰Cho'n tzun e' cyaje'n cyen xchixo'l yi e' sanlar tetz Egipto scyuch' yi e' xonl Israel. Yi jun boc'oj sbak'a'tz xcy'e' tan tak'le'n tz'o'tz scyetz yi aj Egipto, ma scyetz yi e' xonl Israel xcon tan chitxeke'n te yi jun

ak'bala'tz. Cha'stzun te qui nin e' xcy'e' yi e' sanlar tetz Egipto tan chitz'amle'n yi e' xonl Israel te jun ak'bala'tz.

²¹ Ma tetz Moisés inin tzun tuleja'tz quib yi tal Ryos tetz, nin ben ḫchajol yi xtx'amij wi mar. Yi bnol i' yi xtxolbile'j nintzun saj jun chin wutzile'n cyek'ek' tan Ryos tele'n tzi'n. Baj cunin ak'bal tan yi jun cyek'ek'a'tz. Cwe'n tzun jatxol yi mar. Cob cuntu' el ta'n. Ya'stzun tulej Ryos tan skejse'n yi mar kale e' icy'e't cu'n yi e' xonl Israel. ²² Chin skej nintzun ban chibe' yi xonl Israel kale e' icy'e't. Na yi a' nintzun oc chi cob tapij ḫchixlajak.

²³ Tircu'n tzun yi e' sanlar tetz yi faraón yi ate' te'j chej tu cyakil yi e' yi ate' tul care't e' xom nin tan chitz'amle'n yi e' xonl Israel, jalen nicy'al mar. ²⁴ Poro yi tule'n skil cho'n na xmayin tzaj Ryos tul yi jun boc'oj sbak' tu k'ak!. Yi tilol yi mbi na chibán yi e' aj Egipto nintzun octz tan chixite'n cu'n. ²⁵ Po'te'n tzun yi tolo'il yi chicare't. Pentlen tunin na chixon. Itzun cyaltz:

—Ke'lken ojk ḫchiwutz yi e' xonl Israel na i Ryos na tzan tan oyintzi' ske'j, che'ch tzun yi e' sanlar tetz Egipto.

²⁶ Te yi rata'tz nintzun tal Ryos tetz Moisés:

—Moisés chaj nin ak'ab tibaj yi mar tan cwe'n jopol tib yi mar nin tan cwe'n squibaj yi e' sanlar cwent Egipto tu cyakil yi e' yi ate' tib chej nin tul chicare't.

²⁷ I nin tulej Moisés quib yi tal Ryos tetz. Je'n tzun ḫchajol Moisés yi k'ab tibaj yi mar. Yi tule'n skil sken bnix yi mar chi tane'n nin yi taxk chichy' yi e' xonl Israel tibaj. Ma yi quilol yi e' aj Egipto yi xtxolbile'j nintzun klo' e' el ojktz, poro qui' nin na nsken jopx yi chibe!. Ta'tz te'nin e' cyaje'n cyen cyakil yi e' sanlar tetz Egipto xe mar. Na Ryos nchimulk'un nin xe mar. ²⁸ Yi taje'n junt tir yi mar chi tane'n nin tircu'n tzun yi e' sanlar cwent Egipto e' bek'xij. Tircu'n e' bek'xe'n yi e' yi e' xom nin tan chitz'amle'n yi e' xonl Israel. Qui'c nin jun yi nink clax, ma na tircu'n chiquime'n. ²⁹ Poro yi e' xonl Israel sk'il cu'n quic'y'e'n, na skej yi chibe' kale e' icy'e't, na cob cuntu' el yi mar. At jun tx'akaj yi cyaj cyen le chimax nin junt tx'akaj le chisbal, chi cob tapij ban ḫchixlaj.

³⁰ Te yi jun k'eja'tz ja che' col Ryos yi e' xonl Israel ḫchik'ab cyakil yi e' aj Egipto. Na yi e' xonl Israel quil chiwankil cyakil yi e' aj Egipto yi e' quim xe mar. Cho'n sanlche'e'n tzaj stzi' a!. ³¹ Yi quilol yi e' xonl Israel yi porer Ryos yi ḫe'n cunin ban i' tan chibiyle'n yi e' sanlar tetz Egipto, nintzun cyak' k'ej Ryos nin k'uke' mas chic'u'l te'j. Ncha'tz e' ban te Moisés yi ḫchakum Ryos.

Yi tk'ol Moisés scyuch' yi e' xonl Israel chik'ajsbil tetz Ryos

15 ¹ Itzun bantz yi wi't baje'n yi xtxolbile'j, nintzun cyak' Moisés scyuch' yi e' xonl Israel chik'ajsbil tetz Ryos tan tak'le'n k'ej i!. Je na tal chibitze'j:

“Kak'le' kak'ajsbil tetz Kataj. Na sk'il cunin nxcye' i' te kacontr yi chibek'xe'n yi e' aj chejinl tu chichej xe mar.

² Cha'stzun te na wak' ink'ajsbil tetz Kataj, na i' na ak'on inwalor nin ja chincolpij ta'n. I' Ryosil intaj cha'stzun te tajwe'n tan wak'ol ink'ajsbil tetz.

³ Yi kaRyosil i' yi wi'tz aj tx'aconl nin yi bi' i'tz wi'tz Ajcaw.

⁴ Na ja xcy'e' tan chibense'n kacontr xe mar scyuch' cyakil chicare't tu cyakil yi e' sanlar tetz faraón. Ej nin tircu'n yi balaj cyajcawil sanlar ja chibek'xij xe mar tan i!.

⁵ Cho'n cunin e' ban chi na ban jun c'ub yi na ben jo'li'n xe mar, nin jalen xe mar nchopone't ta'n.

- ⁶ Wajcaw chin cham nin ilu!. Wi'nin ḫchamilu', nin wi'nin poreru!. Na ja xcy'e'u' scye'j kacontr.
- ⁷ Tan yi teru' poreru' ja xcy'e'u' tan chixite'n yi e' kacontr. Na ja xcy'e'u' scye'j cyakil yi e' yi e' oc tan oyintzi! te'ju!. Ja ticy'saju' c'u'lū' scye'j. Cho'n cu'n ntuleju' e' chi na tz'e' mu'x tz'is.
- ⁸ Tan yi waloru', ja xupu' wi mar nin ja jatx tib. Cho'n cunin ban cyen chi cob tapij. Ja nac'nax yi xe mar tanu', qui't n̄chuc tib mu'x tal.
- ⁹ Nin je chiyol kacontre'j: 'Kaxomok nin tan chitz'amle'n yi e' xonl Israel, jalen yil chitx'amxij ka'n. Nin yil chitx'amxij ka'n, tz'elpon kamajol cyakil chime'bi'l nin copon kajatxol skawutz. Ḫchiquimok ka'n. Ḫchiquimok ka'n tan kaspar', che'ch e' bantz.
- ¹⁰ Poro teru' ta' ja saj kojolu' yi mar ḫchiwi' nin ja chibek'xij tanu!. Cho'n cunin e' ban chi na ban jun lmak c'ub yi na ben jo'li'n xe mar.
- ¹¹ Kataj, iqui'c nin junt ryos yi ni'cu'nk yi porer tu yi teru!. Qui'c junt yi chin tz'aknak cu'n swutzu' ta', na na xcy'e'u' tan banle'n wi'nin milawr yi chin xo'wbil nin. Cha'stzun te tajwe'n tan kak'ol kak'ajsbil teru!.
- ¹² Ja ḫchaju' yi poreru' scyetz nin tircu'n ja chiquim tanu!.
- ¹³ Ncha'tz wi'nin na pek'u' ske'j yi o' yi elnako' tzaj liwr jak' chica'wl yi e' aj Egipto, ej nin tan tu' yi na pek'u' ske'j, na tzanu' tan kicy'le'n nin le teru' ama'lū'.
- ¹⁴ Yil quibit cyakil yi e' mas tnum yi xtxolbile'j yi mbanu', ḫchilucnek tan xo'w. Ncha'tz ḫchibne' yi e' filistey, ḫchixobok nin skejk chitzil tan paj.
- ¹⁵ Ncha'tz ḫchibne' yi e' aj Edom yil quibit yi xtxolbile'j, smakxok chixew tan paj. Ma yi e' ajcaw tetz Moab ḫchilewnek tan xo'w. Nin qui't jal chiwalor yi e' aj Canaán.
- ¹⁶ Ilu' Kajcaw, che' xo'wsaju' tan chixobe'n. Nink cho'c quen chi jun c'ub yi qui na yucan, jalen yil kicy' jalaj cy'en chiluwar, yi o' tanumu' yi ja kacolpij tanu!.
- ¹⁷ Kataj, ko' tcy'ajninu' tan kanajewe'n tul yi teru' ama'lū' yi wi'nin xanil. Ko' tcy'ajninu' le ca'lū' yi ilu' mbnon tetz.
- ¹⁸ Scawunku! Kataj tetz ben k'ej ben sak," che'ch tzun Moisés tul chibitz.

Yi tk'ol Mariy yi tanub Moisés yi tetz k'ajsbil

¹⁹ Itzun bantz yi e' xome'n tzaj yi e' care't tu e' aj chej tetz faraón wutz chicoc yi e' xonl Israel, tul mar, saje'n tzun kojol Ryos yi a' tetz mar squibaj ninin e' quim. Ma yi e' xonl Israel e' icy' tul mar chi skej chibe!. ²⁰ Toque'n tzun Mariy yi tanub Aarón, yi ncha'tz i' elsanl stzi' Ryos, tan tocse'n jun kbetz yi na bi'aj pandereta nin octz tan bixl. Ncha'tz e' ban yi e' mas xna'n nin e' oc tan tocse'n yi cyetz chikbetz, nin tan bixl te'j.

²¹ Toque'n tzun Mariy tan bitz. Je na tal yi bitze'j:

"Kabitzink tan tak'le'n k'ej Kajcaw. Na ja tx'acon i' scye'j kacontr. Na ja xcy'e' i' tan chibense'n chicyakil yi e' aj chejinl tetz oyintzi! xe mar. Kak'e' bin kak'ajsbil tetz."

²² Quic'y'e'n tzun Moisés scyuch' yi e' aj Israel swutz yi ama'l yi at xlaj yi mar. Cho'n tzun e' bene'n le ama'l tz'inunin tu' yi na bi'aj Shur. Ox k'ej e' xon tul yi ama'la'tz. Poro qui nin jal mu'x a' cya'n tetz quic'a!. ²³ Yi cyopone'n le ama'l Mara,

at jun a' at poro qui nin baj cya'n na chin c'a' nin. Cha'stzun te toque'n yi bi' yi ama'l'a'tz cya'n tetz Mara.^f ²⁴Tan paj yi qui jal quic'a' cyoque'n tzun yi xonl Israel tan xbajtzi'e'n te Moisés, itzun cyaltz: "Moisés ɔmbi kuc'aj jalu' tetz kuc'a' na qui'c balaj a' at tzone'j?" ²⁵Toque'n tzun Moisés tan jakle'n ḥch'leybil tetz, tetz Ryos. Tbit tzun Ryos yi stzi' yi kul Moisés, nintzun ḥchaj i' jun wi' tze' tetz. Ma yi cwe'n tk'ol Moisés yi jun wi' tze'a'tz xe a', toque'n tzun yi a' tetz balaj a'.

Cho'n tzun toque'n Ryos tan chipile'n le ama'l'a'tz. Ncha'tz cho'n tak'ol i' yi tetz ca'wl tan chixome'n te'lj. ²⁶Itzun taltz scyetz: "Kol tzitbitwok cyakil yi xtxolbil yi swale' tzitetz wok, ej nin kol tzibán wok tane'n yi wetz wajbil, tu yi wetz inca'wl; ej nin kol cxomwok te weri inley, qui tzun tz'ul yi e'ch ya'bil tzite'j wok chi yi nche'wulej yi e' aj Egipto. Na in yi itajcawil," tzun Ryos bantz scyetz.

²⁷Cho'n tzun cyopone'n yi xonl Israel le ama'l yi na bi'aj Elim, kale atite't coblaj ne'l'x a' tu oxc'al tu lajuy wi' xa'j. Cho'n tzun e' cyaje'n cyen cobox k'ej le jun ama'l'a'tz.

Yi tk'ol Ryos yi maná tetz chiwa' yi e' xonl Israel

16 ¹Itzun bantz quicyle'n tzun yi xonl Israel swutz yi ama'l kale e' cyaje't cyen yi na bi'aj Elim. Cho'n tzun cyopone'n le ama'l tz'inunin tu' yi na bi'aj Sin yi at txo'l Elim tu Sinaí. I'tz yi o'laj tajjal yi ca'p xaw yi cyenle'nix tzaj Egipto yi cyopone'n tul yi jun ama'l'a'tz. ²Yi cyopone'n le ama'l'a'tz, cyoque'n tzuntz tan xocho'n tetz Moisés tu Aarón tan paj yi qui jal chiwa!. ³Je tzun chiyole'j:

—iMoisés! ¿Nxac nke'l tzaj awucy'al Egipto? Mas balaj klo' cho'nk nkaquim tan Ryos Egipto, na chone'j at ketz kawa!. Cho'n na kawan xlaj ḥwok'il chi'baj, nin na baj ka'n jalen yi na el chin kagan te'lj. Poro yi jalu' ntin nkasaj itcy'al wok tzone'j le ama'le'j tan kaquime'n tan we'j, che'ch tzuntz tetz Moisés tu Aarón.

⁴Poro nintzun tbit Ryos chiyol cha'stzun tlol i' yi yole'j tetz Moisés:

—Swak'e' chiwa' yi xonl Israel. Cho'n lsaj tcyal'. Ntina'tz na taj tan cyele'n cyakil jalchan tan molche'n yi mu'x yi xconk scyetz te yi jun k'eja'tz. Na na waj wil na' scyetz e' yil chixom te inca'wl nin na' scyetz yi qui!. ⁵Ma le kaki'n k'ej yil cho'c tan molche'n yi chiwa' ba'n chimole'n tetz cob k'ej. Ba'n chimole'n mas swutz yi na ban xo'l sman, tzun Ryos bantz scyetz Moisés.

⁶Cyalol tzun Moisés tu Aarón yi xtxolbila'tz scyetz xonl Israel:

—Quibitzaju' e'u' katanum, axen cwe'n k'ej squile'u' yi porer Ryos, yi Ryos yi o' elsan tzaj Egipto. ⁷Ma eklen jalchan squile'u' yi banl i' skibaj, na ja tbit i' yi nchixochonu' tetz. Na cho'n nchixochonu' tetz i!, nk'e'tz sketz.

⁸Ncha'tz tal Moisés scyetz:

—Yi jalu' cwe'n k'ej stk'e' Kataj Ryos chi'baj tetz kawa!. Ma jalchan stk'e' pam sketz jalen tz'icy' kapaj te'lj. Na ja tbit yi nchixochonu' tetz, na nk'e'tz cho'n nchixochonu' sketz ma na tetz Kajcaw.

⁹Bene'n tzun tlol Moisés tetz Aarón:

—Alaj scyetz cyakil yi e' xonl Israel tan chibansal quib tu Ryos na ja tbit i' chixochonu', tzun Moisés bantz.

¹⁰Ej nin te yi tlol Aarón yi xtxolbile'j scyetz xonl Israel tircu'n nintzun e', e' xmayinin le ama'l tz'inunin tu!. Ej nin le rata'tz ja ḥchaj tib yi pak'puchal yi porer Ryos tul yi jun boc'oj sbak'a'tz. ¹¹Cho'n tzun jilone'n Ryos tetz Moisés itzun taltz:

^f15:23 Yi bi'aj "Mara" na elepont "c'a!" le hebrey.

¹²—Moisés, ja wit yi xocho'n yi nchiban yi xonl Israel. Alaj bin yi xtxolbile'j scyetz: “Jalu' cwe'n k'ej sbajk chi'baj ita'n tetz iwa'. Ej nin ek jalchan sbajk pam ita'n jalen yil tz'icy' ipaj te'j. Tan yi xtxolbile'j tz'elepon itxum tetz yi in yi itajcaw tu iRyosil,” cächij sban scyetz, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

¹³I nintzun bana'tz. Ite'n nin te cwe'n k'ej'a'tz cyule'n jun c'oloj tz'ichin xlaj yi ama'l kale e' quicyent te jun ak'bala'tz. Ncha'tz ban yi tule'n skil nojnak cu'n yi ama'la'tz tan k'ab che'w. ¹⁴Poro itzun bantz yi skeje'n yi k'ab che'w cyaje'n cyen tzun jun tx'akaj takle'n yi chin sak nin wuxtx'otx' ta'n. ¹⁵Yi quilol yi e' xonl Israel yi chin sak nin ban cyen yi wuxtx'otx' tan yi takle'n yi icunin k'ab che'w, nintzun cyaltz: “¿Mbi tzun i ila'tz yi je'j?” che'ch tzun bantz.

—Ya'stzun yi pam yi ja tak' Ryos tetz kawa!, stzun Moisés scyetz. ¹⁶—Ba'n tzimol wok yi mu'x yi tajwe'n tetz itetz. Tunin xomquen tel'j yi tajjal ixone'n. Ba'n tzimol wok cob liwr te jujun axwok, stzun Ryos bantz swetz, chij Moisés scyetz.

¹⁷Cyoque'n tzun yi e' xonl Israel tan molche'n. At e' yi nim cyetz baj chimolol, nin at e' yi mu'x ntzi' cyetz baj chimolol. ¹⁸Itzun chipakxe'n xe chipach nin yi toque'n ma'le'n cabal cuntu' na ban, cucoblen liwr te jujun ban. Yi e' yi nim cyetz e' mol, qui'c cyetz sowrin. Ma yi e' yi mu'x ntzi' e' mol, cabal mban.

¹⁹Ncha'tz tal Moisés scyetz:

—Qui'c cuj tan cyaje'n cyen icolol mu'x tetz ek, mpe ik yi sowril.

²⁰Poro ilenin ate' cobox yi qui oc yol Moisés te chiwi' na nin cyaj cyen chicolol mu'x tetz junt k'ej. Poro yi tule'n skil, nsken tx'amin nin nsken jal tamlu'il nin chin xewe'n nin mban. Saje'n tzun colp wi! Moisés scye'j tan paj yi qui nin oc yi yol i' te chiwi'.

²¹Cyakil nintzun jalchan e' el yi e' xonl Israel tan molche'n chiwa' yi tak' Ryos scyetz. Xomcyentu' te yi tajjal yi jujun najal. Ma yi na mak'tij k'ej nintzun na el a' yi jun jilwutz waja'tz yi cyaj cyen wuxtx'otx!. ²²Ma le kaki'n k'ej tetz yi sman, nim tzun chiwa' e' moltz, na nin e' mol tetz cob k'ej. Cyaj tzun liwr tetz jujun. Poro ate' tzun cobox ajcaw e' opon tan talche'n tetz Moisés tan yi xtxolbila'se'j.

²³Tlol tzun Moisés scyetz:

—Quil chibisunu' ta'n na ya'stzun ca'wl Ryos. I' mma'lon yi eklen i'tz yi k'ej tetz ujle'n, nin i'tz jun k'ej yi chin xan nin. Ba'n chitxicu' yi mbi tajwe'n tetz cyeru', nin ba'n chicolu' yi sowril tetz eklen, na cya'l tz'ak'uj eklen, stzun Moisés scyetz.

²⁴Ya'tz tzun cyulej yi e' xonl Israel quib yi tal Moisés scyetz. Cyaje'n cyen tzun chicolol yi sowril tetz junt eklok. Ma yi tule'n skil qui nin tx'amin mu'x tal yi chiwa'a'tz nin qui'c tamlu'il ncu!. Nin qui'c nin mu'x tal nink nxewan.

²⁵—Ba'n chibajse'n'u' yi chiwa'u' yi cyaj chimololu' na jalu' i'tz jun k'ej ujle'n yi chin xan nin swutz Ryos. Ncha'tz te yi jun k'eje'j cya'll jale't pam cyanu!. ²⁶Ba'n chimololu' yi chiwa'u' tul kak k'ej, ma le juki'n k'ej i'tz yi k'ej tetz ujle'n, quil jal pam cyanu' na ya'stzun yi jun k'ej ujle'n, stzun Moisés ban scyetz.

²⁷Poro ilenin at e', e' el tan joyle'n yi pama'tz tul yi juki'n k'ej poro qui'c mu'x jal cya'n. ²⁸Jilone'nt tzun Ryos tetz Moisés itzun taltz:

—¿Tona' nin cxom wok te yi wetz inchusu'n? ¿Tona' nin cxo'c wok c'ulutxum jak' inca'wl? ²⁹Tajwe'n yil tz'oc le iwi' yi in Jehová yi iRyosil nin in ncawun tan itujewe'n le juki'n k'ej. Ncha'tz cyakil k'ej na wak' iwa!. Ej nin tul yi kaki'n k'ej na wak' mas waj tan je'n imolol tetz cob k'ej. Cha'stzun te qui tajwe'n tan itele'n tza'j xe ica'll le juki'n k'ej, stzun Ryos ban scyetz.

³⁰ Chicyakil tzun yi xonl Israel e' xom te yol Ryos, na tircu'n e', e' uje' te e'chk k'ej ujle'n.

³¹ Toque'n tzun yi bi' yi jun jilwutz waja'tz cyak'un tetz Maná, na yi yubil i'tz sak. Nin icunin wutz clant. Ma yi c'o'cal icunin c'o'cal pam tu cabil wunak txuc.

³² Nintzun tal Moisés scyetz yi xonl Israel:

—Je junt ca'wl yi na tzan Ryos tan talche'n tan kaxome'n te'j. “Mol wok mu'x maná nin colwok tul jun ma'lbil yi gomer bi' tan ḥchajle'n scyetz ixonl, yi ya'stzun yi iwa' yi nwak' tul yi ama'le'j yi tz'inunin tu' yi itele'n tzaj Egipto,” stzun Moisés bantz.

³³ Bene'n tzun tlol Moisés tetz Aarón:

—Joyaj jun mi't nin ba'n tzawak' cu'n jun gomer maná tul, nin ba'n tzacy'aj kale najle't Ryos, na xconk tzitetz tan ḥchajle'n scyetz ixonl tzantzaj, stzun Moisés tetz Aarón.

³⁴ Joyol tzun Aarón jun tal mi't kale cwe't yi maná, kalena's tzun topone'n ta'n swutz yi caña' kale atite't yi ca'wl Ryos. ³⁵ Ca'wunak tzun yob baj maná cyak'un yi e' xonl Israel jalén yi cyopone'n kale najle't wunak stzi' yi mojomil yi ama'l Canaán. ³⁶ Yi gomer ni'cu'n tu cyaj lo' liwr, nin at lajuj ma'lbil gomer tul jun efa.

Yi tele'n tzaj yi a' wutz c'ub tan Moisés

17 ¹ Itzun bantz nintzun e' icy't yi xonl Israel swutz yi ama'l tz'inunin tu' yi na bi'aj Sin. Chebele'n quic'y'e'n le jujun ama'l chi yi tal Ryos scyetz. Cho'n tzun cyopone'n le ama'l Refidim. Poro yi cyopone'n le ama'la'tz qui jal mu'x a' cya'n tetz quic'a!. ² Chibene'n tzun yi e' xonl Israel tan xocho'n tetz Moisés, itzun cyalztz:

—Moisés lo'k kuc'a' awa'n na skaquimok tan saktzi', che'ch tzun bantz.

—¿Nxac nchu'l' tan xocho'n swetz? ¿Nxac na chitzanu' tan pile'n Kataj Ryos? stzun Moisés scyetz.

³ Poro tan paj yi saktzi' yi ate' cu'nt e' octz tan yajle'n Moisés. Itzun cyalztz:

—¿Nxac nke'l tzaj acy'al Egipto? ¿Ya'tz ptzun awajbil yil kaquim len tzone'j scyuch' cyakil yi e' kanitxa' tu cyakil kawun?

⁴ Toque'n tzun Moisés tan jakle'n ḥch'eybil tetz, tetz Ryos. Itzun tal i'tz:

—Wajcaw, c'mbil tzimban scye'j cyakil yi wunake'j? Quicunin batz ḥchin lo'onk cya'n tan c'ub, stzun Moisés tetz Ryos.

⁵ Stza'wel tzun Kataj tetz:

—Bajxen ḥchiwutz yi xonl Israel, nin moxwe' nin cobox wi' banl wi' tzawe'j yi ate' tzixol' wok. Ncha'tz cy'aj nin yi atx'amij yi nxcon awa'n tan jabe'n cu'n yi tzanal' Egipto. ⁶ Ba'n ḥbajxij ḥchiwutz. Nin ojkel nin wok na cho'n cxinch'iwok le wi'wtz Horeb, tibaj yi jun chin wutz kotx'. Yil xopon ba'n tzaxuy cyen yi atx'amij te yi jun wutz kotx'a'tz, tz'elu'l tzun a' te'j bantz jale'n quic'a' yi e' xonl Israel.

Yi cyopone'n ya'tz nin tzun tulej Moisés quib yi tal Ryos tetz. ḥchiwutz cunin cyakil yi e' wi' banl wi' tetz yi e' xonl Israel yi bnol Moisés yi xtxolbila'tz. ⁷ Toque'n tzun bi' yi ama'la'tz tan Moisés tetz Meriba, na nin tal i': “Ja chixochon yi e' wunak swetz.” Ncha'tz oc tk'ol yi bi'-tz tetz Masah, na nin e' oc yi e' xonl Israel tan pile'n Ryos tan yi e'chk yole'j: ¿Xomij nin polo' Ryos ske'j nka qui'? che'ch tzun bantz.

Yi cyoque'n yi xonl Israel tan oyintzi' scyuch' yi e' xonl k'ajtzun Amalec

⁸ Itzun bantz yi cyopone'n yi e' xonl Israel le ama'l Refidim, cyopone'n tzun yi e' xonl k'ajtzun Amalec tan oyintzi' scye'j. ⁹ Nintzun tal Moisés tetz Josué:

—Txa'we'e'n cobox yaj skaxo'l nin ba'n xben wok tan oyintzi' scye'j. Ma in wetz, jalchan nchimben jalen wi'wtz nin mben incy'al yi tx'amij yi na ḫchaj porer Ryos, stzun Moisés bantz tetz Josué.

¹⁰Cyele'n tzun Josué tan oyintzi' scye'j e' xonl k'ajtzun Amalec quib yi tal Moisés scyetz. Ma cyetz Moisés tu Aarón nin Hur, cho'n chibene'n cyetz wi'wtz. ¹¹Yi cyopone'n wi'wtz nintzun je' tk'ol Moisés yi k'ab tcyaj'. Yi je'nt tk'ol Moisés yi k'ab tcyaj' e' tzun xonl Israel nchixcye' scye'j yi e' xonl k'ajtzun Amalec. Ma yi na cutzaj yi k'ab i' yi na k'e'xij, e' xonl k'ajtzun Amalec nchitx'acon scye'j e' xonl Israel. ¹²Poro itzun bantz yi k'e'xe'n yi k'ab Moisés saje'n tzun chijoyol jun c'ub tetz c'olchbil Moisés tan tujewel n'i. Ncha'tz e' oc Aarón tu Hur tan palche'n yi k'ab Moisés, jun le sbal nin jun le max. Cha'stzun te xtx'ajol Moisés yi ate'n tu' yi k'ab tcyaj' te cyakil yi jun k'eja'tz. ¹³Ya'stzun bantz yi xcyewe'n Josué scye'j yi e' xonl Amalec.

¹⁴Tlol tzun Ryos tetz Moisés:

—Tz'ib wok cu'n yi xtxolbile'j yi mbajij tul jun u'j tan tule'n tx'akx tic'u'l tzantzaj. Ncha'tz alaj tetz Josué yi xtxolbile'j: “Chicopon insotzal cyakil yi e' xonl Amalec nin cya'l na'wse't chibi!”, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

¹⁵Je'n tzun bnol Moisés jun patbil xtx'ixwatz le ama'la'tz nin oc tk'ol yi bi' tetz: “Yi Kajcaw, i' kabajjom nin i' na ak'on kachamil”. ¹⁶Ncha'tz tal i'-tz: “Tan tu' yi ncho'c yi e' xonl Amalec tan oyintzi' te'j Ryos, cha'stzun te tz'ocopon Ryos tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Amalec sbne' opon tunintz.”

Yi cyopone'n Jetro tan xajse'n Moisés

18 ¹Itzun bantz nintzun tbit Jetro, yi ji' Moisés, ḫe'n cunin ban Ryos tan cyelse'n Moisés scyuch' yi xonl Israel jak' chica'wl yi e' aj Egipto. Yi jun Jetro-a'tz, i' jun chipale'il yi e' aj Madián. ²Ma yi txkel Moisés yi na bi'aj Séfora tu yi e' tal nsken chopon tu tetz taj. ³Gersón bi' jun scyeri yi cob cy'ajl Moisés. Oc tlol i' yi bi'aj'a'tz na nin tal i': “In jun awer nak tane'n tzone'j le ama'le'j.” ⁴Ma yi junt cy'ajl Moisés, Eliezer bi', na nin tal Moisés yi titz'e'n yi ni'a'tz: “Yi Ryosil k'ajtzun intaj i' nmo'c tan wuch'eye'n nin tan incolche'n tan qui inquime'n tan faraón.”

⁵Cho'n tzun at Moisés scyuch' cyakil yi e' xonl Israel le ama'l tz'inunin tu' naka'jil yi wi'wtz tetz Ryos, yi cyopone'n Jetro tu yi txkel Moisés nin yi cob cy'ajla'tz. ⁶Yi cyopone'n Jetro nintzun ben mantar tan talche'n tetz Moisés:

—Ja ul yi ji'u' tan tilwe'nu!. Nin xomche' yi txkelu' tu yi cob cy'ajlu' tel'j.

⁷Tele'n tzaj tzun Moisés tan chic'ulche'n yi ji!. Nintzun cu' mejloktz tan tak'le'n k'ej. Ncha'tz ben i'-tz tan stz'uble'n yi xak stzi!. Kalena'tz tzun cyoque'n xe yi mantial kale najle't Moisés. ⁸Yi cyoque'n xe mantial toque'n tzun Moisés tan xtxole'n tetz yi ji' yi ḫe'n cunin ban Kataj Ryos tan cyelse'n tzaj jak' chica'wl aj Egipto. Nin yi ḫe'n cunin ban Kataj te'j faraón scyuch' cyakil yi e' mas aj Egipto. Ncha'tz xtxol i' cyakil yi q'uixc'uj yi nchitij tbe', nin ḫe'n cunin ban Kataj Ryos tan chicolche'n tk'ab yi e'chk q'uixc'uja'tz. Tircu'n baj xtxolil Moisés tetz yi ji!.

⁹Wi'nin tzun stzatzine'n Jetro te yi xtxolbil yi tbit nin, yi ḫe'n cunin ban Ryos tan ḫchajle'n yi banl talma' squibaj yi e' xonl Israel tan chicolpene'l tzaj jak' chica'wl yi aj Egipto. ¹⁰Nintzun taltz:

—K'ajsbil tetz Kajcaw yi ja xcy'e' tan icolpe'n wok jak' ca'wl yi faraón scyuch' yi e' aj Egipto, yi e' ocnake' tan ibuchle'n na le wutz cyetz cyajtza'kl yi qui'c ixac.

¹¹ Ntyo᷑ tetz Kataj yi ja cxe'l wok tzak' yi buchbe'n itetz yi chin q'uixbel nin ncxu'lilj wok. K'ajsbil tetz Kajcaw na na el intxum tetz yi at mas ḫchamil i' ḫchiwutz cyakil chiryosil yi e' aj Egipto, stzun Jetro bantz.

¹² Toque'n tzun Jetro tan pate'n jun xtx'iwxatz tan tak'le'n k'ej Ryos. Ncha'tz toy i' coboxt oy tetz Kajcaw. Cyule'n tzun Aarón scyuch' yi e' wi' banl wi' tetz Israel tan wa'a'n te'j Jetro tan tak'le'n k'ej Ryos.

Yi cyoque'n cobox pujul xtisya' tan Moisés

¹³ Itzun bantz le junt eklok nintzun oc Moisés tan pujle'n xtisya' ḫchixo'l yi e' xonl Israel yi at chiproblem. Baj cunin jun k'eja'tz cyak'un wunak tan ḫch'iwe'n. Wi'nin e' txicliche' tan ḫch'iwe'n tan cyoque'n swutz Moisés.

¹⁴ Yi tilol yi ji' Moisés yi qui na el i' tan pujle'n ḫchixo'l yi jun c'oloj wunaka'tz, nintzun taltz tetz:

—¿Nxac na c̄tzan tan banle'n yi xtxolbila'tz? ¿Mbi tzuntz yi achuc ati᷑ ḫchiwutz cyakil yi e' wunake'j tan chibanal'e'n tane'n, nin yi cyetz txicliche' tu' tan ach'iwe'n cyakil k'ej? stzun Jetro tetz Moisés.

¹⁵ —Yi mero bintzi ta' i'tz cyakil yi e' wunake'j na chu'l tzinwutz tan jakle'n swetz nin tan injakol tetz Ryos yi mbi tajwe'n tan chibnol. ¹⁶ Na yi na jal problem ḫchixo'l cyelin na chu'l tan injoyle'n tan woque'n tan ma'le'n na' scyetz yi aj paj. Na tzun wal scyetz yi mbi na tal yi ca'wl Ryos tan chixome'n te'j, stzun Moisés tetz yi ji'.

¹⁷ —Poro yaj, ploj yi na c̄tzan tan banle'n scye'j e' wunak, na achuc na c̄tzan tan chibanal'e'n tane'n. ¹⁸ Na nim yi jun ak'une'j. Wi'nin na ḫk'e'xij ta'n. Ncha'tz yi e' xonl Israel na chik'e'xij tan ach'iwe'n. Wi'nin e' txicliche' tu' tan ach'iwe'n te yi jun k'eje'j. Cha'stzun te quil cxcye' te'j achuc. ¹⁹ Ma jalu' Moisés mas balaj yil ḫo'c tan xtxumle'n yi xtxolbile'j yi swale' tzatz nin lok tz'oc Ryos tan awuch'eye'n. Mas tajwe'n tan awoque'n tetz chiyolol yi e' wunak swutz Ryos tan talche'n chiproblem tetz. ²⁰ Ncha'tz tajwe'n tan chichusle'n te cyakil yi ley tu ca'wl Ryos, tan chixome'n te'j nin tan chibanol tane'n. ²¹ Ncha'tz, txa'we'e'n cobox yaj yi tz'aknak cu'n e', yi na cyek ḫchi' Ryos. Tajwe'n yi jicyuch te cyajtza'kl, nin yi qui na chitzantu' tan chisuble'n wunak tan jale'n yi cyetz chime'bi'l. Ba'n tzun che' abixbaj tan chicawune'n squibaj yi mas wunak. Ba'n che' abixbaj jun squibaj jun mil xone'n, nin jujun squibaj jun cient, nin jujun squibaj nicy' cient xone'n, nin ba'n cho'c jujunt squibaj lajuj. ²² Ba'n chicawun yi e'a'tz scye'j yi e' yi ate' chicwent. Ma ko quil chixcye' te jun problem ba'n tzun chu'l tzawutz tan abnol tane'n. Poro ko i'tz yi e'chk problem yi chixcyek e' te'j ba'n chibanol tane'n chichuc. Kol tzaban yi xtxolbile'j quil ḫk'e'xij mas, na chocopon yi e'a'tz tan awuch'eye'n. ²³ Kol cxom te yi xtxolbile'j nin ko ya'tz tajbil Ryos tan abnol, quil ḫk'e'xij nin cha'tz yi e' mas wunak chitzatzink te'j, stzun yi ji' Moisés bantz tetz.

²⁴ Inin tzun tulej Moisés quib yi tal yi ji' tetz. ²⁵ Toque'n tzuntz tan chitxa'le'n cobox yaj ḫchixo'l yi xonl Israel, yi e' yi at mas cyajtza'kl. Nintzun e' octz ta'n tetz chibajxom squib yi xonl Israel. At e', e' oc tetz chibajxom jun mil nak. Ej nin at e', e' octz tetz bajxom squibaj jun cient. Ej nin at e', e' oc squibaj nicy' cient, nin at e', e' oc squibaj lajuj ntzi' xone'n. ²⁶ E' tzun pujun chixo'l yi e' yi na jal chiproblem. Ma yi e'chk problem yi qui nchixcye' te'j, cho'n tzun topone'n cya'n swutz Moisés. ²⁷ Chijatxol tzun quib Moisés tu yi ji', pakxij tetz Jetro le tetz tanum.

Yi cyopone'n yi xonl Israel xe wutz Sinaí

19 ¹Itzun bantz cho'n tzun cyopone'n yi e' xonl Israel le ama'l tz'inunin tu' yi na bi'aj Sinaí. Oxix xaw chibe' jetz yi cycle'n tzaj Egipto, yi cyopone'n le jun ama'la'tz. ²Na yi quicyle'n Refidim,^g cho'n tzun cyopone'ntz Sinaí nin cho'n e' cyaje'n cyen cobox k'ej xe wutza'tz. ³Ej nin tul yi jun ama'la'tz cho'n xa'ke'n Moisés tan yol tetz Ryos. Na nin jilon tzaj Ryos tetz i' wi'wtz. Itzun taltz:

—Alaj yi xtxolbile'j scyetz cyakil yi e' xonl Jacow, yi e' xonl Israel: ⁴“Ja itil wok yi že'en cunin mimban scye'j yi e' aj Egipto. Ncha'tz ja itilwok yi že'en cunin ncxu'l wok wa'n tzone'j kale atine't wetz. Ja cxu'l wok wa'n chi na ban jun q'uilq'uitx tan palcheje'n yi e' tal. ⁵Cyakil yi ama'l yi at bene'n tzi'n, wetz. Poro kol cxom wok te wetz inca'wl, nin kol tziban wok yi wetz wajbil cxocopon wok tetz mero intanum, yi mas chimpek'ok te'j, ḫchiwutz cyakil e' mas tnum. ⁶Ncha'tz cxocopon wok tetz jun k'u'j pale' tzinwutz nin tetz jun tnum yi xansa'nt tan ixcone'n swetz.” Alaj yi xtxolbile'j scyetz, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

⁷Bene'n tzun mantar Moisés tan chichakle'n yi e' wi' banl wi' cyetz yi e' xonl Israel. Yi cyopone'n nintzun tal i' tircu'n yi ntal Kataj Ryos tetz. ⁸Yi quibital yi e' wi' banl wi' scyuch' yi e' mas wunak yi xtxolbila'tz, tircunin tzun chicujiñ nin cyaltz:

—Skabne' tanen' cyakil yi ntal Kataj Ryos, che'ch.

Yi tbital Moisés yi chitxumu'n yi e' xonl Israel nintzun bentz tan talche'n tetz Kataj Ryos. ⁹Talol tzun Kataj Ryos tetz Moisés:

—iMoisés! Chinjilonk tzatz. Poro cho'n chinskyaj tc'u'l jun sbak' yi chin tz'o'tz nin yil chinjilon. Ya'stzun wulej bantz quibital yi e' wunak inyol te yil chinjilon tzatz, nin tan cyocsal yi bintzinin ja chinjilon tzatz, stzun Ryos bantz.

Nintzun tal Moisés junt tir tetz Kataj Ryos yi chitxumu'n yi e' xonl Israel.

¹⁰⁻¹¹Ej nintzun tal Kataj tetz:

—Culo'k bin nin alaj scyetz yi tajwe'n tan chixansal quib ek tu ca'p. Tajwe'n tan chitx'ajol be'ch cyetz tan chibnal list quib tetz ca'pen, na ya'stzun yil chincu'l tib yi wutze'j ḫchiwutz cu'n chickyakil. ¹²Cuken techl solte'j yi wutz awa'n tan qui quicyle'n yi xonl Israel te yi mojoma'tz. Nin alaj scyetz yi cya'l jun yi nink ḫkan tzej mu'x te wutze'j. Ej nin yi e' yi quil chibán tane'n tajwe'n tan chicwe'n biyij. ¹³Ncha'tz qui'c cuj tan itz'amol yi jun yaja'tz yi ja juch til. Ma na tajwe'n yil cu' biyij tan c'ub nka tan flech. Ncha'tz qui'c na ban yi ko i'tz jun wunak nka jun txuc. Tajwe'n yil cu' biyij yi ko quil xom te yi xtxolbile'j. Ntin le toxi'n k'ej yil ḫch'in yi cornet, yi tuc' cne'r, ba'n tzun chije' tzaj xe c'u'l yi wutze'j, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

¹⁴Taje'n tzaj tzun Moisés wi'wtz kale e' jilone't tu Ryos. Yi cwe'n mule'n nintzun tal i' scyetz yi e' xonl Israel yi tajwe'n tan chibnal list quib tan tak'le'n k'ej Ryos. Tircunin tzun yi xonl Israel e' octz tan xtx'ajle'n yi be'ch cyetz.

¹⁵Nintzun tal Moisés scyetz:

—Quil chiwitbej quibu' tu quixkelu' tan chixansal quibu' te yi ox k'eje'j, stzun Moisés bantz scyetz yi e' xonl Israel.

¹⁶Itzun bantz le toxi'n k'ej, cwe'n tzun chin xlitz' tu k'ancyok nin saj jun c'oloj sbak' nin opon tibaj yi wutza'tz. Nintzun ḫch'in jun chun yi chin wi' nin ban. Ninin e' lucne' yi e' xonl Israel tan xo'w.

^g 19:2 Ex 17:1.

¹⁷Cawunin tzun Moisés scyetz cyakil yi e' xonl Israel, tan chibene'n xe c'u'l yi wi'wtz tan c'u'laje'n Ryos. Yi cyopone'n nintzon e' xcyewe'n cu'n solte'j yi wi'wsa'tz. ¹⁸Chin sib nin tunin ban yi wi'wsa'tz tan yi sibel k'ak' na cho'n cwe'n mule'n Ryos tul k'ak'. Cho'n cunin ban yi sib chi na ban sibel jun patbil txun, nin cyakil yi wi'wsa'tz chucan. ¹⁹Ej nin yi jun chun yi na ḫch'in wi'nin ḫch'uye'n yi wi'. Toque'n tzun Moisés tan yol tu Ryos. Nintzon na stza'wej Ryos yi yol i', poro chin xo'wbil nin ban yi jilone'n Ryos na cho'n cunin ban chi na nilcan k'ancyok.

²⁰Cho'n tzun cwe'n mule'n Ryos mero tibaj yi wi'wsa'tz yi na bi'aj Sinaí, nintzon taltz tetz Moisés tan je'n pone'n te i' nintzon je' Moisés le ama'lla'tz kale atit Ryos. ²¹Nintzon tal Ryos tetz:

—Moisés, na waj yil cëben tan talche'n scyetz cyakil yi e' xonl Israel yi quil chichy' tibaj yi mojom yi ja bnix ka'n, nin yi junt i'tz yi qui'c cuj tan cyoqu'e'n tan inxmaye'n, na kol quil inwutz ḫchiquimok. ²²Ncha'tz yi e' pale' yi ate' tzixo'l wok, yi e' yi na chu'l tzinwutz, tajwe'n tan chixansal quib, na ko qui', chelepon cu'n wa'n swutz, sztun Kataj bantz tetz.

²³—Quil bisunu' Ta', sztun Moisés. —Na yi e' xonl Israel quil chinimsaj quib tan chije'n tzaj tzone'j. Na ja bin talu' sketz tan cwe'n mojomil yi ama'l ka'n nin ja talu' yi xan kol kicy' tzaj mu'x tal tibaj.

²⁴Poro nintzon tal Ryos tetz:

—Quilo'k Moisés, ba'n ḫcu' nin ba'n ḫpakkij jun tibaj yi xonl Israel chichyajk cyentu' kale ate't. Nin qui'c cuj yi nink chichy' tzaj mu'x te yi mojom yi ja cu' wa'n, na ko at jun yil tz'icy' tzaj squimok tera'tz wa'n, sztun Ryos bantz.

²⁵Taje'n tzaj tzun Moisés wi'wtz, nin yi cwe'n mule'n nintzon tal i' scyetz cyakil yi e' xonl Israel yi xtxolbil yi tal Ryos tetz.

Yi tak'le'n yi lajuj ca'wl scyetz xonl Israel

20

¹Je ca'wl Ryos yi talnak scyetz yi e' xonl Israel:

²"I ina'tz in iRyosil yi nxe'lsan tzaj wok Egipio, kale nxalte't wok tetz chisclaw yi e' aj Egipio.

³"Quil tzitak' k'ej jun tibaj yi xonl Israel:

⁴"Quil tzibán wok teblal jun takle'n tan itk'ol wok k'ej, mpe ik teblal jun yi at tzone'j wuxtx'otx', nka jun yi at tcyaj nka teblal jun yi at xe mar. Qui'c cuj yi nink tzibán wok teblal jun scyeli e'a'tz, tan itk'ol k'ej. ⁵Qui'c cuj yi nink xmeje' cu'n wok ḫchiwutz, nin qui'c cuj yi nink cxo'c wok tan chic'u'laje'n, na yi in wetz in yi iRyosil, nin na je' tzinwutz ko ya'tz tzibán wok. Ej nin swak'e' chicaws yi e' yi qui na cyek inchi', tu yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'j. Swak'e' chicaws tuml chinitxa' tu chimamaj yi e'a'tz. ⁶Poro yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'j, nin yi na chibán tane'n yi inca'wl swak'e' imbanl squibaj nin squibaj chinitxa' scyuch' chimamaj, tetz jun c'oloj tiemp.

⁷"Quil tzina'wsaj wok imbi' tan cha'tz tu', na swak'e' icaws ko ya'tz.

⁸"Ban wok tane'n yi jun k'ej ujle'n na xansa'nt wa'n. ⁹Ba'n xak'uj wok kak k'ej le sman tan banle'n cyakil itak'un yi tajwe'n tetz itetz. ¹⁰Ma le juki'n k'ej i'tz yi k'ej tetz ujle'n, nin i'tz tan itk'ol ink'ej. Qui'c cuj yi nink xak'uj wok, mpe ik initxa' nka yi e' imos yi ate' tzite'j wok, mpe ik yi e' awer nak yi ate' tzixo'l wok. Qui'c cuj tan cyak'uje'n. Ncha'tz yi e' itawun qui'c cuj yi nink chak'uj te yi jun

k'ej'a'tz. ¹¹Cya'l tz'ak'u'j na kak k'ej imban wetz tan banle'n cyakil yi tcyaj tu yi wuxtx'otx', tu yi mar, tu cyakil yi at. Ma le juki'n k'ej, nintzun nuje!. Cha'stzun te ja inxansaj yi jun k'eja'tz.

¹²"Lok' wok itaj itxu' tan bene'n ñkon itiemp yi ak'ij wa'n tzitetz tzone'j wuxtx'otx'.

¹³"Quil xbiyolnakin.

¹⁴"Quil cxjopon wutzaj.

¹⁵"Quil cxalk'ij.

¹⁶"Quil tzijal wok cu'n jun wi' itak' te'l'j junt wunak.

¹⁷"Quil tz'el italma' te yi me'b'il junt. Quil tz'el italma' te yi txkel, nka te yi mos nka te yi tawun nka alchok e'chk takle'n yi at tuch!", stzun Ryos bantz scyetz yi e' xonl Israel.

¹⁸Tircu'n tzun yi e' xonl Israel stiw te cyakil yi xtxolbila'se'j yi bajij te yi wutza'tz na ja quibit cyakil yi e'chk xlitz' tu k'anc yok yi baj cu'. Nin quibit yi chun yi nñch'in. Nin quil cyakil yi sib yi jal te yi wi'wsa'tz. Cha'stzun te wi'nin e' xobe'ntz, ^hnin kajpe'n nin e' xmayinint. ¹⁹Ncha'tz cyal tetz Moisés:

—Mas balaj yi ilu' jilon sketz, nin skabne' tane'n cyakil yi stale'u'. Na kol jilon Ryos sketz, qui cunin bantz skaquimok ta'n, che'ch tzun bantz tetz Moisés.

²⁰—Quil chixobu', stzun Moisés scyetz. —Na yi tajbil Ryos i'tz tan chixo'wse'nu', bantz cyekalu' ñchi' i' sbne' opon tunintz. Nin i'tz chixo'wse'nu' tan qui chijuchulu' mas quilu', stzun Moisés bantz scyetz yi e' xonl Israel.

²¹Te yi ate' cyen yi e' xonl Israel joylaje'l tzaj yi wutz, nintzun je' tetz Moisés wi'witz tul yi sbak' yi chin tz'o'tz nin kale atit Ryos.

Yi tak'le'n yi ca'wl yi ñxe'n tz'an jun patbil tx'ixwatz

²²Yi je'mpone'n Moisés nintzun jilon Ryos tetz, itzun taltz: "Alaj yi xtxolbile'j scyetz yi e' xonl Israel: 'Ja wi'l itil wok nin ja itbit wok yi cho'n nchinjilon tzaj tzitetz tcyaj'. ²³Cha'stzun te quil tzibán wok teblal jun iryosil. Quil tzibán wok jun iryosil tan oro nka tan sakal. ²⁴Ma na ban wok jun patbil itx'ixwatz yi tx'otx' tu'. Nin ba'n tzipat wok cu'n itx'ixwatz tibaj, chi tane'n yi cne'r tu wacx. Ncha'tz ba'n tzipat wok e'chk oy tibaj yil xconk tan ñchajle'n yi tzatzin paz yi ja jal skaxo'l tzituch!. Nin ko ya'tz tzibánwok, nu'l, nin swak'e' imbanl tzitibaj tul yi luwar kale na wajwit yil tzina'wsaj wok imbi!. ²⁵Nin ko tzibán wok jun patbil tx'ixwatz yi c'ub cu'n ba'n tzijoy wok yi c'ub yi qui se'l'j, na kol xo'c wok tan se'l'e'n yi c'ub tz'elepon k'ej inaltara'tz ita'n, nin qui'c xac sbne!. ²⁶Ncha'tz qui na waj yil tzibán wok yotx te'jak yi jun patbil itx'ixwatz'a'tz, na yil cxje' wok tibaj qui na waj yi tzichaj wok yi iwankil yi ewu'n ita'n.'

Ca'wl scyetz yi e' patrón yi ñxe'n chiban scye'j yi e' esclaw

21 ¹"Je cyakil yi ca'wl yi tajwe'n tan awalol scyetz cyakil yi e' xonl Israel tan chibnal scye'j yi e' esclawⁱ yi ate' scyuch!:

²"Yi kol tzilok' wok jun esclaw yi hebrey, ba'n tz'ak'u'j kak ntzi' yob tzituch!. Ma le juki'n yob ba'n tz'el liwr, nin qui tajwe'n tan ñchojol jun centaw tan tele'n

^h 20:18-19 Heb 12:18. ⁱ 21:1 Yi e' "esclaw" e' wunak yi ate' jak' ca'wl junt yaj. Qui'c rmeril yi nink tz'el liwr, nka yi caw tib stibil tib. Ni'cu'n i' tk'ab taw chi jun pres. Jn 8:35; Gl 4:24.

liwr.³ Yi ko qui'c txkel yi topone'n, ite'n nin sbne'a'tz yil tz'el liwr. Ma ko xomij txkel te'j yi topone'n ba'n xom nin yi txkel te'j yil tz'el liwr.⁴ Ma ko i yi patrón yi mo'csan yi txkel nin ko ja jal chinitxa', cho'n nin chichyajk cyera'tz jak ca'wl yi patrón. Xchuc cuntu' yaj tz'elepon liwr, na xchuc cuntu' topone'n.⁵ Poro kol xtxum yi mos tan qui tele'n liwr tan tu' yi na pek' i' te yi txkel nin scye'j nitxajil, nin te yi patrón, ba'n cyaj cyen i'.⁶ Ko ya'tz ba'n tzun ben yi yaj tu yi patrón xchiwutz yi e' pujul xtisya' cwent Ryos tan banle'n jun chirrat. Ba'n tzun tak'cyen yi mos yi xchin te yi marquil yi puert, nin ba'n tz'oc yi patrón tan kople'n yi xchin tuml yi marquil yi puert. Ya'stzun techl yi tz'ocpon junawes tetz jun esclaw yi patrón.

⁷"Ko at jun yaj yil sc'ay nin jun me'l chi jun esclaw tetz junt, quil tz'el liwr chi na chibán yi e' yaj yi na cho'c tetz esclaw.⁸ Ko qui na taj yi patrón tz'oc tetz txkel, tan paj yi qui na pek' te'j, ba'n tzun tak' yi patrón ama'l tetz tan tele'n liwr poro tajwe'n tan xchojol tetz yi patrón tan tele'n liwr. Ej nin qui'c cuj tan bene'n c'ayil scyetz awer nak tan tu' yi qui na pek' te'j.⁹ Ma ko tz'oc tetz txkel yi cy'ajl, ba'n tzun tz'oc yi mos chi jun me'l yi patrón, nin tajwe'n yil pek' i' te'j.¹⁰ Ma kol jal junt txkel yi yaj ta'n, qui'c cuj yi nink tz'el k'ej yi bajx txkel ta'n. Ma na tajwe'n yil tak' i' yi tajwe'n tetz chi tane'n wa' tu be'ch tetz. Ncha'tz tajwe'n yil tak' yi wankil tetz.¹¹ Ma ko quil sban yi patrón yi e'chk xtxolbile'j, ba'n tzun tz'el xna'n liwr. Nin qui tajwe'n tan xchojol jun centaw, tan tele'n i' liwr.

¹²"Ncha'tz ko at jun yil tz'oc tan biyle'n junt yaj nin kol quim ta'n tajwe'n tan cwe'n biyij yi juna'tz.¹³ Poro ko nk'e'tz yi tajbil i' tan bnl yi xtxolbila'tz te yi tuch' nin ko ya'tz nin quimbil yi juna'tz, ba'n tzun tz'el ojk yi jun yi mbiyon tan ew ib. Poro swale' tzitetz na'l bene't i' tan tewal tib.¹⁴ Poro ko at jun yi ba'n cunin sbiy cu'n jun tuch' tan paj yi na chi'ch c'u'l te'j, ba'n tzun cu' biyij yi juna'tz yi mbiyon yi tuch' nin ko tz'el ojk tan ew ib ba'n tz'oc joyle'n. Petzunk cho'n tew tib kale atit yi patbil tx'ixwatz ba'n nin lcu' biyijtz.

¹⁵"Ko at jun tz'oc tan biyle'n taj xtxu', tajwe'n cu' biyij yi juna'tz.

¹⁶"Ncha'tz alchok scyetz yil tz'oc tan talk'e'n jun yaj tan bene'n c'ayil tajwe'n tan cwe'n biyij yi juna'tz, petzunk atit yi yaj tk'ab, nka nsken ben c'ayil. Tajwe'n tan cwe'n biyij yi jun alk'om wunaka'tz.

¹⁷"Alchok scyetz yil tz'oc tan jisle'n yi taj xtxu', tajwe'n tan cwe'n biyij.

¹⁸"Ncha'tz ko at jun biyo'n mbajij nin ko ja lo'on jun tan c'ub nka tan k'abaj, poro qui nin nquim, nin ba'n xon te tx'amij qui tzun lcu' biyij yi jun yi mbnon tetz.¹⁹ Ntin na taj yil xchoj yi jun yi mbiyon cyakil yi stz'acbe'n tetz, nin yi tiemp yi ntx'akx tan yi q'uixpnak jalen yil tz'ul yos tuch!. Kol sban yi xtxolbile'j, ba'n tzun tz'el liwr yi juna'tz yi mbnon, nin qui'c til sbne'.

²⁰"Kol tz'oc jun patrón tan biyle'n jun scyeri esclaw tan tze', nin kol quim yi mos ta'n, tajwe'n tan xchojol.²¹ Poro ko quil quim chan tetz cobox k'ej, qui'c tzun til yi patrón te'j na at i' jak' ca'wl yi patrón.^j

²²"Kol chibiy quib cob yaj nin lo'on jun xna'n yi ch'on wi' cya'n, nin kol quim yi ni' cya'n, poro quil quim yi xtxu', tajwe'n tan chichojol yi mult jatna' sc'uch yi chmil yi xna'n, nin mbi na cyal yi e' pujul xtisya'.²³ Poro kol quim yi xna'n

^j21:21 Na elepont yi nk'e'tz tajbil yi patrón tan biyle'n cu'n, na cya'l jun yi nink tz'oc tan biyle'n cu'n jun esclaw.

tajwe'n tan chiquime'n yi e' yi nlo'onsan. ²⁴Na je tane'ne'j: Kol tz'el bak' wutz jun yaj tan junt tajwe'n tan tele'n yi tetz. Ko i yi te' tz'el, ncha'tz tz'an yi junt, tajwe'n tan tele'n yi tetz te'. Ma ko jalaj k'ab tz'el, tajwe'n tan tele'n jalaj k'ab yi junt. Ma ko jalaj tkan tz'el, ncha'tz tz'an yi junt, tajwe'n tan tele'n jalaj tkan. ²⁵Ko tz'e'se'n tz'u'lij tajwe'n yil cu' tz'e'sa'n yi jun yi mbnon tetz. Ma ko lo'one'n tu' mban, tajwe'n yi ya'stzun tz'u'lij yi mbnon tetz.

²⁶"Ko at jun patrón yi lo'on jalaj wutz yi mos ta'n, ba'n tak' i' ama'l tan tele'n liwr tetz xel yi wutz yi nlo'on ta'n. ²⁷Ko i'tz jun te' tz'el, tajwe'n tan tk'ol yi patrón ama'l tan tele'n liwr tetz xel yi te'.

²⁸"Ko at jun yaj, nka xna'n, yi lo'on tan wacx̄ nin quimtz, tajwe'n tan cwe'n biyij yi jun wacx̄a'tz tan c'ub, nin qui'c cuj tan ibajsal yi x̄chi'bel. Poro yi taw qui'c til te'j. ²⁹Poro ko na nin til yi taw yi ba'n tocon yi wacx̄, nin kol quim jun yaj ta'n, tajwe'n cu' biyij yi wacx̄ nin ncha'tz yi taw tajwe'n tan cwe'n biyij, tan paj yi na til i' yi at wi' yi wacx̄ nin nk'e'tz c'alij ta'n. ³⁰Poro ko cuj yi chojj tz'an tajwe'n tan x̄chojol i' yi mult tan qui quime'n i!. ³¹Ite'n nin xtxolbil tz'an yi ko i'tz jun xicy nka jun xun yi lo'on tan jun wacx̄. ³²Poro ko i'tz jun esclaw lo'on tan yi wacx̄ tajwe'n tan cwe'n biyij yi wacx̄ tan c'ub, nin tajwe'n tan x̄chojol yi taw yi wacx̄ junaklaj pīx sakal tetz yi patrón yi esclaw.

³³"Ko at jun yi skop jun julil a', nka at jun julil a' tuch' jun yaj nin ko quil sjop, nin ben jun wacx̄ nka jun buru' tul, ³⁴tajwe'n tan x̄chojol yi taw yi julil a' tetz yi taw yi wacx̄ yi jamel, nin ba'n tetzaj yi yaj yi taw yi julil a' yi x̄chi'bel yi wacx̄.

³⁵"Ma ko i'tz wacx̄ jun yaj yi lo'on tan wacx̄ junt yaj, tajwe'n tan bene'n c'a'y yi wacx̄ yi lo'onsan yi junt, nin cob tz'el yi jamel x̄chiwutz yi cob yaja'tz. Nin ncha'tz tz'an yi x̄chi'bel yi wacx̄ yi quimnak. ³⁶Poro ko na til yi taw yi wacx̄ yi ba'n tocon yi tetz wacx̄ nin quim junt ta'n nin qui na oc il i' te'j, tajwe'n tan x̄chojol i' jamel yi wacx̄ yi junt, nin tetz i' sbne' yi x̄chi'bel jun yi quimnak.

Yi e'chk ca'wl tan colche'n chime'bi'l wunak

22 ¹"Ko at jun yil talk'e'l tzaj jun wacx̄ nka jun cne'r tan cwe'n biyol tetz x̄chib nka tan c'ayil, tajwe'n tan tk'ol o'-t wacx̄ tetz xel yi juna'tz. Ma ko i'tz jun cne'r tajwe'n tan tk'ol cyajt cne'r tetz xel.

²"Ej nin kol tx'amxij jun alk'om te yi na tzan cunin tan alak' nin kol biylij nin quimtz, qui'c til yi jun yi mbiyon tetz. ³Poro ko i'tz chajk'ej yil tx'amxij yi juna'tz yi na tzan tan alak' nin tz'oc biyle'n nin quimtz at tzun til yi jun yi mbnon tetz.

"Ncha'tz kol tx'amxij jun alk'om tajwe'n tan x̄chojol i' yi jamel yi e'chk takle'n yi mme'l tzaj talk'al. Poro ko qui'c pu'k tan x̄chojle'n tajwe'n tan bene'n c'ayi'n i' tetz esclaw tan jale'n pwok tan x̄chojle'n yi mult.

⁴"Kol tx'amxij yi alk'om nin ko atit tuch' i' yi nme'l tzaj talk'al, tajwe'n tan tk'ol junt tir, nin tajwe'n tan x̄chojol cob tir yi jamel yi wacx̄, nka yi cne'r, nka yi buru', yi mme'l tzaj talk'al.

⁵"Ej nin ko at jun yil tzakpun cyen tawun tul cojbil jun wisin, tajwe'n tan tk'ol xel yi mbi mbaj tan yi tawun. Poro tajwe'n tan tk'ol yi mas balaj te yi tetz cosech.

⁶"Ncha'tz ko at jun yi tzakpun len jun k'ak' xo'l tze' nin kol tz'e' yi triw yi wisin ta'n, tajwe'n tan x̄chojol tircu'n yi ntz'e' tan yi k'ak'a'tz, qui'c na ban yi ko nsken molxij yi triw nka qui'!

⁷"Ej nin ncha'tz kol tabnaj jun yaj mu'x pu'k nka alchok e'chk takle'n tetz junt nin kol tz'e'l alk'a'n xe yi ca'll yi yaj, nin kol tx'amxij yi alk'om tajwe'n tan x̄chojol

yi alk'om cob tir mas yi jamel yi mme'l tzaj talk'al. ⁸Poro ko quil tx'amxij yi alk'om, yi yaj kale ncyaje't tabnal yi pu'k, tajwe'n tan bene'n ticy'le'n ḥchiwutz yi e' pujul xtisya' cwent Ryos tan lajluchaxe'n yi ko nk'e'tz i' yi alk'om.

⁹"Ncha'tz ko at jun yil tetzaj jun wac̄x nka jun cne'r nka jun chej nka alchok scyetz be'chok yi ncyaj stz'akol yi taw tajwe'n tan chibene'n yi taw tu yi nsic'on tetz ḥchiwutz yi e' pujul xtisya' cwent Ryos tan tiwle'n na' scyetz i' yi mero taw. Ma yi jun yi nk'e'tz yi taw tajwe'n tan ḥchojol cob tir jamel yi ntetzaj klo!.

¹⁰"Kol tabnaj jun yaj jun wac̄x nka jun ḥchej nka jun cne'r tetz junt yaj, nin ko takle'n bi' sban chi tane'n jun q'uixpe'n nka kol baj tan xo'j nka alchok junt jilwutz txuc, nka kol quim ḥchuc nin cyal jun tz'i'lon tetz, ¹¹tajwe'n tan talol ya'nt yaj kale abna'nt yi mero bintzi tetz yi taw, nin tajwe'n tan xcone'n bi' Ryos ta'n tetz stiwil yi yol yi bintzi nin na tal i' yi qui ntil i' yi ḥe'n mban yi txuc. Ko ya'tz, tajwe'n yil tocsaj yi taw yi txuc nin qui tajwe'n tan ḥchojol yi yaj kale abna'nt. ¹²Poro ko swutz cunin i' yi ben alk'a'n yi tawun yi junt, tajwe'n tan ḥchojol i' yi jamel tetz yi taw. ¹³Ma ko i'tz jun smaron txuc mbnon, tajwe'n tan tule'n sowril nka yi wa'be'n yi smaron txuc ta'n tan ḥchajle'n tetz yi taw, nin qui tzun ḥchoj i'-tz yi jamel.

¹⁴"Ko at jun c'amon jun wac̄x nka jun chej tetz jun wisin, nin kol lo'on te yi c'amij tan yi yaj, tajwe'n tan ḥchojol i' yi jamel yi jun yi nc'am. ¹⁵Poro ko xomij yi taw te'j yil lo'on nka yil quim, qui tajwe'n tan ḥchojol, ma na ntin yi c'ambil tetz.

Yi e'chk ca'wl tan pujle'n yi e'chk problem yi na jal ḥchixo'l yi e' wunak

¹⁶"Ko at jun yaj yil tz'loc tan banle'n ruini tetz jun xun yi ntaxk cunin po'tzaj tib, nin txe'n cunin ban jun trat tu jun yaj tajwe'n tan ḥchojol i' yi jamel xun yi bixba'nt, nin tajwe'n tan cyumewe'n tuch!. ¹⁷Poro ko quil sc'ul yi taj yi xun tan toque'n yi yaj tetz chmil yi me'l, tajwe'n tan ḥchojol yi yaj yi bnon ruini tetz, yi jamel yi xun.

¹⁸"Tajwe'n tzibiywok cu'n cyakil yi e' ajcun yil chijal tzixo'l wok.

¹⁹"Ncha'tz ko at jun yaj nka xna'n yi chiwitbej quib tu jun txuc, tajwe'n tan cwe'n biyij.

²⁰"Cyakil yi e' yi chipate' chitx'ixwatz swutz junt ryos tajwe'n tan chicwe'n biyij.

²¹"Quil che' ibuch yi e' awer nak yi najlche' tzixo'l wok, nin quil che' ijis wok. Na ncha'tz axwok itetz ocnakquix tetz awer nak ḥchixo'l yi e' aj Egipto.

²²"Ej nin ncha'tz quil cxo'c wok tan chibuchle'n nka tan majle'n chime'bi'l yi e' xma'lca'n tu yi e' me'ba' yi qui'c chitaj chitxu!. ²³Na kol cxo'c wok tan chibuchle'n, nin yil jepon cyo'kl tzinwutz nocopon wetz tan chicolche'n tik'ab wok. ²⁴Nin ko ya'tz tziban wok ḥchi'chok inc'u'l tzite'l nin xquimok wa'n tul oyintzi!. Ej nin yi e' yi ḥchicyajk tetz xma'lca'n i'tz yi e' itetz ixkel tuml yi e' initxa!.

²⁵"Ej ko at jun tzixo'l wok yil tz'ak'on c'mo'n tetz junt tanum qui na waj yil sjak ta'al yi pu'k chi na chibán yi e' ak'ol c'mo'n. ²⁶Kol tak' jun yaj yi be'ch tetz, tetz prentil yi c'mo'n tajwe'n tan taje'n yi be'ch tetza'tz yil cu' k'ej. ²⁷Na quicunin batz ntina'tz yi be'ch tetz, nin ko tzun lquim tan che'w ko quil tzitak' wok yi be'ch tetz. Na ko quil tzitak' wok, mbil xcon ta'n tan colol tib tk'ab che'w yil wit. Cha'stzun te tajwe'n tan itk'ol wok yi be'ch tetz. Ncha'tz in kol chijak ḥch'eybil cyetz swetz swak'e', na yi in wetz na el ink'ajab scye'l.

²⁸ "Ncha'tz quil cxo'c wok tan telse'n k'ej yi itajcawil scyuch' yi e' pujul xtisya' cwent Ryos yi ate' tzitibaj.

²⁹ "Quil tz'el te ic'u'l tan tulse'n yi e'chk oy tzinwutz chi tane'n yi bajx wutz yi na jal te icosech tu yi bajx ta'al uva yi na jal.

"Ncha'tz yi bajx icy'ajl tajwe'n tan ijatxol swetz. ³⁰ Ncha'tz yi bajx cyal yi e' itawun yi ko mam chi tane'n wacx nka cne'r, ba'n tz'ul tan itoyil swetz, ba'n chichyaj cyen juk k'ej te chitxu', poro le wajxaki'n k'ej tajwe'n tan itk'ol swetz.

³¹ "Ma jalu' yi axwok itetz tajwe'n tan itoque'n tetz intanum yi xansa'n che't. Qui tzun tzibajsaj wok yi ñchi'bel jun itawun kol quim tan jun smaron txuc. Ma na ba'n tzic'ox wok len scyetz tx'i'.

Yi e'chk ca'wl tetz xtisya'i'n

23 ¹"Quil tzital yi e'chk takle'n yi qui'c xe' nin nk'era'tz bintzi. Quil cxo'c wok tetz stiw jun mal wunak, nin quil cxo'c wok tetz tuch' tan nuc'le'n jun xtxolbil yi nk'e'tz bintzi.

²"Ko at jun c'oloj wunak yi na chitzan tan nuc'le'n jun e'chk takle'n cachi' quil xom iwi' scye'j ptzunk jun c'oloj cu'n chixone'n. Quil xom iwi' scye'j. ³Ncha'tz quil xom iwi' te jun, ptzunk chin me'ba' nin i', ko i' aj paj. Quil xom iwi' te'j, mas balaj nque'n tan ma'le'n yi bintzi.

⁴"Ncha'tz ko ja tx'akxij yi tawun yi acontr, chi tane'n jun wacx, nka jun cne'r, nka alchok scyetz tawun i', nin kol nojquen tzawutz tajwe'n tan abene'n tan tak'le'n tetz i'. ⁵Tajwe'n tan awoque'n tan ñch'eye'n yi acontr yi na chi'ch c'u'l tzawej'. Kol tzawil yi ja cu' jok yi ñchej tzak' yi tektz, ch'eyaj i' tan telse'n yi tektz yi ñchej.

⁶"Quil tz'el chik'ej yi e' me'ba' ita'n yil cxo'c wok tan jun xtisya'i'n, ma na tajwe'n yil cxom wok te yi xtxolbil yi bintzi.

⁷"Quil xom iwi' te jun ajxochonl yi nk'e'tz bintzi na tal. Nin quil tzibiy wok cu'n jun yaj yi qui'c til. Na quil tzincuy chipaj yi e' yi ya'tz na chiban.

⁸"Quil tzitz'am wok pwok tan tak'le'n til junt. Na na xcy'e' yi xo'c yi na ak'ljj tzitetz tan jople'n iwutz nin tan xtxalbaje'n yi xtxumu'n jun balaj yaj.

⁹"Quil tzibuch wok yi e' awer nak yi ate' tzixo'l wok na ncha'tz axwok ocnakix tetz awer nak ñchixo'l yi e' aj Egipto nin ilijt ita'n yi q'uixbel yi na ban jun yi awer nak," stzun Ryos bantz scyetz yi e' xonl Israel.

Yi e'chk ca'wl tetz ujle'n

¹⁰Ncha'tz tal Ryos: "Ba'n xak'uj wok kak yob swutz itx'otx', nin ba'n lje' yi e'chk cosech swutz tetz yi kak yoba'tz. ¹¹Poro le juki'n yob tajwe'n yil tz'uje' yi tx'otx', quil tzitawaj wok jun wi' ujul swutz te yi jun yoba'tz, na tajwe'n tan tujewe'n yi tx'otx'. Nin ba'n cyaj quen yi e'chk takle'n yi na ch'uy swutz scyetz e' me'ba', ncha'tz tetz chiwa' yi e' smaron txuc. Ban wok yi xtxolbile'j te cyakil yi icojbil, chi tane'n kale awije't e'chk uva nka yi e'chk oliw.

¹²"Ba'n cxak'uj wok kak k'ej. Na tajwe'n tan itujewe'n le juki'n k'ej. Ban wok yi xtxolbile'j tan cyujewe'n yi e' esclaw scyuch' yi e' awer nak yi na chak'uj tzituch!. Ncha'tz yi wacx tu yi e' chej tajwe'n tan cyujewe'n. ¹³Cyakil yi xtxolbile'j yi ja wi't wal tzitetz, ban wok tane'n. Ej nin qui na waj yil tzina'wsaj wok junt ryos yi apart tzinwutz wetz mpe ik talche'n chibi'," stzun Ryos bantz scyetz yi e' xonl Israel.

Yi ox chin wutzile'n k'ej yi tajwe'n tan chibnol tane'n

¹⁴ "Tajwe'n tan ticy'e'n ox balaj k'ej ita'n tul jujun yob tan itk'ol ink'ej. ¹⁵ Ban wok tane'n yi wutz k'ej yi na baj yi pam yi qui'c xtx'amil ita'n. Ban wok chi yi walnak tzitetz. Tul yi juk k'ej'a'tz tajwe'n yil tzibajsaj wok yi pam yi qui'c xtx'amil. TAJWE'N tan iticy'sal le xaw Abib, na ya'stzun yi xaw yi itele'n tzaj Egipto. Nin cya'l jun nink tz'u'l tzinwutz yi ko qui cy'a'n jun oy ta'n.

¹⁶ "Ncha'tz ban wok junt balaj k'ej yil je' yi bajx wutz icosech. Ncha'tz ban wok junt balaj k'ej yil tzimol wok yi wi'tzibil icosech, yi na baj wi' yi yob. ¹⁷ Tajwe'n tan cyopone'n cyakil yi e' yaj tzinwutz ox tir le jujun yob.

¹⁸ "Quil tzitoy wok yi ñch'el itx'ixwatz swetz ko at mu'ë xtx'amil pam tzituch!. Ncha'tz quil tzicolwok yi ñxeput'il itx'ixwatz tetz junt eklok. ¹⁹ Nin ncha'tz i'tz yi bajx wutz yi mas balaj yi na waj yil tz'u'l ita'n tzinwutz, na i ina'tz in itajcawil, yi iRyosil.

"Ncha'tz quil tzitxic wok yi e' tal ne'ë chiw tul yi xtxu'tx.

Yi ángel tetz Ryos yi bajxij ñchiwutz yi e' xonl Israel

²⁰ "Bit wok tzaj, tz'u'l inchakol yi wetz inángel tan bajxe'n tziwutz wok tan ñchajle'n ibe', nin tan iq'uicy'le'n tan itopone'n le ama'l yi bixba'n wa'n. ²¹ Quil tzijatx wok len itib te'j, nque'n wok c'ulutxum jak' ca'wl, quil tzipaj wok yi ca'wl i!, na ya'stzun inxel yi stz'a'tok tzixo'l wok, nin ko at jun sjuch til quil clax tk'ab.

²² Poro kol cxom wok te yi tetz tajbil, nin kol tziban wok tane'n yi tetz ca'wl, nin kol xom wok te yi xtxolbil yi nwal tzitetz, nocopon tzuntz tan icolche'n tk'ab yi icontr, nin tan oyintzi' scye'j. ²³ Na sbajxok yi wetz inángel tziwutz wok, nin mben tcy'al i' axwok le ama'l kale ate't yi e' amorreo, e' hitita, e' ferezeo, e' cananeo, e' heveo tu e' jebuseo. Ej nin cyakil yi e' wunaka'tz chicopon insotzal.

²⁴ Yil xopon wok le ama'l'a'tz quil xom wok te cyetz cyajtza'kl. Quil xmeje' wok ñchiwutz yi cyetz chiryosil. Nin quil cxo'c wok tan chic'u'laje'n. Ma na ba'n tcu'n joy wok puntil tan xite'n cu'n chiryosila'tz yi banij tu' tane'n tu yi e'chk c'ub yi na chimeje' quen swutz. ²⁵ Ak' wok ink'ej, swak'e' tzun imbanl tibaj iwa' tu itc'a!. Ej nin xincole' tk'ab cyakil ya'bil yi tz'u'l tziwutz. ²⁶ Nin nocopon tan icolche'n. Nin mben ñkon yi itiemp wa'n jalen yil tz'opon yi itiemp. Kalena'tz xquim wok. Ncha'tz kol tzitak' wok ink'ej quil jal jun xna'n tzixo'l wok yi quil jal tal nka jun yi quil jepon xa'wlil.

²⁷ "Tz'ocopon ink'ol jun chin xo'w scyetz cyakil wunak nin cyakil nación kale xicy'e'l wok, nin chixobok tzitetz. Nocopon tan chixo'wse'n, tan cyele'n ojk tziwutz wok. ²⁸ Nocopon tan chixo'wse'n, bantz cyele'n ojk yi e' heveo scyuch' yi e' hitita, nin yi e' cananeo. ²⁹ Quil che'l chan yi e' wunaka'tz swutz yi ama'l'a'tz. Quil che'l tetz jun ntzi' yob wa'n. Ma ko che'l, qui cunin batz ñchijalok wi'nin smaron txuc tul yi ama'l nin xlo'onk cya'n. ³⁰ Chelopon incy'al swutz yi tx'otx' poro chebele'n cuntu!. Quil che'l wa'n jalen yil jal wi'nin initxajil. Kalena's tzun che'l wa'n bantz itetzal yi ama'l'a'tz. ³¹ Ma yi mojomil yi ama'l'a'tz ja wi't cu' wa'n. Cho'n xe'tij kale atite't yi Cyak Mar nin cho'n na opon jalen stzi' mar kale ate't yi e' filistey. Ncha'tz cho'n na xe'tij le ama'l tz'inunin tu' nin na opon kale atite't yi tzanla' Eufrates. Ja wi't wak' yi jun ama'l'a'tz tzitetz. Nin axwok xe'lisan yi e' wunak yi ate' swutz.

³² "Quil tzitok'bej itib scyuch!. Nin quil cxom wok te cyetz cyajtza'kl. Nin quil tzibán wok jun trat scyuch' mpe ik te chiryosil. ³³ Ncha'tz quil tzitak' wok ama'l tan chichaje'n cyen tzixo'l wok, na ko tzun cxom wok scye'j tan lok'e'n yi cyetz chiryosil. Na ko ya'tz, xtx'akxok wok tan paj," stzun Ryos bantz scyetz yi e' xonl Israel.

Yi bixewe'n junt tir yi trat ḥchixo'l Ryos tu yi e' xonl Israel

24

¹ Itzun bantz nintzun jilont Ryos tetz Moisés itzun taltz:

—Ba'n cxu'l wok tzinwutz. Xomok tzaj Aarón tu Nadab tu Abiú tzawej'. Ncha'tz chixomok tzaj oxc'al tu lajuj wi' banl wi' yi ate' ḥchixo'l yi e' xonl Israel. Catzamwok le ama'l kale atine't. Poro quil tziikans tzaj itib mas kale atine't, ma na ba'n tcu'n xcyaj wok joylajlen mu'x. Ej nin tajwe'n tan imejewe'n cu'n. ²Tnit cu'n aă Moisés ba'n c̄xu'l tzinwutz, ma yi e' mas wi' banl wi' tajwe'n tan chichaje'n cyen joylajlen. Ej nin qui'c cuj tan chije'n tzaj wunak wi wutze'j, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

³Bene'n tzun Moisés tan talche'n scyetz cyakil yi e' xonl Israel yi mbi cu'n tal Ryos tetz. Ncha'tz tal i' cyakil yi e'chk ca'wl yi alijt tan Ryos tetz. Yi quibital yi e' xonl Israel yi e'chk ca'wla'tz nintzun e' cujitz nin cyaltz:

—Skabne' tircu'n, quib yi ntal Ryos yi tajwe'n tan kabnol.

⁴Toque'n tzun Moisés tan stz'ibe'n cyakil yi xtxolbil yi tal Ryos tetz.

Ma le junt eklok jalchan cunin c'ase'n Moisés nintzun ben i'-tz tan banle'n jun patbil xtx'ixwatz xe c'u'l yi wutz. Ncha'tz cu' tawal coblaj c'ub, jujun te jujun k'u'j xonl Israel. ⁵Yi wi't bnixe'n yi patbil xtx'ixwatz nin ben ḥchakol cobox xicy tan quicy'le'n tzaj cobox mam tor, tan chicwe'n biyij nin tan pate'n tetz chitx'ixwatz swutz Ryos, tan jale'n cuybil chipaj swutz i'. Ncha'tz e' cu biyol cobox mam tora'tz tan toye'n tetz tan ḥchajle'n yi tzatzin paz yi ja jal ḥchixo'l tu Ryos.

⁶Toque'n tzun Moisés tan stz'amle'n yi chi᷇ch'el yi mam tora'tz tul e'chk xal. Cob tzun eltz ta'n. Jun tx'akaj cho'n cwe'n ta'n tul xal, nin junt tx'akaj cho'n bene'n kojol tibaj yi patbil tx'ixwatz. ⁷Kalena'tz tzun je'n tcy'al Moisés yi liwr kale atit yi trat yi bnixnak tu Ryos, nin oc i'-tz tan si'le'n ḥchiwutz cyakil yi e' xonl Israel. Yi quibital cyakil yi xonl Israel nintzun cyaltz:

—Skabne' tane'n cyakil yi na tzan Ryos tan talche'n sketz nin kocopon c'ulutxum jak' ca'wl i'.

⁸Bene'n tzun Moisés tan ḥchitle'n yi chich' ḥchiwi' cyakil yi e' wunak yi ate'-tz, nin tal i'-tz:

—Yi chich'e'j i'-tz jun techl yi ja bixe' chiratru' tu Ryos. Cyakil yi yol yi minsi'lej ḥchiwutz' ya'stzun xe' yi katrat tu Ryos.

⁹Chibene'n tzun tetz Moisést wi'wtz. Xomche' Aarón, Nadab tu Abiú te'j. Ncha'tz xomche' oxc'al tu lajuj wi' banl wi' scye'j. ¹⁰Cho'n tzun quilol wutz yi chiRyosil. Tzak' tkan Ryos at jun yi chin litz'unin chi tane'n yi jun jilwutz c'ub yi na bi'aj zafiro, nin yi chin skoj nin chi tane'n yi tcy'a'j. ¹¹Qui'c nin tzun e' ban yi e' yaja'tz yi quil wutz Ryos, na qui'c e' tulej Ryos. Ncha'tz e' wan nin e' uc'a'-tz swutz yi jun ama'la'tz.

Yi ta'te'n Moisés le wi'wtz Sinaí

¹²Jilone'nt tzun Ryos tetz Moisés. Itzun taltz:

—Moisés, ba'n cëu'l wi'wtz kale atine't wetz, nin ba'n chin ach'iw na swak'e' cobox lepaj c'ub tzatz kale tz'ibane't yi e'chk ca'wl tu e'chk ley yi tajwe'n tan chibnal tane'n yi e' xonl Israel.

¹³ Bene'n tzun Moisés le ama'l kale talwit Ryos tetz. Cho'n tzun je'n i' wi'wtz nin xomnin Josué te'j, yi tetz ñch'eyum. ¹⁴ Yi chijatxol quib nintzun tal Moisés scyetz yi e' wi' banl wi':

—Chichyajku' tzone'j nin ba'n ko' chich'iwu' tzone'j jalen yil kacu'ul. Ñchichyajk cyen Aarón tu Hur scye'ju', nin ko at jun tajwe'n nka jun chiproblemu' ba'n cyalu' scyetz, stzun Moisés ban.

¹⁵ Yi baje'n tlol Moisés yi xtxolbile'j nintzun je'-tz wi'wtz. Saje'n tzun jun c'oloj sbak' nin jopxij yi wi'wtz ta'n. ¹⁶ Cwe'n mule'n tzun yi k'ej tu pak'puchal Ryos tibaj yi wi'wtz Sinaí. Kak k'ej ban yi sbak' tibaj yi wi'wsa'tz, ma le juki'n k'ej nintzun ñchak Ryos Moisés tul yi sbak'a'tz. ¹⁷ Ma yi e' xonl Israel ja quil yi pak'puchal Ryos yi at tibaj yi wutz Sinaí. Cho'n cunin ban yi sbak' chi na ban k'ak!. ¹⁸ Inti Moisés nintzun octz tc'u'l yi sbak'a'tz nintzun je'-tz jalen wi'wtz. Ca'wunak k'ej nin ca'wunak ak'bal a'tij Moisés tul yi jun sbak'a'tz.

Yi cyoque'n yi xonl Israel tan molche'n yi e'chk oy tan banle'n yi ca'l Ryos

25 ¹ Nintzun tal Ryos tetz Moisés:

² "Moisés, alaj scyetz cyakil yi e' xonl Israel tan chimolol jun balaj oy tan cyak'ol swetz. Poro ntin na waj yil cyak' yi e' yi tetz cu'n cyalma' yi na cyaj cyak'. Nin quil tzibán wok puers scyetz yi e' yi qui na cyaj cyak'. ³ Nin cyakil yi e'chk takle'n yi ba'n cyak' i'tz yi oro, sakal tu cobre.^k ⁴ Ncha'tz ba'n cyak' yi e'chk nok' yi txib yubil tu púrpura, nin cyak. Ncha'tz ba'n cyak' yi balaj nok' lino' tu yi xi'il chiw. ⁵ Nin ba'n chimol yi stz'uml cne'r yi ocnak stz'acl yi cyak yubil. Nin ba'n chimol balaj tz'u'm, tu yi e'chk balaj tze' chi tane'n yi acacia. ⁶ Ncha'tz ba'n cyak' aceit yi xconk tetz lampr, nin yi e'chk tz'ac'bil yi na cu' tc'u'll tetz perfum yi xconk tan xanse'n e'chk takle'n nin tan pate'n tan c'o'caxe'n tzinwutz. ⁷ Nin ncha'tz ba'n cyak' yi e'chk balaj c'ub, chi tane'n yi cornalina, nka yi e'chk mas balaj c'ub. Na xconk tetz yi lantar tu yi xbul'k yi xconk wutz c'u'l yi wi'tz pale!. ⁸ Ncha'tz ban wok jun innajbil tan innajewe'n tzixo'l wok. ⁹ Poro yi jun innajbila'tz tu cyakil yi e'chk takle'n yi tz'ocpon tc'u'l, tajwe'n tan ibanol chi yi swale' tzatz. Tajwe'n yi ni'cu'n tz'an chi yi tzinchaje' tzawetz.

Yi caña' kale atite't yi lajuj ca'wl Ryos

¹⁰ "Ban wok jun caña' te yi balaj tze' acacia. Nin je yi ma'lbil yi ba'n xcon ita'n tan banle'n. Jun metr tu lajuj centimetr tzitulej wok yi tkan, ma yi wutz, oxc'al tu o' centimetr tz'an. Ncha'tz tz'an yi wutz tkan, oxc'al tu o' centimetr tz'an. ¹¹ Yil bnix, ba'n tz'oc jun yubil stz'iak chi tane'n cornis, yi oro cu'n. ¹² Ncha'tz ban wok cyaj argoy yi oro cu'n, nin ba'n tz'oc te c'u'l yi caña!. Cob le jalaj xlaj nin cob le jalajt. ¹³ Nin ban wok cob k'a'j te yi tze' acacia. Nin ba'n tz'oc oro te'jak. ¹⁴ Yil bnix ba'n tz'icy' ita'n tc'u'l yi e'chk argoy yi at te c'u'l yi caña!, na xconk tan palche'n nin. ¹⁵ Yil tz'oc yi e'chk k'a'jila'tz tul e'chk argoy, nin ba'n cyaj quen tu' tul. ¹⁶ Ej

^k 25:3 "Cobre" i'tz jun jilwutz ch'ich' yi wi'nin na litz'un nin yi qui na pusin. ^{125:4} "Lino" i'tz jun jilwutz nok' yi chin putzpuj nin. Ja bnix te jun jilwutz xtze' yi na bi'aj "lino" yi cho'n na jal Egipto.

nin tul yi caña'a'tz ba'n tzitak' wok cu'n yi cob lepaj c'ub kale tz'ibane't yi ca'wl yi swak'e' tzitetz.

¹⁷"Ncha'tz ban wok jobsel yi caña¹⁷, tan balaj oro. Jun metr tu lajuy centimetr yi tkan, ma yi wutz, i'tz ox'al tu o' centimetr tz'an. ¹⁸Ban wok teblal cob querubim," txak¹⁸ij tzitulej wok te yi balaj oro. Nin ak'woke'n tibaj yi jobsel yi caña'a'tz. Ba'n cyaj jun le max nin jun le sbal. ¹⁹Yi jobsel yi caña'a'tz, tu yi cob teblal querubima'tz, junit tz'an yi bambil tetz. Nin yi cob querubima'tz ba'n lcyaj jujun le jalaj stzi' yi jobsel yi caña!. ²⁰Ma yi cob teblal querubima'tz, yi ate' tibaj yi jopsel, tajwe'n tan chixmayil quib squibil quib. Poro na taj yi cho'n chixmayin cu'n te jobsel yi caña'a'tz. Ncha'tz tz'an yi chixicy!. Cho'n tz'aj cu'n wi yi caña!, tan jople'n cu'n yi caña! tan chixicy!. ²¹Yil bnix yi jobsel yi caña' ita'n, ba'n tzitak' woke'n tibaj yi jun caña'a'tz. ²²Ma jalu' Moisés, cho'n chinjilon tzaj tzatz tibaj yi jobsel yi caña'a'tz nin xchixo'l yi cob teblal querubima'tz. Cho'n chinjilonk tzatz nin swale' yi inca'wl tzawetz tan awalol scyetz yi e' xonl Israel tan chixome'n te'j," sztun Ryos bantz tetz Moisés.

Yi mes kale je't yi pam

²³Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés: "Ban wok jun mes tan yi balaj tze' yi acacia. Nin je yi ma'lbil yi ba'n xcon ita'n. Jun mutx' tu lajuy centimetr tz'an yi tkan. Ma yi wutz, ca'wunak o' centimetr tz'an. ²⁴Ba'n tz'oc oro ita'n te cyakil yi jun mesa'tz tan jople'n cyakil yi tze!. Nin ba'n tz'oc jun yubel stzi'ak yi mes yi oro cu'n tz'an. ²⁵Ncha'tz ba'n bnix junt yubil yi oro cu'n tibaj yi mesa'tz nin loxcunin tz'an stzi'ak. Juk centimetr tz'an yi wutz tkan yi jun yubila'tz. ²⁶Ncha'tz ban wok cyaj argoy yi oro cu'n, nin oken jujun te'jak yi xtx'u'c yi mes, kale atit yi cyaj tkan. ²⁷Yi cyaj argoy ba'n tz'oc tzak' yi yubil yi at stzi' yi mes, na yi xac i'tz tan ticy'e'n jun k'a'j tul tan palche'n nin yi mes. ²⁸Ncha'tz ban wok yi cob k'a'j tan acacia nin ba'n tz'oc oro te'jak. Xconk yi cob k'a'ja'tz tan palche'n nin yi mes. ²⁹Ncha'tz cyakil yi e'chk ma'cl yi xconk xe innajbil, chi tane'n yi e'chk lmak cuchar, nka yi e'chk xaru', nka yi e'chk xwok' yi na xcon tan molche'n yi e'chk oy yi na opon, tajwe'n yi oro cu'n tz'an tircu'n. ³⁰Yi pam yi ilenin tz'ul ita'n tan cyaje'n cyen tzinwutz, ba'n cyaj tibaj yi jun mesa'tz," sztun Ryos bantz tetz Moisés.

Yi jun chin wutzile'n cantil yi juk cu'n wi'

³¹Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés: "Ban wok jun cantil yi oro cu'n. Yil cxo'c tan banle'n txak¹⁹ij tzitulej wok tan martiy. Juk wi' tz'an yi jun cantila'tz. Junit tz'an cyakil weklil yi jun cantila'tz. Yi xe' tu yi tkan tu yi juk cu'lbil aceit tu yi yubil chi tane'n tal ne'x buch yi ntaxk je pok'l, junit tz'an tircu'n tan jun ntzi' piñ oro. ³²Nin te yi jun cantila'tz, ba'n tz'el kak k'ab, ox le jalajchak xlaj, nin jun nicy'al. ³³Ncha'tz te'jak yi kak k'ab yi na el te yi tkan, ba'n tzibán wok ox tal ne'x buch. Cho'n cunin tz'an chi tane'n tal buchil jun wi' almendro yi ntaxk je chitp. ³⁴Nin te yi tkan, ba'n bnix cyajt tal ne'x buch. Cho'n tz'an chi tane'n yi buchil yi

¹⁷25:17 "Jobsel yi caña!", na bi'aj "propiciatorio" le castiy nin na elepont yi ama'l kale na jopxe't quil wunak tan yi xch'e'l yi chitx'lxwatz. Jopij tu' quil, jalen yi quime'n yi mero chitx'lxwatz, yi Mesías.
¹⁸25:18 Yi e' "querub", nka "querubim" le hebreo, yi "im" le hebreo na xchaj "plural". Ni'cu'n mu'x e' scyuch' yi e' ángel, poro at len chixicy!. Poro apart chimunl. E' q'uiicy'lom te e'chk takle'n cwent Ryos. Gn 3:24; Ex 25:18; 25:22; Lv 16:2; Is 37:16; Ez 10:5; Heb 9:5.

almendro yi ntaxk je' chitp. ³⁵Ba'n tz'oc jujun tzak' e'chk k'ab yi na el te yi tkan. ³⁶Yi e'chk tal ne'x bucha'tz tu e'chk k'ab junit tz'an tu yi tkan. Oro cu'n tz'an tircu'n nin txak'ij tzitulej wok tan martiy. ³⁷Nin tibaj yi jujun k'ab, ban wok jujun tal ne'x txebil tan xcone'n tan xtxeke'n cyakil yi at swutz. ³⁸Cyakil yi e'chk ma'cl chi tane'n yi elsbil yi mecha'! yi tz'e'nak tu e'chk tal ne'x lak tajwe'n yi oro cu'n tz'an chichyakil cu'n. ³⁹Ba'n xcon ox arow balaj oro ita'n, tan banle'n yi jun cantila'tz tu cyakil yi e'chk ma'cla'tz yi na taj. ⁴⁰Ban wok yi jun ak'une'j Moisés, nin ban wok chi yi e'chk techl yi minchaj tzatz tzone'j wi'wtz," stzun Ryos bantz tetz.

Yi pach yi mantial tu'

26 ¹Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés: "Ban wok jun innajbil yi mantial cu'n tz'an. Ba'n xcon lajuj xbu'k yi lino cu'n yi bak'u'n wutz, tu yi e'chk yubil yi txib, xk'ayk'uj nin cyak. Nin ban wok teblal e' querubim swutz. Nin joy wok puntile yi sk'il cunin tz'an. ²Cyakil yi e'chk xbu'k yi tzibne', tajwe'n yi junit ma'lbil tz'an tircu'n. Nin je yi ma'libile': Coblañ metr tu ni'cy tz'an yi tkan, ma yi wutz cob metr tz'an. ³Chup wok cu'n o' xbu'k. Ncha'tz tz'an yi o'-t, chup wok cu'n, ba'n tok'bej tib yi stzi'ak tan yi stz'isbil tetz yi junt. ⁴Ban wok e'chk jul stzi'ak yi cob chin xbu'ka'tz, tan ticy'e'n yi c'albil tetz tc'u'l. Ba'n xcon yi lino yi txib yubil ita'n tan banle'n e'chk c'albila'tz. Ncha'tz ni'cu'n sban yi cob chin xbu'ka'tz yi chupijche'. ⁵Ban wok nicy' cient jul te yi cob xbu'ka'tz. Nicy' cient te yi jujun, nicy' nin tu' tz'an yi xo'l tan cwe'n tok'bel tib yi cob xbu'ka'tz. ⁶Nin ban wok nicy' cient ganch yi oro cu'n tan xchupule'n yi cob xbu'ka'tz, na xconk tan stz'amle'n yi xbu'k tu yi junt bantz junit tz'an yi wi'! yi jun innajbila'tz.

⁷"Ncha'tz ban wok junlaj xbu'k tan xi'il chiw tan je'n tibaj yi bajx xbu'ka'tz yil je' tibaj innajbil. ⁸Junit ma'lbil tz'an cyakil yi e'chk xbu'k yi xi'il chiw cu'n. Nin je yi ma'libile': Oxlaj metr tu ni'cy yi tkan. Ma yi wutz cob metr. ⁹Tz'is wok cu'n o' xbu'k nin junit sban. Ncha'tz yi kakt, tz'is wok cu'n. Ma yi bajx te yi kaka'tz yil cyaj swutz, ba'n tzipak wok cu'n nicy'al. ¹⁰Ba'n tziban wok nicy' cient jul te'jak yi cob lmak xbu'ka'tz kalel tz'icy'e't e'chk ganch tan chic'alche'n. ¹¹Ban wok nicy' cient ganch yi brons cu'n. Nin ba'n tz'oc te'jak yi e'chk julil yi cob xbu'ka'tz bantz junit tz'an yi wi' innajbila'tz. ¹²Nin yi sobril yi cob xbu'ka'tz yi junit mban, ba'n cyaj tu' ch'imba'n wutz coc yi innajbila'tz. ¹³Ma yi xlajak yi innajbila'tz sobrink cyen ca'wunak o' centimetr swutz yi bajx xbu'k.

¹⁴"Ncha'tz ban wok jun pa'tbil tan stz'uml cne'r nin ba'n je' ita'n tibaj innajbil. Ba'n cu' yi tz'u'ma'ltz tul stz'acl yi cyak yubil. Ncha'tz ban wok junt pa'tbil tan junt jilwutz tz'u'm tan jople'n tircu'n.

¹⁵"Ban wok cobox tablón te yi balaj tze' acacia tan xcone'n tetz cajonil innabil. Nin joy wok puntile tan banle'n yi sk'il cunin tan yube'n. ¹⁶Yi jujun tablóna'tz tajwe'n yi cyaj metr tu ni'cy tz'an yi tkan. Ma yi wutz oxc'al tu o' centimetr tz'an. ¹⁷Te yi e'chk tablóna'tz ba'n bnix cob stz'ambil tetz te yi jujun. Nicy' nin tu' tzitulej cyakil yi e'chk tablóna'tz yi xconk tetz cajonil yi innajbil. ¹⁸Ban wok junak tablón te yi jalaj xlaj yi na xmayin nin cwe'n tzi'n. ¹⁹Nin ban wok ca'wunak simient yi sakal cu'n tz'an tan cyaje'n cyen xe yi e'chk tablóna'tz. Cob simient te yi jujun tablóna'tz tan toque'n yi cob stz'ambil tetz tul. ²⁰Ncha'tz tz'an yi jalajt xlaj yi innajbil yi na xmayinin je'n tzi'n. Tajwe'n yil xcon junak tablón ita'n te yi

jalaja'tz. ²¹Nin ban wok ca'wunak simient yi sakal cu'n tz'an tan cyaje'n cyen cob tzak' yi jujun tablón. ²²Ma yi jalajt xlaj innajbil, yi jalajt yi na xmayin nin toque'n tzi'n, ban wok kak tablón tan xcone'n te yi jalaja'tz. ²³Nin ba'n xcon cobt tablón tetz yi cob xtx'u'c. ²⁴Ba'n tz'oc te yi jujun yi at lakak xtx'u'c. Nin ba'n chic'alxij tan ch'ich!. ²⁵Nin yi wajxak tablóna'tz tajwe'n yi at len cob simientil te jujun yi sakal cu'n. Waklaj tzun simient na taj tan cyaje'n cyen tzak' yi wajxak tablóna'tz.

²⁶"Ban wok o' k'a'j tan tze' acacia. Na xconk tetz k'a'jil yi tablón yi tz'ocpon te yi jalajt xlaj yi cajonil innajbil. ²⁷Ncha'tz ban wok o' k'a'j tetz yi jalajt xlaj yi cajonil, nin ban wok o' k'a'j tetz yi jalajt wutz coc yi na xmayinin toque'n tzi'n. ²⁸Yi jun k'a'j yi tz'icy'pon tul yi e'chk tablón, tajwe'n yil tz'icy' tc'u'l tircu'n nin nicy'al cu'n tz'an. ²⁹Ncha'tz ba'n tz'oc oro te'jak yi e'chk tablóna'tz tu yi e'chk k'a'jil yi xconk tetz solte'l. Ncha'tz ban wok cobox argoy yi oro cu'n tz'an kalel chich'e'l yi e'chk k'a'jila'tz. ³⁰Nuc' wok bin yi jun innajbila'tz, tajwe'n tan ixome'n te yi plan minchaj tzatz wi'wtz," stzun Ryos tetz Moisés.

³¹Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés: "Ban wok jun xbu'k tan jople'n yi ama'l yi chin xan nin. Tajwe'n xcon yi nok! yi txib yubil tu xk'ayk'u'j nin cyak, nin ba'n bnix tan yi balaj lino yi bak'u'n tz'an. Yi jun xbu'ka'tz chemij tzitulej wok nin ba'n tz'oc teblal cob querubim swutz yi chin c'otij cunin tz'an. ³²Ba'n cho'c cobox ganch yi oro cu'n te'j nin ba'n je' ch'imba'n te'j cyaj tkan ca'l. Yi cyaj tkan ca'l'a'tz ba'n bnix tan acacia nin ba'n tz'oc oro te'j, nin ba'n je' len tibaj jujun xe' yi sakal cu'n. ³³Ba'n tzun tzich'imbaj woke'n yi xbu'ka'tz te yi e'chk gancha'tz. Ej nin tc'u'l yi jun xbu'ka'tz ak'wok quen yi caña' kale tz'ibane't yi contrat yi bnixnak wa'n tzituch!. Ncha'tz yi jun xbu'ka'tz xconk tan jatxle'n xo'l yi ama'l yi xan, tu yi ama'l yi wi'nin xanil. ³⁴Nin tc'u'l yi ama'la'tz yi wi'nin xanil ba'n tz'oc yi caña' kale atit yi incontrat yi bnixnak wa'n tzituch!, nin ak'woke'n yi jopselil. ³⁵Swutze'l tzaj yi jun xbu'ka'tz ba'n cyaj cyen yi mes kale na je't yi pam. Ba'n tz'oc xlaj yi tapij yi na xmayinin je'n tzi'n. Ma yi jun cantila'tz yi juk cu'n wi' at, ba'n cyaj te yi jalajt xlaj yi na xmayinin cwe'n tzi'n.

³⁶"Ncha'tz banaj junt xbu'k yi xconk tetz yi puertil yi innajbil. Ba'n xcon yi nok!, yi lino bi', ita'n, yi bak'u'n tane'n. Nin ba'n xcon yi txib yubil tu yi xk'ayk'u'j nin cyak. Chin c'otij cunin tzitulej wok. ³⁷Ej nin ncha'tz ban wok o' tkan ca'l te yi tze' acacia yi xconk tan je'n yi xbu'k te'j. Nin oken oro te'jak. Ba'n tz'oc jujun ganch yi oro cu'n te'jak yi jujun tze'a'tz. Nin ban wok o' xe' tetz yi e'chk tkan ca'l'a'tz tan brons,"^o stzun Ryos tetz Moisés.

Yi patbil tx'ixwatz

27 ¹Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés: "Ban wok jun patbil itx'ixwatz tan acacia yi cyaj xtx'u'cnaki'n, nin je yi ma'lbil tzituleje'l: Cob metr tu junak o' centimetr tzitulej yi xlajak, ma yi wutz tkan jun metr tu junak o' centimetr tz'an. ²Ban wok cyaj tuc', jujun lakak xtx'u'c. Junit tz'an yi tuc'a'tz tu yi patbil tx'ixwatz. Ej ba'n tz'oc brons te'jak nin tul yi jun altara'tz. ³Ncha'tz ban wok cobox ma'cl yi xconk te yi patbil itx'ixwatz, chi tane'n yi cu'lbil tza'l tu yi e'chk pale't nin yi e'chk ḫwok' nin cyakil yi e'chk pac'bil ḫwok' tu e'chk cu'lbil xtxak'ak!. Brongs cu'n tzitulej wok tircu'n. ⁴Ban wok jun patbil chi'baj tan

^o26:37 "Brons" I'tz jun jilwutz ch'ich' yi tajwe'n yil mak'tij tan k'ak' bantz bnixe'n jun e'ch takle'n te'j.

brons nin oken cyaj argoy te'jak xtx'u'c yi jun patbil chi'baja'tz. ⁵Yil bnix yi jun ch'ich'a'tz ba'n cu' ita'n tc'u'l yi altar poro tul nicy'an cyen tu', na qui tajwe'n tan cwe'n pone'n jalen txe' cu'n. ⁶Ncha'tz ba'n tzibán wok cobox k'a'l nin ba'n xcon yi tze' acacia ita'n tan banle'n, nin ba'n tz'oc brons ita'n te'j. ⁷Yil bnix yi e'chk k'a'ja'tz ba'n tzun tz'icy'tz ita'n tul yi e'chk argoy yi at te yi altar. Na xconk tan palche'n nin yi altar, nin tan ticy'l'e'n nin. ⁸Yi jun patbil itx'ixwatza'tz, jul tz'an tc'u'l nin ba'n xcon tz'lum acacia ita'n tan banle'n chi yi jun yi minchaj tzatz wi'wtz," stzun Ryos ban tetz Moisés.

Yi wutzk'anil yi najbil Ryos

⁹"Ban wok jun tapij solte'j yi wutzk'anil yi innajbil. Ca'wunak o' metr tz'an yi xlaj yi na xmayin nin cwe'n tzi'n. Ba'n xcon yi balaj lino yi bak'u'n tan banle'n jun xbu'k yi xconk tetz yi jun tapija'tz. ¹⁰Ncha'tz ban wok junak tkan tze' kalel je't yi jun xbu'ka'tz. Ncha'tz ban wok junak cu'lbil tkan yi tze'a'tz te'j. Brons cu'n tzitulej. Ncha'tz ban wok junak ganch tu yi stz'amol tetz yi e'chk cu'lbilta'tz, tan yi ch'ich' yi sakal, na xconk tan stz'amle'n yi xbu'k. ¹¹Ncha'tz tz'an yi jalaj xlaj yi na xmayin nin je'n tzi'n, tajwe'n yil tz'oc yi balaj xbu'k te'j, nin ite'n nin ma'lbilta'tz sbne' chi yi jalajt xlaj. Ncha'tz yi junak tkan tu e'chk cu'lbil tkana'tz, brons cu'n tz'an. Ma yi e'chk ganch tu e'chk tz'ambil tetz, sakal cu'n tz'an. ¹²Ma te yi jalaj xlaj yi na xmayin nin toque'n tzi'n, tajwe'n yi junak cob metr tu ni'cy tz'an. Nin ban wok lajuy tkan tu yi e'chk cu'lbil. ¹³Ej ite'n nin tz'ana'tz yi jalajt xlaj yi na xmayin nin tele'n tzi'n. Junak cob metr tu ni'cy tz'an, nin xconk xbu'k tan jople'n. Nin te yi xlaje'j ba'n cyaj cyen yi puertil yi innajbil. ¹⁴Xlajak yi puert ba'n tzibán wok juk metr balaj xbu'k tetz tapij. Ban wok ox tkan tu ox simientil te yi bajx xlaj. ¹⁵Ncha'tz tz'an le jalajt xlaj, juk metr tz'an nin ba'n tz'oc ite'n nin ma'lbil xbu'ka'tz. Ej nin ban wok oxt tkan tu yi cu'lbil tkan. ¹⁶Ma tetz yi puertil, ba'n xcon yi e'chk nok' yi txib yubil tu xk'ayk'u'j nin cyak, nin ba'n bnix tan yi balaj lino yi bak'u'n tz'an. Yil cxo'c wok tan xchemle'n chin c'otij cunin tz'an. Beluj metr tz'an yi jun xbu'ka'tz yi xconk tetz yi puert. Ncha'tz ban wok cyaj tkan tu cyaj xe' yi e'chk tkana'tz yi tz'ocopon tzak' yi xbu'k tetz puert. ¹⁷Cyakil yi e'chk tkan yi tz'ocopon solte'j yi innajbil tajwe'n yil xcon sakal tan banle'n yi e'chk ganch tu yi stz'ambil tetz yi ganch. Ncha'tz tajwe'n yil xcon brons tan banle'n yi e'chk xe'. ¹⁸Ma yi wutzk'anil yi innajbil ca'wunak o' metr yi tkan tz'an, nin yi wutz junak cob metr tu ni'cy tz'an. Ite'n nin tz'ana'tz yi wutz coc. Ma yi wutz tkan cob metr tu junak o' centimetr tz'an. Ej nin yi e'chk xbu'k yi xconk te yi innajbil lino cu'n yi bak'u'n tane'n. Ma yi e'chk xe', brons cu'n tz'an. ¹⁹Nin cyakil yi e'chk ma'cl yi xconk ita'n wutzk'anil tan inna'wse'n tajwe'n yi brons cu'n tz'an tircu'n. Ncha'tz cyakil yi e'chk staqui yi at tc'u'l nin solte'je'l tzaj yi pe'm, tajwe'n yi brons cu'n tz'an.

Yi aceit yi xcon tetz txekbil

²⁰"Ma jalú' Moisés alaj scyetz cyakil yi e' xonl Israel tan tule'n balaj aceit tetz oliv yi che'ja'n tane'n, na xconk tan cu'se'n tul yi e'chk cantil tan xtxeke'n cyakil k'ej xe innajbil. ²¹Nin ba'n cho'c Aarón scyuch' e' cy'ajl tan cu'se'n aceit tul yi e'chk cantil yi at tul yi bajx cuart yi at swutz yi xbu'k yi na jopon tetz yi caxa' kale atit yi ca'wl tetz katrat yi bnixnak wa'n tzituch!. Nin yi e'chk cantila'tz

tajwe'n yi tuninl txekun cu'ntz cyakil ak'bal tul yi ama'l kalel kac'ulwit kib tzituch!. Ej nin yi xtxolbila'se'j i'tz jun ca'wl sbne' scyetz yi e' xonl Israel scyuch' cyakil chixonl sbne' opon tunintz," stzun Ryos bantz tetz Moisés.

Yi be'ch cyetz yi e' pale'

28 ¹"Ma jalú! Moisés, xchixó'l cyakil yi e' xonl Israel chakwe' yi awutzicy Aarón scyuch' yi e' cy'ajl yi na chibi'aj Nadab tu Abiú tu Eleazar nin Itamar. Chakwe' tan cyule'n tzawutz, na tajwe'n tan chixcone'n swetz tetz pale!^p ²Nin ba'n tzaban be'ch tetz yi awutzicy Aarón, tan jale'n k'ej i' nin tan yube'n. Chin xan nin sbne' yi be'choka'tz. ³Joywe' cobox balaj yaj yi ja wak' cyajtza'kl tan banle'n yi balaj be'choka'tz. Ba'n tzawal scyetz tan cyoque'n tan banle'n yi be'ch tetz Aarón. Bantz xansal tib Aarón tetz jun pale' tzinwutz. ⁴Nin yi be'ch tetz i' yi tajwe'n tan ibnol i'tz yi je'j: jun tal ne'x xbu'k yi tz'ocopon wutz c'u'l yi na bi'aj pectoral tu jun lantar yi na bi'aj efod. Ncha'tz banaj junt xbu'k yi chitpu'n nintu' yi at yubil stzi'ak nin yi xconk tzak' yi lantar. Nin ban wok junt xbu'k yi nim teu'n tkan yi scyajk tzak' yi mant. Ncha'tz banaj jun xbu'k yi jepon te wi', nin banaj jun c'albil yi tz'ocopon xe c'u'l. Ban wok bin yi balaj be'choka'tz tetz yi awutzicy Aarón tu yi e' cy'ajl, bantz chixcone'n tetz pale' tzinwutz. ⁵Yil tz'oc banle'n, ba'n xcon oro tu e'chk xbu'k yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak. Ej nin chemij tz'an tan balaj lino yi bak'u'n wutz.

⁶"Yi yubil yi nok' yi xconk tan banle'n yi lantar i'tz oro, tu e'chk nok' yi txib nin xk'ayk'uj tu cyak yubil. Ej nin ba'n xcon yi e'chk lino yi bak'u'n wutz. Chemij tz'an, nin chin c'otij cunin tz'an yil tz'oc xchemle'n. ⁷Nin ba'n tz'oc cob ganchil wi xulchub tan stz'amle'n. ⁸Ncha'tz banaj jun c'albil yi tz'ocopon xe c'u'l tan c'alche'n yi jun lantara'tz. Ite'n nin tzitulej yi bambil tetz. Ba'n xcon nok' yi txib yubil tu yi xk'ayk'uj nin yi cyak. Chemwok tan lino yi bak'u'n wutz.

⁹"Ej nin ba'n tzafoy cob balaj c'ub yi ónice na bi'aj. Nin ba'n tz'oc chibi' yi coblaj k'u'j xonl Israel te'j. ¹⁰Yil tz'oc chibi' yi e' xonl Israela'tz te'j yi cob c'uba'tz tajwe'n yi tunin lxom cyen te chitiemp. Bajx tz'oc yi bi' yi bajx nak nin wi'tzibil tlen yi ch'i'p. Kakchak bi'aj te yi jujun balaj c'uba'tz tz'an. ¹¹Tan tocse'n yi e'chk bi'aja'tz te yi cob lepaj c'uba'tz ba'n xcon jun yaj yi na a'w se'le'n c'ub ta'n, chi yi e' bnol xmalk'ab. Cho'n tz'an chi jun sey. Ba'n xcon oro tan banle'n yi cob gancha'tz, nin ba'n je' jun c'ub tibaj jujun gancha'tz. ¹²Yi gancha'tz xconk tan stz'amle'n yi lantar wi xulchub Aarón. Ej nin yil tz'opon i' tzinwutz, xconk yi cob c'uba'tz kale atit chibi' yi coblaj k'u'j xonl Israel tan cyulse'n tx'akx tinc'u'l. ¹³Ban wok bin yi cob gancha'tz nin oro cu'n tzitulej wok. ¹⁴Ej nin ncha'tz ban wok cob caren yi oro cu'n, nin lasu'n tzitulej. Nin yil bnix ba'n tzilac'baj wok cyen te yi cob gancha'tz yi tz'ocopon wi xulchup Aarón.

Yi ne'x xbu'k yi ocnak wutz c'u'l Aarón

¹⁵"Ma yi ne'x xbu'k yi tz'ocopon wutz c'u'l Aarón kale atit yi ma'cl yi xconk tan xtisya'l'i'n, chemij tz'an. Chin c'otij cunin tzitulej. Ba'n xcon balaj nok' yi banij te oro tu lino yi txib yubil, nin xk'ayk'uj tu' cyak. Ej nin bak'u'n wutz yi lino. ¹⁶Pakwutzi'n

^p 28:1 "Pale!" nka "sacerdote" le castiyy. Yi chipale'il yi e' xonl Israel apart xchiwutz yi e' pale' te yi tiemp jalú!. Apart chimunl, nin apart be'ch cyetz.

tz'an tan jale'n yi cyaj xtx'u'c. Ej nin junak cob centimetr tz'an yi jalajchak xlaj. ¹⁷Ba'n tz'oc cyaj txol ne'ë c'ub te'j, yi na litz'un. Te yi bajx txol ba'n tz'oc ox tal ne'ë c'ub, yi na bi'aj rubí, crisólito nin esmeralda. ¹⁸Ma te yi ca'p txol ba'n tz'oc oxt balaj c'ub yi na bi'aj granate, safiro nin jade. ¹⁹Ma tetz yi toxil txol ba'n tz'oc oxt c'ub yi na bi'aj jacinto, ágata nin amatista. ²⁰Ma te yi cyaji'n txol ba'n tz'oc yi e'chk ne'ë c'ub yi na bi'aj topacio, cornalina nin jaspe. Yi e'chk tz'amol tetz yi e'chk c'uba'tz tajwe'n yi oro cu'n sban. ²¹Tajwe'n yi coblaj xone'n yi tal ne'ë c'uba'tz, na coblaj chixone'n yi e' cy'ajl Israel. Nin te yi coblaj c'uba'tz tajwe'n yil tz'oc cyen yi chibi' yi coblaj k'u'j xonl Israel, jujun bi'aj te jujun c'ub. Cho'n sban cyen chi na ban jun sey.

²²"Ncha'tz banwok cob caren yi oro cu'n tz'an. Bak'u'n tzitulej chi jun akwil. Xconk tan stz'amle'n yi jun ne'ë xbu'ka'tz yi tz'ocopon wutz c'u'l Aarón. ²³Nin ncha'tz banwok cob argoy yi oro cu'n tz'an. Nin yi cob argoya'tz ba'n tz'oc stzi'ak yi jalaj xlaj tibe'n tzaj yi tal ne'ë xbu'ka'tz. ²⁴Ba'n tz'oc yi cob carena'tz te yi cob argoya'tz yi ate' te yi jalaj xlaj tibe'n tzaj. ²⁵Ej nin ba'n c'alxij yi ju' yi cob carena'tz te yi cob gancha'tz yi oro cu'n, nin yi cho'n at wi xulchub. C'alwok cyen te yi jalaj xlaj swutz. ²⁶Ncha'tz banwok cobt argoy yi oro cu'n, nin ak'we' cyen te yi cob xtx'u'c tzak' cu'n tzaj yi jun xbu'ka'tz. ²⁷Nin banwok cobt argoy nin tzl'iswok cyen te yi lantar tibe'n tzaj mu'l'x tal kale na icy'e'yi c'albil tetz. ²⁸Nin ba'n tzic'al wok cu'n yi cob argoya'tz yi at te yi ne'ë xbu'k te yi cob argoy yi at te yi lantar. Nin c'alwok tan cob tal ne'ë c'albil yi txib yubil. C'al wok cu'n tan qui jatxol tib yi ne'ë xbu'k tu yi lantar. ²⁹Ej nin cyakil tir yil tz'oc Aarón xe ama'l yi wi'nin xanil tan yol swetz, tz'ul tcy'al yi chibi' yi e' xonl Israel yi se'ij te'jak yi balaj c'uba'tz yi at swutz yi tal ne'ë xbu'ka'tz^a yi at wutz c'u'l nakajil yi talma'. Tz'ul tzun tx'akx chibi' yi e' xonl Israel tinc'u'l. ³⁰Ma yi Urim tu Tumim,^b ak'wok cu'n tc'u'l yi ne'ë xbu'ka'tz yi at wutz c'u'l. Ak'wok cu'n bantz ta'te'n wutz c'u'l, nin cy'a'n nintz ta'n yil tz'ocopon tzinwutz tan yol.

³¹"Ej nin ncha'tz banwok yi xbu'k yi tz'ocopon jak' yi lantar. Txib cu'n tz'an yubil. ³²Ej nin nicy'al yi jun xbu'ka'tz ba'n tzic'aple'n kul. Nin stzi'ak yi kul ba'n tz'oc baltz'e'n tan qui katze'n. Cho'n sbne' cyen chi na ban jun colbaj. ³³Cho'ken e'chk yubil stzi'ak yi xbu'k. Woloj'i'n tzitulej. Nin ba'n xcon yi xbu'k yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak. Nin ba'n tziban wok e'chk tal campanu' yi oro cu'n tan toque'n stzi'ak yi xbu'ka'tz. ³⁴Je puntil tzituleje'j, jun woloj nok' nin jun campanu' tz'an, jalen yil bnix cyakil yi stzi'ak yi xbu'k. ³⁵Tajwe'n tz'oc jun xbu'ka'tz te Aarón yil tz'oc tan banle'n yi munl xe yi mantial. Xch'ink e'chk campanu' yil tz'oc Aarón xe yi ama'la'tz yi wi'nin xanil nin yil tz'el tzaj. Kol xom te e'chk ca'wla'tz quil tzun lquim i'-tz.

³⁶"Ncha'tz tajwe'n tan bnixe'n jun tal ne'ë placa yi oro cu'n, nin ba'n tz'oc cobox yol te'j chi na ban yi na bnix jun sey. Nin je yi yole'j yi tajwe'n tz'oc te'j: 'Xansa'n cho't tan kaxcone'n tetz Jehová yi kaRyosil.'^c ³⁷Yi jun tal ne'ë placa-a'tz

^a28:29 Yi ne'ë xbu'k ncha'tz na bi'aj "pectoral" nka "pectoral de juicio" le castiy. Ej nin i'tz kale at cu'n't yi Urim tu Tumim. Ej nin cho'n na oc wutz c'u'l yi wi'tz pale! ^b28:30 "Yi Urim tu yi Tumim" i'tz cob tal ne'ë c'ub yi xconak cyak'un yi e' wi'tz pale' tan lajlichaxe'n yi tajbil Ryos. Ej nin cho'n at cu'n tul yi ne'ë xbu'k yi at wutz c'u'l yi wi'tz pale!. ^c28:36 "Xansa'n cho't tan kaxcone'n tetz Jehová, yi kaRyosil," na elepont yi "jatxij che' ntin tan chixcone'n tetz Ryos". Ncha'tz kutane'n ketz jal!, yi o' creyent, xansa'n cho'. Qui'c ketz kil swutz Ryos na ja wi't quim katx'ixwatz, nin jatxij cho' tan kaxcone'n tetz Ryos.

ba'n tz'oc swutz plaj yi xbu'k yi tz'ocpon te yi wi', nin c'alwok cyen tan jun xbu'k yi txib yubil bantz cyaje'n cyen junawes te yi xbu'ka'tz. ³⁸ Yi jun tal ne'x placa-a'tz tajwe'n yil cyaj cyen wutz plaj Aarón yil tz'ocpon i' tzinwutz tan toye'n yi cyoy yi e' intanum, yi e' xonl Israel, na yi tetz munl i'tz tan toye'n yi cyoy yi e' xonl Israela'tz tan jople'n cyakil quil yi juchij cya'n te cyakil e'chk takle'n yi wi'nin xtxintxal. Ej nin yil wil yi jun placa-a'tz chintzatzink te cyoy.

³⁹"Banwok yi jun xbu'k yi chitpu'n nintu' yi at yubil tzi'ak tan lino. Ncha'tz yi xbu'k yi jepon te yi wi', lino cu'n tz'an. Ej nin ncha'tz banaj jun c'albil. Chemij tzitulej wok. Nin chin c'otij cu'n tz'an. ⁴⁰Ncha'tz tz'an be'ch cyetz yi e' cy'ajl Aarón. Banwok jujun chixbu'k yi chitpu'n nintu' nin jujun chic'albil tu yi xbu'k yi jepon te chiwi'. Banaj yi je'j tan jale'n chik'ej.

⁴¹"Ya'stzun yi be'ch cyetz yi awutzicy scyuch' yi e' tetz cy'ajl yi xconk tan awekol e!. Ej nin ncha'tz tajwe'n yil je' aceit xchiwi' tan chibixbaje'n sju' chimunl, na tajwe'n tan chixansaje'n tan cyoqe'n tetz pale!. ⁴²Ncha'tz banwok ne'x wex tan toque'n scye'j tan tewe'n chiwankil. ⁴³Nin yil cho'c wutzk'anil yi ama'l kale tzinc'ulwit wib scyuch' tan banle'n chimunl tajwe'n yi at yi ne'x wexa'tz scye'j. Tajwe'n tan chixome'n Aarón scyuch' yi e' cy'ajl te yi xtxolbila'se'j tan qui jale'n quil, bantz qui chiquime'n. Yi jun leya'tz i'tz tetz Aarón scyuch' yi e' cy'ajl tu cyakil chixonl sbne' opon tunintz.

Yi xtxolbil tan xanse'n jun pale'

29 ¹"Je xtxolbile'j yi tajwe'n tan abnol yil c'xo'c tan chixansaje'n yi e' pale!. Cy'aj tzaj jun ne'x wacx yi mam tu cob tal ne'x cne'r yi mam yi qui'c chiyab, nin qui'c mu'x chiyana'sil. ²Ncha'tz banaj cobox pam yi qui'c xtx'amil tan balaj jarin. Ncha'tz banaj cobox torta nin cobox wotz' yi na bnix tan jarin. Ej nin ba'n tz'oc mu'x tal aceit swutz. ³Yil bnix, ba'n cu' tul jun tal ne'x mi'l nin tzitcy'aj wok nin swutz yi mantial. Ncha'tz tz'an jun tal ne'x wacx yi mam tu cob tal ne'x cne'r yi e' cu'n mam. ⁴Ej nin cy'ajwe' nin Aarón scyuch' yi e' cy'ajl stzi' yi puertil yi mantial kale na kac'ul wit kib tu intanum. Ej nin ba'n chicu' tan jichi'n. ⁵Ncha'tz ba'n tzacy'aj nin yi be'ch cyetz yi ja bnix. Nin wek cu'n Aarón tan yi be'choka'tz. Ak' cyen yi xbu'k yi chitpu'n nintu', tu yi junt yi at yubil stzi'ak. Ncha'tz ak' cyen yi lantar yi na bi'aj efod, tu yi ne'x xbu'k yi tz'ocpon wutz c'u'l. Ej nin c'al cyen yi c'albil xe c'u'l. ⁶Ncha'tz ak'e'n yi xbu'k te wi' nin ak' cyen yi jun tal ne'x placa swutz. ⁷Nin cy'ajwok nin aceit yi na xcon tan chixanse'n yi e' pale!. Nin ba'n tzakoje'n twi' Aarón tan xanse'n tan toque'n tetz jun pale!. ⁸Ncha'tz chibán yi e' cy'ajl tajwe'n yil che' awek tan yi xbu'k yi chitpu'n nintu'. ⁹C'al cyen yi c'albil xe c'u'l Aarón. Ncha'tz tzawulej yi e' cy'ajl. Ej nin ak'e'n yi xbu'k te chiwi'. Tan yi xtxolbila'se'j tzaxanse' Aarón scyuch' yi e' cy'ajl te chimunl. Yi jun munla'tz i'tz tetz sbne' opon tunintz.

¹⁰"Ej nin ncha'tz cy'aj wok nin yi jun tal ne'x wacx yi mam swutz yi mantial kalel kac'ulwit kib tan je'n cyak'ol Aarón scyuch' yi e' cy'ajl chik'ab tibaj yi wi!. ¹¹Biycu'n yi jun tal ne'x wacxa'tz tzinwutz stzi' yi puertil yi mantial kalel kac'ulwit kib. ¹²Yil tzibiy wok cu'n yi jun tal wacxa'tz ba'n tzimol wok yi xch'el nin tz'aj cyen mu'x chich' tan yi ak'ab te yi e'chk tuc' yi at te yi patbil tx'ixwatz. Ma yi mas chich', ba'n tzikoj cyen xe yi patbil tx'ixwatz. ¹³Ma cyakil yi until yi tal wacx chi tane'n yi at te'j yi xtx'otx', nin chi tane'n yi at te'j yi xtxicunil, cy'aj

wok len tan pate'n tibaj yi patbil itx'ixwatz. ¹⁴Poro yi ñichi'bel tu yi stz'uml tu xtxa' yi wacx' tajwe'n yi cho'n tz'oc stz'e'se'n joylaj len yi ama'l kale atixe't. Na i'tz jun itx'ixwatz tan jale'n cuybil ipaj.

¹⁵"Ej nin ncha'tz ba'n tzicy'aj wok nin jun scyperi yi cob cne'ra'tz swutz yi mantial tan je'n chik'ol Aarón scyuch' yi e' cy'ajl chik'ab tibaj yi wi'. ¹⁶Ba'n tzibiy wok cu'n nin ba'n tzichit wok cyen yi ñichi'el xlajak yi patbil itx'ixwatz. ¹⁷Ej nin ba'n tzipiñ wok cu'n yi jun cne'ra'tz nin tx'aj wok yi lasu' tu yi e'chk tkan, nin junit tz'an yi wi' tu yi mas piña'l. ¹⁸Nin ba'n tzapat cyakil yi ñichi'bel yi jun cne'ra'tz wi yi patbil itx'ixwatz, tetz jun balaj oy tan c'o'caxe'n tzinwutz.

¹⁹"Ej nin ba'n tzitcy'aj wok nin yi junt cneru' tan je'n cyak'ol Aarón scyuch' yi e' cy'ajl chik'ab tibaj. ²⁰Ej nin biy wok cu'n yi jun cne'ra'tz nin te yi ñichi'el ba'n tzatz'aj cyen mu'ñ tal te yi chiëchin Aarón nin yi e' cy'ajl. Tajwe'n cho'n tz'oc yi chich'a'tz te jalaj chiëchin yi sbal. Ncha'tz tz'an te mamil yi wi' chik'ab. Ba'n tz'oc tz'ajij yi chich' te yi sbal. Ej nin ncha'tz tz'an mamil yi wi' quikan, yi jalaj chisbal. Ma yi sowril yi chich' chite'n tibaj nin solte'j yi patbil itx'ixwatz. ²¹Cy'aje'l tzaj mu'ñ te yi chich'a'tz tib yi aceit yi na xcon tan xanse'n jun tan toque'n tetz pale' nin ban tzachit nin te Aarón tu yi be'ch tetz nin ncha'tz scye'j yi e' cy'ajl tu yi be'ch cyetz. Tan yi xtxolbile'j ñchixansok Aarón scyuch' yi e' cy'ajl nin ncha'tz tz'an yi be'ch cyetz.

²²"Kalena's tzun tzacy'aj len yi ñepu'il yi at te yi je' nin yi at te yi xtx'otx' nin yi at te yi lasu'. Nin ncha'tz cy'aj len yi cob xtxicunil nin cyakil yi ñepu'il yi at te'j, tuml yi jalaj cux yi sbal, na i'tz yi jun ne'ñ cne'r yi mam yi xconk tan chixanse'n yi e' pale'. ²³Ej nin ncha'tz cy'aje'n jun pam te yi pam yi at tc'u'll yi tal ne'ñ mi't yi at xe yi mantial tzinwutz. Ncha'tz cy'aje'n jun tort tu jun wotz' yi banijt te jarin yi at aceit swutz. ²⁴Ak'wok cyakil yi e'chk takle'na'tz tetz Aarón scyuch' yi e' cy'ajl nin ba'n cyak'e'n nin chichuque'n tzinwutz. ²⁵Yil bnix cyen yi jun xtxolbile'j ba'n tzacy'aje'n tzaj yi e'chk takle'na'tz yi at chik'ab nin ba'n tzapat cu'n tibaj yi patbil itx'ixwatz tuml cyakil yi wankil yi bajx cne'r.^t Banaj yi xtxolbile'j bantz itoyil jun balaj oy swetz yi wi'nin c'o'cal, jun oy yi pati'n cu'n tz'an.

²⁶"Yil cõo'c tan xanse'n Aarón ba'n tzacy'aj cyen yi wutz c'u'll yi cneru' yi nquim tan chixanse'n Aarón nin ba'n tzachuque'n tzinwutz. Ej nin yi jun piñ chi'baja'tz awetz sbne'. ²⁷Jatxle'n yi wutz c'u'll tu yi k'ab yi cneru' yi nquim tan chixanse'n Aarón na cyetz sbne', tetz chichib. ²⁸Cyetz Aarón sbne' scyuch' yi e' cy'ajl. Nin yi xtxolbile'j i'tz jun ley yi tajwe'n tan chibnol yi e' xonl Israel sbne' opon tunintz yil cyak' chitx'ixwatz tzinwutz. Nin yi jun oya'tz ni'cu'n chi nak chitzan tan toye'n swetz tan ñchajle'n yi ja wi't jal tzatzin paz skaxo'l tzituch'.

²⁹"Ma yi be'ch tetz Aarón, ba'n cyaj cyen tk'ab yi e' xonl i' yil quim, yil chibixe' tetz pale', nin yil tz'ak'lilj yi ca'wl scyetz tan cyoque'n tetz pale'. ³⁰Yi jun pale'a'tz yi tz'ocopon cyen tetz xel Aarón yil quim, ej nin yil tz'oc le ama'l kalel kac'ulwit kib, tajwe'n tan xcone'n yi be'choka'tz ta'n tetz juk k'ej.

³¹"Ma yi ñichi'bel yi cneru' yi nquim tan xansaje'n Aarón, ba'n tzitcy'aj nin tc'u'll jun ama'l yi xansa'nt, nin ba'n tzitxicwoktz. ³²Ba'n tzawak' scyetz Aarón scyuch' yi e' cy'ajl tan chibajsal yi ñichi'bel yi cneru'a'tz na jatxijt tetz Ryos.

^t29:25 Yi na patij cyakil yi wankil jun chitx'ixwatz, na bi'aj "holocausto" le castiyy.

Ncha'tz tz'an yi pam yi at tul tal ne'ë mi't, e' chibajsan. Ba'n baj cya'n stzi' yi puertil yi mantial kale kac'ulwit kib. ³³Tajwe'n tan baje'n cya'n, na ya'stzun yi oy yi ncyak' swetz tan jople'n yi quil nin tan chibixbaje'n tetz pale!. Poro qui'c cuj tan bajsal junt, na nk'e'tz alchok scyetz lbajsan yi e'chk takle'na'tz, na xansa'nt swutz Ryos. ³⁴Ma yi kol sowrin mu'ë tetz junt k'ej, mpe ik yi pam nka yi chi'baj tajwe'n tan cwe'n ipatil wok na xansa'nt tetz Ryos, nin qui'c cuj tan bajsal junt.

³⁵"Banaj bin cyakil yi xtxolbila'tz te'j Aarón scyuch! e' cy'ajl chi nwäl tzatz. Juk k'ej tzabne' tan chixanse'n nin tan tak'le'n yi ca'wl scyetz. ³⁶Tul yi jujun k'ej te yi juk k'eja'tz, tajwe'n tan awoyil jujunt tal ne'ë wacë yi mam tetz yi chitx'ixwatz tan jale'n cuybil chipaj tzinwutz. Tajwe'n tan axansal yi patbil chitx'ixwatz tan jun chitx'ixwatz yil xcon tan jale'n cuybil chipaj nin ba'n tzakoj nin aceit tibaj tan xansa'e'n. ³⁷Juk k'ej tzaban tan pate'n yi e'chk itx'ixwatz tibaj yi patbil tetz tan jale'n cuybil ipaj. Tan yi xtxolbila'tz, tzaxanse' yi jun patbil tx'ixwatza'tz. Chin xan nin sbne', na al scyetz jun yil smac cyen yi jun patbil tx'ixwatza'tz, xanse' tib tantu' yil smac cyen.

Yi e'chk oy yi stz'ak'lok cyakil k'ej

³⁸"Cyakil k'ej tajwe'n tan apatil cob tal ne'ë cneru' yi ja tz'ak jun yob cya'n. Eli'ch yi jun xtxolbila'se'j te'j ac'u'l. ³⁹Ba'n tzapat jun scyeri yi cob ne'ë cne'r'a'tz jalchan nin ba'n tzapat yi junt cwe'n k'ej. ⁴⁰Tetz tuch' yi bajx cne'r tajwe'n tzawoy cyaj liwr balaj jarin tu jun litr aceit oliw. Ej nin ba'n tzakoj nin jun litr win tibaj tetz jun oy tzinwutz. ⁴¹Ite'n nin tz'ana'tz cyakil yil tzitoy yi jun cne'r cwe'n k'ej. Tajwe'n tan awak'ol yi jarin tu yi aceit nin yi vino, na i'tz jun oy yi tajwe'n yil pat-xij cyakil cwe'n k'ej tan c'o'caxe'n tzinwutz. ⁴²Ya'stzun yi e'chk oy yi tajwe'n yil tzitak' wok swetz nin yi sbne' opon tunintz tajwe'n tan itk'ol yi e'chk oya'tz. Ncha'tz chiban yi e' icy'ajl. Ba'n exopon wok tan toye'n yi oya'tz stzi' yi mantial, yi mantiala'tz kalel Ina'te't tan ich'iwe'n wok tan kajilone'n tzituch!. ⁴³Cho'n sna'tok le ama'la'tz tan kilol kib tzituch' wok yi axwok xonl Israel. Ej nin yi jun ama'la'tz chin xan nin sbne', na cho'n sna'toktz tul. ⁴⁴Tzinxansaje' bin yi mantial kalel kac'ulwit kib scyuch! yi e' xonl Israel. Ncha'tz sbne' yi patbil itx'ixwatz, tzinxansaje!. Ej nin ncha'tz tzinxansaje' Aarón scyuch! yi e' cy'ajl, tan chixcone'n tetz pale' tzinwutz. ⁴⁵Sna'tok ñchixo'l yi e' xonl Israel nin nocopon tetz chiRyosil. ⁴⁶Tan yi xtxolbile'j tz'elepon chitxum tetz yi in yi chiRyosil nin Cyajcawil. Tz'elepon chitxum tetz yi in yi jun yi e' elsan tzaj Egipto tan wa'te'n ñchixo'l, in chiRyosil, yi Cyacawil.

Yi patbil insens

30 ¹"Ncha'tz banwok jun patbil insens tan yi tze' acacia. ²Tajwe'n yi cyaj xtx'u'cnaki'n tz'an. Ej nin ca'wunak o' centimetr tz'an yi tkan nin ca'wunak o' centimetr tz'an yi wutz. Ej nin jun mutx' tu lajuy centimetr tz'an yi wutz tkan. Ej nin yi e'chk tal tuc' junit tz'an yi bambil tetz. ³Ba'n tz'oc oro ita'n tan jople'n cyakil. Ncha'tz tz'an yi cyaj xlaj tu yi e'chk tal tuc', oro cu'n tz'oc te'j. Ej nin ba'n tz'oc jun yubil chi tane'n jun tal cornis tzi'ak, yi oro cu'n. ⁴Nin tzak' yi cornisa'tz ba'n tz'oc cyaj argoy yi oro cu'n. Cucob le jalajchak. Na xcon tan toque'n jun k'a'j tan palche'n. ⁵Ma yi e'chk k'a'jila'tz ba'n tziban wok tan yi acacia. Ej nin ba'n tz'oc oro ita'n te'j tan jople'n cyakil yi tze!. ⁶Ej nin yil bnix yi

jun patbil insensa'tz ba'n tzitak'wok cyen swutz yi xbu'k yi at swutz yi caña' kale atit yi quiwel yi katraj yi ja bixe' skaxo'l tzituch!. Cho'n tz'oc mero swutz cu'n yi jopsel yi caña' kalel kac'ulwit kib tzituch!. ⁷Ej nin cyakil jalchan yil tz'oc nuc'le'n yi jun chin cantil yi juk cu'n wi' at, ba'n spat Aarón yi insens yi at wi'nin c'o'cal tibaj yi jun patbil insensa'tz. ⁸Ncha'tz tz'an cwe'n k'ej yil tz'oc i' tan tocse'n k'a'kl yi jun cantila'tz, ba'n spat i' insens tibaj. Yi jun xtxolbile'j tajwe'n tan ixome'n tel' sbne' opon tunintz. ⁹Qui'c cuj yi nink tzipat wok junt tx'akaj insens nka jun itx'ixwatz tibaj. Nin qui'c cuj tan toque'n tk'ol alchok jilwutz oy tibaj chi tane'n jarin nka win. ¹⁰Yi jun patbil insensa'tz xansok ntin tetz wetz, nin jun ntzi! tir tul jujun yob tz'ocopon Aarón tan tak'le'n cyen yi ñch'el yi itx'ixwatz yi tzipate' tan jale'n cuybil ipaj tzinwutz. Tajwe'n tan itoyil yi jun oya'tz jun tir le jujun yob. Na te'jak yi tuq'uil yi jun patbil insensa'tz cho'n jepon yi ñch'el yi itx'ixwatz yi tzitk'e' swetz tan jale'n cuybil ipaj."

Yi cutxuj yi tajwe'n tan cyak'ol cyakil

¹¹ Itzun bantz nintzun jilont Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

¹² "Yil cõ'o'c tan cyajle'n cyakil yi e' xonl Israel tajwe'n yil cyak' len jun cutxuj tan chiclaxe'n tan qui saje'n jun quimichil ñchiwutz, tan paj yi tz'ocopon cyajle'n.

¹³ Cyakil yi e' yi ja wi't tz'ak chitiemp, tajwe'n tan cyak'ol yi jun cutxuja'tz. Nin i'tz o' tz'el jun ons sakal, ni'cu'n tu me' sakal te yi jilwutz pwok yi banijt tan xcone'n le mantial.

¹⁴ Cyakil yi e' yaj yi ja tz'ak junak yob cya'n nka mas, tajwe'n tan cyak'ol yi chicutxuj swetz. ¹⁵ Nin yil cyak' yi e' xonl Israel chicutxuj, tajwe'n yi nicy' nintu' tz'an. Quil sc'ul yi nim tcu'n stak' jun ric, nin ncha'tz quil sc'ul yi mu'xe'nk Itak! jun me'ba'. Ma na tajwe'n yi nicy' nintu' chibaj ben yil cyak' chicutxuj tan qui chiquime'n. ¹⁶ Ma yil cyak' yi xonl Israel yi chicutxuj, yi scyak'e' tan qui chiquime'n, ba'n tzamolnин tircu'n, nin ba'n tzacy'aj nin xe yi mantial, na cho'n xconktz. Nin yi jun xtxolbila'tz xconk tan na'wse'n swetz yi ja cyak' yi e' xonl Israel yi chicutxuj tan qui chiquime'n," stzun Ryos bantz tetz Moisés.

Yi jun chin wutzile'n plancan yi brons cu'n

¹⁷ Itzun bantz nintzunt jilon Ryos tetz Moisés itzun taltz:

¹⁸ "Banwok jun chin wutzile'n plancan yi brons cu'n tz'an tircu'n tu yi xe!. Na xconk tetz tx'ajbil. Yil bnix, ba'n tzitak' wok quen txo'll yi mantial tu yi patbil itx'ixwatz. Ej nin nojswok cu'n tan a!. ¹⁹ Na xconk yi a' tan Aarón scyuch' yi e' cy'ajl tan xtx'ajle'n chik'ab tu quikan. ²⁰ Na tajwe'n tan chitx'ajone'n Aarón scyuch' yi e' cy'ajl yil cho'c xe yi mantial kalel kac'ulwit kib. Ncha'tz yi ntakx cho'c tan banle'n chimunl swutz yi altar tan pate'n yi cyoy tzinwutz, tajwe'n tan chitx'ajone'n tan qui chiquime'n. ²¹ Sbne' opon tunintz i'tz jun ley tetz Aarón scyuch' yi e' cy'ajl, yi tajwe'n tan chitx'ajol yi chik'ab tu quikan tan qui chiquime'n yil cho'c xe yi mantial," stzun Ryos bantz.

Yi aceit yi xconk cyakil rat xe yi mantial

²² Jilone'nt tzun Ryos tetz Moisés itzun taltz:

²³ "Ba'n tzajoy e'chk balaj xtze' yi na xcon tan banle'n yi e'chk perfum. Molaj coblaj liwr mirra, nin kak liwr canel, tu kak liwr yi jun jilwutz aj yi wi'nin c'o'cal.

²⁴ Nin ba'n tzajoy kak liwr yi balaj xtze' casia. Ba'n tzama'laj chi yi ma'lbil yi na

xcon xe yi mantial. Ncha'tz joyaj ox litr tu ni'cy aceit oliw. ²⁵Te cyakil yi e'chk balaj perfuma'tz yi tzajoye', ba'n tzaban jun jilwutz aceit yi at xanil. Xconk tan xanse'n yi mantial. Ba'n tzaban yi aceita'tz chi na ban banle'n yi e'chk balaj perfum. Ya'stzun yi aceit yi wi'nin xanil yi xconk awa'n tan xansaje'n cyakil yi mantial tuml yi at txe!. ²⁶Yil bnix yi perfuma'tz, ba'n tzun c̄o'c tan kojle'n te yi mantial kalel kac'ulwit kib. Ncha'tz na taj tzakoj cyen te yi caña'kale atit yi quiwel kayol. ²⁷Ncha'tz tz'an wi yi mes kale na je't yi pam yi xansa'nt, tu yi cyakil yi ma'l yi na xcon te'j. Ncha'tz tz'an yi jun chin wutzile'n cantil yi juk cu'n wi' tuml yi e'chk ma'l yi na xcon te'j. Tajwe'n tan toque'n kojij yi aceita'tz te'j. Nin ncha'tz tz'an yi patbil insens. ²⁸Nin tajwe'n tan je'n akojol tibaj yi patbil itx'ixwatz tu yi cyakil yi e'chk ma'l yi na xcon te'j. Ncha'tz tz'an yi jun chin wutzile'n plancan tu yi xe' tajwe'n tan je'n akojol tibaj. ²⁹Tan yi xtxolbila'tz tzaxanse' yi e'chk ma'cla'tz nin chin xan nin sbne', nin alchok scyetz yil smac cyen yi e'chk ma'cla'tz xansaj tib tantu' yi smac cyen.

³⁰"Ncha'tz tajwe'n tan je'n akojol yi aceit twi' Aarón tan xanse'n. Ncha'tz yi e'cy'ajl tajwe'n tan abnol yi jun xtxolbila'tz scye'j bantz chixcone'n swetz tetz pale!. ³¹Nin ba'n tzawal yi xtxolbile'j scyetz cyakil yi e' xonl Israel nin je tzawale'j: 'Sbne' opon tunintz ntin xconk yi jun jilwutz aceite'j tan xanse'n yi e'chk takle'n yi xconk tzinwutz. ³²Ej nin yi jun aceita'tz quil tzitak'e'n wok x̄chiwi' alchok wunak. Nin quil tziban wok junt clas aceit swutz yi je'j. Na yi aceit xansa'nt, nin na taj yil tzitek wok x̄chi!. ³³Alchok scyetz yil sban junt tx'akaj aceit yi ni'cu'n tu yi je'j nin kol xconsaj, tz'elpon laju'n tzixo'l wok," stzun Ryos bantz.

Yi insens

³⁴Ej nin ncha'tz tal Ryos tetz Moisés: "Ba'n tzajoy yi e'chk jilwutz takle'ne'j: yi k'olil yi sturaqui, tu jun jilwutz x̄mecy' yi patu'n tzawulej, tu junt jilwutz k'ol yi na jal te jun wi' tze' yi na bi'aj gálbano, tu insens puro. Nicy' nintu' ma'l bil te yi jujun k'ol. ³⁵Tan yi e'chk c'o'csbila'tz ba'n tzaban jun balaj insens, yi chin xan nin sbne!. Na taj yi cwenta cunin tzaban tan banle'n chi na ban jun balaj bnol perfum. ³⁶Ba'n tzajoc'y'e'n mu'x. Chin coch' nin tzawulej. Ba'n tzun ben awuk'e' swutz yi caña'kale atit yi quiwel kayol. Yi jun insensa'tz chin xan nin sbne!. ³⁷Qui'c cuj tan ibnol wok jun tx'akaj insens tan xcone'n tzitez chi yi jun tx'akaja'tz. Na yi jun insensa'tz i'tz tetz wetz nin chin xan nin sbne!. Ncha'tz chin xan nin sbne' tetz itetz. ³⁸Alchok scyetz yil sban junt tx'akajt insens yi ni'cu'n c'o'cal tan xcone'n tu' tetz, tz'elepon laju'n x̄chixo'l wok."

Yi e' ak'unwil yi bnon yi mantial tuml yi e'chk ma'cl

31 ¹Itzun bantz nin jilont junt tir Ryos tetz Moisés itzun taltz tetz:

²"Moisés bit tzaj, ja wi't je' intxa'ol jun xonl Judá yi na bi'aj Betzaleel, i' cy'ajl Uri. Ej nin i' jun scyeri e' mam Hur. ³Ja wi't wak! yi inespíritu tetz nin ja wi't wak! tajtza'kl tu yi xtxumu'n. Nin chin list nin i' sbne' tan banle'n wi'nin e'chk takle'n. ⁴Ej nin xcyek i' tan xtxumle'n nin tan banle'n e'chk balaj ak'un te oro, sakal tu brons. ⁵Xcyek i' tan chinuc'e'n yi e'chk balaj c'ub tan chiyube'n mas nin tan chiwekle'n. Ncha'tz xcyek tan se'le'n balaj tze' tan yube'n. Xcyek te alchok jilwutz ak'unil. ⁶Ncha'tz tz'ocopon Aholiab tetz x̄ch'eyum i!. Yi jun Aholiaba'tz i' cy'ajl Ahisamac yi xonl Dan. Nin cyakil yi e' yi at cyajtza'kl, ja

wak' mas cyajtza'kl tan banle'n cyakil yi e'chk takle'n yi nwal tzatz, ⁷chi tane'n yi mantial kalel kac'ulwit kib tu yi caña' kale atit yi quiwel kayol tuml yi jopsel yi jun caña'a'tz. Ncha'tz ja wak' cyajtza'kl tan banle'n cyakil yi e'chk ma'cl yi na xcon xe yi mantial, ⁸chi tane'n yi mes tu cyakil yi e'chk ma'cl, nin yi jun chin wutzile'n cantil yi oro cu'n sbne' tu yi patbil insens. ⁹Ncha'tz tan chibnol e' yi patbil itx'ixwatz tu yi e'chk ma'cl yi na xcon te'j, nin yi jun chin wutzile'n plancan tu yi wi'txil. ¹⁰Nin ja wak' cyajtza'kl tan stz'isle'n yi balaj be'chok yi xconk tetz Aarón scyuch' yi e' cyl'ajl, na xconk be'ch cyetza'tz yil cho'c tan banle'n chimunl tetz pale' tzinwutz. ¹¹Ncha'tz ja wak' cyajtza'kl tan cyoque'n tan banle'n yi aceit yi na xcon tan xanse'n jun takle'n. Nin ncha'tz yi insens yi spat-xok xe yi mantial. Tajwe'n tan chibnol yi ak'un chi nwal tzatz," stzun Ryos bantz.

Yi jun k'ej ujle'n

¹²Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés:

¹³"Ma jal' Moisés, na waj yil c̄xjilon scyetz cyakil yi e' xonl Israel nin ba'n tzawal yi xtxolbile'j scyetz: 'Na waj yil chibán tane'n yi inca'wl te yi e'chk k'ej tetz ujle'n. Na ya'stzun jun techl yi copon skaxo'l tzituch' sbne' opon tunintz tan tele'n itxum tetz yi I ina'tz yi itajcawil, nin I ina'tz intxa'one'n ax wok. ¹⁴Tajwe'n tan ixansal wok e'chk k'eja'tz. Nin tajwe'n tan itekal x̄chi'. Ej nin alchok scyetz yi quil xom te yi xtxolbile'j tajwe'n tan cwe'n biyij. Nin yi e' yil chak'uj te yi jun k'eja'tz sotzel wutz x̄chibne'. ¹⁵Ej nin ba'n xak'uj wok kak k'ej le sman. Poro le juki'n k'ej i'tz jun ke'l ujle'n yi xansa'nt tan Ryos. Ej nin al scyetz jun yil tz'ak'uj te yi jun k'eja'tz squimok. ¹⁶Cha'stzun te tajwe'n tan chixome'n yi e' xonl Israel te yi jun ca'wle'j na tajwe'n tan chibnol tane'n yi jun k'ej ujle'n. Na i'tz jun trat yi ja bixe' skaxo'l tzituch' nin tu yi chixonl sbne' opon tunintz. ¹⁷Sbne' opon tunintz, i'tz jun techl yi scyajk cyen skaxo'l tzituch' wok yi axwok xonl Israel. Na kak intzi' k'ej mimban tan banle'n yi tcyaj' tu yi wuxtx'otx', ma le juki'n k'ej qui nnak'uj ma na ja nuje!'" stzun Ryos bantz tetz Moisés.

¹⁸Yi wi't jilone'n Ryos tetz Moisés wi'wtz Sinaí nintzun tak' i' cob lepaj c'ub kale tz'ibane't yi tetz ca'wl. Ej nin i' tz'ibán tetz tan yi tetz k'ab.

Yi bnixe'n yi teblal yi ne'x wacx yi oro cu'n ban

32 ¹Ej itzun bantz yi quiol yi e' xonl Israel yi lolch nin na cu'ulo'k Moisés wi'wtz, nintzun e' bentz tan yol tetz Aarón. Itzun cyaltz:

—Or, Aarón, banaj jun karyosil tan bajxe'n cu'n skawutz tan x̄chajle'n kabe', na qui na kil yi mbi mban Moisés, yi jun yi nke'lsan tzaj Egipto, che'ch tzun bantz tetz Aarón.

²Nintzun tal Aarón scyetz:

—Ba'n bin tzitcy'aj wok tzaj yi tc'u'l chiixchin yi e' itxkel, e' icy'ajl tu e' ime'l. Ba'n tz'ul ita'n swetz.

³Yi quibital yi e' xonl Israel, cyoque'n tzuntz tan telse'ne'l tzaj e'chk tc'u'l chiixchin, nin e' ben tan tak'le'n tetz Aarón. ⁴Yi wi't molxe'n yi e'chk oroja'tz tan Aarón nin octz ta'n wi k'ak', kalena's tzun cwe'n ta'n tul jun molt tan banle'n jun teblal jun ne'x wacx. Yi bnixe'n, nintzun octz tan nicy'se'n tan skub. Yi bnixe'n yi jun teblala'tz nintzun tal i'-tz scyetz cyakil yi e' xonl Israel:

—Je yi iryosile'j yi nxcy'e' tan itelsene'l tzaj Egipto.

⁵Ncha'tz oc Aarón tan banle'n jun patbil tx'ixwatz swutz yi jun teblala'tz yi oro cu'n. Yi bnixe'n ta'n, nintzun taltz:

—iEklen kaban jun chin wutzile'n k'ej tan tak'le'n k'ej kajcawe'j! stzun Aarón scyetz.

⁶Ma yi tule'n skil le junt eklok, chin jalchan cunin tzun chic'ase'ntz tan pate'n cu'n chitx'ixwatz.^u Ej nin tan toye'n chitx'ixwatz swutz yi teblal yi ne'x wacxa'tz, yi na ñchaj yi ja wi't jal tzatzin paz tu chirysila'tz. Yi wi't cyoyil yi e'chk chitx'ixwatz nintzun e' baj cu' c'olchoktz tan wa'a'n te'j yi chi'baj te yi chitx'ixwatz tetz tzatzin paz. Ej nin yi wi't chiwane'n nin e' baj octz tan banle'n yi cyetz cyajbil scye'jak yi e' xna'n.

⁷Ma Kataj Ryos nintzun tal tetz Moisés:

—Ma jalu' Moisés, quilo'k, cun ilwe' yi atanum yi e' yi elnake' tzaj awucy'al Egipto, na tircu'n e' ja chijuch quil. ⁸Na jalu' mme'l chijatxol quib te yi be' yi nwal scyetz tan chixome'n te'j. Qui nin nchixom te'j na ja cho'c tan banle'n jun teblal ne'x wacx yi oro cu'n ncyulej. Nin yi jun teblala'tz ja oc cya'n tetz jun chirysil na na chitzan tan c'u'laje'n nin tan toye'n nin tan pate'n chitx'ixwatz tetz. Ncha'tz na cyultz tetz: “Yi june'j, ya'stzun yi jun yi nxeye' tan kelse'ne'l tzaj jak' chi ca'wl yi e' aj Egipto.”

⁹Ncha'tz tal Ryos tetz Moisés:

—Na wil cyakil yi e' xonl Israel nin na el intxum tetz yi chin ñcan nin chiwi'.

¹⁰Ma jalu' qui chin axux mas tan chicolche'n na ja je' tzinwutz cyakil yi na chitzan tan banle'n. Cha'stzun te chicopon imbiyol chichyakil. Poro yi aäxatz, quil cäquim wa'n na tan aäx ljalwit junt chin wutzile'n nación.

¹¹Toque'n tzun Moisés tan cu'swutzel tetz Ryos nintzun taltz tetz:

—Wajcaw, ñmbi tzun yi na chi'ch c'u'lul' scye'j yi e' tanumu' yi elnake' tzaj tcy'alu' jak' chica'wl yi e' aj Egipto tan yi teru' poreru'? ¹²Ba'n tcu'n quil tak'u' ama'l scyetz yi e' aj Egipto tan chitze'ene'n ske'j yi o' tanumu' na qui cu'n batz scyale': “Ryos nche'lsan yi e' xonl Israel skaxo'l ntin tan chiquimse'n joylaj len nin tan chisotzaje'n junawes tan qui cyaje'n cyen jun chixonl wi munt.” Cha'stzun te Ta' stzajscunu' yi jun ttxumu'nul'a'tz yi copon biyolu' cyakil yi tanumu'. ¹³Ulk tx'akx tc'u'lul' Ta' yi yolu' yi talnaku' tetz Abraham tu Isaac nin tetz Israel. Na je bin yi yolu' yi talu' scyete'j: “Cyakil yi e' axonl chijepon impuc'sal nin cho'n cunin che' wulej chi tane'n yi cyajjal yi tx'uml yi at tcyaj. Ej nin swak'e' yi ama'l scyetz yi ja wi't insuk,” stzun Moisés bantz tetz Ryos.

¹⁴Nintzun je' xtx'ixpul Ryos yi xtxumu'n tan qui't chicwe'n biyol cyakil yi e' xonl Israel. ¹⁵Kalena's tzun taje'n tzaj Moisés wi'wtz. Nin cy'a'n yi cob lepaj c'ub ta'n kale tz'ibane'l yi ca'wl Ryos. Yi cob c'uba'tz tz'iba'n len cabil xlaj. ¹⁶Ryos te'n nin bnol tetz yi cob lepaj c'uba'tz. Ej nin i' te'n tz'iban tetz yi e'chk yol yi at swutz.

¹⁷Itzun yi cwe'n mule'n chinaka'jil nintzun ben quibital Josué yi wi'nin chiëch'ine'n jun c'oloj wunak. Nintzun ben tloltz tetz Moisés:

—Moisés, bit nin. Wi'nin sich' na tzan ñchixol' yi e' katanum, nin yi sich'a'tz i'tz tetz oyintzi'.

^u32:6 At wi'nin jilwutz chitx'ixwatz. At chitx'ixwatz yi ja baj chipatil tircu'n chiwankil. Ej nin at chitx'ixwatz yi ntin ñxepu'il na baj patij. Ma yi ñchi'bel, ja baj cya'n tan ñchajle'n yi ja jal tzatzin paz ñchixol' tu Ryos. Cha'stzun te na bi'aj “sacrificio de paz” nka “de reconciliación” le castiyy.

¹⁸Poro nintzun tal Moisés tetz:

—Bintzi poro nk'e'tz jun bitz tetz tx'aco'n nin nk'e'tz jun bitz yi bisbil yi qui'k nchitx'acon. Poro yi e'chk bitze'j yi na wit nin i'tz apart.

¹⁹Ma yi cwe'n mule'n Moisés naka'jil kale ate't chichyakil yi e' xonl Israel nintzun ben tilol teblal yi jun ne'x wacxa'tz tu yi e'chk bixl yi na bajijtz xchixo'l. Nintzun saj jun chin chi'ch c'u'laltz tetz i!. Nintzun bentz tan c'oxle'n len yi cob lepaj c'ub yi cy'a'n ta'n ninin e' cu' piixtz yi tele'n c'oxoltz. ²⁰Ncha'tz ben i' tan ticy'le'n tzaj yi jun teblal wacx yi oro cu'n nintzun oc c'oxol wi k'ak' nin oc i'-tz tan xche'je'n jalen yi toque'n tetz puklaj. Kalena'tz bene'n xchitol wi a', nintzun cawunin tan baje'n yi a' cya'n. ²¹Bene'n tzun tlol Moisés tetz Aarón:

—¿Mbi nchibán yi e' wunake'j tzawe'j yi ja chijuch quil tan apaj? stzun Moisés tetz Aarón.

²²—Wajcaw quil chi'ch c'u'lul' swe'j na na tilu' yi e' wunake'j chin chigan nin tan banle'n yi e'chk takle'n cach!. ²³Na je bin chiyole'j swetz: “Aarón banaj jun karyosil tan bajxe'n cu'n skawutz tan xchajle'n kabe' na qui na kil yi mbi mbajij te'j nocx Moisés yi jun yi nke'lsane'l tzaj Egipto,” che'ch swetz. ²⁴Nintzun wal wetz scyetz cyakil yi e' yi at oro scyuch!: “Ba'n tzicy'aj tzaj swetz.” Ma yi tule'n yi oroja'tz cy'a'n, ja tzun octz wa'n wi k'ak' nin ja el tzaj yi jun teblale'j, stzun Aarón bantz.

²⁵Ma yi tilol Moisés yi nsken oc yab chiwi' cyakil yi e' wunak tan paj yi qui nin xcye' Aarón tan makle'n chiwutz, nin yi nsken cho'c tetz chitze'lbe'tz e' chicontr, ²⁶nintzun cu' txiclok stzi' yi puertil yi ama'l kale ate't, nin ben tlol scyetz cyakil yi e' xonl Israela'tz: “Cyakil yi e'u' yi na cyeku' xchi' Ryos, chu'llkenu' swe'j,” chij.

Tircu'n tzun yi e' levita e' opontz te'j. ²⁷Nintzun tal Moisés scyetz:

—Je yi yol kajcaw yi kaRyosil yi o' xonl Israel: “Cy'ajwok nin yi ispar, nin nque'n wok xchixo'l yi e' itanum, nin nque'n wok xe'ak chipach tan chibiyle'n cu'n yi e' ixonl scyuch' e' itamiw scyuch' yi e' iwisin.”

²⁸Cyoque'n tzun yi e' levita tan banle'n tane'n yi ca'wl Moisés. Nintzun e' octz tan chibiyle'n cu'n yi e' xonl Israela'tz. Te yi jun k'eja'tz e' quim lo' ox mil yaj.

²⁹Talol tzun Moisés scyetz yi e' levita:

—Jalu' ja wi't ixansaj itib tan ixcone'n tetz kajcaw na qui nin mijux itib tan chibiyle'n ixonl, yi e' itzicy scyuch' yi e' icy'ajl. Cha'stzun te stk'e' Ryos yi banl tzitibaj wok.

³⁰Itzun le junt eklok nintzun tal Moisés scyetz cyakil yi e' wunak yi ate'-tz:

—Yi axwok itetz ja ijuch jun chin wutzile'n itil swutz Ryos. Cha'stzun te jalu' nchimben junt tir tan yol tetz Ryos tan injoyol puntil tan jale'n cuybil ipaj wok, stzun Moisés bantz scyetz yi e' wunaka'tz.

³¹Pakxe'n tzun junt tir Moisés wi'wtz tan yol tetz Ryos itzun taltz tetz:

—Ta', max c'u'lul' tibaj yi tanumu' na jun cu'n yol ja chijuch jun chin wutzile'n quil swutz' na ja cho'c tan banle'n jun cyetz chiryosil yi oro cu'n. ³²Poro max c'u'lul' Ta', nink scuyu' chipaj. Poro ko qui', ba'n stzajscunu' yi wetz imbi' tul yi teru' liwru' yi ilu' bnol tetz, stzun Moisés tetz Ryos.

³³—Ntin chibi' yi e' yi ja chijuch quil tzinwutz ya'stzun yi e' yi tzintzajse' yi chibi' tul yi weri inliwr. ³⁴Ma a'xatz, cy'ajwe' nin cyakil yi e' atanum le ama'l yi

^v32:29 Dt 33:8-9; Lc 14:25-35.

alijt wa'n tzatz. Quil cxbisun na yi weri inángel sbajxok tzawutz tan ḥchajle'n yi ibe!. Poro yil tz'opon yi tiemp tetz xtisyai'n swak'e' chicaws yi e'a'tz yi ja chijuch quil, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

³⁵Saje'n tzun jun chin wutzile'n chicaws yi e' xonl Israel tan Ryos tan paj yi cyoque'n tan c'u'laje'n yi jun teblal yi bnix tan Aarón te yi oro yi baj chimolol.

Yi quicy'e'n yi e' xonl Israel le ama'l kale e' a'te'

33

¹Itzun bantz nin tal Ryos tetz Moisés:

—Ma jalu' Moisés wek wok itib nin ncy'e'nt wok tul junt ama'l.

Cy'ajwe' nin cyakil yi e' atanum yi nche'l tzaj awucy'al Egipto. Ba'n cxben wok le ama'l yi insuknak tetz Abraham, Isaac, nin Jacow. In suknak scyetz tan wak'ol scyetz yi chixonl. ²Mben inchakol yi wetz inángel tan bajxe'n cu'n tziwutz tan ḥchajle'n yi ibe!. Ej nin chelepon inlajul yi e' cananeo, scyuch' yi e' amoreeo, scyuch' yi e' hitita scyuch' yi e' jebuseo, e' ferezeo nin yi e' heveo. ³Quilo'k wok le yi ama'l kale atit balaj cojibil. Poro wale' nin tzitetz wok, yi wetz, quil chinjom nin tzite'l wok, na ko tzun ximbiy wok cu'n the' na chin ḥcan nin tunin ax wok.

⁴Yi quibital yi e' xonl Israel yi xtxolbile'j wi'nin tzun chibisune'ntz ta'n, na i'tz cobox yol yi tal Ryos scyetz yi chin bisbil nin. Ej nin qui'c nin jun yi nink mmo'c yi uwaj skul mpe ik yi chixmalk'ab tan paj bis. ⁵Na nsken tal Ryos tetz Moisés cyakil yi xtxolbile'j:

—Moisés, alaj scyetz cyakil yi e' xonl Israel: “Yi ax wok itetz ax wok jun c'oloj wunak yi chin ḥcan nin yi iwi!. Yi nink na'tij jun rat tzixo'l wok, xquimok lo' icyakil wa'n. Ma jalu' cy'aj wok len e'chk ituwaj yi cy'a'n ita'n nin swile' yi mbi i ila'tz yi tzimbne' tzite'l.”

⁶Cha'stzun te qui't nin nxcon e'chk uwaj cya'n jetz yi cyaje'n cyen yi jun ama'la'tz yi na bi'aj Horeb.

Yi jun mantial kale na quilwit quib Ryos tu Moisés

⁷Itzun bantz nintzun el tcy'al Moisés yi mantial.^w Cho'n topone'n ta'n solte'l len kale najlche't. Nintzun oc tk'ol yi bi' tetz: Yi ama'l kale na kac'ulwit kib tu Ryos. Nin cyakil yi e' yi na cyaj yil chijilon tu Ryos, cho'n na ḥcha'k tan yol tetz i' le ama'la'tz yi at solte'l len kale ate't. ⁸Ma yi na ben Moisés tan yol tetz Ryos le mantiala'tz, tircu'n yi e' mas xonl Israel na che'l tzaj stzi' yi puertil yi cyetz chimantial, nintzun na chixce' cu'ntz tan xmaye'n nin Moisés, jalen yi na oc i' xe yi mantiala'tz. ⁹Nin yi na ocopon Moisés tul yi mantiala'tz, nintzun na cu'ul yi jun boc'oj sbak' tibaj yi jun mantiala'tz. Cho'n tzun na cu'ul stzi' yi puertil yi mantial nintzun na jilon Ryos tetz Moisés.

¹⁰Itzun yi na quilnin yi e' mas xonl Israel yi na cu'ul yi jun boc'oj sbak'a'tz nintzun na chimeje' cu'ntz stzi' yi cyetz chimantial. Chichakil na chimeje' cu'ntz tan c'u'laje'n Ryos. ¹¹Tan yi xtxolbile'j ja chijilon Ryos tu Moisés chi na chijilon cob wunak squibil quib. Ej nin yi ntzaj wi' chiyol nintzun na pakxij tetz Moisés ḥchixo'l yi e' mas xonl Israel. Poro yi Josué yi cy'ajl Nun, junawes at i' xe yi mantial nin qui na el tzaj i'!

^w33:7 “Yi mantial”, i'tz jun yi ja xcon tetz cobox ntzi' k'ej, na ntaxk bnix yi mero mantial quib yi ntal Ryos tetz Moisés tan banle'n. Ex 36—40.

Yi tilol Moisés yi pak'puchal Ryos

¹²Itzun bantz nintzun jilon Moisés tetz Ryos:

—Ma jal' Ta', na bin tzanu' tan talche'n swetz tan imbajxe'n cu'n x̄chiwutz yi e' wunake'j yi i'tz yi tanumu', poro qui na talu' swetz yi na' scyetz i' junt yi xomok swe'j tan wuch'eye'n. Ncha'tz na talu' yi na k'uke' c'u'lu' nin at banlu' swe'j. ¹³Yi ko bintzi nin yi xtxolbil'a'tz, tale' binu' swetz yi mbi' i ila'tz yi xtxumu'n' tan imbnol bantz k'ukewe'n inc'u'l te'ju' nin tan ta'te'n yi banlu' swe'j. Na cyakil yi e' wunake'j e' cu'n tanumu', stzun Moisés tetz Ryos.

¹⁴—Moisés, in te'n nin chinxomok tzawe'j nin x̄ujek wa'n, stzun Ryos tetz Moisés.

¹⁵—Bintzi Ta', yi ko quil xom ninu' swe'j mas balaj yi quil ke'l tanu' tzone'j le ama'le'j. ¹⁶Na yi ko quil xomu' ske'j, x̄e'n tz'el katxum tetz yi ko at yi banlu' skaxo'l. Poro kol xomu' ske'j tz'elepon tzun katxum tetz yi xomiju' ske'j. Apart tzun o' sbne' x̄chiwutz yi e' mas nación yi ate' bene'n tzi'n, stzun Moisés.

¹⁷—Tzimbne' tircu'n chi mawal Moisés, na k'uklij inc'u'l tzawe'j nin na chintzatzin tzawe'j, na at imbanl tzawibaj, stzun Ryos tetz Moisés.

¹⁸—Ko ya'tz, x̄chaje' tibu' tzinxwutz tan wilol yi k'eju', stzun Moisés tetz Ryos.

¹⁹—Ba'n, tz'icy'pon bin yi impak'puchal tzawutz nin tzawutz cu'n yil wal imbi' tzatz. Tz'elepon ink'ajab scye'j yi e' yi na waj, nin tz'ok'ok inc'u'l scye'j yi e' yi na waj. ²⁰Poro qui'c cuj tan awilol weri inwutz, na qui'c rmeril yi nink til jun yaj inwutz yi qui'k quim.

²¹Ncha'tz tal Ryos:

—Xmay tzaj Moisés, at jun ama'l tzinxlaj yi i'tz jun picy wutz c'ub, ba'n c̄x'o'c tul. ²²Ma yil nicy' swutz yi jun picya'tz, tz'ocopon ink'ol ink'ab tan jople'n, bantz qui awilol inwutz jalen cu'n yil nicy'. ²³Ma yil nicy' kalena'tz tzincy'ajlen ink'ab, nin ba'n tzun tzaxmay nin wutz incoc, na qui'c cu yi nink til jun yaj inwutz, stzun Ryos bantz tetz Moisés.

Yi tk'ol Ryos junt tir yi ca'wl

34

¹Itzun bantz nintzun tal Ryos tetz Moisés:

—Banaj cob lepaj c'ub chi yi cob bajx. Banaj bantz toque'n intz'ibal yi inca'wl swutz chi ban yi cob yi cu' apuch'ul. ²Banaj list awib tan abene'n jalen tibaj yi wi'wtz Sinaí. Na klo' waj yi jalchan cunin klo' c̄xjepon ek tan yol swetz. ³Cya'l jun xom nin tzawe'j nin cya'l jun yi nink xon solte'j yi wi'wtz. Nin ncha'tz qui'c cuj yi nink wan jun wac̄x nka cne'r solte'j yi wi'wtza'tz.

⁴Toque'n tzun Moisés tan banle'n cob lepaj c'ub chi yi cob yi ntak' Ryos tetz. Ma le junt eklok jalchan cunin tzun bene'n Moisés, nin ben tcy'al i' yi cob lepaj c'uba'tz. Cho'n tzun bene'n i'-tz wi'wtz Sinaí chi yi ntal Ryos tetz. ⁵Cho'n tzun cwe'n mule'n Kataj Ryos tul jun boc'oj sbak' nintzun jilon tetz Moisés, nin tal i' yi mero tetz bi!. ⁶Ticy'e'n tzun i'-tz swutz Moisés, nin chin wi' nin bantz tan yol. Itzun taltz:

—In Jehová, in Ajcaw, chin cham nin in, nin na el ink'ajab scye'j wunak. At wi'nin impasens, nin wi'nin banl walma'. Ilenin na wal yi bintzi. ⁷Sajle'n tunintz, nin sbne' opón tunintz, ilenin at imbanl squibaj cyakil wunak, nin na incuy chipaj yi e' yi chin cachí' nin cyajtza'kl scyuch' yi e' pajol ca'wl, nin cyakil yi e' juchul

il. Poro qui na je' ink'ab ḫchiwi' e' malnak. Nin na wak' chicaws yi e' malnaka'tz tuml chinitxa' nin chimamaj tu chinitxajil yi chimamaj.

⁸ Yi tbtal Moisés yi xtxolbile'j nintzun cu' joklokotz jalén yi cwe'n pone'n yi wutz wuxtx'otx!. Nintzun oc i'tz tan c'u'laje'n Ryos, nin taltz:

⁹—Ma jalu' Ta', ilu' Wajcaw, ko bintzij nin at banlu' swibaj, xomok binu' ske'j. Cuyu' kapaj, na jun cu'n yol yi e' wunake'j chin tze'tzuj nin cyalma!. Poro cuyu' kapaj, katx'ok'be'n Ta!. Nink ko'c tanu' tetz tanumu!.

¹⁰Nintzun tal Ryos tetz Moisés: “Ba'n bin. Bixek bin jun trat skaxo'l tzituch!. Nin tzimbne' wi'nin e'chk milawr yi chin xo'wbil nin yi qui otojt na bajij tul junt nación bene'n tzi'n wi munt, nin squile' cyakil yi e' mas wunak kale xicy'e't wok. Cyakil yi xtxolbile'j yi tzimbne' tzixo'l chin xo'wbil nin sbne!.

¹¹”Ban wok bin tane'n cyakil yi xtxolbil yi swale' tzitetz jalu'. Ko ya'tz, chelepon tzun incy'al cyakil yi icocontr wok yi ate' tziwutz, chi tane'n yi e' amorreo, e' cananeo scyuch' yi e' hitita, e' ferezeo, e' heveo tu e' jebuseo.

¹²”Qui'c cu tan itok'bel itib nin quill tzibán wok jun itrat scyuch' yi e' wunak yi najlche' le amal' kale cxopone't wok. Xomen wok te yi xtxolbila'tz tan qui icwe'n tul il cya'n. ¹³Ma na mas balaj yil cxo'c wok tan woq'ue'n yi e'chk patbil chitx'ixwatz. Nin ncha'tz ba'n cxo'c wok tan puch'le'n cu'n teblal chirysol yi banij cya'n tu e'chk teblal chirysol yi na bi'aj Aserá.

¹⁴”Quil tzitak' wok k'ej junt Ryos, ma ntin in, na na je' tzinwutz.

¹⁵”Quil tzibán wok jun itrat scyuch' yi e' wunaka'tz yi najlche' le amal'a'tz, na yil cho'c cyetz tan c'u'laje'n chirysol nin yil cho'c tan tak'le'n chitx'ixwatz ḫchiwutz, chocopon tan imoxe'n tan iwane'n scyuch!. ¹⁶Ncha'tz quil tzitak' wok amal' tan cyok'bel quib yi e' icy'ajl scyuch' chime'l. Na yil cyok'bej quib, chixomok tan c'u'laje'n yi chirysol yi banij tu' tane'n. Ḫchijuche' quil tzinwutz.

¹⁷”Quil tzibán wok e'chk iryosil yi banij tu' quitane'n tul molt.

Yi e'chk nim k'ej yi tajwe'n tan ticy'e'n cyakil yob

¹⁸”Ban wok tane'n yi jun balaj k'ej tetz yi pam yi qui'c xtx'amil.^x Ban wok chi yi walnak tzitetz. Ba'n baj pam ita'n yi qui'c xtx'amil tetz juk k'ej. Tajwe'n tan ticy'e'n yi jun k'eja'tz le xaw Abib na ya'stzun yi xaw yi ite'nle'n tzaj Egipto.

¹⁹”Ej nin cyakil yi bajx icy'ajl yi na chitz'ij, e' wetz ḫchibne!. Ncha'tz yi bajx cyal yi itawun yi mam, wetz ḫchibne' tircu'n, chi tane'n wacx tu cne'r yi ko e' mam. ²⁰Ma ko i'tz bajx tal jun buru' tajwe'n tan itk'ol jun ne'x cne'r nka jun ne'x chiw tetz xel. Poro ko qui na itaj tzitak!, tajwe'n tzikin len wi!. Ncha'tz tajwe'n tan itk'ol jun oy tetz xel yi bajx icy'ajl, na qui'c cuj tan tule'n jun tzinwutz yi ko qui cy'a'n jun oy ta'n tetz wetz.

²¹”Ak'ujen wok kak k'ej ma le juki'n k'ej ujlen wok. Qui'c na ban yi ko tiemp tetz tawle'n yi cosech nka tiemp tan je'se'n yi cosech, tajwe'n yil xuje' wok.

²²”Ban wok tane'n yi k'ej tetz sman, kale na itoywit yi bajx wutz yi cosech tetz triw. Ncha'tz banwok tane'n yi k'ej tetz wi'tzbil cosech yi na bajij le wi'tz xaw tetz yob.

²³”Ej nin cyakil yi e' yaj tajwe'n tan cyoque'n tzinwutz ox tir le jun yob. Tajwe'n tan cyoque'n tzinwutz, na in iRyosil yi axwok xonl Israel. ²⁴Ej nin

^x34:18 Ex 12:14-20; Lv 23:6-8; Nm 28:16-25.

chelepon inlajul yi e' mas nación yi ate' le ibe!. Yi ama'l kalel cxopone't, ñch'huyok wa'n. Ej nin kol cxopon len wok tan inc'u'laje'n ox tir le jun yob, cya'l jun yi nink tz'oc tan majle'n yi i ama'l yi ja wi't insuk tzitetz.

²⁵"Yil tzitoy wok jun itx'ixwatz, qui na waj yil tzitoy wok pam yi at tx'am tul. Ncha'tz quil tzicol wok yi sowril yi itx'ixwatz yi na quim tetz Pasc tetz junt eklok. Na xansa'n wa'n.

²⁶"Yil tzityc'yaj wok nin yi bajx wutz icosech tzinwutz, cy'ajwok nin yi mas balaj. "Quil tzitxic wok jun ne'ë chiw tul yi xtxu'tx."

Yi toque'n Moisés tan stz'ibe'n yi ca'wl

²⁷Ej nin ncha'tz tal Ryos tetz Moisés: "Tz'ib cu'n yi e'chk yola'se'j, na ya'stzun yi xe' yi jun trat yi ja bixe' skaxo'l tzawuch' nin scyuch' yi e' xonl Israel."

²⁸Cyaje'n quen tzun Moisés ca'wunak k'ej tu ca'wunak ak'bal te'j Ryos. Qui wan nin qui uc'a' te yi ca'wunak k'eja'tz. Cho'n tzun tz'ibxe'n' yi e'chk yola'tz, yi lajuj ca'wl, swutz yi cob lepaj c'ub. ²⁹Itzun bantz yi cwe'n mule'n Moisés tu yi cob lepaj c'uba'tz kale atite't yi ca'wl Ryos, qui nin tz'icy' tetz yi ko wi'nin pak'puchaxe'n yi wutz tan paj yi jilone'n i' tu Ryos. ³⁰Ma yi quilol Aarón scyuch' yi e' mas xonl Israel yi wutz Moisés yi wi'nin pak'puchaxe'n, wi'nin tzun e' xobe'ntz. Ej nin tan yi xo'w yi ate' cu'nt qui nin chinimsaj chic'u'l tan cyocompone'n xlaj Moisés. ³¹Poro nintzun ben tlol Moisés scyetz:

—Or itetz swe'j, stzun i' bantz scyetz.

Yi quibital Aarón scyuch' yi e' mas ajcaw squibaj yi e' xonl Israel yi yola'tz, chisaje'n tzun te'j Moisés. Nintzun jilon i'-tz scyetz. ³²Cyopone'n tzun nil cyakil yi e' xonl Israel kale atite't Moisés. Toque'n tzun i'-tz tan talche'n cyakil yi e'chk ca'wla'tz yi tak' Ryos tetz i' wi'wtz Sinaí. ³³Yi wi'tl tlol Moisés yi xtxolbila'tz scyetz cyakil yi e' xonl Israel, nintzun oc tk'ol jun xbu'k tan jople'n yi litz'unil yi at te wutz.

³⁴Poro yi na ben Moisés tan yol tetz Ryos, nintzun na tcy'aj len yi xbu'k yi at te wutz. Jalen yi na eltzaj kalena'tz na oct junt tir ta'n. Nin kalena'tz na oc i'-tz tan talche'n scyetz yi e' xonl Israel yi mbi tal Ryos tetz. ³⁵Itzun na bantz yi na quil nin yi e' xonl Israel yi wi'nin na litz'un yi wutz Moisés, nintzun na tak' quen yi jun xbu'ka'tz tan jople'n yi wutz. Ej nin jopij yi wutz ta'n^z jalen yi na oct i' tan yol tetz Ryos. Kalena'tz na tcy'ajlen.

Ca'wl tetz ujle'n

35 ¹E' cwe'n tzun molol Moisés cyakil yi e' xonl Israel, nintzun tal i' scyetz: "Je yi ca'wl yi ntal Ryos tan kabnol tane'n. ²Ba'n kak'uj kak k'ej, poro le juki'n k'ej cya'l tz'ak'uj na i'tz jun k'ej ujle'n yi xansa'nt tan Ryos. Nin yi jun k'eja'tz i'tz tan tak'le'n k'ej Ryos yi kajcaw. Nin ko at jun yil tz'ak'uj te yi jun k'eja'tz tajwe'n yil cu' biyij. ³Qui'c cuj tan kabnol mu'ë k'ak' te yi jun k'eja'tz, nin alchok ka't cu'nt tajwe'n tan kabnol tane'n yi ca'wle'j, na i'tz jun k'ej tetz ujle'n yi tajwe'n tan kabnol tane'n."

Yi e'chk oy yi xcon tan banle'n yi mantial

⁴Ncha'tz tal Moisés scyetz cyakil yi e' xonl Israel: "Je yi ca'wl yi ntal Ryos, yi tajwe'n tan kabnol tane'n yi o' yi o' xonl Israel. ⁵Kamole' jun oy tetz Ryos.

^y34:28 Dt 10:1-4. ^z34:29-35 2Co 3:7-16.

Poro ntin na taj yil cyak' yi e' yi tetz cu'n cyalma' yil cyak', qui na taj yi puers tu' na tetz kajcaw yi oya'tz. Nin yi e' yi tetz cu'n cyalma' na cyaj cyak' yi oya'tz ba'n tz'ul oro tu sakal nin brons cya'n. ⁶Ncha'tz ba'n tz'ul yi balaj xbu'k ita'n yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin yi cyak yubil. Ncha'tz ba'n tz'ul yi xbu'k yi banij tan balaj lino tu e'chk xbu'k yi banij tan xi'il chiw. ⁷Ba'n tz'ul yi stz'u'mil cne'r yi ocnak stz'acl yi cyak, tu junt jilwutz balaj txuc^a tu yi balaj tze' yi acacia bi!. ⁸Nin ncha'tz cy'aj wok tzaj aceit, na xconk tetz yi jun chin wutzile'n cantil. Ncha'tz cy'aj wok tzaj e'chk balaj perfum yi xconk tan xanse'n jun takle'n nka jun yaj, nin tan c'o'caxe'n yi insens. ⁹Ncha'tz ba'n tzityc'aj tzaj cobox jilwutz balaj ne'ë c'ub chi tane'n cornalina, na xconk tan toque'n te yi lantar nin te yi ne'ë xbu'k yi tz'ocopon wutz c'd'l yi pale'.

Yi e'chk ma'cl yi xconk xe yi mantial

¹⁰"Cyakil yi e' yaj yi chin list nin e' tan banle'n e'chk balaj ak'un, ba'n cho'c tan banle'n yi e'chk ak'un yi ntal Kataj Ryos tan kabnol, ¹¹chi tane'n yi mantial, yi ama'l yi xan tuml yi e'chk xbu'k yi jepon tibaj, yi e'chk argoy, tu e'chk ptzo'm, tuml e'chk k'a'j yi xconk te'j, tu yi e'chk tz'lum yi xconk tetz yi k'a'j, tu yi e'chk tkan mantial tuml e'chk xe' yi scyajk tzak'ak. ¹²Ncha'tz na taj banle'n yi caña' tuml e'chk k'a'jil tuml yi jopsel tu yi jun xbu'k yi xconk tan jatxle'n yi ama'l yi wi'nin xanil tu yi ama'l yi xan. ¹³Ncha'tz yi mes tu tetz k'a'jil nin tircu'n yi e'chk ma'cl yi xconk te'j, tu yi pam yi xansok tan tak'le'n swutz Ryos. ¹⁴Ncha'tz yi jun chin wutzile'n cantil yi xconk tan xtxeke'n yi xe' yi mantial tu cyakil yi e'chk ne'ë lampr yi at te'j tu yi e'chk mas ma'cl yi xconk te'j, tu yi aceit yi xconk te yi jun cantila'tz. ¹⁵Ncha'tz yi patbil insens tu tetz k'a'jil tu yi aceit yi xconk tan xanse'n jun yaj nka jun takle'n, tu yi insens yi wi'nin c'o'cal. Ncha'tz yi xbu'k yi xconk tetz puertil yi mantial. ¹⁶Ncha'tz na taj banle'n yi patbil tx'ixwatz tu yi e'chk ch'ich' yi scyajk tul, yi brons cu'n sbne!. Ncha'tz yi k'a'jil tu cyakil yi e'chk ma'cl yi xconk te'j tu yi jun chin wutzile'n plancan tuml yi xe!. ¹⁷Ncha'tz na taj banle'n yi xbu'k tu e'chk tkan nin yi e'chk xe', na xconk tetz yi pe'm yi tz'ocopon solte'je'l tzaj. Ncha'tz yi xbu'k yi xconk tetz puertil yi pe'm. ¹⁸Ej nin ncha'tz na taj banle'n yi e'chk staqui tu e'chk cy'ajaj yi xconk tan stz'amle'n yi ju'ak yi mantial tu yi tz'ambil tetz yi pe'm. ¹⁹Ncha'tz na taj banle'n yi be'ch tetz yi wi'tz pale' yi xconk tetz yil tz'loc tan banle'n yi munl swutz Ryos xe yi mantiala'tz, tu yi be'ch cyetz yi e' cy'ajl."

Yi topone'n cyakil yi e'chk oy cyak'un yi e' xonl Israel

²⁰Itzun bantz yi quibital yi e' xonl Israel yi xtxolbila'tz nintzun e' jatx quibtz. ²¹Wi'nin tzun e'-tz e' oc tan xtxumle'n tan cyak'ol e'chk balaj oy tetz Ryos. Cyopone'n tzun niltz tan toye'n e'chk balaj oy tetz Kajcaw tan banle'n yi mantial kalel chic'ulwit quib tu Ryos. Cyakil nintzun yi tajwe'n ultz cya'n tu e'chk xbu'k yi xconk tetz yi be'ch cyetz pale!. ²²Tircu'n tzun yi e' xonl Israel e' opontz tan toye'n balaj oy. At e' yaj e' baj opontz, nin at xna'n e' opontz. Ej nin tetz cu'n cyalma' cyopone'n tan toye'n e'chk balaj xmalk'ab tu e'chk balaj uwaj yi oro cu'n nin e'chk balaj argoy. Ncha'tz at e' cy'a'n e'chk balaj caren cya'n yi oro cu'n, nin

^a35:7 Qui elsbil txum yi mbi tz'u'mil txuc na jop.

wi'nin e'chk takle'n yi oro cu'n opontz cya'n. Na nsken chijatx yi e'chk oya'tz tetz Ryos. Tircu'n tzun yi e'chk takle'na'tz yi tajwe'n, baj opontz cya'n.²³ Cyakil yi e' yi colij balaj xbu'k cya'n chi tane'n yi xbu'k yi txib yubil, tu cyak nka yi xk'ayk'uj, tu yi e' yi cy'a'n balaj xbu'k yi lino, tircu'n tzun yi e'a'tz cyule'n tan toye'n. Ncha'tz e' ban yi e' yi colij xi'il chiw cya'n tu yi e' yi colij stz'uml cne'r yi ocnak stz'acl yi cyak yubil, tuml yi e' yi colij yi junt jilwutz balaj tz'u'm cya'n. Tircu'n tzun baj opontz cya'n.²⁴ Cyakil yi e' yi colij sakal nka brons cya'n, ul quicy'al tetz Ryos. Ncha'tz yi e' yi at balaj tz'lum acacia scyuch', e' baj opontz tan toye'n tetz Ryos, tan bnixe'n cyakil yi tajwe'n te yi mantial.²⁵ Ncha'tz yi e' xna'n yi balaj chemol, ul balaj nok' cya'n. At e' ul nok' txib cya'n nin at e' ul nok' cyak cya'n, nin at e' ul balaj nok' lino cya'n.²⁶ Ncha'tz yi e' xna'n yi at cyajtza'kl tan bak'e'n nok' nin yi saj bu'k te cyalma' tan banle'n, nintzun e' octz tan bak'e'n yi xi'il chiw.²⁷ Ma yi e' wi'tz ajcaw cyopone'n tan toye'n e'chk balaj ne'ë c'ub chi tane'n cornalina tu cobox jilwutz c'ub tan xcone'n te yi lantar nin te yi xbu'k yi tz'ocopon wutz c'u'l yi wi'tz pale!²⁸ Ncha'tz ul quicy'al e'chk perfum tu aceit tan xcone'n tan xtxeke'n xe yi mantial, nin tan banle'n yi balaj aceit tu sturaqui yi xconk tan xanse'n jun takle'n nka jun yaj.²⁹ Cyakil yi e' yaj nin yi e' xna'n ñchixol'yi e' xonl Israel, yi tetz cu'n cyalma' yi e' oc tan xtxumle'n tan chich'eyane'n tan banle'n cyakil yi xtxolbil yi tal Ryos tetz Moisés, tircu'n e'a'tz e' ultz tan tak'le'n yi cyoy tetz Ryos.

Yi e' ak'unwil yi tz'aknake' cu'n yi e' oc tan banle'n yi najbil Ryos

³⁰ Ncha'tz tal Moisés scyetz cyakil yi e' xonl Israel: "Quibit tzaju' e'u' intanum. Ja wi't je xtxa'ol Ryos jun scyeri e' xonl Judá nin i'tz yi yaj Bezaleel, cy'ajl ta' Uri yi mamaj kawutzile'n ta' Hur.³¹ Nk'e'tz ntin ja je' xtxa'ol ma na ja tak' yi tetz espíritu tetz i', nin ja tak' balaj xtxumu'n tu tajtza'kl nin ñc'atnakil i', bantz xcyewe'n tan banle'n alchok jilwutz balaj ak'un.³² Xcyek tzun i' tan xtxumle'n balaj ak'un yi txe'n cu'n bnix. Ncha'tz xcy'e'k i' tan xtxak'le'n oro tu sakal nin brons.³³ Ncha'tz yi jun yaja'tz xcyek tan se'le'n nin nuc'le'n e'chk balaj ne'ë c'ub yi chin yube'n nin. Nin xcyek tan banle'n e'chk ak'un te yi balaj tze' nka alchok scyetz ak'unil yi chin tajwe'n cunin tan bnixe'n, nin tan yube'n.³⁴ Ncha'tz xcyek i' tan chichusle'n yi e' mas, na ak'ijt yi jun ajtza'kla'tz tetz tan Ryos. Nin ncha'tz yaj Aholiab yi cy'ajl Ahisamac, jun xonl Dan.³⁵ At cyajtza'kl tan banle'n e'chk balaj ak'un yi wi'nin na yub. Na chixcyek tan banle'n nin tan xtxumle'n yi e'chk balaj ak'un yi tz'aknak cu'n. Nin ncha'tz chixcyek tan ñchemle'n e'chk xbu'k yi cyak yubil tu yi txib yubil nin xk'ayk'uj tu yi e'chk xbu'k yi lino, nka alchok clasil xbu'k yi na yub, nin chin c'otij cunin sbne'!

36 ¹"Cha'stzun te tajwe'n tan chibnol yi Bezaleel tu Aholiab yi ak'une'j. Ncha'tz yi e' mas yi ja ak'ljj yi cyajtza'kl tan banle'n e'chk balaj ak'un, tajwe'n tan chibnol cyakil yi e'chk takle'n yi xconk xe yi mantial, kale tz'oqu'e't na'wse'n Kataj Ryos. Nin tajwe'n tan bnixe'n chi yi ntal i'," stzun Moisés bantz scyetz yi e' xonl Israel.

Yi cyoyil yi xonl Israel wi'nin oy tetz Ryos

² Itzun bantz nintzun e' chakxij cyetz Bezaleel tu Aholiab scyuch' yi e' mas yaj yi ak'ljjlen cyajtza'kl tan banle'n e'chk balaj ak'un. Na Ryos ak'on yi cyajtza'kl

yi e' yaja'tz tan cyoque'n tan banle'n yi e'chk ak'un'a'tz. Nin tetz cu'n cyalma' cyak'uje'n tan banle'n, quib yi tal Ryos.³ Nintzun tak! Moisés cyakil yi e'chk oy scyetz yi baj opon cyak'un chitanum, bantz chixe'te'n tan banle'n yi e'chk takle'n yi xconk xe yi mantial. Poro itzun bantz, wi'nin tzun oy baj opon cyak'un yi e' xonl Israel. Na cyakil k'ej wi'nin cyopone'n tan tak'le'n mas oy, nin tetz cu'n cyalma' cyak'ol.

⁴ Ma yi quilol yi e' yi na chitzan tan banle'n yi ak'un yi wi'nin oy tzan topone'n, cyaje'n cyen tzun quilol yi cyak'un yi na chitzan tan banle'n.⁵ Nintzun e' bentz tan yol tetz Moisés. Itzun cyaltz: "Ta!, nimix cunin oy ul cyak'un wunak, nin sowrink. Na ja ul mas cyak'un swutz yi xconk te yi ak'un," che'ch bantz.

⁶ Tele'n tzun stziblal tan Moisés ḥchiwi' cyakil yi e' xonl Israel yi qui tajwe'n tan tule'n jun xna'n nka jun yaj tan tak'le'n mas oy tetz yi tak'un Kataj. Cha'stzun te makxe'n yi oya'tz yi baj opon cyak'un yi e' xonl Israel.⁷ Makxij yi oya'tz, na nk'e'tz ntin molxij cyakil yi tajwe'n ma na nim cunin sowrink.

Yi toque'n banle'n yi mantial

⁸ Cyoque'n tzun yi e' yaj yi at mas cyetz cyajtza'kl ḥchiwutz yi e' mas ak'unwil tan banle'n yi mantial. E' oc tzuntz tan ḥchemle'n lajuj xbu'k tan balaj lino yi bak'un wutz. Ja xcon lino cyak'un yi txib yubil tu xk'ayk'uj tu cyak, nin ja bnix cob teblal swutzak jujun xbu'ka'tz.⁹ Coblaj metr tu ni'cy mban yi tkan yi jujun xbu'ka'tz. Ma yi wutz i'tz cob metr ban. Junit ma'lbil ban tircu'n.¹⁰ O' tzun xbu'k e' tz'is. Junit ban yi o' xbu'ka'tz. Ncha'tz ban yi o't, junit ban.¹¹ Ncha'tz e' oc cobox xmalk'ab tzi'ak jalaj xlaj yi cob lmak xbu'ka'tz. Txib yubil yi e'chk xmalk'abil'a'tz.¹² Ni'cy cient c'albil tetz oc cya'n stzi' jalajchak xlaj yi cob xbu'ka'tz. Nicy' nantu' xo'lak ban tan tok'be'n cu'n.¹³ Ncha'tz bnix ni'cy cient ganch yi oro cu'n kale tz'icy'e't yi c'albil tetz tan ḥchuple'n yi cob xbu'ka'tz. Ja tzun bnix yi bajx xbu'k tetz wi' yi mantial.

¹⁴ Ncha'tz bnix junlajt xbu'k tan Bezaleel tan xi'il chiw. Yi junlaj xbu'ka'tz xcon tan banle'n jun pa'tbil yi nje' tibaj yi mantial.¹⁵ Oxlaj metr tu ni'cy ban yi tkan yi jujun xbu'k nin cob metr ban yi wutz. Junit ma'lbil xcon te tircu'n.¹⁶ O' tzun te yi junlaj xbu'ka'tz e' tz'is nin junit ban yi o'a's. Nin ncha'tz ban yi kakt.¹⁷ Nin bnix ni'cy cient xmalk'abil stzi' yi jalajchak xlaj yi cob xbu'ka'tz. Nicy' nin tu' xo'lak ban tan tok'be'n cu'n.¹⁸ Ncha'tz bnix ni'cy cient ganchil yi brons cu'n kalel tz'icy'e't yi c'albil tetz tan ḥchuple'n cu'n yi cob xbu'ka'tz. Ya'stzun yi cob xbu'k tetz wi' yi mantial.

¹⁹ Ncha'tz bnix junt pa'tbil yi mantial tan Bezaleel yi stz'uml cne'r cu'n yi cyak stz'acl ocnak. Ej nin tetz yi mero tibaj, ja bnix junt pa'tbil te junt jilwutz tz'u'm yi na bi'aj tejón.^b ²⁰ Ncha'tz oc i' tan banle'n yi balaj tablón te yi tze' acacia. Chin jicyuch nin tulej i'.²¹ Cyaj metr tu ni'cy ban yi tkan yi jujun tablón'a'tz, nin oxc'al tu o' centimetr ban yi wutz.²² Nin stzi'ak yi e'chk tablón'a'tz bnix cob tz'ambil tetz, itzun yi na oc yi junt tablón xlaj nintzun na cyok'p cu'n quibtz. Ya'stzun cyulej tircu'n yi tablón yi nxcon tan banle'n yi cajonil yi mantial.²³ Junak tablón bnix tetz yi jalaj xlaj yi na xmayinin cwe'n tzi'n.²⁴ Nin ca'wunak simientil bnix cyen tzak' yi junak tablón'a'tz nin sakal cu'n ban. Cob simientil cyaj xe'ak yi jujun

^b 36:19 Ex 35:7.

tablón. ²⁵Ncha'tz ban yi jalajt xlaj yi na xmayinin je'n tzi'n, bnix junakt tablón. ²⁶Ca'wunak simientil ban nin sakal cu'n xcon tan banle'n, na cob simientil te jujun tablón. ²⁷Ma le jalajt yi na xmayin nin toque'n tzi'n, kak tzun tablón bnix tan xcone'n te jalaja'tz. ²⁸Nin cobt tablón bnix tan toque'n te yi cob xtx'u'c. ²⁹Yi e'chk tablóna'tz junit mban te yi cob yi at nin xtx'u'c, na ja chic'alxij swi' nin xe' tan ch'ich'. Ya'stzun cyulej yi cob xtx'u'ca'tz. ³⁰Wajxak tzun tablón xcon te yi jalajt xlaja'tz yi na xmayinin toque'n tzi'n, tuml waklaj simientil na ja xcon cob te yi jujun tablón.

Yi e'chk k'a'j

³¹Ncha'tz bnix o' k'a'j tan Bezaleel. Ja bnix yi e'chk k'a'ja'tz tan yi tze' acacia. Nin yi o' k'a'ja'tz ya'stzun xcon tan stz'amle'n jalaj xlaj yi mantial. ³²Nin ncha'tz bnix o't tetz yi jalajt xlaj, nin o't tetz yi jalajt xlaj wutz coc yi na xmayinin toque'n tzi'n. ³³Te yi o' k'a'ja'tz yi xcon te yi jalajchak xlaj at jun yi icy' nicy'al yi e'chk tablón yi at le jalajchak xlaj. Cho'n ticy'e'n tul yi bajx tablón jalen te yi wi'tzbil tablón.

³⁴Nintzun oc tk'ol oro te yi e'chk tablóna'tz nin bnix cobox ganch yi oro cu'n kale icy'e'l yi e'chk k'a'j yi bnix. Ncha'tz yi e'chk k'a'ja'tz oc oro te'j chi yi mban yi e'chk tablóna'tz.

Yi xbu'k yi nxcon tan jople'n yi ama'l yi wi'nin xanil

³⁵Nin nchaltz oc Bezaleel tan banle'n yi xbu'k yi xcon tan jople'n yi ama'l yi wi'nin xanil. Oc i' tan banle'n tan nok' yi txib tu xk'ayk'uj yubil, ncha'tz xcon balaj lino yi bak'u'n wutz. Nin oc i' tan ḥchemle'n teblal e' querubim swutz. Chin c'otij cu'n tulej. ³⁶Yi bnixe'n yi xbu'ka'tz nintzun oc tk'ol cobox ganch, kalena'tz tzun je'n ḥch'imbaltz te yi cyaj tkan yi bnix ta'n. Yi cyaj tkana'tz bnix tan yi tze' acacia, nin oc oro te'jak. Bnix simientil tan sakal. ³⁷Nin tetz yi puertil yi mantiala'tz bnix jun balaj xbu'k te yi e'chk nok' yi txib yubil tu xk'ayk'uj yubil tu cyak. Ncha'tz xcon yi balaj lino ta'n yi bak'u'n wutz, nin ja oc yubel te'j yi chin yube'n nin. ³⁸Ncha'tz bnix o' tkan ca'l tuml yi ganchil, nin o' simientil yi brons cu'n. Nintzun oc oro te'jak yi o' tkan ca'la'tz tuml yi e'chk xmalk'abil.

Yi bnixe'n yi cāxa' kale atit yi ca'wl Ryos

37 ¹Ncha'tz oc Bezaleel tan banle'n yi cāxa' kale atit yi ca'wl Ryos. Oc i' tan banle'n te yi balaj tze' yi acacia. Jun metr tu lajuj centimetr ban yi tkan. Ma yi wutz i'tz oxc'al tu o' centimetr ban, nin oxc'al tu o' centimetr ban yi wutz tkan. ²Nintzun oc oro te'j tircu'n. Oc solte'j nin oc te'u'l. Nin ncha'tz bnix jun yubil stzi'ak chi tane'n cornis yi oro cu'n. ³Nin ncha'tz bnix cyaj argoy yi oro cu'n. Cho'n tzun toque'n tk'ol cob le jalaj xlaj nin cobt le jalajt. ⁴Ncha'tz bnix cob k'a'jil yi cāxa' te yi tze' acacia. Nintzun oc oro te'jak yi e'chk k'a'ja'tz. ⁵Yi bnixe'n yi e'chk k'a'ja'tz nintzun icy' cy'a'n tul yi e'chk orgoy yi at te yi cāxa'a'tz. Na yi xac i'tz tan palche'n nin, nin tan ticy'le'n nin yi jun cāxa'a'tz.

⁶Nin ncha'tz bnix jun jopsel^c tan Bezaleel te yi balaj oro. Jun tzun metr tu lajuj centimetr ban yi tkan, nin oxc'al tu o' centimetr ban yi wutz yi jun jopsela'tz yi

^c 37:36 Ex 25:17.

bnix. ⁷Nin tibaj yi jun jopsela'tz bnix teblal cob querubim. Txak'ij tzun bantz tan ch'ich' nin oro cu'n ban. Cho'n tzun cyaje'n cyen jun le jalaj stzi' yi jopsel nin yi junt le jalajt stzi!. ⁸Junit tzun ban yi jopsela'tz tu yi cob teblala'tz. Na cho'n at yi jun teblal le jalaj stzi' ma yi junt cho'n at le jalajt. ⁹Nintzun na tok'bej cu'n tib yi chiwutz yi cob teblala'tz. Poro yi chiwutz cho'n ajnak cu'n tibaj yi jun jopsela'tz. Ma yi chixicy!, elnak xit, nin na xcy'e' tan jople'n tircu'n yi jun jopsela'tz.

Yi bnixe'n yi mes kale je't yi pam

¹⁰Ncha'tz oc Bezaleel tan banle'n yi mes tan yi balaj tze' acacia. Jun tzun mutx' tu lajuj centimetr ban yi tkan, nin ca'wunak o' centimetr ban yi wutz, nin oxc'al tu o' centimetr ban yi wutz tkan yi jun mesa'tz. ¹¹Nintzun oc oro te'jak yi mes, nin bnix jun yubil stzi'ak, yi oro cu'n ban. ¹²Ncha'tz bnix junt yubil yi oro cu'n chi tane'n cornis yi lox cunin ban. Juk centimetr ban yi wutz yi jun yubila'tz.

¹³Nin cha'tz ban Bezaleel cyaj argoy yi oro cu'n. Nintzun oc tk'ol te yi cyaj xtx'u'c kale atit yi cyaj tkan yi mes. ¹⁴Cho'n tzun toque'n tzak' yi yubel yi at stzi'ak yi mes, nin xcon tan ticy'e'n yi e'chk k'a'l tul tan palche'n yi mes.

¹⁵Yi e'chk k'a'ja'tz ja bnix tan yi tze' acacia. Nin yi bnixe'n nintzun oc oro te'jak. ¹⁶Ncha'tz cyakil yi e'chk ma'cl yi xcon te yi jun mesa'tz oro cu'n ban, chi tane'n yi e'chk platu' tu yi e'chk lmak uchar, tu e'chk xaru', tu e'chk lak yi na xcon tan kojle'n yi e'chk oy, oro cu'n ban tircu'n.

Yi toque'n banle'n yi jun chin wutzile'n cantil

¹⁷Ncha'tz oc Bezaleel tan banle'n yi jun chin wutzile'n cantil tan oro. Txak'ij tzun tulej tan martiy. Oro cu'n ban yi xe' tu yi tkan tu yi e'chk copa yi at te'j, tu yi e'chk yubel yi at te'j. Yi e'chk yubela'tz icunin wutz almendro tane'n te yi ntaxk je' chitp. Nin junit ban yi bambil tetz cyakil yi weklil yi jun cantila'tz. ¹⁸Ej nin yi jun cantila'tz ox ox k'ab na el xlajak yi tkan. Juk cu'n tzun wi' na bantz.

¹⁹Te cyakil yi kak k'ab yi na el tzaj te yi jun chin wutzile'n cantila'tz, at len ox tal ne'x yubil chi tane'n yi buchil yi almendro yi ntaxk je chitpuj. ²⁰Ma te tkan, ncha'tz at cyaj tal ne'x buch chi tane'n yi buchil almendro yi ntaxk je chitp. ²¹Ma jak' yi ama'l kale na ele't yi e'chk k'ab yi jun cantila'tz ja bnix jun yubil chi tane'n sopil buch. Jujun tal yubil oc tzak' kale na ele't jun lmuj k'ab. ²²Cyakil yi e'chk weklila'tz, chi tane'n yi e'chk tal ne'x buch, junit ban. Oro cu'n ban cyakil yi jun cantila'tz. Nin txak'ij mulij tan martiy. ²³Ncha'tz oro cu'n ban yi juk tal ne'x txezbil yi at twi', tu yi e'chk ma'cl chi tane'n yi elsbil mecha' tu yi e'chk ne'x lak yi xcon te'j. Oro cu'n ban tircu'n. ²⁴Tan banle'n yi jun wutzile'n cantila'tz tu yi cyakil yi e'chk weklil tu yi e'chk ma'cl yi xcon te'j, ja xcon ox lo' arow balaj oro tan banle'n.

Yi bnixe'n yi patbil insens

²⁵Ncha'tz bnix yi patbil insens tan Bezaleel. Ej nin xcon yi balaj tze' acacia tan i' tan banle'n. Cyaj tzun xtx'u'cnaki'n ban yi jun patbil insensa'tz. Ca'wunak o' centimetr ban yi tkan nin ca'wunak o' centimetr ban yi wutz, nin jun mutx' tu lajuj centimetr ban yi wutz tkan. Ncha'tz ja bnix yi e'chk tal ne'x tuc!. Tircu'n bnix tan junit topoj tze!. ²⁶Yi wi't bnixe'n yi patbil insens toque'n tzun oro te'jak, chi tane'n yi tibaj, tuml yi cyaj xlaj tu yi e'chk tal ne'x yubil tzi'ak yi patbil

insensa'tz nin oro cu'n ban. ²⁷Nin tzak' yi jun yubila'tz oc cyaj argoy yi oro cu'n. Cob tzun oc quen le jalaj xlaj nin cobt le jalajt. Yi e'chk argoya'tz xcon tan palche'n yi patbil insens, na cho'n ticy'e'n yi k'a'j tul. ²⁸Ma yi e'chk k'a'j xcon yi balaj tze' acacia tan banle'n, nin oc oro te'jak tan jople'n yi tze'!

Yi bnixe'n yi aceit tu yi insens

²⁹Nin oc Bezaleel tan banle'n yi aceit tu yi insens yi chin xan nin yi na xcon tan xanse'n jun takle'n nka jun yaj. Cho'n cunin tzun ntulej i'-tz chi yi na quilej yi e' wi'tz bnol perfum.

Yi toque'n banle'n yi patbil tx'ixwatz

38 ¹Itzun bantz nintzun oc Bezaleel tan banle'n yi patbil tx'ixwatz te balaj tze' acacia. Yi toque'n i' tan banle'n cyaj xtx'u'cnaki'n tulej. Cob metr tu junak o' centimetr ban yi xlajak. Ma yi wutz tkan, i'tz jun metr tu junak o' centimetr ban. ²Ncha'tz bnix cyaj tuc', jun tzun le jujun xtx'u'c. Junit tzun ban yi cyaj tuc'a'tz tu cyakil yi patbil tx'ixwatz. Ej nin oc brons te yi jun patbil tx'ixwatz tan jople'n yi tze'. ³Nin cyakil yi e'chk ma'cl yi xcon te yi jun patbil tx'ixwatza'tz brons cu'n ntulej i'. Yi e'chk ma'cla'tz chi tane'n yi cu'lbil tza'j, tu yi e'chk pale't, tu yi e'chk lmak lak, tu yi e'chk lmak pac', tu e'chk cu'lbil xtxak'ak', brons cu'n ban tircu'n. ⁴Bnix jun pariy yi brons cu'n. Cho'n cwe'n tul yi patbil tx'ixwatz, nicy'an cuntu' tan je'n k'ak' tibaj. ⁵Ncha'tz bnix cyaj argoy, jujun le jujun xtx'u'c yi pariy. Yi xac yi argoya'tz i'tz tan ticy'e'n yi k'a'j tul. ⁶Nintzun oc Bezaleel tan banle'n yi k'a'jil. Ej nin bnix ta'n te yi tze' acacia. Ncha'tz oc brons te'j yi k'a'ja'tz yi xcon te yi patbil tx'ixwatz. ⁷Yi bnixe'n yi e'chk k'a'ja'tz nintzun icy' ta'n tul yi e'chk argoy yi at te yi patbil tx'ixwatz, na yi xac i'tz tan palche'n, nin tan ticy'e'n nin yi patbil tx'ixwatza'tz. Yi jun patbil tx'ixwatza'tz jul sbne' tul chi tane'n jun cajón. Poro oc brons te'j cyakil tan jople'n yi tze'!

Yi bnixe'n yi jun chin wutzile'n plancan

⁸Toque'n tzun Bezaleel tan molche'n yi chispej^d yi e' xna'n yi ate'-tz stzi' yi puertil yi pach yi mantial tu!. Yi molxe'n nintzun oc i' tan banle'n jun chin wutzile'n plancan yi brons cu'n ban. Ncha'tz ban yi c'olchbil, brons cu'n.

Yi solte'j yi mantial

⁹Ncha'tz bnix yi pe'm solte'j yi mantial tan Bezaleel. Bajx bnixe'n yi jalaj xlaj yi na xmayin nin cwe'n tzi'n. Oc ca'wunak o' metr balaj xbu'k yi lino cu'n te yi jalaj xlaja'tz. ¹⁰Bnix yi junak tkan tu yi junak simientil yi jalaj pe'ma'tz. Brons cu'n ban. Ma yi e'chk ganchil tu yi e'chk tz'amol tetz i'tz sakal cu'n ban tircu'n. ¹¹Ncha'tz yi jalajt yi na xmayin nin je'n tzi'n, ca'wunak o' metr balaj xbu'k oc te'j. Ma yi junak tkan tuml yi junak simientil, i'tz brons cu'n ban tircu'n. Ma yi e'chk ganchil tuml yi e'chk xmalk'abil sakal cu'n ban. ¹²Ma te yi jalajt yi na xmayin nin toque'n tzi'n oc junak cob metr tu ni'cy balaj xbu'k te'j. Ncha'tz bnix yi lajuj tkan tu lajuj simientil tuml yi e'chk argoy tu e'chk ganch, sakal cu'n ban. ¹³Ncha'tz ban yi jalajt xlaj yi na xmayin nin tele'n tzi'n junak cob metr tu ni'cy balaj xbu'k

^d38:8 Te yi tiempa'tz na bnix yi e'chk spej te brons, yi wi'nin na litz'un.

oc te'j. ¹⁴ Ma xlaj yi puert at juk metr balaj xbu'k tu ox tkan tuml e'chk simientil. ¹⁵ Ncha'tz ban le jalajt xlaj yi puert, oc juk metr balaj xbu'k te'j tu ox tkan tuml e'chk simientil. ¹⁶ Cyakil yi xbu'k yi oc te pe'mil yi mantial i'tz xbu'k lino cu'n yi bak'u'n. ¹⁷ Cyakil e'chk simientil yi tkan pe'm i'tz brons cu'n, ma yi e'chk ganch yi na xcon te yi tkan tu yi e'chk argoy i'tz sakal cu'n. Ma twi'e'n yi tkan ate'n jujun yubil yi sakal. Ej nin cyakil e'chk tkan atlen argoy te'jak.

¹⁸ Ma yi xbu'k yi oc tetz yi puertil yi pe'm, chemij ban tan yi balaj nok' yi txib yubil tu xk'ayk'uj tu cyak, nin yi balaj lino yi bak'un wutz. Beluj tzun metr ban yi tkan. Ma yi wutz tkan i'tz cob metr tu junak o' centimetr, chi tane'n yi mas xbu'k.

¹⁹ At cyaj tkan nin cyaj simientil yi brons cu'n, ma yi e'chk ganch tu yi e'chk argoy sakal cu'n ban. Ej nin yi twi' yi e'chk tkana'tz ate'n jujun yubil yi sakal cu'n. ²⁰ Cyakil yi e'chk staqui yi xcon tetz yi mantial tuml yi xcon te yi pe'm yi at solte'j, brons cu'n ban tircu'n.

Yi e' ak'unwil tu e'chk ma'cl yi xcon te yi mantial

²¹ Tan ca'wl Moisés oc Itamar yi cy'ajl yi wi'tz pale' Aarón tan ticy'le'n nin ju' yi ak'un. Ej nin i' a'lón scyetz yi e' levita tan ticy'le'n nin yi tajjal cyakil yi ch'ich' yi xcon tan banle'n yi mantial kale atit yi caña' tetz yi trat.

²² Ma tetz Bezaleel bnix cyakil yi ak'un ta'n chi yi tal Ryos tetz Moisés. Yi jun Bezaleela'tz i' yi cy'ajl ta' Uri nin mamaj wutzile'n ta' Hur jun scyeri xonl Judá.

²³ Ncha'tz oc Aholiab tan ḫch'eye'n Bezaleel, na i' jun wi'tz txak'ol ch'ich', ncha'tz i' jun balaj chemol, na ba'n na bnix balaj xbu'k ta'n te yi nok' yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak tu yi balaj lino. Yi yaj Aholiab i' cy'ajl Ahisamac jun scyeri xonl Dan.

²⁴ Cyakil yi oro yi xcon tan banle'n yi e'chk takle'n tetz mantial i'tz cyoy yi e' xonl Israel yi opon cya'n tetz Ryos. Nin yi tajjal yi oro yi opon i'tz junak cob lo' quintal chi yi ma'lbil yi xcon xe yi mantial.

²⁵ Ma yi sakal yi molxij yi je'n yi sens ḫchixo'l yi xonl Israel i'tz oxc'al tu o'laj quintal tu cob arow chi yi ma'lbil yi na xcon xe yi mantial. ²⁶ Cyakil yi e' yi e' oc tajjal yi toque'n cyajle'n, i'tz yi e' yi nsken tz'ak junak yob cya'n le je'nak. Nin yi cyajjal, i'tz kak cient tu ox mil tu o' cient tu ni'cy chixone'n. Nin yi e'a'tz cyak' len chicutxuj, yi i'tz o' el yi jun ons sakal chi yi ma'lbil yi xcon tetz yi mantial.

²⁷ Molxij tzun ox c'al tu o'laj quintal sakal. Ya'stzun xcon tan banle'n yi e'ch simientil te yi tkan yi mantial tuml e'chk simientil yi tkan yi xbu'k yi at tul yi mantial. Ja tzun bnix jun cient simientil. Ej nin xcon ox ox arow sakal te jujun.

²⁸ Ncha'tz te yi sakala'tz yi baj opon cyak'un yi e' xonl Israel oc Bezaleel tan banle'n cyakil yi e'chk ganch tu argoy yi xcon te e'chk tkan yi mantial. Ej nin ja xcon tan banle'n yubil yi je' tibaj yi e'chk tkana'tz. ²⁹ Ma yi brons yi opon cyak'un yi e' xonl Israel tan toye'n tetz Ryos i'tz nicy' cient tu ox quintal tu lajuj liwr. ³⁰ Ej nin te cyakil yi bronsa'tz yi molxij, bnix cyakil yi simientil yi tkan, yi puertil yi ama'l kale na chic'ulwit quib tu Ryos. Ncha'tz bnix yi patbil tx'ixwatz yi brons cu'n tuml yi pariyil, tu cyakil yi e'chk mas ma'cl yi xcon te yi patbil tx'ixwatz, brons cu'n ban. ³¹ Ncha'tz cyakil yi simientil yi xcon tetz yi e'chk tkan yi pe'm yi at solte'j yi mantial, tu yi simientil yi e'chk tkan yi puertil yi pe'm, tu cyakil yi e'chk staqui yi xcon tan stz'amle'n yi mantial tu yi pe'm yi at solte'j, brons cu'n ban.

Yi be'ch cyetz yi e' pale'

39 ¹Yi toque'n banle'n yi e'chk be'ch cyetz yi e' pale' yi e' xcon xe yi mantial, xcon yi e'chk nok' yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak. Ncha'tz bnix yi balaj be'ch tetz Aarón, chi yi tal Ryos tetz Moisés.

²Yi toque'n banle'n yi lantar xcon yi oro tu yi nok' yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak. Cyakil yi nok'a'tz i'tz balaj lino, yi bak'u'n wutz. ³Oc xtxak'le'n yi oro tan martiy tan tele'n yi wutz. Ej nin e' baj oc tan xtx'ilche'n cu'n tan toque'n tetz nok'. Ma yi toque'n chi tane'n nok', nintzun oc ḥchemle'n xo'l yi lino yi txib yubil yi sak tu xk'ayk'uj nin cyak. ⁴Nin oc cob ganchil wi xulchub tan stz'amle'n yi lantara'tz. ⁵Ej nin cha'tz, bnix yi c'albil yi tz'ocopon tan c'alche'n yi jun lantara'tz. Cho'n nin ban yi bambil tetz chi yi lantar, na xcon yi oro tan banle'n tu yi balaj lino yi bak'u'n wutz tu yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak. Bnix yi jun lantara'tz, chi yi tal Ryos tetz Moisés.

⁶Ma yi cob ne'x c'ub yi ónice cho'n toque'n wi jun tz'ambil tetz yi oro cu'n. Ej nin swutz yi cob ne'x c'uba'tz oc chibi' yi coblaj k'u'j xonl Israel. Ej nin cho'n cu'n ban chi tane'n jun sey. ⁷Yi bnixe'n nintzun oc tk'ol Bezaleel tibaj yi cob ganch tetz yi jun lantara'tz. Nin yi xac yi e'chk ne'x c'uba'tz i'tz tan china'wse'n yi e' xonl Israel swutz Ryos, chi yi tal Ryos tetz Moisés.

⁸Ma yi jun tal ne'x xbu'k yi oc wutz c'u'l, bnix chi yi ban yi lantar. Xcon oro te'j, nin xcon yi nok' yi txib yubil tu xk'ayk'uj, tu yi cyak. Cyakil yi nok'a'tz i'tz lino cu'n yi bak'u'n wutz. ⁹Pakwutzi'n ban nin cyaj xtx'u'cnaki'n ban cyentz. Junak cob centimetr ban yi jalajchak xlaj. ¹⁰Ej nin te yi jun ne'x xbu'ka'tz oc cyaj txol tal ne'x balaj c'ub yi wi'nin na yub. Te yi bajx txol oc jun tal ne'x balaj c'ub yi rubí nin oc jun crisólito, nin jun esmeralda. ¹¹Ma te yi ca'p txol oc jun granate jun zafiro nin jun jade. ¹²Ma te yi toxil'n txol oc jun jacinto, jun ágata nin jun amatista. ¹³Ma te yi cyaji'n txol oc jun topacio jun cornalina nin jun jaspe. Cyakil yi e'chk tal ne'x c'uba'tz tz'amij tan oro. ¹⁴Coblaj ne'x c'ub xcon, na xomcyen tu' te yi coblaj k'u'j xonl Israel. Te yi jujun tal ne'x c'ub at cyen yi jujun chibi' yi jun k'u'j xonl Israela'tz. Cho'n tane'n chibi' chi tane'n cyen te jun sey.

¹⁵Nin tan stz'amle'n yi jun tal ne'x xbu'ka'tz bnix cob caren yi oro cu'n ban nin bak'u'n ban wutz. ¹⁶Ncha'tz bnix cob stz'ambil tetz yi oro cu'n nin bnix cob argoy yi oro cu'n ban. Cho'n tzun toque'n yi cob argoya'tz yi oro cu'n stzi' yi jalaj xlaj yi at twi'e'n yi ne'x xbu'ka'tz. ¹⁷Nin yi e'chk caren cho'n toque'n te yi e'chk argoya'tz. ¹⁸Ma yi ju' yi cob carena'tz cho'n toque'n te yi cob stz'ambil tetz yi at wi xulchub, nin cho'n toque'n c'alij te lantar. ¹⁹Ej nin ncha'tz bnix cobt argoy. Nintzun oc wutz coc, xtx'u'c cu'n tzaj yi jun tal ne'x xbu'ka'tz, poro wutz coc kale na tok'be't bib tu yi lantar. ²⁰Ncha'tz bnix cobt argoy yi oro cu'n, cho'n tzun toque'n tz'isij te yi lantar yi at swutz, poro cho'n cyaje'n cyen naka'jil yi stz'isibil kale na icy'e't yi c'albil tetz yi lantar. ²¹Cwe'n tzun c'alij yi cob argoya'tz yi at sju'ak yi tal ne'x xbu'k, yi tz'ocopon wutz c'u'l yi pale', tu yi argoy yi at te yi lantar, tan jun c'albil yi txib yubil. Cho'n tzun cyaje'n cyen yi jun tal ne'x xbu'k swutz yi lantar, nin tibe'n tzaj mu'x tal yi c'albil yi lantara'tz. Nin junawes cyaje'n cyentz. Ja bnix cyakil chi yi tal Ryos tetz Moisés.

²²Ncha'tz bnix yi xbu'k yi cyaj cyen jak' yi lantar. Txib cu'n ban yubil. ²³Ma yi kul, nintzun je c'aplu'n chi na ban jun colbaj. Nin yi stzi'ak yi kul, nintzun

oc baltz'e'n tan qui katze'n. ²⁴Baj oc len yubil stzi'ak yi jun xbu'ka'tz. Oc e'chk yubil yi woloji'n ban, tan yi nok' lino yi bak'u'n wutz tu yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak. ²⁵Ej nin ncha'tz bnix e'chk tal ne'ë cumpanu' yi oro cu'n ban. Nin octz cyak'un stzi'ak tircu'n. ²⁶Jun tzun woloj nok' oc nin jun tal ne'ë cumpanu' octz stzi'ak cyakil yi xbu'ka'tz. Yi jun xbu'ka'tz xcon tetz yi pale' yi na oc tan banle'n yi munl swutz Ryos xe yi mantial. Bnix cyakil, chi yi tal Ryos tetz Moisés.

²⁷Ncha'tz bnix yi xbu'k yi chitpun nintu' tan balaj lino.^e Chemij ban tan jun wi'tz chemol. Ite'n nin bana'tz be'ch cyetz yi e' cy'ajl Aarón. ²⁸Nin ncha'tz ban yi xbu'k yi jepon te chiwi' tu yi yubil lino cu'n ban. Ej nin ja bnix e'chk ne'ë wex tan balaj lino yi tz'ocopon scye'l tan tewe'n yi chiwankil. ²⁹Ma yi c'albil ja bnix tan nok' lino yi bak'u'n wutz tu yi txib yubil tu xk'ayk'uj nin cyak. Chemij tzun ban nin chin c'otij cunin cyulej. Bnix cyakil chi yi tal Ryos tetz Moisés.

³⁰Nin ncha'tz bnix yi jun ne'ë placa yi oro cu'n yi xcon tan xchajle'n yi xansa'nt i' tetz pale'. Bnix chi na ban banle'n jun sey. Je yi yole'j yi oc swutz: "Xansa'ncho't tetz Jehová yi kajcawil". ³¹Yi bnixe'n, nintzun oc chic'alol tan jun c'albil yi txib yubil, kalena'tz tzun toque'n te yi xbu'k yi jepon te wi'. Bnix chi yi tal Ryos tetz Moisés.

Yi bnixe'n yi mantial

³²Bnixe'n tzun yi ca'l Ryos, yi mantial kale na chic'ulwit quib Ryos scyuch' yi e' xonl Israel. Bnix yi jun ca'l'a'tz, chi yi tal Ryos tetz Moisés. ³³Yi bnixe'n tircu'n cyak'un yi ak'unwil, nintzun e' jatx tetz Moisés. Ncha'tz e' jatx cyakil yi e'chk ma'cl, chi tane'n yi staqui, tu yi e'chk tz'lum, tu yi e'chk k'a'j, tu yi tkan ca'l, tu cyakil e'chk xe' tkan ca'l. ³⁴Nin cha'tz e' jatx yi stz'uml cne'r yi ocnak yi stz'acl yi cyak yubil, yi xconk tan jople'n yi wi' mantial, tu yi balaj stz'uml txuc, nin yi xbu'k yi xcon tan jatxle'n xo'l yi amal' yi chin xan nin. ³⁵Ncha'tz e' jatx yi caña' kale atit yi ca'wl Ryos tuml tetz k'a'jil, nin ncha'tz yi jopsel yi na xcon tan jople'n yi caña'a'tz. ³⁶Ncha'tz e' jatx yi mes tu yi e'chk ma'cl yi xconk te'j tu yi pam yi xansa'nt tetz Ryos. ³⁷Ncha'tz e' jatx yi jun wutzile'n cantil yi oro cu'n, tircu'n tuml cyakil yi e'chk ne'ë txekbil yi at te'j, tu cyakil yi e'chk mas ma'cl yi xconk te'j, tuml yi aceit yi xconk tetz yi txekbila'tz. ³⁸Nin ncha'tz e' jatx yi patbil insens yi oro cu'n, tu yi aceit yi xconk tan xanse'n jun takle'n, nin yi insens yi wi'nin c'o'cal, tu yi xbu'k yi xcon tetz yi puertil yi mantial kale na chic'ulwit quib Ryos scyuch' yi e' xonl Israel. ³⁹Ncha'tz e' jatx yi patbil tx'ixwatz tu yi pariyil yi brons cu'n, tu cyakil yi k'a'jil nin cyakil yi e'chk ma'cl yi xcon te'j. Ncha'tz yi jun chin wutzile'n plancan tu cyakil yi xe!. ⁴⁰Ncha'tz e' jatx yi e'chk xbu'k yi xconk tetz yi pe'mil yi mantial, tu yi e'chk tkan pe'm, tu e'chk xe' tkan pe'ma'tz. Ncha'tz yi xbu'k yi xconk tetz yi puertil yi pe'm, tu e'chk awkil yi xconk tan c'alche'n, tu cyakil e'chk estaque. Cyakil yi e'chk ma'cla'tz yi xconk xe yi ca'l Ryos, e' jatx tk'ab Moisés. ⁴¹Ncha'tz e' jatx yi be'ch cyetz yi e' yi chixconk xe yi mantial. Ak'lij yi balaj be'ch tetz yi pale' Aarón. Ncha'tz ak'lij yi be'ch cyetz yi e' cy'ajl Aarón.

⁴²Bnixe'n tzun cyakil yi ak'una'tz cyak'un yi e' xonl Israel, chi yi tal Ryos tetz Moisés.

⁴³Itzun bantz yi tilol Moisés yi ba'n mban cyak'un yi e' xonl Israel, chi yi tal Ryos tetz, tk'ol tzun i' yi banl squibaj yi e' xonl Israel.

^e39:27 Yi balaj lino chin stum nin. Ej nin ja bnix yi e'chk xbu'k ta'n.

Yi toque'n xanse'n yi ca'l Ryos yi mantial

40

¹Itzun bantz nintzun jilont Ryos tetz Moisés. Nintzun taltz:

²“Tul yi bajx k'ej, tetz yi bajx xaw tetz yi yob^f tajwe'n tan awekol yi mantial, na i'tz yi amal' kale na kac'ulwit kib tzituch' wok yi axwok xonl Israel. ³Yil wekxij yi mantiala'tz ba'n tzun tz'oc yi caña' kale atit quiwel katrat tul yi mantiala'tz, nin ba'n je jun xbu'k te yi amal' tan jople'n. ⁴Nin ba'n tz'oc yi mes awa'n xe yi mantial, nin ba'n tz'oc yi jun chin wutzile'n cantil, nin ba'n che' aban cyakil yi e'chk ne'x txekbil te'j. Ncha'tz na taj nuc'le'n yi mes. ⁵Ncha'tz ba'n tz'oc yi patbil insens yi oro cu'n tul yi mantial. Ba'n tz'oc awa'n swutz yi xbu'k yi at swutz caña' kale atit quiwel katrat. Nin ba'n tz'oc yi xbu'k yi xconk tetz yi puertil yi mantial. ⁶Ma yi patbil tx'ixwatz, ba'n tz'oc awa'n swutz yi puertil yi mantial kale na kac'ulwit kib tzituch' yi axwok xonl Israel. ⁷Ncha'tz yi jun chin wutzile'n plancan, oken txo'l yi mantial tu yi patbil tx'ixwatz nin ba'n tzanojscu'n tan a'. ⁸Nin ba'n tzawek yi pe'm solte'j yi mantial. Ej nin ba'n tz'oc yi xbu'k yi xconk tetz puertil.

⁹”Ej nin yil bnix, ba'n tzun tzacy'aj tzaj mu'x aceit, yi aceit yi na xcon tan xanse'n jun takle'n. Ej nin ba'n tzachit nin tibaj yi mantial, nin tibaj cyakil yi e'chk ma'cl yi at xe yi mantial. Tan yi xtxolbila'sej tzaxanse' yi mantial tu cyakil yi e'chk ma'cl yi at xe!. Chin xan nin sbne' cyakil. ¹⁰Ncha'tz tz'an yi patbil tx'ixwatz, ba'n tzachit nin yi aceit tibaj tan xanse'n. Ncha'tz tz'an yi e'chk ma'cl yi na xcon te'j. Tan yi xtxolbila'tz tzaxanse' yi jun altara'tz, nin tz'ocopon tetz jun patbil itx'ixwatz yi chin xan nin. ¹¹Ncha'tz tzawulej yi jun chin wutzile'n plancan tu yi xe!. Ba'n tzaxansaj. Tz'it nin yi aceit te'j tan xanse'n,” stzun Ryos tetz Moisés.

¹²Ncha'tz tal Ryos: “Ba'n tzacy'aj nin Aarón scyuch' yi e' cy'ajl stzi' yi puertil yi amal' kale na kac'ulwit kib tzituch' yi axwok xonl Israel. Ej nin alaj scyetz tan chicwe'n tan jichi'n. ¹³Nin ba'n tzawal tetz Aarón tan toque'n yi balaj be'ch tetz te'j, tetz pale!. Nin ba'n tzatz'itnin aceit te'j tan xanse'n, na tajwe'n tan xanse'n i' tan toque'n tetz pale' tzinwutz. ¹⁴Ncha'tz che' awulej yi e' cy'ajl. Ba'n chopon awa'n swutz yi mantial nin ok yi be'ch cyetz yi chemij. ¹⁵Nin ba'n tzatz'itnin aceit scye'j chi yi maban te'j Aarón. Banaj yi xtxolbila'tz tan cyoque'n tetz pale' tzinwutz. Na tan yi aceit yi tz'ocopon tz'itul' scye'j chocopon tetz pale' tzinwutz, sbne' opon tunintz,” stzun Ryos bantz tetz Moisés.

¹⁶Toque'n tzun Moisés tan banle'n cyakil yi xtxolbil yi tal Ryos tetz i!.

¹⁷Ya'stzun ban tul yi ca'p yob yi cyenle'n tzaj yi e' xonl Israel Egipto. Nin tul yi bajx k'ej tetz yi bajx xaw tetz yi yoba'tz, ya'stzun toque'n wekle'n mantial yi xcon tetz yi ca'l Ryos. ¹⁸Toque'n tzun Moisés tan banle'n, nin tan wekle'n yi mantiala'tz. Cu' yi xe' yi e'chk tkan. Ncha'tz oc yi e'chk tablón tu yi e'chk k'a'jil nin oc yi e'chk tkan yi xcon te'j. ¹⁹Nin ncha'tz je' tk'ol Moisés yi e'chk xbu'k yi xcon tetz pa'tbil. Cho'n je'n tk'ol tibaj yi cajonil yi mantial. Je'n tzun tk'ol i' yi e'chk xbu'ka'tz tibaj yi cajonila'tz chi alijt tan Ryos tetz.

²⁰Ncha'tz oc Moisés tan tak'le'n cu'n yi cob lepaj c'ub kale atit yi ca'wl Ryos. Cho'n tzun cwe'n tk'ol tul yi caña' nin oc tk'ol yi e'chk k'a'j te yi caña'a'tz. ²¹Nin

^f40:2 Yi bajx xaw tetz yi yob xchixo'l yi e' xonl Israel, i'tz Nisán nka Abib. I'tz ni'cu'n tu yi xaw abril nka marzo yi na xcon skaxo'l ketz jalut.

cha'tz je' tk'ol Moisés yi jopsel tibaj yi caña'a'tz. Nin yi wi't bnixe'n, nintzun oc ta'n xe' yi mantial nin je' ñch'imbal yi xbu'k yi xcon tan jople'n yi caña' chi yi alij tan Ryos tetz.

²²Ncha'tz oc yi mes ta'n. Cho'n tzun toque'n cyen tul yi mantial nka yi ama'l kale na chic'ulwit quib Ryos scyuch' yi e' xonl Israel. Cho'n tzun cyaje'n cyen xlaje'n yi puert poro tc'u'l, nin solte'je'l tzaj yi xbu'k yi nxcon tan jople'n yi ama'l yi wi'nin xanil. ²³Ej nin tibaj yi jun mesa'tz je' tk'ol Moisés yi pam yi ncyaj cyen swutz Ryos, chi alijt ta'n.

²⁴Ma yi jun chin wutzile'n cantil, cho'n toque'n ta'n xlaj cu'n yi puert. ²⁵Yi wi't toque'n yi jun cantila'tz, nintzun oc tk'ol Moisés k'a'kl yi e'chk tal ne'ë txekbil yi at te'j. Oc tk'ol k'a'kl nin cyaj cyen swutz Ryos chi alijt ta'n.

²⁶Ma yi patbil insens yi oro cu'n, cho'n tzun toque'n tul yi ama'l kale na chic'ulwit quib Ryos scyuch' yi e' xonl Israel, nin cho'n cyaje'n cyen swutz yi xbu'k tc'u'l cyen. ²⁷Toque'n tzun i'-tz tan pate'n yi insens yi wi'nin c'o'cal chi alijt tan Ryos tetz.

²⁸Ncha'tz oc Moisés tan tocse'n yi e'chk xbu'k yi xcon te yi puertil yi mantial.

²⁹Ej nin ncha'tz oc tk'ol Moisés yi patbil tx'ixwatz swutz yi puertil yi mantial. Toque'n tzun Moisés tan pate'n yi chitx'ixwatz. Oc i' tan pate'n yi e'chk txuc tu jarin nin aceit, chi alijt tan Ryos tetz.

³⁰Ncha'tz ban yi jun chin wutzile'n plancan, cho'n tzun cyaje'n cyen txo'l yi patbil tx'ixwatz tu yi ama'l kale na chic'ul wit quib Ryos scyuch' yi e' xonl Israel. Cwe'n tzun nojsal Moisés tan a!. ³¹Cho'n tzun na jetzaj a' yi na xcon tan xtx'ajle'n chik'ab tu quikan Moisés tu Aarón scyuch' yi e' cy'ajl Aarón. ³²Na ilenin na chitx'aj chik'ab tu quikan yi na cho'c tan banle'n chimunl xe yi mantial, ej nin yi na chocopon te yi patbil tx'ixwatz. Ya'stzun na cyulejtz, na ya'stzun alijt tan Ryos tetz Moisés.

³³Wi'tzbil tlen oc Moisés tan tocse'n yi xbu'k solte'j yi mantial tu yi patbil tx'ixwatz. Nin oc yi xbu'k yi xcon tetz puertil yi pe'm. Ya'stzun bnixe'n yi wi'tzbil ak'un tan Moisés.

**Yi jun boc'oj sbak' yi a'tij tibaj yi ama'l kale na chic'ul
wit quib Ryos scyuch' yi e' xonl Israel**

³⁴Yi wi't bnixe'n cyakil yi mantial, nintzun cu'ul jun boc'oj sbak' tibaj. Ej nin noj cyakil yi mantial tan yi k'ej tu pak'puchal Ryos. ³⁵Qui'c tzun rmeril tan toque'n Moisés tul yi ama'la'tz tan paj yi sbak' yi ncu'ul, nin tan paj yi k'ej tu pak'puchal Ryos yi at. ³⁶Te cyakil yi tiemp yi nchixon yi e' xonl Israel, qui nin chicy' tul junt ama'l jalen yi na je' yi jun boc'oj sbak'a'tz yi at tibaj yi mantial. Yi na je' yi sbak' kalena's tzun na cho'c tan molche'n be'ch cyetz tan quicy'e'n. ³⁷Poro ko qui na je' yi sbak', ncha'tz yi e' xonl Israel qui na chicy'. ³⁸Nin te cyakil yi chibe' yi e' xonl Israel, ja quil yi jun boc'oj sbak'a'tz tibaj yi mantial. Chajk'ej cho'n at yi sbak'a'tz tibaj yi ca'l. Ma lak'bal na oc tetz jun boc'oj k'ak' yi na a'tij tibaj yi jun mantiala'tz.

LEVÍTICO

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi yol “Levítico” na elepong “cyetz yi e' xonl Leví, yi e' pale!”. Yi e' xonl Leví, ya'stzun yi e' yi txa'ij che' tan Ryos tan chixcone'n tetz chipale'il yi e' mas xonl Israel. Ej nin ncha'tz e' cu'n q'uicy'lom te yi mantial tetz molbil ibaj, tu cyakil yi e'chk ma'cl yi xcon cya'n tan banle'n chimunl swutz Kataj Ryos. Tul yi liwre'j na jal wi'nin ca'wl yi ñe'n chibán yi e' pale'a'tz tan banle'n yi cyetz chimunl. Ncha'tz at e'chk ca'wl scyetz yi e' mas xonl Israel te yi mbi tajwe'n tan chibnl tan c'u'laje'n Ryos, nin te yi mbi tajwe'n tan chibnl tan chixansal quib swutz Ryos.

Yi mero xe' te yi chusun'i na jal ka'n tul yi liwre'j i'tz yi wi'nin xanil Ryos. Ej nin yi chin tajwe'n cunin tan cyoque'n yi e' xonl Israel tetz tz'aknak cu'n jak' ca'wl i'.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1-7) na ñchaj yi e'chk ca'wl yi ñe'n chibán tan toye'n yi e'chk jilwutz oy, tu e'chk jilwutz chitz'ixwatz yi tajwe'n tan cyak'ol tetz Ryos.

Yi ca'p wekl (Cap. 8-10) na ñchaj yi ñe'n cu'n ban yi bixewe'n cyen Aarón scyuch' yi e' tetz cy'ajl tetz pale'.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 11-15) na jilon te e'chk ca'wl yi tajwe'n tan chibnl tane'n chichyakil cu'n tan chixansal quib swutz Ryos.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 16) na jilon te yi jun k'ej yi na bi'aj Día de Expiación yi na elepong “yi k'ejjal yi na cuylij chipaj yi e' xonl Israel”.

Yi to'e'n wekl (Cap. 17-27) na jilon te yi ñe'n chibán tan cyoque'n tetz tz'aknak cu'n te yi ank'i'n yi ak'ij scyetz; nin te yi na cho'c tan banle'n chimunl swutz Ryos.

Yi tx'ixwatz yi na pat-xij cyakil yi wankil

1 ¹Itzun bantz, nintzun jilon tzaj Kataj Ryos tetz Moisés, tul yi mantial tetz molbil ib tu Kataj. Itzun taltz: ²“Chamwe' cu'n cyakil yi e' atanum, yi e' xonl Israel, nin alaj yi xtxolbile'j scyetz:

“Cyakil axwok yil cxu'l wok tan toye'n itx'ixwatz tzinwutz, tajwe'n cu'n yi cho'n tz'el tzaj ita'n ñchixo'l wacx nka ñchixo'l cne'r.”

³“Ko at jun yi na taj toy jun wacx tetz xtx'ixwatz, yi spat-xok tircu'n, tajwe'n cu'n yi mam, nin yi qui'c mu'ë tal yana'sil.^b Nin tajwe'n yil toy swetz tetz cu'n talma!. Nin cho'n tz'opon ita'n swutz yi puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj. ⁴Tajwe'n yil tak'e'n yi aj oyinl yi k'ab twi' yi wacx yi spat-xok, bantz incuyul

^a1:2 Na elepong yi qui'c cuj tan xcone'n jun jilwutz txuc tetz tx'ixwatz. Qui'c cuj tan xcone'n jun txuc chi tane'n jun buru', nka jun q'uitx, nka alchok jilwutz txuc. Ntin at cuj tan xcone'n jun wacx, jun cneru', jun chiw, nka jun tal slu'k, nka jun tal plomë. ^b1:3 Lv 22:18-20.

paj yi jun aj oyinla'tz. ⁵Ej, nin te yi nsken wi't je' tk'ol yi k'ab twi' yi wacxa'tz, ba'n tzun tz'oc jak' kultz ta'n.

"Ma yi e' xonl Aarón yi e' cu'n pale', ba'n cho'c tan suke'n nin yi ḥch'el swetz, nin tan kojle'n nin tibaj nin xlajak yi patbil tx'ixwatz, yi cho'n at nicy'al yi wutzk'anil yi mantial tetz molbil ibaj. ⁶Ej, ba'n tzun tz'oc yi aj oyinla'tz tan telse'n cyakil yi stz'uml yi tetz xtx'ixwatz, nin tan ḥek'le'n cu'n yi wankil yi txuca'tz. ⁷Inti yi e' pale', ba'n lcyak'e'l k'ak' wi yi altar, yi patbil tx'ixwatz, nin ba'n chinuque'n yi si' tibaj yi k'ak'a'tz. ⁸Kalena's tzun lje' txoli'n yi e'chk pixa'l yi wacxa'tz yi nsken ḥek'xij tibaj yi si'. Ncha'tz sbne' yi wi' tuml cyakil yi ḥepu'il, ba'n lje' tak'le'n wi k'ak'. ⁹Ma te yi ntaxk oc wi k'ak', tajwe'n yil tz'oc yi aj oyinl tan xtx'ajle'n te'j yi lasu' tu yi cux yi wacx. Kalena's tzun tz'oc yi pale'-tz tan pate'n tircu'n, yi jun oya'tz. Na ni'cu'n chi i'tzk jun cumir yi na oylij swetz yi wi'nin c'o'cal tzinwutz, nin yi wi'nin na chintzatzin te'j.

¹⁰"Ma kol tz'eltzaj yi tx'ixwatz ita'n ḥchixo'l cne'r, nka ḥchixo'l chiw, tajwe'n yi i'tz jun mam yi qui'c mu'x tal yana'sil. ¹¹Ej nin cho'n tz'oc jak' kul, tzinwutz yi in Jehová yi iRyosil, te yi jalaj xlaj yi altar yi na xmayinin je'n tzi'n. ^cTajwe'n tzun yil cho'c yi e' pale', tan xtxitle'n nin yi ḥch'el yi jun oya'tz wi yi patbil tx'ixwatz nin ncha'tz xlajak. ¹²Kalena's tzun tz'oc pixe'n cu'ntz. Nin tajwe'n tz'oc yi pale' tan nuc'le'e'n yi chi'baja'tz tibaj yi si' yi at wi altar. Nin ncha'tz sbne' i' te yi wi', tuml until yi lasu'. Tircu'n jepon nuq'uij wi altar. ¹³Te yi ntaxk je' wi altar, tajwe'n yil tz'oc yi aj oyinl, tan xtx'ajle'n yi lasu' tuml yi cux yi jun oya'tz. Tz'ocopon tzun jun pale'-tz tan tocse'n k'a'lk' tircu'n, tetz jun oy yi wi'nin c'o'cal tzinwutz, nin yi wi'nin na chintzatzin te'j.

¹⁴"Ma jalu', ko i'tz jun tal ch'u'l yi spat-xok tetz oy, tajwe'n cu'n yil xcon jun tal xmucuy, nka jun tal ne'x slu'k. ¹⁵Nin tajwe'n yi cho'n tz'oc yi pale' tan banle'n yi munl swutz yi patbil tx'ixwatz. Tajwe'n bajx skinlen wi' yi tal txuca'tz, kalena's tzun lyutz'nin yi ḥch'el le jalaj xlaj yi patbil tx'ixwatz. Ba'n tzun tz'octz tan pate'n yi tal txuca'tz wi altar. ¹⁶Poro te yi ntaxk oc yi pale' tan pate'n, tajwe'n yil tz'el yi xpatzqui'y ta'n, tuml cyakil yi at le c'u'l, nin cho'n mben tcy'al xlaj len yi patbil tx'ixwatz, kale na molxe't yi tza'j. ¹⁷Ncha'tz, ba'n che' stz'ame'n yi xicy' tan katzle'n yi tal txuca'tz. Poro qui'c cuj tan cwe'n cobsal junawes. Kalena's tzun tz'octz tan pate'n tibaj yi si' yi at wi yi patbil tx'ixwatz, tetz jun oy yi wi'nin c'o'cal tzinwutz, nin yi wi'nin na chintzatzin te'j.

Yi e'chk oy yi ixi'n triw cu'n yi che'ja'nt

2 ¹"Ma jalu', yi ko at jun yil tz'oc tan toye'n alchok jilwutz ixi'n, ba'n tz'u'l balaj jarin ta'n tzinwutz. Nin ba'n ben aceitil oliw ta'n txo'l yi jarina'tz, nin tajwe'n yi xomij insens xlaj yi oya'tz yil bnix. ²Ma yi list tane'n, ba'n tzun tz'ultz ta'n ḥchiwutz yi e' xonl Aarón, yi e' pale'. Nin jun scyeri e' pale'a'ltz ba'n xtxobe'n jun txob te yi jarina'tz yi yujo'n tib tu aceit. Ej nin ba'n tz'oc tan pate'n yi jun txoba'tz wi altar, tuml cyakil yi insens. Yi jun txoba'tz yi na pat-xij, i'tz k'ajbil tircu'n yi jarin tu yi aceit. ³Ma yi sowril yi jarina'tz, ya'stzun tetz Aarón yi wi'tz pale', scyuch' yi e' nitxajil, nin wi'nin xanil yi jun jarina'tz chi yi jun txob yi na patij swutz Kataj.

^c 1:11 "Je'n tzi'n" na xcon ka'n tetz xel yi yol "norte" le castiy.

⁴"Ma ko at jun yi na taj toy jun pam yi cho'n na bnix tul ḫchujil pam, tajwe'n yil bnix te balaj jarin yi qui'c xtx'amil, nin tajwe'n yil co'sij tu aceit. Ncha'tz ba'n bnix chi tane'n ḫec yi qui'c xtx'amil, nin ba'n ben ch'uli'n aceit tibaj.

⁵"Ma ko at jun yi na toy jun pam yi cho'n na bnix wi xc'o'n, ncha'tz tajwe'n yil bnix te balaj jarin yi qui'c xtx'amil nin yi co'si'nt tu aceit. ⁶Yil bnix, ba'n tzun lcu' piwüns, nin ba'n ben ch'uli'n aceit tibaj.

⁷"Ej nin ko at jun yi na toy jun jilwutz pam yi cho'n na bnix tul jun sartén, ncha'tz tajwe'n yil bnix te balaj jarin tu aceit. ⁸Ba'n tzun tz'ul ticy'le'n e'chk oya'tz tzinwutz yi in Jehová yi iRyosil, nin tajwe'n tan tak'le'n tetz yi pale'. Nin i' tzun tz'icy'ank nintz kale atit yi altar. ⁹Nin tajwe'n stz'ame'n jun piñ te yi oya'tz tetz k'ajbil circu'n yi pam, nin tajwe'n ltak'e'n wi altar tan pat-xe'n. I'tz jun oy yi spat-xok, yi wi'nin c'o'cal tzinwutz, nin yi wi'nin na chintzatzin te'j. ¹⁰Ej nin yi sowril yi jun oya'tz ba'n xcon tetz chiwa' Aarón scyuch! yi e' nitxajil. Wi'nin xanil yi pama'tz chi tane'n yi jun piñ yi na patij tzinwutz.

¹¹"Qui'c rmeril tan cwe'n xtx'amil e'chk oya'tz, na qui'c rmeril tan toye'n jun takle'n swetz yi ko at xtx'amil. Ncha'tz qui'c rmeril tan cwe'n ca'bil wunak txuc tul e'chk oya'tz yi na patij tetz jun oy yi wi'nin na chintzatzin te'j. ¹²Ma yi e'chk oy yi na ak'lil tetz yi bajx cosech, ba'n tzun cu' xtx'amil tu ca'bil wunak txuc tul. Ma yi e'chk oya'tz tetz bajx ujul, qui'c cu tan xcone'n tetz xel yi e'chk oy yi na ak'lil swetz, yi wi'nin c'o'cal, nin yi wi'nin na chintzatzin te'j.

¹³"Ncha'tz tajwe'n tan cwe'n atz'um tul circu'n e'chk oy yi ixi'n triw cu'n yi tzitak'e' swetz, na yi atz'uma'tz, na ḫchaj yi bixba'nt cyen jun trat skaxo'l.^d

¹⁴"Ej nin kol tzitak' jun oy yi ixi'n triw cu'n tetz yi bajx wutz icosech, tajwe'n cu'n yi woyi'nt, nka yi che'ja'nt. ¹⁵Nin tajwe'n tzikoj nin aceitil oliw tu insens tibaj yi jun oya'tz, na i'tz jun oy yi ixi'n triw cu'n. ¹⁶Ma yil bnix yi jun oya'tz yi che'ja'nt, tajwe'n ben yi pale' tan pate'n mu'x tal te yi oya'tz yi yujjt tu aceitil oliw, nin tu cyakil yi insens. Yi mu'x triwa'tz tu yi aceitil oliw yi spat-xok, i'tz k'ajbil circu'n yi oy. I'tz jun oy yi stz'e'ok, yi at wi'nin c'o'cal tzinwutz, nin yi wi'nin na chintzatzin te'j.

Yi e'chk oy yi nxcon tan ḫchajle'n yi at tzatzin paz ḫchixo'l wunak tu Ryos

3 ¹"Ko at jun yil tak' jun oy tan ḫchajle'n yi ja jal tzatzin paz skaxo'l tuch!, tajwe'n yil toy jun mam tor nka jun tij wacx. Ej nin tajwe'n yi qui'c mu'x tal yana'sil. ²Yi jun yil tz'oponsan yi jun oya'tz swutz cunin yi puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj, tajwe'n yi bajx ltak'e'n yi k'ab twi', ba'n tzun tz'oc jak' kultz ta'n. Kalena's tzun cho'c yi e' pale', yi e' cy'ajl Aarón, tan kojle'n nin yi ḫch'el tibaj, nin xlajak yi altar.

³"Ej nin tajwe'n yil pat-xij cyakil yi ḫepu' yi at le c'u'l yi jun oya'tz. ⁴Ncha'tz, tajwe'n yil patij yi cob xtxicunil^e tu yi ḫepu' yi at scye'jak, nin tu yi xtx'otx'^f tu yi ḫepu'il. Tajwe'n tz'el ticy'le'n circu'n yi e'chk takle'na'tz tan pat-xe'n. ⁵Nin i'tz yi e' pale' yi chocopon tan pate'n tibaj te'n yi tx'ixwatz yi na pat-xij circu'n wankil, yi na tzan k'a'kl wi altar, na yi e'chk ḫepu'il'a'tz, na ḫchaj yi ja jal tzatzin paz skaxo'l tu yi jun aj oyinl i'tz jun oy yi stz'e'ok, nin yi wi'nin c'o'cal tzinwutz, nin yi wi'nin na chintzatzin te'j.

^d2:13 Yi atz'um na ḫchaj yi trat yi bnixnak tan Ryos scyuch!, i'tz tetz ben k'ej ben sak. ^e3:4 "Xtxicunil" na elepong "riñones" le castiyy. ^f3:4 "Xtx'otx'" na elepong "higado" le castiyy.

⁶"Ej nin alchok scyetz yil tz'ul tan toye'n jun awun yi na ñchaj yi ja jal tzatzin paz skaxo'l, tajwe'n yi cho'n tz'eltzaj yi oya'tz txo'l yi tawun, nin chin tajwe'n cunin yi i'tz jun mam, nka jun tij yi qui'c mu'x tal yana'sil. ⁷Ma yi ko i'tz jun ne'x cneru' yil tz'opon oyi'n tzinwutz, ⁸tajwe'n yil tz'opon ticy'le'n swutz cunin puertil yi pe'mil yi mantil tetz molbil ibaj. Nin yi aj oyinla'tz tajwe'n yi bajx ltak'en yi k'ab twi' yi tawuna'tz, kalena's tzun tz'oc jak' kultz ta'n. Nin yi e' pale' chocopon tan kojle'n nin yi ñch'el tibaj, nin xlajak yi altar.

⁹"Ej nin te yi jun oya'tz tetz tzatzin paz, stoye'l tircu'n yi ñepu'il tan pat-xe'n, tu yi je!. Nin tajwe'n tz'el kuxij yi je! kale na xe'te't tzaj wutz coc. Ncha'tz tajwe'n tan pate'n cyakil yi ñepu' yi at le lasu', nin tircu'n yi at le c'u'l. ¹⁰Ncha'tz tajwe'n yil pat-xij cabil yi xtxicun tuml yi ñepu'il, nin tu xtx'otx' tuml yi ñepu'il, tajwe'n tz'el ticy'le'n tan pate'n, yil tz'el ticy'le'n yi xtxicun. ¹¹Ma yil bnix yi xtxolbila'tz ba'n tzun tz'oc yi pale'-tz tan pate'n tircu'n yi mbi cu'n na el tzaj twankil yi oya'tz wi altar, na ni'cu'n chi i'tzk cumir yi na tzan toye'n tan tak'le'n ink'ej."

¹²"Ma ko i'tz jun chiw yil tz'opon jun tan toye'n tetz xtx'ixwatz tzinwutz, ¹³ba'n je k'ab twi' bajx, kalena's tzun tz'oc jak' kultz ta'n swutz cunin yi puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj. Ma yi e' pale', e' tzuntz chocopon tan kojle'n nin yi ñch'el tibaj nin xlajak yi altar.

¹⁴"Ej nin yil bnix yi xtxolbila'tz, kalena's tzun tz'oc yi pale' tan pate'n tircu'n yi ñepu'il yi lasu', nin tircu'n yi ñepu' yi at le c'u'l, tetz jun oy yi patu'n cu'n sbne' tzinwutz. ¹⁵Ncha'tz tajwe'n tan pat-xe'n cabil yi xtxicun tu yi ñepu'il, nin tajwe'n tan pat-xe'n yi xtx'otx' tu yi ñepu'il, tuml yi ñepu' yi at wutz coc. ¹⁶Yil bnix yi xtxolbila'tz, tz'ocopon tzun yi pale'-tz tan pate'n tircu'n yi ñepu'il tuml yi xtxicun tu yi xtx'otx' wi yi altar, na ni'cu'n chi i'tzk cumir yi na tzan toye'n tan tak'le'n ink'ej. Na tircu'n yi ñepu'il i'tz wetz.

¹⁷"Ej nin yi xtxolbila'tz i'tz jun ca'wl tetz itetz, nin scyetz imamaj. Qui'c na ban alchok ama'lil kalel cxa't cu'nt, tajwe'n tan ibnol tane'n. Qui'c cuj tan ibajsal ñepu' nka chich!", stzun Ryos bantz tetz Moisés, tan tlol scyetz yi e' tanum, yi e' xonl Israel.

Yi e'chk oy yi tajwe'n ltoy jun yi na juch til tan jun xubse'n

4 ¹Itzun bantz, nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun saj tloltz:

²"Alaj yi xtxolbile'j scyetz yi e' atanum, yi e' xonl Israel: Ko na xubsij jun, nin na juch til tampaj yi qui na ban tane'n jun scyeri inca'wl, tajwe'n tan bnol yi xtxolbile'j:

Yi na xubsij jun wi'tz pale'

³"Ko i'tz jun wi'tz pale' yi na xubsij, na jal quil cyakil wunak tan paj, nin tajwe'n yil toy jun tal ne'x tor tetz xtx'ixwatz yi qui'c mu'x tal yana'sil, tan jale'n cuybil paj tzinwutz. ⁴Tajwe'n yil tcy'aj tzaj yi jun tal ne'x wacxa'l tz stzi' cunin puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj, nin ba'n tak'e'n k'ab twi!. Kalena's tzun tz'oc jak' kultz ta'n, tzinwutz. ⁵Ej, nin ite'n nin yi wi'tz pale'a'tz, tz'icy'ank

^{8:11} Na elepont yi qui na pat-xij yi wankil yi jun awun, ma na ntin yi xtx'otx' tu chicabil yi xtxicun. Ma yi ñchi'bel na baj cyak'un yi e' pale' (Lv 7:31-36), scyuch' yi e' aj oyinl tu chinajal (Lv 7:15-21).

nin mu'x ḥch'el yi tal ne'x tora'tz, le yi mantial tetz molbil ibaj. ⁶Nin yil tz'opon tc'u'l yi mantial tetz molbil ibaj, copon mu'ul yi wi k'ab tul yi chich' yi cy'a'n ta'n, nin tzinwutz cu'n, tajwe'n yil stz'it nin juk tir te yi xbu'k yi ch'inlij swutz yi ama'l yi chin xan nin. ⁷Ncha'tz tz'ocopon suk'ul chich' te e'chk tuc' yi altar kale na pat-xe't yi insens yi wi'nin c'o'cal, yi cho'n at le mantial tetz molbil ibaj. Nin yi sowril yi ḥch'el yi tal ne'x tora'tz, cho'n mben kojij stkan cu'n yi patbil tx'ixwatz yi cho'n at wutzk'anil yi mantial tetz molbil ibaj. ⁸Yil bajij tircu'n yi xtxolbila'tz, ba'n tz'oc yi wi'tz pale' tan telse'n len tircu'n yi ḥepu'il yi at te lasu', nin tircu'n yi at le c'u'l, ⁹ba'n tcy'aj len tircu'n, tuml cabil yi xtxicun tu yi ḥepu' yi at te'jak, nin yi xtx'otx' tu yi ḥepu'il. ¹⁰Tircu'n tz'elpon ticy'l'e'n, chi na u'l'ij jun mam tor yi na oylij tan ḥchajle'n yi at tzatzin paz. Tircu'n yi na el ticy'l'e'n te'j, cho'n jepon tk'ol yi pale' wi altar tan toque'n i' tan pate'n. ¹¹Ma yi stz'umlil yi tal ne'x tora'tz, tu yi wi', nin yi tkan tu yi lasu', nin yi xtxa', ¹²nin tircu'n yi wankil, ba'n ben ticy'l'e'n joylaj len yi ama'l kale najlche't yi e' atanum, tul jun ama'l yi xansa'nt. Cho'n tzun tz'ocopon pate'ntz kale na bene't kojij yi tza'l. Nuc'xok yi si' tibaj yi tza'l, nin tz'ocopon k'ak' tan pate'n cu'n yi xtx'ixwatz yi wi'tz pale'!

Yi na chixubsij cyakil yi e' xonl Israel

¹³"Ma jal', ko tircu'n e' atanum na chijuch quil, tampaj yi ja el te chic'u'l yi qui'c cuj tan chibnl jun xtxolbil yi qui'c cuj tan banle'n, nin qui'c na ban ko cya'l nin jun na el xtxum tetz yi ja chipaj inca'wl, ilenin at quil te'j. ¹⁴Yi na lajluchax yi chipaltila'tz ḥchiwutz, tircu'n tzun e'-tz tajwe'n tan chibene'n tan toye'n jun tal ne'x tor tetz chitx'ixwatz, tan jale'n cuybil chipaj. Ej, nin tajwe'n tan topone'n cy'a'n swutz yi puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj. ¹⁵Nin tircu'n yi e' wi' banl wi' tetz tnum, ba'n je' chik'ab twi' yi tal ne'x tora'tz, tzinwutz, nin ta'ste'nin tz'oq'e't jak' kultz cya'n. ¹⁶Ma yi wi'tz pale', ba'n tcy'aj nin mu'x ḥch'el yi chitx'ixwatz'a'tz tul yi mantial tetz molbil ibaj. ¹⁷Nin yil tz'ocopon i' tul, copon mu'ul yi wi k'ab tul yi chich' yi cy'a'n ta'n, nin ba'n stz'it nin juk tir te yi xbu'k yi at swutz yi ama'l yi wi'nin xanil. ¹⁸Nin ite'n nin yi chich'a'tz tajwe'n yil suk' quen te yi e'chk tuc' yi altar tetz patbil insens yi at tzinwutz, tc'u'l yi mantial tetz molbil ibaj. Ma yi sowril yi chich', cho'n mben kojij xe' cu'n yi patbil tx'ixwatz yi at wutzk'anil yi mantial. ¹⁹Ncha'tz ba'n tcy'ajlen tircu'n yi ḥepu'il yi tal ne'x tora'tz, nin ba'n tz'oc tan pate'n wi yi patbil tx'ixwatz. ²⁰Ni'cu'n yi xtxolbile'j chi na ban yi wi'tz pale' tan jale'n cuybil yi tetz paj. Ej nin ite'n nin xtxolbila'tz na ban tan pate'n chitx'ixwatz tircu'n wunak, tan jale'n cuybil chipaj tzinwutz. Ej nin tan yi xtxolbila'tz na cuylaj chipaj. ²¹Kalena's tzun tcy'aj nin tircu'n yi wankil yi tal ne'x mam tora'tz, joylaje'l tzaj yi ama'l kale najlche't, nin tz'ocopon i' tan pate'n chi na tulej yi jun tal ne'x tor tan jale'n cuybil paj.

Yi mbi'tz tajwe'n tan banol jun wi'tz ajcaw yi na juch til

²²"Yi ko i'tz jun ajcaw tetz tnum yi na tzan tan banle'n e'chk takle'n yi na el k'ej inca'wl ta'n, tampaj yi ja el te c'u'l yi qui'c cuj tan banle'n, na juch til tampaj. Nin ptzun nk'era'tzk nin tajbil tan banle'n e'chk takle'na'tz, ilenin na juch til tzinwutz. ²³Ma yi na lajluchax swutz i' yi na tzan tan juchle'n til, tajwe'n tan tule'n tcy'al jun mam chiw tan toye'n tzinwutz, yi qui'c mu'x tal yana'sil, tan jale'n cuybil paj. ²⁴Nin yil tz'ul ta'n tzinwutz, ba'n tak'e'n k'ab twi', nin

ba'n tz'oc jak' kul ta'n, le yi ama'l kale na chibiyxe't yi e'chk awun yi na pat-xij tircu'n chiwankil tetz tx'ixwatz, na yi jun mam chiwa'tz i'tz jun tx'ixwatz tan jale'n cuybil paj jun wi'tz ajcaw.²⁵ Yi pale' ba'n tcy'aj nin mu'x te ñch'el yi jun chiwa'tz, nin tan yi wi k'ab tz'ocopon suk'ul chich' te e'chk tuc' yi altar kale na pat-xe't e'chk tx'ixwatz. Nin yi sowril yi chich', ba'n skoj nin xe' cu'n yi altara'tz.²⁶ Ncha'tz tz'ocopon tan stz'e'se'n tircu'n yi ñepu'il wi altar, chi na ban stz'e'se'n yi ñepu'il jun oy tetz tzatzin paz. Nin tan yi xtxolbila'tz, na jal cuybil paj yi wi'tz ajcaw tzinwutz.

Yi na juch jun sloj wunak til

²⁷"Yi ko i'tz jun sloj wunak yil juch til, tampaj yi na tzan tan banle'n e'chk takle'n yi qui'c cuj tan banle'n nin ptzun buch tlenk tz'el xtxum tetz yi ploj mban, na juch til.²⁸ Nin yil lajluchax swutz, yi ploj mban, tajwe'n tan tule'n tcy'al jun tij chiw tetz xtx'ixwatz yi qui'c mu'x tal yana'sil, tan jale'n cuybil paj.²⁹ Nin jepon tk'ol yi k'ab twi' yi jun oya'tz, yi xtx'ixwatz, nin tz'ocopon jak' kul ta'n kale na oque't jak' chikul yi e' tx'ixwatz yi na pat-xij tircu'n chiwankil.³⁰ Yi pale' mben tcy'al mu'x te ñch'el yi jun tij chiwa'tz, nin tan wi k'ab tz'ocopon suk'ul te yi e'chk tuq'uil yi patbil tx'ixwatz, yi altar. Ma yi sowril yi chich', ba'n skoj nin xe' cu'n yi altara'tz.³¹ Ba'n tz'oc tan telse'n len tircu'n yi ñepu'il, ni'cu'n chi na u'lil te yi oy tetz tzatzin paz, nin ba'n tz'oc tan pate'n tibaj yi patbil tx'ixwatz yi altar, na i'tz jun oy yi wi'nin c'o'cal tzinwutz. Ya'stzun stuleje' yi pale' tan cuyxe'n paj yi jun sloj wunaka'tz, nin tan yi xtxolbila'tz scuye' paj.^h

³²"Ej nin kol tz'ul jun tal ne'x cneru' ta'n yi jun sloj wunaka'tz tetz toy tampaj yi til, tajwe'n yi tij, nin yi qui'c mu'x tal yana'sil.³³ Ba'n ltak'e'n yi k'ab twi' yi toya'tz, nin ba'n tz'oc jak' kul ta'n le ama'l kale na chibiyxe't yi e'chk tx'ixwatz yi patu'n cu'n na chu'luj.³⁴ Yi pale' ba'n tcy'aj nin mu'x te ñch'el yi jun oya'tz, nin tan yi wi k'ab ba'n suk' quen chich' te yi e'chk tuq'uil yi patbil tx'ixwatz yi altar. Ma yi sowril yi chich', ba'n lkoj nin xe' cu'n yi altara'tz.³⁵ Tajwe'n tcy'ajlen tircu'n yi ñepu'il yi oya'tz, chi na ban yi tal ne'x cneru' yi na ñchaj yi ja jal tzatzin paz, nin ba'n tz'oc tan pate'n yi ñepu'a'tz wi yi altar, tuml yi e'chk oy yi spat-xok tan tak'le'n ink'ej. Nin tan yi xtxolbile'j, xcyek yi pale' tan jale'n cuybil paj yi jun wunaka'tz yi ja juch til, nin scuye' paj.

Yi na xcon jun tx'ixwatz tan jun wunak tan stzajse'n yi il c'ol

5 ¹"Yi ko at jun yil chakxij tan testiwi'n jun takle'n yi ja til, nka yi ja tbit, nin quil tak' tib tan xtxole'n yi mbi cu'n mbajij, na tzun elpont yi ncha'tz i' aj paj, nin jepon yi jun ila'tz te'j kul.

²"Ncha'tz ko at jun yil mac alchok takle'n yi xan, chi tane'n yi wankil alchok jilwutz txuc yi quimnakt, nin qui'c na ban ko smaron nka awuna'n yi txuca'tz, ilenin tz'ocopon lac'p ilc'ol te'j tane'n, ptzun qui'k tz'icy' tetz yi nje' macol.

³"Ej nin alchok scyetz yil maque'n e'chk takle'n juntlen yi na el twankil jun wunak, nka alchok takle'nil yi xcyek tan tocse'n il c'ol te'j tane'n, nin qui tz'icy' tetz yi ko ja mac e'chk takle'na'tz, na oc il c'ol te'j tane'n, ptzun buch tlenk lnachon i' te'j.

^h 4:31 Num 15:27-28.

⁴"Ej nin ko at jun yi jo'le'n tlen tu' Ital 'Jun cu'n yol tzimbne', yi je'j', (qui'c na ban yi ko ba'n nka ploj yi jun xtxolbila'tz yi ja klo' oc tan banle'n) poro qui nin me'l cu'n te'j yi yol yi nsuk, ilenin sjalok til tan paj.

⁵"Ej nin alchok scyetz yi na nachon te yi ja juch til tan yi e'chk xtxolbila'tz, tajwe'n yi quil jiñ tib tan xtxole'n tircu'n yi til yi njuch. ⁶Nin tajwe'n tcy'aj nin jun tij chiw tzinwutz, nka jun tij cne'r, tetz xtx'ixwatz tan yi til yi njuch, nin tz'ocopon yi pale' tan toye'n yi xtx'ixwatz yi jun juchul ila'tz tzinwutz tan tele'n yi til te'j kul.

⁷"Ma ko qui'c pu'k jun tan lok'che'n jun ne'x cneru', nka jun ne'x chiw, tajwe'n ltoy jun lmuj tal slu'k, nka jun lmuj tal ne'x plomx. Jun i'tz tan yi til yi njuch, tan yi xubse'n yi mban, nin yi junt i'tz chi jun tx'ixwatz yi spat-xok tircu'n. ⁸Tajwe'n tz'opon yi tx'ixwatza'tz swutz yi pale', nin yi pale' ba'n tz'oc tan suke'n nin yi jun yi squimok tetz oy tampaj yi il, nin tz'elpon kinol yi wi', poro quil tz'el junawes. ⁹Kalena's tzun ben ch'uli'n mu'x te yi xch'el yi tx'ixwatza'tz le jalaj xlaj yi altar, nin yi sowril yi chich' tajwe'n syutz' nin xe' cu'n yi altar. Na i'tz jun tx'ixwatz tan stzajse'n yi il yi njuchlij. ¹⁰Ma yi junt, spat-xok tircu'n wankil chi na ban nin. Nin tz'ocopon yi pale' tan toye'n yi tx'ixwatz yi jun juchul ila'tz tzinwutz tan tele'n yi til te'j kul, nin scuylok paj.

¹¹"Ej nin yi ko at jun yi quil xcye' tan lok'che'n cob tal ne'x slu'k, nka cob tal ne'x plomx, tajwe'n tcy'ajnin cyaj liwr te yi chumbalaj jarin. Poro qui'c cuj tan bene'n yujul aceitil oliw txo'l, nin qui'c cuj tan bene'n yujul insens t xo'l yi jarina'tz, na i'tz jun oy tan jale'n cuybil paj. ¹²Nin tajwe'n tan bene'n tcy'al yi jarina'tz swutz yi pale'. Nin yi pale' ba'n xtxobe'n jun chi'm te yi jarina'tz, tetz k'ajbil tircu'n yi jarin, nin ba'n ben tan pate'n wi yi patbil tx'ixwatz t xo'l yi e'chk tx'ixwatz yi na tzan pate'n tzinwutz. I'tz jun tx'ixwatz tan jale'n cuybil paj. ¹³Ya'stzun sbne' yi pale' tan toye'n yi xtx'ixwatz juna'tz, tan jale'n cuybil paj. Inti sowril yi jarin, ba'n lcyaj cyen tetz wa' yi pale', chi na ban yi ixi'n triw yi che'ja'nt yi na opon oyi'n," stzun Ryos bantz tetz Moisés.

Yi e'chk oy tan xchojle'n juchbe'n jun

¹⁴Itzun bantz nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

¹⁵"Alchok scyetz yi qui na el cu'n te jun munl i' tzinwutz, na tzun juch til tampaj. Yil nachon te til, tajwe'n tzun ltcy'aj tzaj jun mam cne'r yi qui'c mu'x tal yana'sil, tan xchojle'n yi til, nka tajwe'n tan xchojol jun mult chi yi walor yi jun mam cne'ra'tz. Yi jun multa'tz cho'n na xom te jamel yi jun cne'ra'tz yil bixe' cyak'un yi e' pale'. Nin tajwe'n tan xchojle'n tan yi jun jilwutz pwok yi na xcon cyak'un e' pale'. ¹⁶Tajwe'n yil xchoj yi walor yi juchbe'n, na at wi'nin xanil yi e'chk munla'tz tzinwutz. Tajwe'n tan xchojle'n tuml jun mult yi i'tz jun part te o' piñ yi jamel yi cne'ra'tz. Cho'n stk'e' yi jamel yi tawun tu yi mult tetz yi pale'. Ma yi pale' tajwe'n tz'oc tan pate'n yi xtx'ixwatz yi juna'tz, nin tzincuye' paj.

¹⁷"Ej nin ko at jun yil juch til tampaj yi qui nin nxom te jun inca'wl, nin ptzun qui'k tz'icy' tetz yi ploj mban, ilenin sjalok til, nin tajwe'n tan xchojol yi mult.

¹⁸Tajwe'n ltcy'aj tzaj jun mam cne'r, yi qui'c mu'x tal yana'sil tetz xtx'ixwatz, tetz xel i' tan yi til. Nin a x Moisés tz'a'lón yi nicy'na' sbne' jamel yi jun awuna'tz, nin tajwe'n tcy'aj nin yi juchul il swutz yi pale', tetz xel yi juchbe'n, nin tan jale'n cuybil paj, na qui tz'icy' tetz yi njuch til, nin scuylok tzun pajtz tan yi xtx'ixwatz.

¹⁹ Yi jun tx'ixwatz'a'tz i'tz tetz xel yi juchbe'n, na yi juna'tz i' aj paj tzinwutz," stzun Ryos ban tzajtz tetz Moisés.

Yi e'chk tx'ixwatz tampaj subul naki'n

6 ¹Ej, itzun bantz, nintzun cawun tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz: ²"Ko at jun yaj yil sjuch cu'n til tzinwutz tajwe'n tan ḫchojol til. Yi e'chk juchbe'n'a'tz i'tz: Tan paj yi na oc tan suble'n junt wunak yi ja k'uke' c'u'l te'j. I' jun subulnak kol tabnaj jun yaj mu'x pwok nka alchok e'chk takle'n tetz, nin qui't na pakxij ta'n tetz taw; nka ko na c'am jun e'chk takle'n nin qui't na pakxij ta'n tetz taw. Ncha'tz ko na talk'aj jun e'chk takle'n, nka ja el majol jun e'chk takle'n tan puers; ³nka ja cu' tewal jun takle'n yi ja noj pon te'j, yi na nachon i' te'j na'j taw; nka tampaj yi ja tal jun yol yi qui nin mme'l cu'n k'ab te'j. Alchok scyetz yi na ban jun scyeri e'chk ila'tz, ja wi't juch til tzinwutz. ⁴I' aj paj sbne' tan yi subulnaki'n. Nin chin tajwe'n cunin yil tz'ajt yi takle'n'a'tz ta'n yi ja el tzaj talk'al, nka yi mme'l tzaj majol tan puers, nka tan paj qui mo'c il tan quicy'l'e'n yi takle'n yi ja ak'l'ij tetz tan colol, nka jun takle'n yi ja je' sicy'ol, yi qui nin mma'jt ta'n tetz yi taw. ⁵Ncha'tz ko quinin mme'l cu'n te yol yi nsuknak, tajwe'n tan tele'n cu'n te'j. Ej nin chin tajwe'n cunin tan tk'ol jun part te yi o'i'n part te yi jamel yi e'chk takle'n'a'tz. Ncha'tz tajwe'n tan toye'n yi xtx'ixwatz swetz, bantz jale'n cuybil paj. Na ja oc tan suble'n jun wunak, nin ncha'tz ja oc tan insuble'n tan yi e'chk ajtza'kla'tz. ⁶Nin yi xtx'ixwatz yi stoye' swetz tan jale'n cuybil paj, tajwe'n yi i'tz jun cne'r yi qui'c mu'x tal yana'sil. Nin yi jamel yi jun tx'ixwatz'a'tz, a᷇ bixba'n tetz yi nicy'na' sbne' jamel tan ḫchojol yi mult. Tajwe'n yi cho'n Itz'el tzaj yi cne'ra'tz xo'l yi tawun yi aj juchunla'tz, nin tajwe'n tan topone'n ta'n swutz yi pale', tetz xtx'ixwatz tan jale'n cuybil paj. ⁷Nin yi pale' tz'ocopon tan toye'n yi xtx'ixwatz yi juna'tz tzinwutz, nin tzincuye' paj te alchok ajtza'kl kale yi njuchwit yi til." stzun Ryos bantz tetz Moisés, tan tlol i' scyetz yi e' tanum yi e' xonl Israel.ⁱ

**E'chk ca'wl scyetz pale' te yi mbil chibán tan toye'n
e'chk tx'ixwatz yi na pat-xij tircu'n**

⁸Itzun bantz nintzun jilon tzaj junt tir Ryos tetz Moisés, itzun taltz: ⁹"Cawun nin tetz Aarón scyuch' nitxajil, nin alaj yi e'chk ca'wle'j scyetz, te e'chk tx'ixwatz yi na pat-xij tircu'n chiwankil.^j

"Yi awun yi tz'ocopon pate'n tetz tx'ixwatz, tajwe'n yil cyaj cyen wi k'ak' wi yi altar tetz cyakil ak'bal, bantz stz'e'le'n cu'n tan k'ak'. ¹⁰Ba'n tz'oc be'ch tetz yi pale' nin ba'n xcon calsonsiy ta'n yi lino cu'n. Nin ba'n ben i' tan molche'n yi stza'jil yi jun awuna'tz yi tz'e'nakt wi altar, nin tajwe'n ltak' cu'n xlaj yi altar. ¹¹Ma yil bnix cyakil yi xtxolbila'tz, ba'n tzun xtx'ixplen yi be'ch tetz, nin ba'n tcy'aj nin yi stza'jil joylaj len chinajbil wunak, tul jun ama'l yi xansa'n.

¹²"Ma yi k'ak' yi na tzan wi altar, qui'c cuj tan stzaje'n tetz cyakil k'ej. Nin tajwe'n tan toque'n yi pale' tan nuc'leje'n si' wi yi altara'tz cyakil jalchan, nin tajwe'n tan je'n nuc'u'll yi awun yi tz'ocopon pate'n wi k'ak'a'tz. Ncha'tz stz'e'sok ntin yi ḫepu'il yi e' tx'ixwatz yi na ak'l'ij tan ḫchajle'n yi ja jal tzatzin paz tu Ryos.

¹³Qui'c rmeril tan stzaje'n yi k'ak' wi altar, tajwe'n yi na tzan sk'ejl tu lak'bal.

ⁱ6:7 Nm 5:5-8. ^j6:9 Jun tx'ixwatz yi na pat-xij tircu'n yi wankil na bi'aj "holocausto" le castiy.

E'chk ca'wl te yi e'chk oy yi ixi'n triw cu'n yi che'ja'nt

¹⁴ "Je bin yi e'chk xtxolbile'j yi tajwe'n tan banle'n te e'chk oy, yi ixi'n triw cu'n yi che'ja'nt: Tajwe'n tz'opon jun scyeri e' pale' yi e' xonl Aarón, tan toye'n wi altar tzinwutz yi in Jehová iRyosil. ¹⁵ Ej, nin tajwe'n tan je'n xtxobol mu'x te yi jarin yi na tzan toye'n tu mu'x aceitil oliw, tuml cyakil yi insens yi xomij xlaj yi oya'tz, nin tz'ocopon tan pate'n wi altar na yi jun txoba'tz yi na pat-xij, i'tz k'ajbil tircu'n yi jarin tu yi aceit, na i'tz jun tx'ixwatz yi wi'nin c'o'cal tzinwutz nin yi wi'nin na chintzatzin te'j. ¹⁶ Ma yi sowril yi jun oya'tz, ba'n xcon tetz chiwa' Aarón scyuch' e' nitxajil, ba'n bnix pam cya'n te'j yi qui'c xtx'amil, nin ba'n baj cya'n le k'anil yi mantial tetz molbil ibaj, yi wi'nin xanil. ¹⁷ Qui'c rmeril tan toque'n xtx'amil yi jarina'tz cya'n. Na ya'stzun yi cyetz chipart yi ja wak' scyetz te yi e'chk oy yi na ak'lij swetz, yi wi'nin xanil chi tane'n yi e'chk tx'ixwatz tetz juchle'n il, nin yi e'chk tx'ixwatz tan jale'n cuybil chipaj tan yi xubse'n yi nchiban. ¹⁸ Tetz ben k'ej ben sak, nin sbne' opon tunintz, cyakil yi e' yaj yi e' xonl Aarón, ba'n lbaj yi cyetz chipart cya'n te e'chk oy yi na pat-xij tzinwutz wetz. Xan kol maque'n alchok wunakil yi e'chk oya'tz," stzun Ryos ban tzajtz tetz Moisés.

Yi cyoy yi e' pale'

¹⁹ Itzun bantz nintzun cawun tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz: ²⁰ "Je yi jilwutz oye'j yi tajwe'n ltoy Aarón scyuch' yi e' xonl, tetz Kataj Ryos, yil tz'opon yi k'ej yil cho'c quen tetz pale': cyaj liwr te yi chumbalaj jarin, chi jun oy yi ixi'n triw cu'n yi che'ja'nt, nin tajwe'n cob tx'akaj sban, stz'oxok jun tx'akaj jalchan nin yi junt tx'akaj, cwe'n k'ej, nicy' nin tu' sbne'tz tetz cyakil tiemp. ²¹ Tajwe'n yi cho'n sk'ajsij yi oya'tz tul jun sartén, nin tajwe'n yujle'n tu aceitil oliw, nin yil tz'opon oyi'n tajwe'n yi piwüns cu'n sban, na i'tz jun oy yi wi'nin c'o'cal tzinwutz, nin yi wi'nin na chinzatzin te'j. ²² Cho'n tzun scyuleje' yi e' pale', yi e' xonl Aarón yil cho'c cyen tetz wi'tz pale', na tetz Kataj tircu'n yi oy nin tajwe'n yi patu'n cu'n tz'u'lilj. ²³ Tircu'n yi e'chk oya'tz, tajwe'n yi patu'n cu'n tz'u'lilj, nin qui'c cuj tan baje'n mu'x tal cya'n te yi oya'tz," stzun Ryos ban tzajtz tetz Moisés.

Coboxt ca'wl te yi tx'ixwatz tan xtx'ajle'n yi til jun yaj

²⁴ Itzun bantz nintzun cawun tzaj junt tir Ryos tetz Moisés, itzun taltz: ²⁵ "Txolaj yi e'chk ca'wle'j tetz Aarón scyuch' yi e' nitxajil, te yi mbi tajwe'n tan banle'n te e' tx'ixwatz yil xcon tan xtx'ajle'n quil: Yi awun yi stz'oxok tampaj quil, tajwe'n yil tz'oc jak' kul tzinwutz, le yi ama'l kale na chibiyxe't yi e'chk awun yi na patij tircu'n chiwankil, na i'tz jun tx'ixwatz yi wi'nin xanil. ²⁶ Yi pale' yi tz'ocopon tan toye'n yi tx'ixwatz'a'tz, ba'n lwan te'j, poro tajwe'n lbaj ta'n le jun ama'l yi xansa'nt, yi cho'n at wutzk'anil yi mantial tetz molbil ibaj. ²⁷ Alchok takle'nil yil noj quen te yi tx'ixwatz'a'tz sxansok cyen, nin yi kol noj chich' te yi be'ch tetz yi pale', tajwe'n tan xtx'ajle'n tul jun ama'l yi wi'nin xanil. ²⁸ Yi ḥwok' tx'otx' kale ntxicyxe't yi oy, tajwe'n yil cu' paxu'n. Ma yi ko cho'n ntxicyxij tul jun ḥwok' yi brons cu'n, tzicu'n tzuntz yi ntin je' tx'ajij wutz.

²⁹ "Yi jun tx'ixwatz'a'tz wi'nin xanil. Nin ntin yi e' pale' ba'n lchiwan te'j. ³⁰ Poro qui'c rmeril tan baje'n jun awun cya'n yi na oyljj tampaj quil, ko ja opon ticy'le'n

yi ñch'el le mantial tetz molbil ibaj, tan jale'n cuybil paj, na yi wankil yi jun tx'ixwatza'tz tajwe'n tan pat-xe'n tircu'n yi wankil.

E'chk ca'wl te tx'ixwatz yi na xcon tan ñchojle'n jun ca'wl yi mpajlij

7 ¹"At wi'nin xanil yi e'chk tx'ixwatz yi na xcon tan ñchojle'n paj jun. ²Yi awun yi stz'oylok, tajwe'n yil tz'oc jak' kul le ama'l kale na chibixye't yi e'chk awun yi na chipat-xij, nin yi ñch'el, tajwe'n ben kojji tibaj, nin xlajak yi patbil tx'ixwatz. ³Tajwe'n tan toye'n tircu'n yi ñepu'il yi awuna'tz, yi ñepu' yi at te yi je!, nin tircu'n yi at te yi lasu!, nin yi at le c'u'l. ⁴Ncha'tz cabil yi xtxicun, tu yi ñepu'il yi at scye'jak, tu yi at xe c'u'l nin tu yi ñepu' yi at te yi xtx'otx', tajwe'n tz'el ticy'l'e'n tuml yi cob xtxicun. ⁵Kalena's tzun tz'oc yi pale' tan pate'n tircu'n yi e'chk takle'na's wi yi altar, chi jun oy yi na pat-xij tan tak'l'e'n k'ej Ryos. Nin i'tz jun xtxolbil yi tajwe'n tan bnol jun juchul il te xtx'ixwatz, tan ñchojle'n yi ca'wl yi mpaj. ⁶Nin tircu'n yi e' pale' ba'n chiwan te'j, poro tajwe'n tan chiwane'n le jun ama'l yi xansa'nt, na wi'nin xanil yi jun wa'na'tz.

⁷"Ej nin yi jun jilwutz tx'ixwatz yi na xcon tan ñchojle'n yi ca'wl yi mpajlij, ni'cu'n tu yi tx'ixwatz yi na xcon tan xtx'ajle'n til jun, yi e'chk ca'wla'tz ni'cu'n tetz cabil xtxolbil. Ej nin yi oya'tz i'tz tetz yi pale' yi na oc tan banle'n yi jun munla'tz. ⁸Ncha'tz yi pale' yi tz'ocpon tan biyle'n yi tawun junt, yi ja toy tan pat-xe'n, tetz yi pale'a'tz sbne' yi stz'uml yi jun tx'ixwatza'tz. ⁹Ncha'tz cyakil yi e'chk oy yi ixi'n triw cu'n, na ja oc tetz jarin, nin ja oc sk'ajse'n tul ñchujil pam, nin tircu'n yi na bnix tul e'chk ñwok' tu apast, tetz yi pale' sbne', na i' na tzan tan toye'n yi oya'tz. ¹⁰Nin ite'n nin sbne' cyakil yi e'chk oya'tz yi ixi'n triw cu'n yi che'ja'nt, tuml yi e'chk oy yi na oc co'se'n tu aceitil oliw, nin tu yi e'chk oy yi skejenle'n, cyetz cyakil yi e' nitxajil Aarón sbne', nin nicy' nin tu' na chibaj ben.

Coboxt ca'wl te yi tx'ixwatz yi na ñchaj yi at tzatzin paz tu Ryos

¹¹"Ma jalu', je xtxolbile'j yi ñe'n tzitulej, ko at jun yil tak' jun oy yi na ñchaj yi ja jal tzatzin paz ñchixo'l tu Ryos: ¹²Yi ko i'tz tan tyoxi'n tetz Ryos yi oy, tajwe'n yil toy e'chk pam yi qui'c xtx'amil. Ba'n tak' e'chk pam yi co'si'nt tu aceit, nka ba'n tak' e'ch ñec yi qui'c xtx'amil, nin yi ch'uli'n aceit tibaj. Ncha'tz ba'n ltoy junt jilwutz pam, yi na bnix te balaj jarin, yi co'si'n tu aceit. ¹³Ej nin tuml yi jun oya'tz tetz tzatzin paz, tajwe'n yi xomij pam yi at xtx'amil. ¹⁴Te tircu'n e'chk oya'tz tz'elpon ticy'l'e'n mu'ñ te'jak, tan toye'n swutz Kataj. Poro tetz yi pale' sbne', na i' na tzan tan kojle'n yi ñch'el yi oy yi na ñchaj yi ja wi't jal tzatzin paz, xe' cu'n yi altar.

¹⁵"Yi tx'ixwatz yi na oylij tan tyoxi'n tetz Ryos, nin tetz tzatzin paz, tajwe'n yil baj te ite'n nin k'eja'tz yi na oylij. Qui'c rmeril tan cyaje'n cyen colij jun tal piñ tetz junt k'ej. ¹⁶Ma jalu' yi awun yi na tzan toye'n swetz, ko i'tz tan tele'n cu'n te jun yil yi suknak swetz, nka na tzan tan toye'n tan tu' yi at tzatzin te talma', ba'n baj yi jun oya'tz te ite'n nin k'eja'tz, poro ko at sowril, ba'n lcyaj colij, nin ba'n lbaj cya'n le junt eklok. ¹⁷Ma yi ko atit nin sowril yi jun oya'tz le toxi'n k'ej, chin tajwe'n cunin yil patij tircu'n. ¹⁸Nin kol bajsij sowril yi oya'tz na ñchaj yi at tzatzin paz skaxo'l, le toxi'n k'ej, qui tzun chintzatzin te yi jun aj oyinla'tz, nin quil jal k'ej tzinwutz. Ncha'tz yi oy, ni'cu'n yi jak oc il c'ol te'j, nin yi e' yil bajsan yi chi'baja'tz, sjalok quil te'j.

¹⁹ "Kol nojquen lac'p alchok takle'n yi xan, yi cy'a'n il c'ol ta'n, te yi chibaj, tz'ocopon tzun lac'p yi ilc'ola'tz te yi chibaj, nin qui'c cuj tan baje'n. Tajwe'n tzun yil tz'oc pate'n tircu'n. Ma ko qui'c jun e'chk takle'n yil nojquen te yi xan qui'c tzun il c'ol te yi chi'baja'tz, ba'n tzun lbajtz tan alchok wunak yi xansa'nt.

²⁰ "Poro kol baj tan alchok yi qui xansa'nt, tajwe'n yil tz'el laju'n tzixo'l wok, na ja oya'tz ja wi't oylij swetz, nin wi'nin xanil.

²¹ "Ncha'tz alchok scyetz yil maque'n jun takle'n yi chin juntlen nin, chi tane'n e'chk takle'n yi na el twankil jun wunak, nka yi na el twankil jun txuc, nka alchok takle'n yi chin xa'bil nin, yi at il c'ol te'j tane'n, ej nin ko tz'ocopontz tan bajse'n yi chi'baj tetz tzatzin paz, yi wi'nin xanil, yi na oylij swetz, tajwe'n tan tele'n laju'n tzixo'l wok," stzun Ryos ban tzajitz tetz Moisés.

E'chk ca'wl te yi xepu' tu yi chich'

²² Itzun bantz nintzun jilon tzaj Ryos junt tir tetz Moisés, itzun taltz:

²³ "Txolnin scyetz yi e' axonl Israel yi e'chk xtxolbile'j: Qui'c rmeril tan baje'n mu'x tal xepu'il mam tor, nka xepu'il ne'x cne'r, nka yi xepu'il jun mam chiw ita'n. ²⁴ Ma yi xepu'il jun awun yi xchuc nquim, nka yi ja quim tan jun smaron txuc, ba'n xcon te alchok takle'n, poro qui'c cuj tan je'n ibajsal.

²⁵ "Alchok scyetz yil bajse'n yi xepu'il jun awun yi na oylij swetz chi inwa' tane'n, tajwe'n tan tele'n laju'n tzixo'l wok.

²⁶ "Alchok ama'lil kalel cxa't cu'nt, qui'c cuj tan baje'n mu'x chiëch'el yi e' txuc ita'n, ²⁷ nin ko at jun yil bajse'n alchok jilwutz chich', tajwe'n cu'n tan tele'n laju'n tzixo'l."^k

Yi part yi pale' te yi e'chk tx'ixwatz

²⁸ Itzun bantz nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

²⁹ "Alaj scyetz yi e' axonl, yi alchok scyetz yil toy jun oy tetz tzatzin paz, tajwe'n tz'opon mu'x te yi oya'tz tzinwutz. ³⁰ Nin tajwe'n yi i' te'n nin tz'icy'an nin yi mu'x te yi oya'tz yi spat-xok tzinwutz. Mben tzun tcy'al yi xepu'il tu tircu'n yi wutz c'u'l, yi tz'ocopon yi pale' tan suke'n nin tcyal'j tetz jun balaj oy tzinwutz. ³¹ Ej nin yi pale' tz'ocopon tan pate'n yi xepu' wi altar, ma yi wutz c'u'l, i'tz tetz wa' Aarón scyuch' yi e' tetz xonl. ³² Ncha'tz tzitk'e' yi jalaj cux yi sbal yi oya'tz tetz xchib yi pale'. ³³ Na i' mmo'c tan pate'n yi xepu'il tu yi xch'el yi jun oya'tz yi na xchaj yi ja wi't jal tzatzin paz skaxo'l. ³⁴ Yi wutz c'u'l yi oya'tz, nin yi cux yi oy yi na saj suki'n swetz, i'tz jun balaj oy yi na intz'am scyetz yi e' ixonl tan toye'n scyetz Aarón scyuch' yi e' nitxajil. Tajwe'n tan cyak'ol yi e' atanum yi jun oya'tz tetz Aarón, scyuch' e' xonl, sbne' opon tunintz," stzun Ryos bantz.

³⁵ Ya'stzun chiwa' Aarón scyuch' yi e' xonl te yi e'chk oy yi na ak'lij tetz Kataj Ryos, te yi toque'n cunin i' tetz pale' tan xcone'n tetz xchakum Kataj. ³⁶ Na ya'stzun ca'wl Kataj Ryos tan chibnol tane'n, jetz yi je'n aceit twi' Aarón, tan xchajle'n yi i' yi wi'tz chipale'il, nin yi xtxolbila'tz i'tz jun ca'wl yi tajwe'n tan chibnol tane'n tetz cyakil tiemp.

³⁷ Ej nin cyakil yi e'chk ca'wla'tz yi ja wi't kil, ya'stzun yi xtxolbil yi mbi cunin tajwe'n tan chibnol te yi e'chk tx'ixwatz yi na pat-xij, tu yi e'chk oy yi ixi'n triw

^k7:26-27 Gn 9:4; Lv 17:10-14; 19:26; Dt 12:16, 23; 15:23.

cu'n yi che'ja'nt, tu yi e'chk tx'ixwatz tan xtx'ajle'n il, tu yi e'chk oy yi na xcon tan x̄chojle'n yi ca'wl yi mpajlij, tu yi e'chk oy yi na xcon tan chixanse'n yi e' pale', tu e'chk oy tetz tzatzin paz.³⁸ Ya'stzun yi e'chk ca'wla'tz yi tak'nak Kataj Ryos tetz Moisés tul yi ama'l yi tz'inunin tu', wi yi wutz yi na bi'aj Sinaí, tan cyak'ol yi e'chk cyoy swutz i!.

Yi chibixewe'n Aarón scyuch' yi e' nitxajil, tan cyoqe'n tetz pale'

8

¹Nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryostz tetz Moisés, je tzun yol i' bantze'j:²"Cy'ajwe' tzaj Aarón scyuch' yi e' cy'ajl, swutz yi puertil yi pe'mil yi at solte'j yi mantial tetz molbil ibaj, nin cy'aj nin yi be'chok yi ntin na xcon cyak'un yi e' pale', tu mu'x aceit yi xconk tan chixanse'n. Ncha'tz cy'aj tzaj jun tal ne'x wac̄ yi xconk tetz chitx'ixwatz tan paj yi il c'ol. Ncha'tz cob cneru' tu jun mi't pam yi qui'c xtx'amil. ³Ej nin molwe' nin cyakil nim juy swutz yi mantial tetz molbil ibaj."

⁴Ej i nin tzun tulej Moiséstz quib yi a'lchij tetz, na cyakil yi e' wunak e' mol quib swutz yi mantial tetz molbil ibaj. ⁵Itzun ben tlol Moiséstz scyetz: "Je yi e'chk xtxolbile'j yi ja tal Kataj Ryos, yi tajwe'n tan kabnol tane'n."

⁶Bene'n tzun tlol Moisés tetz Aarón scyuch' yi e' nitxajil, tan saje'n chīkansal quib swutz i!, tan xtxajle'n chiwankil. ⁷Ma yi wi't chitx'ajone'n, nintzun oc tk'ol Moisés yi be'chok yi chukpi'n nin tu' te'j Aarón, nin je' xinul yi xe c'u'litz tan jun c'albil, nin oc tk'ol yi xbu'k yi txowi'n quen tu', te'j Aarón. Ncha'tz oc tk'ol yi be'ch tetz yi na bi'aj efod wutz c'u'l Aarón, nin cu' c'alol yi e'chk ju' yi efoda'tz. ⁸Nin tibaj yi jun efoda'tz oc tk'ol yi junt tal xbu'k yi na bi'aj pectoral, nin tc'u'l yi jun xbu'ka'tz ba'n tz'oc cob tal ne'x c'ub yi na bi'aj Urim tu Tumim. ⁹Nin tzun je nuc'u'l jun xbu'k te'j wi', nin swutz yi xbu'ka'tz oc tk'ol jun tal placa yi oro cu'n, nin yi na x̄chaj yi Aarón i' jun wi'tz pale'. I nintzun tulej Moisésa'tz quib yi xtxolbil yi a'lchij tetz tan Kataj Ryos.'

¹⁰Ej nintzun je tcy'al Moisés yi aceit, nin ben kojoltz tibaj yi mantial tetz molbil ibaj, nin tibaj yi e'chk ma'cl yi at tul, ya'stzun tulejtz tan xanse'n tircu'n.

¹¹Ncha'tz nin ben kojol juk tir yi aceita'tz tibaj yi altar, nin tibaj yi e'chk ma'cl yi na xcontz te yi altar. Ncha'tz ben kojol tibaj yi pila' tu yi xe', ya'stzun tulejtz tan xanse'n tircu'n.

¹²Ncha'tz je' kojol Moisés mu'x te yi aceit tetz xansa'n ib twi' Aarón, tan xanse'n i' tetz wi'tz pale'. ¹³Saje'n tzun x̄chakol Moisés yi e' cy'ajl Aarón, nintzun octz tan tocse'n be'ch cyetz yi chukpi'n nin tu' scye'l, nin oc tk'ol chic'albil xe chic'u'l, nin je' tk'ol yi xbu'k te'j chiwi', quib yi tal Kataj Ryos tetz. Ej nin ya'tz nin tulejtz.

¹⁴Ma yi wi't bnixe'n cyakil yi xtxolbile'j, nintzun ben mantar Moisés tan ticy'le'n tzaj jun tal ne'x tor, yi na patij tampaj juchle'n il, nintzun je' chik'ol Aarón scyuch' yi e' nitxajil chik'abtz twi'. ¹⁵Kalena's tzun toque'n jak' kultz tan Moisés, nin ben mu'ul yi wik'abtz tul yi chich', nin oc suk'ultz te'jak e'chk tuq'uil yi altar, tan xanse'n, ma yi sowril yi chich' nin tzun ben kojoltz xe' cu'n yi altar. Ya'stzun bantz tan xanse'n yi altar, tan jale'n cuybil chipaj tan e'chk quil."^m

¹⁶Ej nintzun eltzaj tcy'al Moisés tircu'n yi x̄epu'il yi lasu', tu yi xtx'otx' tu cyakil yi x̄epu'il, tuml cabil yi xtxicun tu yi x̄epu'il, nintzun octz tan pate'n

¹8:6-9 Ex 28:4-43; 39:1-31. ^m8:10-15 Ex 40:9-11.

tircu'n wi altar.¹⁷ Ma yi ñichi'bel tu yi stz'u'mil, tu yi tircu'n yi at le c'u'l, nin oc k'a'kl ta'n solte'j yi ama'l kale najche't, quib yi tal Kataj Ryos tetz.

¹⁸ Bene'n tzun mantar Moisés tan ticy'le'n tzaj yi cneru' yi bak wi' yi spat-xok tircu'n wankil, nin je' chik'ol Aarón scyuch' yi e' cy'ajl chik'abtz twi' yi cneru'a'tz.

¹⁹ Nintzun oc jak' kultz tan Moisés, nin ben kojol yi ñch'el tibaj nin xlajak yi altar.

²⁰ Nin cu' kuxul yi cneru'a'tz, piñu'n cu'n tulejtz, nin octz tan pate'n yi wi' tu cyakil yi wankil yi piñu'nt tu tircu'n yi ñepu'il.²¹ Ncha'tz, nin octz tan xtx'ajle'n yi lasu' tu yi e'chk cux, nin tuml yi e'chk tkan, nin octz tan pate'n tircu'n wi altar tetz jun tx'ixwatz yi patu'n cu'n na u'lrij, na i'tz jun oy yi wi'nin c'o'cal swutz Ryos, nin yi wi'nin na tzatzin i' te'j. Ya'stzun tulej Moiséstz quib yi tal Kataj Ryos tetz.

²² Ej nin ben mantar Moisés tan ticy'le'n tzaj yi junt cneru' yi xcontz tan chixanxe'n Aarón scyuch' yi e' cy'ajl, nintzun je' chik'abtz twi' yi jun cneru'a'tz.

²³ Kalena's tzun toque'n jak' kultz tan Moisés, nin je tcy'al mu'x te yi ñch'el yi jun cneru'a'tz nin oc suk'ul mu'x te yi ñchin yi at le sbal Aarón. Ncha'tz oc suk'ul te mamil wi k'ab yi sbal. Ncha'tz oc te mamil wi tkan yi at le sbal.²⁴ Nintzun e' saj ñchakol yi e' cy'ajl Aarón, nin oc suk'ul mu'x chich' te yi ñchi'belil yi chiñchin yi at le chisbal, ncha'tz te yi mamil wi chik'ab tu yi mamil wi quikan yi at le chisbal. Yi wi't bnixe'n yi xtxolbile'j nintzun ben kojol yi chich' yi sowrin, tibaj nin xlajak yi altar.

²⁵ Ej nintzun je tcy'al Moisés yi ñepu', tu yi je', nin tircu'n yi ñepu' yi at te'jak yi lasu', tu yi ñepu' yi at te'j xtx'otx', tu cabil yi xtxicun, tu yi cux yi at le sbal.

²⁶ Nin te yi jun tal mi't pam yi qui'c xtx'amil, yi na opon tak'le'n swutz Kataj Ryos, nintzun je tcy'al jun pam yi qui'c xtx'amil tu junt yi co'si'n tu aceit, ncha'tz jun tal wotz', nintzun cu'-tz xlaj yi ñepu', tu yi cux yi sbal.²⁷ Bene'n tzun tk'ol tircu'n le chik'ab Aarón tu yi e' cy'ajl, tan chibnl chimunl, tan chichajol swutz Ryos.²⁸ Bene'n tzun Moiséstz tan ticy'le'n tzaj tircu'n yi at ñchik'ab, nintzun octz tan pate'n wi altar, tibaj yi tx'ixwatz yi na tzan pate'n. I'tz jun oy yi ja xcon tan chixansaje'n, nin i'tz jun oy yi wi'nin c'o'cal, yi na pat-xij tan tak'le'n ke'j Ryos.

²⁹ Ej nintzun je tcy'al Moisés yi wutz c'u'l yi jun mam cneru'a'tz, nintzun octz tan banle'n tane'n yi munl tan suke'n nin tetz Ryos. Yi jun piñ wutz c'u'la'tz i'tz tetz Moisés, na ya'stzun saj tlol Kataj Ryos tetz.

³⁰ Ej nin je tcy'al Moisés mu'x te yi aceit yi na xcon tan xansa'n, nin mu'x te yi chich' yi at wi altar, nin ben stz'itultz ñchiwi' Aarón tu yi e' cy'ajl, nin te yi be'ch cyetz. Ya'stzun tulejtz tan chixanxe'n Aarón scyuch' yi e' nitxajil, nin tan xanse'n yi be'ch cyetz, yi na xcon cya'n.

³¹ Nintzun cawun Moisés scyetz Aarón tu yi e' cy'ajl: "Txicywoke'n yi chi'baj stzi' cunin yi puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj, nin ba'n cxwanwok te'j, le ite'n nin ama'la'tz. Nin ba'n lbaj yi pam ita'n yi qui'c xtx'amil yi at tul tal mi't. Ej inin tzituleja'tz, chi tal Kataj Ryos swetz, yi tlol i': 'Yi Aarón tuml yi e' cy'ajl ilenin chiwank te yi chi'baje'j.'³² Tajwe'n tan toque'n k'a'kl yi sowril yi chi'baj tu yi pam.³³ Nin quil cxe'l wok tzaj le yi ama'l kale attit yi puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj, tetz juk k'ej, na ya'stzun yi tiemp tetz xansa'n ib.³⁴ Yi Kataj Ryos ja cawun tzaj tan banle'n e'chk munla'tz chi mbajij te cobox k'ej'ej, tan stzajse'n itil yil tzijuch.³⁵ Cha'stzun te tajwe'n yil xcyaj wok cyen sk'ejl tu lak'bal stzi' yi puertil yi pe'mil yi mantiale'j, tetz juk k'ej. Nque'n wok bin c'ulutxum jak' ca'wl Kataj Ryos tan qui iquime'n, na ya'stzun yi ca'wl yi ja tal i' swetz."

³⁶Inin tzun cyulej Aaróntz tuml yi e' cy'ajl, chi yi ca'wl yi tal Kataj Ryos tetz Moisés tan tlol scyetz tan chibnol tane'n.

Yi xe'te'n Aarón, tan banle'n tane'n yi chimunl tu yi e' cy'ajl

9 ¹Itzun bantz te yi nsken wi't cho'c cyen Aarón tetz pale', nin yi nsken icy' wajxakix k'ej, nintzun ben mantar Moisés tan chichakle'n, scyuch' yi e' wi' banl wi' tetz yi chitanum Israel. ²Itzun taltz tetz Aarón: "Biy cu'n jun ne'x tor, tan jale'n cuybil ipaj, nin jun mam cne'r yi qui'c mu'x tal yana'sil, tan pat-xe'n swutz Ryos. ³Ma yi e' mas wunak, al nin scyetz tan cwe'n chibiyol jun chiw tetz chitx'ixwatz, bantz jale'n cuybil chipaj tan yi e'chk quil, nin jun ne'x tor, tu jun tal ne'x cne'r yi junixe't yob cya'n, yi qui'c mu'x tal chiyanal sil tetz jun tx'ixwatz yi patu'n cu'n sbne!. ⁴Ncha'tz ba'n lcu' biyij jun mam tor tu jun mam cne'r tetz jun oy tetz tzatzin paz, nin ya'stzun yi tzitoye' tetz Ryos. Ncha'tz ba'n tzitoy e'chk ixi'n triw yi che'ja'nt nin yi yujijt tu aceitil oliw, na ninin jalu' ḫchaje' tib Kataj Ryos tziwutz."

⁵Inin tzun cyulejtz, chi yi tal Moisés scyetz, nin ben quicy'al yi e'chk oy swutz yi mantial tetz molbil ibaj. Cyakil cunin tzun e' nim juy saj chimolol quibtz swutz Kataj Ryos tan c'u'laje'n i!. ⁶Bene'n tzun tlol Moiséstz scyetz: "Ryos ncawun tzitetz tan itule'n tzone'l, bantz itilol yi tetz k'ej tu yi tetz pak'puchal."

⁷Ncha'tz ben tlol Moiséstz tetz Aarón: "Ẋkans quen awib te yi altar nin nque'n tan pate'n atx'ixwatz. Jakaj cuybil apaj, nin jakaj cuybil chipaj cyakil yi e' kawunakil, yi e' xonl Israel. Ncha'tz ak'e'n yi oy wi altar yi ja ul cyak'un yi e' wunak tetz Ryos. Ncha'tz jakaj cuybil chipaj, na ya'stzun yi ntal i!, yi tajwe'n tan ibnol tane'n."ⁿ

⁸Bene'n tzun Aaróntz swutz yi altar, tan tocse'n jak'kul yi tal ne'x tor tetz xtx'ixwatz tan yi tetz til. ⁹Ma yi e' cy'ajl, e' tzun icy'anin yi ḫch'el yi xtx'ixwatz. Ma Aarón nin cu' mu'l yi wi k'abtz tul yi chich', nin oc suk'ultz te'jak yi e'chk tuc' yi at te altar, ma yi sowril yi chich' cho'n tzun bene'n kojoltz txe' cu'n yi altar. ¹⁰Nin octz tan pate'n yi ḫepu' tu yi xtxicunil yi at le c'u'l, tuml yi ḫepu'il yi xtx'otx' yi xtx'ixwatzla'tz. Ya'stzun tulejtz, na ya'tz tal Jehová Ryos tetz Moisés.

¹¹Poro yi ḫchi'bel tu yi stz'uml, cho'n tzun toque'n pate'ntz joylaj len yi ama'l kale najlche't.

¹²Ncha'tz cu' biyol Aarón yi xtx'ixwatz i! yi na pat-xij tircu'n wankil, nintzun ben quik'ol yi e' cy'ajl yi ḫch'el yi xtx'ixwatzla'tz tetz, nin cho'n bene'n kojol i! xlajak yi altar. ¹³Te yi nsken wi't bnix yi xtxolbile'l nintzun opon ticy'e'n swutz Aarón, yi wi' yi tx'ixwatz tu yi ḫchi'bel yi kuxij cu'n tane'n, nintzun octz tan pate'n wi altar. ¹⁴Nintzun octz tan xtx'ajle'n tircu'n yi at le c'u'l yi xtx'ixwatz, tu yi cux, kalena's tzun pat-xe'ntz, tuml yi e'chk pixa'l yi nsken wi't je' nuc'ij wi altar.

¹⁵Yi baje'n yi xtxolbile'l, nin tzun octz tan toye'n yi cyoy yi tanum. Nin xcon jun mam chiw ta'n, tetz chitx'ixwatz, nin oc jak' kultz ta'n, nin octz tan pate'n swutz Ryos, bantz jale'n cuybil chipaj, chi ntulej yi tetz xtx'ixwatz. ¹⁶Nintzun octz tan toye'n yi tx'ixwatz, quib yi ca'wl yi at cyen. ¹⁷Ncha'tz tak' i! jun oy yi ixi'n triw yi che'ja'nt, nintzun je tcy'al mu'xtz te'j, nintzun oc k'a'kltz ta'n wi altar, chi mban yi jun tx'ixwatz yi mpat-xij jalchan.

ⁿ9:7 Heb 5:1-3; 7:27.

¹⁸ Oc jak' kul yi mam tor ta'n tu yi cneru', tetz jun oy tetz tzatzin paz,^o tetz cyakil yi e' tanum. Ma yi e' cy'ajl Aarón, e' oponsan yi ñch'el yi tx'ixwatz'a'tz tk'ab i', nin tzun ben kojol Aaróntz tibaj nin xlajak yi altar. ¹⁹ Nin je tk'ol Aarón yi ñepu'il yi tor, tu yi ñepu'il yi cneru', tu tircu'n yi je', tu ñepu'il yi lasu', yi xtxicun yi at le c'u'l, nin yi ñepu'il yi xtx'otx', ²⁰ nin je tk'ol yi ñepu'a'tz tuml yi wutz c'u'l wi yi altar. Nintzun oc k'a'kltz ta'n. ²¹ Ej, nin oc Aarón tan suke'n nin yi wutz c'u'l yi tx'ixwatz, tu yi cux yi sbal tetz Ryos. Ya'stzun bantz na i'tz jun oy yi je' suki'n swutz Ryos, na ya'stzun ca'wl yi tal Moisés tan bnixe'n.

²² Yi bnixe'n cyakil yi e'chk xtxolbila'tz tan Aarón nintzun je tk'ol k'abtz squibaj yi e' wunak tan tak'le'n chibani,^p nin eltzajtz te yi altar. ²³ Nin e' oc Moiséstz, tu Aarón le yi mantial tetz molbil ibaj. Ma yi cycle'n tzaj nintzun cyak' chibani squibaj cyakil yi e' wunak. Lajluchaxe'n tzun yi pak'puchal Kataj Ryos ñchiwutz tircu'n e'. ²⁴ Na nin cu'ul tinc'uj jun chin k'a'ktz tan stz'e'se'n cu'n yi tx'ixwatz, tu yi e'chk ñepu' yi list tan pate'n wi altar.

Ma yi quilol yi xtxolbile'j, tircunin tzun e' wunak e' ñch'intz, nin e' cu' jokloktz wuxtx'otx'.

Yi quil Nadab tu Abiú

10 ¹ Itzun bantz nin e' ben yi e' cy'ajl Aarón yi na chibi'aj Nadab tu Abiú, tan ticy'le'n tzaj yi chipatbil insens, nin tzun cu' chinojsaltz tan xtxak'ak', nin je' insens cya'n tibaj yi k'ak'a'tz, nin e' octz tan toye'n tetz Ryos. Poro yi jun oya'tz nk'e'litz Ryos a'lon scyetz tan chibnal tane'n. ² Tele'n tzaj tzun tinc'uj jun chin k'a'k' tan Kataj Ryos, nin yi jun k'ak'a'tz xcy'e' tan chitz'e'se'n, nin tan chibiyle'n cu'n. ³ Nintzun ben tlol Moisés tetz Aarón:

—Ya'stzun yi xtxolbile'j yi tal Jehová Ryos, na ye yol i'e'j:

“Tzinchaje' yi wi'nin inxanil scyetz yi e' yi na chiban tane'n chimunl tzinwutz.

Nin tzinchaje' yi at wi'nin ink'ej scyetz cyakil e' xonl Israel,” stzun Ryos, chij Moisés bantz. Qui'c nin tzun jun yol je tlol Aaróna'tz.

⁴ Lajke'l nintzun bene'n mantar Moisés tan ñchakle'n Misael tu Elsafán, yi e' cy'ajl Uziel, yi tío Aarón. Itzun ben tloltz scyetz:

—Or itetz lajke'l, nin cy'ajwoke'l tzaj chiwankil itzicy, swutz yi mantial, nin cy'ajwoke' nin joylaj len yi tnum.

⁵ Lajke'l nin tzun cyopone'ntz, nin je chitz'amol yi be'ch cyetz tan cyelsene'l tzaj chiwankil yi e' alma'a'tz joylaj len yi tnum, quib yi tal Moisés scyetz.

⁶ Bene'n tzun tlol Moiséstz tetz Aarón scyuch' yi e' cy'ajl yi na chibi'aj Eleazar tu Itamar:

—Quil tzichitpwok len xi'il iwi', nin quil tzirit' cu'n yi be'ch itetz, tan qui iquime'n, nin tan qui jale'n ñchi'chbe'n c'u'l Ryos te yi e' katanum. Poro yi e' mas wunak tetz yi tnum, tircu'n e', ba'n chichunan tan ñchajle'n yi bis yi ate' cu'nt.

⁷ Nin quil cxe'litzaj wok solte'j yi mantial tetz molbil ibaj, na ko ya'tz xquimok wok, na je'nak aceit tiwi' tan ixanse'n tan Jehová Ryos.

Ej, ya'tznin tzun cyulejtz quib yi tal Moisés scyetz.

Coboxt ca'wl scyetz yi e' pale'

⁸ Itzun bantz nin tal Ryos tetz Aarón:

^o9:18 Lv 3:1-11. ^p9:22 Nm 6:22-26.

⁹“Qui'c cuj tan baje'n win awa'n scyuch' acy'ajl, nka alchok jilwutz xc'ala', yi ntaxk cxo'c wok tul yi mantial tetz molbil ibaj, bantz qui iquime'n. Yi jun xtxolbile'j i'tz jun ca'wl tetz itetz scyuch' e' ixonl tetz ben k'ej ben sak. ¹⁰Yi xac yi jun ca'wla'tz i'tz tan lajluchaxe'n tzwutz yi mbi'tz xan, nin mbi'tz yi nk'e'tz xan. Ncha'tz i'tz tan lajluchaxe'n yi e'chk munl yi skoj cu'n te'j txo'l yi e'chk munl yi na jal itil ta'n, ¹¹nin tajwe'n tan ichusul yi e' itanum te tircu'n yi e'chk ca'wl yi walnak tetz Moisés, tan ixome'n te'j.”

¹²Nintzun tal Moiséstz tetz Aarón scyuch' yi cob cy'ajl, Eleazar tu Itamar, yi jalta'tz cob e' e' cyaj cyen:

—Ba'n xcon yi oy yi ixi'n triw cu'n ita'n, yi ja cyaj cyen te yi e'chk oy yi ja pat-xij swutz Jehová Ryos, nin ba'n tzibajswoke'n, poro quil tz'oc xtx'amil yi e'chk pama'tz ita'n. Bajswoke'n naka'jil yi patbil tx'ixwatz, na i'tz jun oy yi wi'nin xanil. ¹³Yi jun jilwutz oya'tz axwok bajsank tetz, sbne' opon tunintz. Nin tajwe'n tan baje'n ita'n tul jun ama'l yi wi'nin xanil, na ya'stzun itetz sbne'. I'tz ipart te e'chk oy yi na pat-xij swutz Kataj Ryos tan tak'le'n ke'j i'.^q Na ya'stzun jun scyeri ca'wl yi tak' Kataj Ryos swetz.

¹⁴Nin ncha'tz ba'n cxwan wok tej yi wutz c'u'l yi tx'ixwatz yi suki'n mmu'l ij, yi wi'nin k'ej. Nin ba'n cxwan wok te yi cux yi sbal, yi jun tx'ixwatz'a'tz yi na oylil tetz Ryos. Nin tajwe'n tan ibajsal scyuch' yi e' acy'ajl nin scyuch' e' ame'l, tul jun ama'l yi xan, na ya'stzun itetz ipart te e'chk oy tetz tzatzin paz yi na cyak' yi e' itanum tetz Kataj Ryos.

¹⁵Yi cux yi tx'ixwatz yi sbal, tu yi wutz c'u'l yi suki'n na u'l ij tetz Kataj Ryos, yi na chicy'aj tzaj yi xepu' yi na patij swutz Ryos, cyakil yi chi'baja'tz ya'stzun itetz sbne' nin scyetz initxa' tetz ben k'ej ben sak. Na ya'stzun alijt cyen tan Kataj Ryos swetz.^r

¹⁶Ej nintzun oc Moisés tan jakle'n tkanal yi jun mam chiw yi ak'l ij tan jale'n cuybil chipaj, poro nsken wi't pat-xij. Nintzun je' lajp wi' Moiséstz scye'l Eleazar tu Itamar, yi e' cy'ajl Aarón, itzun taltz:

¹⁷—¿Mbi tzuntz yi qui mbaj yi tx'ixwatz ita'n yi na xcon tan jale'n cuybil paj jun, tul jun ama'l yi xan? Na, chin xan nin yi jun oya'tz,^s na ja tak' Ryos tzitetz tan bene'n tekal tircu'n yi quil yi e' itanum. ¹⁸Na yi xch'el yi jun tx'ixwatz'a'tz qui nin mben ticy'le'n tul yi mantial tetz molbil ibaj, cha'stzun te ja klo' baj yi chi'baj ita'n le jun ama'l yi xan, quib yi walnak tzitetz.

¹⁹Stza'wel tzun Aarón yi yol Moisés, itzun taltz:

—Jalu', ja cyoy yi e' wunak chitz'ixwatz tan jale'n cuybil chipaj, nin ja cyoy chitz'ixwatz yi patu'n cu'n na u'l ij swutz Jehová Ryos, poro ilenin ja bajij e'chk il swe'j, nin yi wetz yi na waj tz'el intxum tetz i'tz: ¿Yi jaik chinwan te yi tx'ixwatz'a'tz, ja ptzun klo' tzatzin Ryos te'j?²⁰ Nintzun cu c'u'l Moiséstz tba'n tan yi xtxolbil yi ben tbtial te'j Aarón.

Yi e'chk txuc yi xan yi qui'c cuj tan chibajse'n, tu yi e' txuc yi ba'n chibajsaj

11 ¹Ej, nintzun jilon tzaj Ryostz scyetz Moisés tu Aarón, itzun taltz:

²“Alwok scyetz yi e' xonl Israel yi ba'n chibajsaj cyakil e'chk jilwutz txuc yi at wi munt. ³Ba'n lbaj yi e' txuc ita'n yi na chiwoch' cob tir chiwa', nin yi cob cuntu' elnak chipac!.

⁴“Ma na xchixo'l yi e' txuca'tz yi na chiwoch' cob tir chiwa' nin yi at chipac' yi nk'e'tz cob cuntu' elnak, quil baj ita'n. Quil baj yi e' camey ita'n, na ba'n na

^q 10:12-13 Lv 6:14-18. ^r 10:14-15 Lv 7:28-34. ^s 10:17 Lv 6:24-26.

chiwoch' cob tir chiwa' poro nk'e'tz cob cuntu' elnak chipac', nin xan kol baj jun txuca'tz ita'n.

⁵"Ncha'tz yi xpitak', ba'n na chiwoch' cob tir chiwa', poro nk'e'tz cob cuntu' elnak yi pac', nin sjalok itil kol baj ita'n.

⁶"Ncha'tz yi e' umul ba'n na chiwoch' cob tir chiwa', poro nk'e'tz cob cuntu' elnak chipac'. Nin tajwe'n tz'oc ita'n chi jun txuc yi xan, yi qui'c cuj tan bajse'n.

⁷"Quil baj chi'baj boch ita'n, na at pac' nin cob cuntu' elnak, por qui na chiwoch' cob tir chiwa'. Xan kol baj ita'n.

⁸"Qui'c rmeril tan baje'n yi chichi'bel yi txuca'tz ita'n, nin qui'c cuj tan imacol chiwankil yi ko quimnakt, na sjalok itil kol tzimac.

⁹"Ma jalu', scye yi e' txuc yi na chixon xe a' ba'n lbaj ita'n, poro ko ntin at chixicy' nin ko at cxti'lil cye'j, nin yi cho'n na chixon tul e'chk tzanla' nka xe mar. ¹⁰Ma yi e' txuc yi qui'c chixicy', nin qui'c cxti'lil cye'j, yi cho'n nin najlche'-tz xe a', xan kol tzibajsan, nin chin xa'bil nin e'chk txuca'tz sbne' tetz itetz. ¹¹Quil tzibajsaj yi chichi'bel yi e' txuca'tz, nin ko quimnake't, chin xa'bil nin chiwankil sbne' tetz itetz. ¹²Tircu'n jilwutz txuc yi cho'n ate' xe a', nin yi qui'c chixicy' tu cxti'lil yi cye'j, chin juntlenin sbne' tetz itetz.

¹³"Ma jalu', chixo'l yi txuc yi na chixicy'in, qui'c cuj tan baje'n yi jun tx'akaje'j ita'n: yi e' q'uilq'uitx, tu yi e' wa'kl bak, tu yi e' aj cayinl yi cho'n najlche' kale atit mar, ¹⁴tu cyakil jilwutz ku's, tu yi e' ku's yi ḫel, ¹⁵nin tircu'n yi e' jilwutz joj yi at, ¹⁶tu yi e' avestruz, tu yi e' xitx', tu yi e' gaviota, nin tu cyakil jilwutz q'uil q'uitx yi at, ¹⁷tu cyakil jilwutz tucruj, nin yi junt jilwutz yi na chibi'aj cormorán, tu yi junt jilwutz yi na chibi'aj ibis, ¹⁸tu yi junt jilwutz yi na chibi'aj cisne yi nim tkan quikan, tu yi junt jilwutz yi na chibi'aj pelícano, tu yi e'chk jilwutz joj, ¹⁹tu yi e' cigueña, nin cyakil yi e'chk jilwutz garza yi at, tu yi junt jilwutz yi na bi'aj abubilla, tu yi sotz'.

²⁰"Ncha'tz yi e' tal ne'x txuc yi qui tunin ilwutz e', yi na chixicy'in, nin yi at cyaj quikan, chin xan nin kol baj yi jun jilwutz txuca'tz ita'n. ²¹Poro txo'l yi tal txuca'tz, at e' yi na chitz'itpun, nin je yi e'chk jilwutze'j yi ba'n lbaj ita'n: ²²Ba'n lbaj tircu'n yi e'chk jilwutz sac' ita'n, tu e'chk jilwutz tzu' yi na chixicy'in, tu yi tal sac' yi qui tunin ilwutz e'. ²³Ma yi ko i'tz junt jilwutz ne'x txuc, qui'c tzun cujtz tan baje'n ita'n, na chin xan nin kol baj ita'n.

²⁴"Ma jalu', yi e'chk takle'ne'j yi swale' nin tzitetz, xcyek tan tocse'n lac'puj yi il c'ol tzite'j tane'n, kol cxom wok te'j:

"Alchok scyetz yil maque'n yi wankil jun scyeri txuca'tz yi quimnakt, tz'ocpon lac'p il c'ol te'j tane'n jalen cu'n yil cu' k'ej, kalena's tzun tz'oc junt tirtz tetz tajjal yi e' yi xansa'nt.

²⁵"Alchok scyetz yil teke'n jun scyeri txuca'tz, tajwe'n cu'n tan xtx'ajol chan be'ch tetz na ja oc lac'p il c'ol te'j tane'n jalen cu'n yil cu' k'ej. Kalena's tzun tz'octz tetz xansa'nt junt tir.

²⁶"Tircu'n yi e' txuc yi at chipac', poro yi nk'e'tz cob cuntu' elnak, nin yi qui na chiwoch' cob tir chiwa', xan kol baj ita'n. Nin alchok scyetz yil maque'n chiwankil yi txuca'tz yi quimnakt, tz'ocpon tetz jun yi ja oc lac'p il c'ol te'j tane'n, na at il c'ol tane'n te wankil yi txuca'tz.

²⁷"Nin te cyakil yi e' txuc yi at cyaj quikan, nin at chipac' yi jatxo'n tib, xan kol tz'oc jun tan macle'n chiwankil yi e' txuca'tz yi ja quim. Tz'ocpon tzun lac'p il

c'ol te'j tane'n jale'n cu'n yil cu' k'ej. Kalena's tzun tz'el il c'ol te'j. ²⁸Nin alchok scyetz yil tek nin wankil jun scyeri txuca'tz yi quimnakt, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, na ja wi't oc lac'p il c'ol te'j tane'n. Jalen yil cu' k'ej, kalena's tzun tz'el il c'oltz te'j. Tajwe'n tz'el itxum tetz, yi tircu'n chiwankil e' txuca'tz, yi ñchuc nchiquim, cya'n il c'ol cya'n tane'n.

²⁹"Ma jalu!, ñchixó'l e' txuc yi yaka'n cu'n na chixon wuxtx'otx', at il c'ol scye'j tane'n, chi tane'n yi sak'aben, nin e' itx'ij, tu cyakil jilwutz txuc yi na chijutnin quib wuxtx'otx', ³⁰chitane'n yi e' camaleón, tu yi e' lagart, tu yi e' ñulu', tu junt jilwutz yi na chibi'aj salamanquesa.

³¹"Tircu'n yi e' jilwutz txuca'tz, yi na chijut nin chic'u'l wuxtx'otx', xan sbne' tetz itetz. Na alchok scyetz yil maque'n chiwankil yi txuca'tz yi quimnakt, tz'ocopon lac'p il c'ol te'j tane'n jale'n cu'n tz'oc akale'n.

³²"Ncha'tz alchok scyeri e' txuca'tz yi quimnakt yil saj tx'akx tibaj alchok e'chk takle'n, chi tane'n tze', jun be'chok, jun tz'u'm, jun cstal, nka jun ma'cl tetz ak'un, tz'ocopon tetz xan kol kamac. Nin tajwe'n tan cwe'n xe a', jalen yil cu' k'ej, kalena's tzun xansij junt tir.

³³"Alchok scyetz te yi txuca'tz yi quimnakt yil saj tx'akx tul alchok lak, nka ñwok! yi tx'otx', tz'ocopon tircu'n yi at tul yi ñwok'a'tz, tetz xan kol kamac.

Tajwe'n tan tele'n jo'lli'n, nin tajwe'n tan cwe'n paxi'n yi ñwok!. ³⁴Yi kol cu' tz'it yi a' yi at tul yi ñwok! yi qui xansa'nt, tibaj alchok jilwutz t'imbil, tircu'n yi t'imbil kalel nojcu'n yi a'at'z tz'ocopon tetz xan, nin yi a' yi at tul yi ñwok'a'tz, qui'c xac sbne', na xan yi ñwok! kale atit cu'nt yi a'. ³⁵Alchok takle'nil kalel noj cu'nt yi chiwankil yi e' txuca'tz yi quimnakt, tz'ocopon tetz xan. Yi ko i'tz jun ñchujil pam, nka jun chuj yi tal juy, tajwe'n yil cu' xitu'n. Na xan kol xcon junt tir ita'n. Ej nin cyakil yi xtxolbila'se'j tajwe'n tzitocsaj, na ya'stzun yi mero bintzi.

³⁶"Poro te yi a' yi na mulk'in, nin yi a' yi at tul pil'a' tetz uc'a'bil, ilenin xansa'nt sbne', na ya'stzun na ele't tzaj yi itc'a', ntin cu'n yi e' wunak yi na chimaque'n chiwankil yi e' txuca'tz yi quimnake't, na cho'c tetz tajjal jun wunak yi ja oc lac'p il c'ol te'j.

³⁷"Yi kol cu' tx'akx chiwankil yi txuca'tz yi quimnakt txo'l e'chk ij, yi txant tan toque'n xtx'ople'n, ilenin xansa'nt sbne'. ³⁸Ma jalu!, yi ko ac'sa'nt yi ij, nka cho'n at ij tul a', nin lcu' tx'akxuj wankil yi txuca'tz tibaj, tz'ocopon tzun tetz xan.

³⁹"Ej nin yi kol quim jun itawun tan ya'bil nka ñchuc lquim qui'c itocbil tan bajse'n. Ej nin alchok scyetz yil maque'n yi wankil yi jun awuna'tz yi quimnakt tz'ocopon lac'p il c'ol te'j tane'n jalen cu'n yil cu' k'ej, kalena's tzun tz'oc junt tir tetz xansa'nt. ⁴⁰Nin alchok scyetz yil baj yi ñchi'bel yi jun awuna'tz ta'n, tajwe'n cu'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tz'ocopon lac'p il c'ol te'j jalen cu'n yil tz'oc akale'n. Ncha'tz yi jun yil tz'oc tan telsene'ltzaj wankil yi awuna'tz, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tz'ocopon lac'p il c'ol te'j jalen cu'n yil tz'oc akale'n.

⁴¹"Tircu'n jilwutz txuc yi tu na chijut nin tu' chiwankil wuxtx'otx', chin xan nin e', nin qui'c cuj tan baje'n chichi'bel ita'n.

⁴²"Qui'c cuj tan baje'n jun txuc ita'n yi na jut nin c'u'l wuxtx'otx', mpe jun yi at cyaj tkan, nka at wi'nin tkan, qui'c cuj tan baje'n ita'n, na xan tetz itetz.

⁴³Qui bin tzitak' amal tan toque'n lac'p il c'ol tzite'j tan tu' bajse'n yi e' txuca'tz yi xan, yi e'a's yi na chijut nin tu' chiwankil wuxtx'otx!. ⁴⁴Na yi in wetz in Jehová yi iRyosil, tajwe'n bin yil tzixansaj itib, na yi in wetz chin xan nin in.

Qui bin tzipo'tzaj iwankil tan tu' jun txuc yi na jut nin c'u'l wuxtx'otx!. ⁴⁵Na in iTaj Jehová, nin ja cxel' wok tzaj wa'n jak' chica'wl e' aj Egipto, nin in iRyosil. Cha'stzun te tajwe'n tan ixansal itib, na yi in wetz chin xan nin in."⁷

⁴⁶Ya'stzun yi e'chk xtxolbila'tz yi tajwe'n tan banle'n tane'n ḥchixo'l cyakil yi txuc yi ate' wuxtx'otx!, nin ḥchixo'l yi e' yi na chixicy'in, nin ḥchixo'l yi e' yi cho'n ate' xe a', nin yi e' yi tu na chijut nin tu' chic'u'l wuxtx'otx!. ⁴⁷Yi e'chk xtxolbila'tz itz tan tele'n itxum tetz yi na' scyetz txuquil yi xan nin na' scyetz e' yi nk'e'tz xan nin na' scyetz e' yi ba'n tzibajsaj, nin yi e' yi qui'c cuj tan ibajsal.

Yi na xansaj tib jun xna'n yi na ul yos tuch'

12 ¹Ej itzun bantz nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

²"Alaj scyetz cyakil yi e' atanum, yi axwok xonl Israel, yi xtxolbile'j: Yil tz'ul yos tu jun xna'n, nin ko i'tz jun tal xicy yi mitz'ij, nk'e'tz xansa'nt sbne' yi xna'n tetz juk k'ej. Ni'cu'n yi xtxolbile'j te yi na tzan te yi tiempil tetz xtx'ajo'n. ³Ej nin le wajzaki'n k'ej yi titz'le'nix yi ni', tajwe'n yil banlij circuncidar.⁴ Ej nin yi xtxu' yi ni' tajwe'n tan ḥch'iwal junaklaj tu ox k'ej tan xansal tib. Nin qui'c cuj tan macol jun takle'n yi xan, nin qui'c cuj tan topone'n le mantial tetz molbil ibaj, jalen cu'n yil tz'icy' yi cobox k'eja'tz yi na xcon tan xansal tib. ⁵Ej nin ko i'tz jun tal xun yi na itz'ij, qui xansa'nt yi xna'n sbne' tetz cyajlaj k'ej. Ni'cu'n yi xtxolbile'j tu yi na icy' yi tiemp tetz yi xtx'ajo'n. Nin tajwe'n yil ḥch'iw ox c'al tu kak k'ej tan xansal tib tan paj yi chich' yi mme'l twankil.

⁶"Ej, ma yil jepon tamp yi jun tiempa'tz tan xansal tib, qui'c na ban yi ko i'tz tampaj jun tal yi xicy, nka tan jun tal yi xun yi mmitz'ij, tajwe'n tan bene'n tcy'al tetz yi pale' jun tal ne'x cne'r yi junixe't yob ta'n, tetz xtx'ixwatz yi spat-xok tircu'n wankil, nin jun plomx, nka jun xmucuy tan jale'n cuybil paj. Nin tajwe'n chopon yi xtx'ixwatz'a'tz ta'n stzi' cunin yi puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj. ⁷Nin yi pale' tz'ocopon tan suke'n nin yi oya'tz tzinwutz, nin tz'ocopon tan pate'n yi xtx'ixwatz tetz yi xna'n, nin tan yi xtxolbila'tz tzincuye' paj, nin tz'ocopon junt tir tetz xansa'nt," sztun Ryos bantz tetz Moisés.

Cyakil yi xtxolbila'tz i'tz jun ca'wl tetz jun xna'n yi na talaj jun tal, nin qui'c na ban ko i'tz jun xun, nka i'tz jun xicy. ⁸Ma na yi ko quil xcy'e' yi xna'n tan lok'che'n jun ne'x cneru', ba'n chopon cob tal xmucuy ta'n, nka cob tal plomx yi mam." Jun xconk tetz xtx'ixwatz yi patu'n cu'n sbne', nin yi junt xconk tan ḥchojle'n yi til. Tz'ocopon tzun yi pale' tan banle'n yi munl swutz Ryos tan tele'n yi il c'ol te yi xna'n, nin tan xansal tib junt tir.

E'chk ca'wl scyetz wunak yi at jun ya'bil scye'j yi na bi'aj lepra

13 ¹Ej, itzun bantz nin tzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos scyetz Moisés tu Aarón, itzun taltz: ²"Alchok scyetz yi at jun ya'bil te'j, yi tx'a'c wutz tane'n, nka jun c'u' te wankil, yi ja ḥejax jun piñ te wankil, ej nin yi lmaxe'n atit, tajwe'n yil tz'opon tcy'le'n swutz Aarón yi pale', nka swutz alchok scyeri yi cob cy'ajl i'. ³Nin yil tz'ocopon swutz yi pale'a'tz, tajwe'n tan toque'n i'-tz tan tilwe'n yi tx'a'c yi at te yi yabi'x. Ej nin ko nsken sakax yi xi' yi at tul jun tx'a'ca'tz, nin

⁷11:44-45 Lv 19:2; Mt 5:48; 1 P 1:15-16.   ^{12:3} Gn 17:12; Lc 2:21.   ^{12:8} Lc 2:24.

ko cu'nak t'ok, na elepont yi i'tz jun ya'bil yi xlac'at wutz.^w Stale' tzun yi pale' yi at il c'ol tej tane'n.

⁴"Ma ko sak yi tx'a'c nin ko qui cu'nak t'ok, nin ko nk'e'tz sak yi xi', ba'n tzun Ital yi pale' tetz yi yabi'x yi tajwe'n tan cyaje'n cyen, xe tetz ca'l, tetz juk k'ej.

⁵Ej nin yi nsken wi't icy' yi juk k'ej'a'tz, stile' tzun yi pale' yi ñe'n tane'n yi jun tx'a'ca'tz. Yi ko na til yi qui mben lo'on te wankil yi yabi'x, nin iñnin tane'ntz, tajwe'n tzun tan tlol junt tir yi pale' tetz yi yabi'x tan cyaje'n cyen xe tetz ca'l, tetz jukt k'ej. ⁶Ej nin yi nsken wi't icy' yi jukt k'ej'a'tz, stile' tzun junt tir yi pale' yi mbi tane'nt nin yi tx'a'c. Nin kol til yi ja skej yi tx'a'c nin qui mben lo'on, stale' tzun yi pale'a'tz, yi qui nin mo'c lac'p il c'ol tane'n te'j jun wunaka'tz, na i'tz jun tu' tal ne'x tx'a'c yi njal te'j. Poro tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz tan xansal tib.

⁷"Ma ko ja ben lo'on yi jun tx'a'ca'tz te yi nsken quen wi't xansij, tajwe'n yil tz'opon junt tir swutz yi pale'. ⁸Nin yil til yi pale' yi nsken wi't ben lo'on yi jun male'na'tz te wankil yi yabi'x, stale' i' yi ja oc lac'p il c'ol te'j tane'n. Nin stale' yi pale' yi ya'bil i'tz lepra.^x

⁹"Alchok scyetz yi at yi jun jilwutz tx'a'ca'tz te'j, tajwe'n tan topone'n tan chajo'n ib swutz yi pale'. ¹⁰Tz'ocopon tzun yi pale'a'tz tan tilwe'n yi ya'bil. Ej nin kol til, yi i'tz jun tx'a'c, yi ja wi't skojax yi xi'il, nin yi at pojil, na tzun elpont yi i'tz jun ya'bil yi quil tz'icy'. ¹¹Stale' tzun yi pale' yi nk'e'tz tajwe'n tan jople'n yi yabi'x xe jun ca'l, na tech cu'n tib yi ja wi't oc lac'p il c'ol te'j tane'n.

¹²"Poro ko ja ben lo'on lajke'l yi ya'bil te tircu'n wankil yi yabi'x, ¹³tz'ocopon tzun yi pale' tan tilwe'n, nin ko na til yi ja noj tircu'n wankil tan yi ya'bila'tz, tajwe'n tzun Ital yi pale' yi xansa'nt yi yabi'x, na ja sakax cyakil yi wankil yi yabi'x, xansa'nt tzun i'-tz, na qui'c il c'ol te'j tane'n. ¹⁴Poro kol tz'opon jun k'ej yil jal tx'a'c te'j yi wankil yi juna'tz ja tzun oc il c'ol te'j tane'n. ¹⁵Nin tajwe'n tz'oc yi pale' tan xmaye'n yi jun tx'a'ca'tz, tan tilol yi ko bintzi nin ja oc lac'p il c'ol te'j. Na yi jun tx'a'ca'tz ja xcy'e' tan c'ayse'n ñchi'bel, nin lepra bi' yi jun ya'bila'tz.

¹⁶"Ma yi kol je' tx'i xp wutz yi jun tx'a'ca'tz, nin yi ko ja wi't skej, tajwe'n tzun tz'opon i' tan ñchajle'n tetz yi pale'. ¹⁷Ba'n tzun tz'oc yi pale'a'tz tan tilwe'n yi ya'bil te'j yi yaj, nin ko ja skojax yi tx'a'c, tz'ocopon tzun yi pale' tan xanse'n yi jun yabi'xa'tz, nin tz'ocopon tetz tajlal yi e' yi xansa'nche't.

¹⁸"Ncha'tz alchok scyetz yil jal jun tx'a'c te wankil, nin yil tz'icy' tetz coboxt k'ej, ¹⁹nin kol ben mal yi mu'xa'tz kale icy'nakit yi jun tx'a'ca'tz, nin sak nin tu' sban, nka lbolbax yi jun piña'tz, tajwe'n tzun tz'oc yi pale'-tz tan tilwe'n ko nim il tane'n. ²⁰Nin yi kol til yi pale' yi ja wi't cu' xe' yi jun piña'tz swutz yi wankil, nin ko ja skojax yi xi' yi at-tz, stale' tzun yi pale' yi ja oc lac'p il c'ol te'j tane'n. Na tul yi tx'a'c yi at te'j ja lajluchax yi i'tz junt jilwutz tx'a'c tul, yi na bi'aj lepra. ²¹Poro kol til yi pale' yi qui'c jun xi' yi ja skojax kale atit yi tx'a'c, nin ko qui cu'nak xe' yi jun piña'tz, ma na tzan skeje'n, ba'n tzun Ital yi pale' tetz yi yabi'x tan jopol tib xe ca'l tetz juk k'ej. ²²Ma ko wi'nin bene'n lo'on yi tx'a'c te tircu'n wankil yi juna'tz, stale' tzun yi pale' yi ja oc lac'p il c'ol te'j tane'n, na yi tx'a'ca'tz yi ja ben lo'on te yi wankil, i'tz lepra. ²³Ma jalu', yi ko qui na ben lo'on yi jun piña'tz yi lo'nakt tan yi tx'a'c, na tzun elpont-tz yi skeje'n atit. Ej nin, stale' tzun yi pale' yi qui nin mo'c lac'p il c'ol tane'n te yi yabi'x.

^w13:3 Xlac'at wutz i'tz "xlapu'n" le chiyol yi e' aj Tmanzani'l. ^x13:8 Yi yol lepra na xcon tetz bi' cobox jilwutz ya'bil yi na jal te'j wunak. Nin na xcy'e' tan k'ayse'n kawankil.

²⁴"Ncha'tz, alchok scyetz yil tz'e' yi wankil, nin kol jal mu'x manch tul yi tz'e'naka'tz yi xeë, nka yi sak yubel, ²⁵ba'n tzun tz'oc yi pale' tan xmaye'n. Ej nin ko ja sakax yi xi' yi at tul yi mancha'tz, nin ko ja cu' xe', na tzun elpont-tz yi i'tz lepra yi ja jal te yi tz'e'nak. Ej nin ko ya'tz, ba'n ltal yi pale' yi ja oc lac'p il c'ol tane'n te jun wunaka'tz. ²⁶Poro kol til yi pale', yi qui nskojax yi xi' yi at tul yi mancha'tz, nin qui cu'nak xe' yi jun piëa'tz, na elpont yi tzan skeje'n. Ba'n tzun ltal yi pale' tetz yi yabi'x tan jopol tib xe ca'l tetz juk k'ej. ²⁷Nin yil tz'icy' yi juk k'ej'a'tz, ba'n xmay junt tir yi pale' yi xe'n tane'n nint yi yabi'x. Nin ko nsken wi't ben lo'on yi mancha'tz te wankil, ba'n tal yi pale' yi ja oc lac'p il c'ol te'j tane'n, na yi tx'a'c yi at te'j i'tz lepra. ²⁸Poro ko qui mben lo'on yi tx'a'ca'tz, ma na tzan ticy'e'n, na tzun elpont yi ja ben mal tampaj yi ja tz'e!. Ba'n tzun tal yi pale' yi qui'c il c'ol te'j tane'n, na i'tz ticy'be'n tu' yi tz'e'nak.

²⁹"Ma jalu', kol jal jun tx'a'c te wi' jun yaj, nka te wi' jun xna'n, nka te chipetx', ³⁰tajwe'n tzun tz'oc yi pale' tan xmaye'n. Ej nin ko lajluch cu'n yi ja cu' t'ok, nin ko ja k'anix yi xi'il, nin ko ja cu' jol, ba'n tzun tal yi pale' yi at il c'ol te jun wunaka'tz tane'n, na yi tx'a'c yi at te wi', nka te petx', chin xo'wbil nin. ³¹Poro kol til yi pale' yi i'tz jun tx'a'c yi xcy'akach, nin qui cu'nak t'ok, nin ko nk'e'tz k'an yi xi' yi at tul yi jun piëa'tz, tajwe'n tzun tan jopol juk k'ej yi pale' yi jun wunaka'tz. ³²Ma le juki'n k'ej stile' yi pale' yi xe'n tane'nt nin yi tx'a'c te yi yabi'x. Nin ko qui benak lo'on yi jun ya'bila'tz te wankil yi yabi'x, nin ko qui'c xi' yi k'an yubel tul, nin ncha'tz ko qui cu'nak t'ok yi, ³³ba'n tzun tal yi pale'-tz tetz, tan tele'n yi xmatzi' ta'n, ma kale atit yi tx'a'c ba'n lcyaj tu'tz, nin tajwe'n jopxij jukt k'ej yi yabi'x tan yi pale'. ³⁴Ma yil tz'icy' yi juk k'ej'a'tz, xmaye' tzun junt tir yi pale' yi jun ya'bila'tz yi ni'cu'n tu xcy'akach. Nin ko qui benak lo'on yi jun tx'a'ca'tz, nin ko lajluch cu'n yi qui ncu' t'ok, stale' tzun yi pale'-tz yi qui'c il c'ol te yi yabi'x. Ncha'tz tajwe'n tz'oc yi yabi'x tan xtx'ajle'n yi be'ch tetz. ³⁵Poro ko nsken wi't xansaj tib, ej nin kol jal junt tir yi jun tx'a'ca'tz te'j, nin lben lo'on te wankil, ³⁶tajwe'n tzun tan xmayil junt tir yi pale' yi yabi'xa'tz. Nin ko ja nin ben lo'on yi jun tx'a'ca'tz, qui't tzun na taj joyle'n yi xi' ko k'an, nka qui', na lajluch cu'n yi at il c'ol te yi yabi'x. ³⁷Poro ko qui't mben lo'on, nin ko ja k'ekax yi xi' tul, na elpont yi ja skej yi tx'a'ca'tz. Ej, ba'n tzun tal yi pale' tetz, yi qui'ct il c'ol te yi jun wunaka'tz.

³⁸"Ma jalu', yi kol tz'elu'l manch sak te'j jun yaj, nka te'j jun xna'n, ³⁹tz'ocopon tzun yi pale' tan xmaye'n yi cye'j. Nin ko sak nin tu' tane'n yi mancha'tz, yil til yi pale', nin ko at e'chk pië yi xk'ayk'uj wutz, i'tz tu tzun jun ya'bil yi na jal te stz'umil chiwankil, qui'c tzun il c'oltz te'j yi jun wunaka'tz.

⁴⁰"Ma kol cu' jol xi'il wi' jun yaj, nin qui'ct mu'x xi'il wi' lcyaj cyen, qui'c il c'ol sbne' te'j. ⁴¹Ncha'tz ko ntin lcu' jol yi xi'il wi' wutz plaj, qui'c na ban, na quil tz'oc il c'ol te'j, tampaj tu' yi na cu' jol xi'il wi'. ⁴²Poro je jun xtxobile'j: Yi ko na lajluchax jun tx'a'c te wi' jun yaj yi sak xeë nin tu' wutz, kale cu'nakit jol yi xi'il wi', qui'c na ban ko swutz, nka wutz coc, na elpont yi i'tz yi tx'a'c tetz lepra yi tzan telmule'n te'j. ⁴³Tajwe'n tzun tan tilol yi pale', nin ko sak xeë nin tu' wutz yi tx'a'ca'tz ni'cu'n chi yi xeëxal yi tx'a'c yi na jal te chiwankil, ⁴⁴na tzun elpont-tz yi i'tz lepra yi at te'j, nin yi ja oc lac'p ilc'ol tane'n te'j. Nin tajwe'n tan tele'n stziblal tan yi pale' yi i'tz jun yaj yi at il c'ol te'j tane'n tan yi ya'bil.

⁴⁵"Ej nin alchok scyetz yil jal yi tx'a'ca'tz te'j, tajwe'n xcon be'chok ta'n yi rit'u'nt, nin quil tew yi wi' tan xbu'k, ma na tajwe'n tan tewal yi ju' tu yi stzi'

tan xbu'k, nin tajwe'n ḫch'in: iAt il c'ol swe'j! iAt il c'ol swe'j! ⁴⁶Nin te yi tiemp yi at yi tx'a'c te'j, at il c'ol te'j tane'n, nin qui xansa'nt yi jun wunaka'tz. Ncha'tz tajwe'n tan najewe'n ḫchuc, le jun tetz ca'l joylaj len yi ama'l kale najlche't yi e' mas wunak, ya'stzun sban na chin xlac'at wutz nin yi tx'a'c yi at te'j.

⁴⁷"Ma yi kol jal jun jilwutz tx'a'c te alchok be'chok, qui'c na ban ko i'tz nok!, nka lino cu'n yi xbu'k, ⁴⁸nka te wa' alchok xbu'k, nka te wa' yi xbu'k yi lino cu'n, nka te jun piă tz'u'm, nka te e'chk takle'n yi banij te tz'u'm, ⁴⁹nin ko txa'x nin tu', nka ḫe᷑ nin tu' yi manch yi at te e'chk takle'na'tz, qui'c na ban ko lino, nka nok' cu'n yi xbu'k, na tan tu' yi jun mancha'tz na elpont yi at ticy'be'n yi tx'a'c te'j. Nin tajwe'n cu'n tzun tan ḫchajle'n tetz yi pale!. ⁵⁰Tz'ocopon tzun yi pale' tan tilwe'n yi jun takle'na'tz yi at manchil tx'a'c te'j, nin tajwe'n tan tewe'n yi e'chk takle'na'tz tetz juk k'ej. ⁵¹Ma yil jepon yi juk k'ej mben yi pale' tan tilwe'n yi manch. Nin yi ko ja ben lo'on te yi be'chok, nin ko ja noj txo'l yi wa' yi xbu'k, nka te alchok takle'nil chi tane'n e'chk takle'n yi na bnix te tz'u'm, yi ko ja ben lo'on na elpont yi i'tz jun jilwutz tx'a'c yi chin xo'wbil nin yi at il c'ol eka'n ta'n. ⁵²Tajwe'n tzuntz tan pate'n tircu'n yi e'chk takle'na'tz na chin xo'wbil nin yi ya'bila'tz. ⁵³Ma jal', yil til yi pale' le juki'n k'ej, ko qui mben lo'on yi manch te yi be'chok, nin qui mben lo'on te yi wa' yi xbu'k, nka qui mben lo'on te alchok takle'nil yi tz'u'm cu'n, ⁵⁴stale' tzun yi pale'a'tz yi ntin na taj xtx'ajle'n junt tir, nin tajwe'n tan colche'n tetz jukt k'ej.

⁵⁵"Ej nin te yi nsken wi't el tx'ajij yi manch, tz'ocopon yi pale' tan xmaye'n yi ko iixin tane'n yi manch te jun takle'na'tz. Ko na til yi pale' yi atit nin yi manch na tzun elpont yi i'tz jun manch yi cy'a'n il c'ol ta'n nin tajwe'n tan toque'n yi e'chk takle'na'tz wi k'ak!, qui'c na ban yi ko ja ben lo'on nka qui!. Na i'tz jun ya'bil, nin qui'c na ban yi ko cho'n at tul nka solte'j. ⁵⁶Poro kol til yi pale' yi qui'l lajluch yi ticy'le'n tampaj yi ja tx'ajxij, tajwe'n tzun tan tele'n c'aplu'n yi jun piătz te yi be'chok, nka te yi xbu'k. ⁵⁷Nin kol lajluchax junt tir te yi xbu'k, nka te yi wa' yi bu'y, nka te alchok takle'nil yi tz'u'm cu'n, yi tzan bene'n lo'on junt tir, tajwe'n tzuntz tan pate'n yi jun takle'na'tz. ⁵⁸Ma jal', yi be'chok, nka yi xbu'k, nka alchok takle'nil yi tz'u'm cu'n, yi ntx'ajxij, tajwe'n tan xtx'ajxe'n junt tir, tan skojaxe'n cunin."

⁵⁹Ya'stzun yi e'chk ca'wla'tz te yi e'chk manchil tx'a'c yi na noj te wa' e'chk be'chok yi lino cu'n, nka yi nok' cu'n, nin te alchok takle'nil yi tz'u'm cu'n, tan lajluchaxe'n yi skoj cu'n, nin yi qui'ct il c'ol te'j tane'n.

Cobox ca'wl yi tajwe'n chibán tane'n yi e' yi at tx'a'c scye'j

14 ¹Ej itzun bantz nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

²"Je yi ca'wle'j yi tajwe'n tan bnol tane'n jun wunak yi at tx'a'c te'j, tan xansal tib: Tajwe'n tan topone'n yi wunaka'tz swutz yi pale!.^y ³Nin yi pale' cho'n tz'ocopon tan tilwe'n yi ya'bil yi wunaka'tz solte'je'l tzaj yi ama'l kale najlche't tircu'n wunak, nin kol til yi pale' yi tzan skeje'n yi tx'a'c te'j, ⁴stale' tzun yi pale' -tz yi tajwe'n tcy'ajnin yi yabi'x̄ cob tal ch'u'l yi itz!, tan xcone'n tan xanse'n, nin yi qui'c mu'x̄ tal chiyana'sil. Ncha'tz tajwe'n tcy'aj nin jun piă jilwutz tze' yi na

^y 14:2 Mt 8:4; Mc 1:44; Lc 5:14; 17:14.

bi'aj cedro, tu jun tal piñ xbu'k yi cyak te'j tu jun tal k'ab hisopo.^z ⁵Nin scawunk yi pale' tan biyle'n cu'n jun scyeri cob tal ch'u'l'a'tz, tibaj jun xaru' yi tx'otx' cu'n, yi at a' tul yi cho'n na el tzaj te jun bo'm a!. ⁶Ma yi junt tal ch'u'l, tu yi jun piñ cedro, tu yi jun piñ xbu'k yi cyak, tu yi jun tal k'ab hisopo, copon tzun mu'ul cyakil tu yi tal ch'u'l itz'enle'n, tul yi ñch'el yi jun tal ch'u'l yi ja quim, tibaj yi a' yi at tul yi ñwok!. ⁷Ma yi nsken wi't bnix yi xtxolbile'j, mben tzun tz'itu'n juk tir yi chich'a'tz te'j yi jun yi na tzan xanse'n, kalena's tzun tz'el yi il c'ol yi at te'j tane'n. Nin yi jun tal ch'u'l'a'tz, yi qui nquim, tz'elpon tzakpu'n.

⁸"Ncha'tz yi jun yi na xansaj tib tajwe'n tan banle'n yi xtxolbile'j: Tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, nin tajwe'n tan tele'n tircu'n yi xi' yi at te'j. Tan yi xtxolbilal'se'j, na tzun xansaj tibtz. Ba'n tzun lnajantz ñchixol' yi e' mas wunak yi ate' tul yi ama'l kale najlche't, poro tajwe'n yi quil tz'oc chan xe yi tetz mantial, jalen yi nsken wi't el juk k'ej. ⁹Ma le juki'n k'ej, tajwe'n tan tele'n junt tir tircu'n yi xi'il yi at te wankil, yi xi'il wi', tuml tircu'n yi xmatzi', tuml tircu'n yi xwatz. Nin tajwe'n tan xtx'ajol tircu'n be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, ya'stzun sbne'-tz tan xansal tib. ¹⁰Ma le wajxaki'n k'ej, ba'n chopon cob ne'ñ cne'r ta'n yi mam, yi qui'c mu'ñ tal chiyana'sil, yi inak nin jun yob cya'n. Ncha'tz ban tz'opon junt tal ne'ñ cne'r ta'n yi tij yi ja tz'ak jun yob, nin yi qui'c mu'ñ tal yana'sil. Ncha'tz tajwe'n tz'opon kak liwr te yi chumbalaj jarin, tetz jun oy yi ixi'n triw cu'n yi yuju'n tib tu aceitil oliw, nin ncha'tz yi toxen part te jun litr aceitil oliw. ¹¹Yi pale' tajwe'n tcy'aj nin yi jun wunaka'tz yi sxanse' tib, stzi' cunin puertil yi mantial tetz molbil ibaj, tu yi e'chk takle'n yi ja wi't a'lchij. ¹²Nin stoye' jun scyeri cob cne'ra'tz swutz Ryos, chi jun oy tan jale'n cuybil paj yi jun wunaka'tz, tuml jun was aceit. ¹³Cho'n tzun tz'ocopon jak' kul yi jun cne'ra'tz ta'n le yi ama'l yi xansa'nt kale na chibiyxe't yi e' tx'ixwatz tan xtx'ajle'n il nin yi e' tx'ixwatz yi patu'n cu'n na u'ljj chiwankil. Yi e'chk tx'ixwatz tan ñchojle'n il tu yi e'chk tx'ixwatz tan xtx'ajle'n il, tetz yi pale' sbne', na wi'nin xanil yi e'chk oya'tz.

¹⁴"Ej nin ncha'tz jepon tcy'al yi pale' mu'ñ te yi ñch'el yi tx'ixwatza'tz, nin tz'ocopon suk'ul te jalajt ñchin yi at le sbal yi jun yi na xansaj tib. Tz'ocopon te yi jun piñl yi ñchin yi chi'baj cu'n. Ncha'tz tajwe'n tz'oc suk'ul te yi mamil wi k'ab yi at le sbal, nin te yi mamil wi tkan yi at le sbal. ¹⁵Ej, nin ite'n nin sbne' yi pale' te yi aceit. Copon kojol mu'ñ le k'ab yi max. ¹⁶Nin copon mu'ul yi wi k'ab yi sbal tul yi aceita'tz yi cy'a'n ta'n le k'ab, nin mben stz'itul juk tir swutz Kataj Ryos. ¹⁷Nin yi sowril yi aceita'tz, cho'n tz'ocopon tk'ol te yi tal ñchi'belil yi ñchin yi sbal yi juna'tz yi na xansaj tib, nin te mamil wi k'ab yi sbal, nin ncha'tz te mamil wi tkan yi sbal, tibaj yi ama'l kale moque't suk'ij yi ñch'el yi tx'ixwatz yi na xcon tan jale'n cuybil paj. ¹⁸Nin yi sowril yi aceit yi at le k'ab yi pale', cho'n tzun jepon kojoltz twi' yi jun yi na xansaj tib. Nin tan yi xtxolbila's, ja tzun el yi juna'tz tk'ab yi til. ¹⁹Ma yi nsken wi't bajij yi xtxolbile'j, tz'ocopon tzun yi pale'-tz tan pate'n xtx'ixwatz yi juna'tz tan jale'n cuybil paj tan til. Ej kalena's tzun tz'oc jak' kul yi tx'ixwatz yi spat-xok tircu'n wankil. ²⁰Nin tz'ocopon yi pale' tan toye'n yi tx'ixwatza'tz, tu yi jun oy yi ixi'n triw cu'n wi altar. Nin tan yi xtxolbila's, scuye' Kataj Ryos paj yi jun wunaka'tz, nin sxansok.

^z14:4 "Hisopo" i'tz cobox jilwutz tal xtze', yi tal juy wutz tkan, nin ni'cu'n mu'ñ tal tu tomillo.

²¹ "Ma jalu', yi ko i'tz jun tal prow me'ba' yi yabi'ë, yi qui'c pu'k tan lok'che'n e'chk jilwutz tx'ixwatz yi ja wi't kil, tajwe'n tzun tan bene'n tcy'al jun tal ne'ë cne'r tetz xtx'ixwatz tan jale'n cuybil paj, chi jun oy yi na je' suki'n tetz Kataj Ryos, nin chi jun oy yi na pat-xij, tetz xel i' swutz Kataj, tu kak liwr yi jarin yi co'si'nt tu aceit, tetz jun oy yi ixi'n triw cu'n, tu ox was aceitil oliw, ²² tu cob tal xmucuy, nka cob tal plomë yi mam. Xom quen tu' te yi nicy'na' cu'n walor yi jun yabi'ëa'tz tan lok'che'n. Jun scyeri cob tal txuca'tz tz'ocopon tetz oy tan jale'n cuybil paj, nin yi junt patu'n cu'n sbne!. ²³Nin le waxaki'n k'ej tajwe'n tz'opon yi e'chk takle'na'tz ta'n, stzi' cunin puertil yi pe'mil yi mantial tetz molbil ibaj, kale atit Kataj Ryos. ²⁴Nin yi pale' mben tcy'al yi tal ne'ë cne'r tetz yi tx'ixwatz, tan jale'n cuybil paj yi yabi'ë, tu jun was aceit, nin tz'ocopon tan suke'n nin yi oya'tz swutz Kataj Ryos, na i'tz jun oy yi apart swutz yi oy yi na cyoy yi e' mas yi at chipu'k. ²⁵Nin tz'ocopon tzun jak' kul yi jun cne'ra'tz tan yi pale', nin jepon tcy'al mu'ë te ñch'el nin tz'ocopon suk'ultz te yi ñchi'belil yi ñchin yi juna'tz yi na xansaj tib. Nin tz'ocopon suk'ul te mamil wi tkan yi sbal, nin ncha'tz te mamil wi k'ab yi sbal. ²⁶Nin jepon tcy'al yi pale' mu'ë te yi aceit, le k'ab yi max, ²⁷nin copon mu'ul yi wi k'ab yi sbal tul yi aceit yi at le junt k'ab, nin tz'ocopon tan stz'ite'n nin juk tir swutz tkan Kataj Ryos. ²⁸Nin te ite'n nin aceit yi at le k'ab, tz'ocopon suk'ul mu'ë te yi tal ñchi'belil yi ñchin yi yabi'ë yi sbal, nin tz'ocopon suk'ul te yi mamil wi k'ab yi sbal, nin ncha'tz te yi mamil wi tkan yi sbal, tibaj yi ama'l kale atit yi ñch'el yi tx'ixwatz yi na cu' biyij tan jale'n cuybil paj yi yabi'ë. ²⁹Nin yi sowril yi aceit yi at le k'ab yi pale', cho'n jepon kojol twi' yi jun yi na xansaj tib, bantz stzaje'n yi til tzinwutz. ³⁰Ncha'tz, suke' jun scye yi cob tal xmucuy, nka jun scye yi cob tal plomë yi mam, qui'c na ban yi ko i'tz plomë nka xmucuy, ma na cho'n na xom te yi nicy'na' cu'n walor yi jun tal prow me'ba'a'tz tan lok'che'n. ³¹Nin te yi xtx'ixwatz yil tz'ul ta'n, jun tzun stz'oylok tzetx xtx'ixwatz tan jale'n cuybil paj, nin yi junt spat-xok tetz xel i' tan yi til, nin tajwe'n tan toye'n jun oy yi ixi'n triw cu'n. Tan yi xtxolbila's tzincuye' paj yi juna'tz, nin tz'ocopon tetz jun wunak yi xansa'nt."

³² Ya'stzun yi e'chk ca'wl'a'tz scyetz yi e' wunak yi na ul yos scyuch' tan yi jun jilwutz tx'a'c yi chin xlac'at wutz nin, nin yi pentu' na jal punti' jamel yi chitx'ixwatz cya'n.

E'chk ca'wl tan xansaje'n jun najbil yi nojnak lepra wutzak yi tapijil

³³ Ej, nin tzun jilon tzaj Kataj Ryostz tetz Moisés nin tetz Aarón, itzun saj tloltz scyetz:

³⁴ "Yil cxo'c wok tul yi ama'l yi na bi'aj Canaán, yi ja wi't wak' tzitetz, nin kol wak' ama'l tan jale'n manch, nka xpitak' swutzak xanil jun ca'l, ³⁵tajwe'n yil ben yi taw yi ca'la'tz tan talche'n stziblal tetz yi pale', nin je yol i'e'j sbne!: 'At jun takle'n chi tane'n manch ja jal xe innajbil.'

³⁶ "Mben tzun mantar yi pale'-tz tan talche'n yi che'lken tircu'n yi e'chk takle'n yi at xe ca'la'tz, te ntaxk opon tan tilwe'n, bantz quil noj yi ya'bil te yi e'chk takle'na'tz yi at xe ca'la'tz. Tz'ocopon tzun yi pale'-tz tan tilwe'n yi manch.

³⁷ "Ej nin ko lajluch cu'n yi at manch yi icu'n txa'x, nka chin ñeñ nin tane'n wutzak yi ca'l, nin yi ja oc te'u'l yi xan ta'n, ³⁸tajwe'n tzun tan tele'n tzaj yi pale'-tz, nin slame' yi ca'l tetz juk k'ej. ³⁹Nin le juki'n k'ej spakxok yi pale' tan

xmaye'nt yi ca'l, nin kol til yi ja ben lo'on yi manch swutzk yi tapijil,⁴⁰ mben tzun mantar yi pale'-tz tan bale'n ne'l tzaj yi e'chk c'ub kale atit yi manch, nin tajwe'n tan tele'n c'oxij joylaj len yi tnum, le jun ama'l yi qui xansa'nt.⁴¹ Nin ncha'tz tajwe'n tan tele'n kichu'n tircu'n wutzak tapijil yi ca'l, nin yi puklajil tajwe'n tan tele'n kojij joylajlen yi tnum, le jun ama'l yi qui xansa'nt.⁴² Nin mben tcy'al yi pale' jun tx'akajt c'ub nin copon ta'n kale elnakit ticy'le'n yi jun tx'akaj yi ja el c'oxij. Nin tz'ocopon ac'aj xk'ol cya'n swutzak tapijil yi ca'l.

⁴³ "Nin kol jal junt tir yi manch swutz yi ca'l, te nsken wi't banlij ba'n tetz,⁴⁴ tz'opon tzun junt tir yi pale' tan tilwe'n. Nin ko ja ben lo'on junt tir yi manch swutz yi ca'l, na tzun elpont-tz yi i'tz jun jilwutz manch yi cy'a'n quimichil ta'n. Nin tan yi xtxolbile'j na elpont yi at il c'ol te yi ca'l.⁴⁵ Tajwe'n cunin tzuntz tan cwe'n woq'ue'n yi ca'l, nin tz'elpon quicy'al yi e'chk c'ub, tu yi e'chk ptzo'mil yi ca'l, tu cyakil yi puklajil, joylaj len yi tnum, tul jun ama'l yi qui xansa'nt.⁴⁶ Nin alchok scyetz yil tz'oc xe jun ca'la'tz te yi tiemp yi ja tal yi pale' tan lamxe'n, tz'ocopon il c'ol te'j tane'n, jale'n yil cu' k'ej kalena's tzun tz'octz tetz jun yi xansa'nt.⁴⁷ Nin alchok scyetz yi ja wit xe jun ca'la'tz, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz. Ncha'tz alchok scyetz yil wan tul, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, tan tele'n yi il c'ol te yi be'ch tetz.

⁴⁸ "Poro kol tz'oc yi pale' tul, nin ltil yi qui nin mben lo'on yi manch xe ca'l swutz yi ac'aj xk'ol yi ja oc swutz xan, stale' tzun yi pale' yi qui'c ya'bil tul yi ca'l, na ja tzaj yi manch.⁴⁹ Nin tan xanse'n yi ca'l, tajwe'n tan cyopone'n ticy'le'n cob tal ch'u'l, nin jun piñ jilwutz tze' yi na bi'aj cedro, tu jun tal piñ xbu'k yi cyak te'j, nin jun tal k'ab hisopo.⁵⁰ Tz'ocopon tzun jak' kul jun scyeri cob tal ch'u'la'tz ta'n, tibaj jun xaru', yi tx'otx' cu'n, yi at a' tul yi chin skoj nin wutz yi cho'n na el tzaj te jun bo'm.⁵¹ Ncha'tz jepon tcy'al yi tze' yi na bi'aj cedro, tu yi jun tal k'ab hisopo, nin tu yi jun tal piñ xbu'k yi cyak te'j, tuml yi junt tal ch'u'l yi itz!, nin che' copon mu'ul tircu'n tul yi xch'el yi jun tal ch'u'l yi cho'n mpon kojxuj xch'el tul xaru'. Ej tz'ocopon tzuntz tan stz'ite'n nin yi chich'a'tz juk tir xe yi ca'l.⁵² Sxansok tzun yi ca'l tz tan yi xch'el yi tal ch'u'l, tu yi a' yi chin skoj nin wutz, nin tan yi junt tal ch'u'l yi itz!, nin tan yi xan tze' yi na bi'aj cedro, nin tan yi hisopo, tu yi xbu'k yi cyak te'j.⁵³ Ma yi nsken wi't bajij yi xtxolbila's, tz'elpon tzun stzakpul yi jun tal ch'u'l yi itz'e'l, solte'j yi tnum. Nin tan yi xtxolbila'tz, ja tzun el yi il c'oltz te'j yi ca'l, nin ja skojax cyen."

⁵⁴ Ya'stzun yi e'chk ca'wl a'c, nka e'chk manch yi i'tz xcy'akach,⁵⁵ nin te yi e'chk ya'bil yi na wan te e'chk be'chok, tu yi na jal swutzak xanil jun ca'l.⁵⁶ Nin te yi e'chk c'u' yi na jal te kawankil, nka e'chk ne'x tx'a'c, nka e'chk xcy'akach yi sak nin tu' wutz.⁵⁷ Yi e'chk ca'wl a'c i'tz tan tele'n katxum tetz yi ko cy'a'n il c'ol ta'n, nka qui'. Ya'stzun yi e'chk ca'wl a'c i'tz yi tajwe'n lbajij tane'n ko na jal manchil jun ya'bil ske'j nka te jun kaca'l.

Cobox ca'wl scyetz e' yaj yi na oc il c'ol scye'j

15 ¹Ej, nin tzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryostz tetz Moisés tu Aarón, itzun saj tloltz scyetz:

²"Txolwok yi xtxolbile'j scyetz tircu'n yi e' itanum, nin tajwe'n tan quibital yi e' yaj, na alchok scyetz yi at jun ya'bil te yi xchi'ol qui xansa'nt sbne! ³Qui'c na ban ko na el poj nka qui', qui xansa'nt sbne!"

⁴"Alchok tx'achil kalel coyewe't yi juna'tz, nka alchok chemil kalel c'olewe't cu'n, tz'ocopon tetz jun takle'n yi at il c'ol te'j tane'n.

⁵"Nin ko at jun macone'n yi xtx'ach yi juna'tz, tajwe'n tan xtx'ajol yi tetz be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, nin tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt, jalen cu'n yil cu' k'ej.

⁶"Nin kol c'ole' cu'n jun kale nc'olewe't yi yabi'x, tajwe'n tzuntz tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, nin scyajk cyen tetz jun yi qui xansa'nt jalen cu'n yil cu' k'ej.

⁷"Alchok scyetz yil maque'n yi juna'tz yi yabi'x, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, nin tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt jalen cu'n yil cu' k'ej.

⁸"Nin alchok scyetz yi yabi'x, nin stzub nin ta'al stzi' te'j junt yi qui'c il c'ol te'j, yi junta'tz, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, nin tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt jalen cu'n yil cu' k'ej.

⁹"Alchok siyil chej kalel c'olewe't jun yabi'x, tz'ocopon il c'ol te jun siya'tz ta'n.

¹⁰"Ej nin alchok scyetz yil maque'n alchok takle'n yi ja cyaj cyen tzak' yi yabi'x, tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt jalen cu'n yil cu' k'ej.

"Nin alchok scyetz yil teke'n yi e'chk takle'na'tz, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin ncha'tz i', tajwe'n tan jichine'n, nin tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt, jalen yil cu' k'ej.

¹¹"Ncha'tz alchok scyetz yil mac jun yabi'x yi at yi jun jilwutz ya'bila'tz te'j, ej nin ko qui na xtx'aj chan yi k'abtz tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, na ja wi't oc lac'p il c'ol te'j tane'n jalen yil cu' k'ej.

¹²"Ej nin kol maque'n yi yabi'x jun xaru' yi tx'otx', tajwe'n tan cwe'n pok'lo'n. Nin ko i'tz jun ma'cl yi tze' cu'n tajwe'n yil tx'ajxij cunin.

¹³"Yi nsken ul yos tu yi yabi'x, juk tzun k'ej sbne'-tz tan xansal tib. Ma yil jepón tamp yi juk k'ej'a'tz, tajwe'n tzun tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n tul a' yi chin skoj nin wutz. Tan yi xtxolbile'j tz'ocopon tzuntz tetz jun wunak yi xansa'nt. ¹⁴Nin le wajxaki'n k'ej, tajwe'n tan topone'n tcy'al cob tal xmucuy, nka cob tal plomë yi mam. Cho'n tzun tz'opontz tan tak'le'n tetz yi pale' stzi' cunin yi puertil yi mantial tetz molbil ibaj, tzinwutz. ¹⁵Nin yi pale' tz'ocopon tan toye'n jun scyeli plomë'a'tz tzinwutz, tan jale'n cuybil paj yi yabi'x. Ma yi junt spat-xok tircu'n, tan xanse'n yi yabi'x tan yi ya'bil yi njal te yi xchi'ol.

¹⁶"Ko at jun yaj yil tz'el ta'al yi xchi'ol, tajwe'n tan jichine'n, nin tz'ocopon chi tajlal jun yaj yi qui xansa'nt, jalen cu'n yil cu' k'ej, kalena's na el yi il c'ol te'j tane'n.

¹⁷"Tircu'n yi e'chk be'chok, nka jun takle'n yi tz'u'm cu'n, kalel noje't yi ta'al yi xchi'ol jun yaj, chin tajwe'n cunin xtx'ajle'n, nin tz'ocopon tetz jun takle'n yi qui xansa'nt, jalen cu'n yil cu' k'ej.

¹⁸"Yi kol chiwitbej quib jun yaj tu jun xna'n, tajwe'n tan chitx'ajol quib, nin chocopon tetz cob wunak yi qui xansa'nche't, jalen cu'n yil cu' ke'j.

Cobox ca'wl scyetz e' xna'n yi ja oc lac'puj il c'ol scye'j tane'n

¹⁹"Yi na opon tiempil xtx'ajo'n jun xna'n, tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt, tetz juk k'ej.

"Ej nin alchok scyetz yil maque'n yi jun xna'na'tz, ncha'tz i' tz'ocopon tetz tajlal jun yi qui xansa'nt, jalen cu'n yil cu' k'ej.

²⁰ "Ej nin alchok takle'nil, nka tx'ach kalel coyewe't yi xna'na'tz te yi at tul jun tiempa'tz, tz'ocopon tetz jun takle'n yi qui xansa'nt.

"Ncha'tz alchok takle'n kalel c'olewe't, te yi tiempa'tz, tz'ocoponitz tetz jun takle'n yi qui xansa'nt.

²¹ "Nin alchok scyetz yil maque'n yi ama'l, nka takle'n kale ncoyewe't yi xna'na'tz, tajwe'n tan jichine'n, nin tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tz'ocopon tetz tajlal jun yi qui xansa'nt, jalen cu'n yil cu' ke'j.

²² "Alchok scyetz yil maque'n jun takle'n kale nc'olewe't yi xna'na'tz, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n, nin tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt jalen cu'n yil cu' k'ej. ²³ Qui'c na ban ko ja je' macol yi takle'n kale ncoyewe't, nka ja je' macol yi takle'n kale nc'olewe't yi xna'n, tz'ocoponitz tetz tajlal jun yi qui xansa'nt, jalen cu'n yil cu' ke'j.

²⁴ "Nin ko at jun yaj yil witbej tib tuch', tz'ocopon yi juna'tz tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt, tetz juk k'ej, tuml yi ama'l kale ncoyewe't cu'n.

²⁵ "Ma jal', yi ko na el ñch'el jun xna'n, nin nk'e'tz tul yi tiemp tetz yi xtx'ajo'n, nin ltz'a'tij tetz ala' k'ej, nka yi tiemp tetz yi xtx'ajo'n ltz'icy' tibaj yi tetz tiempil nin, tz'ocopon tzuntz tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt, te yi tiemp yi na el ñch'el, nka te yi tiemp yi qui na makxij yi xtx'ajo'n, ni'cu'n xtxolbil tu yi cho'nk at tul yi tiempil yi xtx'ajo'n.

²⁶ "Alchok ama'lil kalel coyewe't yi juna'tz, yi yabi'x, nin ncha'tz alchok ama'lil kalel c'olewe't cu'n te yi tiemp yi qui na makxij yi ya'bil, tz'ocopon tetz tajlal jun yi qui xansa'nt, ni'cu'n chi che'nk at tul yi tiempil yi xtx'ajo'n.

²⁷ "Nin alchok wunakil yil maque'n yi e'chk takle'na'tz, tz'ocopon tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt. Ej nin tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz yi at te'j, nin tajwe'n tan jichine'n, nin qui xansa'nt i' sbne' jalen cu'n yil cu' k'ej.

²⁸ "Nin yil makxij yi ya'bila'tz te alchok xna'n, tajwe'n tzuntz yil tz'oc te'j tajal yi tajwe'n tan ticy'e'n juk k'ej tan xansal tib. ²⁹ Ma le wajxaki'n k'ej, mben tcy'al cob tal xmucuy, nka cob tal plomx yi mam cu'n chicabil, tetz yi pale' stzi' cunin yi puertil yi mantial tetz molbil ibaj. ³⁰ Nin yi pale' stoye' jun, chi jun oy tan jale'n cuybil paj yi xna'n, nin yi junt oy, spat-xok tircu'n tetz xel yi xna'n tan yi ya'bil. Nin tan yi xtxolbila'tz, tzincuye' paj yi jun yabi'xa'tz. ³¹ Tan yi xtxolbila'tz, chelpon tzun yi e' itanum ita'n swutz yi e'chk juchle'n ila'tz, bantz quil chiquim tan tu' yi na chitzan tan po'tze'n yi ama'l kale najlchine't."

³² Yi e'chk ca'wla'tz, i'tz scyetz yi e' xna'n yi qui na makxij chitx'ajo'n, nin i'tz scyetz yi e' yaj yi na el ta'al yi chichi'ol, na na cho'c tetz tajlal jun wunak yi qui xansa'nt, tan yi e'chk xtxolbila'tz. ³³ Ncha'tz, i'tz scyetz yi e' xna'n, yi ate' tul yi tiempil yi chitx'ajo'n, nka tircu'n yi e' yi na el ta'al chiwankil, qui'c na ban ko i'tz jun xna'n, nko i'tz jun yaj. Ej nin i'tz scyetz yi e' yaj yi na chiwitbej quib tu quixkel yi at quen cunin tul tiempil yi xtx'ajo'n.

Yi k'ejal yi na chijak yi e' xonl Israel cuybil chipaj

16 ¹Ej nin tzun jilon tzaj Kataj Ryos tetz Moisés, te yi nsken quen chiquim yi cob nitxajil Aarón, tampaj yi nim te'n cu'n cyocompone'n chiëkansal quib swutz yi ama'l kale na a'te't Kataj Ryos. ²Itzun saj tloltz tetz Moisés:

"Alaj tetz yi awutzicy Aarón, yi quil tz'oc alchok tu' k'ejal tul yi ama'l yi wi'nin xanil yi at wutzcoc yi xbu'k,^a yi at tc'u'l yi mantial. Na qui na waj yil xcy'e cu'n i' swutz yi jopbilil

^a 16:2 Heb 6:19.

yi caña'a'tz, alchok tu' k'ejil, bantz qui quime'n, na cho'n na inchaj wib tibaj yi jopbilil yi caña'a'tz tul noc sbak' yi chin pak'puch nin. ³Te yi ntaxk tz'oc Aarón le ama'l yi wi'nin xanil le mantial tetz molbil ibaj, tajwe'n tan toyil jun tal ne'x tor yi mam tetz xtx'ixwatz i!, bantz jakol cuybil paj i!, nin ncha'tz tajwe'n tan toyil jun cne'r yi spat-xok tircu'n yi wankil. ⁴Nin tajwe'n tan toque'n nin yi be'ch tetz te'j, yi chukpi'n nin tu!, yi lino cu'n, tuml yi e'chk wex yi lino nintz, nin tz'ocopon tk'ol yi c'albil xe c'u'l, tu yi xbu'k yi na je' te'j wi!. Tircu'n yi be'choka'tz wi'nin xanil. Cha'stzun te tajwe'n tan jichine'n i! bajx.

⁵"Ncha'tz, tajwe'n tan bene'n tcy'al Aarón cob mam chiw, tan jale'n cuybil chipaj cyakil yi e' xonl Israel, tu jun cne'r tan pat-xe'n tircu'n wankil tetz chitx'ixwatz. ⁶Stoye' tzun yi jun tal tora'tz swutz Kataj Ryos, tetz yi tetz xtx'ixwatz, tan jale'n cuybil paj i! tuml yi tetz najal. ⁷Kalena's tzun che' tcy'aj nin yi cob chiw swutz Kataj Ryos, stzi' cunin puertil yi mantial tetz molbil ibaj. ⁸Ej tz'ocopon tzuntz tan tx'ilu'n scye yi cob chiwa'tz, tan tilwe'n yi na' scyetz jun stz'oylok tetz Kataj Ryos, nin na' scyetz jun yi tetz Azazel^c sbne!. ⁹Copon tzun biyol Aarón yi jun mam chiw yi i'tz tetz Kataj mban. Copon biyol i! tetz tx'ixwatz tan jale'n cuybil chipaj yi e' wunak. ¹⁰Ma yi junt mam chiw yi tetz Azazel sbne!, tz'opon tzuntz swutz Kataj Ryos itz'enle'n. Kalena's tzun mben tzakpu'n le ama'l tz'inunin tu' tan tpone'n swutz Azazel. I! tzun tekan nin tircu'n quil yi e' wunak swutz Azazel, le ama'l tz'inunin tu!.

¹¹"Ma yi tal ne'x tor, tz'ocopon jak' kul tan Aarón tan quime'n tetz xel i!, nin tan jale'n cuybil paj i! tuml yi e' tetz najal. ¹²Mben tzuntz tan ticy'le'n jun patbil insens, yi nojnak cu'n tan xtxak'ak'il yi altar yi at swutz cunin Kataj Ryos, nin cob chi'm insens yi che'ja'nt, yi nternin na paxin c'o'cal. Cho'n tzun mben tcy'altz tc'u'l cyen yi ama'l yi wi'nin xanil. ¹³Tz'ocopon tzun i'-tz tan pate'n yi insens swutz Kataj, na yi sibel yi insensa'tz xcyek tan tewe'n yi jopbilil yi caña' kale atit yi cob lepac c'ub kale tz'ibane't yi lajuj ca'wl. Nin tan yi sibel yi insensa'tz quil xcy'e' tan tilwe'n yi jopbilil yi caña'a'tz, bantz qui quime'n i!. ¹⁴Ncha'tz jepon tcy'al mu'x te ñch'el yi jun ne'x tora'tz, nin tan yi wi k'ab tz'ocopon tan stz'ite'n nin tibaj yi jopbilil yi caña!. Ncha'tz mben stz'itul juk tir yi chich'a'tz swutz cu'n yi caña'a'tz. ¹⁵Kalena's tzun sbiy cu'n yi chiw tetz chitx'ixwatz tircu'n yi e' wunak, nin mben tcy'al yi ñch'el tc'u'l quen yi ama'l yi chin xan nin. ^dTz'ocopon tzuntz tan stz'ite'n nin yi chich'a'tz tibaj yi jopbilil yi caña' nin swutz cunin yi caña'a'tz. Ite'n nin puntila'tz stuleje' chi ntulej yi ñch'el yi jun ne'x tor. ¹⁶Nin tan yi xtxolbila'tz xcyek yi chich' tan xansaje'n yi ama'l yi wi'nin xanil tan paj yi nk'e'tz xansa'nt yi e' wunak, nin tan paj cyakil yi il c'ol yi cy'a'n len cya'n. Ncha'tz ite'n xtxolbila'tz sbne' Aarón tan xansaje'n yi mantial tetz molbil ibaj yi cho'n cunin at nicy'al yi ama'l kale najche't cyakil yi e' wunaka'tz, yi e' pajol ca'wl.

¹⁷"Te yi at Aarón tul yi ama'l yi wi'nin xanil tan jale'n cuybil paj, qui'c rmeril tan ta'te'n jun wunak tul yi mantial tetz molbil ibaj. Jalen cu'n yil tz'el tzaj i!. Ej nin yi nsken wi't jal cuybil paj i! tu yi tetz najal, nin tuml cyakil yi e' mas tanum, ¹⁸tz'el'u'l tzuntz tan xanse'n yi altar yi at swutz Kataj. Jepon tcy'al mu'x te ñch'el

^b16:3 Heb 9:7. ^c16:8 Qui na el katxum tetz na' scyetz i'il Azazel. At e' na a'l'on yi i'tz yi Bayba'n, nin at e' na cyal yi ya'stzun na a'l'chij tetz yi mam chiw yi na stzakpnin yi pale' le ama'l yi tz'inunin tu!. Yi mero xac yi jun chiwa'tz yi na el tzakpu'n, yi i'tz jun elsawutzil tu! yi na ñchaj sketz yi na teknin quil yi e' wunak tetz Israel. Nin qui't pakxij jun t. ^d16:15 Heb 9:12.

yi jun tal ne'x tor, tu mu'x ñch'el yi chiw, nin ch'on tzun tz'ocopon suk'ultz te'jak yi e'chk tuc' yi at te yi altar.¹⁹ Ej juk tzun tir mben stz'itul yi chich'a'tz wi altar tan wik'ab. Nin tan yi xtxolbila'tz, xansok yi altar tk'ab yi il c'ol yi at cyak'un wunak.

²⁰"Ma yil xcy'e! Aarón tan xanse'n yi ama'l yi wi'nin xanil, tu cyakil yi mantial tetz molbil ibaj, nin tu yi altar, mben tzun mantartz tan ticy'le'n tzaj yi junt chiw yi itz'e't. ²¹Jepon tzun tk'ol k'abtz twi' yi jun chiwa'tz, nin tz'ocopon tan xtxole'n nin tircu'n yi quil, tu chipajpal yi e' xonl Israel. Nin tan yi xtxolbile'j, yi chiw mben tekal tircu'n yi quil, nin apart junt wunak mben tan stzakpe'n tul yi ama'l yi tz'inunin tu!. ²²Nin yi na ben yi chiw joylaj, tul yi ama'l yi tz'inunin tu!, na tek nin tircu'n yi quil tul e'chk ama'l yi tz'inunin tu!. ²³Te yi nsken wi't bajij yi xtxolbile'j, tz'ocopon tzun junt tir Aarón tul yi mantial tetz molbil ibaj, nin tz'elpon tcy'al yi be'ch tetz yi lino cu'n, yi oc tk'ol te'l bajx cunin tan toque'n tul yi ama'l yi wi'nin xanil, nin cho'n scyajk cyentz ta'n. ²⁴Nin ta'ste'nintz tul yi mantial tetz molbil ibaj, sjichink junt tir, nin te yi nsken wek tib, tz'elu'l tzuntz tan pate'n yi tetz xtx'ixwatz tuml yi chitz'ixwatz yi e' tanum, nin tan yi xtxolbila's scuylok tzun tetz pajtz, tuml chipaj tircu'n yi e' tanum, yi e' xonl Israel. ²⁵Yi ñepu'il yi tx'ixwatz tan jale'n cuybil paj, cho'n na patij wi altar. ²⁶Nin yi jun yi mben tan stzakpe'n yi chiw tetz Azazel, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz yi at te'l, nin tajwe'n tan jichine'n, nin ba'n tzun tz'octzajtz le ama'l kale najlche't tircu'n yi e' mas wunak.

²⁷"Yi jun tal ne'x tor, tu yi jun chiw yi ja chiquim, tan quil yi e' wunak, nin yi chiëch'el yi ja opon ticy'le'n le ama'l yi wi'nin xanil, tan jale'n cuybil chipaj, tajwe'n tan cyele'n ticy'le'n joylaj len yi ama'l kale najlche't.^e Ncha'tz yi chitz'uml, tu chichi'bel, tuml yi e'chk lasu' yi na el ñchiwankil, tajwe'n tan pate'n cu'n joylaj len yi tnum. ²⁸Nin yi jun yi tz'ocopon tan pate'n yi e'chk takle'na'tz, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz, nin tajwe'n tan jichine'n yil baj wi' yi munl, at tzun rmeriltz tan toque'n tzaj le yi ama'l kale najlche't tircu'n yi e' wunak.

²⁹"Ma yi xtxolbila'tz i'tz jun ca'wl tetz itetz, tetz cyakil tiemp: Te yi lajuj tajjal yi beluji'n xaw, tajwe'n yil tzijatx yi jun k'eja'tz tan muc'le'n we'j, nin quil cxak'u'j te jun k'eja'tz, nin ite'n nin xtxolbila'tz sbne' scyetz e' awer nak yi najlche'-tz tzixo'l,^f na ya'stzun k'ejjal yil jal cuybil ipaj swutz Kataj Ryos.^f Nin cxelpoñ liwr tk'ab tircu'n yi e'chk itil. ³⁰Wi'nin xanil yi jun k'eja'tz sbne' tetz itetz, na i'tz jun k'ej tetz ujle'n, nin tajwe'n tzimuc' we'j. Nin i'tz jun ca'wl tetz cyakil tiemp. ³²Yi pale' yi ja je' sicy'ij, nin yi ja ak'ljj yi ca'wl tetz tan cyaje'n cyen le luwar yi taj chi jun wi'tz pale', i' tz'ocopon tan banle'n e'chk munla'tz, bantz jale'n cuybil chipaj. Nin tajwe'n tan toque'n yi be'chok te'l, yi lino cu'n yi xansa'nt. ³³Ej nin xanse' yi ama'l yi wi'nin xanil, tu yi mantial tetz molbil ibaj, tu yi altar, nin sjalok cuybil chipaj yi e' pale' tan e'chk quil yi na chijuch, nin sjalok cuybil chipaj tircu'n yi wunak yi najlche'-tz.

³⁴"Yi jun xtxolbila'tz, i'tz jun ca'wl tetz cyakil tiemp. Tajwe'n yi jun tir le jujun yob tzibán tane'n e'chk munla'tz, tan jale'n cuybil chipaj tircu'n yi e' wunak, tan e'chk quil yi mbaj chijuchul."

Ej nin ya'tz nin tzun tulej Moiséstz, quib yi tal Kataj tetz.

^e 16:27 Heb 13:11. ^f 16:29-34 Lv 23:26-32; Nm 29:7-11.

Yi ama'l yi ntina'tz xac tetz e'chk tx'ixwatz

17

¹Ej nin tzun jilon tzaj jun tir Kataj tetz Moisés, itzun saj tloltz:
²“Txolnin tetz Aarón nin scyetz yi e' nitxajil, nin scyetz cyakil yi e'
 mas itanum, yi xtxolbile'j:

³“Alchok scyetz tzitetz yil quim jun mam tor ta'n, nka jun ne'x cne'r, nka jun
 chiw tetz xtx'ixwatz, ⁴nin ko quil tz'opon ta'n stzi' cunin puertil yi mantial tetz
 molbil ibaj tan xchajle'n chi jun oy, sjalok til ta'n na mme'l tu' kojxuj yi xch'el yi
 xtx'ixwatz, tajwe'n tzuntz tan tele'n laju'n tzixo'l wok tampaj. ⁵Yi na elpont yi jun
 ca'wla'tz, i'tz yi cyawun yi nchiquim cyak'un sajle'n tul alchok ama'lil, tajwe'n
 tan cyoyil jalu' tetz Kataj Ryos, swutz yi mantial tetz molbil ibaj, ba'n tzun tz'oc
 yi pale'-tz tan toye'n tetz Kataj Ryos, tetz jun oy tetz tzatzin paz. ⁶Nin yi pale'
 tz'ocopon tan kojle'n nin yi chich' wi altar, yi at swutz Kataj Ryos. Ej nin ncha'tz
 stzi' cunin puertil yi mantial tetz molbil ibaj, nin tz'ocopon tan pate'n yi xepu',
 chi jun oy yi wi'nin c'o'cal swutz Kataj Ryos. ⁷Nin qui'l lcyak' yi e'chk oya'tz
 scyetz yi e' espíritu cwent Bayba'n yi najlche' le amall yi tz'inunin tu', na tampaj
 yi jun ajtza'kla'tz ja ijuch itil swutz Kataj Ryos. Nin yi jun ca'wla'tz i'tz tetz cyakil
 tiemp, i'tz tetz itetz ax wok xonl Israel, nin ncha'tz scyetz yi e' initxa', sbne' opon
 tunintz.

⁸“Ncha'tz al nin scyetz yi e' atanum, nka scyetz alchok awer nakil, yi cho'n
 najlij tzixo'l, yi ko na taj lpat jun xtx'ixwatz, nka na taj ltoy junt jilwutz xtx'ixwatz,
⁹tajwe'n yi tz'opon ta'n stzi' cunin yi puertil yi mantial tetz molbil ibaj, tan toye'n
 tetz Kataj, nin ko quil xom te yi ca'wla's, tajwe'n tan tele'n laju'n tzixo'l wok.

Qui'c cuj tan baje'n chich'

¹⁰“Alchok scyetz tzitetz, nka jun awer nak yi cho'n najlij tzixo'l, yil baj xch'el
 alchok txuc ta'n, jun cu'n incontr sbne' te'j, nin tz'elpon cu'n wa'n swutz.^g ¹¹Na
 alchok scyetz yi na xon wuxtx'otx', itz' tan tu' yi chich' yi na xon le wankil, nin
 ja wak' tzitetz tan xcone'n ita'n wi altar, tetz ixel tan qui iquime'n tan yi e'chk itil
 yi na ijuch tzinwutz, na yi chich'a'tz yi na el kojxuj wi altar, ya'stzun na chojon
 tircu'n yi itil.^h

¹²“Cha'stzun te na walni: Ax wok jun c'oloj xonl Israel, ncha'tz ax wok awer
 nak yi najlquix xchixo'l, qui'c cuj tan baje'n mu'x tal chich' ita'n. ¹³Cha'stzun te
 alchok scyetz tzitetz yil ben tan ttxuqui'n, nin yil sbiyu'cun jun txuc, yi ba'n lbaj
 ta'n, tajwe'n tan tele'n tircu'n yi xch'el yi jun txuca'tz, nin tajwe'n tan cwe'n
 mukul, ¹⁴na tan yi chich'a'tz, ya'stzun na chixone't cyakil txuc wuxtx'otx'.
 Cha'stzun te na wal nin, yi qui'c cuj tan baje'n chich' ita'n, nin alchok scyetz yil
 bajse'n yi xch'el jun txuc, tajwe'n tan tele'n laju'n tzixo'l wok.

¹⁵“Ej nin alchok xonl Israel, nka awer nak, yil bajse'n jun txuc yi quimnakt,
 nka junt txuc mbiyon cu'n, tajwe'n tan xtx'ajol yi be'ch tetz yi at te'j, nin ncha'tz
 tajwe'n tan jichine'n, nin tz'ocopon i' tetz tajjal jun yi qui xansa'nt jalen cu'n yil
 cu' k'ej. Ej kalena's tzun tz'ocetz tetz tajjal jun yi xansa'nt. ¹⁶Poro ko quil tz'oc tan
 xtx'ajole'n yi be'ch tetz, nin quil jichin, qui tzun ltzaj yi tila's yi njuch, nin i' nin
 ajpaj sbne'tz te'j sbne' opon tunintz.”

^g 17:10 Gn 9:4; Lv 7:26-28; 19:27; Dt 12:16, 23; 15:23. ^h 17:11 Heb 9:27.

E'chk takle'n yi qui'c cuj tan bnl jun yaj te jun xna'n

18 ¹Ej nin tzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryostz tetz Moisés, je tzun saj tlol i'l-tze'j:

²"Txolnin yi e'chk xtxolbile'j scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel: Yi in wetz in iRyosil, nin in Ajcaw tzite'j.

³"Quil cxom wok te cyajtza'kl yi e' aj Egipro, yi tnum kale ncxa'te't.

⁴"Quil cxom wok te cyajtza'kl yi e' aj Canaán kalel cxopone't wa'n, nin quil cxom wok te yi e'chk chicxtumbri yi e' wunaka'tz.

⁵"Xomen wok te e'chk inca'wl, nin ban wok tane'n. Na in iRyosil yi ca'wl itetz.

⁶"Ban wok bin tane'n e'chk inca'wl, tu e'chk ley yi ja bixe' wa'n. Nin alchok scyetz yil xom te'j, mben ñkon tetz tiempa'tz.ⁱ Na in yi Ryos yi itajcawil.

⁷"Qui'c cuj tan witbel tib jun yaj tu jun xna'n, ko cyajwutz quib. Banwok tane'n inca'wl na in iRyosil.

⁸"Quil tzitelsaj k'ej itaj, tan tu' yil tziwitbej itib tu itxu', na i'tz itxu' nin qui'c rmeril yil tzibani jun ajtza'kla's.

⁹"Quil tziwitbej itib tu itanub, qui'c na ban ko i'tz me'l itaj, nka tal itxu', qui'c rmeril yil tzibani jun ajtza'kla'tz. Ncha'tz qui'c na ban ko cho'n mmitz'lj te'j junt xna'n, qui'c cuj tan iwitbel itib tuch!^k

¹⁰"Quil cyelsaju' chik'eju' squibil quibu', tan tu' yil chiwitbej quibu' tu chimamaju', qui'c na ban ko i'tz me'l chicy'ajlu', nka tal chime'lu'. Qui'c cuj tan chibnolu' jun ajtza'kla'tz.

¹¹"Quil tziwitbej itib tuch' yi tal yi txkel itaj, na ni'cu'n itaj tuch', nin i'tz itanub. Qui'c cuj tan ibnl jun ajtza'kla'tz.

¹²"Quil tziwitbej itib tuch' yi tanub itaj, na ite'n nin ñch'el itaja'tz cya'n ta'n.

¹³"Quil tziwitbej itib tuch' jun stzicy, nka titz'un itxu', na ite'n nin ñch'el itxu'a'tz cy'a'n ta'n.

¹⁴"Quil tzitelsaj k'ej stzicy, nka titz'un itaj, tan tu' yil tziwitbej itib tuch' yi txkel, na ncha'tz yi xna'na'tz i'tz itxu'^l tane'n.^m

¹⁵"Quil tziwitbej itib tuch' itlib, na ya'stzun txkel icy'ajl, nin qui'c cuj tan ibnl jun ajtza'kla'tz.ⁿ

¹⁶"Quil tzitelsaj k'ej itzicy, nka ititz'un, tan tu' yil tziwitbej itib tu yi txkel.^o

¹⁷"Quil tziwitbej itib tu yi tal jun xna'n yi ja wi't chiwitbej quibu' tuch' nin ncha'tz quil tziwitbej itib tuch' yi mamaj yi jun xna'na'tz, qui'c na ban ko i'tz me'l yi tal, nka tal yi tal, qui'c cuj tan iwitbel itib tuch'. Yi jun ajtza'kla'tz chin juntlen nin, na junit len chiëch'el tircu'n e' xna'na'tz.^p

¹⁸"Quil tz'oc yi titz'un, nka stzicy inajal ita'n tetz itxkel, nin qui'c cuj tan iwitbel itib tuch' te itz'e'l inajal, tan qui jale'n oyintzi' ñchixol.

¹⁹"Quil tziwitbej itib tu jun xna'n, yi at cunin tul tiempil tetz yi tetz xtx'ajo'n.^q

²⁰"Quil tziwitbej itib tuch' yi txkel jun awisin, tan qui itoque'n tetz tajjal jun yi qui xansa'nt, tan yi jun ajtza'kla'tz.^r

ⁱ18:5 Neh 9:29; Ez 18:9; 20:11-13; Lc 10:28; Rm 10:5; Gl 3:12. ^j18:8 Lv 20:11; Dt 22:30; 27:20. ^k18:9 Lv 20:17; Dt 27:22. ^l18:14 "Itxu'" tzone'j na elepont "jun tía". ^m18:12-14 Lv 20:19-20. ⁿ18:15 Lv 20:12. ^o18:16 Lv 20:21. ^p18:17 Lv 20:14; Dt 27:23. ^q18:19 Lv 20:18. ^r18:20 Lv 20:10.

21 "Quil tzitak' nin jun initxa' tetz yi ryos yi na bi'aj Moloc.^s Qui tzitelsaj xtx'ix imbi' tan yi jun ajtza'kla'tz. Na yi in wetz in Jehová yi iRyosil.

22 "Quil witbej tib jun yaj tu junt yaj, nka jun xna'n tu junt xna'n. Na chin tx'ixwil nin yi jun ajtza'kla'tz.^t

23 "Quil tzixconsaj itib tu jun txuc, tan qui ijuchul itil tan yi jun ajtza'kla'tz.

Ncha'tz yi e' xna'n qui'c cu tan chixconsal quib tu jun txuc, na chin juntlen nin.^u

24 "Quil tzijuch itil tan yi e'chk ajtza'kla'tz. Na tampaj yi e'chk xtxolbila'tz chelpon inlajul yi e'chk tnum tul yi ama'l kalel cxopone't wok wak'un. ²⁵ Ncha'tz ja jal til yi ama'l kale najlche't yi e' wunaka'tz tan chipaj. Poro ja wak' caws yi e'chk ama'la'tz, cha'stzun te ja che'l xit tircu'n yi e' wunaka'tz tul yi cyetz chi'ama'l. ²⁶ Ma jal', ax wok jun c'oloj xonl Israel, scyuch' yi e' awer nak yi najlche' tzixo'l, nque'nwok il tan banle'n tane'n yi e'chk inca'wl tu e'chk inley yi ja bixe' wa'n, nin quil tzibán yi e'chk ajtza'kla'tz, chi na chibán yi e' mas wunak, bantz qui tele'n itx'ix. ²⁷ Na tircu'n yi e'chk ajtza'kla'tz, yi chin tx'ixwil nin, ya'stzun e' ban yi e' wunak yi najlche' tzaj tzone'j yi ntaxk cxu'l wok, nin tan chipaj ja oc tetz jun ama'l yi qui xansa'nt. ²⁸ Qui bin cxom wok te cyetz cyajtza'kla'tz. Na ko ya'tz, cxelepon wok laju'n tan yi tx'otx', chi mbajij scye'j yi e' mal wunaka'tz. ²⁹ Alchok scyetz yil sban yi e'chk takle'na'se'j yi chin tx'ixwil nin, tajwe'n yil tz'el cu'n swutz. ³⁰ Cha'stzun te nque'nwok il tan banle'n tane'n yi e'chk inca'wl, nin quil tzibán yi e'chk takle'n yi chin tx'ixwil nin, yi bajijnak sajle'nix tunintz tul yi ama'la's, nin quil tzijuch itil tampaj. Na in iRyosil yi cawl itetz."

E'chk ca'wl tan xansal tib jun wunak, nin tan jale'n jun cyajtza'kl yi jicyuch te'j

19 ¹Ej nin tzun jilon tzaj junt tir Kataj tetz Moisés itzun saj tloltz:

²"Alaj yi xtxolbile'j scyetz yi e' atanum Israel: Nque'nwok tetz jun jilwutz wunak yi xansa'nt, na yi in wetz yi iRyosil, chin xan nin in, nin chin tz'aknak cunin in."^v

³"Ak'wok len k'ej itaj itxu'.^w

"Ncha'tz banwok tane'n e'chk k'ej tetz ujle'n yi txumijt wa'n.^x Na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'j.

⁴"Quil tzilok'wok wutz junt ryos,^y nin quil tzibán junt ryos yi ch'ich' cu'n.^z Na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'j.

⁵"Yil cxopon tan toye'n yi oy yi na xchaj yi ja jal tzatzin paz skaxo'l, oyinwok sk'il cu'n, nin banwok yi e'chk xtxolbil yi na chintzatzin te'j. ⁶Yi itawun yil tzitoy, tajwe'n tan baje'n ita'n te ite'n nin k'eja'tz, nin ncha'tz ba'n lbaj le ca'pi'n k'ej, poro yi sowril yil cyaj tetz yi toxi'n k'ej, tajwe'n tan pat-xe'n. ⁷Yi kol je' bajsa'n yi jun oya'tz le toxi'n k'ej, qui'c xac sbne' tzinwutz, nin quil chintzatzin te'j. ⁸Alchok scyetz yil bajse'n, sjalok til, nin stz'elk cu'n swutz, tampaj yi ja po'tzaj yi oy yi wi'nin k'ej tzinwutz.

⁹"Yil tz'opon k'ejjal yil je' yi icosech, quil tzisicy'e'n yi e'chk tal bakaj yi na cyaj cyen tx'akxuj, nin quil cxo'c tan xtxoye'n txo'lak yi stz'isil yi ja el quen.

^s18:21 Yi Moloc, l'tz jun chiryosil yi e' amonita, yi ch'ich' cu'n yi ja bnix jun k'ak' tc'u'l nin ja chiben jo'l'in yi e' nitxa' tul yi k'ak'a'tz. ^t18:22 Lv 20:13; Ro 1:26-27. ^u18:23 Ex 22:19; Lv 20:15-16; Dt 27:21. ^v19:2 Lv 11:44-45; Mt 5:48; 1 P 1:16. ^w19:3 Ex 20:12; Dt 5:16. ^x19:3 Ex 20:8; Dt 5:12.

^y19:4 Lv 26:1. ^z19:4 Ex 20:23; 34:17; Dt 17:25.

¹⁰Ncha'tz quil cxo'c tan xtxoye'n wutz yi uva, nin quil tzisicy'e'n yi e'chk wutz yi na cyaj cyen tx'akxuj, cyajk tu'tz ita'n scyetz yi e' tal prow me'ba', nin scyetz yi e' awer nak. Na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'^j.

¹¹"Quil cxalk'ij.^b Ncha'tz quil tzijal jun wi itak!, nin quil tzijop iwutz tzitibil itib.^c

¹²"Quil tsisuk jun iyol tan imbi', yi quil cxe'l cu'n te'^d na ko ya'tz tziban na tzun elpont-tz yi na cxtzan tan telse'n ink'ej. Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'^j.

¹³"Quil cxo'cwok tan oyintzi' tu junt, nin quil tzimajlen yi e'chk takle'n yi at tuch!. Nin chojwok chik'ej yi e' imos te ite'n nin k'ej'a'tz. Quil tzich'iw junt k'ej tan chichoje'n.^e

¹⁴"Quil cxo'c tan xbajtzie'n jun chcan wi!.

"Quil tzitak'wok cu'n e'chk takle'n le chibe' yi e' moyi'x tan chije'n trimp te'^f. Ma na chajwok ic'ulutxumil tzinwutz. Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'^j.

¹⁵"Yil cxo'c tan pujle'n xtisia', quil tzitak'e'n ik'ab twi' jun. Quil xom iwi' tan colche'n jun prow me'ba', yi ko i' nin aj paj, nin quil xom iwi' tan colche'n jun ric, yi ko i' nin aj paj. Nicy'nin tu' tzitulej ca'wbe'n cyetz alchok jilwutz wunak.^g

¹⁶"Quil cxo'c wok tan ḫchaq'ue'n yol ḫchixol' yi e' itanum.

"Quil cxo'cwok tan biyle'n cu'n junt iwunakil. Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'^j.

¹⁷"Quil tzitawaj chi'ch c'u'lal tetz italma', te jun ititz'un, nka te jun itzicy.

"Ej nin ko na itil yi tajwe'n tan makle'n wutz jun iwisin, ba'n tzimak wutz.^h Quil cxom te yi tetz tajta'kl, ko na tzan tan juchle'n til.

¹⁸"Quil tziticy'se' ic'u'l tzitibil itib, nin quil tzitawaj chi'ch c'u'lal scye'ⁱ yi e' itanum. Lok'wok chiwutz iwisin, na ni'cu'n axwok scyuch!ⁱ Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'^j.

¹⁹"Banwok tane'n yi e'chk inca'wl.

"Quil tzitat' ama'l tan chisakche'n yi itawun tu junt jilwutz txuc.

"Quil tziyuj cu'n junt jilwutz ij txo'l yi ij yi na itaw wok swutz itx'otx^j.

"Quil tz'oc jun be'ch itetz tzite'^j, ko banij tane'n tan cobox jilwutz nok!^j

²⁰"Yi ko at jun lwitbej tib tu jun xun esclaw yi i'tz tetz junt yaj, nin txe'n lok'xij yi jun xuna'tz tan tele'n liwr, yi juna'tz yi nwitbej tib tuch!, tajwe'n tan ḫchojol yi paltil. Poro nk'e'tz sotzel chiwutz sbne', na yi jun xuna'tz atite't jak' cawl yi patrón. ²¹Nin yi juna'tz yi nwitbej tib tu yi xun yi esclaw, tajwe'n tan toyil jun cne'r tzinwutz tan jale'n cuybil paj, nin tajwe'n tan bene'n tcy'al kale atit puertil yi mantial tetz molbil ibaj. ²²Nin tan yi jun cne'ra'tz, tajwe'n tan jakol yi pale' cuybil paj yi jun yaja'tz swetz, nin tzincuye' paj.

²³"Yil tzicambaj yi ama'l yi suki'nt wa'n tzitetz, yi na bi'aj Canaán, nin yil tzitawaj e'chk tze' yi na tak' lo'bajil, qui'c cuj tan cwe'n tzaj yi wutz ita'n, nin qui'c cuj tan baje'n yi wutz ita'n tetz ox yob. ²⁴Ma le cyaji'n yob, tircu'n yi wutz yi e'chk tze'a'tz, xansok tzinwutz, nin tircu'n wunak ḫchimole' quib tan xanse'n yi

^a19:10 Lv 23:22; Dt 24:19-22. ^b19:11 Ex 20:7; Dt 5:19. ^c19:11 Ex 20:16; Dt 5:20. ^d19:12 Ex 20:7; Dt 5:11; Mt 5:33. ^e19:13 Dt 24:14-15. ^f19:14 Dt 27:18. ^g19:15 Ex 23:6-8; Dt 16:19. ^h19:17 Mt 18:15. ⁱ19:18 Mt 5:43; 19:19; 22:39; Mc 12:31, 33; Lc 10:27; Ro 13:9; Gl 5:14; Stg 2:8. ^j19:19 Dt 22:9-11.

e'chk lo'baj. ²⁵ Ma le o'i'n yob, ba'n tzun baj wutz yi e'chk tze'a'tz ita'n. Nin tan yi xtxolbila'tz yi tze' wi'nin wutz sbne' opon tunintz. Na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'j.

²⁶ "Quil tzibajsaj jun takle'n yi at ñch'el.^k

"Quil cxo'cwok tan wutz mesi'n, nin quil tzijoy puntil tan tilwe'n yi mbi sbajok ek ca'p.^l

²⁷ "Quil tz'el xi'il iwi' ita'n yi junt setej sban, nin quil tz'el ju' ixmatzi' ita'n.

²⁸ "Quil tziq'uixpuj iwankil tampaj tu' yi na quim jun. Nin quil tz'oc jun itechl ita'n te iwankil.^m Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'j.

²⁹ "Quil tzitelsaj k'ej ime'l, tan tu' yil tz'oc ita'n tetz jun wi'tz aj bnol tetz.ⁿ Quil tzipo'tzaj itanum tan e'chk ajtza'kl yi chin xa'bil nin.

³⁰ "Banwok tane'n e'chk k'ej tetz ujle'n yi bixba'nt wa'n. Ak'wok k'ej yi mantial tetz molbil ibaj kale najlchine't. Na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'j.^o

³¹ "Quil tzijkat itajtza'kl scyetz yi e' alma', nin scyetz yi e' aj wutz mes.^p Quil tzijkuch itil tan yi e'chk takle'na'tz. Na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'j.

³² "Ak'wok chik'ej yi e' yi ja tijin chic'u'l, ba'n cxcye'e'n wok ñchiwutz tan tak'le'n chik'ej. Chajwok ic'ulutxumil, tan imbi'. Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'j.

³³ "Quil che' ibuch yi e' awer nak yi najlche' tzixo'l wok. ³⁴ Chajwok lok' ib scyetz chi na ilok' itib itetz tztibil itib. Lok'wok chiwutz, na ni' cu'n axwok scyuch', na ncha'tz ax itetz, ax awer nak banak Egipto.^q Banwok tane'n, na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'j.

³⁵ "Quil tziban tramp, te alchok jilwutz ma'l bil. ³⁶ Tajwe'n xcon e'chk ma'l bil ita'n yi tz'aknak cu'n yi talal.^r Na in iRyosil, yi ncxe'lsan tzaj Egipto.

³⁷ "Ma jalu', banwok bin tane'n e'chk inca'wl, tu e'chk ley yi bixba'nt wa'n. Xomenwok te'j. Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'j."

Yi ñechojo'nil yi pajol ca'wli'n

20 ¹ Nin jilon tzaj jun tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz tetz:

² "Txolnin yi xtxolbile'j scyetz yi e' atanum: Alchok wunakil yil toy jun nitxajil tetz yi ryos Moloc, qui'c na ban ko i'tz jun xonl Israel nka jun awer nak yi cho'n najlij tzixo'l wok, tajwe'n cu'n tan cwe'n biyij tan c'ub cyak'un yi e' nim tuy. ³ Na yi in wetz, incontr sbne' te yi juna'tz, nin stz'elk cu'n wa'n swutz, na ja oc il c'ol ta'n te inca'l yi mantial tetz molbil ibaj, nin ja el k'ej imbi' ta'n tan tu' yi ja toy jun nitxajil tetz Moloc. ⁴ Ma jalu', ko qui na chixom yi e' wunak te yi jun xtxolbila'tz nin ko quil quim yi jun wunaka'tz cya'n, ⁵ in tzun contr sbne'-tz te juna'tz, tuml yi najal, nin stz'elk cu'n wa'n swutz, scyuch' yi e' yi ja chixom te'j tan juchle'n quil swutz Moloc. ⁶ Ej nin ko cho'n tz'opon jun swutz jun aj wutz mes, tan yol scyetz alma', sjuche' til tampaj, nin in contr sbne'-tz te'j, nin stz'elk cu'n wa'n swutz.

⁷ "Ma na ntin k'ukek ic'u'l swe'j, nque'nwok tetz tz'aknak cu'n, na yi in wetz in iRyosil, yi na chincawun tzite'j. ⁸ Xanswok itib tan ixome'n swe'j nin banwok

^k 19:26 Gn 9:4; Lv 7:26-27; 17:10-14; Dt 12:16, 23; 15:23. ^l 19:26 Dt 18:10. ^m 19:27-28 Lv 21:5; Dt 14:1. ⁿ 19:29 Dt 23:17. ^o 19:30 Lv 26:2. ^p 19:31 Dt 18:11; 1S 28:3; 2R 23:4; Is 8:19. ^q 19:34 Ex 22:21; Dt 24:17-18; 27:19. ^r 19:36 Dt 25:13-16; Pr 20:10; Ez 45:10; Am 8:5; Miq 6:11.

tane'n e'chk inca'wl tetz cu'n italma!. Na in Jehová yi iRyosil yi ja no'c tan ixanxe'n, nin tan ibixbaje'n tetz inxconsbe'tz.

⁹"Alchok scyetz yil tz'oc tan chijisle'n yi e' taj xtxu', tajwe'n tan cwe'n biyij, na i' te'n aj paj te'j yil cu' biyij,^s na ja oc tan telse'n chik'ej yi e' taj xtxu'!

¹⁰"Yi ko at jun yaj lwitbej tib tu txkel junt, tajwe'n tan quime'n yi yaj tu yi xna'n na ja chijuch quil.^t

¹¹"Ko at jun lwitbej tib tu txkel yi taj, na elpont yi na tzan tan telse'n k'ej yi taj. Nin tan yi xtxolbila'se'j, tajwe'n tan quime'n yi yaj, tu yi xna'n na ja chijuch quil, nin e' te'n aj paj te yil chicu' biyij."^u

¹²"Ko at jun lwitbej tib tu txkel yi cy'ajl, tajwe'n tan quime'n yi yaj tu yi xna'n, nin tajwe'n tan toque'n te cyajal yi ñchiquimok, na e' te'n aj paj te yil chicu' biyij na yi jun ajtza'kla'tz chin tx'ixwil nin.^v

¹³"Ma jalu', kol witbej tib jun yaj te junt yaj, chi na witbej tib jun yaj tu jun xna'n, tajwe'n tan chiquime'n chicabil, na e' te'n ajpaj te yil chicu' biyij, na chin tx'ixwil nin yi jun xtxolbila'tz.^w

¹⁴"Ko at jun ltok'bej tib tu jun xna'n, nin ltok'bej tib tu xtxu' yi jun xna'na'tz, na tzun tzantz tan po'tza'n ib, nin tajwe'n tan chipate'n cyoxlil, itz'enle'n, bantz quil jal junt tir yi takle'na'tz yi chin tx'ixwil nin tzixo'lwok.^x

¹⁵"Yi ko at jun yaj yil xcon jun txuc chi na xcon jun xna'n, tajwe'n tan cwe'n biyij. Nin tajwe'n tan cwe'n biyij yi txuc.

¹⁶"Ko at jun xna'n yil xcon jun txuc chi na xcon jun yaj, tajwe'n tan cwe'n biyij yi xna'n tu yi txuc. Na chipaj nin cyera'tz.^y

¹⁷"Ko at jun ltok'bej tib tu jun tanub, qui'c na ban ko nk'e'tz junit chitaj chitxu', nin lchiwitbej quibtz, sotzel chiwutz sbne', na yi na witbej tib jun tu tanub i'tz jun xtxolbil yi chin tx'ixwil nin, nin e' te'n ajpaj sbne' te yil chicu' biyij.^z

¹⁸"Ko at jun lwitbej tib tu jun xna'n yi na tzan quen cunin tul tiempil yi xtx'ajo'n, na tzun tzantz tan telse'n k'ej yi xna'n, nin ncha'tz yi xna'n i' aj paj te'j, na ja cujj yi jun ajtza'kla'tz, nin tan yi xtxolbila'tz tajwe'n tan chicwe'n biyij.^a

¹⁹"Quil tziwitbej itib tu jun titz'un, nka stzicy itxu', nin ncha'tz tu jun titz'un, nka stzicy itaj, na e' te'n ixonl, nin ko ya'tz tziban tzichoje' itil.

²⁰"Alchok scyetz yi na witbej tib tu txkel yi xibin yi xtxu', na el k'ej yi xibin yi xtxu' ta'n, nin chicabil jepon cyeklal yi quila'tz, nin quil jal jun chinitxa!^b

²¹"Alchok scyetz yil majlen txkel yi titz'un, nka stzicy, na el k'ej yi titz'un, nka stzicy ta'n. Nin yi jun ajtza'kla'tz na tak' chi'ch c'u'lal, nin yi e'a'tz yil chijuch quil, quil jal chinitxa!^c

²²"Banwok bin tane'n e'chk inca'wl, tu e'chk inley yi bixba'nt wa'n, bantz quil cxe'lwok laju'n le yi tnum yi na chintzan tan iticy'le'n nin tul tetz inajbil.^d Quil cxomwok te cyajtza'kl yi e' wunak yi chelpon inlajul swutz yi ama'la'tz. Na yi e'a'tz ja chibani yi e'chk yab ajtza'kla'tz yi chin juntlenin, cha'stzun te qui nin mintx'aj yi cyajtza'kl, nin chelpon inlajul swutz yi ama'la'tz.^e Jun cu'n swale' nin tzitetz, yi itetz sbne' yi jun ama'la'tz yi chum balaj nin.^f

^s20:9 Ex 21:17; Mt 15:4; Mc 7:10. ^t20:10 Ex 20:14; Lv 18:20; Dt 5:18; 22:22-24; Jn 8:5. ^u20:11 Lv 18:8; Dt 22:30; 27:20. ^v20:12 Lv 18:15. ^w20:13 Lv 18:22. ^x20:14 Lv 18:17; Dt 27:23. ^y20:15-16 Ex 22:19; Lv 18:23; Dt 27:21. ^z20:17 Lv 18:9; Dt 27:22. ^a20:18 Lv 18:19. ^b20:19-20 Lv 18:12-14.

^c20:21 Lv 18:16. ^d20:24 Le castiy na tal "donde la leche y la miel corren como el agua". Yi na elepont cobox yola'tz i'tz yi chum balaj nin yi ama'la'tz.

"In iRyosil, yi ja cxje' intxa'ol ḫchixo'l yi e' mas jilwutz wunak.²⁵ Cha'stzun te tajwe'n tan tele'n itxum scyetz yi e' txuc yi xan tu yi e' yi nk'e'tz xan tan ibajsal nka tan imacol. Quil tzitelsaj ik'ej tan tu' yil tzibajsaj nka yil tzimac yi e' txuca'tz yi xan. ²⁶ Yi ax itetz tajwe'n tan itoqe'n tetz jun jilwutz wunak yi xansa'nt tzinwutz, na yi in wetz in Jehová, nin chin xan cunin in, nin ja cxje' intxajol ḫchixo'l tircu'n yi e' wunak yi ate' wuxtx'otx' tan itoqe'n tetz intanum.

²⁷"Alchok yaj nka alchok xna'n yi na chijoy puntil tan xcone'n jun aj wutz mes tetz chiyolol scyuch' alma', tajwe'n tan quime'n tan c'ub. Nin e' te'n aj paj te yil chicu' biyij," stzun Ryos bantz.

Yi mbi tajwe'n sban jun pale'

21 ¹Ej nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, tan talche'n yi xtxolbilej:

"Jilonin scyetz yi e' pale', yi e' xonl Aarón, nin alaj scyetz yi chijoye' puntil tan qui cyoque'n tetz tajjal jun yi qui xansa'nt, tan tu' yil chimac yi wankil jun chixonl yi ja quim. ²Ma na ko i'tz jun chixonl chi tane'n chitxu', chitaj, chinitxa', nka jun quitz'un,³ nka jun cyanub yi qui ocnak chmil, nin yi cho'n najlij scyuch', ba'n tzun chimactz wankil yi alma'a'tz. ⁴Poro qui'c cuj tan chimacol jun alma' yi ko i'tz jun cyanub yi umnakt.

⁵"Qui'c cuj tan tele'n chijukul xi'il chiwi', nin qui'c cuj tan tele'n chixmatzi'
cya'n,^e nin qui'c cuj tan q'uixpe'n chiwankil.^f ⁶Ma na tajwe'n yi cyak'o'nt quib tan chixcone'n swetz, nin yi quil tz'el k'ej imbi' cya'n na e' na cho'c tan pate'n e'chk tx'ixwatz tzinwutz, nin na cyoy yi pam yi wi'nin xanil swetz, cha'stzun te tajwe'n yil cho'c tetz tz'aknak cu'n.

⁷"Qui'c cuj tan tumewe'n jun pale' tu jun wi'tz bnol tetz, nka tu jun xun yi po'tza'nt, nka tu jun xna'n yi xma'lca'n, na yi e' pale'at'z jatxij che' tan chixcone'n swetz. ⁸Makaj bin chiwutz yi e' pale' te e'chk takle'na'tz, na e' na chopon tu yi e'chk oy tzinwutz. Nin chin skoj cu'n te cyalma' sbne' ḫchiwutz tircu'n yi e' wunak, na yi in wetz in iRyosil, nin chin tz'ak nak cunin in, nin in na cho'csan tetz tz'aknak cu'n.

⁹"Yi ko at jun xun yi me'l jun pale', yil telsaj k'ej stibil tib yil tz'oc tetz wi'tz bnol tetz, na el k'ej yi taj ta'n, nin tajwe'n tan stz'e'se'n itz'enle'n.

¹⁰"Ej nin yi wi'tz pale', at rmeril tan xconsal yi be'chok yi wi'nin xanil, na je'nak kojij yi aceit yi wi'nin xanil twi'. Cha'stzun te qui'c rmeril tan je'n ḫchitpul xi'il wi', nin qui'c rmeril tan cwe'n katzol yi be'ch tetz tan ḫchajle'n yi na bisun tan jun xonl yi na quim. ¹¹Ncha'tz qui'c rmeril tan toque'n le jun ama'l kale atit jun alma', mpe ik yi taj, nka yi xtxu' yi ja quim, na qui'c rmeril tan toque'n yi wi'tz pale' tetz jun wunak yi qui xansa'nt. ¹²Qui'c rmeril tan tele'n tzaj le ama'l yi wi'nin xanil, kale najle't Ryos, tan toque'n tul jun ama'l kale atit jun alma', qui'c na ban ko i'tz yi taj nka yi xtxu', na ko ya'tz sban tz'elpon k'ej yi ama'l yi wi'nin xanil ta'n, na je'nak kojij yi aceit twi' yi na xcon tan xanse'n jun wi'tz pale'. Banwok bin tane'n yi inca'wl na in Jehová iRyosil.

¹³"Tajwe'n tan tumewe'n jun wi'tz pale' tu jun xun yi txe'n cu'n til jun yaj.
¹⁴Na qui'c cuj tan tumewe'n tu jun xma'lca'n yi ja quim chmil, nka tu jun xna'n

^e21:5 Ya'stzun e' banake' yi e' wunak tentz yi nk'e'tz e' tetz Ryos yi na quim jun chixonl. ^f21:5 Lv 19:27-28; Dt 14:1.

yi ja chipax tu chmil, nka tu jun xna'n yi po'tza'nt, nka tu jun xna'n yi wi'tz bnol tetz. Qui'c cuj tan tok'bel tib tu alchok tu' xna'n'il, ma na tajwe'n tan tumewe'n tu jun xun yi txe'n cu'n til jun yaj, nin yi cho'n tz'el tzaj ta'n xchixo'l yi e' tetz xonl, yi e' xonl k'ajtzun Leví.¹⁵ Yi e' wi'tz pale', tajwe'n tan chibnol tane'n yi e'chk xtxolbila'tz tan qui tele'n chik'ej yi e' chinitxa' cya'n xchixo'l chitanum, na yi in wetz, in nchixansan tan cyoque'n tetz tz'aknak cu'n."

Qui'c rmeril tan toque'n jun pale' tan toye'n tx'ixwatz swutz Ryos ko at yana'sil

¹⁶Ej nin jilon tzaj junt tir Ryos tetz Moisés, tan talche'n yi xtxolbile'j:

¹⁷"Alaj tetz Aarón yi sbne' opon tunintz, qui'c rmeril tan toque'n jun tetz xonl yi at yana'sil, tan toye'n pam tzinwutz. ¹⁸Yi xtxolbila'tz na elpont, yi alchok scyetz yi at jun yana'sil qui'c rmeril tan banle'n yi jun munla'tz. Qui'c rmeril tan chixcone'n tetz pale' yi e' moyil'x, yi e' co'x, scyuch' yi e' yi at yana'sil yi ju', nka ko at yana'sil yi xchin, ¹⁹nka wak'xnakt yi tkan, nka yi k'ab, ²⁰nka yi at muc'uxil wutz coc, nka yi qui nin ch'uy wutz tkan, nka yi muj nin tu' te'j wutz, nka yi xlac'at wutz yi xcy'akach yi at te'j, nka yi at tx'a'c te wankil, nka po'tnak yi chiquiwel. ²¹Alchok scyetz scyeri e' xonl Aarón yi at jun te e'chk yana'sila'tz te'j, qui'c cuj tan toque'n tan banle'n jun munl swutz Ryos, yi patu'n na u'luj, nin qui'c cuj tan toque'n tan toye'n yi pam, na at yana'sil. ²²Ba'n lbaj yi pam ta'n yi na oyij, nin ba'n lbaj yi e'chk takle'n ta'n yi wi'nin xanil. ²³Poro qui'c rmeril tan toque'n tc'u'l yi ama'l yi wi'nin xanil yi cho'n at tul yi mantial tetz molbil ibaj, nin qui'c cuj tan tocomponen' xkansal tib te yi altar yi at le wutzk'anil, bantz qui tele'n ke'j yi inca'l ta'n, tan yi tetz yana'sil. Na in yi iRyosil, yi mmak'on k'ej yi e'chk takle'na'tz."

²⁴I nin tzun yol Moisésa'tz bantz tetz Aarón, quib yi tal Ryos tetz, nin ncha'tz ite'n nin tala'tz scyetz yi e' nitxajil Aarón, nin scyetz cyakil yi e' xonl Israel.

Yi e'chk oy yi na ak'luj tetz Ryos

22

¹Ej nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

²"Alaj tetz Aarón, nin scyetz yi e' xonl i', yi cwent cu'n chiban te e'chk takle'n yi wi'nin xanil yi na oylij swetz, tan qui tele'n k'ej imbi' cya'n, yi wi'nin xanil. Na in Jehová iRyosil.

³"Ej nin jalu', nin sbne' opon tunintz, alchok scyetz xchixo'l yi pale'a'tz yil tz'oc tan banle'n chimunl yi e' xonl Israel tzinwutz, tajwe'n tan xansal tib bajx cu'n. Ko quil sban tane'n yi inca'wle'j, tajwe'n tan tele'n laju'n tzixol' wok. Qui'c cuj tan xcone'n. Na in Jehová, iRyosil.

⁴"Qui'c cuj tan baje'n e'chk takle'n yi wi'nin xanil, tan jun xonl Aarón yi ko at jun jilwutz tx'a'c te'j yi xlac'at wutz^g, nka yi na el poj te wankil, jalen cu'n yil xansaj tib.

"Alchok scyetz tzitetz yil maque'n jun alma', nka lmaque'n junt wunak yi ja el ta'al yi xchi'ol,⁵ nka alchok scyetz yil tz'oc quen tetz jun yi qui xansa'nt, tampaj yil maque'n jun txuc yi tu na jut nin tu' wankil wuxtx'otx', nka yil noj quen te jun wunak yi qui xansa'nt,⁶ tz'ocopon tzun tetz tajlal jun yi qui xansa'nt, jalen cu'n yil cu' k'ej, nin qui'c cuj tan baje'n e'chk takle'n ta'n yi wi'nin xanil, yi ko quil

^g22:4 "Tx'a'c te'j yi xlac'at wutz" na elepont "lepra" le castiy.

jichin te yi ntaxk oc tan bajse'n yi e'chk pama'tz yi wi'nin xanil. ⁷Jalen cu'n yil cu' k'ej, kalena's tzun tz'octz tetz jun wunak yi xansa'nt swutz Ryos. Ej kalena's tzun at rmeriltz tan baje'n yi e'chk oy ta'n yi wi'nin xanil, na ya'stzun yi tetz wa'.

⁸Qui'c cuj tan baje'n xchi'bel jun txuc ta'n yi quimnakt yi nnoj quen swutz, nin qui'c cuj tan baje'n yi xchi'bel jun txuc ta'n yi rit'ij cu'n tane'n tan jun smaron txuc, bantz quil tz'oc lac'p il c'ol te'j tan yi chi'baja'tz. Na in Jehová iRyosil.

⁹"Al nin scyetz tan cyoque'n tan banle'n tane'n e'chk inca'wl, nin quil chijuch quil tantu' yi quil chibán tane'n, bantz quil chiquim. Na in Jehová iRyosil, yi na chinxansan yi e' pale'a'tz.

¹⁰"Yi ko at jun yi nk'e'l tz pale', qui'c cuj tan baje'n yi e'chk takle'n yi wi'nin xanil ta'n. Qui'c na ban ko i'tz jun wunak yi ja opon tu yi pale' tan posari'n, nka yi aj ch'eyanl le najbil yi pale', qui'c cuj tan baje'n yi e'chk pama'tz ta'n yi wi'nin xanil.

¹¹"Yi kol lok' yi pale' jun esclaw tan yi tetz pu'k, yi jun esclawa'tz ba'n lbaj yi e'chk takle'n ta'n yi wi'nin xanil. Ncha'tz yi e' yi cho'n nchitz'ij xe ca'l yi pale', ban chiwan te e'chk waja'tz.

¹²"Yi ko at jun xun yi me'l jun pale' yi ja ume' te jun yi qui'c tocbl tetz pale', qui'c rmeril tan baje'n yi e'chk oya'tz ta'n yi na ak'l ij scyetz yi e' pale'. ¹³Poro ko i'tz xma'lca'n, nka ja chipax tu chmil, nin qui'c tal, nin ja pakxij xe ca'l yi taj, ba'n wan te yi oy yi na ak'l ij tetz yi taj. Poro qui'c rmeril tan wane'n junt yi nk'e'l tz pale' te e'chk oya'tz.

¹⁴"Yi ko at jun yi qui na til yi xanil yi e'chk takle'na'tz, nin ja baj ta'n, tajwe'n tan xtxumul xel, tuml junt to'i'n part te yi mbaj ta'n. ¹⁵Poro yi e' pale' qui'c rmeril tan cyak'ol ama'l tan cyoque'n e' xonl Israel tan telse'n k'ej yi e'chk takle'na'tz yi wi'nin xanil, yi na oylij swetz, ¹⁶nin quil cyak' ama'l tan chijuchul quil, tan yil baj yi e'chk oya'tz cya'n. Na in yi Ryos, yi na ak'on chik'ej yi e' pale'."

**E'chk xtxolbil yi tajwe'n tan banle'n tane'n te
e'chk awun yi na xcon tetz tx'ixwatz**

¹⁷Ej nintzun jilon tzaj junt tir Ryos tetz Moisés, itzun saj tloltz:

¹⁸⁻¹⁹"Jilonin tetz Aarón tuml yi e' cy'ajl, nin scyetz yi e' atanum, nin txolnin yi e'chk xtxolbile'j scyetz: Yi ko at jun scyeri e' kaxonl Israel, nka jun scyeri e' awer nak yi najlij skaxo'l yil toy jun xtx'ixwatz tetz Ryos tan pat-xe'n tircu'n wankil, tajwe'n yi i'tz jun txuc yi mam nin yi qui'c mu'x tal yana'sil, bantz stzatzine'n Ryos te'j. Qui'c na ban ko i'tz tan tele'n k'ab te jun yol yi suki'nt ta'n swetz, nko i'tz jun oy yi tetz cu'n talma' na tak' tetz Ryos. Nin tajwe'n yi i'tz jun mam tor, nka i'tz jun tal mam cneru' yi junixe't yob, nka jun mam chiw. ²⁰Poro qui'c rmeril ko at chiyana'sil yi e' tawuna'tz, na quil c'u'lchij ko ya'tz quitane'n yil chopon tzinwutz.^h

²¹"Alchok scyetz yil tz'opon tan tak'le'n jun oy tetz tzatzin paz, qui'c na ban ko i'tz tan tele'n k'ab te jun yol yi suki'nt tetz Ryos, nka i'tz jun oy yi tetz cu'n talma' na tak', tajwe'n yil toy e' mam tor, nka e' cneru', yi qui'c mu'x tal chiyana'sil, bantz stzatzine'n Ryos te'j. ²²Quil tzitoywok e'chk awun swetz yi moyi'x, nka q'uixpnaqe', nka qui'c junt quikan, nka yi je'nak tx'anol tib mu'x chichi'bel, nka

^h 22:20 Lv 1:3; Dt 17:1.

at xcy'akach scye'j, nin quil tzitak' tan chipat-xe'n tetz oy wi altar tzinwutz. ²³ Ma jalu', ko i'tz jun oy yi na toy jun tan tu' yi na tzatzin, ba'n tzun ltak' jun mam tor, nka jun cne'r yi at jalaj tkan juy, poro ko i'tz tan banle'n tane'n jun ca'wl, qui tzun tz'ak'lij ama'litz tetz tan toyil jun awun yi nk'e'tz tz'aknak. ²⁴ Qui'c rmeril tan itk'ol e'chk awun swetz yi q'uixpnak chiquiwel, nka lo'onsa'nt, nka elnakt tzutij, nka elnak kuxij. Quil tzitoywok yi jun jilwutz awuna'tz swetz. ²⁵ Ncha'tz quil tzit'amwok e'chk awuna'tz tetz jun awer nak tetz inwa' yi in iRyosil, na yi e' txuca'tz at chiyana'sil, nin quil tzintz'am tik'ab."

E'chk xtxolbil yi tajwe'n lbanlij tane'n tan biyle'n jun awun yi na oylij tetz Ryos

²⁶ Ej nin jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz tetz:

²⁷"Yil tz'itl'ij jun tal ne'x tor, nka yil tz'itl'ij jun tal ne'x cneru', nka jun tal ne'x chiw, tajwe'n yil cyajcyen te yi xtxu' tetz juk k'ej, ma yil tz'icy' yi juk k'eja'tz, stz'ocsok tzuntz tan pat-xe'n tetz oy tzinwutz.

²⁸"Quil tzibiy cu'n jun wacx̄, nka jun cne'r tu tal te ite'n nin k'eja'tz.

²⁹"Yil tzitak'wok jun oy tan tyo'xi'n swetz, puntil cu'n tzitulej, bantz intzatzine'n te'j. ³⁰Nin bajswoke'n tircu'n te ite'n nin k'eja'tz nin quil tzitak'wok cyen sowril tetz junt k'ej. Na in Jehová iRyosil yi na chincawun tzite'j.

³¹"Banwok tane'n e'chk inca'wl, xomenwok te'j. Na in Jehová iRyosil yi na chincawun tzite'j.

³²"Quil tzitelsaj k'ej imbi' yi chin xan nin, bantz jale'n ink'ej tzixo'lwok, yi axwok xonl Israel. Na in, in Jehová yi iRyosil, yi ja ixansij tan ixcone'n swetz.

³³Nin ja cxe'l tzajwok wa'n Egipto, tan woque'n tetz iRyosil. Na in Jehová iRyosil yi na tzan tan talche'n e'chk ca'wla'tz tzitetz," stzun Ryos bantz tetz Moisés tan talche'n scyetz wunak.

Yi e'chk k'ej yi na bajij tan tak'le'n k'ej Ryos

23 ¹Ej nin tzun jilon tzaj junt tir Ryos tetz Moisés, itzun taltz tetz:

²"Txlaj yi xtxolbile'j scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel: Je bi' yi e'chk k'ejlale'j yi tajwe'n tan itoque'n tan inc'u'laje'n. Wi'nin xanil sbne' e'chk k'eja'tz yil tzimole' itib tzinwutz.

³"Kak' k'ej cxak'uj wok ma le juki'n k'ej, i'tz jun k'ej tetz ujle'nⁱ nin wi'nin xanil jun k'eja'tz sbne' yil tzimol cun itib tzinwutz. Tajwe'n tziban tane'n jun k'eja'tz alchok ama'lil kalel cxa'te't, na wi'nin xanil jun k'eja'tz tan tak'le'n ink'ej, na in iTaj Jehová.

⁴"Je yi e'chk k'ejlale'j tan imolol itib tan tak'le'n ink'ej, nin wi'nin xanil e'chk k'ejlala'tz:

⁵"Yi cyejlaj tajjal yi bajx xaw, cwe'n k'ej, tajwe'n tan ibnol tane'n yi Pasc, tan tak'le'n ink'ej.^j

⁶"Nin le o'laji'n k'ej te ite'n nin xawa'tz, na taj ticy'se'n yi k'ejlal tan bajse'n yi pam yi qui'c xtx'amil, tan tak'le'n ink'ej. Tetz juk k'ej tajwe'n tan ibajsal pam yi qui'c xtx'amil. ⁷Nin yi bajx k'ej te yi juk k'eja'tz, tajwe'n tan imolol itib na wi'nin xanil yi jun k'eja'tz. Quil xak'uj wok le jun k'eja'tz. ⁸Nin tul yi jujun k'eja'tz tajwe'n tan ipatil itx'ixwatz tzinwutz. Ej nin le juki'n k'ej, tajwe'n

ⁱ23:3 Ex 20:8-10; 23:12; 31:15; 34:21; 35:2; Dt 5:12-14. ^j23:5 Ex 12:1-13; Dt 16:1-2.

tan imolol itib na wi'nin xanil yi jun k'eja'tz. Qui'c cuj tan ibnol jun jilwutz ak'un."^k

Yi tzatz'i'n yi na bajij te yi bajx wutz yi ujul

⁹Ej nin tzun jilon tzaj junt tir Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

¹⁰"Txolnin yi e'chk xtxolbile'j scyetz yi e' atanum, yi e' xonl Israel: Yi nsken wi't cxo'c tul yi amal yil swakle'j tzitetz, nin yil je' yi icosech tetz triw, tajwe'n tz'opon yi bajx boc'oj ita'n tk'ab yi pale'. ¹¹Ma yi nsken wi't icy' yi jun k'ej tetz ujle'n, tajwe'n tzun tan sukil yi pale' yi jun boc'oj triwa'tz tzinwutz chi jun oy yi wi'nin k'ej, bantz wuk'ol ama'l tan itule'n tzinwutz. ¹²Nin le ite'n nin k'eja'tz yil cyoy yi jun boc'oj triwa'tz, tajwe'n tan ipatil jun tal ne'x cneru' yi junixe't yob, yi qui'c mu'x tal yana'sil, tan tak'le'n ink'ej. ¹³Ncha'tz tajwe'n tzicy'aj tzaj wajxak liwr tu ni'cy te yi balaj jarin yi co'si'int tan aceitil oliw, tan ipatil. I'tz jun oy yi wi'nin c'o'cal tzinwutz. Tajwe'n tan itoyil jun litr win xe c'u'l yi jun oya'tz. ¹⁴Quil baj pam ita'n, nka triw yi woyi'nt, nka triw yi skejt, jalen cu'n yil tz'opon yi jun itoya'tz ita'n tzinwutz. Ej nin yi jun xtxolbila'tz, i'tz jun ca'wl tetz cyakil ixonl tan chibnol tane'n sbne' opon tunintz. Qui'c na ban na'l cxa't cu'n wok.

Yi k'ej tetz bajx cosech

¹⁵"Ma yi nsken wi't itoy yi jun boc'oj triwa'tz, tul yi k'ej tetz ujle'n, itzun yi junt eklok tajwe'n tan itajjal juk seman.^l ¹⁶Nin te yi junt k'ej, tib yi ca'wunak beluj k'eja'tz, i'tz jun k'ej ujle'n, nin na jepon tajjal tetz nicy' cient k'ej. Ej nin te yi jun k'eja'tz tajwe'n yil tzitoy wok swetz yi wutz yi ac'aj cosech tetz triw. ¹⁷Nin tajwe'n tan bene'n chicy'al jujun najal cob pam yi at xtx'amil, yi na bnix te yi balaj jarina'tz, yi cyaj liwr talal jujun, chi jun oy yi wi'nin k'ej, tetz yi bajx wutz yi cosech tan itoye'n tzinwutz, yi in Jehová yi iRyosil. ¹⁸Nin tuml yi pama'tz, tajwe'n tan bene'n quicy'al juk ne'x cne'r tan jun yob jujun, yi qui'c mu'x tal chiyana'sil, tu jun ne'x tor, nin cob cne'r yi mam, tan chipat-xe'n tan tak'le'n ink'ej, na i'tz jun oy yi wi'nin c'o'cal tzinwutz. Tajwe'n xomt nin yi e'chk oya'tz tetz triw tu win, yi na chiquim yi e' awuna'tz.

¹⁹"Ncha'tz tajwe'n tan itoyil jun chiw, tan xtx'ajle'n itil, nin cob tal ne'x cneru' tan jun yob jujun, tetz jun oy tetz tzatzin paz. ²⁰Nin yi pale' tz'opon tan suke'n nin yi e'chk awuna'tz chi jun oy yi wi'nin k'ej swutz Ryos, tuml yi pam yi na bnix te yi bajx wutz yi cosech, nin tuml yi cob ne'x cne'r. Wi'nin xanil yi oya'tz swutz Ryos, nin tetz yi pale' sbne'.

²¹"Nin te ite'n nin k'eja'tz, tajwe'n tan ibnol jun molo'n ib yi wi'nin xanil, nin quil tzibán jun ak'un yi na taj wi'nin walor. Nin yi jun xtxolbile'j, i'tz jun ca'wl sbne' yi tajwe'n tzibán tane'n tetz cyakil tiemp, nin qui'c na ban na' lcea't cu'nt."^m

²²"Yil tz'opon k'ejjal tan je'n icosech, quil tzisicyle'n yi e'chk tal bak'wutz yi na cyaj cyen tx'akxuj, nin quil tzitxoy yi e'chk wutz yi bakaji'n yi na cyaj cyen wi tx'otx'. Ak'wok quen scyetz yi e' tal prow me'ba', nin scyetz yi e' awer nak. Na in iRyosil, yi na chincawun tzite'j."ⁿ

Yi k'ej tetz yi e'chk chun

²³Ej nintzun jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés tan talche'n:

^k 23:6-8 Ex 12:14-20; 23:15; 34:18; Dt 16:3-8. ^l 23:15 Na elepont yi na taj tajle'n 49 k'ej. ^m 23:15-21 Ex 23:16; 34:22; Dt 16:9-12. ⁿ 23:22 Lv 19:9-10; Dt 24:19-22.

²⁴ “Txolaj yi xtxolbile'j scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel: Yi bajx k'ej tetz yi juki'n xaw, tajwe'n tan ibnlol tane'n jun k'ej ujle'n, nin jun molo'n ib yi wi'nin xanil, nin tajwe'n tz'oc chun te jun k'eja'tz. ²⁵ Tajwe'n tan ipatil jun oy tan tak'le'n k'ej Ryos, nin qui'c cuj tan ibnlol jun jilwutz ak'un yi na taj wi'nin walor.”

Yi k'ejjal tan xtx'ajle'n quil

²⁶ Jilone'n tzaj Kataj Ryos junt tir tetz Moisés, itzun taltz:

²⁷ “Yi lajuji'n k'ej tetz yi juki'n xaw tetz cyakil yob, ya'stzun yi k'ejjal tan xtx'ajle'n itil. Nin tajwe'n tan ibnlol tane'n yi jun molo'n ib yi wi'nin xanil, nin tajwe'n tan ibnlol tane'n yi muc'le'n we'j, nin tajwe'n tan ipatil jun oy tan tak'le'n k'ej Ryos le jun k'eja'tz. ²⁸ Nin quil cxak'uj te jun k'eja'tz, na ya'stzun yi jun k'ej tan intx'ajol itil, nin sjalok cuybil ipaj swutz Ryos, yi itajcawil. ²⁹ Alchok scyetz yi quil sban tane'n yi muc'le'n we'j le jun k'eja'tz, qui'c na ban mbi wunakil, tajwe'n tan tele'n laju'n le tnum. ³⁰ Nin alchok scyetz yil tz'ak'uj te jun k'eja'tz, qui'c na ban mbi wunakil, sotzel wutz sbne' wa'n.

³¹ “Quil tzibán jun ak'un, na i'tz jun inca'wl tetz cyakil tiemp, yi tajwe'n tan chibnlol tane'n yi e' initxa' yi xomt che' tzaj, nin tajwe'n tan ibnlol tane'n qui'c na ban na' l'cxa't cu'nt. ³² Yi jun k'ejla'tz tajwe'n tz'oc tetz itajal yi i'tz jun k'ej tetz ujle'n, nin tetz muc'le'n we'j, nin tajwe'n yil xe'tij yi jun k'eja'tz yi beluj tajjal yi xaw, cwe'n k'ej, jalen yil cu' k'ej le junt eklok, ya'stzun yil tane' imunl.”^o

Yi wutz k'ej Scabte'

³³ Cawun tzaj Kataj Ryos junt tir tetz Moisés itzun taltz:

³⁴ “Txolaj yi xtxolbile'j scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel: Cyakil yob, le o'laji'n k'ej tetz yi juki'n xaw, tajwe'n tan ibnlol tane'n jun wutz k'ej yi na bi'a'j Scabte'. Juk tzun k'ej sbne' yi jun tzatzina'tz, tan tak'le'n k'ej Ryos. ³⁵ Nin le bajx k'ej tajwe'n tzimol itib. Nin chin xan nin jun molo'n iba'tz sbne'. Quil tzibán jun jilwutz ak'un yi quiw te yi jun k'eja'tz. ³⁶ Nin tul yi juk k'ejla'tz, tajwe'n tan ipatil e'chk oy tzinwutz, nin le wajxaki'n k'ej tajwe'n yil tzibán junt molo'n ib yi wi'nin xanil, nin tzipate' junt oy tzinwutz. Na i'tz jun k'ej tetz tzatz'i'n, nin qui'c cuj tan ibnlol jun jilwutz ak'un.^p

³⁷ “Je yi e'chk k'ej yi tajwe'n tan ibnlol tane'n tan tak'le'n ink'ej, nin tajwe'n tan ibnlol tane'n e'chk molo'n iba'tz na at xanil. Nin tajwe'n tan ipatil e'chk oy swutz Kataj Ryos, nin e'chk itx'ixwatz yi na patij tircu'n wankil, tuml e'chk oy yi ixi'n triw cu'n, nin e'chk oy yi win cu'n, xom quen tu' te yi mbi tajwe'n tan itoyil le jujun k'ej. ³⁸ Ncha'tz tajwe'n tan ticy'se'n e'chk k'ej tetz ujle'n cyakil sman tan tak'le'n ink'ej. Ncha'tz ba'n tzitak! e'chk oy yi suki'nt ita'n swetz tu yi e'chk oy yi tu na saj bu'k te italma'.

³⁹ “Ej nin yi o'laj tajjal yi juki'n xaw, yi nsken wi't je' yi cosech ita'n, tajwe'n tan ibnlol jun tzatz'i'n tetz juk k'ej tan tak'le'n k'ej Ryos. Nin le bajx k'ej te yi tzatz'i'n tajwe'n tan itujewe'n. Ma yil jepon tamp yi juk k'eja'tz, tajwe'n tan itujewe'n junt k'ej. ⁴⁰ Le bajx k'ej ba'n tzimol wok e'chk balaj lo'baj. Ncha'tz ba'n tzimol wok e'chk xak xa'j, nin e'chk k'ab tze' yi wi'nin xak, tu yi e'chk k'ab k'an tze' yi cho'n na jal tzi'ak a' tan ibnlol scabte'. Nin te yi juk k'eja'tz cxtzatzinkwok

^o 23:26-32 Lv 16:29-34. ^p 23:33-36 Dt 16:13-15.

tzinwutz.⁴¹ Na tul yi juki'n xaw tetz cyakil yob, tajwe'n tan ibnlol tane'n yi jun tzatzi'na'tz tetz juk k'ej tan tak'le'n ink'ej.⁴² Nin tul yi juk k'eja'tz, tircu'n axwok, yi ax intanum, tajwe'n tan ita'te'n txe'ak tal scabte'a'ltz,⁴³ bantz tule'n tx'akx xchic'u'l yi e' initxa' yi mbi cu'n bajij yi woque'n tan itelsene'litzaj le trnum Egipto, nin yi xcone'n tal scabte' ita'n tetz inajbil. Ban wok bin tane'n e'chk inca'wl, na in Jehová iRyosil.⁴⁴

⁴⁴ Ya'stun yi e'chk xtxolbil yi talnak Moisés scyetz yi e' xonl Israel, te e'chk k'ej, yi tajwe'n tan ticy'e'n cya'n swutz Kataj Ryos.

Yi aceit yi na xcon tetz txekbil

24

¹Ej nintzun jilon tzaq junt tir Ryostz tetz Moisés itzun taltz tetz:

²"Cawunin scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel tan cyak'ol aceitil oliw te yi balaj, bantz quil chitzaj yi e'chk txekbil.³ Nin tajwe'n yil tz'oc Aarón tan nuc'le'n yi e'chk cantil, bantz quil chitzaj yi e'chk txekbil yi at swutz Kataj Ryos le mantial tetz molbil ibaj, swutze'litzaj yi xbu'k yi at swutz yi caña' kale atit cu'nt yi cob lepaj c'ub tetz yi trat. Nin yi xtxolbile'j i'tz jun ca'wl tetz cyakil tiemp, yi tajwe'n tan quibital yi e' initxa' yi xomt che' tzaj.⁴ Tajwe'n bin tan nuc'le'n yi e'chk txekbila'tz yi ate' nintz le chicu'lbil, yi oro cu'n, tan chitxekune'n swutz Ryos.

Yi pam yi ilenin na opon swutz Ryos

⁵"Xconken yi chumbalaj jarin awa'n, nin banaj coblaj pam yi wajxak liwr tu ni'cy talal jujun sban, ⁶nin ba'n je' yi pama'tz awa'n wi yi mes, yi oro cu'n yi at tzinwutz, nin ba'n tzatxole'n cob txol tan kakchak nin tu' yi jujun txol.⁷ Nin ba'n tz'icy' cu'n yi insens awa'n tibaj yi jujun txol pam, na yi insensa'tz spat-xok swutz Kataj tan tak'le'n k'ej i', yi jun xtxolbile'j sbajok sbne' opon tunintz.⁸ Nin yi pama'tz tajwe'n tan topone'n swutz Kataj Ryos, cyakil tir yi na bajij yi jun k'ej ujle'n, chi jun trat tetz cyakil tiemp.⁹ Nin yi e'chk pama'tz cyetz Aarón scyuch' yi e' nitxajil sbne',^s nin ba'n lbaj cya'n le jun ama'l yi xan, na wi'nin k'ej yi jun oya'tz txo'l cyakil yi e'chk oy yi na opon swutz Ryos."

Yi chicastiwi yi e' wunak yi na cho'c tan telse'n k'ej Kataj Ryos

¹⁰⁻¹¹ Ej itzun bantz at tzun jun yaj yi xonl Israel yi xtxu', ma yi taj i'tz aj Egipto. Nin yi bi' yi xtxu' i'tz Selomit, nin yi xna'na'tz i' tal Dibri, nin i' jun chixonl yi e' aj Dan. Nin tzun je' chiyajol quib yi jun yaja'tz tu jun xonl Israel. Itzun yi jun yaja'tz yi xonl Israel xtxu', nintzun octz tan telse'n k'ej yi bi' Kataj Ryos. Ej nin tzun ben ticy'le'ntz swutz Moisés.¹² Ej, nin te yi na chitzan tan xch'iwe'n yi tajbil Kataj Ryos tan chibnol, nin tzun octz cyak'un xetze'.¹³ Saje'n tzun tlol Kataj Ryos tetz Moisés, itzun taltz:

¹⁴"Cy'ajlen yi juna'tz yi mmo'c tan telse'n ink'ej, le yi ama'l kale najlquixe't, nin tircu'n yi e' yi ja quibit yi mmo'c tan telse'n ink'ej ba'n lje' chik'ab twi' tan xchajle'n yi juncu'n i' ajpaj. Nin tircu'n yi e' wunak tetz trnum ba'n Ichibiy cu'n tan c'ub.¹⁵⁻¹⁶ Ma jalu', txolnin yi xtxolbile'j scyetz yi e' xonl Israel: Alchok scyetz yil tz'oc tan telse'n k'ej yi bi' yi kaRyosil, i' aj paj, nin tircu'n yi e' xonl Israel

^q23:39-43 Ex 23:16; 34:22. ^r24:5-6 Ex 25:30. ^s24:9 Mt 12:4; Mc 2:26; Lc 6:4.

chocopon tan biyle'n cu'n, tan c'ub. Nin qui'c na ban ko i'tz jun xonl Israel, nka jun awer nak yil tz'oc tan telse'n k'ej Ryos, tajwe'n tan quime'n.

¹⁷"Ncha'tz alchok scyetz yil biycu'n jun wunak, tajwe'n tan quime'n.^t

¹⁸"Alchok scyetz yil quim tawun junt ta'n, tajwe'n tan tk'ol xel.

¹⁹"Nin alchok scyetz yil ban quen jun takle'n te'l junt, tajwe'n tan tijol yi mbi cu'n mban. ²⁰Ko at jun yi ja wak'xij bakil junt ta'n, tajwe'n tan wak'xe'n tetz bakil, ko ja el wutz jun tan junt, tajwe'n tan tele'n wutz yi jun yi me'lsan wutz yi tuch', ko ja el te' jun tan junt tuch', ncha'tz tajwe'n tan tele'n te' yi juna'tz." Bantz tijol yi q'uixc'uj yi na icy'pon tan yi jun yi na lo'on.

²¹"Alchok scyetz yil biy cu'n tawun junt, tajwe'n tan tk'ol xel. Ma na alchok scyetz yil biy cu'n jun wunak, tajwe'n tan cwe'n biyij.

²²"Na yi e'chk ca'wla'tz nicey' nintu' sbne' scyetz yi e' xonl Israel, scyuch' yi e' awer nak yi najlche'-tz." Ban wok bin tane'n e'chk inca'wl na in yi Ryos yi itajcawil."

²³Jilone'n tzun Moiséstz scyetz yi e' xonl Israel, nin tzun el tzaj quicy'al yi juna'tz yi oc tan telse'n k'ej Kataj Ryos, nin tzun cu' chibiyoltz tan c'ub. Quib yi tal Ryos tetz Moisés, inin tzun cyulej yi e' xonl Israeltz.

Yi jun yob tetz ujle'n, ej nin yi jun yob yi na bi'aj jubileo

25 ¹Itzun yi jilone'n tzaj Kataj Ryos tetz Moisés, wi yi wutz yi na bi'aj Sinaí, itzun saj tloltz tetz:

²"Txolnin yi e'chk xtxolbile'j scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel: Yil exo'cwok tul yi ama'l yi swak'e' tzitetz, tajwe'n yil tz'uje' yi tx'otx' jujun tiemp tan tak'le'n k'ej Ryos. ³Ej ba'n tzun tz'oc wutz yi tx'otx'tz ita'n tetz kak yob. Ncha'tz ba'n exo'c tan pore'n yi uva yi awij ita'n, nin ba'n tzimol yi e'chk wutz. ⁴Ma le juki'n yob, tajwe'n tan tujewe'n yi tx'otx', tan tak'le'n k'ej Kataj. Nin quil tz'oc wutz itx'otx' ita'n, nin quil tzibán ba'n tetz e'chk uva yi awij ita'n. ⁵Nin quil je' jun cosech te yi triw yi na je'ul ḫchuc tul yi jun yoba'tz,^w nin quil molxij jun cosech te yi wutz yi uva yi na k'anax tul jun yoba'tz, na tajwe'n tan tujewe'n yi tx'otx'. ⁶Poro yi e'chk takle'n yi ḫchuc na ch'uy tul yi juki'n yoba'tz xcyek tan ic'a'che'n len, yi axwok itetz, scyuch' yi e' imos, scyuch' yi e' ak'unwil, nin scyuch' yi e' awer nak yi najlche' tzixol'. ⁷Ncha'tz ba'n chiwan yi e' itawun, scyuch' yi e' smaron txuc te'l. Cyakil yi na je'ul ḫchuc ba'n xcon tetz iwa!^x

⁸"Ej, nin tajwe'n tan itajlal juk tir juk yob, tan je'mpone'n tajlal tetz ca'wunak tu beluj yob. ⁹Ej nin yi lajuj tajlal yi juki'n xaw, yi k'ej tetz Cuybil Paj, tajwe'n tz'oc yi chun ita'n yi banij te tuc' cne'r, lakak tnum Israel, tan telse'n stziblal yi txant tan je'mpone'n yi nicey' ciente yob. ¹⁰Ma yil jepon yi nicey' ciente yoba'tz, tajwe'n tz'oc ita'n tetz jun yob yi wi'nin xanil, na i'tz jun yob tan ele'n liwr. Tircu'n yi e' esclaw chelpon liwr tan chipakxe'n te yi chinajal, nin ba'n lcyetzaj junt tir yi chitz'otx' yi benak c'a'y. ¹¹Yi jun yoba'tz yi na bi'aj jubileo', i'tz jun tiemp sbne' tan cycle'n cyakil wunak liwr,

^t24:17 Ex 21:12. ^u24:20 Ex 21:23-25; Dt 19:21; Mt 5:38. ^v24:22 Nm 15:16. ^w25:5 Na elepont yi qui je' yi triwa'tz yi na je' ul ḫchuc chi na ban yi na je' yi cosech te yi tiemp yi ba'n na xcon yi tx'otx' cy'a'n. Na qui'e rmeril tan bene'n yi wutz c'a'y, chi na ban yi mero cosech. Poro ba'n lwan alchok wunak te'l. Qui'e taw yi ujula'tz tane'n tul yi jun yoba'tz. Alchok scyetz ba'n wan te'l. Ncha'tz yi e' cyawun ban chiwan te'l. ^x25:1-7 Ex 23:10-11. ^y25:11 Yi yob "jubileo" cho'n na saj tetz jun yol le hebrej yi na elepont "chun" nka "tuc' cne'r". Ja oc yi jun chuna'tz tetz techl yi ja xe'tij yi jun yob tetz jubileo. I'tz jun yob yi ja che'l liwr cyakil e' esclaw yi e' xonl Israel, nin yi ja chicambaj junt tir yi cyetz chitz'otx' yi benak c'a'y. Ncha'tz yi e' yi at chitz'ok'be'n chelepon liwr tk'ab. Dt 15:1-9.

nin tul jun yoba'tz qui'c cuj tan tocse'n wutz yi e'chk cojbil, nin qui'c cuj tan je'n yi triw yi na itz'ij ḫchuc wi cojbil, nin qui'c cuj tan pore'n e'chk uva, nin qui'c cuj tan molche'n e'chk wutz,¹² na i'tz jun yob yi wi'nin xanil, nin tan cycle'n yi e' pres liwr. Nin ntin cxwankwok te yi mbi'tz na ch'uy ḫchuc swutz cojbil.

¹³"Te yi jun yoba'tz yi na bi'aj jubileo, tircu'n e' yi benak chitx'otx' c'a'y tajwe'n tan cyetzal junt tir. ¹⁴Na ko at jun slok' jun piñ tx'otx', nka sc'ay nin jun piñ tx'otx', qui'c cuj tan paysal wutz yi jun yi na tzan tan c'aye'n, nka yi jun yi na tzan tan lok'che'n. ¹⁵Na yi wunak yi lok'on jun piñ tx'otx', ntin ḫchoje' yi tajjal cosech yi sjalok jalen yil tz'ucu'l junt tir yi jun yob yi na bi'aj jubileo, nin yi jun yi na c'ayin tetz yi tx'otx', ntin sjake' yi jamel yi e'chk cosecha'tz yi txe'n je' swutz yi cojbil.¹⁶Xom quen tu' te yi jatna' tlen cosech txe'n je', ya'tz nin jamel yi cojbil sbne'-tz. Nin yi ko coboxte'n yob cosech tan je'n, ajnak tzaj nin tzun sbne' jameltz, na yi na c'aylij i'tz yi tajjal e'ch cosech.

¹⁷"Qui tzun tzipaysaj iwutz tzitibil itib. Ma na ek wok inch'i, na yi in wetz in iRyosil yi na cawun tzite'j. ¹⁸Banwok tane'n e'chk inca'wl tu e'chk inley yi bixba'nt wa'n. Nque'n wok c'ulutxum tan banle'n tane'n, bantz penin sk'il cxnajank wok le itanum. ¹⁹Stk'e' tzun itx'otx' balaj cosech, nin cxtzatzink wok swutz icojbil, nin sbajk yi e'chk wutz yi e'chk cosecha'tz ita'n jale'n cu'n yil noj ic'u'l.

²⁰"At lo' e' scyale': '¿Mbil baj ka'n yil ko'c tul yi juki'n yob, na qui'c cuj tan kak'uje'n wi cojbil, nin qui'c cuj tan kabene'n tan je'se'n kacosech?' ²¹Je puntile'j, yi in wetz, swak'e' imbanl tzitabaj le kaki'n yob, nin yi cosech yil je' ita'n xcyek tan ic'a'che'n tetz ox yob. ²²Cxwank tzun woktz te yi colij ita'n, jalen yil cxo'c wok tan tawle'n itujul le wajxaki'n yob, nin xcyek yi colij ita'n tan ic'a'che'n jalen yil je' yi ac'aj cosech.

²³"Yi tx'otx' qui'c rmeril tan bene'n ita'n c'ay tetz cyakil tiemp, na i'tz wetz, nin yi axwok itetz, ni'cu'n chi axwok tu'k c'amol tane'n swutz incojbil. ²⁴Cha'stzun te yi tx'otx' yi at tik'ab, ba'n tzitak' ama'l tetz yi taw banak, tan lok'ol junt tir tzitetz.

²⁵"Yi ko at jun itanum yil ben tul il, nin sc'ay icy' tzaj yi xtx'otx' tzitetz, ba'n tzilok'. Poro ko at jun xonl i' yi naka'j chixo'l tuch', yi na taj tan colpil yi tx'otx' yi ja wi't ben c'ay, ba'n tzitak' ama'l tetz tan lok'ol junt tir tetz yi mero taw.^a

²⁶"Ma jalu', ko i'tz jun itanum yi qui'c tetz xonl tan xcyewe'n tan colpe'n yi tx'otx', ba'n tz'oc il tan molche'n pu'k tan lok'olt tzitetz. Yil jal yi tajwe'n ta'n,²⁷tz'ocopon tan telse'n cwent te yi jatna' yob na taj tan je'mpone'n te yi yob tetz jubileo, nin ya'stzun jamel yi stk'e' tzitetz tan tetzal junt tir yi tx'otx'. ²⁸Ma jalu', ko quil xcy'e' yi yaj tan molche'n yi pwok yi tajwe'n, scyajk tzun yi tx'otx'a'tz tcwent yi jun yi nllok'on jalen cu'n yil tz'opon yi jun yob yi na bi'aj jubileo tan tetzal junt tir, na ya'stzun yi jun tiempa'tz yi na pakxij junt tir chitx'otx' cyakil wunak ḫchik'ab.

²⁹"Ko at jun yi ja c'ay jun ca'l tul jun tnum yi tapij cu'n te'j, ntin at rmeril tan lok'olt tul yi bajx yob yi benle'nix c'ay. ³⁰Poro ko quil xcy'e' junt tir tan lok'che'n yi ca'l, te jun yoba'tz, scyajk yi ca'l tetz yi junt wunak yi nllok'on, tetz cyakil

¹² 25:15 Yi mero bintzi qui nin ben yi tx'otx' c'a'y, ma na ntin yi e'chk cosech yi at rmeril scambaj yi lok'ol jalen jepón te yi yob yi na bi'aj "jubileo". ^a 25:25 Rt 2:20; 4:1-10.

tiemp, nin qui't xcy'e' yi taw banak cyen tan colpe'n, mpe ik tul jun yob yi na bi'aj jubileo.³¹ Ma yi e'ch ca'l yi cho'n je'nak'e' tul e'chk tnum yi qui'c tapij solte'j, ni'cu'n sbajok scye'j chi na bajij te jun piñ tx'otx' yi ba'n lok'xij kol xcy'e' yi taw tan colpe'n junt tir, ma ko qui', spakxok tzuntz tk'ab yi taw yil jepon yi jun yob tetz jubileo.

³² "Ma yi e' xonl Leví, ba'n chilok' junt tir e'chk chica'l yi cho'n at tul jun tnum yi tapij cu'n te'j.³³ Yi kol ben jun ca'l c'a'y tan jun xonl Leví yi cho'n at le jun tnum yi tapij cu'n te'j, nin ko quil xcy'e' tan lok'che'n junt tir, tajwe'n yil pakxij tk'ab i' yil jepon yi yob tetz jubileo. Na yi e'chk chica'l yi e' xonl Levíja'tz ya'stzun yi cyetz chica'l tetz cyakil tiemp.³⁴ Nin yi e'chk ama'l tetz pstorbil, yi cho'n at xchik'ab yi e' xonl Leví, qui'c rmeril tan bene'n c'a'y, na yi e'chk ama'la'tz i'tz cyetz, tetz cyakil tiemp sbne' opon tunintz.

Yi e'ch c'mo'n yi na ak'lij scyetz yi e' prow me'ba'

³⁵ "Ko at jun itanum, yil cyajcyen me'ba', nin ltz'opon tan jakle'n xch'eybil tetz tzitetz, tajwe'n tan ich'eyal chi na ich'ey jun awer nak tbe', nin tajwe'n tan itk'ol posar.^b ³⁶ Quil tzimajwok len jun takle'n tetz, nin quil tzitz'am ta'al yi pwok yi ja c'am tzitetz, quil tzibun jun xtxolbila'tz, ma na ekwok xchi'i iRyosil, nin ak'wok posar yi jun prowa'tz.³⁷ Quil tzijak ta'al yi pwok yi na itak' tan c'mo'n tetz,^c nin quil je' jamel yi wa' ita'n.³⁸ Na in iRyosil, yi itajcawil, nin ja cxe'lwok tzaj wa'n xchik'ab yi e' aj Egipto, tan woque'n tetz iRyosil, nin tan itopone'n le tnum yi na bi'aj Canaán.

³⁹ "Yi kol cyajcyen jun itanum tul me'ba'il te yi at tan posari'n tzituch', nin lc'aytib tzitetz tan ak'un, quil tzibuch chi jun esclaw tane'n,⁴⁰ ma na tajwe'n tzitak' k'ej chi na itak' k'ej jun ak'unwil, nka chi na itak' k'ej jun aj posarinl. Nin stz'ak'ujk tzituch' jalen yil tz'opon k'ejjal yi jun yob tetz jubileo, tan tele'n liwr.⁴¹ Kalena's tzun tz'eltz liwr tuml yi najal, tan ta'te'n xchixo'l yi e' tetz xonl, nin tan ta'te'n swutz yi tetz cojibil, chibanak cyen.⁴² Na axwok len cu'n inchakum, na ja cxe'litzaj wa'n jak' ca'wl Egipto, nin qui'c rmeril tan ibene'n c'ayi'n chi na ben c'ayi'n jun esclaw.⁴³ Qui bin che' ibuch, ma na chajwok yi na itek inch'i.

⁴⁴ "Ko na itaj tzilok' jun esclaw yaj nka xna'n, ba'n tzilok', poro yi cho'n ljal xchixo'l yi e' awer nak tetz junt tnum.⁴⁵ Ncha'tz ba'n tzilok' yi e' awer nak yi najlche' tzixo'l, tuml chinitxa' yil chijal te yi ate' le itanum, ba'n lche' ilok' tetz esclaw.⁴⁶ Nin ba'n chichyaj cyen ita'n tetz esclaw scyetz initxa' yil cxquim itetz. Poro qui'c rmeril tan itoque'n tan chibuchle'n yi e' itanum yi ko e' esclaw tzituch!.^d

⁴⁷ "Ma jal', ko at jun awer nak yil tz'oc tetz ric, nin ko at jun itanum yi ja ben tul tx'ok'be'n, nin na c'ay tib tetz yi jun rica'tz, nka na c'ay tib tetz alchok awer nakil,⁴⁸ at cuj tan xchojol jamel tan tele'n liwr, nin qui'c na ban ko ja wi't c'ay tib. Ba'n colpij tan jun titz'un, nka jun stzicy,⁴⁹ nka tan jun quitz'un, nka quitzicy yi e' taj xtxu', nka alchok jun scyetz yi e' xonl yi naka'j nin chixo'l tuch!. Ncha'tz ba'n colpij tib kol xcy'e' te'j xchuc cuntu!.⁵⁰ Nin na taj telse'n ajal te yi jatna' tiemp na taj tan je'mpone'n te yi yob tetz jubileo, nin yi jamel tan tele'n liwr i'tz yi tajjal yi e'chk yob yi quil xcon tetz yi patrón. Yi pwok cho'n xomok te yi na chitx'ac

^b 25:35 Dt 15:7-8.   ^c 25:37 Ex 22:25; Dt 23:19-20.   ^d 25:39-46 Ex 21:2-6; Dt 15:12-18.

yi e' ak'unwil tul jun k'ej. ⁵¹Nin ko at tzaj nin coboxt yob yi qui njepon te yi jun yob jubileo, tajwe'n tan tk'ol mu'x te yi pwok yi nstz'am yi bene'n c'ayil tib. ⁵²Ko coboxte'n yob tan je'mpone'n te yi jun yob tetz jubileo, ntin xchoje' yi jamel yi mu'xti tiempa'tz. ⁵³Nin tajwe'n tz'l'iwj wutz chi jun ak'unwil yi na ak'uj tan yobi'n, quil tzitak' ama'l tan toque'n buchle'n.

⁵⁴"Ma jalu', ko cya'l na jal puntil ta'n tan colpe'n, ilenin tz'elpon liwr scyuch' yi e' nitxajil, yil jepon yi jun yob yi na bi'aj jubileo, ⁵⁵na tircu'n yi e' xonl Israel e' len cu'n inchakum, e' wetz, na in nche'lSan tzaj Egipto. Na in yi Ryos yi ca'wl itetz.

Yi e' c'ulutxum, sjalok cyetz chibani

26 ¹"Quil tziban teblal e'chk ryos yi banjij cuntu' quitane'n, nin quil tzilok' wutz e'chk teblal junt ryos, nin quil tz'oc e'chk c'ub ita'n chi wi'nink xanil, nka e'chk c'ub yi se'ij tu' wutz. Quil cxmeje' wok swutz e'chk takle'na'tz tan tak'le'n ke'j, na yi in wetz in Jehová iRyosil.^e ²Banwok tane'n e'chk k'ej tetz ujle'n yi bixba'nt wa'n. Ak'wok k'ej yi mantial tetz molbil ibaj kale najlchine't. Na yi in wetz in Jehová iRyosil, yi na chincawun tzite'j.^f

³"Yi kol cxom wok te e'chk inca'wl, nin kol tziban tane'n tircu'n yi na walnin tzitetz, ⁴tz'opon tzun yi a'baltz wa'n te yi tiempil, nin tircu'n e'chk ujul swutzink. ⁵Nin yi triw yi jepon ita'n xtx'a'je' yil tz'ucu'l tiempil yi uva, nin yi uva xtx'a'je' jalén yil tz'oc junt tir yi cosech wi yi cojibil. Nin quil xquim wok tan we'j, nin tan yi na cxtzan wok tan banle'n tane'n e'chk inca'wl quil sotz ic'u'l le itanum.^g ⁶Nin sjalok tzatzin paz le itanum, nin quil cxob wok yil cxwit, nin cxincole'wok xchik'ab yi e' smaron txuc, nin quil wak' ama'l scyetz yi e' icontr tan oyintzi' tzite'j. ⁷Cxcyekwok tan chilaje'n len e' icontr, nin xchiquimok tircu'n ita'n tan spar. ⁸Ntin o' ntzi' ixone'n cxcyek tan chilaje'n len jun ciente icontr, nin yi jun ciente itetz, chixcyek tan chilaje'n len lajuj mil icontr, nin tircu'n xchiquimoklen ita'n tan spar. ⁹Wi'nin xchin tzatzink tzite'j, nin expuc'unk wa'n, nin jun cu'n nelpon cu'n te inyol yi insuknak tzitetz. ¹⁰Nin cxwankwok te yi cosech triw yi colije't ita'n, nin tajwe'n tan tele'n tzaj ita'n le cu'lbel, tan icolol yi wutz yi ac'aj cosech.

¹¹"Yi in wetz na'tok tzite'j, nin quil tzinxajslen wib tzite'j. ¹²Nin cyakil nin tiemp xchinxonk tzixo'l. Nin nocopon tetz iRyosil. Nin yi axwok cxocopon tetz intanum.^h ¹³Na in iRyosil yi itajcawil yi ncxe'lSan tzaj jak' chica'wl yi e' aj Egipto, tan qui'it ita'te'n tetz chi'esclaw. Nin ja el yi yucu' wa'n te ikul yi tz'amol itetz, nin ja wak' ik'ej.

E'chk xtxolbil tan makle'n chiwutz yi e' pajol ca'wl

¹⁴"Ma jalu', ko quil cxo'c c'ulutxum jak' inca'wl, nin ko quil tziban tane'n e'chk xtxolbil yi ja wi't wal, ¹⁵ma na ko quil tzicuij e'chk inley nin kol cxo'cwok tan telse'n k'ej e'chk inca'wl, nin ko quil tziban tane'n, qui tzun cxe'l cu'n wok te yi katrat. ¹⁶Ko ya'tz tziban wok, je tzimbane'j tzite'j: Chin xo'wbil nin sbne', cupon ya'bil yi sbiyonk, tz'elu'l ik'a'kl, xchiyobtok iwutz, nin quil jal iwalor, nin

^e26:1 Ex 20:4; Lv 19:4; Dt 5:8; 16:21-22; 27:1. ^f26:2 Lv 19:30. ^g26:3-5 Dt 11:13-15. ^h26:11-12 2Co 6:16; Ap 21:3.

qui'c wutzil yi e'chk ujul sbne' yil tzitawaj, na yi e' icontr e' scambank yi wutz icosech.¹⁷ Nocopon contr tzite'j, nin yi e' icontr chixcyek tzite'j, nin ḫchicawunk yi e' yi wi'nin na chi'ch chic'u'l tzite'j, nin cxelpon ojk ptzun cya'lk jun xomij tan itz'amle'n.

¹⁸ "Nin ko qui nin cxo'ctz c'ulutxum jak' inca'wl, cxincawse' jukt tir tampaj itil yi na ijuch.¹⁹ Na itocsaj itib nim tu itajtza'kl, poro tzinxite' cunin yi jun iya'pla'tz, nin qui't wak' ama'l tan cwe'n a'bal wi'ak yi icojibil bantz quil wutzin itujul.²⁰ Nin yi itak'un tan cha'tz tu' sbne', na quil wutzin, nin ncha'tz yi e'chk wi' lo'baj quil jal jun tal ḫutuj wutz.

²¹ "Nin ko qui nin tz'ocopon inca'wl te iwi', nin iixinin axwoktz tan pajle'n e'chk inca'wl, swak'e'! tzun jukt tir icaws, xomquen tu' te ipajpal.²² Swak'e'! ama'l tan cyopone'n e'chk smaron txuc tan ibajse'n, nin ḫchibajk initxa' cya'n, nin chocopon tan chibajse'n e'chk itawun, nin chixcyek yi e' txuca'tz tan chibyle'n wi'nin wunak, nin qui't jal mas ixone'n tan xo'n lakak be'!

²³ "Nin ko chin pajpuj nin axwok, nin ch'inch'uj nin tunin axwok tan pajle'n e'chk inca'wl,²⁴ cxincawse' jukt tir, tan e'chk itil yi na ijuch.²⁵ Nin copon jun chin wutzile'n oyintzi' wa'n tzixo'l scyuch' yi e' icontr bantz wicy'sal inc'u'l tzite'j, tampaj yi qui nin ncxe'l cu'n wok te katraj yi bnixnakt ka'n tzituch!. Cxelpon ojkuj tan icolol itib le'ak itanum, poro copon e'chk ya'bil wa'n tzixo'l. Ncha'tz ncxben wok pres cyak'un yi e' icontr.

²⁶ "Ej, nin yil tzaj yi iwa' wa'n, yi colij ita'n tan iwane'n coboxt k'ej te'j, lajuj cu'n xna'n chocopon tan sk'ajse'n jun tal pam tul jun ntzi' tal chuj, nin piyü'n cu'n sbne'! tziwutz, nin quil noj ic'u'l ta'n.

²⁷ "Ej, nin ko qui nin na ocopon inyol te iwi', nin ch'inch'uj nin tunin axwok tan pajle'n inca'wl,²⁸ ḫchi'chok inc'u'l tzite'j, nin cxincawse' wok jukt tir yi nimte'n cu'n q'uixbel sbne', tan yi ipajpal.²⁹ Nin tan yi xtxolbila'se'j, axwokte'n cxocopon tan chibajse'n initxa'.³⁰ Nocopon tan xite'n cu'n e'chk k'ajbil yi na xcon ita'n tan c'u'laje'n e'chk ryos. Nin cob cuntu' chelpon e'chk patbil insens yi na xcon tzitetz. Nin yi iwankil yi quimnakt cho'n jepon intenul tibaj chiwankil e'chk iryosil yi qui na chinachon. Tzinchaje'! tzuntz tzitetz yi qui na chimpek' te itajtza'kl.³¹ Chin tz'inunin tu' sbne'! itanum wa'n. Nin tzinxite' e'chk ica'l kale na imolwit itib tan tak'le'n k'ej e'chk ryos. Nin qui't chintzatzin te e'chk balaj insens yil tzitak'! swetz.

³² "Slo'onk yi tnum wa'n, nin yi e' icontr yil chu'l tan najewe'n tul chelpon yab te yi squile'.³³ Nin cxelpon xit wa'n bene'n tzi'n ḫchixo'lak e'chk tnum; nin nocopon tan ibyle'n cu'n tan spar; nin yi itanum tz'ocopon tetz jun ama'l yi tz'inunin tu' yi chin xo'wbil nin.³⁴ Nin tan yi xtxolbila'tz stz'ujek yi tx'otx', nin tz'elpon xel yi tiemp tzite'j yi qui nin mitak' tan tujewe'n. Te yi tiemp yil cxa'tijwok tan najewe'n le chitanum e' icontr, ya'stzun yi tiemp yi stz'ujek yi tx'otx'.³⁵ Cyakil yi tiemp yil cyaj yi tx'otx' ḫchuc, ya'stzun yi xel yi tiemp yi qui nin mitak' tan tujewe'n te yi atix tzaj wok swutz.

³⁶ "Nin yi axwok yil cxclax cyen ḫchik'ab yi e' icontr te yi atix ḫchixo'l, swak'e' wi'nin xo'w tzitetz, nin cxelpon ojkuj tan tu' yil tzibitin yil na cutzaj tx'akxuj jun tal xak xtze', cxelpon ojkuj swutz, ni'cu'n chi alk jun xomij wutz icoc tu spar tan ibyle'n cu'n. Ej nin cxjepon trimp tan bi'l nin ojke'l. Poro cya'l xomij tan itz'amle'n.³⁷ Nin ichucte'n tzibowle' itib. Na ni'cu'n chi najk icol itib tk'ab jun chin wutzile'n oyintzi', poro cya'l jun xomij tan itz'amle'n. iNin cya'l nin jun

tzitetz yi nink jal walor tan oyintzi' tu icontr! ³⁸Nin yi e' mas tnum chocopon tan itelse'n cu'n swutz, nin xquimok wok cyak'un yi e' icontra'tz. ³⁹Ej nin yi e' yi quil chiquim le chitanum yi e' icontra'tz, xchiquimok tampaj yi cyetz quil. Xchiquimok scyuch' chitaj chitxu!, na ncha'tz e', at len quil.

⁴⁰"Ma yi e' ixonl yil chixomtzaj, mpe nink chinachon te chipaj tu chipaj yi e' chimam chite', yi e' yi oc tan contri'n swe'j tan yi cyajtza'kl yi chin pajpuj nin,ⁱ ⁴¹ilenin nocopon tan contri'n scye'j, nin swak'e' ama'l tan chibene'n pres chik'ab chicontr. Kalena's tzun chitx'ixwok nin chicho'e' yi pajpal yi cyajtza'kl. ⁴²Kalena's tzun tz'ul tx'a'kx yi trat tinc'u'l, yi bnixnak wa'n tu Jacow^j, nin Isaac^k, nin tu Abraham.^l Ej nin ncha'tz tz'ul tx'a'kx yi tx'otx' tinc'u'l yi suki'nt wa'n tzitetz. ⁴³Na yi tx'otx'a'tz tz'u'jek tik'ab. Nin tzatzin cu'n tz'u'jek yi cobox yoba'tz yi qui nin mitak' uje'n tetz, na quibix axwok sbne' tan ak'un swutz. Na ya's tzun icaws, tan paj yi qui nin mitak' k'ej e'chk inley, na qui nin ixomwok tan banle'n tane'n.

⁴⁴"Nin te yi na itijwok cyakil e'chk cawsa'tz, le chi ama'l yi e' icontr, quil cxe'lwok te inc'u'l junawes, nin quil cxe'l wok cu'n wa'n swutz junawes, na quil tz'el yi trat te inc'u'l yi mbnixnak wa'n skaxo'l, scyuch' yi e' imam ite', na yi in wetz in Jehová, yi iRyosil. ⁴⁵Ma na chul' tx'a'kx e' tinc'u'l tan paj yi trat yi mbnixnak wa'n scyuch', yi cyele'n tzaj wa'n Egipto, xchiwutz jun c'oloj nación, tan woque'n tetz chiRyosil. Na in Jehová iRyosil."^m

⁴⁶Ya'stzun yi e'chk ley tu e'chk ca'wl, tu e'chk chusu'n, yi cyaj tlol Kataj Ryos tetz Moisés wi wutz Sinaí, tan xtxolil scyetz yi e' xonl Israel.

E'chk takle'n yi wi'nin xanil swutz Ryos

27 ¹Ej, nintzon jilon tzaj junt tir Kataj Ryos tetz Moisés tan talche'n:
²"Txolnin yi e'chk xtxolbile'j scyetz yi e' atanum yi e' xonl Israel:
 Alchok scyetz yi na taj xchoj yi jamel tan colpe'n jun wunak nka jun e'chk takle'n yi sukij swetz, je yi pwok yi tajwe'n tan xchojle'n swetz tan colpene'l tzaj tk'ab yi yol yi nsuk swetz: ³Ko i'tz jun yaj yi at tul junak yob jalen ox c'al yob yi jamel i'tz nicy' cient pië sakal. Xom quen tu' te yi walor yi jilwutz pwok yi na xcon le mantial tetz molbil ibaj. ⁴Ma ko i'tz jun xna'n yi nsukij swetz, yi jamel i' i'tz, junaklaj pië sakal. ⁵Ma scyetz yi e' wunak yi ate' tul o' yob jalen junak yob yi nsukij swetz, yi chijamel i'tz junak pië sakal yi ko i'tz yaj, ma ko i'tz xna'n, lajuj ntzi' tzuntz. ⁶Ma scyetz yi e' nitxa' tan jun xaw jalen o' yob, yi chijamel i'tz o' ntzi' pië sakal ko i'tz xicy, ma ko xun ox ntzi' tzuntz. ⁷Ma scyetz yi e' yi ja tz'ak ox c'al yob cya'n, o'laj tzun pië sakaltz, scyetz yi e' yaj, nin lajuj scyetz yi e' xna'n. ⁸Ma ko chin me'ba' nin jun wunak, tan xchojle'n yi pwok yi bixba'nt, tajwe'n tzun tz'opontz tan yol tetz yi pale', tan tbite'n yi nicy'na' xchojle', xomquen tu' te yi walor yi jun yi sukin yi yol.

⁹"Ma jalu', yi ko i'tz jun awun yi suki'nt swetz, qui'c tzun rmeriltz tan xite'n yi jun trata'tz, na ja wi't xansij. ¹⁰Nin qui'c cuj tan je'n tx'exu'n tu junt awun. Qui'c na ban ko chin ba'nt cunin, nka ajnakt tzaj cunin. Ma ko

ⁱ26:40-45 Is 66:8; Zec 12:10. ^j26:42 Gn 28:13-14. ^k26:42 Gn 26:3-4. ^l26:42 Gn 17:7-8. ^m26:45 Ja xcon yi bi' Jehová ta'n na na elepong, yi Ryos yi na el k'ab te yi e'chk takle'n yi na suk.

na tx'e'xij jun awuna'tz yi suki'nt, chicabil tzuntz na chixansijⁿ, yi jun yi at nintz, tu yi xel yi mopon oyi'n.

¹¹ "Ma ko i'tz jun txuc yi nk'e'tz xansa'nt, yi qui'c cuj tan toye'n tetz Ryos, tajwe'n tzuntz tan bene'n ticy'le'n yi jun awuna'tz swutz yi pale!, ¹² nin yi pale' tz'a'llonk tzaj yi nicy'na' jamel yi jun txuca'tz. Nin yi jamelil yi na bixe' tan yi pale', tajwe'n tan cujil yi taw yi awun. ¹³ Nin ko na a'wij tan taje'n junt tir yi awun, tajwe'n tzuntz tan ḥchojol yi jamel yi bixba'nt, tuml jun mult, yi i'tz jun part te o' pīx yi jamel yi awuna'tz.

¹⁴ "Ko at jun yil suk yi ca'l swetz, yi pale' bixbank yi walor yi ca'l, xomquen tu' te yi balajil yi ca'l, nin yi walor yi na bixbjay yi pale', tajwe'n yil cu' swutz yi taw ca'l. ¹⁵ Ma jalut, ko na taj yi taw tan colpe'n junt tir yi ca'l, tajwe'n tzuntz tan ḥchojol yi walor yi ca'l tuml jun part te yi o' pīx yi jamel yi ca'l yi bixba'nt tan yi pale', spakxok tzun junt tir yi ca'l tk'ab.

¹⁶ "Ko at jun ja suk jun pīx cojbil swetz, yi walor yi jun pīx cojbila'tz cho'n xomok te yi nicy'na' cosech na je' swutz, yi walor i'tz nicy' cient pīx sakal te cyakil ca'wunak cient tu ca'wunak liwr cebada yi na je' swutz. ¹⁷ Nin kol suk yi tx'otx' tul yi yob yi na bi'aj jubileo, tajwe'n tan ḥchojle'n yi jamel cawal. ¹⁸ Poro kol suk swetz te nsken wi't icy' yi jun yoba'tz yi na bi'aj jubileo, qui'c mas jamel sbne'. Cho'n xomok te jatna' yob na taj tan je'n pone'n te yi jun yob tetz jubileo.

¹⁹ "Ma na ko na taj yi taw yil pakxij jun ttx'otx' tk'ab, tajwe'n tan ḥchojol yi walor yi tx'otx' tuml jun part te o' pīx yi jamel. Stetzaje' tzun junt tir yi tx'otx'. ²⁰ Poro ko quil cambaj yi tx'otx', nin lben c'a'y tetz junt wunak, qui'ct tzun cuj tan cambal junt tir yi tx'otx!. ²¹ Nin yil jepon yi jun yob yi na bi'aj jubileo, qui'c jun taw sbne', ma na ntin in, nin yi pale' i' tz'ocopon tan q'uiicy'le'n yi tx'otx'a'tz.

²² "Ko at jun Itak' jun pīx tx'otx' swetz yi ja lok', nin nk'e'tz herens yi at tk'ab, cyak'un taj, ²³ stile' yi pale' nicy'na' jamel sbne' jalen yil jepon yi jun yob jubileo. Nin te ite'n nin k'eja'tz na taj ḥchojle'n. ²⁴ Ma yil tz'opon yi jun yob jubileo, spakxok tzun junt tir yi tx'otx' tk'ab yi mero taw banak.

²⁵ "Tircu'n jamel e'chk takle'n tajwe'n yi cho'n lxom te yi jun jilwutz pwok yi na xcon le yi mantial tetz molbil ibaj.

²⁶ "Ma jalut, je xtxolbile'j scye yi awun yi bajx na chitz'ij.^o Yi e'a's yi bajx na chitz'ij wetz sbne', qui'c rmeril tan suke'n swetz, na bixba'nt wa'n yi wetz sbne'. Qui'c na ban ko i'tz jun tal wacx, nka jun tal ne'x cne'r, wetz sbne'. ²⁷ Ma jalut, ko i'tz bajx tal jun txuc yi xan kol bajsij, ba'n colpij. Ntin na taj ḥchojle'n yi jamel yi na bixe' tan yi pale', tuml jun mult yi i'tz jun part te o' pīx yi jamel yi jun txuca'tz. Poro ko quil je' colpi'n, ba'n lben c'a'y tan yi pale' chi yi jamel yi ja wi't bixe'.

²⁸ "Ko at jun yi ja wi't suk yi me'b'il swetz, qui'c na ban ko i'tz wunak, tawun, nka jalaj tx'otx' yi ya'stzun yi herens yi ncyaj chik'ol yi e' taj xtxu!. Qui'c cuj tan bene'n c'a'y, nin qui'c rmeril tan cambe'n junt tir na ya'stzun xac yi ja ak'lilj swetz, nin wi'nin xanil tzinwutz.^p ²⁹ Nin ncha'tz qui'c cuj tan colpe'n jun wunak yi suki'nt swetz, ma na tajwe'n tan quime'n.

³⁰ "Yi lajuji'n pīx te yi e'chk cosech yi na je' wi yi cojbil, tu yi wutz e'chk tze' i'tz wetz. ³¹ Ma ko at jun na taj tan colpe'n mul'x te yi lajuji'n pīxa'tz, tajwe'n tan ḥchojol yi jamel tuml o'i'n part te tircu'n yi jamel.

ⁿ 27:10 Na elepont chicabil yi awuna'tz, e' tetz Kataj Ryos na ban. ^o 27:26 Ex 13:12; 34:19. ^p 27:28 Nm 18:14.

³² "Jun te yi lajuj awun, tajwe'n tan tak'le'n swetz, na ya'stzun yi lajuji'n part, ³³ nin qui'c cuj tan tak'le'n junt xel yi ba'nt cu'n, nka ploj mu'x tal. Nin kol je' tx'exu'n jun awun, chicabil tzuntz xchicyajk tetz wetz, nin qui'c cuj tan chicolpe'n."^q

³⁴ Ya'stzun yi e'chk ca'wl yi tak! Kataj Ryos tetz Moisés wi yi wutz yi na bi'aj Sinaí, tan xtxolil scyetz yi e' tetz tanum, yi e' xonl Israel.

---

^q 27:30-33 Nm 18:21; Dt 14:22-29; Mal 1:8; 3:8-10.

JOSUÉ

Tx'olbil Xo'l Yi liwre'j

Yi bajxom yi xcon tan Ryos tetz xel Moisés na bi'aj Josué. Yi bi' yi jun Josuéja'tz ja xcon tetz bi' yi liwre'j. Ncha'tz yi Josuéja'tz i' chibajxom yi e' xonl Israel yi cyocompone'n Canaán

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1-12) na xtxol yi ñe'n cu'n ban Josué scyuch! yi e' mas xonl Israel tan chicambal nin tan cyetzel yi ama'll yi na bi'aj Canaán. Tul yi e'chk capitulo-a's na jal e'chk xtxolbil ka'n chitane'n:

Yi quicyle'n wi tzanla' Jordán;

yi cwe'n woc' yi e'chk tapij tetz yi tnum Jericó tu yi tnum Hai;

yi xtx'amxe'n yi yaj Hazor, tu yi e'chk oyintzi' yi e' ban tan chicambal wi'nin ama'l cwent Canaán.

Yi ca'p wekl (Cap. 13-22) na xtxol yi ñe'n cu'n ban Josué tan jatxle'n yi e'chk ama'l ñchik'ab yi jujun k'u'l xonl Israel. Ej nin ncha'tz na xtxol yi ñe'n cu'n ban yi bixewe'n cobox tnum tan colol tib jun yaj yi ja quim jun tuch' ta'n yi nk'e'tz txumijt ntulej.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 23-24) na xtxol e'chk wi'tzibil yol yi tal Josué scyetz cyakil yi e' xonl Israel yi txant tan quime'n i'. Ncha'tz na xtxol yi ñe'n cu'n e' ban tan quiwse'n yi trat yi bnixnak cyak'un chimam chite' tu Ryos. Na tzaj wi' yi liwr tan yi xtxolbil yi ñe'n cu'n chiquime'n Josué tu yi pale' Eleazar yi cy'ajl Aarón.

Yi bixewe'n Josué tetz xel Moisés

1 ¹Itzun bantz, te yi nsken quim Moisés, yi ñchakum Ryos^a, nintzun jilon Kataj Ryos tetz Josué. Yi Josuéja'tz i' cy'ajl Nun, nin i' ñch'eyum Moisés banak.

²Itzun tal Kataj tetz: "Ma jalú' Josué, ja quim Moisés, yi inchakum. Cha'stzun te tajwe'n tan abajxe'n cy'en ñchiwutz cyakil yi e' mas atanum, yi e' xonl Israel, wi yi a' Jordán, bantz itopone'n swutz yi ama'll yi swak'e' tzitetz.

³"Suki'nt cyakil yi e'chk ama'la'tz wa'n tzitetz, chi walnak tetz Moisés.^b Cyakil yi ama'll kale cxicy'e'twok, itetz sbne!. ⁴Suki'nt yi e'chk ama'la'tz tzitetz,^c yi na xe'tnin te yi ama'll tz'inunin tu' jalen te yi wi'wtz Líbano. Ma tele'n tzi'n, cho'n na xe't tzaj tzi yi jun chin wutzile'n tzanla' Eufrates, nin na opon jalen te yi mar Mediterráneo, kale na cwe't yi k'ej. Nin na jop cyakil yi chi'ama'll yi e' hitita.

^a1:1 "Ñchakum Ryos". Tul yol Kataj qui na elepong jun tu' mos, ma na jun yi tk'o'n tib tan xcone'n tetz Ryos tetz cu'n talma!. Ej nin at k'ej yi juna'tz swutz Ryos. Nm 12:7; Jos 1:2-7; Mal 4:4. ^b1:3 Gn 15:18-21; 28:13. ^c1:4 Tz'elepon cu'n Kataj Ryos te yi yol yi suki'nt ta'n. Jer 16:14-16; Am 9:11-15; Zac 8:4-8.

⁵"Cya'll jun xcy'e' tzawe'lj Josué te yi cobox k'ej yi atiħ tzone'lj wuxtx'otx', na chinjomok tzawe'lj, chi banakin te'l Moisés. Quil ḥwil cyen achuc, na ilenin chinjomok tzawe'lj.^d ⁶Benk awukan ttx'otx'^e nin quil cxob, na aħ cħocopon tan jatxle'n cu'n chi'ama'l yi e' intanume'lj. Yi ama'la'tz, ya'stzun yi suki'int wa'n scyetz imam ite'. ⁷Ntin na taj yi benk awukan ttx'otx', nin yi quil cxob. Nque'n il tan banle'n tane'n cyakil yi ley yi talnak yi inchakum Moisés tzatz. Xomen te'lj, quib yi na tal, bantz penin sk'il sban cyakil yi e'chik takle'n yil tzaban.

⁸"Ntin na taj yi quil tz'el te ac'u'l, yi mbi na tal yi liwr kale atit yi wetz inca'wl. Sk'ejl nin lak'bal na taj yil tzatzum yi mbi na tal. Nin kol cxom te'lj, penin sk'il sbne' cyakil yi tzabne'.

⁹"Qui bin cxob. Benk awukan ttx'otx'. iQuiwit! Quil tzacabej ac'u'l, na in awAjcwil, nin in aRyosil, nin chinjomok tzawe'lj alchok cħal'jnint."

Yi toque'n Josué tett chibajxom yi e' xonl Israel

¹⁰Toque'n tzun Josué tan chicaw'e'n yi e' mas ajcaw yi ate' ḥchixo'l yi e' xonl Israel.

¹¹Itzun taltz scyetz: "Chibenku' ḥchixo'l yi e' katanum, nin cyale'u' scyetz: 'Banwok list iwa'. Na le oxt k'ej kicy'pon wi a' Jordán tan ketzal yi ama'l yi ja wi't suk Kataj yi kaRyosil sketz,' che'chu' sban."

¹²Ncha'tz jilon Josué scyetz yi e' xonl Rubén, scyuch' yi e' xonl Gad, scyuch' jun k'u'l scyeri e' xonl Manasés yi cob' elnake!. ¹³Itzun taltz scyetz: "Ulk tx'akx yi yol Moisés, yi inchakum, ḥchic'u'l lu'. Na je yol i'ejj: 'Kataj, yi kaRyosil mmak'on yi ama'lej' tan cyetzelu' nin tan cya'te'nu' swutz,' chij i' ban. ¹⁴Chicyajk cyen bin yi quixkelu' scyuch' chinitxajilu' tzone'lj. Ncha'tz yi cyawunu' chicyajk cyen tzone'lj. Na yi ama'lej', yi at jalajicy' tzaj yi a' Jordán, ya'stzun yi cyeru' yi tak'nak Moisés. Poro cyakil yi e'u' yi chusijj che'tu' tan oyintzi', yi e'u' yi qui na chixobu', ba'n chixomu' tu chima'clu' ske'lj tan kuch'eye'n. ¹⁵Tajwe'n tan kuch'eye'n, jalen cu'n yil tak' Kataj ketz ka'ama'l tan kujewe'n swutz chi mban i' tan tak'le'n yi cyeru'. Yil ko'c tett taw yi ama'l yi stk'e' Kataj sketz, kalena's tzun cha'jt tzaju' swutz chi'ama'l lu' yi at tzone'lj jalajicy' tzaj yi a' Jordán, yi ntak' Moisés yi ḥchakum Ryos scyeru'!"^g stzun Josué bantz scyetz.

¹⁶"Ba'n ta', che'ch. Skabne' cyakil yi na talu', na list o' tan kabene'n kale na tajjwitu!. ¹⁷Nin kocopon jak' ca'wlu' chi banako' te Moisés. Ntina'tz na kaj, yi nink xom Kataj Ryos te'ju' chi banak i' te Moisés.^h ¹⁸Ncha'tz, alchok scyetz yi quil tz'oc jak' ca'wlu', tajwe'n tan quime'n. Ntina'tz na kaj kal teru' i'quiwit! Benk tkanu' ttx'otx!', che'ch bantz tett Josué.

Yi chibene'n ḥchakol Josué cob xk'ukwil tan tilwe'n Jericó

2 ¹Itzun bantz, te yi ate' yi e' xonl Israel le ama'l Sitim, nintzun e' ben ḥchakol Josué cob xk'ukwil. Te yi ntaxk chiben, nintzun tal scyetz: "Quibene'nk tan tilwe'n ḫe'n tane'n yi tnum Jericó, tuml yi e'chik amall yi at cwent," stzun i' bantz.

^d1:5 Dt 31:6, 8; Heb 13:5. ^e1:6 Dt 31:6, 7,23. ^f1:12 Yi e' xonl Manasés cob k'u'l e' ban. At jun k'u'l e' cyaj jalajt cyen yi a' Jordán. Nin junt k'u'l jalaj icy'tzaj yi a' Jordán. ^g1:15 Nm 32:28-32; Dt 3:18-20; Jos 22:1-6. ^h1:17 Nm 27:20; Dt 34:9.

Yi chibene'n tan tilwe'n e'chk ama'la'tz cho'n tzun cyopone'ntz xe ca'l jun xna'n yi wi'tz bnol tetz yi na bi'aj Rahab,ⁱ yi najlij Jericó. Ya'stzun e' cyaj cyent te yi jun ak'bala'tz. ²Poro at tzun jun opon tan talche'n stziblal tetz yi rey yi at Jericó. Nin je yol i'e':

—Te yi akale'ne'j at e' xonl Israel yi ja chu'l tan xk'uke'n yi katnumil, che'ch bantz.

³Chibene'n tzun ḫchakol yi rey cobox aj mantarinl tan talche'n tetz Rahab:

—Chajwe'e'l tzaj yi e' xonl Israel yi ncho'c xe aca'l. Na ja chu'l tan xk'uke'n yi ka'ama'l, che'ch yi e' aj mantarinla'tz.

⁴Poro yi xna'n nsken che' tew yi cob yaja'tz. Saje'n tzun tlol yi xna'n scyetz yi e' aj mantarinla'tz:

—Bintzinin, ja chu'lak cob yaj swuch', poro quinin mme'l intxum tetz yi na' nchisaje't. ⁵Akale'nt cuntu' nche'l, te yi ntaxk jopxij yi e'chk sawan. Ncha'tz qui na wil alo' ncha'jnint. Poro yi nink chiben chanu' tan chitz'amle'n, ḫchitx'amxok cyano', stzun Rahab ban scyetz.

⁶Poro nsken che' tew i' yi cob yaja'tz wi ca'l. Na cho'n cyoque'ntz ta'n jak! e'chk tkan lino yi at wi ca'l tan skejse'n.

⁷Chibene'n tzun yi e' ḫchakum rey tan chitz'amle'n klo'. Cho'n chibene'n tul yi be' yi na opon tzi Jordán kale na chicy'e't wunak. Watok cunin tzun che'l tzaj yi e' sanlara'tz yi jopxe'nt yi e'chk puertil yi tnum.

⁸Itzun bantz, te yi ntaxk chiwit yi e' xk'ukwil, nintzun je' Rahab wi ca'l tan yol scyetz. Itzun taltz:

⁹—Na wocsaj yi ak'ijt yi e'chk ama'le'j scyeru' tan yi cyeru' chiRyosilu'. Cha'stzun te wi'nin na kaxob scyeru'. Na cyakil yi o' yi najlcho' tzone'j, jalt nin tan kaquime'n tan xo'w. ¹⁰Ncha'tz kubitnak yi ḫe'n cunin skeje'n yi Cyak Mar' ḫchiwutzu' tan Ryos yi cyele'n tzaju' Egipio. Nin kubitnak yi mbi cu'n bajij scye'j Sehón tu Oyk' yi cob chireyil yi e' amorreo yi najlche' jalajcy'en yi a' Jordán. Ja kubit yi ja che'l cu'n cya'nul' swutz.

¹¹"Yi kubital yi ttxolbila'tz, nintzun o' bisuntz ta'n. Cya'l jun yi nink nimsaj c'u'l tan xcyewe'n cu'n ḫchiwutzu' tan oyintzi', na ja el katxum tetz yi cyAjcawilu', yi chiRyosilu', i' taw yi tcyal' tu yi wuxtx'otx".

¹²"Ma jal' bin, chibne'u' jun pawor swetz, chi mimban wetz scye'ju'. Cyale'u' swetz swutz cu'n chiRyosilu' yi quil chinquim cyano' cyuml yi e' intaj scyuch' yi e' wutzicy yil chu'l' tan oyintzi' tzone'j. Ej nin cyak' cyenu' jun techl swetz, bantz k'ukewe'n inc'u'l scye'ju'. ¹³Ncha'tz nink chiclax intaj tu intxu', scyuch' yi e' inxibin tu yi e' mas wutzicy, scyuch' cyakil yi e' inxonl. Ko' chicole'u' bin tk'ab quimichil, stzun Rahab bantz scyetz.

¹⁴—Quil bisunu'. Yil tak! Kataj yi ama'le'j sketz, skak'e' kib tan chicolche'nu', penin sk'il che' kacole'u'. Poro qui na kaj yil cyalu' katziblal tetz jun, che'ch yi cob xk'ukwila'tz bantz.

¹⁵Yi ca'l Rahab cho'n at wi tapij yi at solte'j yi tnum Jericó. Cho'n tzun chicwe'n tzaj yi e' xk'ukwila'tz tan Rahab te akwil. ¹⁶Poro yi ntaxk chicu' tzaj, nintzun taltz scyetz:

—Cho'n chibenu' wi'wtz, bantz quil chijalu' cyak'un yi e' yi na chitzan tan chijoyle'nu'. Cyewe' quibu' wi'wtz tetz ox k'ej, jalen cu'n yil chipakxij yi e' yi nche'l tan chijoyle'nu', kalena's tzun chicy'ajtu' chibe'u', stzun Rahab ban scyetz.

ⁱ 2:1 Heb 11:31; Stg 2:25. ^j 2:10 Ex 14:21. ^k 2:10 Nm 21:21-35.

¹⁷Cyaje'n tzun cyaloltz tetz Rahab:

—Ntyoxtu!. Nkaje'n ketz, poro kelepon cu'n te kayol yi ja wi't cyaj kasukil teru!. ¹⁸I bin jalu!, tbit tzaju' kayole'j: Yil ku'l tzaj tan oyintzi' tzone'j, ba'n c'alquenu' yi jun akwile'j, yi cyak yubil, te yi wentanu'il yi ca'l'u' kale kelpone't. Nin ba'n chimol quibu' xe ca'l'u', scyuch! yi e' taj xtxu'u', tu yi e' stzicyu' nin yi e' xonl yi taju!. ¹⁹Alchok scyetz yil tz'el solte'j yi ca'l'u', squimok, nin qui'c ketz kapaj te'j kol quim, ma na i' ajpaj te'j. Poro ko at jun sketz ketz yil tz'oc tan chibyle'n yi e' yi ate' xe ca'l'u', o' tzun ajpajtz sbne!. ²⁰Poro ncha'tz kol talu' katziblal, qui't kaban tane'n yi nkasuk teru!, che'ch yi e' xk'ukwila'tz bantz tetz Rahab.

²¹—Ba'n, chij Rahab.

Nintzun e' jatx quibtz. Yi chicwe'n tzaj, nintzun oc c'alol Rahab yi jun akwila'tz te yi wentanu'il yi ca'l i!.

²²Inti yi e' xk'ukwila'tz cho'n chibene'ntz wi'wtz, nin cho'n cya'te'n tetz ox k'ej tan ew ib xo'l tze!. Ma yi e' sanlar yi na chitzan tan chijoyle'n nin e' pakxij junt tir tnum na cya'l e' jale't. ²³Ma yi ticy'e'n yi ox k'ejat, nintzun e' cu' tzaj wi'wtz, nin e' cy'ajt chibe' tan quicy'e'n wi a!. Kalena's tzun cyopone'ntz te Josué.

Yi cyopone'n, nin baj chitxolil tetz Josué cyakil yi e'chk takle'n yi mbajij scye'j. ²⁴Itzun cyaltz:

—Ja wi't tak! Kataj cyakil yi e'chk ama'l sketz, na ja kil yi wi'nin na chixob yi e' wunak sketz.

Yi quicy'e'n yi e' xonl Israel wi a' Jordán

3 ¹Itzun bantz le junt eklok, chin jalchan cunin tzun e' baj c'ase'n Josué scyuch! cyakil yi e' xonl Israel. Nintzun e' icy'tz swutz yi ama'l Sitim. Cho'n tzun cyopone'ntz stzi' a' Jordán, kale e' cyaj cyent tetz ox k'ej.

²Ej nin yi ticy'e'n yi ox k'ejat, nintzun e' ben yi chibajxom tan talche'n yi ca'wle'j scyetz:

³“Yil quilninu' yil tz'icy' yi caña' kale atit yi quiwel yol Kataj yi kaRyosil, ba'n chixomnu' wutz coc. Na tz'icy'pon chicy'al yi e' pale' yi e' xonl Leví.

⁴“Tajwe'n chixomnu' wutz coc yi caña'a'l tz na qui cyajske'n' yi be' kalel kicy'e't. Poro qui'c rmeril tan cyocomponu' mero wutz coc yi caña'. Ma na tajwe'n tan cyaje'n cyen jun kilómetro' xchixol'u' tu yi caña'a'l tz.”

⁵Ncha'tz tal Josué yi xtxolbile'j scyetz yi e' tanum: “Chixanse' quibu', na ek, xchaje! Kataj jun chin milawr skawutz.”

⁶Ncha'tz tal i' scyetz yi e' pale': “Chipalninu' yi caña', nin ba'n chicy'u' wi a!. Chibajxoku' xchiwutz yi e' mas katanum,” stzun Josué.

Ya'tz nintzun cyulejtz, nin ben chipalol yi caña!. Nin e' bajx cu'ntz xchiwutz yi e' mas xonl Israel.

⁷Tlol tzun Kataj tetz Josué: “I bin jalu! Josué, sbne' opon tunintz sjalok mas ak'ej wa'n xchiwutz yi atanum. Nin tz'elepon chitxum tetz yi xomchin tzawe'j, chi banakin te Moisés. ⁸Ncha'tz, ba'n xcauwunin scyetz yi e' pale' yi palol tetz yi caña!. Alaj scyetz yil chopon tzi a' Jordán, tajwe'n tan chixcyewe'n cu'n xe a!,” stzun Kataj bantz tetz Josué.

⁹Bene'n tzun tlol Josué scyetz yi e' tanum: “Chisajku' tan tbite'n yi yol Kataj yi kaRyosil yi swale' scyeru!. ¹⁰Yil chibenu' xchiwutzu', tz'elepon chitxumu' tetz yi

^{13:4} “Jun kilómetro” i'tz yi tkanil yi parque central jalen kale atit yi campamento tetz peloti'n skuch'.

bajxij yi kaRyosil skawutz, yi kaRyosil yi itz' nin tetz. Na tz'ocopon i' tan chilaje'n len cyakil yi e' aj Canaan swutzak chi'ama'l, yi e' hitita, scyuch' yi e' heveo, scyuch' yi e' ferezeo, scyuch' yi e' gergeseo, scyuch' yi e' amorreo, scyuch' yi e' jebuseo.¹¹ Tz'elepon chitxumü' tetz yi xomij Kataj yi kaRyosil ske'l, yil quilu' yil bajxij yi caña' skawutz yi jun caña'a'tz kale atit yi quiwel yi yol i!. Yi jun Kataj a'tz i' taw cyakil ama'l bene'n tzi'n wi munt.

¹² "Ma jalú!, tajwe'n chisicy'e'nu' coblaj yaj xchixo'lú!. Jun te jujun k'u'j xonl Israel. ¹³ Na yil copon yi quikan yi e' pale' yi cy'anl tetz yi caña'a'tz xe a', copon jatxol tib yi a' xchuc. Nin stanek yi a' yi na elu'l, nin smole' tib," stzun Josué bantz.

¹⁴ Icy'e'n tzaj nintzun e' ban yi e' xonl Israel swutz yi ama'l kale ate't. Nin e' bajx cu'n yi e' pale' yi palol tetz yi caña!. ¹⁵ Yi cyule'n stzi' a' Jordán, nintzun e' bajx cu'n yi e' pale' yi q'uil tetz yi caña' xe a!. (Te yi tiempa'tz nim te'j yi a' na i'tz k'alaj.) ¹⁶ Yi chicwe'n pone'n xe a' nintzun cu' cabsal tib yi a' yi na elu'l. Tircu'n cwe'n makol tib jalén le tnum Adán, yi at naka'jil yi ama'l Saretán. Ma yi a' yi sken wi't el, cho'n stzaje'n pon le yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um nka yi Mar Muerto. Ya'stzun bantz yi cwe'n jatxol tib yi a' Jordán, nin yi quicy'e'n tzaj yi e' xonl Israel. Cho'n tzun quicy'e'n tzaj swutz yi tnum Jericó.

¹⁷ Ma yi e' pale' yi q'uil tetz yi caña' cho'n e' cwe'n txiclok nicy'al yi tkambe'n a' yi nsken skej. Cho'n e' cyaje'n cyentz, jalén cu'n quicy'e'n tzaj cyakil yi e' xonl Israel jalajicy' tzaj. Skejenle'n tzun yi ama'l kale e' icy' tzit yi xonl Israel.

Yi je'n tzaj yi coblaj c'ub le xo'mbil a'

4 ¹ Itzun bantz, yi chibaje'nicy' tzaj cyakil yi e' xonl Israel wi a' Jordán. Nintzun tal Katajitz tetz Josué: ² "Txa'we'e'n coblaj yaj. Txa'e'n jun te jujun k'u'j xonl Israel. ³ Nin alaj scyetz tan chibene'n tan je'se'n tzaj jun c'ub te jujun le xo'mbil a'. Nin cho'n lje' tzaj cya'n kale txicliche't yi e' pale' yi palol tetz yi caña!. Nin cy'ajwoknin, kale cxcyaj cyentwok jalú!, nin banwok jun mucy te'j," stzun Kataj bantz tetz Josué.

⁴ Inin tzun tulej Josué-tz quib yi a'lchij tetz. Chije'n tzun xtxa'ol coblaj yaj, jun te jujun k'u'j xonl Israel. ⁵ Nin ben tloltz scyetz: "Quibene'nkwox nicy'al yi xo'mbil a' kale txicliche't yi e' pale' tu yi caña!, kale atit yi ca'wl Kataj. Nin palwok tzaj jujun c'ub te jujun. Xomok cyen tu' tajjal te coblaj k'u'j o' yi o' xonl kamam Israel. ⁶ Yi coblaj c'uba'tz xconk sketz tan banle'n jun mucy tetz jun techl^m sbne' opon tunintz. Nin tzantzaj yil chijak yi e' kanitxa' yi mbi na elepont yi jun mucy'atz, ⁷ ba'n tzun kaltz scyetz: 'Yi muyque'j na xchaj yi xé'n ban yi kicy'e'n tzaj wi a' Jordán. Bajx ticy'e'n tzaj yi caña!. Ma ticy'e'n tzaj, nintzun cu' jatxol tib yi a!. Ya'stzun xac yi coblaj c'uba'tz tan tule'n tx'akx tkac'u'l yi xé'n cunin ban yi kicy'e'n tzaj wi a' Jordán, ko'ch sbne!', stzun Josué bantz scyetz.

⁸ I nintzun cyuleja'tz, quib yi tal Josué scyetz. Nintzun je' tzaj chicy'al coblaj c'ub le xo'mbil a!. Jujun c'ub te jujun k'u'j xonl Israel. Nintzun ben quicy'altz kale atit chicampament. Nin cu' chiwekoltz, chi tal Kataj tetz Josué. ⁹ Poro te yi ntaxk chicy' tzi a' Jordán, nintzun oc Josué tan wekle'n junt mucy tan coblajt c'ub, le xo'mbil a' kale e' xcy'e' cu'nt yi e' pale' tu yi caña!. Nin iixn wekije't yi c'uba'tz jalú!.

^m 4:6 Dt 27:2.

¹⁰ Ma yi e' pale'a'tz yi q'uil tetz yi caña!, e' cyaj cyentz le xo'mbil a', jalen yi quicy'e'n tzaj yi e' mas xonl Israel, quib yi talnak Kataj tetz Josué. Bnix cyakil cyak'un quib yi tal Moisés tetz Josué. Ej nin lajke'l nin quicy'e'n tzajtz. ¹¹ Yi chibaje'nicy' tzaj, kalena's tzun quicy'e'n tzaj yi e' pale' tu yi caña!. Nintzun e' cu'-t bajxok ḥchiwutz yi e' xonl Israel. ¹² Ncha'tz yi e' xonl Rubén, scyuch' yi e' xonl Gad, nin yi junt k'u'j xonl Manasés, e' bajx cu'ntz tan quich'eye'n yi e' mas chixonl, chi yi talnak Moisés scyetz. Ej nin cy'a'n len chima'cl cya'n tetz oyintzi! yi chibene'n tan quich'eye'n yi chixonl. ¹³ At lo' ca'wunak mil chixone'n yi e'a'tz yi list quitane'n tan oyintzi!, nin cho'n bajxche' swutz yi caña! tetz Kataj. Cho'n tzun cyopone'ntz wi ḥk'ajlaj naka'jil Jericó. ¹⁴ Te yi tiempa'tz, jale'n nintzun ban mas k'ej Josué ḥchiwutz yi xonl Israel tan Kataj. Cyek ḥchi' Josué, chi e' ban tan teke'n ḥchi' Moisés yi itz' tzaj i!.

¹⁵ Ma yi quicy'e'n tzaj cyakil yi e' xonl Israel jalajicy' tzaj yi a' Jordán, nintzun tal Kataj tetz Josué: ¹⁶ "Alaj scyetz yi e' pale' tan chije'n tzaj tkambil a' tu yi caña! tetz yi trat."

¹⁷ Cawune'nin tzun Josué scyetz yi e' pale'a'tz tan chije'n tzaj. ¹⁸ Itzun bantz, yi chije'n tzaj yi e' pale', nintzun xe'tij junt tir yi a' tan xo'n le xo'mbil.

¹⁹ Le lajuj tajjal yi bajx xawⁿ tetz yi yob, ya'stzun yi quicy'e'n yi e' xonl Israel wi a' Jordán. Cho'n tzun bnixe'n chicampament le ama'l Gilgal yi at swutze'l tzaj Jericó. ²⁰ Nin cho'n je'n wekol Josué yi coblaj c'uba'tz yi saj quicy'al le xo'mbil a' Jordán.

²¹ Yi wi't bnixe'n, nintzun tal scyetz cyakil yi e' tanum: "Yil chijak yi kanitxa' tzantzaj yi mbi na elepont yi cobox c'ube'lj, ²² ba'n tzun kal scyetz yi ḥe'n cu'n ban yi kicy'e'n tzaj wi a' Jordán. ²³ Nin ba'n katxol scyetz yi ḥe'n cu'n makxe'n yi tzanla' tan Kataj yi kicy'e'n tzaj, chi banak i' scye'l kamam kate' yi quicy'e'n tzaj wi Cyak Mar. ²⁴ Nin tan yi xtxolbila'sej, tz'elpon chitxum cyakil yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n wi munt te yi ḥchamil yi ketz Kataj. Tajwe'n bin tan kak'ol k'ej i' sbne' opon tunintz," stzun Josué bantz scyetz cyakil yi e' tanum.

Yi cya'te'n yi e' xonl Israel Gilgal

5 ¹ Itzun bantz, yi quibital yi e' wi'tz cyajcawil yi e' amorreo yi ate' jalajicy' tzaj yi a' Jordán, nintzun e' xobtz. Ncha'tz e' ban yi e' wi'tz cyajcawil yi e' aj Canaán yi najlche' naka'jil yi mar Mediterráneo. Na nin quibit, yi ḥe'n cunin ban Kataj tan cabse'n cu'n yi a' Jordán, yi quicy'e'n tzaj yi e' xonl Israel tibaj. Qui'ct nintzun oc cyajaltz tan makle'n chiwutz na wi'nin chixobe'n scyetz.

² Ej, ite'n nin tiempa'tz yi tlol Kataj tetz Josué: "Banaj cobox c'ub yi chin cchilu' nin tz'an wi!. Nin banwe' circuncidar junt tir yi e' xonl Israel yi qui banij che' circuncidar."

³ Inin tzun tulej Josué-tz. Toque'n tzun i'-tz tan banle'n cobox c'uba'tz. Nintzun octz tan chibanle'n circuncidar^o yi e' yaj wi ju'wtz Aralot. ⁴ Oc Josué tan chibanle'n circuncidar, na cyakil yi e' yaj yi nsken tz'ak chiyob yi cycle'n tzaj Egipto, nsken chiquim le ama'l tz'inunin tu!. ⁵ Na cyakil yi e'a'tz yi e' el tzaj Egipto banijche' circuncidar, poro nsken chiquim. Ma yi e' yi e' itz'ij te yi

ⁿ4:19 Yi bajx xaw le yob ḥchixol' yi e' xonl Israel ni'cu'n tu xaw marzo tu abril skaxol' ketz. ^o5:3 "Circuncisión", si'leju' nota tetz Gn 17:10-14; Ex 4:25; Ro 2:28; 1Co 7:19; Gl 5:6; Fil 3:3; Col 2:11.

ca'wunak yob, yi e'a'tz yi nchixon le ama'l tz'inunin tu', qui banijche' circuncidar. ⁶E' xon ca'wunak yob le ama'la'tz tz'inunin tu' tan paj yi quinin chiban tane'n yi tajbil Ryos. Nin cho'n e' quime'n cyakil yi e' yi nsken tz'ak chiyob yi cycle'n tzaj Egipio. Ya'stzun ntulej Ryos tan qui quilol wutz yi balaj ama'l^p yi suk i' scyetz chimam chite!. ⁷Ma yi chicy'ajl yi e'a'tz, ya'stzun yi oc Josué tan chibane'n circuncidar. Na cho'n quitz'e'n cyera'tz the!. Nin ya'stzun chixel yi e' yi banijche' circuncidar yi nsken chiquim.^q ⁸Yi chibaje'n circuncidar chicyakil yi yaja'tz. Ta'ste'nin e' cyaje't cyentz jalen cu'n yi tule'n yos scyuch!. ⁹Tlol tzun junt tir Kataj tetz Josué: "Te yi jun xtxolbile'j yi mmaban, qui't tz'el itx'ix ḥchiwutz yi e' aj Egipio." Cha'stzun te toque'n quen bi' yi jun ama'la'tz tetz Gilgal." Ite'n nin bi'a'tz yi ama'l jalu!.

¹⁰Cho'n tzun cwe'n chicampament tetz cobox k'ej, yi e' xonl Israela'tz le ama'l Gilgal yi at ḥk'ajlaj cwent Jericó. Itzun yi cwe'n k'ej te yi cyajlaj tajjal yi xawa'tz, nintzun e' ban tane'n yi Pasc.^s ¹¹Baj pam cya'n yi qui'c xtx'amil tu ixi'n triw yi woyi'n. Ma le junt eklok, baj wutz yi cojibil yi at Canaán cya'n. ¹²Jetza'tz tzun qui't baj yi maná' cya'n. Na i yi wutz yi cojibil yi at Canaán, ya'stzun baj cya'n.

¹³Itzun bantz, te yi at Josué naka'jil Jericó, nintzun ḥchaj tib jun yaj yi aj oyintzinl swutz i', yi cy'a'n jun spar ta'n le k'ab. Bene'n tzun ḥkansal tib Josué nin ben jakol tetz:

—¿Ilu' pe' kacontr, nka cho'n xomij wi'u' ske'j?

¹⁴—Cya'l xomije't wetz inwi' te'j. Na yi in wetz in yi wi'tz cyajcawil yi e' sanlar cwent Ryos, stzun yi juna'tz ban.

Cwe'n tzun joklok Josué-tz jalen cu'n yi cwe'n pone'n yi wutz wuxtx'otx!. Nintzun ben jakoltz tetz yi jun Sanlara'tz:

—¿Mbi'tz tajwe'n tan imbnol ta', na in ḥchakumu? ¿Mbi nsaj tlol Wajcaw teru'?

¹⁵—Ma jal' Josué, cy'ajwe' len yi axajab, na yi ama'l kale txicl quixe't, chin xan nin, stzun yi jun wi'tz Ajcawa'tz bantz tetz Josué.

Inin tzun tulej Josuéja'tz, quib yi a'lchij tetz.

Yi cwe'n woc' yi tnum Jericó

6 ¹Ej itzun yi tnum Jericó, nin jopxij cyakil yi e'chk sawanil, tan yi xo'w yi e' ban yi e' wunak scyetz yi e' xonl Israel. Cya'l nintzun jun ak'lilj ama'l tetz tan toque'n nka tan tele'n tul yi jun tnuma'tz. ²Itzun tal Kataj Ryos tetz Josué: "Bit tzaj Josué. Ja bixe' wa'n, yi cxcyekwok scye'j yi e' aj Jericó, tuml yi chireyil, scyuch' cyakil yi e' sanlar. ³Poro je yi tajwe'n tan ibnolwoke'j: Tajwe'n tan chixone'n yi e' isanlar solte'j yi tnum Jericó, jun tir le jun k'ej, tetz kak k'ej. ⁴Ba'n chibajxij juk pale' swutz yi caxa', nin ba'n chicy'ajnin juk curnet yi banij tan tuc' cne'r. Ma le juki'n k'ej, tajwe'n tan chixo'mbel juk tir solte'j yi tnum. Nin ba'n cho'c yi e' pale' tan tocse'n yi e'chk curneta'tz. ⁵Yil tzibitwok yil chitx'ixpuj kulil yi curnet, tajwe'n tan iħch'ine'n icyakil cu'n. Nin junit tz'an iwi!. Ej, nin tan yi xtxolbila'tz, copon woc' yi tapijil yi tnum. Sbejnjn tzun cxo'cwoktz tul yi tnum tan chibiyle'n cu'n cyakil yi e' yi ate'-tz," stzun Ryos bantz tetz Josué.

^p5:6 Le castiy na tal "donde la leche y la miel corren como el agua". Yi na elepont cobox yola'tz i'tz yi "chin balaj nin yi ama'l". ^q5:7 Gn 17:8-14. ^r5:9 "Gilgal" na elepont "kuxle'n solte'j". ^s5:10 Ex 12:1-13. ^t5:12 Ex 16:35.

⁶Toque'n tzun Josué tan chimolche'n yi e' pale', i tzun taltz scyetz: "Chich'yajninu' yi caña' kale atite't yi ca'lwl Kataj. Nin ba'n chibajxij juk pale' swutz yi caña', yi cy'a'n jujun curnet cya'n yi banij tan tuc' cne'r, swutz yi caña'a'tz." ⁷Nintzun cawun nin scyetz cyakil yi e' wunak tan chixone'n solte'j yi tnum. Ma yi e' sanlar, tajwe'n tan chibajxe'n swutz yi caña'!

⁸Inin tzun cyuleja'tz chi tal Josué scyetz. E' bajxe'n cu'n tzun yi juk pale'a'tz, yi na chitzan tan tocse'n yi e'chk curnet swutz yi caña' tetz Kataj. ⁹Nin xchitwutz yi e' pale'a'tz, bajxche' yi e' sanlar yi cy'a'n len chima'cl cya'n tetz oyintzi!. Nin at jun k'u'j yi cy'a'n chima'cl cya'n yi cho'n xomche' nin wutz coc yi caña'. Inti yi juk pale', qui na chitane' tan tocse'n yi e'chk curneta'tz. ¹⁰Nsken tzun tal Josué yi xtxolbile'j scyetz cyakil yi e' wunak: "Yi e' cyeru!, quil chiëch'imu!, nin quil chijilonu!. Jalen cu'n yil wal scyeru!, ba'n tzun chiëch'imu! tetz cu'n chiwaloru!"

¹¹Inin tzun tulej Josué-tz, quib yi tal Ryos. Na nin e' ben tan tak'le'n jun welt solte'j yi tnum Jericó. Nin ben quicy'al yi caña'. Te yi cyak'ol yi jun welta'tz, ta'ste'niñ e' pakxe't kale na chiwite't. Nin cho'n ticy'e'n ak'baltz cya'n. ¹²⁻¹³Ma le junt eklok, jalchan cu'n tzun chic'ase'ntz. Nintzun ben chich'yal yi e' pale' yi caña' tan tak'le'n junt welt solte'j yi tnum. Ncha'tz e' ban yi juk pale' yi cy'a'n e'chk curnet cya'n. Nintzun e' bajx cu'ntz swutz yi caña'a'tz. Ncha'tz at sanlar yi bajxche', nin at sanlar yi xomche' nin wutz coc yi caña'. Inti yi e' pale', qui na chitane' tan tocse'n yi e'chk curneta'tz. ¹⁴Ite'n nin e' bantz te yi ca'p k'ej, chi e' ban te yi bajx k'ej, nin e' pakxijt kale ate't. Ya'tz e' bantz tetz kak k'ej.

¹⁵Ma le juki'n k'ej jalchan cunin tzun e' c'ase'ntz. Nintzun e' bentz tan xo'n solte'j yi tnum. Poro te yi juki'n k'eja'tz juk tir e' bantz tan xo'n solte'j yi tnum.

¹⁶Itzun te yi toque'n yi curnet le juki'n tir, nintzun cawun nin Josué scyetz cyakil yi e' sanlar: "Chiëch'inku!, na ja wi't tak! Kataj yi tnume'j sketz. ¹⁷Nin ja cawun yi tajwe'n tan cwe'n kaxitul cyakil yi mbi cu'n at tnum. Nin qui'c jun takle'n nink clax quen ka'n, na ya'stzun yol Kataj swetz." Ntin cu'n Rahab yi wi'tz bnol tetz sclaxok, scyuch' cyakil yi e' yi ate' xe yi tetz ca'l, na ja oc i' tan cyewe'n yi cob xk'ukwil yi ja chu'lak tan tilwe'n yi tnume'j. ¹⁸Chiq'uicy'lej bin quibu' te yi e'chk takle'n yi at tnum na cy'a'n ilc'ol ta'n. Quil chimacu', nin qui'c cuj tan bene'n chich'yalu' jun takle'n. Na qui na kaj tz'opon jun e'chk takle'n skaxo'l yi at ilc'ol te'j. Kol katz'ame'n, tz'ul kacaws tan Ryos, nin tz'ul sotzaj c'u'lal skawutz kacyakil cu'n. ¹⁹Poro cyakil yi oro, tu sakal, tu brons nin yi e'chk takle'n yi ch'ich' cu'n, ba'n chich'yaj tzaju' tan kak'ol tetz Kataj. Tajwe'n tz'opon cyanu' le amal' kale na molxe't yi pwok yi na xcon xe ca'l Kataj," stzun Josué bantz scyetz cyakil yi e' xonl Israel.

²⁰Yi toque'n yi e'chk curnet, ja chiëch'in cyakil yi e' xonl Israel tetz cu'n chiwalor. Cwe'n tzun woc' yi tapij yi at solte'j yi tnum Jericó. Ma yi cwe'n woc', sbejnin cyoqe'n len yi e' xonl Israel le tnum. ²¹Tircunin tzun chiquime'n yi e' aj Jericó tan spar. Yi e' yaj, yi e' xna'n, yi e' wutzile'n tijl c'u'lal, nin yi e' xicy, tircu'n chiquime'n. Ncha'tz ban cyakil yi cyawun, yi chiwacx, yi chicneru', tu chiburu'. Tircu'n chiquime'n.

²²Ma Josué, nin ben tlol scyetz yi cob xk'ukwil yi e' ulak tan tilwe'n yi tnum. "Or quibene'nk tan telse'n tzaj yi xna'n yi wi'tz bnol tetz, scyuch' yi e' mas xonl i!,

^{6:17} Dt 13:15-16; 20:16-18. ^{6:20} Heb 11:30.

chi mmisukwok tetz,” stzun Josué bantz scyetz. ²³Chibene'n tzuntz tan cyelsene'l tzaj. El tzaj Rahab cya'n tu yi taj xtxu', tu yi e' titz'un, scyuch' cyakil yi e' mas xonl yi ate' xe tetz ca'l. Cho'n tzun cyopone'n cya'n tul jun ama'l, naka'jil kale ate't yi e' mas xonl Israel. ²⁴Toque'n tzun k'a'kl cyakil yi tnum cya'n. Tircu'n yi at tul yi tnuma'tz ja tz'e!. Ntin cu'n yi oro, tu e'chk ma'cl yi banij tan brons, tu ch'ich', qui tz'e! cya'n. Ma na saj quicy'al kale colije't cyakil yi e'chk takle'n yi na xcon tetz Kataj. ²⁵Ma tetz Rahab tu yi e' taj, scyuch' yi e' mas xonl i!, e' clax tan Josué. E' clax tantu' yi tewal^w Rahab yi cob xk'ukwil yi xcha'ke'n tan xk'uke'n yi tnum Jericó. Cha'stzun te at xonl Rahab skaxo'l yi o' xonl Israel jalu!.

²⁶Itzun bantz, bixe' jun xtxolbil tan Josué: “Alchok scyetz yil tz'loc tan xtxicbaje'n yi tnume'l, stz'ak'llok caws tan Ryos, na squimok yi bajx cy'ajl, yi yaj yil tz'loc tan cu'se'n xe' yi tnume'l, nin squimok yi xch'i'l p, yil tz'loc tan tocse'n e'chk sawanil,”^x stzun Josué bantz.

²⁷Tan cyakil yi mbajij te yi tnum Jericó, ja lajluchax yi xomij Kataj te Josué. Nin ben lo'on yi stziblal i' bene'n tzi'n Canaán.

Yi juchul Acán til

7 ¹Itzun bantz, e' juch yi e' xonl Israel quil swutz Ryos, tan paj yi at jun scyeri yi jun k'u'j xonl Judá, nin saj tcy'al cobox takle'n le tnum Jericó yi qui'c cuj tan cyetzal. Na sken a'lchij scyetz yi tajwe'n tan tele'n cu'n tircu'n swutz. Tan yi cobox takle'na'tz yi saj tcy'al, tircu'n tzun xonl Israel jal quil swutz Ryos. Cha'stzun te je'n lajp wi' i' scye'. Yi juna'tz yi njuch til, i'tz Acán, yi cy'ajl Carmi, nin yi taj Carmi i'tz Zabdi, ma taj Zabdi i'tz Zera, yi e'a'tz e' cu'n xonl Judá.

²Itzun yi tele'n cobox k'ej, nintzun e' ben xchakol Josué cobox xk'ukwil tan xk'uke'n yi tnum Hay yi at swutz len yi tnum Betel, naka'jil Bet-avén. Chibene'n tzuntz tan tilwe'n yi amall, chi tal Josué scyetz. ³Yi chipakxe'n taintzun cyaltz tetz Josué: “Qui'c tajwe'n tan chije'n pone'n cyakil yi e' sanlar tan oyintzi! scye'j yi e' aj Hay, ma na tzicu'n tan cob nka ox mil sanlar, na qui'c mas chixone'n yi aj Hay,” che'ch tetz Josué.

⁴I nintzun tulej Josué'a'tz. Ox ntzi' mil sanlar e' ben ta'n tan oyintzi!. Poro quinin e' xcy'e!, na tircu'n yi ox mila'tz e' el ojk xchiwutz yi e' aj Hay. ⁵E' xcy'e! yi e' aj Haya'tz tan chiquimse'n e'chk junak waklaj lo' xonl Israel. Nin e' xominin tan chibiyle'n yi e' mas jalen wutz cu'nak Sebarim. Cha'stzun te wi'nin chixobe'n yi e' xonl Israel scyetz yi e' aj Hay. Qui'tmin tzun chinimsaj chic'u'l tan oyintzi! scye'j.

⁶Yi quibital Josué scyuch' yi e' wi' banl wi' yi cycle'n ojk xchiwutz yi e' chicontr, nintzun e' oc tan katzle'n yi be'ch cyetz, nin e' oc tan xchitle'n puklaj xo'l chiwi' tan xchajle'n yi wi'nin na chibisun. Chicwe'n tzun joklok swutz yi caxa' tetz Kataj, jalen bene'n k'ej.

⁷Itzun tal Josué tetz Kataj Ryos:

—Ta!, ¿mbi xac mbanu' yi xtxolbile'j ske'j? Ba'n tcu'n qui'k nku'l tanu' tzone'e!. Ko ya'tz kaxac nku'l tanu' tan kaquime'n xchik'ab yi e' amorreo. Ba'n tcu'n cho'nk nkacyaj cyen jalaj cy'en Jordán. ⁸Lastum ta!, ¿mbil wal jalú? na cyakil yi e' kasanlar ja che'l ojk xchiwutz yi kacontr.

⁹”Ej, nin yil quibit yi e' aj Canaán scyuch' yi e' mas kacontr yi mbi mbajij, chu'l tan kabiyle'n, nin skasotzok junawes cya'n. Nin ko ya'tz xchibne' ske'j ¿xe'n lajluchax yi teru' k'ej? stzun Josué tetz Kataj.

^w6:25 Heb 11:31. ^x6:26 1R 16:34.

¹⁰Nintzun saj tlol Ryos tetz Josué:

—¡Josué! txiclige'n. ¿Mbi xac joklquië wuxtx'otx? ¹¹Na yi jun xtxolbila'tz ja bajij, tan paj yi ja chijuch yi e' atanum yi quil. Ja chipaj inca'wl, na ja saj cyalk'al cobox takle'n yi ja klo' tz'e' cya'n.^y E' la'j. Wech na bita'nt cya'n yi at xtxintxal talk'e'n yi e'chk takle'na'tz, ma na ja saj cyalk'al, nin ja cyew xo'l be'ch cyetz. ¹²Cha'stun te qui'c rmeril tan ixcyewe'n scye'j yi e' incontr. Ej nin ilenin cxelepon ojk xchiwutz, na tajwe'n klo' tan iquime'n. Nin ko quil tz'el cu'n yi e'chk takle'na'tz swutz ita'n, tircu'n axwok cxelepon cu'n wa'n swutz. ¹³Ma jalu' bin Josué. Txicleje'n, molwe' cu'n cyakil yi e' atanum, nin alaj scyetz yi tajwe'n tan chixansal quib, na tajwe'n chul' tzinwutz ek jalchan. Ej, nin je swale' scyetze'j: In yi Ajyaw tzite'j, nin in iRyosil. Poro ja jal jun chin ilc'ol tzixo'lwok, na ja saj itcy'al e'chk takle'n yi ja klo' el cu'n swutz ita'n. Ej, nin ko quil tz'el cu'n yi e'chk takle'na'tz ita'n swutz, qui'ct rmeril tan ixcyewe'n scye'j incontr. ¹⁴Ma jalu', na waj yil chu'l cyakil atanum tzinwutz ek jalchan. Nin junale'n chichaj quib yi coblaj k'u'j atanuma'tz tzinwutz, na tzinchaje' jun k'u'j xchixo'l yi coblaj k'u'ja'tz. Nin xchixo'l yi jun k'u'ja'tz tzinchaje' junt k'u'j yi chixonl quib, nin xchixo'l yi e'a'tz tzinchaje' jun najal.^z Nin tul yi jun najala'tz tzinchaje' yi jun yaj yi aj paj. ¹⁵Ma yil jal yi jun yaja'tz yi mmicy'an tzaj yi e'chk takle'na'tz yi ja klo' tz'e' stz'e'ok i' tuml yi najal, tuml cyakil yi me'b'il. Na e' pajol ca'wl tzixo'lwok, na quinin nchiban tane'n yi inca'wl yi walnak, stzun Kataj bantz tetz Josué.

Yi xchojo'nil yi til Acán

¹⁶Itzun bantz, le junt eklok. Chin jalchan cunin tzun c'ase'n Josué. Nintzun ben mantartz tan i' tan chichakle'n yi e' tanum. Yi cyule'n, nintzun e' baj cu'n jatxol yi jujun k'u'j e!. Je'n tzun xtxa'ol Kataj yi jun k'u'j xonl Judá. ¹⁷Chisaje'n tzun xchakol Josué yi jun k'u'j xonl Judája'tz, nin xchixo'l yi e'a'tz, nin je' xtxa'ol Kataj yi jun k'u'j e' tu Zera, nin xchixo'l yi e'a'tz, nin je' xtxa'ol yi najal Zabdi.

¹⁸Cyopone'n tzun cyakil najal Zabdi, nin xchixo'l yi e'a'tz tx'amxij Acán, yi cy'ajl Carmi. Yi Carmi i' cy'ajl Zabdi, nin yi Zabdi, i' cy'ajl Zera. Cyakil yi e'a'tz, e' cu'n xonl Judá.

¹⁹Nintzun ben tlol Josué tetz Acán:

—Ma jalu' yaj, alaj yi mero bintzi swetz. Quil tzajuë awib swutz Kataj, yi kaRyosil yi o' xonl Israel. Alaj swetz yi mbi ncu' anuc'ul. Nin quil tzawew tzinwutz, stzun Josué tetz Acán.

²⁰Tlol tzun Acán yi mero bintzi:

—Bintzi ta', ja injuch wil swutz Kataj yi kaRyosil. Na je mmimbane'j: ²¹Yi kopone'n Jericó, nin wil jun balaj xbu'k yi cho'n sajnak Babilonia, nintzun saj wucy'altz. Ncha'tz saj wucy'al cob cient pië sakal tu jun chin lepaj oro, at lo' jun liwr talal. Na nin el quen walma' te'j,^a cha'stun te saje'n wucy'altz. Cho'n tzun cwe'n inmukul xe inmantial tan tewe'n, stzun Acán tetz Josué.

²²Chibene'n tzun xchakol Josué cobox chakum tan tilwe'n le mantial Acán. Lajke'l nintzun e' bene'ntz tan tilwe'n. Nin cho'n nin jale'ntz cyak'un. Cho'n mukij

^y7:11-15 Dt 13:16; Jos 6:17-19. ^z7:14 Yi coblaj cy'ajl k'ajtzun Jacow e' aj xetze'l tetz jun c'oloj cyetz chixonl yi na bi'aj "tribu" le castiy. Ej nin tul yi jujun tribu-a'tz at jun c'oloj wunak yi chixonl quib yi na chibi'aj "clan" le castiy. At wi'nin clan tul jujun tribu. Nin tulak e'chk clana'tz at wi'nin najal, "familias" le castiy. Yi jun najala'tz na jop yi yaj tu txkel scyuch' chinitxajil. ^a7:21 1Ti 6:5-10.

yi balaj xbu'ka'tz nicy'al yi mantial, nin cho'n at cyen yi sakal tu yi oro tzak' yi balaj xbu'ka'tz.²³ Yi je'n tzaj quicy'al yi e'chk takle'na'tz yi ewa'n xe yi mantial, nintzun saj chicy'al swutz Josué nin ḫchiwutz yi e' mas xonl Israel. Nin ben chicy'al swutz Kataj Ryos.²⁴ Cawune'nin tzun Josué scyetz cyakil yi xonl Israel tan chibene'n tan stz'amle'n Acán, nin ben chicy'altz tuml yi sakal, tu yi mant tu yi jun pi᷑ oro. Ncha'tz e' tx'amxij yi e' cy'ajl, scyuch' yi e' me'l, scyuch' cyakil yi e' tawun, yi e' wac᷑, ḫchej, cneru!, tu cyakil yi tetz mantial kale najlche't. Nintzun ben quicy'altz le tal joco'l yi na bi'aj Acor.^b

²⁵ Yi cyopone'n Acor, nintzun ben tlol Josué-tz tetz Acán:

—Yaj, ḫnxac mawak' bis sketz? Ma jalu!, stk'le! Kataj yi acaws, stzun Josué tetz.

Cyoque'n tzun cyakil yi e' xonl Israel tan chibiyle'n cu'n Acán tan c'ub. Yi wi't chilo'one'n nintzun e' octz tan stz'e'se'n yi chiwankil.²⁶ Ej nin tibaj kale e' tz'e't nintzun je' tenu'n jun c'oloj c'ub. Iixin atiy yi c'uba'tz jalu!. Cha'stzun te toque'n yi bi' yi jun tal joco'ja'tz tetz Acor, yi na elepong: "Sotzaj c'u'lal". Nin yi ama'la'tz, ite'n nin bi'a'tz jalu!. Ej nin tan yi xtxolbila'tz, qui't nchi'ch mas c'u'lal Ryos scye'j yi e' xonl Israel.

Yi chiquime'n yi e' aj Hay

8 ¹Itzun bantz, nintzun talt Kataj tetz Josué:

—Quil cxob, nin quil cxbisun. Cy'ajwe' nin cyakil yi e' sanlar tan oyintzi' scye'j yi e' aj Hay. Swak'e' ama'l tzitetz tan icxyewe'n scye'j tuml chireyil, scyuch' cyakil yi e' wunak yi ate'-tz. Nin itetz sbne' cyakil yi chi'ama'l.² Cho'n cu'n che' itulejwok chi itulejwok yi tnum Jericó. Ntin yi chime'b'i'l tuml cyakil yi cyawun itetz sbne'. Ej nin ewun cu'n chocopon cobox k'u'j sanlar wutz coc yi tnum.

³I nintzun tulej Josué'a'tz. Nin e' je' xtxa'ol junaklaj mil sanlar. Ej nin lak'bal tzun chiwekol quib, nintzun e' bentz tan oyintzi' scye'j yi e' aj Hay.⁴ Yi ntaxk chiben, nintzun cawun Josué scye'j. Itzun taltz: "Bitwok tzaj, ewwok itib wutz coc yi tnum. Nin list cuntunin axwoktz yil tz'opon oril.⁵ Ma yi o' ketz scyuch' yi e' mas sanlar, nkaben tan xuxi'n swutz yi tnum. Nin yil che'l tzaj nil tan kabible'n klo', kelpon ojk ḫchiwutz, chi ban yi bajx tir.⁶ Yil ke'l tzaj ojk ketz, ḫchitxume' yi ja wi't ke'l ojk junnt tir ḫchiwutz.⁷ Itzun yil chixom tzaj tan katz'amle'n ketz, ba'n tzun cxo'cwok quentz tnum tan chibiyle'n. Skaxcyek scye'j, na ja wi't tak' Kataj yi kaRyosil yi jun tnuma'tz sketz.⁸ Yil cxo'cwok tnum, ba'n tz'oc k'a'kl cyakil yi at, chi ntal Kataj sketz."

⁹Chibene'n tzun yi e' sanlara'tz tan ew ib wutz coc yi tnum Hay tu Betel. Ma tetz Josué, nin cyaj cyentz te yi jun ak'bala'tz ḫchixo'l e' mas sanlar kale ate't nin.¹⁰ Itzun le jun eklok, jalchan cunin c'ase'n Josué tan chimolche'n yi e' sanlar yi ate' cyen. Yi wi't chimolxe'n, nintzun bajx cu'n Josué scyuch' yi e' wi' banl wi' ḫchiwutz. Chibene'n tzuntz tan oyintzi' scye'j yi e' aj Hay.¹¹ Cho'n tzun cyopone'ntz swutz yi tnum, nin e' cyaj cyentz tibaje'n mu'᷑ yi tnuma'tz. Jalt cuntu' jun tal joco'l cyaj cyentz ḫchixo'l tu yi tnum Hay.¹² Nsken che' tew Josué e'chk o' lo' mil sanlar txa'l Betel tu Hay.¹³ Na cob cuntu' e' el yi e' sanlar yi xomche' te Josué. At jun k'u'j yi cho'n cyewa'n quib swutz quen yi tnum. Ma yi jun k'u'j, cho'n ate' tibaje'n yi tnum. Itzun yi jun k'u'j kale xomije't Josué, yi ate'

^b7:24 Yi bi'aj "Acor" na elepong "sotzaj c'u'lal".

tibaje'n yi tnum, lak'bal tzun quicy'e'n junt wek. Cho'n tzun cyopone'ntz nicy'al yi tal joco'j yi at swutz yi tnum.

¹⁴Itzun yi tilol yi rey cwent Hay yi nsken chopon yi e' xonl Israel tan oyintzi' scye'j, nintzun e' el tzajtz tan oyintzi' scye'j yi e' yi ate' tjoco'j. Quinin tz'icy' scyetz yi ko ate' mas sanlar cwent Israel cyewa'n quib swutz quen yi tnum.

¹⁵Cycle'l tzun ojk cyetz Josué tane'n. Chicy'al tzun yi be' yi na ben le ama'l tz'inunin tu!. ¹⁶Chichakil cu'n yi e' sanlar cwent Hay e' xomnin tan chitz'amle'n Josué scyuch' yi e' mas sanlara'tz. Nin bene'nin e' bantz joylaj te yi tnum.

¹⁷Nk'e'tz ntin yi sanlar cwent Hay e' xomnin tan chitz'amle'n, ma na ncha'tz yi e' sanlar cwent Betel. Tircu'n e' bene'n. Cyaj quen tu' quilol yi cyetz chitnumil ñchuc. ¹⁸Bene'n tzun tlol Katajtz tetz Josué: "Banaj yi techl tan talche'n scyetz yi e' mas sanlar tan cyoque'n tnum Hay, na ja wi't wak' ama'l tan icambalwok," stzun Kataj bantz.

Toque'n tzun yi jun techla'tz tan Josué tan cyoque'n yi e' mas sanlar yi cyewa'n quib wutz coc yi tnum tan oyintzi!. ¹⁹Cycle'l tzaj tzun yi e' sanlar yi cyewa'n quib swutz quen yi tnum. Nintzun e' octz tul yi tnum, nin oc k'a'kltz cya'n.

²⁰Itzun yi quilol yi e' sanlar cwent Hay yi na tzan k'a'kl chitnumil nintzun e' el ojk, poro cya'l nin e' aj nint, na nin e' saj yi e' xonl Israel yi nsken che'l ojk tane'n tan chibiyle'n. ²¹Ya'stzun bantz na yi bene'n quilol Josué yi na tzan k'a'kl yi tnum, nintzun e' pakxijtz tan chibiyle'n yi e' sanlar cwent Hay. ²²Ncha'tz e' bant yi e' yi ocsan k'a'kl yi tnum, nin e' sajt tan quich'eye'n yi e' mas sanlar cwent Israel. Tircu'n tzun chiquime'n yi e' aj Hay. Cya'l nin e' aj nint na nsken chichay chinicy'al. ²³Ntin cu'n yi rey cwent Hay qui quim. Ma na ntin xtx'amxe'n cya'n, nin ben chichay'al swutz Josué.

²⁴Te yi nsken chiquim chichaykil yi e' aj Hay yi e' xomnin tan chibiyle'n klo' yi e' xonl Israel tane'n, nintzun e' pakxijt yi e' xonl Israela'tz le tnum Hay tan chibiyle'n yi e' yi ate' cyentz. ²⁵Te yi jun k'eja'tz e' quim coblaj mil yaj scyuch' cyakil xna'n cwent Hay. ²⁶Na quinin e' tane' yi e' xonl Israel tan oyintzi', jalen cu'n yi chiquime'n tircu'n yi e' wunaka'tz. ²⁷Ncha'tz cyetzaj yi e' xonl Israel tircu'n yi cyawun, tu yi chime'bil' yi e' aj Hay. Na ya'stzun ca'wl ak'lij tetz Josué tan Ryos. ²⁸Kalena's tzun cawune'nin Josué-tz tan stz'e'se'n tircu'n yi tnum. Nin tircu'n cwe'n woc!, chi tane'n jalu!. ²⁹Ncha'tz cawunin Josué tan je'n ch'imba'n yi rey cwent Hay jak' tze!. Cho'n tzun quime'ntz. Baj k'ejtz tan yi wankil jak' tze!. Jalen cwe'n k'ej cwe'n tzajtz cya'n. Nin cho'n mukxe'ntz tzi puertil yi tnum. Yi mukxe'n, nintzun je' tenu'n nicy' c'ub tibaj. Nin iñnin tenune't yi e'chk c'uba'tz jalu!.

Yi je'n si'l el Josué yi ley Moisés wi ju'wtz Ebal

³⁰Yi baje'n yi xtxolbila'se'j, nintzun ben Josué-tz tan banle'n jun patbil chitx'ixwatz tetz Kataj yi kaRyosil, tibaj yi ju'wtz yi na bi'aj Ebal. ³¹Bnix cyakil, quib yi talnak Moisés, yi ñchakum Kataj. Ncha'tz bnix yi jun altara'tz, quib yi na tal yi liwr tetz yi ley Moisés, yi na tal: "Banaj jun patbil itx'ixwatz yi c'ub cu'n tz'an, nin quil se'luj'c yi c'uba'tz," stzun Ryos banak cyen. Cyoque'n tzuntz tan pate'n chitx'ixwatz tibaj. Ncha'tz cyak' cyoy yi nxcon tan chibansal quib tu Kataj.

^c 8:31 Ex 20:25.

³² Ma tetz Josué, nintzun octz tan stz'ibe'n yi ley^d Moisés te e'chk c'uba'tz yi xcon tan banle'n yi patbil chitz'ixwatza'tz. Ḫchiwutz cu'n cyakil yi e' xonl Israel yi toque'n i' tan banle'n. ³³ Ma cyakil yi e' xonl Israel scyuch' yi e' yi nk'e'tz e' xonl Israel, e' oc txiclok xlajak yi caña' kale atit yi ca'wl Kataj. Ncha'tz ate' cyakil yi e' wi' banl wi' scyuch' yi e' mas bajxom, scyuch' yi e' pujul xtisya' yi ate' ḥchixo'l. Cho'n tzun e' xcyewe'n cu'ntz ḥchiwutz yi e' pale' yi q'uil tetz yi caña' tan tk'ol Kataj banl squibaj. At jun tx'akaj yi cho'n ate' xe wutz Gerizim, nin junt tx'akaj yi cho'n ate' xe wutz Ebal. Tircu'n na chixmayin tzaj te yi caña', chi alijt cyen tan Moisés.

³⁴ Toque'n tzun Josué tan si'le'n cyakil e'chk yol yi tz'iba'n le liwr tetz yi ley. Si'lej i' yi e'chk takle'n balaj yi suknaq Kataj scyetz. Ncha'tz si'lej i' yi chicaws yi ko quil chixom te yi yol Ryos. ³⁵ Qui'c nin jun yol yi tz'iba'n cyen tan Moisés yi qui'k si'lej Josué ḥchiwutz cyakil yi e' xonl Israel. Na ja si'lej i' yi jun liwraltz ḥchiwutz cyakil yi e' xna'n, nin ḥchiwutz cyakil yi e' nitxa', nin ḥchiwutz cyakil yi e' yi nk'e'tz e' xonl Israel yi ate' ḥchixo'l.^e

Yi chixubse'n yi e' chibajxom yi e' xonl Israel

Q ¹ Itzun bantz, yi quibital cyakil yi e' ajcaw yi ate' jalajicy' tzaj yi a' Jordán, yi mbi cu'n na chitzan yi xonl Israel tan banle'n. Nintzun e' mol quibtz scyuch' yi e' yi ate' je'n tzi'n, scyuch' yi e' yi ate' naka'jil yi mar Mediterráneo, scyuch' yi e' yi ate' nintz Líbano. Yi e'a'tz yi e' mol quib, i'tz yi cyajcawil yi e' hitita, scyuch' yi e' amorreo, scyuch' e' xonl Canaán, scyuch' e' ferezeo, scyuch' yi e' heveo, nin scyuch' yi e' jebuseo. ² Junit tzun ban chitzumu'n tan oyintzi' te Josué scyuch' yi e' xonl Israel. ³ Poro i tzun yi e' heveo yi najlche' Gabaón, nin quibit yi mbi cu'n ban yi tnum Jericó tu yi tnum Hay cyak'un yi xonl Israel. ⁴ Cwe'n tzun chitzumul jun cyajta'kl, nintzun e' bentz tan chisuble'n yi chibajxom yi xonl Israel.

Itzun yi chibene'n, nin ben quicy'al e'chk bi'x sac tetz cu'lbil be'ch cyetz. Nin ben quicy'al e'chk bi'x tz'u'm tetz cu'lbil quic'a!. Cyakil yi e'chk takle'n yi ben quicy'al, nternin katznakt, nin ocnakt cha'bil te'jak. ⁵ Ncha'tz ocnin e'chk be'ch cyetz yi katza'l. Nin ocnin yi e'chk chixajab yi nternin bi'xt. Ncha'tz ben quicy'al wotz' tetz chiwa' yi nternin ximt. Nintzun e' bentz. ⁶ Yi cyopone'n Gilgal, kale chimolone't quib Josué scyuch' yi e' mas xonl Israel, nintzun cyaltz scyetz.

—Yi o' ketz cho'n nkasaj joylaj. ¿Qui' polo' cyeru' nink kaban jun katrat scyuch'u'? che'ch tzun bantz scyetz Josué.

—¿Nk'e'tz pe' naka'j nchisaje'tu'? Na ko naka'j nchisaje'tu' qui'c rmeril tan bnixe'n jun katrat scyuch'u'^f, stzun Josué scyetz.

—Qui' ta', yi o' ketz, ja ku'l tan talche'n yi list ato't tan koque'n tetz chimosu'. Bene'n tzun jakol junt tir Josué scyetz:

—¿Na' tzun scyetz e'u'? Nin cyale'u' yi bintzi yi ¿na' nchisite'tu'?

—Yi o' ketz cho'n nkasaj joylaj, nin ja ku'l tan koque'n tetz chichakumu!. Na ja kubit yi wi'nin ḥchamil yi cyeru' chiRyosilu!. Na wi'nin e'chk takle'n bnix ta'n tzone'j, nin le amal Egipto. ¹⁰ Ncha'tz ja kubit, yi xe'n cunin tulej i' yi cob rey cwent e' amorreo yi quimnake' jalaj cy'en yi a' Jordán, yi Sehón ajcaw cwent

^d8:30-32 Dt 27:2-8. ^e8:33-35 Dt 11:29; 27:11-14. ^f9:7 Ex 23:32; 34:12; Dt 7:2; 20:15-16.

Hesbón, tu Og yi ajcaw cwent Basán, yi cho'n najlche' sajle'n le luwar yi na bi'aj Astarot.^g ¹¹Nin yi kubital cyakil yi xtxolbila'se'j, nintzun bixe' cyak'un yi e' kabajxom, scyuch' yi e' Kawunakil tan kasaje'n scye'ju!. Je tzun cyal sketz'e': "Quibene'nk scye'j e' xonl Israel. Cy'ajwok nin iwa!. Nin alwok quen scyetz: 'O' chixconsbe'tzu!. Nin list kutane'n tan kabnol jun trat scyuch'u!', che'ch bantz sketz." ¹²Yi kele'n tzaj tan chijoyle'n'u!, inak cu'n bnixe'n tzaj yi kawa!. Ma jalu' nternin wotz't, nin nternin ximt. ¹³Ncha'tz yi tz'u'm kale at cu'nt yi kuc'a!, chin ac'aj nin yi kasaje'n. Ma jalu' nternin bi'xt. Ncha'tz yi e'chk be'ch ketz tu kaxabaj. Nim cunin be' mbaj kaxo'mbel tan kule'n scyuch'u!, che'ch tzun yi cobox yaja'tz bantz.

¹⁴E' oc tzun yi e' yaja'tz tan suke'n mu'ë waj^h scyetz chibajxom yi e' xonl Israel, nin bajtz cyak'un. Poro quinin e' jak tetz Kataj yi ko ba'n yil baj yi waja'tz cya'n nka qui!. ¹⁵Nintzun cujj Josué tan bnixe'n jun chirrat scyuch' yi e'a'tz, tan qui cyoqe'n tan chibiyle'n yi e' wunaka'tz. Nin cyakil yi e' wi'tz cyajcawil yi xonl Israel, e' suk ite'n nin yola'tz scyetz.

¹⁶Poro yi tele'n ox k'ej, kalena's tzun quibital yi e' xonl Israel. Yi e' wunaka'tz yi e' ulak scye'j, e' te'n chiwisin, na cho'n najlche' chinaka'jil. ¹⁷Chibene'n tzun yi xonl Israel tan chijoyle'n yi e' wunaka'tz. Jalen le tox'i'n k'ej cyopone'n kale najlche't. Na e' aj Gabaón, aj Cafira, aj Beerot nin aj Quiriat-jearim. ¹⁸Yi chijale'n yi e' wunaka'tz cya'n, quinin e' oc tan chibiyle'n, na nsken bixe' jun chirrat scyuch' yi qui'c rmeril tan cyoqe'n tan chibiyle'n. Na yi jun trata'tz cho'n bnixe'n swutz Kataj yi kaRyosil.

Tan yi xtxolbile'j nintzun xe'tij yol ñchixol' yi e' xonl Israel, yi ploj nchibani yi chibajxom. ¹⁹Poro nintzun cyal yi e' bajxoma'tz scyetz yi e' mas xonl Israel:

—Bintzi lo' yi na cyalu!, poro ja bnix katrat scyuch!. Ej, nin swutz cunin Kataj yi kaRyosil yi nkasuk kayol scyetz. Ej nin yi kayol yi nkasuk scyetz i'tz, yi quil che' kabiy. Nin qui'c cuj tan kabnol mal scyetz. ²⁰Quil che' kabiy tan qui kajuchul kil swutz Kataj yi kaRyosil. Na ja wi't kasuk kayol. Nin kol kapaj yi mbixe' kak'un, tz'u'l kacaws tan Kataj, che'ch tzun bantz.

²¹Ncha'tz e' cawun nin: "Qui'c cuj tan koque'n tan chibiyle'n yi e' wunaka'tz. Na ja chibixe' ka'n tetz kaswilum, nin tetz katz'ya'om." Tan yi xtxolbila'se'j yi qui't e' oc tan chibiyle'n, e' el cu'n yi e' bajxoma'tz te chiyol yi chisuk scyetz.

²²Che' ñchakol tzun Josué yi e' aj Gabaóna'tz. Nintzun jaktz scyetz:

—¿Nxac ncxo'cwok tan kasuble'n? ¿Nxac mmittalwok sketz yi cho'n ncsajwok joylaj? Na axwok te'n kawisin. ²³Ma jalu', tan yi iya'pl yi mmibawok ske'j skak'e' icaws. Axwok esclaw sbne' opon tunintz. Axwok aj swilum, nin aj tz'ya'om sbne' le ca'l Ryos.

²⁴Itzun cyaltz tetz Josué:

—Ja kaban yi xtxolbila'tz, na ja kaxob scyeru', ko tzun kaquim cyanu', na bita'nt ka'n yi tak'nak yi chiRyosil' cyakil yi e'chk ama'le'j scyeru'. Na ya'stzun talnak i' tetz Moisés yi ñchakum Kataj. Ej, nin ncha'tz tal i' tetz Moisés, yi tajwe'n tan kaquime'n cyakil yi o' yi najlcho' swutz yi e'chk ama'le'j. ²⁵Cha'stzun te ncu' katxumul yi jun kajtza'kla'tz. Ma jalu' bin, ja bin ko'c chicwendu!. Chibne'u' ske'j quib yi mbixe' cyanu', che'ch bantz tetz Josué.

^g9:10 Nm 21:21-35. ^h9:14 I'tz jun chicstumbr yi e' wunak sajle'n yi kol chiwan te jun wunak ja tzun cyamiwij quib, nin qui'c rmeril tan stzaje'n yi tzatzin paz, yi njal ñchixol'.

²⁶Quinintzun tak' Josué ama'l scyetz yi e' mas xonl Israel tan cyoqe'n tan chibiyle'n yi e' wunaka'tz. ²⁷Poro yi cyak'un yi e' wunaka'tz ban i'tz, tan swili'n nin tan bale'n quic'a' yi e' xonl Israel. Ncha'tz e' oc tan tak'le'n cyakil yi si', tu a' yi na xcon tan banle'n chimunl swutz yi patbil chitx'ixwatz, le ama'l kale talwit Ryos yi tajwe'n tan chibnl chimunl swutz. Jetza'tz tzun cyocle'n te yi jun ak'una'tz, nin ite'n nin cyak'una'tz jalu'.

Yi tanewe'n yi k'ej tibaj Gabaón

10 ¹⁻²Itzun bantz, yi tbital Adonisedec, rey cwent Jerusalén, yi mbi cu'n bajij te yi tnum Hay tu yi chireyil, nintzun xobtz. Ncha'tz tbit i' yi mbi cu'n bajij te yi tnum Jericó tu yi chireyil. Ej nin mast cunin xobe'ntz yi tbital yi mbi nchibán yi e' aj Gabaón, yi sken cho'c jak' chica'wl yi e' xonl Israel, wech na i'tz jun chin wutzile'n tnum, nin icy'nakt cu'n swutz Hay, nin chin cham nin e' tan oyintzi!. Poro nsken chichy' xomok scye'j yi e' xonl Israel. ³Bene'n tzun mantar tan yi rey Adonisedec te Hoham yi rey cwent Hebrón, tu Piream yi rey cwent Jarmut, tu Jaffa, yi rey cwent Laquis. Ej, nin ncha'tz te Debir, yi rey cwent Eglón. Ej, nin je yol i'e'j: ⁴“Chibne'u' pawor, chisajku' tan wuch'eye'n tan oyintzi' scye'j yi e' aj Gabaón. Na ja bnix jun chitrat tu Josué scyuch' yi e' xonl Israel,” stzun i' ban nintz scyetz yi e' ajcawa'tz. ⁵Je'n tzun chimolol quib yi o' reya'tz tan oyintzi' scye'j yi e' aj Gabaón. Yi o' reya'tz i'tz yi rey cwent Jerusalén, tu yi rey cwent Hebrón, tu yi rey cwent Jarmut, tu yi rey cwent Laquis. Ej nin ncha'tz yi rey cwent Eglón. Nintzun e' bentz scyuch' chisanlar tan cyopone'n naka'jil Gabaón. Itzun yi cyopone'n, nintzun e' ban list quib tan oyintzi' scye'j yi e' aj Gabaóna'tz.

⁶Yi quiol yi e' aj Gabaón yi nsken chopon yi e' reya'tz tan oyintzi' scye'j, nintzun ben mantartz cya'n tan talche'n tetz Josué yi ate' Gilgal. Itzun cyaltz: “Chibne'u' pawor tan kuch'eye'n. Chisajku' jalcu'n tan kacolche'n, na cyakil yi e' ajcaw scye'j yi e' amorroeo yi najche' wi'wtz, ja je' chimolol quib tan oyintzi' ske'j,” che'ch tzun bantz tetz Josué. ⁷Yi tbital Josué, nintzun e' bentz scyuch' yi e' tetz sanlar tan quich'eye'n. ⁸Nintzun tal Kataj tetz Josué: “Quil cxob scyetz, na ja wi't wak' ama'l tan ixcyewe'n scye'j. Nin qui'c nin jun yi nink snimsaj tib tan oyintzi' tzite'j,” stzun Kataj bantz tetz Josué.

⁹Qui cunin tzun tz'icy' scyetz yi e' amorroeo yi cyopone'n Josué scyuch' yi e' tetz sanlar, na baj cunin ak'bal cya'n tan xo'n tan cyopone'n. ¹⁰Toque'n tzun tk'ol Kataj jun chin xo'w scyetz yi e' amorroeo-a'tz, na yi bene'n quiol yi sken chu'l yi e' xonl Israel tan oyintzi' scye'j, qui't e' nimsaj chic'u'l tan oyintzi'. Cha'stzun te wi'nin e', e' quim tan Josué scyuch' yi e' tetz sanlar le ama'l Gabaón. Ma yi bene'n quiol yi cyele'n ojk yi e' mas tul yi be' yi na copon Bet-horón, nintzun e' ben xomoktz tan chitz'amle'n, nin tan chiquimse'n cu'n jalen yi cyopone'n Aseca nin Macea. ¹¹Te yi cyele'n ojk yi e' amorroeo x̄chiwutz yi e' xonl Israel wutz cu'nak Bet-horón, nintzun saj kojol Kataj jun chin c'ub a'bal x̄chiwi' tan chibiyle'n cu'n. Mast cu'n e' quim tan yi c'ub a'bala'tz swutz yi e' quim cyak'un yi e' xonl Israel tan spar.

¹²Ej, itzun bantz, te yi k'eja'tz yi tk'ol Kataj ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan chixcyewe'n scye'j yi e' amorroeo, nintzun jilon Josué tetz Kataj, x̄chiwutz cu'n yi e' xonl Israel. Ej, nin je yol i'e'j: “Ta!, na waj yil tane' yi k'ej tibaj yi tnum Gabaón. Ma yi xaw, tibaj yi x̄k'ajlaj Ajalón.” ¹³Nintzun tane' yi k'ejtz. Ncha'tz ban yi

xaw. Jalen cu'n yi quicy'sal yi e' xonl Israel chic'u'l te chicontr. ¿Ixkaj qui tzunk tz'iba'n cyen yi xtxolbile'j tul yi liwr yi na bi'aj "Justo"ⁱ nka "Jaser"? Jun lo! k'ej tane' yi ke'j tcyal'. ¹⁴Qui'c nin junt k'ej cho'nk banaktz, nka cho'nk sbne'-tz chi yi jun k'eja'tz. Na nin ban tane'n Kataj yi mbi njak jun yaja'tz tetz. Na Kataj te'nin oc tan oyintzi' tan quich'eye'n yi e' xonl Israel.

¹⁵Yi stzaje'n wi! yi oyintzi' nintzun e' pakxij Josué scyuch' cyakil yi e' sanlar cwent Israel le tnum Gilgal kale e' sajet'. ¹⁶Ma yi o' reya'tz yi je' chimolol quib tan oyintzi' scye'j yi e' aj Gabaóna'tz nin e' el ojk. Cho'n tzun cyewal quib tul jun picy le ama'l Macea. ¹⁷Poro nin a'lchij stziblaltz tetz Josué yi cho'n cyewa'n quib yi o' reya'tz le yi jun picya'tz. ¹⁸Bene'n tzun tlol Josué scyetz yi e' yi oponsan yi stziblal: "Wekwok'e'n c'ub stzi' yi jun picya'tz kale ate't yi o' reya'tz. Nin chichyajk cyen cobox sanlar ita'n stzi', tan chiq'uicy'le'n bantz quil che'l ojk. ¹⁹Ma ax itetz quil xtane' tan chibiyle'n kacontr, ma na xomwoknin wutz chicoc, nin biywok'e' cu'n chichyakil. Quil tzitak'wok ama'l tan chipakxe'n le chitnumil, na yi Kataj ja wi't tak! i' ama'l sketz tan kaxcyewe'n scye'j," stzun Josué bantz.

²⁰Ya'stzun bantz yi chixcyewe'n Josué scyuch' yi e' xonl Israel tan chibiyle'n tircu'n yi e' chicontra'tz. Ma yi e' yi qui e' quim, cho'n tzun baj cyewal quib lak chitnumil yi at tapij te'j. ²¹Qui'c nintzun jun sanlar xonl Israel yi q'uixpathak yi chibaj pakxe'n tzaj Macea, kale atit Josué. Ej, nin cya'l nin jun scyeri chicontr yi nink nimsaj c'u'l tan chijisle'n.

²²Nintzun ben tlol Josué scyetz yi e' sanlar yi e' cyaj cyen tan q'uicy'le'n yi jun picya'tz: "Jakwok'e'n stzi' yi picy, nin cy'ajwoke'l tzaj yi o' reya'tz yi cyewa'n quib tul." ²³Nintzun el tzaj quicy'al yi o' reya'tz. El tzaj yi rey cwent Jerusalén. Ncha'tz el tzaj yi rey cwent Hebrón. Ncha'tz el tzaj yi rey cwent Jarmut, tuml yi rey cwent Laquis, nin yi rey tetz Eglón. ²⁴Ma yi cyopone'n ticy'le'n swutz Josué nintzun e' saj xchakol chichyakil yi e' yaj xonl Israel, ncha'tz ben tloltz scyetz yi cyajcawil yi e' sanlar cwent Israel: "Chiëkank tzaj quibu!. Nin cyak'e'nu' chikanu' te chikul yi cobox reye'j." Nintzun saj chiëkansk quibtz, nin je' cyak'ol chikan te chikul yi o' reya'tz, yi joklche' wuxtx'otx'. ²⁵Nintzun ben tlol Josué-tz scyetz yi e' sanlara'tz: "Quil cxbisun, nin quil cxobwok. Ma na quiwit, nin txiclenwok cu'n. Na cho'n nin stuleje' Kataj cyakil yi e' yi na chi'ch chic'u'l scye'ju!." ²⁶Ma yi wi't tlol Josué yi e'chk xtxolbila'tz, nin bentz tan chibiyle'n yi o' reya'tz. Yi chiquime'n, nintzun e' je' xch'imbaltz jak' tze'. Ate' nintz jalén cwe'n k'ej. ²⁷Bene'n tlen tu' atit k'ej yi cawune'nin Josué tan chicu'se'n tzaj. Nintzun e' oc cyen junt tir le yi picy kale e' el tzit. Yi cyoque'n cyen, nintzun oc chin wutzile'n c'ubtz cya'n tan jople'n yi picya'tz. Iënnin at e'chk c'uba'tz jalú'.

Yi cambal Josué yi tnum Macea

²⁸Ej i tzun yi chiquime'n yi o' reya'tz ite'n nin k'eja'tz cambal Josué yi tnum Macea. Tircu'n e' quime'n tan spar. Ncha'tz quim yi chireyil, nin cho'n cunin ban chi ban yi rey cwent Jericó.

²⁹Yi ticy'le'n Josué Macea scyuch' yi e' xonl Israel, cho'n tzun cyopone'ntz le ama'l Libna tan oyintzi'. ³⁰Tk'ol tzun Kataj ama'l scyetz Josué tan chixcyewe'n scye'j yi e' wunaka'tz, yi ate' Libna tu yi chireyil. Tircu'n chiquime'n tan spar.

ⁱ 10:13 2S 1:18.

Qui'c nin junt takle'n clax cyen. Ma yi quime'n yi rey, cho'n cunin cyulejtz chi ban yi rey cwent Jericó.

³¹Yi quicy'e'n Josué scyuch' yi e' xonl Israel Libna, cho'n tzun cyopone'ntz tan oyintzi' scye'j yi e' aj Laquis. Bajx baje'n chisutal solte'j yi tnum, nin e' octz tan oyintzi'. ³²Tak' Kataj ama'l tan chixcyewe'n te yi junt tnuma'tz. Na le junt eklok, yi cyoqu'e'n tan oyintzi', tircu'n chiquime'n cya'n. Tircu'n chilo'one'n tuml yi cyawun, chi cyulej yi tnum Libna. ³³Ncha'tz Horam, yi rey cwent Gezer, tu yi e' tetz sanlar e' sajtz tan quich'eye'n klo' yi e' aj Laquis. Poro e' oc Josué tan chibiyle'n chichiyakil. Nin cya'l nin jun nink clax cyen ḥchixo'l.

³⁴Yi cyele'n tzaj Josué scyuch' yi e' xonl Israel Laquis, cho'n tzun cyopone'ntz naka'jil yi tnum Eglón. ³⁵Ite'n nin k'leja'tz e' oc tan oyintzi' scye'j yi e' aj Eglón. Nin tircu'n chilo'one'n cya'n tan spar. Tircu'n e' quime'n chi e' ban yi e' aj Laquis.

³⁶Ma cyele'n tzaj Eglón cho'n tzun cyopone'ntz Hebrónⁱ tan oyintzi!. ³⁷Yi cyopone'n le ama'l Hebrón tircu'n chiquime'n cya'n. Ncha'tz ban yi rey, scyuch' cyakil wunak tu yi e'chk tal tnum yi ate' naka'jil. Tircu'n chisotze'n. Cho'n cunin e' ban chi ban yi tnum Eglón.

³⁸Chibene'n tzun Josué scyuch' yi e' xonl Israel tan oyintzi' scye'j yi e' aj Debir.^k Yi cyopone'n, nintzun e' octz tan oyintzi' scye'j. ³⁹Ma yi chixcyewe'n tan chibiyle'n yi e' wunaka'tz yi ate'-tz tnum Debir, tuml yi chireyil, cyetzaj yi chi'ama'l. Ncha'tz e' quim yi e' wunak yi ate' tulak e'chk mas aldey naka'jil yi tnuma'tz. Tircu'n chiquime'n cyak'un tan spar. Qui'c nin jun nink clax cyen cya'n chi cyulej yi tnum Hebrón tu Libna tuml yi chireyil.

⁴⁰Tircu'n chilo'one'n yi e' wunak yi ate' le ama'la'tz. E' lo'on yi e' aj Néguev, tuml yi e'chk tnum yi ate' wi'ak tal ju'wtz.^l Tuml yi e'chk tnum yi ate' ḥk'ajlaj. Ja chisotz tircu'n tuml chireyil. Ya'stzun cyulejtz quib yi ca'wl yi tak' Kataj yi kaRyosil scyetz. ⁴¹Ya'stzun bantz yi xcyewe'n Josué tan cambaje'n cyakil yi e'chk ama'll, na e' cambaj cyakil yi ama'l cwent Cades-barnea, jalen Gaza, tu yi ama'll yi na xe'tnin Gosén jalen Gabaón. ⁴²Ja chixcye' Josué scye'j yi e' reya'tz, nin ja cyetzaj cyakil chi'ama'l, na yi Kataj yi kaRyosil bajxij ḥchiwutz tan oyintzi!. ⁴³Ma yi chixcyewe'n, nintzun e' pakxijt Gilgal kale e' saje't.

Yi chixcyewe'n yi e' xonl Israel scye'j yi rey Jabín scyuch' yi e' mas rey

11 ¹Itzun bantz, yi tbital Jabín, rey cwent Hazor, yi mbi cu'n nchiban yi e' xonl Israel scye'j yi e' amoreo, nintzun ben ḥchakol cobox ḥchakum tan talche'n scyetz yi rey Jobab cwent yi tnum Madón, tu yi rey cwent Simrón, tu yi rey cwent Acsaf, tan je'n chimolol quib tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel. ²Ncha'tz ben mantar tan i' scye'j cyakil yi e' rey yi ate' je'n tzi'n, scyuch' yi e' yi najlche' tjoco'l kale na icy'e'l yi a' Jordán, tzak' cu'n tzaj yi jun wutzile'n lawun yi na bi'a'j Cineret. Ncha'tz ben mantar scye'j cyakil yi e' ajcaw yi najlche' wi ḥk'ajlaj, swutze'l tzaj Dor, yi at toque'n tzi'n. ³Scyuch' yi e' aj Canaán, scyuch' yi e' hitita, scyuch' e' ferezeo, scyuch' e' aj jebuseo, yi cho'n najlche' wi'wtz, ncha'tz yi e' heveo yi ate' wi'wtz Hermón, xlaj Mizpa. ⁴Chimolol tzun quib yi e' reya'tz tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel. Xomche' chisanlar scye'j. At e' yi cho'n ate'e'n te'jak chej. Nin at e' yi cho'n ate' tulak care't tetz oyintzi!. Quinin ajlbe'n cyetz yi

^j10:36-37 Jos 15:13; Jue 1:10. ^k10:38 Jos 15:15; Jue 1:11. ^l10:40 Jue 1:9.

e' sanlara'tz, na cho'n cunin cyajjal chi tane'n yi samlicy' yi at tzi mar. ⁵Junit e' ban, nin cho'n cyopone'ntz stzi' a' Merom. Nin e' ban list quibtz tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel.

⁶Itzun tal Kataj tetz Josué: "Josué, quil cxob, na chwa'nin ek, nsken chiquim cyakil yi e' icontra'tz wa'n. Ma yi axwok itetz, ntina'tz tajwe'n tan ibnl: Wak'woke'n quikan yi chichej, nin oken k'a'kl yi chicare't ita'n," stzun Kataj bantz tetz.

⁷Bene'n tzun Josué scyuch' yi e' tetz sanlar tan oyintzi' scye'j yi e' reya'tz. Qui cunin tz'icy' scyetz yi cyopone'n Josué tan chibiyle'n te yi ate' tzi yi a' Merom. ⁸Na nin tak! Kataj ama'l scyetz yi e' xonl Israel tan chixcyewe'n scye'j yi e' reya'tz, e' xomnin tan chibiyle'n jalen Sidón, nin jalen Misrefot-maim. Nin at e' xonl Israel e' xomnin tan chibiyle'n jalen ḫk'ajlaj tele'n tzi'n Mizpa. Tircu'n chiquime'n yi e' chicontra'tz, na qui'c jun nink clax. ⁹Inin tulej Josué-tz chi tal Kataj. Cwe'n tzun chitz'e'sal cyakil yi chicare't nin ncha'tz baj chiwak'ul quikan chichej yi e' chicontra'tz.

¹⁰Chibene'n tzun Josué tan chibiyle'n yi e' yi ate' le tnum Hazor. Tircu'n chiquime'n, tuml yi chireyil, na i' ntsumun yi jun oyintzi'a'tz scye'j yi e' xonl Israel. ¹¹Tircu'n chiquime'n yi e' yi ate' le jun tnuma'tz. Nin oc k'a'kl yi tnum cyak'un yi e' xonl Israel. ¹²Ite'n nin tulej Josué yi e'chk mas tnum yi xom chiwi' te yi rey cwent Hazor. Quim chireyil, nin e' quim tircu'n yi e' wunak yi ate' le yi e'chk tnuma'tz. Ban Josué yi xtxolbila'tz na ya'stzun talnak Moisés yi ḫchakum Ryos. ¹³Ntin Hazor oc k'a'kl cyak'un yi e' xonl Israel, ma yi e'chk mas tnum yi ate' wi'wtze'n, quinin oc k'a'kl cya'n. ¹⁴Poro tircu'n yi e' wunak yi ate'-tz tul yi e'chk tnuma'tz e' quim. Qui'c nin jun nink clax. Ma yi cyawun tu yi e'chk takle'n yi at tnum, tircu'n cyetzal.

Yi chibnol tane'n Josué yi ca'wl yi tal Moisés

¹⁵Yi e'chk ca'wl yi tak! Kataj tetz Moisés, Josué tzun bnon tane'n, na nin tal Moisés cyakil yi e'chk ca'wl'a'tz tetz Josué. Qui'c nin jun xtxolbil yi qui'k mban Josué chi yi tal Kataj tetz Moisés. ¹⁶Cyetzaj yi e' xonl Israel cyakil yi e'chk ama'la'tz yi at wi'wtz, tu yi jun c'oloj ama'l yi na bi'aj Néguev, tu yi ama'l Gosén, tu cyakil yi ḫk'ajlaj yi at stzi'ak yi a' Jordán, tu yi ama'l yi na bi'aj Arabá, tu cyakil e'chk mas ama'l yi at wi'wtz, tu yi e'chk joco'j yi nsken wi't oc chicwent. ¹⁷Ncha'tz cyetzaj yi wi'wtz Halac yi na xe'tnin Seir, nin yi na opon jalen Baal-gad yi at jalen wi ḫk'ajlaj Líbano, yi at tzak' cu'n yi wutz Hermón. ¹⁸Tircu'n chiquime'n chireyil yi e'chk tnuma'tz, na nim tiemp e' ban yi e' xonl Israel tan cambaje'n yi e'chk ama'la'tz. ¹⁹Ntin cu'n yi e' heveo, yi najlche' Gabaón, ya'stzun e' clax, na nsken bnix jun chirrat scyuch!. ²⁰Tircu'n chiquime'n yi e' mas wunaka'tz, nin chin q'uixc'uj nin e' ban yi chiquime'n, na ya'stzun tajbil Kataj tan ticy'e'n pone'n yi e'chk q'uixc'uja'tz cya'n ḫchik'ab yi e' xonl Israel. Quinin el chik'ajab^m yi e' xonl Israela'tz scye'j, na ya'stzun alijt cyen tan Kataj Ryos tetz Moisés.

²¹Ncha'tz ite'n nin tiempa'tz chiquime'n yi e' xonl Anac yi najlche' wi'wtz Hebrón,ⁿ nin Debir, tu Anab. Nin cyakil yi e' yi ate' wi'wtz cwent Judá, tu yi

^m 11:20 Dt 7:16. ⁿ 11:21 Jue 1:10-11.

e'chk ama'l yi nsken oc chicwent yi e' xonl Israel, tircu'n chixite'n tan Josué.

²² Cha'stzun te qui'c jun xonl Anac, yi e' yi nim wutz quikan, ncyaj cyen le ama'la'tz yi at ḫchik'ab yi e' xonl Israel. Poro ilenin e' cyaj cyen cobox le ama'l Gaza, tu Gat, nin Asdod.

²³ Ya'stzun ban yi chixcyewe'n yi e' xonl Israel tan cambaje'n cyakil e'chk ama'la'tz, chi yi talnak Kataj tetz Moisés. Nintzun cu' jatxij yi ama'la'tz ḫchiwutz yi e' xonl Israel, xomquen tu' te jujun k'u'j e!. Nin jetza'tz, qui'ct mas oyintzi' jal ḫchixo'l.

Yi e' rey yi e' quim cyak'un yi e' xonl Israel

12 ¹Yi e'chk ama'l yi cyetzaj yi e' xonl Israel i'tz: Cyakil yi ama'l yi na xe't tzaj te yi tzanla' Arnón, jalen te yi wutz Hermón, cyakil yi e'chk ama'l yi at swutz len yi tzanla' Jordán. ²Yi chibi' yi e' rey yi e' quim cyak'un i'tz: Yi rey tetz Sehón, yi chireyil yi e' amorro, yi cho'n najlij le tnum Hesbón, i' ajcaw tibaj cyakil yi ama'l yi cho'n na xe'tnin le tnum Aroer, yi at tzi tzanla' Arnón, jalen te yi tzanla' Jaboc, kale atit chimojom yi e' amonita. Ncha'tz cawunak i' tibaj jalaj te yi ama'l Galaad. ³Ncha'tz cawunak i' tibaj cyakil yi ama'l yi at swutz len yi a' Jordán, yi cho'n na xe'tij tzi yi a' Cineret, jalen te yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um nka yi C'a' Mar. Nin opon te yi tnum Bet-jesimot, nin jalen xe wutz Pisga.

⁴Ncha'tz quim Og cyak'un yi rey cwent Basán. Yi Oga'tz i' yi wi'tzbil chixonl yi e' refaita yi cho'n najlche' le tnum Astarot, nin yi tnum Edrei. ⁵Ej, nin yi e'chk ama'l yi at jak' ca'wl yi rey Oga'tz sajle'n, i'tz yi ama'l yi cho'n na xe't tzaj mojomil xe wutz Hermón, tuml yi ama'l Salca, nin cyakil yi ama'l cwent Basán, nin oponak yi mojom jalen Gesur tu Maaca, ncha'tz na opon nicy'al Galaad, yi cob elnak tu Sehón, rey cwent Hesbón.^o

⁶Ya'stzun yi e' reya'tz yi e' quim cyak'un Moisés scyuch' yi e' xonl Israel. Nintzun cu' jatxol Moisés yi e'chk ama'la'tz ḫchiwutz ox k'u'j scyeri yi e' xonl Israel. Nin yi ox k'u'ja'tz i'tz: Yi e' xonl Rubén, yi e' xonl Gad, tu yi e' xonl Manasés^p yi cob cuntu' elnake'.

⁷Ma cyakil yi ama'l yi nchicambaj Josué scyuch' yi e' xonl Israel, i'tz yi at jalajicy' tzaj yi a' Jordán. Na xe't nin Baal-gad, yi at Líbano, jalen te yi wi'wtz Halac yi at cwe'n tzi'n, swutzo'c tzaj yi wi'wtz Seir. Cwe'n tzun jatxol Josué cyakil yi e'chk ama'la'tz ḫchiwutz yi e' xonl Israel, tetz chinajbil sbne' opon tunintz. ⁸Cu' jatxol cyakil yi e'chk ama'l yi at wi'wtz tu yi ḫk'ajlaj, tu ama'l yi at tzi a' Jordán, tu yi e'chk txala'j, tu cyakil e'chk ama'l yi tz'inunin tu', tu cyakil yi ama'l cwent Néguev. Cyakil yi e'chk ama'la'tz ya'stzun yi chi'ama'lbe'n yi e' hitita, yi e' amorro, nin yi e' xonl Canaán, nin yi e' ferezeo, nin e' keveo, scyuch' e' jebuseo.

⁹⁻²⁴Ma jalú!, je chibi' yi e' rey yi e' quim cyak'un Josué: Yi rey tetz Jericó, tetz Hay, yi at naka'jil Betel, rey tetz Jerusalén, tetz Hebrón, tetz Jarmut, tetz Laquis, tetz Eglón, tetz Gezer, tetz Debir, tetz Geder, tetz Horma, tetz Arad, tetz Libna, tetz Adulam, tetz Macea, tetz Betel, tetz Tapúa, tetz Hefer, tetz Afec, tetz Sarón,

^o12:1-5 Nm 21:21-35; Dt 2:26—3:11. ^p12:6 “Manasés” yi xonl Manasés cob e' el. At jun k'u'j yi cho'n e' cyaj cyen jalaj icy'en yi tzanla' Jordán, nin at jun k'u'j yi cho'n e' cyaje'n cy'en jalaj icy' tzaj yi Jordán. Nm 32:33; Dt 3:12.

tetz Madón, tetz Hazor, tetz Simrom-merón, tetz Acsaf, tetz Taanac, tetz Meguido, tetz Cedes, tetz Jocneam yi at Carmelo, tetz Dor yi at tzi mar, tetz Goim yi at cwent Gilgal, nin yi rey tetz Tirsa. Junak junlaj rey e' quim cyak'un Josué scyuch' yi e' xonl Israel.

Yi ama'l yi txe'n chicambaj yi e' xonl Israel

13 ¹Itzun bantz, yi tijine'n c'u'l Josué, nintzun tal Kataj tetz: "Josué, yi aħatz ja tijin ac'u'l, poro at tzaj nin tan ixcyewe'n tan cambaje'n yi ama'l yi insuknak tzitetz. ²Na txe'n itetzaj chi'ama'l yi e' filistey, tu chi'ama'l yi e' gesureo. ³Ncha'tz txe'n itetzaj yi chi'ama'l yi e' aveo, yi at cwe'n tzi'n. Yi e'chk ama'la'tz, i'tz yi ama'l yi na xe't tzaj te yi tzanla' Sihor, swutze'l tzaj Egípto, nin te yi mojomil yi na opon jalen te tnum Ecrón. Ma je'n tzi'n, txe'n itetzaj yi ama'l kale ate't yi e' aj Canaán. Tul yi ama'la'tz, at o' wi'tz ajcaw yi na chicawun. Nin i'tz yi ajcaw cwent Gaza, Asdod, Ascalón, Gat nin Ecrón. ⁴Ncha'tz txe'n itetzaj yi ama'l yi at cwe'n tzi'n, yi na xe'tnin Sidón, nin yi na opon jalen Afec, yi mojom tib scyuch' yi e' amorreo. ⁵Ncha'tz txe'n itetzaj chi'ama'l yi e' giblita, nin yi ama'l cwent Líbano, yi na xe'tij Baal-gad, nin na opon xe wutz Hermón jalen Hamat. ⁶Cyakil yi e'chk ama'la'tz, swak'e' tzitetz yi axwok xonl Israel. Swak'e' cyakil yi chi'ama'l yi e' aj Sidón, tu yi wi'wtz yi na xe'tij Líbano, jalen Misrefot-maim. Chelepon inlajul cyakil yi e' wunak yi ate' swutz yi e'chk ama'la'tz. Ma aħatz Josué, ba'n tzajatx yi ama'la'tz ḥichiwutz yi e' atanum,^q chi walnak tzatz. ⁷Ba'n tzajatx cu'n ḥichiwutz yi beluj k'u'l xonl Israel, tuml yi junt k'u'l xonl Manasés yi txe'n ak'lil cyetz", stzun Ryos ban tetz Josué.

Yi tk'ol Moisés chi'ama'l yi junt k'u'l Manasés, Rubén nin Gad

⁸Yi e' xonl Rubén, tu Gad, tu yi junt k'u'l xonl Manasés, nsken tak! Moisés yi cyetz chi'ama'l jalaj cy'en yi a' Jordán.^r ⁹Na ja cyetzaj yi ama'la'tz yi na xe't nin Aroer, yi at stzi' yi a' Arnón tu yi e'chk tnum yi at ḫk'ajlaj, tuml Medeba tu Dibón. ¹⁰Tuml cyakil yi e'chk tnum yi at tzaj cwent yi rey Sehón yi cyajcawil yi e' amorreo, yi cho'n najewe'n i' Hesbón. Nin ja opon cu'n stzi' yi chimojom jalen te yi chimojom yi e' amonita. ¹¹Ncha'tz ak'lil yi e'chk ama'l scyetz yi at cwent Galaad tu yi chi'ama'l yi e' gesureo, tu chi'ama'l yi e' maacateo, tu yi wi'wtz Hermón, tuml yi ama'l Basán jalen Salca. ¹²Ncha'tz ak'lil yi ama'l yi at jak' ca'wl Og, chireyil yi e' aj Basán, yi cawunak le tnum Astarot tu Edrei. Ya'stzun yi e' refaita yi e' clax cyen, yi xcy'e nak Moisés tan chibiyle'n, nin tan chilaje'l le cyetz chi'ama'l. ¹³Ntin cu'n yi e' aj Gesur scyuch' yi e' aj Maaca qui nche'l laju'n swutz yi chi'ama'l, ma na e' cyaj cyen tu' ḥichiwo'l yi e' xonl Israel. Nin ate' nintz jalú'.

¹⁴Ma yi e' xonl Leví qui'c cyetz chi'ama'l ak'lil tan Moisés. Na yi cyetz chi'herens^s i'tz yi e'chk oy yi na opon cyak'un yi e' xonl Israel tan pat-xe'n swutz Ryos, chi yi talnak Ryos scyetz.

¹⁵Ma yi e' xonl Rubén, nintzun oc Moisés tan jatxle'n cyetz chi'ama'l. Xomquen tu' te yi jujun najal. ¹⁶Cho'n tzun e' cyaje'n cyen yi e' xonl Rubéna'tz le yi ama'l Aroer, stzi' yi a' Arnón tu yi tnum yi at ḫk'ajlaj, cy'anl tetz Medeba. ¹⁷Nin ja opon cu'n jalen Hesbón tu cyakil yi e'chk tnum yi at ḫk'ajlaja'tz chi tane'n Dibón,

^q 13:6 Nm 33:54. ^r 13:8 Nm 32:33; Dt 3:12. ^s 13:14 Dt 18:1; Jos 13:33.

Bamot-baal, Bet-baal-meón. ¹⁸ Ncha'tz i' njatxon yi tnum Jahaza, Cademot, nin Mefaat, ¹⁹ tu yi tnum Quiritaim, Sibna, Zaret-sahar yi at ñk'ajlaj. ²⁰ Ej, nin i' njatxon yi tnum Bet-peor, tuml yi e'chk txala'l Pisga, nin Bet-fesimot, ²¹ tu cyakil yi e'chk cojibil, tuml yi e'chk tnum yi at jak' ca'wl Sehón yi chireyil yi e' amorro, yi najlij Hesbón. Ya'stzun yi rey yi quim tan Moisés scyuch' coboxt ajcaw yi na chibi'aj: Evi, Requem, Zur, Hur nin Reba. ²² Ncha'tz quim Balaam cyak'un yi e' xonl Israel tan spar. Yi jun Balaama'tz i' jun nachol, nin i' cy'ajl Beor. ²³ Cyakil yi e'chk ama'la'tz, ya'stzun ak'líj scyetz xonl Rubén tan Moisés. Xomquen tu' te tajjal yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib. Tircu'n e'chk ama'la'tz ak'líj scyetz. Nin cho'n mmopon chimojom tzi a' Jordán.

²⁴ Ncha'tz tak'nak Moisés chi'ama'l yi xonl Gad. Xomquen tu' te tajjal yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib. ²⁵ Ak'líj yi ama'l cwent Jazer tu cyakil yi tnum Galaad scyetz. Nin ncha'tz cyetzaj jalaj chi'ama'l e' amonita. Nin yi mojomil yi chi'ama'l, opon jalen Aroer yi at swutz len Rabá, ²⁶ tuml yi ama'l yi at xo'l Hesbón, Ramat-mispa tu Betonim, tuml yi ama'l yi at xo'l Mahanaim. Nin na opon te yi mojomil Debir. ²⁷ Ncha'tz ak'líj yi ñk'ajlaj Bet-aram Bet-nimra, tu Sucot, nin Zafón. Ya'stzun ama'l yi at tzaj jak' ca'wl Sehón yi rey tetz Hesbón. Cho'n tzun at cyakil e'chk ama'la'tz swutz len yi a' Jordán. Nin cho'n nxe't tzaj tzak' cu'n tzaj yi lawun yi na bi'aj Cineret. ²⁸ Cyakil yi e'chk ama'la'tz, ya'stzun ak'líj scyetz yi e' xonl Gad tan Moisés. Xomquen tu' te yi tajjal yi jujun k'u'j e' aj Gada'tz yi chixonl quib.

²⁹ Ncha'tz tak' Moisés chi'ama'l yi junt k'u'j xonl Manasés, yi e' cyaj cyen jalaj cy'en yi a' Jordán. ³⁰ Yi toque'n jatxle'n yi chi'ama'l, xomquen tu' te yi tajjal yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib. Nin ja cyetzaj cyakil yi ama'l yi at tzaj jak' ca'wl Og, yi rey tetz Basán. Cho'n xe'tnin le tnum Mahanaim, tuml yi oxc'al tnum yi at cwent yi tnum Jair. ³¹ Ncha'tz cyetzaj jalajt te yi ama'l Galaad tu yi cobt tnum yi na bi'aj Astarot tu Edrei. Ya'stzun yi ama'l yi ak'líj scyetz xonl Maquir, cy'ajl Manasés. Xomquen tu' te tajjal jujun k'u'j e' yi chixonl quib.

³² Ya'stzun cyakil yi ama'l yi baj jatxol Moisés scyetz yi e' xonl Rubén, Gad tu Manasés, te yi ate' wi ñk'ajlaj cwent Moab, yi at jalaj cy'en yi a' Jordán, swutz len Jericó. ³³ Ma yi e' xonl Leví, qui'c cyetz chi'herens ak'líj, ma na ntina'tz tal Moisés scyetz: "Yi itetz iherens i'tz yi Kataj, yi kaRyosil."

Yi toque'n Josué tan jatxle'n yi e'chk ama'l ñchiwutz yi e' mas xonl Israel

14 ¹ Je chibi' yi e'chk ama'l cwent Canaán yi jatxlij ñchik'ab yi e' xonl Israel cyak'un Eleazar yi pale', tu Josué yi cy'ajl Nun, scyuch' yi e' chibajxom yi jujun k'u'j xonl Israel. ² Cho'n cyulej chi talnak Kataj tetz Moisés. Na e' oc tan tx'ilu'ntz^u te'j tan jatxle'n cu'n ñchiwutz yi beluj k'u'j tu ni'cy xonl Israel. ³ Na yi cobt k'u'j tu ni'cy, yi e' xonl Rubén, nin yi e' xonl Gad, tu yi junt k'u'j xonl Manasés, nsken tak' Moisés yi cyetz chi'herens jalaj cy'en yi a' Jordán.'

Ma yi e' xonl Leví, quinin ak'líj cyetz chi'herens, ⁴ na yi cob cy'ajl ñtep, yi Manasés tu Efraín, e' oc tajjal yi coblaj k'u'j xonl Israel. Poro yi e' xonl Leví qui ak'líj chi'herens, ma na ntin ak'líj mu'ñ chi'ama'l kalel chinajewe't, nin kalel chiwane't yi cyawun. Yi mu'ñ chi'ama'la'tz, cho'n at ñchixo'lak yi e' mas xonl Israel. ⁵ Cyakil yi xtxolbila'se'j, ja bnix chi talnak Kataj tetz Moisés.

^t 13:33 Nm 18:20; Dt 18:12. ^u 14:2 Nm 26:52-56; 34:13. ^v 14:3 Nm 32:33; 34:14-15; Dt 3:12-17.

Yi chi'ama'l yi e' tu Caleb

⁶Ej, itzun bantz, nintzun e' ben yi e' xonl Judá tan yol tetz Josué le tnum Gilgal. Yi cyopone'n swutz Josué, nintzun tal Caleb yi cy'ajl ta' Jefone yi cenezeo tetz: "Ma jalu' ta', ulk tx'akx tc'u'l'u' yi xtxolbil yi talnak Kataj tetz Moisés le ama'l Cades-barnea, na alijt cyen tak'un, yi mbi sbajok ske'j ketz tuch'u!".^w ⁷Na yi kasaje'n ḥchakol Moisés yi ḥchakum Ryos, tan xk'uke'n yi ama'le'j, atin wetz tul ca'wunak yob. Ej, nin yi kulake'n tan xk'uke'n, ja wal yi mero bintzi quib yi nwil, na ja chinxom te yi tajbil Wajcaw yi kaRyosil.^x ⁸Ma yi coboxt kuch' yi xomche' ske'j, ntin ja cho'c tan chixo'wse'n yi e' mas katanum. Poro yi in wetz quinin nchinxom scye'j, ma na ntin ja imban yi tajbil Kataj yi kaRyosil. ⁹Cha'stzun te tal Moisés yi xtxolbile'j swetz: 'Jun cu'n yol, yi ama'l kale ncxon'e't, atz sbne' scyuch' yi e' anitxa', na ja cxom te yi tajbil Kataj yi kaRyosil,^y stzun i' bantz swetz. ¹⁰Ma jalu' bin Josué, nimix bin tiemp yi tlol Moisés yi xtxolbile'j swetz. Na ja wi't icy' ca'wunak o'ix yob yi tlol Kataj yi xtxolbila'tz tetz Moisés, nin ya'stzun yi tiemp yi na kaxon tzaj le ama'l tz'inunin tu!. Ma jalu', atin tul jun mutx' tu o' yob, ¹¹ej, nin iñnin wutane'n wetz chi wutane'n yi insaje'n ḥchakol Moisés tan xk'uke'n yi e'chk ama'la'tz. Ncha'tz atit inwalor tan woque'n tan oyintzi!. ¹²Cha'stzun te na klo' waj yil tak'u' yi ama'la'tz yi suknak Kataj swetz. Itz yi wi'wtz kale ate't yi e' xonl Anac, yi e' yi chin wutz quikan nin. At e' yi cho'n najlche' tulak e'chk lmak tnum, yi at chin tapij solte'jak. Tak'u' bin e'chk ama'la'tz swetz, na cho'n k'uklij inc'u'l te Kataj, yi xomok i' swe'j tan wuch'eye'n tan chilaje'n len yi e' wunaka'tz yi ate' swutz," stzun Caleb bantz tetz Josué.

¹³Nintzun tak' Josué banl tibaj Caleb, ncha'tz tak' yi ama'l cwent Hebrón tetz herens i'. Yi Caleb'a'tz i' cy'ajl Jefone yi cenezeo. ¹⁴Ya'stzun bantz yi toque'n Hebrón tetz herens Caleb tu cyakil yi xonl i', nin cho'n najlche'-tz jalu', na nin xom i' te yi mero tajbil Kataj yi kaRyosil, yi o' xonl Israel. ¹⁵Yi bi' yi ama'l Hebrón tençchan i'tz, Quiriat-arba. Yi bi'aj Arba i'tz bi' jun xonl Anac. Nin i'tz jun yaj yi chin wutz tkan nin, nin chin cham nin i'.

Ma yi xcyewe'n Caleb tan cambaje'n e'chk ama'la'tz, qui'ct oyintzi' bajij Canaán te yi tiempa'tz.

Yi chi'ama'l yi e' xonl Judá

15 ¹Je yi ama'l yi jatxlij scyetz yi e' xonl Judá yi toque'n tx'ilu'n tej. Nin je yi mojomilej:^z ²Te yi jalaj cwe'n tzi'n, cho'n na xe'tij stzil' yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um,^z kale na icy'e't chimojom yi e' aj Edom, ³nin na icy'ak ḥxina'l Acrabim, nin na icy'ak le ama'l tz'inunin tu' cwent Zin. Ncha'tz na icy'ak tzak' cu'n Cades-barnea, nin na opon Hezrón, nin na je' tcu'n Adar. Kalena's tzun na ben tan tak'l'e'n welt jalen Carca. ⁴Nin na xommin le xo'mbil a' yi na bi'aj a' Tetz Egipto, jalen yi na opon tzi yi mar Mediterráneo. Ya'stzun chimojom bantz te yi jalaj cwe'n tzi'n.

⁵Ma yi mojomil chi'ama'l tetz tele'n tzi'n i'tz cyakil tkanil yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um, jalen te yi ama'l kale na tzajpont yi tzanla' Jordán.

^w14:6 Nm 14:30. ^x14:7 Nm 13:1-30. ^y14:9 Nm 14:24. ^z15:2 Yi "Yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um" i'tz yi "Mar Muerto, nka Mar Salado, nka Mar del Arabá" le castiy. Na a'lchij "Mar Muerto" tetz tan paj yi qui'c jun cay yi itz' tul, na chin c'a' nin tan atz'um.

Ma yi mojomil chi'ama'l je'n tzi'n, cho'n na xe'tnin kale na tzajpont wi' yi tzanla' Jordána'tz stzi' yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um. ⁶Cho'n na je'ul Bet-hogla. Nin na je'ul Bet-arabá. Nin na ultz kale atit yi wutz c'ub tetz Bohán, jun scyeri xonl Rubén. ⁷Kalena's tzun na je'ultz wi ñk'ajlaj cwent Acor. Nin na ultz Debir. Cho'n tzun na cu'ultz Gilgal, swutze'l tzaj yi txala'j cwent Adumín tzak' cu'n yi xo'mbil a!. Nintzun na icy' cu'ntz kale na itz'e't yi a! En-semes, nin na xomnintz jalen En-rogel. ⁸Nin na icy' cu'ntz le ñk'ajlaj cwent Ben-hinom, tzak' cu'n Jebús nka Jerusalén. Nin na je' cu'ntz wi'wtz swutz cyen yi ñk'ajlaj cwent Hinom, tibe'n yi ñk'ajlaj Refaim. ⁹Cho'n tzun na tak' welt jalen wi'wtz kale na itz'e't yi a! Neftoa. Kalena's tzun na icy'tz wi Efrón. Nin na icy'pon jalen Baala. Yi jun ama'la'tz ncha'tz na bi'aj Quiriat-jearim.

¹⁰Kalena's tzun na ben lo'cnak tz'i'n tibaj yi wi'wtz Seir. Na icy'aktz le ama'l Quesalón swutze'n yi wi'wtz Jearim. Nintzun na cu'-tz Bet-semes, nin na icy'aktz Timna. ¹¹Ncha'tz na icy'aktz txala'j tibe'n Ecrón. Kalena's tzun na stz'uy nin tibtz jalen Sicrón. Na icy' cu'ntz wi ju'wtz Baala. Kalena's tzun na opontz Jabneel, nin cho'n na tzaj pon wi' yi chimojom jalen tzi mar Mediterráneo.

¹²Ma mojomil chi'ama'l yi e' xonl Judá te yi jalajt xlaj toque'n tzi'n, i'tz yi tzi mar Mediterráneo. Ya'stzun e'chk mojomil yi ama'l yi oc tetz cyetz yi e' xonl Judá. Nin jatxij cu'n ban ñchiwutz yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib.

Yi cambal Caleb yi ama'l Hebrón tu Debir

¹³Ncha'tz tak' Josué herens Caleb, yi cy'ajl ta' Jefone. Yi ama'la'tz i'tz Quiriat-arba, yi ncha'tz na bi'aj Hebrón, yi cho'n at cwent yi chi'ama'l yi e' xonl Judá. Nin i'tz chi'ama'lbe'n yi e' xonl yi jun chin wutzile'n yaj yi na bi'aj Anac. Ya'stzun yi ama'l yi ak'lij tetz Caleb, na ya'stzun talnak Kataj.

¹⁴Bene'n tzun Caleb tan oyintzi' tan chilaje'n len yi ox xonl Anac yi ate' swutz yi ama'la'tz. Yi chibi' yi ox xonl Anaca'tz i'tz: Sesai, Ahimán, nin Talmai.^a ¹⁵Ma yi cyele'n lajul, kalena's tzun bene'nt tan oyintzi' scye'lj yi e' yi najlche' Debir. Quiriat-sefer bi' yi jun ama'la'tz tenxchan. ¹⁶Yi topone'n Caleb Debir, nintzun taltz: "Swak'e' inme'l Acsa tetz txkel yi jun yil xcy'e' tan cambaje'n yi ama'le'lj."

¹⁷Yi jun yi xcy'e' tan cambaje'n yi ama'la'tz i'tz, Otoniel, yi cy'ajl Cenaz, yi titz'un Caleb. Tk'ol tzun Caleb yi me'litz tan toque'n tetz txkel Otoniel. ¹⁸Te yi ele'n tlen tu' ate't Otoniel tu Acsa xe ca'll Caleb, nintzun tal Otoniel tetz Acsa: "Ba'n tzajak junt piñx ama'l tetz ataj kalel cwe't ujul ka'n." Cwe'n tzaj tzun Acsa tibaj yi buru!. Nintzun bentz swutz yi taj. Bene'n tzun jakol yi taj tetz:

—Añ jun c'oloj inme'l. ¿Mbi'tz na icy' tac'u'l?

¹⁹—Ta', na klo' waj tzinjak jun pawor teru', chij. —Ja wi't tak'u' katx'otx' le ama'l tz'inunin tu', cwent Néguev. Ma jalu' na klo' waj yil tak'u' mu'xt ka'ama'l kale na itz'e't a!, stzun i!.

Tk'ol tzun Caleb yi e'chk ama'l tetz Acsa yi at wi'wtz, nin yi at ñk'ajlaj, kale na itz'e't e'chk a!.

Yi e'chk tnum yi chicambaj e' xonl Judá

²⁰Je chibi' yi e'chk ama'l yi jatxlj tetz yi jujun k'u'j xonl Judá. ²¹Yi chibi' yi e'chk tnum tetz cwe'n tzi'n naka'jil yi mojom tu Edom, i'tz, Cabseel, Edar

^a15:13-14 Jue 1:20.

tu Jagur. ²²Ncha'tz Cina, Dimona, Adada. ²³Cedes, Hazor, Itnán. ²⁴Zif, Telem tu Bealot. ²⁵Hazor-hadata, Quiriot, Hezrón (yi ite'n nin i'a'tz yi Hazor). ²⁶Ej, nin ncha'tz yi tnum Amam, Sema, Molada. ²⁷Hazar-gada, Hesmó, Bet-pelet. ²⁸Hazar-sual, Beerseba, Bizotia. ²⁹Baala, Iim, Esem. ³⁰Eltolad, Quesil nin Horma. ³¹Nin Siclag, nin Madmana tu Sansana. ³²Ej nin Lebaot, Silhim, Aín tu En-rimón. Junak beluj tnum ak'lij scyetz tuml yi e'chk aldey yi at cwent. ³³Ma yi e'chk tnum yi cho'n at le ḫk'ajlaj i'tz: Estaol, Zora, Asena. ³⁴Ncha'tz Zanoa, En-ganim, Tapúa, Enam, ³⁵Jarmut, Adulam, Soco, Azeca. ³⁶Tu yi e'chk tnum Saaraima, Aditaim, Gedera tu Gederotaim. Ya'stzun yi cyajlajt tnum tuml yi e'chk aldey yi at chicwent.

³⁷Ncha'tz at yi e'chk tnum Zenán, Hadasa, Migdal-gad. ³⁸Dileán, Mizpa tu Joceteel. ³⁹Nin Laquis, Boscat, Eglón. ⁴⁰Cabón, Lahmam, Quitlis, ⁴¹Gederot, Bet-dagón, Naama tu Macea. Waklajt tzun tnum tu yi e'chk aldey yi at chicwent.

⁴²Ncha'tz Libna, Eter, Asán, ⁴³Jifta tu Asena, Nezib. ⁴⁴Tu Keila, Aczib nin Maresa. Belujt tnum tu cyakil yi e'chk aldey yi at cwent.

⁴⁵Ej, nin ncha'tz yi tnum Ecrón tu yi e'chk ne'x tnum, tu e'chk aldey yi at cwent. ⁴⁶Ncha'tz yi e'chk tnum yi ate' le ama'l yi at xo'l Ecrón tu yi mar, tu yi e'chk ne'x tnum yi ate' naka'jil Asdod, tu e'chk aldey yi at chicwent.

⁴⁷Ncha'tz yi tnum Asdod, tu cyakil yi cy'anl tetz tu yi e'chk ne'x tnum tu yi e'chk aldey yi at cwent. Ncha'tz Gaza, tuml yi e'chk ne'x tnum tu aldey yi ate' cwent. Tircu'n e'chk tnuma'tz jalen te yi xo'mbil a' cwent Egipto, jalen stzi mar Mediterráneo.

⁴⁸Ma jalen wi'wtz, ak'lij scyetz e' xonl Judá yi e'chk tnum yi na bi'aj Samir, Jatir, Soco, ⁴⁹Dana, Quiriat-sana (yi i'tz Debir). ⁵⁰Anad, Estemoa, Anim. ⁵¹Ncha'tz yi Gosén tu Holón nin Gilo. Junlajt tzun tnum tu yi e'chk aldey yi ate' chicwent.

⁵²Ncha'tz yi tnum Arad, Duma, Esán. ⁵³Tu yi Hanum, Bet-tapúa nin Afeca. ⁵⁴Ej nin Humta, Quiriat-arba (yi ite'n nin i'a'tz Hebrón) tu Sior. Belujt tzun tnum tuml yi e'chk aldey.

⁵⁵Ncha'tz Maón, Carmel Zif, Juta, ⁵⁶tu Jezreel, nin Jocdeam. Ej nin Zanoa. ⁵⁷Caín, Gabaa, tu Timna. Lajuit tnum tu yi e'chk aldey. ⁵⁸Ncha'tz yi e'chk tnum, Halhul, Bet-sur, Gedor, ⁵⁹tu Maarat, Bet-anot tu Eltecon. Kakt tnum tu yi e'chk aldey.

⁶⁰Ma Quiriat-baal (yi ite'n nin i'a'tz yi Quiriat-jearim) tu Rabá. I'tz cobt tnum tu yi e'chk aldey.

⁶¹Ncha'tz yi e'chk tnum yi at le ama'l tz'inunin tu', Bet-arabá, Midín tu Secaca, ⁶²Nibsán, yi tnum tetz atz'um, tu En-gadi. Kakt tzun tnum tu yi e'chk aldey.

⁶³Ma yi e' xonl Jebús yi cho'n najlche' Jerusalén, quinin e' xcy'e' yi e' xonl Judá tan chilaje'n len swutz yi chi'ama'l. Ma na cho'nin najlche' ḫchixo'l yi e' xonl Judá, nin ate' nintz jalub.^b

Yi chitx'otx' yi e' cy'ajl ḫep

16 ¹Je yi ama'l yi ak'lij scyetz yi e' xonl ḫep yi toque'n tx'ilu'n te'j: Yi chimojom te yi jalaj tele'n tzil'n, cho'n xe't tzaj tzi a' Jordán. Nin ja xom tzaj kale na itz'e't yi e'chk tal a' cwent Jericó. Nin yi na el le ama'l cwent

^b 15:63 Jue 1:21; 2S 5:6; 1Cr 11:4.

Jericó, cho'n na jepontz Betel. ² Yi na elt Betel cho'n tzun na icy'tz le chi'ama'l yi e' arquita, nin na cu'-tz jalen Atarot. ³ Kalena's tzun na cu'-tz toque'n tz'i'n le chi'ama'l yi e' xonl Jaflet jalen tzak' cu'n tzaj kale atit yi tnum Bet-horón yi at tzak' cu'n, nin ja opon jalen Gezer. Kalena's tzun na opontz jalen tzi mar Mediterráneo.

⁴ Je tzun yi ama'l yi ak'lilj scyetz yi cob cy'ajl k'ajtzun ḫep yi na chibi'aj Manasés tu Efraín:

Yi chi'ama'l yi e' xonl Efraín

⁵ Yi mojomil yi chi'ama'l yi e' xonl Efraín i'tz: Cho'n na xe't tzaj swutz len Atarot-adar, nin cho'n na icy' Bet-horón^c yi at wi'wtze'n. ⁶ Kalena's tzun na bentz tan topone'n stzi mar Mediterráneo.

Ma yi chimojom je'n tzi'n i'tz: Micmetat, kalena's tzun na ajtz le'lnak, jalen Taanat-siló. Nin na icy'aktz Janoa. ⁷ Kalena's tzun na copontz Atarot nin Narat, nin na icy'aktz Jericó, kalena'tz na elepontz tzi a' Jordán. ⁸ Ej, nin na xe'tniun junt tir je'n tzi'n le ama'l Tapúa. Cho'n tzun na aj lo'cnak le xo'mbil a' cwent Caná. Kalena's tzun na ocpongontz tzi yi mar Mediterráneo. Ya'stzun yi ama'll yi ak'lilj scyetz yi xonl Efraín. Nin tircu'n cwe'n jatxij ḫchiquitz yi jujun k'u'j najał.

⁹ Ncha'tz at cobox tnum tuml e'chk chi'aldeyil yi cho'n at le chi'ama'l yi e' xonl Manasés, yi ak'lilj scyetz yi e' xonl Efraín.

¹⁰ Poro yi e' xonl Efraín, quinin e' nimsaj chic'u'l tan chilaje'n len yi e' aj Canaán yi najlche' le ama'l Gezer. Ma na e' cyaj cyen tu'tz cya'n ḫchix'o'l. Ntin ja chicawun tan chichojol yi chi'alcawal scyetz. Cha'stzun te cho'nin najlche' yi e' aj Canaána'tz ḫchix'o'l yi e' xonl Efraín jalu!.^d

Yi chi'ama'l yi e' xonl Manasés

17 ¹ Je yi ama'l yi ak'lilj scyetz yi e' xonl Manasés yi toque'n tx'ilu'n te'j. Yi Manasésa'tz, ya'stzun yi bajx cy'ajl ḫep. Nin yi bajx cy'ajl Manasés, i'tz Maquir, nin i' chimam cyen yi e' aj Galaad. Ak'lilj yi ama'l cwent Galaad tu Basán scyetz yi e' tu Maquir, yi at jalaj cy'en yi a' Jordán. Yi e'a'tz e' cu'n wi'tz sanlar yi qui na chixob tan oyintzi!. ² Ncha'tz oc swerti'n te yi ama'l yi na'l cha't cu'nt yi e' mas cy'ajl Manasés. Xomquen tu' te yi jujun k'u'j e'. Je chibi'e'j: Abiezer, Helec, Asriel, Siquem, Itefer tu Semida. E' cu'n cy'ajl Manasés, nin mamaj ḫep.

³ Ma tetz Zelofehad, yi cy'ajl Hefer, yi mamaj Galaad, yi cy'ajl Maquir, yi cy'ajl Manasés, qui'c tetz cy'ajl jal, ma na ntin o' me'l. Je chibi'e'j: Maala, Noa, Hogla, Milca, nin Tirsa. ⁴ Itzun bantz nintzun e' ben yi e' xna'na'tz tan yol tetz yi pale' Eleazar tu Josué, nin ncha'tz scyetz yi e' wi'tz wi' banl wi' tetz yi tnum. Itzun cyaltz scyetz: "Talnak Kataj tetz k'ajtzun Moisés yi tajwe'n tz'ak'lilj yi ketz kaherens chi tane'n yi cyetz kaxonl," che'ch tzun bantz. Nintzun tak' Josué chi'ama'l yi e' xna'na'tz chi mban cyetz yi e' mas chixonl, na alij cyen tan Kataj yi ya'stzun sban.^e

⁵ Lajuj tzun piëx ama'll ak'lilj scyetz yi e' xonl Manasés, tu yi ama'll cwent Galaad, tu Basán yi at swutz len Jordán. ⁶ Na nin ak'lilj chi'herens yi e' xna'na'tz, nin nicy'nin

^c 16:5 At cob tnum yi na bi'aj "Bet-horón". Cho'n at jun wi'wtze'n, nin at junt yi cho'n at nicy'al yi wi'wtz kale na jepon yi be' yi na jepon te yi aldey Bet-horón yi at wi'wtze'n. ^d 16:10 Jue 1:29. ^e 17:4 Nm 27:1-7.

tu' e' baj bentz scyuch' yi e' yaj. Yi ama'l Galaad ak'lij scyetz yi e' mas xonl Manasés. ⁷Ncha'tz cyetzaj yi tnum Aser, jalen Micmetat yi at swutz Siquem. Nin opon mojomil je'n tzi'n kale atit yi a' Tapúa. ⁸Ntin yi ama'l cwent Tapúa cyetz yi xonl Manasés ban. Poro yi tnumil, cyetz yi xonl Efraín ban. ⁹Nin yi chimojom, oc cwe'n tzi'n kale atit yi tzanla' Caná. At coboxt tnum yi cyetz xonl Efraín ban yi at ḫchixo'l yi e' xonl Manasés. Na yi chimojom yi e' tetz Manasés, cho'n xe'te'n je'n tzi'n kale atit yi tzanla' Caná, nin na opon tzi yi mar Mediterráneo. ¹⁰Ma yi e' xonl Efraín cho'n e' cyaje'n cyen xlaj cu'n yi mojom. Yi cyetz xonl Manasés, cho'n e' cyaje'n xlaje'n yi mojom, nin ja opon yi chimojom jalen tzi mar Mediterráneo. Ma je'n tzi'n, ja opon chimojom te chimojom yi e' xonl Aser, tu chimojom yi e' xonl Isacar yi at swutzlen chi'ama'l yi e' Aser.

¹¹Ncha'tz ak'lij coboxt tnum scyetz xonl Manasés yi cho'n at le chi'ama'l yi e' xonl Isacar tu Aser. Yi coboxt tnuma'tz i'tz: Bet-seán, Ibleam, Dor, Endor Taanac tu yi Meguido, tu oxt tal ama'l, tuml yi e'chk aldey yi at naka'jil yi e'chk tnuma'tz. ¹²Poro quinin e' xcy'e' yi e' xonl Manasés tan chilaje'n len yi e' aj Canaán swutz yi e'chk ama'la'tz, na quinin cyak' quib tan cyele'n swutz chi'ama'l. ¹³Pontzaj, yi ḫch'uye'n cyajal yi e' xonl Israel, nin yi jale'n mas chichamil, nintzun e' cawuntz scye'l yi e' aj Canaána'tz tan chichojo'l yi alcawal scyetz, qui't tzun e' oc tan chilaje'n len swutz chi'ama'l.^f

Yi ama'l kale e' cyaje't cyen yi e' xonl Ḫep

¹⁴Itzun yi e' xonl Ḫepa'tz, yi Efraín tu Manasés, nintzun e' bentz tan yol tetz Josué. Itzun cyaltz:

—¿Mbi tzuntz yi mu'x ntzi' ketz ka'ama'l yi ntak'u'? Na yi o' ketz nim kaxone'n. Nin at nin banl Kataj skibaj.

¹⁵Nintzun tal Josué scyetz:

—Bintzi lo' yi na italwok, yi axwok itetz nim ixone'n, nin quil xbaj cu'n swutz yi wi'wtz tetz Efraín, mas lo' balaj yil xbenwok tan cu'se'n yi e'chk tze' yi at wi'wtz, chicwent yi e' ferezeo tu e' refaita. Ba'n xcon yi e'chk ama'la'tz ita'n tetz icojibil, stzun Josué scyetz.

¹⁶—Bintzi ta!, quil xcy'e' yi wi'wtze'l ske'e'. Poro kol kab'en tan majle'n yi chiluwar yi e' aj Canaán, quil kaxcy'e', na yi e' cyetz at cyetz chicare't tetz oyintzi' yi ch'ich' cu'n. Ncha'tz quitane'n yi e' yi ate' Bet-seán, scyuch' yi e' yi ate' lakak aldey, tu yi e' yi ate' ḫk'ajlaj Jezreel, at len chicare't tetz oyintzi', che'ch tzun bantz tetz Josué.

¹⁷—Quil cxobwok, na xcyekwok scye'l. Na yi axwok itetz nim ixone'n, nin at ichamil. Cha'stzun te nk'e'tz jun ntzi' piñ ama'l tzitetzaje'wok, ma na ba'n cxbenwok tan majle'n cyakil, mpe tze' cu'nk at swutz, itetz sbne'. Na xcyekwok tan banle'n ba'n tetz yi ama'la'tz, jalen kale atit e'chk mojomil. ¹⁸Tzitetzaje'wok yi ama'la'tz. Na xcyekwok tan chilaje'n len yi e' aj Canaána'tz. Pe tzunk at cyetz chicare't yi ch'ich' cu'n tetz oyintzi', pe tzunk wi'nin chichamil, poro xcyekwok scye'l, stzun Josué ban scyetz yi e' xonl Ḫepa'tz.

Yi jatxle'n chi'ama'l yi jukt k'u'j xonl Israel

18

¹Itzun bantz, nintzun cu' chimolol quib tircu'n yi e' xonl Israel le ama'l Siló. Tircu'n chimolol quib tan nuc'le'n yi mantial kale na chijilone't tu

^f17:12-13 Jue 1:27-28.

Kataj Ryos. Na sken chixcye' tan cambaje'n yi ama'l yi tajwe'n tan cyetzal.² Poro ntaxk ak'lij chi'ama'l yi jukt k'u'l xonl Israel.

³ Nintzun ben tlol Josué scyetz yi e'a'tz: “¿Mbi na ich'iwwok, yi qui na itz'amwoke'n yi iluwar yi ja wi't tak! Kataj tzitetz, yi Kataj yi i' chiRyosil yi e' kamam kate? ⁴ Ma jal', sicy'woke'n ox ox yaj te yi jujun k'u'l axwok yi txe'n ak'lij iluwar, na nchiben inchakol tan tilwe'n yi e'chk ama'l, bantz kilol yi xe'n kaban tan jatxle'n cu'n tziwutz. Yil chiben, ba'n chitz'ib tzaj yi xe'n tane'n yi ama'l. ⁵ Tajwe'n yi juk cuntu' piñ cyulej yi e'chk ama'l'a'tz. Quil jop yi chi'ama'l yi e' xonl Judá yi txe'n cyetzaj yi at cwe'n tzi'n, na ja wi't ak'lij cyetz. Ncha'tz yi e' xonl Xep yi cho'n mak'lij yi cyetz chi'ama'l je'n tzi'n, poro txe'n chicambaj. ⁶ Ma yi axwok itetz, yil cxbenwok, jatxwok cu'n yi ama'l, min juk piñ tzitulejwok. Kalena's tzun tz'ultz ita'n tzinwutz tan woque'n tan tx'ilu'n te'l, tan injakol tetz Kataj yi kaRyosil, yi na' taw tz'an yi jujun piña'tz. ⁷ Ma yi jun k'u'l xonl Leví, qui'c cyetz chi'ama'l sbne!. Na yi e' cyetz chixconk tetz kapale'il swutz Kataj. Ma yi e' xonl Gad, scyuch' yi e' xonl Rubén, tu yi jun k'u'l xonl Manasés, ja wi't cyech wutz yi cyetz chi'ama'l yi at swutz len yi a' Jordán. Na Moisés yi xchakum Kataj, i' mmak'on yi cyetz chi'ama'l, stzun Josué bantz.

⁸ Ej, itzun yi e' yi at chibembil tan cu'se'n techl yi e'chk ama'l'a'tz, weko'n ib nin e' bantz. Nintzun ben tlol Josué-tz scyetz: “Quibene'nk tan tilwe'n tircu'n yi ama'l. Nin jatxwok cu'n. Ma yil bnix, ba'n cxal'jtzajwok. Nin yil cxu'ltwok tzone'j Siló, nocopon tan tx'ilu'n te'l, tan jakle'n tetz Kataj yi na' taw yi jujun piñ sbne!”

⁹ Nintzun e' ben yi e' yaja'tz tan tilwe'n tircu'n yi ama'l. Juk cuntu' el cyakil yi e'chk ama'l'a'tz tuml yi e'chk tnum yi at tc'u'l. Nin baj cu' chitz'ibaltz swutz u'j yi xe'n cunin ban. Yi bnixe'n, nintzun e' aj tzajtz kale chimolone't quib yi e' mas chitanum le ama'l Siló. ¹⁰ Kalena's tzun toque'n tx'ilu'ntz te'l swutz cu'n Kataj. I' tzun cawuntz te'l yi na' taw yi jujun piñ sbne!.

Yi chi'ama'l yi e' xonl Benjamín

¹¹ Toque'n tzun tx'ilu'n tan tilwe'n yi na' chichyaje't cyen yi e' xonl Benjamín, xomquen tu' te tajjal yi jujun najał. Cho'n tzun chinoje'n cyen te yi tx'otx' yi at nicy'al yi chi'ama'l yi e' xonl Judá, tu yi e' xonl Xep. ¹² Yi mojomil yi ama'l'a'tz i'tz: Te yi jalaj je'n tzi'n, cho'n xe't tzaj tzi a' Jordán. Nin xom tzaj xlaj Jericó. Xomnin tunintz wi'wtz. Cho'n tzun ticy'e'ntz le ama'l tz'inunin tu' cwent Bet-avén. ¹³ Kalena's tzun mu'l jak' cu'n yi tnum yi na bi'aj Luz, yi ncha'tz na bi'aj Betel. Nintzun na copon Atarot-adar, yi at wi yi ju'wtz swutz cu'n yi tal tnum Bet-horón, yi at tzak' cu'n tzaj. ¹⁴ Kalena's tzun micy'pontz tan topone'n jalen Quiriat-baal. Yi Quiriat-baal'a'tz ncha'tz na bi'aj Quiriat-jearim, nin cho'n at chicwent yi e' xonl Judá. Ya'stzun yi mojom te yi jalaja'tz toque'n tzi'n.

¹⁵ Ma yi mojomil tetz cwe'n tzi'n, cho'n na xe't tzaj xtx'u'c Quiriat-jearim. Tunin na xomnin kale na itz'e't yi a' Neftoa. ¹⁶ Nin cho'n na cu'-tz, jalen yi na opon te yi ju'wtz yi at swutzo'c tzaj yi joco'j Ben-hinom, yi at tibe'n yi joco'j Refaim. Xomnin tunintz te yi joco'j Hinom, na icy'tz Jebús, nin na je' cu'ntz le ama'l Ense-mes. Nin na cu'-tz jalen Gelilot, yi ama'l yi cho'n at swutz cyen yi txala'j Adumín. Nintzun na copontz wutz c'ub tu Boán yi cy'ajl Rubén.

¹⁸ Ncha'tz na icy'ak swutze'n yi txala'j yi at swutz cyen yi xk'ajlaj Jordán. Kalena's tzun na copontz tzi a' Jordán. ¹⁹ Na icy'ak cu'n tibe'n yi ama'l Bet-hogla.

Nin na tzajpontz tzi' yi mar yi chin c'a' nin tan atz'um, kale na tzajpont yi a' Jordán. Ya'stzun yi mojom le jalaj cwe'n tz'i'n.

²⁰ Yi a' Jordán ya'stzun mojom le jalaj xlaj tele'n tz'i'n. Ya'stzun e'chk mojomil yi e'chk ama'l yi jatxlij x̄chiwutz yi e' xonl Benjamín, xomquen tu' te yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib.

²¹ Yi e'chk tnum yi cyetzaj yi jun k'u'j xonl Benjamín i'tz: Jericó, Bet-hogla, Emec-casis. ²² Tu Bet-arabá, Zemaraim, Betel. ²³ Tu Avim, Pará, Ofra. ²⁴ Tu Quefar-haamoni, tu Ofni, nin Geba. Ya'stzun yi coblaj tnum tuml yi e'chk aldeyil. ²⁵ Ncha'tz cyetzaj Gabaón, tu Ramá, tu Beerot, ²⁶ tu Mizpa, tu Cafira, tu Mozah, ²⁷ tu Requem, tu Irpeel, tu Tarala, ²⁸ tu Sela, tu Elef, tu Jebús yi ncha'tz na bi'aj Jerusalén, tu Gabaa, nin Quiriat. Ya'stzun yi cyajlajt tnum tuml yi e'chk aldeyil yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Benjamín.

Yi ama'l yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Simeón

19 ¹ Itzun yi ca'p ama'l yi oc swerti'n te'j, ya'stzun ak'lrij scyetz yi e' xonl Simeón. Xom quen tu' te yi jujun k'u'j e'. Cho'n tzun cyaje'n cyen chi'ama'l xo'l chi'ama'l yi e' xonl Judá. ² Je yi e'chk tnume'lj yi ak'lrij scyetz. Ak'lrij yi tnum Beerseba, tu Seba, tu Molada, ³ Hazar-sual, Bala, Ezem. ⁴ Ncha'tz yi Eltolad, Betul, nin Horma, ⁵ Siclag tu Bet-marcabot, tu Azar-susa, ⁶ Bet-lebaot tu yi Saruhen. Oxlaj tzun tnum tuml yi e'chk aldeyil yi at chicwent.

⁷ Ncha'tz ak'lrij yi coboxt tnume'lj scyetz: Yi En-rimón, Eter, tu Asán, tuml yi e'chk aldeyil, ⁸ tuml cyakil yi e'chk aldeyil yi at jalen Baalat-beer, yi ncha'tz na bi'aj Ramat, cwent Néguev. Ya'stzun yi e'chk ama'l yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Simeón.⁸ ⁹ Yi e'chk ama'l'a'tz yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Simeón, cho'n at le chi'ama'l yi e' xonl Judá. Na yi e' xonl Judája'tz nim cyetz chi'ama'l ak'lrij. Cha'stzun te ak'lrij mul'x scyetz yi e' xonl Simeón.

Yi ama'l yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Zabulón

¹⁰ Ma yi toxi'n ama'l yi oc swerti'n te'j, cyetz yi e' xonl Zabulón ban. Cho'n topone'n chimojom jalen Sarid. ¹¹ Nin na opcon chimojom jalen Marala, nin na opcon jalen Dabeset. Nin cho'n na opontz jalen kale atite't yi tal ne'x a', yi at swutz Jocneam. ¹² Yi na el Sarid, na bentz le'lnak tzi'n, na opontz Quislot-tabor, ncha'tz na icy'aktz Daberat. Nin cho'n na jepontz Jafía. ¹³ Kalena's tzun na el jalen Gat-hefer, na icy'ak Ita-cazín, nin na opcon Rimón, ncha'tz na xa'k tzaj tan welt Nea. ¹⁴ Ma yi mojom je'n tzi'n, na xa'k tzaj tan welt le ama'l Hanatón, nin na elpon le joco'j Jefte-el. ¹⁵ At coblaj tnum le ama'l'a'tz tuml yi e'chk aldeyil. Yi chibi' yi e'chk tnuma'tz i'tz: Catat, Naalad, Simrón, Idala tu Belén. ¹⁶ Ya'stzun yi ama'l'a'tz tuml yi e'chk aldeyil yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Zabulón. Xomquen tu' te tajjal yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib.

Yi ama'l yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Isacar

¹⁷ Yi cyaji'n ama'l yi oc swerti'n te'j i'tz yi ak'lrij scyetz yi e' xonl Isacar, nin xomquen tu' te yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib. ¹⁸ Yi cy'anl tetz yi chi'ama'l i'tz, yi e'chk tnum Jezreel, Quesulot, Sunem. ¹⁹ Hafaraim, Sihón tu Anarahat. ²⁰ Ncha'tz yi

⁸ 19:2-8 1Cr 4:28-33.

tñum Rabbit, Quisióñ tu Abez.²¹ Remet tu En-ganim, En-hada tu Bet-pases.²² Nin yi mojomil na opon Tabor Sahazima tu Bet-semes nin na opon stzi' yi tzanla! Jordán. Cyakil yi ama'la'tz i'tz waklaj tñum tuml yi e'chk aldey yi at chicwent.²³ Nin ya'stzun yi ama'l yi ak'lij scyetz yi xonl Isacar. Xomquen tu' te yi jujun k'u'j e!.

Yi ama'l yi ak'lij scyetz yi e' xonl Aser

²⁴ Yi to'i'n ama'l yi oc swerti'n te'j i'tz yi ak'lij scyetz yi e' xonl Aser. Nin xomquen tu' te yi jujun k'u'j e!. ²⁵ Yi ama'la'tz i'tz kale atit yi e'chk tñum Helcat Halí, Betén tu Acsaf,²⁶ tu yi Alamelec, Amad tu Miseal. Te yi jalaj xlaja'tz, ja aj lo'cnak, jalen wi'wtz Carmelo tu Sihor-libnat.²⁷ Ma yi jalaj tele'n tzi'n na opon je'n tzi'n Bet-dagón, nin na opon xlaj yi chi'ama'l yi e' xonl Zabulón yi at ök'ajlaj Jefte-el, tu Betemec, Neiel, nin na opon Cabul.²⁸ Cyakil yi ama'la'tz i'tz yi cy'anl tetz yi ama'l Abdón, Rehob, Hamón tu Caná, jalen yi na opon te yi jun chin wutzile'n tñum Sidón.²⁹ Ncha'tz yi mojom na opon jalen Ramá. Ej, nin na opontz le yi tñum Tiro, yi at tapij te'j. Nintzun na bentz jalen te yi ama'l Hosa, nin na opon tzi yi mar Mediterráneo tu Mahaleb, nin Aczib.³⁰ Ncha'tz opon cunin yi mojoma'tz jalen Uma, Afec nin Rehob. Junak cob tzun tñum tu yi e'chk aldeyil.³¹ Ya'stzun yi e'chk ama'l yi ak'lij scyetz yi e' xonl Aser. Xomquen tu' te'j yi jujun k'u'j e! yi chixonl quib.

Yi ama'l yi ak'lij scyetz yi e' xonl Neftalí

³² Yi kaki'n ama'l yi oc swerti'n te'j i'tz yi ak'lij scyetz yi e' xonl Neftalí. Xomquen tu' te yi jujun k'u'j e!.

³³ Yi mojomil yi chi'ama'l, na opon jalen Helef, Alón-saanamin tu Adáni-neced, tu Jabneel jalen Lacum, nin na opontz jalen Jordán.³⁴ Nin na ajt lo'cnak tzi'n jalen Aznot-tabor tu Hucoc. Ma yi cwe'n tzi'n, na opon te yi chi'ama'l yi e' xonl Zabulón. Ma yi toque'n tzi'n'a'tz na opon te yi chi'ama'l yi e' xonl Aser. Ma yi tele'n tzi'n na opon yi chimojom kale atit yi tzanla! Jordán.

³⁵ Ma yi e'chk tñum yi at tapij te'j yi ak'lij scyetz i'tz: Sidim, Zer, Hamat, Racat, Cineret,³⁶⁻³⁸ Adána, Ramá, Hazor, Cedes, Edrei, En-hazor, Irón tu Migdal-el nin Horem, Bet-anat tu Bet-semes. Cyakil yi e'chk tñuma'tz i'tz belujlaj, tuml yi e'chk aldey yi at nakaljil.³⁹ Ya'stzun yi e'chk tñum, yi ak'lij scyetz yi e' xonl Neftalí. Xomquen tu' te yi jujun k'u'j e! yi chixonl quib.

Yi ama'l yi ak'lij scyetz yi e' xonl Dan

⁴⁰ Yi juki'n ama'l yi oc swerti'n te'j ya'stzun yi ak'lij scyetz yi e' xonl Dan. Xomquen tu' te yi jujun k'u'j e! yi chixonl quib.

⁴¹ Tul yi e'chk ama'la'tz at yi e'chk tñum: Zora, Estaol, Ir-semes,⁴² Saalabín, Ajalón, Jetla,⁴³ Elón, Timnat, Ecrón,⁴⁴ Elteque, Gibetón, Baalat,⁴⁵ Jehúd, Bené-berac, Gat-rimón,⁴⁶ Mejarcón tu Racón, tu yi ama'l yi at swutz yi tñum Jope.⁴⁷ Poro quinin xcy'e! yi e'chk ama'la'tz scye'j yi e' xonl Dan. Chibene'nt tzun tan oyintzi' scye'j yi e' aj Lesem. Nin e' xcy'e! scye'j, na e' quim cyakil yi e' wunak cya'n yi ate'-tz le yi tñuma'tz. Nin ja cyetzaj yi ama'la'tz. Ncha'tz je' chitx'ixpul yi bi' yi tñuma'tz, nin oc cya'n tetz Dan, na ya'stzun bi' chimam cyen.^h

^h 19:47 Jue 18:1-29.

⁴⁸ Ya'stzun yi e'chk ama'l yi ak'lij scyetz yi e' xonl Dan. Ak'lij yi e'chk tnuma'tz tuml yi e'chk aldeyil scyetz. Xomquen tu' te yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib.

Yi ama'l yi ak'lij tetz Josué

⁴⁹ Yi wi't jatxle'n yi chi'ama'l cyakil yi e' xonl Israel, nintzun ak'lij mu'ë tetz Josué. ⁵⁰ Ak'lij yi tnum Timnat-sera yi at wi'wtz Efraín tetz Josué, na ya'stzun yi ama'l yi jak i', nin alijt cyen tan Kataj yi ya'stzun sbne!. Nintzun oc Josué tan banle'n jun tnum, nin cho'n najewe'n i'-tz.

⁵¹ Ya'stzun yi e'chk ama'l yi baj chijatxol Josué tu Eleazar yi pale!, scyuch! yi e' wi' banl wi' scyetz yi e' xonl Israel. Nin swutz cu'n Ryos yi toque'n tx'ilu'n te'j. Cho'n toque'n tx'ilu'n te'j swutz yi ama'l Siló, kale na chic'ulwit quib Ryos scyuch! yi e' xonl Israel.

Ya'stzun ban Ryos tan jatxle'n cu'n cyakil yi ama'l ñchiwutz yi e' xonl Israel. Tircu'n ncu' jatxij.

20 ¹Ej, itzun bantz, nin jilont Kataj tetz Josué. Itzun taltz: ²"Alaj scyetz cyakil yi e' atanum tan bixewe'n cobox tnum, kalel colwit tib jun yaj kol xubsij tan biyle'n cu'n jun tuch!, chi yi walnak tetz Moisés.ⁱ ³Na ko nk'era'tz tajbil jun yaj yil sbiy cu'n junt tuch!, ba'n tzun lbentz tan colol tib tul yi e'chk tnuma'tz tan qui quime'n tan yi e' xonl yi alma!. ⁴Yi ko at jun lben tan colol tib tul jun scyeri yi tnuma'tz, tajwe'n yil tz'opon stzi puertil yi tnum tan jakle'n permis scyetz yi e' wi' banl wi'. Tajwe'n xtxol i' scyetz yi ñe'n cunin mban yi til. Kalena's tzun tz'ak'lij ama'ltz tetz tan najewe'n tul yi tnuma'tz. ⁵Yi kol tz'opon jun mero xonl k'ajtzun alma' tan joyle'n yi jun yaja'tz yi nxubsij, qui'c cuj tan cyak'ol yi e' wi' banl wi' ama'l tetz tan toque'n tan biyle'n. Na nk'era'tz tajbil yi ncu' biyol yi tuch!. Nin nk'e'tz ik tan paj yi at ñchi'chbe'n c'u'l te'j.

⁶"Poro yi juna'tz yi mbiyon cu'n yi tuch!, tajwe'n tan cyaje'n cyen tnum jalen cu'n yil tz'oc ma'l'e'n yi til. Nin kol lajluchax yi qui'c til, tajwe'n tan cyaje'n cyen le tnuma'tz jalen cu'n lquim yi wi'tz pale' yi na ak'uj te yi tiempa'tz, yi bnixe'n yi il. Ba'n tzun tz'ajtzajtz le tetz ama'l", tzun Kataj bantz.

⁷Cyoque'n tzun yi e' xonl Israel tan sicy'le'n yi cobox tnuma'tz. Nin je bi' yi e'chk tnum yi je' chisicy'ol: Yi tnum Cedes cwent Galilea, yi at wi'wtz Neftalí. Ncha'tz je' chisicy'ol Siquem, wi ju'wtz cwent Efraín. Ncha'tz je chisicy'ol Quiriat-arba, yi ncha'tz Hebrón bi', yi at wi'wtz Judá. ⁸Ncha'tz je' chisicy'ol yi tnum Beser, yi at chicwent yi e' xonl Rubén, yi cho'n at jalaj cy'en yi a' Jordán, kale atit yi ñk'ajlaj yi at le ama'l tz'inunin tu!. Ncha'tz je' chisicy'ol yi tnum Ramot, yi at chicwent yi e' xonl Gad. Ncha'tz yi tnum Golán, yi at cwent Basán, kale najlche't yi e' xonl Manasés.

⁹Ya'stzun yi e'chk tnum yi je' chisicy'ol tan xcone'n cyak'un yi e' xonl Israel, nin scyetz yi e' yi nk'e'tz e' xonl Israel yi najlche' ñchixol. Cho'n ñchicole' quib yi e' yi nk'era'tz cyajbil yi ncu' chibiyol jun cyuch!, bantz qui chiquime'n tan jun xonl yi alma!. Ñchichyajk tc'u'l yi jun tnuma'tz jalen yil tz'oc ma'l'e'n yi quil.

Yi e'chk tnum yi ak'lij scyetz yi e' xonl Leví

21 ¹Cyakil yi e' ajcaw tetz yi jujun najal te yi xonl Leví, nin e' mol quib tircu'n le ama'l Siló, yi at Canaán, tan yol tetz Eleazar yi pale', tu Josué,

ⁱ20:1-9 Nm 35:6-32; Dt 4:41-43; 19:1-13.

nin tan yol scyetz yi e' ajcaw tetz yi jujun k'u'j xonl Israel. ²Yi cyopone'n, nintzun cyaltz: "Talnak Kataj tetz Moisés, yi tajwe'n tan cyak'olu' cobox tnum sketz tan kanajewe'n tul. Nin tajwe'n tan cyak'olu' ka'ama'l kalel chiwane't kawun."^j

³Cyak'ol tzun yi e' ajcawa'tz cobox tnum scyetz yi e' xonl Leví tan chinajewe'n tul. Ncha'tz cyak' e'chk ama'l scyetz kalel chiwane't e' cyawun. Ja chiban tane'n quib yi talnak Kataj tentz.

⁴Bajx e' oc tan tx'ilu'n te'j tan jatxle'n chiluwar yi e' k'u'j yi chixonl quib xchixo'l yi e' xonl Leví. Nin yi toque'n tx'ilu'n te'j, cho'n tzun noje'n cyen te yi jun k'u'j xonl Coat, yi e' xonl Aarón yi pale!. Oxlaj tnum chicambaj. Cho'n at yi oxlaj tnuma'tz xo'lak chi'ama'l yi e' xonl Judá tu yi e' xonl Simeón, nin e' xonl Benjamín. ⁵Ma e' mas xonl Coat, lajuj tnum e' cambaj. Yi e'chk tnuma'tz cho'n at tul chi'ama'l yi e' xonl Efraín tu yi e' xonl Dan, nin tul chi'ama'l jun k'u'j scyeri yi e' xonl Manasés, yi cob elnake!. ⁶Ncha'tz e' ban yi e' xonl Gersón yi bajx cy'ajl Leví. Oxlaj tnum e' cambaj. Yi e'chk tnuma'tz cho'n at tulak chi'ama'l yi e' xonl Isacar, tu Aser, tu Neftalí, nin yi jalajt k'u'j xonl Manasés, yi najlche' Basán.

⁷Ncha'tz e' ban yi jujun k'u'j aj Leví yi e' xonl Merari. Coblaj tnum e' cambaj. Yi e'chk tnuma'tz cho'n at le chi'ama'l yi e' xonl Rubén, tu Gad nin Zabulón.

⁸Cyak'ol tzun cyakil yi e' xonl Israel yi e'chk tnuma'tz scyetz yi e' xonl Leví tan chinajewe'n tul. Ncha'tz cyak' chi'ama'l tetz pstorbil cyawun, quib yi talnak Kataj tetz Moisés. ⁹⁻¹⁰Nin yi chibi' yi e'chk tnum yi neyak' yi e' xonl Judá scyuch' yi e' xonl Simeón scyetz yi e' xonl Leví yi e' xonl Coat, yi xonl Aarón, yi e' camban yi bajx swerti'n, i'tz: ¹¹Bajx tak'le'n yi tnum Quiriat-arba, nka Hebrón scyetz, yi at wi'wtz cwent Judá. Ya'stzun yi tnum kale e' cawunakit yi e' xonl Anac, yi jun yaj yi chin wutz tkan nin banak. Ncha'tz ak'lij chi'ama'l tetz chipstorbil.

¹²Poro yi mas ama'll tuml yi e'chk aldey yi at cwent Hebrón nsken ak'lij tetz Caleb yi cy'ajl Jefone. ¹³Ej, nin yi tnum Hebróna'tz, i'tz jun scyeri e'chk tnum kalel chicolwit quib yi e' yi na quim junt cyuch' cya'n tan jun xubse'n yi na chiban.

Ncha'tz ak'lij yi e'chk tnume'lj scyetz yi e' mas xonl Aarón yi pale!: ¹⁴Libna, tu Jatir, tu Estemoa, ¹⁵tu Holón, tu Debir, ¹⁶tu Aín, tu Juta, nin Bet-semes. Solte'j yi beluj tnuma'tz, at len ama'll tetz pstorbil cyawun. ¹⁷Ma yi e' xonl Benjamín, cyak' yi e'chk tnum Gabaón, tu Geba scyetz e' xonl Levíja'tz. ¹⁸Ncha'tz cyak' yi cobt tnum Anatot tu Almón scyetz. Yi cyaj tnuma'tz, at len e'chk ama'l tetz pstorbil solte'j. ¹⁹Ya'stzun oxlaj tnuma'tz yi ak'lij scyetz yi e' xonl Aarón. Ej, nin te yi jujun tnum, at len cu'n pstorbil cyawun solte'j.

²⁰Ma yi e' xonl Efraín, cyak' coboxt tnum scyetz yi e' mas xonl Leví yi e' xonl Coat. ²¹Ak'lij yi tnum Siquem scyetz, yi cho'n at wi'wtz Efraín. Ej, nin yi jun tnuma'tz Siquem, i'tz junt scyeri e'chk tnum kalel chicolwit quib yi e' yi na quim jun cyuch' cya'n tan jun xubse'n yi na chiban. Ncha'tz ak'lij yi tnum Gezer scyetz, ²²tu yi tnum Kibsim, nin Bet-horón. Cyetzaj tzun yi cyaj tnuma'tz tuml yi e'chk pstorbil. ²³Ma yi e' xonl Dan, cyak' coboxt tnum scyetz. I'tz yi e'chk tnum: Elteque tu Gibetón, Ajalón nin Gat-rimón. ²⁴Ya'stzun yi cyajt tnuma'tz tuml yi e'chk pstorbil yi ak'lij scyetz cyak'un yi e' xonl Dan. ²⁵Ma yi jun k'u'j scyeri yi e' xonl Manasés yi cob elnake!, cyak' cobt tnum tuml yi e'chk pstorbil scyetz

^j 21:2 Nm 35:1-8.

yi e' xonl Levíja'tz. I'tz yi tnum Taanac tu yi tnum Gat-rimón. ²⁶Ya'stzun lajuj tnuma'tz, tuml yi e'chk pstorbil yi ak'lilj scyetz yi e' xonl Leví yi e' xonl Coat.

²⁷Ma scyetz yi jujun k'u'j xonl Leví, yi e' xonl Gersón, ak'lilj cob tnum scyetz, yi cho'n at chicwent yi e' xonl Manasés. Yi cob tnuma'tz i'tz: Beestera tu Golán, yi at cwent Basán. Yi tnum Golán i'tz jun scyeri e'chk tnum kalel chicolwit quib yi e' yi na quim jun cyuch' cya'n tan jun xubse'n yi na chiban. Ak'lilj yi cob tnuma'tz scyetz tuml yi e'chk pstorbil. ²⁸Ma yi e' xonl Isacar, cyak' cyaj tnum scyetz. I'tz yi tnum Cisón tu Daberat, ²⁹tu Jarmut, tu yi tnum En-ganim. Ya'stzun cyaj tnuma'tz tuml chipstorbil yi ak'lilj scyetz cyak'un yi e' xonl Isacar. ³⁰Ma yi e' xonl Aser, cyak' cyaj tnum scyetz. I'tz yi tnum Misael tu Abdón, ³¹tu Helcat nin Rehob. Ya'stzun cyaj tnum, tuml yi e'chk pstorbil. ³²Ma yi e' xonl Neftalí, cyak' ox tnum tuml yi e'chk pstorbil scyetz. I'tz yi tnum Cedes, yi at tzaj Galilea, jun scyeri e'chk tnum kalel chicolwit quib yi e' yi na quim jun cyuch' cya'n tan jun xubse'n yi na chiban. Ncha'tz cyak' Hamot-dor, tu yi tnum Cartán scyetz. ³³Ya'stzun yi oxlaj tnuma'tz yi ak'lilj scyetz yi e' xonl Gersón, tuml yi e'chk ama'l tetz pstorbil.

³⁴Ma scyetz yi jujun k'u'j xonl Merari yi ncha'tz e' xonl Leví, ak'lilj cyaj tnum scyetz tuml e'chk pstorbil cyak'un yi e' xonl Zabulón. Yi e'chk tnuma'tz i'tz: Jocneam tu Carta, ³⁵tu Dimna, nin yi tnum Naalal. ³⁶Ncha'tz ak'lilj cyajt tnum tuml yi pstorbil yi at chicwent yi e' xonl Rubén. Yi e'chk tnuma'tz i'tz: Beser tu Jahaza, ³⁷tu Cademot, nin yi tnum Mefaat. Ya'stzun yi cyaj tnum yi ak'lilj scyetz. ³⁸Ncha'tz ak'lilj cyajt tnum yi at chicwent yi e' xonl Gad. Yi e'chk tnuma'tz i'tz: Ramot, yi at cwent Galaad, nin yi na xcon tetz colbil ib, tu yi tnum Mahanaim, ³⁹tu Hesbón, nin yi tnum Jazer. Ya'stzun yi cyajt tnuma'tz yi ak'lilj scyetz tuml yi e'chk pstorbil. ⁴⁰Coblaj tzun tnum ak'lilj scyetz yi e' xonl Merari. Ya'stzun yi e' xonl Leví yi wi'tzbil tlen tele'n yi cyetz chi'ama'l.

⁴¹Yi tajjal tnum yi cyetzaj yi e' xonl Leví ḥchix'o'l cyakil yi mas xonl Israel i'tz ca'wunak wajxak tnum. Cyakil yi e'chk tnuma'tz at len cu'n pstorbil cyawun solte'j. ⁴²Apartchik len atit yi jujun tnum. Nin at len ama'l tetz pstorbil te'j.

⁴³Ya'stzun bantz, yi tk'ol Kataj Ryos cyakil yi e'chk ama'l scyetz yi e' xonl Israel. Nin yi ama'la'tz, ya'stzun yi suki'nt ta'n scyetz yi e' chimam chite!. Cyetzaj yi e'chk ama'la'tz, nin e' naje' swutz.

⁴⁴El cu'n tzun Kataj Ryos te yi yol yi suki'nt ta'n, nin jal tzatzin paz ḥchix'o'l. Ma yi chicontr, quinin e' nimsaj chic'u'l tan oyintzi' scye'j, na Kataj Ryos oc tan quich'eye'n tan chixcyewe'n scye'j. ⁴⁵Qui'c nin jun yol yi alijt cyen tan Kataj Ryos yi qui'k el cu'n te'j. Ma na el cu'n te'j quib yi suki'nt ta'n scyetz yi e' xonl Israel.

Yi cyaje'n yi e' xonl Rubén tu yi jun k'u'j xonl Manasés

22 ¹Itzun bantz, yi wi'tjatxe'n yi ama'l scyetz yi e' xonl Israel. Nintzun ḥchak Josué yi e' xonl Rubén, tu yi e' xonl Gad, tu yi jun k'u'j xonl Manasés yi cob elnake!, yi nsken bixe' tan chinajewe'n le ama'l jalaj cy'en yi a' Jordán. ²Itzun taltz scyetz: "Ma jalú!, yi axwok itetz, ja bin iban tane'n yi alijt cyen tak'un Moisés yi ḥchakum Ryos. Ncha'tz ja cxo'cwok jak' wetz inca'wl. ³Ej, nin quinin nke'll te ic'u'l yi o' ixonl, na atixe't nin tan kuch'eye'n. Nin tan tu' yi ya'tz itane'nwok na cxtzanwok tan banle'n tane'n yi ca'wl Kataj Ryos. ⁴Ma jalú!, ja el cu'n Kataj te yi yol yi suknap. Ej, nin na katzatzin, na ja kacambaj yi ketz ka'ama'l. Tyōtu' tzitetz tan kuch'eye'n. Ma jalú!, ba'n bin cxa'jtwok le itetz i

ama'l, yi at jalaj icy'en a' Jordán, yi tak'nak Moisés, yi ḥchakum Ryos tzitetz.^k

⁵Ntin na waj yil tzinna'wsaj tzitetz, yi quil tz'el te ic'u'l yi ca'wl yi talnak Moisés sketz. Je yi ca'wle'j: 'Tajwe'n tzilok'wok yi Kataj yi kaRyosil. Xomenwok te yi tetz tajbil. Banwok tane'n yi tetz ca'wl, nin tajwe'n xconwok tetz i' tetz cu'n italma', nin tetz cu'n ichamil,' " stzun Josué ban scyetz.

⁶Yi wi't tlol Josué yi xtxolbile'j scyetz, nintzun tak' i' banl squibaj. Ej nin e' jatx quibtz. Nintzun e' ajtz le cyetz chi'ama'l.

⁷Na yi e' xonl Manasés, cob e' el. At jun k'u'j yi cho'n tk'ol Moisés yi cyetz chiluwar le ama'l cwent Basán. Ma yi junt k'u'j, cho'n tk'ol Josué chi'ama'l jalajicy' tzaj yi a' Jordán. Yi ntaxk cha'j, nintzun tal Josué scyetz yi bajx k'u'j yi at chi'ama'l jalaj cy'en yi a' Jordán: ⁸"Ma jalu', ba'n cxa'j le itetz i ama'l. Ba'n tzicy'ajwok nin e'chk awun tu e'chk oro, tu sakal, tu brons, tu e'chk balaj ch'ich', tu balaj be'chok yi ja icambaj scye'j e' kacontr. Nin ba'n tzitak'wok mu'x scyetz e' ixonl yi ate' cyen," stzun Josué bantz scyetz.

⁹Ya'stzun bantz yi chijatxol quib yi e' xonl Rubén, Gad tu yi jun k'u'j xonl Manasés, scyuch' yi e' mas chixonl yi ate' le ama'l Siló cwent Canaán. Cho'n cyaje'n Galaad, na ya'stzun cyetz chi'ama'l chi yi talnak Ryos tetz Moisés.

¹⁰Itzun bantz, yi cyopone'n yi e' xonl Rubén, Gad tu Manasés stzi' a' Jordán cwent Canaán, nintzun e' oc tan banle'n jun k'ajbil. ¹¹Topone'n tzun stziblal ḥchiwi' yi e' mas xonl Israel, yi nsken bnix jun patbil tx'ixwatz cyak'un yi e' xonl Rubén tu yi e' xonl Gad tu yi jun k'u'j xonl Manasés tzi yi a' Jordán cwent Canaán. ¹²Yi quibital yi e' xonl Israel yi xtxolbila'tz, nintzun e' mol quibtz le ama'l Siló, nintzun klo' e' bentz tan oyintzi' scye'j. ¹³Poro bajx tzun e' bene'n cobox yajtz cya'n, tan yol scyetz yi e'a'tz yi ate' le ama'l Galaad yi at jalaj cy'en Jordán. ¹⁴Bene'n tzun Finees yi cy'ajl Eleazar yi pale', scyuch' lajuj wi' banl wi' yi e' xonl Israel. Jujun tzun wi'tz ajcaw bentz te yi jujun k'u'j e'. ¹⁵Yi cyopone'n scye'j yi e' xonl Rubén, Gad, tu yi junt k'u'j xonl Manasés yi ate' le ama'l Galaad, nintzun cyaltz:

¹⁶—E'u' katanum yi e'u' xonl Israel. Ja ku'l tan yol scyeru' tan chibi' yi e' mas tanum Ryos. ¿Mbi tzun i ila'tz yi xtxolbile'j yi na chitzanu' tan banle'n? ¿Nk'e'tz pe' telse'n k'ej yi kaRyosil na chibantu'? ¿Nxac mme'l chijatxol quibu' te mero kaRyosil? ¿Mbi xac na chitzanu' tan banle'n junt patbil chitx'ixwatzu'? Na tan yi xtxolbile'j na chitzanu' tan telse'n k'ej Ryos. ¹⁷Qui'c pe chiwutzu' te'j yi nimix cunin kil kajuch swutz Ryos. Nin tan yi e'chk kila'tz nimix cunin kaxonl chiquim tan paj.^l ¹⁸Poro yi e' cyeru' na chitzanu' tan pajle'n junt tir yi ca'wl Ryos. Ej nin yi ko ja wi't el chixajsal quibu' te Ryos, tz'ul kacaws kacyakil cu'n. ¹⁹Ma jalu', yi ko wi'nin ilc'ol tul yi ama'l kale nchopone'tu', or bin cha'jku' tan najewe'n skaxo'l, kale atit yi ca'l Ryos yi mantial tu!. Mas balaj yil cha'ju', nin yil cyetzaju' mu'x cyeru' te yi ama'l kale najlcho't ketz. Na qui na kaj yil chipaju' ca'wl Ryos tan yi junt patbil chitx'ixwatzu'. Na ko ya'tz chibantu', sjalok ketz kil swutz Ryos, nin sjalok oyintzi' skaxo'l. Cha'stzun te qui na kaj yil chibantu' junt patbil chitx'ixwatzu', na at nin jun skaxo'l. ²⁰Ulk tx'akx ḥchic'u'l lu' yi ḥe'n cu'n banak Acán yi cy'ajl Zera, yi juchul til swutz Ryos. Ja juch i' til yi saje'n tewal yi e'chk takle'n yi qui'c rmeril tan tetzal. Poro nk'e'tz ḥchuc Acán

^k22:1-4 Nm 32:20-32; Jos 1:12-15. ^l22:17 Nm 25:1-9.

quim tan paj yi til. Ma na ja chiquim jun c'oloj,^m che'ch tzun yi e' chakuma'tz bantz.

²¹ Yi quibital yi e' xonl Rubén, Gad tu yi jun k'u'j xonl Manasés yi yola'se'j, nintzun cyaltz scyetz yi e' wi' banl wi'a'tz:

²²—E'u' kawi' banl wi', sak swutz yi wi'tz Ryos, yi mas cham swutz alchok ryosil, yi qui na katzan tan banle'n junt patbil katx'ixwatz tan telse'n k'ej i', nka tan tele'n kajatxol kib te'j. Ncha'tz nk'e'tz tan kajatxol kib scyuch'u!. Na yi ya'tzk, ja klo' wi't ke'l cu'n swutz ta'n. ²³Ej, nin jajk bnix ka'n tan pate'n katx'ixwatz, nka tan koyil e'chk oy tetz Ryos, nka tan joyle'n kabalajil swutz i', Ryos tz'ak'on kacaws. ²⁴Poro yi mero bintzi i'tz, yi ja bnix yi jun k'ajbila'tz ka'n tan na'wse'n scyetz yi e' kanitxa' tzantzaj. Na ko tzun lcial y e' chinitxajilu' scyetz yi e' ketz kanitxa': “Yi axwok itetz, qui'c itocle'n te yi ketz Kataj yi kaRyosil yi o' xonl Israel. ²⁵Na cyajnak cyen tk'ol Ryos yi tzanla' Jordán tetz jatxbil kaxo'l tzituch'wok. Cha'stzun te qui'c itocle'n te Kataj.

“Ej, nin ko ya'tz chiban yi chinitxa'u' scye'l yi e' ketz, tz'elepon tzun Kataj te chic'u'l yi e' ketz kanitxa'. ²⁶Cha'stzun te ja katxum tan banle'n yi jun k'ajbila'tz. Poro nk'e'tz tan pate'n jun katx'ixwatz tibaj, nka tan toye'n e'chk oy tetz Ryos. ²⁷Ma na ja bnix ka'n tetz tu' jun techl skaxo'l scyuch'u!, nin ḥchixo'l yi kaxonl tzantzaj. Ej, nin ja bnix ka'n tan qui cyalol yi chixonlu' tzantzaj, yi qui'c cycole'n yi e' ketz kaxonl te Kataj Ryos. Ncha'tz ja bnix ka'n tan ḥchajle'n yi ncha'tz o', ba'n kopon ḥchixo'l' tan tak'le'n katx'ixwatz tetz Ryos tan jale'n cuybil kapaj. Ej, nin tan kabansal kib tuch' i!. ²⁸Ej, nin ncha'tz, ja bnix yi jun k'ajbila'tz kak'un, na ko tzun tz'a'lchij yi qui'c kocle'n ketz scyuch' e' kaxonl te Kataj, ba'n tzun kaltz scyetz: ‘Chixmayninu' yi jun k'ajbile'l, yi bnixnak cyen cyak'un yi e' kamam kate!. Ya'stzun teblal yi jun patbil katx'ixwatz yi at swutz Ryos kale atit yi tetz ca'l. Nin nk'e'tz tetz patbil katx'ixwatz yi bnixnak cyen cyak'un, ma na i'tz tan xcone'n tetz jun techl skaxo'l scyuch'u! yi junit kaRyosil.’ ²⁹Ryos tz'ak'on kacaws kol kapaj yi ca'wl i', na qui na kaj yil kaban junt patbil katx'ixwatz apart swutz yi jun yi at kale atit yi ca'l i’, che'ch tzun yi e' xonl Rubén tu Gad bantz.

³⁰Itzun yi quibital yi e' bajxom scyetz yi e' xonl Israel tu Finees yi pale', tu yi chibajxom yi jujun k'u'j xonl Israel yi mbi cu'n cyal yi xonl Rubén, Gad tu Manasés, nintzun e' tzatzin te'j. ³¹Itzun tal yi pale' Finees yi cy'ajl Eleazar:

—Ma jal', na el katxum tetz yi ba'n atit, nin xomij wi' Ryos ske'j. Na qui na chitzanu' tan telse'n k'ej i'. Ja bin kaclax tk'ab yi kacaws yi ja klo' tak! Ryos, yi jak chipaju' ca'wl i'.

³²Yi wi'l bajle'n yi xtxolbile'l, nintzun e' jatx quibtz. Nin e' aj tzaj cyetz Finees scyuch' yi e' mas ajcaw le chi'ama'l kale ate't yi e' mas chixonl. Yi cyopone'n, nintzun e' oc tan xtxole'n scyetz yi mbi cu'n cyal yi e' xonl Rubén, Gad tu Manasés. ³³Yi quibital yi e' mas, nintzun e' tzatzintz te'j, nin e' octz tan tak'le'n chik'ajsbil tetz Ryos. Nin jetza'tz qui'lt e' oc tan oyintzi', nin tan majle'n yi chi'ama'l yi e' xonl Rubén, Gad tu Manasés.

³⁴Ma yi e' xonl Rubén, Gad tu Manasés, nintzun oc yi bi' yi jun k'ajbila'tz cya'n tetz Ed. Yi na elepont i'tz: “Jun techl tetz ketz yi Jehová i' Kataj yi kaRyosil.”

Yi jilone'n Josué scyetz cyakil yi e' xonl Israel

23 ¹Itzun bantz, te yi nsken el nimix tiemp yi jale'nix tzatzin paz ḥchixo'l yi e' xonl Israel scyuch' yi e' chicontr, nin yi nsken tijin c'u'l Josué,

^m 22:20 Jos 7:1-26.

²nintzun e' ḫchak i' cyakil yi e' xonl Israel, scyuch' yi e' wi' banl wi', scyuch' yi e' ajcaw, scyuch' yi e' pujul xtisya', nin scyuch' yi cyajcawil yi e' sanlar. Ej, itzun yi chimolol quib nintzun taltz scyetz:

"Yi in wetz, ja chintijin, nin txant tan inquime'n. ³Ja itilwok yi e'chk takle'n yi mban Kataj scye'l yi e' kacontr, na i' mmo'c tan oyintzi' scye'l, tan tk'ol i' yi chi'ama'l sketz. ⁴Ej, nin in nchinjatxon cu'n cyakil yi e'chk ama'la'tz tziwutz tetz i herens scyuch' ixonl. Tx'ilu'n cu'n oc te'l yi woque'n tan jatxle'n. Ej, nin nk'e'tz ntin ncu' injatxol yi e'chk ama'la'tz yi nsken ketzaj, ma na ncha'tz yi e'chk ama'l yi txe'n ketzaj. Cyakil yi e'chk ama'la'tz, na jop yi ama'l yi na xe't nin te yi a' Jordán, jalen tzi mar Mediterráneo yi at toque'n tzi'n. ⁵Ma jalu', Kataj Ryos tz'ocopon tan chilaje'n len yi e' yi najlche' swutzak yi e'chk ama'la'tz. Nin tzitetzaje'wok yi chi'ama'l quib yi suki'nt sketz tan kaRyosil yi cawl ketz. ⁶Nque'n binwok il tan banle'n tane'n yi tetz ley yi tz'iba'nt cyen tan Moisés. Xomenwok te'l quib yi na tal. Quil tzijatx len itib mu'x tal te'l. ⁷Quil cxomwok te cyajta'kl yi e' awer nak yi e' cyaj cyen tzixo'lwok. Quil tzitak! k'ej yi cyetz chiryo sil. Nin quil cxo'cwok jak' chica'wl. Nin quil tzitalwok chibi!. Quil txisukwok jun iyol tan chibi' e'chk chiryo sila'tz. ⁸Ma na ilenin xomenwok te yi tajbil yi kaRyosil yi cawl ketz. Xomenwok te'l, chi isajle'nix tunintz. ⁹Na ja itil, yi tan yi tetz porer ja che'l lajul yi e' taw yi e'chk lmak tnuma'tz, yi chin cham nin e'. Nin sajle'n tunintz, cya'l jun jak xcye' tzite'lwok. ¹⁰Na tan alchok jun tzitetzwok xcye' yi juna'tz tan chilaje'n len jun mil icontr.ⁿ Na yi Kataj yi cawl ketz, i' tz'ocopon tan oyintzi' tetz ixel,^o chi suki'nt ta'n.

¹¹"Q'uicy'lej binwok itib te yab ajtza'kl. Nin lok'wok yi Kataj Ryos yi ajcaw ske'l. ¹²Na ko quil tziq'uicy'lej itib, nin kol cxomwok te cyajta'kl yi e' awer nak yi ate' tzixo'l, nin kol tzitok'bej itib scyuch' e' xna'n yi awer naka'tz, ¹³jun cu'n yol quil che' lajlen Ryos yi e' wunaka'tz tzixo'lwok. Ma na chixconk ta'n tan i' tan ixite'n. Na chixconk chi jun leb, nka jun tramp ta'n, tan icu'se'nwok. Nin chixconk ta'n, tan ibuchle'n. Na ni'cu'n ḫchibne' tzite'l chi na ban jun tx'i'x le kawutz. Ya'stzun sbajok tzite'l. Jalen cu'n yil cxsotzwok icyakil cu'n swutz yi balaj ama'le'j yi ja tak! Kataj Ryos tzitetz.

¹⁴"Ma yi in wetz txant tan waje'n wetz ḫchixo'l alma!. Poro te yi ntaxk na'j, tajwe'n yil cxo'c il tan ttxumle'n cyakil yi xtxolbil yi ja bnix tan Ryos ske'l. Na ja el cu'n i' te'l cyakil quib yi suki'nt ta'n sketz. Nin qui'c nin jun yol i' yi qui'k mme'l cu'n te'l. Siquier nink mu'x yi qui'k mme'l k'ab i' te'l. ¹⁵Poro chi yi mme'l cu'n Ryos te yi e'chk takle'n balaj yi suki'nt ta'n sketz, cho'n nin sbne' i'-tz tan tak'le'n kacaws chi yi talnak i!. Stk'e' i' kacaws, jalen cu'n yi cya'l jun lcyaj cyen swutz yi balaj ama'le'j yi ja wi't tak! i' tzitetz. ¹⁶Na ko quil cxe'lwok cu'n te yi iyol yi isuknak tetz, nin kol cxbenwok tan chic'u'laje'n e'chk ryos yi banij tu' tane'n, nin kol cxmeje' cu'nwok ḫchiwutz yi e'chk ryosa'tz, jun cu'n yol jepon lajp wi' Kataj tzite'l, jun cu'n yol cxsotzokwok swutz yi jun balaj ama'le'j yi ja tak! i' tzitetz."

Yi chijatxol quib Josué scyuch' yi e' mas xonl Israel

24 ¹Itzun bantz, nintzun ḫchak Josué cyakil yi e' xonl Israel tan cyule'n te'l le ama'l Siquem. Nintzun ben mantar tan chichakle'n yi e' wi' banl wi'

ⁿ23:10 Dt 32:30. ^o23:10 Dt 3:22.

scyuch' e' mas wi'tz ajcaw, scyuch' yi e' juez, scyuch' yi e' cyajcawil yi e' sanlar.

² Yi chimolol quib, nintzun tal i' scyetz:

—E'u' intanum, je yol yi kaRyosile'j: “Tenëchan yi e' imam ite', yi Taré tu yi e' cy'ajl, yi Abraham tu Nacor, cho'n cya'te'n tzi tzanla' Eufrates, nin ocnake' tan chic'u'laje'n e'chk chiryo sil yi apart.^p ³ Poro nin je' intxa'ol yi Abraham, te yi najlij i' tzi tzanla'a'tz, nin ja saj incy'al tzone'j le ama'l Canaán. Ja je' impuc'sal^q yi xonl i', nin ja jal yi bajx cy'ajl i' wa'n yi na bi'aj Isaac.^r ⁴ Ma tetz Isaac, ja wak' cob cy'ajl i' yi i'tz Jacow nin Esaú.^s Nintzun wak' yi wi'wtz Seir' tetz Esaú tan najewe'n swutz. Ma tetz Jacow scyuch' yi e' xonl, cho'n tzun chibene'ntz Egípto.^u ⁵ Cho'n ate'-tz Egípto yi e' bene'n inchakol Moisés tu Aarón tan chicolpene'l tzaj. Nin ja chilo'on yi e' aj Egípto wa'n. Tircu'n e' qui me'n yi bajx chicy'ajl wa'n. Kalena's tzun cyele'n liwr yi e' itaj itxu'.^v ⁶ Yi cyele'n tzaj Egípto, nin yi cyopone'n tzi Cyak Mar, nintzun e' saj xomok yi e' sanlar cwent Egípto tan chitz'amle'n klo'. Yi e' sanlara'tz cy'a'n len e'chk care't tu chej cya'n tetz oyintzi!. ⁷ Cyoque'n tzun yi e' itaj tan jakle'n xch'eybil cyetz swetz. Cwe'n tzun jun chin tz'o'tz wa'n xchixo', scyuch' yi e' aj Egíptoja'tz. Nintzun saj inkojol yi mar squibaj yi e' aj Egípto. Ej, nin sak cu'n tzwituzwok yi mbi mbajij scye'j.”

“Ej, nin ncha'tz, nim tiemp ncxonwok tul yi ama'l tz'inunin tu!, ⁸ jalen cu'n yi ncxu'lwok swutz yi chi'ama'l yi e' amorro re yo ate' swutz len yi tzanla' Jordán.

Yi e' tunaka'tz ja cho'c tan oyintzi' tzite'j, poro ja wak' ama'l tzitetz tan ixcyewe'n scye'j, nin tan itetzal yi cyetz chi'ama'l,^x na ja chimbajxij tziwutzwok tan chixite'n cu'n. ⁹ Ncha'tz ban Balac, yi cy'ajl Zipor, chireyil yi e' aj Moab. Nin oc tan oyintzi' tzite'j. Nin oc chiyol tu Balaam, yi cy'ajl Beor tan icunse'n klo'.

¹⁰ Poro quinin wak' ama'l tetz, ma na ja wak' ibanl. Nin ala' tir nxclaxwok wa'n.^y

¹¹ Icy'e'n tzaj tzun ibanwok wi tzanla' Jordán,^z nin ja cxu'lwok jalen Jericó, nin yi e' aj Jericója'tz e' oc tan oyintzi' tzite'j, poro ja wak' ama'l tzitetz tan ixcyewe'n scye'j. Ncha'tz ja wak' ama'l tzitetz tan ixcyewe'n scye'j yi e' amorro re, scyuch' yi e' ferezeo, scyuch' yi e' aj Canaán, scyuch' yi e' hitita, scyuch' yi e' gergeseo, scyuch' yi e' heveo, nin yi e' jebuseo. ¹² Ma yi e' amorro re scyuch' yi chireyil, ja che'l ojek tan xo'w, na ja chixcon jun c'oloj xux wak'un tan chilaje'n len. Cha'stzun te quinin xcon yi ima'cl tetz oyintzi', ma na in nchilajun len. ¹³ Cha'stzun te in mmak'on yi e'chk balaj cojibil tzitetz yi quinin ncxak'ujwok tan banle'n ba'n tetz. Nin ncha'tz yi e'chk balaj tnum in mmak'on tzitetz. Ej, nin yi balaj tx'otx' kale atixe't jalu', kale atit wi'nin uva tu oliw, nk'e'tz axwok awal tetz. Poro in mmak'on tzitetz,” stzun Ryos bantz, chij Josué scyetz yi e' xonl Israel. ¹⁴ Ncha'tz tal Josué scyetz:

—Cha'stzun te e'u' intanum, cyeke'u' xchi' Ryos, nin chixconku' tetz, tetz cu'n cyalma'u', nin tetz cu'n chichamilu'. Quil cho'cu' tan chic'u'laje'n e'chk ryos yi apart, chi banake' yi e' kamam kate' yi ate' tzaj stzi tzanla' Eufrates, nin yi ate' tzaj Egípto. Ma na mas balaj yil cho'cu' tan c'u'laje'n yi Kataj yi kaRyosil. ¹⁵ Poro ko qui na cyaju' chixomu' te Kataj, ba'n bin chitxa'e'nu' ninin jalcu'n yi na' scyetz jun chiryo silu' sbne'. Tajwe'n tan bixewe'n cyanu' kol chixomu' te yi e'chk ryos

^p 24:2 Gn 11:27. ^q 24:3 Gn 12:1-9. ^r 24:3 Gn 21:1-3. ^s 24:4 Gn 25:24-26. ^t 24:4 Gn 36:8; Dt 2:5.

^u 24:4 Gn 46:1-7. ^v 24:5 Ex 3:1-12:42. ^w 24:7 Ex 14:1-31. ^x 24:8 Nm 21:21-35. ^y 24:10 Nm 22:1-24:25. ^z 24:11 Jos 3:14-17.

yi xomnake' yi e' kamam kate' te'j, yi najlche' tzaj tzi tzanla' Eufrates, nko na cyaju' chixomu' te chiryo sil yi e' amorro re yi ate' tzone'j. Chin tajwe'n cunin yil chitxa'e'nu'. Poro yi in wetz, tu yi innajal kaxomok te Kataj, nin skabne' tane'n yi tetz tajbil, chij Josué bantz scyetz yi e' xonl Israel.

¹⁶—Qui'. Quil kak' ama'l te yi xtxolbile'j, yi nink kilcyen yi Kataj yi kaRyosil tan kaxome'n te junt ryos. ¹⁷Na yi Kataj yi kaRyosil, i' o' elsan tzaj scyuch' yi e' kamam kate' jak' chica'wl yi e' aj Egipto, yi ocnake' tan kabuchle'n. Nin ja ḫchaj i' yi e'chk balaj milawr sketz. Ncha'tz, ja ko' q'uicy'lej i' te yi nkaxom tzaj ḫchixo'l yi e' mas wunak. ¹⁸Ej, nin ncha'tz ja che'l lajul i' cyakil yi e' kacontr yi ate' skawutz, scyuch' yi e' amorro re, yi tawbe'n yi ama'le'j yi ato' swutz. Kaxomok bin te Kataj na i' kaRyosil, che'ch bantz.

¹⁹Poro nintzun tal Josué scyetz:

—Qui'c lo' rmeril tan ixome'n te Kataj, na chin xan nin i', nin na je' swutz i' yi qui na cho'cu' c'ulutxum jak' ca'wl i', nin yi na chijuchu' quilu'.^a ²⁰Kol quil cyenu' Kataj tan chixome'nu' te junt ryos, jun cu'n yol tz'ul chicawsu' ta'n. Ḫche'lk cu'nu' swutz. Qui'c na ban ko nsken ḫchaj i' yi banl scyeru', stzun Josué scyetz.

²¹—Qui'c rmeril tan kabenol yi xtxolbila'tz, na yi o' ketz skaxomok te Kataj yi kaRyosil, che'ch bantz.

²²—E' te'nu' stiw te yi chiyolu' yi ja wi't chisuku', yi chixomoku' te Kataj, stzun Josué scyetz.

—Qui'c na ban, o' stiw te kayol, che'ch bantz.

²³—Ko ya'tz, chij Josué scyetz chicy'ajlen binu' yi e'chk chiryo silu' yi at scyuch'u'. Nin chixomoku' te Kataj. Chibne'u' tajbil i' tetz cu'n cyalma'u', na i' yi kaRyosil yi o' xonl Israel, stzun Josué bantz.

²⁴—Yi o' ketz kocopon jak' ca'wl Kataj. Nin kocopon tan banle'n yi tajbil i' tetz cu'n kalma', che'ch bantz chicyakil.

Yi bnixe'n jun trat tu Kataj Ryos

²⁵Ta'ste'nin le ama'la'tz, nin ite'n nin k'leja'tz, bnix jun chirat Josué scyuch' yi e' mas xonl Israel swutz Ryos. Nin tal Josué e'chk ca'wl tu e'chk ley scyetz. ²⁶Cho'n tzun cwe'n stz'ibal cyakil yi e'chk ca'wla'tz tul yi liwr kale atit yi e'chk ca'wl Ryos. Ncha'tz nin je' xtxicbal Josué jun chin wutzile'n c'ub tzak' yi jun wi' bakch yi at xlaj yi ama'l yi wi'nin xanil. ²⁷Nintzun taltz scyetz cyakil yi e' xonl Israel:

—E'u' intanum, yi jun c'ube'j, xconk sketz tetz jun techl, nin tetz stiw te cyakil yi mbi ntal Kataj sketz. I'tz jun stiw sbne' tan qui chisubulu' Ryos, nin tan cyele'n cunu' te yi chiyolu' yi ja wi't chisuku' tetz, stzun Josué scyetz.

²⁸Cawune'nin tzun Josué tan cyaje'n lakak chi'ama'l.

Yi quime'n Josué

(Jue 2:6-10)

²⁹Le coboxt k'ej yi wi't baje'n yi xtxolbila'tz, quime'n nin tzun ban tetz Josué yi ḫchakum Ryos. Yi Josuéja'tz, i' cy'ajl Nun. Ej, nin at i' tul jun cient tu lajuj yob yi quime'n. ³⁰Cho'n tzun mukxe'n i'-tz le yi tetz ama'l yi at Timnat-sera, yi at wi'wtz cwent yi chi'ama'l yi e' xonl Efraín. Yi ama'la'tz cho'n at xlaje'n yi wi'wtz Gaas.

^a24:19 1Jn 1:8-10; 5:18.

³¹ Te yi itz' tzaj Josué, cyakil cu'n yi e' xonl Israel e' xom te yi ca'wl Kataj. Ej nin ncha'tz, te yi nsken quim i!, e' xome't te yi ca'wl Kataj, na itz'e't yi e' wi' banl wi!, yi e' yi i'llon tetz yi e'chk milawr yi banak Ryos scye'j.

³² Ma yi wankil yi k'ajtzun Ḫep, yi saj chicy'al yi e' xonl Israel Egipto, cho'n mukxe'ntz le ama'l Siquem. Yi jun ama'la'tz i'tz yi lok'nak yi k'ajtzun taj i!, yi Jacow, tan jun cient piñ sakal. Cho'n lok'ol i' scyetz yi e' cy'ajl Hamor^b yi taj Siquem. Poro yi tele'n tiemp, cho'n cyaje'n cyen yi jun ama'la'tz ḫchik'ab yi e' xonl Ḫep.

Yi quime'n Eleazar yi pale'

³³ Ncha'tz quim Eleazar yi cy'ajl Aarón. Cho'n tzun mukxe'en cyen i'-tz le xtx'otx' Finees, yi cy'ajl i!. Cho'n at yi jun ama'la'tz wi'wtz kale najlche't yi e' xonl Efraín.

---

^b 24:32 Gn 33:19; Jn 4:5; Hch 7:16.

JUECES

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi liwr Jueces, na jilon te yi mbi cu'n bajij scye'j yi e' xonl Israel yi nsken wi't quim Josué, yi wi'tz cyajcawil. Na yi quime'n Josué, ja chichyaj cyen yi e' xonl Israel chichuc. Qui'c jun ajcaw ban cyentz ḫchixo'l. Ej nin tampaj yi qui'c cawl cyetz, ja jal wi'nin oyintzi' ḫchixo'l. Ej nin ncha'tz yi e' jilwutz wunak yi qui nin e' xcye' tan chilaje'n len ḫchixo'l, e' octz tan oyintzi' scye'j.

Ej nin ḫk'okxo'l cun tu nin ja ul e'chk il ḫchitwutz yi e' aj Israel. Nin qui'c nin ba'n ate'l cu'nt te yi tiempa'tz. Nin at na bant cu'n ja chijal ajcaw ḫchixo'l, yi na a'lchij pujul xtisya' scyetz. Cha'stzun te yi bi' yi liwre'j i'tz "Jueces" le castiy, yi na elepont "E' Pujul Xtisya'" le ketz kayol. Yi e' pujul xtisya'a'tz, e' len cu'n wi'tz ajcaw, nin e' oc tan pujle'n ḫchixo'l yi e' wunak tul yi tiempa'tz.

Ncha'tz yi liwre'j na xtxol te yi mbi cu'n e' ban yi e' ajcawe'j: Débora, Barac, Gedeón tu Sansón, scyuch' yi e' mas pujul xtisya'a'tz. Na ilenin ja oc Kataj Ryos tan chicolche'n yi e' xonl Israela'tz, nin ilenin ja tak' i' jun wi'tz ajcaw tan toque'n chi jun pujul xtisya' tan chicawe'n.

Yi cyoquen yi e' xonl Israela'tz tul il, qui nin chisotz, tampaj yi txa'ijt che' tan Ryos. Na yi cyoquen wutz pe'm, ja ul tx'akx Kataj Ryos ḫchic'u'l. Cha'stzun te ja oc i' tan chicolche'n. Qui nin e' cyaj cyen ta'n chichuc. Poro cyakil tir yi e' oc tan pajle'n ca'wl Ryos, ja chitij wi'nin sotzaj c'u'lal.

Yi xtx'amxe'n Adonisedec cyak'un yi e' xonl Judá tu yi e' xonl Simeón

1 ¹I tzun bantz yi nsken wi't quim Josué, nintzun chijak yi e' xonl Israel tetz Kataj, yi na' scyetz jun k'u'lj ḫchixo'l yi ba'n ben tan oyintzi' scye'j yi e' cananeo. ²Itzun tal Katajtz: "Ba'n chiben yi e' xonl Judá bajx tan oyintzi", nin yi ama'l chicontra'tz cyetz sbne!", stzun i' bantz. ³Ej, nintzun e' ben yi e' xonl Judá tan yol scyetz yi e' xonl Simeón. Ej nin e' octz tan chimoxe'n tan chich'eye'n tan oyintzi', bantz chicambal yi ama'l yi nsken wi't suk Kataj scyetz. Ja chisuk yi ite'n nin ich'eye'na'tz ḫchibne' cyetz, yil chiben yi e' aj Simeón tan oyintzi' tan chicambal yi ama'l yi jatxijt scyetz. E' cujjj yi e' xonl Simeón yi ajtza'kla'tz, nin e' xomnintz scye'j. ⁴⁻⁵Tan yi xtxolbila'tz, e' xcye' yi e' xonl Judá tan cambaje'n yi chi'ama'l yi e' cananeo, tuml yi chi'ama'l yi e' ferezeo, na yi ama'la'tz nsken wi't suk Ryos scyetz. Ej nin le ama'l yi na bi'aj Bezec e' xcye' yi e' xonl Judá tuml yi e' xonl Simeón scye'j lajuj mil chicontr. Cho'n tzun xomij jun yaj ḫchixo'l yi jun c'oloj chicontra'tz yi na bi'aj Adonisedec. ⁶Poro qui nin tx'amxijtz cya'n, na nin el ojkuj ḫchitwutz. Nintzun e' xomnintz wutz coc tan stz'amle'n. Ma yi xtx'amxe'ntz cya'n, nintzun el chic'uplul yi cabil mamil wi' k'ab, tuml yi cabil mamil wi' tkan

yi Adonisedeca'tz. ⁷Talol tzun Adonisedec "Yi in wetz elnak inc'uplul yi mamil wi' chick'ab ox c'al tu lajuj wi'tz rey. Ncha'tz elnak inc'uplul yi mamil wi' chikan. Ej nin ntin ja wak' ama'l scyetz tan cyoqe'n tan sicy'le'n inwa'be'n tzak' inmes tetz chiwa!. Poro yi jalu', ja tak' Ryos incaws na ite'n nin nchintuleja'tz chi nche' wulej yi e' reya'tz," stzun Adonisedec bantz.

Bene'n tzun ticy'le'ntz le tnum Jerusalén kale quime't.

Yi chicambal yi e' xonl Judá yi tnum Hebrón tu Jerusalén

⁸ Itzun bantz nintzun e' ben yi e' xonl Judá tan oyintzi! Jerusalén. Tircunin tzun yi e' wunak yi najlche'-tz e' quim cyak'un tan spar. Kalena's tzun oc chit'inol k'a'kl yi tnum. ⁹Ma yi wi't baje'n yi xtxolbila'tz, nintzun e' bentz tan oyintzi' scye'j yi e' cananeo yi najlche' wi'wtz, nin lakak ju'wutz tu yi ama'l cwent Néguev. ¹⁰Ncha'tz e' oc tan oyintzi' scyuch' yi e' cananeo yi najlche' le tnum Hebrón yi tenxchan na bi'aj Quiriat-arba, nin e' xcy'e' scye'j. Ncha'tz e' xcy'e' scye'j yi e' xonl Sesai tu e' xonl Ahimán, scyuch' yi e' xonl Talmai.

Yi tk'ol Caleb yi me'l tan toque'n tetz txkel Otoniel

¹¹ Itzun bantz nintzun e' ben Otoniel tan oyintzi! le tnum yi na bi'aj Debir, nin yi bi' yi jun tnuma'tz tenxchan i'tz Quiriat-sefer. ¹²At tzun jun yol yi suk Caleb: "Alchok scyetz yil xcy'e' tan cambaje'n yi tnum Debir, list wutane'n tan tak'le'n yi inme'l yi na bi'aj Acsa, tan toque'n tetz txkel yi juna'tz," stzun i' bantz. ¹³Ej, Otoniel tzun xcy'e'-tz tan cambaje'n yi tnum. Yi Otoniel ya'stzun cy'ajl Cenaz, nin yi Cenaz ya'stzun titz'un Caleb. Nin quib yi suknak Caleb, ya'tz nintzun tulejtz. Nintzun cyok'bej quib Acsa tu Otoniel, na nin xcy'e' i' tan cambaje'n yi tnum. ¹⁴Nin te yi nsken wi't cyok'bej quib, nintzun oc Otoniel tan tocse'n c'u'l Acsa tan jakol junt piñ tx'otx' tetz yi taj. Bene'n tzun i' swutz yi taj tan jakle'n yi tx'otx'a'tz tetz. Yi cwe'n tzaj tzun Acsa tibaj yi buru', nintzun bentz swutz yi taj. Bene'n tzun jakol yi taj tetz:

—Añ jun c'oloj inme'l, ¿mbi'tz na icy' tac'u'l?

¹⁵—Ta!, na klo' waj tzinjak jun pawor teru', chij. Ja wi't tak'u' katx'otx' le ama'l tz'inunin tu', cwent Néguev. Ma jalu' na klo' waj yil tak'u' mu'xt ka'ama'l kale na itz'e't a!, stzun i'.

Tk'ol tzun Caleb yi e'chk ama'l scyetz, kale na itz'e't e'chk a' yi cho'n at wi'wtz, nin ncha'tz yi at ñk'ajlaj.

Yi e'chk ama'l yi chicabaj yi e' xonl Judá scyuch' yi e' xonl Benjamín

¹⁶ Ej itzun yi e' xonl Hobab, yi quenita, yi ji' Moisés nintzun e' el tzajtz scyuch' yi e' xonl Judá, le yi tnum yi na bi'aj Las Palmeras. Cho'n tzun e' bene'ntz le ama'l yi tz'inunin tu' cwent Judá, yi cho'n at cwe'n tzi'n yi ama'l yi na bi'aj Arad. Ej nin cho'n tzun cya'te'ntz ñchixó'l yi e' wunaka'tz yi najlche'-tz. ¹⁷Ej itzun bantz, nintzun e' ben yi e' xonl Judá scyuch' yi e' xonl Simeón tan oyintzi!, na nsken wi't oc chiyol te'j. E' bentz tan chisotzaje'n cu'n yi e' aj Canaán yi najlche' le ama'l yi na bi'aj Sefat. Nin tircu'n tele'n cu'n yi jun tnuma'tz swutz. Cha'stzun te toque'n quen yi bi' cya'n tetz Horma. ¹⁸Poro qui nin e' xcy'e' tan cambaje'n yi e'chk ama'l yi na chibi'aj: Gaza, Ascalón nin Ecrón. Ncha'tz qui nin e' xcy'e' tan cambaje'n yi e'chk tal tnum yi ate'-tz naka'j. ¹⁹Ilenin ja xom Kataj Ryos scye'j yi e' xonl Judá nin

ja chixye' tan cambaje'n yi e'chk ama'l je'n tzi'n wi'wtz. Poro qui nin e' xcy'e' tan chilaje'n len yi e' wunak yi ate' cwe'n tzi'n lakak e'chk ḫk'ajlaj, na yi e' wunaka'tz at chicare't tetz oyintzi', yi ch'ich' cu'n, yi kinij tan chej. Cha'stzun te qui nin e' xcy'e' cyen yi e' xonl Judá scye'j. ²⁰Ej ninstzun ak'lilj yi ama'l yi na bi'aj Hebrón tetz Caleb, quib yi suknak Moisés tetz. Xcy'e' tzun i' tan chilaje'n len yi e' chixonl yi ox cy'ajl Anac yi najlche'-tz. ²¹Ma yi e' xonl Benjamín qui nin e' xcy'e' cyetzt tan chilaje'n len yi e' jebuseo yi najlche'-tz Jerusalén. Cha'stzun te jalu', i᷑n najlche't yi e' jebuseo ḫchixo'l yi e' xonl k'ajtzun Benjamín le tnum Jerusalén.

Yi chicambal yi e' xonl Ḫep yi tnum Betel

²²⁻²³ Itzun bantz, nintzun oc chitxumu'n yi cob k'u'lj xonl Ḫep tan oyintzi', bantz chicambal yi tnum Betel. Yi bi' yi jun tnuma'tz tenxchan i'tz Luz. Nintzun ben chichakol cobox xk'ukwil le yi tnuma'tz. Nin xom Kataj Ryos tan quich'eye'n. ²⁴Nintzun ben quilol yi e' xk'ukwila'tz jun yaj yi tele'n tzaj le tnum. Itzun cyaltz tetz: "Yi kol ḫchaju' puntil sketz yi ḫe'n tan kocompone'n le tnum, quil lo'onu' k'an". ²⁵Nintzun bajxij yi jun yaja'tz ḫchiwutz. Nin ḫchaj yi be'-tz scyetz. Ma yi cyocompone'n cyakil yi e' xonl Ḫepa'tz nintzun cu' chibiyol tan spar cyakil yi e' wunak yi najlche'-tz. Poro qui cu' chibiyol yi jun tal yaj tuml yi najal, yi chajon yi be' scyetz yi e' xk'ukwil. ²⁶Ma yi bajije'n tircu'n yi xtxolbila'tz, nintzun ben yi yaj tan najane'n ḫchixo'l yi e' hitita. Nintzun cu' xe'tzbil junt ac'aj tnum ta'n. Nin oc tk'ol bi' yi jun tnuma'tz tetz Luz. Nin ite'n nin bi' yi jun tnuma'tz jalu'!

Yi e' wunak yi qui nin e' xcy'e' yi e' xonl Manasés, seyuch' yi e' xonl Efraín tan chilaje'n len

²⁷ Qui nin tzun e' xcy'e' yi e' xonl k'ajtzun Manasés tan chilaje'n len yi e' wunak yi najlche' lakak e'chk ama'l yi na chibi'aj: Bet-seán, Taanac, Dor, Ibleam nin Meguido. Ncha'tz, qui nin e' xcy'e'-tz scye'jak e'chk tal ne'᷑ tnum yi ate' nintz naka'j. Cha'stzun te qui nin e' el yi e' cananeo-a'tz ḫchixo'l. ²⁸Ma yi chipuc'une'n yi e' xonl Israel, nintzun e' xcy'e' tan cyocse'n yi e' cananeo jak' chica'wl, ninin e' oc tan chibuchle'n tan e'chk quiw ak'un. Poro qui nin e' xcy'e' tan chilaje'n len yi e' cananeo-a'tz ḫchixo'l.

²⁹ Ncha'tz e' ban yi e' xonl k'ajtzun Efraín, qui nin e' xcy'e' tan chilaje'n len yi e' cananeo le ama'l yi na bi'aj Gezer. Cha'stzun te, e' cyaje'n cyen yi e' cananeo tan najewe'n ḫchixo'l.

Yi e'chk ama'l yi baj chicambal yi e' mas k'u'lj xonl Israel

³⁰ Ite'n nin tzun xtxolbila'tz bajijtz scye'j yi e' xonl k'ajtzun Zabulón, qui nin e' xcy'e' tan chilaje'n len yi e' cananeo yi najlche' lakak e'chk ama'l cwent Quitrón, nin cwent Naabal. Cha'stzun te ilenin e' a'tijj ḫchixo'l. Poro ak'lilj e'chk quiw ak'un scyetz.

³¹⁻³² Ncha'tz e' ban yi e' xonl k'ajtzun Azer, qui nin e' xcy'e'-tz tan chilaje'n len yi e' cananeo swutzak e'chk ama'l yi na chibi'aj: Aco, Sidón, Ahlab, Aczib, Helba, Afec nin Rehob. Nin tampaj yi qui nin e' xcy'e' tan chilaje'n len cha'stzun te e' cyaje'n cyentz tan najewe'n ḫchixo'l.

³³ Ej nin cha'tz nin bajijtz scye'j yi e' xonl k'ajtzun Neftalí. Qui nin e' xcy'e'-tz tan chilaje'n len yi e' cananeo lakak e'chk ama'l cwent Bet-semes nin cwent Bet-

anat. Cyoque'n tzun yi e' xonl Neftalí, tan chibuchle'n tan e'chk quiw ak'un, poro qui nin e' el ojkuj yi e' cananeo, ma na ta'ste'nin e' cyaje'n cyentz tan chinajewe'n ñchixol'.³⁴

³⁴ Ma yi e' amorroeo, e' xcy'e' tan chipitle'n yi e' xonl Dan jalen wi'wtz. Nin qui nin cyak' ama'l scyetz tan chicwe'n mule'n le cu'nak tzaj tulak e'chk ñk'a'llaj. ³⁵ Nin tan yi xtxolbila'tz nin e' a'tij yi e' amorroeo lakak e'chk ama'l yi na chibi'aj: Heres, Ajalón nin Saalbim. Poro yi tele'n tiemp, nin e' quiwix yi e' xonl k'ajtzun ñxep, nin yi chiquiwixe'n nin e' oc tan chibuchle'n yi e' amorroeo, tan e'chk quiw ak'un.

³⁶ Ma yi mojomil chi'ama'l yi e' edomita cho'n tzun na icy' cu'ntz kale na xe'te't yi je'nak yi na jepon Acrabim jalen te yi tnum yi na bi'aj Sela, nin xom nin tu'stz leje'nak tzil'n.

Yi tponen yi ángel yi k'ajbil Kataj Ryos Boquim

2 ¹Ej itzun bantz nintzun el yi ángel yi k'ajbil Kataj Ryos le tnum Gilgal nin cho'n tzun je'n pone'ntz le tnum Boquim. Itzun taltz scyetz yi e' aj Israel: "I ina'tz yi ncxe'l'san tzaj wok Egipto, nin ja exu'l incy'al tzone'j le ama'le'j yi suki'nt wa'n scyetz yi e' imam ite' tentz. Ej nin ncha'tz walnak scyetz: Nelpón cu'n te inyol yi suki'nt wa'n tul yi katrat yi bnixnakt wa'n tzituch', chinch ban scyetz. ²Cha'stzun te qui tziban jun trat scyuch' yi e' wunak yi najlche' lakak e'chk ama'l kalel cxopone't, ma na tajwe'n tan itoqe'n tan xite'n cu'n yi e'chk patbil chitz'ixwatz. Poro lastum, na qui nin ncxo'c c'ulutxum jak' inca'wl. iNa apart yi e'chk takle'n yi mbaj ibnol! ³ Cha'stzun te jalú', swale' nin tzitetz: Quil no'c tan chilaje'n len yi e' wunak tziwutz. Na e' te'n tuml chiriyosil chocopon tetz jun tramp tan suble'n itajtza'kl."

⁴ Ej itzun yi stzaje'n wi' yol yi ángela'tz, tircunin tzun yi e' xonl Israel e' ok' cu'ntz, nin wi'nin chibisune'n. ⁵ Nin tan yi jun xtxolbila'tz yi bajij, nintzun oc bi' yi ama'la'tz cya'n tetz Boquim. Nin ta'ste'n nin tzun e' oque't-tz tan toye'n chitz'ixwatz tetz Kataj Jehová.

Yi quime'n Josué (Jos 24:29-31)

⁶ Itzun bajijtz, yi cwe'n chijatxol quib Josué scyuch' yi e' xonl Israel, ñchijunal len cu'n tzun e' ajtz swutzak chitz'otx' yi nsken wi't oc chibi' te'j. ⁷ Te yi at tzaj Josué ñchixol'yi e' xonl Israel, ja tzun chibán tane'n chimunl swutz Kataj Ryos. Ncha'tz te yi ate' tzaj yi e' wi' banl wi', yi e' xom te Josué tan cawu'n, yi quilnak yi mbi cunin ban Kataj Ryos tan quich'eye'n, tircu'n yi e' wunak tetz Israel, ja chibán tane'n chimunl swutz Kataj. ⁸ Nsken tzun wi't tz'ak jun cient tu lajuj yobtz tan Josué yi quime'n. ⁹ Cho'n tzun mukxe'n le tetz xtx'otx', le tnum yi na bi'aj Timnat-sera, yi cho'n at wi'wtze'n, tibaj yi tnum Gaas, cwent yi ama'l tetz Efraín. ¹⁰ Yi xone'n tiemp, quime'n nintzun e' ban yi e' yi e' a'tij te Josué nin yi quilnak yi mbi cunin ban Kataj Ryos tan quich'eye'n. Itzun chipuc'une'n yi e' chinitxa', cya'l jun scyetz jak el xtxum tetz Kataj Ryos. Nin qui nin quibit yi e'chk ch'eya'n yi banak i' scye'j chimam chite'.

Yi tele'n Kataj Ryos te chic'u'l yi e' aj Israel

¹¹ Ej itzun bantz, yi tele'n tiemp, chin juntlen nin ban cyajtza'kl yi e' aj Israeltz swutz Kataj Ryos, na nin e' oc tan c'u'laje'n jun ryos yi quin tech nin jilwutz

teblal at, yi na bi'aj Baal. ¹² Nintzun el Kataj Ryostz te'j chic'u'l, yi jun Ryos yi oc tan cyelsene'l tzaj chimam chite' jak' chica'wl e' aj Egipto, nin yi wi'nin ch'eya'n banak scye'j. Ma yi e' cyetz nin e' oc tan chic'u'laje'n chiryosil yi e' wunak yi najlche' xchixo'l. Ej nin tan yi xtxolbila'tz xchi'che'n c'u'l Kataj Ryos scye'j.

¹³ Nin cyaj cyen quilol Kataj Ryos, na nin e' oc tan c'u'laje'n Baal, tu e'chk teblal junt ryos yi na bi'aj Astarté. ¹⁴ Cha'stzun te xchi'che'n c'u'l Kataj Ryostz scye'j, nintzun tak' i' ama'litz scyetz yi e' alk'om tan cyoque'n tan talk'e'n len cyakil yi e'chk chitakle'n. Ncha'tz tak' Kataj ama'l scyetz chicontr tan chitx'acone'n scye'j. ¹⁵ Cyakil nintzun tir yi na chiben tan oyintzi' scye'j chicontr, qui't tzun tak' Kataj Ryos ama'litz scyetz tan chitx'acone'n, na nsken wi't tal i' scyetz yi mbi cunin sbajok scye'j.

Poro te tircu'n yi e'chk xtxolbila'tz, ¹⁶ ilenin ja tak' Kataj ama'l tan jale'n jun ajcaw xchixo'l tan quich'eye'n xchik'ab yi e' alk'om. ¹⁷ Poro qui nin e' oc yi e' xonl Israel c'ulutxum jak' chica'wl yi e' ajcawa'litz, na qui nin k'uke' chic'u'l te Kataj Ryos. Ma na nin e' oc tan chic'u'laje'n e'chk ryos. Wech yi e' chimam chite', ilenin ja chibán tane'n yi ca'wl Kataj Ryos. Ma tzun yi e' cyetz, chin pajol ca'wl nin e' ban, na qui nin e' xom te cyajtza'kl yi e' chimam chite'. ¹⁸ Cyakil tir yi ntak' Kataj ama'l tan jale'n jun pujul xtisya' xchixo'l, ilenin ja oc i' tan quich'eye'n yi e' pujul xtisya'a'ltz tan chicolche'n yi e' tetz tanum xchik'ab chicontr, na nin el k'ajab Kataj scye'j yi ntbit yi to'kl chic'u'l tan paj yi buchbe'n cyetz. ¹⁹ Ma yi na chiquim yi e' pujul xtisya'a'ltz, nintzun na cho'ct junt tir tan banle'n e'chk takle'n ploj swutz Kataj. Nin nimte'n cu'n yi il yi na chijuch swutz yi il yi chijuchnak yi chitaj chitxu', na nin e' oc tan banle'n chimunl nin tan chic'u'laje'n e'chk ryos yi banijt cuntu!. Qui nin na el cyen yi e'chk yab ajtza'kla'tz te chic'u'l, na chin ch'inch'uj nin tunin e' tan banle'n yi cyajtza'kla'tz yi chin juntlen nin swutz Kataj Ryos. ²⁰ Cha'stzun te xchi'che'n c'u'l Kataj scye'j yi e' xonl Israel, itzun taltz: "Yi e' wunake'j, na chitzan tan xite'n yi trat yi bnixnak wa'n scyuch' chimam chite', na qui na cyaj cho'c c'ulutxum jak' inca'wl. ²¹ Ej nin tan paj yi ya'tz quitane'n quil no'c tan chilaje'n len yi e' wunak yi e' cyaj cyentz, yi qui nin oc Josué tan chilaje'n len te ntaxk quim i," tzun Ryos bantz. ²² Yi tajbil Kataj Ryos yi bnol yi xtxolbile'j i'tz, tan chipile'n ko xchixomok te tetz tajbil chi e' banake' yi chimam chite'. ²³ Cha'stzun te qui nin e' el lajul Ryos yi e' wunak yi najlche'-tz tulak yi e'chk tnuma'tz, yi qui nin cyak' quib tetz Josué, ma na nin tak' i' ama'l scyetz tan chinajewe'n cyen xchixo'l yi e' xonl Israel.

Yi e' jilwutz wunak yi e' naje' cyen Canaán

3 ¹ Je tzun chibi' yi e'chk tnume'j yi tak' Kataj ama'l scyetz tan chicyaje'n cyen Canaán tan chipile'n yi e' xonl Israel, yi e' yi ntaxk chitz'ij yi baje'n yi e'chk oyintzi' tan cambaje'n yi ama'l cwent Canaán. ² Nintzun tak' Kataj ama'litz scyetz yi e' wunaka'tz tan chicyaje'n cyen, tan ta'we'n oyintzi' cyak'un yi e' xonl Israel, na qui'c cunin jun tir jajk chiben tan oyintzi'. ³ E' cyaj cyen tzun yi o' cyajcawil yi e' filistey, nin tircu'n yi e' cananeo, scyuch' yi e' aj Sidón, scyuch' yi e' heveo yi cho'n najlche' wi'wtz cwent Líbano, yi ama'la'tz yi na xe'tij te wutz Baal-hermón jalen yi tzajpon wi' je'n tzi'n te yi ama'l cwent Hamat. ⁴ Ya'stzun yi e'chk wunaka'tz yi tak' Kataj ama'l scyetz tan chicyaje'n cyen tan chipile'n yi e' aj Israel, tan tilwe'n ko chocopon tan banle'n tane'n e'chk ca'wl yi talnak i'

scyetz chimam chite' tan Moisés. ⁵Chinajewe'n tzun yi e' xonl Israeltz ḥchixo'l yi e' wunake'j: Yi e' aj Canaán, scyuch' yi e' hitita, scyuch' yi e' amonita, scyuch' yi e' ferezeo, scyuch' yi e' heveo, nin scyuch' yi e' jebuseo. ⁶Ej, nin yi chinitxa' yi e' xonl Israel, at tzun e' cyok'bej quibtz scyuch' chinitxa' yi e' wunaka'tz. Nintzun e' xomtz te cyajtza'kl, nin e' octz tan c'u'laje'n chiryosil yi e' awer naka'tz.

Yi toque'n Otoniel tan colpe'n Israel tk'ab Cusan-risata

⁷Ej itzun bantz, chin juntlen nin tzun quitane'n yi e' xonl Israel swutz Kataj Ryos, na qui't na chitzan tan xtxumle'n i', na nin el te chic'u'l, nin e' oc tan c'u'laje'n wi'nin cyeblal yi e'chk ryos yi na chibi'aj Baal tu Astarté. ⁸Cha'stzun te tk'ol Kataj Ryos ama'l tetz Cusan-risataim, yi rey yi na cawun Mesopotamia, tan cawune'n squibaj. Nintzun e' oc tetz wajxak yob jak' ca'wl yi reya'tz, ⁹jalen cu'n yi tele'n chitzi' tan jakle'n ḥch'eybil cyetz tetz Kataj. Kalena's tzun tk'ol i' ama'litz tan jale'n jun ḥchixo'l yi xcy'e' tan chicolpene'l tzaj. Nin yi juna'tz yi oc tan chicolpe'n, Otoniel bi!. I' cy'ajl Cenaz, yi titz'un Caleb. ¹⁰Ej, nintzun ul yi espíritu tetz Ryos te'l Otoniel, nintzun oc i'-tz tetz chibajxom yi e' aj Israel, tan chibene'n tan oyintzi' scye'j yi e' aj Mesopotamia tu yi chireyil yi Cusan-risataim. Nintzun e' xcy'e'-tz scye'j tan porer Kataj Ryos. ¹¹Yi bajije'n yi xtxolbila'tz qui'ct tzun jun oyintzi' bajijtz tetz ca'wunak yob.

Yi toque'n Aod tan chicolpe'n yi e' xonl Israel ḥchik'ab yi e' aj Moab

¹²Itzun bantz te yi nsken quim Otoniel, nintzun e' oc junt tir yi e' xonl Israel tan banle'n e'chk takle'n yi chin juntlen nin swutz Ryos. Cha'stzun te tk'ol i' mas walor Eglón yi rey tetz Moab ḥchiwutz yi e' tetz tanum. ¹³Ej, nintzun oc chiyol Eglón rey tetz Moab scyuch' yi e' amonita, nin scyuch' yi e' xonl Amalec tan chibene'n tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel, nin te jun oyintzi'a'tz ja chicambaj yi tnum yi na bi'aj Las Palmeras. ¹⁴Ja tzun cho'c yi e' xonl Israel jak' ca'wl Eglón tetz wajxaklaj yob, ¹⁵jalen cu'n yi tele'n junt tir chitzi' tan jakle'n ḥch'eybil cyetz tetz Kataj Ryos. Cha'stzun te tk'ol i' junt tir ama'l tan jale'n junt chibajxom tan chicolpene'l tzaj ḥchik'ab. Nin yi juna'tz yi oc tetz cyajcawil, i'tz jun yaj yi max i', yi na bi'aj Aod, cy'ajl Gera, xonl Benjamín.

At tzun jun tirtz, nintzun ben Aod tan tak'le'n jun chicutxuj tetz yi rey Eglón. ¹⁶Nsken tzun bnix jun spar tan Aod yi cabil len xlaj atit wi', nin at lo' me' metr tkan, nintzun oc c'aloltz xe c'u'l, tul pakbilil be'ch tetz le sbal. ¹⁷Bene'n tzuntz tan tak'le'n yi jun cutxuja'tz tetz yi rey Eglón, yi chin c'atzaj nin. ¹⁸Ej itzun te yi nsken wi't tak' Aod yi chicutxuja'tz tetz Eglón, nintzun e' aj tzaj Aodtz scyuch' yi e' yi xomche' te'j. ¹⁹Ma yi cyopone'n kale ate't yi e'chk teblal yi e'chk ryos yi ate' naka'jil Gilgal, nintzun pakxijt Aodtz te Eglón, itzun taltz tetz:

—At jun stziblal yi cy'a'n wa'n tetz teru', ilu' jun c'oloj wajcawil, poro tajwe'n klo' yi kachuc cuntu', szun Adod bantz.

Nintzun cawun nin yi rey scyetz yi e' yi ate' nintz, tan cyele'n.

²⁰Ej itzun te yi chichaje'n cyen chichuc tuch' yi rey Eglón, yi cho'n c'olchij xe yi ca'l yi na xcon tetz yi tiemp tetz tz'a!, nintzun ocopon ḥkansal tib Aodtz swutz, itzun ben tloltz tetz:

—Yi stziblal yi cy'a'n wa'n tetz teru', Ryos mma'l on tzaj, szun Aod bantz.

Yi tbtial Eglón yi xtxolbile'j, lajke'l nintzun je'n txicloktz. ²¹Poro qui nin tak' Aod ama'l tan bnol jun takle'n, na lajke'l nin bene'n yi k'ab yi max tan je'se'n tzaj

yi spar yi cho'n at xe c'u'l le sbal, nintzun ben xuyultz le c'u'l Eglón. ²²Nin tampaj yi cyakil cunin walor Aod xcon ta'n tan xuyle'n quen, tircunin tzun yi spar tu yi k'abil baj nintz le c'u'l. Nin tampaj yi c'atzajil yi rey, qui't lajluch ban yi spar, nin qui't el tzaj junt tir tan Aod. ²³Nin tzun ben Aodtz tan lamche'n cu'n yi puert, nin cu' taltz ta'n. Ej, cho'n tzun tele'n tzaj i' tul yi wentantu.

²⁴Nin te yi nsken wi't aj Aod, nintzun e' opon yi e' ḥchakum yi rey, poro yi bene'n quilol yi lamij yi puert, nintzun chitxumtz yi nin lo' oc lamol tib yi rey xe ca'l ḥchuc tan c'u'l'i'n. ²⁵Poro yi ticy'e'n nin chipaj tan ḥch'iwe'n yi rey, nintzun e' bisuntz, na qui'c nin i' na el tzaj. Nintzun xcon yi lawe'-tz cya'n tan jakle'n yi puert. Ma yi jakxe'n cya'n nintzun bene'n quilol yi chireyil yi coylij wuxtx'otx'.

²⁶Nin te yi na chibatz quib yi e' ḥchakum yi reya'tz tan xtxumle'n mbil chiban, nsken tzun wi't opon tetz Aod joylaj. Nsken wi't chicyaj cyen e'chk teblal ta'n yi cho'n ate' Gilgal. Cho'n tzun tpone'n tan colol tib le jun ama'l yi na bi'aj Seirat.

²⁷Ma yi tpone'n le ama'l cwent Israel, nintzun cu' chun ta'n tibaj e'chk ju'wtz yi at cwent yi ama'l Efraín, tan chichakle'n tircu'n yi e' xonl Israel. Tircunin tzun e' bentz licu'nak tzi'n tan oyintzi!. Bajxij Aod ḥchiwutz. ²⁸Na nin tal Aod scyetz: "Chixomok tzaju' swe'j, na ja wi't tak' Kataj ama'l sketz tan katx'acone'n scye'j yi e' aj Moab." Nintzun e' opontz te e'chk ama'l kale na chicy'e't wunak wi yi a' Jordán, nin qui nin cyak' ama'l tetz jun aj Moab tan ticy'e'n pone'n le jalajt. ²⁹Nin te jun tira'tz e' quim lo' lajuj mil aj Moab cya'n, nin tircu'n yi e'a'tz yi e' quim, e' len cu'n sanlar yi chin cham nin e'. Cya'l nin jun jak clax ḥchik'ab. ³⁰Ya'tz cunin tzun bajijtz yi chixcyewe'n scye'j yi e' aj Moab.

Ma yi stzaje'n wi' yi jun chin oyintzi'a'tz, nin tzun jal cyen jun tzatzin paz le chitanum yi e' xonl Israel tetz jun mutx' yob.

Yi toque'n tan chicolpene'l tzaj yi e' xonl Israel ḥchik'ab yi e' filistey

³¹Ej, itzun bantz nin jal junt pujul xtisya' yi e' xonl Israel, yi na bi'aj Samgar, yi cy'ajl Anat, yi xcy'e' tan chibiyle'n kak cient filistey, tan jun xuybil wacx. Ncha'tz i' ocnak tan chicolpe'n yi e' xonl Israel ḥchik'ab chicontr.

Yi chixcyewe'n Débora tu Barac te'j Sísara

4 ¹I tzun bantz te yi nsken quim Aod, nintzun e' oct yi e' xonl Israel tan banle'n e'chk takle'n yi chin juntlen nin swutz Kataj Ryos. ²Cha'stzun te cyoqe'n jak' ca'wl Jabín, jun scyeri e' rey yi e' cananeo, yi cho'n cawunak le jun tnum yi na bi'aj Hazor. Nin yi cyajcawil yi sanlar yi jun wi'tz reya'tz na bi'aj Sísara yi cho'n najlij le tnum Haroset-goim. ³Ej nin yi jun wi'tz ajcawa'tz yi Jabín, at beluj cient care't i' yi ch'ich' cu'n yi na xcon tan oyintzi!, nin yi ate' len cu'n chej sju'ak tan chikinle'n. Nsken tzun el junak yob tan yi reya'tz tan chibuchle'n yi e' xonl Israel. Jalen cu'n yi tele'n chitzi' yi e' xonl Israel tan jakle'n ḥch'eybil cyetz tetz Kataj Ryos, kalena's tzun cycle'ntz liwr jak' ca'wl yi jun reya'tz.

⁴Itzun te yi jun tiempa'tz, jal junt pujul xtisya' yi e' xonl Israel yi xna'n. I' jun elsanl stzi' Ryos, nin yi bi' i' i'tz Débora, yi txkel Lapidot. ⁵Ilenin ja cole' Débora txe' jun wi' palma. Cha's tzun te ja cyal wunak "Yi palma tetz Débora". Cho'n at yi jun wi' palmaja'tz wi'wtz cwent yi ama'll tetz Efraín, nicy'al yi cob tnum Ramá tu Betel. Cho'n tzun na chopon yi e' aj Israel swutz Débora tan banle'n tane'n e'chk cyoyintzi!.

⁶Ej itzun bantz, at tzun jun tir nin ben mantar Débora tan ḥchakle'n tzaj jun yaj yi na bi'aj Barac, cy'ajl Abinoam, yi cho'n najlij Cedes, jun chitanum yi e' xonl Neftalí. Itzun yi tule'n nintzun taltz tetz:

—Yi Kataj yi kaRyosil yi o' aj Israel, ja tal i' yi xtxolbile'j yi tajwe'n tan abnol: “Quilo'k wi yi wutz yi na bi'aj Tabor, nin molwe' lajuj mil yaj yi e' xonl Neftalí scyuch' yi e' xonl Zabulón wi yi ama'l'a'tz. ⁷Ma yi in wetz tzinjoye' puntil tan cyoponse'n Sísara, yi cyajcawil yi e' sanlar yi rey Jabín stzi' yi tal ne'x tzanla' yi na bi'aj Cisón tan oyintzi' tzite'l. Ej nin tz'opon i' scyuch' yi e' tetz care't yi ch'ich' cu'n, nin scyuch' yi e' tetz sanlar. Poro swak'e' ama'l tzitetz tan ixcyewe'n scye'l, stzun Kataj Ryos ban swetz,” chij Débora ban tetz Barac.

⁸—Ba'n chimben poro kol xom ninu' swe'l, na ko quil benu' swe'l, ncha'tz in quil chimben, stzun Barac bantz tetz Débora.

⁹—Nchimben bin te'ju', chij Débora, poro nk'e'tz ilu' sjalok k'eju' yil tzaj wi' yi jun oyintzi'a'tz, na yi Kataj Ryos sjatxonk yi Sísara tk'ab jun xna'n.

Bene'n nintzun e' ban Débora'tz tu Barac jalen yi tnum Cedes. ¹⁰Cho'n tzun ḥchakol Barac yi e' xonl Zabulón scyuch' yi e' xonl Neftalí le jun tnuma'tz. Ej nintzun e' molxij lajuj mil yajtz ta'n, nin e' octz jak' ca'wl i'. Ncha'tz Débora xomij nintz te Barac.

¹¹Te yi na bajij yi e'ch xtxolbila'tz at tzun jun yaj yi na bi'aj Heber, jun scyeri xonl yi e' quenita yi nsken je nuc'ul yi tetz mantial naka'jil yi tnum Cedes, jak' jun wi' bakch yi at le joco'l Zananim. Yi Hebera'tz nsken el cyen jatxol tib scye'l yi e' mas quenita, nin yi chimam chite' banak i'tz Hobab, yi ji' Moisés.

¹²Ej, itzun yi tbital Sísara yi cho'n at Barac wi'witz Tabor, ¹³nintzun cawun i' tan chibnal list quib beluj cient care't yi ch'ich' cu'n, scyuch' yi e' tetz sanlar, nin e' eltzajtz Haroset-goim tan cyopone'n kale atit yi tal ne'x tzanla' yi na bi'aj Cisón. ¹⁴Talol tzun Débora tetz Barac:

—iOr, lajke'l, na ja opon oril tan tk'ol Kataj Ryos ama'l teru' tan xcyewe'n'u' te'l Sísara, na sbajxok i' ḥchiwutzu!

Nintzun e' saj Baractz scyuch' yi e' sanlar licu'nak tzaj. Xomche' yi lajuj mil sanlar te'j. ¹⁵Ma yi xe'te'n atit yi jun oyintzi'a'tz ḥchixo'l Sísara tu Barac, nintzun cu' jun chin xo'w tan Kataj Ryos ḥchixo'l yi e' sanlar cwent Sísara, nin ḥchixo'l yi e' yi ate'-e'n tulak e'chk care't yi kinij tan chej. Nicy't nin Sísara, yi cyajcawil yi e' contra'tz, el ojkuj le tetz care't tan colo'n ib. ¹⁶Ma Barac scyuch' yi e' sanlar cwent Israel, e' xomnin tan chitz'amle'n yi e' care't scyuch' yi e' sanlar yi e' el ojkuj jalen Haroset-goim. Nin cya'l nin jun scyeri e' sanlara'tz tetz Sísara e' clax, ma na tircu'n e', e' quim cya'n.

¹⁷Ma Jabín yi rey tetz Hazor, qui'c mu'x tal cyoyintzi' at-tz scyuch' yi e' najal Heber yi quenita. Cha'stzun te cho'n tzun tpone'n colol tib Sísara, le mantial Jael yi txkel Hebera'tz. ¹⁸Nin el tzaj Jael tan c'ulche'n i', i tzun taltz tetz:

—Tz'ok tzaju' tzone'l, ilu' jun c'oloj wajcaw. Tz'ok tzaju', quil xobu'!

Ej, nintzun oc Sísara, nintzun tewal Jael i'-tz tzak' jun xbu'k. ¹⁹Bene'n tzun jakol Sísara mu'x a' tetz Jael na jaltnin tan quime'n tan saktzi'. Nintzun ben Jaeltz tan jakle'n stzi' yi tz'u'm kale atit cu'n yi lech, nin ben tk'ol mu'xtz tetz. Ma yi

^{4:11} “Hobab yi ji' Moisés” At ox bi'aj yi ji' Moisés: Reuel (Ex 2:16), Jetro (Ex 3:1; 18:1) tu Hobab (Jue 4:11).

wi'l tuc'a'e'n i' nintzun cu' lamol Jael junt tir yi tz'u'm. ²⁰Itzun ben tlol Sísara tetz Jael:

—Ncwen tu's stzi' yi mantial, nin ko at jun tz'ul tan jakle'n yi ko at jun wunak tzone'j, ba'n tzawal nin yi cya'l at, stzun i' bantz.

²¹Ej nin tampaj yi nsken wi'l k'e'xij Sísara, jalcunin tzun bene'n bek'xujtz tan watl. Nintzun saj tcy'al Jael jun martiy tu jun tze' yi chin juyuch nin wi', yi na xcon ta'n tan kinle'n ju' yi mantial. Numun cunin tzun tpone'ntz kale atit Sísara, nintzun ben pajlul yi tze' le wi'. Nquil cuntu' tul yi tx'otx'. Ya'stzun bantz yi quime'n Sísara. ²²Itzun yi topone'n Baractz tan joyle'n Sísara, nintzun tele'n tzaj Jaeltz tan c'ulche'n i'-tz, itzun taltz tetz:

—Or teru' tan tilwe'n yi jun yaj yi na tzanu' tan joyle'n, stzun bantz.

Nintzun oc Baractz xe mantial Jael, nin ben tilol yi coylij Sísara wuxtx'otx', poro quimnakt, nin atit nin yi jun tze' yi ben pajlu'n le wi'.

²³Tan yi xtxolbila'tz ja el xtx'ix Jabín yi chireyl yi e' cananeo tan Kataj Ryos ḫchiwutz yi e' aj Israel. ²⁴Nin jetza'tz, ḫk'okenle'n ja cho'c yi e' xonl Israel tan chibuchle'n yi e' tanum Jabín. Nin cyakil tir nimte'n cunin il na cyulej yi buchbe'n cyetz, jalen yi cyele'n cu'n swutz.

Yi bitz yi chibitzij Débora tu Barac

5 ¹I tzun ban te yi jun k'leja'tz, nintzun e' bitzin Débora tu Barac, yi cy'ajl Abinoam, itzun cyaltz:

²"Tircu'n o' kak'e' len kak'ajsbil swutz Kataj Ryos,
na ate' yaj tzone'j Israel yi list quitane'n tan oyintzi',
na jalucunin nchicujij yi tpone'n mantar scye'j tan chibene'n tan oyintzi'.

³E'u' jun c'oloj wi'tz rey, quibit tzaju' inyol.
E'u' jun c'oloj wi'tz ajcaw, quibit tzaju' inyol.
Na ḫchimbitzink nin tetz Kataj.

Ẋchimbitzink nin tetz yi kaRyosil yi o' aj Israel.

⁴"Ilu' Wajcaw, yi tele'n tzaju' xo'l wutz cwent Seir,
yi tele'n tzaju' swutzak e'chk ama'la'tz cwent Edom,
ja jincan yi tcyal' nin ja chucan yi tx'otx' tan yi k'ancyok.
Nin ja saj kojxuj jun chin a'bal tanu'.

⁵Ja chilucne' cyakil yi e'chk wutz.
Ja lucne' yi wutz Sinaí tan xo'w,
yi ticyle'n tzaju' squibaj.

⁶Te yi tiemp yi at tzaj Samgar, yi cy'ajl Anat,
nin te yi tiemp jalu' yi at Jael,
qui nin nxcon yi nim be' cya'n yi e' aj pyaj.
Ma na ja xcon e'chk k'ab be' yi chin tza'l nin
tan cyewal quib ḫchik'ab alk'om.

⁷Ncha'tz tircu'n yi e'chk tal ne'ḥ tnum
yi ate' kacwent yi o' Israel,
chin tz'inunin tunin e' ban tan xo'w,
na cya'l jun nak el tan ak'un tan paj yi xobe'n.
Ya'stzun yi tiemp yi jale'n inwalor.
Nin ja nimse' inc'u'l, yi in wetz, in Débora,

jun scyeri e' xna'n yi at chik'ej skaxo'l yi o' xonl Israel.

⁸ "Ej nin te yi cyoque'n yi e' katanum

tan chilok'e'n e'chk chiryo sil yi banijt,

ilenin ja bajij e'chk il skaxo'l.

Ej nin te yi jun tiempa'tz,

qui nin jal jun makbil flech skaxo'l,

qui nin jal jun spar skaxo'l,

qui nin jal jun ma'cl tetz oyintzi' skaxo'l,

skaxo'l ca'wunak mil kaxone'n.

⁹ "Nin swak'e' chick'ej yi e' wi'tz kasanlar yi o' aj Israel.

Na quinin nchicabej chic'u'l tan chibene'n tan oyintzi'!

iKacyakil cu'n bin kak'e' len kak'ajsbil tetz Kataj Ryos!

¹⁰ "Ncha'tz e'u', yi na xcon buru' cyanu' tetz chixo'mbilu',

yi e'u' yi na chic'ole'u' tibaj balaj xbu'k,

cyak'e'u' k'ej Kataj Ryos.

Ncha'tz e'u' cyeru', yi quikan cuntu' na chixonu' lakak be',

cyak'e'u' k'ej Kataj Ryos.

¹¹ Nin yi e'u' yi na chimol cu'n quibu' kale ate't e'chk julil a',

kale na chuc'a'l'e't cyawunu',

ba'n chitzoltu' yi xe'n cu'n ntx'acon Kataj Ryos.

Ba'n chibitzinu'.

Nimit chiwi'u' tan talche'n yi xe'n ntx'acon Kataj Ryos.

Nimit chiwi'u' tan xtxole'n yi xe'n nchitx'acon

yi e' katanum yi najlche' lakak aldey.

¹² "Ncha'tz in, yi in Débora ba'n tz'el inwatl nin ba'n chimbitzin.

Ej nin ncha'tz ilu' teru' Barac, yi cy'ajl Abinoam, nimit c'u'l'u'

nin tcy'ajwe' ninu' yi e' pres yi ja chicu' tk'abu'.

¹³ "Ma yi e' ketz kasanlar yi o' aj Israel,

lajke'l chicwe'n pone'n tan oyintzi'

scye'j yi e' yi chin cham nin e'.

Na ja cyocsaj quib c'ulutxum jak inca'wl.

Nin ja chiben yi e' sanlara'tz cwent Kataj tan oyintzi'.

¹⁴ Ncha'tz ja chixom yi e' xonl k'ajtzun Efraín ske'j.

Cho'n nchisaj le chi ama'lbe'n yi e' xonl Amelec.

Ncha'tz ja chixom nin yi e' sanlar cwent Benjamín wutz chicoc.

Ncha'tz e' cyajcawil yi e' aj Maquir, e' ultz tan kuch'eye'n.

Nin yi e' cyajcawil yi e' aj Zabulón, scyuch' chigobernador, e' ultz.

¹⁵ Ncha'tz yi e' wi'tz ajcaw cwent Isacar,

e' ultz tan chixome'n nin ske'j.

Nin e' octz tan xch'eye'n Barac.

Chin lajke'l nin e' bene'n xomok wutz coc i',

jalen yi chicwe'n pone'n te yi joco'j.

"Poro yi e' sanlar cwent yi e' xonl Rubén,

qui nin chu'l tan kuch'eye'n.

¹⁶ ¿Mbi tzuntz nchicyaj cyen txo'lak chipe'mil cyawun?

¿I pe' tan quibite'n tu' yi e' pstor cne'r,

- te yi na chitzan tan chimolche'n cyawun?
 Qui', i'tz tan paj yi at jatxo'n ib ñchixol'.
 I'tz tan paj yi ja cabej chic'u'l tan kuch'eye'n.
- ¹⁷ "Ncha'tz e' ban yi e' xonl Galaad.
 Ja chicyaje'n cyen xe'ak chimantial jalaj cy'en yi a' Jordán.
 Ncha'tz yi e' xonl Dan, ja chicyaj cyen tulak chibarc.
 Ncha'tz yi e' xonl Aser ja chicyaj cyen tzi mar tu'.
 Qui nin cyaj cyen quilol chi'ama'l.
- ¹⁸ Ma chisanlar yi e' xonl Zabulón tu Neftalí,
 ja chic'ox quib cyera'tz tk'ab quimichil wi'ak e'chk ju'wtz,
 tan oyintzi' scye'j e' kacontr.
- ¹⁹ "Cwe'n tzun chimolol quib yi e' rey cwent Canaán le tnum Tanaac.
 Ja chu'l tan oyintzi' ske'j tzi yi tal a' yi at nakajil Meguido.
 Ja chu'l tan oyintzi' ske'j, poro qui nin chicambaj yi kasakal tu e'chk
 kame'b'il.
- ²⁰ Ncha'tz e'chk tx'uml^b yi at tcya'j, ja cho'c tan contri'n te Sísara.
- ²¹ Na yi jun tal ne'x a' Quisón, yi at nintz sajle'n,
 ja je' pul yi telemule'n jun chin tzanla'.
 Nin ja xcy'e' tan ticy'le'n nin tircu'n e' kacontra'tz skawutz cunin.
 iNa yi ilu' teru' Ta!, ja ocu' tan yak'pe'n cu'n chikul yi e' kacontra'tz,
 yi chin cham nin e' tane'n!
- ²² "Wi'nin woc'newe'n quikan yi e' chej.
 Chin lajke'l nin ja chisaj tan oyintzi' ske'j.
 iChin xo'wbil nin e' ban tan ojke'l!
- ²³ Ma yi ángel, yi k'ajbil Kataj Ryos ja tal:
 'Isajken jun chin wutzile'n caws tibaj yi tnum Meroz,
 scyuch' yi e' wunak yi najlche'-tz!'
 Na qui nin cho'c tan ñch'eye'n Kataj,
 chi nchibán yi e' yi bintzi nin at chiwalor.
- ²⁴ "iMa na tak' tzaj Kataj banl tibaj yi xna'n Jael,
 yi txkel Heber yi quenita!
 iNink tak' tzaj Kataj wi'nin banl i',
 nim te'nk cu'n sbne' yi tetz banl,
 ñchiwutz yi e' xna'n yi najlche' xe ak chimantial!
- ²⁵ Na yi kacontra'tz Sísara, nin ben jakol a' tetz.
 Poro yi Jael qui nin ben tk'ol a',
 ma na lech mben tk'ol i' tetz.
 iNin ben tk'ol Jael jun jilwutz lech yi nacnuj,
 yi chumbalaj nin, tul jun lak yi chin yube'n nin!
- ²⁶ Ej, nintzun ben Jael tan ticy'le'n tzaj jun tze',
 yi chin juyuch nin wi',
 nin je tcy'al tan yi max,
 nin tan yi sbal,

^b 5:20 Na elepont yi ja xcon yi e'chk takle'n yi txumijt tan Ryos tan quich'eye'n yi e' tetz tanum. Na ja xcon jun chin cyek'lek' a'bal tan chimakle'n yi e' contr Israel.

nin je' tcy'al jun martiy yi chin al nin,
 nin ben pajlultz le wi' Sísara,
 nin cyenin ticy'e'n pone'n le jalajt.

- ²⁷ Wi'nin tolil tib Sísara wuxtx'otx' swutz Jael.
 Wi'nin tzun tolil tibtz tan quimichil.
 Ta'ste'n nin quime't wuxtx'otx' swutz tkan Jael.
- ²⁸ "Ma yi xtxu! Sísara, wi'nin bisune'n
 tan paj yi cya'l na opon.

Cyakil nin rat na el tzaj tan xk'uki'n le wentanu'. Nintzun na taltz:
 '¿Mbi tzuntz yi qui nin na ul chan yi wal tul yi tetz care't tetz oyintzi'?
 'Qui bi lo' yi qui nin na ul chan?'

- ²⁹ Itzun na tal cu'n i' scyuch' yi e' tetz mos: ³⁰ 'Yi jalcu'ne'j, na lo' chitzan tan
 jatxle'n cu'n xchiwutz,
 yi e'chk takle'n yi ja chicambaj tul oyintzi'.
 Jun nka cob xun esclaw ja ak'lij tetz jujun sanlar.
 Ma tetz Sísara tetz lo' i' sbne' e'chk balaj xbu'k,
 yi chin yubel cunin tan cwe'n skul i',
 na jun cu'n, i' ntix'acon te yi oyintzi', che'ch tzun na ban cu'ntz.
- ³¹ "Kataj, nicy'nin tu'k tuleju' cyakil yi e' contru'.
 Ma na tak' tzaju' chik'ej yi e' yi na chipek' te'ju'.
 Nink jal chik'ej chi tane'n yi pak'puchal yi k'ej yi na txekun tcyaj," che'ch
 tzun Débora tu Barac bantz le chibitz.

Itzun yi baje'n wi' yi xtxolbile'j, nintzun jal jun chin tzatzin paztz lakak ama'l
 cwent Israel tetz ca'wunakt yob.

Yi xchakol Kataj Ryos Gedeón

6 ¹I tzun yi ticy'e'n tiemp nin e' oc junt tir yi e' aj Israel tan banle'n e'chk
 takle'n yi chin juntlen nin swutz Kataj Ryos, cha'stzun te tk'ol i' ama'l
 tan cyoque'n yi e' aj Madiána'tz tan chibuchle'n. ²Nin tampaj yi nim te'n cu'n
 buchbe'n cyetz yi e' aj Israel xchik'ab yi e' aj Madiána'tz, nin tan paj yi xo'w,
 nintzun cyew quibtz tulak e'chk picy, nin tulak e'chk ama'l yi cya'l jun nak jepon
 te'j. ³Ilénin ja chopon yi e' aj Madián tu yi e' xonl Amalec, scyuch' yi e' wunak
 yi najlche' tele'n tzi'n tan bajse'n te e'chk jilwutz ujul yi awijt cya'n. ⁴Na yi e'
 awer naka'tz ja chu'l tan najewe'n tetz cobox k'ej lakak e'chk ama'l cwent Israel,
 nin ja cho'c tan xite'n e'chk ujul yi awijtz, jalen te yi ama'l cwent Gaza. Nin qui'c
 jun ujul nak cyaj cya'n scyetz yi e' aj Israela'tz tan chiwane'n te'j. Tircu'n na tzaj
 cu'n cya'n. Nicy't nin e'chk crneru' scyuch' e'chk wacx, nin buru' na che'l majij
 xchik'ab yi e' aj Israel. ⁵Ej nin tircu'n yi ama'l ja lo'on cyen cya'n tan yi e'chk
 chimantial. Ej nin yi e' cyawun, ja chixcye' tan bajse'n cyakil jilwutz ujul yi
 awijt. Tircu'n ja el cu'n cya'n swutz. Na at jun c'oloj chicamey cya'n cya'n. Cho'n
 cu'n quitane'n chi jun c'oloj sac' yi na baj tircu'n cya'n. ⁶Nin tan chipaj yi e' aj
 Madiána'tz, yi e' aj Israel ja icy'pon wi'nin q'uixc'uj cya'n. Cha'stzun te ja cu'
 chitzi' tetz Kataj Ryos tan toque'n i' tan quich'eye'n.

⁷I tzun yi tele'n chitzi' yi e' xonl Israela'tz tetz Ryos tan toque'n i' tan
 chicolpe'n xchik'ab yi e' aj Madiána'tz, ⁸nintzun tak' Kataj ama'l tan jale'n jun
 elsanl stzi' i' xchixo'l. Itzun taltz scyetz: "Je yol Kataje'j, yi kaRyosil yi o' aj Israel:

'In nche' colpin yi e' imam ite' jalen Egipto, kale ocnake't chibuchle'n. ⁹Poro nk'e'tz ntin ja no'c tan chicolpene'l tzaj ñchik'ab yi e' aj Egipto, ma na ja no'c tan quich'eye'n ñchik'ab tircu'n yi e' yi ja cho'c tan chibuchle'n. Ja no'c tan chilaje'n len yi e' malnaka'tz ñchiwutz, nin ja wak' chi'ama'l scyetz. ¹⁰Ma jalu', in iRyosil, nin walnak tzitetz yi quil cxob wok scyetz chirysil yi e' amorreo, yi cho'n najlquix le chi ama'l jalcu'ne'. Poro qui nin mmocopon inyol te iwi!'"

¹¹Ej i tzun bantz, nintzun cu'u'l yi ángel yi k'ajbil Kataj. Cho'n tzun c'olewe'n cu'ntz tzak' jun wi' bakch yi cho'n at le ama'l yi na bi'aj Ofra. Ej nin yi jun wi' bakcha'tz cho'n at-tz le xtx'otx' Joás, jun xonl Abiezer. Cho'n at Gedeóntz, yi cy'ajl Joás nakajil yi jun wi' bakcha'tz tan telse'n stz'isil triw ewun cu'n. Cho'n tzun na ak'ujtz kale na oque't yak'pe'n yi uva tan toque'n tetz win. Ya'stzun ban i'-tz tan qui quiol yi e' aj Madián yi at ixi'n triw tuch'.

¹²At cu'n tzun i'-tz tan xupe'n tul yi triw, yi je'n jobtuj yi ángel yi k'ajbil Kataj swutz i!. Itzun taltz tetz Gedeón:

—iAñ jun c'oloj yaj yi chin cham nin añ, nin qui na cxob tetz jun, at Kataj Ryos tzawel'!

¹³Itzun saj stza'wel Gedeóntz:

—Yi atk Kataj ske'j, ñmbi tzuntz na katzan tan muc'le'n q'uixc'uj? ¿Tona' lbajij jun milawr chi yi chitxolnak yi e' kamam kate' sketz? na ja cyal "Kataj nke'lsan tzaj Egipto". Le wutz wetz wajtza'kl ja ko' cyaj cyen tilol i' jak' chica'wl yi e' aj Madián, stzun Gedeón banintz tetz yi ángel.

¹⁴Nintzun xmayin nin yi ángel tetz, nin taltz:

—Xconken yi achamil awa'n tan chicolpe'n yi e' atnum ñchik'ab yi e' aj Madián. Na in, na chintzan tan achakle'n nin.

¹⁵Saje'n tzun stza'wel Gedeón:

—Max c'u'lul' Ta!, poro ñxe'n chinxcye' tan chicolpe'n yi e' intanum? na yi o' ketz tu intaj, qui'c ato' cu'n, na o' len cu'n me'ba' ñchixo'l yi jun c'oloj kaxonl yi k'ajtzun kamam Manasés. Ncha'tz in wetz, in tu' ch'i'p le najbil intaj, stzun Gedeón tetz yi ángel.

¹⁶—Cäcyek te'j, na yi in wetz, chimbajxok cu'n tzawutz. Cäcyek tan cyelse'n cu'n swutz, chi ik jun ntzi' yaj cäycopon tan biyle'n, chij Kataj ban tetz Gedeón.

¹⁷—Yi ko ja incambaj yi banlu', —chij Gedeón, —ñchaje'u' bin swetz yi ko bintzi nin ilu'a'tz yi na jilon tzaj swetz. ¹⁸Ncha'tz bne'u' jun pawor swetz, qui chan klo' tz'aju', na nu'l chan tu jun tal oy yi na waj lwak' teru'.

—Sna'tok tzone'j, jalen yil cäxu'l, stzun yi ángel bantz.

¹⁹Bene'n tzun Gedeóntz tan banle'n ba'n tetz jun tal ne'ñ chiw yi mam nin je' xtxic'oltz. Ncha'tz bnix cobox pam ta'n yi qui'c xtx'amil te ca'wunak liwr jarin. Ej nin yi sk'aje'n yi chi'baj nin cutzaj ta'n tul jun mi't. Ncha'tz tulej i' yi caltil, nin cu' tzaj ta'n tul jun ñwok!. Bene'n tzun tcy'altz kale atit yi ángel xe' yi jun wi' bakcha'tz. ²⁰Bene'n tzun tlol yi ángel yi k'ajbil Kataj tetz Gedeón tan je'n tk'ol yi chi'baj tibaj jun c'ub, ncha'tz yi pam yi qui'c xtx'amil, nin tan bene'n kojol yi caltil tibaj tircu'n. Ej nin yi bnixe'n yi xtxolbila'tz tan Gedeón, ²¹nintzun oc macol yi ángel yi oya'tz tan yi ju' yi xtx'amij yi cya'n ta'n. Tele'n tzaj tzun tinc'uj jun chin k'ak'tz te yi c'ub, yi xcy'e tan stz'e'se'n cu'n yi chi'baj tu yi pam. Ma yi ángel yi k'ajbil Kataj Ryos tzaj cuntu' swutz Gedeón. ²²Ma yi tele'n xtxum Gedeón tetz yi i'tz yi ángel yi k'ajbil Kataj yi je'n jobtuj swutz, nin tzun taltz:

—iSiwl Ta! iJa wil wutz yi ángel yi k'ajbilu!

²³—Quil cxob Gedeón, na quil cëquim, na swak'e! yi intzatzin paz tzatz, stzun Kataj tetz Gedeón.

²⁴Toque'n tzun Gedeón tan banle'n jun patbil tx'ixwatz le yi ama'la'tz tan tak'le'n k'ej Kataj Ryos, nin oc cyen bi' yi jun ama'la'tz ta'n tetz: “Kataj Ryos na ak'on yi tzatzin paz”. Nin yi jun altara'tz, atit nintz Ofra, le chitanum yi e' xonl Abiezer.

²⁵Ej itzun yi toque'n akale'n te ite'n nin k'eja'tz, nintzun tal Kataj tetz Gedeón:

—Ch'uk cu'n yi altar tetz Baal yi at tuch' ataj. Ej nin ba'n xcon yi ca'p tor ataj awa'n, yi jukixe't yob, tetz jun oy tzinwutz. Ncha'tz cuken yi jun tkan tze' awa'n yi chin xan nin swutz i!, yi at naka'jil yi altar tetz Baal. ²⁶Nin tibaj yi ama'la'tz ba'n bnix jun ac'aj altar awa'n tan tak'le'n ink'ej. Ej nin ba'n tzawoy yi tora'tz swetz. Patu'n cu'n tzawulej tircu'n yi wankil, nin ba'n xcon yi jun tkan tze'a'tz yi wi'nin xanil xchiwutz cyetz, tetz si'.

²⁷Bene'n tzun tcy'al Gedeón lajuj te yi e' tetz xchakum tan xch'eye'n i' tan banle'n yi mbi cunin tal Kataj Ryos tetz. Ntin tu', qui nin bnix ta'n sk'ejl, ma na lak'bal bnixe'n cya'n, na ja xob i' scyetz yi e' najal yi taj tu yi e' wunak tetz tnum.

²⁸Ma le junt eklok, yi chic'ase'n yi e' wunak, ja quil yi nsken wi't cu' ch'uki'n yi altar tetz Baal, tuml yi tkan tze' yi cho'n at naka'jil, yi chin xan nin xchiwutz cyetz. Ncha'tz quil yi nsken wi't oylij jun mam tor, yi patu'n cu'n u'lilj, wi jun ac'aj altar yi nsken wi't bnix le jun ama'la'tz. ²⁹“¿Na' mbnon yi e'chk takle'ne'i?” che'ch tzun e' bantz squibil quib.

Ej itzun te yi nsken wi't baj len chijakol scyetzak yi e' chiwisin, yi na' scyetz taw yi ajtza'kla'tz, nintzun el chitxumtz tetz yi i'tz Gedeón yi cy'ajl Joás, yi oc tan ch'uki'n cu'n yi altar chiryoila'tz. Chibene'n tzuntz te'j Joás, itzun cyaltz tetz:

³⁰—Cy'aje'l tzaj acy'ajl, na squimok ka'n. Na ja cu' xch'ukil yi altar tetz Baal. Ncha'tz ja cu' yi jun tkan tze' ta'n yi wi'nin xanil, yi cho'n at naka'jil yi altar, che'ch tzun tetz.

³¹—¿Cxocopon pe' itetz tan colche'n Baal? ¿I pe' axwok cxocopon tan iticy'se'n ic'u'l scye'j yi e' contr i? Na cyakil yi e' yil cho'c tan oyintzi' tan xch'eye'n klo' Baal, juncu'n xchiqumok yi ntaxk ul skil eklen. Na yi ko bintzi nin yi Baal i' ryos, scole' bin tiba'tz xchuc, na yi jun altar yi ja cu' ch'uki'n, tetz i!, stzun Joás bantz scyetz yi e' wunaka'tz yi e' opon te'j.

³²Nin jetza'tz oc cyen junt bi' Gedeón cya'n tetz “Jerobaal”. Yi na elepont “scole' bin tib Baala'tz xchuc tk'ab Gedeón,” che'ch tzun na bantz. Na nsken wi't cu' xch'ukil Gedeón yi altar tetz Baal.

³³Itzun bantz, tircunin yi e' aj Madián scyuch! yi e' xonl Amalec, nin scyuch! yi e' aj tele'n tzi'n, cwe'n chimolol quibtz, nin tzun e' icy' tzaj wi a' Jordán. Nin cho'n tzun cwe'n chicampament cya'n tetz cobox k'ej le joco'j Jezreel. ³⁴Nin tzun cawun yi espíritu tetz Kataj Ryos te'j Gedeón, nin tzun cu' jun chun ta'n, tan chichakle'n yi e' xonl Abiezer tan cyopone'n te'j i!. ³⁵Ncha'tz e' ben xchakol cobox chakum tan chichakle'n tzaj tircu'n yi e' xonl Manasés tan cyopone'n te'j i!. Ncha'tz ben xchakol i' cobox xchakum tan chichakle'n tzaj yi e' xonl Azer, scyuch! yi e' xonl Zabulón, nin scyuch! yi e' xonl Neftalí. Tircunin tzun cwe'n chimolol quibtz kale atit Gedeón.

³⁶I tzun tal Gedeóntz tetz Kataj Ryos: “Tan tele'n intxum tetz yi ko bintzij nin chinxconk tanu' tan chicolpe'n intanum, chi yi yolu' yi talu' swetz, ³⁷copon

wuk'ol wuxtx'otx' jun stz'umlil cne'r yi at xi'il, kale na banxe't ba'n yi triw. Nin yil tz'ul skil, ko ntin at ta'al ch'im tibaj yi xi'il yi tz'u'ma'tz, ma yi wuxtx'otx' skej, i'tz jun techl yi jun cu'n chinxconk tanu' tan chicolpe'n intanum, chi talnaku' swetz," stzun Gedeón bantz.

³⁸Ej, nin ya'tz tzun bantz. Yi tule'n skil nin tzun ben Gedeóntz tan tilwe'n yi stz'uma'tz. Ej nin oc tan yutz'l'e'n. Noj cu'n tzun jun lak tan a'. ³⁹Jakol tzun Gedeón junt techl tetz Kataj Ryos, itzun taltz: "Quil je' lajp wi'u' swe'j ko ch'inch'uj in tan jakle'n junt techl teru!. Te junt tire'l'ja n klo' waj yi quil tz'ac' yi xi'il cne'r tanu', ma na ntin yi ch'im ltz'ac'" stzun Gedeón bantz.

⁴⁰Ej inin tzun tulej Kataj Ryos, na yi tule'n skil le junt eklok, ntin yi ch'im ac', ma yi xi'il cne'r, chin skej nin tane'n. Siquierk mu'x ta'al ch'im at te'j.

Yi xcyewe'n Gedeón scye'j yi e' aj Madián

7 ¹Ej itzun bantz, chin jalchan cunin chimolol quib Gedeón, yi na a'lchij Jerobaal tetz, scyuch' yi e' yi xomche' te'j. Cho'n tzun e' bene'ntz jalen stzi' yi a' yi na bi'aj Harod. Cho'n tzun cwe'n chicampament cya'n. Ma yi ama'll kale ate'l yi e' aj Madián, cho'n tzun at-tz xe' cu'n yi wutz yi na bi'aj More.

²Ej nin tzun jilon tzaj Katajtz tetz Gedeón: "Wi'nin wunak xomche' tzawej', nin yi kol wak' ama'll tan chitx'acone'n scye'j yi e' aj Madián, chitxume' yi e' cuntu' ja chixcye' tan chiwalor, nin cyocsaj quib nim tzinwutz. ³Cha'stzun te ba'n tcu'n alaj scyetz, yi alchok scyetz yi na xob tan bene'n tan oyintzi' ba'n tcu'n pakxoken xe tetz ca'l," stzun Kataj bantz tetz Gedeón. Nin tan yi xtxolbile'j, ja oc Gedeón tan chipile'n yi e' sanlar, nin junak cob mil nchipakxij xe'ak chica'l. Ntin lajuj mil ja chinimsaj chic'u'l tan oyintzi'!

⁴Ej nintzun oc Kataj ch'inch'uj tan talche'n, yi ilenin nim te'n chixone'n, nin tzun taltz tetz Gedeón: "Ilenin nimte'n cunin chixone'n yi e' sanlar yi ja chichyaj cyen. Ba'n tcu'n cy'ajwe' nin tan uc'a'e'n tzi a', nin nocopon tan chipile'n, nin swale' tzatz yi na scyetz yi e' yi ba'n chixomnin tzawej', nin na' scyetz e' yi ba'n chipakxij," stzun Kataj bantz tetz Gedeón.

⁵I nin tzun tulej Gedeóntz, nin tzun e' ben tcy'al i' tircu'n tan uc'a'e'n stzi' a!. I tzun tal Kataj tetz: "Ma jalu' jatxwe' len yi e' yil xcon chik'ab tan je'se'n tzaj yi a', chi na xcon yi tak' jun tx'i' tan je'se'n tzaj a!. Jatxwe' len yi e'a'tz ñchixol' yi e' yil chijke' cu'n tan uc'a'i'n," stzun Kataj bantz tetz Gedeón.

⁶Ej, ox tzun cient chixone'n yi e' yi xcon chik'ab cya'n tan je'se'n tzaj yi a!, ma yi e' mas, tircunin e', e' cu' jokloktz tan uc'a'i'n. ⁷Nin tzun tal Kataj Ryos tetz Gedeón: "Yi ox cient'a'tz yi ja wi't ajatx, chixconk wa'n tan icolpe'n, nin tan cyelse'n cu'n yi e' aj Madián swutz, ma yi e' mas ba'n cha'j xe'ak chinajbil," stzun Kataj bantz.

⁸Toque'n tzun Gedeón tan chichakle'n len xe'ak chinajbil, poro te yi ntaxk cha'j, nin tzun oc Gedeón tan molche'n yi cu'lbil chic'a!, tuml yi e'chk chun, yi cy'a'n cya'n. Nin tzun cyaj cyen i'-tz scyuch' yi ox cient sanlara'tz wi'wtze'n. Ma yi chicampament e' aj Madián cho'n at xe wutz, tjoco'j cu'n.

⁹Nin te yi ak'bala'tz, nin tzun tal Kataj tetz Gedeón: "Quilo'k tan oyintzi' scyuch' yi e' aj Madián, na swak'e' ama'll tzatz tan axcyewe'n scye'j. ¹⁰Poro ko na cxob tan oyintzi' scyuch', ba'n tcu'n cxben le cu'nak kale atit yi chicampament. Ej nin ba'n tzacy'aj nin tzawej' yi achakum Purá, ¹¹nin bit wok tzaj yi mbi na chiyolbej. Tan yi xtxolbila'tz sjalok awalor tan oyintzi' scye'j yi e' aj Madián."

I nin tzun tulej Gedeóntz. Nin tzun aj cu'n tu yi ñchakum yi na bi'aj Purá, tan cyopone'n nakajil chicampament tan chixk'uke'n chiccontr. ¹² Itzun yi e' aj Madián, scyuch' yi e' xonl Amalec nin scyuch' yi e' aj tele'n tzi'n, noj cunin yi ñk'ajlaja'tz cya'n, chi ik jun c'oloj sac' yi jotl che' wi cojibil. Na quin tech nin chicamey at, chi ik tajlal yi samlicy' yi at tzi mar. ¹³ Yi topone'n Gedeón naka'jil chicampament kale ate't chiccontr, nin ben tbital i' yi at jun sanlar yi na tzan tan xtxole'n tetz junt yi tetz wutzicy!. I tzun ben tloltz tetz yi tuch!:

—Ja inwutzcy'aj yi ja saj tol jun pam yi ixi'n cebada cu'n, nin cho'n ncu'ul tol tul kacampament, nin ja noj quen te jun mantial, nin ja xcy'e' tan woq'uen cu'n.

¹⁴ I tzun ben tlol yi tuch! tetz:

—Yi na elpont yi jun pama'tz i'tz yi spar Gedeón, yi cy'ajl Joás, yi aj Israel. Na stk'e! Ryos ama'l tetz i' tan xcyewe'n ske'j, stzun i' bantz tetz tuch!.

¹⁵ Yi bene'n tbital Gedeón yi mbi na elpont yi jun wutzicy'a'tz, nintzun octz tan lok'e'n wutz Kataj Ryos. Kalena's tzun pakxij le ama'l kale ate't yi e' tetz sanlar. Nin cawunin scyetz:

—iCaje'nwok, na ja wi't tak! Kataj ama'l sketz tan chixite'n cu'n yi e' aj Madián! stzun Gedeón bantz.

¹⁶ Ox tzun k'u'j e' tulejtz. Nin ben tk'ol jun chun tetz jujun, nin jun ñchok' tetz jujun yi at jun boc'oj tzaj tul yi na tzan k'a'kl. ¹⁷ Nintzun cawun scyetz:

—Yil nopen jalaj cyen chicampament yi e' kacontr, tajwe'n yi list tzibán tan xmaye'n yi mbil tzimbne' nin ite'n nin i'a'tz tzitulejwok. ¹⁸ Nin yil tzitbitwok yil cu' yi chun wa'n, nin yil cu' chichun yi e' yi xomche' swe'j, ncha'tz axwok tajwe'n yil cu' tetz ichun ita'n, nin jek iwi' tan talche'n: “iKatz'aconk tan yi spar Kataj Ryos, nin tan yi spar Gedeón!” stzun Gedeón bantz scyetz.

¹⁹ Ej nin tzun e' ben yi jun cient sanlara'tz yi xomche' te'j Gedeón jalaj cyen chicampament yi chiccontr. E' opon te yi ntaxk opon nicy'ak'bal, nin te yi na chitzan cu'n tan ñchixpe'n yi bajx wart. Kalena's cwe'n yi e'chk chun cya'n, nin cwe'n chipok'lol yi e'chk ñchok' kale atit cu'n yi jun boc'oj tzaj yi na k'ak'an.

²⁰ Junit tzun tir cwe'n yi e'chk chun cyak'un yi ox k'u'j sanlara'tz. Ncha'tz cu' chipok'lol yi e'chk ñchok'. Cy'a'n len jujun cul tzaj cya'n le chisbal, ma le chimax tz'amij yi chun cya'n, nin chin wi' nin e' ban tan sich! “iKoyintzi'ink tan bi' Kataj Ryos, nin tan bi' Gedeón!” che'ch tzun bantz. ²¹ Nin e' take' cu'ntz solte'j yi campament yi e' aj Madiána'tz, ma yi e' aj Madiána'tz wi'nin chiëch'ine'n tan paj xo'w, nin wi'nin cyele'n ojktz. ²² Nin te yi na chitzane't yi ox cient sanlara'tz tan tocse'n chichun, e' te'n yi e' aj Madiána'tz e' bi'y quib squibil quib tan chispar, poro tan porer Kataj. Ncha'tz at e', e' el ojkuj te yi be' yi na opon Zerera. Nin at e' opon jalen yi ama'l Bet-sita nin kale atit yi mojom cwent Abel-mehola, naka'jil yi tnum Tabat.

²³ Ej nin tzun e' chakxij yi e' xonl Neftalí, scyuch' yi e' xonl Aser, nin tircu'n yi e' xonl Manasés, tan chibene'n xomok tan chitz'amle'n yi e' aj Madiána'tz yi e' el ojk. ²⁴ Ncha'tz e' ben ñchakol Gedeón cobox chakum tan chibene'n wi'ak e'chk ju'wtz cwent yi ama'l tetz Efraín, tan talche'n yi nink chicu'ul tan quich'eye'n tan oyintzi' scye'j yi e' aj Madián. Nin tzun e' cwe'n mule'ntz tan q'uiicy'le'n e'chk ama'll kale na chichy'e't wunak tibaj yi a' Bet-bará. Ncha'tz e' ban te e'chk ama'l stzi' yi a' Jordán, na e' cu'tz tan q'uiicy'lomi'n, te ntaxk chopon yi e' aj Madián. Nin inin tzun cyulej yi e' xonl Efraíntz, na nin e' ban tane'n yi ca'wl Gedeón.

²⁵Nin tzun e' tx'amxij cob cyajcawil yi e' aj Madián cya'n yi na chibi'aj Oreb nin Zeeb. Yi Oreb cho'n quime'n cya'n wi jun wutz c'ub yi jalu' na bi'aj yi wutz c'ub tetz Oreb. Ma yi Zeeb cho'n quime'n cya'n le ama'l yi at bi' i' te'j, kale na oque't yak'pe'n yi uva, tan toque'n tetz win. Ma yi nsken wi't chixcye' tan chilaje'n len yi e' aj Madián, nin tzun ben quicy'al yi chiwi' Oreb tu Zeeb tan ḫchajle'n tetz Gedeón, yi nsken wi't icy'pon jalaj icy'en yi a' Jordán.

Yi chitx'amxe'n yi chireyil yi e' madianita tan Gedeón

8 ¹Ej, itzun bantz, nin tzun je' lajpuj chiwi' yi e' xonl Efraín te Gedeón na mbi xac yi qui nin e' ḫchak Gedeón yi bene'n i' tan oyintzi' scye'j yi e' aj Madián.

²I tzun tal i'-tz scyetz:

—¿Qui pe' na el itxum tetz yi mas tcu'n itetz mbrix ita'n swutz yi wetz yi mbrix wa'n? Yi mu'x tal yi mbrix ita'n itetz, mas tcu'n walor swutz yi ketz yi mbrix ka'n. ³Ja tak! Kataj yi Oreb tu Zeeb tzitetz yi wi'tz chireyil yi e' aj Madián. ¿Mbi'tz mbrix wetz wa'n yi chin ba'n te'n cunink mban swutz yi mbrix ita'n itetz? stzun Gedeón bantz.

Yi quibital yi e' xonl Efraín yi yola'tz yi tal Gedeón scyetz, qui't tzun chi'ch chic'u'l tz te'j Gedeón.

⁴Ma Gedeón scyuch' yi ox cient tetz sanlar, cho'n tzun cyopone'ntz stzi' yi a' Jordán nin tzun e' baj icy'tz jalaj cy'en, nin nsken wi't chik'e'xij, tampaj chitz'amle'n chicontr. ⁵Nin le ama'l yi na bi'aj Sucot, nin tzun jak' Gedeón scyetz yi e' wunak yi najlche'-tz le ama'la'tz, itzun taltz:

—Chibne'u' jun pawor, cyak'e'u' noc chiwa' yi e' yi xomche' swe'j, na nternin k'e'xnako't. Cho'n xomcho' tan chitz'amle'n yi chireyil yi e' aj Madián yi na chibi'aj Zeba tu Zalmuna.

⁶I tzun saj chitz'a wel yi e' wi'tz ajcaw tetz Sucot:

—¿Ja tzun wi't chitx'amxij Zeba tu Zalmuna awa'n tan kak'ol chiwa' yi e' asanlar? che'ch tzun bantz tetz Gedeón.

⁷I tzun saj stza'wel Gedeóntz:

—iYil tak! Kataj ama'l swetz tan chitz'amle'n Zeba tu Zalmuna, chimpakxok nin nocopon tan xile'n ichi'bel tan tx'i'x nin tan xak xtze' yi at tx'i'x swutzak, yi cho'n na jal tul yi ama'l yi tz'inunin tu!! stzun Gedeón bantz scyetz.

⁸Nin tzun e' icy'tz, cho'n tzun cyopone'ntz Penuel, nin tzun jak' i' junct tir chi yi jak jalen Sucot. Poro ite'n nin e' bana's yi e' aj Penuel chi e' ban yi e' aj Sucot, quinin cyak' chiwa' Gedeón, ⁹i tzun tal Gedeóntz scyetz:

—iYil chimpakxij yi nsken wi't chinxcye' scye'j incontr, copon inch'ukil yi jun ca'le'j yi chin wutz tkan nin! stzun Gedeón bantz.

¹⁰Ma yi Zeba tu Zalmuna cho'n tzun ate'-tz le ama'l yi na bi'aj Carcor, scyuch' o'laj lo' mil sanlar, yi jalta'tz e' itz'ijtz ḫchixo'l jun c'oloj sanlar aj tele'n tzi'n yi ate' ban, na nsken wi't chiquim jun cient tu junak mil contr. ¹¹Nin tzun ben Gedeóntz, tul yi be' kale na xe'te' nin yi ama'l yi tz'inunin tu!, yi cy'anl tetz yi tele'n tzi'n te yi ama'l cwent Noba tu Jogbeha, nin tzun e' opontz tan oyintzi' scyuch' yi e' aj Madián te yi qui'c cunin na chitzan tan xtxumle'n. ¹²Yi quiol Zeba tu Zalmuna yi xtxolbile'j, nin tzun e' el ojkujtz, poro nin xom nin Gedeón tan chitz'amle'n, nin tzun e' tx'amxijtz ta'n, nin tzun oc jun chin xo'w scyetz yi e' contr ta'n.

¹³ Yi pakxe'n tzaj Gedeón le oyintzi', tul yi be' cwent Heres, ¹⁴ nin tzun tx'amxij jun xicy ta'n yi aj Sucot, nin tzun octz tan ḥch'ote'n stzi', nin yi xicy nin tal chib'i' yi ox c'al tu coblaj ajcaw tu wi' banl wi', tetz Sucot. ¹⁵ Nin tzun ben Gedeóntz, jalen Sucot itzun taltz scyetz yi e' wunak yi najlche'-tz:

—¿Nachij pe' cyanu', yi cyoqe'n'u' tan xcy'aklil swe'j, tan chipaj Zeba tu Zalmuna? ¿Nachij pe' cyanu' yi qui nin ncyak'u' jun pi᷑x chiwa' yi e' insanlar te yi nternin k'e'xnake't, nin saj cyalolu' sketz yi qui'c jun scye'j coba'tz yi jajk chitx'amxij ka'n? iMa jalú', je ate' tzone'j!

¹⁶ Ej nin tzun ben Gedeóntz tan joyle'n tzaj tx'i'x tu xtze' yi chin tx'i'x nin wutz xak, yi cho'n na jal le ama'l yi tz'inunin tu', nin tzun oc i'-tz tan chicawse'n yi e' ajcawa'tz tetz Sucot. ¹⁷ Ncha'tz cu' ḥch'ukil i' yi jun ca'l yi nim wutz tkan yi at Penuel, nin cu' cyen biyol i' tircu'n yi e' wunak yi najlche'-tz le tnuma'tz. Ya'stzun bajitz. ¹⁸ Ej nin tzun jak i' yi xtxolbile'j scyetz Zeba tu Zalmuna:

—¿Ẋe'n quitane'n yi e' wunak yi e' quim ita'n le ama'l Tabor? stzun Gedeón bantz scyetz.

I tzun saj chitza'weltz:

—Ni'cu'n e' chi a᷑x. Na ben jale' chiyubil chi cy'ajl jun rey, che'ch tzun bantz.

¹⁹ Nin tzun ḥch'in Gedeóntz:

—iE' bin witz'un! iJa chicu' ibiyol e' witz'un! Tan bi' Kataj Ryos, yi qui'k ncu' ibiyol e', qui klo' xquimwok wa'n, stzun Gedeón bantz.

²⁰ Nin tzun cawunin i'-tz tetz yi bajx cy'ajl yi na bi'aj Jeter, i tzun ben tloltz tetz:

—iCy'ajwe'n nin, nin biywe' cu'n! stzun Gedeón bantz tetz cy'ajl.

Poro tampaj yi juye't tetz Jeter, cha'stzun te qui nin nimsaj i' c'u'l tan chibiyle'n cu'n tan spar. ²¹ Ej, itzun tan yi xtxolbila'tz, nin tzun ben cyalol Zeba tu Zalmuna tetz Gedeón:

—iMa jalú', biycu'n bin o'! iNa jun mero yaj, na lajluchax tan yi tetz ḥchamil! che'ch tzun banintz.

Nin tzun ben Gedeóntz tan chibiyle'n cu'n. Ncha'tz nin ben i'-tz tan ticy'le'n len yi chiyubel yi chicamey Zeba tu Zalmuna. ²² I tzun cyal yi e' xonl Israel tetz:

—Ma jalú' yi a᷑atz ja xcy'e' scye'j yi e' kacontr yi e' aj Madián, cha'stzun te na klo' kaj yil cō'o'c tetz jun wi'tz ajcawil katnumil, ncha'tz yi e' anitxa' sbne' pon tunintz, nink cho'c tetz wi'tz ajcaw le katnumil, che'ch tzun bantz tetz Gedeón.

²³ I tzun ben stza'wel Gedeóntz:

—Qui'c rmeril nink no'c tan chicawe'n'u', tu'k incy'ajl qui'c rmeril, na Kataj Ryos tz'ocopon tan chicawe'n'u'. ²⁴ Yi wetz wajbil i'tz klo', yi nink cyak'u' yi e'chk xmalk'ab yi nchicambaju'.

Na yi e'chk xmalk'aba'tz yi oro cu'n, ya'stzun na xcon cyak'un yi e' kacontr, na yi e'a'tz e' len cu'n wunak yi cho'n najlche' le ama'l yi tz'inunin tu'. ²⁵ Ej nin tzun e' ben yi e' cmon tetz Israel tan lite'n cu'n jun mant wuxtx'otx', nin tzun baj cu' len quik'ol yi e'chk xmalk'aba'tz yi baj len chicambal scye'jak chicontr, i tzun cyaltz:

—Cy'ajninu', na i'tz teru', che'ch tzun bantz tetz Gedeón.

²⁶ Nin tircu'n talal yi e'chk xmalk'aba'tz yi oro cu'n, jepon te'j junaklaj tu wajxak lo' liwr. Ma yi e'chk yubel, tu e'chk uwaj, tu e'chk balaj xbu'k yi púrpura yi el quicy'al te e' rey Madiána'tz, tircu'n yi e'chk takle'na'tz tu yi e'chk uwaj yi at ḥchikul e' camey qui oc tcwent yi oro yi ncyak' tetz Gedeón. ²⁷ Ej nin tzun bnix

jun efod^c tan Gedeón te yi oro yi molxij. Nin cho'n tzun tpone'n ta'n le tnum yi na bi'aj Ofra. Ej nin tan paj yi e' oc cyakil yi e' xonl Israel tan jakle'n cyajtza'kl te yi jun efoda'tz, tircu'n tzun yi e', e' octz tetz pajol ca'wl swutz Ryos. Ncha'tz ja xcon yi jun efoda'tz tetz jun tramp tetz Gedeón tu yi tetz najal.

²⁸ Ya'tz cunin bantz yi cyoque'n yi e' aj Madián jak' chica'wl yi e' aj Israel, nin jetza'tz qui't jal chiwalor tan oyintzi'. Nin tul yi ca'wunak yob yi itz' tzaj Gedeón, qui'c jun oyintzi' mbajij, ma na tircu'n cwe'n num, ntin tzatzin paz jal te yi tiempa'tz.

Yi ñe'n ban yi quime'n Gedeón

²⁹⁻³⁰ Ej, je tzun bajijtze'j, yi Jerobaal, nka Gedeón nin tzun aj i'-tz tan najewe'n xe tetz ca'l, nin oxc'al tu lajuj tzun nitxajil i' e' jalcyentz, na wi'nin txkel banak. ³¹ At tzun jun ñchakum i' yi xna'n at cyentz jalen Siquem, ncha'tz jal jun nitxajil i' te'j, nin tzun oc bi' yi jun ni'a'ltz ta'n tetz Abimelec. ³² Yi Gedeón nsken wi't tijin c'u'l i' yi quime'n, nin cho'n tzun mukxe'n i'-tz kale mukxe't yi taj yi na bi'aj Joás, jalen Ofra, yi chitanum yi e' wunakil Abiezer.

³³ Ma yi tele'n tiemp yi nsken wi't quim Gedeón, nin el junt tir Kataj Ryos te chic'u'l yi e' aj Israel, na nin e' pakxijt tan chic'u'laje'n e'chk teblal Baal, nin yi chiriyosil bantz i'tz yi Baal-berit. ³⁴ Nin el cyen Kataj Ryos te chic'u'l, yi Ryos yi oc tan chicolpe'n jak' chica'wl yi e'chk chicontr yi e' jalnak cyen, ³⁵ nin qui nin e' octz balaj scye'j yi e' xonl Jerobaal, nka Gedeón, na wi'nin ba'n ban i' scyetz te yi itz' tzaj i'. Ya'stzun bajijtz yi nsken wi't quim Gedeón.

Yi mbi cu'n banak Abimelec

9 ¹ Ej itzun bantz nin tzun ben yi cy'ajl Jerobaal, yi na bi'aj Abimelec, jalen Siquem, tan yol scyetz e' xonl yi xtxu', itzun taltz scyetz:

² —I bin jalu' tan tu' yi kaxonl kib scyuch'u' na waj tzinc'uch jun pawor scyeru!. Yi nink chixcy'e'u' tan tocse'n chic'u'l yi e' wunak cwent Siquem, yi ba'n tcu'n yi jun ntzi!'-k yaj tz'oc tetz wi'tz cyajcawilu', swutz yi ox c'al tu lajuj cy'ajl k'ajtzun Jerobaal, stzun Abimelec bantz scyetz.

³ Ej nin tampaj yi chixonl quib Abimelec scyuch' yi e'a's, nin tzun xom chiwi'-tz te'j i'. Nin e' bentz tan tocse'n chic'u'l tircu'n wunak yi najche'-tz Siquem, tan xome'n chiwi' te yi ajtza'kla'tz. ⁴ Nin tzun eltzaj quicy'al ox c'al tu lajuj pië sakal yi at le tyoë Baal-berit nintzun cyak'tz tetz Abimelec. Ej nin xcon yi pwoka'tz tan Abimelec tan chichoje'l cobox biyol nak, tan chixome'n nin te'j. ⁵ Cho'n tzun e' bene'ntz jalen Ofra, yi tnunil yi k'ajtzun taj. Ej nin e' octz tan chibiyle'n cu'n yi ox c'al tu lajuj stzicy Abimelec. Cho'n chicwe'n biyij tibaj ite'n nin c'uba'tz. Poro ñchixoi'l yi stzicy Abimelec, ntin jun clax cyen yi na bi'aj Jotam, i' yi ch'i'p. Ntina'tz tzun jun clax cyen. ⁶ Ma yi wi't bajije'n yi xtxolbile'j, tircunin tzun yi e' aj Siquem scyuch' yi e' aj Bet-milo cu' chimolol quibtz Siquem, tmujil jun wi' bakch, kale atit jun c'ub yi wi'nin xanil. Cho'n tzun toque'n Abimelectz cya'n tetz chireyil.

⁷ Yi tbital Jotam yi xtxolbila'tz, lajke'l nin tzun bene'ntz wi yi wutz yi na bi'aj Gerizim, nintzun ñch'in tzajtz. Chin wi' nin i' bantz tan quibital tircu'n wunak

^c 8:27 Yi yol "efod" tzone'j, qui na jop jun be'ch tetz yi nxcon tan yi wi'tz pale', ma na ja bnix jun e'chk take'l tan Gedeón yi banij cuntu' tan oro. Nin nxcon cyak'un tan jakle'n chisuer.

yi najlche' xe wutza'tz, itzun taltz: "iQuibit tzaju' inyol e'u' aj Siquem! iNa kol quibitu' inyol, tbite' tzun Kataj Ryos chitzi' chikulu!"

⁸"Okentz ka'n yi at jun tir yi ncho'c yi e' wi' tze' tan joyle'n jun chireyil, nin tzun chijaktz tetz yi wi' oliv tan toque'n tetz chireyil. ⁹Poro yi oliv nin tal scyetz yi qui'c rmeril tan toque'n i' tetz chireyil, na ko ya'tz, tajwe'n smak tib i' tan tk'ol yi tetz aceitil scyetz wunak nin tetz Ryos tan tak'le'n chik'ej.

¹⁰"Ej nin tzun e' icy'tz yi e' wi' tze'a'tz tan jakle'n tetz yi wi' ibx̄, tan toque'n tetz chireyil. ¹¹Poro nin tal yi wi' ibx̄a'tz scyetz yi qui'c rmeril tan toque'n i' tetz chireyil yi e'chk jilwutz tze!. Na ko ya'tz tajwe'n smak tib i' tan tk'ol yi wutz yi chin chi' nin, nin chin c'o'c nin.

¹²"Ej nin tzun e' icy'tz yi e' wi' tze'a'tz tan jakle'n tetz yi wi' uva tan toque'n tetz chireyil. ¹³Poro nin tal yi uva scyetz yi qui'c rmeril tan toque'n cyen i' tetz chireyil, na ko ya'tz, tajwe'n smake' tib i' tan tk'ol yi win yi na xcon tan chitzatzine'n yi e' wunak, scyuch' chirysol.

¹⁴"Wi'tzbil tlen tzun e' opontz tan jakle'n tetz yi wi' tx'i'x tan toque'n tetz chireyil. ¹⁵Ej itzun tal yi tx'i'xa'tz scyetz: 'Yi ko bintzij nin na cyaju' yil no'c tetz chireyilu', tajwe'n yil cho'cu' tzak' yi e'chk ink'ab tan mujane'n. Ma na ko qui na cyaju' yil no'c tetz chireyilu', juncu'n tz'elu'l tinc'uj jun chin k'ak' swe'lj, yi xcyek tan chitz'e'se'n cu'nu' tuml tircu'n yi e'chk lmak xan tze' yi ate! Líbano,' stzun yi wi' tx'i'x bantz scyetz yi e'chk wi' tze!', stzun Jotam na ban tzajtz jalen wi'wztz.

¹⁶"Ma jal' yi wetz na waj tzinjak scyeru': 'Ba'n ptzun yi ajtza'kl yi nchibantu'? ¿Ej nin ba'n ptzun cyajtza'klu' yi xcon cyanu' tan toque'n cyen Abimelec tetz chireyilu'? ¿Ya'tz ptzun xel yi banl Jerobaal tuml yi najal te yi ba'n yi mban i' scye'lj cyeru'? Qui' bin. ¹⁷Na yi wetz intaj, ja tak' tib tk'ab quimichil yi bene'n i' tan chicolpe'n'u' xchik'ab yi e' aj Madián. ¹⁸Ma yi e' cyeru', ja cho'cu' contr scye'lj yi najal yi k'ajtzun intaj, nin ja cu' chibiyolu' yi ox c'al tu lajuj cy'ajl i' tibaj jun c'ub. Ncha'tz ja oc cyen Abimelec cyanu' tetz chireyilu', wech i' tal jun xna'n yi mos tu' k'ajtzun intaj. Ej nin tan tu' yi chixonl quibu' tu Abimelec, cha'stzun te ja xom chiwi'u' te'lj. ¹⁹Poro at jun txolbil yi na waj wal scyeru': Yi ko ja chibantu' jun ba'n, scyetz yi e' najal k'ajtzun intaj, nin ko ja cho'cu' culutxum jak' chical'wl. Ba'n cuntu'k chicy'aj quibu' tu Abimelec, nin ncha'tz i' ba'n cuntu'k tcy'aj tib scyuch'u!. ²⁰Ma na ko nk'era'tz balaj yi nchibantu', tz'elu'l tinc'uj jun chin k'ak' te Abimelec, yil xcye' tan chibiyle'n cunu', yi e'u' aj Siquem scyuch' yi e'u' aj Bet-milo. Ncha'tz tz'elu'l tinc'uj jun k'ak' scye'lj cyeru', e'u' aj Siquem scyuch' yi e'u' aj Bet-milo, yil xcye' tan biyle'n cu'n Abimelec," stzun Jotam ban tzajtz jalen wi'wztz.

²¹Ma yi wi't tlol Jotam tircu'n yi xtxolbila'tz, nin tzun el ojkuj i'-tz. Cho'n tzun topone'ntz tan najewe'n jalen Beer, na wi'nin xobe'n i' tetz yi stzicy Abimelec.

²²Ej, ox tzun yob ban Abimelectz tan chicaw'e'n yi e' aj Israel. ²³Nin te yi tiempa'tz nin tak' Kataj Ryos ama'l tan tocompone'n jun espíritu yi chin juntlenin tan jale'n jatxo'n ib xchixol' yi e' aj Siquem tu Abimelec. ²⁴Nin tan yi xtxolbila'tz ja xchoj Abimelec yi tetz til yi mban yi toque'n tan chibiyle'n cu'n yi oxc'al tu lajuj cy'ajl yi k'ajtzun taj Jerobaal. Ej nin ncha'tz tan yi xtxolbila'tz ja chichoj yi e' aj Siquem, yi quil yi xome'n chiwi' tan xch'eye'n Abimelec.

²⁵I tzun bantz at cobox aj Siquem yi cyewa'n quib xo'l wutz. E' cu'n alk'om. Nin e' oc tan talk'e'n chime'b'il yi e' aj pyaj yi na chicy' cu'ntz tbe!. Nin tzun tbit Abimelec yi xtxolbila'tz.

²⁶I tzun bantz, Gaal yi cy'ajl Ebed, nin icy'ak scyuch' yi e' tetz titz'un le ama'l Siquem, nin xcy'e' i' tan cambaje'n cyajtza'kl yi e' aj Siquema'tz. ²⁷Cyoque'n tzun yi e' aj Siquema'tz tan molche'n wutz uva, nin mbnix win cya'n. Nintzun el jun chin wa'a'n cya'n le chityoxil kale ate't chiryosil. Wi'nin win mbaj cya'n nin e' octz tan jisle'n Abimelec. ²⁸I tzun na tal cu'n Gaaltz: “¿Na' tzun scyetz i' tetz Abimelec tane'ntz swutz i'? na yi i' tetz i' tu' jun cy'ajl Jerobaal tu', nin yi ñch'eyum i', itz nocx Zebul. Nin yi o' ketz yi o' aj Siquem, ñnac yil ko'c tetz chi'esclaw? Ba'n ko'c tetz esclaw poro jak' ca'wl Hamor, yi jun aj xetze'l tetz katnumil. Poro yi nocx Abimelec, qui'c mu'ë eka'n ta'n. ²⁹iPoro yi ink wetz yi cyajcawilu', jalcunin klo' tz'el cu'n Abimelec wa'n swutz!” stzun Gaal bantz. Ncha'tz tal i' yi xtxolbile': “iAbimelec molwe' tzaj asanlar nin kapile' kib tzawuch!” stzun i' bantz.

³⁰I tzun yi gobernador tetz yi tnum yi na bi'aj Zebul, yi tbtal i' yi e'chk yola'tz, yi tal Gaal, ninin je' lajpuj wi' ta'n. ³¹Lajke'l nin tzun bene'n stziblal ta'n jalen Aruma kale atite't Abimelec. Je tzun yol ben tlol: “Yi cy'ajl Ebed yi na bi'aj Gaal, ja ul i' tzone'l Siquem scyuch' yi e' titz'un, nin na chitzan tan chimolche'n wunak tan cyoque'n tan oyintzi' tuch'u!. ³²Cha'stzun te tajwe'n yil tz'eltzaju' ninin te ak'bale'l scyuch' yi e' sanlaru' tan tule'nu' tzone'l. Ej nin ba'n tew tibu' scyuch' yi e' sanlaru' xo'l xtze!. ³³Ma le junt eklok, yi na je'ul cu'n k'ej, ba'n tzun che'l tzaju' tan oyintzi'. Ej nin yil che'l Gaal scyuch' yi e' tetz sanlar tan oyintzi' scyuch'u!, ba'n tzun sbanu' tajbilu' scye'l,” stzun Zebul ban nintz tetz Abimelec.

³⁴Cha'stzun te, ite'n nin ak'bala's cycle'n tzaj Abimelec scyuch' yi e' tetz sanlar. Cho'n tzun e' cyewal quibtz xo'l wutz naka'jil yi tnum Siquem. Cyaj tzun k'u'l e' tulej yi e' sanlara'tz tan cyewal quib. ³⁵I tzun yi telempone'n Gaal tan xmayi'n stzi' yi sawanil yi tnum, nin tzun e' el tzaj Abimelec tulak e'chk ama'l kale oque't cyewal quib te jun ak'bala'tz. ³⁶Yi bene'n tilol Gaal yi xtxolbila'tz, nintzun ben tloltz tetz Zebul:

—iXmay nin, at jun c'oloj sanlar tzan chicwe'n mule'n wi'wtz tzi'ne'l!

—Qui', stzun Zebul. —Mujil tu' lo' e'chk wutz, yi na awil nin, stzun Zebul banintz tetz Gaal. ³⁷Poro oct nin Gaal ch'inch'uj te yi na xmay nin, nin je tal i'e'l:

—Ncha'tz at junt k'u'l yi tzan chicwe'n mule'n te yi ju'wtz yi na bi'aj “muxil tx'otx!”. Ncha'tz at junt k'u'l tzan chicwe'n mule'n tul yi be' kale atit yi wi' bakch kale na ñcha'ke't yi e' nachol tan banle'n chimunl, stzun Gaal na banintz tetz Zebul.

Saje'n tzun stza'wel Zebultz:

³⁸—iYi aäxatz wi'nin ja awocsaj awib nim tu ayol! ¿Ma jalu' lo'k tzun achamila'tz? iNa i aäxat'z yi na cëtzan tan talche'n yi qui'c mu'ë tal xac yi ato' jak ca'wl Abimelec tetz esclaw i!! Xmaywe' nin yi jun c'oloj sanlara'tz, yi tane'n tzawutz atz yi qui'c mu'ë eka'n cya'n. iQuilo'k, tzawele'n tan oyintzi' scyuch! stzun Zebul bantz tetz Gaal.

³⁹Bene'n tzun Gaaltz scyuch' yi e' aj Siquem tan oyintzi' scye'l yi e' sanlar Abimelec. ⁴⁰Poro qui nin xcy'e' Gaal te Abimelec, na nin el ojkuj swutz. Xomt nin Abimelectz tan stz'amle'n klo'. Ej nin, wi'nin alma' e' bantz jalen cunin stzi' sawanil yi tnum. ⁴¹Yi wi't bajije'n yi xtxolbila'tz nin tzun pakxij Abimelec junt tir Aruma. Nin yi Zebula'tz nin octz tan chilaje'n len Gaal scyuch' yi e' titz'un le tnum Siquem.

⁴² Ma le junt eklok, nin tzun e' el yi e' aj Siquem solte'j yi tnum, nin yi tbital Abimelec yi ya'stzun tane'ntz, ⁴³ ox tzun k'u'j e' tulej yi e' tetz sanlar, nin tzun cwe'n cyewal quibtz solte'j yi tnum Siquem. Ej nin yi tilol yi wi'nin cycle'n tzaj yi e' aj Siquem le tnum nin tzun e' opon Abimelectz tan oyintzi' scyuch!, nin tan chibiyle'n cu'n. ⁴⁴ Bene'n tzun Abimelec tuml yi jun k'u'j yi xomche' te'j tan cambaje'n yi sawanil tetz yi tnum, ma yi cobt k'u'j cho'n na chitzan cye'tz tan chibiyle'n yi e' yi nsken wi't che'l tzaj tnum. ⁴⁵ Baj cu'n k'ej tan Abimelec tan oyintzi' jalen cambal i' yi tnum Siquem. Ej nin tzun cu' xitul i' tircu'n yi tnum, nin cu' biyol i' tircu'n yi e' wunak yi najlche'-tz tul. Ej nin cu' atz'umtz ta'n tul yi k'uchbe'n yi tnuma'tz tan po'tze'n yi ama'l.

⁴⁶ Ej itzun yi quibital yi e' aj Migdal-siquem yi mbi cu'n baj bnol Abimelec, nin tzun e' el ojkujtz. Cho'n tzun cyopone'n tan colo'n ib le cuartel tetz yi ca'lil chiryosil yi na bi'aj El-berit.

⁴⁷ Ma yi tbital Abimelec yi cho'n chicolo'n quib tircu'n le jun ca'la'tz, ⁴⁸ nintzun ben molol i' tircu'n yi e' sanlar yi xomche' te'j, wi yi ju'wtz yi na bi'aj Salmón. Ej nin tzun ben i' tan tamle'n jalaj k'ab tze' tan jun cxbil, nin tzun je tekaltz wik'ab, nin tzun ben tlol i' scyetz tircu'n yi e' yaj yi xomche'-tz te'j tan chitamol jalaj k'ab tze' chi mban i' tetz. ⁴⁹ Tircunin tzun bajlen chitamol jalaj k'ab tze'-tz, nin tzun e' xomnintz wutz coc Abimelec tan cyopone'n kale chicolone't quib yi e' wunak tul yi ca'la'tz, nin tzun oc chinilul yi e'chk k'ab tze' te yi ca'la'tz, nin oc chit'inol k'a'kltz. Tan yi xtxolbila'tz tircu'n yi e' aj Migdal-siquem, e' el cu'n swutz. At lo' jun mil e' quimtz, yaj tu xna'n.

⁵⁰ Quicy'e'n tzun Abimelectz jalen yi tnum Tebes, tan cambaje'n, nin cambaj i!. ⁵¹ Ej nin nicy'al yi jun tnuma'tz at tzun jun chin ca'l yi chin wutz tkan nin, cho'n tzun cyoque'n cyewal quib tircu'n yi e' wunaka'tz yi najlche'-tz. At xna'n, nin at yaj yi e' oc cyewal quibtz. Nin tzun cu' chilamol yi puert, nin tzun e' baj je'-tz tircu'n wi ca'l. ⁵² Ej nin cyenin topone'n Abimelec stzi' yi puertil yi jun chin ca'la'tz, nin tzun octz tan k'uche'n cu'n klo!. List tane'n i' tan tocse'n k'a'kl, ⁵³ yi saje'n stzakpul jun xna'n jun ca' jalen tcyaj. Cho'n cunin tzun noje'n cu'ntz twi', nintzun pax yi bakil yi wi'-tz ta'n. ⁵⁴ Lajke'l nin tzun saje'n ñchakol Abimelec yi ñchakum tetz oyintzi', itzun ben tloltz tetz: "Cy'aje'n tzaj aspar nin biy cu'n in, na qui na waj yil tz'a'lchij, yi xna'n tu' chimbiyon cu'n," stzun Abimelec bantz tetz yi ñchakum. Lajke'l nin tzun bene'n yi ñchakum i' tan biyle'n cu'n Abimelec tan yi spar, ya'stzun ban yi quime'n Abimelec.

⁵⁵ Ma yi quilol yi e' xonl Israel yi nsken wi't quim Abimelec, kalena's tzun e' pakxe'nt xe'ak chica'l. ⁵⁶ Tan yi xtxolbila'tz ja cawsij Abimelec tan Ryos, tan yi jun chin il yi mban i' yi chiquime'n yi ox c'al tu lajuj cy'ajl yi taj i' ta'n, yi Jerobaal. ⁵⁷ Ncha'tz tan yi xtxolbila'tz ja chicawsij yi e' aj Siquem tan Ryos, tan yi e'chk takle'n cach'i yi mbaj chibnol. Nin tan yi xtxolbila'tz yi mbajij, ja el cu'n te yi yol yi tal Jotam yi cy'ajl Jerobaal, yi ñch'ine'n tzaj jalen wi'wtz.

Yi nchicawun tzaj Tola tu Jair

10 ¹ Ej itzun bajijtz, yi nsken wi't quim Abimelec, nin tzun jal jun yaj ñchixol'i yi e' xonl Isacar yi na bi'aj Tola, yi cy'ajl Fúa, nin yi Tolaja'tz i' mamaj yi yaj yi na bi'aj Dodo. Ej nin tzun jal walor i'-tz tan chicolpe'n yi e' aj Israel. Nin yi jun aj colpinla'tz cho'n tzun najlijtz le jun ama'l yi na bi'aj Samir,

yi cho'n at wi'wtz cwent Efraín.² Ej nin junak ox tzun yob ban i'-tz tan cawu'n Israel, jalen yi quime'n. Cho'n mukxe'n i' Samir.

³ Ma yi nsken quim Tola, nin tzun jal junt ajcaw yi na bi'aj Jair, i' jun aj Galaad. Ej nin cawun i' junak cob yob squibaj e' xonl Israel. ⁴ Nin yi Jaira'tz e' jal junaklaj cy'ajl. Ej nin at len cu'n jun chiburu' tetz chixo'mbil yi e' cy'ajola'tz. Ncha'tz at len jun tnum chicwenta' tan cawu'n le amal' Galaad. Nin yi junaklaj tnuma'tz na chibi'aje't "Yi e'chk tnum tetz Jair". ⁵ Ma yi quime'n Jair, cho'n tzun mukxe'ntz Camón.

Yi cyoque'n yi e' amonita tan chibuchle'n yi e' aj Israel

⁶ Ej nin e' oc junt tir yi e' xonl Israel tan juchle'n quil swutz Ryos. Na nin e' oc tan lok'e'n wutz yi e'chk teblal Baal tu Astarté. Ncha'tz e' oc tan lok'e'n chiwutz yi chiryosil yi e' aj Siria, tu chiryosil yi e' wunak yi najlche' le tnum Sidón, tu chiryosil yi e' aj Moab, tu chiryosil yi e' amonita, nin yi chiryosil yi e' filistey. Tele'n tzun Kataj Ryos te chic'u'l, qui't nin e' octz tan banle'n tane'n yi cyetz chimunl swutz i!. ⁷ Cha'stzun te chi'che'n c'u'l Ryos junt tir scye'j, tan paj yi tele'n i' te chic'u'l. Cha'stzun te tk'ol Ryos ama'l scyetz yi e' filistey tu yi e' amonita tan cyoque'n tan chibuchle'n. ⁸ Ej nin jetza'tz e' cyaje'n cyen yi e' xonl Israel jak' chica'wl yi e' filistey scyuch' yi e' amonita. Ej nin wajxaklaj yob e' ban jak chica'wl. Nin wi'nin buchu'n e' ban scye'j yi e' xonl Israel yi najlche' le amal' cwent Galaad, yi cho'n at jalaj icy'en yi a' Jordán cwent yi amal' scyetz yi e' amorroeo. ⁹ Ej itzun bantz yi e' amonita nin tzun e' icy' tzaj wi yi a' Jordán tan cyule'n tan oyintzi' scyuch' yi e' xonl Judá, tuml yi e' xonl Benjamín, scyuch' yi e' xonl Efraín, tircunin tzun yi e' aj Israela'tz e' octz wutz pe'm cya'n. ¹⁰ Ej itzun tampaj yi xtxolbila'tz, nin tzun el chitzi'-tz tan jakle'n xch'eybil cyetz tetz Kataj Ryos, itzun cyaltz tetz: "Ilu' kaRyosil, ja kajuch kil swutzu', na ja elu' te kac'u'l, nin ja ko'c tan lok'e'n chiwutz junt tx'akaj ryos yi nk'era'tz bintzij, nin yi qui'c eka'n cya'n," che'ch tzun yi e' aj Israela'tz banintz tetz Kataj Ryos.

¹¹ I tzun saj tlol Ryos scyetz: "Yi axwok itetz ocnak ibuchle'n cyak'un yi e' aj Egipto, nin cyak'un yi e' amorroeo, nin cyak'un yi e' aj Amón, nin scyuch' yi e' filistey. ¹² Ncha'tz yi e' aj Sidón, scyuch' yi e' xonl Amalec, nin yi e' aj Madián, tircu'n yi e'a'tz ja cho'c len tan ibuchle'n, nin cyakil tir yi mme'l itzi' tan jakle'n xch'eybil itetz swetz, ja no'c tan icolche'n. ¹³ Poro qui nin ncxo'c c'ulutxum jak' inca'wl. Cha'stzun te ja chincyaj cyen itilol. Lastum yi ja exo'c wok tan lok'e'n chiwutz junt tx'akaj ryosa'tz. Cha'stzun te jalu' qui't no'c tan icolche'n. ¹⁴ iBa'nt cu'n quibene'nk tan jakle'n xch'eybil itetz scyetz yi iryosila'tz yi k'uklij ic'u'l scye'j! iBa'n cho'c cye'tz tan ich'eye'n nin tan icolche'n yil exo'cwok wutz pe'm!" stzun Kataj Ryos bantz scyetz yi e' aj Israel.

¹⁵ Ej itzun cyal junt tir tetz Kataj Ryos: "Bintzij nin ta' ja kajuch kil swutzu'. Ko' cawse' binu', nin bne'u' yi tajbilu' ske'j. Poro na cu' katzi' junt tir teru', ko' cole'u' jalu' xchik'ab kacontr," che'ch tzun yi e' xonl Israel banintz tetz Kataj Ryos. ¹⁶ Ej nin e' octz tan xite'n cu'n e'chk teblal chiryosil yi e' awernak yi e' ocnak cyetz tan lok'e'n chiwutz. Nin e' octz tan lok'e'n wutz Kataj Ryos. Nin tan yi xtxolbila'tz, el k'ajab Ryos scye'j tan paj yi buchbe'n cyetz nin oc junt tir tan quich'eye'n, na wi'nin q'uixc'uj ate' cu'nt. ¹⁷ Cwe'n tzun chimolol quib yi e' amonita tan oyintzi' nin cho'n cwe'n chicampament tetz cobox ke'j le amal' Galaad. Ncha'tz e' ban

yi e' aj Israel, cu' chimolol quib nin cho'n tzun cwe'n chicampament le ama'l yi na bi'aj Mizpa.¹⁸ Ej nin yi e' xonl Israel yi najlche'-tz Galaad, scyuch' yi e' wi'tz cyajcawil, bixe' cya'n, yi alchok scyetz yil nimsaj c'u'll nin yil bajx cu'n ḫchiwutz tan oyintzi' scye'j yi e' amonita, jepon cyen cyak'un tetz cyajcawil.

Yi mbi cu'n ban Jefté

11 ¹Ej itzun bantz te yi jun tiempa'tz at jun yaj aj Galaad yi na bi'aj Jefté. ²I' jun wi'tz alk'om yi qui na xob tan oyintzi' tu jun. Ncha'tz i' tal jun xna'n yi wi'tz bnol tetz, nin yi bi' tetz taj i'tz Galaad. ³Ate' nin mas nitxajil Galaad tu yi tetz txkel, nin yi chich'uye'n nin tzun el tzaj chilajul Jefté ḫchixo'l na nin cyaltz tetz yi qui'c tak'bil mu'x tetz te yi herens, tampaj yi i' tu' jun chac', yi tal jun xna'n yi wi'tz bnol tetz. ⁴Tan yi xtxolbila'tz nin tzun el ojkuj Jefté ḫchixo'l yi e' stzicy. Cho'n tzun topone'ntz tan najewe'n jalen yi tnum yi na bi'aj Tob. Nin tzun e' jal cobox tuch' ta'n yi chin mal nin e'. Ej nin ntina'tz cyak'un bantz i'tz tan talk'e'n e'chk takle'n. ⁵Itzun bantz yi tele'n tiemp nin tzun e' opon yi e' amonita tan oyintzi' scye'j yi e' aj Israel. ⁶Ej nin yi e' wi'tz ajcaw tetz yi tnum Galaad, nin ben chimantar tan ḫchakle'n yi jun Jefté-a'tz jalen le tnum Tob. ⁷I' tzun cyaltz tetz:

—Na klo' kaj yil cëu'l skaxo'l. Yi kajbil i'tz yi nink tz'ocu' tetz kajcawil bantz kabene'n tan oyintzi' scye'j yi e' amonita.

⁷Saje'n tzun tlol Jefté scyetz:

—¿Poro ḫe'n? iQui ptzun na chi'ch chic'u'l u' swe'j! na nin bin el tzaj chilajulu' in xe ca'l intaj. ¿Nxac na cu' chiwutzu' swetz? ¿I ptzun tan paj yi ate'u' wutz pe'm?

⁸I tzun cyaltz:

—Bintzij yolu' yi na taltzaju' sketz. Ja wi't ko'c wutz pe'm, cha'stzun te ja ku'l tan joyle'nu'. Yi mero kajbil i'tz yi nink tz'oponu' skaxo'l tan kuch'eye'n yil ko'k tan oyintzi' scyuch' yi e' amonita. Ncha'tz yi kajbil i'tz, yi nink cyaj cyenu' tetz wi'tz kajcawil yi o' aj Galaad.

⁹Saje'n tzun tlol Jefté:

—Ba'n, ko ya'tz cyajbilu'. Nopontz ḫchixo'l u' tan oyintzi' scye'j yi e' amonita, nin ko ya'tz tajbil Kataj, nocopon tzuntz tetz cyajcawilu', stzun Jefté bantz scyetz.

¹⁰—Sak swutz Kataj Ryos, ske'lk cu'n te'j chi na taltzaju', che'ch yi e' ajcawa'tz.

¹¹Ej nintzun ben xomok Jefté scye'j. Ej nin tircu'n yi tnum e' cujij yi toque'n i' tetz wi'tz cyajcawil. Cho'n tzun tlol Jefté ite'n nin yola'tz swutz cu'n Kataj Ryos le tnum Mizpa. ¹²Chibene'n tzun cobox chakum ta'n swutz yi chireyil yi e' amonita tan jakle'n yi xtxolbile'j: “¿Mbi na chi'ch c'u'l u' te'j? ¿Nin mbitzuntz na taju' yil chu'l u' tan oyintzi' ske'j?” ¹³“Ma jalu' ax wok aj Israel, yi itele'n tzaj wok Egipto, ja cxu'l tan majle'n ka'ama'l, tircu'n yi ama'l yi na xe'tij te yi a' yi na bi'aj Arnón, jalen te a' yi na bi'aj Jaboc yi na tzajpon Jordán. Ma jalu', na klo' kaj yil tzitak'icy' tzaj katx'otx' tan ba'n cu'n,” stzun chireyil yi e' amonita bantz scyetz yi e' ḫchakum Jefté.

¹⁴Chibene'n tzun junt tir coboxt chakum tan Jefté swutz yi chireyil yi e' amonita. ¹⁵Je tzun ben tloltze'j: “Je yi yol Jefté je'j: Yi o' ketz yi o' xonl Israel, qui nin mme'l kamajol mu'x tx'otx' scyetz yi e' aj Moab, tu'k mu'x scyeru' yi e'u' amonita. ¹⁶Na yi kele'n tzaj Egipto, ja kaxo'mbej yi ama'l yi tz'inunin tu', tan

kopone'n te yi Cyak Mar, nin ja kopon jalen le tnum Cades.¹⁷ Cha'stzun te ja chiben kachakol cobox chakum tan jakle'n ama'l tetz yi rey Edom, tan jakle'n ama'l tetz tan kicy'e'n le chi'ama'l, poro yi i' tetz qui nin tak' ama'l sketz tan kicy'e'n. Ncha'tz o' bantz te yi rey tetz Moab, o' jak ama'l tetz, poro ncha'tz i' qui nin tak' ama'l sketz tan kicy'e'n le chitanum. Cha'stzun te o' cyaje'n cyen Cades.¹⁸ Ej nin yi tele'n tiemp ja kicy' tul yi ama'l yi tz'inunin tu', nin ja kak' welt yi e'chk ama'l cwent Edom tu Moab, jalen kacwe'n pone'n jalaj icy'tzaj yi tzanla' Arnón. Qui nin o' icy' jalaj icy'en yi jun tzanla'a'tz na ya'tz chimojomil yi e' aj Moab.¹⁹ Cha'stzun te e' bene'n kachakol cobox chakum jalen te Sehón, yi rey amorroeo yi cho'n na cawun le ama'l Hesbón, tan jakle'n ama'l tetz ntin tan kicy'e'n le chi'ama'l tan kopone'n ketz le ketz katanum.²⁰ Poro yi Sehón'a'tz qui nin tak' ama'l sketz tan kicy'e'n, na ja cabej c'u'l ske'lj. Ej nin oc i'-tz tan molche'n yi e' tetz sanlar, nin tzun e' opontz le ama'l yi na bi'aj Jahaza, nin e' octz tan oyintzi' skuch!.²¹ Poro yi Kataj Ryos, yi kaRyosil yi o' Israel, ja tak' i' ama'l sketz tan katx'acone'n scye'lj Sehón tuml yi e' tetz sanlar. Cha'stzun te ja kacambaj tircu'n chi'ama'l yi e' amonita yi najlche'-tz.²² Ja tzun kacambaj tircu'n chi'ama'l yi e' amorroeo-a'tz, yi cho'n na xe'tij stzi' te yi tzanla' yi na bi'aj Arnón jalen yi na opon te yi junt tzanla' yi na bi'aj Jaboc, nin yi junt mojom na xe't tzaj te yi ama'l yi tz'inunin tu' jalen yi na opon stzi' yi a' Jordán.²³ ¿Ma jalú' i pe' teru' tajbilu' yil majlenu' tircu'n yi ama'l'a'tz yi ja el majol Kataj Ryos scyetz yi e' amonita tan tk'ol sketz?²⁴ Na ncha'tz teru' yi kol tak' Quemos yi ryosilu' jun takle'n teru', teru' sbne!. ¿Nk'era'tz pe' bintzij yi na wal nin? Ncha'tz tzun yi o' ketz, skawutz ketz tircu'n yi na tak' kaRyosil sketz i'tz mero ketz na ban.²⁵ ¿Ko chumbalajt cunin tzun teru'-tz swutz Balac yi rey tetz Moab, yi cy'ajl Zipor? Na yi i' tetz, qui nin oc tan kalaje'n len.²⁶ Ja el oxix cient yob ka'n yi kunle'nix tan najewe'n tul yi ama'l cwent Hesbón. Nin ja ka'tij tul yi tnum Aroer, nin ja ka'tij lakak e'chk ne'x tnum yi ate' nintz naka'lj. Ej nin ja ka'tij tulak e'chk lmak tnum yi ate' stzi'ak yi tzanla' Arnón. ¿Nxac tzun yi qui nin ncho'cu' tan majle'n tircu'n yi e'chk ama'l'a'tz sketz leje'nak tzaj tunintz?²⁷ Yi in wetz qui'c jun tal takle'n ploj mimban te'ju'. Ma na ilu' teru' na tzanu' tan joyle'n puntil tan jale'n oyintzi' skaxo'l. Poro Kataj Ryos i' tz'ocopon tan puje'n kaxo'l scyuch'u', yi o' ketz yi o' xonl Israel scyuch' yi e'u' xonl Amón," tzun Jefté banitz scyetz yi e' ḥchakum tan cyalol tetz chireyil yi e' amonita.

²⁸ Poro qui nin tocsaj yi chireyil yi e' amonita chiyol yi e' ḥchakum Jefté.

Yi yol yi nsuk Jefté tetz Kataj Ryos

²⁹ Ej itzun bantz, nin tzun cu'ul yi espíritu tetz Kataj Ryos tibaj Jefté, nin tzun ben i'-tz lakak ama'l cwent Galaad tu Manasés tan chijoyle'n wunak tan chixome'n te'j tan oyintzi'. Kalena's tzun pakxe'n Mizpa yi cho' at cwent Galaad kalena's ticy'e'n i' tan oyintzi' scye'lj yi e' amonita.³⁰ Te yi ntaxk ben, nintzun suk i' yi xtxolbile'lj tetz Kataj Ryos, itzun taltz: "Yi kol tak'u' ama'l swetz tan inxcyewe'n scye'lj yi e' amonita,³¹ nin ko ba'n cuntu' chimpakxij, jun cu'n, swoye' teru' tetz jun intx'ixwatz, yi patu'n cu'n na u'luj, yi bajx yil tz'el'u' xe inca'l tan inc'ulche'n," tzun Jefté bantz tetz Kataj Ryos.

³² Nin tzun xcy'e' Jefté scye'lj yi e' amonita. Xcy'e' i' tan cambaje'n chitanum, na nin tak' Kataj Ryos ama'l tetz tan tx'acone'n scye'lj.³³ Wi'nin tzun contr e' quimtz

tan Jefté, nin xcy'e' i' tan cambaje'n junak tnum yi at xo'l Aroer tu Minit, jalen yi tnum Abel-keramim. Ya'stzun xtxolbil bantz yi e' xcyewe'n yi e' xonl Israel scye'j yi e' amonita.

³⁴Ej itzun yi pakxe'n Jefté xe tetz ca'l jalen Mizpa, nin tzun el tzaj yi jun tal xutuj me'l i' tan c'ulche'n. Wi'nin tzatz'i'n atit cu'ntz. Nin nternin na bixin yi na tzan tan tocse'n yi tetz pandero. ³⁵Yi bene'n tilol Jefté yi tele'n tzaj yi me'l a'tz tan c'ulche'n, nintzun oc i'-tz tan rit'e'n cu'n yi be'ch tetz, tan xchajle'n yi bis o'kl yi njal te'j. Bene'n tzun tlol tetz yi me'l:

—iAy, aäx jun c'oloj inme'l, mbinin jun chin ch'on na awak' swetz! iNin aäx ajpaj te yi tz'ako'n yi tzimbne', na ja insuk inyol tetz Ryos nin tajwe'n cu'n tan wele'n cu'n te'j jalul! stzun Jefté banintz tetz yi me'l.

³⁶Saje'n tzun tlol yi me'l tetz:

—Ilu' jun c'oloj intaj, bne'u' swe'j chi yi nsuku' tetz Kataj Ryos, na ja el cu'n i' te yi mmo'c i' tan xch'eye'n'u' tan xcyewe'n'u' scye'j yi e' contru' yi e' amonita.

³⁷Poro na klo' waj tzinc'uch jun pawor teru', yi nink tak'u' ama'l swetz tetz cob xaw, tan imbene'n tan xo'n seyuch' cobox wamiw xun, wi'ak e'chk ju'wtz, tan o'kl seyuch' yi e' wamiwa'tz, tampaj yi xchinquimok chan, na quil nume'!

³⁸Nin tzun tak' Jefté ama'l tzet cob xaw. Nin te yi tiempa'tz ja a'tij i' seyuch' yi e' xun yi e' tamiw, wi'ak e'chk wutz tan o'kl, na quime'n tlen tu' atit, wech qui nin til wutz jun yaj. ³⁹Ma yi ticy'e'n yi tiempa'tz, nin tzun pakxijt-tz kale najle't yi taj, nin tzun el cu'n Jefté te yi yol i' yi suknak tetz Kataj Ryos. Nin tzun quim yi me'l Jefté-a'tz nin qui nin til wutz jun yaj. ⁴⁰Cha'stzun te xchixo'l yi e' xonl Israel jalul, cyakil nin yob tircu'n yi e' xun na chiben tan chuna'n xo'l wutz tetz cyaj k'ej, tan tule'n tx'akx chic'u'l yi mbi cu'n ban te yi me'l Jefté.

Jefté seyuch' yi e' xonl Efraín

12 ¹Ej itzun bantz, tircunin tzun yi e' yaj yi xonl Efraín cwe'n chimolol quibtz, nin tzun e' icy'tz wi yi a' yi na bi'aj Jordán. Sbejnin tzun e' bene'ntz kale atit yi tnum yi na bi'aj Zafón, nintzun cyaltz tetz Jefté:

—¿Nxac qui mital sketz ko at ibembil tan oyintzi' scye'j yi e' amonita? Ja klo' kabén tzite'l tan oyintzi'. iTan tu' yi ya'tz maban tz'ocopon k'a'kl aca'l ka'n ncha'tz aäx cöycopon ka'n tul tan atz'e'e'n! che'ch tzun bantz tetz Jefté.

²I tzun saj tlol Jefté scyetz:

—Bintzi, yi in wetz seyuch' yi e' inwunakil yi xomche' swe'j, ja jal jun oyintzin skaxo'l seyuch' yi e' amonita. Ej nin te yi ntaxk xe'tij yi oyintzi'a'tz ja kac'uch jun pawor tzitetz tan itule'n tan kuch'eye'n, poro qui nin ncxu'l wok. ³Nin tampaj yi qui nin ncxu'l wok tan kuch'eye'n, ja tzun wak' wibtz tk'ab quimichil, na nin imben tan oyintzi' seyuch' yi e' amonita, nin ja tak' Kataj Ryos ama'l sketz tan katx'acone'n scye'j. ¿Ma jalul!, mbi tzuntz ja cxu'l wok jalul' tan oyintzi' swuch'?

⁴Cwe'n tzum molol Jefté tircu'n yi e' yaj yi e' aj Galaad, nin tzun e' octz tan oyintzi' seyuch' yi e' xonl k'ajtzun Efraín, nin xcy'e' i' scye'j. (Ilenin at oyintzi' xchixo'l, na ja cyal yi e' xonl Efraína'tz yi najlche' jalaj icy' tzaj, yi qui'c chixak yi e' xonl Galaad na e' tu' awernak tane'n, na le wutz cyetz cyajta'kl yi ja chichajcyen col'i' cya'n.) ⁵Ej nin ncha'tz cyetzaj yi e'chk ama'l kale juye't xe' yi a' Jordán nin yi nxcon cyak'un yi e' xonl Efraína'tz tan quicy'e'n tzaj. Ej nin yi cwe'n pone'n jun scyeri e' xonl Efraín tan jakle'n permis tan quicy'e'n tzaj, ja

chijak yi e' aj Galaad yi e' q'uicy'lom be' tzi a' a'tz tetz: “¿Aäx pe' xonl Efraín?” Ej nin yi ko ja tal qui', ja tzun chijak tetz tan talche'n tzaj yi yol “xibole”. Ej nin yi ko qui nin xcy'e' tan talche'n yi yola'tz skil cunin nin ko ja tal tetz “sibolet”, 6 ta'ste'nin tzun na cwe't tz'amijtz, nin ta'ste'n nin cwe't biyijtz, stzi' yi a' Jordána'tz. Te jun tira'tz e' quim ca'wunak cob mil yaj yi e' len cun xonl Efraín. 7 Kak tzun yob ban Jefté-tz tetz cyajcawil yi e' aj Israel. Nin yi quime'n i!, cho'n tzun mukxe'ntz Galaad, yi tetz tanum.

Oxt wi'tz ajcaw tetz Israel

⁸I tzun bantz yi nsken wi't quim Jefté, nin tzun oc cyen Ibzán tetz cyajcawil yi e' xonl Israel. I' jun aj Belén. ⁹Nin e' jal junaklaj cy'ajl i!, nin junaklaj me'l, nin cyakil cunin tzun yi e' nitxajila'tz e' ume'-tz ta'n scyuch' awer nak. Juk yob mban i' tan chicawe'n yi e' xonl Israel. ¹⁰Ej nin yi quime'n, cho'n tzun mukxe'ntz Belén. ¹¹Itzun yi quime'n Ibzán, nin tzun oct cyen Elón. I' jun xonl k'ajtzun Zabulón, nin tzun octz tetz cyajcawil yi e' aj Israel, tetz lajuj yob. ¹²Nin yi quime'n i' cho'n tzun mukxe'ntz Ajalón, le chitanum yi e' xonl. ¹³Itzun yi quime'n Elón, nin tzun oct cyen Abdón, cy'ajl Hilel yi aj Piratón tetz cyajcawil yi e' aj Israel. ¹⁴Cawun i' tetz wajxak yob. E' jal ca'wunak cy'ajl, nin junaklaj mam i!. Ej nin xchijunal len ja xcon buru' cya'n. ¹⁵Nin yi quime'n Abdón, cho'n tzun mukxe'ntz le tnum Piratón, yi cho'n at tul yi ama'l cwent Efraín, yi cho'n at wi'wtz yi na bi'aj wi Amalec.

Yi Sansón

13 ¹Ej itzun bantz nin tzun e' ajt junt tir yi e' xonl Israel tan pajle'n ca'wl Kataj Ryos. Tk'ol tzun Kataj ama'l scyetz yi e' filistey tan chibuchle'n tetz ca'wunak yob.

²At tzun jun tnum yi na bi'aj Zora, yi cho'n at le chi'ama'l yi e' xonl Dan. Ej nin cho'n najlij jun yaj yi na bi'aj Manoa. Qui'c nitxajil i' na qui'c talbil yi txkel. ³At tzun jun tir yi je' joptuj yi ángel yi k'ajbil Kataj Ryos swutz yi txkel Manoa, itzun taltz tetz: “Yi aäxatz qui'c awalbil, poro tzaweke' pwokil jun ni!, nin i'tz jun tal xicy sbne!. ⁴Poro qui'c cuj tan baje'n win awa'n, nka jun jilwutz xc'ala', nin qui'c cuj tan baje'n jun takle'n awa'n yi xan. ⁵Nin yi awala'tz yil sjalok qui'c cuj tan tele'n c'aplu'n yi xi'il wi!, na yi jun tal ni'a'tz xconk tetz Kataj na i' nazareo^d sbne! te yi ntaxk itz'ij. Ej nin yil ch'uy tz'ocpon i' tan icolpe'n yi axwok xonl Israel jak' chica'wl yi e' filistey,” stzun yi ángel bantz tetz yi xna'na'tz.

⁶Nin tzun ben yi xna'n tan xtxole'n tircu'n tetz yi chmil yi mbi cu'n a'lchij tetz, itzun taltz: “Ja xchaj tib jun xchakum Kataj Ryos kale atine't, nin ja ne'l yab te'j, na icu'n na ben jale' jun ángel tetz Kataj Ryos. Nin qui nin minjak tetz, yi na'l scyetz i!. Na ncha'tz i' tetz qui nin ntal swetz. ⁷Yi xtxolbil yi ntal swetz i'tz, yi sjalok jun wal, nin qui'c cuj tan baje'n win wa'n, nin qui'c cuj tan baje'n jun jilwutz xc'ala' wa'n, nin qui'c cuj tan baje'n jun takle'n wa'n yi xan, na yi ni' xconk tetz Kataj Ryos chi jun nazareo jetz yil tz'itzi'jj nin jalen yil quim,” stzun yi xna'n bantz tetz yi chmil.

⁸Toque'n tzun Manoa tan nachle'n Kataj Ryos, i tzun tal tul oración: “Kataj, yi nink xchak tzaju' junt tir yi jun yaja'tz tan tlol sketz yi mbi tajwe'n tan kabnol te yi ni' yil tz'ul itz'ok,” stzun Manoa bantz tetz Kataj Ryos.

^d13:5 Yi yol nazareo na elepont “jun yaj yi xansa'nt tan xcone'n tetz Ryos.”

⁹Nintzun tbit Kataj Ryos yi yol Manoa, nin je' jobtuj junt tir yi jun ángela'tz swutz yi txkel i', te yi at i' wi cojibil. Ej nin qui'c Manoa at-tz naka'j. ¹⁰Lajke'l nin tzun bene'n yi txkeltz tan talche'n tetz, itzun taltz:

—iBit tzaj, yi jun yaj yi je'nak jobtuj tzinwutz, ja wi't je' jobtuj junt tir!

¹¹Lajke'l nin tzun bene'n Manoa, nin xomnintz te yi txkel kale atit yi jun yaja'tz. Itzun tal tetz:

—¿I pe' ilu'a'tz yi jilon tetz wuxkel ban?

—Itzun ina'tz.

¹²Bene'n tzun jakol Manoa tetz:

—Yil bajij yi xtxolbila'tz yi ja talu' sketz, ¿xe'n kaban tan xch'uyse'n yi ni'? nin èmbi jilwutz munl sbne' i? stzun Manoa bantz.

¹³—Ntin banwok tane'n tircu'n yi ja wi't wal tetz awuxkel: ¹⁴Quil baj win ta'n, nka alchok e'chk takle'n yi na bnix te yi ta'al uva. Nin qui'c cuj tan baje'n junt jilwutz xc'ala' ta'n. Nin qui'c cuj tan baje'n jun takle'n ta'n yi xan. Ntina'tz tajwe'n tan ibnol tane'n, stzun yi ángel bantz scyetz.

¹⁵⁻¹⁶Poro qui nin el xtxum Manoa tetz yi jun yaja'tz, yi i' yi ángel k'ajbil Kataj Ryos, na nin ben tlol i' tetz:

—Bne'u' jun pawor, cyajk cyenu' ske'l tan wa'a'n te jun tal ne'x chiw yi skanuque' teru', tzun i' bantz.

Poro itzun saj tlol yi ángela'tz:

—Mpe la'k chincyaj cyen tan wa'n, qui'c rmeril tan baje'n iwa' wa'n. Poro ba'n tzapat yi tal chiwa'tz tetz jun atx'ixwatz, stzun yi ángel bantz tetz Manoa.

¹⁷Bene'n tzun tlol Manoa tetz yi ángel:

—Ntin tal tzaju' yi bi'u' sketz, bantz quil tz'elu' te kac'u'l, na ilenin skatyoëink teru' yil bnix tane'n yi mbi cu'n ntalu' sketz, stzun Manoa bantz.

¹⁸—Qui'c rmeril yil walniñ tzatz. Mpe'k walniñ quil tz'el itxum te yi mbi eka'n ta'n.

¹⁹Bene'n tzun Manoa tan ticy'l'e'n tzaj yi tal ne'x chiw, tu ixi'n triw, nintzun je tk'ol tircu'n wi jun c'ub, nin octz tan pate'n tircu'n tetz Kataj Ryos. Nin tzun ban Kataj Ryos jun takle'n yi chumbalaj nin, xchiwutz Manoa tu txkel. ²⁰Te yi na tzan yi k'ak' wi yi altar, wi'nin tzun je'n sibel te yi oya'tz tcyaj, nin tzun ben quiol Manoa tu txkel yi taje'n yi ángel tcyaj. Cho'n je'n nin tul yi sib. Nin tzun aj cu'n chiwi'-tz, jalen yi cwe'n pone'n chiplaj wuxtx'otx!. ²¹Kalena's tzun tele'n xtxum Manoa tetz yi jun yaja'tz i'tz yi ángel yi k'ajbil Kataj Ryos. Qui't xchaj tib junt tir xchiwutz. ²²Itzun tal Manoa tetz yi txkel:

—Jun cu'n yol skaquimok, na ja kil wutz Ryos.

²³Saje'n tzun tlol yi txkel:

—Yi ya'tzk tajbil Kataj Ryos tan kaquime'n, qui klo' ncujij i' yi katx'ixwatz yi nkoy, nin qui klo' ntak' ama'l sketz tan kilol yi ángel. Ncha'tz qui klo' ntal i' tircu'n yi xtxolbila'tz sketz, stzun yi txkel Manoa bantz tetz.

²⁴Ma yi tele'n tiemp, jale'n nin ban jun tal yi xna'n, nin tzun oc tk'ol yi bi'-tz tetz Sansón. Wi'nin tzun xch'uye'n yi tal ni'a'tz, nin wi'nin banl Kataj bantz tibaj.

²⁵At tzun jun tir bantz, yi cho'n at Sansón le chicampament yi e' xonl Dan, yi cho'n at txo'l yi trnum yi na bi'aj Zora tu Estoal, nin tzun xe'tij yi espíritu tetz Ryos tan xconse'n i'.

Yi toque'n txkel Sansón

14 ¹Ej i tzun bantz cwe'n pone'n Sansón le tnum yi na bi'aj Timnat, nintzun pek' i'-tz te jun xun filistey. ²Nin yi pakxe'n i' xe tetz ca'll nin xtxoltz scyetz yi e' taj xtxu!. I tzun tal scyetz:

—Chibne'u! jun pawor, na klo' waj yil cho'cu' tan banle'n yi tajwe'n, na swu'mek tu jun xun filistey yi ja wil le tnum Timnat.

³—¿Mbi xac tzatz yil cëben tan joyle'n awuxkel ñchixol' yi e' filisteya'tz yi apart chiryo sil skawutz ketz? ¿Ko qui'ct nin tzun jun xun at ñchixol' yi e' ketz kawunakil, nka ñchixol' yi e' mas xonl Israel?

—Yi jun xuna'tz ya'stzun yi na pe'k walma' te'j. Chijoye'u' puntiñ tan kumewe'n tuch' i', stzun i' bantz scyetz yi e' taj ñtxu!.

⁴Poro yi e' taj Sansón qui nin na el chitxum tetz yi ya'tz tzun tajbil Kataj Ryos yi jun umle'na'tz. Na nternin na tzan Kataj tan joyle'n puntiñ tan chixite'n yi e' filistey, na te yi tiempa'tz na chicawun squibaj yi e' xonl Israel. ⁵Chibene'n tzun Sansón tu yi taj xtxu' tan joyle'n puntiñ tan nucl'e'n yi jun umle'na'tz jalen yi tnum Timnat. Te yi nsken wi't opon Sansón naka'jil yi tnum, kale atit jun ama'l yi at wi'nin wi' uva swutz, nin tzun el tzaj jun león yi ac'aje't tan bajse'n klo!. ⁶Cwe'n mule'n tzun yi porer Kataj te'j Sansón. Ej nin ntin tan tu' yi k'ab tu yi walor xcon ta'n tan biyle'n cu'n. Katziij cunin tulej yi jun leóna'tz. Chi ik jun tal ne'ñ chiw tu', yi qui'c walor. Poro qui nin tal i' yi xtxolbila'tz scyetz yi e' taj xtxu!. ⁷Yi wi't baje'n yi xtxolbila'tz, nin tzun ben i'-tz tan yol tetz yi jun xuna'tz yi na pek' i' te'j.

⁸Yi tele'n coboxt k'ej nintzun pakxe'nt junt tir te yi xun tan cyumewe'n tuch', nin tzun icy'ak i' tan tilwe'n yi wankil yi león yi nsken cyen quim ta'n. Nin tzun til yi at jun soc wunak txuc yi cho'n ate' le c'u'l yi jun leóna'tz, nin at wi'nin cabil wunak txuc tul. ⁹Nin tzun ben i'-tz tan telsene'l tzaj yi cab, nin octz tan bajse'n. Ma yi chitx'amxe'n yi e' taj xtxu!, nin tzun ben tk'ol mu'ñ scyetz, poro qui ntal na' nsaje't tcy'al.

¹⁰Ma te yi mben yi taj Sansón tan yol tu yi taj xtxu' xun, nintzun oc Sansón tan nucl'e'n jun chin tzatzi'n scyuch' yi e' xicy, quib chicxtumbr te yi tiempa'tz.

¹¹Poro tampaj yi wi'nin na chixob yi e' filistey tetz Sansón, nin tzun ben chimolol quib junaklaj xicy yi cyamiw len cu'n quib te yi tzatzi'na'tz. ¹²Ej itzun tal Sansón scyetz yi e' xicya'tz:

—Swale' jun xtxolbil tzitetz yi tajwe'n tzital yi mbi na elepont yi ntaxk tzaj wi' yi juk k'ej tzatzi'ne'j. Kol chopon wok te'j yi mbi na elpont, swak'e' tzun jujun cmi'ñ tzitetz yi lino cu'n. Ncha'tz swak'e' len tzitetz cobox be'chok yi chin yube'n nin. ¹³Ma na ko quil cxopon wok tan talche'n yi mbi na elepont, tajwe'n tzun yi tzijunalen cu'n tzitak' jun cmi'ñ yi lino cu'n, swetz. Ncha'tz tajwe'n tan itk'ol len swetz jun be'chok yi chin yube'n nin, stzun Sansón bantz scyetz.

—Al tzaj bin yi xtxolbila'tz sketz. List ato't tan tbite'n, che'ch tzun banintz tetz Sansón.

¹⁴Xe'te'n tzun Sansón tzan xtxole'n. Je tzun taltze'j:

“Te jun yi na wan, ja eltzaj cab.

Te yi jun yi cham ja jal ñchi'al.”

Ma yi tele'n ox k'ej qui nin na el chitxum tetz yi mbi na elpont yi xtxolbila'tz.

¹⁵Itzun le junt k'ej, nin tzun cyaltz tetz yi txkel Sansón:

—Joyaj puntil tan telsene'l tzaj tetz awuchmil yi mbi na elpont yi xtxolbil yi ntal i' sketz. Yi ko quil tzaban, tz'ocopon tzun ak'a'kltz ka'n tuml yi ataj scyuch' cyakil axonl. iNa i cu'n ntin tan majle'n len tu' yi be'ch ketz, mmitxoc wok o' te'j! che'ch tzun bantz.

¹⁶Ej, lajke'l nin tzun bene'n i' te Sansón. Wi'nin tzun tok'e'ntz yi topone'n te'j, itzun taltz tetz Sansón:

—iYi aħätz qui na cħepk' swe'j! iNa chi'ch ac'u'l swe'j! Na ja awal jun xtxolbil scyetz yi e' intanum, nin qui nin mawal swetz yi mbi cu'n na elpont, stzun i' bantz.

I tzun tal Sansóntz tetz:

—Qui nin nwäl scyetz intaj mbi na elepong yi xtxolbil, i ptzun tzatz wal nint, stzun Sansón bantz.

¹⁷Poro qui nin tane' yi txkel Sansón tan o'kl, ma na jepon cunin yi juk k'ej'a'tz ta'n tan o'kl, nin chin ch'inch'uj nin ban yi txkel tan jakle'n ite'n nin xtxolbila'tz tetz. Cha'stzun te le juki'n k'ej te yi tzatzi'n, tlol Sansón tetz yi txkel yi mbi na elepong yi xtxolbil yi ntal i'. Lajke'l nin tzun bene'n yi txkel Sansón tan talche'n scyetz yi e' tanum. ¹⁸Itzun le juki'n k'ej a'tz, tal muyunt cuntu', cyopone'n yi e' filistey tan talche'n yi xtxolbile'j tetz Sansón:

“Qui'c nin jun takle'n yi chin chi' nin chi cabil wunak txuc.

Nin cyal jun nimte'n cu'n ħ Chamil swutz jun león,” che'ch.

“Qui klo' mme'l itxum tetz

yi qui'k ntal wuxkel tzitetz,” stzun Sansón bantz scyetz.

¹⁹Cwe'n mule'n tzun yi porer Kataj te'j Sansón. Cho'n tzun bene'ntz le jun tnum yi na bi'aj Ascalón. Ej nin cu' biyol junaklaj yaj le jun tnuma'tz. Ej nin yi be'chok yi cambaj i' scye'j, ya'stzun tak' i' scyetz yi e' yi cyal yi mbi na elepong yi xtxolbil yi tal i' scyetz. Wi'nin tzun ħchi'che'n c'u'l Sansón yi pakxe'n xe ca'l taj xtxu'!

²⁰Ma tetz txkel, nin ben ak'ij tetz jun scyeri e' tamiw Sansón.

15 ¹Ej itzun yi tele'n cobox ke'j, yi je'n yi cosech tetz yi triw, nin tzun ben Sansón tan xajse'n yi txkel, nin ben tcy'al i' jun tal ne'ħ chiw. I tzun yi topone'n, nin tzun taltz:

—Nocopon tan tilwe'n yi wuxkel, jalen xe tetz ca'l, stzun i' bantz.

Poro yi ji' qui nin tak' ama'l tetz. ²Saje'n tzun tlol tetz:

—Chinch wetz, yi qui't na cħepk' te'j. Cha'stzun te ja ben wuk'ol tetz jun awamiw. Poro at jun titz'un, nin chumbalajt cunin yubil. Ba'n tzun tz'oc tetz awuxkel.

³—iKo ya'tz mban xtxumu'nu' qui'c wetz tuch' yi mbil bajij scye'j yi e' tanumu'! stzun Sansón bantz.

⁴Bene'n tzun i'-tz tan chitz'amle'n cobox yac. Ox tzun cient e' tx'amxijtz ta'n, nin tzun baj cu' c'alol chije'-tz. Quicobenle'n cu'n tzun e' baj tuleltz, nin oc nin c'alol jun cul tzaj te'jak chije' yi e' lmuj yaca'tz. ⁵Kalena's tzun tele'n stzakpul yi e' yaca'tz, yi c'alij tzaj yi na k'ak'an sju'ak chije', txa'lak e'chk ujul yi awij cya'n yi e' filistey. Tzaj cunin tzun tircu'n yi triw yi nsken wi't molxij, tu yi triw yi ntaxk je' yi txa'xe't mu'ħt. Tzaj cunin tircu'n, tu e'chk wi' uva, tu e'chk wi' oliv, tircu'n stz'e'e'n. ⁶Cyoque'n tzun e' filistey tan jakle'n tkanil yi na' taw yi ajtza'kla'tz. Ma yi quibital yi ya's tzun ban Sansón, tan ticy'se'n c'u'l te ji', yi cho'n najlij Timnat, tampaj yi ticy'e'n tk'ol yi txkel tetz jun tamiw, nin tzun e' ben e' filistey'a'tz tan stz'e'se'n yi xna'na'tz tuml yi taj.

⁷Ej itzun yi tbital Sansón yi mbi cu'n mbajij te txkel, itzun taltz:

—Ma jalú', tampaj yi ya'stzun mban itxumu'n, ijun cu'n yol swale' nin tzitetz yi quil nuje', jalen cu'n yil wicy'saj inc'u'l tzite'j! stzun i'l bantz.

⁸Ya'tz nin tzun tulejtz. Tircunin yi e' filisteya'tz e' baj lo'on ta'n, nin qui'c jun nink clax cyen. Ma yi ticy'sal c'u'l scye'j, nintzun ajtz tan najewe'n le jun picy yi at wutz c'ub yi na bi'aj Etam.

Yi xcone'n yi bakil wi' jun buru' tan Sansón tan chibiyle'n yi e' filistey

⁹Ej itzun bantz nin tzun e' opon yi e' filistey tetz cobox k'ej le jun ama'l cwent Judá. Noj cunin tzun yi ama'la'tz cya'n jalen yi cyopone'n nakajil yi tnum yi na bi'aj Lehi. ¹⁰I tzun yi e' aj Judá nin tzun chijaktz scyetz:

—¿Mbi tzuntz nchu'l' tan oyintzi' skuch'? che'ch tzun yi e' aj Judá bantz scyetz yi e' filistey.

—Ntin nku'l tan stz'amle'n Sansón, tan öchojol i'l yi mbi cu'n banak ske'j.

¹¹Yi quibital yi e' aj Judá yi ya'stzun chitxumu'n yi e' filistey, nin tzun e' ben ox mil aj Judá tan joyle'n Sansón le yi picy yi at wutz c'ub yi na bi'aj Etam. Itzun cyaltz tetz Sansón:

—¿Qui pe' na el atxum tetz, wi'nin chiwalor yi e' filistey skawutz ketz? Na tan yi awajtza'kla'tz skatz'aben nink tzawe'j.

—Yi mero xtxolbil i'tz, yi ntin ja inxelsaj yi xtxolbil yi nchiban e' swe'j.

¹²—Ma jalú', yi o' ketz, ntin nku'l tan atz'amle'n, nin tan ajatxle'n öchik'ab yi e' filistey, che'ch tzun yi e' aj Judá bantz tetz Sansón:

—Ko ya'tz bintzij na ital qui' bin chinquima'tz ita'n.

¹³—Jun cu'n yol sak swutz Ryos yi quil ko'c ketz tan abiyle'n cu'n, ma na ntin na kaj ketz yil ökak'nin scyetz yi e' filistey, che'ch tzun bantz tetz Sansón.

Ej nin tzun e' octz tan c'alche'n cu'n Sansón tan cob akwil yi nim c'atzaj, yi mero ac'aj, yi qui'c cunin jun tir jajk xcon. Nintzun el tzaj quicy'altz kale tewane't tib.

¹⁴Ej itzun cyopone'ntz le ama'l yi na bi'aj Lehi, nin tzun e' saj yi e' filisteytz tan chic'ulche'n. Wi'nin tzun chiëch'ine'ntz, na le wutz cyetz cyajtza'kl yi nsken tx'amxij Sansón cya'n. Cwe'n mule'n tzun yi porer Kataj te Sansón tan tk'ol xtx'amil tan pak'leje'n yi e'chk akwil yi c'yalol tetz yi k'ab. Qui'c nin tzun tilil yi akwila'tz bantz swutz Sansón, na icunin tal nok' yi tz'e'nakt ban. ¹⁵Nin tzun ben i'-tz tan ticy'le'n tzaj jun bakil stzi' buru' yi at wuxtx'otx' naka'j nintz, yi ntaxk skej, nin tan yi baka'tz xcye' i' tan chibiyle'n jun mil filistey. ¹⁶Ej itzun tal Sansóntz:

“Tan bakil wi' jun buru', ja chinxcye' scye'j jun c'oloj wunak,

tan bakil wi' jun buru', ja chiquim jun mil yaj wa'n,” stzun Sansón bantz.

¹⁷Ej nin tzun el c'oxol yi jun baka'tz, nin tan yi xtxolbila'tz nin oc cyen bi' yi jun ama'la'tz tetz Ramat-lehi. ¹⁸Wi'nin tzun sak tzi' at-tz te Sansón, nin tzun jilonintz tetz Kataj Ryos, i tzun ben tloltz: “¿Mbi tzuntz ja tak'u' ama'l swetz tan inxcyewe'n scye'j yi e' incontr? Ej ma jalú' ¿stk'e' pe'u' ama'l tan inquime'n tan saktzi' öchiwutz yi e' wunake'j yi qui'c na cyocsaj?” stzun Sansón bantz.

¹⁹Nin tan porer Kataj Ryos nin tzun jakxij jun jul kale je ule't mulk' a!, yi at nintz le ama'la'tz yi na bi'aj Lehi. Nin tzun uc'a' Sansóntz te yi a' yi mmulk'iij, nin tzun ult yos tuch!. Nin tan yi xtxolbila'se'j nin tzun oc cyen bi' yi jun tal a'a'tz tetz En-hacore, nin ya'tz nin bi'-tz jalú'.

²⁰ Junak tzun yob ban Sansóntz tetz wi'tz ajcaw Israel, te yi tiemp yi at tzaj cunin chichamil yi e' filisteya'tz tan cawu'n le ama'la'tz.

Yi mbi mban Sansón le tnum Gaza

16

¹I tzun bantz, nin tzun opon jun tir Sansón le tnum Gaza. Nin tzun til i' jun xna'n yi wi'tz bnol tetz. Cho'n tzun cyaje'n cyen xe ca'l jun xna'na'tz tan wattl te jun ak'bala'tz. ²I tzun quibital yi e' aj Gaza yi cho'n at Sansón le chitnumil, nin tzun e' octz tan q'uicy'l'e'n solte'j yi tnum tan qui tele'n. Ncha'tz te jun k'eja'tz nin e' octz tan q'uicy'len i' stzi' yi sawanil yi tnum. Ma yi toque'n akale'n nin tzun e' ajtz tan ujle'n, na le wutz cyetz cyajtza'kl yi jun cu'n cupon chibiyol jalchan le junt eklok. ³Poro yi Sansón jalaj ntzi' ak'bal wit, nintzun el tzajtz xe ca'l. Ma yi topone'n swutz yi sawanil yi tnum, nintzun el tzaj buk'ul i' yi jun chin sawana'tz tuml yi marquil yi benak ttx'otx', tuml yi tze' yi at tan pach'e'n len, nin tzun je' nin tekaltz. Ej nin cho'n topone'ntz ta'n jalen wi ju'wtz yi at nakajil yi tnum Hebrón.^e

Yi tajskel Sansón wutz Dalila

⁴Ej itzun yi tele'n tiemp, nin tzun pek' Sansón te jun xun yi na bi'aj Dalila. Yi jun xuna'tz cho'n tzun najlijitz le jun joco'l yi na bi'aj Sorec. ⁵Ej nin tzun e' ben yi e' wi'tz cyajcawil yi e' filistey tan yol tetz Dalila, i tzun cyaltz tetz:

—Joyaj puntill tan suble'n cu'n Sansón, tan tele'n katxum tetz yi na' na saje't yi ñchamil, nin mbi puntill kulej tan c'alche'n cu'n i!. Nin tan yi pawor yi tzabne' sketz, skajunal len cu'n skak'e' jun mil tu jun cient pwok tzatz yi sakal cu'n, che'ch tzun yi e' wi'tz ajcawa'tz bantz tetz Dalila.

⁶Ej ya'tz nin tzun bantz, nin tzun tal Dalila tetz Sansón:

—Sansón, al tzaj nin swetz yi ñe'n na jal yi awalor yi cya'l cunin na kilwit. ¿At pelo' jun puntill tan ac'alche'n cu'n junawez? stzun Dalila bantz tetz Sansón.

⁷Saje'n tzun tlol Sansón:

—Yi kol chin cu' c'alij tan juk akwil yi na xcon tan pakle'n tzaj jun c'oxbil flech, yi txa'xe't mu'ñ, tz'elpon tzun inwalortz, nin tz'ocopon tzun inwalor chi alchok yaj, stzun Sansón bantz tetz Dalila.

⁸Yi quibital yi e' wi'tz ajcaw yi xtxolbila'tz, nin tzun cyak' juk akwil ac'aj tetz Dalila, nin tzun cu' c'alol i' Sansón tan yi e'chk akwila'tz. ⁹Ej nin nsken cyen oc tewal Dalila cobox yaj xe tetz witbil, nin tzun ñch'intz:

—iSansón, chu'l yi e' filistey tan abiyle'n cu'n! stzun Dalila bantz.

Lajke'l nin tzun je'n pak'lul Sansón yi e'chk akwila'tz yi c'alol tetz, chi ik pita' yi ja cu num tan k'ak!. Nin qui nin tzun el chitxum yi e' filistey tetz yi ñe'n na jal walor Sansón.

¹⁰Talol tzun Dalila junt tir tetz Sansón:

—iNxac qui mawal yi mero bintzij swetz! iCyakil tir na ajal cu'n wi awak' swetz! Ma jalu', alaj bin swetz yi mbinin puntill tzimban tan ac'alche'n cu'n.

¹¹Talol tzun Sansón jun tir tetz:

—Yi kol chincu' c'alij tan e'chk akwil yi ac'aj, yi txe'n cunin xcon, tz'elpon tzun inwalor, nin nocopon chi tane'n alchok yaj, stzun Sansón bantz.

^e 16:3 Yi tkanol yi xo'l yi cob tnuma'tz i'tz mas nicy' cient kilómetro.

¹²Ej yi tbtal Dalila yi xtxolbila'tz, nin tzun xcon cobox akwil ta'n yi mero ac'aj, nin tzun cu' c'alol i' Sansón, nin tzun ḫch'intz:

—iSansón chu'l yi e' filistey tan abiyle'n!

Ncha'tz te jun tire'j, nin e' oc tewal Dalila cobox filistey le witbil, poro nin xcy'e' Sansón tan pak'le'n yi e'chk akwila'tz chi ik tal nok' tu'!

¹³Talol tzun Dalila junt tir tetz Sansón:

—iIxñin na cxtzane't tan lamche'n inwutz! iIxñin na cxtzane't tan talche'n la'jil swetz! iAl tzaj nin swetz yi mbi'tz tajwe'n tzimban tan ac'alche'n cu'n! stzun Dalila tetz Sansón.

—Tajwe'n yil cxo'c tan lase'n xi'il inwi', nin yil xcon tetz wa' jun xbu'k yi na tzan ḫchemle'n tul jun chin ma'cl yi na xcon tan telse'n chem. Ej nin tajwe'n tan toque'n ac'alol te jun tze' yi benak pajij ttx'otx!. Tan yi xtxolbila'tz tz'elpon tzun cyakil inchamil, nin nocopon chi tane'n alchok yaj tu ḫhamil.

Toque'n tzun Dalila tan watze'n cu'n Sansón, nin oc i' tan wa'tze'n quen yi juk boc'oj xi'il wi' Sansón yi lasu'nt txo'l yi k'inl yi xbu'kl yi na tzan ḫchemle'n te ma'cla'tz. ¹⁴Ncha'tz oc c'alol yi ma'cl te jun tze' yi cho'n benak pajij ttxotx!, nin tzun ḫch'intz:

—iSansón! Chu'l yi e' filistey tan abiyle'n cu'n, stzun Dalila bantz.

Poro yi Sansón lajke'l nin tele'n watl nin xcy'e' i' tan buk'leje'n tzaj yi tze' yi benak pajij ttx'otx!, tuml yi ma'cl tetz chemo'n.

¹⁵Talol tzun junt tir Dalila tetz Sansón:

—iChin la'j nin aä! ¿Mbi xac tzatz yi na awal yi wi'nin na cöpek' swe'j? Oxix tir cxtze'en swe'j, nin qui nin na awal yi na' na saje't atxamil, stzun Dalila bantz tetz Sansón.

¹⁶Ma na tampaj yi cu'nak nin wutz Dalila tan jakle'n tetz Sansón yi mero bintzij, nin tampaj yi cyakil nin rat na tzan i' tan jakle'n yi xtxolbila'tz tetz Sansón, nsken tzun wi't icy' paj Sansóntz tan tbite'n. ¹⁷Cha'stzun te ba'n cunin xtxolil Sansón yi mero xtxolbil tetz Dalila:

—Cya'l jun jajk oc tan telse'n xi'il inwi', na te yi taxk nitz'ij txumijt tan inxcone'n tetz Ryos chi jun nazareo. Nin kol tz'el c'aplu'n xi'il inwi', tz'elpon tzun inchamil, nin nocopon tzuntz chi alchok yaj, yi qui'c mas ḫhamil.

¹⁸Yi tele'n xtxum Dalila tetz, yi ya'stzun yi mero bintzij yi tal Sansón tetz, nin tzun ben mantar i' tan chichakle'n yi e' wi'tz cyajcwil yi e' filistey, i tzun taltz:

—iMa jalú', ba'n chu'lu', na ja tal Sansón swetz yi mero xtxolbil yi ewa'n cuntu' ta'n! stzun Dalila bantz.

Nin tzun e' opon yi e' ajcawa'tz te Dalila nin cya'n yi pwok cya'n yi chisuknak tettz. ¹⁹Nin tzun joy Dalila puntil tan watzaje'n cu'n Sansón wi tkan, nin tzun ḫchak jun yaj tan tpone'n tan c'apple'n len yi juk boc'oj xi'il wi' Sansón yi lasu'n quitane'n. Ej nin tzun octz tan yajle'n Sansón, i tzun taltz tettz:

²⁰—iSansón chu'l yi e' filistey tan abiyle'n!

Lajke'l nin tzun tele'n watl Sansón, nin tane'n swutz yi xcyek i' scye'j chi na ban nin tunin. Poro quinin pujx ta'n yi nsken cyaj cyen col'i'n tan Kataj Jehová.

²¹Cwe'n tzun chitz'amol, nin tzun el tzaj chic'olpil chicabil wutz. Nin tzun aj quic'yaltz jalen le tnum Gaza. Cwe'n tzun chic'aloltz tan caren yi brons cu'n, nin tzun octz cya'n tan tole'n jun ca' yi na xcon tan ḫche'je'n triw yi cho'n at xetze'.

²²Poro, nin ch'uy junt tir yi xi'il wi' Sansón.

Yi quime'n Sansón

²³Ej yi wi't baje'n yi xtxolbil'a'tz nin tzun cu' chimolol quib yi e' wi'tz cyajcawil yi e' filistey tan jun tzatzi'n, na nin e' xcye' te Sansón yi chicontr, nin tzun e' octz tan toye'n chitx'ixwatz tetz chiryosil yi na bi'aj Dagón. Wi'nin tzun chibitzine'ntz, i tzun na cyaltz:

“Yi karyosil ja tak' ama'l sketz, tan kaxcyewe'n te Sansón, yi kacontr,” che'ch tzun na bantz.

²⁴Nin yi quilol wunak Sansón, ncha'tz e!, e' bitzin tan lok'e'n wutz yi chiryosil, i tzun na cyaltz:

“Yi karyosil ja tak' ama'l sketz tan kaxcyewe'n te Sansón, yi kacontr, yi ilenin ja oc tan xite'n cu'n e'chk kacosech, nin wi'nin kawunakil ja che' quim ta'n,” che'ch tzun na bantz.

²⁵Wi'nin tzun chitzatzine'ntz, nin tampaj yi tzatzi'n yi ate' cu'nt, nin tzun chijaktz tan tpone'n Sansón ñchiwutz, tan chitez'ene'n te'j. Nin tzun ben q'uil tetz xetze'. Ma yi tpone'n ñchiwutz, wi'nin chitez'ene'ntz te'j. Cho'n tzun topone'ntz cya'n txo'l cob chin tkan ca'l. ²⁶Talol tzun Sansóntz tetz yi xicy yi na tzan tan ñch'ine'nin i!:

—Cyl'ajnin in kale ate't yi cob tkan ca'l yi tijom tetz tircu'n yi tyoë. Na na waj chinkeje' cyen jun rat, stzun Sansón bantz.

²⁷Tircunin tzun yi e' wi'tz cyajcawil yi e' filistey ate' cu'ntz le jun chin tyoëa'tz. Nin nojnak cunin cya'n wunak. At xna'n ate'-tz, nin at yaj, tech nin wunak ate'-tz. Ncha'tz at lo' ox mil wunak le ca'p chup te yi tyoëa'tz. Tircunin tzun na chitzantz tan xmaye'n yi mbi cu'n na u'lilj Sansón. ²⁸Nin tzun el stzi' Sansóntz tetz Kataj Ryos, i tzun taltz: “Ta' bne'u' pawor quil ne'l te cu'l lu', nink nu'l tx'akx tc'u'l lu'. Ntin te junt tire'j, nink tak'u' inwalor tan telse'n xel scye'j yi e' wunake'j, na ja eltzaj chichy'al cabil inwutz,” stzun Sansón banintz tetz Kataj Ryos.

²⁹Ej nin tzun joy i! tan k'ab yi cob tkan tyoëa'tz, nintzun cu' nuc'ul tibtz txol, na ya'stzun yi cob tkan yi tyoë yi tijom tetz tircu'n. Jujun tzun k'ab bantz tejak e'chk tijoma'tz tetz yi tyoë. ³⁰Ñch'ine'n tzuntz, i tzun taltz: “iñchiquimoken tircu'n yi e' filistey swuch!” stzun i! bantz.

Nin tzun xcon tircu'n yi ñchamil ta'n tan chipitle'n len yi cob tkan tyoëa'tz, nin tzun saj nil tircu'n squibaj yi e' wi'tz cyajcawil yi e' filistey, yi ate'-tz. Nimte'n cunin wunak e' quim tan Sansón te yi jun tira'tz, swutz yi e' quim ta'n yi ba'n tzaj i!. ³¹Yi wi't quime'n Sansón, nin tzun e' opon cyen yi e' titz'un, tuml yi e' xonl, tan telse'n tzaj wankil. Cho'n tzun mukxe'ntz cya'n txo'l yi e'chk ama'l yi na bi'aj Zora tu Estoal, kale mukxnakit Manoa, yi taj i!. Junak tzun yob ban Sansóntz tetz cyajcawil yi e' aj Israel.

Yi tyoë yi tetz cuntu' Micaás

17 ¹I tzun bantz at tzun jun yaj yi na bi'aj Micaás, yi cho'n najlij wutz wutz yi ama'l cwent Efraín. ²⁻³I tzun xtxoltz tetz yi xtxu':

—Na!, na klo' waj wal yi bintzi teru!. ¿Nachij pe' tanu' yi tele'n yi pu'ku' tan alk'om, yi jun mil tu jun cient pwok sakal, yi colij tanu? ¿Ej nin nachij pe' tanu' yi toque'nu' tan jakle'n caws yi jun alk'oma'tz? In colol tetz yi pwoka'tz, na in mmalk'on len te'ju!. Ma jalu!, swak'e' teru!, na ja ben wital te'ju' yi ten wi't suku'

tetz Kataj Ryos tan banle'n jun ryosilu' yi banij sbne' tan jun se'ol, nin yi sakal cu'n tz'ocopon te'jak.

Nin tzun tak't i' yi sakal tetz yi xtxu!. I tzun tal yi xtxu'-tz:

—iTak' tzaj Kataj Ryos banl tzawibaj, aä jun c'oloj wal!

⁴Ma yi wi't tk'ol Micaásas yi pwoka'tz tetz yi xtxu', nin tzun ben yi xtxu' tan tak'le'n tetz jun yaj yi txak'ol sakal, tan bnixe'n jun ryos yi tze' tu' nin tan tocse'n sakal solte'j. Ma yi bnixe'n cho'n tzun topone'ntz xe ca'l Micaásas. ⁵Yi Micaásasa'tz, at tzun jun tetz ama'l xe tetz ca'l yi ntina'tz xac tetz tan banle'n tane'n tetz munl. Ej nin tzun bnix jun efod ta'n, ncha'tz bnix cobox teblal ryosil i' ta'n. Ncha'tz nin oc cyen jun cy'ajl i' ta'n tetz pale!. ⁶Ya'stzun e' ban te yi cobox tiempa'tz, na ntaxk jal jun chireyil. Ej nin cyakil wunak ntin ja chixom te cyetz cyajbil.

⁷Itzun bantz, at tzun jun xicy yi cho'n a'tijtz cobox k'ej le tnum Belén. I' jun xonl Leví. ⁸Nin tzun el tzaj xicya'tz le tnum Belén, tan joyle'n junt ama'l kalel najewe't. Nin te yi na xonl Leví nin na chintzan tan joyle'n jun ama'l kalel chinnajewe't.

⁹Bene'n tzun jakol Micaásas tetz:

—¿Na' ncsite't? stzun i' bantz tetz yi xicya'tz.

—Cho'n nchinsaj jalen Belén. In jun xonl Leví nin na chintzan tan joyle'n jun ama'l kalel chinnajewe't.

¹⁰—Ba'n xcyaj swuch!, nin ba'n cö'o'c tetz impale!, nin ba'n cö'o'c tetz kajbil intaj. Nin ba'n cö'o'c tan banle'n tane'n e'chk kamunl. Nin cëinchoje!. Swak'e' lajuj piix sakal tzatz le jun yob. Nin swak'e' be'ch atz, tu awa!, stzun Micaásas bantz tetz yi jun xicya'tz.

¹¹Nin tzun cujjij yi xicya'tz, tan cyaje'n cyen tan najewe'n tuch! Micaásas. Ej nin yi tele'n tiemp nin tzun octz chi jun nitxajil i!. ¹²Nintzun bixe' i' tan Micaásas tetz chipale'il. Cyaje'n nintzun bantz tan najewe'n tu Micaásas. ¹³Le wutz tetz tajtza'kl yi wi'nin banl Kataj sbne' squibaj na yi pale'a'tz i' jun xonl Leví.

Yi mbi cu'n bajij xchixo'l Micaásas tu yi e' xonl k'ajtzun Dan

18 ¹Yi xtxolbile'j mbajij te yi tiemp yi ntaxk jal jun chireyil yi e' xonl Israel. Itzun bantz yi e' xonl k'ajtzun Dan, qui'c jun ama'l kale na cha't cu'nt. Na tzun chitzan tan joyle'n jun ama'l kale chinajewe't. ²Itzun te yi ate'-tz le tnum Zora tu yi tnum Estoal, nin tzun ben chichakol o' xk'ukwil yi chin cham nin e', nin yi qui na chixob tetz jun, tan joyle'n junt ama'l tan chinajewe'n tul. Chibene'n tzun e' xk'ukwila'tz lakak e'chk ama'l cwent yi e' xonl k'ajtzun Efraín. Te yi quicyle'n lakak ama'l'a'tz, cho'n tzun cyopone'ntz le ca'l Micaásas tan watl. ³Te yi ntaxk chopon xe ca'l Micaásas, nin tzun ben quibital yi apart wekl jilon yi jun xicya'tz, yi xonl Leví, nin tzun e' bentz tan jakle'n tetz:

—¿Mbitzun na ajoy tzone'j? che'ch tzun bantz tetz.

⁴Toque'n tzun yi jun levitaja'tz tan xtxole'n nin scyetz yi ñe'n cu'n ban chirrat, yi cyaje'n cyen i' tetz pale'il Micaásas tuml yi tetz najal. ⁵Yi quibital yi xtxolbila'tz tetz yi levitaja'tz, nintzun cyaltz tetz:

—Jakaj bin kabani tetz Kataj. ¿Ba'n cuntu'k sbne' kapyaj? che'ch tzun bantz tetz.

⁶—Cheb cu'n bin chibenu', na tz'ocopon Kataj Ryos tan chiq'uicy'le'nu'. Qui'c na ban na'l cha'j nintu', stzun yi pale'a'tz bantz scyetz.

⁷Quicy'e'n tzuntz yi o' xk'ukwila'tz jalen le tnum yi na bi'aj Lais. Ej nin yi e' wunak yi najlche' le jun tnuma'tz, qui'c jun takle'n na chibislej. Ni'cu'n e' chi quitan'e'n yi e' aj Sidón, na cya'l jun jak oc tan chixuxe'n nka tan oyintzi' scye'j. Ncha'tz qui'c jun tiemp jak chitij we'j. Nin chin joylaj nin najlche't scye'j yi e' aj Sidón, nin cya'l nin junt tnum at ḥchinaka'jil. ⁸Chipakxe'n tzun yi o' xk'ukwila'tz jalen le cob tnum Zora tu Estoal kale najlche't nin yi e' chixonl. Ma yi cyopone'n nintzun jaklij scyetz:

—¿Xe'n ban imantar? ¿Ja pe' jal jun ama'l ita'n tan kanajewe'n tul?

⁹—Ja, na ja baj kaxo'mbel lakak e'chk ama'l, nin ja jal jun ama'l ka'n kale atit balaj cojbil. iQuin bin! iQuin tan chisotzaje'n yi e' wunak yi najlche'-tz tul! Or itetz, ɿmbi xac tzitetz yi iixnin c'olch quixe't? Tajwe'n kabén tan kacambal yi ama'la'tz. ¹⁰Na yil kopon chone'j tzitile' yi qui'c nin jun takle'n najk chibislej yi e' taw luwara'tz, na wi'nin balaj tx'otx' at, nin qui'c nin jun takle'n najk sotz chic'u'l te'j. Stk'e' Kataj ama'l sketz tan kacambal yi jun ama'la'tz, che'ch tzun yi e' xk'ukwila'tz bantz.

¹¹ Ej, kak tzun cient yaj cycle'n tzaj Zora tu Estoal. Cho'n tzun e' bene'ntz tan chicambal yi jun ama'la'tz. Tircu'n e' cy'a'n len chima'cl cya'n tetz oyintzi'.

¹² Cho'n tzun cyopone'ntz tan ujle'n tetz jun lak'bal nakajil yi tnum Quiriat-jearim, jun ama'l yi cho'n at cwent yi e' xonl Judá. Jalu' na bi'aj "yi ama'l kale e' ujewe't yi e' xonl Dan". ¹³Quicy'e'n tzuntz yi junt eklok nin e' opontz le ama'l cwent yi e' xonl Efraín, kale najle't Micaás. ¹⁴Itzun yi o' xk'ukwila'tz yi nsken wi't baj quilol yi ama'l cwent yi tnum Lais, nin tzun cyaltz scyetz yi e' cyuch':

—iBit wok tzaj! Xe jun ca'le'j at jun efod. Ncha'tz at cobox teblal chirysil yi e' taw ca'le'j yi se'iij nin yi sakal cu'n cye'jak. ɿMbi na cyal cyeru', kalk'aj pe'? che'ch tzun yi e' xk'ukwila'tz bantz scyetz yi e' cyuch'.

¹⁵ Tele'n tzun chijatxol quib yi e' xk'ukwila'tz scye'j yi e' cyuch', nin e' octz xe ca'l Micaás kale najle't yi jun xicuya'tz yi levita tan talche'n jun yos tetz. ¹⁶Ma yi kak cient sanlar yi cya'n len chispar cya'n cho'n tzun e' cyaje'n cyentz stzi' puert tan chich'iwe'n. ¹⁷Inti yi o' xk'ukwila'tz e' oc xe quen yi ca'l tan cyelsene'l tzaj yi ryosil Micaás yi se'iij nin yi at sakal te'j, tuml yi efod, tu e'chk ryosil ii'.

¹⁸ Ma yi bene'n tilol yi pale' yi nsken wi't cho'c yi o' xk'ukwila'tz xe quen yi ca'l Micaás, nin yi bene'n tilol yi e' octz tan ticy'le'n tzaj yi ryos yi at sakal te'j, tuml yi efod, tuml yi e'chk chirysil, nin tzun ben tlol scyetz:

—¿Nxac na chitzanu' tan telse'n tzaj e'chk karyosil?

¹⁹ —iXc'abnequen tu!! Ba'n tcu'n quil c̄xjilon. Ntin xomen tzaj ske'j. Na yi kajbil i'tz, yil c̄x'o'c tetz jun wi'tz kapale'il tan banle'n tane'n e'chk kamunl ɿNk'e'tz pe' bant cu'n yil c̄x'o'c tetz pale' jun k'u'j xonl Israel, swutz jun ntzi' najal? che'ch tzun bantz.

²⁰ Wi'nin tzun stzatzine'n yi pale'a'ltz te yi xtxolbil yi ben tbital, nin tzun ben tcy'altz yi teblal yi ryos yi sakal cu'n te'j, tuml yi efod tu yi e'chk chirysil, nin xom nintz scye'j yi e' aj Dana'tz. ²¹E' cwe'n tzuntz tbe' cyakil yi e' xonl Dana'tz tuml chinitxa', tuml cyawun, tu cyakil chime'b'i'l. ²²Nsken tzun chopon joylaj, yi cwe'n chimolol quib Micaás tuml yi e' wisin tan chibene'n tan chitz'amle'n. ²³I tzun yi saje'n quibital yi e' xonl Dan yi wi'nin chiixch'ine'n yi e' yi xomche't nin tan chitz'amle'n, nin tzun e' taque' cu'ntz tan chich'iwe'n. Nin tzun ben chijakoltz tetz Micaás:

—¿Mbi na aban yaj? ¿Mbi tzuntz yi na cëch'in tzaj sketz? che'ch tzun bantz tetz Micaás.

²⁴—Yi axwok itetz ja el tzaj italk'al yi e'chk inryosil, yi in se'ol tetz. Ncha'tz ja el tzaj itcy'al yi impale!. Tircu'n mme'l tzaj itcy'al. ¿Nin na inimsaj ic'u'l tan jakle'n tzaj swetz yi mbi na imban? stzun i' scyetz.

²⁵—Quil je' mas awi' tan kayajle'n, na qui na kil ko at jun sketz yil je' lajp wi' tzawej', nin ltz'oc tan abiyle'n cu'n, nin yil tzajpon wi' qui cunin batz tircu'n yi anajal x̄chiquimok.

²⁶Yi bene'n tilol Micaás yi jun c'oloj cunin chixone'n, ba'nt cun pakxe'n i' xe tetz ca'l. Ma yi e' xonl Dan nin tzun e' cwe'n junt tir the', ²⁷tu yi e'chk takle'n yi el tzaj cya'n xe ca'l Micaás, tu yi pale!. Cho'n tzun cyopone'ntz le tnum Lais.

I tzun yi e' wunaka'tz yi najlche'-tz Lais, qui'c jun il na chibislej. Cha'stzun te cyoqe'n po'k yi e' xonl Dana'tz tan chibiyle'n cu'n tircu'n tan spar. Ej nin ncha'tz oc chit'inol k'a'kl yi tnum. ²⁸Ej nin tampaj yi joylaj x̄chixo'l yi tnum Sidón, nin tampaj yi qui'c nin junt tnum yi at-tz nakal', cya'll tzun jun opon tan chicolche'n x̄chik'ab yi e' xonl Dan. Ma yi chicambal yi e' xonl Dan yi ama'la'tz nin tzun e' oct-tz tan nuc'le'n junt tir yi tnum tan chinajewe'n tul. Cho'n at yi tnuma'tz le jun joco'j cwent yi ama'l Bet-rehab. ²⁹Lais bi' yi tnum te ntaxk chopon tan cambaje'n, poro yi chicambal nin tzun oc bi'-tz cya'n tetz Dan, tan tak'le'n k'ej chimam Dan, jun scyeri cy'ajl Israel. ³⁰Cho'n tzun toque'n cyen yi ryosila'tz yi se'ij tu' nin ocnak sakal te'j, tul yi tnuma'tz tan lok'e'n wutz. Ej nin yi chipale'il bantz i'tz Jonatán, xonl Gersón jun scyeri cy'ajl Moisés. Yi xone'n tiemp ja chijal cy'ajl Jonatán. Tircunin tzun e' oc lentz tetz chipale'il yi e' xonl Dana'tz, jalen yi chibene'n ticy'le'n pres joylaj. ³¹Cho'n tzun ta'te'n jun ryosa'tz yi bnix tan Micaás x̄chixo'l yi e' xonl Dana'tz te yi tiemp yi at tzaj yi mantial Kataj le tnum Siló.

Yi mbi cu'n bajij te jun xonl k'ajtzun Leví tu yi tetz mos yi ca'b txkel i' tane'n

19 ¹Itzun bantz, te yi qui'c jun rey at tan cawu'n yi e' aj Israel, at tzun jun xonl k'ajtzun Leví najlijtz joylajlen tul yi ama'l cwent Efraín. Nin tzun cyok'bej quibtz tu yi tetz mos, yi i'tz jun aj Belén, jun tnum cwent Judá. ²Yi xone'n tiemp nin tzun je' lajpui wi' yi xna'na's te'j, nin tzun aj ojkujtz jalen Belén tan najewe'n te yi taj. Ma yi tele'n cyaj xaw tan yi xna'n te yi taj, ³nin tzun opon yi jun levitaja'tz tan joyle'n, nin tan cu'swutzel tetz yi xna'n tan pakxe'nt tzaj te'j. Cy'a'n tzun cob buru' ta'n, nin xomij jun yaj te'j yi mos i!. Tk'ol tzun yi xna'n ama'l tetz tan toque'n xe ca'l yi taj. ⁴Ncha'tz yi taj yi xna'n, wi'nin tzun szatzine'ntz te yi jun levitaja'tz yi topone'n scyuch', nin tzun taltz tetz yi ba'n lcyaj scye'j. Nin tzun e' cyaj cyentz tuml yi mos tetz ox k'ej xe najbil taj yi xna'n, nin tzun ak'lij chiwa'-tz, tu quic'a!, nin chiwitbiltz. ⁵Itzun te yi cyajil'n k'ej, chin jalchan cunin tele'n chiwatl tan cyaje'n klo!. Poro te yi aje'n tlen tu' ate't, nin tzun tal yi taj yi xna'n tetz yi ji':

—Wan nin, qui'c na ban ko jun ntzi! pië tal pam lbajnin ita'n, te ntaxk cxa'j wok, bantz quil tzitij we'j, stzun yi taj yi xna'n bantz tetz.

⁶Chicabil tzun e' c'ole' cu'ntz tan wa'e'n, nin tan uc'a'e'n, nin tzun cu' wutz taj yi xna'n tetz yi ji', tan chicyaje'ntz tetz junt ak'bal, tan qui chitijol watl tbe!. ⁷Qui nin tzun klo' cujj, poro tampaj yi cu'nak nin wutz yi taj yi xna'n tetz, cha'stzun te e' cyaje'nt cyen tetz junt ak'baltz.

⁸ Itzun yi je'mpone'n yi to'i'n k'ej, chin jalchan cunin tzun tele'n watl yi levitaja'tz, tan cyaje'n klo', poro nin cu' wutz junt tir yi ji' tetz tan wane'n nin te ntaxk cha'j, tan qui chimuc'ul we'j tbe!. Cha'stjun te e' cyaje'nt cyen tan wa'e'n jalen yi toque'n chaj k'ej. ⁹ Ma yi wi't wane'n, cwe'n tzun wekolt tib tan taje'nt tu yi txkel nin tu yi mos. Talol tzun junt tir yi ji' tetz:

—Ja wi't ben k'ej ita'n, nin oque'n tlen tu' atit akale'n. Ba'n tcu'n yi nink xcyajk wok cyen tzone'j, bantz itele'n jalchan cunin.

¹⁰ Poro yi levita qui nin cujij tan chichyaje'n cyen tetz junt ak'bal, ma na aje'n nin e' bantz tu yi txkel, tuml yi cob buru' yi cy'a'n che' cya'n tan cyeke'n. Ma yi opone'n tlen tu' ate' le tnum yi na bi'aj Jebús, yi jalu' na bi'aj Jerusalén, ¹¹ nin tzun tal yi mos yi levita tetz:

—¿Mbi na tal teru' ta'n kol kacyaj cyen tan watl le chitanum yi e' jebuseo? stzun bantz.

¹²—Quil kacyaj le jun tnum yi nk'e'tz scyetz yi e' katanum yi o' xonl Israel. Tajwe'n tan kopone'n jalen Gabaa. ¹³Tajwe'n kabuch kib tan kopone'n tan watl jalen Gabaa, nka Ramá, stzun yi levita bantz tetz yi mos.

¹⁴ Ej bene'n nin tzun e' bantz, tal muyunt cuntu' cyopone'n le tnum Gabaa, yi chitanum yi e' xonl k'ajtzun Benjamín. ¹⁵Nin tzun cyaj cyen yi nim be' cya'n, tan cyopone'n le tnum Gabaa. Cho'n tzun cyopone'ntz tan c'olche'n tc'a'ybil na cya'l jun el k'ajab scye'j tan tak'le'n chiposar.

¹⁶ Ej, nskenin oc lak'bal yi ticy'e'n cu'n jun wutzile'n yaj, yi cho'n xa'ke'n tan ak'un wi cojibil. I' jun xonl Efraín, yi cho'n najlijtz Gabaa, chi jun awernak, na yi e' aj Gabaa, e' len cu'n xonl k'ajtzun Benjamín. ¹⁷Ma yi bene'n tilol yi wutzile'n yi levita tu ca'p txkel yi cho'n jukl che' tc'a'ybil, nin tzun ben jakoltz scyetz:

—¿Na' tzun ncxsaje't, nin na' ncxbene'? stzun i' banintz scyetz.

¹⁸—Ujle'n tu' nkicy'ak te'j tzone'j. Cho'n nkasaj le ama'l Belén cwent Judá, nin cho'n nkaben joylajlen yi ama'l cwent Efraín, kale atit kanajbil. Ja ka'tij cobox k'ej Belén, ma jalu' ja kapakx tzaj tan kopone'n le kanajbil, poro cya'll njal cu'nt kaposar tzone'j. ¹⁹ Yi o' ketz, cy'a'n chiwa' yi e' tal kaburu' ka'n, nin cya'n pam tu a' kak'un bantz quil katij we'j. Qui'c jun tajwe'n sketz, stzun yi levitaja'tz banintz.

²⁰Bene'n tzun tlol yi wutzile'n scyetz:

—Quil cxbisun wok tan e'chk takle'ma'tz. Yi wetz swak'e' yi tajwe'n tzitetz. Nin quil wak' ama'l tan ticy'e'n yi ak'bal ita'n tzone'j tc'a'ybil.

²¹ Nin tzun e' ben tcy'al xe yi tetz ca'l nin oc i' tan chic'a'che'n yi e' buru!. Yi wi't xtx'ajol i' quikan yi e' txocom, kalena's tzun e' octz tan wa'n tu uc'a'e'n. ²²Na chitzatzin cu'n, yi cyopone'n cobox yaj yi chin xa'bil nin cyajtza'kl, nin tzun baj chisutal te yi ca'l, nin oc chic'ojalol yi puert. I tzun cyal quen tetz yi wutzile'n, yi taw ca'l:

—iElk tzaj yi jun yaj tanu' yi at tuch'u!! iNa kaj kawitbej kib tuch!! che'ch tzun bantz.

²³Poro nin tzun cu' wutz yi wutzile'n taw yi ca'l scyetz, itzun taltz:

—iAx wok jun c'oloj wamiw, quil tziban wok jun ajtza'kla'tz! Quil tziban jun itajtza'kla'tz yi chin xa'bil nin, na yi jun yaja'tz i' jun intxocom. ²⁴At jun inme'l swuch', yi txe'n cu'n til wutz jun yaj. Ncha'tz at yi ca'b txkel yi intxocom. Chelopon wuk'pl tan tele'n chitz'ix ita'n, nin ba'n tziban itajbil scye'j. Poro quil tziban cyen jun yab ajtza'kl te yi yaje'j, stzun yi wutzile'n bantz scyetz.

²⁵Poro qui nin ocopon yol wutzile'n te chiwi!. Ej tampaj yi qui nin ocopon yi yol wutzile'na'tz te chiwi!, bene'n tzun yi levita tan ticy'le'n tzaj yi ca'b txkel nin el pitoltz ḫchik'ab yi e' malnaka'tz tbe!. Nin e' oc tan banle'n cyajbil te yi xna'na'tz te cyakil yi jun ak'bala'tz jalen yi tule'n skil. Kalena's tzun cyaje'n cyen quilloltz. ²⁶Ule'n tlen tu' atit skil yi topone'n yi xna'na'tz xe ca'l yi wutzile'n yaj, kale atit yi chmil. Ej nin tzun cu' trimpujtz wuxtx'otx' nin junawes quime'n swutz cu'n yi puert. ²⁷Ma yi tele'n watl yi chmil, nin yi je'n jakol yi puert tan taje'n, nin tzun noj quentz te yi ca'b txkel yi joklij wuxtx'otx' swutz cu'n yi puertil yi ca'l, nin ate'e'n yi k'ab tibaj yi tze! yi tijom tetz yi marquil yi puert. ²⁸I tzun ben tlol yi chmil tetz:

—Txicleje'n nin quin, stzun banintz tetz yi xna'n.

Poro qui'c jun yol saj stza'wel yi xna'n, na quimnakt. Toque'n tzun yi yaj tan nuc'leje'n yi wankil yi alma'a'tz tibaj jun buru!, nin tzun ajtz xe najbil. ²⁹Ma yi topone'n, nin tzun oc yi yaj tan c'uple'n cu'n wankil yi xna'na'tz. Coblañ tzun piñ tulejtz, nin tzun e' ben ḫchakum i' ta'n tan ḫchajle'n scyetz wunak lakak e'chk tnum cwent Israel. ³⁰Nin tircu'n yi e' wunak yi mi'lon tetz ja cyal:

—Jetz yi kele'n tzaj jak! ca'wl Egipto, qui'c cunin jun tir jakj kil jun xtxolbil chitan'e'n june'j. Tajwe'n katxumun te yi mbil skabne' tan banle'n tane'n.

Yi mbi cunin e' ban yi e' xonl Israel te yi il yi bajij Gabaa

20 ¹Ej itzun bantz tircunin tzun yi e' aj Israel, yi najlche' cwent Dan, jalen Beerseba tuml yi ama'l tetz Galaad, baj cu' chimolol quibtz. Ej nin junit ban chitxumu'n le ama'l Mizpa, swutz Kataj Ryos. ²Tircunin tzun yi e' wi'tz cyajcawil yi jujun k'u'j xonl Israel, ate' lentz. Cyaj tzun ciente mil sanlar tetz yi tanum Kataj Ryos e' mol quibtz le jun ama'la'tz. ³Nin tzun quibit yi e' xonl k'ajtzun Benjamín, yi nsken wi't chimol quib tircu'n yi e' aj Israel le tnum Mizpa. Cyoque'n tzun yi e' aj Israela'tz tan jakle'n tkanil tetz yi levita, yi ḫe'n cu'n mban yi jun chin ila'tz. ⁴Bene'n tzun tlol yi chmil yi k'ajtzun alma', yi mbi cunin bajij. Je tzun taltze'j:

—Cho'n kopone'n le tnum Gabaa chitanum yi e' xonl k'ajtzun Benjamín tu yi ca'b wuxkel tane'n, tan watl te jun akale'na's. ⁵Poro te ite'n nin akale'na's nin e' opon yi e' wunak yi najlche'-tz tan sute'n te'j yi c'al kale o' cyaje't cyen tan posari'n, nin yi cyajbil i'tz tan imbiyle'n klo'. Poro qui', ntin ja cho'c tan banle'n cyajbil te yi ca'b wuxkel. Ej nin ja quim cya'n. ⁶Nin tzun saj wucy'al yi wankil, nin tzun cu' impi'xultz nin tzun ben inmantartz tan ḫchajle'n tircu'n yi e'chk piña'l lakak ama'l cwent Israel bantz quibital wunak yi jun xtxobile'j yi chin juntlenin yi mbajij. ⁷Ma jalú!, cho'n lcyaj cyen wa'n ḫchiwutzu!, e'u' xonl kamam Israel tan xtxumle'n yi mbil cyaj cyent yi jun ila'tz yi chin tx'ixwil nin yi ja bajij Gabaa, stzun yi chmil yi k'ajtzun alma'.

⁸Tircunin tzun e', e' je' txiclokatz nin junit ban cyajtza'kl, itzun cyaltz:

—Je bin skabne'-e'j: Cya'l jun sketz spakxok xe'ak kanajbil. ⁹Ej nin kocopon tan tx'ilu'n te'j yi na'j scyetz e' skaxo'l yi ba'n kabén tan oyintzi' scye'j yi e' aj Gabaa. ¹⁰Ej nin ncha'tz ba'n kabixbaj jun te'jak yi lajuj kaxone'n yi ba'n chiben tan ticy'le'n kawa!. Ma yi o' ketz yil kacyaj cyen, ba'n kabén tan oyintzi' scye'j yi e' aj Gabaa tan chicawse'n tan yi il, yi chin tx'ixwil nin yi mbajij skaxo'l yi o' aj Israel, che'ch tzun bantz.

¹¹Ej, junit tzun ban cyajtza'kl yi e' aj Israela'tz tan chibene'n tan oyintzi' te yi tnuma'tz. ¹²Nin tzun e' ben chakumtz cya'n tulak e'chk ama'l cwent yi e' xonl Benjamín, tan talche'n scyetz: "Chin xa'bil nin yi il yi ja wi't bnix cyak'un cobox itanum. ¹³Ba'nt cu'n ak'woke' yi cobox yaja'tz sketz yi cho'n najlche' Gabaa, tan chicwe'n kabiyol, na chin xa'bil nin cyajtza'kl. Na tajwe'n tele'n yi jun yab ajtza'kla'tz skaxo'l bantz koque'n junt tir tetz balaj," che'ch tzun e' chakuma's bantz bene'n tzi'n yi amall cwent Benjamín.

Poro qui nin ocopon chiyol yi e' aj Israel te chiwi' yi e' xonl Benjamín. ¹⁴Ma na tircunin yi e' xonl k'ajtzun Benjamín ben chimolol quibtz jalen Gabaa tan oyintzi' scye'j. ¹⁵At junak wukak mil sanlar yi aj Benjamín chimol quibtz. Nin ncha'tz at juk cient sanlar yi aj Gabaa. ¹⁶Ej nin ḥchixo'l yi jun c'oloj sanlara'tz, at juk cient yi max len cu'n chic'oxon, nin yi chin ḥc'atnak nin e' tan xconse'n yi c'oxl na jun cu'n na cyulej te alchok takle'n yi ya'tz cyajbil tan lo'onse'n. ¹⁷Ej ma tzun yi junt tx'akaj xonl Israel nin tzun e' molxij cyaj cient mil sanlar cya'n, yi na'wnake't tan oyintzi'.

Yi baje'n yi oyintzi' scyuch' yi chixonl k'ajtzun Benjamín

¹⁸Ej nin tzun e' ben yi e' aj Israeltz jalen Betel. Cho'n tzun chijakoltz tetz Kataj Ryos yi na' scyetz jun k'u'j xonl Israel yi ba'n chiben bajx tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Benjamín. Nin tzun tal Kataj Ryostz scyetz yi ba'n chiben yi e' xonl k'ajtzun Judá. ¹⁹Ej chin jalchan cunin tzun chic'ase'n yi e' xonl Israel tan cyopone'n ju'k naka'jil yi tnum Gabaa. ²⁰Itzun yi cyopone'n, nin tzun cu' chitxolil quibtz tan oyintzi' naka'jil cunin yi tnum Gabaa. ²¹Poro yi e' xonl Benjamín qui nin e' xob, na nin e' el tzajtz tan oyintzi', nin te jun tira'tz e' quim junak cob mil aj Israel cya'n. ²²⁻²⁴Ej tan yi ttxolbila'tz nin tzun e' ben yi e' aj Israel jalen Betel, tan o'kl swutz Kataj Ryos jalen yi toque'n akale'n. Nin tzun chijaktz tetz Kataj Ryos yi ko ba'n chiben junt tir tan oyintzi' scye'j yi e' xonl k'ajtzun Benjamín. Nin tampaj yi nin tal Kataj scyetz yi ba'n chiben, nin tzun jal junt tir chiwalor. Ej nin tzun e' bentz le junt eklok tan oyintzi' scye'j, le ite'n nin ama'la'tz kale e' ḥcha'ke't bajx tir. ²⁵Ej nin tzun e' el tzaj junt tir yi e' xonl Benjamín le tnum Gabaa tan oyintzi' scyuch', nin te junt tira'tz e' quim wajxaklaj mil sanlar yi e' len cu'n aj Israel. ²⁶Tircunin tzun yi e' sanlar tuml yi e' wunak e' bentz Betel, tan o'kl swutz Kataj Ryos. Nin qui nin e' wan mu'x taltz te jun k'eja'tz, nin tzun chipat e'chk chitx'ixwatz tetz Kataj Ryos, tu e'chk oy tan jale'n cuybil chipaj.

²⁷⁻²⁸Nin te yi tiempa'tz cho'n tzun at pon yi caña' tetz Kataj Ryos le tnum Betel, nin yi pale' bana's na bi'aj Finees, cy'ajl Eleazar, nin mam k'ajtzun Aarón. Nin yi e' aj Israel nin tzun chijaktz tetz Kataj Ryos, itzun cyaltz: "¿Ba'n pe' kol kab'en junt tir tan oyintzi' scyuch' yi e' kaxonl yi xonl k'ajtzun Benjamín, nko ba'n yi tul cyaj tu's ka'n?" che'ch tzun bantz. I tzun saj tlol Kataj scyetz: "Quilo'k wok tan oyintzi', na swak'e' amall tzitetz tan ixcyewe'n eklen," stzun Kataj Ryos bantz scyetz.

²⁹Ej nin tzun cyew quib cobox sanlar yi e' aj Israel solte'j len yi tnum Gabaa. ³⁰Ej itzun le junt eklok e' ben tircu'n yi mas sanlar tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Benjamín quib chibán cyen yi cob tira'tz. ³¹Ej nin tzun e' eltzaj junt tir yi e' xonl Benjamín, tan chitz'amle'n. Nin tzun e' xcy'e'-tz tan chibyle'n junaklaj lo' sanlar aj Israel tulak e'chk be' tetz Gabaa tu yi be' yi na ben Betel nin txo'lak ch'im. ³²Le

wutz cyetz cyajtza'kl yi e' aj Israel ele'n ojkuj e' ban ḥchiwutz, tampaj yi qui't na chixcye' cyen scye'j chi ban te cob tir cyen. Poro yi e' aj Israel, nin el chi᷑kansal quib joylaj len yi tnum tan chixome'n nin chicontr tan chitz'amle'n, jalen lakak e'chk be' joylaj len.³³ Cwe'n tzun chimolol quib yi e' aj Israel nin tzun e' octz tan oyintzi' naka'jil yi tnum Baal-tamar. Ma yi e' yi cyewa'n quib solte'j yi tnum Gabaa, nin tzun e' eltzajtz kale ate't,³⁴ nin e' octz tan oyintzi' le tnum. Ej lajuj tzun mil sanlar yi chin cham nin e' tan oyintzi' e' octz le tnum Gabaa. Nin chin xo'wbil nin ban, nin qui nin na el chitxum yi e' xonl k'ajtzun Benjamín ko txant tan cycle'n cu'n swutz.³⁵ Nin tzun tak' Kataj Ryos ama'l scyetz yi e' aj Israel tan chitx'acone'n scye'j yi e' aj Benjamín, nin te jun k'eja'tz e' quim junak o' mil sanlar cwent Benjamín.³⁶ Ej nin tzun el chitxum yi e' xonl k'ajtzun Benjamín tetz yi nsken wi't chitz'akon.

Yi e' aj Israel yi wi'nin cycle'n ojkuj tane'n, cho'n k'uklij chic'u'l scye'j yi e' yi e' cyaj cyen cyewal quib tan chicambal yi tnum Gabaa.³⁷ Na yi e' sanlara'tz yi cyewe'n quib, nin tzun e' octz tan oyintzi' le tnum, nin tircu'n yi e' wunak e' quim cya'n tan spar.³⁸ Nin tzun oc chit'inol k'a'kl yi tnum. Na nsken cyen oc chiyol te'j yi xonk yi sib tetz jun techl yi ja wi't chicambaj yi tnum,³⁹ nin yil quiltzaj yi e' aj Israela'tz yil je' yi sib le tnum, bantz chixcyewe'n cu'n tan oyintzi' ḥchiwutz yi e' xonl Benjamín.

Itzun yi e' xonl Benjamín e' xcye' tan chibiyle'n junaklaj aj Israel, nin le wutz cyetz cyajtza'kl yi nsken wi't chixcye' scye'j, chi ban le bajx tir oyintzi'.⁴⁰ Poro icunin na chitzan tan oyintzi' yi bene'n quilol yi sken wi't oc k'a'kl yi tnum.⁴¹ Nin tzun e' xcye' cu'n yi e' aj Israeltz ḥchiwutz tan oyintzi', nin tzun e' xob yi e' aj Benjamíntz, yi tele'n chitxum tetz yi jun chin wutzile'n il yi ule'n tlen tu' atit ḥchiwutz.⁴² Nin tzun e' el ojkujtz ḥchiwutz yi e' aj Israel le be' yi na ben le ama'l tz'inunin tu'. Poro qui'c nin cuj tan chiclexe'n, na yi e' yi cho'n na che'l tzaj tnum, list tzun quitane'ntz tan makle'n chibe' nin ta'ste'nin na chiquime'tz.⁴³ Nin tzun e' cyaj cyen cye yi e' xonl Benjamína'tz ḥchinicy'al yi e' aj Israel, nin qui'c nin jun scyetz itz'ij cyen le ama'l txo'l yi tnum Menúha jalen te yi tnum Gabaa.

⁴⁴ Ya'stzun ban yi xtxolbiltz yi chiquime'n wajxaklaj mil sanlar yi e' cu'n xonl k'ajtzun Benjamín.⁴⁵ Ma yi e' yi e' clax cyen cho'n tzun chibene'n ojkuj le ama'l tz'inunin tu' tan cyopone'n kale atit yi jun picy yi Rimón bi!. O' mil scye'j yi e'a's e' quim tbe'. Xomche' nin yi e' aj Israel tan chitz'amle'n, nin e' quimt cob mil wunaktz cya'n.⁴⁶ Te jun k'eja's, e' quim junak o' mil sanlar yi chin cham nin e' yi e' len xonl k'ajtzun Benjamín.⁴⁷ Ej nin tzun e' el ojkujtz le ama'l tz'inunin tu', nin tzun e' a'tijtz tetz cyaj xaw le picya'tz yi tetz Rimón na a'lchij tetz.⁴⁸ Nin tzun e' oc yi e' aj Israel tan chibiyle'n cu'n yi e' aj Benjamín yi e' cyaj cyen, tan cchilu'. Tircunin tzun e'chk tnum e' icy'akit yi e' aj Israel tan chibiyle'n e' wunak tuml cyawun, ninin el nak cu'n yi e'chk takle'n cya'n yi na nojquen ḥchiwutz, nin na oc cyen k'a'kl e'chk tnuma'tz cya'n.

Yi chipuc'une'n junt tir yi e' xonl k'ajtzun Benjamín

21 ¹Ej itzun bantz, yi e' aj Israel, nin tzun bnix jun chitat-tz cya'n yi ate' tzaj le tnum Mizpa, te yi ntaxk xe'tij yi oyintzi' scyuch' yi e' xonl Benjamín, yi qui'c cuj tan cyak'ol ama'l tan cyumewe'n jun chime'l scye'j yi e' xonl k'ajtzun Benjamín. ²Yi tzaje'n yi oyintzi', cwe'n tzun chimolol quibtz le tnum

Betel, nin tzun e' octz tan banle'n tane'n chimunl swutz Ryos, jalen yi toque'n akale'n, wi'nin tzun cyok'e'ntz, nin wi'nin chibisune'n, i tzun na cyaltz: ³"Ilu' jun c'oloj kaRyosil yi o' aj Israel. ¿Mbi tzuntz yi ja bajij yi jun ila'tz skaxo'l? ¿Mbi tzuntz yi ja tzaj jun k'u'j kaxonl skaxo'l yi o' xonl Israel?" che'ch tzun na bantz.

⁴Ma le junt eklok, chin jalchan cunin chic'ase'n yi e' aj Israela'tz, nin tzun bnix jun altar cya'n, nin e' octz tan pate'n cu'n chitx'ixwatz tetz Kataj Ryos, tu e'chk oy yi na xchaj yi ja wi't jal tzatzin paz xchixo'l tu Ryos. ⁵Ej nintzun e' octz tan jakle'n squibil quib, i tzun na cyaltz: "¿Na' scyetz jun skaxo'l yi qui a'tij yi cwe'n kamolol kib le tnum Mizpa te yi ntaxk nkaben tan oyintzi?" che'ch tzun na bantz.

Na nsken wi't bixe' cya'n yi alchok scyetz yi qui ma'tij te jun molo'n iba'tz, at quimbil.

⁶Wi'nin tzun chibisune'n yi e' xonl Israel bantz Betel, tan yi xtxolbil yi mbajij scye'j yi e' xonl Benjamín, i tzun cyaltz: "Mu'xt qui nsotz jun k'u'j kaxonl yi o' xonl Israel. ⁷¿Mbil kaban tan tak'le'n quixkel, yi e' yi ja chiclax cyen? Na yi o' ketz ja bixe' jun katrat ka'n, swutz Kataj Ryos yi qui'c cuj tan cyumewe'n jun kame'l scye'j. ⁸¿At pe' jun k'u'j katanum yi qui e' a'tij te yi molo'n ib yi nkaban le tnum Mizpa?" che'ch tzun bantz.

Ej nin tzun ul tx'akx xchic'u'l, yi cya'l jun scyetz yi e' yi najlche' le tnum Jabel cwent Galaad e' a'tij te jun molo'n iba'tz. ⁹Na yi cyoque'n tan si'le'n planiy scye'j yi e' yi a'tij, ja lajluchax yi cya'l jun scyeri e' wunaka'tz e' a'tij Mizpa.

¹⁰⁻¹¹Bixewe'n tzun coblaj mil sanlar xchixo'l yi e' aj Israela'tz, nin tzun ak'lij ort scyetz tan cwe'n chibiyol tircu'n yi e' aj Jabel, tuml chinitxa' nin scyuch' yi e' xna'n yi at len quichmil. ¹²Xchixo'l yi e' wunaka'tz cwent Jabel ja chijal cyaj cient xun yi che'n cunin quil wutz jun yaj, nin tzun e' saj quicy'altz le campament yi e' sanlar yi cho'n at le tnum Siló, cwent Canaán. ¹³Bene'n tzun chimantar yi e' aj Israeltz tan chichakle'n tzaj yi e' xonl k'ajtzun Benjamín, yi cho'n najlche' le jun picy yi na bi'aj Rimón, nin tzun bnix jun trat cya'n tan qui't jale'n oyintzi' xchixo'l. ¹⁴Kalena's tzun e' pakxijtz yi e' xonl Benjamín tan najewe'n tul chi'ama'l. Nin ak'lij yi cobox xuna'tz scyetz tetz quixkel. Poro qui nin e' xcye' yi cyaj cient xuna'tz tetz chicyakil cu'n.

¹⁵Wi'nin tzun tele'n chik'ajab yi e' aj Israeltz scye'j yi e' xonl Benjamín tan paj yi nin tak! Kataj Ryos amall tan chisotzaje'n klo' yi e' xonl k'ajtzun Benjamín.

¹⁶Cyoque'n tzun yi e' ajcaw cwent Israel tan xtxumle'n: "¿Xe'n Ichijal quixkel yi e' mas xonl Benjamín ka'n, na tircunin chixna'nil ja chisotz ka'n? ¹⁷Na yi e' xonl k'ajtzun Benjamín tajwe'n yi quil chisotz junawes skaxo'l. Ma na tajwe'n tan chipuc'une'n junt tir yi cobox yi ja chiclax cyen. ¹⁸Poro ja ko'c wutz pe'm, na qui'c cuj tan kak'ol kame'l scyetz, na ja kasuk jun kayol swutz Kataj yi ya'tz sbne'. Nin ko qui ke'l cu'n te'j kayol tz'ul kacaws." ¹⁹Nintzun ul tx'akx chic'u'l yi txant tan tucumule'n yi tzatzin yi na el cyakil yob tan tak'le'n k'ej Kataj Ryos le tnum Siló. Cho'n at Siló lije'n yi tnum Betel, nin licu'n tzaj yi tnum Lebona nin xlaj len yi be' yi na opon Siquem.

²⁰Ej nin tzun ben aj mantarinl cya'n tan talche'n yi jun xtxolbile'j scyetz yi e' xonl Benjamín. I tzun ben cyaloltz: "Ba'n cxben wok le tnum Siló, nin ba'n tzitew cu'n itib xo'lak e'chk wi' uva yi at naka'jil yi tnuma'tz. ²¹Or iwutz te yil che'l tzaj yi e' xun tan bixi'n. Ba'n tzun tzitalk'aj jun xun te jujun, nin ba'n tzun cxpakxij

woktz le itanum.²² Ej nin yi kol chu'l chitaj nka chixibin yi e' xuna'tz tan xocho'n sketz, skale' scyetz: 'Kac'uche' jun pawor scyeru', yi nink chicuyu' chipaj, na yi o' ketz qui nin nkaxcy'e' tan tak'le'n len quixkel, te yi cyaj ciente xun yi njal tzaj ka'n Jabel. Na el katxum tetz yi nk'era'tz cyajbilu' tan tak'le'n chime'lu' scyetz, ma na e' nin nchopon tan cyalk'e'n len ḥchik'abu'. Na tzun elpont-tz, yi nk'era'tz chipaju' te yi yol yi chisucnaku' tetz Kataj,' " che'ch tzun yi e' ajcaw tetz Israel bantz.

²³ Nin tzun cu' ḥchiwutz yi e' xonl k'ajtzun Benjamín yi jun ajtza'kla'tz, yi a'lchij scyetz. Cha'stzun te ḥchijunal len cu'n e' bene'ntz tan talk'e'n jun xun, scye'j yi e' yi na chibixin, nin tzun e' el ojkuj, tan cyopone'n le chitanum. Ej nin tzun e' octz tan je'se'n junt tir e'chk chitnum, tan chinajewe'n tul.

²⁴ Ncha'tz e' ban cyakil yi e' aj Israel, ḥchijunal len cu'n e' pakxij lakak chitanum kale ate't chixonl, nin kale ate't chinajal tan najewe'n scyuch!.

²⁵ Te yi cobox tiempa'tz qui'c nin jun rey na cawun squibaj e' aj Israel, cha'stzun ja chiban len yi cyetz cyajbil.

RUT

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi liwre'j i'tz jun xtxolbil te yi mbi mbajij te jun najal aj Israel tul yi tiemp yi na chicawun tzaj yi e' pujul xtisya' tibaj Israel. Na xtxol yi liwre'j sketz yi xe'n cu'n ban Rut yi aj Moab, nin yi xe'n cu'n cyumewe'n tu Booz. Nin yi ni' yi najal te jun ok'be'n iba'tz, ya'stzuñ jun scyeri mam cyen Kajcaw Jesús.

Ncha'tz na xchaj sketz yi c'ulutxumil Rut. Wech na awernak i' xchixo'l yi e' aj Israel, ma na ja tak' tib tk'ab Ryos tetz cu'n talma' nin ja tak' tib tan xome'n te Noemí yi xtxu' yi k'ajtzun chmil.

Ncha'tz na xchaj sketz yi list Ryos tan c'ulche'n alchok jilwutz wunak, yi tetz cu'n talma' na k'uke' c'u'l te'j i'. Na yi tetz tajbil i'tz tan chiclaxe'n alchok jilwutz wunak.

Yi ta'te'n Elimelec tuml yi najal Moab

1 ¹I tzun bantz te yi tiemp yi na chicawun tzaj yi e' aj pujul xtisya', cwe'n tzun jun chin we'j bene'n tzi'n Judá. At tzun jun yaj yi aj Belén^a i', cwent Judá. Nintzun aj tan najewe'n xchixo'l yi e' aj Moab tuml yi txkel tu yi cob cy'ajl. ²Yi bi' yi jun yaja'tz i'tz Elimelec.^b Ma yi txkel, Noemí bi!.^c Ma yi cob cy'ajl na chibi'aj Mahlón^d tu Quelión.^e E' aj Efrata nka Belén.

Cho'n tzun cyopone'ntz xchixo'l yi e' aj Moab tan najewe'n. ³Yi xone'n tiemp nintzun quim tetz Elimelec. Jalt yi Noemí yi txkel cyaj cyen scyuch' yi cob tal.

⁴Cho'n tzun jale'n quixkel yi cob yaja'tz xchixo'l yi e' aj Moab. Orfa^f bi' jun, nin Rut^g bi' yi junt. Lajuj tzun yob e' a'tij Noemí scyuch' le ama'la'tz.

Yi chipakxe'nt Noemí tu Rut Belén

⁵I tzun bantz, nintzun e' quim cyetz Mahlón tu Quelión. Nintzun cyaj cyen tetz Noemí xchuc, na nsken quim yi chmil. ⁶Tbital tzun Noemí jun stziblal scyetz yi aj Moab yi nsken el k'ajab Ryos scye'j yi e' tanum yi xonl Israel, na qui'ct we'j at xchixo'l. ⁷Nintzun xtxum Noemí tan taje'nt tzaj Judá. Cyele'n tzaj tzuntz kale najlche't. Nin e' xom tzaj yi cob tlib te'j. ⁸Te yi na chixon tbe' nintzun taltz scyetz:

—Ma jalú', ba'n cxa'l wok scye'j itaj itxu'. Lok tak' Kataj yi banl tzitibaj chi miban wok tan banle'n ba'n scyetz yi e' k'ajtzun wal. ⁹Nin lok tak' i' ama'l tzitetz tan toque'n junt ichmil, bantz jale'n junt balaj inajbil, stzun Noemí.

^a1:1 "Belén" na elepont "ca'lil pam". ^b1:2 "Elimelec" na elepont "Yi kaRyosil i' yi kaReyil". ^c1:2 "Noemí" na elepont "jun yi na tzatzin". ^d1:2 "Mahlón" na elepont "yabi'x". ^e1:2 "Quelión" na elepont "txo'm wutz". ^f1:4 "Orfa" na elepont "esclaw". ^g1:4 "Rut" na elepont "Banl talma" nka "chin yube'n nin".

Te yi ntaxk chijatx quib nintzun ben Noemí tan stz'uble'n xak chitz'i, poro o'kl nin e' bantz.¹⁰ Nintzun cyaltz:

—Qui' na!, nkaje'n ketz te'ju' le tanumu'!

¹¹ Poro nin oc Noemí ch'inch'uj scye'j:

—Wal, quitaje'nk. ¿Mbi xac tzitetz yil cxomwok nin swe'j? Yi wetz qui't chijal wal tan itumewe'n scye'j.¹² Ma na quitaje'nk itetz xe ca'l itaj. Na yi in wetz qui't tz'oc junt wuchmil, na ja chintijin. ¿Mptzun nink tz'oc junt wuchmil, ptzun ninink kawitbej kib axen, nin ptzun ninink tz'oc lac'p jun tal ni' swe'j, chijal wal,¹³ tzunk ich'iwe' wok jalén yil chich'uy tan itumewe'n scye'j? Qui't nin tzunk tz'oc ichmil woktz tan chich'iwe'n. Qui' wal, qui'c rmeril, na yi Kataj ja tak' sotz c'u'lal swetz. Nin mas tcu'n sotzok inc'u'l tzite'j yi kol wilnin ax itetz yi na sotz ic'u'l swe'j, stzun Noemí scyetz.

¹⁴ Mas tcunin tzun cyok'e'ntz swutz i!. Wi'tzbilt len xtxumul Orfa tan taje'n tetz scye'j yi e' taj. Nintzun ben i'-tz tan stz'uble'n xak stzi' yi tlib, nin chijatxol quib. Ma tetz Rut nintzun cyaj cyentz te'j Noemí.¹⁵ Bene'n tzun tlol Noemí tetz:

—Xmaynin abalc Orfa, ja aj le tetz tanum. Ja aj tan chilok'e'n yi tetz ryosil. Xominin te'j.

¹⁶ Poro nintzun ben tlol Rut tetz i!:

—Na!, qui na waj yil chin lajinu'. Na qui na waj wil cyenu'. Chinjomok nin kalel tz'ajnintu'. Nin na' ltz'a'l cuntu', ya'tz nin lna'te't wetz. Yi teru' tanumu' ite'n nin weri intanuma'tz tz'antz. Yi Ryosilu' ya'tz nin weri inRyosil tz'antz.¹⁷ Kalel quime'tu', ya'tz nin lchinquime't wetz. Kalel mukxe'tu', cho'n nin lchinmukxij wetz. Nin kol tzinjatxlen wib te'ju', tak' tzaj Kataj incaws. Ntin cu'n quimichil kajatxon cu'n tuch'u!, stzun Rut tetz Noemí.

¹⁸ Yi tilol Noemí yi xtxumu'n Rut qui't oc i' ch'inch'uj te'j.

¹⁹ I tzun yi quicyle'ntz, cho'n tzun cyopone'ntz le tal tnum Belén. Yi cyocompone'n Belén nintzun xe'tij yoltz xchixo'll cyakil wunak, nin je cyaltz:

—Yi xna'ne'j ñink'e'tz pe' i' Noemí? che'ch.

²⁰ Nintzun ben stza'wel Noemí scyetz:

—Qui't cyalu' Noemí swetz. Ma na cyale'u' Mara^h swetz. Na Kataj, yi na xcy'e' te cyakil, ja tak' wi'nin sotzaj c'u'lal swetz.²¹ Yi kele'n tzone'j at cyakil yi tajwe'n sketz. Ma jalu' qui't nin atin cu'nt. Poro ya'stzun tajbil Kataj swe'j, na i' yi jun yi na xcy'e' te cyakil nin na ja tak' wi'nin sotzaj c'u'lal swetz, stzun Noemí bantz.

²² Ya'stzun bantz yi pakxe'n tzaj Noemí tu Rut le ama'l cwent Moab. Yi Rut i' jun aj Moab. I tzun yi cyopone'n Belén, na xe't cun tzun yi je'se'n cosech tetz cebada.

Yi bene'n Rut tan molche'n wi' cebada

2 ¹ At tzun jun xonl yi k'ajtzun Elimelec yi chmilbe'n Noemí yi na bi'aj Booz.ⁱ I' jun yaj yi at wi'nin k'ej. Nin chin ric nin i'.

² At tzun jun k'ej nin tal Rut tetz yi tlib:

—Na!, tak'u' ama'l swetz tan imbene'n tan xo'n wi'ak cojibil. Ko pe' at jun aj je'sanl cosech yil tak' ama'l swetz tan inxome'n nin wutz coc tan molche'n yi e'chk wi' cebada yi na cyaj cyen wi cojibil.

^h 1:20 “Mara” na elepont “c'a! nka sotzaj c'u'lal”. ⁱ 2:1 “Booz” na elepont “lajke!”, nka, jun yi at xč'atnakil”.

—Quilo'k bin wal, stzun yi tlib bantz tetz.

³Bene'n tzun Rut tan xo'n wi'ak cojibil. Nintzun ak'lilj ama'litz tetz tan molche'n yi e'chk wi' cebada yi cyaj cyen wi cojibil cyak'un yi e' aj je'sanl cosech. Noj quen cu'n tzuntz yi cho'n tpone'n le cojibil Booz, jun xonl k'ajtzun Elimelec.

⁴I tzun bantz cho'n tzun tzaje'n Booz le tnum Belén tan quilwe'n yi e' tetz mos. Yi topone'n scye'l nintzun taltz scyetz:

—Koj tzaj Kataj banl tzitibaj.

—Ncha'tz teru' ta!, koj tzaj Kataj banl tibaju', che'ch yi e' mos bantz tetz Booz.

⁵Bene'n tzun jakol Booz tetz yi caporal:

—¿Na' tzun scyetz i' yi jun xna'ne'l yi na tzan tan molche'n yi e'chk wi' cebada?

⁶—I'tz jun xna'n aj Moab. Cho'n xomij i' te'lj Noemí yi cyule'n tzone'lj. ⁷Nin ja jak i' ama'l swetz tan xome'n tzaj wutz chicoc yi e' mos tan molche'n e'chk wi' cebada. Ja baj cu'n yi jalajix k'ej ta'n tan xhamle'n. Ana' chan cunin ja uje' jun tal rat, stzun yi caporal bantz tetz Booz.

⁸Nintzun ben tlol Booztz tetz Rut:

—Añ jun c'oloj witz'un, qui na waj yil cxben tan xhamle'n cebada swutz junt ama'll. Ma na ncye'n tu'stz tzone'lj scye'l e' inmos. ⁹Xomen nantu'tz wutz chicoc. Na ja wal scyetz yi ja wak' ama'l tzatz. Kol saj saktzi' tzawel'j at a' le cu'lbil, ba'n tzajoy cu'n. Nin ba'n cxc'a' te yi cyetz chic'a', stzun Booz bantz tetz Rut.

¹⁰Cwe'n tzun mejlok Rut nin aj cu'n wutz plaj wuxtx'otx' tan xchajle'n yi c'ulutxumil i'.

—¿Mbi tzuntz na taltzaju' yi xtxolbila'tz swetz? Chum balaj nin ilu' swe'l ta!, wech in tu' awer nak xchixo'l!, chij Rut bantz tetz.

¹¹Bene'n tzun tlol Booz tetz Rut:

—Ja wi't wit cyakil yi abalajil yi maban te awulib jetz yi quime'n yi awuchmil. Ncha'tz ja wit yi ja chicyaj cyen awilol yi atnumil tan awule'n skaxo'l, wech na ncha'tz o' ketz, o' awer nak tane'n tzawutz. ¹²Lok koj tzaj Kataj Ryos yi banl tzawibaj tan yi banl awalma!. Ntin cu'n Kataj yi kaRyosil yi o' xonl Israel, yi jun kale majakwit xch'leybil a'tz, tz'ak'on banl i' tzawibaj tan cyakil cu'n yi e'chk takle'n yi ja bnix awa'n, stzun Booz bantz.

¹³—Chumbalaj nin ilu' swe'l. Yi yolu' na xcy'e' tan inmayse'n. Na pe nin sk'il njilonu' swetz. Wech na siquier ink jun mosu', stzun Rut bantz.

¹⁴I tzun yi topone'n oril tan wa'a'n, saje'n tzun xchakol Booz yi Rut. Nintzun taltz tetz:

—Or awetz witz'un, banaj jun awa!. Je jun piñ pame'lj, bajse'n. Ba'n tzamu' cu'n tul yi mu'ñ binagre'l.

Nintzun c'ole' cu'n Rut-tz xchixo'l yi e' mos. Ma Booz nin ben tk'ol i' jun txob cebada yi woyi'nt tetz. Wan cunin Rut jalen yi noje'n yi c'u'l, poro ilenin sowrin yi wa!. ¹⁵Te yi bene'nt i' tan xhamle'n cebada nintzun cawun Booz scyetz yi e' mos. I tzun taltz:

—Ak'wok ama'l tetz tan toque'n tan molche'n xo'lak e'chk boc'ojt yi molijt, nin quil tzimak wok wutz i!. ¹⁶Ncha'tz ba'n lcyaj cyen jujun bakaj cebada ita'n wuxtx'otx' xo'lak yi jujun boc'oja'tz yi ja wi't c'alxij, tan toque'n i' tan molche'n. Quil tzimakwok wutz, stzun Booz.

¹⁷Baj cu'n tzun k'ejtz tan Rut tan ḫchamle'n e'chk wi' cebada wutz yi cojibil Booz jalen cu'n yi toque'n akale'n. Nintzun octz tan bujle'n yi cebada yi molxij ta'n. Molxij lo' e'ch cob arow wutz cebada ta'n. ¹⁸Yi taje'n tzaj nin aj tzaj tcy'al i' yi wutz cebada yi molxij ta'n. Ninin ben i' tan ḫchajle'n tetz yi tlíb. Yi wi't ḫchajol nintzun je tzaj tcy'al i' yi sowril yi wa', nin ben tk'oltz tetz yi tlíb.

¹⁹—¿Na' ncxa'ke't jalú? ¿Na' nmolxe't yi jun c'oloj cebada awa'ne'j? Koj tzaj Kataj banl tibaj yi juna'tz yi mmo'c tan awuch'eye'n, stzun yi tlíb bantz tetz.

—Yi taw yi ama'l kale nxna'ke't tan molche'n cebada, i'tz tetz ta' Booz, stzun Rut tetz Noemí.

²⁰Nintzun tal Noemí tetz:

—Koj tzaj Kataj banl tibaj ta' Booz, na chumbalaj nin i' mban ske'j, chi banak Ryos scye'lj k'ajtzun alma'. Xonl k'ajtzun wuchmil yi ta' Booza'tz, nin i' jun yi tajwe'n tan toque'n tan kacolpe'n tk'ab yi sotzal c'u'lal, stzun Noemí bantz.

²¹—Ncha'tz ja tal i' swetz: “Ba'n cxom nin wutz chicoc yi e' inmos tan molche'n yi wi' cebada jalen cu'n yil baje'n yi cosech.”

²²—Ba'n a᷇ jun c'oloj wal, qui c᷇bisun, ba'n c᷇ben. Cya'l cxa'j nint wi junt cojibil, bantz cya'l c᷇yajontz, stzun Noemí bantz.

²³Ya'tz nintzun ban Rut-tz. Cho'n tzun ta'te'n i'-tz tan molche'n yi wutz cebadaja'tz ḫchixo'l yi e' mos Booz, jalen cu'n yi baje'n yi cosech tetz cebada tu triw. Ej nin cho'n najewe'n Rut-tz te yi tlíb.

Yi chibalajil Booz tu Rut

3 ¹At tzun jun k'ej nin tal Noemí tetz Rut:

—A᷇ jun c'oloj wal, ba'n chinch wetz, yi nink no'k tan joyle'n puntíl tan toque'n jun awuchmil tan tak'le'n yi tajwe'n tzatz. ²Ma jalú, at bin yi kaxonl Booz, kale axa'ke't tan ak'un ḫchixo'l yi e' tetz mos. Nin te yi ak'bale'j mben i' tan bujle'n cebada le er. ³Banaj yi xtxolbile'j: Ba'n c᷇jichin nin, nin ak' quen jun balaj tz'ac'bil tzawel'j. Nin wek cu'n awib te jun balaj be'ch atz. Nin quilo'k le ama'l Booz. Quil tzawak' ama'l tetz tan techal awutz yi ntaxk bnix tan wa'a'n nin tan uc'a'e'n. ⁴Il nin curin na'l cwe't yi soc kalel wite't. Kalena's tzun c᷇bentz tan jolchene'n yi xtxo' nin ba'n ḫcoye' cu'ntz xlaj. Ej nin i' tz'a'lon tzatz yi mbi mas tajwe'n tan abnol, stzun Noemí bantz tetz Rut.

⁵—Cuj, stzun Rut ban. —Tzimbne' quib yi ntalu' swetz.

⁶I nin tzun tulej Rut-tz, quib yi tal yi tlíb tetz. Nin tzun ben i'-tz. ⁷Wi'nin tzun szatzzine'n Booz yi wane'n nin yi tuc'a'e'n. Nintzun cu' nuc'ul soctz tan watl naka'jil jun tenaj cebada yi nsken bujxij. Buchtlen tzun tocompone'n Rut kale atite't. Ewun cuntu' tocompone'n i!. Nin je' jolol yi xtxo' Booz nin cu' coylok tz xlaj. ⁸Yi topone'n nicy'ak'bal jalt cuntunin tele'n watl Booz. Yi je'n tolil tib ninin el yab te'j yi at jun xna'n coylij xlaj. ⁹Nintzun jaktz:

—¿Na' tzun scyetz a᷇? chij i' bantz.

—In Rut yi ḫchakumu', chij. —Ilu' mero xonl k'ajtzun wuchmil. Cha'stzun te tajwe'n yil tz'ocu' tan incolpe'n tk'ab yi sotzaj c'u'lal. Ej nin tajwe'n yil tz'ume'u' swe'j, stzun Rut.

¹⁰—Koj tzaj Kataj banl tzawibaj, chij Booz. —Na qui nin ncxom te yi chitxumu'n yi e' mas xna'n yi ntin yi e' xicy na chipek' te'j. Qui'c na ban tetz cyetz yi ko ric nka me'lba', ntin yi ko xicy. Ma yi a᷇atz qui nin maban yi

xtxolbila'tz. Ma na ja ajoy yi in, yi ja chintelan.¹¹ Ma jalu', a᷑ jun c'oloj Rut, quil cxob. Na ja wi't lajluchax yi abalajil ḫchiwutz yi e' wunak tzone'j. Cha'stzun te tzimbne' yi awajbil.¹² Ptzun bintzijk yi in axonl poro at junt yi mas ixonl itib tuch!.¹³ Poro te yi ak'bale'j ba'n c᷑xit tzone'j. Ma eklen, yi ko na taj yi axonla'tz tan acolpe'n, ba'n atit. Ma yi ko qui', swutz cu'n Kataj yi nocpon wetz tan acolpe'n. Ma jalu' witen bin, na txe'n ul skil, stzun Booz bantz.

¹⁴ Cho'n tzun wite'n cyen Rut naka'jil Booz te yi jun ak'bala'tz. Ma yi tule'n skil, jalchan cunin tzun c'ase'ntz. Chin tz'o'tze't nin yi taje'nt tzaj i' na nsken tal Booz yi cya'l klo' tz'i'lon wutz jun xna'n le jun ama'la'tz kale na bujlij yi cebada.

¹⁵ Poro te yi ntaxk aj tzaj, nintzun tal Booz tetz Rut:

—Cylajlen yi xbu'k yi cya'n awa'n. Nin lit' cu'n wuxtx'otx', stzun i'!

Nintzun ben kojol Booz jun lo' quintal cebada tibaj. Ej nin je' tk'oltz wutz coc Rut. Kalena's tzun taje'n Rut le tetz najbil.

¹⁶ I tzun bantz yi topone'nt Rut, nintzun jak yi tlib tetz:

—¿Xe'n mban wal?

Nintzun xtxol Rut-tz tetz yi tlib yi mbi cu'n bajij.¹⁷ Ncha'tz tal i'!

—I' mmak'on tzaj cyakil yi cebadaje'j swetz. Na nin tal i' swetz: “Ploj yi ko qui'c nin cy'a'n awa'n yil c᷑copon te awulib.”

¹⁸ Nintzun tal Noemí-tz tetz Rut:

—Ma jalu' wal, kach'iwe' yi mbi sbajok. Yi jun yaja'tz, quil tz'uje' te'tz jalu' jalen yil jal puntal ta'n, tan pujle'n xo'l tircu'n.

Yi toque'n Rut tetz txkel Booz

4 ¹I tzun bantz yi taje'n tzaj Rut nintzun ben Booz jalen ju' ca'll tan ḫch'iwe'n yi junt xonl. Na ya'stzun yi ama'l kale na chimolwit quib cyakil wunak. Watok cunin c'ole' cu'ntz yi ticy'e'n cu'n yi jun xonla'tz yi nsken tal i' tetz Rut yi at rmeril tan toque'n tan colpe'n i'.

—Or teru' c'oleku' tzone'j, chij Booz banintz tetz.

Nintzun opontz, nin c'ole' cu'ntz.² Nintzun e' saj ḫchakol Booz lajuj ajcwat tetz tnum. Yi cyule'n nin jak i' pawor scyetz tan chic'olewe'n cu'n scye'j. Nintzun e' baj c'ole' cu'ntz.³ Nintzun ben tlol i'-tz tetz yi xonl:

—Yi Noemí ja pakx tzaj i' Moab. Ja tzun xtxum i' tan bene'n jun pi᷑x tetz yi xtx'otx' c'a'y, yi xtx'otx'be'n k'ajtzun kaxonl Elimelec.⁴ Cha'stzun te minchaku' tan tbitalu', ej nin tan wital yi ko na taju' slok'u'. Na, na klo' waj yil talu' ḫchiwutz cu'n yi cobox kastiwe'j, nin ḫchiwutz cu'n yi kawi' banl wi' tetz tnum. Na yi ilu' teru' mero chixonl cu'n quibu' tu k'ajtzun Elimelec. Nin yi kaley i'tz yi tajwe'n yi ilu' lok'on tetz yi tx'otx'. Na klo' waj lwti yi ko quil slok'u'. Na yi ko quil slok'u', ej in tzun klo' na waj tzinlok!. Na ncha'tz in, in xonl k'ajtzun alma', stzun Booz tetz yaj.

—Ba'n bin, tzinlok'e' bin, chij.

⁵—Ba'n, chij Booz. —Poro na klo' waj wal claril teru!. Na taj yil xtxumu' yi kol slok'u' yi xtx'otx' Noemí, tajwe'n cu'n tzun tz'oc Rut yi aj Moab tetz txkelu', bantz cyaje'n cyen yi tx'otx' te bi' jun xonl k'ajtzun Elimelec, stzun Booz.

⁶ Yi tbital yi xonl k'ajtzun alma' nintzun taltz:

—Ko ya'tz, quil tzinlok' yi tx'otx'. Na stz'ak'onk mal te yi weri inherens. Poro yi ko na awaj tzalok', ba'n atit. Nin swak'e' ama'l tzatz tan alok'ol, stzun yaj bantz.

⁷Te yi tiempa'tz at jun chicstumbr yi e' xonl Israel yi na tak' jun yaj ama'l tetz junt tan tetzal jun e'chk takle'n, nka yi na bnix jun trat ḫchixo'l cob wunak. Yi jun yi na ak'on ama'l, nka yi jun yi na c'ayin, na tcy'ajlen jalaj xajab tan bene'n tk'ol tetz yi lok'ol, tetz quiwel chiyol.

⁸I tzun yi tk'ol yaj ama'l tetz Booz tan lok'ol yi tx'otx', nintzun el tcy'al jalaj xajab, nin ben tk'oltz tetz Booz, nin taltz tetz:

—Ba'n tzalok!

⁹Bene'n tzun tlol Booz scyetz yi e' ajcaw, nin scyetz yi e' mas yi ate'-tz:

—E'u' bin stiw sbne' jalu' nin tzantzaj, yi in, nchinlok'on yi tx'otx' tetz Noemí, yi xtx'otx'be'n k'ajtzun alma! Elimelc tu Quelión nin Mahlón.¹⁰ Ncha'tz e'u' stiw te'j yi tz'ocpon yi xma'lca'n yi aj Moab yi na bi'aj Rut tetz wuxkel. Ya'stzun lwulej bantz cyaje'n quen yi ama'l te bi' Mahlón yi k'ajtzun chmil, nin tan qui sotzaje'n yi bi' i' skaxo'l.^j E' binu' stiw te'j, stzun Booz bantz scyetz yi e' wi' banl wi' tetz tnum.

¹¹Cyalol tzun chicyakil yi e' wi' banl wi' scyuch' yi e' yi ate'-tz:

—Bintzi, o' stiw te'j. Lok koj tzaj Kataj yi banl i' tibaj yi xna'na'tz. Cho'n nink chibán tal i' chi banake' cyen Raquel tu Lea, kale ntzaje't kaxe' yi o' xonl Israel. Ma ilu' teru' lok tz'oc cyenu' tetz jun balaj yaj skaxo'l tzone'j Efrata. Nin lok jal k'eju' tzone'j Belén.¹² Lok tak' Kataj wi'nin anitxa' te yi xna'na'tz. Nink chijal jun c'oloj axonl chi banak Fares^k yi chinitxa' Tamar tu Judá, che'ch e' wi' banl wi' bantz tetz Booz.

¹³Ya'stzun bantz yi toque'n Rut tetz txkel Booz. Nin tzun chiwitbej quibtz. Nin tak' Kataj ama'l tan toque'n lac'p jun ni' te'j Rut. Jale'n nintzun ban jun chinitxa'a-tz.

¹⁴I tzun yi titz'e'n yi tal ni'a'tz, nintzun cyal yi e' xna'ntz tetz Noemí:

—Ntyo'x tetz Kataj na ja tak' i' jun aj colpinl teru'^l yi tz'ocpon tan q'uiicy'le'nu'. Lok jal k'ej i' ḫchixo'l cyakil yi e' katanum xonl Israel.¹⁵ Nin yi jun tal mamaju' tz'ocpon tan mayse'nu'. Nin tz'ocpon tan q'uiicy'le'nu' yil tijinu'. Na ya'stzun tal yi jun tal tlibu' yi wi'nin na pek' te'j, yi mas tcu'n balaj swutz ik juk talu', che'ch e' xna'n tetz Noemí.

¹⁶Ma Noemí nintzun bentz tan ticy'le'n yi ni' tan toque'n tan ḫch'uyse'n nin tan ḫchusle'n.

¹⁷Yi quiol yi wisin yi tal ni' nintzun cyal:

—Ja itz'ij jun tal Noemí tane'n.

Nintzun oc yi bi'-tz cya'n tetz Obed.^m Yi Obed, ya'stzun yi taj Isaí. Ma yi Isaí i' taj yi Luwiý ban.

¹⁸Je yi e' mam cyen Luwiý. Cho'n na xe'tij te'j Fares, jun scyeri cy'ajl Judá. Yi jun Faresa'tz i' taj Hezrón.¹⁹ Ma yi Hezrón i' yi taj Ram. Ma yi Ram i' yi taj Aminadab.²⁰ Yi Aminadab i' yi taj Naasón. Ma Naasón i' yi taj Salmón.²¹ Yi Salmón i' yi taj Booz. Ma Booz i' yi taj Obed.²² Ej nin yi Obed i' yi taj Isaí. Ma Isaí i' yi taj Luwiý.ⁿ

^j 4:10 Yi ca'wl tibaj yi levirato, na jal ka'n tul Dt 25:5-10. ^k 4:12 "Fares" Cy'ajl Judá te yi ji' xna'n yi na bi'aj Tamar. Gn 38:27-30; 46:12; Nm 26:20; Neh 11:4, 6. I' jun scyeri yi e' mam cyen Jesús. Mt 1:3; Lc 3:33. ^l 4:14 "Yi colpinl teru'" i'tz yi yol "Goel" le hebrey, yi na elepont xonl jun yi tajwe'n tan colpene'l tzaj yi tajwutz yi ja ben tul il. Yi Booz, i' jun yi jun aj colpinla'tz, yi aj lok'ola'tz. ^m 4:17 Yi bi'aj "Obed" na elepont "ak'ol k'ej Ryos". ⁿ 4:22 Is 16:1-22; 2S 7:13-16; Mt 1:3-6.

BAJX SAMUEL

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Tul yi liwr tetz Bajx Samuel na ḫchaj yi ḫe'n cu'n ban yi stzaje'n wi' yi e'chk tiempa'tz yi nchicawun tzaj yi e' pujul xtsiya' cwent Israel. Nin na ḫchaj yi ḫe'n cu'n toque'n yi bajx chireyil yi e' aj Israel tan chicawu'n.

Ej nin tul yi liwre'j, skile' yi mbi cu'n bajij scye'j ox yaj yi na chibi'aj: Samuel, Saúl tu Luwiy.

Yi xe' cyakil yi chusu'n yi na jal ka'n tul cyakil yi liwre'j i'tz: Yi ko at c'ulutxumil jun tan banle'n tane'n yi ca'wl Ryos sjalok yi banl Kataj tibaj. Ma na ko at jun yi na tzan tan pajle'n ca'wl Ryos ilenin na ben tul il. Clar cunin na lajluchax tul cap. 2:30 kale jilone't Kataj Ryos tetz yi wi'tz pale' Elí: "...ntin swak'e' chik'ej yi e' yil cyak! wetz ink'ej tan chic'ulutxumil. Ma yi e' yi quil cyak! ink'ej, tz'elpon chitx'ixl wa'n".

Ja bixe' chireyil yi e' aj Israel tan Ryos poro tan tu' yi ch'inch'uj nin e' ban tan jakle'n tetz. Ja tak' Ryos chireyil poro nk'e'tz tajbil i!. Na ntin i' yi mero ajcaw squibaj, nin i' yi mero ajcaw squibaj cyakil wunak yi ate' wi munt (2:7-10).

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1-7) na jilon te yi toque'n cyen Samuel tetz pujul xtsiya'.

Yi ca'p wekl (Cap. 8-10) na jilon te yi toque'n cyen Saúl tetz rey.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 11-15) na jilon te yi tiemp yi ncauwun tzaj Saúl.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 16-30) na jilon te yi toque'n Saúl tan quimse'n klo' David.

Yi to'e'n wekl (Cap. 31) na jilon te yi chiquime'n Saúl tu yi e' tetz cy'ajl.

Yi tk'ol Kataj Ryos jun tal Ana

1 ¹I tzun bantz tenxchan le jun ama'l wi'wtz cwent Efraín yi na bi'aj Ramá, at tzun jun yaj yi xonl k'ajtzun Zuf najlijtz, yi na bi'aj Elcana. Yi Elcanaja'tz i' jun cy'ajl Jeroham, nin yi Jeroham, Eliú bi' yi taj. Nin yi Eliújajtz, Tohu tzun bi' yi tetz taj banak cyentz. Tircu'n yi e'a'tz e' len cu'n xonl k'ajtzun Efraín. ²Yi Elcana cob txkel banak, Ana bi' jun, ma yi jun Penina bi', nin yi Penina wi'nin tetz tal e' jal, ma yi Ana quinin talaj jun tal. ³Yi Elcana, cyakil nin yob na xa'ktz tan c'u'laje'n Kataj Jehová, yi cya'l na xcye' quen te'j, nin tan pate'n xtx'ixwatz swutz i' jal en le tnum Siló^a kale atit yi ca'l Kataj. Nin cho'n najlij Elí yi wi'tz pale' tan banle'n yi munl xe ca'l Kataj, tu cob cy'ajl yi na chibi'aj Ofni tu Finees, na ncha'tz e', e' len cu'n pale'.

⁴I tzun yi na opon tiempil tan tk'ol Elcana yi xtx'ixwatz tetz Kataj Ryos, nin tzun na tak' i' mu'x cyetz Penina te yi chi'baja'tz tuml tircu'n yi e' tal, ⁵ma tetz

^a 1:3 "Siló" ya'stzun bi' yi ama'l kale atit yi ca'l Kataj.

junt txkel, yi Ana, na tzun tak' jun chumbalaj piň te yi oya'tz tetz, na wi'nin na pek' i' te'j, wech na qui'c talbil i' tan Kataj Ryos. ⁶Nin tan yi xtxolbila'tz nin tzun na oc Penina tan xuxe'n Ana nin tan xcy'aklil te'j, nin wi'nin na octz tan telse'n xtx'ix na qui nin tak' Kataj Ryos ama'l tetz Ana tan jale'n jun tal.

⁷I tzun yi na jepon yi jujun yob, yi na ben Ana le ca'l Kataj Ryos, ilen nin tzun na oc Penina tan xuxe'n i', nin tan xcy'aklil te'j, nin tan yi xtxolbila'tz wi'nin tzun na ok'tz tan yi bis yi at cu'nt, nin qui't tzun na wantz tan paj. ⁸Jakol tzun Elcana tetz Ana: "Ana ɿmbi na awok'lej? ɿMbi tzuntz qui't nin na c̄xwan tan paj bis? ɿNk'e'tz pe! ba'nt cu'n in wetz swutz yi ate'k lajuj awal?" stzun Elcana bantz tetz Ana.

⁹Ej i tzun ban jun tirtz, le tnum Siló, yi wi't wane'n Ana nin tzun el tzajtz, nin bentz le ca'l Kataj. Yi topone'n Ana cho'n tzun c'olchij Elí, yi wi'tz pale' naka'je'l tzaj yi puer yi na kocpon cumin le ca'l Kataj Ryos. ¹⁰Wi'nin tzun tok'e'n Ana yi tocomponer'n, nin tan paj yi wi'nin sotz c'u'lal at cu'nt, nin tzun oc i'-tz tan nachle'n Kataj. ¹¹I tzun taltz: "Kataj Ryos, ilu' yi Ryos yi cya'll na xcy'e' quen te'j, nink nu'l tx'akxuj tc'u'l lu', nink tz'el k'ajabu' swe'j, tk'ab yi sotz c'u'lal yi atin cu'nt. Yi wajbil ta', i'tz yi nink tak'u' jun tal wal, nin yil tak'u' yi jun tal wala'tz, jun cu'n yol swak'e' teru' tan xcone'n xe ca'l lu' tetz cyakil tiemp, nin quil tz'el c'aplu'n yi xi'il wi'b bantz tule'n tx'akx tkac'u'l yi i'tz jun ɿchakumu!", stzun Ana bantz tul yi oración. ¹²Ej nin tan paj yi nim nin jun chin tkuj ban Ana tan nachle'n Kataj, nintzun oc cwent Elí te yi stzi! Ana te yi na tzan tan nachle'n Kataj. ¹³Poro yi Ana tc'u'l cuntu' na tzan tan nachle'n Kataj. Nk'e'tz chin wi' nin i' ban. Nin tan paj yi numun cuntu' nachol Ana Kataj, nintzun xtxum Elí yi kbarel lo! i!. ¹⁴Bene'n nintzun tlol Elí tetz:

—¿Ana, toná' nin lcyaj cyen yi xc'ala'i'n awa'n? iCyajk cyen awa'n jalcu'ne'j! stzun Elí bantz tetz.

¹⁵—Ta', chij Ana, nk'e'tz a' at tinwi!. Nk'e'tz ik jajk oc a' tinwi!, ma na at jun chin bis tetz walma', cha'stzun te na chintzan tan xtxole'n nin tetz Kataj. ¹⁶Quil xtxumu' yi ink jun yab xna'n. Qui', yi in wetz nachle'n Kataj mimban na wi'nin na sotz inc'u'l, nin wi'nin bis at swetz, stzun Ana bantz tetz Elí yi wi'tz pale'!

¹⁷Yi tbital Elí yi xtxolbila'tz nintzun taltz:

—Tzatzin cu'n c̄ben. Nink tak' Kataj tzatz tircu'n yi mmajak tetz, stzun Elí bantz tetz Ana.

¹⁸—Tyoõtu' teru' ta', stzun Ana bantz.

Ej nintzun pakxij junt tir Ana le chiposar, nin octz tan wa'a'n. Nin jetza'tz qui't bisun i' junt tir.

¹⁹Ej i tzun le junt eklok, chic'ase'ntz chin bixe' skil, ej, nin te yi nsken wi't bnix yi chimunl swutz Kataj Ryos, nintzun e' pakxijtz xe chica'l le tnum Ramá. Nintzun e' witbej quib Ana tu Elcana yi chmil. Nintzun ban Kataj tane'n yi xtxolbil yi el stzi! Ana tan jakle'n tetz, tan tk'ol ama'l tan jale'n jun tal i!. ²⁰Ej cha'stzun te toque'n cyen Ana tetz ch'on wi', nin yi je'n pone'n yi tiempil i!, nin tzun ul yos tuch!, nin oc tk'ol bi! yi tal ni'a'tz tetz Samuel,^c na nin el stzi! tan jakle'n tetz Kataj Ryos.

²¹Ej opone'n nintzun ban tiemp tan bene'n Elcana tuml tircu'n yi e' naja! tu yi junt txkel le tnum Siló, tan tele'n cu'n i' te yi yol yi suki'nt ta'n tetz Kataj Ryos,

^b 1:11 Nm 6:5. ^c 1:20 Yi bi'aj Samuel le hebrey na elepont "yi jun yi jaklijt".

nin tan toye'n yi xtx'ixwatz yi na pat-xij cyakil yob. ²²Ma tetz Ana qui nin tzun ben xomoktz scye'lj, na nin tal i!:

—Qui nin lchimben, ma na jalen yil tz'el tal wal te xtxu'tx. Ej kalena's tzun lbentz wa'n tan tabnaje'n tk'ab Kataj, nin ta'ste'n nin lcyaje't-tz wa'n tan xcone'n xe ca'l Kataj tetz cyakil tiemp, chij Ana tetz Elcana.

²³—Ba'n tzaban yi xtxolbil yi mas na cëpek' te'lj. Ba'n ñcyaj cyen jalen yil tz'el yi ni! te xtxu'tx. Ba'n tzun cxe'l cu'n te yi xtxolbil yi masuk, stzun Elcana bantz tetz Ana.

Ej cha'stzun te cyaje'n cyen Ana, nin octz tan ñch'uyse'n yi tal ni' jalen yi quiwixe'n nin yi tele'n te xtxu'tx. ²⁴Yi tele'n te xtxu'tx, tal juye't nintzun i' yi bene'n ticy'le'n le ca'l Kataj jalen le trnum Siló. Nintzun ben tcy'al Ana jun tor yi sken tz'lak ox yob ta'n. Ncha'tz ben tcy'al junak cob liwr triw, tu jun tz'u'm win tan toye'n tetz Kataj. ²⁵Yi wi't cyoyil yi tor tetz jun chitx'ixwatz swutz Ryos cya'n nintzun cyabnaj yi tal ni' Samuel tetz Elí. ²⁶I tzun tal Ana tetz Elí:

—Max c'u'lul' ta', poro yi yol yi swale' teru', i'tz yi mero bintzij. Yi in wetz in yi jun xna'n yi ulak oxix yob tan nachle'n Kataj Ryos tzone'lj, nin at ninu'-tz naka'j banak. ²⁷Ya'stzun injakol tetz Kataj tan tk'ol jun tal wale'lj swetz, nin jun cu'n ja tak' i' swetz. ²⁸Nin ja insuk tetz Kataj yi tzinjatxe' yi wal tk'ab i' tan xcone'n tetz i' tzone'lj le ca'l Kataj jalen yil quim, stzun Ana bantz tetz Elí.

Yi tbtial Elí yi xtxolbila'tz, nintzun cu' mejloktz, jalen yi cwe'n pone'n yi plaj wuxtx'otx' tan tak'le'n k'ej Kataj Ryos.

Yi bitzine'n Ana tan yi tzatzin yi at cu'nt

2

¹Ej itzun bantz, nintzun oc Ana tan nachle'n Kataj, itzun taltz:

“Kataj Jehová, tetz cu'n walma' na chintzatzin swutzu', na na tak'u' inwalor. Nin yi jalu', qui't na chintx'ixwjj, na ba'n chinjilon scyuch' yi e' incontr. iWi'nin na chintzatzin swutzu' Ta', na ja ocu' tan wuch'eye'n!^d

²iKataj Jehová, qui'c nin junt cho'nk chi ilu',
na yi ilu' teru' qui'c mu'x tal palti'l!

Cya'l nin junt yi nink xcy'e' tan kaq'uicy'le'n, ma na ntin ilu'.
iQuil jal junt ka'n cho'nk chi ilu'!

³Ma jalu', cya'l bin jun ltocsaj tib nim tu jilon,
cya'l ltocsaj tib tz'aknak, na yi Kataj Ryos i' yi Mero Ryos.
Na na til tircu'n e'chk takle'n yi na kaban.

Na yi i' tetz na ma'llan kajtza'kl, nin na til yi kapaltil.
Ej nin yi i' tetz na ma'llan kajtza'kl, nin na til yi kapaltil.

⁴Xcyek i' tan xite'n cu'n yi chima'cl yi e' yi chin cham nin e' tane'n.
Nin na tak' i' chiwalor yi e' tal prow yi qui'c chichamil.

⁵Yi e' yi wi'nin na sowrin chiwa' sajle'n,
yi jalu' tx'ixij tlen tu' na cyulej jun tal piëx waj.
Ma yi e' yi jalt nin tan chiquime'n tan we'j sajle'n,
yi jalu', qui't na chiquim tan we'j.
Ej nin yi xna'n yi qui'c cuj tan talal jun tal sajle'n,
yi jalu', ja che' talaj juk tal.
Ma yi e' yi wi'nin cyal sajle'n, qui'ct cyetz cyalbila'tz jalu'!

^d 2:1-10 Sal 113:5-9; Lc 1:46-55.

⁶ Yi Kataj Ryos ba'n lquim jun wunak ta'n, nin ba'n tz'itz'ij ta'n.
 Ba'n lkopon ta'n ñchixol' alma!, nin ba'n lkajetzaj ta'n ñchixol'.

⁷ Ko na taj Kataj Ryos ba'n lko'c ta'n tetz ric,
 nka ba'n lko'c ta'n tetz me'ba'.
 Ba'n lkacu' trimp ta'n, nin ba'n lko' xicye'n junt tir ta'n.

⁸ Ba'n tz'oc jun tal prow me'ba' ta'n tetz ric.
 Nin ba'n je tzaj jun aj rmosum ta'n xo'l tz'is.
 Nin ba'n c'ole' ta'n ñchixol' yi e' wi'tz ric.
 Nin ba'n ltak' Kataj cawl tetz tan cawune'n ñchixol',
 na yi Kataj Ryos i' bnol tetz yi munt nin i' yi taw tetz.

⁹ Na oc Kataj tan q'uciy'e'n chibe! yi e' yi cho'n ajlij chic'u'l te'j.
 Ma yi e' yi junt len cyajtza'kl, na chiquim cyera'tz tul tz'o'tz wutzil,
 na cya'l jun na tx'acon tan yi tetz ñchamil cuntu'!

¹⁰ Puch'ij cunin ñchibne! yi e' contr Kataj ta'n.
 Na tz'ul e'chk k'ancyok ta'n tan chisotzaje'n cu'n.
 Tz'ocpon Kataj tan chicawse'n cyakil wunak yi ate' bene'n tzi'n wi munt.
 Stk'e' i' ñchamil yi wi'tz rey yi ja je' xtxa'ol,
 nin chin cham nin sbne' i' bene'n tzi'n," stzun Ana bantz.

¹¹ Pakxe'n tzun Elcana tuml yi najal jalen Ramá kale atit chinajbil.
 Ma yi tal tal Ana nintzun cyaj cyentz xe ca'l Kataj te Elí yi wi'tz pale'!

Yi chipaltiil yi e' cy'ajl Elí

¹² Te yi tiempa'tz, yi cob cy'ajl Elí chin juntlen nin yi cyajtza'kl. Qui na cyek mu'x tal ñchi' Kataj. ¹³ Nin qui na chiban tane'n chimunl chi jun mero pale'
 ñchixol' yi e' wunak. Na ko na opon jun tan suke'n jun toy tetz Kataj, bajx
 cunin na opon jun chichakum tan je'se'n tzaj mu'x chi'baj te yi na pultij wi
 k'ak!. ¹⁴ Nin ja xcon jun chin tenedor^e ta'n tul ñwok' tan je'se'n tzaj jun piñ
 te yi chi'baja'tz tan tak'le'n scyetz yi e' pale'a'tz. Nicy' nin tunin na chibantz
 scye'lj cyakil yi e' xonl Israel yi na chopontz tan oyi'n. ¹⁵ Poro nk'e'tz ntina'tz,
 ma na ncha'tz te ntaxk oc pate'n yi ñepu'il yi tx'ixwatz wi altar, bajx nin na
 opon yi chichakum yi e' cy'ajl Elí-a'tz te yi aj oyinl nin na tal tetz: "Ak'tzaj
 mu'x tetz pale' te yi chi'baj yi cy'a'n awa'n tan woque'n tan boxle'n, na yi
 pale' quil stz'am yi chi'baj ko sk'a'jsa'nt tzawak' tetz, ma na chin tajwe'n cunin
 yi txa'xe't tz'opon swutz,"^f stzun yi chakuma'tz na bantz. ¹⁶ Poro yi na cyal
 yi e' aj oyinl yi bajx na patij yi ñepu' na ya's tzun yi ley, kalena's tzun ba'n
 tcy'ajlen yi pale' yi tetz piñ yi bixba'nt tan Ryos scyetz, ilenin na je' lajpuj wi'
 yi chakum yi na tbit yi xtxolbil, nin tzun na taltz: "Qui'c rmeril, tajwe'n tan
 awak'ol jalcu'ne'j yi ntaxk pat-xij, na ko qui', tz'elpon tzun inmajoltz tzatz,"^g
 stzun na bantz.

¹⁷Tan yi xtxolbila'tz yi na chiban yi cob pale'a'tz, chin xo'wbil nin tzun yi quil
 jaltz swutz Kataj Ryos, na qui nin cyak! k'ej yi e'chk oy yi wi'nin xanil swutz
 Kataj Ryos, yi i'tz nin tetz.

^e2:14 I'tz jun tenedor yi nim, yi at ox wi!. ^f2:15 Nk'era'tz yi ley yi alijt cyen tan Kataj scyetz yi e' xonl Aarón, ntin at rmeril tan cyetal yi wutz c'u'l tu jalaj cuc yi at le sbal te yi nsken wi't pat yi ñepu'il wi altar. Na taj si'le'n Lv 1:8-9; 3:3-5; 7:22-27, 31-36. ^g2:16 Yi chipaltiil yi cob cy'ajl Elí i'tz yi e' oc tan majle'n nin tan bajse'n yi ñchi'bel yi oy yi i'tz tetz Ryos.

¹⁸Ej, ma yi Samuel ilenin na ban tetz munl le ca'l Kataj, nin at cyen jun efod^h wutz c'u'l i' yi lino cu'n yi na xcon cyak'un pale!. ¹⁹Nin cyakil nin yob na chopon yi xtxu! Samuel tu chmil tan oyi'n le ca'l Kataj. Ma tetz xtxu!, ilenin ja opon jun tal ne'x capa yi tal ta'n yi i' bnol tetz. ²⁰Nin tzun na tak' yi Elí chibanc Elcana tu Ana, nin je na tal Elí scyetz: "Tak' tzaj Kataj jun c'oloj initxajil tetz xel yi jun initxajil, yi ja wi't itak'wok tan xcone'n tetz Kataj", stzun Elí bantz scyetz.

Ej nin yi quibital yi jun yola'tz nintzun e' pakxij tan cyopone'n le chinajbil. ²¹Saje'n tk'ol Kataj yi banl tibaj Ana, na nin cyaj cyen junt tir ch'on wi!. Nin yi tele'n tiemp e' jal oxt tal Ana yi xicy, nin cob xun. Ma tetz Samuel, wi'nin ñch'uye'n i' swutz Kataj Ryos.

²²Ma Elí nsken tijin c'u'l, poro na tbit yi mbi cunin ajtza'kl cach'i' na chiban yi cy'ajl scye'l yi e' xonl Israel, nin na tbit yi na chiwitbej quib scyuch' yi e' xna'n yi ate' te chiturno tan ak'un stzi' yi puertil yi mantial tetz Kataj. ²³Cha'stzun te tlol scyetz: "Cyakil cu'n yi e' xonl Israel na cyal swetz yi chin juntlen nin itajtza'kl. ñNxac yi ya'tz na ibanwok? ²⁴Chin junt lenin itajtza'kl. Qui'c mu'x banlil yi itajtza'kla'tz yi na iban, na cyakil wunak na chitzan tan iyolche'n. ²⁵Ej nin ko na jal paltil jun wunak te'j junt, ba'n tz'oc Kataj tan chinuc'le'n. ¿Poro na' tzun jun tz'oc tan kanuc'le'n ketz kol tz'el wex Kataj ka'n? Cya'l jun."

Poro qui nin ocpon yol Elí te chiwi' yi e' cy'ajl. Nin tan paj yi stze'tzsal cyalma', bixe' tan Kataj tan chisotzaje'n cu'n. ²⁶Ma yi Samuel, wi'nin ñch'uye'n i', nin chumbalaj nin i' swutz Kataj. Ncha'tz yi e' wunak wi'nin na chipek' te'j, na chin jicyuch nin te tajtza'kl.

²⁷Ej nin te yi tiempa'tz nin opon jun elsanl stzi' Ryos tan xajse'n Elí, i tzun taltz: "Je jun xtxolbile'j yi ja tal Kataj swetz tan walol teru!: 'Te yi ate' tzaj yi e' amam Egipro jak' ca'wl yi faraón, ja inchaj wib ñchiwutz. ²⁸Nin ñchixol' cyakil yi e' xonl Israel, ja je' intxa'ol yi ara amam Aarón tu yi tetz xonl tan ixcone'n tetz pale' tzinwutz. Nin ja ije' intxa'ol axwok tan pate'n e'chk tx'ixwatz wi inaltar, nin tan itoque'n tan pate'n insens tzinwutz, nin tan xcone'n yi efod ita'n.ⁱ Ncha'tz te cyakil oy yi na cyak' yi e' atanum swetz, ja wak' irasión, quib yi bixewe'n wa'n.^j ²⁹Ma jalu' ñnac na cñtzan tan telse'n k'ej cyakil yi e'chk tx'ixwatz tu oy yi ja wit chincawun te'j? ¿Mbi xac yi cho'n na aj nin awi' scye'l yi e' anitxa', nin qui't na awek ñchi' in? Na ilenin ja awak' ama'l scyetz tan saje'n chic'atzaj tan yi e'chk cyoy yi e' intanum, chij Kataj bantz swetz. ³⁰Cha'stzun te yi Kataj, yi kaRyosil yi o' xonl Israel, yi talnak yi añatz tuml yi e' anitxajil chixconk swetz, ja je' tx'ixpul i' yi tajtza'kl, nin jalu' je na tal i': 'Qui't wak' mas ama'l tzitetz te yi jun ajtza'kla'tz, ma na ntin swak'e' chik'ej yi e' yil cyak' wetz ink'ej tan chic'ulutxumil. Na yi e' yi quil cyak' ink'ej, tz'elpon chitz'ixl wa'n. Nin jun cu'n ya'stzun sbajok, na in Ryos nin na ne'l cu'n te inyol. ³¹Tz'ul chan yi k'ejjal yil no'c tan xite'n cu'n ak'ej. Ncha'tz tz'elpon chik'ej yi e' amam wa'n, nin yi e' axonl yi xomt che' tzaj. Cya'l jun nink bi'xin cu'n. ³²Tzawile' cyakil yi e'chk takle'n balaj yi tzimbne' ñchixol' yi e' atanum. Poro yi aña'tz qui'c awetz tuch!, nin cñbisunk tan paj, nin cya'll jun scyetz yi e' axonl yi xomt tzaj stijink cu'n c'u'l na ñchiquimok len. ³³Poro ilenin swak'e' ama'l tan ta'te'n jun scyeri axonla'tz tan

^h2:18 "Efod" i'tz jun lantar tane'n yi ja xcon cyak'un yi e' wi'tz pale!. Ex 29:5. ⁱ2:28 Ex 28:1-4. ^j2:28 Lv 7:35-36.

tilol nin yi inaltar joylaj, bantz jale'n ch'on tetz, nin bantz bisune'n yil tz'el nin talma' te yi munl. Ma tircu'n yi e' mas axonl chicopon biyij cyera'tz. ³⁴Nin tan lajluchaxe'n tzawutz yi ya'stzun sbajok, ḫchiquimok yi cob acy'ajl Ofni tu Finees, tc'u'l jun ntzi' k'ej. ³⁵Ej tz'ocpon cyen tzun jun chumbalaj pale'-tz wa'n, yi ba'n lk'uke' inc'u'l te'j nin yi stz'elk cu'n te yi wetz wajbil, nin yi sbne' tane'n e'chk inca'wl. Nin yi e' tetz xonl quil chitzaj cyera'tz, nin ilen nin stz'a'tok jak' ca'wl yi wi'tz rey yi jepon intxa'ol. ³⁶Cyakil cunin tzun yi e' axonl yi ḫchic laxok cyen tk'ab quimichil, chu'l len tzuntz swutz yi jun pale'a'tz, nin ḫchimejektz tan jakle'n jun tal piñ sakal, nka jun tal piñ pam tetz chiwa!. Nin copon chiwutz tetz tan jakle'n alchok ak'unil yi at ḫchixo'l yi e' pale' tan chitx'acol mu'x chiwa!', stzun Kataj Ryos," chij yi elsanl tzi' bantz tetz Elí.

Yi je'n xtxa'ol Kataj Ryos Samuel

3 ¹I tzun ban te yi jun tiempa'tz, chin juye't nin Samuel, nin wi'nin na oc il i' tan banle'n tane'n e'chk munl swutz Kataj. Poro cho'n at jak' ca'wl Elí yi wi'tz pale!. Nin te yi tiempa'tz qui'c mas na jilon Kataj tetz jun elsanl stzi' i', nin qui'c mas e'chk wutzicy' tane'n nñchaj Ryos scyetz. ²Poro at tzun jun tir bantz, te yi nsken wi't bi'xin Elí, nin te yi nsken wi't oc cyen tetz moyi'x, nin te yi na wit-tz le tetz witbil, yi jilone'n tzaj Ryos tetz Samuel. ³Cho'n tzun na wit quen Samuel le mantial Kataj, kale atit yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj, nin te yi na tzane't k'a'kl yi cantil, nintzun jilon tzaj Kataj tetz:

—Samuel.

—iCho'n atin tzone'j ta!! stza'wel Samuel tetz.

⁵Lajke'l nin tzun bene'ntz kale na wite't Elí, i tzun taltz:

—Je ine'j ta!, ḫmbi na taju' swetz?

—Nk'e'tz in nc'chakon, stzun Elí. —Quilo'k tan watl.

Nintzun pakxij Samuel tan watl.

⁶Poro nintzun jilon tzaj junt tir Kataj tetz Samuel:

—iSamuel!

Lajke'l nin tzun bene'n junt tir Samuel kale na wite't Elí, i tzun taltz:

—Je ine'j ta! ḫmbi na taju' swetz?

—Añ jun c'oloj Samuel cun witen, na qui na chintzan tan achakle'n, stzun Elí bantz tetz Samuel.

⁷Na te yi jun tiempa'tz, ntaxk el xtxum i' tetz Kataj Jehová, na ya'tz bajx tir yi tbit i' yi jilone'n tzaj Kataj tetz. ⁸Jilone'n tzaj tzun Kataj tetz Samuel le toxi'n tir. Cyenin tzun topone'n i' junt tir te Elí:

—Je ine'j ta!, ḫmbi na taju' swetz? chij i!.

Ej nin tzun el xtxum Elí tetz, yi i'tz Kataj yi na jilon tzaj tetz. ⁹Bene'n tzun tlol:

—Quilo'k tan watl, nin kol tzabit nin junt tir yi na chakon tzaj Kataj tzatz, ba'n tzawalmin tetz: "Jilonk tzaju' Ta!, na in ḫchakumu' nin list wutane'n tan tbite'n yi yolu!"

Ej, nin tzun aj junt tir Samueltz tan watl. ¹⁰Opone'n nin tzun ban junt tir Kataj naka'jil Samuel, nin tzun chakonin junt tir tetz:

—iSamuel! iSamuel!

—Jilonk tzaju' Ta!, na in ḫchakumu' nin list wutane'n tan tbite'n yi yolu', stzun Samuel tetz Kataj.

¹¹—Ja bixe' jun xtxolbil wa'n yi sbajok Israel, nin alchok scyetz yil tbit yi mbi tzimbne' stz'ich'caxk ta'n, chij Kataj. ¹²Na tul yi jun k'tejlala'tz, tz'elpon ink'ab te cyakil yi ja wal tetz Elí, te yi mbi cu'n sbajok scye'j yi e' cy'ajl. ¹³Na walnak tetz yi ñche' incawse', nin chelpon cu'n wa'n swutz, tan yi quil yi na nin tbit i!. Na ja el ink'ej cyak'un yi e' cy'ajl, nin qui nin mmo'c Elí tan makle'n chiwutz. ¹⁴Nin jun cu'n yol walnak yi qui'c cuj tan stzaje'n yi quila'tz, mpe nink choyin, nka pe nink chipat chitz'ixwatz tzinwutz. Qui'c cuj nink tzaj yi quila'tz, stzun Kataj bantz tetz Samuel.

¹⁵Yi tbital Samuel tircu'n yi xtxolbila'tz, nintzun wit-tz, ma yi tule'n skil, nin bentz tan jakle'n yi puertil yi ca'l Kataj. Poro nin xob tan talche'n tetz Elí yi mbi cu'n tal Kataj tetz chi tul wutzicy' tane'n. ¹⁶Poro nintzun ñchak Elí, nintzun taltz:

—iAx jun c'oloj witz'un!

—¿Mbi na taju' ta'? stzun i!.

¹⁷—¿Mbi'tz tal Kataj tzatz ma's lak'bal? Qui klo' na waj yil tzawew cu'n jun takle'n tzinwutz. iEj nin ko quil tzatzol swetz yi mbi cu'n tal Kataj tzatz, nink tz'loc i! tan acawse'n!

¹⁸Nin tzun oc Samuel tan xtxole'n tircu'n tetz Elí, ej nin qui'c nin jun yol cu' tewal swutz i!. Yi tbital Elí nintzun tal:

—iYi Kataj Ryos i! yi wi'tz ajcaw! iNin ba'n lban i! yi tetz tajbil, na i! Ryos! stzun Elí bantz.

¹⁹Ch'uye'n nin tzun ban Samueltz, nin xomij Kataj tan ñch'eye'n. Ncha'tz el cu'n k'ab Kataj te tircu'n yi suki'nt ta'n. ²⁰Ej nin cyakil yi e' xonl Israel yi najlche' cwent yi ama'l Dan jalen te yi tnum Beerseba yi at cwe'n tzi'n,^k ja lajluchax len ñchiwutz yi jun cu'n yi Samuel i! jun mero elsanl stzi' Ryos. ²¹Wi'nin tzun tir ñchaj tib Kataj Ryos swutz Samuel le ama'l Siló. Na ntina'tz yi jun ama'la'tz kale na talwit i! yi tetz tajbil tetz Samuel.

Yi chicambal yi e' filistey yi caña' kale atit yi ca'wl Ryos

4 ¹Ej i tzun bantz, nin cu' chimolol quib yi e' filistey tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel, nin yi e' xonl Israel, e' eltzajtz tan oyintzi' scyuch!. Cho'n tzun bnixe'n chi campament cya'n yi ama'l yi na bi'aj Eben-ezer. Ma yi e' filistey cho'n tzun cwe'ntz chicampamentz cya'n le ama'l cwent yi tnum Afec. ²Cyoque'n tzun yi e' xonl Israel tan oyintzi' scyuch' yi e' filistey. Ma yi stzaje'n wi' yi oyintzi' quinin tzun e' xcy'e cyen yi e' xonl Israel scye'j, na nin e' quim cyaj mil chisanlar tul yi jun chin oyintzi'a'tz. ³Yi chipakxe'nt tzaj yi e' sanlar cwent Israel kale ate't yi e' mas chitanum, nin tzun cyal yi e' wutzile'n yi ate' cyen: “¿Mbi tzuntz ja tak' Kataj Ryos ama'l tan chitx'acone'n yi e' filistey ske'j jalú? Ba'nt cu'n quin tan ticy'le'n yi caña' kale atit yi ca'wl Ryos, yi at Siló. Ba'n tzun sbajxok skawutz tan toque'n tan kacolche'n ñchik'ab kacontr,” che'ch tzun bantz.

⁴Ej, ya'tz nin tzun quilejtz, nin ben chichakol cobox sanlar jalen Siló, nin saj chichy'al yi caña' kale colije't yi ca'wl Kataj, yi Kataj Jehová yi cya'l na xcy'e' quen te'j, yi cho'n at c'olchbil squibaj yi e' querubim.^l Ej nin xomche' yi cob cy'ajl Elí yi

^k 3:20 Na elepont cyakil yi e' xonl Israel, na yi tnum Dan ya'stzun yi ama'l yi at jalen je'n tzi'n kale na xe'te'l Israel. Ma Beerseba ya'stzun yi tnum yi at jalen cwe'n tzi'n tetz Israel. ^l 4:4 Ex 25:18-22; 1R 6:23-28; Sal 80:1; Is 37:16; Ez 1:26-28.

Ofni tu Finees te yi caña'a'tz. ⁵I tzun bantz yi tocompone'n yi caña'a'tz ḥchixo'l yi e' xonl Israel, cyakil cunin tzun e', e' ḥch'intz tan tzatz'i'n. Nin chin chiwi' nin e' ban tan sich!, na nicyt nin yi wutz wi'nin jincane'n tan yi sich!.

⁶Yi bene'n quibital yi e' filistey, nintzun chijaktz squibil quib: “¿Mbi tzuntz wi'nin sich! na bajij le ama'l kale ate't yi e' hebrey?” che'ch bantz. Ma yi tele'n chitxum tetz yi i'tz tan paj yi opone'n ban yi caña' tettz Ryos, ⁷nin tzun e' xobtz: “iJa opon chiRyosil ḥchixo'l! iLastum o' jalu', na ana' cunin skile' yi jun xtxolbila'tz! ⁸iLastum o' jalu'! ¿Na' tzun jun xcyek tan kuch'eye'n tk'ab yi Ryosa'tz yi wi'nin ḥchamil? iNa xcye'nak i' tan chixite'n cu'n yi e' aj Egipto tan e'chik lmak ya'bil! ⁹Kaquiwsaj bin kib, yi o' ketz yi o' sanlar, nin quin tan oyintzi' scye'l. Na qui na kaj ko'c tettz chi'esclaw yi e' hebreya'tz, chi e' banake' cyetz jak' kaca'wl,” che'ch tzun bantz squibil quib.

¹⁰Chibene'n tzun e' filisteya'tz tan oyintzi' scye'l yi e' xonl Israel, nin e' tx'acon scye'l, na nin e' el ojkuj yi e' xonl Israel tan col ib jalen le ama'l kale atit chimantial.^m Yi jun oyintzi'a'tz chin xo'wbil nin ban, na e' quim junaklaj mil sanlar cwent Israel yi xo'n cuntu' quitane'n. ¹¹Ncha'tz ja chicambaj yi e' filistey yi caña' kale at cu'n e'chik ca'wl Kataj, nin e' cu' cyen biyij yi cob cy'ajl Elí, yi Ofni tu Finees. ¹²Poro te yi na tzan yi oyintzi'a'tz nin tzun el tzaj ojkuj jun sanlar aj Benjamín ḥchixo'l. Elnak nin tcyal' yi topone'n Siló. Katznakt be'ch tettz yi topone'n, nin chin puklajt nin yi xo'l wi', tan ḥchajle'n yi wi'nin na bisun. ¹³Yi topone'n, cho'n c'olchij Elí stzi' yi puertil yi ca'l Kataj, nin cho'n nin ajnak nin wutz tbe', na wi'nin bisune'n te yi caña' kale at cu'n e'chik ca'wl Kataj. Ma yi jun sanlara'tz, yi tocompone'n tnum nin xtxol yi mbi cu'n mbajij scye'l yi e' sanlar cwent Israel. Ej nin le rat nin chixe'te'n tzun cyakil yi e' xonl Israel tan o'kl. ¹⁴Yi bene'n tbital Elí yi chuna'n yi na bajij, nintzun jaktz:

—¿Mbi tzun na chok' wunak te'?

Opone'n nin tzun ban yi sanlar kale atit Elí, tan xtxole'n tettz yi mbi cu'n mbajij. ¹⁵Te yi tiempa'tz yi Elí nsken bi'xin, na jun mutx' tu wajxaklajix yob ta'n, nin qui't na a'w wutz, na nsken oc tettz moyi'x. ¹⁶Nin je yol sanlare'l ban tettz Elí:

—Sajnakin tul oyintzi' jalcu'ne'. Mpen tu' nchinclax tul yi jun chin oyintzi'a'tz, chij yi sanlar.

—Añ jun c'oloj sanlar, ¿mbi mbajij?

¹⁷—Yi o' xonl Israel ja ke'l ojkuj ḥchiwutz yi e' filistey. Qui nin nkaxcy'e' scye'l, stzun yi sanlar, —ncha'tz ja wi't che'l cu'n jun c'oloj kasanlar swutz, scyuch' yi cob cy'ajlu!. Nin yi caña' kale at cu'n e'chik ca'wl Kataj, ja wi't ben quicy'al yi e' filistey, stzun yi sanlar bantz tettz Elí.

¹⁸Ntina'tz tbit Elí, nin aje'n nin ban pac'lokta kale c'olche't xlaj yi puert. Nin tan paj yi nsken tijin c'u'l, nin tan paj yi nim c'atzaj, qui tzun ḥchaj yi wankil yi tpone'n pac'lok wuxtx'otx', na nin wak'xij yi bakil kul nin quim. Ca'wunak yob ban i' tan chicawe'n yi e' xonl Israel.

¹⁹Ma yi tlip Elí, yi txkel Finees txant tan tule'n yos tuch' te tiempa'tz, poro xe'te'n nin ban tan il, tan tule'n yos tuch' tan paj yi tbital yi nsken ben quicy'al yi e' filistey yi caña' tettz Kataj, nin yi nsken chiquim yi chmil tu yi ji!. Chin q'uixc'uj nin tzun bantz yi titz'e'n yi ni!. ²⁰Yi quilol yi e' xna'n yi ate' tan q'uicy'le'n, yi jalt

^m4:10 “Chimantial” na elepont “campament” le castiy.

nin tan quime'n, nintzun cyaltz tetz: "Qui't cëbisun, na ja ul itz'ok jun tal awal yi xicy", che'ch tetz. Poro yi i' tetz qui nin tbit chiyol.²¹⁻²² Poro ntaxk quim ja oc Icabodⁿ ta'n tetz bi' yi tal ni'-tz, nin tal: "Lastum yi o' xonl Israel ja el kak'ej, na yi e' filistey ja el chimajol yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj."

Yi mbi cu'n bajij ḥchixo'l yi e' filistey te yi ta'te'n yi caña' ḥchixo'l

5 ¹I tzun bantz yi chicambal yi e' filistey yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj, nin tzun eltzaj quicy'altz le ama'l Eben-ezer, nin cho'n tzun topone'ntz cya'n le tnum Asdod. ²Ma yi topone'n le tnuma'tz, cyenin tzun bene'n quicy'altz nin octz cya'n le tyoñil jun ryos yi na bi'aj Dagón. Cho'n tzun toque'n cyentz cyak'un xlaj yi jun ryosa'tz. ³Ma le junt eklok chin jalchan cunin cyopone'n yi e' aj Asdod le tyoña'tz, nin tzun e' nojquentz te Dagón yi chiryosil yi cho'n joklij wuxtx'otx', swutz yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj Ryos. Nin tzun je' chitxicbaltz le luwaril. ⁴Ma le junt eklok chin jalchan cunin cyopone'n junt tir, nin e' nojquen junt tir te yi chiryosil Dagón yi joklij junt tir wuxtx'otx', swutz yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj. Elnak yi wi' tu yi cob k'ab, nin cho'n ate'e'n tibaj yi tze' yi tijom tetz yi marquil yi puert. ⁵Cha'stzun te jetza'tz qui na je' quikan yi e' pale' tetz Dagón wi yi jun tze'a'tz, ma na tz'itpu'n na chicy' tibaj yi na cho'c le chityoñ.

⁶Ej nin tzun oc Kataj tan chixo'wse'n, nin tan chicawse'n cunin yi e' aj Asdod tu cyakil yi e' wunak yi ate' jak' chica'wl, na nin elu'l e'chk lmak tx'a'c scye'j chi tane'n sk'ewl. ⁷Yi quiol yi e' aj Asdod yi mbi cu'n na bajij ḥchixo'l, nintzun cyaltz: "Tajwe'n tan tele'n chan ticy'le'n yi caña' tetz chiRyosil yi e' xonl Israel skaxo'l, na yi jun ryosa'tz na tzan tan kacawse'n, nin ncha'tz na tzan tan cawse'n yi karyosil Dagón," che'ch tzun bantz.

⁸Cha'stzun te bene'n chimantar tan chichakle'n cyakil yi wi'tz cyajcawil yi e' filistey, nin ja chijak scyetz yi e' wi'tz ajcawa'tz:

—¿Mbil kaban te yi caña' tetz chiRyosil yi e' xonl Israel? che'ch.

—Ba'nt cu'n yil ben ticy'le'n le tnum Gat, che'ch tzun yi e' wi'tz ajcaw bantz.

I nin tzun bantz, nin ben quicy'al yi e' filistey yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj le ama'l a'tz. ⁹Ma yi topone'n yi caña' le jun tnuma'tz, nin tzun oc jun chin xo'wtz tan Kataj scyetz yi e' wunaka'tz yi najlche' Gat, na nin elu'l tx'a'c scye'j nim juy, jun jilwutz tx'a'c yi chin xo'wbil nin. ¹⁰Ej nin tzun elt junt tir yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj cyak'un yi e' filistey. Cho'n tzun topone'ntz cyak'un Ecrón. Poro yi topone'ntz cyakil cunin tzun yi e' aj Ecrón e' ḥch'intz: "iJa ul yi caña' tetz yi Ryos cwent Israel tzone'l skaxo'l tan kabiyle'n cu'n!" che'ch tzun bantz.

¹¹Nin tan paj yi cyakil wunak jalt nin tan chiquime'n tan xo'w, tan yi chicaws yi tak' Kataj Ryos, nin tzun ben chimantartz tan chichakle'n tzaj cyakil yi e' wi'tz cyajcawil yi e' filistey. I tzun cyaltz scyetz: "Chicy'ajlenu' yi caña' tetz chiRyosil yi e' xonl Israel tzone'l. Ba'nt cu'n tz'ajk junt tir, bantz quil ke'l cu'n swutz kacyakil cu'n ta'n," che'ch tzun yi e' aj Ecrón bantz.

¹²Wi'nin tzun chiixch'ine'n yi e' wunak. Wi'nin na chich'ayne' tk'ab yi chicaws, na wi'nin chiquime'n. Ma yi e' yi qui na chiquim chin q'uixc'uj nin ate' cu'nt, na nojnak cyakil chiwankil tan tx'a'c yi chin xo'wbil nin.

ⁿ 4:21-22 "Icabod" na elepong le hebrey "ja el kak'ej jalul".

Yi taje'n chipaksal yi e' filistey yi caña' kale atit yi ca'wl Kataj

6 ¹Ej nsken tzun el jukix xawtz tan yi caña' ḫchixo'l yi e' filistey. ²Cyoque'n tzun yi e' filistey tan chichakle'n yi e' nachol, scyuch' yi e' aj wutz mes, tan jakle'n scyetz yi mbil chibán te yi caña':

—¿Mbil kaban te yi caña' kale atit yi ca'wl Ryos? Cyaltzaj' sketz yi ḫe'n lkaban tan topone'n junt tir le tetz luwaril, che'ch yi e' filistey bantz.

³—Yi ko ya'tz itajbil tan taje'n junt tir yi caña' kale atit yi ca'wl Ryos, tajwe'n tan xome'n nin cobox oy te'j tan cwe'n tzaj xtxumu'n Ryos tan yi mbi cu'n mibanwok te'j i!. Ej qui'ct tzun iyab sbne'-tz, na tz'licy'pon yi ya'bil yi at te iwankil, nin tz'elpon itxum tetz yi mbi tzuntz yi ntak' i! icaws, che'ch tzun yi e' nachol bantz scyetz yi e' filistey.

⁴—¿Poro mbi'tz lkoy tetz Ryos? che'ch.

—Oywok nin o' teblal tumor yi oro cun, jun tetz jujun wi'tz itajcawil, nin o' teblal itx'ij tetz oro cun, na nicy'nintu' ya'bil na cxtzan tan tijle'n scyuch' yi e' wi'tz itajcawil. ⁵Cha'stzun te banwok yi e'chk teblala'tz tetz tumor tu itx'ij yi na chitzan tan po'tze'n tircu'n tzone'l je' itanum, nin ak'wok k'ej yi chiRyosil yi e' xonl Israel. Ko pe' lcutzaj xtxumu'n tan qui't toque'n tan kacawse'n, nin tan qui't toque'n tan chicawse'n yi e' karyosil tu e'chk kacojbil. ⁶¿Mbi tzuntz yi chin chcan nin iwi' chi e' banake' yi e' aj Egipto tu chireyil? Na jalen cu'n yi toque'n Ryos tan chicawse'n cunin, ej kalena's tzun tele'n chitzakpul yi e' xonl Israeltz. ⁷Bnxoken jun ac'aj care't, nin cy'ajwok tzaj cob tij wacx yi na chitxutxune't cyal scye'j, nin yi qui na'wnake't tan je'n yucu' te'j chikul. C'alwoke' cyen sju' yi care't, nin quil che' itzakp nin yi cyal scye'j, ma na chichyajk tu' yi e' ni' tul pe'm. ⁸Nin tzun lje' nin yi caña' tetz Ryos ita'n tib yi care'ta'tz, nin benk jun tal cu'lbil xlaj, kalel cwe't nin yi e'chk teblal yi tzitoye' tetz Ryos tan cu'swutzi!. Ej ba'n tzun chijut nin yi e' wacx yi care't. Chichuc chibentz. ⁹Poro tajwe'n tan itilol, yi ko cho'n Ichiben yi e' wacx tul yi be' yi na opon jalen Bet-semes, kale sajnakin yi caña' tetz Ryos. Slajluchaxk tzuntz yi i'tz Ryos yi na tzan tan icawse'n. Ma kol ben tul junt be', tz'elpon tzun katxumtz tetz yi i'tz isuert nin ite'tz yi mmo'c tzaj pok' yi jun chin ya'bila'tz tzixo'l, che'ch tzun yi e' nachol bantz scyetz yi e' filistey.

¹⁰I nin tzun cyulej yi e' filistey, quib yi cyal yi e' nachol. Nin jal cob wacx cya'n yi na chitxutxune't cyal scye'j. Nin oc cyen chilamol yi cyaltz tul pe'm, nin e' oc nin c'alij yi e' wacxa'tz sju' yi care't. ¹¹Nin tzun je' nin yi caña' tetz Ryos cya'n tibaj yi care't, nin oc nin yi cu'lbil xlaj kale atit e'ch teblal yi tumor tu yi teblal yi e'chk itx'ij. ¹²Bene'n nin tzun e' ban yi e' wacx tul yi be' yi na ben jalen Bet-semes. Wi'nin chiëch'ine'n yi e' wacxa'tz, nin sbejnin e' bene'n tul yi jun be'a'tz. Ntina'tz jun be' ben quic'yaltz. Xomche' nin yi e' filistey wutz coc yi caña' jalen te yi mojomil yi amal' cwent Bet-semes. ¹³Yi bene'n quilol yi e' wunak cwent Bet-semes yi ate' joco'j tan je'se'n chicosech tetz triw, yi opone'n atit junt tir yi caña' Ryos ḫchixo'l, wi'nin tzun chitzatzine'ntz te'j. ¹⁴Yi topone'n yi care't le joco'j cwent Josué yi aj Bet-semes, cho'n tzun taquewe'ntz kale atit jun chin c'ub yi chin wutzile'n nin. Nin tzun xcon yi care't cyak'un yi e' aj Bet-semes tetz si', nin e' octz tan toye'n yi cob wacx tetz Kataj tetz chitz'ixwatz yi patu'n cu'n ban. ¹⁵Nsken tzun wi't cutzaj yi caña' tu yi cu'lbil kale atit yi e'chk teblal yi oro cu'n cyak'un yi e' xonl k'ajtzun Leví. Cho'n tzun je'n chik'oltz tibaj yi jun chin c'ub. Te yi jun

k'eja'tz yi e' aj Bet-semes wi'nin tzun oy opontz cya'n nin wi'nin chitx'ixwatz chipat-tz tetz Kataj.¹⁶ Yi bene'n quilol yi o' wi'tz cyajcawil yi e' filistey yi mbi cu'n bajijtz, nin tzun e' pakxijt jalen Ecrón tul ite'n nin k'eja'tz.

¹⁷Yi o' teblal tumor yi oro cu'n yi cyak! yi e' filistey tan cu'swutzil swutz Kataj Ryos, i'tz jun oy yi ncyak! yi e' ajcaw yi najlche' lakak tnum Asdod, Gaza, Ascalón, Gat tu Ecrón na ya'stzun yi e'chk tnum yi oc Kataj tan chicawse'n.¹⁸ Ma yi tajjal yi e'chk teblal itx'ij, ya'stzun tajjal yi e'chk tnum yi at jak' chica'wl yi o' wi'tz ajcawa'tz, yi e'chk chin lmak tnum yi tapij cu'n solte'j, tu yi e'chk tal ne'x aldey cwent e'ch tnuma'tz. Ej, nin iñnin at yi jun chin wutzile'n c'uba'tz jalú, le ama'l cwent Josué yi aj Bet-semes.

¹⁹Ej i tzun bantz, nin tzun e' quim cobox aj Bet-semes tan Kataj, na nin e' oc tan xk'uke'n tul yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj. Ox c'al tu lajuj yaj e' quim. Tircunin tzun yi e' aj Bet-semes cyok'lej chiwutz yi e' alma'a'tz.²⁰ Cyalol tzun yi e' aj Bet-semes: "Cya'l jun at yi nink xcye' cu'n swutz yi Ryose'l yi chin tz'aknak cunin, yi qui'c mu'x il c'ol tel'. ¿Na' tzun tz'opone'l i', bantz tele'n skaxo'l?" che'ch tzun bantz.²¹ Nin tzun ben stziblaltz cya'n xchiwi' yi e' aj Quiriat-jearim: "Yi e' filistey ja aj tzaj chipaksal yi caña' kale atit yi quiwel yol Kataj, nin ba'n chu'lú tan ticy'le'n nin," che'ch tzun banintz.

7 ¹Ej cyopone'n tzun yi e' aj Quiriat-jearim tan ticy'le'n yi caña'a'tz, cho'n tzun toque'ntz cya'n xe ca'l Abinadab, yi cho'n at wi jun tal joco'l xo'l wutz. Nin tzun bixe' Eleazar cya'n, jun cy'ajl Abinadab, tan q'uicy'le'n yi caña' kale atit yi ca'wl Kataj.^o

Yi toque'n Samuel tetz chibajxomil yi e' xonl Israel

²Ej i tzun bantz yi nsken wi't el junakix yob yi topone'nix yi caña' Quiriat-jearim, nintzun e' oc cyakil yi e' xonl Israel tan joyle'n Kataj tetz cu'n cyalma'.

³Nin tan yi xtxolbila'tz, nin tzun tal Samueltz scyetz cyakil yi e' wunak: "Ko tetz cu'n cyalma'u' na cyaju' choponu' jun tir swutz Kataj Ryos, chin tajwe'n cunin yi qui't chilok'u' wutz e'chk chiryosil yi e' awer nak, tu yi e'chk teblal Astarté yi at xchixo'lú. Tajwe'n bixe' cyanu' tan cyoque'mu' c'ulutxum jak' ca'wl Kataj. Ko ya'tz chibantu' tz'ocpon tzun i'-tz tan chilaje'n len yi e' filistey yi na chicawun squibu''," stzun Samuel bantz.

⁴I nin tzun cyulej yi e' xonl Israel quib yi tal Samuel scyetz. Nin el chic'oxol cyakil yi e'chk teblal ryos chi tane'n teblal Baal nin teblal Astarté. Ntin tzun Kataj e' octz tan c'u'laj'e'n.⁵ Ej nintzun el jun ca'wl tan Samuel: "E'u' xonl Israel chimole' quib' tircu'n e'u', le ama'l Mizpa, na copon inwutz tetz Kataj tan jakle'n cuybil chipaju'!" chij Samuel. ⁶Topone'n tzun chimolol quib cyakil yi e' nim juy le tnum Mizpa, nin tzun e' octz tan je'se'n tzaj a' tjuj nin ben chikojoltz wuxtx'otx' chi jun oy tetz cu'swutzil swutz Kataj. Te yi jun k'eja'tz chimuc' we'j, nin cyaltz xchiwutz chichyakil cu'n, yi jun cu'n e' pajol ca'wl swutz Ryos. Nin ta'ste'n nin bixewe'l Samueltz tetz chibajxomil.

⁷I tzun yi topone'n stziblal xchiwi' yi e' filistey, yi cho'n chimolo'n quib yi e' xonl Israel Mizpa, nin tzun e' ben yi wi'tz cyajcawiltz scyuch' chisanlar tan oyintzi' scye'j. Ma yi quibital e' xonl Israel yi opone'n ate't chicontr tan chibiyle'n

^o7:1 2S 6:2-4; 1Cr 13:5-7.

cu'n, nintzun e' xobtz. ⁸I tzun cyaltz tetz Samuel: "Bane'u' pawor, cuk wutzu' tetz Kataj tan jakle'n ñch'eybil ketz tetz, bantz toque'n i' tan kacolche'n ñchik'ab yi e' filistey," che'ch bantz.

⁹Toque'n tzun Samueltz tan pate'n jun tal ne'ë cne'r tetz Kataj. Patu'n cunin tzun bantz ta'n tetz chitx'ixwatz. Ej nintzun cu' wutz i' tetz Kataj tan toque'n tan chicolche'n yi e' tetz tanumil. Ej nin tbit Kataj yi cu'swutzel yi ban Samuel tetz. ¹⁰I tzun te yi na tzan Samuel tan pate'n yi tx'ixwatz, ule'n nin tzun ate't yi e' filisteytz naka'j, nintzun saj jun chin wutzile'n k'ancyok tan Kataj tan chixo'wse'n, nin tan yi jun chin k'ancyoka'tz e' el ojkuy yi e' filisteya'tz. ¹¹Cyele'n tzaj tzun nil yi e' xonl Israel Mizpa tan chitz'amle'n. E' oc tan chibiyle'n cu'n tul be' licu'nak tzi'l, jalen tzak' cu'n yi tnum Bet-car. ¹²Ej cwe'n tzun nuc'ul Samuel jun c'ub le mojomil yi ama'l Mizpa tu Sen, nin tzun oc bi'-tz ta'n tetz Eben-ezer.^p Ej nin tal i': "Sajle'n tunintz ja oc Kataj tan kuch'eye'n, jalen jalu!"

¹³Ya'stzun ban yi cyele'n cu'n yi e' filistey swutz, nin qui't jal junt tir chiwalor tan cambe'n yi amal' cwent Israel, nin te yi tiemp yi ta'te'n Samuel ñchixol', ilen nin ja oc Kataj tan quich'eye'n ñchik'ab yi e' filisteya'tz. ¹⁴Yi e'chk ama'l yi e' xcy'e yi e' filistey tan majle'n len cwent Israel, el liwr jak' chica'wl, tuml cyakil yi amal' yi at cwent Ecrón jalen Gat. Ej nin oc junt tir cwent Israel. Ya'stzun bantz yi chicambal yi e' xonl Israel cyakil chitx'otx' junt tir ñchik'ab yi e' filistey. Ncha'tz jal junt tir tzatzin paz ñchixol' yi e' xonl Israel scyuch' yi e' amoreo.

¹⁵Yi Samuel i' wi'tz aj pujul xtsiya' ban cwent Israel jalen yi quime'n. ¹⁶Nin cyakil nin yob na benak i' Betel, Gilgal nin Mizpa, tan pujle'n e'chk oyintzi' ñchixol' yi e' xonl Israel. ¹⁷Ma yi na pakxtzaj, cho'n tzun na opontz Ramá, na ya'stzun kale atit yi call i'. Ncha'tz na oc i' tan chicawe'n nin tan pujle'n e'chk oyintzi' cwent cyakil Israel. Nin bnix jun altar tetz Kataj ta'n le amal'a'tz, Ramá.

Yi chijakol yi e' wunak tetz Samuel tan bixewe'n jun chireyl ta'n

8 ¹I tzun bantz yi tijine'n c'u'l Samuel, nintzun e' bixe' yi cob cy'ajltz ta'n tetz wi'tz ajcaw cwent Israel. ²Yi bajx cy'ajol na bi'aj Joel, ma yi ca'p na bi'aj Abías, nin cho'n ate'-tz Beerseba tan cawu'n. ³Poro yi cob cy'ajola'tz quinin e' xom te tajtza'kl chitaj, ma na ñkantzaj nink na cyaj. Ncha'tz wi'nin na chitz'am xo'c, nin qui nin e' cawun sk'il cu'n, ma na nin na je' chik'ab ñchiwi' yi e' yi junt len cyajtza'kl.

⁴Je'n tzun chimolol quib cyakil yi e' wutzile'n bajxom nin e' bentz jalen Ramá tan yol tetz Samuel. ⁵Nin je cyal tetz: "Yi ilu' teru' ja tjin c'u'l lu', nin yi e' cy'ajlu' nk'e'tz ni'cu'n balajil cyajtza'kl chi teru' tajtza'klu'. Cha'stzun te ja ku'l tan talche'n teru' yi nink bixbaju' jun kareyil, yil tz'oc tan kacawe'n, chi na bajij tulak e'chk tnum bene'n tzi'n,"^q che'ch bantz.

⁶Nin tzun je' lajpui mu'ë wi' Samueltz tan yi xtxolbil yi tbit, nintzun bentz tan nachle'n Kataj. ⁷Tlol tzun Kataj tetz: "Banaj tane'n yi mbi cu'n lchijak yi e' atanum tzatz, na qui na elepont yi ik aë na chitzan tan telse'n ak'ej, ma na i'tz wetz ink'ej yi na chitzan tan telse'n. Na qui na cyaj yil no'c tan chicawe'n. ⁸Jetz yi cyele'n tzaj wa'n jak' chica'wl yi e' aj Egípto, ni'cu'n xtxolbil nchibán swe'j, chi na chitzan tan banle'n tzawe'j jalú', na ilen nin ja chincyaj cyen quilol tan lok'e'n

^p7:12 "Eben-ezer" le hebreu na elepont "c'ubil Kataj yi oc tan kuch'eye'n". ^q8:5 Dt 17:14.

chiwutz jun c'olojt ryos. ⁹Cha'stzun te banaj yi mbi'tz na el cyalma' te'j. Poro bajx txol nin cunin scyetz yi mbi'tz tajwe'n tan cyak'ol tetz yi rey yi scawunk squibaj," stzun Kataj bantz tetz Samuel.

¹⁰Nin tzun oc Samuel tan xtxole'n tircu'n yi mbi cu'n tal Kataj scyetz yi e' xonl Israel yi na chitzan tan jakle'n jun chireyil. ¹¹Nin je yol i'e':

—Je yi xtxolbile'j yi sbajok tzite'j, yil cawun yi rey tzitibaj yi na cxtzanwok tan jakle'n: Tz'opcon tan chimolche'n yi e' icy'ajl tan cyoqe'n tetz sanlar, at chocpon ta'n tan tole'n care'l tetz oyintzi', nin at e' yi chijepon te chej tan oyintzi', nin at e' yi quikan cuntu' nchiben, nin at e' yi chocpon ta'n tetz q'uicy'lom tetz. ¹²At e' chocpon ta'n tetz cyajcawil jun mil sanlar, nin at e' chocpon ta'n tetz ajcaw scye'j nicey' cient ntzi!. At e' tzixo'lwok yi chocpon ta'n tan ḥch'ocle'n yi tetz cojbil, nin at e' yi chocpon ta'n tan je'se'n yi tetz cosech, nin at e' yi chocpon ta'n tan banle'n e'chk ma'cl tetz oyintzi', nin tan banle'n e'chk care'l tetz oyintzi!.

¹³Ncha'tz chocpon ime'l ta'n tetz mos xe ca'l, at chocpon ta'n tan banle'n perfum, nin at chocpon tan banle'n wa', nin at chocpon tan banle'n pam. ¹⁴Stetzaje' yi chumbalaj icojbil nin stetzaje' yi e'chk icojbil yi chumbalaj nin tane'n yi icosech uva tul. Nin stetzaje' cyakil yi e'chk icojbil kale atit balaj cosech oliw, nin cho'n stk'e' scyetz yi e' ajcaw yi ate' xlaj tan cawu'n nin scyetz yi e' yi na chak'uj jak' ca'wl. ¹⁵Tz'elpon tcy'al cyaj part te yi ixi'n triw tu uva yi na je' ita'n, nin cho'n stk'e' scyetz yi e' wi'tz ajcaw' yi ate' jak' ca'wl, tan cawu'n. ¹⁶Ncha'tz tz'elpon majol cobox imos yi ate' tan ak'un tzituch!. Ncha'tz tz'elpon majol yi e' iwacx tu buru' nin tor, chocpon ta'n tan ak'un wi yi tetz cojbil. ¹⁷Stetzaje' jujun te lajuj itawun. Ncha'tz axwok cxocponwok tetz esclaw jak' ca'wl. ¹⁸Nin yil tz'opon yi k'ejjal yil tz'aje'n ik'ab xo'l iwi' tan paj yi ireyila'tz yi na cxtzan tan jakle'n jalu', qui't tzun tbit Kataj iyoltz, mpe nink cu' iwutz tetz, stzun Samuel bantz scyetz cyakil cu'n.

¹⁹Poro yi e' wunak, qui nin opcon mu'x tal yi yol Samuel te'j chiwi!. Qui nin e' oc tan xtxumle'n, na je cyale'j:

—Qui'l na ban, yi ketz yi na kaj i'tz jun kareyil, ²⁰tan koque'n chi quitane'n yi e' mas wunak bene'n tzi'n yi at chireyil. Nin na kaj yil cawun skibaj, nin na kaj yil bajxij skawutz tulak oyintzi', che'ch tzun bantz.

²¹Yi wi't baje'n tbital Samuel tircu'n chiyol yi e' tanum, nin tzun ben xtxoliltz tetz Kataj, ²²i tzun tal Kataj tetz:

—Qui'l na ban, banaj tane'n chiyol, nin joyaj jun chireyil.

Ej, nin tzun tal Samuel cuj scyetz yi e' wi'tz bajxoma'tz. Nin cawunintz scyetz tan cyaje'n lakak chi'ama'l kale e' site't.

Yi chic'ulul quib Saúl tu Samuel

9 ¹Ej i tzun bantz ḥchixo'l yi e' xonl k'ajtzun Benjamín, at tzun jun yaj na bi'aj Quis, yi taj na bi'aj Abiel, nin Zeror bi' yi cy'e'x. Ma yi tacy'e'x Becorat bi', i' cy'ajl k'ajtzun Afía. Nin yi Quisa'tz, i'tz jun yaj yi at k'ej ḥchixo'l yi e' wunak. ²Ej nin at jun balaj cy'ajl i' yi na bi'aj Saúl. Nin ḥchixo'l cyakil yi e' xonl Israel qui'l nin junt yi che'n nink yube'nil chi yi jun xicuya'tz, na cya'l jun najk jepon te wutz tkan.

^{8:15} Le kayol ja xcon wi'tz ajcaw, le castiy na tal oficiales, poro yi mero chib'yi e' ajcawa'tz i'tz "eunuco". Na jal mas xtxolbil tul yi Glosario yi at wi'tzibil yi Ac'aj Testamento le kayol.

³Ej i tzun bantz, nin tzun e' tx'akxij yi e' buru' tetz Quis, i tzun taltz tetz yi cy'ajla'tz:

—Wek cu'n awib, nin quilo'k tan chijoyle'n kaburu' yi ja chitx'akxij, nin ba'n xom nin jun mos tzawuch'.

⁴E' bene'n tzun Saúl tan joyo'n, cho'n tzun quicy'e'ntz xo'l wutz cwent Efraín, nin e' icy'tz cwent yi ama'l Salisa. Poro qui nin e' jal yi buru' cya'n. Ncha'tz baj chixo'mbel yi ama'l cwent Saalim nin tul yi ama'l cwent Benjamín, poro qui nin e' jal cya'n. ⁵Ma yi cyopone'n le ama'l cwent Zuf, nin tzun tal Saúl tetz yi mos yi xomij te'j:

—Ba'nt cu'n lkapakxij, na qui cunin batz mas na bisun tzaj intaj ske'j, nin nk'e'tz scye'j yi e' buru'.

⁶Stzaje'n tzun stza'wel yi mos Saúl tetz:

—At jun elsanl stzi' Ryos yi at wi'nin k'ej ḥchixo'l yi e' wunak, le yi tnum yi at naka'j tzone'j. Tircu'n yi e'chk takle'n yi na tal, na el cu'n te'j. Quin te'j, ko ptzun Ital sketz yi na' lka'j nint.

⁷—Quin bin, stzun Saúl. —¿Poro mbil kacy'aj nin tetz? Na qui'c pam cy'a'n ka'n tul cu'lbil kawa!. Qui'c jun takle'n cy'a'n ka'n tan toyen cyen tetz yi elsanl stzi' Ryosa'tz.

⁸—Poro cy'a'n jun tal piñ tal sakal wa'n, ba'n lkak' tetz tan tlol yi mbi be'-il kucy'aj, stzun yi mos bantz tetz Saúl.

⁹(Te yi jun tiempa'tz ja a'lchij "ilol tetz" scyetz yi e' elsanl stzi' Ryos. Ya'stzun chibi' tenxchan.)

¹⁰—Quin bin, stzun Saúl. —Quin kile' tzaj.

Nin tzun e' bentz chicabil le tnum kale najle't yi elsanl stzi' Ryosa'tz.

¹¹I tzun te na chixon tan chije'n pone'nt le tnum, nin tzun cu' chic'ulul quibtz scyuch' cobox xun aj tz'ya'nl nin tzun chijaktz:

—¿Cho'n pe' at yi elsanl stzi' Ryos le tnume'j?

¹²—Cha'tz, poro at tzaj nin mu'xt tan itpone'n. Or itkan na ja ul jalu' tzone'j, tan pate'n jun tx'ixwatz le ama'l yi wi'nin xanil. ¹³Nin yil cxoponwoktz, joywok chan yi yaja'tz, te ntaxk ben te jun wa'a'n yi sbajok. Na yi e' wunak yi ḥchimole' quibtz, quil chiwan chan jalen yil tz'opon, na i' sjakonk banl Kataj tibaj yi tx'ixwatz. Ej kalena's tzun lchiwan cyakil yi e' txocum. Quibene'nk chan, te ntaxk ben te yi wa'a'na'tz.

¹⁴Cyenin tzun e' bene'ntz le tnum. Na chopon cunin yi tele'n tzaj Samuel, tan bene'n tan wa'a'n.

¹⁵Ma ewtok cyen nin jilon Kataj tetz Samuel, itzun taltz: ¹⁶"Chwa'n nintz eklen tz'opon jun yaj wa'n tzawe'j, yi cho'n tz'opon tzaj ḥchixo'l yi e' xonl k'ajtzun Benjamín. Nin tajwe'n tan je'n cojol aceit twi' tan xansaje'n tetz chireyil yi e' intanum. I' tz'ocpon tan chicolpe'n len ḥchik'ab yi e' filistey, na ja el ink'abaj scye'j yi e' intanum te yi na opon to'kl chic'u'l tzinwutz," stzun Kataj ban tetz Samuel.

¹⁷Ma yi bene'n tilol Samuel wutz Saúl, nin tzun tal Kataj tetz: "Samuel, xmaynin yi yaj yi tz'ul tzi'ne'j, i'tz yi jun yi wal tzatz ewt. Tz'ocpon i' tan chicawe'n yi e' intanum," stzun Kataj.

¹⁸Ej i tzun te yi nsken opon Saúl stzi' puertil yi tnum, nin tzun bentz tan yol tu Samuel, i tzun taltz:

—Bne'u' jun pawor swetz, na' atit cyent ca'l yi elsanl stzi' Ryos tzone'lj, stzun Saúl.

¹⁹—I tzun ina's, chij Samuel, —xompon jalen wi'wtz kalel bajije't jun wa'a'n. Chinjepon chan tan kawane'n. Nin eklen jalchan cu'n swale' tzatz cyakil yi mbi cu'n na awaj tz'el atxum tetz. Ba'n tzun cxa'jtz xe anajbil. ²⁰Qui't cxbisun scye yi e' aburu', yi e' tx'akxij oxix k'ej. Qui't cxbisun scye'j, na ja wi't chijal cyera'tz. Ej nin ncha'tz, cyakil yi me'bi'l yi at tzone'lj Israel itz awetz sbne' tu anajal, stzun Samuel tetz Saúl.

²¹—iPoro yi in wetz in tu' jun xonl k'ajtzun Benjamín, nin yi o' ketz coboxe'n tal kaxone'n, xchiwutz yi e' mas k'u'j xonl Israel! Ncha'tz yi e' wetz intaj qui'c cyetz chik'ej xchixo'l yi e' mas xonl k'ajtzun Benjamín. Qui na pujx wa'n cmbi tzutz yi cho'n na tzan tzaju' tan talche'n yi xtxolbila'se'j swetz? chij Saúl.

²²Ej nin tzun e' ben tcy'al Samuel yi Saúl tuml yi mos i' jalen le ca'l kale chimolone't quib junaklaj lo' wunak, nin tzun e' c'ole'-tz ta'n xchixo'l yi e' yi at chik'ej. ²³Nin tzun ben tlol Samuel tetz yi aj csinu':

—Cy'aj tzaj noc yi jun balaj piñ chi'baj yi wak' tzatz tan je'n acolol.

²⁴Lajke'll nin tzun bene'n yi aj csinu'-tz tan ticy'le'n tzaj jun chin letxaj chi'baj, nin ben tk'oltz tetz Saúl. I tzun tal Samuel tetz:

—Ya'stzun achib yi jatxijt wa'n tetz atz. Ba'n lbaj awa'n, na jatxijt yi chi'baja'tz te yi ntaxk che' intxoc yi e' yi at chik'ej tan wa'a'n skuch' jalu'.

Tul yi jun k'eja'tz ya'stzun wane'n Saúl tu Samuel.

²⁵I tzun yi cyele'n tzajtz le ama'la'tz, chicwe'n mule'n xo'l ca'l, nin tzun chiban list jun witbil tan wite'n cyen Saúl le ca'p chup. ²⁶Cho'n tzun wite'n cyen Saúl. Ma le junt eklok, nin tzun chakon Samuel tetz Saúl:

—Or c'asen, na ja opon oril tan awucy'alt abe', stzun Samuel.

C'ase'n nin tzun ban Saúl, nin tzun e' eltzajtz tbe'.

²⁷Ma yi cyele'n tzaj solte'je'litzaj yi tnum, nin tzun tal Samuel tetz Saúl:

—Bajxoke'n yi amos awa'n, na tajwe'n tan intxolil yi tajbil Ryos tzatz, chij Samuel.

Yi bixewe'n Saúl tan Samuel tetz rey cwent Israel

10 ¹I tzun bantz, nintzun ben Samuel tan kojleje'n mu'x aceitil oliw twi'
Saúl, i tzun taltz tetz:

—Ja cxbixe' tan Kataj tan awoque'n tetz chireyil yi e' tetz tanum Israel. A x̄ocpon tan chicawe'n, nin tan chicolche'n x̄chik'ab chicontr. Nin yi aceite'lj, ya'stzun techl yi ja wi't cxe'j txa'ij. ²Ma jalu', ncxa'je'n. Nin yil c̄opon te yi nich kale ocnakit cyen yi wankil Raquel le ama'l Selsa cwent Benjamín, x̄chinojk quen cob yaj tzawej, nin scyale' tzatz yi ten chijal yi cob buru' yi na cxtzanwok tan chijoyle'n. Ncha'tz scyale' yi qui't na bisun ataj scye'j, ma na cho'n na bisun tzite'lj jalu'. Na qui na tbit yi na' atixe't, nin na tzan tan xtxumle'n yi mbil sban tan ijoye'n.

³"Ej, ma yil c̄opon naka'jil yi bakch yi at Tabor, c̄nojkcyen scye'j ox yaj, je'n mul ate't tan cyopone'n tan lok'e'n wutz kaRyosil le tnum Betel. At jun kinij ox chiw ta'n, ma junt cy'a'n ox pam ta'n, nin yi junt eka'n jun tz'u'm win ta'n.
⁴X̄chitziwunk tzatz, nin scyoye' cyen cob apam, nin ba'n tzatz'am. ⁵Ej opone'n nintzun tzabne'-tz le ama'l Gabaa tetz Kataj, kale ate't jun k'u'j sanlar filistey. Ma

yil cõo'c le tnum, cõojk cyen tzuntz scye'j cobox elsanl stzi' Ryos yi cwe'n mul ate't. Sajnake' nin le k'ajbil Kataj, nin bajxche' aj bitz ñchiwutz cy'a'n len arpa cya'n tu su' tu salterio, nin pandero. ⁶Ej tz'ocpon tzun yi espíritu Kataj tawankil, nin cõcpon tzun tan xtxole'n e'chk xtxolbil yi ntin yi espíritu Kataj stz'a'l'onk tzatz, nin jepon tx'ixpuj awajtza'kl. Nk'e'tz ni'cu'n sbne' awajtza'kl chi awutane'n jalcu'ne'j.

⁷"Yil bajij yi xtxolbila'tz tzawe'j, ba'n tzaban yi awajbil yi ba'n le awutz atz, na ilen nin xomok Kataj tan awuch'eye'n. ⁸Ej nin yil bajij yi xtxolbila'tz tzawe'j, or tzun tzabene'ntz Gilgal, na cho'n skile' kib jun tir tzawuch' chone'j, na nopontz tan toye'n e'chk tx'ixwatz yi patu'n cu'n sbne', nin tan toye'n e'chk oy yi na ñchaj yi ja wi't kabansaj kib tu Ryos. Ba'n tzun cõcyajtz Gilgal tetz juk k'ej, jalen cu'n yil nopontz tan talche'n tzatz yi mbi'tz tajwe'n tan abnol, stzun yi wutzile'n Samuel bantz tetz Saúl.

⁹Na chijatx cuntunin quib Samuel tu Saúl yi je'n xtx'ixpul Kataj yi tajtza'kl Saúl, nin tul yi jun k'eja'tz bajij cyakil yi techl chi alijt tan Samuel tetz.

¹⁰Ej i tzun yi cyopone'n Saúl tu yi mos yi xomij te'j Gabaa, e' el tzaj jun k'u'j elsanl stzi' Ryos tan chic'ulche'n. Nin tzun oc lac'puj yi espíritu cwent Kataj twankil Saúl, nin tzun oc i'-tz tan xtxole'n yi yol Ryos chi quitane'n yi e' mas elsanl stzi' Kataj. ¹¹Ma yi e' wunak yi cyajske'n wutz Saúl, nin yi quilol yi mbi cu'n bajij te'j i', nin tzun cyalitz squibil quib: "¿Mbi tzun mbajij te'j yi cy'ajl Quis? ¿I' polo' jun elsanl stzi' Ryos?" che'ch tzun bantz. ¹²At tzun jun ñchixo'l yi e' wunaka'tz yi tal: "¿Ma yi e' mas elsanl stzi' Ryose'j, na' tzun cyetz chitaj? Qui'c na ban yi na' scyetz taj jun, na alchok scyetz ba'n tz'oc tetz elsanl stzi' Ryos." Tan yi xtxolbila'tz, ja xe'tij yi yole'j ñchixo'l wunak: "¿Ja ptzun lo' oc Saúl tetz jun elsanl stzi' Ryos?"^s

¹³Ma yi baje'n wi' yi xtxolbila'tz nin tzun aj Saúl xe ca'l. ¹⁴Ej nin yi cyopone'n, nin tzun jak yi titz'un yi taj Saúl scyetz:

—¿Na' cxa'ke'twok?

—Cho'n nxka'k tan chijoyle'n yi buru' yi e' tx'akxij. Poro tan paj yi qui nin na chijal ka'n, nin tzun o' bentz tan jakle'n tetz wutzile'n Samuel, che'ch.

¹⁵—¿Mbi tzun tal Samuel tzitez? iTxolaj swetz! stzun yi titz'un yi taj Saúl tetz.

¹⁶—Clar cunin tal i' sketz yi ten wi't chijal yi buru', stzun Saúl. Poro quinin xtxol Saúl, yi mbi cu'n a'lchij tetz te yi cawu'n yi at tocabil i' te'j.

¹⁷Yi tele'n tiemp nin tzun oc Samuel tan chichakle'n tzaj cyakil yi e' xonl Israel tan lok'e'n wutz Kataj le tnum Mizpa, ¹⁸nin je tal i'ej:

—Je yol Kataje'j, yi ketz kaRyosil: "Axwok jun c'oloj xonl Israel, in ncxe'lisan tzaj jak' chica'wl yi e' aj Egipto, ja cxe'lwok wa'n liwr ñchik'ab, nin ilen nin ja cxe'l wa'n liwr ñchik'ab alchok wunakil yi ja cho'c tan ibuchle'n," chij Kataj.

¹⁹Ma jal' yi e' cyeru' na chitzanu' tan pajle'n ca'wl kaRyosil, yi ilenin ja oc tan kelse'ne'l tzaj ñchik'ab kacontr, nin yi ilenin ja oc tan kelse'ne'l tzaj tul sotz c'u'lal. Nin ja cho'cu' tetz pajol ca'wl tan paj yi nichijaku' jun chireyilu' yil tz'oc tan chicawen'u'. Cha'stzun te tajwe'n tan cyule'n'u' swutz Kataj. Chimole' tzaj quibu', e'u' coblaj k'u'j xonl Israel, nin tajwe'n chu'lu' chijunalenu' yi jujun k'u'j e'u', stzun Samuel bantz scyetz.

^s10:12 IS 19:23-24.

²⁰Ej nin tzun e' saj ḥchakol Samuel cyakil yi e' k'u'j xonl Israel tan saje'n chi᷑kansal quib naka'j. I tzun yi jun k'u'j xonl Efraín e' je' txa'ijtz, na cho'n noje'n cyen yi techl scye'j. ²¹Nin tzun e' saj ḥchakol cyakil yi e' xonl Benjamín. Ma yi cyule'n naka'j, cho'n tzun noje'n cu'n yi swert squibaj yi e' xonl Matri, wi'tzbilt len noje'n cyen yi techl te'j Saúl yi cy'ajl Quis. Nin tzun e' octz tan joyle'n ḥchixo'l, poro qui nin jal cya'n. ²²Nin tzun chijaktz tetz Kataj, yi na' atit cyent Saúl. Nin tzun tal Kataj yi at Saúl naka'j, nin yi cho'n tewa'n tib xo'l e'chkh cyektz. ²³Lajke'l nin tzun e' bene'n niltz tan telsene'l tzaj kale tewane't tib. Ma yi ḥchajxe'n Saúl ḥchiwutz cyakil, nin tzun i'lwijtz yi chin wutz tkan nin i', nin yi cya'l nin jun xonl Israel najk jepon wutz tkan te yi xulchub. ²⁴Nin tzun jak Samuel scyetz cyakil:

—¿Na pe' quil ninu' yi jun yi ja je' xtxa'ol Kataj tan toque'n tetz chireyilu'?
iCyall nin jun ḥchixo'l' e'u' jun c'oloj tanum Israel, yi che'nk chi i'!

—iYa'stzun kareyil! che'ch tzun yi e' wunak bantz.

²⁵Nin oc Samueltz tan xtxole'n cyakil yi e'chkh ca'wl yi tajwe'n tan chibnol tane'n, nin cu' stz'ibaltz tul jun liwr yi cho'n cyaje'n cyen le ca'l Kataj. Yi stzaje'n wi' cyakil, nin tzun tal scyetz cyakil tan cyaje'n xe'ak chica'l. ²⁶Ncha'tz Saúl nin aj xe tetz ca'l jalén Gabaa, nin tzun oc tan Kataj le chiwi' cobox yi chin cham nin e', tan chixome'n nin tetz xk'ajlab Saúl. ²⁷Poro ilen nin at e' yi e' oc tan yolche'n Saúl: "¿I ptzun nocxa'se'j tz'ocpontz tan kacolche'n ḥchik'ab kacontr tane'ntz?" Wi'nin e', e' oc tan telse'n k'ej Saúl, nin qui nin cyak' k'ej. Poro qui nin oc i' tan xtxumle'n chiyol. Ya'stzun bantz yi je'n txa'ijj Saúl tetz yi bajx rey cwent Israel.

Yi xcyewe'n Saúl scye'j yi e' amonita

11 ¹I tzun bantz, yi tele'n cobox k'ej, nin tzun e' opon yi chireyil yi e' aj Amón yi na bi'aj Nahas tu yi tetz sanlar tan chixuxe'n yi e' aj Jabel cwent Galaad. Ej i tzun cyal yi e' aj Jabel scyetz:

—Ba'nt cu'n yi bnixok jun trat kak'un tuch'u', na yi o' ketz list o' tan koque'n jak' ca'wlu', nin ba'n lcawunu' ske'j, che'ch tzun yi e' aj Jabel bantz.

²Poro yi Nahas yi chireyil yi e' aj Amón nin tal:

—Ba'n tzimban jun trat tzituch', poro ntin ko cuj ita'n yil no'c tan telse'n len yi bak' iwutz yi at le isbal, bantz tele'n itx'ix tircu'n axwok yi axwok xonl Israel, stzun yi reya'tz bantz.

³Je tzun cyal yi e' wutzile'n tijl c'u'lal tetz yi rey Nahas:

—Tak'u' bin ama'l sketz tetz juk k'ej, tan chibene'n chakum ka'n ḥchixo'l yi e' mas kaxonl bene'n tzi'n Israel, nin ko cya'l tz'oc tan kuch'eye'n, ba'n tzun lbanu' yi tajbilu'-tz ske'j, che'ch tzun bantz tetz yi chireyil yi e' aj Amón.

⁴Nin tzun e' opon yi e' chakumtz Gabaa, kale atit ca'l Saúl, nin tzun baj chitxolitz ḥchixo'l wunak yi mbi cu'n bajij cwent Jabel. Yi quibital yi e' wunak yi xtxolbila'tz, tircunin tzun e' cyok'e'ntz. Wi'nin chi᷑ch'ine'n tan o'kl scye'j chixonl. ⁵Ej, ule'n nin tzun ban Saúl tu cob wacx, na cho'n saje'n i' le tetz cojibil:

—¿Mbi tzun na bajij, mbi tzuntz yi wi'nin cyok'e'n cyakil wunak? stzun Saúl bantz.

Chitxolil tzuntz tetz Saúl yi mbi cu'n quibit scyetz yi chichakum yi e' aj Jabel.

⁶Yi tbital Saúl yi xtxolbila'tz, toque'n tzun lac'p yi espíritu Kataj twankil, nin tzun jal jun chin chi'ch c'u'lal tetz. ⁷Nin tzun e' quim yi cob wacx ta'n.

Pi\xu'n cu'n tzun tulej chiwankil, nin tzun e' ben \xchakol cobox chakum lakak ama'l cwent Israel. Cy'a'n len jujun pi\xu te yi wac\xea'tz cya'n. I tzun na cyal yi e' chakumtz \xchixoi'l wunak: "Ya'stzun sbajok chi tane'n yi jun pi\xu wac\xea'j, te cyawun yi e' yi quil chixom nin scye'j Sa\'ul tu wutzile'n Samuel tan oyintzi," che'ch tzun na bantz. Nin tzun e' xob yi e' wunaktz, nin cyakil cunin tzun e', e' ban list quib, nin junit tzun ban chitxumu'ntz. Nin tzun e' baj ben xomoktz scye'j Sa\'ul tu wutzile'n Samuel.

⁸I tzun yi toque'n Sa\'ul tan cyajle'n yi yaj yi xomche' te'j le tnum Bezeq, ox tzun ciente mil yi e' len aj Israel, nin junaklaj mil yi e' len aj Judá. Ya'stzun cyajjal yi yaj yi chimol quibtz. ⁹Ej i tzun tal Sa\'ul scyetz yi e' chakum yi e' saj cwent Jabel:

—Banwok pawor tan talche'n scyetz yi e' aj Jabel yi kopon eklen chajcu'n k'ej tan chicolche'n \xchik'ab chicontr, stzun Sa\'ul bantz scyetz. Nin tzun e' aj yi e' chakum.

Ma yi cyopone'n, nin tzun chitxol yi stziblal yi tal Sa\'ul scyetz. Wi'nin tzun chitzatzine'n yi e' aj Jabel yi quibital yi jun balaj stziblala'tz. ¹⁰I tzun cyaltz tetz Nahas yi chireyil yi e' aj Amón, yi chicontr:

—Ilu' jun c'oloj rey, eklen kocpon jak' ca'wlu', nin ba'n sbanu' yi tajbilu' ske'j, che'ch bantz tetz.

¹¹Ma le junt eklok nin tzun oc Sa\'ul tan chinuc'le'n yi e' sanlar. Ox tzun k'u'j e' tulejtz. Taxk nin tzun ul skil yi cyocompone'n pok'tz \xchixoi'l yi e' aj Amón. Chin xo'wbil nin ban, na wi'nin contr e' quim. Jalaj cunin tzun k'ej ban yi jun chin oyintzi'a'tz.

Ma yi e' contr yi e' el colpuj, e' baj el tunin tzun xit-tz tan colo'n ib. Qui'c nin cob yi junitk e' bene't, ma na e' el tunin xit. ¹²At tzun jujun aj Jabel cyaltz tetz Sa\'ul:

—¿Na' scyetz yi e'a'tz yi cabej chic'u'l tan toque'n Sa\'ul tetz kareyil? Chisajken yi e'a'tz skawutz jalcu'n, tan cyele'n cu'n ka'n swutz, che'ch tzun bantz.

¹³Qui nin tzun tak' Sa\'ul ama'l tz scyetz tan chibnol yi cyajbil:

—Cya'l jun squimok jalu', na ja oc Kataj Ryos tan kuch'eye'n cyakil o', yi o' xonl Israel, stzun Sa\'ul bantz.

¹⁴Ma Samuel nin taltz scyetz chicyakil:

—Quin jalen Gilgal tan bixbaje'n yi ca'wl tk'ab Sa\'ul.

¹⁵Chicyakil cunin tzun e', e' bentz Gilgal, nin swutz cu'n Kataj Ryos, nin \xchiwutz cu'n cyakil yi e' wunak, yi bixewe'n cyen Sa\'ul tetz rey. Nin tzun e' octz tan pate'n chitx'ixwatz swutz Kataj tan \xchajle'n yi at tzatzin paz \xchixoi'l tu Ryos.

Wi'nin tzun chitzatzine'n yi e' wunak te Sa\'ul, nin ncha'tz Sa\'ul wi'nin szatzzine'ntz te yi mbi cu'n bajij. Ya'stzun bantz yi bixewe'n yi bajx rey cwent Israel.

Yi cyaje'n cyen tk'ol wutzile'n Samuel yi ca'wl tk'ab Sa\'ul

12 ¹Ej nin tzun jilon Samuel \xchiwutz cyakil yi e' xonl Israel, i tzun taltz: —Chinch wetz ja lajluchax \xchiwutzu' yi ja imban yi cyajbilu', na ja bixe' jun chireyilu' wa'n. ²Nin je yi reye'j yi tz'ocpon tan chicawe'nu'. Ma in wetz ja tijin wetz inc'u'l nin ja skojax inwi', nin yi e' innitxajil ate' \xchixoi'l. Jetz yi in tzaj ac'aj ja no'c tan chicawe'nu'. ³Ma jalu' yi in wetz, cya'l cunin nno'que't tan

majle'n tawun jun, nka jak no'c tan telse'n k'ej jun ḫchixō'lū!. Nka jak intz'am xo'c tetz jun. Ko nk'e'tz bintzi na chintzan tan talche'n, ba'n lcho'cu' tan inxochle'n tetz Kataj nin tetz yi rey yi ja je' xtxa'ol i!, nin list wutane'n tan inchojol yi injuchbe'n.

⁴—Qui', qui'c jun tir yi jajk ocu' tan telse'n kak'ej nka tan kabuchle'n, nin qui'c jun tir jajk ocu' tan xo'qui'n skaxo'l, che'ch tetz.

⁵—Yi Kataj tuml yi rey yi ja je' xtxa'ol i!, ya'stzun testiw te'j, yi qui'c impaltil ḫchiwutzu', stzun wutzile'n Samuel banintz scyetz cyakil.

—Bintzij, ya'stzun yi mero xtxolbil, che'ch yi e' wunak bantz.

⁶Ncha'tz tal Samuel yi xtxolbile'j:

—Yi Kataj yi kaRyosil, i'c tan cyelsene'l tzaj yi e' kamam kate' jak' chica'wl yi e' aj Egipto, nin e' xcon Moisés ta'n tu Aarón^t tetz chibajxom tan cyelsene'l tzaj. ⁷Cha'stzun te quibit tzaj cuninu' cyakil yi tzintxole', nin Kataj testiw te'j. Katxume' yi e'chk takle'n balaj yi mban i' scye'ju' nin katxume' cyakil yi e'chk takle'n balaj yi mban cyen te yi ate' tzaj yi kamam kate'. ⁸Te yi cyopone'n k'ajtzun kamam Jacow scyuch' yi e' mas xonl i' le ama'l Egipto, e' octz yi e' aj Egipto tan chibuchle'ntz. El tzun chitzil-tz tan jakle'n ḫch'eybil cyetz tetz Kataj,^u nin tzun ben ḫchakol i' Moisés tu Aarón tan cyelsene'l liwr ḫchik'ab yi e' aj Egiptoja'tz, tan cyule'n tan chinajewe'n le luware'j. ⁹Poro yi e' cyetz, nin el Kataj Ryos te chic'u'l. Nin tan paj yi ya'tz e' ban, nin tzun tak' Kataj ama'l tzan cawune'n Sísara^v squibaj, yi wi'tz cyajcawil yi e' sanlar yi rey Jabín, yi na cawun cwent Hazor. Ncha'tz e' cawun yi e' filistey^w squibaj, tu yi e' rey cwent Moab^x yi e' oc tan oyintzil^y scye'j.

¹⁰"Yi bajije'n cyakil yi xtxolbila'tz, nin tzun el chitxumtz tetz yi i'tz chipaj, na nin chijuch quil swutz Ryos, yi cyoque'n tan lok'e'n wutz e'chk teblal Baal tu Astarté. Yi lajluchaxe'n yi chipaltila'tz ḫchiwutz, nin tzun cu' chiwutz tetz Kataj tan toque'n tan quich'eye'n ḫchik'ab chicontr, nin tzun chisuktz yi ntin at cyocbil tan lok'e'n wutz i'.

¹¹"Ej tan yi xtxolbila'tz nin tzun e' saj ḫchakol Kataj Jerobaal,^z Barac,^a Jefté^b tu in wetz yi in Samuel,^c tan koque'n tan cyelse'n lenu' liwr ḫchik'ab chicontr, tan jale'n tzatzin paz. ¹²Ma jalu', yi nquilu' yi at tulbil Nahas yi chireyil yi e' amonita tan oyintzi^d scye'ju', ja chijaku' tan bixewe'n jun chireyilu' wa'n tan toque'n tan chicawe'nu!. ⁴Lastum, qui nin na el chitxumu' tetz yi cyeru' chireyilu' i'tz Kataj yi kaRyosil. ¹³Poro, je bin yi reye'j yi ja chijaku' tetz Kataj. I' mmak'on scyeru!. ¹⁴I bin jalu', yi chitareyu' i'tz, tan lok'e'n wutz yi Kataj Ryos'a'tz, nin tan cyoque'nu'^e c'ulutxum jak ca'wl i!. Tajwe'n yil chibantu' tane'n yi mbi cu'n Ital i' scyeru', na cyakil e'u' tuml chireyilu' tajwe'n yil chixomu' te'j yi mbi cu'n Ital Kataj yi kaRyosil scyeru!. ¹⁵Na ko quil chibantu' yi tetz tajbil, nin ko quil cho'cu' c'ulutxum jak' ca'wl i!, tz'ocpon tzuntz tan chicawse'nu' tuml chireyilu'.

¹⁶"Ma jalu' quil chiyucanu'. Tajwe'n yil chichyaju' tzone'j, nin squile' jun chin techl yi tz'ul kojol Kataj. ¹⁷Te yi tiempe'j ya'stzun yi tiemp tan je'se'n yi cosech tetz triw, nin qui'c jun tir yi na cu' a'bal tul yi tiempe'j, poro yi jalu', copon inwutz tetz Kataj, tan saje'n jun chin a'bal tu k'ancyok ta'n, bantz tele'n chitxumu' tetz, yi ploj yi cyajtza'klu' swutz i! yi nchijaku' jun chireyilu' tetz.

^t12:6 Ex 6:26. ^u12:8 Ex 2:23. ^v12:9 Jue 4:2. ^w12:9 Jue 13:1. ^x12:9 Jue 3:12. ^y12:10 Jue 10:10-15. ^z12:11 Jue 7:1. ^a12:11 Jue 4:6. ^b12:11 Jue 11:29. ^c12:11 IS 3:20. ^d12:12 IS 8:19.

¹⁸Toque'n tzun Samueltz tan nachle'n Kataj, nin jalcu'n xe'tij jun chin cyek'ek' a'baltz, yi wi'nin k'ancyoktz tul. Chicyakil cunin tzun yi e' wunak e' xobtz tetz Ryos nin tetz Samuel. ¹⁹Cyakil cunin tzun e' cyal yi xtxolbile'j tetz Samuel:

—Bne'u' jun pawor sketz, yi o' ḥchakumu', cuk wutzul tetz yi Ryosu' tan qui kaxite'n cu'n. At wi'nin kapaj katx'ok'be'n swutz i', nin ja jal mas kil swutz i' yi nkajak junt kareyil yi apart swutz i', che'ch tzun bantz.

²⁰—Quil chixobu' tetz, poro bintzij nin yi chin ploj nin mban cyajtza'klu', poro quil chi᷑kanslen quibu' jak' ca'wl Kataj, ma na cho'ku' tan c'u'laje'n tetz cu'n cyalma'u'. ²¹Quil cho'cu' tan lok'e'n wutz e'chk ryos yi banij cuntu' tane'n, yi quil chixye' tan claxe'n jun, na banij cuntu' quitane'n. ²²Na kol cho'cu' tan tak'le'n ke'j Kataj tetz cu'n cyalma'u', quil tz'oc tan chicawse'nul. Na yi tetz tajbil itz yil cho'cu' tetz mero tanum i!. ²³Ma yi in wetz, sjalok wil swutz Kataj yi nink chintane' tan c'uche'n chibanal' tetz. Ncha'tz tajwe'n no'c tan ḥchajle'n scyeru' yi ḫe'n chibanal' tan chixome'nul te yi balaj ajtza'kl yi jicyuch te'j, bantz quil jal chipaltilu' swutz i!. ²⁴Yi e' cyeru' ntina'tz na taj yil chibanal' tane'n yi tajbil Kataj, nin yil cho'cu' tan c'u'laje'n i' tetz cu'n cyalma'u', nin yil tz'ulk tx'akx ḥchic'u'lul' yi wi'nin e'chk takle'n balaj na ban i' skaxol!. ²⁵Poro tz'ok te cyajalu', kol chipaju' ca'wl Kataj, nin Ichibanal' cyeru' cyajbilu', jun cu'n yol tz'ocpon i' tan chicawse'nul tuml chireyilu', stzun wutzile'n Samuel bantz scyetz.

Yi e'chk tx'aco'n yi ban Saúl nin yi toque'n Ryos tan makle'n wutz

13

¹Ej i tzun bantz, nsken tzun yajin Saúl yi toque'n tan cawu'n tibaj Israel.

Nin te yi nsken el coboxix yob ta'n tan cawu'n, ²nin tzun e' je' xtxa'ol ox mil sanlar ḥchixo'l yi e' xonl Israel. Cob mil e' cyaj cyen te'j le tnum Micmas nin txa'lak e'chk wutz cwent Betel. Ma yi junt mil cho'n tzun e' cyaje'ntz jak' ca'wl yi Jonatán, yi tetz cy'ajl, le tnum Gabaa cwent chitanum yi e' xonl Benjamín. Ma yi e' mas wunak, nin tzun e' aj ḥchakol Saúl xe'ak chica'l. ³Xcye' tzun Jonatán scye'j yi jun k'u'j sanlar filistey yi ate' Gabaa tan q'uiicy'lomi'n. Nin tzun quibit yi e' filistey yi najlche' le cyetz chitanum, yi mbi cu'n bajij. Yi tbital yi rey Saúl yi nsken quibit yi e' rey cwent filistey, nin tzun ben mantar i' tan tocse'n chun tulak e'chk tnum cwent Israel, tan chibnal list quib tan oyintzi!.

⁴Cyakil cunin tzun yi e' xonl Israel quibit yi xcye' Saúl tan chixite'n cu'n yi jun k'u'j filisteyal'z yi ate' pon Gabaa tan q'uiicy'lomi'n. Nin ncha'tz ja el chitxum tetz yi wi'nin ḥchi'che'n chic'u'l yi e' filistey scye'j tan paj. Chimolol tzun quib cyakil yi e' sanlar cwent Israel te Saúl le ama'l Gilgal tan ḥch'eye'n i!. ⁵Ite'n nin e' bana's yi e' filisteytz, nin baj cu' chimolol quib tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel. List quitane'n junaklaj mil care't tetz oyintzi', tu kak mil sanlar yi ate'n te'j chej scyuch' jun chin c'oloj sanlar yi xo'n cun tu' quitane'n, poro yi cyajjal yi e'a'tz ni' cu'n ban chi tajjal yi samlicy' yi at tzi mar, yi qui nin ajlle'n tetz. Ej nin cho'n cwe'n chicampamentz cya'n le ama'l Micmas tetz cobox k'ej, swutz len yi tnum Bet-avén.

⁶Nin tzun e' oc yi e' xonl Israel wutz pe'm, na yi xe'te'n yi oyintzi', ba'nt cu'n tele'n cyewal quib xo'lak c'ub, tulak jul, nin tulak e'chk kotx!. ⁷Wi'nin e', e' icy' wi yi a' Jordán, tan chicolol quib le ama'l cwent Gad nin cwent Galaad. Ma Saúl nin cyaj tetz Gilgal. Xomche' yi e' tetz sanlar te'j, poro wi'nin chixobe'n. ⁸Cho'n tzun ta'te'n Saúltz tetz juk k'ej tan ḥch'iwe'n yi wutzile'n Samuel quib yi bixe' cya'n. Poro qui nin na

^e 13:8 1S 10:8.

opono'k chan Samuel Gilgal. Wi'nin tzun cyaje'n tzaj pakxuj yi e' wunak bantz tan paj yi quinin na opono'k Samuel.⁹ Cawune'n tzun Saúltz, i tzun taltz:

—Na waj cobox awun tan chipate'n cu'n tetz katx'ixwatz tan jale'n cuybil kapaj tetz Ryos. Nin na waj coboxt tan ḥchajle'n yi ja wi't kabansaj kib swutz Ryos. I' tzun octz tan pate'n yi e'chk tx'ixwatza'tz.^f

¹⁰I nin tzun na baj wi' yi pate'n yi tx'ixwatza'tz yi topone'n wutzile'n Samuel. Lajke'l nin tzun bene'n Saúl tan c'ulche'n, nin tan k'ajla'n tetz. ¹¹Ma Samuel nin octz tan yajle'n:

—¿Nxac ncu' acawul awib tan banle'n yi munla'tz? stzun Samuel tetz.

—Max c'u'lul', poro i'tz tan paj yi wi'nin cyaje'n yi e' wunak na qui nin na u'lul' te yi k'ejal yi bixba'nt ka'n, nin yi e' filistey ja ul chimolol quib Micmas. ¹²Cha'stzun te mintxum yi quicumin batz chul' chan tan oyintzi' ske'j tzone'j, nin ntaxk nin kabnaj kib tk'ab Kataj. Ja tzun imbuch wib tan pate'n yi tx'ixwatz, stzun Saúl bantz.

¹³—¡Qui'c mu'x xtxolbil yi awajtza'kl yi ncu' abnol! Yi nink maban tane'n yi ca'wl yi tal Kataj Ryos tzatz, ja klo' cxbixe' ta'n tetz rey cwent Israel tetz cyakil tiemp nin ḥchixconk klo' yi e' axonl sbne' opon tunintz, poro yi jal' n'k'e'tz sbne!. ¹⁴Ma jal', qui't cho'c yi e' axonl tan cawu'n sbne' opon tunintz, na tz'ocpon Kataj Ryos tan joyle'n jun yi ba'n k'uke' c'u'l i' te'j^g tan cawune'n squibaj yi e' tanum i', na yi aħätz qui nin ncxe'l cu'n te yi ca'wl yi talnak i' tzatz, stzun wutzile'n Samuel bantz tetz Saúl.

¹⁵Ej ele'n nin tzun ban Samueltz le tnum Gilgal nin icy' tcy'aj yi tetz be' tan tpone'n Gabaa cwent Benjamín. Ma yi e' mas sanlar nin e' ben xomok te'j Saúl tan oyintzi'. Yi toque'n Saúltz tan cyajle'n yi e' sanlar yi xomche' te'j, ja jepon tajjal tetz kak cient chixone'n. ¹⁶Yi Saúl tu yi cy'ajl Jonatán scyuch' yi e' sanlar yi xomche' scye'j, cho'n tzun e' cyaje'n cyentz le ama'l Gabaa cwent Benjamín, ma yi e' filistey cho'n tzun cya'te'ntz tan ch'iwa'n le ama'l Micmas. ¹⁷Ej nin at ox k'u'j filistey e' eltz le ama'l kale ate't tan ujle'n. At jun k'u'j cho'n bene'n tul yi be' yi na opon Ofra, jun ama'll cwent yi tnum Sual. ¹⁸Ma junt k'u'j cho'n e' bene'n jalen Bet-orón. Nin yi toxi'n k'u'j filistey cho'n cyopone'n wi jun ju'wtz yi at tibe'n yi joco'j tetz Zeboim yi na tzaj pont te yi ama'l yi tz'inunin tu!.

¹⁹Ej i tzun, te yi jun tiempa'tz, qui nin cyak' ama'l yi e' filistey tan xcone'n jun txak'ol ch'ich' ḥchixo'l yi e' xonl Israel na nin chitxum yi e' filistey yi tan paj yi qui'c jun txak'ol ch'ich' ḥchixo'l, quil bnix e'chk chispar tu lans cya'n tan oyintzi' scye'j. ²⁰Cha'stzun te cho'n na chopon yi e' xonl Israel ḥchixo'l yi e' filistey tan je'se'n wi' chima'cl, chi tane'n ch'oc, tu e'chk cchilu!. ²¹Nin chin car nin na chichoj yi e' xonl Israel tan je'se'n wi' chima'cl. Cob cu'n tir je'nak jamel. ²²Cha'stzun te cyakil yi e' sanlar yi xomche' scye'j Saúl tu Jonatán yi cy'ajl i', qui'c jun spar cy'a'n cya'n, ma na ntin yi e' cob cyetz. ²³Ej nin tzun e' icy' tzaj jun k'u'j chisanlar yi e' filistey txo'l wutz cwent Micmas.

Yi mbi cu'n ban Jonatán

14 ¹Ma Jonatán yi cy'ajl Saúl, nin tal tetz yi aj ch'eyum yi xomij te'j;
—Xomen tzaj swe'j, kicy'oken jalaj cy'en yi tzanla' nin che' kabiye'
cyakil yi jun k'u'j filistey yi ate'-tz wi'wtz, stzun i' tetz yi ḥch'eyum.

^f13:9 Ja tzun juch Saúl jun chin til yi toque'n tan pate'n e'chk xtx'ixwatz, na yi munla'tz ntin tajwe'n tan bnol jun pale'! (Lv 6:8-13). Ncha'tz ja paj yi ca'wl Samuel yi na jal ka'n tul 10:8. ^g13:14 Hch 13:22.

Poro qui nin tal Jonatán yi xtxumu'n tetz Saúl, yi taj. ² Cho'n tzun at cyen tetz Saúl le campament yi at jak' jun wi' granado yi ate'n wi jun ju'wutz, kale na oque't yak'pe'n triw, tuml yi kak cient sanlar yi xomche' te'j. ³ Nin yi cy'anl tetz yi efod i'tz Ahías cy'ajl Ahitob nin xonl Icabod, cy'ajl Finees nin i' jun mam yi k'ajtzun Elí yi wi'tz pale' banak tetz Kataj le tnum Siló.

Poro cya'l nin jun el xtxum tetz ko nin el Jonatán ḥchixo'l. ⁴ Ma yi i' tetz, ntin na tzan tan xtxumle'n yi ḫe'n tz'opon kale ate't yi jun k'u'j filistey. Nin yi be' cho'n na icy' cu'n txo'l cob wutz c'ub yi chin wutz tkan nin yi na bi'aj Boses nin Sene. ⁵ Jun wutz c'uba'tz at swutz len Micmas, nin yi junt swutzo'c tzaj Gabaa.

⁶Ej i tzun tal Jonatán tetz yi ḫch'eyum:

—Quin swe'j, kicy'oken le jalajt, kale ate't yi jun k'u'j kacontra'tz. Qui cunin batz tz'loc Kataj tan kuch'eye'n, na qui'c nin q'uixbel swutz Kataj tan tk'ol ama'l sketz tan katx'acone'n, qui'c na ban ko jun c'oloj cunin o' nka coboxe'n tal kaxone'n.

⁷—Bne'u' tircu'n yi mbi'tz na icy' tc'u'lu', na yi in wetz list wutane'n tan ḫch'eye'n, stzun yi ḫch'eyum Jonatán tetz.

⁸—Kicy'oken jalcu'ne'j kale ate't, nin ba'n kachaj nin kib scyetz. ⁹Nin kol cyal tzaj sketz yi kaxcyek cuntu's kale ato't jalen yil chicu'ul ske'j, ba'n lkacyajtz tan chich'iwe'n. ¹⁰Poro kol cyal sketz tan kaje'n pone'n kale ate't cyetz, ba'n tzun kaban cyajbiltz, na ya'stzun techl sbne' yi stk'e' Kataj ama'l sketz tan kaxcyewe'n scye'j, stzun Jonatán bantz.

¹¹I nin tzun cyulejtz quib yi tal Jonatán, nin tzun e' opontz ḫchinaka'jil chicontr, ma yi saje'n quilol chicontr i tzun cyaltz: "Xmaywok nin yi e' hebrey yi tzan cyele'n tzaj tulak e'chk jul kale cyewune't quib," che'ch tzun bantz squibil quib. ¹²Nin tzun e' ḫchi'in tzajtz scyetz Jonatán:

—iCaje'nwok tzaj tzone'j, nin skatxole' jun takle'n tzitetz! che'ch scyetz.

—Quin kajeken, chij Jonatán tetz yi ḫch'eyum, —na i'tz jun techl yi stk'e' Kataj ama'l sketz tan kaxcyewe'n scye kacontr, yi o' ketz yi o' xonl Israel, stzun i' bantz.

¹³E' je'n tzun lac'an Jonatán wutz c'uba'tz tu yi ḫch'eyum, nin yi e' contr yi na che' noj quen swutz Jonatán na che' toltaj, ej nin list yi mos yi xomt tzaj tan chiwi'tze'n cu'n. ¹⁴Te jun tira'tz e' quim lo' junak contr cyak'un Jonatán, tul jun amalla'tz. ¹⁵Cyakil cunin tzun yi e' mas contr, yi e' cyaj cyen naka'jil Micmas, e' xob lentz. Ncha'tz e' ban yi cobox k'u'j yi cu' chijatzol quib, wi'nin chixobe'ntz. Nin te ite'n nin tiempa'tz mbajij jun chin wutzile'n coblaj nob. Pyort cunin tzun e' ban yi e' contr tan xo'w.

¹⁶Ma yi e' xk'ukwil Saúl yi ate' naka'jil Gabaa le ama'l cwent yi xonl Benjamín, nin tzun ben quiloltz yi wi'nin cyojkele'n yi e' filistey tan colo'n ib. ¹⁷Tlol tzun Saúl scyetz yi e' tetz sanlar:

—Na waj yil je' list ita'n tan tilwe'n yi ko tz'aknak len itajjal.

Ma yi baj je'n tzaj chibi', nin tzun quiltz yi qui'ct Jonatán tu yi ḫch'eyum at-tz ḫchixo'l. ¹⁸Ej nin tan paj yi cho'n at yi efod ḫchixo'l te tiempa'tz, nin tzun tal Saúl tetz Ahías:

—Cy'aj tzaj yi efod Kataj tzone'j.

¹⁹Nin te yi na jilon nin Saúl tetz yi pale', wi'nin tzun chixobe'n yi e' filistey, na wi'nin chinilcane'n tan colo'n ib. Ej nin qui'lt na pujsx cya'n yi ḫe'n Ichiban. Tlol tzun Saúl tetz yi pale':

—Ba'nt cu'n qui't tzacy'aj tzaj yi efoda'tz.

²⁰Le rat nin bene'n Saúl tan chimolche'n yi e' tetz sanlar, nin tzun e' bentz tan oyintzi' scye'j yi e' filistey. Chin xo'wbil nin yi xo'w yi ate' cu'nt yi e' filistey, na e' te'n na chibiy quib squibil quib.

²¹Ma yi e' xonl Israel yi nimix tiemp cya'n ñchicho'l yi e' filistey, lajke'l nin xome'n chiwi' scye'j chitanum, na nin e' oc tan quich'eye'n yi e' sanlar yi xomche' scye'j Saúl tu Jonatán. ²²Ncha'tz yi e' xonl Israel, yi e' xonl k'ajtzun Efraín, yi ate' xo'lak wutz tan ew ib, yi quibital yi wi'nin cycle'n ojk yi e' filistey tan colo'n ib, nin tzun e' xom nintz wutz chicoc tan chiwi'tze'n cu'n. ²³Yi jun oyintzi'a'tz opon jalen le ama'l cwent Bet-avén, na nin oc Ryos tan quich'eye'n yi e' xonl Israel tul jun chin oyintzi'a'tz.

Yi xcone'n bi' Ryos tan Saúl tetz quiwel yi yol i'

²⁴Ej i tzun bantz te jun k'eja'tz e' k'e'x cunin yi e' sanlar tan oyintzi', na cya'l nin jun nink wan, na nin tal Saúl: "Sak swutz Ryos yi ñchicawsok cyakil yi e' yil chiwan te yi ntaxk cu' k'ej, nin te yi ntaxk wicy'saj inc'u'l scye'j yi e' incontr" stzun Saúl scyetz.

²⁵I tzun bantz yi cyopone'n yi e' sanlar xo'l tze', nin quil yi at wi'nin ta'al cabil wunak txuc yi sajnak tu' ch'ul jalen wuxtx'otx'. ²⁶Nin ni'cu'n tane'n yi caba'tz chi ne'ñ tzanal' yi na xon xo'l tze'. Poro cya'l nin jun nink pil mu'ñ tal, na wi'nin chixobe'n tan yi yol yi tal Saúl scyetz. ²⁷Ma Jonatán qui'c i' at yi tlol yi taj yi yola'tz scyetz yi e' sanlar, nin tzun ben pitol wi' yi tx'amij yi cy'a'n ta'n tul yi caba'tz, nin je' bajsaltz. Le rat nin jale'n walor i!. ²⁸Nin tzun ben tlol jun sanlar tetz Jonatán:

—Yi taju' ja tal jun xtxolbil sketz yi tajwe'n tan kele'n cu'n te'j, nin ja tal yi alchok scyetz yil wan jalu', jun cu'n yol scawsok tan Ryos. Cha'stzun te qui'c kawalor na txe'n kawan, chij.

²⁹—Ntin na tzan intaj tan chibuchle'n yi e' katanum. Xmay tzaj in, ja jal mu'ñ inwalor tan tu' yi nje' impilul mu'ñ tal te yi ta'al cabe'j. ³⁰Ncha'tz klo' quitane'n cyeru' yi nink nchiwanu' te yi e'chk takle'n yi ja chixcye'u' tan majle'n len scyetz yi e' kacontr. iYi nink nchiwanu' mbi nin klo' nchiban yi e' filistey ñchik'abu', ja klo' chitzaj tircu'n! stzun Jonatán bantz.

³¹Te jun k'eja'tz e' xcy'e' yi e' xonl Israel scye'j yi e' filistey. Yi oyintzi' xe'tij naka'jil Micmas nin opon jalen Ajalón. Poro cyakil yi e' sanlar xonl Israel nsken chik'e'xij tan paj qui'c jun takle'n baj cya'n. ³²Ej nin tan paj yi na chiquimlen tan we'j, e' bene'n tzuntz tan bajse'n yi e'chk awun yi el chimajol scyetz chicontr, chi tane'n cne'r, wacx tu ne'ñ tor. Nin oc ch'ich' cya'ntz jak' chikul wuxtx'otx' tu', nin ja baj yi ch'baja'tz cya'n yi txa'xe't, yi atit nin ñch'el. ³³Poro at e', e' xochon tetz Saúl:

—At e' na chitzan tan juchle'n quil swutz Kataj, na na chitzan tan bajse'n ch'baj yi atit nin ñch'el, che'ch.^h

—iCyakil cu'n e'u!, e' len cu'nu' pajol ca'wl! Tz'ulken jun c'ub cyanu' tzone'j yi nim, tetz jun altar. ³⁴Ncha'tz cyalnu' scyetz cyakil yi e' sanlar yi ñchijunal cu'n tz'ulken jun mam tor cya'n tzone'j, nka jun cne'r, bantz toque'n ch'ich' cya'n jak'

^h 14:33 Gn 9:4; Lv 7:26-27; 17:10-14; 19:26; Dt 12:16, 23; 15:23.

kul, nin ba'n tzun chibajse'ntz, bantz qui't chijuch quil swutz Ryos, tan tu' bajse'n txa'x chi'baj yi atit ñch'el, stzun Saúl bantz.

Inin tzun cyuleja'tz. Te ite'n nin akale'na'tz e' baj opon. Cy'a'n len cyawun cya'n tan chibiyle'n cu'n.

³⁵ Nin tzun bnix jun altara'tz tan Saúl. Ya'stzun yi bajx altar yi bnix ta'n tetz Kataj. ³⁶ Ej ma baje'n wi' yi xtxolbila'tz tlol tzun:

—Ba'n lkaben jalú' lak'bal tan chixite'n cu'n yi e' filistey yi ja chiclax cyen, nin kamaje'l tzaj cyakil yi colije't cya'n jalen cu'n yil tz'ul skil, nin che' kaxite' cu'n chicyakil cu'n.

—Cuj, che'ch yi e' sanlar, bne'u' yi tajbilu', che'ch.

Ma yi pale' nin tal:

—Ba'nt cu'n bajx kajake' tetz Kataj yi mbi'tz tetz tajbil.

³⁷ Ej, toque'n tzun Saúl tan jakle'n tetz Kataj:

—¿Ba'n pe' kol kaben tan chixite'n cu'n yi e' filistey? ¿Stk'e' pe'u' ama'l sketz tan kaxcyewe'n cunin scye'l? stzun Saúl bantz.

Poro qui'c nin jun techl tak! Kataj scyetz. ³⁸ Cha'stzun te nin tal Saúl:

—Chiñkank tzaj cyakil yi e' wi'tz ajcaw, nin kajoye' puntil tan jalse'n yi aj paj.

³⁹ Na jun cu'n yol, tan bi' Kataj Ryos, yi kaRyosil yi o' xonl Israel yi squimok yi aj paj yil lajluchax yi na' scyetz i!. Nin qui'c na ban yi ko i'tz yi incy'ajl Jonatán yi aj paj, tajwe'n tan quime'n i!, stzun Saúl.

Cya'l nin tzun jun jumintz ñchixo'l yi e' sanlar. ⁴⁰ Cha'stzun te tlol Saúl scyetz cyakil yi e' xonl Israel:

—Chicyajktu'wu'-tze'l, ma yi in wetz tu incy'ajl skacyajk le jalajte'l.

—Bne'u' yi tajbilu', che'ch tzun cyakil yi e' sanlar.

⁴¹ Jakol tzun Saúl tetz Ryos:

—Ilu' jun c'oloj wajcawil, nin ilu' kaRyosil yi o' xonl Israel ¿mbi tzuntz yi qui na stza'w tzaju' inyol? Ma jalu' tan lajluchaxe'n yi ko cho'n at yi aj pajol ca'wl skaxo'l tu incy'ajl, yil katx'ilun, tajwe'n tan xtxekune'n tzaj yi Urim. Ma kol txekeuntzaj yi Tumimⁱ na tzun elepontz yi i'tz chipaj tircu'n yi e' tanumu', yi e' nitxajilu', stzun Saúl bantz tetz Kataj.

Yi cyoquen tan tx'ilu'n, cho'n tzun noje'n quentz te Jonatán tu taj, nin lajluchax yi qui'c chipaj yi e' mas wunak te'l.

⁴² —Ma jalu' chitz'ilunku' ske'l ketz, yi in wetz tu incy'ajl, stzun Saúl.

Ej cho'n tzun noje'n quentz te'l Jonatán. ⁴³ Nin tzun tal Saúl tetz Jonatán:

—Txol tzaj tircu'n swetz yi mbi cu'n mbaj abnol.

Nin tzun octz tan xtxole'n tircu'n.

—Yi puntil i'tz ja baj mu'x ta'al cabil wunak txuc wa'n, na nin mben impitol ju' yi intx'amij yi cy'a'n wa'n. Poro list wutane'n tan inquime'n, stzun Jonatán.

⁴⁴ —iNink tz'oc Kataj tan incawse'n cunin ko quil cëquim wa'n! stzun Saúl.

⁴⁵ Ej i tzun cyal cyakil yi e' sanlar tetz Saúl:

—¡Poro ñe'n tz'ocu' tan biyle'n cu'n Jonatán, na tan i' ja jal k'ej Israel yi xcyewe'n scye'l yi e' kacontr wutz c'ub! ¡Qui'c rmeril tan cwe'n biyij! ¡Na tan bi' Kataj qui'c jun xi'il wi' Jonatán nink tz'el c'aplu'n! Na yi tx'aco'n yi nkaban scye kacontr jalú' i'tz tan tu' yi ja oc Ryos tan ñch'eye'n i!, che'ch tzun bantz.

ⁱ 14:41 Nm 27:21; 1S 28:6.

Nin tan yi xtxolbila'tz e' xcy'e' yi e' wunak tan colpe'n Jonatán tk'ab quimichil.

⁴⁶ Ma Saúl qui't tzun xtxumtz tan chibene'n tan chiwi'tze'n cu'n yi e' filistey, yi e' pakxij junt tir le chitanum.

⁴⁷ Tan tu' yi xtxolbila'tz toque'n tzun Saúl tan cawe'n cyakil yi ama'l cwent Israel. Nin cyakil tiemp nin oc i' tan oyintzi' scyuch' yi e' contr te yi tetz tanum, yi e'a's i'tz yi e' aj Moab, yi e' aj Amón, yi e' aj Edom, tu yi rey cwent Soba, scyuch' yi e' filistey. Alchok ama'lil kale na bene't Saúl tan oyintzi', ilen nin ja xcy'e' i' scye'j. ⁴⁸ Ncha'tz oc tan chimolche'n jun c'oloj sanlar, nin xcy'e' tan chixite'n cu'n yi e' xonl Amalec. Nin tan yi xtxolbila'tz nin xcy'e' i' tan chisotzaje'n cu'n yi e' alk'om yi na cho'c tan alak' scye'j wunak tbe'!

⁴⁹ Yi e' nitxajil Saúl yi e' jal i'tz: Jonatán, Isúi, tu Malquisúa, tu cob me'l, yi bajx na bi'aj Merab, nin yi ca'p na bi'aj Mical. ⁵⁰ Nin yi txkel Saúl i'tz Ahinoam, me'l Ahimaas. Nin yi wi'tz ajcaw squibaj yi e' sanlar Saúl na bi'aj Abner, cy'ajl Ner yi quitz'un quitzicy quib tu taj Saúl. ⁵¹ Ma Quis, yi taj Saúl tu Ner yi taj Abner, e' cy'ajl k'ajtzun wutzile'n Abiel.

⁵² Te yi tiemp yi cawune'n Saúl cwent Israel, ilenin ja jal e'chk oyintzi' ḥchixo'l scyuch' yi e' filistey. Cha'stzun te yi njal jun balaj yaj yi at ḥchamil tu walor tan Saúl, ja oc ta'n ḥchixo'l yi tajjal yi tetz sanlar.

Yi tele'n k'ej yi rey Saúl swutz Ryos

15

¹ I tzun bantz nin tal Samuel yi xtxolbile'l tetz Saúl:

—I ina'tz yi jun yi nsaj ḥchakol Kataj tan abixbaje'n tetz rey cwent Israel yi tanum i!. Cha'stzun te banaj tane'n yi mbi'tz tetz tajbil. ² Ej nin je yol Kataj Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'ej: "Nocpon tan chicawse'n yi e' amalecita, na ja chicu' le chibe'k yi e' imam ite' tan chimakle'n te yi cyele'n tzaj jak! chica'wl yi e' aj Egipio. ³ Cha'stzun te tajwe'n tan abene'n tan chibiyle'n cu'n tuml cyakil yi at scyuch'ak. Nin quil tz'el ak'ajab scye'j. Biywe' cu'n cyakil yi e' yaj tu xna'n, scyuch' chinitxajil. Qui'c na ban ko txe'n che'l te chitxu'tx. Nin biywe' cu'n cyakil yi e' cyawun, chi tane'n mam tor tu wacx̄ tu e'chk cneru' tu camey tu e'chk buru'. Tajwe'n tan tele'n cu'n chicyakil swutz," chij Kataj, stzun Samuel.

⁴ Nintzun e' ḥchak Saúl cyakil yi e' tetz sanlar le ama'l Telaim. Nin octz tan tilwe'n yi ko list quitane'n tu chima'cl tan chibene'n tan oyintzi'. Nin tzun e' mol quib. Yi cyajjal, i'tz cob cient mil sanlar xonl Israel nin lajuj mil yi e' cu'n aj Judá. ⁵ Chibene'n tzun Saúl le Imak tnum cwent e' amalecita, nin tzun e' ban list quib tan oyintzi' naka'jil jun tal tzanla!. ⁶ I tzun taltz scyetz yi e' quenita yi ate' ḥchixo'l yi e' amalecita:

—iQuitele'nk ḥchixo'l yi e' amalecita, bantz quil cxe'lwok cu'n ka'n swutz! Na yi e' itetz imam ite' ja chichaj yi banl cyalma' scyetz yi e' kamam kate' yi cyele'n tzaj Egipio.

Cyele'n tzaj tzun e' quenita ḥchixo'l yi e' amalecita.

⁷ Ej nin tzun oc Saúl scyuch' yi e' sanlar tan chibiyle'n cu'n cyakil yi e' amalecita'tz le ama'l Havila jalen te yi ama'l cwent Shur, yi cho'n at swutz cunin mojomil Egipio, nin e' xcy'e' tan chibiyle'n cu'n. ⁸ Ncha'tz tx'amxij Agag yi chireyil ta'n, nin e' quim len cyakil yi e' sanlar yi reya'tz tan spar. ⁹ Ma yi Agag qui nin

^j 15:1 1S 10:1. ^k 15:2 Ex 17:8-14; Dt 25:17-19.

quim cya'n, nin qui e' quim yi e'chk balaj awun cya'n chi tane'n cne'r tu mam tor. Nin qui nin e' quim yi e'chk ne'x wacx cya'n yi chin chic'atzaj nin. Nin qui nin xit yi e'chk takle'n cya'n yi wi'nin jamel, ma na ntin xit yi e'chk takle'n yi qui'c mas jamel.

¹⁰ Yi wi't bajije'n yi xtxolbila'tz nin tzun jilon Kataj tetz Samuel yi wi'tz pale':

¹¹—Lastum yi nwak' ama'l tetz Saúl tan toque'n cyen tetz rey, na ja el xajsal tib swe'j, na qui nin mban i' tane'n yi wetz wajbil, stzun Kataj.

Wi'nin bisune'n Samuel yi tbital yi yol Kataj, nin baj cu'n ak'baltz ta'n tan cu'swutzel swutz Kataj tan cwe'n tzaj xtxumu'n te Saúl. ¹² Ma le junt eklok chin bixe' skil nin, bene'n Samuel tan c'ulche'n Saúl. Poro nin a'lchij tetz yi cho'n bene'n Saúl jalen Carmel, na nin bnix jun c'ub ta'n tan tak'le'n k'ej i' tan yi jun chin oyintzi'. Ntin a'tij jun tkujtz, ma yi bnixe'n, icy'e'n nin bantz jalen Gilgal. ¹³Bene'n tzun Samuel jalen Gilgal tan yol tu Saúl. Yi topone'n, bajx jilone'n tzaj Saúl tetz:

—Tak' tzaj Kataj wi'nin banl talma' tibu!. Nin yi in wetz ja ne'l cu'n te yol Kataj yi ntal swetz.

¹⁴—Ma jalu' ko ja cxe'l cu'n te yol yi ntal Kataj tzatz, ¿mbi tzuntz yi itz'e't nin yi e' cne'r scyuch' yi e' mam tor yi na wit nin yi na chiixch'in? stzun Samuel.

¹⁵—Cho'n chisaj ticy'le'n le chitnum yi e' amalecita stzun Saúl bantz, —na cyakil yi e' sanlar ja saj chichy'al yi e'chk chumbalaj mam tor tu e'chk balaj cne'r tan toye'n tetz Kataj tetz chitx'ixwatz yi patu'n cu'n sbne' chiwankil. Ntina'tz mmu'l ka'n. Poro tircu'n yi e' mas ja chiquim ka'n, stzun Saúl bantz tetz wutzile'n Samuel.

¹⁶—iXc'abne' cyen tu!! nin bit tzaj cyakil yi mbi cu'n tal Kataj swetz ewt akale'n, chij Samuel. ¹⁷—Te ntaxk cxo'c tetz rey, qui'c ak'ej at, poro yi jalu' aäx yi wi'tz ajcaw squibaj cyakil yi coblaj k'u'j xonl Israel, na ja cxbixe' tan Kataj tetz chireyil. ¹⁸Nin ko ja cawun Kataj tan awoque'n tan chixite'n cu'n yi e' juchul ila'tz, nin tan chitzajse'n cunin, ¹⁹¿nxac tzun yi ja apaj ca'wl i'? Na ja ben ac'u'l te chime'bi'l yi e' acontr, nin ja ajuch awil swutz Kataj tan paj, chij Samuel tetz Saúl.

²⁰—iQui' Ta!! Qui mimpaj ca'wl i', ma na ja no'c c'ulutxum jak' ca'wl i'. Ja imban tane'n yi tetz ca'wl yi tal swetz, na ja ul yi rey Agag wa'n pres, yi chireyil yi e' amalecita'tz, nin tircu'n chiwunakil ja che'l cu'n wa'n swutz. ²¹Poro i'tz yi e' sanlar yi ja je' chicambal e'chk mam tor tu e'chk cne'r. Ntin yi e'chk takle'n balaj nje' chicambal, tan toye'n tetz Kataj yi kaRyosil le amal Gilgal, chij Saúl tetz Samuel.

Stza'wel tzun Samuel tetz:

²² “Mas balaj swutz Kataj yi nink kaban tane'n yi tetz tajbil,

swutz yil koy e'chk oy, tu e'chk tx'ixwatz yi patu'n cu'n tetz.

Ba'n tcu'n yil kaban tane'n yi tetz tajbil, nin yil kubit yi tetz yol,

swutz yil ko'c tan toye'n e'chk tx'ixwatz, tu ñepu'il cneru' wi tetz altar.¹

²³ Na yi e' yi na chipaj ca'wl Kataj Ryos,

ni'cu'n cyetz quila'tz chi til jun aj cun.

Nka ni'cu'n quil tu jun yi na oc tan lok'e'n wutz e'chk ryos yi banij cuntu!.

Ni'cu'n tzun tajtza'kl jun yi na paj ca'wl Ryos tu e'chk ajtza'kla'tz.

¹15:22 Pr 21:3; Os 6:6; Am 5:22-24.

Ej nin tan paj yi qui nin ncxom te yi tetz ca'wl,
ncha'tz tzun i' tetz, qui't xom tzawel' yil ḫcawun," stzun Samuel tetz Saúl.

²⁴—Bintzij, chij Saúl, ja injuch wil, na qui nin mimban tane'n yi ca'wl Kataj, nin qui nin mimban tane'n yi teru' yolu', yi talu' swetz. Ma na ja chinxbob scyetz yi e' wunak yi xomche' swe'j, nin ja xom inwi' scye'j. ²⁵Poro bne'u' pawor tan cuyle'n impaj, nin ba'n yi nink xomninu' swe'j tan c'u'laje'n Kataj.

²⁶—Qui't chinxominin tzawel'j, stzun Samuel tetz, —na yi a᷇atz qui nin maban tane'n yi ca'wl Kataj. Ncha'tz tzun i' tetz qui't xom tzawel' yil ḫcawun tibaj Israel.

²⁷Je'n tzun paksal tib Samuel nin ele'n nin tzaj bantz. Poro nin saj Saúl tan stz'amle'n yi xbu'k yi at cu'n tzkul. Nin tzun el katz jun pi᷇ te'j.

²⁸—I cunin tzun i'a'tz mban Kataj tzawel'j, chi mawulej yi be'ch wetz. Na ja wi't el tcy'al yi ca'wl tak'ab tan cawu'n cwent Israel nin cho'n stk'e' yi ca'wl tetz junt atanum, yi mas balaj xtxumu'n tzawutz atz. ²⁹Na yi Kataj Ryos, yi na ak'on k'ej Israel, nk'e'tz la'j i', nin qui na xtx'ixpuj tajtza'kl, na nk'e'tz jun wunak tu' yi qui na el cu'n te yol, stzun Samuel tetz Saúl.

³⁰—Bintzij, ja injuch wil, stzun Saúl ban junt tir, —poro bne'u' pawor swetz yi nink tak'u' ink'ej chi jun rey ḫchiwutz yi e' wi' banl wi', nin ḫchiwutz tircu'n yi e' wunak. Cha'stzun te bne'u' pawor tan bene'nul' swe'j tan c'u'laje'n Ryos, yi tajcawilu', stzun Saúl tetz.

³¹Nin tzun cujj Samueltz, nin e' bentz tan c'u'laje'n Kataj. ³²Yi cyopone'n, nin tal Samuel:

—Sajk ticy'le'n Agag tzinwutz, yi rey cwent yi tnum Amalec. Nin tzun opon ticy'le'n Agag, poro qui'c jun yol na tal, na le tetz xtxumu'n i'tz yi nsken wi't el liwr swutz jun quimichil yi chin q'uixc'uj nin. ³³Ej i tzun tal Samuel tetz:

—Tan yi aspar ja cxcye' tan chibile'n cu'n jun c'oloj cyal xna'n. Nin ite'n nin xtxolbil'a'tz sbajok te'j atxu', na ḫquimok tan spar.

Qui'c junt yol tal Samuel. Oque'n nin bantz tan ḫek'le'n cu'n wankil yi reya'tz swutz Kataj, le tnum Gilgal. ³⁴Ej icy'e'n nin tzun ban Samuel jalen Ramá. Ma Saúl, nin pakxij xe tetz ca'l le tnum Gabaa. ³⁵Nin jetza'tz qui't til Samuel wutz Saúl, poro ilen nin ja bisun i' tan paj yi nje' xtx'ixpul Ryos yi tajtza'kl yi toque'n cyen Saúl tetz rey.

Yi bixewe'n Luwyi tetz rey

16 ¹I tzun bantz nin jilon Kataj Ryos tetz Samuel:

—¿Tona' nin lcyaj cyen yi bis awa'n te Saúl? Qui't na waj yi tz'icy' mas tiemp ta'n tetz rey. Quilo'k tan nojse'n cu'n yi tuc' tan aceit, na na waj yil c᷇ben xe ca'l Isaí, yi aj Belén, na ja wi't bixe' wa'n tan toque'n cyen jun scyetz yi e' cy'ajl tetz rey.

²—¿Poro ḫe'n tzimban tan qui tbital Saúl? stzun Samuel, —ina kol tbit, ḫchinquimok ta'n!

—Cy'aj nin jun ne'᷇ wac᷇ yi tij, nin ba'n tzawal yi cho'n nc᷇ben tan toye'n swetz. ³Nin ba'n tzatxoc Isaí tan topone'n te jun k'ejlala'tz, nin swale' tzatz yi mbi'tz tzaban.

Nin ba'n je' cojjil aceit twi' yi jun yil wal tzatz, yi tz'ocpon tetz rey, stzun Kataj.

⁴I nin tzun tulej Samuel quib yi tal Kataj tetz.

Yi topone'n i' Belén, nin tzun e' el tzaj yi e' wutzile'n ajcaw tetz tnum tan c'ulche'n, poro ilen nin na chixob mu'᷇ tal.

—¿Nk'e'tz pe' oyintzi' mantaru'? che'ch bantz tetz.

⁵—Qui' stzun Samuel, —cho'n nnu'l tzone'l tan toye'n jun intx'ixwatz tetz Ryos. Cha'stzun te chixanse' quibu', na ḫchixomok ninu' swe'l tan pate'n yi tx'ixwatz, stzun Samuel.

Ncha'tz oc Samuel tan chixanse'n Isaí scyuch' yi e' cy'ajl, nin oc tan chitxocle'n tan cyopone'n te jun k'eja'tz. ⁶Ma yi cyopone'n Isaí scyuch' yi e' cy'ajl, nin tzun ben tilol Samuel wutz Eliab nin tzun xtxum: "Jun cu'n yol yi jun yaje'l, ya'stzun yi jun yi ja je' xtxa'ol Ryos tan toque'n tetz rey." ⁷Poro nin tal Kataj tetz:

—Quil cxubsij tan yi e'chik takle'n yi na awil nin, nin quil tzatxum yi i'tz tan paj yi nim wutz tkan yil tz'oc wa'n tetz rey. Na qui na chinxom te yi e'chik takle'n yi na til jun wunak, na yi wetz na wil yi ḫe'n tane'n te talma' jun, nin ya'stzun yi xomchin te'l, stzun Kataj tetz Samuel.

⁸ ḫchakol tzun Isaí Abinadab yi cy'ajl, nin tzun ḫchajtz tetz Samuel. Poro nin tal Samuel:

—Ncha'tz yi june'l nk'e'tz yi jun yi ja je' xtxa'ol Ryos.

⁹Ej nin ḫchakol tzun Isaí yi Sama, poro nin tal Samuel:

—Ncha'tz yi junte'l, nk'e'tz yi tajbil Ryos.

¹⁰Juk tzun cy'ajl Isaí ḫchaj tetz Samuel, poro nin tal Samuel tetz, yi qui'c jun scyetz yi juka'tz yi jajk je' xtxa'ol Ryos. ¹¹Ej wi'tzbilt len jakol i!:

—¿Qui'ct pe' mas acy'ajl?

—At jun tal inch'i'p, i' tu' jun pstor kawun, stzun Isaí.

—Benk bin joyol tetz, stzun Samuel, —na quil xe'tij kamunl ko qui'c at skaxo'l.

¹²Nin tzun ben mantar Isaí tan ḫchakle'n. Nin til Samuel, yi chin sak nin wankil yi jun tal xicya'tz, chin yube'n nin wutz, nin chumbalaj nin i!. Nin tzun tal Kataj tetz Samuel:

—I tzun i'a's. Ba'n tzabixbjaj i' tetz rey, stzun Kataj.

¹³Je'n tzun tcy'al Samuel yi cu'l bil aceit, nin ḫchiwutz cu'n yi e' stzicy yi bixewe'n cyen tan toque'n tetz rey. Yi bi' l' i'tz Luwiy. Nin jetza'tz te jun k'eja'tz toque'n lac'puj yi espíritu Kataj te'j i!.

Ma Samuel nin tzun aj junt tir le tnum Ramá.

Yi toque'n Luwiy tetz ḫchakum Saúl

¹⁴Te yi na bajij yi xtxolbila'tz nin tzun cyaj cyen tan Kataj yi Saúl, nin opon jun espíritu ak'ol bis tan Kataj tan xuxe'n i!. ¹⁵Cha'stzun te yi e' mos nin cyal tetz:

—Ilu' jun c'oloj kajcwil, na el xtxumu' tetz yi at jun espíritu yi na ak'on bis yi ja ul tan Kataj Ryos tan xuxe'n u!. ¹⁶Cha'stzun te cawunk tzaju' sketz tan kabene'n tan joyle'n jun yi list tan tocse'n yi arpa, bantz yil tbit ninu' yi balaj kulil, qui't nacionu' te yi jun espíritu ja'tz yi na tzan tan xuxe'n u!.

¹⁷—Joywok bin jun yi chumbalaj nin tz'oc yi arpa ta'n, nin ba'n tz'ul tzone'l, stzun Saúl bantz.

¹⁸Ej nin tzun tal jun ḫchixo'l yi e' mos:

—Ilen nin ja wil jun ḫchixo'l yi e' cy'ajl Isaí yi aj Belén, yi ba'n na xcy'e' tan tocse'n yi arpa. Ncha'tz i' jun aj oyintzi'lnl yi qui na xob tetz jun, nin chin list nin i' tan yol. Nin ilen nin xomij Kataj tan ḫch'eye'n.

¹⁹E' ben tzun cobox chakum tan Saúl te Isaí, tan talche'n: "Chaktzaju' yi cy'ajlu' tzinwutz, yi jun yi na bi'aj Luwiy, yi pstor cne'r." ²⁰Ej nin tzun ben

ħchakol Isaí yi Luwiy te Saúl. Nin ben tcy'al Luwiy jun buru' yi eka'n pam ta'n, tu jun tz'u'm nojnak tan win, tu jun tal ne'ħ chiw.²¹ Ya'stzun cy'a'ntz tan Luwiy yi topone'n swutz Saúl nin tzun cyajtz jak' ca'wl i!. Yi tele'n tiemp wi'nin tzun na tzatzin Saúl te'j nin bixe'-tz tetz ħch'eyum.²² Ej nin tzun opon jun xtxolbil tan Saúl twi! Isaí, tan jakle'n ama'l tetz tan cyaje'n cyen Luwiy te'j tetz cyakil tiemp, na wi'nin na pek' i! te'j.²³ I tzun yi na oc yi jun espírituja'tz yi na ak'on bis tan xuxe'n Saúl, nin tzun na oc Luwiy tan tocse'n yi arpa, nin tan yi bitz na cutzaj xtxumu'n Saúl. Ma yi jun espírituja'tz nin tzun na col cyen Saúl.

Yi quime'n Goliat tan Luwiy

17 ¹I tzun bantz nintzun e' mol quib yi e' sanlar cwent filistey tan oyintzi'
junt tir scye'l yi e' xonl Israel. Cho'n tzun chimolol quibtz le ama'l Soco
cwent Judá. Yi cyopone'n Soco cho'n cwe'n chicampament le ama'l Efes-damim yi
at txo'l Soco tu Azeca.² Ncha'tz e' ban Saúl yi rey cwent Israel tu yi e' tetz sanlar.
Cho'n tzun chimolol quibtz le joco'j yi na bi'aj Ela, nin cho'n e' cyaje'n cyentz
cobox k'ej. Ej nin e' ban list quibtz tan oyintzi' scye'l yi e' filistey.³ Cho'n tzun
chibnol list quib yi e' filistey wi jun ju'wtz. Ncha'tz e' ban yi e' xonl Israel, ntin
cu'n yi joco'j cyaj cyen ħchixol'.⁴ Tele'n tzaj tzun jun chin wutzile'n yaj ħchixol'
yi e' filistey, i'tz jun wi'tz aj oyintzi'nl, yi aj Gat i!. Yi wutz tkan, at lo' mas ox
metr, nin yi bi!, i'tz Goliat.⁵ At jun casco te'j wi' yi brons, nin at cyen jun chalec
te'j yi ncha'tz i'tz brons, nin yi talal yi jun chaleca'ts i'tz jun quintal tu lajuj
liwr.⁶ Ncha'tz yi ch'ich' yi at tan colche'n yi wutz ħch'ecy brons cu'n. Nin eka'n
jun chin spar ta'n yi brons cu'n yi at tul soquil yi c'alije'n ta'n wutz coc.⁷ Ma yi
c'atzaj yi tkan yi lans yi cy'a'n ta'n ni'cu'n c'atzaj tu ox tkan xbil, nin yi cchilu' yi
nim wutz yi at swi' yi lans i'tz coblaj liwr talal. Ej nin bajx jun sanlar swutz yi
cy'a'n jun chin makbil flech ta'n.⁸ Yi tele'n tzaj Goliat ħchixol' yi e' tuch' nin tzun
jilon tzajtz scyetz yi e' sanlar cwent Israel:

—¿Oyintzi' pe' na itaj? ¿Nxac tzitetz yi tircunin ncu' imolol itib tan oyintzi'?
Ma inchuc atin wetz, nin in filistey, ma axwok itetz axwok jun c'oloj tu' esclaw
Saúl. Ba'n tcu'n txa'woke'n jun mero yaj tzixo'lwok tan tule'n tan oyintzi' swe'j.⁹
Ej nin kol xcy'e yi juna'tz swe'j, nin kol chinquim ta'n kocopon tzuntz cyakil
o' yi o' filistey jak' ica'wl. Ma ko in wetz chinxcye' te'j, cxocopon tzuntz tetz
ka'esclaw.¹⁰ iKo at jun cham tzixo'l, or saje'n tan oyintzi' swe'j! na ħchin tzaj
Goliat scyetz.

¹¹ I tzun yi tbital Saúl scyuch' yi e' tetz sanlar yi xtxolbil yi tal Goliat, nintzun
e' xobtz nin cya'l jun nimsaj c'u'll tan oyintzi' tuch'.

¹² I tzun bantz at tzun jun yaj aj Belén cwent Judá yi na bi'aj Isaí. Nin te yi jun
tiempa'tz yi at tzaj Saúl tetz rey nsken tzun tijin c'u'l i!. Nin ate' wajxak cy'ajl yi
jun yaja'tz, nin at jun yi na bi'aj Luwiy.¹³⁻¹⁴ Cho'n tzun ate' pon ox scyeri yi e'
cy'ajl Isaí ħchixol' yi e' sanlar tetz Saúl te yi jun oyintzi'a'tz. Yi ox'a'tz i'tz Eliab
yi bajx cy'ajol tu yi ca'p yi na bi'aj Abinadab, tu Sama yi tox'i'n cy'ajol. Ma Luwiy,
ya'stzun yi chich'i'pil.¹⁵ Ilenin tzun na xa'k i! tan chixajse'n yi e' stzicy nin na ajt
i'-tz Belén tan pstore'n yi tawun yi taj, na tal pstor cneru' tu' Luwiy.

¹⁶ Ej, ma Goliat yi filistey, cha'tz cuntunin i'-tz tan chixuxe'n yi e' sanlar cwent
Israel. Cyakil jalchan nin cyakil cwe'n k'ej na eltzaj tan chixuxe'n. Ya'stzun ban
i'-tz tetz ca'wunak k'ej.

¹⁷ At tzun jun k'ej nin tal Isaí tetz Luwiy, yi cy'ajl:

—Or Luwiy, or tzabene'n tan tak'le'n mu'ix chiwa' yi e' awutzicy yi ate' xo'l wutz tul chicampament. Cy'ajnin junak liwr yi triw yi woyi'nt, nin cy'ajnin lajuj pame'j. ¹⁸ Ncha'tz cy'ajnin lajuj ques, nin ak' cyen tetz yi ajcaw tetz yi jun k'u'j sanlar kale ate't awutzicy. Ej nin ilwe' tzaj yi ko ba'n ate't nin cy'ajtzaj jun e'ch takle'n tan ḥchajle'n swetz yi ko bintzij nin ba'n ate't, stzun Isaí bantz tetz Luwiy.

¹⁹ Ma tetz Saúl scyuch' yi e' stzicy Luwiy cho'n ate' cyetz tan oyintzi' scye'j yi e' filistey le joco'j yi na bi'aj Ela.

²⁰ Itzun le junt eklok, chin jalchan cunin tzun c'ase'n Luwiy nin bentz tan tak'le'n chiwa' yi e' stzicy yi ben tk'ol yi taj. Ma yi e' tawun apart junt cyaj cyentz tan chiq'uiicy'le'n. Yi topone'n Luwiy le ama'l kale ate't yi e' stzicy nsken tzun chiwek quib yi e' sanlar tan oyintzi!. ²¹ Na chiixch'in lents tan chiqiwsal quibtz, na nsken baj len chitxolil quibtz, list ate't tan oyintzi!. Ncha'tz quitane'n yi e' filistey. ²² Cyajcyen tu tzun tk'ol Luwiy yi chiwa' yi e' stzicy tetz yi jun yi at tan q'uicy'le'n yi e'chk ma'cl, tu yi chiwa' yi e' mas sanlar. Bene'n tzun i'-tz ḥchixo'l yi e' sanlar tan chijoyle'n yi e' stzicy nin tan jakle'n scyetz yi ḥe'n quitane'n. ²³ Poro te yi na chijilon Luwiy scyuch' yi e' stzicy, nintzun el tzaj junt tir Goliat ḥchixo'l yi e' sanlar cwent filistey tan xcy'aklil scye'j yi e' xonl Israel. Nin tzun ben tbital Luwiy yi yol yi jun wi'tz aj oyintzi' inla'tz.

²⁴ Wi'nin tzun chixobe'n yi e' aj Israel tetz, nin at e' yi e' el ojkuj swutz. ²⁵ Nin at e' cyal: "Ilwok nin yi jun chin wutzile'n yaje'j yi na tzan tan telse'n kak'ej yi o' aj Israel, na yi tajbil i' tz tan toque'n jun tan oyintzi' te'j. Ej nin ja tal kareyil yi alchok scyetz yil xcy'e' te yi jun chin wutzile'n yaje'j, swak'e' wi'nin me'bi'l tetz, nin swak'e' inme'l tetz txkel. Ncha'tz quil tzinjak alcawal tetz najal i' sbne' opon tunintz," stzun chij.

²⁶ Qui nin tbital David yi xtxolbila'se'j cha'stzun te, yi bene'n tbital Luwiy yi yol Goliat nintzun jak scyetz yi e' sanlar yi ate' naka'j:

—¿Mbil tz'ak'lilj tetz jun yil xcy'e' tan biyle'n yi jun yaje'j, yi na tzan tan telse'n kak'ej yi o' xonl Israel? na yi mero bintzi qui'c eka'n ta'n, na qui na k'uklij c'u'l te ketz kaRyosil, yi itz'nin tetz stzun Luwiy.

²⁷ Ite'n nin xtxolbil cyal yi e' sanlar tetz Luwiy chi yi nsken cyal squibil quib te yi mbi tz'ak'llok tetz jun yil xcy'e' tan biyle'n Goliat. ²⁸ Yi tbital Eliab yi mbi'tz jak Luwiy scyetz yi e' sanlar, nintzun saj colp wi'-tz te yi titz'un, i tzun taltz tetz:

—¿Mbi na ajoy tzaj tzone'j? ¿Na' tzun ncyaj cyen awa'n tan chiq'uiicy'le'n yi e' tawun kataj le ama'l tz'inunin tu'? Na el intxum tzatz yi mbi tzuntz yi atiñ tzone'j, yi awajbil i'tz tan awilol yi mbi na bajij tul oyintzi!, stzun Eliab tetz.

²⁹ —¿Mbi'tz ncu' injuchul jalcu'ne'j? stzun Luwiy, —na chinch wetz qui'c jun e'chk takle'n cachi' na chintzan tan banle'n, nin yol tu' na imban wetz, stzun i'.

³⁰ Itzun yi nsken tal Luwiy yi e'chk yola'tz tetz yi stzicy, nintzun el jatxol tibtz te'j. Nin ben jakol ite'n nin xtxolbila'tz tetz junt sanlar, nin ite'n nin a'lchija'tz tetz i!. ³¹ At tzun e' yi quibit yi mbi cu'n na tzan Luwiy tan jakle'n, nintzun e' bentz tan xtxole'n tetz Saúl. Ej nin yi tbital Saúl yi puntil, nintzun el mantartz ta'n tan ḥchakle'n Luwiy.

³² Itzun yi tpone'n Luwiy swutz Saúl nintzun tal Luwiy tetz:

—Qui tajwe'n yil kaxob tetz yi jun filisteya'tz, na yi in wetz yi in ḥchakumu' Ta', ba'n chimben tan oyintzi' te yi jun wi'tz aj oyintzinla'tz, chij Luwiy tetz Saúl.

³³—Cuquen yaj, qui'c rmeril tan abene'n achuc tan oyintzi' te yi jun yaja'tz, na yi aäxatz aäx xicye't. Ma yi jun yaja'tz i' jun wi'tz aj oyintzinl jetz yi juyil tzaj, stzun yi rey Saúl tetz Luwi.

³⁴—Ta', yi in wetz yi in xchakumu', in pstor yi e' tawun intaj. Poro quinin ben intzakpul jun cneru' tetz jun txuc. Na at jun tir ja chinxcye' tan colpe'n jun ne'x cne'r tja'j jun león, ite'n nin bana's tk'ab jun oso. ³⁵Na yi na ben cya'n, na chinjom nin wutz chicoc tan chitz'amle'n jalen yi na chinxcye' tan majle'ne'l tzaj le chitzi', poro yi na cho'c yi e' txuca'tz tan inchi'le'n klo', na chinxcye' tan chibiyle'n cu'n, na na chinxcye' tan jak'e'n chitzi!. ³⁶Ya'stzun na wulej, qui'c na ban ko i'tz jun león nka jun oso. Ma jalu' ilu' jun c'oloj wajcawil, yi nink tak'u' ama'l swetz, ya'stzun sbajok te yi jun filistey yi na tzan tan chixo'wse'n yi e' sanlaru', poro yi e' sanlaru' e' xchakum yi Ryos yi itz' nin tetz. ³⁷Na yi ko ja oc Wajcaw tan incolche'n tk'ab jun león nin tk'ab jun oso, ncha'tz sbne' i' tan incolche'n tk'ab yi jun kacontra'tz, stzun Luwi tetz yi rey Saúl.

—Or bin yaj, swak'e' bin ama'l tzatz tan awoque'n tan oyintzi' te yi jun yaja'tz, nin lo'k xom Ryos tan aq'uicy'le'n, stzun Saúl.

³⁸Cawune'n tzun Saúl tan wekle'n Luwi te yi tetz ma'cl yi na xcon ta'n tetz oyintzi'. Je' jun casco te wi' Luwi yi brons cu'n, nin oc jun chalec te'j yi ch'ich' cu'n. ³⁹Ej nin oc yi spar Saúl xe c'u'l. Nintzun piltz tan xo'n tu yi e'chk ma'cla'tz, yi inak cu'n toque'n bajx tir te'j. Poro quinin tzun a'w xo'n ta'n tuch', nin ben tloltz tetz Saúl.

—Wajcaw, quil tz'aw xo'n wa'n tu yi e'chk ma'cle'j na qui na'wnakin te'j, chij Luwi.

Toque'n tzun i'-tz tan telse'n len yi e'chk ma'cla'tz te'j. ⁴⁰Nin tzun bentz tan ticy'le'n tzaj yi tal xtx'amij, tu yi tetz xc'oxl yi cy'a'n cyen tu' ta'n. Nin tzun octz tan joyle'n o' tal ne'x c'ub le tkambil a', nin cu' nintz ta'n le tal ne'x sam yi ilen nin cy'a'n ta'n jak' k'ab. Ntina'tz tetz ma'cl ben tcy'altz, nin bentz tan oyintzi' te yi jun filisteya'tz. ⁴¹Ma yi Goliat cheb cuntu' na xkans tzaj tib kale atit Luwi, bajx cuntu' yi xch'eyum swutz, yi cy'a'nl tetz yi makbil flech. ⁴²Ma yi saje'n xmayil Goliat Luwi, nintzun tze'en cu'ntz tan telse'n k'ej, nin tan paj yi chin nitxaje't nin i'.

⁴³—¿In pe' jun tx'i' yi ncxsaj tan imbiyle'n tan tze' tu'? chij.

Toque'n tzuntz tan jisle'n Luwi tan bi' yi tetz ryosil.

⁴⁴—Ma jalu', xquimok wa'n, nin swak'e' yi awankil tetz chiwa' ku's. Nin tetz chiwa' yi e' smaron txuc, stzun Goliat tetz Luwi.

⁴⁵—Qui'c na ban, stzun Luwi, —xconk yi sparu' tu yi lansu' tanu' tan oyintzi' swe'j. Ma yi in wetz qui'c e'chk ma'cl cy'a'n wa'n, poro nocpon tan oyintzi' te'ju' tan bi' Kataj Ryos yi cya'l na xcye' quen te'j, yi chiRyosil yi e' sanlar cwent Israel yi na tzanu' tan chixo'wse'n. ⁴⁶Ej nin ja wi't tak! Wajcaw ama'l swetz tan inxcyewe'n te'ju'. Squimoku' wa'n, tz'elepon inkuxul yi wi'u', nin xchiquimok cyakil yi e' sanlar yi xomche' te'ju'. Ej nin swak'e' yi chiwankil scyetz ku's nin scyetz smaron txuc. Ej nin yil quibit cyakil wunak bene'n tzi'n, tz'elepon chitxum tetz yi at jun ketz kaRyosil yi o' xonl Israel yi at wi'nin xchamil. ⁴⁷Ej nin cyakil yi e' yi ate' tzone'j tz'elepon chitxum tetz yi nk'e'tz tajwe'n tan xcone'n lans nka spar tan Ryos tan kacolche'n, na tz'ocpon i' tan oyintzi' scye'ju' tetz ketz kaxel jalu', nin stk'e' ama'l sketz tan kaxcyewe'n scye'ju', stzun Luwi tetz Goliat.

⁴⁸ Saje'n tzun Goliat tan biyle'n klo' Luwiy, poro lajke'l nintzun bnol list tib Luwiy tan biyle'n Goliat. ⁴⁹ Bene'n tzun Luwiytz tan je'se'n tzaj jun tal c'ub tul yi tal ne'x sam yi at jak' k'ab, nin octz ta'n tc'u'l yi xc'oxl. Bene'n tzun jo'liltz. Noje'n quen tzuntz wutz plaj yi jun chin yaja'tz. Yi noje'n cyen yi c'ub wutz plaj, saje'n tzun joklokatz wuxtx'otx'.

⁵⁰ Ya'stzun bantz yi xcyewe'n Luwiy te Goliat. Qui nin xcon spar ta'n, ma na jun tu' xc'oxl tu jun tal c'ub xcon tan biyle'n cu'n.

⁵¹ Yi saje'n joklokatz Goliat wuxtx'otx', lajke'l nin tzun bene'n Luwiytz tan je'se'n tzaj yi spar yi at wutz coc Goliat nin cu' wi'tzaltz, nin octz tan kuxle'n len yi wi' yi jun chin yaja'tz.

Itzun yi quilol yi e' filistey yi quime'n yi chibajxom yi aj wi'tz oyintzi'ini, nin tzun e' el ojktz x̄chiwutz yi e' xonl Israel.

⁵² Ej nin yi quilol yi e' aj Israel yi ya'stzun bajij, nin e' x̄ch'intz nin e' xomnitz tan chibiyle'n cu'n tul yi be' jalen le tnum Gat. Ncha'tz at e', e' xom nin tan chibiyle'n cu'n yi e' yi e' opon cunin swutz yi sawanil yi tnum Ecrón. Nin tul cyakil yi be' yi na el Saaraim tan topone'n jalen Gat tu Ecrón, wi'nin alma' filistey ban cyentz tbe'.

⁵³ Itzun yi nsken chixcye' yi e' xonl Israel scye'j yi e' filistey, nintzun e' pakxij le chicampament chicontra'tz nin ben chimajol cyakil yi nojcyentz x̄chiwutz.

⁵⁴ Ma tetz Luwiy, nintzun aj tcy'al yi wi' Goliat jalen Jerusalén. Ma yi e'chk ma'cl Goliat cho'n cyaje'n cyen ta'n le tetz mantial yi at le chicampament yi e' xonl Israel.

⁵⁵ Poro te ntaxk xcy'e' Luwiy tan biyle'n cu'n Goliat, nin yi bene'n i' tan oyintzi' te'j nin tzun jak Saúl tetz Abner yi cyajcawil yi e' tetz sanlar:

—¿Na' scyetz i' taj yi jun xicye'l?

⁵⁶ —Wajcaw, cuyu' impaj, poro qui na wil na' lo' scyetz taj i', chij Abner.

—Joyaj puntil tan tele'n atxum tetz yi na' scyetz taj, stzun rey Saúl bantz.

⁵⁷ Itzun bantz yi xcyewe'n Luwiy te Goliat, nin te yi cy'a'n yi wi' Goliat ta'n, nintzun ben tcy'al Abner i' swutz yi rey Saúl. ⁵⁸ Yi cyopone'n swutz Saúl nintzun jaktz tetz Luwiy:

—Añ jun c'oloj xicye' na' scyetz i' ataj?

—Cuyu' impaj ta', yi wetz intaj na bi'aj Isaí yi aj Belén, nin c'ulutxum i' jak' ca'wlu', chij Luwiy bantz.

Yi bixewe'n ta'n Jonatán tu Luwiy yi scyamiwe' quib sbne' opon tunintz

18 ¹I tzun bantz yi stzaje'n wi' chiyol Luwiy tu Saúl, chin tamiw nin tzun Jonatán ban Luwiy, nin wi'nin pek' i' te'j, chi na pek' i' stibil tib. ²Ma Saúl nin tzun cawuntz tan cyaje'n cyen Luwiy tuch', nin tan qui't taje'nt xe ca'l scye'j e' taj. ³Nin tzun bixe'-tz cya'n Jonatán tu Luwiy yi scyamiwe' quib tetz cyakil tiemp, na wi'nin na pek' Jonatán te Luwiy, chi na pek' i' stibil tib. ⁴Ej ncha'tz el tcy'al Jonatán yi tetz x̄chaquet yi cy'a'n ta'n, tu yi xbu'k yi at cu'n tzkul, nin tzun tak'-tz tetz Luwiy, tu yi spar i', tu yi c'oxbil flech, tu yi c'albil ma'cl yi at xe c'u'l.

⁵Nin tzun lajluchaxtz yi chin list nin Luwiy na te tircu'n yi e'chk takle'n yi na tal Saúl tetz tan bnol, jalcunin na bnix ta'n, nin chumbalaj nin na tulej. Cha'stzun te toque'n i' ta'n tetz cyajcawil cobox sanlar, ej nin chumbalaj nin bantz x̄chiwutz cyakil yi e' mas sanlar scyuch' cyajcawil.

Yi ñchi'che'n c'u'l Saúl te yi balajil Luwiy yi jal ñchiwutz wunak

⁶Ej i tzun bantz, te yi chipakxe'n yi e' sanlar tul oyintzi' nin te yi quime'n yi jun filisteya'tz^m tan Luwiy, nin tzun e' eltzaj nil e' xna'n tan c'ulche'n yi rey Saúl. Wi'nin tzun chibitzine'ntz nin cy'a'n len e'chk chima'cl cya'n tetz bitz, chi tane'n pandero tu e'chk platillo. ⁷Nin je na cyale': "Jun mil contr ja chiquim tan kareyil Saúl, ma Luwiy lajuj mil nchiquim ta'n."ⁿ

⁸Nin tzun je' swutz Saúl yi xtxolbila'se'j, nin nintzun je' lajpuj wi' nin taltz: "Yi e' wunak wi'nin na cyak' k'ej Luwiy nin na cyal yi ja chiquim lajuj mil contr ta'n, ma wetz june'n tu' mil. Jalt cuntu' yil tz'oc cyen i' cya'n tetz rey," stzun Saúl bantz. ⁹Jetza'tz qui't pek' mas Saúl te Luwiy.

¹⁰Ma le junt eklok te yi ate' nin le palacio, nin tzun oc junt tir yi jun espíritu yi na tak', bis te talma' Saúl, nin tzun oc yabtz twi'. Ma tetz Luwiy, na cho'n na tzan tan tocse'n yi arpa, chi na ban cyakil k'ej, ma tetz Saúl cy'a'n yi lans ta'n le k'ab.

¹¹Jalt cuntunin yi bene'n c'oxol Saúl yi lans te'l Luwiy. Na yi tajbil Saúl i'tz tan cyaje'n cyen klo' lac'lchok Luwiy wutz xan, poro yi Luwiy cob cu'n tir xcy'e' tan colo'n ib tk'ab yi lansa'tz yi saj c'oxol Saúl.

¹²Nin tzun xob Saúltz tetz Luwiy, na ilenin xomij Kataj tan ñch'eye'n, ma tetz Saúl qui't oc Kataj tan ñch'eye'n. ¹³Cha'stzun te bixewe'n tan Saúl tan telse'n Luwiy xlaj i', nin octz ta'n tetz jun wi'tz cyajcawil jun mil sanlar, nin cyakil tir yi na chiben chakij te jun oyintzi', bajxij Luwiy ñchiwutz. ¹⁴Poro tan paj yi ilenin xomij Kataj te Luwiy, ja tzun tx'acontz te chicontr, nin ba'n na ban tircu'n yi na ban i'. ¹⁵Cha'stzun te wi'nin xobe'n Saúl tetz Luwiy. ¹⁶Poro tircu'n yi e' aj Israel scyuch' yi e' aj Judá, e' pek' te'lj i', na i' bajxij ñchiwutz yi e' sanlar yi na che'l le chitanum, nin bajxij ñchiwutz yi na chipakx tzaj junt tir.

¹⁷Ej i tzun bantz, nin tzun tal Saúl tetz Luwiy:

—Swak'e' yi Merab yi bajx inme'l tzatz, tan toque'n tetz awuxkel, poro tajwe'en tan awoque'n tetz jun insanlar yi chin cham nin, nin tajwe'en tan abene'n tan oyintzi' tetz jun sanlar Kataj Ryos.

Na nin xtxum Saúl yi qui tajwe'n tan cwe'n biyol i' Luwiy, ma na cho'n squimok ñchik'ab yi e' filistey. ¹⁸Ej i tzun tal Luwiy tetz:

—Yi in wetz qui'c mu'l ink'ej. Ncha'tz yi e' inxonl, qui'c cyetz chik'ej ñchiwutz yi e' mas katanum. Cha'stzun te qui'c ink'ej tan woque'n tetz ji'u' ta'!

¹⁹Ma yi topone'n yi tiemp tan tk'ol klo' Merab tetz Luwiy, qui't oc tetz txkel Luwiy ma na txkel Adriel, yi aj Mehola, ban. ²⁰Ma yi Mical, yi junt me'l Saúl, wi'nin na pek'-tz te Luwiy. Wi'nin tzun stzatzine'n Saúl yi tbital yi xtxolbila'tz.

²¹Ej nin tzun icy'tz tc'u'l: "Ba'n bin wak' Mical tetz txkel Luwiy, nin ba'n xcon Mical wa'n tan cwe'n tul tramp, tan quime'n i' ñchik'ab yi e' filistey."

—Ma jal' Luwiy c'çocpon tetz inji', stzun Saúl ban junt tir.

²²Cawune'n nintzun scyetz yi e' ñchakum tan cyoque'n tan tocse'n c'u'l Luwiy, tan cyumewe'n tu Mical. Nin je yol i' yi talol scyetz yi e' ñchakum tan talche'n quen tetz Luwiy:

—Wi'nin na pek' yi kareyil tzawel'. Ncha'tz yi e' wi'tz ajcaw yi ate' xlaj, na chipek' tzawel', cha'stzun te ba'n cxu'me' tu Mical yi me'l kareyil.

^m 18:6 I'tz Goliat. ⁿ 18:7 1S 21:11; 29:5.

²³Nin tzun chitxol yi xtxolbila'tz tetz Luwiy, poro je yol Luwiy yi tal:

—Yi nink tz'oc jun tetz ji' yi rey sjalok wi'nin k'ej. Poro yi in wetz, in tu' jun prowl wunak, nin qui'c mu'x ink'ej tan woque'n tetz ji' yi rey, chij Luwiy.

²⁴Cyalol tzun yi e' ḥchakum Saúl tetz yi yol yi tal Luwiy scyetz. ²⁵Ja tzun caun Saúl scyetz tan talche'n yi xtxolbile'j tetz Luwiy:

—Yi rey qui na taj mu'x jamel yi xun, ntin na taj i' jun ciente piñ tz'u'm tetz chichi'ol yi e' filistey yi ḥchiquimok awa'n, tan ticy'sal yi rey c'u'l scye'j yi e' tetz contr.

Yi tajbil Saúl i'tz yi nink quim Luwiy cyak'un yi e' filisteya'tz.

²⁶Chibene'n tzun yi e' ḥchakum Saúl tan xtxole'n yi xtxolbila'tz tetz Luwiy. Yi tbtal i', wi'nin tzun stzatzine'ntz yi ntina'tz na taj tan toque'n tetz ji' yi rey. ²⁷Te ntaxk jepon yi k'ejlal tan cyumewe'n, chibene'n tzun Luwiy scyuch' yi e' sanlar, nin ja chixce' tan chibiyle'n cu'n cob ciente filistey. Nin ja el chikuxul yi tz'uml yi chichi'ol yi e' yaja'tz yi e' quim cya'a'n. Nin ja opon tan tak'le'n swutz yi rey, bantz toque'n Luwiy tetz ji' i'. Tk'ol tzun Saúl yi me'l tetz txkel Luwiy.

²⁸Yi tele'n xtxum Saúl tetz yi xomij Kataj te Luwiy, nin yi wi'nin na pek' Mical te'j, ²⁹mas tcunin tzun xobe'ntz tetz Luwiy, nin octz tetz contr i' tetz cyakil tiemp. ³⁰Te yi jun tiempa'tz wi'nin cyule'n yi e' sanlar filistey tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel. Mas te'n cu'n xcy'e' i' ḥchiwutz yi e' mas capitán cwent Israel tan chilaje'n len yi e' filistey. Cha'stzun te nin jal wi'nin k'ej i' ḥchiwutz cyakil wunak.

Yi joyol Saúl junt puntiil tan biyle'n cu'n Luwiy

19 ¹I tzun bantz nin tzun tal Saúl scyetz Jonatán scyuch' yi e' mas wi'tz cyajcawil yi e' sanlar, tan biyle'n cu'n Luwiy. Poro tan paj yi wi'nin na pek' Jonatán te Luwiy ²nin tzun bentz tan talche'n tetz:

—Na tzan intaj tan joyle'n puntiil tan abiyle'n cu'n. Joyaj bin puntiil tan awewal awib te jun ak'bale'j. Joyaj jun ama'll kale quil c̄xjale't, nin ba'n c̄xcyaj tul jalen yil tz'ul skil eklen. ³Yi in wetz chinxomok nin te'j intaj naka'jil yi ama'll kale atiixe't. Nin tzinjoye' puntiil tan cu'se'n tzaj xtxumu'n, nin kol cutzaj xtxumu'n ilenin swale' tzatz.

⁴Ej nin tzun jilon Jonatán tu taj nin xtxol i' yi balajil Luwiy tetz, nin je yol i'e'j:

—Wajcaw, ba'nt cu'n quil juchu' tilu' tan tu' biyle'n cu'n yi prowl Luwiy, yi ḥchakumu', na qui'c jun e'chk takle'n yi ploj mban i' te'ju', cyakil yi na ban i', i'tz chumbalaj nin, nin i'tz tan jalse'n k'leju'. ⁵Na ja tak' tib tk'ab quimichil yi toque'n tan biyle'n cu'n Goliat yi filistey, nin ja xcy'e' Ryos tan kaclaxe'n yi o' xonl Israel tan yi mbi ban Luwiy. Sak swutz' yi xtxolbila'tz nin ja tzatzinu' te'j. Ba'nt cu'n quil juchu' tilu' tan biyle'n cu'n, na qui'c tetz til. Qui'c xe' kol tz'ocu' tan biyle'n cu'n.

⁶Nin tzun cutzaj xtxumu'n Saúl tan yi xtxolbil yi tal yi cy'ajl tetz:

—Jun cu'n yol sak swutz Kataj Ryos, qui'it no'c tan joyle'n puntiil tan biyle'n cu'n Luwiy, chij Saúl bantz.

⁷Bene'n tzun Jonatán tan xtxole'n tetz Luwiy yi mbi cu'n e' jilon te'j tu taj. Nin ben tcy'al i' Luwiytz tu yi rey Saúl yi taj, nin cyaj i' junt tirtz.

⁸Yi tele'n tiemp nin bajij jun chin oyintzi' scyuch' yi e' filistey. Nin e' xcy'e' Luwiy tan chixite'n cu'n, na nin e' el ojkuj ḥchiwutz.

⁹Ma tetz Saúl nin oc lac'puj junt tir yi jun espíritu cachí te talma! te yi na tzan Luwiy tan tocse'n yi arpa swutz. ¹⁰Cy'a'n jun lans ta'n. Bene'n tzun c'oxoltz te Luwiy, poro qui nin tz'amon te'j na lajke'l tele'n xajsal tib swutz. Cho'n tzun toque'n cyen yi lans tul xan. Nin tzun el ojk Luwiytz, nin el tewal tibtz te ak'bala'tz. ¹¹Toque'n tzun Saúl tan chichakle'n cobox ḥchakum tan q'uicy'le'n yi ca'l Luwiy, nin tan biyle'n cu'n jalchan cu'n le junt eklok.^o Tlol Mical tetz Luwiy:

—Ba'nt cu'n ewlen awib jalcu'ne'j, na ko qui' c'xquimok tan intaj eklen, chij.

¹²Toque'n tzun Mical tan ḥch'eye'n, tan tele'n xe ca'l. Cho'n tzun tele'n Luwiytz tul wentanu' nin el tewal tibtz. ¹³Nin tzun cu' tewal Mical jun teblal wunak jak' xno'kl, nin oc jun witz' ta'n yi banij tan xi'il chiw, tetz wi' tane'n, nin je' jun xbu'ktz ta'n tibaj tircu'n. ¹⁴Yi cyocompone'n yi e' ḥchakum Saúl tan stz'amle'n klo' Luwiy, nin tzun tal Mical scyetz:

—Yabi'x Luwiy nin at i' jak' xno'kl.

¹⁵Poro nin e' ben ḥchakol Saúl e' ḥchakum junt tir tan tilwe'n yi ko bintzij nin i'tz Luwiy. Nin tzun cawuntz scyetz tan tzaje'n cyekal Luwiy cyakil tu xtx'ach:

—Ma yil tz'ul ita'n tzinwutz, copon tzun imbiyoltz, stzun Saúl.

¹⁶Nin tzun e' ben junt tir xe ca'l Luwiy, nin ja chinoj cyen te'j yi i'tz jun tu' teblal wunak yi ewa'n jak' xno'kl, nin yi at jun witz' yi banij tan xi'il chiw tetz wi' tane'n. ¹⁷Toque'n tzun Saúl tan ḥch'ote'n stzi' Mical:

—¿Nxac nc̄o'c tan insuble'n? na ja awak' ama'l tan tele'n ojk incontr.

—Ta' i'tz tan paj yi ja tal i' swetz yi chincopon biyol ko quil no'c tan ḥch'eye'n tan tele'n ojkuj, stzun Mical.

¹⁸Ya'istzun bantz yi claxe'n Luwiy tk'ab Saúl. Cyenin tzun topone'n Luwiy te Samuel jalen Ramá, nin tzun oc xtxolil tircu'n yi mbi cu'n ban Saúl te'j. Chibene'n tzun Luwiy tu Samuel tan najewe'n le tnum Naiot. ¹⁹Yi tbital Saúl yi cho'n at Luwiy Naiot cwent Ramá, ²⁰nin tzun e' ben ḥchakol cobox sanlar tan stz'amle'n. Yi cyopone'n nin quil yi at Samuel tu coboxt elsanl stzi' Ryos yi na chibixin nin yi na chibitzin. Cwe'n mule'n tzun yi espíritu Kataj squibaj yi e' ḥchakum Saúla'tz nin ite'n nin tzun e' ban cyetz, e' bixin, nin e' bitzin chi e' ban yi e' elsanl stzi' Ryos.

²¹Yi tbital Saúl yi ya'tz bajij, nin e' ben ḥchakol coboxt ḥchakum tan stz'amle'n Luwiy. Poro ncha'tz e', e' oc tan bixl, nin tan bitz. Nin ite'n nin xtxolbila'tz mbajij scye'j yi toxi'n k'u'j ḥchakum Saúl. ²²Bixewe'n tzun tan Saúl tan bene'n Ramá tan stz'amle'n Luwiy. Poro yi topone'n i' te yi chumam julil a' yi at le tnum Secú, ja tzun oc tan jakle'n tkani Samuel tu Luwiy, nin ja cyal wunak yi cho'n ate' Naiot. ²³Te yi na xon tan topone'n Naiot, nintzun cu'ul yi espíritu cwent Kataj te'j i', nin ja oc lac'p te talma!. Ej nin ncha'tz tzun i'-tz, nin oc tan bixl nin tan bitz te yi na xon the' tan topone'n le aldey Naiot. ²⁴Yi topone'n Naiot, nin el tcy'al be'ch tetz, nin oc tan bixl. Nin wi'nin ḥch'ine'n swutz cu'n Samuel. Tx'anl cuntu' tane'n i', nin tz'amij yi tajtza'kl tan yi espíritu Kataj te jun k'leja'tz, nin te jun ak'bala'tz.^p Cha'stzun te ja cyal wunak: “¿Ncha'tz ptzun Saúl, elsanl stzi' Ryos pe' i?^q che'ch.

Yi toque'n Jonatán tan colche'n Luwiy

20 ¹I tzun bantz nin tzun el ojkuj Luwiy Naiot cwent Ramá, nin bentz tan yol tu Jonatán:

^o19:11 Sal 59. ^p19:24 Yi tajbil Saúl i'tz tan biyle'n cu'n Luwiy, poro ja xcon yi jun xtxolbila'tz tan Ryos tan makle'n wutz i!. ^q19:24 1S 10:11-12.

—¿Mbi'tz wil swutz ataj? ¿Mbi'tz ncu' injuchul swutz i'? ¿Mbi'tz ncu' mbnol tan jale'n wil swutz ataj, bantz toque'n i' tan injoyle'n tan imbiyle'n cu'n? chij Luwyi.

²—iQui' lo!, nk'e'tz tajbil Ryos tan toque'n intaj tan abiyle'n cu'n! iQuil c̄xquim ta'n! Qui'c jun e'chk takle'n yi na tew intaj tzinwutz, na tircu'n na tal i' swetz yi ntaxk bnix, nin qui'c na ban jun e'chk takle'n ḥchuc cuntu', mpe ik at eka'n ta'n nka qui!. iQuil c̄xwoksaj yaj! stzun Jonatán.

³Poro nin oc Luwyi ch'inch'uj:

—Sak swutz Ryos yi tajbil ataj i'tz tan imbiyle'n cu'n. Nin na el xtxum i' tetz yi a᷇atz na c̄xpek' swe'j, nin quil tal tzatz yi mbi na xtxum tan banle'n swe'j tan qui abisune'n. Sak swutz Ryos nin tzawutz yi jun cu'n txant tan tule'n yi quimichil tzinwutz, stzun Luwyi tetz Jonatán.

⁴Ko ya'tz bintzij, chij Jonatán, —mbi'tz na awaj yil tzimban tan awuch'eye'n?

⁵—Je puntile'j, chij Luwyi, —eklen ya'stzun yil xe'tij yi nim k'ej yi na bajij yi na je'ul yi ne'x xaw,^r nin ilenin tajwe'n tan inwane'n tu ataj tul yi k'ej'a'tz. Poro ba'nt cu'n quil chimbén, ma na tz'elpon wewal wib xo'l wutz jalen ca'pen cwe'n k'ej. ⁶Ej nin kol jak ataj yi na' atine't, ba'n tzawal tetz yi ja injak amall tzatz tan imbene'n lajke'l jalén Belén, yi weri intanum, tan ticy'se'n yi k'ej yi na bajij ḥchixol' yi e' inxonl cyakil yob. ⁷Ej nin kol tal i' yi ba'n, na tzun elepong yi qui tajwe'n chimbisun, poro kol je' lajpui wi!, i'tz jun techl yi jun cu'n ja bixe' ta'n tan imbiyle'n cu'n. ⁸I bin jalu!, in achakum, nin ja bixe' jun katrat swutz Kataj tan kuch'eyal kib skibil kib. Banaj bin jun pawor swetz. Ko in ajpaj ba'n c̄x'o'c tan imbiyle'n cu'n. Qui'c na tak' yi nink c̄x'o'c tan injatxle'n nin tk'ab ataj. Ba'n yi ko a᷇te'n c̄x'o'c tan imbiyle'n cu'n, stzun Luwyi tetz Jonatán.

⁹—iQuil tzatxum jun ajtza'kla'tz! Na ko ya'tz tajbil intaj tan abiyle'n cu'n, ilen nin swale' tzatz, stzun Jonatán.

¹⁰—¿Poro xe'n tz'ul rason tinwi' ko jun cu'n na chi'ch c'u'l ataj swe'j? stzun Luwyi.

¹¹—Quin swe'j, chij Jonatán, —ba'n kabén tan xo'n wutz wutz tan yol.

Nin tzun e' bentz. ¹²Yi cyopone'n wutz wutz nin tzun tal Jonatán tetz Luwyi:

—Sak swutz Ryos, yi chwa'n nin ekl, nka ca'p nocpon tan jakle'n tkaniyi mbi'tz xtxumu'n intaj. Yi ko qui na tzan tan xtxumle'n tan abiyle'n cu'n tz'opon stziblal wa'n tawi!. ¹³Poro ko txumijt ta'n tan abiyle'n cu'n, nink tz'oc Kataj Ryos tan incawse'n cunin ko quil tz'opon rason wa'n tawi', nin ko quil no'c tan awuch'eye'n tan awele'n liwr. iTak' tzaj bin Kataj banl tzawibaj, chi banak i' ten᷇chan te'j intaj! ¹⁴Ma jalu!, ko quil chin quim chan, nink jal banl awalma' swe'j, chi yi banl talma' Kataj yi mban tzawe'j sajle'n tunintz. ¹⁵⁻¹⁶Ma kol chinquim chan, ilen nink jal banl awalma' scye'j innajal.^s iNink tz'oc Kataj tan chicawse'n yi e' acontr, nink tz'oc tan chisotzaje'n cu'n! chij Jonatán.

Tan yi xtxolbila'tz ja bnix jun trat tan Jonatán tu Luwyi. ¹⁷Nin tan yi pek'e'n yi at tan Jonatán te Luwyi, nin tzun bixe' junt tir chiyoltz cya'n, yi ilen nin ḥchich'eye' quib squibil quib, na wi'nin na pek! Jonatán te Luwyi chi na pek! i' stibil tib. ¹⁸Nin je yol Jonatán yi tale'j:

—Eklen ya'stzun yil xe'tij yi k'ej tetz yi ac'aj xaw, nin quibi᷇ sbne' le ac'olchbil ḥchixol' yi e' xtxocum rey. Poro quil chinachon te'j yi quibix ati᷇ ḥchixo'l. ¹⁹Ma

^r20:5 Nm 28:11. ^s20:15-16 2S 9:1.

le toxi'n k'ej slajluchaxk ñchiwutz yi quibiñ ñchix'o'l. Cha'stzun te ba'n cëben junt tir tan ew ib wutzcoc yi jun chin tenaj c'uba'tz kale acolol awib te wi'tzbil tir yi chi'ch c'u'l intaj tzawel'.²⁰ Nin mben inc'oxol ox flech tetz techl nakajil yi jun tenaj c'uba'tz, ik yi cho'nk na chintzan tan teche'n nin te jun takle'n.²¹ Nin swale' tetz yi chakum yi xomij swe'l: "Cun joy yi e'chk flech." Nin yil ben tan joyle'n chin ñchi'nk nin tzun tetz: "Yi e'chk flech cho'n ate' naka'l tzinwutz, cy'ajwe' tzaj." Na tzun elepong yi ba'n cë'e'l tzaj kale na awe'we'l awib na qui'c jun il sbajok tzawel'. Sak swutz Ryos nelpon cu'n te inyol.²² Poro kol wal nin tetz inchakum: "Yi e'chk flech cho'n ate' joylaj mu'ñx kale atixe't," ba'n tzun cë'e'l ojktz, na ya'stzun tajbil Kataj Ryos tan awele'n ojk.²³ Ma yi kayol yi ja wi't bixe' ka'n, quil xit sbne' opon tunintz, na yi testiw kayol i'tz Kataj Ryos, stzun Jonatán bantz.

²⁴Ej inin tzun tulej Luwiytz, nin tzun el tewal tibtz. Ma yi xe'te'n yi k'ej'a'tz yi na je'ul yi ac'aj xaw, nin tzun wan yi rey ñchix'o'l yi e' wi'tz ajcaw.²⁵ Cho'n c'olewe'n kale na c'olewe't nintz nakajil yi tapij. Ma tetz Jonatán cho'n c'olewe'n swutz cu'n. Ma Abner cho'n c'olewe'n xlaj Saúl. Ma yi c'olchbil Luwiytz, cya'l c'ole'-tz tul.²⁶ Nin tul yi bajx k'ej qui'c jun yol tal Saúl yi qui'c Luwiytz le tetz c'olchbil, na nin xtxum yi quicunin batz i'tz tan paj yi qui nin xansaj tib tan jun til.²⁷ Ma le ca'pi'n k'ej te yi jun chin k'ej'a'tz, ite'n nin bana's, qui ñchaj tib Luwiytz. Jakol tzun Saúl tetz Jonatán:

—¿Mbi tzuntz yi quinin ul yi cy'ajl Isaí tan wa'a'n ewt skaxo'l, nin ncha'tz jalú' cya'l ñchaj tib? stzun i' tetz Jonatán.

²⁸—Ja tal Luwiytz swetz yi chin tajwe'n cunin tan bene'n i' jalen Belén.²⁹ Nin cu' wutz swetz tan wak'ol ama'l tetz tan bene'n, na yi e' taj chocpon tan pate'n chitx'ixwatz, nin ja tal yi stzicy tetz yi tajwe'n tan ta'te'n i' scye'l. Ncha'tz ja tal Luwiytz swetz yi kol tzimban yi jun pawora'tz tetz, mben tzaj tzuntz tan chixajse'n cyakil yi e' xonl i'. Cha'stzun te ilu' inreyl, qui'c i' at tan wa'a'n skaxo'l.

³⁰Saje'n tzun colpuj wi' Saúl te Jonatán:

—iQui'c awajtza'kl, aña tu' tal jun wi'tz bnol tetz! Na na el intxum tetz yi aña mero tamíw nocx yaja'tz. Chin tx'ixwil nin tu' iwutz tu atxu' tan paj yi awajtza'kl.³¹ Qui pe' na el atxum tetz, te yi itz'e't Luwiytz, qui'c rmeril tan awoque'n cyen tett rey, il bin jalú' ba'n cëben tan ticy'le'n tzaj, na tajwe'n tan quime'n wa'n!

³²—¿Poro mbi tzuntz yi tajwe'n tan quime'n, na qui'c tetz til? chij Jonatán.

³³ Yi tlol Jonatán yi jun yola'tz, bene'n tzun c'oxol Saúl yi lans te'e'l tan biyle'n cu'n klo', poro lajke'l nin tele'n xajsal tib. Qui nin tz'amón te'e'l. Tele'en tzun xtxum Jonatán tetz yi nsken bixe' cunin tan yi taj tan biyle'n cu'n Luwiytz.³⁴ Je'n tzun txiclok Jonatán nin eltz, wi'nin ñchi'che'n c'u'l i', nin quinin wan te jun k'ej'a'tz tu yi ca'p k'ej te yi jun chin tzatzi'na'tz. Wi'nin bisune'n i' na nin el k'ajab te Luwiytz.³⁵ Ma le junt eklok nin tzun bentz wutz wutz tan yol tu Luwiytz chi yi bixe' cya'n, nin ben tcy'al jun xicy tetz ñch'eyum.³⁶ Ej nin tzun taltz tetz yi ñch'eyuma'tz:

—Cun joy e'chk flech yil no'c tan c'oxle'n nin.

Jalcunin tzun bene'n yi xicy tan joyle'n. Poro nin ben c'oxol jun flech mas joylaj swutz yi xicy.³⁷ Yi topone'n yi xicy kale atit yi flech ñch'ine'n nin tzun Jonatán tetz:

—Yi flech cho'n mpon joylaj mu'ñx.³⁸ Or awukan tan joyle'n, quil cëcye' cuntu's.

Bene'n tzun yi xicy tan ticy'le'n tzaj yi flech nin pakxij te Jonatán yi patrón.

³⁹Quinin pujx ta'n yi mbi na elepong cyakil yi xtxolbile'j, na ntin Jonatán tu

Luwiy mme'l chitxum tetz.⁴⁰ Bene'n tzun tk'ol Jonatán yi ma'cl tetz yi xicy, nin taltz tetz tan pakxe'n le tnum.

⁴¹ Te yi nsken aj yi xicy nin tzun eltzaj Luwyi wutz coc yi jun tenaj c'uba'tz. Nin cu' mejloktz, nin cu' ox tir yi wi'-tz wuxtx'otx' swutz Jonatán. Nin tzun chitzek'saj quibtz. Wi'nin cyok'e'ntz chicabil jalen yi ticy'e'n paj Luwyi tan o'kl.

⁴² Tlol tzun Jonatán tetz Luwyi:

—Cheb cu'n cëben, na ja wi't bnix katrat swutz Ryos. Tz'ocpon i' tan kuch'eye'n bantz tele'n cu'n kak'ab te kayol yi suki'nt kak'un skibil kib, chij Jonatán bantz.

Bene'n tzun Luwyi joylaj, ma Jonatán nin pakxij le tnum.

Yi tele'n ojk Luwyi

21 ¹I tzun bantz nin tzun ben Luwyi jalen le tnum Nob tan tilwe'n yi pale'
Ahimelec.² Yi tpone'n, nintzun eltzaj yi pale' tan c'ulche'n, poro ja el yab
te'lj tan paj yi xchuc Luwyi topone'n. Jakol tzun tetz Luwyi:

—¿Mbi tzuntz yi xchucu' mmu'l'u' tzone'l?

²—Atin tzone'l tan jun mantar yi rey, chij Luwyi, —nin ja tal i' swetz yi qui'c
rmeril yi nink tbit jun yi mbi'tz xe' yi inmantar. Ej nin yi e' yaj yi xomche'
swe'j, ja wal scyetz tan inxchiwe'n tul junt ama'l.³ Ma jalu' qui'c pe' kawa'
tuch'u', na klo' waj o' pam yi lmak, tu alchok jilwutz cumir, chij Luwyi tetz yi
pale'.

⁴—Qui'c mu'x pam swuch!, ntin yi pam yi xansa'nt, nin yi ja wi't oc swutz
Ryos, ba'n ben tanu' ko ate' yi e' xchakumu' wi xan,⁴ stzun yi pale' bantz.

⁵—Jun cu'n ato' wi xan, stzun Luwyi, —na yi e' wetz inchakum ilen nin na
cho'c wi xan yi na ke'l tan oyintzi!. Nin yi jun kamantar jalu' i'tz apart, poro
ilen nin na cho'c wi xan yi na ke'l tan jun kamantar joylaj. Cha'stzun te jun
cu'n ato' len wi xan jalu', stzun Luwyi.

⁶Bene'n tzun yi pale' tan tak'le'n tzaj yi pam yi wi'nin xanil tetz Luwyi yi inak
tele'n wi altar,⁵ na qui'c mas pam at-tz.

⁷Poro te yi jun k'eja'tz at jun xchakum Saúl yi at-tz tul yi jun ama'la'tz. I' jun aj
Edom yi na bi'aj Doeg, nin i' wi'tz ajcaw squibaj yi e' pstor cwent Saúl, nin tzun
til i' cyakil yi mbajij yi topone'n Luwyi te Ahimelec.

—I tzun tal Luwyi tetz Ahimelec:

—¿Qui'c pe' jun inlans tuch'u' nka jun inspar yil tzinc'am teru'? Qui'c wetz
cy'a'n wa'n, na tan paj ojke'l tan bnixe'n chan yi inmantar, qui'l nin tzun
ntx'amxtzaj yi inspar wa'n tu e'chk inma'cl, stzun Luwyi.

⁹—At lo', colij yi sparbe'n Goliat wa'n, yi jun filisteya'tz yi quim awa'n le ama'l
cwent Ela.⁶ Cho'n at wutzcoc yi efod, nin t'oli'n tul jun xbu'k. Ba'n tzacy'aj nin ko
na awaj, na qui'c junt ma'cl swuch!, stzun Ahimelec tetz Luwyi.

—Na klo' waj lwucy'aj nin, chij Luwyi bantz.

¹⁰I tzun bantz nin tzun el tewal tib Luwyi joylaj, na ilen nin na xob tetz
Saúl. Cho'n tzun topone'ntz tu Aquis yi rey cwent yi tnum Gat.¹¹ Ma yi e' wi'tz
cyajcawil yi e' sanlar yi reya'tz nin tzun cyaltz:

^{40:1-6} Mt 12:3-4; Mc 2:25-26; Lc 6:3.   ^{21:4} "Wi xan" Ko at jun yaj wi xan, na elepont yi qui na
witbej tib tu yi txkel tetz cobox k'ej. Ex 19:15; Lv 15:18.   ^{21:6} Lv 24:5-9.   ^{21:9} 1S 17:51.

—iOr tilu' ta', na yi june'j i'tz Luwiy, yi ḥchakum Saúl, yi rey cwent cyakil yi ama'le'j! I bin i'a'tz yi jun yi na bajij bitz te'j yi na tal: “Jun mil kacontr nchiquim tan Saúl, ma tetz Luwiy lajuj mil nchiquim ta'n,”^y che'ch tzun ban cu'ntz.

¹² Yi tbital Luwiy yi e'chk yola'tz nin tzun xobtz tetz yi rey Aquis.^y ¹³ Cha'stzun te nin cu' bnol tib tetz jun yab tane'n,^z nin octz tan c'atle'n wutzak puert nin na c'aju'n ta'al stzi!. ¹⁴ Ej tlol tzun Aquis scyetz yi e' wi'tz ajcaw yi ate' jak' ca'wl:

—Qui pe' na quilu' yi i' jun yab, ḥnxac tzun mmu'l quicy'alu'-tz tzinwutz?

¹⁵ ¿Ko na tzun taj coboxt yab xe inca'l le chiwutz cyeru'? Nxac tzun yi mmu'l ticy'le'n junte'j tzinwutz. Ja icy' impaj ḥchixo'l yi e' yi ate' nin, stzun yi rey Aquis bantz.

22 ¹Ej nin tzun el ojk Luwiytz le ama'la'tz, cho'n tzun topone'n tewal tibtz le picy yi na bi'aj Adulam.^a

I tzun yi quibital yi e' taj xtxu' scyuch' yi e' stzicy scyuch' cyakil yi e' tajwutz yi cho'n at i'-tz le jun picya'tz, cyakil cunin tzun e', e' opontz te'j. ²Ncha'tz e' opon yi e' wunak yi buchij che', chi quitane'n yi e' me'ba', scyuch' yi e' yi at chitx'ok'be'n, nin yi e' yi juntlen tajtza'kl yi rey ḥchiwutz. Nin tzun oc Luwiytz cya'n tetz wi'tz cyajcawil. At lo' cyaj cient chixone'n bantz.

³Nin tzun el Luwiytz le jun ama'la'tz, cho'n tzun topone'ntz Mizpa cwent Moab. I tzun taltz tetz yi rey cwent Moab:

—Max c'u'lul', bne'u' jun pawor swetz, na klo' waj yil chicyaj cyen yi e' intaj le tanumu', jalen cu'n yil tz'el intxum tetz yi mbi'tz tajbil Kataj Ryos swe'j, stzun i' bantz.

⁴Nin tzun e' opon yi e' taj xtxu' ta'n tu yi rey cwent Moab, nin tzun e' a'tijtz tuch' te yi tiemp yi a'tij Luwiy lakak ama'l xo'lak kotx' yi at q'uixbel tan je'n pone'n te'j.

⁵Ej i tzun bantz nin tzun jilon Gad, yi elsanl stzi' Ryos, tetz Luwiy, nin tzun tak' i' jun tajtza'kltz:

—Ba'nt cu'n yi quil c'cya'j tzone'j lakak ama'le'j, ma na quilo'k jalen Judá, stzun i' bantz.

Bene'n nin tzun ban Luwiy. Cho'n tzun topone'ntz tan ta'te'nt xo'l tze' cwent Haret.

Yi chiquime'n yi e' pale' cwent Nob

⁶I tzun bantz, te yi na bajij cyakil yi xtxolbila'se'j, cho'n tzun at pon Saúl le tnum Gabaa. Cho'n tzun c'olchij i'-tz tmujil jun tze' yi na bi'aj tamarisco^b yi at naka'jil yi k'ajbil Kataj Ryos. Tz'amij yi lans ta'n, nin ate' yi wi'tz cyajcawil yi e' sanlar solte'j i!. Yi tbital yi stziblal yi nsken jal yi ama'l kale atit Luwiy scyuch' yi e' yi xomche' te'j, ⁷nin tzun tal scyetz yi e' wi'tz ajcawa'tz:

—E'u' jun c'oloj aj Benjamín quibit tzaju' inyol: ¿K'uklij pe' chic'u'lul' te yi jun cy'ajl Isaí? ¿Tz'ocpon nocxa'tz tan tak'le'n jalaj chicojibil' tu e'chk ama'l yi ba'n xcon cyanu' tan tawle'n wi'nin uva? ¿Ej nin na pe' cyocsaju' yi tz'ocpon i' tan cyocse'nul' tetz wi'tz bajxom nin tetz capitán ḥchixo'l yi e' tetz sanlar? ⁸Cyakil e'u'

^x21:11 1S 18:7; 29:5. ^y21:12 Sal 56. ^z21:13 Sal 34. ^a22:1 Sal 57; Sal 142. ^b22:6 “Tamarisco” i'tz jun wi' tze' yi nim wutz tkan chi tane'n jun wi' tzaj. At wi'nin xac nin na tak' muj, nin ba'n na baj yi tal wutz yi na jal.

ja cho'cu' tan joyle'n puntil tan wele'n cu'n swutz, na cya'l jun ḫchixo'l' yi jajk tal yi ja bixe' jun trat ḫchixo'l incy'ajl tu yi jun cy'ajl Isaí-a'tz. Cya'l jun ḫchixo'l' jajk bisun mu'l'x swe'j. Cya'l jun yi jajk tal swetz yi ja oc yi weri incy'ajl tan contri'n swe'j, nin tan ḫch'eye'n jun inchakum tan incu'se'n tul tramp, chij Saúl scyetz yi e' wi'tz ajcaw.

⁹ At tzun Doeg, yi aj Edom ḫchixo'l yi e' wi'tz ajcawa'tz yi ate' solte'j Saúl, i tzun taltz:

—Max c'u'l'u' ta', yi in wetz ja wil yi jun cy'ajl Isaí-a'tz yi tpone'n Nob tan yol tu yi pale' Ahimelec yi cy'ajl Ahitob. ¹⁰ Ej nin wil yi toque'n i' tan jakle'n banl Luwiy tetz Kataj Ryos, nin wil yi tk'ol i' wa' tu cumir tetz, tu yi sparbe'n Goliat yi filistey.^c

¹¹ Bene'n tzun mantar yi rey tan ticy'le'n tzaj Ahimelec yi pale' cwent Nob, nin cyakil yi e' mas pale' yi cyajwutz quib tuch!. ¹² Yi cyule'n tzaj swutz Saúl nin tzun oc tan ḫch'ote'n stzi' Ahimelec:

—Bit tzaj yaj, yi a᷇x cy'ajl Ahitob.

—Atin jak' ca'lwl', ilu' inreyil, chij yi pale'.

¹³ —¿Nxac tzun nc̄o'c tan nucl'e'n jun tramp swe'j tu yi nocx cy'ajl Isaí-a'tz? na ja awak' jun spar tetz. Ncha'tz ja awak' wa!. Ncha'tz ja c̄o'c tan jakle'n banl swutz Ryos, bantz jale'n walor tan contri'n swe'j. Ma jal' nternin na tzan i' tan inxk'uke'n, bantz inlo'one'n ta'n, stzun Saúl tetz Ahimelec.

¹⁴ —Max c'u'l'u' ta' poro tane'n tzinwutz wetz qui'c nin junt ḫchakumu' yi ba'n lk'uke' c'u'l'u' te'j, ma na ntin Luwiy. Nin ncha'tz i' ji'u', nin i' yi wi'tz ajcaw squibaj yi e' sanlar yi ntina'tz chixac tan q'uicy'le'nu!. Qui'c lo' jun yi nim te'n cu'n k'ej ḫchixo'l yi e' ajcaw yi ate' jak' wi'u!. ¹⁵ Ej nin nk'era'tz bajx tir yi mno'c tan jakle'n banl i' tetz Kataj Ryos. Max c'u'l'u' poro nk'e'tz in contru'. Cha'stzun te, ilu' inreyil, quil je' jun e'chk takle'n tanu' te'j inkul nka scye innajal, na yi in wetz, yi in ḫchakumu', qui na wit mu'x tal yi xtxolbil yi ntaltzaju' swetz.

¹⁶ Poro nin oc yi rey ch'inch'uj te yi tajtza'kl, i tzun taltz:

—iJun cu'n yol na wal nin tzatz Ahimelec, c̄equimok tuml cyakil yi e' axonl!

¹⁷ Cawune'nin tzun yi rey scyetz yi e' sanlar yi na chitzan tan q'uicy'le'n i':

—Biywok cu'n yi e' pale' Kataj, na ncha'tz e' junxit e' tu Luwiy, na elnak chitzum tetz yi na tew tib tzinwutz, poro qui nin cyal mu'l'x stziblal swetz.

¹⁸ Poro yi e' sanlar qui nin chinimsaj chic'u'l tan chibiyle'n cu'n yi e' pale'. Cha'stzun te toque'n yi rey tan cawe'n Doeg yi aj Edom tan chibiyle'n cu'n:

—Doeg, biywé' cu'n, stzun.

Toque'n tzun Doeg tan chibiyle'n cu'n yi e' pale'a'tz. Nin tul yi jun k'ejatza'kl ja xcy'e' i' tan chibiyle'n jun mutx' tu o' yaj (85) yi at be'ch cyetz pale' scye'j. ¹⁹ Cho'n tzun bene'ntz le tnum Nob kale najlche't yi e' pale'a'tz nintzun oc tan chibiyle'n cu'n e' yaj tu xna'n, scyuch' e' nitxa' tuml yi e' tal ni!. Ncha'tz oc tan chibiyle'n cu'n e'chk awun chi tane'n wacx, buru' nin cne'r. ²⁰ Poro at jun cy'ajl yi pale' Ahimelec yi na bi'aj Abiatar, yi ja xcy'e' tan colo'n ib, na nin el ojkuj. Cho'n tzun topone'ntz le ama'l kale tewane't tib Luwiy.

²¹ Yi topone'n nin octz tan xtxole'n yi ḫe'n cu'n ban Saúl tan chibiyle'n cu'n yi e' pale' cwent Kataj. ²² Tzaje'n tzun tlol Luwiy:

^c 22:9-10 Sal 52.

—Jun cu'n, te yi jun k'eja'tz yi wilol Doeg, ja icy' tinc'u'l yi jun cu'n mben i' tan xocho'n tetz Saúl. ²³Impaj lo' yi ja wi't chiquim cyakil yi e' axonl. Poro ba'n cëcyaj tzone'l swuch!. Qui't cxob, na yi e' yi na cyaj cho'c tan abiyle'n cu'n, ite'n nin cyajbila'tz tan imbiyle'n cu'n wetz. Poro kol cëcyaj tzone'l cya'l jun tz'ocpon tan alo'onse'n.

Yi xcyewe'n Luwi tan chicolpene'l tzaj yi aj Keila ñchik'ab yi e' filistey

23 ¹I tzun bantz nin tzun e' oc yi e' filistey tan oyintzi' te yi tnum Keila. Nin tzun el chimajol yi triw yi inaknin tele'n tzaj tul er.

Ma yi tbital Luwi yi xtxolbila'tz, ²nin tzun jaktz tetz Kataj:

—Ilu' jun c'oloj Wajcaw ³Cuj pe' tanu' yil chimben tan oyintzi' scye yi e' filistey?

—Ba'n cëben, chij Kataj tetz, —quilo'k tan chixite'n cu'n yi e' filistey, nin colpwe' yi e' wunak yi najlche' le tnuma'tz.

³Ej i tzun cyal yi e' sanlar tetz Luwi:

—Poro ñe'n kabán, na na kaxob scyetz yi e' kacontra'tz jalcu'ne'j te yi ato' tzone'l Judá, pyor yil kopon ñchiwutz tan oyintzi', skalucnek lo' tan xo'w ñchiwutz, che'ch tzun yi e' sanlar bantz tetz Luwi.

⁴Tan yi xtxolbila'tz, nin tzun jak junt tir Luwi tajtza'kl tetz Kataj. I tzun saj tlol Kataj tetz:

—Quilo'k tan oyintzi' le tnum Keila, na nocpon tan ich'eye'n tan oyintzi' scye'j yi e' filisteya'tz, chij Kataj bantz.

⁵Ej bene'n nin tzun e' ban Luwi scyuch' yi e' tetz sanlar tan oyintzi' scye'j yi e' filistey. Nin tzun e' xcy'e'-tz tan chixite'n cu'n nin tan majle'n cyakil cyawun. Ya'stzun ban Luwi tan chicolpene'l tzaj yi e' xonl Israel yi najlche' Keila.

⁶Ej ma Abiatar, yi cy'ajl yi k'ajtzun pale' Ahimelec, nsken el ojk tan tpone'n ojkuj te Luwi le tnum Keila, cy'a'n yi efod^d ta'n.

⁷Ma yi Saúl, yi tbital yi cho'n at Luwi le tnum Keila, i tzun icy'tz tc'u'l cuntu': "Ja lo' wi't tak! Kataj ama'l swetz tan stz'amle'n Luwi, na jajtz, yi mmo'c cyen le tnum. Qui't tz'el tzaj. Ja wi't lamxij yi e'chk puert swutz tan qui't tele'n liwr tink'ab."

⁸Ej tele'n tzun stziblaltz tan Saúl tan chichakle'n cyakil yi e' sanlar, tan chimolol quib tan chibene'n Keila, tan sute'n te'j yi tnuma'tz nin tan stz'amle'n Luwi scyuch' yi e' tetz aj oyintzinl yi xomche' te'j. ⁹Poro yi tbital Luwi yi ya'stzun tane'n yi xtxumu'n Saúl, nin tzun cawunitz tetz Abiatar, yi pale', tan xcone'n yi efod ta'n, tan jakol Luwi tajtza'kl tetz Kataj Ryos. ¹⁰I tzun tal Luwiytz tetz Kataj:

—Ilu' jun c'oloj Kataj Ryos yi o' xonl Israel, yi in wetz in ñchakumu' nin na el intxum tetz yi jun cu'n tz'ul yi rey Saúl tan xite'n cu'n yi tnume'l tan tu' yi cho'n atin tzone'l. ¹¹Poro Ta!, tal tzaju' swetz, yi ko jun cu'n tz'ul i' tzone'l chi yi yol yi nwit, ñchimben polo' chijatxol yi e' wunake'j tetz Saúl yil tz'ul tzaj? Ilu' jun c'oloj Wajcaw, in ñchakumu' nin na cu' inwutz teru' tan tlolu' swetz yi mbi'tz sbajok.

^d23:6 Swutz yi jun efoda'tz yi cy'a'n tan Abiatar at jun tx'u'y yi na bi'aj Pectoral, nin at cob c'ub tul yi ja xcon cyak'un yi e' aj Israel tan jakle'n yi tajbil Kataj Ryos te yi mbil chiban. Yi cob tal c'uba'tz na bi'aj Urim nin Tumim. Ntin ja xcon tan yi wi'tz pale' yi na oc yi nación wutz pe'm. Si'leju' Ex 28:22-30 tu e'chk nota yi at xe' yi página.

—Jun cu'n tz'ul Saúl tzone'j, chij Kataj.

¹²—¿Nchimben pe' chijatxol yi e' aj Keila scyuch' yi e' insanlar tk'ab Saúl? chij Luwiy.

—Jun cu'n ya'stzun sbajok, stzun Kataj bantz tetz.

¹³Cha'stzun te cycle'n Luwiy le ama'l'a'tz scyuch' yi e' tetz sanlar yi xomche' te'j. At lo' kak cient chixone'n. Poro qui nin jal jun ama'l cya'n yi nink k'uke' chic'u'l tul, ma na e' xon cuntu' nintz.

Ma yi topone'n stziblal twi' Saúl yi nsken wi't el ojkuj Luwiy le tnum Keila, qui't tzun bentz tan chitz'amle'n.

Yi ta'te'n Luwiy le ama'l yi tz'inunin tu'

¹⁴Ma Luwiy, cho'n tzun cya'te'ntz tul e'chk ama'l yi at q'uixbel tan je'n pone'n jun te'j yi at tulak e'chk ama'l yi at wi'ak wutz le ama'l tz'inunin tu' cwent Zif. Nin ilenin ja oc Saúl tan joyle'n i', poro qui nin tak' Kataj ama'l tetz tan jale'n ta'n. ¹⁵Poro ilen nin na xob Luwiy tetz Saúl, na yi tajbil Saúl yi tele'n tan joyle'n, i'tz tan biyle'n cu'n. Cha'stzun te nin naje'-tz Luwiy Hores, le ama'l yi tz'inunin tu' cwent Zif.

¹⁶Ej ma yi Jonatán yi cy'ajl Saúl nin tzun opontz tan xajse'n Luwiy le ama'l Hores. Yi tajbil i' i'tz tan quiwse'n nin tan k'ukewe'n mas c'u'l Luwiy te Ryos. ¹⁷I tzun taltz:

—Quil cxob tetz intaj, na qui na xcy'e' i' tan ajalse'n. Jun cu'n cçocpon tetz kareyil yi o' xonl Israel, nin yi in wetz ba'n no'c tetz yi ca'p rey. Na ncha'tz intaj na el xtxum tetz yi ya'tz sbajok.

¹⁸Nin tzun bnix jun chirrat cya'n, nin oc Kataj Ryos cya'n tetz stiwil chiyol.^e Nin tzun pakxij Jonatán xe tetz ca'l. Ma Luwiy nin cyaj cyentz Hores.

¹⁹Ma yi e' aj Zif cho'n chibene'n jalen Gabaa tan yol tu Saúl. Ej itzun cyaltz tetz:

—Ilu' kajcawil, yi Luwiy, cho'n na tew tib le ketz ka'ama'l,^f na cho'n na benak i' lakak ama'l yi at wi'wtz, yi at q'uixbel ocompone'n te'j. Cho'n na kil wutz i' wi'ak e'chk wutz yi na bi'aj Haquila, cwent Hores yi at cwe'n tzi'n tul yi ama'l tz'inunin tu'. ²⁰Ilu' jun c'oloj kareyil, ba'n tzun tz'oponu', alchok k'ejil yi na taju' nin list kutane'n tan jatxle'n i' tk'abu!. ²¹Tzaje'n tzun tlol Saúl scyetz:

—iTak' tzaj Kataj banl squibu' na ja el chik'ajabu' swe'j! chij Saúl. ²²Chibne' binu' pawor swetz tan joyle'n yi mero luwar kale tewane't tib, nin na' scyetz yi jun yi ilon tetz, na na wit yi chin list nin Luwiy tan tewal tib. ²³Tajwe'n yil jal cyakil yi e'chk ama'l yi na xcon ta'n tan tewal tib. Ba'n tzun chu'l'u' junt tirtz tan talche'n cyakil yi xtxolbil swetz, na na waj yi mero bintzij. Ej kalena's tzun chimbentz scye'ju', nin ko bintzij nin at i' le jun ama'l'a'tz, tzintxuk'e' cunin cyakil yi ama'l cwent Judá jalen yil jal wa'n.

²⁴Yi tk'ol Saúl ama'l scyetz, nin tzun e' pakxijtz Zif, le cyetz chitanum. Ma Luwiy scyuch' yi e' yaj yi xomche' te'j, cho'n tzun cya'te'ntz tul jun xk'ajlaj yi at tzak' cu'n yi ama'l yi tz'inunin tu' cwent Maón.

²⁵Toque'n tzun Saúl scyuch' yi e' tetz sanlar tan joyo'n. Yi tbital Luwiy yi jun stziblala'tz, nin tzun ben tan ew ib wi'ak e'chk wutzile'n picy xo'lak chin lmak

^e23:18 1S 18:3. ^f23:19 Sal 54.

wutz c'ub le ama'l yi tz'inunin tu' cwent Maón. Yi tbital Saúl yi xtxolbile'j, nin tzun ben le jun ama'la'tz tan stz'amle'n klo' Luwiy. ²⁶Te yi na xon Saúl scyuch' yi e' tetz ḫchakum xe jun ju'wtz, cho'n tzun at Luwiy te jalajt xlaj tan joyle'n punti tan cyele'n liwr. Yi xcyewe'n Saúl scyuch' yi e' tetz ḫchakum tan sute'n tel' Luwiy scyuch' yi e' tetz sanlar, nin te yi txant tan xcyewe'n tan chitz'amle'n cu'n, ²⁷nin tzun opon jun chakum tan talche'n tetz Saúl:

—illu' kareyil tajwe'n yil pakxiju' jalcu'n le katanum, na ja wi't chopon yi e' filistey tan oyintzi' ske'j!

²⁸Cyaje'n cyen tzun tilol Saúl stz'amle'n Luwiy, nin jalcunin bene'n tan oyintzi' scyuch' yi e' filistey. Cha'stzun te ja oc bi' yi jun ama'la'tz tetz “Yi wutz c'ub, kale chijatxwit quib”.

Yi cuyul Luwiy paj Saúl

²⁹Cho'n tzun bene'n Luwiy tul e'chk ama'l yi at q'uixbel tan je'n pone'n jun te'j le ama'l cwent En-gadi.

24 ¹Ej i tzun te yi pakxe'n tzaj Saúl tan oyintzi' scyuch' yi e' filistey, nin tzun a'lchij tetz yi cho'n at Luwiy tul yi ama'l yi tz'inunin tu' naka'jil En-gadi. ²Toque'n tzun Saúl tan chitxa'leje'n ox mil sanlar ḫchixo'l cyakil yi e' wi'tz aj oyintzinl cwent Israel. Nin tzun bentz tan chijoyle'n Luwiy scyuch' yi e' tuch', txo'lak siwun, nin tulak e'chk wutz kotx!. ³Te yi na chixon tbe' ja chopon kale atit cobox pe'mil cne'r naka'jil jun picy kale atit Luwiy scyuch' yi e' tuch' tan ew ib.^g Cho'n tzun toque'n Saúl tul jun picya'tz tan xo'ni'n. ⁴Yi quilol yi e' ḫchakum Luwiy yi mbi na bajij, nin tzun cyalz tetz:

—Jalu' tz'elpon cu'n te'j yi yol yi alij cyen tan Kataj yi copon tk'ol i' yi contru' tk'abu'. Bne' binu' yi tajbilu' te'j, che'ch.

Chin ewun cunin tzun topone'n Luwiy wutz coc tan c'apple'n len mu'x ju' yi xtxo' yi at cyen skul. ⁵Poro jalcunin ja jal jun bis tetz, tan paj ya'tz mban, ⁶nin tzun taltz scyetz yi e' sanlar i'.

—iLok cuy Kataj impaj na ja no'c tan joyle'n punti tan lo'onse'n yi wajcawil, yi kareyil! Na i' rey tan paj yi txa'ijt tan Kataj Ryos.

⁷Nin tzun xcy'e' Luwiy tan chimakle'n yi e' yaj yi xomche' te'j nin quinin tak' ama'l scyetz tan lo'onse'n Saúl. Ma Saúl nin el tzajtz le jun picya'tz nin icy't tcy'ajt yi be'. ⁸Ma Luwiy jalcunin tele'n tzaj le picya'tz nin tzun ḫch'in nintz wutz coc Saúl:

—illu' inreyil! illu' inreyil! stzun i'.

Yi je'n tolil tib Saúltz, nin tzun cu' mejlok Luwiytz, jalen yi cwe'n pone'n yi plaj wuxtx'otx' tan tak'le'n k'ej Saúl. ⁹I tzun taltz:

—Ilu' inreyil, ḫmbi tzuntz na tbitu' chiyol yi e' yi na cyal yi na chintzan tan joyle'n punti tan telse'n cunu' swutz? ¹⁰Na ja wi't lajluchax swutz' jalu' yi nk'e'tz punti. Na ja tak' Kataj ama'l swetz tan biyle'n cunu' te yi atu' tul yi picye'j. Poro yi in wetz nk'era'tz wajbil tan biyle'n cunu', ma na ja incuy paju', na ja intxum yi ko ilu' rey, i'tz tan paj yi ya'stzun tajbil Kataj Ryos.

¹¹"Ilu' inreyil xmay tzaju' yi mbi'tz at tink'ab, i'tz jun piñ xtxo'u' yi ja el inc'aplul. Ya'stzun techl yi jaj klo' chinxcye' tan biyle'n cunu'. Na tzun elepontz yi

^g24:3 Sal 57.

qui'c jun tir yi jajk no'c tan joyle'n puntil tan biyle'n cunu', nka tan suble'nu'. Poro yi ilu' teru' na tzanu' tan joyle'n puntil tan imbiyle'n cu'n.¹² iLok tz'oc Kataj Ryos tan ma'l'e'n kajtza'kl, nin lok tak' Kataj cawsu' tan paj yi na tzanu' tan joyle'n puntil tan imbiyle'n cu'n! Ma yi in wetz quil no'c tan contri'n te'ju', na ilu' inreyil.¹³ At jun xtxolbil yi ilen nin ja a'lchij sajle'n tunintz: "Yi e'chk ajtza'kl yi chin junt len nin cho'n na jal te cyalma' yi e' mal nak". Cha'stzun te yi wetz qui'c te'j wajal tan biyle'n cu'nu' na ilu' inreyil, na yi in wetz nk'e'tz in jun mal nak.¹⁴ Yi ilu' teru' at k'eju', na ilu' wi'tz kareyil yi o' xonl Israel. Ma yi in wetz qui'c mu'x tal eka'n wa'n, ni'cu'n in tu jun tx'i' yi quimnakt nka chi jun tz'is tu!. Qui'c na tak' yi na ojkelu' wutz incoc tan intz'amle'n. Nxac na buch tibu' tan enjoyle'n, na qui'c eka'n wa'n.¹⁵ Cha'stzun te nink tz'oc Kataj tan kama'l'e'n tuch'u', yi na' scyetz aj paj skaxo'l. iNink tz'oc i' tan wuch'eye'n nin tan incolche'n tk'abu! stzun Luwiy bantz tetz Saúl.

¹⁶ Yi wi't jilone'n Luwiy, i tzun saj tlol Saúltz:

—¿I pe' axa'tz Luwiy? aña jun cloj witz'un.

Nin tzun saj jun chin o'kl te'j talma' Saúl.¹⁷ I tzun taltz:

—Jun cu'n yol yi añaatz nk'e'tz aña ajpaj. Na qui nin matxum jun ploj ajtza'kl swe'j, wech na chin juntlen nin mimban tzawe'ja'tz.¹⁸ Tan yi ayol yi mawal, na el intxum tetz yi at banl te awalma' swe'j. Na ja tak' Kataj Ryos ama'l tzatz tan imbiyle'n cu'n, poro yi añaatz qui nin nchincu' abiyo'l.¹⁹ Na yi mero bintzij, cya'l nin jun nink tak' ama'l tan tele'n yi contr liwr, yi na jal puntil ta'n tan biyle'n cu'n. Cha'stzun te inink tak' Kataj wi'nin abanl na qui nin nchincu' abiyo'l!²⁰ Ncha'tz na el cunin intxum tetz jalu' yi jun cu'n yol cixo'copon tetz rey cwent Israel, nin yil cxo'c tan cawu'n sjalok wi'nin chibarl yi e' katanum, nin quil chibisun tan jun e'ch takle'n.²¹ Ntina'tz na waj yi swutz cu'n Ryos tzawal tzaj, yi quil cxo'c tan chisotzaje'n cu'n yi e' innajal scyuch' yi e' inxonl, chij Saúl.

²²—Swutz cu'n Ryos yi quil no'c tan sotzaje'n cu'n jun xonlu', stzun Luwiy bantz.

Pakxe'n tzaj tzun junt tir Saúl le tetz palacio. Ma Luwiy scyuch' yi e' yi xomche' te'j nin e' pakxij junt tir lakak ama'l yi at xo'l wutz yi cya'l na jepon te'j.

Yi quime'n wutzile'n Samuel

25 ¹Ej i tzun bantz, quime'n nin tzun ban wutzile'n Samuel. Ej nin cyakil cunin tzun yi e' xonl Israel chimol quibtz tan mukle'n. Wi'nin cyok'e'n tan bis. Cho'n mukxe'n cya'n le tnum Ramá le tetz luwar kale najewe't. Ma Luwiy nin ajtz le ama'l tz'inunin tu' cwent Parán, tan ew ib.

Yi xtxolbil tetz Luwiy tu Abigail

²Ej i tzun bantz, at jun yaj yi chin ric nin i', yi cho'n najlij le tnum Maón cwent Judá. At ox mil cne'r tuch' tu jun mil chiw, nin aj lijens i' le tnum Carmel, kale na oque't tan c'aple'n len xi'il yi e' tawun tan c'aye'n.³ Yi yaja'tz, Nabal bi!. Nin i' jun xonl k'ajtzun Caleb. Yi jun Nabala'tz i'tz jun yaj yi chin macle'n nin, nin chin tze'tzuj nin te talma!. Ma Abigail, yi txkel, i'tz jun xna'n yi chin yube'n nin, nin chin list nin.

⁴⁻⁵ Ej i tzun te yi at pon Luwiy le ama'l yi tz'inunin tu', nin tzun tbit i' stziblal yi cho'n at Nabal le tnum Carmel tan telse'n xi'il cne'r. Bene'n tzun xchakol lajuj

ংchakum tan xajse'n Nabal nin tan talche'n jun yos tetz. ⁶Ej nin je yi xtxolbile'yi tal Luwiy scyetz tan cyalol tetz Nabal: "Ilu' jun c'oloj wajwutz, jun yos tetz teru' tuml txkelu' nin scyetz cyakil yi e' xonlu!. ⁷Ja imbit stziblal yi na ak'uju' tan telse'n xi'l yi e' tawunu!. Ncha'tz na el xtxumu' tetz yi cya'twe'n yi e' pstoru' le amal Carmel te yi ato' tzaj ketz le jun ama'la'tz, nin qui nin nko'c tan chixux'e'n nka tan majle'n len jun tawunu' scyetz. ⁸Nin ba'n sjaku' yi xtxolbila'tz scyetz yi e' mosu', nin scyale' yi ya'stzun bintzij. Cha'stzun te na waj lwal teru' yi ite'n nink i'a's sbanu' scye yi e' wetz inchakum yi ja chopon swutzu', nink tak'u' yi mbi'tz yil saj bu'k te c'u'l' sketz, na ni'eu'n chi ilu'-k intaj tane'n." Cxchijwok sban tetz.

⁹E' bene'n tzun yi e' ংchakum Luwiy nin yi cyopone'n, i nin tzun oc chitxoliltz chi yi ben alij scyetz, nin tzun chich'iwantz. ¹⁰Poro je tal Nabale':

—¿Na' scyetz i' yi jun Luwiya'tz? ¿Na' scyetz i' yi jun cy'ajl Isaí-a'tz? iNa at wi'nin esclaw jalu' yi na che'l ojkuj swutz chipatrón! ¹¹¿Ba'n ptzun kol woy nin chiwa' tu quic'a' tu chichib yi e' wetz inmos tetz chiwa' cobox wunak yi qui wajske'n chiwutz? chij Nabal scyetz.

¹²Yi quibital yi e' ংchakum Luwiy yi xtxolbila'tz, nin tzun e' cu'-t tbe' tan chipakxe'n. Ma yi cyopone'n te Luwiy nin tzun baj cyen chitxolil tetz, cyakil yi mbi cu'n tal Nabal scyetz. ¹³Je'n tzun lajpuj wi'-tz Luwiy, nin tzun cawunintz scyetz yi e' yi ate' jak' ca'wl:

—iBanwok list itib tu ima'cl tan oyintzi!! chij i'.

Toque'n tzun chic'alol chispartz xe chic'u'l. Ncha'tz ban tetz Luwiy. Cyaj tzun cient chixone'n e' xom nintz te'j, nin cob cient e' cyaj cyen tan q'uicy'le'n yi amal kale atit chicampament. ¹⁴Poro at tzun jun mos Nabal nin bentz tan talche'n tetz Abigail yi mbi ben tlol Nabal scyetz yi e' ংchakum Luwiy:

—Max c'u'l'na', poro yi Luwiy ja saj ংchakol cobox ংchakum tan talche'n jun yos tetz kapatrón. Poro nin nsaj colpuj wi' scye'. ¹⁵Na yi e' yaja'tz chumbalaj nin e' ban ske'j te yi tiemp yi ka'te'n tan pstore'n awun ংchinaka'jil. Qui'e jun tir jajk cho'c tan kaxuxe'n nin qui'c jun takle'n mme'l chimajol sketz. ¹⁶Ma na sk'ejl tu lak'bal ncho'c tan kacolche'n. ¹⁷Poro tan paj yi wi'nin macle'n yi chmilu' nin chin xo'wbil nin yi tajtza'kl, qui tzun na tbit yol jun. Ba'nt cu'n tzun nink xtxumu' chan yi mbil sbanu', na jun cu'n tz'ul jun chin il ংchiwutzu' tan paj yi tajtza'kl yi chmilu', chij yi mos bantz tetz Abigail.

¹⁸Lajke'll nin tzun bene'n Abigail tan wekle'n cu'n cob cient pam tu cob tz'u'm win, o' cne'r yi boxijt, nin ca'wunak liwr ixi'n triw woyi'nt, nin jun cient tort yi wutz uva cu'n yi skejt, nin cob cient tort wutz ibx cu'n yi nternin skejt. Nin tzun je' nin tircu'n yi waja'tz ta'n te'jak buru!. ¹⁹I tzun taltz scyetz yi e' mos:

—Ba'n cxabajxijwok scyuch' yi buru', na chinxomokt nin wutz icoc junt kujt nin, chij Abigail.

Qui nin tzun tal stziblaltz tetz chmil, te cyakil yi na bajij. ²⁰Cho'n tzun je'n nintz tib jun buru', nin ewun cuntu' tele'ntz swutz yi chmil. Nin tzun e' sajtz chicyakil licu'nak tzaj tzi'n. Ej nin tzun ben tiloltz yi je'n pon ate't Luwiy tu jun c'oloj yaj. Bene'n nin tzun ban Abigail tan chic'ulche'n.

²¹Ma tetz Luwiy te yi na xon tbe', tule'n tx'akxtz tc'u'l yi i'tz tan cha'tz tu' yi cyoque'n tan chicolche'n yi e' pstor Nabal le amal t'z'inunin tu', nin yi qui'c jun takle'n el chimajoltz. Chin ploj nin ban Nabal na qui nin tak' xel yi pawor yi ban Luwiy tetz. Ya'stzun na icy'tz tc'u'l, te yi na chixon tbe!. ²²Cha'stzun te bixewe'n

jun yol Luwiy ta'n: "iNink tz'oc Kataj Ryos tan incawse'n cunin ko ek jalchan quil quim nocx Nabal wa'n, scyuch' cyakil yi e' yaj yi cho'n ate' cwent i!" stzun i' bantz.

²³ Ma yi saje'n tilol Abigail yi Luwiy, nintzun cu' tzajtz wi buru' nin tzun cu' mejloktz jalen yi cwe'n pone'n yi wutz plaj wuxtx'otx' tan tak'le'n ke'j Luwiy.

²⁴ Nin tzun opon ḫkansal tibtz swutz i':

—illu' jun c'oloj ajcaw, ba'n tz'ocu' tan incawse'n wetz chi ink yi mero aj paj! Poro max c'u'l'u' nink tak'u' ama'll swetz tan tbite'n inyol. Nink tak'u' ama'll swetz tan lajluchaxe'n yi xe' yi xubse'ne'j. ²⁵ Quil ttxumu' yi yol Nabal yi ntal teru', na qui'c mu'x tajtza'kl at. Ni'cu'n yi tajtza'kl i' tu yi mbi na elepont yi bi'. Na chin yab nin i'. Yi in wetz yi in mosu' qui nin wil chiwutz yi e' ḫchakumu' yi cyopone'n tan jakle'n jun oy tetz yi wuchmil. ²⁶ Poro ntyoż tetz Kataj yi qui nin ntak' i' ama'll tan tule'nu' tzone'j tan chibiyle'n wunak, nin tan ticy'salu' c'u'l'u' te'j. iLok tak' Kataj chicaws yi e' contru' scyuch' cyakil yi e' yi na chijoy punti tan biyle'n cunu!! Nink chitij yi caws yi stije' Nabal. ²⁷ Na cu' inwutz swutzu' tan stz'amolu' cyakil yi oy yi cy'a'n wa'n, tan jatxolu' ḫchixo'l yi e' sanlaru' yi xomche' te'ju!. ²⁸ Lok cuyu' impaj, yi in wetz yi in tu' jun mosu'. Jun cu'n yol stk'e' Ryos yi ca'wl tk'abu' cyuml yi e' xonlu' sbne' opon tunintz, na yi ilu' teru' na tak' tibu' tan xcone'nu' tetz Kataj Ryos. Cha'stzun te qui'k jun il tz'ul swutzu' sbne' opon tunintz. ²⁹ Na kol tz'oc jun tan joyle'n punti tan biyle'n cunu!, quil lo'onu' ta'n, na at Ryos tan q'licy'le'nu'. Ma yi e' contru' tz'ocpon Ryos tan chijo'le'n len, chi na oc jun tan c'oxle'n c'ub tan jun c'oxl. ³⁰ Cha'stzun te yil tz'el cu'n Ryos te yi e'chk takle'n yi suki'nt ta'n teru', nin yil tz'ocu' tetz rey skibaj yi o' xonl Israel, chumbalaj nin yi quil bisunu' tan tu' yi mmo'cu' tan chibiyle'n yi e' yi qui'c cyetz quil. ³¹ Nin quil bisunu' tan paj yi jajk ticy'saju' c'u'l'u' scye yi contru'. Ncha'tz yil jal k'eju', nink nu'l tx'akx tc'u'l'u', yi in wetz yi in tu' mosu', stzun Abigail tetz Luwiy.

³² —Chumbalaj nin kaRyosil yi o' xonl Israel, yi nsaj ḫchakol a᷇ tan inmakle'n.

³³ Nin tak' tzaj i' banl tzawibaj tan yi balajil awajtza'kl. Na ja xcye' tan makle'n inwutz tan qui imbene'n tan chibiyle'n wunak yi qui'c quil, nin ja amak inwutz tan qui wicy'sal inc'u'l scye'j. ³⁴ Poro jun cu'n na wal nin tzatz tan bi' Kataj, yi kaRyosil yi o' xonl Israel, yi ja xcye' i' tan makle'n inwutz tan qui alo'one'n wa'n. Na yi qui'k ncü'l chan lajke'l tan makle'n inwutz, chwa'nin klo' eklen qui'ct jun xonl Nabal yi itz'e'tk, stzun Luwiy bantz.

³⁵ Stz'amol tzun Luwiy tircu'n yi oy yi cy'a'n tan Abigail, nin je tale'j:

—Ma jalu' qui't cxbisun nin ba'n cxa'j xe aca'l. Na ja wi't atxol swetz yi mbi cu'n na icy' tac'u'l, nin tzimbne' tane'n yi ncu' awutz tan jakle'n swetz, chij Luwiy.

³⁶ Ma yi pakxe'n tzaj junt tir Abigail kale atit yi chmil, nin tzun til yi benak nin Nabal tan wa'a'n chi na ban jun wa'a'n tu jun rey. Wi'nin na tzatzin, nin nsken wi't oc a' twi'. Cha'stzun te qui nin tal Abigail jun yol tetz, ma na jalen le junt eklok. ³⁷ Ma yi tule'n skil, te yi nsken wi't ul tajtza'kl Nabal, nin tzun oc Abigail tan xtxole'n tetz yi mbi cu'n bajij. Saje'n tzun cutxpupjtz nin tx'akxij tajtza'kl, junawes ḫnukewe'n cu'n wankil tan paj. ³⁸ Yi tele'n lajukt k'ej, nin lo'on junt tir Nabal tan Kataj Ryos nin quimtz.

³⁹ Yi tbtial Luwiy yi nsken wi't quim Nabal, i tzun taltz:

—iNtyoë tetz Kataj yi i' mme'lsan xel te Nabal tan paj yi chin juntlen nin tajtza'kl mban swe'j! iNtyoë tetz Kataj yi ja oc tan inmakle'n tan qui imbnol jun e'ch takle'n cachí, ma na ite'n nin tajtza'kl Nabal mmo'c contr te'j tan Kataj! chij Luwiy.

Yi tele'n tiemp nin tzun opon jun yol tan Luwiy twi' Abigail, tan talche'n tetz tan toque'n tetz txkel. ⁴⁰Ej i tzun yi cyopone'n yi e' ñchakum Luwiy le ama'l Carmel tan yol tu Abigail, i tzun cyaltz tetz:

—Yi Luwiy, ja ko' saj ñchakol tan ticy'l'e'n ninu' na na taj i' yil tz'ocu' tetz txkel.

⁴¹Cwe'n tzun mejlok Abigailtz tan ñchajle'n yi c'ulutxumil, i tzun taltz:

—Yi en wetz in tu' jun mos Luwiy tane'n, nin list in tan xtx'ajle'n len quikan yi e' tetz esclaw ko ya'tz ca'wl ltak! i' swetz, chij Abigail.

⁴²Yi wi't tlol yi yola'tz toque'n tzuntz lajke'l chan tan wekle'n cu'n be'ch tetz, nin tzun je' nintz te'j jun buru'. Nin e' xomnin o' xun yi mos i' te'j. Nin e' xom nintz wutz chicoc yi e' ñchakum Luwiy. Ej nin yi topone'n Abigail nintzun octz tetz txkel Luwiy.

⁴³Poro nsken cyen chume' Luwiy tu Ahinoam yi aj Jezreel, nin chicabil e' xna'na'tz e' txkel Luwiy ban. ⁴⁴Ma yi Mical yi me'l Saúl yi bajx txkel Luwiy, sken wi't jatx Saúl tk'ab junt yaj, yi na bi'aj Palti, cy'ajl Lais yi aj Galim.

Yi tlol Luwiy yi qui'c cuj tan cwe'n biyol Saúl

26 ¹I tzun bantz yi e' aj Zip cho'n tzun chibene'n Gabaa tan yol tu Saúl, i tzun cyaltz:

—Yi Luwiy cho'n na tew tib^h wi jun ju'wtz yi na bi'aj Haquila, swutz cu'n yi ama'l yi tz'inunin tu', che'ch.

²Bene'n tzun Saúl scyuch' ox mil wi'tz aj oyintzinl cwent Israel, nin cho'n chibene'n le ama'l yi tz'inunin tu' cwent Zif tan joyle'n Luwiy. ³Yi toque'n akale'n, cho'n tzun chicyaje'n cyentz wi jun ju'wtz cwent Haquila naka'jil yi be' yi na icy' cu'ntz le ama'l yi tz'inunin tu'. Ma yi Luwiy cho'n at le ama'l yi tz'inunin tu', nin el xtxum tetz yi xomij Saúl tan stz'amle'n klo' jalen le jun ama'la'tz. ⁴Chibene'n tzun ñchakol cobox xk'ukwil tan joyle'n yi ama'l kale opone't cyen Saúl. ⁵Yi tele'n xtxum tetz, nintzun ben i'-tz le jun ama'la'tz kale e' wite't Saúl, nin tzun tech wutz yi ama'l kale na wite't Saúl tu Abner yi wi'tz cyajcawil sanlar, yi cy'ajl Ner. Nin ben tilol yi cho'n wite'n Saúl nicy'al yi ama'l kale na chiwite't cyakil yi e' mas sanlar. ⁶Toque'n tzun Luwiy tan yol scyetz Ahimelec yi hitita tu Abisai, yi tal na' Sarvia yi titz'un Joab, i tzun jaktz scyetz:

—¿Na' scyetz jun tzitetz yi list tan xome'n nin swe'j jalen le ama'l kale na chiwite't, nin tan kocompone'n kale na wite't Saúl?

—List wutane'n ta!. Ba'n tzinxomnin te'ju', tzun Abisai bantz.

⁷Ej te ite'n nin ak'bala'tz e' ben Luwiy tu Abisai jalen te yi ama'l kale na chiwite't Saúl. Cho'n na wit Saúl ñchinicy'al cyakil yi e' sanlar. Ej nin naka'jil yi witz' i' txiclij yi lans tul tx'otx'. Ma Abner scyuch' yi e' mas sanlar cho'n chiwite'n solte'j i'.

⁸—Ja tak! Ryos ama'l tzatz tan cwe'n abiyol yi acontr, ba'n yi nink tzawak' ama'l swetz tan biyle'n cu'n. Nin ite'n nin yi tetz lans ba'n xcon wa'n tan xuale'n

^h 26:1 Sal 54.

nin wutz c'u'l jalén yi tz'icy'pon tul tx'otx!. Junit tkuj tz'el cu'n swutz, stzun Abisai bantz tetz Luwyi.

⁹—Quil tzaban yi jun ajtza'kla'tz, chij Luwyi, —na alchok scyetz yi ntin tz'oc tan xtxumle'n tan biyle'n cu'n yi rey, yi ja je' xtxa'ol Kataj, tz'ocpon cawse'n te'tz.

¹⁰ Sak cu'n swutz Ryos, na ntin i' at ca'wl tk'ab tan ticy'le'n nin talma' jun yil tz'opon oril. Qui'c na ban yi ko i'tz tan ya'bil nka tul oyintzi!. ¹¹ Nink tz'oc Ryos tan inmakle'n kol tzintxum tan biyle'n cu'n yi rey yi txa'ij ta'n. Ntin cy'ajtzaj yi lans yi txiclij xlaj yi witz!, tu cu'lbil tc'a', nin ke'lken ḥchixo'l, chij Luwyi.

¹² Ej ya'tz nin bantz nin ben tcy'al Luwyi yi lans tu yi cu'lbil a' yi at xlaj witz! Saúl, nin e' eltz. Cya'l nin tzun jun e' i'lontz, nin cya'l jun tbit yi quicy'e'n cu'n ḥchixo'l. Na nin oc bow chiwatl tan Kataj Ryos. ¹³ Ticy'e'n tzun Luwyi jalaj cy'en yi joco'ja'tz, nin tzun txcye' eltzajtz wi jun ju'witz. Nin nim yi ama'l yi at ḥchixo'l. ¹⁴ Ḫch'ine'n nin tzun Luwyi tan c'ase'n Abner scyuch! yi e' mas sanlar:

—iAbner elk awatl!

Tele'n tzun watl Abner:

—¿Mbi eka'n awa'n yi na c̄tzan tan c'ase'n yi kareyil? chij Abner.

¹⁵ I tzun saj stza'wel Luwyi:

—¿Nk'e'tz pe' i aña'tz yi jun yaj yi cya'l jun skaxo'l yi o' xonl Israel yi ni'cu'nk tz'aknakil yi tajtza'kl chitane'n yi teru? ¿Ẋe'n tzun yi qui ma'w q'uicy'le'n yi rey awa'n? Na at jun yi ja ocpon tzix'o'lwok nin yi tajbil i' i'tz tan biyle'n cu'n klo' yi rey. ¹⁶ Qui na yub awajtza'kl, na c̄tzan tan q'uicy'le'n yi rey tane'n. Poro sak swutz Ryos na yi itetz icaws i'tz yi quimichil, na qui na cxtzan tan q'uicy'le'n yi rey, yi txa'ijt tan Ryos tan cawune'n. iMa jalu', ko chin list nin a᷇ joyaj yi lans yi rey tu yi jun tal xaru' a' yi at xlaj yi witz!, ko pel jal awa'n! stzun Luwyi banintz.

¹⁷ Yi tele'n xtxum Saúl tetz yi i'tz Luwyi yi na ḥch'in tzaj, i tzun ben tlo:

—Poro a᷇ bin lo' Luwyi, a᷇ jun c'oloj witz'un, yi na c̄xjilon tzaj? stzun Saúl.

—Ilu' jun c'oloj wajcawil, i ina'tz, chij Luwyi. ¹⁸—¿Mbi tzuntz na tzanu' tan joyle'n puntil tan wele'n cu'n swutz na yi in wetz in tu' jun ḥchakumu'? ¿Mbi'tz ncu' injuchul swutzu'? ¿Mbi'tz yi impaj intx'ok'be'n teru? ¹⁹ Ilu' jun c'oloj wajcawil, tbit tzaju' inyol: Yi ko i'tz Kataj Ryos mmak'on ama'l tan toque'nu' tan imbiyle'n cu'n, nink cutzaj xtxumu'n i', tan jun intx'ixwatz yi swoye' tetz. Poro ko i'tz cyajtza'kl tu' cobox wunak, nink tz'oc Kataj tan chicawse'n cunin tan yi jun cyajtza'kla'tz. Na na chitzan tan inlaje'n len le ama'le'j, yi i'tz luwar Kataj Ryos. Na tan yi xtxolbila'tz na chitzan tan impitle'n nin tan woque'n tan lok'e'n chiwutz junt tx'akaj ryos. ²⁰ Nk'era'tz wetz wajbil tan inquime'n le chi'ama'l awer nak joylaj, yi nk'era'tz tanum Kataj. Poro yi ilu' teru!, yi ilu' inreyil, ni'cu'ntz chi najk tzanu' tan enjoyle'n chitane'n jun cy'ak, nin na tzanu' tan enjoyle'n xo'lak wutz chi ink jun tz'ichinⁱ tu!, chij Luwyi banintz.

²¹ Ej i tzun tal Saúl:

—iLuwiy, a᷇ jun c'oloj witz'un, jun cu'n na el intxum tetz yi ja injuch wil! Na chin ch'inch'uj nin tunin in te yi wajtza'kl yi chin juntlen nin. Na el intxum tetz yi ja chinxubsij. Poro quil cxe'l ojkuj, na qui't no'c tan joyle'n puntil tan alo'onse'n, na ja wi't achaj swetz jalu' yi na awak' ink'ej, na qui nin nchincu' abiyol, stzun Saúl tetz.

ⁱ 26:20 “Tz'ichin” i'tz jun jilwutz smaron txuc yi ni'cu'n tu jun q'uitx yi wi'nin na yub yi xi'il, poro qui na a'w mas xicy'i'n cya'n. Nin yi chichi'bel ba'n na baj. Le castiy na bi'aj Perdiz, nin at wi'nin jilwutz.

²²Bene'n tzun stza'wel Luwiy:

—Je yi lansu'ej, ilu' jun c'oloj wajcawil. Ba'n tz'ul jun mosu' tan ticy'le'n nin. ²³Na na el intxum tetz yi Kataj Ryos tz'ak'on kabani yi o' yi na kak' kib tan banle'n yi tetz tajbil, nin yi na kabuch kib tan q'uciy'le'n yi kareyil. Yi jalu' ja tak' Kataj Ryos ama'l swetz tan biyle'n cu'nus, poro qui nin micy' tinc'u'l tan imbnol, na ilu' bixba'nt tan Ryos tetz wi'tz kareyil. ²⁴Chi yi mimban wetz jalu', yi qui nin mintxum tan biyle'n cu'nus, ite'n nink sban Kataj Ryos swej, nink lchincol, nin qui'k ltak' i' sotz c'u'lal swetz, chij Luwiy.

²⁵—iLuwiy, aix jun c'oloj witz'un, tak' tzaj Kataj banl tzawibaj! iSbnixok wi'nin e'chk takle'n balaj awa'n, nin chumbalaj nin sbne' cyakil! chij Saúl banintz tetz Luwiy.

Yi bajije'n cyakil yi xtxolbilas'ej, nin tzun pakxij Saúl xe tetz najbil. Ma tetz Luwiy, nin tcy'ajt i' yi tetz be!

Yi topone'n Luwiy le chitanum yi e' filistey

27 ¹Poro ilen nin na tal Luwiy tc'u'l cuntu!: “Alo' nin k'ejil xcy'e! Saúl tan imbiyle'n cu'nus. Cha'stzun te yi mas balaj i'tz yil chimben ojkuj le chitanum yi e' filistey, bantz qui't tz'oc Saúl tan inxuse'n, nin bantz qui't tz'ojkel i' bene'n tzi'n Israel tan intz'amle'n. Na kol chimben joylaj nelpon tzuntz liwr tk'ab,” chij Luwiy. ²Ej nintzun e' ben Luwiy scyuch' yi kak cient yi xomij chiwi' te'j, tan cyoqe'n jak! ca'wl yi rey Aquis cwent yi tnum Gat. Yi Aquisa'tz i' cy'ajl Maoc. ³Cho'n tzun chinajewe'n Luwiyyt scyuch' yi e' tetz sanlar tu chinajal le ama'l Gat kale na cawune't yi rey Aquis. Nin e' xom nin yi cob txkel Luwiy te'j, Ahinoam yi aj Jezreel tu Abigail yi txkelbe'n k'ajtzun Nabal yi aj Carmel.

⁴Ma yi btibal Saúl yi nin ben ojkuj Luwiy jalen le tanum yi rey Aquis, qui't tzun octz tan joyle'n.

⁵Ej i tzun tal Luwiy tetz yi rey Aquis:

—Ilu' jun c'oloj rey Aquis ko ja k'uke' c'u'lus' swej' jalu', bne'u' pawor swetz tan tak'le'n ama'l sketz tan kanajewe'n le junt ama'l tul yi tanumu'. Na qui na yub yi kol ka'tij tul yi tnum kale najle'tu', na yi o' ketz o' tu' xchakumu', chij Luwiy.

⁶Te ite'n nin k'ejat'z nin tal Aquis tetz Luwiy tan chibene'n tan najewe'n le jun aldey yi na bi'aj Siclag. Nin tan paj yi cho'n ta'te'n Luwiy le jun ama'lataz cha'stzun te yi ama'l Siclag cho'n at tcwent Judá jalu'.

⁷Jun tzun yob tu cyaj xaw e' a'tij Luwiy le ama'l cwent yi e' filisteya'tz. ⁸Nin na benak i' scyuch' yi e' yi xomche' te'j tan majle'n chitakle'n yi e' yi najlche' lakak ama'l cwent Gesur tu Gezer nin le e'chk ama'l cwent chitanum yi e' xonl Amalec, yi ate'-tz cwe'n tzi'n.^j Ncha'tz na benak i' tan majle'n e'chk takle'n lakak ama'l yi na xe'tmin jalen Telaim, xlaj cu'n yi ama'l tz'inunin tu' cwent Beerseba, nin yi na icy'ak lakak ama'l cwent Shur jalen yi na ocpón te mojom tu Egipto. ⁹Ya'stzun ama'l kale na oque't-tz tan chibyle'n wunak, qui'c nin jun najk itz'ij cyen ta'n, ma na yaj lo'tz, xna'n lo'tz, nitxa'n lo'tz tircu'n na chiquim ta'n. Nin na tetzaj e'chk awun chi tane'n cne'r, wacx, buru' tu e'chk camey, nicy't nin e'chk be'chok na chicy'aj nin. Ej nin tzun na pakxij junt tirtz Siclag yi ama'l cwent yi rey Aquis.

¹⁰Poro i tzun yi na jak yi rey tetz: “¿Mbi tnumil ncxa'k tan xite'n cu'n jalu?” “Cho'n nxna'k cwe'n tzi'n cwent Judá,” stzun Luwiy na ban. Ko'k na tal: “Cho'n

^j27:8 Al sur de Ziclag. Jalen te yi mojom tu Egipto.

nxna'k cwe'n tzi'n yi ama'l Jerameel." Ko'k na tal: "Cho'n nxna'k cwe'n tzi'n le chi ama'l yi e' quenita," stzun Luwiy na bantz tetz yi rey. Qui na tal i' ko ite'n nin yi e' filistey yi oc i' tan chixite'n cu'n.

¹¹Cya'll nin jun wunak na itz'ij tk'ab Luwiy. Qui'c na ban ko yaj nka xna'n, na yi tajbil Luwiy itz tan qui topone'n stziblal twi' yi rey Aquis jalen Gat. I nin tunin tzun bantz te cyakil tiemp yi ta'te'n ḥchixo'l yi e' filistey. ¹²Ma yi rey Aquis nin tzun k'uke' c'u'l tz te yi yol yi na tal cyen Luwiy tetz. Nin je na xtxum tc'u'l cuntu: "Wi' nin na chi'ch chic'u'l yi e' tanum Luwiy te jalu!. Nin tan yi xtxolbila'tz tz'ocpon tetz inchakum tetz cyakil tiemp," chij yi rey Aquis bantz tc'u'l cuntu!.

28 ¹I tzun bantz te yi jun tiempa'tz nin e' oc yi e' filistey tan molche'n cu'n chisanlar tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel. Bene'n tzun tlol Aquis tetz Luwiy:

—Na lo' el atxum tetz yi tajwe'n yil cxom nin swe'j scyuch' yi e' yi xomche' tzawe'j, na nchimben tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel.

²—Ba'n bin, ilu' jun c'oloj wajcawil, list o'. Ej nin jalu' slajluchaxk swutzu' yi mbi'tz yi e'chk takle'n yi ba'n na chinxcye' wetz tan banle'n, yi in wetz yi in ḥchakumu', chij Luwiy.

—Ko ya'tz, chij Aquis, —cëocpon wa'n tetz wi'tz cyajcawil yi e' insanlar, yi e' q'uiicy'lom wetz, chij yi rey bantz.

Yi xa'ke'n Saúl tan jakle'n swert tetz jun xna'n aj wutz mes le ama'l Endor

³Ej i tzun bantz nsken tzun el tiemp yi quimle'nix wutzile'n Samuel, nin cyakil yi e' xonl Israel cyok'lej wutz i!. Na nsken wi't mukxij cya'n Ramá, le tnum kale itz'e't.^k

Ma Saúl nsken el lajul cyakil yi e' aj wutz mes lakak ama'l cwent Israel, yi e' yi na cho'c tan yol scyuch' yi e' alma' tane'n.^l

⁴Ma yi e' filistey, nin e' oc tan chimolche'n cyakil chisanlar, nin tzun e' bentz jalen Sunem kale cwe't chicampament tan chibnol list quib tan oyintzi!. Ma yi Saúl scyuch' cyakil yi e' xonl Israel cho'n cwe'n chicampament tan chibnol list quib wi yi ju'wtz Gilboa. ⁵Ma yi bene'n tilol Saúl yi jun c'oloj filisteya'tz, nin tzun saj jun chin xo'wtz te'j. Qui't nin tzun jal walortz tan yi xo'w. ⁶Toque'n tzuntz tan jakle'n tajtza'kl tetz Kataj Ryos, poro qui nin tbit Kataj yol i!. Na qui'c jun xtxolbil til Saúl tul wutzicy' nka tan yi Urim.^m Nicy't nin yi e' elsanl stzi' Ryos qui'c jun xtxolbil tal Kataj scyetz tan tbital Saúl. ⁷Cha'stzun te nin oc i' tan jakle'n pawor scyetz yi e' ca'p ajcaw yi ate' xlaj:

—Chibenu' tan joyle'n jun xna'n yi ba'n na jilon scyuch' yi e' alma', na na waj chimben tan jakle'n wajtza'kl tuch', stzun i' scyetz.

—Le aldey Endor at jun xna'n yi ba'n na xcy'e' i' tan yol scyuch' alma', che'ch.

⁸Je'n tzun xtx'ixpul Saúl yi be'ch tetz, nin oc junt tx'akaj te'j, bantz cya'l tz'el xtxum tetz ko i'tz yi rey. Nin nsken oc lak'bal yi bene'n te yi jun xna'na'tz. Xomche' cob ḥchakum te'j yi chibene'n. I tzun jaktz yi topone'n:

—Bne'u' pawor swetz tan talche'n tzaj inswert. Nin na waj yil xcy'e'u' tan tulse'n yi alma' yil walnin teru', chij Saúl.

⁹—Cuquen, chij yi xna'n, —na na el xtxumu' tetz yi ca'wl yi elnak tan yi rey Saúl. Na nin e' el lajul cyakil yi e' aj wutz mes scyuch' yi e' yi na chijilon scyuch'

^k28:3 1S 25:1. ^l28:3 Lv 20:27; Dt 18:10-11. ^m28:6 Nm 27:21.

alma' le katanum Israel. ¿Nxac na tzanu' tan impitle'n nin tul jun xtxolbil yi quicunin batz ñchinquimok ta'n? chij yi xna'n.

10—Sak swutz Ryos, chij Saúl —yi qui'c jun takle'n sbajok te'ju' tan paj.

11—Na' scyetz jun alma' yi na taju' yil je'ul wa'n tzone'l, chij yi xna'n.

—Ba'n tz'ocu' tan ñchakle'n tzaj k'ajtzun Samuel, stzun Saúl.

12 Jalt cuntunin bene'n tilol yi xna'n yi je'n jobtuj Samuel swutz i', nin tzun ñch'hintz tan xo'w. I tzun taltz tetz Saúl:

—¿Nxac mmo'cu' tan poyse'n inwutz? na yi ilu' teru' ilu' yi rey Saúl.

13—Quil xobu', ñmbi'tz ntilu'? chij Saúl.

—Na wil nin jun ryos yi cho'n na jetzaj tul tx'otx', chij yi xna'n.

14—¿Ñe'n tane'n? chij Saúl.

—I'tz jun yaj yi ja tijin c'u'l, nin at jun xbu'k te'j kul, chij yi xna'n.

Jalcunin tzun tele'n xtxum Saúl tetz yi i'tz Samuel, nin tzun cu' mejloktz jalen yi cwe'n pone'n yi plaj wuxtx'otx'. 15 I tzun tal Samuel:

—¿Nxac na cëtzan tan inxuxe'n, tan wule'n junt tir tzone'l wuxtx'otx'? chij Samuel.

—Wi'nin na chimbisun, na ule'n ate't yi e' filistey tan oyintzi' ske'j, nin qui'c Kataj Ryos xomij swe'j. Nin qui'ct jun xtxolbil nak tal tzaj swetz cyak'un yi e' elsanl stzi', nka tul wutzicy'. Cha'stzun te ja cu' inwutz tan tulse'nu' junt tir, tan tlolu' swetz yi mbil tzimban, chij Saúl.

16 Stza'wel tzun Samuel:

—Yi ko ja cëcyaj cyen colii'n tan Ryos, nin ko ja oc i' contri'n tzawe'l, ¿nxac tzun na cëtzan tan jakle'n awajtza'kl swetz? 17 Ja wi't el k'ab Ryos te'j yi e'chk xtxolbil yi tal i' swetz tan walol tzatz, yi jun cu'n sbajok tzawe'l. Ma jalul, ja wi't el majol yi ca'wl tak'ab nin ja wi't tak' tetz yi atanum Luwiya.ⁿ 18 Ya'stzun sbajok tan paj yi qui nin cëo'c c'ulutxum jak' ca'wl Kataj, na qui nin cëo'c tan chibiole'n cu'n yi e' amalecita.^o Cha'stzun te ya'tz mban xtxumu'n i' tzawe'l jalul.¹⁹ Nin nk'e'tz ntina'tz na eklen tz'ocpon Ryos tan chijatxle'n nin cyakil yi e' xonl Israel ñchik'ab yi e' filistey. Ej nin cëquimok ekl scyuch' yi e' acy'ajl. Ncha'tz stk'e' Kataj ama'l tan chicwe'n yi e' sanlar Israel ñchik'ab yi e' filistey, chij Samuel.

20 Yi tbital Saúl yi yola'tz, jalt cuntunin taje'n cutxpuj wuxtx'otx!. Ninin tx'akxij xtxumu'n tan paj yi nin xob yi tbital yi yol Samuel. Ya'stzun ban, poro nk'e'tz ntin tan xo'w, ma na tan paj yi qui nin wan i' te jun k'ejal'tz tu yi jun ak'bala'tz. 21 Yi tilol yi xna'n yi wi'nin lucnewe'n Saúl tan xo'w, nin tzun taltz tetz:

—Yi in wetz in ñchakumu' nin ja imban tane'n yi tajbilu'. Na ja el intxum tetz yi at quimichil tuch' yi tajbilu', poro ja imban tane'n yi ca'wlu'. 22 Cha'stzun te tbite'u' inyol, swak'e' mu'ñ wa'u', tan jale'n waloru' tan xo'n.

23 Poro yi Saúl qui nin klo' na taj lwan, poro yi ñchakum tu yi xna'n nin e' ban puers tan xtx'ixpe'n tajtza'kl. Cha'stzun te nin je' sicy'ol tibtz wuxtx'otx', nin coye'e'ntz wi jun tx'ach. 24 Ma yi xna'n nin oc tan biyle'n cu'n jun ne'ñ wacë nin octz tan banle'n cobox pam yi qui'c xtx'amil. 25 Yi bnixe'n nin tzun bentz tan tak'le'n tetz Saúl scyuch' yi cob yi xomche' te'j. Yi wi't chibnixe'n nin tzun e' tziwun cyentz tetz yi xna'na'tz. Nin te ite'n nin ak'bala'tz chipakxe'ntz.

ⁿ 28:17 1S 15:28. ^o 28:18 1S 15:3-9.

Yi cabe'n chic'u'l yi e' filistey te Luwiy

29 ¹I tzun bantz nin tzun cu' chimolol quib cyakil yi e' sanlar filistey le ama'l cwent yi tnum Afec. Ma yi e' xonl Israel cho'n tzun chicwe'ntz tan ch'iwa'n stzi' jun a' yi na itz'ijtz cwent Jezreel. ²I tzun yi chibene'n yi e' wi'tz ajcaw filistey scyuch'ak jujun k'u'j chisanlar, nin tzun e' xom nin yi rey Aquis scyuch' yi e' tetz sanlar wutz chicoc. Ncha'tz e' xomin Luwiy scyuch' yi e' tetz sanlar te'j. ³Cyoque'n tzun yi e' wi'tz cyajcawil yi e' mas sanlar filistey tan xocho'n tetz yi chireyil, yi Aquis:

—¿Nxac na chixom tzaj yi e' hebrey skaxo'l? che'ch tetz.

—Yi jun yaje'j i'tz Luwiy, i' jun wi'tz ajcaw banak jak' ca'wl Saúl yi rey cwent Israel. Poro ja el coboxix yob ta'n swuch'. Nin jetza'tz yi ticy'e'n tzaj, qui nin njal jun palti'l tzinwutz, stzun Aquis bantz.

⁴Saje'n tzun colpuj chiwi' yi e' ajcaw te'j Aquis, i tzun cyaltz:

—Bne'u' bin pawor tan chilaje'n nin le chi ama'l yi ntak'u' scyetz, na qui na kaj yil chixom tzaj ske'j tan oyintzi'. Na ko tzun cho'c tan contri'n ske'j te yi na katzan tan oyintzi'. Na tan jale'n balajil Luwiy swutz yi tetz reyil, ntin na taj yil ḫchajpon chiwi' yi e' ketz kasanlare'j swutz Saúl. ⁵Na i i'a'tz yi jun yi wi'nin chibitzine'n yi e' xonl Israel te'j tul chibixl, nin je ncycle'j: “June'n mil kacontr nchiquim tan Saúl, ma tetz Luwiy lajuj mil nchiquim ta'n,”^p che'ch tzun yi e' wi'tz cyajcawil yi e' sanlar filistey bantz tetz chireyil.

⁶Ej ḫchakol tzun Aquis yi Luwiy i tzun taltz tetz:

—iSak swutz Ryos, nin na el intxum tetz yi axtatz aix jun yaj yi qui'c mu'x palti!. Nin wi'nin na chintzatzin tzawe'j tan yi balajil awajtza'kl te yi ncxa'tij skaxo'l tzone'j. Qui'c jun apalti! jajk jal wa'n jetz yi awule'n cumin skaxo'l. Poro qui na chipek' yi e' wi'tz cyajcawil kasanlar tzawe'j. ⁷Cha'stzun te mas balaj yil cxpakxij. Cheb cu'n cxben. Ba'n cxa'l, bantz quil je' lajpuj mas chiwi', chij Aquis tetz Luwiy.

⁸—Ilu' jun c'oloj wajcaw, ḫmbi'tz wil? ¿Mbi'tz jun takle'n ploj ja tilu' swe'j yi ja cu' tul tan qui imbene'n tan oyintzi' scye'j yi e' contru? chij Luwiy tetz.

⁹—Jun cu'n na el intxum tetz yi ni'cu'n abalajil tu jun ángel tetz Ryos, poro ja wi't bixe' cyak'un yi e' wi'tz cyajcawil e' kasanlar yi qui'c cuj tan abene'n skaxo'l tan oyintzi'. ¹⁰Cha'stzun te, chin jalchan cumin eklen yil je'ul k'ej ba'n expakxijwok scyuch' yi e' yi xomche' tzawe'j, stzun Aquis bantz.

¹¹Ej i tzun le jun eklok chin jalchan cumin tzun chic'ase'n Luwiytz, nin tzun e' pakxij jun tirtz le chitanum yi e' filistey, ma yi e' sanlar filistey bene'n nin ate't ḫchiwutz tan cyopone'n Jezreel.

Yi xcyewe'n Luwiy scye'j yi e' amalecita

30 ¹Ej i tzun bantz le toxi'n ke'j, opone'n nin tzun e' ban Luwiy Siclag, ma yi quiol, nsken wi't chicy'ak yi e' amalecita tul cyakil ama'l cwent Néguev. Nin xitu'n cu'n cyulej yi tnum Siclag nin nsken wi't tz'e' tircu'n. ²Ncha'tz nin e' ben ticy'le'n cyakil yi e' xna'n pres, scyuch' chinitxajil scyuch' chicy'e'x yi ate' cyentz, poro cya'l jun quim cyak'un yi e' amalecita.

^p 29:5 1S 18:7; 21:11.

³Ma yi cyopone'n Luwiy, nin yi quilol yi ocnak k'a'kl tircu'n nin yi nsken wi't chiben ticy'le'n chinajal pres, ⁴wi'nin chibisune'n nin wi'nin chiëch'iné'n tan o'kl jalen yi baje'n chiwalor. ⁵Ncha'tz nsken wi't chiben ticy'le'n yi cob txkel Luwiy yi Ahinoam yi aj Jezreel tu Abigail yi txkelbe'n k'ajtzun Nabal yi aj Carmel.⁶ ⁶Wi'nin tzun bisune'n Luwiy ta'n. Nin jalt nin tan cyoque'n yi e' yi xomche' te'j tan biyle'n cu'n i' tan c'ub, na nsken wi't je' lajpju chiwi' tan paj yi chibene'n ticy'le'n chinitxajil pres. Poro ilen nin k'uke' c'u'l Luwiy te Ryos. ⁷Bene'n tzun tlol tetz yi pale' Abiatar' yi cy'ajl k'ajtzun Abimelec:

—Banaj jun pawor swetz, cy'aj tzaj noc yi efod, chij Luwiy tetz.

Ma yi topone'n yi efod swutz Luwiy, ⁸nin tzun jak i' tajtza'kltz tetz Ryos.

—¿Wajcaw, ba'n pe' kol kabén tan chitz'amle'n yi jun k'u'j alk'oma'tz?

¿Kaxcyek pelo' tan chitz'amle'n? chij Luwiy tetz Kataj.

—Xomwok nin wutz chicoc, na cxcyekwok tan chitz'amle'n, nin cxcyekwok tan chicolpene'l tzaj yi e' inajal ñchik'ab, chij Kataj.

⁹Lajke'l nin tzun e' bene'n Luwiytz scyuch' yi kak cient yaj yi xomche' te'j, nin e' opontz le ama'l Besor kale na xone't jun tal ne'x a!. ¹⁰Cho'n tzun e' cyaje'n cyen cob cient-tz yi nsken wi't chik'e'xij, na qui jal chiwalor tan quicy'e'n. Ma Luwiy scyuch' yi cyaj cient, e' icy'tz tan chibene'n tan chitz'amle'n chicontr. ¹¹Nimix tiemptz cya'n tan xo'n yi chinoje'n cyen cobox ñch'helyum Luwiy te jun aj Egipto yi coylj wi ch'im, nin opontz cya'n swutz Luwiy. Poro te ntaxk opon cya'n chin tajwe'n cunin cyak'ol mu'x wa' tan jale'n walor i!. ¹²Nin cyak' jun piñ tort yi wutz ibñx cu'n tetz, tu cob tort yi wutz uva cu'n yi skejt. Yi wi't wane'n, nin tzun jal mu'x walor yi jun aj Egiptoja'tz, na nsken wi't el oxix k'ej ta'n tu oxix ak'bal yi qui na wan nin qui'c mu'x tc'a!. ¹³Jakol tzun Luwiy tetz:

—¿Altzaj swetz na' scyetz i' apatrón? ¿Nin na' ncësite't? chij Luwiy tetz.

—In bin aj Egipto, nin in mos jun amalecita, poro ja el oxix k'ej yi ja chin cyaj cyen colil yi impatrón tan paj yi ja chinyabtij. ¹⁴Nin cho'n xka'ke'n tan majle'n e'chk takle'n le ama'l yi at cwe'n tzi'n chi'ama'l yi e' cereteo. Ncha'tz chi'ama'l yi e' aj Judá tu chi'ama'l yi e' xonl k'ajtzun Caleb. Ncha'tz oc cyen k'a'kl yi tnum Siclag ka'n, stzun yi yaja'tz bantz.

¹⁵—¿Tzabne' pe' pawor swetz tan woponse'n kale ate't yi jun k'u'j alk'oma'tz? chij Luwiy tetz.

—Ba'n tzimban pawor teru!, poro ko jun cu'n Italu' swutz Ryos yi quil tz'ocu' tan imbiyle'n cu'n, nin yi quil chinjatxu' tetz impatrón. Nchimben tzun tan ñchajle'n yi be' teru' kale ate', stzun yi aj Egiptoja'tz.

¹⁶Nin e' opontz kale ate't yi e' alk'oma'tz. Nsken tzun el chichitol quibtz tan ujle'n, nin benake' nin tan wa'a'n nin xc'alal'i'n nin wi'nin tzatzin na bajijtz ñchixol'i tan yi e'chk takle'n yi baj chicambal le chi'ama'l yi e' filistey nin le chi'ama'l yi e' aj Judá. ¹⁷Cyoque'n tzun Luwiytz tan oyintzi' scyuch'. Jalchan chixe'te'n tan chibiyle'n cu'n, nin jalen cwe'n k'ej chixcyewe'n. Cya'l nin tzun jun ñchixol'i yi e' alk'oma'tz itz'lij cyentz, ntin yi cyaj cient yi xicye't nin e', na yi e' cyetz e' xcy'e' tan cycle'e'n ojk te'jak chicamey.

¹⁸Ma Luwiy, e' xcy'e' tan colpe'n junt tir yi e'chk takle'n yi el chimajol yi e' amalecita'tz. Ncha'tz xcy'e' i' tan chicolpe'n yi cob txkel. ¹⁹Qui'c jun takle'n yi

^a30:5 1S 25:42-43. ^b30:7 1S 22:20-23.

qui'k e' xcy'e' tan colpe'n, ma na ja chicambaj jun tircu'n. Ncha'tz qui'c nin jun nitxa' nka jun tijl c'u'lal nink tx'akxij, nka nink quim, ma na tircu'n xcy'e' Luwiy tan chicolpe'n. ²⁰Ncha'tz cambaj Luwiy cyakil awun yi el chimajol yi e' alk'oma'tz, chi tane'n cne'r tu wacx. Nin yi e' yi na chitzantz tan chilaje'n tzaj cyakil yi e'chk awuna'tz ja cyal: "Tircu'n yi awune'j ya'stzun yi ja xtx'ac Luwiy."

²¹Ma yi cyopone'n Luwiy kale e' cyaje't cyen yi cob cient tuch' yi qui nin chitx'aj tan chixome'n nin scye'j, yi ate' cyen stzi' yi a' Besor, nin tzun e' eltzajtz tan chic'ulche'n. Nin tzun tziwinin Luwiytz scyetz. ²²Poro at e' ḥchixo'l yi e' yi xomche' te Luwiy yi juntlen cyajtza'kl, nin chin xo'wbil nin e', na nin cyal: "Qui'c cuj tan kak'ol jun takle'n scyetz yi e' yi quinin chitx'aj tan chixome'n nin ske'j. Ma na ntin kak'e' quixkel tu chinitxa', nin junawes tajwe'n tan cycle'n skaxo'l," che'ch coboxa'tz bantz.

²³—Axwok jun c'oloj wamiw, chij Luwiy, —ba'nt cu'n quil kaban yi jun ajtza'kla'tz, na ja oc Kataj tan kuch'eye'n, nin qui nin ntak' i' ama'l tan kaquime'n. Ncha'tz ja tak' i' ama'l sketz tan kaxcyewe'n tan chibyle'n yi jun k'u'alk'oma'tz yi e' oc tan kelse'n cu'n klo' swutz. ²⁴Ba'nt cu'n cya'l jun xom wi' te jun ajtza'kla'tz, na yil jatxlij yi e'chk takle'n yi nkacambaj, nicy' nin tu' nkaben. Na ite'n nin chik'ej'a'tz yi e' yi nchicyaj cyen tan q'uicy'le'n be'ch ketz, scyuch' yi e'u' yi n̄cha'ku' tan oyintzi', stzun Luwiy bantz.

²⁵Jetza'tz tzun xcone'n yi jun ajtza'kla'tz ḥchixo'l yi e' xonl Israel, nin īxnin na bajije't jalú.

²⁶Ej ma yi cyopone'n Luwiy le tnum Siclag, nin tzun octz tan jatxle'n e'chk oy scyetz yi e' tamiw, chi tane'n yi e' wi' banl wi' yi ate' jalen Judá. Tak' i' jun part scyetz, te yi jun c'oloj yi xcy'e' i' tan cambe'n scye'j yi contr. Ncha'tz ben tlol yi xtxobile'j tetz yi e' ḥchakum tan talche'n scyetz yi e' wi' banl wi'a'tz: "Je jun oye'j tetz cyeru', i'tz jun part te yi ja chinxcye' tan majle'n len scyetz yi e' contr Kataj Ryos,' ya's tzun tzitalwok scyetz," stzun Luwiy ban nintz scyetz yi e' ḥchakuma'tz.

²⁷Ite'n nin ban i'-tz scye'j yi e' wi' banl wi' cwent Betel, nin yi e' yi ate' Ramot cwent Néguev. Nin ncha'tz ben oy ta'n tulak e'chk ama'l chi tane'n Jatir, ²⁸Aroer, nin le tnum Sifmot, nin le tnum Estemoa, ²⁹nin le tnum Racal. Ncha'tz ben oy ta'n scyetz yi e' wi' banl wi' yi ate' tulak e'chk tnum cwent Jerameel ḥchixo'l yi e' quenita. ³⁰Nin ben oy ta'n le tnum Horma, tu Corasán, nin le tnum Atac tu Hebrón. ³¹Ben len e'chk oy ta'n lakak ama'l kale e' icy'ake't tan ew ib scyuch' yi e' yi xomche' te'j.

Yi quime'n Saúl scyuch' yi e' cy'ajl tul oyintzi'

(1Cr 10:1-12)

31 ¹Ej i tzun bantz nin tzun e' ben yi e' filisteyat'z tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel, poro yi e' xonl Israel qui nin e' xcy'e' cyen scye'j, ma na nin e' el ojkuj ḥchiwutz, nin wi'nin e', e' quim wi yi ju'wtz Gilboa. ²Chixome'n nintzun yi e' filistey tan stz'amle'n Saúl scyuch' yi e' cy'ajl. Nin tzun quim Jonatán cya'n, tu Abinadab nin Malquisúa. ³Ej nin tzun oc chitx'anul quibtz tan oyintzi' te Saúl. Nin tan paj yi ba'n tculin chic'oxon flech yi e' filistey yi xomche' nin tan biyle'n cu'n, nin tzun q'uixpijtz cya'n. Xobe'n tzun Saúltz scyetz. ⁴Tlol tzun i'tz tetz yi ḥch'eyum yi xomij te'j:

—Cy'aje'n tzaj aspar, nin biycu'n in, bantz nk'e'tz yi e' awer naka'tz chimbion cu'n, nin bantz quil chitze'e'n swe'j, te ntaxk chinquim cya'n, stzun i' tetz yi ñchakum.

Poro yi ñch'eyum qui nin tzun cujijtz, na wi'nin xobe'n. Ej, je'n tzaj tzun tcy'al Saúl yi tetz spar nin cu' xtxicbaltz wuxtx'otx', nin ben joklok tzibaj.⁵ Yi tilol yi ch'eyum yi nsken wi't quim Saúl, ite'n nin tzun tulej tetz, nin cu' xtxicbal yi spar wuxtx'otx', nin ben joklok tzibaj, nin quimtz.⁶ Ya!stzun bantz yi chiquime'n Saúl scyuch' yi ox cy'ajl tu yi ñch'eyum yi xomij te'j, nin scyuch' cyakil yi e' sanlar i!.⁷ I tzun yi quilol yi e' xonl Israel yi najlche' le jalajt cy'en yi ama'la'tz swutz len yi a' Jordán, yi wi'nin cycle'n ojkuj yi e' sanlar nin yi nsken wi't chiquim Saúl scyuch' yi ox cy'ajl, nin tzun e' el ojkujtz tulak chitnumil. Ej nin tzun e' opon yi e' filisteytz tulak yi e'chk tnuma'tz tan najewe'n.

⁸ Ma le junt eklok yi cyopone'n yi e' filistey tan majle'n len chima'cl yi e' alma', nin tzun e' nojquentz te wankil Saúl tu chiwankil yi ox cy'ajl wi yi ju'wtza'tz yi na bi'aj Gilboa. ⁹Nin tzun el chikuxul yi wi' Saúl. Ncha'tz el chimajol yi e'chk ma'cl, nin tzun e' ben chakumtz cya'n tan xo'mbe'n cyakil yi chi'ama'll tan xtxole'n tulak e'chk ca'lil chiryosil yi mbi cu'n bajij scye'j yi e' xonl Israel. ¹⁰Nin tzun oc cyen yi e'chk ma'cl k'ajtzun Saúl cya'n le ca'l chiryosil Astarté, nin tzun je' chich'imbal yi wankiltz swutz yi chin wutzile'n tapij tetz yi tnum Bet-sán.

¹¹ Ma yi quibital yi e' aj Jabes cwent Galaad yi mbi cu'n baj chibnol yi e' filistey te Saúl,¹² nin tzun oc chiyol tircu'n yi e' yaj yi chin cham nin e' tan chibene'n tan ticy'le'n tzaj. Cyakil tzun yi jun ak'bala'tz chixontz. Yi cyopone'n, nin tzun cutzaj yi wankil k'ajtzun Saúl cya'n swutz yi chin tapij cwent Bet-sán scyuch' yi ox cy'ajl. E' pakxe'n tzuntz Jabes le chitnumil. Cy'a'n chiwankil Saúl cya'n. Ej nin yi cyopone'n, nin tzun e' oc tan stz'e'se'n yi chiwankila'tz wi k'ak!.¹³ Ej cho'n tzun mukxe'n chibakiltz le ama'll Jabes, jak jun wi' tze!. Ma yi mukxe'n chibakil, nin tzun chimuc' we'l tetz juk k'ej. Saúl, yi chireyil.

CA'P SAMUEL

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi liwr tetz Ca'p Samuel na ñchaj sketz yi mbi cu'n mbajij yi tele'n tiemp te yi nsken wit chiquim yi rey Saúl tu Jonatán. Ncha'tz na ñchaj sketz yi xtxolbil yi tal Luwiý tan paj yi bis o'kl yi ban i' scye yi e' alma'a'tz. Nin na kil yi mbi cu'n ban i' yi toque'n cyen tetz chireyil yi e' aj Judá.

Ncha'tz na ñchaj sketz yi balajil yi cawu'n yi mban Luwiý squibaj e' xonl Israel. Poro ncha'tz na ñchaj sketz yi e'chk paltil i' tu e'chk til yi jal swutz Kataj Ryos.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1–4) na jilon te yi cawune'n Luwiý squibaj yi e' aj Judá.

Yi ca'p wekl (Cap. 5–24) na jilon te yi cawune'n Luwiý squibaj yi coblaj k'u'j xonl Israel.

a. (Cap. 5–10) yi mbi mbajij te yi toque'n i' tan cawu'n.

b. (Cap. 11:1–12:25) yi xtxolbil tetz David tu Betsabé.

c. (Cap. 12:26–20:26) yi e'chk il yi ul swutz Luwiý.

d. (Cap. 21–24) yi mbi mbajij tul yi e'chk wi'tzibil tiemp te yi na cawun tzaj i'!

Yi tpone'n stziblal twi' Luwiý yi nsken quim yi rey Saúl

1 ¹I tzun bantz te yi nsken wi't quim Saúl, nin te yi nsken xcy'e' Luwiý scyuch' yi e' sanlar tan chixite'n cu'n yi e' amalecita, nintzun e' pakxij junt tir le tnum Siclag tetz cobox k'ej. ²Ma le toxi'n k'ej, nin tzun opon jun yaj yi nternin katza'lty i'c'h tetz, nin chin puklajt nin xo'l wi' tan ñchajle'n yi wi'nin na bisun. Yi jun yaja'tz cho'n tele'n ojkuj le ama'l kale ate' pont Saúl scyuch' yi e' sanlar. Nin yi topone'n swutz Luwiý nin tzun cu' mejloktz jalen yi cwe'n pon yi wi' wuxtx'otx', tan tak'le'n k'ej Luwiý.

³—¿Yaj, na' nc̄xsite'? chij Luwiý tetz.

—Yi in wetz ja ne'l tzaj colpuj le kacampament yi o' xonl Israel, chij yi yaja'tz.

⁴—iPoro altzaj swetz yi mbi'tz mbajij! Txol tzaj swetz, chij Luwiý.

—Yi xtxolbil i'tz, yi ja ke'l ojkuj ñchiwutz kacontr le oyintzi', nin wi'nin alma'mban. Ej nin ja che'l cu'n rey Saúl swutz, tu Jonatán yi cy'ajl, chij yi yaja'tz.

⁵—Poro ñe'n na el atxum tetz yi ko ja wi't chiquim Saúl tu Jonatán, chij Luwiý tetz yi yaj.

⁶—Yi mero puntil i'tz atin cunin wetz wi yi ju'wtz Gilboa, yi mbene'n wilol yi na xcon yi lans Saúl ta'n tetz xtx'amij. Nin txant tan cyopone'n yi e'chk care't tetz oyintzi' cwent yi e' filisteyat'z scyuch' yi e' yi xo'n cuntu' quitane'n tan stz'amle'n i!. ⁷Te yi jun tkuja'tz nin tzun xmayin tzaj i'-tz wutz coc, nin chinsaj chakoltz.

Ja tzun nopontz te'j tan öch'eye'n klo!. ⁸Nintzun njak i' swetz yi na' scyetz in, nintzun wal tetz yi in jun amalecita. ⁹Talol tzuntz swetz: “Banaj pawor tan imbiyle'n cu'n na chin q'uixc'uj nin atin cu'nt, nin iixin itz'ine't,” stzun i' bantz swetz.

¹⁰Ej nin tzun ncu' imbiyoltz, na tech cu'n tib yi qui't tz'itzi'. Nin tzun me'l incyal yi coron yi ate'n te'j wi' tu yi jun yubel yi at cu'n skul k'ab, tan wak'ol teru', ilu' jun c'oloj wajcawil,^a chij yi amalecita'tz bantz tetz Luwiyl.

¹¹Ej cwe'n tzun rit'ol Luwiyl yi be'ch tetz tan paj bis o'kl. Ncha'tz e' ban yi e' yi xomche' te'j. ¹²Wi'nin o'kl nin wi'nin chuna'n bajij yi quibital yi nsken wi't quim Saúl tu Jonatán yi cy'ajl. Nin yi nsken wi't che'l cu'n yi e' sanlar tetz Israel swutz, yi e' sanlar tetz Ryos. Wi'nin tzun chibisune'n nin muc' Luwiyl we'j jalen yi toque'n akale'n te jun k'eja'tz tan paj yi mbi cu'n bajij te Saúl tu Jonatán. ¹³Jakol tzun Luwiyl tetz yi jun xicya'tz yi oponsan rason twi' i':

—Yi axtatz ñna' ncësite't? chij Luwiyl.

—Yi in wetz in jun awer nak öchixio'lù, in jun amalecita, chij yi chakum.

¹⁴—iNxac manimsaj awib tan biyle'n cu'n yi yaj yi bixba'nt tan Ryos tetz rey! chij Luwiyl.

¹⁵Saje'n tzun öchakol Luwiyl jun scyeri e' yi ate' jak' ca'wl, nin tzun cawunintz tetz:

—iBiy cu'n yi june'j! chij.

Nin tzun cu' biyol yi jun amalecita'tz. ¹⁶Te yi jun tkuja'tz yi ntaxk quim, nin tal Luwiyl tetz:

—Axté'n aj paj te yi cëcupon biyij, na ja awal tan atzi' yi axté'n mbiyon cu'n yi kareyil, yi txa'ijt tan Ryos, chij Luwiyl bantz.

Yi chuna'n tu yi o'kl yi bajij tan paj chiquime'n Saúl tu Jonatán

¹⁷Ma Luwiyl, nintzun tzaj bu'k jun bitz tetz talma' yi cya'n chuna'n ta'n, tan paj yi nsken chiquim Saúl tu Jonatán yi cy'ajl. ¹⁸Nintzun cawun Luwiyl tan toque'n chichusle'n yi e' aj Judá, tan ta'we'n yi jun bitza'tz yi cya'n chuna'n ta'n. Ej nin yi jun bitza'tz yi na bi'aj “Yi c'oxol flech”, cho'n tz'iba'n cyen tul yi liwr yi na bi'aj “Justo”.^b

¹⁹“iCyakil yi o' xonl Israel, ja el kak'ej wi'wtz xo'l wutz! Wech na at e' yi chin cham nin e' tan oyintzi', poro ja che'l cu'n swutz.

²⁰Cya'll ben tan xtxole'n scyetz yi e' filistey le tnum Gat nin cya'll tz'oc tan xtxole'n tulak e'chk be' le tnum Ascalón, bantz quil chitzatzin yi e' xna'n filistey, bantz quil chitz'itpun tan tzatzin na yi e'a'tz, qui'c Ryos tetz cyalma'.

²¹“Qui'tk cu' jun tz'uje' a'bal wi'ak yi e'chk ju'wtza'tz cwent Gilboa, nin qui'tk cu' k'ab che'w tibaj, na yi jun ama'la'tz i'tz jun ama'l tetz quimichil. Na tul yi jun ama'la'tz ja baj chiyak'pul kacontr yi makbil chiflech yi e' yi chin cham nin tan oyintzi' Na tul yi jun ama'la'tz ja tz'ilin yi makbil flech Saúl, nin qui't na txekun tan paj yi yak'pe'n tetz.

^a1:6-10 1S 31:1-6; 1Cr 10:1-6. ^b1:18 “Justo” i'tz jun antiw liwr yi qui't na jal jalú, kale tz'iba'nt cyen yi mbi cu'n nchibán cyen yi e' yi chin cham nin, öchixio'l yi e' sanlar cwent Israel, chitane'n Josué, Luwiyl, nin coboxt chixone'n.

- ²² "Yi na chipakxtzaj Saúl tu Jonatán tul jun oyintzi', ilenin nojnak öch'el tu xepu'il chiwankil chiccontr te chispar nin te'jak chiflech. Wech yi e' contra'tz, chin wi'tz aj biyonl nin e'.
- ²³ Ja kapek' te Saúl, nin ja kapek' te Jonatán. Junit e' te yi itz'e't tzaj. Nin junit nin e' yi e' quime'n. Chin lajke'l nin nchoyintzin chi jun q'uil q'uitx. Nin at mas chichamil chi chichamil e' león.
- ²⁴ "Axwok jun c'oloj me'l Israel, ok'enwok te Saúl, na tan i', ja oc balaj be'ch itetz. Nin tan i' ja oc balaj xbu'k yi lino cu'n, yi oro cu'n yubel stzi'ak.
- ²⁵ iWech na chin cham nin e', poro ja chisotz tul oyintzi'! iLastum, ja el cu'n Jonatán swutz, ja el cu'n swutz jalen wi'wtz!
- ²⁶ "iWi'nin na cçjoyon swetz Jonatán! iWi'nin nchimpek' tzawej', aë jun c'oloj witz'un! iChumbalaj nin xtxaxl awalma' banak swe'j! Ilenin ja cxe'l cu'n te ayol. Na ba'n k'uke' kac'u'l te'e'. Mas tcu'n ja k'uke' inc'u'l te ayol, swutz jun yol yi na suk jun xna'n tetz tchmil.
- ²⁷ Lastum ja che'l cu'n swutz yi e' yi chin cham nin e'. Lastum na xitu'n cu'n nsaj e'chk chima'cl."

Yi toque'n Luwyi tetz rey cwent Judá

2 ¹Ej i tzun yi baje'n wi' yi jun chuna'na'tz, nin tzun jak Luwyi tajtza'kltz tetz Kataj:

—Ilu' jun c'oloj Wajcaw, ¿Tajwe'n pe' tan imbene'n le jun tnum cwent Judá? chij Luwyi.

—Tajwe'n tan abene'n, chij Kataj.

—Wajcaw, ¿mbi tnumil cwent Judá nchimbene't? chij Luwyi.

—Tajwe'n tan abene'n Hebrón, chij Kataj bantz tetz.

²Chibene'n tzun Luwyitz scyuch' yi cob txkel, Ahinoam yi aj Jezreel tu Abigail, yi txkelbe'n k'ajtzun Nabal yi aj Carmel. ³Ncha'tz nin e' ben tcy'al yi e' tamiw yi ilen nin xomche' te'e', scyuch' chinajal. Cho'n tzun cyopone'ntz tan chinajane'n le tnum Hebrón. ⁴Nin tzun opon chimolol quib cyakil yi e' yaj yi e' aj Judá le tnuma'tz, nintzun bixe! Luwyitz cya'n tetz chireyil.

Yi tbital Luwyi scyetz yi e' wunak, yi i'tz yi e' aj Jabes cwent Galaad mukun yi wankil k'ajtzun Saúl, ⁵nin tzun e' ben cobox chakumtz ta'n tan talche'n scyetz yi e' aj Jabes: "Tak' tzaj Kataj wi'nin banl talma' squibu', na yi e' cyeru' ja chimuku' wankil k'ajtzun kareyil. ⁶Ncha'tz nink tz'oc Kataj tan chiq'uicy'l'e'nu' nin qui'k che'l'u' te'e'j c'u'l i'. Ma yi in wetz ilen nin quil che'l'u' te inc'u'l, nin ilen nin tzimbne' jun ba'n scyeru', na chumbalaj nin yi cyajtza'klu' yi nchimuku' yi wankil k'ajtzun kareyil. ⁷Poro quiwit, quil chibisunu', qui'c na ban ko ja quim yi rey Saúl. Na yi e' aj Judá ja wi't no'c cyak'un tetz wi'tz chireyil," stzun Luwyi bantz scyetz yi e' chakum tan chitxolil scyetz yi e' aj Jabes.

Yi oyintzi' yi jal öchixo'l yi e' aj Israel scyuch' yi e' aj Judá

⁸I tzun bantz yi Abner cy'ajl Ner yi wi'tz cyajcawil yi e' sanlar k'ajtzun Saúl, nin tzun ben tcy'al i' yi Is-boset, yi cy'ajl k'ajtzun Saúl le tnum Mahanaim. ⁹Cho'n tzun bixewe'ntz ta'n tetz rey cwent Gesuri, Jezreel, Efraín, Benjamín nin cwent tircu'n Israel. ¹⁰At tzun Is-boset tul ca'wunak yob yi xe'te'ntz tan cawu'n cwent Israel, nin cob yob ban i' tan cawu'n. Ma yi e' xonl k'ajtzun Judá yi cyetz chireyil

bantz i'tz Luwiy. ¹¹ Juk tzun yob tu kak xaw ban Luwiy tan cawu'n cwent Judá, nin yi bajx tnum kale najewe'l i' tan cawu'n i'tz Hebrón.

¹² Ej nin tzun e' eltzaj Abner le tnum Mahanaim tan cyopone'n le tnum Gabaón, na i' yi wi'tz bajxom squibaj yi e' sanlar cwent Is-boset, yi rey tetz Israel. ¹³ Ma tetz Joab yi aj Judá, tal Sarvia, nin e' eltzajtz le tnum Hebrón na i' yi wi'tz bajxom squibaj yi e' sanlar cwent rey Luwiy. Cho'n tzun chic'ulul quibtz kale atit jun cu'lbil a' cwent Gabaón. Cho'n tzun baj cwe'n chinuc'ul quibtz tan oyintzi', jun tx'akaj le jun xlaj yi cu'lbil a'a'tz, ma junt tx'akaj le jalajt. ¹⁴ Nin tzun tal Abner jun xtxolbil tetz Joab:

—Qui' pe' atz yil chichy' tzaj yi e' ac'aje't tan oyintzi' skawutz, chij i'.

—Ba'n atit, chij Joab.

¹⁵ Ej cha'stzun te ḫchixo'l yi e' sanlar cwent Benjamín tu Is-boset yi cy'ajl k'ajtzun Saúl, nin e' icy' coblaj chakum cya'n ḫchiwutz. Ncha'tz e' ban yi e' sanlar yi ate' jak ca'wl Luwiy, nin e' icy' coblaj chakum cya'n ḫchiwutz. ¹⁶ Chichyakil cunin tzun yi e' chakuma'tz e' ben niltz tan chitz'amle'n chicontr. Itzun xi'il chiwi' chicontr tx'amx cya'n, jujun chan te jujun. Nin ben chikopol chispartz jak cyempl. Nin tan yi xtxolbila'tz cyakil yi e' chakuma'tz e' quim lentz. Cha'stzun te nin oc bi' yi jun luwara'tz tetz Helcat-hazurim^c, cwent Gabaón. ¹⁷ Chin xo'wbil nin ban yi oyintzi'a'tz tul yi jun k'eja'tz, na nin tz'akon Abner scyuch' cyakil yi e' sanlar cwent Israel, cyak'un yi e' sanlar Luwiy yi e' aj Judá. ¹⁸ Xomche' yi ox tal Sarvia le oyintzi'a'tz yi na chibi'aj: Joab, Abisai tu Asael. Yi Asaela'tz elnak nin tcy'a'j, chi na ojkel jun masat xo'l ch'im. ¹⁹ Bene'n tzun xomok i'-tz wutz coc Abner tan stz'amle'n klo'. Qui nin tak' i' amall tetz tan tele'n ojkuj. ²⁰ Ma yi xmayine'n tzaj Abner wutz coc, nin tzun taltz:

—iAḥ bin lo' a'tz Asael! chij Abner.

—iIna'tz! chij i'.

²¹ Saje'n tzun tlol Abner:

—Qui'l cxom tzaj wutz incoc tan intz'amle'n. Ba'nt cu'n joyaj puntil tan stz'amle'n jun inchakum nin majlen yi e'chk takle'n yi cy'a'n ta'n, chij Abner.

Poro yi Asael, quinin cutzaj xtxumu'n, ma nin xom nin tan stz'amle'n klo' Abner. ²² Saje'n tzun tlol junt tir Abner:

—iQui na waj yil cxom tzaj tan intz'amle'n, ko qui' atz cxe'lpon cu'n wa'n swutz! Nin kol cxquim wa'n quil tzatzin yi awutzicy Joab swe'j, chij Abner.

²³ Poro tan paj yi quinin oc yol Abner te wi' Asael, saje'n tzun xuyul Abner yi wi' yi tetz lans wutz c'u'l Asael. Cyecyen tunintz twankil Asael nin elpon wutz coc. Cho'n nin quime'n cyentz kale cwe't trimp. Nin cyakil yi e' yi xomche' tzaj nin tzun na chitxce' cu'ntz tan xmaye'n yi wankil Asael yi nsken quim. ²⁴ Ma yi e' stzicy Asael yi Joab tu Abisai, qui nin tzun e' txcy'e' cu'n, ma na nin e' xom nin tan stz'amle'n Abner. Nsken cu' k'ej yi cyopone'n wi ju'wutz Ama, yi at swutzo'c tzaj yi tnum Gía, tul yi be' yi na ben le amall yi tz'inunin tu' cwent Gabaón. ²⁵ Cho'n tzun chimolol quib yi e' aj Benjamín scyuch' Abner wi jun ju'wutz, nin junit k'u'j e' bantz tan chibnol list quib tan oyintzi' junt tir. ²⁶ Ḫch'ine'n tzaj tzun Abner scyetz Joab:

—¿Qui polo' tzaj yi jun oyintzi'a'tz yi at skaxo'!? ¿Qui pe' na el atxum tetz yi jun ajtza'kla'tz ntin stk'e' wi'nin bis o'kl sketz kacyakil cu'n? iBa'nt cu'n alaj

^c 2:16 “Helcat-hazurim” na lo' elepong “Ama'll xo'l c'ub tetz oyintzi.”

scyetz yi e' yi xomche' tzawe'j tan qui't cyoque'n tan chibiyle'n cu'n chixonl! chij Abner ban tzajtz.

²⁷Bene'n tzun stza'wel Joab:

—Jun cu'n yol na wal nin tzatz tan bi' Kataj Ryos, yi qui'lk nsaj awalol yi xtxolbila'tz, ja klo' chixe'tij yi e' insanlar tan chibiyle'n cu'n yi e' katanum jalen cu'n klo' yil tz'ul skil eklen, chij Joab.

²⁸Cawune'n tzun i'-tz tan cwe'n e'chk chun, tan makle'n chiwutz yi e' sanlar tan chitanewe'n tan oyintzi'. Qui't tzun e' ben xomoktz tan chibiyle'n cu'n yi e' aj Israel. ²⁹Ma tetz Abner tan pakxe'n jalen Mahanaim nin tzun e' xon tul jun ak'bala'tz cyakil yi ama'l cwent Arabá. Nin ja xcon e'chk k'ab be' cya'n yi na icy' cu'n wi a' Jordán. Ncha'tz e' icy' cwent Bitrón, kalena's tzun cyopone'ntz le cyetz chi'ama'l, Mahanaim.

³⁰Ncha'tz Joab qui't oc ch'inch'uj tan stz'amle'n Abner, nin tzun octz tan chijutz'e'n cu'n yi e' tetz sanlar, nin octz tan cyajle'n. Kalena'tz tzun yi lajluchaxe'n yi e' quim wajxaklaj wi'tz ajcaw yi ate' jak' ca'wl Luwiy tuml yi Asaela'tz. ³¹Ma yi e' yi xomij te Luwiy, ja lajluchax xchiwutz yi e' quim ox cient tu ox c'al xonl k'ajtzun Benjamín cya'n, tuml yi e' yi xomche' te Abner. ³²Ej ma wankil Asael, nin ben ticy'le'n jalen Belén, nin cho'n mukxe'ntz kale mukxe't yi k'ajtzun taj. Ma Joab scyuch' yi e' yaj yi xomche' te'j, baj cu'n tzun ak'baltz cya'n tan xo'n, nsken ul skil yi cyopone'n Hebrón.

3 ¹Nim tiemp ban yi oyintzi' xchixo'l yi e' xonl Luwiy tu yi e' xonl k'ajtzun Saúl, nin te yi tele'n tiemp wi'nin jale'n chichamil yi e' tu Luwiy, ma tetz k'ajtzun Saúl wi'nin tele'n chichamil.

Yi e' xonl Luwiy

²Je chibi' yi e' nitxajil Luwiy e' jal te yi ate' pon Hebrón: Yi bajx cy'ajol na bi'aj Amnón, tal yi txkel i' yi na bi'aj Ahinoam yi aj Jezreel. ³Yi ca'p na bi'aj Quileab, tal Abigail yi txkelbe'n k'ajtzun Nabal yi aj Carmel. Yi toxi'n na bi'aj Absalom tal Maaca yi me'l Talmai, yi rey cwent Gesur. ⁴Yi cyaji'n na bi'aj Adonías, tal Haguit. Yi to'i'n na bi'aj Sefatías tal Abital. ⁵Yi kaki'n cy'ajl na bi'aj Itream, tal Eglá, yi i'tz junt txkel Luwiy. Cyakil yi e' cy'ajola'tz cho'n quitz'e'n Hebrón yi tnum kale najewe't Luwiy.

Yi xome'n wi' Abner te Luwiy

⁶Ej i tzun te yi na tzan cyen cunin yi oyintzi' xchixo'l yi e' tu Is-boset yi cy'ajl k'ajtzun Saúl scyuch' yi e' tu Luwiy, jale'n nin tzun ban mas k'ej Abner xchixo'l yi e' yi xomij chiwi' te Is-boset. ⁷At tzun jun xna'n yi i'tz ca'p txkel Saúl tane'n, yi na bi'aj Rizpa, me'l Aja, nin tzun witbej tib Abner tu jun xna'na'tz. Tan yi xtxolbila'tz nin tzun oc Is-boset tan yajle'n:

—iNxac mawitbej awib tu yi ca'p txkel tane'n k'ajtzun intaj! chij i'.

⁸Saje'n tzun colpuj wi' Abner tan yi yol yi tal Is-boset tetz:

—iXe'n tzun! ¿In ptzun jun ta'kl tx'i!, yi na xcon scyetz yi e' aj Judá? Yi in wetz ja wak' wib tan inxcone'n jak' ca'wl ataj. Nin ja wak' chik'ej yi e' tetz tamiw. Nin quinin ncxben injatxol tk'ab Luwiy. Ma jalu', ja cxi'l tan talche'n swetz yi ja injuch wil te'j jun xna'n tu!. ⁹Nink tz'oc Kataj tan incawse'n cunin ko quil no'c tan xch'eye'n Luwiy tan toque'n cyen cunin ko quil no'c tan Ryos tetz. ¹⁰Na alijt cyen

tan Ryos tan tele'n majij yi ca'wl tk'ab Saúl scyuch' yi e' tetz xonl, nin tan tak'le'n yi ca'wl tk'ab Luwiy tan cawune'n tibaj Israel nin Judá tul yi ama'l cwent Dan jalen cwe'n tzi'n te yi ama'l cwent Beerseba, stzun Abner bantz.

¹¹ Qui'ct nin tzun jun yol tal Is-boset tetz Abner, na wi'nin xobe'n i' tetz. ¹² Ma tetz Abner nin tzun e' ben cobox chakum ta'n tan talche'n yi xtxobile'j tetz Luwiy: “¿Na' scyetz taw cyakil katanum? Wetz pe', nko atz. Ba'nt cu'n kaban jun trat: tzinjoye' puntil bantz cyoqe'n cyakil yi e' xonl Israel jak' ca'wlu,” chij Abner bantz, tan cyalol yi e' chakum tetz Luwiy.

¹³ Ma tetz Luwiy i tzun tal: “Ba'n lbixe' jun trat skaxo'l tzawuch' poro kol tzacy'aj tzaj Mical, yi me'l k'ajtzun Saúl, swetz. Ko qui' ba'nt cu'n quil tzachaju'l awib tzinwutz,” chij Luwiy. ¹⁴ Ncha'tz nin e' ben cobox chakum tan Luwiy tan yol tetz Is-boset: “Tz'ulke'n junt tir yi wuxkel awa'n, yi Mical, na quimnake' jun cient filistey wa'n tan toque'n tetz wuxkel,” chij Luwiy.

¹⁵ Cawune'n tzun Is-boset tan tele'n majij Mical tetz Paltiel, yi cy'ajl Lais. ¹⁶ Poro yi Paltiel, nin xom nin wutz coc nin wi'nin tok'e'n jalen yi cyopone'n le aldey Bahurim. Nin tzun cawun Abner tetz Paltiel tan pakxe'n.

¹⁷ Ej jilon'e'n tzun Abner scyetz yi e' wi' banl wi' cwent Israel: “Ja el nimix tiemp cyanu' tan joyle'n puntil tan bixewe'n Luwiy tetz kareyil. ¹⁸ Ma jalu' ja bin opon tiempil tan kabnol tane'n, na suki'nt tan Kataj Ryos yi tz'ocpon cyen Luwiy tetz wi'tz kareyil nin xcyek i' tan kacolpe'n jak' chica'wl yi e' filistey nin jak' chica'wl yi e' mas kacontr,” stzun Abner bantz scyetz.

¹⁹ Ncha'tz nin jilon Abner scyetz cyakil yi e' xonl k'ajtzun Benjamín, nin tzun icy'tz tan tpone'n jalen Hebrón tan talche'n tetz Luwiy yi mbi'tz na chitxum cyakil yi e' aj Israel nin yi mbi'tz na chitxum cyakil yi e' xonl k'ajtzun Benjamín.

²⁰ Junak tzun yaj xomche' te Abner yi topone'n jalen Hebrón, kale najle't Luwiy, nin tzun bnix jun chin wa'a'n tan Luwiy scyuch' cyakil yi e' yi xomche' te Abner. ²¹ I tzun tal Abnertz tetz Luwiy:

—Ma jalu', na'je'n, na chin tajwe'n cunin yil chimben tan chimolche'n cu'n cyakil yi e' aj Israel, tan bnixe'n jun trat cya'n tu yi wi'tz cyajcawil tan toque'n cyenu' tetz chireyil bantz cawune'nu', quib yi cyetz cyajbil, chij Abner bantz tetz Luwiy.

Tzatzin cu'n chijatxol quib Luwiy tu Abner. Wi'nin tzatzine'n Abner yi pakxe'nt.

Yi quime'n Abner tan Joab

²² Ej i tzun bantz nin tzun opon Joab scyuch' yi e' yi xomij chiwi' te Luwiy, cho'n e' xa'ke'n tan majle'n e'chk takle'n yi e' xcy'e' tan cambe'n scye'j chicontr. Nimix nin tzun sken cyaj cyen yi tnum Hebrón tan Abner. Nin qui'c na bislej i' jetz yi tele'n tzaj Luwiy tan tak'le'n i' tbe'. ²³ Ma yi cyopone'n Joab le tnum scyuch' cyakil yi e' tetz sanlar, nin tzun tbit i' yi nsken xa'lk tzaj Abner yi cy'ajl Ner, tan yol tetz Luwiy. Nin watok cu'n nchijatx quib, nin wi'nin tzatzine'n Abner yi pakxe'n. ²⁴ Topone'n tzun balk'uj Joab swutz yi rey Luwiy, i tzun taltz:

—illu' jun c'oloj kareyil! ¿Mbi ncu' nuc'ulu'? Na ja wit yi ja ulak nin Abner tan yol teru'. ¿Nxac ntak'u' amall' tetz tan tele'n liwr? ²⁵ ¿Qui pe' na el xtxumu' tetz yi Abner yi cy'ajl Ner, ntin ja ulak tan talche'n la'jil teru' nin tan xk'uke'nu', nin tan tilwe'n yi mbi cu'n na tzanu' tan banle'n? chij Joab tetz rey Luwiy.

²⁶ Yi tele'n tzaj Joab tan yol tetz Luwiy, nin tzun e' ben ḥchakol cobox ḥchakum tan stz'amle'n Abner. Cho'n tzun stz'amle'n cya'n kale atit yi julil a' Sira. Nin

pakxij cya'n junt tir Hebrón. Ma Luwiy qui sak swutz mbi mbajij. ²⁷Yi topone'n Abner, nin tzun ben tcy'al Joab i' xlaj yi puertil yi tnum tan chijilone'n chichuc cuntu' tane'n. Na chijilon cu'ntz yi bene'n kopol Joab jun cchilu' le c'u'l Abner nin quimtz. Ya'stzun yi ticy'sal Joab c'u'l te Abner tan paj yi quime'n Asael yi titz'un ta'n. ²⁸Ma yi tbital Luwiy yi mbi cu'n bajij, nintzun tal: "Jun cu'n yol sak swutz Kataj Ryos yi qui'c ketz kapaj scyuch' yi e' yi na chicawun tzinxlaj te yi jun quimichila'tz yi mban, na nk'e'tz o' mbiyon cu'n Abner yi cy'ajl Ner. ²⁹iYi mero aj paj i'tz Joab! Nink tz'oc cunin cawse'n i' tuml yi najal. Nin cyakil cunink yi e' xonl yi xomt che' tzaj, nink chitij yi jun jilwutz quimichila'tz. Nink chiyobtij tan lepra. Nink cho'c tetz co'x. Nink chicu' biyij. Nink chitij we'lj." chij Luwiy bantz.

³⁰E' Joab tu Abisai e' biyon cu'n Abner, na tul yi oyintzi' yi bajij Gabaón nin cu' biyol Abner yi quitz'un yi na bi'aj Asael.

³¹Nin tzun el jun ca'wl tan Luwiy, scyetz Joab scyuch' cyakil yi e' yi xomche' te'lj: "Rit'wok cu'n be'ch itetz, nin tz'oken be'ch ite'tz yi chintzolon nin, nin bisunwok tan yi quimich yi mban Abner," chij. Ej nin xom nin yi rey Luwiy wutzcoc yi ekbil alma' yi e' bene'n tan mukle'n wankil Abner. ³²Cho'n tzun mukxe'n cya'n le tnum Hebrón. Nin tzun ok' rey Luwiy. Wi'nin ḫch'ine'n tan o'kl swutz yi nichil Abner. Ncha'tz cyakil wunak e' ok' lentsz. ³³Nin je tal yi rey Luwiy tul yi chuna'n yi ban i':

iAbner! yi quimichil yi nnojquen tzawutz chin tx'ixwil nin.

¿Ẋe'n mban yi mawak' awib tk'ab jun chin biyol naka'tz?

iLastum! Ja cxe'l cu'n swutz chi na quim jun yaj ḫchik'ab yi e' yi chin txuc nin cyajtza'kl. ³⁴Ja cxsotz yaj, wech na qui c'alij che' ak'ab, nin qui c'alij che' awukan tan caren.

iJa c̄xquim chi na quim jun ḫchik'ab biyol nak yi chin juntlen nin cyajtza'kl! stzun yi rey Luwiy bantz tul yi chuna'n.

Ncha'tz wi'nin cyok'e'n yi e' wunak bantz. ³⁵Nin tzun cu' chiwutz cyakil tetz Luwiy tan wane'n mu'x tal te ntaxk oc akale'n, poro bixe' jun yol ta'n:

—iNink tz'ok Kataj Ryos tan incawse'n cunin, kol baj jun pi᷑ pam wa'n nka alchok takle'nil te ntaxk cu' k'ej! chij i'.

³⁶Cyakil cunin tzun e' wunak el chitxumtz tetz yi bis yi at cu'nt yi rey Luwiy, nin ba'n ban ḫchiwutz yi xtxolbila'tz, na cyakil yi mbi cu'n na ban yi rey, tircu'n wunak na chitzatzin len te'lj. ³⁷Te jun k'eja'tz cyakil yi e' xonl Israel el chitxum tetz yi nk'e'tz Luwiy biyon cu'n nka txumul tetz tan biyle'n cu'n Abner yi cy'ajl Ner.

³⁸Bene'n tzun tlol yi rey scyetz yi e' wi'tz ajcaw yi ate' jak' ca'wl:

—Sak ḫchiwutz yi jalu' ja quim jun chin wi'tz ajcaw skaxo'l ketz yi o' xonl Israel, nin i'tz jun chumbalaj yaj. ³⁹Bintzij, in yi rey yi txa'ij chint tan Ryos. Poro jalu' qui na pujx wa'n mbil tzimban scye'lj yi e' tal wanub Sarvia-a'tz,^d yi ntin biyol naki'n cya'n. Qui na nimsaj inc'u'l tan banle'n tane'n. iNink tz'oc Kataj Ryos tan chicawse'n cunin yi e' yi mbnon yi jun ajtza'kla'tz, yi chin juntlen nin!

Yi cwe'n biyij Is-boset

4 ¹I tzun bantz yi tbital Is-boset yi nsken cu' biyij Abner le tnum Hebrón, nin tzun saj jun chin xo'w te'lj. Ncha'tz e' ban cyakil yi e' aj Israel, cyakil

^d3:39 1Cr 2:12-16.

cunin e', e' xob lentz. ²Te yi tiempa'tz at tzun cob yaj, aj oyintzi'inl yi ate' jak ca'wl Is-boset. Yi cob yaja'tz e' len cu'n ajcaw scye'l cob k'u'j sanlar yi ja chixcon tan majle'n e'chk takle'n scye'l yi e' wunak yi nk'e'tz e' xonl Israel. Baana bi' jun nin Recab bi' yi junt. Yi cob yaja'tz e' len cu'n cy'ajl Rimón yi aj Beerot, nin e' xonl k'ajtzun Benjamín. ³Nin yi tnum Beerot-tz cho'n at cwent yi e' xonl k'ajtzun Benjamín. Na nsken wi't che'l ojk yi e' xonl Beerota'tz jalen Bitaim, kale najlche't chi awer nak tane'n jalu'.

⁴Ma k'ajtzun Jonatán yi cy'ajl k'ajtzun Saúl, at tzun jun cy'ajl cyajnak cyen yi na bi'aj Mefi-boset, yi at mu'x yana'sil te cabil tkan. Na te yi at tzaj tul o' yob nintzun opon tziblal chiwi' yi q'uicy'lom tetz, yi nsken cu' biyij Jonatán tu taj le ama'l Jezreel. Bene'n tzun yi mos yi na tzan tan q'uicy'le'n yi ni'a'tz tan xitz'le'n tzaj, nin tzun el ojktz tuch' tan ew ib. Poro tan paj yi ojke'l nin tzun el stzakpul yi ni!. Nintzun q'uixpij tkantz, nin oc cyentz tetz co'x.

⁵Inti yi cob cy'ajl Rimóna'tz yi aj Beerot, yi Recab tu Baana, nin tzun e' bentz xe ca'l Is-boset, nin tzun e' opontz chajcu'n k'lej, te yi oril yi wi'nin tz'a'. Ma tetz Is-boset benak nin i'-tz tan watl, na nsken wi't wan. ⁶Ma yi xna'n yi q'uicy'lom tetz yi ca'l, nintzun octz tan telse'n stz'ilis mu'x triw, poro tan paj tz'a', sajt quen tu watl. Nin tan yi xtxolbila'tz e' cyecyen tunin Recab tu yi titz'un Baana, nin cya'l jun i'lon chiwutz yi cyocompone'n kale na wite't Is-boset. ⁷Cho'n tzun coylij Is-boset wi xtx'ach le witbil yi cyocompone'n xe ca'l. Nin tzun cu' chibiyoltz, nin el chikuxul yi wi' nin ben quicy'altz. Ej nin baj cu'n ak'bal cya'n tan xo'n tul yi be' yi na icy' cu'n xlaj yi a' tetz Jordán. ⁸Na yi cyajbil i'tz tan tak'le'n yi wi' Is-boset tetz Luwiy, jalen Hebrón. Yi cyopone'n nin tzun cyaltz:

—Ilu' jun c'oloj kajcawil, ja ul yi wi' Is-boset ka'n, yi cy'ajl k'ajtzun Saúl yi contru' banak, yi juna'tz yi joynak puntil tan biyle'n cunu!. Poro yi jalu' ja tak' Kataj Ryos ama'l tan ticy'salu' c'u'l'lu' te k'ajtzun Saúl scyuch' yi e' xonl i', che'ch bantz.

⁹—Sak cu'n swutz Kataj Ryos yi Ryos yi itz' nin tetz, yi jun yi ja chinclax ta'n tk'ab e'chk sotzaj c'u'lal, sak cu'n swutz i' yi cxelponwok cu'n swutz wa'n. ¹⁰Na at tzaj jun yaj yi opon tzinwutz le tnum Siclag tan talche'n yi nsken quim yi rey Saúl. Le wutz tetz tajtza'kl yi i'tz jun balaj tziblal yi chintzatzink te'lj, nin lwak' jun oy tetz. Poro qui nin el xtxum i', yi ko squimok wa'n tan yi tziblal yi ul ta'n tan paj yi mbi mban i!. ¹¹Nin ite'n nin tzimbne'a's tzite'lj. Na chin juntlen nin ban itajtza'kl, na yi yaj yi nquim ita'n qui'c tetz til. Nin cho'n coylij tan ujle'n wi soc xe yi tetz ca'l. Cha'stuzn te tajwe'n cu'n cxelponwok cu'n swutz. Tzichoje' itil tan paj yi ncu' ibiyol Is-boset.

¹²Cawune'n nin tzun Luwiy scyetz yi e' wi'tz cyajcawil yi e' sanlar yi ate' jak' ca'wl i' tan chibiyle'n cu'n. Yi chiquime'n nintzun el chic'aplul chik'ab tu quikan, nin je' ch'imba'ntz naka'jil yi pila'il a' yi at le tnum Hebrón. Ma yi wi' Is-boset cho'n tzun cwe'n chimukultz kale mukxsnake't yi wankil k'ajtzun Abner le tnum Hebrón.

Yi bixe'we'n Luwiy tetz wi'tz rey squibaj cyakil e' xonl Israel

5 ¹Itzun yi wi't bajije'n yi xtxolbila'tz, chibene'n tzun chimolol quib cyakil yi coblaj k'u'j xonl Israel jalen Hebrón, tan yol tetz Luwiy: "Max c'u'l'lu' Ta!. Katanum kib tuch'u', na junit kaäch'el. ²Yi ketz kamantar tan talche'n teru'

i'tz: Bintzij nin yi k'ajtzun Saúl, ja xcon cyen tetz kareyil, poro qui nin bajx cu'n i' skawutz. Ma ilu' teru' ja bajx cunu' skawutz yi nkaben tulak e'chk oyintzi!. Ncha'tz bixba'nt tan Ryos yi ilu' teru' tz'ocpon cyenu' tan cawu'n squibaj cyakil cu'n o' xonl Israel," che'ch bantz tetz.

³Ya'stzun yi xtxolbil yi nxcon cyak'un e' wi' banl wi' scye'j yi coblaj k'u'j xonl Israel yi chijilone'n tu yi rey Luwiyl le tnum Hebrón. Ej nintzun bnix jun trat tan Luwiyl scyuch' yi e' wi' banl wi'a'tz, nin oc Ryos ta'n tetz testiwil yi trat. Bixewe'n tzun Luwiyl cya'n tetz wi'tz chireyil squibaj cyakil yi e' xonl Israel.

⁴Nsken tzun tz'a'k junaklaj yob tan Luwiyl yi toque'n tetz rey, nin ca'wunak yob ban i' tan cawu'n squibaj yi e' xonl Israel. ⁵Juk tzun yob tu ni'cy cawune'n i' le tnum Hebrón squibaj yi e' aj Judá. Ma yi topone'n i' Jerusalén ya'stzun toque'n tetz chirey cyakil e' xonl Israel scyuch' e' aj Judá. Cawune'n tzun i' squibaj tetz junaklaj tu ox yob.

Yi cambal Luwiyl yi ju'wtz Sión yi cya'l na ocpón te'j

⁶I tzun bantz nin tzun e' ben yi rey Luwiyl scyuch' yi e' sanlar jalen le tnum Jerusalén tan chixite'n cu'n yi e' jebuseo yi najlche' le jun tnuma'tz. Nin tan paj yi k'uklij chic'u'l yi e' jebuseo te yi qui'c rmeril tan chixcyewe'n Luwiyl tan cyocompone'n tul yi tnuma'tz na tapij cu'n solte'j, e' xbajtzije'n nin scyetz: "¿I pe' axwoka'tz yi na itaj cxo'c tzajwok tan kabiyle'n cu'n? Ploj itajtza'kl, na chixcyek yi e' kamoyi'x scyuch' yi e' kaco'x tan ilaje'n len," che'ch ban tzaj. ⁷Poro xcy'e' Luwiyl scyuch' yi e' tetz sanlar tan cambaje'n yi tnuma'tz yi at wi ju'wtz Sión, yi tapij cu'n solte'j, nin yi bi' jalul i'tz yi "Yi tnum tetz Luwiyl". ⁸Ej nin te yi tiempa'tz yi na tzan kbal oyintzi' scye'j yi e' jebuseo, nin tal Luwiyl scyetz yi e' tetz sanlar: "¿At pe' e' skaxo'l yi na chi'ch chic'u'l scye'j yi e' jebuseo chi wutane'n wetz? Ko at, tajwe'n bin ko'c tul yi be' a' yi na icy' jak' chitnumil tan kaje'n pone'n tul yi tnum. Ba'n tzun kicy'se' kac'u'l scye'j yi e' moyi'xa'tz scyuch' yi e' co'xa'tz, yi chin juntlen nin tzinwutz," stzun Luwiyl. Cha'stzun te nin a'lchij yi xtxolbil: "Qui'c rmeril tan toque'n jun co'x nka jun moyi'x le ca'l Kataj." ⁹Yi wi't cambal Luwiyl yi ju'wtza'tz yi tapij cu'n solte'j, nin tzun oc bi'-tz yi tnum ta'n tetz "Yi tnum tetz Luwiyl". Nin tzun bnix mas tapij ta'n solte'j cyakil yi luwara'tz yi na xe't tzaj te yi joco'j yi nojsij jalén te yi ca'l tetz rey.

Yi cyopone'n cobox ḫchakum Hiram swutz Luwiyl

¹⁰Ej wi'nin tzun jale'n k'ej Luwiyl, tu ḫchamil. Ncha'tz ilen nin xomij Kataj te'j, yi Kataj Jehová yi cya'l na xcy'e' quen te'j. ¹¹Cha'stzun te yi rey tibaj yi tnum Tiro yi na bi'aj Hiram, nin tzun e' opon cobox ḫchakum ta'n swutz Luwiyl scyuch' cobox se'ol tze' tu se'ol c'ub, nin cy'a'n xan tze' cya'n, tan banle'n yi palacio tetz yi rey Luwiyl. ¹²Tele'n tzun xtxum Luwiyl tetz yi bintzij nin Ryos bixban i' tetz rey tibaj Israel, nin yi ja tak! Kataj ama'l tan cawune'n, nin tan quich'eye'n yi e' xonl Israel yi tanum Kataj.

Yi coboxt nitxajil Luwiyl

¹³I tzun te yi nsken wi't opon Luwiyl Jerusalén tan ta'te'ntz, nin tzun e' oc coboxt txkel i'-tz, nin ncha'tz coboxt xna'n tetz txkel i' tane'n, nin tzun e' jal mas nitxajil scye'jak. ¹⁴Nin yi chibi' yi e' nitxajila'tz yi e' jal Jerusalén i'tz: Samúa,

Sobab, Natán, Salomón,¹⁵ Ibhar, Elisúa, Nefeg, Jafía,¹⁶ Elisama, Eliada nin Elifelet.

Yi xcyewe'n Luwi scye'j yi e' filistey

¹⁷I tzun yi quibital yi e' filistey yi nsken wi't bixe! Luwi tetz rey cwent Israel, cyopone'n tzun nil tircu'n e' tan joyle'n i', poro nin nin tbit Luwi yi cyajtza'kla'tz nin tzun el tewal tib tul jun chin ca'll yi cyall jun tz'ocpon te'j. ¹⁸Chibene'n tzun yi e' filistey ñchiwutz, nin tzun chicambaj cyakil yi ama'l cwent Refaim. ¹⁹Jakol tzun Luwi tetz Kataj:

—Ilu' jun c'oloj Wajcaw ¿Ba'n pe' kol chimben tan oyintzi' scye'j yi e' filisteyat'z? ¿Stk'e' pe'u' ama'l swetz tan intx'acone'n scye'j? chij i'.

—Quilo'k tan oyintzi' scye'j, nin swak'e' ama'l tzatz tan axcyewe'n scye'j, chij Kataj.

²⁰Cho'n tzun topone'n Luwiytz le luwar cwent Baal-perazim,^e nin tul yi ama'la'tz ya'stzun xcyewe'l i' tan chixite'n cu'n yi e' filisteyat'z. Cha'stzun te tlol i': “Chi na el cu'n jun chumam tzanla' ya'stzun chin tulej Kataj ñchixo'l yi e' incontr, na ja chinxcye' tan chixite'n cu'n.”

Toque'n tzun bi' yi ama'la'tz tan Luwi tetz Baal-perazim. ²¹Nin yi e' filistey cyaj cyen tu' chicolil e'chk chirysil yi banij quitane'n, nin tzun e' oc Luwi scyuch' yi e' yaj yi xomche' te'j tan chimolche'n cu'n tircu'n.

²²Poro nin e' opon junt tir yi e' filistey tan cambe'n cyakil yi ñk'ajlaj cwent Refaim. ²³Cha'stzun te jilone'n junt tir Luwi tetz Kataj tan jakle'n tajtza'kl. Tzaje'n tzun tlol Ryos tetz:

—Ba'nt cu'n quil cëben ñchiwutz cu'n tan oyintzi' scye'j, ma na jatxwok cu'n itib tan itoque'n solte'j yi ama'l kale ate't nakajil e'chk wi' tze' balsamo. ²⁴Nin yil tzitbitwoknin yi na ñch'in cyek'e' xo'lak e'chk xak tze' tetz wi' balsamo chi jun c'oloj sanlar yi na chixon, kalena's tzun cxbenwok tan oyintzi' wutz chicoc, na ya'stzun techl yi bajñchin tziwutz tan chibiyle'n cu'n yi e' filistey.

²⁵I nin tzun tulej Luwiytz quib yi tal Kataj tetz, nin tzun e' xcyel'-tz tan chilaje'n len yi e' filistey tul ama'l yi na xe'tij Gabaón jalen te yi cyopone'n yi ama'l Gezer.

Yi joyol Luwi puntil tan tponse'n klo' junt tir yi caña' jalen Jerusalén

6 ¹I tzun bantz nin tzun e' cu' molol junt tir Luwi cyakil yi e' sanlar yi txalijche't tan chixcone'n cwent Israel. Yi cyajjal yi e' sanlara'tz i'tz junaklaj mil. ²Cho'n tzun cyopone'ntz le ama'l cwent Judá yi na bi'aj Baala, na nin bixe'-tz ta'n tan ticy'e'l tzaj yi caña' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj, tan topone'n Jerusalén. Ya's tzun yi caña'a'tz kale na na'wsit yi bi' Kataj Ryos yi cya'll jun na xcyel' quen te'j, yi jun Ryosa'tz, yi cho'n at c'olchbil ñchixo'l yi e' querubim. ³⁻⁴Cho'n cyajnak cyen yi caña'a'tz le ca'l Abinadab, yi ate'n wi jun ju'wutz. Cho'n tzun je'n nin yi caña'a'tz cya'n tibaj jun ac'aj care't yi ocnin wacë tan jute'n. Bajx che' tzun yi cob cy'ajl Abinadab, yi Uza tu Ahío, ñchiwutz yi wacë tan ñchajle'n chibe'. Bajxij Ahío swutz yi caña'. ⁵Nin benake' nin Luwi scyuch' cyakil yi e' sanlar tan bitz, nin tan bixl tetz cu'n cyakil chichamil tan tak'le'n chik'ajsbil tetz Ryos te yi xomche' te yi caña'a'tz. Wi'nin chibene'n tan bitz te yi e'chk arpa tu

^e 5:20 “Baal-perazim” na elepont “yi Ryos yi na xcyel' tan jakle'n be!”.

e'chk salterio, nin pandero tu castañuela nin e'chk platillo. ⁶Ma yi cyopone'n le ama'l yi na a'lchij "Er tetz Nacón", nin tzun ben Uza tan stz'amle'n yi caña' tetz Ryos, tan qui tele'n trimp, na txant qui e' je tzotp yi e' wacx. ⁷Poro nin je' lajpuy wi' Kataj te Uza tan paj yi mben i' tan stz'amle'n yi caña'. Ta'ste'n tzun je'n pac'lok xlaj yi caña'. Nin jun cu'n ban, nin el cu'n swutz.

⁸Ma yi Luwiy nin tzun je' lajpuy mu'x wi' i', na nin quim Uza tan Ryos. Cha'stzun te toque'n cyen bi' yi luwara'tz tan Luwiy tetz Pérez-uga, nin ite'n nin bi' yi ama'la'tz jalu!. ⁹Nin tzun oc jun chin xo'w tetz Luwiy te jun k'eja'tz, tan paj yi xtxolbil yi ban Kataj Ryos te Uza: "iSiquier nink tzinnimsaj wib tan ticy'le'n nin yi caña' tetz Kataj!" stzun i' bantz. ¹⁰Nin tan paj yi qui't tak! tib tan ticy'le'n nin yi caña' le tnum tetz Luwiy, nin tzun cawuntz tan bene'n ticy'le'n xe ca'l Obed-edom, jun yaj yi aj Gat. ¹¹Ox tzun xaw ban yi caña' xe ca'l yi yaja'tz, nin tak! Kataj yi banl tibaj i' tuml yi najal.

Yi bene'n tec'y'al Luwiy yi caña'a'tz le tnum Jerusalén

¹²Yi tbital yi rey Luwiy yi nsken tak! Kataj banl tibaj Obed-edom tuml yi e' najal i' nin ncha'tz tibaj cyakil yi tetz me'b'il tan tu' yi at cyen caña' Kataj scyuch!, nin tzun xtxum Luwiytz tan bene'n tan ticy'le'n tzaj yi caña', tan tpone'n le tetz tanum. Bene'n tzuntz tan ticy'le'n tzaj tan toponse'n le tetz tnum nin wi'nin stzatzine'n i' yi bene'n tcy'al. ¹³Itzun yi je'n quicy'al yi e' ekum yi caña', ntintzun e' xontz kak! xo'l cyakan nin e' tane'-tz tan xo'n. Toque'n tzun Luwiy tan biyle'n jun mam tor tu jun cne'r yi nternin k'ant tetz chitx'ixwatz swutz Kataj.

¹⁴Ma tetz Luwiy ntin at jun xbu'k lino wutz tkan i' nintzun oc tan bixl tan tak'le'n k'ej Kataj. ¹⁵Bene'n tzun quicy'al Luwiy scyuch! cyakil e' xonl Israel yi caña' tan chije'n pone'n Jerusalén. Te yi na chixon na chibitzin len nin na tzan su' cya'n tan yi tzatz'i'n yi ate' cu'nt. ¹⁶Ma yi topone'n yi caña' le tnum tetz Luwiy, nin tzun eltzaj Mical yi me'l k'ajtzun Saúl tan xmaye'n le wentanu', nin yi bene'n tilol yi wi'nin bixin'e'n nin wi'nin na tz'itpun Luwiy swutz yi caña', chin tx'ixwil nin ban swutz i'.

¹⁷Cho'n tzun topone'n yi caña' Kataja's cya'n le jun mantial yi ya'tz nin xac yi bnixe'n tan Luwiy. Toque'n tzun Luwiy tan pate'n tx'ixwatz tu e'chk oy yi na xchaj yi at tzatzin paz xchixo'l tu Ryos. ¹⁸Yi baje'n wi' yi munl i' tan pate'n e'chk tx'ixwatza'tz, nin tzun tak! banl squibaj cyakil yi e' tanum tan bi' Kataj Ryos, yi jun yi cya'l na xcy'e' cyen te'j. ¹⁹Nin tzun tak! Luwiy jujun pam tu cob torta scyetz cyakil wunak, jun yi banijt tan dátiles cu'n, nin junt yi banijt tan pasas. Yi wi't baje'n cya'n, nin tzun e' ajtz xe'ak chica'l.

²⁰Ncha'tz nin ben Luwiy xe tetz ca'l tan tak'le'n chibanci yi e' tetz najal. Poro nin el tzaj Mical yi me'l k'ajtzun Saúl tan yol tetz:

—iChumbalaj nin ptzun mbanu'tz, yi ilu' rey, yi mbaj xchajol tibu' xchiwutz yi e' xun yi esclaw tu mos tu', na ja xchaj tibu' xchiwutz chi jun yaj yi qui'c nin noc xtx'ix!

²¹—Bintzij yi ayol, chij Luwiy —ja chimbixin, poro cho'n nchimbixin swutz Kataj Ryos, na i' nchintxa'one'n tan woque'n cyen tetz rey cwent tircu'n Israel tetz xel k'ajtzun ataj nin tetz xel yi e' xonl i'. Cha'stzun te na chimbixin swutz yi Wajcaw. ²²Nin sbne' opon tunintz swocse' wib juy swutz i!. Nocopon tetz jun yi qui'c k'ej. Ya'stzun atz atxumu'n poro yi e' esclawa'tz yi na awal tzaj e' te'n chocpon tan tak'le'n ink'ej, chij Luwiy tetz Mical.

²³Ma yi Micala'tz qui nin talaj i' jun tal te yi ntaxk quim.

Yi sukil Ryos banl tib Luwiy

7 ¹I tzun bantz yi nsken wi't jal tzatzin paz tan Kataj ḫchixo'l yi e' xonl Israel
scyuch' yi e' mas jilwutz wunak yi ate' solte'j, nin yi nsken opon yi rey tan
najewe'n le palacio, ²nintzun jilon Luwiy tetz Natán, yi elsanl stzi' Ryos:

—I bin jalu' Natán, cho'n najlchin tul yi jun balaj ca'l'e'j, yi xan tze' cu'n. Ma yi
caxa' kale at cu'n e'chk ca'wl Kataj cho'n at tul jun mantial tu!. ¿Ba'n pe' le wutz
teru' yil no'c tan banle'n jun balaj ca'l tan toque'n yi caxa'a'tz tul? stzun Luwiy
tetz Natán.

³—Ba'n bin, ba'n tz'ocu' tan banle'n yi ca'l Kataj yi txumijt tanu', na xomij
Kataj tan ḫch'eye'nu', chij Natán bantz.

⁴Poro yi toque'n akale'n nin tzun jilon Kataj tetz Natán: ⁵“Ba'n cxben tan
xtxole'n yi xtxolbile'j tetz yi inchakum Luwiy. Nin alaj tetz, yi ya'stzun yol Jehová
yi iRyosil: ‘Nk'e'tz a᷇ cxcopon tan banle'n jun inca'l tan innajewe'n tul. ⁶Na
jetza'tz yi cyele'n tzaj yi e' axonl wa'n jak! ca'wl e' aj Egipto jalen jalu', qui'c jun
tir jajk chin najan xe jun balaj ca'l, ma na ntin ja na'tij tul mantial tu!. ⁷Nin tul
cyakil yi tiemp yi ja na'tij ḫchixo'l yi e' axonl, qui'c jun tir jajk wal tetz jun ajcaw
yi ja bixe' wa'n tan chicawe'n yi e' intanum, tan toque'n tan banle'n jun inca'l, yi
xan tze' cu'n, tan innajewe'n tul.’

⁸”Ncha'tz alaj tetz yi inchakum Luwiy yi i'tz yi in, yi in Jehová, yi jun yi cya'l
na xcyel quen te'j, yi na chintzan tan talche'n nin yi xtxolbile'j tetz: ‘Ja cxe'l tzaj
wa'n te yi awak'un tetz pstor cne'r, nin tan axome'n wutz chicoc yi e' awawun,
bantz acyaje'n cyen tetz wi'tz bajxom scye'j e' intanum, yi e' xonl Israel. ⁹Ja
chinxom tzawe'j, alchok ama'lil kale na ncxa'j nint. Nin tircu'n yi e' acontr yi
e' oc tan oyintzi' tzawe'j, ja che'l cu'n wa'n swutz. Nin ja jal wi'nin ak'ej wa'n,
chi tane'n chik'ej yi e' lmak wunak yi ate' bene'n tzi'n wi munt. ¹⁰Nin nk'e'tz
ntina'tz, ma na ja bixe' jun ama'l wa'n scyetz cyakil yi e' atanum, nin cho'n nin
nchopontz wa'n tan chinajewe'n tul. Cya'll jun na tzan tan ixuxe'n, nin qui't na
chopon yi e' mal nak tan ibuchle'n, chi banak cyen tul yi tiemp ¹¹tetz yi e' pujul
xtisia', yi e' cawun tibaj yi e' atanum Israel. Qui't lwak' ama'l scyetz acontr tan
cyoqe'n tan axuxe'n. Ej nin ilenin ḫchijalok axonl wa'n yil ḫchicawunk. ¹²Nin
yil sken c̄xquim, nin yi nsken ḫmukxij xlaj amam ate', tzimbixbaje' jun axonl yil
tz'oc cyen tetz rey. ¹³I' tzun tz'ocpontz tan banle'n yi jun inca'l'a'tz, nin scawunk
i' tetz ben k'ej ben sak. ¹⁴Nocpon tetz taj i', nin i' tz'ocpon tetz incy'ajl. Poro
kol tz'oc jun axonl tan juchle'n jun til tzinwutz, nocpon tzuntz tan cawse'n nin
slo'onk wa'n, chi na ban jun yaj te cy'ajl. ¹⁵Ej nin quil tzincy'ajlen yi banl walma'
tzawibaj, chi mimban quen te Saúl, na yi tele'n yi banl walma' tibaj, cho'n tzun
wak'oltz tzatz, na ja c̄x'o'c cyen wa'n tetz rey. ¹⁶Tetz ben k'ej ben sak sjalok jun
axonl wa'n yi at derech tan cawu'n,’ ” stzun Kataj bantz tetz Natán tan tlol tetz
Luwiy.^f

¹⁷Toque'n tzun Natán tan xtxole'n tetz Luwiy, quib yi baj tbital tetz Kataj Ryos.

¹⁸Ej nin yi wi't tbital Luwiy yi xtxolbila'tz, nin tzun bentz tan yol tu Kataj Ryos
le mantial Kataj. I tzun taltz tetz: “Ilu' Cawl wetz, ilu' inRyosil, max c'u'lu!. Qui'c
eka'n wa'n, nin qui'c eka'n cya'n e' inxonl, poro ja wi't jal kak'ej tanu!. ¹⁹Ilu' Kataj

^f7:16 1R 2:4; Sal 89:31-34; 132:11-12.

Ryos, ja jilonu' te yi mbi cu'n sbajok scye'j yi e' inxonl yi ḥchicawunk tzantzaj. Ej nin cyakil yi xtxolbila'tz i'tz yi ca'wlu^g yi na tzanu' tan kachusle'n te yi tajbilu'. Ej nin i'tz tetz cyakil wunak yi ate' bene'n tzi'n, na ilu' teru', ilu' Cawl ketz kacyakil cu'n. ²⁰Poro in tu' jun xconsbe'tzu'. Nin qui'c mas yol na jal wa'n tan tyo᷑ine'n teru' Ta', na ilijt cyakil intxumu'n tanu'. ²¹Poro yi ilu' teru' ja banu' yi teru' tajbilu' nin ja lajluchax yi e'chk takle'n balaj yi na tzanu' tan suke'n swetz. ²²Chumam nin yi teru' k'eju' Ta', nin ilu' Cawl ketz. Ej nin qui'c nin junt at bene'n tzi'n che'nk chi ilu' teru', na qui'c junt Ryos at, nin ya'tz elnak katxum tetz. ²³Ma yi o' ketz yi o' xonl Israel, o' tanumu'. Ej nin qui'c junt jilwutz wunak chi kutane'n ketz yi ja ke'l tzaj colpuj tanu' chik'ab yi e' aj Egipto, bantz koque'n tetz mero tanumu'. Ja jal yi k'eju' bene'n tzi'n tan e'chk balaj milawr yi mbanu' ske'j. Ej nin tan tetzalu' yi teru' ama'l u', ja che'l laju'n yi e' wunak yi ate', scyuch' chiriyosil. Ej nin ja che'l tzaj tanu' te yi na chitzan kamam kate' tan cyoqe'n tul. ²⁴Bixba'nt tanu' tan koque'n yi o' xonl Israel tetz mero tanumu', tetz ben k'ej ben sak. Ej nin bixba'nt tanu' tan toque'nul tetz kaRyosil.

²⁵"Cha'stzun te ilu' Kataj Jehová, lok tz'el cunu' te yi yolu' yi ja wi't suku' tetz yi ḥchakumu'e'j. Ej nink tz'el cunu' te yi yolu' yi ja wi't suku' scyetz e' inxonl. ²⁶Ilen nink lok tz'ak'lilj k'ej yi bi'u' Ta', nin ilen nink tz'a'lchij yi ilu' yi Ryos yi cya'l na xcye' quen te'j. Ilu' kaRyosil yi o' xonl Israel, ma yi in wetz, in tu' xconsbe'tzu'. Lok tz'ocu' tan chibixbaje'n yi e' inxonl tetz rey sbne' opon tunintz. ²⁷Yi ilu' teru' Ta', ilu' yi Ryos yi na xcye' te cyakil, nin ja wi't talu' tetz yi ḥchakumu'e'j, yi jun cu'n, sjalok e' inxonl yi ḥchicawunk sbne' opon tunintz. Cha'stzun te yi ja nimsaj inc'u'l tan c'uche'n yi pawore'j teru' Ta'. ²⁸Bintzi cunin ilu' inRyosil, nin cyakil xtxolbil yi ja wi't suku' swetz tz'elepon cu'nu' te'j. ²⁹Cha'stzun te, lok tak' tzaju' yi banlu' squibaj e' inxonl nin lok che' q'uicy'leju' sbne' opon tunintz, na yi ilu' teru' Ta', ilu' Cawl ketz, nin ja wi't suku' cyakil e'chk takle'na'tz swetz," stzun Luwiy bantz tetz Kataj.

Yi e'chk tx'aco'n yi ban Luwiy scyuch' yi e' tetz sanlar tulak chin oyintzi'

8 ¹Yi xone'n tiemp nintzun tx'acon Luwiy scye'j yi e' filistey, nin e' oc jak tetz ca'wl. Nin el tcy'al yi ca'wl yi at chik'ab. ²Ncha'tz tx'acon i' scye'j yi e' aj Moab. Ej nin cawunin scyetz tan chicwe'n joklok, txoli'n e' ban wuxtx'otx', nin xcon jun akwil tan ma'le'n na'j scyetz e' yi ḥchiquimok, nin na'j scyetz e' yi ḥchiclaxok tk'ab quimichil. Cyakil yi e' yi e' baj cu'n te'u'l cob ja' tetz yi akwil, quimich ḥchiwutz mban, ma cyakil yi e' yi e' baj cu'n tul jun ja' tetz yi akwil, ya'stzun e', e' clax. Ya'stzun ban i'-tz tan cyoqe'n yi e' aj Moab jak tetz ca'wl nin tan ḥchojle'n alcawal tetz.

³Ncha'tz xcye' i' te'j Hadad-ezer cy'ajl Rehob, yi chireyil yi e' aj Soba, jun ama'l cwent Siria. Xcye' Luwiy te Hadad-ezera'tz te yi bene'n i' jalen je'n tzi'n tzi a' Eufrates tan cyoqe'n yi e' wunak yi najlche'-tz jak ca'wl i' junt tir. ⁴Tul yi jun oyintzi'a'tz ja cambaj Luwiy jun mil tu juk cient sanlar yi ate'e'n tib chej, nin junak mil sanlar yi xo'n cuntu' quitane'n. Ntin xcon yi chej ta'n yi na taj tan

^g7:19 "Ca'wlu^g", ya'stzun yi na elepont yi yol "torah" yi at tul yi yol Kataj le hebreys (Ex 16:28). Ej nin cyakil yi xtxolbila'tz yi talnak Ryos tetz yi rey Luwiy na elepont yi at tulbil jun xonl i' tan cawu'n wuxtx'otx' squibaj cyakil wunak tetz ben k'ej ben sak. Si'leju' Gn 49:10; Lc 1:31-33; Hch 2:29-32; Ef 1:8-10.

jute'n jun cient care't tetz oyintzi!. Ma yi e' mas chej e' lo'on cyen ta'n, bantz qui'c meril tan chixcone'n tan oyintzi!.

⁵Cyopone'n tzun yi e' sanlar aj Siria cwent Damasco tan öch'eye'n klo' Hadad-ezer yi rey Soba, poro nin oc Luwiy tan oyintzi! scyuch' nin xcye' i' tan chiquimse'n junak cob mil aj Siria-a'tz. ⁶Toque'n tzun Luwiy tan chijatxle'n cu'n cobox k'u'l sanlar tulak e'ch ama'l'a'tz cwent Damasco. Tan yi xtxolbila'tz ja cho'c yi e' aj Siria jak' ca'wl Luwiy. Nin ja chichoj alcawal tetz. Wi'nin jale'n k'ej Luwiy tan e'chk oyintzi'a'tz na xomij Ryos te'j, alchok na aj nint. ⁷Ncha'tz cambaj i' yi e'chk makbil flech yi oro cu'n, yi xconak cyak'un yi e' wi'tz chibajxom yi e' yi ate' tzaj jak ca'wl Hadad-ezer, nin cho'n tzun tpone'n e'chk makbil flecha'tz ta'n jalen Jerusalén. ⁸Ncha'tz cambaj i' wi'nin brons yi at tul yi cob tnum yi na chibi'a'j Beta tu Berotai yi ate' tzaj jak ca'wl Hadad-ezer.

⁹Ej nin yi tbital Toi, yi rey tetz ama'l cwent Hamat, yi nsken tx'acon Luwiy te'j Hadad-ezer, ¹⁰nin tzun ben öchakol i' yi tetz cy'ajl swutz yi rey Luwiy tan toye'n balaj oy tetz yi oro cu'n tu sakal nin tetz brons tan tyoxi'n tetz yi tx'aco'n yi mban Luwiy te jun reya'tz. Na ncha'tz Toi, nsken cyen choyintzin tu yi jun Hadad-ezera'tz. ¹¹Toque'n tzun Luwiy tan xanse'n yi e'chk oya'tz bantz toye'n tetz Ryos, tuml cyakil yi oro, tu yi sakal yi nsken cambaj i' lakak e'chk ama'l tu e'chk tnum yi ocnak jak' tetz ca'wl. ¹²I'tz yi tnum tetz Edom, tetz Moab, tetz Amnón, tu chi'ama'l yi e' filistey tu chi'ama'l yi e' xonl Amalec, ncha'tz cyakil yi cambaj i' tul yi oyintzi' tuch' yi rey Hadad-ezer, cy'ajl Rehob, rey tetz Soba.

¹³Ej nin jal mas k'ej Luwiy yi xcyewe'n i' scye'l yi e' aj Edom. Na xcye' i' tan chisotzaje'n waxaklaj mil chisanlar le joco'j yi na bi'aj "Tetz Atz'um". ¹⁴Nin ncha'tz cyaj cyen cobox k'u'l tetz sanlar i' tan cawune'n tul yi ama'l cwent Edom. Tan yi xtxolbila's, cyakil cu'n yi e' aj Edom e' oc jak' ca'wl Luwiy, na ilenin xomij Ryos te Luwiy, alchok ama'l kale na bene't i'.

Yi chibi' yi e' bajxom yi ate' jak' ca'wl Luwiy

¹⁵Cawune'n tzun Luwiy squibaj cyakil yi e' xonl Israel. Chumbalaj nin ban i' tan chicawe'n, na ilenin ja lajluchax yi tz'aknakil tu jicyuchil yi ca'wl yi xcon ta'n squibaj yi e' tetz tanum. ¹⁶Yi yaj Joab, yi tal na' Sarvia, i' bajxom öchiwutz cyakil yi e' sanlar cwent Israel. Ma yi yaj Josafat yi cy'ajl Ahilud, i' yi tajtz'ib yi rey Luwiy. ¹⁷Ma yi yaj Zadoc, cy'ajl Ahitob, tu Ahimelec cy'aj Abiatar, ya'stzun yi e' pale!. Ma yi yaj Seraías, ya'stzun tz'ibarl tetz cyakil e'chk takle'n yi na bajij tul yi jun tiempa'tz. ¹⁸Ma yi yaj Benaía, cy'ajl Joiada, i' yi bajxom scyetz yi e' aj Creta yi q'uicy'lom yi rey Luwiy. Ma yi e' cy'ajl Luwiy e' cu'n ak'ol ajtza'kl.

Luwiy tu Mefi-boset

9 ¹Itzun bantz opon jun k'ej yi jakol Luwiy: "¿At polo' jun xonl k'ajtzun Saúl yi ba'n no'c tan öch'eye'n tan tu' yi inyol yi nsuknak tetz k'ajtzun Jonatán?"

²At jun mos yi martoma' yi k'ajtzun Saúl yi na bi'aj Siba. Nintzun ben mantar Luwiy tan öchakle'n. Itzun yi topone'n nintzun ben jakol Luwiy tetz:

—¿I pe' aña'tz yi Siba?

—I ina'tz Ta', nin in jun öchakumu!, stzun i' bantz.

³Bene'n tzun jakol yi rey tetz:

—¿At polo' jun xonl k'ajtzun Saúl yi at rmeril yil no'c tan öch'eye'n tan jale'n k'ej Ryos wa'n?

—At jun cy'ajl k'ajtzun Jonatán, yi ye'yuj yi cob tkan.

⁴—¿Na' tzun atit i?

—Cho'n najlij i' le ama'l Lodebar, xe najbil Maquir, yi cy'ajl yaj Amiel, stzun Siba bantz.

⁵Cawune'n tzun yi rey Luwiy tan saje'n chakij yi jun yaja'tz. ⁶Itzun yi tpone'n Mefi-boset, yi cy'ajl k'ajtzun Jonatán, yi mam k'ajtzun Saúl swutz Luwiy, nintzun cu joklokutz tan tak'le'n k'ej i'!

—iMefi-boset!

—Ina'tz Ta', in jun ḫchakumu'.

⁷Bene'n tzun tlol Luwiy tetz:

—Quil cxob Mefi-boset, na nocopon tan awuch'eye'n tan tu' yi inyol yi in suknak tetz k'ajtzun ataj Jonatán. Swak'e! junt tir cyakil yi xtx'otx'be'n k'ajtzun acy'e'x Saúl. Ej nin ilenin ba'n cëwan swuch!

⁸Cwe'n tzun mejlok Mefi-boset swutz Luwiy, nintzun taltz tetz:

—¿Ilu' inrey, mbitzuntz na el k'ajabu' swe'j? Na yi in wetz qui'c mu'x tal ni' weri inxac na qui na chinxon tan tu' yi ye'yuj wukan.

⁹Qui nin oc Luwiy tan xtxumle'n yi yol Mefi-boset, ma na ben mantar tan ḫchakle'n tzaj Siba, yi mosbe'n Saúl, nintzun taltz tetz:

—I bin jalú' Siba, na chintzan tan tak'le'n tetz Mefi-boset, cyakil yi amal' yi at tzaj tk'ab k'ajtzun Saúl, yi apatrónbe'n. ¹⁰Cha'stzun te yi aäx scyuch' yi e' anitxajil, tajwe'n tan itoque'n tan cojle'n yi tx'otx', nin tan tocse'n wutz, nin tan je'se'n yi cosech. Xconk tzun tan chic'a'che'n yi e' xonl yi apatrón. Ma yi i' tetz, yi Mefi-boset ilenin swank swuch!

Ma yi Siba, yi at o'laj cy'ajl tu junak mos, talol tetz yi rey:

¹¹—Ba'n bin Ta' tzimbne' tane'n cyakil yi ca'wlu' quib yi ntalu' swetz, stzun Siba bantz.

Ma tetz Mefi-boset ilenin cho'n wane'n i' tuch' yi rey, chi ik jun cy'ajl i'.

¹²Ncha'tz at jun tal cy'ajl Mefi-boset yi na bi'aj Micaáa. Ej nin cyakil yi e' yi najlche' xe ca'l Siba, e' cu'n ḫchakum Mefi-boset ban. ¹³Ma yi Mefi-boset, tan tu' yi ye'yuj yi cob tkan, cho'n tzun najewe'ntz Jerusalén, na ilenin cho'n na wan i' tu yi rey.

Yi chitx'acone'n Luwiy scye'j yi e' aj Siria scyuch' yi e' amonita

10 ¹Itzun bantz yi tele'n tiemp nintzun quim Nahas, yi chireyil yi e' amonita. Cyaje'n cyen tzun yi tetz cy'ajl yi na bi'aj Hanún tetz xel. ²Xtxumul tzun Luwiy yi ba'n yi nink ḫchaj yi banl talma' tetz Hanún quib yi mban cyen yi tetz taj, yi k'ajtzun Nahas. Bene'n tzun ḫchakol i'-tz cobox wi'tz ajcaw tan talche'n jun yos tetz Hanún nin tan ḫchajle'n yi na bisun tan yi il yi nnoj cyen swutz yi taj. Pero yi cyopone'n yi e' ajcawa'tz le chitanum yi e' amonita, nin e' oc yi e' wi'tz bajxom cwent e' amonita tan yol tu Hanún, yi chireyil. Je ncycle'j: ³“Na pe' tocsaj teru' yi ja chu'l yi e' ḫchakum Luwiy ntin tan mayse'n c'u'lul' nin tan tak'le'n k'ej yi k'ajtzun taju'? Qui' bin, na ja chu'l tan kaxk'uke'n nin tan tilwe'n yi ḫe'n cu'n tane'n katnumil, bantz cyule'n tzantzaj tlen tan kaxite'n cu'n,” che'ch bantz.

⁴Yi tbital Hanún yi xtxolbila's, cawune'n tzuntz tan cyoque'n yi e' ḫchakum Luwiy xetze' nin tan xcone'n jun jo'bil tan telse'n jalaj ntzi' te yi chixmatzi', nin

tan rit'le'n cu'n jalaj te yi be'ch cyetz yi at scye'j jalen te chicux. Nintzun cyal scyetz: "Quilo'k wok kale ncxsaje'twok." ⁵ Itzun yi tbital Luwiy cyakil yi xtxolbil yi mbajij scye'j yi tetz ḫchakum, bene'n tzun ḫchakol i' coboxt tan chic'ulche'n, na nachon i' te'j yi at wi'nin tx'ixwe'n scyetz. Ej nin cawunintz tan chicyaje'n cyen Jericó jalen cu'n yil ch'uy junt tir yi chixmatzi'. Kalena's chipakxij Jerusalén.

⁶ Ma yi e' amonita, nintzun el chitxum tetz, yi na chi'ch c'u'l Luwiy scye'j tan yi jun yab ajtza'kl yi cu' chibnol, nintzun e' choj jun chin c'oloj sanlar cwent Siria tan quich'eye'n, yi cho'n e' saje'n le ama'l Bet-rehob tu Soba. Ej nin ncha'tz e' choj junt mil sanlar yi cho'n ate' jak ca'wl chireyil yi e' aj Maaca. Ncha'tz jal coblaj mil sanlar tetz Is-tob. ⁷ Poro yi tbital Luwiy, yi ya'tz tane'n chitxumu'n, nintzun ben ḫchakol i' Joab scyuch' yi e' sanlar yi ate' jak ca'wl tan oyintzi' scyuch'. ⁸ Cyele'n tzaj tzun yi e' amonita tan oyintzi' scyuch' yi e' aj Israel swutz cu'n yi tnum. Ma yi e' sanlar cwent Siria yi cho'n ate' jak ca'wl Soba, tu yi e' sanlar tetz Rehob nin chiban list quib tan oyintzi' wutz wutz. Ncha'tz xomche' yi e' sanlar cwent Is-tob tu Maaca scye'j. ⁹ Itzun yi tele'n xtxum Joab tetz yi cyajbil yi e' contr i'tz tan oyintzi' ḫchiwutz nin wutz chicoc, je'n tzun xtxa'ol i' yi e' tetz sanlar yi chin cham nin e' tan oyintzi' scyuch' yi e' aj Siria. ¹⁰ Ma yi e' mas cho'n cyaje'n jak' ca'wl yi e' tetz titz'un Abisai tan toque'n tan oyintzi' scyuch' yi e' amonita. ¹¹ Ej itzun taltz tetz: "Kol chixxe' yi e' aj Siria swe'j cxu'l tan wuch'eye'n tan oyintzi' scye'j. Ej nin kol chixxe' yi e' amonita tzawe'j nopontz tan awuch'eye'n. ¹² Quiwit atz, koyintzink tetz cu'n kalma' tan colche'n yi ketz ka'ama'l nin tan colche'n yi e'chk tnum cwent kaRyosil, nin ba'n sban Ryos yi tetz tajbil."

¹³ Chibene'n tzun Joab tan oyintzi' scyuch' yi e' tetz sanlar scye'j yi e' aj Siria, nin e' el ojk ḫchiwutz. ¹⁴ Itzun yi bene'n quilol yi e' amonita yi wi'nin cyele'n ojk yi e' aj Siria, ncha'tz e' cyetz, e' el ojk ḫchiwutz Abisai, nin cho'n tzun cyocompone'n tan ew ib tul yi tnum. Chimakxe'n tzun Joab tan oyintzi' scye'j yi e' amonita-a'tz. Ej nin kalena's tzun e' pakxij Jerusalén.

¹⁵ Yi tele'n coboxt k'ej, ja el chitxum yi e' aj Siria tetz, yi nsken tx'akon yi e' xonl Israel scye'j, cwe'n tzun chichamol quib junt tir tan oyintzi' te Israel. ¹⁶ Bene'n tzun mantar tan Hadad-ezer tan chichakle'n tzaj yi e' aj Siria yi cho'n najlche' jalaj icy'en yi tzanla' Eufrates. Cho'n tzun cyule'ntz Helam. Yi chibajxom i'tz Sobac, yi wi'tz ajcaw squibaj yi e' sanlar tetz Hadad-ezer. ¹⁷ Yi tbital Luwiy yi mbi na chitxum yi e' aj Siria, cwe'n tzun chimolol quib cyakil yi e' sanlar tetz Israel nin e' icy'tz wi tzanla' Jordán, tan cyopone'n Helam. Tul yi jun ama'la'tz ya's tzun yi cyoque'n yi e' aj Siria tan oyintzi' scye'j Israel. ¹⁸ Wi'tzbil tlen tetz yi oyintzi' ja che'l ojk yi e' aj Siria, na ja xcy'e Luwiy tan chibiylen cu'n ca'wunak mil sanlar yi ate'e'n te chej, tu juk cient care't tett oyintzi', yi jutu'n tan chej. Ej nin ja xcy'e Luwiy tan biyle'n cu'n Sobac yi cyajcawil yi e' sanlar tetz Siria tul yi jun oyintzi'a'tz. ¹⁹ Itzun yi quilol cyakil yi e' rey yi xomij chiwi' te'j Hadad-ezer yi nsken chitx'acon yi e' xonl Israel scye'j, nintzun cu tzaj chitxumu'n, nin e' oc tan joyle'n puntil tan jalen paz scyuch', nin e' oc jak' chica'wl. Ej nin tan tu' yi mbi cunin mbajij, yi e' rey tetz Asiria ja chixob tan quich'eye'n junt tir yi e' amonita.

Yi xubse'n Luwiy te yi xna'n Betsabé

11 ¹ Itzun bantz tul yi tiemp yi txant tan xe'te'n yi cresum, yi tiemp yi na che'l yi e' rey tan oyintzi' scyuch' yi e' cyetz sanlar, nintzun ben ḫchakol Luwiy yi Joab scyuch' yi e' mas wi'tz ajcaw scyetz yi e' sanlar tan chixite'n cu'n

yi e' amonita. Cho'n tzun e' cwe'n solte'jil yi tnum tetz Rabá. Ma tetz Luwiy cho'n cyaje'n cyen le tnum Jerusalén.^h

²⁻⁴ Itzun bantz le jun cwe'n k'ej yi nsken el watl Luwiy te yi ujle'n yi na ban, cho'n tzun na xon cu'ntz wi yi tetz ca'l yi bene'n xmayil jun xna'n yi chin yube'n nin i' yi na tzan tan jichi'n. Yi jun xna'na'tz na tzan tan banle'n tane'n yi cstumbr yi na bajij scye'lj yi e' xna'n yi na icy' yi chitz'ajo'n scye'lj. Bene'n tzun mantar tan Luwiy tan jakle'n yi na'j scyetz i' yi jun xna'na'tz. Itzun yi pakxe'n tzaj yi e' aj mantaril cyalol tzuntz tetz Luwiy yi bi' yi jun xna'na'tz. I'tz Betsabé, me'l Eliam, nin i' txkel Urfás, jun scyeri yi e' aj Hit. Cawun tzun Luwiy tan tule'n yi jun xna'na'tz swutz i!. Ej nin yi tule'n, nintzun e' witbej quib tuch!. Kalena's tzun pakxe'n yi xna'na'tz xe tetz ca'l.

⁵ Toque'n quen tzun lac'puj jun ni' te xna'n nin ben mantar i'-tz te'j Luwiy tan talche'n yi nsken tekaj pwokil jun ni!. ⁶ Nintzun ben ort ta'n tetz Joab tan xchakle'n tzaj Urías yi aj Hit. Ej nin ya'stzun tulej Joab. ⁷ Yi tule'n Urías, nintzun ben swutz Luwiy. Jakol tzun Luwiy tetz i' yi xé'n tane'n stziblal Joab scyuch' yi e' mas sanlar, nin yi mbi na bajij tul yi oyintzi' yi na tzan. ⁸ Yi tbital Luwiy yi xtzbil'a'tz tetz i' cawune'n nintzun Luwiy tan bene'n i' xe tetz ca'l tan ujle'n.

Yi tele'n tzaj Urías swutz yi rey, nintzun ben mantar tan Luwiy tan tponse'n balaj cumir le ca'l Urías tetz jun oy. ⁹ Ma tetz Urías qui nin aj i' xe yi tetz ca'l, ma na cho'n baje'n ak'bal tan i' xchixol' yi e' sanlar yi ate' tan q'uiicy'lomi'n swutz yi ca'l rey. ¹⁰ Itzun yi tbital yi rey Luwiy yi qui nin aj Urías xe yi tetz ca'l bene'n tzun jakol i' tetz:

—¿Urías, mbi tzuntz yi qui nin ncxa'k xe anajbil tan ujle'n mu'x tal, na nim tkanil abe' tan awule'n tzone'lj?

¹¹ Stza'wel tzun i!:

—Max c'u'lul' ta!, poro yi caixa' yi wi'nin xanil tuml yi e' sanlar cwent Israel tu Judá, cho'n ate' jak' scabte' tu' tan watl. Ncha'tz Joab scyuch' yi e' mas bajxomu', yi cho'n ate' jak ca'wlu, cho'n na chiwit xo'l wutz. ¿Na' tzun inil wetz tan xcone'n inca'll wa'n tan wa'a'n, nin tan uc'a'i'n nin tan kawitbej kib tu wuxkel? iSak swutz Ryoys yi quil tzimban yi jun ajtza'kla'tz!

¹² Cawe'n tzun Luwiy tetz:

—Ba'n bin xcyaj tzone'lj tetz jalu!. Ej nin ek swak'e' ama'l tzatz tan apakxe'n.

Cyaje'n cyen tzun Urías le tnum Jerusalén jalen le junt eklok. ¹³ Xtxocol tzun Luwiy, yi Urías tan wane'n nin tan uc'a'e'l tuch!. Toque'n tzun a' twi' Urías, na ya'stzun tajbil Luwiy. Yi toque'n akale'n nintzun ben Urías tan watl le chical' yi e' sanlar. Qui nin xa'k i' tan watl xe yi tetz ca'll.

¹⁴ Ej nin yi junt eklok toque'n tzun Luwiy tan stz'ibe'n nin jun cart tetz Joab. Cho'n tzun bene'n tabnal te'j Urías tan tk'ol i' tetz Joab. ¹⁵ Tul yi jun carta'tz stz'iba'n yi ca'wl yi na tal: "Chakwoknin Urías kale atit yi xchamil yi oyintzi', colwok quen i' xchuc bantz slo'one'n nin tan quime'n." ¹⁶ Cha'stzun te yi toque'n Joab tan oyintzi' solte'j yi tapijil tnum, cho'n tzun cawune'n tetz Urías tan bene'n swutz cu'n yi oyintzi' kale ate' yi e' contr yi chin cham nin e' tan oyintzi!. ¹⁷ Ej itzun yi cycle'n tzaj yi e' contra'tz yi ate' tan colche'n yi tnum tan oyintzi' scye'lj yi e' sanlar yi cho'n ate' jak ca'wl Joab, wi'nin tzun e', e' quimtz tul yi jun oyintzi'a'tz

^h 11:1 1Cr 20:1.

nin ḫchixo'l yi e'a'tz yi e' quim, at Urías. ¹⁸ Bene'n tzun jun cart tan Joab tetz Luwiy tan talche'n tetz cyakil yi puntil yi ḫe'n cu'n ban yi oyintzi'. ¹⁹ Ncha'tz taltz tetz yi chakum yi tz'icy'an nin yi jun carta'tz: "Yil tzaj wi' ayol tetz yi rey tan talche'n cyakil yi mbajij, ²⁰ qui cunin batz tz'ul colp wi' ske'j, nin sjake' tzaj tzatz, '៥Nxac tzun nchibentz nakajil cu'n yi tapijil yi tnum? ¿Qui pe' na el itxum tetz yi at rmeril chic'oxtzaj kacontr e'chk takle'n skibaj? ²¹ Na ya'stzun mbajij jalen yi tnum Tebes yi xcyewe'n jun xna'n tan biyle'n cu'n k'ajtzun Abimelec, yi cy'ajl Jerobaal. Na yi jun xna'na'tz yi at wi tapij nin saj c'oxol jun ca' tibaj tan biyle'n cu'n. ²² Nxaç tzun chibene'n nakajil cu'n yi tapij?" Kalena's tzun ba'n tzawalnин tetz: 'Ncha'tz yi Urías yi aj Hit, ja quim. Nin i' jun scyeri yi e' ajcaw squibaj e' sanlaru!'"

²² Bene'n tzun yi chakuma'tz, nin yi tpone'n nintzun taltz tetz Luwiy cyakil yi xtxolbil yi tal Joab tetz. Nin bintzi cunin saje'n tzun colp wi' Luwiy te Joab nin taltz tett yi chakum:

—៥Nxac tzun nchibentz nakajil cu'n yi tapijil yi tnum? ¿Qui pe' na el itxum tetz yi at rmeril chic'oxtzaj kacontr e'chk takle'n skibaj? Na ya'stzun mbajij jalen yi tnum Tebes yi xcyewe'n jun xna'n tan biyle'n cu'n k'ajtzun Abimelec, yi cy'ajl Jerobaal. Na yi jun xna'na'tz yi at wi tapij ja saj c'oxol jun ca' tibaj tan biyle'n cu'n. ²³ Nxaç tzun chibene'n nakajil cu'n yi tapij?

²³ Bene'n tzun tlol yi chakuma'tz tetz:

—Yi cycle'n tzaj yi e' kacontr tan oyintzi' skej wi ḫk'ajlaj, txant nin qui nchixcye' ske'j, poro nin jal mu'x kachamil tan oyintzi', nin ja kaxcye' tan chipakxe'n junt tir te yi sawanil yi tnum. ²⁴ Ya'stzun yi cyoqe'n yi e' c'oxol flech yi ate'e'n wi tapij tan chilo'onse'n yi e' sanlaru', nin at cobox yi ja chiquim. Nin ḫchixo'l yi e'a's yi e' quim, at Urías yi aj Hit.

²⁵ —Buen, alcyen bin tetz Joab, yi quil bisun tak'un yi mbi mbajij, na ya'stzun na bajij tul jun oyintzi!. Ntin alcyen tetz yi tajwe'n tan toque'n il i' tan jale'n mas yi chichamil tan cambaje'n yi tnum, jalen yil xit ta'n. Ma a᫥ atz quiwsaj Joab.

²⁶ Yi tbital Betsabé yi nsken quim yi tchmil juk tzun k'ej bantz tan bis o'kl te'j.

²⁷ Ma yi ticy'e'n yi jun tiempa'tz tetz bis o'kl, cawune'n tzun Luwiy tan tzaje'n yi jun xna'na'tz xe yi tetz ca'l, nin oc tetz txkel, nin jale'n nin ban tal Betsabé. Poro yi Kataj Ryos qui nin tzatzin te yi tajtza'kl Luwiy.

Yi toque'n Natán tan makle'n wutz Luwiy

12 ¹ Itzun bantz, nin ben ḫchakol Kataj Ryos Natán, yi elsanl stzi' i' tan xajse'n Luwiy. Yi tpone'n Natán swutz Luwiy nintzun tal jun eltzaj wutzil tetz:

—Yi xtxolbile'j i'tz tetz cob yaj yi najlche' tul jun tnum. At jun yi ric nin jun yi me'ba!. ² At wi'nin awun tuch' yi ric. At cne'r nin at wacx. ³ Ma tetz tal me'ba' june'n ḫutuj ne'x cne'r at, yi ja xcy'e tan lok'che'n. I' ch'uysan. Ma yi tal cne'ra'tz cho'n najlij xe tal pach scyuch' yi e' nitxajil yaj. Na wan te yi mbi na baj cya'n, nin na uc'a' te cyetz chic'a!. Nin ja wit wutz c'u'l yi yaj. ⁴ Yi jun yaja'tz wi'nin nlok' wutz yi jun tal ḫutuj cne'ra'tz, chi ik jun me'al! ⁴ Itzun bantz tpone'n jun txocom yi yaj yi chin ric nin tan xajse'n i!. Poro yi jun rica'tz qui nin nimsaj c'u'l tan biyle'n cu'n jun scyeri yi e' tetz tawun tan banle'n jun wa'n tetz yi xtxocom, ma cho'n bene'n tan majle'n yi jun tal ne'x cne'r yi cho'n at tuch' yi tal me'ba!, nin cu' quimsal tan banle'n yi cumir tetz xtxocom.

⁵Yi tbtital Luwiy yi xtxolbil nintzun saj jun chin chi'ch c'u'lal tetz tan tu' yi ya'tz mban yi ric. Nintzun tal tetz Natán:

—iJun cu'n, sak swutz Ryos, yi jun yi mban yi jun ajtza'kla'tz tajwe'n cu'n tan quime'n! ⁶iEj nin tajwe'n cu'n tan ḫchojol cyaj tir yi jamel yi jun tal ne'x cne'r! Na yi il yi ncu' nuc'ul na ḫchaj yi qui nin mme'l k'ajab siquier mu'x tal te yi tal me'bá!

⁷Bene'n tzun tlol Natán tetz Luwiy:

—iItzun a᷇ a᷇'tz, yi jun yaja'tz! Nin je yol kaRyosil, yi o' xonl Israele': "In intxa'one'n a᷇ tan awoque'n tetz chireyil yi e' xonl Israel. Nin ja ḫclax wa'n tk'ab yi ḫchi'chbe'n c'u'l k'ajtzun rey Saúl. ⁸Ncha'tz ja wak' yi ca'wl i' tak'ab, scyuch' yi e' txkelbe'n. Nin ja wak' cyakil yi ama'l yi at cwent Israel tu Judá tan acawune'n tibaj. Ja wak' wi'nin e'chk takle'n tzatz, nin ja klo' wak' mas. ⁹¿Ma na nxac tzun me'l k'ej inca'wl awa'n? ¿Nxac tzun mbrix yi e'chk takle'n awa'n yi qui na chimpek' te'l? Na ja c᷇cawun tan cwe'n biyij Urías yi hitita, nin ja xcon yi e' amonita awa'n tan quimse'n cu'n, nin ja el amajol yi txkel i' tan toque'n tetz awuxkel. ¹⁰Ma jalu' tan tu' yi ya'tz maban, yi me'l k'ej inca'wl awa'n, na ja el amajol yi txkel Urías, yi hitita, tan toque'n tetz axna'nil, ilenin sjalok oyintzi' xe anajbil." ¹¹Ej nin jun cu'n yol na talnin Ryos tzatz: "Cyakil yi oyintzi' tu chi'ch c'u'lal yi sjalok tzawel', nta'ste'n nin sjaloke't xe anajbil. Tzawutz cu'n swak'e' yi e' axna'nil tetz jun acy'ajl, nin tz'elepon atx'ix ta'n, na sk'ej cu'n chiwitbej quib. ¹²Yi a᷇atz ja bnix yi aya'bl awa'n ewun cuntu', ma in wetz, tz'elepon atx'ix wa'n sk'ejl cu'n, nin ḫchiwutz cu'n cyakil yi e' xonl Israel," stzun Kataj bantz tetz Luwiy tan Natán yi eltzanl stzi' Ryos.

¹³—Bintzi nin ja injuch wil swutz Kataj, stzun Luwiy.

—Bintzi ya'tz maban, poro scuye' Ryos apaj, na quil c᷇quim ta'n. ¹⁴Poro tan tu' yi ja el k'ej Kataj Ryos awa'n ḫchiwutz yi e' kacontr, squimok chan yi tal ni' yi mitz'iij, stzun Natán bantz tetz Luwiy.

¹⁵Ej yi taje'n Natán xe tetz ca'l, ninin oc lac'p jun chumam ya'bil te yi ni' tan Kataj, yi jun ni'a'tz yi njal tan Luwiy te yi txkel Urías. ¹⁶Toque'n tzun Luwiy tan nachle'n Kataj tib yi ni', nin ja muc' i' we'j, nin cho'n na wit i' wuxtx'otx' tu'.

¹⁷Itzun yi quiol yi e' wi' banl wi' yi najlche' le balaj ca'll tetz Luwiy, ja chiben tan cu'swutzel tetz Luwiy tan wite'n wi tetz xtx'ach, poro qui nin cujjitz. Ncha'tz qui nin wan i' scye'l yi na chiwan cyetzt. ¹⁸Ma yi tele'n juk k'ej ja quim yi ni', poro ja chixob yi e' bajxom tan talche'n tetz Luwiy yi nsken quim yi ni', na e' octz tan xtxumle'n: "Qui nin mo'c yi kayol te wi' Luwiy te yi itz' tzaj yi ni', peor bina'tz jalu' yi ja wi't quim. ḫxe'n tzun kaban tan talche'n tetz yi ja wi't sotz yi ni'? Na qui cunin batz tan yi sotzaj c'u'lal yi at cu'nt, tz'elepon xya'y wi'. Ej nin cuquen yi mbi sban i'." ¹⁹Yi nachone'n Luwiy yi na chijilon squibil quib yi e' bajxoma'tz, tele'n tzun xtxum tetz yi nsken quim yi ni'. Ej nin ben jakol scyetzt:

—¿Ja ptzun quim incy'ajl?

—Ja, ja wit sotz, ta', che'ch ban nintz.

²⁰Kalena's tzun je'n xtxicbal tib Luwiy wuxtx'otx', nin octz tan jichi'n, nin ncha'tz ja oc perfum te'j tu yi balaj be'ch tetz, nin ja ben i' le templo tan c'u'laje'n Ryos. Yi tele'n tzaj nintzun ajtz xe yi tetz ca'l, nin jak mu'x cumir, nin wantz.

²¹—¿Mbi na elepont yi ajtza'kl yi na tzanu' tan banle'n? Na te yi itz' tzaj yi cy'ajlu', yi ilu' teru' ja muc'u' we'j, nin wi'nin ja ok'u' te i!. Ma jalu', te yi ja wi't

sotz yi cy'ajlu', ja wek tibu' nin ja wanu', che'ch yi e' bajxom tetz Luwiy, na ja che'l yab te tajtza'kl.

²²—Te yi ntaxk sotz incy'ajl, bintzi nin ja inmuc' we'l, nin ja nok' te i', na ja intxum yi qui cunin batz tz'elepon k'ajab Ryos swe'l, nin stk'e' i' ama'l tan tule'n yos tu incy'ajl. ²³Poro jalu' yi ja wit aj tcy'al Ryos i' mbi' eka'n ta'n yi nink chimbisun nin yi nink tzinmuc' we'l, na ja el intxum tetz yi quil chinxcye' tan titz'e'n junt tir i' xchixo'l alma', ma na i in wetz, nopontz kale atit i!. Poro yi i' tetz, qui'c rmeril nink tz'ul tan wilwe'n junt tir, stzun Luwiy bantz.

Yi titz'e'n Salomón

²⁴Yi tele'n cobox k'ejtz, nintzun oc Luwiy tan mayse'n c'u'l Betsabé. Ja xa'k i' tan xajse'n Betsabé, nin ja chiwitbej quibtz, nin jale'n nin ban junt cy'ajl Luwiy te xna'na'tz. Ej nin yi bi' yi ni' mban tan i' i'tz Salomón. Wi'nin pek'e'n Kataj Ryos te yi jun tal ni'a'tz. ²⁵Ej, nintzun tal Kataj Ryos tetz Natán tan bene'n tan talche'n tetz Luwiy, yi tetz xtxumu'n. Yi wit tbital Luwiy yi yol Kataj Ryos, ja oc yi bi' Jedidíasⁱ ta'n tetz yi ni!.

Yi cambal Luwiy yi tnum tetz Rabá

²⁶Te yi na bajij yi xtxolbila'tz, ya'stzun na tzan cu'n Joab tan oyintzi' te yi tnum tetz Amón yi na bi'aj Rabá. Te yi txant cuntu' tan cambal i' yi tnum kale na najle't yi rey, ²⁷nintzun ben jun stziblal tan Joab tetz Luwiy: “Txant cuntu' tan incambal yi Rabá, na ja wi't incambaj yi ama'l yi na xcon tan colche'n yi a' yi na xcon tetz yi tnum. ²⁸Cha'stzun te ba'n yi nink tz'ocu' tan chimolche'n cu'n cyakil yi e' sanlar, tan tule'n'u' tan oyintzi' te Rabá bantz cambalu', na qui na yub yi ko in cuntu' chinxcye' scye'j. Na ko ya'tz sban, tz'ocopon tzun imbi' tetz taw yi tnum,” chij.

²⁹Toque'n tzun Luwiy tan chimolche'n cyakil yi e' tetz sanlar nin e' bentz tan oyintzi' te yi tnum Rabá, nin xcye' i' tan cambaje'n. ³⁰Itzun yi toque'n i' tul ca'lil chiryosil, nintzun el tcy'al yi coron yi ate'n twi' chiryosila'tz yi oro cu'n, yi at chin balaj c'ub te'j. Ej nin yi talal yi jun corona'tz i'tz ox arow. Tele'n tzaj tzun tcy'al Luwiy jun balaj c'ub te yi jun corona'tz, nin oc tk'ol te yi tetz coron. Ncha'tz e' cambaj wi'nin e'chk takle'n yi at wi'nin walor nin ajtz cya'n le cyetz chitanum. ³¹Ma yi e' amonita yi qui nin e' quim tul oyintzi', e' eltzaj tcy'al Luwiy tul yi tnum nin cawun scyetz tan cyak'uje'n tan e'chk ma'cl chitane'n e'chk seruch, tu asarón nin cxbil. Nin at e' yi e' oc tan banle'n lagris kale atit yi chujil lagris. Ite'n nin xtxolbila'tz ban Luwiy scye'jak yi e'chk mas tnum yi cho'n ate' cwent Amón. Kalena'tz tzun pakxe'n Luwiy, scyuch' yi e' tetz sanlar, jalen Jerusalén.

Yi po'te'n Tamar tan Amnón

13 ¹At jun cy'ajl Luwiy yi Absalom bi', yi itz'nak te Maaca yi tox'e'n txkel Luwiy. Nin yi jun Absaloma'tz at jun tanub i' yi chin yube'n nin. Yi bi' yi jun xuna'tz i'tz Tamar.^j Yi bajxnak scye'j yi e' cy'ajl Luwiy, Amnón bi!. I' tal Ahinoam, nintzun pek' quenzte yi jun xuna'tz. ²Tan tu yi wi'nin na pek' quen i' te Tamar, nin yabtij tan yi bis yi at cu'nt, na qui'c rmeril tan bnol ruin te'j, na ntaxk po'tij Tamar tan jun

ⁱ12:25 Le chiyol yi e' hebreys, “Jedidías” na elepont “Lok'e'n wutz tan Kataj”. ^j13:1 Lv 18:9; 2S 3:2-5.

yaj, cha'stzun te qui nin jal puntil tan Amnón tan tocopone'n te'j.^k ³Poro at tzun jun tamiw Amnón, yi chin subul nak nin, yi na bi'aj Jonadab. I' cy'ajl Simea, yi stzicy Luwiy. ⁴Nin tzun opon jun k'ej yi jakol Jonadab tetz Amnón:

—¿Mbitzun na cixicy'an yaj? Añ cy'ajl kareyil. Na cyakil nin k'ej na wil nin yi tu na sotz tu' ac'u'l. ¿Qui pe' tzatzol swetz yi mbi na sotz ac'u'l te'j?

—Yi puntil i'tz yi qui't tzintx'aj yi pek'e'n yi at wa'n te Tamar, yi tanub yi witz'un Absalom.

⁵—iQui tunin k'usij yi aprobleem yaj! Ba'n cixben wi asoc, nin ban cu'n awib, chi ik añ jun yabi'ñ. Itzun yi tz'opon ataj tan axajse'n jakaj tetz yi sbne' i' pawor tan ñchakle'n tzaj Tamar tan toque'n tan banle'n awa' nta'ste'n nintz nin tan ac'a'che'n, stzun Jonadab bantz.

⁶Ya'tz nin tzun tulej Amnóna'tz. Ja tocsaj tib yabi'ñ. Ej nin yi topone'n yi rey tan tilwe'n tlol tzun Amnón yi yole'j:

—Bne'u' pawor ta' tan ñchakle'n tzaj yi witz'un xun Tamar tan banol i' cobox impam tzone'j xe incuart, nin chumbalaj yi nink tz'oc i' tan inc'a'che'n, chij Amnón tetz taj.

⁷Bene'n tzun mantar tan Luwiy tan ñchakle'n tzaj Tamar, nin tal tetz:

—Banaj pawor, quilo'k xe ca'l awutzicy Amnón tan banle'n wa'!

⁸Nintzun ben Tamar xe ca'l Amnón, kale atit i' wi soc chi ik jun yabi'ñ tane'n. Nin ben tcy'al mu'ñ ixi'n triw yi che'ja'nt. Ma yi tpone'n nin oc tan co'se'n yi ixi'n triw. Nin bnix cobox pam ta'n nin oc tan sk'ajse'n. ⁹Cwe'n tzun nuc'ul tul jun platu', nin ben tcy'al swutz Amnón tan wa'ne'n. Poro quinin cujj i' wan. Nintzun cawun tan cyele'n cyakil yi e' yi ate' xe ca'l. ¹⁰Ma yi cyele'n tzaj cyakil cu'n, nintzun taltz tetz Tamar:

—Cy'aj tzaj yi pam yi ja bnix awa'n xe incuart, nin ban yi nink cõ'o'c tan inc'a'che'n.

Bene'n tzun tcy'al Tamar yi pama'tz yi mbrix ta'n xe yi cuart tetz Amnón.¹¹ Ej itzun yi tpone'n ñkansal tib Tamar tan c'a'che'n klo', nintzun cu' stz'amol Amnón, nin tal tetz:

—Añ jun c'oloj wanub, coylin cu'n swe'j.

¹²—Quil sbanu' yi jun ajtza'kla'tz swe'j. Quil tz'el intx'ix tanu', na qui otoj na bajij yi jun yab ajtza'kla'tz skaxo'l yi o' xonl Israel. Na chin tx'ixwil nin.

¹³Xtxume'u' yi mbi sbajok swe'j. Tz'elephon intx'ix tanu', nin sjalok yolbil wetz sbne' opon tunintz. Ej nin xtxume'u' mbil cyal wunak te'ju'. Tz'ocopon yolche'nu', nin scyale' yi ilu' jun yi qui'c tajtza'kl. Ba'n tcu'n jilonku' tetz yi rey, nin tale'u' yi mbi' i' ila'tz tajbilu' nin stk'e' i' ama'l sketz tan kumewe'n.

¹⁴Poro qui nin oc te wi' Amnón yi tajtza'kl Tamar. Ej nin tan paj yi mas cham i' swutz yi tanub, ja xcy'e' tan banle'n yi tetz tajbil te'j. ¹⁵Ma yi wi't bnixe'n yi tajbil Amnón te'j, saje'n tzun jun chin chi'ch c'u'lal te'j yi tanub. Mas tcu'n chi'ch c'u'lal jale'n te'j Amnón swutz yi pek'e'n te'j yi ntaxk ban ruinl tetz.

—Ma jalu' cale'n tzinwutz, chij.

¹⁶—Ilu' jun c'oloj wutzicy, quil sbanu' yi juna'tz, na kol tz'ocu' tan inlaje'n len jalu', mas tcu'n sbne' yi tilu' tzinwutz swutz yi jun ajtza'kla'tz yi ja bnix tanu' swe'j.

^k 13:2 Yi e' me'l jun rey, chin quicy'le'n nin e', xe jun ama'l kale qui'cle't rmeril tan tpone'n jun tan chipo'tze'n. Ma yi e' yi umnake' at len cyetzt chica'l.

Poro qui nin oc te wi' Amnón yi tajtza'kl Tamar, ¹⁷ma na oc tan ḫchakle'n tzaj yi tetz mos, nin cawunin tetz:

—iLajlen yi jun xna'ne'j tzone'j, nin joplen yi puert swutz i' tan qui toque'n tzaj junt tir!

¹⁸Toque'n tzun yi mos Amnón tan laje'n len Tamar, nin oc tan lamche'n cu'n yi puert. Ma yi tetz Tamar at quen jun jilwutz be'chok te'j, yi chin yube'n nin, yi ntin na xcon cyak'un yi e' me'l rey yi ntaxk cyech wutz jun yaj. ¹⁹Je'n tzun tk'ol i' tza'j te wi', nin octz tan rit'e'n cu'n yi be'ch tetz. Ej nin ewa'n wutz ta'n, nin wi'nin tok'e'n te yi na xon tbe!. ²⁰Ma yi cwe'n chic'ulul quib tbe' tu Absalom, nintzun ben jakol i' tetz Tamar:

—Amnón lo' nxcye' tan apo'tze'n. Ba'n tcu'n quil tzawal jun yol te yi mbajij tzawe'j, na itzicy itib tuch!. Ba'n tcu'n yi quil tzatxum, na ntin bis stk'e' tzatz.

Ma yi nachone'n Tamar te'j yi cya'l jun na el k'abaj te'j, cho'n tzun najewe'ntz xe ca'l Absalom, yi stzicy. ²¹Itzun yi tbital Luwiy cyakil cu'n yi mbi mbajij te Tamar, nintzun saj colp wi' te Amnón, poro qui'c nin jun yol tal tetz tan makle'n wutz, na i' yi bajxnak ḫchixol'i yi e' cy'ajl i', nin wi'nin ok'le'n wutz ta'n. ²²Ncha'tz Absalom, qui'c nin jun yol tal tetz Amnón tan makle'n wutz, poro tc'u'l cuntu', wi'nin ḫchi'che'n c'u'l te'j, tan yi tele'n xtx'ix yi tanub ta'n.

Yi ticy'sal c'u'l Absalom te Amnón

²³Itzun yi tele'n cob yob yi baje'n yi xtxolbila'sej, cho'n ate' yi e' mos tetz Absalom tan telse'n yi xi'il yi tetz cne'r, tul yi ama'll yi na bi'aj Baal-hazor, nakajil yi chitnumil yi e' aj Efraín. Bene'n tzun mantar Absalom scye'j yi e' mas cy'ajl yi rey Luwiy tan cyopone'n tan jun wa'a'n tuch!. ²⁴Ncha'tz xa'k i' tan yol tu yi rey, itzun taltz:

—Na chitzan yi e' inmos tan telse'n chixi'il yi e' cne'r. Cha'stzun te ja intxum jun balaj wa'a'n nin yi wajbil i'tz, yi nink tz'oponu', ilu' inrey, scyuch' yi e' wi'tz bajxom yi na chicawun xlaju' tan wa'a'n swuch', nin wi'nin chintzatzink yi nink choponu', na tzun ḫchaj yi na tzanu' tan tak'le'n ink'ej.

²⁵—Ba'n atxumu'n poro qui'c lo' rmeril tan kopone'n cyakil o' na i'tz jun chumam gast tetz tzatz.

Wi'nin cu'swutzil ban Absalom tetz yi rey, poro qui nin cujij yi rey. Ntin tak' yi banl tetz.

²⁶—Ko quinin ama'll wutz teru' ta!, ¿qui polo' ltak'u' ama'l tetz yi wutzicy Amnón tan tpone'n ske'j te yi jun tzatzina'tz?

—¿Mbi tzun na awaj tetz Amnón? stzun yi rey bantz.

²⁷Poro chin ch'inch'uj nin ban Absalom tan cu'swutzil tetz yi rey tan tpone'n Amnón, scyuch' yi e' mas titz'un te yi jun tzatzina'tz. Wi'tzbil tlen tzun tk'ol ama'll scyetz yi e' tetz cy'ajl tan chibene'n.

Sken tzun bnix jun balaj wa'a'n tan Absalom, ²⁸nin nsken cawun i' scyetz yi e' tez chakum: "Yi tzitilnin yi nsken oc a' twi' Amnón ba'n tzun tzitaltzaj swetz. Ej nin yil walnin tzitetz tan cwe'n biyij, quil tzicabe' ic'u'l tan quimse'n cu'n. Quil cxobwok tan banle'n yi mbi na wal nin tzitetz, na in na chincawun nin te'j. Quiws bin wok itib, nin lok jal ichamil tan banlen tane'n inca'wl," chij Absalom bantz.

²⁹Nin tzun e' oc yi e' ḫchakum Absalom tan banle'n yi tetz tajbil, yi nsken tal scyetz. Nin tzun cu' chibiyol Amnón. Yi quilol yi e' mas cy'ajl yi rey yi mbi mbajij, nintzun e' baj je'-tz tibaj chimula', nin e' el ojktz.

³⁰Itzun te yi na chixone't yi e' cy'ajola'tz tbe' nintzun opon jun yoltz twi' Luwiy yi nsken xcy'e' Absalom tan chibyle'n cu'n cyakil yi e' tetz cy'ajl. Cya'l jun nclax cyen, chij yi jun yola'tz. ³¹Je'n tzun txiclok yi rey nin octz tan rit'e'n cu'n yi tetz be'ch tetz tan ḫchajle'n yi wi'nin na bisun, nin ben jokloktz wuxtx'otx!. Ncha'tz e' ban cyakil yi e' wi'tz bajjom yi ate' cu'ntz te i!, e' octz tan rit'e'n cu'n be'ch cyetz.

³²Ma Jonadab, yi cy'ajl Simea, yi stzicy Luwiy, nintzun jilontz. Je yol i'e'j:

—Ilu' jun c'oloj rey, max c'u'l'u' ta!, quil xtxumu' yi jak chiquim cyakil e' cy'ajlu'. Ma na ntin Amnón yi ncu' biyij, na ya'tz nin xtxumbe'n tetz tan Absalom jetz yi tele'n xtx'ix yi tanub Tamar tan Amnón. ³³Cha'stzun te quil xtxumu' yi jak chiquim cyakil yi e' cy'ajlu' ma na ntin Amnón. ³⁴Ma yi Absalom, ja wi't el ojk, stzun Jonadab.

Itzun yi bajije'n yi xtxolbila'se'j, bene'n tilol yi sanlar yi na tzan tan q'uiicy'lomi'n tib yi ca'l rey yi txant tan chicwe'n mule'n jun c'oloj wunak. Cho'n chicwe'n tzaj wi ju'wutz te yi be' yi na saj le tnum Horonaim.¹ Bene'n tzun yi jun q'uiicy'loma'tz tan talche'n tetz yi rey yi ja til jun c'oloj wunak yi na chixon tul yi be' yi cho'n na saj wi'wutz.

³⁵Bene'n tzun tlol Jonadab tetz yi rey Luwiy:

—Ilu' jun c'oloj inreyil, le wutz wetz wajtza'kl, ya'stzun yi e' cy'ajlu' yi tzan cyule'n.

³⁶Te yi na tzaj cu'n wi' chiyol, opone'n nin e' ban yi e' cy'ajl Luwiy. Wi'nin cyok'e'n yi cyopone'n. Ncha'tz Luwiy scyuch' yi e' ajcaw yi ate' xlaj i' tan cawu'n, nintzun e' ok' cu'ntz te Amnón.

³⁷⁻³⁸Ma tetz Absalom sken el ojk. Cho'n tzun tpone'n kale najle't yi rey cwent Gesur,² yi na bi'aj Talmai, yi cy'ajl Amihud. Cho'n tzun ta'te'n i' ox yob le jun ama'l'a'tz.

Ma tetz Luwiy cyakil nin k'ej na ok' tan paj yi sotze'n Amnón.

³⁹Itzun yi maysal tib Luwiy te yi il yi mbajij te Amnón nintzun el talma' tan tilwe'n wutz klo' yi cy'ajl Absalom.

Yi jale'n puntiil tan Joab tan chibansal quib Luwiy tu Absalom

14 ¹Ej itzun tetz Joab, yi tal wutzile'n na! Sarvia, nintzun el xtxum tetz yi wi'nin na joyon Absalom tetz Luwiy. ²Cha'stzun te bene'n mantar i' tan ḫchakle'n jun xna'n yi cho'n najlij le tnum Tecoa. Yi jun xna'na'tz, chin list nin i' tan chisuble'n wunak. Yi tule'n i' swutz Joab nintzun taltz tetz: "Ba'n yi nink tzawocsaj awib tetz jun xna'n yi ja quim jun xonl. Ba'n xcon be'cha'tz yi na ḫchaj yi na cxbisun. Quil xcon perfum awa'n, na tajwe'n yil tzawocsaj awib chi jun xna'n yi ja el jun c'oloj tiemp tan bis te jun talu' quimnak. ³Kalena's tzun ba'n cxbopon swutz yi rey tan talche'n yi xtxolbil yi swale' nin tzatz."

Yi wi't talol Joab cyakil yi xtxolbil yi tajwe'n tal yi xna'n, ⁴nintzun ben yi jun xna'na'tz yi aj Tecoa swutz yi rey nin cu' jokloktz swutz tan tak'le'n k'ej i'.

—Max c'u'l'u' ta!, nink tz'el k'ajabu' swe'j.

⁵—¿Mbi i' ila'tz awajbil?

—Yi in wetz, in jun tal xma'lca'n, na ten quim wetz wuchmil. ⁶Poro at cob wal yi in wetz yi in ḫchakumu' ta!, nin te yi ate' xo'l wutz ja cho'c tan oyintzi'

¹13:34 Cho'n na jal yi bi' yi tnuma'tz tul yi versión griego yi na bi'aj "Septuaginta". Poro qui na jal tkanal yi bi' yi jun tnuma'tz tul yi versión hebrey. ² 13:37-38 2S 3:3.

squibil quib. Cya'l jun at naka'j tan chijatxle'n cu'n. Cha'stzun te at jun yi ja lo'on yi stzicy ta'n, nin nim cu'n il ntulej nin ja quim. ⁷Ma jal' cyakil yi e' inxonl na choyintzin swe'j, na yi cyajil i'tz yil tzinjatx nin chik'ab yi jun wala'tz yi ncu' quimsal yi stzicy, tan cyoque'n tan biyle'n cu'n, bantz quicy'sal chic'u'l te'j. Ko ya'tz, sotzok yi jun tal wala'tz yi k'ajbil k'ajtzun alma'. Ej nin ko ya'tz sban, quil jal jun xonl yi k'ajtzun wuchmil tan tetzal yi herens, stzun yi jun xna'na'tz ban tetz yi rey.

⁸—Max ac'u'l swutz. Ba'n cxa'j xe aca'l, na yi in wetz xchincawunk tan colche'n awal.

⁹—Ilu' inrey, ilu' wajcaw, nink scuyu' impaj tan yi cobox inyol yi swale' nin teru!. Ko at jun ajpaj te yi xtxolbile'j, nk'era'tz ilu' nka yi e' yi ate' xlaju' tan pujle'n xtisya', ma na yi e' ajpaj, i'tz yi in wetz tuml yi e' najal intaj. Kapaj nin kera'tz.

¹⁰—Kol tz'oc jun tan ixo'wse'n tan ibiyle'n cu'n, ba'n tz'ul ita'n tzinwutz. Ej, jun cu'n qui tz'oc junt tir tan ixo'wse'n mas.

¹¹ Poro chin ch'inch'uj nin ban yi xna'n tan jakle'n xch'eybil tetz, tetz rey.

—Max c'u'l u' swibaj ta!. Na klo' waj yi swutz cu'n Ryos yil talu', yi quil tak'u' ama'l tetz yi jun wajwutza'tz tan ticy'sal c'u'l te yi wal yi itz'e't nin, bantz qui bene'n nim tkani! yi il yi ato' cu'nt.

—Sak swutz Ryos, yi quil wak' ama'l tetz junt, siquier tan buk'le'n jun xi'il wi' yi awal.

¹²Poro yi xna'n qui nin mak tib tan yol tetz yi rey. Ej nintzun taltz tetz:

—Max c'u'l u' swi'baj, na in jun tu' xchakumu!, quil je' swutz' yi coboxt inyol yi na waj wal nin teru!.

—Cu bin, ba'n cxjilon tzaj, stzun yi rey tetz yi xna'n.

¹³Bene'n tzun jakol yi xna'n tetz:

—¿Mbi tzuntz yi na tzanu' tan kabanle'n, yi o' ketz yi o' tanum Kataj Ryos? Na yi ilu' teru' qui na tak'u' ama'l tetz Absalom yi mero cy'ajlu' tan pakxe'n tzaj tzone'j le tetz tanum, na cho'n at i' tul jun ama'l yi chin joylaj nin, yi nk'e'l tz cho'n at cwent Israel. Ilu' te'n nin, mmo'cu' wutz pe'm tan yi yolu' yi nsuku' swetz.

¹⁴Mero bintzi skaquimok len, na ni'cu'n o' tu mu'x a' yi na el tx'akx wuxtx'otx' yi jalcu'n na sotz, nin qui'c rmeril tan molche'n junt tir. Poro yi ketz karyosil qui na joy puntil tan sotzaje'n jun, ma na, na joy puntil tan chipakxe'n tzaj yi e' yi ate' joylaj te i', nin tan chibansal quib scyuch' yi e' yi na chijuch quil swutz i'.

¹⁵Ma jal' ta' ja nu'l swutz' tan xtxole'n yi il yi atin cu'nt, na at e' yi ja cho'c tan inxo'wse'n, na yi wajbil i'tz tan toque'nu' tan wuch'eye'n. ¹⁶Pero yi mero bintzi, ja el intxum tetz yi list atitu' tan colche'n yi wal nin tan colche'n yi herens yi ak'iij sketz tan Ryos xchik'ab yi e' yi na cyaj chimajlen. ¹⁷Na chintzatzin tan yi yolu' yi nsuku' swetz ta', nin qui't chimbisun jalu!. Na na el xtxumu' tan ma'le'n e'chk ajtza'kl yi ko balaj nka ploj. Ni'cu'n xtxumu'nu' chi ik ilu' jun ángel tetz Ryos. Tak' tzaj bin Kataj Ryos yi banl tibu'.

¹⁸—Ma jal' altzaj yi mero bintzij swetz. Quil tzawew jun e'chk takle'n tzinwutz.

—Ba'n bin jaktzaju' yi mbi i' ila'tz yi tajbilu' ta!, na ilu' inreyil.

¹⁹—¿Cyakil yi awajtza'kl, cho'n pe' njal awa'n te Joab?

—Sak swutz Ryos yi ja oponu' te yi bintzij, na Joab ncawun tan insaje'n swutzu', nin tetz i' cyakil yi yol yi nwal teru!. ²⁰Txumijt yi jun xtxolbila'tz ta'n, bantz jale'n yi tzatzin paz xchixo'l u' tu yi cy'ajlu!. Poro yi ilu' teru' ja oponu' tan

tajske'n yi bintzij, na wi'nin tajtza'klu' chi tajtza'kl jun ángel tetz Ryos na sak swutz' cyakil yi na bajij tul katnumil, stzun yi jun xna'na'tz bantz tetz yi rey.

²¹Tan tu' yi xtxolbila'tz, nintzun cawunin yi rey tetz Joab:

—Ja wi't intxum yi mbil tzimban te yi xtxolbile'j. Ba'n bin cëben tan ticy'le'n tzaj Absalom, yi incy'ajl.

²²Cwe'n tzun joklok Joab wutz tkan Luwiy tan tak'le'n k'ej i', nin tal tetz:

—Ntyoč teru' ta', yi ilu' inreyil. Jalu' na el intxum tetz yi ja jal imbalajil swutz' tan tu' nxomu' tan banle'n tane'n yi wajtza'kl, chij Joab bantz.

²³Je'n tzun txiclok Joab nin sbejnин ben jalen Gesur tan ticy'le'n tzaj Absalom, tan pakxe'n junt tir Jerusalén. ²⁴Poro nin tal Luwiy tetz Joab: “Ba'n tcu'n yi nink ben Absalom xe yi tetz ca'l, na qui na waj wil wutz i.” Cha'stzun te yi tule'n Absalom Jerusalén, qui nin til wutz yi rey, na sbej nin bene'n tan najewe'n xe tetz ca'l.

²⁵Yi Absalom, i' jun yaj yi chin yube'n nin. Ya'stzun na cyal cyakil wunak yi naja'che' Israel, na i' jun yaj yi qui'c mu'x yana'sil. ²⁶Na el xi'il wi' i' ntin yi na baj wi' jujun yob, tan paj wi'nin na latz'un te i'. Yi na el jak wi' yi talal yi xi'il wi' yi na el, i'tz mas cyaj liwr. ²⁷Cob tzun cy'ajl Absalom at tu jun me'l, yi na bi'aj Tamar, yi chin yube'n nin i'.

²⁸Cob tzun yob a'tij Absalom Jerusalén, nin tul yi cob yoba'tz qui nin ak'lilj ama'l tetz tan xajse'n yi rey. ²⁹Cha'stzun te jakol i' pawor tetz Joab tan bene'n swutz rey tetz xel i'. Poro qui nin cujjij tetz Joab. Nin tzun jak Absalom junt tir pawor tetz, poro ncha'tz qui nin cujjij Joab tan bene'n. ³⁰Cawune'n tzun Absalom scyetz yi e' tetz mos:

—Bitwok tzaj, na el itxum tetz yi at jalaj luwar cwent Joab xlaj yi wetz, yi at cebada swutz. Ma jalu' quilo'k wok bin, nin ocswoq quen k'a'kl yi tujul yaj.

Chibene'n tzun yi e' mos Absalom tan tocse'n k'a'kl yi jalaj ama'la'tz yi at cebada swutz. ³¹Topone'n tzun Joab tan jakle'n tkanol tetz Absalom:

—¿Nxac tzun mo'c k'a'kl incosech tetz cebada tan yi e' amos?

³²Stza'wel tzun Absalom tetz Joab:

—Cob tir ja ben inmantar tan achakle'n klo' tan abene'n swutz yi rey tan talche'n klo' cob inyol, yi qui'c xac yi bene'n mantar tan wicy'le'n tzaj jalen Gesur. Wech ba'n atine't wetz tul yi jun ama'la'tz. Ma jalu' na waj wil wutz yi rey, nin ko at impaj, list wutane'n tan inquime'n ta'n.

³³Bene'n tzun Joab tan yol tu yi rey, tan talche'n yi mbi ntal Absalom tetz. Nintzun ben mantar yi rey tan xchakle'n tzaj Absalom.

Ma yi tpone'n, nintzun cu' joklok tz swutz yi rey tan tak'le'n k'ej i'. Ma tetz rey, nintzun ben tan tz'uble'n xak stzi' yi cy'ajl.

Yi toque'n Absalom tan contri'n te yi taj

15 ¹Itzun yi tele'n tiemp, nin jal puntil tan Absalom tan cambe'n jun care't tetz oyintzi' tu cobox chej. Ncha'tz ja jal nicy' cient yaj yi ja chixcon tan q'uicy'le'n i!. ²Ej nin cyakil nin k'ej or cu'n na el watl. Ej nin cho'n na ben stzi' puertil yi tnum tan chich'iwe'n yi e' wunak yi cho'n nchisaj joylaj tan jakle'n tetz yi rey tan pujle'n e'ch xtisia!. Nintzun na jak nintz scyetz yi e' wunak yi na' nchisaje't. ³Nin ko e' aj Israel, ja oc Absalom tan chimayse'n nin tan tocse'n chic'u'l tan cobox yole'j:

—Bintzij nin yi e'chk takle'n yi na ojkelu' te'j. At rmeril, nin at derechu' tan joyle'n xch'eybil teru' tu yi rey, por lastum cya'l jun yi bixba'nt tan yi rey tan tbite'n yi mbi'tz yi na cyaju' chibantu' tane'n.

⁴Ncha'tz na tal i' scyetz:

—Lastum yi nk'e'tz in jun aj pujul xtsisa' tzone'j tkatanum. Na ink, ban tzun klo' chu'l tzinwutz cyakil yi e' yi na chitzan tan joyle'n puntil tan banle'n xtisia' te jun il yi na bajij scye'j. List tzun in tan banle'n tane'n xtisia' scye'j.

⁵Ncha'tz alchok scyetz yi na opon tan yol tu Absalom, yi i' tetz, jalucunin ja el tan chic'ulche'n, nin ja oc tan chik'ajle'n nin tan stz'uble'n xak chitzi!. ⁶Ya'stzun ban i' scye'j cyakil yi e' xonl Israel yi na chu'l Jerusalén tan jakle'n xtisia' tetz yi rey. Ej nin tan yi xtxolbila's ja xcye' tan jale'n yi tetz balajil xchiwutz wunak.

⁷Yi tele'n cyaj yob tan Absalom tan banle'n yi xtxolbila's nintzun ben swutz yi rey tan yol. Ej itzun taltz:

—Max c'u'l'lu' ta!, ja nu'l swutzu' tan jakle'n ama'l teru' tan imbene'n Hebrón tan banle'n tane'n jun inyol yi ja insuk tetz Kataj Ryos. ⁸Na te yi atin tzaj Gesur ja insuk jun yol tetz Ryos yi nink tak' i' ama'l swetz tan impakxe'n tzaj Jerusalén, nchimben tan c'u'laje'n i' jalen Hebrón, stzun i' tetz yi rey.

⁹—Ba'n bin c'bén. Cun ban amunl, ko ya'tz na awaj, stzun yi rey bantz tetz.

Bene'n tzun Absalom le tnum Hebrón. ¹⁰Ncha'tz te ite'n nin tiempa'tz nin ben mantar ta'n scye'j cyakil yi e' xonl Israel tan talche'n scyetz, yil quibit nin yi wi' e'chk chun, i'tz jun techl yi ja wi't bixe' Absalom tetz rey le tnum Hebrón.

¹¹Ncha'tz xchok i' cob cient wunak aj Jerusalén tan chixome'n nin te'j jalen Hebrón. Nintzun e' xomnintz yi e' wunaka'tz te'j, poro qui nin pujsx cyak'un yi mbi'tz yi xtxumu'n Absalom. ¹²Ncha'tz ja ben mantar tan xchakle'n tzaj Ahitofel, jun scyeri e' yaj yi ak'ol tajtza'kl yi rey Luwiy yi cho'n najlij le tnum Guilo, tan tpone'n Hebrón nin tan ta'te'ntz te'j i' yi na tzan pate'n yi tetz xtx'ixwatz.

Yi tele'n ojk Luwiy le tnum Jerusalén

¹³Itzun bantz, nin opon jun tan talche'n tetez Luwiy:

—Yi e' katanum, na chitzan tan talche'n tetez Absalom yi list e' tan chixome'n te Absalom yi nink tz'oc tetez chireyil, stzun i' tetez Luwiy.

¹⁴Bene'n tzun tloj Luwiy scyetz yi e' yaj yi ate' xlaj i' tan cawu'n:

—Tajwe'n tan kele'n ojk jalcu'n yi ntaxk ul Absalom scyuch' yi e' yi ja xom chiwi' te'j, na chocopon tan kabiyle'n cu'n scyuch' cyakil yi e' yi najlche' tzone'j Jerusalén. iOr itkan ba'n ke'l ojk jalcu'n! chij yi rey.

¹⁵—Cu bin Ta', list ato't tan banle'n tane'n yi teru' ca'wl', che'ch tetez yi rey.

¹⁶Ya'tz nintzun cyulejtz. E' el tzaj yi rey scyuch' cyakil yi e' yi najlche' tuch' le tetez balaj ca'l. Ntin chichaje'n cyen lajuy scyeri yi e' ca'p txkel i' tane'n." ¹⁷Ma yi nsken che'l tzaj Luwiy scyuch' cyakil yi e' najal ju' ca'le'l tzaj nin e' tane' jun rat-tz. ¹⁸Ma yi e' ca'p ajcaw, cho'n txicliche' xlaj Luwiy tan chixmaya'n yi e' sanlar yi wi'nin quicy'e'n xchiwutz. Xchixo'l yi jun c'oloj sanlara'tz, ate' yi e' aj Creta yi e' q'uicy'lom Luwiy, scyuch' yi kak cient sanlar aj Gat yi xomij chiwi' te Luwiy. ¹⁹Te yi jun tkuja'tz nintzun jak Luwiy tetez Itai, yi aj Gat, yi ajcaw squib yi e' sanlar yi cho'n chisaje'n le tnum Gat:

—¿Mbi tzuntz na awaj xomnin ske'j? na yi aña'tz, aña jun awer nak skaxo'l. Ba'n tcu'n pakxe'n, nin ba'n cxcyaj quen icyakil cu'n jak ca'wl yi ac'aj rey, na yi mero

ⁿ 15:16 Yi yol le castiy i'tz concubina (Gn 16:2-3; 30:3-4; 21:10-14). Jun concubina i'tz jun xna'n yi na oc tetez txkel jun yaj tane'n. Ma yi chusun yi na jal ka'n tul yi Ac'aj Testament (Mt 19:5) i'tz, yi ntin at cu tetez jun ntzi' txkel jun yaj nka chmil jun xna'n, chi ban cyen le xe'tzbil tzaj tan Kataj (Gn 2:24).

bintzij, axwok awer nak skaxo'l, na elnak quixt laju'n le itanum.²⁰ Ej nin qui'c mas tiemp yi atixwok skaxo'l, ¿Ñe'n tzun tzinjaknin tzitetz tan ixome'n ske'j? Na ncha'tz in, qui na el intxum tetz yi na' na'j nint. Ba'n tcu'n pakxe'n scyuch' yi e' sanlar yi ate' jak aca'wl. Lok tak' tzaj Ryos yi banl tzawibaj, nin lok xom tzawe'j, chij Luwi bantz tetz.

²¹—Sak swutz Ryos, nin sak swutzul ta', yi ilu' inreyil, yi qui'c na ban yi na' tz'ajnintu', nin qui'c na ban ko wutz cyen yi itz'ajbil nka yi quimichil te'ju', list wutane'n tan inxcone'n teru' ta', na in ñchakumu', stzun Itai tetz Luwi.

²²—Ba'n bin cxom nin ske'j, stzun Luwi bantz.

²³Yi e' aj Jerusalén, wi'nin cyok'e'n yi cycle'n cu'n. Cho'n tzun ticy'e'n cu'n yi rey tul yi joco'j yi na bi'laj Cedrón. Cho'n tzun quicy'e'ntz tul yi be' yi cho'n na opon le ama'l yi tz'inunin tu'. ²⁴Ncha'tz Sadoc scyuch' coboxt levita, yi palol tetz yi caña' kale atit yi ca'wl Ryos. Cwe'n tzuntz cya'n wuxtx'otx' jalen yi quicy'e'n cyakil yi e' wunak. Ncha'tz yi pale' yi na bi'aj Abiatar at i' xlaj yi caña'a'tz yi quicy'e'n cu'n cyakil yi e' wunak. ²⁵Bene'n tzun tlol Luwi scyetz:

—Ma jalul' Sadoc cy'aj nin yi caña' jun tir Jerusalén. Na ko at banl talma' Ryos swibaj stk'e' i' ama'l swetz tan impakxe'n jun tir tan tilwe'n yi tetz caña' tul yi tetz call'. ²⁶Na yi kol tal i' swetz: "Qui na chintzatzin tzawe'j," ba'n bin sban i' yi tetz tajbil swe'j.

²⁷Ncha'tz tal Luwi tetz Sadoc:

—Bit tzaj yaj, yi añaxtu Abiatar, ba'n cexpakxwok tnum, nin ba'n tzitcy'aj nin yi icy'ajl tzite'j, yi Ahimaas yi ara cy'ajl tu Jonatán yi cy'ajl Abiatar. ²⁸Ma yi in wetz cho'n chincyaj cyen tul e'chk ama'l tz'inunin tu', jalen yil tz'opon jun tziblal ita'n, stzun Luwi bantz scyetz.

²⁹Pakxe'n tzun yi caña' tan Sadoc tu Abiatar Jerusalén. Nin cho'n e' cyaje'n cyentz. ³⁰Ma tetz Luwi cho'n tzun je'n wi'wtz Wi Oliw. Elnak yi xajab, nin jopij wi' tan jun xbu'k tan ñchajle'n yi na bisun, nin wi'nin tok'e'n yi je'n pon wi'wtz. Ncha'tz cyakil yi e' yi xomche' te'j ate'n jun xbu'k te chiwi' tan ñchajle'n yi na chibisun, nin ncha'tz e' wi'nin cyok'e'n yi na chixon tan quipone'n wi'wtz. ³¹Ej nin at e' yi ben cyalol tetz Luwi yi cho'n xomij wi' Ahitofel te Absalom. Itzun tal Luwi: "Lok tz'oc Ryos tan xtx'ixpe'n yi xtxumu'n Ahitofel tan tk'ol i' yi e'chk ajtza'kl yi qui'c mu'x tal xac."

³²Itzun yi tpone'n Luwi wi'wtz kale na oque't c'u'laje'n Ryos, nintzun eltzaj Husai, jun scyeri yi e' arquita tan c'ulche'n. Rit'ij cu'n yi be'ch tetz ta'n, tan ñchajle'n yi bis o'kl yi at cu'nt. Ncha'tz chitij tx'otx' ta'n xo'l wi!. ³³Itzun tal Luwi tetz:

—Max ac'u'l yaj, kol cxomnin swe'j ntin jun latz' sbne' ske'j. ³⁴Poro kol cëpakxij jalen Jerusalén, ba'n tzawal tetz Absalom: "Ilu' wajcaw, list wutane'n tan woque'n tetz jun ñchakumu' chi mimban cyen tu teru' taju' te yi na cawun tzaj." Ko ya'tz tzaban chin wutzile'n ich'eye'n tzabne' swetz tan xite'n yi xtxumu'n Ahitofel, yi na tzan tan contri'n swe'j. ³⁵Ncha'tz yi e' pale' Sadoc tu Abiatar list quitane'n tan wuch'eye'n. Nin ba'n tzawal scyetz cyakil yi xtxolbil yi tzabit tzaj le palacio. ³⁶Na ncha'tz Ahimaas tu Jonatán cho'n ate'-tz. Ba'n tzun chixcon awa'n tan talche'n swetz cyakil yi mbi i' ila'tz tzajwit te yi mbi cu'n na bajij le palacio, stzun Luwi bantz tetz.

³⁷Bene'n tzun Husai Jerusalén. Na opon cu'ntz yi cyocompone'n Absalom tzi puertil yi tnum.

Yi jilone'n Luwiy tu Siba

16

¹Ma yi ticy'e'n Luwiy jalaj icy'en mu'x yi wi' yi wi'wtz Oliw, nintzun el tzaj Siba, yi martoma' Mefi-boset, tan c'ulche'n Luwiy. Cy'a'n che' cob buru' ta'n yi at cyektz. At cob cient pam cy'a'n cya'n, jun cient tort yi wutz uva cu'n, yi skejt, nin ncha'tz jun cient tort wutz ibx cu'n yi nternin skejt, tu jun tz'u'm yi nojnak tan ta'al uva. ²Bene'n tzun jakol yi rey tetz Siba:

—¿Mbi xac cyakil e'chk takle'ne'?

—Yi e' buru', ba'n chixcon tetz yi najalu', ma yi pam tu yi lo'baj ban baj cyak'un yi e' sanlaru', ma yi ta'al uva ba'n chic'aje'n yi e' yil jal saktzi' scye'j tul yi ama'l tz'inunin tu'.

³—Ba'n bin yaj poro ¿lo'k tzun Mefi-boset, yi mamaj k'ajtzun apatrón?

—Ja cyaj cyen Jerusalén, na yi tetz ttxumu'n, i'tz yi tz'ak'lok yi ca'wl tetz i!, yi at tzaz tk'ab yi tacy'e'x, cyak'un yi e' aj Israel, yi cho'n najche' je'n tzi'n.

⁴—Ba'n bin ko ya'tz na taj, chij yi rey. Ma jalu' tan paj yi tajtza'kla'tz, awetz sbne' cyakil yi tetz me'b'il.

Taje'n cu'n tzun wutz Siba wuxtx'otx' tan tak'le'n k'ej yi rey, nintzun ben tlol tetz:

—Ntyo'x teru' ta!, ilenin lok jal balajilu' swe'j, stzun Siba ban swutz yi rey.

⁵Itzun bantz yi topone'n Luwiy le aldey Bahurim, nintzun eltzaj Simei, jun scyeri yi xonl Gera, tul yi jun aldeya'tz. I' jun xonl k'ajtzun Saúl, nin octz tan jisle'n Luwiy te yi na chixon tbe!. ⁶Nin octz tan c'oxle'n c'ub tej Luwiy nin scye'j yi e' ajcaw yi na chicawun scye'j e' sanlar.

Ma tetz Luwiy colij i' cyak'un yi e' wunak yi xomche' te'j nin cyak'un yi e' tetz sanlar yi na chitzan tan quicy'le'n. ⁷Poro quinin xob Simei tan jisle'n yi rey nin je yol i'e'j:

—iQuilo'k tzone'j, na a᷇ jun mal nak, nin a᷇ jun biyol nak! ⁸Na tzan Ryos tan acawse'n tan cyakil e'chk biyolnaki'n yi maban te yi najal Saúl tan acyaje'n cyen tetz xel i' tan cawu'n. iMa jalu' na tzan Ryos tan tak'le'n yi ca'wl tk'ab Absalom ay'ajl, nin a᷇ te'n na cötzan tan ñchojle'n cyakil yi awil, na yi a᷇a'tz a᷇ jun biyol nak!

⁹Bene'n tzun tlol Abisai yi tal na' Sarvia, tetz Luwiy:

—¿Mbi tzuntz na tak'u' ama'l tetz ta'kl yaje'j tan jisle'nu'? Na list wutane'n tan tamle'n len wi'-x.

¹⁰—iQui'c itetz tuch!! axwok tal wanub Sarvia. Bintzi na tzan i' tan injisle'n, poro Kataj Ryos lo' yi ma'llon tzaj tetz tan toque'n tan injisle'n. ¿Ej nin ko ya'tz, na'j scyetz jun xcy'e' tan makle'n stzi' te yi na tal?

¹¹Bene'n tzun tlol Luwiy tetz Abisai scyuch' cyakil yi e' aj caw scyetz yi e' tetz sanlar:

—I'tz tajbil incy'ajl tan imbiyle'n cu'n, peor quitane'n yi e' xonl Benjamín. Ak'wokbin ama'l tetz tan injisle'n, na ja lo' cawun Kataj tan talche'n e'chk yola'tz swetz. ¹²Na qui cunin batz stile' Kataj yi sotzaj c'u'lal yi atin cu'nt, nin lo'k tak' tzaj i' yi banl swibaj tetz xel yi jisbil wetz yi na witnin jalu'.

¹³Ma Luwiy scyuch' yi e' yi xomche' te'j, icy'e'n nin e' bantz. Ma tetz Simei, xomij ñchixlaj, tibaj wi txala'j. Na tzan i' tan jo'le'n c'ub nin tan ñchitle'n puklaj tan ñchajle'n yi na chi'ch c'u'l te Luwiy. ¹⁴Ma yi cyopone'n Luwiy scyuch' cyakil

yi e' yi xomche' te'j tzi yi tzanla' Jordán, nsken chik'e'xij, cha'stzun te e' uje'-tz tul yi jun ama'la'tz.

Yi tpone'n Absalom Jerusalén

¹⁵ Itzun te yi na bajij yi xtxolbila'se'j, opone'n nin ban Absalom Jerusalén scyuch' cyakil yi e' aj Israel yi xomij chiwi' te'j. Ncha'tz xomij Ahitofel te'j. ¹⁶ Ma tetz Husai yi arquita, yi tamiw Luwi, nintzun ben tan c'ulche'n Absalom. Nin chin wi' nin bantz tan yol:

—iIlu' inrey! iIlu' inrey! Nink benk ñkon yi tiempu' tetz ben k'ej ben sak.

¹⁷ Stza'wel tzun Absalom.

—¿Ya'tz pe' tyoxina'tz yi na achaj tetz yi balaj awamiw Luwi? ¿Mbitzuntz qui nin axcommintz te'j?

¹⁸ —Qui'c rmeril, stzun Husai, na yi in wetz tajwe'n cu'n na'tij xlaj yi rey, yi ja wi't je xtxa'ol Ryos, scyuch' cyakil e' intanum. ¹⁹ Ncha'tz tajwe'n tan inxcone'n teru', na ilu' cy'ajl wamiw. List atine't bin tan inxcone'n teru', ilu' inreyil. List atine't tan inxcone'n teru' chi mimban cyen yi na cawun tzaj yi taju'!

²⁰ Itzun le junt tkuj nin oc Absalom tan jakle'n jun tajtza'kl tetz Ahitofel:

—Tak'u' jun wajtza'kl. ¿Mbi tajwe'n tan imbnol jalucu'ne'j?

²¹ Bene'n tzun tlol Ahitofel tetz Absalom:

—Tan tele'n chitxum yi e' katanum tetz yi ilu' na cawun jalu', ban yi nink chixcon yi e' ca'p txkel taju' yi ate' cyen le palacio tan quicy'l'e'n. Nin tan yi xtxolbila's slajluchaxk yi ja el xtx'ix taju', nin ñchi'chok c'u'l te'ju'. Bixek cyajtza'kl cyakil wunak tan chixome'n te'ju'.

²² Nintzun bnix jun mantial wi ca'l, ej nin cho'n tzun chiwitbej quib Absalom scyuch' yi e' xna'na'tz, yi ca'p txkel yi taj, tane'n. Nin ja lajluchax yi xtxolbila'tz ñchiwutz cyakil yi e' xonl Israel yi ate' tnum. ²³ Ja xom Absalom te yi tajtza'kl Ahitofel, na te yi tiempa'tz, wi'nin k'ej yi tajtza'kl Ahitofel ñchiwutz Luwi tu Absalom, na le wutz cyetz cyajtza'kl ni'cu'n yol i' chi ik yol Ryos.

Yi xcyewe'n Husai tan xite'n yi tajtza'kl Ahitofel

17 ¹ Ncha'tz te ite'n nin k'ejal'z nin tal Ahitofel yi tetz xtxumu'n tetz Absalom:

—List wutane'n tan chimolche'n coblaj mil yaj, kol tak'u' ama'l swetz tan imbene'n, ninin te akale'ne'j tan stz'amle'n Luwi. ² Na ja wi't el cu'n swutz tan yi k'e'xe'n yi at cu'nt, nin qui'ct ñchamil tan colol tib. Na ya'stzun yi jun tkuj yil kaxcy'e tan xo'wse'n. Ej nin cyakil yi e' yi xomche' te'j chelepon ojk tan xo'w. Ntin yi rey kabiye' cu'n. ³ Tan yi xtxolbila's kaxcyek tan chixome'n cyakil wunak te'ju'. Na ntin na taju' yil quim yi rey. Ej nin yil xom chiwi' te'ju' sjalok tzatzin paz tul cyakil katanum cwent Israel.

⁴ Ba'n mban yi xtxumu'n Ahitofel swutz Absalom scyuch' yi e' mas wi' banl wi'.

⁵ Nintzun cawun Absalom, itzun tal:

—Cun chakwok Husai, yi arquita, tan kubital yi tetz xtxumu'n.

⁶ Itzun yi tpone'n Husai, nintzun tal Absalom tetz:

—Je xtxumu'n Ahitofele'j. ¿Ba'n pe' kaxom te'j nka qui? ¿Mbi na awal atz tan yi tetz xtxumu'n?

⁷ —Max c'u'l'u' ta', poro le wutz wetz wajtza'kl ja xupsij Ahitofel te xtxumu'n.

⁸ Na na el xtxumu' tetz yi teru' taju' scyuch' yi e' tetz sanlar yi xomche' te'j, e'

cu'n cham tan oyintzi' nin qui na chixob tetz jun. Pyor tcu'n jalu', na wi'nin na chi'ch chic'u'l. Ni'cu'n quitane'n jalcu'ne'j chi na ban jun ti oso xo'l wutz yi na el majij e' tal. Ncha'tz yi taju' i jun yaj yi na'wnakt tan e'chk oyintzi' nin te jun akale'ne'j quil wit chixo'l yi e' yi xomche' te'j. ⁹ Ja wi't tew tiba'tz tul jun picy nka alchok ama'l yi nojquen swutz. Na kol chilo'on cobox scye'j yi e' teru' sanlaru' tul oyintzi', alchok scyetz yil tbit yi xtxolbile'j stz'ocopon tan yolche'n: "Yi e' yi ja xon chiwi' te Absalom ja chitz'akon tk'ab Luwi'y tul oyintzi'." ¹⁰ Nin yil quibit wunak yi xtxolbila'tz, ḫchixobok, tuml yi e' yi at chiwalor tan oyintzi', scyuch' yi e' yi ni'cu'n e' tu e' smaron león yi qui na clax jun ḫchiwutz. Na at le chiwi' cyakil atanum yi taju' i' jun wi'tz aj oyintzinl, nin yi e' yi xomche' te'j, at chichamil tan oyintzi'.

¹¹ Ma jalu' bin, yi wetz intxumu'n i'tz, qui' polo' teru' tz'ocu' tan chimolche'n cyakil yi e' katanum yi najlche' cwe'n tzi'n, le tnum Berseba jalen je'n tzi'n cwent yi tnum Dan. Na nim cu'n e' yi ja xom chiwi' te'j. Ej nin tajwe'n cu'n yi ilu' bajxj ḫchiwutz tan oyintzi'. ¹² Kalena's tzun ko'c tan oyintzi' scye'j, nin qui'c na ban mbi jilwutz ama'l kale ate't. Cho'n cu'n kaban tan oyintzi' scye'j chi na ban yi k'ab che'w, yi na ac' cyakil yi cojbil ta'n. Cya'l jun claxk tkak'ab, tu'k yi rey. ¹³ Ej nin kol tew tib tul jun tnum, ba'n kabén kacyakil cu'n tan k'uche'n cu'n yi tapijil yi jun tnuma'tz, nin quil jal siquier jun tal c'ub tetz senil yi tapij, stzun Husai bantz tetz Absalom.

¹⁴ Yi quibital Absalom scyuch' yi e' wi' banl wi' yi xtxumu'n Husai, ja tak' jun chin tzatzin scyetz, itzun cyaltz: "Ba'n kaxom te yi tajtza'kl Husai, na mas balaj cu'n swutz yi tajtza'kl Ahitofel." (Ja bixe' yi jun xtxolbila'tz cyak'un, na ya'stzun tajbil Kataj tan xite'n cu'n yi ajtza'kl yi ntak' Ahitofel scyetz. Na yi tajbil Kataj Ryos i'tz tan po'tze'n Absalom tan qui cyaje'n cyen tetz rey.) ¹⁵ Ma tetz Husai nin ben tan yol scyuch' yi e' pale', Sadoc tu Abiatar, itzun taltz scyetz: "Je yol Ahitofel tetz Absalome'j, scyuch' yi e' mas wi' banl wi', yi ḫe'n chibán tan stz'amle'n Luwi'y. Ej nin je yole'j yi nwäl wetz scyetz. ¹⁶ Ma jalu' benk bin mantar cyanu' jalucu'ne'j tan talche'n tetz Luwi'y yi tajwe'n tan quicy'e'n jalaj icy'en yi a' Jordán te yi akale'ne'j, na qui'c meril tan chicyaje'n cyen tan watl kale atit yi ama'l kale na chicy'e'l wunak wi a' Jordán, na ko ya'tz, qui cunin batz ḫchiquimok yi rey scyuch' cyakil yi e' yi xomche'-tz te'j."

¹⁷ Ma yi cob chicy'ajl yi e' pale', Jonatán tu Ahimaas, cho'n ate' nakajil yi a' yi na mulk'in, yi na bi'aj "En-rogel", tan ḫch'iwe'n jun stziblal yi mbi na bajij Jerusalén. Cho' ate' le jun ama'l'a'tz na qui'c rmeril tan cyoqe'n Jerusalén, na sken el chitxum tetz yi ko tz'i'l'wiy chiwutz tnum ḫchiquimok cyak'un yi e' yi xomij chiwi' te Absalom. Tan tu' yi xtxolbila'tz ja xcon jun xun cyak'un yi e' pale' tan talche'n stziblal scyetz. Ninin te jun tkuja'tz nin e' ben lajke'l tan talche'n yi puntíl tetz Luwi'y. ¹⁸ Poro at jun xicy yi xk'ukwil, e' i'lon, nintzun bentz tan talche'n tetz Absalom. Poro nin el chitxum Jonatán tu Ahimaas tetz. E' cwe'n tzun tbe' lajke'l. Cho'n tzun cyopone'ntz xe ca'l jun aj Bahurim, nin cyew quibtz tul jun julil a' yi at wutzk'anil yi jun ca'l'a'tz. ¹⁹ Ej nin yi txkel yi jun yaja'tz nin bentz tan jople'n cu'n stzi' yi jula'tz tan yi jopselil. Nin je'n ḫchitol mu'ḥ ixi'n triw tib yi jopsel. Cya'l jun i'lon yi xtxolbile'j. ²⁰ Itzun yi cyopone'n yi e' yi xomij chiwi' te'j Absalom tan chijoyle'n, nin chijak tkanil yi e' xicy tetz yi jun xna'na'tz:

—¿Na' ate' yi nocx Jonatán tu Ahimaas?

—Ja wi't chicy'. Cho'n nchiben le cu'nak tan cyopone'n stzi' a' Jordán, stzun xna'n bantz.

Chibene'n tzun yi e' sanlar tetz Absalom tan chijoyle'n, poro qui nin e' jal cya'n. E' pakxe'ntz tzun Jerusalén.²¹ Yi nsken chicy' yi e' sanlar tetz Absalom, nintzun e' je'n tzaj Jonatán tu Ahimaas tjul, nin e' ben lajke'l tan talche'n yi mbi ila'tz yi nsken txumxij cyak'un Absalom. Ej nin cyaltz tetz Luwi:

—Xchibne' list quibu' jalcu'ne'j, na tajwe'n tan quicyle'nu' jalaj icy'en yi a' Jordán, na yi xtxumu'n Ahitofel i'tz tan tule'n chan tan oyintzi' nin tan quimse'nu'.

²² Jalcu'n chibnol list quib yi rey Luwi scyuch' cyakil yi e' yi xomche' te'j, nin te ite'n nin akale'na's e' icy'tz jalaj icy'en yi a' Jordán. Yi tule'n skil yi junt eklok nsken chicy' tircu'n wi a'.

²³ Inti Ahitofel, yi tele'n xtxum tetz yi qui nin chixom te tetz tajtza'kl, nintzun wekxij yi tetz buru' ta'n tan pakxe'n xe yi tetz ca'l le tetz tnumil. Ej nin octz tan banle'n cyakil yi tajwe'n xchixo'l yi tetz najal. Ma yi wi't bnixe'n ta'n, nintzun je xchi'mbal tibtz te ptzo'mil yi ca'l, nin quimtz. Cho'n mukxe'n i'-tz kale mukxe't yi k'ajtzun taj.

Yi tpone'n Luwi le tnum Mahanaim

²⁴ Ma tetz Luwi, opone'n nin bantz le tnum Mahanaim. Ej nin te ite'n nin tiempa'tz na chitzan cu'n Absalom scyuch' cyakil yi e' yi xomche' te'j tan icy'e'n tzaj wi a' Jordán tan cyopone'n le ama'l cwent Galaad.²⁵ Ma tetz Absalom, sken oc cyen Amasa ta'n tetz cyajcawil yi e' tetz sanlar, tetz xel Joab. Yi Amasa-a'tz, i' cy'ajl Itra jun xonl yi e' tu Ismael. Ej nin tuch' i' ban yi xna'n Abigail, yi tal na' Nahas, yi titz'un na' Sarvia, yi xtxu' Joab.

²⁶ Cho'n tzun cwe'n yi campament Absalom scyuch' yi e' tetz tanum tul yi ama'll cwent Galaad, tan chibnol list quib tan oyintzi' scyuch' yi e' sanlar tetz Luwi.

²⁷ Itzun yi cyopone'n Luwi Mahanaim, nintzun e' eltzaj tan c'ulche'n Sobi yi tal na' Nahas, yi cho'n najlche' le tnum Rabá cwent Amón. Nin ncha'tz el tzaj Maquir, yi cy'ajl Amiel tan chic'ulche'n. I' jun aj Lodebar. Ncha'tz el tzaj Barzilai, yi aj Rogelim cwent Galaad.²⁸ Cya'n e'chk takle'n cya'n tan xcone'n tetz Luwi, chitan'e'n e'chk tx'ach, palancan tu e'chk xwok' tx'otx'. Ncha'tz cya'n ixi'n triw, cebada, arin tetz triw, cy'a'nixi'n, jawx, tu jun jilwutz txicun yi na bi'aj lentejas.²⁹ Ncha'tz cy'a'n cya'n cabil wunak txuc, tu lech nin ques tetz wacx tu chiw, tan wane'n yi rey scyuch' cyakil yi e' yi xomche' te'j. Na le wutz cyetz cyajtza'kl yi na chiquim tan we'j tu saktzi' nin yi nsken chik'e'xij tan xo'n tul yi ama'l yi tz'inunin tu'.

Yi stz'ako'ne'n Absalom nin yi xé'n quime'n

18 ¹ Itzun ban tetz Luwi, nintzun bentz tan quilwe'n yi e' tetz sanlar yi ko list ate't tan oyintzi'. Nintzun bixe' cyajcawil yi jujun k'u'j sanlar ta'n, jun bajxom te jujun mil, nin jun bajxom te jujun cient sanlar. ² Ej nin ncha'tz ox k'u'j e' ele't yi e' sanlar ta'n. Jun k'u'j e' oc jak' ca'wl Joab, nin junt k'u'j e' oc jak' ca'wl Abisai, yi tal na' Sarvia yi titz'un Joab. Ma yi tox'e'n k'u'j cho'n e' octz jak' ca'wl Itai yi aj Gat. Ej nin tal Luwi scyetz:

—Chinxomok nin tzite'j tan oyintzi'.

³ —Quil sbanu' juna'tz ta', na ilu' kareyil, na yi e' kacontr qui'c cyetz tuch' kol ke'l ojk ketz. Cob cuntu' lke'l, nin lkaquim. Ma na mast cu'n chitzatzink yi nink

quimu' swutz yi nink kaquim lajuj mil kaxone'n. Cha's tzun te' mas balaj yi nink cyaju' tzone'j Mahanaim tan tak'le'n tzaj ñch'eybil ketz ko tajwe'n, che'ch yi e' sanlar bantz tetz Luwyi.

⁴—Ba'n cyajtza'klu'. List wutane'n tan banle'n cyajbilu', stzun Luwyi bantz scyetz.

Cho'n c'olewe'n cu'n Luwyi xlaj yi tzawani'l tnum, nin yi e' tetz sanlar wi'nin cyele'n cu'n swutz i' quibnin chitane'n yi bixe'n tan i. Cienti'n nin mil'i'n tzan cyele'n. ⁵Ncha'tz cawunin i' scyetz Joab, Abisai tu Itai, yi e' wi'tz bajxom scyetz yi jujun k'u'j sanlar, tan chibnal pawor tetz i': “Banwok jun chin pawor swetz. Joywok puntil tan qui q'uixpe'n Absalom, na chin xicye't nin i!.” Ej nin cyakil yi e' sanlar quibit yi ca'wla'tz yi tal i' scyetz yi bajxoma'tz. ⁶Ej cho'n tzun e' bene'n yi e' sanlar wutz wutz tan oyintzi' scyuch' yi e' chitanum yi xomij chiwi' te Absalom.

Yi jun oyintzi'a'tz cho'n toque'n tul jun chin tx'ac'aben yi at cwent yi ama'l tetz Efraín. ⁷Ma yi e' aj Israel, yi xom chiwi' te Absalom qui nin chitz'acon. Na ja chixcye' yi e' sanlar yi xomij chiwi' te Luwyi tan chibiyle'n cu'n. Te yi jun k'eja'tz nim cu'n sanlar nchiquim. At lo' junak mil yi nchisotz te jun k'eja'tz. ⁸Yi oyintzi' ja ben lo'on tul cyakil yi ama'l'a'tz. Ej nin nim tcu'n e' quim tan yi xo'wbilil yi tx'ac'aben swutz yi e' yi nchiquim tan spar. ⁹Ma tetz Absalom cho'n tzun ate'ntz tib jun mula' yi toque'n noj jun c'oloj sanlar cwent Luwyi swutz i!. Ej nin tan paj yi xo'w, ja el ojk yi mula' nin icy' jak jun chumam wi' bakch. Ja tzun cyaj xaplij yi xi'il wi' Absalom xo'l yi e'chk k'ab tze!. Ej nin ele'n nin ojk ban tetz mula!. Jalt nin Absalom cyaj cyen ch'inlok xo'l e'chk k'ab tze!. ¹⁰At jun yaj yi til yi mbi mbajij te Absalom, nintzun ben tan talche'n tetz Joab:

—Bitzaju' ta' Joab. Ana' chan cunin ja wil yi ch'inlij Absalom xo'l k'ab jun wi' bakch.

¹¹—¿Yi ko ya'tz mawil, nxac tzun quinin ncu' awi'tsalx? Na tetz cu'n klo' walma' jak lo' wak' lajuj piñ asakal tu jun balaj asinch, stzun Joab tetz yi jun sanlara'tz.

¹²—Qui' lo' ta!, mpe ik jun mil piñ sakal tak'u' swetz, quil tzinnimsaj inc'u'l tan biyle'n cu'n yi cy'ajl kareyil, na ja wit yi ca'wl yi tal i' teru', tu Abisai nin Itai. “Banwok jun chin pawor swetz. Joywok puntil tan qui q'uixpe'n Absalom, na chin xicye't nin,” chij i' ban scyeru'. ¹³Ma yi nink ncu' imbiyol qui'c lo' xac mimban. Na cyakil yi na bajij na opon twi' yi rey. Ej nin yi ilu' teru' quil tz'ocu' tan incolche'n.

¹⁴—Nxac na chintzan tan tz'ak'le'n intiemp tzawe'j, stzun Joab bantz.

Je'n tzun tcy'al Joab ox ne'ñ flech nin bentz tan xuyle'n te talma' Absalom na itz'e't i' te yi ch'inlij i' xo'l k'ab jun bakcha'tz. ¹⁵Chisaje'n tzun lajuj sanlar yi chin xicye't nin e', yi xomche' te Joab tan ñch'eye'n, nintzun e' baj cu' chitxolil quib solte'j Absalom yi ch'inlij'e jak tze!, nin e' octz tan wi'tze'n cu'n tan yi cyetz chima'cl. ¹⁶Cawune'n tzun Joab tan tocse'n yi chun tan stzajse'n yi oyintzi', nintzun e' tane' yi e' sanlar tan chibiyle'n yi e' sanlar cwent Absalom, nin e' pakxij kale atit Joab. ¹⁷Te yi chipakxe'n kale atit Joab, e' octz tan mukle'n yi wankil Absalom. Cho'n tzun bene'n jo'li'n tul jun chin jul yi at, nin ja chinojsaj yi jula'tz tan jun c'oloj c'ub. Ma cyakil yi e' sanlar yi ja xom chiwi' te Absalom nintzun e' el ojk tulak e'chk chinajbil.

¹⁸ Te yi itz' tzaj Absalom ja bnix jun balaj techl yi c'ub cu'n le joco'j yi na bi'aj "tetz rey". Nin oc tk'ol yi bi' i' te yi jun c'uba'tz, na yi tajtza'kl i' l'itz: "Qui'c weri incy'ajl yi itz'e'l tan cyaje'n cyen tetz ink'ajbil." Jalu' at yi jun c'uba'tz nin na bi'aj "C'ubil k'ajtzun Absalom".

¹⁹ Ma yi nsken mukxij yi wankil Absalom, nintzun tal Ahimaas, yi cy'ajl Sadoc tetz Joab:

—Ta! Joab, tak'e'u' ama'll swetz tan imbene'n lajke'l tan talche'n yi tziblal tetz kareyil yi ja oc Kataj Ryos tan banle'n xtisya' scye'l yi e' tetz contr, na ja clax i' ta'n chik'ab, stzun Ahimaas tetz Joab.

²⁰ —Ibin jalu' yi aña'tz quil xcon tan talche'n yi stziblal tetz kareyil. Tetz jun tir ban xcon poro qui jalu', na yi cy'ajl kareyil ja quim, stzun Joab tez Ahimaas.

²¹ Bene'n tzun tlol Joab tetz jun sanlar yi aj Etiopía:

—I bin jalu', ba'n cëben atz tan talche'n stziblal tetz yi rey te e'chk takle'n yi mawil yi mbajij.

Nintzun aj cu'n wutz yi sanlara'tz wuxtx'otx' tan tak'le'n k'ej Joab, nin lajke'l nin bene'ntz tan talche'n yi stziblal. ²² Ma tetz Ahimaas, nintzun jilon nin tetz Joab:

—Max c'u'l'u' ta', tak'u' ama'll swetz tan inxome'n nin wutz coc yi yaja'tz.

—¿Mbi xac na awaj cëben, aña jun c'oloj xicy, na quil tz'ak'luj jun oy tzatz tan yi stziblal yi na awaj cëben tan talche'n?

²³ —Qui'c tzban ta!, na ya'tz wajbil tan imbene'n.

—iLajke'l bin yaj! Ba'n cëben, stzun Joab tetz.

Chin lajke'l nin bene'n tetz Ahimaas. Cho'n tzun bene'n i' tul yi be' yi na icy' tul yi joco'j. Cha'stzun te ja bajxij i' swutz yi aj Etiopía.

²⁴ Itzun te yi bajije'n yi xtxolbila'tz cho'n c'olchij Luwiy xo'l yi cob puert tetz yi tapij yi at solte'l yi tnum. Ej nin cho'n ate'n jun sanlar tibaj yi tapija'tz kale atit puertil tnum tan q'ucy'lomi'n. Bene'n tilol yi chin lajke'l nin tane'n jun yaj tan tule'n tnum. ²⁵ Nim wi' i' ban tan talche'n tetz rey. Nintzun tal yi rey:

—Ko xchuc na jo'jkel tan tule'n chan, balaj stziblal cy'a'na'tz ta'n.

Itzun te yi tule'n yaj naka'j, ²⁶ nintzun til nin yi aj warta'tz junt yaj yi chin lajke'l nin tane'n yi tzan tule'n.

—iTz'u'l junt, chij, chin lajke'l nin tane'n tan ojke'l!

—Ncha'tz juna'tz, balaj stziblal cya'n ta'n, chij yi rey.

²⁷ —Te yi tz'o'jkel i', chinch wetz i'tz Ahimaas, yi cy'ajl Sadoc, tzun yi wart.

—Chumbalaj ko i' i'a'tz, na i' jun balaj yaj nin cya'n balaj stziblal ta'n, chinch wetz, chij yi rey bantz.

²⁸ Yi tule'n i', i'tz Ahimaas. Ej nin ja cu' mejlok jale'n cu'n cwe'n yi wutz plaj wuxtx'otx' tan tak'le'n k'ej yi rey. Yi wi't k'ajlane'n nin tetz yi rey, nintzun taltz:

—Ntyo'x tetz Kataj, yi kaRyosil, na ja xcy'e' i' tan chixite'n cu'n yi e' yi ncho'c tan contri'n te'ju'.

²⁹ —¿Ba'n pe' atit yi incy'ajl Absalom? chij yi rey.

—Ntin ja wil yi ja chimol quib jun c'oloj sanlar, te yi na tzan Joab, yi wi'tz ajcaw squib yi e' sanlaru', tan inchakle'n tzaj te'ju', poro qui nin mme'l intxum tetz yi mbi mbajij.

³⁰ —Ba'n cxa'j nin tzone'j nin txiclin cu'n tan xch'iwe'n.

I nin tulej Ahimaas. ³¹ Ninin te jun tkuja's ule'n nin ban yi sanlar aj Etiopía, itzun taltz tetz rey:

—Cy'a'n balaj tziblal wa'n teru' ta!. Jalu' ja oc Kataj Ryos tan colche'nu' chik'ab cyakil yi e' contru!.

³² Jakol tzun yi rey tetz yi aj Etiopía:

—¿Ma yi incy'ajl, yi xicy Absalom, ba'n pe' atit i?

—Lok bajij xtxolbila'tz te cyakil yi e' contru' chi mbajij te jun xicya'tz ta!. Ej nin lok bajij scye'l cyakil yi e' yil chicham cu'n quib tan contri'n te'ju!, stzun yi aj Etiopía bantz.

³³ Nintzun saje'n bu'k jun chin wutzile'n bis o'kl te Luwiy, nin je'-tz te yi cuart yi ate'n tib yi sawanil yi tnum. Ej nin te yi je'n cu'n, wi'nin tok'e'n, wi'nin chunane'n i!. Itzun na taltz, "Absalom, Absalom, lastum aă, lastum aă incy'ajl. Ba'n klo' yi ik in nchinquim swutz incy'ajl nquim. iAy Absalom! iAy Absalom! aă jun c'oloj incy'ajl. Lastum nin klo' aă," stzun Luwiy bantz.

Yi toque'n Joab tan makle'n wutz Luwiy

19

¹ Itzun bantz nintzun a'lchij tetz Joab yi wi'nin bisune'n, nin wi'nin tok'e'n Luwiy tan paj yi cy'ajl yi nsken quim. ² Ncha'tz quibit cyakil yi e' sanlar yi wi'nin bisune'n chireyil tan paj yi tetz cy'ajl yi nsken quim. Ja klo' chitzatzin, na nsken chitx'acon te chicontr, poro tan paj yi quime'n yi cy'ajl rey, nin oc jun chin bis scyetz. ³ Cha'stzun te ewun cu'n cyocompone'n tnum, nin wi'nin xchitx'ixwe'n chi ik yi e' cyetz e' el ojk xchiwutz chicontr. ⁴ Inti yi Luwiy, jopij wutz ta'n tan jun xbu'k, nin wi'nin tok'e'n. Nin chin wi' nin bantz tan yol. Itzun taltz "Ay, Ay, lastum incy'ajl Absalom, lastum incy'ajl Absalom."

⁵ Ma tetz Joab, nintzun ben tan yol tetz Luwiy, itzun taltz tetz:

—Ma jalu' ja el chitx'ix cyakil yi e' sanlar tanu!, yi e' yi ja cyak! quib tan colche'nu!, scyuch! yi e' cy'ajlu!, e' me'lul, nin yi bajx txkelu' scyuch! yi e' mas txkelu!. ⁶ Tan yi xtxolbil yi na banu' ja lajluchax yi mas na pek'u' scye'l yi e' contru' xchiwutz yi e' yi bintzi nin na chipek' te'ju!. Clar cunin ja lajluchax tzinwutz yi qui'c kaxac yi o' bajxomu' scyuch! yi e' sanlaru!. Na ja clarin skawutz yi ba'n klo' mban swutzu' yi ik o' ketz nkaquim swutz yi cy'ajlu!. ⁷ Ma jalu' tajwe'n tan bene'nu' tan yol xchiwutz yi e' sanlaru' tan chimayse'n nin tan tyoxine'n scyetz, na ko qui!, sak swutz Kataj yi ninin te jun akale'ne'j cya'l jun xom wi' te'ju!. Ej nin ko ya'tz sbne', ya'stzun yi xtxolbil yi chin xo'wbil nin sbajok te'ju!, swutz cyakil yi e'chk takle'n yi chin juntlen nin nnojquen swutzu' sajle'n nin tunintz, te yi ilu' tzaj xicy.

⁸ Je'n tzun txiclok yi rey nin cho'n bene'n kale atit yi sawanil yi tnum nin cole' cu'ntz. Yi quibital yi e' wunak yi nsken opon c'olchok yi rey kale atit yi sawanil yi tnum, nintzun e' bentz swutz i!.

Yi pakxe'n Luwiy Jerusalén

Ma yi e' xonl Israel yi contr e' ban te Luwiy nsken chipakxij lakak chiluwar.

⁹ Nin xchixo'l cyakil yi e' aj Israel jal wak' ib xchixo'l. Itzun na cyaltz: "Yi at tzaj karey, yi Luwiy, ja xcy'e' i! tan kacolpe'n chik'ab yi e' contr, yi e' filistey. Poro yi jalu' tan paj Absalom ja el ojk yi kareyil tkatanum. ¹⁰ Ma yi Absalom, yi jun yi ja kabixbjaj tetz kareyil, ja quim tul oyintzi!. ¿Mbitzun na kach'iw cu'ntz? ¿Nxac qui na oc Luwiy tetz kareyil junt tir?" che'ch. ¹¹ Ej nin yi jun yola'tz ja opon twi' Luwiy. Nintzun ben jun stziblal tan i! chiwi! yi e' pale' Sadoc tu Abiatar yi ate' Jerusalén: "Chumbalaj yi nink chijilonu' scyetz yi e' wi' banl wi' cwent Judá tan talche'n scyetz: 'Mbitzuntz yi e'u' cyeru' yi e'u' xonl Judá, qui na chitxumu' tan

wopone'n chan le palacio, na ja wit yi ya's tzun chigan cyakil katanum.¹² Wech kitz'un kutzicy kib, na ite'n nin o'a's. Nxac tzun qui na cyak'u' ama'l scyetz cyakil yi e' mas tan xtxumle'n tan wupone'n chan, wech e'u' klo' mbajxij ñächiwutz, poro jalu' ja lajluchax yi e'u' wi'tzibil te yi xtxumu'n.¹³ Ncha'tz ban tziblal tetz Amasa: 'Je yol Luwiye'j: "Nk'e'tz ptzun junit o' tzawuch' na kaxonl kib."¹⁴ Stk'e' Ryos jun chin incaws yi ko quil ne'l cu'n te inyol, yi aña'tz cäccopon cyen tez wi'tz bajxom squibaj e' insanlar tetz xel witz'un Joab." "

¹⁴Tan yi xtxolbila'sej ja xcy'e' Luwiy tan tocse'n chic'u'l yi e' aj Judá, nin junit ban chitxumu'n tan talche'n tetz Luwiy: "Ba'n pakxiju' scyuch' cyakil yi e' yi ate' te'ju'!"¹⁵E' pakxe'n tzun yi rey, nin e' cu'ultz stzi' a' Jordán. Ma yi e' aj Judá e' cu'ultz le trnum Gilgal tan chic'ulche'n nin tan chich'eye'n tan quicyle'n wi yi jun tzanla'a'tz.

¹⁶Ncha'tz Simei,¹⁶ jun scyeri yi xonl Gera, jun cy'ajl k'ajtzun mam Benjamín, yi cho'n najlij le aldey Bahurim, chin lajke'l nin xome'n tzaj ñächiwo'l yi e' aj Judá yi chicwe'n tzaj tan c'ulche'n yi rey.¹⁷Xomij jun mil yaj te'j, yi e' cu'n xonl k'ajtzun Benjamín. Ncha'tz xomij Siba, yi martoma' Mefi-boset, yi cy'ajl k'ajtzun Saúl, scyuch' yi o'laj cy'ajl i'. Ncha'tz xomij junak chimos scye'j. Bajx quipone'n stzi' a', yi ntaxk cu'ul yi rey.¹⁸Nintzun e' icy'tz jalaj icy'en yi a' tan quich'eye'n yi najal yi rey tan quicyle'n tzaj wi a', nin tan banle'n alchok mantaril yi rey.

Ma Simei, jun xonl k'ajtzun mam Gera, cwe'n tzun mejlokatz swutz yi rey, yi ntaxk icy' tzaj wi a'.¹⁹Itzun taltz tetz:

—Max c'u'lul' swibaj ta!. Quil't tzul tx'akx tc'u'lul' yi e'chk cach'i' yol yi nwal teru' te yi jun k'ej yi tele'n tzaj ojk! Jerusalén. Quil taw cunu' chi'ch c'u'l le talma'u' tan e'chk yol yi nwal teru!.²⁰Na inte'n na chinnachon te impaj yi minjuch swutzu!. Ej nin in yi bajx ñächiwo'l cyakil yi e' xonl Israel^q yi nnu'l tan c'ulche'nu'.

²¹Ma yi Abisai, yi tal wutzile'n Sarvia, nin oc pitol tib xo'l yol, itzun taltz:

—¿Nk'e'tz pe' tajwe'n tan quime'n jun yaje'j? Na ja oc tan jisle'nu', na ilu' yi rey yi txa'ij tan Kataj.

²²—Ma jalu' axwok tal Sarvia, qui'l itetz tuch' te yi xtxolbile'j. ¿Nxac na cxtzanwok tan contri'n swe'j? Na cya'l jun xonl Israel squimok jalu', na ja el intxum tetz yi in wetz in chireyil cyakil e' intanum.

²³Bene'n tzun tlol tetz Simei:

—Sak swutz Ryos yi jun cu'n quil cäquim tan apaltil, stzun Luwiy bantz.

²⁴Ncha'tz Mefi-boset, yi mamaj k'ajtzun Saúl nin cu'ultz tan c'ulche'n yi rey. Na jetz yi tele'n tzaj ojk yi rey Jerusalén jalen yi pakxe'nt Jerusalén tu yi tetz k'ej, qui nin oc il i' tan banle'n ba'n stibil tib, na qui nin xtx'aj yi tetz tkan, nin yi xmatzi', qui nin oc il i' tan banle'n ba'n tetz. Ncha'tz yi be'ch tetz chin tz'il nin tane'n.²⁵Itzun yi saje'n i' Jerusalén tan cwe'n pone'n tan c'ulche'n yi rey, bene'n tzun jakol Luwiy tetz:

—¿I bin jalu' aä Mefi-boset, nxac qui nin cxomnin swe'j te yi wele'n ojk?

²⁶—Max c'u'lul' ta!, ilu' inreyil, poro i'tz tan paj weri inmos, na ja chincawun nin tetz: "Banaj list imburu' bantz inxome'n te kareyil," chinch bantz tetz. Poro

^{19:13} Yi Amasa, i' tal Abigail yi tal Nahas, yi tanub Luwiy. ^{19:16} 2S 16:5, 7,13; 19:18, 23. ^{19:20} Tul yi versión le castiyo na tal "casa de José" poro yi bintzinin yi jun yola'tz na jop cyakil yi e' aj Israel yi najlche' je'n tzi'n cwent Israel. Apart yi e' aj Judá yi najlche' cwe'n tzi'n.

qui nin ban tane'n inyol, ntin ja oc i' tan nsuble'n. Na sak swutzu' yi at yana'sil wukan, cha'stzun te quinin inxominin te'j, chi i bantz. ²⁷Poro yi i' tetz ja oc tan xtxumle'n e'chk yol tan jale'n impaltil swutzu'. Poro yi ilu' teru' ni'cu'n tajtza'klu' tu tajtza'kl jun ángel cwent tetz Ryos. Ba'n bin sbanu' yi tajbilu' swe'j. ²⁸Bintzi at len chipaj yi cyakil yi e' inxonl cwent intaj swutzu', nin ba'n klo' yi jak kaquim len tanu'. Poro yi ilu' teru' ja tak'u' ama'l swetz tan inwane'n te yi e'chk takle'n yi na wanu' te'j. Cha'stzun te qui'c rmeril yi nink tzinjak junt banlu' swibaj.

²⁹—iNk'era'tz tajwe'n tan awalol junt yol yaj! Na ja wi't chincawun tetz amartoma! Siba tan cwe'n ijatxol tziwutz cyakil yi ama'lbe'n yi k'ajtzun ata' tacy'e'x.

³⁰—Ntyoë teru' ta!, ma na ba'n tcu'n yi nink cyaj cyen cyakil tk'ab Siba, na ntyoë tetz Kataj yi ba'n cu'n mpakxiju' xe palacioju', chij Mefi-boset bantz.

³¹Ma tetz Barzilai, yi aj Galaad, cho'n cwe'n mule'n le tnum Rogelim tan quich'eye'n yi rey tan quicy'e'n tzaj wi a' Jordán, nin tan chijatxol quib tuch!.

³²Nsken bi'xin, na na xon i' tul jun mutx' tu jun yob. Ej nin te yi tiemp yi a'tij yi rey le tnum Mahanaim xcy'e' i' tan tak'le'n cyakil yi mbi tajwe'n tetz yi rey, na yi i' tetz chin ric nin. ³³Nintzun tal yi rey tetz Barzilai:

—Chumbalaj yi nink xomminu' swe'j jalen Jerusalén, na list wutane'n tan q'uiicy'lenu'.

³⁴—Ba'n klo' ta!, poro coboxte'n yob atin tan inxome'n nin te'ju' jalen Jerusalén, ³⁵na na chinxom tul jun mutx' tu jun yob, nin qui't na chinnachon te yi tijle'nil yi inwa', tu'k wuc'a!. Nin qui't na chinxcye' tan talche'n yi ko ba'n atit yi c'o'cal jun takle'n nka qui!. ¿Mbi xac no'c tetz jun latz' te'ju' ta'? ³⁶Yi wetz in mantar i'tz ntin tan quich'eye'nul tan quicy'e'n pone'nu' wi a' Jordán. ¿Ko ya'tz, mbi tzuntz na tzanu' tan suke'n jun balaj oya'tz swetz? ³⁷Poro qui' polo' teru' sbanu' jun pawor swetz tan tk'olu' ama'l swetz tan impakxe'n le intanum bantz tzatzin cu'n chinquim, nin ba'n tzun chinmukxij kale e' mukxe't e' intaj intxu'. Ma jalú' je jun incy'ajle'j yi na bi'aj Quimam, ba'n tz'loc i' tetz ñchakumu', nin ba'n xommin i' te'ju!. Ba'n sban i' yi mbi'tz tajbilu' te'j i'.

³⁸—Ba'n bin, ba'n xomtzaj Quimam yi cy'ajlu' ske'j. Ej nin tzimbne' quib yi tajbilu' te i'. Ej nin cyakil yil jaku' swetz list wutane'n tan wuk'ol teru', stzun Luwyi bantz.

³⁹Quicy'e'n tzaj tzun cyakil wunak wi a' Jordán. Ma yi ntaxk icy' yi rey wi a' nintzun bentz tan k'ale'n Barzilai nin tan stz'uble'n xlajak stzi!. Cwe'n tzun chijatxol quibtz. Pakxe'n tzun Barzilai le tetz tanum kale najle't i!. ⁴⁰Ma tetz yi rey, cho'n tzun bene'ntz Gilgal nin xomij Quimam te'j, scyuch' cyakil yi e' aj Judá. Ncha'tz jalaj te yi e' aj Israel, e' opontz. ⁴¹Ma yi cyopone'n Gilgal, nintzun e' ben yi e' xonl Israela'tz tan yol tetz yi rey, itzun cyaltz:

—¿I bin jalú' ta!, ilu' kareyil, mbitzuntz, yi ntin e' kaxonl yi e' aj Judá na cyaj chixon te'ju'? Na ntin e' ja chixcon tan quicy'e'nu' tu yi teru' najalu', yi quicy'e'n tzaju' wi a' Jordán scyuch' cyakil yi e' sanlaru'.

⁴²Ma cyakil yi e' aj Judá, nintzun ben chitzawel chiyol yi e' xonl Israela'tz:

—¿Nxac na chi'ch chic'u'lul' ske'j? na yi o' ketz kajwutz kib tu kareyil. ¿Cho'n ptzun na kawan quen te yi kareyil? ¿At ptzun jun takle'n kawutz quen te i'?

⁴³—Nim tcu'n ketz kaderech tan kalol yi i' kareyil tziwutz itetz, na yi e' kamam kate' e' bajxnak ñchixo'l yi e' cy'ajl k'ajtzun kamam Jacow. ¿Nxac tzun na

ctxtzanwok tan telse'n kak'ej? Na yi o' ketz, bajx cunin nkatzum tan pakxe'n tzaj yi kareyil, che'ch bantz.

Poro yi e' aj Judá chin tla'j nin e' ban tan yol öchiwutz yi e' aj Israel.

Yi contri'n yi mban Seba tetz

20 ¹At jun scyeri e' xonl Benjamín, yi na bi'aj Seba yi chin juntlen nin tajtza'kl. I' cy'ajl Bicri. Cho'n tzun at i' Gilgal te yi na tzan yi jun bano'n iba'tz öchixo'l yi e' xonl Judá scyuch' cyakil yi e' aj Israel. Nintzun xcon jun chun ta'n tan chimolche'n cyakil yi e' xonl Efraín, itzun taltz scyetz: "Qui'c ketz tu Luwiy jalu!. Na qui'ct kawutz quen te jun kaherens tel'jx, na qui'c balajil yi cy'ajl Isaí-a'tz. Ba'n tcu'n kapakxij len xe'ak ketz ka'ama'l."

²Cyakil tzun yi e' xonl Israela'tz qui't e' pek' tu Luwiy, nin cho'n chixome'n te Seba, yi cy'ajl Bicri. Ma yi e' xonl Judá yi najlche' stzi a' Jordán jalen te Jerusalén, qui nin cyaj cyen quilol yi chireyil.

³Yi pakxe'n Luwiy le tetz palacio Jerusalén, nintzun cawun tan chilamxe'n yi lajuy ca'p txkel i' tane'n xe jun ca'll. Ya'stzun yi e'a'l yi e' cyaj cyen tan q'uicy'le'n yi palacio. Nin cyaj cyen q'uicy'lom yi jun ca'lal'tz tan qui cyele'n ojk. Oc Luwiy tan chic'a'che'n nin tan chiq'uicy'le'n, poro qui nin witbej tib scyuch'. Ni'cu'n e' ban chi jun xma'lca'n jalen yi noje'n quen quimichil öchiwutz.

⁴Itzun yi nsken mbrix yi e'chk takle'na'tz, nintzun cawun Luwiy tetz Amasa:

—Ma jalu' Amasa, chamwe' cu'n cyakil yi e' yaj aj Judá, nin yil tz'el ox k'ej na waj yil cxu'lwok tzone'j tzinwutz.

⁵Bene'n tzun Amasa tan chichamle'n, poro icy' tib yi tajlal yi ox k'eja'tz yi ntal Luwiy tetz. ⁶Talol tzun Luwiy tetz Abisai:

—Xcyek Seba tan kapo'tze'n mas swutz yi mban Absalom. Cha'stzun te swak'e' yi ca'wl tzatz tan awoque'n tetz bajxom öchiwutz yi e' insanlar. Joyaj puntil tan stz'amle'n chan na qui cunin batz, stew tib tulak e'chk tnum yi at tapij solte'j, nin qui't kaxcyel' tan stz'amle'n.

⁷Cyakil yi e' sanlar e' el le tnum Jerusalén, yi e' yi ate' jak ca'wl Joab, scyuch' yi e' aj Creta, tu yi e' aj Gat, yi e' q'uicy'lom tetz yi rey, nin cyakil yi e' sanlar yi at chiix'atnakil tan oyintzi', nin e' bentz tan stz'amle'n Seba. ⁸Ej itzun yi cyopone'n nakajil yi jun chin c'ub yi at Gabaón, nintzun el tzaj Amasa tan chic'ulche'n. Ma tetz Joab, at cyen yi be'ch tetz, tetz oyintzi'. Nin xe c'u'l i' at jun cchilu' tul yi cu'lbil. Itzun yi ntaxk chic'ul quib, nintzun el tx'akx yi cchilu'a'l tz wuxtx'otx!. Je'n tzun tz'amol Joab junt tir. ⁹Te yi je'n stz'amol Joab yi xmatzi' Amasa tan stz'uble'n jalaj xak stzi' nin k'ajlan nin tetz:

—¿Ba'n pe' awutz witz'un?

¹⁰Qui nin el ttxum Amasa tetz yi mbi xac yi cchilu' yi cy'a'n tan Joab. Ma tetz Joab, ja xcon yi cchilu' ta'n tan xuyle'n quen twankil nin saje'n katzol yi wutz c'u'l, nin el tzaj wokp cyakil yi lasu' jalen yi tpone'n wuxtx'otx!. Jalcu'n quime'n. Nk'e'tz tajwe'n tan wi'tze'n cu'n.

Ma Joab tu yi titz'un Abisai, nin e' xom nin tan stz'amle'n Seba, yi cy'ajl Bicri.

¹¹Cwe'n tzun txiclok jun sanlar cwent Joab xlaj yi wankil Amasa yi cho'n at nicy'al yi be' nin taltz:

—Cyakil yi e'u' yi na xon chiwi'u' te Joab nin te Luwiy, ba'n chixomninu' te Joab!

¹²Ma yi Amasa öchuc na tol tib tul yi öch'el nicy'al be' tan paj quimichil. Ma yi tilol yi jun sanlara'tz yi txiclij xlaj, yi cyakil yi e' sanlar na chixcye' cu'n tan

xmaye'n Amasa, nin octz tan telse'n yi wankil Amasa nicy'al be' nin opontz ta'n stzi' be' nin je' tk'ol jun xbu'k tibaj tan tewe'n cu'n, na nin til i' yi wi'nin na chixcye' cu'n sanlar tan xmaye'n yi wankil Amasa. ¹³ Yi mbnixe'n yi xtxolbil'a'se'j cyakil tzun e' sanlar e' xom nintz te Joab tan stz'amle'n Seba.

¹⁴ Ma Seba cho'n tzun ticy'e'n lakak jujun k'u'j yi e' aj Israel jalen yi tpone'n je'n tzi'l le tnum Abel-bet-maaca. Ej nin cyakil yi e' xonl Bicri e' cham quib te'j le jun tnuma'tz. ¹⁵ Ma yi cyopone'n cyakil yi e' sanlar yi xomche' te Joab kale atit yi jun tnuma'tz, nin e' octz tan wekle'n c'ub tan chije'n pone'n wutz tkan yi tapij. Ncha'tz e' octz tan kople'n xe' yi tapij bantz saje'n klo' wo'c. ¹⁶ Xch'ine'n tzaj tzun jun xna'n yi chin list nin, yi cho' at tib yi tapij:

—Quibit tzaju!, chibne'l jun pawor swetz: Cyale'l tetz Joab yi na waj chinjilon tetz.

¹⁷ Yi tpone'n Joab nakajil yi tapij, nintzun saj jakol yi xna'n tetz:

—¿Itzun ilu'a'tz ta! Joab?

—Ina'tz in Joab.

—Bne'u' pawor tan tbite'n cobox inyol ta'.

—List in tan tbite'n ayol.

¹⁸ —Sajle'n nin tu nintz na a'lchij “Ko at jun takle'n yi qui na el atxum tetz ban cxben le tnum Abel tan jakle'n awajtza'kl”, nin ya'tz nin na cyulejtz, na chixcye' tan banle'n tane'n. ¹⁹ I bin jalu' yi o' ketz o' xonl Israel, nin o' c'ulutxum jak ca'wl kareyil. Ej nin at wi'nin k'ej katnumil xchiwutz wunak. Nxac tzun na tzanu' tan joyle'n puntil tan kaxite'n cu'n, na yi katnumil, cho'n at cwent Ryos.

²⁰ —Quil tzatxum yi juna'tz, na nk'era'tz wajbil tan xite'n cu'n yi tnum. ²¹ Na nk'era'tz puntilil na yi ketz kajbil i'tz tan stz'amle'n jun yaj yi na bi'aj Seba, jun xonl Efraín. Na ja oc tan contri'n te yi rey Luwi. Ak'wok tzaj sketz, nin list ato't tan cyaje'n cyen kilol yi atanum.

—Ba'n bin ta', list ato't tan c'oxle'n nin yi wi' teru!

²² Jalucunin bene'n yi xna'n tan tocse'n chic'u'l cyakil wunak yi najlche' le jun tnuma'tz. Nin e' octz tan tamle'n len yi wi' Seba, nin ben chijo'liltz tetz Joab. Cawune'n tzun Joab tan tocse'n yi chun, yi na xchaj yi ja tane' yi oyintzi' nin yi tajwe'n tan chipakxe'n cyakil yi e' sanlar lakak chi'ama'l. Ma tetz Joab, ja pakxij jalen Jerusalén tan yol tetz Luwi.

Yi chibi' yi e' bajxom tetz sanlar yi ate' cwent Luwi

²³ Cyaje'n cyen tzun Joab tetz wi'tz bajxom scyetz cyakil e' sanlar yi ate' cwent Israel. Ma tetz Benaá, yi cy'ajl Joiada, i' cyajcawil yi e' aj Creta scyuch' yi e' aj Gat. ²⁴ Ma tetz Adoram, i' ajcaaw ban cyen te cyakil e'chk ak'un yi tajwe'n tan bniixe'n tul yi tnum. Ma tetz Josafat, yi cy'ajl Ahilud, i' tajtz'ib yi rey ban. ²⁵ Ma tetz Seva, i' yi ajtz'ib te cyakil yi e'chk xtxolbil yi mbajij. Ma tetz Sadoc tu Abiatar ya'stzun yi e' wi'tz pale!. ²⁶ Ma tetz Ira, yi aj Jair, i' yi pale'il yi rey Luwi.

21 ¹ Itzun bantz te yi tiemp yi na cawun tzaj Luwi, cu' jun chin wutzile'n we'j, yi ox cu'n yob ban. Toque'n tzun Luwi tan jakle'n tkanil tetz Kataj Ryos, yi mbitzuntz yi we'j. Stza'wel tzun Kataj tetz Luwi: “Yi we'j i'tz tan paj yi biyolnaki'n yi mban k'ajtzun Saúl tu yi e' tetz xonl, na nin e' oc tan chibiyle'n cu'n yi e' aj Gabaón.”

^r 21:1 Jos 9:3-27.

²Bene'n tzun mantar Luwiy tan chichakle'n tzaj yi e' aj Gabaóna'tz. (Yi e' aj Gabaóna'tz, nk'e'tz e' xonl k'ajtzun Jacow, ma na e' jun k'u'l amorreo, yi mbnix nak jun trat tan Josué scyuch' tan qui chisotzaje'n.) Nintzun jak scyetz:

³—¿Mbi tajwe'n tan imbnol tan ich'eye'n? ¿Nin xe'n tzimban tan xchojle'n yi il yi mbajij tzite'j, bantz tk'ol Kataj, kaRyosil yi tetz banl junt tir skibaj yi o' ketz, yi o' tanum i'?

⁴—Nk'e'tz cho'n me'l kawi! te pwok nka or, tuch' k'ajtzun Saúl nin scyuch' yi e' tetz xonl, ej nin ncha'tz qui'c rmeril yi nink ko'c tan quimse'n jun xchixo'lul'.

—Ba'n bin tzitalwok swetz yi mbi i' ila'tz yi itetz itajbil tan imbnol.

⁵Cyalol tzun yi e' aj Gabaóna'tz tetz Luwiy:

—Yi tajbil Saúl i'tz tan kelse'n cu'n swutz, nin tan kalaje'n len tulak e'chk ka'ama'l yi at xchixo'lul'. ⁶I bin yi ketz kajbil i'tz yi nink tak'u' juk yaj sketz scyeri yi e' xonl k'ajtzun Saúl bantz chije'n kach'imbal swutz Kataj, tul yi ama'l Gabaa, kale nchuye't Saúl, yi jun yi je'nak xtxa'ol Ryos tan xcone'n tetz chireyilu' yi e'u' xonl k'ajtzun Israel.

—Ba'n bin ko ya'tz itajbil. Ba'n che' wak! yi juk yaja'tz tzitetz, stzun yi rey bantz scyetz.

⁷Ej nin, tan tu' yi trat yi banak Luwiy tu Jonatán swutz Ryos, yi chin xan nin, nintzun el k'ajab Luwiy te Mefi-boset, yi mamaj Saúl. ⁸Poro nin e' tx'amxij yi cob tal jun xna'n yi na bi'aj Rispa, yi me'l Aja, yi ca'p txkel Saúl tane'n, yi na chibi'aj, Armoni tu Mefi-boset. Ncha'tz e' tx'amxij yi o' tal jun xna'n yi na bi'aj Merab, yi bajx me'l k'ajtzun Saúl yi njal tu yaj Adriel, yi cy'ajl Barzilai, yi aj Mehola. ⁹Nin e' ben jatxol xchik'ab yi e' aj Gabaón. Ma yi e' cyetz nin e' bentz tan chich'imbaje'n swutz Kataj Ryos wi jun wutz.

¹⁰Ma tetz Rispa, yi me'l Aja, nin oc tk'ol yi be'ch tetz yi na xchaj bis o'kl. Nintzun bentz kale atit chiwankil yi e' alma'a'tz nin ben joklok tib jun wutz c'ub. Cho'n tzun cyaje'n cyentz yi xe'te'n yi cosech tetz cebada jalen yi xe'te'n yi tiempil a'bal. Nin qui nin tak' i' ama'l scyetz e' ku's sk'ej, nin qui nin tak' i' ama'l scyetz yi e' smaron txuc lak'bal tan cyopone'n nakajil chiwankil yi e' alma'a'tz.

¹¹Itzun yi tbital Luwiy yi ya'stzun ban Rispa, yi ca'p txkel k'ajtzun Saúl tane'n, ¹²nintzun cawun tan ticy'le'n tzaj chitz'a'jil k'ajtzun Saúl tu k'ajtzun Jonatán, yi cho'n at Jabels, cwent Galaad. Na yi e' aj Jabesa'tz, ya'stzun yi e' yi e' benak le tnum Bet-sán kale e' je't ch'imba'n chiwankil Saúl tu yi tetz cy'ajl Jonatán wi yi tapij cyak'un e' filistey. Cho'n tzaje'n chimajol xchik'ab yi e' filisteya'tz, na ya'stzun yi tiemp yi chichakone'n yi e' aj filistey te Saúl le ama'l Gilboa. ¹³Ncha'tz cawun Luwiy tan mukle'n chitz'a'jil k'ajtzun Saúl tu Jonatán, nin chiwankil yi e' yi e' je'n ch'imba'n. ¹⁴Ma chitz'a'jil k'ajtzun Saúl tu Jonatán, cho'n mukxe'n tul yi nichil Cis yi taj k'ajtzun Saúl, yi cho'n at le ama'l Sela, cwent Benjamín. Ja bajij quib yi ncawun yi rey Luwiy te'j. Kalena's tzun stza'wel Ryos chi'oración tan tak'le'n banl i' squibaj yi tetz tanum.

Yi claxe'n Luwiy tk'ab jun yaj yi nim wutz tkan

¹⁵Itzun bantz, yi e' filistey e' octz tan oyintzi' scye'j yi e' xonl Israel. Cyele'n tzaj tzun Luwiy, scyuch' yi e' tetz sanlar tan chicwe'n pone'n tan oyintzi' scye'j. Ma yi Luwiy nim tcu'n k'e'xij tul yi jun oyintzi'a'tz. ¹⁶At tzun jun filistey yi na bi'aj Isbi-benob, jun scyeri e' xonl yi e' wunak yi nim wutz tkan, yi oc klo' tan

b Boyle'n cu'n Luwiy. Yi lans yi nxcon ta'n, i'tz mas ox arow talil, nin c'alij xe c'u'l jun spar yi ac'aj bnixe'n.¹⁷ Bene'n tzun Abisai yi tal Sarvia tan ñch'eye'n Luwiy. Nin octz tan oyintzi' tuch' yi yaja'tz jalen cu'n cwe'n biyol. Tan tu' yi xtxolbila's e' oc yi e' bajxom yi e' sanlar tan talche'n tetz Luwiy yi tajwe'n tan sukil i' jun yol yi ya'tz wi'tzbil tir yi xom i' scye'j tul jun oyintzi', na cho'n ajlij chic'u'l te jun chireyil yi itze'l't.

Yi e'chk oyintzi' yi jalnak scye'j yi e' wunak yi nim wutz quikan

¹⁸ Itzun yi xome'n tiemp nin bajij junt oyintzi' scye'j e' filistey le ama'l Gob. Te yi jun tira'tz, Sibecai yi husatit xcy'e' tan quimse'n cu'n jun scyeri e' xonl yi e' wunak yi nim wutz quikan, yi na bi'aj Saf.

¹⁹ Ej nin ncha'tz tul junt oyintzi' yi bajij scye'j e' filistey le ama'l Gob, xcy'e' Elhanán cy'ajl Jair yi aj Belén, tan quimse'n cu'n jun yaj yi na bi'aj Goliat, yi aj Gat. Yi lans yi xcon ta'n nim tolewe'n, chi tolewe'n tkan jun scabte'.

²⁰ Ej nin ncha'tz bajij junt oyintzi' scye'j yi e' filistey le ama'l Gat. Ncha'tz at junt yaj yi nim wutz tkan, yi chin gan nin i' tan oyintzi'. Coblaç cu'n wi' k'ab nin coblaç cu'n wi' tkan, kakchak le jujun.²¹ Nintzun octz tan xbajtzie'n scye'j yi e' xonl Israel, poro xcy'e' Jonatán yi cy'ajl Simea, yi stzicy Luwiy tan quimse'n cu'n.²² Yi cyaj wunaka'tz, yi e' cu'n nim wutz tkan, e' cu'n xonl Refa, yi aj Gat. Poro tircu'n e' quim len tan Luwiy scyuch' yi e' tetz sanlar.

Yi bitz yi bnixe'n tan Luwiy tan tyoñine'n tetz Ryos

(Sal 18)

22 ¹ Yi jun bitze'j ya'stzun xcon tan Luwiy tan tak'le'n yi k'ajsbil tetz Kataj, nin tan tyoñine'n tetz yi claxe'n i' tk'ab Saúl nin ñchik'ab yi e' mas contr.

² Je yol i'e':j;

“Kataj Ryos, ilu' colol wetz,
na nicy'cu'n ilu' chi jun ama'l wutz c'ub kale na incol wib ñchik'ab incontr.
Cho'n k'uklij inc'u'l te'ju',
na ilu' colpinil wetz.

³ Na ilu' yi wutz kotx' kale na incolwit wib ñchik'ab e' incontr.

Nin cho'n cu'n tane'nu' chi jun makbil flech.

Na tan tu' yi teru' poreru', ja chinclax.

Ni'cu'n ilu' chi jun wutz c'ub yi nim wutz tkan, kale na incolwit wib.

Na ilu' colol wetz tk'ab e'chk biyo'n.

⁴ Na wak' ink'ajsbil teru' Ta!, na at wi'nin k'eju'.

Nin yi na injak ñch'eybil wetz teru', na ocu' tan incolche'n ñchik'ab yi e'
incontr.

⁵ Na sotz inc'u'l tan quimichil yi atin cu'n.

Na chi ik yi pak'bil mar nsaj swibaj.

Nin ja chinxob tan yi ñchamil yi tojkbil a'.

Na nsken chintx'amxij tak'un.

⁶ Quimichtlen tu' atine't.

Txant nin nopen ñchixol alma'!

⁷ Mme'l tzun intzi' tan jakle'n ñch'eybil wetz teru' Ta!.

Nin ja opon yi to'kl walma' kale atite'tu'!

- Nin ja tbitu' intzi' inkul.
- ⁸ Saje'n tzun jun chin wutzile'n coblajnob.
 Nin cyakil yi wuxtx'otx' nyucan ta'n.
 Yucan cyakil wi munt tan yi ḫchi'chbe'n c'u'l Kataj.
- ⁹ Ej nin el tzaj sib le ju' tane'n.
 Nin el tzaj k'ak' tu xtxak'ak' le stzi',
 yi nxcy'e! tan stz'e'se'n cyakil e'chk takle'n.
- ¹⁰ Cwe'n tzun rit'ol yi wutz tcyal', nintzun saj Kataj le cu'nak tzaj.
 At jun c'oloj sbak!, yi chin k'ek nin jak' tkan.
- ¹¹ Cho'n tzun je'n tzaj i' tibaj jun querub.
 Nintzun saj xicy'intz yi jun queruba'tz.
 Saje'n tzun juxp tul cyek'ek'!
- ¹² Xcon yi tzlo'tz ta'n,
 nin xcon yi sbak'a'tz ta'n yi at a' tul,
 chi ik jun mantial tetz oyintzi'!
- ¹³ Ej nin te yi tetz pak'puchal,
 el tzaj c'ub a'bal tu xtxak'ak' yi wi'nin lamcane'n.
- ¹⁴ Jilone'n tzun Katajtz, yi wi'tz Ryos, chi na ban k'ancyok yi wi'nin na jincan.
 Na i' yi wi'tz Ajcaw tetz yi tcyal' tu yi wuxtx'otx'!
- ¹⁵ Nintzun saj c'oxol e'chk flech, yi xlitz' cu'n.
 E' el tunin xit yi tetz contr bene'n tzi'n.
 Tircu'n tzun e' contra'tz, e' lo'on ta'n.
- ¹⁶ Ej nin lajluchax yi tx'otx' yi at xe mar.
 Ncha'tz ja lajluchax yi mbi at jak' tx'otx'.
 Ya'stzun bantz yi toque'n Kataj tan cawse'n yi e' contr.
 Xew tu' i' xonk ta'n tan chicawse'n.
- ¹⁷ Cwe'n tzaj tzun k'ab Ryos tan injen' tzaj tul yi mar yi chin xe' nin.
- ¹⁸ Ja chinclax ta'n tk'ab yi wi'tz incontr, yi wi'nin ḫchamil,
 nin ja chinclax ta'n ḫchik'ab yi e' yi wi'nin na chi'ch chic'u'l swe'j.
 Wech na at cu'n mas cyetz chichamil tzinwutz wetz.
- ¹⁹ Ja cho'c tan impile'n te yi atin tul sotz c'u'lal.
 Poro yi Wajcaw ja oc tan incolche'n.
- ²⁰ Ja ne'l liwr ta'n.
 Nin ja chin clax ta'n,
 tan tu' yi na pek' i' swe'j.
- ²¹ Ya'stzun ban i' swe'j.
 Xomcyen tu' te yi imbalajil.
 Xomcyen tu' te yi skojal walma'!
- ²² Na ilenin ja chinjom te yi tetz tajbil.
 Qui'c jun tir yi jak impaj yi ca'wl i'.
 Qui'c jun tir yi jak ne'l xlaj yi tetz be'!
- ²³ At cyakil yi ca'wl i' le inwi'.
 Nin ilenin ja chinjom te'j.
- ²⁴ Ja enjoy puntil tan inxome'n te yi tetz tajbil.
 Ej nin ilenin ja inmak wib tan banle'n e'chk takle'n cach!
- ²⁵ Ya'stzun yi oy yi ja tak' i' swetz.

- Xomcyen tu' te yi imbalajil.
 Xomcyen tu' te yi ñe'n wutane'n swutz i!.
- ²⁶ Wajcaw, na el cunu' te yi yolu',
 scyetz yi e' yi na che'l cu'n te chiyol swutzu'.
 Chumbalaj nin na banu', scyetz yi e' yi ba'n na chiban.
- ²⁷ At banl talma'u' squibaj yi e' yi qui na chijuch quil.
 Ma scyetz yi e' yab, qui'c mu'x tal banlu' scye'j.
- ²⁸ Ilu' colol cyetz yi e' c'ulutxum.
 Ma yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, na el chik'ej tanu'.
- ²⁹ Kataj ilu' txekunl tetz imbe'.
 Na na oc yi tz'o'tz tanu' tetz tkan skil tzinwutz.
- ³⁰ Tan tu' yi atu' tan wuch'eye'n, chinxcyek te jun c'oloj incontr.
 Tan tu' yi atu' tan wuch'eye'n, ba'n nicy' tibaj chitapij tan chibiyle'n.
- ³¹ Chin tz'aknak cu'n cyakil yi na ban Kataj Ryos.
 Ba'n k'ukek kac'u'l te yi suki'nt ta'n sketz.
 Na na oc i' tan kacolche'n yi o' yi cho'n k'uklij kac'u'l te'j i!.
- ³² Qui'c junt Ryos at.
 Ntin cu'n Kataj Jehová.
 Na qui'c junt wutz c'ub at,
 tan kacolol kib tibaj, chi tane'n kaRyosil.
- ³³ Tan i' na jal inchamil.
 Nin tan i' na no'c tetz tz'aknak cu'n.
- ³⁴ Tan i' na chintzlitpun chi na ban masat,
 yi na el ojkuj xo'lak e'chk wutz yi nim wutz tkan.
- ³⁵ I' chusul wetz tan oyintzi'.
 Nin i' na ak'on ñchamil ink'ab,
 tan kinle'n tzaj e'chk c'oxbil flech, yi brons cu'n.
- ³⁶ Wajcaw, ilu' colol wetz.
 Tan tu' banlu' sjalok wi'nin inxonl.^s
- ³⁷ Ilu' nuc'u'l tetz imbe', tan qui inje'n jixp.
- ³⁸ Tan ilu' ja chinxcye' tan chitz'amle'n yi e' incontr,
 yi chilo'one'n cyen wa'n, kalena's tzun nchimpakxij.
- ³⁹ Puch'ij cunin nchisaj wa'n.
 Nin ja chichyaj jak' wukan.
- ⁴⁰ Ilu' mmak'on inwalor tan oyintzi'.
 Tan ilu' nchimeje' yi e' incontr tzinwutz.
- ⁴¹ Tan ilu' nc'helle't ojk incontr tzinwutz.
 Ja chinxcye' tan chisotzaje'n yi e' yi ja chi'ch chic'u'l swe'j.
- ⁴² Ja chiëch'in tan jakle'n ñch'eybil cyetz,
 poro cya'l jun mmo'c tan chicolche'n.
 Ja chiëch'in tetz Kataj,
 poro qui mmo'c i' tan quich'eye'n.
- ⁴³ Joq'uij cu'n nc'helle' wulej,
 nin ja chiben tan cyek'ek!.

^s 22:36 Gn 3:16; 16:10; Sal 127:3-5.

Ja che'l inmasol chi na ban tz'is.

⁴⁴ Ilu' nchincolon ḥchik'ab yi e' intanum,
yi ja cho'c tan contri'n swe'j.

Tan ilu' ja no'c tetz wi'tz bajxom squibaj e'chk nación.

Na ja cho'c wi'nin wunak yi qui wajske'n chiwutz, jak inca'wl.

⁴⁵ Jalcu'n ja chiban tane'n yi wetz inca'wl.

E' awer nak, poro ja cyocsaj quib juy tzinwutz.

⁴⁶ Ja chicotxcax yi e' awer naka'tz.

Wi'nin chilucnewe'n tan xo'w,
yi cyele'n tzaj le chitnumil tan yi chijatxol quib tink'ab.

⁴⁷ Yi Kataj, yi ketz kaRyosil, itz! nin tera'tz.

Kak'e' bin k'ej i!, na i! q'uicy'lom ketz nin i! colol ketz.

⁴⁸ Ja ticy'saj c'u'l scye'j e' incontr.

Tan i! ja cho'c yi e'chk tnuma'tz jak! inca'wl.

⁴⁹ Na tan tu! i! ja chinclax ḥchik'ab incontr.

Nin tan i! njale't ink'ej ḥchiwutz.

Ej nin tan tu! i! ja ne'l liwr ḥchik'ab yi e' biyol naka'tz.

⁵⁰ Ta!, tan cyakil yi mbanu' swe'j, tzintxole' yi balajil' scyetz cyakil jilwutz
wunak.

Nin swak'e! ink'ajsbil teru' Ta!.

⁵¹ Tan ilu' na tx'acone't yi rey yi je'nak xtxa'olu!.

Na ilenin xomij yi xtxaxl talma'u' swi'baj,
nin xomok scye'j e' inxonl sbne' opon tunintz,"
stzun Luwiy bantz tul yi tetz bitz.

E'chk wi'tzibil yol yi talnak Luwiy

23

¹ Yi e'chk yole'j, i'tz yi e'chk wi'tzibil yol yi talnak Luwiy:
"I ina'tz in Luwiy, yi cy'ajl Isaí.

I ina'tz yi yaj yi ja tak! Ryos k'ej.

I ina'tz yi rey yi ja je' xtxa'ol yi Ryosil k'ajtzun kamam Jacow.

I ina'tz yi jun aj bitz cwent Israel yi chin ok'bil nin na bitzin.

Nin je na wale'j:

² Yi espíritu tetz Kataj na xcon intzi' ta'n.

Na na xcon intzi' tan talche'n yi tetz tajbil.

³ Yi ketz kaRyosil ja wi't jilon,

yi q'uicy'lom ketz ja tal swetz:

'Alchok yi tz'aknak cu'n yi na oc tan pujle'n xtsiya',
nin yi na cyek ḥchi' yi in, yi na chicawun,

⁴ cho'n tzuntz tane'n chibalajil chi na je ul k'ej.

Cho'n cu'n quitane'n chi yi tkan k'ej, yi na je ul
tul jun k'ej yi qui'c sbak' at.

Na na xcy'e! tan txa'xaxe'n yi ch'im ta'n, yi sken wi't ac' tan a'bal,' stzun Ryos.

⁵ Ya'stzun mimban wetz tan cawu'n.

Cha'stzun te stk'e! chibani yi e' inxonl.

Na ja suk Ryos yi tetz yol nin ja bixe' ta'n tetz ben k'ej ben sak,
nin ya's tzun sbne'!

Na i' na ak'on ama'l swetz tan intx'acone'n.
Nin list i' tan banle'n tane'n cyakil yi wajbil.

⁶ Ma cyakil yi e' mal nak,
chelepon jo'li'n chi na el jo'li'n yi tx'i'x
tk'ak', yi cya'l jun na tz'amom.

⁷ Xconk e'chk ma'cl cya'n tan jo'le'n tk'ak',
tan cycle'n cu'n swutz."

Chibi' yi e' balaj sanlar Luwiy

⁸ Je chibi' yi e' sanlar yi ate' jak ca'wl Luwiy yi chin cham nin e': Joseb-basebet, yi cy'ajl Hacmoni. I' yi bajxom squibaj yi cobt sanlar yi chin cham nin e'. Na ja xcy'e' i' tan chibiyle'n cu'n waxak cient sanlar tul jun ntzi' k'ej tan yi tetz lans.

⁹ Yi ca'p sanlar yi chin cham nin i'tz Eleazar, yi cy'ajl Dodo yi ahohita. A'tij i' te Luwiy te yi cya'te'n le ama'l Pasdamim. Poro yi cyoque'n yi e' filistey tan oyintzi' klo' scye'l, nintzun el ojk yi e' xonl Israela'tz tan xo'w. ¹⁰ Poro yi Eleazar'a'tz qui nin el ojk nin oc tan oyintzi' nin tan chibiyle'n cu'n yi e' filisteya'tz jalen yi c'ubc'axe'n yi k'ab tan yi k'e'xe'n te yi tetz spar. Te yi jun k'ej'a'tz e' tx'acon scye'l yi e' filistey tan porer Kataj. Itzun yi quilol yi e' mas sanlar yi mbi ban Eleazar nintzun e' xom nin wutz chicoc yi e' aj filisteya'tz tan majle'n len yi e'chk takle'n yi nsken cyetjaj tul yi oyintzi'a'tz.

¹¹ Yi tox'e'n sanlar yi chin cham nin, i'tz Sama, yi cy'ajl Age yi aj Ara. Na yi cwe'n chichamol quib yi e' filistey le ama'l Lehi, kale atit jalaj ama'l yi awij jun jilwutz txicun swutz, nintzun e' el ojk yi e' sanlar cwent Israel ñchiwutz. ¹² Poro yi Sama-a'tz qui nin el ojk ma na ja xcy'e' cu'n nicy'al yi jalaj tx'otx'a'tz tan colche'n yi ujul ñchik'ab yi e' filistey. Nin xcy'e' i' tan chibiyle'n cu'n. Te yi jun k'ej'a'tz ñchaj Ryos yi tetz porer.

¹³ Ej nin at tzun jun tir te yi tiemp tetz cosech, yi at ox wi'tz sanlar cwent Luwiy yi chin cham nin e', yi e' cu tzaj tan cyopone'n kale atit Luwiy le picy yi na bi'aj Adulam. Ej nin te yi jun tiempa'tz cho'n at chicampament yi e' sanlar filistey le joco'j yi na bi'aj Refaim. ¹⁴ Ma tetz Luwiy cho' at le picy yi na bi'aj Adulam. Nin te yi tiempa'tz at jun k'u'lj sanlar filistey, yi ate' tan q'uicy'lomi'n le tnun Belén. ¹⁵ Saje'n tzun jun chin saktzi' te Luwiy nintzun taltz: "¡Atu'lk jun tan tak'le'n mu'x wuc'a' te yi a' yi na jetzaj tul julil a' yi at swutz cu'n yi sawanil Belén!"

¹⁶ Itzun yi ox wi'tz sanlara'tz yi chin cham nin e', nintzun e' quicyle'ntz tul chicampament yi e' filistey tan cyopone'n kale atit yi julil a'a'tz yi at swutz yi sawanil Belén. Nintzun jetzaj mu'x a' nin ben quicyle'ntz tetz Luwiy. Poro qui nin uc'a' Luwiy te'l, ma na nin el kojol yi a'a'tz wuxtx'otx' tetz jun oy tetz Ryos. ¹⁷ Itzun taltz: "Kataj, qui'c rmeril tan je'n inc'ajal yi a'-e'l, na ni'cu'n chi ik yi chiñch'el yi ox insanlare'l, yi ja cyak' quib tk'ab quimichil tan ticy'le'n tzaj." Qui nin tzun je' tc'ajal yi a'-a's. Ya'stzun e' ban yi ox sanlara'tz yi chin cham nin e'!

¹⁸ Ma yi Abisai, yi titz'un Joab, nin yi tal wutzile'n na! Sarvia, i' yi wi'tz bajxom scye'l yi junaklaj sanlara'tz, yi chin cham nin e'. At jun tir yi nin xcy'e' i' tan chibiyle'n ox cient contr tan yi tetz lans. Tan yi xtxolbila's wi'nin tzun k'ej jal ñchiwutz yi junklaj sanlara'tz yi chin cham nin e!. ¹⁹ Jal mas k'ej ñchiwutz cyakil yi e' mas. Cha'stzun te cyaje'n cyen i' tetz chibajxom. Poro qui nin jepon k'ej i' chi ban chik'ej yi ox wi'tz sanlara'tz.

²⁰Ma Benaía, yi cy'ajl Joiada, yi aj Cabseel, i' jun yaj yi chin cham nin, yi wi'nin takle'n mbnx ta'n. Xcye' i' tan chiquimse'n cu'n cob cy'ajl Ariel, yi aj Moab. Ej nin at jun k'ej yi na tzan cu'n jun chin c'ub a'bal yi cho'n cwe'n i' tul jun chin jul tan biyle'n cu'n jun león. ²¹Ncha'tz xcye' i' tan biyle'n cu'n jun aj Egipto, yi nim wutz tkan, yi cy'a'n jun chin lans ta'n tan oyintzi!. Ma tetz Benaía i tu' tetz xtx'amij xcon tan oyintzi!. Poro xcye' i' tan majle'n len yi jun lansa'tz tk'ab yi yaja'tz. Nin ite'n nin tetz lansa'tz xcon tan Benaía tan biyle'n cu'n. ²²Tan yi jun xtxolbila'se'j ak'lij mas k'ej i' ḫchiwutz yi junaklaj sanlara'tz yi chin cham nin e', ²³poro qui nin jepon te'j yi k'ej yi ak'lij scyetz yi oxt wi'tz sanlar yi chin cham nin e!. Tan tu' yi ḫchamil i' yi năchaj, nintzun oc i'-tz tetz chibajxom yi e' sanlar q'uiicy'lom tetz Luwi.

²⁴Je chibi' yi e' sanlara'tz yi chin cham nin e': Asael, titz'un Joab; Elhanán cy'ajl Dodo yi aj Belén; ²⁵Sama yi aj Harod; Elica, yi ncha'tz aj Harod; ²⁶Hekes, yi aj Paltit; Ira cy'ajl Iques, yi aj Tecoa; ²⁷Abiezer, yi aj Anatot; Mebunai, yi aj Husa; ²⁸Salmón, yi ahohita; Maherai, yi aj Netofa; ²⁹Heleb yi cy'ajl Baana, yi aj Netofa; Itai cy'ajl Ribai yi aj Gabaa, cwent yi amall tetz Benjamín; ³⁰Benaía yi aj Piratón; Hidai, yi cho'n najlij tzi' yi tal a' yi na bi'aj Gaas; ³¹Abi-albón, yi aj Arba; Azmavet, yi aj Barhurim; ³²Eliaba, yi aj Saalbón; Jonatán, jun scyeri e' xonl Jasén; ³³Sama, yi aj Arar; Ahíam cy'ajl Sarar, yi ncha'tz i' aj Arar; ³⁴Elifelet, yi cy'ajl Ahasbai, jun xonl Maaca; Eliam, cy'ajl Ahitofel, yi aj Gilo; ³⁵Hezrai, yi aj Carmel; Paarai, yi aj Arb; ³⁶Igal, cy'ajl Natán yi aj Soba; Bani, yi aj Gad; ³⁷Selec, yi aj Amón; Naharai, yi aj Berot, yi ekum makbil flech tetz Joab, yi tal na' Sarvia; ³⁸Ira, yi aj Jatir; Gareb yi ncha'tz i' aj Jatir; ³⁹tu Urías yi hitita. Yi tajlal cyakil yi e' yaja'tz i'tz junaklaj tu juk chixone'n.

Yi toque'n Luwi tan cyajle'n yi e' tetz tanum

(1Cr 21:1-27)

24 ¹At tzun jun tir yi ja chi'ch c'u'l Ryos scyetz yi e' xonl Israel. Ej nin xcon Luwi ta'n tan tak'le'n chicaws. Talol tzun Ryos tetz Luwi: "Ba'n cō'o'c tan cyajle'n yi jatna' chixone'n yi e' aj Israel, scyuch' yi e' aj Judá, yi atanum," stzun Ryos tetz. ²Cawune'n tzun Luwi tetz Joab yi wi'tz ajcaw scye'j yi e' tetz sanlar:

—Ba'n cōben tulak yi jujun k'u'j katanum yi ate' je'n tzi'n le tnum Dan jalen cwe'n tzi'n le tnum Beerseba tan je'se'n jun list yi jatna' chixone'n yi e' katanum.

³Poro itzun taltz Joab tetz:

—Lok tz'oc Kataj Ryos tan puc'se'n tajlal yi e' katanum. Lok jal cien tir mas chixone'n swutz yi e' yi ate' jalu!. Ej nin lok tilu' yil chijepon te yi jun tajlala'tz. Poro max c'u'lul', ilu' in reyil, ḫmbi xac teru' yi tz'el xtxumu' tetz yi jatna' cyajlal yi katanum?

⁴Por mbnx yi ca'wl yi rey, nin qui nin xom wi' i' te yi cyajtza'kl Joab scyuch' yi e' mas bajxom scye'j yi e' sanlar. Cyele'n tzaj tzun Joab scyuch' yi e' mas bajxoma'tz swutz yi rey, nin e' bentz tan je'se'n jun tajlal xone'n. ⁵Quicy'e'n tzun yi a' Jordán. Cho'n tzun bnixe'n chicampament cya'n nakajil yi tnum Roar, nin e' xe'tij tan banle'n yi ak'un tul yi tnum yi at nicy'al yi joco'j yi cho'n na opon kale atit e'chk tnum tetz Gad tu Jazer. ⁶Nin e' icy'tz jalen le tnum tetz Galaad tu Cades, cobox tnum cwent Israel yi cho'n ate' le chi'ama'l yi e' hitita. Cho'n tzun cyopone'tz Dan, nin yi

cycle'ntzaj Dan cho'n tzun cyopone'tz nakajil Sidón. ⁷Ej, nin yi cyele'ntz, cho'n tzun cyopone'tz le tnum tetz Tiro. Ej nin mbrix yi sens cya'n tulak e'chk tnum cwent e' heveo tu yi e' cananeo jalen yi cyopone'n Beerseba, yi cho'n at cwe'n tzi'n. Bnixe'n yi tajjal cyak'un te cyakil yi e'chk tnum cwent Israel. ⁸Beluj xaw tu junak k'ej e' ban tan banle'n yi jun tajjal xone'na'tz. Kalena'tz tzun e' pakxe'ntz jalen Jerusalén. ⁹Tk'ol tzun Joab yi tajjal tetz cyakil e' wunak yi ate' cwent Israel tetz Luwy. Yi cyajlal e' yaj yi list e' tan oyintzi' i'tz waxak ciente mil yi e' aj Israel, nin o' ciente mil yi e' aj Judá.

¹⁰Poro tan yi xtxolbila'tz, nin nachon Luwy te'j yi oc i' tan juchle'n til swutz Ryos, nintzun jakol i' cuybil paj tetz. Itzun taltz:

—Max c'u'lü' ta', na na chinachon te'j yi ja cu' in nuc'ul jun chumam il swutzu', tan tu' yi ch'inch'uj mimban tan je'se'n yi tajlala'tz. I bin jalú' Ta', max c'u'lü' swi'baj yi in wetz, yi in ḥchakumu'. Nink cuyu' impaj tan yi wajtza'kl yi qui'c nin mu'x xac mimban swutzu', chij Luwy bantz.

¹¹Itzun le junt eklok, yi nsken c'as Luwy, toque'n tzun Ryos tan yol tu yi elsanl stzi' Ryos yi na bi'aj Gad, itzun taltz tetz: ¹²“Cun al tetz Luwy yi na chintzan tan tak'le'n amall tetz tan je'n xtxa'ol jun scyeri ox xtxolbil. Nin list wutane'n tan banle'n tane'n yi jun yil jepon xtxa'ol i.” ¹³Bene'n tzun Gad tan yol tetz Luwy, nin txol i' yi mbi cu'n tal Ryos tetz, nin tzun jak i' tetz Luwy:

—Ibin, jalú' Ta' Luwy, je' yol Ryose'j: ¿Mbi i' ila'tz yi awajbil, i pe' juk yob we'i' yi cupon squibaj cyakil yi e' atanum, nka ox xaw yil cxelepon ojk ḥchiwutz yi e' icontr, nka ox k'ej icaws tan jun jilwutz ya'bil yi chin xo'wbil nin?

¹⁴—I bin jalú' ja no'c wutz pe'm tan Kataj Ryos. Poro le wutz wetz wajtza'kl, mas balaj yi nink katij ox k'ej kacawsa'tz tk'ab i', na chumam nin yi banl talma' i' ske'j, swutz yi cho'nk kacu' chik'ab yi e' wunak.

¹⁵Saje'n tzun ḥchakol Ryos jun chin ya'bil squibaj cyakil yi e' xonl Israel. Xe'te'n nin ban te jun jalchana's jalen yi je'n pone'n te ox k'ej, yi bixba'nt. Cyakil tzun yi e' xonl Israel e' lo'ontz, yi e' yi najlche' Dan, jalen te yi tnum Beerseba. Yi tajjal yi e' yi e' quim tan jun chin ya'bila'tz, i'tz oxc'al tu lajuj mil wunak. ¹⁶Ej list tane'n yi ángel cwent Kataj tan chicawse'n yi e' aj Jerusalén, yi saje'n jun chin bis te talma' Kataj yi bene'n tilol yi caws yi na tzan yi ángel tan banle'n bene'n tzi'n cwent Israel, nintzun cawuntz tetz: “Ja bina's. Makaj awib te yi na cxtzan tan banle'n.”

Cho'n tzun at yi ángel nakajil yi er tetz yi yaj Arauna, yi jebuseo, yi na tzan yak'pe'n triw tan yi tetz wacx. ¹⁷Itzun yi bene'n tilol Luwy yi ángela'tz, yi na tzan tan tak'le'n chicaws wunak, nintzun taltz tetz Kataj:

—iMax c'u'lü' Ta', in yi aj paj! iIn yi juchul il! Qui'c mu'x tal quil yi e' tal prow wunak, yi ja chisotz. Ink klo' yi jun yi tajwe'n tan cawse'n, scyuch' yi e' innajal.

¹⁸Ej itzun te ite'n nin k'leja's nintzun opon Gad tan yol tetz Luwy itzun taltz tetz: “Tajwe'n tan abene'n kale atit yi er tetz Arauna, nin tajwe'n tan je'n abnol jun patbil tx'ixwatz swutz Kataj Ryos.” ¹⁹Nintzun ban Luwy quib yi ntal Gad tetz, chi cawunin Kataj Ryos tetz Gad. ²⁰Ma yi bene'n tilol Arauna, yi tzan chije'n pone'n yi rey scyuch' yi e' ḥchakum te'j i', ja ben tan chic'ulche'n. Nin cu' mejlok swutz yi rey. ²¹Itzun taltz:

—Max c'u'lü' Ta', in tu' ḥchakumu' ¿mbitzun mmu'lü' tan inxajse'n?

—Na klo' waj tzinlok' yi ama'l yi na xcon awa'n tan yak'pe'n triw, na na waj bnix jun patbil tan pate'n jun intx'ixwatz swutz inRyosil tan cu'swutzel swutz i' ko ptzunl tane' yi ya'bil yi chin xo'wbil nin, yi na tzan tan kacawse'n.

²²—Cu bin, ta!. Ba'n tetzaju' yi ama'l yi na taju' tan patulu' yi e'chk xtx'ixwatzu!. Ej nin ncha'tz ba'n xcon yi cobox inwacxe'lj tetz xtx'ixwatzu!. Ej nin at e'chk yucu' tu e'chk ma'cl yi ba'n xcon tanu' tetz si!. Ba'n xcon cyakil tanu'.

²³Na swoye' cyakil yi e'chk takle'ne'lj teru!. Ej nin lok xcy'e'u' tan mayse'n c'u'l yi Ryosilu', stzun Arauna bantz.

²⁴—Ntyoč tzatz yaj, poro tajwe'n cu'n tzinchoje' jamel cyakil, na quil wak' jun intx'ixwatz tetz inRyosil yi oy tu', ma na tajwe'n tzinchoje' jatna' jamel, stzun Luwiy bantz.

Lok'ol tzun Luwiy yi ama'l, tu e'chk mam tor tan nicy' ciente piñ sakal. ²⁵Je'n tzun bnol Luwiy jun patbil chitx'ixwatz, nin octz tan pate'n cobox xtx'ixwatz tibaj. Ncha'tz toy e'chk oy yi na ñchaj yi ja wi't jal yi tzatzin paz ñchixo'l tu Kataj junt tir. Tbital tzun Kataj Ryos yi cu'swutzil nin octz tan makle'n chicaws wunak. Tanewe'n tzun ban yi jun chin wutzile'n yablila'tz, tul cyakil yi ama'l cwent Israel.

ESDRAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi liwr Esdras tu yi liwr Nehemías, junit tane'n tul chibiblia yi e' judiy, na na jilon yi cob liwra'tz te ite'nin xtxolbil te yi mbi banake' yi e' judiy yi e' pakxe'n tzaj Jerusalén. Ncha'tz at wi'nin xtxolbil yi at le liwr Esdras yi qui'c at le yi liwr Nehemías. Poro ncha'tz yi liwr Nehemías at wi'nin xtxolbil yi qui'c at tul yi liwr Esdras.

Ma jalu', at jun jatxbil xo'l yi na kil tul yi cob liwra'tz i'tz: Yi Esdras i' jun pale', nin mas na tzan i' tan xtxumle'n yi ñe'n sban tan chixome'n yi e' xonl Israel te yi tajbil Kataj Ryos.

Ma tetz Nehemías i' jun gobernador, nin mas na tzan i' tan xtxumle'n yi ñe'n sban tan je'se'n pon junt tir yi tapij yi at solte'j tnum Jerusalén. Nin yi tetz tak'un, i'tz tan chiq'uyic'le'n yi e' wunak, nin tan cawu'n squibaj yi e' sanlar. Poro ncha'tz oc i' tan joyle'n puntil tan chichusle'n yi e' wunak tan k'ukewe'n chic'u'l te Ryos, na i' jun yaj yi wi'nin ja tek ñchi' Ryos.

Ma tetz Esdras i' tz'iban cyen yi ñe'n cu'n ban yi cyele'n tzaj Zorobabel scyuch' jun c'oloj judiy yi ate' tzaj pres jak' ca'wl yi rey cwent Babilonia.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1–2) na tal yi nicy'na' chixone'n yi cyele'n tzaj Babilonia te yi bajx tir.

Yi ca'p wekl (Cap. 3–6) na tal yi ñe'n cu'n e' ban tan je'se'n junt tir yi templo; nin yi ñe'n cu'n e' ban tan tyoxi'n tetz Kataj Ryos.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 7–10) na tal yi ñe'n cu'n ban yi pakxe'nt Esdras Jerusalén, scyuch' junt c'olojt xonl Israel yi ate' tzaj pres jak' ca'wl yi rey cwent Babilonia. Ncha'tz oc i' tan xtxumle'n yi ñe'n sban tan chixome'n yi e' tetz tanum te tajbil Ryos.

Yi ca'wl yi el tan Ciro, yi rey

(2Cr 36:22-23)

1 ¹Itzun bantz te yi bajx yob yi na cawun Ciro yi rey tul yi ama'l Persia, nintzun oc tk'ol Kataj Ryos le xtxumu'n Ciro tan tele'n jun ca'wl scyetz cyakil wunak. Bene'n nin tzun e' ban yi e' ñchakum tan talche'n yi jun stziblala'tz tulak e'chk tnum. Ncha'tz ben stz'ibal e'chk cart tan tpone'n bene'n tzi'n. Oc tk'ol Kataj Ryos yi jun ajtza'kla'tz le wi' Ciro tan tele'n cu'n te yi yol i' yi talnak tetz Jeremías, jun scyeri e' ñchakum i!.^a

²"Je yol Ciro yi kareyil yi na cawun le ka'ama'l Persia: Yi Jehová, yi chiRyosilu', yi taw yi tcyal', ja tak' i' ama'l swetz tan incawune'n squibaj yi e'chk

^a 1:1 2Cr 36:21; Jer 25:11; 29:10.

mas tnum bene'n tzi'n. Ej, nin ja chimbixe' tan i' tan imbnol jun tetz ca'l le tnum Jerusalén^b cwent Judá.³ Cha'stzun te, alchok scyetz scyeru' yi e'u' tanum Ryos, at ama'l tetz cyeru' tan chibene'nu' Jerusalén cwent Judá tan banle'n yi ca'l tetz Jehová chiRyosilu', yi cho'n najlij le ama'la'tz.⁴ Nin cyakil yi e' yil chiben, qui'c na ban mbi ama'lil lchisite't. Tajwe'n chich'eyxij cyak'un yi e' chiwisin tan sakal, oro tu e'chk me'bi'l, nin e'chk awun, chi tane'n wacă. Ya'stzun tajwe'n tan cyak'ol. Apart yi pwok yi ba'n cyak' tan je'se'n yi templo."

Yi chipakxe'n yi xonl Israel Jerusalén

⁵ Yi quibital yi cyajcawil yi jujun k'u'j xonl Judá tu yi cyajcawil yi e' xonl Benjamín, scyuch' yi e' pale', nin yi e' mas xonl Leví, nintzun e' txumtz tan chibene'n Jerusalén tan je'se'n yi ca'l Kataj, na i' mak'on cyen yi jun txumu'na'tz le chiwi'.

⁶ Ma yi chiwisin, yi e' te'n judiy, nintzun e' ch'eyan scye'j, na nin cyak' sakal, oro, tu e'chk mas me'bi'l, tu e' wacă, nin e'chk takle'n yi wi'nin jamel. Ej, nin ncha'tz cyak' e'chk mas oy. Nin tetz cu'n cyalma' cyak'ol.⁷ Ma tetz rey, nin tak' i' yi e'chk ma'cl yi colij xe yi ca'lil yi tetz ryosil. Na yi e'chk ma'cla'tz Nabucodonosor ulsan, na cho'n saje'n tcy'al i' xe ca'l Ryos yi at Jerusalén.^c

⁸ Cawune'nin tzun yi rey tetz Mitrídates yi colol pwok, tan tk'ol i' yi e'chk ma'cla'tz tetz Sesbasar, yi gobernador cwent Judá.⁹ Je yi cyajjal yi e'chk ma'cla'tz: junaklaj lmak lak yi oro cu'n, jun mil lmak lak yi sakal cu'n, junak beluj cchilu',¹⁰ junaklaj lak yi oro cu'n, cyaj cient tu lajuj lak yi sakal yi ajnak tzaj mu'x tal yi clasil, nin jun mil e'chk mas ma'cl.¹¹ Tircu'n yi e'chk ma'cla'tz yi ak'lilj, i'tz o' mil tu cyaj cient. At ma'cl yi oro cu'n, nin at yi sakal cu'n. Cyakil yi e'chk ma'cla'tz, aj tcy'al Sesbasar yi chipakxe'n junt tir Jerusalén scyuch' yi e' mas aj Judá, yi elnake' xit bene'n tzi'n.

2 ¹⁻² Je chibi' yi e', yi e' pakxij junt tir Jerusalén, nin ya'stzun e' yi itz'nake'¹ Judá yi benake' pres tan Nabucodonosor, yi rey cwent Babilonia. Yi cyopone'n Jerusalén, at e', e' naje' tnum, nin at e', e' naje' le e'chk ama'l cwent Judá. Cho'n baj cyopone'n lakak chi'ama'l. Ej, nin yi chibajxom i'tz: Zorobabel, Josué, Nehemías, Seraías, Reelaías, Mardoqueo, Bilsán, Mispar, Bigvai, Rehum nin Baana.³ Je cyajjal yi e' yi e' pakxij: Yi e' xonl Paros, i'tz cob mil tu jun cient tu oxc'al tu coblaj chixone'n.⁴ Yi e' xonl Sefatías, i'tz ox cient tu oxc'al tu coblaj chixone'n.⁵ Yi e' xonl Ara, i'tz juk cient tu oxc'al tu o'laj chixone'n.⁶ Yi e' xonl Pahat-moab, nka yi e' xonl Josué tu Joab, at cob mil tu wajxak cient tu coblaj chixone'n.⁷ Yi e' xonl Elam, i'tz jun mil tu cob cient tu ni'cy tu cyaj chixone'n.⁸ Yi e' xonl Zatu, i'tz beluj cient tu ca'wunak o' chixone'n.⁹ Yi e' xonl Zacai, i'tz juk cient tu oxc'al chixone'n.¹⁰ Yi e' xonl Binuy, i'tz kak cient tu ca'wunak cob chixone'n.¹¹ Yi e' xonl Bebai, i'tz kak cient tu junak ox chixone'n.¹² Yi e' xonl Azgad, i'tz jun mil tu cob cient tu junak cob chixone'n.¹³ Yi e' xonl Adonicam, i'tz kak cient tu oxc'al tu waklaj chixone'n.¹⁴ Yi e' xonl Bigvai, i'tz cob mil tu nicy' cient tu kak chixone'n.¹⁵ Yi e' xonl Adín, i'tz cyaj cient tu nicy' cient tu cyaj chixone'n.¹⁶ Yi e' xonl Ater, nka yi e' xonl Ezequías, i'tz jun mutx' tu wajxaklaj chixone'n.¹⁷ Yi e' xonl Bezai, i'tz ox cient tu junak ox chixone'n.¹⁸ Yi

^b 1:2 Is 44:28; 45:1-4.   ^c 1:7 2R 24:13; 25:13-16; 2Cr 36:10, 18.

e' xonl Jora, i'tz jun ciente tu coblaj chixone'n. ¹⁹Yi e' xonl Hasum, i'tz cob ciente tu junak ox chixone'n. ²⁰Yi e' aj Gibar, i'tz jun mutx' tu o'laj chixone'n. ²¹Yi e' aj Belén, i'tz jun ciente tu junak ox chixone'n. ²²Yi e' aj Netofa, i'tz nicy' ciente tu kak chixone'n. ²³Yi e' aj Anatot, i'tz jun ciente tu junak wajxak chixone'n. ²⁴Yi e' xonl Bet-azmavet, i'tz ca'wunak cob chixone'n. ²⁵Yi e' aj Quíriat-jearim, tu Cafira, nin Beerot, i'tz juk ciente tu ca'wunak ox chixone'n. ²⁶Yi e' aj Ramá tu Geba, i'tz kak ciente tu junak jun chixone'n. ²⁷Yi e' xonl Micmas, i'tz jun ciente tu junak cob chixone'n. ²⁸Yi e' aj Betel tu Hai, i'tz cob ciente tu junak ox chixone'n. ²⁹Yi e' xonl Nebo, i'tz nicy' ciente tu cob chixone'n. ³⁰Yi e' xonl Magbis, i'tz xkanca'p ciente tu kak chixone'n. ³¹Yi e' xonl yi junt Elam, i'tz jun mil tu cob ciente tu ni'cy tu cyaj chixone'n. ³²Yi e' xonl Harim, i'tz ox ciente tu junak chixone'n. ³³Yi e' aj Lod tu Hadid nin Ono, i'tz juk ciente tu junak o' chixone'n. ³⁴Yi e' aj Jericó, i'tz ox ciente tu ca'wunak o' chixone'n. ³⁵Yi e' aj Senaa, i'tz ox mil tu kak ciente tu junaklaj chixone'n. ³⁶Ma yi e' pale' yi e' xonl Jedaías nin e' xonl Josué, i'tz beluj ciente tu oxc'al tu oxlaj chixone'n. ³⁷Yi e' xonl Imer, i'tz jun mil tu nicy' ciente tu cob chixone'n. ³⁸Yi e' xonl Pasur, i'tz jun mil tu cob ciente tu ca'wunak juk chixone'n. ³⁹Yi e' aj Harim, i'tz jun mil tu juklaj chixone'n. ⁴⁰Ma yi e' levita, yi xonl Josué tu Cadmiel, ncha'tz e' xonl Hodavías, i'tz oxc'al tu cyajlaj chixone'n. ⁴¹Ma yi e' ajbitz yi e' xonl Asaf, i'tz jun ciente tu junak wajxak chixone'n.

⁴²Ma yi e' q'uicy'lom puert, yi e' xonl Salum, scyuch' yi e' xonl Ater, Talmón, Acub tu e' xonl Hatita, nin yi e' xonl Sobai, i'tz jun ciente tu junak belujlaj chixone'n.

⁴³Ma yi e' yi na chixcon le templo i'tz: Yi e' xonl Ziha, scyuch' yi e' xonl Hasufa tu Tabao, ⁴⁴scyuch' yi e' xonl Queros, Siaha tu Padón, ⁴⁵scyuch' yi e' xonl Lebana tu Hagaba, tu Acub, ⁴⁶scyuch' yi e' xonl Hagab tu Salmai, tu Hanán, ⁴⁷scyuch' yi e' aj Gidel tu Gahar tu Reaía, ⁴⁸scyuch' yi e' aj Rezín tu Necoda, tu Gazam, ⁴⁹scyuch' yi e' aj Uza, Paseah, Besai, ⁵⁰scyuch' yi e' aj Asena, Meunim, Nefusim, ⁵¹Bacbuc, Hacufa, Harhur, ⁵²Bazlut, Mehída, Harsa, ⁵³scyuch' yi e' xonl Barcos, Sísara, Tema, ⁵⁴scyuch' yi e' xonl Nezía, nin scyuch' yi e' xonl Hatifa.

⁵⁵Ma yi e' yi xconake' tu Salomón, i'tz yi e' xonl Sotai tu Soferet, tu Peruda, ⁵⁶scyuch' yi e' xonl Jaala, Darcón, Gildel, ⁵⁷scyuch' yi e' xonl Sefatías, Hatil, Poqueret-hazebaim nin Amón. ⁵⁸Yi cyajlal yi e' yi na chixcon le templo, scyuch' yi chixonl yi e' mos Salomón, i'tz ox ciente tu jun mutx' tu coblaj chixone'n.

⁵⁹Ma yi e' yi e' saj tulak e'chk tnum, Tel-mela, tu Tel-harsa, tu Kerub, Adón nin Imer, quinin lajluchax yi ko e' mero xonl Israel nka qui!. Ej, nin yi e'a'tz i'tz: ⁶⁰Yi e' xonl Delaía tu Tobías, nin Necoda. I'tz kak ciente tu ni'cy tu cob chixone'n. ⁶¹Ncha'tz yi e' chixonl yi e' pale', i'tz yi e' xonl Habaía tu Cos, nin Barzilai, yi jun yi ume' te jun scyeri yi e' me'l Barzilai yi aj Galaad. Cha'stzun te tocle'n chibi' tetz Berzilai. ⁶²Cyakil yi e'a'tz, oc joyle'n chibi' le liwr kale tz'ibane't chibi' cyakil yi e' xonl Israel, poro quinin jal chibi'. Cha'stzun te cycle'n laju'n xchixo'l yi e' pale!. ⁶³Ncha'tz tal yi gobernador^d scyetz tan qui chiwane'n te yi e'chk oy yi na opon tetz chiwa' yi e' pale', jalen cu'n yil jal jun pale' yi ba'n xcon yi Urim tu Tumim^e ta'n tan lajluchaxe'n yi ko bintzi nin e' pale' nka qui!.

^d 2:63 Esd 1:8. ^e 2:63 Ex 28:30; Nm 27:21; 1S 14:41.

⁶⁴ Yi cyajjal cyakil yi e' xonl Israela'tz, i'tz ca'wunak cob mil tu ox ciente tu oxc'al tu lajuj chixone'n. ⁶⁵ Poro quinin e' oc yi chi'esclaw tajjal. Nin yi e' chi'esclawa'tz, i'tz juk mil tu ox ciente tu junak juklaj chixone'n. Ncha'tz at cob ciente ajbitz yi e' yaj tu xna'n yi qui e' oc tajjal. ⁶⁶ Ncha'tz at juk ciente tu junak waklaj chichej tu cob ciente tu ca'wunak o' chimula!. ⁶⁷ Ncha'tz at cyaj ciente tu junak o'laj chicamey, nin kak mil tu juk ciente tu junak chiburu!.

⁶⁸ At tzun e', e' baj opontz le templo tetz Kataj yi at Jerusalén, nin baj cyoyil e'chk balaj oy tan je'se'n pon junt tir yi ca'l Kataj. ⁶⁹ Ncha'tz baj cyak'ol pwok tan je'se'n pon yi ak'un. Cho'n xome'n cyen te'lj yi mbi cu'n at scyuch!. Molxij e'chk lajuj lo' quintal tu ni'cy oro cya'n. Ncha'tz molxij e'chk oxc'al lo' quintal sakal. Nin molxij jun ciente be'ch cyetz pale' cyak'un.

⁷⁰ Yi e' pale' scyuch' yi e' levita, scyuch' jujunt xonl Israel, cho'n e' baj cyaje'n cyen tan najewe'n Jerusalén. Ma yi e' ajbitz scyuch' yi e' q'uicy'lom sawan, scyuch' yi e' yi na chixcon le templo, scyuch' yi e' mas xonl Israel, cho'n e' cyaje'n cyen tulak cyetz chi'ama'l.^f

Yi toque'n banle'n yi patbil chitx'ixwatz

3 ¹ Itzun bantz yi tucumule'n yi juki'n xaw tetz yi yob, nin te yi nsken chibaj naje' yi e' xonl Israel swutzak yi chi'ama'l, nintzun e' mol quibtz chichakil cu'n le tnum Jerusalén.^g ² Ma cyetz Josué, yi cy'ajl Josadac scyuch' yi e' mas pale', tu Zorobabel yi cy'ajl Salatiel, tuml cyakil yi e' chixonl, nin e' oc tan banle'n jun patbil chitx'ixwatz^h tan pate'n cyoy tetz Ryos chi na tal yi ley Moisés, yi ḫchakum Ryos. ³ Ej, nin cho'n je'n chibnal junt tir tibaj yi xe' yi antiw yi xitnak. Ja chixob scyetz yi e' chicontr yi najlche' chinaka'jl, poro quinin nchitane' tan banle'n yi jun patbil chitx'ixwatz'a tz. Ma yi bnixe'n, cyakil jalchan nin cyakil cwe'n k'ej, ⁱ e' oc tan pate'n chitx'ixwatz tibaj tan tak'le'n k'ej Kataj. ⁴ Ncha'tz e' oc tan banle'n tane'n yi jun wutzile'n nim k'ej yi na bi'aj Tetz Scabte'^j chi yi ley yi tz'iba'nt cyen. Nin cyakil k'ej e' oc tan pate'n chitx'ixwatz chi tane'n chicstumbr, nin cyak' cyakil yi cyoy yi tajwe'n tan cyoyil. ⁵ E' pat yi chitx'ixwatz yi tajwe'n tan chipatil cyakil k'ej, nin e' ban tane'n yi k'ej tetz yi ne'ë xaw, na ya'stzun yi e'chk k'ej yi bixba'nt cyen tan tak'le'n k'ej Kataj.^k Nin at wi'nin e' yi tetz cu'n cyalma' ja chopon tan toye'n yi chitx'ixwatz yi chigan tu!. ⁶ E' xe'tij tan pate'n cyoy tetz Kataj le bajx k'ej tetz yi juki'n xaw te yi yob. Nin te yi tiempa'tz ya'stzun taxk xe'tij banle'n yi ca'l Kataj Jerusalén. ⁷ Poro nintzun e' txumtz tan banle'n yi ca'l Kataj, cyak' pwok scyetz yi e' bnol ca'l tan banle'n yi ak'un. Ncha'tz e' ban scye'j yi e' se'ol tze!. Nin ncha'tz cyak' ixi'n triw, tu aceit scyetz yi aj Tiro tu Sidón, tan chibene'n tan ticy'le'n e'chk tze' yi cedro jalen wi'wtz Líbano, nin tan saje'n cya'n wi mar, tan tule'n Jope yi at tzi mar. Ya'stzun cyulejtz, chi yi permis yi tak' yi rey Ciro cwent Persia scyetz.

Yi cyoque'n tan banle'n yi ca'l Kataj Jerusalén

⁸ Tircu'n tzun cyoque'ntz tan ak'un tan banle'n yi ca'l Kataj. Oc Zorobabel yi cy'ajl Salatiel, tu Josué yi cy'ajl Josadac. Ncha'tz e' ban yi e' pale' scyuch' yi e'

^f 2:70 1Cr 9:2; Neh 11:3. ^g 3:1 Neh 7:73—8:1. ^h 3:2 Ex 27:1. ⁱ 3:3 Ex 29:38-42; Nm 28:1-8. ^j 3:4 Lv 23:33-36; Nm 29:12-38; Dt 16:13-15. ^k 3:5 Nm 28:11—29:39.

xonl Leví, scyuch' cyakil yi e' yi e' ul junt tir Jerusalén. E' xe'tij te yi ak'un tul yi ca'p xaw tetz yi ca'p yob yi cyunle'nix. Nin yi e' yi e' oc sju' yi ak'un i'tz yi e' xonl Leví yi nsken tz'ak junak yob cyak'un. ⁹Ma tetz Josué scyuch' yi e' cy'ajl, scyuch' yi e' mas xonl, junit e' ban cyetz tan ak'un scyuch' yi e' xonl Cadmiel, scyuch' yi e' tetz cy'ajl, na e' cu'n xonl Judá. Ncha'tz junit e' ban scyuch' yi e' xonl Henadad, yi e' xonl Leví. E' tzun e' bajx cu'n tan tiwle'n yi ak'un te ca'l Kataj.

¹⁰Yi xe'te'n cu'se'n xe' yi ca'l Kataj, nintzun e' opon cyakil yi e' pale!. Tircu'n chiweko'n quib tu yi be'ch cyetz tetz pale', nin cy'a'n len jujun chun cya'n. Ncha'tz e' ban yi e' xonl Leví, yi e' tu Asaf, cy'a'n e'chk ma'cl cya'n tan tak'le'n chik'ajsbil tetz Kataj, chi yi talnak Luviy yi toque'n tetz chireyil yi e' xonl Israel.¹¹ At jun k'u'j na chitzan tan bitz, nin at junt k'u'j na tza'wen tzaj yi bitz, nin je na cyale'j: "Katyoxíink tetz Kataj, na chumbalaj nin yi banl talma' i,"^m nin quinin bajbsbe'n tetz yi banl talma' skibaj yi o' xonl Israel," che'ch.

Wi'nin chiçh'ine'n tan bi'l tzatzin ate' cu'nt tan tak'le'n chik'ajsbil tetz Kataj, na ya'stzun cwe'n xe' yi ca'l Kataj.

¹²Ma yi e' pale', scyuch' yi e' mas xonl Leví, scyuch' yi e' wi' banl chiwi' yi jujun k'u'j xonl Israel yi sken tijin chic'u'l, nin yi quilnak yi bajx ca'l Kataj, wi'nin cyok'e'n yi cwe'n xe' yi ac'aj ca'l. Nin wi'nin e' yi wi'nin cyok'e'n tan bi'l tzatzin yi ate' cu'nt. ¹³Wi'nin o'kl ate' cu'nt tircu'n, na wi'nin e' yi na chiçh'in tan yi tzatzin yi ate' cu'nt. Nin at e' na chok' tan bis, chin chiwi' nin tan o'kl, nin tan sich!, nin kajpe'n nin na icy'e't chiwi'.

Yi chixcyeve'n yi e' contr tan makle'n yi ak'un

4 ¹Itzun bantz, yi quibital yi e' kacontr yi o' aj Israel, yi o' xonl Judá tu Benjamín, yi na katzan ketz tan banle'n yi ca'l Kataj, wech na inak kule'n junt tir le ka'ama'l,² nintzun e' ultz tan yol scyetz Zorobabel tu Josué, nin scyetz yi e' kawi' banl wi', itzun cyaltz:

—E'u' xonl Israel, ¿cuj pe' cya'nu' yil ko'c ketz tan quich'eye'nu' tan banle'n yi ca'l Kataj? Na ncha'tz o', ni'cu'n o' scyuch'u', na junit Ryos na kac'u'laj scyuch'u', nin na kapat ketz katx'ixwatz swutz i' jetz te yi tiemp tetz Esar-hadón yi rey tetz Asiria yi o' ulsan tzone'j.ⁿ

³Poro nin cyal Zorobabel tu Josué scyuch' yi e' mas bajxom yi qui'c rmeril, nin je cyal scyete'j:

—Qui'c rmeril tan cyoque'nu' tan banle'n yi ca'l Kataj, yi ketz kaRyosil yi o' xonl Israel, na tajwe'n tan bnixe'n ka'n ketz kachuc, chi yi ca'wl yi tak'kawutzile'n Ciro yi rey cwent Persia.

⁴Yi quibital yi e' kacontr yi xtxolbila'tz, nintzun chi'ch chic'u'l ske'j, nin e' oc tan tocse'n chic'u'l yi e' mas aj Judá tan qui cyoque'n il tan ak'un. ⁵Ncha'tz cyak' pwok scyetz cobox bajxom yi na chicawun jak' ca'wl yi rey, tan qui cyak'ol ama'll tan banle'n yi ca'l Kataj Ryos. Ya'stzun e' ban te yi tiemp yi ncawun Ciro yi rey, jalen te yi tiemp yi ncawun Darío yi rey.

⁶Ma te yi tiemp yi toque'n cyen Asuero^o tetz rey, nintzun ben u'j cya'n tan kaxochle'n yi o' aj Judá yi ato' Jerusalén. ⁷Ncha'tz e' ban yi toque'n cyen

¹3:10 1Cr 25:1; 2Cr 29:25-30. ^m 3:11 1Cr 16:34; 2Cr 5:13; 7:3; Sal 100:5; 106:1; 107:1; 118:1; 136:1; Jer 33:11. ⁿ4:2 2R 17:24-41. ^o4:6 Est 1:1. ^p4:7 Neh 1:1.

Artajerjes^p tetz rey cwent Persia. Yi Bislam, Mitrídates, Tabeel scyuch' yi e' mas cyuch', nin ben chitz'ibal jun u'j swutz Artajerjes yi rey tan kaxochle'n yi o' aj Judá. Nin yi u'j yi bnix cya'n, bnix cya'n le chiyol, nin tan yi e'chk letra yi na xcon cyak'un yi e' arameo. ⁸Ncha'tz ban yi wi'tz bajxom yi na bi'aj Rehum tu yi tetz tajtz'ib yi na bi'aj Simsai, nin ben chitz'ibal jun u'j tetz Artajerjes yi rey tan tak'le'n kil yi o' aj Jerusalén. ⁹⁻¹¹Yi tz'ibani tetz yi u'ja'tz i'tz Rehum tu yi tajtz'ib Simsai, scyuch' yi e' mas ajcaw, scyuch' chibajxom yi e' sanlar, nin yi e' mas ajcaw cwent Persia, Erec, Babilonia tu Susa, yi na a'lchij Elam tetz. Tircu'n junit e' ban scyuch' yi e' mas ajcaw yi ate' lakak e'chk mas tnum, yi at jak' ca'wl yi wi'tz ajcaw Asnapar, nin cho'n cyule'n tan najewe'n le e'chk ama'l cwent Samaria tu e'chk ama'l swutz o'ctzaj yi tzanla' Eufrates. Je na tal yi carte'l yi opon swutz Artajerjes yi rey:

“Yi u'je'j, i'tz tetz teru' yi wi'tz kareyil Artajerjes, nin ja bnix ka'n yi o' yi o' xchakumu', yi ato' le e'chk ama'l swutz o'ctzaj yi tzanla' Eufrates.

¹²”Ilu' kareyil, na kaj kal teru': Yi e' judiy, yi tak' kareyil ama'l scyetz tan cyule'n junt tir le chi'amal Jerusalén, na chitzan tan banle'n ba'n tetz yi chitnumil, na na chitzan tan banle'n yi tapij solte'j yi tnum. Ej, nin chocopon tan contri'n ske'j, na e' pajol ca'wl!. ¹³Cha'stzun te na katzan tan talche'n teru', na yi kol chixcye' tan banle'n yi chitnumil, nin tan je'se'n junt tir yi tapij, qui't chichoj yi alcawal tu e'chk cutxuj, tu e'chk mas pwok yi na saj xchixo'l. Ej, nin tan paj yi quil cyak!, quil jal mas bambilu!. ¹⁴Ilu' kareyil yi o' ketz yi ato' jak' ca'wl! qui na kaj yil bajij yi jun xtxolbila'tz te'ju', cha'stzun te ja katxum tan bene'n katz'ibal yi jun u'je'j tan talche'n teru!. ¹⁵Ilu' teru' kareyil, ba'n tcu'n yi nink tz'ocu' tan joyle'n yi e'chk u'j yi colij cyak'un yi e' ajcaw sajle'n, nin stile'u' kale na talwit yi e' yi ate' le yi jun tnuma'tz, e' len cu'n pajol ca'wl, nin chin xo'wbil nin e' yil cho'c tetz kacontr. Nk'e'tz ntin tetz ketz, ma na tetz cyakil nación bene'n tzi'n, na ya'stzun e' banak sajle'n. Nin ya'stzun quil yi cwe'n woq'u'i'n yi chitnumil. ¹⁶Ma jalu', ilu' kajcaw, na katzan tan talche'n yi xtxolbile'j teru' na yi kol chixcye' tan banle'n junt tir yi tnum tu yi tapij solte'j, tz'elepon k'leju' nin qui't xeye'u' tan chicawen'. Nin tan yi xtxolbila'tz, ncha'tz xchibne' cyakil yi e' mas nación yi ate' swutz o'ctzaj yi tzanla' Eufrates,” che'ch yi e' bajxoma'tz ban nintz tul yi u'j yi opon swutz yi rey. ¹⁷Yi tpone'n yi u'j swutz yi rey, nintzun saj bnol junt u'j tan talche'n scyetz yi e' ajcawa'tz, nin je na tale'j:

¹⁸“Na waj yil wal mu'x tal tzitetz te yi jun u'j yi ulnak ita'n tzinwutz, yi je'nakt itx'ixpulwok le ketz kayol. Ja je' si'le'n tzinwutz. ¹⁹Ncha'tz ja no'c tan joyle'n tkanil yi xe'n tane'n yi jun tnuma'tz, nin bintzinin, yi jun tnuma'tz chin cachi' nin, na e' cu'n pajol ca'wl yi e' wunak yi ate' tc'u'l, nin ala' tir e' oc tan contri'n scye'j mas tnum. ²⁰Nin le yi jun tnuma'tz, e' jal balaj rey yi e' cawun tibaj cyakil e'chk ama'l toque'n tzi'n, kale atite't yi tzanla' Eufrates. Nin ja cho'c cyakil wunak jak' chica'wl, na ja chichoj e'chk alcawal tu e'chk cutxuj scyetz.

²¹Cha'stzun te na waj yil ben mantar ita'nwok tan chimakle'n te yi ak'un. Qui't tz'oc kbal yi ak'un, jalen cu'n chincawun junt tir yi kol bnix nka qui!. ²²Eli'ch yi ca'wle'j te ic'u'l, na ko tzun chixcye' tan kaxite'n tircu'n,” chij yi rey ban nintz.

²³Yi topone'n yi u'je'j tk'ab Rehum, nin yi je'n si'le'n swutz i' tan Simsai yi tajtz'ib, nin yi quibital chicyakil cu'n scyuch' yi e' mas ajcaw, lajke'l nin tzun e' bene'ntz Jerusalén tan chimakle'n yi e' judiy yi na chak'uj. ²⁴Cha'stzun te qui't

oc ak'un te yi ca'l Kataj yi at Jerusalén, jalen te yi tele'n ca'p yob tan Darío yi rey tan cawu'n tibaj yi ama'l Persia.

Yi toque'n junt tir ak'un te yi ca'l Kataj

5 ¹Itzun bantz nintzun cyal yi cob elsanl stzi! Ryos yi Hageo^a tu Zácarías yi cy'ajl Iddo, scyetz yi e' judiy yi najlche! Judá, scyuch' yi e' yi ate! Jerusalén yi e'chk xtxolbil yi tal Ryos scyetz. ² Yi quibital Zorobabel yi cy'ajl Salatiel, tu Josué yi cy'ajl Josadac, yi e'chk xtxolbila'tz yi tal Ryos tetz Hageo tu Zácarías, nintzun cho'c junt tir tan ak'un tan banle'n yi ca'll Kataj Jerusalén. Nin xomche' yi e' elsanl stzi! Ryosa'tz tan quich'eye'n. ³⁻⁴Poro yi quibital Tatnai, yi gobernador yi na cawun le e'chk ama'l swutz o'ctzaj yi tzanla! Eufrates, tu Setar-boznai, nintzun e' ul scyuch' yi e' yi xom chiwi' scye'j tan makle'n junt tir yi ak'un. Itzun cyaltz: “¿Na' mmak'on ama'l tzitetz tan itoque'n tan banle'n junt tir yi ak'une'j, nin tan toque'n e'chk tze' ita'n te'j? ¿Na' scyetz e' yi na chitzan tan ak'un te yi jun ak'une'j?” che'ch bantz.

⁵Poro ntyoxtu' tetz Ryos yi ilenin xom i' scye'j yi e' kabajxom yi o' judiy, cha'stzun te quinin tane' yi ak'un. Poro yi e' contra'tz ilenin ja chijoy puntil, na nin ben junt u'j cya'n swutz Darío yi rey. ⁶Yi e' yi bensan yi u'ja'tz tetz yi rey i'tz Tatnai, yi gobernador yi na cawun tibaj e'chk ama'l swutz o'ctzaj yi tzanla! Eufrates, nin Setar-boznai, scyuch' yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaj i'.

⁷⁻⁸Je na tal yi u'j yi ben cya'n swutz Darío yi rey:

“Ilu' kareyil, jun yos tetz teru' nin ba'nk atitu!. Ntin na kaj kal teru' yi ja xka'l tan tiwle'n yi e'chk ama'l Judá, nin ja kil yi ilenin na tzan banle'n yi jun ca'l Ryos tul yi tnuma'tz. Na chitzan tan banle'n tan e'chk Imak c'ub yi se'iij cu'n tane'n. Nin ja oc e'chk tz'lum cya'n te yi tapij. Chin lajke'll nin quitane'n tan banle'n yi ak'un. ⁹Yi nkopon xchixol, nintzun nkajak scyetz yi chibajxom yi e' judiya'tz, yi na' tzun mmak'on ama'l scyetz tan banle'n yi jun ak'una'tz.

¹⁰Ncha'tz ja kajak scyetz yi mbi chibi' yi e' bajxom te yi jun ak'una'tz, na yi kajbil i'tz yi nin klo' nkak! chibi' teru'.

¹¹”Itzun ncyaltz sketz: ‘Yi ketz, na kalok' jun Ryos yi bnol tetz yi tcyaj tu yi wuxtx'otx', nin na katzan tan banle'n ba'n tetz yi ca'l yi bnixnak tan jun kareyil yi o' xonl Israel tenxchan,’ che'ch.

¹²”Ncha'tz ja cyal: ‘Yi e' kamam kate' cyak' chi'ch c'u'lal tetz kaRyosil, cha'stzun te tk'ol i' ama'l tetz Nabucodonosor yi rey tetz Babilonia, yi caldeo, tan chibene'n pres, nin tan xite'n yi ca'le'j.^s ¹³Poro yi tele'n tiemp yi toque'n cyen Ciro tetz rey le ama'l Babilonia, nin yi tele'n jun yob tan i' tan cawu'n, nintzun tak' i' ama'l tan banle'n junt tir yi ca'll Kataj,” che'ch.

¹⁴”Ncha'tz ja cyal: ‘Yi tk'ol Ciro yi rey ama'l tan banle'n yi ca'l Kataj, nin ben i'-tz tan ticy'le'n tzaj yi e'chk ma'cl yi aj tcy'al Nabucodonosor le ca'l Kataj tzone'j, nin opontz ta'n Babilonia. Cho'n tk'ol Ciro yi e'chk ma'cla'tz tetz Sesbasar yi oc ta'n tetz gobernador le tnume'j Jerusalén. ¹⁵Tak' Ciro ama'l tetz Sesbasar tan bene'n tcy'al e'chk ma'cla'tz, nin tak' i' ama'l tetz tan banle'n junt tir yi templo kale cu'nakit woc'. ¹⁶Cha'stzun te jetz yi tule'n Sesbasar tzone'j

^a5:1-2 Hag 1-2; Zac 1:1; 4:6-10; 6:15. ^b5:11 1R 6—7. ^c5:12 2R 25:8-12; 2Cr 36:17-20; Jer 52:12-15.

^d5:13 Esd 1:2-11.

Jerusalén, ja cu' xe'tzbil yi ak'un ta'n xe ca'l Kataj, nin jetza'tz xe'tle'nix yi ak'un. Nin txe'n kaxcye' te'j, che'ch yi e' xonl Israela'tz bantz sketz.

¹⁷"Ma jalu' ilu' kareyil, na kaj kajak pawor teru', yi nink tz'ocu' tan joyle'n, yi na' colije't e'chk u'j yi ko bintzi tak! Ciro yi rey ama'l tan cyoque'n yi e' judiy tan banle'n yi jun temploja'tz. Nin ko bintzi yi xtxolbile'j na kaj kubit teru', nin na kaj kubit yi mbi xtxumu'nu' te yi xtxolbila'tz," chij yi u'j yi opon swutz yi rey.

6 ¹Nintzun ben mantar yi rey Darío tan joyle'n e'chk u'j'a'tz tul e'chk cu'lbil u'j yi at Babilonia. ²Cho'n tzun jale'n jun liwr xe chica'l yi e' ajcaw tetz yi tnum Ecbatana yi at le ama'l Media. Nin je na tal yi jun u'j'a'tz:

³"Itzun bantz tul yi bajx yob tan Ciro yi rey tan cawu'n le ama'l Persia, nintzun el yi jun ca'wle'j ta'n, nin yi xtxolbil, i'tz te yi xe'n sbne' yi templo, yi ca'l Ryos Jerusalén. Oken kbal banle'n, nin xe'tok cu'se'n yi xe', bantz bnixe'n jun balaj ca'l, bantz cyopone'n yi e' wunak tan cyoyil chitx'ixwatz le yi jun amalla'tz. Nin tajwe'n yi junak juk metr tz'an yi wutz tkan yi jun ca'l'a'tz, nin junak juk metr tz'an yi wutz. ⁴Ba'n xcon ox txol Imak c'ub cu'n. Kalena's tzun lben balaj tze' tibaj. Ma yi pwok yil sotz te'j, tajwe'n tan xchojol yi rey.

⁵"Ma yi e'chk ma'cl yi xconk le ca'l'a'tz, ba'n cha'j junt tir yi ma'cl yi sajnak tcy'al Nabucodonosor, yi oro cu'n tu sakal. Ba'n cha'jt, na cho'n saje'n le templo yi xitnak Jerusalén. Nin tajwe'n tan taje'n junt tir cyakil yi e'chk ma'cla'tz, na ya'stzun xac tan xcone'n."

⁶Yi tbital Darío yi rey yi xtxolbila'tz nintzun ben jun u'j ta'n tetz Tatnai tu Setar-bozna'i, scyuch' yi e' mas ajcaw yi na chicawun le e'chk ama'l swutz o'ctzaj yi tzanla' Eufrates, tan talche'n scyetz yi xtxolbile'j:

⁷"Axwok Tatnai scyuch' yi e' mas ajcaw, na waj lwal tzitetz. Quil che' ixuxwok yi e' judiy. Ak'wok amal'scyetz yi chibajxom tan cyoque'n tan banle'n yi jun temploja'tz." ⁸Nin je jun ca'wle'j tan koque'n tan quich'eye'n tan banle'n yi jun ak'una'tz. Cyakil yi pwok yi na saj le e'chk ama'l yi at swutz cy'en yi tzanla' Eufrates, tajwe'n tan tak'le'n scyetz yi e' aj Judá tan quich'eye'n, bantz bnixe'n chan yi ak'un. ⁹Nin tajwe'n tz'ak'l'ij cyakil yi tajwe'n scyetz yi e' pale' yi ate' le ama'l'a'tz. Tajwe'n yil tz'ak'l'ij e'chk ne'x wacx, Imak cne'r nka e'chk ne'x cneru' scyetz, na ya'stzun yi na xcon cya'n tetz chitx'ixwatz. Ncha'tz tajwe'n tz'ak'l'ij e'chk takle'n chi tane'n ixi'n triw tu atz'um, ¹⁰tu ta'al uva, tu aceit. Tajwe'n tz'ak'l'ij scyetz, na ya'stzun na oylij tetz Ryos yi at tzi'n tcyal' tan stzatzine'n i' scye'j. Ncha'tz na waj yil chijak yi banl talma' Ryos swibaj yi in wetz ireyil, scyuch' yi e' innitxa!. ¹¹Ncha'tz na waj wal: Yi ko at jun yi quil sban tane'n yi jun ca'wle'j, tajwe'n tan tele'n tzaj jun ptzo'm te yi ca'l, nin jek c'alij i' te'j. Ma yi ca'l i', cuk woq'ui'n, junawes nin woq'ue'k cyen tu'tz. ¹²Nin yi Ryos yi txalone'n yi tnum Jerusalén scyetz yi tetz tanum, tz'ocopon i' tan xite'n alchok rey nka nación yil tz'oc tan joyle'n puntiil tan xite'n yi tetz ca'l yi at Jerusalén. Ya'stzun yi ca'wl yi na chintzan tan talche'n nin tzitetz. Nin tajwe'n tzibawok tane'n tircu'n yi wetz inca'wla'tz," stzun Darío yi rey ban nintz tul u'j.

Yi cyoque'n yi e' xonl Israel tan wi'tze'n yi ca'l Kataj, nin tan ticy'se'n wutz k'ej

¹³Yi tpone'n yi u'j xchiwutz Tatnai yi gobernador, tu Setar-bozna'i, scyuch' yi e' mas ajcaw yi ate' le ama'l'a'tz, swutz o'ctzaj yi tzanla' Eufrates, nintzun e' ban

^u6:7 Hag 2:21.

tane'ntz, quib yi tal Darío yi rey scyetz. ¹⁴ Cha'stzun te ja jal puntil tan cyoqe'n cyakil yi cyajcawil yi e' judiy tan bnxie'n chan yi jun ak'una'tz. Ej, nin ya'tznin cyajbil yi cob elsanl stzi! Ryos, yi Hageo, tu Zacarías yi cy'ajl Iddo.¹⁵ Nin ja bnix yi templo chi yi cyajnake' cyen cawu'n te'j tan Kataj Ryos, ncha'tz chi yi ca'wl yi cyak'nak Ciro tu Darío, tu Artajerjes, yi e' rey banake' cyen le ama'l Persia. ¹⁵ Ja bnix yi ak'un cya'n^w le ox tajjal yi xaw Adar, tul yi kaki'n yob tan yi rey Darío tan cawu'n le ama'l Persia.

¹⁶Ticy'e'n tzun wutz k'ej yi ca'l Kataj cyak'un cyakil yi e' xonl Israel yi xcha'knake' pres, scyuch' yi e' pale', nin yi e' levita. ¹⁷Wi'nin chitzatzine'n yi ticy'e'n wutz k'ej yi ca'l'a'tz, nin baj cyoyil yi chitx'ixwatz. E' oc tan pate'n jun ciente ne'x wacx tu cob ciente cne'r, tu cyaj ciente ne'x cneru!. Ncha'tz cyoy coblaç chiw, jujun te yi jujun k'u'l ej. Ya'stzun yi cyoy yi cyak' len tan stzajse'n yi quil.

¹⁸Cyoque'n tzun yi e' xonl Israel tan banle'n chimunl swutz Kataj Ryos. Ncha'tz yi e' pale', e' oc tan banle'n yi cyetz chimunl. Ej, nin ncha'tz e' ban yi e' xonl Leví. Bnix e'chk xtxolbila'tz cya'n chi tz'iba'nt cyen tan Moisés.

Yi ticy'e'n yi Pasc cya'n

¹⁹ Ma le cyajlaj tajjal yi bajx xaw tetz yi yob,^x cyakil yi e', yi e' opon junt tir Jerusalén e' ban tane'n yi Pasc. ²⁰Te yi cyoqe'n tan banle'n tane'n, nin chixansaj quib yi e' pale' scyuch' yi e' xonl Leví. Kalena's tzun cyoqe'n yi e' xonl Leví tan biyle'n chitx'ixwatz tetz Pasc. Cyoy yi cyetz chitx'ixwatz, nin chitx'ixwatz yi e' yi e' ult. ²¹Cyakil yi e' xonl Israel yi e' ult junt tir Jerusalén, e' ban tane'n yi Pasc. Ncha'tz e' ban yi e' awer nak yi nsken cyaj cyen quiol yi e'chk yab ajtza'kl yi xomche' te'j sajle'n.^y E' ban tane'n yi Pasc scyuch' yi e' xonl Israel, na nin cyek xchi' yi kaRyosil yi o' xonl Israel. ²²Juk tzun k'ej e' ban tan banle'n tane'n yi jun k'ej'a'tz. Baj pam cya'n yi qui'c xtx'amil. Nin wi'nin chitzatzine'n chicyakil cu'n, na ja quil yi banl talma' Ryos. Na nin oc tk'ol Ryos le xtxumu'n yi rey tan tk'ol ama'l, nin tan quich'eyane'n tan banle'n yi ca'l Kataj yi kaRyosil.

Yi cyopone'n Esdras scyuch' yi e' mas tanum le tnum Jerusalén

7 ¹Itzun bantz yi tele'n tiemp, nin yi toque'n cyen Artajerjes tetz ajcaw le ama'l Persia. At tzun jun pale' yi at Babilonia yi na bi'aj Esdras, yi ul tzone'l Jerusalén. Yi jun yaja'tz i' mero xonl Aarón, yi bajx pale', na i' xonl Serañas, tu Azarías, nin Hilcías, yi e' cu'n xonl Salum. ²Yi Saluma'tz, ya'stzun cy'ajl Sadoc, ma yi Sadoc i' cy'ajl Ahitob, ³ma yi Ahitob i' cy'ajl Amarías, ma yi Amarías i' cy'ajl Azarías, ma yi Azarías i' cy'ajl Meraiot, ⁴ma Meraiot i' cy'ajl Zeraías, ma Zeraías i' cy'ajl Uzi, ma Uzi i' cy'ajl Buqui, ⁵ma Buqui i' cy'ajl Abisúa, ma Abisúa i' cy'ajl Finees, ma Finees i' cy'ajl Eleazar, ma Eleazar i' cy'ajl Aarón yi bajx pale'.

⁶Yi Esdrasa'tz, i' jun balaj ajchusunl scye'j wunak te yi ley Ryos yi ak'lij tetz Moisés. Nin xomij yi banl talma' Kataj te'j. Cha'stzun te tk'ol Artajerjes yi rey cyakil yi mbi cu'n jak i' tetz. Nin cha'stzun te pakxe'n junt tir le tnum Jerusalén.

^v 6:14 Esd 5:1-2; Hag 1:1; Zac 1:1. ^w 6:15 Yi jun ca'l Kataja's, na a'lchij "yi ca'p templo" ja xcon cya'n jalen yi tulake'n Kataj Jesucristo. Junak yob te yi ntaxk itz'ij Jesucristo, ocnak yi rey Herodes "el Grande" tan yubse'n. Ej nin ja xcon jalen yi yob 70 tib yi titz'e'n Jesucristo. Tul yi jun yoba'tz ya'stzun cwe'n woq'ue'n cyak'un yi e' sanlar tetz Roma jak ca'wl Tito. Jetza'tz qui'c jun templo at Israel.

^x 6:19-22 Ex 12:1-20; Dt 16:1-8. ^y 6:21 Neh 9:2; 10:28; 13:3.

⁷Yi pakxe'n Jerusalén, xomche' coboxt xonl Israel te i!. Xomche' cobox pale' te'j, scyuch' cobox xonl Leví, nin cobox ajbitz, scyuch' cobox q'uiicy'lom puert, tu yi e' ak'unsom xe ca'l Kataj. Nin te yi tiempa'tz yi tunle'nix, ya'stzun yi sken el jukix yob tan Artajerjes tan cawu'n le amal Persia.

⁸⁻⁹Itzun bantz, tan yi banl talma' Ryos, nintzun xtxum Esdras tan tule'n Jerusalén. E' el tzaj Babilonia le bajx tajjal yi bajx xaw tetz yi juki'n yob tan Artajerjes tan cawu'n, nin e' ul tzone'j Jerusalén le bajx k'ej tetz yi o'i'n xaw tetz yi ite'n nin yoba'tz. ¹⁰Yi mero tajbil Esdras i'tz tan tele'n xtxum mas te yi ca'wl Kataj, nin tan banle'n tane'n, nin tan chichusle'n yi e' mas xonl Israel te yi e'chk ca'wla'tz.

Yi permis yi tak' Artajerjes yi rey tetz Esdras

¹¹Je na tal yi u'j yi tak' Artajerjes yi rey tetz Esdras, yi pale' yi chusijt te yi e'chk ca'wl Ryos yi ak'ijt scyetz yi e' xonl Israel. Je yi xtxolbile'j:

¹²"Yi in wetz in Artajerjes, in yi rey, nin na chintzan tan talche'n jun yos tetz teru' ilu' Esdras. Ilu' jun pale', nin chusiju' te yi ca'wl yi Ryos yi cho'n at tcyaj. ¹³Ja el jun ca'wl wa'n tan talche'n yi ko at jun xonl Israel yi at bene'n tzi'n yi na taj tz'aj junt tir Jerusalén te'ju', ba'n tz'ajt. Qui'c na ban ko e' pale' nka e' xonl Leví, alchok scyetz ba'n tz'ajt. ¹⁴Na ja bixe' wa'n, scyuch' yi juk yaj yi ate! tan wuch'eye'n tzone'j, tan bene'nu' tan xajse'n yi tnum Jerusalén cwent Judá, chi yi ca'wl yi tak'nak Ryos teru'. ¹⁵Ba'n tcy'aj ninu' e'chk oro tu sakal yi na katzan tan tak'le'n nin tetz yi chiRyosilu' yi at Jerusalén. ¹⁶Nin ncha'tz, ba'n tcy'aj ninu' yi e'chk oro tu sakal yi scyak'e' cyakil wunak yi najlche' bene'n tzi'n Babilonia, tu yi e'chk mas ich'eya'n yi scyak'e' yi e' wunak, scyuch' yi e' pale' tan banle'n yi ca'l yi chiRyosilu' Jerusalén. ¹⁷Nin tan yi e'chk ich'eya'na'tz, ba'n slok'u' e'chk ne'x wacx, tu e'chk lmak cne', nin e'chk ne'x cneru', tu e'chk oy, chi tane'n ixi'n triw tu ta'al uva, tan toyilu' wi yi patbil tx'ixwatz yi at le ca'l yi chiRyosilu' le tnum Jerusalén.

¹⁸"Ma yi sowril yi oro tu yi sakal, ba'n xcon ta'nus' scyuch' yi e' mas tuch'u' kale atit yi tajwe'n te yi ak'un, nin chi yi tajbil yi chiRyosilu'.

¹⁹"Ma yi e'chk ma'cl yi ja wak' teru' tan xcone'n xe ca'l chiRyosilu', ba'n tabnaju' tk'ab yi Ryos tetz Jerusalén. ²⁰Ej, nin alchok scyetz mas e'chk takle'n yi tajwe'n teru' tan banle'n yi ca'l Ryos, ba'n tcy'aje'l tzaju' tulak e'chk cu'lbil kale colije't yi e'chk inme'bi'l wa'n. ²¹Ncha'tz na chintzan tan talche'n scyetz cyakil yi e' colol pwok, yi ate' jak' chica'wl yi e' ajcaw yi najlche' jalaj cy'en yi tzanla' Eufrates, yi tajwe'n tan cyak'ol yi mbil sjak Esdras scyetz. Na i' jun pale' yi chusijt te yi xchusu'n Ryos yi at tzi'n tcyaj. ²²Ba'n cyak' kak mil tu kak cient liwr sakal, nin ba'n cyak' junak cob mil litr triw, tu cob mil tu cob cient litr win, tu cob mil tu cob cient litr aceit, tu cyakil yi atz'um yil sjak i!.

²³"Ncha'tz ba'n cyak' cyakil yi mbi tajwe'n tan xcone'n tetz yi ca'l Ryos le tnum Jerusalén, nin quil chijiix quib tan tak'le'n. Na qui na waj yi nink cawsaj Ryos yi ketz ka'ama'l scyuch' yi e' innitxa'. ²⁴Ej, nin ncha'tz qui'c cuj yi nink jaklij e'chk cutxuj scyetz yi e' yi na chixcon xe ca'l Ryos chi quitane'n yi e' pale', nka yi e' xonl Leví, nka yi e' ajbitz, nka yi e' q'uiicy'lom puert, scyuch' yi e' mas yi na chixcon xe ca'l Ryos, chinch ban nin scyetz.

²⁵"Ma teru' ta' Esdras, chi yi balaj ajtza'kl yi tak'nak yi Ryosilu' teru', tajwe'n che' bixbaju' cobox ajcaw, tu cobox gobernador tan chicawune'n squibaj yi e'

tanumu' yi ate' jalaj cy'en yi tzanla! Eufrates. Ba'n chibixe' yi e' yi na el chitxum te ca'wl chiRyosilu', nin ko qui na el chitxum tetz, ba'n che' ḫchusul'. ²⁶Nin alchok scyetz yi quil sban tane'n yi ca'wl Ryos tu yi ca'wl yi ja wi't wal teru' yi in rey, tajwe'n tan quime'n jalcu'n, nka tajwe'n tan tele'n laju'n, nka tajwe'n yil ḫchoj yi mult, nka ba'n tz'oc i' xetze', stzun yi rey bantz tul yi u'j yi bnix ta'n.

Yi toque'n Esdras tan nachle'n Kataj

²⁷Toque'n tzun Esdras tan nachle'n Kataj, itzun taltz tul yi oración: "Ntyo᷇ teru' Ta', yi ilu' kaRyosil, nin ilu' chiRyosil yi e' kamam kate!. Ntyo᷇ teru' yi ja oc tk'olu' xtxumu'n yi rey tan tk'ol i' k'ej yi ca'lul' yi at le tnum Jerusalén. ²⁸Nin ntyo᷇ teru', na ja ḫchajul' yi banl talma'u' swibaj, na ja jal imbalajil swutz yi rey, scyuch' yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaj i!. Nin tan yi xtxolbila'tz, ja jal inwalor tan chijutz'e'n cobox kabajxom yi o' xonl Israel tan kapakxe'n Jerusalén," stzun Esdras ban tul yi oración.

Je chibi' yi e' yi e' ult Jerusalén

8 ¹Je chibi' yi e' chibajxom yi jujun k'u'j xonl Israel yi e' pakxijt tzone'j Jerusalén. Cho'n xomche' te Esdras yi cyule'n, yi tk'ol Artajerjes ama'l scyetz tan chipakxe'n. ²⁻³Ul Gersón yi xonl Finees. Ncha'tz Daniel, yi xonl Itamar, tu Hatús yi cy'ajl Secanías, yi xonl Luwiy. Ncha'tz ul Zacarías yi xonl Paros, nin xomche' jun ciente tu ni'cy yaj te i' yi chixonl quib tuch!. ⁴Ej, nin ncha'tz Elioenai yi cy'ajl Zeraías yi xonl Pahat-moab, nin xomche' cob ciente yaj te'j yi e' nin xonl i!. ⁵Ul Secanías yi cy'ajl Jahaziel, yi xonl Zatu, nin xomche' ox ciente yaj te i!. ⁶Ma tetz Ebed yi cy'ajl Jonatán yi xonl Adín, xomche' nicy' ciente yaj te i' yi tule'n. ⁷Ncha'tz ul Jesafas yi cy'ajl Atalías yi xonl Elam, nin xomche' oxc'al tu lajuj yaj te i!. ⁸Ma tetz Zabadías yi cy'ajl Micael yi xonl Sefatías, xomche' jun mutx' tu wajxaklaj yaj te i' yi tule'nt. ⁹Ul Obadías yi cy'ajl Jehiel yi xonl Joab, nin xomche' cob ciente tu wajxaklaj yaj te i!. ¹⁰Ncha'tz Selomit yi cy'ajl Josiffas yi xonl Bani, xomche' jun ciente tu oxc'al yaj te'j yi. ¹¹Ma tetz Zacarías yi cy'ajl Bebai jun scyeri chixonl yi e' tu Bebai, xomche' junak wajxak yaj te'j yi tule'n. ¹²Ma tetz Johanán yi cy'ajl Hacatán yi xonl Azgad, xomche' jun ciente tu lajuj yaj te i!. ¹³Ncha'tz cyetz Elifelet tu Jeiel, nin Semaías, ya'stzun wi'tzbil xonl Adonicam. Nin xomche' oxc'al yaj scye'j yi buch tlen cyule'n. ¹⁴Ma cyetz Utai tu Zabud yi e' xonl Bigvai, yi cyule'n cyetz xomche' oxc'al tu lajuj yaj scye'j.

Yi e' yi nchixcon xe ca'l Kataj

¹⁵Itzun imban wetz yi in Esdras, che' cwe'n tzun inmolol cyakil yi e' wunaka'tz stzi' yi canal yi na oponsan yi a' le tnum Ahava. Cho'n tzun o' cyaje'n cyentz tetz ox k'ej. Ma yi woque'n tan je'se'n list, cya'l njale't jun xonl Leví wa'n skaxo'l, ntin ate' nin cobox pale!. ¹⁶Cha'stzun te che' bene'n inchakol cobox yi at chik'ej tan yol tetz Iddo. Je chibi' yi e' yi e' ben inchakole'j: Eliezer, Ariel, Semaías, Elnatán, Jarib, Elnatán, Natán, Zacarías nin Mesulam. Ncha'tz e' ben xomok yi cob chusul cyetz wunak yi na chibi'aj Joiarib tu Elnatán tan yol tetz Iddo. ¹⁷Yi Iddoja'tz, i' yi ajcaw le yi ama'l Casiffa, nin yi chimantar yi e'a'tz, i'tz tan talche'n tetz Iddo scyuch' yi e' mas tuch' yi e' ak'unsom le ca'l Kataj, tan chichakle'n cobox tan kuch'eye'n tan banle'n yi ca'l Kataj Ryos le tnum Jerusalén. ¹⁸Nin tyo᷇tu' tetz

Kataj Ryos, na nin saj chichakol Serebías, i'tz jun yaj yi tz'aknak cu'n tan ak'un. I' jun scyeri e' xonl Leví yi na chibi'aj, tu Mahli. Xomche' wajxaklaj xone'n te'j, e' cy'ajil tu e' titz'un.¹⁹ Ncha'tz e' ul Hasabías tu Jesaías yi e' xonl Merari. E' ul tuml junak chixonl.

²⁰ Ncha'tz e' ul cob cient tu junak chixone'n ak'unwil yi e' bixe' tan Luwiy yi rey tiemp tzaj. Xomche' nin chibajxom scye'j. At jun list je'nak tetz chibi!. Yi cyetz chitarey i'tz tan quich'eye'n yi e' mas xonl Leví tan ak'un te ca'l Kataj.

²¹ Yi wi't baje'n yi xtxolbila'tz nintzon wal scyetz: Tajwe'n tan kamuc'ul we'j te yi ato' naka'jil yi be' a' yi na icy' le tnum Ahava, bantz kajakol cuybil kapaj tetz Kataj Ryos, nin tan jakle'n yi banl talma' i' skibaj scyuch' yi e' kanajal tu yi e'chk kame'bil'. ²² Na at klo' rmeril tan kajakol cobox sanlar tu cobox aj chejinl tan chixome'n tan kaq'uicy'le'n, poro nin o' tx'ixwij tan jakle'n, na sken kal tetz yi rey: "Yi Kataj Ryos xomij i' scye'j yi e' yi na chixom te yi tetz tajbil. Poro na tak' i' chicaws yi e' yi qui na chixom te yi tetz tajbil," ko'ch bantz.

Yi e'chk balaj oy yi cy'a'n ka'n

²³ Koque'n tzuntz tan nachle'n Kataj, nin tan muc'le'n we'j. O' oc tan cu'swutzil tetz Kataj tan toque'n i' tan kaq'uicy'le'n, nin ya'tz nin bantz. ²⁴ Ncha'tz nin e' je' intxa'ol coblaj chibajxom yi e' pale!. E' je' intxa'ol Serebías tu Hasabías nin lajukt chixonl.

²⁵ Cwe'n tzun injatxol yi sakal tu yi oro, tu cyakil yi e'chk ma'cl yi tak' yi rey, tu cyakil yi e'chk cutxuj yi cyak' yi e' xonl Israel tetz yi ca'l Kataj. Ja inma'laj, nin ja cu' injatxol x̄chiwutz tan saje'n chicy'al. ²⁶ Yi baje'n kama'lal, i'tz ca'wunak ox mil liwr sakal tu jun cient lak yi sakal cu'n, tu kak mil tu kak cient liwr oro. ²⁷ Nin junak tkan lmak lak yi oro cu'n, yi waklaj liwr talal, tu cob ma'cl yi brons cu'n, yi chin yube'n nin yi icu'n oro tane'n.

²⁸ Ncha'tz wal scyetz intanum yi xonl Israel: "Yi e'u' cyeru' xansa'nche'tu' chi tane'n yi e'chk ma'cle'j yi sakal tu yi oro. ²⁹ Chibne'u' bin pawor tan q'uicy'le'n, jalen yil kama'laj junt tir x̄chiwutz cu'n yi chibajxom yi e' pale!, scyuch' yi chibajxom yi e' xonl Leví, scyuch' chibajxom yi jujun xonl Israel, yil kopon le ca'l Kataj yi at Jerusalén." ³⁰ Bene'n tzun chicy'al yi e' pale! scyuch' yi e' xonl Leví cyakil yi e'chk oro tu sakala'tz, nin cyakil yi ma'cl yi ak'lilj scyetz.

³¹ Kaje'n tzaj tzuntz tzi yi be' a' yi na icy' Ahava, le coblaj tajjal yi bajx xaw tetz yi yob tan kule'n Jerusalén. Ntyōx tetz Kataj Ryos yi xomij ske'j tan kaq'uicy'le'n x̄chik'ab yi e' mal nak yi ate' tbe'. ³² Yi kule'n Jerusalén, nin o' uje' ox k'ejtz. ³³ Ma le cyaji'n k'ej, kalena's tzun toque'n ma'le'n yi sakal tu yi oro, tu cyakil yi e'chk lak yi saj quicy'al yi e' pale!. Cho'n toque'n cyen x̄chik'ab Meremot yi pale' yi cy'ajil Urías, nin Eleazar yi cy'ajl Finees. Ncha'tz ate' yi e' xonl Leví yi Jozabad yi cy'ajil Josué, tu Noadías yi cy'ajl Binuy. ³⁴ Oc ma'le'n tircu'n, nin cu' swutz jun u'j cyakil yi tajjal yi e'chk ma'cla'tz. ³⁵ Ej, nin cyakil yi e' yi e' ult tzone'j cyak' yi cyetz cyoy. I'tz coblaj ne'x wacx, jun mutx' tu waklaj cne'r, nin oxc'al tu juklaj ne'x cneru', tu coblaj chiw tan x̄chojle'n quil swutz Ryos. Chijunale'n cu'n cyoyil chitx'ixwatz, nin cyakil yi e'chk tx'ixwatza'tz patu'n cu'n u'lilj swutz Ryos. ³⁶ Ej, nin ncha'tz yi e' kajcawil, cyak' yi ort yi saj tk'ol yi rey swetz, scyetz yi e' ajcaw yi ate'-tz le e'chk ama'l jalajicy' tzaj yi tzanla! Eufrates. Nin yi quilol yi jun u'ja'tz yi opon tan yi rey, nin xom chiwi' ske'j yi o' xonl Israel tan banle'n yi ca'l Kataj.

Yi quil yi e' xonl Israel yi nchijuch swutz Ryos

9 ¹Yi wi't baje'n yi xtxolbila'tz, ja chu'l yi wi'tz ajcaw tan talche'n yi xtxolbile'j swetz: "Cyakil yi e' xonl Israel cyuml yi e' pale', scyuch' yi e' xonl Leví, qui na chijatx e'ltzaj quib scye'j cyakil yi e' aj Canaán, scyuch' yi e' hitita, tu e' ferezeo, tu e' jebuseo scyuch' yi e' amonita scyuch' yi e' moabita, scyuch' yi e' aj Egipto, nin yi e' amorreo. Ma na xomche' te yi cyetz chictumbr yi chin juntlen nin. ²Na yi e' katanum yi e' xonl Israel scyuch' yi e' chinitxa', ja chume' scyuch' chinitxajil yi e' mal wunaka'tz. Nin tan yi xtxolbila'tz, ja chisuk quib scyuch' yi e'a'tz. Nin yi e' yi bajxche' tan banle'n yi xtxolbila'tz i'tz yi e' kabajxom," che'ch bantz.

³Yi wital yi xtxolbila'tz, nintzun baj inkatzol yi be'ch wetz, nin baj inxitx'ul yi xi'il inwi' tu inxmatzi!. Nin inc'ole' cu'ntz tan bis tan paj yi xtxolbila'tz. ⁴Ncha'tz e' ban yi e' mas yi ja chibisun tan quil. Baj cunin k'ej ka'n tan bis, jalen cu'n cwe'n k'ej yi topone'n yi oril tan kapatil katx'ixwatz. ⁵Ma te yi ora'tz, nin el incy'al yi bis te walma!, nintzun incu' mejloktz tan nachle'n Kataj. Poro atit nin yi be'ch wetz swe'j yi nsken baj inkatzol.

⁶Itzun waltz tul inoración: "Wajcaw yi ilu' inRyosil, nternin na chintx'ixwij swutzu', nin qui na a'w yol wa'n teru', na ja kajuch wi'nin kil swutzu'. Ja icy't cu'n yi kil swutzu yi tcyaj. ⁷Na jetz teníchan, ka'wle'nix tan juchle'n kil swutzu'. Nin tan paj yi kil yi nkajuch tu yi quil yi e' kabajxom, scyuch' yi kapale'il, ja ko'c jak' chica'wl yi e' mas rey, yi e' awer nak. Ja cho'c yi e' reya'tz tan alak' ske'j, nin ja el kak'ej cya'n. Qui'c mu'x kaxac mban xchiwutz, nin ya'stzun kutane'n jalu!. ⁸Poro ntyoõ teru' Ta', tan yi banl talma'u', ja tak'u' ama'l tetz cobox o' tan kele'n liwr, nin tan kule'n junt tir tan najewe'n tzone'j le yi ama'le'j yi wi'nin xanil. Ja tak'u' junt tir tzatzin tetz ketz, qui't na kabisun. ⁹Mpe i nink yi ato' nintz tetz esclaw, ilenin xomiju' tan kaq'uicy'le'n, na ja xchaju' yi banl talma'u' sketz, na ja jal kabalajil xchiwutz yi e' rey tetz Persia. Ncha'tz ja tak'u' ama'l sketz tan koque'n tan banle'n yi ca'lue'e'j yi cu'nak woc!. Ntyoõ teru' yi xomiju' tan kaq'uicy'le'n tzone'j le tnum Jerusalén, cwent Judá.

¹⁰"Poro Wajcaw, mbil kal teru' jalu' tan paj cyakil yi e'chk takle'n cachí' yi ja wi't bniñ ka'n. Na qui na katzan tan banle'n tane'n yi teru' ca'wlu', ¹¹yi cyalnak yi e' xchakumu' sketz, yi e' elsanl stzi'u' tentz. Na talnaku' scyetz: 'Yi ama'l kalel cxa't cu'nt, e' cu'n mal nak ate' tul. Chin cachí' nin e', ntin na chitzan tan banle'n yi e'chk chictumbr yi chin cachí' nin'. ¹²Ncha'tz talu' yi qui'c rmeril tan cyumewe'n yi e' ketz kanitxa' scyuch' yi cyetz chinitxa'.^z Nin qui'c rmeril yi nink lkucy'aj kib scyuch', nin quil nuc'x jun ba'n ka'n scyuch'. Nin kol kaxcye' tan banle'n tane'n yi xtxolbila'tz, skatzatzink tzuntz swutz yi ama'l yi ja wi't tak'u' sketz. Ej, nin nk'e'tz ntin o' skatzatzink, ma na ncha'tz yi e' kanitxa' sbne' opon tunintz. ¹³Poro tan cyakil yi kil yi kajuchnak swutzu', ja ul wi'nin e'chk sotzaj c'u'lal skawutz. Poro quinin ntak'u' kacaws, chi yi tajwe'n klo' tan tk'olu!. Ma na ja tak'u' ama'l sketz tan kele'n liwr xchik'ab kacontr.

¹⁴"Ma jalu' Ta', qui't klo' nkapakxij junt tir tan juchle'n ite'n nin kila'tz swutzu' tan kok'bel kib scyuch' yi e' mal naka'tz. Na elnakt katxum tetz yi tz'ul colp wi'u'

^z 9:12 Ex 34:11-16; Dt 7:1-5.

ske'j, nin kelepon cu'n ta'nu' swutz. Cya'l jun sketz yi nink lclax cyen.¹⁵ Kataj, ilu' kaRyosil yi o' xonl Israel. Chin jicyuch nin tajtza'klu' tan pujle'n xtisya'. Poro quinin ocu' tan kasotzle'n cu'n kacyakil. Ma jalu', na katx'ixwiji swutzu' tan yi kil. Cha'stzun te qui'ct klo' cuj tan kopone'n swutzu' Ta!"

Yi cycle'n laju'n yi e' xna'n awer nak

10 ¹Te yi na tzan Esdras tan nachle'n Kataj swutz yi templo, wi'nin tok'e'n tan jakle'n cuybil chipaj. Cho'n tzun at i'-tz yi cyopone'n nil jun c'oloj wunak te'j. At yaj, at xna'n, nin ate' nitxa' e' opon nil te'j. Cyakil e' na chok' len, tan paj yi ja chinachon te quil. ²Nintzun jilon jun scyeri jun c'oloj wunaka'tz, yi i'tz Secanías, yi cy'ajl Jehiel yi xonl Elam. Itzun taltz tetz Esdras: "Yi o' ketz ja kapaj yi ca'wl Ryos, na ja kume' scye'j e' xna'n yi apart cyetz chiriyosil na cyocsaj. Poro ko'ch ketz yi at kach'iw yi scuye' Ryos kapaj yi o' xonl Israel.

³"Ma jalu', skasuke' kayol tetz Kataj tan chichaje'n cyen kapaxil yi e' xna'na'tz tuml yi cyal, na na kaj kaxom te yi ca'wl Kataj, chi yi na xom teru' te'j scyuch' yi e' mas wunak yi na cyak' xchi' Ryos.

⁴"Ma jalu' ta' Esdras, bne'u' pawor, xcycke'nu', nin bne'u' yi munlu', na yi o' ketz skabne' yi mbil talu' sketz. Quiwit bin, nin quin skawutz," che'ch bantz.

⁵Je'n tzun txiclok Esdras, nintzun jak i' scyetz yi e' pale', scyuch' yi e' xonl Leví, scyuch' cyakil yi xonl Israel, yi ko bintzinin yi xchibne' tane'n yi ca'wl Ryos. Nin swutz cu'n Ryos yi ja chisuk chiyol yi xchibne' tane'n. ⁶Yi wi't baje'n yi xtxolbila'tz, nin aj tetz Esdras xe ca'l Johanán, yi cy'ajl Eliasib. Cho'n cyaje'n cyen i'-tz te jun ak'bala'tz, nin quinin wan, nin ncha'tz quinin uc'a' tan paj bis yi at cu'nt, na yi e' xonl Israel yi e' ult junt tir Jerusalén, qui nin e' xom te yi ca'wl Kataj. ⁷Ej, nin el jun ort tan Esdras tan chichakle'n cyakil yi e' xonl Israel yi e' ul junt tir, nin scyetz yi e' yi ate' le e'chk ama'l cwent Judá tu Jerusalén tan chimolol quib Jerusalén. ⁸Na nsken bixe' cyak'un yi e' wi'tz ajcaw scyuch' yi e' mas ak'ol cyajtza'kl, yi ko at jun yi quil tz'opon tul ox k'ej te yi jun txumu'n'a'tz, tz'elepon majij cyakil yi me'bi'l nin tz'elepon laju'n xchixo'l yi e' tanum.

⁹Chimolol tzun quib cyakil yi e' aj Judá scyuch' yi e' xonl Benjamín le junak tajjal yi beluji'n xaw tetz yi yob. Tul yi ox k'jea'tz, cho'n chimolol quib swutz yi jun chin wutzile'n ama'l yi at swutz yi ca'l Ryos. Wi'nin chilucnewe'n tan xo'w, nin tan paj yi nsken chac' tan yi a'bal yi na tzan scye'j.

¹⁰Je'n tzun txiclok Esdras yi pale', nintzun taltz scyetz:

—E'u' katanum, yi e' cyeru' ja chijuchu' quilu', na ja cyok'bej quibu' scyuch' yi e' xna'n yi nk'e'tz e' ketz katanum. Cha'stzun te ja jal wi'nin kil swutz Ryos. ¹¹Ma jalu', swutz cu'n Kataj Ryos yi ncha'tz i' chiRyosil yi e' kamam kate', cyak' cyenu' scye'ju' yi e'u' ajpaj. Nin chisuke'u' chiyolu' yi xchibne'u' tane'n yi ca'wl kaRyosil. Chijatxe'l tzaj quibu' xchixo'l yi e' awer nak, nin chipax cyenu' yi e' xna'n yi nk'e'tz e' katanum, chij Esdras ban.

¹²—Kabne' cyakil yi mbi na tal tzaju', che'ch tzun cyakil wunak ban tzajtz.

¹³Ncha'tz cyaltz:

—Yi xtxolbile'j nim tkani, nin na tzan a'bal skibaj, nin qui'c ama'l tan kacyaje'n cyen tzone'j, na yi jun xtxolbile'j nk'e'tz jun ntzi' k'ej na taj, ma na na taj cobox k'ej tan xtxumle'n, na kacyakil cu'n ja kajuch kil. ¹⁴Ma jalu', ¿qui'c pe' rmeril yi nink chichyaj cyen ntin yi e' kabajxom tan xtxumle'n yi xe'n sban? Ma

yi e' katanum yi ja cyok'bej quib scyuch' yi e' xna'n yi awer nak, ba'n chu'l le junt k'ej, nin ba'n chixom tzaj yi cyetz cyajcaw scye'l, scyuch' yi e' pujul xtisya' tetz chi'ama'll tan banle'n tane'n. Xitok tzun yi xchi'chbe'n c'u'l Ryos ske'l, che'ch bantz.

¹⁵⁻¹⁶ Ba'n tzun ban yi xtxolbila'tz xchiwutz cyakil cmon xonl Israel. Ma tetz Jonatán, yi cy'ajl Asael tu Jahazías yi cy'ajl Ticva, qui e' pek' te jun txumu'na'tz. Ncha'tz Mesulam tu Sabetai yi xonl Leví, cho'n xome'n cyetz chiwi' scye'l.

Ma tetz Esdras yi pale', nin je' xtxa'ol cobox yaj yi e' ajcaw te jujun k'u'j o' tan banle'n tane'n yi xtxolbila'tz. Nintzun e' mol quibtz le bajx tajlal yi lajuji'n xaw tetz yi yob.

¹⁷ Chixcyewe'n tzun yi e' ajcawa'tz tan chibanle'n tane'n cyakil yi e' yi cyok'bej quib scyuch' yi e' xna'n yi awer nak. Le bajx tajlal yi bajx xaw tetz yi junt yob, ya'stzun e' xcyewe'n te'l.

¹⁸ Ej, nin je chibi' yi e' pale' yi cyok'bej quib scyuch' yi e' xna'na'tz yi e' awer nak. Te yi e' xonl Josué yi cy'ajl Josadac, scyuch' yi e' titz'un, ate' Maasías, Eliezer, Jarib tu Gedalfás. ¹⁹ Yi e'a'tz, e' suk tetz Ryos yi xchipaxe' cyen yi e' xna'n yi e' oc tetz quixkel. Ncha'tz cyoy jun mam cne'r tetz Ryos tetz chitx'ixwatz, tan jale'n cuybil chipaj.

²⁰ Ej, ncha'tz te yi e' xonl Imer, yi cyok'bej quib scyuch' yi e' xna'n awer nak, i'tz: Hanani tu Zebadías.

²¹ Ma xchixo'l yi e' xonl Harim i'tz: Maasías, Elías, Semaías, Jehiel tu Uzías.

²² Ncha'tz Elioenai, Maasías, Ismael, Natanael, Jozabad tu Elasa yi e' cu'n xonl Pasur.

²³ Ma xchixo'l yi e' xonl Leví i'tz: Jozabad, Simei, Kelaía (nka Kelita), Petaías, Judá tu Eliezer.

²⁴ Ma xchixo'l yi e' aj bitz ntin cu'n Eliasib.

Ma xchixo'l yi e' q'uicy'lom puert i'tz: Salum, Telem tu Uri.

²⁵ Ma xchixo'l yi e' mas xonl Israel yi cyok'bej quib scyuch' xna'n yi e' awer nak i'tz:

Xchixo'l yi e' xonl Paros: Ramía, Jezías, Malquías, Mijamín, Eleazar, Malquías tu Benaía.

²⁶ Ncha'tz xchixo'l yi e' xonl Elam i'tz: Matanías, Zacarías, Jehiel, Abdi, Jeremot tu Elías.

²⁷ Ma xchixo'l yi e' xonl Zatu i'tz: Elioenai, Eliasib, Matanías, Jeremot, Zabad tu Aziza.

²⁸ Ma xchixo'l yi e' xonl Bebai, i'tz: Johanán, Hananías, Zabai tu Atlai.

²⁹ Ma xchixo'l yi e' xonl Bani, i'tz: Mesulam, Maluc, Adaía, Jasub, Seal tu Ramot.

³⁰ Ma xchixo'l yi e' xonl Pahat-moab, i'tz: Adna, Quelal, Benaía, Maasías, Matanías, Bezaleel, Binuy tu Manasés.

³¹⁻³² Ma xchixo'l yi e' xonl Harim, i'tz: Eliezer, Isías, Malquías, Semaías, Simeón, Benjamín, Maluc, tu Semarías.

³³ Ma xchixo'l yi e' xonl Hasum, i'tz: Matenai, Matata, Zabad, Elifelet, Jeremai, Manasés tu Simei.

³⁴⁻³⁷ Ma xchixo'l yi e' xonl Bani i'tz: Madai, Amram, Uel, Benaía, Bedías, Queluhi, Vanías, Meremot, Eliasib, Matanías, Matenai tu Jaasai.

³⁸⁻⁴² Ma ñchixo'l yi e' xonl Binuy i'tz: Simei, Selemías, Natán, Adaá, Macnadebai, Sasai, Sarai, Azareel, Selemías, Semarías, Salum, Amarías tu ñep.

⁴³ Ma ñchixo'l yi e' xonl Nebo i'tz: Jeiel, Matatías, Zabad, Zebina, Jadau, Joel tu Benaá.

⁴⁴ Cyakil yi jun c'oloj yaja'tz, ya'stzun e' yi cyaj cyen chipaxil yi quixkel tan paj yi e' awer nak yi e' xna'na'tz. Tircu'n chicyaje'n cyen paxi'n tuml yi cyal yi nsken jal.

NEHEMÍAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Ja bnix yi liwr Nehemías e'chk cyaj cient tu ca'wunak o' yob lo', te yi ntaxk itz'ij Kajcaw Jesucristo.

Yi xtxolbil yi at tul yi liwr i'tz: Yi ñe'n cunin ban yi je'mpone'n junt tir yi tapij solte'j yi tnum Jerusalén, nin yi ñe'n cunin ban yi chibansal quib yi e' aj Israel junt tir swutz Kataj Ryos.

Yi tz'ibarl tetz yi liwr i'tz yi yaj yi na bi'a Nehemías. Yi jun yaja'tz, i' jun scyeri e' xonl Israel yi a'tij pres jalen Babilonia.

Te yi at tzaj Nehemías Babilonia, ja jal balajil i' swutz yi rey Artajerjes, na ocnak i' tetz pilul tc'a'l yi reya'tz. Cho'n tzun at i'-tz yi tpone'n stziblal cyak'un yi e' titz'un yi ñe'n cu'n tane'n yi tnum Jerusalén. Yi tbtital i', nintzun octz tan jakle'n cuybil chipaj yi e' tetz tanum tetz Ryos. Tk'ol tzun Kataj Ryos yi banl tibaj, na nin tak' yi rey ama'l tetz tan bene'n tan je'se'n junt tir yi tapij yi cu'nak woc' solte'j yi tnum Jerusalén.

Yi chusun'yi na kil tul yi liwr i'tz: Yi wi'nin na tek Nehemías ñchi' Ryos, nin jun cu'n k'uklij cu'l te'j. Ej, nin ncha'tz na kil yi quinin cyaj cyen tilol i' yi jun ak'una'tz yi cyoque'n yi e' contr tan xcy'aklil te'j.

Ncha'tz na kil yi ñe'n cunin ban Nehemías tan chijutz'e'n cyakil yi e' cmon tan banle'n yi ak'un, nin yi ñe'n cunin ban i' tan jachle'n cu'n yi ak'un ñchiwutz jujun k'u'j najal.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1–2) na jilon te yi bene'n chakij Nehemías jalen Jerusalén tan yi rey Artajerjes.

Yi ca'p wekl (Cap. 3–7) na jilon te yi toque'n kbal yi ak'un tan je'se'n pon yi tapij.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 8–10) na jilon te yi toque'n s'il'e'n yi ca'wl Kataj ñchiwutz e' nim juy.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 11–13) na jilon te yi chibansalt quib swutz Kataj Ryos.

Yi jakol Nehemías ñch'eybil cyetz yi e' tanum

1 ¹Je yi xtxolbile'j yi cyajnak cyen stz'ibal Nehemías, yi cy'ajl Hacalías:

Itzun bantz le xaw Quisleo,^a te yi nsken el junakix yob tan Artajerjes yi rey, tan cawu'n le tnum Susa. Cho'n tzun atin wetz yi in Nehemías le jun tnuma'tz. ²Cho'n atintz le jun tnuma'tz yi cyule'n yi e' witz'un Hanani scyuch' coboxt kaxonl, yi cho'n chisaje'n le ama'l cwent Judá. Nintzun injak scyetz yi ñe'n tane'n yi katnumil Jerusalén, scyuch' yi e' katanum yi nsken chopon junt tir tan najewe'n tul.

^a 1:1 Yi yol "Quisleo" i'tz yi xaw noviembre-diciembre le ketz kacalendario.

³Itzun cyaltz: “Chin bisbil nin ate' cu'nt yi e' katanum. Nin yi tnum, tircu'n elnak cu'n swutz. Na yi tapij yi at solte'j, cu'nak woq'ui'n. Nin cyakil yi e'chk sawanil ocnak k'a'kl,” che'ch tzun bantz swetz.

⁴Yi wital yi xtxolbila'tz, nintzun inc'ole' cu'ntz tan o'kl. Junawes toque'n cyen bis swetz tetz cobox k'ej. Quinin nchinwan te cobox k'eya'tz. Nin ja no'ctz tan jakle'n ñch'eybil ketz, tetz Kataj yi at tcyaj.

⁵Itzun waltz tetz: “Ilu' Kataj Ryos, ilu' taw yi tcyaj. Ilu' yi Ryos yi wi'nin k'eju', nin wi'nin ñchamilu'. Ilu' yi Ryos yi na el cu'nu' te yolu', nin ilenin xomiju' ske'j cyakil yi o' yi cho'n k'uklij kac'u'l te'ju', nin scye'j yi e' yi cyetz cu'n cyalma' na chitzan tan banle'n tane'n yi ca'wlu'.

⁶“Ma jalu' Ta!, max c'u'l'lu' skibaj, tbite'u' yi intzi', inkul. Ajk cuntzaj wutzu' tan inxmaye'n. Na sk'ejl tu lak'bal na cu' inwutz teru' Ta!. Na cu' inwutz teru' tan jakle'n cuybil kapaj yi o' xonl Israel. Na na el intxum tetz, yi ja kajuch kil swutzu'. Nk'e'tz ntin yi e' mas xonl Israel, ma na ncha'tz in, scyuch' innajal, nin scyuch' yi e' inxonl. Ja kajuch len kil swutzu!. ⁷Ja kaxom te yi ketz kajbil yi qui'c mu'ñ xac, na quinin nkaxom te yi teru' tajbilu'. Quinin nkaban tane'n yi ca'wlu', na qui nkaxom te yi teru' yolu' yi talnaku' tetz yi ñchakumu' Moisés.

⁸“Ma jalu' Ta!, elk k'ajabu' ske'j chi alij cyen tanu' tetz Moisés. Na je yolu'e'j: ‘Kol tzijuch itil, cxelpon inxitul ñchixoi'l yi e' awer nak.’^b

⁹“Poro ncha'tz talu!: ‘Kol tzimejbajt itib tzinwutz nin kol cxomwok te yi wajbil, tzincuye' ipaj.’ Ncha'tz talu!: ‘Kol tziban tane'n yi inca'wl, cxu'lt wa'n le yi ama'l yi txa'ijt wa'n tetz wetz innajbil. Mpe nskenk cxe'lwok xit bene'n tzi'n wi munt, cxu'lt junt tir wa'n,’ chiju' ban Ta!.

¹⁰“O' bin ñchakumu' Ta!, nin o' tanumu' yi txa'ij cho't ta'nu!. Ja kacolpij tanu' tan yi poreru' tu ñchamilu', ¹¹na ilu' kaRyosil, ilu' Cawl ketz. Cha'stzun te, na cu' inwutz teru' tan tbitalu' intzi' inkul, na in xconsbe'tzu!. Ncha'tz tbite'u' chitz'i chikul yi e' mas xconsbe'tzu!. Na yi kajbil i'tz, tan tak'le'n k'eju'. Tak'tzaju' banlu' swibaj tan jale'n imbalajil swutz yi rey,” chinch tzun bantz tetz Kataj yi woque'n tan jakle'n ñch'eybil wetz tetz i!.

Ya'stzun waltz, na te yi tiempa'tz in ak'ol tc'a' Artajerjes yi rey.

Yi bene'n Nehemías tan xtxicbaje'n junt tir yi tapij tetz Jerusalén

2 ¹Itzun bantz, le xaw Nisán^c te yi nsken el junakix yob tan Artajerjes yi rey, na in bnol tc'a!. Atin nintz le jun tnuma'tz tan ak'un tuch' yi rey, na in chimbisun. ²Nintzun saj jakol swetz:

—Nehemías, ¿mbi na abislej? Qui'c ayab na wilnin. Poro ¿mbi na cëicy'an? At lo' jun e'chk takle'n yi na abislej, stzun yi rey bantz swetz.

Te yi jun tkuja'tz, nin saj jun chin xo'w swetz. ³Bene'n tzun waloltz tetz:

—Ta', cuyu' impaj. Lok ben ñkon yi tiempu!. Poro ñe'n quil chimbisun, na yi intanum kale mukxnake't cyen yi e' intaj intxu', qui'ct xac, na cu'nak woc' tircu'n. Ncha'tz yi e'chk sawanil yi tnuma'tz tircu'n ocnak k'a'kl. Cha'stzun te na chimbisun, chinch tzun bantz tetz.

^b 1:8 Lv. 26:27-33; Dt. 28:64. ^c 2:1 “Nisán” i'tz yi xaw marzo tu abril te yi ketz kacalendario jalu!. Ex 12:2.

⁴—¿Xe'n tzimban tan awuch'eye'n? stzun yi rey.

Woque'n tzuntz tan jakle'n ñch'eybil wetz tetz Kataj tinc'u'l cuntu!. ⁵Nin ben walol tetz yi rey:

—Ta', ko at imbalajil swutz', nin ko ba'n na nak'uje't tuch'u', tk'e'u' bin ama'l swetz tan imbene'n le intanum Judá, kale mukxnake' cyent yi e' intaj. Tak'u' ama'l swetz tan imbene'n tan banle'n ba'n tetz, chinch tetz yi rey.

⁶Nintzun oc yi rey tan jakle'n swetz:

—Nehemías, ¿nicy'na' tiemp na taj tan awaje'n tan banle'n ba'n tetz yi atanum? ¿Tona' cëpaxkxij? stzun i' swetz.

Te yi toque'n yi rey tan jakle'n yi e'chk xtxolbila'tz swetz, c'olchij yi reina xlaj i'.

Walol tzun yi tonal chimpakxijt. Nintzun cujj il-tz. ⁷Ncha'tz wal tetz:

—Nink sc'ulu' yil tak'u' jun wu'j tan inchajol scyetz yi e' ajcaw yi ate' jalaj cy'en yi tzanal' Eufrates, bantz cyak'ol ama'l swetz tan wopone'n Judá. ⁸Ej, nin ncha'tz na klo' waj junt ort tan inchajol tetz Asaf yi q'uicy'lom tze', tan tk'ol i' ama'l swetz tan telse'n tzaj yi tze' tan xcone'n tetz sawanil yi ca'l yi na xcon cyak'un yi e' sanlar yi e' q'uicy'lom yi templo. Nin ncha'tz yi tze' yil xconk tan banle'n yi e'chk puertil yi tapij yi tz'ocopon solte'l yi tnum, tu yi tze' yi xconk tan banle'n yi wetz incall, chinch tzun bantz tetz.

Nintzun tak' yi rey cyakil yi minjak tetz, na xomij Kataj swe'j tan wuch'eye'n.

⁹Itzun bantz yi wopone'n ñchiwutz yi e' ajcaw yi ate' jalaj cy'en yi tzanal' Eufrates, nintzun wak' e'chk u'j scyetz, yi tak' yi rey swetz. Ncha'tz xomche' jun c'oloj q'uicy'lom swe'j. Na nin e' saj ñchakol yi rey cobox sanlar yi ate'e'n wi chej, scyuch' cobox cyajcawil tan kaq'uicy'le'n.

¹⁰Poro yi tbital Sanbalat, yi aj Horón tuch' Tobías, yi cyajcawil yi e' amonita, yi at wopombil, nintzun je'-tz ñchiwutz. Na yi cyajbil i'tz tan qui tpone'n jun tan quich'eye'n yi e' intanum yi e' xonl Israel.

Yi tpone'n Nehemías Jerusalén

¹¹⁻¹²Kule'n tzuntz Jerusalén. Ej, nin yi ticy'e'n ox k'ej, nintzun imbene'ntz lak'bal scyuch' coboxt yaj tan tilwe'n yi xe'n cu'n tane'n yi tnum Jerusalén. Cya'll nintzun walwit yi intxumu'n yi nsken oc lac'p te walma' tan Kataj Ryos, tan imbnol ba'n te yi katnumil, Jerusalén.

Qui'c mas chej cy'a'n ka'n. Ntin cu'n yi jun wetz yi atine'n tibaj. ¹³Cho'n tzun kele'n tzajtz le sawan yi na bi'aj sawan yi na xmayinin tjoco'j. Cho'n kicy'e'ntz swutz yi ne'x a' yi na bi'aj Dragón.

Ej, nintzun ja kicy'aktz tzi yi sawan kale na ele't tz'is. Nintzun baj inxmayil yi e'chk tapij yi at solte'l yi tnum te yi jalaj xlajatz. Tircu'n cu'nak woq'ui'n. Ma yi e'chk sawan tircu'n ocnak k'a'kl. ¹⁴Kalena's tzun kopone'ntz tzi yi junt sawan yi na bi'aj yi sawan kale na itz'e't tal ne'x a'. Nin o' opontz tzi tanquil yi tc'a' rey. Poro quinin tzun o' icy'pon, na qui'c be' tetz yi inchej.

¹⁵Ite'n nin ak'bala'tz o' jepong' tul yi tkambil a', nintzun baj wilol yi xe'n cu'n tane'n yi tapij yi at solte'l yi tnum. Yi wi'l wilol, nintzun o' pakxijtz. Ite'n nin sawana'tz o' oque't kale o' eltzit. ¹⁶Qui tz'icy' scyetz yi e' ajcaw yi in xna'ke'n. Nin qui tz'icy' scyetz yi mbi mimban, na ntaxk wal scyetz. Ncha'tz quinin wal scyetz yi e' intanum, yi e' pale', scyuch' yi e' kawutzile'n, scyuch' yi e' wi' banl wi', scyuch' yi e' mas intanum yi tajwe'n tan cyak'uje'n te yi ak'un.

Yi chimolxe'n cyakil yi cmon tan Nehemías

¹⁷Itzun bantz, nintzun wal scyetz cyakil yi e' cmon:
—E'u' kacmon, sak ḥchiwutzu' yi chin bisbil nin kutane'n. Nin sak ḥchiwutzu'
yi ḫe'n tane'n yi katnumil, tu yi e'chk sawanil yi tircu'n ocnak k'a'kl.

”Ma jalu' e'u' kacmon, kamole' bin kib nin kak'ujk tan je'se'n junt tir yi tapij,
bantz qui'l chitez'e'ne'n mas yi e' kacontr ske'j, chinch bantz scyetz.

¹⁸Ncha'tz intxolil scyetz yi banl talma' Kataj yi at swibaj tu yi mbi cu'n saj tlol
yi rey swetz, nintzun cyaltz:

—Yi ko ya'tz, kamole'e'n bin kib nin kak'ujk, che'ch bantz.

Cha'stzun te tetz cu'n cyalma' je'n chimolol quib tan ak'un.

¹⁹Poro itzun yi quibital Sanbalat, yi aj Horón, tu Tobías yi ajcaw tetz Amón, tu
Gesem yi aj Arabia, yi mbi i ila'tz yi katxumu'n, nintzun e' oc tan xcy'akli'n ske'j.
Itzun cyaltz:

—¿Mbi na iban wok? ¿Tzipaje' pe' ca'wl yi kareyil?

²⁰Poro nintzun wal scyetz:

—Yi Kataj Ryos yi at tcyaj, i' tz'ocopon tan kuch'eye'n. Cha'stzun te ja je'
kamolol kib yi o' ketz yi o' xconsbet'z i' tan xtxicbaje'n junt tir yi tapij yi at solte'j
yi katnumil. Ma itetz qui'l nin itocle'n te'j, na nk'e'tz itetz, chinch tzun bantz
scyetz.

Yi baje'n jatxol Nehemías yi e'chk ak'un

3 ¹Itzun chitarey yi e' pale' Eliasib scyuch' yi e' tuch!, i'tz tan banle'n yi
sawan yi na bi'aj Cyetz Cneru'. Oc marquil yi sawana'tz cya'n. Nin ncha'tz
oc yi puertil cya'n. Ej, nin e' nchibnon yi tapij yi na xe't tzaj kale atit yi Torre de
Los Cien, jalen kale atit yi torre Hananeel.

²Ma yi junt piñ tapij yi xom tzaj, e' aj Jericó bnon tetz.

Ma yi junt piñ yi xom tzaj, Zacur yi cy'ajl Imri bnon tetz.

³Ma yi sawan yi na bi'aj tetz cay, e' xonl Senaa bnol tetz. E' ocsan yi e'chk
marquil yi sawan tu yi e'chk quiwel wutz coc tan qui jakxe'n.

⁴Ma yi junt piñ tapij yi xom tzaj, e' tu Meremot bnol tetz. Yi Meremota'tz i'
cy'ajl Urías, nin i' mamaj ta' Cos.

Ma yi junt piñ yi xom tzaj, e' xonl Mesulam yi cy'ajl Berequías, yi mamaj
Mesezabeel bnol tetz.

Ma yi junt piñ yi xom tzaj, e' xonl Sadoc yi cy'ajl Baana bnol tetz.

⁵Ma yi junt piñ yi xom tzaj e' xonl Tecoa bnon tetz. Quinin e' c'ul yi e'
chibajxom nka yi e' yi at chik'ej tan quich'eye'n tan banle'n yi ak'un, poro ilenin
ja bnix cya'n.

⁶Ma yi sawan yi na bi'aj Jesana e' tu Joiada scyuch' yi e' xonl Mesulam bnon
tetz. Yi Joiadaja'tz i' cy'ajl Paseah. Ma Mesulam i' cy'ajl Besodías. E' bnol tetz yi
sawana'tz tuml yi e'chk marquil, tu e'chk quiwel wutz coc tan qui toque'n jakx.

⁷Ma yi junt piñ tapij yi xom tzaj, e' xonl Melatías bnon tetz, scyuch' yi e' xonl
Jadón. Yi e' xonl Malatías e' aj Gabaón. Ma yi e' xonl Jadón e' aj Meronot. Yi e'
wunak yi najlche' Gabaón tu Mizab cho'n ate' jak' cawl yi gobernador tetz yi
ama'l yi at jalaj cy'en tzanla' Efrates. ⁸Ma yi junt piñ tapij yi xom tzaj, e' xonl
Uziel bnon tetz. Yi Uziela'tz i' cy'ajl Harhaía, yi txak'ol sakal.

Ma yi junt piëx yi xom tzaj Hananías bnol tetz. Yi Hananíasa'tz i' bnol perfum. Yi cob yaja'tz e' bnon yi tapij jalén te yi tapij yi na bi'aj Nim Wutz.⁹ Yi junt piëx yi xomtzaj, bnix tan Refaías yi cy'ajl Hur. Yi Refaías i' yi ajcaw te yi jalaj tnum Jerusalén.

¹⁰ Ma yi junt piëx yi xom tzaj Jedaías yi cy'ajl Harumaf bnon tetz, na yi jun piëxat'z yi bnix ta'n, cho'n cu'n at swutz yi ca'l i'.

Ma yi junt piëx yi xom tzaj, Hatús yi cy'ajl Hasabnás bnon tetz.

¹¹ Ma yi junt piëx tapij tuml yi torre yi at bibaj yi na bi'aj torre tetz e'chk chuj, e' Malquías yi cy'ajl Harim bnon tetz tu Hasub yi cy'ajl Pahat-moab.

¹² Ma yi junt piëx yi xom tzaj, Salum bnon tetz scyuch' yi e' me'l. Yi Saluma'tz i' cy'ajl Halohes, nin i' ajcaw te jalajt yi tnum Jerusalén.

¹³ Ma yi sawan yi na xmayinin tjoco'j yi na bi'aj Hinom, e' Hanún scyuch' yi e' wunak yi najlche' Zanoa bnon tetz. Oc yi puert cya'n tu yi e'chk quiwel wutz coc tan qui jakxe'n. Ncha'tz bnix cyaj ciente tu ni'cy metr tapij cya'n. Cho'n e' xe'te'nin te yi sawan yi na xmayinin tjoco'j, jalén te yi junt sawan kale na ele't tz'is.

¹⁴ Yi sawana'tz kale na ele't tz'is Malquías bnon tetz. Yi Malquías i' cy'ajl Recab. Ncha'tz i' yi ajcaw bibaj Bet-haquerem. I' ocsan yi puert tu yi e'chk quiwel wutz coc tan qui toque'n jakx.

¹⁵ Ma yi sawan kale na itz'e'l tal ne'x a', Salum bnon tetz. Yi Saluma'tz i' cy'ajl Colhoze, nin i' ajcaw bibaj yi tnum Mizpa. I' ocsan yi puert, nin i' je'san yi mujil tu e'chk quiwel yi na oc wutz coc tan qui toque'n jakx. Ncha'tz oc i' tan banle'n yi tapijil yi pila' yi na bi'aj Siloé, yi at xlaj yi cojibil yi at swutz yi ca'l yi rey, jalén kale atit yi yotx yi at tan kacwe'n pone'n le tnümbe'n k'ajtzun Luwyi.

¹⁶ Ma yi junt piëx yi xom tzaj Nehemías, yi cy'ajl Azbuc bnon tetz. Cho'n xe'te'nin swutz yi chinich k'ajtzun Luwyi, jalén kale atit yi pila' nin jalén kale atit chical'i yi e' sanlar. Yi Nehemías i' ajcaw bibaj jalaj yi tnum Bet-sur.

¹⁷ Ma yi junt piëx yi xom tzaj, e' xonl Leví bnon tetz. Bajx xe'te'n Rehum, yi cy'ajl Bani tan banle'n jun piëx. Kalena'tz xe'te'n Hasabías, yi ajcaw bibaj yi jalaj ama'l yi na bi'aj Keila tan banle'n junt piëx. Nin ja bnix tan i' tan chib'i cyakil wunak yi ate' jak' ca'wl.

¹⁸ Ej, nin kalena'tz cyoque'n yi e' mas xonl Hasabías tan banle'n jujunt piëx cyetz. Oc Bavai yi cy'ajl Henadad tan banle'n jun piëx. Yi Bavai, i' ajcaw te yi jalajt ama'll Keila.

¹⁹ Kalena's tzun toque'n cyen Ezer yi cy'ajl Josué te junt piëx tetz. Cho'n xe'te'nin i' swutz yi je'nak kale colijche't cyakil yi ma'cl tetz oyintzi'. Ncha'tz i' yi ajcaw cwent Mizpa.

²⁰ Kalena's tzun toque'n cyen Baruc, yi cy'ajl Zabai tan banle'n jun piëx tetz. Cho'n xe'te'nin i' le xtx'u'c yi tapij, jalén stzi' yi puert kale atit yi ca'l Eliasib yi wi'tz pale'.

²¹ Ej, nin xom cyen Meremot tan banle'n junt piëx. Yi Meremota'tz i' cy'ajl Urías, nin i' mamaj ta' Cos. Cho'n xe'te'nin i' tan ak'un swutz yi ca'l Eliasib jalén kale na tzajpont yi mojom i'.

²² Ma yi junt piëx yi xom tzaj, e' cu'n yi e' pale' yi najlche' ñk'ajlaj Jordán, bnon tetz.

²³ Kalena's tzun cyoque'n cyen Benjamín tu Hasub tan banle'n junt piëx yi at swutz chica'l. Ncha'tz Azarías, yi cy'ajl Maasías yi mamaj Ananías, oc i' tan banle'n yi junt piëx yi at swutz tetz ca'l.

²⁴ Kalena's tzun oc Binuy yi cy'ajl Henadad tan banle'n jun piëtetz. Cho'n xe'te'nin i' te ca'l Azarías, jalen kale atit yi xtx'u'c yi tapij.

²⁵ Te yi xtx'u'ca'tz cho'n xe'te'nin Palal yi cy'ajl Uzai tan banle'n junt piëtetz. Ncha'tz bnix yi torre ta'n yi at tibaj ca'l rey, yi cho'n at wutzk'anil kale atit yi ca'l yi e' sanlar yi e' q'uicy'lom tetz rey.

Kalena'tz toque'n cyen Pedañas, yi cy'ajl Faros tan banle'n junt piëtetz, ²⁶ scyuch' yi e' ak'unwil yi na chak'uj le templo yi najlche' le ama'l Ofel. Cho'n e' xe'te'nin tan je'se'n tapij te yi sawan tetz A'. Nintzun e' ajt le'lnak. Ncha'tz bnix yi torre cya'n yi elnak tzaj mu'x tib tapij.

²⁷ Kalena's tzun cyoqe'n yi e' pale' yi najlche' Tecoa tan banle'n junt piëtetz. Cho'n e' xe'te'nin te yi jun torre yi mas nim wutz tkan, jalen te yi junt torre yi na bi'aj Ofel. ²⁸ Chijunale'n yi e' pale', e' oc tan nuc'le'n yi tapij swutzak chica'l. Cho'n tzun xe'te'nin yi cyetz tzi yi sawan kale na che'le't yi chej.

²⁹ Kalena's tzun toque'n Sadoc, yi cy'ajl Imer tan banle'n junt piëtetz. Cho'n at swutz yi tetz ca'l. Ncha'tz ban Semañas yi cy'ajl Secanías. Yi Secaníasa'tz i' q'uicy'lom tetz yi sawan yi na xmayinin tele'n tzi'n.

³⁰ Ma yi junt piëtetz yi Ananías, yi cy'ajl Selemías tu Hanún yi wukaki'n cy'ajl Salaf, bnon tetz.

Ma yi junt piëtetz yi xom tzaj, Mesulam yi cy'ajl Berequías bnol tetz. Yi jun piëtetz yi bnix tan i' i'tz yi at swutz yi ca'l.

³¹ Ma yi junt piëtetz yi xom tzaj, Malquías yi txak'ol sakal bnon tetz, jalen kale atit chica'l yi e' yi na chak'uj le templo, nin kale atit chica'l yi e' aj negos swutz yi puert tetz pujbil xtisyal, nin jalen le xtx'u'c kale atit yi garit.

³² Ej, nin kale atit yi jun garita'tz, jalen kale atit yi sawan cyetz cneru', e' txak'ol sakal scyuch' e' aj negos bnol tetz.

Yi cyoqe'n yi e' contr tan makle'n klo' wutz yi ak'un

4 ¹ Itzun bantz yi tbital Sanbalat yi na katzan tan banle'n yi tapij solte'j yi tnum, nintzun saj colpuj wi'-tz, nin chi'ch c'u'l i' ske'j, nin ncha'tz oc i' tan xcy'akli'n ske'j yi o' judiy. ² Bene'n tzun tlol i' scyetz yi e' mas tanum scyuch' yi e' sanlar cwent Samaria. Itzun taltz: "¿Mbi na chiban yi e' tal yab judiy tzone'j yi jaltnin tan chiquime'n tan we'j? ¿Che'ch ptzun cyetz ko stz'ak'lok junt tir ama'l scyetz tan pate'n chitz'ixwatz swutz chiRyosil? ¿Che'ch ptzun cyetz ko jun ntzi' k'ej chixcyew'e't tan banle'n yi tapije'j? ¿Che'ch ptzun cyetz yi ko sjalok balajil yi nicy' c'ube'j yi tz'e'nakt xo'l tza'j?" stzun i' bantz.

Ncha'tz at Tobías yi aj Amón xlaj Sanbalat, itzun taltz tan ñchi'chbe'n c'u'l: "Chixmayninu' yi tal cyak'un yi na chitzan tan banle'n. Copon woc' yi nink xon jun yac tibaj," stzun i' bantz.

Yi toque'n Nehemías tan nachle'n Kataj tan jakle'n ñch'eybil cyetz

⁴ Yi wital yi xtxolbila'tz, woque'n tzuntz tan nachle'n Kataj. Itzun waltz: "Ta', yi ilu' kaRyosil, tbite'u' cyakil yi xcy'akli'n yi na chiban yi e' wunake'j ske'j. Cyakil yi e'chk takle'n yi na cyal sketz, cho'nk bajij scye'j. Nink chilo'on cyetz cyak'un chicontr. Nink chiben pres jak' ca'wl junt nación. ⁵ Qui'k scuyu' chipaj. Qui'k tz'el k'ajabu' scye'j. Na na chitzan tan xcy'akli'n ske'j yi na katzan tan banle'n yi tapij solte'j yi tnum," chinch tzun bantz yi woque'n tan nachle'n Kataj.

⁶Ma yi o' ketz, quinin o' tane' tan banle'n yi tapij, na nsken wi't nicy'an ka'n. Nin cyakil yi e' yi na chak'uj, tetz cu'n cyalma' na chitzan tan ak'un.

⁷Ma yi quibital Sanbalat tu Tobías, scyuch' yi e' aj Arabia, scyuch' yi aj Amón, nin scyuch' yi e' aj Asdod yi tzan bnixe'n yi tapij solte'lj yi tnum Jerusalén, nintzun chi'ch chic'u'litz ske'lj, na sken wi't kaxcy'e' tan je'se'n junt tir yi e'chk piña'l yi cu'nak woc!. ⁸Nin je' chimolol quibtz tan xtxumle'n yi xe'n chiban tan xite'n yi ak'un yi nsken wit bnx ka'n.

⁹Nintzun o' oc ketz tan jakle'n xch'eybil ketz tetz Kataj Ryos, nin sk'ejl tu lak'bal e' cu' q'uiicy'lom ka'n tan kacolol kib xchik'ab.

¹⁰Ma yi e' xonl Judá, nin chicabej chic'u'l te yi ak'un, na at e' yi cyal: “¿Xe'n kaban? na yi e' ak'unwil ja chik'e'xij tan telse'n yi e'chk c'ub yi tz'e'nak. Nin at tzajnin tan chixcyewe'n te'j. Ncha'tz o' ketz quil kaxcy'e' tan banle'n yi tapij,” che'ch bantz.

¹¹Ma yi e' kacontr nin cyal: “Kocopon xchixo'l yi e' xonl Israel, nin qui tz'icy' scyetz yil kocopon. Na kocopon xchixo'l tan chibiyle'n cu'n, nin tan xite'n yi cyak'un yi na chitzan tan banle'n,” che'ch.

¹²Poro yi e' katanum yi najlche' naka'jil yi e' kacontra'tz, yi quibital nintzun e' ul tan talche'n sketz. Ala' tir e' ulak tan talche'n yi at cylbil yi e' kacontra'tz tan kabiyle'n. Yil chu'l tan chibiyle'n, sbajk chisutal yi tnum, che'ch bantz sketz.

¹³Walol tzuntz scyetz cyakil yi e' intanum tan chibnol list quib tan oyintzi!. Chimolol tzun quibtz tuml chinajal. Nintzun incawunin tan chibene'n cobox tc'u'lo'c tzaj yi tapij. Nin coboxt kale cu'nakit wo'c. Nin coboxt kale atit e'chk joco'jil yi tapij. Cy'a'n len yi e'chk ma'cl tetz oyintzi' cya'n, chi tane'n spar, tu lans, tu c'oxbil flech. ¹⁴Yi wilol yi tircu'n na chixob len yi e' ajcaw, scyuch' yi e' gobernador, scyuch' cyakil yi e' mas intanum, nintzun ben walol scyetz: “Quil chixobu' scyetz yi e' kacontr. Ulk tx'akx xchic'u'l', yi ketz Kataj chin cham nin i', nin chin xo'wbil nin i'. Quiwit bin tan oyintzi' tan chicolche'n yi e' mas katanum, scyuch' yi e' kanitxa', scyuch' yi e' kanajal nin tan colche'n cyakil yi kame'bi'l,” chinch ban nintz scyetz.

¹⁵Ma yi quibital yi e' kacontr yi list ato't ketz tan oyintzi', nin yi tele'n chitxum tetz yi nsken xcy'e' Ryos tan xite'n yi chitxumu'n, qui't tzun e' sajtz tan oyintzi'. Ma o' ketz, o' xe'tij junt tir tan ak'un te yi tapij.

¹⁶Ej, nin ite'n nin te k'leja'tz, cwe'n kajatxol kib tan ak'un. Cob o' eltz. At e', e' oc tan ak'un, nin at e', e' oc tan kaq'uiicy'le'n tan paj yi e' kacontr. Yi e', yi e' oc tan kaq'uiicy'le'n cy'a'n e'chk lans cya'n, tu e'chk makbil flech. Ncha'tz cy'a'n c'oxbil flech cya'n tu colol wutz chic'u'l yi ch'ich' cu'n. Ej, nin cyakil yi cyajcawil yi e' aj Judá, ate'-tz wutz chicoc tan chiquiwse'n. ¹⁷Ncha'tz cyakil yi e' yi na chak'uj te yi tapij, chi quitane'n yi e' yi na chitzan tan teke'n yi e'chk c'ub, jalaj chik'ab tan ticy'le'n nin yi chima'cl tetz oyintzi', nin jalajt tan ak'un. ¹⁸Ncha'tz quitane'n yi e' yi na chitzan tan banle'n yi tapij, at len chispar xe'ak chic'u'l yi na chak'uj. Ncha'tz cho'n at yi yaj yi na ocsan yi chun tzinxlaj. ¹⁹Na nsken wal yi xtxolbile'l scyetz yi e' ajcaw, scyuch' yi e' gobernador, nin scyetz cyakil yi e' mas katanum. “Tircu'n o' joylaj len skaxo'l te yi na katzan tan ak'un, na nim tkan yi tapij yi na katzan tan banle'n. ²⁰Cha'stzun te, yil quibitu' yil xch'in yi chun, qui'c na ban alchok ate'tu', lajke'l chu'lu' tan kuch'eye'n tan oyintzi!. Nin Kataj Ryos tz'ocpon tan kuch'eye'n,” chinch bantz scyetz.

²¹ Ya'stzun kulejtz tan banle'n yi tapij. Ja ko'c tan ak'un jetz yi na je'ul yi k'ej, jalen yi na cu'k'ej. Ncha'tz nchibán yi e' yi na chitzan tan kaq'uicy'le'n, cy'a'n cyen tu' chima'cl tetz oyintzi' cya'n cyakil k'ej.

²² Ncha'tz wal scyetz cyakil yi e' intanum, scyuch' yi e' yi na chitzan tan kuch'eye'n te yi ak'un, yi tajwe'n tan kacyaje'n cyen le tnum Jerusalén cyakil lak'bal. Nin bixe' yi jun puntila'tz wa'n tan chixcone'n tetz q'uicy'lom lak'bal. Ma chajk'ej, ja chak'uj te yi tapij.

²³ Ncha'tz te yi cobox k'ej'a'tz, quinin el be'ch ketz ka'n. Mpe ink, nka jun inxonl, mpe junk kamos nka jun yi na tzan tan kaq'uicy'le'n. Cya'll nin jun yi nink el be'ch tetz tan watl. Ej, nin yi nkaben tan ticy'le'n kuc'a', cy'a'n len kama'cl ka'n tetz oyintzi'.

Yi jale'n wak' ib ḥchixo'l te'n yi e' xonl Israel

5 ¹ Itzun bantz nintzun e' mol quib cyakil yi e' xonl Israel scyuch' quixkel tan jun txumu'n scye'l coboxt katanum yi at chime'b'il'. ² Nin at e' cyaltz: "Yi o' ketz wi'nin kanitxa', nin qui'c kawa'. Cha'stzun te ja katx'ix wi'nin ixi'n triw scyetz tan qui kaquime'n tan we'l'." ³ Nin ncha'tz at e' cyaltz: "Tan paj yi qui'c kawa' ja kak' yi katx'otx' scyetz e' rica'tz tetz prentil kawa', nin ja kak' scyetz e'chk ka'amal kale awije't lo'baj uva ka'n. Ncha'tz ja kak' yi kaca'l scyetz tetz prentil kac'mo'n." ⁴ Ncha'tz at e' cyaltz: "Ja el tzaj kac'mo'n tan ḥchojle'n yi alcawal yi na c'uch yi rey. Nin ja kak' yi katx'otx' tu yi kujul scyetz tetz prentil yi kac'mo'na'tz."

⁵ Ej, nin cyaltz: "Mbi tzuntz yi buchij cho' cyak'un yi e' mas katanum yi at chime'b'il', na katanum kib. Ej nin qui'c jatxbil chixo'l yi e' kanitxa' tu yi cyetz. Poro yi e' ketz kanitxa' ja wi't che' kac'ay tan cyoqe'n tetz chi'esclaw. Nin qui't na jal kawalor tan chicolpene'l tzaj, na qui'ct katx'otx' nin qui'ct kujul, na benak tetz prentil yi katx'ok'be'n," che'ch tzun bantz.

⁶ Yi wital yi e'chk xtxolbila'tz, nintzun nno'ctz tan xtxumle'n, nin saj jun chin chi'ch c'u'lal swetz tan paj. ⁷ Yi wi't intxumul yi chin ploj nin yi jun ajtza'kla'tz, nintzun saj colp inwi' scye'l yi e' ajcaaw scyuch' yi e' gobernador. Na mbi xac na chitzan tan jakle'n ta'al chipu'k scyetz katanum. Che' inmolol tzun cyakil yi e' xonl Israel tan xtxumle'n yi ḥe'n sban yi jun xtxolbila'tz.

⁸ Yi chimolol quib chichiyakil, nintzun waltz scyetz: "Yi o' ketz ja kajoy puntiil tan chicolpe'n yi e' katanum yi benake' c'a'y jak' chica'wl yi e' mas tnum yi qui na cyek ḥchi' Ryos. Ma yi e' cyeru' na chitzanu' tan chiclaye'n nin junt tir. ¿I pe' cyajbilu' tan koque'n tan chicolpe'n junt tir?" chinch tzun bantz scyetz. Qui'ct nin tzun jun yol cyaltz na qui't jal chiwalor tan yol.

⁹ Ncha'tz wal scyetz: "Qui na yub yi xtxolbil yi na chitzanu' tan banle'n. Tajwe'n cyeku' ḥchi' Kataj Ryos, tan qui cyoqe'n yi e' yi qui'c na cyocsaj, tan kayolche'n.

¹⁰ Cha'stzun te yi o' ketz scyuch' yi e' inxonl, scyuch' yi e' yi na chak'uj swuch', ja kak' chic'mo'n, tu ixi'n triw tetz chiwa' yi e' katanum. Poro ja wi't katxum yi skacuye' chipaj te yi chitx'ok'be'natz yi at sketz. ¹¹ Ma jal', copon inwutz scyera' tan chicuyulu' chipaj yi e' katanum yi at chitx'ok'be'n scyera'. Cyak'e'u' junt tir yi chitx'otx' tu yi cyujul, tu chica'l yi at cyen tetz prentil chitx'ok'be'n," chinch bantz scyetz. ¹² "Ba'n atit, skabne' chi yi ntalu' sketz. Qui't kac'uch yi chitx'ok'be'n," che'ch tzun bantz.

Che' inchakol tzun yi e' pale'. Nin waltz scyetz yi e' ak'ol c'mo'n yi ate'-tz yi tajwe'n tan chisukil chiyol ḫchiwutz cu'n yi e' pale'a'tz.

¹³Ncha'tz je injabul yi be'ch wetz ḫchiwutz tircu'n. Nin waltz scyetz: "Cho'n cu'n sbne' Ryos tan chilaje'n lenu' xe'ak chica'l' tuml cyakil yi at scyuch'u' ko quil che'l cu'n'u' te chiyolu' yi ja chisuku' tetz," chinch tzun bantz scyetz. "Amén, ya'stunk sbne'," che'ch.

Tircu'n tzun e' cyak' k'ej Kataj. Nin e' el cu'n te'j quib yi chiyol yi e' suk.

¹⁴Ej, itzun bantz te yi coblaj yoba'tz yi nchincon wetz tetz gobernador cwent Judá, quinin minxconsaj yi e'chk takle'n yi at derech jun gobernador te'j. Na ja chimbixe' tan Artajerjes yi rey, te yi at tzaj i'l tul junaki'n yob tan cawu'n. Nin ja cyaj cyen wilol yi ak'un te yi na xon tzaj i'l tul junak coblajix yob tan cawu'n.

¹⁵Ma yi e' mas gobernador yi icy'nake' cyen, nk'era'tz nchiban cyetz, na ja cho'c tan chixile'n yi e' kawunakil. Na ntin tan jale'n chiwa' tu chiwin, ja chijak ca'wunak piñ sakal tul jujun k'ej. Ncha'tz yi e' mas yi ja chak'uj jak' chiwi', ja baj chibuchul yi e' wunak. Ma yi in wetz, nk'era'tz mban intxumu'n, na na wek ḫchi' Ryos. ¹⁶Ej nin ncha'tz ja bnix jun piñ wetz wa'n te yi tapij. Nin ja nak'uj scyuch' cyakil yi e' inmos yi na chak'uj swuch'.

Ej, nin ncha'tz quinin nno'c tan joyle'n puntil tan incambal mu'x intx'otx'!

¹⁷Ma na, ja che' inc'a'chaj mas xkanca'p ciente wunak cyakil k'ej. Ḫchixol' yi e' wunaka'tz, at cobox bajxom. Apart yi e' yi nchisaj tul junt nación tan kaxajse'n.

¹⁸Nin in txiclin swutz yi gast. Na jun k'ej nintu', ja quim jun mam woyas wa'n, tu kak balaj cne'r, tu e'chk balaj q'uitx. Nin yi na jepon lajuj k'ej, ja wak' wi'nin win scyetz. Quinin minxconsaj yi chipu'k katanum tan ḫchojle'n cyakil yi e'chk gasta'tz, na ja wil yi qui'c ate' cu'nt.

¹⁹"Ma jalu' bin Ta', yi ilu' inRyosil, nink nu'l tx'akx tc'u'lu'. Nink nu'l tx'akx tc'u'lu' tan yi ba'n yi mimban scye'j intanum," chinch tetz Kataj.

Yi toque'n xo'wse'n Nehemías

6 ¹Bnixe'n tzun yi tapij. Qui'c mu'x ama'l cyaj cyen yi qui'ck tapij te'j. Ntin cu'n e'chk sawan ntaxk oc puertil.

Itzun bantz yi quibital Sanbalat tu Tobías nin Gesem yi aj Arabia, scyuch' yi e' mas kacontr yi nsken wi't bnix yi tapij, ²nintzun ul mantartz cya'n swe'j. I klo' cyajbil yi cho'nk wopone'n scye'j tul jun aldey cwent yi tjoco'j yi na bi'aj Ono. Poro nintzun el intxum te yi chitxumu'n yi i'tz tan insuble'n tu'!

³Bene'n tzun mantartz wa'n tan talche'n scyetz yi qui'c tama'lil swetz, na na katzan tan banle'n jun balaj ak'un. Nin yi kol chimben scye'j stanek yi ak'una'tz.

⁴Cyaj tir ul mantar swe'j. Nin ite'n nin xtxolbila'tz na cyal. Ncha'tz in, ite'n nin xtxolbila'tz na walnin scyetz.

⁵Tule'n tzun jun ḫchakum Sanbalat swe'j. Cy'a'n cart ta'n yi jakij. Nin ite'n nin xtxolbila'tz na tal tul. Ya'stzn o'i'n tir mantar cya'n swe'j.

⁶Ej, nin je na tal yi u'je': 'Nehemías, at yol na tzan ḫchixol' wunak. Nin ite'n nin yol na tzan Gesem tan talche'n. Nin yi yol i'tz: Yi axtatz, scyuch' yi e' xonl Israel, na cxtzanwok tan xtxumle'n tan itele'n tzaj jak' ca'wl yi rey. Nin ya'stzn xac yi na cxtzanwok tan banle'n yi tapij. Ncha'tz na a'lchij yi aña'tz, cxcopon cyen tetz rey. ⁷Ncha'tz ja kubit yi ja wi't chibixe' cobox elsanl stzi' Ryos awa'n tan tocse'n chic'u'll wunak. Nin scyale' scyetz cyakil wunak: 'Ma jalu' ja jal ketz

kareyil yi o' aj Judá,' che'ch sbne'. Tz'elpon ak'ej yi kol tz'opon yi xtxolbile'j twi' Artajerjes yi rey. Cha'stzun te, mas balaj yil kajilon ketz tzawuch' tan xtx'ajle'n te'j, tan qui topone'n twi' rey," chij Sanbalat tul yi u'j.

⁸Bene'n tzun intz'ibal yi xtxolbile'j tetz Sanbalat. "Yi xtxolbila'tz yi na tzanu' tan talche'n, qui'c mu'x xe', nin ilu' tu' txumul tetz," chinch ban nintz.

⁹Ja lajluchax tzinwutz yi ja xcon yi jun xtxolbila'tz cyak'un ntin tan kaxo'wse'n. Na i tane'n ḥchiwutz cyetz, yil kubit, kelepon xit, nin qui't ko'c il te yi ak'un. Poro yi in wetz mas tcunin woque'n il tan xtxumle'n yi ak'un ḥe'nk tan bnixe'n chan.

¹⁰Imbene'n tzuntz tan xo'n te Semaías yi cy'ajl Delaía, yi mamaj Mehetabel, yi junawes jopo'n tib i' xe yi tetz ca'll. Yi wopone'n nintzun tal i' swetz:

—Ba'n lo' chinch wetz yi nink kamol kib xe ca'l Kataj nin kalame'l tzaj yi e'chk puert, na te yi ak'bale'j at cylbil biyol ketz, stzun i' bantz swetz.

¹¹—Yi e' yaj chi wutane'n wetz qui na chixob cyera'tz, nin qui na cyew quib. Nin qui na chiben le ca'l Kataj ntin tan ew ib. Cha'stzun te quil chimben wetz tan ew ib, chinch bantz tetz.

¹²Ncha'tz el intxum tetz yi nk'e'tz Ryos na ak'on tzaj yi yol i!. Ma na tan paj yi chojjit i' cyak'un Sanbalat tu Tobías tan inxo'wse'n. ¹³Chojij i' tan inxo'wse'n, bantz injuchul wil. Na yi nink mimban chi yi tal i!, ja klo' el intx'ix, nin ja klo' el ink'ej.

¹⁴"I bin jalú! Ta!, ilu' inRyosil, qui'k tz'el te'j c'u'lul' yi xtxolbil yi na chitzan Sanbalat tu Tobías tan banle'n swe'j. Ncha'tz qui'k tz'el te c'u'lul' yi e'chk takle'n cachi' yi na ban yi xna'n Noadías, na na tocsaj tib tetz elsanl stzi'u!. Ej, nin qui'k tz'el te c'u'lul' yi mbi na chiban yi e' mas yi na cyocsaj quib tetz elsanl stzi'u!, na ncha'tz e' na chitzan tan joyle'n puntil tan inxo'wse'n" chinch bantz tetz Kataj.

¹⁵Ja tzun bnix yi tapij le junak o' tajjal xaw Elul.^d Nicy' ciente tu cob k'ej ben tcy'al tan banle'n yi tapija'tz ske'j. ¹⁶Yi quibital yi e' kacontr yi nsken wi't bnix yi kak'un, nintzun e' xobtz sketz. Ncha'tz e' ban yi mas nación yi ate' skanaka'jil. Qui't tzun cyocsaj quib nim, na nin el chitxum tetz yi ja bnix yi ak'un ka'n tan tu' yi xomij yi porer Ryos tan kuch'eye'n.

¹⁷Te yi cobox k'ejal'a'tz wi'nin cart ben swutz Tobías cyak'un yi e' katanum yi lmak wunak, yi xomij chiwi' te'j i!. Ncha'tz wi'nin tule'n ul'j tan Tobías ḥchiwutz yi e'a'l'tz. ¹⁸Na wi'nin intanum sken chisuk chiyol tan xome'n chiwi' te Tobías tan paj yi i' yi ji' Secanías, yi cy'ajl Ara. Nin ncha'tz xom chiwi' te'j tan paj yi Johanán, yi cy'ajl i!, nsken chume' tu yi me'l Mesulam yi cy'ajl Berequías.

¹⁹Cha'stzun te tzinwutz cu'n na cyak' k'ej i!. Nin cyakil yi na wal na opon cya'n twi' Tobías. Nintzun na ult u'j tan Tobías tan inxo'wse'n.

Yi chibixewe'n cobox ajcaw tan Nehemías

7 ¹Itzun bantz yi bnixe'n yi tapij, nin yi sken oc e'chk sawan, nintzun e' bixe' cobox q'uiicy'lom sawan wa'n, nin cobox aj bitz, scyuch' cobox scyeri e' xonl Leví tan chixcone'n xe ca'l Kataj. ²Nintzun e' inchak yi witz'un Hanani,^e tu Hananías yi chibajxom sanlar. Nin e' bixe' wa'n tetz ajcaw ḥchixo'l yi e' aj Jerusalén. Yi Hananíasa'tz i' jun balaj yaj yi ba'n k'uke' kac'u'l te'j, na mas na tek

^d6:15 Yi yol "Elul" i'tz yi xaw septiembre tul ketz kacalendario. ^e7:2 Neh 1:2.

i' ḥchi' Ryos ḥchiwutz yi e' mas katanum. ³Nintzun wal scyetz: "Quil tzijakwoke'n yi e'chk sawan, jalen cu'n yil mak'tij k'ej. Nin cyakil cwe'n k'ej tajwe'n tan jople'n, nin tan tocse'n e'chk quiwel wutz coc." Nin ncha'tz wal scyetz: "Tajwe'n tan itilol yi ko ate! q'uicy'lom stzi'ak e'chk sawana'tz."

Ncha'tz e' bixe' aj ront wa'n tan q'uicy'le'n yi tnum. Nin wal scyetz yi e'a'tz yi na' cha'te't tan q'uicy'lomi'n. At e' nchixcon tan q'uicy'le'n yi tnum, nin at e' yi cho'n e' cyaje'n cyen tan q'uicy'lomi'n swutzak chical'. ⁴Ya'stzun wulejtz, na chin wutzile'n nin yi ama'l yi majij tan yi tnum, poro qui'c mas wunak najlche' tul, na ntaxk baj bnix junt tir chical'.

Yi cwe'n junt tir chibi' yi e' xonl Israel

⁵Itzun bantz nintzun tak' Ryos jun intxumu'n tan chicwe'n inmolol yi e' wi' banl wi' scyuch' cyakil yi e' mas katanum tan cu'se'n chibi' tan kilol yi jatna' kaxone'n. Ncha'tz jal yi liwr wa'n kale tz'ibane't chibi' yi e' yi tenxchan cyunle'n.

⁶"Je chibi' yi e' xonl Israel yi itz'nake' Judá, nin benake' ticy'le'n pres tan Nabucodonosor yi rey cwent yi nación Babilonia. Yi e'a'tz ja chu'l junt tir tan najewe'n Jerusalén tu yi e'chk mas ama'l cwent Judá kale najlche't tenxchan.

⁷"Yi chibajxom yi e'a'tz yi e' ul i'tz: Zorobabel, Josué, Nehemías, Azarías, Raamías, Nahamaní, Mardoqueo, Bilsán, Misperet, Bigvai, Nehum tu Baana.

Yi cyajlal yi e' wunak yi xomche' scye'

⁸"Yi e' xonl Paros, i'tz cob mil tu jun cient tu oxc'al tu coblaj chixone'n. (2,172)

⁹Ma yi e' xonl Sefatías, ox cient tu oxc'al tu coblaj chixone'n. (372)

¹⁰Ma yi e' xonl Ara, kak cient tu ni'cy tu cob chixone'n. (652)

¹¹Ma yi e' xonl Pahat-moab yi xonl Josué tu Joab, i'tz cob mil tu wajxak cient tu wajxaklaj chixone'n. (2,818)

¹²Ma yi e' xonl Elam, i'tz jun mil tu cob cient tu ni'cy tu cyaj chixone'n. (1,254)

¹³Ma yi e' xonl Zatu, i'tz wajxak cient tu ca'wunak o' chixone'n. (845)

¹⁴Ma yi e' xonl Zacai, i'tz juk cient tu oxc'al tu lajuj chixone'n. (770)

¹⁵Ma yi e' xonl Binuy, kak cient tu ca'wunak wajxak chixone'n. (648)

¹⁶Ma yi e' xonl Babaí, kak cient tu junak wajxak chixone'n. (628)

¹⁷Ma yi e' xonl Azgad, i'tz cob mil tu ox cient tu junak cob chixone'n. (2,322)

¹⁸Ma yi e' xonl Adonicam, kak cient tu oxc'al tu juklaj chixone'n. (677)

¹⁹Ma yi e' xonl Bigvai, i'tz cob mil tu oxc'al tu juklaj chixone'n. (2,077)

²⁰Ma yi e' xonl Adín, i'tz kak cient tu ni'cy tu o' chixone'n. (655)

²¹Ma yi e' xonl Ater, yi xonl Ezequías, i'tz jun mutx' tu wajxaklaj chixone'n. (98)

²²Ma yi e' xonl Hasum, i'tz ox cient tu junak wajxak chixone'n. (328)

²³Ma yi e' xonl Bezai, i'tz ox cient tu junak cyaj chixone'n. (324)

²⁴Ma yi e' xonl Harif, i'tz jun cient tu coblaj chixone'n. (112)

²⁵Ma yi e' xonl Gabaón, jun mutx' tu o'laj chixone'n. (95)

²⁶Ma yi e' aj Belén tu Netofa, jun cient tu jun mutx' tu wajxak chixone'n. (188)

²⁷Ma yi e' aj Anatot, i'tz jun cient tu junak wajxak chixone'n. (128)

²⁸Ma yi e' aj Bet-azmavet, ca'wunak cob chixone'n. (42)

²⁹Ma yi e' aj Quiart-jearim, Cafira tu Beerot, juk cient tu ca'wunak ox chixone'n. (743)

- ³⁰ Ma yi e' aj Ramá tu Geba, kak cient tu junak jun chixone'n. (621)
- ³¹ Ma yi e' aj Micmas, i'tz jun cient tu junak cob chixone'n. (622)
- ³² Ma yi e' aj Betel tu Hai, i'tz jun cient tu junak ox chixone'n. (123)
- ³³ Ma yi e' aj Nebo, nicy' cient tu cob chixone'n. (52)
- ³⁴ Ma yi e' xonl yi junt yaj yi na bi'aj Elam, i'tz jun mil tu cob cient tu ni'cy tu cyaj chixone'n. (1,254)
- ³⁵ Ma yi e' aj Harim, i'tz ox cient tu junak chixone'n. (320)
- ³⁶ Ma yi e' aj Jericó, ox cient tu ca'wunak o' chixone'n. (345)
- ³⁷ Ma yi e' aj Lod tu Hadid nin Ono, juk cient tu junak jun chixone'n. (721)
- ³⁸ Ma yi e' aj Senaa, ox mil tu beluj cient tu junaklaj chixone'n. (3,930)
- ³⁹ Ma yi e' pale' yi e' xonl Jedaías, jun scyeri e' xonl Josué, at beluj cient, tu oxc'al tu oxlaj chixone'n. (973)
- ⁴⁰ Ma yi e' pale' yi e' xonl Imer, jun mil tu nicy' cient tu cob chixone'n. (1,052)
- ⁴¹ Ma yi e' pale' yi e' xonl Pasur, jun mil tu cob cient tu ca'wunak juk chixone'n. (1,247)
- ⁴² Ma yi e' pale' yi e' xonl Harim, jun mil tu juklaj chixone'n. (1,017)
- ⁴³"Ma yi e' xonl Leví yi e' xonl Josué, tu Cadmiel yi e' cu'n xonl Hodavías, i'tz oxc'al tu cyajlaj chixone'n. (74)
- ⁴⁴"Ma yi e' ajbitz yi e' xonl Asaf, i'tz jun cient tu ca'wunak wajxak chixone'n. (148)
- ⁴⁵"Ma yi e' q'uicy'lom sawan, i'tz yi e' xonl Salum scyuch' yi e' xonl Ater, scyuch' yi e' xonl Talmón, scyuch' yi e' xonl Acub, scyuch' yi e' xonl Hatita, nin scyuch' yi e' xonl Sobai, jun cient tu junak wajxaklaj chixone'n chicyakil cu'n. (138)
- ⁴⁶"Ma yi e' chakum yi e' xcon xe ca'll Kataj, i'tz yi e' xonl Ziha tu Hasufa, nin Tabaot. ⁴⁷Tu yi e' xonl Queros, Siaha tu Padón. ⁴⁸Ncha'tz yi e' xonl Lebana, Hagaba tu Salmai. ⁴⁹Nin e' xonl Hanán, Gidel tu Gahar, ⁵⁰Reáia, tu e' xonl Rezín nin Necoda. ⁵¹Yi e' xonl Gazam, Uza nin Peseah. ⁵²Ncha'tz yi e' xonl Behida tu Harsa, ⁵³tu yi e' xonl Bacbuc, tu Hacufa, tu Harhur. ⁵⁴Nin Bazlut, tu Mehída, tu Harsa. ⁵⁵Tu yi e' xonl Barcos, scyuch' Sísara tu Tema. ⁵⁶Ncha'tz yi e' xonl Nezá tu e' xonl Hatifa.
- ⁵⁷"Ma yi e' chixonl yi e' ḫchakum Salomón, i'tz: Yi e' xonl Sotai, tu Soferet, tu Peruda. ⁵⁸Ncha'tz yi e' xonl Jaala tu Darcón, nin Gidel. ⁵⁹Yi e' xonl Sefatías, tu Hatil, tu Pequeret-hazebim, tu yi e' aj Amón. ⁶⁰Cyakil yi e'a'tz ya'stzun e' yi e' xcon xe ca'll Kataj. I'tz ox cient tu jun mutx' tu coblaj chixone'n.
- ⁶¹"Ma yi e' yi e' saj Tel-mela, tu Tel-harsa, tu Kerub, tu Adón, nin Imer, quinin lajluchax cya'n yi ko e' mero xonl kamam Israel nka qui'. ⁶²E' cu'n xonl Delaía tu Tobías, tu Necoda, nin i'tz kak cient tu ca'wunak cob chixone'n. (642) ⁶³Ma chixonl yi e' pale' Habaía, tu Cos, tu Barzilai. Ja oc yi bi'a'tz tantu' yi mmo'c yi me'l Barzilai tetz txkel. ⁶⁴Ja che'l laju'n ḫchixo'l yi e' mas pale' na yi toque'n joyle'n chibii' quinin e' jal. ⁶⁵Ncha'tz yi ntaxk bixe' tan cycle'e'n ḫchixo'l, tal yi gobernador scyetz, yi qui'c cuj tan baje'n yi e'chlk takle'n cya'n yi xansa'nt, jalen yi tz'oc jun pale' tan tx'ilu'n te'j, tan Urim tu Tumim.^f

^f7:65 "Urim tu Tumim" I'tz cob tal ne'x c'tub yi xconak cyak'un yi e' wi'tz pale' tan jakle'n yi tajbil Ryos. Ej nin cho'n at cu'n tul yi ne'x xbu'k yi at wutz c'u'l yi wi'tz pale'. Ex 28:30; Lv 8:8; Nm 27:21; Dt 33:8; 1S 28:6.

⁶⁶ "Yi cyajjal cyakil yi e' xonl Israela'tz yi e' ul i'tz, ca'wunak cob mil tu ox ciente tu oxc'al chixone'n. (42,360) ⁶⁷ Te yi tajlala'tz quinin e' oc yi e' chimos cwent.

Yi tajlal yi e' mosa'tz, i'tz juk mil tu ox ciente tu junak juklaj chixone'n. (7,337)

Ncha'tz at cob ciente tu ca'wunak o' (245) chixone'n yi e' aj bitz yi ate' xchixo'l

yi qui e' oc tajjal. ⁶⁸ Yi e' xonl Israela'tz, i'tz juk ciente tu junak waklaj chixone'n.

(736) Ej, nin cob ciente tu ca'wunak o' (245) chimula', ⁶⁹ tu cyaj ciente tu junak o'laj (435) camey tu kak mil tu juk ciente tu junak (6,720) buru'!

⁷⁰ "Wi'nin ajcaw te yi jujun najal cyak' e'chk oy tan banle'n yi ak'un. Tak' yi gobernador: juklaj liwr oro, nicy' ciente lmak lak, o' ciente tu junaklaj be'ch cyetz pale'. Ej, nin cho'n tpone'n ta'n tk'ab yi colol pwok. ⁷¹ Ncha'tz ban yi cyajcawil yi jujun najal, cyak' o' quintal tu ni'cy oro, tu junak o' quintal sakal. ⁷² Ma yi e' mas katanum cyak' ox quintal tu ni'cy oro, tu junak cob quintal sakal, tu oxc'al tu juk be'ch cyetz pale'.

⁷³ "Cyakil yi e' xonl Israel scyuch' yi e' pale', scyuch' yi e' levita yi e' q'uicy'lom puert, yi e' aj bitz yi e' chakum le templo, cho'n cya'te'n tulak e'chk chi'ama'l," stzun Nehemías.

Yi je'n si'le'n yi ley Moisés x̄chiwutz yi e' xonl Israel

8 ¹ Itzun bantz le juki'n xaw, nin te yi nsken chibaj bixe' yi e' xonl Israel swutzak chi'ama'l. Nintzun e' mol quib chichiyakil le yi ama'l yi at swutz yi sawan yi na bi'aj sawan tetz A!. Nintzun cyaltz tetz Esdras yi ajtz'ib, nin ncha'tz i' pale', tan saje'n tcy'al yi liwr tetz yi ley Moisés yi tak'nak Ryos scyetz yi e' xonl Israel.

² Saje'n tzun tcy'al Esdras yi liwra'tz, tul yi bajx k'ej tetz yi juki'n xaw tetz yi yob. Tule'n tzuntz tan i' x̄chiwutz cyakil yi e' cmon yi chimolo'n quib le ama'la'tz. Ate' yaj, scyuch' xna'n, scyuch' yi e' nitxa' yi nsken baj ul cyajtza'kl.

³ Jalchan cunin xe'te'n Esdras tan si'le'n yi ley Moisés x̄chiwutz, jalen yi topone'n chajcu'n k'ej. Cho'n chimolol quib le ama'l yi at swutz yi sawan yi na bi'aj sawan tetz A!. Ej, nin cyakil yi e' yi e' mol quibtz, e' oc tan tbite'n nicy' yi na tzan Esdras tan si'le'n. Nin qui'c nin jun najk jilon.

⁴ Cho'n tzun ate'n Esdras yi ajtz'ib tibaj jun ama'l yi tz'lum cu'n, yi nim mu'ë wutz tkan, nin ya'tz nin xac yi bnixe'n. Nin le sbal i' txicliche' Matatías, Sema tu Anías. Ncha'tz Uriás, Hilcías, nin Maasías. Ma le max i' txicliche' Pedaías, Misael, nin Malquías. Ncha'tz Hasum, Hasbadana, Zácarías nin Mesulam.

⁵ Je'n tzun jakol Esdras yi liwra'tz x̄chiwutz cyakil yi e' yi ate'-tz. Nin lajluch cunin bene'n quilol cyakil yi e' wunak, na nim wutz tkan yi ama'l kale ate'nt Esdras.

⁶ Yi je'n jakol Esdras yi liwr, tircunin tzun e' je' txiclok nin e' nume' tan tbite'n. Nintzun oc Esdras tan c'u'laje'n Kataj, yi kaRyosil yi wi'nin k'ej. Je'n tzun chik'ol yi e' wunaka'tz chik'ab tcyaj, nin cyaltz: "Amén, ya'stzunk sbantz." Chicwe'n tzun joklok, nin copon cunin wutz chiplaj wuxtx'otx!. Tircu'n cyoque'n tan c'u'laje'n Kataj.

⁷ Nin yi e' xonl Leví yi ate'-tz i'tz: Josué, Bani, Serebías, Jamín, Acub, Sabetai, Hodías, Maasías, nin Kelita. Ncha'tz Azarías, Jozabed, Hanán, nin Pelaía. Nin e' octz tan xtx'olche'n xo'l yi ley scyetz yi e' mas wunak. Nin tircu'n numlche' tan tbite'n.

⁸Nim tzun ban chiwi' tan si'le'n yi ley Kataj ñchiwutz chicyakil cu'n, nin e' octz tan xtx'ixpe'n le cyetz chiyol,^g bantz tele'n chitxum cyakil yi e' yi ate'-tz te yi mbi' eka'n tan yi ley. ⁹Cyakil yi e' wunak wi'nin cyok'e'n yi quibital yi xtxolbil yi at tul yi liwra'tz. Poro nintzun e' oc Nehemías yi gobernador tu Esdras yi ajtz'ib yi ncha'tz i' pale', scyuch' yi e' yi e' xonl Leví, tan makle'n chiwutz tan qui cyok'e'n, nin tan qui chibisune'n. Ej, itzun cyaltz scyetz: "Yi jun k'ej'e' i'tz tan tak'le'n k'ej Kataj Ryos," che'ch bantz.

¹⁰Ncha'tz tal Esdras scyetz: "Ma jalú' ba'n chibenu' tan wa'a'n. Chiwanku', nin ba'n baj balaj win cya'nu'. Ncha'tz ba'n cyak'u' chiwa' yi e' yi qui'c cyetz chiwa' cy'a'n cya'n, na yi jalú' i'tz jun k'ej tan c'u'laje'n Kataj Ryos. Nin quil chibisunu' ma na chitzatzinku', na kol katzatzin swutz Kataj, sjalok kachamil ta'n." ¹¹Ncha'tz yi e' xonl Leví, e' octz tan chimayse'n, nin tan makle'n chiwutz yi e' mas wunak tan qui cyok'e'n na yi jun k'ej'a'tz i'tz tan tak'le'n k'ej Kataj.

¹²Chibene'n tzun cyakil yi e' wunaka'tz tan wa'a'n. Ej, nin baj chijatxol chiwa' ñchiwutz yi e' yi qui'c cyetz chiwa' cy'a'n cya'n. Na i'tz jun nim k'ej yi na chitzan tan ticy'se'n, na sken el chitxum tetz yi yol yi je' si'le'n ñchiwutz.

¹³Itzun le junt k'ej, nintzun e' mol quib yi e' cyajcawil yi jujun k'u'j e' yi chixonl quib, scyuch' yi e' pale', nin yi e' xonl Leví te Esdras tan xtxumle'n yi mbi na ele't yi xtxolbil yi at tul yi ley yi tz'iba'nt cyen. ¹⁴Nintzun e' nojpontz te yi xtxolbil yi tal Kataj Ryos tetz Moisés, yi tajwe'n tan cya'te'n cyakil yi e' xonl Israel tzak' scabte' tul yi nim k'ej yi na bi'aj: "Nim k'ej tetz scabte!", yi na icy' tul yi juki'n xaw tetz yi yob.

¹⁵Tele'n tzun stziblal ñchiwi' cyakil yi e' yi ate' Jerusalén, scyuch' yi e' mas yi ate' lakak e'chk tnum solte'j Jerusalén, yi tajwe'n tan chibene'n yi e' wunak xo'läk tx'ac'aben tan joyle'n k'ab oliw, tu e'chk k'ab arrayán tu e'chk xak xa'j, nka alchok jilwutz k'ab tze' tan banle'n len jun scabte' chi yi tz'iba'nt cyen le ley.

¹⁶Chibene'n tzun cyakil yi e' wunak tan joyle'n e'chk k'ab tze'a'tz. Yi cyule'n, nintzun e' octz jujun najal tan banle'n yi chiscabte!. At e' yi e' oc tan banle'n yi cyetz tibaj chica'l yi ñk'ajlaj yi wi!. Nin at e' e' oc tan banle'n wutzk'anil yi chica'l. Ncha'tz at scabte' bnix wutzk'anil yi ca'l Kataj. Nin at bnix le c'aybil yi at swutz yi sawan yi na bi'aj Tetz Efraín. ¹⁷Tircu'n tzun yi e' xonl Israel yi ulnake' junt tir, e' oc tan banle'n chiscabte!. Nin e' cyaj cyen txe!. Na jetz te yi tiemp tetz Josué yi cy'ajl ta' Nun, jalen te yi tiemp'e!, qui't na bajij yi xtxolbila'tz. Cha'stzun te bixe'w'en junt tir. Ej, nin wi'nin chitzatzine'n te yi jun xtxolbila'tz.

¹⁸Juk tzun k'ej ban yi jun nim k'ej'a'tz. Nin jetz le bajx k'ej jalen te yi wi'tzbil k'ej, nim cu'n wi' ban Esdras tan si'le'n yi liwr kale atit yi ca'wl Kataj Ryos ñchiwutz cyakil yi e' wunak yi ate'-tz. Ma le wajxaki'n k'ej, nintzun oc jun chin chamo'n ib yi wi'nin eka'n ta'n chi yi bixba'nt cyen tul yol Kataj.

Yi chibansal quib yi e' xonl Israel swutz Kataj Ryos

9 ¹Itzun bantz le junak cyaj tajjal ite'n nin xawa'tz, nintzun e' molt quib chicyakil yi xonl Israel tan nachle'n Kataj. E' mol quib tan muc'le'n we'j, nin oc yi be'ch cyetz yi na ñchaj yi wi'nin chibisune'n. Ej, nin je' chipuc'ul puklaj xo'l chiwi!.

^g8:8 Tan paj yi nim tiemp e' a'tij jalen Babilonia (mas 70 yob), kale na xcone't junt jilwutz yol yi na bi'aj arameo, qui't na a'w mas hebreo cya'n.

²Ncha'tz, nin e' jatx quib yi e' xonl Israel scyuch' yi e' awer nak yi ate' ḥchixol'. Nintzun e' baj xcy'e'ntz tan jakle'n cuybil chipaj tetz Kataj, nin tan xtxole'n yi quil tu yi quil yi chimam chite!.

³Te yi txicilche', nintzun oc si'l'e'n yi liwr kale atit yi ca'wl Kataj Ryos ḥchiwutz. Ox tzun or e' bantz tan tbite'n yi ca'wla'tz. Nin oxt or e' ban tan xtxole'n yi quil nin tan c'u'laje'n Kataj.

⁴Nintzun e' je' yi e' xonl Leví tibaj yi e'chk yotx, nin e' oc tan cu'swutzil tetz Kataj yi kaRyosil. Chin chiwi' nin ban tan yol. Je chibi' yi e'a'tz: Josué, Binuy, Cadmiel, Sabanías, Buni, Serebías, Bani nin Quenani.

⁵Ncha'tz yi cobox xonl Leví, Josué, Cadmiel, Benuy, Hasabnías, Serebías, Hodías, Sebanías nin Petañas, nin cyal scyetz cyakil yi e' mas xonl Israel: "Kamole'e'n kib, nin ko'ken tan tak'le'n kak'ajsbil tetz Kataj yi kaRyosil. Kak'e' kak'ajsbil tetz, tetz ben k'ej ben sak. Na at mas k'ej yi tetz bi' swutz alchok jilwutz bi'ajil," che'ch bantz.

⁶Ncha'tz tal Esdras: "Ta', ntin ilu' ketz Kataj. Qui'c junt at. Ilu' bnol tetz yi tcyaj tu cyakil yi e'chk takle'n yi at tcyaj'. Nin ilu' bnol tetz yi wuxtx'otx' tu cyakil yi e'chk takle'n yi at swutz. Nin ilu' bnol tetz yi mar tu cyakil yi at xe!. Ilu' xicyol tetz cyakil yi e'chk takle'nataz. Ej, nin cyakil yi jun c'oloj ḥchakumu' yi ate' tcyaj na chitzan tan c'u'laje'nus!"

⁷"Kataj, ilu' kaRyosil, ilu' txa'one'n Abram tan xome'n te'ju!. Ilu' elsan tzaj le tnum Ur kale najlche't e' caldeo. Nin ja je' xtx'ixpulu' yi bi', na ja oc ta'nus' tetz Abraham.

⁸"Ta!, ja tilu' yi i' jun yaj yi ja k'uke' c'u'l te'ju!. Cha'stzun te ja bixe' jun tratu' tuch!. Yi jun trata'tz i'tz, yi ja suku' tan tk'olu' jun c'oloj ama'l tetz. Nin i'tz chi'ama'l yi e' cananeo tu e' hitita, e' amorro, e' ferezio, e' jebuseo tu yi e' gergeseo. Suknaku' tetz, nin ja el cu'nus' te yi yolu', na ja tak'u' yi ama'la'tz scyetz yi e' tetz xonl. Na yi ilu' teru' lenin na el cu'nus' te yi yolu'!

⁹"Nin ncha'tz, ja tilu' yi q'uixc'uj yi micy'pon cyak'un yi e' kamam kate' jak' chica'wl yi e' aj Egipto. Ncha'tz yi cyopone'n tzi Cyak Mar, ja tbitu' chitzi' chikul yi cyoque'n tan jakle'n ḥch'eybil cyetz teru'.

¹⁰"Ja ḥchaju' wi'nin techl tu e'chk milawr tetz yi faraón, scyuch' yi e' mas ajcaw yi ate' jak' ca'wl i', scyuch' cyakil yi e' aj Egipto. Ja ḥchaju' yi xtxolbila'tz scyetz tan chicawse'n, na ja tilu' yi q'uixc'uj tu yi jisbil cyetz yi e' kamam kate' yi micy'pon cya'n jak' chica'wl. Nin ja jal k'jeu' tan yi e'chk milawra'tz yi mbanu'.

¹¹"Cob cuntu' el yi Cyak Mar tanu' yi quicy'e'n tzaj yi e' kamam kate!. Na skejenle'n quicy'e'n tzaj. Yi wi't quicy'e'n tzaj cwe'n tzun jopolu' yi mar, nin cyakil yi e' yi xomche' tzaj tan chitz'amle'n, ja chichyaj cyen xe mar. Ja chiben mulk'uj chi na ban jun c'ub yi na ben jo'li'n wi a'!

¹²"Ncha'tz ja bajx cu'nus' ḥchiwutz tul jun boc'ojo sbak' tan ḥchajle'n chibe!. Ma lak'bal, bajxiju' ḥchiwutz tul jun boc'ojo k'ak' tan xteke'n chibe!.

¹³"Ej, nin ncha'tz ja cu'ulu' tan yol scyetz wi wutz Sinaí. Ja jilon tzaj' scyetz tcyaj', nin ja talu' yi tajbilu' scyetz. Ja talu' yi balaj ḥchusul'nu' scyetz, ja tak'u' e'chk leyu' tu e'chk ca'wlu' yi bintzinin tetz scyetz.

¹⁴"Ja talu' scyetz yi tajwe'n tan chibnal tane'n yi jun k'ej ujle'n. Cho'n tk'olu' yi e'chk ca'wla'tz tetz Moisés yi ḥchakumu'!

¹⁵"Ncha'tz tak'u' chiwa' yi cho'n saje'n tcyaj'. Nin ja tak'u' quic'a' te yi ate' tzaj le ama'l tz'inunin tu!. Nin yi a'a'tz cho'n tele'n tzaj ta'nus' le c'ub.

"Ncha'tz ja tak'u' ama'l scyetz tan cyetzal yi luwar yi suknaku' scyetz chimam chite!. ¹⁶Poro yi e' cyetz, scyuch' yi e' mas chixonl yi xomche' tzaj, ja cyocsaj quib nim tu cyajta'kl. Ja cho'c yab, na ja cyaj cyen quilol yi ca'wlu!. ¹⁷Quinin e' oc tan xtxumle'n yi e'chk milawr tu yi e'chk takle'n yi banaku' scye'j. Ma na ja cho'c yab na ja cho'c tan joyle'n junt chibajxom tan cyajse'n junt tir jak' chica'wl yi e' aj Egipto. Poro yi teru' Kataj ilu' jun Ryos yi na cuyu' kapaj. Ilu' jun Ryos yi na el k'ajabu' ske'j. At pasensu', nin at lok' ib tuch'u', na quinin nchicyaj cyen tilolu!. ¹⁸Nin ja cuyu' chipaj. Wech na e' oc tan banle'n jun teblal ne'x wacx yi se'ij cu'n cyulej. Nintzun cyultz: 'Yi teblale'j i'tz yi karyosil yi nxcye' tan kelse'ne'l tzaj Egipto,' che'ch. Tan yi xtxolbila'tz ja el k'eju' cya'n. ¹⁹Poro yi teru' ja el k'ajabu' scye'j. Na quinin nche' cyaj cyen tilolu' le yi ama'l tz'inunin tu!. Nin yi jun boc'ojsbak' yi bajxij xchiwutz ta'nu' tan xchajle'n chibe' chajk'ej, tu yi jun boc'oj k'ak' yi na txeckun chibe' lak'bal, quinin el jatxolu' scye'j.

²⁰"Ej, nin cha'tz ja xcon yi espírituju' tan chichusle'n. Nin qui'c jun k'ej jak chiquim tan we'j na ja tak'u' yi maná scyetz. Nin qui nchiquim tan saktzi!, na ja tak'u' quic'a!.

²¹"Ja tak'u' cyakil yi tajwe'n scyetz te yi ca'wunak yob yi nchixon le ama'l tz'inunin tu!. Qui'c nin jun takle'n yi jak ban palt scyetz, na yi be'ch cyetz quinin nlo'on, nin quinin mben mal quikan tan xo'n.

²²"Ja tak'u' wi'nin e'chk ama'l tu e'chk nación scyetz. Na ja tak'u' yi ama'l Hesbón scyetz yi at jak' ca'wl yi rey Sehón. Nin ja tak'u' yi ama'l Basán scyetz yi at jak' ca'wl yi rey Og.

²³"Ja tak'u' chibani na ja tak'u' wi'nin chinitxa'. Cho'n cunin mban tajjal chinitxa' chi tane'n yi tx'umil tcyaj. Nin ja chu'l tcy'alu' swutz yi ama'le'j yi suknaku' scyetz yi e' kamam kate!.

²⁴"Yi cyule'n tzone'j Canaán, ja tak'u' ama'l scyetz tan chixcye'w'e'n tan chibiyle'n yi e' wunak yi ate' swutz yi ama'le'j. Nin ja tak'u' ama'l scyetz tan chibnol yi cyajbil scye'j yi e' wunaka'tz tuml chireyil.

²⁵"Ncha'tz ja cyetzaj yi e'chk tnum yi at tapij solte'j, tu e'chk balaj cojbil, tu e'chk balaj ca'l, tu yi e'chk julil a!, tu e'chk balaj ujul nin e'chk balaj wi' oliw.

"Ncha'tz ja cyetzaj wi'nin e'chk ama'l kale atit lo'baj. Ja quil yi banl talma'u!, na ja baj wi'nin lo'baj cya'n jalen yi ticy'e'n chipaj te'j.

²⁶"Poro lastum e', na nin e' oc tan pajle'n ca'wlu'. Na ja el k'ej yi leyu' cya'n. Nin ja chiquim yi e' elsanl stzi'u' cya'n yi ocnake' tan talche'n yi mero bintzi scyetz, quimnake' yi e' elsanl stzi'u'a'tz cya'n yi ocnake' tan chimoxe'n tan chixome'n te'ju!. Tan yi xtxolbila'tz chumam nin quil yi e' intanum yi nchijuch swutzu!.

²⁷"Cha'stzun te ja tak'u' ama'l scyetz chicontr tan cyoqe'n tan chibiyle'n cu'n. Nin te yi q'uixc'uj yi ate' cu'nt, ja chijak xch'leybil cyetz teru!. Nin yi ilu' teru' ja elt k'ajabu' scye'j, na ja tbitu' chitz'i chikul yi cyoqe'n tan jakle'n cuybil chipaj teru!. Nin ja je' xtxa'olu' jun yaj tan chicolpene'l tzaj jak' ca'wl yi chicontr.

²⁸"Poro te yi cya'l na xuxin scye'j e' kamama's, ja tzun cha'jt junt tir tan pajle'n ca'wlu'. Cha'stzun te tk'olu' ama'l tan chibene'n jak' ca'wl chicontr. Ej, nin te yi q'uixc'uj yi ate' cu'nt, ja chijakt xch'leybil cyetz teru!, nin yi ilu' teru' ja elt k'ajabu' scye'j, na ja tbitu' chitz'i chikul, nin tan yi banl talma'u!, wi'nin tir ja cuyu' chipaj.

29 "Ta', ocnaku' tan makle'n chiwutz bantz chixome'n te yi ca'wl'. Poro yi e' cyetz, quinin ncyocsaj, ma na ja cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, nin qui'c mu'x xac yi ca'wl' ban x̄chiwutz. Ja chipaj yi ca'wl' yi na tak' itz'ajbil scyetz yi e' yi na chibán tane'n. Quinin nchixom te yi tajbilu!. Wech na wi'nin tir ocnaku' tan chicolpene'l tzaj jak' ca'wl yi chicontr.

30 "Ta', sajle'n cuntuninu'-tz tan cuyle'n chipaj. Ja x̄chaju' yi pasensu' scyetz, na ja ocu' tan makle'n chiwutz tan porer yi espíritu', nin ja chixcon yi e' elsan stzi'u' tan makle'n chiwutz. Poro quinin mo'c te chiwi!. Cha'stzun te tk'olu' ama'll tan chibene'n pres jak' chica'wl yi e'chk mas nación bene'n tzi'n wi munt.

31 "Poro ja nin elt k'ajabu' scye'j na quinin nche' cu' sotzalu' tircu'n. Nin quinin nche'l te c'u'lu', na yi ilu' teru', ilu' jun Ryos yi wi'nin na el k'ajabu' scye'j wunak.

32 "Ma jalu' bin Ta', yi ilu' teru' ilu' kaRyosil, nin wi'nin x̄chamilu!. At poreru!. Nin tajwe'n tan kekal x̄chi'u!. Yi ilu' teru', tz'elpon cu'nu' te yi yolu' yi suki'nt ta'nu', na wi'nin banl talma'u' skibaj. Qui'k tz'el te c'u'lu' yi e'chk q'uixc'uj yi ja icy'pon cyak'un yi e' kataj, scyuch' yi e' kabajxom, scyuch' yi e' kapale'il, scyuch' yi e' elsan stzi'u', nin scyuch' cyakil yi e' kamam kate' sajle'n tunintz. Quil tz'el te c'u'lu' yi q'uixc'uj yi icy'nakpon cyak'un, jetz te yi tiemp yi ncawun yi ajcaw cwent Siria skibaj, jalen jalu'.

33 "Poro Ta', qui'c nin mu'x tilu' ske'j, na kapaj nin kera'tz yi mu'l e'chk takle'na'tz skawutz. Na yi ilu' teru', ja el cunu' te yi yolu', ma yi o' ketz jaltnin juchle'n il ka'n swutzu'. 34 Qui'c nin jun skaxo'l yi jak ban tane'n yi ca'wl'. Tunink yi e' kareyil, nka yi e' kabajxom, nka yi e' kapale'il, nka yi e' kamam kate', cya'l jun yi nink mban tane'n yi ca'wl'. Wech na yi xac yi e'chk ca'wla'tz, i'tz tan makle'n kawutz te e'chk takle'n cachí.

35 "Poro yi e' kamam kate', quinin e' oc jak' ca'wl'. Wech na tak'u' chime'bi'l, tu e'chk balaj cojibil scyetz, tu e'chk lmak tnum. Yi cyetzal yi e'chk ama'la'tz, quinin e' oc tan c'u'laje'nu', nin quinin cyaj cyen quilol yi e'chk yab ajtza'kl yi xomche' te'j.

36 "Ma jalu' Ta', ajk cuntzaj wutzu' tan kaxmaye'n, na o' esclaw jalu' le yi ama'le'j yi tak'naku' scyetz yi e' kamam kate' tan chiwane'n swutz, nin tan jale'n chime'bi'l. 37 Poro tan paj yi ja kajuch kil swutzu', cyakil kacosech yi na je' swutzak kacojibil, cho'n na ben x̄chik'ab yi e' rey yi e' awer nak yi na chicawun skibaj. Na chicawun skibaj, nin na cho'c tan kaxile'n. Qui'c jun e'chk takle'n yi qui'k na aj x̄chik'ab, nicy' nin o' ketz scyuch' kawun. Junawes ato' jak' chica'wl. Tan cyakil yi e'chk xtxolbila'se'j na kabisun," stzun Esdras bantz tul oración.

Yi bnixe'n jun u'j tetz quiwel chiyol yi chixomok te Ryos

38 Tan cyakil yi e'chk taklen yi mbajij ske'j, ja katxum tan koque'n junt tir jak' ca'wl Ryos. Nin tetz quiwel kayol, ja cu' katz'ibal yi xtxolbila'tz tul jun u'j, nin ja oc jun sey te'j. Nin ncha'tz ja cu' wi' kak'ab tej, yi o' bajxom, scyuch' e' xonl Leví, scyuch' yi e' kapale'il.

Yi chisukil yi e' xonl Israel chiyol tan chibnol tane'n yi ca'wl Ryos

10 ¹Je yi kabi' yi o' yi cu' wi' kak'ab te yi u'j yi bnix ka'n kale o' sukwit yi skabne' tane'n yi ca'wl Ryos. Cu' weri imbi' yi in gobernador, yi in Nehemías, yi cy'ajl Hacalías.

²Ncha'tz cu' chibi': Sedequías, Seraías, Azarías, Jeremías, ³Pasur, Amarías, Malquías, ⁴Hatús, Sebanías, Maluc, ⁵Harim, Meremot, Obadías, ⁶Daniel, Ginetón, Baruc, ⁷Mesulam, Abías, Mijamín, ⁸Maazías, Bilgai tu Semaías. Cyakil yi e'a'tz, e'
cu'n pale'.

⁹Ncha'tz je chibi' yi e' xonl Leví yi cu' wi' chik'ab te'j: Josué yi cy'ajl Azanías, tu Binuy yi xonl Henadad nin Cadmiel. ¹⁰Scyuch' yi e' titz'un yi na chibi'aj Sabanías, tu Aodías, Kelita, Pelaías tu Hanán, ¹¹Micaá, Rehob, Hasabías, ¹²Zacur, Serebías, Sebanías, ¹³Hodías, Bani nin Beninu.

¹⁴Ej, nin je chibi' yi e' kawi' banl wi' tetz tnum: Paros, Pahat-moab, Elam, Zatu, Bani, ¹⁵Buni, Azgad, Bebai, ¹⁶Adonías, Bigvai, Adín, ¹⁷Ater, Ezequías, Azur, ¹⁸Hodías, Hasum, Bezai, ¹⁹Harif, Anatot, Nebaí, ²⁰Magpiás, Mesulam, Hezer, ²¹Mesezabeel, Sadoc, Jadúa, ²²Pelatías, Hanán, Anaías, ²³Oseas, Hananías, Hasub, ²⁴Halohes, Pilha, Sobec, ²⁵Rehum, Hasabna, Maasías, ²⁶Ahías, Hanán, Anán, ²⁷Maluc, Harim nin Baana.

²⁸Ncha'tz cu' wi' chik'ab yi e' mas xonl Israel chi quitane'n yi e' pale', scyuch' yi e' xonl Leví, scyuch' yi e' q'uicy'lom puert, scyuch' yi e' ajbitz, scyuch' yi e' chakum yi na chixcon le ca'l Kataj, scyuch' cyakil yi e' mas wunak yi nsken chijatx quib, scyuch' yi e' awer nak, tuml cyakil quixkel, scyuch' yi e' chinitxa' yi nsken ul cyajtza'kl. Tircu'n e'a's cu' len wi' chik'ab te yi jun kayola'tz.

²⁹Ej, nin ncha'tz junit ban chitxumu'n scyuch' yi e' chixonl, scyuch' cyetz cyajcawil. Nintzun e' suk chiyol, yi ḫchixomok te yi ca'wl kaRyosil, yi tak'nak i' tetz Moisés yi elsanl stzi' i'. E' suk chiyol, yi ḫchibne' tane'n yi ca'wl tu yi tajbil Ryos.

³⁰Je chiyole'j yi nchisuk tetz Kataj:

Qui'c rmeril tan kak'ol ama'l tan tumewe'n jun kanitxa' scyuch' yi e' awer nak. ³¹Nin qui'c rmeril tan kalok'ol jun e'chk takle'n scyetz yil chu'l tan c'ayi'n le yi jun k'ej ujle'n, nka alchok junt k'ej yi xan skawutz ketz.

Ncha'tz ja bixe' ka'n yi tajwe'n tan tujewe'n katx'otx' yil jepon yi juki'n yob. Ntin kak yob skak'ujk swutz yi katx'otx', ma le juki'n yob stz'ujek ka'n. Ej, nin ncha'tz yil jepon yi juki'n yoba'tz, tajwe'n kacuy chipaj yi e' katanum yi at chitx'ok'be'n sketz.

³²Ncha'tz bixe' ka'n tan kak'ol len jun tal xti'l sakal le jujun yob tan jale'n yi bambil xe ca'l Kataj. ³³Chi tane'n yi pwok yi na xcon tan lok'che'n yi pam yi na cyaj cyen swutz Kataj, tu yi e'chk oy yi tajwe'n tz'oylij cyakil k'ej. Nin tan lok'che'n yi tx'ixwatz yi na pat-xij cyakil k'ej, tu yi e'chk mas tx'ixwatz yi na pat-xij le jujun k'ej ujle'n, tu yi e'chk oy yi na koy yi na jal yi ne'xaw, tu yi e'chk mas k'ej yi xansa'nt.

Ncha'tz ja bixe' ka'n tan kak'ol len kacutxuj, bantz jale'n yi e'chk mas oy yi tajwe'n tz'ak'lrij, chi tane'n yi oy tan jakle'n cuybil kapaj. Ej, nin tan jale'n tircu'n yi tajwe'n tan banle'n kamunl swutz Kataj.

³⁴Ncha'tz cyakil e' yi e' pale' scyuch' yi e' xonl Leví, scyuch' cyakil yi e' mas katanum, o' oc tan tx'ilu'n ske'j yi na' scyetz jujun najal tz'ulsan yi si' yi xconk le yi ca'l Kataj. Tajwe'n yil tz'opon yi si'a'tz te yi e'chk k'ej yi bixba'nt tan xcone'n le patbil tx'ixwatz, quib yi tz'iba'nt cyen le ley.

³⁵Ncha'tz ja bixe' yi tz'ul cyakil yi bajx wutz yi kujul ka'n xe ca'l Kataj.

³⁶Ncha'tz ja bixe' ka'n yi skak'e' yi bajx kanitxa' tetz Kataj, tu yi bajx cyal yi kawacx scyuch' cyakil kawun, chi tz'iba'nt cyen tul yi ley. Nin cho'n chopon ka'n ḫchiwutz yi e' pale' yi ate' tan banle'n chimunl le ca'l Kataj.

³⁷Ncha'tz ja bixe' ka'n yi kak'e' yi kadiesum, scyetz yi e' kapale'il. Na yil je' yi katriw tu yi bajx wutz yi e'chk lo'baj, tu yi bajx wutz uva, tu yi bajx aceit yi na bnix te wutz oliw, cho'n tz'opon ka'n öchiwutz yi e' xonl Leví. Na ya'stzun cyetz chibambil.

³⁸Nin yil chopon yi e' xonl Leví tan c'ulche'n yi e'chk oya'tz, tajwe'n xomnin jun pale' scye'l, jun scyeri yi xonl Aarón. Yil molxij cya'n, ba'n tzun tz'a'y yi diesum cya'n le ca'l Kataj.

³⁹Ja bixe' ka'n cyakil yi e' xonl Israel scyuch' yi e' xonl Leví, tan kak'ol len e'chk koy yil je' kacosech. Kak'e' te kuxi'n triw tu yi ta'al uva yil molxij ka'n, tu yi aceitil yi wutz oliw. Cho'n tz'opon ka'n kale na molxe't yi e'chk oy le ca'l Kataj, kale na cha'te't yi e' pale', scyuch' yi e' q'uicy'lom ca'l Kataj, scyuch' yi e' aj bitz te yi na cha'tij tan banle'n chimunl. Na ja bixe' ka'n yi quil tz'el yi ca'l Kataj te kac'u'l.

Yi je'n yi censo tan Nehemías

11 ¹Itzun bantz cho'n tzun e' cyaje'n cyen yi e' ajcaw tetz tnum tan najewe'n Jerusalén. Ma yi e' mas wunak nintzun oc tx'ilu'n. Lajlaj tzun najal e' baje'n quilel. Nin te yi lajlaj najala'tz jun ntzi' najal tajwe'n tan chinajewe'n Jerusalén, yi ama'l yi wi'nin xanil. Ma yi e' mas najal cho'n öchinajank tulak e'chk mas tnum.

²Cyak'ol tzun yi e' mas wunak chibani squibaj yi e'a'tz yi tetz cu'n cyalma' e' cyaje'n cyen tan najewe'n Jerusalén. ³Ntin yi e' ajcaw scyetz yi e' xonl Israela'tz, cho'n chichaje'n cyen tan najewe'n Jerusalén. Ma yi e' mas xonl Israel, scyuch' yi e' pale', scyuch' yi e' xonl Leví, scyuch' yi e' chakum le templo, scyuch' yi e' mos k'ajtzun Salomón, cho'n chinajewe'n tul e'chk mas tnum cwent Judá. Öchijunale'n cu'n te chi'ama'l.

⁴Je chibi' cobox xonl Judá tu yi cobox xonl Benjamín yi e' cyaj cyen Jerusalén.

Yi chibi' yi e' xonl Judá i'tz:

Atañas yi cy'ajl Uzías, nin yi Uzíasa'tz, i' yi cy'ajl Zacarías.

Ma Zacarías i' cy'ajl Amarías.

Ma Amarías i' cy'ajl Sefatías.

Ma Sefatías i' cy'ajl Mahalaleel.

Ma Mahalaleel i' xonl Fares.

⁵Yi junt xonl Judá i'tz Maasías, yi cy'ajl Baruc.

Ma Baruc i' cy'ajl Colhoze.

Ma Colhoze i' cy'ajl Hazaías.

Ma Hazaías i' cy'ajl Adías.

Ma Adías i' cy'ajl Joariib.

Ma Joariib i' cy'ajl Zacarías, yi cy'ajl Siloni.

⁶Cyakil yi e' xonl Faresa'tz yi e' cyaj cyen tan najewe'n le tnum Jerusalén, i'tz cyaj cient tu oxc'al tu wajxak chixone'n, nin cyakil yi e'a's nsken tz'ak chiyob.

⁷Ma yi e' xonl Benjamín i'tz:

Salú yi cy'ajl Mesulam.

Ma Mesulam i' cy'ajl Joed.

Ma Joed i' cy'ajl Pedaías.

Ma Pedaías i' cy'ajl Colaías, yi cy'ajl Maasías.

Ma Maasías i' cy'ajl Itiel.

Ma Itiel i' cy'ajl Jesaías.

⁸Ncha'tz ja chicyaj cyen yi e' titz'un Salú Jerusalén. Je chibi'e'j: Gabai tu Salai. Cyakil yi e' xonl Benjamína'tz, i'tz beluj cient tu junak wajxak chixone'n. ⁹Nin yi cyajcawil, i'tz Joel yi cy'ajl Zicri, tu Judá yi cy'ajl Senua, yi ca'p ajcaw tetz tnum.

¹⁰Ma yi e' pale' yi e' cyaj cyen le tnum i'tz:

Jedáfas, yi cy'ajl Joarib, nin Jaquín.

¹¹Nin Serañas yi cy'ajl Hilcías.

Ma Hilcías i' cy'ajl Mesulam.

Ma Mesulama'tz i' cy'ajl Sadoc.

Ma Sadoc i' cy'ajl Meraiot yi cy'ajl Ahitob.

Yi jun Serafás'a'tz, i' yi wi'tz ajcaw xe ca'l Kataj.

¹²Ncha'tz ja chicyaj cyen mas pale' yi na chak'uj xe ca'l Kataj. At wajxak cient tu junak cob chixone'n.

Nin ncha'tz cyaj cyen yi pale' yi na bi'aj Adaías, yi cy'ajl Jeroham.

Ma yi Jeroham'a'tz i' cy'ajl Pelalías.

Ma Pelalías i' cy'ajl Amsi.

Ma Amsi i' cy'ajl Zacarías.

Ma Zacarías i' cy'ajl Pasur.

Ma Pasur i' cy'ajl Malquías.

¹³Ncha'tz at cob cient tu ca'wunak cob xonl Adaías yi e' cyaj cyen tan najewe'n le tnum Jerusalén. Nin yi e'a's, e' len cu'n ajcaw te jujun k'u'j najal.

Ncha'tz cyaj cyen Amasai yi cy'ajl Azareel.

Ma yi Azareela'tz i' cy'ajl Azai.

Nin yi Azai i' cy'ajl Mesilemot, yi cy'ajl Imer.

¹⁴Yi tajjal chixone'n yi e' cyaj cyen tan najewe'n Jerusalén scyeri e' xonl Amasai, i'tz jun cient tu junak wajxak chixone'n. Nin yi e'a'tz yi e' oc tajjal, i'tz yi e' yi nsken tz'ak chiyob. Nin yi chibajxom i'tz Zobdiel yi cy'ajl Gedolim.

¹⁵Ma ḫchixo'l yi e' xonl Leví yi e' cyaj cyen tan najewe'n Jerusalén, at Semañas yi cy'ajl Hasub, yi Hasuba'tz i' cy'ajl Azricam.

Ma Azricam i' cy'ajl Hasabías.

Ma Hasabías i' cy'ajl Buni.

¹⁶Nin cyaj cyen Sabetai tu Jozabad, yi cyajcawil yi e' xonl Leví. Ncha'tz e' ajcaw scye'j yi e' ak'unwil yi nchak'uj wutzk'anil yi ca'l Kataj.

¹⁷Nin ncha'tz cyaj cyen junt pale' yi na bi'aj Matanías yi cy'ajl Micaía.

Yi Micaíaja'tz, i' cy'ajl Zabdi.

Ma Zabdi i' cy'ajl Asaf. Yi Asafa'tz i' bajxom scye'j yi e' ajbitz yi na chixcon tan tyoxi'n, nin tan c'u'laje'n Kataj.

Ej, nin ncha'tz cyaj cyen Bacbuquías yi ca'p cy'ajl Abda.

Yi Abdaja'tz, i' cy'ajl Samúa.

Ma Samúa i' cy'ajl Galal.

Ma Galal i' cy'ajl Jedutún.

¹⁸Yi tajjal chixone'n yi e' xonl Leví yi e' cyaj cyen Jerusalén, yi tnum yi wi'nin xanil, i'tz cob cient tu jun mutx' tu cyaj chixone'n.

¹⁹Ncha'tz yi e' q'uiicy'lom sawan yi e' cyaj cyen tan chinajewe'n Jerusalén, i'tz: Acub, Talmón, scyuch' e' chixonl. I'tz jun cient tu oxc'al tu coblaj chixone'n.

²⁰ Ma yi e' mas xonl Israel, scyuch' yi e' mas pale', scyuch' yi e' mas xonl Leví, cho'n e' najewe'n lakak mas tnum cwent Judá. Ḍchijunale'n cu'n te yi chi'ama'l.

²¹ Ma yi e' yi na chak'uj le ca'l Kataj, cho'n chinajewe'n Jerusalén, le jun ama'l yi na bi'aj Ofel. Yi chibajxom i'tz, Ziha tu Gispa.

²² Nin yi cyajcawil yi e' xonl Leví yi e' cyaj cyen Jerusalén i'tz, Uzi yi cy'ajl Bani. Yi Bani i' cy'ajl Hasabías, yi cy'ajl Atanías, yi cy'ajl Micaías. E' len cu'n xonl Asaf, nin e' len cu'n ajbitz xe ca'l Kataj. ²³ At e'chk ca'wl yi cyajnak cyen tk'ol yi rey yi tajwe'n tan chixcone'n ajbitz le ca'l Kataj cyakil k'ej. Ej, nin cyakil e' ak'lij len chitarey. ²⁴ Ej, nin cyaj cyen Petaías yi cy'ajl Mesezabee'l, jun scyeri xonl Zera, yi cy'ajl Judá, tetz k'ajbil rey Ḍchiwutz yi e' mas tanum.

Yi e'chk ama'l kale e' a'te't yi e' mas xonl Israel

²⁵ Cho'n tzun cyopone'n yi e' mas xonl Judá tan najewe'n le ama'l Quiriat-arba, Dibón, Jecabseel.

²⁶ Nin at e', e' naje' le yi ama'l Jesúa, Molada, Bet-pelet, ²⁷nin Hazar-sual, Beerseba, nin cyakil yi e'chk tal ne'ḥ aldey yi at cwent. ²⁸ Nin ncha'tz at e', e' naje' Siclag, Mecona, tu yi e'chk aldeyil yi at cwent.

²⁹ Nin at e', e' a'tij le ama'l En-rimón, Zora, Jarmut. ³⁰ Nin Zanoa, Adulam tuml cyakil yi e'chk aldeyil. Nin at e', e' naje' Laquis, Azeca tuml yi e'chk aldey naka'jil. Cho'n xe'te'n tzaj chi'ama'l Berseba, jalen tjoco'j Hinom.

³¹ Ma yi e' xonl Benjamín yi qui e' cyaj Jerusalén, cho'n cya'te'n le ama'l Geba, Micmas, Aía, Bet-el tuml yi e'chk aldey yi at cwent. ³² Nin le tnum Anatot, Nob, Ananías. ³³ Hazor, Ramá, Gitaím, ³⁴Habdi, Seboim, Nebalat, ³⁵Lod, Ono, jalen tjoco'j kale najlche't yi e' ajchemol.

³⁶ Ncha'tz ate' cobox xonl Leví yi ak'lij chi'ama'l Ḍchiwutz yi e' xonl Judá nin Ḍchiwutz yi e' xonl Benjamín.

12 ¹Je chibi' yi e' pale', scyuch' yi e' xonl Leví yi e' ul tzone'j Jerusalén te Josué, tu Zorobabel yi cy'ajl Salatiel. Yi e' pale'a'tz i'tz Seraías, Jeremías, Esdras, ²Amarías, Maluc, Hatús, ³Secanías, Rehum, Meremot, ⁴Iddo, Gineto, Abías, ⁵Mijamán, Maadías, Bilga, ⁶Semaías, Joiarib, Jedías, ⁷Salú, Amoc, Hilcías, nin Jedaías. Ya'stzun yi cyajcawil yi e' pale' scyuch' yi e' mas chixonl yi e' a'tij te yi tiemp tetz Josué.

⁸ Ma yi e' xonl Leví yi e' ajbitz, i'tz: Josué, Binuy, Cadmiel, Serebías, Judá nin Matanías. Yi e'a'tz scyuch' yi mas cyuch', e' xcon tetz ajbitz yi na chimol quib tan banle'n tane'n chimunl. ⁹Ej, nin ncha'tz e' ul Bacbuquías tu Uni, scyuch' yi e' mas cyuch', yi e' cu'n ajbitz. Cho'n txicliche' Ḍchiwutz yi e' mas cyuch'a'tz tan tak'le'n chik'ajsbil.

Yi chixonl yi e' pale'

¹⁰ Itzun yi Josué'a'tz i' yi taj Joiacim. Ma Joiacim i' taj Eliasib. Ma Eliasib ya'stzun taj Joíada. ¹¹ Ma Joíada ya'stzun taj Jonatán. Ma Jonatán i' taj Jadúa.

¹² Ej, itzun te yi tiemp tetz Joiacima'tz, at e' pale' yi e' bajxom te jujun k'u'j najal yi chixonl quib. Je chibi' yi e' bajxoma'tz: Yi e' tu Seraías i'tz Meraías. Ma yi e' tu Jeremías i'tz, Hananías. ¹³ Ma yi e' tu Esdras yi chibajxom i'tz: Mesulam. Ma yi e' tu Amarías i'tz, Johanán. ¹⁴ Ej, nin yi chibajxom yi e' tu Melicú i'tz Jonatán. Ma yi e' tu Sebanías i'tz, Ḫep. ¹⁵ Ma yi e' tu Harim i'tz, Adna. Nin yi e' tu Meraiot

i'tz Helcai. ¹⁶Ma yi e' tu Iddo i'tz, Zacarías, nin yi e' tu Ginetón i'tz Mesulam. ¹⁷Nin yi e' tu Abías, i'tz Zicri. Ej, nin yi e' tu Maniamín. Nin yi e' tu Moadias i'tz, Piltai. ¹⁸Ej, nin yi e' Bilga i'tz, Samúa. Nin yi e' tu Semaías i'tz, Jonatán. ¹⁹Ma yi e' tu Joiarib i'tz, Matenai. Ej ma yi e' tu Jedaías i'tz, Uzi. ²⁰Ma yi e' tu Salai i'tz, Calai. Nin yi e' tu Amoc i'tz, Eber. ²¹Ma yi e' tu Hilcías, i'tz, Hasabías. Ej ma yi e' tu Jedaías i'tz Natanael.

Yi e' chibajxom yi xonl Leví

²²Ma jalu', je chibi' yi e' xonl Leví yi nchixcon jalen te yi tiemp tetz Darío yi chireyil yi e' aj Persia: Joiada, Johanán tu Jadúa, yi e'a'tz e' len cu'n bajxom nin cu' len chibi' scyuch' yi e' mas xonl Leví yi ate' jak' chica'wl. Ncha'tz ja cu' chibi' yi e' xonl Leví yi nchixcon tetz pale' te yi jun tiempa'tz. ²³Ncha'tz ja cu' chibi' yi e' bajxom te yi jujun k'u'j xonl Leví yi chixonl quib, tul yi liwr tetz crónica, ja cu' chibi' jalen te yi tiemp tetz Johanán, yi mamaj Eliasib.

²⁴Nin yi chibi' yi e' chibajxom yi e'a'tz i'tz: Hasabías, Serebías, Josué, Binuy tu Cadmiel. Na ilenin at cob k'u'j ajbitz le templo tan banle'n chiturno tan bitz, nin tan tyo'i'n tetz Kataj chi yi ca'wl yi talnak Luwiyi yi ḥchakum Ryos.

²⁵Ma yi e' q'uiicy'lom sawan i'tz: Matanías, Bacbuquías, Obadías, Mesulam, Talmón tu Acub.

²⁶Cyakil yi e'a'tz ja cha'tij te yi tiemp tetz Joiacim, yi cy'ajl Josué, yi mamaj Josadac. Ej, nin ite'n nin tiempa'tz ya'stzun yi at tzaj Nehemías tetz gobernador. Ma yi Esdras i' pale' nin i' ajtz'ib.

Yi ticy'e'n wutz k'ej yi tapij

²⁷Itzun bantz yi ticy'e'n wutz k'ej yi tapij yi bnix solte'j Jerusalén. Nintzun ben mantar tan chichakle'n cyakil yi e' xonl Leví yi ate' tulak e'chk ama'l, tan cyule'n Jerusalén tan ticy'se'n wutz k'ej yi tapija'tz. Je na tal yi stziblal yi ben scyetze'j: "Kamole' kib tan ticy'se'n wutz k'ej yi tapij, nin tajwe'n katzatzin. Kabitzink tan tak'le'n kak'ajsbil, nin ba'n xcon e'chk ma'cl ka'n chi tane'n e'chk platillo, arpa tu lira."

²⁸Chimolol tzun quib yi e' ajbitz, yi e' xonl Leví yi ate' lakak aldey, yi at solte'j Jerusalén, tu yi e' yi najlche' le e'chk aldey cwent Netofa. ²⁹Tu yi e' yi ate' le e'chk ama'l cwent Gilgal, tu yi e' yi ate' wi ḥk'ajlaj cwent Geba tu Azmavet. Na yi e' aj bitza'tz nsken cha'jt tulak e'chk ama'l solte'j Jerusalén.

³⁰Chixansal tzun quib yi e' pale'. Ncha'tz e' ban yi e' xonl Leví. Kalena's tzun cyoque'ntz tan chixanse'n yi e' mas xonl Israel, nin tan xanse'n yi e'chk sawan tu cyakil yi tapij.

³¹Nintzun incawunintz scyetz yi e' ajcwaw scyetz yi e' aj Judá tan chije'n tibaj yi tapij.

Ncha'tz e' bixe' cob k'u'j ajbitz wa'n tan chixone'n tibaj yi tapija'tz. Cho'n bene'n jun k'u'j le jalaj kasbal yi q'uil tetz yi sawan kale na ele't e'chk tz'is.

³²Bajxche' jujun k'u'j aj bitza'tz ḥchiwutzak yi e' wunak yi cob cuntu' e' el. Xomche' nin Osaías scyuch' jun k'u'j yi e' aj Judá.

³³Je chibi'e'j: Azarías, Esdras, Mesulam, ³⁴Judá, Benjamín, Semaías, tu Jeremías.

³⁵Ncha'tz xomche' cobox pale' scye'j yi na chitzan tan toce'sn e'chk chun. Nin i'tz Zacarías yi cy'ajl Jonatán. I' xonl k'ajtzun Semaías, Matanías, Micaías, Zacur

tu Asaf.³⁶ Ncha'tz xomche' cobox xonl Zacarías. I'tz: Semaías, Azarael, Milalai, Gilalai, Maai, Natanael, Judá tu Hanani. Yi e'a'tz, ya'stzun yi e' yi na chitzan tan tocse'n e'chk ma'cl yi alijt cyen tak'un Luwiy yi rey yi ḥchakum Ryos. Nin yi kawutzile'n ajchusun ta' Esdras, cho'n bajxij i' ḥchiwutz cyakil yi e' pale'a'tz.

³⁷ Cho'n tzun quicy'e'ntz tibaj yi sawan yi na bi'aj La Fuente. Poro tan chixone'n le je'nak ja chixon tibaj yi tapij yi yotxi'n tane'n. Ej nin ja chicy'ak tibaj yi ca'l k'ajtzun Luwiy yi rey, jalen yi cyopone'n kale atit yi sawan yi na bi'aj Tetz A' yi na xmayinin tele'n tzi'n.

³⁸ Ma yi ca'p k'u'j ajbitz, cho'n cyaje'n le kamax. Cho'n tzun xomchin nin wetz wutz chicoc yi e'a'tz, scyuch' yi e' mas katanum. Cho'n kaxe'te'n tzaj tan xo'n tibaj yi tapij kale atit yi Torre Tetz Chuj jalen kale atit yi tapij yi nim wutz.³⁹ O' icy'ak tibaj yi sawan Tetz Efraín tu yi sawan yi na bi'aj Jesana tu yi sawan yi na bi'aj Tetz Cay. Nin o' icy'ak kale atit yi torre tetz Hananeel, tu yi torre Los Cien, jalen kale atit yi sawan Scyetz Cneru!. Ma yi kopone'n kale atit yi sawan kale atit chica'l yi e' q'uicy'lom, cho'n tzun o' tanewe'ntz.

⁴⁰ Kalena's tzun kopone'ntz wutzk'anil yi ca'l Kataj.

Yi kopone'n nintzun e' nuc' quib yi cob k'u'j ajbitza'tz. Ncha'tz o' ban ketz scyuch' yi cobox ajcaw tetz tnum yi xomche' swe'j.

⁴¹ Yi e' pale' yi e' oc tan tocse'n e'chk chun i'tz: Eliacim, Maaseías, Miniamín, Micaías, Elioenai, Zacarías, Hananías. ⁴² Maasías, Semaías, Eleazar, Uzi, Johanán, Malquías, Elam tu Ezer.

Ma yi e' ajbitz nintzun e' octz tan bitz. Nin yi chibajxom i'tz Izrahías.⁴³ Ej, nin te yi jun k'eja'tz koy e'ch katx'ixwatz tetz Kataj. Wi'nin tzun katzatzine'n te yi jun k'eja'tz, na nin tak' Ryos tzatzin sketz. Cyakil yi e' xna'n tu e' nitxa' ja chitzatzin. Nin yi jun chin tzatzina'tz yi bajij, ja quibit yi e' wunak yi ate' joylaj len yi tnum.

Yi e'chk oy yi baj opon scyetz yi e' pale' scyuch' e' xonl Leví

⁴⁴ Ej, nin ite'n nin k'eja'tz e' bixe' cobox yaj tan stz'amle'n e'chk oy, chi tane'n pwok tu e'chk ofrent, tu e'chk bajx wutz ujul, nin tan stz'amle'n e'chk diesum, nin tan colche'n cyakil e'chk bajx wutz yi e'chk ujul yi na opon cyak'un yi e' mas xonl Israel yi ate' tulak mas tnum. Yi e'chk oya'tz i'tz tetz chibambil yi e' pale', scyuch' yi e' xonl Leví, na cyakil yi e' xonl Israel, e' tzatzin scye'j yi e' pale', scyuch' yi e' xonl Leví,⁴⁵ scyuch' yi e' ajbitz, nin yi e' q'uicy'lom sawan. Na yi e'a'tz ya'stzun e' na chixcon tan banle'n chimunl swutz Kataj, nin tetz cu'n cyalma' cyoque'n tan banle'n chimunla'tz, nin tan xanse'n yi e'chk takle'n, chi yi bixba'nt cyen tan k'ajtzun Luwiy tu Salomón yi tetz cy'ajl. ⁴⁶ Na tenxchan cyen te yi tiemp tetz Luwiy tu yi tiemp tetz Asaf, ate' chibajxom yi e' ajbitz. Nin ja chixcon yi e' ajbitza'tz yi na oc e'chk culti'n tan tak'le'n chik'ajsbil nin tan tyoxi'n tetz Kataj.

⁴⁷ Cha'stzun te, te yi tiemp tetz Nehemías tu Zorobabel, cyakil yi e' xonl Israel ja cyak' yi e'chk wutz yi ujul tetz chiwa' yi e' ajbitz scyuch' yi e' q'uicy'lom tetz sawan. Nin ja cyak' yi e'chk takle'n yi tajwe'n scyetz yi e' xonl Leví. Ncha'tz e' ban scye'j yi e' pale', yi e' xonl Aarón.

Yi chibansalt quib swutz Kataj Ryos

13 ¹ Itzun bantz te yi jun tiempa'tz nintzun oc si'le'n yi liwr tetz Moisés skawutz. Ej, nin te yi na tzan si'le'n skawutz, nintzun jal jun xtxolbil

yi na tal yi qui'c rmeril tan cyoque'n yi e' aj Amón scyuch' yi e' xonl Moab tetz cyajjal yi e' tanum Ryos. ²Na yi e'a'tz, quinin e' el tzaj tan tak'le'n jujun chiwa' nka mu'x quic'a' yi e' kamam kate' xonl Israel te yi na chixon tan cyule'n tzone'j. Ma na ja cyak' pwok tetz Balaam tan toque'n tan jakle'n chicaws. Poro nk'e'tz chicaws tak' Ryos ma na mas chibanal tak' i!.

³Itzun yi quibital yi xtxolbila'tz yi na tal yi ley, nintzun e' octz tan chijatxle'n len yi e' yi nsken cyok'bej quib scyuch' awer nak.

⁴Poro Eliasib yi pale', yi at tan q'uicy'l'e'n yi e'chk takle'n yi at xe ca'l Kataj, cyajwutz quib tu Tobías. ⁵Nsken tzun tak' i' jun cuart yi at le templo, tetz Tobías tan najewe'n tul.

Cho'n tk'ol i' yi jun cuarta'tz kale na chicolxe't yi e'chk oy tu e'chk insens, tu e'chk ma'cl yi na xcon xe ca'l Kataj. Nin cho'n na colxij yi e'chk diesum tu yi ixi'n triw yi na opon tetz Kataj. Nin cho'n colij yi e'chk win tu aceit yi na xcon cyak'un yi e' xonl Leví, scyuch' yi aj bitz, scyuch' yi e' q'uicy'lom sawan, nin yi na ak'lilj scyetz yi e' pale'. Nin ya'stzun yi cuart yi xcon tan Tobías.

⁶Yi baje'n cyakil yi xtxolbila'tz, quibin wetz atin tzone'j Jerusalén. Na cho'n atin pon Babilonia. Na te yi tiempa'tz, ya'stzun yi nsken el junak coblajix yob tan Artajerjes yi rey tan cawu'n tibaj yi amala'tz. Poro yi tele'n cobox tiemp wa'n, nintzun injakt impermis tan wule'n junt tir tzone'j Jerusalén.

⁷Yi wule'nt nintzun wil yi chin cachi' nin yi ban Eliasib, na nin tak' i' ama'l tetz Tobías tan najewe'n tul jun cuart le ca'l Kataj, wech awer nak i!.

⁸Yi wital yi xtxolbila's nintzun chi'ch inc'u'litz te Eliasib. Imbene'n tzun tan telse'n tzaj cyakil yi e'chk be'ch tetz Tobías yi at le jun cuarta'tz.

⁹Incawune'n tzuntz tan cyoque'n yi e' pale' tan xanse'n junt tir yi jun cuarta'tz. Kalena's tzun toque'nt yi e'chk ma'cl yi na xcon xe ca'l Kataj tu yi e'chk insens, tu yi e'chk oy.

¹⁰Ej, nin ncha'tz a'lchij swetz yi qui't na ak'lilj yi chibambil yi e' xonl Leví yi na chixcon le ca'l Kataj. Nin tan yi qui na ak'lilj yi tajwe'n scyetz, nsken che'l ojk le ca'l Kataj, nin nsken chopon tulak cyetz chi'ama'l.

¹¹Imbene'n tzuntz tan chiyajle'n yi e' ajcaw, na nxac ncyaj cyen quilol yi ca'l Kataj. Chibaje'nt tzun inmolol yi e' pale' scyuch' yi e' xonl Leví. Nintzun e' oc junt tir wa'n te yi cyak'un yi bixba'n che't sju'.

¹²Ej itzun bantz, tircu'n tzun yi e' aj Judá ul len chidiesum cya'n tu ixi'n triw, tu win, tu aceit. Nin opontz cya'n kale na molxe't yi e'chk oy le ca'l Kataj.

¹³Chibixewe'n tzun cobox bajjom wa'n tan tilwe'n yi amal' kale na molxe't yi e'chk oya'tz. Bixe' Selemías yi pale', tu Sadoc yi ajtz'ib, tu yi xonl Leví yi na bi'aj Pedañas, scyuch' cobox ch'eyanl cyetz. Oc Hanán yi cy'ajl Zacur, yi mamaj Matanías, na i'tz jun yaj yi ba'n k'uke' kac'u'l te'j. E' tzun e' bixe'-tz tan jatxle'n yi e'chk oya'tz.

¹⁴"Ma jalu' ilu' Kataj Ryos yi atu' tcyaj', qui'k tz'el cyakil yi xtxolbila'tz te c'u'lul' yi mimban te yi ca'lul', tu yi mimban tan chimolche'n yi e' intanum tan cyoque'n junt tir tan c'u'laje'nu'. Qui'k tz'el te c'u'lul' Ta!," chinch tzun bantz tetz Kataj Ryos.

¹⁵Ncha'tz wil te cobox k'leja'tz, yi at e' intanum aj Judá yi na chak'uj tan banle'n win tul e'chk k'ej ujle'n. Ncha'tz at e' yi na chitzan tan teke'n triw, nin at e' yi na chitzan tan teke'n win, tu uva, tu wutz higo. Nin at e' yi ja xcon buru'

cya'n tan teke'n e'chk takle'na'tz. Ncha'tz ja wil yi at wi'nin e' yi na chopon tan c'ayi'n Jerusalén tul e'chk k'ej ujle'na'tz.

Woque'n tzuntz tan chiyajle'n, tan paj yi na chic'ayin lakak k'ej ujle'n.

¹⁶ Ncha'tz at aj Tiro na chu'lak lak e'chk k'ej ujle'n tan c'ayi'n cay tu e'chk mas takle'n, scyetz yi e' judiy yi najlche' Jerusalén. ¹⁷ Nintzun e' inyaj yi e' bajxom cwent Judá:

—¿Mbi na chibantu'? ¿Nxac na chitzanu' tan pajle'n yi jun k'ej ujle'n? ¿Nxac na chitzanu' tan juchle'n quilu' swutz Ryos? ¹⁸ Yi xtxolbile'j yi na chitzanu' tan banle'n, ite'n nin banake' yi e' kamam kate' yi chijuchul quil swutz Ryos. Cha'stzun te ja ul wi'nin kacaws, nin ja ul wi'nin sotzaj c'u'lal skawutz tuml yi tnum kale ato't, na ja cu' woc!. ¿Na ptzun cyajtu' yil kak' ch'on tetz Kataj, nin na ptzun cyajtu' tz'ul kacaws tan i'? Nxac tzun qui na chitzanu' tan banle'n tane'n yi jun k'ej ujle'n, chinch bantz scyetz.

¹⁹ Ite'n nin rata'tz incawunin scyetz cyakil yi e' wunak, yi tajwe'n tan chibnol tane'n yi jun k'ej ujle'na'tz. Ej, ninin te yi cwe'n k'ej'a'tz o' xe'tij tan banle'n tane'n yi jun k'ej'a'tz. Ja chincawunin tan jople'n e'chk sawan. Nin ja chiben inchakol cobox inchakum tan chibene'n tan q'uicy'l'e'n yi e'chk sawana'tz, bantz qui toque'n tzaj jun e'chk takle'n, nka jun ektz te e'chk k'ej ujle'n.

²⁰ Wi'nin tzun aj yocol scyuch' aj c'ayinl yi e' cyaj cyen ala' tir solte'j Jerusalén. Quinin e' oc tzaj, nin cho'n e' cyaje'n cyen tan watl solte'j yi tnum. ²¹ Imbene'n tzuntz tan chiyajle'n, nin wal scyetz yi qui'c rmeril tan chiwite'n cyen solte'j yi tapijil yi tnum.

Ncha'tz wal scyetz: "Yi kol chu'lul' junt tir lakak k'ej ujle'n, chelpon injutilu' swutz yi ama'le'j," chinch. Nin jetza'tz qui't e' ul lakak e'chk k'ej ujle'n.

²² Ncha'tz incawunin scyetz yi e' xonl Leví tan chixansal quib, nin tan chibene'n tan q'uicy'l'e'n yi e'chk sawanil yi tnum. Na lastum yi ko na katzan tan telse'n k'ej yi e'chk k'ej ujle'n.

"Ilu', ilu' Kataj Ryos, ilu' inRyosil, qui'k tz'el te c'u'lul' cyakil yi xtxolbila'tz yi mimban. Elk k'ajabu' swe'j tan yi banl talma'u!."

²³ Ncha'tz te yi cobox k'ej'a'tz, wil yi at wi'nin judiy yi nsken chume' scye'j awer nak, na at e' nsken chume' scye'j xna'n aj Asdod, aj Amón nin aj Moab. ²⁴ Nin yi chinitxa' cob cuntu' elnake', na at e' yi qui na a'w kayol cyak'un, ma na i chiyol yi e' aj Asdod, nka junt jilwutz yol na a'w cya'n.

²⁵ Nintzun je' lajpuj inwi' scye'j. Nin wal scyetz yi ploj quitane'n. At e', e' lo'lon wa'n, nin at e' yi je' inixtx'ul chin xi'il chiwi'. Nintzun wal scyetz yi tajwe'n tan chisukil chiyol swutz Kataj Ryos, tan qui't cyumewe'n scye'j yi e' xna'n awer nak. Ej, nin ncha'tz qui'c rmeril tan cyak'ol ama'l scyetz yi chinitxa' tan cyumewe'n scye'j awer naka'tz. ²⁶ Ncha'tz wal scyetz: "¿Qui pe' nachij cya'nul' yi ya'stzun juchwit Salomón til? Wech na ocnak i' tetz rey tibaj Israel. Qui'c junt rey tul junt nación yi ya'stzunk bantz chi banak i!. Wech na wi'nin na pek! Kataj Ryos te'j, na Ryos ocsan i' tetz rey tibaj cyakil yi nación tetz Israel. Poro ja juch til tan paj yi ja tok'bej tib scyuch' yi e' xna'n awer nak. ²⁷ Cha'stzun te quil kak' ama'l scyeru' tan chibnolu' yi cyeru' cyajbilu' scyuch' yi e' xna'n yi e' awer nak. Qui'k kajuch kil swutz kaRyosil tan paj yi jun xtxolbila'tz."

²⁸ At tzun Joiada yi pale' yi cy'ajl Eliasib yi wi'tz pale!. Nin oc jun scyeri yi e' cy'ajl te yi me'l Sanbalat yi aj Arón. Nin saj inwi' te i!, nin el inlajul skaxo'l.

²⁹ iI bin jalu' Ta! Qui'k tz'el chipaj chitx'ok'be'n yi e' pale'a'tz te c'u'l'u', na ja chipo'tzaj yi chimunl yi ak'ij ta'nu' scyetz. Na yi e' kapale'il'a'tz, ja chipaj yi ca'wl yi ak'ijt ta'nu' tan chixome'n te'j. Ncha'tz yi e' xonl Leví yi na chixcon le templo, ja chipaj yi ca'wl yi ak'ijt tanu' scyetz.

³⁰ Ncha'tz e' el injatxol yi e' awer nak ḥchixo'l yi e' xonl Israel. Nin e' bixe' junt tir yi e' pale' wa'n te chimunl. Ncha'tz mimban scye'j yi e' xonl Leví.

³¹ Ncha'tz bixe' wa'n tan tulse'n junt tir yi si' yi na xcon xe ca'I Kataj. Ej, nin bixe' cyen yi e'chk k'ejal wa'n yi tonal' tz'ul yi si'a'tz tu yi e'chk bajx wutz ujul. iI bin jalu' Ta', ilu' inRyosil, ulk tx'akx tc'u'l'u' cyakil yi e'chk takle'na'tz yi mimban, nin tak'u' banlu' swibaj!

ESTER

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi xtxolbil yi tz'iba'nt cyen tul yi liwre'j cho'n mbajij le ama'l Persa, yi jalu' na bi'aj Irán tu Irak. Ja bnix lo' 539—331 yob te yi ntaxk itz'lij Kajcaw Jesucristo. Ej nin yi liwre'j ja bnix te yi na cawun tzaj yi rey Asuero tentz. Jalu' itz mas cob mil o' cientíx yob jetz yi cwe'n tz'iba'n. Ej nin na jilon scye'j yi e' xonl Israel yi qui nin e' pakxij le cyetz chitanum.

Tul yi liwre'j na kil yi at wi'nin aj Persa yi ja chi'ch chic'u'l scye'j yi e' judiya'tz. Poro at jun judiy yi na bi'aj Mardoqueo yi ja nachon te yi problema'tz. Cha'stzun te ja cawun i' tetz yi reina Ester tan qui talol tetz jun yi i' tetz i' jun judiy (2:10).

Ncha'tz at cob ñchakum yi rey (3:3-4) yi e' oc tan xochle'n Mardoqueo, na nsken el chitxum tetz yi i' judiy. Ncha'tz na lajluchax yi chi'ch c'u'lal yi cy'a'n tan Amán yi bene'n tan chioxchale'n cyakil yi e' judiy swutz yi rey Asuero.

Ej nin tul yi jun liwre'j na kil yi ja nimsaj c'u'll yi reina Ester tan joyle'n puntil tan chiclaxe'n yi e' tetz tanum, ptzunk jak quim tan paj.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1–2) na jilon te yi toque'n cyen Ester tetz reina.

Yi ca'p wekl (Cap. 3) na jilon te yi bixewe'n tan Amán tan chisotzaje'n klo' yi e' judiy.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 4) na jilon te yi moxe'n Ester tan Mardoqueo tan chiclaxe'n tk'ab quimichil.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 5–6) na jilon te yi tk'ol yi rey k'ej Mardoqueo.

Yi to'e'n wekl (Cap. 7) na jilon te yi je'n ch'imbe'n Amán jak! tze'!

Yi kake'n wekl (Cap. 8:1–9:19) na jilon te yi chicolol quib yi e' judiy chik'ab chicontr.

Yi juke'n wekl (Cap. 9:20–10:3) na jilon te yi wutz k'ej yi na bi'aj "Purim".

Yi bnixe'n jun chin wutzile'n k'ej tan yi rey Asuero

1 ¹Itzun bantz yi na cawun tzaj yi rey Asuero^a tibaj cyakil yi ama'll yi na xe't tzaj cwent India jalen le ama'll cwent Etiopía. At tzaj jun cient tu junak juk provincia^b nka nación yi ate' jak tetz ca'wl.

²Yi ama'l kale najle't i' tan cawu'n itz yi tnum Susa yi at tapij soltej tan chimakle'n yi e' contr.

³⁻⁴Itzun yi tele'n ox yob tan Asuero tan cawu'n, nintzun ban i' jun chin wutzile'n k'ej tan tak'le'n chik'ej yi e' mas ajcaw yi ate' jak! ca'wl i', nin tan ñchajle'n cyakil yi tetz me'b'il tu cyakil yi e'chk takle'n balaj yi chin yube'n nin yi at tuch'. Kak tzun xaw ban yi jun chin wutzile'n k'eja'tz. Tircu'n e' baj opon yi

^a 1:1 Esd 4:6. ^b 1:1 Jun "provincia" tentz, i'tz jun wutzile'n nación chi tane'n India nka Egipto. Cyakil e'chk ama'la'tz ate' jak! ca'wl yi rey Asuero.

e' ajcawa'tz, scyuch' yi e' wi'tz ak'ol tajtza'kl yi rey, scyuch' cyakil yi e' cyajcawil yi e' sanlar, yi e' cu'n aj Persia tu aj Media, scyuch' cyakil yi e' bajxom tetz e'chk provincia yi at jak' ca'wl i'. Tircu'n e' baj opon len.

Yi bnixe'n jun chin wa'a'n tan yi rey Asuero

⁵ Itzun yi stzaje'n wi' yi jun chin wutzile'n k'eja'tz, nintzun xtxum yi rey junt chin wa'a'n tan stzajse'n wi' cyakil. Juk tzun k'ej ban yi jun chin wa'a'na'tz. Ej nin tircu'n e' baj xtxocol yi e' nim juy yi ate' le tnum Susa.

Cho'n tzun bnixe'n yi jun wa'a'na'tz wutzk'anil yi ca'l kale na cawune't i'. ⁶ Tircu'n baje'n wekol yi wutzk'anila'tz, tan e'chk xbu'k yi chin yube'n nin yi sak, tu txa'x yubil. Ma yi tz'amol tetz yi e'chk xbu'ka'tz i'tz lino cu'n yi txib yubil. Ma yi tz'amol tetz yi c'albil, i'tz e'chk argoy yi sakal cu'n. Ma e'chk tkan yi e'chk xbu'ka'tz i'tz mármol. Ma yi wuxtx'otx' banij tan balaj c'ub yi na bi'aj nácar tu mármol yi sak tu k'ek yubil. Ma yi e'chk kejbil i'tz oro tu sakal cu'n.

⁷ Ej nin cyakil yi e'chk lak yi xcon cya'n i'tz oro cu'n. Ej nin apartchik len yubil yi jujun laka'tz. Ncha'tz wi'nin win baj jatxol yi rey scyetz yi e' xtxocum. Yi win yi baj jatxol i', nim jamel. Ej nin ntin jun rey na xcye' tan lok'che'n. ⁸ Poro nsken tal yi rey scyetz yi e' ajcaw yi na chitzan tan jatxle'n scyetz wunak yi quil chiban puers scyetz yi e' txocum yi ko qui na cyaj baj win cya'n.

⁹ Ncha'tz ban Vasti, yi reina. Xtxum i' jun chin wutzile'n wa'a'n scyetz quixkel yi e' ajcaw yi e' baj opontz. Cho'n bnixe'n le ca'l rey.

¹⁰ Itzun te yi juki'n k'ej te yi jun chin wa'a'na'tz nsken oc a' twi' yi rey. Nin tan yi tzatz'i'n yi at cu'nt nintzun cawunin scyetz juk eunuco tan ticy'le'n tzaj yi reina yi ate'n yi coron twi' tan tule'n swutz i'. Na yi tajbil i', i'tz tan quilol yi mas ajcaw yi chin yube'n nin yi reina.

¹¹ Chibene'n tzun juk eunuca'tz tan ticy'le'n tzaj klo!. Yi juk yaja'tz i'tz Mehumán tu Bizta, Harbona tu Bigta, Abagta tu Zetar nin Carcas. ¹² Poro yi cyopone'n yi e' aj mantarinl, qui nin cujjij yi reina tan saje'n. Tan yi jun ajtza'kla'tz ja tzun paj i' yi ca'wl yi rey.

Wi'nin tzun ñchi'che'n c'u'l yi rey te'j. ¹³ Nin ben jakol scyetz yi e' ak'ol tajtza'kl yi chusijche' te yi ley yi mbi sbne' i' te yi reina yi qui nin mo'c jak' ca'wl i!. Ya'stzun ban i'-tz na ilenin ja jak yi tetz tajtza'kl scyetz yi e' ak'ol tajtza'kl.

¹⁴ Cho'n tzun jakol yi rey yi tajtza'kl scyetz Carsena, Setar, Admata, Tarsis, Maresna tu Memucán. Na at len cu'n chik'ej tan yi rey tan chicawune'n squibaj cyakil yi e' aj Persia tu e' aj Media tu alchok jilwutz ley. ¹⁵ Bene'n tzun jakol yi rey scyetz:

—¿Mbi na tal yi ley? ¿Mbil tzimban te yi reina yi qui nin ntocsaj inyol yi mben walol scyetz inchakum? stzun yi rey scyetz.

¹⁶ Ñchiwutz cunin tzun cyakil yi e' mas ak'ol tajtza'kl yi rey yi bene'n tlol Memucán:

—Ta!, yi na' reina, nk'e'tz ntin ja paj yi ca'wl!, ma na ncha'tz ja paj i' yi ketz kaca'wl yi o' ajcaw yi ato' jak' ca'wl!. Nin ncha'tz ja el chik'ej cyakil yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n jak' ca'wl!. ¹⁷ Na yil quibit yi mas xna'n yi mbi ban yi reina, ncha'tz cyetz chipaje' ca'wl quichmil, nin ncha'tz scyale!: “Qui nin pe' na oc yi reina jak' ca'wl yi rey, na yi bene'n chakol tetz tan yi rey, qui nin opon i,” che'ch sbne'.

¹⁸ "Ncha'tz yi quixkel yi e' ajcaw tetz Persia tu Media yil quibit yi mbi cu'n mban yi reina, quil cyak' k'ej yi quichmil nin chocopon tan oyintzi' scye'j.

¹⁹ Cha'stzun te Ta', ba'n yi nink cujiju' tan bixewe'n jun ca'wle'j tetz ketz yi o' aj Persia tu aj Media yi qui'c cuj tan xtx'ixe'n sbne' opon tunintz.^c Yi jun ca'wla'tz i'tz yi qui'c rmeril tan tule'n junt tir yi reina swutzu'. Nin tajwe'n tz'el tetz reina, nin tajwe'n joylij xel yi ba'n k'uke' kac'u'l te'j.

²⁰ "Ej nin tzinwutz wetz tajwe'n tan tele'n yi jun ca'wla'tz ñchiwi' cyakil wunak bene'n tzi'n yi ate' jak' ca'wl'. Tan yi xtxolbila'tz squibite' yi e' mas xna'n, ej nin chocopon tzuntz jak' ca'wl quichmil. Qui'c na ban yi ko at k'ej yi quichmil nka qui', stzun Memucán tetz yi rey Asuero.

²¹ Yi tbital yi rey Asuero yi yol Memucán, nintzun tzatzin i' te'j. Ncha'tz e' ban yi e' mas ajcaw, e' tzatzin te yi tajtza'kl Memucán. Ej nintzun bixe' yi jun ca'wla'tz tan yi rey Asuero yi tajwe'n cho'c yi e' xna'n jak' ca'wl quichmil.

²² Nin yi jun ca'wla'tz ben stz'ibal tan topone'n lakak tnum bene'n tzi'n. Yi jun ca'wla'tz bnix lakak jilwutz chiyol yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n. Nin ja xcon len chi'alfabeto tan tele'n chitxum cyakil wunak tetz. Nin yi jun ca'wla'tz, i'tz yi tajwe'n tan cyoque'n cyakil yi e' yaj tetz ajcaw scye'j chinajal.

Yi toque'n Ester tetz reina

2 ¹Itzun bantz yi tele'n tiemp, nin yi nsken icy' yi ñchi'ch c'u'lal te yi rey Asuero, tule'n tzun tx'akx tc'u'l yi mbi cu'n banak yi reina Vasti, tu yi caws yi ak'ljj tetz. ²Cha'stzun te cyalol yi e' ajcaw yi na chicawun xlaj i' yi xtxolbile'j tetz:

—I bin jalu' Ta', skawutz ketz, tajwe'n yil chijoylij cobox xun yi txe'n cunin quil wutz jun yaj, nin yi chin chiyube'n nin, tan je'n xtxa'olu' yi txkelu' ñchixo'l.

³ Cha'stzun te ilu' kareyil ba'n cawunu' tan chibene'n cobox chakum tan chijoyle'n yi e' balaj xun yi ate' bene'n tzi'n tan cyule'n tzone'j Susa, le ama'l kale ate't yi e' mas xna'n yi e' xconsbe'tzu'. Yil chu'l tzone'j, ba'n cho'c tetz q'uicy'be'tz yi eunuco Hegai, yi q'uicy'lom cyetz yi e' mas xna'na'tz, yi ate' tcwentu'. Na i' jun yaj yi k'uklij c'u'lul' te'j. Ba'n tzun cho'c yi e' ñchakum i', tan banle'n ba'n scyetz yi e' xuna'tz tan chiyube'n cunin. ⁴Ej nin yil chiwekxij, ba'n tzun chu'l swutzu'. Nin yi xun yil pek'u' mas te'j, ya'stzun yi txkelu' sbne' tetz xel yi reina Vasti, che'ch yi e' mas ajcaw bantz tetz yi rey.

Wi'nin tzatzine'n yi rey te yi jun xtxolbila'tz yi cyal yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaj i'. Ej nin ya'stzun bantz.

⁵ Itzun bantz, at jun yaj yi najlij le tnum Susa yi na bi'aj Mardoqueo. I' jun judiy. Cy'ajl Jair i'. Ma yi Jair i' xonl Simei. Yi Simei i' xonl Cis. E' cu'n xonl Benjamín.

⁶ Ej nin yi Mardoqueoja'tz i' jun scyeri e' aj Judá yi e' ben ticy'le'n tuml yi chireyil yi na bi'aj Jeconías.^d E' ben pres tan Nabucodonosor, rey tetz Babilonia. ⁷At tzun jun me'l yi stzicy Mardoqueo yi chin yube'n nin i' yi na bi'aj Hadasa nka Ester. Cho'n cyaje'n cyen i' te Mardoqueo yi chiquime'n yi taj xtxu'!

⁸ Ma yi tele'n yi jun ca'wla'tz tan yi rey tan chimolche'n yi e' balaj xuna'tz le tnum Susa, nin yi cyoque'n tetz q'uicy'be'tz Hegai yi q'uicy'lom cyetz yi e' xna'n yi e' xconsbe'tz yi rey, xomij tzun Ester ñchixo'l. Cho'n cyopone'n le palacio, yi

^c 1:19 Est 8:8; Dn 6:8. ^d 2:6 2R 24:10-16; 2Cr 36:10.

ca'l yi rey. ⁹Yi topone'n Ester xe ca'l yi rey nin jal balajil i' swutz Hegai. Cha'stzun te toque'n il Hegai tan wekle'n tan yube'n mas. Ncha'tz tak' balaj cumir tetz, tan baje'n ta'n. Ej nin e' ak'lij juk balaj xun tetz mos i'. Ej nin ak'lij jun balaj ama'l tetz tan ta'te'n i' txe!. Yi jun ama'lla'tz cho'n at le palacio yi xcon cya'n xun.

¹⁰Yi topone'n, qui nin tal Ester yi ko judiy i', nin qui nin tal yi na' scyetz e' xonl, na ya'stzun cawbe'n tetz tan Mardoqueo.

¹¹Ma tetz Mardoqueo cyakil nin k'ej na xa'k i' tan xo'n stzi' yi ca'l kale ate't yi e' xuna'tz, tan tilwe'n yi ko ba'n atite't Ester.

¹²Jun tzun yob e' oc yi e' xuna'tz cwent Hegai tan toque'n banle'n ba'n scyetz. Na ya'stzun cyetz chicstumbr. Ej nin te yi jun yoba'tz, kak xaw ja oc balaj aceit scye'l, yi na bnix te mirra, yi wi'nin c'o'cal. Ma yi kakt xaw oc balaj perfum scye'l tu e'chk crema yi na xcon cyak'un xna'n. Yi wi't chibnixe'n nintzun e' ben ticy'le'n chijunalen tan chajo'n ib swutz yi rey Asuero. ¹³Nin te yi na chiben tan chajo'n ib swutz yi rey at cuj tan chiwekxe'n tan alchok e'chk takle'n balaj yi at le cyetz chi'ama'l. ¹⁴Lak'bal na chiben kale atit yi rey. Ma le junt eklok cho'n na chiben ticy'le'n kale najlche't yi e' mas xna'n, yi e' ca'p txkel yi rey tane'n, yi at Saasgaz tan chiq'uicy'le'n. Na ya'stzun yi jun yaj yi k'uklij c'u'l yi rey te'j tan chiq'uicy'le'n yi xna'na'tz. Cho'n tzun na cha'tij yi e' xuna'tz jalen yi na chichakxij junt tir tan yi rey nka qui'.

¹⁵Itzun yi bene'n ticy'le'n Ester yi me'l k'ajtzun Abihail, yi stzicy Mardoqueo, swutz yi rey, ntin ben tcy'al quib yi tal Hegai tetz, yi yaj yi k'uklij c'u'l yi rey te'j. Na nsken jal balajil Ester swutz Hegai nin x̄chiwutz cyakil yi e' yi ben quiol wutz.

¹⁶Yi bene'n ticy'le'n Ester swutz yi rey, i'tz yi xaw Tebet, yi lajuji'n xaw tetz yi yob, nin i'tz yi juki'n yob tan yi rey tan cawu'n.

¹⁷Yi topone'n Ester swutz yi rey Asuero nintzun pek' mas i' te'j x̄chiwutz yi e' mas xun. Na qui nin jal junt xun ta'n yi mas balaj, chi tane'n Ester. Cha'stzun te jale'n mas k'ej x̄chiwutz yi e' mas nin oc i'-tz tetz reina tetz xel Vasti. Nin je ak'iij jun coron twi' tan x̄chajle'n yi at mas k'ej i'.

¹⁸Yi bixewe'n Ester tetz reina nintzun xtxum yi rey jun chin wutzile'n k'ej. Nin baj xtxocol i' yi mas ajcaw yi ate' cwent i!. Nin baj toyil e'chk balaj oy scyetz, yi nim jamel, yi ntin na xcy'e jun rey tan lok'che'n. Ncha'tz tan yi tzatz'i'n yi at cu'nt, cu' tzaj yi alcawal ta'n.

¹⁹Itzun te yi cobox k'ej'a'tz yi na tzan chichajle'n yi e' xun tetz yi rey nin te yi chibene'n ticy'le'n tul junt ca'l tan chinajewe'n txe!, at tunin tzun tetz Mardoqueo stzi puertil yi palacio tetz rey.

²⁰Ma tetz Ester qui'c nin jun yol tal i' yi na' scyetz i' nka na' scyetz e' yi xonl nka mbi tnumil i!. Qui nin tal i' yi ko i' jun judiy. Ya'stzun ban i' na ya'stzun cawbe'n tetz tan Mardoqueo, yi ntaxk ben ticy'le'n i'.

Yi claxe'n yi rey tk'ab quimichil tan Mardoqueo

²¹Te yi at tetz Mardoqueo stzi puert, nintzun tbit i' yi na chi'ch chic'u'l cob wart te'j yi rey Asuero nin na chitzan tan xtxumle'n tan biyle'n cu'n. Yi cob warta'tz i'tz e' Bigtán tu Teres. Nin cho'n ate' tan q'uicy'lomi'n tzi puertil yi palacio. ²²Yi tbtal Mardoqueo nintzun bentz tan talche'n tetz Ester yi reina. Nin yi Ester nin tal tetz yi rey yi mbi tal Mardoqueo.

²³Toque'n tzun yi rey tan jakle'n tkanol yi ko bintzi yi xtxolbila'tz. Nin yi lajluchaxe'n yi i'tz bintzi, nintzun e' tx'amxij yi cob warta'tz, nin e' je' ch'imba'n cye'tz jak' tze!. Cho'n e' quime'ntz. Cyakil yi xtxolbila'tz yi mbajij, tz'ibxij tul u'j swutz yi rey, nin cho'n cyaje'n cyen kale colije't cyakil yi e'chk xtxolbil yi na bajij bene'n tzi'n le jun nacióna'tz.

Yi chi'ch c'u'lal yi jal te'j Mardoqueo

3 ¹Itzun bantz yi ticy'e'n cobox tiemp, nintzun oc Amán tan Asuero tetz wi'tz ajcaw xlaj i!. Yi Amána'tz i! cy'ajl Hamedata yi xonl Agag. ²Yi bixewe'n Amán, nintzun el jun ca'wl tan yi rey yi tajwe'n tan chicwe'n mejlok cyakil wunak swutz Amán yil tz'icy' cu'n i! ḥchiwutz nka yil chocpon swutz i!. Poro yi Mardoqueo quinin ban tane'n yi jun ca'wla'tz, na qui nin meje' swutz Amán tan tak'le'n k'ej. ³Yi quilol yi e' ḥchakum yi rey yi qui na tak! Mardoqueo k'ej Amán, nintzun e' jaktz tetz yi mbi tzuntz yi qui na ban i! tane'n yi ca'wl yi sken el tan yi rey. ⁴Cyakil nintzun k'ej jaklij tetz Mardoqueo yi mbi tzuntz quinin meje' swutz Amán. Poro yi tetz, quinin ban i! tane'n. Yi quilol yi e' ḥchakum reya'tz yi qui na chocpon te Mardoqueo, nintzun e' ben tan talche'n tetz Amán, tan quilol yi ko bintzinin quil xtx'ixpuj yi tajtza'kl. Ya'stun e' bantz tan paj yi Mardoqueo i! jun judiy, na sken tal scyetz, yi i! jun judiy. ⁵Ej nin yi tilol Amán yi bintzinin yi qui na meje' cu'n Mardoqueo swutz i! tan tak'le'n k'ej, siquierk tan k'ajla'n tetz, nintzun chi'ch c'u'l i! te'j. ⁶Poro quinin ncu' swutz yi ntink i! Mardoqueo mmak'lij caws ma na oc i! tan xtxumle'n yi ḫe'n sban tan chisotzaje'n chichakil yi e' judiy yi ate' jak' ca'wl Asuero. Na nsken a'lchij tetz yi Mardoqueo i! jun judiy.

⁷Itzun bantz le xaw Nisán,^e yi bajx xaw tetz yi yob, nin yi tele'n coblajix yob tan yi rey tan cawu'n, nintzun oc tx'ilu'n/ te'j, yi mbi k'ejil nin mbi xawil yil sban tane'n Amán yi xtxumu'n yi sken bixe' ta'n. Cho'n tzun noje'n cyen te yi oxlaj tajlal yi xaw Adar yi coblaji'n xaw tetz yi yob.

⁸Tlol tzun Amán tetz yi rey Asuero:

—Ilu' jun c'oloj kareyil, na waj wal jun xtxolbil teru', nin yi xtxolbil i'tz: Yi ḥchixol' cyakil yi e'chk nación yi at jak' ca'wlu', at jun nación yi apart ḥchiwutz cyakil. Nin yi jun nacióna'tz na taj yil scaw tib ḥchuc, na at cyetz chiley chichuc cuntu!. Nin qui na chitzan tan banle'n tane'n yi ca'wlu' ilu' jun c'oloj kareyil. Chinch wetz yi jun jilwutz wunaka'tz qui'c na tak' yi ate!. Mas balaj yi nink chisotz chichakil cu'n. ⁹Nink cujiju' yil bixe' jun ca'wl tan chisotzaje'n cyakil yi jun jilwutz wunaka'tz. Yi kol cujiju', list atine't tan wuk'ol kak cient tu oxc'al mil liwr sakal teru!. Nin swak'e' scyetz yi e' ajcaw yi q'uicy'lom yi me'b'ilu' tan toque'n cya'n kale colije't yi me'b'ilu', stzun Amán tetz yi rey Asuero.

¹⁰Yi tbital yi rey Asuero yi xtxumu'n Amán, nintzun tzatzintz te'j, nin el tzaj tcy'al yi xmalk'ab nin ben tk'oltz tetz Amán, yi chicontr yi e' judiy. ¹¹Ncha'tz taltz tetz:

—Ma jalul' Amán, quil cxbisun. Banaj awajbil scye'j yi e' judiy. Ba'n chisotz awa'n. Ma yi sakal yi masuk swetz, ba'n tzawetzaj. Quil cxbisun ta'n, stzun yi rey Asuero bantz tetz Amán.

^e3:7 "Nisán" Tilniyu' yi nota Ex 40:2. ^f3:7 "Tx'ilu'n", na elepont "pur" le chiyol yi e' aj Persia. Est 9:24-26.

¹² Itzun ban le oxlaj tajjal te yi ite'n nin xawa'tz, nin e' chakxij cyakil yi e' ajtz'ib yi ate' jak' ca'wl yi rey. Yi chimolxe'n nintzun e' oc tan stz'ibe'n yi ca'wl yi sken bixe' tan Amán. Ja bnix le cyetz chiyol nin le cyetz chi'alfabeto cyakil yi e'chk tnum yi ate' jak' ca'wl yi rey Asuero bantz tele'n chitxum te yi jun ca'wla'tz. Yi bnixe'n nintzun cu' yi bi' yi rey te'j tu yi sey yi at te yi xmalk'ab i!. ¹³ Kalena's tzun bene'n cyak'un yi e' aj chejinl tan topone'n ñchik'ab yi e' ajcaw lakak tnum. Nin tul yi jun ca'wla'tz na tal yi tajwe'n tan chiquime'n cyakil yi e' judiy tul jun ntzi' k'ej. Tajwe'n tan chiquime'n tircu'n, qui'c na ban ko e' xicye't nka tijl c'u'lal. Qui'c na ban yi ko e' xna'n, tajwe'n tan chiquime'n. Ma yi chime'bi'l, ba'n cyetzaj yi e' yi chocopon tan chibiyle'n. Yi jun k'ela'tz yi bixe' tan chiquime'n yi e' judiy i'tz le oxlaj tajjal yi coblaji'n xaw tetz yi yob. Yi i'tz yi xaw Adar. ¹⁴ Yi jun ca'wla'tz yi bixe' opon ñchik'ab cyakil ajcaw tan chibnl tane'n nin tan chibnl list quib te yi jun k'ej yi nsken bixe' tan Amán. ¹⁵ Lajke'l nintzun chibene'n yi e' aj chejinla'tz tan jatxle'n yi jun ca'wla'tz. Ncha'tz el yi jun ca'wla'tz ñchiwi' cyakil wunak yi ate' le tnum Susa.

Yi wi't bixewe'n tircu'n, nintzun e' oc Asuero tu Amán tan xc'ala'i'n. Poro te yi na chitzatzin cyetz tan xc'ala'i'n, wi'nin bis nin wi'nin o'kl ate' cu'nt cyakil yi e' aj Susa tan paj yi quinin pujx cya'n yi mbi sbajok.

Yi bis o'kl yi ul ñchiwutz yi e' judiy

4 ¹ Itzun bantz yi tbital Mardoqueo cyakil yi ca'wl yi nsken bixe', nintzun baj katzol yi be'ch tetz tan bis nin oc be'chok te'j yi na ñchaj yi na bisun, nin je' ñchitol tza'l twi' nin eltz tbe'. Wi'nin tzun ñch'ine'n tbe' tan yi bis yi at cu'nt. ² Nin opontz stzi' yi puert kale na cawune't yi rey, poro qui oc tul na qui'c cu tan toque'n jun xe ca'l yi rey tu yi jun jilwutz be'choka'tz. ³ Ncha'tz ban tulak mas tnum kale ate' e' judiy. Yi quibital yi jun ca'wla'tz wi'nin bis bajij. E' oc tan muc'le'n we'j. Wi'nin cyok'e'n nin wi'nin bis ate' cu'nt. Nin wi'nin e', e' baj cu' coylok tul tza'l nin oc e'chk be'chok tetz bis scye'j tan ñchajle'n yi na sotz chic'u'l.

Yi mban Ester te yi bis o'kl yi ate' cu'nt yi tanum

⁴ Itzun yi quibital yi e' xna'n tu yi e' eunuco yi na chak'uj te yi reina nintzun cyal tetz i' yi mbi cu'n tane'n Mardoqueo. Yi tbital yi reina nintzun bisun i' ta'n. Ncha'tz ben ñchakol jun ñchakum tan tak'le'n balaj be'chok tetz Mardoqueo. Poro qui nin cujj i!. ⁵ Yi tbital yi reina Ester yi quinin cujj Mardoqueo tan toque'n balaj be'chok te'j nintzun ñchak Hatac yi wi'tz cyajcawil yi q'uicy'lom xe yi ca'l yi rey tan bene'n tan jakle'n tetz Mardoqueo yi mbi tzuntz yi at cyen yi be'chok tetz bis te'j. ⁶ Bene'n tzun yi chakuma'tz tan tilwe'n Mardoqueo yi cho'n at tc'a'lybil swutz yi puertil yi ca'l kale na cawune't yi rey. ⁷ Tircu'n tzun baje'n xtxolil Mardoqueo tetz yi chakuma'tz yi mbi cu'n xtxumu'n Amán. Nin tal i' cyakil yi sakal yi suk Amán tetz yi rey tan tk'ol i' ama'l tan chiquime'n cyakil yi e' judiy. ⁸ Ncha'tz ben tk'ol jun u'j kale atite't yi ca'wl yi el tan yi rey kale na talwit yi tajwe'n tan chiquime'n cyakil yi e' judiy yi ate' le tnum Susa. Ej nin ncha'tz tal tetz yi chakum, tan toque'n Ester tan yol tetz yi rey tan jakle'n pawor tetz tan qui chiquime'n yi e' tetz tanum, yi e' judiy. ⁹ Yi topone'n Hatac, yi chakum, nintzun tal i' tircu'n yi mbi cu'n tal Mardoqueo. ¹⁰ Yi tbital Ester nin ben ñchakol junt tir yi chakuma'tz tan talche'n tetz Mardoqueo yi xtxolbile'j:

¹¹ “Ta', sak swutzu', nin na quibit cyakil yi e' yi na chak'uj tu yi rey tu cyakil wunak bene'n tzi'n yi qui'c cuj tan tocompone'n jun swutz yi rey yi ko quil chakxij ta'n. Nin ko at jun yi tz'ocopon yi nk'e'tz chakij na u'lil, tajwe'n tan quime'n. Ya'stzun yi ley yi bixba'nt. Ntin cu'n kol ḥchaj nin yi rey yi xtx'amij yi oro cu'n tetz, qui tzun quimtz. Cha'stzun te yi in wetz, ja el junaklajix k'ej yi qui na nocpon swutz yi rey, na qui na chin chakxij ta'n,” stzun yi reina banintz.

¹² Yi tbital Mardoqueo yi yol yi reina Ester nintzun saj tloltz: ¹³ “Quil tzatxum yi nink c̄clax atz tan tu' yi najlquīx le palacio, na āx jun judiy. ¹⁴ Poro kol tzajop cu'n yi atzi' nin ko quil c̄xjilon tetz yi rey, qui cunin batz quil chiquim yi e' katanum, poro apart junt yi tz'ocopon tan chicolche'n. Poro yi āxatz tu cyakil yi e' axonl skaquimok len tan apaj. Poro chinch wetz ya'stzun axac yi n̄o'c tetz yi txkel yi rey tan qui kaquime'n. Na ja lo' c̄xō'c tetz reina ntin tan kacolpe'n tk'ab yi jun chin il yi at skawutz,” stzun Mardoqueo banintz.

¹⁵ Itzun saj tlol Ester junt tir te yi chakum: “Cun al yi yole'j tetz ta' Mardoqueo: ¹⁶ ‘Quil bisunu' ta', benku' kale ate't yi mas katanum. Chimole' quibu' cyakil yi e'u' yi ate'u' Susa. Chimole' quibu' tan muc'le'n we'j tetz ox k'ej. Quil baj jun pīx waj cyanu', nin quil baj mu'x a' cyanu' tetz ox k'ej'a'tz tu ox ak'bala'tz. Ncha'tz o' ketz scyuch' yi e' xna'n yi na chak'uj swuch', quil kawan nin quil kuc'a' tetz ox k'ej. Ma yil jepon yi ox k'ej'a'tz tzimpile'. Nchimben swutz yi rey. Nchimben tan yol tetz, petzunk tzimpaj yi ca'wl i' tan yi xtxolbila'tz. Ej nin ko cho'n chinquimtz, ja bina'tz,’” stzun Ester banintz.

¹⁷ Yi tbital Mardoqueo, nintzun ban i' cyakil yi mbi tal yi reina.

Yi topone'n yi reina Ester swutz yi rey

5 ¹ Itzun yi ticy'e'n yi ox k'ej muc'le'n we'j cyak'un yi e' judiy, nintzun ben yi reina tan yol tetz yi rey. Oc nin yi balaj be'chok te'j. Cho'n tzun tocompone'n i'-tz swutz yi puertil yi cuart kale atit yi rey. ² Yi tilol yi rey yi na xon yi reina tzical' nintzun pek' nintz te'j, nintzun saj ḥchakol tan yi tetz xtx'amij yi oro cu'n yi cy'a'n ta'n le k'ab. Yi tilol Ester nintzun bentz. Yi tocompone'n nintzun bentz tan macle'n yi wi' yi xtx'amij yi rey. ³ Tlol tzun yi rey tetz:

—Āx jun c'oloj Ester, ¿mbi na aban tzone'j? ¿At pe' jun amantar swetz? ¿Mbi tzun na awaj? Na cyakil yi mbil tzajak swetz swak'e' tzatz na list wutane'n tan jatxle'n cu'n jalaj te yi inme'bi'l tzawutz ko ya'tz na awaj, stzun i'-tz.

⁴ —Ko ya'tz, stzun Ester, —yi wajbil i'tz yi nink cujiju' yil tz'oponu' tan wa'a'n swuch', na ja bnix jun chin wutzile'n wa'a'n swuch' tan tak'le'n k'eju'. Ncha'tz na klo' waj yil tz'opon Amán.

⁵ Cawune'n nintzun yi rey tan ḥchakle'n Amán tan chibene'n tan wa'a'n tuch' yi reina. Chibene'n tzun yi rey tu Amán tan wa'a'n tuch' Ester.

⁶ Itzun te yi na chitzan tan wa'a'n, nintzun tal yi rey tetz Ester:

—Ester, jakaj cyakil yi mbi na awaj na swak'e' tzatz. Kol tzajak jalaj atz te yi inme'bi'l swak'e' tzatz, stzun yi rey bantz.

⁷⁻⁸ —Ilu' wutzile'n kareyil, chij Ester, —yi ko bintzinin na pek'u' swe'j sbne' binu'a'tz yi mbil tzinjak teru!. Na klo' waj yil chu'l'u' junt tir tan wa'a'n swuch' ek, chicabilu' tu Amán. Eklen tzun tzinjak yi wajbil teru!, stzun yi reina bantz.

⁹ Wi'nin tzun tzatzine'n tetz Amán yi tele'n tzaj xe yi ca'l yi reina. Poro yi tpone'n stzil' puertil yi ca'l yi rey, nintzun tiltz yi c'olchij Mardoqueo. Poro siquier

nink k'ajlan tzaj Mardoqueo tetz. Wech na at k'ej Amán tane'n. Cha'stzun te ḫchi'che'n mas c'u'litz te'j.¹⁰ Qui nin ḫchaj i' te yi rata'tz yi na chi'ch c'u'l, ma na jalen yi topone'n xe ca'l. Yi topone'n xe ca'l nintzun e' ḫchak yi tamiw, tu Zeres yi txkel, nintzun taltz scyetz:

¹¹—Yi in wetz wi'nin inme'b'il. Ate' wi'nin innitxa!. Ncha'tz at wi'nin ink'ej na in na chincawun xlaj yi rey. At mas ink'ej ḫchiwutz yi e' mas ajcaw.¹² Ncha'tz ja xna'k tan wa'a'n tu yi reina te yi jun chin wutzile'n k'ej yi mbrix ta'n tan tak'l'e'n k'ej yi rey. Ntin cu'n in nxna'k. Qui'c jun nink nxa'k. Ej nin ja katxocxij junt tir tan kabene'n eklen, na yi in wetz at wi'nin ink'ej xlaj yi rey.¹³ Poro qui'c na tak' swetz na nin na el ink'ej tan yi jun ta'kl judiy yi Mardoqueo bi', yi c'olchij stzi puertil yi ca'l yi rey, na qui na tak' i' ink'ej, stzun Amán bantz.

¹⁴Itzun cyal yi txkel tu yi e' tamiw tetz:

—Ma jalul' ta' Amán, bintzi na talu!, at wi'nin k'eju!. Cha'stzun te tajwe'n kak' len k'eju!. Ma yi jun judiya'tz yi qui na tak' k'eju!, cawunku' tan je'n jak' tze!. Cawunku' tan banle'n jun chin wutzile'n tze' tan junak cob metr wutz tkan. Ba'n tzun jaku' ama'l tetz yi rey tan je'n ch'imba'n yi jun judiya'tz eklen jalchan. Qui'c tzun bisleju' yil chibenu' tan wa'a'n tuch' yi reina ek, che'ch tzun yi e' tamiw tu txkel tetz.

Ba'n tzun ban yi jun txumu'na'tz swutz Amán. Nintzun cawunin tan je'n chitxicbal jun chin wutzile'n tze' tan je'n ch'imba'n Mardoqueo tzak!.

Yi jale'n k'ej Mardoqueo swutz yi rey

6 ¹Itzun te yi ak'bala'tz quinin oc watl yi rey, nintzun cawun nintz tan ticy'le'n tzaj yi liwr kale tz'ibane't cyakil yi e'chk xtxolbil yi mbi cu'n mbajij le yi e'chk ama'l yi at jak' ca'wl i!. Nin cawun i'-tz tan je'n si'le'n swutz.² Nin te yi na chitzan tan si'le'n, nin e' nojpontz te jun xtxolbil kale na talwit yi mbi cu'n ban Mardoqueo tan colche'n yi rey yi toque'n chitxumu'n Bigtán tu Teres, tan biyle'n klo' yi rey.³ Yi cob yaja'tz e' chibajjom yi e' sanlar yi e' q'uicy'lom rey.⁴ Yi tbital yi rey, nintzun taltz:

—¿Mbi tzun ak'llij tetz Mardoqueo tan yi pawor yi ban i' swe'j? Na ja chin clax ta'n.

—Qui'c ak'llij tetz. Qui'c, che'ch yi e' ajcaw yi ate' tan q'uicy'le'n yi rey.

⁴Icunin na chijilon yi rey scyuch' yi e' ajcaw yi ate'-tz yi tocomponen Amán stzi' ca'l. Cho'n tocomponen tan jakle'n permis tetz yi rey tan je'n ch'imba'n Mardoqueo jak' tze' yi sken bnix ta'n. Bene'n tzun jakol yi rey scyetz yi e' yi ate'-tz te'j:

—¿Na' scyetz i' yi jun yi na xon tzi'n? stzun i'-tz.

⁵—I'tz Amán, che'ch yi e' mas ajcaw bantz.

—Ba'n tz'oc tzaj, stzun yi rey.

⁶Yi tocomponen Amán nintzun ben jakol yi rey tetz:

—Amán, ¿mbil tzimban tan tak'le'n k'ej jun yaj yi na chimpek! te'j?

“¿Na' scyetz junt yi na pek' yi rey te'j? Cya'l, ntin cu'n in,” stzun Amán tc'u'l cuntu'!

⁷Bene'n tzun tlol tetz yi rey:

⁸6:2 Est 2:21-22.

—Ilu' kareyil, chinch wetz yi tajwe'n tan bnolu' te yi juna'tz yi na pek'u' te'j i'tz: ⁸Tajwe'n tan wekxe'n tan jun be'ch teru'. Ej nin ncha'tz tajwe'n lje' tibaj jun ḫcheju' nin jeken jun coron twi' yi jun cheja'tz tan ḫchajle'n yi at k'ej yi jun yaja'tz. ⁹Ej nin yi e'chk be'choka'tz tajwe'n yi tz'ak'llij tetz jun wi'tz ajcaw yi at jak' ca'wlu' tan toque'n i' tan wekle'n yi juna'tz yi na pek'u' te'j. Yi wi't wekxij ba'n lje' tibaj yi ḫcheju' tan yi juna'tz. Nin bajx cu'n swutz tan talche'n yi yole'j ḫchiwutz cyakil wunak yi ate' tbe': “Je'j, ya'stzun na bajij te jun yi na ak'llij k'ej tan yi rey,” stzun Amán bantz tetz yi rey Asuero.

¹⁰—Bintzi yaj, chum balaj nin yi atxumu'n, stzun yi rey tetz Amán.

—Or, lajke'l yaj, aă bin yi wi'tz ajcaw yi ba'n cixo'l tan wekle'n yi juna'tz. Cun cyl'aj jun be'ch wetz, tu jun balaj inchej. Nin wekxoken yi jun judiy yi na bi'aj Mardoqueo, i'tz yi jun yi c'olch cun tunintz stzi puertil yi ca'l kale na chincawune't. Banaj cyakil chi yi mawal swetz, stzun yi rey bantz tetz Amán.

¹¹Toque'n tzun Amán tan wekle'n Mardoqueo. Oc yi balaj be'chok te'j. Kalena's tzun je'n nintz tibaj chej ta'n. Nintzun bajx cu'n swutz, nin chin tja'j nin bantz tan talche'n yi yole'j: “Je'j, ya'stzun na bajij te jun yaj yi na ak'llij k'ej tan yi rey,” stzun Amán bantz scyetz wunak yi ate' lak be' tnum.

¹²Yi wi't ḫchajxe'n Mardoqueo ḫchiwutz cyakil wunak yi ate' tbe', nintzun ul junt tir stzi puertil yi ca'l yi rey. Ma tetz Amán nintzun je' jun xbu'k twi' tan tewal wutz tan yi tx'ixwe'n yi at cu'nt nin ajtz lajke'l xe ca'l. ¹³Yi topone'n xe ca'l nintzun taltz scyetz yi e' tamiw tu yi txkel yi mbi cu'n bajij. Yi quibital nintzun cyaltz:

—Yi ko ya'tz mbajij, jun cu'n yol, quil xcy'e' tan biyle'n Mardoqueo, na i' jun judiy, nin jun cu'n xcyek i' tan apo'tze'n na ja wi't el chan atx'ix ta'n, che'ch.

¹⁴I cunin na chijilontz yi cyopone'n cobox ḫchakum yi rey tan ticy'le'n Amán tan chibene'n tu yi rey tan wa'a'n tuch' yi reina.

Yi junt balaj wa'a'n yi txumxij tan Ester nin yi je'n Amán jak' tze'

7 ¹Itzun bantz nintzun ben yi rey tu Amán tan wa'a'n tuch' yi reina te yi junt balaj wa'a'n yi txumijt ta'n. ²Te yi na chiwan nin jakt yi rey yi mbi tajbil i'. Je yol i'e'j:

—Aă jun c'oloj Ester, jakaj cyakil yi mbi na awaj, na list wutane'n tan tak'le'n tzatz. Nin ba'n wak' jalaj te yi inme'bi'l kol tzajak swetz.

³—Yi ko bintzinin na pek'u' swe'j, nin ko ba'n in swutzu', qui na waj jun c'oloj takle'n ta!. Ntina'tz na waj tzinjak teru', i'tz tan qui inquime'n nin tan qui chiquime'n yi e' intanum. ⁴Na bixba'nt tan kaquime'n kacyakil cu'n. Bixba'nt tan kasotze'n. Nink nkaben c'ayi'n chi jun esclaw tu', qui klo' nno'c tan xuxe'nul, poro tan paj yi tz'ak'onk mal teru', cha'stzun te na cu' inwutz teru' tan qui kaquime'n, tu intanum, stzun Ester tetz yi rey.

⁵—¿Na' tzun scyetz i' yi juna'tz, yi na tzan tan xtxumle'n tan ibiyle'n cu'n wok? stzun yi rey tetz Ester.

⁶—Yi jun kacontra'tz yi na chi'ch c'u'l ske'j, i'tz ta'k yab Amáne'j, stzun Ester bantz.

Yi tbital Amán yi xtxolbila'tz, chin sak nin ban tan xo'w, nin qui't a'w yol ta'n.

⁷Nin yi tbital yi rey, nintzun saj jun chin chi'ch c'u'lal tetz, nin eltzaj ojk xe ca'l kale na chiwane't. Cho'n tzun bene'ntz wutzk'anil yi ca'l kale na cawune't i'. Ma

tetz Amán, nintzun oc cyentz tan cu'swutzil tetz yi reina tan cuyul i' paj, na sken nachon Amán yi squimok i' tan yi rey.⁸ I cunin tzun at Amán tan cu'swutzil tetz yi reina yi tocompone'nt yi rey. Yi bene'n tilol yi rey yi cho'n jokl cyen Amán tibaj yi kejbil kale kejle't Ester, nintzun ḫch'in nintz, itzun taltz:

—iAmán! ḡnxac na cxtzan tan telse'n k'ej yi reina? Na yi awajbil i'tz yi tzaban puers tan iwitbel itib tuch!. Wech na cho'n atixwok xe incal!, stzun yi rey bantz.

Yi ḫch'ine'n yi rey, nintzun e' saj cobox wart tan stz'amle'n Amán nin cu' chijopol wutz.⁹ At tzun jun scyeri e' warta'tz yi na bi'aj Harbona, nin saj tloltz tetz yi rey:

—Ilu' kareyil, at jun chin wutzile'n tze' tan junak cob metr wutz tkan yi at swutz ca'l Amán. I' bnol tetz tan je'n klo' ch'limba'n Mardoqueo tzak!, yi jun yi ncolonu' tan qui quime'n'u', stzun Harbona bantz.

¹⁰—Ko ya'tz or je'n c'alij Amán tzak! tan tele'n cu'n swutz, stzun yi rey bantz.

Cho'n tzun je'n c'alij Amán jak! yi jun tze'a'tz yi i' te'n i' bnon tetz. Bnix yi jun tze'a'tz ta'n tan je'n klo' c'alij Mardoqueo tzak!. Poro apart mban, na i' te'n nquim tzak! yi jun tze'a'tz. Tan yi xtxolbila'se'! ja tzun tzatzin junt tir yi rey.

Yi tele'n jun ca'wl tan chicolol quib ye e' judiy ḫchik'ab yi e' contr

8 ¹Itzun te yi k'eja'tz tak! yi rey Asuero yi ca'l tu cyakil yi me'bi'l Amán yi chicontr yi e' judiy tetz Ester. Ncha'tz nin opon Mardoqueo swutz yi rey na sken tal Ester yi junit e' tu Mardoqueo, na quitz'un quitzicy quib yi chitaj.² Tk'ol tzun yi rey yi xmalk'ab tetz Mardoqueo yi el cyen tcy'al tetz Amán. Ma tetz Ester nin oc cyen Mardoqueo ta'n tetz martoma' tibaj cyakil yi me'bi'l Amán yi nsken oc tcwent i'.

³Ej nin ncha'tz xtxum yi reina tan bene'n junt tir swutz yi rey tan yol tetz, tan cu'swutzil tan qui chiquime'n yi e' tanum. Nin yi tocompone'n swutz yi rey, nintzun cu' mejlok tan o'kl, itzun taltz tetz:

—Ta!, ilu' kareyil na cu' inwutz teru' tan cawune'n'u' tan stzajse'n yi jun ca'wl yi el tan Amán, kale na talwit yi tajwe'n tan kaquime'n kacyakil yi o' yi o' judiy.

⁴Yi tbital yi rey yi yol Ester nintzun ben ḫchajol yi xtx'amij yi oro cu'n tetz. Je'n tzun txiclok Ester nin taltz:

⁵—Ilu' wutzile'n kareyil yi ko ba'n swutzu' nink tbitu' yi xtxolbile'j yi tzinjake' teru!. Ncha'tz ko bintzinin na pek'u' swe'j na klo' waj yil sbanu' jun ba'n swetz. Je yi wajbile'j: Na klo' waj yi nink cawunu' tan stzajse'n yi jun ca'wl yi el tan Amán yi cy'ajl Hamedata yi agagueo. Na yi jun ca'wla'tz na tal yi tajwe'n tan kaquime'n cyakil yi o' yi o' judiy. Qui'c na ban alchok ato't, tajwe'n tan kaquime'n.⁶ Poro ḫxe'n tzintx'aj kol chiquim cyakil e' inxonl scyuch' cyakil yi e' intanum? stzun Ester bantz tetz yi rey.

⁷Yi tbital yi rey, nintzun ben tlol scyetz Mardoqueo tu Ester:

—Quil cbisun wok na ja wak! cyakil yi me'bi'l Amán tetz Ester. Nin ncha'tz ja je' ch'limba'n Amán jak! tze!. Na ja oc i' tan contri'n tzite'j yi axwok judiy.

⁸Ma jalu' swak'e' ama'l tzitetz tan bene'n itzibal alchok ca'wl tan chiclaxe'n yi itanum. Yil bnix ita'n ba'n cu' nin imbi' te'j, nin ncha'tz ba'n cu' nin yi insey te'j, stzun yi rey bantz. (Te yi tiemp sajle'n yi na cu' nin wik'ab yi rey tu yi sey i' te jun cart tajwe'n cu'n tan banle'n tan e'n nin qui'c rmeril tan stzajse'n.)

⁹Lajke'l nintzun bene'n mantar tan chichakle'n cyakil yi e' ajtz'ib yi na chak'uj jak' wi' yi rey. Yi chimolol quib nintzun e' oc tan stz'ibe'n cyakil yi xtxolbil yi tal Mardoqueo scyetz nin bnix wi'nin cart tan bene'n xchik'ab yi e' ajcaw yi ate' le jujun tnum tu cyakil e' mas ajcaw yi na chicawun tibaj yi jun cient tu junak juk nación yi at jak' ca'wl yi rey. Yi e'chk ama'la'tz cho'n nxe't tzaj te yi mojom tetz India nin na opon jalen te mojom tetz Etiopía. Cyakil yi e'chk cart yi bnix, bnix le cyakil jilwutz chiyol nin cyakil jilwutz chi'alfabeto yi nxcon cyak'un wunak bene'n tzi'n. Ncha'tz bnix le chiyol tu chi'alfabeto yi e' judiy. Ja bnix yi xtxolbile'j le junak ox tajjal yi xaw Siván yi toxi'n xaw te yi cyetz chiyob. ¹⁰Yi bnixe'n cyakil yi e'chk carta'tz nintzun cu' yi bi' yi rey te'j. Ncha'tz cu' yi sey i' te'j. Kalena's tzun chibene'n yi e' xchakum yi rey yi ya'tz nin chixac, tan jatxle'n e'chk cart. Lajke'l nin e' bene'ntz te e' xchej yi rey, yi wi'nin cho'jkel tan jatxle'n yi e'chk carta'tz. ¹¹Tul yi e'chk carta'tz na tal yi ba'n chimole'n quib yi e' judiy alchok ama'lil ate't, tan chicolol quib xchik'ab yi chicontr. Alchok wunakil yil cho'c tan contri'n scye'j, ba'n chiquim tircu'n, tuml yi chinitxajil tu quixkel. Ej nin yi chica'l tu chime'bi'l ba'n cyetzaj yi e' judiy. ¹²Poro yi xtxolbila'tz tajwe'n tan chibnol tane'n tul jun ntzi' k'ej. Nin bixe' yi tajwe'n tan chibnol tane'n le oxlaj tajjal yi coblaji'n xaw tetz yi yob yi i'tz Adar. ¹³Ncha'tz bixe' tan tele'n yi jun ca'wla'tz xchiwi' cyakil wunak lakak e'chk tnum bene'n tzi'n, bantz chibnol list quib yi e' judiy tan quicy'sal chic'u'l scye'j chicontr. Qui'c na ban alchok ate't yi e' judiy. ¹⁴Nintzun cawunin yi rey scyetz yi e' aj chejinl tan chibene'n lajke'l tan jatxle'n yi e'chk carta'tz. Ncha'tz si'ljj yi jun ca'wla'tz xchiwutz cyakil wunak le tnum Susa.

¹⁵Itzun yi tele'n tzaj tetz Mardoqueo xe ca'l kale na cawune't yi rey, weko'n tib i' chi jun rey, na txib tu sak yubil yi be'ch tetz. Ncha'tz, ate'n jun chin coron twi' yi oro cu'n. Nin cy'a'n jun xbu'k ta'n yi lino cu'n, nin yi xk'ayk'uj yubil. Wi'nin tzun chi'ch'ine'n yi e' wunak tan yi tzatz'i'n yi quilol yi tele'n tzaj Mardoqueo xe ca'l yi rey. ¹⁶Ncha'tz e' ban yi e' judiy wi'nin chitzatzine'n, na i'tz jun chin claxe'n tetz cyetz. Qui't nchibisun, na ja chitx'acon, nin ja jalt junt tir chik'ej. ¹⁷Ej nin cha'tz e' ban cyakil yi e' mas judiy yi ate' lakak mas tnum kale opone't yi ca'wl tan qui chiquime'n. Wi'nin chitzatzine'n. At wi'nin e' bnix balaj wa'a'n cya'n. Nin bnix balaj k'ej cya'n. Ej nin at wi'nin wunak yi nk'e'tz e' judiy, e' oc tetz judiy na tircu'n yi e' mas wunak ja cyek xchi' yi e' judiy.

9 ¹Itzun le oxlaj tajjal yi xaw Adar yi coblaji'n xaw tetz yi yob, ya'stzun yi bixe'we'n tan yi rey tan chiclaxe'n yi e' judiy, na ya'stzun yi k'ej yi e' oc klo' yi e' contr scye'j yi e' judiy tan chibiyle'n. Poro apart ban tera'tz, na i yi e' judiy e' xcye' tan chibiyle'n yi e' contr. ²Na tircu'n chimolol quib yi e' judiy yi ate' lakak tnum yi at jak' ca'wl yi rey Asuero tan oyintzi' scye'j chicontr. Poro yi e' chicontr qui nin e' nimsaj quib tan oyintzi' scye'j, na nin saj jun chin xo'w scye'j. ³Ncha'tz e' ban cyakil yi e' ajcaw le e'chk tnum tu yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaj yi rey, nin xom chiwi' scye'j e' judiy na nin e' xob tetz Mardoqueo. ⁴Na yi Mardoqueo sken jal wi'nin k'ej xlaj yi rey, na nin quibit cyakil yi e' wunak bene'n tzi'n yi nsken jal wi'nin k'ej i', na cyakil nin k'ej tzan jale'n mas tetz k'ej. ⁵Tircu'n chiquime'n yi chicontr yi e' judiy cya'n. Wi'nin e', e' quim tan spar, na baj cunin quicy'sal chic'u'l yi e' judiy scye'j chicontra'tz. ⁶O' cient yaj e' quim cyak'un le tnum Susa.

⁷Ncha'tz e' quim yi lajuj cy'ajl Amán yi jun yi chi'ch c'u'l scye'j yi e' judiy. ⁸Yi chibi' yi lajuj cy'ajla'tz i'tz: Parsandata, Dalfón, Aspata, ⁹Porata, Adalía, Aridata, ¹⁰Parmasta, Arisai, Aridai tu Vaizata. Tircu'n chiquime'n. Ma yi chime'b'il qui'c oc cyajal te'j.

¹¹Itzun yi tbital yi rey yi sken chiquim jun c'oloj wunak te yi jun k'ej'a'tz le tnum Susa, nintzun taltz tetz Ester yi reina:

¹²—Añ jun c'oloj reina ja kubit yi ja chiquim o' cient wunak tzone'j Susa scyuch' yi lajuj nitxajil Amán. Apart yi e' yi nchiquim le mas ama'l bene'n tzi'n. ¿Ma jalú' at pe' mas na awaj yil wak' tzatz? stzun yi rey tetz Ester.

¹³—Ilu' kareyil, ntyoõ tu!, ntina'tz na waj yil tak'u' ama'l sketz yi o' judiy tan chije'n kach'imbal yi lajuj cy'ajl Amán jak' tze' eklen, chi yi ca'wl yi bnixnak cyen tan Amán tetz ta' Mardoqueo, stzun Ester tetz yi rey.

¹⁴Nintzun cujij yi rey. Cawune'n nintzun i'-tz te'j. Nintzun el stziblal öchiwi'i cyakil yi e' judiy yi ate' le tnum Susa tan je'n ch'imb'a'n chiwankil yi lajuj alma'a'tz jak' tze'. ¹⁵Ej nin le junt eklok, te yi cyajlaj tajjal yi xaw Adar je' chimololt quib cyakil yi e' judiy yi najlche' le tnum Susa, nin e' octz tan chibiyle'n oxt cient chicontr. Ma yi chime'b'il, qui'c oc cyajal te'j. ¹⁶Ma le oxlaj tajjal yi xawa'tz, cho'n e' quime'n oxc'al tu o'laj mil wunak bene'n tzi'n, na tircu'n chimolol quib yi e' judiy tan oyintzi' scye'j.

¹⁷Ma le junt eklok, yi cyajlaj tajjal yi xawa'tz, tircu'n yi e' judiy e' mol quib tan jun chin balaj wa'a'n tan yi tzatz'i'n yi ate' cu'nt. ¹⁸Poro yi e' judiy yi ate' Susa cob cu'n k'ej e' ban tan oyintzi!. Cha'stzun te jalen le o'laj tajjal yi xaw e' ban cyetz jun chin balaj wa'a'n tan yi tzatz'i'n yi ate' cu'nt.

¹⁹Ma yi e' yi ate' lakak mas tnum, yi qui'c tapij solte'j, e' ban jun chum balaj wa'a'n le cyajlaj tajjal yi xaw Adar. Ej nin tan yi tzatz'i'n yi ate' cu'nt, baj cyoyil e'chk balaj oy squibil quib.

Yi bixewe'n yi jun chin nimaj k'ej yi na bi'aj Purim

²⁰Itzun bantz nintzun oc Mardoqueo tan stz'ibe'n yi xtxolbile'j scyetz cyakil yi e' judiy yi ate' naka'j scyuch' yi e' yi ate' bene'n tzi'n lakak e'chk tnum yi at cwent yi rey Asuero. ²¹Yi xtxolbil yi ben stz'ibal i'tz, yi tajwe'n tan chibnol tane'n cyakil yi e' judiy jun balaj k'ej lakak cyajlaj tu o'laj tajjal yi xaw Adar tetz cyakil yob. ²²Yi xac yi jun k'ej'a'tz i'tz tan na'wse'n yi xe'n cunin chichlaxe'n öchik'ab chicontr. Ncha'tz tan na'wse'n yi xe'n cunin ban yi je'n tx'ixp yi xtxolbil, na ya'tz klo' chiquime'n. Poro i chint chicontr e' quim. Nin te yi cob k'ej'a'tz tajwe'n tan chibnol tane'n tan jun balaj wa'a'n tu e'chk oy yi tajwe'n tan cyoyil squibil quib nin tajwe'n tan chich'eyane'n scye'j yi e' tal prow yi at tajwe'n scyetz. ²³Ej nin ncha'tz jalú', cyakil yi e' judiy na chibán tane'n yi jun k'ej'a'tz, chi cawbe'n cyetz tan Mardoqueo. ²⁴Na ya'stzun klo' e' quime'n cyakil yi e' judiy tan Amán yi cy'ajl Hamedata, yi agagueo, na wi'nin na chi'ch c'u'l scye'j. Na yi tajbil i', i'tz tan chisotzaje'n klo' tircu'n. Nin oc suerti'n^h ta'n tan tilol yi mbi k'ejil yi ba'n tan chisotzaje'n cu'n. ²⁵Poro apart ban yi xtxolbil, na yi tbital Ester yi xtxumu'n

^h9:24-26 Est 3:7. ⁱ9:26 Yi yol "pur" na elepont tx'ilu'n le chiyol yi e' aj Susa. Na nin xcone'ti yi jun yola'tz cyak'un yi e' judiy tetz jun bi'aj jun nimaj k'ej yi na bajij öchixó'l cyakil yob tan tule'n tx'akx chie'u'l yi jun k'ej'a'tz yi toque'n tx'ilu'n scye'j tan chisotzaje'n klo' tan Amán. Ja oc stz'a'pl yi yol "pur" tan yi piña'l yol "-im" tan öchajle'n yi i'tz jun k'ej yi na bajij cyakil yob.

Amán yi at tocbil i' tan chibible'n klo' cyakil yi e' judiy nintzun bentz tan yol tetz yi rey. Nin cyakil yi ca'wl yi sken bixe' tan Amán cho'n bajij te'j i' tetz, scyuch' yi e' tetz nitxajil, na e' te'n cyetz, e' je' ch'limba'n jak' tze!. ²⁶ Cha'stzun te bixewe'n yi jun balaj k'eja'tz. Nin oc yi bi'-tz tetz Purim' yi na elepont swert nka tx'ilu'n. Ej nin tan yi xtxolbil yi bixe' tan Mardoqueo, nin tan cyakil yi e'chk takle'n yi quil yi e' judiy na chiban tane'n yi jun chin wutzile'n k'eja'tz jalu!. ²⁷ Na ja bixe' yi jun chin wutzile'n k'eja'tz chi jun cstumbr cyak'un yi e' judiy. Nin tajwe'n tan chibnol tane'n cyakil yi e' judiy scyuch' yi e' chixonl. Nin tajwe'n tan chibnol tane'n yi e' ya'ntzun cawbe'n cyetz. ²⁸ Yi xac yi jun chin wutzile'n k'eja'tz i'tz tan tule'n tx'akx chic'u'l yi xe'n cunin ban yi chiclaxe'n. Tajwe'n tan banle'n tane'n xchixo'l cyakil judiy yi ate' bene'n tzi'n tan qui tele'n te chic'u'l nin tan qui tele'n te chic'u'l yi e' chixonl sbne' opon tunintz. Tajwe'n tan banle'n tane'n lakak nación tuml e'chk tnum, nin le e'chk aldey. ²⁹ Ncha'tz bnix junt ca'wl tan yi reina Ester yi me'i Abihail tu Mardoqueo, yi judiy, tan talche'n yi mbi tajwe'n tan chibnol te yi jun chin wutzile'n k'eja'tz yi na bi'aj Purim. Na at chik'ej tan banle'n jun ca'wl. ³⁰ Yi bnixe'n yi ca'p ca'wla'tz cya'n nintzun bentz cya'n xchik'ab cyakil yi e' judiy yi ate' bene'n tzi'n tulak yi jun cient tu junak juk tnum yi at cwent yi rey Asuero. ³¹ At chumbalaj yol yi na tak' tzatzin paz scyetz yi e' judiy tu chixonl. Na tul yi e'chk carta'tz na tal yi mbi'tz tajwe'n tan chibnol tane'n te yi jun k'eja'tz. Nin ncha'tz na tal yi nk'e'tz tajwe'n tan chimuc'ult we'j, nka tan chibisune'nt. ³² Yi jun ca'wla'tz yi el tan Ester xchiwi' cyakil yi e' judiy ya'ntzun xcon tan bixewe'n yi jun chin wutzile'n k'eja'tz yi na bi'aj Purim. Ej nin cyakil e'chk ca'wla'tz, cyaj cyen tz'iba'n tul jun liwr.

10 ¹ Itzun yi rey Asuero, nintzun bixe' jun cutxuj ta'n yi tajwe'n tan cyak'ol cyakil wunak. Tajwe'n tan cyak'ol cyakil yi e' yi najlche' tulak e'chk ama'l yi at bene'n tzi'n, tuml e'chk ama'l yi at nicy'al mar. Tajwe'n tan cyak'ol chicyakil cu'n.

² Ej nin cyakil yi e'chk ca'wla'tz yi bixe'nak tan yi rey tu cyakil yi xtxolbil yi xe'n cunin ban yi toque'n cyen Mardoqueo tetz ca'p ajcaw xlaj yi rey, tz'ibxij kale tz'ibane't yi e'chk xtxolbil te yi mbi cu'n bajij te yi nación tetz Media tu Persia.

³ Bixewe'n tzun Mardoqueo tetz ca'p bajxom xlaj yi rey Asuero. Nin jal k'ej xchiwutz cyakil yi e' judiy. Nin wi'nin nchipek' te'j tan paj yi oc i' tan joyle'n puntil yi xe'n cu'n chiclaxe'n nin tan quich'eye'n te cyakil e'chk takle'n.

---

^{i 9:26} Yi yol "pur" na elepont tx'ilu'n le chiyol yi e' aj Susa. Na nin xcone't yi jun yola'tz cyak'un yi e' judiy tetz jun bi'aj jun nimaj k'ej yi na bajij xchixo'l cyakil yob tan tule'n tx'akx chic'u'l yi jun k'eja'tz yi toque'n tx'ilu'n scye'j tan chisotzaje'n klo' tan Amán. Ja oc stz'a'pl yi yol "pur" tan yi pixa'l yol "-im" tan xchajle'n yi i'tz jun k'ej yi na bajij cyakil yob.

SALMOS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi liwre'j, i'tz chibitzbil yi e' xonl Israel. Ej nin at wi'nin oración tul. Ja xcon sajle'n tu nintz cya'n kajwutz tan tak'le'n k'ej Ryos te yi na cho'c tan nachle'n Ryos tulak chicmon. Ncha'tz i'tz jun liwr tetz poesia, nin na jilon mas tib Ryos swutz alchok jilwutz liwr yi at tul Yol Kataj. At 150 salmo tul yi liwre'j, nin at o' wekl yi liwr.

Yi na tzaj wi' yi wi'tzbil capítulo te jujun wekla'tz na tzajpon tan jun nka cobox versículo yi na tak' k'ej tu k'ajsbil tetz Kataj Ryos.

Te yi 150 salmo'a'tz, at jun c'oloj yi stz'ibnak yi rey Luviy. Ej nin at cobox yi stz'ibnak yi rey Salomón, nin at coboxt yi chitz'ibnak coboxt yaj. Poro ilenin na na'wsaj chibi' tul e'chk salmo'a'tz yi nchitz'ib.

At wi'nin jilwutz salmo: At yi ni'cu'n tu jun bitz yi na tak' k'ajsbil tetz Ryos, yi na xcon tan c'u'laje'n i'. Ej nin at salmo yi na xcon tan jakle'n ñch'eybil ketz. Ncha'tz at salmo yi ba'n na xcon ka'n tan jakle'n cuybil kapaj nka tan jakle'n chicaws yi e' kacontr.

Yi weklil yi liwre'j

Yi bajx wekl i'tz (Cap. 1–41).

Yi ca'p wekl i'tz (Cap. 42–72).

Yi tox'e'n wekl i'tz (Cap. 73–89).

Yi cyaje'n wekl i'tz (Cap. 90–106).

Yi to'i'n wekl i'tz (Cap. 107–150).

BAJX WEKL TE E'CHK SALMO

1:1—41:13

Salmo 1

Yi e' yi at banl Kataj squibaj

¹ Ba'n cyeri e' yi qui na chixom te cyajtza'kl yi e' mal nak,^a

yi qui na chixye' cu'n tan xtxumle'n cyajtza'kl yi e' juchul il,
yi qui na chic'ole' ñchixol' yi e' yi na el k'ej Ryos cya'n.

² Ma na cho'n ajlij chic'u'l te yi ca'wl Kataj yi kaRyosil.

Nin sk'ejl tu lak'bal na chitzan cyera'tz tan xtxumle'n yi e'chk ca'wla'tz.

³ Yi e'a'tz, ni'cu'n tzun quitane'n chi jun wi' tze' yi awij stzi' a!^b

Yi jun tze'a'tz na tak' wutz yi na opon tiempil.

---

^a 1:1 Sal 34:14.   ^b 1:3 Job 29:19; Jer 17:7-8.

Nin qui'c jun k'ej najk num yi xak.
 Ni'cu'n tzun quitane'n cyakil yi e' balaj wunaka'tz, na na wutzin cyakil yi na chibán.

- ⁴ Ma yi e' wunak yi cachi' cyajtza'kl, cho'n quitane'n cyetz chi tane'n xak xtze',^c yi na ben tan cyek'lek!.
- ⁵ Cha'stzun te yil tz'oc Ryos tan ma'le'n cyajtza'kl yi e'a's, quil chinimsaj chic'u'l tan chicolol quib, na quibe' tajjal yi e' balaj.
- ⁶ Yi e' balaj nak, q'uiicy'l'e'n che' tan Ryos.^d
 Ma yi e' mal nak, x̄chisotzok cyera'tz.

Salmo 2

Yi wi'tz Ajcaw yi bixba'nt tan Ryos

- ¹ ¿Mbi xac na chinil quib wunak tan xtxumle'n oyintzi?^e
 ¿Mbi tzuntz na chitzan yi e'chk tnum tan xtxumle'n yi e'chk ajtza'kl yi quil chixcy'e te'j?
- ² Na ja je chimolol quib cyakil yi e' ajcaw yi ate' bene'n tzi'n wi munt.
 Cyakil yi e' bajxoma'tz, junit tane'n chitxumu'n tan contri'n te'j Kajcaw yi bixba'nt tan Ryos tetz cyajcawil cyakil wunak.
 Nin je chiyol yi e' contre'j:
- ³ "Kapak'le' cu'n yi e'chk caren yi at tan katz'amle'n.
 Kac'aple' cu'n yi e'chk c'albil ketz."
- ⁴ Ma yi Jun yi cho'n najlij tcyal', tze'e'n tu' na ban i' scye'j.
 Xbajtzi'e'n tu' na ban yi Kataj a'tz scye'j.
- ⁵ Cha'stzun te ja je' lajp wi' i' scye'j.
 Nin ja saj colp wi' i' tan chiyajle'n.
 Nin je yol i'e'j:
- ⁶ "In wetz, nchimbixban yi ajcaw yil cawun.
 Cho'n bixe'wai'n wa'n tan cawune'n wi Sión,^f yi ama'l yi wi'nin xanil," stzun Kataj Ryos bantz.
- ⁷ Ma jalul' swale'^g yi xtxolbil yi ja bixe' tan Kataj swe'j:
 "Añ jun c'oloj incy'ajl.^g Jalu' nno'c tetz ataj," stzun i' swetz.
- ⁸ Ncha'tz tal:
 "Jakaj cyakil yi e'chk tnum tetz aherens, nin swak'e' tzatz.
 Ncha'tz swak'e' cyakil yi e'chk ama'l tzatz yi at bene'n tzi'n wi munt.
- ⁹ Che'lk cu'n cyakil yi ajcawa'tz awa'n swutz.
 Xitwe' cu'n, chi na cu' pok'lo'n jun x̄wok' tan jun tx'amij yi ch'ich' cu'n," stzun Wajcaw bantz swetz.
- ¹⁰ Cha'stzun te, e'u' ajcaw, yi e'u' wi'tz pujul chixo'l wunak bene'n tzi'n wi munt, quibit tzaju' inyol.
 Lok tz'el chitxumu' te yi xtxolbila'se'j.

^c 1:4 Job 21:18; Jer 13:24; Os 13:3.   ^d 1:6 Pr 4:18-19; Nah 1:7; Mt 7:13-14.   ^e 2:1 Yi rey Luwi yil tz'ibanal tetz yi Sal 2, na ya'tz na tal Hch 4:25. I'tz jun profecía te yi mbi sbajok tzantzaj yil xe'tij Cristo tan cawu'n.   ^f 2:6 "Sión", na jilon te yi ama'l kale a'te't yi Templo tentz, ncha'tz na jop cyakil yi wi'wtz kale atit yi tnum Jerusalén.   ^g 2:7 2S 7:14; Sal 89:26-27; 110:1-7; Mt 3:17; Ro 1:14; Heb 1:5; 5:5.

Lok cyocsaju' yi makbil chiwutzu!.

¹¹ Lok cho'cu' jak' ca'wl yi Kataj.

Lok cyeku' ñchi' i!.

Lok chixobu' tetz.

Na kol chibantu' yi xtxolbila'tz, chitzatzink tzunu'-tz.

¹² Cyak'e'u' bin k'ej yi Cy'ajol, tan qui cyak'olu' ch'on tetz, nin tan qui chiquime'nu' ta'n.

Na yil je' lajp wi' i!, cya'l jun yi nink clax tk'ab.

Ba'n cyeri e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'j i!.

Salmo 3

Nachle'n Kataj tan jakle'n ñch'eybil ketz

¹ iAy Ta'!

Quin tech nin incontr yi na chi'ch chic'u'l swe'j.

Quin tech nin e' yi ja je' chimolol quib tan contri'n swe'j.

² Quin tech nin e' na cyal squibil quib: "Qui't tz'oc Ryos tan ñch'eye'n."

³ Ma ilu' Ta', ilu' colol wetz.

At ninu'-tz tan incolche'n, na ilu' ak'ol ink'ej, nin ilu' quiwsanl wetz.

⁴ Sajle'n tunintz, ja el intzi' tetz Wajcaw, nin ilenin ja stza'wej i' yi intzi' inkul.

Nin ilenin cho'n na saj ñch'eybil wetz wi Sión, kale najle't i!, yi ama'l yi wi'nin xanil.

⁵ Yi na chincoye' cu'n, jalcu'n na saj inwatl.

Yi na ul skil, ba'n cuntu' na chinc'as, na at Wajcaw tan inq'uicy'le'n.

⁶ Qui na chinxob scyetz yi jun c'oloj incontr, yi ja wi't baj chisutal yi ama'l kale atine't.

Na yi cyajbil i'tz tan imbiyle'n, poro qui na chinxob scyetz.

⁷ Ta', chin ñch'eyaju', chin cole'u'.

Na ntin ilu' mmo'c k'abu' tan stzek'le'n xak chitzil' yi e' mal naka'tz.

Chin k'uchi'n cunin na saj yi cye' tanu' Ta'!

⁸ Na ntin ilu' Ta' na xcy'e'u' tan kacolche'n.

Tak'tzaju' yi banlu' skibaj, yi o' tanumu'.

Salmo 4

Ntin cu'n te Kataj ba'n k'uke' kac'u'

¹ Ta' ilu' inRyosil.

Tbite'u' intzi' inkul, yi na injak ñch'eybil wetz teru' Ta'!

Nin te yi atin tul sotz c'u'lal, na tak'u' maysbil wetz.

Elk bin k'ajabu' swe'j nin tbite'u' yi intzi' yi inkul.

² Ma yi axwok yi na chi'ch ic'u'l swe'j:

¿Tona' nin cxtane'wok tan inyolche'n?

¿Nxac na cxtzanwok tan talche'n jun xtxolbil yi qui'c xe', jun xtxolbil yi nk'era'tz bintzi?

³ Elk itxum tetz:

Ryos na txa'one'n yi e' balaj tetz tetz.

Ncha'tz elk itxum tetz:

Yi na tbit Ryos intzi' inkul.

⁴ Ba'n tcu'n xobe'nwok tetz, nin qui't tzijuch itil.

Te yi na el iwatl wi isoc, txumwok yi mbi na iban.

Nin cyajswok cyen yi e'chk itajtza'kla'tz yi cachi'!

⁵ Ak'wok itx'ixwatz tetz cu'n italma'!

Nin k'ukek ic'u'l te Kataj.

⁶ Wi'nin e' na cyal:

¿Na! scyetz jun lchajon yi ba'n sketz?

iKataj! lok tzatzinu' ske'j.

⁷ Na ntin ilu' na ak'on yi tzatzin tetz walma'.

Mas nim yi jun tzatzina'tz yi na tak'u', swutz yi e' yi na jal jun c'oloj chicosech.

⁸ Ntyo᷑ teru' Ta' yi tzatzin cu'n na chincoye' cu'n, nin jalcunin na saj inwatl.

Ntyo᷑ teru' Ta' yi cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'.

Nin ilu' te'n na ak'on yi jun ajtza'kla'tz swetz.

Salmo 5

Ba'n kajak ḫch'eybil ketz tetz Kataj cyakil jalchan

¹ Ta!, ilu! Wajcaw.

Tbite'u' yi intzi' inkul.

Tbite'u' yi na chintx'ayne' swutzu'.

Stza'weju' yi na chintzan tan jakle'n teru'.

² Na ilu' inReyil. Ilu' inRyosil Ta'.

Cho'n na cu' inwutz teru'.

Tbitzaju' yi to'kl walma', na cho'n na nok' swutzu' Ta'.

³ iSiwl Ta'!

Jalchan cunin na tbitu' yi intzi' inkul.

Jalchan cunin na chinjilon teru'.

Na injak ḫch'eybil wetz teru' Ta', nin na inch'iw yi tajbilu'.

⁴ Na yi ilu' teru' Ta', nk'e'tz ilu' jun Ryos yi nak pek'u' te yi ilc'ol, yi nak pek'u' te yi e'chk takle'n yi cachi'.

Na yi e' juchul il, qui'c rmeril tan chinajewe'n te'ju'.

⁵ Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, qui'c cyopombil te'ju'.

Yi e' yi chin cachi' nin na chibán, qui na ajwij chiwutz tanu'.

⁶ Na che'l cu'n cyakil yi e' la'j tanu' swutz.

Na che'l cu'n cyakil yi e' jopol wutzaj tanu' swutz.

Na che'l cu'n cyakil yi e' biyol nak tanu' swutz.

Na qui na pek'u' scye'j.

⁷ Ma yi in wetz Ta', tan tu' banl talma'u', at rmeril tan wopone'n xe ca'lú', at rmeril tan wocompone'n tan c'u'laje'nu', tan wuk'ol k'ejú'.

At rmeril tan inxmayilnin kale najle'tu', yi na no'c tan nachle'n bi'u'.

⁸ Ta', chin nicy'saju' tan inxome'n te yi tajbilu', na wi'nin incontr yi na cyaj chixmayin swe'j.

Chin nicy'saju' bin tan inxome'n te yi be'u'.

⁹ Ma yi e' incontrat'z nk'e'tz bintzi chijilon.

Na ni'cu'n quitane'n tu jun nichil alma', yi chin k'aynak nin tul.

Na yi na chijilon, chitzi' tu', chiplaj tu'.

Ntin la'jil na xcon cya'n.

¹⁰ Ta', che' cawse'u' yi e'a'tz.

Ite'n nink cyajtza'kl tz'oc tan chibense'n tul il.

Che' lajlenu', na nimix cunin quil baj chijuchul swutzu'.

Na qui nin ncho'c c'ulutxum jak' ca'wlu'.

¹¹ Cyakil yi e' yi cho'n na chicol quib te'ju', chitzatzink, nin tetz cu'n cyalma' chibitzink.

Ilen nin chitzatzink nin chibitzink, na ilu' q'uicy'lom cyetz.

¹² Na yi teru' Ta', na tak'u' chibani yi e' yi ilenin k'uklij chic'u'l te'ju'.

Nin yi banl talma'u' at nintz tan chicolche'n, chi jun makbil flech.

Salmo 6

Ñch'eybil ketz te yi ato' tul sotz c'u'lal

¹ Wajcaw, max c'u'lul' swibaj. Quil chin yaju' te yi je'nak lajp wi'u' swe'j. Quil chincawsaju' te yi mak'tnaku'.

² Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j, na qui'ct inwalor na innach. Ta', tak'u' junt tir inwalor, na cyakil inwankil na lucne'.

³ Na chinlucne' tan yi xo'w yi atin cu'nt. ñTona' tz'ulu' tan wuch'eye'n.

⁴ Wajcaw, sajku' tan wuch'eye'n. Chin cole'u' tan yi banl talma'u'.

⁵ Na kol chinquim, qui't tz'ul tx'akxu' tinc'u'l. Qui'ct rmeril tan inc'u'lalu' ko sken chin mukxij.

⁶ Wajcaw, ja icy' impaj tan o'kl, na cyakil ak'bal na nok!. Nin cyakil ak'bal na ac' yi inwitz' tan ta'al inwutz.

⁷ Tan yi o'kl yi atin cu'nt, ja lo'on inwutz. Tan yi o'kl yi atin cu'nt, ja oc muj te'j. Ya'stzun wutane'n tan chipaj incontr.

⁸ Ma jalul' axwok pajol ca'wl quitele'nk swe'j, na ja wi't tbit Wajcaw yi to'kl walma'.

⁹ Ja tbit yi intzi' inkul. Ja tbit yi minjak tetz. Cha'stzun te quitele'nk swe'j.

¹⁰ Na yi e' incontrat'z, ñchiquimok tan xo'w. Tz'elepon chitx'ix, nin chelpon ojk tan yi xtx'ixwihil yi ate' cu'nt. Qui tz'icy' scyetz yil tz'ul xo'wsbil cyetz tan cycle'n ojk.

Salmo 7

Kataj Ryos, i' yi pujul xtisya' yi tz'aknak cu'n

¹ Wajcaw, ilu' inRyosil. Ntin te'ju' na incolwit wib.

Chin cole'u' bin ñchik'ab yi e' incontr, yi na chitzan tan joyle'n puntul tan imbiyle'n cu'n.

- ² Ta' chin cole'u!, na ko tzun ne'l cu'n cya'n swutz.
 Na ni'cu'n e' incontr tu balum.
 Ko quil chin colu!, puch'ij cumin chinsaj cya'n.
- ³ Wajcaw, ilu' inRyosil.
 ¿Na' nchinjuchune't, te cyakil yi e'chk takle'ne'j?
- ⁴ ¿Ja pe' quim jun wunak wa'n?
 ¿Ko ja tzun imban mal tetz jun wamiw yi nternin na ke'l na ko'c tuch'!
 ¿Ko ja tzun che' imbuch yi e' incontr?
- ⁵ Yi ko ya'tz, chibne' bin incontr cyajbil swe'j.
 Chintx'amxoken bin cya'n.
 Elk bin ink'ej cya'n.
 Ej nin ba'n chincu' cya'n tbe'!
- ⁶ Wajcaw chin cole'u!.
 Xcyeke'nu' scye'j incontr.
 Che' cawse'u' tan yi teru' poreru'.
 Poro xomok wi'u' swe'j.
 Na alijt cyen tanu' yi ilu' jun balaj pujul xtisya', yi qui na je k'ab twi' jun.
- ⁷ Chu'l cyakil e'chk tnum.
 Chu'l cyakil e'chk nación swutzu'.
 Nin scawunku' squibaj.
- ⁸ Ta!, yi ilu' yi na ocu' tan ma'le'n cyajtza'kl cyakil wunak, chin ma'laju' chi na
 banu' scye'j yi e' wunaka'tz.
 Chin ma'laju' quib yi wutane'n, na chinch wetz qui'c wil.
- ⁹ Ta' chin tz'aknak cuninu', na ba'n na el xtxumu' te e'chk kajtza'kl.
 Ba'n na el xtxumu' te yi e'chk katxumu'n yi na icy' tkac'u'!.
 Make' binu' chiwutz yi e' juchul il.
 Ma yi e' yi ba'n ate't che' ñch'eyaju' tan chiquiwixe'n.
- ¹⁰ Yi wetz colol wetz i'tz yi Kataj Ryos, yi taw yi tcya'j tu yi wuxtx'otx'.
 Yi wetz colol wetza'tz, na oc tan kacolche'n yi o' yi skoj cu'n te kalma'.
- ¹¹ Kataj Ryos i' yi pujul xtisya', yi qui na je k'ab twi' jun, na ilen nin na tak' i'
 chicaws yi e' juchul il.
- ¹² Ko quil chibansaj quib yi e' wunak tu Kataj Ryos, jepon wi' yi spar i' ta'n, tan
 biyo'n.
 List atit cyakil yi e'chk ma'cl i' tan chibiyle'n cu'n.
- ¹³ Ncha'tz na tzan i' tan teche'n nin yi e'chk flech yi cy'a'n k'ak' ta'n.
 List atit yi e'chk flech yi xconk ta'n.
 Cyakil yi e'chk ma'cl i' tetz oyintzi' list atit.
- ¹⁴ Chixmayninu' yi e' juchul il.
 Ja wi't chilo'on cyera'tz, na na chiëch'in chi na ban jun ch'on wi' yi tx'anlij
 tlen tu'.
 Nin yi tz'itz'ok scye'j, i'tz e'chk takle'n cachil, i'tz yi e'chk la'jil.
- ¹⁵ E' nkopon jun chin jul tan imben'e'n klo' tul, poro e' te'n nchiben tzoypuj tul.
- ¹⁶ Cyakil yi e'chk takle'n cachil yi na chitzan tan banle'n, ta'ste'n nin lbaje't
 ñchiwi'!
- ¹⁷ Ma yi in wetz, swak'e' ink'ajsbil tetz Kataj yi wi'tz Ryos, na yi na oc tan
 pujle'n xtisya', qui na je' k'ab twi' jun.

Cha'stzun te swak'e' ink'ajsbil tetz i', na i' taw cyakil yi tcyal'j tu yi wuxtx'otx!.

Salmo 8

Yi k'ej Kataj tu chiwalor wunak

- ¹ Ta', ilu' wi'tz Cawl ketz,
at k'eju' bene'n tzi'n wi munt.
Nin at k'eju' jalen tzi'n tcyal'j.
- ² Ncha'tz tan chik'ajsbil yi e' tal nitxa', tan chik'ajsbil yi e' yi na chitxutxune't,
na bnix jun colbil ib tanu'.
Ja bnix yi jun colbil iba'tz tanu', tan kacolol kib öchiwutz yi e' kacontr.
Ej nin xconk yi jun xtxolbila'tz tan chisotzaje'n yi e' pajol ca'wlu', scyuch' yi e' contru'.
- ³ Ta' yi na wil cyakil yi tcyal'j yi ja bnix tanu', nin yi na wil yi xaw, nin yi na wil yi e'chk tx'uml yi ja bnix tanu',
- ⁴ na no'ctz tan xtxumle'n:
¿Mbi kaxac yi o' wunak?
¿Mbi xac jun yaj swutzu'?
¿Mbi tzuntz na ku'l tx'akx tc'u'lul'?
- ⁵ Na ja kabnix tanu' chi o'-k ryos tane'n.
Ja kabnix tanu', nin ja tak'u' kak'ej.
Nin chin tz'aknak cu'n nko' tuleju'.
- ⁶ Ja tak'u' ca'wl sketz, tan kacawune'n scye'j cyakil yi e'chk mas takle'n.
Ja tak'u' ama'l sketz tan koque'n tetz cyajcawil cyakil yi bnixnak tanu'.
- ⁷ Na kacawun scye'j yi e' cne'r.
Na kacawun scye'j yi e' wacx̄.
Nin scye'j yi e' smaron txuc.
- ⁸ Na kacawun scye'j yi e' txuc yi na chixicy'in.
Nin scye'j yi e' txuc yi ate' xe a'.
Nin scye'j cyakil yi ate' xe mar.
- ⁹ Wajcaw, ilu' wi'tz Cawl
nin at k'eju' bene'n tzi'n wi munt.

Salmo 9

Kataj Ryos i' yi pujul xtisya' yi qui na je' k'ab twi' jun

- ¹ illu' Wajcaw! swak'e' ink'ajsbil teru'.
Tetz cu'n walma' swak'e' teru'.
Nin tzintxole' yi balajilu'.
- ² Kataj, na waj chinxch'in tan yi tzatzin yi atin cu'nt.
Na waj Iwak' ink'ajsbil teru', na ilu' yi wi'tz Ajcaw tetz tcyal'j tu yi wuxtx'otx!.
- ³ Ja che'l ojk yi e' incontr swutzu' Ta'!

- Ja chije' trimp, nin ja chiquim.
- ⁴ Na yi ilu' teru' Ta!, ilu' yi pujul xtsiya' yi qui na je' k'abu' twi' jun.
C'olchiju' wi xchemu' tan tak'le'n chicaws yi e' incontratza.
- ⁵ Wajcaw, ja maku' chiwutz yi e' pajol ca'wl.
Ja che'l cu'n tanu' swutz. Junawes ja chisotz yi e'a'tz tanu'.
- ⁶ Ja wi't chiquim yi e' contr.
Nin ja wi't chilo'on yi e' wunak yi na chi'ch chic'u'l.
Ja chilo'on tanu'. Nin qui'c nin mu'x senil chinajbil ncyaj cyen.
- ⁷ Na yi teru' Ta!, ilu' yi wi'tz Ajcaw tetz ben k'ej ben sak.
Ja bixe' tanu' tan cawune'nu'. Nin quil je k'abu' twi' jun.
- ⁸ Tz'ocoponu' tan ma'lle'n cyajtza'kl cyakil jilwutz wunak, nin quil je' k'abu'
twi' jun.
Chin tz'aknak cu'n ltuleju' yil tz'ocu' tan tak'le'n chicaws.
- ⁹ Ma yi e' yi chin q'uixc'uj nin ate' cu'nt, scyuch' yi e' yi buchij che',
tz'ocoponu' tan chicolche'n.
- ¹⁰ Cha'stzun te Wajcaw, cyakil yi e' yi na el chitxum tetz yi xe'n tane'nu', cho'n
k'uklij chic'u'l te'ju'.
Na na el chitxum tetz yi qui na che'l te c'u'l'u'.
- ¹¹ Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj yi cho'n na cawun wi Sión.
Katzole' yi banl talma' i' scyetz cyakil wunak bene'n tzi'n.
- ¹² Na yi Kataj na til yi q'uixc'uj yi ate' cu'nt yi e' yi buchij che'.
Nin na tbit i' yi to'kl chic'u'l. Nin i' ltz'ak'on chicaws yi e' yi na chitzan tan
buchu'n.
- ¹³ I bin jalu' Ta!, elk k'ajabu' swe'j.
Til tzaju' yi buchbe'n wetz cyak'un yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'j.
Chin cole'u' xchik'ab, na txant tan wele'n cu'n swutz.
- ¹⁴ Kol chin colu', cho'n chinxcyek cu'n swutz yi sawanil Jerusalén tan xtxole'n
scyetz cyakil wunak, yi ntin cu'n ilu' balaj.
Nin swale' scyetz yi wi'nin na chintzatzin tk'abu'.
Na ntin cu'n ilu' nchincolon.
- ¹⁵ Ma yi e' mal naka'tz, ja bnix e'chk jul cyak'un tan incwe'n klo' tul, poro e'
te'n nchicu' tul.
Ja bnix jun leb cyak'un tan intz'amle'n, poro e' te'n nchitx'amx ta'n.
- ¹⁶ Tan yi xtxolbilas'e'j, ja lajluchax yi xchamil Kataj.
Na i' mmak'on chicaws yi e' mal naka'tz.
Poro e' te'n nuc'ul tetz yi chirampa'tz.
- ¹⁷ Na jun cu'n yol, cyakil yi e' mal nak, scyuch' cyakil yi e' yi ja cyaj quiolol
Ryos, cho'n chopon cyera'tz tq'uixc'uj.
- ¹⁸ Poro yi e' tal prow, yi qui na el Ryos te chic'u'l, at nin i'-tz tan
quich'eye'n.
Ilenin at i' tan chiq'uiicy'le'n.
- ¹⁹ Wajcaw oku' il te'j.
Quil tak'u' amal scyetz yi e' mal nak tan chibnol yi cyetz cyajbil.
Che' xchake'u' swutzu' Ta!, tan tak'le'n chicaws.
- ²⁰ Che' xo'wse'u' Ta!.
Xchaje'u' scyetz yi e' tu' wunak.

Salmo 10

Qui na ke'l te c'u'l Ryos

- ¹ Wajcaw, ɔmbi tzuntz cho'n na tew tibu' joylaj?
 ɔMbi tzuntz na tew tibu' tul yi tiempe'l yi chin q'uixc'uj nin ato' cu'nt?
- ² Na yi e' mal nak, nicy' nin na chiban yi cyetz cyajbil.
 I cunin e' yab tx'l tan chibuchle'n yi e' tal prow.
 Poro e' te'n chicopon tc'u'l chiramp yi ja bnix cya'n.
- ³ Yi e' mal naka'tz, na cyocsaj quib nim tu yi e'chk takle'n yi na cyaj chiban.
 Yi e'a'tz na cho'c tan telse'n k'lej, nin tan jisle'n Kataj.
- ⁴ Yi e' mal naka'tz, qui na chitx'ixwij yi na chixmay nin tcyal' nin na cyaltz:
 "Qui'c Ryos at. Cya'll jun kayajon te yi na kaban," che'ch na bantz.
- ⁵ Cyakil yi na chiban, ilenin na wutzin.
 Ẋchiwutz cyetz, qui'c ltajcyenu' scye'lj.
 Nin Ẋchiwutz cyetz qui tz'icy' teru' yi mbi na chiban.
 Tze'e'l tu' na chiban te chicontr.
- ⁶ Nin na chitxum:
 "Cya'll jun tz'ucu'l ske'lj. Quil jal kaproblem," che'ch na bantz.
- ⁷ Ntin e'chk jis na el tzaj le chitz'i!, nin ntin e'chk c'alaj yol, tu e'chk la'jil.
 Yi na chijilon, cy'a'n nin banle'n junt cya'n, na chin c'a' nin chiyol.
- ⁸ Na chiben lakak aldey.
 Nin na cho'c tan chiq'uiicy'le'n yi e' yi qui'c quil.
 Nin ewun cuntu' na chibiy cu'n.
 Nin nternin na chitzan tan chiq'uiicy'le'n yi e' yi qui na jal puntil tan chicolol
     quib Ẋchik'ab.
- ⁹ Nternin na chitzan tan chiq'uiicy'le'n, chi na ban jun balum le julil, yi ewun
     cuntu' na el tzaj wokp, tan chitz'amle'n yi e' tal prowa'tz.
 Nin yi na tx'amxij ta'n, nintzun na jut nintz le julil.
- ¹⁰ Ni'cu'n e' mal naka'tz.
 Na chiban list quib tan chitz'amle'n yi e' tal prowa'tz, nin na chixcye' tan
     chitz'amle'n nin tan chibajse'n.
- ¹¹ Na yi chitxumu'n yi e' mal naka'tz i'tz:
 "Qui na oc Ryos tan xtxumle'n yi kil.
 Siquier nak xmayin tzaj i' te cyakil yi na kaban," che'ch.
- ¹² Wajcaw yi ilu' inRyosil, nink tz'ocu' tan makle'n chiwutz yi e' mal naka'tz.
 Elk k'ajabu' scye'lj yi e' tal prow.
- ¹³ Ta!, ɔmbi tzuntz, yi qui na cyek Ẋchi'u'!
 Na yi cyetz chitxumu'n i'tz:
 "Quil tak' Ryos kacaws tan yi e'chk takle'n cachi' yi na katzan tan banle'n."
- ¹⁴ Poro yi mero bintzi i'tz:
 Sak cu'n swutzu', yi mbi na chitzan tan banle'n.
 Sak cu'n swutzu' yi mbi na el tzaj le chitz'i.
 Nin stk'e'u' chicaws.
 Ma yi e' tal prow, cho'n na chicol quib te'ju'.
 Cho'n na chicol quib te'ju' yi e' yi qui'c chitaj chitxu'!
- ¹⁵ Tk'e'u' chicaws yi e' mal naka'tz.

Chin puch'ij cunink chisaj tanu'.
 Tk'e'u' chicaws te cyakil yi mbaj chibnol.
 Qui'k scuyu' jun te yi quil.

¹⁶ Wajcaw, ilu' yi rey yi na cawunu' jalu'.
 Nin scawunku' sbne' opon tunintz.
 Ma yi e' mal nak chisotzok cyera'tz.

¹⁷ Wajcaw, yi mero bintzi i'tz:
 Yi ja tbitu' chitz'i chikul, yi e' yi na cyek ñchi'u'.
 Na ja che' quiwsaju', nin ja tbitu' yi mbi nchijak teru'.

¹⁸ Ta!, xomok wi'u' scye'j yi e' tal prow, yi qui'c chitaj chitxu', yi buchij che'
 cyak'un yi e' mal nak.
 Poro tk'e'u' chicaws yi e' mal naka'tz.
 Qui'tk cho'c mas tan chibuchle'n yi e' yi ate' jak' chica'wl.

Salmo 11

Kataj i' ilol ketz

¹ Yi in wetz, cho'n na incol wib te Wajcaw.

Nxac tzun na a'lchij swetz:
 Cawle'n ojk txo'l tx'ac'aben chi na chiban yi e' tal ch'u'll.

² Na, ilwe' nin yi e' mal nak.

Ja wi't oc chiflech tulak chic'oxbil tan abiyle'n cu'n.
 Jalt cuntu' tan tele'n chitzakpul.

Nin kale cyewune't quib, cho'n na chic'ox tzajtz tan chibiyle'n yi e' balaj
 wunak.

³ ¿Mbil kaban ketz yi o' balaj wunak kol tz'oc xite'n yi balaj xe' kale k'ukle't
 kac'u'l, nin qui'c xac sban?
 ¿Na'l ka'j nint?

⁴ Je puntile'j: Yi ketz kaRyosil at nin tera'tz.

Cho'n c'olchij i' tcyal'j.

Nin na til i' cyakil yi na bajij.

Na tzan i' tan tilwe'n cyakil yi na chiban wunak bene'n tzi'n.

⁵ Na tzan i' tan tilwe'n yi e' balaj wunak.

Ncha'tz na til i' yi mbi na chiban yi e' mal nak.

Nin wi'nin na chi'ch c'u'l scye'j yi e' yi ntin oyintzi' cya'n.

⁶ Tz'ul chicaws yi e' mal naka'tz tan Ryos.

Tz'ul kojol xtxak'ak' tu azufre ñchiwi'.

Tz'ul jun cyek'ek' ta'n yi cyl'a'n k'ak' ta'n tan chitz'e'se'n.

Ya'stzun chicaws yi stk'e' Ryos tan chicawse'n.

⁷ Na yi ketz Kataj qui na je k'ab twi' jun.

Nin wi'nin na pek' i' scye'j yi e' balaj.

Cha'stzun te squile' quib yi e' c'ulutxum tu Ryos.

Salmo 12

Yi Kataj i' colol ketz

¹ Ta', ko' cole'u'.

Na qui'ct jun yi cho'nk k'uklij c'u'l te'ju'.
Cya'l jun yi najk tek xchi'u' jalu'.

² Na ntin la'jil na xcon cya'n squibil quib.
Qui na cyal yi mero bintzi squibil quib.
Chiwutz tu' chiplaj tu' yi na chijilon.

³ Kataj, che' sotz cunu' yi e' la'ja'tz.
Nin che' sotz cunu' yi e' yi na cyocsaj quib nim tu chijilon.

⁴ Na je chiyole':

"Yi ketz katzi', xcyek tan kacolche'n. Katx'aconk tan ketz kayol.
Cha'stzun te qui'c xac junt sketz," che'ch yi e'a'tz.

⁵ Ma yi ketz Kataj, je yol i'e':
"Nocopon tan quich'eye'n yi e' tal prow, yi e' yi qui'c colol cyetz tane'n.
Nocopon il scye', na buchij che'.
Swak'e' xch'eybil cyetz, na cho'n at chich'iw swe', stzun Ryos.

⁶ Yi yol Kataj, ya'stzun yi mero bintzi.
Nin i'tz mas balaj swutz yi balaj sakal, yi ocnak juk tir tk'ak' tan telse'n yi
plojil.

⁷ Ta', ntin ilu' colol ketz te yi tiemp'e', nin sbne' opon tunintz.
Ilenin tz'ocoponu' tan kuch'eye'n xchik'ab yi e' mal naka'tz.

⁸ Na yi jun jilwutz wunaka'tz, ate' nintz skaxo'.
Ncha'tz cyakil wunak, na chipek' tan banle'n yi e'chk takle'n cach'i'.

Salmo 13

Jakle'n xch'eybil ketz tetz Ryos

¹ Wajcaw ɿtona' nin nu'l tx'akx tc'u'l lu'?
ɿJunawes pe' ja ne'l te c'u'l lu'?
ɿTona' nin qui't tew tibu' tzinwutz?

² Ta' ɿtona' nin qui't chimbisun?
ɿTona' nin qui't tzintij q'uixc'uj?
ɿTona' nin qui't chicawun yi e' incontr swe'j?

³ Wajcaw, ilu' inRyosil.

Elk k'ajabu' swe'.
Tbite'u' inyol, ɿe'nk chintzatzin junt tir.
Na i waj yi quil chinquim chan.

⁴ Bantz quil cyal incontr: "Ja kaxcye' te'jx."
Na kol chinquim, chitzatzink yi e' incontrat'z swe'j.

⁵ Poro yi in wetz cho'n nin k'uklij inc'u'l te yi banl talma'u'.
Nin yi walma' ilenin na tzatzin, na ilu' colol wetz.

⁶ Wajcaw, ilenin swak'e' ink'ajsbil teru'.
Na wi'nin banl talma'u' swibaj.

Salmo 14

Qui'c jun yi najk tek ḫchi' Ryos

- ¹ Ḫchiwutz yi e' yi qui'c chibe', qui'c Ryos at.
Yi e'a'tz qui'c mu'x tal chixac.
Yi e'chk takle'n yi na chibán, chin xa'bil nin.
Cya'l jun yi najk pek' tan banle'n yi e'chk takle'n balaj.
- ² Poro Kataj Ryos na xmayin tzaj jalen tzi'n tcyaj'.
Na tzan i' tan tilwe'n yi ko at jun wunak yi at tajtza'kl, nin ko at jun yi na
tzan tan xtxumle'n i'.
- ³ Poro cya'l jun najk tzan tan joyle'n Ryos, na e' cu'n tx'akxnak.
Cya'l jun najk pek' tan banle'n yi e'chk takle'n balaj. Qui'c jun.
- ⁴ Yi e' mal naka'tz qui'c mu'x cyajtza'kl.
Na na chibán wi'nin takle'n yi cachí.
Nin na cho'c tan chibajse'n yi e' intanum chi na chibán tan bajse'n
pam.
Siquier mu'x tal nak cyek ḫchi' Ryos.
- ⁵ Poro ḫchilucnek tan xo'w, yil quil yi cho'n xomij wi' Ryos scye'j yi e' yi na
chibán tane'n tetz ca'wl.
- ⁶ Yi e' wunak yi ploj cyajtza'kl, tze'e'n tu' na chibán te yi chitxumu'n yi e'
prow, yi e' yi na cyek ḫchi' Ryos.
Poro at nin Kataj tan chicolche'n yi e' tal prowa'tz.
- ⁷ Cho'nk saj yi colol ketz yi o' xonl Israel wi Sión.
Nin skatzatzink yil kamolxijt, yi o', yi o' tanum Ryos, yi o' yi elnako' xit
bene'n tzi'n wi munt.
Skatzatzink yil kamolxijt, tircu'n o' yi o' xonl Jacow, yi o' xonl
Israel.

Salmo 15

Yi e' yi ba'n chinaje' tu Ryos

- ¹ Wajcaw, ḫna' scyetz e' yi ba'n chinaje' le najbilu', yi chin xan nin?
៥Na' scyetz e' yi ba'n chinaje' wi ju'wtz kale najle'tu'?
- ² Ntin cu'n yi e' yi tz'aknak cu'n, yi e' yi na chibán yi e'chk takle'n balaj, yi e'
yi na cyal yi mero bintzi, yi qui'c tx'otx' te chiyol.
- ³ Ntin cu'n e' yi qui na cho'c tan yolche'n junt, yi qui na chinuc' cyen
jun e'chk takle'n cachí te cyamiw, yi qui na cyak'e'n jun c'oloj yol
te chiwisin.
- ⁴ Ntin cu'n e' yi qui na cyak' chik'ej yi e' mal nak, ma na ntin na cyak' chik'ej
yi e' yi na cyek ḫchi'wu'.
Ntin cu'n e' yi na el chik'ab te chiyol, mpe nink chitz'akon tan paj.
- ⁵ Ntin cu'n e' yi qui na chijak ta'al chipu'k yi na cyak' chipu'k tan
c'mo'ni'n.
Ntin cu'n e' yi qui na chipwokin tan tak'le'n til jun yi qui'c paltiil.
Cyakil yi e' yil chibán tane'n yi xtxolbila'se'j, quil chipo'tij cyera'tz.

Salmo 16

At kutz'ajbil tu Ryos tetz ben k'ej ben sak

- ¹ Ilu' inRyosil, chin cole'u', na cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'!
- ² Nin ilu' Kataj Jehová ilenin na walnin teru':
“Yi ilu' yi Ryos yi at banl tuch'u'.
Na xiquij chin tanu'.
Nin cho'n na saj imbanl tuch'u'.”
- ³ Nin yi e' xansa'nche't, ya'stzun yi e' yi na chintzatzin scye'j.
- ⁴ Ma yi e' wunak yi wi'nin bnixe'n chiryosil cya'n, yi e' yi na chijoy junt chiryosil, sjalok wi'nin bis o'kl cya'n.
Ma in wetz, qui'c mu'x tal nink xom inwi' scye'j, tan pate'n intx'ixwatz ñchiwutz cyetz chiryosila'tz.
Qui'c mu'x tal nink tz'el tzaj chibi', yi e'chk chiryosila'tz le intzi'.
- ⁵ Kataj Jehová, ntin cu'n ilu', atu' le intxumu'n.
Na at yi banlu' swibaj.
Nin cho'n atin tk'abu'.
- ⁶ Chumbalaj nin yi ama'l yi ja tak'u' swetz.
Chin yube'n nin kale najlchine't.
- ⁷ Swak'e' k'ej Kataj Jehová na i' na ak'on yi balaj intxumu'n.
Na yi na el inwatl lak'bal na jilon swetz tan makle'n inwutz.
- ⁸ Ilenin at i' le intxumu'n.
Nin na el intxum tetz yi xomij i' swe'j.
Cha'stzun te cya'l jun yi nink xcye' tan xite'n intxumu'n.
- ⁹ Nin cha'stzun te na chintzatzin jalu'.
Qui'ct tzimbislej, na cho'n k'uklij inc'u'l te Wajcaw.
- ¹⁰ Wajcaw, quil tak'u' ama'l tan cyaje'n cyen walma' xetze'.
Nin quil tak'u' ama'l tan k'aye'n inwankil.^h
Na in ñchakumu'.
In yi jun yi wi'nin ok'le'n wutz tanu'.
- ¹¹ Ta', ñchaje'u' yi be' tetz itz'ajbil swetz.
Na at wi'nin tzatzin te'ju' Ta'.
Na cho'n na jal kutz'ajbil tuch'u', tetz ben k'ej ben sak.

Salmo 17

Ba'n kaxochon tetz Ryos

- ¹ Wajcaw, tbite'u' yi wajbil.
Stza'we'u' yi intzi' yi inkul.
Na cyakil yi na chintzan tan talche'n teru', i'tz yi mero bintzi.
Qui'c la'jil swuch' Ta'.
- ² Slajluchaxk swutzu' yi qui'c wetz wil.
Na yi ilu' teru', na el xtxumu' tetz yi mbi na bajij.

^h 16:10 Hch 2:25-28; 13:35.

- ³ Na tilu' yi ñe'n wutane'n, nin na tilu' yi mbi na intxum.
 Na yi na el inwatl lak'bal na ocu' tan ma'le'n wajtza'kl.
 Ja ocu' tan inma'le'n. Poro qui'c impaltil njal tanu!.
- ⁴ Na bixba'nt wa'n tan qui injuchul wil tan intzi!,
 chi na chibán yi e' mas wunak. Na inmak wib tan qui inxome'n te cyajtza'kl
 yi e' biyol nak.
- ⁵ Ja injoy puntíl tan inxome'n te yi teru' be'u!, nin tan qui wele'n xlaj be' te yi
 ca'wlu!.
- ⁶ Cho'n na chintzan tan jakle'n ñch'eybil wetz teru!.
 Na jun cu'n yol stbite'u! yi intzi! inkul.
 Stza'we' binu' yi na chintzan tan jakle'n teru!.
- ⁷ Ñchaje'u' yi banl talma'u' swetz.
 Na yi teru' na ocu' tan chicolche'n yi e' yi na chijak ñch'eybil cyetz teru!.
- ⁸ Chin q'uicy'le'u! ñchik'ab yi e' mal nak, chi na ban jun yaj tan q'uicy'le'n yi
 ni'il yi bak' wutz.
 Chin cole'u' chi na ban jun xtxuq'uitx scye'j tal, yi na chicol quib tzak' xicy'.
 Chin cole'u' Ta' tan yi teru' poreru!.
- ⁹ Na yi e' mal naka'tz na chitzan tan imbuchle'n.
 Ej nin yi e' incontra'tz na cyaj ñe'nk tan inquime'n.
- ¹⁰ Na cyocsaj quib nim tu chijilon.
 Chin xo'wbil nin chiyol yi na cyal.
- ¹¹ Xomche' nin tu' tan intz'amle'n.
 Na yi cyajbil i'tz tan imbiyle'n cu'n.
- ¹² Na yi e' incontra'tz ni'cu'n e' tu jun león.
 Ni'cu'n e' tu jun león yi chin xo'wbil nin wutz, yi cho'n tewa'n tib stzi' yi tetz julil.
 Nin yi list atite't tan tele'n tzaj wokp, tan stz'amle'n yi ñchib.
- ¹³ Wajcaw, chin cole'u' ñchik'ab.
 Xcyeke'nu' scye'j incontr.
 Tak'e'u' chicaws tan chicwe'n mejlok swutzu!.
- ¹⁴ Xconken yi sparú' tan incolche'n ñchik'ab yi e' mal naka'tz.
 Chin cole'u' ñchik'ab yi e'a'tz, tan yi teru' poreru!.
 Che'lken tanu' wi munt.
 Na yi e'a'tz cho'n ajlij chic'u'l te yi ank'i'n tetz tzone'j wuxtx'otx!.
 Tak'e' binu' ama'l scyetz.
 Jaloken chipu'k.
 Chiwanken chinitxa' jalen yil sipij chic'u'l.
 Sajken chic'atzaj. Nin ncha'tzk chibán chimamaj.
- ¹⁵ Poro yi in wetz, ntin na waj wil wutzu!.
 Nin chintzatzink tan yi jun xtxolbila'tz.
 Na swile' wutzu' yil nitz'ij jun tir.

Salmo 18

Yi bitz yi mbníxnak tan Luwi tan tyoñine'n tetz Kataj

- ¹ Kataj na chimpek' te'ju!, na ilu' ak'ol inwalor.

- ² Ilu' q'uicy'lom wetz.
 Ncha'tz ilu' colbil wetz,
 na ni'cu'n ilu' tu jun ama'l yi ba'n na incol wib tul.
 Ilu' inRyosil, colpinl wetz.
 Ncha'tz ni'cu'n ilu' tu jun makbil flech.
 Na tan tu' yi teru' poreru', na chinclax.
 Ni'cu'n ilu' tu jun c'ub yi nim wutz tkan, yi ba'n wew wib tibaj.
- ³ Na wak' ink'ajsbil teru' Ta', na at wi'nin k'eju'.
 Nin yi na injak ḥch'eybil wetz teru', na ocu' tan inclaxe'n ḥchik'ab yi e'
 incontr.
- ⁴ Ja sotz inc'u'l tan quimichil yi atin cu'n.
 Na chi ik yi pak'bil mar nsaj swibaj.
 Nin ja chinxob tan yi ḥchamil yi tojkbil a'.
 Na nsken chintx'amxij tak'un.
- ⁵ Quimichtlen tu' atine't.
 Txant nin nopen ḥchixo'l alma'.
- ⁶ Me'l tzun intzi' tan jakle'n ḥch'eybil wetz teru' Ta'.
 Nin opon yi to'kl walma' kale atite'tu'.
 Nin ja tbitu' intzi' inkul.
- ⁷ Saje'n tzun jun chin wutzile'n coblajnobtz.
 Cyakil yi wuxtx'otx' nyucan ta'n.
 Yucan cyakil yi wi munt tan yi ḥchi'chbe'n c'u'l Kataj.
- ⁸ Ej nin el tzaj sib le ju' tane'n.
 Nin el tzaj k'ak' tu xtxak'ak' le stzi',
 yi nxcy'e' tan stz'e'se'n cyakil e'chk takle'n.
- ⁹ Cwe'n tzun rit'ol yi wutz tcyaj, nintzun saj Kataj le cu'nak tzaj.
 At jun c'oloj sbak', yi chin k'ek nin tzak' yi tkan.
- ¹⁰ Cho'n tzun je'n tzaj i' tibaj jun querub.
 Nintzun saj xicy'intz yi jun queruba'tz.
 Saje'n tzun juüp tul cyek'ek'.
- ¹¹ Xcon yi tz'o'tz ta'n,
 nin xcon yi sbak'a'tz ta'n yi at a' tul,
 chi ik jun mantial tetz oyintzi'.
- ¹² Te yi pak'puchal i' el tzaj c'ub a'bal tu xtxak'ak' yi wi'nin lamcane'n.
- ¹³ Jilone'n tzun Katajtz, chi na ban k'ancyok yi wi'nin na jincan.
 Na i' yi wi'tz Ajcaw tetz yi tcyaj tu yi wuxtx'otx'.
- ¹⁴ Nintzun saj c'oxol e'chk flech, yi xlitz' cu'n.
 E' el tunin xit yi tetz contr bene'n tzi'n.
 Tircu'n tzun e' contra'tz, e' lo'on ta'n.
- ¹⁵ Ej nin lajluchax yi tx'otx' yi at xe mar.
 Ncha'tz ja lajluchax yi mbi at jak' tx'otx'.
 Ya'stzun bantz yi toque'n Kataj tan chicawse'n yi e' incontr.
 Xew tu' i' xcon ta'n tan chicawse'n.
- ¹⁶ Cwe'n tzaj tzun k'ab Ryos tan inje'n tzaj tul yi mar yi chin xe' nin.
- ¹⁷ Ja chinclax ta'n tk'ab yi wi'tz incontr, yi wi'nin ḥchamil,
 nin ja chinclax ta'n ḥchik'ab yi e' yi wi'nin chi'ch chic'u'l swe'j.

- Wech na at cu'n mas cyetz chichamil tzinwutz wetz.
- ¹⁸ Ja cho'c tan impile'n te yi atin tul sotz c'u'lal.
Poro yi Wajcaw ja oc tan incolche'n.
- ¹⁹ Ja ne'l liwr ta'n.
Nin ja chin clax ta'n,
tan tu' yi na pek' i' swe'j.
- ²⁰ Ya'lstzun ban i' swe'j.
Xomcyen tu' te yi imbalajil.
Xomcyen tu' te yi skojal walma'!
- ²¹ Na ilenin ja chinxom te yi tetz tajbil.
Qui'c jun tir yi jak impaj yi ca'wl i'.
Qui'c jun tir yi jak ne'l xlaj yi tetz be'!
- ²² At cyakil yi ca'wl i' le inwi'.
Nin ilenin ja chinxom te'j.
- ²³ Ja injoy puntil tan inxome'n te yi tetz tajbil.
Ej nin ilenin ja inmak wib tan banle'n e'chk takle'n cachi'!
- ²⁴ Ya'lstzun yi oy yi ja tak' i' swetz.
Xomcyen tu' te yi imbalajil.
Xomcyen tu' te yi xe'n wutane'n swutz i'.
- ²⁵ Wajcaw, na el k'abu' te yolu', scyetz yi e' yi na el chik'ab te chiyol.
Chumbalaj nin na banu' scyetz yi e' yi ba'n na chiban.
- ²⁶ At banl talma'u' squibaj yi e' yi qui na chijuch quil.
Ma scyetz yi e' yab, qui'c mu'x tal banlu' scye'j.
- ²⁷ Ilu' colol cyetz yi e' c'ulutxum.
Ma yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, na el chik'ej tanu'!
- ²⁸ Kataj ilu' txekunl tetz imbe'.
Na na oc yi tz'o'tz tanu' tetz tkan skil tzinwutz.
- ²⁹ Tan tu' yi atu' tan wuch'eye'n, chinxcyek te jun c'oloj incontr.
Na na oc i' tan kacolche'n yi o' yi cho'n k'uklij kac'u'l te'j i'.
- ³⁰ Chin tz'aknak cu'n cyakil yi na ban Kataj Ryos.
Ba'n k'ukek kac'u'l te yi suki'nt ta'n sketz.
Na na oc i' tan kacolche'n yi o' yi cho'n k'uklij kac'u'l te'j i'.
- ³¹ Qui'c junt Ryos at.
Ntin cu'n Kataj Jehová.
Na qui'c junt wutz c'ub at,
tan kaje'n colol quib tibaj, chi tane'n kaRyosil.
- ³² Tan i' na jal inchamil.
Nin tan i' na no'l tetz tz'aknak cu'n.
- ³³ Tan i' na chintz'itpun chi na ban masat,
yi na el ojkuj xo'lak e'chk wutz yi nim wutz tkan.
- ³⁴ I' chusul wetz tan oyintzi'!
Nin i' na ak'on xchamil ink'ab,
tan kinle'n tzaj yi inc'oxbil flech,
yi chin quiw nin, yi brons cu'n.
- ³⁵ Wajcaw, ilu' colol wetz,
tz'amij chin tan tzbalu'!

- Tan tu' banlu' sjalok wi'nin inxonl.
³⁶ Ilu' nuc'ul tetz imbe', bantz qui inj'e'n ji xp.
³⁷ Tan ilu' ja chinxcye' tan chitz'amle'n yi e' incontr.
 Yi chilo'one'n cyen wa'n, kalena's tzun ja chimpakxij.
³⁸ Puch'ij cunin nchisaj wa'n.
 Nin ja chicyaj jak' wukan.
³⁹ Ilu' mmak'on inwalor tan oyintzi'.
 Tan ilu' nchimeje' yi e' incontr tzinwutz.
⁴⁰ Tan ilu' nche'l'e't ojk incontr tzinwutz.
 Ja chinxcye' tan chisotzaje'n yi e' yi ja chi'ch chic'u'l swe'j.
⁴¹ Ja chiixch'in tan jakle'n xch'eybil cyetz, poro cya'l jun mmo'c tan chicolche'n.
 Ja chiixch'in tetz Kataj, poro qui mmo'c i' tan quich'eye'n.
⁴² Joq'uij cunin nche'l wulej,
 nin ja chiben tan cyek'ek'.
 Ja che'l inmasol chi na ban tz'is.
⁴³ Ilu' nchincolon xchik'ab yi e' intanum.
 Tan ilu' ja no'c tetz wi'tz chibajxom.
 Wi'nin wunak yi qui wajske'n chiwutz, ja cho'c jak inca'wl.
⁴⁴ Jal cu'n na chiban tane'n yi wetz inca'wl.
 E' awer nak, poro na chimeje' tzinwutz.
⁴⁵ Ja chicotxcax yi e' awer naka'tz.
 Wi'nin chilucnewe'n tan xo'w,
 yi cycle'e'n tzaj le chitnumil tan yi chijatxol quib tink'ab.
⁴⁶ Yi Kataj, yi ketz kaRyosil, itz' nin tera'tz.
 Swak'e' tzun k'ej i', na i' q'uicy'lom ketz nin i' colol ketz.
⁴⁷ Ja ticy'saj c'u'l scye'j e' incontr.
 Tan i' ja cho'c yi e'chk tnuma'tz jak' inca'wl.
⁴⁸ Na tan tu' i' ja chinclax xchik'ab incontr.
 Nin tan i' ja jale't ink'ej xchiwutz.
 Ej nin tan tu' i' ja ne'l liwr xchik'ab yi e' biyol naka'tz.
⁴⁹ Kataj, cha'stzun te, tzintxole' yi balajilu' scyetz cyakil jilwutz wunak.
 Nin swak'e' ink'ajsbil teru' Ta!
⁵⁰ Tan ilu' na tx'acone't yi rey yi je'nak xtxa'olu'.
 Na ilenin xomij yi xtxaxl talma'u' swi'baj,
 nin xomok scye'j e' inxonl sbne' opon tunintz,
 stzun Luwiy bantz tul yi tetz bitz.

Salmo 19

Cyakil e'chk tx'uml na xchaj yi k'ej tu balajil Ryos

- ¹ Cyakil yi at tcyal' na xchaj yi k'ej Ryos.
 Cyakil yi wutz cya'j na jilon te yi balajil yi tak'un i!.
² Cyakil nin k'ej na cyal yi balajil Ryos.
 Cyakil nin ak'bal na chichaj yi tajtza'kl i!.
³ Qui'c jun jilwutz yol najk xcon cya'n.

- Qui'c jun yol na cyal, nin qui na kubit wi' jun.
- ⁴ Poro yi xtxolbil yi na chichaj ilijt cya'n cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt, jalen te yi najbil yi k'ej.
- ⁵ Ej nin yi k'ej chin tzatzin cu'n na el tan xo'n, chi na ban jun aj tx'aconl, nka chi na ban jun yaj yi inak cu'n mo'c txkel.
- ⁶ Cho'n na je'ul tele'n tzi'n.
- Ej nin na xon jalen yil tz'opon toque'n tzi'n.
- Qui'c nin jun e'chk takle'n yi najk tew tib swutz yi stz'a'al.
- ⁷ Ncha'tz yi ñchusun Kataj, chin tz'ak nak cu'n.
- Na tak' ac'aj itz'ajbil sketz.
- Ncha'tz yi ca'wl Kataj, ba'n k'uke' kac'u'l te'j.
- Nin yi e' yi qui'c chichusun, sjalok cyajtza'kl ta'n.
- ⁸ Qui'c mu'x paltil yi yol Kataj.
- Nin na tak' tzatzin tetz ketz.
- Chin tz'ak nak cu'n yi e'chk ca'wla'tz.
- Nin na el pacx wutz kajtza'kl ta'n.
- ⁹ Chumbalaj nin kol kek ñchi' yi yol Kataj, na quil sotz tera'tz.
- Chin jicyuch nin te'j yi e'chk ca'wla'tz.
- ¹⁰ Mas tcu'n balaj swutz yi oro, nka yi pwok.
- Ej nin mas tcu'n chi' swutz yi cabil wunak txuc.
- ¹¹ Na xcon tan makle'n kawutz.
- Ej nin sjamelank, kol kaban tane'n.
- ¹² Ta', at lo' wil yi qui na chinnachon te'j.
- Poro cuyu' impaj.
- ¹³ Ej nin ko na wocsaj wib nim, xit cu'nu' yi jun wajtza'kla'tz.
- Quil tak'u' amal' te jun ajtza'kla'tz tan impo'tze'n.
- Na ko ya'tz sbanu' Ta', nocopon tzuntz tetz jun yaj yi tz'aknak cu'n.
- Nin nelepon liwr tk'ab yi jun yab ajtza'kla'tz.
- ¹⁴ Wajcaw, lok tzatzinu' te yi e'chk yol yi na el le intzi'.
- Lok tzatzinu' te yi mbi na icy' tinc'u'l.
- Max c'u'lu' Wajcaw, na ilu' lok'ol wetz, nin ilu' colpinl wetz.

Salmo 20

Xtx'aconk kareyil tan porer Kataj

- ¹ Lok tbit Kataj yi stzi'u!, te yi atu' tul sotzaj c'u'lal.
- Lok tz'oc yi kaRyosil, yi Ryosil Jacow tan colche'nu'!
- ² Cho'nk saj ñch'eybil teru' le amal' yi wi'nin xanil.
- Cho'nk saj wi Sión kale najle'Ryos.
- ³ Lok tz'ul tx'akx tc'u'l i' cyakil yi oy yi ja wi't tak'u' tetz.
- Lok tzatzin te cyakil xtx'ixwatzu' yi ja pat-xij tanu'!
- ⁴ Lok tak' i' yi tajbil talma'u!.
- Lok jamelan cyakil yi na taju' sbanu'.
- ⁵ Yil tx'aconu' kaçch'ink tan yi tzatzi'n yi ato' cu'nt.
- Kachaje' e'chk kabander tan tak'le'n k'ej yi kaRyosil.

- Lok tak' Kataj cyakil yi na tzanu' tan jakle'n tetz.
- ⁶ Na kocsaj yi tz'ocopon Kataj tan colche'n yi kareyil, yi txa'ijt ta'n.
- Nin na kocsaj yi stk'e! i' yi ñch'eybil tetz.
- Cho'n lsaj ta'n le tetz najbil yi at tcyal', yi wi'nin xanil.
- Nin na kocsaj yi xtx'aconk i' scye'j yi e' contr tan yi tetz porer.
- ⁷ At e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te chicaret tetz oyintzi!.
- Nin at e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te chichej.
- Poro yi o' ketz cho'n k'uklij kac'u'l te Kataj, yi kaRyosil.
- ⁸ Yi e'a'tz, cupon nukpuj quikan, nin chicupon trimp, na qui't jal chiwalor.
- Tircu'n ñchisotzok cyera'tz.
- Ma yi o' ketz, iñnin txicl cho!.
- Nin iñnin benak kukan ttx'otx!.
- ⁹ Ilu' Kataj, lok tbitu' yi katzi' kakul, yil ko'c tan jakle'n ñch'eybil tetz yi kareyil.

Salmo 21

Kak'e' kak'ajsbil na ja tx'acon kareyil

- ¹ Ilu' Kataj, wi'nin na tzatzin yi ketz kareyil, na ilu' mmak'on tzaj ñchamil.
- Wi'nin na tzatzin na ja tx'acon tan poreru'.
- ² Cyakil yi mme'l talma' i' te'l, ja wi't tak'u' tetz.
- Qui'c nin jun takle'n yi njak i' teru' yi qui'k ntak'u' tetz.
- ³ Ja tak'u' cyakil yi banl talma'u' tibaj.
- Nin ja je tk'olu' jun coron twi' yi oro cu'n.
- ⁴ Ja jak' i' stz'ajbil teru', nin ja tak'u' tetz.
- Ja tak'u' tetz i' tetz ben k'ej ben sak.
- ⁵ Ntyoñ teru' tan xtxaxl talma'u' yi at tibaj.
- Na ja jal wi'nin k'ej yi ketz kareyil.
- Nin ja jal ñchamil, na i' yi wi'tz ajcaw.
- ⁶ Ja tak'u' banlu' tibaj tetz ben k'ej ben sak.
- Nin wi'nin na tzatzin i', na ilenin atu' te'l.
- ⁷ Poro yi ilu' teru', ilu' kareyil, cho'n k'uklij c'u'l'u' te'l'j Kataj.
- Quil tz'e'l majij yi ca'wl tk'abu', na cho'n k'uklij c'u'l'u' te yi juna'tz yi taw yi tcyal' tu yi wuxtx'otx!.
- ⁸ Xtx'aconku' scye'j cyakil yi contru', na yi ilu' teru' ilu' yi wi'tz ajcaw.
- Scawunku' scye'j cyakil yi e' yi na chi'ch chic'u'l te'ju'.
- ⁹ Ej nin yil tz'u'l tzaju' tan pujle'n xtisya',
- ñchitz'e'ok cyakil yi e' contru', tan jun chin wutzile'n k'ak'.
- Na yi jun k'ak'a'tz cho'n tz'u'l kojol Kataj tcyal', tan chitz'e'se'n tircu'n.
- ¹⁰ Ncha'tz cyakil yi chinitxa', yi ate' bene'n tzi'n wuxtx'otx', chisotzok.
- Nin ncha'tz ñchibne' chixonl, tircu'n chisotzok.
- ¹¹ Pelo'k cho'c tan joyle'n puntil tan banle'n mal teru', nka tan xtxumle'n e'chk takle'n tan telse'n k'leju', quil chixye'.
- ¹² Yil xcon yi c'oxbilu' tan chibiyle'n, ñcho'jkok swutzu'.
- ¹³ Wajcaw, skak'e' kak'ajsbil teru', na wi'nin poreru'.
- Skabitzink swutzu', na ja kil yi ñchamilu'.

Salmo 22

O'kl swutz Ryos nin k'ajsbil tetz i'

- ¹ Ay Ta', ilu' inRyosil.
¿Mbi tzuntz yi nchincyaj tilolu'?
¿Mbi tzuntz yi qui na u'lul' tan incolche'n?
¿Mbi tzuntz yi qui na tbitu' yi intzi' yi inkul?
- ² iAy Ta!!
Sk'ejl nin lak'bal na chintzan tan jakle'n ñch'eybil wetz teru'.
Poro qui na stza'weju'.
Wech, na qui na nuje' tan jakle'n ñch'eybil wetz teru'.
- ³ Poro yi ilu' teru' Ta', skawutz yi o' xonl Israel chin tz'aknak cuninu'.
Ilu' cawl ketz.
Nin ilu' yi jun yi na katzan tan c'u'laje'n.
- ⁴ Cho'n nk'uke' chic'u'l yi e' kamam kate' te'ju'.
Nin ilu' ocnak tan chicolpe'n.
- ⁵ El chitz'i teru', cha'stzun te chichlaxe'n tanu'.
Nternin k'uke' chic'u'l te'ju', nin jun cu'n ja el k'abu' te yolu'.
- ⁶ Ma ñchiwutz wunak, yi in wetz ni'cu'n in tu jun amlu'.
In tu' chitze'lbe'tz.
- ⁷ Na cyakil yi e' yi na quil in wutz, na cho'c tan xbajtzi'i'n swe'j.
Na chucan len chiwi' nin na cyaltz:
- ⁸ "Ja tabnaj tibx tk'ab yi Ryosil.
Poro iïkaj tz'eleponkx liwr ta'n.
Wi'nin na pek'x te'j tajcawil.
Poro iïkaj sclaxok' ta'n," che'ch.
- ⁹ Poro ilu' Ta' ilu' nno'csan twankil intxu' tan wule'n tzone'j wuskil.
Nin ilu' nchinch'uysan, jetz yi intxutxune'n te intxu'.
- ¹⁰ Te yi ntaxk nitz'ij, sken no'c wetz tetz q'uicy'be'tzu'.
Te yi atin tzaj twankil intxu', ilu' inRyosil.
- ¹¹ Cha'stzun te Ta', quil sjatxlen tibu' swe'j.
Na txant tan tule'n jun chin sotz c'u'lal tzinwutz.
Nin qui'c jun atk tan wuch'eye'n.
- ¹² Yi e' incontr ja wi't chin baj chisatal.
Ni'cu'n quitane'n chi tane'n mam tor.
Chin xo'wbil nin chiwutz, chi quitane'n yi e' smaron wacx yi ate' wi Basán.
- ¹³ Ncha'tz ni'cu'n quitane'n chi quitane'n balum yi na chiëch'in.
Jakij chin chitz'i cya'n.
Jalt cuntunin tan chisaje'n wokpuj tinwi'.
- ¹⁴ Ja ne'l num ñchik'ab yi e' incontratz.
Ncha'tz tane'n walma', ni'cu'n tane'n tu xcab yi tzan tele'n num.
Nin ja el k'ok cyakil imbakil.
- ¹⁵ Ncha'tz tane'n intzi', ja wi't skej chi tane'n jun piñ xc'o'n tx'otx'.
Nin yi wak' ja aje'n wutz injaj'.

ⁱ22:8 Mt 27:43.

- Na txant cun tu' tan inquime'n.
- ¹⁶ Na suti'n chin cyak'un jun c'oloj incontr, chi na chiban tx'i!.
- Suti'n chin cyak'un jun c'oloj mal nak.
- Nin ja wi't kopxij yi ink'ab tu wukan cya'n.
- ¹⁷ Lajluch cu'n cyakil yi imbakil na qui'ct nin in.
- Nin jalt nin in na chitzan e' contra'tz tan inxmaye'n.
- ¹⁸ Ej nin ja cho'c tan tx'ilu'n te be'lch wetz,^j tan quilol na'l camban tetz.
- ¹⁹ Poro yi ilu' teru' Wajcaw, quil chin tilcyenu'.
- Na ilu' ak'ol inwalor. Ulk chanu' tan wuch'eye'n.
- ²⁰ Chin cole'u', tan qui inquime'n tan spar.
- Chin cole'u' tan qui inquime'n cyak'un yi e' chin tx'i'a'tz.
- ²¹ Chin cole'u' tan qui imbaje'n cyak'un yi e' balum.
- Chin cole'u' tan qui inlo'one'n tak'un cyuc' yi e' mam tor, yi chin xo'wbil nin chiwutz.
- ²² Ta!, swale' yi stziblalu' scyetz yi e' tal witz'un.
- Chimbitzink ñchiwutz yi e' nim juy tan tak'le'n ink'ajsbil swutzu'!
- ²³ Ncha'tz cyakil yi e'u' yi na cyeku' ñchi' Kataj, cyak'e'u' chik'ajsbil' tetz.
- Cyakil yi e'u' xonl Israel, cyak'e'u' k'ej i!, nin cyeke'u' ñchi' Kataj.
- ²⁴ Na cyakil yi e' yi na sotz chic'u'l, qui na che'l te c'u'l i!.
- Qui na tew tib i! ñchiwutz.
- Ma na ilenin na che' stza'wej yi mbi cu'n tajwe'n scyetz.
- ²⁵ Ñchiwutz cunin yi e' nim juy yil wak' k'eju'.
- Ncha'tz ñchiwutz cunin yi e' nim juy, yil tz'el ink'ab te yi suki'nt wa'n teru'.
- ²⁶ Snojk chic'u'l yi e' yi qui'c ate' cu'nt.
- Nin yi e' yi na chitzan tan joyle'n'u', scyak'e' chik'ajsbil teru'.
- Nin ñchinajank wi'nin tiemp tanu'.
- ²⁷ Cyakil yi e' wunak bene'n tzi'n wi munt, tz'elepon chitxum tetz Kataj.
- Nin te yi tiempa'tz, ñchimejek, nin chocpon tan tak'le'n k'ej i!.
- ²⁸ Na yi ketz Kataj i! yi wi'tz Ajcaw.
- Nin scawunk i! scye'j cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt.
- ²⁹ Cyakil yi e' ric chocpon tan c'u'laje'n i!.
- Nin cyakil yi e' yi tx'aklij quimichil ñchiwutz ñchimejek swutz i!.
- Ncha'tz cyakil yi e' yi quil chixce' tan claxe'n cyalma' ñchimejek swutz i!.
- ³⁰ Cyakil yi e' wunak yi xomche' tzaj,
- ñchibne' chimunl swutz.
- Nin ñchitxole' yi balajil Kataj scyetz chinitxa' tu chimamaj sbne' opon tunintz.
- ³¹ Nin yi chinitxa' tu chimamaj,
- ñchitxole' scyetz yi cyetz chinitxa' tu chimamaj yi balajil Kataj nin cyakil yi bnixnak ta'n.

Salmo 23

Yi balaj pstor

¹ Yi Wajcaw, i! pstor wetz. Cha'stzun te qui'c tajwe'n swetz.

^j 22:18 Mt 27:35; Mc 15:24; Lc 23:34; Jn 19:24.

- ² Cho'n na nuje' ta'n xo'l balaj ch'im.
 Nin cho'n na chinc'a'chxij ta'n tzi balaj a', yi qui'c mas tojkbil.
- ³ Yi jun pstor wetza'tz, ya'stzun yi jun yi na oc tan quiwse'n walma'.
 Nin i' yi jun yi na oc tan ḥchajle'n swetz yi ḫe'n wulej tan imbnol tane'n yi e'chk takle'n balaj, bantz jale'n k'ej i'.
- ⁴ Ej nin qui'c na ban, kol chinxon tul jun chin siwun yi chin tz'o'tz nin, kale wutz cyen quimichil swe'j, na xomij Wajcaw swe'j tan inq'uicy'le'n.
 Quil chinxob, na cy'a'n xtx'amij tu ḥcharyon ta'n tan incolche'n.
 Cha'stzun te na jal inwalor nin qui na chinxob.
- ⁵ Cho'n na tak' inwa' ḥchiwutz cunin yi e' yi na chitzan tan inxuxe'n.
 Ncha'tz na koje'n balaj tz'ac'bil tinwi'.
 Nin na noj cunin inlak ta'n.
- ⁶ Te yi atin tzone'j wi munt, ilenin na xom yi banl tu xtxaxl talma' Wajcaw swe'j.
 Ej nin tzantzaj, ḥchin najank xe ca'l i' tetz ben k'ej ben sak.

Salmo 24

Yi taw cyakil yi at bene'n tzi'n

- ¹ Tetz Kataj cyakil yi at bene'n tzi'n wi munt.
 Tetz i' cyakil yi wuxtx'otx'.
 Tetz i' cyakil yi e'chk takle'n yi at.
- ² I' bnol tetz cyakil.
 I' jatxon cu'n yi a' tan jale'n yi wuxtx'otx'.
- ³ ¿Na' scyetz e' yi ba'n chopon wi ju'wtz kale najle' Kataj?
 ¿Na' scyetz e' yi ba'n chinaje' le najbil, yi jun yi wi'nin xanil?
- ⁴ Ntin cu'n yi e' yi quinin chixconsaj chik'ab tan banle'n takle'n cachi'.
 Ntin cu'n yi e' yi skoj cu'n te cyajtza'kl.
 Ntin cu'n yi e' yi qui na chilok' yi e'chk takle'n yi banij tu' tane'n.
 Ntin cu'n yi e' yi na che'l cu'n te chiyol.
- ⁵ Ya'stzun yi e'a'tz yi stk'e' Kataj banl squibaj.
 Stk'e' i' chibalajil, na i' colpinl ketz.
 Ej nin ya'stzun quitane'n yi e' yi na el cyalma' tan chixome'n te Ryos.
- ⁶ Ej nin ya'tz quitane'n yi e' yi na cyaj chopon kale atite't yi Ryosil k'ajtzun kamam Jacow.
- ⁷ Ch'uysoken yi wutz tkan yi sawan, yi jun sawana'tz yi at nintz sajle'n tunintz.
 Ch'uysoken yi wutz tkan, bantz toque'n yi kaReyil tc'u'l, yi kaReyil yi wi'nin k'ej.
 I'tz yi Kataj yi wi'nin porer.
 I'tz yi Kataj yi at ḥchamil tan oyintzi'!
- ⁸ ¿Na' tzun scyetz i' yi jun Reya'tz, yi wi'nin k'ej?
 I'tz yi Kataj yi wi'nin porer.
- ⁹ Ch'uysoken yi wutz tkan yi sawan.
 Ch'uysoken yi wutz tkan yi jun sawana'tz, yi at nintz sajle'n tunintz, bantz toque'n yi kaReyil, yi kaReyil yi wi'nin k'ej.

- ¹⁰ ¿Na' tzun scyetz i' yi jun Reya'tz, yi wi'nin k'ej?
 I'tz yi Kataj yi cya'l na xcye' quen te'j.
 I'tz yi wi'tz Ajcaw yi taw yi tcyaj tu yi wuxtx'otx'.

Salmo 25

- Ñch'eybil ketz tan kele'n liwr tk'ab yi q'uixc'uj yi ato' cu'nt
- ¹ Wajcaw, cho'n na chinjilon teru!.
- ² Cho'n k'uklij inc'u'l te'ju' na ilu' inRyosil.
 Quil tak'u' ama'l tan tele'n intx'ix.
 Quil tak'u' ama'l tan chitze'ene'n yi e' incontr swe'j.
- ³ Na quil tz'el xtx'ix jun yi ko k'uklij c'u'l te'ju'.
 Ma yi e' yi na cho'c tan contri'n te'ju' yi e' yi qui'c xe' chitxumu'n, tz'elepon
 chitx'ix.
- ⁴ Wajcaw, ñchaje'u' yi be'u' swetz.
 Chin tcy'aj ninu' le yi be'u'.
- ⁵ Ñchaje'u' yi mero bintzi swetz.
 Na yi ilu' teru' ilu' inRyosil, nin ilu' colpinl wetz.
 Cho'n k'uklij inc'u'l te'ju' cyakil k'ej.
- ⁶ Wajcaw, qui'k tz'el yi banl talma'u' te c'u'l lu'.
- Nin ulk tx'akx tc'u'l u' yi ilenin ja ñchaju' banlu' sketz.
- ⁷ Qui'k tz'ocu' tan xtxumle'n cyakil yi wil.
 Qui'k tz'ocu' tan xtxumle'n yi e'chk takle'n yi mbrix cyen wa'n te yi inxiquil
 tzaj.
- Elk k'ajabu' swe'j tan yi banl talma'u'.
- ⁸ Yi Kataj chumbalaj nin i'.
- Nin chin jicyuch nin te'j tajtza'kl.
- Na na oc i' tan makle'n chiwutz yi e' juchul il.
- ⁹ Nin na ñchaj i' yi balaj be' scyetz yi e' c'ulutxum.
- Na oc i' tan chichusle'n, tan chixome'n te yi balaj ajtza'kl.
- ¹⁰ Cyakil yi na ban Kataj ske'j na ñchaj yi na pe'k i' ske'j, na list i' tan tele'n cu'n
 te yi tetz yol yi suki'nt ta'n.
- Nin ko na katzan tan banle'n tane'n yi tetz ca'wl, at tzun kach'iw te'j yi
 tz'elepon k'ab i' te yi tetz yol.
- ¹¹ Wajcaw, nimix cunin wil ja injuch swutzu'.
- Poro cuyu' impaj tan jale'n k'eju'.
- ¹² Cyakil yi e' yi na cyek ñchi' Kataj, i' na chajon yi mbi'tz tajwe'n tan chibnol,
 bantz chixome'n te'j.
- ¹³ Nin stk'e! i' yi banl squibaj.
- Nin yi e' chixonl, scyetzaje' yi ama'l yi suki'nt ta'n.
- ¹⁴ Nternin na cho'c nin na che'l Kataj scyuch' yi e' yi na cyek ñchi' i'.
- Nin na oc i' tan quich'eye'n tan tele'n chitxum te yi trat yi bixba'nt ta'n.
- ¹⁵ Ilenin cho'n na chinxmayin nin te Wajcaw.
- Na i' tz'ocopon tan incolpe'n, tk'ab yi e'chk il yi tz'ul tzinwutz.
- ¹⁶ Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j.

- Xmayink tzaju' swetz, na inchuc atin, nin buchij chin.
- ¹⁷ Chin cole'u' tk'ab yi bis o'kl yi atin cu'nt.
Na wi'nin na chimbisun.
- ¹⁸ Wajcaw, na tilu' yi o'kl yi atin cu'nt, tu yi q'uixc'uj yi atin cu'nt.
Elk bin k'ajabu' swe'j, nin cuyu' impaj.
- ¹⁹ Sak cu'n swutzu' yi wi'nin chijale'n mas incontr.
Sak cu'n swutzu' yi nternin na chi'ch chic'u'l swe'j.
Nin sak cu'n swutzu' yi cyajbil i'tz yi xe'nk ne'l cu'n swutz.
- ²⁰ Chin q'uiicy'leju' bin, nin chin colpe'u' xchik'ab e' contra'tz.
Quil tak'u' ama'l tan tele'n intx'ix.
Na cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'.
- ²¹ Nink xcy'e' yi inc'ulutxumil tu yi imbalajil tan incolche'n.
Na nternin k'uklij inc'u'l te'ju'.
- ²² Kataj, ko' colpe'u' tk'ab cyakil yi q'uixc'uj yi ato' cu'nt, yi o' xonl Israel.

Salmo 26

Qui na chibisun yi e' yi qui'c quil juchij cya'n

- ¹ Wajcaw, chin ma'laju'.
Na na chinnachon te'j yi qui'c na imban.
Nin qui na cabej mu'x inc'u'l te'ju'.
- ² Cha'stzun te ba'n tz'ocu' tan ma'le'n wajtza'kl.
Ma'laju' cyakil intxumu'n.
Ma'laju' yi mbi na icy' tinc'u'l.
- ³ Na na wil cyakil yi banl talma'u' yi at swe'j.
Nin na chinjom te yi teru' tajbilu'.
- ⁴ Ej nin qui'c nin jun tir jak chinjom te cyajtza'kl yi e' la'j, scyuch' yi e' yi
chiwutz tu' chiplaj tu' na cyocsaj quib tetz balaj.
- ⁵ Na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' mal nak yi na chimol cu'n quib tan txumu'n.
Cha'stzun te qui'c nin jun tir yi jak na'tij xchixo'l.
- ⁶ Wajcaw, na waj nopen swutzu' tan tak'le'n k'eju'.
Na na chinnachon te yi qui'c wil swutzu'.
- ⁷ Nin na waj wak' ink'ajsbil teru'.
Nin tzintxole' cyakil yi balajilu'.
- ⁸ Na waj lwak' k'ej yi ca'l'u', na cho'n najliju' tul, nin cho'n at yi pak'puchalu'
tul.
- ⁹ Yil tak'u' chicaws yi e' juchul il, qui'k tak'u' wetz incaws.
Nin ncha'tz, yil chiquim yi e' biyol nak tanu', qui'k chinquim wetz scye'j.
- ¹⁰ Na yi e'a'tz jalt nin juchle'n il cya'n, na ntin xo'qui'n cya'n scye'j wunak.
Na xkan tzaj nin na cyaj.
- ¹¹ Poro yi in wetz, na chinnachon te'j yi qui'c na imban.
Cha'stzun te elk k'ajabu' swe'j, nin chin cole'u' Ta'!
- ¹² Na ja ben wukan ttx'otx', nin ba'n atine't.
Cha'stzun te na wak' k'eju'
xchiwutz cyakil yi e' nim juy, na ilu' Wajcaw.

Salmo 27

Kataj Ryos i' txeckbil ketz

- ¹ Kataj Ryos i' yi txeckbil wetz.
Nin i' yi colol wetz tzone'l wi munt.
¿Mbi tzun tzinxo'wlej?
Na xomij i' tan inq'uicy'le'n.
Qui tzun chinxbob tetz jun.
- ² Cyakil yi e' mal nak scyuch' yi e' incontr, ja je' chimolol quib tan imbiyle'n klo'.
Poro e' te'n nin nchibajtz tc'u'l chitxumu'n.
- ³ Pe nink chimole'n quib jun c'oloj sanlar tan imbiyle'n, quil chinxbob scyetz.
Pe nink cho'c tan joyle'n puntil tan welse'n cu'n swutz, quil chimbisun ta'n.
- ⁴ Jun ntzi' xtxolbil na waj tetz Kataj.
I'tz: na waj chinxccon xe ca'l i' sbne' opon tunintz, tan tak'le'n k'ej i', nin tan tilwe'n yi tetz balajil.
- ⁵ Na yil tz'ul e'chk c'alaj tiemp tzinwutz, k'uklij inc'u'l yi tz'ocopon Wajcaw tan incolche'n tan yi tetz porer xe tetz ca'l.
Ni'cu'nk yi atink xlaj i', nka yi cho'nk atink tib jun chin wutz c'ub yi cya'l jun jepon swe'j.
- ⁶ Nin tan i' chinxcyewe't scye'j incontr, nin quil chintx'ixwijj ñchiwutz.
Tan yi xtxolbila'tz tzimpate' intx'ixwatz xe ca'l i'.
Swak'e' ink'ajsbil tetz Wajcaw tan yi tzatzin yi atin cu'nt.
- ⁷ Wajcaw, elk bin k'ajabu' swe'j.
Tbite'u' yi intzi' inkul, na na cu' inwutz teru'.
- ⁸ Na ntermin na el walma' tan joyle'nu'.
Ya'stzun na chintzan tan banle'n jalu'.
- ⁹ Qui bin tew tibu' tzinwutz.
Nin tan paj yi ñchi'chbe'n c'u'ilu', quil chin tilcyenu', na cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'.
Quil chin til cyenu' inchuc, na ilu' inRyosil nin ilu' colol wetz.
- ¹⁰ Pe nink chin quil cyen intaj intxu', quil chimbisun, na at ninu' swe'j.
- ¹¹ Wajcaw, ñchaje'u' yi tajbilu' swetz.
Ñchaje'u' yi balaj be' swetz na ate' wi'nin incontr.
- ¹² Quil tak'u' ama'l tan chitx'accone'n yi incontr swe'j, na wi'nin la'jil na xcon cya'n tan joyle'n wil.
Nin na chitzan tan xtxumle'n wi'nin e'chk takle'n tan inxo'wse'n.
- ¹³ Poro elnak intxum tetz yi tz'ocoponu' tan wuch'eye'n.
Nin stk'e'u' yi banlu' swibaj te yi tiempe'l yi atin tul.
- ¹⁴ Cha'stzun te e'u' intanum quiwit.
Quil kacabej kac'u'l.
K'ukek kac'u'l te Kataj, na jun cu'n ba'n k'uke' kac'u'l te i'.

Salmo 28

Na tbit Kataj yi katzi' kakul

- ¹ Wajcaw, cho'n na cu' inwutz teru', na ilu' colol wetz.

Quil stew tibu' tzinwutz.

Stza'weju' yi mbi na chintzan tan jakle'n teru', na ko quil stza'weju', ja tzun wi't chinquim tane'n.

² Cha'stzun te tbite'u', na cho'n na chinxch'inin teru'.

Nin cho'n na inchaj nin ink'ab kale atit yi ca'lul' tan jakle'n xch'eybil wetz.

³ Yil tz'ocu' tan tak'le'n chicaws yi e' incontr, qui'k tak'u' yi wetz incaws.

Na yi e' cyetz, chiwutz tu' chiplaj tu', yi chin balaj nin e'!

Poro chin juntlen nin e' tu cyajtza'kl.

⁴ Che' cawse'u'.

Tu'lk xom cyen tu' te quil yi nchijuch, na wi'nin e'chk il ja baj chibnol.

⁵ Na siquier nak ul tx'akx xchic'u'l yi ilu' bnol tetz cyakil yi e'chk takle'n yi at bene'n tzi'n.

Na yi ilu' teru', ba'n sbanu' jun e'chk takle'n, nin ba'n xit tanu', nin qui't jal junt tir.

⁶ Ntyo'x tetz Kataj na ja tbit i' yi intzi' inkul.

⁷ Na at wi'nin xchamil, nin i' yi colol wetz.

Cho'n k'uklij inc'u'l te i', na ja oc tan wuch'eye'n.

Swak'e' bin ink'ajsbil tetz, nin chintyo'xink tetz, na na chintzatzin.

⁸ At i' tan kuch'eye'n yi o' tetz tanum.

Nin at i' tan xch'eye'n nin tan colche'n, yi rey yi txa'ijt ta'n.

⁹ Ta!, che' cole'u' yi e' teru' tanumu'.

Nin tak'u' banlu' squibaj yi e' teru' nitxajilu'.

Che' q'uicy'leju', chi na ban jun pstor tan chiq'uicy'le'n yi e' tawun.

Ilenin che' q'uicy'leju' tan poreru' sbne' opon tunintz.

Salmo 29

Wi'nin k'ej Kataj tan cawu'n

¹ Cyakil axwok yi atix tcyaj, ak'wok k'ej Kataj, nin ekwok xchi'.

Na wi'nin xchamil, nin wi'nin k'ej i'.

² Ak'wok k'ej yi bi' Kataj.

Ak'wok ik'ajsbil xe yi tetz ca'l yi chumbalaj nin.

³ Na yi Kataj, at nin i'-tz bene'n tzi'n.

At yi tetz porer tibaj cyakil yi mar.

Na cyakil yi at bene'n tzi'n, na quibit yi tetz ca'wl.

⁴ Chin cham nin Kataj tan yol.

Nin wi'nin k'ej i' tan cawu'n.

Nin sbnixok yi tetz yi mbi na tal.

⁵ Yi na jilon Kataj ni'cu'n na ban chi na cu' jun k'ancyok, yi na xcye' tan puch'le'n e'chk chin wutzile'n tze' cedro yi at wi'wtz Líbano.

⁶ Na yucan yi wi'wtz Líbano tu Sirián tan yi xchamil Kataj.

Na yucan chi na tz'itpun jun tal ne'x wacx.

⁷ Yi e'chk yol yi na eltzaj le stzi' Kataj, cho'n cu'n na ban chi na ban ju' k'ak!.

⁸ Ncha'tz yi na jilon Kataj, na yucan cyakil yi amal' tz'inunin tu' yi na bi'aj Cades.

⁹ Nin na baj xchuquil e'chk wi' bakch.

- Qui'ct nin tze' na ban cyen tulak e'chk ama'l kale atit wi'nin tze'.
 Cha'stzun te cyakil e' yi ate' xe ca'l i' na cyak! k'ej i'.
¹⁰ Yi Kataj i' ajcaw tibaj cyakil yi e'chk takle'n.
 I' na cawun te yi a'bal.
 Nin scawunk i' te'j tetz ben k'ej ben sak.
¹¹ Kataj na ak'on chichamil yi tetz tanum.
 I' na ak'on chibani tu tzatzin paz scyetz.

Salmo 30

Katyoñink tetz Kataj

- ¹ Wajcaw, na wak' ink'ajsbil tetz teru', na ja chinclax tanu'.
 Nin quinin ntak'u' ama'l scyetz e' incontr tan chitzene'n swe'j.
² Wajcaw, ilu' inRyosil.
 Ja injak ñch'eybil wetz teru' nin ja chin ñch'eyaju'.
 Ja tzun ul yos tanu' swuch'.
³ Na ja chinclax tanu' tk'ab quimichil.
 Nin ja tak'u' cobox k'ej swetz tzone'j.
⁴ Ncha'tz axwok itetz yi k'uklij ic'u'l te Kataj, ak'wok ik'ajsbil tetz i'. Na chin
 xan nin yi bi' i'.
⁵ Nin ko na kajuch kil, na saj colpuj wi' i' ske'j tetz jun intzi' tkuj.
 Poro yi banl talma' i' qui bajsbe'n tetz.
 Ko na kabisun lak'bal, yi na ul skil na katzatzin,
 na na oc i' tan kamayse'n.
⁶ Yi wetz k'uklij inc'u'l, na na no'c tan xtxumle'n yi cya'l jun xcy'e' swe'j.
⁷ Ilu' Wajcaw, tan yi balajilu' ja ocu' tan incolche'n.
 Poro ilenin ja ne'l jun rat te c'u'l'u', na ja klo' chinlo'on.
⁸ Cha'stzun te Wajcaw, cho'n na cu' inwutz teru' tan jakle'n ñch'eybil wetz.
⁹ ¿Mbi ltak' yi kol chinquim?
 ¿Mbi ltak' kol chinmukxij?
 Na yil tz'oc inwankil tetz tx'otx' puklaj, qui'ct rmeril tan toque'n tan tak'le'n
 k'eju', nin qui't tz'oc tan talche'n yi balajilu'.
¹⁰ Wajcaw, tbite'u' intzi' inkul.
 Elk k'ajabu' swe'j, nin chin ñch'eyaju'.
¹¹ Qui't na chimbisun jalu' ma na na chin tzatzin.
 Qui't na xcon yi be'ch wetz tetz bis wa'n, ma na, na chintz'itpun tan yi
 tzatzin yi atin cu'nt, na ja chin ñch'eyaju'.
¹² Cha'stzun te Wajcaw, yi ilu' inRyosil, qui'c rmeril yi qui'k wak' ink'ajsbil teru'.
 Tajwe'n chintyoñin teru'.

Salmo 31

Yi Kataj i' colol ketz

- ¹ Wajcaw, cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'.

- Qui bin chin tilcyenu' sbne' opon tunintz.
 Chin cole'u', na yi ilu' teru' chin tz'aknak cuninu'.
- ² Ajk cuntzaj wi'u' tan tbite'n inyol.
 Elk k'ajabu' swe'j. Chin cole'u'.
 Oku' tetz jun c'ub kalel tzincolwit wib.
 Oku' tetz jun ama'l yi jopij cu'n te'j, kalel tzincolwit wib tan inclaxe'n.
- ³ Wajcaw, ntin ilu' colol wetz.
 Chin cole'u' bin, tan qui inlo'one'n, bantz jale'n k'ej yi bi'u'.
⁴ Ma jalu' Wajcaw, chin tcy'ajlenu' tzone'j.
 Chin cole'u' ñchik'ab e' incontr, na ilu' colol wetz.
- ⁵ iTa! wabnaj walma' tk'abu!^k
 Chin cole'u', na ilu' yi Ryos yi bintzinin tetz.
- ⁶ Qui na chimpek' scye'j yi e' yi na cho'c tan c'u'laje'n yi e'chk ryos yi banij
 cuntu', na cho'n k'uklij wetz inc'u'l te'ju'.
- ⁷ Ta', na chintzatzin tan yi banl talma'u' yi at swibaj, na ja tilu' yi ja
 chimbisun, nin ja tilu' yi ja ul sotzaj c'u'lal tzinwutz.
- ⁸ Poro quinin ntak'u' ama'l scyetz e' incontr tan cyoque'n tan imbiyle'n.
 Ma na ja ne'l liwr tanu' ñchik'ab.
- ⁹ Wajcaw, elk bin k'ajabu' swe'j, na atin tul sotzaj c'u'lal, na ja wi't lo'on
 inwutz tan bis o'kl.
 Nin ncha'tz cyakil inwankil ja wi't lo'on.
- ¹⁰ Tzan imbi'xine'n tan yi ñch'onal cyakil yi e'chk takle'na'tz.
 Tzan lo'one'n inwankil tan yi bis o'kl yi atin cu'nt.
- ¹¹ Ja wi't no'c tetz chitze'lbe'tz e' incontr.
 Ja wi't no'c tetz chiyolbe'tz e' inwisin.
 Nin tircu'n wunak na chixob swetz.
 Nin na che'l ojk yi na quil inwutz.
- ¹² Ja ne'l te chic'u'l chi jun yaj yi quimnakt.
 Ni'cu'n in chi jun ñwok' yi cu'nak much, yi qui'ct xac.
- ¹³ Nin na wit yi mbi na chitzan wunak tan xtxumle'n swe'j.
 Ja wi't je' chimolol quib chicyakil tan imbiyle'n.
- ¹⁴ Poro Wajcaw, yi in wetz, cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'.
 Nin na wal: "Ilu' inRyosil."
- ¹⁵ Cho'n atin tk'abu'.
 Chincole'u' bin ñchik'ab e' incontr, yi na cyaj chinquim cya'n.
- ¹⁶ Elk k'ajabu' swe'j na in ñchakumu'.
 Chin ñch'eyaju' tan yi banl talma'u'.
- ¹⁷ Wajcaw, cho'n na cu' inwutz teru'.
 Qui'k tak'u' ama'l tan tele'n intx'ix.
 Ma na ik chitx'ix yi e' pajol ca'wl tz'el tanu'.
 Cho'nk chopon tanu' le ama'l yi chin tz'inunin tu' ñchixo'l alma'.
- ¹⁸ Nink chiquim, bantz makxe'n chitz'i yi e' la'ja'tz, yi na chiyol yi e'chk yol yi
 chin cach'i nin, nin yi na cho'c tan chisuble'n yi e' balaj wunak.
- ¹⁹ Chumam nin banl talma'u' squibaj yi e' yi na cyak' k'eju'.

^k 31:5 Lc 23:46.

- Nin na che' colu' chi na ban jun yaj tan colche'n jun c'oloj pu'k yi at xe ca'l.
 Nin ḫchiwutz cu'n cyakil wunak, na ocu' tan tak'le'n yi banl talma'u' squibaj
 yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'ju'.
- ²⁰ Nin na che' ḫch'eyaju' tk'ab e'chk takle'n cachi' yi na chitxum wunak scye'j.
 Na na cho'c tanu' xe ca'l lu' tan chicolol quib tk'ab yi jisbil cyetz cyak'un
 chicontr.
- ²¹ Ntyoč tetz Kataj na tan tu' yi banl talma' i' ja bnix e'chk takle'n balaja'tz
 swe'j yi mmu'l sotzaj c'u'lal tzinwutz.
- ²² Wajcaw, tan paj yi il yi atin cu'n sajle'n, ja no'c tan xtxumle'n yi ja ne'l te
 c'u'l lu'.
- Poro yi woque'n tan jakle'n ḫch'eybil wetz teru' ja tbitu' intzi' inkul.
- ²³ Cyakil axwok yi na itek ḫchi' Kataj, ak'wok k'ej i', na na oc i' tan quich'eye'n
 yi e' yi skoj cu'n te cyalma'.
- Poro na tak' i' chicaws yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl.
- ²⁴ Quiwit bin, nimit chic'u'l lu', yi e'u' yi cho'n k'uklij chic'u'l lu' te yi Kataja'tz.

Salmo 32

Katxole' kil, na scuye' Ryos

- ¹ Ba'n cyeri yi e' yi ja cuy Ryos cyakil chipaj chitx'ok'be'n.
 Ba'n cyeri yi e' yi ja wi't stzajsaj Ryos quil.
- ² Ba'n cyeri yi e' yi nk'e'tz txumijt nin cya'n tan banle'n e'chk takle'n cachi', na
 qui'c cyetz quila'tz swutz Ryos.
- ³ Poro tan paj yi quinin mintxol wil tetz Ryos, jalt nin bis wa'n cyakil k'ej.
 Nin chebele'n cuntu' ja chinyabtij.
- ⁴ Ncha'tz ja chinnachon te'j yi inchuc atin cyakil k'ej, na qui'ct Ryos xomij
 swe'j.
 Na ja chinlo'on, chi na ban jun wi' xtze' le tiemp cresum, yi ḫchuc na cu' mol.
- ⁵ Cha'stzun te tetz cu'n walma' mintxol cyakil yi impaj intx'ok'be'n teru'.
 Ja bixe' wa'n tan intxolil cyakil yi wil teru'.
 Nin ja cuyu' impaj.
- ⁶ Cha'stzun te ba'n yi nink cho'c cyakil yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'ju', tan
 na'wse'n bi'u' yi na ul sotzaj c'u'lal ḫchiwutz.
 Nin ko ya'tz chiban, pe nink tz'ul jun c'oloj sotzaj c'u'lal ḫchiwutz, quil
 chilo'on ta'n.
- ⁷ Wajcaw, ilu' colol wetz.
 Wi'nin na chintzatzin, na na ocu' tan incolche'n.
 Nin yi na ul e'chk takle'n tzinwutz, na chinclax tanu'.
- ⁸ Na je bin yolu'e'j Ta':
 "Xomchin tzawe'j tan tak'le'n awajtza'kl, nin tan achusle'n.
 List in tan ḫchajle'n yi balaj be' tzatz.
- ⁹ Poro ploj yi awajtza'kl, yi ko ni'cu'n tu tetz jun chej nka jun buru' yi qui na
 puuj ta'n yi mbi tajwe'n tan bnol.
 Na jun chej nka jun buru' tajwe'n jun prenu' le stzi' tan talche'n tetz yi na'l
 bene't," chiju' bantz Ta'.

- ¹⁰ Na ilenin tz'ul chicaws cyakil yi e' mal nak tanu!.
 Nin ḫchitije' wi'nin q'uixc'uj.
 Poro yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'ju', at yi banlu' squibaj.
- ¹¹ Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj, cyakil yi o' yi cho'n k'uklij kac'u'l te'j.
 Ba'n yi ko nim kawi' yil ko'c tan tak'le'n kak'ajsbil tetz i!.

Salmo 33

Ba'n kak' kak'ajsbil tan tyoxi'n tetz Kataj

- ¹ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Ryos, cyakil yi e'u' yi e'u' balaj.
 Na chumbalaj nin na ban swutz Ryos, yi na cyak' yi e' balaj chik'ajsbil tetz.
- ² Katyoëink bin tetz Kataj.
 Ba'n kak' len kak'ajsbil tetz i' tan e'chk jilwutz ma'cl chi tane'n arpa tu salterio.¹
- ³ Kabitzi jun ac'aj bitz swutz i!.
 Nin xconken e'chk ma'cl.
 Poro na taj yi sk'il cu'n sban e'chk kulil.
- ⁴ Yi yol Kataj bintzi nin tetz.
 Nin yi na kil e'chk takle'n balaj yi bnixnak ta'n, ba'n tzun k'uke' kac'u'l te'j.
- ⁵ Wi'nin na pek' i' scye'l yi e' tz'aknak cu'n, nin yi e' yi jicyuch te cyajtza'kl.
 Nin yi banl talma' i', at nintz bene'n tzi'n.
- ⁶ Cyakil yi tcyal' tu cyakil yi at tul, i' bnol tetz.
 Ntin ncawun i', nin ja bnix.
- ⁷ Ja xcyel' i' tan jutzel'n, nin tan colche'n cyakil yi a' yi at xe mar.
- ⁸ Kak'e' bin k'ej i' cyakil o' yi o' wunak.
 Qui'c na ban alchok ato't bene'n tzi'n wi munt.
- ⁹ Na ja tal Kataj: "Na waj bnix e'chk takle'n."
 Nin ja bnix.
 Ja cawun, nin ja chibixe' quen cyakil e'chk takle'n yi at jalu'.
- ¹⁰ Qui na tak! Kataj ama'l scyetz yi e' mal wunak tan bixewe'n yi cyetz cyajbil.
- ¹¹ Poro cyakil yi e'chk takle'n yi na xtxum Kataj, cya'l jun na xcyel' tan xite'n.
- ¹² Ba'n teri yi ketz kanación na yi Kataj i' yi kaRyosil.
 Na i' nko' txa'one'n tan koque'n tetz tanum i!.
- ¹³ Na che' til Kataj cyakil yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n wi munt.
- ¹⁴ Cho'n at i' jalen tzi'n tcyal', poro na ko' til na' ato' quent lakak e'chk ama'l.
 Na na til i' na' najlche't cyakil wunak.
- ¹⁵ Na i' mbnon cyakil chiwankil, nin i' na i'lon cyakil yi na chitzan tan banle'n.
- ¹⁶ Quil clax jun ajcaw, yi ko cho'n tu' k'uklij c'u'l te jun c'oloj sanlar.
 Nin quil clax jun yaj tan yi tetz ḫchamil.
- ¹⁷ Nin quil xcyel' jun chej tan colche'n jun yaj, mpe chin cham nink yi chej.
- ¹⁸ Poro yi Kataj, na che' q'uicy'lej yi e' yi na cyak' k'ej i', nin yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te yi tetz balajil.
- ¹⁹ Na na chiclax ta'n tk'ab quimichil.

¹33:2 "Salterio", i'tz jun jilwutz kbetz yi at wutz, chitane'n arpa.

Nin na che' ñch'eyaj tc'u'l yi tiemp yi na ul we'j ñchiwutz.

²⁰ Yi o' ketz, cho'n k'uklij kac'u'l te Kataj, na tz'ocopon i' tan kacolche'n nin tan kuch'eye'n.

²¹ Yi o' ketz na katzatzin te'j.

Nin cho'n k'uklij kac'u'l te'j, na chin xan nin yi tetz bi'.

²² Kataj lok ltak'u' yi xtxaxl talma'u' sketz, na ntin at kach'iw te'ju'.

Salmo 34

Junit kaban tan tak'le'n k'ej Kataj

¹ Cyakil nin k'ej swak'e' ink'ajsbil tetz Kataj.

Quil chink'e'xij tan tak'le'n ink'ajsbil tetz.

² Nternin na chintzatzin te i'.

Bitwok tzaj bin inyol cyakil axwok yi axwok c'ulutxum, nink cxtzatzinwok te'j.

³ Junit bin kaban tan tak'le'n k'ej i'.

⁴ Ja cu' inwutz tetz Wajcaw nin ja tbit i' yi intzi' inkul.

Nin ja chin col i' tk'ab yi e'chk takle'n yi nchinxbob tetz.

⁵ Na cyakil yi e' yi ajlij chic'u'l te Kataj, ñchitzatzink cyera'tz.

Ej nin quil tz'el chitx'ix.

⁶ Na yi in wetz, buchij chin.

Poro ja cu' inwutz swutz i', nin ja tbit i' intzi' inkul.

Nin ja chinñch'eyaj tk'ab sotzaj c'u'lal.

⁷ Na na oc yi tetz ángel tan quich'eye'n nin tan chicolche'n yi e' yi na cyak' k'ej i'.

⁸ Chipile'u' bin, nin squile'u' yi chumbalaj nin yi Kataj.

Ba'n cyeri yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te i'.

⁹ Cyeke'u' ñchi' i', yi e'u' yi cyak'o'nt quibu' tan chixcone'nu' tetz.

Na na tak' i' cyakil yi tajwe'n scyetz yi e' yi na cho'c c'ulutxum jak' ca'wl i'.

¹⁰ Yi e' ric na cho'c cyetz tetz me'ba', nin na chitij we'j.

Poro yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Kataj, quil chitij cyera'tz we'j, na stk'e' i' yi tajwe'n scyetz.

¹¹ Axwok witz'un or itetz. Bitwok tzaj

nin tzintxole' yi ñe'n na ban tak'le'n k'ej Kataj:

¹² ¿Na pe' itaj ben ñkon mu'xt itiemp?

¿Na pe' itaj cxtzatzinwok coboxt k'ej tzone'j wuxtx'otx'?

¹³ Makwok bin itzi' te e'chk cachí' yol.

Nin quil tzijal cu'n jun wi itak' scyetz alchok wunakil.

¹⁴ Jatxwok len itib te e'chk takle'n cachí'.

Nin banwok tane'n yi e'chk takle'n balaj.

Joywok puntil tan qui jale'n oyintzi' stzixo'lwok.

Nin ilenin banwok tane'n.

¹⁵ List atit Kataj tan quich'eye'n yi e' balaj nak.

Nin na tbit i', yi na cu' chitzil' tetz.

¹⁶ Ma na contr i' scye'j yi e' yi na chibán yi e'chk takle'n cachí'.

- Na chisotz ta'n, nin junawes na che'l te kac'u'l.
 17 Poro na tbit Kataj yi na cu' chitz'i yi e' balaj nak tetz i!.
     Nin na che' ñch'eyaj tk'ab e'chk takle'n yi na ul ñchiwutz.
 18 List atit Ryos tan quich'eye'n yi e' yi ate' tul bis, yi e' yi qui't na pujx cya'n yi
     ñe'n chiban.
 19 At wi'nin pilbil tetz jun balaj nak.
     Poro at nin Kataj tan ñch'eye'n.
 20 At i' tan q'uiicy'le'n.
     Nin qui'c nin jun bakil yi wankil yi nink je' wak'u'n.^m
 21 Ma yi e' mal nak,
     ñchiquimok cyera'tz tan ñchojle'n yi cyetz quil.
     Nin yi e' yi na chi'ch chic'u'l scye'j yi e' balaj nak,
     ñchicawsok cyera'tz tan Ryos.
 22 Poro yi o' ketz yi o' ñchakum, kol kopon swutz i' tan kacolol kib, tz'ocopon
     tan kacolche'n.

Salmo 35

Ba'n kajak ñch'eybil ketz tetz Kataj

- 1 Wajcaw, oku' tan contri'n scye'j yi e' incontr.
     Chibiye' quibu' scyuch' yi e' yi na cyaj cho'c tan imbiyle'n.
 2 Tcy'aj tzaju' yi ma'clu' yi makbil flech.
     Nin ulku' tan wuch'eye'n.
 3 Xconken yi teru' lansu' tan chibiyle'n e' incontra'tz.
     Tale'u' swetz, yi atu' tan incolche'n.
 4 Lok tz'el chitx'ix yi e' yi na cyaj cho'c tan imbiyle'n.
     Lok xit yi cyajtza'kl yi e'a'tz, yi na cyaj yil chiban yi e'chk takle'n cachi'
     swe'j.
 5 Cho'nk chiban chi na ban tz'is yi na ben tan cyek'ek!.
     Nink tz'oc yi ángelu' tan chilaje'n len swe'j.
 6 Ej nin cho'nk chixon tc'u'l be' yi chin tz'o'tz nin, yi chin cyak'puch nin.
     Nink xomnin yi teru' ángelu' tan chitz'amle'n.
 7 Na qui'c nin xe' cyajtza'kl yi na chitzan tan xtxumle'n swe'j.
     Poro ja cho'c tan nuc'le'n e'chk jul tan imbene'n klo' tul.
 8 Nink tz'u'l sotzaj c'u'lal ñchiwutz.
     E' te'nk chicu' tc'u'l e'chk trampa'tz yi ja wi't bnix cya'n swe'j.
 9 Chin tzatzink tzuntz te'ju' Ta!, na ñchinclaxok tanu'.
 10 Nin tetz cu'n walma' swale':
     "Wajcaw, ¿na' scyetz junt yi ni'cu'n tu ilu'?
     Na atu' tan kuch'eye'n yi o' tal me'ba' yi at tajwe'n sketz.
     Nin na ocu' tan kuch'eye'n ñchik'ab yi e' yi na cyaj cho'c tan majle'n yi e'chk
     takle'n yi at skuch!."

^m34:20 Jn 19:36.

- ¹¹ At e' stiw yi junt len cyajtza'kl, yi na baj cyalol e'chk takle'n yi qui'c wetz na wil.
- ¹² Ja imban wetz pawor scyetz.
 Poro yi e' cyetz, chin juntlen nin cyajtza'kl yi na chitzan tan banle'n swe'j.
 Wi'nin na chimbisun tan yi jun ajtza'kla'tz.
- ¹³ Yi na chiyabtij cyetz, wi'nin na chimbisun scye'j.
 Nin na oc yi be'chok swe'j yi na ḫchaj yi na chimbisun.
 Na inmuc' we'j, nin na innach Kataj squibaj.
- ¹⁴ Yi na ul jun sotzaj c'u'lal ḫchiwutz, wi'nin na chimbisun scye'j.
 Nin na chimbisun scye'j, chi na bisun jun yaj yi na quim xtxu', nka chi yi na quim jun tamiw nka jun titz'un.
- ¹⁵ Poro yi tule'n yi sotzaj c'u'lal tzinwutz wetz, tze'e'n tu' e' ban swe'j, chi ink awer nak ḫchiwutz.
 Quinin na chitane' tan injisle'n.
- ¹⁶ Ja cho'c tan inxuxe'n, nin ja chitzel'en swe'j, na na chi'ch chic'u'l swe'j.
 Nin yi na chixmayin tzaj swetz, tech cu'n tib yi na chi'ch chic'u'l swe'j.
- ¹⁷ Ma jalu' Wajcaw, ḫtona' tz'ocu' tan chicawse'n?
 Chin cole'u' ḫchik'ab e' incontratz, yi icu'n cyuch' balum, yi na chinarcان
 tan we'j.
- ¹⁸ Swak'e' tzun ink'ajsbil teru' ḫchiwutz jun c'oloj wunak.
 Swak'e' k'eju' ḫchiwutz cyakil yi tanumu'.
- ¹⁹ Qui'k chitzatzin e' incontr swe'j, qui'tk chiban chiwutz swetz.
- ²⁰ Yi e' cyetz qui na chitzan tan joyle'n tzatzin paz.
 Ntin na chitzan tan joyle'n puntil tan chisuble'n yi e' wunak, yi qui'c na chiban.
- ²¹ Na chic'abe'n chitzi' tan inyolche'n.
 Itzun na cyaltz: "Ilwok nin nocxe'j. Mbi nin tal tane'nx," che'ch na ban.
- ²² Poro cho'n at swutzu' Ta'.
 Na tbitu' yi mbi na cyal.
 Quil sjatxlen tibu' swe'j.
- ²³ Wajcaw, elk bin k'ajabu' swe'j, na ilu' inRyosil.
 Chin ḫch'eyaju'.
 Oku' tan banle'n tane'n, nin xomok wi'u' swe'j.
- ²⁴ Chin ma'laju' Ta'.
 Xomok cyentu' te ca'wlu', bantz qui chitzel'ene'n yi e' incontr swe'j.
- ²⁵ Qui'k chitxum nin qui'k cyal yi e'a'tz swetz:
 "Ya'stzun na kajtze'j. Ja el cu'nx ka'n swutz."
- ²⁶ Nink tz'el cyetz chitx'ix tanu', yi e' yi na chitzel'en swe'j.
 Nink tz'el chitx'ix junawes, yi e'a'tz yi na cyocsaj quib balaj tzinwutz wetz.
- ²⁷ Poro yi e' wamiw yi xomij chiwi' swe'j, ba'n chitzatzin nin ba'n chiixch'in tan yi tzatzi'n yi at tetz cyalma', yi na quil yi ja wi't chintx'acon.
 Na ilenin na cyal cyetz:
 "At wi'nin k'ej Kataj. Nin wi'nin na tzatzin i', tan tu' yi ba'n atit yi tetz ḫchakum."
- ²⁸ Nin ko ya'tz tuleju', swale' yi chin tz'aknak cunin ilu'.
 Nin cyakil k'ej swak'e' ink'ajsbil teru'.

Salmo 36

Yi stze'tzal tajtza'kl jun yaj

- 1 Ite'n nin yi yab ajtza'kl yi at te cyalma' yi e' mal nak, ya'stzun yi na a'l'on scyetz, yi qui tajwe'n tan cyak'ol k'ej Ryos nka yil cyek ñchi' i!.
- 2 Yi e'a'tz, na cyocsaj quib tz'aknak cu'n.
- 3 Nin le wutz cyetz cyajtza'kl chumbalaj nin yi e'chk takle'n yi na chitzan tan banle'n.
- 4 Chin cachí' nin chijilon. E' cu'n la'j.
- 5 Qui na chixom te yi ajtza'kl balaj.
- 6 Qui't na chitzan tan banle'n yi e'chk takle'n yi na chiban yi e' yi at cyajtza'kl.
- 7 Yi na chicoye' wi chitx'ach, ntin na cho'c tan xtxumle'n yi e'chk ajtza'kl cachí'.
- 8 Xomche' te e'chk ajtza'kl yi nk'e'tz balaj.
- 9 Nin qui na cyaj chicyajscyen yi e'chk ajtza'kla'tz.
- 10 Poro yi teru' Wajcaw, wi'nin xtxaxl talma'u' skibaj, na icy'nak cu'n swutz yi tcya'a'j.
- 11 Ba'n k'uke' kac'u'l te'ju', na na el k'abu' te yolu'.
- 12 Yi cawunu' chin tz'aknak cunin.
- 13 Ni'cu'n chi e'chk wutz yi qui na yucan.
- 14 Nin yi xtxumu'n' chumbalaj nin, nin quinin bajsbe'n tetz.
- 15 Ni'cu'n chi tane'n yi a' yi at xe mar.
- 16 Nin ilu' q'uiicy'lom cyetz cyakil wunak nin cyakil txuc.
- 17 Chumbalaj nin yi teru' balajilu' ske'j, na ilu' kaRyosil.
- 18 Nin na ko' ñch'eyajau' cyakil o' yi cho'n na kacol kib te'ju'.
- 19 Na ba'n na kacol kib te'ju' chi na chiban yi e' ne'x q'uitx, yi na chicol quib jak' xicy' yi chitxu'.
- 20 Na noj cu'n kac'u'l yi na kawan tanu' xe ca'l'u'.
- 21 Nin yi na kuc'a' te yi balaj a' yi na tak'u' sketz.
- 22 Na cho'n na saj yi itz'ajbil te'ju'.
- 23 Nin tan ilu' na lajluchaxe't yi e'chk balaj ajtza'kl skawutz.
- 24 Tak' tzaju' bin yi teru' banlu' yi chin tz'aknak cunin, skibaj yi o' yi ato' tk'abu'.
- 25 Tak' tzaju' yi balajilu' ske'j yi o' yi jicyuch te kajtza'kl.
- 26 Quil tak'u' ama'll scyetz yi e', yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl tan inyak'pe'n.
- 27 Ma na tk'e'u' inwalor tan qui wele'n ojk ñchiwutz.
- 28 Ma jalu', quile'u' yi ñe'n nchilo'on yi e' mal naka'tz.
- 29 Ja wi't chicu' trimp, nin qui'ct rmeril tan chixcyewe'n cu'n junt tir.

Salmo 37

Kajoye' yi tzatzin yi na jal te Kataj

- 1 Quil cxbisunwok tan yi e'chk takle'n cachí' yi na chiban yi e' mal nak.
- 2 Quil tz'el nin italma' te yi e'chk takle'n yi na chicambaj yi e' mal naka'tz.
- 3 Quil cxbisunwok tan paj, na ni'cu'n sbajok scye'j chi na ban jun buch yi jalcu'n na skej tan k'ej.

- Ni'cu'n sbajok scye'j chi na chiban e'chk wi' ujul yi na saj num tan k'ej.
- ³ Ma na k'ukek itetz ic'u'l te Kataj.
Banwok yi balaj.
Cxnajank tzunwok le teri iluwar. Nin xclaxokwok ta'n.
- ⁴ Joywok yi tzatzin yi na jal te Kataj.
Stk'e' tzun i' cyakil yi na el italma' te'j.
- ⁵ C'oxwok itib junawes tk'ab i'.
K'ukek ic'u'l te'j, nin tz'ocopon tan ich'eye'nwok.
- ⁶ Slajluchaxk tzun yi jicyuch te itajtza'kl.
Na sclarink yi ibalajil ñchiwutz wunak chi tane'n yi tkan skil.
- ⁷ Pasens na taj tan ñch'iwe'n yi tajbil Kataj.
Ch'iwwok jalen yil tz'oc Kataj tan ich'eye'n.
Quil chi'ch ic'u'l scye'j yi e' yi na jal chime'bi'l, yi e' yi na chiriquin tan yi e'chk cyajtza'kl cachi' yi na chiban.
- ⁸ Quil tzitak'wok ama'll tetz jun bis, nka jun chi'ch c'u'lal, tan wane'n tzite'j.
Na qui'c na tak', nin na xcye' tan ipitle'n nin tul il.
- ⁹ Quil tzibandanwok e'chk takle'na'tze'j.
Ma na cho'n k'ukek ic'u'l te Kataj.
Tzitetzaj tzun yi itanum.
Ma yi e' mal nak chelepon laju'n swutz.
- ¹⁰ Txant tan chisotze'n yi e' mal naka'tz.
Pe nink cxo'cwok tan chijoyle'n qui't chijal ita'n.
- ¹¹ Poro yi e' c'ulutxum, ñchinajank cyera'tz tul chi'ama'll.
Sjalok cyakil yi tajwe'n scyetz. Nin ñchitzatzink.
- ¹² Ma yi e' mal nak, ilenin na cho'c tan xtxumle'n yi mbil chiban scye'j yi e'
balaj.
Nin chin chiwutz nin na chiban scye'j.
- ¹³ Poro yi Kataj tze'e'n tu' na ban i' scye'j yi e' mal naka'tz, na na el xtxum tetz
yi ñchisotzok cyera'tz.
- ¹⁴ Yi e' mal naka'tz list quitane'n tu chispar tu c'oxbil chiflech tan chibiyle'n yi
e' prow, yi e' yi at tajwe'n scyetz.
List e' tan chisotzaje'n yi e' yi jicyuch te cyajtza'kl.
- ¹⁵ Poro ite'n nin chispar xconk tan chibiyle'n cu'n.
Nin wak'u'n cu'n sbne' yi c'oxbil chiflech.
- ¹⁶ Yi mu'ñ tal chime'bi'l yi e' me'la', mas ba'n tecu'n swutz cyakil chime'bi'l yi e'
ric.
- ¹⁷ Na tz'ocopon Kataj tan chixite'n yi e' mal nak.
Poro ilenin tz'ocopon tan quich'eye'n yi e' balaj.
- ¹⁸ Na na oc i' tan chicolche'n yi e' yi qui na chijuch quil.
Nin cyetz sbne' yi chi'ama'l tetz ben k'ej ben sak.
- ¹⁹ Ej nin yil tz'ul c'a'laj tiemp ñchiwutz, quil chitij q'uixc'uj.
Nin yil tz'ul we'j, quil chiquim tan paj.
- ²⁰ Poro yi e' mal nak ñchiquimok cyera'tz.
Ñchisotzok chi na ban tz'is yi na oc k'a'kl.
Chelepon xit chi na ban sibel k'ak'.
- ²¹ E' c'amol pwok poro qui't na chichojo.

- Ma yi e' balaj nak, na cyak' cyetz chipu'k, tan quich'eye'n yi e' yi at tajwe'n scyetz.
- ²² Yi e' yi at banl Kataj squibaj,
  ÿchicambok cyera'tz te yi cyetz chi'ama'l.
  Ma yi e' yi qui'c banl Kataj squibaj, chelepon laju'n ta'n.
- ²³ I' na chajon chibe' yi e' balaj.
  Nin na che' col yi e' yi na tzatzin i' scye'j.
- ²⁴ Kol chisaj trimp, quil chicu' trimp junawes, na at nin Kataj tan chixicyle'n.
- ²⁵ Yi in wetz ja chintijin.
  Nimix tiemp wa'n tzone'l wuxtx'otx'.
  Poro qui'c jun tir yi jajk wil, yi jajk el jun balaj wunak te c'u'l Ryos.
  Nin cya'l nwilwit yi jajk cho'c yi e' tetz nitxajil tan rmosumi'n.
- ²⁶ Yi e' balaj naka'tz, ilenin na el chik'ajab scye'j yi e' mas wunak, nin tzatzin cu'n na cyak' c'mo'n scyetz.
  Nin yi cyetz chinitxajil chumbalaj nin e' ÿchiwutz yi e' mas wunak.
- ²⁷ Cyajswok cyen e'chk yab ajtza'kl.
  Nin banwok tane'n yi e'chk takle'n balaj.
  Cxtzatzink tzunwok cyakil tiemp.
- ²⁸ Na yi Kataj na pek' te e'chk balaj ajtza'kl.
  Nin qui na che' tilcyen yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te i.
  Poro na chisotz yi e' mal nak ta'n, tuml chinitxajil.
- ²⁹ Ma yi e' balaj nak, scyetzaje' yi ama'l.
  Cyetz sbne' tetz ben k'ej ben sak.
- ³⁰ At xtxolbil chiyol yi e' balaj.
  Nin tz'aknak cu'n yi e'chk xtxolbil yi na cyal.
- ³¹ At nin yi ca'wl Kataj te cyalma'.
  Nin qui na quil cyen.
  Qui tzun na chije' trimp.
- ³² Ma yi e' mal nak na cho'c tan chixk'uke'n yi e' balaj, nin na chijoy puntiltz tan chibiyle'n cu'n.
- ³³ Poro quil tak' Kataj ama'l scyetz.
  Quil che' tak' yi e' balaj ÿchik'ab yi e' mal naka'tz.
  Nin quil tak' i' ama'l tetz jun juez tan tlol, yi e' aj paj, yi e' balaj nak.
- ³⁴ K'ukek bin ic'u'l te Kataj.
  Banwok tane'n yi tetz ca'wl.
  Sjalok tzun ik'ej swutz i', nin stk'e' i' yi ama'l tzitetz.
  Nin tziwutz cu'n yil che'l laju'n yi e' mal nak ta'n.
- ³⁵ Wilnak jun yaj yi chin juntlen nin yi tajtza'kl.
  Qui'c nin mu'x pitz'pal yi jilon.
  Ja tocsaj tib i' nim ÿchiwutz cyakil wunak.
  Ni'cu'n ban tu jun chin wutzile'n wi' tze' yi wi'nin k'ab.
- ³⁶ Poro yi xone'n tiemp ja nicy'ak tan tilwe'n, poro qui'ct i' at.
  Ja injoy, poro qui't njal wa'n. Na nsken sotz.
- ³⁷ Poro ilwok nin yi e' balaj.
  Txumwok yi e' yi putzpuj chijilon.
  Ate' nin cyera'tz, nin ilenin chitzatzink cyera'tz.

- ³⁸ Ma yi e' pajol ca'wl, chixitok cyera'tz.
 Nin quil chitzatzin sbne' opon tunintz.
- ³⁹ Na yi Kataj at i' tan quich'eye'n yi e' balaj.
 Na oc i' tan chiq'uicy'le'n yi na ul pilbil cyetz.
- ⁴⁰ Na oc i' tan quich'eye'n, tan cycle'n liwr ñchik'ab yi e' mal nak, na cho'n na cu' chiwutz tetz i' tan chiclaxe'n.

Salmo 38

Yi cwe'n wutz Luwiy swutz Ryos tan jakle'n ñch'eybil tetz

- ¹ Wajcaw, quil chin cawsaju' te yi sajnak colp wi'u!.
 Quil tak'u! intz'u'm te yi je'nak lajp wi'u!.
- ² Na ja wi't ocu' tan incawse'n. Nin na tzanu' tan imbiyle'n.
- ³ Poro na el intxum tetz yi ja saj colp wi'u' swe'l tan paj yi ja injuch wil swutzu'.
 Nin ja wi't lo'on cyakil yi inwankil nin cyakil imbakil na chitxukne' tan paj.
- ⁴ Ta', na chinnachon te yi nimix cunin wil injuch swutzu'. Qui't na chinxcye'
 tzak!. Qui't na pujx wa'n yi mbil tzimban.
- ⁵ Nin tan paj yi inya'bl, cyakil yi inwankil ja k'ay nin ja xewan.
- ⁶ Cyakil nin k'ej tu na chimbisun tunintz. Tu na sotz tu' inc'u'lltz.
- ⁷ In yabi'ë, na cyakil yi inwankil na lamcan tan ink'a'kl.
- ⁸ Qui'c mu'ë inxac, na qui'ct mu'ë inwalor at.
 Or nin chinquim, na tzaj nin walma' tk'ab ñch'onal.
- ⁹ Ma jalu' Wajcaw, na tilu' tircu'n yi mbi na icy' tinc'u'l, qui'c nin jun e'chk
 take'l yi ewu'nk wa'n swutzu'!
- ¹⁰ Yi walma' nternin na molne'. Qui'ct inwalor at, nin yi inwutz ja wi't oc muj
 te'j.
- ¹¹ Ej nin cyakil yi e' wamiw, scyuch' yi e' inxonl, ja chincyaj cyen quiolol.
 Kajpe'n nin na chixcye' tzit tan inxmaye'n tan paj yi ya'bil yi at swe'j.
- ¹² Ncha'tz yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'l, nternin na chitzan tan joyle'n punti
 yi ñe'nk tan inquime'n. Ncha'tz quitane'n yi e' yi na cyaj tan inlo'one'n
 junawes. Cyakil nin k'ej na chitzan tan joyle'n punti ñe'nk tan inlo'one'n.
- ¹³ Poro tu na imbit cyen tu' chiyol, qui na no'c tan xtxumle'n. Ncha'tz qui'c nin
 jun yol na wal nin scyetz. Ni'cu'n na imban ñchiwutz chi na ban jun mem.
- ¹⁴ Ni'cu'n na imban chi na ban jun chcan, nin qui'c nin jun yol na wal nin tan
 incolol wib chi na ban jun mem.
- ¹⁵ Na cho'n k'uklij inc'u'l te'ju' Wajcaw, na ilu' inRyosil. Cho'n wak'e' cyen
 swutzu'. Ilu-'k tz'ak'on chicaws yi e' incontr'a'tz.
- ¹⁶ Ntina'tz wetz wajbil i'tz:
 Yi qui'k chitze'en yi e' incontr'a'tz swe'lj.
 Yi qui'k cyal yi ja chitx'acon yil chinlo'on wetz.
- ¹⁷ Bintzi, txant tan inlo'one'n wetz, na qui'c nin jun tkuj yi qui'ck ch'on swetz.
- ¹⁸ Ma jalu' Wajcaw, na waj yil tzintxol yi wil teru', na na chimbisun ta'n.
- ¹⁹ Ja wi't chijal wi'nin incontr. Na wi'nin e' yi na chi'ch chic'u'l swe'lj. Nin qui
 na pujx wa'n yi mbi tzuntz. Na qui'c xe' chitxumu'n. Ta' émbi tzuntz na
 chi'ch chic'u'l swe'lj?

- ²⁰ Na chi'ch chic'u'l swe'j yi na imban e'chk takle'n balaj scyetz. Qui na chipek' te yi e'chk takle'n balaj yi na imban.
- ²¹ Wajcaw, qui bin chin tilcyenu' inchuc. Quil sjatx len tibu' swe'j, na ilu' inRyosil.
- ²² Ilu' yi colol wetz. Sajk binu' tan wuch'eye'n jalcu'n.

Salmo 39

Qui tunin k'usij yi ank'i'n yi ak'ij sketz

- ¹ Ja injoy puntil tan qui injuchul wil tan yi e'chk yol yi na wal. Nin ja inmak intzi' tan qui inyolol e'chk yab yol te yi atin ñchixo'l yi e' mal nak.
- ² Ja bin inmak wib tan yol.
Pe ik tan talche'n e'chk balaj yol.
Cho'n cunin mimban chitane'n jun mem.
Poro qui'c ntak' swetz, na ilenin ja chimbisun tan yi e'chk takle'n yi mbajij swe'j.
- ³ Ja chimbisun yi nno'c tan xtxumle'n yi e'chk takle'na'tz.
Ja chimbisun, nin ja sotz inc'u'l tan paj.
Cha'stzun te chin inwi' nin imban tan yol tetz Wajcaw.
Ej nin je inyole'j:
- ⁴ "Ma jalu' Wajcaw, na waj yil talu' swetz yi tonal' ne'l cu'n swutz. Nin yi mbil chintzaj pont. ¿Jatna' intiemp at tanu'?
- ⁵ Na na el intxum tetz yi qui'c mas intiemp ak'ij tanu' tzone'j. Na qui tunin iltz yi cobox k'ej yi ak'ij tanu' swetz. Cha'stzun te qui'c na tak' yi ank'i'n tetz tzone'j wuxtx'otx'.
- ⁶ Jun ntzi' rat ato' tzone'j wuxtx'otx'. Na ni'cu'n o' chi tane'n jun muj yi jalcu'n na icy'. At e' yi na jal chik'ej tane'n, poro tetz jun ntzi' rat. At e' yi na jal wi'nin chime'bi'l, poro apart taw na ban cyen yi na chiquim.
- ⁷ ¿Poro Ta', na' tzun k'ukle't inc'u'l? Cya'l. Ntin cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'.
- ⁸ Cha'stzun te chin cole'u' ñchik'ab incontr.
Quil chin tak'u' ñchik'ab yi e' yi na chixcy'aklin swe'j.
- ⁹ "Poro quil wal wetz jun yol scyetz, na yi na chitzan tan banle'n swe'j, ya'stzun tajbilu'.
- ¹⁰ Poro tcy'ajlenu' cyakil yi e'chk takle'n cachi' yi na bajij swe'j.
Na ja chink'e'xij tzak' incaws, yi na tzanu' tan tak'le'n swetz.
- ¹¹ Poro na el intxum tetz, yi na ocu' tan kacawse'n, i'tz tan kanuc'le'n, i'tz tan kanicy'se'n, na ba'n na xitu' yi e'chk takle'n yi mas na kapek' te'j.
- ¹² "Na qui tunin k'usij o' swutzu' Wajcaw.
Tbite'u' yi intzi' inkul, na cho'n na cu' inwutz teru'.
Quil tew tibu' tzinwutz.
Bintzi qui'c inxac swutzu', na ni'cu'n in tu jun aj xmayinl tu' tzone'j wuxtx'otx'.
- Jun ntzi' rat atin. Cya'l na na't cu'nt.
Ni'cu'n wutane'n chi jun txuc yi jalcu'n na icy' tcyaj, chi banake' inmam inte' tentz.

¹³ Ma jalu' bin, quil chinxuxu' mas, ma na tak'u' ama'l swetz tan jale'n mu'xt
inwalor, tan intzatzine'n coboxt k'ej te yi ntaxk chinquim."

Salmo 40

Kak'e' kak'ajsbil tetz Kataj

- 1 Ja injak ñch'eybil wetz tetz Kataj.
Nin ja jal impasens tan ñch'iwe'n.
Ja tzun stza'wej i' inyol.
- 2 Ja tbit i' yi intzi' yi inkul, nin ja ne'l tzaj ta'n tul e'chk sotzaj c'u'lal.
Ja chinclax ta'n. Nin ja chimbixe' junt tir ta'n.
Nin ja ñchaj i' yi balaj be' swetz.
- 3 Na ja tak' i' ama'l swetz tan wuk'ol e'chk balaj k'ajsbil tetz i'.
Swak'e' bin ink'ajsbil tetz i' tetz cu'n walma'.
Nin cyakil yi e' yi ja quil yi mbi cu'n mban i' swe'j, ja k'uke' mas chic'u'l te i'.
- 4 Ba'n cyeri yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Wajcaw, nin yi qui k'uklij chic'u'l
scye'j yi e' mal nak.
Nin ba'n cyeri yi e' yi qui na xom chiwi' scye'j yi e' yi na cho'c tan
chic'u'laje'n yi e'chk ryos yi banij cuntu'.
- 5 Wajcaw, ja bnix wi'nin e'chk milawr tanu' tan wuch'eye'n.
Na wi'nin banl talma'u' swibaj.
Quil chinxeye' tan talche'n cyakil yi mbi mbanu' swe'j, na nimix cunin banl
talma'u' swibaj.
- 6 Nk'era'tz tajbilu' yi e'chk tx'ixwatz tu e'chk oy yi na oyij teru', na qui na
tzanu' tan jakle'n yi e' txuca'tz, yi na patij tetz chitx'ixwatz wunak, nin qui
na tzanu' tan jakle'n e'chk tx'ixwatz yi na quim tan stzajse'n klo' yi quil
wunak.
Ma na ja jakxij inñchin tanu' tan wital yi tajbilu'.
- 7 Cha'stzun te walol teru':
"Wajcaw, je ine'j, chi yi tz'iba'nt cyen swe'j le tu'ju".
8 Ilenin na chimpek! tan banle'n yi tajbilu', na qui na el yi ca'wlu' te inc'u'l."
9 Sak swutzu' yi na wal scyetz cyakil yi e' tanumu', yi chin tz'aknak cu'n ilu'.
Nin qui'c nin jun e'chk takle'n yi jak wew, yi qui'k nwal scyetz.
- 10 Ja wal cyakil yi balajilu' tan cawu'n.
Nin ja wal yi ba'n k'uke' kac'u'l te'ju'.
Nin ja wal yi ba'n kaclax tanu'.
Quinin nwew yi balajilu' tu yi lok' ib yi at tuch'u' scyetz cyakil yi e' tanumu'.
- 11 Ma jalu' Wajcaw, quil cy'ajlenu' yi banl talma'u' swibaj.
Na yi wajbil i'tz yil tz'a'tij yi lo'klu' tu balajilu' swe'j tan incolche'n.
- 12 Wi'nin sotzaj c'u'lal na ul tzinwutz.
Quinin bajsbe'n tetz cyakil yi e'chk takle'na'tz yi na ul tzinwutz.
Qui ajlbe'n tetz, na ni'cu'n chi tane'n xi'il kawi' yi qui na kaxcye' tan tajle'n.
I na bantz tzinwutz, yi ja wi't chintx'amxij tan cyakil yi wil.

ⁿ 40:6-8 Heb 10:5-7.

I cu'n chinlo'onk nin ta'n, na qui'ct inwalor at.

¹³ Ilu' inRyosil, chin cole'u!. Sajkchanu' tan wuch'eye'n.

¹⁴ Yi wajbil Ta!, i'tz yi nink tz'el chitx'ix yi e! yi na cyaj yil chinquim wetz.

Lok che'l ojk tu chitx'ix yi e! yi na cyaj yil chin lo'on.

¹⁵ Lok che'l ojk yi e'a'tz yi na chitez'en swe'j.

¹⁶ Poro tak! tzaju' tzatzin scyetz cyakil yi e! yi na chitzan tan joyle'n puntil tan chixome'n te'ju!.

Nin yil cho'c tan joyle'n ñch'eybil cyetz teru!, nink cyal: "Chin cham nin yi Kataj."

¹⁷ Ma yi in wetz Ta!, yi nternin na chimbisun, bne'u! pawor, sajkchanu' tan wuch'eye'n.

Na ntin cu'n ilu' xcyeku' tan wuch'eye'n, nin tan incolpe'n.

Qui'k ñch'iwu' mas tiemp, sajku' tan wuch'eye'n.

Salmo 41

Yi toque'n jun yabi'ñ tan jakle'n ñch'eybil tetz

¹ Ba'n cyeri e! yi na el chik'ajab scye'j yi e! yi at tajwe'n scyetz.

Na tz'ocopon Ryos tan quich'eye'n cyetz yil tz'ul e'chk sotzaj c'u'lal ñchiwutz.

² Tz'ocopon Kataj tan chicolche'n. Nin ñchitzatzink ta'n, na mben ñkon chitiemp tzone'j wuxtx'otx!.

Nin quil tak! i' ama'll scyetz chicontr tan chitx'acone'n scye'j.

³ Yil chicu' tan ya'bil tz'ocopon Kataj tan quich'eye'n.

Nin tz'ocopon i' tan chitz'aque'n.

⁴ Ncha'tz in, je na wal tetz Kataje'j:

"Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j, chintz'aque'u!.

Mpe jajk injuch wil swutzu!, qui'k xtxumu!."

⁵ Elk k'ajabu' swe'j, na yi e! incontr, yi cyajbil i'tz yi ñe'nk tan wele'n cu'n swutz.

Na je bin chiyole'j:

"Ja icy! til, yi ñe'nk quimx.

Qui't na'wsij mu'ñ tal yi bi'-x."

⁶ Na chu'l yi e'a'tz tan inxajse'n, poro i'tz tan inxk'uke'n tu! yi ñe'n wutane'n. Ma yi na che'l the' na cho'ctz tan inyolche'n, na ntin chi'ch c'u'lal na chitxum.

⁷ Cyakil yi e'a'tz yi na chi'ch chic'u'l swe'j, na chimol quib tan inyolche'n. Nin na cyal:

"Paj ninx te'tz yi na tzanx tan muc'le'n yi e'chk q'uixc'uja'tz."

⁸ Ncha'tz na cyaltz:

"Yi ya'bil yi at te'jx tetz cwent Bayba'n.

Nin qui'c rmeril tan tule'n yos tuch'x," che'ch.

⁹ Mpe ik yi mero wamiw, yi ja kawan tuch!, yi nternin k'uklij inc'u'l te'j, nin yi nternin nke'l nko'c tuch!, ncha'tz i!, contr swe'j jalu!.^o

^o 41:9 Mt 26:23; Mc 14:20; Lc 22:21; Jn 13:18.

¹⁰ Poro Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j.

Lok tz'ul yos swuch' tan jale'n junt tir inwalor, bantz inxeyewe'n scye'j.

¹¹ Nin kol tak'u' ama'l swetz tan intx'acone'n scye'j, tz'elepon tzun intxum tetz,
yi na tzatzinu' swe'j.

¹² Na na chinnachon te'j yi ba'n atine't swutzu'.

Cha'stzun te ja chinje' xtxicbalu', nin cho'n chincyaj cyen swutzu'.

¹³ Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj, yi kaRyosil yi o' xonl Israel.

Kak'e' kak'ajsbil tetz, jalu' nin sbne' opon tunintz. ¡Amén!

CA'P WEKL TE E'CHK SALMO

42:1—72:20

Salmo 42

Yi tule'n tx'akx yi tnum Israel tc'u'l jun yaj yi joylaj atit

¹ Wajcaw, nternin na cu' inwutz teru', na na chintzan tan joyle'nu', chi na ban
jun masat tan joyle'n a' yi na quim tan saktzi'.

² Na ncha'tz in Ta', wi'nin na joyonu' swetz.

Na chinquim tan saktzi' tane'n.

Nternin na skej intzi' tan joyle'nu'.

Na yi ilu' teru' ilu' yi Ryos yi itz' nin tetz.

¿Tona' nocopon swutzu', tan c'u'laje'nu'?

³ Na yi in wetz, sk'ej nin lak'bal na nok', tan paj yi qui'c rmeril tan wopone'n
swutzu'.

Ncha'tz wi'nin e' yi cha'tz cun tunin e' tan jakle'n swetz:

“¿Lok tzun aRyosiltze'j tan awuch'eye'n?”

⁴ Nin yi na no'c tan xtxumle'n yi e'chk yola'tz, wi'nin bis o'kl na jal swetz.

Na na ul tx'akx tinc'u'l yi mbi mimban sajle'n, te yi bajëchin ñchiwutz cyakil
yi e' mas wunak yi xka'ke'n tzaj le ca'lul'.

Na ja kaçh'in tan yi tzatzin yi ato' cu'nt.

Chumbalaj nin cyakil, na na katzatzin.

⁵ Nintzun na no'c tan xtxumle'n:

¿Mbi xac tzincabej inc'u'?

¿Mbi xac na chimbisun?

Ba'n tcu'n k'ukek inc'u'l te wetz inRyosil.

Swak'e' ink'ajsbil tetz.

Na i' yi inRyosil, nin i' yi colol wetz.

⁶ Wajcaw, yi na no'c tan xtxumle'n yi incaws yi ntak'u', wi'nin na chimbisun,
na chumam nin mban.

Poro ilenin quil tz'elu' te inc'u'l mpe cho'nk atin stzi a' Jordán, nka wi'wtz
Hermón tu Mizar.

⁷ Yi bis yi atin cu'nt, chin xo'wbil nin chitane'n jun chin tzanla' yi na elu'l.

Lajluch cu'n na kubit yi na jincan tulak e'chk siwun, nin yi na chitz'a'w
quib e'chk kotz' ta'n.

⁸ Poro cyakil nin k'ej at banlu' swibaj.

- Nin ncha'tz in, cyakil akale'n na wak' ink'ajsbil teru'.
 Nin na injak ñch'eybil wetz teru', na tan ilu' itz'ine't.
⁹ At na bant cu'nt na wal tetz yi inRyosil yi colol wetz:
 "Wajcaw, ñmbi tzuntz yi ja chincyaj cyen tilolu'?"
 ¿Mbi tzuntz yi na tak'u' ama'l scyetz yi e' incontr tan imbuclle'n?"
¹⁰ Na nicy' nin yi inwankil tu imbaikil na chitxukne' tan paj yi na chitzan yi e'
 incontr tan imbuclle'n.
 Nin cha'tz cun tunin e'-tz tan jakle'n swetz:
 "¿Lok tzun aRyosil tan awuch'eye'ntze'j?"
¹¹ Poro nin na no'c tan xtxumle'n.
 ¿Mbi xac tzincabej inc'u'l?
 ¿Mbi xac na chimbisun?
 Ba'n tcu'n k'ukek inc'u'l te wetz inRyosil.
 Swak'e' ink'ajsbil tetz.
 Na i' yi inRyosil, nin i' yi colol wetz.

Salmo 43

Chin colpe'u' ñchik'ab yi e' mal nak

- ¹ Siwl Ta!, chin ma'laju' bantz tilolu' yi qui'c impaltil.
 Xomok wi'u' swe'j, na qui'c wil.
 Chin colpe'u' ñchik'ab yi e' mal nak, yi e' yi chin la'j nin e'!
² Na yi ilu' teru', ilu' inRyosil, ilu' colol wetz.
 ¿Mbi tzuntz yi nchincyaj tilolu'?
 ¿Mbi tzuntz yi na tak'u' ama'l tan imbisune'n?
 ¿Mbi tzuntz na tak'u' ama'l scyetz incontr tan imbuclle'n?
³ Ñchaje'u' yi bintzi swetz.
 Ñchaje'u' swetz bantz inxome'n te yi balaj be', yi na opon kale atit yi wi'wtz
 yi chin xan nin, kale najle'tu'.
⁴ Ko ya'tz tuleju', nocopon tzuntz swutz yi patbil katx'ixwatz.
 Swak'e' ink'ajsbil swutzu' tan arpa.
 Na ntin ilu' Ta', na ak'on tzatzin swetz.
⁵ Cha'stzun te,
 ¿mbi xac tzincabej inc'u'l?
 ¿Mbi xac na chimbisun?
 Ba'n tcu'n k'ukek inc'u'l te wetz inRyosil.
 Swak'e' ink'ajsbil tetz.
 Na i' inRyosil, nin i' yi colol wetz.

Salmo 44

Tan Kataj nkaxcye'wet' scye'j kacontr

- ¹ Ma jalu' kaRyosil, ja kubit yi mbi cu'n banaku' tenñchan.
 Ja kubit scyetz yi e' kamam kate', yi mbi banaku' te yi ate' tzaj cyetz.

- ² Na ilu' mmak'on chicaws yi e' mal nak.
 Nin ilu' e' lajun len swutz yi cyetz chiluwar, nin ja tak'u' scyetz yi e' kamam kate!.
- ³ Na ilu' ak'on ama'l scyetz kamam kate' tan cyetzal yi e'chk ama'la'tz.
 Na yi e' cyetz, quinin klo' e' xcye' cyetz tan cyetz chispar cun tu'.
 Ma na tan yi teru' poreru', nin tan yi ñchamilu' nchixcyewe't.
 Na ja xomu' scye'j tul yi oyintzi' tan tu' yi mpek'u' scye'j.
- ⁴ Ilu' kaReyil, ilu' kaRyosil, na el katxum tetz yi ilu' mmak'on ama'l scyetz
 kamam kate' tan chixcyewe'n te chicontr.
- ⁵ Ncha'tz mbanu' ske'j ketz, na tan ilu' nkaxcyewe't scye'j yi e' ketz kacontr.
 Nin tan tu' yi xomiju' ske'j, junawes nche'l cu'n yi e' kacontr ka'n swutz.
- ⁶ Cha'stzun te, yi in wetz, qui na k'uke' inc'u'l te yi e'chk inma'cl, chi tane'n yi
 c'oxbil inflech nka chi tane'n weri inspar.
- ⁷ Na ilu' nkacolon ñchik'ab yi e' kacontr.
 Ej nin tan ilu' ja el chitz'ix yi e' kacontra'tz ka'n.
- ⁸ Cha'stzun te, ilenin skak'e' k'eju'!
 Nin skak'e' kak'ajbsil swutz' sbne' opon tunintz.
- ⁹ Poro lastum, ja ke'l te c'u'lu' Ta', na ja tak'u' ama'll tan tele'n katx'ix.
 Nin qui't na xomu' ske'j yi na ke'l tan oyintzi'.
- ¹⁰ Ja tak'u' ama'l scyetz kacontr tan chixcyewe'n ske'j, na ja ke'l ojk ñchiwutz.
 Nin ja ben chicy'al cyakil yi e'chk kame'lbi'l.
- ¹¹ Ja tak'u' ama'l scyetz kacontr tan kabiyle'n, chi na ban jun tal cneru' yi na
 ben tk'ab biyol tetz.
 Nin ja tak'u' ama'l tan kele'n xit bene'n tzi'n ñchixo'l yi e' awer nak.
- ¹² Ja ko' ben c'ayilu'.
 Chin warat nin nkabene't c'ayilu'.
 Qui'c nin mu'x tal kaxac, na qui'c nxtxicbaj teru', yi mben c'ayilu' o'!
- ¹³ Ja ko'c tetz chiyolbe'tz cyakil wunak.
 Nin ncha'tz yi e' kawisin ja chitz'en ske'j.
- ¹⁴ Na ja tak'u' ama'l scyetz yi e' awer nak tan cyoqe'n tan kayolche'n.
 Ej nin yi na cho'c tan kayolche'n, na chitz'en ske'j.
- ¹⁵ Qui'c nin jun tkuj yi qui'k na katx'ixwij.
 Chin tx'ixwil nin kawutz.
- ¹⁶ Poro i'tz tan chipaj yi e' kacontra'tz, yi na chitzan tan kabuchle'n nin tan
 kayolche'n.
- ¹⁷ Ya'stzun kutane'n ñchik'ab.
 Poro nk'e'tz tan paj yi jajk elu' te kac'u'l, nka jajk kapaj ca'wlu'!
- ¹⁸ Na qui'c na katxum tan cyaje'n cyen kilolu'!
 Nin qui'c na katxum tan kapajol yi ca'wlu'!
- ¹⁹ Poro yi ilu' teru' ja tak'u' ama'l tan kele'n cu'n swutz.
 Ja tak'u' ama'l tan toque'n kaluwar tetz jun ama'l yi tz'inunin tu', kale wutz
 quent yi quimichil ske'j.
- ²⁰ Ma jalu' Ta', yi nink me'l'u' te kac'u'
 nin yi nink nkajoy junt ketz kaRyosil yi apart, ja klo' tilu'!
- ²¹ Ja klo' tilu', na yi ilu' teru', na tilu' cyakil yi mbi na icy' tkac'u'!
- ²² Poro cyakil yi e'chk takle'na'tz yi ja ul skawutz, i'tz tan paj yi xomcho' te'ju'.
 Cyakil nin k'ej wi'nin kaquime'n.

Cho'n cu'n na ku'llij chi na ban jun tal cneru' yi na ben tk'ab biyol tetz.

²³ Ma jalu' Ta', qui't tak'u' mas ama'l te yi e'chk takle'na'tz, ma na elk k'ajabu' ske'j.

Quil ke'l te c'u'luj tetz ben k'ej ben sak.

²⁴ Quil ko' til cyenu'. Quil tew tibu' skawutz.

Quil ko' til cyenu' kachuc, na chin q'uixc'uj nin ato't.

²⁵ Junawes ja ke'l cu'n swutz, na ja wi't ko'c jak' chica'wl yi e' kacontr.

Nin qui'c nin mu'x kaxac tane'n ḥchiwutz.

²⁶ Sajk binu' tan kuch'eye'n.

Ko' cole'u' tan yi banl talma'u'.

Salmo 45

Ja tak' Ryos banl tibaj yi kareyil

¹ At wi'nin e'chk balaj yol yi na tijin te walma', tan walol tetz yi kareyil.

Nin cyakil yi yol yi swale', ni'cu'n chi na ban jun yaj, tan stz'ibe'n e'chk balaj ajtza'kl.

Ma jalu' swale' bin yi e'chk balaj yola'tz tetz yi kareyil.

² Ilu' kareyil, qui'c nin junt yaj yi ni'cu'nk chi tane'n'u', ḥchixo'l cyakil wunak bene'n tzi'n.

Nin chumbalaj nin e'chk yol yi na talu'.

Cha'stzun te ja tak' Ryos banl tibu' tetz ben k'ej ben sak.

³ Weke' bin tibu'. C'ale' quenu' yi sparu' xe c'u'luj.

Na chin cham nin ilu', nin at k'eju'.

⁴ Na na jal k'eju' yi na tx'aconu' scye'j contru'.

Na yi na ocu' tan oyintzi', na tzanu' tan colche'n yi mero bintzi, nin ba'n atit cyakil yi na banu'.

⁵ Cyakil yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n, na cho'c jak' ca'lwl', nin na cyek ḥchi'u', na yi na xconsaju' yi ma'clu' tetz oyintzi', na che'l cu'n yi e' contru' swutz.

⁶ Ilu' Kataj, at cawl tk'abu' tetz ben k'ej ben sak.

Nin chin tz'aknak cunin na cawunu'.

⁷ Na yi ilu' teru', na xom wi'u' te yi e'chk takle'n balaj, nin qui na pek'u' te e'chk takle'n cach'i.

Cha'stzun te ja je' xtxa'ol Ryos ilu'.

Nin ja tak' i' mas teru' banlu' swutz alchok ajcaw bene'n tzi'n.

⁸ Nin cyakil k'ej chin c'o'c nin te'ju', tan e'chk balaj perfum, chi tane'n mirra, áloe tu canel.

Nin cyakil nin k'ej na tzan e'chk kbetz xe yi ca'luj, kale na cawune'tu', yi wekij tan e'chk balaj takle'n chi tane'n marfil.

⁹ ḥchixo'l yi e' xna'n yi xomche' te'ju' ate' balaj xun.

Nin c'olchij yi reina xlaju'.

Chin yube'n nin i', tan e'chk balaj uwaj yi chin oro cu'n.

¹⁰ Ma jalu' ilu' jun c'oloj reina, tbit tzaju' cobox inyol yi swale' teru'.

Che'lken yi e' taj xtxu'u' te c'u'luj.

Ncha'tz che'lken yi e' tanumu' te c'u'luj.

- ¹¹ Na tan yi balajilu' wi'nin na pek' kareyil te'ju'.
 Tajwe'n bin yil tbitu' yi tetz ca'wl.
- ¹² Nin yi e' me'l yi rey cwent Tiro, scyuch' yi e' ric, chu'l swutzu' tan toye'n
 e'chk balaj oy teru', na yi cyajbil, i'tz yi nink tz'el k'ajabu' scye'j.
- ¹³ E'u' katanum, quilninu' yi reina tz'ucu'le'j.
 Chin yube'n nin i', na weko'n tib, nin oro cu'n at te yi be'ch tetz.
- ¹⁴ Chin weko'n nin tib, na cho'n tz'ocopon swutz yi rey.
 Nin xomche' yi e' mas xun tan tak'le'n i'.
- ¹⁵ Wi'nin chitzatzine'n.
 Na chitzatzin na chocopon swutz yi rey.
- ¹⁶ Ilu' kareyil tbitzaju':
 Cyakil yi e' cy'ajlu' scyuch' yi e' mamaju', chocopon tetz ajcaw chi banake' yi
 e' mam cyenu' sajle'n, nin ḥchicawunk bene'n tzi'n.
- ¹⁷ Tzinjoye' puntil tan cyoque'n cyakil wunak tan na'wse'n yi bi'u' sbne' opon
 tunintz.
 Na tajwe'n cyak'ol wunak k'eju' ben k'ej ben sak.

Salmo 46

Cyakil nin k'ej xomij kaRyosil ske'j

- ¹ KaRyosil, i' colol ketz.
 Nin i' na ak'on kachamil.
 Nin list nin i' tan kuch'eye'n, yi na ultzaj e'chk sotzaj c'u'lal skawutz.
- ² Cha'stzun te quil kaxob, mpe nink ḥchuc tib cyakil yi munt, nin mpe nink
 tz'icy' yi e'chk wutz xe mar.
- ³ Mpe nink jincan yi mar, nka nink ḥchek'e'n tib yi pak'bil mar, quil kaxob.
 Ncha'tz mpe nink ḥchuc tib yi e'chk wutz,^p quil kaxob.
- ⁴ Na at jun tzanla' yi na tak' tzatzin tetz yi tnum tetz Ryos.
 Cho'n at le luwar yi chin xan nin kale najle't i'.
- ⁵ Stz'a'tok yi wi'tz Ajcaw le jun tnuma'tz.
 Nin qui't xit tetz ben k'ej ben sak.
 Na yil tz'ul skil tane'n, tz'ocopon i' tan quich'eye'n yi e' aj tnuma'tz.
- ⁶ Cyakil yi e' nación ḥchixobok, nin wi'nin ḥchilucne'.
 Na ḥchixobok yil quibitnin yil jilon tzaj Kataj.
 Nin chelepon cu'n swutz, yil quibit yol i'.
- ⁷ Na yi kaRyosil xomij ske'j, yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'j, i' yi Ryosil
 kamam Jacow, ite'n nin i' colol ketz jalu'.
- ⁸ Or bin cyeru' chisajku' tan xmaye'n cyakil yi e'chk takle'n balaj, yi ja bnix
 tan Kataj tzone'j wuxtx'otx'.
 Jun cu'n chelepon yabu' te'j.
- ⁹ Na ja xcy'e' tan makle'n e'chk oyintzi' bene'n tzi'n wi munt.
 Ja xcy'e' scye'j yi e' contr, na wak'u'n cu'n nsaj chiflech tu chilans ta'n.
 Nin ja oc k'a'kl cyakil yi chicare't, yi na xcon cya'n tetz oyintzi'.

^p 46:3 Yi yol "wutz" na jop e'chk gobierum, Is 2:2; Dn 2:35, 45. Nin yi yol "mar" na jop wi'nin wunak.

¹⁰ Ma jalu', je yol i'e'j: "Makwok itib te oyintzi' swe'j.

Tajwe'n tan itocsal yi i ina'tz in Ryos.

Nin yi i ina'tz in Ajcaw squibaj cyakil yi e'chk nación.

Wetz cu'n cyakil yi ama'l bene'n tzi'n wi munt," stzun i!.

¹¹ Na xomij yi Kataj Jehová ske'j, yi jun yi cya'l na xcy'e' quen te'j.

Na ite'n nin Ryosil Jacowa'tz, i' colol ketz jalu'.

Salmo 47

Ryos, i' yi wi'tz ajcaw bene'n tzi'n wi munt

¹ Ma jalu', cyakil axwok yi atix bene'n tzi'n wi munt, ka'xpok'loj kak'ab tan tak'le'n kak'ajsbil tetz Ryos.

Tzatzin cu'n ka'ch'ink tan tak'le'n k'ej i!.

² Na yi ketz Kataj cya'l jun na xcy'e' quen te'j.

Chin xo'wbil nin yi tetz porer, na i' yi wi'tz ajcaw bene'n tzi'n wi munt.

³ Ja xcy'e' i' tan chixite'n cu'n cyakil yi e' nación yi ja chu'l tan oyintzi' ske'j.

Nin ja tak' i' ama'l sketz tan kacawune'n squibaj.

⁴ I' ntxa'one'n yi ketz ka'ama'l tan jale'n kak'ej, yi o' xonl k'ajtzun kamam Jacow.

Na wi'nin na pek' i' ske'j.

⁵ Ma jalu' tzan je'mpone'n tan c'olewe'n tibaj yi tetz c'olchbil kale tz'oque't tan cawu'n.

Tzatzin cu'n na chi'chin wunak, nin na tzan e'chk chun tan tak'le'n k'ej i!.

⁶ Kak'e' bin kak'ajsbil tetz, na i' kareyil.

⁷ Kak'e' kak'ajsbil swutz i!, na i' yi wi'tz ajcaw tibaj cyakil yi e'chk ama'l bene'n tzi'n.

⁸ Yi kaRyosil i' yi wi'tz ajcaw tibaj cyakil nación.

Nin ja c'ole' wi ñchem yi chin xan nin.

⁹ Cyakil chibajxom yi e'chk nación'a'tz, scyuch' yi e' wunak yi at chik'ej, ja chu'l swutz Kataj, nin ja cho'c tajjal yi tanum Ryos, yi Ryosil kamam Abraham.

Na yi Kataj Ryos i' yi wi'tz Ajcaw squibaj cyakil ajcaw yi ate' wi munt.

Salmo 48

At wi'nin k'ej yi ama'l yi na bi'aj Sión, na ya'stzun yi tnum yi txa'ijt tan Ryos

¹ At wi'nin k'ej Kataj.

Cha'stzun te tajwe'n tan kak'ol k'ej i!.

Kak'e' k'ej i! le ama'l yi txa'ijt ta'n, yi wi'wtz yi chin xan nin.

² Chumbalaj nin yi wi'wtz Sión yi at lije'n kale najle't Kataj.

Nin yi jun ama'la'tz, ja jal k'ej ñchiwutzyakil wunak bene'n tzi'n.

Nin wi'nin na chitzatzin te'j, na cho'n najlij yi wi'tz rey tul.

³ Yi kaRyosil cho'n at le tetz ca'l yi at Jerusalén.

Nin ba'n kopon tan colo'n ib swutz.

⁴ Na yi e' ajcaw lakak tnum, je'nak chimolol quib tan oyintzi' te'j.

⁵ Poro yi quilol yi jun balaj tnuma'tz, nin e' xobtz, nin e' el ojk.

⁶ Wi'nin chixobe'n yi cyele'n ojk.

Wi'nin il ate' cu'nt tan xo'w.

Cho'n cu'n quitane'n chi na ilin jun xna'n yi ntaxk ul yos tuch'.

⁷ Ja che'l xit chi na ban chibarc yi e' aj Tarsis yi na oc bowl jun chin cyek'ek' scye'j.

⁸ Ja kubit cyakil yi e'chk takle'n balaj yi bnixnak tan kaRyosil, yi Kataj yi cya'l jun na xcye' quen te'j.

Poro yi jalu' ja kil tan kawutz, yi bintzinin at yi tetz porer tan colche'n yi tnum Jerusalén.

Nin jun cu'n quil xit tetz ben k'ej ben sak.

⁹ Cha'stzun te ilu' kaRyosil, te yi ato' xe yi teru' ca'llu', na ko'c tan xtxumle'n cyakil yi banl talma'u'.

¹⁰ Nin cyakil wunak bene'n tzi'n na chitzan tan tak'le'n k'eju', na at wi'nin k'eju'.

Ej nin yi na ocu' tan pujle'n xtisya' chin tz'aknak cu'n na tuleju'.

¹¹ Cyakil yi e' yi ate' le wi'wtz Sión na chitzatzin.

Ncha'tz cyakil yi e' yi ate' lakak e'chk tnum cwent Judá, na chitzatzin len.

¹² Ma jalu' or cyeru'.

Chixonku' solte'j yi tapij yi at te yi tnum Sión.

Cyajle'u' yi jun c'oloj torre yi at, yi na xcon cyak'un yi sanlar tan colche'n yi tnum.

¹³ Chixmayninu' yi jun chin balaj tapij yi at solte'j yi ama'l, tu yi e'chk balaj ca'l yi at.

Ba'n tzun cyalu' scyetz cyakil chinitxajilu' sbne' opon tunintz.

¹⁴ Ba'n chitxolu' scyetz yi ya'stzun tane'n yi ketz kaRyosil, nin yi sbajxok i' skawutz, sbne' opon tunintz.

Salmo 49

Qui'c Itak' ko cho'n lk'uke' kac'u'l te pwok

¹ Quibit tzaju' cyakil yi e'u' yi ate'u' bene'n tzi'n wi munt.

² Nin yi xtxolbil yi swale', i'tz cyetz ric nin i'tz cyetz yi tal prow me'ba'.

Qui'c na ban yi ko at k'ej jun nka qui'.

³ Swale' cobox xtxolbil scyeru' yi at xe', yi at q'uixbel tan tele'n katxum tetz.

⁴ Chinumeku'. Quibite'u' inyol, na xconk e'chk elsawutzel wa'n tan lajluchaxe'n ñchiwutzu'.

Ncha'tz xomok kbetz te kulil yi inyol.

⁵ Quil chinxob yil tz'ul e'chk c'alaj tiemp tzinwutz.

Ej nin quil chinxob yil cho'c incontr tan joyle'n puntil tan inlo'one'n.

Mpe nink baj chisutil quib swe'j.

⁶ Na yi e' incontrat'z, cho'n k'uklij cyetz chic'u'l te yi cyetz chime'bi'l, na na cyocsaj quib nim te yi at scyuch'.

- ⁷ Poro quil xcy'e' yi chime'bi'l tan chicolpe'n.
 Na qui'c rmeril tan xcone'n pwok tan ñechole'n quil swutz Ryos.
- ⁸ Na quil xcy'e' pwok tan lok'che'n stz'ajbil jun yaj.
- ⁹ Nin quil xcy'e' pwok tan bene'n ñkon tiemp jun yaj, nka tan claxe'n tk'ab quimichil.
- ¹⁰ Na qui'c nin jun yi qui'k na quim, ma na tircu'n na kaquim len.
 Qui'c na ban yi ko i'tz jun yaj yi at wi'nin tajtza'kl, nka i'tz jun tal prow yi qui'c tajtza'kl.
 Tircu'n na kaquim. Nin cyakil yi e' yi at chime'bi'l, cho'n na cyaj cyen chime'bi'l tk'ab junt.
- ¹¹ Mpe nink cu' bi' jun yaj te jalaj tx'otx', nk'e'tz tetz.
 Na yi mero tetz najbil i'tz yi camposant, nin cho'n lcyaj i'-tz le jun najbila'tz, tetz ben k'ej ben sak.
- ¹² Poro yi mero bintzi i'tz:
 Yi qui'c nin jun yaj yi qui'k quim, na tircu'n skaquimok.
 Qui'c na ban mpe chin ric nink o', skaquimok len chi na chiban yi e' txuc.
- ¹³ Ej nin ya'stuzn sbajok scye'j yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te chichamil.
 Ej nin ya'stuzn sbajok scye'j yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te chinimel.
- ¹⁴ Na yi na ul quimichil ñchiwutz yi e'a'tz, chixomok te'j chi na chixom yi e' cneru' te chipstor.
 Ma yi e' balaj nak, chitx'aconk scye'j yil tz'ul skil.^q
 Ma yi e' rica'tz k'aynakt chiwankil tcampasant.
 Na yi cyetz chinajbil i'tz yi camposant.
- ¹⁵ Poro yi in wetz, tz'ocopon Wajcaw, yi inRyosil, tan incolche'n tan qui inquime'n junawes.
 Nin nna'je'n te i', tetz ben k'ej ben sak.
- ¹⁶ Qui bin chibisunu' yi na quilu' yi at e' yi wi'nin jale'n chipu'k, nin yi wi'nin jale'n chime'bi'l.
- ¹⁷ Na yi e'a'tz yi at wi'nin chime'bi'l, qui'c mu'x tal nink tz'aj cya'n yil chiquim.
 Mpe ik chipu'k nka chime'bi'l.
- ¹⁸ Mpe nink chitzatzin te chipu'k te yi cobox k'ej yi ate' tzone'j wuxtx'otx', qui'c ltak'.
 Mpe nink cyak' wunak chik'ej tan paj yi e' ric, qui'c ltak' scyetz yil chiquim.
- ¹⁹ Na tz'opon jun k'ej yi ñchiquimok, nin qui't quil wutz k'ej sbne' opon tunintz.
- ²⁰ Poro yi mero bintzi i'tz, yi qui'c nin jun yaj yi qui'k quim, ma na tircu'n skaquimok.
 Qui'c na ban mpe wi'nin kak'ej, skaquimok len chi na chiban yi e' txuc.

Salmo 50

Yi kaRyosil i' yi mero balaj pujul xtisya' yi qui na je k'ab twi' jun

¹ Je yol yi Kataj yi wi'tz Ryos.

Na ja che' baj ñchakol cyakil wunak yi najlche' bene'n tzi'n wi munt.

^q 49:14 "Yil tz'ul skil" na elepont yil chitz'ij jun tir yi e' balaj.

- Ja che' baj ñchakol cyakil yi e' yi ate' tele'n tzi'n tu cyakil yi e' yi ate' toque'n tzi'n tan ma'le'n cyajtza'kl.
- ² Cho'n at i' le yi wi'wtz Síon yi chin yube'n nin.
Nin chin litz'un nin yi pak'puchal i'.
- ³ Yil tz'ul i' tan cawu'n nk'e'tz ewun cu'n tz'ul, ma na bajxij jun chin wutzile'n k'ak' swutz.
Nin solte'j i' cho'n cunin tane'n chi na ban salchcam.
- ⁴ Chu'l molol cyakil wunak tan cyoqe'n tetz stiwil yil tz'oc i' tan tak'le'n caws yi tetz tanum.
Chu'l cyakil yi e' yi ate' tcyaj, tu cyakil e' yi ate' wuxtx'otx' tan tilwe'n yi mbi sbajok te yi tetz tanum.
- ⁵ Ej nin je yol i'e'j:
"Molwoke' cyakil yi e' yi k'uklij chic'u'l swe'j, yi e' yi chisuknak chiyol yi chixomok swe'j, nin yi ja xcon chitx'ixwatz tetz quiwel chiyol," stzun Ryos.
- ⁶ Nin cyakil yi e' yi ate' tcyaj scyale', yi i' yi mero balaj pujul xtisya' yi qui na je k'ab twi' jun.
- ⁷ Ncha'tz na tal i':
"Bitwok tzaj yi axwok xonl Israel, axwok intanum.
Katz'aje' te'j cyakil yi itil, na yi in wetz, in iRyosiil.
- ⁸ Qui na chintzan tan talche'n tzitetz, yi qui'c xac cyakil yi e'chk itx'ixwatz yi na ipatwok swetz, nka yi qui'c xak cyakil yi e'chk oy yi na itak'wok swetz.
Ba'n atit tircu'n.
- ⁹ Poro yi mero bintzi i'tz yi qui tajwe'n swetz.
Qui tajwe'n tan injakol jun ne'ñ wacx nka jun cneru' tzitetz, na wetz cu'n cyakil txuc.
- ¹⁰ Wetz cyakil jilwutz txuc yi at bene'n tzi'n wi munt.
Wetz cyakil smaron txuc tu yi e' txuc tetz awna'n.
- ¹¹ Wetz cyakil jilwutz txuc yi na chixicy'in tcyaj.
Ncha'tz yi e' yi na chixon wuxtx'otx'.
- ¹² Yi nak waj baj jun wetz wa'n te yi e' txuca'tz qui tajwe'n tan injakol tzitetz,
na wetz cyakil yi at wuxtx'otx'.
- ¹³ ¿Na pe tzun baj yi e'chk ñchi'bel yi wacx wa'n yi na itoywok swetz?
Nka ¿na pe tzun baj yi ñch'el yi e'chk chiw wa'n, yi na ibiywok tetz itx'ixwatz? Qui'.
- ¹⁴ Mas balaj yi nink cxtyoñinwok swetz yi in yi wi'tz Ajcaw, swutz yil tzitak'
jun c'oloj itx'ixwatz.
Mas balaj yi nink cxe'lwok cu'n te iyol yi isuknak swetz.
- ¹⁵ Nin yil cxo'cwok swutz il, ba'n tzun tzijakwok ñch'eybil itetz swetz.
Na list atine't tan ich'eye'n, bantz itoque'n tan tak'le'n ink'ej," stzun Kataj bantz.
- ¹⁶ Poro ncha'tz stale' i'-tz scyetz yi e' juchul il:
"¿Mbi xac na ital yi xomquix te inca'wl, nin qui na ibanwok tane'n?
Na na italwok yi tajwe'n chixom wunak te yi wetz inchusu'n, poro yi axwok itetz qui na cxomwok te'j."
- ¹⁷ Chumbalaj nin axwok tane'ntz, poro iwutz tu!, iplaj tu!
Na ja cyaj cyen itilol inchusu'n. Nin qui't na cxomwok te'j.

- ¹⁸ Na ilenin axwok alk'om, nin axwok aj xna'ninl.
¹⁹ Chin la'j nin axwok, nin chin txumul yol nin axwok.
²⁰ Yi axwok itetz na cu' ichem tan chiyolche'n yi e' wunak.
     Nin ncha'tz, pe ik yi mero ititz'un, na cxo'cwok tan xtxumle'n yol te'j, nin tan
     yolche'n i'.
²¹ Ya'stzun na ibanwoktz.
     Poro i tane'n tziwutzwok, yi quil wak' icaws tan cyakil yi mbi na
     iban.
     Poro nk'e'l tz ni'cu'n in chi axwok itetz.
     Ma na jun cu'n, swak'e' icaws.
     Chin clar cunin na chintzan tan talche'n yi yola'se'j tzitetz.
²² "Or tzitilwok, quil tz'el inyol te ic'u'l.
     Na kol tzitilwok cyen inchusu'n, swak'e' icaws.
     Nin cya'll jun tz'ocopon tan icolche'n.
²³ Na yi e' yi na cyak' ink'ej, ya'stzun yi e' yi na chityo'xin swetz.
     Nin yi e' yi na chibar tane'n inca'wl, ya'stzun yi e' yi nocopon tan
     chicolpe'n," stzun Ryos bantz.

Salmo 51

At rmeril kajak cuybil kapaj swutz Ryos

- ¹ Siwl Ta', elk k'ajabu' swe'j.
     Stzajscunu' yi wil tan yi banl talma'u'.
² Tcy'ajlenu' yi yab ajtza'kl yi cy'a'n wa'n.
     Xitcunu' cyakil yi impaj intx'ok'be'na'tz.
³ Wajcaw, na el intxum tetz yi in jun chin wi'tz pajol ca'wl swutzu'.
     Nin qui na el yi wil te inc'u'l.
⁴ Ja injuch wil swutzu' Ta'.
     Na ja imban yi e'chk takle'n yi qui na pek'u' te'j.
     Nin ba'n atit yi kol tak'u' incaws.
     Na yi na tak'u' caws jun, qui na xubsiju' te'j.
⁵ Ta', na el intxum tetz yi in jun juchul il jetz yi witz'le'nix.
     Na te yi atin tzaj le wankil intxu', cy'a'n nin yi ilc'ol wa'n.
⁶ Poro yi teru' Ta', na tzatzinu' scye'j yi e' yi skoj cu'n te cyalma'.
     Nin ja tak'u' katxumu'n tan kabnol yi e'chk takle'n balaj.
⁷ Chin xansaju' tan hisopo', bantz stzaje'n yi wil.
     Xtx'aje'u' te walma' nin skojaxk chi tane'n nok' yi chin stum nin.
⁸ Tak'u' junt tir yi tzatzin swetz, na na waj yil chintzatzin, ptzun jajk chin
     cawsaju'.
⁹ Qui'k tz'ocu' tan xtxumle'n yi wil.
     Stzajscunu' cyakil yi impaj.
¹⁰ Wajcaw, lok xtx'ixpuju' wajtza'kl.

---

¹ 51:7 Yi "hisopo" i'tz jun wi' xtze' yi nxcon cyak'un yi e' judiy tan stz'ite'n xch'el chitx'ixwatz. Ex 12:22.

Na na waj yil jal jun ac'aj wajtza'kl yi jicyuch te'j.

¹¹ Qui'k chin jatxlenu' tel'ju'.

Nin qui'k tcy'ajlenu' yi espíritu Sant swe'j.

¹² Ma na ñchaje'u' swetz yi ñe'nk chintzatzin junt tir, yi ñe'nk tz'el intxum tetz yi ja chinclax.

Chin ñch'eyaju' tan yi banl talma'u'.

¹³ Na yi wajbil i'tz tan inxcone'n tan chichusle'n yi e' pajol ca'wlu', bantz chixome'n te yi teru' tajbilu'.

¹⁴ Ta', qui't tak'u' junt tir ama'l swetz tan woque'n tetz biyol nak.

Nin kol tz'ocu' tan wuch'eye'n, swak'e' ink'ajsbil teru', nin tzintxole' yi balajilu'.

¹⁵ Wajcaw, ñchaje'u' puntil swetz tan wuk'ol ink'ajsbil swutzu'.

Na na waj chimbitzin tan tak'le'n k'eju'.

¹⁶ Na na el intxum tetz yi qui na taju' e'chk oy, nka e'chk tx'ixwatz yi na kapat swutzu'.

List wutane'n tan tak'le'n e'chk oya'tz teru', poro na el intxum tetz yi qui na pek'u' te'j.

¹⁷ Poro yi teru' tajbilu' i'tz yi nink kabisun tan kil, nin yil kocsaj kib juy swutzu'.

Na na cuyu' chipaj yi e' yi nternin na chibisun tan quil, nin yi na chok' tan paj.

¹⁸ Wajcaw, elk k'ajabu' te Sión yi tanumu'.

Tan banl talma'u' elk k'ajabu' ske'j.

Tak'u' ama'l tan bnixe'n junt tir yi tapij solte'j yi tnum Jerusalén.

¹⁹ Na ko na kabisun tan kil, jun cu'n stzatzinku' te yi koy tu e'chk katx'ixwatz yil kapat swutzu'.

Tzatzinku' te e'chk katx'ixwatz'a tz yi na kapat swutzu'.

Nin tzatzinku' te e'chk ne'ñ wacx yi na chiquim ka'n tetz koy.

Salmo 52

Qui'c na tak' scyetz yi e' mal nak yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl

¹ E'u' bajxom, mbi xac na cyocsaj quibu' nim tu yi e'chk takle'n cach'i' yi na chibana' scye'j wunak.

Na yi ketz kaRyosil at mas tetz ñchamil swutz alchok ajcawil, nin quinin bajsbe'n tetz yi banl talma' i' ske'j.

² Na yi e' cyeru' ntin na chitzanu' tan xtxumle'n e'chk takle'n cach'i'.

Ncha'tz chin cyajbil ninu' ñchaq'ue'n e'chk yol.

Nin chin xo'wbil nin yi e'chk yol yi na el tzaj le chitzi'u'.

Cho'n cunin chijilonu' chi tane'n jun cchilu' yi chin a' nin wi'.

³ Mas tcu'n na chipek'u' tan banle'n yi e'chk takle'n cach'i', swutz yi e'chk takle'n balaj.

Nin mas balaj tcu'n yi la'jil ñchiwutzu' swutz yi bintzi.

⁴ Yi e'chk yol yi na chiyolu' ntin na xcy'e' tan chixite'n yi e' wunak, na chin la'j nin e'u'.

⁵ Poro Ryos tz'ak'on chicawsu' tetz ben k'ej ben sak.

Na chijeponu' buk'ij tane'n nin ñche'lk cunu' swutz.

- ⁶ Cyakil yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Ryos, squile' cyakil yi xtxolbila'tz, nin
    ÿchixobok ta'n.
Poro ÿchitzet' enk scye'j yi e' mal naka'tz, nin scyale':
⁷ "Ilwoken' nin, yi mbi mbajij scye'j yi e' mal naka'tz.
    Yi cyetz, qui nk'uke' chic'u'l te Ryos.
Ma na cho'n nk'uke' chic'u'l te yi cyetz chime'bi'l.
    Nin qui na quil cyen yi juchle'n il."
⁸ Ma in wetz, cho'n cu'n wutane'n xe ca'l Ryos chi tane'n jun wi' oliw yi
    chumbalaj nin, na ilenin cho'n k'uklij wetz inc'u'l te Ryos.
⁹ Wajcaw, ilenin swak'e' ink'ajsbil teru'.
    Nin chintyoëink teru' tan yi e'chk takle'n yi ja bnix tanu' swe'j.
    Nin ncha'tz ilenin sk'ukek inc'u'l te'ju', na chumbalaj nin ilu', nin quinin
    bajsbe'n tetz yi banl talma'u".

Salmo 53

Chin juntlen nin cyajtza'kl yi e' mal nak

- ¹ ÿchiwutz yi e' yab qui'c Ryos at.
    Yi e'a'tz qui'c mu'x tal chixac.
    Nin yi e'chk takle'n yi na chibán, chin xa'bíl nin.
    Cya'l jun yi najk pek' tan banle'n yi e'chk takle'n balaj.
² Poro yi Kataj Ryos na xmayin tzaj jalén tzi'n tcyaj'.
    Na tzan i' tan tilwe'n yi ko at jun wunak yi at tajtza'kl, jun wunak yi na tzan
    tan xtxumle'n i'.
³ Poro cya'l jun najk tzan tan joyle'n Ryos, na e' cu'n tx'akxnak.
    Cya'l jun najk pek' tan banle'n yi e'chk takle'n balaj.
    Squier jun.
⁴ Yi e' mal naka'tz qui'c mu'x cyajtza'kl.
    Na na chibán wi'nin takle'n yi cachi'.
    Nin na cho'c tan chibajse'n yi e' intanum, chi na chibán tan bajse'n pam.
    Squier mu'x tal nak cyek ÿchi' Ryos.
⁵ Poro tz'opon jun k'ej yi ÿchixobok.
    Mpe qui'ck na bajij, poro yi cyetz, chichuc ÿchixo'wsaje' quib.
    Na tz'ocopon Ryos tan chixite'n cu'n junawes, na tz'ocopon tan xite'n chibakil.
    Chocopon ta'n tetz chitez'lbe'tz wunak, na qui na pek' i' te cyajtza'kl.
⁶ Cho'nk saj yi colol ketz yi o' xonl Israel wi Sión.
    Nin katzatzink yil kamolxij junt tir, yi o', yi o' tanum Ryos, yi elnako' xit
        bene'n tzi'n wi munt.
    Tircu'n o', o' xonl Jacow, o' xonl Israel, skatzatzink yil kamolxij junt tir.

Salmo 54

List Kataj tan kacolche'n ÿchik'ab kacontr

- ¹ Wajcaw, ilu' inRyosil.

- Chin cole'u' tan yi teru' ḫchamilu'.
 Chin cole'u' tan yi teru' poreru'.
² Na cu' inwutz teru' Ta', na ilu' inRyosil.
 Tbite'u' intzi' inkul. Tbite'u' yi wajbil.
³ Na ja je' chimolol quib yi e' wunak yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl tan oyintzi' swe'j.
 Nin yi cyajbil i'tz tan imbiyle'n cu'n.
 Yi e'a's siquier nin najk cyek ḫchi'u'.
⁴ Poro ilu' inRyosil. At ninu' tan wuch'eye'n.
 Nin quil tak'u' ama'll scyetz tan imbiyle'n cu'n.
⁵ Nin stk'e'u' chicaws yi e'a'tz.
 Nin e' te'n chibaj tc'u'l yi e'chk takle'n yi ja baj chitxumul swe'j.
 Wajcaw, che' xit cu'nu' yi e' incontrat, na ba'n k'uke' inc'u'l te'ju' yi list atitu' tan wuch'eye'n.
⁶ Ej nin ko ya'tz, swak'e' intx'ixwatz teru'!
 Nin swak'e' k'eju', na chumbalaj nin ilu'.
⁷ Na ja chinclax tanu' tk'ab cyakil yi e'chk sotzaj c'u'lal.
 Nin ja che'l cu'n cyakil incontrat tanu' swutz.

Salmo 55

Na cu' intzi' swutz Ryos tan paj yi xo'w yi atin cu'nt

- ¹ Ilu' inRyosil, tbite'u' yi intzi' inkul.
 Qui'k tew tibu' tzinwutz.
² Tbite'u' bin cobox tal inyol.
 Nin stza'we'u' yi wajbil.
 Na na cu' inwutz teru', tan paj yi chin bisbil nin atin cu'nt.
³ Na na chinxbob yi na wit yi na chiixch'in yi e' incontrat wutz incoc.
 Na chitzan tan inxo'wse'n.
⁴ Yi walma' na chucne' tan xo'wl.
 Pyor yi na wit yi chinquimok cya'n.
⁵ Chin xo'wbil nin wutane'n ḫchik'ab incontrat.
 Wi'nin na chinlucne' tan paj.
⁶ At na ban cu'nt na intxum, yi chumbalaj nin klo', yi atk inxicy' chi tane'n jun plom̄x, tan wele'n ojk ḫchiwutz yi e' incontrat, bantz inclaxe'n.
⁷ Ba'n klo' ne'l ojk ḫchiwutz.
 Nin chimbén joylaj tan joyle'n jun ama'l tan wujewe'n tul.
 Ba'n chimbén tul e'chk ama'l tz'inunin tu', bantz cya'l chinxuxin.
⁸ Swewe' wib swutz yi tojkbil yi cyek'ek'.
 Nin tzincole' klo' wib, tk'ab alchok e'chk takle'nil.
⁹ Poro Ta', xitcunu' yi cyajtza'kl yi e' incontrat.
 Suk' cunu' chiyol, na jaltnin xtxumle'n e'chk ilc'ol cya'n.
¹⁰ Qui'c jun ba'n ḫchixo'l, na e' len cu'n juchul il.
 Na cyakil k'ej, nin cyakil ak'bal, na chixon tnum tan juchle'n quil.
 E' len cu'n biyol nak. E' len cu'n aj oyintzi'inal.

- ¹¹ Ntin na cho'c tan kasuble'n, nin tan kabiyle'n.
- ¹² Poro nk'e'tz jun awer nak yi wetz incontr, yi na tzan tan inxuxe'n.
Nin nk'e'tz jun yi mero na chi'ch c'u'l swe'j, nka yi mero wetz incontr, yi na tzan tan joyle'n puntile tan inlo'one'n.
Na i'-k jun mero incontr'a'tz, ba'n klo' lwew wib swutz.
- ¹³ Ma na i'tz a᷇, yi junit o' tzawuch', yi kamiw kib tzawuch', yi nternin na ke'l na ko'c tzawuch'.
- ¹⁴ Ncha'tz, junit nxka'k tzawuch' tan c'u'laje'n Ryos le templo.
Mero kamiw kib tzawuch'.
- ¹⁵ Poro na klo' waj yi ḥe'nk chiquim e' incontr'a'tz.
Na waj yi nink chisotz tircu'n.
Na e' len cu'n juchul il. Jaltnin juchle'n il na chitxum.
- ¹⁶ Ma in wetz copon inwutz tetz inRyosil, nin jun cu'n ḥchinclaxok ta'n.
- ¹⁷ Sk'ejl nin lak'bal copon inwutz tetz.
Nok'ok swutz i'. Nin jun cu'n tz'elepon k'ajab swe'j.
- ¹⁸ Nin kol chimb'en tan oyintzi', i' tz'ocopon tan incolche'n tan qui inquime'n.
Mpe jun c'oloj cu'nk incontr, quil tak' i' amal' tan inquime'n.
- ¹⁹ Yi wetz inRyosila'tz, ilenin na tbit intzi' inkul, na itz' i' tetz ben k'ej ben sak.
Stak'e' chicaws yi e' incontr, na yi e' incontr'a'tz, qui na chitx'ixpuj cyajtza'kl,
nin qui na cyek ḥchi' Ryos.
- ²⁰ Na na cho'c tan chibiyle'n yi mero cyamiw.
Nin qui na chibisun tan paj.
- ²¹ Nin yi na chijilon yi e' wunaka'tz, chumbalaj yol na xcon cya'n.
Poro apart chitxumu'n, na yi na xcon e'chk putzpuj yol cya'n, i'tz tan chisuble'n tu' wunak.
Na yi cyetz chitxumu'n, tu chiyol, chin xo'wbil nin.
Na ni'cu'n chiyol tu jun spar yi na kalo'on ta'n.
- ²² Mas balaj kak'e' cyen tircu'n yi bis o'kl yi na ul skawutz tk'ab Ryos, na list i'
tan kaquiwe'n.
Nin quil tak' i' amal' scyetz yi e' yi na cyek ḥchi' i', tan chicyaje'n cyen junawes tul il.
- ²³ Poro Ta', na el intxum tetz yi e' subul nak, scyuch' yi e' biyol nak.
Quil ben ḥkon mas chitiemp, ma na ḥchimukxok chan cye'tz tcamposant.
Poro yi in wetz, ilenin sk'ukek inc'u'l te'ju'.

Salmo 56

Cho'n k'uklij inc'u'l te Ryos nin na wak' k'ej yi yol i'

- ¹ Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j.
Na wi'nin e' yi na chitzan tan joyle'n puntile yi ḥe'nk tan inlo'one'n junawes.
Sk'ejl nin lak'bal na chitzan tan inxuxe'n.
- ² Qui'c nin jun tkuj yi qui'k na cho'c tan joyle'n puntile tan inlo'one'n.
Ej nin jun c'oloj cu'n e', yi na chi'ch chic'u'l swe'j.
- ³ Poro Wajcaw, yi na chinxob, cho'n na k'uke' inc'u'l te'ju'.
- ⁴ Cho'n k'uklij wetz inc'u'l te Kataj Ryos, nin na wak' ink'ajsbil tetz, tan cyakil
yi e'chk takle'n balaj yi suki'nt ta'n swetz.

- Qui tzun chinxob tetz alchok takle'nil yi na chitzan wunak tan xtxumle'n swe'j, na xomij i' swe'j.
- ⁵ Cyakil nin k'ej, tx'ixpu'n cunin inyol cya'n, na yi cyajbil i'tz yi ñe'nk ne'l cu'n swutz.
- ⁶ Nternin na chitzan tan joyle'n puntil tan imbiyle'n.
Xomche' cyen tu' tan inq'uciy'le'n, yi na' na na'j nint.
Na yi cyajbil i'tz tan inquime'n cya'n.
- ⁷ Wajcaw, ñiñkaj ñchiclaxk tzunk yi e' juchul ila'tz tanu'?
Chi'chok quen bin c'u'lù' scye'j. Che' xitcunu'.
- ⁸ Wajcaw, sak swutzu', yi jatna' tir yi nne'l ojk tan incolol wib ñchiwutz yi e'
incontra'tz.
Jat lo' tir yi ja nok' tan paj yi e' incontr.
Poro nachij tanu', na na cu' tanu' swutz yi teru' liwru'.
- ⁹ Poro na el intxum tetz, yi kol xomu' swe'j, chelepon ojk yi e' incontr.
Na yi na injak ñch'eybil wetz teru', na che'I ojk tzinwutz, na jun cu'n xomij
wi'u' swe'j.
- ¹⁰ Poro cho'n k'uklij inc'u'l te Wajcaw.
Nin na wak' k'ej yi yol i' yi tz'iba'nt cyen.
- ¹¹ Cho'n k'uklij wetz inc'u'l te Kataj Ryos.
Nin na wak' ink'ajsbil tetz i', tan cyakil yi e'chk takle'n balaj yi suki'nt ta'n swetz.
Qui tzun chinxob tetz alchok takle'nil yi na chitzan wunak tan xtxumle'n
swe'j, na xomij i' tan inq'uciy'le'n.
- ¹² Nelepon cu'n te yi minsuk teru'.
Nin tzatzin cu'n tzimban tane'n.
- ¹³ Na ja chinclax tk'ab quimichil tanu'.
Nin qui ntak'u' ama'l tan incwe'n junawes, bantz inxome'n te tajbilu'.
Na ilu' ak'ol wajtza'kl, ilu' intxekbil tane'n.

Salmo 57

Jakle'n ñch'eybil ketz tetz Ryos

- ¹ Wajcaw, ilu' inRyosil, elk k'ajabu' swe'j.
Elk to'kl c'u'lù' swe'j, na cho'n na cu' inwutz teru' tan toque'nu' tan
incolche'n.
No'ken tzak' xicy'u!. Chin cole'u' jalen yil tz'icy' e'chk takle'n yi na tzan tan
inxuxe'n.
- ² Copon inwutz teru' na ilu' inRyosil.
Na na el intxum tetz yi at wi'nin k'eju', nin jun cu'n tz'ocoponu' tan
wuch'eye'n.
- ³ Nin tan tu' banl talma'u' tz'u'l ñch'eybil wetz tzi'n tcyaj'.
Nin chinclaxok ñchik'ab yi e' incontr yi nternin na chitzan tan joyle'n puntil
tan inquime'n.
- ⁴ Wajcaw, txant tan inlo'one'n cyak'un incontr.
Na ja wi't chincu' wuxtx'otx'.
Atin ñchixo'l e' incontr yi chin xo'wbil nin e'!

- Na ni'cu'n e' tu balum yi na baj wunak cya'n.
 Na yi e' cyetz, na chixcye' tan chibible'n wunak.
 Na yi cye', i cu'n lans tu flech.
 Nin yi chitz!', i cu'n chin spar yi juyuch wi'!
⁵ Ma jalu' ilu' inRyosil, at wi'nin poreru', at wi'nin k'eju'.
 Na yi ilu' teru', ilu' na cawunu' tibaj cyakil yi e'chk takle'n yi at bene'n tzi'n
 wi munt, nin yi at tzi'n tcyaj'.
⁶ Yi e' incontr, ja cho'c tan joyle'n puntil yi xe'nk tan inlo'one'n.
 Ja cho'c tan inxo'wse'n.
 Nin ja cho'c tan banle'n e'chk tramp swe'j, poro e' te'n nchicu' tc'u'l.
⁷ Ma yi in wetz, list wutane'n tan tak'le'n ink'ajsbil teru' Ta!.
 List tane'n walma' tan tak'le'n k'eju'.
⁸ Jalchan cunin tz'elepon inwatil tan tak'le'n ink'ajsbil teru' Ta!.
 Tetz cu'n walma' swak'e' ink'ajsbil teru'.
 Xconk e'chk kbetz wa'n tan tak'le'n k'eju'.
 Yi ntaxk je'ul k'ej xconk arpa tu salterio wa'n tan tak'le'n k'eju'.
⁹ Xchiwutz cu'n cyakil jilwutz wunak, chimbitzink tan tak'le'n ink'ajsbil teru'.
 Qui'c na ban alchok ama'lil.
¹⁰ Na chin wutzile'n nin yi banl talma'u' swe'j, na na jepon cu'n jal en tzi'n
 tcyaj', nin na xcy'e' tan jople'n cyakil yi tcyaj'.
¹¹ Ma jalu' ilu' inRyosil, at wi'nin poreru', at wi'nin k'eju'.
 Na yi ilu' teru', ilu' na cawunu' tibaj cyakil yi e'chk takle'n yi at bene'n tzi'n
 wi munt, nin yi at tzi'n tcyaj'.

Salmo 58

Jakle'n chicaws yi e' mal nak

- ¹ I bin jalu' e'u' pujul xtisya',
 ñna pe' chicawunu' sk'ilcunin?
 ¿Qui pe' na je' chik'abu' twi' jun?
² Poro yi mero bintzi na je' chik'abu' chiwi' jujun.
 Cho'n na xom chiwi'u' te yi e'chk ajtza'kl cachi'.
 Nin mas tcu'n na jal oyintzi' skaxo'l tan paj.
³ Yi e' mal nak, e' nin mal nak cyera'tz te yi ntaxk chitz'ij.
 E' cu'n la'j jetz yi quitz'le'nix. Nin ya'tz quitane'n cyeru'-tz.
⁴ Chin xo'wbil nin e'u', na ni'cu'n e'u' chi jun lu'baj yi cy'a'n wenen ta'n.
 Na na chilam cunu' chiëchinu' yi na ko'c tan yol scyeru'.
⁵ Ni'cu'n e'u' chi lu'baj yi qui'c chiëchin, yi qui na quibit e'chk son yi na oc
 xchiwutz tan chimoxe'n.
⁶ Ma jalu' Wajcaw, che' xit cu'nu' yi e' mal naka'tz.
 Na ni'cu'n e' tu jun león.
 K'uchlenu' yi cye'. Che'lk cu'n tanu' swutz.
⁷ Cho'nk chibán tanu' chi na ban a' yi jalcu'n na skej tul jun tziwun.
 Nka chi na ban xtze' yi na skej tan k'ej.
⁸ Che'lk cu'n tanu' swutz.

Cho'nk chibán chi na ban jun ḫkop yi na quim yi na baj yi ta'al stzi!.
 Nka chi na ban jun ni', yi na cye' cy'en tu' yi ntaxk jepon xa'wlil.
⁹ Oken chik'a'kl tanu' chi na ban tx'i'x.
 Che' buk'e'nu' chi na u'lilj e'chk xtze' yi qui'c xac.
¹⁰ Ma cyakil yi e' balaj, ḫchitzatzink cyera'tz, yil quil yil che'll cu'n yi e' mal naka'tz swutz.
 Nin ḫchixonk tul chi'ch'el, tan ḫchajle'n yi qui'c chixac yi e' mal naka'tz.
¹¹ Kalena'tz tzun cyal:
 "Bintzinin, ba'n mban yi nk'uke' kac'u'l te Ryos.
 Na i' yi wi'tz ajcaw yi na cawun bene'n tzi'n wi munt."

Salmo 59

Yi Kataj i' colol ketz ḫchik'ab kacontr

¹ Wajcaw, ilu' inRyosil.
 Chin cole'u' ḫchik'ab incontr.
 Chin cole'u' ḫchik'ab yi e' yi na chitzan tan xtxumle'n tan inquimse'n.
² Chin cole'u' ḫchik'ab yi e' mal nak.
 Nin chin cole'u' ḫchik'ab yi e' biyol nak.
³ Elk bin k'ajabu' swe'j Ta', na at wi'nin e' yi chin cham nin e', yi na chitzan tan joyle'n puntiL tan imbyle'n.
 Wech na qui'c wetz wil.
⁴ Wajcaw, tzinwutz wetz cya'll cunin na impajwit ca'wlu'.
 Nin cya'll na injuchwit wil swutzu'.
 Poro yi e' incontr nternin na chitzan tan joyle'n puntiL tan wele'n cu'n swutz.
 Elk bin k'ajabu' swe'j. Sajku' tan wuch'eye'n.
⁵ Na yi ilu' teru', ilu' kaRyosil yi cya'l jun na xcye' quen te'j.
 Ilu' kaRyosil yi o' xonl Israel.
 Che' cawse' binu' yi e' juchul ila'tz.
 Qui'k tz'el k'ajabu' scye'j yi ta'k subul naka'tz.
⁶ Na yi na chu'l tzone'j lak'bal, ni'cu'n na chibán chi na chibán tx'i' tan wojo'n lak'bal.
 Nin na baj chisutil te katnumil.
⁷ Ej nin te yi na cho'jkel, na swokin chitzi' nin nternin na chixcy'aklin.
 Ej nin na cyaltz: "Cya'll na bitan kayol," che'ch.
⁸ Poro yi ilu' Ta', na tilu', nin na tbitu', cyakil yi mbi na chibán yi e' mal naka'tz.
 Nin tze'e'n tu' na banu' scye'j.
⁹ Nin cho'n k'uklij inc'u'l te'ju', na yi ilu' teru', ilu' inRyosil.
 Nin list atitu' tan wuch'eye'n, nin tan incolche'n.
¹⁰ Na tan tu' banl talma'u', tz'u'l tan wuch'eye'n.
 Nin ḫchaje'u' swetz, yi ḫe'n cu'n che' tuleju' yi e' incontr yil chilo'on.
¹¹ Qui'k tz'el k'ajabu' scye'j, bantz quiol yi e' intanum, nin quil tz'el te chic'u'l yi mbi sbajok scye'j.
 Che' xit cunu' tan yi teru' poreru', bantz cyoque'n juy jak' ca'wlu'.

- Na jun cu'n, ilu' yi colol ketz.
- ¹² Na yi e'a'tz, chin juchul il nin e', na qui'c nin ba'n te chijilon.
E' te'n nink chibaj tc'u'l yi chinimel.
Ej nin e' te'nk chibaj tul chiyol yi na cyal sketz.
- ¹³ Che'lk cu'n tanu' swutz.
Sajk colpuj wi'u' scye'j.
Che' sotzaj cunu' junawes, bantz tele'n chitxum tetz yi ilu' yi wi'tz Ajcaw, nin
ilu' na cawunu' scye'j e' xonl Jacow, nin scye'j cyakil wunak bene'n tzi'n.
- ¹⁴⁻¹⁵ Yi e' wunaka'tz, ni'cu'n e' chi quitane'n tx'i', na na chu'l cwe'n k'ej tnum tan
joyle'n chiwa!.
Poro ko qui na noj chic'u'l, tu na cho'jkel tunintz nin na chok' tan we'j.
- ¹⁶ Poro yi in wetz Ta', swak'e' ink'ajsbil teru' cyakil jalchan.
Nin chin inwi' nin sbne' tan xtxole'n yi banl talma'u'.
Na ilu' yi colol wetz. Ej nin list atitu' tan wuch'eye'n yi na ul sotzaj c'u'lal
tzinwutz.
- ¹⁷ Cha'stzun te swak'e' ink'ajsbil teru' ilu' Wajcaw, na ntin ilu', atu' tan
wuch'eye'n, nin wi'nin na pek'u' swe'j.

Salmo 60

Ko' ñch'eyaju' ñchik'ab kacontr

- ¹ Ilu' kaRyosil, ñmbi tzuntz nko' cyaj cyen tilolu'?
¿Mbi xac na tak'u' bis sketz?
Na ja saj colpuj wi'u' ske'j.
Ta' ko' ñch'eyaju', tak'u' junt tir kawalor.
- ² Na tan yi teru' poreru', ja chucan yi wuxtx'otx' nin ja aj pax.
Poro mas balaj yil sban cunu' junt tir, chi yi tane'n nin, na wi'nin lo'one'n
mas.
- ³ Ncha'tz ja tak'u' ama'l tan tule'n e'chk takle'n, yi chin xo'wbil nin swutz yi
tanumu'.
Ja tak'u' jun kacaws yi chin xo'wbil nin.
- ⁴ Poro yi o' ketz yi cho'n k'uklij kac'u'l te'ju', ja je' jun techl tanu' tan kopone'n
kale atit yi jun techla'tz, bantz kaclaxe'n tk'ab yi e'chk oyintzi'.
- ⁵ Ko' ñch'eyaju' bin Ta'.
Tbite'u' yi na cu' kawutz teru'.
Sajku' tan kuch'eye'n, nin ko' cole'u', na na pek'u' ske'j.
- ⁶ Na je bin yolu'e'j:
"Tetz cu'n walma' yil no'c tan jatxle'n cu'n yi ama'l Siquem.
Ncha'tz wulej yi ñk'ajlaj Sucot.
- ⁷ Ncha'tz, wetz cu'n cyakil yi ama'l cwent Galaad tu Manasés, na wetz cu'n
cyakil yi e'chk ama'la'tz.
Ncha'tz yi ama'l cwent Efraín, ni'cu'n chi ya'tzk jun casco tan colche'n inwi'.
Ma yi ama'l cwent yi e' aj Judá, ni'cu'n chi ya'tzk jun tx'amij yi at tink'ab.
- ⁸ Ma yi chi'ama'l yi e' aj Moab, ya'stzun yi ama'l kale na chintx'ajone't, kale na
intx'ajwit ink'ab.

Ma yi chi'ama'l yi e' aj Edom, colbil tu' inxajab tera'tz.

Ej nin chinëch'ink tan yi tzatzin yi atin cu'nt, yil chinxcye' scye'j yi e'
filistey," chiju' banak.

⁹ Ma jalu' Wajcaw, ñna' lnoponsan le yi tnum yi at q'uixbel tan kaxcyewe'n
te'j?

¿Na' scyetz jun yi sbajxok tzinwutz tan wopone'n tan oyintzi' le ama'l Edom?

¹⁰ ¿Nk'e'tz pe' ilu' Ta'? Poro ja ko' cyaj tilolu'.

Qui'l na xomu' ske'j yi na ke'l tan oyintzi'.

¹¹ Poro Ta', qui pe' tz'el k'ajabu' ske'j.

Ko' ñch'eyaju' ñchik'ab yi e' kacontr.

Na yi o' ketz qui'c nin ketz kaxac.

¹² Poro kol xomu' ske'j, jun cu'n skaxcyek te yi kacontr.

Na ilu' tz'ocoponu' tan chixite'n cu'n, chicyakil.

Salmo 61

At Ryos tan kacolche'n

¹ Ilu' inRyosil, tbite'u' yi intzi' inkul, na na chintx'ayne' swutzu!. Stza'weju' yi
inoración.

² Chin joylaj nin atine't poro na cu' inwutz teru', na txant tan wele'n cu'n
swutzu.

Bne'u' pawor swetz, chin cole'u'!

Chin jeken tanu' tibaj jun chin wutzile'n c'ub bantz inclaxe'n.

³ Na ilu' yi colol wetz.

Nin ni'cu'n ilu' tu jun chin wutzile'n torre,^s kale tzincolwit wib ñchik'ab yi e'
incontr.

⁴ Na waj na'tij xe yi teru' ca'l'u' cyakil k'ej tan incolol wib te'ju'!

⁵ Wajcaw, jun cu'n ja tbitu' cyakil yi mbi minsuk teru'.

Nin ja wi't tak'u' yi e'chk oy swetz, yi suki'nt tanu' scyetz cyakil yi e' yi na
chixom te yi teru' tajbilu', nin yi na cyek ñchi'u'!

⁶ Ta', tak'u' ama'l tetz yi rey', yi wi'tz ajcaw, tan cawune'n.

Nink ben ñkon yi tiemp tanu' tan cawune'n mas.

⁷ Nin yil cawun, nink xom te yi teru' tajbilu', nin tzatzin cu'nk lcawun.

Q'uicy'leju' tan yi banl talma'u' yi ba'n k'uke' kac'u'l te'j.

⁸ Ko ya'tz sbanu' Ta', swak'e' tzun ink'ajsbil teru' cyakil tiemp.

Nin ncha'tz cyakil nin k'ej, tzimbne' tane'n cyakil yi inyol, yi minsuk teru'.

Salmo 62

Ntin cu'n Ryos colol ketz

¹ Ntin cu'n te Ryos na jale't tzatzin paz wa'n, na i' yi colol wetz.

^s61:3 Yi yol "torre" tzone'j, na jop jun ca'l'yi nim wutz tkan, yi nxcon cyak'un wunak tan chicolol quib
ñchik'ab chicontr. ^t61:6 Na yolbej tib rey Luwyi stibil tib tzone'j.

- ² Ntin cu'n i' ch'eyal wetz, na list i' tan incolche'n.
 Cha'stzun te k'uklij inc'u'l yi quil chinlo'on, na i' yi colol wetz.
- ³ Ma axwok itetz yi axwok incontr,
 ¿tona! cxo'c tan imbiyle'n?
 ¿Tona! chincu' ita'n?
 Na yi itajbil, i'tz tan incwe'n junawes, chi na cu' woc' jun tapij, nka chi tane'n
 jun pe'm yi na cu' ch'uk.
- ⁴ Na yi mero itajbil i'tz tan wele'n cu'n swutz.
 Nin na baj itxumul e'chk takle'n swe'j yi i'tz la'jil tu'.
 Na itak'wok ink'ej tane'n, poro iwutz tu', iplaj tu'.
 Poro te italma' nternin na chi'ch ic'u'l swe'j.
- ⁵ Ntin cu'n te Ryos na jale't tzatzin paz wa'n,
 na i' yi colol wetz.
- ⁶ Ntin cu'n i' ch'eyal wetz, na list i' tan incolche'n.
 Cha'stzun te k'uklij inc'u'l, yi quil chinlo'on, na i' yi colol wetz.
- ⁷ Ntin cu'n Ryos tz'opon tan incolche'n bantz qui tele'n ink'ej.
 Na i' yi ama'l yi ba'n tzincolwib tul, bantz qui inlo'one'n.
 Na i' yi colol wetz, nin yi q'uicy'lom wetz.
- ⁸ E'u' intanum k'ukek bin chic'u'l'u' te Ryos.
 Cuk chiwutzu' tetz. Ilenin chijake'u' ñch'eybil cyeru' tetz, na i' yi colol ketz.
- ⁹ Na jun yaj, qui'c nin mu'ñ tal xac swutz Ryos.
 Qui'c na ban yi ko i'tz jun prow me'ba' nka jun ric, na yi nink tz'oc
 chima'le'n, quil chima'llan na qui'c cyalil.
 Qui'c mu'ñ jatxbil chixo'l yi e' ric tu yi e' me'ba' na qui'c mu'ñ tal chixac.
- ¹⁰ Cha'stzun te qui'c Itak' kol jal oyintzi' skaxo'l, tan tu' yi kame'bi'l, nka kol
 kamaj kib te'j.
 Poro kol jal mu'ñ kame'bi'l, ba'n tcu'n quil kocsaj kib nim tuch!, nin quil
 k'uke! kac'u'l te'j, na sotzok tera'tz.^u
- ¹¹ Ma na je talnak Ryose'j, nin ala'ix tir tal i':
 "Qui'c jun e'chk takle'n yi qui'k chinxcye' te'j."
- ¹² Yi kaRyosil wi'nin banl talma' i!.
 Na na tak' i' kabani nka kacaws.
 Xomcyen tu' te yi mbi na kaban.

Salmo 63

Ntin cu'n Ryos na ak'on tzatzin sketz

- ¹ Wajcaw, ilu' inRyosil, nternin na joyonu' swetz.
 Cha'stzun te chin jalchan cunin na no'c tan joyle'nu'!
 Na nternin na quim walma' tan saktzi' tane'n, na na chimbisun tan yi sotzaj
 c'u'lal yi atin cu'nt.
 Cho'n wutane'n chi tane'n jalaj tx'otx!, yi chin skej nin, kale qui'cle't a'!
- ² Poro yi wetz wajbil i'tz yil nopen xe ca'lu', tan wilol yi poreru' nin yi k'eju'!

^u 62:10 1Ti 6:17-19.

- ³ Na yi banl talma'u' swibaj, i'tz mas balaj swutz yi ank'i'n tetz tzone'j wuxtx'otx!.
- Cha'stzun te swak'e' ink'ajsbil teru!.
- ⁴ Swak'e' k'eju' te yi cobox k'ej yi atin tzone'j wuxtx'otx!.
- Ntin swutzu' jepon wuk'ol ink'ab tan tak'le'n k'eju'.
- ⁵ Na ko tetz cu'n walma' yil tzinjoyu', chintzatzink.
- Chintzatzink, chi jun yaj yi na noj c'u'l, yi na wan te jun chumbalaj wa'a'n.
- Swak'e' tzun ink'ajsbil teru' tetz cu'n walma'.
- ⁶ Wajcaw, te yi coylchin wi insoc na ul tx'akxuju' tinc'u'l.
- Na na no'c tan xtxumle'n cyakil yi banl talma'u'.
- ⁷ Na ntin cu'n ilu' ch'eyl wetz.
- Nin nternin na chintzatzin, na atu' tan inq'uicy'le'n, na atin tzak' yi xicy'u' tane'n.
- ⁸ Ej nin junawes wak'o'nt wib tk'abu', nin ch'inu'n chin tanu'.
- ⁹ Ma yi e' incontr yi na cyaj yil chinquim, e' te'n ḥchiquimok, nin nchiben cye'tz xetze' ḥchixo'l alma'.
- ¹⁰ ḥchiquimok tan spar, nin yi chiwankil sbajk cyak'un txuc.
- ¹¹ Poro yi kareyil stzatzink tera'tz tk'ab Ryos.
- Ej nin cyakil wunak yi xomij chiwi' te'j, scyak'e' chik'ajsbil tetz i'!
- Poro yi e' yi chitzi' tu' na cyal yi xomij chiwi' te'j, smakxok chitzi' cyera'tz.

Salmo 64

Xocho'n tetz Ryos

- ¹ Ilu' inRyosil tbite'u' yi na chinxochon teru'.
- Chin cole'u' ḥchik'ab yi e' incontr.
- ² Chin tew cunu' ḥchik'ab yi e' mal nak, yi ja oc chitxumu'n tan imbiyle'n.
- Chin cole'u' ḥchik'ab yi e' mal naka'tz, yi na cyaj cho'c tan inxite'n.
- ³ Na cyakil yi e'chk yol yi na eltzaj le chitzi', chin xo'wbil nin.
- Ni'cu'n tu jun flech yi cy'a'n wenen ta'n.
- ⁴ Nin yi e' wunaka'tz, ewun cu'n na cho'c tan kaxite'n yi o' yi qui'c quil.
- Qui na el chik'ajab ske'j, na ewun cu'n na chijoy puntiñ tan kapo'tze'n.
- ⁵ Na chinimsaj quib tan banle'n mal tetz junt.
- Na bnix e'chk tramp cya'n tan chicwe'n yi tal prow tul.
- Nin na cyaltz yi cya'l na tzan tan chixmaye'n, nin yi cya'l tz'ak'on chicaws te'j.
- ⁶ Poro na el te chic'u'l yi at jun yi na tzan tan chixmaye'n, nin tan tbite'n yi mbi i ila'tz yi na chitzan tan banle'n.
- Na qui'c jun e'chk takle'n yi na icy' le chic'u'l, yi qui'k na til Ryos.
- ⁷ Cha'stzun te, Ryos tz'ak'onk chicaws yi e'a'tz, nin quinin tz'icy' scyetz yil chilo'on ta'n.
- ⁸ Ej nin e' te'n chibaj tc'u'l yi chiyol.
- Nin cyakil wunak ḥchitez'enk scye'j.
- ⁹ Kalena's tzun cho'c cyakil wunak tan tak'le'n k'ej Ryos. Ej nin ḥchitxole' yi mbi cu'n mban i', na tz'elepon chitxum tetz yi ḥchamil i'.

¹⁰ Poro cyakil yi o' ketz yi skoj cu'n te kalma!, yi o' yi jicyuch te kajtza'kl,
skatzatzink, na na kajak ñch'eybil ketz tetz Ryos.

Salmo 65

Kak'e' kak'ajsbil tetz Ryos na at tetz k'ej

- ¹ Ilu' kaRyosil yi atu' xe yi najbilu' wi Sión, teru' cyakil yi k'ajsbil, na wi'nin k'eju'.
Cha'stzun te tajwe'n ke'l cu'n te yi kayol yi na kasuk teru'!
- ² Na na tbitu' yi kayol yi na kajilon teru'.
Ej nin cyakil wunak bene'n tzi'n, na chu'l swutzu' tan tak'le'n k'eju'.
- ³ Yi kaya'pl, na xcye' tan kapitle'n nin tul il, poro ilenin list atitu' tan cuyle'n
kapaj.
- ⁴ Ba'n cyeri yi e' yi txa'ijche't tanu', na yi e'a'tz ñcha'tok te'ju' le teru' najbilu'.
Tak' tzaju' banlu' skibaj yi na kamol cu'n kib xe ca'lu', yi ca'lu' yi wi'nin xanil.
- ⁵ Ilu' kaRyosil, ilu' colpinl ketz, na ñchaju' yi banlu' sketz, tan yi e'chk takle'n
balaj yi na banu'.
- Cyakil wunak bene'n tzi'n, mpe ik yi e' yi najlche' jalaj icy'en mar,
cho'n k'uklij chic'u'l te'ju'.
- ⁶ Kak'e' kak'ajsbil teru', na tan yi teru' poreru' at yi e'chk wi'wtz, na ilu' bnol
tetz tan yi teru' poreru'.
- ⁷ Ej nin ba'n na xcye'u' tan makle'n yi pak'bil mar, nin tan chimakle'n yi e'
wunak yi na chimol cu'n quib tan oyintzi'.
- ⁸ Cha'stzun te yi na quibit cyakil wunak bene'n tzi'n, yi e'chk milawr yi na
bnix tanu', na chilucne' tan xo'w.
- Nchaltz at wunak toque'n tzi'n, nin tele'n tzi'n, yi na chiñch'in tan yi tzatzin
yi ate' cu'nt, yi na quil yi e'chk milawr yi na bnix tanu'.
- ⁹ Ilu' k'aja'n tetz cyakil yi munt, na ilu' na ak'on tetz a'bal tibaj, bantz tk'ol
balaj ujul.
Na jal a' tulak e'chk siwun tanu', bantz jale'n balaj cosech.
Ya'stzun na tuleju' e'chk cojibil.
- ¹⁰ Na tac'saju' yi wuxtx'otx', na cu' num yi e'chk xan, chin pam nin na ban,
nintzun na je' ul chit yi e'chk ujul tanu'.
- ¹¹ Tul yi jun yoba'tz at banlu' tibaj katx'otx', na na cu' a'bal tanu', nin na tak'u'
balaj cosech.
- ¹² Na yi e'chk ama'l yi tz'inunin tu' ja txa'xan.
Na ja jal balaj xtze' wi'ak e'chk ju'wtz tanu'.
- ¹³ Cha'stzun te wi'nin e'chk cne'r na chiwan swutzak e'chk ama'l a'tz.
Na jal balaj triw swutz e'chk cojibil.
Tircu'n jilwutz xtze' tu ujul na tzatzin.

Salmo 66

Chumbalaj nin cyakil yi na bnix tan Kataj Ryos

- ¹ Cyakil e'u' yi ate'u' bene'n tzi'n wi munt, cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz kaRyosil.

- Tetz cu'n cyalma'u' yil cyak'u!.
- ² Chibitziju' balaj bitz swutz i'.
- Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz.
- ³ Cyale'u' tetz Kataj yi xtxolbile'j:
- “Ta', cyakil yi na bnix tanu', chumbalaj nin.
- Cyakil yi e' contru' na chisaj colpuj tan yi poreru!.
- ⁴ Cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt scyak'e' k'eju'!
- Nin chocopon tan c'u'laje'n yi bi'u', na scyak'e' chik'ajsbil teru!.”
- ⁵ Ma jalu' quibit tzaju' yi e'chk takle'n balaj yi mbnix tan Ryos skaxo'l yi o' wunak.
- ⁶ Na ja cu' jatxol yi mar yi quicy'e'n tzaj yi e' kamam kate' tc'u'l.
- Ncha'tz tulejnak yi tzanla' yi na bi'aj Jordán.
- Ej nin skejenle'n quicy'e'n tzaj yi kamam kate'.
- Cha'stzun te kak'e' k'ej Kataj.
- ⁷ Kak'e' k'ej Kataj na na cawun bene'n tzi'n, nin scawunk sbne' opon tunintz.
- Nin na til yi na cho'c yi e' mal nak tan xtxumle'n contri'n te i', poro qui na tak' i' ama'l scyetz.
- ⁸ Cyakil e'u' wunak yi ate'u' bene'n tzi'n, cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz.
- Chin chiwi' ninu' xchibne'u' tan bitz swutz i'.
- ⁹ Na tan i' itz' o' jalu', na quinin tak' i' ama'l sketz tan kalo'one'n.
- ¹⁰ Ma jalu' Ta', ilenin na ocu' tan kapile'n chi na bajij te jun piñ sakal yi na oc pile'n tk'ak!.
- ¹¹ Ja tak'u' ama'l tan kacwe'n le tramp.
- Nin ja tak'u' ama'l tan je'n jun kektz tane'n, yi chin al nin.
- ¹² Ej nin ja tak'u' ama'l tan chixone'n wunak squibaj.
- Ja tak'u' ama'l tan koque'n jak' chica'wl yi e' kacontr.
- Tan yi xtxolbila'tze'j, ni'cu'n chi yi jajk ko'c tk'ak' nin jajk kacu' xe' a' tanu'.
- Poro tyoxtu' teru' yi itz' o' jalu', na ilenin na el k'ajabu' ske'j.
- ¹³ Ma jalu' nchimben le templo, nin tzimpate' intx'ixwatz teru'.
- Ya'stzun swulej, tan wele'n cu'n te yi inyol yi insuknak teru'.
- ¹⁴ Na insuknak inyol teru' te yi atin tul sotzaj c'u'lal.
- ¹⁵ Tzimpate' intx'ixwatz swutzu'.
- Swak'e' balaj tor tu e'chk balaj chiw teru'.
- Ncha'tz swak'e' e'chk cnelu'.
- Swak'e' tircu'n teru' tan tak'le'n k'eju'.
- ¹⁶ I bin jalu', cyakil e'u' yi na cyeku' xchi' Ryos, quibitzaju' cobox inyol, na swale' scyeru' yi mbi mban Ryos swe'j wetz.
- ¹⁷ Ja cu' inwutz tetz, nin ja tbit i' intzi' inkul.
- Cha'stzun te wak'ol ink'ajsbil tetz i'.
- ¹⁸ Yi atk e'chk yab ajtza'kl le intxumu'n, qui tzun klo' ntbit i' yi intzi' inkul.
- ¹⁹ Poro ja tbit i' cyakil yi minjak tetz tul inoración.
- ²⁰ Ntyoñ bin tetz Kataj Ryos yi ja tbit yi intzi' inkul, na quinin cabej c'u'l yi ntak' yi banl talma' swibaj.

Salmo 67

Tajwe'n cyak' cyakil wunak chik'ajsbil tetz Kataj

- ¹ Ta!, elk k'ajabu' ske'j.
Nin tak' tzaju' yi banlu' skibaj.
Lok tzatzinu' ske'j,
- ² bantz tele'n chitxum cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt, yi at banl talma'u'
skibaj, nin yi ilu' colol ketz.
- ³ Ta!, lok cyak' cyakil wunak chik'ajsbil teru!.
Lok cyak' chik'ajsbil tan tak'le'n k'eju!.
- ⁴ Lok chitzatzin cyakil wunak bene'n tzi'n, na na cawunt! squibaj.
Na ilu' xicyol tetz cyakil nación.
Nin puntil cu'n na cawunu!.
- ⁵ Ta!, lok cyak' cyakil wunak chik'ajsbil teru!.
Lok cyak' chik'ajsbil tan tak'le'n k'eju!.
- ⁶ Yi cojibil, ja wi't tak' balaj cosech, na ja tak'u' yi banlu' skibaj, na ilu'
kaRyosil.
- ⁷ Ilu' kaRyosil, tak' tzaju' yi banlu' skibaj, bantz cyak'ol cyakil wunak yi k'eju!.

Salmo 68

Yi na oc Kataj tan oyintzi' na xcy'e' i' te cyakil

- ¹ Yi na xe'tij Kataj tan oyintzi' na che'l ojk yi e' contr i' swutz. Ncha'tz na
chibán yi e' yi na chi'ch chic'u'l te'j.
- ² Ej nin yi e' contra'tz, cho'n cunin na chibán chi na ban sib yi na ben tan
cyek'ek', nka chi na ban mu'x xcab yi na oc tk'ak', na yi e' juchul ila'tz,
qui'c mu'x chixac swutz Ryos.
- ³ Poro yi e' balaj, xchitzatzink cyera'tz.
Nin xchitz'itpunk tan yi tzatzin yi ate' cu'nt.
- ⁴ Cha'stzun te kak'e' kak'ajsbil tetz Ryos.
Kabitzij balaj bitz tetz i', na yi i' tetz cho'n na xon tibaj sbak!.
Katzatzink bin tk'ab Kataj.
Katzatzink tan tak'le'n k'ej i'.
- ⁵ Cho'n najlij yi ketz kaRyosil xe tetz ca'l, yi wi'nin xanil.
Ej nin i' yi chitaj yi e' me'ba' yi qui'c chitaj.
Nin ncha'tz i' ch'eyl cyetzt yi e' xma'lca'n.
- ⁶ Ncha'tz yi e', yi chichuc ate', na tak' i' ama'l scyetzt tan chinajewe'n scyuch'
jun najal.
Ej nin na oc i' tan chicolpe'n yi e' pres, nin na jal tzatzin scyetz.
Poro yi e' mal wunak, cho'n xcha'tok cyera'tz le e'chk ama'l tz'inunin tu'.
- ⁷ Kataj, yi bajxe'nú' xchiwutzi yi e' tanumu', yi cyele'n tzaj Egipto nin yi
chixone'n le ama'l tz'inunin tu',
- ⁸ ja chucan yi wuxtx'otx' swutzu', nin ja saj jun chin wutzile'n a'bal tanu'.
Ej nin yi wi'wtz Sinaí, ja chucan swutzu'.
Ja chucan tan yi teru' poreru', yi ilu' kaRyosil yi o' xonl Israel.

- ⁹ Ja saj wi'nin a'bal tanu', tan tac'se'n yi e'chk ama'l skajwutz, nin ja ult yos tuch'.
- ¹⁰ Ej nin yi e' teru' tanumu', cho'n chichaje'n cyentz le e'chk ama'la'tz.
Nin tan yi teru' poreru', ja tak'u' yi tajwe'n scyetz.
- ¹¹ KaRyosil ncawun. Nin ja katx'acon.
Ej nin wi'nin xna'n e' ul tan talche'n stziblal.
Nin je chiyole'j:
- ¹² "Ja che'l ojk cyakil kacontr.
Ja che'l ojk chibajxom tuml yi cyetz chisanlar," che'ch yi e' xna'na'tz ban.
Nin cyakil yi e' xna'n yi ate' cyentz, e' octz tan jatxle'n cu'n yi e'chk takle'n yi nchicambaj yi e' sanlar scye'j yi chiccontr.
- ¹³ Yi axwok itetz ja itew itib tulak e'chk picy, nin chin tz'il nin axwok mban.
Ma jalu' apart itane'nwok, na ni'cu'n axwok jalu' chi tane'n jun plomë yi na litz'un yi xicy' tan sakal tu balaj oro.
- ¹⁴ Na yi toque'n Kataj, yi na xcy'e' te cyakil, tan chixite'n chiryo sil icocontra'tz, e'
el xit, chi na el num yi k'ab che'w wi'wtz Salmón.
- ¹⁵ Chin wutz tkan nin yi e'chk wi'wtz cwent Basán.
Nin chin txicl nin tane'n.
- ¹⁶ Mbi xac na chi'ch ic'u'll te yi wi'wtz kale najle't Kataj.
Na cho'n snajank i' wi jun wi'wtza'tz tetz ben k'ej ben sak.
- ¹⁷ Jat lo' millón care't tetz oyintzi' at tu kaRyosil, nin xomche' te'j, yi saje'n le
wi'wtz Sinaí tan tule'n xe tetz ca'!
- ¹⁸ Ej nin yi taje'n tcyal, e' aj tcy'al wi'nin e' yi ate' pres.
Ej nin yi ntaxk aj, ja cyak' wunak e'chk oy tetz.
Nin ncha'tz yi e' mal nak, e' oc jak' ca'wl i'.
- ¹⁹ Ntyo'x tetz Kataj, yi cyakil nin k'ej list i' tan teke'n nin yi kekutz tane'n, na i' yi colol ketz.
- ²⁰ Na yi ketz Kataj, i'tz jun Ryos yi ba'n na kaclax ta'n, nin yi list tan kacolche'n
tk'ab quimichil.
- ²¹ Tz'ocopon Ryos tan cabse'n chiwi' yi e' tetz contr, yi e' yi ch'inch'uj e' tan
juchle'n quil.
- ²² Je yol Kataje'j:
"Cxpakxokwok wa'n, pe tzun cho'nk atixwok le ama'l Basán.
Cxpakxokwok wa'n, mpe cho'nk atixwok xe mar."
- ²³ Cxonkwok tul chiëch'el yi e' icocontr.
Nin sbajk chiëch'el cyak'un itx'i!."
- ²⁴ Ilu' kaRyosil, ilu' kaReyil, wi'nin procesión na bajij xe ca'lu' tan tak'le'n k'eju'!
- ²⁵ Na ilenin na chicham quib cyakil wunak tan tak'le'n k'eju'.
Bajxche' yi e' aj bitz ñchiwutz.
Ma yi e' aj kbetzum xomche' wutz chicoc.
Ej nin nicy'al, xomche' cobox xun, yi na chitzan len tan tocse'n e'chk
pandereta.
- ²⁶ Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj yi kaRyosil.
Na cyakil yi o', yi o' xonl Israel, ja kamol kib tan tak'le'n k'ej i'.
- ²⁷ Ej nin ñchixo'l cyakil yi e' wunaka'tz, bajxij Benjamín yi ñch'i'p Jacow.
Ncha'tz xomij Judá, tu cobox tetz bajxom.

- Ncha'tz xomche' Zabulón tu Neftalí.
- ²⁸ Ilu' kaRyosil, ḫchaje'u' yi poreru' sketz.
Yi poreru' yi ḫchajnaku' sketz sajle'n tunintz.
- ²⁹ Cawunk tzaju' le ca'lú' yi at Jerusalén, yi ca'lú' kale na chopone't e' rey tan
toye'n e'chk oy swutzu'.
- ³⁰ Make'u' chiwutz yi e' aj Egipto, na i cu'n cyuch' yi jun chin txuc yi at xe a'.
Ncha'tz make'u' chiwutz yi e' mas tnum, na ni'cu'n e' tu jun c'oloj smaron wacx'.
Na yi e'a'tz, tan tu' yi ḫkant tzaj nin na cyaj, ja cho'c tan telse'n chik'ej yi
mas tnum.
- Poro Ta', tak'e'u' chicaws, na yi e' cyetz, ntin oyintzi' na chitxum.
- ³¹ Chu'l wi'nin bajxom nin ajcaw jalen Egipto.
Ncha'tz chu'l jalen Etiopía.
Chu'l len, nin jepon chik'ab tan tak'le'n k'eju'.
- ³² E'u' ajcaw tettz tnum, cyak'u' chik'ajsbilu' tettz Kataj.
Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tettz Kataj.
- ³³ Cyak'e'u' k'ej yi junat'z yi na xon tcyaj, yi tcyaj, yi at nintz sajle'n tunintz.
Kubite' yi na jilon i', na chin wi' nin i' tan yol.
- ³⁴ Kak'e' bin k'ej Kataj na at tettz porer.
Nin chin mam nin yi banl talma' i' skibaj yi o' xonl Israel.
Nin yi banl i', icy'nak cu'n swutz yi tcyaj.
- ³⁵ Chin xo'wbil nin i' sbne', yil cu'ul te tettz ca'l, yi chin xan nin.
Na i' tz'ak'onk kachamil tu kawalor yi o' tettz tanum, yi o' xonl Israel.
Kak'e' bin kak'ajsbil tettz.

Salmo 69

Yi tok'e'n Luwiy swutz Ryos tan jakle'n ḫch'eybil tettz

- ¹ Wajcaw, yi ilu' inRyosil, chin colpe'l tzaju' na txant tan imbek'xe'n.
- ² Na txant tan imbene'n mulk'uj xe jun a'.
Txant tan imbene'n mulk'uj tul snep. Cya'l na cwe't wukan.
Ja wi't chincopon jalen xe' a' cu'n.
Ja wi't chimben tan tojkbil a'.
- ³ Elk bin k'ajabu' swe'j Wajcaw, na nternin so'yt inkul tan sich', tan jakle'n
ᬁch'eybil wetz teru'.
Nin ja k'e'xij inwutz tan xmaye'n ko at tulbilu' tan incolpe'n.
- ⁴ Na wi'nin chijale'n yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'j.
Mas tcu'n cyajjal swutz yi xi'il inwi'.
Tunin na chi'ch tu' chic'u'l swe'j. Wech na qui'c wetz wil.
Ncha'tz na chitzan tan jakle'n xel yi e'chk takle'n yi qui nwak'aj.
- ⁵ Ilu' inRyosil, sak swutzu' yi qui'c nin mu'x skojal walma',
na qui'c rmeril tan wewal yi wil swutzu'.
- ⁶ Wajcaw, ilu' inRyosil yi jun yi cyal' na xcy'e' quen te'j.
Qui'k tz'el chitx'ix yi e' yi k'uklij chic'u'l te'ju' tan impaj.
Ilu' kaRyosil, yi o' xonl Israel, qui'k cabej chic'u'l yi e' yi nternin na el
cyalma' tan joyle'nu', tan wetz impaj.

- ⁷ Tan paj yi xomchin te'ju' Ta', na icy'pon wi'nin jisbil wetz wa'n.
 Ej nin na el intx'ix tan paj.
- ⁸ Na ni'cu'n in tu jun awer nak ñchixol'i yi e' witz'un.^v
⁹ Ej nin na je' tzinwutz, yi qui na cyak' wunak k'ej yi ca'l'u'.
 Ncha'tz yi na oc jisle'nu', cho'n na baj tinwi'.
- ¹⁰ Na yi na no'c tan muc'le'n we'j, nin tan o'kl, tan tak'le'n k'eju', na cho'c tan xbajtzi'i'n swe'j.
- ¹¹ Ej nin tircu'n na chitze'en swe'j, yi na oc e'chk be'chok swe'j yi na ñchaj yi na chimbisun tan wil.
- ¹² Tircu'n e', na chitzan tan inyolche'n.
 Nicy't nin e' kbarel na cho'c tan xbajtzi'i'n swe'j.
- ¹³ Cho'n na cu' inwutz teru' Ta!. Chin ñch'eyaju'.
 Chin ñch'eyaju' tan yi banl talma'u'.
 Chin colpe'u', na ilenin na el k'ajabu' swe'j.
- ¹⁴ Quil tak'u' ama'l tan imbene'n tul il.
 Chin cole'u' ñchik'ab yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'j.
 Nin quil tak'u' ama'l tan imbene'n mulk'uj xe a' tane'n.
- ¹⁵ Quil tak'u' ama'l tan wele'n wi a' tane'n.
 Quil tak'u' ama'l tan imbene'n tan yi tojkbil tzanla'.
- ¹⁶ Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j, na na cu' inwutz teru'.
 Nin na el intxum tetz, yi wi'nin banl talma'u', nin yi na pek'u' swe'j.
 Sajk binu' tan wuch'eye'n, tan tu' yi banl talma'u'.
- ¹⁷ Qui bin stew tibu' tzinwutz, na na chimbisun, na atin tul sotzaj c'u'lal.
 Cha'stzun te elk k'ajabu' swe'j.
- ¹⁸ Sajk binu' tan wuch'eye'n.
 Chin cole'u' ñchik'ab yi e' incontr.
- ¹⁹ Sak swutzu' yi mbi na chibán swe'j.
 Sak swutzu' yi ja el ink'ej cya'n.
 Nin na el xtxumu' tetz yi na! scyetz e' incontratz.
- ²⁰ Ej nin tan yi e'chk takle'na'tz, yi na bajij swe'j, na bisun walma', nin qui'ct inwalor at tan paj.
 Tech tunin na chintzan tan joyle'n ñch'eybil wetz, poro cya'l na pek' tan wuch'eye'n.
- ²¹ Ja cu' wenen cyak'un te yi inwa'.
 Nin yi inquime'n tan sak tzi' ja cyak' vinagre swetz.^w
- ²² Ma jalu' Ta', cyakil yi e'chk balaj wa'a'n yi na chitzan cyetz tan xtxumle'n, nink xcon tan chicu'se'n.
 Nink xcon tetz jun tramp ñchiwutz.
- ²³ Nink cho'c moyi'ñ tanu'.
 Ej nin tunink lucnecu'n quikan.
- ²⁴ Ticy'se'u' c'u'l'u' scye'j yi incontratz. Tak'e' chicaws.
- ²⁵ Elk cu'n chinajbil swutz.
 Cya'llk naje' tul. Chin tz'inunin tu' tuleju'.
- ²⁶ Na na chitzan tan chibyle'n yi e' yi na chibisun.

^v69:8 Job 19:13; Jn 1:11; 7:5.   ^w69:21 Mt 27:34, 48; Mc 15:23, 36; Lc 23:36; Jn 19:28-29.

- Ej nin na chitze'en scye'j.
- ²⁷ Tak'u' chicaws, na chin juchul il nin e'.
- Qui'k tz'el k'ajabu' scye'j.
- ²⁸ Tzajscunu' chibi' tul planiy kale tz'ibane't chibi' yi e' yi ñchicambok te yi itz'ajbil.
- Quil cu' chibi' tanu' kale atite't chibi' yi e' balaj.
- ²⁹ Poro elk bin k'ajabu' swe'j wetz Ta'!
- Na na sotz inc'u'l, nin na chimbisun.
- Cha'stzun te chin ñch'eyaju' nin chin cole'u'.
- ³⁰ Swak'e' ink'ajsbil teru', ilu' inRyosil.
- Swak'e' ink'ajsbil tetz cu'n walma'.
- ³¹ Na mas na tzatzinu' yi na kak' k'ajsbil teru', swutz yi na kapat jun chin mam tor tetz katx'ixwatz.
- Nka yi na kapat jun ne'ñ wacõ tuml yi tuc' tu yi e'chk pac'.
- ³² Ej nin yil quil cyakil yi e' tal prow yi na chibisun, yi na tzatzinu' te yi ink'ajsbil yi na chintzan tan tak'le'n teru', squiwixk chic'u'l tan chixome'n mas te'ju'.
- ³³ Na tz'elepon chitxum tetz, yi na tbitu' chitz'i chikul yi e' tal prow me'ba' yi na chibisun, nin yi at ninu'-tz tan quich'eye'n yi e' teru', yi ate' pres.
- ³⁴ Cyak'e'u' bin chik'ajsbilu' tetz Kataj, cyakil yi e'u' yi ate'u' wuxtx'otx'.
Nin cyakil yi e'u' yi ate'u' tcyaj', tuml yi e'u' yi ate'u' xe mar, tajwe'n tan cyak'olu' len chik'eju' tetz kaRyosil.
- ³⁵ Na tz'ocopon Ryos tan colche'n yi ama'l Sión, nin jepon xtxicbal i' jun tir yi e'chk tnum cwent Judá.
- ³⁶ Nin cyakil chixonl yi e' ñchakumu' scyetzaje' yi ama'la'tz.
Cyetz sbne', nin cho'n ñchinajank tul.
Na yi e' yi chocopon tan tak'le'n k'ej i', ya'stzun yi e' yil chinajank tul.

Salmo 70

Ta', sajk chanu' tan wuch'eye'n

(Sal 40:13-17)

- ¹ Ilu' inRyosil, chincole'u'.
- Sajkchanu' tan wuch'eye'n.
- ² Yi wajbil Ta' i'tz:
- Yi nink tz'el chitx'ix yi e' yi na cyaj yil chinquim wetz.
Subcunu' yi chitxumu'n, na na cyaj yil chinlo'on.
- ³ Lok che'l ojk yi e'a'tz yi na chitze'en swe'j.
- ⁴ Poro tak' tzaju' tzatzin scyetz cyakil yi e' yi na chitzan tan joyle'n puntil tan chixome'n te'ju'.
- Nin yil cho'c tan joyle'n ñch'eybil cyetz teru', nink cyal: "Chin cham nin yi Kataj."
- ⁵ Ma yi in wetz Ta', yi nternin na chimbisun, bne'u' pawor. Sajkchanu' tan wuch'eye'n.
- Na ntin cu'n ilu' xcyeku' tan wuch'eye'n nin tan incolpe'n.
Qui'k ñch'iwu' mas tiemp. Sajku' tan wuch'eye'n.

Salmo 71

Yi mbi tal jun tijlc'u'lal yi toque'n tan nachle'n Kataj

- ¹ Wajcaw, ntin te'ju' na incolwit wib.
Cha'stzun te bne'u' pawor, quil chin tilcyenu'.
- ² Chin cole'u', na na waj ne'l liwr ḥchik'ab incontr.
Chin cole'u', na yi ilu' teru' chin tz'aknak cu'n ilu'.
Tbite'u' yi intzi' inkul, na na cu' inwutz teru' tan toque'nu' tan incolche'n.
- ³ Oku' tetz colol wetz chi na ban jun ama'l kale na chicolwit quib yi e' wunak
ḥchik'ab chiccontr.
Oku' tetz jun ama'l kale tzincolwit wib wetz.
- ⁴ Ilu' inRyosil, chin cole'u' ḥchik'ab yi e' mal nak.
Chin cole'u' ḥchik'ab yi e' biyol nak, yi e' yi jalcu'n na cho'c tan kabiyle'n.
- ⁵ Chin cole'u' Ta', ilu' Wajcaw. Na jetz yi inxiquil tzaj, cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'
yi tz'ocoponu' tan wuch'eye'n.
Nin ya'tz nin ntuleju'-tz.
- ⁶ Wajcaw, te yi ntaxk nitz'ij, te yi atin twankil intxu', sken ocu' tan wuch'eye'n.
Na ntin tan yi teru' poreru' ja nitz'ij.
Swak'e' tzun ink'ajsbil teru'.
- ⁷ Yi nchintx'acon, ja che'l yab wunak swe'j.
Poro i'tz tan tu' yi mmo'cu' tan wuch'eye'n.
- ⁸ Cha'stzun te cyakil nin k'ej, na chintzan tan tak'le'n ink'ajsbil teru', nin na
chintzan tan tak'le'n k'eju'.
- ⁹ Qui'k chin tilcyenu' yil tijin inc'u'l.
Qui'k tz'el ink'ej.
Qui'k chin tak' cyenu' inchuc, yil baj inwalor.
- ¹⁰ Na cyakil yi e' incontr, nternin na chitzan tan joyle'n punti tan imbiyle'n
cu'n.
Nin junit mban chitxumu'n tan imbiyle'n cu'n.
Je chiyole'j:
- ¹¹ "Or, kajoye' punti tan stz'amle'n cu'n.
Nin yil tx'amxij ka'n, ba'n kabiy cu'n, na qui'ct Ryos at tan colche'n i!",
che'ch.
- ¹² Ilu' inRyosil, qui bin chin tilcyenu'.
Sajku' lajke'l tan wuch'eye'n. Chin cole'u'.
- ¹³ Ma yi e' contra'tz, lok tz'el cyetz chitx'ix, lok che'l cu'n tanu' swutz.
Bne'u' pawor, che' xit cunu'.
Na yi cyetz cyajbil, i'tz yil chinquim cya'n.
- ¹⁴ Poro yi in wetz, quil chinquim.
Nin ilenin k'uklij inc'u'l yi tz'ocoponu' tan incolche'n.
Cha'stzun te ilenin swak'e' ink'ajsbil teru'.
- ¹⁵ Cyakil nin k'ej, swale' yi ja ocu' tan incolche'n ḥchik'ab yi e' incontr.
Swale' yi balajilu'.
Qui na pujx wa'n yi mbi tzuntz yi ja chinclax tanu'.
Poro ilenin swak'e' ink'ajsbil teru'.
- ¹⁶ Ncha'tz tzintxole' cyakil yi e'chk takle'n balaj yi na banu'.

- Swale' cyakil yi xtxolbila'tz, na ntin ilu' teru', chin tz'aknak cu'n ilu'!
¹⁷ Ilu' inRyosil, jetz yi injuyil tzaj, ja xchaju' yi balaj ajtza'kl swetz.
 Nin quinin chink'e'xij tan talche'n yi mbi mbanu' swe'j.
¹⁸ Qui bin chin tilcyenu'.
 Ja nin chimb'i'xin, nin ja nin sakin xi'il inwi', poro qui nin nchin tilcyenu'.
 Tajwe'n bin tan intxolil yi balajilu' tu yi poreru', scyetz cyakil yi wunake'j,
 scyuch' yi e' yi txe'n chitz'ij.
¹⁹ Na yi balajilu', chumam nin, na na jepon cu'n jalen tcya'j.
 Qui'c junt yi cho'nk chi ilu' teru' Ta'.
 Na wi'nin e'chk takle'n balaj na bnix tanu'.
²⁰ Ilenin ja ul sotzaj c'u'lal tzinwutz.
 Ja tak'u' ama'l tan imbisune'n.
 Poro tyoxtu' teru', itz'ine't jalu'.
 Ej nin mpe nink chinquim, nitz'ok junt tir tanu'.
²¹ Poro jalu', ja jal junt tir ink'ej tanu', na ja ocu' tan inmayse'n tk'ab sotzaj c'u'lal.
²² Cha'stzun te ilenin swak'e' ink'ajsbil teru'.
 Swak'e' k'eju'. Chimbitzink tu inarpa tu insalterio, na ilu' kaRyosil yi o' xonl
 Israel.
²³ Chintzatzink, yil wak' ink'ajsbil teru'.
 Tetz cu'n walma' yil wak', na ja chinclax tanu'.
²⁴ Ej nin cyakil tkuj swale', yi chumbalaj ninu', nin yi chin tz'aknak cuninu', na
 yi e', yi ja cho'c tan joyle'n puntil tan inquime'n, e' te'n me'l chitx'ix.
 Na e' te'n nchibaj tul yi cyajta'kl yi nchitxum swe'j.

Salmo 72

Nachle'n Kataj tibaj kareyil

- ¹ Ilu' inRyosil, na waj yil tzinjak jun wajbil teru'.
 Nin yi wajbil i'tz yil tak'u' yi balajil tu tajtza'kl yi kareyil,
² bantz sk'il cunin cawun i' skibaj yi o' tanumu', nin squibaj cyakil yi e' tal
 prow yi at tajwe'n scyetz.
³ Tan tu' yi chin sk'il cunin yil cawun i', lok jal tzatzin paz bene'n tzi'n.
 Lok jal tzatzin paz je'n tzi'n wi'wtz nin xo'lak wutz.
⁴ Lok xom wi' i' scye'j yi e' tal prow me'ba'.
 Nink tz'el k'ajab scye'j yi e' chinitxajil.
 Poro nink tz'el chik'ej yi e' yi na chitzan tan chibuchle'n yi e' tal prowa'tz.
⁵ Ej nin yi wajbil i'tz: yi nink tek xchi' yi kareyil yi teru' ca'wlu'.
 Nink xom te yi teru' tajbilu', jalen yil sotz yi k'ej tu yi xaw.
⁶ Cho'nk tz'an yi cawun i', chi na ban yi a'bal, yi na cu' bene'n tzi'n, nin yi na
 xcye' tan tac'se'n cyakil e'chk ama'l.
 Cho'nk tz'an yi cawun i' chi na ban yi k'ab che'w, yi na xcye' tan tac'se'n yi
 wuxtx'otx'.
⁷ Nink jal tzatzin paz te yi tiemp yil cawun i'.
 Chumbalaj nink tz'an tircu'n yil cawun i', jalen cu'n yil sotz yi xaw yi at
 tcya'j.

- ⁸ Nin yil cawun i', nink tz'opon cu'n yi ca'wl jalen tzi mar, nin jalen te yi wutzile'n tzanla' Eufrates, nin bene'n tzi'n wi munt.
- ⁹ Ej nin cyakil yi e' tetz contr, yi ate' le e'chk ama'l tz'inunin tu', nink cho'c jak' ca'wl i'.
- ¹⁰ Chu'l cyakil yi e' bajxom tan toye'n, nin tan ḥchojle'n alcawal tetz yi kareyil. Chu'l cyakil, chi tane'n yi rey tetz Tarsis tu yi rey tetz e'chk isla tu yi rey tetz Sabá, tu yi rey tetz Seba.
- ¹¹ Tajwe'n chimeje' yi e' mas rey swutz yi ketz kareyil.
Nin tajwe'n tan cyak'ol cyakil wunak k'ej i'.
- ¹² Na i' tz'ocopon tan quich'eye'n yi tal prow yil cu' chiwutz tetz.
Nin tz'ocopon i' tan quich'eye'n yi e' yi cya'l na pek' tan quich'eye'n.
- ¹³ Tz'el pon k'ajab scye'j yi e' tal prow yi qui'c nin ate't cu'nt.
Nin ncha'tz tz'ocopon tan chicolche'n ḥchik'ab yi chicontr.
- ¹⁴ Tz'elepon k'ajab scye'j yi e' yi buchijche'.
Nin tz'elepon k'ajab scye'j yi e' yi chin q'uixc'uj nin quitane'n.
Na at len chixac cyakil wunak swutz i'.
- ¹⁵ Kak'e' bin k'ej yi kareyil.
Lok cyak' yi e' aj Sabá oro tetz.
Lok chocopon wunak tan jakle'n yi banl i' tetz Ryos.
- ¹⁶ Nin ncha'tz lok jal wi'nin ixi'n triw.
Lok jal je'n tzi'n wi'wtz.
Lok ch'uy chi tane'n yi e'chk tze' Líbano.
Lok jal jun c'oloj wutz, chi na jal e'chk xtze' wutz wutz.
- ¹⁷ Nink ben ḥkon yi tiemp yi kareyil tan cawune'n tzone'j.
Qui'k sotz, chi qui na sotz yi k'ej.
Nink jal chibanyl yi e'chk mas nación ta'n, bantz cyak'ol yi ba'n teri yi jun reya'tz.
- ¹⁸ Kak'e' bin k'ej yi kaRyosil, yi ketz kaRyosil yi o' xonl Israel.
Na ntin i' na xcy'e' tan banle'n e'chk milawra'tz.
- ¹⁹ Kak'e' bin k'ej yi tetz bi' tetz ben k'ej ben sak.
Na scyale' cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt:
“Chumbalaj nin i!,” ¡Amén!
- ²⁰ Cho'n na tzaj wi' yi e'chk oración yi rey Luwiy tzone'j, yi jun Luwiya'tz yi cy'ajl Isaí.

TOXI'N WEKL TE E'CHK SALMO

73:1—89:52

Salmo 73

Yi banl talma' Ryos

¹ Chumbalaj nin yi ketz kaRyosil ske'j, yi o' xonl Israel, yi o' yi skoj cu'n te kalma'.

² Mu'xt qui nchincu' wuxtx'otx!
Mu'xt qui nchinje' ji xp,

- ³ tan paj yi ja chi'ch inc'u'l scye'l yi e' mal nak, yi e' yi wi'nin jale'n chipu'k, yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl.
- ⁴ Qui na chitxum yi nink chiquim, na qui'c ya'bil scyetz.
- ⁵ Qui na sotz chic'u'l.
Qui'c na chibislej, na at tircu'n scyuch'.
- ⁶ Cha'stzun te na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl.
Ej nin ntin chibuchle'n yi e' mas wunak cyak'un.
- ⁷ Chin xo'wbil nin chiwutz, na ja saj chin chic'atzaj.
Nin ntin ttxumle'n e'chk yab ajtza'kl cya'n.
- ⁸ Na na chitze'en ske'ej. Nin na cyocsaj quib nim.
Nin na chitzol kayol, yi na cho'c tan kaxo'wse'n.
Nin na cyal yi chocopon tan kabiyle'n.
- ⁹ Na cho'c tan telse'n k'ej cyakil yi at tcyal'.
Nin na cho'c tan yolche'n cyakil yi at bene'n tzi'n wi munt.
- ¹⁰ Cha'stzun te at wi'nin tanum Ryos yi na xom chiwi' scye'l, na qui'c chipaltil na quil nin.
- ¹¹ Nin je na cyal yi e' mal naka'tz:
“¿Tz'elepon pe' ttxum yi wi'tz Ajcaw sketz? iQui' bin!
¿Stile' pe' yi mbil kaban? iQui' bin!” che'ch.
- ¹² Ya'stzun quitane'n yi e' mal naka'tz.
At cyakil yi tajwe'n scyetz, poro ilenin ñkan tzaj nink na cyaj.
- ¹³ Cha'stzun te na no'c tan ttxumle'n, yi qui'c na tak' swetz yi na injoy puntil tan qui injuchul wil.
- ¹⁴ Na qui'c nin jun tkuj yi qui'k bis o'kl tzinwutz.
Nin qui'c nin jun k'ej yi qui'k na ul incaws.
- ¹⁵ Poro Ta', yi nink nchinjom te chitxumu'n yi e' mal naka'tz, ja klo' el chik'ej yi e' nitxajil' wa'n.
- ¹⁶ Ja no'l tan ttxumle'n, yi mbi tzuntz na chiriquin yi e' wunaka'tz.
Poro qui nin me'l intxum tetz.
- ¹⁷ Ja el intxum tetz, poro jalen yi wopone'n xe ca'lut' Ta'.
Ja el intxum tetz yi na'l chopone't yi e'a'tz.
- ¹⁸ Na ntin at pasensu' scye'l.
Na tz'opon jun k'ej yi ñchijepon trimp nin ñchitzajk junawes.
- ¹⁹ Yi e'a'tz, ñchitzajk junawes.
Na yil tz'opon yi chi'oril ñchixitok cyera'tz tan xo'w.
- ²⁰ Ya'stzun sbajok scye'l yil cawunu'.
Na cho'n cunin ñchibne' yi e' mal naka'tz chi na ban yi na wit jun.
Na quil tz'icy' scyetz yil tz'ocu' tan tak'le'n chicaws.
Tz'ak'llok chicaws, na qui na pek'u' te chitxumu'n.
- ²¹ Poro yi in wetz, ja chimbisun, nin ja skej intzi', tan paj yi sotzaj c'u'lal yi atin cu'nt.
- ²² Poro i'tz tan paj yi quinin el intxum tetz yi tajbilu' Wajcaw.
Na ni'cu'n mimban swutzu' chi tane'n jun txuc yi qui'c tajtza'kl.
- ²³ Ma jalu' ntyoxtu' yi ja el intxum tetz, yi ba'n yi xomchin te'ju', na ch'inu'n chin tanu'.
- ²⁴ Nin na tzanu' tan ñchajle'n yi e'chk balaj ajtza'kl swetz.

Ej nin sjalok ink'ej yil nopen swutzu'!

²⁵ Cya'l jun at tcyaj yi list tan wuch'eye'n, ntin cu'n ilu'!

Yi ko ya'tz, qui'c bin na tak' yi e'chk takle'n tetz tzone'j wuxtx'otx'!

²⁶ Or chin tzaj, na innach.

Poro xomiju' swe'j Wajcaw. Nin at ninu' tan wuch'eye'n.

²⁷ Poro cyakil yi e' yi quil chixom te tajbilu', chisotzok cyera'tz.

Ncha'tz cyakil yi e' yi quil k'uke' chic'u'l te'ju', ñchitzajk tanu'!

²⁸ Poro yi in wetz, chinjomok te'ju'.

Na ya'stzun yi mas balaj.

Na ilu' Wajcaw, ilu' inRyosil, nin ilu' colol wetz.

Cha'stzun te tajwe'n tan intxolil cyakil yi e'chk takle'n balaj yi ja bnix tanu'.

Salmo 74

Ba'n kajak ñch'eybil ketz tetz Ryos tan kele'n liwr ñchik'ab yi e' kacontr

¹ Wajcaw, yi ilu' kaRyosil,

¿ja pe' ke'l junawes te c'u'l lu'?

¿Mbi tzuntz yi ja ko' cyaj cyen tilolu'?

Wech na txa'ij cho't bin tanu' tane'n.

² Wajcaw, ulk tx'akx yi tanumu' tc'u'l lu'.

Yi tanumu' yi ja je xtxa'olu' tenñchan.

Yi tanumu' yi ja xcy'e'u' tan colpe'n.

Ej nin ulk tx'akx tc'u'l lu' yi mbi mbajij le wi'wtz Sión kale nnajewe'tu'!

³ Na yi ka'ama'l, ja el cu'n swutz.

Ja el cu'n swutz cyak'un kacontr.

Tircu'n yi ca'l lu' ja lo'on.

⁴ Ej nin yi e' contru', ate' xe yi ca'l lu'.

Nin na chiëch'in tan yi tzatzin yi ate' cu'nt, tan tu' yi ja chixcy'e ske'j.

Ja wi't je' e'chk chibandera swutz yi sawanil yi ca'l lu'.

⁵ Ta', ja cho'c tan xite'n cyakil yi at xe yi ca'l lu'.

Ja baj chitezec'ol tan xbil tu martiy, cyakil yi e'chk yubel yi ca'l lu' yi banij tan tze'.

⁶ Cho'n cunin quitane'n tan xite'n chi na ban jun yaj tan cu'se'n e'chk tze' wi jun cojibil.

⁷ Ej nin ncha'tz ja oc k'a'kl tircu'n cya'n.

Ja el k'ej yi ca'l lu' cya'n na ja cu' chixitul tircu'n.

⁸ Ncha'tz Ta', nk'e'tz ntina'tz, ma na ja baj chixitul cyakil yi e'chk ca'l kale na koque't tan c'u'laje'nu'.

⁹ Qui't na jal yi e'chk takle'n yi at xe'.

Ej nin qui'ct e' elsanl stzi'u' at skaxo'l jalu'.

Ej nin qui na el katxum tetz yi tona' tzaj wi' cyakil e'chk ila'tz.

¹⁰ Ma jalu' ilu' kaRyosil,

¿tona' nin yil ke'l liwr ñchik'ab yi e' kacontra'tz?

¿Tona' nin yi qui't tak'u' ama'l scyetz tan cyoque'n tan telse'n k'equ'?

¹¹ ¿Mbi tzuntz yi qui na ñchaju' yi poreru' scyetz?

- ¿Mbi tzuntz yi qui'c na tak' cyenu' tan tak'le'n chicaws?
- ¹² Na sajle'n tunintz ilu' yi ketz kaRyosil, nin ja xcy'e'u' scye'j wi'nin kacontr yi ate' bene'n tzi'n wi munt.
- ¹³ Ej nin tan yi teru' poreru', ja cu' jatxolu' yi mar.
Nin ja xcy'e'u' te jun yi i cu'n txuc tane'n yi at xe mar.
- ¹⁴ Nin ja ben jo'lilu' yi wankil tul jun ama'l tz'inunin tu', tetz chiwa' yi e' smaron txuc.
Nin ja xcy'e'u' tan yak'pe'n e'chk wi' yi Leviatán, yi jun chin txuc yi at xe mar.
- ¹⁵ Ncha'tz ilu' bnol tetz yi e'chk tzanla' tu e'chk k'ab a', yi at bene'n tzi'n.
Poro ncha'tz ko ya'tz tajibilu', ilu' na tzajsan cu'n.
- ¹⁶ Ilu' txumul tetz yi tkan skil tu yi tz'o'tz, na ilu' bnol tetz yi k'ej tu yi xaw.
- ¹⁷ Nin ilu' txumul tetz yi tiemp tetz k'alaj tu yi tiemp tetz cresum.
Na ilu' bnol tetz yi munt, nin na tilu' yi ma'lbil.
- ¹⁸ Wajcaw, ulk tx'akx tc'u'lu', yi ilenin na tzan yi contru' tan telse'n k'eju'.
Nin wi'nin e' yab na chitzan tan talche'n yi qui'c xacu'!
- ¹⁹ Ej nin o' eli'ch te c'u'lu'.
Na yi o' ketz, qui'c ketz kawalor.
Ni'cu'n o' tu jun tal plomë.
Cha'stzun te quil tak'u' ama'l tan kalo'one'n cyak'un yi e' yi i cu'n cyuch' yi smaron txuc.
- ²⁰ Ulk tx'akx tc'u'lu' yi yolu' yi suknaku' sketz, na wi'nin biyol nak bene'n tzi'n.
- ²¹ Quil tak'u' ama'l tan tele'n chik'ej cyakil yi e' tal prow, yi e' yi buchijche'.
Ma na nink cho'c tan tak'le'n k'eju'.
- ²² Ma jalu' ilu' kaRyosil, oku' il te'j.
Na sak swutzu', yi cyakil k'ej na chitzan yi e' mal nak tan telse'n k'eju'.
- ²³ Na yi e'a'tz, nternin na chiëch'in tan telse'n k'eju'.
Nin cyakil k'ej, na chitzan tan joyle'n puntil tan tocse'n chic'u'l mas wunak tan telse'n k'eju'.
Ba'n tcu'n tak'u' chicaws.

Salmo 75

Kataj Ryos i' yi wi'tz pujul xtisya'

- ¹ Ilu' kaRyosil, nternin na katyoëin teru'.
Na katyoëin teru', nin na kana'wsaj yi bi'u', nin na kak' kak'ajsbil teru', na wi'nin e'chk takle'n balaj yi bnixnak tanu' ske'j.
- ² Ej nin je yol Kataje'j: "Yil bixe' yi tiemp wa'n tan woque'n tan pujle'n xtisya'
quil je' ink'ab twi' jun.
- ³ Na yil bajij wi'nin e'chk takle'n bene'n tzi'n, yi qui'lt pujx cyak'un wunak yi mbil chib'an, tzinchaje' yi i ina'tz yi jun yi na chincawun tibaj cyakil."
- ⁴ Poro swale' nin tzitetz yi axwok, yi na itocsaj itib nim, tu yi axwok mal nak:
"Quil tzitocsaj itib nim tu itajtza'kl.
- ⁵ Nin quil tzitocsaj itib nim tu yi ca'wl yi at tik'ab.
Nin qui tzitelsaj k'ej jun tu cxjilon," chij Kataj ban scyetz.

- ⁶ Na nk'e'tz cho'n na saj yi ḫch'eybil ketz tele'n tzi'n, nka toque'n tzi'n.
 Nin nk'e'tz cho'n na saj le e'chk ama'l yi at cwe'n tzi'n.
- ⁷ Ma na cho'n na saj te'tz tu Ryos, yi wi'tz pujul xtisya!
 Na ko na taj i!, ba'n tak' chik'ej cobox.
 Nin ko na taj i!, ba'n tz'el chik'ej cobox ta'n.
- ⁸ List atit Kataj tan tak'le'n chicaws yi e' juchul il.
 Chin xkolum nin sbne' yi chicaws.
 Na ni'cu'n sbne' chi na cu' yujij wenen tul win.
 Nin cyakil wunak yi ate' bene'n tzi'n, ḫchitije' yi jun cawsa'tz.
- ⁹ Poro yi in wetz, ilenin tzintxole' yi balajil yi Ryosil k'ajtzun Jacow.
 Nin ilenin swak'e' ink'ajsbil tetz i!.
- ¹⁰ Na i! tz'ocopon tan chisotzaje'n yi e' mal nak, scyuch' yi e' yi na cyocsaj quib
 nim tu cyajtza'kl.
 Poro tz'ocopon i! tan tak'le'n mas kak'ej, yi o' yi na kaban yi e'chk takle'n balaj.

Salmo 76

Kataj Ryos i! yi wi'tz ajtx'aconl

- ¹ Ja el chitxum cyakil yi e' aj Judá tetz yi na' scyetz i! Ryos.
 Na yi tetz bi!, ilenin na tzan na'wse'n ḫchixo'l cyakil yi e' xonl Israel.
- ² Nin yi tetz ca'l, cho'n at le tnum Jerusalén, yi cho'n at wi'wtz Sión.
- ³ Cho'n chilo'one'n yi e' tetz contr ta'n le yi jun wi'wtza'tz.
 Cho'n xcyewe'n i! tan xite'n chima'cl tetz oyintzi', chi tane'n yi makbil flech
 tu yi e'chk spar nin yi c'oxbil flech.
 Tircu'n lo'one'n ta'n.
- ⁴ Wajcaw, chumbalaj nin banl talma'u!.
 Icy'nakt cu'n yi balajilu' swutz yi e'chk wi'wtz yi chumbalaj nin.
- ⁵ Poro ja el chik'ej yi e' yi na cyocsaj quib chin cham nin e'!
 Ja el chiwalor cyakil yi e' contru' tanu!. Tircu'n nchilo'on.
- ⁶ Nin yi na cawunu' Ta!, yi ilu' Ryosil k'ajtzun Jacow, qui'c jun yi qui'k na xob
 teru!, na nicy! nin yi e'chk care't tu e'chk chej, qui't na chixon yi na jilonu'!
- ⁷ Wajcaw, chin xo'wbil nin wutzu!.
 ¿Na' scyetz jun yi at rmeril tan topone'n swutzu!, te yi na saj colp wi'u?!
- Cya'l.
- ⁸ Na cho'n na cawun tzaju' jalen tzi'n tcyaj, nin cyakil yi e' yi ate' wuxtx'otx'
 na chixob, nin qui'c na chibane'n swutzu!.
- ⁹ Poro Ta!, ¿tona! tz'ocu' tan chicolche'n, yi e' tal prow yi buchijche', yi ate'
 bene'n tzi'n wi munt?
- ¹⁰ Yi na chi'ch chic'u'l wunak te'ju', ilenin na jal k'eju' ta'n.
 Qui'c na ban mpe mu'xe'nk na chi'ch chic'u'l te'ju', mast cunin na jal k'eju'
 ta'n.
- ¹¹ Ma jalu!, ba'n yi kol chisuku' jun chiyolu' tetz Kataj yi kaRyosil, poro tajwe'n
 yil che'l cu'nu' te'j.
 Ncha'tz cyakil yi e'u' yi na chixobu' tetz kaRyosil, ulk e'chk oy cyanu' swutz i!.
- ¹² Na yi Kataj i! yi wi'tz Ajcaw.

Na ko na taj i', ba'n chiquim yi e' wi'tz ajcaw ta'n.
 Nin ko na taj i', ba'n tz'oc tan chixo'wse'n cyakil yi e' rey yi ate' bene'n tzi'n
 wi munt.

Salmo 77

Yi Kataj Ryos i' maysanl ketz

- ¹ Cho'n na cu' inwutz tetz Ryos.
 Nin na chinxch'in, tan tbital i' yi intzi' inkul.
- ² Na te yi na chimbisun, na no'c tan joyle'n i'.
 Nin cyakil ak'bal na je' ink'ab tan nachle'n i'.
 Na qui na jal tzatzin wa'n.
- ³ Yi na no'c tan xtxumle'n Ryos, at na ban cu'nt na nok' nin na chimbisun, tan
 paj i cu'n qui xomij i' swe'j.
- ⁴ Wajcaw, qui na tak'u' ama'l tan inwite'n.
 Nin tan paj bis, qui't na jal puntil yol wa'n.
 Na ja chin lo'on, na innach.
- ⁵ Nk'e'tz cho'n wutane'n chi wutane'n sajle'n.
- ⁶ Na yi sajle'n, na wak' ink'ajsbil teru' cyakil ak'bal.
 Nin ncha'tz na no'c tan xtxumle'n tinc'u'l cuntu', cyakil yi balajilu!. Nin na
 waltz:
- ⁷ "Ja pe' ne'l te c'u'l yi Wajcaw?
 ¿Illeñin pe' xchi'chok c'u'l i' swe'j?
- ⁸ ¿Qui pe' tz'el k'ajab i' swe'j?
 ¿Qui't pe' tz'el k'ab i' te yi yol yi suknak?
- ⁹ ¿Qui'ct polo' banl talma' Ryos jalu'?
 ¿Tan paj yi sajnak colpuj wi' i', qui't polo' tz'el k'ajab te jun wunak?"
- ¹⁰ Poro yi mas ch'on yi na wil i'tz, yi nk'e'tz ni'cu'n tane'n Kataj ske'j chi bank i'
 sajle'n.
- ¹¹ Poro tz'ul tx'akx tinc'u'l cyakil e'chk takle'n balaj yi banak yi wi'tz Ajcaw
 sajle'n.
- ¹² Nin nocopon tan xtxumle'n cyakil yi e'chk balaj milawr yi bnixnak ta'n. Nin
 tzintxole' cyakil cu'n.
- ¹³ Ilu' kaRyosil chin tz'aknak cu'n ilu' te cyakil e'chk takle'n yi na banu'.
 Qui'c nin junt ryos yi ni'cu'n porer tu yi teru'.
- ¹⁴ Na yi ilu' teru', wi'nin e'chk balaj milawr na bnix tanu'.
 Nin ja xchaju' yi poreru' scyetz cyakil jilwutz wunak, bene'n tzi'n wi munt.
- ¹⁵ Na tan yi poreru', ja che'l tzaj tcy'alu' yi teru' tanumu'.
 Ja xcy'e'u' tan chicolpe'n yi e' xonl Jacow tu yi e' xonl Xep.
- ¹⁶ Ilu' inRyosil, yi cawune'nu' tan cwe'n cabsal tib yi mar, ja tbit yi yolu', na ja
 xob teru!^x
- ¹⁷ Ja cawunu' tan saje'n a'bal, nin ja saj.
 Ja jal xlitz' tu k'ancyok bene'n tzi'n, nin ja saj jun chin a'bal tanu'.

^x77:16-20 Ex 14:21-22.

- ¹⁸ Ja quibit cyakil wunak bene'n tzi'n yi e'chk k'ancyok yi ncu'.
 Ncha'tz chin txekun nin ban bene'n tzi'n tan yi e'chk xlitz!
 Nin tircu'n yi wuxtx'otx', ja yucan tan yi e'chk coblajnob.
- ¹⁹ Ja cu' cabsalu' yi mar, nin ja icy'u' tul.
 Poro cya'll jun na jalsan yi tkambe'nu'.
- ²⁰ Nin yi ilu' teru', ja bajxcu'nu' ḫchiwutz yi teru' tanumu', chi na ban jun pstor
 ḫchiwutz yi tawun.
 Ya'stzun ntuleju' tan Moisés tu Aarón.

Salmo 78

Yi mbi cu'n banak Ryos te yi tetz tanum

- ¹ Axwok intanum, xomenwok te wetz inchusu'n.
 Bitwok cyakil yi mbi na wal.
- ² Xconk cobox elsaawutzil wa'n tan ichusle'n.
 Swale' cobox xtxolbil tzitetz yi ewa'n cuntu' sajle'n, yi cya'll na bitan tetz.
- ³ Na cyakil yi e'chk xtxolbil yi nkubit, cho'n nkubit scye'j e' kataj katxu'.
- ⁴ Ncha'tz o' ketz, tajwe'n tan katxolil scyetz e' kanitxa'.
 Tajwe'n tan kuk'ol kak'ajsbil tetz Ryos scyuch' kamamaj.
 Tajwe'n tan katxolil scyetz cyakil yi mbi cu'n banak Ryos tan yi tetz porer.
- ⁵ Na tak'nak Ryos jun ca'wla'tz tetz Jacow.
 Nin alijt cyen ta'n tan kaxome'n yi o' xonl Israel te'j.
 Nin tal i' scyetz yi e' kamam kate', yi tajwe'n tan chichusul yi chinitxa' tu
 chimamaj sbne' opon tunintz.
- ⁶ Na yi tajbil Ryos i'tz, tan tele'n chitxum yi e' wunak yi xomche' tzaj, nin tan
 cyalol cyetz scyetz chinitxa'.
- ⁷ Bantz k'ukewe'n chic'u'l te Ryos, nin bantz qui tele'n te chic'u'l yi ḫe'n cu'n
 ban i' sajle'nix tunintz.
- ⁸ Ncha'tz tajwe'n tan chichusle'n, bantz quil tze'tzax yi cyajtza'kl, chi banake' yi
 chimam chite', yi quinin k'uke' chic'u'l te yi yol i', nin yi ja cabej chic'u'l te'j.
- ⁹ Na ya'stzun banake' yi e' xonl Efraín.
 Wech, chin cham nin e' tan oyintzi'.
 Wekij che' tan e'chk balaj ma'cl tetz oyintzi'.
 Poro ja che'l ojk ḫchiwutz e' chicontr.
- ¹⁰ Quinin nchixom te yi chiyol yi e' suk tetz Ryos.
 Quinin nchixom te yi tetz ḫchusu'n.
- ¹¹ Ncha'tz el te chic'u'l yi porer Ryos.
 El te chic'u'l yi e'chk takle'n yi bnixnak tan Ryos scye'j.
- ¹² Na wi'nin e'chk milawr bnixnak tan Ryos,
 ḫchiwutz chitaj chitxu', le ama'll Zoán cwent Egipto.
- ¹³ Na ja cu' jatxol i' yi mar. Cob cuntu' el ta'n.
 Nin ja chicy' yi tetz tanum tc'u'l.
 Na yi a', ja oc ta'n chi jun tapij ḫchixlaj, yi quicy'e'n tzaj.^y

^y78:13 Ex 14:21-22.

- ¹⁴ Nin yi chixone'n tbe', yi cyele'n tzaj Egipto, bajxij jun boc'oj sbak' ñchiwutz chajk'ej.
 Ma lak'bal, ja xcon yi sbak'a'tz tetz chitxekbil yi na chixon.
- ¹⁵ Nin te yi ate' le ama'l tz'inunin tu', ja el tzaj a' tan Ryos wutz c'ub. Nin ja chuc'a' te'j.
- ¹⁶ Na ja el tzaj jun chin wutzile'n tzanla' tan Ryos wutz yi jun c'uba'tz.^z
- ¹⁷ Ja quil yi e'chk milawra'tz yi bnix tan Ryos.
 Poro ilenin ja chijuch quil, na nin e' oc tan contri'n te yi Wi'tz Ryos.
- ¹⁸ Ja cho'c tan pile'n i!.
 Na ja cho'c tan jakle'n chiwa', poro i yi cyetz cyajbil nchijak.^a
- ¹⁹ Ja cho'c tan telse'n k'ej Ryos.
 Na nin cyaltz:
 "Iïkaj at tzunk rmeril yi nink tak' jun balaj kawa', tzone'j le ama'l tz'inunin tu'.
- ²⁰ Bintzinin, ja xcye' Ryos tan telse'ne'l tzaj a' wutz c'ub, yi ja xcye' tan sijle'n wi'nin ama'!.
 Poro ñxcyek polo' i' tan tak'le'n kawa'!
 Nin ñxcyek polo' i' tan tak'le'n kachib, tzone'j le ama'l tz'inunin tu?" che'ch bantz.
- ²¹ Yi tbital Ryos cyakil yi xtxolbila'tz, ja saj colp wi' i' scye'j.
 Nin yi saje'n colp wi' i!, cho'n cunin ban chi na ban jun k'ak'!
- ²² Ja chiquim tan paj yi quinin k'uke' chic'u'l te Ryos, nin ja chiquim tan paj yi quinin k'uke' chic'u'l te yi tetz porer.
- ²³ Poro yi Kataj Ryos ilenin ja el k'ajab i' scye'j, na ja cawun i!, nin ja jakxij yi tcyaj ta'n.
- ²⁴ Nin saj tk'ol jun jilwutz ixi'n scyetz, yi maná bi', yi cho'n saje'n tcyaj, tan chiwane'n te'j.
- ²⁵ Ja tzun chiwan te chiwa' yi e' ángel.
 Ja tak' Ryos cyakil yi chiwa', yi tajwe'n scyetz.
- ²⁶ Ncha'tz tan yi tetz porer ja saj jun chumam cyek'ek' ta'n.
 Cho'n saje'n tele'n tzi'n tu cwe'n tzi'n.
- ²⁷ Cy'a'n jun c'oloj tz'ichin tan yi cyek'ek'a'tz.
 Nin cho'n chicyaje'n quen jicy ñchixo'l.
- ²⁸ Cho'n cunin ban yi tajlal chi yi samlicy' tzi mar.
 Cho'n tpone'n tan Ryos xo'l chica'l yi mantial tu', nin solte'j cyakil yi ama'l kale ate't.
- ²⁹ Ja baj cya'n jalen cu'n micy' chipaj te'j.
 Na Ryos mmak'on cyakil cyajbil.
- ³⁰⁻³¹ Poro tan paj yi chin xo'j nin e' tan wa'a'n, ja tak' Ryos chicaws.
 Atit nin chichib le chitz'i yi tak'le'n chicaws.
 Na ja chiquim yi e' yi mas cham yi ate' ñchixo'l, yi e' balaj xicy cwent Israel.
- ³² Poro quinin chixob tetz Ryos.
 Nin ilenin ja chijuch mas quil.
 Wech quilnak e'chk milawr yi bnix tan Ryos, poro quinin k'uke' chic'u'l te'j.

^z78:16 Ex 17:1-7. ^a78:18-31 Ex 16:2-15; Nm 11:4-23, 31-35.

- ³³ Cha'stzun te e' cwe'n sotzal Ryos.
 Qui'c ntak' cyakil yi q'uixc'uj nchimuc', na chin xo'wbil nin yi quimichil e' ban.
- ³⁴ Ma yi toque'n Ryos tan chibyle'n cobox, ilenin at e' yi ja cu'-t chiwutz tetz.
 Nin ja cho'c tan joyle'n i' junt tir.
- ³⁵ Nin ja ul tx'akx chic'u'l, yi i'tz Kataj Ryos yi colol cyetz.
 Yi i' yi Wi'tz Ryos yi colpinl cyetz.
- ³⁶ Poro yi e' cyetz, ilenin chiwutz tu' chipaj tu' tu chiyol.
 Na ja xcon e'chk balaj yol cya'n, poro nk'era'tz bintzi.
- ³⁷ Nk'e'tz tz'aknak cu'n e' tu chijilon.
 Na quinin nche'l cu'n te chiyol yi nchisuk tetz Ryos.
- ³⁸ Ma Kataj Ryos, ilenin ja el k'ajab i' scye'j.
 Ja cuy i' chipaj, nin quinin chiquim ta'n.
 Quinin tak' ama'l tetz yi chi'ch c'u'lal yi ncyak' tetz i'.
 Ma na ja cuy i' chipaj.
- ³⁹ Na ja nachon i' te'j, yi e' tu' wunak, yi ni'cu'n e' tu cyek'ek' yi na icy', nin qui't na ul junt tir.
- ⁴⁰ Jat lo' tir e' oc tan contri'n te Ryos le yi ama'l yi tz'inunin tu'.
 Jat lo' tir cyak' ch'on tetz.
- ⁴¹ Ilenin e' oc tan pile'n Ryos.
 Nin ja cyak' bis tetz, yi jun, yi chin xan nin i'.
- ⁴² Qui't na ul tx'akx yi porer i' ñchic'u'l.
 Wech na e' colpij ta'n ñchik'ab yi e' buchul cyetz.
- ⁴³ Qui't mmu'l tx'akx ñchic'u'l yi e'chk techl, yi ñchaj i' scyetz te yi ate' tzaj Egipto.
 Qui't ul tx'akx ñchic'u'l, yi e'chk milawr, yi bnix ta'n le ñk'ajlaj Zoán cwent Egipto.
- ⁴⁴ Wech ja oc cyakil yi tzanla' tetz chich'.
 Nin cya'l nin jun aj Egipto uc'a' te'j.
- ⁴⁵ Ej nin saj ñchakol jun c'oloj ne'ñ us tan chixuxe'n yi e' aj Egipto.
 Nin e' saj ñchakol jun c'oloj wo' tan po'tze'n chiluwar.
- ⁴⁶ Nin tak' i' ama'l scyetz sac' tan bajse'n yi wutz yi cyujul, nin tan po'tze'n chitz'otx'.
- ⁴⁷ Nin ja saj jun chin c'ub a'bal ta'n, tan puch'le'n cyakil yi e'chk wi' uva yi awij cya'n.
 Ncha'tz ja tz'e' cyakil yi ibñ tan k'ab che'w.
- ⁴⁸ Nin ja chibaj quim cyakil cyawun.
 Na ja chiquim chiwacñ tan yi c'ub a'bal.
 Ma chicne'r, ja chiquim tan k'ancyok.
- ⁴⁹ Ja saj colp wi' Ryos scye'j yi e' aj Egiptoja'tz.
 Ja chi'ch c'u'l, nin ja icy'an i' scye'j.
 Cha'stzun te e' cwe'n xitù'n, cyak'un yi e' ángel.
- ⁵⁰ Ja ticy'saj i' c'u'l scye'j, na quinin cuy i' chipaj.
 Ja tzun chiquim wi'nin e' tan ya'bil.
- ⁵¹ Na e' baj quim len cyakil yi bajx chinitxajil yi e' aj Egiptoja'tz ta'n.^b

^b78:51 Ex 12:29.

- ⁵² Poro tan yi banl talma' i!, ja che'l tzaj tcy'al yi e' tetz tanum.
 Cho'n cunin nche' tulej yi cycle'n tzaj chi na ban jun pstor scye'j cneru!.
 Nin ja bajx cu'n i! ḫchiwutz le ama'l tz'inunin tu!.
- ⁵³ Xomij nin i! tan chiq'uicy'le'n tan qui chixobe'n.
 Ma yi chicontr, e' bek'xij cye'tz xe mar.
- ⁵⁴ Nin ja chu'l tcy'al yi tetz tanum, le ama'l yi chin xan nin yi suki'nt ta'n
 scyetz.
 Yi e'chk ama'la'tz, yi xcy'e! i! tan cambaje'n ḫchik'ab yi e' contr.
- ⁵⁵ Nin ḫchiwutz cunin yi e' tetz tanum, ja che'l lajul yi e' mal naka'tz.
 Ma yi chi'ama'l tu chical, nintzun cu' jatxol ḫchiwutz yi coblaj k'u'j xonl
 Israela'tz.
- ⁵⁶ Poro yi e' tetz tanuma'tz, nintzun e' oc tan pile'n.
 Wech i! yi Ryos yi cya'l na xcy'e! quen te'j.
 I! yi Ryos yi wi'nin k'ej.
 Poro ja cho'c tan contri'n te'j, nin tan pajle'n yi tetz ca'wl.
- ⁵⁷ Ma yi e' yi nchopon Canaán, ni'cu'n nin nchibán chi banake' yi e' chimam
 chite', na ja cyaj cyen quilol Ryos, nin quinin k'uke' chic'u'l te'j.
 Ja je' txalpuj yi cyajtza'kl chi tane'n jun wi' tze', yi chin xo'c nin te'j.
- ⁵⁸ Nin ja cyak' chi'ch c'u'lal tetz Ryos, na ja cho'c tan c'u'laje'n e'chk mucy, nin
 ja cho'c tan c'u'laje'n e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n.
- ⁵⁹ Yi tilol Ryos cyakil e'chk xtxolbil'a'tz yi na katzan yi o' xonl Israel tan
 banle'n, ja che'l lajul i! tcwent.
- ⁶⁰ Nin ja cyaj cyen tilol i! yi tetz ca'l yi at le ama'l Siló.^c
 Wech, na ya'stzun najbil i! ḫchixo'l kamam kate' tentz.
- ⁶¹ Ej nin ja tak' i! ama'l scyetz yi e' contr tan chicambal yi caña',^d
 nin ja el k'ej i! tan paj, na qui'ct ḫchamil i! tane'n.
- ⁶² Nin yi saje'n colpuj wi' i! scye'j yi e' tetz tanum, ja tak' i! ama'l tan
 chiquime'n ḫchik'ab yi e' chicontr.
- ⁶³ Ja chiquim yi e' xicy tk'ak!
 Cha'stzun te wi'nin xun qui mo'c quichmil.
- ⁶⁴ Ncha'tz yi e' pale', ja chiquim tan spar, nin quinin e' ok' yi quixkel nka
 chixonl scye'j.
 Na qui'c chamo'n ib bajij scye'j yi chiquime'n.
- ⁶⁵ Poro yi tele'n k'ajab Ryos scye'j, ja jal walor chi na jal kawalor yi na el
 kawatl.
 Nka chi na ban jun yaj yi na mak'tij wankil tan win.
- ⁶⁶ Na nin oc i! tan oyintzi! scyuch' chicontr.
 Nin xcy'e! i! scye'j, na nin e' el ojk swutz i!.
 Junawes tele'n chitx'ix ta'n.
- ⁶⁷ Poro el chik'ej yi e' xonl Ḫep ta'n, na quinin e' je' xtxa'ol yi e' tu Efraín, yi
 xonl Ḫepa'tz.
- ⁶⁸ Ma na i yi e' xonl Judá, e' je' xtxa'ol tan q'uicy'le'n yi caña' kale atit yi ca'wl
 Ryos.
 Ncha'tz je' xtxa'ol Kataj yi wi'wtz Sión tan xcone'n tetz najbil i!.

^c 78:60 Jos 18:1; Jer 7:12-14; 26:6.   ^d 78:61 1S 4:4-22.

- Na ya'stzun yi jun ama'l yi wi'nin na pek' i' te'j.
⁶⁹ Cho'n tzun bnixe'n yi tetz ca'litz le jun ama'la'tz.
 Chin wutz tkan nin ban.
 Nin ja bixe' ta'n, chi tane'n yi wuxtx'otx' yi quil yucan.
⁷⁰ Ncha'tz je' xtxa'ol i' yi Luwiy tetz ñchakum.
 Wech, na tal pstor cne'r tu' Luwiy.
⁷¹ Ja je' xtxa'ol, tan xcone'n tan chiq'uicy'le'n yi e' tetz tanum, nin tan xcone'n tetz chibajxom.
⁷² Tetz cu'n talma' Luwiy yi mo'c tan chiq'uicy'le'n.
 Nin chin list nin ban i' tan chicawe'n.

Salmo 79

Yi bis o'kl yi ul ñchiwutz yi e' aj Jerusalén

- ¹ Ilu' inRyosil, ja chucu'l pok' yi awer nak le ama'lu'.
 Ja cho'c tan telse'n k'ej yi ca'lul' yi wi'nin xanil.
 Ncha'tz ja baj chiwoq'uil cyakil yi tnum Jerusalén.
² Ma chiwankil yi e' tanumu', yi nchiquim, ja cyaj tetz chiwa' yi e' ku's.
 Nin chiwankil yi chimos, ja cyaj tetz chiwa' yi e' smaron txuc.
³ Ja el kojx chiëch'el chi na el kojxuj a'.
 Ja noj cyakil yi tnum Jerusalén tan chich'.
 Tircu'n nchiquim. Cya'l jun nclax tan chimukle'n.
⁴ O' tu' chiyolbe'tz yi e' mas tnum.
 O' tu' chitze'lbe'tz, ntin na chixcy'aklin ske'j.
⁵ ¿Tona' tz'el yi ñchi'chbe'n c'u'lul' ske'j?
 ¿Sk'ak'axk pe' mas?
⁶ ¿Mbi tzuntz qui na chi'ch c'u'lul' scye'j yi e' mas wunak, yi qui na cho'c tan na'wse'n bi'u'?
⁷ Na ja cu' chibiyol yi e' tanumu'.
 Ja baj chipo'tzal cyakil yi teru' ama'lu'.
⁸ Quil ko' cawsaju', tan paj yi quil yi e' kamam kate'.
 Ma na elk k'ajabu' ske'j.
 Sajku' tan kuch'eye'n. Na ato' wutz pe'm.
⁹ Ko' ñch'eyaju' Ta!. Ko' colpe'u'.
 Cuye'u' kapaj, bantz jale'n teru' k'eju'.
¹⁰ Na na chixcy'aklin yi e' mal nak ske'j.
 Nin na cyal: "¿Lok iryosil?"
 Na klo' kaj yil ticy'saju' c'u'lul' scye'j, tan paj yi ja el kojxuj chiëch'el yi e' ñchakumu'.
¹¹ Lok tz'el k'ajabu' scye'j yi e' pres yi na chitx'ayne'.
 Nin tan yi poreru' che' colpe'u', na tx'aklij quimichil ñchiwutz.
¹² Tak'e'u' juk tir chicaws yi e' yi na chitzan tan yolche'nu'.
 Ej nin yil tak'u' chicaws, skak'e' ketz kak'ajsbil teru'.
¹³ Na yi o' ketz Ta!, o' tanumu' nin o' tawunu'.
 Skak'e' bin kak'ajsbil teru' tetz ben k'ej ben sak.

Salmo 80

Yi cyoqe'n yi e' xonl Israel tan cu'swutzil tan cyoqe'n junt tir chi chisajle'n

- 1 Wajcaw, yi ilu' pstor ketz yi o' xonl Israel, tbitzaju' yi cobox inyole'j:
Yi ilu' teru', ni'cu'n ilu' tu jun pstor cne'r, yi na tzan tan kapstore'n yi o' xonl
Ñxep.
- Nin cho'n c'olchiju' ñchixo'l yi e' querubim^e tan cawu'n.
- 2 Je wajbile'j Ta':
Tak'e'u' banlu' skibaj yi o' xonl Efraín, scyuch' yi e' xonl Benjamín tu
Manasés.
- Elk k'ajabu' ske'j. Sajku' tan kacolpe'n tan yi teru' poreru'.
- 3 Ilu' kaRyosil, lok tak'u' ama'l tan koque'n junt tir chi kasajle'n.
Elk k'ajabu' ske'j, bantz kele'n liwr.
- 4 Kataj, cya'l na xcye' quen te'ju'.
¿Tona' tz'el ñchi'chbe'n c'u'l u' ske'j?
¿Tona' ltzatzinu' te yi ka'oracion? na o' tanumu'.
- 5 Jatix nin lo' bis o'kl tak'u' sketz.
Bis o'kl cuntunin na baj jun waj ka'n.
- 6 Ja ko'c tetz chiyolbe'tz yi e' kawisin.
Ja ko'c tetz chitzel'b'e'tz yi e' kacontr.
- 7 Ilu' kaRyosil. Cya'l na xcye' quen te'ju', na wi'nin ñchamilu'.
Lok tak'u' ama'l tan koque'n junt tir chi kasajle'n.
Elk k'ajabu' ske'j, bantz kele'n liwr.
- 8 Tan yi poreru', e' eltzaj tcy'alu' yi e' kamam kate' le ama'l Egipto.
Ja che'l tzaj tcy'alu', chi na saj buk'i jun wi' uva tan tawle'n le junt ama'l.
Nin yi cyule'n Canaán, ja che'l lajulu' cyakil yi e' awer nak, nin ja tak'u' yi
chi'ama'l scyetz kamam kate'a'tz tan chinajewe'n swutz.
- 9 Ja chicu' tawalu' chi jun wi' uva.
Ja ocu' tan banle'n ba'n te e'chk ama'l a'tz nin ja chicu' tawalu'.
Ja chinaje' swutz, nin ja puc'un chiwutz.
Cho'n cunin nchibañ yi puc'un chiwutz chi na ban jun wi' uva yi na ben lo'on.
- 10 Yi jun wi' uvaja'tz ja ch'uy, nin ja icy' cu'n swutz cyakil jilwutz tze'.
Nin tan yi e'chk k'ab, ja xcye' tan jople'n cyakil e'chk tze'.
- 11 Nin ja opon cu'n yi e'chk k'ab jalen tzi mar.
Nin ja opon yi e'chk xlumil jalen tzi tzanla' yi na bi'aj Eufrates.
- 12 Ta' ñmbi xac ntak'u' ama'l tan cwe'n xit yi pe'm?
Na ja cho'c pok' yi e' wunak yi na chixon tbe' tan talk'e'n yi wutz yi jun wi'
uvaja'tz.
- 13 Ncha'tz yi smaron txuc, chi tane'n stze'laj boch, na chitzan tan bajse'n yi jun
wi' uvaja'tz.
- 14 Ilu' kaRyosil yi cya'l na xcye' quen te'ju', nin yi atu' tzi'n tcyaj, elk tzaj to'kl
c'u'l u' te yi jun wi' uvaja'tz yi tzan tele'n cu'n swutz.

^e **80:1** Yi e' "querub", nka "querubim" le hebrey, yi "im" le hebrey na ñchaj "plural". Ni'cu'n mu'ñ e'
scyuch' yi e' ángel, poro at len chixic'y. Poro apart chimunl. E' q'uiicy'lom te e'chk takle'n cwent Ryos.
Gn 3:24; Ex 25:22; Is 37:16.

¹⁵ Na ilu' bin awal tetz.

Nin ja tak'u' ama'l tan ḫch'uye'n yi xlumil.

¹⁶ Cha'stzun te, che'lk cu'n tanu' swutz, cyakil yi e' yi na chitzan tan tamle'n nin tan stz'e'se'n yi jun wi' uvaja'tz.

¹⁷ Poro ḫch'eyaju' yi jun yi je'nak xtxa'olu', yi jun yi ja xlumin tanu', nin yi ilu' mbixban.

¹⁸ Qui't kajatxlen kib te'ju', ma na tak' tzaju' kabani.

Na ntin cu'n teru' na kajak wit ḫch'eybil ketz.

¹⁹ Ilu' Kataj, ilu' kaRyosil yi cya'l na xcy'e' quen te'ju'.

Lok tak'u' ama'l tan koque'n junt tir chi kasajle'n.

Elk k'ajabu' ske'j, bantz kele'n liwr.

Salmo 81

Kakte' kak'ajsbil tetz Kataj na i' ak'ol kachamil

¹ Tzatzin cu'n chibitzinku' swutz Ryos, na i' ak'ol kachamil. Tetz cu'n cyalma'u', cyak'u' chik'ajsbilu' tetz kaRyosil yi ite'n nin Ryosil Jacowa'tz.

² Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz i' tan e'chk ma'el chi tane'n pandero, nka chi tane'n yi arpa tu salterio.

³ Ba'n tz'oc e'chk chun cyanu' te yi na jal yi ne'ë xaw. Ncha'tz yil tijin yi xaw. Na ya'stzun yi techl yi nim k'ej yi na icy' skaxo'l.^f

⁴ Na ya'stzun yi ca'wl yi talnak Kataj yi Ryosil Jacow tan kabnol tane'n yi o' xonl Israel.

⁵ Ej nin ite'n nin ca'wla'tz a'lchij tetz ḫep yi cycle'n tzaj tcy'al Ryos le ama'l Egipto.

⁶ Poro nin ben wital jun yi jilone'n yi quinin el intxum tetz yi yol i!. Je yol i'e'j: "Ja xe'l tzaj wucy'al jak' chica'wl yi e' aj Egipto.

Na nin el ink'ajab tzite'jwok na chin q'uixc'uj nin itane'n tan ak'un.

⁷ Nin te yi tule'n e'chk il tziwutz ja cu' iwutz swetz, nin ja cxclaxwok wa'n. Nin te yi atin tul jun boc'oj sbak', ja chinjilon tzitetz. Ncha'tz ja no'c tan ipile'nwok le ama'l Meriba,^g kale eltzit a' wutz c'ub.

⁸ Ncha'tz wal tzitetzwok: Axwok intanum, bitwok tzaj yi inca'wle'j, nin nink cxomwok te'j.

⁹ Quil tzitak' k'ej junt ryos, ma na ntin in. Quil tzilok'wok chiwutz yi e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n.

¹⁰ Na i ina'tz in Ryos yi ncxe'lsan tzajwok Egipto. Jakwok cyakil yi tajwe'n tzitetz nin swak'e!.

¹¹ "Poro yi axwok itetz yi axwok intanum quinin mitbitwok inca'wl. Quinin cxomwok te wetz wajbil.

¹² Cha'stzun te ja wak' ama'l tzitetz tan ibnl yi itajbil. Nin ja cxomwok te yi itajbil yi chumbalaj nin tane'n tziwutzwok.

¹³ Poro yi nink mitbitwok inca'wl nin yi nink ncxomwok te yi wetz wajbil,

¹⁴ jalt nin klo' mitilwok yi nchilo'on yi icontr wa'n. Ja klo' wak' chicaws. Nin jalculin klo' nchiquim wa'n, chi yi na ban yi na lit'ne' kawutz," stzun Kataj bantz.

^f81:3 Nm 10:10. ^g81:7 Ex 17:6-7.

- ¹⁵ Cyakil yi e' yi na chi'ch chic'u'l te Kataj chelepon cu'n swutz. Nin chicawsok tetz ben k'ej ben sak.
- ¹⁶ Ma yi e' tetz tanum tz'ocopon i' tan chic'a'che'n. Na stk'e' i' e'chk balaj ixi'n triw scyetz tetz chiwa!. Ma tetz quic'a' stk'e' i' ta'al wunak txuc.

Salmo 82

Yi Kataj Ryos i' yi wi'tz pujul xtisya' tibaj cyakil

- ¹ Yi Kataj Ryos at i' tcyal' ñchixol' yi e' pujul xtisya!, tan ma'le'n cyajtza'kl nin tan tak'le'n chicaws.
- ² E'u' pujul xtisya' ?tona! nin yi quil xom chiwi'u' scye'j yi e' mal nak? ?Tona! nin yi nink chixomu' te yi bintzi?
- ³ Quil cyelsaju' chik'ej yi tal prow yi qui'c cyajtza'kl. Qui'k cyelsaju' chik'ej yi tal prow me'ba' yi qui'c chitaj chitxu!.
- ⁴ Ma na elk chik'ajabu' scye'j. Cho'ku' tan chicolche'n ñchik'ab yi e' mal nak.
- ⁵ Poro yi e' cyeru' yi e'u' pujul xtisya!, qui na el chitxumu' tetz yi e'chk xtxolbila'tz. Jopij wutz cyajtza'klu!. Ate'u' tul tz'o'tz wutzil. Nin tan chipaju!, qui't na jal ba'n cyak'un cyakil wunak. Na qui'ct ca'wl at bene'n tzi'n.
- ⁶ Je talnak Kataj Ryose'j: "E'u' cu'n ryos tane'n, e'u' nitxajil yi jun yi at jalen tzi'n tcyaj!.
- ⁷ Poro tan paj cyajtza'klu!, ñchiquimoku' chi na chiban cyakil wunak.
Ñchiquimoku' chi na chiban cyakil ajcaw yi ntin cawu'n cya'n nin qui na chixom cyetz te'j," stzun Kataj bantz.
- ⁸ Ilu' inRyosil. Sajku' tzone'j wuxtx'otx! tan puje'n xtisya!
Cawunku!, na ilu' ajcaw tibaj cyakil yi e'chk nación bene'n tzi'n wi munt.

Salmo 83

Kataj che' cawse'u' yi e' contru'

- ¹ Ilu' kaRyosil, cawunku!. Quil tz'ocu' tetz mem. Sajku!. Che' cawse'u' yi e' contru!.
- ² Tile'u' yi e' contru!, yi e' yi na chi'ch chic'u'l te'ju!, na chitzan tan xite'nu! nin na chitzan tan pajle'n ca'wlu!.
- ³ Ja oc chitxumu'n tan xtxumle'n yi ñe'nk tan kalo'one'n yi o' tanumu!, yi o' yi ato' tcwentu!.
- ⁴ Ja chitxum tan cyule'n tan kaxite'n, bantz tele'n cu'n yi kanación swutz, bantz katzaje'n junawes yi o' xonl Israel.
- ⁵ Ja bixe' jun chitrat squibil quib tan cyoque'n tan oyintzi! te'ju!. Junit mban chitxumu'n chicyakil cu'n.
- ⁶ Cyakil yi e'a'tz i'tz yi e' aj Edom scyuch! yi e' aj Ismael, ncha'tz yi e' xonl Hagar tu yi e' aj Moab,
- ⁷ scyuch! yi e' aj Gebal, yi e' aj Amón scyuch! yi e' xonl Amalec, nin yi e' filistey scyuch! yi e' aj Tiro.

- ⁸ Ncha'tz e' aj Siria ja cho'c tan quich'eye'n yi e' xonl k'ajtzun Lot.
- ⁹ Ma jalu' Ta' che' biycunu', chi e' tulejnaku' yi e' aj Madián, nin chi tulejnaku'
Sísara tu Jabín tuml chisanlar, yi tircu'n chiquime'n tzi a' Cisón.
- ¹⁰ Na yi e'a'tz ja chiquim le amal Endor, nin ja cho'c tetz awonil tx'otx'!
- ¹¹ Ya'tzk tuleju' yi chibajxom yi e' kacontr. Cho'n cunink che' tuleju' chi tuleju'
Oreb tu Zeeb. Nin cho'nk chu'ljij yi cyajcawil e' kacontr chi nchiban yi e'
Zeba tu Zalmuna.
- ¹² Na yi e'a'tz e' oc klo' tan majle'n yi e'chk ama'l yi tetz Ryos, poro ja chiquim.
- ¹³ Ilu' inRyosil, che'lk cu'n tanu' swutz. Cho'ken tetz tz'is. Nin cho'nk chibán
chi na ban xak xtze' yi na ben tan cyek'ek'!
- ¹⁴ Ej nin cho'nk chibán chi na ben lo'on ju' k'ak' yi na oc k'a'kl jun ju'wtz nka
chi na tz'e' jun c'oloj xtze'.
- ¹⁵ Cho'nk sban tan chitz'e'se'n yi e' kacontr. Oku' tan chixo'wse'n.
- ¹⁶ Elk chik'ej tanu', bantz tule'mu' tx'akx xchic'u'l.
- ¹⁷ Junawes elk chik'ej tanu'. Ej nin cho'nk chiquim tk'ab chitx'ix.
- ¹⁸ Bantz tele'n chitxum tetz yi ntin ilu' Kataj nin cya'l jun na xcy'e' quen te'ju',
na ilu' yi wi'tz Ajcaw tibaj cyakil yi at bene'n tzi'n.

Salmo 84

Chumbalaj nin tak'le'n kak'ajsbil le ca'l Ryos

- ¹ Kataj yi wi'nin xchamilu', chumbalaj nin yi najbilu'.
- ² Nternin na el walma' tan wa'te'n xe yi ca'l lu'. Nternin na el walma' tan wak'ol
ink'ajsbil teru' yi ilu' yi ak'ol kutz'ajbil.
- ³ Nicy' nin e' ch'u'l na bnix chisoc le ca'l u'. Nin cho'n na chinaje' yi e' c'u'chul
a'bal tul. Nin cho'n na ch'uy yi cyal naka'jil yi patbil katx'ixwatz. Chumbalaj
nin ilu' Kataj yi wi'nin xchamilu' na ilu' kaReyil nin ilu' kaRyosil.
- ⁴ Ba'n cyeri e' yi cho'n ate' xe yi ca'l u', yi e' yi cyakil nin k'ej na chitzan tan
tak'le'n chik'ajsbil teru'.
- ⁵ Ba'n cyeri e' yi cho'n na jal xch'eybil cyetz tuch'u!. Ba'n cyeri e' yi na chibuch
quib tan cyopone'n jalen te yi ca'l u'.
- ⁶ Yi na ul bis o'kl xchiwutz qui na chibisun ta'n.
Yi na saj a'bal squibaj, mast cunin na chitzatzin yi na chac' ta'n.
- ⁷ Sjalokt junt tir chiwalor, na squile' wutz Kataj wi'wtz Sión, yi Kataj yi wi'tz
Ryos.
- ⁸ Wajcaw, ilu' kaRyosil yi wi'nin xchamilu', nin ilu' Ryosil k'ajtzun kamam
Jacow. Tbite'u' yi intzi' inkul.
- ⁹ Ilu' kaRyosil elk k'ajabu' te yi rey yi je'nak xtxa'olu', na ilu' colol ketz.
- ¹⁰ Na mas balaj yil na'tij jun ntzi' k'ej xe ca'l u', swutz jun mil k'ej tul junt
luwar.
Mas balaj yil chincon tetz q'uicy'lom stzi puertil ca'l u', swutz yi cho'nk na'tij
xchixol' yi e' juchul il.
- ¹¹ Na yi ilu' teru', ilu' kaRyosil, ilu' txekbil ketz, nin ilu' colol ketz. Nin na tak'u'
chik'ej yi e' yi qui na chijuch quil. Na tak'u' cyakil yi e'chk takle'n yi na
chijak teru'.

¹² Ilu' Kataj at wi'nin ḥchamilu!. Cya'l jun na xcy'e' quen te'ju!. Ba'n cyeri yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'ju!.

Salmo 85

Yi cwe'n chiwutz yi xonl Israel tan tk'olt Ryos yi banl tibaj yi chinación

- ¹ Wajcaw, chumbalaj nin ilu' te yi teru' tanumu!. Na ja tak'u' junt tir tzatzin paz sketz yi o' yi o' xonl Jacow.
- ² Ja cuyu' kapaj yi o' tanumu!. Ja cuyu' kapaj katx'ok'be'n.
- ³ Nin qui't na chi'ch c'u'l'u' ske'j. Nin qui't na saj colp wi'u' ske'j.
- ⁴ Ilu' Kataj, yi colol ketz, ko' cole'u' jalu!. Qui't saj colp wi'u' ske'j.
- ⁵ ¿Tunin pe' lchi'ch cu'n c'u'l'u' ske'j sbne' opon tunintz?
- ⁶ ¿Qui't pe' ltak'u' ama'l sketz tan katzatzine'n yi o' yi o' tanumu'?
- ⁷ Wajcaw, ḥchaje'u' yi xtxaxl talma'u' sketz nin ko' cole'u'.
- ⁸ Tzimbite' yol Kataj yi mbi stale!. Na stale' i' yi sjalok tzatzin paz ḥchixo'l yi e' tanum i', yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'j. Poro yi ko quil chiban junt tir yi e'chk takle'n cachi!.
- ⁹ Na jun cu'n yol txant tan tule'n Kataj tan chicolpe'n yi e' yi na chitzan tan c'u'laje'n i!. Nin tz'ak'lok k'ej i' bene'n tzi'n wi munt.
- ¹⁰ Stk'e' Ryos yi xtxaxl talma' scyetz yi e' yi na chixom te yi bintzi. Ncha'tz sjalok yi tzatzin yi na tak' Ryos scyetz yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- ¹¹ Na kol chijal e' bene'n tzi'n wi munt yil chixom te yi bintzi, stk'e' tzun Ryos balaj ca'wl bene'n tzi'n.
- ¹² Na ite'n nin Kataj tz'ak'on tzaj yi a'bal tibaj yi katx'otx!, bantz tk'ol balaj ujul.
- ¹³ Na sbajxok yi balajil i' swutz tan nuc'le'n yi tetz be' skaxo'l.

Salmo 86

Yi ketz kaRyosil ntin cu'n i' yi Ryos

- ¹ Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j. Tbite'u' intzi' inkul, na wi'nin na chimbisun na in jun tal prow me'ba!.
- ² Chin cole'u' na bintzinin k'uklij inc'u'l te'ju' na ilu' inRyosil. Chin cole'u' bin na ntin te'ju' k'ukle't inc'u'l.
- ³ Wajcaw, elk k'ajabu' swe'j, na cyakil k'ej cho'n na cu' inwutz teru!.
- ⁴ Chin ḥch'eyaju' bantz intzatzine'n, na in ḥchakumu', na ntin cu'n swutzu' na cwe't inwutz.
- ⁵ Na yi ilu' teru' wi'nin banl talma'u' tan cuyle'n kapaj nin wi'nin na el k'ajabu' scye'j yi e' yi na cu' chiwutz teru!.
- ⁶ Wajcaw, tbite'u' yi inoración. Stza'weju' yi mbi na chintzan tan jakle'n teru!.
- ⁷ Na te yi na sotz inc'u'l, cho'n na injak ḥch'eybil wetz teru!. Na ntin ilu' na ocu' tan wuch'eye'n.

- ⁸ Qui'c nin junt Ryos yi ni'cu'nk chi ilu' teru', na qui'c nin jun yi nak xcy'e' tan banle'n yi e'chk takle'n yi na bnix tanu'.
- ⁹ Ilu' Wajcaw, ilu' bnol tetz cyakil yi e'chk nación. Nin chu'l tan tak'le'n k'eju' nin tan c'u'laje'nu'.
- ¹⁰ Na ntin cu'n ilu', ilu' Ryos. At wi'nin ḫchamilu', na na xcy'e'u' tan banle'n e'chk milawr.
- ¹¹ Siwl Ta', ḫchaje'u' yi tajbilu' swetz bantz inxome'n te'j quib yi na tal. Chin ḫch'eyaju' tan woque'n tan tak'le'n k'eju'.
- ¹² Ilu' Wajcaw yi inRyosil, swak'e' ink'ajsbil teru' tetz cu'n walma', nin sbne' opon tunintz nocopon tan c'u'laje'nu'.
- ¹³ Wi'nin banl talma'u' swibaj, na ja chinclax tanu' tk'ab quimichil.
- ¹⁴ Ilu' inRyosil, sak swutzu' yi ja je' chimolol quib jun c'oloj incontr yi na cyaj cho'c tan imbiyle'n. Yi e'a'tz i'tz yi e' yi qui na cyek ḫchi'u'.
- ¹⁵ Poro yi ilu' teru' Wajcaw, wi'nin na el k'ajabu' swe'j. Na at pasensu', nin wi'nin lok' ib tuch'u', nin yi ilu' teru' ilu' yi mero bintzi.
- ¹⁶ Elk bin k'ajabu' swe'j. Chin ḫch'eyaju' na in ḫchakumu'. Tak' tzaju' junt tir inwalor.
- ¹⁷ Nin ḫchaje'u' jun techl swetz yi at banl talma'u' swibaj, bantz tele'n chitx'ix yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'j. Na yi ilu' teru' Wajcaw, na chin ḫch'eyaju', nin na el k'ajabu' swe'j.

Salmo 87

Jerusalén yi tnum yi at mas k'ej

- ¹ Jerusalén, ya'stzun yi tnum yi mas na pek' Kataj Ryos te'j. Cho'n je'nak bnol wi'ak ju' wutz yi chin xan nin. Wi'nin na pek' Kataj Ryos te'j.
- ² Nin mas na pek' i' te'j swutz cyakil e'chk mas amall' cwent yi e' xonl Jacow.
- ³ Chumbalaj nin yi jun tnuma'tz, na wi'nin e'chk takle'n balaj na a'lchij tetz.
- ⁴ "Chixo'lak yi e'chk tnum yil xomok chiwi' swe'j tzantzaj, at e'chk tnum chi tane'n Egipto, Babilonia, Filistea, Tiro tu Etiopía. Ej nin scyale': Yi tnum Jerusalén yi ate'n wi ju'wutz Sión, k'ajbil katxu' tane'n."
- ⁵ Poro tz'opon yi k'ejlal yi sjalok mas chik'ej yi e' yi scyale': "In mero aj Jerusalén, na cho'n itz'nakin tul". Na ya'stzun yi tnum yi tz'ocopon yi Wi'tz Ryos tan bixbaje'n.
- ⁶ Ncha'tz yil tz'oc Kataj tan je'se'n chibi' yi e' yi cho'n najlche' le tnum Jerusalén, copon jun techl ta'n xlaj chibi' yi e' yi cho'n quitz'e'n le jun tnuma'tz.
- ⁷ Nin chocopon cyakil wunak tan bixl nin tan bitz nin scyale' tul chibitz: "Cho'n najlchin wetz le tnum Jerusalén," che'ch sbne'.

Salmo 88

Oración tetz jun yi ja oc wutz pe'm

- ¹ Wajcaw, ilu' inRyosil, ilu' colol wetz. Sk'ejl nin lak'bal na injak ḫch'eybil wetz teru'.
- ² Elk k'ajabu' swe'j. Tbite'u' intzi' inkul.

- ³ Na wi'nin e'chk bis o'kl ja ul tzinwutz. Nin txant tan inquime'n tan paj.
- ⁴ At na bant cu'n na intxum yi ja wi't chinquim, na qui'ct inwalor at.
- ⁵ Ja wi't no'c cyajjal yi e' alma'. Ni'cu'n wutane'n chi na lo'on jun sanlar tul oyintzi!. Ni'cu'n wutane'n chi jun yi qui't xomiju' tan q'uiicy'le'n.
- ⁶ Wajcaw, ja wi't chinlo'on.
- Ja wi't chincu' tul jun chin wutzile'n jul tane'n, jun jul yi chin xe' nin, nin yi chin tz'o'tz nin tul.
- ⁷ Ja saj colp wi'u' swe'j.
- Na ja tak'u' jun incaws yi chin xo'wbil nin.
- ⁸ Ncha'tz cyakil yi e' wamiw, ja chin cyaj cyen quilol, na qui't na chitx'aj yi atin ḫchixol'.
- Ni'cu'n wutane'n chi tane'n jun pres yi qui'c rmeril tan tele'n liwr.
- ⁹ Nin tan paj yi o'kl yi na imban, or no'c cyen moyi'x.
- Wajcaw, cyakil k'ej na injak ḫch'eybil wetz teru', nin na je' ink'ab swutzu' tan jakle'n ḫch'eybil wetz.
- ¹⁰ ¿Mbi'tz tajbilu' swe'j Ta'?
- ¿Jalen pe' lchinquim, kalena'tz tzun tz'ocu' tan wuch'eye'n?
- ¿Tyo'ink ptzun jun alma' teru'?
- ¹¹ ¿Tz'ocopon ptzun jun alma' tan talche'n:
- "Chumbalaj nin Kataj Ryos, chin aj bintzi nin i!?"
- ¿Sjilonk ptzun jun alma' yi mukxnak jak! tx'otx!?
- Qui', Ta'.
- ¹² Na yi na quim jun, qui'ct xac. Junawes na tzaj.
- Qui'c rmeril tan tule'n'u' tx'akx tc'u'l jun alma'.
- ¹³ Poro yi in wetz, cho'n na cu' inwutz teru'.
- Cyakil jalchan na no'c tan jakle'n ḫch'eybil wetz teru'.
- ¹⁴ ¿Mbi tzuntz yi qui't na pek'u' swe'j?
- ¿Mbi xac na tew tibu' tzinwutz?
- ¹⁵ Na juyil cunin in, yi woque'n swutz yi q'uixc'uje'j yi atin tk'ab jalu'.
- Nin or nin chinquim ta'n.
- Nimix cunin e'chk takle'n yi ntak'u' ama'l tan tule'n tzinwutz.
- Poro qui't tzintx'aj mas.
- ¹⁶ Ja saj colp wi'u' swe'j.
- Nin ja icy'pon yi ḫchi'chbe'n c'u'l'lu' wa'n.
- Nin ja ne'l cu'n swutz.
- ¹⁷ Cyakil nin tkuj na tzanu' tan inxuxe'n.
- Cho'n cunin na banu' chi na ban yi na juchun jun chin wutzile'n tzanla' yi na elu'l.
- ¹⁸ Na ja chin cyaj cyen quilol yi e' wamiw scyuch' e' mas wuch'.
- Inchuc atin tul jun chin tz'o'tz Ta'.

Salmo 89

Katxole' yi banl talma' Kataj

- ¹ Wajcaw, ilenin swale' tc'u'l yi imbitz yi chumbalaj nin ilu'.

- Ilenin tzimbitzij yi ba'n k'uke' kac'u'l te'ju!.
- ² Tzintxole' yi quinin bajsbe'n tetz yi banl talma'u!, nin yi qui na xtx'ixpuju' yi yolu!, chi tane'n yi tcyaj, yi qui na xtx'ixpuj tib.
- ³ Bnixnak jun trat tanu' tu Luwiy yi ḥchakumu' yi je'nak xtxa'olu!.
Na je bin suku'e'j:
- ⁴ “Ilenin swak'e' ama'l scyetz yi e' axonl tan chicawune'n tetz axel yil c̄quim.”
- ⁵ Wajcaw, cyakil yi e' yi ate' tcyaj na cyak' chik'ajsbil swutzu', tan yi e'chk milawr yi na bnix tanu', nin tan yi na el k'abu' te yolu'!
- ⁶ Ilu' kaRyosil, cya'l nin jun yi at tcyaj yi cho'nk yi ḥchamil chi yi teru' ḥchamilu'.
- ⁷ Cha'stzun te, cyakil o' na kek ḥchi'u!.
Nin cyakil yi e' yi ate' xlaju' na cyek ḥchi'u!.
- ⁸ Kataj, ilu' kaRyosil yi cya'l na xcye' quen te'ju!.
Na cyakil yi porer tu yi bintzi, cho'n na saj te'ju!.
Nin cya'l jun tz'opon tan stz'amle'n yi ḥchamilu'.
- ⁹ Na na xcye'u' tan makle'n yi pak'bil mar.
Pe najk saj colp wi' yi mar, na xcye'u' tan makle'n.
- ¹⁰ Ja xcye'u' te yi jun chin wutzile'n txuc yi at xe mar.
Qui'c mu'x xac mban swutzu', na junawes mme'l cu'n tanu' swutz.
Nin tan yi ḥchamilu', ja che'l cu'n cyakil yi contru' tanu' swutz.
- ¹¹ Cyakil yi at tcyaj, tu cyakil yi at wuxtx'otx!, i'tz teru'!
Na ilu' bnol tetz cyakil yi at bene'n tzi'n.
- ¹² Ilu' bnol tetz cyakil yi at je'n tzi'n tu yi at cwe'n tzi'n.
Nin ilu' bnol tetz yi wi'wtz Tabor tu yi wi'wtz Hermón yi na jal k'eju' ta'n.
- ¹³ Wi'nin ḥchamilu', nin wi'nin poreru', na na xcye'u' te cyakil e'chk takle'n.
- ¹⁴ Nin yi na ocu' tan cawu'n, na xomu' te yi bintzi, na na el k'ajabu' scye'j yi e'
yi qui'c quil, nin na tak'u' chicaws yi e' aj paj.
- ¹⁵ Ba'n cyeri e' yi na cyak' chik'ajsbil teru', yi e' yi na chixom te yi teru'
tajtza'klu' yi chumbalaj nin.
- ¹⁶ Cyakil nin k'ej na chitzatzin cyera'tz tk'abu'.
Nin na chipek' te yi tajtza'klu' yi chin jicyuch nin te'j.
- ¹⁷ Na ilu' na ak'on chiwalor tu chibalajil.
Nin tan banl talma'u' na tak'witu' yi chichamil.
- ¹⁸ Na yi ilu' teru' Kataj, ilu' yi colol ketz yi o' xonl Israel, ilu' kareyil yi wi'nin
xanil.
- ¹⁹ Ja jilonu' tul wutzicy' tane'n scyetz yi e' ḥchakumu' yi nk'uke' c'u'l'u' scye'j.
Nin je yolu'e'j:
“Ja je' intxa'ol jun yaj ḥchixo'l yi e' intanum, jun yaj yi qui na xob.
Ja wak' k'ej i!. Nin ilenin nocopon tan ḥch'eye'n.
- ²⁰ Ja bin nojpon inwutz te Luwiy tetz inchakum.
Ja je' inkojol yi wetz inaceit twi' tan bixbaje'n tetz rey.
- ²¹ Nocopon tzun tan ḥch'eye'n i!.
Swak'e' imporer tan ḥch'eye'n.
Nin quil wil cyen i' ḥchuc.
- ²² Quil lo'on i' cyak'un yi e' contr.
Nin quil chixcye' yi e' mal nak te'j.

- ²³ Ma na swutz cu'n i' ñchilo'onk yi e' tetz contr wa'n.
 Nin cyakil yi e' yi ñchi'chok chic'u'l te'j, ñchiquimok wa'n.
- ²⁴ Swak'e' cyakil imbanl tetz i', bantz xome'n i' te yi bintzi, nin tan in sjalok
 mas k'ej i' tan cawu'n.
- ²⁵ Tz'opon yi ca'wl i' jalen tzi mar Mediterráneo, yi at toque'n tzi'n, nin tz'opon
 jalen tzi yi tzanla! Eufrates, yi at tele'n tzi'n.
- ²⁶ Ilenin stale' i' swetz: 'I ilu'a'tz ilu' intaj, ilu' inRyosil yi colol wetz.'
- ²⁷ Nin swak'e' ama'l tetz i' tan toque'n tetz Bajx inCy'ajol, nin tetz wi'tz ajcaw
 squibaj cyakil yi e' rey bene'n tzi'n wi munt.
- ²⁸ Ilenin chimpek'ok te i', nin nelpon cu'n te yi inyol yi ja insuk tetz.
- ²⁹ Na yi e' tetz xonl ñchinajank le tetz ama'l.
 Ñchinajank sbne' opon tunintz, jalen yil xit yi tcyaj.
- ³⁰ "Poro kol chijatx len quib yi e' tetz xonl te weri inchusu'n, nin ko quil chiban
 tane'n wetz inca'wl,
- ³¹ nin ko tz'el k'ej inca'wl cya'n, nin ko quil cho'c c'ulutxum jak' inca'wl,
- ³² swak'e' tzun chicaws, tan paj yi quil.
 Nocopon tan chijicyle'n tan xicy'xab.
- ³³ Poro quil tzincy'ajlen yi xtxaxl walma' te Luwi, ma na nelpon cu'n te yi
 inyol yi minsuk tetz.
- ³⁴ Nelpon cu'n te yi trat yi mbixe' ka'n tuch', na qui't na'j wutz incoc tu inyol.
- ³⁵ Ja wi't insuk jun inyol. Nin qui'c la'jil swuch'.
 Cha'stzun te sne'lk cu'n te inyol yi ja wi't insuk tetz Luwi.
- ³⁶ Na yi e' tetz xonl ñchinajank le tetz ama'l.
 Ñchinajank sbne' opon tunintz, jalen yil xit yi k'ej.
- ³⁷ Yi jun reya'tz stz'a'tok i' sbne' opon tunintz, chi tane'n yi xaw, nin jalen yil
 sotz yi tcyaj."
- Ta!, ya'stzun yolu' banak cyen.
- ³⁸ Poro yi jalu' Wajcaw, ja cyaj cyen tilolu', nin ja el k'ej yi jun reya'tz, yi je'nak
 xtxa'olu'.
- ³⁹ Quinin mme'l cunu' te yi trat yi suknu'ku'.
 Ja el k'ej yi ñchakumu' tanu'.
- ⁴⁰ Ja el cu'n yi tnumil i' tanu' swutz.
 Na ja cu' woq'u'ilu' yi tapij yi at solte'j.
- ⁴¹ Tu na chichequen cyakil wunak tc'u'l.
 Nin na cyalk' nin yi e'chk takle'n yi na cyaj.
 Ja oc yi tnumil i' tetz chitze'lbe'tz cyakil wunak.
- ⁴² Ja tak'u' ama'l scyetz yi e' tetz contr tan chitx'acone'n te yi rey.
- ⁴³ Na quinin ntak'u' ama'l tetz tan xcone'n yi tetz spar tan oyintzi'.
 Nin quinin xomu' te'j tan ñch'eye'n te yi oyintzi'a'tz.
- ⁴⁴ Ja el k'ej i' tanu'.
 Junawes qui'ct xac i' mban, na qui't na cawun.
- ⁴⁵ Qui't ntak'u' mas ank'i'n tetz, na junawes ja el xtx'ix i' tanu'.
- ⁴⁶ Ilu' Wajcaw, ñjunawes pe' ntew tibu' skawutz?
 ¿Junawes nin pe' nje' lajp wi'u' ske'j, chi na ben lo'on jun k'ak'?
- ⁴⁷ Ta!, ulk tx'akx te'u'llu' yi ank'i'n yi ak'ij tanu' swetz.
 Qui tunin k'usij.

- Na cyakil wunak yi bnixnake' tanu' qui'c mas chitiemp ak'ij tanu'!
⁴⁸ Na qui'c jun yi nink ben ñkon jun c'oloj tiemp nin yi qui'k quim.
 Na qui'c nin jun yi nink clax tk'ab quimichil.
⁴⁹ Wajcaw, ñja pe' tzaj yi banl talma'u' yi ñxchaju' sketz le xe'tzbel tzaj?
 ¿Ja pe' tzaj yi banl talma'u' yi suku' tetz Luwiy?
⁵⁰ Sak swutzu' yi cyakil wunak na chitzan tan kabuchle'n.
 Chin ch'on nin na wil yi na cho'c tan kajisle'n.
⁵¹ Ilu' Wajcaw, ya'stzun na chibán yi e' contru' ske'j.
 Nin ya'stzun na chibán te yi ñchakumu' yi je'nak xtxa'olu'.
⁵² Poro yi o'ketz, ilenin skak'e' k'eju' Kataj. ¡Amén!

CYAJI'N WEKL TE E'CHK SALMO

90:1—106:48

Salmo 90

Iñnin at Kataj Ryos

- ¹ Kataj, sajle'nix tunintz cho'n na kacol kib te'ju'.
 Nin ite'n nin skabne'a's sbne' opon tunintz.
² Na te yi ntaxk tzaj jal e'chk ju'wtz, nin yi ntaxk cu' yi wuxtx'otx', nin yi ntaxk bnix yi bajx wunak, ilu' nin Ryos.
 Na tul yi tiemp yi icy'nak cyen, nin tul yi tiemp yi xomtzaj, ilu' nin Ryos.
³ Ja bnix yi bajx wunak tanu' tan xk'ol tu'.
 Cha'stzun te tlolu': "Tx'otx' tu' cxtzaj pontwok."
⁴ Na swutz teru', ni'cu'n jun mil yob, tu yi jun k'ej ewt yi ja wi't icy'.
 Nin ni'cu'n jun mil yob swutz' chi na icy' cobox ntzi' or lak'bal.
⁵ Ncha'tz ba'n che'l cu'n cyakil wunak tanu' swutz, chi na el cyakil e'chk takle'n tan jun tzanla' yi na elu'.
 Na yi ank'i'n yi ak'ij sketz, jalcunin na icy', chi na el jun wutzicy' te kac'u'l.
⁶ Na ni'cu'n kutane'n swutz' chi tane'n jun wi' buch, yi na je' chitpuj yi buchil jalchan, poro yi na cu' k'ej, na saj lokp nin na skej.
⁷ Cha'stzun te Ta', yil saj colp wi'u' ske'j, ba'n ke'l cu'n tanu' swutz.
⁸ Na yi ketz kil tu yi kajtza'kl cachí', sak cu'n swutz'!
⁹ Yi ketz ka'ank'i'n ba'n tz'el cu'n tanu' swutz yil saj ñchi'chbe'n c'u'l'lu' ske'j.
 Na yi ketz katiemp, na icy' te'tz, tul jun ntzi' tkuj.
¹⁰ Na oxc'al tu lajuj ntzi' yob na ka'tij ketz tzone'j wuxtx'otx'.
 Ntin yi e' mas quiw na chijepon te jun mutx' yob.
 Poro qui'c ltak' sketz kol tz'el kalma' tan ka'te'n jun c'oloj tiemp tzone'j, na
 ntin na katx'ayne' tan paj yi q'uixc'uj yi ato' cu'nt.
 Yi jujun yob jalcunin na icy'.
 Cha'tz cunin tzun kutane'n ketz.
¹¹ Poro cya'l jun jajk tij cyakil yi walor yi ñchi'che'n c'u'l'lu'.
 Nin cya'l jun yi jajk pujx ta'n yi xo'wbilu'.
¹² Ñchaje'u' sketz yi jun ntzi' tkuj ato' wi cojbilu'.
 Sjalok tzun kajtza'kl.

¹³ Wajcaw, sajku' skaxo'l.

Elk k'ajabu' ske'j na o' ḫchakumu'.

¹⁴ Cyakil tir yi na ul skil, tak'u' tzatzin sketz, bantz kak'ol kak'ajsbil teru' te cyakil tiemp yi ak'ij sketz tzone'l wuxtx'otx'!

¹⁵ Tak' tzaju' coboxt yob tzatzin sketz tetz xel e'chk yob yi ja katij yi sotzaj c'u'lal.

¹⁶ Tak' tzaju' ama'l sketz, nin scyetz e' kanitxa' tan kilol e'chk milawr yi na ḫchaj yi at k'eju', na o' len ḫchakumu'.

¹⁷ Tak' tzaju' yi banlu' skibaj.

Nin ko' quiwsaju' sju' yi kak'un, na ilu' kaRyosil.

Salmo 91

Yi Kataj Ryos, i' ch'eyanl ketz

¹ Alchok scyetz yi cho'n najlij tmujil yi q'uicy'lom ketz, yi Wi'tz Ryos, yi jun yi wi'nin k'ej,

² ba'n tal tetz:

"Ilu' inRyosil, nternin k'uklij inc'u'l te'ju', na ilu' ch'eyanl wetz, nin cho'n na jal inchamil te'ju' Ta'!"

³ Ba'n cyal yi jun xtxolbila'tz, na xcyek Kataj Ryos tan kacolche'n tan qui kabene'n tul e'chk pa'tx yi banijt skawutz, yi qui na kil nin.

Na ntin cu'n i' na xcye' tan kacolche'n tk'ab e'chk ya'bil yi cy'a'n quimichil ta'n.

⁴ Na kol kacol kib jak' xicy' i', qui'c lkaban, na na xcye' i' tan kacolche'n chi na ban jun makbil flech. Chumbalaq nin i' ske'j, na na ko' col.

⁵ Qui tzun kaxob tetz yi taw ak'bal, mpe ik e'chk flech, yi sk'ejl cunin na saj c'oxij tan kabiyle'n.

⁶ Ncha'tz quil kaxob tetz e'chk il yi na oc noj ske'j lak'bal nka te e'chk il yi na ul tan kasotzaje'n sk'ej.

⁷ Nin quil kaxob kol chiquim jun mil le kamax, nka lajuj mil le kasbal, na qui'c lbajij ske'j ketz.

⁸ Ma yi o' ketz ntin xmayi'n skabne' nin scye'j. Na skawutz cunin yil chicawsij yi e' mal nak, yi e' yi na chiban yi e'chk takle'n cach'i.

⁹ Na yi o' ketz, ja wi't ko'c tcwent Ryos, yi ch'eyal ketz, ja wi't ko'c tcwent yi q'uicy'lom ketz, yi jun yi cya'll xcye' quen te'j na i' yi wi'tz Ajcaw.

¹⁰ Cha'stzun te quil kabon tul il. Nin quil tz'ocopon jun chin ya'bil xe ketz kaca'l.

¹¹ Na scawunk Ryos scye'j yi e' tetz ángel tan chixome'n ske'j, tan kaq'uicy'le'n alchok ka'l nint.

¹² Mben chich'inul yi kak'ab tan qui kaje'n tzotp te'jak e'chk c'ub.

¹³ Nin ba'n kaxon ḫchixo'l león, nka ḫchixo'l alchok jilwutz smaron txuc.

¹⁴ Na je yol yi kaRyosile': "Tan tu' yi na chipek' swe'j, nin tan tu' yi ja cyajskej inwutz, chelepon liwr wa'n tk'ab cyakil alchok takle'nil.

¹⁵ Yil cho'c tan injoyle'n, che' intza'wej. Nin ḫchin najank ḫchixo'l. Chelepon wa'n tk'ab yi sotzaj c'u'lal, nin swak'e' chik'ej.

¹⁶ Ncha'tz swak'e' jun balaj ank'i'n scyetz, yi quinin bajsbe'n tetz. Õchitzatzink,
tan tu' yi õchiclavok wa'n," stzun Ryos banak.

Salmo 92

Jun bitz tan tak'le'n k'ej Kataj

- ¹ Chumbalaj nin yi na katyoõin teru!.
Chumbalaj nin yi na kabitzij e'chk bitz tan tak'le'n k'eju!.
- ² Na ilu' yi wi'tz Ajcaw tcyal' tu wuxtx'otx!.
- ³ Chumbalaj nin yil kak' kak'ajsbil teru' tan kabitz, yil xom kawi' te yi kulil yi
e'chk
ma'cl chi tane'n arpa tu salterio yi toque'n cu'n kulil wi!.
- ⁴ Na wi'nin na tak'u' tzatzin sketz tan tu' cyakil yi e'chk takle'n balaj yi na
bnix tanu' Ta!.
- ⁵ Chin wutzile'n nin yi ak'un yi na bnix tanu' Ta!.
Qui'c jopbil wi' yi xtxumu'nul.
- ⁶ Poro qui'c rmeril tan pujxe'n cyak'un yi e' yi tze'tzuj te cyajtza'kl.
- ⁷ Na yi e' mal nak õch'uyok tajjal chixone'n chi na ban xtze' yi jalcu'n na jal
buchil.
Poro sotzel chiwutz cyera'tz sbne' opon tunintz.
- ⁸ Ma yi ilu' teru' Ta!, iõnin atu'-tz tzi'n tcyal'.
- ⁹ Poro at jun xtxolbil yi stz'elk cu'n te'j, i'tz yi e' contru' Ta!, õche'lk cu'n tanu'
swutz.
Nin cyakil yi e' mal nak õche' cawse'u!.
- ¹⁰ Tak' tzaju' mas inchamil Ta', chi tane'n õchamil jun mam tor.
Nin tak'e'nu' mu'õ aceit xo'l inwi', tan õchajle'n yi at ink'ej.
- ¹¹ Na ja wil yi õe'n cu'n nchilo'on yi e' incontr, nin ja wit yi nchibaj õch'in yi
chilo'one'n.
- ¹² Poro yi e' balaj õchich'uyok cyera'tz chi na ban jun wi' mop.
Nin mben õkon chitiemp chi na ban e'chk cedro yi at wi'wtz Líbano.
- ¹³ Cho'n õchibne' cyera'tz chi tane'n yi e' balaj wi' tze' yi awij wutzk'anil yi ca'l
Ryos.
Chin xkatzkuj nin yi xak.
- ¹⁴ Mpe skenk tijin chic'u'l yi e' balaj naka'tz ilenin ac'aj cun tunin e'-tz.
Ilenin at chichamil na iõnin at chiõc'atnakil.
- ¹⁵ Nin scyale' yi chin jicyuch nin te yi tajtza'kl yi Kataj yi q'uicy'lom ketz, na
qui'c mu'õ tal paltil i!.

Salmo 93

Yi kaRyosil, i' yi wi'tz rey

- ¹ Yi Ryos i' yi wi'tz rey. At yi tetz pak'puchal.
Nin wi'nin õchamil i!. I' bnol tetz yi munt, nin qui'c rmeril tan õchuque'n.

² Nin iñnin atu' wi ñchemu' tan cawu'n. Na iñnin at teru'-tz.

³ Yi tzanla' wi'nin na wajcan. Nin wi'nin ñchamil yi pak'bil mar.

⁴ Poro yi ilu' teru' Ta', mast cunin ñchamilu' swutz yi tojkbil tzanla' tu yi pak'bil mar.

⁵ Chin tz'aknak cunin yi ca'wlu' Ta'.

Quil xit tera'tz tetz ben k'ej ben sak.

Chin tz'aknak cunin ilu' yi na cawunu' le ca'l'u'.

Salmo 94

Yi kaRyosil, i' yi wi'tz pujul xtisya'

¹ Ilu' kaRyosil, ñchaje'u' yi na cawunu'.

Ticy'se'u' c'u'llu' scye'j yi e' juchul il.

² Na ilu' yi wi'tz pujul xtisya'.

Che' cawsaju' bin yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl.

³ Ta', ñtona' nin chibisun noc yi e' mal naka'tz?

⁴ Na cyakil yi e' mal naka'tz, qui na cyek ñchi' jun, ma na e' cu'n tzolol yol. Ntin na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl.

⁵ Ntin na chitzan tan chibuchle'n yi e' teru' tanumu' Ta'.

⁶ Na na cho'c tan chibiyle'n cu'n yi e' xma'lca'n, scyuch' yi e' prow joylajil wunak, yi qui'c chinajbil.

Ncha'tz yi e' tal me'b'a' yi qui'c chitaj chitxu', na che'l cu'n cya'n swutz.

⁷ "Qui na ko' til Ryos," che'ch.

"Qui na ko' til yi Ryosil Jacow," che'ch.

⁸ Txalpnak yi cyajtza'kl yi e' mal naka'tz. ñTona' nin lpujx cya'n?

⁹ Yi jun yi nuc'ul te kañchin,

¿qui ptzun na tbit chiyol?

Yi jun yi bnol te kawutz,

¿qui ptzun na til yi mbi na chiban?

¹⁰ Iñkaj qui tzunk chicawsij yi e' mal naka'tz tan yi jun yi na oc tan makle'n chiwutz cyakil yi e'chk nación.

Iñkaj qui tzunk na el xtxum yi jun yi ak'ol cyajtza'kl cyakil wunak te yi mbi na chitzan tan xtxumle'n.

¹¹ Poro yi mero bintzi i'tz yi na el xtxum Ryos te cyajtza'kl.

Nin na el xtxum tetz yi qui'c xe' yi chitxumu'n.

¹² Wajcaw, ba'n cyeri yi e' yi na ocu' tan chinuc'le'n, tu yi e' yi na ocu' tan chichusle'n.

¹³ Na iñnin na chitzatzin cyera'tz yi na ul c'a'laj tiemp ñchuwutz. Ma yi e' mal nak ja wi't kopxij chijul cyera'tz.

¹⁴ Poro Kataj Ryos quil che' til cyen yi e' tetz tanum. Nin quil che' til cyen yi e' yi ate' tk'ab.

¹⁵ Na txant tan tpone'n yi k'ejjal tan cawune'n yi pujul xtisya' yi chin tz'aknak cu'n, nin cyakil yi e' balaj nak ñchixomok te'j.

¹⁶ Poro, ñna! Itz'oc tan incolche'n ñchik'ab yi e' mal naka'tz yi chin juntlen nin e'? Cya'l.

- ¹⁷ Ma na ntin cu'n Ryos nchincolon.
 Na yi qui'k mo'c Ryos tan wuch'eye'n, ten klo' chinquim.
- ¹⁸ At na ban cu'nt yi na je' jixp wukan.
 Poro na chin xch'eyajju' Ta', tan yi banl talma'u' swibaj.
- ¹⁹ Yi na no'c wutz pe'm, qui't na pujx yi wajtza'kl wa'n.
 Poro na chin maysaju', nin na tak'u' tzatzin swetz.
- ²⁰ Poro qui'c rmeril tan cyamiwil quibu' tu jun juez yi na xom te yi tetz tajtza'kl, nin yi na oc tan contri'n te yi teru' ca'wlu'!
- ²¹ Na yi e' cyetz, ntin na chijoy puntil tan chibuchle'n yi e' yi qui'c cyetz quil.
 Nin at na bant cu'n junawes na chiquim cya'n.
- ²² Poro yi ilu' teru' Ta', ilu' colol wetz.
 Ni'cu'n ilu' tu jun wutzile'n c'ub kale na incol quent wib.
- ²³ Poro yi e' mal naka'tz, ite'n nin cyajtza'kl xcyek tan chixite'n cu'n.
 Na yi ketz kaRyosil stk'e! i' ama'l tan chicwe'n xit.

Salmo 95

Quil tze'tzax kalma', ma na kak'e' kak'ajsbil tetz Ryos

- ¹ iChisajku!
 Tzatzin cu'n kak'e' kak'ajsbil swutz Kataj Ryos.
 Kabitzink swutz i' tan yi tzatzi'n yi ato' cu'n, na i' q'uiicy'lom ketz, nin i' yi colpinl ketz.
- ² Katyo'xink tetz, nin kabitzij e'chk balaj bitz tan tak'le'n k'ej i'.
³ Na yi ketz Kataj i' yi wutzile'n kaRyosil. I' yi wi'tz Rey squibaj cyakil jilwutz ryos.
- ⁴ I' yi taw cyakil yi ama'l yi at wuxtx'otx', yi e'chk tziwun tu e'chk ju'wtz.
⁵ I' yi taw yi mar na i' bnol tetz. I' yi taw wuxtx'otx' na i' nuc'ul tetz.
- ⁶ Chisajku' bin, kamejek tan lok'e'n i'. Kamejek kacyakil cu'n swutz Kataj, na i' bnol ketz.
- ⁷ I' yi ketz kaRyosil nin yi o' ketz ni'cu'n chi o'-k cneru' yi na chiwan le tetz cojibil.
 Cha'stzun te quibite'u' yi mbi na tal i'. Na je yol i'e;j:
- ⁸ "Quil tze'tzax italma' chi banake' yi e' imam ite' le ama'l tz'inunin tu' yi na bi'aj Meriba tu Masah.
- ⁹ Na ya'tz e' oque't tan impile'n, wech na nsken quil yi e'chk milawr yi bnix wa'n.
- ¹⁰ Ca'wunak yob chi'chnak inc'u'l scye'j yi jun wekl wunaka'tz, itzun waltz: 'Yi e' wunake'j chichuc na chipa'ca'p, na qui na cyaj lcho'c c'ulutxum jak' inca'wl.'
- ¹¹ Cha'stzun te walol scyetz: 'Jun cu'n yol cya'l jun tzitetz yi nink tz'opon tan ujle'n le ama'l yi insuknak tzitetz.' "

Salmo 96

Yi ketz Kataj chin tz'aknak cu'n i'

- ¹ Chibitziju' jun ac'aj bitz tetz Kataj.

- Chibitzinku' cyakil yi e'u' yi najlche'u' bene'n tzi'n wi munt.
- ² Cyak'e'u' chick'ajsbilu' tetz tan tak'le'n k'ej i!.
- Ilenin chitxole'u' yi at rmeril yil kaclax ta'n.
- ³ Cyale'u' scyetz cyakil wunak yi at k'ej i!.
- Cyale'u' yi ba'n na bnix e'chk milawr ta'n.
- ⁴ Na yi ketz Kataj, wi'nin tetz k'ej, nin tajwe'n tan kak'ol kak'ajsbil tetz.
Nchaltz tajwe'n tan kekal ḫchi' i!, na ntin i! Ryos.
- ⁵ Ḫchuwutz yi e' mas wunak at mas ryos, poro qui'c chixac, na banij cuntu'
quitane'n.
- Ma yi ketz Kataj i! bnol tetz yi tcyaj.
- ⁶ Ej nin soltej i!, wi'nin pak'puchaxe'n tan yi tetz porer.
Ncha'tz tane'n yi ama'l yi chin xan nin.
Chin yube'n nin tan yi tetz porer.
- ⁷ Cha'stzun te, cyakil yi e'u' yi najlche'u' bene'n tzi'n wi munt, cyak'u' k'ej
i!.
- ⁸ Cyak'e'u' k'ej, na chumbalaj nin i!.
- Quicy'aj tzaju' e'chk oy tan toye'n tetz.
- ⁹ Chimejeku' swutz, yil quilu' yi pak'puchal tu yi xanil i!.
- Chixoboku' tetz, cyakil yi e'u' yi najlche'u' bene'n tzi'n wi munt.
- ¹⁰ Cyale'u' scyetz cyakil jilwutz wunak:
“Yi ketz Kataj i! yi wi'tz rey.”
I! bnol tetz yi munt, nin qui'c rmeril tan xcyewe'n junt tan yuque'n.
Nin tz'ocopon tan cawu'n squibaj cyakil wunak, nin quil je' k'ab twi' jun.
- ¹¹ Chitzatzink cyakil yi at tcyaj.
Ncha'tz cyakil yi at wuxtx'otx', scyuch' cyakil yi at xe mar.
- ¹² Nin tzatzink cyakil yi e'chk cojbil bene'n tzi'n.
Ej nin cyakil e'chk jilwutz tze' chitzatzink.
- ¹³ Na ḫchitzatzink swutz Kataj yil tz'ul tzaj i! tan cawu'n tzone'j wuxtx'otx'.
Na scawunk i! squibaj cyakil jilwutz tnum yi at bene'n tzi'n wi munt.
Nin yil cawun i! chin tz'aknak cu'n sbne', nin quil je' k'ab twi' jun.

Salmo 97

Yi ketz Kataj i! yi kareyil

- ¹ Chitzatzinku' yi e'u' yi najlche'u' bene'n tzi'n.
Chitzatzinku' alchok scyetz ama'lil kale ate'tu', na yi Kataj i! yi wi'tz rey.
- ² Chin tz'o'tz nin tane'n xlajak i! tan sbak', nin yil tz'oc i! tan cawu'n chin
tz'aknak cu'n sbne'.
- ³ Sbajxok jun chin k'ak' swutz i!, nin ḫchitz'e'ok cyakil yi tetz contr ta'n.
- ⁴ Yi tetz xlak'cyaj bajk xtxekul bene'n tzi'n wi munt, nin cyakil wunak
ᜑchixobok yil quil.
- ⁵ Cyakil yi e'chk wutz tz'elepon a' chi na ban xcab yil tz'ul tzaj yi mero taw,
Kataj Jehová.
- ⁶ Yi tcyaj na ḫchaj yi balajil i!.
- Nin tz'elepon chitxum cyakil wunak yi at k'ej i!.

- ⁷ Ḫchitx'ixwok cyakil wunak yil quil nin wutz yi Wi'tz Ryos, na yi e' cyetz, ntin na cyak' k'ej e'chk ryos yi banij cuntu' tane'n.
 Poro ḫchimejek cyakil chiryosila'tz swutz yi ketz kaRyosil.
- ⁸ Ilu' Kataj Jehová, na chitzatzin yi e' aj Sión yi na quibit yi ca'wlu'. Ncha'tz yi e'chk mas tnum yi at tcwent Judá, na chitzatzin te e'chk ca'wla'tz.
- ⁹ Na yi ilu' teru' Ta', na cawunu' tibaj cyakil e'chk ama'l bene'n tzi'n. Ej nin at mas k'eju' Ta' ḫchiwutz cyakil e'chk ryos yi ate' wuxtx'otx'!
- ¹⁰ Nin na pek'u' scye'l yi e' yi qui na chipek' te yi e'chk takle'n cachi!. Nin na ocu' tan chicolche'n yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'ju'. Nin na xcye'u' tan cyelse'n liwr yi e' yi ate' ḫchik'ab yi e' mal wunak.
- ¹¹ Chin sk'il nin sbne' scyetz yi e' balaj, nin ḫchitzatzink yi e' yi jicyuch te cyajtza'kl.
- ¹² Chitzatzink binu' tk'ab Kataj yi e'u' balaj.
 Cuk chitzi'u' tan na'wse'n yi tetz bi' yi wi'nin xanil.

Salmo 98

Ja wi't xcye' Kataj te yi tetz contr

- ¹ Chibitziju' jun ac'aj bitz tetz Kataj, na ja bnix yi e'chk takle'n balaj ta'n. Nin ja xcye' i' te yi e' tetz contr tan yi tetz ḫchamil yi wi'nin xanil.
- ² I' te'n i' na tzan tan talche'n:
 "Ja chinxcye' scye'l incontr."
 Nin ja lajluchax yi tetz tajtza'kl yi tz'aknak cu'n ḫchiwutz cyakil jilwutz wunak.
- ³ Tan yi banl talma' ja el cu'n i' te yi yol yi suknak sketz yi o' xonl Israel.
 Nin cyakil wunak yi ate' bene'n tzi'n wi munt, ja quil yi at ḫchamil i'.
- ⁴ Chibitzinku' yi e'u' yi najlche'u' bene'n tzi'n wi munt.
 Tzatzin cu'n chibitzinku'.
 Chibitzinku' tetz cu'n cyalma'u'.
 Quil chimaku' yi tzatzin yi na jal te cyalma'u'.
- ⁵ Ba'n chibitziju' e'chk balaj bitz tetz Kataj.
 Ba'n xcon e'chk kbetz cyanu', chi tane'n arpa yi ba'n xcon yi wutz tan telse'n e'chk balaj bitz.
- ⁶ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Kataj, na i' yi ketz kareyil.
 Ba'n xcon yi ma'cl cyanu' chi tane'n su' nka chun tan tak'le'n chik'ajsbilu' tetz.
- ⁷ Ba'n chiëch'in cyakil yi e'chk jilwutz txuc yi ate' xe mar, ncha'tz cyakil yi ate' wuxtx'otx', tan yi tzatzin yi ate' cu'nt.
- ⁸ Nin cyakil yi e'chk tzanal' ba'n wajcan, nin cyakil yi e'chk ju'wtz ba'n chiëch'in tan bi'l yi tzatzin yi ate' cu'nt yil tz'ul tzaj Kataj.
- ⁹ Na tz'ocopon Ryos tan cawu'n tzone'lj wuxtx'otx'.
 Scawunk squibaj cyakil jilwutz tnum, nin nicy' nintu' ltulej cawbe'n cyetz.

Salmo 99

Yi ketz Kataj i' yi wi'tz rey

- ¹ Yi ketz Kataj i' yi wi'tz rey.

Nin cyakil jilwutz wunak yi ate' wi munt na chixob tetz.
 Na, c'olchij i' wi ñchem tan cawu'n, nin ate' cyen yi e' querubim jak' yi
 c'olchbil i'.

² At wi'nin tetz k'ej nin na cawun wi Sión.

Nin i' ajcaw tibaj cyakil e'chk tnum yi at bene'n tzi'n.

³ Ba'n cyak' yi e' wunaka'tz chik'ajsbil tetz, nin ba'n chixob tetz.
 Na chin xo'wbil nin i'. Chin xan nin i'.

⁴ Ilu' kareyil chin cham nin ilu'.

Nin na pek'u' te e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j.

Na tan ilu' nicy'nin tu' kutane'n, yi o' xonl Jacow.

⁵ Cyak'e'u' bin chik'ajsbilu' tetz Kataj yi kaRyosil.
 Nin chimejbaj quibu' swutz i'. Na chin xan nin i'.

⁶ Yi Moisés tu Aarón ja chixcon tetz chipale'il wunak swutz i'.
 Ncha'tz Samuel ocnak tan na'wse'n bi' i'.

Yi e'a'tz, e' oc tan jakle'n ñch'leybil cyetz tetz, nin ja stza'wej i' yi chitz'i' chikul.

⁷ Ja jilon tzaj i' scyetz tul jun boc'oj sbak'.

Nin ja tal scyetz yi mbi tajwe'n tan chibnl, nin ja chiban tane'n cyakil, quib
 yi ntal i' scyetz.

⁸ Ilu' Kataj yi kaRyosil.

Ja stza'weju' cyakil yi mbi nchijak teru'.

Nin ja cuyu' chipaj. Poro ncha'tz, ja tak'u' chicaws tan yi quil yi nchijuch
 swutzu'.

⁹ Cyak'e'u' bin chik'ajsbilu' tetz Kataj yi kaRyosil.

Nin chimejeku' swutz yi ama'l kale atit i', na chin xan nin.

Wi'nin xanil kaRyosil.

Salmo 100

Katyoñink tetz Kataj na i' bnl ketz

¹ Yi e'u' yi ate'u' bene'n tzi'n wi munt cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Kataj.

² Tzatzin cu'n chibne'u' chimunlu' swutz i'. Tzatzin cu'n chibitzinu' swutz tan
 tak'le'n k'ej i'.

³ Eli'ch te chic'u'lu' yi Kataj i' kaRyosil. I' bnl ketz.

Ej nin o' tetz, o' tanum i'. Ni'cu'n chi o'-k cneru' yi na chiwan le tetz cojibil.

⁴ Yi na cho'cu' le puertil yi tetz ca'l ba'n chityoñinu' tetz.

Nin yi na cho'cu' wutzk'anil yi tetz ca'l tan tak'le'n chik'ajsbilu' swutz i',
 chityoñinku' tetz, nin cyak'e'u' k'ej yi tetz bi'.

⁵ Na chumbalaj nin i'. Quinin bajsbe'n tetz yi banl talma' i'. Nin ba'n k'uke'
 kac'u'l te'j sbne' opon tunintz.

Salmo 101

Yi talol yi rey yi mbi i il tz'ocopon i' tan banle'n

¹ Na chimpek' te yi lok' ib tu yi ajtza'kl yi jicyuch te'j.

- Nin tan yi xtxolbile'j swak'e' ink'ajsbil teru' Wajcaw.
- ² Na na waj chinxom te yi ajtza'kl yi jicyuch te'j.
Ta', sajk binu' tan wuch'eye'n.
Tzinq'uicy'lej wib tan woque'n tetz tz'aknak cu'n.
- Mpe ik xe wetz inca'l kale na chincawune't, tzinq'uicy'lej wib.
- ³ Quil xom inwi' te e'chk ajtza'kl cachi'.
Qui na chimpek' scye'j yi e' yi qui na chixom te tajbilu'.
Nin quil wak' ama'l scyetz tan cya'te'n tzinxlaj.
- ⁴ Swile' cyen cyakil yi e'chk yab ajtza'kl, na qui na waj tzimban e'chk takle'n cachi'.
- ⁵ Tzinmake' chiwutz yi e' yi ewun cuntu' na cho'c tan yolche'n chiwisin.
Nin qui't na waj yi cyajtza'kl yi e' yi na cyocsaj quib nim, yi e' yi na cyaj yi cuk quenin kawutz scyetz.
- ⁶ Poro ḥchimpek'ok scye'j yi e' yi jicyuch te cyajtza'kl.
Swak'e' ama'l scyetz tan cya'te'n tzinxlaj.
Nin swak'e' ama'l scyetz tan chixcone'n swetz.
- ⁷ Quil wak' ama'l tetz jun subul nak nka jun la'j tan cawune'n tzinxlaj.
- ⁸ Chebele'n cuntu' nocopon tan makle'n chiwutz cyakil yi e' mal nak yi ate' skaxo'!.
- Nin chelepon inlajul cyakil yi e' yi na chitzan tan juchle'n quil yi ate' skaxo'! yi o' tanum Ryos.

Salmo 102

Oración tetz jun yi na sotz c'u'!

- ¹ Wajcaw, tbite'u' yi intzi' inkul na na chinxch'in swutzu'.
- ² Quil tewu' yi wutzu' tzinwutz.
Nin yil tz'ul e'chk sotzaj c'u'lal tzinwutz, nink tbitu' yil cu' inwutz teru'!
- ³ Na or ne'l cu'n swutz.
Cho'n wutane'n chi na ban sib yi jalcu'n na xit cu'n tib, ma yi imbakil nternin na chitxukne', na tzan chilo'one'n.
- ⁴ Qui'ct walor yi walma'.
Cho'n cunin tane'n chi na skej jun wi' xtze'.
Nin qui't na chinwan tan paj.
- ⁵ Nin tan paj bis o'kl yi atin cu'nt jalt nin imbakil eka'nche' wa'n.
- ⁶ Inchuc atin. Cho'n cu'n wutane'n chi tane'n jun turcuj yi ḥchuc at le e'chk ama'l tz'inunin tu', nin yi cho'n at yi soc tulak e'chk ama'l kale qui'cle't jun tuch'.
- ⁷ Qui't na oc inwatl.
Nin cho'n wutane'n chi tane'n jun ch'u'l yi ḥchuc at wi ḥchejbil ca'!.
- ⁸ Cyakil nin k'ej na chitzan yi e' incontr tan imbuchle'n.
Nin na xcon imbi' cya'n tan tak'le'n caws jun.
- ⁹ Qui't na chinwan tan paj bis.
Nin tan paj o'kl, at na bant cu'n na ben ta'al inwutz le wuc'a!.
- ¹⁰ Wajcaw, cyakil yi e'chk takle'na'tz yi ja ul tzinwutz, i'tz tan paj yi nsaj colp wi'u' swe'j.

- Ntin ntak'u' ink'ej, nin ilu' te'n mma'jt tan telse'n junt tir.
- ¹¹ Yi ank'i'n yi ak'ij tanu' swetz tzone'j wuxtx'otx' jalcu'n na icy' chi na ban mujil sbak!.
- Nin chinquimok chan chi na ban jun xtze' yi jalcu'n na skej.
- ¹² Poro yi teru' Wajcaw, ilenin atu' sbne' opon tunintz.
Nin ilenin sna'wsok yi bi'u!.
- ¹³ Wajcaw, xcyek'e'nu!. Elk k'ajabu' te yi tnumilu' yi at wi'wtz Sión.
Na ja jepon yi tiemp tan tele'n k'ajabu' te'j, nin tan cuyulu' paj.
- ¹⁴ Na cyakil yi e' ḥchakumu' yi najlche' le yi jun tnuma'tz na chipek'
te'j.
- Poro na chibisun, na cu'nak xit.
- ¹⁵ Poro cyakil yi e'chk nación scyuch' chireyil, chocopon tan tak'le'n k'eju' ilu'
Wajcaw,
- ¹⁶ yil tz'ul tzaju' tan banle'n ba'n tetz yi jun tnuma'tz yi at wi'wtz Sión nin yil
lajluchax yi k'leju'.
- ¹⁷ Chocopon tan tak'le'n k'eju' yil quil nin yi na tbitu' chi'oración, nin yi
qui't slamu' yi ḥchinu' tan tbite'n yi cyajbil yi e' yi cya'l jun na pek' tan
quich'eye'n.
- ¹⁸ Lok cyaj tz'iba'n yi xtxolbile'j tan quibital yi e' yi xomche' tzaj, yi e' yi txe'n
chitz'ij, bantz cyoque'n tan tak'le'n chik'ajsbil teru'.
- ¹⁹ Yi Kataj ja xmayin tzaj i' jal en tzi'n tcyaj le yi tetz ama'l yi chin xan
nin.
- ²⁰ Na ja tbit i' chitz'i chikul yi e' yi ate' pres bantz cyele'n liwr yi e' yi ja wi't
ak'lij chicaws tan chiquime'n.
- ²¹ Ya'stuzun tulej i' bantz cyoque'n cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt tan
tak'le'n chik'ajsbil tetz i' le amal Sión, yi i'tz Jerusalén.
- ²² Na, chu'll cyakil yi e' wunak lakak nación tan c'u'laje'n Kataj.
- ²³ Ma yi in wetz, ja wi't el inwalor ta'n.
Wech na ana' na chinnicy'an tu yi ank'i'n yi ak'ij ta'n swetz.
- ²⁴ Poro nin waltz tetz:
"Ilu' inRyosil. Quil chin tcyaj nin chanu'.
Na ana' na chinnicy'an tu yi ank'i'n yi ak'ij tanu' swetz."
Yi ilu' teru' qui'c quimbilu' sbne' opon tunintz.
- ²⁵ Ilu' cu'san yi wuxtx'otx' tentz, nin ilu' bnol tetz yi tcyaj.
- ²⁶ Yi e'chk takle'na'tze'j, sotzok tera'tz.
Poro yi ilu' teru', quil sotzu'.
Tz'a'toku' tetz ben k'ej ben sak.
Sbu'yink yi wuxtx'otx' tu yi tcyaj chi na bu'yin jun be'ch ketz.
- ²⁷ Na yi wuxtx'otx' tu yi tcyaj ni'cu'n tu jun be'chok yi na el te pe'm.
Chelepon cye'tz te pe'm, nin sbnixok ac'aj tcyaj tu ac'aj wuxtx'otx'.
Poro yi ilu' teru', iixin atu'-tz.
Qui'c quimbilu' tetz ben k'ej ben sak.^h
- ²⁸ Tz'ocoponu' tan chiq'uiy'le'n yi chixonl yi e' ḥchakumu' tan qui chixobe'n
tetz jun, na yi ilu' teru' tz'ocoponu' tan chiquiwse'n.

^h 102:25-27 Heb 1:10-12.

Salmo 103

Kak'e' kak'ajsbil tetz Kataj

- ¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kataj tetz cu'n kalma!.
     Kak'e' kak'ajsbil tetz yi bi' i' tetz cu'n kajtza'kl, na wi'nin xanil yi tetz bi'.
- ² Kak'e' kak'ajsbil tetz Kataj tetz cu'n kalma!.
     Quil tz'el te kac'u'l yi e'chk takle'n balaj yi bnixnak ta'n.
- ³ Na i' na cuyun cyakil yi kapaj, nin i' na tz'ac'an cyakil e'chk jilwutz ya'bil yi
     na oc lac'p ske'j.
- ⁴ Qui na tak' i' amal tan kaquime'n chan, na na pek' i' ske'j, nin na tak' i' yi
     banl talma' squibaj.
- ⁵ Nin ja tak' i' cyakil e'chk takle'n balaj sketz.
     Nin na tak' i' junt tir kawalor, chi na ban jun q'uilq'uitx yi na jal ac'aj xi'il.
- ⁶ Yi Kataj chin tz'aknak cu'n i' yi na cawun tan chicolche'n yi e' yi na chitij
     q'uixc'uj.
- ⁷ Talnak i' yi tetz tajbil tetz Moisés.
     Nin ḫchajnak i' e'chk milawr scyetz e' kamam kate'.
- ⁸ Yi Kataj, chumbalaj nin i', na na el k'ajab ske'j.
     At pasens i', na wi'nin na pek' ske'j.
- ⁹ Nk'e'tz cha'tz cyen tunin i' tan makle'n kawutz.
     Nin qui na tawnaj cu'n i' yi ḫchi'chbe'n c'u'l ske'j.
- ¹⁰ Nin qui na tak' i' yi kacaws yi at klo' ak'bil tetz tan kapaj tu katx'ok'be'n yi
     kajuchnak swutz i'.
- ¹¹ Wi'nin banl talma' i' scye'j yi e' yi na cyak' k'ej i'.
     Icy'nak cu'n swutz yi tcyaj'.
- ¹² Ma yi kil, kajpe'n nin mpone't ta'n.
     Cho'n mban kaxo'l tu yi kil chi tane'n yi xo'l yi tele'n tzi'n tu yi toque'n tzi'n.
- ¹³ Xomij Kataj ske'j yi o' yi na kak' k'ej i', nin wi'nin na pek' i' ske'j chi na pek'
     jun yaj scye'j yi e' tal nitxajil.
- ¹⁴ Na na el xtxum i' sketz yi ḫe'n kutane'n.
     Na el xtxum tetz yi o' tu xk'ol.
- ¹⁵ Ej nin yi ank'i'n yi ak'ij sketz ni'cu'n tu jun buch yi at xo'l xtze' yi jalcu'n na
     lo'on tan k'ej.
- ¹⁶ Jalcu'n na lo'on tan cyek'ek!.
     Nin na el cu'n swutz nin qui't quil wutz junt tir.
- ¹⁷ Poro yi banl talma' Kataj quinin bajsbe'n tetz scye'j yi e' yi na cyak' k'ej i'.
     Na yi balajil i' quil sotz sbne' opon tunintz.
- ¹⁸ Stz'a'tok yi banl talma' i' scye'j yi e' yi na chibán tane'n yi trat yi bnixnak
     ta'n, yi e' yi na cho'c c'ulutxum jak' ca'wl i'.
- ¹⁹ Yi Kataj cho'n c'olchij jalen tcyaj' tan cawu'n.
     Nin i' na cawun tibaj cyakil yi at bene'n tzi'n.
- ²⁰ Kak'e' bin kak'ajsbil tetz.
     Nin axwok ángel yi ak'ij ik'ej, ak'wok k'ej i'.
     Yi axwok itetz yi na xconwok tetz ḫchakum i', yi axwok itetz yi list atixe'twok
     tan tbite'n yi tetz ca'wl, ak'wok k'ej i'.
- ²¹ Ncha'tz cyakil yi e'u' ángel yi e'u' sanlar tetz Ryos, cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz.

Chibne'u' tane'n yi chimunlu' yi ate'u' sju'.
Chixomoku' te yi tetz tajbil.

²² Ncha'tz cyakil yi e'chk takle'n yi bnixnak tan Ryos yi at bene'n tzi'n, tcyaj'
tu wuxtx'otx', cyakil yi e'chk takle'n yi at jak' ca'wl i', tajwe'n tan cyak'ol
chik'ajsbil tetz.

Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj tetz cu'n kalma!.

Salmo 104

Kak'e' kak'ajsbil tetz yi bnol tetz cyakil e'chk takle'n yi at

¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kataj tetz cu'n kalma!.

Ilu' Kataj, ilu' kaRyosil chin wutzile'n nin yi k'eju'.
Weko'n tibu' tu yi k'eju' tu jun chin pak'puchal.

² Txowi'n jun xbu'k tanu' yi wi'nin na txekun.
Ja el lit'ulu' yi tcyaj' chi ik jun chin mantial.

³ Ja je' xtxicbalu' yi ca'lul' wi a'.
Ja cu' yi tkan ca'lul' xe' yi a' yi at jalen tzi'n tcyaj'.
Na xcon e'chk sbak' tetz xombilu', nin na xonu' tul cyek'ek'!

⁴ Yi cyek'ek'a'tz, ya'stzun xchakumu'.
Nin yi k'ak' ya'stzun xconsbe'tzu'.ⁱ

⁵ Ja bixe' yi wuxtx'otx' tanu' tibaj yi tetz c'olchbil.
Nin qui'c rmeril yi nink tx'ixpij yi tetz luwar.

⁶ Pi'lilj yi a' tibaj tanu', chi ik jun chin xbu'k.
Je'nak pon yi a' tanu' tan jople'n yi wi'wtz.

⁷ Poro yi cawune'nu' te'j, lajke'l nin ma'j tanc'ul tib.
⁸ Ja xon wi'ak wutz. Ja xon tulak joco'j.

Nin ja opon le ama'l yi bixba'nt tanu'.
⁹ Ja bixe' cyen e'chk mojomil tanu', bantz qui saje'n kojxuj junt tir tan jople'n
yi cojibil.

¹⁰ Ilu' nuc'ul cyen tetz yi e'chk ne'ë a' yi na xon lakak siwun.
Nin ilu' nuc'ul cyen tetz yi e'chk tzanla' yi na xon xo'lak wutz,

¹¹ yi na xcon tetz quic'a' yi e' smaron txuc.
Nin ya'stzun na icy'san yi saktzi' scye'j yi e' smaron chej.

¹² Nin stzi'ak yi e'chk tzanla'a'tz ya'stzun na ch'uye't yi e'chk lmak tze' tanu'.
Nin ya'stzun na jale't cyal yi e' ch'u'l.
Nin ya'stzun na cyak'wit chik'ajsbil teru'.

¹³ Ncha'tz ilu' na k'a'jan e'chk ju' wutz tan yi a'bal yi na saj tanu' jalen tcyaj'
kale najle'tu'.
Nin tan yi a'bala'tz na txa'xax cyakil wuxtx'otx'.

¹⁴ Ilu' na ch'uysan e'chk ch'im tetz chiwa' yi e' txuc.
Nin ilu' na ch'uysan cyakil jilwutz cyujul wunak yi na xcon tetz chiwa',

¹⁵ yi ixi'n, yi na ak'on chiwalor, nin yi ta'al uva yi na ak'on tzatzin scyetz, nin
yi na xcye' tan litz'une'n mas chiwutz swutz yi aceitil oliw.

ⁱ 104:4 Heb 1:7.

- ¹⁶ Tan yi a'bal yi na tak' tzaju', na k'a'xij e'chk tze', yi e'chk cedro yi na ch'uy Líbano, yi ilu' nin awal tetz.
- ¹⁷ Ej nin te yi e'chk tze'a'tz, ya'stzun na bnixe't chisoc yi e' ne'ë ch'u'l.
Nin xo'lak k'ab e'chk lmak tzaj, ya'stzun na bnixe't chisoc yi e' cigueña.^j
- ¹⁸ Ej nin wi'ak e'chk ju' wutz, ya'stzun chinajbil e' smaron chiw.
Ej nin wutzak e'chk txakxla', ya'stzun kale na cyewit quib yi e' tal yac.
- ¹⁹ Ilu' bnlol tetz yi xaw tan tajle'n tajjal xaw tul jun yob.
Nin ilu' bnlol tetz yi k'ej, yi na el xtxum tetz yi mbi oril tan je'mule'n nin tan cwe'n.
- ²⁰ Ilu' txumul tetz yi lak'bal.
Nin ilu' txumul tetz yi tz'o'tz, yi na che'lisan tzaj yi e' smaron txuc tan joyle'n chiwa!.
- ²¹ Yi e' balum, na chiëch'in te yi na chijoy chiwa!.
Na chiëch'in tan c'uche'n chiwa' teru!.
- ²² Ma yi na je'ul k'ej na chipakxij junt tir lakak chisoc tan watl.
- ²³ Ma yi e' wunak, ya'stzun na che'l tzaj cyetz tan ak'un wi cojbil.
Na chak'uj jalen yi na cu' k'ej.
- ²⁴ Wi'nin e'chk takle'n yi ja bnix tanu' Ta!.
Chin tz'aknak cu'n ntuleju' tircu'n.
Nojnak yi wuxtx'otx' tan e'chk takle'n balaj yi ja bnix tanu'.
- ²⁵ Ncha'tz ilu' bnlol tetz yi mar yi chin xe' nin.
Ya'stzun najlche't jun c'oloj jilwutz txuc.
At lmak, nin at co'chok xe' yi mara'tz.
- ²⁶ Cho'n na chixon e'chk lmak barc tibaj.
Nin cho'n najlij yi jun chin wutzile'n txuc tul yi na bi'aj Leviatán, yi sa'chbil tu'wu' tane'n.
- ²⁷ Ilu' ak'ol chiwa' cyakil yi e' txuca'tz.
Ch'iwa'n tu' na chiban cye'tz.
- ²⁸ Na yi na tak'u!, ntin bajse'n na chiban cyetz.
Nin na noj cu'n chic'u!.
- ²⁹ Ma kol quil tz'ocu' il scye'j, na oc xya'yil chiwi!.
Nin ko quil tak'u' chixew,
  ëchiquimok, nin chocopon junt tir tetz xk'ol.
- ³⁰ Poro ilu' ak'ol tetz chixew, na ilu' bnlol cyetz.
Cha'stzun te na puc'un chiwutz.
Nin na yub junt tir yi cojbilu'.
- ³¹ Yi teru' k'eju' quil sotz tera'tz.
Nin na tzatzinu' te cyakil yi bnixnak tanu'.
- ³² Yi na xmay tzaju', quenin na yucan yi wuxtx'otx'!
Yi na mac quenu' yi e'chk wutz, na je' pok' sib scye'j.
- ³³ Jalen pe'k yi itz'ine't, swak'e! ink'ajsbil tetz Wajcaw yi inRyosil.
- ³⁴ Na klo' waj yil tzatzin i' te intxumu'n.
Na ntin cu'n te i' na jale't tzatzin wa'n.
- ³⁵ Lok chisotz yi e' juchul il yi ate' wi munt.

^j 104:17 "Cigueña", i'tz jun txuc sak te'j, yi mas nim swutz jun mam kol, nin ba'n na xicy'in.

Che'lk cu'n yi e' mal naka'tz swutz.
 Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj tetz cu'n kalma!.
 Kak'e' bin kak'ajsbil tetz. iAleluya!^k

Salmo 105

Yi banl Kataj Ryos squibaj yi e' xonl Israel
(1Cr 16:7-22)

- ¹ Katyoõink tetz Kataj. Katxole' yi tetz bi!.
 Katxole' scyetz cyakil wunak yi e'chk takle'n balaj yi na ban.
- ² Kabitzink tan tak'le'n k'ej i!.
 Katxole' yi e'chk milawr yi bnix ta'n.
- ³ Ba'n kocsaj kib nim tan tu' yi ato' tcwent i!.
 Katzatzink bin yi o' yi k'uklij kac'u'l te'j.
- ⁴ Kajake' ñch'eybil ketz tetz na at tetz porer.
 Kajake' ñch'eybil ketz tetz cyakil nin tiemp.
- ⁵ Ulk tx'akx tkac'u'l, yi e'chk milawr yi bnixnak ta'n, tu cyakil yi e'chk ca'wl
 yi talnak i!.
- ⁶ Ulk tx'akx tkac'u'l te'j, yi o', yi o' xonl k'ajtzun Abraham, yi ñchakum Ryos,
 yi o' xonl Jacow, yi jun yi je'nak xtxa'ol i!.
- ⁷ Na i' yi Kataj, i' kaRyosil, nin na cawun bene'n tzi'n wi munt.
- ⁸ Poro yi i' tetz, quil tz'el yi yol i' te c'u'l yi suknak tetz Abraham.
 Mpe nink chicy' jun mil wekl wunak, ilenin tz'elepon k'ab i' te yi jun yola'tz.
- ⁹ Iñnin nachij yi yola'tz ta'n yi suknak tetz Abraham,' na ite'n nin yola'tz
 talnak tetz Isaac.
- ¹⁰ Ncha'tz ite'n nin yola'tz talnak tetz Jacow, tan chixome'n yi e' xonl Israel te'j.
 Na ja bixe' yi jun trata'tz ta'n tetz ben k'ej ben sak.
- ¹¹ Na je yol i'e'j:
 "Swak'e' yi e'chk ama'l cwent Canaán tzitetz.
 Ya'stzun yi herens swak'e' tzitetz," stzun Ryos bantz.
- ¹² Te yi tiempa'tz, qui'c mas chixone'n yi e' kamam kate!, nin e' cu'n awer nak
 ban.
- ¹³ Na ja cha'tij coboxintzi' k'ej tulak e'chk ama'l nin tulak e'chk nación.
- ¹⁴ Poro quinin tak' Ryos ama'l scyetz chicontr tan cyoque'n tan chibuchle'n, ma
 na nin oc i' tan makle'n chiwutz yi e' rey yi taw yi e'chk ama'la'tz.
- ¹⁵ Na je yol i'e'j:
 "Qui'c tzitaj quen scyetz yi e' wetz intanum yi txa'ij che't wa'n. Nin qui'c
 tzitaj quen tan chibuchle'n yi e' wetz elsanl intzi!," stzun Ryos bantz.
- ¹⁶ Cu' jun chin we'j le cyetz chi'ama'la'tz tan Kataj. Qui't ntak! i' chiwa!.
- ¹⁷ Poro te yi ntaxk ul yi we'ja'tz ñchiwutz yi e' kamam kate!, nsken bajx pon
 ñep ta'n jalen Egipto.
 Na cho'n bene'n c'ayi'n ñep scyetz aj Egipto, tetz jun esclaw.

^k 104:35 "iAleluya!" Jun yol e' hebrei yi na elepont iKak'e' kak'ajsbil tetz Kataj Ryos! Sal 105:45;
 106:48; Ap 19:1, 3,4, 6. ^l 105:9 Gn 12:7; 7:8.

- ¹⁸ Lo'on yi tkan i' tan c'albe'n tetz tan caren, nin oc jopij i' xetze'.
- ¹⁹ Nin oc Kataj tan pile'n jalén cu'n yi tele'n cu'n te yi yol yi sken tal Ḫep scyetz yi e' taj xtxu', scyuch' yi e' stzicy.
- ²⁰ Poro yi rey yi na cawun te yi tiempa'tz le ama'l Egipto nin tak' ama'l tetz Ḫep tan tele'n liwr.
- ²¹ Nin oc i'-tz tetz jun martoma' tan q'uicy'le'n cyakil yi at tu yi rey.
- ²² Nin oc i' tan tak'le'n cyajtza'kl yi e' mas ajcaw nin tijlc'u'lal yi ate' tan cawu'n jak' ca'wl yi rey.
- ²³ Cyopone'n tzun kamam Israel, yi na a'lchij Jacow tetz, le ama'l Egipto.
Cho'n tzun chinajewe'ntz chi awer nak le jun ama'l'a'tz, yi ncha'tz na bi'aj Cam.
- ²⁴ Poro ja je' puc'sal Ryos chiwutz. Nin mast cunin chichamil bantz ḫchiwutz yi e' aj Egiptoja'tz.
- ²⁵ Nintzun tak' Ryos ama'l scyetz yi e' aj Egiptoja'tz tan contri'n scye'j.
Nin e' octz tan chisuble'n klo' yi e' ḫchakum Ryos.
- ²⁶ Cha'stzun te je'n xtxa'ol Ryos Moisés tu Aarón tetz ḫchakum i' tan chibene'n tan cyelse'n tzaj yi e' tetz tanum le ama'l Egipto.
- ²⁷ Bnix wi'nin e'chk milawr tetz Ryos cya'n le ama'l'a'tz yi na bi'aj Cam, nin ncha'tz le ama'l tz'inunin tu'.
- ²⁸ Na, oc tz'o'tz tan Ryos swutz k'ej.
Nin tz'o'tz nin tunin bantz bene'n tzi'n.
Poro yi e' aj Egipto quinin nquibit yi yol Ryos.
- ²⁹ Nin oc cyakil a' ta'n tetz chich', nin cyakil yi cay yi ate', e' baj quim.
- ³⁰ Ej nin je' puc'sal chiwutz yi e' wo' tul cyakil ama'l.
Ncha'tz e' baj ocpón xe ca'l yi rey.
- ³¹ Jilone'n tzun Ryos junt tir, nintzun e' saj jun c'oloj usil wac̄ scyuch' e' ne'x us ta'n.
Nin e' ben lo'on bene'n tzi'n Egipto.
- ³² Nin tetz xel a'bal, ja saj jun chin wutzile'n c'ub a'bal ta'n, yi cy'a'n k'ak' ta'n, bene'n tzi'n Egipto.
- ³³ Nin tircu'n lo'one'n e'chk wi' uva tu wi' ib̄ yi awij cya'n, tu cyakil e'chk tze' yi at Egipto.
- ³⁴ Jilone'n tzun Ryos junt tir, nin e' saj jun c'oloj sac' tan bajse'n yi cyujul.
Quinin ajlbe'n tetz yi jun c'oloj sac'a'tz.
- ³⁵ Tircu'n baje'n yi e'chk ujul cya'n yi at wi'ak cojbil nin qui'c nin jun xtze' ban cyentz cya'n.
- ³⁶ Ncha'tz tircu'n chiquime'n yi e' bajx chicy'ajl yi e' aj Egipto ta'n.
- ³⁷ Cyele'n tzaj tzuntz tan Ryos le jun ama'l'a'tz.
Cy'a'n jun c'oloj oro tu sakal cyak'un.
Nin qui'c nin jun yabi'x ḫchixo'l.
- ³⁸ Wi'nin chitzatzine'n yi e' aj Egipto yi cyele'n tzaj, na wi'nin chixobe'n scyetz.
- ³⁹ Ja tak' Ryos jun boc'oj sbak' tan bajxe'n cu'n ḫchiwutz, nin jun boc'oj k'ak'
tan chitxeke'n lak'bal.
- ⁴⁰ Ja chijak chiwa' tetz, nin ja tak' i' tz'ichin scyetz.
Ja noj chic'u'l tan yi waj yi cho'n saje'n tcyaj'.
- ⁴¹ Ja pax yi wutz c'ub ta'n, nin ja el tzaj a'.

- Nin ja xon yi a'a'tz le ama'l tz'inunin tu', chi jun wutzile'n tzanla!.
- ⁴² Na, nin ul tx'akx tc'u'l yi yol i' yi suknak tetz Abraham yi ñchakum, jun yol yi chin xan nin, yi qui'c rmeril tan qui tele'n cu'n te'j.
- ⁴³ Ya'lstzun tulej Ryos yi tele'n tzaj tcy'al yi e' tetz tanum yi txa'ij che' ta'n. Nternin na chiñch'in tan yi tzatzin yi ate' cu'nt yi cyele'n tzaj.
- ⁴⁴ Nin ja tak' i' chi'amal yi e' mas wunak scyetz, tuml cyakil yi chime'bi'l yi at scyuch!.
- ⁴⁵ Ya'lstzun banak i', bantz chixome'n te yi tetz ca'wl tu yi tetz tajbil. Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj Ryos. iAleluya!

Salmo 106

Chin pajol ca'wl nin yi e' xonl Israel

- ¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw.
Katyoxink tetz Kajcaw, na chumbalaj nin i'.
Quinin bajsbe'n tetz yi banl talma' i'.
- ² Cya'll jun yi nink xcye' tan talche'n cyakil yi e'chk takle'n balaj yi bnixnak ta'n.
Cya'll jun yi nink xcye' tan tyoxi'n tetz te cyakil yi banak i'.
- ³ Ba'n cyeri e' yi na chibana'n yi balaj, nin yi na chibana yi e'chk takle'n yi jicyuch te'j.
- ⁴ Nink nu'l tx'akx tc'u'l'u' yil tz'ocu' tan banle'n ba'n te yi tanumu!.
Lok nu'l tx'akx tc'u'l'u' yil tz'ul tzaju' tan chicolpe'n.
- ⁵ Ink jun te yi banlu' yi stak'e'u' scyetz yi e' txa'ij che't tanu'.
Lok chintzatzin ñchixoi'.
Lok jal ink'ej ñchixoi'.
- ⁶ O' len juchul il swutzu' chi banake' yi e' kamam kate'. Qui'c mu'ë tal kaxac.
Qui'c jun e'chk takle'n balaj yi ja bnix ka'n.
- ⁷ Ncha'tz banake' e' kamam kate' le amal Egipto.
Quinin cyek ñchi' yi e'chk milawr yi bnix tanu'.
Ja el te chic'u'l yi banlu' yi nñchaju' scyetz.
Nin yi cyopone'n tzi Cyak Mar ja cho'c tan contri'n te e'chk ca'wlu'.
- ⁸ Ma yi ilu' teru' Ta', ilenin ja chicalx tanu'.
Ja ñchaju' yi poreru' scyetz bantz jale'n k'eju'.
- ⁹ Na ja cu' cabsalu' yi Cyak Mar.
Nin yi skeje'n, ja chicy' tzaj yi e' teru' tanumu' tc'u'l. Chin skej nin ban yi jun be'a'tz tanu'.
- ¹⁰ Ya'lstzun ntuleju' tan chicolche'n ñchik'ab yi e' chicontr yi wi'nin ñchi'che'n chic'u'l scye'j.
- ¹¹ Nin yi chicontra'tz tircu'n chiquime'n xe a'.
Qui'c nin jun nclax cyen.
- ¹² Yi quiol yi xtxolbile'j ja cyocsaj yi yolu' yi suki'nt tanu'.
Nin e' octz tan tak'le'n chik'ajsbil teru'.
- ¹³ Poro yi tele'n coboxt k'ej, ja el cyakil yi e'chk xtxolbila'tz te chic'u'l, nin quinin jal chipasens tan ñch'iwe'n yi txumijt cyen tanu' scye'j.

- ¹⁴ Ma na te yi ate' le ama'l tz'inunin tu', ja cho'c tan pile'nu', nin tan cawe'nu', tan bnolu' yi cyetz cyajbil.
- ¹⁵ Ilenin ja tak'u' yi cyetz cyajbil poro xomij chicaws te'j.
Na ja ul jun chin ya'bil ḥchiwutz yi nim e' nchiquim ta'n.
- ¹⁶ Ncha'tz yi chinajewe'n cobox k'ej le jun ama'l, ja chi'ch chic'u'l te Moisés tu Aarón, yi e' ḥchakumu', yi xansa'n che't tanu'.
- ¹⁷ Nin tan paj yi quila'tz ja chiquim, na ja cu' c'abx yi wuxtx'otx' nin ja chiben tc'u'l.
Itz'enle'n nchiben tc'u'l. Ja chiquim cyakil yi e' tu Datán, scyuch' yi jun txob tu Abiram.
- ¹⁸ Na ja oc chik'a'kl chicyakil cu'n.
Tircu'n yi e' juchul ila'tz chiquime'n.
- ¹⁹ Ncha'tz yi cyopone'n swutz yi wi'wtz Horeb, e' octz tan banle'n jun teblal jun ne'ḥ wacḥ, yi oro cu'n. Nin e' octz tan c'u'laje'n.
- ²⁰ Ja je' chitx'exul yi chiRyosil yi wi'nin k'ej, nin e' oc tan c'u'laje'n teblal jun ne'ḥ wacḥ, jun tu' txuc yi na baj ch'im ta'n.
- ²¹ El te chic'u'l yi chiRyosil yi colpinl cyetz.
Wech na bnixnak wi'nin e'chk milawr ta'n le ama'l cwent Egipto,
- ²² le ama'l Cam, nin stzi' yi Cyak Mar kale mbnixe't wi'nin e'chk takle'n yi chin xo'wbil nin.
- ²³ Yi bnixe'n e'chk takle'na'tz, ja klo' oc Ryos tan chisotzaje'n chicyakil cu'n, ma na nin oc Moisés ḥchixo'l tu Ryos tan qui chiquime'n. Yi jun Moisésa'tz txa'ijt i' tan Ryos.
Nin ja xcye' i' tan mayse'n c'u'l Ryos, bantz qui toque'n tan chixite'n cu'n.
- ²⁴ Ncha'tz yi ticy'e'n cobox k'ej e' opontz tzi mojom yi balaj ama'll yi suki'nt tan Ryos scyetz.
Poro ni'cu'n yi qui'c xac le chiwutz cyetz na quinin k'uklij chic'u'l yi at Ryos tan quich'eye'n.
- ²⁵ Na e' oc tan yolche'n Kataj Ryos xe'ak chinajbil, nin quinin e' oc c'ulutxum jak' ca'wl i'.
- ²⁶ Cha'stzun te je'n tk'ol i' yi k'ab nin tal:
"Jun cu'n ḥchiquimok yi e'a'tz wa'n le ama'l tz'inunin tu'.
- ²⁷ Ncha'tz ḥchibne' yi e' chinitxajil, nin at e' yi chelepon inxitul ḥchixo'l yi e' mas nación yi qui'c cyetz chiryosil."
- ²⁸ Ncha'tz cyak' quib tk'ab chiryosil wunak yi na bi'aj Baal-peor. Nin baj ḥchi'bel yi chitx'ixwatz yi e' mas wunak yi na cyoy scyetz chiryosil yi banij cuntu' tane'n.
- ²⁹ Tan yi cyajtza'kl e' oc tan tak'le'n chi'ch c'u'lal tetz Ryos. Cha'stzun te bene'n lo'on jun chin ya'bil ḥchixo'l.
- ³⁰ Poro yi yaj yi na bi'aj Finees nin bentz tan biyle'n jun scyeri e' juchul ila'tz.
Cha'stzun te tanewe'n te yi jun ya'bila'tz yi nsken ben lo'on ḥchixo'l.
- ³¹ Qui'c tzun til Finees ban swutz Ryos tan yi xtxolbil yi ban i'. Cha'stzun te tk'ol Ryos yi banl tibaj scyuch' yi e' tetz xonl tetz ben k'ej ben sak.^m
- ³² Ncha'tz e' octz tan xuxe'n Ryos tan saje'n colpuj wi' scye'j le ama'l Meriba kale eltzit a' wutz c'ub tan Ryos. Nin tan chipaj, juchul Moisés til.

^m 106:28-31 Nm 25:1-13.

- ³³ Na ja saj jun chi'ch c'u'lal te'j nin quinin tz'icy' tetz yi el tzaj cobox yol yi quinin tzatzin Ryos te'j.
- ³⁴ Ncha'tz quinin e' octz tan chisotzaje'n yi e' wunak yi talnak Ryos yi tajwe'n tan chisotzaje'n.
- ³⁵ Ma na nin cyok'bej quib scyuch' yi e' yi apart chiryo sil nin ja chixom te cyetz chicstumbr.
- ³⁶ Na ja cho'c tan c'u'laje'n chiryo sil yi e' mal naka'tz. Cha'stzun te e' cu' xitul Ryos.
- ³⁷ Na nin e' baj oc tan toye'n chinitxajil tetz chitx'ixwatz ñchiwutz yi e' demonio yi e' ñchakum Bayba'n.
- ³⁸ El chiëch'el yi e' yi qui'c quil. Na, el chiëch'el yi chinitxajil, nin e' octz tan toye'n scyetz chiryo sil yi e' aj Canaán. Nin tan yi chich' yi el kojxuj ja jal til yi wuxtx'otx'.
- ³⁹ Nin tan cyakil e'chk takle'n cachi' yi nchiban, ja chijuch quil. Na ja cho'c tan jople'n wutz Kataj Ryos, na ja cyok'bej quib tu junt chiryo sil apart.
- ⁴⁰ Saje'n tzun colp wi' Ryos scye'j nin tal i!:
“Qui'c wocle'n scye'j yi e' wunaka'tze'j.”
- ⁴¹⁻⁴² Ja tzun tak' i! ama'l scyetz tan chibene'n pres ñchik'ab yi e' awer nak.
Ja cho'c jak' chica'wl yi e' chicontr nin ja chibuchlij cya'n. Junawes me'l chitx'ix.
- ⁴³ Wi'nin tir oc Ryos tan chicolche'n.
Ma yi e' cyetz quinin chixom te tajbil i!.
Ma na mast cunin nchiban yi cyetz cyajbil.
- ⁴⁴ Poro ilenin el k'ajab Ryos scye'j, na nin til i! yi chin q'uixc'uj nin ate' cu'nt.
Nin ja tbit i! yi chitz'i chikul yi na chok' swutz i!.
- ⁴⁵ Na nin ul tx'akx yi yol i! yi suknak scyetz.
Cha'stzun te je'n xtx'ixpul i! yi tajtza'kl, na wi'nin banl talma' i!.
- ⁴⁶ Na nicy' nin yi chicontr yi e' xonl Israela'tz el chik'ajab scye'j.
- ⁴⁷ Kajcaw, ilu' kaRyosil ko' cole'u!.
Ko' jutz'e'u' ñchixoi'l yi e' mas nación, bantz kak'ol kak'ajs bil teru!, na chin xan nin yi bi'u!.
Ko' jutz'e'u' ñchixoi'l yi e' mas nación, bantz tetz cu'n kalma' yil kak' kak'ajs bil teru!.
- ⁴⁸ Kak'e' bin kak'ajs bil tetz Kajcaw yi kaRyosil yi o' xonl Israel.
Kak'e' kak'ajs bil tetz i! sbne' opon tunintz.
Lok kal len cyakil o!: “Ya'tzk sbantz.”
Kak'e' kak'ajs bil tetz Kajcaw. iAleluya!

TO'I'N WEKL TE E'CHK SALMO

107:1—150:6

Salmo 107

Wi'nin banl talma' Kajcaw

¹ Katyoñink tetz Kajcaw, na chumbalaj nin i!.

- Nin quinin bajsbe'n tetz yi banl talma' i!.
- ² Ba'n kak' kak'ajsbil tetz cyakil o' yi ja kaclax ta'n, yi o' yi ja kaclax ñchik'ab yi e' kacontr.
- ³ Na ja ko' cu' jutz'il. Ja ke'l tzaj tcy'al tulak e'chk nación yi ate' je'n tzi'n tu cwe'n tzi'n nin yi ate' tele'n tzi'n tu toque'n tzi'n.
- ⁴ Tx'akxnako' tulak e'chk ama'l tz'inunin tu', qui't njal tkanil kabe' ka'n tan kopone'n tnum.
- ⁵ Ja katij we'j tu saktzi'. Txant nin qui nkaquim.
- ⁶ Poro te yi ato' tul sotzaj c'u'lala'tz nintzun cu' kawutz tetz Kajcaw, nin ja ke'l liwr ta'n tk'ab yi jun q'uixc'uja'tz.
- ⁷ Nin ja ñchaj i' jun balaj be' sketz tan kopone'n le ama'l kalel ka'te't.
- ⁸ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw, na wi'nin banl talma' i!. Na na el k'ajab i' ske'j.
- ⁹ Na ja tak! i' kuc'a' yi nkaquim tan saktzi!. Nin ja tak! i' kawa' yi nkaquim tan we'j.
- ¹⁰ Ja kaxom nim tiemp tul tz'o'tz wutzel. Ja kabisun na c'alijcho' tul caren tane'n.
- ¹¹ Ya'stzun nkaban tan paj yi nkapaj yi ca'wl yi wi'tz Ajcaw. Quinin nkaxom te yi tetz tajbil.
- ¹² Ja tak! i' ama'l tan katijol wi'nin q'uixc'uj. Ja katij q'uixbel e'chk ak'un. Ja kacu', nin cya'l mmo'c il tan kuch'eye'n.
- ¹³ Poro te yi ato' tc'u'l e'chk sotzaj c'u'lala'tz nintzun cu' kawutz tetz Kajcaw. Nin ja ke'l liwr ta'n tk'ab yi jun q'uixc'uja'tz.
- ¹⁴ Ja ke'l tzaj ta'n tul yi jun tz'o'tz wutzila'tz. Nin ja ke'l liwr ta'n tk'ab e'chk carena'tz.
- ¹⁵ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw, na wi'nin banl talma' i' nin na el k'ajab i' ske'j.
- ¹⁶ Je' jakul i' yi e'chk puert yi brons cu'n. Puch'ij cunin saje'n e'chk puerta'tz yi ch'ich' cu'n.
- ¹⁷ At e' yi ja chitij wi'nin q'uixc'uj, nin e' len cu'n yabi'x tan paj yi quil yi nchijuch, na qui nin pujx cya'n yi mbi nchiban.
- ¹⁸ Qui't na tak! nin tib chiwa' tan paj mu'xt nin qui nchiquim.
- ¹⁹ Poro te yi ate' tul e'chk sotzaj c'u'lala'tz, nintzun cu' chiwutz tetz Kajcaw. Nin ja che'l liwr ta'n, tk'ab yi jun q'uixc'uja'tz.
- ²⁰ Nin yi cawune'n i!, ja ul yos scyuch!. Qui't tzun nchiquimtz.
- ²¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw. Na wi'nin banl talma' i!, na na el k'ajab i' ske'j.
- ²² Koye' bin katx'ixwatz tetz i' tan katyo'xl yi banl talma', nin ba'n katxol yi e'chk takle'n balaj yi na ban i!.
- ²³ Ncha'tz e' ban yi e' aj c'ayinl scyuch' yi e' yocol yi ilenin na chixon wi mar tu cyetz chibarc.
- ²⁴ Te yi na chixon wi mar, na quil yi e'chk takle'n balaj yi bnixnak tan Kajcaw.
- ²⁵ Poro yi cawune'n Kajcaw nin saj jun chin wutzile'n cyek'ek' tan ñchek'e'n yi mar.
- ²⁶ Nin yi pak'bil yi mara'tz opone'n cu'n jalen xe cya'j, nin opone'n cu'n jalen xe mar. Ma yi e' aj pyaja'tz wi'nin tzun chixobe'ntz tan paj.
- ²⁷ Wi'nin chilucnewe'n tan xo'w. I cu'n cyuch' kbarel tane'n. Qui'c chixac tu yi cyetz cyajtza'kl yi na a'w cya'n.
- ²⁸ Poro te yi ate' tul e'chk sotzaj c'u'lala'tz nintzun cu' chiwutz tetz Kajcaw. Nin ja che'l liwr tk'ab yi jun sotzaj c'u'lala'tz.

- ²⁹ Nintzun tane' yi cyek'ek'a'tz ta'n. Ncha'tz ban yi pak'bil mar, numewe'n nin ban cyakil.
- ³⁰ Yi quilol yi aj pyaja'tz yi numewe'n tircu'n, kalena's tzun chitzatzine'n, nin e' opontz tan Ryos le ama'l kale atit cyopombil.
- ³¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw, na wi'nin banl talma' i!, nin na el k'ajab i' ske'j.
- ³² Tajwe'n kak' k'ej i' yi na kamol cu'n kib kacyakil cu'n. Ncha'tz e'u' wi' banl wi' tetz nnum, cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz.
- ³³ Yi Kajcaw ba'n na jal tzanla' ta'n tu e'chk cwa' le e'chk ama'l tz'inunin tu' nin le e'chk ama'l yi skajwutz.
- ³⁴ Ma yi e'chk cojibil yi na tak' ujul qui't na tak' balaj cosech tan paj yi quil yi e' wunak yi najche' swutz.
- ³⁵ Ma yi e'chk ama'l tz'inunin tu', na oc ta'n tetz lawun. Nin yi skajwutz na oc ta'n tetz sija'bil.
- ³⁶ Cho'n tzun na chinajan yi e' yi at tajwe'n scyetz. Cho'n tzun na bnix chitnumil tul e'chk ama'la'tz.
- ³⁷ Na cyawaj ujul swutz e'chk ama'la'tz. Na cyawaj e'chk uva, nin na je' balaj cosech cya'n swutz.
- ³⁸ Ryos na ak'on banl tibaj. I' na puc'san wutz yi cyawun yi awna'n che' cya'n.
- ³⁹ Ma yi ko na chiquim jujun cyak'un yi e' yi na chitzan tan chibuchle'n, nin ko na cutzaj tajjal chixone'n tan paj yi e' yi na chitzan tan tak'le'n bis o'kl scyetz,
- ⁴⁰ na oc Ryos tan chicawse'n yi e' buchul cyetz. Æchitx'akxok cyera'tz tu chibe'. Tu chipa'ca'p tlentu' tbe'.
- ⁴¹ Na oc Kajcaw tan quich'eye'n, nin tan chimayse'n yi e' yi na chibisun. Na ch'uy tajjal xone'n yi chinajal chi na ban jun k'u'j cneru' yi na puc'un chiwutz.
- ⁴² Yi na quil yi e' balaj wunak yi xtxobile'j na chitzatzin te'j. Ma yi e' mal nak qui'c jun yol na cyal cyera'tz.
- ⁴³ Yi e' yi at cyajtza'kl, tajwe'n cho'c tan xtxumle'n yi e'chk xtxolbila'tz. Nin tajwe'n tan tele'n chitxum tetz yi banl talma' Kajcaw.

Salmo 108

List wutane'n tan tak'le'n ink'ajsbil tetz Wajcaw
(Sal 57:7-11; 60:5-12)

- ¹ Wajcaw, ilu' inRyosil.
List wutane'n tan tak'le'n ink'ajsbil teru'.
List tane'n walma' tan tak'le'n k'eju'.
Swak'e' ink'ajsbil teru'.
- ² Tetz cu'n walma' swak'e' ink'ajsbil teru' cyakil jalchan. Xconk e'chk kbetz tan tak'le'n k'eju' chi tane'n arpa tu salterio.
- ³ Tzimbitzij e'chk bitz swutzu' tan tak'le'n k'eju' Wajcaw æchiwutz cu'n cyakil wunak. Qui'c na ban alchok jilwutz wunakil.
- ⁴ Na yi ilu' teru' Wajcaw wi'nin xtxaxl talma'u' skibaj, na icy'nak cu'n swutz yi tcya'j. Ba'n k'uke' kac'u'l te'ju' na na el k'abu' te yolu!"

ⁿ 108:4 Sal 36:5.

- ⁵ Ma jalu' ilu' inRyosil yi ilu' teru' wi'nin poreru'. Na ilu' na cawunu' tibaj cyakil e'chk takle'n yi at bene'n tzi'n tcyaj'. Nin yi banlu' at bene'n tzi'n wi munt.
- ⁶ Ma jalu' bin tbite'u' yi na cu' kawutz teru'!
Sajku' tan kuch'eye'n tan yi teru' poreru'.
Che' cole'u' yi e' yi na pek'u' scye'j.
- ⁷ Na je bin yolu'e'l Wajcaw, yi talnaku':
“Tetz cu'n walma' yil no'c tan jatxle'n cu'n yi ama'l Siquem scyetz yi e'
intanum.
Ncha'tz lwulej yi ñk'ajlaj Sucot.
- ⁸ Ncha'tz cyakil yi ama'l cwent Galaad tu Manasés, na wetz cu'n tircu'n.
Ma yi ama'l tetz Efraín, ni'cu'n tane'n te'tz chi tane'n jun casco te inwi'.
Ma yi chi'ama'l yi e' aj Judá, cho'n tane'n te'tz chi tane'n jun tx'amij yi
tz'amij wa'n.
- ⁹ Ma chi'ama'l yi aj Moab, ya'stzun yi ama'l kale na chintx'ajone't, kale na
intx'aj wit ink'ab.
Ma yi chi'ama'l yi e' aj Edom, colbil tu' inxajab tera'tz.
Ma yi e' filistey, chinñch'ink yil chinxcye' scye'j.”
- ¹⁰ Ma jalu' Wajcaw, ñna' scyetz jun yi sbajxok skawutz tan kaxcyewe'n scye'j yi
e' kacontr yi ate' tul jun tnum yi at chin tapij solte'j?
ñNa' scyetz jun yi sbajxok skawutz tan kopone'n tan oyintzi' scye'j e' aj
Edom?
- ¹¹ Cya'l bina'tz, na ja ko' cyaj cyen tilolu'.
Qui't na xomu' ske'j yi na kel' tan oyintzi'.
- ¹² Poro Ta', ñqui pe' tz'el k'ajabu' ske'j?
Ko' ñch'eyaju' ñchik'ab yi e' kacontr.
Na yi o' ketz qui'c nin ketz kaxac.
- ¹³ Poro yi nink xomu' ske'j, jun cu'n skaxcyek scye'j yi e' kacontr, na ilu'
tz'ocoponu' tan chixite'n cu'n chicyakil cu'n.

Salmo 109

Yi jakol Luwy chicaws yi e' contr i' swutz yi wi'tz pujul xtisya'

- ¹ Ilu' inRyosil, tbite'u' yi intzi' inkul, qui'k tew tibu' tzinwutz.
- ² Na yi e' la'j scyuch' yi e' mal nak na chitzan tan inyolche'n. Nin la'jil cu'n na
chitzan tan xtxumle'n cu'n swe'j.
- ³ Ja wi't chimbaj chisutil, nin na chitzan tan injisle'n.
Qui'c wetz wil, poro na cyaj cho'c tan imbiyle'n.
- ⁴ Yi na inchaj yi lok' ib scyetz, oyintzi' chint na chiban swe'j.
Poro yi in wetz, jalt nin c'uche'n ñch'eybil wetz na imban teru'!
- ⁵ Ej nin yi na imban jun ba'n scyetz, contr chint na chiban swe'j. Nin yi na
inchaj yi lok' ib scyetz, chi'che'n chint na ban chic'u'l swe'j.
- ⁶ Cha'stzun te lok cho'c swutz jun pujul xtisya' yi chin mal nin i!. Lok tal yi
cyetz chiyolol tan tak'le'n mas quil.
- ⁷ Lok tal yi jun pujul xtisya'a'tz yi e' aj paj. Lok xcon ite'n nin chiyol tan
lajluchaxe'n yi e' aj paj.

- ⁸ Lok chiquim chan, nin apartk cambij te yi chime'bi'l.
- ⁹ Nink chicyaj chinitxa' tetz me'ba!. Nink chicyaj quixkel tetz xma'lca'nil.
- ¹⁰ Nink che'l yab yi chinitxa' tan rmosumi'n. Nink che'l laju'n xe tal chipach yi pentlen tu' at.
- ¹¹ Nink cambaj yi ak'ol c'mo'n cyakil chime'bi'l.
Lok chicy'aj nin yi e' awer nak cyakil e'chk takle'n yi at scyuch!.
- ¹² Nin cya'l nin junk tz'el k'ajab scye'j, nka scye'j chinitxa' yil chicyaj me'ba!.
- ¹³ Nink chisotz cyakil yi chixonl. Nink che'l cu'n swutz chicyakil cu'n.
- ¹⁴ Ta!, lok tz'u'l tx'akx tc'u'l'u' yi quil yi chitaj chitxu!. Quil stzajscunu' yi quil yi chitxu!.
- ¹⁵ Nink tz'a'tij yi quil swutzu!, nin qui'tk na'wsij chibi' sbne' opon tunintz.
- ¹⁶ Yi e'a'tz qui'c jun tir yi jak el chik'ajab scye'j yi e' tal prow yi buchijche!. Ma na ja cho'c tan chibuchle'n mas nin tan chibiyle'n cu'n.
- ¹⁷ Yi cyetz cyajbil Ta!, i'tz tan chipo'tze'n yi e' balaj. Che' po'tzaj binu' yi e' cyetz. Quinin e' jak banl jun. Qui tzunk ltak'u' yi cyetz chibanl.
- ¹⁸ Nink che' jop cu'nul tul yi ilc'ol chi na jopx kawankil tan yi be'ch ketz. Nink tz'oc yi ñch'onal yi e'chk ilc'ola'tz le chiwankil nin le chibakil chi na oc lajp a' tu' aceit te bu'y.
- ¹⁹ Nink chijopx tan yi ilc'ol chi na jopx chiwankil tan yi be'ch cyetz. Nin nink tz'oc tan chipach'e'n cu'n chi na ban jun sinch.
- ²⁰ Ya'lstzun tulej Wajcaw yi e' contra'tz yi na chitzan tan inyolche'n.
- ²¹ Ma yi ilu' teru! Wajcaw chin q'uiicy'lej binu', bantz jale'n yi teru' k'eju!. Chin cole'u' tan yi banl talma'u!.
- ²² Na qui'ct mu'ñ inxac nin chin buchijchin nin. Nin chin ch'on nin yi walma'.
- ²³ Tzan wele'n cu'n swutz chi na xit tib jun muj.
Tzan imben'e'n tan cyek'ek' chi na bajij te jun tal prow sac' yi na ben tan cyek'ek'.
- ²⁴ Ej nin na num wukan tan paj yi qui't na chinwan. Qui'ct inc'atzaj tan paj yi qui'ct inwa!.
- ²⁵ In tlentunin chitze'lbe'tz wunak jalu!. Na yi na quil inwutz tze'e'n tu' na chiban swe'j.
- ²⁶ Chin ñch'eyaj binu' Wajcaw. Na ilu' inRyosil.
Chin colpe'u' tan banl talma'u!.
- ²⁷ Nink tz'el chitxum yi e' contra'tz yi i'tz ilu' yi nchincolon tan yi teru' ñchamilu'.
- ²⁸ Mpe nink cho'c tan incunse'n, qui'c na ban ko atu' tan wuch'eye'n.
Nink tz'el chitx'ix yil jal tzatzin tetz wetz.
- ²⁹ Lok jal jun chin tx'ixwe'n scyetz yi e' contra'tz.
Nink pujx cya'n yi chin tx'ixwil nin chiwutz.
- ³⁰ Ma jalu' swak'e' ink'ajsbil tetz Wajcaw tetz ben k'ej ben sak.
Swak'e' ink'ajsbil tetz, ñchiwutz cu'n jun c'oloj wunak.
- ³¹ Na i' chiyolol yi e' tal prow yi buchij che!
Nin na che' colpuj ñchik'ab yi e' yi na cyaj cho'c tan chibiyle'n.

Salmo 110

Stk'e' Ryos k'ej yi kareyil

- ¹ Yi wutzile'n Kataj Ryos, ja tal i' tetz Wajcaw: "C'olchen cu'n tzinxlaj, jalen cu'n yil cho'c yi e' acontr wa'n jak' awukan."^o
- ² Cho'n tz'ak'llok yi k'ej'u' tan cawu'n le trum Sión, nin mben lo'on yi ca'wlu' jalen yil cho'c cyakil yi e' contru' jak' tkanu'!
- ³ Nin yil xcy'e'u' te cyakil yi e' contru'a'tz, ḫchijatxe' quib yi e' tanumu' jak' ca'wlu'. Na chu'l nil cyakil yi e' xicy tan ḫch'eye'nu' te yi oyintzi!. Nin yil chu'l, jopxok cyakil yi e'chk ju'wtz yi at Sión cyak'un chi na ban yi k'ab che'w yi na ul skil.
- ⁴ Ej nin ncha'tz at jun yol yi suki'nt tan Kajcaw kaRyosil yi qui'c rmeril yi qui'k tz'el cu'n i' te'j, i'tz:
"Yi a᷑x awetz a᷑ pale' tetz ben k'ej ben sak, na ni'cu'n amunl chi yi munl Melquisedec."^p
- ⁵ Ma yi Kajcaw yi kaRyosil xomok tzawe'j tul oyintzi!. Nin yil saj colp wi' i' scye'j yi e' rey ḫche'llk cu'n ta'n swutz.
- ⁶ Stk'e' i' chicaws yi e'chk nación, nin chin tenaji'n nin ḫchibne' alma' ta'n. Nin ḫche' cambaje' i' cyakil yi rey yi ate' bene'n tzi'n wi munt.
- ⁷ Ej nin te yi na xon Kajcaw tul oyintzi'a'tz, sbajk yi tal a' ta'n yi na xon lakak e'chk siwun. Nin tan yi tal a'a'tz sjalokt walor i' tan chibiyle'n cu'n mas yi e' contra'tz.

Salmo 111

Kak'e' kak'ajsbil tetz Ryos tan yi e'chk takle'n balaj yi na ban

- ¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kataj Ryos.
Tetz cu'n walma' swak'e' ink'ajsbil tetz Kataj Ryos lakak e'chk chamo'n ib yi na bajij ḫchixo'l yi e' balaj wunak.
Tetz cu'n walma' swak'e' ink'ajsbil tetz ḫchiwutz cyakil wunak.
- ² Chumbalaj nin yi e'chk takle'n yi na bnix tan Kajcaw. Nin alchok scyetz yi na el talma' te'j na oc tan xtxumle'n.
- ³ Na yi e'chk takle'n yi na bnix tan Kajcaw, chumbalaj nin, nin chin elsbil alma' nin. Chumbalaj nin yi ca'wl i' nin quil sotz tetz ben k'ej ben sak.
- ⁴ Nin yi e'chk takle'na'tz qui'c rmeril yi nink tz'el te kac'u'l.
Na yi Kajcaw wi'nin xtxaxl talma' skibaj, nin wi'nin na ok' c'u'l ske'j.
- ⁵ Na na che' c'a'chaj yi e' yi na cyak' k'ej i'. Nin quinin na el te c'u'l yi yol yi suki'nt ta'n scyetz.
- ⁶ Ja lajluchax ḫchiwutz yi e' tetz tanum yi e'chk takle'n balaj yi mban. Na ja tak' i' yi chiluwar yi e' wunak yi qui'c na cyocsaj scyetz yi e' tetz tanum.
- ⁷ Nin qui'c til i' te yi e'chk takle'na'tz yi na ban. Ba'n k'uke' kac'u'l te yi tetz ca'wl.

^o110:1 Mt 22:44; Mc 12:36; Lc 20:42-43; Hch 2:34-35; 1Co 15:25. ^p110:4 Gn 14:18-20; Heb 5:6; 6:20; 7:17, 21.

⁸ Na quil tx'ixp tetz ben k'ej ben sak. Nin chin tz'aknak cunin, qui'c mu'ë jetx'il yi e'chk ca'wla'tz.

⁹ Ja che'l liwr yi e' tetz tanum ta'n, nin ja bixe' yi trat i' scyuch' tetz ben k'ej ben sak.

Na yi kaRyosil chin xan nin i'.

Nin wi'nin na ke'l yab te yi balajil i'.

¹⁰ Yi ajtza'kl yi mas balaj i'tz yil kak' k'ej Ryos. Na yi e' yi na cyak' k'ej Ryos, ya'stzun yi e' yi chin tz'aknak cu'n e' tu chitxumu'n.

Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kataj Ryos.

Salmo 112

Ba'n cyeri yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl

¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw yi kaRyosil.

Ba'n cyeri e' yi na cyak' k'ej Kajcaw, yi e' yi na chixom te yi tetz ca'wl.

² Na yi chixonl yi e' yi jicyuch te cyajtza'kl, sjalok cyetz chibarl swutz Ryos, nin tz'ak'lok chik'ej tzone'j wuxtx'otx'.

³ Nin yi e'a'tz yi jicyuch te cyajtza'kl, sjalok wi'nin chime'b'il, nin ilenin chocopon tan quich'eye'n yi e' yi at tajwe'n scyetz.

⁴ Nin te yi e'chk tiemp yi at tz'o'tz wutzil wi munt sjalok jun cyetz chitxekbil. Yi e' cyetz na el chik'ajab scye'j yi e' yi at tajwe'n scyetz. Nin wi'nin xtxaxl cyalma'.

⁵ Na yi e' balaj, tetz cu'n cyalma' na cyak' c'mo'n. Nin chin jicyuch nin cyajtza'kl te e'chk negos yi na chibar.

⁶ Cha'stzun te cya'l cunin na chicwe't tul il, nin ilenin sna'wsok cyetz chibi'a'tz.

⁷ Ej nin qui na chixob cyera'tz te e'chk takle'n yi sbajok ek ca'p na yi cyetz chitxumu'n cho'n ajlij te Kajcaw.

⁸ Chin quiw nin quitane'n, qui na chixob tetz jun, nin tze'e'n tu' na chibar scye'j e' chicontr.

⁹ Nin yi e' yi jicyuch te cyajtza'kla'tz, ilenin na cyak' xch'eybil cyetz yi e' tal a' rmosuminl. Nin qui'c nin mu'ë tal xtx'ixwilil chiwutz cyera'tz.

¹⁰ Poro yi e' mal naka'tz, wi'nin na chi'ch nin chic'u'l yi na quil nin chiwutz yi e' balaja'tz. Nin tan paj yi qui'c rmeril tan chixcyewe'n scye'j, na saj jun chin chi'ch c'u'lal tetz cyetz, na quil chicambaj yi cyajbil tan chipo'tze'n yi e' balaj.

Salmo 113

K'ajsbil tetz Kajcaw

¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw yi o' xchakum i'.

² Kak'e' k'ej yi tetz bi' jalu' nin sbne' opon tunintz.

³ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz yi e'u' yi ate'u' tele'n tzi'n nin toque'n tzi'n.

⁴ Na i' ajcaw tibaj cyakil e'chk nación.

- Chin wutzile'n nin yi tetz k'ej.
 Nin qui'c stzajsbil wi'!
⁵ Cya'l jun yi cho'n nink chi tane'n i!, na cho'n najlij i' jalen tzi'n tcyaj'.
⁶ Nin na c'o'e! tzaj i! tan xmaye'n yi tcyaj' tu yi wuxtx'otx!.
⁷ Yi e! yi qui'c ate' cu'nt, na chije' tzaj ta'n tc'u'l me'ba'il.
⁸ Ncha'tz na tak' i! ama'll scyetz tan chic'olewe'n chixlaj yi e! wi'tz ajcaw, yi
 cyajcawil yi tetz tanum.
⁹ Na tak' chik'ej yi e! xna'n yi qui'c cyalbil.
 Na yi na el tiemp na jal cyal tan yi tetz porer.
 Nin na chitzatzin le cyetz chinajbil.
 Kak'e! bin kak'ajsbil tetz i!.

Salmo 114

Yi na ul tx'akx tkac'u'l yi cyele'n tzaj yi e' kamam kate' Egipto

- ¹ Yi cyele'n tzaj yi e! kaxonl Israel, yi e! xonl Jacow, le tnum Egipto, yi
 chi'ama'll yi e! awer nak,
² ya'stzun yi cyoque'n yi e! xonl Judá tetz najbil Ryos. Nin ya'stzun yi cyoque'n
 yi e! aj Israela'tz jak' ca'wl i!.
³ Ej nin yi bene'n tilol yi mar yi e! xonl Israela'tz, ja tzun el ojk ḥchiwutz
 tane'n. Nin yi a' Jordán ja aj le je'nak.
⁴ Ncha'tz yi e'chk ju'wtz, ja chitz'itpun chi na chibán yi e! tal ne'x chiw scyuch'
 e! ne'x cneru'.
⁵ A᷇ mar, ḡmbi tzuntz yi ncxe'l ojk? Nin a᷇ a' Jordán ḡmbi tzuntz yi ncxa'j le
 je'nak?
⁶ Ncha'tz axwok e'chk ju'wtz ḡxe'n mban yi nxo'cwok tan tz'itpu'n chi na
 chibán e! ne'x chiw scyuch' yi e! tal cne'r?
⁷ Poro ba'n ko na lucne' yi wuxtx'otx' swutz Kajcaw yi Ryosil Jacow.
⁸ Na ja xcy'e! i! tan xtx'ixpe'n e'chk wutz c'ub tetz lawun, nin ncha'tz yi e'chk
 c'ub tetz bo'm.

Salmo 115

Yi Kataj Ryos ntin i! at k'ej

- ¹ Ilu' Kataj quil tak'u' ketz kak'ej, quil tak'u' yi k'ajsbilu' sketz.
 Ma na lok jal teru' k'jeju', tan tu' yi lok' ib yi at tuch'u'.
 Lok jal teru' k'ajsbilu', tan tu' yi ilu' teru' ilu' taw yi bintzi.
² Nxac na cho'c yi e! yi na chimeje' ḥchiwutz yi e'chk takle'n yi banij cuntu',
 tan jakle'n sketz:
 "¿Lok cyeru' chiRyosil?" che'ch.
³ Na yi ilu' teru' yi ilu' kaRyosil cho'n at teru' jalen tzi'n tcyaj'. Nin ilu' bnol
 tetz cyakil yi tajbilu'.
⁴ Poro yi chiryo sil yi e! wunaka'tz, banij cuntu! tane'n tan oro nka tan sakal
 tu!. Nin wunak tu' bnol cyetz.

- ⁵ At chitzi' poro qui na chijilon. At chiwutz poro qui na chixmayin.
- ⁶ At chiëchin poro qui na quibit jun yol. At chiju' poro qui na chisakon.
- ⁷ At chik'ab poro qui na chimacon. At quikan poro qui na chixon. Nin qui'c jun yol yi najk eltzaj le chitzi'.
- ⁸ Nin yi e' bnol cyetz, ni'cu'n e' scyuch' yi chiryosila'tz. Ncha'tz yi e' yi na k'uke' chic'u'l scye'j, ni'cu'n e' scyuch'.
- ⁹ Ma axwok intanum, axwok xonl Israel k'ukek ic'u'l te Kataj Ryos na i' na ko' ch'eyan nin i' colol ketz.
- ¹⁰ Ncha'tz e'u', e'u' kapale'il, k'ukek ic'u'l te yi Kajcaw yi kaRyosil na i' na ko' ch'eyan nin i' colol ketz.
- ¹¹ Ncha'tz e'u' yi na cyak'! k'ej yi Kajcaw yi kaRyosil, k'ukek chic'u'l'u' te'j, na i' na ko' ch'eyan nin i' colol ketz.
- ¹² Ja ku'l tx'akx tc'u'l i', nin stk'e' yi banl skibaj. Stk'e' yi banl i' skibaj yi o' xonl Israel. Nin stk'e' yi banl i' squib yi e' pale'.
- ¹³ Na stk'e' i' yi banl scyetz yi e' yi na cyak' k'ej i!. Qui'c na ban ko e' nim nka e' juy.
- ¹⁴ Lok tak' Kataj Ryos jun c'oloj chinitxajilu'. Lok tak' i' jun c'oloj chimamu'.
- ¹⁵ Lok tak' yi Kajcaw yi kaRyosil yi banl i' squibu' yi Kajcaw yi bnol tetz yi tcyaj nin yi wuxtx'otx'.
- ¹⁶ Yi tcyaj, i'tz tetz Kataj. Ma yi wuxtx'otx', Ryos mmak'on scyetz wunak.
- ¹⁷ Poro yi e' yi ja wi't chiquim, yi e' yi ja chiben le ama'l kale cya'l jun na jilon, qui'c rmeril yi nink cyak' chik'ajsbil tetz Kataj Ryos.
- ¹⁸ Ma yi o' ketz kak'e' kak'ajsbil tetz.
Kak'e' tetz i', jalu' nin sbene' opon tunintz.
Lok cyak' wunak chik'ajsbil tetz Kataj Ryos.

Salmo 116

Katyoxink tetz Ryos

- ¹ Wi'nin na chimpek' te Kajcaw, na ja tbit i' intzi' inkul.
- ² Na na tak' ama'l tan tbite'n yi mbi na injak tetz.
Cha'stzun te ilenin tzinna'wse' yi tetz bi'.
- ³ Jalt nin tan waje'n ñchixol'i yi e' alma', na nsken chintx'amxij tak'un quimichil.
Poro ja oc Kajcaw tan impujle'n.
- ⁴ Quimichtlen tu' atine't yi mme'l intzi' tetz Kajcaw tan jakle'n ñch'eybil wetz.
Cho'n me'l intzi' tetz i', na i' inRyosil.
Nin ja opon to'kl walma' kale atite't i'!
Cha'stzun te, ja tbit i' yi intzi' inkul.
- ⁵ Na el k'ajab i' ske'j.
Nin yi na oc i' tan pujle'n xtisya', qui na xom wi' te jun mal nak.
Bintzi nin na el k'ajab i' ske'j.
- ⁶ Na oc i' tan chicolche'n yi e' sloj wunak.
Na yi woque'n wetz wutz pe'm, ja oc i' tan wuch'eye'n.
- ⁷ Cha'stzun te, jalu' qui'ct tzimbislej, na chumbalaj nin ban i' swe'j.

- ⁸ Na ja ne'l liwr ta'n tk'ab quimichil.
 Qui't na el ta'al inwutz jalu!. Qui't chinje' trimp.
- ⁹ Te yi cobox k'ej yi atin tzonej' xchixo'l yi e' yi itz' e', tzinjoye' puntil tan qui injuchul wil swutz i!.
- ¹⁰ Ilenin ja k'uke' inc'u'l te Wajcaw.
 Wech na sken el intxum tetz yi nim il wutane'n.
- ¹¹ Te yi atin tul sotzaj c'u'lal, cya'l jun oc tan wuch'eye'n.
 Cha'stzun te walol: "Qui'c rmeril tan k'ukewe'n kac'u'l te jun, na e' cu'n la'j."
- ¹² ¿Xe'n tzimban tan xchojle'n tetz Kajcaw yi mbi cu'n ban i' swe'j?
- ¹³ Swoye' yi jun lak ta'al uva teru! Wajcaw, na yi jun laka'tz na xchaj yi na chintzatzin, na ja chincolpij tanu!.
- Ilenin tzinna'wse' yi bi'u' yi na no'c tan tyoxi'n teru!.
- ¹⁴ Nelepon cu'n te yi inyol yi insuknak teru!.
 Nin xchiwutz cunin yi e' nim juy, tzimbne' tane'n yi e'chk takle'n yi insuknak teru!.
- ¹⁵ Wi'nin na bisun Kajcaw, yi na chiquim yi e' tetz, yi e' yi xansa'n che' ta'n, yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'j.
- ¹⁶ Ilu' Wajcaw, in xchakumu!, in xconsbe'tzu!.
 Nin in tal yi xchakumu!.
 Ja ne'l liwr tanu!, na ja xcye'u' tan pujle'n yi e'chk akwil, yi c'albil wetz.
- ¹⁷ Swak'e! intx'ixwatz teru' yi na xchaj yi na chintyoxin teru!.
 Nin yil no'c tan tyoxi'n teru!, ilenin tzinna'wse' yi bi'u' Ta!.
- ¹⁸ Nelepon cu'n te yi inyol yi insuknak teru!.
 Xchiwutz cunin yi e' nim juy tzimbne' tane'n yi e'chk takle'na'tz.
- ¹⁹ Tzimbne' tane'n le tnum Jerusalén.
 Tzimbne' tane'n le teru' ca'lui.
 Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kajcaw, yi kaRyosil.

Salmo 117

K'ajsbil tetz Kajcaw

- ¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw. Ncha'tz yi e'u' yi ate'u' lakak nación, yi e'u' yi ate'u' lakak tnum, cyak'e'u' chik'ajsbil' tetz.
- ² Na chumam nin yi banl talma' i' skibaj. Nin yi balajil i' at nin te'tz, tetz ben k'ej ben sak.
 Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kajcaw yi kaRyosil.

Salmo 118

Chin cham nin Kajcaw

- ¹ Chityoñinku' tetz Kataj Ryos, na chumbalaj nin i!. Na yi banl talma' i!, quil sotz tera'tz.
- ² Tajwe'n yil cyalu!, cyakil yi e'u' xonl Israel:
 "Yi banl talma' Kataj, quil sotz tera'tz."

- ³ Tajwe'n yil cyal cyakil yi e' pale':
    “Yi banl talma' Kataj, quil sotz tera'tz.”
- ⁴ Tajwe'n yil cyal yi e' yi na cyek xchi'l i':
    “Yi banl talma' Kataj, quil sotz tera'tz.”
- ⁵ Te yi atin tul sotzaj c'u'lal, ja injak xch'eybil wetz tetz Kataj Ryos.
    Ja tbit i' intzi' inkul, nin ja ne'l liwr ta'n.
- ⁶ Xomij Wajcaw swe'j, cha'stzun te qui't chinxob tetz alchok takle'nil yi na
    chitzan wunak tan xtxumle'n swe'j.^a
- ⁷ Xomij swe'j, nin na tzan i' tan wuch'eye'n.
    Swile' yil che'l cu'n swutz yi e' yi na chi'ch chic'u'l swe'j jalu'.
- ⁸ Mas balaj yil k'uke' kac'u'l te Kataj Ryos, swutz yi cho'nk k'uke' kac'u'l scye'j
    wunak.
- ⁹ Mas balaj yil k'uke' kac'u'l te Kataj Ryos swutz yi cho'nk k'uke' kac'u'l scye'j
    yi e' bajxom yi at chik'ej.
- ¹⁰ Cyakil yi e'chk nación ja chu'l tan oyintzi' swe'j, poro tan porer Kataj Ryos ja
    chinxcye' scye'j.
- ¹¹ Nsken chinicyaj chinicy'al poro tan porer Kataj Ryos ja chinxcye' scye'j.
- ¹² Ja chisaj nil swe'j chi na chibán yi e' akak. Poro jalcunin nxit chiwalor, chi
    na ban yi na oc k'a'kl tx'i'l x yi jalcunin na el cu'n swutz. Tan porer Kataj
    Ryos ja chinxcye' scye'j.
- ¹³ Ja cho'c tan impitle'n nin tan inje'n trimp, poro list mmu'l Kataj Ryos tan
    incolche'n.
- ¹⁴ Cha'stzun te na wak' ink'ajsbil tetz Wajcaw na i' na ak'on inwalor. I' colol
    wetz.
- ¹⁵ Yi e' balaj wunak na chitzan len tan bitz xe'ak chica'l, na ja chixcye' te
    chicontr. Je na tal chibitez'ej: “Tan porer Kataj Ryos ja katx'acon scye'j.
- ¹⁶ Chin xo'wbil nin yi porer Kataj Ryos, nin tan yi tetz porera'tz, ja kaxcye'
    scye'j kacontra'tz.”
- ¹⁷ Quil chinquim, ma na tzintxole' yi e'chk takle'n balaj yi mban Kajcaw swe'j.
- ¹⁸ Ja chincawsaj Ryos poro qui nin chinquim ta'n.
- ¹⁹ Jakwoke'n bin yi sawanil yi templo kale choque't yi e' balaj wunak. Na
    nocopontz tc'u'l tan tak'le'n ink'ajsbil tetz Kataj.
- ²⁰ Yi jun sawanila'tz, i'tz yi sawan yi xconk tan Kajcaw. Nin ntin yi e' balaj
    chocopon tul.
- ²¹ Chintyo'ink teru' Ta!, na ja tbitu' intzi' inkul, na ilu' colol wetz.
- ²² Na yi c'ub yi qui'c xak xchiwutz yi e' bnol ca'l, ya'stzun yi c'ub yi mas tajwe'n
    tan xcone'n.^r
- ²³ Kataj Ryos i' txumul tetz yi xtxolbila'se'j. Ej nin chumbalaj nin yi tetz
    xtxumu'n.
- ²⁴ Jalu', ya'stzun yi k'ejlalil yi ja oc Ryos tan banle'n yi tetz tajbil.
    Katzatzink bintz.
- ²⁵ Ta!, na cu' kawutz teru!. Ko' cole'u!.
    Nink tak'u' kabani.
- ²⁶ “At banl Kataj tibaj yi june'j, na Kataj Ryos nchakon tzaj,” che'ch wunak sbne'.

^a 118:6 Sal 56:4, 11; Heb 13:6.   ^r 118:22 Lc 20:17; Hch 4:11; 1P 2:7.

Ncha'tz yi o' ketz yi o' pale', skale!: "At banl Kataj tzitibaj."

²⁷ Yi ketz Kajcaw, i' yi kaRyosil, i' ak'ol kajtza'kl.

Kaweke' bin cyakil yi ama'l tan katzatzine'n.

Kacy'aje' nin e'chk buch jalen te yi tuc' yi altar, bantz yube'n.

²⁸ Chintyoñink teru' Ta!, na at wi'nin k'eju'.

Swak'e' ink'ajsbil teru', na ilu' inRyosil.

²⁹ Chityoñinklenu' tetz Kajcaw, na chumbalaj nin i!.

Chityoñinku' tetz, na qui bajsb'e'n tetz yi banl talma' i' skibaj.

Salmo 119

Tak'le'n k'ej yi Yol Kataj yi tz'iba'nt cyen

ALEF

-1-

¹ Ba'n cyeri e' yi jicyuch te cyajtza'kl, yi e' yi na chixom te yi ñchusu'n Kataj Ryos.'

² Ba'n cyeri e' yi na chibán tane'n yi tetz ca'wl, yi e'a'tz, yi tetz cu'n cyalma' xomche' te ca'wl i!.

³ Na yi e'a'tz yi na chixom te ca'wl Ryos, qui na chijuch quil.

⁴ Na yi ilu' teru' Wajcaw, ja cawunu' tan kaxome'n te yi teru' ca'wlu', nin tajwe'n tan kabnol tane'n.

⁵ Nink chinxcye' tan banle'n tane'n yi teru' ca'wlu'.

⁶ Qui tzun klo' tz'el intx'ix yi nink chinxcye' tan banle'n tane'n.

⁷ Yil tz'el intxum tetz yi e'chk ca'wlu'a'tz, swak'e' ink'ajsbil teru' tetz cu'n walma'.

⁸ Tzimbne' tane'n yi teru' ca'wlu'.

Qui'k ne'l te c'u'lul' Ta!.

BET

-2-

⁹ ¿Mbi tajwe'n tan bnol jun xicy tan qui bene'n tul il? Tajwe'n tan xome'n te yi yolu' Ta!.

¹⁰ Tetz cu'n walma' chinjomok te'ju' Ta!.

Quil tak'u' ama'l tan imben'e'n tul il.

¹¹ Ja incol yi yolu' te walma', bantz qui injuchul wil swutzu'.

¹² ¡Wajcaw! swak'e' ink'ajsbil teru' na at k'eju'.

Ñchaje'u' bin yi mero tajbilu' swetz.

¹³ Ilenin na inna'wsaj cyakil yi e'chk ca'wlu' yi at te walma', yi e'chk ca'wlu' yi alijt cyen tanu'.

¹⁴ Wi'nin na chintzatzin yi na no'c tan banle'n tane'n yi e'chk ca'wlu'a'tz.

^{s 119:1} At junak cob weklil yi Salmo 119, nin te cyakil yi e'chk linea tul e'chk wekla'tz na xe'tij tan junt letra tetz yi alfabeto hebreo. At junak cob letra tul yi alfabeto'tz. Na xe'tij tan yi letra ALEF jalen te yi letra TAU. Qui na kaxcye' tan kaxome'n te yi jun ajtza'kla'tz le kayol. Cha'stzun te ntin ja xcon e'chk letra le hebreo ka'n tan ñchaje'l yi jujun wekla'tz.

Na na chintzatzin te'j swutz alchok jilwutz me'bi'l.

¹⁵ Cha'stzun te cho'n ajlij inc'u'l te yi yolu', nin na no'c tan xtxumle'n.

¹⁶ Na tak' wi'nin tzatzin swetz nin qui'c rmeril tan tele'n yolu' te inc'u'l.

GUIMEL

-3-

¹⁷ Tak'tzaju' yi banlu' swibaj Ta', na in ñchakumu', nin na imban tane'n yi yolu'.

¹⁸ Tcy'aj lenu' yi tz'o'tz wutzel yi at swe'j, bantz tele'n intxum te yi balajil yi ñchusu'nu'.

¹⁹ Qui'c wetz incwent te yi munte'j, qui bin ltewu' yi ca'wlu' tzinwutz. Na cho'n ajlij inc'u'l te'ju'.

²⁰ Wi'nin na el walma' tan tele'n intxum te yi teru' tajbilu' Ta'.

²¹ Make'u' chiwutz yi e' mal nak yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, yi e' yi qui na chixom te yi yolu' Ta'.

²² Xit cunu' yi e'chk cachí' yol yi na tzan yolche'n swe'j, na na chintzan tan banle'n tane'n yi ca'wlu'.

²³ Ncha'tz at wi'tz ajcaw yi na chitzan tan joyle'n puntil tan impo'tze'n.

Ma yi in wetz yi in ñchakumu', ja no'c tan xtxumle'n yi yolu' tan jale'n yi inwalor swutz yi yobil wetz.

²⁴ Wi'nin na chintzatzin yi na no'c tan xtxumle'n yi ca'wlu', na ya'stzun na jale't yi ñch'eybil wetz.

DALET

-4-

²⁵ Na ok' inc'u'l tan bis o'kl. Poro tak'tzaju' tzatzin swetz chi suki'nt tanu' le yi yolu'.

²⁶ Na ja intxol cyakil yi ñe'n wutane'n teru', nin ja el k'ajabu' swe'j. Ma jalu' chin ñch'eyaju' tan tele'n mas intxum te yi tajbilu'.

²⁷ Tak'u' wajtza'kl tan tele'n intxum te yi ca'wlu', na na waj no'c tan xtxumle'n cyakil yi e'chk takle'n balaj yi bnixnak tanu'.

²⁸ Tzan wele'n cu'n swutz tan yi bis o'kl yi atin cu'n. Cha'stzun te chin ñch'eyaju' tan k'ukewe'n inc'u'l te yi yolu' yi suki'nt tanu'.

²⁹ Cyajlenu' yi e'chk ajtza'kl yi at le intxumu'n yi cy'a'n la'jil tuch', nin chin ñch'eyaju' tan tele'n intxum te yi teru' tajtza'klu'.

³⁰ Na ja bixe' intxumu'n tan walol yi bintzi, na na waj chinxom te yi teru' ca'wlu'.

³¹ Wak'o'nt wib tan inxome'n te ca'wlu' Ta', qui bin ltak'u' ama'l tan tele'n intx'ix ñchiwutz wunak.

³² Nternin na el walma' tan imbnol tane'n yi teru' ca'wlu'. Na na tak'u' wi'nin tzatzin te walma'.

HE

-5-

³³ Ma jalu' Wajcaw, chin ñch'eyaju' tan inxome'n te yi ca'wlu' yi tz'iba'nt cyen, nin tzimbne' tane'n jalen yil chinquim.

- ³⁴ Tak'u' wajtza'kl tan tele'n intxum te yi ñchusu'nú', nin tzimbne' tane'n tetz cu'n walma'.
- ³⁵ Ñchaje'u' puntil swetz tan inxome'n te yi teru' tajbilu', na na tak' tzatzin swetz yi na imban tane'n.
- ³⁶ Chin ñch'eyaju' tan tele'n walma' te teru' ca'wlu', nin nk'e'tz te yi e'chk ganans yi xomij e'chk la'jil tuch'.
- ³⁷ Quil tak'u' ama'l swetz tan tele'n walma' te e'chk takle'n yi qui'c na tak'. Ma na chin ñch'eyaju' tan inxome'n tel'ju'.
- ³⁸ Elk cu'nú' te yi yolu' yi suki'nt tanu' swetz, na na wek ñchi'u'.
- ³⁹ Cy'ajlenu' yi e'chk yolbil wetz yi na tak' sotzaj c'u'lal swetz. Na chumbalaj nin yi tajtza'klu'.
- ⁴⁰ Nternin ja el walma' te yi yolu' sajle'n tunintz. Tak'tzaju' bin yi wutz'ajbil, na chumbalaj nin ilu'.

VAU

-6-

- ⁴¹ Wajcaw, ñchaje'u' yi banl talma'u' swetz tan incolpe'n chi yi tz'iba'nt cyen tanu'.
- ⁴² Bantz walol scyetz yi e' incontr yi ja chinclax tan tu' yi ja k'uke' inc'u'l te yi yolu' yi tz'iba'nt cyen.
- ⁴³ Quil tak'u' ama'l swetz tan cyaje'n cyen wilol yi bintzi, na cho'n k'uklij inc'u'l te yi yolu' yi tz'iba'nt cyen.
- ⁴⁴ Ej nin na waj no'c tan banle'n tane'n yi e'chk ñchusu'nú' yi chusij chint tanu' te'j. Nin na waj tzimban tane'n sbne' opon tunintz.
- ⁴⁵ Nin ko ya'tz tzimban qui't Ibisun walma' te alchok e'chk takle'nil yi na xontzaj tzinwutz.
- ⁴⁶ Nin kol tzimban tane'n sjalok in walor tan xtx'olche'n xo'l yi yolu' ñchiwutz yi e' wi'tz ajcaw. Nin quil chintx'ixwij ñchiwutz.
- ⁴⁷ Na wi'nin na chimpek' te yi ca'wlu' nin na tak' tzatzin swetz yi na no'c tan banle'n tane'n.
- ⁴⁸ Wi'nin na chimpek' te yi ca'wlu'.
Wi'nin na el walma' tan banle'n tane'n.
Nin ilenin na no'c tan xtxumle'n.

ZAIN

-7-

- ⁴⁹ Wajcaw ulk tx'akx tc'u'lu' yi yolu' yi talnaku' swetz, yi in, yi in ñchakumu'. Na talnaku' swetz yi ba'n k'uke' inc'u'l te'j.
- ⁵⁰ Na jun cu'n na xcy'e' tan inmayse'n yi na jal sotzaj c'u'lal swetz. Nin na jalt inwalor ta'n.
- ⁵¹ Wi'nin na chitze'en swe'j yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, yi e' yi qui'c inxac scyetz. Poro yi in wetz quinin lwl cyen yi ca'wlu'.
- ⁵² Na na ul tx'akx tinc'u'l yi e'chk ca'wlu' yi bnixnak cyen tanu'. Nin na xcy'e' tan inmayse'n.
- ⁵³ Na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' pajol ca'wl yi ja cyaj cyen quilol yi teru' ñchusu'nú'.
- ⁵⁴ Te yi cobox k'ej yi atin tzone'j wi cojibilu' Ta', ja xcon yi yolu' tetz imbitz tan tak'le'n ink'ajsbil teru'.

⁵⁵ Ilenin yi na el inwatl lak'bal na u'lul' tx'akx tinc'u'l nin na waj tzimban tane'n yi ca'wlu!.

⁵⁶ Ej nin ya'stzun mimban sajle'n tunintz na ja no'c jak' ca'wlu!.

CHET

-8-

⁵⁷ Yi ilu' teru' Ta!, ja je' intxa'olu' tetz inherens tane'n, na nternin na el walma' te'ju!.

⁵⁸ Ja cu' inwutz teru' tan xome'nu' swe'j. Elk bin k'ajabu' swe'j chi yi suki'int tanu' le yolu' yi tz'iba'nt cyen.

⁵⁹ Ja no'c tan xtxumle'n yi ñe'n wutane'n. Ja tzun chinxomt te yi tajbilu'.

⁶⁰ Lajke'l nin na no'c tan xtxumle'n yi yolu', qui na jal mu'ñ talil inc'u'l tan banle'n tane'n yi ca'wlu!.

⁶¹ Inchuc atin ñchixol' yi e' yi qui na cyek ñchi' yi yolu!. Poro quil tz'el yi ñchusun'u' te inc'u'l.

⁶² Na el inwatl nicy'ak'bal, nin na chinmeje' tan tyoñi'n teru', na chin tz'aknak cu'n yi teru' ca'wlu!. Nin qui'c paju' te'j yi na tak'u' chicaws yi e' wunak.

⁶³ Chumbalaj nin na kil kib scyuch' yi e' yi na cyek ñchi'u', yi e' yi na chiban tane'n yi teru' ca'wlu!.

⁶⁴ At banl talma'u' tibaj cyakil yi munt Ta!. Ncha'tz bin in wetz ñchaje'u' puntil swetz tan tele'n intxum mas te teru' ca'wlu!.

TET

-9-

⁶⁵ Wajcaw, chumbalaj nin ilu' swe'j, yi in ñchakumu!. Na ja el cunu' te yi yolu' yi alijt cyen tanu!.

⁶⁶ Chin ñchuse'u' tan jale'n mas wajtza'kl tan inxome'n te yi balaj, na cho'n k'uklij inc'u'l te yi ca'wlu!.

⁶⁷ Yi wicy'e'n wi pe'm ja jal jun tx'ixwe'n swetz. Poro yi jalu' na chintzan tan banle'n tane'n junt tir yi ca'wlu!.

⁶⁸ Chumbalaj nin ilu' Ta!, nin chumbalaj nin cyakil yi na bnix tanu!. Chin ñchuse'u' bin mas te yi ca'wlu!.

⁶⁹ Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl na chijal cu'n e'chk la'jil swe'j. Poro yi in wetz tetz cu'n walma' na chintzan tan banle'n tane'n yi ca'wlu!.

⁷⁰ Yi e' cyetz ja oc yab txumu'n le chiwi', poro yi in wetz wi'nin na chintzatzin te ñchusun'u'.

⁷¹ Ba'n mban yi mme'l intx'ix, na mas tcu'n nno'c il tan banle'n tane'n yi ca'wlu!.

⁷² Mas balaj cyakil yi chusu'n yi na talu' swetz swutz yi nink tzincambaj jun c'oloj oro tu sakal.

YOD

-10-

⁷³ Ilu' txumul wetz, nin ilu' nchimbnon. Tak'e'u' bin inñc'atnakil tan tele'n intxum mas te yi ca'wlu!.

⁷⁴ Yi e' yi na cyek ñchi'u', ñchitzatzink yil quil yi cho'n k'uklij inc'u'l te yolu!.

- ⁷⁵ Poro Ta', na el intxum tetz yi teru' ca'wlu' chin tz'aknak cunin. Na ja tak'u' intz'u'm, na chin tz'aknak cunin ilu', nin wi'nin na pek'u' swe'j.
- ⁷⁶ Lok xcon yi banl talma'u' tan inmayse'n chi suki'nt ta'n'u' swetz.
- ⁷⁷ Tak' tzaju' yi xtxaxl talma'u' swibaj, na wi'nin na chintzatzin te yi xchusu'nu'!
- ⁷⁸ Lok tz'el chitz'ix yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, na qui'c xtxolbil yi wil yi na cyak', na i'tz la'jil tu'. Poro yi in wetz jalt nin yolu' na chintzan tan xtxumle'n.
- ⁷⁹ Nink kamolt kib scyuch' yi e' yi na cyek xchi'u', yi e' yi na el chitxum te yi teru' ca'wlu'!
- ⁸⁰ Qui na waj tzincabej inc'u'l te yi yolu', na qui na waj yil tz'el junt tir intx'ix.

CAF

-11-

- ⁸¹ Tan tu' yi ntak'u' intz'u'm at inch'iw tan inclaxe'n. Na jalt nin yi yolu' k'uklij inc'u'l te'j.
- ⁸² Wi'nin na k'e'xij inwutz tan xmaye'n nin yi tona' tz'ul yi suki'nt tanu'. Ej nin na wal ctona' tz'ul' tan inmayse'n?
- ⁸³ Qui'c na ban ko ja tijin inc'u'l nka qui'c inxac, quil tz'el yi yolu' te inc'u'l.
- ⁸⁴ Qui'c mas intiemp tzone'j wuxtx'otx'. ctona' tzun ltak'u' chicaws yi e' yi na chitzan tan inxuxe'n?
- ⁸⁵ Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl ja bnix e'chk tramp cya'n tzinwutz.
Nin tan paj yi jun ajtza'kla'tz ja chipaj yi ca'wlu'!
- ⁸⁶ Cyakil yi ca'wlu' at xe', na tz'aknak cu'n.
Poro yi cyetz cyajtza'kl, yi txumijt cya'n swe'j, qui'c xe'!
- ⁸⁷ Mu'xt qui na chincu' cya'n.
Poro quinin nchixye' swe'j, na quinin cyaj wilol yi ca'wlu'!
- ⁸⁸ Nink ben xkon intiemp tanu' tan yi banl talma'u'. Nin tzimbne' tane'n yi ca'wlu' yi na tzanu' tan talche'n swetz.

LAMED

-12-

- ⁸⁹ Yi teru' yolu' Ta' quil sotz tera'tz tetz ben k'ej ben sak, na bixba'nt tanu' jalen tzil'n tcyaj'.
- ⁹⁰ Ilenin na el k'abu' te yolu'. Bnixnak yi wuxtx'otx', nin ixnin at.
- ⁹¹ Cyakil yi e'chk takle'n yi at wi munt ate' nintz chi yi bnixle'n cu'n tanu'.
- ⁹² Ma yi in wetz, ten klo' chinquim yi qui'k njal yi yolu' wa'n yi cy'a'n tzatzin ta'n. Ten klo' nne'l cu'n swutz tan yi bis o'kl.
- ⁹³ Cha'stzun te jalu' qui'c rmeril tan tele'n yi yolu' te inc'u'l. Na tan tu' yi yolu' ja quiwix inc'u'l jalu'.
- ⁹⁴ Chin cole'u' Ta', na in teru', nin xomchin te ca'wlu'.
- ⁹⁵ Yi e' mal wunak na chitzan tan xch'iwe'n yi oril tan inxite'n cu'n klo', poro yi in wetz, mas na no'c il tan si'le'n nin xtxumle'n yi yolu'!
- ⁹⁶ Ja wil yi at stzajsbil wi' cyakil e'chk takle'n. Poro yi teru' yolu' quil tzaj tera'tz, na xconk tetz ben k'ej ben sak.

MEM

-13-

- ⁹⁷ Wi'nin na chimpek' te yi xchusu'nu'. Nin cyakil k'ej na no'c tan xtxumle'n yi balajil.

- ⁹⁸ Ja jal mas wajtza'kl öchiwutz yi e' incontr tan tu' yi na no'c tan xtxumle'n yi e'chk ca'wlu', na cyakil k'ej na no'c tan xtxumle'n.
- ⁹⁹ Ja jal mas wajtza'kl öchiwutz yi e' chusul wetz, na ntin teru' yolu' na chintzan tan xtxumle'n.
- ¹⁰⁰ Nin, ja jal mas wajtza'kl öchiwutz yi e' tijl c'u'lal, na na chintzan tan xtxumle'n nin banle'n tane'n yi teru' ca'wlu'.
- ¹⁰¹ Ja cyaj cyen wilol cyakil yi e'chk yab ajtza'kl tan tu' yi na no'c il tan banle'n tane'n yi teru' yolu'.
- ¹⁰² Quinin ncyaj wilol teru' ca'wlu', na ilu' nchinhusun.
- ¹⁰³ Chin cab nin yi yolu' Ta'. Mast cunin chi' swutz yi cabil wunak txuc.
- ¹⁰⁴ Nin ja jal wi'nin wajtza'kl tan tu' yi nno'c tan xtxumle'n yi teru' yolu'. Cha'stzun te qui't na chimpek' te yi e'chk yab ajtza'kl.

NUN

-14-

- ¹⁰⁵ Yi teru' yolu' Ta', ni'cu'n tu jun txeke'n kabe!. Ni'cu'n tu jun boc'oj tzaj yi na oc k'a'kl tan ta'we'n kawutz ttz'o'tz.
- ¹⁰⁶ Sak swutzu' Ta', yi ja wi't bixe' wa'n tan imbnol tane'n yi teru' ca'wlu'. Na cyakil yi ca'wlu' chumbalaj nin.
- ¹⁰⁷ Poro chin bis nin atine't Ta', chin öch'eyaju' tan jale'n yi tzatzin paz junt tir chi sukna'k sketz.
- ¹⁰⁸ Lok tzatzinu' te yi ink'ajsbil yi na wak' teru' nin lok chin öchusu' mas te yi teru' ca'wlu'.
- ¹⁰⁹ Ilenin na tzan joyle'n puntiñ tan wele'n cu'n swutz, poro qui na chinxob na qui na el yi yolu' te inc'u'l.
- ¹¹⁰ Yi e' mal nak na chitzan tan joyle'n puntiñ tan incwe'n tul tramp. Poro qui na el yi yolu' te inc'u'l.
- ¹¹¹ Ja je' intxa'ol yi ca'wlu' chi jun herens tetz wetz. Na na tak' tzatzin tetz walma'.
- ¹¹² Ej nin tetz cu'n walma' ja bixe' wa'n tan imbnol tane'n yi e'chk ca'wla'tz jalen yil chinquim.

SAMEC

-15-

- ¹¹³ Wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi chiwutz tu' chiplaj tu' na cyocsaj quib balaj. Poro wi'nin na chimpek' te yi teru' ca'wlu'.
- ¹¹⁴ Ilu' yi ch'eyanl wetz Ta', nin ilu' yi colol wetz, na cho'n k'uklij inc'u'l te yi yolu' yi tz'iba'nt cyen.
- ¹¹⁵ Ma yi e' cyeru', yi e'u' mal nak, chiëkans len quibu' swe'j na na waj no'c tan banle'n tane'n yi ca'wl yi wetz Wajcaw yi inRyosil.
- ¹¹⁶ Tak' tzaju' bin inwalor Ta' chi yi suki'nt tanu', nin na'tok tzun coboxt k'ej. Quil tak'u' k'ubaj c'u'lal tu' swetz.
- ¹¹⁷ Chin öch'eyaju' Ta', nin nelepon liwr, bantz imbnol tane'n yi ca'wlu'.
- ¹¹⁸ Yi e' yi qui na chibán tane'n yi ca'wlu' qui'c chixac swutzu'. Na qui'c xac yi chitxumu'n.
- ¹¹⁹ Yi e' mal naka'tz ni'cu'n e' tu tz'is swutzu'. Cha'stzun te yi in wetz cho'n nin ajlij inc'u'l te yi yolu'.

¹²⁰ Wi'nin na chinlucne' tan xo'w swutzu', na wi'nin na wak' k'eju' tu yi e'chk ca'wlu'.

AYIN

-16-

¹²¹ Tzinwutz wetz ilenin na chintzan tan banle'n tane'n yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j. Quil tak'u' ama'l scyetz yi e' incontr tan cyoque'n tan imbuchle'n.

¹²² No'k bin tcwento', qui't tzun lcho'c yi e' pajol ca'wl tan imbuchle'n.

¹²³ Ja k'e'xij inwutz tan xmaye'nu' yi tonal' tz'ulu' tan incolche'n, yi tonal' lne'l liwr, chi yi suki'nt tanu'.

¹²⁴ Chin q'uciy'leju' tan yi banl talma'u', na in ḥchakumu'. Chin ḥchuse'u' mas te yi teru' tajbilu'.

¹²⁵ Tak' tzaju' wajtza'kl na in ḥchakumu' nin na waj tz'el mas intxum te yi yolu'.

¹²⁶ Wajcaw ja wi't opon tiempil tan toque'nu' tan wuch'eye'n, na yi e' contra'tz ja el k'ej yi ḥchusu'nu' cya'n.

¹²⁷ Poro yi in wetz mas na chimpek' te yi teru' ḥchusu'nu' swutz e'chk balaj oro.

¹²⁸ Ej nin xomchin te yi teru' tajbilu'. Nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi na chibani yi e'chk takle'n cach'i.

PE

-17-

¹²⁹ Yi yolu' Ta!, chumbalaj nin, cha'stzun te na imban tane'n.

¹³⁰ Na yi na ko'c tan xtxumle'n yi yolu' na skojax cyakil skawutz.

Nin tan yi yolu' na jal cyajtza'kl yi e' yi qui'c mas chichusu'n.

¹³¹ Nternin na el walma' tan tele'n intxum te teru' ca'wlu'.

¹³² Chin xmaytzaju' nin elk k'ajabu' swe'j, chi na banu' scye'j yi e' yi na chipek' te'ju'.

¹³³ Chin ḥch'eyaju' tan inxome'n te yi mbi na tal yi yolu'.

Quil tak'u' ama'l tetz yi yab ajtza'kl tan xcyewe'n swe'j.

¹³⁴ Chin cole'u' ḥchik'ab yi e' yi na chitzan tan imbuchle'n, bantz imbnol tane'n yi teru' tajbilu'.

¹³⁵ Lok tzatzinu' swe'j, yi in ḥchakumu'. Chin ḥchuse'u' te yi teru' ca'wlu'.

¹³⁶ Wi'nin na nok' tan paj yi qui na chixom wunak te teru' ḥchusu'nu'.

TSADE

-18-

¹³⁷ Kajcaw, chin tz'aknak cu'n ilu', nin chin tz'aknak cu'n cyakil yi ca'wlu' yi na talu'.

¹³⁸ Na cyakil yi yolu' yi alijt cyen tanu' chin tz'aknak cunin nin ba'n k'uke' kac'u'l te'j.

¹³⁹ Wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi ja el yi yolu' te chic'u'l.

¹⁴⁰ Ja no'c tan ma'le'n cyakil yi e'chk takle'n yi suknaku' yi ko ja el cunu' te'j.

Nin ja el intxum tetz yi ba'n atit. Cha'stzun yi in, yi in ḥchakumu' na chimpek' te'j.

¹⁴¹ Qui'c ink'ej nin cya'l na pek' swe'j. Poro qui na el cyen yi e'chk ca'wlu' te inc'u'l.

¹⁴² Chin tz'aknak cu'n yi e'chk takle'n yi na banu'. Nin ncha'tz yi yolu', i'tz yi mero bintzi.

¹⁴³ Te yi atin tul sotzaj c'u'lal nin te yi atin tul bis o'kl na oc yi yolu' tan inmayse'n.

¹⁴⁴ Ilenin chin tz'aknak cu'n cyakil yi e'chk ca'wlu'. Tak'u' bin wajtza'kl, bantz bene'n ñkon intiemp.

CAF

-19-

¹⁴⁵ Wajcaw, tetz cu'n walma' na chintzan tan jakle'n ñch'eybil wetz teru', elk bin k'ajabu' swe'l na na waj tzimban tane'n yi e'chk ca'wlu'.

¹⁴⁶ Cho'n na cu' inwutz teru', chin ñch'eyaju' bin bantz imbnol tane'n yi tajbiltu'.

¹⁴⁷ Yi ntaxk ul skil na chinc'as tan jakle'n ñch'eybil wetz teru' na cho'n k'uklij inc'u'l te yi suknaku'.

¹⁴⁸ Nin yi ntaxk cu' tz'o'tz na injoy puntil tan qui saje'n inwatl na yi wajbil i'tz tan xtxumle'n yi mbi eka'n tan yi yolu'.

¹⁴⁹ Tbit'e'u' bin intzi' inkul, nin tan yi banl talma'u', nink ben ñkon intiemp, cho'n xom te yi balajil yi tajbilu'.

¹⁵⁰ Yi e' incontr naka'j cu'n ate' tzinxlaj, poro chin joylaj nin ate' te yi yolu'.

¹⁵¹ Ma yi ilu' teru' Ta', naka'j cu'n atu' tzinxlaj nin qui'c mu'x paltil yi e'chk ca'wlu'.

¹⁵² Sajle'n tunintz ja el intxum tetz yi teru' ca'wlu'. Nin bixba'nt tanu' tan xcone'n sbne' opon tunintz.

RESH

-20-

¹⁵³ Til tzaju' Ta' yi atin tul il, nin bne'u' pawor tan incolpene'l tzaj. Na qui'c jun tir yi jajk el yi yolu' te inc'u'l.

¹⁵⁴ Oku' tan incolche'n bantz inclaxe'n. Chin cole'u' tk'ab quimichil chi suknaku' le yolu'.

¹⁵⁵ Ma yi e' mal nak qui'c tocabil' tan chicolche'n na qui na chixom te yi yolu'.

¹⁵⁶ Wajcaw, wi'nin xtxaxl talma'u' swibaj. Chin cole'u' bin tk'ab quimichil. Xomok quen tu' te yi balajil yi tajtza'klu'.

¹⁵⁷ At wi'nin incontr yi na chitzan tan imbuchle'n, poro yi in wetz quil wil cyen yi e'chk ca'wlu'.

¹⁵⁸ Ja icy' impaj scye'j yi e' yi ja cyaj cyen quilol yi e'chk ca'wlu'.

¹⁵⁹ Poro yi in wetz nternin na el walma' te yi ñchusun'u'. Chin cole'u' bin tk'ab yi quimichil tan yi banl talma'u'.

¹⁶⁰ Cyakil yi bintzi cho'n na jal kak'un tul yi yolu'. Nin quil xit tetz ben k'ej ben sak, na chin tz'aknak cu'n tircu'n.

SIN

-21-

¹⁶¹ Qui'c wetz wil, poro na chitzan yi e' yi at chik'ej tan imbuchle'n. Poro qui'c tz'an na ilenin sweke' ñchi' yi yolu'.

¹⁶² Nternin na chintzatzin te yi suki'nt tanu', na le wutz wetz wajtza'kl ni'cu'n tu jun c'oloj inme'bi'l.

- ¹⁶³ Na chi'ch inc'u'l te yi la'jil. Qui'c mu'ë tal najk chimpek' te'j. Poro ilenin na ok' inc'u'l te yi ñchusu'nú.
- ¹⁶⁴ Cha'stzun te cyakil nin k'ej na wak' ink'ajsbil teru', na qui'c mu'ë tal paltíl yi ca'wlu'.
- ¹⁶⁵ Nin cyakil yi e' yi na chipek' te yi ñchusu'nú' na chitzatzin cyera'tz, nin qui'c nin jun e'chk takle'n yil xcy'e' tan chixite'n.
- ¹⁶⁶ Wajcaw, cho'n k'uklij inc'u'l te'ju' yi tz'ocoponu' tan incolche'n, na ilenin na chintzan tan banle'n tane'n yi e'chk ca'wlu'.
- ¹⁶⁷ Na chinxom te yi tajbilu', nin tetz cu'n walma' na imban tane'n.
- ¹⁶⁸ In c'ulutxum jak' yi teru' ca'wlu'. Nin na el xtxumu' tetz yi mbi na imban.

TAU

-22-

- ¹⁶⁹ Najk opon yi intzi' inkul swutzu', na na chintzan tan jakle'n ñch'eybil wetz teru'. Tak' tzaju' wajtza'kl chi yi na tal yi yolu'.
- ¹⁷⁰ Najk opon yi inoración swutzu', bantz toque'nú' tan incolche'n chi talnaku' le yolu'.
- ¹⁷¹ Swak'e' ink'ajsbil teru', na ja ñchaju' yi ca'wlu' swetz.
- ¹⁷² Tzimbitzij e'chk bitz teru' na suknaku' swetz tul yi yolu' yi tz'ocoponu' tan wuch'eye'n, nin chin tz'aknak cu'n yi yolu'a'tz.
- ¹⁷³ Nin na el intxum tetz yi list atite'tu' tan wuch'eye'n. Na na chinxom te yi teru' ca'wlu'.
- ¹⁷⁴ Wajcaw, yi wajbil i'tz tan toque'nú' tan incolche'n, na nternin na chintzatzin yi xomchin te ñchusu'nú'.
- ¹⁷⁵ Chin cole'u' tk'ab quimichil, bantz woque'n tan tak'le'n ink'ajsbil teru'.
Chin ñch'eyaju'. Xomok quentu' te yi balajil yi tajtza'klu'.
- ¹⁷⁶ Qui't na pujx imbe' wa'n chi na ban jun tal cneru' yi na tx'akxij. Sajk binu'
tan wuch'eye'n, na qui na el yi ñchusu'nú' te inc'u'l.

Salmo 120

Na oc Wajcaw tan wuch'eye'n tul e'chk sotzaj c'u'lal

- ¹ Te yi na ul sotzaj c'u'lal tzinwutz, na cu' inwutz tetz Wajcaw, nin na stza'wej i' intzi' inkul.
- ² Wajcaw, chin cole'u' na qui na waj chinxom te cyajtza'kl yi e' la'j, yi e' yi na chijal cu'n wi cyak'.
- ³ ¿Poro mbil tak' scyetz yi e' la'ja'tz yi na chijal cu'n wi cyak'? Qui'c ltak' scyetz.
- ⁴ Na tz'ul jun chicaws, yi ni'cu'n ñch'onal tu ñch'onal e'chk flech yi chin juyuch nin wi'. Nin ni'cu'n sbne' chicaws tu xtxa'k'ak' yi cu'nak tunin jatx.
- ⁵ Te yi atin ñchixo'l yi e' la'ja'tz, ni'cu'n yi cho'nk najlchin ñchixo'l yi e' tu Mesec, yi chin txuc nin e'. Nin ni'cu'n yi cho'nk at innajbil ñchixo'l yi e' tu Cedar, yi chin juntlen nin e'.
- ⁶ Ja icy' impaj tan najewe'n ñchixo'l yi e' wunaka'tz yi ntin oyintzi' cya'n.
- ⁷ Yi na waj yil jal tzatzin paz skaxo'l, ntin oyintzi' na cyaj cyetz.

Salmo 121

Cho'n na saj ñch'eybil ketz tu Kataj Ryos

- 1 Yi na inxmay nin yi e'chk ju'wtz, kale atit e'chk chik'ajbil yi e' wunak, na no'c tan xtxumle'n:
“¿Cho'n polo' lsaj ñch'eybil wetz scye'j e' taw wutza'tz?”
- 2 Qui', na yi ñch'eybil wetz, cho'n lsaj te Wajcaw, yi bnol tetz yi tcya'j tu yi wuxtx'otx'.
- 3 Quil tak' i' ama'l tan kaje'n trimp. Na yi ketz Kajcaw, qui'c jun rat yi nink wit, ma na xomquen tu i' tan kaq'uicy'le'n.
- 4 Yi q'uicy'lom ketz, yi o' xonl Israel, qui'c jun tir yi najk xnacpij, qui'c jun tir yi najk wit.
- 5 Yi ketz Kajcaw, i' q'uicy'lom ketz. Xom quen tu i' tan kuch'eye'n.
- 6 Quil kalo'on tan stz'a'al k'ej, nka tan yi xaw yi na txekun lak'bal.
- 7 List i' tan kacolche'n tk'ab e'chk pilbil ketz. Na list atit i' tan kuch'eye'n.
- 8 Q'uicy'le'n cho' ta'n yi na ke'll xe kaca'll, jalen yi na ku'lt. Nin ya'stzun sbajok ske'j sbne' opon tunintz.

Salmo 122

At wi'nin k'ej Jerusalén

- 1 Chumbalaj nin na wil yi na cyal swetz:
“Quin xe ca'l Kajcaw, tan c'u'laje'n i'.
Quin xe ca'll yi kaRyosil yi at Jerusalén,” che'ch swetz.
- 2 Nin yil kocopon le tnuma'tz, nin yi na ko'c tul yi tapij yi at solte'j,
- 3 na kanachon te'j yi i'tz yi tnum yi bnixnak tan kamolol kib tul, cyakil yi o' yi o' xonl Israel.
- 4 Na cho'n na kamol kib cyakil yi o' xonl Jacow tul, tan tak'le'n kak'ajsbil tetz Kataj, chi alijt cyen ta'n scyetz kamam kate'.
- 5 Nin i'tz yi tnum kale e' c'olewe't yi e' rey, yi e' xonl k'ajtzun rey Luwyi, tan puje'n xtisya' sajle'nix tunintz.
- 6 Nachwok bin Kataj tibaj Jerusalén, tan jale'n tzatzin paz tc'u'!
Nin nachwok Kataj tan jale'n tzatzin paz squibaj yi e' wunak yi na chipek' te'j.
- 7 Ncha'tz nachwok Kataj squibaj yi e' yi najlche' tul tapij yi at solte'j.
Nachwok Kataj, yi qui'k ljaj xo'w scye'j yi e' yi najlche'-tz tul.
- 8 Ncha'tz na cu' intzi' tan jakle'n yi tzatzin paz tibaj, na at e' inxonl, nin at e'
wamiw yi najlche'-tz tul.
- 9 Nin ncha'tz tan tu' yi at yi ca'l Kataj Ryos tul, na cu' intzi' tan tk'ol i' yi banl
tibaj.

Salmo 123

Cho'n kawutznin te Kataj tan jale'n yi tajwe'n sketz

- 1 Wajcaw, cho'n inwutznin te'ju', yi ilu' teru' yi cho'n najliju' tcya'j.

- ² Cho'n na inwutznin te'ju', chi na ban jun mos yi na wutz quen te yi patrón tan jale'n yi tajwe'n tetz. Nin cho'n na inwutznin te'ju' chi na ban jun xun aj csinu' yi na oc yi xna'n yi patrón i'l tan jatxle'n nin yi wa!.
- ³ Elk bin k'ajabu' ske'j Kajcaw. Elk k'ajabu' ske'j. Na chin il nin ato' cu'nt ñchik'ab yi e' ric.
- ⁴ Nimix cunin yolbil ketz ja icy'pon ka'n, na yi e' rica'tz scyuch' yi e' yi na cyocsaj quib nim tu chime'b'il, na chitzan tan telse'n kak'ej, nin tan kajisle'n.

Salmo 124

Yi tajwe'n tan cyalol yi xonl Israel

- ¹ Yi qui'k nxom Kajcaw ske'j tan kacolche'n, ja klo' wi't kaquim.
- ² Yi qui'k xom wi' i' ske'j yi cyoqe'n yi e' kacontr tan kabiyle'n, ja klo' wi't kasotz.
- ³ Na yi cyule'n yi e' kacontra'tz tan kabiyle'n, ja klo' kaquim kacyakil cu'n, na wi'nin ñchi'che'n chic'u'l ske'j.
- ⁴ Ja klo' wi't katzaj, na ni'cu'n nchiban yi e' kacontr ske'j chi na ban jun tzanla' yi na elu'l. Ja klo' ke'l tan a' tane'n.
- ⁵ Ja klo' ben jicyol kacyakil cu'n, nin ja klo' kaquim junawes.
- ⁶ Poro ntyox tu' tetz Kajcaw, na qui nin tak' i'l ama'l tan kabaje'n cya'n kacontra'tz.
- ⁷ Ma na ja ke'l liwr ñchik'ab, chi na ban jun txuc yi na el ojk tk'ab yi aj txuquinl. Na qui nin nxeye' yi chiramp tan katz'amle'n cyen, ma na ja ke'l liwr.
- ⁸ Na jun cu'n cho'n na saj yi ñch'eybil ketz te Kajcaw, yi bnol tetz tcyaj' tu yi wuxtx'otx!.

Salmo 125

Quil chiyucan yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Kajcaw

- ¹ Cyakil yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Kajcaw, ni'cu'n quitane'n cye'tz chi tane'n yi wi'wtz Sión yi cya'l na xeye' tan yuque'n mu'x tal, nin iñnin ate' cyera'tz sbne' opon tunintz.
- ² Chi tane'n yi tnum Jerusalén yi at e'chk wi'wtz solte'j, cha'tz tane'n Kajcaw, at i' scye'j yi e' tetz tan chiq'uiicy'le'n cyakil tiemp.
- ³ Yi e' mal wunak yi na chicawun jalu' nk'e'tz cyakil tiemp ñchicawunk le yi ama'l yi tak'nak Ryos scyetz yi tanum. Na qui na taj i' yi nink chixom yi tetz tanum te yi yab ajtza'kl yi na chixom yi e' wunaka'tz te'j.
- ⁴ Wajcaw, elk k'ajabu' scye'j yi e' balaj wunak. Bne'u' jun ba'n scyetz yi e' yi jicyuch te cyajtza'kl.
- ⁵ Poro yi e' yi na chixom te e'chk yab ajtza'kl, lok tak'u' chicaws chi na tuleju' yi e' mas mal nak.
- iLok jal tzatzin paz le tnum Israel!

Salmo 126

Jun oración tan tak'le'n kak'ajsbil tetz Kataj yi na ke'l liwr ḥchik'ab kacontr

- ¹ Yi xtx'ixpe'n kaswert tan Kajcaw, quinin kocsaj yi ko i'tz yi bintzi, na icu'n wutzicy' tu' nkulej.
- ² Na ja katzatzin, nin ja ka᷇ch'in tan yi tzatzin yi ato' cu'nt. Nin yi e' yi qui na cyek ḥchi' kaRyosil ja cyal: "I'tz yi cyetz cyajcawil yi mmo'c tan quich'eye'n," che'ch.
- ³ Nin bintzi, ja oc Kajcaw tan kuch'eye'n, na ja ban i' wi'nin e'chk milawr tan kuch'eye'n nin jalu' na katzatzin.
- ⁴ Kajcaw, xtx'ixpe'n binu' kaswert kacyakil cu'n chi na ban jun ama'l skajwutz yi na cu' a'bal tibaj.
- ⁵ Na yi e' yi chin q'uixbel nin na chiban tan tawle'n jun ujul, wi'nin na chitzatzin yi na je' cosech cya'n.
- ⁶ Pe nak sotz chic'u'l, nin na chibisun yi na chiben tan tawle'n yi ij, poro yi na chiben tan je'se'n yi cosech na chibitzin tan bi'l tzatzin, na eka'n yi cosech cya'n yil chu'l tzaj.

Salmo 127

Ryos na ak'on cyakil yi tajwe'n sketz

- ¹ Yi ko qui xomij Kajcaw ske'j yi na ko'c tan banle'n jun ca'l, qui'c na tak' cyakil yi e'chk ak'un yi na chiban yi e' bnol tetz.
Mpe chumbalaj nink e' tan banle'n yi e'chk ak'una'tz, qui'c xac sbne'.
Nchaltz yi ko qui'c Kajcaw tan q'uicy'le'n jun tnum, qui'c na tak' mpe ate'-k q'uicy'lom tetz.
- ² Ncha'tz ko qui k'uklij kac'u'l te Kataj,
qui'c na tak' sketz pe nink tz'el kawatl jalchan cunin tan ak'un,
nin yil kak'uj jalen benak k'ej tan xtx'acle'n jamel kawa',
na na oc i' tan quich'eye'n yi e' yi xomche' te tetz tajbil, nin na tak' i' chiwatl.
- ³ Je junxt xtxolbile'j:
Cyakil yi e' kanitxa' yi na chijal,
Kajcaw na ak'on tetz. I'tz jun balaj oy yi na tak' i'!
⁴ Ej nin yi e' kanitxa' yi na chijal yi o' ac'aje't, ni'cu'n tu flech yi at tk'ab jun ajtxuquinl.
- ⁵ Ba'n cyeri e' yi at jun c'oloj yi e'chk flecha'tz ḥchik'ab. Na quil tz'el chik'ej tan chicontr.
Nin yi e' pujul xtisya', chixobok cyetz na xomche' jun c'oloj q'uicy'lom cyetz.

Salmo 128

Yi banl Kataj yi na tak' i' scyetz yi e' yi e' c'ulutxum jak' ca'wl i'

- ¹ Ba'n cyeri yi e' yi na cyek ḥchi' Ryos, nin yi e' yi c'ulutxum e' jak' yi tetz ca'wl.

- ² Na yi e'a'tz ñchiwank te yi cyak'un. Ñchitzatzink, nin chumbalaj nin sbne'
cyakil yi mbil chibán.
- ³ Ncha'tz yi e' quixkel, scyalaj wi'nin cyal.
Cho'n cunin ñchibne' chi na ban jun wi' uva yi na jal wi'nin wutz.
Nin yi chinitxajila'tz, cho'n cunin ñchibne' chi na xlumin yi ta'kl jun wi'
oliw.
- ⁴ Ya'stzun sbajok scye'j yi e'a'tz tan Kajcaw, yi e' yi na cyek ñchi' i'.
⁵ Lok tak' tzaj Kajcaw yi banl talma' squibaj, jalen wi'wtz Sión.
Lok quilu' yil tak' i' banl tibaj Jerusalén.
Ixník ate'u'-tz yil bajij e'chk xtxolbila'se'j.
- ⁶ Lok cyech ninu' chiwutz yi e' chimamaju'.
Lok jal tzatzin paz bene'n tzi'n le e'chk ama'l cwent Israel.

Salmo 129

Na ke'l liwr tan Kajcaw

- ¹ Quin techix nin q'uixc'uj icy'pon ka'n, jetz yi xiquil tzaj o', yi o' xonl Israel.
² Quin techix nin bis o'kl ja ul skawutz sajle'nix tunintz jetz yi ac'ajil tzaj o'.
Poro quiw cuntunin o' swutz.
- ³ Ja cho'c yi e' kacontr tan kajicyle'n tan xicy'xab.
Nin tan paj biybe'n ketz, at yi e'chk ñch'ilil wutz kacoc.
- ⁴ Poro ntyoë tetz Kajcaw, yi jun yi chin tz'aknak cu'n, i' nko' colpin ñchik'ab yi
e' mal naka'tz.
- ⁵ Lok tz'el chitx'ix yi e' kacontra'tz. Lok che'l ojk yi e', yi e' contr te ka'ama'l Sión.
⁶ Cho'nk chibán chi na ban xtze' yi na jal wi'ak xc'o'nil ca'l, yi qui na ch'uy
mas nin jalcu'n na ske'j.
- ⁷ Yi jun jilwutz xtze'a'tz qui'c na tak', nk'e'tz cho'n chi na ban triw yi na oc yi
taw tan je'se'n nin tan c'alche'n. Nin boc'oji'n na ban yi na colxij.
- ⁸ Poro yi nink tz'oc jun yaj tan molche'n yi xtze'a'tz, cya'l nin jun scyeri e'
wunak yi na chicy' cu'ntz, yi nink cyal tetz:
“Ba'n teru' ja tak' Ryos balaj cosech teru'.”
- Ncha'tz i' tetz, qui'c rmeril tan saje'n tlol scyetz yi e' wunaka'tz:
“Lok tak' Ryos yi banl squibu' chi tane'n wetze'j.”
- Ni'cu'n tzun quitane'n yi e' kacontra'tz chi e'chk xtze' yi qui'c xac.

Salmo 130

Ba'n k'uke' kac'u'l te Kajcaw

- ¹ Wajcaw, na cu' intzi' teru', na cho'n atin jalen tjul tane'n.
² Tbite'u' intzi' inkul, na na chinñch'in tan jakle'n ñch'eybil wetz teru'.
- ³ Wajcaw, yi nak ocu' tan xtxumle'n cyakil impaj, ja klo' wi't ne'l cu'n tanu' swutz.
- ⁴ Poro qui!. Na list atite'tu' tan cuyle'n kapaj, bantz koque'nt c'ulutxum jak' ca'wlu'.
- ⁵ Cho'n k'uklij inc'u'l te'ju' Wajcaw.
Nin cho'n k'uklij inc'u'l te yi yolu'!

- ⁶ Cho'n k'uklij inc'u'l te'ju', na na chintzan tan ñch'iwe'nu', chi na chiban yi e'
q'uiicy'lom tnum yi na cyal:
“Lok tz'ul chan skil, lok tz'ul chan skil,” che'ch.
- ⁷ Cyakil o', yi o' xonl Israel, na katzan tan ñch'iwe'n Kajcaw, na katzan tan
ñch'iwe'n yi banl talma' i', na tan i' na ke'le't liwr.
- ⁸ Kelepon liwr yi o' xonl Israel.
Kelepon liwr tk'ab yi kil tan Kajcaw.

Salmo 131

Ilenin sk'ukek kac'u'l te Kajcaw

- ¹ Wajcaw, qui na wocsaj wib nim tu wajtza'kl.
Qui na chintzan tan telse'n chik'ej yi e' wunak.
Nin na el intxum tetz yi qui'c wetz tuch' yi e'chk txumu'n, yi qui'c rmeril tan
tele'n intxum tetz.
- ² Ma na qui'c na imban, nin qui'c jun yol na wal.
Cho'n cu'n wutane'n chi tane'n jun ni' yi ja wi't txutxun nin k'alu'n tan xtxu'.
Cho'n wutane'n jalu' chi jun ni' yi qui'c na ban, na nojnak c'u'l.
- ³ Cha'stzun kutane'n ketz yi o' xonl Israel.
K'uklij kac'u'l te Kajcaw, nin sk'ukek kac'u'l te'j sbne' opon tunintz.

Salmo 132

Yi suki'nt tan Ryos tetz Luwiy

- ¹ Wajcaw, at wi'nin ñchamilu!. Ilu' yi Ryosil Jacow, nin ñchajnaku' yi poreru' tetz.
Ncha'tz, ulk tx'akx tc'u'lu' yi q'uixc'uj yi muc'nak Luwiy.
- ² Ulk tx'akx tc'u'lu' yi yol i' yi suknap teru!.
Na je yol i'e':
- ³ “Quil na'tij xe inca'l, nin quil nuje!.
- ⁴ Quil chinwit, nin quil tz'oc inwatl,
- ⁵ jalen yil bnix yi ca'l Wajcaw wa'n.
At wi'nin ñchamil i', na i' tajcawil Jacow.”
- ⁶ Te yi ato' Efrata, ja kubit yi na' atite't yi caña' kale at cu'nt yi ca'wlu'.
Nin ja xka'k tan ticy'le'n.
Cho'n jale'n ka'n le ama'l Jaar.
- ⁷ Quin bin xe ca'l Kajcaw. Quin kamejek swutz i!.
- ⁸ Ma jalu' Kajcaw, sajku' skaxo'l, tuml yi caña'u' yi wi'nin porer.
A'toku' skuchi', tzone'j wi'wtz.
Najanku' skaxo'l tetz ben k'ej ben sak.
- ⁹ Nink chiwekxij yi e' pale'u' tan be'chok yi chin stum nin yi na ñchaj yi at
chibalajil.
Lok chiñch'in yi e' tanumu', yi xansa'n che't, tan yi tzatzin yi ate' cu'nt.
- ¹⁰ Bantz tele'n cu'n te yi youl' yi talnaku' tetz Luwiy yi ñchakumu', qui bin ltl
cyenu' yi rey yi je'nak xtxa'olu'.

¹¹ Na je bin yolu'e'j yi talnaku' tetz Luwiy, nin yi talnaku' yi tz'elepon cunu' te'j:

¹² "Swak'e' ama'l tetz jun axonl tan toque'n tetz jun rey.

Nin ncha'tz, kol chiban tane'n yi ara xonl yi katra, nin kol chiban tane'n yi wetz inca'wl yi swale', swak'e' tzun ama'l scyetz tan chicawune'n tetz ben k'ej ben sak."

¹³ Je'nak xtxa'ol Kajcaw kaRyosil yi wi'wtz Sión tetz najbil i!. Na je yol i'e':j:

¹⁴ "Yi jun ama'l e'j, wi'nin na chimpek' te'j, na ya'stzun kale chin najewe't.

¹⁵ Swak'e' imbanl tibaj chiwa' yi e' yi najlche' le yi jun tnuma'tz.

Snojk chic'u'l cyakil yi e' me'ba' yi ate' xchixo'l.

¹⁶ Che' inweke' yi e' pale' tan be'chok yi chin stum nin yi na xchaj yi at chibalajil.

Nin chiäch'link yi e' intanum yi xansa'nt wa'n tan yi tzatzil'n yi ate' cu'nt.

¹⁷ Nin swak'e' ama'l tetz jun xonl Luwiy tan cawune'n tzone'j wi Sión.

Nin yi jun txekbila'tz quil tzaj, na scawunk yi jun ajcawa'tz yi bixba'ntz wak'un, tetz ben k'ej ben sak.

¹⁸ Tz'elepon chitx'ix yi e' tetz contr wa'n.

Ma yi i' tetz, sjalok wi'nin tetz k'ej tan cawu'n," szun Kajcaw bantz.

Salmo 133

Chumbalaj nin yi junit na ban yi kajtza'kl

¹ E'u' kajwutz quibit tzaju', kale'n nin sk'il yi na kamol cu'n kib, nin yi junit na ban yi kajtza'kl.

² Na cho'n cunin tane'n chi tane'n yi c'o'cal yi perfum yi na je' kojij xo'l chiwi' yi e' wi'tz pale', yi na ac' yi chixmatzi', nin yi na cupon te kul be'ch cyetz.

³ Ni'cu'n yi jun lok' iba'tz chi yi k'ab che'w yi na cu' tibaj yi wi'wtz Hermón. Na yi na el a', na xon xo'lak xtze'.

Na txa'xax cyakil e'chk ju'wtz cwent Sión ta'n.

Ej nin ya'stzun yi ama'l kale na tak'wit Ryos yi banl talma'!

Nin ya'stzun yi ama'l kale na bene't ñkon chitiemp yi e' balaj nak yi at lok' ib scyuch!.

Salmo 134

Kajcaw tz'ak'on banl squibaj

¹ E'u' xchakum Kajcaw, quiwit. Quil chik'e'xiju' tan tak'le'n chik'ajsbilu' swutz Kajcaw. Cyakil nin akale'n cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz, yi e'u' yi na chixconu' xe ca'l i!.

² Ba'n cyak' ninu' chik'abu' kale atit yi ama'l yi chin xan nin tan tak'le'n k'ej i!.

³ Tak' tzaj bin Kajcaw, yi najlij wi Sión, yi banl talma' squibu'. Na yi ketz Kajcawa'tz i' bnol tetz yi tcyal' tu yi wuxtx'otx'!

Salmo 135

Qui'c junt Ryos yi cho'nk chi Kajcaw

¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw.

- Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw, nin yi e'u' yi e'u' ḥchakum i' cyak'e'u'
chik'ajsbilu' tetz.
- ² Yi e'u' yi ate'u' xe najbil i' tu yi e'u' yi ate'u' wutzk'anil yi najbil i',
³ tircu'n kak'e' len kak'ajsbil tetz i', na wi'nin banl talma' i' ske'j.
Kak'e' kak'ajsbil tetz na na el k'ajab i' ske'j.
- ⁴ Nin je'nak xtxa'ol i' Jacow tan xcone'n tetz i', yi Jacowa'tz yi na a'lchij Israel tetz.
⁵ Ncha'tz na el katxum tetz yi ketz Kajcaw, yi kaRyosil, cya'l jun yi cho'nk chi
i' tetz.
- Qui'c jun ryos yi cho'nk chi i'.
- ⁶ Nin yi i' tetz na xcy'e' tan banle'n alchok takle'nil yi na taj. Mpe ik tzi'n tcyal'j
nka tzone'j wuxtx'otx' nka xe mar.
- ⁷ Ba'n na tanq'ue'n tib yi sbak' ta'n jalen tzi'n tcyal'j. Nin na cu' xlitz' ta'n tetz
techl yi na saj a'bal. Ej nin tan i' at cyek'ek'.
- ⁸ Yi Kajcawa'tz i' ak'on chicaws yi e' aj Egipto na nin e' quim yi e' bajx chinitxa' ta'n.
Nin nk'e'tz ntin yi e' wunak, ma na nicy'nin yi bajx cyal yi cyawun.
- ⁹ Ja ḥchaj i' wi'nin e'chk milawr scyetz yi e' aj Egipto. ḥchaj i' wi'nin milawr
tetz yi faraón scyuch' yi e' mas ajcaw yi ate' xlaj i'.
- ¹⁰ Ja chiquim wi'nin wunak tulak e'chk nación, nin wi'nin wi'tz rey e' quim ta'n.
- ¹¹ Ja quim yi chireyil yi e' amorroeo ta'n yi na bi'aj Sehón.
Nin ja quim chireyil aj Basán ta'n yi na bi'aj Og.
Ncha'tz yi e' rey yi ate' Canaán ja chiquim ta'n.
- ¹² Ma yi chi'ama'l yi e' reya'tz ja tak! i' sketz, yi o' tetz tanum, yi o' xonl Israel.
- ¹³ Wajcaw, yi teru' bi'u' sna'wsok sbne' opon tunintz na quil sotzu' tetz ben k'ej
ben sak.
- ¹⁴ Tz'ocopon Kajcaw tan banle'n xtisya' skaxo'l yi o' tetz tanum. Nin tz'elepon
k'ajab i' ske'j.
- ¹⁵ Cyakil yi chiriyosil yi e' wunak banij cuntu' quitane'n tan oro nka tan sakal,
na wunak tu' bnol tetz.
- ¹⁶ At chitz'i tane'n poro qui na chijilon.
At chiwutz tane'n poro qui na chixmayin.
- ¹⁷ At chīchin tane'n poro qui na quibit jun yol.
Qui na chiyuc quib, na qui'c chixew at.
- ¹⁸ Nin yi e' bnol cyetz, na elepong yi ni'cu'n e' tu chiriyosila'tz.
Ncha'tz yi e' yi na k'uke' chic'u'l te e'chk ryosa'tz, ni'cu'n e' scyuch'.
- ¹⁹ Ma yi o' ketz yi o' xonl Israel, kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kajcaw.
Ncha'tz yi e' kapale'il, tajwe'n tan cyak'ol chik'ajsbil tetz i'.
- ²⁰ Nin ncha'tz yi e' xonl Leví, tajwe'n tan cyak'ol chik'ajsbil tetz Kajcaw.
Cyakil o' yi na kek ḥchi' Kajcaw, kak'e' kak'ajsbil tetz i'.
- ²¹ Kak'e' bin k'ej Kajcaw yi najlij le tnum Jerusalén, yi at wi Sión.
Kak'e' kak'ajsbil tetz i'.

Salmo 136

Quil sotz yi banl talma' Kataj yi at skibaj

¹ Katyo᷑ink tetz Kajcaw, na chumbalaj nin i'.

- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ² Katyoëink tetz i' na i' yi wi'tz Ryos swutz alchok ryosil tzone'j wuxtx'otx'.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ³ Katyoëink tetz i' na i' yi wi'tz ajcaw squibaj yi e' ajcaw.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ⁴ Katyoëink tetz i', na ntin cu'n i' na xcye' tan banle'n e'chk milawr.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ⁵ I' bnol tetz yi tcyal' tan yi tetz tajtza'kl.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ⁶ I' anc'une'n yi a' tan jale'n tx'otx'.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ⁷ I' bnol tetz yi e'chk lmak txezbil yi at tcyal'.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ⁸ I' bnol tetz yi k'ej yi na txekeun chajk'ej.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ⁹ I' bnol tetz yi xaw tu yi e'chk tx'uml yi na chitxekun lak'bal.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹⁰ I' biyon yi e' bajx chinitxa' yi e' aj Egipto.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹¹ I', e' elsan tzaj yi e' kaxonl jak' chica'wl yi e' aj Egipto.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹² Tan yi tetz xchamil ja bnix cyakil yi e'chk milawra'tz.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹³ I' jatxon cu'n yi Cyak Mar.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹⁴ I' e' icy'san tzaj yi e' kaxonl tul yi jun mara'tz.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹⁵ I' jopon cu'n yi mar kale e' bek'xe't yi e' sanlar yi faraón.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹⁶ I' bajxij xchiwutz yi e' tanum le ama'l tz'inunin tu'.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹⁷ I' biyon cu'n yi e' wi'tz rey.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹⁸ I' e' sotzan cu'n yi e' ajcawa'tz.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ¹⁹ I' biyon cu'n Sehón, yi chireyil yi e' amorreo.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ²⁰ I' biyon cu'n Og yi chireyil yi e' aj Basán.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ²¹ I' jatxon cu'n yi chi'ama'l yi e' reya'tz.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ²² Nin ja tak' i' sketz yi o' xonl Israel.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ²³ I' mo'c tan kuch'eye'n yi mu'l sotzaj c'u'lal skawutz.
- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
- ²⁴ I' na kacolon xchik'ab yi e' kacontr.

- Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
²⁵ I' c'a'chanl ketz scyuch' yi e' txuc.
 Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.
²⁶ Katyoëink bin tetz Kataj Ryos yi at jalen tzi'n tcyaj'.
 Na yi banl talma' i' quil sotz tera'tz.

Salmo 137

Quil tz'el katnumil te kac'u'l

- ¹ Te yi ato' tzaj stzi' yi tzanla' Babilonia, cho'n c'olëcho' tan bis o'kl tan paj yi tule'n tx'akx Sión tkac'u'l.
² Nin cho'n na kach'imbaje'n yi kakbetz, yi arpa, te e'chk xk'us, tan yi bis yi ato' cu'nt.
³ Nin yi e' wunak yi o' icy'anin pres, nin e' oc tan kabuchle'n. Itzun cyaltz sketz: "Or bitzinwok. Tzatzinwok. Bitzijwok e'chk bitz yi na ibitzij yi atix tzajwok le itanum Sión."
⁴ Poro ɿmbi rmeril tan kabitzil e'chk bitz yi na kabitzij tetz Kajcaw, le jun amall yi o' tu' awer nak tul?
⁵ Na yi kol tz'el yi tnum Jerusalén te kac'u'l, ba'nt cu'n yi nink skej yi jalaj kak'ab yi kasbal.
⁶ Ncha'tz lok skej katz'i!. Qui'tk tz'a'w yol ka'n yi kol tz'el yi katnumil te kac'u'l.
 Nin ko qui't kak! k'ej.
⁷ iKajcaw! Ulk tx'akx tc'u'luyi chiyol yi e' kacontr yi e' aj Edom yi cyal. Na je chiyole'j yi cwe'n woc' yi katnumil Jerusalén:
 "Elk cu'n Jerusalén swutz.
 Qui't na kaj lkil cu'n yi jun tnuma'tz.
 Oponk tzaj yi ñch'ukbe'n tetz jaljen txe!", che'ch bantz.
⁸ Ma yi tnume'j, yi Babilonia, tz'ul caws na copon xitu'n. Tz'elepon cu'n swutz.
 Ba'n cyeri e' yi chocopon tan xite'n cu'n yi jun tnume'j, na xitok tan paj yi buchij cho' cya'n.
⁹ Ba'n cyeri e' yi chocopon tan chitz'amle'n nin tan chijabe'n quen yi chinitxajil yi e' aj Babiloniaja'tz te'jak e'chk c'ub.

Salmo 138

Jun oración tan tyoëi'n tetz Kajcaw

- ¹ Wajcaw, tetz cu'n walma' chintyoëink teru', nin swak'e' ink'ajsbil teru'
 ñchiwutz cu'n yi chiryosil yi e' mas wunak.
² Yil chinmeje', cho'n tz'ajnin inwutz kale atite't yi ca'lul, yi wi'nin xanil.
 Na ñchinmejek tan tyoëi'n teru' tan yi banl talma'u'.
 Nin ñchinmejek tan tu' yi na el intxum tetz yi nk'e'tz ilu' la'.
 Nin ñchinmejek tan tu' yi at mas k'ej yi bi'u' tu yi yolu', swutz cyakil e'chk takle'n yi at.
³ Yi cwe'n inwutz teru', ja stza'weju' yi intzi' inkul nin ja tak'u' junt tir inwalor.

- ⁴ Cyakil yi e' rey yi ate' bene'n tzi'n wi munt, chocopon len tan tak'le'n chik'ajsbil swutzu', yil quibit yi mbi'tz yi suki'nt tanu'!
- ⁵ Chocopon tan tak'le'n chik'ajsbil teru' tan cyakil yi txumijt tanu'.
Na yi ilu' teru' Wajcaw, wi'nin teru' k'eju'.
- ⁶ Mpe cho'nk atu' tu yi k'eju' jalen tzi'n tcyaj, ilenin na ocu' il scye'j yi e' prow yi ajnake' tzaj.
Ma yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl qui na ocu' il scye'j.
- ⁷ Te yi atin tul sotzaj c'u'lal tan paj yi e'chk il, ilenin atu' tan wuch'eye'n.
Xomij yi poreru' tan wuch'eye'n.
Nin na chinclax tanu',
ëchik'ab yi e' incontr, yi nternin na chi'ch chic'u'l swe'j.
- ⁸ Wajcaw, tzatzin cu'n jeponu' tan banle'n yi teru' tajbilu' yi txumijt tanu' swe'j.
Na yi banl talma'u', quinin bajsbe'n tetz.
Qui bin ltx'akbaj cyenu' yi ja wi't xe'tiju' tan banle'n swe'j.

Salmo 139

Na til Ryos cyakil yi na kaban

- ¹ Wajcaw, na tilu' yi ñe'n wutane'n. Na na ocu' tan ma'le'n wajtza'kl.
- ² Na tilu' cyakil yi e'chk takle'n yi na imban, mpe joylajk atite'tu', poro na tilu' yi mbi na icy' tinc'u'l.
- ³ Na na tilu' yi na' na na'j nint. Nin na tilu' cyakil yi mbi na imban.
- ⁴ Ntaxk nin eltzaj inyol le intzi' ja wi't tilchanu' yi mbi swale'.
- ⁵ Atu' tzinwutz, atu' wutz incoc nin atu' tzinxlaj. Nin at yi k'abu' tinwi'.
- ⁶ Qui na pujx yi jun xtxolbila'tz wa'n. Wi'nin q'uixbel tan tele'n intxum tetz.
- ⁷ Qui'c rmeril yi nink chimben joylaj tan wewal wib swutz yi teru' espírituju'.
Qui'c rmeril nink wew wib swutzu'.
- ⁸ Na yi nink chinjepon tzi'n tcyaj, at ninu'-tz.
Nin yi nink chimben jak' tx'otx' ñchixo'l alma', at ninu'-tz.
- ⁹ Yi nink chimben xicy'in joylaj tele'n tzi'n, kale na je'ule't k'ej, nka yi nink chimben cwe'n tzi'n jalajicy'en mar,
- ¹⁰ ilenin tz'opon k'abu' swe'j. Nin chintx'amxok tanu'.
- ¹¹ Mpe nink wew wib tc'u'l tz'o'tz.
Mpe nink tz'oc yi tkan skil tetz tz'o'tz.
- ¹² Quil xcy'e' yi tz'o'tza'tz tan wewe'n swutzu'.
Na yi tz'o'tz, chin tkan skil nin na ban swutzu'.
Na yi tz'o'tz tu yi tkan skil, nicy' nin tu' swutzu'.
- ¹³ Ilu' bnol tetz inna'chl kale na chintxumune't, tu cyakil yi inwankil. Ilu' bnol tetz te yi atin tzaj twankil intxu'.
- ¹⁴ Swak'e' k'eju' na wi'nin na ne'l yab te yi ñe'n cu'n nchimbnix tanu'. Nin jun cu'n na wocsaj yi xtxolbila's.
- ¹⁵ Na sak swutzu' yi bnixe'n cu'n yi inwankil tul jun ama'l yi ewun cu'n yi ni'cu'nk yi ik nicy'al yi munt.

- ¹⁶ Sak swutzu' yi ñe'n cu'n bnixe'n yi inwankil. Na tz'iba'nt tanu' yi ñe'n sbne' inwankil yi ntaxk bnix. Bixba'nt tanu' yi jatna' yi ank'i'n yi ak'ij swetz tzone'j wuxtx'otx!. Bixba'nt tanu' te yi ntaxk nitz'ij.
- ¹⁷ Ta', yi tajtza'klu' qui nin ajlbe'n tetz, nin yi nink kamol cu'n quil xcy'e' yi munt tetz cu'lbil.
- ¹⁸ Yi nink no'c tan tajle'n cyakil yi tajtza'klu', quil chinxcye' te'j. Na icy'nak cu'n yi tajtza'klu' swutz yi samlicy' yi at stzi'ak mar. Nin kol saj inwatl te yi na chintzan tan tajle'n, iñnin tane'ntz yil tz'el inwatl, quil chinxcye' tan tajle'n.
- ¹⁹ Ma jalú' Ta', che'lk cu'n swutz yi e' yi qui na cyek ñchi'u'. Che' lajlenu' yi e' biyol nak tzinwutz.
- ²⁰ Na na chitzan tan telse'n k'eju' tu chijilon. Qui'c mu'ë tal xanil yi bi'u' ñchiwutz.
- ²¹ Ma jalú' Wajcaw, ¿qui pe' na chi'ch wetz inc'u'l scye'j yi e' yi na chi'ch chic'u'l te'ju', yi e' yi na chitzan tan telse'n k'eju'?
- ²² Na Ta', na chi'ch inc'u'l scye'j, na e' cu'n incontr tane'n.
- ²³ Ta', ma'laju' wajtza'kl, bantz tilolu' yi mbi na icy' tinc'u'l. Ba'n chimpilu' tan tilolu' yi ko ba'n atine't nka qui'!
- ²⁴ Tile'u' yi ko na chinjom te jun yab ajtza'kl. Nin ñchaje'u' yi balaj be' swetz, yi na tak' itz'ajbil tetz ben k'ej ben sak.

Salmo 140

Oración tan toque'n Ryos tan kacolche'n

- ¹ Ta', chin cole'u' ñchik'ab yi e' mal nak.
Chin q'uicy'leju' ñchik'ab yi e' aj biyonl.
- ² Yi e' yi ntin oyintzi' na chitxum, qui'c jun tkuj yi qui'k na choyintzin.
- ³ Chin ch'on nin chijilon chi ñch'onal yi na kalo'on tan jun lu'baj. Ni'cu'n chijilon tu wenenil jun lu'baj.
- ⁴ Ta', chin q'uicy'leju' ñchik'ab yi e' mal naka'tz.
Chin q'uicy'leju' ñchik'ab yi e' aj biyonl, yi e' yi na chitzan tan joyle'n puntiñ tan inxite'n.
- ⁵ Na yi e'a's yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl ja bnix tramp cyak'un tan incwe'n tul. List tane'n e'chk leb tu akwil tan intz'amle'n. Ja wi't cu' cya'n le imbe'.
- ⁶ Je inyole'j yi wal tetz Kajcaw: "Ta', ilu' inRyosil. Tbit tzaju' bin yi intzi' inkul. Ilu' colol wetz nin chin cham nin ilu'."
- ⁷ Ilu' na colon inwi' yi na chu'l incontr tan oyintzi' swe'j."
- ⁸⁻⁹ Ta', qui'k tak'u' ama'l scyetz yi e'a's tan chibnol yi cyajbil.
Qui'k tak'u' ama'l tan chibnol yi e'chk takle'n yi ja wi't baj chitxumul.
- Na yi e' incontrat'z nternin na cyocsaj quib nim, na le chiwutz cyetz ja wi't chitx'acon.
- Poro e' te'n nink chicu' tc'u'l chitxumu'n yi ja wi't baj chitxumul.
- ¹⁰ Lok saj jun chin k'ak' tanu' tan chisotzaje'n.
Che' jo'lñinu' tul e'chk julil a' kale qui'cle't rmeril tan cycle'n tzaj.

- ¹¹ Quil tak'u' ama'l scyetz e' aj jisonl tan cya'te'n skaxo'l tzone'j wuxtx'otx'.
- Lok xom yi il scye'j yi e' aj biyonla'tz tan chixite'n cu'n.
- ¹² Poro na el intxum tetz Ta', yi na ocu' tan pujle'n xtisya', qui na tak'u' quil yi e' me'ba' yi ko qui'c cyetz quil.
- Ma na na ocu' tan chicolche'n yi e' yi buchijche'.
- ¹³ Yi e' balaj wunak cyak'e' k'eju', yi e' yi tz'aknak cu'n e', ya'stzun yi e' yil xchinajank te'ju'.

Salmo 141

Cho'n ajlij inc'u'l te Kajcaw

- ¹ Cho'n na cu' inwutz teru' Wajcaw. Lok tz'ul chanu' tan wuch'eye'n. Lok tbitu' intzi' inkul yi na no'c tan na'wse'n yi bi'u'.
- ² Wi'nink c'o'cal yi inoración tz'an swutzu'. Cho'nk cunin c'o'cal tz'an chi insens. Nin yi na wak'e'n ink'ab tan tak'le'n k'eju' lok tzatzinu' te'j chi ik yi oy yi na pat-xij swutzu' cyakil cwe'n k'ej.
- ³ Wajcaw make'u' intzi' tan qui walol e'chk takle'n cachi'.
- ⁴ Tcy'aj lenu' yi e'chk takle'n cachi' yi at le intxumu'n. Quil tak'u' ama'l swetz tan imbnol e'chk takle'n cachi'. Quil tak'u' ama'l siquierk tan inwane'n scyuch' yi e' mal naka'tz yi na bnix e'chk balaj wa'a'n cya'n.
- ⁵ Ba'n kol cho'c yi e' balaj tan imbiyle'n tan makle'n inwutz tan qui imbnol yi e'chk takle'n cachi'. Ko ya'tz na chibana i'tz jun ba'n tetz wetz. Ba'n kol chimak inwutz na ni'cu'n yi jun xtxolbila'tz tu jun balaj perfum yi na je' kojj xo'l kawi!. Qui ch'on lwil ko ya'tz nu'lij cya'n.
- Poro ilenin tzinjake' tetz Ryos tan tk'ol chicaws yi e' mal naka'tz.
- ⁶ Nin chelepon jo'li'n chibajxom wutz kotx'. Kalena's tzun tz'el chitxum tetz yi ba'n atit yi wetz inyol.
- ⁷ Tz'elepon xit yi chibakil xlajak chinich chi na ban tx'otx' yi na oc xch'ocl.
- ⁸ Poro yi in wetz Wajcaw, cho'n k'uklij inc'u'l te'ju' yil tz'ocoponu' tan incolche'n.
- Cha'stzun te quil chin til cyenu'.
- ⁹ Chin cole'u' tk'ab yi tramp yi ja bnix cya'n tan incwe'n tc'u'!
- Chin cole'u' tk'ab yi e'chk takle'n yi ja txumxij cya'n tan inlo'one'n.
- ¹⁰ E' te'nk chicu' tc'u'l yi chirampa'tz yi ja bnix cya'n.
- E' te'nk chilo'on.
- Ma yi in wetz lok chimbén tzinwutz.

Salmo 142

Ba'n kacol kib te Kajcaw

- ¹ Na chinxch'in tetz Wajcaw. Na chinxch'in tan tele'n k'ajab swe'j.
- ² Cho'n na chintzan tan xocho'n tetz i'.
- Cho'n na chintzan tan talche'n cyakil yi bis o'kl yi atin cu'nt.

- ³ Na te yi atin tul sotzaj c'u'lal, cho'n na chinxochon tetz i!.
 Wajcaw na el xtxumu' tetz yi mbi na chitxum yi e' incontr swe'j.
 Ja bnix jun tramp cya'n tan incwe'n tc'u'l.
- ⁴ Nin na no'c tan joyle'n yi atk jun tan wuch'eye'n.
 Poro qui'c jun. Cya'l na pek' tan wuch'eye'n.
- ⁵ Cha'stzun te na cu' inwutz teru' Wajcaw.
 Nin je inyole'j yi na wal teru':
 "Ilu' yi ama'll kale tzincolwit wib.
 Qui'c jun at tzone'j wi munt tan incolche'n, ma na ntin cu'n ilu'."
- ⁶ Tbite'u' bin yi na nok' swutzu', na qui'ct inwalor at.
 Chin cole'u' ñchik'ab yi e' incontr yi na cyaj cho'c tan intz'amle'n, na yi e'
 cyetz, mas tecu'n cham e' tzinwutz wetz.
- ⁷ Ne'lk tanu' liwr, ne'lk tanu' xetze', bantz wak'ol ink'ajsbil teru'.
 Nin kol ñchaju' yi banlu' swetz, ñchixomok tzun yi e' balaj nak swe'j.

Salmo 143

Cho'n k'uklij inc'u'l te Ryos

- ¹ Wajcaw, tbite'u' yi intzi' inkul. Stza'weju' yi mbi na injak teru', na yi ilu' teru'
 chumbalaj nin yi tajtza'klu', nin na el k'abu' te yolu'.
- ² Qui'l tz'ocu' tan xtxumle'n cyakil yi wil, yi in yi in ñchakumu'. Na swutzu'
 qui'c jun yi qui'k til.
- ³ Yi e' incontr xomche' cyen tunintz tan inxuxe'n.
 Ja wi't chinlo'on cya'n.
 Nin ja wi't chincu' wuxtx'otx'.
 Atin tul tz'o'tz tane'n, chi quitane'n yi e' yi tenñchan chiquimle'nix.
- ⁴ Qui'c mu'x tal ingan at. Na sotz inc'u'l.
- ⁵ Nin na no'c tan xtxumle'n yi ñe'n cu'n wutane'n sajle'n. Nin na ul tx'akx
 tinc'u'l cyakil yi e'chk takle'n balaj yi banaku' swe'j.
- ⁶ Na wak' nin ink'ab teru' tan c'uche'n ñch'eybil wetz. Na na skej intzi' chi
 tane'n jalaj tx'otx' yi skajwutz.
- ⁷ Wajcaw elk k'ajabu' swe'j na tzan ink'e'xe'n.
 Pentu' na chinxewan. Quil chin til cyenu', na kol chin til cyenu', ni'cu'n
 tzimbne' chi jun alma'.
- ⁸ Yil tz'ul skil ñchaje'u' yi banlu' swetz, na cho'n k'uklij inc'u'l te'ju'.
 Ñchaje'u' swetz yi mbi tajwe'n tan imbnol, na cho'n ajlij inc'u'l te'ju'.
- ⁹ Ne'lk liwr tanu' ñchik'ab yi e' incontr, na cho'n na incol wib te'ju'.
- ¹⁰ Ñchaje'u' yi mbi tajwe'n tan imbnol tan inxome'n te yi tajbilu'. Na yi ilu' teru'
 ilu' inRyosil.
 Ñchaje'u' yi be' swetz yi jicyuch te'j tan yi teru' espírituju' yi chumbalaj nin.
- ¹¹ Wajcaw, tan yi porer yi bi'u' quil tak'u' ama'll tan inquime'n.
 Chin cole'u' tk'ab yi bis o'kl yi atin cu'nt.
 Na yi ilu' teru' chumbalaj nin yi tajtza'klu'.
- ¹² Che' xitcunu' yi e' incontr, na jun cu'n na el cunu' te yi yolu'.
 Che' xitcunu', na in ñchakumu'.

Salmo 144

Yi tyo\xi'n yi mban jun rey tetz Rynos

- ¹ Swak'e! ink'ajsbil tetz Wajcaw, na i' colol wetz.
 Nin i' chusul wetz tan woque'n tetz jun balaj sanlar yi na xcy'e' te yi
 contr.
- ² Nin i' yi balaj wamiw yi ba'n k'uke! inc'u'l te'j.
 Nin i' yi ama'l tane'n yi ba'n tzincol wib tul.
 Na ni'cu'n i' tu jun ama'l kale tzincol wit wib tibaj, yi chin wutz tkan nin,
 kale cya'l jun jepon swe'j.
 I' colpinl wetz.
 Cho'n at i' tzinwutz tan makle'n e'chk flech.
 Cho'n na incol wib te'j.
 Nin tan i' ja no'c tetz ajcaw tibaj cyakil e'chk tnum.
- ³ Poro Wajcaw, \mbi eka'n kak'un yi o' wunak yi na ocu' il ske'j? \Mbi kaxac
 yi o' wunak swutzu'?
- ⁴ Ni'cu'n o' tu cyek'ek' yi jal cu'n na icy'.
 Ni'cu'n o' tu mujil sbak' yi jal cu'n na icy'.
- ⁵ Wajcaw, jake'nu' yi puertil tcyal' nin cuk tzaju'.
 Maque'u' yi e'chk wutz tan je'n kop nin tan je'n sib te'j.
- ⁶ Cuk k'ancyok tu xlitz! tanu' tan chixite'n cu'n yi e' contru'.
- ⁷ Tak' cu'n tzaju' yi k'abu' tan incolche'n \chik'ab yi jun c'oloj wunak yi i
 cunin mar quitane'n.
 Chin cole'u' \chik'ab yi e' awer naka'tz.
- ⁸ Na yi e'a's e' cu'n la'j na na chisuk chiyol poro che'ch tu'!
- ⁹ Wajcaw, tzimbitze' jun ac'aj bitz teru'.
 Tzimbitze' balaj bitz tu inkbetz.
- ¹⁰⁻¹¹ Na yi ilu' teru', ilu' na ak'on ama'l tetz jun rey tan xtx'acone'n.
 Na ilu' nchincolon, yi in wetz, yi in Luwiy.
 Chincole'u' bin \chik'ab yi e' yi na cyaj cho'c tan imbiyle'n cu'n tan spar.
 Chincole'u' \chik'ab yi e' la'j, yi e' yi na cyak'e'n chik'ab tcyal' tan talche'n yi
 bintzi chiyol.
 Poro che'ch tu'.
- ¹² Yi e' kanitxa' chumbalaj nin e!. Na, tzan chich'uye'n chi na ban jun buch
 wutzk'anil jun ca'l.
 Nin yi e' kame'l, ni'cu'n e' tu e'chk tkan ca'l yi chin yube'n nin yi na xcon tan
 palche'n yi wi' yi ca'l Kataj.
- ¹³ Nin yi kac'ojaj nojnak tan e'chk kawa'!
 Nin yi e' kawun, wi'nin chipuc'une'n.
 Jat lo' mil ate' wi'ak cojibil.
- ¹⁴ Ma yi kawac\xi ilenin na cu' cyal.
 Qui'c jun tir yi najk chitz'ij yi cyal yi ntaxk opon chitiempil.
 Nin cyal cunin na bajet' il lakak kabe'!
- ¹⁵ Ba'n cyeri yi e' tnum yi ya'tz quitane'n.
 Ba'n cyeri yi e' tnum yi Kataj Rynos ya'stzun chiRyosil.

Salmo 145

Cyakil wekl wunak scyak'e' chik'ajsbil tetz Kajcaw

- 1 Swale' yi ñe'n cu'n tane'n yi k'eju' yi ilu' wutzile'n kaRyosil, nin yi ilu' kaReyil. Swak'e' ink'ajsbil teru', tetz ben k'ej ben sak.
- 2 Swak'e' ink'ajsbil teru' cyakil nin k'ej. Swak'e' ink'ajsbil teru' tetz ben k'ej ben sak.
- 3 Na yi ilu' teru' at wi'nin k'eju', nin tajwe'n yi cho'n lkak' kak'ajsbil teru'. Quil kaxcye' tan tele'n katxum te cyakil yi teru' k'eju'!
- 4 Cyakil yi jujun wekl wunak scyak'e' chik'ajsbil teru' tan yi e'chk takle'n balaj yi na banu'!
Chitxole' yi e'chk milawr yi bnixnak tanu'!
- 5 Chiyole' yi ñe'n tane'n yi k'eju' tzil'n tcyal'. Ncha'tz in wetz tzintxole' yi e'chk takle'n yi mbanu' yi na ke'l yab te'j.
- 6 Chitxole' yi e'chk milawr yi bnixnak tanu' yi chin xo'wbil nin.
Ma yi in wetz swak'e' ink'ajsbil teru', na at wi'nin k'eju'!
- 7 Chitxole' yi banl talma'u' yi quinin bajsbe'n tetz.
Nin chiñch'ink tan talche'n yi chin tz'aknak cunin ilu' te cyakil e'chk takle'n.
- 8 Yi Kajcaw, wi'nin xtxaxl talma' skibaj, nin na el k'ajab ske'j.
Wi'nin pasens i' skibaj, ntin lok' ib at tuch' i'.
- 9 Chumbalaj nin i' scye'j cyakil wunak, chin putzpuj i' tan q'uicy'le'n yi ja bnix ta'n.
- 10 Wajcaw, lok cyak' cyakil yi bnixnak tanu' chik'ajsbil teru'.
Lok cyak' cyakil yi e' yi na chixom te'ju' k'eju'!
- 11 Lok cho'c tan yolche'n yi pak'puchal yi teru' k'eju'.
Lok cyal cyakil yi e'chk takle'n yi ja bnix tanu' tan yi poreru'!
- 12 Bantz cyalol scyetz cyakil wunak yi wi'nin poreru' tan cawu'n, nin yi at wi'nin pak'puchal yi teru' k'eju'!
- 13 Nin yil cawunu', scawunku' tetz ben k'ej ben sak.
Nin yi ca'lwl', quil sotz tera'tz sbne' opon tunintz.
- 14 List atite'tu' tan quich'eye'n yi e' pentu' ate'.
Nin na ocu' tan chiquiswe'n yi e' yi pentu' ate'.
- 15 Na cyakil wunak cho'n k'uklij chic'u'l te'ju', tan tk'olu' chiwa' cyakil tiemp.
- 16 Nin tan yi banl talma'u', na tak'u' yi tajwe'n scyetz cyakil yi e' itz', chi quitane'n yi e' wunak tu txuc.
- 17 Na yi ilu' teru' chumbalaj nin yi tajtza'klu' te yi cyakil yi na banu'.
- 18 Ncha'tz jalcu'n na ocu' tan quich'eye'n yi e' yi na cu' chiwutz teru', yi e' yi tetz cu'n cyalma' na cu' chitz'i teru'.
- 19 Na tak'u' yi e'chk takle'n yi tajwe'n scyetz yi e' yi na cyek ñchi'u', na yi na chijak ñch'eybil cyetz teru' na tbitu' nin na che' colu'.
- 20 Na ocu' tan chicolche'n yi e' yi na chipek' te'ju'.
Poro yi e' mal nak, na ocu' tan chixite'n.
- 21 Wajcaw, swak'e' ink'ajsbil teru'. Ncha'tz nink cyak' len cyakil wunak k'ej yi bi'u' yi wi'nin xanil.
Lok cyak' k'ej jalu', nin sbne' opon tunintz.

Salmo 146

K'ajsbil tetz Kajcaw yi colol ketz

- ¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw.
Kak'e' kak'ajsbil tetz cu'n kalma'.
- ² Kak'e' kak'ajsbil tetz jalen pe'k yi itz' o'.
Kabitzink swutz i' jalen yil kaquim.
- ³ Quil k'u'ke' kac'u'l scye'j yi e' wunak yi at chik'ej tan cawu'n na e' tu' wunak,
nin quil kaclax cya'n.
- ⁴ Na yil chiquim cyetz, tx'otx' tu' ḥchibne' nin sotzok cyajtza'kl tu chik'ej.
- ⁵ Poro ba'n cyeri e' yi cho'n na saj ḥch'eybil cyetz te yi Ryosil Jacow yi ite'n
nin i'a'tz yi ketz kaRyosil. Na ba'n cyeri e'a'tz na cho'n ajlij chic'u'l te i'.
- ⁶ Na i' bnol tetz yi tcyal' tu yi wuxtx'otx' tu yi mar tu cyakil yi mbi cunin at.
Nin ilenin na elcu'n i' te yi tetz yol.
- ⁷ Nin yi na oc i' tan cawu'n chin tz'aknak cu'n na cawun. Nin yi na oc i' tan
quich'eye'n yi e' yi chin q'uixc'uj nin ate' cu'nt ba'n na ban. Nin na tak' i'
chiwa' yi e' yi na chiquim tan we'j.
Ej nin yi Kajcawa'tz i' na che'lisan yi e' pres liwr.
- ⁸ Nin tan i' na chixmayine't e' moyi'x, nin i' ch'eyanl cyetz yi e' yi ate' tul il.
Nin na pek' i' scye'j e' balaj wunak.
- ⁹ Ncha'tz na oc i' tan chicolche'n yi e' awer nak yi ate' skaxo'l. Nin na tak' i' yi
tajwe'n scyetz yi e' tal me'ba' scyuch! e' tal prow xma'lca'n. Ma yi e' mal
wunak na xit yi cyajtza'kl ta'n.
- ¹⁰ Cha'stzun te e'u' aj Síón, ulk tx'akx chic'u'lul' yi scawunk yi ketz Kajcaw sbne'
opon tunintz.
Scawunk kaRyosil tetz ben k'ej ben sak.
Kak'e' kak'ajsbil tetz i'!

Salmo 147

K'ajsbil tetz Kajcaw yi chin cham nin tetz

- ¹ Kak'e' kak'ajsbil tetz yi Wi'tz Ryos.
Kabitzij e'chk balaj bitz swutz i'!
Chumbalaj ko ya'tz kaban.
- ² Na tzan i' tan je'se'n junt tir yi tnum Jerusalén. Nin tzan cyule'nt yi e'
katanum ta'n yi elnake' xit.
- ³ Na tzan i' tan chimayse'n yi e' yi na chibisun, nin na tzan i' tan chitz'aque'n
yi e' yi q'uixpnake' tane'n.
- ⁴ I' bixban yi tajjal e'chk tx'uml nin at len chibi' ta'n.
- ⁵ Wi'nin k'ej yi ketz Kajcaw, nin chin cham nin i'. Cya'l jun yi nink xcyel' tan
ma'le'n yi tetz tajtza'kl.
- ⁶ Na tak' i' chik'ej yi e' yi na cyocsaj quib juy tu cyajtza'kl, poro yi e' mal nak
na oc i' tan chixite'n.
- ⁷ Chibitzinku' bin tetz Kajcaw. Xconken e'chk kbetz cyanu'!

- ⁸ Na tan i' na jale't yi sbak', nin tan i' na saje't a'bal. Nin tan i' na txa'xine't e'chk ju'witz.
- ⁹ I' na ak'on chiwa' cyakil e' txuc, na i' c'a'chal cyetz yi e' tal ne'ë joj yi na chiëch'in tan we'j.
- ¹⁰ Poro qui na tzatzin i' te yi chichamil yi e' chej nka te yi chichamil yi e' yaj.
- ¹¹ Ma na wi'nin na tzatzin i' scye'j yi e' yi na cyak' k'ej i', yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'j.
- ¹² Cha'stzun te, e'u' aj Jerusalén, cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Kajcaw. E'u' aj Síona'tz chibitzinku' tetz Kataj Ryos.
- ¹³ Na i' q'uicy'lom tetz yi sawanil yi chitnumilu', nin na tak' i' chibanlu' yi e'u' yi najlche'u' tul.
- ¹⁴ I' q'uicy'lom tetz cyakil yi chi'ama'lü!. Nin i' na ak'on balaj ixi'n triw tetz chiwa'u!.
- ¹⁵ I' ajcaw te cyakil yi mbi na bajij wi munt. Nin jalcu'n na bnix yi tetz tajbil ta'n.
- ¹⁶ Na tan i' na jale't yi k'ab che'w yi chin pim nin na ban, nin yi chin skoj nin chi tane'n nok!. Nin na baj ñchitol i' yi k'ab che'w yi na jal cyakil jalchan. Cho'n cunin na tulej chi na ban ñchite'n puklaj.
- ¹⁷ I' na ak'on tzaj yi c'ub a'bal, nin cya'll jun na xcye' tan muc'le'n yi che'w yi na ul ta'n.
- ¹⁸ Poro yi na cawun i' na el a' yi c'ub a'bala'tz, na na ul cyek'ek' ta'n yi tz'a!, nin na el a' tera'tz, nin na xon wuxtx'otx' chi na ban a'!
- ¹⁹ Ja lajluchax yi yol i' ñchiwutz yi e' xonl Jacow. Ja ñchaj i' yi tetz ca'wl scye'z yi e' xonl Israela'tz.
- ²⁰ Poro quinin ban i' yi xtxolbila'tz scye'j yi e' mas wunak.
Quinin me'l chitxum tetz yi tetz tajbil.
Cha'stzun te kak'e' bin kak'ajsbil tetz i'.

Salmo 148

Kak'e' kak'ajsbil tetz Kajcaw

- ¹ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Kajcaw.
Cyakil yi e'u' yi ate'u' tzi'n tcyal', cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz.
Mpe cho'nk ate'u' jalen tzi'n tcyal', cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz.
- ² Cyakil e'u' ángel, yi e'u' ñchakum i', cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz.
- ³ Ncha'tz yi k'ej tu yi xaw tu cyakil yi tx'uml yi na chitxekun, tajwe'n tan cyak'ol chik'ajsbil tetz Kajcaw.
- ⁴ Ej nin cyakil tcyal' tu yi a' yi at tibaj yi tcyal', tajwe'n tan cyak'ol chik'ajsbil tetz Kajcaw.
- ⁵ Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kajcaw, na tan tu' yi cawune'n i' ja bnix cyakil yi e'chk takle'n yi at.
- ⁶ Na tan tu' yi tetz ca'wl ja chibixe' tul cyetz chiluwar tetz ben k'ej ben sak.
Nin qui'c rmeril tan chipajol yi jun ca'wla'tz.
- ⁷ Cyakil yi e' yi ate' wuxtx'otx', nin cyakil yi e' txuc yi ate' xe mar, yi e' yi chumam nin e', tajwe'n cyak' chik'ajsbil tetz Kajcaw.

- ⁸ Ncha'tz yi k'ancyok, tu yi c'ub a'bal, tu yi k'ab che'w tu yi sbak' tu yi cyek'ek' a'bal yi ate' jak' ca'wl i', tajwe'n cyak' chik'ajsbil tetz Kajcaw.
- ⁹ Ncha'tz yi e'chk ju'wtz tu e'chk wi'wtz, tu cyakil e'chk tze' yi na jal lo'baj te'j, tu cyakil jilwutz tze' yi at xo'l tx'ac'aben, tajwe'n cyak' chik'ajsbil tetz Kataj.
- ¹⁰ Ncha'tz cyakil e' txuc chi quitane'n yi e' tetz awna'n, tu yi e' smaron txuc, tu yi e' yi na chixicy'in, tu yi e' yi tu na chijut nin tu' quib wuxtx'otx', tajwe'n tan cyak'ol chik'ajsbil tetz Kajcaw.
- ¹¹ Nin ncha'tz yi e' rey, scyuch' e' gobernador yi na chicawun bene'n tzi'n wi munt, scyuch' cyakil yi e' wunak, tajwe'n tan cyak'ol chik'ajsbil tetz Kajcaw.
- ¹² Ncha'tz cyakil yi e' yaj, scyuch' yi e' xna'n, scyuch' yi e' xicy tu xun, scyuch' yi e' tijlc'u'lal, cyakil yi e'a'tz, tajwe'n cyak' chik'ajsbil tetz Kajcaw.
- ¹³ Cyakil cu'n o' kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kajcaw, na yi tetz bi' wi'nin xanil. Nin yi tetz k'ej at bene'n tzi'n wi munt tu tcya'j.
- ¹⁴ Nin ja tak' i' yi tetz porer scyetz yi e' tanum.
 Cha'stzun te cyakil yi e'u' yi xansa'n che'tu', yi e'u' xonl Israel, cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz i'.
 Cyakil cu'n o' kak'e' bin kak'ajsbil tetz.

Salmo 149

Kak'e' kak'ajsbil na tan i' nkatz'acone't te kacontr

- ¹ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Kajcaw.
 Chibitzju' jun ac'aj bitz tetz i'.
 Ba'n cyak'u' chik'ajsbilu' tetz i' xchixo'l yi e' xansa'nche't.
- ² Chitzatzinku' yi e'u' xonl Israel, yi cho'n ate'u' le trnum Sión, na yi Kataj Ryos i' bnol ketz, nin i' yi wi'tz Kajcaw.
- ³ Yil cho'cu' tan tak'le'n chik'ajsbilu', ba'n chibixinu' nin ba'n xcon e'chk kbetz cyanu' chi tane'n arpa tu pandero.
- ⁴ Na yi Kajcaw na tzatzin i' scye'j yi e' tetz tanum, nin na tak' i' ama'l scyetz yi e' yi elnak chik'ej, tan chitx'acone'n te chicontr.
- ⁵ Cyakil yi e'u' yi xansa'nche'tu' chitzatzinku' tan yi ja wi't chitx'aconu' ta'n. Mpe cho'nk coylche'u' wi chitx'achu' chibitzinku' tan yi tzatzin yi ate' cuntu'.
- ⁶ Ilenin chibitzinku' tetz Ryos yi na chibenu' tan oyintzi', nin yi cy'a'n yi chisparu' cyanu' le chik'abu'.
- ⁷ Na xconk cyanu' tan quicy'salu' chic'u'lui' scye'j yi e' awer nak, nin tan tak'le'n chicaws yi e' chicontru' yi ate' lakak nación.
- ⁸ Ncha'tz xconk cyanu' bantz chic'alxe'n yi chireyil tu yi e' mas cyajcawil chicontru' tan caren yi quil chixcy'e' tan pak'le'n.
- ⁹ Bantz tele'n cu'n te yi tz'iba'nt cyen, yi stz'ak'lok chicaws yi e'a'tz. Yil bajij yi xtxolbila'tz, sjalok tzun chik'ej yi e' yi xansa'nche't. Cyak'e'u' bin chik'ajsbilu' tetz Kajcaw.

Salmo 150

Kak'e' len kak'ajsbil tetz Ryos

- ¹ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Kajcaw.
Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz Ryos xe yi tetz ca'l.
Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz i', na at wi'nin tetz k'ej.
- ² Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz, na tan yi tetz porer ja bnix wi'nin e'chk takle'n balaj.
Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz, na quinin bajsbe'n tetz yi tetz k'ej.
- ³ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz tan e'chk tuc' chiw.
Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz tan e'chk arpa tu salterio.^t
- ⁴ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz tan e'chk pandero, nin chibixinku' tan tak'le'n k'ej i!.
Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz tan e'chk chirimiyy tu e'chk ma'cl yi at wutz.
- ⁵ Cyak'e'u' chik'ajsbilu' tetz tan e'chk platillo yi na tzlincan.
- ⁶ Na cyakil yi e' yi itz' e', tajwe'n tan cyak'ol chik'ajsbil tetz Kajcaw.
Kak'e' bin kak'ajsbil tetz Kajcaw.

---

^t150:3 “Salterio”, i'itz jun jilwutz kbetz yi at wutz, chi tane'n yi arpa.

PROVERBIOS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Jun proverbio, i'tz cobox yol yi cy'a'n wi'nin ajtza'kl ta'n, yi chin tz'aknak cunin, nin yi na ḫchaj sketz yi ḫe'n kaban tan koque'n tetz c'ulutxum jak ca'wl Ryos, tan qui kaxubse'n.

Ma jalu', yi mero xtxolbil yi na ḫchaj yi liwre'j sketz i'tz: Yi wi'nin xanil Ryos, nin kol kaban tane'n yi tetz ca'wl, slajluchax yi na kek ḫchi' i' bintzi cunin. Ej nin kol kaban tane'n yi e'chk ca'wla'tz, sjalok kaċc'atnakil tan banle'n yi tajbil Ryos.

At wi'nin jilwutz ajtza'kl tul yi liwre'j. At ajtza'kl te yi ḫe'n kaban te yi ank'i'n yi ak'i'j sketz.

Ncha'tz na jilon te yi mbi'tz tajwe'n tan chibnal tane'n jun najal tan jale'n yi tzatzin paz le chinajbil. Nin na jilon te yi ḫe'n kaban tu kame'bi'l.

Ncha'tz na ḫchaj sketz yi tajwe'n tan kocsal kib juy. Nin yi ḫe'n jal kapasens te cyakil yi na ul skawutz.

Ncha'tz na ḫchaj sketz yi tajwe'n tan tele'n kak'ajab scye'j yi e' tal prow me'ba!. Ej nin na ḫchaj sketz yi tajwe'n tan kele'n cu'n te jun kayol yi na kasuk.

Na a'lchij "Proverbios de Salomón" tetz tircu'n yi liwr. Poro yi mero xtxolbil yi cyajnak cyen stz'ibal Salomón, cho'n na jal ka'n tul capítulo 10 jalen capítulo 29. Tul yi capítulo 30 na jilon jun yaj yi na bi'aj Agur, nin tul yi capítulo 31:1-9 na jilon yi xtxu' Lemuel.

Yi bajx 9 capítulo na tzan tan tak'le'n k'ej yi balaj ajtza'kl. Ma tul yi capítulo 31:10-31, na ḫchaj sketz yi balajil yi cyajtza'kl yi e' xna'n yi chin tz'aknak cunin, nin yi chin c'asc'uj nin e'!

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1-9) na jilon te yi mbi eka'n tan yi balaj ajtza'kl.

Yi ca'p wekl (Cap. 10-29) na xtxol yi e'chk tajtza'kl Salomón.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 30) na jilon te yi tajtza'kl Agur.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 31) na xtxol cobox ajtza'kl scyetz e' xna'n.

Yi tajbil Salomón yi cyaje'n cyen stz'ibal yi xtxolbile'j

- 1** ^aI bin jalu', yi e'chk xtxolbile'j, ya'stzun yi e'chk ajtza'kl^a yi cyajnak cyen stz'ibal Salomón, yi cy'ajl k'ajtzun Luwyi, yi rey cwent Israel.
- 2** Yi tajbil Salomón yi cyaje'n cyen stz'ibal yi liwre'j, i'tz tan tak'le'n wi'nin balaj kajtza'kl,^b nin tan tele'n katxum tetz yi e'chk ajtza'kl yi wi'nin eka'n ta'n.
- 3** Ncha'tz, i'tz tan kuch'eye'n tan tele'n katxum tetz yi mbi tajwe'n tan kabnol bantz puntil cu'n kaban tan qui kabene'n tul il, nin tan qui jale'n xo'quil yi kajtza'kl.

^a1:1 1R 4:32; Pr 10:1; 25:1.   ^b1:2 Stg 1:55; 3:13-17.

- ⁴ Ncha'tz, i'tz tan jale'n xc'atnakil chitxumu'n nin tan jale'n cyajtza'kl yi e'
xicy yi txe'n jal mas cyajtza'kl, bantz puntill cu'n cyulej yi e'chk takle'n yi
na chibán.
- ⁵ Alchok scyetz yi at wi'nin tajtza'kl, tz'ocpon tan tbite'n yi e'chk ajtza'kla'se',
nin sjalok mas tetz tajtza'kla'tz tu xc'atnakil.
- ⁶ Ncha'tz na xchaj sketz yi xe'n kabán tan tele'n katxum tetz yi e'chk xtxolbil
yi alijt cyen cyak'un yi e' yi wi'nin cyajtza'kl, tu e'chk elsawutzil yi nxcon
cyak'un, tu e'chk xtxolbil yi wi'nin ajtza'kl eka'n ta'n.
- ⁷ Tan jale'n kajtza'kl tajwe'n cu'n yi bajx kek xchi' Ryos.^c Poro yi e' yi ploj
cyajtza'kl qui na el chitxum tetz yi mbi na chibán na qui na cyak' k'ej yi
e'chk balaj ajtza'kl tu yi e'chk balaj chusu'n.

Cobox ajtza'kl scyetz e' xicy

- ⁸ Ma jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, bit wok yi ca'wl yi itaj itxu', nin quil tz'el
te ic'u'l yi e'chk balaj chusu'n yi na cyak' tzitetz.
- ⁹ Nin yi kol tzitbit wok yi e'chk ca'wla'tz, ni'cu'n tzun yi ate'nk jun balaj iyubel
te iwi' tane'n.^d Nin yi at cu'nk jun cotoj uwaj tzikul tetz iyubel tane'n.
- ¹⁰ Ej nin ax wok jun c'oloj witz'un, ko at e' icontr yi na cyaj cho'c tan isuble'n,
quil tzitak' ama'l scyetz.^e
- ¹¹ Kol cyal tzitetz: "Catzam wok ske'j, junit kabán tzituch', kajoye' puntill tan
chicwe'n yi e' balaj wunak ka'n tul pa'tx tan cha'tz tu', na yi kajbil i'tz tan
cycle'n cu'n swutz.
- ¹² Cho'n cunin lche' kulej yi e' balaj wunaka'tz, chi na ban yi camposant tan
chibek'le'n nin yi e' wunak yi na chiquim. Na na kaj yil che'l cu'n ka'n
swutz chicyakil.
- ¹³ Ej nin yil kaxcye' tan chisotzaje'n cyakil yi e' balaj wunaka'tz, skacambaje'
tzun cyakil yi cyetz chime'bi'l. Ej nin kocopon tetz ric, na snojk yi kaca'l
tan cyakil yi e'chk takle'n yi skalk'e' scye'j.
- ¹⁴ Or bin itetz, nque'n wok skaxo'l nin junit kabán tan jale'n kame'bi'l. Ncha'tz
junit tz'an yi kapu'k tzituch'" che'ch.
- ¹⁵ Poro ax wok jun c'oloj witz'un, or tzitil wok. Quil cxomnин wok te cyajtza'kl
yi e' mal wunaka'tz.
- ¹⁶ Na yi e' cyetz ntin na chitzan tan xtxumle'n yi e'chk takle'n cachil'. Nin yi
cyajbil i'tz yil che'l cu'n yi e' balaj wunak swutz.^f
- ¹⁷ Qui'c na tak' kol kabán jun pa'tx yi ko lajluch cu'n na quil tzaj yi e' ch'u'l.
- ¹⁸ Ma yi e' cyetz na chitzan tan banle'n jun pa'tx yi e' te'n chicopon tc'u'l, nin e'
te'n xc'e'lk cu'n swutz tan yi chiya'pla'tz.
- ¹⁹ Ya'lstzun sbajok scye'j cyakil yi e' yi xkant tzaj nin na cyaj, nchiben tul il, nin
xciquimok tan yi cyajtza'kla'tz.

Yi balaj ajtza'kl na tzan tan moxo'n

- ²⁰ Alchok ama'lil na tzane't xtxole'n e'chk balaj ajtza'kl. Na tzan xtxole'n tbe'
nin tulak e'chk c'aybil.

^c 1:7 Job 28:28; Sal 111:10; Pr 9:10; 15:33.   ^d 1:8-9 Pr 6:20-21.   ^e 1:10-16 Sal 1:1.   ^f 1:16 Is 59:7; Ro 3:15.

- ²¹ Ncha'tz na tzan xtxole'n tzi'ak e'chk pueril e'chk tnum, nin tulak e'chk ama'l kale ate't wi'nin wunak,^g nin je na a'lchij je':
- ²² "Ma jalu', yi ax wok jun c'oloj xicy yi txe'n jal mas itajtza'kl, yi ntin xcy'akli'n ita'n, nin yi chin tze'tzuj nin te ichumu'n, ¿tona' nin tzitil cyen yi e'chk ploj ajtza'kla'tz? ¿Nin ton'a' nin lcyaj cyen yi e'chk xcy'akli'n ita'n yi na iban wok?
- ²³ Bit wok bin yi inca'wl, nin ban wok tane'n. Ej nin yi ko ya'tz tzib'an, swak'e' tzun yi itajtza'kl tan tele'n itxum te inyol.
- ²⁴ Na te yi sajle'nix tunintz, ja no'c il tan imoxe'n tan itule'n tzinwutz. Poro cya'l nin jun tzitetz yi nink mmo'c tan tbite'n inyol,
- ²⁵ ma na mas tcunin ncxo'c wok tan telse'n k'ej yi e'chk balaj ajtza'kl yi nwal tzitetz, nin cya'l nin jun yi nink mbitan tetz yi inca'wl.
- ²⁶ Poro tz'opon jun k'ej, yi ñchintze'enk tzite'l yil tz'ul yi e'chk c'a'llaj tiemp tzinwutz. Ncha'tz nocopon tan xcy'akli'n tzite'l yil wil yi jaltnin tan iquime'n tan xo'w.
- ²⁷ Yil tz'opon yi jun k'ejlala'tz, ni'cu'n sbne' chi na ban jun chin wutzile'n salchcam yi na xcy'e' tan xite'n cyakil yi e'chk takle'n. Na cxobok wok yil tz'ul yi e'chk takle'na'tz. Tz'ul sotz c'u'lal tziwutz, nin wi'nin q'uixc'uj tzitije'.
- ²⁸ "Ma jalu', yil tz'ul yi k'ejlal yi e'chk takle'na'tz, cxocopon tan jakle'n ñch'eybil itetz swetz, poro quil no'c tan ich'eye'n. Ncha'tz cxocopon tan injoyle'n, poro quil chinjal ita'n.
- ²⁹ Tz'ul yi jun castiwa'tz tziwutz tan paj yi qui na itak' ink'ej, nin qui na itaj tzitbit yi e'chk balaj ajtza'kl.
- ³⁰ Qui na itaj tzitbit yi e'chk balaj xtxolbil yi na wal tzitetz. Ncha'tz qui na oc yi e'chk inca'wl te iwi' yi na no'c tan makle'n iwutz.
- ³¹ Cha'stzun te, yi ñchojo'nil yi e'chk takle'na'tz yi na iban wok, i'tz jun chin wutzile'n q'uixc'uj yi tajwe'n tzitij, na axte'n wok cxocopon tan bek'le'nin yi iya'pl.
- ³² Na yi ax wok yi chin yab nin itajtza'kl, ite'n nin yi iya'pla'tz tz'ocpon tan ibiye'n. Ncha'tz yi ax wok yi qui'c balaj itajtza'kl, cxelepon cu'n wok swutz tan paj yi qui na itxum yi q'uixc'uj yi tz'ul tziwutz.
- ³³ Poro cyakil yi e' yi na cyak' ama'l tan tbite'n yi wetz inca'wl, tzatzin cu'n ñchinajank cyera'tz. Ej nin quil chixob cyera'tz te e'chk takle'na'tz yi tz'ul ñchiwutz, na yi cyetz chitxumu'n cho'n ajlij swe'j."

Yi ñchojo'nil yi e'chk balaj ajtza'kl

- 2** ¹I bin jalu' ax wok jun c'oloj witz'un, bit wok tzaj yi jun xtxolbile'j yi swale' nin tzitetz, nin qui na waj yil tz'el yi e'chk inca'wl te ic'u'l.
- ² Nque'n wok bin il tan xtxumle'n yi e'chk balaj ajtza'kl. Nin xconken yi itajtza'kla'tz tan xtxumle'n e'chk takle'n balaj.
- ³ C'uch wok bin tetz cu'n ichamil yi e'chk balaj ajtza'kl nin yi puntil cu'n sban itxumu'n.
- ⁴ Ak' wok bin itib tetz cu'n italma' tan xtxumle'n yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, chi na ban jun yaj tan joyle'n sakal, nka jun alc yi wi'nin jamel.

^g 1:20-21 Pr 8:1-3.

- ⁵ Ej, nin kol tzibán yi e'chk xtxolbila'tz, tz'elpon tzun itxumtz tetz yi mbil tzibán tan tak'le'n k'ej Kataj, nin tz'elpon itxum tetz yi ñe'n wutane'n yi in iRyosil.
- ⁶ Na ntin cu'n Ryos na ak'on tetz yi e'chk balaj ajtza'kl nin katxumu'n. Na cyakil yi e'chk balaj ajtza'kl cho'n na saj tu Ryos.
- ⁷ Ncha'tz i' na ak'on ñch'eybil cyetz, nin colbil cyetz yi e' yi chin jicyuch nin te'j yi cyajtza'kl, nin yi skoj cu'n te yi cyalma'.
- ⁸ Ryos q'uiy'lom cyetz yi e' yi na chitzan tan banle'n yi e'chk takle'n balaj, nin i' colol cyetz yi e' yi nter nin k'uclij chic'u'l te'j i'.
- ⁹ Alchok scyetz yil xom te yi e'chk xtxolbila'se'j, tz'elpon tzun itxumtz te yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j, nin tz'ocpon il tan banle'n yi e'chk takle'n balaj.
- ¹⁰ Ej nin snojk yi na'chl yi junal'tz tan e'chk balaj ajtza'kl, nin snachonk i' te yi ñchi'alil yi e'chk balaj chusu'na'tz.
- ¹¹ Na alchok scyetz yil xom te yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, xcyek tan xtxa'le'n yi e'chk takle'n balaj, nin scole' tib tk'ab e'chk il.
- ¹² Ej nin yi e'chk balaj ajtza'kla'tz xcyek tan kelse'n liwr tk'ab yi e'chk takle'n cach'i'. Nin xcyek tan kelse'n liwr ñchik'ab yi e' mal wunak yi chin juntlen nin cyajtza'kl.
- ¹³ Nin xcyek tan kacolche'n ñchik'ab yi e' yi na chicol cyen yi balaj, nin na chixom te e'chk takle'n cach'i', na yi e'a'tz cho'n ate' cyera'tz tul tz'o'tz wutzil.
- ¹⁴ Nin nter nin na chitzatzin yi na bnix jun e'chk takle'n cach'i' cya'n. Na yi e'a'tz tzatzin cu'n na cyak' quib tan chibnol yi e'chk takle'na'tz.
- ¹⁵ Yi e'a'tz, xomche' te e'chk ajtza'kl cach'i', na ja cyaj quilol yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j.
- ¹⁶ Ncha'tz xcyek yi e'chk balaj ajtza'kla'tz tan kacolche'n ñchik'ab yi e' xna'n yi e' wi'tz bnol tetz, nin ñchik'ab yi e' xna'n yi e' jopol wutzaj yi nter nin na cu' chiwutz tan kabense'n tul il.^h
- ¹⁷ Na yi e' xna'na'tz, ja cyaj quilol yi bajx quichmil ntin tan chipo'tze'n yi e' balaj yaj. Ej nin qui'c Ryos te cyajal.
- ¹⁸ Na yi kol kaxomnin te yi cyetz cyajtza'kl yi chin ploj nin, na elepont yi o' te'n na katzan tan joyle'n yi quimichil.
- ¹⁹ Na alchok scyetz yil witbej tib te jun jilwutz xna'na'tz, sotzel wutz tera'tz sbne'. Nin qui't lo' ljal junt tir yi be' tetz itz'ajbil ta'n.
- ²⁰ Buch wok bin itib tan ixome'n te yi e'chk balaj ajtza'kl, nin ban wok tane'n yi e'chk takle'n balaj yi na chibán yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- ²¹ Na cyakil yi e' yi na chibán tane'n yi e'chk takle'n yi jicyuch te'j, mben ñkon yi ank'i'n tetz cyetz tzone'j wuxtx'otxⁱ.
- ²² Poro yi e' mal nak, scyuch' yi e' aj po'tzanl, chelepon jo'li'n cyera'tz nin quil ben ñkon yi ank'i'n tetz cyetz tzone'j.ⁱ

Cobox xtxolbil yi tajwe'n tan kabnol tan jale'n kajtza'kl

3 ¹I bin jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, quil tz'el yi inchusu'n te ic'u'l, ma na col wok yi e'chk inca'wl te italma'.

^h 2:16 Pr 7:5. ⁱ 2:21-22 Sal 37:9.

- ² Na alchok scyetz yil scol yi e'chk inca'wla'tz nin yil sban tane'n, mben ḫkon tetz tiempa'tz, nin stzatzink i' tetz ben k'ej ben sak.
- ³ Cha'stzun te, or tzitil. Quil tz'el yi lok' ib tu yi bintzi te ic'u'l, ma na tajwe'n tan ta'te'n le itxumu'n, chi tane'n jun cotoj uwaj. Chin tajwe'n cunin yil tz'a'tij te italma'.
- ⁴ Na alchok scyetz yi ya'tz sban, sjalok wi'nin balajil swutz Ryos, nin ḫchiwutz wunak.^j
- ⁵ Cha'stzun te, k'ukek ic'u'l te Kajcaw tetz cu'n italma', nin quil cxom wok te iteri txumu'n.
- ⁶ Jak wok ḫch'leybil itetz tetz Ryos te cyakil yi e'chk takle'n yi na iban, tz'ocpon tzun i'-tz tan ich'eye'n te cyakil.
- ⁷ Quil tzitocsaj itib tetz tz'aknak cu'n, ma na ek wok ḫchi' Kataj Ryos, nin jatx wok len itib te yi e'chk takle'n cach'i.^k
- ⁸ Na ya'stzun yi tz'ac'bil mas balaj tan jale'n walor yi iwankil.
- ⁹ Cha'stzun te, ak' wok k'ej Ryos tan yi e'chk ime'b'il, nin tan yi bajx wutz yi icosech.
- ¹⁰ Na alchok scyetz yil sban tane'n yi e'chk ca'wla'tz, spuc'unk tzun yi tetz cosech, na qui't xcy'e' yi tetz c'ojaj tan colche'n yi cosecha'tz. Ncha'tz yi cu'lbil ta'al uva, qui't xcy'e' tan colche'n cyakil yi ta'al uva yil jal.
- ¹¹ I bin jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, quil tzicabej ic'u'l yil tz'oc Ryos tan makle'n iwutz.^l Nin quil je' tziwutz yil tz'oc itz'u'm ta'n.
- ¹² Na cyakil yi e' yi na pek' Ryos scye'^m, na oc chitz'u'm ta'n, tan makle'n chiwutz, chi na ban jun yaj yi na oc tz'u'm ta'n te yi cy'ajl yi wi'nin ok'le'n wutzⁿ ta'n, na qui na taj yil ben tul il.
- ¹³ Ban cyeri yi e' yi na chixom te yi balaj ajtza'kl, na na jal chitxumu'n.
- ¹⁴ Na at mas walor yi jun balaj ajtza'kla'tz swutz yi sakal tu yi oro,
- ¹⁵ nin mas tcu'n walor swutz yi e'chk balaj c'ub yi wi'nin jamel. Mpe ik yi e'chk takle'n yi wi'nin na el kalma' te'^j, nk'e'tz ni'cu'n tu yi e'chk balaj ajtza'kla'tz.
- ¹⁶ Na na ben ḫkon katiemp kol kaxom te yi balaj ajtza'kl, nin sjalok kak'ej tu kame'b'il ta'n.
- ¹⁷ Cha'stzun te, na kanachon te'^j yi chum balaj nin tetz ketz yi xomcho' te'^j, nin na tak' jun chin tzatzin paz tetz kalma'.
- ¹⁸ Ncha'tz skacambaje' kutz'ajbil nin sjalok kabani ta'n.
- ¹⁹ Tan yi tajtza'kl Kataj, tu yi tetz xtxumu'n ja bnix yi wuxtx'otx' tu yi tcyal'.
- ²⁰ Nin tan yi tetz tajtza'kl ja xcy'e' tan jatxle'n cu'n yi mar. Nin ja jal yi k'ab che'w ta'n.
- ²¹ Ax wok jun c'oloj witz'un, ban wok bin tane'n yi e'chk balaj ca'wl, nin quil tzijatx len itib te'^j.
- ²² Na xconk yi e'chk xtxolbila'tz tzitetz tan tak'le'n itz'ajbil, nin xconk tan jale'n ibalajil, chi tane'n jun cotoj uwaj yi chin yube'n nin.
- ²³ Nin quil tzicabej ic'u'l te yi e'chk takle'n yi na iban, nin qui tzun cxubsij woktz.

^j3:4 Lc 2:52. ^k3:7 Ro 12:16. ^l3:11 Job 5:17. ^m3:12 Ap 3:19. ⁿ3:11-12 Dt 8:5; 2S 7:14; Heb 12:5-6.

- ²⁴ Ncha'tz yil cxwit wok, qui'c jun e'chk takle'n xcyek tan ixo'wse'n. Na yil xcoye' cu'n wok jalcunin saj iwatl, nin penin sk'il^o yil cxuje' wok.
- ²⁵ Ej, nin quil cxob wok kol bajij jun il yi qui tz'icy' tzitetz, mpe ik yil tz'u'l chicaws yi e' mal nak tan chixite'n.
- ²⁶ Na tz'ocpon Kajcaw tan tak'le'n mas iwalor swutz yi e'chk q'uixc'uja'tz, nin quil tak' i' ama'l tan icwe'n tul il.
- ²⁷ Cha'stzun te, ko al scyetz na opon tan jakle'n jun pawor tzitetz,^p nk'e'tz ntink iwutz wok tan xmaye'n nin, ma na ak' wok nin yi tajwe'n tetz.
- ²⁸ Na qui'c rmeril tzital wok tetz jun: "Ba'n cëu'l ek nin swak'e' yi tajwe'n tzitetz, na qui'c nin atin cu'nt jalu!." Poro ko at itetz, ba'n tzich'ey junt tal prow yi at tajwe'n tetz.
- ²⁹ Quil tzitxum cyen jun e'chk takle'n cachi' te jun itamiw yi nter nin na cxe'l na cxo'c wok tuch!.
- ³⁰ Quil cxo'yintzin te alchok tan cha'tz tu' ko cya'll jun na tzan tan ixuxe'n.
- ³¹ Ncha'tz, quil chi'ch ic'u'l scye'j yi e' mal nak. Ej, nin quil tz'el italma' tan banle'n yi e'chk takle'n yi na chibancayetz.
- ³² Na wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j yi e' mal naka'tz. Poro wi'nin na pek' i' scye'j yi e' nter nin k'uklij chic'u'l te'j.
- ³³ Qui'c banl Kataj tibaj jun najal yi chin juntlen nin cyajtza'kl. Poro at banl i' tibaj yi chinajbil yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- ³⁴ Ncha'tz, wi'nin na chi'ch c'u'l Kataj scye'j yi e' yi ntin xcy'akli'n cya'n. Poro wi'nin na pek' i' scye'j yi e' yi na cyocsaj quib juy.^q
- ³⁵ Yi e' yi chin ch'inch'uj nin tunin e' tan juchle'n quil, tz'elpon cyetz chitx'ixa'tz. Ma yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl, stz'ak'lok cyetz chik'eja'tz.

Tajwe'n tan kaxome'n te e'chk balaj ajtza'kl

- 4** ¹I bin jalu' ax wok xicy, bit wok yi ca'wl itaj. Nque'n wok il tan banle'n tane'n yi e'chk ca'wla'tz bantz jale'n balaj itajtza'kl.
- ² Na yi in wetz na wak' balaj chusu'n tzitetz. Cha'stzun te or tzitil, eli'ch yi e'chk ca'wla'tz te ic'u'l.
- ³ Na ncha'tz in wetz, in jun cy'ajol banak, nin wi'nin pek'nak yi intxu' swe'j.
- ⁴ Ncha'tz yi intaj ocnak i' tan inchusle'n, nin je talnak i' swetzel': "Chin tajwe'nun cunin yil tz'a'tij yi e'chk inca'wl te awalma', nin banaj tane'n bantz bene'n ñkon yi atiemp.
- ⁵ Bitaj bin yi e'chk balaj ajtza'kl'a'tz tu yi e'chk balaj txumu'n, nin qui na waj yil tz'el yi inyol te ac'u'l.
- ⁶ Qui na waj yil tzawil cyen yi inca'wl. Nin qui na waj yil tz'el inyol te ac'u'l, ma na pek'en te'j, na xconk tetz colbil atz.
- ⁷ Na yi mas tajwe'n tan jale'n awa'n, i'tz yi balaj ajtza'kl tu yi e'chk balaj txumu'n, na yi xtxolbile'j i'tz mas balaj swutz alchok takle'nil.
- ⁸ Pek'en bin te'j, nin tzatzin te yi balaj ajtza'kl'a'tz, na sjalok wi'nin ak'ej ta'n.
- ⁹ Nin ko ya'tz tzaban, stz'ak'lok tzun yi coron yi mas balaj tzatz tan yube'n yi awi!," chij i' banak swetz.
- ¹⁰ I bin jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, nque'n wok bin il tan banle'n tane'n yi inca'wl. Na ko ya'tz tzaban, mben tzun ñkon mas yi ank'i'n tetz itetz.

^o 3:24 Sal 3:5; 4:8. ^p 3:27 Mt 5:42. ^q 3:34 Stg 4:6; 1P 5:5.

- ¹¹ Ncha'tz nocopon tan ich'eye'n tan ixome'n nin tul yi balaj be' yi cy'a'n wi'nin balaj ajtza'kl ta'n. Ej, nin cxwuch'eye' wok tan ixome'n nin tul yi jun balaj be'a'tz yi jicyuch te'j.
- ¹² Nin tul yi jun balaj be'a'tz, qui'c nin jun takle'n yi xcyek tan itrimpe'n, nin quil cxje' tzotp yil cxo'jkel.
- ¹³ Nque'n wok bin il tan banle'n tane'n yi e'chk inca'wl, nin quil tz'el te ic'u'l, na ya'stzun ljale't yi itz'ajbil ita'n.
- ¹⁴ Or bin tzitil, icxomi'ch nin wok te cyajtza'kl yi e' wunak yi qui na cyek ḥchi' Ryos. Quil cxom wok te yi cyetz cyajbil.
- ¹⁵ Quil cxom wok nin tul yi cyetz chibe', ma na xajs wok len itib scye'j, nin quilo'k wok tziwutz te yi iteri be'.
- ¹⁶ Na yi jun jilwutz wunaka'tz qui na chitzatzin yi ko qui na chiban jun e'chk takle'n cachi'. Ej, nin qui na oc chiwatl yi ko qui na lo'on jun tal prow cyak'un.
- ¹⁷ Na yi cyetz wa' chic'u'l i'tz yi biyol naki'n tu yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban.
- ¹⁸ Ma yi be' yi xomche' yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl te'j, ni'cu'n tane'n chi na picy'pax xe cya'j, nin chebcuntu' na jal mas tkan skil, jalen cu'n yil pak'puchax tircu'n.
- ¹⁹ Poro yi be' kale xomche't yi e' mal naka'tz, chin tz'o'tz nin tane'n. Nin qui na puix cya'n yi mbi na chitzotpune'n' tan yi tz'o'tzwutzel yi ate' cu'nt.
- ²⁰ Cha'stzun te ax wok jun c'oloj witz'un, ban wok bin tane'n yi wetz inca'wl, nin nque'n wok il tan xtxumle'n.
- ²¹ Or tzitil, eli'ch yi e'chk ca'wla'tz te ic'u'l, ma na a'token le itxumu'n.
- ²² Na cyakil yi e'chk ca'wla'tz na tak' itz'ajbil scyetz cyakil yi e' yi na chiban tane'n, nin stz'ak'onk ba'n te chiwankil.
- ²³ Q'uiicy'lej wok mas itxumu'n swutz alchok e'chk takle'nil, na yi e'chk takle'n yi na itak' ama'l tan xtxumle'n ya'stzun yi na iban wok.
- ²⁴ Quil tzital e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi. Quil tzital e'chk la'jil.
- ²⁵ Xmay wok nin tziwutz, ej nin qui't tzixmaynin wutz icoc.
- ²⁶ Ncha'tz, te yi na cxon wok, joy wok puntil ibe', bantz penin sk'il sban cyakil yi na iban.
- ²⁷ Qui bin tzixajslen itib te yi na itocsaj. Nin quil cxom wok te yi e'chk ajtza'kl cachi' yi qui'c na tak'.

Jun xna'n yi cuj nin tu' ta'n, na xcy'e' tan pitle'n nin jun yaj tq'uixc'uj

- 5** ¹ I bin jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, nque'n wok il tan banle'n tane'n yi wetz inyol. Nin nque'n wok tan xtxumle'n yi balajil yi e'chk ajtza'kla'tz.
- ² Na ko ya'tz tzib'an wok, cxocopon tzuntz tetz balaj, ej nin chin tz'aknak cu'n sbne' yi cxjilon.
- ³ Jun xna'n yi jopol wutzaj, chin chi' nin jilon i!, na mas tcu'n putzpal yi jilon swutz yi putzpal yi aceit.
- ⁴ Poro kol kaxom te yi tetz xtxumu'n, wi'tzbil tlen kanachonk te yi c'a'al yi e'chk yab ajtza'kla'tz. Nin yi ḥch'onal ni'cu'n chi yi nink kaq'uixpij tan jun machit yi cabil len atit wi'.

^r 4:18-19 Sal 1:6.

- 5** Kol kaxom nin te yi tajbil yi jun jilwutz xna'na'tz, jun cu'n sjalok yi quimichil ka'n, nin sbej nin nkaben xetze' ḥchixol' alma'!
- 6** Yi jun jilwutz xna'na'tz qui na tzan tan xtxumle'n yi be' yi na tak' itz'ajbil, na qui na nachon te yi plojil yi tajtza'kl.
- 7** Cha'stzun te ax wok jun c'oloj witz'un, bit wok yi inyol, ej, nin quil tz'el yi e'chk inchusu'n te ic'u'l.
- 8** Or bin tzitil wok, tajwe'n yil tzixajslen itib scye'j yi jun jilwutz xna'na'tz. Quil tzi᷑kans quen itib naka'jil yi chical'.
- 9** Bantz qui chicambal yi ank'i'n yi ak'ij tetz itetz, nin tan qui itoqe'n ḥchik'ab yi e' wunak yi chin juntlen nin cyajtza'kl.
- 10** Na scyetzaje' cyakil yi ime'b'il, yi chin q'uixc'uj nin mmiban tan xtx'acle'n.
- 11** Nin wi'tzbil tlen xtx'a'ynek wok tk'ab jun chin xo'wbil ya'b'il yi chk'oquenle'n swank te iwankil.
- 12** Ej nin tzitale' wok: "Lastum yi quinin mmo'c yi e'chk balaj chusu'n te inwi!. Ej, nin lastum yi quinin mmincujij yi mmo'c makle'n inwutz.
- 13** Na quinin nwak' ama'l scyetz yi e' chusul wetz, yi ncho'c tan inchusle'n. Ej nin quinin mmo'c yi chiyol te inwi!, yi e' yi ncyak' balaj wajtza'kl.
- 14** Nin chin tx'ixwil nin wutane'n ḥchiwutz cyakil wunak tan paj yi inya'pl."
- 15** Cha'stzun te, mas ba'n tecu'n yil cu' ic'u'l tba'n te iteri txkel,
- 16** bantz quil tzitz'ak iwalor tan cha'tz tu' te junxt xna'n yi nk'e'tz itxkel.
- 17** Na yi wankil yi itxkel tu yi walor iwankil, i'tz ntin tetz itetz.
- 18** Tzatzin wok tu itxkel, yi tal xun yi ncxume' wok tuch! yi ixiquil tzaj.
- 19** Na ni'cu'n i' tu jun tal tij masat yi chin elsbil alma' nin. Cyakil nin k'ej na pek! i' tzite'j. Ej, nin ilenin na oc i' tan joyle'n puntiñ tan jale'n mas lok! ib tzixo'.
- 20** Nxac tzun na cxben wok tan chijoyle'n yi e' xna'n yi e' jopol wutzaj. Nxac tzun na iwitbej itib scyuch' yi e' xna'na'tz yi chin wi'tz bnol tettz.
- 21** Or bin tzitil, na Ryos na tzan tan xmaye'n yi mbi na iban wok, ej nin na til cyakil yi na iban.
- 22** Yi e' mal nak, ite'n yi chiya'pl na tzan tan cu'se'n pa'tx ḥchiwutz. Ej, nin ite'n yi quil yi na chijuch, ite'n i'a'tz na tzan tan chic'alche'n cu'n.
- 23** Tan paj yi qui na oc jun yol te chiwi', e' te'n na chitzan tan joyle'n quimichil. Ej, nin ḥchitz'ake' yi quitz'ajbil tan paj yi chiya'pl.

Cobox ajtza'kl tan qui kaxcone'n tetz pyador

- 6** **1** I bin jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, quil tzicujij tan itoqe'n tetz pyador jun itamiw, nka alchok scyetz yi qui itajske'n wutz.
- 2** Na ko ya'tz tzibán, axte'n wok na cxtzan tan cu'se'n tramp tziwutz, nin axte'n wok tzijope' itib pres tan yi iyol yi na isuk.
- 3** Ej nin tan tele'n jun yaj liwr tk'ab yi jun ila'tz, tajwe'n tan bnol yi xtxolbile'j: Ba'n ltocsaj tib juy, nin ba'n lben lajke'l tan joyle'n puntiñ tan jakle'n pawor tetz yi tamiwa'tz, tan joyol junxt puntiñ, nka tan joyol junxt pyador tetz xel.
- 4** Ko ya'tz tzibán, ba'n tecu'n quil tzich'iw cu'n junrat, ma na quibene'nk lajke'l tan joyle'n puntiñ tan itele'n jun liwr tk'ab yi jun aj tx'ok'be'na'tz.
- 5** Quitele'nk bin ojk, chi na ban jun masat nka jun ch'u'l yi na el ojk ḥchiwutz yi e' aj txuquinl.

Cobox xtxolbil scyetz yi e' cy'aj

- ⁶ Ma ax wok itetz yi ax wok cy'aj, jaxlen quen wok tan chixmaye'n yi e' tal snicy. Tunlen quen wok tan chixmaye'n nin a'woken yi chichusu'n ita'n yi ñe'n na chibán cyetz.
- ⁷ Na yi e' cyetz qui'c jun ajcaj squibaj tan chicawe'n yi mbi i' il tajwe'n tan chibnol.
- ⁸ Poro yi e' cyetz chin list nin e', na yi na opon tiempil tetz e'chk cosech, na cho'c tan molche'n, nin tan colche'n cyen chiwa!. Ej, nin tul yi tiemp tetz cresum qui na chiquim tan we'j.
- ⁹ Cha'stzun te, yi ax wok yi chin cy'aj nin ax wok, elk iwatl nin qui't cxuje' mas. Ma na c'asoken yi itajtza'kl.
- ¹⁰ Na ko ntin na cxwit, nin ko tu na xnakca'p tu' wok tan watl, nin yi ko nternin na inuc' cu'n itib tan watl,
- ¹¹ tz'ul yi me'ba'il tziwutz, nin tz'ocpon tan iwi'tze'n cu'n, chi na ban jun alk'om yi cy'a'n ma'cl ta'n.^s

Yi ñe'n cu'n quitane'n yi e' mal nak

- ¹² I bin jalu', yi e' mal wunak scyuch' yi e' yi jalculin na ben chiwi' te e'chk takle'n cachi', ya'stzun yi e' yi ntin xtxole'n e'chk xtxolbil cya'n yi nk'e'tz bintzi.
- ¹³ Na yi e'a'tz na chiyut'luj chiwutz tetz junt tan talche'n yi apart chitxumu'n swutz yi na chitzan tan talche'n. Ej, nin ncha'tz na xcon quikan cya'n tu chik'ab tan ñchajle'n junt wunak ewun cu'n.
- ¹⁴ Yi cyetz cyajtza'kl chin ploj nin. Na ntin na chitzan tan xtxumle'n e'chk takle'n cachi', nin ntin oyintzi' na chitxum.
- ¹⁵ Cha'stzun te, qui cunin tz'icy' scyetz yil tz'opon oril yi tajwe'n tan chixite'n junawes. Jalt cuntuñin chinach yil tz'ul tzaj yi sotzaj c'u'lal ñchiwutz. Na cho'n cu'n sbne' yil tz'ul tzaj chi yi na lit'ne' yi kawutz. Ej, nin qui'ct cuybil chipaj yi e'a'tz sbne'.

Yi e'chk takle'n yi wi'nin na chi'ch c'u'l Kataj Ryos te'

- ¹⁶ Ma jalu', at kak nka juk xtxolbil yi wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos te'j. Ej nin i'tz yi je'j:
- ¹⁷ Yi e' yi na cyocsaj quib nim,
yi e' yi na cyal e'chk la'jil,
yi e' yi na cho'c tan chibiyle'n yi e' tal prow yi qui'c cyetz quil,
- ¹⁸ yi e' yi na cho'c tan xtxumle'n tan banle'n e'chk takle'n cachi',
yi e' yi na cyojsel nin tan banle'n e'chk takle'n yi qui na pek' Ryos te'j,
- ¹⁹ yi e' yi na cyak' quib tetz stiw te jun xtxolbil yi nk'e'tz bintzi,
yi e' yi ntin na chitzan tan joyle'n oyintzi' scyuch' chinajal tu yi cyajwutz.

Yi ñchojo'nil yi xna'ni'n tu yi yaji'n

- ²⁰ I bin jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, ulk tx'akx tic'u'l yi ca'wl tu yi chusu'n yi cyalnak itaj itxu' tzitetz.

^s6:10-11 Pr 24:33-34.

- ²¹ Chin tajwe'n cunin yil tz'a'tij yi e'chk balaj xtxolbila'tz te italma',^t nin quil tzitzakplen.
- ²² Na ko ya'tz tzibán wok, xcyek yi e'chk balaj ajtza'kla'tz tan icolche'n yil cxe'l wok tan pyaj. Ncha'tz yil cxwit wok tz'ocpon tan iq'uicy'le'n. Ej, nin chin tzatzin cunin ltz'elt iwatl na ntin e'chk balaj chusu'na'tz na itxum wok.
- ²³ Jun cu'n yol, yi e'chk ca'wla'tz tu yi e'chk balaj chusu'na'tz ni'cu'n tane'n chi jun txekbil yi na txekun. Na yi e'chk makbil kawutza'tz tu yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, i'tz yi puntil tan kacambal jun balaj kutz'ajbil^u tzone'l wuxtx'otx!.
- ²⁴ Xcyek yi xtxolbila'tz tan icolche'n ḫchik'ab yi e' xna'n yi ntin na chijoy puntil tan ipo'tze'n. Na xcyek yi balaj ajtza'kla'tz tan icolche'n tan qui bene'n iwi' te ḫchi'alil chijilon yi e' xna'n yi e' wi'tz bnol tetz.
- ²⁵ Ncha'tz or tzitil, quil tz'el nin italma' te yi yubil yi jun xna'na'tz. Ej, nin or tzitil, quil tzitak! itib ḫchik'ab tan tu' yi na tze'en chiwutz.
- ²⁶ Jun xna'n yi wi'tz bnol tetz ntin na joy yi tetz wa', ma yi xna'n yi jopol wutzaj na joy cyakil yi me'b'il jun yaj yi ric.
- ²⁷ Alchok scyetz yil sk'ale'n jun txob xtxak'ak!, jun cu'n stz'e'ok yi be'ch tetz.
- ²⁸ Ej nin alchok scyetz yil xon wi xtxak'ak!, jun cu'n stz'e'ok yi tkan.
- ²⁹ Ncha'tz alchok scyetz yil switbej tib tuch' jun xna'n yi at chmil, jun cu'n tz'ul caws.
- ³⁰ ¿Qui pe' na bajij chi'ch c'u'lal te'j jun alk'om yntin na alk'ij tan paj yi na quim tan we'j?
- ³¹ Jun cu'n yol na bajij chi'ch c'u'lal te'j. Poro kol tx'amxij yi jun alk'oma'tz, chin tajwe'n cunin yil ḫchoj juk tir yi e'chk takle'n yi ntalk'aj. Ej nin ko qui'c pu'k, chin tajwe'n cunin yil sc'ay nin cyakil yi at tuch' tan ḫchojle'n yi e'chk takle'n yi ntalk'aj.
- ³² Chin yab nin chitxumu'n yi e' aj yajinl tu yi e' aj xna'ninl, na cyakil yi e'a'tz, e' te'n na chipo'tzaj quib squibil quib.
- ³³ Ncha'tz yi e'a'tz ḫchitije' wi'nin buchbil cyetz, nin ḫchijislok. Nin qui'c rmeril yi nink chixcye' tan xite'n yi yolbil cyetz, tu chitx'ix.
- ³⁴ Na jun yaj yi wi'nin na chi'ch c'u'l tan paj yi ja tak' tib yi txkel tetz junt, ni'cu'n i' tu k'ak!. Na yil tz'opon oril tan ticy'sal c'u'l te'j, quil scuy i' paj yi yaj yi mmo'c tan xconse'n yi txkel.
- ³⁵ Quil scuy paj jun, mpe nink cu' wutz tetz. Quil tz'aj cun tzaj yi xtxumu'n, mpe nink tz'oylij wi'nin takle'n tetz.

Yi e'chk ajtza'kl yi na xcon tan jun xna'n tan suble'n jun yaj

- 7** ¹Ax wok jun c'oloj witz'un, chin tajwe'n cunin tan ibnol tane'n yi inyol, nin nach wok cu'n yi e'chk inca'wl.
- ² Nque'n wok c'ulutxum jak' inca'wl, nin ban wok tane'n yi e'chk inchusu'n. Q'uicy'lej wok chi na iq'uicy'lej yi ni'il iwutz, bantz icambal yi itz'ajbil yi quinin bajisbe'n tetz.
- ³ C'al wok quen yi e'chk xtxolbila'tz te italma', nin tajwe'n yil tz'a'tij le ina'chl.
- ⁴ Pek'en wok te yi e'chk balaj ajtza'kla'tz chi ik itanub tane'n. Nin yi e'chk balaj txumu'n chi ik itajwutz tane'n.

^t6:20-21 Pr 1:8-9.   ^u6:23 Sal 119:105.

- ⁵ Na kol tz'a'tij yi e'chk xtxolbila'tz le itxumu'n, xcyek tan icolche'n ñchik'ab yi e' xna'n yi e' jopol wutzaj, nin ñchik'ab yi e' wi'tz bnol tetz yi chin putzpuj^v nin yi chijilon.
- ⁶ Ma jalu', je jun xtxolbil yi na waj lwal tzitetz: "At jun tir yi cho'n na chin xmayin len le wentanu'il yi inca'!.
- ⁷ Ej nin ja che' wil cobox xicy yi ntaxk ul cyajtza'kl yi na chixon tbe!. Poro at jun scyeri e'a'tz yi na tzan tan xtxumle'n e'chk takle'n cachi!.
- ⁸ Na te yi mpon i' ñchicy be', ja xo'lbej junt be' yi sbej nin na opon te ca'l jun xna'n yi jopol wutzaj.
- ⁹ Maymuj tcuntu' na xon yi jun xicya'tz na oque'n atit tz'o'tz.
- ¹⁰ Ej, nin te yi txant tan topone'n yi jun xicya'tz te ca'l yi xna'n, nin el tzaj yi xna'na'tz tan c'ulche'n. Chin weko'n nin tib chi jun wi'tz bnol tetz. Wi'nin tzun stze'en'e'n yi wutz chi na tze'en yi wutz jun wi'tz bnol tetz.
- ¹¹ Yi jun xna'na'tz jalcunin na xcy'e' tan xtxumle'n e'chk takle'n cachi!, na qui na xtx'aj yi at cuntu'k i' xe ca'l.
- ¹² Ma na tu na xon tunin i'-tz lakak be' nka tc'a'ybil, nin lakak e'chk ñchicy be'. Nter nin na tzan tan joyle'n puntil tan po'tze'n alchok scyetz yil tz'icy' cu'ntz.
- ¹³ Ej, i tzun yi chic'ulul quib yi jun xna'na'tz tu yi xicy, lajke'l nin bene'n i' tan k'ale'n tzaj yi xicy nin baj stz'ubul yi stzi!. Nin quinin tx'ixwij tan yol tetz. Je yol i'e'j:
- ¹⁴ "Yi in wetz ja insuk intx'ixwatz tan imbansal wib tu karyosil. Ej, nin jalu' ja ne'l cu'n te'j yi suki'nt wa'n.
- ¹⁵ Cha'stzun te, ja ne'l tzaj tan ajoyle'n, na wi'nin na cñjoyon swetz. Ma jalu', ja cñjal wa'n.
- ¹⁶ Nin tan yi tzatzin yi atin cu'n't ja je' inlit'ul jun chum balaj xno'kl tibaj yi insoc yi lino cu'n yi cho'n na saj Egipto.
- ¹⁷ Nin ja oc balaj perfum wa'n te'j, yi i'tz mirra, áloe tu canel yi chin c'o'c nin.
- ¹⁸ Or bin awetz, kawitbej kib tzawuch!. Katzatzink jun, kabne' yi kajbil jalen yil tz'u'l skil.
- ¹⁹ Na yi wuchmil qui'c i' at. Ja ben i' te jun pyaj joylaj.
- ²⁰ Quil tz'u'l chan, na ja ben tcy'al nim pwok. Quil tz'u'l chan i' jalen yil bi'xin yi xaw," chij yi jun xna'na'tz bantz tetz yi xicy.
- ²¹ I bin jalu', yi jun xna'na'tz ja xcy'e' tan tocse'n c'u'l yi xicy tan tu' yi ch'inch'uj nin tunin i' te'j, nin tan yi ñchi'al yi jilon.
- ²² Ej, nin yi xicy, ja xom i' te yi tajtza'kl yi jun xna'na'tz, nin ja xomnin wutz coc chi na ban yi na ben jutu'n jun mam wacx tan cwe'n biyij, nka chi na ban jun masat yi na cu' tul tramp,
- ²³ nin na lo'on yi talma' tan jun chin flech. Ej, nin cho'n cu'n sbne' chi na ban jun tal ch'u'l yi na c'oxnin tib tul jun c'ach. Na qui na pujx ta'n ko sotzel wutz sbne'!
- ²⁴ Cha'stzun te, ax wok jun c'oloj witz'un, bit wok, nin nque'n wok il tan xtxumle'n yi inyol.
- ²⁵ Xomi'ch nin itxumu'n te yi xtxumu'n yi jun jilwutz xna'na'tz. Jun cu'n yol cctx'akxok wok kol xomnin yi itajtza'kl scye'j.

^v7:5 Pr 2:16.

- ²⁶ Na yi e' yi na chixom nin scye'j yi jun jilwutz xna'na'tz sotzel chiwutz sbne'.
Nimix cunin yaj chisotz tan paj yi jun ajtza'kla'tz.
- ²⁷ Na yi e' yi na chixon tul yi be' yi na opon te chica'l yi jun jilwutz xna'na'tz,
ni'cu'ntz chi yi najk chixon tul yi be' yi na opon te yi quimichil.

Ñe'n tane'n yi balaj ajtza'kl

- 8** ¹Yi balaj ajtza'kl na tzan tan kamoxe'n. Yi juna'tz, yi puntil cu'n na txumun,
na ñch'in tzaj sketz.
- ² Na tzan i' tan xtxole'n yi balaj chusu'n wi'ak e'chk ju'wtz, nin kale na c'ulwit
tib e'chk be'.
- ³ Nin na tzan tan xtxole'n lakak lmak be' kale na chixone't wi'nin wunak.^w Nin
je na tale'j:
- ⁴ "I bin jalu', yi inyole'j i'tz tetz itetz, ax wok jun c'oloj jilwutz wunak.
- ⁵ I'tz tetz itetz, yi ax wok yi ajnak tzaj yi itxumu'n. Nin i'tz tetz itetz yi ax wok
yi chin tze'tzuj nin itxumu'n. Nque'n bin wok il tan tbite'n bantz jale'n
itajtza'kl.
- ⁶ Nque'n wok il tan xtxumle'n yi yol yi swale' nin tzitetz. I'tz e'chk takle'n yi
chin tajwe'n cunin tan kabnol tane'n.
- ⁷ Na cyakil yi swale' nin tzitetz i'tz yi mero bintzi, na yi in wetz qui wajske'n
yi tzinjal cu'n wiwak'.
- ⁸ Nin cyakil yi yol yi na el le intzi' chin tz'aknak cunin. Siquier atk mu'ë tal
tx'otx' te chinjilon.
- ⁹ Ej, nin cyakil yi e' yi at balaj cyajtza'kl, yi e' yi ba'n na el chitxum tetz yi
inchusu'n, chin clar cunin yi chinjilon ñchiwutz. Cya'l jun yi nink jal mu'ë
paltil yi inchusu'n ta'n.
- ¹⁰ Na yi e'a'tz, qui na chitzan tan xtxumle'n tan chicambal sakal tu oro, ma na
ntin na el cyalma' te yi weri inchusu'n, bantz jale'n balaj cyajtza'kl."
- ¹¹ Jun cu'n yol yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, mas tcu'n balaj swutz yi e'chk balaj
c'ub yi wi'nin jamel, mpe ik yi e'chk takle'n yi na el cyalma' cyakil wunak
te'j tan chicambal, nk'e'tz ni'cu'n tu yi e'chk balaj ajtza'kla'tz yi na wak'
wetz.
- ¹² "Yi in wetz, in yi balaj ajtza'kl, nter nin na ke'l na ko'c tu yi balaj txumu'n.
Nin na a'w xtxa'le'n e'chk balaj ajtza'kla'tz wa'n.
- ¹³ Na yi tak'le'n k'ej Kajcaw yi kaRyosil na ñchaj yi na chi'ch kac'u'l te yi e'chk
takle'n cachi'. Yi in wetz wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi na cyocsaj
quib nim tu cyajtza'kl; nin wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi wi'nin na
chicyakax mak'max. Nin wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi chin juntlen
nin cyajtza'kl, yi e' yi ntin la'jil na chiyol.
- ¹⁴ Ntin cu'n swe'j na jale't balaj ajtza'kl, nin ntin cu'n in na imban tane'n yi
e'chk balaj xtxolbila'tz.
- ¹⁵ Tan in na chicawune'l yi e' balaj rey. Nin in na ak'on cyajtza'kl yi e' wi'tz
ajcaw tan puje'n xtisya'.
- ¹⁶ In na ak'on cyajtza'kl yi e' wi'tz ajcaw tetz tnum tan cawu'n. Nin na wak'
ajtza'kl scyetz yi e' bajxoma'tz tan tak'le'n caws jun.

^w 8:1-3 Pr 1:20-21.

- ¹⁷ Wi'nin na chimpek' scye'j yi e' yi na chipek' swe'j. Ej, nin na chinjal cyak'un yi e' yi na cho'c tan injoyle'n.
- ¹⁸ Cho'n at cyakil jilwutz me'b'il swuch!. Nin cho'n na jal k'ej jun yaj swuch!. Na jal wi'nin chik'ej yi e' yi na chixom swe'j, nin na jal wi'nin chime'b'il.
- ¹⁹ Cyakil yi e'chk takele'n yi na wak' wetz, mas tcu'n balaj swutz yi mero oro yi wi'nin jamel. Cyakil yi e'chk takle'n yi na chintzan tan suke'n, at mas walor swutz yi sakal yi wi'nin jamel.
- ²⁰ Yi in wetz, in yi be' yi jicyuch te'j. Cyakil yi na imban i'tz tz'aknak cu'n.
- ²¹ Na wak' imbanl squibaj cyakil yi e' yi na chixom swe'j. Nin na wak' chime'b'il yi e' yi na chipek' swe'j.
- ²² "Yi in wetz atin nintz te Jehová le xe'tzbil tzaj, atin nintz yi ntaxk oc i' tan banle'n yi e'chk takele'n yi at jalu'.
- ²³ Ja chinxcon le xe'tzbil tzaj, na atin nin westz sajle'n tunintz yi ntaxk bnix yi munte'j.
- ²⁴ Atin nintz te yi ntaxk bnix yi mar, nin te yi ntaxk bnix jun tzanla', nka jun bo'm.
- ²⁵ Te yi ntaxk bnix yi e'chk ju'wtz tu yi e'chk wi'wtz, atin nin westz.
- ²⁶ Te yi ntaxk cu' xe'tzbil yi tx'otx', nin te yi ntaxk jal e'chk joco'j, nin yi ntaxk bnix yi puklaj, atin nin westz.
- ²⁷ Yi toque'n Kajcaw yi kaRyosil tan banle'n yi tcyaj, atin nin westz.
- ²⁸ Te yi bnixe'n yi e'chk sbak' tcyaj, nin te yi bnixe'n yi e'chk tzanla' yi na opon te yi mar, atin nin westz.
- ²⁹ Nin te yi cawune'n i' te yi mar tan qui tele'n tzaj tul yi cu'l bil, nin yi cwe'n xe'tzbil yi munt ta'n,^x atin nin westz.
- ³⁰ Yi bnixe'n yi e'chk takle'na'tz ta'n, atin nin westz xlaj i!. Nin wi'nin na tzatzin i' swe'j. Ej nin in jun tan banle'n yi e'chk takle'na'tz.
- ³¹ Yi bnixe'n yi munt, wi'nin na chintzatzin te'j. Ncha'tz yi chijale'n wunak' ja tak' mas tzatzin tetz wetz.
- ³² "I bin jalu', ax wok jun c'oloj witz'un, bit wok tzaj yi inyol nin xomen wok te'j. Ban wok bin tane'n yi inchusu'n, nin cxtzatzink wok.
- ³³ Nque'n bin wok il tan xtxumle'n yi inchusu'n, nin quil tziëkanslen itib te yi e'chk balaj ajtza'kl.
- ³⁴ Ba'n cyeri yi e' yi na quibit yi inyol, yi e' yi cyakil nin k'ej na chitzan tan inch'iwe'n stzi puertil yi inca'l.
- ³⁵ Na cyakil yi e' yi na chinjal cya'n, na jal yi quitz'ajbil cya'n. Nin sjalok banl Kataj squibaj.
- ³⁶ Poro cyakil yi e' yi na chijatx len quib swe'j, sotzel chiwutz cyera'tz sbne'. Na ko at jun yi na chi'ch c'u'l swe'j, na elepont yi na el talma' te yi quimichil."

Yi jatxbil xo'l yi balaj ajtza'kl tu yi cachi'

9 ¹Yi jun yi na bi'aj Balaj Ajtza'kl ja bnix yi tetz ca'l ta'n, nin ja bnix juk tkan yi ca'la'tz ta'n tetz yubel.

² Yi bnixe'n yi ca'll, ja chiquim cobox wacx ta'n tan banle'n jun chin balaj wa'a'n, nin ja bnix balaj win ta'n, nin ja je' tk'ol wi mes.

^x8:29 Job 38:8-11; Sal 104:6-9; Jer 5:22. ^y8:22-31 Job 28:23-27.

- ³ Ej nin yi wi't bnixe'n cyakil, ja che' ben ḫchakol yi e' ḫchakum wi'ak yi e'chk ama'l yi nim wutz tkan tetz tnum tan chichakle'n tzaj yi e' wunak. I tzun cyaltz:
- ⁴ "Ax wok jun c'oloj wunak yi qui na a'w xconse'n itajtza'kl ita'n, quisaje'nk.
- ⁵ Quisaje'nk tan wa'a'n te yi jun balaj waj yi ja bnix tan yi jun yi na bi'aj Balaj Ajtza'kl, nin tan uc'a'e'n te yi balaj win yi i' banol tetz.
- ⁶ Cyajk cyen yi e'chk yab ajtza'kla'tz ita'n, bantz icambal yi itz'ajbil. Joy wok puntil tan ixome'n te yi balaj ajtza'kl."
- ⁷ Quil cxo'c wok tan tak'le'n cyajtza'kl yi e' tzolol yol nka yi e' mal nak, na ntin ḫchi'chok chic'u'l tzite'. Poro kol cxo'c wok tan makle'n wutz jun yaj yi at tajtza'kl tyožink tzitez, nin stk'e! ik'ej.
- ⁸ Ncha'tz kol cxo'c wok tan tak'le'n tajtza'kl jun yi chin juntlen nin yi tajtza'kl, quil stocsaj, na ntin ḫchi'chok c'u'l tzite'. Poro kol cxo'c tan tak'le'n tajtza'kl jun yi at balaj xtxumu'n, spek'ok yi juna'tz tzite'.
- ⁹ Kol tzitak' tajtza'kl jun yi at balaj xtxumu'n sjalok mas tajtza'kl, na kol ko'c tan ḫchusle'n jun balaj yaj, sjalok mas tetz tajtza'kla'tz.
- ¹⁰ Ko na itaj ljal itajtza'kl chin tajwe'n cunin yil tzitek ḫchi' Ryos.^a Ej nin kol tz'e'l itxum tetz yi tajbil yi jun yi chin xan nin, sjalok itxumu'n.
- ¹¹ Tan tu' yi balaj ajtza'kl na ben ḫkon yi tiemp jun, nin stz'a'tok mas tiemp wuxtx'otx'.
- ¹² Yi ko na xcon yi balaj ajtza'kl tan jun, sjamelank tetz i!. Poro ko contr i! te yi balaj ajtza'kl, i! te'n stijonk yi q'uixc'uj.
- ¹³ Yi ya'bl ajtza'kl, ni'cu'n tu jun xna'n yi chac'l yol, yi at tul tz'o'tz wutzil, yi qui'c tajtza'kl.
- ¹⁴ C'olchij wi chem stzi puer til yi ca'l yi at tnum.
- ¹⁵ Nin na oc tan chimoxe'n tzaj cyakil yi e' yi na chixom te yi balaj ajtza'kl.
- ¹⁶ I tzun na taltz scyetz: "Ax wok xicy yi txe'n jal mas itajtza'kl, quisaje'nk swe'j tan tbite'n inyol.
- ¹⁷ *¿Qui pe na el itxum tetz yi yol yi na a'lchij yi mas tijle'n tcu'n yi a' yi na kalk'aj swutz yi ketz yi na kuc'aj nin?^a Nin mas tijle'n yi pam yi ewun cu'n na baj kak'un swutz yi pam yi na baj ka'n xe kanajbil,* stzun yi xna'na'tz tan chipo'tze'n yi e' yaj.
- ¹⁸ Poro cyakil yi e' wunak yi na chixom te yi tajtza'kl yi jun xna'na'tz, qui na el chitzum tetz yi ko cy'a'n quimichil ta'n.^b Na cyakil yi e' yi ja chibán tane'n yi tetz tajbil sotzel chiwutz sbne'.

Yi e'chk ajtza'kl yi talnak Salomón yi rey

- 10** ¹ Jun cy'ajol yi at tajtza'kl, na tak' tzatzin scyetz yi e' taj xtxu', poro jun cy'ajol yi tze'tzuj te talma', wi'nin na tak' bis^c scyetz.
- ² Cyakil yi me'bi'l yi na jal ewun cuntu' chi jun alak' tane'n, qui'c xtxicbaj sketz, poro ko penin sk'il kak'uj tan xtx'acle'n kame'bi'l, jun cu'n yol swutzink nin nk'e'tz sotzel kawutz te'j.^d

---

^a9:10 Job 28:28; Sal 111:10; Pr 1:7.   ^a9:17 Pr 5:15-16.   ^b9:18 Pr 2:17-18; 5:5; 7:18-23, 27.   ^c10:1 Pr 15:20.   ^d10:2 Pr 11:4.

- ³ Quil tak' Kataj Ryos ama'l tan chiquime'n yi e' balaj tan we'j. Poro yi e' mal nak, ilenin stk'e' i' we'j scyetz.^e
- ⁴ Yi e' yi qui na chak'uj, na cho'c tetz me'ba', ma yi e' c'asc'uj, na jal chime'bi'l.
- ⁵ Jun cy'ajol yi na oc il tan je'se'n yi cosech yi na k'anax, na elepont yi at tajtza'kl. Ma yi jun yi qui na oc il tan je'se'n, wi'nin na tak' tx'ixwil tetz yi taj xtxu'.
- ⁶ At wi'nin banl talma' Kajcaw squibaj yi e' balaj nak, ma yi e' mal nak na chisotz tulak e'chk biyo'n yi na bajij.
- ⁷ Jun yi at balajil, mpe skenk quim, ilenin sna'wsok yi tetz bi!. Poro jun yaj yi chin juntlen nin i', chin tx'ixwil nin yi yolbil tetz na ban cyen.
- ⁸ Yi e' yi at cyajtza'kl na quibit yi e'chk ca'wl yi na a'lchij scyetz, poro yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n yi tu na chiwolne' tu', xchilo'onk chan cyera'tz.
- ⁹ Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl qui na chibisun tan jun e'chk takle'n, ma yi e' yi na chijuch quil xchilo'onk cyera'tz.
- ¹⁰ Yi e' yi na chiyut'luj chiwutz tan xchajle'n yi cob wi' yi chijilon na chixcye' tan tocse'n k'a'kl oyintzi!. Nin yi e' yi ch'inch'uj nin tunin e' tan yolche'n yi e'chk takle'n yi qui'c xtxolbil, e' te'n na chipo'tzaj quib.
- ¹¹ Yi jilon jun balaj nak ni'cu'n tu jun balaj a' yi na mulk'ine'l tzaj. Ma yi jilon jun mal nak na xcy'e' tan bense'n tul il.
- ¹² Tan chi'ch c'u'lal na jal wi'nin oyintzi!. Poro ko at lok' ib, na xcy'e' tan cuyle'n paj junt.^f
- ¹³ Yi e' yi at balaj cyajtza'kl, ntin balaj yol na chiyol. Poro yi e' yi qui na chitxum yi chiyol, tajwe'n tz'loc tz'u'm scye'j.
- ¹⁴ Yi e' yi at balaj cyajtza'kl qui na cyal cyakil yi xtxolbil yi na el chitxum tetz. Ma yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, tu na chiwolne' tu' tan talche'n cyakil yi xtxolbil, nin tan yi jun ajtza'kla'tz e' te'n na chitz'e'saj quib.
- ¹⁵ Yi chime'bi'l yi e' ric na xcon tan chicolche'n, ma yi e' me'ba', na chiben tul il tan paj yi qui'c chibambil.
- ¹⁶ Yi chichojo'n yi e' yi na chiban yi e'chk takle'n balaj i'tz yi itz'ajbil, ma yi e' mal nak na chicambaj il c'ol.
- ¹⁷ Yi e' yi na chixom te yi balaj ajtza'kl na chixon tul yi be' yi na tak' itz'ajbil, ma yi e' yi qui na chixom te yi balaj ajtza'kl na chixon tul yi be' yi na tak' quimichil.
- ¹⁸ Yi e' la'j na cho'c tan tewe'n yi chi'ch c'u'lal yi cy'a'n cya'n, nin yi e' yi qui'c cyajtza'kl, na cho'c tan xchaq'ue'n yol.
- ¹⁹ Or kil ko wi'nin kajilon, na txo'l yi jun c'oloj yola'tz ilenin na el tzaj jun yol yi sjalok kil ta'n. Poro ko toque'n cu'n kajilon na elepont yi at balaj kajtza'kl.
- ²⁰ Yi e'chk yol yi na el tzaj le stzi' jun balaj yaj, ni'cu'n tu jun jilwutz sakal yi qui'c mu'x paltil, nin wi'nin walor. Poro yi cyajtza'kl yi e' mal nak qui'c mu'x xac.
- ²¹ Yi yol jun yaj yi at balaj tajtza'kl na xcy'e' tan quich'eye'n wi'nin wunak. Poro yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, e' te'n na chipo'tzaj quib squibil quib tan paj yi qui na chitxum bajx yi mbi na chiyol.

^e 10:3 Sal 34:10. ^f 10:12 Stg 5:20; 1P 4:8.

- ²² Tan tu' banl talma' Kataj na jal kariquil, nin qui xomij bis te'j.
²³ Na tak' tzatzin scyetz yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n yi na chiban e'chk takle'n cachi!. Poro yi e' yi at cyajtza'kl, wi'nin na chitzatzin te e'chk balaj ajtza'kl.
²⁴ Yi e'chk takle'n yi tu na chixob tu' yi e' mal nak tetz, icunin tzun i'a's na bajij scye'j. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, stz'ak'llok scyetz yi mbi na el cyalma' te'j.
²⁵ Yi na icy' jun chin salchcam na che' tcy'aj nin yi e' mal nak, poro yi e' balaj, qui'c na bajij scye'j. Txicliche' nin cyera'tz tetz ben k'ej ben sak.
²⁶ Chi na ch'onax ke' tan vinagre, nin chi na ch'onax kawutz tan sib, ni'cu'n na nach jun patrón, yi chin cy'aj nin yi xchakum.
²⁷ Mben ñkon katiemp kol kek ñchi! Kataj Ryos. Poro quil ben ñkon chitiemp yi e' mal nak.
²⁸ Yi na tzan jun balaj yaj tan ñch'iwe'n, i'tz jun chin tzatzin tetz ben k'ej ben sak. Ma yi na el cyalma' yi e' mal nak te'j, ni'cu'n tu jun sbak' yi jalcu'n na el xit tcyal'.
²⁹ Yi Kataj Ryos na oc tan chicolche'n yi e' yi na chiban e'chk takle'n balaj. Ma yi e' yi na chiban e'chk takle'n cachi! na oc tan chibile'n.
³⁰ Yi e' balaj yaj quil chije' tzotp cyera'tz, poro yi e' mal nak quil cha'tij wuxtx'otx'!
³¹ Jun balaj yaj na yol e'chk balaj ajtza'kl,^g ma yi e' mal nak ntin e'chk yab yol na el le chitzi!. Yi e'a's tz'elpon kuxij cyak'!
³² Jun balaj yaj na xcon putzpuj yol ta'n. Poro yi e' mal nak na xcon yol cya'n yi chin juntlen nin.

11 ¹Na chi'ch c'u'l Kataj Ryos scye'j yi e' wunak yi na xcon pñu'bil cya'n yi nk'e'tz tz'aknak cu'n. Poro wi'nin na tzatzin scye'j yi e' yi na xcon pñu'bil cya'n yi tz'aknak cu'n.^h

- ² Yi e' yi na cyocsaj quib nim, tz'elpon chitx'ix. Ma yi e' yi na cyocsaj quib juy,ⁱ ya'stzun yi e' yi at balaj cyajtza'kl.
³ Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, ite'n nin yi cyajtza'kla'tz tz'ocpon tan quich'eye'n. Ma yi e' yi nk'e'tz jicyuch te'j cyajtza'kl, ite'n nin cyajtza'kla'tz tz'ocpon tan contri'n scye'j.
⁴ Quil xcy'e' yi me'b'il jun tan colche'n yil tz'ul yi k'ejjal yil je lajpuj wi! Ryos scye'j yi e' pajol ca'wl. Poro ko jicyuch te'j tajtza'kl jun, xconk tan colche'n tk'ab quimichil'.
⁵ Yi balaj tajtza'kl jun yi tz'aknak cu'n, xconk tan nicy'se'n yi be' i' swutz. Poro yi e' yi qui na cyek ñchi! Ryos chijepon trimp tan yi cyetz cyajtza'kl cachi!.
⁶ Yi balajil jun yaj yi jicyuch te'j tajtza'kl, xconk tan qui bene'n tul il. Ma yi e' yi ñkan tzaj nin na cyaj, e' te'n na chiben tk'ab yi e'chk takle'n cachi! yi na chitzan tan xtxumle'n.
⁷ Yi na quim jun mal nak, tircu'n yi na el nin talma' te'j na sotz. Ncha'tz na sotz cyakil yi e'chk takle'n yi wutz nin te'j.
⁸ Ryos na oc tan quich'eye'n yi e' balaj tan cyele'n tzaj tk'ab yi sotzaj c'u'lal. Poro na che' pit nin i' yi e' mal nak tul il.

^g 10:31 Sal 37:30. ^h 11:1 Lv 19:35-36; Dt 25:13-16; Pr 20:10, 23; Am 8:5. ⁱ 11:2 Pr 13:10. ^j 11:4 Pr 10:2.

- ⁹ Yi e' yi qui'c cyetz chiryosil na chixcye' tan chipo'tze'n yi e' mas wunak tan chijilon. Poro ḫchiclaxok tan yi chitxumu'n yi e' balaj nak.
- ¹⁰ Yi na chiwutzin yi e' balaj wunak, na tak' tzatzin scyetz yi e' mas wunak. Ma yi na chisotz yi e' mal nak, wi'nin na chitzatzin yi e' mas wunak ta'n.
- ¹¹ Ko at banl Kataj squibaj yi e' balaj, na jal k'ej yi cyetz chitanum. Poro tan paj yi juntlen nin cyajtza'kl yi e' mal nak, na xit yi cyetz chitanum.
- ¹² Yi e' yi qui'c mas chitxumu'n, na cho'c tan yolche'n yi e'chk takle'n yi na chiban yi cyamiw. Poro yi e' yi at cyajtza'kl qui na chijilon te'j.
- ¹³ Yi e' chac'l yol qui na cyew cu'n yi e'chk takle'n yi na bajij. Poro yi e' yi ba'n k'uке' kac'u'l scye'j, qui na cho'c tan yolche'n yi e'chk takle'n yi na bajij.
- ¹⁴ Ko quibe' balaj bajxom tul jun tnum, na el cu'n yi tnum swutz. Poro na tx'acon jun tnum ko at wi'nin ak'ol balaj ajtza'kl.^k
- ¹⁵ Sotzok chic'u'l yi e' yi na cho'c tetz pyador junt. Poro yi e' yi qui na chic'u'l tan cyoque'n tetz pyador junt, tzatzin cu'n na icy' jujun k'ej cyak'un.
- ¹⁶ Yi e' xna'n yi chum balaj nin cyajtza'kl, stz'ak'lok cyetz chik'eja'tz. Nin yi e' yaj yi na chipit quib tan chicambal yi cyetz cyajbil, sjalok cya'n.
- ¹⁷ Yi e' yi na el to'kl chic'u'l scye'j yi e' yi at tajwe'n scyetz, e' te'n na chitzan tan banle'n ba'n squibil quib. Poro yi e' yi qui na el to'kl chic'u'l te junt, e' te'n na chipo'tzaj quib.
- ¹⁸ At na bant cu'n, yi e' mal nak na chitx'ac wi'nin pwok, poro qui'c na tak' scyetz. Ma yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, na jamelan cyakil yi na chitx'ac.
- ¹⁹ Yi e' yi na el cyalma' tan chibnol tane'n yi e'chk takle'n balaj, na jal yi itz'ajbil cya'n. Poro yi e' yi na el cyalma' tan chibnol yi e'chk takle'n cachi', na jal yi quimichil cyak'un.
- ²⁰ Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j. Poro wi'nin na pek' i' scye'j yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- ²¹ Jun cu'n yol tz'ul chicaws yi e' mal nak. Poro yi e' balaj, chelpon liwr.
- ²² Qui'c na tak' ko chin yube'n nin jun xna'n, yi ko chin juntlen nin tajtza'kl.
Na ko ya'tz tane'n, ni'cu'n tzun i'-tz tu jun boch, yi mpe nink cu' jun cotoj uwaj yi oro cu'n skul, qui'c ltak' tetz.
- ²³ Cyakil yi e'chk takle'n yi na el cyalma' yi e' balaj te'j, na ak'ljj scyetz. Poro cyakil yi e'chk takle'n yi na el cyalma' yi e' mal nak te'j, ntin chi'ch c'u'lal na tak'.
- ²⁴ At e' yi wi'nin na cyak' ḫch'eybil cyetz yi e' yi at tajwe'n scyetz, poro ilenin na jal mas cyetz chime'bi'l. Ej nin at e' yi ntin na chitzan tan colche'n chime'bi'l, cha'stzun te qui na puc'un.
- ²⁵ Yi e' yi na el to'kl chic'u'l scye'j yi e' me'ba', sjalok chibnol. Na alchok scyetz yil tz'oc tan ḫch'eye'n junt, sjalok tetz ḫch'eybil tetz.
- ²⁶ Chocon wunak tan jisle'n jun yaj yi qui na taj sc'a'y yi tetz ixi'n, poro scyak'e' k'ej jun yi list tan c'aye'n yi triw yi colij ta'n.
- ²⁷ Alchok scyetz yi na el talma' tan toque'n tetz balaj, sjalok k'ej ḫchiwutz wunak. Poro alchok scyetz yi na el talma' tan banle'n yi cachi', jun cu'n sjalok ta'n.

^k 11:14 Pr 24:6.

- ²⁸ Yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te chime'bi'l, cho'n cu'n ñchibne' chi na ban xak xtze^u yi na cu' jal. Poro yi e' balaj ñchixlumink cyera'tz chi na ban jun wi' tze'.
- ²⁹ Ko at jun yi ntin na tzan tan tak'le'n bis o'kl scyetz yi najal, xcyek yi jun ploj ajtza'kla'tz tan xite'n cu'n najal, nin tz'ocpon tera'tz tetz chichakum yi e' yi at balaj cyajtza'kl.
- ³⁰ Alchok scyetz yi na xom te yi e'chk balaj ajtza'kl, scambaj tera'tz yi stz'ajbil, poro alchok scyetz yil biyon tan cambal jun e'chk takle'n, sotzel wutz tera'tz sbne'.
- ³¹ I bin jalu', ko na tak' Ryos chitz'u'm yi e' balaj tzone'j wuxtx'otx', inin tzun pyor yi e' juchul il,^m jun cu'n tz'ul chicaws tan Kataj.

12 ¹Alchok scyetz yi cuj ta'n yi na oc makle'n wutz, na elepong yi na el talma' te yi balaj ajtza'kl. Poro alchok scyetz yi na chi'ch c'u'l te yi na oc makle'n wutz, na elepong yi qui'c tajtza'kl.

- ² Stk'e' Kataj Ryos yi banl talma' squibaj yi e' balaj nak, poro stk'e' chicaws cyakil yi e' yi chin juntlen nin yi cyajtza'kl.
- ³ Cyakil yi e'chk takle'n cach'i, quil xcye' tan quiwse'n jun, poro yi e'chk takle'n balaj, ya'stzun quiwel jun tetz ben k'ej ben sak.
- ⁴ Jun xna'n yi jicyuch te'j tajtza'kl na tak' k'ej yi chmil, ma yi xna'n yi chin juntlen nin tajtza'kl, na xcye' tan telse'n k'ej chmil.
- ⁵ Yi e' balaj nak, ilenin na cho'c tan xtxumle'n yi balaj, ma yi e' mal nak, ntin na chitzan tan xtxumle'n e'chk takle'n yi chin juntlen nin.
- ⁶ Cyakil yi e'chk yol yi na el tzaj le chitzi' yi e' mal nak, i'tz jun tramp yi cy'a'n quimichil ta'n, ma yi e'chk yol yi na el tzaj le chitzi' yi e' balaj, na tak' itz'ajbil.
- ⁷ Yi e' mal nak na chilo'on, nin junawes na el cu'n chinajal swutz, poro yi chinajal yi e' balaj, qui na chisotz cyera'tz.
- ⁸ Yi e' balaj ilenin na ak'lij chik'ej, xom quen tu' te yi balajil yi cyajtza'kl. Poro yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl tz'elpon chitx'ix.
- ⁹ At e' na a'lchij scyetz yi qui'c chixac, poro at cyetz chimos. Mas ba'n tcu'n yi e'a'tz ñchiwutz yi e' yi na cyocsaj quib ric, poro siquier atk jun tal wotz' xe chipach.
- ¹⁰ Yi e' balaj nak na el chik'ajab te cyawun, poro yi e' mal nak qui na el to'kl chic'u'l scye'j.
- ¹¹ Alchok scyetz yil tz'oc il tan tak'unse'n yi xtx'otx', scambaje' balaj cosech. Poro yi e' yi tu na chipa'ca'p tu', qui'c cyetz cyajtza'kla'tz.
- ¹² Yi e'chk takle'n yi na el cyalma' yi e' mal nak te'j, ya'stzun na chibensan tul il. Poro yi e' balaj nak ilenin na chiwutzin cyera'tz.
- ¹³ Yi e' mal nak ilenin na chipo'tzaj quib tan yi e'chk la'jil yi na chiyol, ma yi e' balaj, ilenin ch'eya'n che' cyera'tz tk'ab yi sotz c'u'lal.
- ¹⁴ Skajunal len cu'n skacambaje' yi wutz yi kajilon,ⁿ nin skajunal cu'n skacambaje' yi ñchojo'nil te cyakil yi ja bnix ka'n.
- ¹⁵ Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, le wutz cyetz cyajtza'kl yi chum balaj nin cyakil yi na chibán. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, ilenin na cyocsaj e'chk balaj ajtza'kl.

¹11:28 Mc 10:23-25.   ^m11:31 1P 4:18.   ⁿ12:14 Pr 13:2; 18:20.

- ¹⁶ Yi e' yi noque'n chitxumu'n, jalcunin na chicyakax. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, qui na cho'c tan xtxumle'n jun e'chk takle'n cach'i' yi na bajij scye'j.
- ¹⁷ Jun stiw yi tz'aknak cu'n, na tal cyakil yi bintzi, poro jun stiw yi nk'e'tz tz'aknak, na tal e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi.
- ¹⁸ At wi'nin wunak na chilo'on yi cyuch' cya'n tan tu' yi chijilon, poro yi chijilon yi e' yi at balaj cyajtza'kl na xcy'e' tan chimayse'n.
- ¹⁹ Alchok scyetz yi na yol e'chk takle'n bintzi, mben ḫkon tetz tiempa'tz. Poro cyakil yi e' la'j, quil tz'ampon tiemp tan cyele'n cu'n swutz.
- ²⁰ Cyakil yi na xtxum jun mal nak, ilenin at la'jil tuch', poro yi e'chk ajtza'kl yi na tak' jun yi at lok' ib tuch', na tak' tzatzin.
- ²¹ Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, quil chiben cyera'tz tul il, poro yi e' mal nak, junit tir chicopon cyera'tz tk'ab yi e'chk il.
- ²² Wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j yi e' la'j, poro wi'nin na tzatzin i' scye'j yi e' yi na chiban yi e'chk takle'n yi jicyuch te'j.
- ²³ Yi e' yi at balaj cyajtza'kl qui na cyocsaj quib nim tu chitxumu'n, poro yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n, wi'nin na cyocsaj quib nim tu chiya'pl.
- ²⁴ Yi e' yi chin ḫc'atnak nin e' te yi cyak'un chocpon tetz ajcaw. Ma yi e' yi chin cy'aj nin e' chocpon jak' ca'wl junt.
- ²⁵ Yi sotz c'u'lal na xcy'e' tan tak'le'n bis sketz. Poro yi e'chk balaj yol na xcy'e' tan tak'le'n tzatzin sketz.
- ²⁶ Jun yi jicyuch te'j tajtza'kl, na xcy'e' tan ḫch'eye'n junt, poro yi mal nak, na xcy'e' tan pitle'n len junt xlaj be'!
- ²⁷ Yi e' aj txuquinl yi cy'aj, qui'c jamel quikan, poro yi e' yi at chi᷑c'atnakil, ḫchicambaje' wi'nin chime'bi'l.
- ²⁸ Yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j stk'e' itz'ajbil, ma yi e' yi qui na chitxum bajx yi e'chk takle'n yi na chiban, tx'aklij quimichil' ḫchiwutz.
- 13** ¹Jun balaj cy'ajol, ilenin na tocsaj yi na oc makle'n wutz tan yi tajcawil, poro jun cy'ajol yi tzolol yol, qui na ban tane'n yi ca'wl yi taj.
- ² Skajunal len cu'n skacho'e' cyakil yi e'chk takle'n yi na el le katzi!. Yi e' subul nak nter nin na el cyalma' tan biyo'n.
- ³ Yi e' yi na chiban cwent te chijilon, na elepong yi na chiq'uicy'lej quib squibil quib. Na alchok scyetz yi tu na wolne' tunin, na po'tzaj tib stibil tib.
- ⁴ Yi e' cy'aj, nter nin na el cyalma' te e'chk takle'n, poro qui na cyetzaj. Poro alchok scyetz yi na ak'uj, sjalok tetz me'b'i'la'tz.
- ⁵ Yi e' yi at balaj cyajtza'kl qui na chipek' te yi e'chk la'jil, ma yi e' mal nak e' te'n na cyelsaj chitx'ix, nin e' te'n na cyelsaj chik'ej squibil quib.
- ⁶ Yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j, na xcy'e' tan colche'n jun yi qui'c tetz til. Ma yi e'chk takle'n yi chin juntlen nin, na xcy'e' tan xite'n jun juchul il junawes.
- ⁷ At e' na cyocsaj quib tetz ric, poro yi mero bintzi qui'c at scyuch', nin at e' yi at cyakil scyuch!, poro na cyocsaj quib me'ba'!
- ⁸ Yi me'b'i' jun ric na xcy'e' tan colpe'n tk'ab e'chk il, ma yi tal prow me'ba' cya'l cunin na a'lon tetz, yi tz'ocpon biyle'n.

[◦] 12:28 Ro 6:21-22.

- ⁹ Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, ni'cu'n e' tu jun k'ak' yi wi'nin na txekun, ma yi e' mal nak, ni'cu'n e' tu jun cantel yi na tzaj.
- ¹⁰ Jun yi na tocsaj tib nim, ntin oyintzi' na joy, poro yi e'chk balaj ajtza'kl, ntin na jal tu jun yi na tocsaj tib juy.^p
- ¹¹ Yi e'chk me'b'il yi na cambaj jun tan cha'tz tu', qui na puc'un. Poro yi e'chk me'b'il yi na cambaj jun tan yi tetz walor, ilenin na puc'un wutz.
- ¹² Yi e'chk takle'n yi at kach'iw te'j yi qui na kacambaj, na tak' bis o'kl tetz kalma!. Poro yi e'chk takle'n yi at kach'iw te'j nin yi jalcu'n na kacambaj, ni'cu'n tu jun wi' tze' yi na tak' itz'ajbil.
- ¹³ Alchok scyetz yi na paj jun ca'wl, tzantzaj tz'elpon xtxum tetz yi ploj mban. Na alchok scyetz yi na ban tane'n e'chk ca'wl, sjamelank c'ulutxumil.
- ¹⁴ Yi chusu'n yi na tak' jun yi at balaj tajtza'kl na tak' itz'ajbil, nin na xcy'e' tan kacolpe'n tk'ab quimichil.^q
- ¹⁵ Na jal chik'ej yi e' yi at balaj cyajtza'kl, poro yi e' yi ewun cu'n na chiban e'chk takle'n cachi', jun cu'n sotzel chiwutz sbne'.
- ¹⁶ Alchok scyetz yi puntil cu'n na txumun, na elepong yi at balaj tajtza'kl. Poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, na chitzatzin te yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban.
- ¹⁷ Jun chakum yi chin juntlen nin tajtza'kl, na tak' sotz c'u'lal tetz yi patrón, poro jun chakum yi ba'n k'uke' kac'u'l te'j, na xcy'e' tan xite'n yi sotz c'u'lal.
- ¹⁸ Alchok scyetz yi qui na ban tane'n e'chk balaj ajtza'kl, tz'ocpon tetz me'b'a!, nin tz'elpon xtx'ix. Poro jun yi na ban tane'n yi e'chk balaj ajtza'kl, sjalok tetz k'ej.
- ¹⁹ Yi e'chk takle'n yi kawutz nin te'j, nin na kacambaj, na tak' tzatzin tetz kalma!. Ma yi e' yi chin yab nin cyajtza'kl quil chixcy'e' tan cyajse'n cyen yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban.
- ²⁰ Ba'n tcu'n yil kaxom scye'j yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na na jal kajtza'kl scye'j. Poro kol kaxom scye'j yi e' yi qui na pujx cyajtza'kl cya'n, nkaben cya'n tul il.
- ²¹ Yi e' juchul il xom quen tunin yi e'chk takle'n cachi' scye'j, poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, xchicambok cyera'tz te yi balaj.
- ²² Yi e' balaj, ilenin na cyak' cyen chi'herens scyetz yi e' chimam, poro yi e' juchul il, na chitzan klo' tan molche'n wi'nin chime'b'il tane'n, poro quil cyetzaj na ilenin scyajk xchik'ab yi e' balaj.
- ²³ Yi chicojibil yi e' me'b'a!, ilenin na tak' wi'nin cosech, poro na tx'akxij yi e'chk cosecha'tz tan paj yi qui'c balaj xtsiya!.
- ²⁴ Alchok scyetz yi qui na oc tan makle'n chiwutz yi e' nitxajil tan tz'u'm, na elepong yi qui na pek' scye'j. Na alchok scyetz yi na pek' scye'j nitxajil, na xcon tz'u'm ta'n tan makle'n chiwutz.
- ²⁵ Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, ilenin na noj cyetz chic'u'l, poro yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, ilenin na chiquim tan we'j.

14

¹ Jun xna'n yi at balaj tajtza'kl, na xcy'e' tan q'uiicy'le'n yi tetz najbil, poro jun xna'n yi chin juntlen nin tajtza'kl, i' te'n na tzan tan xite'n cu'n.

² Alchok scyetz yi jicyuch te'j tajtza'kl, na tek xchi' Ryos, poro yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, na el k'ej Ryos cya'n.

^p 13:10 Pr 11:2. ^q 13:14 Pr 14:27.

- ³ Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, ntin na chitzan tan yolche'n yi at chik'ej, poro yi e' yi at balaj cyajtza'kl, ite'n chiyol na xcye' tan chicolche'n.
- ⁴ Ko qui'c wacë tan tak'unse'n yi tx'otx', qui na jal mas triw, na tantu' yi ñchamil yi wacë, na jal wi'nin cosech.
- ⁵ Jun stiw yi na yol yi mero bintzi, qui na tal jun la'jil, poro jun stiw yi nk'e'tz balaj, ntin e'chk la'jil na xcon ta'n.
- ⁶ Yi e' tzolol yol, na chijoy puntil tan jale'n balaj cyajtza'kl, poro qui na jal cyak'un. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, jalcu'n na el chitxum tetz alchok e'chk takle'n.
- ⁷ Chin tajwe'n cunin yil kajatx len kib scye'j yi e' yi qui'c mas cyajtza'kl, na quil ja kajtza'kl te yi cyetz chitxumu'n.
- ⁸ Ko at tajtza'kl jun, na el xtxum tetz yi mbi na tzan tan banle'n, poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, e' te'n na chisub quib.
- ⁹ Yi e' yi ploj cyajtza'kl, ntin tze'e'n na chiban te yi e'chk takle'n cachí' yi na chiban. Poro ñchixo'l yi e' balaj, na quich'ey quib squibil quib.
- ¹⁰ Cyakil yi e' wunak na el chitxum tetz yi mbi na icy' ñchic'u'l, ko i'tz jun bis nka i'tz jun tzatz'i'n. Skajunal cu'n na kanachon te yi mbi na icy' tkac'u'l.
- ¹¹ Na xit najal jun malnak, poro ilenin chitzatzink yi najal jun yaj yi balaj.
- ¹² At wi'nin e'chk ajtza'kl yi i cun balaj tane'n swutz jun yaj, poro yil tzaj pon wi', cy'a'n quimichil ta'n.^r
- ¹³ At e' yi na chitez'en, poro at jun bis te cyalma', nin yi na tzaj pon wi' yi jun tzatzina'tz jalt o'kl^s na chiban.
- ¹⁴ Yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n, na chitzatzin tan yi e'chk takle'n cachí' yi na chiban. Ma yi e' balaj, wi'nin na tak' tzatzin scyetz tan yi e'chk takle'n balaj yi na chiban.
- ¹⁵ Yi e' yi txe'n jal mas cyajtza'kl, na cyocsaj cyakil yi na a'lchij scyetz, poro yi e' yi puntil cu'n chitxumu'n, na cho'c tan ma'lé'n cyakil yi na quibit.
- ¹⁶ Yi e' yi at cyajtza'kl, na chixob te yi e'chk takle'n cachí', nin na chijatx len quib te'j. Poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, na cyocsaj quib nim, nin qui na cyek ñchi' jun e'chk takle'n.
- ¹⁷ Yi e' yi jalcu'n na chicyakax, qui na chitxum yi mbi'tz na chiban, poro yi e' yi at chipasens qui na je' lajp chiwi' tan oyintzi!.
- ¹⁸ Cyakil yi e' yi ploj cyajtza'kl, yi qui na chitxum yi e'chk takle'n yi na chiban, cho'n nin ñchitzajk cyera'tz tk'ab yi e'chk takle'n yi chin cachí' nin. Poro yi e' yi puntil cu'n na chiban yi e'chk takle'n, sjalok mas cyetz cyajtza'kla'tz.
- ¹⁹ Yi e' yi chin juntlen nin yi cyajtza'kl ñchimejek ñchiwutz yi e' balaj, nin copon chiwutz scyetz yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl tan jakle'n ñch'eybil cyetz.
- ²⁰ Yi e' tal prow qui'c jun cyamiw at, ma na tircu'n na chi'ch chic'u'l scye'j. Poro yi e' ric wi'nin cyamiw at tan paj yi chime'bi'l.
- ²¹ Alchok scyetz yi na el k'ej yi tamiw ta'n, jun cu'n na tzan tan juchle'n til. Poro ba'n cyeri e' yi na el to'kl chic'u'l tan quich'eye'n yi e' tal prow.^t
- ²² Alchok scyetz yi na joy puntil tan banle'n e'chk takle'n cachí', jun cu'n na ben tul il. Poro yi e' yi na chibuch quib tan banle'n yi e'chk takle'n balaj, tan e' na jale't yi lok' ib, nin quil chicyaj colí'n cyak'un yi e' cyamiw.

^r 14:12 Pr 16:25.   ^s 14:13 Ec 2:2.   ^t 14:21 Sal 41:1.

- ²³ Jun yi na buch tib tan ak'un, ilenin na jamelan, ma jun yi tu na wolne' tunin, tz'ocpon tetz me'ba'.
- ²⁴ Sjalok k'ej jun yaj yi at balaj xtxumu'n, poro yi e'chk takle'n yi na ban jun yi tze'tzuj te talma', na el tetz k'ej ta'n.
- ²⁵ Yi stiw yi qui na tal la'jil tan tak'le'n til junt yi at swutz pujul xtisya', na xcy'e tan colche'n tk'ab quimichil. Poro yi stiw yi ntin la'jil na xcon ta'n, na xcy'e tan pitle'n nin mas tul il.
- ²⁶ Yi teke'n ñchi' Ryos na xcy'e tan kaquiwse'n, nin ncha'tz na xcy'e tan chiquiwse'n yi e' kanitxa' te yi at kach'iw te'j.
- ²⁷ Yi teke'n ñchi' Ryos, jun cu'n na tak' itz'ajbil, nin na xcy'e tan kapujlene'l tzaj tk'ab quimichil.^u
- ²⁸ Na jal k'ej jun rey ko na cawun squibaj jun c'oloj wunak, poro na el k'ej jun rey yi ko coboxe'n wunak na cawun i' bibaj.
- ²⁹ Ko at pasens jun wunak, na elepong yi at tajtza'kl. Ma yi e' yi qui'c chipasens, na elepong yi qui'c mu'ñ cyajtza'kl.
- ³⁰ Qui na jal ya'bil scye'j yi e' yi qui na chibisun tan e'chk takle'n, poro na jal ya'bil scye'j yi e' yi tunin na chi'ch tunin chic'u'l.
- ³¹ Ko na ko'c tan jisle'n jun tal prow, ni'cu'n chi ik na katzan tan jisle'n Ryos. Poro ko na el to'kl kac'u'l scye'j, na jal k'ej Ryos ka'n.
- ³² Cyakil yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, ite'n yi cyajtza'kla'tz na oc tan chipo'tze'n. Poro yi e' balaj na xcy'e yi chibalajil tan chicolche'n.
- ³³ Yi e'chk balaj ajtza'kl, ilenin at tettz cyalma' yi e' balaj. Poro yi e' yi ploj cyajtza'kl siquier najk pujx cya'n yi at yi balaj ajtza'kla'tz.
- ³⁴ Na jal k'ej jun nación ko na xom te yi balaj ley, poro chin tx'ixwil nin ko cya'l jun na xom te yi balaj leya'tz.
- ³⁵ Yi e' rey na chipek' scye'j yi e' chakum yi at cyajtza'kl tu chiç'atnakil, nin na cyak' oy scyetz. Poro yi e' chakum yi qui'c cyajtza'kl ntin na chicambaj yi ñchi'chbe'n c'u'l yi cyajcawil.

15 ¹Kol xcon putzpuj yol ka'n tan stza'we'n jun yol yi ch'on te'j, na xcy'e tan xite'n oyintzi'. Poro kol xcon quiw yol ka'n tan stza'we'n jun yol yi ch'on te'j, na jal mas oyintzi' ta'n.

- ² Yi chijilon yi e' yi at balaj chitxumu'n, cy'a'n wi'nin balaj ajtza'kl ta'n. Poro qui'c xtxolbil yi chijilon yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n.
- ³ Yi Kajceaw yi kaRyosil, at i' bene'n tzi'n tan chixmaye'n yi mbi na chiban yi e' balaj tu yi e' mal nak.
- ⁴ Yi e'chk putzpuj yol na tak' itz'ajbil, poro yi e'chk yol yi chin juntlen nin na tak' bis o'kl sketz.
- ⁵ Yi e' yi ploj chitxumu'n, qui na cyek ñchi' yi ca'wl yi cyajcawil. Poro yi e' yi na cyocsaj yi e'chk ca'wl'a'tz, na ñchaj yi at balaj cyajtza'kl.
- ⁶ At wi'nin me'bil' xe chica'l yi e' balaj, poro cyakil yi na chitx'ac yi e' mal nak, cy'a'n e'chk sotz c'u'lal ta'n.
- ⁷ Na ben lo'on yi balaj ajtza'kl tan chijilon yi e' balaj wunak, poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, ntin e'chk takle'n juntlen na chiban.

^u 14:27 Pr 13:14.

- ⁸ Na baj c'u'l Ryos te e'chk oy yi na cyak' yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl.^v
 Poro tetz cu'n talma' na tbit chitz'i chickul yi e' balaj.
- ⁹ Chin ploj nin swutz Ryos yi e'chk takle'n yi na chiban yi e' mal nak, poro
 wi'nin na pek' i' scye'l yi e' yi na chixom te yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j.
- ¹⁰ Alchok scyetz yi na cyajscyen yi balaj be', na ul stz'u'm yi chin quiw nin.
 Nin alchok scyetz yi na chi'ch c'u'l tan paj yi na oc makle'n wutz, squimok
 teratz.
- ¹¹ Na til Ryos tonal' tz'u'l quimichil swutz jun, inin tzun pyor yi mbi na icy'
 tc'u'l jun yaj.
- ¹² Yi e' yi qui'c k'ej jun x̄chiwutz, qui na chipek' scye'l yi e' yi na cho'c tan
 makle'n chiwutz. Nin siquier najk chixom scye'l yi e' yi at balaj cyajtza'kl.
- ¹³ Ko na tzatzin talma' jun yaj, na tzatzin yi wutz. Poro ko at ch'on tetz talma'
 jun, ncha'tz yi wutz na bisun.
- ¹⁴ Yi e' yi at balaj cyajtza'kl, ilenin na chitzan tan joyle'n mas, poro yi e' yi
 tze'tzuj chitxumu'n, ntin e'chk yab ajtza'kl na chitxum.
- ¹⁵ Yi e' yi tu na sotz tunin chic'u'l, chin q'uixbel nin na icy' jujun k'ej cya'n.
 Poro yi e' yi na chitzatzin, cyakil nin k'ej tzatzin cu'n na icy' cya'n.
- ¹⁶ Ba'n tcu'n yi ko o' me'ba', nin ko na kek x̄chi' Ryos, swutz yi ik o' ric nin yi
 tunink na kabisun tu^w tan paj yi kame'b'i'l.
- ¹⁷ Ko at lok' ib skuchi', qui'c na ban yi ko itzaj tu' na kawan te'j. Na qui'c na tak'
 ko chi'baj cuntunin na baj ka'n, poro ko at chi'ch c'u'lal skaxo'l.
- ¹⁸ Yi e' yi jalcu'n na chimak'tij, na jal oyintzi' cya'n. Poro yi e' yi at chipasens
 na xit yi e'chk oyintzi'a'tz cya'n.
- ¹⁹ Yi e' cy'aj, ilenin na chitij wi'nin q'uixc'uj. Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl
 qui na chitij mas q'uixc'uj.
- ²⁰ Yi e' cy'ajol yi at balaj cyajtza'kl, na tak' tzatzin tetz chitaj. Poro yi e' cy'ajol
 yi tze'tzuj chitxumu'n, na el k'ej yi chitaj cya'n.^x
- ²¹ Yi e' yi nk'e'l tz puntil cu'n na chiban yi e'chk takle'n, wi'nin na chitzatzin tan
 banle'n yi e'chk takle'n cach'i'. Poro yi e' yi at balaj cyajtza'kl na cho'c tan
 xtxumle'n yi ntaxk chiban jun e'chk takle'n.
- ²² Ko qui na kajak kajtza'kl yi ntaxk kaban jun e'chk takle'n, ilenin ploj na ban.
 Poro kol kajak kajtza'kl scyetz cobox, sjamelank kukan.
- ²³ Wi'nin na chitzatzin yi e' yi ba'n na chixcye' tan stza'we'n jun yol, nin pyor
 yi kol jal puntil cya'n te yi rat yi tajwe'n scyetz.
- ²⁴ Yi be' yi na tak' itz'ajbil, cho'n na ben tcyaj, nin kol kaxom nin te'j, qui tzun
 lkacupon x̄chixo'l alma'.
- ²⁵ Tz'ocpon Ryos tan xite'n chica'l yi e' yi na cyocsaj quib nim. Poro tz'ocpon i'
 tan colche'n yi mojomil yi chi'ama'l yi e' tal prow xma'lca'n.
- ²⁶ Na baj c'u'l Ryos te yi chitxumu'n yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl. Poro
 wi'nin na tzatzin i' scye'l yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- ²⁷ Yi e' yi x̄kant tzaj nin na cyaj, e' te'n na chipo'tzaj quib, poro alchok scyetz yi
 qui na stz'am xo'c, mben x̄kon tetz tiempa'tz.
- ²⁸ Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, na chitxum yi mbi na cyal, poro yi e' yi chin
 juntlen nin e', qui na chitxum yi e'chk takle'n cach'i' yi na el le chitzi'.^y

^v 15:8 Pr 21:27.   ^w 15:16 Sal 37:16.   ^x 15:20 Pr 10:1.   ^y 15:28 Pr 19:28.

- ²⁹ Yi Ryos na che' til cyen yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl. Poro na tbit i' yi chitzi' chikul yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- ³⁰ Yi e' yi na chitzatzin ske'j, na tak' tzatzin tetz kalma!. Nin yi na kubit e'chk balaj stziblal na tak' kawalor tan kabene'n skawutz.
- ³¹ Alchok scyetz yi na tbit yi e'chk balaj ca'wl yi na tak' itz'ajbil, snajank tera'tz x'chixo'l yi e' yi at balaj cyajtza'kl.
- ³² Alchok scyetz yi qui na tbit yi e'chk ca'wl, i' te'n na telsaj k'ej stibil tib. Poro alchok scyetz yi na tbit yi e'chk ca'wl, na jal tajtza'kl.
- ³³ Yi teke'n x'chi' Ryos, na elepont yi na kachus kib te yi e'chk balaj ajtza'kl. Nin tan jale'n kak'ej, tajwe'n yil ko'c bajx tetz juy.

16 ¹Yi e'chk takle'n yi na bixe' ka'n tan kabnol, ntin Ryos^z na ak'on ama'l sketz tan kabnol nka qui!.

- ² Cyakil yi e'chk takle'n yi na kaban, chum balaj nin skawutz ketz, poro Ryos na ilon mbi na icy' tc'u'l jun.^a
- ³ Ko cho'n na kak' cyen cyakil yi e'chk katxumu'n tk'ab Ryos,^b list i' tan kuch'eye'n nin tan tak'le'n ama'l sketz tan kabnol.
- ⁴ Txumijt cyen tan Ryos yi mbi xac cyakil yi e'chk takle'n yi ja bnix ta'n. Mpe ik yi e' wunak yi chin juntlen nin e', bixba'n che' ta'n tan chibene'n tq'uixc'uj.
- ⁵ Na baj c'u'l Kajcaw scye'j yi e' yi na cyocsaj quib nim. Ej nin ko quil tz'ul chan chicaws, ilenin x'chicawsok nin cyera'tz tzantzaj.
- ⁶ Ko at lok' ib tu yi bintzi te kalma!, scuylok kapaj, nin kol kek x'chi' Ryos, qui't tzun lbajij yi e'chk takle'n cachii' ske'j.
- ⁷ Yi na til Ryos yi ba'n na kaban, na tzatzin i' ske'j. Nin na oc tan xite'n yi oyintzi' yi at skaxo'l tu kacontr.
- ⁸ Mas ba'n tcu'n yi ko mu'xe'n tal na katx'ac, poro ko puntile cu'n na kulej tan cambaje'n, swutz yi nink kacambaj jun c'oloj tan tu' yi na kaxcy'e tan suble'n junt.
- ⁹ Yi e' wunak na bixe' cyak'un yi mbil chiban, poro i'tz Ryos yi na ak'on ama'l scyetz tan bnixe'n cya'n nka qui!^c
- ¹⁰ Ryos na ak'on tajtza'kl jun wi'tz ajcaw, cha'stzun te na tal e'chk ca'wl yi tz'aknak cu'n.
- ¹¹ Cyakil yi e'chk p'xu'bil tu e'chk ma'l bil, Ryos txumul tetz. Cha'stzun te, chin tajwe'n cunin yi tz'aknak cu'n sban yi kama'l lan.
- ¹² Yi e' balaj ajcaw na cho'l tan makle'n wutz yi e'chk takle'n yi chin juntlen nin. Na mben xkon yi tiemp jun ajcaw tan cawu'n kol xom i' te yi e'chk balaj ajtza'kla'tz.
- ¹³ Yi e' wi'tz ajcaw, wi'nin na chitzatzin te'j jun yi ko jicyuch te'j jilon, nin ko qui'c mu'x la'jil tuch!
- ¹⁴ Ko na je' lajp wi' yi rey te'j jun, na elepont yi qui cunin batz squimok yi junat'z. Poro yi e' yi at cyajtza'kl chijoye' puntile tan mayse'n c'u'l yi rey.
- ¹⁵ Ko na tzatzin yi rey te'j jun, na x'haj yi quil quim ta'n, nin sbne' i' pawor tetz, chi na ban yi bajx a'bal yi na cu!.
- ¹⁶ Mas ba'n tcu'n yil kacambaj yi e'chk balaj ajtza'kl, swutz yi nink kacambaj oro, nin mas ba'n tcu'n swutz jun c'oloj sakal.

^z 16:1 Pr 16:9; 19:21; Ec 9:1. ^a 16:2 Pr 21:2. ^b 16:3 Sal 37:5. ^c 16:9 Pr 16:1; 19:21; Ec 9:1.

- ¹⁷ Yi ca'wl scyetz yi e' balaj i'tz, yi chin tajwe'n cunin chijatx len quib te yi e'chk ajtza'kl cach'i!. Nin kol chixom te jun ajtza'kla'tz, na elepont yi na chiq'ucy'l ej quib squibil quib.
- ¹⁸ Kol kocsaj kib nim tu kajtza'kl, jun cu'n skalo'onk, na ite'n nin kanimela'tz xcyek tan katrimpe'n.
- ¹⁹ Ba'n tcu'n yil kocsaj kib juy chi e' tal me'ba', swutz yi nink kocsaj kib nim, chi na chibán yi e' ric.
- ²⁰ Alchok scyetz yi penin sk'il na xcy'e tan nuc'le'n yi e'chk tak'un, ba'n na ban cyakil yi na bnix ta'n. Ba'n cyeri yi e'a'tz yi cho'n k'uklij chic'u'l te Kataj.
- ²¹ Alchok scyetz yi penin sk'il na xtxum yi e'chk takle'n, na a'lchij tetz yi at xtxumu'n. Ej nin mas na xcy'e yi e'chk putzpuj yol tan cambaje'n tajtza'kl junt.
- ²² Jun yi na el xtxum te yi mbi'tz yi balaj, nin yi mbi'tz yi ploj, na elepont yi scambaje' yi tetz stz'ajbil. Poro kol ko'c tan chichusle'n yi e' yi tze'tzuj te cyalma', na elepont yi ncha'tz o' qui'c mas kajtza'kl.
- ²³ Yi e' yi penin sk'il na chitxumun, na chixcy'e tan talche'n yi mbi na icy' xchic'u'l. Nin yi chiyol na xcy'e tan cambaje'n tajtza'kl junt.
- ²⁴ Yi e'chk putzpuj yol, ni'cu'n xchi'al tu ta'al cabil wunak txuc, na na tak' tzatzin tetz kalma' nin na tak' kawalor tan kabene'n skawutz.
- ²⁵ At wi'nin e'chk ajtza'kl yi i cu'n ba'n tane'n, poro yi na tzaj pon wi', cy'a'n quimichil ta'n.^d
- ²⁶ Yi we'j na xcy'e tan pitle'n nin jun tan ak'un, na ite'n nin yi we'ja'tz na a'llon tetz yi tajwe'n ltz'ak'uj.
- ²⁷ Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, ni'cu'n e' tu jun k'ak' yi nter nin na lamcan, na yi e'chk yol yi na el le chitzi' ni'cu'n tu k'ak'.^e
- ²⁸ Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, ntin oyintzi' na jal tan chipaj. Nin yi e' chac'l yol, ntin chi'ch c'u'lal tu jatxo'n ib na jal tan chipaj.
- ²⁹ Yi e' yi ntin biyo'n na cyaj, na cho'c tan chisuble'n cyamiw, nin na chixcy'e tan chipitle'n nin tul il.
- ³⁰ Yi e' yi na xcon chiwutz cya'n tan tak'le'n jun techl tetz junt, na elepont yi apart chitxumu'n. Lastum yi e' yi na chixom nin te cyajtza'kl, na yi na bnix yi e'chk takle'na'tz cya'n, na baj chixitx'u'l chiwi' tan paj.
- ³¹ Alchok scyetz yi na tijin cu'n c'u'l tzone'j wuxtx'otx', na elepont yi ba'n mban, nin yi na skojax yi xi'il wi', ni'cu'n chi i'tzk jun coron na ak'lij tetz.
- ³² Mas ba'n tcu'n jun yaj yi at pasens, swutz jun yi chin cham nin tane'n. Ba'n tcu'n jun yaj yi na xcy'e tan makle'n tajbil yi wankil, swutz yi nink xcy'e tan chimakle'n jun c'oloj sanlar.
- ³³ At e' yi na cho'c tan tx'ilu'n tan quilol chiswert, poro Ryos na bixban yi mbi sbajok.

17 ¹Ko at tzatzin skaxo'l xe kapach, qui'c na ban mpe tal wotz! tu'k na baj ka'n, swutz yi atk chin balaj t'imbil ko ntin oyintzi' ka'n xe kanajbil.

² Jun balaj chakum yi na xcy'e tan banle'n yi tajbil yi patrón, na jal mas k'ej swutz yi cy'ajol yi qui na oc c'ulutxum. Ej nin na ak'lij tetz herensa'tz chi herens yi na ak'lij tetz jun cy'ajol.

^d 16:25 Pr 14:12. ^e 16:27 Stg 3:6.

- ³ K'ak' na xcon tan pile'n' yi oro tu yi sakal, poro i'tz Ryos yi na oc tan ma'le'n yi tajtza'kl jun yaj.
- ⁴ Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl scyuch' yi e' la'j jalcunin na cyocsaj yi chiyol yi e' mal nak scyuch' yi e' subul nak.
- ⁵ Alchok scyetz yi na oc tan xbajtzi'e'n jun tal prow, na el k'ej Kajcaw ta'n, yi bnol ketz. Nin alchok scyetz yil tzatzin te yi sotz c'u'lal yi at cu'nt yi jun tal prowa'tz, jun cu'n tz'ul tetz cawsa'tz.
- ⁶ Wi'nin na chitzatzin yi e' tijl c'u'lal scye'j yi chimam, chi na chitzatzin yi e' xicy te yi balajil chitaj.
- ⁷ Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, qui na cu' xchiwutz ko na xcon yol cyak'un yi puntil cu'n. Ncha'tz yi e' yi at cyajtza'kl qui na cu' xchiwutz ko na cyal e'chk yol yi cy'a'n la'jil ta'n.
- ⁸ Yi e' yi na cyak' xo'c, le wutz cyetz cyajtza'kl yi chin cham nin e', na tan yi xo'c yi na cyak', na chicambaj yi cyetz cyajbil.
- ⁹ Yi e' yi qui na cho'c tan xtxumle'n yi e'chk takle'n cach'i' yi na bajij scye'j, na na chixcye' tan jale'n mas lok' ib xchixo'l tu yi cyamiw. Poro yi e' yi na cho'c ch'inch'uj tan xtxumle'n yi e'chk takle'na'tz, na chixcye' tan joyle'n oyintzi' xchixo'l tu yi cyamiw.
- ¹⁰ Jun tal yajo'n na xcye' tan xtx'ixpe'n tajtza'kl jun yi at tajtza'kl, swutz yil tz'oc jun cient xicy'xab te jun yi qui'c tajtza'kl.
- ¹¹ Yi e' pajol ca'wl ntin oyintzi' na chijoy. Poro mben chakij jun chakum yi chin wi'tz aj biyonl nin i', tan chibiyle'n cu'n.
- ¹² Ba'n tcu'n yil kac'ul cu'n kib tu jun ti osa yi ja el alk'a'n yi tal, swutz yi nink kac'ul cu'n kib tu jun yaj yi ploj tajtza'kl, yi ch'inch'uj tan banle'n yi tajtza'kla'tz.
- ¹³ Qui'c rmeril yi nink tane' yi sotzaj c'u'lal xe najbil jun yaj yi na ban e'chk takle'n cach'i' tetz jun yi na ban ba'n tetz.
- ¹⁴ Yi na xe'tij jun oyintzi', ni'cu'n tu jun tzanla' yi na xe'tij tan tele'n pok' le yi xo'mbil, ba'n tcu'n yil ko'c il tan makle'n yi jun ila'tz yi ntaxk ben lo'on mas.
- ¹⁵ Yi cuyle'n paj yi aj paj tu yi tak'le'n til yi jun yi qui'c til, ya'stzun cob ajtza'kl^g yi qui na xtx'aj c'u'l Kataj Ryos.
- ¹⁶ Mbi xac slok' jun tze'tzuj te talma' yi balaj ajtza'kl, ko qui'c tetz xtxumu'n.
- ¹⁷ Yi e' kamiw na chichaj lok' ib, nin te yi na ul yi sotzaj c'u'lal skawutz, ni'cu'n e' tu jun balaj kutzicy yi na oc tan kuch'eye'n.
- ¹⁸ Yi e' yi nk'e'tz puntil cu'n na chitxumun, na cho'c tetz pyador yi cyamiw, nin tajwe'n tan chichojol yi xtx'ok'be'n yi cyamiwa'tz.
- ¹⁹ Yi e' yi chin cyajbil nin xuxi'n, oyintzi' na cyaj. Na jun yi na tocsaj tib nim tu yi tetz tajtza'kl, i' te'n na tzan tan cu'se'n tramp swutz.
- ²⁰ Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, qui'c rmeril yi nink jal jun balaj ajtza'kl scye'j. Yi e' la'j jun cu'n xchilo'onk cyera'tz.
- ²¹ Yi e' yi qui na ocopon jun yol te chiwi', ilenin na cyak' bis tetz chitaj. Nin qui'c rmeril yi nink chitzatzin yi chitaj scye'j tan paj yi e'chk takle'n cach'i' yi na chibana.

^f17:3 Pr 27:21.   ^g17:15 Ex 23:7.

- ²² Ko ilenin na tzatzin jun yaj, ni'cu'n yi jun ajtza'kla'tz tu jun balaj tz'ac'bil.
Poro ko tunin na bisun tu', na oc yab ta'n.
- ²³ Yi e' mal nak, na chitz'am yi e'chk xo'c yi ewun cu'n na ak'lij scyetz, bantz
je'n chik'ab twi' yi mero aj paj.^h
- ²⁴ Jun yi at xtxumu'n, na el talma' tan jale'n yi xtxolbil yi mas balaj ta'n. Poro
jun yi juntlen tajtza'kl, na ben joylaj tu tajtza'kl.
- ²⁵ Jun cy'ajol yi qui na ocopon jun yol twi', na tak' wi'nin chi'ch c'u'lal tu skej
tzi'il scyetz yi taj xtxu'.
- ²⁶ Jun cu'n, qui na yub kol kak' caws jun yi qui'c tetz til. Ncha'tz qui na yub kol
lo'on jun yaj ka'n yi at k'ej tan balajil tajtza'kl.

- ²⁷ Yi e' yi qui na chiwolne' tu', na elepong yi at cyetz cyajtza'kl. Nin yi e' yi
puntil cu'n na chijilon, na elepong yi at balaj cyajtza'kl.

- ²⁸ Poro ncha'tz yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, na chiban cu'n quib tetz
tz'aknak cu'n tane'n ko qui na cyal jun yol tan lajluchaxe'n yi chipaltil.

18 ¹Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyetz cyajtza'kl, ntin cyetz cyajbil na
chijoy, nin qui na cyak' amal' tetz yi balaj ajtza'kl.

² Yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n, yi qui na el cyalma' tan ta'we'n junt takle'n
cya'n, ntin na chiban cu'n quib nim tu cyajtza'kl.

³ Yi e' yi na chijuch quil, e' te'n na el chitx'ix, nin yi e' yi na cyocsaj quib nim
tu cyajtza'kl, na el cyetz chik'eja'tz.

⁴ Na jal wi'nin kajtza'kl tan yi e'chk yol yi na el le chitzi' yi e' balaj, na wi'nin
eka'n ta'n, chi jun a' yi nim xe'.

⁵ Qui na yub kol je' k'ab yi pujul xtisya' tibaj jun yi at til, nin qui na yab kol
tak' caws jun tal prow yi qui'c tetz til.

⁶ Tan yi e'chk yol yi na el le chitzi' yi e' yi ploj cyajtza'kl, na jal oyintzi'. Ite'n
nin yola'tz na jale't cyetz chitz'u'm.

⁷ Ite'n nin chiyol yi e' yi ploj cyajtza'kl na chibensan tul il, na yi e'chk yol yi
na cyal, na xcy'e' tan chic'alchene'n jak' tze'.

⁸ Chin cyajbil nin wunak tbite'n chiyol yi e' chac'l yol, na chin cab nin tane'n
xchiwutz, nin qui na el te chic'u'l.ⁱ

⁹ Yi e' cy'aj tu yi e' aj xitunl, ni'cu'n e' chi ik quitz'un quitzicy quib tane'n.

¹⁰ Yi Kajcaw yi kaRyosil ni'cu'n i' chi jun ama'l tetz colbil ibaj, kale na chicolwit
quib yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.

¹¹ Yi e' ric na cho'c tan xtxumle'n yi ni'cu'n yi chime'bi'l tu jun tnum yi at tapij
solte'j nin yi xcyek tan chicolche'n tane'n.

¹² Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, jun cu'n xchilo'onk, poro yi e' yi na
cyocsaj quib juy tu cyajtza'kl, jun cu'n xchiwutzink cyera'tz.

¹³ Chin ploj nin chitxumu'n, nin chin tx'ixwil nin yi e' yi ntaxk nin quibit jun
xtxolbil na cyal chan yi cyetz chitxumu'n.

¹⁴ At e' yabi'x yi qui na cyak' amal' tetz yi bis o'kl, na ul yos scyuch!, poro yi
e' yi junawes na cyak' quib tk'ab yi bis o'kl, qui'c rmeril tan tule'n yos
scyuch!.

¹⁵ Yi e' yi na cho'c il tan joyle'n cyajtza'kl ilenin sjalok cya'n, nin yi e' yi na
cho'c il tan tbite'n, sjalok mas cyajtza'kl.

^h 17:23 Ex 23:8; Dt 16:19. ⁱ 18:8 Pr 26:22.

- ¹⁶ Tan jun oy na jakxij alchok be', nin tan yi e'chk xtxolbila'tz na jal puntil tan kajilone'n tu jun yi at wi'nin k'ej.
- ¹⁷ Yi jun yi na bajxij tan xtxole'n yi mbi cu'n mbajij, na tal yi qui'c tetz til, poro yil tz'opon yi junt tuch', na lajluchax yi ko bintzi nka qui'.
- ¹⁸ Yi balaj xtisya' yi cho'n na saj tu Ryos, na xcye' tan xite'n yi e'chk oyintzi', nin na xcye' tan chijatxle'n cu'n yi e' yi na chibiy quib squibil quib.
- ¹⁹ At wi'nin q'uixbel tan kocompone'n te'j jun yi quixpnakt yi xtxum'u'n tan e'chk quiw yol, na yi e'chk oyintzi' na xcye' tan po'tze'n yi tajtza'kl jun tan qui kocompone'n te'j.
- ²⁰ Skajunal len cu'n sketzaje' yi e'chk takle'n cachi' te yi e'chk yol yi na kal. Ncha'tz sketzaje' yi e'chk takle'n balaj te yi e'chk yol yi na kal.^j
- ²¹ Yi itz'ajbil nka yi quimichil cho'n na xom te yi kajilon, na yi e' yi tu na chiwolne' tu' te e'chk takle'n cachi' ḫchitije' yi ḫchojo'nil.
- ²² Yi na jal txkel jun, na tzun jal yi ba'n ta'n, nin i'tz junt techl yi at banl Kataj tibaj.
- ²³ Yi e' tal prow me'ba', na cu' chiwutz tan yol, poro yi e' ric, wi'nin na cyocsaj quib nim yi na chitz'a'wej.
- ²⁴ At lok' ib yi jalcu'n na xit, nin at na ban tcu'n yi mas tcu'n lok' ib at skaxo'l tu jun kamiw swutz jun kutzicy nka jun kitz'un.

19

- ¹Ba'n tcu'n yi e' tal me'ba' yi na ak'lilj chik'ej, swutz yi e' yi ploj chitxumu'n, yi na cho'c tan jale'n cu'n e'chk yol te'j junt.^k
- ² Qui'c na tak' ko chin ḫc'atnak nin jun, ko qui na xtxum yi mbi na tzan tan banle'n, na ilenin at xubse'n tan yi ojke'l.
- ³ Na chiben wunak tul il tan paj yi qui na chitxum yi mbi na chiban, nin na cyal yi i'tz tajbil Ryos, poro qui'.
- ⁴ Yi e' yi at wi'nin chime'bi'l na jal wi'nin cyamiw. Poro yi e' tal prow me'ba', na chicyaj cyen col'i'nyak' un yi e' cyetz cyamiw.
- ⁵ Yi e' yi na cho'c tetz stiw te jun e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi, qui'c rmeril yi qui'k tz'ul chicaws. Nin yi e' la'j qui'c rmeril yi nink che'l liwr tk'ab yi caws yi tx'aklij ḫchitutz.^l
- ⁶ Yi e' yi wi'nin banl cyalma' tan oyi'n, na jal wi'nin cyamiw, nin cyakil wunak na cho'c tan chijoyle'n yi e'a'tz, nin na cyamiwij quib scyuch!.
- ⁷ Yi e' tal prow me'ba' yi qui'c chime'bi'l nicy't nin yi e' mas cyajwutz qui na chipek' scye'l, cha'stzun te na chicyaj col'i'nyak' un yi e' cyamiw.
- ⁸ Alchok scyetz yi na ḫchus tib te balaj ajtza'kl, nin na oc tan banle'n tane'n, na elepong yi na q'uicy'lej tib, nin sjamelank cyakil yi na ban.
- ⁹ Yi e' yi na cho'c tetz stiw te jun e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi, qui'c rmeril yi qui'k tz'ul chicaws, na yi e' la'j, sotzel chiwutz cyera'tz sbne'.^m
- ¹⁰ Yi e' yi qui'c cyajtza'kl, qui na a'w xconse'n jun c'oloj me'bi'l cya'n. Pyor nin tzun yi nink tz'oc jun tal mos tan chicawen' yi e' yi at cyetz cyajtza'kl.
- ¹¹ Yi balajil jun, na xcye' tan makle'n yi ḫchi'chbe'n c'u'l i', nin na jal k'ej jun ko qui na oc tan xtxumle'n yi e'chk takle'n cachi' yi na bajij te'j.
- ¹² Yi ḫchi'chbe'n c'u'l jun rey ni'cu'n tu yi na ḫch'in jun león, poro yi banl talma' i', ni'cu'n tu k'ab che'w yi na jal wi e'chk xak tze' lak jalchan.

^j 18:20 Pr 12:14; 13:2. ^k 19:1 Pr 28:6. ^l 19:5 Pr 19:9. ^m 19:9 Pr 19:5.

- ¹³ Yi e' cy'ajol yi tze'tzuj chitxumu'n, na cyak' bis o'kl scyetz yi chitaj chitxu'. Ncha'tz jun xna'n yi ilenin na tzan tan yajle'n yi chmil, ni'cu'n i' tu jun tz'uj, yi tu nin na tz'ujne' tu', nin chin icy'sbil paj nin.ⁿ
- ¹⁴ Yi e'chk me'b'il tu yi kaca'l, ya'stzun yi herens yi na cyak' kataj katxu' sketz, ma jun balaj xna'n yi puntil cu'n na xtxum e'chk takle'n, Ryos na ak'on tetz kuxkel.
- ¹⁵ Yi cy'ajil na xcy'e' tan tak'le'n jun watl yi chin tijle'n nin, poro yi e' yi qui na cho'c il te cyak'un ḥchitije' wi'nin we'j.
- ¹⁶ Alchok scyetz yi na ban tane'n yi e'chk ca'wl yi na a'lchij tetz, na elepont yi na tzan tan colche'n yi tetz stz'ajbil. Poro alchok scyetz yi na oc tan telse'n k'ej yi e'chk ca'wl yi cho'n na saj tu Ryos, sotzel wutz tera'tz sbne'.
- ¹⁷ Alchok scyetz yil tz'ak'on c'mo'n tetz jun tal me'ba', ni'cu'n chi yi cho'nk na tzan tan tak'le'n c'mo'n tetz Ryos, nin stk'e' Ryos banl tibaj tan tu' yi pawor yi na ban.
- ¹⁸ Chin tajwe'n cunin kamak chiwutz yi e' kanitxa' te yi atit tiemp tan makle'n chiwutz, poro qui tajwe'n yi mas tcu'n che'l cu'n ka'n swutz te yi chicaws.
- ¹⁹ Alchok scyetz yi wi'nin na mak'tij, tajwe'n yil tz'ak'lij caws. Na ko quil tz'ak'lij caws yi juna'tz, pyor sbne' tzantzaj.
- ²⁰ Kol kocsaj yi balaj ajtza'kl, nin kol kacujij yil tz'oc makle'n kawutz, sjalok tzun kajtza'kltz.
- ²¹ Wi'nin e'chk takle'n na xtxum jun wunak, poro ntin Ryos na ak'on ama'l tetz tan bnol nka tan qui bnol.^o
- ²² Yi tajwe'n tan kabnol i'tz, yil ke'l cu'n te'j yi e'chk takle'n yi na kasuk. Mas ba'n tcu'n yil ko'c tetz me'ba' swutz yi quil ke'l cu'n te kayol yi na kasuk.
- ²³ Kol kek ḥchi' Ryos, sjalok kutz'ajbil, nin ko ya'tz kaban, skatzatzink nin quil katij jun e'chk takle'n cachi'.
- ²⁴ Yi e' yi chin cy'aj nin e', qui na chixcye' tan chic'a'chal quib. Na yi e'a'tz ntin na cyak' cu'n chik'ab tul yi chilak nin qui't na jal chiwalor tan tocse'n le chitzi'.^p
- ²⁵ Kol kak' tz'u'm tetz jun yi na stza'wej kayol, xconk tan tak'le'n cyajtza'kl yi e' yi txe'n ul cyajtza'kl. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na a'w cyak'un tan tu' yi na maklij chiwutz.^q
- ²⁶ Alchok scyetz yil tz'oc tan jisle'n yi tz'oc tan laje'n, nka yil laj len yi xtxu' xe ca'l, i'tz jun xtxolbil yi chin tx'ixwil nin. Ej nin chin tajwe'n cunin makle'n wutz.
- ²⁷ A᷇ jun c'oloj witz'un, ko quil tzacujij yil tz'oc makle'n awutz, jun cu'n yol tz'elpon ajatxol awib te e'chk balaj ajtza'kl.
- ²⁸ Yi e' stiw yi qui na cyal yi bintzi, na chitzan tan xbajtzi'i'n te yi aj xtisya'linl. Na yi chiyol' yi e' mal naka'tz, chin juntlen nin.
- ²⁹ List tane'n yi e'chk xicy'xab scyetz yi e' yi na el k'ej junt cya'n, na tz'ocpon chijicyle'n yi e' yi chin juntlen nin chitxumu'n.
- 20** ¹Yi na oc a' twi' jun, wi'nin na stza'wej alchok yol, nin mbi cun tunin na baj bnol, ncha'tz na ban e'chk takle'n yi chin juntlen nin.
- ² Jun rey yi wi'nin macle'n, ni'cu'n i' tu jun león yi na ḥch'in tan we'j. Nin alchok scyetz yil tz'oc tan xuxe'n, qui cunin batz squimok ta'n.

ⁿ 19:13 Pr 27:15. ^o 19:21 Pr 16:1, 9; Ec 9:1. ^p 19:24 Pr 26:15. ^q 19:25 Pr 21:11. ^r 19:28 Pr 15:28.

- ³ Na jal k'ej jun yaj yi qui na oc tan wak' ib tu junt, poro yi e' yi ploj chitxumu'n jalcunin na cho'c tan wak' ib tu alchok.
- ⁴ Yi e' cy'aj qui na cho'c il tan öch'ocl tx'otx' yi na opon yi tiempil, poro yi na elu'l k'ejjal yi cosech na chiben tan joyle'n wutz yi cyujul poro qui'c na jal cya'n.
- ⁵ Yi e'chk takle'n yi na icy' tc'u'l jun yaj, ni'cu'n tu jun a' yi chin xe' nin, yi qui lajluch yi mbi at tc'u'l, poro jun yaj yi at balaj xtxumu'n, na xcy'e' tan tajske'n yi e'chk takle'na'tz.
- ⁶ At wi'nin e' yi na cyal: "Ba'n k'uke' chic'u'l' ske'j." Poro yi mero bintzi cya'll nin jun yi ba'nk k'uke' kac'u'l te'j.
- ⁷ Ba'n cyeri yi e' cy'ajol yi jicyuch te'j tajtza'kl chitaj, nin yi qui na chitxum jun e'chk takle'n ploj.
- ⁸ Yi na c'ole' cu'n jun wi'tz pujul xtsiya' le c'olchbil yi chin tz'aknak cu'n, wutz tu' na xcy'e' tan chilaje'n len yi e' mal nak.
- ⁹ Cyall nin jun nink tal: "Yi in wetz, chin skoj cu'n te walma', nin qui'c mu'ë tal wil at."^s
- ¹⁰ Yi e'chk marc tu e'chk ma'lbil yi nk'e'tz tz'aknak cu'n, ya'stzun cob e'chk takle'n yi wi'nin na tak' chi'ch c'u'lal tetz Kataj Ryos.^t
- ¹¹ Tan yi e'chk takle'n yi na ban jun xicy, na lajluchax yi ko jicyuch te'j tajtza'kl nka qui'.
- ¹² Yi kawutz tu kaächin, Ryos txumul tetz.
- ¹³ Quil kak' ama'l tetz kacy'ajil tan kawatzaje'n, na ko ya'tz kaban kocopon tetz me'ba!. Ma na tajwe'n yil tz'el kawatl bantz jale'n yi tajwe'n sketz.
- ¹⁴ Yi e' lok'ol, ilenin na cyal: "Chin car nin jamel," poro yi na bnix chitrat, na cyal scyetz cyamiw: "Chin warat nin nwulej yi june'j".
- ¹⁵ At mas walor jun yi puntil cu'n na jilon, swutz cyakil yi oro tu cyakil yi e'chk balaj uwaj yi at bene'n tzi'n wi munt.
- ¹⁶ Alchok scyetz yil tak' tib tetz pyador junt, yi qui tajsken wutz, chin tajwe'n cunin yil cyaj cyen yi be'ch tetz yi at te'j, tetz prent.^u
- ¹⁷ Chin tijle'n nin yi e'chk waj yi na cambaj jun tan tu' subul naki'n, poro yil tz'el tiemp, tz'ocpon yi jun waja'tz chi ik samlicy' cu'n at le stzi!.
- ¹⁸ Yil katxum jun e'chk takle'n tan kabnol, chin tajwe'n cunin yi bajx kajak kajtza'kl scyetz yi e' yi at cyajtza'kl, chi na chiban yi e' wi'tz ajcaw tan txumu'n te ntaxk chiben tan oyintzi!, na chin tajwe'n cunin yi puntil cu'n lchitxum cyakil yi öchibne'!
- ¹⁹ Yi e' chac'l yol qui na chicol jun xtxolbil yi na quibit, cha'stzun te, mas ba'n tcu'n yi quil kamiwij kib scyuchi!, tan qui jale'n yolbil ketz.
- ²⁰ Alchok scyetz yil tz'oc tan telse'n k'ej yi taj xtxu', jun cu'n yol squimok tan jun quimichil yi chin xo'wbil nin.^v
- ²¹ Yi e'chk kame'bi'l yi qui'c q'uixbel na jale't ka'n, stk'e' bis sketz tzantzaj.
- ²² Qui'c rmeril yi nink kal: "Wicy'se' inc'u'l te'jx," ma na ba'n tcu'n yil k'uke' kac'u'l te Kajcaw, tz'ocpon tzun i'l-tz tan kuch'eye'n.^w
- ²³ Wi'nin na chi'ch c'u'l Kajcaw scye'j yi e' yi na xcon e'chk pëxu'bil tu e'chk ma'lbil cya'n yi nk'e'tz tz'aknak cu'n.

^s 20:9 Sal 51:3-5; 1Jn 1:8.   ^t 20:10, 23 Lv 19:35-36; Dt 25:13-16; Pr 11:1; Am 8:5.   ^u 20:16 Pr 6:1-5; 27:13.   ^v 20:20 Ex 21:17; Pr 19:26.   ^w 20:22 Ro 12:19.

- ²⁴ Ryos na chajon sketz yi mbi'tz tajwe'n tan kabnol^x na cya'l nin jun na el
txtum tetz yi mbi na xon tzaj swutz,^y ma na ntin cu'n Ryos.
- ²⁵ Chin xo'wbil nin kol kasuk jun takle'n tetz Ryos, nin ko quil ke'l cu'n te'j.
- ²⁶ Yi e' rey yi at balaj cyajtza'kl, na cho'c tan chilaje'n len yi e' mal nak yi ate'
chixlaj tan cawu'n, nin na cyak! jun chicaws yi chin q'uxbel nin.
- ²⁷ Ak'ijt kajtza'kl tu kana'chl tan Ryos, yi ni'cu'n tu jun txekbil yi na xcy'e' tan
lajluchaxe'n yi mbi na icy' tkac'u'l.
- ²⁸ Jun wi'tz ajcaw yi at lok' ib tetz talma', nin yi na xom te yi bintzi, quil cho'c
wunak tan laje'n len.
- ²⁹ Na jal chik'ej yi e' xicy tan tu' yi at chiwalor. Ma yi e' tijl c'u'lal, na jal chik'ej
tan tu' yi ja skojax chiwi!.
- ³⁰ Na xcy'e' yi xicy'xab tan xtx'ixpe'n cyajtza'kl yi e' mal nak, na kol che' kabiy
xtx'ixpok cyajtza'kl.

21 ¹Ryos na cawun te yi tajtza'kl jun wi'tz ajcaw yi ko sbrixok jun e'chk
takele'n ta'n nka qui', na yi Ryos ni'cu'n i' tu jun yaj yi na tzan tan sijle'n
yi xtx'otx', na na til yi na' na tajwit tan tpone'n yi a'!

² Cyakil yi e'chk takele'n yi na ban jun wunak, ba'n nin tunin tane'ntz swutz i',
poro ntin cu'n Kataj na ma'l'an tetz,^z yi ko ba'n xtxumu'n yi juna'tz.

³ Ba'n tcu'n yil kaxom te yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j, tu yi e'chk ajtza'kl
yi bintzi, na mas tcu'n na pek' Ryos te yi e'chk ajtza'kla'tz swutz yi e'chk
tx'ixwatz^a yi na oylij tetz.

⁴ Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl scyuch! yi e' mal nak, e' len cu'n
juchul il swutz Ryos.

⁵ Yi e'chk takle'n yi puntil cu'n na txumxij, na wutzin. Ma yi e'chk takle'n yi
tu na je' tu' txumij lajke'l, ploj na ban.

⁶ Yi e'chk me'bi'l yi na jal tan paj jople'n chiwutz wunak, jal cu'n na sotz, nin
xcyek tan kapitle'nin tk'ab quimichil.

⁷ Yi e' mal nak ite'n nin yi chiya'pl tz'ocpon tan chibense'n tul il, tan paj yi qui
na cho'c tan xtxumle'n yi e'chk balaj ca'wl.

⁸ Nk'e'tz jicyuch te'j cyajtza'kl yi e' mal nak. Ma yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl
na chiban yi e'chk takle'n balaj.

⁹ Ba'n tcu'n tetz jun yaj yil naje' ñchuc xe jun tal pach, swutz yi nink naje' xe
jun chin balaj ca'l tu jun xna'n yi ntin oyintzi' na ban te'j.^b

¹⁰ Yi e' mal nak ntin na chitzan tan xtxumle'n e'chk takle'n cachi', nin qui'c nin
jun tir yi najk el to'kl chic'u'l te junt.

¹¹ Kol kak' tz'u'm tetz jun yi na stzol te'j kayol, xconk tan tak'le'n cyajtza'kl yi
e' yi txe'n jal cyajtza'kl. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na a'w cya'n tan tu'
yi na katxol xo'l scyetz.^c

¹² Yi Kataj Ryos yi chin tz'aknak cu'n, na tzan tan xmaye'n yi mbi na bajij le
chinajbil yi e' mal nak. Ej nin tz'ocpon i' tan chixite'n cu'n junawes.

¹³ Alchok scyetz yi qui na oc tan ñch'eye'n jun tal prow nak, yi na jak jun
pawor tetz, ncha'tz i', cya'l jun tz'ocpon tan ñch'eye'n yil tz'oc tan jakle'n
ñch'eybil tetz.

^x20:24 Sal 37:23; Pr 16:9. ^y20:24 Jer 10:23. ^z21:2 Pr 16:2. ^a21:3 1S 15:22; Am 5:22-24; Os 6:6; Mt 9:13; 12:7. ^b21:9, 19 Pr 25:24. ^c21:11 Pr 19:25.

- ¹⁴ Ko puntil cu'n lkak' jun oy tetz jun yaj yi na chi'ch c'u'l ske'j, xcyek yi jun ajta'kla'tz tan xite'n yi chi'ch c'u'lal tetz.
- ¹⁵ Jun wi'tz ajcaw yi na xom wi' te yi mero bintzi, na tak' tzatz'i'n scyetz yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl. Poro yi e' mal nak xchibisunk, na chocopon tan xchojle'n quil.
- ¹⁶ Alchok scyetz yi qui na xtxum jun takle'n puntil cu'n te ntaxk oc tan banle'n, qui cunin batz sotzel wutz sbne'.
- ¹⁷ Alchok scyetz yi ntin na tzan tan joyle'n yi tzatz'i'n tu yi xc'alal'i'n, tu e'chk balaj wa'a'n, jun cu'n quil puc'un wutz yi tetz me'bi'l.
- ¹⁸ Yi e' mal nak e' te'n na chicu' tk'ab yi q'uixc'uj yi na chiban klo' scye'j yi e' balaj.
- ¹⁹ Ba'nt cu'n yi nink kanaje' kachuc tul jun ama'l yi tz'inunin tu!, swutz yil kanaje' te jun xna'n yi jal cu'n na je lajp wi'.^d
- ²⁰ At wi'nin me'bi'l tu e'chk balaj wa'a'n tu jun yi na txumun, poro yi e' yi qui na chitxum yi mbi na chiban, na chisotzaj cyakil chipu'k tan cha'tz tu!.
- ²¹ Alchok scyetz yi na ban tane'n yi e'chk takle'n yi jicyuch te'j, nin yi tz'aknak cu'n, na jal yi itz'ajbil ta'n, nin na jal k'ej i' xchiwutz wunak.
- ²² Jun yaj yi at tajtza'kl, xcyek tan xite'n jun tnum yi at tapij solte'j, nin xcyek tan chibiyle'n yi e' yi chin cham nin e' yi najlche' tul yi tnuma'tz.
- ²³ Alchok scyetz yi cwent cunin na jilon, quil ben tul il, nin quil jal bis tetz talma'.
- ²⁴ Qui na yub yi ko na tocsaj tib jun nim tu yi xchusu'n, yi ntin na tzan tan yolche'n e'chk lmak yol, na scyale' wunak tetz yi na tocsaj tib nim tu jilon, nin na tocsaj tib nim tu tajtza'kl, nin qui'c k'ej junt wunak swutz.
- ²⁵⁻²⁶ Yi e' yi chin cy'aj nin e', quil chicambaj yi e'chk takle'n yi na el cyalma' te'j. Xchiquimok, na qui na cyaj chak'uj. Ma yi e' balaj yi jicyuch te'j cyajtza'kl, qui na chicabej chic'u'l tan toy'e'n chime'bi'l tetz junt yi at tajwe'n tetz.
- ²⁷ Na baj c'u'l Ryos te e'chk tx'ixwatz yi na cyak' yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl,^e na na cyak' tan tu' yi at chiwutz quen te'j.
- ²⁸ Qui na cyocsaj wunak chiyol e' stiw yi e' la'. Poro na quibit chiyol yi e' yi ba'n na chitxumun.
- ²⁹ Yi e' mal nak na chinachon te yi chipaltil, cha'stzun te na cyew chiya'pl tan chiwutz tu' chiplaj tu!. Poro yi e' balaj wunak na chinachon te'j yi at chitxumu'n, nin na chixcye' tan banle'n yi na chitxum.
- ³⁰ Swutz Kataj Ryos qui'c mu'x tal ni' eka'n tan yi cyajtza'kl wunak, nka chitxumu'n nka chichusu'n.
- ³¹ At e' yi na chiban list quib tan chibene'n tan oyintzi', poro ntin cu'n Ryos na ak'on ama'l scyetz tan chitx'acone'n nka qui'.^f

22

¹ Mas balaj yi at balaj yolbil tetz jun, nin na ak'llij k'ej cya'n wunak, swutz yi atk jun c'oloj oro tu sakal tuch'!

² Yi e' ric tu yi e' tal me'ba', ni'cu'n e' swutz Ryos na i' bnol cyetz.^g

³ Jun yaj yi puntil cu'n na txumun, na el xtxum te alchok tramp yi at swutz, nin na joy puntil tan qui bene'n tul. Poro jun yaj yi txe'n jal tajtza'kl, jun cu'n yol copon tk'ab.^h

^d 21:19 Pr 21:9; 25:24. ^e 21:27 Pr 15:8. ^f 21:31 Sal 20:7. ^g 22:2 Pr 29:13. ^h 22:3 Pr 27:12.

- ⁴ Alchok scyetz yi na tocsaj tib juy swutz Ryos, nin na tak' k'ej i!, sjalok me'bi'l nin sjalok tetz k'eja'tz, nin mben ökon yi tiemp wuxtx'otx!.
- ⁵ At wi'nin e'chk tramp le chibe' yi e' mal nak, poro cyakil yi e' yi na chiq'uicy'lej quib, na chijoy puntil tan qui chibene'n tul e'chk trampa'tz.
- ⁶ Chin tajwe'n cunin yil che' kachus yi e' kanitxa' te yi e'chk balaj ajtza'kl te yi tal juye't e', qui tzun tz'eltz te chic'u'l yil chitijin.
- ⁷ Yi e' ric na chicawun squibaj yi e' tal prow me'b'a!. Ma yi e' ak'ol c'mo'n na chicawun squibaj yi e' c'amol pwok.
- ⁸ Alchok scyetz yi na ban e'chk takle'n cachi', tzantzaj stije' jun chin q'uixc'uj yi chin xo'wbil nin. Na tz'ocpon Ryos tan chixite'n cu'n junawes.
- ⁹ Tz'ak'llok chibani yi e' yi na el to'kl chic'u'l tan c'a'che'n yi e' prow me'b'a!.
- ¹⁰ Ba'n tcu'n yi nink che'l laju'n yi e' tzolol yol skaxo'l, xitok tzun yi e'chk wak' ib, nin qui'l ljaj oyintzi' tan e'chk quiw yol yi na xcon cya'n.
- ¹¹ Jun wi'tz ajcaw na pek' scye'j yi e' yi skoj cu'n te cyalma!. Nin na tak' chik'ej yi e' yi chin putzpuj nin chijilon.
- ¹² Yi Kajcaw yi kaRyosil ilenin na tzan tan chiq'uicy'le'n yi e' na cyal yi bintzi. Ncha'tz tan i' na lajluchaxe't yi e'chk la'jil yi na cyal yi e' la'j.
- ¹³ Mbi cun tunin na xtxum cu'n jun cy'aj tan qui tak'uje'n, na at na ban cu'nt na tal: At jun león tbe', nin yi kol ne'l öchinquimok ta'n.ⁱ
- ¹⁴ Yi e'chk yol yi na el le chitzl' yi e' xna'n yi jopol wutzaj, ni'cu'n tu jun chin jul yi nim xe', kale na chibene't yi e' yi na xom chiwi' scye'j. Na wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j yi e'a'tz.
- ¹⁵ Yi e'chk yab ajtza'kl, cho'n na jal mas öchix'o'l yi e' xicy tu yi e' xun, poro tajwe'n tan makle'n chiwutz tan tz'u'm bantz cyaje'n cyen yi e'chk ajtza'kla'tz cya'n.
- ¹⁶ Alchok scyetz yi na oc tan buchle'n jun me'b'a! ntin tan jale'n mas tetz me'bi'l tz'ocpon tetz me'b'a!. Ncha'tz ko alchok scyetz na oyin scyetz yi e' ric, jun cu'n tz'ocpon tetz me'b'a!.

Yi junaklaj ajtza'kl yi alijt cyen cyak'un yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl

- ¹⁷ Nque'n wok cunin tan tbite'n yi e'chk yol yi na cyal yi e' yi at balaj cyajtza'kl. Nin nque'n wok bin il tan xtxumle'n yi e'chk takle'na'tz yi na cxinchus wok te'j.
- ¹⁸ Stk'e' tzun tzatzintz tetz italmá' yi kol tzicol le ina'chl, nin stk'e' tzatzin tzitetz kol cxcye' wok tan talche'n junit tir yi xtxolbila'tz.
- ¹⁹ Cha'stzun te chin tajwe'n cunin yil wal yi e'chk xtxolbila'tz tzitetz bantz k'ukewe'n ic'u'l te Kajcaw yi kaRyosil.
- ²⁰ Yi in wetz tzintz'ibe' junaklaj xtxolbil tetz itetz, yi cy'a'n balaj ajtza'kl ta'n yi na xcy'e' tan tak'le'n balaj itxumu'n.
- ²¹ Yi e'chk xtxolbila'tz xconk tan ichusle'n tan tele'n itxum tetz yi bintzi, nin ko al scyetz junt na taj yil tz'el xtxum tetz, xcyek tzun woktz tan tak'le'n tajtza'kl.

-1-

- ²² Quil cxo'c wok tan xile'n te'j jun tal prow tan tu' me'b'a! i!, nin quil cxo'c wok tan buchle'n jun tal prow öchiwutz juez yi qui'c rmeril xcy'e' tan colol tib.

ⁱ 22:13 Pr 26:13.

²³ Na ko ya'tz tziban wok, jun cu'n yol, tz'ocpon Kajcaw tan colche'n yi jun tal prowa'tz, nin stk'e! i' icaws yi kol cxo'c wok tan buchle'n.

-2-

²⁴ Quil cxo'c wok tetz tamiw jun yi wi'nin na mak'tij nin wi'nin na chi'ch c'u'l.

²⁵ Na qui cunin batz ltz'a'w e'chk ajtza'kla'tz ita'n te'j, nin tan yi e'chk ajtza'kla'tz ichuc copon ic'alol itib tk'ab quimichil.

-3-

²⁶ Quil cxo'c wok tetz pyador te yi xtx'ok'be'n junt wunak,

²⁷ na ko quil cxxye' wok tan ñchojle'n yi jun tx'ok'be'na'tz, tz'elpon majij cyakil yi at tzituch', mpe ik yi itx'ach, tz'elpon majij.

-4-

²⁸ Quil cxo'c wok tan xtx'ixpe'n yi mojom yi cu'nak cyen cyak'un yi e' imam ite' tentz.^j

-5-

²⁹ Alchok scyetz yi puntil cu'n tz'ak'uj, jun cu'n yol, quil jal tak'un ñchixo'l yi e' yi qui'c chik'ej, ma na sjalok tetz tak'una'tz ñchixo'l yi e' yi at wi'nin chik'ej.

-6-

23 ¹Kol ctxtoclij wok tan wa'a'n tan jun wutzile'n yi at wi'nin k'ej, chin tajwe'n cunin yil tzitxum yi na' atixe't.

² Mpe te nink na cxquim wok tan we'j, ilenin tajwe'n yil tzitech ic'u'l, na qui na el itxum tetz yi mbi tzuntz na tzan yi jun wutzile'na'tz tan ic'a'che'n.

³ Quil tz'el nin italma' te yi jun chum balaj wa'a'na'tz, na qui cunin batz na tzan i' tan isuble'n.

-7-

⁴ Quil tzibuch itib tan itoqe'n tetz ric. Qui tajwe'n yil cxo'c wok tan xtxumle'n yi jun xtxolbila'tz.

⁵ Na yi mero bintzi, kol cxo'c wok tan xtxumle'n yi e'chk riquila'tz qui'c na tak', na na jal xicy' tane'n nin na tx'akx cuntu'tz skawutz, chi na ban jun ch'u'l yi na el xicy'in tcyaj', nin qui'it na kil wutz.

-8-

⁶ Or tzitil, ba'n tcu'n yi quil cxben tan wa'a'n tu jun yi chin piëpuj nin, yi qui'c tenle'n jun e'chk takle'n tetz talma!. Quil tz'el italma' te yi e'chk balaj cumira'tz,

⁷ na ntin na tak' ch'on tetz tan yi e'chk takle'n yi na ctxtzan tan bajse'n, yi nim jamel. Na ctxtoxcij ta'n, poro nk'e'tz tetz cu'n talma' i'.

⁸ Nin yil cxnachon wok te'j yi tajtza'kl yi junta'tz, sjalok mulmuche'n ic'u'l ta'n, nin yi e'chk putzpuj yol yi nxcon ita'n tan tyoëi'n tetz yaj, qui'c na tak'.

^j 22:28 Dt 18:14; 27:17; Pr 23:10; Os 5:10.

-9-

⁹ Quil cxo'c wok il tan tak'le'n tajtza'kl jun yi chin tze'tzuj nin tajtza'kl, na tz'ocpon i' tan xbajtzi'e'n tzite'lj tan yi e'chk balaj txumu'n yi na ital tetz.

-10-

¹⁰ Quil tzichuc yi e'chk c'ub yi cu'nak cyen tetz mojom tentz. Quil tzimaj chitz'otx' yi e' me'b'a' nka yi e' xma'lca'n.

¹¹ Na yi e' tal prowa'tz, at jun Colol cyetz yi wi'nin xchamil yi tz'ocpon tan chicolche'n tik'ab, nin tan contri'n tzite'lj.

-11-

¹² Nque'n wok il tan tbite'n nin tan xtxumle'n yi e'chk balaj ajtza'kl nin yi e'chk balaj chusu'n.

-12-

¹³ Nque'n wok il tan makle'n wutz jun xicy, na nk'e'tz sotzel wutz i' sbne' tan tu' yil tz'oc cobox xicy'xab ita'n te'lj.

¹⁴ Na tan tu' yil cxo'c wok il tan makle'n wutz, na elepont yi na cxtzan tan colche'n i' tk'ab yi quimichil.

-13-

¹⁵ Axwok jun c'oloj witz'un, kol jal yi balaj ajtza'kl ita'n, cya'l nin junt yi mas tcu'nk ltzatzin tzinwutz wetz.

¹⁶ Na sjalok jun chin wutzile'n tzatzin tetz walma' yil wit nin, yi puntil cu'n cxjilon.

-14-

¹⁷ Quil tz'el nin italma' te chime'bi'l yi e' juchul il,^k ma na mas ba'n tcu'n yil tzitek xchi'l Ryos,

¹⁸ na ko ya'tz tziban, sjamelank tzun cyakil yi na iban. Nin tzicambaje' yi e'chk takle'n yi na iwutz nin te'lj.^l

-15-

¹⁹ Ax wok jun c'oloj witz'un, nque'n wok bin il tan ta'we'n yi inchusu'n ita'n. Nin ilenin ban wok tane'n yi e'chk takle'n balaj.

²⁰ Quil che' itamiwij yi e' kbarel, mpe ik scye'lj yi e' yi chin xo'lj nin e' tan wa'a'n.

²¹ Na yi e' kbarela'tz scyuch' yi e' yi chin xo'lj nin e' tan wa'a'n, chocopon cyera'tz tetz me'b'a!. Ncha'tz yi e' cy'aj, chin katza'lt nin sbne' yi be'ch cyetz.

-16-

²² Lok' wok wutz yi itaj, nin quil tzitelsaj k'ej yi itxu' yil tijin chic'u'l.

^k23:17-18 Sal 37:1-4. ^l23:18 Pr 24:14.

- ²³ Nque'n wok bin il tan icambal yi bintzi, tu e'chk balaj ajtza'kl, tu e'chk balaj chusu'n, nin yi e'chk balaj txumu'n, nin quil tzitak' ama'l tan xtx'akxe'n yi e'chk xtxolbila'tz.
- ²⁴ Na na tak' tzatzin tetz talma' yi taj xtxu' jun nitxa' yi at balaj tajtza'kl, nin na jal chik'ej ta'n.
- ²⁵ Nque'n wok bin il tan joyle'n puntil tan chitzatzine'n, nin tan jale'n chik'ej yi e' itaj itxu'.

-17-

- ²⁶ Ax wok jun c'oloj witz'un, nque'n wok bin il tan tbite'n yi e'chk takle'n yi na wal nin tzitez. Ban wok yi e'chk takle'n yi na imban wetz.
- ²⁷ Na yi e' xna'n yi chin wi'tz bnol tetz nin e', ni'cu'n e' tu jun chin jul yi chin xe' nin, nin yi chin xübüj nin.
- ²⁸ Yi e' xna'na'tz, ilenin chiwutz quen tan chipo'tze'n yi e' yaj, chi na ban jun alk'om yi wutz quen te jun e'chk takle'n. Nin na chixcye' yi jun jilwutz xna'na'tz tan chipo'tze'n wi'nin yaj.

-18-

- ²⁹ ¿Na' scyetz e' yi na chitij q'uixc'uj? ¿Na' scyetz e' yi na chitx'ayne'? ¿Na' scyetz e' yi tu na choyintzin tunintz, nin tu na chibisun tunintz? ¿Na' scyetz e' yi na chiq'uixpij tan cha'tz tu? Nin ¿na' scyetz e' yi tu na num tunin chiwutz?
- ³⁰ I'tz yi e' yi qui na cyaj cyen kba'ni'n cya'n, nin yi ilenin na chitzan tan pile'n e'chk jilwutz xc'alá!.
- ³¹ Poro yi ax itetz, quil tz'el nin italma' te yi xc'alá!, nin quil tzital: "Ah chin xéx nin, nin wi'nin na litz'un tul yi copa. Chin tijle'n nin, nin nternin na c'uch inkul yi xc'alá!"
- ³² Quil tzital yi yola'tz, na wi'tzbil tlen cy'a'n ch'on tu quimichil ta'n, chi yi xch'onal yi quimichil yi cy'a'n tan jun lu'baj yi chin wenan nin.
- ³³ Kol baj ita'n, tz'ocpon xchajol tib e'chk takle'n tziwutz yi chin xo'wbil nin. Ncha'tz sbajk itxumul e'chk takle'n yi chin juntlen nin, nin tzitale' e'chk takle'n yi qui'c xtxolbil.
- ³⁴ Nin cxnachonk te'j chi yi cho'nk atix wok wi pak'bil mar tane'n, nka tibaj jun chin wi' tze' yi chin wutz tkan nin, yi wi'nin na ch'uyan tan cyek'ek!.
- ³⁵ Ej nin tzitale': "Ja chinlo'on, poro quinin nchinnachon te'j. Ja oc injicyle'n nin quinin mpuujx wa'n. Poro yi mmu'l yos swuch', sbej nin nchimben tan joyle'n mas xc'alá!"

-19-

24 ¹Quil tz'el nin italma' te yi na chiban yi e' yi juntlen cyajtza'kl, nin quil tz'el nin italma' tan ixome'n scye'j.

² Na ntin na chitzan tan xtxumle'n yi e'chk biyo'n ib, nin ntin na chitzan tan xtxumle'n yi xé'n lculej e'chk takle'n cachí.

-20-

³ Na taj wi'nin ajtza'kl tan banle'n jun balaj ca'l, nin na taj balaj txumu'n tan cu'se'n xe' yi ca'la'tz.

⁴ Nin tan yube'n yi ca'la'tz, na taj tajske'n mbi'tz yi e'chk takle'n balaj, yi wi'nin jamel yi ba'n xcon xe yi ca'la'tz.

-21-

- ⁵ Ba'n tcu'n jun yaj yi na xcon tajtza'kl ta'n, swutz jun yi ntin na xcon yi ñchamil ta'n. Ba'n tcu'n ko at kajtza'kl, swutz yi ntink kachamil at.
⁶ Na yi e' sanlar, ntin na chixcye' te chiccontr ko puntile cu'n na chitxum yi mbi ñchibne' tan oyintzi'. Ncha'tz yi o' ketz, na taj kajak wi'nin kajtza'kl scyetz yi e' ak'ol ajtza'kl,^m ko na kaj kacambaj yi e'chk takle'n yi kawutz quen te'j.

-22-

⁷ Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, quil jal yol cya'n tan chicolol quib swutz yi pujul xtisya', na qui na chixcye' tan xtxumle'n yi mbil cyal.

-23-

- ⁸ Alchok scyetz yi ntin na tzan tan xtxumle'n tan banle'n e'chk takle'n cach'i', cyakil wunak na el chitxum tetz yi chin juntlen nin i'.
⁹ Yi cyajbil yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl i'tz yi juchle'n il. Ej nin yi e' yi ntin yolche'n junt cyamiw na chiban, cya'l tx'ajon cyetz yi e'a'tz.

-24-

¹⁰ Kol kacabej kac'u'l te yi ato' swutz yi sotz c'u'lal, na elepon yi qui'c mas kawalor.

-25-

- ¹¹ Tajwe'n tan che' icolpil yi e' yi txant tan chiq'uixpe'n, nin tajwe'n tan ijoyol puntile tan chiclaxe'n yi e' yi txant tan chiquime'n.
¹² Na mpe nink tzital "Qui nwit yi ko quimich tlen tu' atit," na at jun yi na tzan tan ma'le'n cyakil ajtza'kl, nin na el xtxum tetz yi mbi na icy' tic'u'l, nin tzantzaj tzitak'e' part tetz yi juna'tz, nin tajwe'n tan ichojol itil."ⁿ

-26-

- ¹³ Ax wok jun c'oloj witz'un, ba'n cxu'l wok tan bajse'n yi cabil wunak txuc, na chin tijle'n nin.
¹⁴ Nin cho'n cunin tane'n tu e'chk balaj ajtza'kla'tz tu yi e'chk balaj txumu'n. Ej nin kol cxomwok te'j, jun cu'n tzicambaje'^o yi e'chk takle'n yi na el italma' te'j.

-27-

- ¹⁵ Quil cxo'c wok tan xtxumle'n e'chk ajtza'kl yi chin juntlen nin te jun balaj wunak, mpe ik tan po'tze'n yi ca'l kale najle't i'.
¹⁶ Na mpe nink lo'on juk tir yi juna'tz ita'n, jepon txiclok junt tir. Ma yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl juncu'n nchiben mulk'uj cyera'tz tul il.

^m 24:6 Pr 11:14.   ⁿ 24:12 Job 34:11; Sal 62:11-12; Jer 17:10; Ez 18:30; 33:20; Mt 16:27; Ro 2:6.   ^o 24:14 Pr 23:18.

-28-

- ¹⁷ Yi kol cu' yi icontr tk'ab jun il, quil cxtze'en te'j, nin quil tzital "colon te'jx".
¹⁸ Na yi Kajcaw qui na pek! i' te yi e'chk ajtza'kla'tz. Ej nin tan yi jun
 xtxolbila'tz qui cunin batz qui't Itak! Ryos mas caws yi icontra'tz, tan
 xchajle'n yi qui na pek! i' te itajtza'kl.

-29-

- ¹⁹ Quil cxbisun wok tan tu' yi at chiriquil yi e' mal nak,^p nin quil tz'el nin
 italma! te'j.
²⁰ Na wi'tzbil tlen xchitije' cyera'tz wi'nin q'uixc'uj nin cyakil yi chime'bi'l
 sotzok tera'tz.

-30-

- ²¹ Ax wok jun c'oloj witz'un, ek wok xchi' yi kaRyosil tu yi bajxom tetz
 katnumil, nin quil xom iwi' scye'j chiccontr.
²² Na tz'ul chan chicaws yi e' contra'tz, nin qui cunin tz'icy' scyetz yil tz'ul,
 na yi kaRyosil tu yi kabajxom te yi katnumil, scyak'e' chicaws yi e' pajol
 ca'wla'tz, nin qui na kil yi mbi sbajok scye'j, na chin xo'wbil nin sbne'
 chicaws.

Coboxt ajtza'kl yi cyalnak yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl

- ²³ Ncha'tz yi e'chk yole'j i'tz chiyol yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl:
 Qui na yub yi na je' k'ab yi pujul xtisya' tibaj jun aj paj.
²⁴ Cyakil yi e' wunak xchi'chok chic'u'l te'j jun pujul xtisya', yi na je k'ab tib
 jun aj paj. Ncha'tz yi e' mas nación scyale' yi qui'c mu'x xac yi jun pujul
 xtisya'a'tz.
²⁵ Poro scyak'e' wunak k'ej yi pujul xtisya' yi na tak' caws jun mal nak, nin
 tz'ak'lok banl i' tan Kataj.
²⁶ Alchok scyetz yi chin sk'il nin na stza'w tzaj kayol, na tak' tzatzin sketz.
²⁷ Tajwe'n bajx bnx yi ak'un wi cojibil, nin tajwe'n cõo'c il te alijens, tan bene'n
 swutz. Nin yil jal yi abambil, kalena's tzun ba'n cõo'ctz tan je'se'n aca'l.
²⁸ Quil cõo'c tan tak'le'n til junt yi ko qui'c xe' yi til, nin quil cõo'c tetz stiw te
 jun e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi.
²⁹ Or tzawil, quil tzawal: "Wicy'se' inc'u'l te'jx, nin welse' xel yi mbanx swe'j."
³⁰ Ja nicy'ak tul yi cojibil jun cy'aj, nin ja nicy'ak xo'l yi tujul jun yi qui'c mu'x
 xtxumu'n.
³¹ Ej nin ja wil yi ntin tx'i'x at swutz yi luwara'tz, nin yi e'chk tapij yi c'ub cu'n
 cu'nak woc'.
³² Yi nwil yi e'chk takle'na'tz ja oc quen le inwi' nin ja el intxum tetz yi
 xtxolbile'j:
³³ Ko ntin na kawit, nin ko tu kaxnakca'p tu' tan watl,
³⁴ na ul tzaj yi me'ba'il skibaj, nin na oc tan kawi'tze'n cu'n chi na ban jun biyol
 nak yi cy'a'n ma'cl ta'n.^q

^p 24:19 Sal 37:1. ^q 24:33-34 Pr 6:10-11.

Ca'p wekl te yi e'chk ajtza'kl yi talnak yi rey Salomón

25 ¹Ncha'tz yi je'j i'tz coboxt ajtza'kl yi cyajnak tlol Salomón, te yi at tzaj i' tetz rey, yi ja cu' chitz'ibal cobox yaj yi ate' jak' ca'wl Ezequías, yi ncha'tz i' jun rey banak tetz cwent Judá.

² At k'ej Ryos tan tu' yi qui na el chan katxum tetz yi e'chk takle'n yi bnixnakt ta'n,' poro sjalok k'ej jun wunak kol tz'oc il tan ttxumle'n, nin kol lajluchax yi e'chk xtxolbila'tz swutz.

³ Qui'c rmeril tan tele'n katxum tetz yi na' na tzaj cyent yi tcyaj, nin qui'c rmeril tan tele'n katxum tetz yi nicy'na' xe' yi munte'j. Ncha'tz qui'c rmeril tan kopone'n tan tajske'n yi mbi na icy' tc'u'l jun wi'tz ajcaw.

⁴ Chin tajwe'n cunin yil tz'el yi plojil yi sakal, bantz bnixe'n jun balaj ak'un te'j.

⁵ Ncha'tz chin tajwe'n cunin yil che' lajlen jun rey yi e' xchakum, yi e' yi qui na cyek xchi' Ryos. Ej nin ko ya'tz sban, mben tzun xkon yi tiemp tan cawu'n, nin penin sk'il sbne'.

⁶ Or tzitil, quil tzitocsaj itib nim swutz jun wi'tz ajcaw, nin ncha'tz quil cxc'ole' tib e'ch chem yi ntin e' wunak yi at chik'ej's ba'n chic'ole' tibaj.

⁷ Ma na ba'n tcu'n yi chakij cxu'l ij tan ic'olewe'n tibaj yi e'ch chema'tz, swutz yil tz'el itx'ix xchiwutz yi e' wunak yil cxe'l laju'n.

⁸ Ko at e'chk takle'n yi na itil, ba'n tcu'n qui' chan cxben tan xochle'n le pujbil xtisya', na qui cunin batz at junt stiw yi ja til yi mero bintzi, nin stale' yi nk'e'tz bintzi yi iteri yol, tz'elpon tzun itx'ixtz ta'n, nin wi'tzbil tlen qui't lpujx ita'n yi mbil tziban.

⁹ Nin yi ko ya'tz tziban, col wok bin itib, nin ba'n tcu'n yil cxo'c wok tan xite'n yi oyintzi' ichuc cuntu' tu yi icontra'tz, swutz yil cxo'c tan talche'n len scyetzak wunak.

¹⁰ Na at lo' e' yi scyale' yi ax wok aj paj, nin tz'elpon itx'ix xchiwutz, nin quil tzaj yi yolbil itetz.

¹¹ Yi na xcon e'ch balaj yol ka'n te yi tiemp yi mas tajwe'n tetz ketz, ni'cu'n tu jun mansa'n yi oro cu'n tane'n, yi tz'amij tan jun cu'l bil yi sakal cu'n yi wi'nin na yub.

¹² Kol jal jun balaj ajtza'kl tetz jun wunak, nin tzatzin cu'n na tbit, ni'cu'n chi jajk kak' jun xmalk'ab tu jun uwaj yi oro cu'n tetz.

¹³ Jun balaj chakum yi na el cu'n te yi e'chk takle'n, ni'cu'n tane'n i' chi jun tal cyek'ek' yi na xcy'e' tan xchewse'n yi patrón te yi tiemp tetz tz'a!. Na tan yi balajil yi chakuma'tz na tak' tzatzin, nin na tak' junt tir walor yi patrón.

¹⁴ Yi e' yi ntin na chisuk jun e'chk takle'n, nin qui't na cyak', ni'cu'n e' tu yi sbak' yi icu'n cy'a'n a' ta'n, poro qui'c a'bal na saj. K'ubaj c'u'lal tu' na tak'.

¹⁵ Yi kapasens na xcy'e' tan xite'n yi xchi'chbe'n c'u'l jun ske'j, nin yi e'chk putzpuj yol na xcy'e' tan xite'n e'chk quiw yol.

¹⁶ Kol jal cabil wunak txuc ita'n, quil cxben quen tu' tan bajse'n, ma na e'ch wok ic'u'l, na qui cunin batz tz'u'l ixal ta'n.

¹⁷ Ncha'tz kol cxben tan xajse'n jun itamiw, ba'n tcu'n yi nk'e'tz cha'tz cuntuun ax wok tan xajse'n, na qui cunin batz tz'icy'pon paj tzite'j, nin xchi'chok c'u'l tzite'j.

^r25:2 Dt 29:29; Job 26:14; Ro 11:33-36. ^s25:6-7 Lc 14:8-10.

- ¹⁸ Yi xicy'xab, tu yi spar nin yi flech yi chin jicyuch nin wi', ya'stzun tane'n jun kol tz'oc tan tak'le'n til jun tamiw yi qui'c paj te'j jun e'chk takle'n.
- ¹⁹ Te yi tiemp yi na sotz kac'u'l, nin kol k'uke' kac'u'l te jun yi qui na el cu'n te yol, ni'cu'n chi ik jun kukan wak'xnak, nka chi yi najk kawan tibaj jun ke' yi chin ch'on nin.
- ²⁰ Ko at jun yaj yi na bisun yi talma', ej nin lko'c tan tocse'n e'chk música swutz, quil tzatzin i' te'j, na ni'cu'n yi jun xtxolbilat'z chi yi nink kakojnin vinagre tul jun q'uixpnak, nka ni'cu'n chi yi nink tz'el k'olpi'n be'ch tetz te yi tiemp tetz che'w, na tan yi e'chk músicaja'tz na xcy'e' tan ḥch'uyse'n mas yi bis tetz talma'.
- ²¹ Ko at jun icantr yi na quim tan we'j, ak' wok wa', nin ko na quim tan saktzi' ak' wok tc'a'.
- ²² Na yi ko ya'tz tzitulej xtx'ixwok tzun yi icantr, nin yi e'chk balaj pawora'tz yi na iban, Kajcaw ltz'ak'on xel tzitetz.^t
- ²³ Yi na saj yi cyek'ek' je'n tzi'n, na jal che'w ta'n, nin tan yi e'chk yol yi chin juntlen nin, na saj chuk kawutz ta'n.
- ²⁴ Ba'n tcu'n tetz jun yaj yil naje' ḥchuc xe jun tal pach, swutz yi nink naje' xe jun chum balaj ca'l ko ntin na tzan yi xna'n tan joyle'n oyintzi' te i'.^u
- ²⁵ Yi e'chk balaj stziblal yi na saj joylaj, ni'cu'n na ban chi yi na ben mu'x a' tetz jun yi na quim tan saktzi'.
- ²⁶ Jun balaj yaj yi na po'tij tan tu' yi na xom te cyajtza'kl yi e' mal nak, ni'cu'n i' tu jun balaj a' yi chin skoj nin wutz, poro yi na tz'ilin, na po'tij, nin qui'ct xac tetz kuc'a'.

- ²⁷ Kol baj wi'nin cabil wunak txuc ka'n, na aje'n tkawi', poro na jal kak'ej ko ilenin na katx'ujtj tan tele'n katxum tetz alchok xtxolbil yi cyal jun na el xtxum tetz.
- ²⁸ Cyakil yi e' yi qui na chixye' tan mako'n ib te jun e'ch takle'n yi na noj quen ḥchiwutz, ni'cu'n quitane'n chi jun tnum yi qui'c tapij solte'j tan colche'n ḥchik'ab yi e' contr.

26 ¹Tul yi tiemp tetz ujul, chin xo'wbil nin yi kol cu' jun chin k'ab che'w, nin chin xo'wbil nin yi kol saj a'bal te yi na tzan je'se'n yi cosech. Ni'cu'n tzun tane'n yi kol kak' chik'ej yi e' yi juntlen cyajtza'kl.

- ² Ko al scyetz tz'oc tan tak'le'n til jun yi qui'c til, qui'c ltak' tetz, na yi e'chk la'jila'tz ni'cu'n tu jun tal tz'unum, nka jun tal c'uchl a'bal yi tu na xicy'in tu', nin qui'c tpombil tul jun ama'l. Ni'cu'n tzun tane'n yi e'chk la'jila'tz, na quil tak' bis tetz jun yi ko qui'c til.
- ³ Na xcon tz'u'm tan cawe'n jun chej, nin na xcon ḥocma' tan makle'n wutz jun mula!. Ncha'tz chin tajwe'n cunin yil xcon xicy'xab tan nuc'le'n cyajtza'kl yi e' yi chin juntlen nin chitxumu'n.
- ⁴ Ba'n tcu'n yi quil katza'w nin chiyol yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, bantz nk'e'tz ni'cu'n tz'el cu'nt ka'n scyuch!.
- ⁵ Alchok scyetz yi na stza'w nin yol junt yi ploj tajtza'kl, na elepont yi ni'cu'n plojil cyajtza'kl tuch!.
- ⁶ Kol k'uke' kac'u'l te jun yi ploj tajtza'kl tan bnol jun kamantar, ni'cu'n chi ajjk el kuxij kukan, na ntin sjalok bis ka'n.

^t25:21-22 Ro 12:20. ^u25:24 Pr 21:9, 19.

- ⁷ Yi chusu'n yi na tal jun yi qui'c tajtza'kl quil wutzin. Na ni'cu'n tane'n chi jun co'x tkan yi qui na ben joylaj tan xo'n.
- ⁸ Qui'c na tak' kol kac'al cu'n jun c'ub tul kaxc'oxl, ni'cu'n tzun tane'n yi nink kak' k'ej jun yi ajnak tzaj yi tajtza'kl.
- ⁹ Yi e' kbarel qui na chinachon te ñch'onal jun tx'i'lx. Ni'cu'n quitane'n yi e' yi qui'c cyajtza'kl, na qui na el chitxum te e'chk balaj chusu'n yi na a'lchij scyetz.
- ¹⁰ Ploj na ban jun aj txuquinl yi ko na tzan tan chibiyle'n txuc tan cha'tz tu!. Ni'cu'n tzun tane'n jun yaj yi na tak' tak'un jun yaj xe ca'l yi juntlen tajtza'kl.
- ¹¹ Yi e' tx'i' na chixa'pij, nin na cha'j junt tir tan bajse'n.^v Ni'cu'n na chibán yi e'
yi juntlen cyajtza'kl, na na cha'j junt tir tan banle'n chiya'pl.
- ¹² Ba'n tcu'n jun yi qui'c tajtza'kl, swutz jun yi na tocsaj tib nim tu tajtza'kl.^w
- ¹³ Mbi cun tunin na xtxum cu'n jun cy'aj tan qui bene'n tan ak'un. Na at na ban
tcu'n na tal: At jun león na xon the', nin kol ne'l the', ñchinquimok ta'n.^x
- ¹⁴ Yi e'chk puert cho'n na tol tib tibaj yi e'chk visagr, ma yi e' cy'aj cho'n na
chitol quib wi chisoc.
- ¹⁵ Yi e' yi chin cy'aj nin e', qui na chixcye' tan chic'a'chal quib. Na yi e'a'tz,
ntin na cyak' cu'n chik'ab tul chilak, nin qui't na jal chiwalor tan tocse'n le
chitzi.^y
- ¹⁶ Yi e' cy'aj na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl tane'n, na ñchiwutz cyetz at mas
cyajtza'kl ñchiwutz juk yaj yi at balaj cyajtza'kl.
- ¹⁷ Kol kapit kib tul jun oyintzi' yi qui'c ketz tuch!, skalo'onk ta'n. Na ni'cu'n chi
yi nink ko'c tan xuxe'n jun tx'i' yi wi'nin na chi'on.
- ¹⁸⁻¹⁹ Yi e' yi na cho'c tan jople'n wutz cyamiw, nin yi na quil yi nsken wi't chilo'on
cya'n, na cyal "Ah xk'e'l tu' mmimban yaj." Ni'cu'n yi e'a'tz chi jun yab yi
na oc tan biyle'n tuch!.
- ²⁰ Ko qui na oc ak'i'j mas si' wi k'ak', na cu num. Ncha'tz ko qui'ct ñchaq'ue'n
yol, na xit alchok oyintzi!.
- ²¹ Tan jale'n xtxak'a', tajwe'n yi at sakcha'l. Nin tan jale'n k'ak' yi na culne',
tajwe'n yi at si!. Ncha'tz tan jale'n oyintzi', tajwe'n yi at jun yi jal cu'n na
je' lajp wi!.
- ²² Chin cyajbil nin wunak tbite'n chiyol yi e' chac'l yol, na chin cab nin tane'n
ñchiwutz, nin qui na el te chic'u!^z
- ²³ Or kil yi e' yi chin putzpuj nin chijilon, na at e' yi ntin na chitzan tan joyle'n
puntil tan kasuble'n. Yi e'a'tz ni'cu'n chiyol chi yi sakal yi na oc solte'j jun
ñwk' yi tx'otx' tu!, na solte'j tu! atit yi yubel.
- ²⁴ At e' yi na chi'ch chic'u!, nin na chixcye' tan tewe'n tan tu' yi chijilon, poro
ñchic'u! cuntu' na chitzan tan xtxumle'n e'chk takle'n yi chin juntlen nin.
- ²⁵ Quil tzitocsaj chiyol yi e'a'tz yi chin putzpuj nin chijilon, na qui cunin batz
ntin na chitzan tan joyle'n puntile tan ipo'tze'n, na yi cyetz cyajtza'kl
nojnak tan e'chk takle'n cachí!.
- ²⁶ Mpe nink chixcye' yi e'a'tz tan tewe'n yi ñchi'chbe'n chic'u!, ilenin
slajluchaxk chiplojil ñchiwutz cyakil wunak.

^v26:11 2P 2:22.   ^w26:12 Pr 29:20.   ^x26:13 Pr 22:13.   ^y26:15 Pr 19:24.   ^z26:22 Pr 18:8.

²⁷ Alchok scyetz yi na oc tan kople'n jun jul tan cwe'n junt tul, i' te'n mben tul.
Ej nin alchok scyetz yi na oc tan tole'n tzaj jun chin c'ub twi' junt, i' te'n scyajk tzak!.

²⁸ Yi e' la'j, at chi'ch c'u'lal tetz cyalma!, nin alchok scyetz yi na xcon putzpuj yol ta'n tan tewe'n e'chk takle'n cachi' yi at tetz talma', ntin jatxo'n ib na jal ta'n.

27 ¹Quil tzital wok: "Je tzimbne' ek ca'pe'j," na qui na kil yi mbi na xon tzaj skawutz.^a

² Mas ba'n tcu'n yi e' wunak ltz'ak'on kak'ej, swutz yi o' te'n lko'c tan talche'n yi chin tz'aknak cunin o'!

³ Chin q'uixc'uj nin teke'n yi samlicy' tu e'chk lmak c'ub, na wi'nin talal. Poro mas tcu'n q'uixbel kol ko'c tan xtxumle'n yi xchi'chbe'n c'u'l jun yi ploj yi tajtza'kl. Cha'stzun te ba'n tcu'n yi quil katxum.

⁴ Chin xo'wbil nin yi chi'ch c'u'lal. Nin chin xo'wbil nin yi e' yi na je' lajp chiwi!. Poro yi e' yi wi'nin chimakle'n, ni'cu'n e' tu jun c'om yi tu na chi'ch tu' c'u'l tampaj yi ja cambaj junt yi e'chk takle'n yi na el talma' te'j, yi jun jilwutz wunaka'tz, qui'c rmeril tan makle'n chiwutz.

⁵ Ba'n tcu'n yil ko'c tan makle'n wutz jun kamiw yi ko na tzan tan banle'n jun e'chk takle'n ploj, swutz yi najk kapek' te'j, nin ntin kawutz tan xmaye'n.

⁶ Ba'n tcu'n yil k'uke' kac'u'l te jun kamiw yi na oc tan makle'n kawutz tan e'chk quiw yol, swutz yi nink k'uke' kac'u'l te jun kacontr yi nter nin na tzan tan kamoxe'n tan e'chk putzpuj yol.

⁷ Alchok scyetz yi nojnak c'u'l, mpe nink tz'ak'lilj cabil wunak txuc tetz, quil pek' te'j. Poro alchok scyetz yi na quim tan we'j, sbajk alchok e'chk takle'n ta'n, mpe chin c'a' nink.

⁸ Jun yaj yi na col cyen yi tetz najal tan bene'n joylaj, ni'cu'n i' tu jun ch'u'l yi tu na ojkel tu' joylaj len yi tetz najbil.

⁹ Yi balaj perfum na tak' tzatzin tetz kalma!. Ncha'tz yi balaj ajtza'kl yi na cyak' kamiw, na xcy'e' tan tak'le'n tzatzin sketz.

¹⁰ Quil che' itil cyen yi e' itamiw, mpe ik yi cyamiw yi ataj. Ba'n tcu'n quil cxben xe ca'l jun itzicy te yi atix wok tul jun il. Na mas ba'n tcu'n yil cxben tu jun iwisin, yi i'tz itamiw, swutz yi nink cëben joylaj tan joyle'n jun itajwutz.

¹¹ Ax wok jun c'oloj witz'un, tajwe'n ljal balaj itajtza'kl, na ko ya'tz tzibán, chintzatzink tzun tzite'j. Na kol jal yi balaj ajtza'kla'tz ita'n, xcyek yi jun xtxolbila'tz tan jople'n chitzil' yi e' yi na chitzan tan joyle'n puntil tan telse'n ink'ej.

¹² Ko na kil yi at jun il yi at skawutz ba'n tcu'n lkajoy junt kabe' tan qui koque'n tul yi jun ila'tz. Poro yi e' yi qui'c cyajtza'kl, sbej nin na chiben tul yi il.^b

¹³ Alchok scyetz yi na taj ltak' tib tetz pyador junt yi qui tajsken wutz, chin tajwe'n cunin yil cyaj cyen yi be'ch tetz yi at te'j, tetz prent.^c

¹⁴ Ko chin jalchan cunin, nin tan cha'tz tu' lko'c tan c'ase'n jun kamiw, nin ko chin sich' nin lkaban tan c'ase'n, xchi'chok c'u'l yi jun kamiwa'tz ske'j.

^a 27:1 Stg 4:13-16.   ^b 27:12 Pr 22:3.   ^c 27:13 Pr 6:1-5; 20:16.

- ¹⁵ Ncha'tz jun xna'n yi cha'tz cuntu' i' tan yajle'n yi chmil, ni'cu'n i' tu jun tz'uj yi tu nin na tz'ujne' tu', nin chin icy'sbil paj nin.^d
- ¹⁶ Ej nin kol kajoy puntil tan makle'n wutz, qui'c rmeril, na ni'cu'n tu yi nink ko'c tan makle'n yi cyek'ek', nka tan stz'amle'n aceit tan kak'ab.
- ¹⁷ Na jal wi' jun ch'ich' tan junt ch'ich', nin na jal tajtza'kl jun yaj tan junt yaj kol cho'c tan xtx'ajle'n te'j yi xtxolbil yi na cyaj tz'el chitxum tetz.
- ¹⁸ Alchok scyetz yi na oc il tan q'uicy'l'e'n jun wi' lo'baj, stije' yi wutz. Ncha'tz alchok mos yi na oc il tan q'uicy'l'e'n yi me'bi'l yi patrón, sjalok k'ej swutz i'.
- ¹⁹ Yi a' yi pi'llij na xcy'e' tan ḫchajle'n yi ḫe'n tane'n yi kawutz, ncha'tz quitane'n cob wunak yi nternin na che'l na cho'c, na lajluchax ḫchiwutz yi ni'cu'n cyajtza'kl.
- ²⁰ Yi quimichil tu e'chk julil alma', tu yi e' yi ḫkant tzaj nin na cyaj, qui'c nin nojsbe'n tetz chic'u'l.
- ²¹ Tan yi k'ak' na lajluchaxe't yi ko at tz'il te yi oro nka yi sakal. Poro na lajluchax yi ḫe'n tane'n tajtza'kl jun yaj, kol tocsaj tib nim nka juy, yi na a'lchij tetz yi chum balaj nin i'.^e
- ²² Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, qui'c rmeril tan cyaje'n cyen yi chiya'pl cya'n. Mpe nink chicawsij ala' tir, ilenin ḫchibne' yi cyetz cyajbil.
- ²³ Q'uicy'l>wok yi e' icne'r, nin nque'n il tan chiq'uicy'l'e'n yi e' itawun,
- ²⁴ na yi pwok yi at tkak'ab sotzok tera'tz, nk'e'tz tetz ben k'ej ben sak. Ncha'tz tane'n yi kak'ej tzone'l wuxtx'otx!, nk'e'tz tetz cyakil tiemp.
- ²⁵ Cha'stzun te nque'n il tan chiq'uicy'l'e'n yi na ul yi tiemp yi na jal ch'im, nin yi na txa'xax cyakil yi ama'l, nin yi na jal chiwa' wi'ak e'chk ju'wtz.
- ²⁶ Nque'n wok il scye'j yi e' icne'r'atz, na tan chix'i'l na jale't be'ch itetz. Nin nque'n wok il scye'j yi e' ichiw, na na jal ipu'k scye'j tan lok'che'n itx'otx!.
- ²⁷ Ncha'tz yi e' chiw yi tij, na cyak' wi'nin balaj lech tan ic'a'che'n scyuch' inajal, tu yi e' yi na chak'uj tzituch!. Cha'stzun te chin tajwe'n cunin yil cxo'c wok il scye'j yi e' itawuna'tz.

28 ¹Ilenin na cyew quib yi e' mal nak, mpe cya'llk xomij tan chitz'amle'n.^f Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl qui'c na chibislej. Ni'cu'n e' tu jun león yi qui na xob tetz jun.

² Ko at jun tnum yi at oyintzi' ḫchixo'l wunak, na chijal wi'nin bajxom. Poro kol jal jun bajxom yi at tajtza'kl, xcyek tzun i' tan chicawe'n, nin sjalok tzatzin paz ḫchixo'l yi e' wunaka'tz.

³ Yi e' ajcaw yi na cho'c tan chibuchle'n yi e' prow me'ba', ni'cu'n e' tu jun chin c'ub a'bal yi na xcy'e' tan po'tze'n cyakil ujul.

⁴ Yi e' yi qui na chixom te yi ley Ryos, ya'stzun yi e' yi na cyak' chik'ej yi e' mal nak, ma yi e' yi na chiban tane'n yi ley Ryos, e' contr scye'j yi e' mal naka'tz.

⁵ Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl qui na el chitxum te yi balaj xtiṣya!. Poro yi e' yi na chixom te yi tajbil Kajcaw, na el chitxum tetz.

⁶ Mas ba'n tcu'n yi e' me'ba' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, swutz jun ric yi chin juntlen nin tajtza'kl.^g

^d27:15 Pr 19:13. ^e27:21 Pr 17:3. ^f28:1 Lv 26:17. ^g28:6 Pr 19:1.

- ⁷ Alchok scyetz yi na ban tane'n yi ca'wl Ryos, i'tz jun balaj cy'ajol. Poro alchok scyetz yi na xom scye'^j yi e' yi ñkant tzaj nin na cyaj na el chitx'ix yi tajcawil ta'n.
- ⁸ Yi e' yi na chiriquin tan tu' yi na chijak wi'nin ta'al chipu'^k,^h qui'c ltak' scyetz, poro yi e' yi na el chik'ajab scye'^j yi e' me'ba', Ryos tz'ocpon tan quich'eye'n.
- ⁹ Quil stza'wej Ryos chi'oración yi e' yi qui na cho'c c'ulutxum jak' ca'wl i'.
- ¹⁰ Alchok scyetz yil tz'oc tan joyle'n puntil tan pitle'n nin jun balaj wunak tul il, i' te'n copon tul yi e'chk ila'tz. Poro yi e' yi jicyuch te'^j cyajtza'kl, ilenin ñchicambok te yi e'chk takle'n balaj.
- ¹¹ At ric yi na cyocsaj quib chi yi atk wi'nin cyajtza'kl, poro yi e' me'ba' yi at cyajtza'kl, chixcyek tan ñchajle'n yi at chipaltil yi e' rica'tz.
- ¹² Yi na tx'acon jun yi jicyuch te'^j tajtza'kl, na chitzatzin yi e' wunak te'^j. Poro ko na tx'acon jun, yi chin juntlen nin tajtza'kl, wi'nin na chixob yi e' wunak tetz, nin na cyew quib swutz.ⁱ
- ¹³ Alchok scyetz yi na joy puntil tan tewe'n yi e'chk il yi na ban, qui'c rmeril tan stzatzine'n. Poro cyakil yi e' yi na chitxol yi quil, nin yi na cyaj cyen yi juchle'n il cya'n, na cuylij cyetz chipaja'tz.
- ¹⁴ Ba'n cyeri e' yi ilenin na cyek ñchi' Ryos. Poro yi e' yi na chijiñ quib swutz quil, ñchilo'onk cyera'tz.
- ¹⁵ Jun wi'tz ajcaw, yi juntlen tajtza'kl, yi wi'nin na cawun squibaj yi e' me'ba', chin xo'wbil nin i', na ni'cu'n i' tu jun león yi na ñch'in tan we'^j, nka chi jun oso yi na saj wokpuj skibaj tan kabajse'n.
- ¹⁶ Jun ajcaw yi qui'c tajtza'kl, wi'nin na oc tan xile'n cye'^j, nin tan chibuchle'n yi prow wunak. Poro kol tz'oc jun ajcaw tan cawu'n yi qui na el talma' te e'chk takle'n, mben ñkon mas tetz tiempa'tz.
- ¹⁷ Alchok scyetz yil sbiy cu'n junt wunak, tunin lxob tunintz, na ko tzun ltx'amxij, nin yi jun xo'wa'tz, scyajk cyen jalen yil quim. Nin qui'c rmeril tan xcyewe'n jun tan mayse'n.
- ¹⁸ Yi e' c'ulutxum, ñchiclaxok cyera'tz, poro yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, tz'ul wi'nin e'chk sotzaj c'u'lal ñchiwutz cyera'tz.
- ¹⁹ Alchok scyetz yi na oc il tan tak'unse'n yi xtx'otx', na jal wi'nin tetz wa'-a'tz, poro yi e' yi ntin ujle'n na chiban, na cho'c cyera'tz tetz me'ba'.
- ²⁰ Yi e' yi ba'n lk'uke' kac'u'l scye'^j chum balaj nin e' ñchiwutz wunak. Poro yi e' yi nter nin na el cyalma' te yi riquil, qui'c rmeril yi qui'k tz'ul cyetz chicawsa'tz.
- ²¹ Qui na yub yi kol je k'ab jun juez twi' jun wunak. Poro at e' yi ya'tz na chiban, nin na chijuch quil tan tu' yi na chitz'am jun tal piñ pam.
- ²² Yi e' yi ñkant tzaj nin na cyaj, nter nin na el cyalma' tan cyoque'n chan tetz ric, poro qui na cho'c tan xtxumle'n yi tz'ul chan yi me'ba'il ñchiwutz.
- ²³ Yi na xon tiemp, na lajluchax skawutz yi mas balaj yi jun yi na oc tan talche'n sketz yi at kapaltil, swutz jun yi na tal yi chum balaj nin yi e'chk takle'n yi na kaban.
- ²⁴ Yi e' yi na chimaj len e'chk takle'n tetz chitaj chitxu', qui'c na ban mpe najk cyal yi qui'c quil te'^j, na yi e'a'tz, jun cu'n yol e' alk'om.

^h 28:8 Ex 22:25; Lv 25:35-38; Dt 15:7-8; 23:19-20. ⁱ 28:12 Pr 28:28.

- ²⁵ Alchok scyetz yi wi'nin na el talma' tan cambal e'chk takle'n, ntin oyintzi' sjalok ta'n. Poro yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Kajcaw, sjalok cyetz chibanal'tz.
- ²⁶ Ntin jun yi chin ploj nin tajtza'kl na k'uke' c'u'l stibil tib. Poro yi e' yi na xcon balaj ajtza'kl cya'n, ḫchicolpolk cyera'tz.
- ²⁷ Yi e' yi na el to'kl chic'u'l tan ḫch'eye'n jun me'ba', sjalok yi tajwe'n scyetz. Poro yi e' yi qui na cho'c il tan quich'eye'n yi e' me'ba'a'tz, cyakil yi e' wunak scyale' yi qui'c chixac.
- ²⁸ Yi na chicawun yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, yi e' mas wunak na chixob scyetz, nin na cyew quib ḫchiwutz. Poro yi na chisotz yi e' mal naka'tz, na wutzin chime'bil yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.¹
- 29** ¹Alchok scyetz yi chin ch'inch'uj nin tunin i' tan juchle'n til, nin qui na tocsaj yi na oc makle'n wutz, jun cu'n, tz'ul chan sotze'n swutz. Qui'c rmeril yi nink tz'el liwr.
- ² Yi na chicawun yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, na tak' tzatzin scyetz yi e' mas wunak. Poro yi na chicawun yi e' mal nak, cyakil yi e' mas na chitij wi'nin q'uixc'uj.
- ³ Jun cy'ajol yi at balaj tajtza'kl, na tak' tzatzin scyetz yi e' taj xtxu!. Poro yi e' yi ntin na chitzan tan chijoyle'n yi e' xna'n, yi e' wi'tz bnol tetz, ḫchitz'ake' cyakil yi chime'bil.
- ⁴ Jun wi'tz ajcaw yi puntil cu'n na cawun, na quiwix yi tnum ta'n. Poro jun ajcaw yi ntin na tzan tan je'se'n mas alcawal, ntin na tzan tan po'tze'n yi tnum.
- ⁵ Alchok scyetz yi ntin na tzan tan talche'n tetz yi tamiw yi chum balaj nin i', ntin na tzan tan pitle'n nin tul il.
- ⁶ Ite'n nin yi e'chk il yi na ban jun yi chin juntlen nin tajtza'kl, xcyek tan bense'n i' tul il. Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl ḫchitzatzink cyera'tz.
- ⁷ Na el chitxum yi e' balaj wunak tetz yi e'chk takle'n yi na sotz chic'u'l yi e' me'ba' te'j. Poro yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, na cyal yi qui'c cyetz tuch'.
- ⁸ Yi e' yi ntin na chitzan tan pitle'n quen e'chk ajtza'kl cach'i le chiwi' wunak, na chitzan tan tocs'e'n k'a'kl e'chk oyintzi'. Ma yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl, na chixye' tan chimayse'n yi e' wunak.
- ⁹ Yi kol tz'oc jun yi tz'aknak cu'n tajtza'kl tan wak' ib tu jun yi chin tze'tzuj nin te xtxumu'n, ntin stk'e' chi'ch c'u'lal tetz. Ej nin chocpon wunak tan xcy'akli'n te'j, nin quil bnix jun e'chk takle'n balaj tan yi jun wak' iba'tz.
- ¹⁰ Jun biyol nak tu jun yi chin txuc nin, wi'nin na chi'ch chic'u'l te jun yi jicyuch te'j tajtza'kl, nin yi cyajbil i'tz yi quimsa'n cu'nk ḫchiwutz.
- ¹¹ Yi e' yi juntlen cyajtza'kl, qui na chimak quib tan banle'n yi e'chk takle'n cach'i, ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na chimak quib te'j.
- ¹² Jun ajcaw yi na tocsaj yi e'chk la'jil yi na a'lchij tetz, ntin na tzan tan chipo'tze'n yi e' ak'ol tajtza'kl i'.

- ¹³ Yi e' yi buchij che' scyuch' yi e' yi na cho'c tan chi buchle'n, at jun takle'n yi na ñchaj yi ni'cu'n e', i'tz yi Ryos bnl cyetz, nin tan i' na chixmayine't chicabil.^k
- ¹⁴ Jun ajcaw yi na cawun penin sk'il scye'j yi e' me'ba', scawunk tera'tz tetz ben k'ej ben sak.
- ¹⁵ Tan makle'n wutz jun nitxa!, tajwe'n xcon xicy'xab. Ej nin tajwe'n yil kal e'chk balaj ajtza'kl tetz. Poro kol kak' amal' tetz tan banle'n yi tetz tajbil, tzantzaj tlen tz'elpon chitx'ixl yi taj xtxu' ta'n.
- ¹⁶ Ko at wi'nin e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, na jal wi'nin il c'ol. Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, squile' yil chiben yi e'a'tz tul il.
- ¹⁷ Nque'n wok il tan makle'n chiwutz yi e' initxa!, qui tzun sotz ic'u'litz scye'j, nin yil xon tiemp, scyak'e! tzatzin paz tzitez.
- ¹⁸ Ko qui na xom jun tnum te tajbil Ryos, qui'c balajil yi jun tnuma'tz sbne!. Ma yi tnum yi na ban tane'n yi tajbil Ryos, na jal tzatzin paz ñchixo'l.
- ¹⁹ Jun esclaw yi qui na ban tane'n yi ca'wl yi tajcawil, quil tocsaj ko yol tu' bajij tetz. Na tbit, poro qui na ban tane'n.
- ²⁰ At rmeril tan kaxcyewe'n tan xtx'ixpe'n tajtza'kl jun yi chin tze'tzuj nin te xtxumu'n, swutz jun yi qui na xtxum bajx yi mbi na tzan tan yolche'n.^l
- ²¹ Alchok scyetz yi chin ok'le'n nin wutz yi esclaw i' ta'n, te yi juyl tzaj, tzantzaj tlen tz'elpon xtxum tetz yi ploj mban.
- ²² Yi e' yi jalculin na chicyakax, nin yi tu na chipit tu' quib tulak e'chk oyintzi!, na jal mas oyintzi' cya'n, nin wi'nin chipaltil at.
- ²³ Na el chik'ej yi e' yi na cyocsaj quib nim, poro yi e' yi na cyocsaj quib juy, na jal cyetz chik'leja'tz.^m
- ²⁴ Alchok scyetz yi na oc tan ñch'eye'n jun alk'om, ñchuc te'n na po'tzaj tib, na quil tak' tib tan talche'n yi mero xtxolbil yi mbajij, mpe nink cho'c tan xo'wse'n.
- ²⁵ Yi ko na kaxob scyetz wunak, i'tz jun tramp tetz ketz. Poro ko nter nin k'uklij kac'u'l te Kajcaw, tz'ocpon tzun i'-tz tan kacolche'n.
- ²⁶ Wi'nin wunak na cho'c il tan joyle'n puntil tan jale'n chibalajil swutz yi bajxom tetz yi tnum, poro yi mero bintzi i'tz, ntin Kajcaw na ak'on kabani.
- ²⁷ Yi e' balaj wunak, qui na chitx'aj yi e'chk takle'n yi na chiban yi e' mal nak. Ncha'tz yi e' mal naka'tz qui na chitx'aj yi cyajtza'kl yi e' balaj. Na yi cob jlwutz wunaka'tz qui na chicy'aj quib squibil quib.

Yi e'chk balaj ajtza'kl yi talnak Agur

- 30** ¹ Yi e'chk yole'j, i'tz balaj ajtza'kl yi talnak Agur yi cy'ajl Jaqué yi aj Masa. I'tz cobox xtxolbil yi alijt cyen ta'n tetz Itiel nin tetz Ucal tan tele'n chitxum tetz yi qui'c balajil yi cyetz cyajtza'kl.ⁿ Je yol i'e'j:
- ² Yi in wetz, chin ploj nin wajtza'kl ñchiwutz cyakil yi e' mas yaj, na qui'c balaj wajtza'kl, chi yi tajtza'kl jun yi chin tz'aknak cunin.
- ³ Txe'n jal wajtza'kl, nin qui na el intxum tetz yi jun yi Chin Xan Nin.
- ⁴ ¿At ptzun jun wunak yi ja xa'k tzaj tcyaj', nin yi ja cu'ult wuxtx'otx? ¿At ptzun jun yi na xcy'e tan xtxoble'n cu'n yi cyek'ek' le k'ab? ¿At ptzun jun

^k 29:13 Pr 22:2; Mt 5:45. ^l 29:20 Pr 26:12. ^m 29:23 Mt 23:12; Lc 14:11; 18:14. ⁿ 31:1 Yi yol Itiel tu Ucal i'tz cobox yol yi at q'uixbel tan xtxumle'n yi mbi na elepont. At e' na cyal yi i'tz cob bi'aj.

yi na xcy'e' tan cu'se'n yi mar tul jun xbu'k? ¿At ptzun jun yi mbixban yi munt? Qui'c rmeril yi nink tzawal yi na el atxum tetz yi bi' yi juna'tz, mpe ik yi bi' yi tetz cy'ajl, stzun Agur bantz.

- 5 Yi puntil i'tz yi Kajcaw na oc tan chicolche'n yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te'j.^o Ba'n tzun k'uke' kac'u'l te cyakil yi e'chk takle'n yi suki'nt ta'n.
- 6 Or tzitil quil tz'oc stz'a'pl yi e'chk takle'n yi na tal i', na qui cunin batz stz'ak'l ok icaws tan makle'n iwutz. Na ko ya'tz tzibán, a᷑ wok tzun la'j sbne' swutz i'.
- 7 Ilu' inRyosil cob ntzi' takle'n na chintzan tan jakle'n teru', je yi cob xtxolbile'j yi na waj yil tak'u' swetz te yi ntaxk chinquim:
- 8 Na waj yil tcy'aj lenu' yi e'chk la'jil tu yi subul naki'n swe'j. Qui na waj yil no'c tetz ric, nin qui na waj yil no'c tetz me'ba', ntin na waj yil tak'u' yi tajwe'n swetz.^p
- 9 Na yi kol tak'u' wi'nin inriquil, qui cunin batz tz'elponu' te inc'u'l, nin swale' yi qui'c jun Ryos at. Ej nin yi kol tak'u' me'ba'il swetz, qui cunin batz nchimben tan alak', nin tan yi jun xtxolbila'tz tz'elpon k'eju' wa'n.
- 10 Quil cxo'c wok tan xochle'n quen jun mos swutz yi patrón, na qui cunin batz xchi'chok c'u'l yi ajcaw tzite'j, nin stk'e' icaws.
- 11 At e' yi na cho'c tan jisle'n chitaj, nin at e' yi qui na cyak' k'ej chitxu'!
- 12 At e' yi na cyocsaj quib yi qui'c mu'x chipaltil tane'n, poro qui na cyaj cyen banle'n e'chk takle'n cach'i' cya'n.
- 13 At e' yi le wutz cyetz cyajtza'kl at wi'nin chik'ej, nin ilenin na chitzan tan telse'n chik'ej yi e' mas.
- 14 At e' yi chin txuc nin e' tan chibuchle'n yi e' me'ba'. Yi e'a'tz, ni'cu'n yi cye' chi spar, nin yi chic'a', ni'cu'nk chi cchilu' tane'n, tan chipo'tze'n cu'n yi e' me'ba'!
- 15 Ok tu'tz ka'n yi at cob tal jun sip yi ntin jakle'n e'chk takle'n cya'n: "Na waj mas, na waj mas," che'ch na ban, poro quinin nojsbe'n tetz chic'u'l.
At ox, nka cyaj takle'n yi qui nin nojsbe'n tetz chic'u'l, i'tz:
- 16 yi ama'l kale na chopone't yi e' alma', yi xna'n yi qui na jal tal, yi jalaj tx'otx'
yi qui na opon a' te'j, tu yi k'ak' yi qui na icy' paj tan stz'e'se'n alchok e'chk takle'n.
- 17 Alchok scyetz yi na el k'ej yi taj ta'n, nin yi na xbjatz'i'in te xtxu' yi ja bi'xín,
ba'n tcu'n yi nink tz'el wutz yi juna'tz cyak'un joj, nin yil baj yi wankil
cya'n ku's.
- 18 At ox nka cyaj takle'n yi na ne'l yab te'j, nin qui na pujx wa'n yi xé'n na
chibán:
- 19 yi xé'n na xon jun q'uilq'uitx tcy'a'j, yi xé'n na icy' jun lu'baj wi jun c'ub, yi xé'n
na icy' jun barc wi mar, nin yi xé'n na xcy'e' jun xicy tan moxe'n jun xun.
- 20 Yi tajtza'kl jun xna'n yi wi'tz bnol tetz, i'tz: yi na witbej tib tu jun yaj, ni'cu'n
swutz i' chi yi wa'a'n tu'k na ban tane'n, na tu na mas tu' stzi', nin na tal:
"Qui'c na imban, qui'c wil te'j."
- 21 At ox takle'n yi chin xo'wbil nin, yi na xcy'e' tan yuque'n yi tx'otx' tane'n,
poro yi cyaji'n xtxolbil junawes na xit yi tx'otx' ta'n, nin i'tz:

^o30:5 2S 22:31; Sal 18:30. ^p30:8 Mt 6:11.

- ²² yi mos yi na oc tetz rey, nin jun yaj yi qui'c tajtza'kl yi at wi'nin me'bi'l, poro qui na oc il te'l.
- ²³ Ncha'tz yi xna'n yi cya'l jun na pek' te'j, chin xo'wbil nin i' yi na oc chmil, na na tocsaj tib nim. Ej nin jun mos yi na ume' tu yi patrón yi na quim yi txkel, chin xo'wbil nin sbne' tan chicawe'n yi e' mas mos.
- ²⁴ At cyaj jilwutz tal ne'x txuc yi mas list e' x̄chiwutz yi e' yaj yi chin tz'aknak cu'n cyajtza'kl, i'tz:
- ²⁵ yi e' tal snicy, wi'nin chixone'n chi jun c'oloj sanlar tane'n. Qui'c chiwalor, poro at cyajtza'kl tan molche'n chiwa' tetz yi tiemp yi qui't jal.
- ²⁶ Yi e' tal sak'aben, yi qui'c mas chixone'n tan chicolol quib, poro at cyajtza'kl, na na bnix chisoc xo'lak c'tub, nka xo'l tx'i'x, bantz cyal jun tz'opon scye'j tan chibible'n.
- ²⁷ Yi e' tal sac', qui'c cyetz cyajcawil, poro at cyajtza'kl yi na che'l tan xo'n, na nicy' nin tu' na chixon, chi ik jun c'oloj sanlar tane'n.
- ²⁸ Yi e' xim at wi'nin cyajtza'kl, na na chixye' tan banle'n jun pa'tx tan jale'n chiwa', nin at chik'ej tane'n, na at e' yi cho'n najlche' xe ca'l jun rey.
- ²⁹ At ox nka cyaj jilwutz txuc yi qui na chixob, nin tech cu'n tib na chinachon te'l yi at chik'ej, nin i'tz:
- ³⁰ yi e' león, yi chin xo'wbil nin e', qui na che'l ojk swutz jun e'chk takle'n, nka swutz jun wunak;
- ³¹ yi e' mam tzo' yi na cyocsaj quib nim, scyuch' yi e' mam chiw yi qui na cyek x̄chi' alchok, scyuch' yi e' rey yi bajxche' x̄chiwutz yi cyetz chisanlar.
- ³² Ma jal', ko na itocsaj itib nim tu itajtza'kl, nin ko na cxo'c wok tan xtxumle'n tan banle'n jun e'chk takle'n cachi', txum wok yi xtxolbile'j:
- ³³ kol ko'c tan x̄chek'e'n yi lech, tz'ocpon tetz mantequiy. Ncha'tz kol kocsaj kib cham, nin lko'c tan xuxe'n junt, tz'elpon chich' tkaju'. Na kol ko'c tan chixuxe'n wunak, skalo'onk cya'n.

Yi e'chk balaj ajtza'kl yi talnak yi rey Lemuel

- 31** ¹ Yi e'chk balaj ajtza'kl yi talnak Lemuel yi rey tetz Masa. I'tz cobox xtxolbil yi alijt cyen tan yi xtxu' tetz.
- ² "Añ jun c'oloj wal, yi cho'n nc̄xitz'ij swe'j. Ja tbit Ryos yi intzi' inkul, cha'stzun te ja c̄xtak' i' swetz. Qui'c junt ajtza'kl yi mas balaj swutz yi e'chk xtxolbile'j yi swale' tzatz.
- ³ Or tzawil, qui tzapo'tzaj walor awankil scye'jak xna'n, na nicy't nin yi e' rey na chipo'tij tan yi jun ajtza'kla'tz.
- ⁴ Lemuel, bit tzaj yi xtxolbile'j: Qui na yub kol tz'oc jun rey, nka jun ajcaw tan bajse'n win, nka tan xc'alal'i'n.
- ⁵ Na kol tz'oc a' twi' jun rey, qui cumin batz tz'elpon yi ley te c'u'l, nin tz'ocpon tan chibuchle'n yi e' tal prow me'ba'.
- ⁶ Na yi xc'alal', na baj cyak'un yi e' yi tu na sotz tu' chic'u'l tan bis.
- ⁷ Na yi na baj cya'n, cyakil yi bis yi at tetz cyalma', na el te chic'u'l. Cha'stzun te qui na yub kol baj xc'alal' tan jun bajjom.
- ⁸ Nque'n il tan axcone'n tetz chiyolol yi e' tal prow wunak yi cya'l jun na bitan chiyol, nin colwe' yi e' tal prow yi cya'l jun na oc il tan chicolche'n.
- ⁹ Nque'n bin il tan axcone'n tetz chiyolol yi e' me'ba!. Cawswe' yi e' yi na chitzan tan chixile'n yi e' tal prowa'tz," stzun intxu' banak cyen swetz.

Cobox yol yi na tak' chik'ej yi e' xna'n yi chum balaj nin cyajtza'kl

- 10 At q'uixbel tan jale'n jun xna'n ka'n yi jicyuch te'j tajtza'kl. Na mas tcu'n balaj i' swutz yi e'chk balaj uwaj yi wi'nin jamel.
- 11 Yi chmil, nter nin k'uklij c'u'l te'j, nin ilenin na jal chime'bi'l.
- 12 Na tan yi jun xna'n'a'tz, ilenin na jal e'chk takle'n balaj xe chinajbil.
- 13 Na jal balaj xi'il cne'r tu balaj lino ta'n, nin tzatzin cu'n na oc tan banle'n be'ch cyetz.
- 14 Ni'cu'n i' tu jun aj lijens yi na ben joylaj tan joyle'n e'chk balaj takle'n, nin na ul ta'n.
- 15 Jalchan cunin na c'as tan chic'a'che'n yi e' tal, tu cyakil najal.
- 16 Yi na til jun balaj ama'l tetz ujul, na lok', nin yi na jal mu'x ganans ta'n, na tawaj mas uva.
- 17 Chin c'asc'uj nin i', nin tetz cu'n talma' na oc tan ak'un.
- 18 Na oc il i' te yi tetz lijens, nin chin ak'balt nin na uje' tan ak'un.
- 19 I' te'n na oc tan banle'n yi nok', yi na xcon ta'n tan chem.
- 20 Ilenin na tzan tan quich'eye'n yi e' me'ba', scyuch' yi e' yi at tajwe'n scyetz.
- 21 Te yi tiemp tetz che'w, qui na bisun i' te yi najal, na cyakil e' at len be'ch cyetz yi chin pim nin.
- 22 I' te'n na bnon e'chk balaj chitxo', nin chin weko'n nin tib tan e'chk balaj xbu'k yi lino cu'n.
- 23 Yi chmil yi jun xna'n'a'tz at k'ej, nin i' jun scyeri yi e' bajxom tetz tnum.
- 24 Ej nin yi txkel yi jun yaja'tz, na bnix e'chk balaj xbu'k ta'n tan c'aye'n. Nin na bnix c'albil ta'n, tu lana', tan bene'n c'a'y scyetz yi e' aj lijens.
- 25 Chin cham nin i', nin tech cu'n tib yi at k'ej. Nin qui na bisun te yi mbi sbajok ek ca'p.
- 26 Puntil cu'n na jilon, nin chin putzpuj nin i' tan tak'le'n jun ajtza'kl.
- 27 Chin list nin i', na at swutz yi mbi na chiban cyakil yi e' mos yi ate' tuch!. Nin qui na oc tan jople'n wutz junt tan cambal wa'!
- 28 Yi chmil, scyuch' yi e' nitxajil, na cyal yi chum balaj nin i!. Nin je na cyale'j:
- 29 "At wi'nin balaj xna'n, poro ntin cu'n aä yi mas balaj xchixo'l cyakil yi e' mas," che'ch tetz.
- 30 Yi e'chk takle'n chi tane'n uwaj, nin chi tane'n tul xchimbaj, qui na xcy'e' tan lajluchaxe'n yi ko ba'n tajtza'kl jun xun, nka jun xna'n. Nin ko chin yube'n nin wutz jun xun, nka jun xna'n, qui na xchaj yi mero tajtza'kl yi ko ba'n, nka qui!. Poro yi e' xna'n yi ba'n kak' chik'ej, i'tz yi e' yi na cyek xchi' Ryos.
- 31 Ak' wok bin chik'ej yi e' balaj xna'n'a'tz xchiwutz cyakil yi e' nim juy. Nin ba'n lkak' chik'ej te cyakil yi e'chk takle'n balaj yi na bnix cya'n.

DANIEL

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi liwr Daniel na jilon mas tibaj yi mbi sbajok sbne' opon tunintz.

Tul yi bajx capítulo jalen yi kake'n na jilon te yi mbi cu'n mbajij te Daniel tu yi ox tamiw yi chibene'n pres jalen Babilonia. Ncha'tz na ñchaj yi ñe'n cu'n tk'ol Ryos ama'l tetz Daniel tan tele'n xtxum tetz yi wutzicy' yi rey Nabucodonosor, nin yi mbi na elepont.

Ma yi capítulo juk jalen te yi coblaje'n na jilon te cobox visión, yi ñchaj tib swutz Daniel. Ej nin yi cyaj wutzicy'a'l tz, na jop yi mbi sbajok te e'chk nacóna'tz yi na chibuch quib tan bene'n lo'on chica'wl bene'n tzi'n wi munt. Ncha'tz na ñchaj yi ñe'n cu'n sbne' Ryos tan xite'n cu'n yi ca'wl ñchik'ab e' nacóna'tz bantz toque'n cyen i' tan cawu'n.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1–6) na jilon te Daniel tu yi ox tamiw.

Yi wutzicy' yi rey Nabucodonosor (Cap. 2).

Yi chichlaxe'n yi ox tamiw Daniel tan Ryos (Cap. 3).

Yi tele'n ticy'le'n yi ca'wl tk'ab Nabucodonosor tetz juk yob (Cap. 4).

Yi tz'ibxe'n cobox yol wutz tapij te yi na cawun tzaj Belsasar (Cap. 5).

Yi claxe'n Daniel ñchik'ab león tan Ryos (Cap. 6).

Yi ca'p wekl (Cap. 7–12) na jilon te yi e'chk takle'n yi tilol Daniel tul wutzicy' tane'n.

Yi cyaj txuc yi til Daniel tul wutzicy' tane'n (Cap. 7).

Yi cne'r bak wi' tu yi chin chiw yi til Daniel tul wutzicy' tane'n (Cap. 8).

Yi jakol Daniel cuybil chipaj yi e' tetz tanum (Cap. 9:1–19).

Yi mbi cu'n sbajok yil jepon tamp yi ox c'al tu lajuj seman (Cap. 9:19–27).

Yi e'chk visión yi til Daniel stzi' yi a' Tigris (Cap. 10–12).

Daniel tu yi e' tetz tamiw

1 ^aItzun bantz tul yi toxí'n yob yi na cawun tzaj yi rey Joacim le ama'l Judá,^a nintzun opon Nabucodonosor, yi rey tetz Babilonia^b tan oyintzi' tel'. Ma yi tpone'n i' scyuch' yi e' tetz sanlar, nintzun e' baj chitxolil quib solte'j yi tnúm Jerusalén.² Tk'ol tzun Kajcaw ama'l tetz Nabucodonosor tan chixcyewe'n scye'j yi e' aj Jerusaléna'tz, nin tan stz'amle'n yi rey Joacim. Ej nin ncha'tz e' ben quic'yal cobox pres jalen yi cyetz chitanum. Ncha'tz ben quic'yal wi'nin lak tu yi e'chk ma'cl yi nxcon le ca'l Kataj Ryos. Cho'n tzun topone'n yi e'chk laka'tz cya'n le cyetz chiluwar yi na bi'aj Babilonia.^c

---

^a 1:1 I'tz 606 yob yi ntaxk itz'ij Kajcaw Jesucristo. Na ja xe'tij Joacim tan cawu'n tul yi yob 609. 2R 23:36–24:6. ^b 1:1 Yi ama'l Babilonia, ncha'tz na bi'aj Sinar. Gn 10:10; 11:2; 2R 24:1; 2Cr 36:5–7. ^c 1:2 Dn 5:1–3; 2R 20:17; 2Cr 36:10.

Yi cyopone'n Babilonia, nintzun cawunin Nabucodonosor tan tocse'n yi e'chk laka'tz le ca'l kale atit yi me'b'il yi tetz ryosil.³ Ncha'tz cawunin i' tetz Aspenaz, yi chibajxom yi e' eunuco^d tan je'n xtxa'ol cobox balaj xicy xchixo'l yi e' presa'tz yi e' opon cya'n.

Ej nin taltz, yi tajwe'n tan chije'n xtxa'ol xchixo'l yi e' xicy yi at chik'ej nka ajcawbe'n chitaj. ⁴ Ncha'tz tajwe'n tan chitxa'le'n yi e' balaj xicy yi na chiyub, nin yi qui'c chiyanas'il. Tajwe'n tan chije'n xtxa'ol yi e' xicya'tz xchixo'l yi e' yi at chichusun, nin yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl.

Ej nin yi chixac yi e' xicya'tz i'tz tan chixcone'n tetz xchakum rey. Ncha'tz cawunin yi rey tetz Aspenaz tan toque'n tan chichusle'n yi e' xicya'tz tan ta'we'n chiyol tu chicstumbr yi e' aj Babiloniaja'tz. ⁵ Ncha'tz cawunin yi rey Nabucodonosor tan chic'a'che'n te yi balaj cumir tu yi balaj win chi na baj tan i' tetz. Ncha'tz tal i' yi tajwe'n tan chichusle'n tetz ox yob bantz cyoqe'n tetz balaj xchakum i'!

Daniel scyuch' yi ox tuch'

⁶ Xchixo'l yi e' xicya'tz yi e' je txa'ij tan toque'n chichusle'n, ate' cobox aj Judá yi na chibi'aj Daniel, Ananías, Misael tu Azarías.

⁷ Ma yi chibajxom yi e' eunuco nintzun xtx'ixpuj yi chibi!. Nin oc tk'ol yi bi! Daniel tetz Beltsasar. Ma Ananías nin octz tetz Sadrac. Nin yi Misael, Mesac bantz. Ma tetz Azarías, Abed-nego tulejtz. ⁸ Inti Daniel nin bixe' xtxumu'n tan qui po'tzal tib tan yi cumir tu win yi na baj xe ca'l rey. Cha'stzun te cu' wutz tetz chibajxom yi e' eunuca'tz. Nin jak i' amal' tetz tan qui baje'n yi jun jilwutz cumira'tz ta'n, na xan xchiwutz yi e' judiy. ⁹ Nsken jal balajil Daniel swutz yi jun ajcawa'tz tan tu' porer Ryos.^e ¹⁰ Poro cabej mu'ix c'u'll yi jun ajcawa'tz tan banle'n yi tajbil Daniel. Bene'n tzun tlol tetz:

—Ba'n klo' yaj, poro na chinxob tetz yi wajcaw, yi kareyil, na ja cawun i' te yi mbi tajwe'n tan baje'n ita'n. Na ko quil baj yi balaj cumir ita'n tz'ocopon iyab xchiwutz yi e' mas xicy. Ej nin kol til yi kareyil yi qui'ct nin axwok xchiwutz yi e' mas xicy, xchinquimok ta'n, tan ipaj, stzun yi ajcaw bantz.

¹¹ Bene'n tzun Daniel tan yol tetz junt ajcaw, yi jun yi cyajquen tak'un yi bajxom tan chiq'uicy'le'n Daniel, Ananías, Misael tu Azarías. Itzun taltz:

¹²—Ta!, na klo' waj yil sbanu' jun pawor sketz. Nink spilu' xtx'ixpe'n kawa' tetz lajuj k'ej. Cawunku' tan baje'n ntin itzaj tu a' tu e'ch t'imbil yi ajnaktzaj ka'n.

¹³ Nin yil tz'icy' yi lajuj k'ej'a'tz, ba'n tz'ocu' tan kilwe'n nin tan kamale'n ko ja oc kayab xchiwutz yi e' mas xicy yi na baj yi balaj cumir cya'n chi tuch' tetz rey. Nin yil tilu' yi xe'n kutane'n ba'n tzun sbixbaju' ske'j ko ba'n kaban tane'n tan bajse'n yi cumir yi ajnak tzaj nka qui', stzun Daniel bantz tetz yi ajcawa'tz yi na tzan tan chiq'uicy'le'n. ¹⁴ Nintzun cujj yi martoma' quib yi tal Daniel tetz. Nin pil i' yi jun xtzbiliba'tz tetz lajuj k'ej.

¹⁵ Itzun yi ticy'e'n yi lajuj k'ej'a'tz, mas tcu'n tzun balaj chiyubil yi e' xicya'tz ban xchiwutz yi e' mas. Nin chin tzantzuj nin e' bantz. At cu'n mas cyetz chiwalor xchiwutz yi e' mas xicy yi ja baj yi balaj cumir cya'n. ¹⁶ Qui't tzun tak' martoma' win tu yi balaj cumir scyetz. Ma na itzaj tu'^f tak' scyetz.

^d 1:3 Yi e' eunuco e' xchakum xe ca'l jun rey. Ja chibajij capar bantz qui cyoqe'n tan chipo'tze'n yi e' xna'n yi ate!. ^e 1:9 Gn 39:21; Hch 7:10. ^f 1:16 Yi hebreys na jop: itzaj, txicun tu e'chk jilwutz ujul yi na tak' jun cojibil.

¹⁷Ma yi cyaj xicya'tz, Ryos tzun ak'on cyajtza'kl tu chitxumu'n,^g na nin el chitxum tetz e'chk xtxolbil yi at tul cyakil jilwutz liwr tu alchok jilwutz chusu'n yi nmo'c chichusle'n te'j. Ncha'tz el xtxum Daniel tetz yi e'chk wutzicy' nin ncha'tz xcy'e' i' tan xtx'olche'n xo'l, na Ryos mak'on tajtza'kl.

¹⁸Itzun yi je'n pone'n yi tiemp yi tal yi rey tan chichajol quib cyakil yi e' xicy swutz i', nintzun e' ben ticy'le'ntz tak'un yi martoma' tan chichajle'n tetz i'. ¹⁹Yi cyopone'n, nintzun oc yi rey tan ma'le'n cyajtza'kl chicyakil yi e' xicya'tz. Poro cya'l nin jale't jun yi ni'cu'nk tajtza'kl tu Daniel, Ananías, Misael tu Azarías. Cha'stzun te e' cyaje'n cyen tetz xconsbe'tz yi rey. ²⁰E' cyaj cyen tzun tan ak'un tu yi rey na yi toque'n yi rey tan ma'le'n cyajtza'kl ja lajluchax yi lajuj tir mas list e', nin lajuj tir mas tz'aknak cu'n e' x̄chiwutz cyakil yi e' nachol scyuch' yi e' aj wutz mes yi ate' Babilonia. ²¹Cyaje'n cyen tzun tetz Daniel tetz jun ak'ol cyajtza'kl cyakil yi e' rey tetz Babilonia yi e' oc tan cawu'n jalen te yi bajx yob yi toque'n cyen yi rey Ciro.^h

Yi wutzicy' Nabucodonosor

2 ¹Itzun bantz tul yi ca'p yob yi na cawun tzaj Nabucodonosor, nintzun x̄chaj tib jun wutzicy' ala' tir swutz i'. Ej nin tan paj xtxumle'n yi jun wutzicy'a'tz wi'nin bisune'ntz. Qui't tzun na oc watltz tan bis. ²Toque'n tzun i' tan chichakle'n yi e' nachol scyuch' yi e' aj wutz mes scyuch' yi e' aj cun, tuml yi e' aj tx'uml,ⁱ tan cyalol tetz yi mbi na elepont yi jun wutzicy'a'tz.

³Yi cyopone'n swutz yi rey, nintzun tal i' scyetz:

—Ja inwutzcy'aj jun inwutzicy', nin qui na el intxum tetz yi mbi na elepont. Cha'stzun te wi'nin na chin bisun ta'n.

⁴Bene'n tzun cyalol yi e' aj tx'uml tetz yi rey:

—I bin jal' Ta'^j max c'u'lu' skibaj. Ej nink ben x̄kon yi tiempu' tetz ben k'ej ben sak. Ntina'tz nink taltzaju' sketz yi mbi i ila'tz yi wutzicy'u', skale' tzuntz teru' yi mbi na elepont, che'ch tzun e' wi'tz aj tx'umla'tz bantz tetz yi rey.

⁵—Bitwok tzaj, je yi mbixe' wa'ne'j. Ko quil tzitalwok yi mbi nwil tul inwutzicy', nin yi mbi na elepont, chin puch'lij cunin cxwulejwok. Nin copon inwoq'uil ica'l. ⁶Poro kol tzitalwok swetz yi mbi'tz nwil, nin mbi na elepont, swak'e' jun c'oloj oy tzitetz. Ej nin swak'e' wi'nin ik'ej. Cha'stzun te alwok tzaj yi mbi'tz nwil le inwutzicy' nin yi mbi na elepont, stzun yi rey ban scyetz.

⁷—Poro ta', max c'u'lu' skibaj. Taltzaju' yi mbi i ila'tz yi ntilu', skale' tzuntz yi mbi na elepont, che'ch tzun yi e' wi'tz aj tx'umla'tz.

⁸—Qui', quil wal tzitetz. Na na el intxum tetz yi itajtza'kl. Ntin na cxtzanwok tan joyle'n puntil tan wak'ol mas tiemp tzitetz na ja itbitwok yi mbi sbajok tzite'^j ko quil tzitalwok yi mbi na elepont yi jun inwutzicy'a'tz. ⁹Cha'stzun te ko quil tzitalwok swetz, cxquimok wok icyakil cu'n, na na el intxum tetz yi ja wi'tc iyol te'j tan itlol wi itak' swetz, bantz bene'n mas tiemp tan iclaxe'nwok. Ma na alwok tzaj jalcu'n yi mbi i' ila'tz nwil. Tz'elepon tzun intxum tetz yi xcyekwok tan xtx'olche'n xo'l yi mbi na elepont yi jun inwutzicy', stzun yi rey scyetz.

^g 1:17 2Cr 1:10; Lc 21:15; Stg 1:5-7. ^h 1:21 Dn 10:1; Esd 1:1. ⁱ 2:2 Yi yol "aj tx'uml" i'tz jun yaj yi na oc tan xmaye'n yi e'chk tx'uml tan tilwe'n yi mbi i ila'tz sbajok. ^j 2:4 Cho'n xe'te'n Daniel tan stz'ibe'n le chiyol yi e' arameo le capítulo 2:4 jalen 7:28. Cyakil yi mas yol tul yi liwr i'tz hebreys cu'n.

¹⁰—iAy! Ta', max c'u'l'u' skibaj. Cya'l nin jun wi munt yi nink xcy'e' tan talche'n yi wutzicy'u'. Ej nin sajle'n tunintz qui'c nin jun rey yi jajk jak jun xtxolbil scyetz yi e' tetz aj tx'uml, chi yi na tzanu' tan jakle'n sketz. ¹¹Na yi jun wutzicy'u'a'tz cya'l nin jun nink xcy'e' tan talche'n yi mbi'tz yi ntilu'. Ntin cu'n yi e' ryos. Poro quibe' skaxo'l tzone'j, che'ch bantz.

¹²Yi tbital yi rey chiyol, wi'nin tzun ñichi'che'n c'u'l scye'j. Nintzun cawunintz tan chibiyle'n cu'n chicaykil yi e' aj tx'uml yi ate' cwent Babilonia.

¹³Itzun yi tele'n yi ort tan chibiyle'n cyakil yi e' aj tx'umla'tz, ncha'tz e' ben tan joyole'n Daniel scyuch' yi e' tuch'.

¹⁴Yi cyopone'n Arioc yi ajcaw tetz wart tan chibiyle'n cu'n klo' Daniel, chin putzpuj nin tzun yol xcon tan Daniel tan yol tetz. ¹⁵Itzun taltz:

—¿Mbi tzuntz yi mme'l tzaj yi jun ca'wla'tz yi chin q'uixbel nin tan yi rey?

Toque'n tzun Arioc tan xtx'olche'n xo'l tetz Daniel yi mbi tzuntz yi nme'l tzaj yi jun ca'wla'tz tan yi rey. ¹⁶Yi tbital Daniel yi xtxolbil nintzun ben i'-tz tan yol tetz yi rey. Yi tpone'n nintzun cu' wutz tan jakle'n mu'x tiemp tan xtxumul yi mbi i ila'tz yi wutzicy' nin mbi eka'n ta'n. Cujil tzun yi rey, quib yi jak Daniel.

¹⁷Pakxe'n tzun Daniel xe ca'll, nintzun xtxol yi punti scyetz Ananías, Misael tu Azarías. ¹⁸Ya'stzun tulejtz tan cyoqe'n tan jakle'n ñch'eybil cyetz tetz Ryos, tan qui chiquime'n scyuch' yi e' mas nachol yi ate' Babilonia. ¹⁹Ite'n nin ak'bala'tz yi ñchajol Ryos yi punti tetz Daniel tul jun wutzicy' tane'n. Tk'ol tzun Daniel yi k'ajsbil tetz Ryos. Itzun taltz:

²⁰“Ta' at teru' k'eju' tetz ben k'ej ben sak, na teru' cyakil jilwutz ajtza'kl, nin cho'n at ca'wl tk'abu'.

²¹Ilu' na bixban cyakil yi na bajij wi munt, na na che'l na cho'c e' rey tanu!. Ilu' na ak'on cyajtza'kl yi e' yi at cyajtza'kl. Ej nin ilu' na ak'on chitxumu'n yi e' yi at chitxumu'n.

²²Kajcaw ilu' na chajon yi e'ch takle'n yi qui na el ketz katxum tetz. Na na tilu' cyakil yi e'chk takle'n yi at tul tz'o'tz, na ilu' taw tkan skil.^k

²³Ilu' chiryosil intaj. Ej nin ilu' inRyosil. Cha'stzun te na chintzan tan tak'le'n k'eju'. Ncha'tz na chintyoxin teru' na ilu' mmak'on wajtza'kl tu inwalor, na ja ñchaju' sketz yi mbi'tz yi wutzicy' yi rey nin yi mbi eka'n ta'n. Poro cya'l nin junt nachol nxcy'e' te'j," stzun Daniel tul oración.

²⁴Ma yi stzaje'n wi' yi oración Daniel, nintzun ben i'-tz tan yol tetz Arioc. Yi jun Arioca'tz ya'stzun jun yi na tzan tan chibiyle'n yi e' nachol yi ate' Babilonia.

Itzun yi tpone'n Daniel swutz Arioc nintzun taltz tetz:

—Chin tcy'ajninu' swutz yi rey, nin qui't che' biyu' yi e' mas nachol, na yi in wetz swale' cyakil yi mbi na elepont yi wutzicy' yi rey.

²⁵Itzun yi tbital Arioc yi xtxolbile'j nintzun ben tcy'al i' yi Daniel swutz yi rey Nabucodonosor. Itzun taltz:

—Max c'u'l'u' ta', na ja jal jun yaj wa'n ñchixo'l yi e' judiy yi najlche' skaxo'l yi xcyek tan talche'n yi mbi na elepont yi wutzicy'u', stzun Arioc bantz tetz rey.

²⁶Bene'n tzun jakol yi rey tetz Daniel yi ncha'tz Beltsasar na a'lchij tetz:

—¿Bintzinin pe'? ¿Xcyek pe' tan talche'n swetz yi mbi i ila'tz yi inwutzicy', nin mbi na elepont?

^k2:22 Job 12:22; Sal 25:14; 139:11-12.

²⁷—Ta' ilu' yi wi'tz kajcaw tzone'j Babilonia. Yi mero bintzi i'tz cya'l nin jun yi nink xcy'e' tan xtx'olche'n xo'l yi wutzicy'u!, sicyer nink tan talche'n yi mbi i ila'tz yi wutzicy'u!. Quil xcy'e' jun nachol, nin quil xcy'e' jun aj tx'uml nka jun aj wutz mes mpe ik jun wi'tz aj tx'uml tan xtx'olche'n xo'l yi wutzicy'u!. ²⁸Poro ta', at jun Ryos tcy'a'j yi wi'nin ḫchamil yi na xcy'e' tan ḫchajle'n yi e'chk takle'n yi qui na el ketz katxum tetz.¹ Ej nin ja ḫchaj teru' tul yi wutzicy'u! yi mbi sbajok sbne' opon tunintz. Cha'stzun te nocopon tan talche'n teru' yi mbi i ila'tz yi wutzicy'u! nin mbi eka'n ta'n. ²⁹Ta' je bin yi xtxolbile'j: Yi jun Ryos yi na xcy'e' tan ḫchajle'n yi e'chk takle'n yi qui na el ketz katxum tetz, i' nchajon teru' yi mbi sbajok tzantzaj. Na te yi coyliju' wi socu', ja ocu' tan xtxumle'n yi mbi sbajok sbne' opon tunintz, cha'stzun te ja ḫchaj Ryos puntil teru'. ³⁰Ncha'tz ja ḫchaj i' swetz. Poro quinin nǚchaj swetz tan paj yi ink mas tz'aknak cu'n ḫchiwutz yi e' mas nachol. Ma na ja ḫchaj i' swetz tan tele'n xtxumu' tetz yi mbi sbajok sbne' opon tunintz.

³¹"Ibin jalu' ta', je ntılı'u'e'j: Ja tilu' yi je'n joptuj jun chin teblal yaj swutzu!. Wi'nin litz'une'n, nin chin xo'wbil nin wutz. ³²Yi wi' yi jun teblala'tz i'tz balaj oro cu'n. Ma yi wutz c'u'l tu k'ab, sakal cu'n. Ej nin yi xe c'u'l tu yi eux, brons cu'n. ³³Ma yi tkan, ch'ich' cu'n. Ma yi xtxo' tkan jalen te yi wi' tkan, i'tz ch'ich' yuju'n tib tu war yi sk'ajsa'nt. ³⁴Ej itzun te yi na tzanu' tan xmaye'n yi jun telblala'tz, ncha'tz ben tilolu' yi saje'n tx'akx jun c'ub wi jun ju'wtz, yi cya'l jun wunak tole'n tzaj. Cho'n tzun noje'n cyentz te yi tkan yi jun teblala'tz. Puch'ij cunin tzun ban yi tkan tan yi jun c'uba'tz. ³⁵Chin puklaj nintzun ban cyen yi ch'ich' tu yi war yi sk'ajsa'nt. Ncha'tz ban yi brons tu yi sakal nin yi oro. Te yi jun rata'tz cho'n cunin tzun ban cyen chi na ban cyen yi puklaj tan cyek'ek' lakak cresum,² nin chi na ban yi stz'isil triw yi na ben tan cyek'ek' yi na oc xtxa'tze'n. Qui'c nin mu'x senil cyajquen te yi jun teblala'tz. Ma yi jun c'uba'tz yi nojcyen te yi jun telblala'tz nin octz tetz jun chin wutzile'n wutz.³ Ej nin ben lo'on jalena yi njopx cyakil yi wuxtx'otx' ta'n. Ya'stzun ntılı'u' ta' tul yi wutzicy'u!.

³⁶"Ma jalu' ta', swale' bin teru' yi mbi na elepong. ³⁷Yi wi' yi jun teblala'tz, na ḫchaj yi ilu' teru'. Na wi'nin k'eju' ḫchiwutz yi e' mas rey, na yi Ryos yi at tzi'n tcy'a'j i' mmak'on ama'l tan toque'nu' tetz ajcaw nin tan jale'n ḫchamilu' tu wi'nin k'eju'. ³⁸Nin tan i' na cawunu' tibaj cyakil ama'l, nin squibaj cyakil yaj tu cyakil jilwutz txuc. Ryos mmak'on yi e'chk ca'wla'tz teru'. Ilu' tzun na ḫchaj yi jun wi'baja'tz yi oro cu'n. ³⁹Ma yil jepon tamp yi tiemp yi nación yi at jak' ca'wlu', xomtzaj tzun junt nación yi ncha'tz scawunk squibaj cyakil wunak. Poro quil tz'opon yi balajil yi jun nacióna'tz chi tane'n yi teru' naciónu' yi at jalu'. Ej nin yil jepon yi tiemp yi junta'tz sjalok junt toxi'n nación yi scawunk tibaj cyakil yi nación bene'n tzi'n wi munt. Ya'stzun na ḫchaj yi brons. ⁴⁰Ma yi cyaji'n nación yi scawunk bene'n tzi'n,⁴ sjalok wi'nin tetz ḫchamil chi tane'n jun ch'ich' yi chin quiw nin, yi na xcy'e' tan wak'e'n, nin tan k'uchet'n cu'n alchok e'chk takle'nil. Ni'cu'n tzun sbne' yi ḫchamil yi jun nacióna'tz chi yi ch'ich' tan chixite'n cu'n yi e' mas nación.

⁴¹"Ncha'tz ja tilu' ta' yi ḫchu's tkan jalena te yi wi' tkan i'tz ch'ich' yi yuju'n tib tu war yi sk'ajsa'nt. Yi na ḫchaj yi jun elsawutzila'tz i'tz: Tz'ul jun tiemp yi sjatxe'

¹2:28 Dn 2:22. ²2:35 "Cresum" Sal 1:4; Mt 3:12. ³2:35 At na ban tcu'n yi yol "wutz" tul yol Kataj na xcon tetz jun elsawutzil tetz jun wutzile'n nación nka gobierum. ⁴2:40 Dn 7:7, 23.

tib yi cyaji'n nacióna'tz nin tz'ocopon tetz cob tx'akaj. Poro quil jal mas chiwalor yi cob tx'akaja'tz, na quinin sc'ulbej tib cyajtza'kl yi e' wunak.⁴² Chi yi yuju'n tib yi ch'ich' tu war, te yi ñchu's tkan yi jun teblala'tz, na ñchaj yi sjalok cobox ñchixol' yi jun nacióna'tz yi wi'nin chichamil, nin coboxt yi ajnak tzaj chichamil.⁴³ Ncha'tz ta', quib yi ntílu' yi yuju'n tib yi ch'ich' tu yi war, ya'stzun ñchibne' yi e' ajcaw yi ñchicawunk te yi tiempa'tz yi tz'ul. Ñchibne' chirat squibil quib. Poro quil che'l cu'n te'lj na quil sc'ulbej tib cyajtza'kl chi tane'n yi ch'ich' tu yi war, yi qui na stz'am tib.⁴⁴ Nin te yi jun tiempa'tz yil chicawun yi e' ajcawa'tz jepón xtxiebal Ryos jun tetz rey yi scawunk bene'n tzi'n wi munt yi cya'l nin jun nink xcy'e' cyen te'lj.^p Cya'l nin jun nink xcy'e' tan xite'n cu'n. Ej nin yi jun reya'tz tz'ocopon tan chipuch'le'n cu'n nin tan chisotzaje'n cu'n cyakil yi e' mas nación, scyuch' cyajcawil. Ej nin scyajk yi jun ajcawa'tz tetz ben k'ej ben sak.⁴⁵ Ya'stzun na ñchaj yi jun c'ub yi nsaj tx'akx te yi jun wutz,^q nin yi nxcy'e' tan puch'le'n cu'n yi war tu yi ch'ich' yi yuju'n tib. Ncha'tz ban yi brons, tu sakal nin yi oro. Yi ketz kaRyosil yi at jalen tzi'n tcyaj, i' nchajon teru' yi mbi sbajok sbne' opon tunintz. Cyakil yi xtxolbila'se'j ya'stzun ntílu' tul yi wutzicy'u'. Nin juncu'n tz'elpon cu'n te'lj, stzun Daniel bantz tetz rey.

⁴⁶ Itzun yi tbital Nabucodonosor yi xtxolbile'j nintzun cu' jokloktz swutz Daniel. Cawune'n nintzun i'-tz tan tak'le'n klo' xtx'ixwatz nin tan pate'n insens swutz Daniel.⁴⁷ Ej itzun taltz tetz Daniel:

—Yi itetz iRyosil i'tz yi Ryos yi mas cham ñchiwutz cyakil yi e' mas ryos, i' yi Cyajcawil cyakil yi e' rey. Na i' nchajon tzatz yi mbi na elepont yi wetz inwutzicy' yi qui mme'l intxum tetz, stzun Nabucodonosor bantz.

⁴⁸ Tan yi xtxolbile'j wi'nin tzun e'chk oy baj tk'ol yi rey tetz Daniel.^r Ej nin oc cyentz ta'n tetz jun wi'tz ajcaw tetz Babilonia. Nin ncha'tz oc cyen i' tetz cyajcawil cyakil yi e' ak'ol ajtza'kl cwent yi jun nacióna'tz.

⁴⁹ Cwe'n tzun wutz Daniel tan jakle'n tetz yi rey tan cyoque'n cyen Sadrac, Mesac tu Abed-nego tetz martoma' tibaj yi me'b'il yi at Babilonia. Nintzun e' cyaj cyentz. Ma tetz Daniel, cho'n tzun toque'n cyentz xlaj yi rey Nabucodonosor tan cawu'n.

Yi bnixe'n yi jun teblal yi oro cu'n tak'un Nabucodonosor

3 ¹Itzun yi tele'n tiemp nintzun cawun yi rey Nabucodonosor tan banle'n jun teblal^s yi oro cu'n. Yi bnixe'n yi jun teblala'tz, junaklaj tzun metr ban yi wutz tkan, nin ox metr ban yi wutz. Cho'n tzun tpone'n yi jun teblala'tz tan yi rey wi ñk'ajlaj Dura, cwent Babilonia.² Yi bnixe'n tircu'n, nintzun el jun ort tan yi rey tan chichakle'n cyakil yi e' wi'tz ajcaw tetz cyakil tnum cwent Babilonia. Ncha'tz e' chakxij yi e' alcal scyuch' yi e' ajcaw squibaj yi e' sanlar. Ncha'tz e' chakxij yi e' ak'ol tajtza'kl yi rey, nin e' colol pwok, scyuch' e' pujul xtisyaj, nin cyakil yi e' aj tx'amij. Chimolol tzun quib chichakil yi e' ajcawa'tz tan telse'n yi wutz k'ej yi jun teblala'tz yi nsken bnix tan yi rey.³ Ej tircu'n tzun yi e' wi'tz ajcaw tetz yi nación e' opontz tan tak'le'n k'ej yi jun teblala'tz.⁴ Ma yi chimolol quib nintzun jilon yi ajcaw yi bixe' tan bajxomi'n te yi jun chin wutzile'n k'eja'tz. Itzun taltz: "E'u' jun c'oloj kacmon, yi ate'u' tzone'lj nin scyuch' yi e'u' yi nchisaju'

^p2:44 Lc 1:32-33. ^q2:45 Dn 2:34. ^r2:48 Pr 14:35; 21:1. ^s3:1 Ap 13:14-15.

lakak e'chk tnum, quibit tzaju' yi ca'wle'j. ⁵Yil quibitu' yil ñch'in yi chun, nin yil tz'oc yi chirimi, tu tampor tu arpa, nin cyakil e'chk mas ma'cl tetz kbetz, tajwe'n tan chimejewe'n cu'n'u' swutz yi jun teblale'j yi oro cu'n yi ja bnix tak'un kareyil. ⁶Ma yi e' yi quil chimeje' tan tak'le'n k'ej yi jun teblale'j, ninin nchiben jo'li'n cyera'tz tc'u'l jun k'ak' yi wi'nin lamcane'n, yi ja bnix tak'un kareyil," stzun yi ajcawa'tz bantz.

⁷Ej nin ya'tz nin bantz. Yi quibital cyakil yi e' wunak yi ate'-tz yi toque'n yi e'chk ma'cla'tz, nintzun e' cu' jokloktz tan tak'le'n k'ej yi jun teblala'tz yi oro cu'n.

⁸Ate' tzun cobox nachol' ñchixo'l cyakil yi e' wunaka'tz yi ate'-tz. Nintzun e' octz tan chioxchle'n cyen yi e' judiy swutz yi rey Nabucodonosor. Itzun cyaltz:

⁹—Ta' max c'u'l'lu' skibaj. Nink ben ñkon yi tiempu' tetz ben k'ej ben sak. Nink na'wsij yi bi'u' sbne' opon tunintz. ¹⁰Ma jal' ta' ja bin cawunu' yi tajwe'n tan kamejewe'n cu'n kacyakil swutz yi jun teblal yi ja bnix tanu' yil xe'tij yi e'chk kbetz, ¹¹nin alchok scyetz yi quil sban tane'n yi jun ca'wle'j tajwe'n tan bene'n jo'li'n tera'tz tk'ak', chiju' ban. ¹²Poro ta', yi ox ajcaw yi ncho'c cyen tanu', yi e' judiy, ¹³quinin na cyek ñchi'u' nin quinin na chiban tane'n yi ca'wlu'. Ej nin quinin na cyak' k'ej e'chk ryosilu', mpe ik yi jun teblal yi ja bnix tanu' yi oro cu'n. Yi ox yaja'tz je chibi'ej, Sadrac, Mesac tu Abed-nego.

¹³Yi tbital Nabucodonosor yi xtxolbile'j nintzun chi'ch c'u'l scye'j yi ox ajcawa'tz. Ej nin tan yi ñchi'chbe'n c'u'l nintzun cawunintz tan chichakle'n tzaj. Lajke'l nintzun e' opon ticy'le'ntz swutz yi rey.

¹⁴Ma yi cyopone'n nintzun jak i' scyetz:

—¿Bintzi nin pe' yi qui na itak'wok chik'ej yi e' inryosil, nin yi jun teblal yi ja bnix wa'n yi oro cu'n? ¹⁵Ma jal' ko qui', ¿list pe' axwok tan imejewe'n cu'n swutz yil xe'tij junt tir yi e'chk ma'cl cyak'un yi e' aj kbetzum? Na ko quil tziban wok tane'n, cxbenwok jo'li'n tk'ak'. Ej nin qui'c nin jun ryos yi nink xcy'e' tan icolche'n tk'ab yi jun k'ak'a'tz, stzun yi rey scyetz.

¹⁶—Ta', qui na kaxob te yi xtxolbile'j yi ja bixe' tanu!. ¹⁷Na yi ketz kaRyosil yi na kocsaj, xcyek i' tan kacolche'n tk'ab yi jun chin k'ak'a'tz, nka tu alchok e'ch takle'n yi na taju' sbanu' ske'j. ¹⁸Poro ta', ok le wi'u', mpe qui'k tz'oc yi ketz kaRyosil tan kacolche'n, ja katxum yi qui'c cuj tan kamejewe'n cu'n ñchiwutz yi teru' ryosilu', mpe ik yi jun teblal yi ja bnix tanu'. Na qui'c rmeril tan kak'ol chik'ej yi e'chk ryosa'tz, che'ch yi ox yaja'tz bantz.

Yi chiclaxe'n yi ox yaj tk'ak'

¹⁹Chin cyakt nintzun ban Nabucodonosor tan ñchi'chbe'n yi c'u'l yi tbital yi chiyol yi ox yaja'tz. Cawune'n tzuntz tan toque'n juk tir mas wolor yi k'ak' swutz yi na ban tunintz. ²⁰Che' bene'n tzun ñchakol yi rey cobox sanlar yi chin cham nin e' tan chic'alche'n cu'n Sadrac, Mesac tu Abed-nego, nin tan chijo'le'n quen tk'ak'. ²¹Chicwe'n tzun c'alij tuml yi be'ch cyetz. Nintzun e' ben jo'li'ntz tk'ak!. ²²Ma yi e' sanlar yi e' ben tan chijo'le'n cyen tk'ak', ninin e' quimtz tan yi walor yi k'ak'. ²³Inti yi ox yaja'tz yi e' ben jo'li'n tk'ak!, c'alijche' nintz yi cyocompone'n tk'ak!.

¹3:8 Yi e' nachol, nka e' aj tx'uml, ncha'tz na a'lchij "caldeo" scyetz. Si'leju' 2:10; 4:7; 5:7, 11. Ma'le'u' yi tajza'kl Daniel le 2:24 tu yi cyajtza'kl yi e' nachol le 3:8. ²3:12 Dn 2:49. ³3:17 Dn 6:19; Jer 30:7.

²⁴Poro yi chibene'n tilol Nabucodonosor yi ñe'n quitane'n tk'ak', lajke'l nintzun je'n txicloktz, nin ben jakoltz scyetz yi e' ak'ol tajtza'kl yi ate' xlaj:

—¿Nk'e'tz pe' ox ntzi' yaj yi ncho'c ka'n tk'ak'? Ej nin ɔnk'e'tz pe' c'alijche' len yi nchiben jo'li'n?

—Bintzi ta', ox ntzi' chixone'n, che'ch tzun bantz tetz rey.

²⁵—Poro cyaj cu'n chixone'n na wilnin wetz. Nin qui c'alijche', na na chixon nicy'al yi k'ak'.^w Nin qui na chitz'e!. Ej nin yi cyaji'n yaj apart yubil ñchiwutz yi oxt. Cho'n cunin wutz i' chi tane'n jun ángel.

²⁶Lajke'l nintzun bene'n Nabucodonosor naka'jil yi julil yi k'ak', nin ñch'in nin i' scyetz. Nin taltz:

—Sadrac, Mesac tu Abed-nego, cale'nwok tzaj. Na bintzi nin axwok ñchakum Ryos, yi Ryos yi bintzi nin te'tz, stzun yi rey banintz.

Cyele'n tzaj tzun yi ox yaja'tz tk'ak'.²⁷Yi cyele'n tzaj, cyopone'n tzun cyakil yi e' wi'tz ajcaw tetz yi nación tan quilwe'n, nin ja quil yi qui'c nin mu'ñ tal nink nchitz'e!, nin qui'c nin mu'ñ tal nink ntz'e! yi be'ch cyetz. Tunink yi xi'il chiwi' qui'c nin mu'ñ yi nink ntz'e!. Ej nin qui'c nin mu'ñ xewal sib scye'j yi cyele'n tzaj.

²⁸Yi tilol Nabucodonosor yi xtxolbile'j nintzun taltz:

—Kak'e' kak'ajsbil tetz chiRyosil yi ox yaje'j, na i' yi Ryos yi wi'nin ñchamil. Kak'e' kak'ajsbil tetz, na ja saj ñchakol yi tetz ángel^x tan chicolche'n yi ox yaje'j tk'ab k'ak'. Yi e' cyetz qui nin nchimeje' swutz yi jun teblal yi mbrix wa'n, na ntin na chimeje' swutz yi cyetz chiRyosil. Cha'stzun te ja cyak' quib tk'ab quimichil tan qui chimejewe'n cu'n swutz yi jun teblale'j.²⁹Ma jalú' bitwok tzaj, ñchiquimok alchok scyetz yi quil cyek ñchi' yi chiRyosil yi ox yaje'j, nin chin puch'ij cunin ñchibne!. Ej nin ncha'tz chica'l, copon woq'ui'n. Na qui'c nin junt Ryos yi nink xcy'e! tan kacolche'n. Nin yi ca'wle'j i'tz scyetz cyakil wunak. Qui'c na ban alchok nchisite', stzun yi rey bantz.

³⁰Ma yi ox yaj, nintzun ak'lil balaj cyak'un le gobierum cwent Babilonia. Nin jal wi'nin chik'ej.

Yi toque'n yab twi' Nabucodonosor

4 ¹Itzun yi tele'n tiemp nintzun stz'ib yi rey Nabucodonosor yi xtxolbile'j scyetz cyakil wunak yi ate' cwent Babilonia:

“Ma jalú' cyakil axwok yi atixwok bene'n tzi'n wi munt. Na waj yil cxtzatzin wok, nin na waj yil jal ibanl. Qui'c na ban alchok jilwutz yolil na iyol nka alchok tnumil atixe't. ²Ncha'tz na waj lwal tzitetz yi e'chk milawr yi ja bnix tan Ryos yi bintzi nin te'tz swi'labaj. ³At wi'nin milawr tuch', nin wi'nin na ke'l yab te'j. Na na cawun i' jalú' nin quil tz'el yi ca'wl tk'ab i' tetz ben k'ej ben sak.

⁴“Je yi xtxolbile'j yi na waj lwal: I yi insajle'n wetz, qui'c nin na imbislej. Tzatzin cu'n atin xe inca'l tan cawu'n. Qui'c nin mu'ñ na imbislej na at tircu'n swuch!. ⁵Poro itzun bantz, at tzun jun ak'bal, nicy' yi na chinwit, ja oc ñchajol tib jun wutzicy' tzinwutz. Nin yi jun wutzicy'a'tz chin xo'wbil nin mban. Wi'nin tzun imbisune'ntz ta'n. ⁶Ja tzun che' inchak cyakil yi e' nachol yi ate' jak inca'wl tan chitz'olol klo' xo'l swetz yi mbi na elepont yi jun wutzicy'a'tz. ⁷Ma cyule'n cyakil yi e' nachol tzinwutz scyuch' yi e' aj wutz mes nin yi e' ak'ol ajtza'kl

^w3:25 “K'ak!” Is 43:2. ^x3:28 Heb 1:4.

cwent cyakil ka'ama'l Babilonia, ja tzun wal yi inwutzicy' scyetz tan cyalol klo' yi mbi na elepont. Poro cya'l nin jun nxeye' tan talche'n swetz yi mbi eka'n ta'n.

⁸ Wi'tzbil tlen ja ul Daniel tzinwutz, yi jun Daniela'tz yi ncha'tz Beltsasar na a'lchij tetz, chi na bi'aj inryosil. Nin ja wal yi inwutzicy' tetz, na nin el intxum tetz yi at porer Ryos te'lj, yi Ryos yi wi'nin xanil. Je tzun yi xtxolbil yi wal tetz: ⁹ Ma jalu' Beltsasar, aăx yi wi'tz nachol tzone'j. Ej nin na el intxum tetz yi xomij yi porer Ryos tzawe'j, yi Ryos yi wi'nin xanil. Nin na el intxum tetz yi na excye' tan x̄chajle'n yi e'chk takle'n yi qui na kaxcye' ketz te'lj. Bit tzaj bin yi jun inwutzicy'e'j, nin alaj swetz yi mbi na elepont.

¹⁰ 'Tul inwutzicy', ja wil jun wi' tze' yi cho'n x̄ch'uye'n nicy'al yi munt, nin chin wutz tkan nin ban.

¹¹ X̄ch'uye'n nin ban yi wutz tkan. Nin ncha'tz chin c'atzaj nin bantz. Jalen tzi'n tcyalj mpone't yi wi'. Nin lajluch cu'n na quiltzaj cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt.

¹² Chin yube'n yi xak nin wi'nin wutz njal. Ja tzun xcye' tan chic'a'che'n cyakil wunak. Ej nin cyakil yi e' txuc ja chopon tan muja'n tzak!. Ncha'tz cyakil yi e' ch'u'l, cho'n at chisoc wi'ak k'ab. Tan yi jun wi' tze'a'tz itz'e't cyakil yi e' yi ate' wi munt.

¹³ 'Jalt cuntunin bene'n wilol tul inwutzicy' tane'n yi cwe'n mule'n jun ángel yi ilol ketz.^y ¹⁴ Chin wi' nin tzun bantz tan yol. I tzun taltz: "Tamwok cu'n yi jun wi' tze'e'l."^z Ej nin tamwok len yi e'chk k'ab. Elken cyakil xak. Ej nin chit woklen yi wutz. Che'lken ojk yi e' txuc yi ate' txe!. Ej nin che'lken yi e' ch'u'l yi ate' wi k'ab.

¹⁵ Poro yi xe' tu yi ta'kl, ba'n cyaj cyen jak tx'otx!. Ntin c'alwok cu'n tan caren, yi ch'ich' cu'n. Cyajk quen tu' xo'l xtze!. Ac'ok cu'n tan k'ab che'w. Cyajk quen tu'tz xo'l ch'im nin x̄chixol e' smaron txuc.

¹⁶ Tz'ocopon xyal'yil wi'. Tz'ocopon chi tane'n jun txuc. Juk cu'n yob sbne' tk'ab yi jun q'uixc'uja'tz.

¹⁷ Ya'stzun yi caws yi ja wi't bixe' cyak'un yi e' ilol ketz, yi e' ángel yi ate' tcyalj, bantz tele'n chitxum cyakil wunak^a tetz yi i'tz yi Ryos yi bintzi nin tetz yi na cawun squibaj cyakil e'chk nación bene'n tzi'n wi munt. Ntin i' na ak'on ama'l tan cawune'n jun. Ntin i' na ak'on ama'l tetz jun tan toque'n cyen tetz ajcaw tibaj jun nación. Qui'c na ban yi ko sloj wunak tu' i!', stzun yi ángel tul inwutzicy'.

¹⁸ 'Ya'stzun yi inwutzicy' yi nwil, yi in Nabucodonosor, rey tetz Babilonia. Ma jalu' bin Beltsasar, na waj yil tzawal swetz yi mbi na elepont inwutzicy'. Na cya'l nin jun scyeri yi e' nachol yi jak xcye' tan xtx'olche'n xo'l swetz. Poro na el intxum tetz yi cxcyek tan xtx'olche'n xo'l swetz na at yi espíritu tetz Ryos tzawe'j, yi Ryos yi wi'nin xanil.'

¹⁹ 'Itzun yi tbital Daniel yi xtxolbila'se'j ninin tzun aj makij yi xew, na nin el xtxum tetz yi mbi na ele't yi inwutzicy'. Mas jun or qui nin jilon tan paj. Poro nintzun wal tetz: 'Beltsasar, quil cxob tan talche'n puntil swetz,' chinch bantz tetz.

"Jilone'n tzun Daniel, itzun taltz: 'I bin jalu' kareyil, max c'u'l'lu' swibaj. Cho'nk bajij yi e'chk takle'na'tz yi ntilu' scye'j e' contru'! ²⁰Na yi jun wi' tze' yi ntilu' yi chin wutz

^y 4:13 "Ángel ilol ketz" v. 17, 23. ^z 4:14 Mt 3:10; 7:19; Lc 13:6. ^a 4:17 Dn 2:21; 4:25, 32.

tkan nin, yi ja jepon cu'n yi wi' jal en tzi'n tcyal', nin yi ja quil cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt,²¹ nin yi chin yube'n nin yi xak, nin yi wi'nin wutz ntak', nin yi ja xcy'e tan chic'a'che'n cyakil wunak scyuch' cyakil txuc yi ate' wi munt, nin yi nchopon cyakil txuc tan muja'n tzak' nka tan banle'n chisoc wi'ak k'ab, ²² i'tz jun elsawutzi l ilu' teru!. Na ja jal wi'nin k'eju' nin wi'nin tajtza'klu' tan cawu'n bene'n tzi'n wi munt.²³ Ncha'tz ja tilu' ta' yi ncu'u'l jun ángel yi ilol ketz tan talche'n yi xtxolbile'j: Tamwok cu'n yi jun wi' tze'e'j nin puch'wok cu'n. Poro cyajk cyen yi xe' tu yi ta'kl ttx'otx!. Nin c'alwok cu'n tan cobox caren yi ch'ich' cu'n tu brons. Ej nin cyajk cyen tu'tz xo'l xtze!. Ac'ok cu'ntz tan k'ab che'w. Cyajk cyen tu' xchixo'l smaron txuc. Na juk cu'n yob sbne' yi caws, stzun ángel bantz tul yi wutzicy'u!.²⁴ Ma jalu' bin ta', yi na elepon yi xtxolbile'j i'tz yi ja bixe' yi cawsu' tan yi Ryos yi bintzi nin te'tz.

²⁵ Je bin sbajok te'ju' ta': Tz'elepon laju'nul xchixo'l wunak. Snajanku' xchixo'l smaron txuc. Sbajk ch'im tanu' chi na ban jun wacx. Stz'ac'oku' tan k'ab che'w. Ej nin yi jun cawsu'e'j juk cu'n yob sbne'. Quil je' jal en cu'n yil tz'ul tx'akx yi Ryos yi bintzi nin te'tz tc'u'lul', nin yil tz'el xtxumu' tetz yi at porer i', nin yi na cawun i' squibaj cyakil wunak. Ej nin quil tz'el yi cawsu' jal en yil tz'el xtxumu' tetz yi i' na ocsan e' ajcaw squibaj e'chk nación, quib yi tetz tajbil.²⁶ Yi na elepon yi jun ca'wl yi a'lchij, yi cyajk cyen yi xe' tu ta'kl ttx'otx!, na xchaj yi stz'ak'l lokt junt tir ama'l teru! tan cawu'n. Poro jal en yil tz'el xtxumu' tetz, yi Ryos yi at tzi'n tcyal', i' na cawun squibaj cyakil ajcaw tetz tzone'j wuxtx'otx!.²⁷ I bin jalu' ta', max c'u'lul', nink xomu' te yi xtxolbile'j yi swale' teru!^b Quil sjuchu' mas tilu', ma na pe nink sk'il cawunku'. Cyajscyen' cyakil e'chk takle'n cach'i yi na banu!. Ej nin oku' tan quich'eye'n yi e' me'ba!. Kol sbanu' yi xtxolbila'tz, quicunin batz tz'el k'abaj Ryos te'ju', nin mben xkon mu'xt yi tiempu' tan cawu'n, stzun Daniel bantz swetz."

²⁸ Ja tzun el cu'n te'j cyakil yi xtxolbil yi a'lchij tetz Nabucodonosor. ²⁹ Yi tele'n jun yob yi talche'n yi xtxolbila'se'j ja el cu'n te'j. Na at jun tir yi na xon i' tibaj yi xo'mbil yi ate'n tib yi ca'l kale na cawune't i'.³⁰ Itzun taltz: "I'llwoknin cyakil yi tnume'j! In bnol tetz. Ej nin tan yi wetz wajtza'kl ja bnix yi chin wutzile'n tnume'j. Ej nin ja bnix cyen wa'n tan cyaje'n cyen tetz jun techl yi in nchincawun tzone'j Babilonia, nin tan xchajle'n yi wi'nin weri ink'ej njal."

³¹ Inin tzun na tzan yi rey tan yolche'n yi e'chk yola'se'j yi bene'n tbtal yi jilone'n tzaj jun tcyal'. Itzun taltz: "Bit tzaj Nabucodonosor. Yi ca'wl yi at tak'ab tan cawu'n tibaj yi tnume'j tz'elepon ticy'e'n tak'ab, na qui't c'cawun tibaj.³² Ma na cxeleon laju'n xchixo'l wunak. Ej nin c'xnajank xchixo'l smaron txuc. Nin yi awa!, ch'im ta' sbne' tetz juk yob. Ya'stjun sbajok tzawej jal en cu'n yil tz'ul tx'akx Ryos tac'u'l. Ej nin jal en yil tz'ul tx'akx tac'u'l yi i'tz yi Ryos yi bintzi nin te'tz yi na cawun squibaj cyakil nación bene'n tzi'n wi munt. Qui'c nin jun ajcaw yi nink tz'oc quen ko nk'era'tz tajbil i," stzun yi juna'tz ban tzaj.

³³ Ite'n nin te rata'tz yi tele'n cu'n te'j yi caws quib yi a'lchij tetz. Oque'n nintzun ban yab twi' nintzun el laju'n xchixo'l wunak. Ja baj ch'im ta'n chi na baj tan wacx, nin ja ac' cumin tan k'ab che'w. Chin xi' nin tzun ban cyakil yi wankil chi yi wankil jun txuc. Nin yi pac', cho'n cumin e' ban chi yi pac' jun q'uil q'uitx.

Yi tule'n yos tu Nabucodonosor

³⁴ "Itzun yi njepon yi juk yob incawsa'tz, ja tzun ul tx'akx Ryos tinc'u'l, nintzun chinxmayin nintz tcyal'. Cha'stjun te tule'n yos swuch!. Ej nintzun wak' ink'ajsbil

^b 4:27 Is 55:7; Ro 2:9-11. ^c 4:31 1Ts 5:3; Lc 12:19, 20.

tetz yi Ryos yi bintzi nin te'tz. Nin ja xcon cobox yole'j wa'n tan tak'le'n k'ej Ryos, na yi i' tetz itz' nin, tetz ben k'ej ben sak.^d

'Stz'a'tok yi ca'wl tk'ab i' tetz ben k'ej ben sak, na i' na cawun jalu', nin sbne' opon tunintz.

³⁵ Ej nin ja el intxum tetz yi qui tunin k'usij yi e' wunak swutz i!. Ej nin ja el intxum tetz, yi na ban i' yi tetz tajbil tcyaj' tu wuxtx'otx!. Nin cya'l jun yi nink xcy'e' tan xite'n yi tetz ca'wl; nin cya'l jun yi atk k'ej tan jakle'n tetz yi mbitzuntz yi na ban yi e'chk takle'n yi na ban.'

³⁶ "Te yi jun rata'tz ule'n nintzun ban yos swuch!. Ej nin ja no'c cyen junt tir tan cawu'n tibaj yi jun balaj tnuume'j. Nin ja jalt wi'nin ink'ej. Na ncha'tz yi e' ak'ol wajtza'kl scyuch' yi e' wi'tz ajcaw yi nchicawun tzaj tzinxlaj, yi quibital yi tule'n yos swuch!, nintzun e' ult tan injoyle'n, nin tan cyak'uje'n swe'j. Mast cunin tzun imporer jaltz swutz yi sajle'n.

³⁷ "Chal'stzun te, yi in Nabucodonosor, wi'nin na wak' k'ej Ryos jalu' nin wi'nin na wek xchi' i!. Ncha'tz na wak' ink'ajsbil tetz, na i' yi wi'tz Rey yi at jalen tzi'n tcyaj', nin cyakil yi na bnix ta'n, chin tz'aknak cunin,^e na cyakil yi e' yi na cyocsaj quib nim, na cho'c juy ta'n. Nin qui na je' k'ab tib jun."

Yi yol yi tz'ibxij wutz xan

5 ¹Itzun bantz nintzun oc Belsasar chireyil yi e' aj Babilonia tan banle'n jun chumbalaj wa'a'n. Nintzun e' opon jun mil xtxocum yi e' cu'n wi'tz ajcaw. Te yi na chiwan wi'nin tzun win je' chic'ajol. ²Ma yi toque'n a' twi' yi rey nintzun cawunintz tan ticy'l'e'ne'll tzaj yi e'chk lak yi oro cu'n, tu sakal tan xcone'n scyetz. Yi e'chk laka'tz Nabucodonosor ulsan Babilonia. Cho'n saje'n ta'n le ca'll Ryos jalen Jerusalén, nin oc tk'oltz le ca'lil yi tetz ryosil. ³Itzun yi tule'n quicy'al yi e'chk laka'tz, nintzun oc yi rey scyuch' yi e' wi'tz ajcaw tan xconse'n. Ncha'tz xcon cyak'un quixkel scyuch' yi e' mas xna'n yi ca'p quixkel tu' quitane'n. Ncha'tz ja xcon cyak'un cyakil yi xtxocum yi rey yi ate'-tz. ⁴Ja xcon e'chk laka'tz cya'n tan c'ajle'n win tu xc'ala!, tan tak'le'n k'ej chiryosil yi banij tu' tan oro tu sakal, nin brons. Ncha'tz at yi banij tu' tan tze! tu c'ub.

⁵ Itzun bantz te yi na chitzan tan xconse'n yi e'chk laka'tz nintzun xchaj tib yi wi' k'ab jun yaj xchiwutz, nintzun octz tan stz'ibe'n swutz yi xan. Lajluch cunin tzun bantz, na cho'n toque'n stz'ibal xlaj yi e'chk cantil yi at nintz. ⁶Ej itzun yi bene'n tilol yi rey yi jun wi' k'abaja'tz, chin slak'lujt nintzun bantz tan xo'w, nin wi'nin lucnewe'ntz. ⁷Chin wi' nin tzun bantz tan chichakle'n yi e' aj wutz mes, scyuch' yi e' nachol scyuch' yi e' aj tx'uml yi ate'-tz naka'j. Itzun taltz:

—Alchok scyetz yil xcy'e' tan si'l'e'n, nin tan xtx'olche'n xo'l yi yol yi ntz'ibxij swutz xane'j, swak'e' wi'nin k'ej. Ncha'tz swak'e' balaj be'ch tetz, chi tuch' tetz jun rey. Nin swak'e' jun balaj caren yi oro cu'n tan cwe'n skul. Ej nin tz'ocopon tetz tox'i'n ajcaw tzinxlaj, stzun Belsasar bantz.

⁸Cyopone'n tzuntz cyakil yi e' wi'tz nachol, nin cyakil yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl, tan si'l'e'n klo' yi yol yi ntz'ibxij swutz xan. Poro cya'll nin jun mme'l xtxum tetz. ⁹Yi tilol Belsasar, yi cya'l nin jun el xtxum tetz, mas cunin tzun xobe'ntz. Chin slak'lujt nin tzun bantz tan yi xo'w yi at cu'nt. Ncha'tz yi e' mas ajcaw yi ate'-tz, qui't nin tzun pujsx cya'n yi mbi tajwe'n tan chibnol.

^d 4:34 Dn 2:44; Sal 10:16; Miq 4:7; Lc 1:33. ^e 4:37 Ex 18:11; Dt 32:4.

¹⁰ At nin tzun yi xtxu' yi rey naka'jtz. Itzun yi tbital yi il yi na bajij nintzun bentz lajke'l tan tilwe'n yi tal. Ma yi tpone'n nintzun taltz tetz:

—Max c'u'lul' kareyil. Nink benk ñkon yi tiempu' tetz ben k'ej ben sak. Poro qui tajwe'n yil sotz c'u'lul' tan yi xtxolbile'j. ¹¹ Na at jun yaj yi at jak ca'wlu' tzone'j Babilonia yi xomij yi espíritu Ryos te'j, yi Ryos yi wi'nin xanil. Na te yi na cawun tzaj yi taju' ja til i' yi chin tz'aknak cu'n yi tajtza'kl yi jun yaja'tz. Cha'stzun te toque'n cyen i' tetz bajx ak'ol tajtza'kl yi taju', na at mas tetz tajtza'kl ñchiwutz cyakil yi e' nachol, ñchiwutz e' aj wutz mes, nin ñchiwutz e' wi'tz ak'ol ajtza'kl, scyuch' yi e' aj tx'uml. ¹² Yi jun yaja'tz i'tz Daniel, poro yi taju', ja oc tk'ol yi bi' tetz Beltsasar. Chin list nin i' tan xtx'olche'n xo'l yi e'chk wutzicy' nin tan pujle'n xo'l yi e'chk takle'n yi cya'l junt na xcy'e' te'j. Ma jalul' bin kareyil, nink benk mantaru' tan ñchakle'n i', na jun cu'n yol xcyek i' tan si'le'n, nin tan xtx'olche'n xo'l yi mbi na elepong yi yole'j, stzun yi xtxu' Belsasar ban.

¹³ Itzun yi topone'n ticy'le'n Daniel swutz yi rey, nintzun octz tan jakle'n tetz:

—¿I pe' aña'tz yi Daniel, jun scyeri e' judiy yi ulnake' pres tzone'j tan k'ajtzun intaj, Nabucodonosor?

—I' i ina'tz ta', stzun Daniel bantz.

¹⁴ —Ja a'lchij swetz yi chin tz'aknak cunin aë, na xomij yi espíritu yi aRyosil tzawel'j. ¹⁵ Cha'stzun te na klo' waj yil cõ'o'c tan si'le'n yi e'chk yole'j, nin tan talche'n swetz yi mbi na elepong. Na ja chu'lak cyakil yi e' wi'tz nachol yi chin tz'aknak cu'n e' tan xtx'olche'n klo' xo'l swetz poro qui nin nchixcye' te'j. ¹⁶ I bin jalul' kol cxycye' tan si'le'n nin tan xtx'olche'n xo'l swetz, swak'e' balaj be'chok tzatz yi ni'cu'n tu tetz jun rey. Ej nin ncha'tz swak'e' jun balaj caren yi oro cu'n tzatz tan cwe'n stzakul. Nin cõcocpon wa'n tetz yi toxi'n ajcaw tzone'j le intanum, stzun rey tetz Daniel.

¹⁷ —Ta', cyajk cyen tu' yi e'chk oy yi na tzanu' tan suke'n swetz, na qui na waj yi e'chk oya'tz. Ba'n tecu'n tak'e'u' tetz junt. Poro quil bisunu' na swale' yi mbi na elepong yi e'chk yol yi at swutz xane'j.

¹⁸ —Ma jalul', yi Ryos^f yi itz' nin tetz, i' mmak'on ama'l tetz ataj, yi rey Nabucodonosor tan toque'n cyen tan cawu'n. Nin tan i' njale't wi'nin tetz k'ej.

¹⁹ Tan tu' yi ca'wl yi ak'ljj tetz tan Ryos, tircu'n wunak bene'n tzi'n wi munt ja cyek ñchi' i', nin ja cyak'len k'ej. Na ja ban i' yi tetz tajbil, ja chiquim yi e' yi na taj i' tan chiquime'n, nin ja chiclax yi e' yi na taj i' tan chiclaxe'n. Ncha'tz ja tak' i' chik'ej cobox nin ja el chik'ej coboxt ta'n. Cho'n nxom te yi tajbil i!. ²⁰ Poro tan tu' yi ntocsaj tib nim tu tajtza'kl, nin tan tu' yi chin tze'tzuj nin ban talma' swutz Ryos, ja tzun el tcy'al Ryos yi ca'wl tk'ab. ²¹ Ncha'tz el laju'n i' ñchixol' wunak, nin octz chi tane'n txuc. Cho'n najewe'n ñchixol' smaron txuc, nin ch'im tu' baje'n ta'n tetz wa'. Nin ja ac' cunin yi wankil tan k'ab che'w. Ya'stzun mbajij te taju' jalen yi tule'n tx'akx tc'u'l yi i'tz yi Ryos yi bintzi nin te'tz yi na cawun squibaj cyakil jilwutz wunak bene'n tzi'n wi munt. Ej nin tan tu' tetz tajbil na oc cyen e' ajcaw yi na taj. ²² Sak cunin swutzu' ta' yi mbi cu'n mbajij te yi taju'. Poro ncha'tz teru' qui nin na tocsaj tibu' juy. ²³ Ma na na tocsaj tibu' nim tu tajtza'klu'. Na ja el k'ej Kajcaw kaRyosil tanu' tan tu' yi ncawunu' tan xconse'n yi e'chk lake'j cyanu' tan

^f5:18 Dn 2:37. ^g5:23 "E'chk lake'j" Ex 40:9; Nm 18:3; Is 52:11; Heb 9:21.

tc'ajle'n xc'ala' nin tan tak'le'n k'ej yi e'chk chiryosilu' yi banij tu' tane'n, yi qui na chixmayin, nin qui na quibit jun e'chk takle'n, nin yi qui'c nin mu'x cyajtza'kl. Lastum ta' yi cho'nk na tzanu' tan tak'le'n k'ej yi Ryos yi na tak' yi ank'i'n teru'.

²⁴ Cha'stzun te tan tu' yi jun tajtza'klu'a'tz, ja tzun saj xchakol Ryos jun tan stz'ibe'n yi cobox yole'j yi na tal: ²⁵MENE, MENE, TEKEL nin PAR SIN. ²⁶Yi na ele pont MENE i'tz: Ja el tajal Ryos te yi tiemp yi ak'lij teru' tan cawu'n. Ej nin ja til yi ja wi't jepon tamp yi tiempu'. ²⁷Ma yi yol TEKEL na ele pont: Ja wi't ma'lij yi tajtza'klu' tan Ryos nin ja jal paltlilu'. ²⁸Ma yi yol PAR SIN na ele pont: Ja wi't jatxlil yi ama'l kale na cawune'tu' nin ja wi't ak'lij scyetz yi e' aj Media nin scyetz yi e' aj Persia, stzun Daniel bantz tetz rey.

²⁹Cawune'n tzun yi rey Belsasar tan wekle'n Daniel tan yi e'chk balaj be'chok yi na xcon cyak'un e' rey. Ncha'tz cawun nin tan cu'se'n jun balaj caren skul yi oro cu'n. Ncha'tz tal i' scyetz cyakil yi e' yi ate'-tz, yi Daniel i' yi toxi'n ajcaw sbne' xlaj i'.

³⁰Poro ite'n nin te ak'bala'tz quime'n Belsasar yi chireyil yi e' caldeo cyak'un yi e' contra'tz. ³¹Darío, jun scyeri e' aj Media, camban cyen yi ca'wla'tz. Ox c'al tu cob yob i' yi toque'n cyen tan cawu'n tibaj Babilonia.

Yi bene'n jo'li'n Daniel xchixo'l león

6 ¹Itzun bantz yi cyaje'n cyen Darío tetz rey cwent Babilonia nintzun xtxumtz tan jatxle'n cu'n cyakil yi tetz nación. Jun tzun cient tu junak departament ntulejtz. Ncha'tz bixe' ta'n tan cyoquen cyen jujun ajcaw le jujun luwara'tz.

²Nintzun e' oc cyen ox wi'tz ajcaw ta'n tan chima'le'n cyajtza'kl yi e' mas ajcaw yi ko ba'n na chicawun nka qui'. Ya'stzun tulejtz bantz quil tz'akone'n yi rey te yi me'b'il. Ma Daniel i' tzun jun xchixo'l yi ox wi'tz ajcawa'tz. ³Jalcunin tzun lajluchaxe'n yi balajil Daniel tan cawu'n. Na mast cu'n list i' xchiwutz yi cobt. Cha'stzun te xtxumul yi rey tan toque'n cyen Daniel tetz wi'tz ajcaw tibaj cyakil Babilonia. ⁴Cyoquen tzun cyakil yi e' mas ajcaw tan joyle'n klo' punti tan xochle'n quen Daniel swutz yi rey. Poro cya'l nin njale't paltl cya'n. Na qui'c nin jun centaw najk talk'e'n nin chin tz'aknak cunin i' tan cawu'n. Cha'stzun te quinin e' xcy'e' tan xochle'n quen. ⁵Cyoquen tzuntz ch'inch'uj tan joyle'n punti tan xochle'n quen klo' Daniel. Itzun cyaltz: "Cya'l nin na jale't paltlx ka'n na ja baj cunin kajoyol punti tan xochle'n quen klo'-x. Jalta'tz kol kajoy punti tan xochle'n quenx te yi na tocsajx," che'ch tzun yi e' ajcawa'tz bantz.

⁶I nin tzun cyuleja'tz. Chimolol tzun quib cyakil yi e' ajcaw nin junit ban chitxumu'n tan chibene'n tan yol tetz yi rey. Itzun yi cyopone'n nintzun cyaltz: "i'Ta' ilu' kajcaw, nink ben xkon yi tiempu' tetz ben k'ej ben sak! ⁷Ta' max c'u'lulu' skibaj, na na kaj yil kal jun xtxolbil teru'. Kacyakil yi o' ajcaw tetz yi kanación, ja kamol kib tan xtxumle'n jun ley, nin ja bixe' ka'n, tan cawune'nu' tan telse'n yi jun leya'tz xchiwi' cyakil wunak. Nin yi ca'wl yi mbixe' ka'n i'tz: Cya'l jun yi nink meje' tan tak'le'n k'ej nka tan jakle'n xch'eybil tetz, tetz junt ryos nka tetz junt yaj, ma na ntin swutz' tajwe'n tan chimejewe'n cu'n tan tak'le'n k'eju'. Yi jun leya'tz yi ja wi't bixe' ka'n, i'tz tetz jun ntzi' xaw sbne'. Ej nin ko at jun yil spaj yi jun ca'wla'tz, tajwe'n tan bene'n jo'li'n tera'tz xchixo'l león. ⁸Cha'stzun te na kaj yil cawunu' te'j, nink Italu' cuj sketz tan telse'n yi ca'wla'tz. Nin kol cu' swutzu', ba'n tzun cu' yi wi k'abu' te'j tan qui katx'ixpul yi jun leya'tz. Cawunku' chi yi

ca'wl yi at skaxo'l yi o' aj Media tu Persia, yi cya'l jun na xitun jun ley yi na bixe'
ka'n,"^h che'ch tzun yi e' ajcawa'tz bantz.

⁹Nintzun cu' yi jun xtxolbila's swutz yi rey. Cwe'n tzun yi wi k'abtz te'j.

¹⁰Itzun yi tbital Daniel yi nsken wi't cujj yi rey tan telse'n yi jun ca'wla'tz
nintzun ben i'-tz tan nachle'n Kataj xe yi tetz ca'l. Yi topone'n nintzun je' jakol yi
wentanu'il yi ca'l, yi na xmayinin kale atit Jerusalén,ⁱ nintzun cu' mejloktz stzi' yi
wentanu'a'tz. Ej nin ox tir na meje' i'-tz tan c'u'laje'n Ryos le jun k'ej,^j na ya'stzun
yi tetz cstumbr. ¹¹Itzun bantz nintzun e' ben cobox yajtz tan xk'uke'n Daniel xe yi
ca'l. Na tzun tzan cunin i' tan nachle'n Kataj yi cyopone'n yi cobox yaja'tz. ¹²Ma
yi bene'n quilol yi ya'stzun na ban Daniel nintzun e' bentz tan xochle'n i' tetz yi
rey. Itzun cyaltz yi cyopone'n:

—Ma jalu' ta' ja bin el jun ley tanu' yi tetz jun xaw yi qui'c rmeril tan mejewe'n
cu'n jun yaj swutz junt ryos nka swutz junt yaj. Ma na ntin swutzu' tajwe'n tan
kamejewe'n cu'n. Nin yi jun yil meje' swutz junt ryos mben jo'li'n tera'tz ñchixol'
txuc. ¿Nk'e'tz pe' bintzi yi jun ca'wle'j ta'?

—Bintzi, ya'stzun yi mero bintzi, nin chin tajwe'n cunin yil tz'el cu'n te'j quib
yi na tal yi ley, na qui'c rmeril tan je'n katx'ipul nka tan katzasal yi jun leya'tz
yi ja wi't bixe' ka'n, stzun yi rey bantz.

¹³Itzun yi cobox yaja'tz oque'n nintzun e' bantz ch'inch'uj tan xocco'n, itzun
cyaltz:

—Poro ta', at jun scyeri yi e' judiy yi ulnake' tzone'j yi qui na tek ñchi'u',^k na
cyakil nin k'ej na meje' i' swutz yi tetz Ryosil. Yi juna'tz i'tz yi Daniel nin i' jun
scyeri yi e' wi'tz ajcaw tibaj cyakil yi kanación. Yi o' ketz ja kil yi cyakil nin k'ej
na meje' ox tir tan nachle'n yi tetz ryosil.

¹⁴Yi tbital yi rey yi xtxolbile'j nintzun oc lac'puj jun chin bis tetz. Ej nin octz
tan joyle'n klo' puntil tan claxe'n Daniel. Jun cu'n tzun k'ej ban i'-tz tan joyle'n
puntil tan claxe'n klo'. ¹⁵Poro cyopone'n tzun junt tir yi cobox yaja'tz tan talche'n
tetz yi rey, itzun cyaltz:

—Ilu' kareyil sak swutzu' yi kacstumbr yi o' aj Media tu Persia, qui'c rmeril
tan stzaje'n jun ca'wl yi ko cu'nakt yi wi k'ab yi rey te'j. Ma na chin tajwe'n cunin
tz'el cu'n te'j.

¹⁶Baj nintzun c'u'l yi rey, nin cawunintz tan ticy'le'n tzaj Daniel nin tan bene'n
jo'li'ntz ñchixol' yi e' león. Poro te yi ntaxk ben jo'li'n nintzun tal yi rey tetz
Daniel:

—iMa jalu' Daniel, lok xcy'e' yi ara Ryosil yi nternin k'uklij ac'u'l te'j, tan
acolche'n ñchik'ab yi e' txuc! stzun yi rey bantz tetz Daniel.

¹⁷Itzun yi nsken wi't copon Daniel ñchixol' yi e' txuc cawune'n nintzun yi rey tan
lamche'n cu'n stzi' yi jul tan jun chin wutzile'n c'ub. Ej nintzun ben i' tan banle'n
sellár tan yi tetz xmalk'ab. Ncha'tz e' ban yi e' mas ajcaw yi xomche'-tz te'j. Na yi
cyajbil i'tz tan tele'n cu'n te'j yi ley yi nsken wi't bixe' cya'n. ¹⁸Yi nsken wi't lamxij
yi jul nintzun pakxij yi rey xe yi tetz ca'l kale na cawune't. Qui't tzun wan i'-tz tan
paj bis. Ncha'tz qui't cujj tan cyoqe'n yi e' aj kbetzum tan tocse'n e'chk son swutz.
Nin qui nin wit i'-tz te yi jun ak'bala'tz tan paj yi bis yi at cu'nt te'j Daniel. ¹⁹Pentlen

^h6:8 Est 1:19; 8:8. ⁱ6:10 1R 8:44, 48; Sal 5:7; 28:2; 138:2. ^j6:10 "Ox tir jun k'ej" Sal 55:17. ^k6:13
Dn 5:13.

tunin tzun xtx'ajoltz yi tule'n skil. Lajke'l nintzun bene'n i'-tz stzi' yi jul kale ate't yi e' txuc, tan xmaye'n Daniel. ²⁰Wi'nin tzun bisune'ntz yi topone'n stzi' yi jul. Tech tlen tunin tzun toque'ntz tan xchakle'n Daniel. Itzun taltz:

—Daniel, Daniel, yi aă jun xchakum yi Ryos yi itz' nin tetz. ¿Itz' pe' aă? ¿Ja pe' xcy'e' yi ara Ryosil, yi nternin k'uklij ac'u'l te'j, tan acolche'n xchik'ab yi e' txuc? stzun yi rey ban cu'ntz tjul.

²¹—Ilu' kareyil nink ben xkon yi tiempu' tan cawu'n. ²²Quil bisunu' swe'j, na yi wetz inRyosil ja oc tan incolche'n na ja saj xchakol yi tetz ángel tan makle'n chitz'i cyakil yi e' león' tan qui imbaje'n cya'n. Na sak swutz inRyosil yi qui'c mu'x wil. Nin qui'c jun e'chk takle'n cachil mimban swutzu', yi ilu' kareyil.

²³Ej yi tbital yi rey yi xtxolbile'j wi'nin tzun stzatzine'ntz te'j. Lajke'l nintzun cawunin i'-tz tan telse'n el tzaj Daniel xchixo'l yi e' león. Ma yi tele'n tzaj qui'c nin mu'x q'uiixpnak te'j, na nternin k'uklij c'u'l i' te'j yi tetz Ryosil. ²⁴Ncha'tz cawunin yi rey tan chitz'amle'n cyakil yi e' yaj yi e' oc tan xochle'n Daniel. Yi chitx'amxe'n nintzun e' ben jo'li'ntz xchixo'l yi e' txuc tuml quixkel nin cyakil chinitxa!. Taxk nintzun chicwe'npone'ntz xchixo'l yi e' txuc yi chixe'te'n tan chibajse'n. Jalt nintzun yi chibakil cyaj cyentz.

²⁵Tan yi xtxolbile'j nintzun el junt ca'wl tan yi rey Darío scyetz cyakil wunak bene'n tzi'n. Ja opon len chik'ab chicyakil. Qui'c na ban alchok jilwutz yolil na chiyol. Je na tal yi ca'wle'j: "Na waj yil jal tzatzin paz tzixo'l wok, nin yil jal yi ibanl. ²⁶Na waj cyakil yi axwok yi atix wok jak' inca'wl yil exo'c wok tan banle'n tane'n yi jun ca'wle'j, na in nne'l san. Na waj yil tzitek wok xchi' yi Ryos yi na tocsaj Daniel.

"Na i' yi Ryos yi itz' nin tetz, na at nin i' sbne' opon tunintz. Cya'l jun nink xcy'e' tan telse'n yi ca'wl tk'ab, na qui'c stzajsbil wi' yi tiemp i' tan cawu'n.

²⁷I' yi aj colpinl, nin i' yi colol ketz, na na xcy'e' tan banle'n balaj milawr. Qui'c na ban mpe tuya'jk nka wuxtx'otx'. Na I' ncolon Daniel xchik'ab yi e' león." Ya'stzun yi ley yi el tzaj tan yi rey.

²⁸Ma tetz Daniel i' jun balaj ajcaw ban jak' ca'wl Darío. Ncha'tz ban i' yi toque'n cyen Ciro yi rey tetz Persia tan cawu'n Babilonia, ja jal wi'nin k'ej Daniel swutz yi junt reya'tz.

Yi cyaj txuc yi til Daniel tul wutzicy' tane'n

7 ¹Itzun bantz te yi at tzaj yi rey Belsasar tan cawu'n Babilonia. At tzun cobox wutzicy' Daniel ban. Toque'n tzun i' tan stz'ibe'n cu'n yi xe' yi e'chk takle'n yi til tul yi wutzicy'a'tz. Je tzun yi stz'ib i'ej:

²"Ja wil tul inwutzicy' yi nchisaj yi cyaj tojkbil cyek'ek' yi at lakak xtx'u'c muntyan xchek'e'n yi mar. ³Ej nin te yi jun rata'tz, ja wil cyaj txuc yi chin xo'wbil nin e'." Cho'n chije'n tzaj xe mar. Apart len chiyubil. ⁴Yi bajx yi je'n tzaj, icunin jun león." Poro apart, na at xicy' chi tane'n q'uil q'uitx. Te yi na chintzan tan xmaye'n nin, nintzun el k'okij yi xicy'. Nintzun je xitx'ijtz tan je'n txiclok tibaj yi cob tkan, chi na ban jun yaj. Ej nin ja tx'ixpuj yi tajtza'kl tan toque'n tetz tajtza'kl jun yaj.

⁵"Ma yi ca'p icunin jun oso tane'n. Nim tcu'n jun jalaj xlaj swutz yi junt. Ej nin jacu'n ox tembl bak ta'n. Nintzun a'lchij tetz yi jun txuca'tz: 'Ma jalu', iQuilo'k! Cun bajswe' cyakil jilwutz chi'baj yi na awaj,' stzun u'litz.

¹6:22 Heb 11:33. ^m7:3 Ap 13:1; 17:8. ⁿ7:4 "León" Jer 4:7.

⁶"Ma yi toxi'n, icunin jun leopardo tane'n. Poro apart, na cyaj cu'n xicy' i' at. Ncha'tz cyaj cu'n wi' i' at.^o Nintzun ak'lilj ama'l tetz tan cawune'n.

⁷"Ma yi cyaji'n txuc mas tcunin xo'wbil ñchiwutz yi oxt yi nche' wil. Nin wi'nin ñchamil, na chin quikan nin yi te', nin chin ch'ich' cu'n. Nintzun oc i'-tz tan wak'e'n nin tan chibajse'n yi contr. Ma yi nsken wi't noj c'u'l nintzun octz tan yak'pe'n yi sowril. Yi jun txuca'tz apart i' ñchiwutz yi oxt yi nsken wil, na lajuj cu'n tetz tuc' at.^p

⁸"Te yi na chintzan tan xmaye'n nin yi e'chk tuc' yi jun txuca'tz, ja wil yi je'n mule'n jun tal juy tuc' ñchixo'l yi lajuja'tz. Nintzun el k'okij ox tuc' te yi e' yi ate' nintz, tan jale'n ama'l tan ñch'uye'n i' tetz. Ej nin yi jun tal tuc'a'tz, at wutz chi tane'n wutz jun yaj. Ej nin at stzi' chi tane'n stzi' jun yaj. Nin chin xo'wbil nin yi e'chk yol yi na eltzaj le tzi'.

Yil tz'oc Ryos tan xtisya'i'n

⁹"Na nin tzun chintzantz tan xmaye'n yi xtxolbila'se'j yi bene'n wilol yi nuc'xe'n cobox^q c'olchbil chi tane'n c'olchbil jun wi'tz ajcaw. Nin tibaj jun scyeri yi e'chk c'olchbila'tz wil yi c'olewe'n cu'n jun Wutzile'n Tijl C'u'lal yi at nintz sajle'n tunintz. Chin sak nin yi be'ch tetz, chi tane'n skojal k'ab che'w. Ma yi xi'il wi' icunin skojal mojob tane'n.^r K'ak' cu'n yi jun c'olchbila'tz, tuml yi e'chk tolo'il.

¹⁰Ncha'tz swutz cu'n yi jun c'olchbila'tz at jun chin tzanla' yi na el tzaj yi k'ak' cu'n.^s Ej nin wi'nin e' ate'-tz tetz xconsbe'tz yi jun ajcawa'tz. Jat lo' mil chixone'n. Ncha'tz jat lo' millón txicliche' swutz i'. C'olewe'n nintzun ban i'-tz tan pujle'n xtisya'. Ej nin je jakij yi e'chk liwr' swutz.

¹¹"Ma yi in wetz, c'abchin quen tunin tan xmaye'n yi mbi cu'n sbajok te yi tal ne'x tuc'a'tz, na chin xo'wbil nin yi e'chk takle'n yi na tal. Ej nin bene'n wilol yi cwe'n biyij yi jun txuca'tz. Chin puch'ij cunin ban, nin cho'n bene'n jo'li'ntz tk'ak'. ¹²Ncha'tz yi oxt txuc. Nsken el ticy'le'n yi ca'wl chik'ab tan qui't chicawune'n. Poro qui nin e' cu' biyij, jalen yi topone'n yi oril tan chiquime'n.

¹³"Ncha'tz te ite'n nin ak'bala'tz wil tul junt inwutzicy' tane'n yi cwe'n tzaj jun yaj tul sbak', icunin yi Bajx Cy'ajol.^u Quenin tzun bene'n ticy'le'n i'-tz te yi jun Wutzile'n Tijl C'u'lal yi c'olchij tan cawu'n.

¹⁴Yi topone'n i' swutz yi wutzile'n, nintzun ak'lilj ca'wl tk'ab tu yi tetz k'ej. Nin ak'lilj ama'l tetz tan cawune'n tibaj cyakil ama'l bene'n tzi'n wi munt. Na cyakil jilwutz wunak tu cyakil nación, e' octz jak' ca'wl i!. Qui'c mban alchok jilwutz yolil nchiyol.^v Ej nin yi jun ajcawa'tz scawunk tetz ben k'ej ben sak. Cya'l jun yi nink xcy'e' tan majle'n len yi ca'wl tk'ab.

¹⁵"Itzun imban westz yi in Daniel. Ja chinxob tan yi xtxolbile'j yi nwil, nin wi'nin imbisune'ntz ta'n.^w ¹⁶Nintzun no'c inñkansal wib xlaj jun scyeri e' yi txicliche'-tz. Nin ben injakol tetz, yi mbi na elepong yi e'ch takle'n yi nwil. Nintzun tal i' swetz: 'Je bin yi na elepong': ¹⁷Yi cyaj txuc yi mmawil, yi chin xo'wbil nin e', i'tz jun elsawutzel tetz cyaj ajcaw, nka cyaj rey yi ñchicawunk

^o7:6 Dn 8:22; Ap 13:2. ^p7:7 Ap 12:3; 13:1; 17:12. ^q7:9 "C'olchbil" Ap 20:4. ^r7:9 "Skojal" Ap 1:14.

^s7:10 Ap 5:11. ^t7:10 "Liwr" Ap 20:12. ^u7:13 "Bajx Cy'ajol" Ap 5:5-10; Mt 24:30; 26:64; Mc 13:26; Lc 21:27; Ap 1:7, 13. ^v7:14 Ap 11:15.

tibaj cyakil ama'l bene'n tzi'n wi munt. ¹⁸Poro tz'elpon majij yi ca'wl ḫchik'ab nin tz'ak'lok scyetz yi e' xansa'n che't tan yi Ryos yi bintzi nin te'tz. Ej nin ḫchicawunk^w cye'tz tetz ben k'ej ben sak,' stzun yi juna'tz bantz.

¹⁹"Woque'n tzun ch'inch'uj tan jakle'n yi mbi na elepong yi cyaji'n txuca'tz, na apart i' ḫchiwutz yi oxt, na chin xo'wbil nin wutz, nin chin quikan nin yi te' yi ch'ich' cu'n. Ncha'tz yi pac', brons cu'n. Baj po'tzal nin baj puch'ul cyakil wunak. Ma yi sowril nin baj yak'pultz. ²⁰Poro yi mero wajbil i'tz, tan tele'n klo' intxum tetz yi mbi eka'n tan yi lajuj tuc' yi jun txuca'tz. Nin ncha'tz yi mbi na elepong yi jun tal ne'x tuc', yi at tetz wutz nin at tetz stzi' tane'n, nin yi na tocsaj tib nim tu yi jilon. Tan yi xtxolbila's ixcunin i' yi mas at k'ej ḫchiwutz yi e' mas tuc', na ox cu'n tuc' e' el k'okij tan cyaje'n cyen yi ama'l tan ḫch'uye'n i' tetz. ²¹Ej nin ja ben wilol yi toque'n yi jun tuc'a'tz tan oyintzi' te yi tanum Ryos.^x ²²Ej nin tx'acon i' scye'j, jalen yi tule'n yi Wutzile'n Tijl C'u'lal yi at nintz sajle'n. I' tzun ak'on nin yi ca'wl ḫchik'ab yi e' xansa'nche't, yi e' yi na cyocsaj yi i' yi Ryos yi bintzi nin te'tz. E' oc tzuntz tan cawu'n wi munt. Na opone'n ban yi tiempil tan ticy'e'n ca'wl chik'ab^y yi e' tetz tanum.

²³Talol tzun yi juna'tz yi oc inxansal wib te'j: 'Ma yi cyaji'n txuc yi mmawil, ya'stzun yi cyaji'n ajcaw sbne' bene'n tzi'n wi munt. Xcyek tan cyocse'n cyakil gobierum jak' ca'wl i', nin tz'ocopon tan chibuchle'n. Sbjak yak'pul cyakil yi e' tetz contr, na apart tajtza'kl i' ḫchiwutz yi e' mas txuc.

²⁴Ej nin yi lajuj tuc' yi jun txuca'tz^z yi mmawil, na ḫchaj lajuj ajcaw yi ḫchicawunk bene'n tzi'n wi munt. Poro yi cyetz, mu'x ntzi' tiemp ḫchibne' tan cawu'n. Nin yil jepon tamp yi cyetz chitiemp tan cawu'n, tz'ocopon junt tan cawu'n yi apart tajtza'kl. Ej nin yi juna'tz xcyek tan cyelse'n ox scyeri lajuj ajcawa'tz.

²⁵Ej nin tz'ocopon i' tan jisle'n Kataj Ryos, yi Ryos yi bintzi nin te'tz. Nin tz'ocopon tan chibiyle'n cu'n klo' cyakil yi tanum Ryos. Ej nin tz'ocopon i' tan xtx'ixpe'n e'chk ca'wl Ryos nin tan sotzaje'n yi e'chk k'ej yi bixba'n tan tak'le'n k'ej kaRyosil. Xcye' i' tan banle'n yi tetz tajtza'kla'tz tetz ox yob tu ni'cy.

²⁶Yil jepon yi ox yob tu ni'cya'tz sc'olek yi Kajcaw tan xtisya'i'l.^a Tz'elepon majol yi ca'wl tk'ab yi jun ajcawa'tz nin tz'elepon cu'n yi juna'tz swutz.

²⁷Tz'ak'lok yi ca'wl tu yi k'ej tetz cyakil yi e'chk ama'l bene'n tzi'n wi munt scyetz yi e' tanum Ryos, yi Ryos yi bintzi nin te'tz.^b Nin scawunk i' tetz ben k'ej ben sak. Cyakil cu'n jilwutz tnum scyak'e' chimunl swutz i', nin chocopon c'ulutxum jak yi tetz ca'wl,' stzun yi juna'tz bantz swetz.

²⁸"Ya'stzun ban yi jun inwutzicy'a'tz. Ej nin ja tak' jun chin bis swetz nin wi'nin skeje'n intzi' tan paj. Poro qui nin wal yi xtxolbila'se'j tetz junt," stzun Daniel bantz.

Yi witzcay'al Daniel yi chiw tu cneru'

8 ¹"Itzun bantz tul yi toxi'n yob yi na cawun tzaj Belsasar tibaj Babilonia, at tzun jun inwutzicy' bantz, yi in Daniel. Apart yi jun inwutzicy'a'tz

^w7:18 ḫchicawunk tetz ben k'ej ben sak poro jak' ca'wl yi Bajx Cy'ajol na i' yi wi'tz ajcaw sbne'. Si'leju' 7:14; Ro 8:17; 2Ti 2:10; 1P 2:9; Ap 1:6; 22:5. ^x7:21 Ap 13:7. ^y7:22 Jl 3:1-14; Ap 20:4. ^z7:24 Ap 17:12; 13:1. ^a7:26 Dr 2:35. ^b7:27 Ap 20:4; 22:5.

swutz yi e' yi nsken wil. ²Yi wil tul yi inwutzicy'a'tz, i'tz yi ixcunin cho'n atin stzi' yi tzanla' yi na bi'aj Ulay le tnum Susa cwent Elam. ³Te yi atin stzi' yi jun tzanla'a'tz nintzun ben wilol jun chin cne'r yi bak wi' yi at stzi' yi jun a'a'tz. Yi jun cne'ra'tz at tzun cob tuc' yi chin tkan nin, poro at jun scyeni yi cob tuca'a'tz yi wi'tzbiltlen jale'n. Ej nin mas tcu'n xch'uye'n swutz yi junt. ⁴Ncha'tz wil yi jun cneru'a'tz yi na tzan tan toco'n toque'n tzi'n, je'n tzi'n, nin cwe'n tzi'n. Cya'l nin tzun jun txuc na nimsaj tib tan oyintzi' tuch!. Na qui'c nin jun najk clax tk'ab, na wi'nin xchamil. Nin na ban yi tetz tajbil quib yi na taj, na wi'nin tunin jale'n mas xchamil.

⁵"Itzun bantz, tzinwutz cunin tzun yi saje'n jun chin wutzile'n chiw toque'n tzi'n. Elnak nin i' tcyaj yi telemule'n. Pentlen tunin tzun na copon yi wi tkan wuxtx'otx' tan bi'l chin ojke'l yi at cu'nt. Ej nin txo'l yi wutz at jun tuc!. ⁶Yi tule'n yi jun chiwa'tz te yi cne'r yi at nintz stzi' yi a', nintzun ben bnol tibtz tu cyakil yi walor tan tocle'n yi cne'r. ⁷Chin k'uchij cunin tzun saje'n yi cob tuc' tal cne'r ta'n. Na qui tunin k'usij ban yi walor yi tal cne'r swutz yi jun chin wutzile'n chiwa'tz. Chin toli'n nintzun tulejtz wuxtx'otx' nin baj yak'pultz na cya'l nin jun ncolon tk'ab.

⁸"Itzun yi jun chiwa'tz mast cunin tzun xchamil jaltz. Poro tul yi jun tiempa'tz yi jale'n mas xchamil ninin el buk'x yi jun chin tuc'a'tz yi at txol yi wutz. Kale ele't buk'x yi jun chin tuc'a'tz, cyaj cu'n tzun xel jaltz. Yi cyaj tuc'a'tz cyaj xtx'u'c e' ele't. Jun na xchaj nin je'n tzi'n. Ej nin junt na xchaj nin tele'n tzi'n. Ma yi junt, cho'n na xchaj nin toque'n tzi'n, nin yi wi'tzbil cho'n na xchaj nin cwe'n tzi'n. ⁹At tzun junt ne'x tuc' jaltz te jun scyeni yi cyaja'tz nin mast cunin tzun xch'uye'ntz cwe'n tzi'n, tele'n tzi'n, nin ncha'tz bantz le yi amal' yi na bi'aj Chin Yube'n Nin. ¹⁰Yi jun tuc'a'tz xk'oquenle'n jal wi'nin xchamil, jalen cu'n yi toque'n i' tan oyintzi' scye'l yi e' sanlar cwent tcyaj. Ej nin wi'nin tx'uml saj masol, ^c nin baj yak'pultz. ¹¹Ej nin ja quiwix yi c'u'l jalen cu'n yi njal walor tan toque'n tan oyintzi' tuch! yi mero wi'tz Ajcaw scyetz yi e' sanlar tetz tcyaj. Ej nin i' ntzajsan yi jun oy yi na ak'lij tetz Ryos cyakil nin k'ej. Nin ja oc tan telse'n k'ej yi amal' yi wi'nin xanil. ¹²Na cho'n cya'te'n yi e' tetz sanlar tul yi jun ama'la'tz yi wi'nin xanil. ^dYa'stzun tulejtz tan tu' yi yab ajtza'kl yi oc le wi'. Ja ban yi tetz tajbil, na ja bnix wi'nin e'chk takle'n cach'i' ta'n. Nin cyakil yi ntxum, ja xcy'e' i' te'j.

¹³"Bene'n tzun witaltz yi bene'n jakol jun ángel tetz junt ángel. Itzun taltz: 'At jun takle'n yi chin juntlen nin yi na tzan banle'n wi yi altar kale na pat-xe't yi e'chk oy yi na ak'lij tetz Ryos cyakil k'ej. ¿Tona' tzun tzaj wi' yi jun yab ajtza'kla'tz? Ncha'tz ¿tona' tz'oc cawse'n yi juna'tz yi na tzan tan banle'n yi e'chk takle'n cach'i'a'tz te'j Ryos, nin scye'l yi e' yi na xom chiwi' te'j?' stzun yi ángel tetz yi junt. Saje'n tzun tlol yi junt. Itzun taltz: ¹⁴'Quil tane' jalen yil jepon cob mil tu ox cient k'ej. Ej nin kalena's tzun tz'oc xanse'n junt tir yi amal' yi chin xan nin.'

¹⁵"Ej inin tzun na chintzan wetz tan xmaye'n yi e'chk xtxolbila'se'l, nin tan xtxumle'n yi mbi na elepont, yi je'n joptuj jun tzinwutz yi icunin jun yaj tane'n.

¹⁶Nintzun ben wital wil jun wunak yi na jilon. Cho'n na jilon tzaj stzi tzanla'

^c8:10 Gn 15:5; 22:17; Ex 12:41; Ap 12:4. ^d8:12 Dn 9:27; Mc 13:14.

yi na bi'aj Ulay. Nintzun saj tloltz: 'Gabriel,^e txolnin tetz yi jun yaje'j yi mbi na elepont yi jun wutzicy' yi ntíl,' stzun yi juna'tz.

¹⁷"Saje'n tzun ḫkansal tib yi jun ángela'tz swe'j. Nin tan bi'l yi xo'w yi atin cu'nt, incwe'n tzun mejloktz swutz i', jalén cu'n yi cwe'n pone'n wutz implaj wuxtx'otx'. Poro nin saj tlol i' swetz: 'i'Yaj! nink c᠁nachon te'j cyakil yi xtxolbil yi mawil, na i'tz yi mbi sbajok te yi wi'tzibil tiemp tzone'j wi munt.'

¹⁸"Te yi na tzan i' tan xtxole'n swetz ja el inc'u'l, nin ja chincu' trimp wuxtx'otx', nintzun tzaje'n i'-tz tan intxicbaje'n. Itzun taltz swetz:

¹⁹'Ma jalú' nocopon tan xtx'olche'n xo'l yi mbi na elepont yi jun wutzicy' yi mawil. Cyakil cu'n yi e'chk takle'n yi mawil, ya'stzun sbajok le wi'tzibil tiemp, yil tic'saj Ryos c'u'l scye'j cyakil wunak.

²⁰'Ma yi jun cneru' yi mawil yi at cob tuc', na ḫchaj yi cob ajcaw tetz Media tu Persia. ²¹Ma yi jun chiw yi saj toque'n tzi'n, na ḫchaj yi ajcaw tetz Grecia. Ej nin yi jun tuc' yi at txo'l yi wutz yi jun chiwa'tz na ḫchaj yi bajx ajcaw yi scawunk.

²²Ej nin yi cyajt tuc' yi e' jal yi tele'n yi jun, na ḫchaj yi ḫchijalok cyaj ajcaw yi ḫchijatxe' yi jun nacióna'tz ḫchiwutz. Poro quil jepon yi cyetz chichamil tan cawu'n chi mban yi bajx.

²³'Nin yil jepon yi chitiemp yi cyaja'tz tan cawu'n, nin yil jal wi'nin quil wunak swutz Ryos yi qui'l nin scuy i' chipaj, kalena's tzun tz'oc cyen junt ajcaw yi chin juntlen nin i', nin wi'nin tajtza'kl sbne' tan cawu'n.

²⁴Yi juna'tz sjalok wi'nin ḫchamil tan cawu'n, poro nk'e'tz tetz cuntu' yi ḫchamil. Ej nin tan yi ḫchamil yi juna'tz tz'ocopon i' tan po'tze'n cyakil cu'n e'chk takle'n. Xcyek i' scye'j yi e' ajcaw yi at wi'nin chichamil. Ncha'tz xcye' i' te wi'nin tanum Ryos.

²⁵Tan yi tetz tajtza'kl yi chin cachi' nin, nin tan yi e'chk la'jil, xcyek tan cambaje'n wi'nin k'ej. Ej nin tan yi tajtza'kla'tz stocse' tib nim. Ej nin wi'nin wunak yi cho'n lk'uke' chic'u'l te'j ḫchiquimok ta'n.^f Ncha'tz tz'ocopon i' tan oyintzi' te yi wi'tz Kajcaw yi at jalén tzi'n tcyaj. Poro quil xcye' te'j, ma na slo'onk ta'n.

²⁶'Ma yi xtxolbil yi sbajok tul yi cob mil tu ox ciente k'ej yi mawil i'tz jun xtxolbil yi jun cu'n sbajok, i'tz jun xtxolbil yi bintzi nin. Nin yil tz'el tiemp tz'elepon cu'n te'j, col cu'n yi e'chk xtxolbila'tz, nin cya'l tzawal nint,' stzun yi ángel bantz swetz.

²⁷"Yi wital yi xtxolbile'j, ninin tzun inyobte'n wetz. Nin qui'ct nin inwalor bantz tetz cobox k'ej. Yi tule'n mu'᠁ yos swuch', nin no'c junt tir xlaj yi rey tan banle'n tane'n yi wetz wak'un. Poro wi'nin tzun imbisune'ntz tan yi jun inwutzicy'a'tz yi nwil, na qui nin el intxum tetz yi mbi na elepont," stzun Daniel bantz.

Yi toque'n Daniel tan nachle'n Kataj tibaj yi tanum

9 ¹"Itzun bantz tul yi bajx yob yi na cawun tzaj Darío yi cy'ajl Asuero yi aj Media squibaj yi e' caldeo. Na tzun chintzan cunin wetz tan si'l'e'n yi liwr yi cwe'n stz'ibal Jeremías. ²Nintzun no'ctz tan xtxumle'n yi tonal' tz'icy' yi oxc'al tu lajuj yob caws yi at tibaj yi tnum Jerusalén, chi ntal Kajcaw tetz Jeremías, yi

^e 8:16 Dn 9:21; Lc 1:19, 26. ^f 8:25 Ap 19:19-20.

elsanl stzi' i!.⁸ ³ Yi je'n intz'i'lol yi xtxolbila'tz, nintzun no'ctz tan nachle'n Ryos, yi Cawl ketz, nin tan cu'swutzel tetz i!. Ja inmuc' we'j, nin ja oc yi be'chok yi na ḫchaj yi at na imbislej.^h Ncha'tz ja chincu' c'olchok tul tza'l tan ḫchajle'n yi na chimbisun tan wil nin tan quil yi e' in tanum. ⁴ Je tzun wale'j yi woque'n tan nachle'n Kataj Jehová yi inRyosil:ⁱ

'Ilu' Cawl ketz, wi'nin ḫchamilu', nin wi'nin poreru', nin na el k'abu' te cyakil yi na suku'. Ncha'tz na ḫchajju' banlu' squibaj yi e' yi na chipek' te'ju', nin yi na chiban tane'n yi ca'wlu'. ⁵ Ta!, max c'u'l' skibaj. Na ja kajuch kil swutzu'. Ja kaban e'chk takle'n cachi' swutzu'. Ja el xtx'ixlu' ka'n. Ja el k'leju' ka'n. Ja kapaj yi ca'wlu'. Ja kak! wutz kacoc te yi yolu', nin ja kak! wutz kacoc te yi leyu'. ⁶ Ncha'tz qui nin nkaban tane'n yi ca'wlu' yi alijt cyen tanu' scyetz yi e' elsanl stzi'u'. Na sajle'n tunintz ja chitzol yi yolu' scyetz e' kareyil, scyuch' e' kajcawil, nin scyetz e' kamam kate!, scyuch' cyakil cu'n e' katanum yi o' xonl Israel. Poro qui nin nkaban tane'n. ⁷ Yi ilu' teru' ta!, ilu' Cawl ketz nin chin tz'aknak cuninu', na ba'n cyakil yi na banu'. Ma yi o' ketz chin tx'ixwil nin kawutz. Kacyakil cu'n na katx'ixwij swutzu', yi o' yi najlcho' lakak tnum kale elnako' tzaj lajulu' tan paj yi nkajuch kil swutzu', scyuch' yi e' yi najlche' Jerusalén. Kacyakil cu'n na katx'ixwij swutzu' tuml yi e' intanum, yi ate' tzaj Jerusalén. ⁸ Siwl Ta!, yi ilu' Cawl ketz, max c'u'l' skibaj na ja kajuch len kil swutzu' nin na katx'ixwij kacyakil cu'n scyuch' yi e' kareyil, scyuch' yi e' kajcawil nin yi e' kamam kate!. ⁹ Ta!, yi ilu' Cawl ketz, na el katxum tetz yi na el k'ajabu' ske'j, nin na cuyu' kapaj, ptzunk na kajuch kil swutzu'. ¹⁰ Poro mast cunin nkaban ketz, na qui nin nkaxom te yolu', nin qui nin nko'c c'ulutxum jak' ca'wlu' yi talnaku' scyetz yi e' ḫchakumu' yi e' elsanl stzi'u!. ¹¹ Cyakil cu'n e' intanum yi e' xonl Israel ja che'l te pe'm na qui nin na chixom te yolu'. Cha'stzun te ja nin kacu' tk'ab yi caws, yi tz'iba'nt cyen le ley Moisés.^j Kapaj nin te ke'tz na ja ke'll te pe'm. ¹² Cha'stzun te ja el cu'n'u' te yi yolu' yi talnaku' scyetz kamam kate!, na ja ul jun chin wutzile'n il skawutz. Qui otoj na bajij jun e'chk takle'n bene'n tzi'n wi munt, chi tane'n yi june'j yi mbajij te'j Jerusalén. ¹³ Tan yi xtxolbile'j ja el cu'n te cyakil yi tz'iba'nt cyen le ley Moisés. Poro yi o' ketz qui nin ncu' kawutz teru', nin quinin ncyaj cyen cyakil yi e'chk takle'n cachi' yi na kaban, na o' cu'n pajol ca'wl. ¹⁴ Cha'stzun te ja ul yi jun kacawsa'tz tanu'. Ej nin ba'n mbanu' yi ntak'u' kacaws.

¹⁵ 'Ma jal' bin Ta!, ilu' Cawl ketz, nin na el intxum tetz yi na el k'ajabu' te yi tanumu', chi banaku' tan cyelse'e'l tzaj Egipto.^k Ej nin tan yi xtxolbila'tz ja jal wi'nin k'leju' sajle'n tunintz. Poro yi o' ketz ta!, iixin o' ketz tan juchle'n kil swutzu'. ¹⁶ Ta! ilu' yi Cawl ketz, ej nin chin tz'aknak cuninu' na na el k'abu' te yolu'. Ma jal' bin cuye'u' kapaj. Bne'u' pawor yi qui'k chi'ch mas c'u'l' ske'j, nin te Jerusalén. Na ya'stzun yi teru' tanumu', nin ya'stzun yi ju'wtz yi chin xan nin yi jatxiyt tanu' tan xcone'n teru'. Cyakil cu'n yi e' mas nación na chi'ch len chic'u'l te Jerusalén. Ej nin na chitzan tan yolche'n yi qui'c xac yi tanumu'. Poro yi mero bintzi, i'tz tan ketz kapaj, nin chipaj yi e' kamam kate!, yi na tzan telse'n k'ej Jerusalén. ¹⁷ Cha'stzun te ta!, yi ilu' Cawl ketz, tbite'u' intzi' inkul. Nink tz'el

⁸9:2 Jer 25:11, 12; 29:10. ^h9:3 Ja xcon jun jilwutz be'chok cya'n yi chin tx'i'x nin te'j chi tane'n jun xbu'k yi banij tan chi' chi tane'n sac. ⁱ9:4 Neh 1:5; 9:6-37. ^j9:11 Lv 26:14-39; Dt 28:15-68. ^k9:15 Ex 20:2; Dt 6:21; Jer 32:20-21.

k'ajabu' te yi ca'l'u' yi cu'nak woq'ui'n, bantz jale'n yi teru' k'eju'. ¹⁸Siwl ta', elk bin k'ajabu' swe'j, nin elk k'ajabu' te yi tanumu' yi at bi'u' te'j. Xmayink tzaju' ske'j, yi o' yi elnako' tunin xit. Nin xmayink tzaju' te yi tanumu' yi cu'nak woc'. Qui na injak yi xtxolbile'j tan tu' yi qui'k ketz kil. Ma na tan tu' yi banl talma'u' skibaj.¹ ¹⁹iKajcaw! iKo' ñch'eyaju!! Tbite'u' yi intzi' inkul. Cuyu' kapaj. Tbit tzaju' inyol. Bne'u' chan yi xtxolbile'j bantz jale'n k'eju' tu yi k'ej yi teru' tanumu'. Ko' ñch'eyaju' bin ta!. Qui'k tz'ampon tiemp tan stza'welu' yi na chintzan tan jakle'n teru', chinch tul in oración.

Yi oxc'al tu lajuj sman

²⁰"Ja imban seguir tan nachle'n Kataj, nin tan xtxole'n cyen yi wil tetz Ryos, tu yi quil yi e' intanum. Ncha'tz ja cu' inwutz tetz tan jakle'n banl tibaj yi tetz wi'wtz yi wi'nin xanil. ²¹Te yi na chintzan tan nachle'n Kataj, nintzun ul xicy'in yi ángel Gabriel swe'j. Yi jun Gabriela'tz ite'n nin i'a'tz yi jun yi nsken jilon swetz. Txant tan tpone'n yi oril tan pate'n yi oy tetz Ryos yi na pat-xij lakak cwe'n k'ej yi ñchajol tib yi jun ángela'tz tzinwutz. Itzun taltz swetz:

²²'Ibin jalú' Daniel ja nu'l tan talche'n yi mbi na tzan Ryos tan xtxumle'n tibaj atanum. ²³Na yi neño'c tan nachle'n Kataj, ja tbit Ryos yi atzi' yi akul. Cha'stzuñ te ja chinsaj ñchakoltz tan xtxole'n tzatz yi tona' sbajok yi e'chk takle'n quib yi majak, na wi'nin na pek' Ryos tzawe'j. Bit tzaj bin yi xtxolbile'j yi swale' tzatz:

²⁴'Ja bixe' oxc'al tu lajuj sman tan Ryos tan ticy'e'n squibaj ara atanum, tu yi tnum yi chin xan nin. Yil jepon tamp yi jun tiempa'tz kalena's tzun tz'ocopon Ryos tan makle'n yi pajol ca'wli'n tu yi juchle'n il. Sjalok cuybil ipaj nin scuylok iya'pl.^m Nin sjalok balaj xtisya' tetz ben k'ej ben sak.ⁿ Na ya's tzun yi tiemp yil tz'el cu'n te yi e'chk wutzicy', tuml yi e'chk yol yi alijet cyen tan Ryos scyetz yi e' elsanl stzi' i!. Ncha'tz yi templo^o, yi ca'l Ryos, xansok junt tir.

²⁵Tajwe'n yil tz'el atxum tetz, nin yil tz'a'tij le awi' yi xtxolbile'j: Yil tz'el yi ort tan banle'n ba'n tetz Jerusalén, tajwe'n tan ticy'e'n juk sman. Ej nin tul yi juk smana'tz snuc'xok yi be' tu yi tapij yi at solte'j Jerusalén. Poro wi'nin bis o'kl sbajok tul yi tiempa'tz. Ej nin jalen yil tz'ul yi wi'tz ajcaw yi bixba'nt tan Ryos tajwe'n tan ticy'e'nt oxc'al tu cobt sman.

²⁶Yil tz'icy' yi oxc'al tu cob smana'tz, quil cyak' wunak k'ej yi jun wi'tz ajcawa'tz yi xansa'nt, na copon biyij. Xitok yi tnum Jerusalén tu yi templo cyak'un yi e' sanlar jun rey yil tz'ocpon. Yi jun ila'tz jalt cuntunin quil yil xe'tij, chi na ban jun tzanla' yi na elu'l yi qui'c sziblal. Ej nin quil tzaj yi e'chk ila'tz tu e'chk oyintzi' jalen yil jepon tamp te yi tiemp yi bixba'nt.^p

²⁷Na yil tz'icy' yi oxc'al tu beluj smana'tz tz'ul junt sman. Nin yil xe'tij yi wi'tzbil smana'tz tz'ocopon yi jun reya'tz tan banle'n jun contrat scyuch' wi'nin wunak. Poro yil nicy'an yi jun smana'tz jepon xtx'ixpul i' yi tajtza'kl tu yi contrat, na tan ca'wl i' stanek cyakil e'chk tx'ixwatz yi na pat-xij cyakil k'ej tu e'chk oy yi na ak'lij tetz Ryos.^q Nin copon nuc'ul i' jun

¹9:18 Neh 9:17-19, 27-28; Sal 51:1-4; Is 54:8, 10; Tit 3:5. ^m9:24 Zac 13:1. ⁿ9:24 Jer 23:5-6; Jer 33:14-16. ^o9:24 Qui na clarin yi yol hebreys tzone'j. Ba'n na jop yi templo, nka yi altar. ^p9:26 "Yi tiemp yi bixba'nt tan Ryos" Dn 11:36-45. ^q9:27 Dn 11:31; 12:11; Mt 24:15; Mc 13:14.

tajtza'kl yi chin xo'wbil nin, kale na pat-xe't e'chk tx'ixwatz swutz Ryos. Ya'stzun sbne' i' jalen cu'n yi tz'ul yi tiemp yi bixba'nt tan Ryos tan toque'n cawse'n i', stzun yi ángel bantz swetz."

Yi e'chk takle'n yi til Daniel stzi yi tzanla' Tigris

10 ¹Itzun bantz tul yi tox'i'n yob yi na cawun tzaj Ciro yi aj Persia, nintzun chajxij cobox xtxolbil tetz Daniel, yi jun'a tz yi na a'lchij Beltsasar tetz. Yi cobox xtxolbila'tz yi chajxij tetz Daniel tul wutzicy' tane'n, qui chan tz'el cu'n te'j. Poro ilenin sbajok, na i'tz bintzi. Yi xtxolbila'se'j at q'uixbel tan tele'n xtxum jun tetz, poro nintzun oc Daniel tan xtxumle'n yi mbi na elepont, ej nin xcye' i'-tz te'j.

²"Itzun mimban wetz, yi in Daniel, te yi nsken wi't lajluchax yi jun xtxolbila'tz tzinwutz. Ja tzun chimbisun ta'n. Ox tzun sman mimbantz tan bis. ³Ej nin tan paj yi bisa'tz yi atin cu'nt, qui nin inwan te balaj cumir, na qui'c chi'baj, nin qui'c win mbaj wa'n. Ncha'tz qui'c perfum mmo'c swe'j jalen yi ticy'e'n yi ox sman bisa'tz. ⁴Ej itzun bantz tul yi junak cyaj k'ej te yi bajx xaw tetz yi jun yoba'tz, cho'n tzun atin wetz stzi' yi tzanla' yi na bi'aj Tigris. ⁵Te yi atin stzi' yi tzanla'a'tz, nin ben wilol jun yaj yi at-tz. Yi be'ch tetz i' lino cu'n, nin yi c'albil oro cu'n." ⁶Ej nin yi wankil i', chin txekun nin chi tane'n yi yubil yi balaj c'ub topacio. Yi wutz, wi'nin pak'puchaxe'n chi tane'n jun xlitz!. Ma yi bak' wutz wi'nin xtxekune'n chi na txekun jun k'ak!. Ma yi k'ab tu yi tkan, wi'nin litz'une'n chi na litz'un yi jun jilwutz ch'ich' yi brons cu'n. Ej nin yi wi' i' tan yol, chin wi' nin na ban, chi na chiëch'in jun c'oloj wunak.

⁷"Cya'll nin jun scyeri yi e' yi xomche' swe'j ilon yi jun xtxolbila'tz, ntin cu'n in, na cyakil cu'n e', e' xobtz nin e' el ojkuj tan ew ib. ⁸Inchuc nin tzun incyaje'n cyentz tan tilwe'n yi jun xtxolbila'tz. Chin sakt nin tzun mimban tan xo'w. Nin qui'et nin inwalor bantz. ⁹Itzun yi jilone'n tzaj i' swetz, ninin el inc'u'l, nin ja chincu' trimp wuxtx'otx!. ¹⁰Te yi coylchin wuxtx'otx', ja chinachon te'j yi ja oc jun tan intz'amle'n nin tan wuch'eye'n. Nintzun incyaj cyen c'o'oloktz. ¹¹Saje'n tzun tlol i' swetz: 'Añ jun c'oloj Daniel, wi'nin na pek' Ryos tzawe'j, txiclige'n bin, nin bit tzaj yi yol yi swal'e' tzatz. Ja chin saj chakij tan yol tzatz.'

"Yi saje'n tlol i' yi yola'se'j wi'nin tzun inlucnewe'n yi inje'n txiclok. ¹²'Daniel, quil cxob swetz,' stzun i' bantz. 'Na ja tbit Ryos yi atzi' yi akul. Na jetz yi axe'tle'n tan xtxumle'n yi e'chk takle'n yi chin q'uixbel tan tele'n atxum tetz, nin jetz yi bixewe'n awa'n tan awoque'n juy swutz i', ja tbit i' yi awajbil. Cha'stzun te ja chinsaj ñchakol tan xtx'olche'n xo'l tzatz. ¹³Quenin klo' wule'n, poro qui' nin, na yi ángel yi wi'tz ajcaw tibaj cyakil yi ama'l Persia, ja oc tan oyintzi' swe'j. Nin junak jun cu'n k'ej nchincu' makol. Quinin tzun nicy' tzaj jalen yi tule'n Miguel, jun scyeri e' wi'tz ángel cwent Ryos, tan wuch'eye'n. Na inchuc cunin tan oyintzi' scye'j yi e' wi'tz ángel cwent Bayba'n yi na chicawun tibaj Persia. ¹⁴Ibin jalú' ja nu'l tan talche'n tzatz yi mbi sbajok scye'j atanum sbne' opon tunintz, na cyakil yi mawil tul yi awutzicy', na ñchaj yi mbi sbajok scye'j tul yi tiemp yi at tulbil,' stzun i' bantz swetz.

¹⁵"Te yi na tzan i' tan talche'n yi xtxolbila'tz swetz, ajnak cu'n tunin wetz inwutz wuxtx'otx', nin qui'c nin jun yol na wal nin tetz. ¹⁶Poro jalt cun tunin yi

^r10:5 Ap 1:13-15; 2:18; 19:12. ^s10:11 Heb 1:14. ^t10:13 Ef 6:12; 1Ts. 2:18.

saje'n jun tan macle'n intzi'. Yi juna'tz icunin jun yaj tane'n. Nintzun ben walol tetz yi junt yi at tzinwutz: 'Wajcaw, ja skej intzi' tan xo'w nin qui'ct nin inwalor at. ¹⁷ ¿Xe'n tzun chinxeye' tan yol teru', na qui'c nin mu'l x tal inwalor at, nin qui'it na je ul inxew tan paj xo'w?' chinch tzun bantz tetz.

¹⁸ "Itzun yi jun yi icunin jun yaj tane'n nintzun saj i'-tz tan inmacle'n junt tir. Nin jalt inwalor. ¹⁹ Saje'n tzun tlol swetz: 'Quil cxob swetz, nin quil sotz ac'u'l na na pe'k Ryos tzawel'. iQuiwit bin; quiwixk ac'u'l; quil cxob!' stzun i' bantz swetz.

"Itzun te yi na tzan i' tan yol, innach cunin yi tule'n inwalor, nin ja chinquiwix tan talche'n tetz: 'Ta', ba'n bin jilonu', na jalt inwalor tan tbite'n yi yolu'!'

²⁰⁻²¹ Saje'n tzun tlol i' swetz: '¿Na pe' el atxum tetz yi mbi tzuntz yi atin tzone'j? I'tz tan xtx'olche'n xo'l tzatz yi xtxolbil yi tz'iba'nt cyen tul yi liwr yi bintzi nin tetz. Ej nin ntin yil wal cyen tzatz, nicy'epon wetz, na nchimben tan oyintzi' te yi ángel cwent Bayba'n, yi ajcaw tibaj yi tnum Persia. Ej nin yil tzaj wi' yi oyintzi' tuch', tz'ul junt kacontr, nin i'tz yi ángel cwent Bayba'n, yi ajcaw tibaj yi tnum Grecia. Cyall jun na oc tan wuch'eye'n yi na no'c tan oyintzi' scye'j yi e'contra'tz, ntin cu'n Miguel, yi ángel yi wi'tz q'uicy'lom itetz, yi axwok xonl Israel,' stzun yi ángel bantz.

Yi rey tetz je'n tzi'n tu yi rey tetz Egipto

11 ¹ "Ncha'tz tal yi ángel swetz: 'Yi in wetz ja no'c tan xch'eye'n Darío, yi chireyil yi e' aj Media yi toque'n tan cawu'n tibaj Babilonia. ² Ma jalu', tzinchaje' yi e'chk takle'n yi jun cu'n tz'elepon cu'n te'j:

'Chocopon oxt rey tan chicawe'n yi e' aj Persia. Yil jepon tamp yi chitiemp yi oxa'tz tan cawu'n, tz'ocopon junt yi mas tetz me'b'il xchiwutz yi oxa'tz. Ej nin yil jal wi'nin xchamil tan yi tetz me'b'il'a'tz, tz'ocopon tzuntz tan majle'n klo' wi'nin ama'l cwent Grecia tan cawune'n tibaj. ³ Poro yil xon tiemp sjalok junt rey cwent Grecia yi chin aj oyintzi'linl i'. Nin scambaje' wi'nin ama'l bene'n tzi'n tan cawune'n tibaj. Nin yil cawun i', sbne' yi tetz tajbil. ⁴ Poro quil quiwix i' tan cawu'n, na xitok yi tetz ca'wl nin sjatxlok yi ama'l chik'ab cyaj wi'tz sanlar yi e' xconak tetz i'. Quil tz'ak'ljj ama'l tan toque'n cyen jun xonl yi k'ajtzun reya'tz tan cawu'n. Ej nin yil chicawun yi cyaj sanlara'tz tibaj yi jun chin nacióna'tz quil jepon tan stz'amle'n yi xchamil tu yi balajil chi mban cyen tk'ab yi k'ajtzun reya'tz.

⁵ 'Itzun yi rey yil cawun cwent Egipto sjalok wi'nin tetz xchamil tan cawu'n. Poro junt scyeri e' cyaj wi'tz sanlara'tz, yil cawun Siria, sjalok mas tetz xchamil tan cawu'n swutz i', nin scawunk tibaj mas ama'l. ⁶ Ma yil xon tiemp sbixek jun trat xchixo'l yi cob nacióna'tz tan qui jale'n oyintzi' xchixo'l, nin tan quich'eyal quib squibil quib. Ncha'tz yi rey tetz Egipto stk'e' yi me'l tetz txkel yi rey tetz Siria, bantz jale'n tzatzin paz xchixo'l yi cob nacióna'tz. Poro quil liwrin chitxumu'n na chicopon biyij yi xna'n tu yi tetz chmil scyuch' cyakil chimos. ⁷ Poro sjalok jun xonl, yi k'ajtzun xna'na'tz, yi aj Egipto yi tz'ocopon tan oyintzi' scye'j yi e' sanlar cwent Siria, nin stetzaje' i' yi cyetz chi ama'l kale na chichewe't quib yi e' bajxom. ⁸ Ncha'tz mben tcy'al cyakil chirysil yi banij cya'n, yi ch'ich' cu'n, tuml wi'nin e'chk takle'n yi oro tu sakal cu'n. Cho'n tzun stz'opon tak'un jalen Egipto.

⁹ Poro yil xon tiemp, yi qui'ct oyintzi' sbajok xchixo'l yi cob tnuma'tz, tz'opon jun k'ej yi tz'ocopon yi chireyil yi e' aj Siria tan cambaje'n klo' yi chiluwar yi e' aj Egipto. Poro quil xcy'e' scye'j, nin spakxok junt tir le tetz tanum.

¹⁰ Poro yil tz'el tiemp chocopon yi e' cy'ajl yi jun reya'tz tetz Siria tan xtxumle'n junt oyintzi!. Nin chocopon tan chimolche'n junt c'oloj sanlar tan cyoque'n tan oyintzi!. Poro jun scyeri yi e' cy'ajola'tz mben scyuch' yi e' tetz sanlar tan oyintzi! le jun ama'l kale na chicolwit quib yi e' aj Egipto. Xcyek i' tan chixite'n cu'n, chi na ban jun tzanla' yi na elu'l. ¹¹ Tan yi xtxolbile'l jepon swutz yi ajcaw tetz Egipto, nin tz'elu'l i' tan oyintzi! scyuch' yi e' aj Siria nin xcyek i' scye'j, na nim cu'n chixone'n yi e' tetz sanlar. ¹² Poro tan paj yi xcyek yi rey tetz Egipto tan chibile'n cu'n yi jun chin c'oloj sanlara'tz tetz Siria, stocsaj tib nim tu yi tajtza'kl. Poro quil ben ḫkon yi tiemp tan cawu'n. ¹³ Na yil xon tiemp tz'ocopon junt tir yi rey tetz Siria tan chimolche'n junt c'oloj sanlar yi mas nim tcu'n tajjal swutz yi ban yi bajx tir. Ej nin ḫchiwekxok tan e'chk balaj ma'cl tan oyintzi! scye'j yi e' aj Egipto.

¹⁴ Yil bajij yi xtxolbila'se'j, ḫchijalok wi'nin ara tanum yi cho'n ate' jak' ca'wl yi rey tetz Egipto yi chocopon tan oyintzi! te'j, bantz cyele'n liwr jak' ca'wl i!. Ya's tzun ḫchibne' tan paj jun visión yi skile!. Poro quil chicambaj yi cyajbil na chocopon pres jak ca'wl yi rey tetz Siria. ¹⁵ Ma yil tz'opon chireyil yi e' aj Siria tan oyintzi! te jun lmak tnum ewent Egipto tz'ocopon tan nojse'n xe' yi tapij tan cyocompone'n tul, nin xcyek i' te'j. Quil xcye' jun tan makle'n ḫchamil, tu'k yi e' sanlar yi at mas chichamil ewent Egipto quil chixcye' tan makle'n yi e' chicontra'tz. ¹⁶ Yi jun chicontra'tz yi cho'n saje'n jalen Siria sbne' i! yi tetz tajbil scye'j yi e' pres yi scambaje!. Cya'l tzun jun aj Egipto yi snimsaj c'u'l junt tir tan oyintzi! te'j. Te yi na pakxij yi rey tetz Siria le tetz tanum, cho'n stzicy, nin scyajk cyen le amal' yi na bi'aj Chin Yube'n Nin. Ej nin cyakil cu'n yil snojk cyen swutz xitok ta'n. ¹⁷ Ncha'tz sweke' tib tan bene'n tan oyintzi! tan majle'n klo' cyakil yi amal' ewent Egipto. Ej nin yi tajtza'kl i! yil xcon, i'tz yil sbixed jun trat tu yi rey tetz Egipto. Ncha'tz stk'e! i! yi me'l tetz txkel yi jun reya'tz bantz cambal klo' i! yi amal'. Poro quil scambaj yi tetz tajbil. ¹⁸ Tz'ocopon tzuntz tan oyintzi! scye'j yi e'chk tnum yi ate' tzi mar, nin xcyek i' te'j wi'nin. Ej nin tz'ocopon i' tan oyintzi! tan tele'n xtx'ix junt wi'tz sanlar, poro quil xcye' te'j. Ma na i tetz xtx'ix tz'elepon. ¹⁹ Pakxok tzuntz le tetz tanum tan colol tib tul yi e'chk ca'll yi bnixnak ta'n tan colol tib tul. Poro snojk cyen jun takle'n swutz yil xcyek tan bibile'n cu'n. Ej nin cya'l nin na'wse't bi! i!.

²⁰ Apart tzun junt tz'ocopon tetz xel tan cawu'n. Ej nin mben ḫchakol jun tan telse'n alcawal bene'n tzi'n, bantz jale'n yi tetz riquil. Nin yil tz'el cobox tiemp copon biyij yi jun ajcawa'tz. Poro nk'e'tz tul oyintzi! lquime't.

²¹ Yil quim yi junta'tz tz'ocopon junt yaj tan cawu'n, yi chin juntlen nin tajtza'kl. Qui'c nin klo' tocabil i' tetz rey, na qui'c nin mu'x xac. Tz'ocopon i' tetz ajcaw tan tu' yi chin subul nak nin i!. ²² Tz'ocopon i' tan chixite'n cu'n cyakil yi e' contr yi chocopon klo' tan makle'n wutz. Nin copon biyol yi wi'tz ajcaw yi nsken bixe' chirrat tuch!. ²³ Ncha'tz tz'ocopon tan chisuble'n cyakil yi e' tamiw i!, yi nsken bixe' jun chirrat tuch!. Ej nin mpe qui tunin k'usij yi tnum kale na cawune'i! sjalok wi'nin tetz ḫchamil tan cawu'n, nin mben lo'on yi tetz ca'wl bene'n tzi'n. ²⁴ Qui nin tzun tz'icy' scyetz yi e' wunak yil tz'oc i' tan majle'n yi e'chk balaj luwar. Ej nin tz'ocopon i' tan banle'n e'chk takle'n yi qui otojk na ban jun sajle'n tunintz, na tz'ocopon i' tan jatxle'n cyakil yi e'chk takle'n yi scambaje' scyetz yi e' tetz sanlar. Ej nin sjoye' i' puntil tan chixite'n klo' e'chk quiw tnum. Poro tetz cobox ntzi' tiemp sbne' i! yi xtxolbila'se'j.

²⁵ 'Tan tu' yi at ñchamil, nin yi quil xob tetz jun, mben i' tan oyintzi' te yi chireyil yi e' aj Egipto. Sjalok jun chin c'oloj sanlar i' tan ñch'eye'n. Ma yi rey tetz Egipto qui nin lxob tetz, na ncha'tz i' tetz, sjalok jun c'oloj tetz sanlar yi chin cham nin e', nin chocopon tan oyintzi' te yi ajcaw tetz Siria. Poro copon subij yi rey tetz Egipto cyak'un cobox. Cha'stzun te quil xcye' i' te yi contr. ²⁶ Na ite'n nin e' xtxocum, yi na chiwan xlaj, chocopon tan suble'n cu'n yi rey tetz Egipto. Cha'stzun te ñchilo'onk yi e' tetz sanlar nin wi'nin e' ñchiquimok. ²⁷ Ñchic'olek yi cob ajcawa'tz tan wa'a'n tan jale'n klo' tzatzin ñchix'o'l. Poro nk'era'tz sbne' na ñchisube' quib squibil quib. Scyale' wi'nin wi cyak!. Poro cya'l nin jun scambaje' yi tajbil yi na chiwutz quen te'j, na ntaxk opon yi tiempil tan jale'n tzatzin paz. ²⁸ Yil pakxij yi jun rey tetz Siria le tetz tanum, mben tcy'al wi'nin me'b'il yi scambaje' scye'j yi e' aj Egipto. Ej nin yil pakxij i', tz'ocopon tan oyintzi' scye'j yi e' yi bnixnak chirat tu Ryos,³⁶ yi trat yi chin xan nin. Poro sbne' yi tetz tajbil scye'j, kalena's tzun lpakxij le tetz tanum.

²⁹ 'Yil jepon yi k'ejal yi txumijt, mbent c'oxol tib junt tir cwe'n tzi'n tan oyintzi' scyuch' yi e' aj Egipto. Poro quil xcye' scye'j yi e' contra'tz chi mban te yi bajx tir. ³⁰ Na chopon jun c'oloj sanlar cwent Roma yi cho'n najlche' toque'n tzi'n tan xite'n cu'n. Yi jun c'oloj sanlara'tz cho'n chu'l te'u'l barc tan oyintzi!. Ma yi e' sanlar tetz yi rey tetz Siria, chelepon ojk ñchiwutz na wi'nin chichamil tan oyintzi!. Tan paj yi xtxolbila'tz, ñchi'chok c'u'l yi rey tetz Siria scye'j yi e' tanum Ryos. Ej nin ñche' xconse' yi e' yi ja cyaj cyen quilol Ryos tan bnol i' yi tetz tajbil scye'j yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Ryos.

³¹ 'Chocopon yi e' tetz sanlar tan telse'n k'ej yi ca'l Ryos, na ñchimake' yi oy yi na pat-xij cyakil k'ej swutz yi ca'l Ryos nin tz'ocopon tan banle'n e'chk takle'n yi chin juntlen nin le jun ama'la'tz yi chin xan nin.³² Yi jun reya'tz xconk putzpuj yol ta'n tan chisuble'n yi e' yi squile' cyen yi chirat tu Ryos. Ma yi e' yi na cyek ñchi' Ryos quil cyak! quib nin chocopon tan oyintzi' te'j. ³³ Ej nin yi e' yi chusij che' te yol Kataj chocopon tan chichusle'n wi'nin wunak. Poro chicopon biyij. At e' yi chitz'e'ok tak'on chicontr, nin at e' yi tz'elepon majij cyakil chime'b'il. Ej nin at e' yil chiben pres ñchix'o'l awer wunak. Poro yi jun ila'tz tetz cobox ntzi' yob sbne!. ³⁴ Yil xe'tij e'chk ila'tz chocopon cobox tan quich'eye'n atanum, poro ntin tu' tan paj yi at na chiwutz cyen te'j. ³⁵ Ncha'tz chocopon tan chibuchle'n cobox scyeri e' chusul cyetz atanum. Poro tan paj yi buchbe'n cyetz mas tcu'n ñchiquiwixk tk'ab Kataj nin chocopon tetz tz'aknak cu'n. Ya'stzun sbajoktz jalen yil jepon tamp yi tiemp yi bixba'nt tan Ryos.

Yi wi'tzbil rey yi at tulbil (2Ts 2:3-4)

³⁶ 'Itzun yi rey tetz yi ama'l je'n tzi'n, sbne' yi tetz tajbil quib yi na icy' tc'u'l. Nin stocsaj tib mas nim ñchiwutz alchok ryos.³⁷ Ej nin tz'ocopon tan talche'n cachi' yol tetz yi mero Ryos. Xtx'aconk i' te cyakil yil sbne' jalen yil tz'oc Ryos tan cawse'n. Na cyakil yi bixba'nt tan Ryos tz'elepon cu'n te'j. ³⁷ Yi jun reya'tz quil tek ñchi' siquier jun ryos mpe ik chirysil yi e' tetz cy'e'x nka yi jun yi na el cyalma' yi e' xna'n te'j.³⁸ Quil tek ñchi' yi jun reya'tz alchok ryos, na stocsaje' tib i' nim

³⁶ 11:28 Yi e' judiy.   ³⁷ 11:31 Dn 9:27; 12:11; Mt 24:15; Mc 13:14.   ³⁸ 11:36 "Alchok ryos" 2Ts 2:3-4.
³⁷ 11:37 Yi tajbil cyakil yi e' xna'n xonl Israel i'tz yi nink tz'it'z'j yi Mesías scye'j.

tcu'n swutz alchok ryos. ³⁸Ntin cu'n stk'e! k'ej yi ryos yi taw oyintzi!. Stk'e! i! k'ej yi jun ryosa'tz yi qui ocnake! yi e' mam te' tan tak'le'n k'ej. Ej nin stoye! wi'nin e'chk oy tetz, chi tane'n oro, sakal, tu e'chk balaj c'ub yi wi'nin jamel. ³⁹Chixconk e' awer nak ta'n yi apart chiryosil tan quicy'le'n yi e'chk ama'l kale na chicolwit quib yi e' tetz sanlar. Ej nin yi jun reya'tz stk'e! chik'ej cyakil yi e' yi scyak'e! k'ej i!. Ncha'tz stk'e! i! yi cyak'un tu balaj tx'otx' scyetz.

⁴⁰Poro yil jepon tamp yi tiemp yi jun reya'tz tz'ocopon yi chireyil yi e' aj Egipto tan oyintzi! te'j. Poro yi i! tetz tz'el'u'l tan chic'ulche'n. Cho'n cu'n sbne! i! tan oyintzi! scye'j chi na ban jun chumam cyek'ek' a'bal. Mben i! tan oyintzi! cwe'n tzi'n nin snojk cyakil yi ama'l tetz cwe'n tzi'n ta'n tan e'chk care't tetz oyintzi!, scyuch' sanlar yi ate'e'n te'j chej. Ncha'tz cyakil yi stzi! mar snojk cu'n tan e'chk barc yi na xcon tan oyintzi!.

⁴¹Ncha'tz tz'ocopon i! le ama'l yi na bi'aj Chin Yube'n Nin, nin xchiquimok wi'nin wunak ta'n. Poro yi e' aj Edom scyuch' yi e' aj Moab xchiclaxok. Ncha'tz wi'nin ama'l cwent Amón sclaxok tk'ab. ⁴²Poro yi e' tetz sanlar scyetzaje! wi'nin ama'l. Siquier nink clax yi nación Egipto chik'ab. ⁴³Cyakil chime'bi! yi e' aj Egipto tu cyakil chi'oro tu sakal tz'elepon chimajol. Ncha'tz sbajok te yi tnum Libia tu yi tnum Etiopía. ⁴⁴Poro yi jun ajcawa'tz stbite' jun stziblal yi cho'n tz'ul je'n tzi'n tu tele'n tzi'n. Yi jun stziblala'tz xcyek tan xo'wse'n i! nin tan tak'le'n chi'ch c'u'lal tetz. Pakxok tzuntz tan chibiyle'n cu'n klo' cyakil yi e' contra'tz. ⁴⁵Bníxok yi tetz campament le ama'l yi at xo'l yi mar tu yi wi'wtz yi chin xan nin, yi cho'n at cwent yi ama'l yi na bi'aj Chin Yube'n Nin. Cho'n tzun squimok i'-tz tul yi jun ama'la'tz, na cya'l jun tz'ocopon tan xch'eye'n.

Stzajsbil wi' tircu'n

12 ¹'Yil bajij yi xtxolbila'se'j, jepon txiclok Miguel, yi wi'tz ángel yi q'uiicy'lom cyetz yi ara tanum.

Chin bisbil nin tzun sbne! yi jun tiempa'tz, ² na qui otojk ja bajij yi e'chk takle'na'tz xchixo'l wunak sajle'n tunintz. Poro yil tz'icy'pon yi tiempa'tz xchiclaxok^a cyakil yi e' atanum yi tz'iba'nt chibi' tul yi liwr Ryos.

² Xchitz'ok wi'nin e' quimnake!. ^b Xchitz'ok tan cyetzal yi itz'ajbil tetz ben k'ej ben sak. Poro ncha'tz wi'nin e' xchitz'ok tan tijle'n chicaws tetz ben k'ej ben sak yi chin xo'wbil nin. Chin tx'ixwil nin sbne! tetz cyetz.

³ Ma yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl, yi e' yi ocnake! tan chichusle'n wi'nin wunak tan chixome'n te yi balaj be' yi jicyuch te'j, chitxekunk chi tane'n yi tx'um!^c lak'bal. Ej nin chitxekunk tetz ben k'ej ben sak.

⁴ Ma añatz Daniel, cya'll tzawal wit yi e'chk takle'ne'j ma na na waj yil tz'oc jun sey^d tane'n te yi liwre'j. Na waj yil jopxij jalen yil jepon yi wi'tzbil tiemp. Te yi jun tiempa'tz xchixonk wi'nin wunak bene'n tzi'n wi munt. At e' yi oque'n xchibne', nin at e' yi ele'n xchibne' tan jale'n cyajtza'kl te yi mbi sbajok tul yi jun tiempa'tz, stzun yi juna'tz ban swetz.

^{y 12:1} Yi yol "jepon txiclok" le hebrey itz "amatad". At na ban cu'ntz na elepont "smake" tib te yi na tzan jun tan banle'n", nka "tak'e' cu'ntz". Ej nin ya'stzun yi puntil yi ja xcon cyak'un yi e' traductor tul: Jue 7:21; Jos 10:13; 2S 2:28; 2R 4:6; tu 12:13-17. At e' yi na ciyal yi tul Dn 12:1 "amatad" na elepont: "yi stambaj tib Miguel te yi tetu mun!". ^{z 12:1} "Tiempa'tz" Mt 24:21; Mc 13:19; Ap 7:14. ^{a 12:1} "Xchiclaxok" Ro 11:25-26; Is 59:20. ^{b 12:2} Job 19:25-27; Mt 25:46; Jn 5:29; 1Co 15:51-52. ^{c 12:3} Mt 13:43; 1Co 3:13-15. ^{d 12:4} Jun jilwutx x'pupu' yi na xcon tan jople'n cu'n jun cart nin qui'c cuj tan jakxe'n tan alchok scyetz junt. Ap 22:10.

Yi bene'n jakol jun ángel yi tona'l tzaj wi' yi q'uixc'uj squibaj yi e' xonl Israel

⁵ "Ma yi in wetz yi in Daniel nintzun ben wilol cobt yaj yi txicliche'-tz stzi'ak yi tzanla' Ulay. At tzaj jujun lakak xlaj. ⁶ Bene'n tzun jakol jun scyeri coba'tz tetz yi jun yi weko'n tib tan balaj be'chok, yi lino cu'n, yi txiclij tibaj yi a'. Itzun taltz: '¿Tona'l tzaj wi' yi e'chk takle'ne'j yi chin xo'wbil nin sbne'?' ⁷ Je'n tzun tk'ol yi jun yaja'tz yi k'ab tcyaj tan xchajle'n yi sak cu'n swutz Ryos yi xtxolbil yi stale'i. Nintzun taltz: 'Yil tz'icy' ox yob tu ni'cy,^e nin yi nsken xit chichamil yi e' tanum Ryos, kalena's ltane' cyakil e'chk takle'na'tz,' stzun yi jun ángela'tz bantz.

Yi bene'n jakol Daniel yi mbil sbajok yil tzaj wi' yi ox yob tu ni'cy'a'tz

⁸ "Ja tzun wit cyakil yi ntal i', poro qui'c nin mu'x tal nink me'l intxum tetz. Bene'n tzun injakoltz tetz: 'Ta' ḡmbi sbajok yil tzaj wi' yi jun tiempa'tz?' ⁹ Saje'n tzun tlol i' swetz: 'Daniel, qui'c awocle'n te'j. Na cyakil yi xtxolbil te yi mbil sbajok tajwe'n tan tewe'n jalen yil jepon tamp te yi jun tiempa'tz. ¹⁰ Tan yi q'uixc'uj yi xchitije' yi e' atanum sjalok wi'nin e' yi chocopon tetz balaj. Chin skoj nin sbne' cyalma!. Ma yi e' malnak xchibne' nin yi cyetz cyajbil,^f nin quil tz'icy' scyetz yi mbi lbajij scye'j. Poro yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl tz'elpon chitxum te cyakil yil sbajok. ¹¹ Yil tane' yi pate'n tx'ixwatz nin yil tz'ocopon yi jun takle'n yi chin xo'wbil nin le ca'l Kataj, tajwe'n tan ticy'e'n jun mil tu cob cient tu jun mutx' tu lajuj k'ej (1,290).^g ¹² Ban cyeri yi e' yil k'uke' nin chic'u'l te Kataj jalen yil tz'icy'epon jun mil ox cient tu junak o'laj k'ej (1,335), jetz yi tele'n ticy'le'n yi pate'n yi tx'ixwatz tibaj yi altar.^h ¹³ Poro yi aħatz Daniel quiwit, jalen yil xquim, na cħujek nin cħitz'ok junt tir le wi'tzbil k'ejjal tan awetzal yi jalaj atx'otx'ⁱ yi tz'ak'lok tzatz,' stzun yi jun yaja'tz bantz."

^e 12:7 Dn 7:25; Ap 10:5; 12:14. ^f 12:10 Ap 22:11. ^g 12:11 Dn 9:27; 11:31; Mt 24:15; Mc 13:14. At e' yi na cyal yi ya's tzun na elepong yi yol hebrey tzone'j. I'tz yi tan paj yil chixom wi'nin e' judiy te yi anticristo, qui't tzun tz'oc yi wi'tz ángel Miguel tan quich'eye'n. Si'leju' 2Ts 2:6. ^h 12:12 Ncha'tz yi june'j qui na lajluchax skawutz yi mbil sbajok, poro tajwe'n yi quil cabej kac'u'l te Ryos jalen yil tz'icy'epon jun tiempa'tz. ⁱ 12:13 Jn 14:2.

OSEAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Oseas, i' jun scyeri elsanl stzi! Ryos yi xconak tan Ryos mas waxak ciente yob te yi ntaxk itz'ij Jesucristo.

Te yi jun tiempa'tz yi nación tetz Israel nsken chijatx quib. At lajuj k'u'j yi ja xom chiwi' te yi rey Jeroboam, yi cy'ajl Luwiy. At na bant cu'n na xcon yi yol yi e' aj Israel, nka yi yol yi e' xonl Efraín, nka yi yol yi e' aj Samaria, poro ite'n nin k'u'ja's yi na a'lchij Reino del Norte scyetz.

Ocnak Oseas tetz elsanl stzi! Ryos ḥchixo'l yi e' aj Israela'tz, te yi tiemp yi at tzaj Jeroboam tetz chireyil. Ej nin Samaria bi' yi lmak tnum kale atit yi najbil Jeroboama'tz, nin kale cawune't i!. Ej nin yi e' xonl Efraína'tz yi e' ben xomok scye'j yi e' aj Israela'tz ya'stzun yi jun k'u'j yi at mas chixone'n nin yi mas cham tan oyintzi! ḥchixo'l.

Ma yi e' aj Judá scyuch' yi e' xonl Benjamín, ya'stzun yi cobt k'u'j yi apart chireyil, nin yi na chibi'aj yi Reino del Sur.

Yi Oseas tu yi txkel ja chixcon tan Ryos tetz jun elsawutzil, tan ḥchajle'n yi ḫe'n quitane'n yi coblaj k'u'j yi e' xonl Israela'tz swutz i!.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1-3) na ḥchaj yi ḫe'n cu'n ban Oseas tu txkel. I'tz jun eltzaj wutzil te yi ḫe'n cu'n tz'ocopon Ryos tan chimoxe'n tzaj yi e' tetz tanum junt tir.

Yi ca'p wekl (Cap. 4-13) na ḥchaj sketz yi ḫe'n ban Oseas tan makle'n klo' chiwutz yi e' aj Israel te chiya'pl.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 14) na ḥchaj sketz yi ḫe'n cu'n ban yi toque'n Oseas tan chimoxe'n yi e' aj Israel tan chipakxe'n tzaj tk'ab Kataj, nin yi mbi cu'n sbajok yil chibansaj quib tu Ryos tzantzaj.

Yi najal Oseas

1 ¹Je yol Kataj Ryose'j yi opon twi! Oseas, yi cy'ajl Beeri, te yi tiemp yi chicawune'nlen yi e' rey Uzías, ^a Jotam, ^b Acaz, ^c tu Ezequías ^d squib yi e' aj Judá. Nin ncha'tz te yi tiemp yi na cawun tzaj Jeroboam ^e cy'ajl Joás, tetz chireyil yi e' aj Israel. ²Xe'te'n tzun Kataj Ryos tan talche'n tetz Oseas yi xtxolbil yi stale' i! scyetz e' aj Israel: "Yi wetz intanum ni'cu'n e' chi jun xna'n yi aj bnol tetz, na ja chin cyaj cyen quilol. I bin jal' ba'n cëben tan awumewe'n tu jun xna'n aj bnol tetz, nin ba'n jal anitxa' te'j. Chocopon tzuntz tetz tal jun wi'tz bnol tetz."

³Tumewe'n tzun Oseas te'j jun xna'n yi na bi'aj Gomer, me'l Diblaím nin tzun oc lac'puj jun ni'-tz te'j. Xicy tzun ban te yi ni'a'tz yi ul itz'ok te'j. ⁴Tlol tzun

^a1:1 2R 15:1-7; 2Cr 26:1-23. ^b1:1 2R 15:32-28; 2Cr 27:1-8. ^c1:1 2R 16:1-20; 2Cr 28:1-27. ^d1:1 2R 18:1; 20:21; 2Cr 29:1-32:33. ^e1:1 2R 14:23-29.

Kataj Ryos tetz Oseas: “Ba'n tz'oc bi' yi ni' awa'n tetz Jezreel,^f na txant cuntu' tan woque'n tan tak'le'n chicaws yi e' xonl k'ajtzun rey Jehú, tan paj yi jun c'oloj wunak yi e' baj quimsal le ama'l Jezreel. Nin nocpon tan xite'n cu'n yi ca'wl yi at tk'ab yi tnum tetz Israel. ⁵Ncha'tz tul yi jun k'eja'tz nocpon tan xite'n cu'n yi e' sanlar tetz Israel,” chij Kataj Ryos bantz.

⁶ Yi'n tzun tekal Gomer pwokil junt ni!. Xun tzun ban te junt ni'a'tz. I tzun tal Kataj Ryos tetz Oseas: “Ba'n tz'oc bi' yi ni' awa'n tetz Lo-ruhama,^g na qui't tz'el ink'ajab scye yi e' aj Israel, nin qui't tzincuy chipaj. ⁷Ma yi e' xonl Judá, tz'elpon ink'ajab scye'^j, nin ḥchiclaxok wa'n, yi in wetz yi in chitaj, yi chiRyosil. Poro quil chiclax wa'n tak'on e'chk ma'cl chi tane'n c'oxbil flech nka spar. Ej nin quil no'c tan chiclaxe'n tak'on jun oyintzi!. Nin quil chixcon sanlar wa'n yi ate'en te'j chej.”^h

⁸ Yi tele'n tal ni! Lo-ruhama te xtxu'tx, nin tzun oc lac'puj junt ni! te yi txkel Oseas. Xicy tzun ban te junt ni'a'tz yi ul itz'ok. ⁹Tlol tzun Kataj Ryos tetz Oseas: “Tz'oc cyen bi' yi ni' awa'n tetz Lo-ami,ⁱ na yi axwok itetz nk'e'tzt axwok intanum jalu!, nin yi in wetz nk'e'tzt in iRyosil jalu!”

Yi sjalok yi banl Kataj squibaj yi e' xonl Israel tzantzaj

¹⁰ Tz'opon jun k'ejjal yi ḥchipuc'unk yi e' xonl Israel chi tane'n yi tajjal yi samlicy' yi at tzi mar.^j Ej nin cya'll jun nink xcye' tan tajle'n chixone'n. Ej nin tul yi ama'le'j kale walnak yi inyol tzitetz: “Quibixwok tetz wajal,” swale' tzitetz: “Axwok jun c'oloj inme'l incy'ajl, yi in wetz yi in iRyosil, yi bintzi nin itz' in.”^k

¹¹ Ej nin chimole' quib yi e' xonl Judá scyuch' yi e' aj Israel nin sbixek jun ntzi!^l chireyil cya'n. ḥchipakxok Jerusalén. Chitzajok bene'n tzi'n wi munt. Nin spuc'unk chiwutz, nin chumbalaj nin sbne' yi jun tiempa'tz, yi na bi'aj Jezreel.^l

2 ¹Ej nin scyale' tzuntz squibil quib: “O' len tanum Kataj Ryos jalu!” Nin yi e' xna'n scyale': “Na el k'ajab Kataj Ryos ske'j jalu!”

Yi e' xonl Israel ni'cu'n cyajtza'kl swutz Ryos tu tajtza'kl jun xna'n yi ja cyaj tilol yi chmil nin yi tz'ocpon cawse'n tan paj

²Poro je yol Kataj Ryose'j: “iNque'nwok tan xotxle'n itxu!^m Xochwok i!, na nk'e'tzt wuxkel jalu!, nin nk'e'tz in chmil i! jalu!. iNink ltl cyen yi tajtza'kl tan jople'n inwutz! iNink lche'! yi e' tuch'a'tz" te'j c'u'l! ³Nin ko quil sban, cupon tzun intzek'baltz chibanan yi tule'n itz'ok, yi tx'anl cuntu' bantz tele'n xtx'ix. ^{Tz'ocpon i!} wa'n chi jun ama'l yi chin skej nin, kale qui'cle't mu'x a'bal, nin nocpon tan biyle'n cu'n tan sak tzi!. ⁴Ej nin quil tz'el ink'ajab scye'^j yi e' nitxajil, na ja chijal tan yi jopol wutzaji'n. ⁵Na yi chitxu' ja c'ay tib tetz alchok. Nin ja el k'ej i! tzinwutz yi tlol: ‘Nchimben tan chijoyle'n wuch' na scyak'e' inwa' tu wuc'a!, nin scyak'e' innok' tu balaj lino tu aceit, nin scyak'e' balaj win swetz.”^p

^f1:4 2R 10:11. ^g1:6 “Lo-ruhama” na elepont yi jun yi cya'll na el k'ajab te'j. ^h1:7 2R 19:35; Zac 4:6. ⁱ1:9 “Lo-ami” na elepont “nk'e'tz e' intanum”. ^j1:10 Gn 22:17. ^k1:10 Ro 9:25, 26. ^l1:11 “Jezreel” na elepont “jun awal ujul”. Poro yi xe' yi ajtza'kl i'tz, yi tz'ocpon Ryos tan bixbaje'n Israel le tetz ama'l. 2S 7:11b-16; Ez 37:22; Os 3:5; Is 9:6, 7; Am 9:11; Miq 5:2. ^m2:2 Yi yol “itxu!” na elepont cyakil yi e' wunak xonl Israel. ⁿ2:2-5 Ez 16:8-63. ^o2:3 Is 47:1-3; Ez 16:37-39; Ap 17:16. ^p2:5 Jer 2:23-25; 3:1-2; Os 4:12-14.

⁶"Tan tu' ya'tz tane'n nocpon tan tocse'n tx'i'x tul be', nin tz'ocpon jun pe'm wa'n solte'j i'. Bantz qui'l jal puntil be' ta'n. ⁷Mben xomok tan chijoyle'n yi e' tuch', poro quil jamelan. Tz'ocpon tan chijoyle'n, poro quil jal banl scye'j. Stale' tzuntz: 'Ba'n tcu'n chimpakxij te yi bajx wuchmil, na chumbalaj nin wutane'n yi atin tzaj te'j, swutz yi jalu!', chij sbne'!

⁸"Poro lastum yi qui nin puix ta'n yi i'tz in ak'on yi ixi'n tu yi ta'al uva tu aceit tetz. Nin yi in puc'sane'n yi oro tu sakal yi nxcon tak'un jalu' tan toyil tetz yi ryosila'tz, yi e' Baal. ⁹Cha'stzun te nocpon tan majle'n len yi ixi'n tu yi ta'al uva yil tz'ucu'l tiemp tetz cosech. Nin tz'elpon inmajol yi nok!, tu yi lino yi wak'nak tetz tan jople'n yi xtx'ixl. ¹⁰Nin slajluchaxk yi tetz xtx'ixl wa'n ḥchiwutz yi e' tuch', nin cya'l jun xcyek tan colche'n tink'ab. ¹¹Nocpon tan xite'n yi tzatzin paz yi at tuch', nin stzajk yi e'chk k'ej wa'n yi na bajij tuch!. Ncha'tz xitok yi e'chk tzatzin yi na bajij yi na je'ul yi ac'aj xaw, tu cyakil yi e'chk k'ej ujle'n, tu cyakil e'chk tzatzin'yi na bajij tuch!. ¹²Ej nin nocpon tan po'tze'n yi e'chk cojibil yi uva cu'n tu yi e'chk cojibil yi ibx cu'n awij swutz, na je na tale'j. 'Tircu'n yi incosech'e', i'tz yi inchojo'n yi ncyak! yi e' wuch' swetz.' Poro yi in wetz nocpon tan xite'n cu'n cyakil yi e'chk ama'la'tz, nin xtze' tu' tz'itz'ok wa'n tul, nin tircu'n yi cosech sbajk cyak'un yi e' smaron txuc. ¹³Nocpon tan cawse'n tan paj yi jun c'oloj tiemp yi mmo'c tan pate'n insens ḥchiwutz e'chk ryosil yi banij cuntu' tane'n, na nin cu' wekol tib, nin ja xcon e'chk xmalk'ab tu uwaj ta'n tan yubse'n tib yi bene'n xomok scye yi e' tuch'a'tz, ma yi in wetz, ja chin cyaj cyen tilol. Jun cu'n yol tzincawse', na yi in, in Ryos, nin na ne'l cu'n te inyol.

Ilen nin spek'ok Kataj scye'j yi e' xonl Israel

¹⁴"Poro je tzimbne'e'j: Tz'ul jun tiemp yi nocpon tan moxe'n yi xna'na'tz, nin mben incy'al le jun ama'l yi tz'inunin tu', nin nocpon tan mayse'n c'u'l. ¹⁵Ej nin swak'e' junt tir e'chk balaj cosech scyetz. Swak'e' uva, nin jepon intx'ixpul yi joco'j yi na bi'aj Acor' tetz jun ama'l yi at chich'iw te'j tan jale'n tzatzin'. Cyakil e!, ḥchibitzink chi banake' tentz. ḥchibitzink chi banake' yi cycle'n tzaj liwr jak' chica'wl yi e' aj Egipto. ¹⁶Ej nin tul yi jun tiempa'tz yi at tulbil, scyale' swetz: 'Ilu' jun c'oloj wuchmil.' Nin qui't cyal junt tir: 'Yi ketz kapatrón i'tz Baal.' Jun cu'n sbajk yi xtxolbila'se'j, na yi in wetz in Ryos nin na ne'l cu'n te inyol. ¹⁷Qui't china'wsij chibi' yi e'chk ryosa'tz yi banij cuntu' quitane'n, na qui't xcon scyetz.

¹⁸"Yil tz'ul yi jun k'ejlala'tz tzimbne' jun trat scyuch' yi e' smaron txuc, nin scyuch' yi e' txuc yi na chixicy'in, nin scyuch' yi e' lu'baj, tan qui't chilo'one'n yi e' intanum. Ncha'tz copon inxitul yi e'chk ma'cl tetz oyintzi' chi tane'n e'chk c'oxbil flech tu spar, na qui't lbajij junt oyintzi' scye'j. Nin ḥchujek nin qui't ḥchixob tetz jun chicontr. ¹⁹Axwok xonl Israel cxocpon tzun woktz wa'n tetz wuxkel tetz ben k'ej ben sak, junit skabne' swutz yi ley. Tzinchaje' yi lok' ib tzitez, na yi in wetz wi'nin na el to'kl inc'u'l tzite'j. ²⁰Cxocponwok junt tir tetz wuxkel nin quil cxe'l te inc'u'l. Nin tz'elpon itxum tetz yi jun cu'n in itajcawil. ²¹Jun cu'n yol na walnin: Tul yi jun tiempa'tz yi at tulbil swak'e' cyakil yi na ijak swetz. Swak'e' yi a'bal tetz yi cojibil, nin yi cojibil swutzink tan balaj ujul. ²²Chumbalaj nin sbne' yi triw, nin chumbalaj nin sbne' yi cosech uva, tu e'chk

⁹2:11 Is 1:12-14; Am 5:21-23. ¹⁰2:15 "Acor" na elepont sotz c'u'lal. Jos 7:26; Is 65:10.

cosech tetz oliw. Ya'stzun sbajok yil cxo'cwok tan c'uche'n ibanl swetz, na in Jezreel,^s yi awal ujul tane'n.²³ Nocpon tan ibixewe'n tul yi itetz iluwar, tan jale'n wetz ink'ej. Ej nin tz'elpon ink'ajab tzitej' yi axwok yi na a'lchij: 'Yi e'a'tz, yi cya'l na el k'abaj scye'l'. Nin swale' tzitetz: 'Axwok intanum'. Nin yi axwok itetz tzitale' swetz: 'Yi ilu' teru' Ta!, ilu' kaRyosil.' "

Oseas tu yi xna'n yi jopol wutzaj

3 ¹Ej itzun yi tele'n tiemp, nin tzun tal Kataj Ryos swetz: "Quilo'k tan joyle'n junt tir yi awuxkel,^t nin ba'n tzacy'aj tzaj junt tir tzawe'l, tan xchajle'n tetz yi wi'nin na c'xpek' te'l. Qui'c na ban yi ko ja tak' tib scyetzak yaj. Banaj yi xtxolbile', na i'tz jun elsawutzel tetz yi in wetz, na in iRyosil yi wi'nin na chimpek' tzitej'. Wech na ja cho'c yi e' axonl tan lok'e'n wutz e'chk ryos, nin tan toye'n e'chk balaj oy scyetz chi tane'n torta yi na bnix tan wutz uva yi skejt, poro ilenin na chimpek' tzitej',^u stzun Kataj Ryos ban swetz. ²Ja tzun inlok' junt tir yi wuxkel, tan o'laj piña'l sakal tu ox cient tu junaklaj litr cebada. ³Itzun waltz tetz: "Tajwe'n tan acyaje'n swe'l tetz jun c'oloj tiemp, yi ntaxk kawitbej kib. Nin quil tzawak' awib tetz junt. Ncha'tz yi in wetz, quil tzinjop^w awutz te'l junt xna'n."

⁴ Yi jun xtxolbila'tz na elepont, yi qui't jal jun chireyil nka jun wi'tz cyajcawil tetz wi'nin tiemp. Quil jal puntil tan cyoyil chitx'ixwatz, nin quil jal yi be'ch tetz pale' yi na bi'aj efod kale atit yi cob tal ne'ë c'ub' yi chin xan nin. Ncha'tz quil jal yi be'ch tetz jun pale'. Nin qui't jal jun ryos yi banij cuntu' xe'ak chical'. ⁵Ma na yil jepon tamp yi jun tiempa'tz, cyosaje' quib juy nin xchipakxok tan chixome'n swe'l,^x yi in wetz yi in Jehová, yi chiRyosil. Ej nin xchixomok te chiReyil, yi jun xonl k'ajtzun rey Luwiy. Na tul yi wi'tzbil tiemp chocpon tan tak'le'n ink'ej, nin xchitzatzink te chibarl yi swak'e' scyetz.

Yi oyintzi' yi at xchixo'l Ryos scyuch' yi e' aj Israel

4 ¹E'u' jun c'oloj aj Israel quibit tzaju' yi yol Kataj Ryos. Ja xe'tij jun oyintzi'^y ta'n scye'ju', yi e'u' yi najlche'u' le ama'l cwent Israel. Na qui't na chibantu' jun ba'n squibil quibu', nin qui't na chipek'u' te'l i', nin qui na cyeku' xchi'. ²Ma na ntin suke'n e'chk yol cyanu' yi qui na che'l cunu' te'l. Ntin la'jil na chiyolu'. E'u' cu'n biyol nak, nin e'u' cu'n alk'om. E'u' cu'n aj jopol wutzaj nin aj oyintzi', nin qui na chitan'e'u' tan chibyle'n wunak. ³Tan tu' yi xtxolbila'tz wi'nin na chibisun cyakil e' wunak tul chitnumilu', nin qui't na jal puntil cya'n tan chicolol quib. Ncha'tz yi e' smaron txuc scyuch' yi e' txuc yi na chixicy'in, scyuch' yi e' txuc yi najlche' xe mar, wi'nin chisotze'n tircu'n.

Yi tlol Ryos yi at len quil yi e' pale'

⁴ Je yol Kataje'l: "iYi axwok pale' ba'nt cu'n yi quil cxo'cwok tan talche'n yi paltil junt! Na yi oyintzi' i'tz ntin skaxo'l tzituch!. ⁵Sk'ejl cu'n nocpon tan ixite'n, nin ncha'tz lak'bal chinxite' yi e' elsanl intzi'. Icyakil cu'n tuml itxu' tu ixonl

^s2:22 "Jezreel" ba'n xmayu' nota tetz versículo 1:11. ^t3:1 At traducción yi na tal yi i'tz junt xna'n yi wi'tz bnoi tetz poro tan yi contexto, i'tz lo' Gomer yi txkelbe'n Oseas. ^u3:3 Na lo' elepont yi tz'icy'pon jun c'oloj tiemp yi ntaxk ljal yi tzatzin xchixo'l Ryos scyuch' yi e' xonl Israel. ^v3:4 Yi cob tal c'uba'tz na bi'aj Urim tu Tumim nin xconak cyak'un yi e' wi'tz pale' tan tele'n chitxum te tajbil Ryos. ^w3:5 Zac 12:10; 13:1.

chixitokwok wa'n. ⁶Lastum yi e' weri intanum, na tan ipaj na chixon tul tz'o'tz wutzel; nin na chiben tul il; nin na chixit. Na yi axwok itetz yi axwok pale', qui na ijoy yi balaj ajtz'a'kl. Cha'stzun cxelpon tzun laju'n te imunl, na ja el yi inchusu'n te ic'u'l. Nin qui't tzun tz'ul tx'akx tinc'u'l tan tak'le'n chibarl yi e' ixonl, scyuch' yi e' imam, yi xomt che' tzaj.

⁷"Axwok pale', yi ñch'uye'n itajjal, ncha'tz ja ch'uy itil tan yi e'chk takle'n ploj yi na iban tzinwutz. Cha'stzun te qui't lwak' ik'ej ma na tz'elpoñ itx'ix wa'n. ⁸Na cxriquinwok tan tu' yi na chijuch yi e' intanum quil. Cha'stzun te wi'nin na cxtzatzinwok yi na chijuch quil yi e' wunaka'tz. ⁹Poro swak'e' icaws cyakil cu'n axwok pale', nin ncha'tz swak'e' chicaws yi e' intanum tan tircu'n yi e'chk takle'n cach'i' yi na chibar. ¹⁰Na jun cu'n ja cyaj cyen itilol lok'e'n inwutz. Cxwankwok, poro quil noj ic'u'l. Tz'ilok'e' wutz junt tx'akajt ryos tan puc'se'n klo' iwutz, poro juncu'n quil puc'un iwutz," chij Kataj.

Junt len cyajtza'kl yi e' aj Israel yi na chilok' wutz junt ryos

¹¹"Tan yi jopol wutzaji'n tu yi xc'ala'i'n, na xit tajtza'kl jun yaj. ¹²Poro yi axwok intanum na cxtzanwok tan jakle'n itajtza'kl ñch'iwutzak yi e'chk ryos yi tze' tu'. Nin na xcon e'chk tal xle'm tze' ita'n tan swerti'n. Tan tu' yi na el italma' scye'j yi e'chk ryosa'tz, na cxubsij. Nin yi na cxomwok scye'j, na icolcyenwok yi in, yi iRyosil. ¹³Na na cxo'cwok tan pate'n insens scyetz, wi'ak e'chk wutz tu e'chk ju'wtz, nin ite'n nin na ibanwok tzak'ak mujil e'chk wi' bakch nin tzak'ak e'chk wi' tze' yi wi'nin xak. Ncha'tz yi e' imel at len cyuch' nin yi e' itlib e' len cu'n jopol wutzaj. ¹⁴Poro quil no'c tan chicawse'n tan yi quila'tz, na axwok chajol tetz scyetz. Na yi na itoy yi itx'ixwatz, ncha'tz na iwitbej itib scyuch' yi e' xna'n yi ate'-tz tan banle'n tane'n chimunl le chityoxil yi e'chk chiriyosila'tz. Tan yi xtxolbila'tz ja cxbenwok tul il, na qui'c itajtza'kl.

¹⁵"Axwok aj Israel jun cu'n yol ja ijop inwutz, poro yi e' aj Judá ban cye'tz, na txe'n chixom te itajtza'kl. Qui't tzun cxbenwok le ama'l Gilgal nka Bet-avén. Ncha'tz quil tzina'wsajwok imbi' tan cha'tz tu', tan xcone'n tetz quiwel iyol yi nk'e'tz bintzij. ¹⁶Na yi axwok itetz, chin tze'tzuj nin te italma', chi stze'tzal tajtza'kl jun ne'x tor yi chin pajol ca'wl nin. Cha'stzun te quil wak' ama'l tzitetz tan iwane'n tul jun ama'l yi txa'x wutz tane'n, chi na chibar e' tal cne'r yi chin c'ulutxum nin e'. ¹⁷⁻¹⁸Lastum axwok xonl k'ajtzun Efraín, na ja cxomwoknin tan lok'e'n chiwutz e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n. Ni'cu'n mmibanwok chi cobox kbarel yi na chicu' trimp tan paj yi a' yi at ñchiwi!. Cyakil nin k'ej na ijop inwutz scye yi e'chk iryosila'tz. Wi'nin na cxpe'wok tan tele'n itx'ix, swutz yi jalse'n ik'ej tzinwutz. ¹⁹Cha'stzun te tz'ul jun chin salchcam wa'n tane'n, tan imasle'n len swutz iluwar. Tz'elpoñ tzun itx'ix tan paj iya'pla'tz.

5 ¹"Ma jal' axwok pale' nin axwok aj Israel bitwok tzaj inyole'j. Ncha'tz bitwok tzaj axwok wi'tz ajcaw tetz tnum, na xe'tok xtisya'i'n wa'n tzite'j, na cu'nnaak jun pa'tx ita'n tan chixubse'n yi e' wunak le ama'l Mizpa. Nin jalen yi wi'wtz yi na bi'aj Tabor ja bnix jun leb ita'n tane'n, tan chichoble'n yi e' weri intanum. ²Ni'cu'n yi jak bnix jun chin jul ita'n, le ama'l yi na bi'aj Sitim tan chibense'n yi e' tal prow wunaka'tz tul. Ej nin tan yi e'chk itajtza'kla'tz nocpon tzuntz tan icawse'n cumin. ³Yi axwok xonl Efraín na el intxum tetz yi ñe'n itane'n. Ncha'tz axwok aj Israel na el intxum tetz itxumu'n. Na yi axwok xonl Efraín

ni'cu'n itane'n chi jun aj bnol tetz. Nin yi axwok aj Israel, ja tz'ilin italma' tan itxumu'n. ⁴Ma jalú' tan paj yi e'chk takle'na'tz yi na ibanwok, qui'l na a'l pakxe'n ita'n swe'j. Lamij itajtza'kl tan yi iya'pl. Cha'stzun te qui na cxo'c c'ulutxum jak' inca'wl yi in wetz yi in iTaj Jehová. ⁵Na lajluchax yi at len itil, tan tu' yi na itocsaj itib nim tu itajtza'kl. Axwok jun c'oloj xonl k'ajtzun Efraín, ja cxje' trimp tan paj iya'pl. Ej nin lastum yi e' aj Judá, na ncha'tz e', chiben tul il tan ipaj. ⁶Bintzij, na ijoywok puntil tan mayse'n inc'u'l tan e'chk tal ne'x cne'r tu ne'x tor. Poro qui'c rmeril na ja cyaj cyen wilol axwok jalú'. ⁷Yi itoquen tan joyle'n junt iryosil, ja ijopwok inwutz tane'n. Ja jal initxajil poro nk'e'tz in chitaj. Cha'stzun te yil je' ul yi ac'aj xaw cxbenwok pres tuml cyakil ime'bi'l xchik'ab junt jilwutz wunak."

Yi chicaws yi e' aj Israel scyuch' yi e' aj Judá

⁸ ¡Or scwe'n e'chk chun, yi tuc' cne'r, le ama'l Gabaa tan talche'n yi txant tan xe'te'n jun chin oyintzi! ¡Ncha'tz cuken e'chk chun le ama'l Ramá! ¡Chijkek c'asu'n yi e' sanlar cwent Bet-avén! ¡Ba'n tzitalwok scyetz yi e' aj Benjamín! Or tzitilwok, na ja wi't chul' icontr tan itz'amle'n. ⁹Yi ina'tz in Ryos nin na chintzan tan xtxole'n yi mbi cu'n sbajok tzite'j tul yi jun tiempa'tz, na xitu'n cunin tzibne'wok, yi axwok jun c'oloj xonl Efraín, ^x na swak'e' icaws.

¹⁰ "Ncha'tz yi e' wi'tz chibajxomil yi e' aj Judá, ni'cu'n cyajtza'kl scyuch' yi e' wunak yi na cho'c tan xtx'ixpe'n mojomil yi e'chk ama'l. ¡Poro jun cu'n wicy'se' inc'u'l scye'j! ¹¹Yok'ij che' yi e' xonl Efraín cya'n chicontr, qui'l na chicawun jalú', tan paj yi ja chixom tan lok'e'n chiwutz yi e'chk ryosa'tz yi banij cuntu' quitane'n. ¹²Xchibajk wa'n, chi na ban yi txil tan bajse'n jun be'chok, nin xchipo'tok yi e' aj Judá wa'n chi na po'tij jun tz'lum tan poc'.

¹³ "Yil tz'el chitxum yi e' aj Efraín tetz yi nim il quitane'n, nin yil tz'el chitxum yi e' aj Judá tetz yi nim il yi q'uixpnak yi at te chiwankil tane'n, cho'n tzun chibenz jalén Asiria tan jakle'n xch'eybil cyetz tetz yi wi'tz rey. Poro yi rey quil xcy'e' tan tulse'n yos scyuch' yi e' xonl Efraín, nin quil xcy'e' tan stz'aque'n yi q'uixpe'n yi at te'j Judá. ¹⁴Nocpon tzuntz tan chibiyle'n cu'n yi e' aj Efraín scyuch' yi e' aj Judá chi na ban jun león yi na oc tan biyel'e'n cu'n jun cne'r. Nocpon tan pixe'n cu'n chiwankil, nin lche' wil cyentz. Chelpon incy'al joylaj len, nin cya'l jun xcyek tan chicolpe'n tink'ab.

¹⁵ "Chin pakxok tzuntz le inca'l, jalén cu'n yil tz'el chitxum tetz yi quil yi na chijuch, nin jalén cu'n yil chu'l tan injoyle'n. Na yil cho'c wutz pe'm, chu'l tzun tan injoyle'n xe inca'l."

Yi mbi scyale' yi e' aj Israel yil chipakxij tan joyle'n Kataj

6 ¹Quin tircu'n o', kapakxoken jak' ca'wl Kataj Ryos. Ocnak i' tan kaxite'n cu'n, poro ncha'tz tz'ocpon tan katxicbaje'n junt tir. Ja kaq'uixpij ta'n, poro ncha'tz xcyek i' tan katz'aque'n. ²Tul jun tkuj tz'ul yos ta'n skuch!. Tz'ocpon tan katxicbaje'n junt tir, tan kanajewe'n tuch' i!. ³Kabuche' kib tan koque'n jak' ca'wl i!. Na jun cu'n, tz'ul i' tan kuch'eye'n chi na ban yi na je'ul yi k'ej cyakil k'ej. Nin jun cu'n tz'ul tan kuch'eye'n, chi na ul yi a'bal tul yi tetz tiemp.

^x5:9 Yi bi'aj Efraín, na jop cyakil yi e' aj Israel, yi lajuj k'u'j yi ate' cwent yi reino del norte. Qui na jop yi e' aj Judá, yi e' yi ate' cwent yi reino del sur.

Yil tbit Kataj chitz'i chikul yi e' xonl Israel

⁴ Je na tal Ryose'j: "Lastum axwok jun c'oloj xonl Efraín. ¿Mbil tzimban tzite'l? nin  mbil tzimban tzite'l axwok aj Jud  ? Na yi lok' ib yi at ita'n swe'l ni'cu'n tu yi sbak' yi na jal jalchan yi jalcunin na xit, nin ni'cu'n tu yi k'ab che'w, yi jalcunin na el xit. ⁵ Cha'stzun te in inno'cnak tan ixite'n cu'n tan yi yol yi walnak scyetz yi e' elsanl intzi!. Na tan yi xtxolbil yi nwal tzitetz, ja cxo'onwok wa'n. Poro slajluchaxk yi imbalajil tziwutz chi na ban yi na ul skil. ⁶ Yi wetz wajbil i'tz yi nink cxe'l cu'n te iyol yi isuknak swetz, tetz cu'n italma', swutz yi e'chk balaj oy tu itx'ixwatz yi na itak' swetz. Na yi in wetz yi na waj i'tz yi nink tz'el itxum tetz yi  e'n cu'n wutane'n, nin yi nink cxo'c c'ulutxum jak' inca'wl. Na qui'c na tak! yi nink cxo'c tan toye'n tu' e'chk oy yi patu'n cu'n na ban tzinwutz, ko qui na iban tane'n inca'wl.

⁷"Poro yi axwok itetz ni'cu'n axwok chi banak cyen Ad  n, qui nin miban tane'n yi trat yi bnixnak ka'n tzituch', qui nin el cu'n ik'ab te'l. ⁸ Na yi amal' Galaad i'tz jun luwar yi nojnak cya'n mal wunak. E' cu'n biyol nak ate!. ⁹Ej nin yi e' pale', ni'cu'n e' tu jun k'u'j alk'om, yi ntin chiwutz cyen te chime'bi'l wunak, na na cho'c tan chibiyle'n wunak nin na chibani e'chk takle'n yi chin juntlen nin tul yi be' yi na ben Siquem. ¹⁰Ncha'tz axwok xonl Israel, ja wil e'chk takle'n yi chin junt len nin yi na ibanwok. Na yi e' xonl Efra  n, ja chin cyaj cyen cya'n chi na ban jun xna'n yi na xom nin scye'j e' tuch', na ja chipek' scye'l yi e'chk ryos yi banij cuntu!. Ncha'tz yi e' mas xonl Israel ja xom nin chiwi' te cyajtza'kl. ¹¹Ncha'tz axwok aj Jud  , ja wi't bixe' yi k'ejlal wa'n tan icawse'n.

⁷Poro yi jalu' yi na chintxumun tan tak'le'n chibani yi e' intanum Israel junt tir, e' ej nin yi na chintxumun tan chitz'aque'n junt tir yi e' xonl Efra  n scyuch' yi e' aj Samaria, ilenin na lajluchax yi chiya'pl tu yi quil tzinwutz. Na cyakil e', e' len cu'n la'j, e' len cu'n alk'om na na cho'c xe'ak ca'l tan alak'. Ej nin na chimajlen chime'bi'l yi e' wunak yi na chixon lakak be!. ²Qui na cho'c tan xtxumle'n yi qui na el yi quil te'l inc'u'l. Nin qui na cho'c tan xtxumle'n yi ite'n nin quila'tz tz'ocpon tan chitz'amle'n cu'n. Na yi e'chk takle'n cach'i yi na chibani ilen nin at tzinwutz.

Yi talol Ryos yi chin c'uxul nak yi e' wi'tz ajcaw tetz tnum

³"Chin junt len nin cyajtza'kl yi e' intanum nin chin la'j nin e!. Poro ntin stze'e'n tu' na chibani yi rey scyuch' yi e' mas wi'tz ajcaw scye'j. ⁴Poro cyakil cu'n e!, e' len cu'n jopol wutzaj. Na ni'cu'n cyajtza'kl tu yi k'ak' yi na lamcan tul jun  chujil pam, qui na tzaj yi na oc yi bnol pam tan xyulk'e'n yi k'ot. ⁵Na yi bixewe'n chirey, ja cho'c yi e' bajxom tan tocse'n a' twi!, tan poys'e'n wutz, nin qui nin pujx tan tal prow rey yi mbi na tzan banle'n te'j, nin ja tak! nin k'ab scyetz yi e' yi na chixbajtzi' cyen te'j. ⁶Ntin na chitzan tan xtxumle'n yi  e'n chibani tan poys'e'n wutz yi chireyil. Ni'cu'n cyajtza'kl tu yi k'ak' yi at tul jun  chujil pam, yi na cu' mol tane'n lak'bal. Poro yi na ul skil, i  nin na lamcane't. ⁷Yi cyajtza'kl chin cach'i nin, ni'cu'n tu yi jun k'ak'a'tz yi qui na tzaj cunin tul yi  chujil pam. Nin yi na je' chitu'n, na je' tinc'uj junt tir. Ni'cu'n tzun tane'n cyajtza'kl na qui na tzaj cunin, na ilenin na chijoy puntil tan cyelse'n cu'n yi chireyil. Tircu'n yi chireyil ja chiquim len cya'n. Poro lastum cya'l nink jun scyeri e' reya'tz jak oc tan jakle'n  ch'eybil tetz swetz," chij Kataj.

Yi ñe'n cu'n e' ban yi e' aj Israel yi cyaje'n cyen quilol yi chiRyosil

⁸ "Lastum yi e' xonl Efraín ja cu' chiyujul quib scyuch! yi e' awer nak. Ni'cu'n tzun quitane'ntz chi tane'n jun waj yi qui' nje' sukchij, yi jalaj ntzi' xlaj sk'ajnak.
⁹ Na yi e' awer nak ja chixcye' tan xite'n cu'n chichamil, poro lastum e' qui na el chitxum tetz. Ja wi't skojax chiwi' tane'n poro qui na chinachon te'j yi ja cu' xitu'n chitxamil. ¹⁰ Tan tu' yi ja cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, i'tz jun techl yi at chipaltil. Lajluch cu'n yi at quil. Ja chitij wi'nin q'uixc'uj, poro tan paj chinimel qui nin ncho'c tan enjoyle'n, wech in Jehová, in chiRyosil. ¹¹ Ni'cu'n yi e' xonl Efraín tu jun plomx yi q'uixpnak, yi qui't na pujx ta'n yi mbi na tzan tan banle'n. Qui'et cyajtza'kl, na na cho'c tan jakle'n ñch'eybil cyetz scyetz yi e' aj Egipto. Nin ncha'tz jalcunin na chiben scye'j yi e' aj Asiria tan jakle'n ñch'eybil cyetz scyetz.
¹² Poro yil cho'c tan joyle'n yi ñch'eybil cyetza'tz, mben tzun inc'oxol yi inlebtz squibaj, nin ñchitx'amxok wa'n, nin ñche' incawse' tan paj yi cyajtza'kl yi chin junt len nin.

¹³ "i>Lastum e' na ja chincyaj cyen quilol! Tz'ul chan yi sotze'n ñchiwutz, na ocnake' tan contri'n swe'j. Yi wetz ntin na waj no'c tan chicolche'n, poro yi e' cyetz ntin inyolche'n cya'n, nin ntin la'jil na cyal. ¹⁴ Te yi ate' yabi'x wi chisoc, na chiñch'intzaj swetz, poro nk'e'tz tetz cu'n cyalma!. Na cho'c tan lo'onse'n chiwankil tan jakle'n tu' chiwa!, tu quic'a' scyetz yi e'chk chiryosil yi banij cuntu' quitane'n. E' te'n tzun na chicu' tk'ab yi chiya'bl nin na chipo'tzaj quib squibil quib, na e' len cu'n contr swe'j. ¹⁵ In nno'cnakin tan chichusle'n te yi balaj, nin ja wak' ñchamil chik'ab, poro ilenin ja bnx e'chk takle'n cya'n, yi chin junt len nin tzinwutz. ¹⁶ Na ja cho'c tan lok'e'n chiwutz e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n. Ni'cu'n tzun e' tu jun c'oxbil flech yi jetx' na c'oxon. Ntin na cho'c tan tz'olche'n inyol, nin tan yi xtxolbila'tz ñchilo'onk yi chibajxom tan spar, nin ñchitze'enk yi e' aj Egipto scye'j.

**Yi bixewe'n chicaws yi e' aj Israel tan paj yi ja cho'c jak'
 chica'wl e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n**

8 ¹ "Ma jalu' tajwe'n cu' chun cya'n yi e' intanum tan chimolche'n yi e' sanlar, na chu'l contr scye'j chi na saj juchp jun q'uil q'uitx tcyaj' tan stz'amle'n yi ñchib. Na yi e' cyetz qui nin mme'l cu'n chik'ab te yi katrat' yi cu'nak skaxo'l scyuch!, nin chin pajol inca'wl nin e', na qui na chiban tane'n yi inca'wl. ² Lastum e' na qui na chinachon te chipaltil, na wi'nin na chiñch'in tzaj swetz yi na cho'c tan na'wse'n imbi'. Je chiyole'j: 'iJun cu'n yol, ilu' kaRyosil yi o' aj Israel!' ³ Poro yi mero bintzij, qui na chiban tane'n yi e'chk takle'n balaj yi chusij che' wa'n te'j. Cha'stzun te ñchitzajk ñchik'ab chicontr jalu'.

⁴ "Ja bixe' chireyil cya'n, nin qui nin nchijak swetz ko ba'n nko qui', nin qui'c tzinwutz yi na bixe' jun wi'tz cyajcawil cya'n. Nin ja xcon yi oro tu sakal yi colij cya'n tan banle'n teblal chiryosil, nin tan tu' yi xtxolbila'tz chichuc cuntu' ja chipo'tzaj quib. ⁵ iAxwok aj Samaria, wi'nin na chi'ch inc'u'l te itajtza'kl yi na cxtzanwok tan c'u'laje'n yi jun ne'x wacx, yi banij cuntu'! Cha'stzun te wi'nin na chi'ch inc'u'l tzite'j. ⁶ ¿Tona' nin ltz'el yi iya'pl yi axwok aj Israel? Nk'e'tz

^y 8:1 Ex 19:5; Dt 29.

welblal yi jun ne'ë wacxa'tz, yi ja bnix ita'n. Poro jun cu'n, puch'u'l cu'n sbne' wa'n. ⁷Cyek'ek' tu' ja ita'w, poro yi icosech yil je' ita'n, i'tz jun chin salchcam^z sbne!. Na qui't jal jun icojibil kalel je't icosech ita'n, nin qui't jal jarin ita'n. Ej, yi nink jal, tetz tu' awer nak sbne!. ⁸Ni'cu'ntz yi jak chiben bek'ol yi e' awernak cyakil yi e' aj Israel, na qui't mu'ë tal chixak ñchiwutz. ⁹Ya'stzun sbajok scye'j, na ja ñcha'k tan jakle'n ñch'eybil cyetz scyetz yi e' aj Asiria. Nin tan paj yi cyajtza'kla'tz, ni'cu'n tzun e' tu jun smaron buru', yi qui na ocpón jun yol te'j wi!. Ncha'tz yi e' xonl Efraín, ja cyak' chime'bi'l scyetz yi e' wunaka'tz tan jale'n jun ich'eye'n scyuch!. ¹⁰Poro qui'c na tak' yi mbi cu'n nchibán, na yi in wetz nocpon tan chixite'n cu'n, nin tul jun tiemp yi xe'tok chan ñchiwutz, qui't jal chireyil, nka chibajxom tan chicawe'n.

¹¹"Ya'stzun sbajok tan paj yi ja cho'c yi e' xonl k'ajtzun Efraín tan banle'n jun c'oloj patbil chitz'ixwatz,^a yi ntin ja xcon tan ñch'uyse'n mas yi quil. ¹²Cu'nak intz'ibal wi'nin chusu'n tan xcone'n cya'n, poro qui na cyak' k'ej, na qui nin na chibán tane'n. ¹³Tzatzin cu'n e' oc tan toye'n chitz'ixwatz, nin ja baj yi ñchi'bel yi e'chk oya'tz cyak'un, poro yi in wetz yi in chiRyosil qui na chintzatzin scye'j, na na ul tx'akx tinc'u'l yi e'chk takle'n cachí' yi na chibán, nin swak'e' chicaws tan yi quil yi na chijuch. Nin nchipakxok junt tir jalen Egipto tane'n. ¹⁴Ja bnix chumbalaj ca'll chireyil cya'n, poro yi in wetz, yi in txumul cyetz, ja ne'l te' chic'u'l. Ncha'tz yi e' aj Judá, ja bnix wi'nin tnum cya'n yi tapij cu'n solte'j, poro tz'ocpon k'a'kl wa'n, nin stz'e'ok cunin yi e'chk balaj ca'la'tz yi bnixnak cyak'un," stzun Kataj Ryos bantz.

Yi xtxolil Oseas scyetz yi e' aj Israel yi at tulbil chicaws

9 ¹I bin jalu' e'u' aj Israel, quil chitzatzinu!. Quil chitz'itpunu' tan yi tzatzin te yi jun balaj chicosechu' chi na chibán yi e' mas tnum. Na ni'cu'n yi xtxolbila's tu jun wi'tz bnol tetz yi na tzatzin te yi pwok yi na stz'am scye'j yi e' tuch!, na yi e'u' cyeru' ja cyaj cyen quilolu' chiRyosilu' tan xome'n iwi' scye'j yi e' mas ryos yi banij cuntu!. Qui tzun chitzatzinu'-tz tan yi balaj chicosechu' na ya'stzun ñchojo'nil chiya'plu!. ²Poro qui't jal junt balaj cosech cyanu', nin qui't jal balaj win cyanu'. Nin kol jal mu'ë win, quil tz'ak. ³Yi e'u' xonl k'ajtzun Efraín ñchipakxoku' junt tir Egipto tane'n tan paj cyajtza'klu', nin yi e'u' yil choponu' pres Asiria ntin sbajk cumir cyanu' yi xan ñchiwutzu!. Qui't chinaje'u' mas tiemp tul yi amalle'j yi xansa'nt tan Ryos tetz i!. ⁴Qui't baj ta'al uva cyanu' tan tak'le'n k'ej Ryos. Nin qui't cho'cu' tan toye'n chitz'ixwatzu' junt tir. Nin cyakil yi chiwa'u' yi sjaloktz, i'tz yi e'chk takle'n yi xan kol chibajsaju!. Nin tz'ocpon il c'ol scye'j yi e' yil baj yi jun jilwutz cumira'tz cya'n. Nin qui't jal ama'l tan cyoyilu' yi pama'tz swutz Ryos. ⁵Qui't jal puntil cyanu' tan ticy'se'n e'chk k'ej yi tajwe'n tan tak'le'n k'ej Kataj Ryos. ⁶Chelponu' ojk swutz yi chin il yi sbajok. Yi e' aj Egipto scyak'e' ama'l scyeru' tan chinajewe'nu' ñchixo'l, poro qui't chu'l'u' junt tir tzone'j, na ñchimukxoku' le tnum Memfis cwent Egipto. Yi chiriyosilu'a's yi sakal cu'n cyelblal, joxpox wutz tan xtze!. Nin sjalok la' tu tx'i'x tul cyakil ama'l yi na xcon cyanu' tan c'u'laje'n e'chk chiriyosilu'a'tz.

^a8:7 Pr 22:8; Gl 6:7. ^a8:11 Ex 20:24.

⁷E'u' aj Israel, quibit tzaju', ja wi't kocopon txe' cyen yi tiemp tetz chicawsu',^b nin ja wi't kocopon txe' cyen yi tiemp yi ñchichoje'u' yi quilu!. Tz'elpon chitzumu' tetz yi na tzan Ryos tan chicawse'nu' yil tz'ul yi tiempa'tz. Poro yi e' cyeru' ntin na chitzanu' tan talche'n swetz yi in jun elsanl stzi' Ryos yi yab, yi qui'c wajtza'kl. Nin na cyalu' yi xtxolbile'j, tan paj yi chin juntlen nin cyajtza'klu', nin tan paj yi chin wutzile'n nin yi ñchi'chbe'n chic'u'lul' swe'j.^c Poro Ryos nchimbixban tan inxcone'n tetz elsanl stzi' i!, nin tan inxcone'n chi jun aj ront, tan talche'n scyeru' yi tz'ul chicawsu'^d tan Kataj. Poro yi e' cyeru', yi e'u' xonl k'ajtzun Efraín qui na quibitu' inyol, nin na cu' pa'tx cyanu' tzinwutz, nicy't nin le ca'l Kataj, na chi'che't chic'u'lul' swe'j.^e Ja po'tij cunin cyajtza'klu', chi e' banake' yi e' aj Gabaa,^f poro tz'ul tx'akx cyakil yi quilu'a'tz tc'u'l Kataj, nin tz'ocpon i! tan chicawse'n cuninu' tan yi quilu'a'tz.

Yi e'chk takle'n yi ñchitije' yi e' aj Israel tan paj quil

¹⁰E'u' aj Israel, je yol Kataje'j: "Axwok aj Israel, chumbalaj nin ban tetz wetz, yi ijale'n cunin wa'n. Ni'cu'n iban tzinwutz chi yi na jal jun ch'uyuj uva yi chin k'ant nin tan jun yi na xon tul jun ama'l yi chin skej nin kale qui'cle't a'. Na yi chibene'n wilol yi e' imam ite', chumbalaj nin e' ban tzinwutz. Ni'cu'n chi na kil yi bajx wutz yi wi' ibx yi chin k'ant nin. Poro lastum ja chin cyaj cyen itilol nin ja itak' itib tetz junt ryos yi na bi'aj Baal-peor,^e jun ryos yi banij cuntu!, yi chin junt len nin. Yi ticy'e'n tiemp ni'cu'n mban itajtza'kl scyuch' iryosila'tz yi wi'nin na cxpek'wok scye'j.^g ¹¹Ej nin tan paj yi jun ajtza'kla'tz, qui't jal chik'ej yi e' xonl Efraín. Na qui't Ichijal ka'n. Cho'n ñchibne' chi na tx'akxij jun ch'u'l yi na ben joylaj. Qui't chitz'lj mas chinitxa!. Qui't jal mas xna'n yi ch'on wi' ñchixo'l. Quil cyekaj pwokil mas ni!. ¹²Ej nin yi nink chixcye' tan chich'uyse'n cobox cyal, chelepon innmajol scyetz. Qui't jal cyen jun chinitxajil. Lastum yi e' wunake'j, yil che' wil cyen. ¹³Na na wil yi mbi na chiban yi e' xonl Efraín scye'j chinitxajil, na na cho'c cya'n chi ik txuc tu', nin na cho'c tan chijatxle'n nin ñchik'ab yi e' aj Baal tan chibiyle'n cu'n,"^f stzun Kataj Ryos bantz swetz.

¹⁴iMa jalu' Ta! tak'tzaj binu' chicaws yi e' wunake'j! iQui'tk cyalaj yi e' xna'n jun cyal, nin qui'tk jal ta'al quim tan chich'uyse'n!

Yi ñchi'chbe'n c'u'l Kataj scye'j yi e' xonl Efraín

¹⁵Ej nin je na tal Kataj Ryose'j: "I'tz le ama'l Gilgal kale nxet'e't cyakil yi e'chk yab ajtza'kla'tz, nin cho'n nin xe'te'n yi ñchi'chbe'n inc'u'litz scye'j. Nocpon tzuntz tan chilaje'n len le weri inca'l. Qui't chimpek' scye'j, na cyakil yi chibajxom e' len cu'n pajol inca'wl.^h ¹⁶Ja wi't chilo'on yi e' xonl Efraín wa'n, na ni'cu'n e' tu jun wi' tze' yi ja wi't skej yi ta'kl, nin yi qui't na wutzin. Nin kol jal chinitxajil nocpon tan chibiyle'n cu'n," stzun Kataj bantz.

Xitok e'chk patbil chitz'ixwatz yi e' aj Israel

¹⁷Yi jun jilwutz wunake'j qui na cyek ñchi' yi inRyosil. Cha'stzun te chelpon laju'n ta'n, nin tu' chipa'ca'p tu' tulak e'chk tnum bene'n tzi'n wi munt.

^b9:7 Lc 21:22. ^c9:8 Is 21:6, 11; Jer 6:17; Ez 3:16-21; 33:1-9. ^d9:9 Jue 19:1-30. ^e9:10 Nm 25:1-5.
^f9:13 Jer 7:31; 19:4, 5; Lv 18:21.

10 ¹Ni'cu'n yi tnum Israel tu jun wi' uva yi jalt nin tan saje'n wak'xuj e'chk k'ab tan e'chk wutz. Poro te yi jale'n mas chiriquil ja bnix mas patbil chitx'ixwatz cya'n, nin yi jale'n mas walor chitnumil, ja cho'c tan tak'le'n mas yobel yi e'chk telblal yi chiryosil. ²Cob wi' tane'n chitxumu'n yi e' wunaka'tz, cha'stzun te chitije' chicaws tan paj yi cyajtza'kla'tz. Na tz'ocpon Kataj tan xite'n cu'n yi e'chk patbil chitx'ixwatz'a'tz. Nin tz'ocpon tan trimpe'n cu'n yi e'chk telblal chiryosila'tz.

³Ej nin yi e' wunaka'tz scyale!: "Qui'c ketz kareyil at jalu', tan paj yi qui na kek ḥchi' Ryos. Poro ik yi at jun kareyil, qui'c rmeril yi nink jal kuch'eye'n te'j".

⁴Na yi e' reya'tz na chisuk wi'nin takle'n poro qui na che'l cu'n te'j. Nin ntin na chitzan cw'e'se'n chibi' te e'chk trat yi qui'c na tak!. Yi pujle'n xtisya' yi na chiban, ni'cu'n tu jun wi' itzaj yi wenen.

⁵Wi'nin ḥchilucne' yi e' aj Samaria tan xo'w, wi'nin ḥchok'ok, na tz'elepon majij yi ne'x wacx̄ scyetz yi oro cu'n yi na xcon tetz chiryosil, le ama'l Bet-avén.^g Cha'stzun te wi'nin ḥchok'ok yi e' wunak scyuch' yi e' pale', na tz'elpon k'ej yi jun luwara'tz. ⁶Na yi ne'x wacx̄a'tz, mben ticy'l'e'n jale'n Asiria, nin stz'oylok scyetz yi wi'tz chireyil. Yil bajij yi xtxolbile'j, wi'nin ḥchitx'ixwok yi e' xonl k'ajtzun Efraín. Yi e' aj Israel ḥchitx'ixwok tan paj yi mbi sbajok te chiryosil yi banij cuntu' tane'n. ⁷Ncha'tz sotzok chireyil yi najlij le tnum Samaria. Xtx'akxok chi na ben jun xle'm tze' wi a!. ⁸Ej nin xitok yi e'chk ama'l yi xan, cwent yi e'chk ryosa'tz yi banij cuntu' quitane'n, kale na chibene't yi e' aj Israel tan juchle'n quil. ḥch'uyok la' tu tx'i'x squibaj yi e'chk patbil chitx'ixwatz'a'tz, nin scyale' yi e' wunak: "Nilu'nk tzaj yi e'chk wutz tu e'chk ju'wtz skibaj," che'ch sbne!. Na wi'nin ḥchixobok tetz yi caws Ryos yi tz'ul squibaj.

Yi chicaws yi e' aj Israel yi stk'e' Ryos

⁹Ej nin je na tal Kataj Ryose'j: "Txe'n nin cyaj quilol yi e' aj Israel yi cyajtza'kla'tz tan juchle'n quil. Jetz yi ate' tzaj le tnum Gabaa iiḥcuntunin e'-tz tan juchle'n quil! Cha'stzun te copon jun chin oyintzi' wa'n ḥchixo'l tul yi ite'n nin luwara'tz. ¹⁰Nocpon tan chicawse'n yil tz'opon yi tiempil. Na chu'l e'chk nación wa'n tan oyintzi' scye'j. Ya'stzun swuleje' tan chicawse'n tan yi quil yi chin wutzile'n nin," chij Kataj bantz.

¹¹"Ni'cu'n yi e' xonl Efraín tenxchan chitane'n jun tal ne'x wacx̄ yi mans, nin yi tzatzin cu'n ocnak tan yak'pe'n yi triw. Ma jalu' tajwe'n tan je'n jun chin yucu' wa'n te chikul tan bene'n chikinol yi care't. Ncha'tz yi e' aj Judá mben chikinol yi ch'oc. Nin yi e' mas xonl Jacow chocpon tan kinle'n nin yi rastriy. ¹²Na walnak scyetz: Joywok puntil tan banle'n tane'n e'chk takle'n yi jicyuch te'j, bantz jale'n yi imbanl ita'n. Nuc'wok cu'n itajtza'kl, na ja ul tiemp tan ijoyol Kataj junt tir, na kol cxo'c e'ulutxum jak' ca'wl i', quil tz'ul icaws ta'n, ma na tz'ul cojol yi banl i' tzitibaj chitane'n jun balaj a'bal yi na ak'on ba'n tetz cosech. ¹³Poro yi ax itetz ntin e'chk ajtza'kl ploj na cxtzan tan xtxumle'n. Nin ntin e'chk takle'n ploj na ul tziwutz tan paj yi chin la'j nin axwok.

"Ma jalu', tan paj yi ntin na k'uke' ic'u'l te e'chk icare't tetz oyintzi', nin tan paj yi ntin na k'uke' ic'u'l scye yi e' isanlar, ¹⁴sbajok tzun jun chin oyintzi'-tz tzite'j,

^g**10:5** Yi yol Bet-avén na elepont: Ca'l kale na chijuchwit wunak quil. Poro yi mero bi' yi luwar i'tz Bet-el, yi na elepont: Ca'l Ryos. 1R 12:26-33; 2Cr 13:8, 9; Am 4:4; 5:5; 7:12, 13.

nin cyakil yi e'chk lmak itnumil copon woc'. Ni'cu'n sbajok tzite'l chi mbajij te yi tnum Bet-arbel tan yi rey Salmán, yi chin xo'wbil nin ban, na wi'nin xna'n e' lo'on scyuch' cyal.¹⁵ Ite'n nin xtxolbila'tz sbajok tzite'l yi axwok aj Betel, tan paj yi chin juchul il nin axwok. Squimok ireyil yi ntaxk ul skil.

Yi e' tanum Ryos chin pajol ca'wl nin e' poro ilen nin na pek' i' scye'

11 ¹"Te yi ac'ajil tzaj yi tnum Israel, ja chimpek' scye'. Nin ja che'l tzaj wa'n Egipto, na e' innitxajil. ²Poro yi woque'n tan chimoxe'n tzaj, ja el chi'kansal quib swe'. Lastum yi e' intanum, na ja cyoy chitz'ixwatz scyetz chiryo sil wunak. Nin ja chipat insens ḫchitwutz yi e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n. ³Poro ilen nin ja no'c tan ḫchajle'n yi balaj be' scyetz, nin ja no'c tan chichusle'n tan chixome'n swe' sk'ilcu'n. Poro qui nin pujsx cya'n yi i'tz in yi na chintzan tan chiq'uicy'le'n. ⁴Nternin ja chimpek' scye', nin ja chije' inxak'ol, nin ja che' inmaysaj wutz inc'u'l chi ik e' jun tal ni' yi na chitzutxun. Ja chincu' mejlok tan chic'a'che'n tane'n. ⁵Poro yi e' cyetz qui nin nk'uke' chic'u'l swe'. Cha'stzun te tajwe'n tan chibene'n pres tan sotze'n chic'u'l chi banake' le tnum Egipto, na ḫchicawunk yi e' aj Asiria squibaj. ⁶Tz'ul jun chin oyintzi' squibaj nin xitu'n cunin sbne' e'chk lmak chitnumil. ḫchixitok bin tan paj yi chin junt len nin cyajtza'kl, na ntin na chitzan tan xtxumle'n yi mbi junt yab ajtza'klil ḫchibne'. ⁷Yi e' intanuma'tz qui na chitz'ixpuj cyajtza'kl, qui na chipek' swe'. Na chi'ch'in tan jakle'n ḫch'eybil cyetz, poro cya'l tz'ocpon tan quich'eye'n.

⁸"Poro qui'c rmeril yi nink lwl cyen yi axwok itetz yi axwok xonl Efraín. Qui'c rmeril tzincolcyen axwok aj Israel. Qui'c rmeril nink no'c tan ixite'n cu'n chi mimban te yi tnum Adma, nka ite'n nink cxwulej chi banak Zeboim wa'n.^h Na yi walma' nternin na ok' tzite'. Wi'nin na el to'kl walma' tzite'jwok. ⁹Wi'nin na chi'ch inc'u'l tzite', poro quil no'c tan ixite'n cu'n, yi axwok xonl Efraín. Na yi in wetz in Ryos, nk'e'tz in tu' jun wunak. I ina'tz yi jun yi chin xan nin, yi atin tzixo'l. Na qui nin nnu'l tan isotzaje'n cu'n.

¹⁰"Tz'ul jun k'ej yil cxomwok swe'. Chin ḫch'ink tan imoxe'n tzaj chi na ḫch'in jun león, nin cho'n cxsajkwok lakak ama'l toque'n tzi'n. Wi'nin ilucnewe'n sbne' yil cxu'lwok swe'.

¹¹"Cho'n ḫchisajk Egipto, nin chu'l swe' chi jun c'oloj ch'u'l. Nin at e' yi cho'n ḫchisajk Asiria, chi jun c'oloj plomë. Swak'e' ama'l scyetz tan chinajewe'n junt tir xe'ak chica'l le chitanume'. Jun cu'n sbajok yi xtxolbila'se', na in Ryos, nin na ne'l cu'n te inyol.

Chin junt len nin cyajtza'kl yi e' tanum Ryos

¹²"Poro yi jalu', e' xonl Efraín ntin la'jil na cyal swetz, nin yi e' mas aj Israel ntin na chijoy puntil tan insuble'n klo'. Ej nin yi e' aj Judá ja chincyaj cyen quiol, wech in chiRyosil yi ja klo' k'uke' chic'u'l swe'.

12 ¹"Yi e' aj Efraín ntin na baj cyek'ek' cya'n tane'n, nin cyakil k'ej na chixomnin tan stz'amle'n klo' yi jun jilwutz cyek'ek' yi cho'n na tzaj tele'n tzi'n.ⁱ Yi na bixe' chitrat scyuch' yi e' aj Siria scyuch' yi e' aj Egipto, na cyoy balaj aceitil wutz oliv scyetz."

^h 11:8 Dt 29:23. ⁱ 12:1 Yi jun cyek'ek'a'tz na bi'aj Siroco, i'tz jun cyek'ek' yi chin tz'a' nin, yi cho'n na saj le ama'l yi skej wutz, nin na chiyobtij wunak ta'n. Os 13:15.

² Cha'stzun te ja cu' jun chin oyintzi' tan Ryos ḥchixo'l yi e' aj Israela'tz. Stk'e' chicaws yi e' xonl Jacowa'tz tan paj yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban. Tz'ocpon bin tan chicawse'n tan yi cyajtza'kl. ³ Ej nin ni'cu'n cyajtza'kl tu tajtza'kl yi k'ajtzun chimam Jacow, na te yi ntaxk itz'ij oc tan suble'n cu'n yi stzicy.^j Ej nin yi toque'n tetz yaj ja pil tib tu Ryos.^k ⁴ Na ja chipil quib tu jun ángel, nin ja xcy'e Jacow tan stz'amle'n cu'n. Poro ja ok' i!, nin ja jak tetz yi ángel yi nink tz'el k'ajab te'j tan tk'ol banl. Ncha'tz ja ḥchaj tib junt tir Ryos tetz le ama'l cwent Betel,^l nin ja jilontz tetz. ⁵ Yi bi' yi jun Ryosa'tz i'tz: Yi Ryos yi cya'l na xcy'e quen te'j. ⁶ Cha'stzun te axwok aj Israel, ba'n tecu'n yi nink expakxijwok te'j i!, chi banak Jacow. Ak'wok itib tan ixcone'n tetz nin tajwe'n yi jicyuch sban te itajtza'kl swutz i!. Ej nin tajwe'n yi ilen nin k'ukek ic'u'l te'j.

⁷ "Na axwok len aj lijens, axwok len subul nak chi quitane'n yi e' aj Canaán yi na xcon ma'lbil cya'n yi nk'e'tz tz'aknak cu'n, na yi itajbil i'tz tan poyse'n chiwutz yi e' lok'ol. ⁸ Ej nin na ital tic'u'l cuntu!: O' ric jalu!, ja jal jun c'oloj kame'bi'l. Ej nin cya'l jun xcyek tan lajluchaxe'n yi ja jal kariquil tan poyse'n tu' chiwutz wunak, cxchijwok na ban. ⁹ Jetz yi itele'n tzaj Egipto yi in wetz in iRyosil, swale' nin tzun tzitetz: Jun cu'n yol cxnajank junt tir wa'n jak' tal mantial tu' chi iban yi itele'n tzaj jak ca'wl e' aj Egipto.

¹⁰ "Nin ja chixcon yi e' elsanl intzi' wa'n tan xtxole'n yi inchusu'n tzitetz. Nin ja inchaj mas xtxolbil scyetz chi tul wutzicy' tane'n. Ja chixcon yi e' elsanl intzi'a'tz wa'n tan makle'n klo' iwutz. ¹¹ Yi axwok itetz, at wi'nin iryosil le ama'l Galaad. Wi'nin na itak' itx'ixwatz yi tor scyetz, na na' cuntunin atit patbil itx'ixwatz. Na at jun c'oloj patbil itx'ixwatz chi tane'n e'chk muluj c'ub yi at tulak e'chk cojibil."

¹² Ulk tx'akx chic'u'l! yi ja oc Kataj Ryos tan q'uicy'l'e'n yi k'ajtzun Jacow, yi tele'n ojk tan tpone'n le ama'l cwent Aram. Nin te yi at i' tul yi jun ama'l'a'tz ja oc tetz pstor cne'r, tan lok'che'n yi txkel. ¹³ Ncha'tz ulk tx'akx chic'u'l! yi ja oc Kataj Ryos tan chiq'uicy'l'e'n yi e' xonl k'ajtzun Jacowa'tz, nin ja xcon jun elsanl stzi' i! tan chiq'uicy'l'e'n te yi ate' tzaj Egipto. Nin ja xcon yi jun elsanl stzi' a'tz tan cyelsene'l tzaj ḥchik'ab yi e' aj Egipto. Ej nin tan ite'n nin elsanl stzi' i'a'tz ocnak i! tan chiq'uicy'l'e'n te yi ate' tzaj le ama'l yi tz'inunin tu'. ¹⁴ Poro yi e' xonl Efraína'tz, yi e' aj Israel, ja cyak' wi'nin ch'on tetz talma' Kataj Ryos, nin ja cyak' bis o'kl tetz. Cha'stzun te tajwe'n tan chichojoł tircu'n yi quil yi nchijuch swutz i!. Na e' te'n chichoje' yi cyajtza'kla'tz yi chin juntlen nin.

Yil chixit cunin yi e' aj Israel tan Ryos

13 ¹ Ten᠁chan yi na chijilon yi e' xonl Efraín ḥchixo'l cmon yi na bajij jun txumu'n, cyakil yi e' mas k'u'j Israel, ja quibit chiyol, na at chik'ej. Poro yi e' xonl Efraín ja chiquim tane'n jalu', nin ja el chik'ej tan paj yi cyoque'n tan lok'e'n wutz yi jun ryos yi na bi'aj Baal. ² Ej nin ilen nin na chitzane't tan juchle'n quil, na na cho'c tan banle'n e'chk chiryoſil yi sakal cu'n. Mbi cuntunin e'chk teblalil na chiban cu'n. Nin yi na bnix cya'n na cyal: "Kak'e' katx'ixwatz swutz karyosile'j," nin cyakil yi e' wunak na cho'c tan stz'uble'n yi e'chk teblal ne'᠁ wac᠁a'tz tan chic'u'laje'n. ³ Cha'stzun te ḥchixitok yi e' aj Israel chi na ban sbak' jalchan yi tu na tzaj cuntu! yi na je'ul k'ej. Nka ḥchixitok chi tane'n k'ab che'w yi

^j 12:3 Gn 25:26. ^k 12:3 Gn 32:24-26. ^l 12:4 Gn 28:10-22; 35:1-14.

jalcunin na xit yi na je'ul k'ej. Nka chelpon xit chi na ban stz'isil triw yi na el chit tan cyek'ek!. Ej nin ḫchixitok chi na ban sib yi tu na tzaj cuntu' tul cyek'ek!.

⁴Ej nin je na tal Kataj Ryose'j: "Yi in wetz in iRyosil jetz yi atix tzaj jak' ca'wl Egipto. Ntin cu'n in iRyosil, na ntin cu'n in, in colpinl itetz. ⁵Ej nin no'cnakin tan iq'uiicy'le'n te yi atix le ama'l yi tz'inunin tu!, yi chin skej nin.

⁶"Poro yi jale'n wi'nin icosech, yi qui nin ncxcye'wok tan bajse'n, ja tzun itocsaj itibtz nim tu itajtza'kl, nin ja ne'l te ic'u'l. ⁷Cha'stzun te nocpon chi jun león tane'n yi na tzan tan ich'iwe'n xlaj be!. Ej nin nocpon chi jun leopardo yi nternin na wutz cyen tzite'j tan ibajse'n te yi na cxonwok tbe!. ⁸Nocpon tan ibiyle'n cu'n chi na ban jun tij oso yi na tzan tan joyle'n yi tal ne'x tal yi ja tx'akxij. Nin nocpon tan katzle'n cu'n italma', nin cxbajkwok wa'n tane'n chi na ban jun león tan bajse'n yi ḫchib. Nocpon tan ikatzle'n cu'n chi na ban jun smaron txuc yi at we'j te'j. ⁹Axwok aj Israel, nocpon tan ixite'n cu'n, nin cya'l jun xcyek tan inmakle'n. ¹⁰¿Na'! tzun ate't yi e' ireyila'tz yi ilen nin ja cho'c tan iclaxe'n klo? ¿Nin na' ate't yi e' wi'tz ajcaw yi ja ijakwok swetz? Cya'll jun at jalu!. ¹¹Ja chi'ch inc'u'l tzite'j yi wak'ol ireyil. Nin na chi'che't inc'u'l yi cyele'n wa'n.

¹²"Tz'iba'nt cyakil yi itajtza'kl cach'i wa'n, nin tz'iba'nt cyakil itil wa'n. ¹³Ni'cu'n axwok tu jun ni' yi ja opon tiempil tan tule'n itz'ok, poro qui na pujx ta'n yi mbi'tz tajwe'n tan bnl tan tule'n wuskil. ¹⁴Qui't tzun no'ctz tan cyelse'n liwr tk'ab yi julil alma!. Nin quil no'ctz tan chicolpe'n tk'ab quimichil. Lo'k tz'ul ḫchamil yi quimichil. Lo'k tz'ul ḫchamil yi julil alma' tan chixite'n cu'n.^m Juncu'n quil tz'elepon ink'ajab scye'j, nin quil tx'ixpuj yi wajtza'kla'tz. ¹⁵Yi nink chiwutzin yi e' aj Israel chi na ban jun wi' buch, chucu'l tzun chicontr tan majle'n cyakil chime'bi'l, chi na ban yi jun cyek'ek' yi cho'n na saj tele'n tzi'n, tan stz'e'se'n cyakil yi a' yi na itz'ij le chitanum. Na chu'l chicontr tan majle'n len cyakil chime'bi'l yi wi'nin jamel. ¹⁶Yi e' aj Samaria ḫchitije' q'uixc'uj, tan paj yi ja chipaj inca'wl yi in wetz, yi in chiRyosil. Cha'stzun te ḫchiquimok tan spar nin yi chinitxajil chijepon jo'li'n wutz c'ub, nin yi e' ch'on wi!, katzij cu'n sbne' chic'u'l.

Yi toque'n Oseas tan chimoxe'n yi e' xonl Israel tan chixome'nt te'j Kataj Ryos

14 ¹"E'u' aj Israel, yi e'u' yi ja chibenu' tul il tan paj cyajtza'klu' cach'i, chipakxoku' tan chixome'nu' te Kajcaw yi kaRyosil. ²Chipakxoku' swutz Kajcaw, nin ba'n lcyalu' tetz: 'Ta' cuyu' kapaj katx'ok'be'n, nink cujiju' yi kak'ajsbil yi na katzan jalu' tan toye'n teru!. ³Na yi e' aj Asiria quil chixcy'e' tan kacolche'n. Ncha'tz quil kaclax mpe nink xcon chej ka'n, na quil ke'l liwr ḫchik'ab kacontr. Max c'u'u' Ta', na qui't lkal ilu' karyosil tetz alchok e'chk takle'n yi banij cuntu' kak'un. Na ntin ilu' teru' na el k'ajabu' scye'j yi e' tal me'ba!. Chumbalaq nin yi nink cyalu' yi jun yola'se'j."

Yi sukil Kataj Ryos jun ac'aj itz'ajbil scyetz cyakil yi e' xonl Israel

⁴Ej nin je na tal Kataj Ryose'j: "Nocpon tan xtx'ixpe'n yi cyajtza'kl yi chin junt len nin. Nk'e'tz klo' tajwe'n, poro chimpek'okt scye'j. Na qui't chi'ch inc'u'l scye'j.

⁵Swak'e' chibarl yi e' xonl Israel chi na ban k'ab che'w tan xtxa'xe'n e'chk balaj buch. Nin mben cyakan ttx'otx' tane'n. Quil chiyucan mu'x tal. Chocopon chi

^m 13:14 Is 25:8; Ez 37:12; 1Co 15:55.

tane'n yi wutz Líbano.⁶ Nchiben lo'on chitane'n yi e'chk k'ab wi' oliw yi chin yube'n nin. Nin mben lo'on chic'o'cal chi na ban yi xan tze' yi na jal Líbano. ⁷ Xchitz'ok junt tir yi e' xonl Israel, nin nocpon tan chiq'uicy'le'n. Xchich'uyok wa'n chi na ch'uy yi balaj triw. Sjalok chixu'mil chi na jal xu'mil yi balaj wutz uva. Nin sjalok chik'ej, chi yi k'ej yi ta'al uva yi na jal le ama'l cwent Líbano. ⁸ Ej nin scyale' yi e' xonl Efraín: Qui'ct chixac yi e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n sketz. Nin yi Kataj Ryos stale': Yi in wetz in yi jun yi na no'c tan chiq'uicy'le'n yi e' intanuma'tz, ej nin ni'cu'n wutane'n chi jun wi' tze' yi txa'x cuntunin xaktz. Nin cho'n sjalok yi e'chk takle'n yi tajwe'n scyetz swe'j," stzun Kataj bantz.

Wi'tzbil yol

⁹ Lo'k tz'el chitxum yi e' wunak yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl te yi xtxolbila'se'j, yi e' wunak yi na chiq'uicy'lej quib tk'ab jun il yi at ñchiwutz. Na chin jicyuch nin yi ñchusu'n tu yi ca'wl Kataj yi at tul. Ej nin yi e' balajnak na chixom te'j. Poro yi e' mal nak, na chije' tzotp te ca'wl i!.

JOEL

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Joel bi' yi yaj yi tz'ibanal tetz yi liwre'j. Qui na el katxum tetz na'j scyetz i!, nka na' nsaje't, nka mbi tiempil yi stz'ibxij yi liwr ta'n. Ntin na tal yi i! yi cy'ajl Petuel.

Yi xe' yi chusun' yi at tul yi jun liwre'j i'tz, yi at tulbil jun chin chicaws yi e' aj Israel tan paj yi qui na cyocsaj yol Ryos. Ncha'tz cyakil yi e' mas tnum yi qui na cyek ñichi' Ryos tz'ak'lok cyetz chicaws. Nin yi jun tiempa'tz na bi'aj DÍA DEL SENOR le castiy. Ma le kayol na eleponyt yi k'ejjal yil ticy'saj Ryos c'u'l scye'j yi e' tetz contr.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1:1–2:11) na ñchaj yi toque'n Joel tan c'ase'n cyajtza'kl tan chibansal quib tu Ryos.

Yi ca'b wekl (Cap. 2:12–27) na ñchaj yi list Ryos tan cuyle'n chipaj yi nink chibansan quib tuch'.

Yi toxen wekl (Cap. 2:28–3:21) na ñchaj yi e'chk techl yi sbajok yi ntaxk tz'ul yi k'ejjal yil ticy'saj Ryos c'u'l scye'j yi e' tetz contr, ej nin yi balaj tiemp yi na ch'iwan scyetz yi e' xonl Israel.

Yi lo'one'n yi e'chk ujul cyak'un sac'

1 ¹Je yi xtxolbile'j yi talnak Ryos chi tul wutzicy' tane'n tetz yi elsanl stzi' i! yi na bi'aj Joel, yi cy'ajl Petuel, tan talol scyetz yi e' xonl Israel.

² Axwok wi' banl wi', ncha'tz axwok yi atixwok bene'n tzi'n Judá, bitwok tzaj yi xtxolbile'j. Qui otoj na bajij yi xtxolbile'j yi na bajij tzixo'lwok jalu', mpe ik te yi tiemp yi ate' tzaj yi e' imam ite'.

³ Ej nin ba'n tzitxol yi e'chk takle'na'tz scyetz e' initxa', nin yi e' cyetz ba'n chitxol scyetz yi cyetz chinitxajil. Ma yi e' cyetz chinitxajil, ba'n chitxol scyetz yi e' mas chixonl yi ñchitz'ok sbne' opon tunintz.

⁴ Ba'n tzitalwok yi xtxolbile'j: Cyakil yi kujul, ja tzaj cu'n cyak'un sac!.^a Qui'c nin jun wi' nclax cyen, na junawes xomche' tan bajse'n, na yi na clax tk'ab jun, xomt tzaj junt tan bajse'n.

Yi mbi na ñchaj yi sotzaj c'u'lal yi ncyak' yi e' sac'

⁵ Ma jalu' axwok yi na oc a' tiwi', elk iwatl, bisunwok nin ok'enwok, na mpe ik yi ta'al uva qui't ljal. Na tz'elepon majij tzitetz.

^a **1:4** Dt 28:38; Jl 2:2-11; Am 4:9; 7:1.

- ⁶ Na yi jun c'oloj sac'a'tz yi nchu'l pok' le itanum, chin cham nin e!. Ni'cu'n e' tu jun c'oloj sanlar yi nchu'l tan oyintzi' tzite'. Chin xo'wbil nin e!, na yi chitz'i, ni'cu'n tu cye' balum^b yi na xcy'e' tan woch'le'n cyakil e'chk takle'n.
- ⁷ Nin cyakil e'chk wi' uva yi awij ita'n, ja el cu'n cya'n swutz. Ncha'tz c'uplu'n cu'n ncyulej yi e'chk wi' ibx. Tircu'n yi jalc'oq'uil ja baj chibajsal, nin ja baj chitrimpul cyakil. Chin sakt nin mban cyen e'chk k'ab tze' cya'n, na ja baj yi jalc'oq'uil cya'n.
- ⁸ Axwok intanum, ok'enwok chi na ok' jun xun yi na quim yi trat te yi umewe'n tlen tu' ate't. Nin chi na oc yi be'ch tetz te yi jun xuna'tz yi na xchaj yi wi'nin na bisun, ya'stzun banwok itetz tan xchajle'n yi na cxbisun.
- ⁹ Ncha'tz chok'ok yi e' pale', na qui't tz'opon e'chk oy xe inca'l, na qui't jal wutz yi cojibil, nin qui't jal win tan itoyil swetz.
- ¹⁰ Ncha'tz cyakil yi e'chk ama'l bene'n tzi'n Israel, sbisunk, na chin tz'inunin tu' sbne!. Qui'ct xtxa'xal yi e'chk cojibil, na yi triw yi awij ita'n, tircu'n ja el cu'n swutz. Ncha'tz yi uva, tircu'n ja skej, nin yi e'chk wi' oliw tircu'n ja chitz'umin.
- ¹¹ Ncha'tz yi axwok yi na cxak'uj wi cojibil, bisunwok. Ok'enwok, na qui'ct cosech sbne!. Qui'ct cosech bene'n tzi'n Israel, na tircu'n ja lo'on. Qui'ct uva, qui'ct triw, nin qui'ct cebada sbne!.
- ¹² Na tircu'n yi uva yi awij, ja skej. Nin ja lo'on cyakil e'chk ujul ibx. Ncha'tz yi granado, tu yi palmera, nin yi mansa'n tu e'chk mas jilwutz lo'baj yi at, tircu'n ja lo'on, nin cyakil wunak cwent Israel, na chibisunlen.^c
- ¹³ Ncha'tz axwok pale' tu axwok yi na cxak'uj xe inca'l, bisunwok. Wekwok itib te e'chk be'chok yi na xchaj yi na cxbisun. Ok'enwok tan yi sotzaj c'u'lal, na qui't jal ixi'n triw tu win xe inca'l tan itoyil swetz.
- ¹⁴ Chakwoke' bin cyakil itanum, yi e' wi' banl wi', scyuch' cyakil wunak. Nin bixek jun k'ej ita'n tan muc'le'n we'j tan jakle'n cuybil ipaj. Xanswok yi jun k'leja'tz, nin ba'n tzimol itib le ca'l Ryos. Nin cuk iwutz tetz.
- ¹⁵ Lastum axwok na txant tan tule'n yi k'ejjal yil tz'ul yi Kataj Ryos tan tak'le'n chicaws yi e' tetz contr. Chin xo'wbilt cunin sbne' na chin cham nin i!, na na xcy'e' te cyakil.^d
- ¹⁶ Skawutz cu'n ja el majij kawa!. Nin skawutz cu'n ja tzaj yi tzatz'i'n xe ca'l Kataj.
- ¹⁷ Nin cyakil yi ij yi cu'nak awij, qui't je'ul. Nin yi ixi'n triw ja wi't skej jak' tx'otx!. Chin bisbil nin e'chk c'ojaj tu e'chk cu'lbil ixi'n triw, na quil jal cosech.
- ¹⁸ Ncha'tz na chiëch'in cyakil txuc tan we'j. Teë tunin cho'jkel yi tal prow wacë tan joyle'n chiwa!, poro qui't jal cya'n. Ncha'tz yi e' cne'r wi'nin e' xchiquimok tan paj yi qui'c chiwa!, na tircu'n yi ch'im ja wi't skej.
- ¹⁹ Poro yi ilu' teru' Wajcaw, cho'n na cu' inwutz teru', na ja tz'e' cyakil yi e'chk ama'l bene'n tzi'n tan k'ej. Ja tz'e' cyakil yi e'chk ama'l tetz pstorbil tu e'chk wi' tze' yi at bene'n tzi'n.
- ²⁰ Ncha'tz cyakil e' smaron txuc na cu' chiwutz teru', na ja skej cyakil e'chk tzanla!, nin ja skej cyakil yi ama'l tetz pstorbil yi at bene'n tzi'n.^e

^b 1:6 Ap 9:8. ^c 1:10-12 Os 4:3; Am 4:6-9. ^d 1:15 Is 13:6; Ez 30:2-3; Sof 1:14-18. ^e 1:19-20 Am 7:4-5.

Yi xo'wbilil yi k'ej yil tz'oc Ryos tan chicawse'n cyakil nación

2 ¹Ma jalu' axwok intanum, oken e'chk chun ita'n le wi'wtz Sión, yi wi'nin xanil. Oken e'chk tampor tu e'chk ma'cl ita'n, tan c'ase'n cyajtza'kl wunak, na txant tan tule'n yi jun k'ejlala'tz, yil tz'oc Kataj Ryos tan chicawse'n yi e' contr. Ej nin tan paj yi chin xo'wbil sbne', wi'nin ḥchilucne' cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt.

² I'tz jun k'ej yi chin tz'o'tz nin sbne'. I'tz jun k'ej yi chin muj nin sbne', na wi'nin sbak' sbne'. Na chu'l jun c'oloj sanlar yi chin cham nin e!. Yil chu'l, snojk cu'n cyakil yi cojbil cya'n. Cho'n cu'n sbne' chi na ban yi na je'ul yi k'ej tibaj cyakil yi e'chk ama'l, yi cheb cuntu' na xcy'e' tan lajluchaxe'n cyakil tan yi tetz pak'puchal. Yi jun xtxolbila'tz, qui otoj na bajij, nin sbne' opon tunintz, qui'c junt tir yi ya'tzk sbne'.

³ Yi jun c'oloj sanlara'tz, ni'cu'n e' tu k'ak' yi tircu'n na tz'e' ta'n. Na yi k'ak', ntaxk nin opon te'j jun takle'n, yi na tz'e' tan yi stz'a'l, nin yi na icy' paj, iixin na cyaj cyent yi xtxak'ak'il. Na yi ntaxk chu'l yi e' sanlara'tz, chumbalaj nin tane'n cyakil yi e'chk ama'l bene'n tzi'n, ni'cu'n chi tane'n yi ama'l Edén. Poro yil chicy' yi e' sanlara'tz nsken xit tircu'n. Chin tz'inunin tunin sbne' cyen cyakil yi ama'l cya'n. Qui'c nin jun yi nink clax cyen ḥchik'ab.

⁴ Ni'cu'n e' tu chej yil chisaj nil skibaj, nin wi'nin cho'jkel chi quitane'n e' chej tetz oyintzi'.

⁵ Nin ḥchijincank chi na jincan jun care't tetz oyintzi', nka chi na jamcan yi k'ak' yi na oc k'a'kl jun c'oloj xak xtze'. Ya'stzun ḥchibne' cyetz tan yak'pe'n cyakil e'chk ju'wtz. Na e' cu'n jun c'oloj sanlar yi chin cham nin e!, nin yi list quitane'n tan oyintzi'^f.

⁶ Cyakil wunak ḥchilucnek tan xo'w ḥchiwutz. ḥchislak'laxk tan xo'w.

⁷ Na yi e' sanlara'tz, chin cham nin e' sbne' tan oyintzi!. Nin wi'nin na ḥcho'jkelk, nin ba'n na chijepon wi'ak e'chk tapij. Sbejnin na chiben tan oyintzi' na qui na chixob tetz alchok.

⁸ Junit ḥchibne' tircu'n. Quil chipit quib squibil quib, ma na cy'a'n len chibe' cya'n. Yil tz'oc c'oxle'n e'chk flech scye'j, quil chixob nin quil che'l xit, ma na sbejnin Ichiben tan oyintzi'.

⁹ Chin list nin e' sbne' tan cambaje'n e'chk tnum, na chocopon pok' tul. Nin chijepon tibaj e'chk tapij. Nin ḥchixonk wi'ak ca'l, nin chocpon tulak, na cho'n chocpon tulak e'chk wentanu' chi na ban jun alk'om.

Yil tz'ul Kajcaw tan oyintzi' scye'j yi e' tetz contra'tz

¹⁰ Poro yil tz'ul tzaj Kajcaw, syucank cyakil yi tcyal' tu yi wuxtx'otx' ta'n. Tz'ocpon muj swutz yi k'ej tu yi xaw, nin qui'c chitxekun yi tx'uml.^g

¹¹ Sbajxok Kajcaw ḥchiwutz yi e' tetz sanlar yil tz'ul tzaj. Chin wi' nin i' sbne' tan cawu'n, na yi wi' i' tan yol, icy'nakte'n cu'n sbne' swutz jun chin k'ancyok. Inti yi e' tetz sanlara'tz yi na chitzan tan banle'n tane'n yi tetz ca'wl, qui ajlbe'n cyetz.

^f2:4-5 Ap 9:7-9. ^g2:10 Am 8:9; Ap 8:12.

Chin xo'wbil nin sbne' yi jun k'aja'tz yil tz'ul tzaj Kajcaw tan tak'le'n chicaws yi e' tetz contr. Chin xo'wbil nin sbne'. Nin cya'll nin jun nink xcy'e' tan muc'le'n yi jun k'aja'tz!^h

Yil tz'oc Kajcaw tan chimoxe'n wunak tan je'n chitx'ixpul yi cyajtza'kl

- ¹² Poro je yol Kajcawe'j, te yi ntaxk ul yi jun tiempa'tz: "Tajwe'n cxu'l twok tzinwutz. Tajwe'n tzibansaj itib swuch' tetz cu'n italma!. Tajwe'n tzimuc'wok we'j tan ḥchajle'n yi jun cu'n na cxbisunwok tan itil, na tajwe'n cxbisunwok ta'n, nin tajwe'n yil cxok'wok tan jakle'n cuybil ipaj swetz,"ⁱ stzun Kajcaw yi kaRyosil.
- ¹³ Mas balaj yi jun cu'n kabisunk tan kil swutz yi nink ko'c tan rit'e'n tu' be'ch ketz. Ba'nt cu'n yi nink katx'ixpuj yi kajtza'kl tan koque'n junt tir jak' ca'wl yi kaRyosil. Na at wi'nin banl talma' i', nin na el k'ajab i' ske'j. At pasens i' tan cuyle'n kapaj na at wi'nin lok' ib tuch!^j List atite't i' tan cuyle'n kapaj tan qui katijol kacaws.
- ¹⁴ Na kol katx'ixpuj yi kajtza'kl, qui cunin batz qui't ltak' kacaws, ma na i yi banl talma' i' stke' sketz. Nin stke' i' yi e'chk ujul tu win sketz, bantz koyil tetz, na i' yi kaRyosil.
- ¹⁵ Oken bin yi chun ita'n wi'wtz Sión. Nin molwoke' cyakil katanum tan jun txumu'n yi wi'nin eka'n ta'n. Nin bixek jun k'ej ita'n tan muc'le'n we'j tan jakle'n cuybil ipaj tetz kaRyosil.
- ¹⁶ Molwoke' yi e' tanum Ryos, bantz chixansal quib. Ba'n che' imolwok yi e' tijlc'u'lal, scyuch' yi e' nitxa', mpe ik yi e' tal ni' yi na chitxutxune't. Nin ncha'tz yi e' yi watok cunin chume', tajwe'n tan cyule'n len.
- ¹⁷ Ncha'tz e'u' pale', nin yi e'u' yi na chak'uju' te tak'un Kajcaw, chok'oku' swutz Ryos. Chok'oku' le ama'l yi at xo'l yi puertil yi ca'l Ryos tu yi patbil tx'ixwatz. Nin ba'n cyalu' tetz Kajcaw:
 "Ta!', cuyu' kapaj yi o' tanumu'. Quil tak'u' ama'l tan cyoqe'n yi e' kacontr tan xcy'akli'n ske'j. Quil tak'u' ama'l tan koque'n jak' chica'wl, na ko quil tz'ocu' tan kuch'eye'n, scyale' yi e' awer naka'tz: 'La'k tzun ḥchamil yi cyetz chiRyosil,' che'ch sbne'!"^k

Yil tz'el k'ajab Ryos te yi tetz tanum

- ¹⁸ Poro kol chijaku' cuybil chipaju' tetz Ryos, tz'ok'ok tzun c'u'l te yi tetz tanum. Nin tz'elpon k'ajab i' scye'ju'. Nin je tzun stale'tze'j:
- ¹⁹ "Ma jal' swak'e' junt tir imbanl tzitibaj. Swak'e' triw tetz iwa!. Swak'e' win tetz itc'a!. Nin swak'e' aceit tzitetz tan xcone'n tetz icumir. Swak'e' cyakil yi tajwe'n tzitetz. Nin quil wak' ama'l scyetz yi e' awer nak tan chitze'e'ne'n tzite'j.
- ²⁰ Ncha'tz chelpon inlajul yi e' icontr, yi e' sac' tane'n, yi cho'n nchisaj je'n tzi'n. Cho'n nchiben inlajul le e'chk ama'l yi tz'inunin tu!. Cyakil yi e' yi bajxche' ḥchiwutz yi e' mas, nchiben impitol xe C'a' Mar tan chibek'xe'n. Ma yi e' yi xomche't tzaj, cho'n ḥchiben wa'n xe yi mar Mediterráneo, bantz chiquime'n. Sk'ayok, nin xewank yi chiwankil. Ya'stzun sbajok scye'j,

^h 2:11 Ap 6:17. ⁱ 2:12 Dt 4:29; Jer 29:13. ^j 2:13 Ex 34:6; Neh 9:17; Sal 86:15. ^k 2:17 Sal 79:10.

na wi'nin e'chk takle'n yi chin juntlen nin mbaj chibnol," stzun Kajcaw sbne!.

- 21 Stzatzink junt tir yi e'chk ama'l bene'n tzi'n wi munt. Nin qui't tajwe'n tan kaxobe'n te yi mbi sbajok, na sbnixok wi'nin e'chk takle'n balaj tan Kajcaw.
- 22 Ncha'tz yi e' smaron txuc yi ate' xo'll xtze', qui't chibisun nin quil chixob, na xtxa'xank junt tir yi e'chk ama'l bene'n tzi'n. Sjalok junt tir wutz cyakil jilwutz lo'baj. Sjalok wi'nin wutz ibä. Nin qui'c nin caril uva sbne!.
- 23 Ncha'tz axwok yi najlquix wi'wtz Sión, cxtzatzinkwok te Kajcaw yi kaRyosil, na stk'e' i' a'bal tzitetz yil tz'opon yi tiempil, na stk'e' i' yi bajx a'bal yi na oc e'chk ij ttx'otx!. Ej nin ncha'tz stk'e' i' yi a'bal yi tajwe'n jalen yil je' e'chk cosech, chi yi ntulej i' sajle'n.
- 24 Snojk junt tir e'chk c'ojaj tan triw, na sjalok balaj cosech. Ncha'tz sjalok wi'nin uva tan banle'n win. Ncha'tz sjalok wi'nin aceit tetz cumir.
- 25 Ej nin stale! Kajcaw sketz: "Tzinxe'lse' cyakil yi mmitz'ak wok sajle'n tunintz te yi tiemp yi ncho'c yi e' sac' tan bajse'n icosech. Na in nchichakon nin yi e' sac'a'tz.
- 26 Poro yi jalu', qui't lbajij yi xtxolbila'tz na sjalok iwa!. Xwankwok jalen yil noj ic'u'l. Ej nin exocpon tan tak'le'n ink'ej yi in yi in itajewil nin iRyosil, na sbnixok wi'nin e'chk takle'n balaj tu e'chk milawr wa'n tzixo'lwok. Nin qui't wak' ama'l tan tele'n ik'ej yi axwok intanum.
- 27 Cha'stzun te axwok xonl Israel, tajwe'n tz'el itxum tetz, nin tajwe'n tzitocsaj yi xomchin tzite'j. Na ntin cu'n in, in iTaj. Qui'c junt yi nink tz'oc tetz iRyosil. Nin qui't lwak' ama'l tan tele'n ik'ej, yi axwok itetz yi axwok intanum.¹

Yil tz'ul yi espíritu tetz Kataj Ryos

- 28 "Yil wi't bajij yi e'chk xtxolbila'tz swak'e' yi inespíritu tzitetz icyakil cu'n." Ej nin chocopon initxa' tan xtx'olche'n xo'l yi wetz wajbil. Nin yi e' tijlc'u'lal xchiwutzicy'aj e'chk balaj wutzicy'. Ncha'tz yi e' xicy tz'ocpon xchajol tib e'chk balaj takle'n xchiwutz tul wutzicy' tane'n.
- 29 Nin ncha'tz swak'e' yi inespíritu squibaj yi e' imos yaj tu xna'n, nin xchitxole' yi wetz wajbil. Ya'stzun tzimbne' tzite'j te yi jun tiempa'tz.
- 30 Ej nin ncha'tz, tzinchaje' e'chk lmak techl tzi'n tcyaj'. Nin sjalok chich' tu k'ak' nin e'chk sib yi icunin chin sbak' tane'n bene'n tzi'n wuxtx'otx!.
- 31 Chin tz'o'ltz nin sbne' wutz yi k'ej, ma yi xaw chin chich'in nin sbne' yubil yi ntaxk ul yi jun k'ejlala'tz yi chin xo'wbil nin," stzun Kataj Ryos.
- 32 Poro cyakil yi e' yil cu' chitz'i tan na'wse'n bi' Kajcaw, xchiclawok cyera'tz tk'ab yi quimichil.^o Na cho'n sjalok claxe'n wi'wtz Sión, le tnum Jerusalén, chi alijt cyen tan Kajcaw. Na cyakil yi e' yi bixba'n che' tan chiclawe'n cyen,^p xchiclawok nin cyera'tz tan Kajcaw.

Yil tz'oc Ryos tan chicawse'n cyakil nación

- 3** ¹Je sbajok yil tz'ucu'l yi jun tiempa'tz, chij Kajcaw: "Sjalok junt tir chibani yi e' aj Judá wak'un, tu yi tnum Jerusalén.

¹2:27 Is 42:8; 45:5-6, 18; Ez 36:11. ^m2:28-32 Hch 2:17-21. ⁿ2:31 Mt 24:29; Mc 13:24-25; Lc 21:25; Ap 6:12-13. ^o2:32 Ro 10:13. ^p2:32 "Cyen" en la Versión 60 na tal "remanente" ya'stzun yi e' yil chiclawok cyen yil xchaj tib yi xchi'chbe'n c'u'l Ryos yil tzaj wi' yi tiempa tetz q'uixc'uj.

- ² Ej nin chicupon injutz'il cyakil nación le yi ama'l cwent Israel, le jun joco'j yi na bi'aj Josafat. Nin cho'n nocopontz tan xtisya'i'n scye'j tan tak'le'n chicaws, tan paj yi e'chk takle'n cachi' yi mbaj chibnol scye'j yi e' wetz intanum yi e' xonl Israel. Na ja baj el chilajul yi e' intanuma'tz swutz chi'ama'l. Nin ja cho'c tan jatxle'n cu'n ḥchiwutz.
- ³ Yi cyoque'n tan chijatxle'n yi e' intanum ḥchiwutz, suerti'n cu'n e' ban scye'j. Nin ja baj chic'ayil yi e' xicy nin yi e' xun scyetz awer nak. Ma yi pwok yi nchicambaj scye'j, ja baj chisotzal tan xc'alal'i'n tu xna'ni'n.
- ⁴ "Ma jalu' axwok aj Tiro, tu aj Sidón,⁴ nin axwok filistey' ḫmbi na itajwok jalu'? ¿Na pe' itajwok xoyintzin swe'j? ¿Na pe' itaj tziticy'saj ic'u'l swe'j? Ba'n bina'tz, na ncha'tz in na waj yil wak' icaws. ⁵Na ja baj italk'al yi insakal tu in oro, nin cyakil yi inme'bi'l yi colij wak'un, ja ben itcy'al nin ja opon ita'n le ca'lil yi itetz iryosil. ⁶Ja chiben itcy'al yi e' intanum yi e' aj Jerusalén tu yi e' aj Judá. Ja chiben itcy'al joylaj, nin ja chiben c'a'y scyetz yi e' griego tan cyoche'n tetz chi'esclaw. ⁷Poro nocopon tan quich'eye'n yi e' wetz intanum, na chelu'l incy'al jak' chica'wl yi e' awer nak kale e' benakit ic'ayil. Ma axwok itetz ax te'n wok tzitije' yi q'uixc'uj yi nchitij yi e' wetz intanum. ⁸Na che' inc'aye' yi e' initxajil scyetz yi e' aj Sabeo yi najlche' joylaj. Juncu'n sbajok yi xtxolbila'tz, na in na chintzan tan talche'n," stzun Kajcaw.
- ⁹ "Poro ncha'tz alwok yi xtxolbile'j scyetz yi e'chk mas nación. Banwok list itib tan oyintzi!. Xanswok yi jun oyintzi'a'tz tan tak'le'n k'ej yi iryosil. Txocewok yi e' sanlar yi chin cham nin e' tan oyintzi!. Chisajken yi e' yi qui na chixob tan oyintzi!.
- ¹⁰ Banwok ima'cl tetz oyintzi' te yi itasaron, ma yi ijos oken tetz spar.⁵ Nin yi e' yi qui'c chiwalor tan oyintzi!, ba'n lcyocsaj quib tetz cham.
- ¹¹ Cyakil axwok nación yi najlquixwok naka'l, ba'n cxu'lwok lajke'l. Ba'n tzimolsaj itib tan isaje'n tan oyintzi!, na kabane' tane'n itil. Mpe ik yi e' yi qui'c chiwalor tan oyintzi!, ba'n lcyocsaj quib tetz wi'tz aj oyintzinl.
- ¹² Or bin itetz yi axwok nación. Ba'n cxu'lwok tzone'j le joco'j yi na bi'aj Josafat, na ya'stzun yi ama'l kale chinc'olewe't tan puje'n xtisya' scye'j cyakil yi e' nación.
- ¹³ "Ma jalu', axwok inchakum, or ik'ab tan ak'un te yi jos na ja wi't k'anax yi cosech tetz uva.⁶ Catzamwok tan yak'pe'n yi uvaja'tz. Na na waj yil noj yi e'chk cu'lbil ta'al uva, nin na waj yil tz'el pul tibaj yi cu'lbila'tz na chin mal nin e!".⁷
- ¹⁴ Ḫchijalok jun c'oloj wunak le yi jun joco'ja'tz yi na bi'aj Josafat, le ama'l kalel bixe'we't yi chicaws wunak. Na txant tan tule'n yi k'ejjal yil tz'ul tzaj Kajcaw tan tak'le'n chicaws yi tetz contr le jun ama'la'tz.
- ¹⁵ Ma yi k'ej tu yi xaw tz'ocpon muj swutz, ma yi e'chk tx'uml qui't chitxekun. Ya'stzun sbajok yi ntaxk ul yi jun k'ej'a'tz."

⁴ 3:4-8 Is 23:1-18; Ez 26—28; Am 1:9-10; Zac 9:1-4; Mt 11:21-22; Lc 10:13-14. ⁵ 3:4-8 Is 14:29-31; Jer 47; Ez 25:15-17; Am 1:6-8; Sof 2:4-7; Zac 9:5-7. ⁶ 3:10 Is 2:4; Miq 4:3. ⁷ 3:13 Ap 14:14-16. ⁸ 3:13 Is 63:3; Lm 1:15; Ap 14:19-20; 19:15.

Yil che'l liwr yi e' aj Judá

- ¹⁶ Ḫch'ink tzaj Kajcaw le tnum Sión.^v Chin wi' nin i' sbne' chi na ban jun león yi na ḫch'in tan we'j. Ḫchilucnek tzun cyakil yi e' yi ate' tcyal' tu yi e' yi ate' wuxtx'otx', na tz'ocpon i' tan chicolche'n yi e' tetz tanum. Nin tz'ocpon i' chi jun chin colbil ibaj scyetz yi e' xonl Israel.
- ¹⁷ “Tz'elepon tzun itxum tetz yi in Jehová yi iRyosil, nin yi cho'n najlchin wi Sión, yi wi'wtz yi chin xan nin. Tzinxanse' yi tnuma'tz yi ncha'tz na bi'a'jer Jerusalén. Nin qui't wak' ama'l scyetz awer nak tan chixcyewe'n te'j,” stzun Ryos.
- ¹⁸ I tzun sbajok te yi jun tiempa'tz. Sjalokt wi'nin wi' uva lakak ju'wtz, nin qui'c caril lech sbne'. Nin cyakil yi e'chk be' a' yi at Judá snojk junt tir tan a'. Ej nin stz'itz'ok jun a' tzak' yi ca'll Kajcaw, yi xcyek tan sijle'n yi ḫk'ajlaj cwent Sitim.^w
- ¹⁹ Xitok yi tnum Egipto, nin tz'ocpon yi ama'l Edom tetz skajwutz, yi chin tz'inunin tu!. Ya'stzun sbajok scye'j, na ocnake' tan chibuchle'n yi e' xonl Judá, nin ja chiquim wi'nin tal prov cya'n yi qui'c quil.^x
- ²⁰⁻²¹ “Wicy'se' inc'u'l scye'j cyakil yi e' yi ocnake' tan chibiyle'n yi e' intanum, nin quil tzincuy chipaj yi e' juchul ila'tz. Poro ḫchinajank yi intanum tul yi ama'l cwent Judá tu Jerusalén tetz ben k'ej ben sak. Nin yi in wetz yi in Jehová, ḫchinnajank ḫchixo'l wi'wtz Sión.
- Ej nin jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j, na in na chintzan tan talche'n,” stzun Kajcaw bantz.

^v 3:16 Jer 25:30; Am 1:2.   ^w 3:18 Ez 47:1-12.   ^x 3:19 Abd 10.

AMÓS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi Amós cho'n titz'e'n le jun tal ne'x aldey cwent Judá yi na bi'aj Tecoa. Yi tak'un i' i'tz tan chich'uyse'n awun, poro ja xcon i' tan Kataj tetz elsanl stzi' ḥchixol' yi e' aj Israel. Nin tul yi tiempa'tz, yi e' aj Israel, i'tz jun chin lmak tnum yi at k'ej, poro ntin e'chk yab ajtza'kl at-tz ḥchixol', na qui na chixom te yi ca'wl Kataj. Ja chibán chimunl swutz Ryos tane'n, poro yujo'n tib tu chicstumbr yi e' awer nak, nin ntin subul naki'n cyak'un. Yi e' ric wi'nin jale'n chime'b'il tan tu' yi na cho'c tan chisuble'n wunak, ma yi e' sloj wunak ntin me'ba'il ate' cu'nt.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1:1–2:5) na ḥchaj yi mbi sbajok scye'j yi e'chk tnum yi ate' naka'jl Israel.

Yi ca'p wekl (Cap. 2:6–6:14) na ḥchaj cobox xtxolbil tetz Amós chi tul wutzicy' tane'n.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 7–9) na ḥchaj yi banl talma' Ryos tu yi tetz derech yi at tan chicawse'n yi e' nación. Nin wi'tzbil tlen na lajluchax skawutz yi mero xe' yi chus'u'n, i'tz, yi tzantzaj chocopon yi e' xonl Israel yi ḥchiclaxok cyen tetz jun balaj nación yi qui'c bis o'kl sbajok tul.

Yi chicaws yi e'chk tnum yi ate' naka'jl Israel

1 ¹I bin jalu', je yi xtxolbile'j yi cyajnak cyen tlol Kataj Ryos tetz Amós, jun pstor awun yi cho'n najlij le tal ne'x aldey Tecoa, cwent Judá. Ej nin i'tz yi mbi cu'n sbajok te yi tnum Israel. Yi stziblale'j ja tbit Amós tetz Ryos cob yob te ntaxk icy' yi coblaj nob, yi at tzaj yi rey Uzías^a tan cawu'n cwent Judá, nin te ite'n nin tiempa'tz yi na cawun tzaj yi rey Jeroboam^b yi cy'ajl Joás cwent Israel.

Yi Ryos yi na xcy'e' tan xite'n yi e'chk takle'n

² Je yi stziblale'j: Yi na ḥch'in tzaj Kataj Ryos wi yi ju'wtz Sión yi at Jerusalén,^c ni'cu'n na ban wi' i' tu jun k'ancyok yi na cu!. Na sk'ej cyakil chiwa' yi awun, nin ncha'ltz yi e'chk luwar yi at wi ju'wtz Carmelo yi chin txa'x nin, na skej ta'n.

³ Je yol Kataje'j: "Yi e' aj Damasco^d ja chijuchlen quil tzinwutz yi chin junt len nin. Cha'stzun te ilen nin ḥche' incawse', na ni'cu'ntz chi puch'ij cunink ncylenej yi e' aj Galaad tan e'chk chima'cl yi ch'ich' cu'n yi na xcon tan bujle'n triw.

^a1:1 2R 15:1-7; 2Cr 26:1-23.   ^b1:1 2R 14:23-29.   ^c1:2 Jer 25:30; Jl 3:16.   ^d1:3-5 Is 17:1-3; Jer 49:23-27; Zac 9:1.

- ⁴ Cha'stzun te tz'ocpon int'inol k'a'kl^e te balaj ca'l yi rey Hazael, nin ite'n nin k'ak'a'tz stz'e'sank yi e'chk ca'l yi nim wutz tkan cwent yi rey Ben-hadad, yi na xcon tan chicolol quib ñchik'ab chicontr.
- ⁵ Kopon ink'uchil yi e'chk puertil yi tnum Damasco, nin squimok yi jun wa'n yi na cawun cwent Bicat-avén, ncha'tz yi jun yi na cawun cwent Bet-edén. Ma yi e' aj Asiria nchiben ticy'le'n pres le tnum Quir." Yi xtxolbila'tz i'tz yol Kataj Ryos.
- ⁶ Je yol Kataje'j: "Yi e' aj Gaza ja chijuchlen quil tzinwutz yi chin junt len nin, cha'stzun te ilen nin ñche' incawse!. Na tircunin wunakil jun tnum ja ben quicy'al pres cyak'un tan chic'aye'n scyetz yi e' aj Edom tetz chi-esclaw.
- ⁷ Cha'stzun te tz'ocpon k'a'kl tircu'n e'chk tapij wa'n yi at solte'j yi tnum Gaza, nin ite'n nin yi k'ak'a'tz xcyek tan xite'n cu'n e'chk balaj chica'l yi e' wi'tz ajcaw.
- ⁸ Ncha'tz tz'elpon cu'n swutz wa'n yi jun yi na cawun Asdod, tu yi jun yi na cawun Ascalón. iCyakil yi inchamil xconk wa'n tan oyintzi' scye'j yi e' aj Ecrón, nin qui'c nin jun filistey tz'elpon liwr swutz yi quimichil!" Yi xtxolbila'tz i'tz yol Kataj Ryos.
- ⁹ Ej nin je yol Kataje'j: "Yi e' aj Tiro ja chijuchlen quil tzinwutz yi chin junt len nin, cha'stzun te ilen nin ñche' incawse!. Na tircunin wunakil jun tnum ja ben cya'n pres jak' chica'wl yi e' aj Edom, wech na bixba'nt jun trat cya'n scyuch!, poro ja chiben cya'n pres jak' chica'wl junt tx'akajt.
- ¹⁰ Cha'stzun te tz'ocpon k'a'kl tircu'n e'chk tapij wa'n yi at solte'j yi tnum Tiro, nin ite'n nin yi k'ak'a'tz xcyek tan xite'n cu'n e'chk balaj chica'l yi e' wi'tz ajcaw."
- ¹¹ Je yol Kataje'j: "Yi e' aj Edom ja chijuchlen quil tzinwutz yi chin junt len nin. Cha'stzun te ilenin ñche' incawse' tan paj yi qui nin me'l chik'ajab scye'j yi e' xonl Israel yi cyoque'n tan chibiyle'n cu'n tan spar, wech na junit chimam chite!.^f Qui nin cutzaj chitxumu'n ma na wi'nin chi'che'n chic'u'l bantz scye'j yi e' chixonla'tz, nin yi ñchi'chbe'n chic'u'l a'tz chin xo'wbil nin ban, na qui'c nin makbil tetz.
- ¹² Cha'stzun te tz'ocpon k'a'kl tircu'n yi ama'l wa'n yi at cwent yi tnum Temán, nin ite'n nin yi k'ak'a'tz xcyek tan xite'n cu'n e'chk chica'l yi e' wi'tz bajxom le chitnumil Bosra."
- ¹³ Ncha'tz, je yol Kataje'j: "Yi e' aj Amón ja chijuchlen quil tzinwutz yi chin junt len nin, cha'stzun te quil tz'icy' impaj tan tak'le'n chicaws. Na tan tu' ñch'uyse'n tu' yi ama'lil yi chitanum, ja cho'c tan majle'n e'chk ama'l cwent Galaad nin nicy't nin yi e' ch'on wi' ja jakxij chic'u'l cya'n tan spar.
- ¹⁴ Cha'stzun te tz'ocpon k'a'kl tircu'n e'chk tapij wa'n yi at solte'j yi tnum Rabá, nin ite'n nin yi k'ak'a'tz xcyek tan xite'n cu'n e'chk balaj chica'l yi e' wi'tz ajcaw. Sjalok jun chin wutzile'n oyintzi' nin wi'nin ñchi'chink yi e' sanlar yil cho'c nil tan xite'n cu'n yi tnum chi na ban jun chin salchcam.
- ¹⁵ Chelpon laju'n chireyil scyuch' e'chk chibajxom tul yi cyetz chitanum."

^e 1:4 Yi na xcon yi yol k'ak' tan Amós na jop jun oyintzi', guerra. Na yi na chicambaj yi e' sanlar jun tnum ilen nin ja oc k'a'kl cya'n. Poro i'tz Ryos txumul tetz chicaws. Am 1:7, 10, 12; 2:2, 5; 5:6; 7:4.

^f 1:11 Yi e' aj Edom e' xonl Esaú. Nin yi Esaú tu Jacow i'tz quitz'un quitzicy quib. Gn 36:1-19.

2 ¹Nin je junt yol Kataje'j: "Yi e' aj Moab ja chijuchlen quil tzinwutz yi chin juntlen nin, cha'stzun te ilenin ḫche' incawse!. Na nin e' oc tan pate'n cu'n yi bakil yi k'ajtzun rey cwent Edom, wech na nsken wi't mukxij, poro jalt stza'jil cyaj cyentz cya'n.

² Cha'stzun te tz'ocpon k'a'kl tircu'n yi chica'l yi e' wi'tz ajcaw yi at le tnum Moab, nin ite'n nin yi k'ak'a'tz xcyek tan xite'n cu'n e'chk ca'l yi nim wutz tkan kale na chicolwit quib yi e' sanlar tan oyintzi' le chumam chitnumil Queriot. Na sjalok jun chin wutzile'n oyintzi' nin wi'nin ḫchiixch'ink yi e' sanlar nin copon e'chk chun yil cho'c nil tan chibiyle'n cu'n yi e' aj Moab.

³ iCopon imbiyol yi rey scyuch' cyakil yi e' wi'tz ajcaw!" Yi xtxolbila'tz jun cu'n sbajok na i'tz yol Kataj Ryos.

⁴ Ej, nin je yol Kataje'j: "Yi e' aj Judá ja chijuchlen quil tzinwutz yi chin junt len nin, cha'stzun te ilenin ḫche' incawse!. Na qui'c xac inchusu'n ban ḫchiwutz nin qui nin e' oc c'ulutxum jak' inca'wl. Ma na nin e' oc tan c'u'laje'n yi chiryosil yi chitaj chitxu' yi banij cuntu' tane'n.^g

⁵ Cha'stzun te tz'ocpon k'a'kl tircu'n yi ama'l wa'n cwent Judá, nin ite'n nin yi k'ak'a'tz xcyek tan xite'n cu'n yi e'chk balaj chica'l yi e' rey scyuch' yi e' wi'tz ajcaw cwent Jerusalén."

Yi chicaws yi e' xonl Israel

⁶ Ej, nin je yol Kataje'j: "Yi axwok xonl Israel ja ijuchlen wi'nin itil tzinwutz yi chin junt len nin, cha'stzun te ilenin xincawse!. Na ja cxo'cwok tan chic'aye'n yi e' yi qui'c jun takle'n ploj nchiban, tan tu' yi qui nin nchixcye' tan ḫchojle'n yi mu'x tal chitx'ok'be'n tzitetz. Na ja ben ic'ayil yi e' tal prow me'ba' tan icambal tu' jamel jun lmuj suquij wutz yi qui nin nchixcye' yi e' tal me'ba'a'tz tan ḫchojle'n tzitetz.

⁷ Nin na cxo'cwok tan xile'n cye'j nin tan chibuchle'n yi e' me'ba' txil. Ej nin at axwok tu icy'ajl yi ite'n nin xun na iwitbej itib tuch!. Nin tan yi jun ajtza'kla'tz na el k'ej imbi' ita'n yi wi'nin xanil.

⁸ Ncha'tz na cxbenak tulak e'chk tyoxil iryosil, nin na cxcoye' cu'n tibaj e'chk be'chok yi at cyen tik'ab, yi i'tz prentil tu' xtx'ok'be'n jun tal prow wunak. Ej nin na ilok' xc'alal' tan e'chk mult yi qui'c xe' yi na icambaj scye'j tal prow wunak, nin na bajtz ita'n lakak wa'a'n tan tak'le'n k'ej e'chk iryosil.

⁹ Wech in no'cnak tan chibiyle'n cu'n yi e' amorroeo ḫchiwutz yi e' imam ite', nin ja che'l cu'n tircu'n wa'n swutz, yi e'a'tz yi chin wutz quikan nin, yi chin cham nin e' chi tane'n jun wi' bakch yi nim benak ta'kl ttx'otx!.

¹⁰ Ncha'tz in e' elsan tzaj yi e' imam ite' jak' chica'wl yi e' aj Egipto, nin ja no'c tan chiq'uicy'le'n tetz ca'wunak yob tul yi amal' tz'inunin tu', jalen yi je'n pone'n yi tiempil tan wak'ol yi chi'ama'l yi e' amorroeo-a'tz scyetz.

¹¹ Axwok jun c'oloj xonl Israel, qui't pe' na ul tx'akx tic'u'l yi xtxolbile'j, yi ja chibixe' cobox icy'ajl wa'n tan chixcone'n tetz elsanl intzi!. Nin ncha'tz ja chibixe' coboxt wa'n tan chixcone'n tetz nazareo."^h Yi xtxolbila'tz i'tz yol Kataj Ryos.

^g2:4 Yi yol "mentiras" le versión 60, na elepont "ídolos" le versión popular. Cha'stzun te ja xcon yi mero xtxolbil ka'n yi i'tz "ídolos", chiryosil yi banij cuntu' tane'n. ^h2:11 Jun nazareo, i'tz jun wunak yi bixba'nt tan xcone'n tetz Kataj Ryos, nin qui na el xi'il wi' ta'n jetz yi na itz'ij, nin qui'c cuj tan baje'n win ta'n nka xc'alal!. Nm 6:1-8.

- ¹² "Poro yi ax itetz, ja cxo'cwok tan banle'n puers scyetz yi e' nazareo tan baje'n win cya'n, nka tan baje'n xc'alal' cya'n. Nin qui nin mmitak' ama'l scyetz yi e' elsanl intzi' tan chitxolil yi wetz wajbil tzitetz.
- ¹³ Ma jalu' bin, nocpon tan iyak'pe'n cunin chi na xcy'e' jun care't yi nojnak cu'n tan ixi'n tan puch'le'n cu'n e'chk c'ub kale na icy' cu'nt.
- ¹⁴ Qui'c na ban kol cxe'lwok ojkuj, na quil clax jun tzitetz. Yi e' yi chin cham nin e', qui'ct chiwalor sbne'. Nin quil chiclax yi e' yi qui na chixob tetz jun.
- ¹⁵ Yi e' aj c'oxonl flech, chelpon ojkuj poro quil chiclax. Ncha'tz yi e' yi na'wnake't tan ojke'l quil chiclax, scyuch' yi e' yil che'l ojkuj te'j chej quil chiclax.
- ¹⁶ Yil tz'ul yi jun k'ejlala'tz chelpon ojk yi e' sanlar tan colo'n ib, nicy't nin yi e' yi chin cham nin e' tz'elpon cyen chic'oxol yi e'chk chima'cl, tan bi'l colo'n ib." Yi xtxolbila'tz jun cu'n sbajok na i'tz yol Kataj Ryos.

Yi munl jun elsanl stzi' Ryos yi tajwe'n cu'n tan bnol tane'n

- 3** ¹ Cha'stzun te axwok jun c'oloj xonl Israel, bitwok tzaj yi yole'j, yi yol Kataj Ryos, yi jun yi ocnak tan cyelsen'e'll tzaj yi e' imam ite' le tnum Egipto:
- ² "Ntin cu'n axwok txa'lijt quix wa'n ḥchixol' cyakil yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n. Cha'stzun te tajwe'n cunin tzitak' part swetz te tircu'n yi e'chk takle'n yi chin junt len nin yi na cxtzanwok tan banle'n."ⁱ
- ³ Ma jalu', ko at cob yi chicy'a'n cyen tu' quib, na elepont yi junit tane'n chitxumu'n.
- ⁴ Nin ko na ḥch'in jun león xo'l tx'ac'aben, na elepont yi ja cambaj jun txuc tetz wa!. Nin ko na narne' jun tal ne'x león tul julil i'tz tan paj yi ja cambaj wa!.
- ⁵ Ej nin ko na opon trimpuj jun tal ch'u'l wuxtx'otx!, i'tz tan paj yi ja cu' jun tramp swutz. Ej nin ko na je' tz'ajpuj jun pa'tx, i'tz tan paj yi at jun txuc yi ja tx'amxij ta'n.
- ⁶ Ej nin yi na ḥch'in jun chun tnum, tircu'n yi e' wunak na che'l yab te'j, nin na chijak yi mbi na bajij. Nin ko at jun takle'n mbajij le tnum yi chin xo'wbil nin, i'tz Kataj Ryos mmak'on tzajtz.
- ⁷ Qui na ban Kataj Ryos jun takle'n scye'j wunak ewun cuntu', ma na bajx na tal scyetz yi e' elsanl stzi' i' tan chitxolil yi tetz tajbil scyetz cyakil wunak.
- ⁸ ¿At ptzun jun yi quil xob yil tbit nin yil ḥch'in jun chin león? Qui'c. ¿Nin at ptzun jun elsanl stzi' Ryos yi quil tz'oc tan xtxole'n yi tajbil Kataj Ryos, yi Cawl ketz, ko ja cawun i' te'j tan xtxolil? Qui'c jun.

Yi xtxolil Amós yi tz'ul chan chicaws yi e' aj Israel

- ⁹ Ma jalu', nimit chiwi'u' tan xtxole'n yi xtxolbile'j tulak e'chk palacio' yi at le tnum Asdod, nin yi at cwent Egipto: "Ba'n yi nink chibenu' wi'ak e'chk ju'wtz cwent Samaria tan tilwe'n yi e'chk yab ajtza'lk yi chin juntlen nin yi na chixom yi e' aj Israel te'j, nin yi ḥe'n cu'n buchijche' yi e' tal prow wunak cya'n."
- ¹⁰ Jun cu'n yol na tal Kataj: "Yi e' cyetz qui na pujx banle'n e'chk takle'n balaj cya'n, na colij yi e'chk takle'n xe chica'l yi puers nchibán tan majle'n len scye'j yi e' prow wunak."

ⁱ 3:2 Dt 7:6. ^j 3:9 "Palacio" i'tz yi balaj chica'l yi rey scyuch' yi e' wi'tz ajcaw tetz tnum.

- ¹¹ Cha'stzun te na tal Kataj Ryos yi Cawl ketz yi xtxolbile'j: "At cyulbil jun c'oloj chiccontr yi chocpon solte'j yi chi'ama'l. Chocpon tan xite'n cu'n yi e'chk ca'l yi nim wutz tkan kale na chicolwit quib yi e' sanlar yi ate' tan colche'n yi e'chk tnum, nin chocpon tan telse'n len tircu'n yi e'chk takle'n balaj yil nojquen žchiwutz, yi at lakak chica'l yi e' lmak wunak."
- ¹² Ej nin je na tal Kataj Ryose'j: "Quib yi na ban jun pstor awun, yi pentlen tu' na jal cyen yi pac', nka yi ju' žchin jun awun ta'n tk'ab jun león, ya'stzun sbajok scye'j yi e' yi najlche' Samaria, jalt pixa'l chitakle'n scyajk cyen."^k
- ¹³ Jun cu'n yol na tal Kataj Ryos, yi cya'l jun na xcy'e' quen tel'e: "Bitwok tzaj nin ba'n cxo'c tan makle'n chiwutz yi e' xonl k'ajtzun Jacow tan qui't chijuchul quil.
- ¹⁴ Na tz'ul jun k'ejjal yil no'c tan jakle'n scyetz yi mbi cu'n mbaj chibnol. Nocpon tzuntz tan xite'n cu'n yi k'ajbil yi at Betel, nin tz'elpon c'aplu'n yi e'chk tuc^l yi at te'jak yi patbil chitz'ixwatz, nin scyajk tu' c'oxij yi e'chk tuc'a'tz wuxtx'otx^m.
- ¹⁵ Copon inxitul yi e'chk chica'l yi na xcon cya'n tul tiemp k'alaj, nin copon inxitul yi chica'l yi na xcon cya'n tul tiemp che'w. Ncha'tz copon inxitul yi e'chk chica'l yi marfil^m cu'n at tetz yubel, nin xitok yi e'chk chipalacio wa'n." Jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j na i'tz yol Kataj.

4 ¹ Bitwok tzaj yi yol Kataje'j yi axwok xna'n yi at ik'ej yi najlquix Samaria: "Ni'cu'n axwok scyuch' yi e' wacë yi chin k'ant nin e' yi cho'n na chijal le ama'l cwent Basán. Na ntin chibuchle'n yi e' prow wunak ita'n, nin ncha'tz na cxo'c tan telse'n chik'ej yi e' yi na chopon tan jakle'n jun pawor tzitetz, nin na cxo'c tan chicawe'n ichmil tan chilok'ol win tetz itetz.

² Jun cu'n xconk yi imbi' wa'l yi chin xan nin, tetz stiwil inyol, yi nelpon cu'n te'j yi xtxolbile'j, chij Kataj Ryos yi Cawl ketz. "Tz'ul chan jun k'ej yi copon caren tikul nin cxelpon kinij scyuch' ital. ³ Nin cxelu'l txo'lak e'chk tapij yi cu'nak k'uuch. Itxoli'n len itib yil cxe'l tzaj, nin tz'icy'pon ak'bal ita'n xo'l tza'l cwent yi wutz Hermón." Yi xtxolbila'tz i'tz yol Kataj Ryos yi jun cu'n tz'elpon cu'n te'j.

Yi tlol Amós yi qui na ocpón yi ca'wl Ryos te'j chiwi' yi e' xonl Israel

- ⁴ "Ba'n cxben le k'ajbil Betel ko ya'tz itajbil, nin ba'n cxben le k'ajbil Gilgal. Ba'n bin cxo'cwok il tan juchle'n itil. Ba'n tzicy'aj nin e'chk itx'ixwatz cyakil jalchan, nin ba'n tzitak' idiesum ox ox k'ej'i'n, ko ya'tz itajbil.
- ⁵ Nin ba'n tzitoy pam yi qui'c xtx'amil tan tyoxi'n, nin ba'n cxo'cwok tan jalse'n ik'ej te yi nicy'na' ofrent na itak', na tircu'n yi e'chk xtxolbila'tz ya'stzun yi chumbalaj nin tziwutz itetz," stzun Kataj Ryos.

Yi e' xonl Israel na chicawsij poro qui nin na chibnix

- ⁶ "Ja cu' we'j wa'n tzixo'l, nin qui'c nin jun takle'n njal ita'n tan iwane'n te'j. iPoro lastum yi ax itetz qui nin nnu'l tx'akx tic'u'l!" stzun Kataj Ryos.

^k 3:12 At q'uixbel tan lajluchaxe'n yi mbi na elepont yi jun yole'j le hebreys. Yi Versión popular na tal: "Na ntin ujle'n cya'n e'chk balaj ujibil yi cho'n na saj Damasco". ^l 3:14 1R 1:50; 2:28; 2R 23:15. Yi na elepont yi xtxolbil tetz yi tuc'a'tz, i'tz jun ama'l tan colo'n ib swutz jun contr. Na alchok scyetz yi na stz'ame'n yi tuc' yi at xtx'u'cak yi altar qui'c rmeril tan cwe'n biyij. Nin na elepont yi qui't jal jun ama'l tan chicolol quib yi e' xonl Israel swutz chicaws yi tz'ul tan Ryos. ^m 3:15 "Marfil" cho'n na saj tetz tuc' elefante, yi chin quiw nin, nin chin sak nin yubil, nin yi wi'nin jamel.

- ⁷ “Ncha'tz qui nin ncu' a'bal wa'n wi'ak icojibil, na te ntaxk je' yi cosech qui nin ncu' jun tz'uje' a'bal wa'n tetz ox xaw. At lo' jun ama'l kale ncwe't a'bal wa'n, nin junt, kale qui ncwe't. Tircu'n yi tx'otx' ja aj pax tan yi skeje'n.
- ⁸ Tircu'n axwok ja cxben lakak tnum tan joyle'n itc'a', poro pen tu' na jal mu'xtal, nin qui nin mmicy' saktzi' tzite'j ta'n, iporo lastum yi ax itetz qui nin nnu'l tx'akx tic'u'l!” stzun Kataj Ryos.
- ⁹ “Ja lo'on itujul wa'n tan yabril, nin ja skej, na wi'nin tz'a' mban. Ncha'tz e'ch wi' lo'baj tu e'ch wutz uva ja skej tircu'n. Tircu'n yi e'chk wi' ib'x tu e'chk wi' oliw ja baj len xak tu yi e'chk wutz tan sac!. Ja opon yi e'chk takle'na'tz wa'n tziwutz, poro lastum yi ax itetz qui nin nnu'l tx'akx tic'u'l,” stzun Kataj Ryos.
- ¹⁰ “Ja opon jun chin wutzile'n ya'bil wa'n tzixo'l chi yi ya'bil yi opon wa'n squibaj yi e' aj Egipto tentz. Ja wak' ama'l tan chiquime'n yi e' xicy tul oyintzi' nin ja wak' ama'l tan chicambal yi chicontr yi chichej. Ja icy'pon yi xewe'nil yi e' alma'a'tz. Poro lastum yi ax itetz qui nin nnu'l tx'akx tic'u'l,” chij Kataj Ryos.
- ¹¹ “Ja xcu' inxitul tan jun chin il, chi yi jun chin il yi opon wa'n squibaj yi e' aj Sodoma tu Gomorra tentz.” Pentu' nchiclax cobox tzixo'l chi jun pi'x tze' yi na tzan k'a'kl yi na el tzaj kinij tk'ak' tan qui stz'e'l'e'n cunin. Poro lastum yi ax itetz qui nin nnu'l tx'akx tic'u'l,” stzun Kataj Ryos.
- ¹² “Charstzun te axwok aj Israel ḥch'iwok bajx, na ite'n nin xtxolbila'tz tzimbne' tzite'j. Banwok bin list itib na nocopon tan icawse'n, na in iRyosil.”

Yi Ryos yi na xcy'e' tan nuc'le'n e'chk takle'n

¹³ Ryos, i' bnol tetz e'chk ju'wtz, nin i' txumul tetz yi kaxew yi o' wunak. Nin i' na chajon sketz yi e'chk takle'n yi sbne' tzantzaj. Nin i' yi Ryos yi na xcy'e' tan jalse'n skil nin tan toce'n tz'o'tz, na i' yi jun yi na cawun tibaj cyakil. Nin yi tetz bi' i'tz Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'j.

Yi chuna'n yi ban Amós tan paj yi txant tan chimukxe'n yi e' aj Israel

- 5** ¹E'u' aj Israel quibitzaju' inyole'j. Quibit tzaju' yi na chin chunan tan paj yi ḥchiquimok chanu'.
- ² Lastum e'u' yi chumbalaj nin chitanumu', na chelpon cunu' swutz. Chicopon trimpu' tibaj chiluwari', nin cya'l jun tz'a'tok tan chixycleje'nul'.
- ³ “Ej, nin je inyole'j yi in wetz yi in yi in Cawl itetz, yi iTaj yi iRyosil yi axwok aj Israel: Ko at jun tnum yi na ḥchak nin jun mil sanlar tan oyintzi' junte'n ciente ḥchipakxok. Nin ko at junt tnum yi na ben jun ciente sanlar ta'n tan oyintzi', lajuj te'n ḥchipakxok.”
- ⁴ Ncha'tz je junt yol Kataj Ryose'j scyetz yi e' aj Israel:
“Kol expakxij swe'j, nin Itziban tane'n inyol, qui tzun cxquimtz.
- ⁵ Qui't cxbenwok junt tir le k'ajbil Betel,^o tan jakle'n ḥch'eybil itetz, nin qui't cxbenwok junt tir le k'ajbil Gilgal. Nin qui't cxbenwok junt tir jalen Beerseba tan jakle'n ibanl. Na cyakil yi e' aj Gilgal nchiben ticy'le'n pres le junt tnum. Nin jalt e'ch k'uchbe'n ca'l sjalok cyentz Betel,” stzun Kataj.

ⁿ 4:11 Gn 19:24. ^o 5:5 “Betel” na elepont “ca'l Ryos”. “Bet” na elepont “ca'l”, “el” na elepont “Ryos”. Am 4:4.

- ⁶ Qui't bin chibenu' tul e'chk ama'la'tz, ma na chipakxoku' te'j Kataj, nin chibne'u' tane'n yi yol i!. Qui tzun chiquimu'-tz. Na ko qui', tz'ul jun chin k'ak^p tan Kataj scye'ju' nin quil jal jun le trnum Betel yil xcy'e' tan stzajse'n yi jun chin k'ak'a'tz.
- ⁷ iLastum e'u' yi na chitzanu' tan po'tze'n yi balaj ley yi at ḫchiwutzu', na ntin bis o'kl na jal tan paj!
- ⁸ Yi jun yi bnl tetz e'chk tx'uml tcy'a'j, yi Pléyades tu Orión, nin yi na xcy'e' tan tocse'n yi tz'o'tz tetz tkan skil, nin yi jun yi na xcy'e' tan tocse'n yi tkan skil tetz ak'bal, yi bi' yi juna'tz i'tz Kataj Ryos. Nin ntin cu'n i' na xcy'e' tan xtx'i'xe'n yi a'il yi mar tetz sbak' tan toque'n tetz a'bal wi'ak cojbil.
- ⁹ Ncha'tz na xcy'e' i' tan chixite'n yi e' yi chin cham nin e' tane'n. Ncha'tz na xcy'e' i' tan xite'n alchok takle'n, chi tane'n yi e'chk ca'l yi nim wutz tkan kale na chicolwit quib sanlar tan oyintzi!.
- ¹⁰ iLastum yi e'u' yi na chi'ch chic'u'l' scye'j yi e' balaj juez, nin yi chin chilab ninu' chiwutzu yi e' balaj stiw yi na cyal yi bintzij!
- ¹¹ Lastum yi e'u' yi na chijaku' nim alcawal scye'j yi e' wunak yi na cyaj chic'ay quixi'n. Qui tzun ltak! Ryos ama'l scyeru' tan chinajewe'nu' txe' e'chk balaj ca'l yi ja bnix cyanu', nin quil tak' ama'l scyeru' tan chibajsalu' yi ta'al win te yi uva yi awij cyanu'.
- ¹² Na el intxum tetz cyakil itil yi qui nin bajsbe'n tetz, na na cxo'cwok tan xile'n scye'j yi e' balaj wunak, nin na itz'am xo'c. Nin qui na itak' ama'l scyetz yi e' prow me'ba' tan chicambal yi cyetz cyajbil swutz yi pujbil xtisya'.
- ¹³ Nin na chi'ch ic'u'l' scye'j yi e' yi at balaj cyajtza'kl, cha'stzun te ba'nt cu'n yi quil cyal cyetz jun yol tan makle'n iwutz, na chin xo'wbil nin yi e'chk takle'n yi na bajitz.
- ¹⁴ Banwok bin tane'n yi e'chk takle'n balaj, quil tziban yi e'chk takle'n ploj, qui tzun xquimwoktz. Na kol tziban tane'n yi e'chk takle'n balaj, ba'n tzun tzital: "Yi Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'j, ya'stzun yi jun yi na tzan tan kaq'ucy'le'n."
- ¹⁵ iLabwok wutz yi e'chk takle'n ploj! iNin lok'wok wutz yi e'chk balaj ajtza'kl! Joywok puntil tan jale'n balaj pujul xtisya' tzixo'l, yi ba'n cyajtza'kl. Ko ya'tz tziban, qui cunin batz tz'elpon k'ajab yi Kataj Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'j, tan quich'eye'n yi e' itanum yi ḫchiclahoxok cyen.
- ¹⁶ Je yol Kataje'l, yi Ryos yi cya'l na xcy'e' que te'j: "Wi'nin chuna'n sbajok lakak c'aybil, nin wi'nin bis sbajok lakak be!. Nin tan paj yi jun c'oloj wunak yi ḫchiquimok, at e' ḫchijke' pawor scyetz yi e' prow wunak tan o'kl yil mukxij jun chixonl. Nin ncha'tz ḫchichoje' yi e' yi ntina'tz cyak'un tan chuna'n."^q
- ¹⁷ Yil nu'l tzaj tan chicawse'n, qui't chitzatzin ma na ḫchok'ok len wi'ak chicojibil kale na cyaw wit uva."^r Yi xtxolbila'tz i'tz yol Kataj Ryos.

Yi tal Amós yi qui'c na tak' yi e'chk takle'n kale k'ukle't chic'u'l yi e' xonl Israel

- ¹⁸ iLastum yi e' yi nternin na el cyalma' tan tule'n chan yi k'ejjal yil tz'ul tzaj Kajcaw! ¿Qui pe' na el chitxumu' tetz yi mbi sbajok te yi jun tiempa'tz? Yi jun k'ejlala'tz chin tz'o'tz nin tunin sbne', na qui'c tkan skil sjalok.

^p 5:6 Yi jun chin k'ak' na elepont jun chin oyintzi!. Am 1:4. ^q 5:16 At wunak ten᷑chan yi ntina'tz cyak'un tan o'kl te jun alma'. Jer 9:17-22; Mt 9:23. ^r 5:17 Na elepont yi ya'stzun yi ama'l tetz tzatz'i'n yi na je' jun balaj cosech, ma jal' quil jal tzatz'i'n ma na ntin bis o'kl.

- ¹⁹ Qui'c rmeril yi nink clax jun, na ni'cu'n sbne' yi tiempa'tz chi nink tz'el ojkujun swutz jun león, nin lnojpon tk'ab jun oso. Nin yil tew quen tib xe jun ca'l, nin yil kejbaj quen tib swutz xan tan ujle'n, ta'ste'n nin tz'eltzit jun lu'baj tan biyle'n cu'n.
- ²⁰ Jun cu'n yol chin xo'wbil nin sbne' yil tz'ul tzaj Kajcaw tan tak'le'n chicaws yi e' tetz contr. Chin tz'o'tz nin sbne'. Chin tc'u'l nin sbne' tircu'n.
- ²¹ "Wi'nin na chi'ch inc'u'l te yi e'chk tzatz'i'n yi na icy' ita'n tan tak'le'n ink'ejtane'n. Chin junt len nin tzinwutz. Na icy' impaj te yi e'chk molo'n ib yi na iban tan tak'le'n ink'ejtane'n.
- ²² Qui na waj yi e'chk oy yi na ipat tan tak'le'n ink'ej. Ncha'tz yi e'chk oy yi ixi'n cu'n, qui't na waj. Nin qui't na waj yi wacë yi nternin k'ant yi na itoy swetz tan xchajle'n yi at tzatzin paz skaxo'l tzituch' tane'n.
- ²³ iQui't na waj lwit nin yi e'chk ibitz yi na itak' swetz! iQui't na waj lwit nin wi' yi e'chk ima'cl tetz bitz!
- ²⁴ Yi mero wetz wajbil i'tz yi puntil cu'n chiban yi e' pujul xtisya' yi chimunl. Nin yi nink jal jun itajtza'kl ita'n yi jicyuch te'j, cho'nk sban yi ajtza'kla'tz tzixo'l chi na ban jun a' yi nternin na mulk'in.
- ²⁵ "Axwok jun c'oloj xonl Israel, te yi ca'wunak yob yi ncxa'tij le ama'l yi tz'inunin tu', qui tajwe'n mban tan itk'ol e'chk itx'ixwatz tu e'chk itoy swetz tan xchajle'n yi cho'n k'uklij ic'u'l swe'j, na yi ax itetz cho'n nin ajlij iteri c'u'l swe'j.
- ²⁶ Poro yi jalu', tan paj yi ja cxo'cwok tan na'wse'n yi teblal yi iryosil Sicut, yi ireyil tane'n, tu yi teblal yi iryosil Quiyún, yi i'tz jun tx'uml, tajwe'n tzun tan bene'n itekal yi teblal yi e'chk iryosila'tz yil cxben ticy'le'n pres joylaj. ²⁷Na nocpon tan ilaje'n len joylaj, jalaj cy'en yi tnum Damasco."^s Yi xtxolbila'tz i'tz yol Kataj Ryos, yi jun yi na bi'aj: "Yi Ryos yi cya'l na xcye' quen te'j."

Yi chixite'n cunin yi e' xonl Israel

6 ¹iLastum yi axwok bajxom cwent Judá yi cho'n najlquix wi Sión, yi qui'c na ibislej, yi ntin e'chk tzatz'i'n na itxum! iNin lastum yi axwok wi'tz ajcaw tetz Samaria yi qui na ixob tetz jun, na le wutz itetz itajtza'kl yi ntin axwok chin tz'aknak cu'n itajtza'kl tan tak'le'n chitxumu'n wunak!

² Poro yi axwoka'tz ban cxbenwok le tnum Calne, nin le chumam tnum Hamat. Ncha'tz ban xcu' cu'nwok le tnum Gat, yi chitanum yi e' filistey tan tilwe'n yi mbajij scye'j. Wech chin cham nin e', poro ilenin ja chilo'on.

³ Lastum axwok yi qui na pujsx ita'n yi at tulbil jun k'ej yi cxelponwok cu'n swutz, ma na ntin na extzan tan banle'n e'chk takle'n yi ntin na tzan tan ipitle'n nin tul il.

⁴ Lastum axwok yi ntin ujle'n ita'n, tibaj e'chk ujibil yi marfil cu'n. Nin ntin e'chk tzatz'i'n tu e'chk lmak wa'a'n na itxum, nin ntin bajse'n xchi'bel ne'ë tor tu xchi'bel ne'ë cne'r ita'n tulak e'chk tzatz'i'na'tz.

⁵ Lastum axwok yi ntin na oc e'chk su' ita'n yi qui'c xtxolbil yi kulil. Na le wutz itetz itajtza'kl yi chumbalaj nin axwok tan banle'n ma'cl tetz kbetz,

^s 5:27 Yi xtxolbile'j ja el cu'n te'j, na ja chopon yi e' aj Asiria tan xite'n cu'n yi tnum Samaria le yob 721 te ntaxk itz'ij Jesucristo. Ja oc k'a'kl cyakil yi tnum, nin ja chiben pres yi e' yi e' clax cyen. 2R 17:3-6, 18; Am 5:5; 6:7; 7:1, 17.

nin yi axwok itetz na itocsaj itib chi ik jun balaj aj bnol bitz chi banak cyen yi k'ajtzun rey Luwiya.

⁶ Lastum axwok, na na cxuc'a! win tul e'chk lmak copa, nin na xcon e'chk balaj perfum ita'n yi chin car nin. iLastum yi qui na pujx ita'n yi tzaje'n tlen tu' atit yi itanum!

⁷ Yi axwoka'tz ncxben ticy'le'n bajx tetz esclaw jak! ca'wl junt tnum, kalena's tzun tzaj yi e'chk ajtza'kla'tz yi chin juntlen nin, na iban jalu'.

⁸ "Ma jalu', yi in wetz, in iTaj Ryos yi cyall jun na xcy'e' swe'j, xconk yi imbi' wa'n yi chin xan nin, tetz stiwil inyole':

'Wi'nin na chi'ch inc'u'l te yi inimel yi axwok xonl Jacow. Nin qui na chimpek' te e'chk balaj ica'l. Cha'stzun te swak'e' ama'l scyetz yi icontr tan chicambal yi itnumil, tu cyakil yi at tul,' " chij Kataj.

⁹Nin ko at lajuj wunak yi na cyew quib xe jun ca'l, tircu'n yi lajuja'tz xchiquimok cyak'un yi contra'tz. ¹⁰Chin xo'wbil nin sbne' yi jun chin ila'tz yi sbajok tzite'l, na ko at jun yil tz'oc tan telsene'l tzaj wankil jun xonl xe jun ca'l, stale' tetz junt xonl yi at-tz xe ca'l cyen: "¿At pe' junt wunak tzone'l?" Yi junta'tz stale': "Cya'l at. Inchuc atin tzone'l," chij sbne'-tz. Nin stale' yi jun yi njilon bajx: "iBa'nt cu'n quil c'xjilon, na ko tzun tz'el tzaj bi' Kataj le atzi', nin ltz'ult tan tak'le'n mas kacaws!" ¹¹Na scawunk tzaj Kataj tan cawse'n e'chk najal yi quiw chiwutz, nin tan chicawse'n yi e'chk najal yi ajnak tzaj chiwalor. Chicyakil cu'n e', xit'u'n cu'n xchibne'.

¹² ¿Xcyek pe' jun chej tan je'n pone'n swutz jun kotx'? Qui'c rmeril. ¿Xcyek pe' jun tan ch'oc wi mar? Qui'c rmeril. iPoro yi ax itetz ja xcy'e'wok tan xtx'ixe'n e'chk balaj ley, tan toque'n tetz ley yi ni'cu'n tu wenem! Yi ley yi ja bnix sajle'n ja tak' tzatzin, poro yi ley yi at jalu' ntin bis o'kl na tak'.

¹³ Nin yi axwok itetz na itocsaj itib nim tu itajtza'kl, nin na italic: "Ja kaquiwix tan tu' kachamil tu kajtza'kl."

¹⁴ Poro ba'nt cu'n nink tzitbitwok yi yol yi Kajcaw yi kaRyosil yi cya'l na xcy'e' quen te', na je na tal i'e': "Tz'ul jun chin tnum wa'h tan ixite'n cu'n. Chocpon tan iyak'pe'n tul cyakil il'-ama'l, yi at jalen je'n tzi'n tu cyakil il'-ama'l yi at jalen cwe'n tzi'n."

Yi tilol Amós chi tul wutzicy' tane'n yi na tzan Kataj tan chinuc'le'n jun c'oloj sac'

7 ¹Je yi xtxolbile'j yi xchaj yi wi'tz ajcaw yi kaRyosil swetz, chi tul wutzicy' tane'n. I tzun bantz te yi nsken wi't je' yi cosech yi na ak'lilj tetz yi rey nin te yi inak tzan je'n mule'n yi ca'p wek ujul nintzun wil yi na tzan Kataj tan chinuc'le'n jun c'oloj sac!, tan bajse'n yi ujula'tz. ²Ej, i tzun te yi txant tan tele'n cu'n swutz tircu'n e'chk ujul cyak'un yi jun c'oloj sac'a'tz, nintzun waltz: —iWajcaw, max c'u'lul' skibaj, cuyu' kapaj! ¿Xe'n kaclax tk'ab yi jun chin ila'tz yi ja ul skawutz? Na yi o' ketz yi o' xonl k'ajtzun Jacow coboxe'n tal kaxone'n, nin quil tz'icy'pon yi jun ila'tz ka'n.

³Ej, tanewe'n nin tzun ban Kataj tan tak'le'n yi jun chin ila'tz, tul inwutzicy', i tzun taltz: —iYi xtxolbil yi mmawil quil bajij tzite'l! stzun Kataj bantz swetz.

Yi tilol Amós jun chin k'ak' chi tul wutzicy' tane'n

⁴ Je junxt xtxolbile'j yi xchaj yi wi'tz ajcaw yi kaRyosil swetz. I tzun bantz nin ben wilol jun chin k'ak' yi nternin na lamcan, yi ja xcy'e' tan skejse'n cu'n yi mar yi nim xe', nin yi ja xe'tij tan wi'tze'n cu'n cyakil yi e'chk ama'l yi txa'x wutz. ⁵I tzun waltz tetz Kataj:

—iMax c'u'lul' Ta', qui't sbanu' yi xtxolbila'tz ske'j!

⁶Tanewe'n nin tzun ban Katajtz, i tzun taltz:

—iYi xtxolbil yi mmawil quil bajij tzite'l! stzun Kataj bantz swetz.

Yi tilol Amós jun ploma' tetz alwanil chi tul wutzicy' tane'n

⁷Je junt xtxolbile'j yi ḥchaj Kataj swetz. I tzun bantz nin ben wilol Kataj Ryos yi cho'n txiclij xlaj jun tapij nin cy'a'n jun ploma' ta'n le k'ab. ⁸I tzun saj jakoltz swetz:

—¿Mbi na awil tzaj le ink'ab?

—Jun ploma' tetz alwanil, chinch banintz tetz.

—Tan yi ploma'e'j nocpon tan ma'l'e'n cyajtza'kl yi e' intanum, yi e' aj Israel, tan tilwe'n yi ko jicyuch te'j cyajtza'kl, poro qui't tzincuy chipaj junt tir. ⁹Nin nocpon tan xite'n e'chk k'ajbil yi ja xcon cyak'un yi e' ixonl, yi e' xonl Isaac sajle'n tunintz. Jalt k'uchbe'n e'chk k'ajbil scyajk cyentz. iNin nocpon tan chibiyle'n cu'n cyakil yi e' xonl yi ireyil Jeroboam! chij Kataj bantz swetz.

Yi tpone'n Amós tan yol tetz Amasías

¹⁰I tzun bantz yi Amasías yi wi'tz pale' cwent Betel nin tzun ben mantartz tan talche'n yi xtxolbile'j tetz Jeroboam yi rey cwent Israel: "At jun yaj yi na bi'aj Amós, yi na xon bene'n tzi'n Israel, tan chimolche'n wunak tan oyintzi' te'ju', nin yi e' wunak qui't na cyaj quibit yi jun xtxolbila'tz. ¹¹Na je cunin xtxolbil na tzan tan xtxole'ne'j: 'Copon biyij Jeroboam tan spar, nin tircu'n yi e' wunak cwent Israel nchiben ticy'le'n pres le junt ama'l.' Ya'stzun na tzan Amós tan xtxole'n," stzun Amasías bantz. ¹²Ej nintzun oc klo' Amasías tan laje'n len Amós:

—iẊkan len tzone'j nachol! Ko na awaj tzatz'ac awa' tan tu' xtxole'n yi mbi sbajok tzantzaj, ba'nt cu'n quilo'k le atanum Judá. ¹³Qui na kaj yil cxa'tij tzone'j Betel, na i'tz yi ama'l kale na ule't yi rey tan nachle'n Ryos, nin yi ama'e'j ya'stzun yi ama'l yi wi'nin xanil cwent tircu'n katanum.

¹⁴—Yi in wetz nk'e'tz in jun elsanl stzi' Ryos yi pwok tu' inwutz quen te'j. Nin nk'e'tz chusij chint tetz elsanl stzi' Ryos, na yi in wetz na jal jamel inwa' wa'n tan chich'uyse'n awun, nin tan yi wutz sicómoro yi na inc'ay. ¹⁵Poro yi Kataj Ryos ja tal i' swetz tan qui't imbnol yi jun jilwutz ak'una'tz, nin ja tal i' swetz: "Quilo'k tan xtxole'n yi wajbil scyetz cyakil yi e' intanum yi e' aj Israel," stzun i' bantz swetz.

¹⁶Cha'stzun te tbite'u' yi yol Kajcaw, na yi yol teru' i'tz: "Quil tzawal tan bi' Ryos, je sbajok te'j Israel. Ncha'tz quil tzawal, je sbajok scye'j yi e' xonl Isaac."

¹⁷Poro tbite'u' yi yol Kajcaw: "Yi txkelu' tz'ocpon tetz jun wi'tz bnol tetz le tnum. Nin yi e' nitxajilu' ḥchiquimok tan spar tul oyintzi'. Nin tircu'n yi e'chk cojibilu' sjatxlok ḥchik'ab awer nak. Nin yi ilu' teru' cho'n squimoku' le junt ama'l kale qui cyajske'n wunak Kataj Ryos, nin tircu'n yi e' aj Israel nchiben ticy'le'n pres joylaj tul junt tnum."

Yi tilol Amós jun mo'tx lo'baj yi chin k'ant nin chi tul wutzicy' tane'n

8 ¹Je junt xtxolbil yi ḥchaj yi wi'tz ajcaw yi kaRyosil swetz chi tul wutzicy' tane'n. Nin wil jun mo'tx yi nojnak cu'n tan e'chk jilwutz lo'baj yi chin k'ant nin, yi tajwe'n tan baje'n chan. ²Saje'n tzun jakol Kataj swetz:

—¿Amós mbi na awil nin?

—Jun mo'tx yi nojnak cu'n tan lo'baj yi chin k'ant nin, yi tajwe'n tan baje'n chan, chinch banintz.

—Yi e' xonl Israel ni'cu'n e' tu yi lo'baje'l, na tajwe'n tan chibaje'n chan tane'n. Na qui't tzincuy junt tir chipaj.³ Yil tz'opon yi jun k'ejllala'tz tan stzaje'n yi balaj bitz yi na kubit lakak palacio, tz'ocpon tzun yi e'chk bitza'tz tetz bis o'kl. Na wi'nin wunak ḥchiquimok, nin tz'elpon c'oxij chiwankil solte'j yi tnum. Nin tan bi'l xo'w, cya'l jun stale' jun yol.

Yi xtxolbila'se'l i'tz yol Kataj Ryos nin jun cu'n tz'elpon cu'n te'j.

Yil tz'oc Kataj Ryos tan chicawse'n yi e' aj Israel

⁴ Bitwok tzaj bin yi xtxolbile'l, yi axwok itetz yi na cxtzan tan chibuchle'n yi e' wunak, nin yi na cxo'c tan chixile'n yi e' me'ba!. ⁵ Je na icy' tic'u'le'j yi axwok itetz: "Lok tz'icy' chan yi jun k'ej ujle'n yi na je ul yi ac'a'j xaw. Nink tz'icy' chan yi e'chk ujle'n lak sawr bantz kac'ayil chan yi kuxi'n triw. Lo'k tz'icy' chan yi jun k'ej ujle'ne'j bantz je'n jamel ixi'n ka'n, nin tan xcone'n chan yi kapxu'bil ka'n yi nk'e'tz tz'aknak cu'n yi ma'lbil. ⁶ Kocpon tan xile'n cye'j yi e' me'ba', jalén yil chic'ay quib sketz tetz ka'esclaw tan ḥchojle'n chitx'ok'be'n yi at sketz. Qui'c na ban ko i'tz tan paj tu' jun tal lmuj suquij wutz yi qui't na jal jamel cya'n. iEj nin ntin skac'aye' yi c'olil yi ixi'n scyetz!" cxchijwok na ban.

⁷ Yi in wetz in Ryosil k'ajtzun Jacow, nin ja wak! k'ej i!, poro jal' xconk imbi' tetz stiwil inyole'j: "Axwok xonl Israel sbne' opon tunintz quil tz'el te inc'u'l yi e'chk takle'n cachí' yi na iban."

⁸ ḥchucank yi tx'otx' tan ipaj, nin cxok'okwok icyakil cu'n. iYi wutz tx'otx' ni'cu'n sbne' chi na ban yi tzanla' Nilo yi nter nin na mulk'in!

⁹ "Tul yi jun k'ej'a'tz yi at tulbil, chij yi wi'tz ajcaw yi kaRyosil, copon tewal tib yi k'ej.

Chaj cu'n k'ej cu'n tz'ocpon tz'o'tz wuxtx'otx'.

¹⁰ Ej nin yi e'chk ik'ej tetz tzatz'i'n tz'ocpon tetz bis o'kl.

Nin cyakil yi e'chk ibitz yi na oc lakak tzatz'i'n tz'ocpon tetz bitz tetz muku'n.

Xconk be'chok ita'n yi na ḥchaj yi na cxbisun, nin tz'elpon ijukul xi'il iwi' tan ḥchajle'n bis.

Cxok'okwok chi na bajij o'kl te'j jun ḥutuj cy'ajol yi na quim.

Chin ok'bil nin sbne' tircu'n yi sbajok tzite'j.

¹¹ Nin tul yi jun tiempa'tz, chij yi wi'tz ajcaw yi kaRyosil, yil jal jun chin we'j wuxtx'otx', nk'e'tz jun we'j tan waj, nin nk'e'tz jun saktzi' tan paj yi qui'c a', ma na i'tz jun we'j tan tbite'n yi tajbil Kataj.

¹² Tircu'n wunak nchiben bene'n tzi'n tan joyle'n jun yil tal yi wajbil scyetz, bajk chixo'mbel yi ama'l yi at txa'l jun mar tu junt mar.

Nin nchiben jalén je'n tzi'n nin jalén cwe'n tzi'n, poro quil jal jun cya'n yil tal yi wajbil scyetz.

¹³ Tircu'n yi e' wunak ḥchiquimok tan saktzi' tane'n.

Nicy't nin yi e' xun scyuch' yi e' xicy yi chin cham nin e', ḥchitzajk len tan saktzi' tane'n.

¹⁴ Cyakil yi e' yi na xcon bi' e'chk ryos cya'n yi banij cuntu' yi at Samaria tetz stiwil chiyol, ḥchitzajk cyera'tz tetz ben k'ej ben sak.

Na cyakil yi e' yi na cyal: 'Sak swutz karyosil yi at le tnum Dan,' nin cyakil yi e' yi na cyal: 'Sak ḫchiwutz karyosil yi ate' Beerseba,' tircu'n yi e'a'tz ḫchitzajk cunin cyera'tz wa'n," chij Kataj Ryos.

Cya'l jun sclaxok tk'ab yi caws

- 9** ¹Ej i tzun bantz, nin wil chi tul wutzicy' tane'n yi cho'n txiclij Kataj Ryos xlaj yi altar, i tzun taltz:
 "Chuque'n yi e'chk tkan chitemplo, bantz saje'n nil yi e'chk ptzo'm, bantz saje'n nil tircu'n yi ca'lal'tz squibaj yi e' wunak. Ma yi e' yil chiclax cyen, ḫchiquimok wa'n tan spar tul oyintzi!. Mpe nink chijoy puntil tan cyele'n ojkuj, quil chiclax. Tircu'n ḫchisotzok len.
- ² Mpe nink cyew cu'n quib jalen xe tze' kale ate't yi e' alma!, nopoñintz tan chije'se'n tzaj. Mpe nink chiben jalen tcyaj, chinjeponintz tan chikinle'n cu'n tzaj.
- ³ Kol chijoy puntil tan cyewal quib jalen yi wi'wtz Carmelo, chinjeponintz tan chitz'amle'n. Nin penink chiben tan ew ib jalen xe mar, ḫchin cawunk nin tetz yi jun chin txuc yi at xe mar yi chin xo'wbil nin tan toque'n tan chisotzaje'n cu'n.
- ⁴ Nin kol chiben ticy'le'n cya'n chiccontr le junt tnum, chincawunk nin tan chisotzaje'n cu'n tan spar. illen nin tzinjoye' puntil tan chixite'n cu'n, nk'e'ltz tan jale'n chiban!"
- ⁵ Yi wi'wtz ajcaw yi kaRyosil, yi cya'l na xcy'e' quen te'j, wi k'ab tu' macone'n yi wuxtx'otx', nin tz'elpon a', nin tircu'n yi e' wunak ḫchok'ok tan xo'w, ni'cu'n sbne' yi tx'otx' chi na ban yi tzanla' Nilo yi nternin na mulk'in.
- ⁶ Ja bnix yi tetz najbil ta'n jalen tzi'n tcyaj, nin ja xcon yi tcyaj ta'n chi ik jun scabte!. Nin i' yi jun yi na xcy'e' tan xtx'ixe'n yi a' yi pi'ljj tul mar tetz sbak' tan toque'n tetz a'bal wi'ak cojbil. Kataj Ryos bi' i'.
- ⁷ Je yol Kataje'j: "Axwok aj Israel, quil cxo'c tan xtxumle'n yi atk mas ik'ej ḫchiwutz yi e' aj Etiopía. Na chi imbanak tan itelsene'l tzaj Egípto, ite'n nin mimbanal's tan cyelsene'l tzaj yi e' filistey Creta. Nin ite'n nin imbanaka's scye'j yi e' arameo yi cho'n cyele'n tzaj wa'n le tnum Quir. Qui'c bin mas itetz ik'ej ḫchiwutz yi e' wunaka'tz.
- ⁸ Bitwok tzaj bin: Yi in wetz yi in Ryos, na chintzan tan itilwe'n, na in contr scye'j cyakil tnum yi na chijuch quil, nin nocpon tan itelse'n cu'n swutz. Poro yi axwok itetz, yi axwok xonl k'ajtzun Jacow quil cxtzaj icyakil cu'n wa'n." Ya'lstzun yol Kataj Ryos.
- ⁹ "Axwok aj Israel bitwok tzaj, chincawunk nin tan toque'n itxa'tze'n, chi na oc xtxa'tze'n ixi'n tan telse'n len yi stz'isil, nin cyakil yi e' yi ni'cu'n e' tu yi tz'sis chelpon cu'n swutz.
- ¹⁰ Tircu'n yi e' yi chin juchul il nin e' ḫchixo'l yi e' intanum, ḫchiquimok tul oyintzi!, tircu'n yi e'a'tz yi na cyal: Yi o' ketz quil tz'ul e'chk il skawutz, quil kalo'on tan jun takle'n. Tircu'n yi e'a'tz ḫchisotzok," chij Kataj.

៥ᬁchiquiwixk junt tir cobox scyeri e' xonl Israel

¹¹ "Poro tul jun k'eja'tz nocpon tan xtxicybaje'n junt tir yi ca'wl yi at tzaj tk'ab k'ajtzun Rey Luwi y'i tanewe'n ban. Nin swak'e' ama'l scyetz yi e' xonl Luwi tan

chicawune'n squibaj yi e' mas wunak, chi nchiban te yi tiemp tetz Luwiy. ¹²Ej nin axwok xonl Israel tzicambaje' junt tir yi ama'l yi at cwent Edom tu cyakil yi ama'l yi at bene'n tzi'n wi munt, yi i'tz wetz banak, nin chocpon cyakil wunak jak' ica'wl. Yi in wetz yi in yi wi'tz ajcaw ja insuk yi jun inyola'tz tzitetz nin nelpon cu'n te'j," chij Kataj Ryos.

¹³"Tz'ul jun tiemp yi iñnin ate't wunak tan je'se'n yi cosech tetz triw, yil tz'ult yi tiemp tan xch'ocl tx'otx' junt tir. Ej nin tul yi jun tiempa'tz, technin wutz uva sjalok. Na xch'uyok balaj uva wi'ak ju'wtz nin lakak joco'j, nin stk'e' wi'nin ta'al chi ik yi a' yi na tzaj chul wi'wtz. ¹⁴Nocpon tzuntz tan quic'le'n tzaj yi e' intanum yi najlche' bene'n tzi'n. Nin chocpon tan je'se'n junt tir yi e'chk tnum yi cu'nak woc', nin xchinajanktz tul, nin chocpon tan tawle'n e'chk cojbil tan uva, nin sbajk yi ta'al cyak'un. Ej nin chocpon tan tawle'n e'chk lo'baj, nin sbajk yi wutz cya'n. ¹⁵Xchicyajk cyen wa'n tul yi cyetz chitanum nin quil che'l laju'n sbne' opon tunintz tul yi ama'l yi ak'ij wa'n scyetz." Jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j, na ya'stzun yol yi iRyosil.

ABDÍAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi bi'aj Abdías na elpont “Xchakum Kataj Ryos.” Cya'l jun na el xtxum tetz yi mbi tiempil cyaje'n cyen stz'ibal Abdías yi yol Kataj yi na jal tul yi liwre'j. At e' na a'lon yi qui cunin batz ja tz'ibxij te yi tiemp yi na cawun tzaj yi rey Joram cwent Jerusalén (848—841 A.C.).

Yi xe' yi xtxolbil yi na jal tul yi liwr Abdías i'tz yi e'chk takle'n yi chin juntlen nin yi nchiban yi e' aj Edom, scye'j yi e' aj Judá, na yi lo'one'n yi tnum Jerusalén cyak'un chicontr, yi e' aj Edom e' oc tan quich'eye'n yi contra'tz. Nin ja el ticy'le'n tircu'n yi e'chk takle'n cya'n yi at Jerusalén. Ncha'tz ja chicambaj mu'x te yi ama'l cwent Judá.

Na tal Abdías yi stz'ak'lok chicaws yi e' aj Edom tan yi e'chk takle'n cachí' yi nchiban (1-14). Ncha'tz na tal yi at tulbil yi jun k'ejjal yi sticy'saj Ryos c'u'l scye'j yi e' tetz contr, nin yil jal junt tir chik'ej yi e' aj Judá (15-21).

Yi liwre'j ya'stzun yi liwr yi mas tal juy tul cyakil yi Antiw Testament, nin yi chusu'n yi na jal ka'n tul, i'tz yi xtxolbil te yi jun chin caws yi at tulbil tan Kataj squibaj yi e' aj Edom yi e' xonl k'ajtzun Esaú le wi'tzbil tiemp, na sajle'nix tunintz, wi'nin e' oc tan chibuchle'n yi e' xonl Israel.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Vs. 1-9) na jilon te yi xe'n tz'el chitx'ix yi e' aj Edom.

Yi ca'p wekl (Vs. 10-14) na jilon te yi quil yi e' aj Edom, yi chin juntlen nin.

Yi tox'e'n wekl (Vs. 15-21) na jilon te yil ticy'saj Kataj Ryos c'u'l scye'j cyakil nación yi contr te'j i!.

Yil tz'el chitx'ix yi e' aj Edom

¹ Yi e'chk xtxolbil yi na jal ka'n tul yi liwre'j, i'tz yi xtxolbil yi alijt cyen tan Kataj Ryos, yi Cawl ketz, tetz Abdías chi tul wutzicy' tane'n. Ej nin yi e'chk xtxolbila'tz ya'stzun yi sbajok te yi e' aj Edom.

Ja bin kubit jun xtxolbil yi ja saj tlol Kataj, nin ja ben jun xchakum i' tan xtxole'n scyetz yi e' wunak yi najlche' lakak tnum bene'n tzi'n.^a Nin je yol xchakume'j: “iQuin! iKabenk tan oyintzi' scye'j yi e' aj Edom!”^b chij yi jun xchakuma'tz.

Ncha'tz Kataj Ryos na tzan i' tan talche'n scyetz yi e' aj Edom:

² “Qui'ct mas ixone'n sbne' cyen wa'n xchiwutz yi e'chk mas nación, nin tz'elpon cunin itx'ix wa'n.

^a 1:1 Is 34:1-15; 63:1-6; Jer 49:7-22; Ez 25:12-13.   ^b 1:1-14 Is 34:5-17; 63:1-6; Jer 49:7-22; Ez 25:12-14; 35:1-15; Am 1:11-12; Mal 1:2-5.

- ³ Na ite'n nin yi inimel ja xcy'e' tan lamche'n iwutz. Na tane'n tziwutz itetz, yi tan paj yi cho'n najlquix tulak e'chk picy wi'wtz, cya'l nin tzun jun nink xcy'e'-tz tan ixite'n cu'n.
- ⁴ Poro qui'c na ban, na mpe nink cxnaje' kale na cwe't chisoc yi e' q'uilq'uitx, nka penink cxnaje' tcya'j te'j jun tx'uml, quil cxe'l liwr tink'ab, nin xcopon inc'oxol wuxtx'otx".
- ⁵ Je yol Kataj Ryose'j yi tz'elpon cu'n te'j: "Yi nink cho'c cobox alk'om tan talk'e'n len e'chk itakle'n, quil chixcy'e' tan telse'n len tircu'n. Ncha'tz kol chopon yi e' aj je'sanl cosech uva txo'l icosech, ilen nin scyajk cyen cobox ch'uuyuj cya'n. Poro yi e' icontr chixcyek tan itelse'n cunin swutz, qui'ct nin mu'x isenil lcyaj cyen.
- ⁶ Axwok xonl k'ajtzun Esaú,^c je cu'n ñchibne' icontr tzite'j. Tircu'n ime'bi'l tz'elepon cya'n. Txoyi'n cu'n lcyulej. iQui'c ime'bi'l scyajk cyen!
- ⁷ Tircu'n yi e', yi junit mban itajtza'kl scyuch' tan ich'eyal itib tzitibil itib, qui't lche'l cu'n te chiyol yi nchisuk tzitetz, na chixcyek tan ilaje'n len swutzak e'chk icojbil. Nin tircu'n yi e' itajwutz, e' te'n chocopon tan contri'n tzite'j, nin yi e' itamiw yi nternin k'uklij ic'u'll scye'j, e' te'n lcu'san e'chk tramp tziwutz. iPoro quil tz'icy' tzitetz!" chij Kataj Ryos.
- ⁸ Je yol Kataj Ryose'j yi tz'elpon cu'n te'j: "Yil tz'opon yi tiemp yil no'l tan chicawse'n yi e' aj Edom, chicopon imbiyol cyakil yi e' yi chin tz'aknak cu'n cyajtza'kl,^d nin tz'elpon incy'al yi cyajtza'kl yi e' yi najlche' wutz wutz cwent yi ama'l yi wak'nak tetz Esaú tu yi e' tetz xonl. Cya'l nin jun sclaxk cyen.
- ⁹ Na yi e' sanlar cwent Temán,^e wi'nin chilucne' tan xo'w. Nin tul yi e'chk ama'l yi wak'nak tetz Esaú yi at xo'l wutz, cya'l nin jun nink tz'itz'ij cyen.

Yi quil yi e' aj Edom

- ¹⁰ "Tircu'n axwok tz'elpon itx'ix nin cxelponwok wa'n swutz, tan paj yi ja cxo'cwok tan chibuchle'n nin tan chibiyle'n cu'n yi e' ixonl, yi e' xonl k'ajtzun Jacow.^f
- ¹¹ Na te yi cyoque'n yi e' contr tan majle'n len tircu'n yi me'bi'l yi at Jerusalén, nin yi cyoque'n yi e' sanlar yi e' len cu'n awer nak tan pok'le'n e'chk puertil yi tnum, yi ax itetz qui'c nin jun takle'n iban tan chicolche'n yi e' yi najlche'-tz, ma na nin je' itanc'ul itib tbe'. Nin te yi cyoque'n tan tx'ilu'n te yi e'chk takle'n yi baj chicambal, nin yi bene'n cyekal tircu'n yi me'bi'la'tz le chitanum, jalculin xome'n iwi' scye'j.^g
- ¹² Lastum yi wi'nin acxtzatzine'nwok yi itilol yi cyele'n cu'n yi e' ixonl swutz, yi e' aj Judá. Lastum yi ya'tz mmibanwok yi cyele'n cu'n swutz. Lastum yi ja cxtze'enwok scye'j te yi ate' tul bis o'kl.^h
- ¹³ Lastum yi ja cxo'cwok le intanum, te yi na chitzan yi e' intanum tan tijle'n q'uiixc'uj. Lastum yi ja cxtzatzin te yi il yi na bajij ñchixo'l. Lastum yi ja

^c1:6 Ncha'tz na a'lchij Esaú tetz yi tnum Edom, na yi e' aj Edom e' len cu'n xonl k'ajtzun Esaú. ^d1:8 Gn 36:1 na tal yi cho'n joyol Esaú yi txkel ñchixo'l yi e' awer nak yi qui na cyocsaj yi Yol Ryos. Le wutz tetz tajtza'kl yi chin tz'aknak cunin i' tu tajtza'kl swutz yi taj, na qui nin ban i' tane'n yi ca'wl. Gn 26:34-35. ^e1:9 "Temán" itz jun ama'l cwent Edom. ^f1:10 Jl 3:19. ^g1:11 Sal 137:7. ^h1:12 Sal 137:7; Lm 4:21.

cxo'cwok tan talk'e'n len e'chk chime'bi'l tul yi jun k'eja'tz yi chin xo'wbil nin ban tetz cyetz.

¹⁴ Lastum yi ja cxcye' cu'nwok tan chich'iwe'n lakak ḥch'icy' be' tan chibiyle'n cu'n yi e' yi ja che'l ojk tan colo'n ib.

¹⁵ Ma jalu', ite'n nin xtxolbila'tz sbajok tzite'j itetz, quib yi ibanak scye'j yi e'-a'tz. Ite'n nin q'uixc'uja'tz na ch'iwan tan tule'n tziwutz, poro ipaj nin ite'tz.

Yil jalt chik'ej yi e' xonl Israel

"Tz'ul chan yi k'ejlala'tzⁱ yil ticy'saj cunin c'u'l Ryos scye'j cyakil yi e'chk tnum bene'n tzi'n wi munt.^j

¹⁶ I bin jalu' axwok jun c'oloj aj Israel, chin c'a' nin yi a' yi mbaj ita'n^k wi' weri inju'wtz, yi wi'nin xanil. Ncha'tz ite'n nin c'a'alal'tz sbne' yi a' yi sbajk cya'n yi e' mas tnum yi ate' bene'n tzi'n wi munt. Jepon chic'ajol yi a'a'tz jalen yil chije' tzipt. Nin yil baj yi jun a'a'tz cya'n, tircunin tzun e' ḥchisotzoktz.

¹⁷ Poro yi jun ju'wtz yi na bi'aj Sión, tz'ocpon tetz jun ama'l yi chin xan nin. Nin at e' yi cho'n ḥchiclawok ḥchik'ab chiccontr.^l Na at e' xonl Jacow ḥchicambaje' junt tir yi e'chk ama'la'tz yi cyetz nin.

¹⁸ Na yi e' xonl k'ajtzun Jacow chocpon chi ik jun chin k'ak!. Nin yi e' xonl k'ajtzun ḥep chocpon chi ik xu'm k'ak! yi na tinc'u'n. Ma yi e' xonl Esaú chocpon chi tane'n jun boc'oj ch'im yi na oc k'a'kl. ḥchitz'e'ok len cu'n, nin ḥchibajk tan yi k'ak'a'tz. Qui'c nin jun nink clax cyen, na ya'stzun yi xtxolbil yi walnak yi tz'elpon cu'n te'j."

¹⁹⁻²⁰ Ej nin yi e' xonl Israel yi najlche' Néguev scyetzaje^m yi e'chk chi'ama'l yi e' xonl Esaú yi at wi'wtz.ⁿ Nin yi e' xonl Israel yi najlche' xe wutz, scyetzaje' yi e'chk ama'l tzi mar kale najlche't yi e' filistey. Ncha'tz scyetzaje' yi ama'l yi at tzajj ḥchik'ab yi e' xonl k'ajtzun Efraín, tu yi ama'l cwent Samaria. Ej, nin yi e' xonl k'ajtzun Benjamín scyetzaje' yi ama'l Galaad. Ej nin yi jun c'oloj xonl Israela'tz yi najlche' tzajle'n je'n tzi'n ḥchipakxok junt tir le cyetz chitanum, nin scyetzaje' cyakil yi ama'l kale najlche't yi e' aj Canaán tentz. Tircu'n yi ama'la'tz jalen te yi tnum Sarepta scyetzaje'. Nin yi e' aj Jerusalén yi e' pres sajle'n le tnum Sardis, scyetzaje' yi e'chk ama'l cwe'n tzi'n cwent Judá.

²¹ Cyakil cu'n e' xonl Israela'tz chijepon wi yi ju'wtz Sión, na ḥchitx'aconk scye'j chiccontr. Nin chocpon tan talche'n yi mbi sbajok scye'j yi e' yi najlche' le ama'l cwent Esaú, yi ama'la'tz yi at wi'nin wutz tul. Ej nin yi Kajcaw ya'stzun yi jun yi scawunk scye'j cyakil jilwutz wunak.^o

ⁱ 1:15-21 Na jilon te yi "Día del Señor". Sof 2:14, na ḥchaj sketz yi mbi sbajok scye'j yi e'chk nación, le Día del Señor. ^j 1:15 Sof 3:8; Ap 16:14; 19:11-21. ^k 1:16 Yi a' yi c'a!, i'tz copa le castiy, nin na jop jun chin q'uixc'uj yi tajwe'n tan chitijol cyakil wunak tuml Israel. Jer 25:15-28; Zac 12:2; Mt 20:22-23; 26:39, 42; Jn 18:11; Ap 14:10; 16:3 tu cyakil yi na xomtzaj, na jilon te yi juk copa yi na elepong yi q'uixc'uj yi tz'ul tan Ryos squibaj cyakil yi e' wunak yi xomok chiwi' te yi anticristo. ^l 1:17 Jl 2:32. ^m 1:19-20 Am 9:12. ⁿ 1:19-20 Sof 2:7. ^o 1:21 1Co 15:28.

JONÁS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi bi'aj Jonás na elepont "Slu'k" le ketz kayol. I' jun elsanl stzi! Ryos yi ja paj ca'wl Ryos tan tu' yi qui nin ben tan xtxole'n yi tajbil Kataj scyetz yi e' aj Nínive. Ma na nin el ojk tul jun barc tan tpone'n le junt ama'l yi chin joylaj nin.

Yi liwre'j na ñchaj yi porer Kataj Ryos tibaj cyakil e'chk takle'n yi i' bnol tetz.

Ncha'tz na ñchaj yi at wi'nin lo'k ib tu pasens tuch!

Ncha'tz na ñchaj yi list Ryos tan cuyle'n chipaj cyakil yi e' yi na chibisun tan quil nin yi na chijak cuybil chipaj swutz i!. Qui'c na ban mbi jilwutz wunakil yi na taj bantzaj tib tu Ryos.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1) na tal yi mbi cu'n mbajij te'j Jonás yi toque'n tan pajle'n yi ca'wl Kataj Ryos.

Yi ca'p wekl (Cap. 2) na tal yi oración yi mban Jonás te yi at i' swutz quimichil tul yi cay, nin ñe'n claxe'n tan Ryos.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 3) na tal sketz yi ñe'n chitx'ixpul yi e' aj Níneve yi cyajtza'kl tan chixome'n te Ryos.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 4) na tal yi ñe'n toque'n Ryos tan makle'n wutz Jonás tan qui ñchi'che'n c'u'l te yi banl talma' i!.

Yi pajol Jonás yi ca'wl Ryos

1 ¹I tzun bantz nin jilon Kajcaw tetz Jonás, yi cy'ajl Amitai. ²Je yol Kajcawe'j ban tetz Jonás: "Jonás or tzabene'n le yi jun chumam tnum Nínive, nin alaj scyetz cyakil wunak yi copon inxitul chitnumil, na ja wit stziblal yi e' len cu'n juchul il."^a

³Poro yi Jonás, quinin ben i' chi yi tal Kajcaw tetz, ma na nin el ojkuj i' swutz Ryos. Cho'n tzun bene'n i'-tz le ama'l Jope, yi at tzi mar. Nin nojon i'-tz te jun barc yi ele'n tlen tu' atit, tan tpone'n jalen Tarsis. Ñchojol tzun i' yi pasajtz nin ocnintz tul tan topone'n jalen Tarsisa'tz. ⁴Poro yi Kajcaw, nintzun saj jun chin wutzile'n cyek'ek' ta'n wi mar. Nintzun je' ñchek'ul tib yi mar. Nin txant nin qui na ben mulk'uj yi barc xe mar.

⁵Ma yi e' ak'unsom tul yi barc, wi'nin tzun chixobe'ntz, nin ñchijunal len e' octz tan nachle'n chiryosil. Ej nintzun baj len chijo'lil tektz yi barc wi mar, tan sasane'n.

---

^a 1:2 Nah 1:1; 3:1-19.

Ma Jonás nintzun cu' i'-tz tc' u'l cu'n yi barc kale na oque't e'chk ektz, nin tzun wit cu'ntz. ⁶ Ma yi tilol yi ajcaw tetz yi barc yi qui'ct Jonás at ñchixol', cwe'n tzun i'-tz tan joyle'n. Ma yi jale'n ta'n, nintzun taltz tetz:

—iJonás! ¿Mbi tzuntz chin watum nin aë? Elk awatl. Nachaj aRyosil. Lo'k tz'el k'abaj i' ske'j. Nink kaclax ta'n, chij yi ajcaw bantz tetz Jonás.

⁷ I tzun yi e' ak'unsom cwent yi barc, nin cyal squibil quib:

—Katz'ilunk te'j, tan kilol na' nin tzun jun skaxo'l yi aj paj te e'chk il yi mmu'l skawutz, che'ch bantz.

Cyoque'n tzuntz tan tx'ilu'n. Cho'n tzun noje'n quen te Jonás. ⁸ Cyalol tzuntz tetz Jonás:

—Altzaj sketz mbi tzuntz yi mmu'l yi ile'j skawutz. ¿Mbi awak'unil at? ¿Na' ncxsaje't? ¿Na' scyetz atanum? ¿Mbi jilwutz wunakil aë? che'ch na ban quentz tetz.

⁹ —Yi in wetz in hebreys, nin na wek ñchi' yi Ryos yi at tzi'n tcyal', yi bnol tetz yi mar tu yi wuxtx'otx!. ¹⁰⁻¹¹ Poro yi in wetz ja impaj ca'wl i' nin ja ne'l ojk swutz, stzun Jonás bantz scyetz yi e' ak'unsoma'tz tetz yi barca'tz.

Yi quibital yi yol Jonás, nin yi bene'n quilol yi nim tcunin je'n ñchek'ul tib yi mar, mast cunin tzun chixobe'ntz.

Bene'n tzun chijakoltz tetz Jonás:

—¿Nxac tzun mmapaj ca'wl yi aRyosil? ¿Ma jal' mbil kaban tzawel', bantz tanewe'n yi cyek'ek', tu yi pak'bil mar? che'ch bantz.

¹² —Chin chijo'lñinu' wi mar, tan tanewe'n yi pak'bil mar. Na na el intxum tetz yi i'-tz tan impaj yi ja ul yi jun ila'tz skawutz, stzun Jonás bantz scyetz.

¹³ Ma yi e' ak'unsoma'tz, qui nin cyocsaj yi yol Jonás nin e' oc iltz tan tole'n chibarc tan telempone'n klo' tzi mar. Poro qui' nin, na nim tcunin na ñchek'e'n tib yi mar. ¹⁴ Cwe'n tzun chiwutz tetz Kataj, i tzun cyaltz: “Ta' qui'k kaquim tanu' tan paj tu' yi jun yaje'j. Ej nin ko qui'c tetz til, qui'c ketz kapaj te'j kol quim ka'n. Na yi ilu' teru', ilu' yi wi'tz Ajcaw, nin ban sbanu' yi tajbilu' ske'j,” che'ch bantz tetz Kataj.

¹⁵ Bene'n tzun chijo'lil Jonástz wi mar. Tanewe'n nin ban yi ñchamil yi pak'bil mar. ¹⁶ Yi quilol yi e' ak'unsom tetz barc yi tanewe'n yi pak'bil mar, wi'nin tzun cyekal ñchi' Kataj Ryos. Nintzun cyoytz jun chitz'ixwatz swutz Ryos, nin e' suk e'chk takle'n tetz Ryos.

¹⁷ Poro list tzun tane'n jun chin wutzile'n cay tan Kataj Ryos xe a' tan bek'le'n nin Jonás. Ox tzun k'ej tu ox ak'bal a'tij Jonás le c'u'l te yi caya'stz.^b

Yi jakol Jonás cuybil paj tetz Kataj Ryos

2 ¹I tzun te yi at Jonás le c'u'l yi cay nintzun oc i'-tz tan nachle'n Kataj. Nin je tal i'e'j:

² “Ta' te yi txant tan inquiime'n, ja cu' intzi' teru' nin ja el k'abajabu' swe'j.^c Sken ul yi quimichil tzinwutz, poro yi injakol ñch'eybil wetz teru', ja chin ñch'eyaju'.^d

³ Ja chimben jo'lilu' jalen xe mar. Ja chimben mulk'uj, nin ja nopen jalen txe' yi mar.^e ⁴Sken intxum yi nsken ne'l te c'u'luf.^f Ncha'tz sken intxum yi qui't nopen

^b 1:17 Mt 12:40. ^c 2:2 2S 22:7; Sal 18:6; 120:1. ^d 2:2 Sal 130:1; Lm 3:55. ^e 2:3 Sal 42:6-7; 88:3-7.
^f 2:4 Sal 31:22.

junt tir xe ca'lu' yi wi'nin xanil.⁵ Na sken chin cyaj quen jalen xe mar. Sken nopen jalen xe a'. Ncha'tz, sken baj sucul tib yi e'chk xtze' yi at xe mar te inwi.⁶ Sken nopen jalen txe' yi mar yi chin tz'o'tz nin.⁷ Ej nin sken wi't intxum yi cho'n ḫchinquimoktz. Poro ntyo᷑ teru' Wajcaw, yi ilu' teru' yi ilu' inRyosil, ja xcy'e'u' tan incolpe'n tk'ab quimichil.

⁷"Ej nin yi innachone'n te'l' yi txant tan inquime'n, nintzun ul tx'akx tinc'u'l tan woque'n tan jakle'n ḫch'leybil wetz teru'. Nin ja tbitu' intzi' inkul, wech na cho'n atu' jalen xe ca'lu' yi wi'nin xanil.⁸ Cyakil yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te e'chk ryos yi banij cuntu' quitane'n, qui na chixom te yi teru' tajbilu'.⁹ Poro yi in wetz, ilu' jun c'oloj Wajcaw, chintyo᷑ink teru', tzimpate' intx'ixwatz swutzu'. Nin nelpon cu'n te inyol yi ja wi't insuk teru',^h na ntin cu'n ilu' na xcy'e'u' tan kacolpe'n," stzun Jonás bantz le oración, le c'u'l yi cay.

¹⁰Nintzun oc tk'ol Ryos tajtza'kl yi cay tan saje'n xa'pil Jonás. Cho'n tzun bene'ntz tan xa'pe'ntzaj stzi a'.

Yi bnol Jonás tane'n yi ca'wl Ryos

3 ¹I tzun bantz nintzun jilon junt tir Kajcaw tetz Jonás, i tzun taltz: ²"Jonás, or tzabene'n le chumam tnum Nínive, nin txolaj scyetz cyakil wunak yi xtobel'e'l' yi swale' nin tzatz."

³Bene'n tzun Jonás jalen Nínive, chi tal Kajcaw tetz. Nin yi Nínive i'tz jun chumam tnum yi na taj ox k'ej tan xajse'n tircu'n.

⁴Yi topone'n Jonás tul yi jun tnuma'tz, baj cu'n tzun jun k'ejtz ta'n tan txoli'n. Nin chin wi'l nin i' na bantz. I tzun na taltz: "Ca'wunakt cuntu' k'ej at yi tnume'l' tan Kataj Ryos, nin tircu'n tz'elpon cu'n swutz ta'n," stzun Jonás na bantz.

Yi chijakol yi e' aj Nínive cuybil chipaj

⁵I tzun yi e' wunak yi najlche'-tz Nínive, tircunin tzun e' cyocsaj len yi yol Ryos yi tal Jonás. Nintzun cu' chitzi'-tz tetz Ryos tan jakle'n cuybil chipaj. Nin e' octz tan muc'le'n we'l, nin oc cyak'ol jun jilwutz be'chok scye'l' yi na ḫchaj yi na chibisun tan quil.ⁱ ⁶Ncha'tz yi tbital yi rey yi xtxobil yi tal Jonás ninin tzun cyaj cyen tilol yi c'olchbiltz kale na cawune't, nin el tcy'al yi be'ch tetz yi na ḫchaj yi at wi'nin k'ej, nin oc tk'ol yi be'chok te'l' yi na ḫchaj yi na bisun tan til. Ncha'tz nin cu' c'olchoktz tul tza'l.⁷Cawune'n nintzun scyetz yi e' mas ajcaw yi na chicawun xlaj, tan talche'n yi ca'wle'l' scyetz cyakil wunak: "E'u' aj Nínive, tajwe'n chibantu' tane'n yi ca'wle'l: Cya'l jun nink wan, nka nink tz'uc'a', mpe ik yi cyawunu' chi tane'n wac̄ nka cne'r.⁸Qui'l' cuj tan wane'n jun, ma na oken yi be'ch cyeru' scye'ju' yi na ḫchaj yi na kabisun tan kil. Nin cuk len chitzi'u' tetz Kataj Ryos tetz cu'n cyalma'u'. Chitx'ipe'nul' cyajtza'klu' yi chin juntlen nin. Qui'l' choyintzinu' chi sajle'n tunintz. ⁹Na kol katx'ixpe'n yi kajtza'kl, quicunin batz xtx'ixpuj Ryos tajtza'kl ske'l, nin scuy i' kapaj tan qui kaquime'n ta'n," chij yi jun ca'wla'tz yi el ḫchiwi' cyakil yi e' aj Nínive.

¹⁰Yi tilol Ryos yi je'n chitx'ixpul yi e' aj Nínive cyajtza'kl, nin yi qui't na chixom te yi cyajtza'kl cachil', nintzun bixe'tz ta'n tan qui't tk'ol chicaws, chi yi bixe' ta'n le xe'tzbil tzaj.

^g2:5-6 Sal 69:1-3. ^h2:9 Sal 22:25. ⁱ3:3-5 Mt 12:41; Lc 11:32.

Yi ñchi'che'n c'u'l Jonás tan paj yi qui't tak' Ryos chicaws yi e' aj Nínive

4 ¹Ma Jonás quinin tzun tzatzintz te yi mbi cu'n bixe' tan Kajcaw. Wi'nin tzun ñchi'che'n c'u'l i'-tz. ²Toque'en tzuntz tan nachle'n Kataj, i tzun taltz:

—Tilcu'n binu'-tz Ta', yi wal teru' yi atintzaj le wetz intanum yi quil tz'elcu'nu' te yolu' yi talnaku'. Na yi teru' jalcu'n na el k'ajabu' te alchok.^j Bajx na talu' yi stk'e'u' caws, nin jalcu'n na talu' yi qui't. Cha'stzun te cho'n klo' imbene'n wetz jalen Tarsis. ³Ma jalu', copon inwutz teru' yi nink chinquim tanu'. Na ba'n tcu'n chinquim, swutz yi itz'ine't ñchiwutz yi wunake'j, stzun Jonás bantz tetz Kataj.

⁴Ej nintzun tal Kajcaw tetz:

—¿Ba'n ptzun tzawutz, yi na chi'ch ac'u'l?

⁵Tele'n tzun Jonástz le yi tnum. Cho'n tzun tpone'ntz xlaj len yi tnuma'tz. Nintzun octz tan banle'n jun scabte!. Nin c'ole'cu'ntz tmujil tan ñch'iwe'n yi mbi sbajok te yi tnum Nínive. ⁶Tk'ol tzun Kataj Ryos ama'l tetz jun tal wi' xojob tan ñch'uye'n tan xcone'n tetz muj Jonás. Wi'nin tzun stzatzine'n quen Jonástz te yi jun tal wi' xojoba'tz.

⁷Ma le junt eklok, nintzun tak' Ryos ama'l tetz jun tal amlu' tan biyle'n yi jun wi' xojoba'tz, nintzun skejtz.

⁸Ma yi je'nmule'n k'ej nintzun saj jun chin wutzile'n cyek'ek' tan Kataj, yi chin tz'a' nin. Nin yi k'ej quenin na opon lajpe'j Jonás. Saje'n tzun num i'-tz tan paj yi stz'a'al k'ej. I tzun taltz:

—Ba'n tcu'n chinquim swutz yi na chintzan tan muc'le'n k'ej tzone'j, chij Jonás bantz.

⁹Tlol tzun Kataj tetz:

—¿Ba'n ptzun tzawutz, yi tu na chi'ch tu' ac'u'l, tan tu' yi ja skej yi jun wi' tze'e'j?

—Bintzij, na chi'ch inc'u'l. Wi'nin na chi'ch inc'u'l. Or chinquim ta'n, stzun Jonás bantz.

¹⁰Bene'nt tzun tlol Kajcaw tetz:

—¿Aä ptzun awal tetz yi jun tal wi' xojoba'tz? ¿Nin aä ptzun nch'usyan? Qui!. Yi jun wi' xojoba'tz ja ch'uy wa'n tul jun intzi' ak'bal. Nin ja sk'ej wa'n tul jun intzi' k'ej, poro yi aäxatz, na el ak'ajab te'j. ¹¹Ite'n nin tzun wutane'ntz scye'j yi e' aj Nínive, na na el ink'ajab scye'j. Ncha'tz at mas jun cient tu junak mil wunak,^k yi qui na el chitxum te yi mbi na chibán. Nin at wi'nin cyawun, yi lastum tu' kol chiquim. Cha'stzun te qui't lwak' chicaws, stzun Kataj bantz tetz Jonás.

^j4:2 Ex 34:6. ^k4:11 At e' na cyal yi i'tz yi e' wunak yi ate' tul jun chin tz'o'tz wutzel. Yi hebreys na tal, yi qui na pujx cya'n yi na' scyetz chisbal, nka na' scyetz chimax.

MIQUEAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi Miqueas i' jun elsanl stzi' Ryos yi xconak tan Kataj wajxak ciente yob te yi ntaxk itz'ij Kajcaw Jesucristo. Ncha'tz te ite'nin tiempa'tz ja a'tij Isaías, junt elsanl stzi' Ryos.

Ocnak i' tan talche'n scyetz yi e' tanum yi e' aj Judá, yi txant tan tule'n chicaws scyuch' yi e' aj Israel yi najlche' cwent Samaria tan paj yi chin pajol ca'wl nin e'.

Ej nin ncha'tz tal scyetz yi e' tetz tanum, yi e' aj Judá yi ya'stzun sbajok scye'j cyetz, na ni'cu'n cyajtza'kl scyuch' yi e' aj Samaria-a'tz.

Ocnak Miqueas tan xtxole'n, yi chin xan nin Kataj Ryos, nin yi at tulbil i' tan tak'le'n chicaws, chi alijet cyen cyak'un yi e' mas elsanl stzi' Ryos. Poro cyaj cyen tlol yi wi'tzbilt len yi scuye' Kataj Ryos chipaj nin stk'e' chik'ej tu tzatzin paz scyetz junt tir.

Ej nin na tzaj wi' yol Miqueas tan jun xtxolbil yi na xcon ta'n tan makle'n chiwutz yi e' tetz tanum.

Poro ncha'tz ja tal i' yi at chich'iw te jun balaj tiemp kalel jale't k'ej junt tir yi tnum Judá tu Israel.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1–3) na tal yi tz'ocopon Ryos tan chicawse'n yi e' tetz tanum.

Yi ca'p wekl (Cap. 4–5) na tal yi xe'n chopon cyakil e' nación tan tak'le'n k'ej Kataj Ryos le tnum Jerusalén.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 6–7) na xchaj sketz yi xe'n toque'n Ryos tan chiyajle'n yi e' tetz tanum tan paj yi qui nin e' xom te yi tetz tajbil.

Yi chicaws cyakil yi e' xonl Israel

1 ¹Je yi xtxobile'j yi talnak Kajcaw chi tul wutzicy' tane'n^a tetz Miqueas yi aj Moreset. Yi jun wutzicy'a'tz na jop yi mbi sbajok te Samaria, nin yi mbi sbajok te Jerusalén. Ja xcon Miqueas tan Ryos tetz elsanl stzi' i' tul yi tiemp yi na chicawun tzaj yi rey Jotam, tu yi rey Acaz tu yi rey Ezequías squibaj yi e' aj Judá.

Yi tlol Miqueas yi at tulbil chicaws yi e' aj Samaria

2 Ma jalu', cyakil yi e'u' yi ate'u' bene'n tzi'n wi munt, quibit tzaju' yi xtxobile'j. Cyakil yi e'u' yi najlche'u' le tnumej', ba'n cho'cu' tan xtxumle'n, na yi Kataj Ryos jilonk tzaj xe yi tetz templo tcyaj', yi jun temploja'tz yi chin xan nin. Nin tz'ocpon i' tan talche'n tircu'n yi chipaltilu'.

^a **1:1** “Chi tul wutzicy' tane'n” na elepong “visión” le castiy. Nin jun “visión” i'tz yi na tx'amxij yi tajtza'kl jun wunak tan Ryos tan talche'n jun xtxolbil tetz.

- ³ Quibit tzaju': Tz'elu'l i' le ama'l kale najle't, nin cu'ul wi munt. Syak'pe' e'chk wutz yil tzicy'ak tibaj.
- ⁴ Tz'elpon a' e'chk wutzal'tz tzak' tkan, chi na ban xcab tan stz'a'al yi k'ak!.^b Nin copon cobsuj yi e'chk joco'j tan yi tkan, chi ik jun chin tzanla' yi me'lul nil tan jatxle'n cu'n yi e'chk ama'la'tz.
- ⁵ Sbajok cyakil yi xtxolbila'tz scye'j yi e' xonl k'ajtzun Jacow, yi e' xonl Israel, tan paj yi chin tze'tzuj nin te'j cyalma'. ¿Poro na' nsaje't yi jun yab ajtza'kla'tz le iwutz itetz? Cho'n nsaj ñchixoi'j yi e' aj Samaria. ¿Ej nin na' atit cyent k'ajbil e'chk chirysil yi e' xonl k'ajtzun Jacow le iwutz itetz yi banij cuntu' tane'n? Cho'n at le mero tnum Jerusalén.
- ⁶ Tan paj yi ya'tz tane'n, je tzun tal Kataj Ryosej: "Nocpon tan xite'n cu'n yi tnum Samaria. Jalt yi e'chk k'uchbe'n scyajk cyen. Tz'ocpon tettz jun ama'l kaled tz'awle't uva tu!. Tz'elpon inchitol yi e'chk c'ub yi xconak tan je'se'n chica'l. Jalt xe' e'chk ca'll slajluchaxk cyen.
- ⁷ Cyakil yi e'chk chirysil yi banij cuntu' tane'n xitok, nin tz'ocpon k'a'lkl yi e'chk xmil yi na chimeje' cyen swutz. Na yi e' pale' ja chilok' e'chk tze'a'tz tu e'chk chirysila'tz tan yi pwok yi nchicambaj scye'j yi e' wi'tz bnol tettz cwent chityo'xil. Nin mben yi e'chk teblala'tz c'a'y, nin xconk yi pwok cyak'un chicontr tan chichoje'n wi'tz bnol tettz tu!," stzun Kataj.

Yi o'kl yi mban Miqueas tan bis

- ⁸ Tan yi e'chk xtxolbila'tz, na chimbisun nin na nok!. Qui't xcon inxajab wa'n, nin qui't tz'oc be'ch wetz swe'j. Nok'ok chi na ok' jun xo'j lak'bal. Nin ñchinchunank tan bis, chi yi chuna'n yi na bajij te'j jun alma'!
- ⁹ Juncu'n ja wi't lo'on yi tnum Samaria, nin qui'ct rmeril tan bnixe'n junt tir. Nin ja ben lo'on yi jun ila'tz jalen Judá, nin ja opone'n Jerusalén, yi tnum kale najlche't yi e' intanum.
- ¹⁰ Quil chibenu' joylaj tan xtxole'n yi mbi mbajij scye'ju' scyetz yi e' aj Gatz bantz quil tz'el chik'ajab scye'ju'. Quil chichaju' scyetz yi wi'nin na chok'u', ma na chitole' cu'n quibu' tul puklaj tan yi bis o'kl yi ate' cun tu!.
- ¹¹ Ncha'tz e'u' aj Safir,^c chelpon laju'nu' le chitanumu!. Tx'anl cuntu' ñchibne'u', nin chin tx'ixwil nin chiwutzu' sbne', yil che'l ticy'le'nu' cya'n chicontr!. Ej nin yi e' aj Zaanán,^d quil che'l tzaj solte'j yi chitnumil tan paj yi xo'w yi ate' cu'nt. Ej nin yi e' aj Bet-esel ñchok'ok tan bis scye'ju'. Poro quil jal ñch'eybil cyeru' ñchixoi'j tantu' yi naka'j ate'tu!.
- ¹² Ej nin yi e' yi najlche' Marot,^f nternin na tz'uyin chic'u'l, nin nternin na el cyalma' tan jale'nt tzatzin paz. Poro qui'c rmeril, na ncha'tz Jerusalén slo'onk tan Kataj Ryos.
- ¹³ Ncha'tz e'u' aj Laquis, chin pajol ca'wl nin e'u', chi e' banake' yi e' xonl Israel. Nin tan chipaju' ja jal quil yi e' aj Sión, na ja chixom te cyajtza'klu!. Chocpon yi chicheju' cyanu' sju'ak e'chk chicare'tu' tan cycle'nu' ojk. Poro quil che'l'u' liwr.
- ¹⁴ Na yi e'u' aj Laquis tu yi e' cyeru' yi e'u' aj Moreset-gat, ñchixconku' cyak'un yi e' xonl Israel chi jun oy tan mayse'n klo' chic'u'l yi chicontr. Nin yi e'

^b 1:4 Sal 97:5. ^c 1:11 "Safir" na elepont "chin yube'n nin, nka chumbalaj nin". ^d 1:11 "Zaanán" na elepont "ba'n ke'l". ^e 1:11 "Bet-esel" na elepont "nakat'j". ^f 1:12 "Marot" na elepont "chin c'a' nin".

wi'tz ajcaw tetz Israel cho'n k'uklij chic'u'l scye yi e' aj Aczib tan chiclaxe'n klo' ḥchik'ab chicontr, poro lastum, quinin lchixcye' te'j. Na k'ubaj c'u'lal^g tu' scyak'e' yi e' aj Acziba'tz scyetz.

- ¹⁵ Ma axwok aj Maresa,^h je na tal Kajcaw yi kaRyosil tzitetzel^j: “Tzinchake' nin jun c'oloj chin sanlar yi ḥchixcyek tzite'l, nin ḥchicambaje' itanum. Nin yi e' iwunakil yi at chik'ej tz'opon cyewal quib tul jun chin picy yi na bi'aj Tetz Adulam.
- ¹⁶ Cha'stzun te axwok aj Sión, jukwok len tircu'n xi'il iwi' tan ḥchajle'n yi wi'nin na exbisun scye initxa', yil chiben pres. Na nchiben ticy'le'n cyakil yi e' initxajil pres,” stzun Kataj.

Yi chipaltil yi e' wi'tz ajcaw cwent Israel i'tz chibuchle'n wunak

- 2** ¹Lastum yi e' ajcaw yi na baj cu'n ak'bal cya'n tan xtxumle'n yi mbi cu'n ḥchibne' tan cambe'n e'chk me'bi'l, nin na jal punti cya'n, na at yi ca'wl ḥchik'ab.
- ² Na ko na el cyalma' te jalaj chin cojbil, na chixcye' tan majle'n. Nin ko na el cyalma' te ca'l junt, na chixcye' tan cambe'n. Na na cho'c tan chibuchle'n yi e' wunak tu chinajal, nin na chixcye' tan majle'n len chime'bi'l.
- ³ Poro je na tal yi Kajcaw yi kaRyosile^j: “Ncha'tz in, na chintzan tan xtxumle'n yi mbi cu'n tzimbne' tan telse'n xel scye'l yi e' ajcawa'tz. Tz'opon jun chin caws wa'n squibaj, yi cya'l nin jun tz'elpon liwr tk'ab. Yil tz'opon yi cawsa'tz qui't tzun lcyocsaj quibtz nim tu cyajtza'kl. Na chin xo'wbil nin sbne' yi jun tiempa'tz.
- ⁴ Tul yi jun tiempa'tz tircu'n yi e' wunak chocpon tan chioxchle'n, nin je scyale'e^j: ‘Yi o' ketz ja ke'l cu'n swutz. Lastum yi katnumil yi i'tz tetz Ryos sajle'n, ma yi jalu' ja jal junt taw, nin cya'l jun xcyek cyen tan majle'n'e'l tzaj. Na tircu'n yi e'chk kacojbil ja jatxlaj ḥchik'ab yi e' kacontr, che'ch sbne!'”
- ⁵ Cha'stzun te e'u' yi at ca'wl ḥchik'abu' jalu', qui't cho'cu' cyajjal yi e' tanum Ryos, nin qui't chixconu' tan jatxle'n e'chk ama'l cwent Israel.

Yi e' yi qui na cyaj quibit yi yol Miqueas

- ⁶ Je na cyal yi e' wunake^j: “Qui't na kaj kubit yi e'chk takle'n yi na cxtzan tan xtxole'n ske^j. iNa yi e'chk ila'tz qui'c rmeril tan tule'n skawutz!” ⁷“Ko na tzun a'wij tan tule'n il skawutz ketz, yi o' ketz yi o' mero xonl k'ajtzun Jacow? Qui'c rmeril. ¿Ja ptzun icy' paj Kataj Ryos ske^j? ¿Ya'tz ptzun punti na ban Katajtz ske^j ketz? Qui' lo!. ¿Qui pe' na tak! Kataj chibani yi e' yi chin jicyuch nin te cyajtza'kl, chi kutane'n ketz?” che'ch na bantz.
- ⁸ Ma jalu', yi e' cyeru' ja chibani' cyajbilu' scye yi e' intanum, na na cho'cu' tan majle'n len yi e'chk balaj be'chok yi na chicambaj yi e' sanlar yi na chipakxij tan oyintzi!. Wech le wutz cyetz cyajtza'kl yi ja wi't che'l liwr yi na chu'l le chitanum. Poro qui', na list nin quitane'nu' tan majle'n len yi e'chk takle'n yi ja chicambaj le oyintzi!.

^g 1:14 “K'ubaj c'u'lal” na elepont “jun yol yi na suk jun poro qui na el cu'n te^j”. ^h 1:15 “Maresa” na elepont “jun oy yi na tak' jun yaj tetz yi me'l yi na ume”.

- ⁹ Ncha'tz na cho'cu' tan chilaje'n len yi e' prow xma'lca'n scyuch' chinitxajil xe'ak chica'l kale ajle't chic'u'l. Nin tan yi xtxolbila'tz ja el chik'ej yi e' nitxa' cyanu' chi e' tu'k txuc.
- ¹⁰ Cha'stzun te qui't lcha'tiju' tul yi ama'le'j tan ujle'n, ma na che'lku' tzone'j. Quil chixye' cunu' mas. Na chin xo'wbil nin yi e'chk takle'n yi na chibantu' tul yi ama'le'j, yi qui'c nin mu'x banl at cyanu'.
- ¹¹ Je na cyal yi e' yi na cyocsaj quib elsanl stzi' Ryose'j: "Skak'e' win tu xc'alal' scyeru!", che'ch. Nin jalcunin na xom nin chiwi'u'-tz scye'j, nin na k'uke' chic'u'l' te chiyol, wech na la'jil tu' na cyal. Ma yi yol yi na wal wetz, yi i'tz yi mero bintzij, qui na cyaju' cyocsaju'.

Tz'ocpon Kataj Ryos tan chimolche'n junt tir yi e' tetz tanum

- ¹² Je yol Kataje'j: Chicpon injutz'il junt tir yi e' xonl Jacow, yi e' xonl Israel. Chu'l injutz'il yi coboxa'tz yi ñchic laxok cyen.¹ Chocpon injutz'il tul jun ntzi'l pe'm,² chi na cho'c jutz'l'i'n cobox awun, nka chi na chimolxij tan chiwane'n tul jun amal'. Coboxe'n tal chixone'n ñchic laxok cyen, poro ñchiñch'ink chi ik jun c'oloj cunin e'.
- ¹³ Sbajxok Kataj Ryos ñchiwutz yi e'a'tz tan jakle'n chibe', nin ñchixomok nin wutz coc i'. Nin cya'l jun xcyek tan chimakle'n, na chelu'l liwr lakak tnum kale ate't. Yi chiReyil yi Kataj Ryos sbajxok i' tan jakle'n yi be' ñchiwutz.

Jun xtxolbil scyetz yi e' wi'tz ajcaw yi ploj na chiban

- 3** ¹Ma jalu', e'u' jun c'oloj gobernador, nin wi'tz ajcaw cwent Israel, quibit tzaju' yi xtxolbile'j yi swale' nin scyeru'. Tajwe'n tz'el chitxumu' tetz yi mbi'tz chimunlu': I'tz yi nicy'nintu' chicawunu' squibaj cyakil yi e' nim juy.
- ² Poro yi e' cyeru' qui na chibantu' tane'n yi balaj cawu'n, ma na ntin yi e'chk ajtza'kl yi junt len na chitzanu' tan banle'n tane'n. Ntin na chitzanu' tan xile'n cye'j yi e' intanum yi chin me'ba'-t nin quitane'n tan chipaju'.
- ³ Ni'cu'ntz chi itz'enle'nk na chibaj jujun cyanu'. Ni'cu'ntz chi najk chitzanu' tan xile'n len chichi'bel. Nin najk cho'cu' tan wak'e'n cu'n chibakil. Ni'cu'n quitane'n e' intanum ñchiwutzu' chi ik chi'baj tu' tetz cumir tan bene'n tul chiñwok'u'.
- ⁴ Poro tz'opon jun k'ej yi copon chiwutzu' tetz Ryos tan jakle'n ñch'eybil cyeru', poro yi i' tetz quil tbit chitzu'u'. Nin tz'elpon tewal tib i' ñchiwutzu' tan tircu'n yi e'chk takle'n yi chin juntlen nin yi na chitzanu' tan banle'n.

Jun xtxolbil scyetz yi e' yi na cyocsaj quib elsanl stzi' Ryos

- ⁵ Yi e' prow intanum xubsnake' tu cyajtza'kl tan chipaju' yi e' cyeru' yi na cyocsaj quibu' elsanl stzi' Ryos. Ntin na chitzanu' tan chisuble'n, na na cyalu' yi tz'ul tzatzin paz squibaj yi e' yi na cyak' chiwa'u'. Poro na jal oyintzi' ñchixo'lu'

ⁱ 2:12 "Yi ñchic laxok cyen". Miq 4:6-7; 5:7; 7:18. Chin tajwe'n cunin tz'el katxum tetz yi mbi na elepont yi xtxolbil yi na tal yi ntin cobox ntzi'l tanum Kataj ñchic laxok cyen. Na jal yi jun xtxolbila'tz ala' tir tul yi jun liwre'j, nin ncha'tz tul e'chk mas liwr yi tz'iba'nt cyen cyak'un yi e' elsanl stzi' Ryos tentz. Is 4:2-6; 10:20; 11:11, 16; 28:5; 46:3; Jer 6:9; 31:7; Ez 6:8; Zac 13:8-9; 14:2. Ya'stzun yi e' yi ñchic laxok cyen tk'ab yi chicaws yi stk'e' Kataj, nin ñchixconk ta'n tan xtxicbaje'n jun chin nación. ^j 2:12 Ez 37:22.

scyuch' yi e' yi qui na cyak' chiwa'u!. Nin je yol Kataj Ryose'j scyeru', yi e'u'a'tz yi na cyocsaj quibu' elsanl stzi' i!:

⁶ "Qui't tzinchaj e'chk xtxolbil tzitetz lak'bal chi tul wutzicy' tane'n, nin qui't wak' ama'l tzitetz tan itilol tul tz'o'tz yi mbi na xon tzaj ek ca'p," chij Kataj. Nin tan yi e'chk xtxolbila'tz tz'o'tz nin tunin sbne' chiwutzu' yi e'u'a'tz yi na cyocsaj quibu' elsanl stzi' Ryos.

⁷ Tircu'n yi e' nacholat'z tz'elpon chitx'ix. Qui'ct nin jun yol scyale!. Tircu'n e' scyewe' len chiwutz tan yi tx'ixwilil yi ate' cu'nt.

⁸ Ma wetz na i yi espíritu Kataj na tzan tan tak'le'n inchamil tu balaj wajtza'kl, nin i' na ak'on inwalor tan qui inxobe'n tan talche'n cyen cunin scyeru' yi e'u' cu'n pajol ca'wl swutz Ryos, nin yi at len chipaju' chitx'ok'be'nu' swutz i!.

Yi chipaltil yi e' bajxom tetz tnum

⁹ Ma jalu', e'u' jun c'oloj gobernador nin wi'tz ajcaw cwent Israel, yi e'u'a'tz yi qui na chibantu' tane'n e'chk ca'wl yi at xchik'abu', nin yi ntin na chitzanu' tan po'tze'n yi e'chk takle'n yi ba'n atit, quibit tzaju' yi xtxolbile'j.^k

¹⁰ Na chitzanu' tan xch'uyse'n yi tnum Jerusalén wi Sión, poro tan tu' yi na cho'cu' tan chibiyle'n wunak tan majle'n len chime'b'il, nin tan paj yi e'chk alak' yi na chibantu' scye'j.^l

¹¹ Ej, nin yi e' pujul xtisya' yi ate' xchixo'lu' cuj cya'n yi na ak'lilj pwok scyetz tan qui't tak'le'n castiw jun. Nin yi e' pale' cuj cya'n kol cho'c tan kachusle'n, poro ntin kol che' kachoj, na pwok tu' chiwutz cyen te'j. Nin yi e' elsanl stzi' Ryos na chijak pwok ntin tan talche'n tu' yi mbi na xon tzaj swutz jun, nin na cyal yi i'tz Kataj Ryos na a'lon scyetz, poro qui!. Na je chiyole'j: "Yi Kataj Ryos xomij i' ske'j, nin qui'c jun il tz'ul skawutz ketz," che'ch na ban.

¹² Cha'stzun te, e'u' ajpjaj, yi tz'ocpon cyen yi tnum Jerusalén yi at wi yi ju'wtz Sión tetz jun ama'l kale tz'awle't ujul tu!. Ntin k'uchbe'n ca'l sjalok cyentz. Nin yi ama'l kale atit yi templo, snojk tan ch'im tu xtze!^m

Yil jal tzatzin paz tan Kataj Ryos Jerusalén

4 ¹Poro je sbajoke'j le wi'tzibil tiemp.ⁿ Yi ju'wtz^o kale atit yi ca'l Kataj Ryos, chin wutz tkan nin sbne' swutz tircu'n e'chk mas ju'wtz. Nimte'n cu'n k'ej yi jun ju'wtza'tz sbne' swutz yi e'chk mas ju'wtz yi at bene'n tzi'n. Nin tircu'n yi e'chk mas tnum chu'l tan tak'le'n k'ej.

² Wi'nin jilwutz wunak chu'l, cho'n cu'n xchisajk tulak e'chk nación joylaj, nin je scyale'j: "Chisajku' ske'j, na nkaben wi yi wutz^p tetz Kataj, kale atit ca'l yi Ryosil Jacow, tan xchajol i' yi balaj be' sketz, bantz penin sk'il kaxon,"

^k3:9 Am 5:7. ^l3:10 Hab 2:12. ^m3:12 Tan tu' yi i'tz yi mero najbil Ryos, ocnake' wunak tan xtxumle'n yi qui'c rmeril tan xite'n Jerusalén. Poro tan chipaj yi e' xonl Israel ja cyaj cyen tilol Ryos yi jun tnuma'tz. Nin yi nsken wi't el jun ciente yob, ja xcon yi versículo'jtz (3:12) tan yi profeta Jeremías (Jer 26:18-19) tan colol tib i!. ⁿ4:1 Is 2:2-4. ^o4:1 Tul Yol Kataj at na bant cu'n na jilon te jun ju'wtz nka wutz nin na jop jun gobierum yi at wi'nin k'ej (Dn 2:34-35). Ncha'tz i'tz jun xtxolbil yi sbajok te yi ama'l kale atit Jerusalén. Nim wutz tkan sbne' swutz yi ama'l yi at solte'j. Na taj si'le'n Is 2:2-4; Dn 2:35; Ap 17:9-11. ^p4:2 Sal 2:6.

che'ch yi e' wunaka'tz sbne'. Na yi e'chk ca'wl tu yi ḫchusu'n Kataj cho'n tz'elul'l le tnum Jerusalén yi cho'n at wi ju'wtz Sión.

- ³ Nin tz'ocpon Kataj Ryos tan pujle'n xtisyal' ḫchixol' e'chk lmak tnum bene'n tzi'l wi munt, nin tz'ocpon i' tan banle'n tane'n yi e'chk cyoyintzi!. Nin tz'ocpon yi chispar cya'n tetz ch'oc, nin yi chilans tetz jos.⁴ Cya'l jun tz'ocpon tan xconse'n junt tir yi e'chk ma'cl tan oyintzi! te'l junt tnum, nin cya'l kubitwit yi najk tzan chichusle'n wunak tan chibene'n tan oyintzi!.
- ⁴ Cya'll nin tzun jun xoboktz tk'ab jun contr, ma na ḫchijunal len cu'n ḫchu'jek len jak'ak mujil e'chk wi' uva, nka e'chk wi' ibx yi sjalok len scyuch!.⁵ iJun cu'n ya'stzun sbajok, na ya'stzun yol Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'l!
- ⁵ Yi e'chk tnum, iñnin k'ukle't chic'u'l scye'jak cyetz chiryo sil. Poro yi o' ketz yi o' xonl Israel kabne' ketz tane'n yi yol Kataj yi ketz kaRyosil.

Yil tz'oc Kataj tan chicolche'n yi e' tetz tanum

- ⁶⁻⁷ Je yol Kataj Ryose'j, yi tz'elpon cu'n te'l: "Tul yi jun k'ejlala'tz yi at tulbil,⁸ chicopon injutz'il yi e' tal wawun, yi wak'nak chicaws, yi e' yi co'x quitane'n, yi k'e'xnake't yi elnake' xit. Scye yi cobox e'a'tz yi ḫchiclawok cyen, sbnixok jun chin nación wa'n yi cya'll nin jun xcyek quen te'l. Yi in wetz yi in Ryos, ḫhincawunk tzuntz wi Sión squibaj yi e' intanuma'tz sbne' opon tunintz."
- ⁸ Ma jalu' Jerusalén, aÿ yi ḫchamil tu yi tapij yi na xcon tan chicolche'n yi e' wawun, yi e' aj Sión. Cxocpon bin junt tir tetz yi wi'tz tnum tul yi ama'l Israel yi wi'nin k'ej sbne', chi banak tentz.⁹
- ⁹ Poro yi jalu', axwok aj Jerusalén na cxch'inwok chi na ḫch'in jun xna'n yi ule'n tlen tu' atit yos tuch!. Poro i'tz tan paj yi qui't na a'w cawu'n tan yi ireyil. Ej nin i'tz tan paj yi ja chiquim yi e' ak'ol cyajtza'kl yi e' ibajxom.
- ¹⁰ Juncu'n copon itolil itib nin cxch'inkwok tan yi ch'on yi tzitije', na cxelpowok laju'n tan inajewe'n joylaj. Tajwe'n tan iwite'n xo'l ch'im. Cxopon jalen Babilonia. Poro ilenin tz'ocpon Kataj Ryos tan icolche'n tul yi jun ama'la'tz.
- ¹¹ Copon chimolol quib wi'nin wunak tetz e'chk ama'l tan oyintzi! tzite'j. Nin je scyale'e'j: "iQuin! Che' kaxite' cunin yi e' aj Jerusalén. Tz'elk chitx'ix ka'n, nin kicy'se' cunin kac'u'l scye'j," che'ch sbne'.
- ¹² Poro yi e' wunaka'tz yi chimole' quib, qui na el chitxum tetz yi mbi cu'n na xtxum Kataj Ryos scye'j, nin qui na quil yi mbi na xon tzaj ḫchiwutz. Quil tz'el chitxum tetz yi tz'ocpon Ryos tan chimolche'n cu'n chi na molxij triw tan toque'n yak'pe'n tul er.
- ¹³ Je stale' Kataj Ryose'j: "iAxwok jun c'oloj aj Sión, quibene'nk tan yak'pe'n yi triwa'tz! Sjalok ichamil chi ḫchamil jun tor yi chi ik ch'ich' cu'n yi tuc!, nin chi ik brons cu'n yi pac!, tan cyelse'n cu'n e'chk nacióna'tz swutz.

⁴⁻³ Jl 3:10 tul yi jun versículo tetz Joel na tal Kataj Ryos scyetz yi e' contr Israel yi ba'n tz'oc chimal' tettz ak'un tettz ma'cl tettz oyintzi!, poro i'tz xcy'aklil tu', na quil chixcye' te Ryos. ⁴⁻⁴ YI e'chk wi' uva tu ibx na ḫchaj tzatzin paz. ⁴⁻⁶⁻⁷ "Tul yi jun k'ejlala'tz" Mal 4:1-6; Is 13:6; Jl 1:15; 2:1, 11; Am 5:18; Abd 15; Sof 1:7, 14. ⁴⁻⁸ Na lo'jop yi tiempa'tz yi Jerusalén ya'stzun yi wi'tz tnum banak tettz cabil tnum yi Israel tu Judá 28 5:6-9.

Cxocponwok tan majle'n len cyakil chime'bi'l tuml yi me'bi'l yi alk'a'n tu' ncyulej, nin tzitak'e'wok tircu'n swetz, na in taw cyakil yi munt," chij Kataj.

5 ¹"Poro axwok jun c'oloj aj Jerusalén, banwok list itib, na ja wi't chu'l yi icontr solte'j itnumil, nin chocpon tan buchle'n cunin yi wi'tz itajcawil.

Yil jal jun balaj wi'tz ajcaw tan Ryos Israel

- ² "Axwok aj Belén yi ncha'tz na bi'aj Efrata, nk'e'tz yi qui'k mas ik'ej ḥchiwutz yi e' mas tnum cwent Judá, na cho'n stz'itz'ok jun ajcaw tzixo'lwok^u yi scawunk tibaj cyakil Judá tu Israel. Na yi i' tetz at tzaj i' sajle'nix tunintz.
³ Poro te yi tiempe'lj, scyajk cyen colil Kataj yi axwok itetz, yi axwok me'l cy'ajl i', jalen yil tz'ul yos tzituch!^v. Ej copon tzun chimolol quibtz tzite'j yi e' itanuma'tz yi elnak xit bene'n tzi'n.
⁴ Tz'ocpon tzun yi reya'tz tan chipstore'n yi e' tawun, tan yi porer tu yi k'ej Kajcaw kaRyosil. Penin tzun sk'il ḥchinajanktz le chitanum, nin sjalok wi'nin k'ej Kataj Ryos ḥchiwutz cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt.
⁵ Sjalok tzun tzatzin paztz ta'n.^w

Yil chiclax yi e' xonl Israel

Poro yil chu'l yi e' aj Asiria tan oyintzi' scye yi katnum, nin yil cho'c klo' tul cobox ka'ama'l tetz colo'n ib, nchiben tzun kachakol juk nka wajxak wi'tz ajcaw yi wi'nin chik'ej tan makle'n chiwutz.

⁶ Yi e' wi'tz ajcawa'tz ḥchicawunk tibaj tircu'n Asiria,^x yi tanum Nimrod, na xconk chispar cya'n tan chicawe'n. Nin kelpon liwr cya'n yi e' wi'tz ajcawa'tz ḥchik'ab yi e' aj Asiria, yi nsken wi't cho'c tzaj tul katnumil tan majle'n klo' ka'ama'l.

Yil chixit yi e' contr Israel

- ⁷ Ej nin sjalok chibarl yi e' mas ama'll bene'n tzi'n wi munt cyak'un yi cobox tal xonl k'ajtzun Jacowa'tz yi ḥchiclavok cyen.^y Ni'cu'n ḥchibne' ḥchixo'l yi e' wunka'tz, chi k'ab che'w yi na tak! Kataj, nka ni'cu'n ḥchibne' chi a'bal yi na cu' tibaj e'chk itzaj, yi nk'e'tz wunak tu' txumul tetz.
⁸ Ej, nin yi cobox tal xonl k'ajtzun Jacowa'tz yi ḥchiclavok cyen, chocpon chi ik león yi cya'l xcye' quen scye'j, nka chi jun león ḥchixo'l cobox tal cne'r, yi katzij cu'n lche' tulej, nin yi qui'c nin jun nink clax tk'ab. Che'n cunin tzun ḥchibne' yi e' xonl k'ajtzun Jacowitz.^z
⁹ Chocpon tzuntz tan oyintzi' scye'j yi e' yi na chi'ch chic'u'l scye'j, nin ḥchixcyek tan chixite'n cu'n chicyakil.
¹⁰ Je yol Kataj Ryose'lj, yi tz'elpon cu'n te'lj: "Axwok xonl Israel, tul yi jun k'ejlala'tz yi at tulbil, chicopon imbiyol cyakil yi ichej tetz oyintzi!, tuml yi e'chk icare't tetz oyintzi!, tircu'n xitok wa'n.
¹¹ K'uchi'n cu'n swuleje' tircu'n yi tapij yi banij ita'n solte'j yi itnumil tan icolche'n ḥchik'ab icontr.

^u5:2 Mt 2:6; Jn 7:42.   ^v5:3 Is 66:7-9.   ^w5:5 Is 9:6-7.   ^x5:6 Yi tnum Asiria ya'stzun chicontr yi e' aj Israel tentz. Poro tzone'lj na jop cyakil chicontr yi e' aj Israel yi ḥchijalok tzantza.   ^y5:7 Gn 12:2-3.

^z5:8 Dt 28:11-14.

- ¹² Ncha'tz öchitzajk yi e' aj wutz mes wa'n yi ate' tzixo'lwok, scyuch' yi e' yi na cho'c tan talche'n yi mbi sbajok ek ca'p.
- ¹³ Chicopon inxitul yi e'chk iryosil yi banij cuntu' ita'n, tuml yi e'chk c'ub yi xan tziwutz, bantz qui't exo'cwok tan c'u'laje'n sbne' opon tunintz.
- ¹⁴ Chijepon imbuk'ul yi e'chk tkan tze' yi xan tziwutz,^a nin xitu'n cunin swuleje' e'chk tnum kale atit yi chical'il yi e'chk iryosil.
- ¹⁵ Nin tan yi öchi'chbe'n inc'u'l, swicy'se' cunin inc'u'l scye cyakil wunak yi ate' bene'n tzi'n wi munt, na qui na chicuij tan cyoque'n c'ulutxum jak' inca'w," chij Kataj Ryos.

Yi oyintzi' yi at öchix'o'l Ryos scyuch' yi e' xonl Israel

- 6** ¹E'u jun c'oloj xonl Israel, quibit tzaju' yi mbi na tal Kataj Ryos: "iQuibene'nk tan tak'le'n part öchiwutz yi e'chk wutz! Lo'k quibit yi mbi cunin tzitzole' scyetz."
- ² Bitwok tzaj, axwok jun c'oloj wutz. Ncha'tz nink tbit tzaj yi xe' yi wuxtx'otx', na yi Kataj Ryos tz'ocpon tan pujle'n xtisya' scye'j yi e' tanum, yi e' xonl Israel nin tz'ocpon i' tan chiyajle'n.
- ³ Nin je yol i'ej: "Axwok jun c'oloj intanum Israel, alwok tzaj bin swetz çat pe' jun takle'n ploj yi mmolc imbnol tzite'j, nka ja pe' no'l tan tak'le'n ch'on tzitetz?
- ⁴ Yi in wetz, in nno'c tan itelsene'l tzaj jak' chica'wl yi e' aj Egipto, nin ja cxe'ltzajwok wa'n liwr tk'ab yi buchbe'n itetz. Ej nin in nchakon nin Moisés, tu Aarón tu Mariy, tan chixcone'n tetz ibajxom.
- ⁵ Axwok jun c'oloj intanum ulk tx'akx tic'u'l yi mbi'tz xtxumnak yi rey Balac cwent Moab, tan bnol klo' tzite'j, nin yi mbi tal Balaam cy'ajl Beor^b tetz. Ncha'tz ulk tx'akx tic'u'l yi mbi mbajyi yi itele'n tzaj le ama'l Sitim tan itopone'n tan inajewe'n Gilgal.^c Txumwok tircu'n yi e'chk balaj xtxolbila'tz yi mimban tzite'j," chij Kataj Ryos.

Yi mbi na taj Kataj Ryos tan kabnol tane'n

- ⁶ ¿Mbi tajwe'n tzincy'aj nin yil nopen tan lok'e'n wutz yi Ryos yi taw yi tecyal'? ¿Ba'n pe' kol nopen tan toye'n cobox tal tor yi junixe't yob cya'n, tan patxe'n tircu'n chiwankil swutz i'?
- ⁷ ¿Nka stzatzink ptzun Kataj Ryos swe'j yi kol woy jun mil cne'r tetz, nka lajuj mil tzanla' yi aceitil oliv cu'n? ¿Nka stzatzink pe' Kataj swe'j yi kol woy yi bajx incy'ajl tetz intx'ixwatz, tan öchojle'n yi wil?
- ⁸ iQui'c rmeril! Na bita'nt ka'n yi mbi'tz yi tajbil Ryos sketz. I'tz yil kaban tane'n yi e'chk takle'n balaj, nin yil tz'el kak'ajab squibil quib, nin yil kocsaj kib juy te yi na ke'l yi na ko'c tu Ryos.

Yi quil yi e' xonl Israel tu chicaws yi tz'ul squibaj

- ⁹ Quibit tzaju' na tzan Kataj Ryos tan makle'n chiwutz yi e' aj Jerusalén, nin ba'n kol cyeku' öchi' i!. Nin ba'n yi nink quibit' yi mbi cu'n na tzan i' tan talche'n. Na je yol i'ej:

^a5:14 Yi jun tze'a'tz i'tz jun ryos yi banij cuntu' nin na bi'aj Aserá nka Astarté. Ex 34:13; Jue 3:7; 6:25. Yi tze'a'tz ni'cu'n tu jun ptzo'm nka jun xmil yi awij tu' tane'n txe' e'chk wi' tze'. ^b6:5 Nm 22—24.

^c6:5 Jos 3:1—4:19.

"Tircu'n yi axwok yi najlquix tnum, scyuch' yi e' wi' banl wi', bitwok tzaj yi xtxolbile'j:

- ¹⁰ At axwok yi wi'nin ime'b'il xe ica'l. Poro nk'e'tz skoj cu'n te'j mmiban tan jalse'n. Na na xcon ma'lbil ita'n yi nk'e'tz tz'aknak cu'n. Wi'nin na chi'ch inc'u'l te yi jun itajtza'kla'tz.
- ¹¹ Qui'c rmeril tan incuyul chipaj yi e'a'tz yi na xcon p̄xu'bil cya'n yi qui tz'aknak yi marquil, nka yi banijt yi p̄xu'bil cya'n tan qui ma'lal tz'aknak cu'n.^d
- ¹² Ej, nin yi ax itetz yi axwok ric, yi najlquix le yi tnume'j axwok len aj buchun scye yi e' me'ba', nin yi e' mas wunak chin la'j nin e', nin chin aj subunl nin e' chicyakil cu'n.
- ¹³ Cha'stzun te nocpon tan icawse'n, nin cxelpon cu'nwok wa'n swutz. Na qui'ct ibanl sbne', tan paj yi e'chk itil yi na cxtzan tan juchle'n.
- ¹⁴ Cxwankwok, poro quil noj ic'u'l, ma na ilenin tzitije' we'j. Tzimole' iwa', poro quil cxcye'wok tan colche'n mu'x tal. Na kol clax cyen mu'x tal ita'n, stzajk wa'n tan yi e'chk lmak oyintzi' yi copon.
- ¹⁵ Tz'ocpon ij ita'n ttx'otx', poro quil wutzin. Cxocponwok tan banle'n aceit, poro qui'c Itak' tzitetz. Cxocponwok tan yak'pe'n yi wutz uva, poro quil baj yi ta'alil ita'n.^e
- ¹⁶ Tzitije' yi caws tan paj yi ja cxomwok te yi ca'wl Omri, na ja cxomwok te yi tetz cstumbr. Ncha'tz ja cxomwok te tajtza'kl Acab scyuch' yi e' naja. Ite'n nin yi cyetz cyajtza'kla'tz cy'a'n ita'n. Cha'stzun te tz'elpon itx'ix wa'n nin chin xo'wbil nin yi e'chk takle'n yi sbajok tzite'j. Chelpon yab wunak te yi mbi na bajij tzite'j, nin chitze'e'nk tzite'j. Tz'elpon ink'ab te inyol,^f chij Kataj Ryos.

Chin juntlen nin cyajtza'kl yi e' xonl Israel

7 ¹iLastum in! Ni'cu'n in tu jun aj txoyinl yi qui'c nin jun tal wutz uva, nka jun tal wutz ib̄x na noj quen swutz, nin yi ya'stzun na el talma' te'j tan bajse'n. Ni'cu'n tzun wutane'n wetz, na qui na jal jun intanum wa'n yi ba'n tane'n swutz Ryos.^g

- ² Ej nin qui'c jun wunak bene'n tzi'n wi munt yi jicyuchk te'j tajtza'kl, nin yi cho'nk k'uklij c'u'l te Ryos, ma na e' len cu'n biyol nak. Ntin na chitzan tan joyle'n puntil tan cwe'se'n tramp x̄chiwutz te'n chixonl.
- ³ Tircu'n e', chin tz'aknakt nin le chiwi' yi x̄e'n chibancan banle'n e'chk yab ajtza'kl. Nin yi e' wi'tz ajcaw ntin na chitzan tan jakle'n pwok. Nin yi e' pujul xtisya' ntin xo'qui'n cya'n. Nin yi e' yi at ca'wl x̄chik'ab ntin na chibancan yi cyetz cyajbil. Nin na po'tij cyakil yi chitanum tan yi e'chk ajtza'kla'tz.
- ⁴ Yi e' yi mas balaj x̄chixo'l ni'cu'n e' tu jun wi' tx'i'x. Nin yi e' yi mas jicyuch te'j cyajtza'kl x̄chixo'l, ni'cu'n e' tu jun wi' la!. Poro tz'ul chan yi k'ejal yil

^d6:10-11 Lv 19:35-36; Dt 25:13-16; Am 8:5; Pr 11:1. ^e6:14-15 Dt 28:30-31; 28:40. ^f6:16 Dt 28:37; Lm 2:15-16. ^g7:1 Wi'nin na bisun Miqueas tan paj yi po'tnak cyajtza'kl yi e' wunak. Ej wi'nin na bisun Miqueas yi na oc tan ma'l'e'n cyajtza'kl yi e' bajxom, yi e' pujul xtisya' tu yi e' wi'tz ajcaw (vs. 2-4). Ncha'tz na bisun yi na til yi wi'nin na chibancan quib yi e'chk najaq squibil quib (vs. 5-6). Tul yi xtxolbile'j na tal Miqueas wi'tzbilt len yi qui'c na ban yi mbi na chibancan yi e' tanum, na ilenin cho'n k'uklij tetz c'u'l te Ryos, nin cho'n at x̄ch'iw i' te'j tan claxe'n.

sticy'saj Kataj Ryos c'u'l scye'j. Yi jun k'ejlala'tz alijt cyen cya'n yi e' elsanl stzi' Ryos sajle'n tunintz. Ej nin yil tz'ul yi jun k'ejlala'tz, qui't lpujxtz cya'n yi mbil chibán te'n.

- 5 Ba'nt cu'n bin yi quil k'uke' chic'u'l' tan talche'n jun yol tetz jun chiwisinu', nka tetz jun mero cyamiwu', nin tu'k tetz quixkelu' yi junit e'u' tuch', na qui cunin batz ite'n nin chiyolu' xconk cya'n tan contri'n scye'ju'.
- 6 Ej, nin yi e' nitxa' qui na cyak! mu'x tal chik'ej chitaj, nin yi e' xun na chixcye' cu'n tan oyintzi' xchiwutx chitxu'. Nin yi e' ilibaj na choyintzin scye'j quilib, na cyakil wunak i'tz chixonlte'n yi chiccontr.^h
- 7 Ma yi in wetz, cho'n k'uklij inc'u'l te inRyosil. Cho'n ajlij inc'u'l te Ryos yi colpinl wetz, na yi i' tetz na tbit yi intzi' tu inkul.

Yil jal junt tir k'ej yi tnum Israel tetz cyakil tiemp

⁸ Ma jalu', yi e' cyeru' yi e'u' kacontr, qui bin chitzatzinu' tan yi il yi mmu'l skawutz, na qui'c na ban yi ko ja ke'l cu'n swutz, sjalok kak'ej junt tir. Qui'c na ban yi ko tul tz'o'tz na kaxone't, na tz'ocpon Kataj Ryos tan xtxeke'n kabe'!

- 9 Bintzij na el katxum tetz yi ja kajuch kil swutz Kataj, poro list kutane'n tan tijle'n yi caws yi at tulbil tan i' skibaj. Yil tz'icy'pon yi cawsa'tz ka'n tz'ocpon tzun i'-tz tan tak'le'n chicaws yi e' kacontr. Tz'elpon xel cyakil yi e'chk takle'n yi nchibán kacontr ske'j. Nin na el xtxum i' tetz yi mbi tzuntz ja kajuch kil, nin puntil cu'n sbne' i' tan kacawé'n. Yi Kataj Ryos tz'ocpon tan c'ase'n yi kajtza'kl te e'chk balaj ajtza'kl, nin skile' yi tetz xchamil yil tz'oc tan chixite'n yi e' kacontr.

- 10 Ncha'tz yi e' kacontr squile' yi xtxolbila'tz, nin xchitx'ixwok. Na yi e'a'tz na cyal sketz: “¿Na' atit cyent yi iRyosila'tz yi na ital?” che'ch na ban sketz. Poro wi'nin skatzatzink yil kil yil tz'oc Kataj Ryos tan chiyak'pe'n chi na ban yi xk'ol tbe'.

Yil je' txicba'n junt tir yi tnum Jerusalén

- 11 Ma jalu', tz'ul chan yi tiemp yil tz'oc je'se'n junt tir yi e'chk tapijil yi tnum Jerusalén, nin mben xkansa'n yi e'chk mojomil yi tnum joylaj.

- 12 Tz'ul chan yi k'ejjal yil chimol tzaj quib cyakil yi e' intanum tan cyule'n tan chinajewe'n Jerusalén. Cyakil yi e' yi najlche' cwent Asiria jalen Egipto, nin tircu'n yi e' yi najlche' naka'jl yi tzanla' Nilo jalen te yi tzanla' Eufrates chu'l len tzone'j Jerusalén. Cyakil yi e' yi najlche' stzi'ak mar nin yi e' yi najlche' txo'lak wutz chu'l len tzone'j Jerusalén tan chinajewe'n.ⁱ

- 13 Cyakil yi e'chk ama'l bene'n tzi'n wi munt xitok wa'n, poro tan chipaj te'n yi e' wunak, tan yi e'chk quil yi na chijuch.^j

Yi jakol Miqueas chibani yi e' xonl Israel

- 14 Ma jalu' Ta!, che' colpe'u' yi e' tawunu', che' xch'eyaju' tan cycle'e'n tzaj colpuj tan yi xtx'amiju' na e' teru'. Na chichuc ate' cyen xo'l tze' tane'n. Poro at ama'l yi chumbalajte'n cunin kale atit wi'nin ch'im. Bajxokbinu' xchiwutx chi banaku' tentz, yi chibene'n tcy'alu' lakak balaj ama'l cwent Basán nin cwent Galaad.

^h7:6 Mt 10:35-36; Lc 12:53. ⁱ7:12 Zac 10:8-12. ^j7:13 Is 24:1-3.

- ¹⁵ Ÿchaje'u! e'chk milawr scyetz chi banak yi cyele'n tzaj tanu' jak' chica'wl yi e' aj Egipto tentz.
- ¹⁶ iNcha'tz yil quil yi e' wunak bene'n tzi'n yi e'chk milawra'tz, Ÿchitx'ixwok na qui'c cyetz chiwalor tan makle'n! Wech na chin cham nin e' tane'n. iQui'ct nin jun yol scyale', nin quil pujxij cya'n yi mbi na bajij scye'j!
- ¹⁷ iLo'k chibajse'n puklaj chi na chiban lu'baj tu Ÿulu' yi tu na chijut nintu' chiwankil wuxtx'otx!! iWi'nink chilucnewe'n sban tan xo'w yil chocpon swutzu', na yi ilu' teru', ilu' Ryos!

Yil cuy Kataj Ryos chipaj yi e' tetz tanum

- ¹⁸ Qui'c nin junt Ryos che'nk chi ilu' Ta!^k na yi ilu' teru' na cuyu' ketz kapaj nin na el yi kapaj te c'u'l u' yi o' ketz yi coboxte'n o' ato' cyen te yi tanumu'.^l Wi'nin na Ÿchaju' yi xtxaxl talma'u' sketz nin jalcunin na cutzaj xtxumu'nu', nin qui na ben tiemp tan yi Ÿchi'chbe'n c'u'l u' skibaj.^m
- ¹⁹ Tz'elk bin k'ajabu' junt tir ske'j, nink muk cu'nu' tircu'n yi kil. Jo'l ninu' yi kil jalen xe mar.
- ²⁰ iQui'k stzajscunu' yi lok' ib yi at skaxo'l tuch'u', nin ilenink tz'ocu' tan kuch'eye'n chi yi suki'nt tanu' scyetz yi e' kamam Abraham tu kamam Jacow tentz!ⁿ

---

^k7:18 Ex 15:11; Sal 35:10; 71:19; 77:13; 89:6; 113:5; Is 43:10.   ^l7:18 Miq 2:12-13.   ^m7:18 Ex 34:6; Sal 103:8-12.   ⁿ7:20 Gn 12:1-3; 17:6-8; 28:13-15; Lc 1:55, 73.

NAHÚM

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi Nahúm i' jun elsanl stzi' Ryos banak tentz, te yi tiemp yi na cawun tzaj yi rey Ezequías. At e' na cyal yi ja lo' xcon i' tetz jun elsanl tz'i' Ryos jun ciente yob tu ni'cy te yi nsken wi't quim Jonás. I'tz lo' tul yi yob 663—612 te ntaxk ulak Kajcaw Jesucristo.

Yi xtxolbil yi xtxolnak Nahúm, i'tz yi at tulbil jun chin caws squibaj yi e' aj Nínive. Ej nin yi tircu'n chelpon cu'n swutz tan paj yi chin pajol ca'wl nin e'. Ej nin chin xo'wbil nin e' tan chixite'n cu'n cyakil yi e' jilwutz wunak yi najlche'-tz chinaka'jil. Chin juntlen nin cyajtza'kl yi e' aj Níniveja'tz

Ej nin yi xone'n tiemp ja ul yi jun sotze'na'tz ñchiwutz yi alijet cyen tan Nahúm. Ej nin tircu'n chitanum xitu'n cu'n ban. Nin qui't na jal jun chixonl yi e' aj Níniveja'tz jalu'.

Yi mero chusun'i yi na tak' yi liwre'j sketz i'tz: Yi Kataj Ryos chin tz'aknak cunin i', qui'c mu'ñ tal il c'ol te'j. Cha'stzun te na oc tan chicawse'n cunin yi e' nación yi e' juchul il. Qui'c nin jun yi nink tz'el liwr. Nin yi tnum Nínive i'tz jun elsaawutzil te yi xtxolbila'tz.

Wi'nin xanil Kataj Ryos

1 ¹Yi Nahúm i' jun aj Elcos. Nin yi e'chk xtxolbil yi cyaj stz'ibal, cho'n tilol tul wutzicy' tane'n. Nin i'tz tan talche'n yi at tulbil chicaws yi e' aj Nínive.

² Na je' swutz Kataj Ryos yi e' yi qui na xom chiwi' te'j. Nin na ticy'saj c'u'l scye'j. Na wi'nin na chi'ch c'u'l scye'j yi e' tetz contr.

³ At pasens Kataj poro ncha'tz at wi'nin porer, nin ilenin stk'e' chicaws yi e' yi na chipaj yi tetz ca'wl.

Na ñchaj tib yi tetz porer tul cyek'ek' a'bal, nin yi sbak!, ni'cu'n chi puklaj tzak' tetz tkán.

⁴ Na xcy'e' i' tan makle'n yi pak'bil mar. Ej nin ba'n na skej e'chk mar ta'n. Ncha'tz ban na skej e'chk tzanla' ta'n. Yi e'chk tx'ac'aben cwent Basán tu yi e'chk chumam wi' tze' yi at wi'wtz Carmelo, ba'n na skej chixak ta'n. Ncha'tz ba'n na chicu' mol cyakil yi e'chk buch yi at wi'wtz Lfbano ta'n.

⁵ Na chucan cyakil yi e'chk wutz swutz Kataj Ryos, nin na che'l a' yi e'chk ju'wtz swutz i!. Wi'nin na chucan yi munt swutz i!, cyakil yi e' yi najlche' wi munt chilucne' yil quil nin wutz.

⁶ Cya'l jun xtx'aj yi ñchi'chbe'n c'u'l i!. Cya'l jun na xtx'aj yi na je' lajpuj wi!. Na yi na je' lajpuj wi!, ni'cu'n na ban chi jun chin k'ak! yi sbejinin lsaj ske'j, nin yi e'chk wutz c'ub, cob cuntu' na che'l swutz i!.

⁷ Poro yi Kataj Ryos chumbalaj nin i!, na yi na ul e'chk sotz c'u'lal skawutz, list atit i' tan kacolche'n, nin na oc tan chicolpe'n yi e' yi nter nin k'uklij chic'u'l te'j.

- ⁸ Ncha'tz ni'cu'n i' tu jun chin tzanla' yi na elu'l jakxuj, yi na xcy'e' tan jicyle'n nin tircu'n yi na nojquen le be', nin na xcy'e' tan chixite'n cu'n yi e' yi na cho'c tan pile'n yi tetz ḫchamil. Ntin scyetzaje' yi ama'l yi chin tz'o'tz nin.
- ⁹ ¿Nxac na chitzanu' tan xtxumle'n tan makle'n wutz i'? Na i' tetz xcyek tan chixite'n'u!. Cya'l nin jun xcyek tan pile'n Kataj Ryos cob tir.
- ¹⁰ Jalcu'n ḫchilo'onku' chi na ban jun yaj yi at a' twi', nko chi na ban tx'i'x tu ch'im yi chin skejt nin yi jalcunin na cu' mol tan k'ak!. Ya'stzun sbajok scye yi e' yi na cho'c tan pile'n Kataj.
- ¹¹ Ma jalul' axwok aj Nínive, cho'n jal yi aj ocsanl c'u'lal tzixo'lwok, yi jun yi chin junt len nin tajtza'kl. Yi juna'tz yi mo'c tan oyintzi' te'j Kataj.
- ¹² Nin je na tal Kataj: "Qui'c na ban yi ko chin cham nin e' asirio nin qui'c na ban yi ko jun c'oloj cunin chixone'n, ḫchixitok len, nin qui't kil chiwutz. Ma yi axwok aj Judá, in nno'cnak tan ibuchle'n, poro qui't tzimban junt tir.
- ¹³ Tz'elpon incy'al yi yucu' yi at te'j ikul, nin tz'elpon impak'lul yi caren yi at te itkan," stzun Kataj.
- ¹⁴ Ma jalul', je yi xtxolbile'j yi saje'n tlol Kataj te chireyil yi e' aj Nínive: "Qui't ljal axonl tan bene'n lo'on yi abi'. Ej nin copon inxitul yi e'chk ryos yi banij cuntu tane'n tan tze', tu yi e'chk ryos yi ch'ich' cu'n, yi at tul atyo. Nin nocpon tan mukle'n cu'n yi awankil, na qui'c mu'l'x axac tzinwutz," chij Kataj bantz.

Yi stziblal yi tzotzaje'n Nínive

- ¹⁵ iAxwok aj Judá, xmayninwok yi jun yi tz'ul wi'witz! Cya'n yi balaj stziblal ta'n, yi sjalok tzatzin paz. Cxtatzink tzunwoktz. Nin ba'n cxe'lwok cu'n te iyol yi isuknak tetz Ryos yi atix tzaj wutz pe'm. Na qui't chu'l yi e' mal nak junt tir tan ixite'n cu'n, na ja chisotz chicyakil cu'n.
- 2** ¹Axwok aj Nínive, chopon chan jun c'oloj sanlar yi chixcyek tan ixite'n cu'n. Cha'stzun te, inque'n wok il tan warti'n wi'ak tapijil itnumil! iList iwutz tan xmaye'n nin yi nim be! iC'alwok quen bin yi ispar xe ic'u'l! iQuiwit tan oyintzi!⁴
- ² Yil xit itanum, tz'ocpon tzun Kataj Ryos tan chitxicbaje'n yi e' xonl Jacow junt tir. Ej nin sjalok junt tir chik'ej yi e' aj Israel. Sjalok junt tir chik'ej chi sajle'n te ntaxk el alk'a'n tircu'n chime'bi'l, na ni'cu'n e' ban cyen chi jun wi' uva yi tamij cu'n ban cyakil yi wutz.
- ³ Chin xo'wbil nin stz'akl yi makbil flech yi cy'a'n cya'n yi jun c'oloj sanlara'tz, na chin cyak nin, nin ncha'tz tane'n yi be'ch cyetz, cyak len cu'n. List quitane'n tan oyintzi' tzite'j axwok aj Nínive. Yi chicare't tetz oyintzi' ni'cu'n chi najk tinc'un k'ak' te'j, nin yi chichej, nternin na chitz'itpun tan jute'n e'chk care't tan cyoque'n tan oyintzi' tzite'j.
- ⁴ Chin lajke'l nin na chixon e'chk care't cyak'un. Jalcunin na chopon, nin jalcunin na chipakxij jun tir. Ni'cu'n e' tu jun boc'oj k'ak', nin na cho'jkel chi tane'n yi tojkbil jun xlitz!.
- ⁵ Yi na cawun chireyil yi e' icontr tan chibene'n tan oyintzi', chin lajke'l nin na chiben tan cyopone'n te yi tapij yi at solte'j yi itnumil.
- ⁶ Sjakxok yi makbil tzanla', nin tz'elu'l yi tzanla' tibaj yi ca'l yi ireyil nin xcyek tan k'uche'n cu'n.

^a2:1 Cyakil yi yole'j i'tz xcy'aklil, na quil chixcy'e' yi e' aj Nínive te Ryos.

- ⁷ Nin tz'elpon ojkuj yi reina. Cho'n tz'opon tul jun ama'l yi tz'inunin tu', nin ḫchixomok nin yi e' tetz ḫchakum te'j. Ḫchok'ok, nin e' te'n chocpon tan lo'onse'n chiwankil tan yi bis yi ate' cu'nt.
- ⁸ Ej, nin chelpon ojkuj tircu'n yi e' wunak le tnum, chi na el jakxuj tzanla' tul tkambil a', yi na je' kop. iCh'iwwok! iQuil cxe'll ojkuj! che'ch sbne', poro cya'l jun stocsaje' yi ca'wl.
- ⁹ Chocpon tzun yi e' icontr tan talk'e'n len cyakil yi sakal tu oro yi at tzituch', na qui nin bajsbe'n tetz ime'bi'l yi at.
- ¹⁰ Xitok tircu'n yi tnum, nin chin tz'inunin tunin sbne' tircu'n yi tnum Nínive. Skejk chitzil' yi e' wunak tan xo'w, tircu'n ḫchilucnek len, tz'ul num chiwankil, nin chin slak'lujt nin sbne' chiwutz tan yi xo'w yi ate' cu'nt.
- ¹¹ ¿Na'l chicolwit quib yi e' aj Nínive yi ni'cu'n e' tu león sajle'n yi chin xo'wbil nin chiwutz? iCya'l! ¿Na' atit cyent yi chijulil kale molij che't yi e' ni' león? Qui'c, qui'ct chitziblal. Wech na cya'll nin jun na ocpontz ḫchinaka'jil sajle'n, cya'll nin jun najk nimsaj c'u'l tan tocompone'n tan chixuxe'n.
- ¹² Yi e' aj Níniveja'tz, ni'cu'n banake' tan cambe'n chime'bi'l, chi na ban jun león tan byle'n jun txuc. Nin na opon tan jatxle'n ḫchiwutz yi tij tu tal. Nin na noj chijulil tan chiwa'be'n. Ni'cu'n tzun banake' yi e' aj Nínive, na nin noj chitnumil cya'n tan yi e'chk takle'n yi ncyalk'aj.

Tz'ocpon Kataj Ryos tan xite'n cu'n yi tnum Nínive

- ¹³ Je na tal Kataj Ryos yi cya'l na xcye' quen te'j:
 "Bitwok tzaj axwok aj Nínive, nocpon tan oyintzi' tzite'l. Nin tz'ocpon int'inol k'a'kl tircu'n yi e'chk icare't tetz oyintzi', nin jalt stza'jil scyajk cyen. Nocpon tan chibiele'n cu'n yi e' isanlar yi ni'cu'n chitxamil tu jun ne'ḥ león. Ḫchiquimok tan spar. Nin qui't cxo'cwok tan talk'e'n chime'bi'l yi e' mas nación. Nin qui't chi'lwij jun tir yi e' ichakum yi e' aj peyunl tetz alcawal."
- 3** ¹Lastum axwok, yi axwoka'tz yi chin biyol nak nin axwok, yi ntin la'jil na ital, nin yi ntin oyintzi' ita'n. Ej nin ntin alak' ita'n scye'jak yi e' mas nación. Lastum qui na cyaj cyen itilol yi jun iya'pla'tz.
- ² Ma jal', wi'nin na kubit nin yi na xicy'can charyon wutz chicoc yi e' chej. Wi'nin cyojekele'n e'chk care't tan cyopone'n tan ibiyle'n cu'n. iWi'nin woc'newe'n quikan yi e' chej yi na cho'jkel! Elnake' nin yi e' care't tcy'a' tan cyopone'n tan ibiyle'n cu'n.
- ³ iWi'nin chibene'n ḫchiwutz yi e' sanlar yi ate' te'j chej! iWi'nin litz'une'n chispar, tu chilans! iMili'n q'uiixpnak ate'! Ej nin quintech nin alma' pac'lche'. iQui nin ajlbe'n cyetz! At wi'nin alma' wuxtx'otx', nin at e' yi na chije' tzotpuy scye'j.
- ⁴ Axwok aj Nínive, tz'ul yi xtxolbila'tz tziwutz tan paj yi ni'cu'n itajta'kl tu jun xna'n aj bnol tetz, yi chin yube'n nin. Ja xcye' tan payse'n chiwutz yi e'chk tnuma'tz tak'on yubel. Chin list nin axwok tan chicambaje'n yi e'chk tnum scyuch' yi e' nación tak'on e'chk ipisyo!
- ⁵ Ma je na tal Kataj Ryos, yi cya'l na xcye' quen te'j: "Bitwok tzaj axwok aj Nínive, list wutane'n tan oyintzi' tzite'l, nin ni'cu'ntz chi nink tzink'olp len yi be'ch itetz, tan tele'n itx'ix ḫchiwutz cyakil jilwutz wunak.

- ⁶ Mben injo'lil cachí' tiwutz, nin tz'elpon itx'ix wa'n ḥchiwutz wunak. Cxocpon tetz chitzé'lbe'tz cyakil wunak bene'n tzi'n.
- ⁷ Cyakil yi e' yi na quilnin yi mbi na bajij tzite'j, tz'elpon chiökansal quib, nin scyale': 'Ja xit yi tnum Nínive jalú!'. Ej nin cya'l jun tz'elpon k'ajab tzite'j. Cya'l jun tz'ocpon tan mayse'n ic'u'l.
- ⁸ ¿At ptzun mas iteri chamil swutz yi tnum Tebas yi cu'nak ixitul, yi cho'n at stzi' yi tzanla' Nilo, nin yi cya'l jun ocpon klo' tul tan paj yi a' yi at solte'j? Na yi tzanla'a'tz ni'cu'n tu jun tapij solte'j yi tnuma'tz tan chicolche'n klo' yi e' wunak, poro qui nin e' clax.
- ⁹ Wech yi tnum Etiopía tu Egipto ya'stzun ch'eyanl cyetz banak, scyuch' yi e' aj Fut scyuch' yi e' aj Libia. Ya'stzun chich'eyum ban, poro qui nin e' clax.
- ¹⁰ Ma na ja nin che'l cu'n swutz. Yi e' chinitxajil oc pok'lo'n chiwi' lakak ḥchicy be!. Nin e' oc chicontr tan tx'ilu'n scye yi e' yi at chik'ej, yi e' wi'tz cyajcawil. Nin e' cu'-tz cya'n tcaren tan chibene'n tetz esclaw.
- ¹¹ Ni'cu'n tzun sbajoktz tzite'j itetz axwok aj Nínive, copon subij itajtza'kl, nin ncxben pres. Ncha'tz ax cxelpon ojkuj tan colo'n ib, poro cya'l jun sclaxok tzitetz.
- ¹² Tircu'n yi e'chk chin ica'l yi nim wutz tkan yi na xcon tzitetz tan colo'n ib, ni'cu'n sbne' chi na ban jun wi' ibx yi jotl cyen tunin wutz yi ne'xe't, nin yi na je' chuca'n na saj chit yi wutz. Ni'cu'n tzun tzibne' itetz yil je' chuca'n yi ica'la'tz, ḥchicu'ul tx'akx le chitzí' icontr.
- ¹³ Yi e' isanlar ni'cu'n quitane'n chi ik jun c'oloj xna'n. Nin yi e'chk puertil yi tnum jakxok len ḥchiwutz yi e' icontr. Na, xcyek yi k'ak' tan lo'onse'n yi tz'amol tetz.
- ¹⁴ Nque'nwok bin tan molche'n quen a' le itnumil, te ntaxk xe'tij yi oyintzi!. Nque'nwok il tan banle'n ba'n te'jak e'chk tapijil yi itnumil kale na icolwit itib. Nque'nwok chan tan xyulk'e'n xk'ol tan banle'n mas xan, tan laq'ue'n yi tapij.
- ¹⁵ Poro qui'c ltak!, na cxtz'e'okwok tan k'ak!, nin cxquimok len tan spar. Cxsotzok cunin chi na chisotz jun c'oloj sac' tan k'ak!. Ba'n puc'un iwutz, chi na chipuc'un yi e' sac', poro qui'c ltak!.
- ¹⁶ Qui'c na ban yi ko at jun c'oloj aj ljenis tzixo'l, qui'c na ban kol chipuc'un chi tajjal yi tx'uml tcyaj, na ni'cu'n sbajok scye'j chi na bajij scye jun c'oloj sac' yi na che'l xicy'in, yi na chitx'akx cuntu'tz.
- ¹⁷ Ncha'tz yi e' wi'tz itajcawil, ni'cu'n ḥchibne' chi na chiban yi e' sac'a'tz. Yi e' wutzile'n ajcaw, chocpon chi jun c'oloj sac' tul tiemp tetz che'w yi bu'jlche' cuntu', poro yi na k'ulk'ax yi k'ej, na che'l xit, nin qui't na kil na' na cha'jnint.
- ¹⁸ "Ilu' rey cwent Nínive, lastum a᷇, na ja chiquim len yi e' abajxom jalú!, yi e' yi ate' tzaj jak' aca'wl. Ja chu'je' yi e'a'tz tetz ben k'ej ben sak, yi e' yi chin cham nin e' tane'n. Ej nin ja che'l xit yi e' awunakil wutz wutz, nin cya'l jun at tan chimolche'n cu'n junt tir.
- ¹⁹ iNin qui'c tz'ac'bil at tan stz'aque'n yi q'uiixpnak yi at te iwankil, nin quil tz'icy' yi e'chk q'uiixpnaka'tz! Cyakil yi e' wunak yil quibit yi stziblala'tz ḥchitzatzink. Chocpon tan pok'le'n chik'ab tan bi'l yi tzatzin yi ate' cu'nt, na ja chitij len q'uiixc'uj jak' ica'wl."

HABACUC

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Habacuc i' jun elsanl stzi' Ryos tentz. Qui na tal yol Kataj yi na' mmitz'e't i', nka yi na' scyetz e' taj xtxu', ntin na tal yi i' jun elsanl stzi' Ryos.

Yi bi'aj Habacuc nk'e'tz chiyol yi e' aj hebreys ma na i'tz chiyol yi e' aj Babilonia.

Ja lo' stz'ibxij yi liwre'j tan Habacuc 600 yob yi ntaxk itz'ij Kajcaw Jesucristo. Nin ja bnix ta'n te yi ntaxk chopon yi e' aj Babilonia tan xite'n cu'n yi tnun Jerusalén.

Te yi tiemp tetz Habacuc ate't nin yi e' elsanl stzi' Ryos yi na chibi'aj Nahúm, Sofonías, tu Jeremías.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1) na jilon te yi cob xoch'o'n yi mban Habacuc swutz Kataj te yi mbi tzuntz yi qui na oc il i' tan makle'n chiwutz yi e' tetz tanum yi chin juchul il nin e', ej nin yi mbitzuntz tz'opon i' tan chicawse'n cyak'un wunak yi chin mal nin e'.

Yi ca'p wekl (Cap. 2) na jilon te yi ñe'n talol Ryos yi tajwe'n tan jale'n pasens Habacuc na tz'opon jun k'ejjal yi sticy'saj Ryos c'u'l scye'j yi e' malnaka'tz. Poro yi e' balaj nak ilenin ñchiclaxok tan tu' yi na k'uke' chic'u'l te i'.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 3) na tal yi oración yi ntal Habacuc tan tak'le'n yi tetz k'a'jsbil tetz Ryos nin yi toque'n i' tan talche'n yi mbi sbne' Ryos yil tz'ult tzaj tan chicolpe'n yi e' tetz tanum, nin tan tak'le'n chicaws cyakil yi e' juchul il.

Yi xochone'n Habacuc tetz Ryos tan paj yi e' cu'n juchul il yi e' tetz tanum, yi e' xonl Israel

1 ¹Je yi xtxolbile'j yi talnak Kataj Ryos chi tul wutzicy' tane'n tetz yi elsanl stzi' i' yi na bi'aj Habacuc. Na nin xochon i' tetz Ryos. Nin je yi yol i'e'j:

²Kataj Ryos, ilu' inRyosil, ¿tona' nin tbtu' intzi' inkul tan qui't tk'olu' ama'l te e'chk takle'n cachil' yi na bajij skaxo'l? Na at wi'nin ilc'ol skaxo'l, wi'nin biyol nak ate!. ³Ta!, ¿mbi tzuntz na tak'u' ama'l tan bajije'n yi e'chk takle'na'tz yi chin cachil' nin skaxo'l? Na chin xo'wbil nin, nin chin juntlen nin yi e'chk takle'na'tz yi na bajij. Na at wi'nin e' yi na chitzan tan xite'n e'chk takle'n balaj. Ntin biyo'n cya'n. Ntin oyintzi' tu wak! ib na bajij ñchixo'l. ⁴Ta!, tan yi xtxolbila'tz, yi na chitzan yi e' wunak tan banle'n, qui na chitzan tan banle'n tane'n yi ca'wlu'. Ej nin ncha'tz yi e' pujul xtisya', qui na chixom te yi mero bintzij, na na cyak! ama'l scyetz yi e' mal nak tan chitx'acone'n scye'j yi e' balaj. Cyall jun na xom te yi ley.

Yi tlol Ryos tetz Habacuc yi at tulbil wi'nin e'chk il

⁵Jilone'n tzaj tzun Kataj Ryos, nintzun taltz scyetz yi e' tetz tanum: "Ilwoknin mbi sbajok scye'j yi e' mas tnum yi najlche' tzixlajwok. Cxeleponwok yab te'j. Na te yi

tiempa'tz sbajok jun chin xtxolbil wa'n. Poro quil tzitocsaj, mpe nink tal junt wunak tzitetz.⁶ Na je tzimbne'e'j: Swak'e' ama'l scyetz yi e' aj Babilonia tan chiyak'pe'n cyakil jilwutz wunak bene'n tzi'n. Na qui na el chik'ajab te'l jun, nin qui na chitanetan xtxumle'n yi ñe'n lchicambaj yi e'chk amall yi at bene'n tzi'n, yi nk'e'tz cyetz.⁷ Yi e' aj Babiloniaja'tz, chin xo'wbil nin e'. Nin chin juntlen nin yi e'chk takle'n yi na chitzan tan banle'n, na ntin yi cyetz chica'wl na cyocsaj. Ntin na chixom te yi cyetz cyajbil. Na na cyocsaj quib nim tu cyajta'kl.⁸ Ej nin yi cyetz chichej mas tcu'n na cho'jkel swutz yi leopardo.⁹ Nin mas xo'wbil chiwutz swutz yi e' smaron txuc yi ate' lakak ama'l tz'inunin tu!. Chin joylaj nin na chisite'l nil yi e' aj Babilonia tib chichej tan chixite'n chicontr. Cho'n cunin na chiban chi na chiban e' ku's yi na ñch'in chixicy' yi na chisaj lajke'l tan cambaje'n chiwa!¹⁰ Qui'c nin jun takle'n yi qui'k na el cu'n cya'n swutz. Nin tircu'n yi e' wunak yi ate' lakak ama'l kale na chicy' cu'nt, na chixob scyetz. Nin wi'nin wunak na ben cya'n pres. Qui ajlbe'n cyetz yi e' pres, ni'cu'n tu yi samlicy' yi at stzi mar.¹¹ Qui na cyak' chik'ej yi e' wi'tz ajcaw. Nin tze'e'n tu' na chiban scye'l e' ca'p ajcaw. Cya'l nin jun na xcye' tan makle'n chiwutz. Mpe ik jun chin wutzile'n tapij yi at solte'l jun tnum. Na ntin na chijoy puntil tan nojse'n tx'otx' solte'l yi tapij bantz chije'n pone'n te chicontr.¹² Ej nin yi na chixcy'e' te'l jun tnum, jalcu'n na chicy' te'l jun. Cho'n na chiban chi na ban jun chin wutzile'n cyek'e! Nin yi chichamil ya'stzun chiryosil," stzun Ryos bantz.

Yi xochone'n junt tir Habacuc tetz Ryos tan paj yi mbi cu'n tal i' tetz

¹² Wajcaw, yi ilu' teru!, ilu' yi wi'tz Ryos tul cyakil tiemp, jetz le xe'tzbil tzaj. Nin ilu' inRyosil. Nin yi ilu' teru!, qui'c mu'ñ tilu!. Nin quil sotzu' tetz ben k'ej ben sak. Jun cu'n, ilu' colol wetz Ta', ¿poro ñe'n tzun nche' je' xtxa'olu' yi e' aj Babilonia tan kacawse'n?¹³ ¿Ñe'n ncu' yi jun jilwutz wunaka'tz swutz? Na yi ilu' teru' Ta', chin xan nin ilu!. Nin qui na tzatzinu' te yi e'chk takle'n cachi' yi na bajij, nin qui na pek'u' scye'l yi e' juchul il. ¿Mbi tzuntz yi ntak'u' ama'l scyetz yi e' mal naka'tz tan kabiyle'n? Wech na chin juchul il nin e' skawutz ketz. Nin qui nin na talu' jun yol scyetz tan makle'n chiwutz.¹⁴ ¿Mbi tzuntz yi ntak'u' ama'l scyetz yi e' caldeya'tz tan chitz'amle'n wunak chi e' tu'k cay tane'n, nka chi e' tu'k txuc yi qui'c ajcaw tan chiq'uiicy'le'n?¹⁵ Na yi e' caldeya'tz, wi'nin na chicawun squibaj e'chk mas nación. Nin na chicambaj e'chk mas tnum. Cho'n na chiban chi na ban jun yaj yi na ben tan cayi'n yi na tcy'aj nin ansuel tu leb. Nin wi'nin na tzatzin i' yi na tx'amxij jun c'oloj cay ta'n. Ya'stzun na chiban yi e' caldeya'tz yi na chicambaj jun c'oloj wunak.¹⁶ Yi e' aj cayinl na oc chima'cl tetz chiryosil. Ncha'tz quitane'n yi e' caldeya'tz, na na chipat chitz'ixwatz tu insens swutz chima'cl tetz oyintzi!. Na tan chima'cla'tz na jale'l chiriquil.¹⁷ Wajcaw, ¿ya'tz ptzun lo' ñchibne' yi e' caldeya'tz ske'l ketz? ¿Kacupon nin polo' tc'u'l chileb? ¿Stk'e' ptzunu' ama'l scyetz yi e'a'tz yi qui na el chik'ajab te jun tan kabiyle'n cu'n?

Yi xtxolbil yi ñchaj Kataj tetz Habacuc te yi mbi sbajok scye'l yi e' mal wunak

2 ¹Itzun wal tinc'u'll cuntu!: Cho'n chincyajk tzone'l tan ñch'iwe'n yi mibil tal Kataj Ryos swetz. Chincyajk tan ñch'iwe'n chi na ban jun sanlar tan

^a1:8 Leopardo: Bi' jun jilwutz txuc yi chin lajke'l nin na ojkel tan stz'amle'n nin tan chibajse'n yi e' txuc tetz wa!. Nin na ben jale' jun balum.

q'uicy'lomi'n tibaj yi ama'l yi na xcon tan q'uicy'le'n yi tnum. Tzinch'iwe' mbil tal Kataj Ryos swetz te yi xocho'n yi mimban tetz.

² Stza'wel tzun Ryos yi inyoltz. Nin je tzun yol i'e:j: "Tz'ib cu'n yi xtxolbile'j swutz jun xc'o'n tx'otx' yi ntaxk oc tk'ak!, bantz at rmeril tan si'le'n lajke'l, nin clar cumin. ³ Poro yi xtxolbila'tz yi tzatz'ibe', quil tz'el chan cu'n te'j, na txe'n opon tiempil. Poro tajwe'n tan tele'n cu'n te'j. Qui'c na ban yi ko nsken xon jun c'oloj tiemp. Ntin a'tok apasens na ilenin tz'opon yi tiempil yi stz'elk cu'n te'j. ⁴ Nin je yi xtxolbile'j yi tajwe'n tan atz'ibal: Yi e' mal nak yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, chisotzok cyera'tz wa'n. Poro yi e' balaj, quil chisotz cyera'tz, na cyak'o'nt quib tan k'ukewe'n chic'u'l swe'j."

Yi mbi cu'n sbajok scye yi e' mal nak

⁵ Yi e' malnaka'tz, nk'e'tz ntin na cyocsaj quib nim, nin nk'e'tz ntin na cyaj chicawun, ma na ilenin na chijoy puntil tan chicawune'n squibaj mas wunak, bantz chicambal yi e'chk takle'n yi chiwutz quen te'j. Poro qui na chitxum yi tan paj yi chik'ej'a'tz, na chiben tul il. Ni'cu'n e' tu yi quimichil yi ilenin wutz quen te'j jun, nin qui na icy' paj tan chibajse'n yi e' wunak, na ḫkan tzaj nink na cyaj. Cha'stzun te na cyaj chicabaj cyakil e'chk tnum bene'n tzi'n wi munt. ⁶ Poro yi e'chk truma'tz yi ḫchicambaje', chocopon tan xcy'akli'n scye'j. Nin chiix'h'ink scye'j. Ej nin je chiyol yi scyale'e:j: "Lastum axwok caldeo, na tz'ul icaws, na na itocsaj itib ric tan yi e'chk takle'n yi at tzituch' yi nk'e'tz itetz," che'ch sbne'-tz scyetz.

⁷ Poro quinin tz'icy' tzitetz yil chije' nil yi e' icontr tzite'j, yi e' taw yi me'bi'l yi at tik'ab!. ⁸ Na quib cun tunin na itulejwok e', nin ya'tz nin cxu'lijwok itetz cya'n. Ja chiquim wi'nin wunak ita'n tan icambal yi e'chk tnum. Ja italk'ajwok chime'bi'l, nin ite'n nin cxu'lijwok itestz cyak'un yi e' yi ja chicyaj cyen.

⁹ Lastum axwok na tz'ul icaws, na ja jal wi'nin ipu'k, poro alak' tu' mitulej. Ja baj italk'al wi'nin chime'bi'l wunak tan icolol, bantz xcone'n ita'n yil tz'ul yi e'chk c'a'laj tiemp tziwutz. ¹⁰ Nin tan yi e'chk alak' yi miban, ja xcy'e:wok tan tewe'n itx'ix, na ja cxo'cwok tetz ric. Poro yi ncxo'cwok tan chixite'n yi e'chk mas tnum, ite'n nin axwok mixit itib tzitibil itib. Na tan yi xtxolbila'tz axwok te'n nxjoyon itil. ¹¹ Ma na nk'e'tz ntin wunak chiix'h'ink tan tak'le'n itil, ma na ncha'tz e'chk c'ub tu tz'e! yi nxcon ita'n tan banle'n ica'l.

¹² iLastum axwok, ja bnix balaj tnum ita'n, poro tan tu' yi biyo'n tu yi alak' yi mibanwok! ¹³ Poro qui'c na tak' cyakil e'chk ak'una'tz yi mbaj ibnl, na yi Kataj Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'j, tz'ocopon tan xite'n cyakil cu'n, na xconk k'ak' ta'n tan stz'e'se'n cu'n. ^b ¹⁴ Poro tz'ul jun k'ej yi tz'elepon chitxum cyakil wunak te yi k'ej tu yi ḫchamil Ryos, na snojk cyakil yi wuxtx'otx' tan yi tetz k'ej tu yi pak'puchal i!, chi na ban yi mar yi jopij jun c'oloj ama'l ta'n.

¹⁵ iLastum axwok, na tz'ul icaws tan Ryos, na na ixajnin xc'ala' scyetz iwisin tan tocse'n a' ḫchiwi!. Lastum axwok na ntin na cxtzanwok tan telse'n cu'n iwisin swutz, na na oc a' ita'n ḫchiwi! tan chixite'n cu'n. ¹⁶ Axt'e:nwok na cxtzan tan telse'n itx'ix. Nin qui na pek' Ryos te yi jun itajtza'kla'tz. Cha'stzun te stk'e' i' icaws, na tz'elepon tcy'al i' yi be'ch itetz tane'n, nin xcopon tx'anlok'wok

^b 2:13 2P 3:7-10.

χchiwutz cyakil wunak. Tz'elepon itx'ix, nin qui'c mu'χ ixac sbne'. ¹⁷ At wi'nin il yi mbaj ibnl tulak e'chk tnum, na ja cu' jun c'oloj tze' ita'n wi'wtz Líbano. Poro ite'n nin xtxolbil sbajok tzite'j. Ncha'tz ja chiquim jun c'oloj txuc ita'n. Poro tz'ul jun k'ej yi chocopon yi e' txuc tan ixuxe'n, na tz'ul icaws, nin xquimokwok tan paj yi wi'nin il mbaj ibnl tulak e'chk tnum.

¹⁸ ¿Mbi xac e'chk irosil tzitetz, yi se'ij tu' tane'n, yi wunak tu' bnl tetz? ¿Mbi xac e'chk ryosa'tz tzitetz, yi qui na chijilon mu'χ tal? ¿χe'n na k'uke! ic'u'l te e'chk ryosa'tz?

¹⁹ iLastum axwok caldeo yi na cxtzanwok tan chic'u'laje'n yi e'chk ryos yi banij tu' tane'n! Na italwok quen scyetz: "Elk watlu' ta!", cxchij wok. Nin na cxch'inwok quen tetz e'chk c'ub yi se'ij cun tu' tane'n: "Xcyek'e'n' ta!", cxtzunwok na ban cyentz scyetz. ¿Chixcyek ptzun e'chk ryosa'tz tan tak'le'n jun itajtza'kl? Qui'c rmeril, na nk'e'tz e' itz!. Qui na chijilon, nin qui na chinachon, na quimnake!. Mpe chin litz'un nink cye'j tan oro nka tan sakal, qui'c na tak!. ²⁰ Poro yi Kataj, yi ketz kaRyosil, cho'n at i' le tetz ama'l yi wi'nin xanil yi at jalen tzi'n tcya'j. Kayut'e' bin kib, nin kanumek kacyakil cu'n swutz i'.^c

Yi toque'n Habacuc tan nachle'n Kataj junt tir

3 ¹ Yi xtxolbile'j yi xomtzaj, ya'stzun yi yol Habacuc, yi elsanl stzi' Ryos yi toque'nt tan nachle'n Kataj.

² Wajcaw, na wek χchi'u', na ja wit yi χe'n cunin tane'n' sajle'n tunintz. Nin ja wit cyakil yi e'chk takle'n balaj yi bnixnak tanu' sajle'n. Ta', bne'u' junt tir yi e'chk takle'n'a'tz skaxo'l, chi yi bnixnak tanu' sajle'n, bantz kilol ketz. χchaje'u' yi banl talma'u' sketz. Mpe sajnak colp wi'u' ske'j, poro χchaje'u' yi poreru' sketz.

³ Tz'ul Kataj Ryos junt tir, yi kaRyosil, yi wi'nin xanil. Cho'n lsaj i' le amal Temán, nin le wi'wtz Parán. Yi pak'puchal yi tetz k'ej sbajk xtxekul cyakil e'chk amal'atx, yil tz'ult. Nin yil bajij yi e'chk xtxolbila'sej, cyakil wunak scyak'e' chik'ajsbil tetz.

⁴ Na cho'n tz'ul i' tul jun pak'puchal yi i cunin xlitz' tane'n. ^d Nin tz'elepon wi'nin e'chk k'ak' le k'ab yil tz'ul tan χchajle'n scyetz wunak yi at porer i!. ⁵ Sbajxok wi'nin ya'bil swutz, yi chin xo'wbil nin. Nin tz'ul xomok yi quimichil wutz coc. ⁶ Syucank yi wuxtx'otx' yil xcye' cu'n i' tibaj. Nin cyakil wunak yi ate' bene'n tzi'n lakak nación, χchixobok yil quil nin wutz i!. Cyakil e'chk wutz yi at sajle'n tunintz copon nil. Nin cyakil yi e'chk ju'wtz xitok. Na yi i' tetz at nin i'-tz le xe'tzibil tzaj.

⁷ Ja wil jun xtxolbil chi tul wutzicy' tane'n. I'tz yi e' aj Cusán yi chin q'uixc'uj nin ate' cu'nt. Nin ncha'tz quitane'n yi e' aj Madián, ja oc yab χchiwi' na qui't na pujsx cya'n yi mbil chibán tan bi'l yi xo'w yi ate' cu'nt. ⁸ iWajcaw! ¿Tz'ul pe'u' ntin tan oyintzi' scye'j yi e' malnaka'tz, yi wi'nin na chijuchun, chi na ban tzanla' yi na el pok? Qui' lo!. ¿Tz'ul pe'u' ntin tan paj yi na chi'ch c'u'l'u' scye'j e' wunak yi ni'cu'n e' tu yi mar yi tunin na okkel tu'? Qui!. Yil tz'ulu' tib χcheju' tan oyintzi', ¿i'tz pe' tan oyintzi' tu' scye'j yi e' wunaka'tz? Qui!. Ej nin yil saju' tul yi care'tu' tetz oyintzi', ¿i'tz pe' tan oyintzi' tu' scye'j e' mal nak? Qui!. Yi mero tajbilu' yil tz'ulu' te'j i'tz tan chicolche'n yi e' tanumu'!

⁹ Ej nin yil tz'ulu', list atit yi e'chk ma'clu' tan oyintzi', chi tane'n yi arco yi na xcon tan c'oxle'n e'chk flech. Ej nin tan yi poreru' jepon c'apx wi'nin ama'l

^c 2:20 Sal 11:4; Sof 1:7; Zac 2:13. ^d 3:4 Sal 50:3.

wuxtx'otx'.¹⁰ Nin cyakil e'chk ju'wtz ñchilucnek yil quil nin wutzu!. Nin tz'ul jun chin wutzile'n a'bal. Nin ñch'ink yi pak'bil mar yil ñchek'e'n tib.¹¹ Qui't txekun yi k'ej tu yi xaw tan paj yi pak'puchal yi flechu', nin yi litz'unil yi lansu!.¹² Nin yil saj colp wi'u!, mbenu' bene'n tzi'n wi munt tan chiyak'pe'n cyakil e'chk nación.

¹³ Poro Wajcaw, ya'stzun sbne'-tz tanu' tan kacolpe'n yi o' tanumu!. Na tz'ocoponu' tan ñch'eye'n yi ketz kareyil yi je'nak xtxa'olu' tetz ajcaw ske'j. Na ñchilo'onk len yi e' kacontr tanu!. Sbjk woq'uulu' chica'l. Copon woq'uulu' tircu'n jalen te yi xe'!

¹⁴ Squimok yi cyajcawil yi kacontra'tz. Ite'n nin yi tetz flech sbiyonk cu'n. Chu'l yi e' kacontra'tz tib chichej tan kabiyle'n, yi o' tanumu!. Nin chu'l lajke'l chi na ban jun chin wutzile'n cyek'ek' a'bal. Chu'l lajke'l tan kabiyle'n cu'n yi o' tal prow tanumu! yi qui'c rmeril tan kacolol kib. Ñchitze'enk ñchic'u'l cuntu' yil chu'l tan kabajse'n klo!.

¹⁵ Poro yi ilu' teru' Ta', chin cham nin ilu', na ba'n na xonu' wi mar te yi ñcheju!. Nin ba'n na xonu' tib yi pak'bil mar yi wi'nin spumil at.¹⁶ I tzun yi bene'n wilol yi e'chk xtxolbila'tz, nin yi bene'n wital yi mbi tal Ryos swetz, nintzun inxobtz. Qui't a'w yol wa'n tan yi xo'w yi atin cu'nt. Qui't quiwix wukan tan paj, nin qui'c mu'ñ inwalor bantz. Poro qui'c na ban yi mbil bajij tzantzaj, na ilenin tzinch'iwe' yi tona' tz'oc Kataj Ryos tan tak'le'n chicaws cyakil yi e' kacontra'tz.

¹⁷⁻¹⁸ Nin yil bajij yi e'chk xtxolbila'tz ñchintzatzink nin swak'e' ink'ajsbil tetz Kataj Ryos, yi colol wetz. Swak'e' ink'ajsbil tetz, mpe qui'k xu'min e'chk wi' ibñ, mpe qui'k Itak' wutz e'chk wi' uva, mpe qui'k lwutzin e'chk wi' oliw, mpe qui'k Itak' yi cojbil e'chk ujul. Mpe nink chisotz cyakil yi awun yi ate' bene'n tzi'n wi munt, nin mpe nink chisotz cyakil e' cne'r tu wacx tan paj yi qui'ct chiwa!, quil chimbisun tan paj yi e'chk xtxolbila'se'j, ma na ilen nin ñchintzatzink nin swak'e' ink'ajsbil tetz Kataj Ryos, na i' colol wetz.^e ¹⁹ Na i' na ak'on inwalor, tan inxone'n lajke'l chi na ban jun masat yi qui na je' trimpuj. Nin cho'n nchimben tcy'al wi'wtz bantz incolol wib ñchik'ab yi e' incontr.

^e 3:17-18 Sal 25:5; 68:19-20; Heb 12:11-17.

SOFONÍAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi Sofonías ja a'tij te yi tiemp yi at tzaj Nahúm nin at e' yi na cyal yi ncha'tz te yi tiemp yi ta'te'n Habacuc (640—608 A.C.). Nin ja ban i' tane'n yi munl chi jun elsanl stzi! Ryos te yi tiemp yi na cawun tzaj yi rey Josías.

Yi Sofonías na tzan i' tan xtxole'n yi txant tan tule'n yi jun k'ej yil ticy'saj Ryos c'u'l scye'j yi e' yi qui xomche' te yi tetz tajbil. Yi jun tiempa'tz i'tz jun tiemp yil tz'oc Ryos tan puje'n xtisya', nin tan tak'le'n chicaws tircu'n yi e' wunak, nin tan xite'n wi'nin e'chk tnum yi chin contr nin e' scye'j yi e' aj Israel chi tane'n Gaza, Ascalón, Asdod tu Ecrón. Yi e'chk tnuma'tz e' cu'n filistey, nin chiwisin quib tu Israel.

Poro ncha'tz ja tal i' yi tz'ul chan chicaws yi e' aj Israel, na yi e' cyetz chin juchul il nin e!. Ncha'tz talnak yi tz'opon Ryos tan nuc'le'n junt tir yi chitnumil yi xitnak, yil tz'opon yi tiempil.

Yi liwre'j na tzaj wi' tan jun chin k'ajsbil yi na ḫchaj yi quil tz'el cu'n Israel swutz.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1:1-2:3) na jilon te yi k'ejalal yil ḫchaj Ryos yi ḫchi'chbe'n c'u'l.

Yi ca'p wekl (Cap. 2:4-15) na jilon te yi e'chk caws yi tz'ul squibaj cyakil nación.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 3) na jilon te yi chicaws yi e' aj Jerusalén tu yi ḫe'n cu'n sjalok junt tir chibani.

---

1 ¹Je yi xtxolbile'j yi tal Kataj Ryos tetz Sofonías yi elsanl stzi! i', te yi tiemp yi na cawun tzaj yi rey Josías^a yi cy'ajl Amón, le ama'l Judá. Yi taj Sofonías Cusi bi!. Nin yi bi' yi taj Cusi, i'tz Geldáías. Nin yi bi' yi taj Geldáías i'tz Amarías. Ma Amarías Ezequías bi' yi tetz taj.

Yi k'ejalal yil ḫchaj Ryos yi ḫchi'chbe'n c'u'l

² Je yol Kataj Ryose'j: "Tz'elpon cu'n tircu'n wa'n swutz. Tircu'n yi mbi cu'n at bene'n tzi'n wi munt stzajk wa'n.

³ Tircu'n yi e' wunak scyuch' yi e' txuc chelpon cu'n wa'n swutz, na ḫchiquimok tircu'n yi e' txuc wa'n yi na chixon wuxtx'otx', scyuch' yi e' yi na chixicy'in, scyuch' yi e' yi najlche' xe a!. Ncha'tz yi e' wunak yi chin juntlen nin cyajta'kl, tircu'n chelpon cu'n wa'n swutz."

⁴ Ej nin je junt yol Kataj Ryose'j yi tz'elpon k'ab te'j: "Ẋche' incawse' yi e' aj Judá. Ncha'tz yi e' yi najlche' Jerusalén ḫche' incawse'. Copon inxitul tircu'n yi e'chk teblal yi jun ryosa'tz yi na bi'aj Baal yi na tzan lok'e'n wutz

---

^a 1:1 2R 22:1—23:30; 2Cr 34:1—35:27.

- Jerusalén. Ncha'tz yi e' pale' yi na chixcon tetz yi jun ryosa'tz, chelpon cu'n wa'n swutz tircu'n.
- ⁵ Tircu'n yi e' yi na chije' wi'ak chica'l tan lok'e'n wutz e'ch tx'uml, chelpon cu'n wa'n swutz. Ncha'tz yi e' yi na chimeje' tan na'wse'n imbi' tu yi junt chiryosil yi na bi'aj Milcom,^b tircu'n yi e'a'tz chelpon cu'n wa'n swutz.
- ⁶ Ncha'tz tircu'n yi e' yi na quil cyen inchusu'n, chelpon cu'n wa'n swutz. Tircu'n yi e' yi qui na cho'c tan injoyle'n tan jakle'n cyajtza'kl swetz, tircu'n yi e'a'tz, chelpon cu'n wa'n swutz," stzun Kataj Ryos.
- ⁷ Cya'll bin jun jilon^c swutz Kataj Ryos. Kayut'e' kib, na ato' txe' quen yi jun k'ejlal yil ticy'saj i' c'u'l scye'j cyakil jilwutz wunak. Na txumijt ta'n tan chiquimse'n cu'n cyakil yi e' contr. Cho'n cu'n ḫchibme' ta'n chi na patij jun tx'ixwatz. Nin ja wi't chixansij yi e' xtxocum ta'n.
- ⁸ "Tul yi jun k'ejla'tz, nocpon tan tak'le'n chicaws yi e' wi'tz bajxom, scyuch' chicy'ajl, nin cyakil yi e' yi na el cyalma' tan xconse'n be'ch cyetz awer nak."^d
- ⁹ Ncha'tz yil tz'opon yi jun k'ejlala'tz yil wicy'saj inc'u'l scye'j yi e' malnaka'tz, ḫche' incawse' cyakil yi e' yi na chixom te cyajtza'kl yi e' awer nak yi na chicy' tz'itpuj tibaj yi xe' yi marquil e'chk puert.^e Ncha'tz ḫche' incawse' cyakil yi e' yi na cho'c tan oyintzi' nin tan chisuble'n wunak tan chicambal chime'bi'l bantz cyak'ol tetz chiryosil," chij Ryos.
- ¹⁰ Je junt yol Kataj Ryose'j, yi tz'elpon k'ab te'j: "Nin tul yi jun k'ejlala'tz, wi'nin sich' sbajok tan jakle'n ich'eya'n swutz cunin yi sawanil yi tapij yi na bi'aj Sawan Tetz Cay. Nin wi'nin ḫchiixch'ink yi e' wunak yi ate' le ca'p cantón. Ej nin quibite' wi'nin jincane'n yil saj nil yi e'chk kotx!"
- ¹¹ Wi'nin o'kl ḫchibne' yi e' aj Jerusalén yi najlche' le cantón yi na bi'aj Mortero,^f na ḫchiquimok cyakil yi e' aj lijens, tu cyakil yi e' aj tx'exul wutz pwok^g yi najlche'-tz.
- ¹² Nin tul yi jun tiempa'tz ni'cu'ntz chi nink xconk jun txekbil wa'n tan chijoyle'n cyakil yi e' yi na cyew quib le tnum Jerusalén. Na nocpon tan tak'le'n chicaws cyakil yi e' yi le wutz cyetz cyajtza'kl ba'n ate't, yi e' yi na cyal squibil quib: 'Qui'c tulbil kacaws tan Ryos'.
- ¹³ Tan yi cyajtza'kla'tz tz'elpon majij cyakil chime'bi'l, nin copon woc' chica'l. Sbnixok chica'l cya'n, poro quil chinaje' txe!. Scyawel' wi'nin wi' uva swutzak chicojbil poro quil baj yi ta'al cya'n."
- ¹⁴ iAto' txe' quen yi jun k'ejlala'tz yil ticy'saj Ryos c'u'l scye'j yi e' wunak!^h iAto' txe' quen yi jun k'ejlala'tz, na tz'ul chan! iWi'nin jincane'n sbajok le jun k'ejlala'tz, na chin xo'wbil nin sbne!! Na nicy't nin yi e' yi chin cham nin e', ḫchiixch'ink tan xo'w.

^b 1:4-5 2R 23:4-14. ^c 1:7 Hab 2:20; Zac 2:13; Ap 8:1. ^d 1:8 Na elepont yi at e' yi ja xcon jun jilwutz be'chok cya'n yi chin junt len nin, yi ntin ja xcon cya'n wunak yi apart chiryosil. Cha'stzun te yi Kataj Ryos ja oc i' tan makle'n chinwutzi y e' xonl Israel tan qui chixome'n te yi xtxolbila'tz. Ncha'tz na taj si'le'n Dt 22:5. ^e 1:9 I'tz jun yab ajtza'kl yi ja jal tenxchan yi ja oc le chiwi' wunak tan chibnol tane'n. Na taj si'le'n 1S 5:1-5. Ni'cu'n xtxolbil yi na xob jun katanum tetz jun tucruj yi na opon tica'l cwe'n k'e', na nk'e'ltz e' ḫchakum alma', i'tz jun tu' txuc yi qui'c eka'n ta'n. Na bi'aj superstición le castiy. ^f 1:11 Ya'stzun yi ama'l yi ja xcon scyetz yi e' aj lijens tetz jun c'aybil. ^g 1:11 Kale na tx'exe't wutz pwok, na bi'aj le castiy "casa de cambio". ^h 1:14-18 Is 13:6; Ez 30:1-3; Jl 1:15; Am 5:18, 20; 8:9-14; Mal 3:2; Ap 6:17.

- ¹⁵ Ḫchaje' Ryos yi ḫchi'chbe'n c'u'l, scye'j yi e' contr. Nin wi'nin sotzaj c'u'lal tz'ul ḫchiwutz, nin ḫchitije' wi'nin q'uixc'uj. Tircu'n slo'onk. Chin tz'inunin tunin sbne!. Wi'nin muj sbne! tcyaj, nin chin tz'o'tz nin tunin sbne! tircu'n wuxtx'otx!.
- ¹⁶ Tul yi jun k'ejlala'tz ḫch'ink e'chk chun tan ḫchajle'n yi xe'tok jun chin oyintzi!. Xitok e'chk tnum, yi tapij cu'n solte'j. Ej nin xitok e'chk torre yi nim wutz tkan, kale chicolone't quib yi e' sanlar.
- ¹⁷ Ncha'tz je na tal Kataje': "Tz'opon e'chk il wa'n ḫchiwutz wunak, nin ni'cu'n ḫchibne' chi ik e' moyi'x, na ja chijuch quil tzinwutz. Tz'elpon kojij chi'ch'el chi na el kojij a!. Nin tenaji'n cu'n sbne! chiwankil, chi na ban xtxa' cne'r yi junit muluj na ban," chij Kataj.
- ¹⁸ Tul yi jun k'ejlala'tz yil ḫchaj tib yi ḫchi'chbe'n c'u'l Ryos, quil xcy'e' sakal nka oro tan chichlaxe'n wunak, na sotzok tircu'n yi e'chk takle'na'tz tan yi ḫchi'chbe'n c'u'l Ryos yi ni'cu'n tu k'ak!. Tz'ocpon Kataj Ryos tan chixite'n cu'n cyakil yi e' wunak yi ate' wi munt, tul jun ntzi! tkuj na
- 2** ¹ Ma jalu!, axwok yi qui'c mu'x tal itx'ix, txumwok cunin yi mbi na iban, te yi ntaxk cxe'lwok cu'n swutz, chi na ban jun boc'oj ch'im yi jun ntzi! tkuj na tzaj tan k'ak!.
- ² Txumwok cunin yi ntaxk saj yi ḫchi'chbe'n c'u'l Ryos tzitibaj, yi ntaxk ul yi jun k'ejlala'tz, yi xcyek tan ixite'n len, chi na ban xak tze' tan cyek'ek!ⁱ
- ³ Ma yi axwok itetz yi qui na itocsaj itib nim tu itajtza'kl, yi axwok yi na ibanwok tane'n tircu'n yi ca'wl Ryos, joywok bin puntil tan qui tele'n Ryos te ic'u'l. Banwok yi e'chk takle'n balaj, nque'nwok c'ulutxum, nin qui cunin batz sjalok colbil itetz, yil tz'ul yi jun k'ejlal yil ḫchaj Ryos yi ḫchi'chbe'n c'u'l squibaj cyakil jilwutz wunak.^j

Yi e'chk caws yi tz'ul squibaj cyakil nación

- ⁴ Qui'l jal jun wunak le tnum Gaza, nin xitok yi tnum Ascalón. Sk'ejl cu'n chelpon laju'n cyakil yi e' aj Asdod. Ncha'tz yi e' aj Ecrón chelpon laju'n le cyetz chitanum.
- ⁵ Lastum axwok aj Creta, yi najlquixwok jalu' tzi mar Canaán.^k Je icawse'j yi alijt cyen tan Kataj Ryos: "iXitok yi jun ama'la'tz wa'n nin cya'l jun snajank tul!
- ⁶ Yi jun ama'la'tz yi at tzi mar, tz'ocpon tetz jun ama'l tetz pstorabil tu', kalel bnixe'l chipe'mil cne'r yi e' intanum."
- ⁷ Yil tz'ul tzaj Kajcaw tan quich'eye'n nin tan tak'le'n chibani yi e' aj Judá yil ḫchichlaxok cyen, scye'jtzaje' tzun yi e'chk ama'la'tz. Cho'n chocpontz tan pstore'n cyawun tul, nin ḫchiwitok xo'lak e'chk k'uchbe'n ca'l yi sjalok le tnum Ascalón.
- ⁸⁻⁹ Je yol Kataj Ryose'j, yi tz'elpon cu'n te'j, yi Ryos yi na xcy'e' te cyakil, yi kaRyosil yi o' xonl Israel: "Witnak yi cyoqe'n yi e' aj Moab tan ijisle'n,^l nin wilnak e'chk takle'n cachí' yi nchibani yi e' aj Amón^m tzite'j, na nin e'

ⁱ 2:2 Sal 1:4; Jer 13:24; Os 13:3. ^j 2:3 Is 55:6-7; Jl 2:12-14. ^k 2:4-7 Is 14:29-31; Jer 47:1-7; Ez 25:15-17; Jl 3:4-8; Am 1:6-8; Zac 9:5-7. ^l 2:8-11 Is 15—16; 25:10-12; Jer 48; Ez 25:8-11; Am 1:13-15. ^m 2:8-11 Jer 49:1-6; Ez 21:28-32; 25:1-7; Am 1:13-15.

oc tan ijisle'n nin tan cyetzal e'chk ama'l cwent itanum. Cha'stzun te jun cu'n yol swale' nin yi ni'cu'n sbne' yi tnum Moab chi banak Sodoma. Nin yi tnum Amón, ni'cu'n sbne' chi banak Gomorra.ⁿ Na ntin tx'i'x tu atz'um na jaltz Sodoma tu Gomorra, nin chin tz'inunin tunin tane'ntz. Poro yi e' weri intanum yil chiclax cyen, chocpon tan majle'n len cyakil yi me'b'il yi at tul yi tnum Moab tu yi tnum Amón. Nin scye'jtzae' tircu'n yi e'chk ama'la'tz," stzun Ryos bantz.

- ¹⁰ Ya'lstzun ḥchojo'nil yi quil yi e' aj Moab scyuch' yi e' aj Amón, tan paj yi cyoque'n tan chijisle'n yi e' tanum Ryos, nin tan paj yi cyoque'n tan majle'n chitx'otx' yi e' tanum yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'j.
- ¹¹ Chin xo'wbil nin sbne' Kataj Ryos scye'j. Copon xitul cyakil chiriosil yi e' wunaka'tz. Nin ntin yi tetz bi' sna'wsok bene'n tzi'n wi munt.
- ¹² iNcha'tz axwok aj Etiopía,^o cxlo'onkwok tan yi spar Kataj!
- ¹³ Ncha'tz axwok aj Asiria,^p tz'ocpon Kataj Ryos tan ixite'n cu'n, nin chin tz'inunin tunin sbne' yi tnum Nínive. Tz'ocpon tetz jun ama'l yi chin tz'inunin tu'.
- ¹⁴ Tircu'n e'chk stze'il chica'l tz'elpon ticy'le'n. Nin xconk e'chk ca'l tetz chipe'mil cne'r, nin tetz chinajbil smaron txuc. Ḫchiwitok yi tucruj wi'ak e'chk tkan ca'l yi scyajk cyen txiclij. Nin ḥchiixch'ink yi e' ch'oc lakak jul yi at wutzak xan.
- ¹⁵ Lastum yi tnuma'tz, wech na wi'nin na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, nin qui na chibisun tan jun chicontr. Le wutz cyetz cyajtza'kl yi cya'l nin jun tnum bene'n tzi'n wi munt yi nim te'n cu'nk k'ej ḥchiwutz cyetz. Poro xitu'n cu'n sbne' tircu'n chitnumil, nin ntin smaron txuc ḥchinajanktz tul. Cyakil yi e' wunak yil chicy'lktz, ḥchitez'enk len te yi mbi cu'n squile', nin mbinin sbne' chin chiwutz tan ḥchajle'n yi qui'c mu'x xac yi luwara'tz ḥchiwutz.

Yi chicaws yi e' aj Jerusalén

- 3** ¹Lastum yi e' aj Jerusalén, tz'ul chicaws, na ntin xo'qui'n cya'n. Chin pajol ca'wl nin e'. Na e' te'n na cho'c tan chibuchle'n chitanum.
- ² Qui na quibit yi ca'wl Kataj Ryos. Qui na opon jun yol te'j chiwi!. Qui na k'uke' chic'u'l te Ryos, nin qui na chijak ḥch'eybil cyetz tetz.
- ³ Yi chibajxom ni'cu'n e' tu león yi na chiixch'in tan we'j, na na cho'c tan xile'n cye'j yi e' prow wunak. Nin yi e' pujul xtisyá!, ni'cu'n e' tu xo'j,^q yi qui na chitzakpuj mu'x tal chime'b'il wunak, na na cyetzaj tircu'n.
- ⁴ Ej nin at e' elsanl stzi' Ryos, yi e' c'oxol yol scye'j wunak. Nin e' subul nak. Ncha'tz yi e' pale' na el k'ej yi ca'll Kataj cya'n, nin na chipaj yi ca'wl Ryos yi chin xan nin.
- ⁵ Ma yi Kataj Ryos, at nintz Jerusalén. Ej nin ntin e'chk takle'n balaj na ban. Cyakil nin jalchan na lajluchax yi tetz balajil. Poro yi e' mal nak qui na chitx'ixwij mu'x tal te cyetz quil.
- ⁶ Je na tal Kataj Ryose'j: "Ja chixit yi e'chk nación wa'n, ja chicu' inwoq'uil yi e'chk torre yi ate'-e'n wi'ak tapijil chitnumil. Ja chinxcye' tan chisotzaje'n

ⁿ2:8-9 Gn 19:19-24. ^o2:12 Is 18:1-7. ^p2:13-15 Is 10:5-34; 14:24-27; Nah 1—3. ^q3:3 Sal 10:8-10; Pr 28:15; Is 1:23; Jer 5:6; 22:17; Ez 22:6, 25-27; Miq 3:1-4, 9-11.

cyakil yi e' wunak yi najlche' tul. Cya'l jun yi nak xon tbe' jalu!. Chin tz'inunin tunin tane'n.

⁷ Le wutz wetz wajtza'kl, yi e' aj Jerusalén ja klo' cyek inchi', ja klo' cho'c c'ulutxum yi woque'n tan chinuc'le'n klo!. Yi nink cho'c c'ulutxum, qui klo' lxit chinajbil wa'n. Poro yi e' cyetz jalcunin ncho'c tan banle'n cyakil jilwutz yab ajtza'kl, cha'stzun te quil chiclax.

⁸ Cha'stzun te chich'iwe' bajx, na tz'u'l chan yi k'ejjal yil no'c tan tak'le'n quil yi e'chk nación. Na ja bixe' wa'n tan chimolche'n cyakil jilwutz wunak tetz cyakil jilwutz nación tan wicy'sal inc'u'l scye'j, yi jun ḫchi'chbe'n inc'u'la'tz yi nternin slamcank. Cyakil yi wuxtx'otx' stz'e'ok tan yi walor yi ḫchi'chbe'n inc'u'l.

Yi ḫe'n cu'n ljal junt tir chibani, yi e' xonl Israel

⁹ "Te yi jun tiempa'tz ya'stzun yil no'c tan xtx'ajle'n len cu'n cyakil jilwutz chiyol wunak, bantz junit ḫchibne' tan banle'n tane'n chimunl tzinwutz.

¹⁰ Yi e' intanum yi elnake' xit cho'n ḫchisajk jalaj icy'en yi tzanla' cwent Etiopía. Chu'l tzinwutz tan jakle'n pawor swetz, nin tz'u'l e'chk oy cya'n tan toye'n swetz.

¹¹ Axwok jun c'oloj intanum, te yi jun tiempa'tz qui'l ctxt'ixwijk wok tan yi e'chk takle'n cachí' yi ibanak cyen tzinwutz, na tz'elpon incy'al yi jun itajtza'kla'tz yi na itocsaj itib nim. Qui't jal jun yi nink tocsaj tib nim tu tajtza'kl wi yi ju'wtze'j yi chin xan nin.

¹² Na ntin ḫchicyajk cyen yi e' tal wunak wa'n yi na cyocsaj quib juy tu cyajtza'kl, yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l swe'j.

¹³ Yi cobox xonl Israela'tz yi ḫchicyajk cyen, ntin ḫchibne' e'chk takle'n balaj. Quil chijalcu'n jun wi cyak!', nin quil cho'c tan chisuble'n wunak. ḫchiwank, nin ḫchu'jek lak'bal, nin quil chixob tetz jun takle'n," stzun Ryos.^s

Yi chibitz yi e' aj Jerusalén tzantzaj

¹⁴ iChibitzinku' e'u' aj Sión! iNimit chiwi'u' sban tan yi tzatzin yi at ḫchixo'l' u' e'u' xonl Israel! iChitzatzinku' e'u' aj Jerusalén, chitzatzinku' tetz cu'n cyalma'u'!

¹⁵ Na ja tzaj wi' yi chicawsu' tan Kataj Ryos, nin ja oc i' tan chilaje'n len yi chicontru'. Yi Kataj, yi kaRyosil yi o' xonl Israel, cho'n at skaxo'l. Qui't tzun kaxob tetz jun takle'n yil tz'u'l skawutz.

¹⁶ Te yi jun tiempa'tz stz'a'lchok scye'jtz yi e' aj Jerusalén: "iQuil chixobu' e'u' aj Sión, quiwit!"

¹⁷ Na yi Kajcaw yi chiRyosilu' cho'n at ḫchixo'l'. iChin cham nin i' tan oyintzi!, nin tz'ocpon tan chicolche'n'u'! Wi'nin na tzatzin i' scye'ju'. Wi'nin na pek' i' scye'ju', nin stk'e' i' jun ac'aj quitz'ajbilu'. Nin sbitzink i' ḫchixo'l', tan yi tzatzin yi at cu'nt.

¹⁸ Na sjalok jun chin tzatzi'n tetz i'„ chi ik jun chin k'ej na tzan.

^r3:13 Is 63:8; Jn 1:47; Col 3:9; Ap 14:5. ^s3:13 Sal 23:2-4; Is 65:10; Jer 23:4; Ez 34:13-16, 23-28; Miq 4:4; 5:4, 5; 7:14; Ap 7:15-17. ^t3:17 Is 9:6; 12:1-6; 63:12; Heb 7:25. ^u3:18 Jl 2:21-27; Zac 9:9-10; Is 12:6; Sal 42:2-4.

Je na tal Kataj kaRyosile^vj: “Tz'elpon incy'al yi bis o'kl yi at te talma', tan yi sotze'n yi ja ul tziwutz, nin tz'elpon incy'al yi tx'ixwe'n tzitetz.

- ¹⁹ Tul yi jun tiempa'tz nocpon tan chixite'n cu'n cyakil yi e' yi na chitzan tan ixite'n itetz. Nin nocpon tan quich'eye'n cyakil yi e' yi ate! ḫchixo'l'u' yi ni'cu'n e' tu jun tal cne'r yi co'x. Nin nocpon tan chimolche'n tzaj junt tir cyakil yi e' yi elnake' xit.^v Qui'c ik'ej ḫchiwutz wunak jalu', poro yil tz'opon yi jun tiempa'tz, sjalok ik'ej ḫchiwutz cyakil jilwutz wunak bene'n tzi'n wi munt.
- ²⁰ Tul yi jun tiempa'tz nocpon tan imolche'n junt tir. Nin sjalok ibanl junt tir. Sjalok wi'nin ik'ej ḫchiwutz cyakil wunak yi ate! bene'n tzi'n wi munt. Yi in wetz yi in iTaj Jehová, jun cu'n nelpon cu'n te'j yi xtxolbila'se'j yi na wal nin," stzun Ryos bantz.

^v 3:19 Is 40:10-11; 61:7; Jer 31:8; 33:9; Ez 34:11-16; 39:26; Miq 4:6-7; Jn 10:7-16.

HAGEO

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi Hageo i' jun elsanl stzi' Ryos banak, nin ja xcon i' tan Kataj tul yi yob 520 te ntaxk itz'ij Kajcaw Jesucristo, nin yi nsken chipakxij wi'nin tetz tanum junt tir le tnum Jerusalén. Cho'n cu'n chisaje'n Babilonia kale e' bene't ticy'lle'n pres tetz mas oxc'al tu lajuj yob.

Ja che'l tzaj liwr yi ak'lij ama'l scyetz tan yi rey Ciro, chireyil yi e' aj Persia (Esd 1:1). Juklajix yob cyunle'nixtz le cyetz chitanum yi toque'n Hageo tan talche'n yi tajbil Ryos scyetz. Tul yi juklaj yoba'tz ja bnix e'chk balaj ca'l cya'n, poro qui nin e' oc il tan je'se'n junt tir yi ca'l Kataj, yi templo. Cha'stzun te toque'n Hageo tan c'ase'ne'n cyajtza'kl tan cyoque'n junt tir tan je'se'n yi templo. Te yi tiemp yi qui na chibisun tan je'se'n junt tir yi templo, ja chitij we'j; poro yi cyoque'n il tan je'se'n junt tir yi templo, ja saj kojol Kataj yi banl i' squibaj.

Ej nin tan chiquiwse'n te yi ak'una's, ja oc Hageo tan talche'n scyetz yi ñe'n sbne' yi balaj templo yi sjalok Jerusalén tzantzaj (2:10-14).

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1) na ñchaj yi ñe'n mban Ryos tan c'ase'n chitxumu'n yi e' wi'tz ajcaw tan je'se'n junt tir yi templo.

Yi ca'p wekl (Cap. 2:1-9) na ñchaj yi ñe'n mban Ryos tan chiquiwse'n tan wi'tze'n yi ak'un. Ej nin ja tal scyetz yi ñe'n sbne' yi k'ej junt templo tzantzaj.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 2:10-19) na ñchaj yi ñe'n mban Ryos tan ñchajle'n scyetz yi e' len pajol ca'wl sajle'n tunintz, nin tan paj yi e' pajol ca'wl ja chitij we'j; poro yi cyoque'n c'ulutxum tan je'se'n yi templo, ja tak' i' chibani.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 2:20-23) na ñchaj yi mbi sbajok tzantzaj yil chisotz cyakil yi e' contr Israel tan Ryos, nin yil jal jun wi'tz cyajcawil yi Ryos txa'on tetz.

Yi toque'n Ryos tan c'ase'n chitxumu'n yi e' wi'tz ajcaw tan je'se'n junt tir yi templo

1 ¹Ej, i tzun bantz le bajx tajjal yi kaki'n xaw, tul yi ca'pi'n yob yi na cawun tzaj yi rey Darío, nintzun tal Kataj jun txolbil tetz yi elsanl stzi' i', yi Hageo, tan tlol tetz Zorobabel yi wi'tz gobernador cwent Judá, yi cy'ajl Salatiel. Ncha'tz tan tlol tetz Josué yi wi'tz pale' cy'ajl Josadac.^a

²⁻³Nin je ntal Ryose'j, yi jun yi cya'l na xcy'e' quen te'j: "Nxac na cyal yi e' wunak yi txe'n opon yi tiemp tan je'se'n junt tir yi intemplo. ⁴Ma yi e' cyetz ntin na chitzan tan banle'n e'chk lmak ca'l tan chinajewe'n tul, ma yi wetz intemplo ch'uki'n cu'n tane'n. Cya'l na pek' tan je'se'n junt tir. ⁵Txumunwok bin

^a 1:1 Esd 4:24—5:2; 6:14.

te yi mbi na bajij te e'chk ujul yi na oc ita'n. ⁶Wi'nin ujul na oc ita'n ttx'otx', poro qui' que'n icosech na je!. Wi'nin na cxwanwok, poro qui na noj ic'u'l. Na cxuc'a!, poro iixnin atit sak tzi' tzite'j. Na oc balaj itxo' te tiemp che'w, poro qui nin na cxk'ulk'axwok tul. Nin yi e' yi na chitz'am chichojo'n, ni'cu'ntz chi cho'nk na cu' cya'n tul jun tx'u'y yi kopxnak xe!. ⁷¿Qui nin pe' na el itxum tetz yi mbi tzuntz na bajij yi xtxolbila's tzite'j? I'tz tan paj yi qui na cxo'cwk il tan je'se'n junt tir intemproto yi in yi jun yi cya'l na xcy'e' quen swe'j. ⁸Quibene'nk bin wi'wtz, tan teke'n tzaj tze!, nin ba'n xcon ita'n tan je'se'n junt tir weri intemproto. Yil bnix ita'n, sna'tok tzuntz txe' nin xchintatzink tzite'j, nin slajluchaxk yi ink'ej tu impak'puchal tul. ⁹Yi ax itetz, na itaj jal wi'nin takle'n ita'n, poro yi mero bintzij qui' que'n na jal. Nin yi takle'n yi na ical xe ica'l, xupi'n tu' na wulejnin tan tele'n c'u'l. ¹⁰Mbi tzuntz na ital itetz? I'tz tan paj yi cya'l jun na oc il tan je'se'n junt tir yi incall. Poro yi axwok itetz, ntin na cxtzan tan xtxumle'n yi xe'n lje'junt ical. ¹⁰Cha'stzun te, qui na cu' a'bal wi icojbil, nin qui'c wutzil itujul na ban.^b Jun cu'n na bajij yi xtxolbile'j na yi in wetz in itajcawil, nin na ne'l cu'n te yi mbi na wal. ¹¹Qui't tzun ncu' a'bal wa'n wi'ak e'chk wutz, nin wi'ak tircu'n e'chk cojbil kale na awle't triw, nin kale awije't uva, nin kale awije't e'chk cosech oliw; tibaj tircu'n e'chk cojbila'tz qui ncu' a'bal, qui'c quic'a' wunak mban nin qui'c quic'a' awun mban, na qui'c mu'x a'bal ncu!', "stzun Kataj bantz.

¹²Saje'n tzun jun chin xo'w scye'j Zorobabel tu Josué, yi wi'tz pale' scyuch' yi e' mas wunak yi ate' nintz naka'l, yi quibital yi mbi cu'n tal Kataj scyetz. Na ya'stzun yi mero tajbil Kataj tan lajluchaxe'n xchiwutz. ¹³Ej, nintzun jilon junt tir Hageo scyetz, yi xchakum Kataj: "Je yol Kataje'j: 'Juncu'n sna'tok tzite'j, nin tz'elpon cu'n ink'ab te yi mbi na wal, na yi in wetz, in Jehová Ryos, yi itajcawil,' " chij Hageo.

¹⁴⁻¹⁵Tan yi xtxolbila'tz nin oc Kataj tan quiwse'n c'u'l Zorobabel, yi gobernador tetz Judá, nin tan quiwse'n c'u'l Josué yi wi'tz pale', scyuch' cyakil yi e' mas wunak. Ej, ninin tzun e' xe'te'ntz tan ak'un le junak cyaji'n k'ej tajjal yi kaki'n xaw, tul yi ca'pi'n yob yi na cawun tzaj yi rey Darío, tan je'se'n junt tir yi templo Kataj Ryos.^c

Chin yube'n cunin sbne' yi templo tzantzaj

2 ¹I tzun bantz le junak cyaji'n k'ej tajjal yi juki'n xaw, nintzun jilon tzaj junt tir Kataj tetz yi elsanl stzi' i' yi Hageo, ²nin tal i' tetz tan tlol cobox xtxolbil scyetz Zorobabel tu Josué, yi wi'tz pale', nin scyetz cyakil yi e' wunak yi najlche-tz. ^d Je nin yol i'e'j: ³"Yi e' yi quilnak yi xe'n cu'n tane'n yi bajx templo yi cu'nak ch'uk, na lo' cyal jalut! ^e Mas ba'nt cu'n yi antiw yi cu'nak ch'uk swutz yi junte'j. ⁴⁻⁵Poro aäx jun c'oloj Zorobabel iquiwit te yi ak'un! Ej nin aäx jun c'oloj Josué, yi aäx yi wi'tz pale', iquiwit! Nin cyakil yi e' nim juy, iquiwit! na yi in wetz atin tzixo'l tan ich'eye'n te yi ak'un. Na ite'n nin yola'tz insuknak scyetz yi e' imam ite' yi cyele'n tzaj Egipto.^f Na je walnak scyete'j: Stz'a'tok yi wetz inespíritu tzixo'l, chinch bantz scyetz. Qui tzun lcabej ic'u'ltz jalut te yi ak'un. Na yi in wetz yi na walnin yi yole'j, in yi Ryos yi cya'l jun na xcy'e' quen swe'j.

^b1:10 Lv 26:18-20. ^c1:14-15 Esd 5:2. ^d2:1-2 Esd 3:1-2. ^e2:3 Esd 3:12. ^f2:4-5 Ex 29:45-46.

⁶"Nin tz'opon chan yi tiemp yil chucan cyakil yi tcyaj' tu wuxtx'otx' wa'n,^g tu yi mar tu e'chk ama'l, na in yi Ryos. ⁷Ñchucank cyakil e'chk tnum wa'n, nin chu'l len yi e' wunaka'tz tan toye'n chime'bi'l tzone'j le intemproto.^h Nin sjalok wi'nin k'ej yi inca'l'a'tz. ⁸Tz'u'l cyakil chime'bi'l, na wetz cyakil yi sakal tu yi oro, yi at bene'n tzi'n wi munt. ⁹Nin yi junt temploja'tz yi sbnixok chin yube'nt cunin sbne' swutz yi bajx yi xitnak. Sjalok tzun tzatzin patzt wa'n, tul yi tnume'j. Jun cu'n yi xtxolbile'j yi na wal nin tzitetz, na yi in wetz in Ryos," chij Kataj.

Yi toque'n Ryos tan chiyale'n yi e' yi qui e' oc c'ulutxum jak' ca'wl i'

¹⁰I tzun bantz le junak cyaji'n k'ej tajlal yi beluji'n xaw, te ite'n nin yoba'tz, yi na cawun tzaq yi rey Darío, nintzun ben tlol Kataj Ryos, yi xtxolbile'j tetz Hageo yi elsanl stzi' i'. ¹¹Nintzun cawunitz Ryos tetz Hageo tan jakle'n scyetz yi e' pale' yi cyajske'n yi ley Moisésⁱ yi mbi'tz yi cyetz chitxumu'n te yi xtxolbile'j: ¹²"Ok tu'tz ka'n, yi at jun yi cy'a'n chi'baj ta'n yi xansa'nt, yi cho'n t'oli'n ta'n tul yi be'ch tetz. Ej nin yil noj quen yi ju' yi be'ch tetza'tz te'l jun piñ pam, nka jun lak chi'baj yi txiquijt, nka te'l jun was win, nka te'l jun cu'lbil aceit, nka te'l alchok jilwutz cumir, ¿tz'ocpon quen pe' yi e'chk cumira'tz tetz xan?" "Qui!, quil tz'oc yi e'chk cumira'tz tetz xan" che'ch yi e' pale' bantz.

¹³Jakol tzun Hageo junt xtxolbil scyetz: "Ma jalú', ok tu'tz ka'n, yi at jun yi ja oc lac'p il c'ol te'l, tan tu' yi nje' macol wankil jun alma'.^j Nin kol ben tan macle'n alchok cumir te yi ja wi't kal, ¿qui pelo' tz'oc lac'p yi il c'ola'tz te'l e'chk cumira'tz?" "Tz'ocpon lac'p te'l", che'ch tzun yi e' pale' bantz.

¹⁴Ej, bene'n tzun tlol Hageo scyetz: "Bintzij yi chiyolu', na je na tal Kataj Ryose'j: 'I cunin tzun i'a'tz quitane'n yi e' wunak yi najlche' tzone'j, cy'a'n len il c'ol cya'n. Cha'stzun te tircu'n yi e'chk takle'n yi na bnix cya'n, nin yi e'chk takle'n yi ja chisuk swetz at len il c'ol te'l.'

Yi jale'n chibarl yi e' xonl Israel yi cyoque'n c'ulutxum jak' ca'wl Kataj Ryos

¹⁵'Ma jalú', txumwok yi xtxolbile'j te yi ntaxk tzaj cxe'tijwok tan je'se'n yi intemproto, ¹⁶¿mbi mbajij? Ko na a'lchij yi at junak liwr ixi'n colij, ma yi na oc ma'le'n, lajuje'n liwr na jal. Ncha'tz ni'cu'n na ban yi win. Na yi na el tzaj ticy'le'n nicy' cient ñchok' win yi colij, junak te'n ñchok' na ban yi na cu' molij. ¹⁷Na in nno'c tan po'tze'n cyakil yi wutz yi itujul, tan c'ub a'bal, nin tan e'chk ya'bil. Poro qui nin mmxitx'ixpuj itajtza'kl tan itoque'n c'ulutxum jak' inca'wl. Juncu'n yi xtxolbile'j, na yi in wetz yi in iRyosil yi na chin tzan tan talche'n yi e'chk xtxolbila'tz. ¹⁸Poro yi jalú' i'tz junaklaj tajlal yi beluji'n xaw, nin yi ja wi't cu' xe' yi intemproto ita'n, apart sbne' tircu'n. ¹⁹Na sbne' opon tunintz sjalok yi ixi'n triw yi tajwe'n tzitetz. Ma sajle'n, qui'c mas lo'baj uva njal, nka lo'baj ibx, nka lo'baj granada, nka wutz oliw, qui nin njal wutz tan paj yi chin pajol inca'wl nin axwok. Poro yi jalú' apart sbne', tan paj yi ja cxo'c c'ulutxum jak' inca'wl, swak'e' tzun imbanl tzitibaj sbne' opon tunintz, sjalok tatzin Kataj Ryos bantz."

^g2:6 Heb 12:26. ^h2:7 Tul yi versión 60, na tal: "Y haré temblar a todas las gentes, y vendrá el Deseado de todas las gentes..." At aj chusunl na cyal yi "El deseado de todas las gentes", i'tz Jesucristo, poro at wi'nin e' na cyal yi i'tz yi me'bi'l yi na el cyalma' te'l. Nin ya'stzun yi tz'opon cyal tan toye'n le ca'l Kataj, na tz'elpon chitxum cyakil wunak tetz yi ya'stzun yi Wi'tz Ryos, nin ntina'tz jun Ryos at. ⁱ2:11 Dt 17:11-13. ^j2:13 Nm 19:11-22.

**Yi tlol Kataj yi mbi cu'n sbne' i' tzantzaj scye'j e'chk nación
nin yi mbi cu'n sbne' i' tan jale'n k'ej yi tetz ḫchakum**

²⁰Ej i tzun bantz le ite'n nin k'eja'tz, nintzun jilon junt tir Kataj Ryos tetz Hageo, i tzun taltz: ²¹“Jilon tetz Zorobabel nin alaj yi xtxolbile'j tetz: ‘៥chucank yi tcyaj' wa'n tu yi wuxtx'otx', ²²nin nocpon tan xite'n cyakil yi e'chk gobierum yi ate' bene'n tzi'n wi munt.^k ḫche'lk cu'n yi e'chk chisanlar wa'n swutz. ḫchilo'onk yi e'chk chicare't wa'n tetz oyintzi!, nin ḫchiquimok yi e' yi ate' tul. ḫchiquimok chichej scyuch' yi e' yi ate'e'n scye'jak, na e' te'n copon chibiyol quib squibil quib. ²³Ej nin tul yi jun tiempa'tz, aᅥ Zorobabel,^l yi aᅥ inchakum, nocpon tan aq'uicy'le'n chi na no'c tan q'uicy'le'n yi inxmalk'ab yi na xcon wa'n tan tocse'n sey.^m Na txa'ijt quiᅥ wa'n. Jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j yi na wal nin tzatz, na yi in wetz in yi Ryos yi cya'l jun na xcye' quen swe'j.’ ”

---

^k **2:22** Dn 2:34-35; 2:44-45; Zac 12:2-9; 14:1-5; Ap 16:16-18; 19:11-21.   ^l **2:23** Yi Zorobabel i' k'ajbil yi Mesías yi at tulbil. Ncha'tz na jop cyakil yi nación Israel na e' ḫchakum Ryos. Is 42:1-9; 49:1-13. Yi versículo 21-23, i'tz jun profecía yi na ḫchaj yi mbi sbajok tzantzaj yil tz'ul tzaj Cristo.   ^m **2:23** Yi xmalk'ab ocsbil sey, ja xcon tentz tan ḫchajle'n na' mbnon jun ort, nin qui'c rmeril yi alchok tu' xconsan, ma na ntin yi wi'tz ajcaw. Cha'stzun te nternin colij yi Mesías tu Israel, yi na elepong yi xmalk'ab Ryos tane'n.

ZACARÍAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Zacarías i' jun scyeri e' xonl Israel yi e' pakxij junt tir Jerusalén te yi tiemp tetz Zorobabel. I' jun bajxom te jun k'u'j pale!. Nin yi xtxolbile'j yi stz'iba'nt ta'n na ḫchaj sketz yi mbi eka'n tan cobox visión yi nāchaj Kataj Ryos tetz, te yi mbi cu'n sbajok tzantzaj.

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1-8) i'tz cobox visión yi ja ḫchaj tib swutz Zacarías tul e'chk yob 520—518 te yi ntaxk itz'ij Kajcaw Jesucristo. Ja xcon e'chk visióna'tz tan makle'n chiwutz yi e' tetz tanum.

Ncha'tz ja xcon tan chiquiwse'n tan je'se'n junt tir yi tapij solte'j yi tnum Jerusalén, nin tan je'se'n junt tir yi templo.

Ncha'tz ja xcon tan chinachone'n te quil, nin tan jakle'n cuybil chipaj swutz Ryos. Ncha'tz ja xcon tan clarine'n ḫchiwutz te yi mbi cu'n sbajok yil tz'ul tzaj yi Mesías tan cawu'n wuxtx'otx.

Yi ca'p wekl (Cap. 9-14) na jilon te yi ḫe'n cu'n chicawsij yi e' contr Israel nin yi ḫe'n cu'n sjalok k'ej Jerusalén junt tir.

Yi toque'n Kataj Ryos tan chimoxe'n yi e' tetz tanum

1 ^aI tzun bantz, te yi nsken wi't el jun yob tu wajxakix xaw tan yi rey Darío^a tan cawu'n, nintzun saj tlol Kataj Ryos yi xtxolbile'j tetz yi elsanl stzi! i' yi Zacarías,^b yi cy'ajl Berequías, yi mamaj Iddo.^c

²⁻³ Je yol Kataj Jehová, yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'j: "Nim cunin nje' lajpuj inwi' scye yi e' imam ite' tentz. Cha'stzun te alaj yi xtxolbile'j scyetz yi e' atanum jal!: Pakxenwok junt tir swe'^dj, nin ncha'tz tzun intz sna'tok junt tir tzite'j. Jun cu'n tz'elpon ink'ab te inyol, na in yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen swe'^dj. ⁴Quil tzibanwok chi e' banake' yi e' imam ite' tentz. Na ja xcon inyol cyak'un yi e' elsanl intzi!,^e tan makle'n klo' chiwutz te yi e'chk ajtza'kl yi chin juntlen nin yi e' xomnak te'j. Poro qui nin e' oc tan banle'n tane'n, na qui nin ocpon te chiwi!.

⁵"Ten chiquim yi e' imam ite'a'tz. Ncha'tz yi e' elsanl intzi!, ten chiquim. Na quil cha'tij tetz cyakil tiemp tan makle'n iwutz, tan qui ibene'n tul il. ⁶Poro yi weri inyol tu e'chk inca'wl yi walnak scyetz yi e' elsanl intzi! tan chitxolil scyetz, ja xcy'e' tan c'ase'n cyajtza'kl. Na yi tule'n chicaws wa'n, ja chipakxij swe'^dj, na ja chinachon te'j yi i'tz chipaj nin cyera'tz."

^a1:1 "Darío" Zac 1:7; Esd 4:24; 6:14-15. ^b1:1 "Zacarías" Esd 5:1. ^c1:1 "Iddo" Neh 12:4. ^d1:2-3 Is 55:7; Mal 3:7. ^e1:4 2Cr 24:19.

Yi tilol Zacarías cobox yaj yi cho'n ate'e'n te'j chej, chi tul wutzicy' tane'n

⁷Ma jalu', yi in wetz in Zacarías, in elsanl stzi' Ryos. Yi intaj na bi'aj Berequías, ma incy'e'x Iddo bi'. Ej nin je yi xtxolbile'j yi tal Kataj Ryos swetz tul yi ca'pi'n yob tan yi rey Darío tan cawu'n. Nin ja wil yi jun xtxolbila'tz le junaklaji'n k'ej tajjal yi junlaji'n xaw yi na bi'aj Sebat. ⁸Yi toque'n lak'bal nin wil yi xtxolbile'j chi tul wutzicy' tane'n: Nin ben wilol jun yi ate'n te'j jun chej' cyak te'j. Ncha'tz nin ben wilol jun c'olojt chej wutz coc yi juna'tz. At yi cyak cye'j, at yi way cye'j, nin at yi sak cye'j. ⁹“Wajcaw, na' tzun scyetz e' il yi e' yi ate'e'n te'j chej tzi'nel'j?” chinch banintz tetz yi ángel. “Tzinchaje' tzatz yi mbi'tz chimunl,” stzun i' ban tzajtz swetz.

¹⁰Ej at tzun jun yi cho'n at xo'l tze', nintzun jilon tzajtz: “Yi e'a'tz, ya'stzun yi e' yi ja chiben xchakol Kataj Ryos tan chibene'n tan xmaye'n yi mbi na bajij lakak nación bene'n tzi'n wi munt,” chij bantzajtz.

¹¹Nin tzun e' jilon nin yi e'a'tz yi ate'e'n te'j chej tetz yi ángel yi k'ajbil Kataj, yi at xchiwutz, xo'l tze!. I tzun saj cyaloltz: “Ja xka'k tan tilwe'n yi mbi na bajij bene'n tzi'n wi munt. Poro qui'c jun takle'n na bajij, ma na ntin tzatzin paz at xchixo'l wunak,” che'ch bantz tetz.

¹²Ma yi ángel yi k'ajbil Kataj, nin jilon nintz tetz Kataj Ryos, i tzun taltz: “Yi ilu' teru' Ta!, yi ilu' yi jun yi cya'l na xcye' quen te'j, ja wi't el 70 yob tan yi xchi'chbe'n c'u'l' te yi tnum Jerusalén nin scye yi e'chk mas wunak yi najlche' tulak e'chk tnum cwent Judá. ¿Tona'l cutzaj xtxumu'nu' scye'j? ¿Tona'l nin tz'e'l k'ajabu' junt tir scye'j?” stzun yi ángel bantz tetz.

¹³Yi tbital Kataj Ryos yi xtxolbila'tz, nintzun tal i' cobox yol tan mayse'n c'u'l yi ángela'tz yi jilon swetz tul inwutzicy!. ¹⁴Ej cawune'n tzaj tzun yi ángel swetz tan je'n inwi' tan xtxole'n yi xtxolbile'j: “Je yol Kataje': ‘Yi wetz wi'nin na wok'lej wutz yi tnum Jerusalén yi at wi Sión.^g ¹⁵Cha'stzun te ja ch'uy yi xchi'chbe'n inc'u'l scye yi e' nación yi qui'c na chibislej. Na yi chixcone'n wa'n tan tak'le'n mu'x chicaws yi e' aj Jerusalén, yi e' cyetz ja cyak' mas chicaws swutz yi txumijt wa'n. ¹⁶Cha'stzun te na wal yi xtxolbile'j: Nopon Jerusalén, nin tz'elpon ink'ajab scye yi e' yi najlche'-tz. Nin mben inmantar tan je'se'n junt tir yi templo tu yi tnum,’ chij Kataj Ryos,” chij yi ángel bantz swetz tan intxolil.

¹⁷Ncha'tz nin saj tlol yi ángel junt xtxolbil swetz: “Ncha'tz ba'n tzatzol yi junt xtxolbile'j: ‘Yi Ryos na tzan tan talche'n yi xtxolbile'j: Swak'e' ama'l scyetz yi e' wetz intnum tan jale'n wi'nin chibani junt tir. Jepon bin intxicbal junt tir Sión.^h Nin swale' junt tir: Yi Jerusalén ya'stzun yi tnum yi txa'lijt wa'n tan impe'ke'n te'j,’ stzun Kataj Ryos bantz.

Yi tilol Zacarías cobox tuc' tu cobox txak'ol ch'ich' chi tul wutzicy' tane'n

¹⁸I tzun bantz, nin wil junt wutzicy' kale e' je't jobtuj cyaj tuc!. ¹⁹Bene'n tzun injakoltz tetz yi ángel yi na jilon tzaj swetz: “¿Mbi na elepont yi cobox tuc'e'j?” chinch banintz tetz yi ángel. “Yi cyaj tuc'a'tz, na elepont yi chichamil yi e' yi ja

^f1:8 “Chej”: Ap 6:2-4. ^g1:14 Teníchan yi Jerusalén i'tz jun tal tnum yi cho'n at wi yi ju'wtz yi na bi'aj Sión. Cha'stzun te at na bant cu'n na a'lchij Sión tetz Jerusalén. ^h1:17 Sión ncha'tz na elepont Jerusalén scyuch' cyakil yi e' tetz tanum Ryos.

chixcye' tan chilaje'n len yi e' aj Judá, scyuch' yi e' aj Israel nin yi e' aj Jerusalén bene'n tzi'n wi munt," chij yi ángel bantz swetz.

²⁰Ej, te yi nsken wi't wil yi xtxolbila'tz, nintzun ḫchaj Kataj junt xtxolbil swetz, nin tzun wil cyaj txak'ol ch'ich!. ²¹Bene'n tzun injakol tetz yi ángel: "¿Mbi'tz chimantar yi e' txak'ol ch'ich!?" chinch bantz tetz. "Ma jalu', yi cyaj tuc' yi mmawil na elepont yi chichamil yi e' nación yi ja chixcye' tan chixite'n cu'n yi e' aj Judá scyuch' yi e' aj Israel nin yi e' aj Jerusalén, bantz cya'l jun nimsaj c'u'll, tu'k tan stza'we'n nin tu' yol jun chicontr. Ma yi cyaj txak'ol ch'ich'a'tz ja chu'l tan chixo'wse'n, nin tan c'uple'n len chituc' yi e' nacióna'tz yi ja cho'c tan chilaje'n len yi e' aj Judá scyuch' yi e' aj Israel," chij yi ángel bantz swetz.

Yi tilol Zacarías jun yaj chi tul wutzicy' tane'n yi cy'a'n jun ma'lbil ta'n

2 ¹I tzun bantz nin wil junt xtxolbil. Nin wil jun yaj yi cy'a'n jun ma'lbil tx'otx' ta'n. ²"¿Na' mbene'tu?!" chinch banintz tetz. "Cho'n nchimben tan ma'le'n yi tnum Jerusalén, tan tilwe'n yi nicy'na' wutz, nin nicy'na' tkanil yi ama'l yi majij ta'n," stzun yi yaj bantzajtz swetz.

³Ej, nintzun wil yi taje'n yi ángel yi nsken wi't kajilon tuch!. Poro nin ben wilol junt ángel yi tele'n tzaj tan c'ulche'n. ⁴Nin tzun ben tlol tetz: "Or tzabene'n te yi yaj yi cy'a'n yi ma'lbil ta'n, nin alaj tetz: 'Wi'nin wunak ḫchinajank junt tir Jerusalén. Nin tan paj yi wi'nin wunak tu cyawun sbne'-tz, qui'ct tzun rmeril tan banle'n tapij solte'j yi tnum. ⁵Poro yi in wetz, chij, ni'cu'n tzimbne' chi jun tapij yi na tinc'un k'a'kl solte'j yi tnum. Nin tzinchaje' yi ink'ej, tu impak'puchal tul,'" stzun Kataj Ryos, chij yi ángel bantz.

Tz'ocpon Kataj Ryos tan chicolche'n yi e' tetz tanum

⁶⁻⁷Je na tal Kataj Ryose'j scyetz yi e' tetz tanum: "Ja no'c tan ilaje'n len, tulak e'chk tnum bene'n tzi'n. Poro yi jalu' swale' nin tzitez: iQuitele'nk tzaj le e'chk ama'l yi at je'n tzi'n! Nin quitele'nk tzaj Babilonia, na posari'n tu' na iban tul e'chk ama'latz. Na yi ax itetz cho'n at itetz inajbil Sión. Nelpon cu'n te'j inyol, na yi in wetz, in Ryos," chij Kataj.

⁸⁻⁹Ma jalu', yi Ryos yi cya'l na xcye' quen te'j, ja chinsaj ḫchakol tan xtxole'n yi xtxolbile'j scyetz yi e'chk tnum yi e' oc tan oyintzi' tzite'j, nin yi e' opon tan majle'n len tircu'n yi e'chk itakle'n. Je yol i'e'j scyetz: "Alchok scyetz yil tz'oc tan chixuxe'n mu'ḥ tal yi e' intanum, ni'cu'ntz chi yi najk tzan tan tocle'n yi ni'il inwutz. Cha'stzun te, nocpon tan oyintzi' scye yi e' tnuma'tz, nin ite'n nin yi cyetz chi'esclaw chocpon wa'n tan majle'n len yi e'chk chime'bil," chij Kataj Ryos.

Tan yi xtxolbila'tz ḫchaje' Kataj Ryos yi tetz ḫchamil, nin tz'elpon itxum tetz yi i'tz yol i' yi na chintzan tan xtxole'n tzitez.

¹⁰Ncha'tz je junt yol i'e'j: "iAxwok jun c'oloj aj Jerusalén, bitzinwok tan yi tzatzin, na yi in wetz nopen tan najewe'n tzixo'l! ¹¹Na yil chinnaje' tzixo'l, chocpon wi'nin jilwutz tnum jak' inca'wl, nin swale': Ncha'tz yi e'chk tnume'j, e' intanum. Nin ḫchinajank tzixo'lwok," chij Kataj.

Yil bajij yi e'chk xtxolbila'tz tz'elpon tzun chitxumu'l-tz tetz yi i'tz Kataj Ryos yi nchinchakon tzaj tan xtxole'n yi xtxolbila'se'j scyeru!. ¹²Na tz'ocpon junt tir Judá

ⁱ2:11 Dt 18:21-22. Ko quil tz'el cu'n te yi yol yi na tal jun yaj, yi na tal yi i' elsanl stzi' Ryos, nk'e'tz tzun i' mero elsanl stzi' Ryostz.

tetz yi ama'l yi wi'nin na pek' Kataj Ryos te'j. Nin stale' i' junt tir: "Yi tnum yi txa'ijt wa'n tan jale'n wi'nin k'ej, i'tz Jerusalén," chij i' sbne'!

¹³ Ma jalú: iTajwe'n yil chinume' cyakil wunak! Tajwe'n chiyut' quib' tircu'n, na at tulbil Ryos skaxo'l. Scyajk cyen yi tetz amal ta'n, yi chin xan nin, tan tule'n tzone'j.

Yi tilol Zacarías yi xtx'ixe'n yi be'ch tetz Josué chi tul wutzicy' tane'n

3 ¹I tzun bantz, nintzun xchaj Kataj yi Josué swetz, yi wi'tz pale', chi tul wutzicy' tane'n. Cho'n txiclij i' swutz yi ángel yi k'ajbil Kataj Ryos. Ej nin ben wilol junt yi cho'n txiclij le sbal, nin i'tz yi ángel yi aj xochonl, yi list tane'n tan takle'n til Josuéja'tz. ²Poro yi ángel yi k'ajbil Kataj nin taltz tetz yi ángel aj xochonl: "iNink tz'oc chan Kataj Ryos tan makle'n awutz! iNink tz'oc yi Ryos yi wi'nin na pek' te Jerusalén, tan amakle'n! Na yi jun yaje'j ni'cu'n i' tu jun piñ tze' yi na tzan k'a'kl, yi ja el tzaj colpuj tk'ak!." ³Ma yi Josué, txicl cuntu' i'-tz swutz yi ángel yi k'ajbil Kataj, nin chin tz'il nin yi be'ch tetz yi at cyen te'j.

⁴Cawune'n tzun yi ángeltz scyetz yi e' xchakum yi ate'-tz tan tele'n chitx'ixpul yi be'ch tetz Josué yi chin tz'il nin. "Yi xtxolbile'j, na elepong yi ja el ticy'le'n awil, nin tz'ocpon balaj be'chok tzawej," stzun yi ángel bantz tetz Josué. ⁵Lajke'l nintzun cawune'n nintz scyetz yi e' xchakum tan je'n toli'n jun xbu'k' yi chin skoj nin yi nim tkan te'j wi' Josué. Ncha'tz nin oc balaj be'ch tetz cya'n. Ma yi ángel yi k'ajbil Kataj qui nin eltz, ma na cyaj tu' txicloktz.

⁶Bene'n tzun tlol yi ángela'tz tetz Josué: ⁷"Je na tal Ryose'j: 'Kol cxom swe'j, nin kol tzaban tane'n incal'wl, cöccon tzuntz wa'n tetz wi'tz pale' tul intempló. Xçawunk txe', nin wutz tkanil yi intempló-a'tz. Swak'e' tzun ak'ejtz, nin cöccon wa'n cyajjal yi e' ángel yi na chixcon swetz. ⁸Ma jalú Josué bit tzaj, yi aña'xtz yi aña wi'tz pale'. Ncha'tz quibite' tzaj cyakil yi e' awuch', yi e' yi na chixcon tetz pale' tzinwutz. Tircu'n yi axwok itetz, axwok jun balaj elsawutzil te yi mbi sbajok tzantzaj. Na tz'ul junt tir yi weri nchakum wa'n, yi jun yi na a'lchij Xlum' tetz. ⁹Ej, nin ja cu' jun balaj c'ub" wa'n tzawutz yi juk cu'n bak wutz xlajak, "nin nocpon tan stz'ibe'n quen e'chk yol te'jak e'ch xlaja'tz. Ej, nin tul jun ntzi' ke'j stzajk tircu'n quil yi e' intanum wa'n, "na in yi Ryos yi cya'l na xcye' quen swe'j. ¹⁰Nin yil tz'opon yi jun k'leja'tz, ba'n tzun cxtzatzin woktz icyakil cu'n. Nin ba'n tzixajsaj itibtz tzitibil itib, na ntin tzatzin paz sjaloktz tzixoll. Ba'n tzun cxuje' len tmujil yi e'chk wi' uva tu e'chk wi' ibx" yi sjalok len tzituch!. Jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j, na yi in wetz, in yi Ryos yi cya'l na xcye' quen swe'j."

Yi tilol Zacarías jun chin wutzile'n cantil tu cob wi' oliv chi tul wutzicy' tane'n

4 ¹Ej i tzun bantz, nintzun ul junt tir yi ángel yi jilon swetz bajx cu'n, nin oc tan inc'ase'n, chi na je' c'asú'n jun yi chin tza'j nin tan watl. ²"¿Mbi na awilnin?" chij i' bantz swetz. "Na wilnin jun chin cantil yi oro cu'n, yi cho'n at cu'lbil yi aceitil tzwi'e'n. Nin at juk k'ab yi jun cantila'tz kale na cu'lnewe't k'ak!. Nin yi aceit cho'n na cutzaj tul juk tal ne'x tuw jalen te yi jujun cu'lbil aceita'tz.

^j3:1 Yi ángel yi aj xochonl: i'tz Satanás, yi Bayba'n. ^k3:5 Ja kal ketz jun xbu'k yi nim tkan. Ma le castiyya na bi'aj turbante. ^l3:8 "Yi xlum" i'tz junt bi' Jesucristo, yi na xchaj sketz, yi tz'ul junt tir tan cawu'n. ^m3:9 "C'ub" Dn 2:35, 44-45. ⁿ3:9 At jun traducción yi na tal, juk bak' wutz. Nin at junt na tal juk a' tane'n yi na mulk'lin. ^o3:9 Tul jun ntzi' k'ej: Is 66:6-15; Zac 12:10. ^p3:10 Miq 4:4.

³Nin xlajak yi jun cantila'tz at cob wi' oliw. At jun le sbal, nin junt le max," chinch bantz tetz yi ángel.

⁴Nintzun injaktz tetz yi ángel: "Ilu' teru' ta', ɔmbi na elepont?" ⁵"¿Qui pe' na el atxum tetz?" chij i' swetz. "Qui" chinch bantz.

⁶"Yi tajbil Kataj i'tz tan tpone'n yi xtxolbile'j twi' Zorobabel, nin je yole'j: 'Quil k'uke' ic'u'l scye jun c'oloj sanlar, nin quil k'uke' ic'u'l te ichamil cuntu'. Ma na k'ukek ic'u'l te weri inespíritu, stzun Kataj Ryos, yi Ryosaltz yi cya'll na xcy'e' quen te'j. ⁷Quil xcy'e' yi jun chin wutz^a tan makle'n be' Zorobabel, na copon nil swutz i!. Tz'ocpon tzun Zorobabeltz tan je'se'n tircu'n yi templo jalen te yi wi'tzbil c'ub. Nin yi e' wunak scyale': iChin yube'n nin yi templo! iChumbalaj nin! che'ch sbne!', " chij yi ángel bantz swetz.

⁸⁻⁹Ej nintzun tal Kataj yi xtxolbile'j swetz: "Zorobabel lcu'san xe' yi templo nin i' te'n nin i' lje'sempon tircu'n." Tan yi xtxolbila'tz tz'elpon chitxumu' tetz yi i'tz Kataj Ryos, yi Ryosa'tz yi cya'll na xcy'e' quen te'j, yi nchinshakon tzaj tan xtxole'n yi xtxolbile'j scyeru'. ¹⁰"Yi xe'te'n cu'n yi ak'un, sjalok wi'nin e' yi chitxume' yi quil jepon tamp yi ak'on, nin yi nink bnix qui'c wutzil sbne!. Poro tzantzaj yi e'a'tz ḥchitzatzink te Zorobabel, na squile' yi txant cuntu' tan xcyewe'n i' tan je'se'mpon yi jun chin ak'una'tz yi qui tu' ilwutz ban le xe'tzbil tzaj," stzun Kataj.

Ncha'tz tal yi ángel: "Yi juk tal txekbila'tz, na elepont yi wutz Kataj Ryos yi na tzan tan tilwe'n yi mbi cu'n na bajij bene'n tzi'n wi munt," stzun yi ángel bantz swetz.

¹¹"Ej, nin ɔmbi na elepont yi cob wi' oliw yi ate! xlajak yi cantil? ¹²¿Nin mbi na elepont yi cob k'ab yi oliwa'tz yi cho'n na saj yi aceitil tul tal ne'x tuw yi oro cu'n yi na opon tul e'chk cantil?" chinch bantz tetz. ¹³"¿Qui pe' na el atxum tetz yi mbi na elepont?" chij i' swetz. "Qui' ta', qui na el intxum tetz," chinch tetz.

¹⁴"Yi cob oliwa'tz, na elepont yi cob yi je'nake' txa'ij, nin je'nakt aceit ḥchiwi' tan chixcone'n tetz Kataj Ryos, yi taw cyakil yi munt" chij yi ángel bantz swetz.

Yi tilol Zacarías jun toloj u'j yi at tz'iba'n le cabil xlaj chi tul wutzicy' tane'n

5 ¹Ej, i tzun bantz, nintzun wil jun toloj u'j chi tul wutzicy' tane'n, yi na xon tcyaj'i yi at tz'iba'n swutz. ²"¿Mbi'tz yi june'j yi na awil nin?" chij yi ángel ban swetz. "Na wilnin jun toloj u'j yi at tz'iba'n swutz, nin yi na xon tcyaj'i. Yi tkanil yi jun u'ja'tz i'tz beluj metr, nin cyaj metr tu ni'cy yi wutz," chinch bantz tetz.

³"Ej nin tul yi jun u'ja'tz, cho'n tz'iba'n tircu'n chicaws yi e' xonl Israel yi at tulbil squibaj. Nin cabil len xlaj tz'ibane't. Na qui'c na ban yi ko alk'om jun, nka la'j jun. Qui'c na ban. Tircu'n e' quil che'l liwr tk'ab yi chicaws yi tx'aklij ḥchiwutz. ⁴Na je yol Kataje'j yi Ryosa'tz yi cya'll na xcy'e' quen te'j: 'In nocpon tan chicawse'n yi e' alk'om, nin yi e' yi na xcon imbi' cya'n tetz quiwel chiyol, tan ḥchajle'n yi ik chelpon cu'n te'j. Nin yi jun cawsa'tz xcyek tan woque'n cu'n chica'l. Qui't jal tzaj e'chk ptzo'm tu e'chk xanil chica'l,' stzun Kataj," chij yi ángel bantz swetz.

Yi tilol Zacarías jun xna'n chi tul wutzicy' tane'n tul jun ma'lbil yi mo'tx tu'

⁵Ej nintzun ul junt tir yi ángel tan yol swetz: "iMa jalu', xmaynin!" stzun yi ángel swetz. ⁶"¿Mbi' tzun i ila'tz?" chinch bantz. "I'tz jun chin mo'tx yi na xcon

^a4:7 Yi "wutz", na elepont yi porer Bayba'n yil xconk ta'n tan makle'n klo' yi tak'un Kataj tan xtxicbaje'n yi tetz templo.

tan ma'le'n yi quil yi e' wunak yi najlche' tzone'j Israel," chij yi ángel bantz swetz.

⁷Yi jun ma'lbilat'z lamij stzi' tan jun jobsel yi ploma' cu'n. Je'n tzun jakijtz, nin tul yi jun ma'lbilat'z ben wilol yi c'olchij jun xna'n. ⁸"Yi jun xna'na'tz na elepont yi e' yi juntlen cyajtza'kl," chij yi ángel bantz swetz. Cwe'n tzun pitol yi ángel yi jun xna'na'tz tul yi ma'lbil, nin cu' jopol stzi' yi mo'tx tan yi jobsel yi ploma' cu'n.

⁹Ej, nin junt kujt nin, bene'n wilol yi chije'n jobtuj cob xna'n, yi at len chixicy', yi cyek'ek' tu' na chije'san tcyal'. Yi chixicy' ni'cu'n tu chixicy' cigueña.¹ Cy'a'n tzun yi jun ma'lbilat'z cya'n yi cyele'n xicy'in. ¹⁰"¿Na' mbene't quicy'al yi ma'lbilat'z?" chinch banintz tetz yi ángel yi wuch' tan yol. ¹¹"Cho'n mben cya'n Babilonia, nin chocpon tan je'se'n jun tyoöil. Ma yil bnix cya'n, jepon tzuntz cya'n wi jun ujibil," stzun yi ángel bantz.

Yi tilol Zacarías cyaj care't tetz oyintzi' chi tul wutzicy' tane'n

6 ¹Ej, i tzun bantz, nintzun wil junt xtxolbil. Nin wil yi chije'n jobtuj cyaj care't tetz oyintzi', yi kinij quitane'n tan chej. Cho'n tzun ate'-tz txo'l cob chin wutz yi brons cu'n. ²Yi bajx care't kinij cya'n chej yi cyak cye'l. Ma yi ca'p care't kinij cya'n chej yi k'ek cye'l. ³Yi tox'i'n care't kinij cya'n chej yi sak cye'l. Ma yi cyajil'n care't kinij cya'n chej yi way cye'l.

⁴"Ilu' jun c'oloj Wajcaw, ¿mbi na elepont yi cyaj care'te'l?" chinch bantz tetz yi ángel. ⁵"Yi cyaj care'ta'tz, na elepont cyaj tojkbil cyek'ek's yi na eltzaj swutz Kataj Ryos, yi Ryos yi taw cyakil yi munt. ⁶Yi care't yi kinij cya'n chej yi k'ek cye'l, cho'n mben le jun tnum je'n tzi'n. Nin yi jun yi kinij cya'n chej sak cye'l, cho'n mben le yi tnum yi at toque'n tzi'n. Ma yi care't yi kinij cya'n chej yi way cye'l, cho'n mben le tnum yi at cwe'n tzi'n," chij yi ángel bantz swetz.

⁷Ej, nintzun e' eltzaj yi e' chej yi way cye'l, na nternin na el cyalma' tan chibene'n tan xo'n bene'n tzi'n. "Quibene'nk tan xo'n bene'n tzi'n wuxtx'otx!", stzun yi ángel ban scyetz. Ej nin ya'tz nin tzun cyulejtz.

⁸Yi wi't wilol yi xtxolbila'se'l, nintzun xch'in tzaj yi ángel swetz: "iXmaywe' nin yi e', yi ja chiben le yi tnum je'n tzi'n!" Cho'n nchiben tan tak'le'n chicaws yi e' wunaka'tz. Nin yi jun cawsa'tz ja xcy'e' tan mayse'n c'u'l Ryos", stzun yi ángel bantz swetz.

Yi je'n yi coron twi' Josué, yi wi'tz pale'

⁹I tzun bantz, nintzun cawun tzaj Kataj Ryos swetz: ¹⁰"Quilo'k tan stz'amle'n yi oy yi ja ul cyak'un Heldai, Tobías tu Jedaías, yi pres banake' Babilonia, na ja chipakxij tan najewe'n junt tir le katanum. Yil molxij yi e'chk oya'tz ba'n cëben xe ca'l Josías yi cy'ajl Sofonías. ¹¹Te yi oya'tz yi oro cu'n tu sakal ba'n cë'o'c tan banle'n jun chumbalaj coron," nin ba'n tzawak'e'n yi corona'tz twi' Josué yi wi'tz pale', yi cy'ajl Josadac. ¹²Nin alaj tetz: 'Yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'e', na tzan tan talche'n: Yi jun yaj yi na a'lchij Xlum tetz, xlumink chan te yi tetz xe', nin

^{7:9} Yi "cigüeña" i'tz jun jilwutz txuc yi chin tkan nin quikan, nin at lo' jun metr tkan yi jujun chixicy', nin yi chichot chin tkan nin. ^{8:5} Yi cyaj tojkbil cyek'ek': Na elepont cyaj xchakum Ryos yi chixconk tan tak'le'n chicaws wunak. Na taj si'le'n: Sal 104:4; Jer 49:36; Ez 37:9; Ap 7:1-3; 9:13-16. ^{8:8} "Je'n tzi'n" na elepont "norte" le castiy. ^{8:11} Le castiy na tal cobox coron, poro yi mero bintzi i'tz, jun chin coron yi chumbalaj nin.

tz'ocpon i' tan je'se'n junt tir yi wetz intemplo. ¹³Tz'ocpon i' tan je'se'n yi templo junt tir, nin stz'ak'llok k'ej i' chi na ak'llij k'ej jun wi'tz rey. Nin sc'olek wi jun balaj c'olchbil tan cawu'n. Nin sc'olek quen yi wi'tz pale' xlaj i', nin sjalok jun chin tzatzin paz ḫchixo'l. ¹⁴Ma yi jun chin corona'tz, cho'n tz'opon tul yi templo tan cyule'n tx'akx Tobías tu Heldai tu Jedaías nin tu Josías yi cy'ajl Sofonías tkac'u'l,' "stzun Kataj Ryos bantz swetz.

¹⁵Ncha'tz chu'l wunak joylaj tan ch'eya'n tan je'se'n yi templo. Nin tan yi xtxolbila'tz tz'elepon chitxumu' tetz yi jun cu'n, Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'j, nchinchakon tzaj tan xtxole'n yi tajbil i' scyeru'. Nin yi xtxolbila'tz sbajok yil cyak'u' ama'l tan quibitalu' yi yol Kataj Ryos, nin yil cho'cu' c'ulutxum tan banle'n tane'n yi tetz ca'wl.

Yi jun jilwutz muc'le'n we'j yi qui na tzatzin Kataj Ryos te'j

7 ¹I tzun bantz le cyaj tajlal yi beluji'n xaw (yi na bi'aj Quisleu) tul yi cyaji'n yob tan yi rey Darío tan cawu'n, nintzun cawun tzaj Kataj tetz Zacarías yi elsanl stzi' i!. ²Nin te yi tiempa'tz, yi e' aj Betel nin saj chichakol cob yaj yi na chibi'aj Sarezer tu Regem-melec, scyuch' coboxt tan jakle'n chibani tetz Kataj Ryos. ³Ncha'tz tan jakle'n cyajtza'kl scyetz yi e' elsanl stzi' i!, nin scyetz yi e' wi'tz pale' yi ate' le yi templo tetz Kataj Ryos. "¿Kocpon pe' il tan banle'n tane'n yi bis, nin tan muc'le'n we'j lakak o'i'n xaw cyakil yob, chi kutane'n leje'nak tzaj tunintz?" che'ch bantz.

⁴⁻⁵Ej, nintzun tal Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'j: "Zacarías, chij i!. Alaj yi xtxolbil yi swale' nin tzatz scyetz tircu'n yi e' xonl Israel, nin scyetz yi e' wi'tz pale': 'Yi axwok itetz ja el oxc'al tu lajujix yob ita'n tan muc'le'n we'j, na cyakil nin yob yi na jepon yi o'i'n xaw tu yi na jepon yi juki'n xaw na imuc'wok we'j, nin na ibanwok tane'n yi bis. Poro yi na iban yi e'chk imunla'tz, nk'e'tz tan tak'le'n ink'ej. ⁶Nin yi na exwanwok ḫchixo'l cmon yi na bajij jun tzatzi'n, i'tz ntin tan nojse'n tu' ic'u'l, nin nk'e'tz tan tak'le'n weri ink'ej, c'chij sban" chij Kataj. ⁷Ma jalu', ḷnk'e'tz ptzun ite'n nin xtxolbila'tz talnak Kataj scyetz yi e' elsanl stzi' i' tiemp tzaj, tan cyoqe'n tan makle'n chiwutz yi e' chimam chite'u' te yi e'chk takle'n yi chin ploj nin yi na chibani tul yi tiemp yi at tzaj tzatzin paz ḫchixo'l, nin te yi tiemp yi wi'nin chixone'n wunak banak Jerusalén? Ej nin yi ite'n nin quitane'n yi e'chk mas tnum yi ate' inakajil. Ej nin ite'n nin quitane'n yi e'chk tnum cwent Néguev, nin yi e' yi najlche' je'n tzi'n wi'wtz.

Yi cyele'n xit yi e' xonl Israel tan paj yi qui e' oc c'ulutxum jak' ca'wl Kataj Ryos

⁸Saje'n tzun tlol Kataj Ryos yi xtxolbile'j tetz Zacarías tan tlol scyetz yi e' yi e' opon tan jakle'n cyajtza'kl tetz Kataj: ⁹"In yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen swe'j, ej nin je inca'wle'j, yi walnak tiemp tzaj: Puntil cu'n tzitulej yi icawu'n. Banwok bin ba'n tetz junt. Elk ik'ajab tzitibil itib. ¹⁰Quil exo'c tan chibuchle'n yi e' xma'lca'n, nin quil cxo'c tan chibuchle'n yi e' me'ba' yi qui'c chitaj chitxu!. Ncha'tz quil cxo'cwok tan chibuchle'n yi e' awer nak, nin yi e' me'ba' yi qui'c at scyuch!. Quil tzitzum yi ḫe'n tzibani tan banle'n mal tzitibil itib." ¹¹Poro yi e' wunaka'tz tentz qui nin e' ban tane'n yi yol Kataj, qui nin ocpon te'j chiwi!. Na ni'cu'ntz chi ik e' len cu'n checan ban. Qui nin quibit yi ca'wl Kataj Ryos. ¹²Chin tzelzuj nin ban te cyalma', chi quiwel jun diamante, tan qui tocomponen yi ḫchusu'n tu yi ca'wl

Kataj tetz cyalma!, yi talnak tan yi tetz espíritu scyetz yi e' elsanl stzi! i' tan chitxolil scyetz. Cha'stzun te ñch'uye'n yi ñchi'chbe'n c'u'l Kataj scye'j. Wech i' Ryos yi cya'l na xcy'e' quen te'j. ¹³Na nin tal i!: "Yi e' cyetz qui nin mmocpon inyol te chiwi' yi woque'n tan chimoxe'n. Ncha'tz tzun intz, qui't tzimbit chiyol jalu', yil cho'c tan na'wse'n imbi!. ¹⁴Cha'stzun te ja che'l inxitul tulak e'chk tnum yi qui cyajske'n, chi ik jun chin salchcam mmo'c tan chixite'n len bene'n tzi'n. Ma yi cyetz chiluwari ja oc cyen tetz jun amal' yi tz'inunin tunin tane'n, kale qui't jalwit puntil tan najewe'n jun wunak tul. iChin yube'n nin banak chitanum tenxchan! Ma jalu' tan chipaj ja oc tetz jun amal' yi tz'inunin tu!", chij Kataj.

Yi banl yi suki'nt tan Kataj Ryos scyetz yi e' xonl Israel

8 ¹Ma jalu' je xtxolbile'j yi tal Kataj Ryos: ²"Je yi xtxolbile'j yi na waj lwal, yi in wetz yi in yi cya'l na xcy'e' quen swe'j: Wi'nin na chi'ch inc'u'l tan yi e'chk takle'n yi ja bajij te Sión. ³Poro yi in wetz, tz'opon jun k'ej yil nopen junt tir Jerusalén tan innajewe'n. Ej nin te yi tiempa'tz stz'a'lchok scyetz yi e' aj Jerusalén: 'Ya'stzun yi e' wunak yi na chibán tane'n yi ca'wl Ryos.' Nin scyale' wunak tetz yi ju'wtz Sión: Yi ju'wtz yi wi'nin xanil. ⁴Nin ñchic'olek junt tir yi e' tal tijl c'u'lal lakak parque Jerusalén, tan ujle'n. Cy'a'l len chitx'amij cya'n tan paj yi ja chitijin cu'n. ⁵Nin ñchijalok wi'nin nitxa' junt tir. Ej nin snojk e'chk parque cya'n na cho'n ñchisakchoktz. Ncha'tz ñchisakchok lakak be!. ⁶Yi e' intanum yi ñchiclaxok cyen, squile' yi jun tiempa'tz, chelpon yab te yi mbi cu'n squile'. Poro yi in wetz quil ne'l yab te'j, na in txumul tetz. Sbajok yi xtxolbila'se'j, na in Ryos. ⁷Ncha'tz in nocpon tan cyelsene'l tzaj yi e' intanum liwr yi ate' jak' chica'wl yi tnum yi at tele'n tzi'n, tu toque'n tzi'n.

⁸"Ej nin chu'l junt tir wa'n tan chinajewe'n Jerusalén. Nin chocpon junt tir tetz mero intanum, nin nocpon wetz tetz chiRyosil, na tz'elpon ink'ab te inyol yi walnak scyetz chimam chite'l tentz. Ej nin chin tz'aknak cunin swuleje' cawbe'n cyetz," chij Kataj Ryos bantz swetz.

⁹Ncha'tz nin tal Kataj yi xtxolbile'j: "Quiwit te yi ak'un, yi axwok yi ja itbit yi chiyol yi e' elsanl intzi!, na ja itbit e'chk xtxolbila'tz jetz yi cwe'n cu'n xe' intemproje'j tan je'se'n junt tir. Na yi in wetz in Ryos. ¹⁰Na ja je'ul cobox k'ej'e'j yi qui'c mu'lx tal chichojo'n yi e' ak'unwil. Ncha'tz qui nin nchichojlij yi e'chk chej yi nchixcon tan quich'eye'n. Nin qui'c nin mu'x tzatzin paz at-tz tzixo'lwok tan chipaj yi e' iccontr. Nin ja jal oyintzi' tzixo'l wa'n. ¹¹Poro qui't tzimban junt tir yi xtxolbila'tz tzixo'lwok, yi axwok yi ja xclax cyen, qui't tzimban chi ban le xe'tzbil tzaj. Jun cu'n sbajok yi xtxolbila'se'j, na yi in wetz in Ryos. ¹²Sjalok wi'nin tzatzin paz tzixo'lwok. Nin yi e'chk cojbil yi uva cu'n at swutz, wi'nin wutz stk'e!. Nin sjalok wi'nin jilwutz cosech, nin wi'nin a'bal sbne'. Nin swak'e' tircu'n yi e'chk balaj takle'na'tz scyetz yi e' yi ja chicalax cyen. ¹³Axwok aj Judá, nin axwok aj Israel, axwok jun latz' mban ñchixoi'l yi e' mas tnum, poro nocpon tan icolpene'l tzaj jalu', nin cxocponwok tetz balaj ñchiwutz cyakil. iQuil cxobwok! iNimit ic'u'l!" stzun Kataj Ryos.

¹⁴Ncha'tz je na tal Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'j: "Ten che' incawsaj yi e' imam ite', na nin je' lajpuj inwi' scye'j tan yi cyajtza'kl cachí!, nin ja imban

^v 8:8 Ex 19:5; 29:45; Lv 26:11-12; Jer 31:33.

tane'n yi wajbil scye'j. ¹⁵ Poro yi jalu', ja bixe' wa'n tan imbnol jun ba'n tetz Jerusalén tu Judá. Cha'stzun te quil cxobwok tetz jun. ¹⁶ Nin je yi xtxolbile'j yi tajwe'n tzibán tane'n sbne' opon tunintz: Quil tzijal cu'n wi itak' tzitibil itib, puntíl cu'n xcauwunwok, nin buchwok itib tan jale'n tzatzin paz lakak pujbil xtisya'. ¹⁷ Quil tzibán quen jun yab ajtza'kl te'j junt, nin quil tzital: 'Sak swutz Ryos qui'c mimban', ko tewe'n tu' itil na itaj. Na yi e'chk ajtza'kla'tz na tak' chi'ch c'u'lal swetz. Na yi in wetz yi na chintzan tan talche'n nin yi xtxolbile'j tzitetz, in iRyosil," chij Kataj Ryos.

¹⁸ Ej, nintzun jilon tzaj junt tir Ryos. ¹⁹ Je yol i'e'j: "Yi muc'le'n we'j" yi na ibanwok tane'n le cyaji'n, tu o'i'n, tu juki'n, tu lajuji'n xaw, na taj xtx'ixpe'n tan toque'n tetz e'chk tiemp tetz tzatz'i'n. Tajwe'n tan banle'n tane'n balaj tzatz'i'na'tz tul yi e'chk k'ejlala'tz. iNcha'tz, joywok bin puntíl tan talche'n yi bintzij tzitibil itib, nin tan jale'n tzatzin paz tzixo'l!" stzun Kataj bantz.

²⁰ Ncha'tz nin tal Kataj Ryos: "Yi e' wunak yi ate' bene'n tzi'n, yi najlche' lakak e'chk lmak tnum, chu'l tan xajse'n Jerusalén. ²¹ Na yi e' wunaka'tz scyale' scyetz yi e' yi najlche' tul junt tnum: 'iQuin, kajake' kabanal tetz Kataj Ryos!' Ncha'tz scyale' cobox: 'Na kaj ketz, kaxomnin scye'ju' che'ch sbne'. ²² Na wi'nin wunak tz'ul chimolol quib Jerusalén. Cho'n cu'n x̄chisajk tulak e'chk juy tnum nin tulak e'chk lmak tnum, tan jakle'n chibanal swetz.^x ²³ Te yi tiempa'tz, chocpon lajuj awer nak yi apart len chiyol tan stz'amle'n ju' be'ch tetz jun judiy, nin scyale' tetz: 'iNa kaj kaxom nin te'ju', na ja kubit yi cho'n at Ryos x̄chixo'lu'! che'ch sbne!', stzun Kataj Ryos.

Yi chicaws yi e' wunak yi najlche' lakak e'chk tnum yi ate' naka'jil Israel

9 ¹Ej, i tzun bantz nintzun opon jun stziblal tan Kataj Ryos tan chixo'wse'n yi e' wunak yi najlche' lakak ama'l cwent Hadrac nin le tnum Damasco: "Wetz tircu'n yi e'chk tnum cwent Siria,^y chi tane'n chi'ama'l yi e' xonl Israel, wetz tircu'n. ²Ncha'tz wetz yi ama'l Hamat tu yi e'chk tnum yi at naka'j, chi tane'n Tiro tu Sidón tu tircu'n yi e' chiwunakil yi chin list nin e'. ³Ja bnix tapij solte'j yi tnum Tiro cyak'un, nin ja cho'ctz tan molche'n oro tu sakal chi na oc molche'n c'ub yi muluji'n cu'n na ban. ⁴Poro qui'c na ban na nocpon tan majle'n len tircu'n yi e'chk me'bi'la'tz x̄chik'ab, nin mben c'oxij tircu'n yi tnum wi mar, nin tz'ocpon k'a'kl yi tnum.

⁵"Ej, nin yil quil yi e' wunak cwent Ascalón tircu'n yi e'chk takle'na'tz, x̄chixobok swetz. Nin yi e' aj Gaza x̄chitije' q'uixc'uj, nin yi e' aj Ecrón, quil jal chiwalor. iQui'c rey sbne' tan cauwu'n le tnum Gaza, nin qui'c jun wunak snajank le tnum Ascalón! ⁶Ma le tnum Asdod x̄chinajank jun k'u'j wunak yi nk'e'tz junit chixe', ma na e' len cu'n awer nak, nin tan yi jun xtxolbila'tz, tz'elpon chinimel yi e' filistey wa'n. ⁷Tz'elpon incy'al yi chichib le chitzil' yi atit nin x̄ch'el, nin qui't lwak' ama'l tan toque'n jun jilwutz t'imbil le chitzil' yi xan. Poro x̄chixo'l yi e' wunaka'tz at jujun yi x̄chicyajk cyen tetz wetz. Na chocpon tetz cyajal yi e' aj Judá. Ma yi e' aj Ecrón, ni'cu'n x̄chibne' x̄chixo'l yi e' aj Judá chi e' banake' yi e' jebuseo tentz.^z ⁸Nin list in tan chicolche'n yi e' wetz yi ate' jak' inca'wl. List in tan chicolche'n x̄chik'ab alchok

^w 8:19 Na taj si'le'n 7:3. ^x 8:22 Ro 14:11. ^y 9:1 Yi Damasco ya'stzun yi capital tetz yi nación Siria.

^z 9:7 Yi e' Jebuseo, cho'n najlche' x̄chixo'l yi e' xonl Israel banak, nin yi e' aj Ecrón ni'cu'n x̄chibne' tzatzaj. Na taj si'le'n 1R 9:20-21.

chicontril yil chu'l tan chibiyle'n. Cya'l jun tz'ocpon tan chibuchle'n junt tir, na yi in wetz, in nocpon tan chiq'uicy'le'n," chi Kataj Ryos.

Yi chireyil yi e' xonl Israel yi at tulbil

- ⁹ iAxwok jun c'oloj aj Jerusalén, yi najlquix wi Sión, tzatzinwok nin bitzinwok tan yi tzatzin yi atix cu'nt! Na tz'ul yi iReyil yi chin jicyuch nin te'^j tajtza'kl tan cauwu'n, nin yi cya'l jun xcyek quen te'^j. Quil tocsaj tib nim tu tajtza'kl, na cho'n tz'ul te'^j jun ne'x buru' yi mam, tal tu' jun ekum ektz tu!^a
- ¹⁰ Copon xitul yi e'chk care't tetz oyintzi' yi at ñchik'ab yi e' xonl k'ajtzun Efraín, nin qui't chijal chej tetz oyintzi' Jerusalén, nin copon xitul i' yi e'chk ma'cl tetz oyintzi!. Tan i' sjalok tzatzin paz bene'n tzi'n wi munt. Nin scawunk squibaj e'chk nación nin wi'ak e'chk mar. Nin scawunk te yi ama'll kale atit yi tzanla' Eufrates, jalen bene'n tzi'n wi munt.

Yil tz'oc junt tir Israel tetz jun lmak tnum

- ¹¹ Je yol Kataj Ryose'^j: "Axwok jun c'oloj aj Jerusalén, swutz cu'n yi ñch'el yi katrat nocpon tan cyelsene'l tzaj yi e' ixonl liwr, yi pres quitane'n tul jun chin jul tane'n.^b
- ¹² iMa yi axwok itetz yi pres iwutz, nin yi k'ukle't ic'u'l tan itele'n liwr, pakxenwok le ama'l tetz colo'n ib!^c Jun cu'n yol wale' nin tzitetz yi tzicambaje' cob tir mas yi ibanl swutz yi q'uixc'uj yi na cxtzan tan muc'le'n.
- ¹³ Na yi wetz c'oxbil inflech tetz oyintzi', i'tz yi e' aj Judá, nin xconk jun chin flech wa'n yi i'tz yi e' xonl Efraín. Ma yi e' yi najlche' wi ju'wtz Sión chocpon wa'n chi jun spar, nin nchiben wa'n tan oyintzi' scye'^j tircu'n yi e' awer nak, yi e' aj Grecia," chij Kataj.
- ¹⁴ Ñchaje' tib yi Kajcaw yi kaRyosil tcyaj ñchiwutz yi e' tetz tanum,^d nin mben c'oxol i' yi tetz flech chi na ban xlitz!. Nin i' te'n nin i' tz'ocpon tan cwe'se'n yi chun, nin tz'ul i' scye yi e' contr tul jun chin salchcam, yi na saj licu'n tzi'n.
- ¹⁵ Yi Kataj Ryos, i' tz'ocpon tzuntz tan chicolche'n yi e' tetz tanum. Nin yi e' cyetz chocpon tan yak'pe'n e'chk c'ub yi na chic'oxtzaj chicontr scye'^j. Nin sbajk chicontr cya'n. Ñchitzatzink yi e' intanum chi ik jun c'oloj win nchije' a'ajol.
- ¹⁶ Te yi tiempa'tz, tz'ocpon Kataj Ryos tan chicolche'n, nin tan chijutz'e'n tzaj yi e' tetz tanum, chi na chimolxij jun c'oloj awun. Nin sjalok chik'ej ñchiwutz cyakil wunak. Cho'n sjalok chik'ej le cyetz chitanum. Ni'cu'n sbne' pak'puchal chik'ej chi na txekun yi e'chk c'ub yi wi'nin na litz'un, yi at te'^j jun coron.
- ¹⁷ iChumbalaj nin sbne' tircu'n chi'ama'l yi e' xonl Israel, nin chin yube'n nin sbne!! Na spuc'unk yi triw tu yi uva, nin ñchich'uyok yi e' xun scyuch' yi e' xicy, nin chin yube'n nin ñchibne'!

^a9:9 Mt 21:5; Jn 12:15. ^b9:11 Na elepont yi ate' pres, nka ilen nin na tzan chibuchle'n, nin tz'ocpon Ryos tan cyelsene'l tzaj tul yi jun chin q'uixc'uja'tz. ^c9:12 Yi ama'l tetz colo'n i'tz Jerusalén. ^d9:14 Jud 14:15; Ap 1:7; 19:11-16.

Suki'nt yi chelpon yi tanum Kataj liwr

10 ¹Jakwok tetz Kataj tan saje'n a'bal te yi tiemp tetz k'alaj, na i' ta'w e'chk k'ancyok, nin tz'ul tunin kojol yi a'bal wi icojbil. Qui'c nin caril sbne', nin xtxa'xank cyakil.

² Yi chiyol yi e' aj wutz mes tuml yi e'chk chiryoys yi banij cuntu', i'tz lajil tu'.

Ej nin tircu'n yi na ḫchaj tib ḫchiwutz yi e' nachol, nk'e'tz bintzij. Yi e'chk takle'n yi na xyal yi sbajok, nk'e'tz bintzij na qui'c xe'. Nin yi chiyol yi na xcon cya'n tan mayse'n junt, qui'c eka'n ta'n. Cha'stzun te yi e' intanum na' cuntunin na cha'l nint tu cyajtza'kl, na ni'cu'n e' tu jun txob tal awun yi qui'c jun pstor cyetz.

³ Cha'stzun te je na tal Kataje'j: “៥chi'chok inc'u'l scye yi e' pstorat'z, nin ḫche' incawse' yi e' bajxoma'tz.” Tz'ocopon Kataj Ryos tan chicolche'n yi e' tetz tawun, yi e' xonl k'ajtzun Judá. Ej nin stak'e' chiwalor chi yi walor jun chej yi qui na xob tan oyintzi.

⁴ Nin cho'n tz'elu'l Jun ḫchix'o'l yi e' aj Judá-a'tz yi ni'cu'n tu jun balaj c'ub^e yi xicyol tetz jun tapij yil xcon tan chicolche'n. Ncha'tz tz'ocpon i' chi jun estaque tetz chiquiwe^f. Nin tz'ocpon i' chi jun Arco yi wi'nin na c'oxon flech.^g Ej nin ḫchix'o'l yi e' aj Judá-a'tz cho'n ḫchijalok wi'tz bajxom tetz oyintzi.

⁵ Ni'cu'n ḫchibne' yi e' aj Judája'tz, chi jun c'oloj sanlar, yi na baj chitzek'sal yi tx'otx' tbe' tan yi quikanbe'n. Chocpon tan oyintzi', na xomok Kataj Ryos scye'j, nin ḫchixcyek scye chicontr yi ate'e'n te'j chej, nin tz'elpon chik'ej cya'n.

⁶ Je na tal Kataje'j: “Swak'e' chiwalor yi e' xonl Judá, nin ḫchiclavok yi e' xonl k'ajtzun ḫep wa'n. Nin ḫchimbajxok ḫchiwutz yil chipakxtzaj junt tir le cyetz chitanum, na wi'nin na el ink'ajab scye'j. Ni'cu'ntz chi qui'k jun tir nno'c tan chilaje'n len, na yi in wetz in chiRyosil yi na wit chiyol yi na cho'c tan innacle'n.

⁷ Yi e' xonl Efraín chin cham nin ḫchibne' chi jun c'oloj sanlar. Nin ḫchitzatzink chi ik win lbaj cya'n. Nin yi e' chinitxa', yil quilnin yi ja jal chiwalor, ḫchitzatzink tzuntz scye'j. iWi'nin tzun ḫchitzatzinktz swe'j!^j stzun Kataj Ryos.

⁸ “Nocpon tan chichakle'n tzaj junt tir, nin chicopon inmolol tircu'n, nin ḫchiclavok wa'n. Spuc'unk junt tir chiwutz chi e' banake' tentz.

⁹ In no'enak tan chixite'n len bene'n tzi'n tulak e'chk tnum. Poro nu'l tx'akx junt tir ḫchic'u'l tzantzaj, nin tz'opon jun k'ej yi ḫchipakxok junt tir scyuch' chinitxajil tzone'j le chitanum.

¹⁰ Chelu'l wa'n Egipto, nin nocpon tan cyelsene'l tzaj Asiria, nin nchiben incy'al Galaad nin Líbano, nin spuc'unk chiwutz, nin quil tz'ak yi ama'la'tz tetz cyetz.

¹¹ Chicy'u'll wi yi mar tetz Egipto, na quil wak' ama'll tan chibek'xe'n tan yi pak'bil mar. Stzajk yi tzanla' Nilo wa'n. Chin sk'ej nin tunin sbne' yi ticy'be'n yi jun tzanla'a'tz. Nin tz'elpon chik'ej yi e' aj Asiria wa'n. Ncha'tz yi e' aj Egipto, tz'elpon chichamil wa'n.

^e 10:4 Is 28:16. ^f 10:4 Is 22:23; 33:20. ^g 10:4 2R 13:17; Ap 19.

¹² Swak'e' chiwalor yi e' aj Judá, nin sk'ukek chic'u'l swe'j yil chiben ḥchiwutz tan oyintzi!. Jun cu'n yol, nelpon cu'n te tircu'n yi nwal, na in Ryos," chij Kataj.

11 ¹ iLíbano,^h ak'aj ama'l tan tocompone'n yi k'ak' tan stz'e'se'n tircu'n yi lmak tzeⁱ yi at-tz!

² Chok'oken yi e'chk wi' tzaj, na ja wi't che'l cu'n yi e'chk lmak tze' swutz. Na ja wi't chitzaj yi e'chk chin tze' yi chin yube'n nin banak. iEj nin axwok jun c'oloj bakch, yi cho'n atix le amall Basán, bisunwok, na ja wi't el cu'n cyakil yi tze' swutz yi chin txa'x nin xo'll banak!

³ Wi'nin chiéch'ine'n yi e' pstor awun tan o'kl, na ja tz'e' tircu'n yi ch'im yi chin txa'x nin wutz. Nin yi e' león chin chiwi' nin tan o'kl, na qui'ct jun tal ḥutuj tze' mban cyen stzi' yi a' Jordán.^j

Yi cob jilwutz pstor

⁴ “Q'uicy'lwe' yi e' cneru' yi quime'n tlen tu' ate'l le biybil awun tane'n. ⁵ Na yi e' yocol na cho'c tan chibiyle'n cu'n nin qui'c nin mu'x tal najk chibisun ta'n. Nin yi e' aj c'ayinl na cyal: ‘iNtyoż tetz Kataj ja kariquin jalú!!’ Qui na el mu'x chik'ajab yi e' pstora'tz scye'j yi e' tal cyawun. ⁶ Nin ite'n nin xtxolbila'tz tzimbne' wetz scye yi e' wunaka'tz yi najlche' le ama'le'j. Quil tz'el mu'x ink'ajab scye'j. Ma na ḥche' wak'e' ḥchik'ab chiwisin scyuch' chireyil yi juntlen cyajtza'kl tan chixite'n cu'n. Nin quil no'c tan colche'n jun scyetz. Jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j na in yi Ryos yi na ne'l cu'n te inyol,” chi Kataj Ryos.

⁷Ej, mintzun in no'ctz chi jun balaj pstor tane'n tan chiq'uicy'le'n yi e' cneru' yi cwe'n tlen tu' biyij ate't, yi pen tu' na chixon. Ja klo' no'c tan chiq'uicy'le'n ḥchik'ab yi e' biyol awun. Nintzun bnix cob tx'amijtz wa'n, nin oc ink'ol bi' juntz tetz “Banl” nin yi junt tx'amij “Junit” ban bi' wa'n. ⁸Ej nin le bajx xaw, nin e' el inlajul ox pstor te cyak'un, yi nsken wi't baj impasens scye'j, nin yi wi'nin na chi'ch chic'u'l swe'j. ⁹Nintzun wal yi xtxolbile'j scyetz yi e' cneru': “iQuil no'c junt tir tan ipstore'n! iYi ko at jun ituch' lquim, ja nin bin quima's! iNin ko at jun yil cu' biyij, ja nin bin cu' biyija's! iNin yi e' yil chitz'ij cyen, ja nin je' chibajsal quiba's squibil quib!” chinch bantz scyetz.

¹⁰Saje'n tzun incy'al yi jun intx'amij yi na bi'aj “Banl” nintzun cu' inwak'ultz, tan ḥchajle'n yi ja xit yi trat yi bnixnak wa'n scyuch' cyakil yi e'chk nación.

¹¹Nintzun xit yi trata'tz. Nin yi e' yocol awun yi na chitzan tan inxmaye'n tzaj, nintzun el chitxumtz tetz yi i'tz Kataj Ryos yi na jilon scyetz tan yi e'chk takle'n yi na imban. ¹²Nintzun waltz scyetz: “Yi ko ba'n ḥchiwutz', ba'n chichoju' in, nin ko qui na cyaju' chichoju' in, ba'n lcyaj tu's chine'j,” chinch bantz scyetz. Saje'n tzun chik'ol junaklaj piña'l sakal swetz tetz inchojo'n.

¹³“Cy'ajtzaj yi pwoka'tz, yi jun chin injamela'tz^k yi ja cyak!, nin ba'n tz'opon awa'n kale na colxe't yi pwok tetz yi templo,” chi Kataj bantz swetz. Nintzun imbenztan ticy'le'n tzaj, nin opontz wa'n le templo.

¹⁴Ej, nintzun cu' inwak'ul yi ca'pi'n tx'amij yi na bi'aj “Junit” nin tan yi xtxolbila'tz nin xit yi lok' ib yi at ḥchixo'l yi e' aj Judá scyuch' yi e' aj Israel.

^h 11:1 Yi “Líbano” i'tz jun ama'l, norte tetz Israel kale atit wi'nin lmak tze'. ⁱ 11:1-2 Is 2:12-13. ^j 11:3 Yi e' pstor scyuch' yi e' león na elepont yi e' wi'tz ajcaw cwent Israel nin lakak tnum yi nk'e'tz Israel, yi na chibisun na ja chisotz yi e' wunak yi ate' jak' chica'wl. Nin na ḥchaj yi at tulbil chicaws tan Ryos.

^k 11:13 Mt 27:9-10. Na elepont yi i'tz jun jamel yi qui' que'n walor.

¹⁵“Ma jalu', nque'n chi jun pstor yi cy'aj, yi quil tz'oc il tan chiq'uicy'le'n tawun,¹ chij Kataj swetz. ¹⁶Nin swak'e' ama'l tetz yi juna'tz yi qui'c xac tan chipstore'n yi e' intanum. Quil tz'oc il tan chijoyle'n yi e' cneru' yi na che'l te'j pe'm, nin quil tz'oc il tan chijoyle'n yi e' yi na chitx'akxij. Nin quil tz'oc il tan chitz'aque'n yi e' q'uixpnake!. Ej, nin quil tz'oc il tan tak'le'n chiwa' yi e' yi jalt nin tan chiquime'n tan we'j, ma na tz'ocpon tan bajse'n chichi'bel yi e' k'ant, nin sbajk cunin jujun ta'n cyakil tu pac!.

¹⁷“iLastum yi pstora'tz yi chin juntlen nin tajtza'kl, yi tu na col cyen tu' yi tawun! iLok noj cu'n jun spar wi k'ab, nin lok lo'on yi wutz tan yi spara'tz! iLok skej yi k'ab, nin lok stzaj yi wutz!” stzun Kataj Ryos bantz swetz.

Yi cyele'n yi e' aj Jerusalén liwr

12 ¹I bin jalu', cyakil yi xtxolbile'j yi tal Kataj Ryos i'tz yi mbi cu'n sbajok te Israel. Yi Kajcawa'tz yi ja bnix yi tcyaj' ta'n, nin yi ja cu' xe' yi wuxtx'otx' ta'n, nin yi ja bnix yi wunak ta'n, i' a'lón cyen yi xtxolbile'j:

²“Tz'ocpon Jerusalén wa'n chi jun cu'lbil quic'a' wunak, yi nojnak tan chicaws yi xcyek tan tocse'n xya'yil chiwi' cyakil yi e'chk tnum yi ate' solte'j Israel. Na chocpon cyakil yi e'chk tnuma'tz tan oyintzi' te Jerusalén nin scye'j e'chk mas tnum cwent Judá. ³Nin te yi jun tiempa'tz tz'ocpon Jerusalén wa'n tetz jun chin c'ub tane'n, yi chin al nin yi quil chixcye' yi e'chk nación tan xicycle'n. Na alchok scyetzt yil buch tib tan xicycle'n, sq'uixpok ta'n. Tircunin tzun yi e'chk nación yi ate' solte'j Jerusalén xchimole' quib tan oyintzi' te'j. ⁴Poro nocpon tan chixo'wse'n yi chichej, nin tz'ocpon xya'yil chiwi' yi e' yi ate'e'n scye'j yi cheja'tz. Chocpon chichej yi e' nacióna'tz wa'n tetz moyi'x, nin nocpon tan chiq'uicy'le'n yi e' xonl Judá xchik'ab. ⁵Yil quil yi e' wi'tz cyajcawil yi e' aj Judá yi xtxolbila'sej, scyale' tzuntz squibil quib: ‘I'tz Kataj Ryos yi na tzan tan tak'le'n chiwalor yi e' katanum, yi e' aj Jerusalén, che'ch tzun sbne'-tz.

⁶“Nin tul yi jun tiempa'tz chocpon yi e' aj Judá wa'n chi xtxak'ak' yi nternin na k'ak'an txo'l si', nin chitanen jun chin boc'oj k'ak' txo'l tkan triw yi chin skejtnin. Na sbajk chitz'e'sal yi e' tnum yi ate' le chimax nin yi e' tnum yi ate' le chisbal, tircu'n yi e'chk nacióna'tz yi ate' nakajil Israel. Nin yi e' aj Jerusalén, xchinajank junt tir le cyetz chitanum.

⁷“Poro bajx xche' inclaxe' yi e' xonl k'ajtzun Judá yi ate' solte'j len Jerusalén, bantz quil cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl yi e' xonl k'ajtzun Luwiy yi najlche' le tnum Jerusalén. ⁸Poro ncha'tz, nocpon tan chicolche'n yi e' yi ate' le tnum Jerusalén, yi e' yi qui'c chiwalor tan oyintzi'. Chocpon wa'n chi banak yi k'ajtzun rey Luwiy yi chin cham nin i' banak tan oyintzi'. Nin yi e' xonl Luwiy sjalok chiwalor chi tane'n walor Ryos, chi tane'n yi ángel yi k'ajbil Kataj, yi bajxij xchiwutz. ⁹Te yi tiempa'tz, alchok nación yil tz'oc tan oyintzi' te Jerusalén, tz'elpon cu'n wa'n swutz.

¹⁰“Ej nin yil quil yi e' xonl k'ajtzun rey Luwiy, scyuch' yi e' aj Jerusalén, yi jun yi icy'nak ch'ich' cya'n le wankil^m cyak'un yi e' imam ite', swak'e' tzun jun chitxumu'ntz, yi xcyek tan chibisune'n te yi mbi cu'n nchibán cyen, nin xchijake'

¹11:15 Yi xtxolbile'j i'tz jun el sawutzil tetz yi anticristo, yi tz'ocpon tan chisotzaje'n cu'n klo' yi e' tanum Ryos. ^m12:10 Jn 19:37; Ap 1:7.

cuybil chipaj. Sjalok tzun jun chin bis o'kltz ñchixol', chi yi bis o'kl yi na jal le jun najał yi na quim jun ñutuj cy'ajol.¹¹ Sjalok yi jun chin bis o'kla'tz le tnum Jerusalén. Chumam nin sbne' yi jun bisa'tz yi sbajok, chi yi bis yi mbajij tentz te'j Hadad-rimón wi ñk'ajlaj cwent Meguido.¹² Ñchijunal cu'n ñchibisunk lakak e'chk najał. Apart yi e' yaj nin apart yi e' xna'n, na cyakil yi e' xonl k'ajtzun Luwy ñchibisunk scyuch' quixkel. Na ñchibisunk yi e' xonl k'ajtzun Natán scyuch' quixkel.¹³ Nin ñchibisunk yi e' xonl k'ajtzun Leví scyuch' quixkel. Ncha'tz ñchibisunk yi e' xonl k'ajtzun Semei scyuch' quixkel.¹⁴ Na cyakil yi e' najał cwent Israel ñchibisunk len. Ñchibisunk len yi e' yaj apart, nin ñchibixunk len yi e' quixkel apart.

13 ¹"I tzun te yi jun tiempa'tz, smulk'ink jun chin a' yi ba'n xcon cyak'un yi e' xonl k'ajtzun rey Luwy scyuch' yi e' aj Jerusalén tan xtx'ajle'n len yi quil tu chiya'pl.² Ej nin, cupon inxitul yi e'chk ryos yi banij cuntu' tane'n, yi ate' tul cyakil yi e'chk tnum cwent Israel. Qui't tzun na'wsij chibi' junt tir. Ncha'tz chelpon inlajul cyakil yi e' elsanl chitzi' yi ryosa'tz, scyuch' yi e' espíritu cwent Bayba'n. Jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j, na in Ryos.

³"Alchok scyetz yil tz'loc tan xtxole'n e'chk xtxolbil yi nk'e'tz in na a'lon, scyale' yi e' taj xtxu' tetz: 'Tajwe'n tan aquime'n, na yi e'chk la'jil yi na awal, nk'e'tz yol Kataj.' iEj, nin ite'n nin taj xtxu', chocpon tan biyle'n cu'n tan spar, na na tocsaj tib chi ik jun mero elsanl intzi'!

⁴"Te yi tiempa'tz ñchitx'ixwok yi e' yi na cyocsaj quib elsanl intzi', tan yi e'chk takle'n yi na cyal yi nk'e'tz bintzij. Cyal' jun tz'ocpon tan jople'n chiwutz wunak, tan tu' yi na xcon be'ch tetz jun mero elsanl intzi' ta'n.⁵ Ma na scyale' len: 'Nk'e'tz in jun elsanl stzi' Ryos. Na yi in wetz, in tu' jun ak'unwil xo'l co'n. In tzaj nitxa' yi inxe'tle'nix tan ak'un wi cojibil.'⁶ Ej, nin kol tz'loc jun tan jakle'n: 'Poró mbi eka'n tan e'chk q'uixpnak yi at te awankil?' Stza'we' tzuntz: 'Cho'n mbnx xe chicalij e' wamiw.'

Yi q'uixc'uj yi ñchitije' yi e' tanum Ryos

⁷ Je yol Kataj Ryos: "iTz'icy'pon ch'ich¹⁰ le wankil yi pstor yi xconk wa'n, yi jun yi txiclij tzinxlaj! iSquimok i!, nin chelpon xit yi e' tawun, nin yi in wetz qui't no'c tan quich'eye'n!"

⁸⁻⁹ Ñchiquimok mas ni'cy te yi wunak yi najlche' le tnumej.⁸ Ntin cobox ntzi' tal ñchiclavok cyen. Na chicy'pon tul k'ak' tane'n bantz skojaxe'n te cyalma'. Chicy'pon tul k'ak' tane'n chi na ban yi sakal tan telse'n stz'ilil,⁹ nin chumbalaj nin ñchibne' chi na ban yi oro yi na el stz'ilil. Chocpon tzuntz tan na'wse'n imbi' tetz cu'n cyalma'! Nin tzimbne' tane'n yi cyajbil. Swale' scyetz: 'Axwok intanum,' nin yi e' cyetz scyale' swetz: 'Yi ilu!, ilu! Kajcawil, ilu! kaRyosil.' Jun cu'n sbajok yi xtxolbile'j, na yi in wetz, in Ryos nin na ne'l cu'n te inyol."

Wi'tzbil tlen ñchitx'aconk yi e' aj Jerusalén scye'jak chicontr

14 ¹Txant tan tule'n yi k'ejlal yil tz'ul Kajcaw tan chicawse'n yi e' wunak. Ej nin te yi jun tiempa'tz chocpon chicontr yi e' judiy le tnum Jerusalén, nin

^{12:11} Yi mero bintzij i'tz, cya'l jun na el xtxum tetz yi mbi mbajitz wi yi ñk'ajlaja'tz ntin na ñchaj yi sjalok jun chin bis o'kl. ^{13:7} Mt 26:31; Mc 14:27. "Ch'ich" na elepont "espada" le castiy. Nin yi espada na elepont yi caws Ryos. ^{13:8-9} Le tnumej: na jop cyakil yi amall cwent Israel. ^{13:8-9} Is 1:25; 48:10. ^{13:8-9} Zac 12:10—13:1.

copon chijatxol yi e'chk me'bi'l ḫchixol' yi ḫchicambaje'tz. ²Te yi jun k'ejlala'tz tz'ocpon Kajcaw tan chimolche'n cyakil yi e' nación tan cyoque'n tan oyintzi' scye yi e' aj Jerusalén. Nin ḫchixcyek yi nacióna'tz scye'j. Scyetzaje' cyakil yi e'chk takle'n yi at xe'ak chical' yi e' aj Jerusalén. Chocpon tan chipo'tze'n xna'n. Ej, nin nchiben pres mas nicy' te yi wunaka'tz yi ate' tnum. Ntin cobox ntzi' ḫchiclavok cyen. ³Tz'ocpon tzun yi Ryos yi Kajcawil tan oyintzi' scye yi nacióna'tz, nin stz'oyintzink scye'j chi na ban i' tentz. ⁴Le yi jun k'eja'tz cu'ul txiclok wi yi ju'wtz Oliw, yi cho'n at swutz len Jerusalén, nin sjalok jun siwun yi cho'n xe'tok tzaj lilen nin cho'n tz'ul tzajken Jerusalén. Sjatxe' tib yi jun ju'wtza'tz yi na bi'aj Oliw. Jalaj mben ḫkansal tib leje'nak, nin yi jalajt licu'nak. ⁵Ma yi axwok itetz cxelpon ojk tul yi jun siwuna'tz yi sjalok txa'l yi cob ju'wtza'tz. Na yi jun siwuna'tz tz'opon stzi' te yi ama'l Azal, yi at le jalajt. Cxelpon ojk chi nchiban cyen yi e' imam ite', yi bajije'n yi coblaj nob te yi na cawun tzaj yi rey Usías le ama'l cwent Judá. Tz'ul tzun yi Kajcaw yi kaRyosil scyuch' cyakil yi e' tetz ángel^s yi xomij chiwi' tel'j.

⁶Te yi jun tiempa'tz qui'c tkan skil sbne', nin qui'c mas che'w sbne!. ^tQuil jal junt tiemp ni'cu'n chi yi jun tiempa'tz. Ntin at swutz Ryos yi ḫe'n cu'n sbne!. Te yi jun tiempa'tz, quil jal tkan k'ej, nin quil tz'oc tz'o'tz. Ncha'tz yi lak'bal tz'ocpon tetz sk'ejl. ⁸Nin tz'elu'l balaj a' le tnum Jerusalén, yi quil tzaj le tiemp cresum, nin quil tzaj le tiemp k'alaj. Nicy' te yi a'a'tz tz'opon tul yi Mar Muerto, nin yi ni'cyt cho'n tz'opon jalen tul yi mar Mediterráneo. ⁹Te yi jun tiempa'tz, scawunk Kajcaw, yi kaRyosil, squibaj cyakil wunak bene'n tzi'n wi munt. Cyakil cu'n tzun wunak tz'elpon chitxumtz tetz yi ntin cu'n i', i' Ryos. Nin quil china'wsaj bi' junt ryos. ¹⁰Nin cyakil yi ama'l txa'l Geba jalen Rimón, tz'ocpon cyen tetz jun chin ḫk'ajlaj, yi nim ate'n swutz yi mas ama'l cwent Judá. Cho'n xe'tok tzaj yi jun ḫk'ajlaja'tz le ama'l Geba yi at xlaje'n (norte) Jerusalén, nin cho'n tzajpon tul yi ama'l Rimón yi at xlajcu'n (sur) Jerusalén.^u Scyajk cyen tzun Jerusalén wi'wtz, swutz yi mas tnum, nin sjalok wi'nin wunak tul. ḫchinajank te yi sawan yi na bi'aj Tetz Benjamín jalen te yi sawan yi na bi'aj Xtx'u'c (kale xitnakit yi sawan yi na bi'aj Antiw). Ncha'tz ḫchinajank wunak kale atit yi ca'l yi nim wutz tkan tetz Hananeel, jalen kale atit yi mulin tetz aceit tetz rey. ¹¹Jun cu'n yol, ḫchinajank wi'nin wunak le tnum Jerusalén, nin qui't xit yi tnuma'tz junt tir. Qui't chixob yi e' aj Jerusalén tetz jun chicontr sbne' opon tunintz.

¹²Ma yi nación yi e' oc tan oyintzi' te Jerusalén, tz'ocpon Kajcaw yi kaRyosil tan chicawse'n cunin. Itzlenle'n sk'ayok chichi'bel. Ncha'tz chiwutzu tu cyak!, sk'ayok. ¹³Le jun tiempa'tz, chelpon yab te cyakil yi e'chk takle'n yi sbajok scye'j, nin tz'ocpon xya'yil chiwi' tan paj. Cyakil e' ḫchibiye' quib squibil quib. Chocpon tan oyintzi' squibil quib. ¹⁴Ncha'tz yi e' aj Judá yi najlche' Jerusalén, chocpon tan oyintzi' scye'j. Chixcyek tzun tan majle'n wi'nin me'bi'l scye yi e' nación yi najlche'-tz naka'jil Israel. ḫchicambaje' wi'nin me'bi'l, chi tane'n sakal, oro tu be'chok. ¹⁵I te'n nin castiwa'tz yi na tzan scye yi e' nacióna'tz, copon squibaj cyakil chichej tu chicamey tu chimula' nin chiburu', chicyakil cu'n yi ekum ektz yi xomche' scye'j.

^s14:5 Na tal "santos" le castiyy. Na jop yi e' ángel yi xomche' te Ryos yil tz'ul tzaj (Sal 89:7; Mt 25:31; Jud 1:14). ^t14:6 At q'uixbel tan lajluchaxe'n skawutz yi mbi na tal yi hebreo. ^u14:10 Yi Geba cho'n at tibe'n nka al norte tetz Jerusalén, nin at lo' beluj kilómetro xo'l tu Jerusalén. Yi Rimón cho'n at tzak! cu'n Jerusalén nka al sur. At lo' nicy' ciente tu wajxak kilómetro xo'l tu Jerusalén.

¹⁶ Yi nsken wi't bajij yi xtxolbila'se'j, cyakil yi e' jilwutz wunak yi ḥchiclaxok cyen ḥchixo'l yi e', yi e' opon tan oyintzi' scye'j yi e' aj Jerusalén, cho'n nin chopontz Jerusalén cyakil nin yob, tan tak'le'n chik'ajsbil tetz yi wi'tz Rey, yi Kataj Ryos yi cya'l jun na xcye' quen te'j. Na cyakil nin yob chopontz Jerusalén tan ticy'se'n yi wutz k'ej Scabte!.^v ¹⁷Nin ko at jun k'u'j wunak yi quil chopon Jerusalén tan lok'e'n wutz kaReyil, yi Kataj Ryos, qui'c a'bal sbne'-tz le chitanum. ¹⁸Nin ko quil chopon yi e' aj Egipto, tan ticy'se'n yi jun k'eja'tz, ite'n nin tzun cawsa'tz stk'e' Ryos scyetz. Nin ite'n nin cawsa'tz tz'ul squibaj alchok k'u'j wunakil yi quil chiben tan banle'n tane'n yi wutz k'ej Scabte!. ¹⁹Ya'stzun chicastiw yi e' aj Egipto sbne', scyuch' alchok k'u'j wunak yi quil chiben tan banle'n tane'n yi jun k'eja'tz.

²⁰Te yi tiempa'tz tz'ocpon len tz'iba'n yi yol: "Xansa'nt tan xcone'n tetz Kataj" te'jak chicampanu' yi e' chej. Nin tircu'n yi e'chk ḥwok' yi xconk le ca'l Kataj, chin xan nin sbne', chi xanil e'chk lak yi na xcon te yi altar. ²¹Ej nin tircu'n yi e'chk ḥwok', yi na xcon Jerusalén tu yi na xcon Judá chin xan nin sbne' swutz Kataj Ryos. Xconk e'chk ḥwok'a'tz tan xtxicyle'n ḥchi'bel chitx'ixwatz yi e' yil chu'l tan toye'n tetz Ryos. Ej, nin te yi jun tiempa'tz qui't aj c'ayinl sjalok le templo yi Kataj Ryos yi cya'l na xcye' quen te'j.

^v 14:16 Lv 23:39-43.

MALAQUÍAS

Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Yi bi'aj "Malají" le chiyol yi e' aj Israel na elepont "yi inchakum". Yi e'chk xtxolbile'j yi alijt cyen tan Malaquías ja bajij o' ciente yob yi ntaxk ul itz'ok Kajcaw Jesucristo. Ej nin yi templo, nsk'en wi't bnix junt tir. Ncha'tz yi e' pale', na chitzan tan banle'n chimunl le templo tan cha'tz tu'. Poro chin q'uixbel nin ate' cu'n yi e' wunak na qui't na chixom te e'chk ca'wl yi tz'iba'nt cyen na cya'l jun jak buch tib tan chichusle'n te e'chk ca'wla'tz. Cha'stzun te ja cabej chic'u'l yi e' xonl Israela'tz te Ryos. Ncha'tz buchij che' yi e' me'ba', scyuch' yi e' prow xma'lca'n cyak'un yi e' ric. Ej nin te yi jun tiempa'tz at wi'nin yaj yi ja chipax quib tu quixkel tan cha'tz tu'.

Ja tzun xcon Malaquías tan Ryos tan makle'n chiwutz yi e' pale' scyuch' yi e' tetz tanum tan tule'n tx'akx chic'u'l yi trat yi bnixnak cyen ta'n scyuch' chimam chite'!

Yi Weklil Yi Liwre'j

Yi bajx wekl (Cap. 1:1-5) na ḥchaj yi wi'nin na pek' Kataj Ryos scye'j yi e' tetz tanum.

Yi ca'p wekl (Cap. 1:6-2:9) na ḥchaj yi chipaltil yi e' pale'.

Yi tox'e'n wekl (Cap. 2:10-17) na ḥchaj yi chipaltil yi e' xonl Israel.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 3:1-4) na ḥchaj yi at tulbil yi Mesías.

Yi tote'n wekl (Cap. 3:5-15) na ḥchaj yi jun cu'n chicawsook yi e' pajol ca'wl.

Yi kake'n wekl (Cap. 3:16-4:6) na jilon te yi oy yi stk'e' Ryos scyetz yi e' c'ulutxum tu chicaws yi e' pajol ca'wl.

Wi'nin na pek' Ryos scye yi e' xonl Israel

1 ¹Yi xtxolbile'j na jilon te chicaws yi e' xonl Israel yi at tulbil squibaj, yi alijt cyen tan Kataj Ryos tetz Malaquías^a tan xtxolil scyetz. ²"Axwok xonl Israel, ilenin na wal yi wi'nin na chimpek' tzite'l, chij Kataj. Poro yi axwok na ital swetz: '¿Mbi puntibil mbanu' tan ḥchajle'n yi na pek'u' ske'l?' Ma jalu' je puntile'j: '¿Nk'e'tz ptzun quitz'un quitzicy quib yi e' imam k'ajtzun Jacow tu Esaú? Bintzi nin, quitz'un quitzicy quib, poro ja chimpek' mas te Jacow. ³Ma te Esaú,^b ilenin qui nchimpek' mas te'l. Ej nin ja no'l tan po'tze'n cyakil yi e'chk ju'wtz kale najlche't yi e' xonl i'. Nin ja oc cyen wa'n tetz jun ama'l tz'inunin tu'. Ntin e'chk smaron txuc najlche'-tz tul.

⁴"Mpe nink cyal yi e' aj Edom:^c 'Ja wi't kalo'on, poro kocpon tan xtxicbaje'n junt tir tircu'n yi lo'onakt,' swale' scyetz: 'Ba'n cxo'cwok tan xtxicbaje'n junt tir,

^a 1:1 Yi bi'aj Malaquías, i'tz "Malají" le hebrey, nin na elepont: "Inchakum," nka "Wetz inángel".

^b 1:2-3 Gn 25:23-26; Ro 9:13. ^c 1:2-5 Is 34:5-17; 63:1-6; Jer 49:7-22; Ez 25:12-14; 35:1-15; Am 1:11-12; Abd 1-14.

poro quil wak' ama'l tzitetz, na nocpon tan xite'n cu'n cyakil yi na ibanwok.' Ej nin stz'a'lchok te iluwar: 'Ya'stzun chi'ama'l yi e' malnak. Ej nin ya'stzun yi ama'l yi na chi'ch c'u'l Ryos te'j, tetz bin k'ej ben sak.'

⁵"Yi axwok itetz xonl Israel, tz'elepon itxum tetz yi xtxolbila'se'j,^d nin tzitale'wok: 'Chumam nin porer yi Kataj Ryos, na ncha'tz na lajluchax yi tetz porer joylaj len yi mojomil yi katanum Israel.'

Yi toque'n Kataj Ryos tan ḥchajle'n scyetz yi e' pale' yi e' len pajol ca'wl

⁶Je yol Kataj Ryose'j scyetz yi e' pale': "Yi e' cy'ajol na cyak' chik'ej chitaj, nin yi e' mos na cyak' chik'ej chipatrón. Poro yi axwok itetz, qui na itak' mu'x tal ink'ej, wech in iTaj, nin in Cawl itetz. ¿Nxac tzun qui na itak'wok ink'ej? Poro chin pajpui nin axwok, na na ital: ¿Mbi na kaban tan telse'n k'ej? ⁷Je ipaltile'j: Na itoywok pam swetz yi cy'a'n il c'ol'e ta'n, yi nk'e'tz tz'aknak cu'n, nin na nin cxtzane't tan jakle'n swetz: ¿Mbi puntilil nkaban tan telse'n k'ej? Na itak'wok ch'on tetz walma', tan paj yi qui na itak'wok k'ej yi wetz inaltar, kale na ipatwit e'ch itx'ixwatz tzinwutz. ⁸I tane'n tziwutz itetz, yi nk'e'tz xan yi na itoy e'chk awun swetz yi moyi'x, nka yi co'x quikan, nka yabi'x.^f Pilwok bin tan toy'e'n e'chk awuna'tz scyetz itajcawil. ¿Xchitzatzink ptzun tzite'j? Nxac tzun na itoy e'chk oya'tz swetz, wech in yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen swe'j. ⁹Na cxo'cwok tan jakle'n ibanl, poro ko na xcon yi e'chk jilwutz oya'tz ita'n, quil cxo'cwok tan xtxumle'n yi ḥchintzatzink tzite'j. Je inyole'j: ¹⁰Ba'nt cu'n yi nink tz'oc jun tzitetz tan jople'n cu'n yi puertil yi templo, bantz quil tz'oc jun tan tocse'n k'ak! wi inaltar tan cha'tz tu', na yi in wetz qui na chintzatzin tzite'j, nin quil tzincuij mas yi e'chk oya'tz yi na itoy swetz,^g na in yi Ryos. ¹¹Bene'n tzi'n wi munt ḥchixo'l cyakil jilwutz wunak, at e' yi na cyak' chik'ajsbil swetz, nin yi na chipat insens tan tak'le'n ink'ej, nin na cyoy chumbalaj oy swetz. ¹²Ma yi axwok itetz ntin na el ink'ej ita'n, na le wutz itetz itajtza'kl i'tz, yi ba'n tz'el k'ej yi wetz inaltar ita'n, poro yi altara'tz at k'ej, na ya'stzun inmes kale na chinwane't tane'n. ¹³Yi axwok itetz na ital: 'Ja icy' kapaj tan banle'n tane'n yi e'chk munle'j.' Nin tan yi xtxolbila'tz yi na ital, na cxtzanwok tan telse'n ink'ej. Ej nin ncha'tz na itxum yi na chintzatzin te jun oy yi na ul ita'n tzinwutz yi alk'a'n tu' na itulej, nka le iwutz itetz itajtza'kl na chintzatzin te jun wacx yi co'x, nka yi yabi'x. ¹⁴Poro tz'ul icaws tircu'n axwok yi juntlen itajtza'kl, yi at itawun yi balaj, poro na itoy jun yi ploj swetz. Na yi in wetz in yi wi'tz Rey, nin at e' ḥchixo'l cyakil nación bene'n tzi'n wi munt yi mas tcu'n na cyek ḥchi' imbi' tziwutz itetz," stzun Ryos.

2 ¹"Ma jal' axwok jun c'oloj pale', bitwok tzaj yi inyole'j: ²Tajwe'n cxo'cwok c'ulutxum jak' inca'wl, nin tajwe'n yi tetz cu'n italma' yil tzitak'wok ink'ej, na in yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen swe'j. Poro tan paj yi qui nin ncxo'cwok c'ulutxum jak' inca'wl, nin tan paj yi nk'e'tz tetz cu'n italma' na itak' ink'ej, swak'e' icaws. Na cyakil yi e'chk takle'n balaj yi na icambaj te imunl, tz'ocpon tetz jun chin icaws.

^a1:2-5 Yi xtxolbila'se'j i'tz tan lajluchaxe'n ḥchiwutz yi e' xonl Israel, yi ilenin na pek! Ryos scye'j. Na tane'n ḥchiwutz cyetz yi ja cyaj cyen tilol Ryos e', poro qui', na ja chicawsij tan paj yi e' pajol ca'wl. Nke'tz Ryos ncolin cyen e', ma na e' cyetz qui nin nk'uke' chic'u'l te'j, nin ja chijoy junt chiryosil, cha'stzun te na chicawsij. ^b1:7 Ncha'tz na jop yi ajtza'kl yi mbi na icy' tc'u'l jun yi na opon xe ca'll Kataj tan jakle'n banl tetz (Mt 5:23-25; Jn 4:24). ^c1:8 Lv 22:18-25; Dt 15:21. ^d1:10 Is 1:13; Am 5:21-24.

³"Tz'elpon inmajol yi ca'wl tk'ab yi e' initxajil. Nin mben inc'oxol yi lasu'il tuml yi stz'isil yi e' itx'ixwatz tiwutz. Nin cxelpon injo'lil tuml yi e'chk takle'na'tz wi tz'is. ⁴Tz'elpon tzun itxumtz tetz yi i'tz in yi na chintzan tan makle'n iwutz, bantz quil xit yi trat yi bnixnak cyen wa'n tu imam Leví,"^h stzun Kataj Ryos.

⁵"Na yi jun trata'tz yi bnixnak wa'n scyuch' Leví tuml yi e' xonl, ja tak! itz'ajbil tu tzatzin paz scyetz.ⁱ Nin ja bnix yi jun trata'tz tan cyak'ol ink'ej, nin tan cyekal inch'i!. Nin ja el chik'ab te'j, na ja cyek inch'i!, nin ja cyak' ink'ej. ⁶Ocnake! tan chichusle'n yi e' intanum te yi bintzij. Nin qui nin el jun yab yol le chitz'i!. Nternin na ke'l na ko'c ban scyuch'. Nin ja chixce' tan makle'n chiwutz wi'nin ixonl tan qui chibnl e'chk takle'n ploj.^j ⁷Na yi imunl, yi axwok pale!, i'tz tan tele'n chitxum yi e' wunak swetz.^k Nin tan chichusle'n cyakil yi e' yi na chijak cyajtza'kl tzitetz, na yi axwok itetz, axwok inchakum, yi in yi Ryos yi cya'l na xce' quen swe'j.

⁸"Ma yi axwok itetz jalu!, ja cyaj cyen itilol yi balaj be!. Nin tan ichusu'n, at wi'nin yi ja chicu' bow. Tan itajtza'kla'tz ja je' itx'ixpul yi trat yi bnixnak cyen wa'n tu ixonl Leví. ⁹Cha'stzun te tan paj yi nk'e'tz axwok c'ulutxum jak' inca'wl, nin tan paj yi nk'e'tz nicy! nin tu' na excawun scye yi e' wunak, exocpon tzuntz wa'n chi jun tx'akaj pale! yi qui'c mu'ë chixac x̄chiwutz wunak, nin qui't jal mu'ë ik'ej x̄chiwutz," stzun Kataj Ryos.

Chin juntlen nin yi cyajtza'kl yi e' xonl Israel

¹⁰Jun ntzi! Kataj Ryos at skibaj, nin i' bnl ketz kacyakil cu'n.^l Nxac tzun na isub itibtz tzitibil itib, na tan yi jun ajtza'kla'tz, na cxtzan tan xite'n yi trat yi bnixnak cyen tan Kataj Ryos scyuch' yi e' kamam kate!. ¹¹Ej nin yi axwok aj Judá, qui na cxe'l cu'n te iyol swutz Ryos, na na iban e'chk takle'n yi chin juntlen nin Jerusalén, nin bene'n tzi'n Israel. Ja cxce'wok tan telse'n k'ej yi intemclo tan yi e'chk takle'n'a'tz yi na iban. Na at axwok yi ja cxu'me! scyuch' yi e' yi na chimeje' quen swutzak e'chk ryos yi banij cun tu' tane'n. ¹²iLo'k tz'oc Kataj Ryos tan chisotzaje'n cu'n yi e'a'tz! Qui'c na ban yi na' scyetz e!, nin qui'c na ban yi ko na cyoy e'chk balaj oy tetz Kataj Ryos. Na kol chimeje' quen swutzak e'chk ryosa'tz yi banij cun tu' tane'n, chelepon cu'n swutz ta'n.

¹³Poro nk'e'tz ntina'tz na iban, ma na at mas itil, na na ipaxwok cyen itxkel tan cha'tz tu!. Wech wi'nin na cxch'inwok tan o'kl swutz inaltar, tan paj yi qui't na incujij yi e'chk oy yi na opon ita'n tan jale'n ibanl. ¹⁴Por qui na pujx ita'n, na iñnin na cxtzane't wok tan jakle'n swetz: ¿Ta', mbitzuntz yi qui na tzatzinu' ske'j? I'tz tan paj yi in stiw banak te yi itumewe'n tu itxkel. Poro qui nin el cu'n ik'ab te iyol yi isuk tetz yi xuna'tz, na ja cyaj cyen itilol tan cha'tz tu!. Wech na ya's tzun klo' itrat tetz cyakil tiemp. ¹⁵Qui pe' na el itxum tetz, yi wajbil i'tz: Yi na itok'bej itib tu itxkel, junit na ban iwankil tan jalen initxajil yi at len chi espíritu tan inc'u'laje'n. ¹⁶E'u' xonl Israel, na tzan Kataj Ryos tan talche'n yi xtxolbile'l scyeru!: "Or bin tzitilwok itxumu'n, nin banwok tane'n yi inca'wl. Na chin xa'bil nin yi yaj tzinwutz yi na pajx cyen yi txkel. Na alchok scyetz yi na pajx cyen yi txkel tan yi tetz ya'bl, na juch jun chin til tzinwutz," stzun Ryos.

^h2:4 Nm 3:11-13. ⁱ2:5 Nm 25:12-13. ^j2:6 Dt 33:8-10. ^k2:7 Lv 10:11; Dt 21:5. ^l2:10 Is 63:16; 64:8; Os 11:1-4; Ef 4:6.

Yi k'ejlal yil tz'oc Ryos tan tak'le'n chicaws wunak

¹⁷Ja icy' paj Ryos tan tbite'n chitz'i'u' chickulu'; na iixn na chitzane'tu' tan talche'n tetz: ¿Mbi'tz na katzan tan talche'n teru', yi ja wi't icy' chan paju' tan tbite'n? Yi puntil i'tz: Ja icy' paj i' scye'ju', na na cyalu': "Na tzatzin Ryos scye'j yi e' yi cachi' na chibán; nin wi'nin na tzatzin i' scye'j."^m Ncha'tz qui na cyocsaju' yi qui na je' k'ab i' twi' jun, na na cyalu': ¿Na' tzun atit cyent yi Ryosa'tz yi chin tz'aknak cunin tan cawun?" che'chu' na ban.

3 ¹Je yol Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'j: "Bitwok tzaj, mben inchakol yi inchakum, tan nuc'le'n yi be"ⁿ yi itAjcawil yi na cxtzan tan xch'iwe'n. Ej, nin qui cunin tz'icy' tzitetz yil tz'ocpon i' tul yi tetz templo. Nin yi itAjcawila'tz, i' yi ángel yi ink'ajbil yi xconak wa'n te yi tiemp yi bixe'ne'n katra tztuch', nin yi juna'tz^o ya'stzun yi jun yi wi'nin na el italma' te'j tan tule'n chan."

² ¿Ej nin, na' scyetz jun xtx'aje' yi jun chin k'ejlala'tz yil tz'ultzaj i'? Na cya'l nin jun nink xcy'e' quen te'j i' yil tz'ul tzaj.^p Na yil tz'ul tzaj i', tzu'l tan telse'n itil. Ni'cu'n sbne' i' chi jun jilwutz xawon yi na xcy'e' tan telse'n len cunin yi kaya'pl.^q Ej nin chi jun chin k'ak', yil tz'ocpon tan katz'e'se'n tan telse'n katz'ilil. ³Sc'olek i' tan cawu'n, nin tan telse'n len tircu'n yi ilc'ol yi at scye'j yi e' pale', yi e' xonl k'ajtzun Leví. Tz'ocpon tan telse'n chitz'ilil, chi na el yi stz'il yi sakal tu oro tan k'ak'. Yil bnix yi xtxolbila'se'j, ba'n tzun cho'ctz tan toye'n e'chk oy tetz Kataj Ryos, chi yi tajwe'n tan chibnol. ⁴Stzatzink tzun yi Kataj Ryos te yi mbi cu'n scyo'ye' yi e' aj Judá scyuch' yi e' aj Jerusalén tetz. Stzatzink te'j chi banak cyen tenxchan.

⁵Ej nin je na tal Kataj Ryos: "Nopontz tan tak'le'n chicaws yi e' yi na xcon quipisio' cya'n; scyuch' yi e' jopol wutzaj; scyuch' yi e' yi na xcon imbi' tan poys'e'n tu' wutz junt; scyuch' yi e' yi na cho'c tan chibutxle'n chimos, tu yi e' xma'lca'n, scyuch' yi e' me'ba'; nin scyuch' yi e' yi na cho'c tan chibuchle'n yi e' awer nak; scyuch' yi e' yi na el ink'ej cya'n.

Yi e'chk diesum tu e'chk oy yi qui na ak'lij

⁶"Yi in wetz, in iTaj, iRyosil. Qui ncu' inxitul yi trat yi bnixnak wa'n tentz tu imam k'ajtzun Jacow. Qui nin nje' intx'ipul yi wajtza'kl, ite'n nin ina's chi sajle'n tunintz.^r Cha'stzun te, axwok itetz, yi axwok xonl k'ajtzun Jacowa'tz, qui nin ncxsotzwok wa'n. ⁷Poro yi axwok itetz ja cyaj cyen itiol e'chk inca'wl, chi e' ban cyen yi e' imam ite'. Qui na saj tetz italma' tan banle'n tane'n yi e'chk inca'wla'tz. Poro yi in wetz yi in iRyosil, na wal nin tzitetz: Pakxenwok tzaj swe'j, ncha'tz in chimpakxok tzite'j.^s Poro yi axwok itetz na ital swetz: ¿Xe'n kapakxij junt tir te'ju', na iixkaj ja tzunk cyaj cyen kilolu'? ⁸Poro yi in wetz na waj tzinjak tzitetz: ¿Ba'n ptzun yil tz'oc jun yaj tan talk'e'n swe'j? Poro yi axwok itetz, na cxtzanwok tan talk'e'n swe'j. Nxac tzun na ijaktzaj swetz: '¿Xe'n kapakxij junt tir te'ju', na ba'n ato't?' Je puntile'j: I'tz yi e'chk idiesum, tu e'chk oy yi na italk'aj swetz.

⁹Bintzij nin cyakil yi axwok itetz, na cxtzanwok tan alak' swe'j. Cha'stzun te

^m2:17 Job 21:7-16; Hab 1:2-4, 13; Mal 3:14-15. ⁿ3:1 Mt 11:10; Mc 1:2; Lc 1:76; 7:27. ^o3:1 Ja xchaj tib Cristo chi ángel te ntaxk ul itz'ok wuxtx'otx' chi wunak. Nin ite'n nin i'a'tz yi Mesías, yi Cristo, yi na el cyalma' te'j tan tule'n. ^p3:2 Is 13:6; Ez 30:2-3; Jl 1:15; 2:11; Am 5:18-20; 8:9-14; Sof 1:14-18; Ap 6:17. ^q3:2 Mt 3:10-12. ^r3:6 Nm 23:19; Heb 13:8; Stg 1:17. ^s3:7 Is 55:7; Zac 1:3.

swak'e' len icaws. Yi in wetz in iTaj, iRyosil, nin je na wal nin tzitetz: ¹⁰Cy'ajwok tzaj yi idiesum le cu'lbil pwok, yi at le templo,¹ sjalok tzun yi tajwe'ntz xe incal. Pilwok bin tan tak'le'n idiesum, nin tzitile' tzuntz yi tz'ul tunin inkojol imbanl tzitibaj. ¹¹Kol tzitak! idiesum tu e'chk itoy swetz, qui tzun lwak' ama'ltz tan lo'one'n e'chk icosech tan txuc nka tan ya'bil. ¹²Scyale' tzun cyakil yi e' awer nak: 'Ban cyeru' yi ate'u' tul jun chin ama'l yi chin ric nin,' che'ch sbne!. Jun cu'n sbajok yi xtxolbila'tz, na i'tz inyol, yi in wetz yi in yi Ryos yi cya'l na xcy'e' quen swe'j."

Na el to'kl c'u'l Ryos scye yi e' tetz tanum

¹³Je yol Kataje'j: "Ja italwok e'chk quiw yol swetz. Poro qui na cxnachon te'j, na ixnin na cxtzane'l tan talche'n: ¿Xe'n, mbi yolil ja kal teru' yi chin quiw nin?

¹⁴Je iyole'j yi italnak tan telse'n ink'ej, chij Kataj: 'Qui'c na tak' yi na kaban tane'n jun kamunl swutz Ryos.' Nin na italwok: '¿At ptzun jamel kukan tan tu' yi na kaban tane'n yi ca'wl Ryos? ¿Mbi xac na kabisun tan kaxome'n te'j, na qui'c na tak' sketz? ¹⁵Na yi o' ketz ja kil yi na chitzatzin yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl. Nin ja kil yi at chibarl yi e' mal nak, yi e' yi na cho'c tan pile'n Ryos. Ej, nin na kil yi qui na chicawsij tan paj,"^u exchij wok," chij Kataj.

¹⁶(Itzun yi e' yi na cyak' k'ej Kataj Ryos, na chijilon squibil quib tan tak'le'n k'ej i!, nin na tbit Kataj yi e'chk takle'n balaj yi na cyal. Ej nin swutz Kataj Ryos, na tzan stz'ibe'n tul jun liwr yi chibi' yi e'a'tz yi na cho'c tan lok'e'n wutz i!, yi e' yi at nin i'-tz tetz cyajal.)

¹⁷Ma je na tal Kataj Ryos, yi cya'l na xcy'e' quen te'j: "Sbixek jun k'ej wa'n kalel chibixewe't junt tir yi e' xonl Israel tetz intanum. Ni'cu'n tzun tzimbne' wetz scye'j chi na ban jun yaj yi na el to'kl c'u'l te yi tetz cy'ajl.^v ¹⁸Tzitile' tzun woktz, nin tz'elpon itxum tetz, yi mbi na tak' tetz jun yaj yi at balajil, nin tzitile'wok yi mbi na tak' tetz jun yaj yi ploj xtxumu'n. Tzitile' tzun woktz yi mbi sbajok scye yi e' yi na chixom te Ryos, nin mbi sbajok scye yi e' yi qui na chixom te'j i!"

Yi k'ejalal yil tz'ul Kataj Ryos tan tak'le'n chicaws wunak

4 ¹Je yol yi Kataj Ryose'j yi cya'll na xcy'e' quen te'j: "Ato' txe' quen yi k'ejalal yi wi'nin slamcank, chi na lamcan jun xchujil pam. Te jun k'ejalala'tz cyakil yi e' yi na cyocsaj quib nim, scyuch' yi e' yi juntlen cyajtza'kl, xchitz'e'ok, chi na tz'e' jun boc'oj ch'i'm wi jun chin k'ak!. Tul yi jun k'jea'tz yi at tulbil, xchitz'e'ok tircu'n, qui'c chisenil sbne' cyen. ²Poro apart sbne' itetz, yi axwok itetz yi na itak' ink'ej, na slajluchaxk yi imbalajil tziwutz itetz. Nin swak'e! ibanl. Nin nternin cxtz'itpunkwok tan yi tzatzin yi sjalok tetz italma!. ³Tul yi jun k'jea'tz yi at tulbil wa'n, cxocponwok tan chiyak'pe'n yi e' mal nak, nin ni'cu'n xchibne' tzak! itkan chi tane'n yi puklaj tbe!', stzun Kataj Ryos.

⁴"Tajwe'n yil tz'ul tx'akx yi e'chk ley tic'u'l yi walnak tetz inchakum Moisés wi yi wutz Horeb,^w na tircu'n yi axwok yi ax xonl Israel, tajwe'n yil tzibawok tane'n^x e'chk leya'tz, tu e'chk ca'wla'tz.

⁵"Bitwok tzaj, te yi ntaxk opon yi jun k'ejalala'tz, yi chin xo'wbil nin sbne', nin yi wicy'saj inc'u'l scye tircu'n yi e' wunak, mben tzun inchakol yi elsanl intzi'

¹3:8-10 Lv 27:30; Nm 18:21-24; Dt 12:6; 14:22-29; Neh 13:12. ²3:14-15 Mal 2:17. ³3:17 Sal 103:13.

^u4:4 Ex 19:16-20; 24:1-17; Dt 5:1-3. ^v4:4 Ro 13:8-10.

Elíastz^y tzixo'l. ⁶Nin tan i' sjalok tzatzin paz junt tir ḫchixo'l yi e' yaj scyuch' chinitxajil.^z Na ko quil chinicy'saj cyajtza'kl squibil quib, npon tzuntz nin swak'e' chicaws cyakil yi e' itanum, nin tz'elpon cu'n tircu'n wa'n swutz."

---

^y 4:5 1R 17—21; 2R 2:1-12; Mt 11:14; 17:10-13; Mc 9:11-13; Jn 1:21.   ^z 4:5-6 Lc 1:17; Ap 11:3-4.